

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS PRIMUS

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES

ECCLESIASTICI

DENUO EXCUSI ET AD NOSTRA USQUE TEMPORA PERDUCTI

AB AUGUSTINO THEINER

EJUSDEM CONGREGATIONIS PRESBYTERO, SANCTIORUM TABULARIORUM VATICANI PRÆFECTO, ETC., ETC.

TOMUS PRIMUS

1-69

BARRI-DUCIS, LUDOVICUS GUÉRIN, EDITOR

Parisiis, IN EADEM OFFICINA, 11, GRENELLE-S.-GERMAIN. — **Bruxellis**, ROIDOT, 7, NOTRE-SEIGNEUR

M DCCC LXIV

AD BARONII ANNALES

EDENDOS ÆRE COLLATO NOMINA DEDERE [1]

Sanctissimus DD. N. PIUS Papa IX;
ILL. ac RR. DD. Card. ANTONELLI, Minister Secretarius Regni.
CHIGI, Nuntius Apostolicus.
S. Altitudo Imperialis BONAPARTE, camerarius SS. DD. N. Papæ.
Card. REISACH.
Card. GOUSSET, archiepiscopus Remensis.
Card. DONNET, archiepiscopus Burdigalensis.
Card. MATHIEU, archiepiscopus Vesontiensis.
RR. DD. DE LA TOUR D'AUVERGNE, archiepiscopus Bituricensis.
GUIBERT, archiepiscopus Turonensis.
REGNIER, archiepiscopus Cameracensis.
GODEFROY BROUSSAYS SAINT-MARC, archiepiscopus Rhedonensis.
ROSSAT, episcopus Virdunensis.
DU PONT DES LOGES, episcopus Metensis.
DE LA VIGERIE, episcopus Nanceiensis.
RÆSS, episcopus Argentinensis.
BARA, episcopus Catalaunensis.
RIVET, episcopus Divionensis.
PIE, episcopus Pictaviensis.
PALLU DU PARC, episcopus Blesensis.
JACQUEMET, episcopus Nannetensis.
ANGEBAULT, episcopus Andegavensis.
FILLION, episcopus Cenomanensis.
COUSSEAU, episcopus Engolismensis.
WICART, episcopus Valleguidonensis.
DE DREUX-BREZE, episcopus Molinensis.
ROUSSELET, episcopus Sagiensis.
LYONNET, episcopus Valentinensis.
DE MARGUERYE, episcopus Hduensis.
DEVOUCOUX, episcopus Ebroicensis.
PLANTIER, episcopus Nemausensis.
DAVID, episcopus Briocensis.
FORCADE, episcopus Noviodunensis.
GERBET, episcopus Perpinianensis.
DE LA BOUILLERIE, episcopus Carcassonensis.
PESCHOUD, episcopus Cadurcensis.
CAVEROT, episcopus Sancti-Deodati.
PARISIS, episcopus Atrebatensis.
BOUDINET, episcopus Ambianensis.
DEHESSELE, episcopus Namurcensis.
DELEBECQUE, episcopus Gandavensis.
LABIS, episcopus Turnacensis.
RR. DD. BELAVAL, episcopus Apamiensis.
DD. HOINARD, in majori seminario Valleguidonensi.
ZIEGLER, vicarius in pago gallice dicto Soultz.
GAGEY, eleemosynarius in lyceo Divionensi.
JACQUIER, professor in collegio Sancti-Bonaventuræ Lugdunensi.
DESNOYERS, vicarius generalis Aurelianensis.
LUQUET, presbyter missionarius in monasterio Cartusiensium Lugdunensi.
D'ALZON, director in collegio Assumptionis Nemausensi.
DE CABRIERES, vicarius generalis Nemausensis.
PETIT, archipresbyter Maceriensis.
THOMAS, professor in majori seminario Virdunensi.
SYLVESTRE, parochus ecclesiæ Sancti-Thomæ Remensis.
FAUDET, parochus ecclesiæ Sancti-Rochi Parisiensis.
SUDRE, superior in majori seminario Cameracensi.
BONCE, superior in collegio Sancti-Caroli Cameracensi.
HAUTECŒUR, director in collegio Sancti-Joannis Duacensi.
ROUSSEL, œconomus in majori seminario Atrebatensi.
ROBERT, bibliothecarius in majori seminario, Tutelæ.
WASSEIGE, œconomus in seminario episcopali Namurcensi.
Seminarium episcopale Gandavense.
MEIGNAN, vicarius generalis Parisiensis.
LAMY, vicarius generalis, superior in majori seminario Lingonensi.
DE CONNY, vicarius generalis Molinensis.
CH. DE QUINCEROT, parochus ecclesiæ dictæ Saint-Bonnet Bituricensis.
GAY, vicarius generalis Pictaviensis.
RICHARD, vicarius generalis Nannetensis.
BUFFET, parochus ecclesiæ Sancti-Jacobi Remensis.
LEBACHEUR, vicarius generalis Sagiensis.
DE REYNVAL, abbas Parisiensis.
Bibliothecarius in majori seminario Valleguidonensi.
HUET, Ebroicis.
DE MOREAU, Camerarius Sanctæ Sedis Romanæ in instituto Sancti-Pauli, Leodii.
Abbatia, in pago Bornheim.

Præterea per Bibliopolas quinquaginta et ducenti alii jam stipem contulerunt: quorum nomina, simul atque erunt cognita, Editor proferet.

[1] In voluminibus sequentibus hoc album non iterabitur; continuabitur tantum

AD EDENDOS BARONII ANNALES PECUNIAM MUTUAM DEDERUNT [1]

RR. DD. Rossal, episc. Virdunensis (Meuse).	1,000 fr.
DD. Martin, vic. generalis Virdunensis (Meuse).	1,000
Mayer, superior in majori seminario Virdunensi (Meuse)	1,000
GALLET, archip., Barri-Ducis (Meuse).	1,000
Paulinus GILLON, olim legatus, Barri-Ducis (Meuse).	1,000
CHARLES, comes d'Imécourt (Meuse)	1,000
DUMESNIL, causidicus, Barri-Ducis (Meuse)	1,000
BERNAUDAT, Licinii (Meuse)	1,000
LHOSTE, parochus in pago gallice nominato Menaucourt (Meuse)	1,000
RENAULT, parochus in pago gallice nominato Pierrefitte (Meuse).	1,500
LAPASQUE, parochus in pago gallice nominato Nicey (Meuse).	1,100
GILLES, parochus in pago gallice nominato Pouilly (Meuse).	1,000
MAURY, parochus in pago gallice nominato Montsec (Meuse).	1,000
ROUYER, parochus in pago gallice nominato Mangiennes (Meuse)	1,000
LOISON, parochus in pago gallice nominato Juvigny-les-Dames (Meuse)	500
REMY, director in schola Fratrum Doctrinæ Christianæ, in pago dicto Juvigny-les-Dames (Meuse).	500
O. FEVEZ, in pago gallice nominato Vavincourt (Meuse).	1,000
VOURIOT, vicarius generalis Lingonensis (Haute-Marne).	1,000
GUILLAUMET, superior in collegio Sancti-Desiderii (Haute-Marne)	1,000
JEANNIN, professor in collegio Sancti-Desiderii (Haute-Marne)	1,000
DUPONT, parochus in pago gallice dicto Guyonvelle (Haute-Marne)	10,000
DUCRET, parochus in pago gallice dicto Doulaincourt (Haute-Marne).	1,000
AUBRIOT, presbyter diœcesis Lingonensis (Haute-Marne).	1,000
PICAUDE, presbyter diœcesis Lingonensis (Haute-Marne)	1,000
COUTURIER, presbyter diœcesis Lingonensis (Haute-Marne)	1,000
RR. DD. CAVEROT, episcopus Sancti-Deodati (Vosges).	1,000
D. R. P. Prior Cartusiensis domus in pago dicto Bosserville (Meurthe)	1,000
RR. DD. BARA, episcopus Catalaunensis (Marne)	1,400
DD. DEFRANCE, vicarius generalis Catalaunensis (Marne)	1,000
GUYOT, parochus in pago gallice dicto Bagneux (Marne)	1,300
Abbas CURE, professor in minori seminario Catalaunensi (Marne)	11,000
X*** (Marne)	1,137
RR. DD. DU PONT DES LOGES, episcopus Metensis (Moselle)	1,000
DD. CHAUSSIER, superior in minori seminario Metensi (Moselle).	1,000 fr.
AUVRAY, professor in minori seminario Metensi (Moselle)	1,000
RR. DD. RESS, episcopus Argentinensis (Bas-Rhin).	1,000
DD. MARTIN, director Gymnasii catholici, Colmariæ (Haut-Rhin)	1,000
X*** Colmariæ (Haut-Rhin).	1,000
X*** Colmariæ (Haut-Rhin).	1,000
RR. DD. LYONNET, episc. Valentinensis (Drôme)	1,000
ROUSSELET, episc. Sagiensis (Orne)	1,000
LANOE, vicarius in pago gallice dicto La Sauvagère (Orne).	500
X*** (Orne).	1,000
RAULT, professor in majori seminario Sagiensi (Orne).	1,000
BERTHOUT, vicarius ecclesiæ Sancti-Frontonis, Dumfronii (Orne)	144
RR. DD. DE LATOUR D'AUVERGNE, archiepiscopus Bituricensis (Cher).	1,000
DD. DE CHAMPGRAND, presbyter diœcesis Bituricensis (Cher).	1,000
X*** (Cher).	1,000
RR. DD. FORCADE, episcopus Noviodunensis (Nièvre).	1,000
REGNIER, archiepiscopus Cameracensis (Nord).	1,000
DD. BERNARD, vicarius generalis Cameracensis (Nord).	1,000
PHILIPPE, vicarius generalis Cameracensis (Nord).	1,000
ROUSSEL, œconomus in majori seminario Atrebatensi (Pas-de-Calais)	1,000
RR. DD. BELAVAL, episcopus Apamiensis (Arriége).	1,000
PESCHOUD, episcopus Cadurcensis (Lot).	1,000
DD. ROALDES, vicarius ecclesiæ cathedralis Cadurcensis (Lot).	500
CHESNEAU, vicarius generalis Andegavensis (Maine-et-Loire).	1,000
MENARD, vicarius generalis Andegavensis (Maine-et-Loire).	1,000
TARDIF, canonicus Andegavensis (Maine-et-Loire).	1,000
DEFLACIEUX, vicarius in pago gallice dicto Chuyer (Loire).	500
CHAVANIS et EPALLE, in pago gallice dicto Lavalla (Loire).	500
X*** (Loire).	1,500
DRET, canonicus, professor in minori seminario Trecensi (Aube).	1,000
MARCHAND, professor theologiæ in majori seminario Divionensi (Côte-d'or).	1,000
CLESSE, vicarius generalis Aurelianensis (Loiret).	1,000
HETSCH, superior in minori seminario Aurelianensi (Loiret).	1,000
X*** (Loiret).	135
GUITTER, director in minori seminario	

[1] Iis, qui ei, ut tantum inceptum prospere succedat, pecunia mutuo data in subsidium venient, Ludovicus Guerin quinto aut sexto abhinc anno ad assem reddet; quod spectat ad usuras, videbunt commodatores utrum nummos (scilicet 5 0/0), an libros, qui jam ex ejus officina emissi fuerint, (scilicet 10 0/0), accipere malint. Hoc modo jam 95,616 fr. commodavere.

Nannetensi (Loire-Inférieure)	1,000 fr.
NOUEL, parochus in pago gallice dicto Saint-Jean-de-Boiseau (Loire-Inférieure)	1,100
SEBAUX, superior in majori seminario Valleguidonensi (Mayenne)	1,000
HYVRIER, canonicus, superior in collegio Cartusiensi (Rhône)	1,000
CASTAN, canonicus Molinensis (Allier). .	1,000
BUCHET, eleemosynarius Sanctæ-Annæ, Salmurii (Maine-et-Loire).	1,000 fr.
PAIGNON, director in collegio Richelieu, Lucionii (Vendée)	1,000
X*** (Vendée).	500
DEMACHY, eleemosynarius in hospitio Hôtel-Dieu, Sancti-Valarici (Somme). .	500
X*** (Somme).	500
X*** (Eure).	300
X*** (Ain).	2,500

ERRATA

Quoties, quod efflagitamus, mendæ nobis erunt notatæ, statim ex nostris fixis litteris tollemus, ut nova deinceps exemplaria emendata edantur. Quin etiam cuique volumini, quum hujusce voluminis, tum superiorum voluminum errata inscribemus, ut ipse suum exemplarium, quum charta non sit bibula, atramento lector possit corrigere, textumque quam emendatissimum habeat.

TOMUS PRIMUS

pag. col. lin.	pro :	lege :
IV, », 22,	penuriare;	penuriam.
X, », 43,	at te levavi;	ad te.
XIII, », 7,	Zacchariæ;	Zachariæ.
10, 1, 39,	eumdum;	eundum.
17, 1, 15,	indelibili;	indelebili.
20, 2, 2,	seniores;	seniore.
21, 1, 7,	dionem;	Dionem.
21, 2, 47,	ex;	et.
27, 1, 47,	pellicido;	pellucido.
29, 1, 41,	acervissimo;	acerbissimo.
43, 2, 3,	eductus;	educatus.
86, 2, 40,	faciunt. » Ad;	faciunt, » ad
114, 1, 47,	testatur.	testatur,
137, 2,	*in notis*, [1] Gel. lib. to. c. XXIII;	[1] Gel. lib. X, c. 23.
274, 2, 10,	Hæc ipse, certum, etc.;	Hæc ipse. Cæterum, etc.
277, 2, 40,	Thomæ. Rursum, etc.;	Thomæ. » Rursum, etc.
285, 2,	*ad calcem*, [3] Hieron ad Vigibant;	[3] Hieron. ad Vigilant.
286, 1, 17,	numerum : duodenarium;	numerum duodenarium.
310, », 3,	*in nota*, Contantini;	Constantini.
311, », 17,	quærentibus, fidei, etc.;	quærentibus fidei, etc.

100, 1, 19, *pro :* imo pro cæteris; *putamus legendum :* imo præ cæteris.

204, 1, 26, *Pro :* ... Phlegontis auctoritate suadent, argumento manifesto eos passionem eo anno consignasse quo Phlegon illud solis deliquium.

Putamus legendum : ... Phlegontis auctoritate suadent; quippe qui passionem eo anno consignent quo Plegon illud solis deliquium.

MONITUM.

Qui Baronium nominaverit, is nobis in memoriam revocaverit virum in historia ea auctoritate præditum, qua ejus municeps, sanctus Thomas Aquinas, in theologia valet. *Annales* enim *Ecclesiasticos* unum esse hoc in genere absolutum opus, nemo non profitetur : quippe qui, authenticis in lucem prolatis, idque in proprio sermone Ecclesiæ, Ecclesiæ historiam a fontibus hauriant. Quo minus mirabere, si tantum opus, nunc etiam, præsertim in Germania, scholasticum habetur.

Ipsius Baronii Annales non ultra annum 1198 progrediuntur : quos postea eodem tenore provexit ad annum 1565 Rainaldus, ad annum 1571 Laderchius; in editione autem Lucensi, tum criticis Pagius, tum notis Mansius illustravere. Editio vero Lucensis rarissima est, plerumque manca ac mutila, propterea quod volumina, nimio temporum intervallo edita (1738-1757), quasi disjecta sunt ac dispersa. Accedit quod multa exemplaria tribus indicum voluminibus carent, omnia Laderchii supplementis. Unde fit ut hodie, quum in cæteris regionibus, tum præsertim in Gallia, vix unum aut alterum venale reperias *Annalium* exemplarium, quod non modo supplementa, sed etiam numeros suos habeat.

Quum, his rationibus adducti, Baronii *Annales* denuo excudendos suscepissemus, unus omnium is esse, qui eos ab anno 1571 ad nostram memoriam produceret, nobis visus est R. P. Augustinus Theiner, et ipse, ut antecessores, Congregationis Oratorii Romani presbyter. *Sanctiorum tabulariorum Vaticani* Præfectus, *Congregationis Indicis* Consultor.

Neminem fugit quam famam et auctoritatem vir sibi comparaverit, qui ex tenebris ultimæ memoriæ in lucem ediderit *Monumenta vetera Hungariæ* (2 vol. in-fol.), *Poloniæ et Lithuaniæ* (3 vol. in-fol.), *Russiæ* (1 vol. in-fol.) et *Slavorum Meridionalium* (1 vol. in-fol.). Accedit *Codex Diplomaticus Dominii temporalis S. Sedis* (3 vol. in-fol.), cujus unum exemplarium Roma abstulit quicumque episcopus Martyribus Japoniæ in canonem Sanctorum referendis interfuit.

Ad quem quum his de rebus scripsissemus, et ipse secum deliberasset, consulta petiisset, Deum esset precatus, Sanctissimum Patrem adiit, qui non modo utilissimum Ecclesiæ consilium approbavit, sed etiam R. Patri Theiner permisit ut Barrum-Ducis statim veniret et nobiscum rem totam præcaveret.

Doctus Oratorii Presbyter nonnulla in melius mutat; si quid incidit depravati, emendat; si quid desideratur, addit; si quid in primis, quod ad temporalem Summi Pontificis potestatem attineat, securitate temporum prætermissum est, ex suo *Codice Diplomatico* in *Annales Ecclesiasticos* transfert et suo tempore inserit. Nec illa tantum perfecit; cæterorum, quam primo tomo præposuit, præfatio admonebit [1].

Quod spectat ad *Annales* ex anno 1571 ad nostrum tempus continuandos, pars jam Romæ (1856) tribus voluminibus est in lucem edita : quæ, quum res Christianas pontifice Gregorio XIII gestas continet, tum pontificatum illum novo quodam lumine illustrat : ita ut reperias, quum cæterorum ejusdem temporis regum, tum in primis Caroli IX, Catharinæ Medicææ, Henrici III, Henrici IV et Mariæ Stuartæ multas epistolas, et ipsorum manu descriptas et adhuc ineditas [2].

[1] Considerantibus nonnullis quantum nostris temporibus rerum scriptarum scientia progressa sit, desiderio fuit, a R. Patre Theiner *Annales Ecclesiasticos*, qualescumque sint, fere edi, non de integro retractari. Quibus respondebimus : 1° Studiosissimo cuique futurum fuisse permolestum, si quæ tam acriter et tanto lepore, ut volunt, Baronius enarrat, ipsi adulteravissemus et quasi depravavissemus; 2° Authentica, quibus Baronius nititur, semper eadem valere auctoritate; quod si criticis quibusdam recentioribus displicuerit tantam ex iis utilitatem a nostro capi, istos præsto habere et quasi in manu, unde, si possint, ejus judicia rescindant; 3° R. Patri Theiner in animo esse, si quid a recentioribus repertum est, quod vetera documenta aut abroget aut confirmet, colligere et separatim edere : ita ut, eruditis nihil desiderantibus, Baronii *Annales* neque mutentur, neque incondita notarum mole obstruantur.

[2] Tria ista volumina adhuc 175 fr. separatim veniere : unde fit ut, *Annalibus* eodem pacto continuatis, sex aut etiam quinque volumina majoris constitissent, quam quadraginta quinque aut quinquaginta nostra.

Quod superest ad Pium VI, cujus Commentarii nondum enotuere, summa tantummodo manus est imponenda [1] : ita ut nihil dubii sit, quin totum opus hoc quinquennio absolvatur; imo jam speretur, fore ut volumina singula singulis mensibus appareant.

Annalibus in singulos annos, suapte natura distributis, nihil impedit quo minus nostra volumina fere eodem sint foliorum numero, non sine pulchritudine quadam et commoditate. Quid enim refert, contendas ut sæculo cuique suum volumen adscribas? Ista temporum distributio ex usu, non ex eventuum concursu, ex humana voluntate, non ex providentia divina, pendet. Quæ quum nihil habeat momenti, meliorem nos dabimus operam, ut magnæ cuiquam rei et volumini cuique finis idem esse soleat; nempe pontificatus sancti Petri primum tomum concludit.

Aliud quoque in melius mutavimus, quod lectoribus velimus approbari. In editione Lucenci, voluminibus singulis singuli rerum indices sunt additi; nostra autem, unus rerum omnium index universum opus conficiet : quod nobis visum est tum minoris compendii, tum verioris rationis et majoris utilitatis. Quod spectat ad compendium, si quod eminet verbum, si qua res, semel, non quadragies, inscribetur. Scilicet, si de *Summi Pontificis erroris immunitate* agetur, sufficiet in nostro unico indice quatuor hæc verba semel scribi, unde ad tomos et paginas rei respondentes remittaris. Sed quid de compendio loquor, quum tua ipsius utilitas nostram rationem requirat? Etenim, si te fugiet rei, quam quæris, ætas, in necessitatem venies voluminum omnium, sin minus, multorum consultare indices. Quod si ætatem noveris, reique, hac tantum ætate, studebis, tibi indice non erit opus : in volumine enim, quod istam ætatem comprehendit, sufficiet perlegas summarium numeris signatum : jam inde ad locum, quem quæris, quasi manu duceris. Si vero aut res minoris erit momenti, quam ut summario contineatur, aut ipse certiora volueris, index tibi cito declarabit quo res sit tomo, qua pagina. Accedit quod, si feret animus extendere controversiam, uno quasi aspectu videbis, quæ singulis ætatibus momenta habuerit, quæ vestigia reliquerit.

Totum opus a Christo ad nostrum tempus circiter quadraginta quinque volumina, quinquaginta ad summum, complectetur : quorum, ut speramus, macrocolum tibi videbitur nonnulla dignitate et commoditate, litteræ vero tum justa magnitudine, tum compositæ et claræ. Adde quod charta primæ notæ non bibula est : ut lector, si quid annotare velit, marginibus possit atramento inscribere. D. Bichelberger, cujus officinam chartariam in loco *Clari-Fontis* omnes mirantur, pollicetur se chartæ conficiendæ quam maximam daturum operam : ut qui velit opus nostrum in suum nomen adsciscere.

Stereotypeiam huic operi domi nostræ accommodavimus : quæ quum alias commoditates, tum in primis perfectæ correctionis præbet. Quoties enim, quod efflagitamus, mendæ nobis erunt notatæ, statim ex nostris fixis litteris tollemus, ut nova deinceps exemplaria emendata edantur. Quinetiam cuique volumini voluminis superioris *errata* inscribemus, ut ipse tuum exemplarium, quum charta non sit bibula, atramento possis corrigere, textumque quam emendatissimum habeas.

Operculum eo est colore, qui opus tantæ gravitatis deceat. Ut volumina firmissima sunt, sic tractatu facillima; sic etiam compaginata, ut glutinatorem non desiderent.

Quæ omnia quum meliora fecimus, sæpe postulantibus amatoribus, adducti sumus in necessitatem, tum improvisum sumptum faciendi, tum pretium singulorum voluminum augendi. Qua amplificatione exsolvuntur, qui primi stipem contulerunt : ut enim nos fide sumus obligati, sic et ipsi meruere, qui talem optimæ voluntatis mercedem acciperent. Sed ex eo die iis, qui nomen suum dabunt, pretium cujusque voluminis 13 fr. constituimus : quod quam minimum sit, non necesse est amatores admoneamus.

Quæ sunt nostræ conditiones, *Annales Ecclesiasticos* in maxima quaque bibliotheca eruditi jam non percurrent. Ipsi sibi librum comparabunt, quo, domi, quisque suo tempore, commode otia terant, studiis præbeant alimenta, errores hujus temporis ex historia ductos redarguant. Si enim epitomen epitomæ objeceris, litem nullo modo dirimes : oportet origines et quasi fontes repetas.

Ludovicus GUERIN,

Typographus atque Editor.

[1] Quum nuper (mense Aprili 1864) *Index Litterarius Monasterii* magna R. Patris Theiner opera amplissimis ornaret laudibus *Annales*que nostros *Ecclesiasticos* commendaret, « Utinam, inquit, et tota hæc « historia ad Pium VI vere sit præparata et summa tantum manus « requiratur! » *Indici*, quod vult, obtigit. Quod ut persuasum habeatur, nec in timore sit, ne tantum opus unquam evadat imperfectum, nobis in animo est una edere et quæ scripsere R. Patris Theiner antecessores, et quæ ad eorum opus continuandum ipse de suo addit : ita ut, quarto aut quinto quoque mense, volumen in supplementum priorum *Annalium* excudetur.

TIBI

CÆSAR BARONI

PARENTI HISTORIÆ

ANNALIUM VOLUMINA

A TE

TUISQUE EX NERIANA FAMILIA SODALIBUS

ABSOLUTA

QUÆQUE IISDEM INSISTENS VESTIGIIS

IPSE POSTREMUS OMNIUM LUCUBRAVI

AUGUSTINUS THEINER

DEDICO

QUÆSOQUE UTI PHILIPPI PATRIS EXORATU TUOQUE

DEUS CŒPTA SECUNDET.

CÆSARIS BARONII

S. R. E. PRESBYTERI CARDINALIS TIT. SS. MARTYRUM NEREI ET ACHILLEI ET SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARII

PRO ANNALIBUS ECCLESIASTICIS

BEATO PATRI PHILIPPO NERIO

Congregationis Oratorii Fundatori gratiarum actio.

Quod de his quæ spectant ad Ecclesiasticorum Annalium scriptionis primam originem atque progressum, vix pauca hactenus attingere licuit, ut involvisse obscuritate potius ea, quam explicasse visi fuerimus, eo quod adhuc superstes is esset, de quo dicendum erat, qui non solum suarum laudum esset contemptor, sed acerrimus hostis : eo jam ad superos evocato, ipsa quibus detinebatur compedibus oratio libera, secura per latum campum acceptorum ab ipso beneficiorum excurrat.

Est enim majorum nostrorum jucunda memoria, a quibus tanquam ex uberrimo fonte innumera nobis bona copiose fluxere. Sed et est proficua ipsa Patrum nostrorum, sanctorum virorum, recordatio, quod admoneat nos non debere ab eorum virtutibus esse degeneres, secundum divinum illud oraculum [1] : Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci de qua præcisi estis : attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram, quæ peperit vos. Verum quæ jucunda atque proficua eadem est et necessaria commemoratio eorumdem, a quibus sumus et maxima beneficia consecuti, ne ex silentio vel oblivione turpiter redarguamur ingrati.

Sane quidem, generatim cuncta quæ filiis prospere feliciterque obveniunt, ea accepta ferenda esse parentibus, sæpe divinis litteris admonemur, potissimum vero illa a magno patriarcha Jacob [2] impertita Joseph benedictione, qua inter alia, ista divinitus dicta narrantur : Sedit in forti arcus ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum illius per manus potentis Jacob; inde pastor egressus est lapis Israel. Cum igitur cuncta prospera Joseph potenti manui Jacob adscribantur, qui non solum abesset quam longissime, sed jam eum deplorasset mortuum, planxissetque occisum; quid nobis de Patre illo dicendum, qui in omnibus præsens et adjutor existens, in primis Apostolico spiritu [3] nos sæpe parturiit, et ab ipsa adolescentia ejusdem spiritus freno coercuit, cohibuitque a lubrico juvenilis ætatis procurrentis ad malum; atque reddidit indomitum pullum divinis legibus obsequentem, super quem et Christum [4] fecerit considere?

At cum nos multiplici nomine ipsi longe plurimum debeamus : de his modo, quæ spectant ad Annalium, quam habemus præ manibus scriptionem, extet ei, tanquam institutæ omnis lucubrationis nostræ auctori, ista semper vivens, semper loquens gratiarum actio monumentis perpetuis consignata. Æquum est enim, et animi humiliter de se ac modeste sentientis, per quem profecerit, profiteri; iniquum vero et arrogans suis viribus plus satis adscribere. Qui enim magis quam par erat sibi tribuit atque dixit [5] : In fortitudine manus meæ feci, et in sapientia mea intellexi : acerbum illud accepit a Deo ultore responsum : Numquid gloriabitur securis in eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Moxque addita est comminationi vindicta, quam et ille quoque infelix [6] expertus est, qui eadem de causa, e regio solio dejectus, inter bestias exulavit.

Quamobrem quod mortales omnes æterna Sapientia Christus ipse Redemptor noster edocuit, cum de Patre ad Philippum sic locutus est, dicens [7] : Pater in me manens, ipse facit opera; de Patre Philippo et nos ingenue profitemur : non quod gloriemur in homine et non in Deo, sed ut per quem tanta beneficia largitus est Deus, Dei cooperatorem hominem demonstremus; sicque ut Deo, ita et hominibus grati simus. Ipse enim divini quodam impulsu Spiritus ista facienda præcepit, non secus ac Moyses qui quod vidit [8] Tabernaculi exemplar in monte faciendum illud indixit opifici. Ejusdem namque Patris nostri iteratis sæpius jussionibus, sumus nos tantum opus aggressi, inviti licet ac renitentes, propriisque diffisi viribus : suscepimus tamen, tanquam divino parentes imperio, quo quidem ipse adeo opus urgebat, ut si quando nos tantæ molis pondere superati, desisteremus a cœptis, stimulis acerrimæ reprehensionis impelleret.

Exæstuans tu quidem (ad te enim, Pater, orationem converto), exæstuans, inquam, zelo Ecclesiæ laborantis : ubi mente illa tua divino perfusa lumine, ac prophetico (dicere liceat) afflata spiritu vidisti e portis inferis in Ecclesiæ detrimentum progressas esse Centurias Satanæ; ex adverso consurgens pro domo Israel præliaturus prælia Domini, non majori vel pari saltem numero militum compensato certamine decernendum putasti : sed probe sciens, quod quæ [9] infirma mundi sunt eligit Deus, ut confundat fortia; puerum tuum, fratrum minimum, et hebetioris ingenii delegisti, quem unum, eumdemque inermem tot objiceres armatis hostibus. Et aliud agere simulans, non latum campum ad prælium, sed ad experiendas vires angustum ornasti locum palestræ; ipsum videlicet sacrum Oratorium Sancti Hieronymi, ubi inter quotidianas de rebus divinis collationes,

[1] Is. LI. — [2] Genes. XLIX. — [3] Galat. IV. — [4] Matt. XXI. — [5] Is. X. — [6] Dan. IV. — [7] Joan. XIV. — [8] Exod. XXV. — [9] I Cor. I.

illud a nobis symbolum exegisti, quo res gestas Ecclesiæ in medium afferremus. Quod tua jussione semel cœptum, ad triginta annorum spatia est feliciter propagatum, ipsa integra rerum gestarum serie, dicendo, jam septies in Oratorio repetita.

Adstabas jugiter operi, urgens præsentia; instabas verbis, durus semper (ignoscas si hoc dixero) diurni pensi existens exactor, adeo ut piaculum putares, si interdum ad alia enarranda divertissem, dum nec minimum quidem ab instituto deflectere patereris. Sæpe vero et in eo humani aliquid passus sum, fateor, cum nondum intelligens rem ipsam occulte abs te apud Deum precibus confici, meas ipse metiens vires, quererer, mecum ferme agi tyrannice, quod non solum aliquis non jungeretur ex fratribus, qui ad collaborandum eidem subjiceret collum jugo; sed multiplicato labore, nec datis paleis [1], multiplex opera exigeretur; cum, inquam, et adhuc alii ad susceptum munus negotiorum fasces imponerentur, cura videlicet animarum, publicum de suggestu ministerium verbi Dei, præfectura domestica, præter alia quamplurima, quæ inopinate et importune molestiores quotidie ingererent interventores.

Adeo ut tu vel ista faciens, vel fieri ab aliis patiens, nihil minus velle videreris, quam quod plurimum velles. In quo quidem visus es imitatus Eliam [2] dum congressus cum sacerdotibus Baal, eos expugnaturus per ignem cœlitus implorandum, qui propositam victimam inflammaret atque consumeret, in contrarium nisus, eamdem quatuor aquæ hydriis tertio voluit affluenter aspergi, quo magis summa Dei potentia innotesceret.

At vero alia ex parte cum prompto animo idem tu ipse ad præstandum auxilium precibus tuis manum fortissime admovisti [3]: visus es secutus Helisæum, qui manum suam Regis manui superimponens in emissione sagittæ, fecit eum esse totius Syriæ percussorem. Quo pariter symbolo tu mecum agens, manui meæ debili tuam validissimam jungens, obtusum stylum in sagittam salutis Domini, contra insultantes Assyrios convertisti. Quod sicut verum, ita pulchrum ac jucundum est mihi de te publice profiteri.

Pugnasti, tu quidem; sed aliena manu, usitato more tuo, qui cum admiranda operari consueveris, mirandus tamen nunquam volueris apparere, nihil tam sollicite cavens, quam ne quid de te magnifice diceretur, operimento stultitiæ sæpe operiens sapientiam, juxta pervulgatum illud et celebratum, mentique tuæ infixum penitus Apostolicum paradoxum [4]: Qui vult sapiens esse, stultus fiat. Ita quidem ut nullis compedibus blandientis sæculi tenereris, exemplo David [5] ad tempus ora mutantis, magna dona spiritus occultares, quæ sunt infirmitatis humanæ foris ostentans; sciresque secundum Apostolum [6] abundare et penuriare pati, ut cum ipso dicere posses [7]: Sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis: atque exemplo cognominis tui Philippi [8] diaconi, pro ratione temporis, vel inhæreres hominibus, ipsorum saluti consulens, vel magno impetu spiritui venienti vela panderes.

Sed quam tu vivens in Christi ærarium gloriam copiosissime intulisti, post migrationem ex hac vita, aucto multiplici fœnore, ipse rependit. Siquidem ubi laguncula [9] terrea fracta est, quæ latebat intus sua claritate refulgens lampas apparuit: et quæ abscousa erat sub modio lucerna ardens et lucens, super æternitatis altum candelabrum exaltata, perspicua facta est miraculorum fulgore coruscans.

Tunc enim et quæ vivens edideras, sed occultaveras, mirifica signa, sunt cognita, et alia quamplurima recens edita patuerunt. Splendet vile licet adhuc, utpote temporarium, sepulcrum tuum votivis tabellis, et ex pretioso metallo signis affixis, tuorum miraculorum indicibus, quibus magis quam pretiosorum marmorum crustis, vel Ægyptiis pyramidibus et obeliscis effulget, majus decoris in dies accipiens incrementum ab iis, qui nova beneficia consecuti inferunt nova signa.

Detur et mihi locus (vos fratres appello, qui pia ac nobili corona ejus cingitis monumentum) ut hæc mea gratiarum actio, tametsi acceptis beneficiis longe impar, eidem adhærescat affixa sepulcro: ita tamen, ut per orbem terrarum, quocumque iidem feruntur Annales, excurrat. Mobilis sit ipsa atque vocalis sculpta columna, quæ amplis notis ipsum prædicet Annalium primum auctorem et architectum; ut si quem ex eis mortales fructum ceperint, ipsi in primis omnes gratias agant. Stet, inquam, mea ista professio velut indelebile eidem sepulcro inditum epitaphium, cupiens et ego ipse eidem inhærere viva tabula, quæ, formata penicillo ipsius precum, integram referat ejus sanctitatis imaginem.

Age jam Pater (te rursum tanquam præsentem alloquor, dum eum vides, qui præsens ubique adest), age, inquam, fave operi tuo; et ut tibi in omnibus victoria adscribatur (quod Joab scripsit ad David [10]), veni et quod reliquum est confice prælium; cœlestem desuper tuis precibus move militiam, ut, debellatis tandem penitus hostibus, triumphale carmen Deboræ [11] concinnamus: De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine suo adversus Sisaram pugnaverunt. Me vero filium tuum, quem degens in terris assiduo fovisti præsidio, vigilantia custodisti, consilio gubernasti, patientia tolerasti, vivens in cœlis fortioribus protege patrociniis; ampliora mihi crescant de tua jam perfecta et in omnibus consummata charitate subsidia. Sed et quod a Basilio se Gregorius [12] theologus consecutum affirmat, ut eum etiam post obitum habuerit monitorem, hoc nobis abundantius præsta; ut, te ipso adhuc etiam vitæ meæ moderante habenas, quod reliquum est labilis hujus curriculi senectutis inoffenso pede percurram, perveniamque tandem post labores bene perfunctos ad beatam illam requiem, qua tu modo frueris in Patre et Filio et Spiritu sancto, quibus in unitate perfecta semper sit laus, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Apud Mansium in Apparatu Annalium Baronii, pag. 122. Lucæ 1740 in-fol.

[1] Exod. V. — [2] III Reg. XVIII. — [3] IV Reg. XIII. — [4] I Cor. III. — [5] I Reg. XXI. — [6] Philip. IV. — [7] II Cor. V. — [8] Act. VIII. — [9] Judic. VII. — [10] II Reg. XII. — [11] Jud. V. — [12] Greg. Naz. In laud. Bas.

PRÆFATIO.

Nullum fortasse opus sæculis retro lapsis tantum sibi auctoritatis vindicasse compertum est, non modo quoad Ecclesiæ principatum et regimen, sed et historicarum rerum generatim disciplinas, quantum Annales Ecclesiastici, auctore Cardinali Cæsare Baronio. Paucæ quidem sunt lucubrationes, quæ, instar eorumdem, si vere et ingenue loqui velimus, adeo claram et apertam divinæ ferme inspirationis notam et veluti signaculum præ se ferre videntur.

Cum sæculo sexto decimo, cujus recordatio subit mœrore plenissima, magnum illud de religione dissidium factum fuisset, quod per ludibrium *Reformationis* nomine circumferebatur, Ecclesiæ hostibus omnia arma in ipsam convertere consilium fuit; maximas vero ab Historia mutuari vires conati, ad quam, mirabili prorsus audacia, fallaciis aspergendam animum induxerunt; in quo quidem haud mediocri usi fuisse videntur sapientia, sed ea videlicet quæ talis secundum carnem ab Apostolo nuncupatur.

Nec magnum revera illis facessebat negotium circa sacrosancta Ecclesiæ dogmata, et æternas fidei veritates, fidelium mentes in fraudem inducere; quorum plerosque vel minus cautos sibique constantes, vel temporum injuria haud fortasse satis excultos, captiosis argumentorum fallaciis facile ii nimirum illaqueabant, quibus nec divinæ, nec humanæ auctoritatis quidquam pensi erat. Sed nequaquam par illis suppetebat consilium, quo intemeratam Historiæ auctoritatem prosternerent, ac de medio tollerent; quæ profecto potentissimum suppeditat robur ad perpetuam et immutabilem Ecclesiæ fidem vindicandam in iis, quæ ad ejus sancta dogmata et disciplinam spectare dignoscuntur. Hic jam nihil erat loci speciosis subdolisque argumentationibus, quas philosophico vel morali pallio induerent, vel linguarum, aut philologiæ versutiis adumbrarent. Ad factorum igitur historiam mendaciis obruendam illico confugiendum: ad quod quo majori audacia et impudentia contenderent, eo certiorem erroris triumphum assequendi spes elucebat. Hunc enim triumphum sæculi decimi sexti Reformatores, veluti metam sibi contingendam, propositum ante oculos habuere.

Mathias Flach Francowiez, quem die secunda Martii an. 1520 Albonæ in Histria natum, quæ regio ad Illyricum pertinet, mors intercepit die undecima Martii an. 1575, Flaccius Illyricus ideo dictus, eoque nomine magis notus, primus inter Protestantes extitit, qui ad exortas doctrinæ novitates fulciendas tuendasque Historiam adscivit. Hic, consociatis sibi nonnullis ejusdem ingenii propositique hominibus, doctrinæ quadam specie haud spernendis, Magdeburgi, in qua urbe Lutheranismus præcipuum constituerat domicilium, illas quas nominavit Centurias digessit, in quibus quoddam Historiæ Ecclesiæ simulacrum effingere commentus est; quam per singula sæcula partitam in lucem edidit Basileæ in Helvetia ab anno 1559 ad annum 1574, prima duodecim Ecclesiæ sæcula in tredecim voluminibus in-folio continentem. Opus satis notum, ut in eo immoremur: quod nihil cum Historia præter nomen commune habet; cum verius dicas mendaciorum acervum, non modo adversus Ecclesiam Catholicam, sed et universam Christianam Religionem contumeliosis blasphemisque scatentem sententiis. Nunquam alias Historia tantum pessumdata, obcæcato mentis impetu ac furore, atque ignorantiæ tenebris obvoluta fuit, quantum in hisce Centuriis videre licet. Quas tamen (vix putes) novatorum doctrina in cœlum efferre, veluti maximum propugnaculum, arcemque inexpugnabilem. Hoc extitit ditissimum promptuarium, unde Ecclesiæ hostes venenatas sagittas ad eam confodiendam vel exprомerent, vel acuerent.

Cum interea tanta de hujusmodi opere celebratio per Europam, quam hæresis misere dilacerabat, percrebresceret, Philippus Nerius, pius sacerdos, qui probis doctisque stipatus sociis, totus in eo erat, ut fidelium animos pietate et sanctitate imbuendo ad priorum Ecclesiæ sæculorum æmulationem sedula opera componeret atque inflammaret, superioris mentis intuitu gravissima contemplatus detrimenta, quæ ab hisce Centuriis in Ecclesiam defluxura fuissent, et facile sibi persuadens nihil aptius excogitari posse tum ad Christifideles a novatorum insidiis tutandos, tum ad alendam et corroborandam in eorum pectoribus fidem, præter Historiam Ecclesiasticam, veris germanisque desumptam fontibus: illud in sua nuperrime orta congregatione munus instituit, ut quotidie in templo alternis a suis sermo historicus haberetur, in quo a Christi Domini nativitate per singula sese excipientia sæcula, nobilissima rerum gestarum in Ecclesia series explicaretur, ad suam usque ætatem perducta. Quod idem faciendum jussit quoad vetus et novum testamentum, cujus explanationem in totidem sermonibus tum historicis, tum moralibus contineri sapienter voluit.

Quid (quod potissimum ad rem nostram spectat), nonne primus is Nerius, qui Christianæ genti thesaurum reseraret, in veteribus illis quodammodo latentem cœmeteriis, quas *Catacumbas* dicimus, illumque per doctas suorum filiorum lucubrationes patefaceret, quos honoris causa nominamus: Gallonium, Tarugium, Severanium, Bosium, Aringhium, quibus antiquitatum Christianarum studium vel excitatum, vel maximis auctum incrementis, referamus oportet? Philippus quidem, nemo enim ignorat, in sanctis illis latebris diu ac pie adhuc juvenis delitescens, inter insignia martyrum monumenta beatissimis animum deliciis enutrivit. Ut autem hujusmodi, quos ipse tantopere expertus fuerat, sanctitatis fructus ad cæteros Christifideles propagaret, quippe qui probe noverat, quantum inesset virtutis in locorum adspectu, quæ ab insignibus sanctitate viris celebrata, eorumdem sanctas reliquias deinde condidissent; piissimam illam invexit exercitationem ac peregrinationem, quæ septem Ecclesias obeundo conficitur, a quo et nomen obtinuit. Illa autem a Romanis in deliciis habita, et nunquam intermissa advenarum etiam animos dulci admiratione perstringit, qui undique in Urbem confluunt Apostolorum sepulcra et augustum Petri successorem veneraturi.

Memorare prætermittimus, quantas ab hujusmodi institutis Ecclesia experta fuerit, et quotidie experiatur utilitates; illud vero ex eo colligere ac statuere in præsentiarum duximus, Philippum nempe una cum suis merito habendum ac dicendum esse verum magnumque tum concionandi e suggestu, tum scientiarum historicarum instauratorem. Id autem in primis confessi esse videntur illius ævi eruditissimi quique viri, cum Baronium *Parentem Historiæ* uno ore acclamarint; quem amplissimum titulum nulla unquam ætas posterior ei denegavit, et Protestantes ipsi temporibus nostris ultro libenterque impertiuntur.

Itaque Cæsar Baronius Philippo apprime carus, utpote qui ex cœtu suorum delectus fuit, qui conciones historicas in templo edissereret; in quo munere cum triginta ferme annos septies universam Ecclesiasticæ historiæ provinciam relegisset; aliud ei a Philippo officium fuit demandatum, ut Ecclesiæ Annales perscriberet, quibus nempe ad lucem historicæ veritatis et antiquitatum Christianarum digestis Magdeburgensium Centuriæ profligarentur. Baronius operi nimis arduo sui ingenii exiguitatem pro modestia ratus minime sufficere, diutius obstitit, neque profecto, nisi obedientia coactus, sese tractabilem præbuit, postquam divino prorsus consilio id cum eo agi a Philippo certior factus erat [1]. Ita vir ille, quem ferme miraculum prædicaverim virtutis ac doctrinæ (ideoque venerabilis titulo a Christi Vicario Benedicto XIV insignitus), non prius operi manum admovisse compertus est, quam singulare de divina voluntate auspicium per Nerium retulerit. Cujus rei veritatem mirus omnino tanti operis exitus comprobavit; quam reapse idem Baronius adeo habuit exploratam, ut maximas Deo semper gratias habuerit, a quo luculenter ad id se electum esse senserat, atque inde perficiendo usque ad extremum vitæ spiritum vires animumque hauserat. Quis enim, quin penitus animo commoveatur, admirandum illum legat supplicem libellum, in quo idipsum profitetur, et Philippo Parenti optimo, cui totum quantumcumque est Annalium opus tribuere non dubitat, gratias agens ob Numinis auxilium sibi conciliatum tantis obeundis laboribus? Quem libellum ad æternam posteritatis memoriam in ejus sepulcro suspendi voluit, nobisque iterum liceat subjicere.

Ubi prima Annalium volumina excusa innotuere, statim conclamatum fuit de Magdeburgensium Centuriis, quæ, pulvere obrutæ et in bibliothecis jacentes, æternum suis auctoribus dedecus pepererunt. Quo autem studio, quantaque animarum exultatione Annales Christianus orbis exceperit, testantur tum versiones eorumdem in præcipuis Europæ idiomatibus, nempe Alemanno, Gallico, Polono, et Italo, tum totius operis exemplaria decies, vivente adhuc auctore, excusa, in Italia, Germania et Belgio [2].

Philippus æque ac Baronius illud profecto habuere in votis, ut Annales ad exitum perducerentur, quippe quos Dei gloria, et Ecclesiæ decus atque incrementum mire incendebat; nec dubitandum quin id a Deo enixis precibus flagitaverint ac flagitent, cum hoc muneris suis filiis veluti testamento reliquerint, ut ad Annales ulterius pertrahendos incumberent. Id revera præstitere Odericus Raynaldus et Jacobus Laderchius, uterque ex Oratorii Congregatione Nerii filius, quorum alter ab anno 1199 ad annum 1565 opus perduxit, Romæ decem voluminibus editis spatio annorum inter 1646 et 1677 intercedentium; alter vero tribus voluminibus Romæ item excusis ad annum 1571 historiam perduxit. Raynaldiana productio,

[1] Vid. Baccium in vita S. Philippi Nerii, lib. I, cap. 13.

[2] Vid. Raym. Albericium Cong. Orat. presbyt. in vita Baronii, lib. II, cap. 18, pag. 12-16; inter Epistolas et opuscula Cæs. Baronii, etc. Tom. I, Romæ 1759, in-4°.

utpote quæ a viro acerrimi ingenii profecta, et facile cum praedecessore comparandi, pluries in Italia et alibi una cum Baronii Annalibus typis edita fuit; cum viginti sint exemplaria diversis locis ac temporibus in lucem prolata. Postremum ac vigesimum primum, idemque absolutius, Lucæ per Dominicum Mansium clericum Regularem Congregationis Matris Dei fuit excusum, qui postea vir omni eruditionis genere cumulatissimus, ad ejusdem urbis archiepiscopatum evectus fuit. Hanc editionem Mansius tum critico commentario, quem doctissimus Antonius Pagius ex Minorum Conventualium familia super Annales redegerat, tum suis ipsius animadversionibus locupletavit. Universa hujusmodi collectio octo et triginta voluminibus in-folio continetur, tres copiosissimos indices complectens, sub annis 1738 et 1759.

Jamdiu tum ecclesiasticæ, tum profanæ historiæ cultoribus illud erat in votis, ut nova de Baronii Annalibus ejusdemque accessionibus editio susciperetur, cum illa Lucensis rara admodum evaserit, magnoque pretio. Idem porro studium Protestantes quoque nostrorum temporum arripuit sive Germanos sive Anglos, qui (mirabile quidem dictu magnoque Ecclesiæ bono ac solatio futurum), veteri illa opinione, qua temere imbuti a majoribus contra Annales Baronianos, tandem remissa, ipsos pluris faciant et consulant, præsertim vero Raynaldi accessiones, tanquam copiosissimum et purissimum historicæ veritatis fontem.

Laus igitur merito tribuenda egregio viro Ludovico Guerin ex Barro-Ducis (Bar-le-Duc) in Gallia, qui, cohortantibus insigni pietate et doctrina præsulibus virisque ecclesiasticis, novam de universis Annalibus Baronianis editionem ex sua officina excudendi consilium iniit, quo et nihil doctorum hominum votis accidere poterat jucundius, et Ecclesiæ necessitatibus magis consentaneum. Hæc enim, in præsenti animorum conditione, nisi ab Historia amplissimam triumphorum segetem referre posse videtur; postquam *Rationalismus*, quem vocant, cuilibet auctoritati vel dogmaticæ, vel philosophicæ ac morali nefarium bellum indixit, et Christianam scientiam imis ab radicibus evulsit. Ad Historiam nostrum hoc sæculum suapte natura fertur, quemadmodum Dogmatum studio sæculum sextum decimum tenebatur; ac propterea in eo allaborandum, ut, historia rite in aciem producta, tum Ecclesiæ, tum Ordini sociali validissimum paretur propugnaculum. Cum enim nihil sit reliqui quod Rationalismus susque deque permiscere non audeat, auctoritati tantum historicæ fasces submittat necesse est, quæ factorum testimoniis contra illius impia commenta perpetuo insurgit.

Equidem a præfato viro ipse compellatus per ejus fratrem Paulum, quem sacerdotalis pietas et scientia apprime commendant, in Collegio urbis Sancti Desiderii (St Dizier) diœcesis Lingonensis Philosophiæ professorem, ut de excudendis Annalibus Baronianis consilio auctor, ac pene princeps accederem, diu multumque, ingenue enim fatebor, dubitavi tantum mihi onus suscipere, eoque magis, quod in illa jam ætate sim constitutus, qua, expeditis quibusdam litterariis lucubrationibus, magna jam ex parte confectis, valde optandum ducerem dies, quos mihi divina misericordia faciet reliquos, uni Deo sacrare, et parandæ æternitati insumere.

In ancipiti mentis contentione Deum enixe precatus, Christi Vicarii Oraculum, prout officium postulabat, supplex adivi, ut quid consilii in tanto negotio capiendum mihi esset superno ejus lumine discerem. Pius IX, quem mirabili æstuantem studio erga omnia quæ ad Divinam promovendam gloriam faciunt, universus Orbis suspicit, ut opus aggrederer animum addidit, quod Ecclesiæ valde utile et historicis disciplinis fore arbitratus est, veniamque dedit, ut me Barrum-Ducis conferrem, ubi de re coram agerem commodius; quin et dignatus Apostolica Benedictione incepta auspicari.

Verum operi nobis manum admoventibus suborta dubitatio, num, præter observationes a Pagio insertas, novis ditaremus Annales documentis identidem in lucem editis, passim a doctissimis viris, ac præcipue ex Benedictina familia sancti Mauri in Gallia, et quorum innumera post Baronii, Raynaldi, et Laderchii ævum prodiere. Verum intelleximus nos a proposito longius abstractum iri; cum non modo voluminum numerus, jam satis per se magnus, esset augendus, sed etiam textus ipse pluries corrigendus, vel instaurandus, unde potius novum emergeret operis genus, quam vetus promulgaretur. Hinc fieret ut minime assequeremur quod maxime præ oculis habuimus, ut nempe ad hanc Historiam aditus facilius pateat, mediocri pretio comparandam, Ecclesiasticis præsertim cujuscumque ordinis viris, qui ab ea recte haurire possint, unde animus præclarissima rerum in Ecclesia gestarum serie, sive in conciliis, sive in sanctorum Patrum, coævorumque scriptorum libris evoluta jucunde detineretur, solidaque instrueretur eruditione rite adscita ad Ecclesiam, ejusque dogmata ritusque propugnandos. Illud etiam movet, quod viris doctis et eruditionem historicam ex professo recolentibus nonnihil commodi allaturos putamus Annales, licet breviori, quam innuimus, methodo digestos, cum per eosdem optatissimus rerum ordo causarumque veluti ante oculos propositus elucescat. Nec dixeris præclusum hinc fore aditum altissimis disquisitionibus, quæ ad doctrinam historicam maximopere conferunt, quibusque singularia facta dilucidantur; ad id enim comparatæ præstoque sunt peculiares monumentorum historicorum collectiones, quas vir doctus pro suo libito consulat licebit: quod minime ei præstare possint nostri Annales diffusiori quantumlibet ratione concinnati. Nec prætermittendum est illud quod amplissimæ hujusmodi editioni obstaret quammaxime: temporum nempe ratio, quæ haud sinit strenuum adeo inveniri ex editorum familia virum, quem non deterreat tantæ molis librariæ difficultas; ac propterea quamvis id ex voto contingeret, tantæ voluminum copiæ ille fortasse honor maneret tantummodo, ut bibliothecis publicis ornamento essent ac decori: proptereaque, instar præcedentium, raritate admodum et caritate editio laboraret. Quæ incommoda a præsenti nostra editione abfutura confidimus, imo ipsam eidem Lucensi anteituram, cum nonnulla vel emendanda vel addenda, prout expediverit, curaverimus.

Atque in primis, quod attinet ad monumenta proprie dicta, nempe Privilegia, Diplomata, tum Pontificia tum Imperatoria, et id genus alia, textu utemur ad unguem perfecto et absolutissimo, quod idem, ne in cæteris quoque ad concilia sanctorum Patrum, scriptorumque Ecclesiasticorum loca spectantibus, ob temporis præsertim angustias præstare possimus, vehementer displicet. Unicuique insuper volumini præpositum *Summarium* exceptum ex singulis annis materiem uno veluti ictu oculi conspiciendam præbebit, expunctis quæ in margine extant adnotationibus, itemque in imas paginas relegatis locorum testimoniis: ex quo tum perspicuitati, tum aptæ librorum moli consultum videtur. Pagii criticas adnotationes continenter subjiciendas singulorum annorum historiæ putavimus. Observationes vero Mansii plerasque omisimus, utpote quæ versantur in Chronologia consulum, magistratuum, imperatorumque vindicanda plerumque a Pagianis erroribus, ope inscriptionum, quarum etiam partem magnam exulare jussimus. Nemo enim ignorat quibus quantisque incrementis hodierna ætas circa hoc eruditionis genus glorietur, cum vel depravatæ, vel falsæ omnino plures deprehendantur inscriptiones, vel novæ e latebris emerserint: ita ut non modo Pagius, sed et Mansius sæpissime emendatione indigeret. Nihil prohibet quominus ex recentissimis exemplaribus aliunde veritas exploretur. Idem prorsus de Numismatibus Imperatorum Romanorum consilium fuit a Baronio satis rare inter scribendum impressis.

cum valde accuratius et elegantius nostra hæc ætas in hisce cudendis et elucidandis operam navarit.

Et quoniam Baronius æque ac Raynaldius in rerum Ecclesiasticarum tractatione quodammodo inclusi immorandum minime censuerunt in vicissitudinibus revolvendis, quæ temporalem Romani Pontificis respiciunt dominationem in Populis eidem quoad civilia etiam jura subjectis, nihil antiquius nobis erat, quam de historica ejusdem potestatis constitutione et legitimo exercitio, ea in medium afferre, quæ temporum et rerum ratio identidem obtulerit, ad vindicandum jus illud regium, quo nullum aliud in Europa validioribus nititur fundamentis, et quod a Divina Providentia datum atque oblatum fatemur ad universæ Ecclesiæ libertatem decusque tuendum, cum civilis societatis bono conjunctum : cujus rei documenta jam a nobis edita separatim extant volumine.

Insuper visum est nobis, quod et Mansio, novum *Apparatum Criticum* universo operi subjungere; qui ex Mansiano licet plura referat quæ magis congrua videbuntur, multis tamen concinnabitur additamentis, quæ non modo utilitatis sed et necessitatis fore haud immerito judicavimus. Primum enim ut historiæ cultoribus, præsertimque juvenibus Ecclesiasticis viam sternamus, concinne breviterque ibi disseremus de diversis temporum æris apud Christianos, quæ in monumentis historicis tum sacris tum profanis usitantur, et de notis temporum quæ easdem æras aut respiciunt, aut explicant. Describendæ ideo nobis erunt : æra Christiana ; æra Passionis et Ascensionis ; æra Alexandrina ; æra Antiochena ; æra Constantinopolitana ; æra Seleucidarum, Græcorum, aut Syro-Macedoniorum vulgo etiam æra Alexandri nuncupata ; æra Cæsariana Antiochiæ ; æra Actiaca et Augustorum ; æra Juliana ; æra Hispanica ; æra Diocletiani, seu martyrum ; æra fundationis Romæ, et periodus Juliana ; æra Olympiadum, et æra Hægiræ, quibus adnumerandæ sunt æræ quædam minus frequentiores, uti æræ Abrahami, Nabonassaris, Tyri et Armenorum ; æra Isdegerdis regis Persarum, ejusque reformatio per Malek-Schal-Dgelaleddin, vulgo æra Gelaleæna vel Malaleæna dicta. Sermonem deinde instituemus de diversis Cyclis, et primum de Indictionibus ; de Cyclo Solis ; de Concurrentibus et de Regularibus ; de Cyclo Decemnovennali ; de Numero aureo, seu Cyclo Lunæ, et de Calendario Judæorum ; de Epactis ; de Clave Terminorum, seu Festorum mobilium ; de Cyclo Pascali, et de Calendario Gregoriano.

Præcipuæ accedent Tabulæ, quas *Concordantiarum* vocant, ex quibus juxta diversas rationes chronologicas facile dilucideque innotescat a quo die data documenta, præsertim vero Tabula Paschalis et Indictionum ab an. 300 usque ad an. 2000. De festis etiam mobilibus Tabula subjicietur Concordantiæ Cycli annualis, tum communis, tum bisextilis ratione dierum quinque et triginta, a die nimirum vigesima secunda Martii ad diem Aprilis vigesimam septimam, quorum spatio Pascham intercidere opus est ; ubi Litteræ Dominicales, Numerus Dominicarum post Epiphaniam et Pentecosten, et primæ Dominicæ adventus dies adnotabuntur.

Illud in more positum fuit, in medio ævo, pietatis ac religionis studio, non modo apud Episcopos et Principes, verum cujuscumque ordinis Christifideles, ut epistolas, privilegia, contractus, testamenta, aliasque hujusmodi tabulas obsignarent, datas a die vel festo alicujus sancti nomini sacro, vel solemniori, vel a Dominicis anni insignioribus ; ut passim istas designationes videre est : feria tertia post Nativitatem B. M. V., post Matthæum Apostolum, post S. Cæciliam, etc., post Dominicam : *Ad te levavi* (quæ prima nempe Adventus), post Dominicam : *Adorate Dominum* (tertiam post Epiphaniam), post Dominicam : *Quasi modo* (Dominica in

Albis), post Dominicam : *Rorate cœli* (quartam Adventus), etc. Hinc non abs re fore putavimus Glossarium addere nominum paululum cognitorum in veteribus Diplomatibus, et apud Ecclesiasticos scriptores medii ævi usitatorum, ex quibus quædam festa, dominicæ, et dies dominicarum et mensium denotabantur; necnon Catalogum Alphabeticum et Chronologicum sanctorum præcipuorum, a quorum die festo in medio ævo data sunt vetera monumenta in substitutionem diei et mensis. Huic catalogo præibit et inserviet perbrevis notitia vetustissimorum quæ in Ecclesia cognoscuntur Calendaria, ac Martyrologia.

Eumdem excipiet Catalogus Chronologicus summorum Pontificum diem referens electionis, consecrationis atque obitus; idem Romanorum Imperatorum usque ad Romani Imperii extinctionem; Regum Longobardorum in Italia; Regum Carolinorum; Regum Romanorum et Imperatorum Germaniæ; Regum denique Galliæ, Angliæ, Hispaniæ et Lusitaniæ; Regum Daniæ, Svetiæ et Norvegiæ; Regum Hungariæ et Poloniæ, et Ducum Moscoviæ; Imperatorum tandem Orientis usque ad annum 1453, quo, Constantinopoli a Turcis capta, Imperium Orientale misere interiit.

Nemo in historia medii ævi paulisper versatus ignorat, quanta auctoritate usi fuerint trium sedium Archiepiscopi Coloniensis nempe, Trevirensis, et Maguntinæ jam a tempore Regum Carolinorum, postquam Imperium Romanum, ita dictum, a Gallis ad Germanos transierat, circa negotia omnia tum ecclesiastica, tum civilia, ac proinde valde congruum fore ducimus et chronologicam horum Præsulum seriem subtexere, quo melius innotescant dies a quibus data Regum et Imperatorum diplomata. Tribus enim hisce Archiepiscopis attributum scimus Archicancellarii munus in Regno et Imperio; ita tamen ut, cum Germania, Italia et Gallia Belgica sub uno eodemque Imperatore esse cœperint, quoties Imperator esset in Italia, Archiepiscopus Coloniensis omnia privilegia et diplomata Imperialia signabat, et ejus interventu et nomine edebantur. Quoties Imperator esset in Galliis Belgicis, id munus subibat Archiepiscopus Trevirensis, in Germania vero Maguntinus.

Tabulæ successionis Regum et Imperatorum, maximi sane rei historicæ commodi, quasque ut monuimus suo loco exhibebimus, justissima causa nobis visæ sunt, cur prætermittenda censuerimus nomina Imperatorum, quæ Baronius ejusque continuatores in fronte singulorum annorum et paginarum nominibus Romanorum Pontificum apposuerunt, quemque usum ab antiquitate prorsus alienum, iidem ex vetustis Annalium scriptoribus medii ævi mutuati sunt: quod tanto magis supervacaneum est, cum Pagius, in Criticis suis observationibus hunc usum pariter retinens, Imperatorum nomina singulis annis jam præmiserit.

Finem tandem imponet Catalogus omnium Provinciarum Ecclesiasticarum, quas Orbis Christianus medio ævo exhibebat, adjectis Episcopatibus et Monasteriis quæ hisce Provinciis suberant, qui Catalogus vulgo inscribitur : ***Provinciale omnium mundi Ecclesiarum Patriarchalium, Metropolitanarum, et Episcopalium***, quemque ex vetustis codicibus membraneis sæculi XIII et XIV eruemus.

Ab adminiculis historicis modo enarratis vix separari potest historia Ecclesiastica litteraria, quæ ad recte intelligendos fontes, in Annalibus Ecclesiasticis passim citatos vel laudatos valde confert, quamque ideo in altero ab apparatu nostro disjuncto volumine elaborabimus, summa qua fieri potest brevitate singula capita perstringentes. Historiam istam a primordiis Ecclesiæ incipientes, ordine Chronologico servato, usque ad finem XV sæculi quo medium ævum ita dictum desinit, perducemus, recensendo sanctos Patres, aliosque scriptores tum ecclesiasticos tum profanos qui hisce sæculis floruerunt, Ecclesiamque suis scriptis illu-

strarunt. Agemus hinc de præcipuis eorum operibus horumque editionibus. Disseremus denique de veteribus temporum annalibus et chronicis, sive certo auctore, sive incerto.

Quod denique ad Annales per nos continuandos attinet, ea de re suo loco copiose disseremus; interim sufficiat benevolum lectorem admonuisse, nos omnia monumenta, quæ historiam Pontificum, qui Gregorio XIII, cum quo Annales nostri desinunt, usque ad Pium PP. VII. successere, concernunt, jam collegisse, ac etiam in suo ordine distribuisse; ita ut absolutionem totius operis usque in exitum sæculi XVIII, quam metam nobis præfiximus, nulla interposita mora, Deo propitio, progressuram fore nobis persuasum sit.

Hæc voluimus Annalium initio prænotanda, ut nempe operis, cui edendo insudamus, utilitas penitus dignoscatur; quod profecto nullis nostris viribus, sed Divina freti misericordia ut ad exitum prospere feliciterque perducatur confidimus.

Romæ ex sanctioribus Vaticani Tabulariis, die festo Cathedræ S. Petri Apost. Antiochenæ A. D. MDCCCLXIV.

SUMMARIUM

TOMI I.

An. I. 1. Prælocutio. 2. Natalis Domini. 3-5. Præsepe Domini, ejusque cultus. 6, 7. Sanctæ Mariæ integritas. 8. Sacræ fasciæ. 9, 10. Miracula in Nativitate Christi. 11-13. Pacis templum Romæ. 14. Pastores ad præsepe. 15-17. Libri Sibyllini de Natali Christi. 18. Circumcisio Domini. 19-27. Magi, et unde venerint. 28. Regina Sabæ. 29-31. Magi an reges fuerint, et quando venerunt. 32, 33. Strages Innocentium, cur a bimatu jussa. 34, 35. Magorum adventus et stella ipsos comitans. 36. Festum Epiphaniæ. 37. Magorum reditus. 38-41. Oblatio Christi in templo, et de vaticinio Simeonis et Annæ de eodem. 42-47. De Christi in Ægyptum fuga. 48-52. Cædes Innocentium. 53-56. De Zachariæ nece. 57-61. Galilæorum secta.

II. 1. Judæi jurant Herodi. 2. De Salome ejusdem sorore.

III-V. Successio consulum.

VI. Nero ab Augusto adoptatur.

VII. Ultio divina in Herodem.

VIII. 1-11. Herodis ætas, interitus, et mores. 12. Archelai regnum. 13. Jesus reducitur in Palæstinam. 14. Judæi tumultuantes reprimuntur. 15. Palæstinæ in tetrarchias divisio. 16. Pseudo-Alexander, filium Herodis se simulans supplicio plectitur.

IX. Jesus Nazareth ducitur, inde Nazarenus nuncupari cœpit.

X. Consules.

XI. 1. Augusti leges contra cælibatum. 2. Varus e Palæstina revocatur.

XII. 1-7. Jesus Hierosolymæ in templo prædicans, ejusque in domo paterna exercitia. 8, 9. Josephi ætas. 10. Variana clades in Germania.

XIII-XV. Consules.

XVI. 1-3. Archelaus damnatus exilio. 4. Cur Josephus eumdem timuit. 5. Judæa in provinciam redacta. 6. Augusti obitus. 7, 8. Ejusdem de græco sermone lex. 9. Latinæ linguæ majestas. 10, 11. Studium Herodis in Tiberium et Augustum, quibus civitates, templa, et lacus dicat.

XVII. Præsidum summum jus, eorumque vestes sacerdotales.

XVIII. Tiberius Judæos exagitat.

XIX. Caiphæ sacerdotium.

XX. Consules.

XXI. Judæi Romæ vexati et restituti.

XXII-XXIII. 1. Tiberii leges. 2. Sulpitii Quirini obitus. 3. Acta Pilati spuria.

XXIV-XXVII. Consules.

XXVIII. Pontius Pilatus Judææ præses, ejusque in Judæos acta.

XXIX, XXX. Consules.

XXXI. 1-4. Evangelicæ historiæ dignitas et concordia. 5. Tetrarchiarum distinctio. 6, 7. De Lysaniis tetrarchis. 8, 9. Functio sacerdotalis. 10. Concilium LXXII, sive synedrium. 11-15. Joannis prædicatio et mores. 16-20. Christi baptismus. 21. Legatio Judæorum ad Joannem. 22. Andreæ et Petri vocatio ad apostolatum. 23-28. Petri nomina et prælatio inter Apostolos. 29-36. Nuptiæ in Cana Galilææ. 37-40. Prædicatio Christi. 41-44. Baptizati a Christo. 45-50. De nece Joannis. 51, 52. Dissidia Judæorum cum Samaritanis. 53, 54. Puteus Jacobi. 55, 56. De filio reguli a Christo sanato. 57-61. De Abagaro principe Edessæ, ejusque ad Christum epistola. 62-65. De piscatione Petri, et lacu Genesareth. 66-68. Res Christi in Galilæa gestæ.

XXXII. 1. De secundo Jesu paschate. 2, 3. De turbis a Pharisæis in Jesum, curato ægroto, excitatis. 4-6. Jesus Hierosolyma in Galilæam reversus novos apostolos eligit. 7-9. Apostolorum genus. 10-16. Christi

prædicatio. 17-30. Magdalenæ conversio : una, an plures Magdalenæ fuerint. 31. Christus mittit apostolos.

XXXIII. 1-5. Herodis et Herodiadis immane in Joannem facinus. 6. Herodiadis et filiæ obitus. 7, 8. Herodis de Christo opinio. 9, 10. Acta Jesu a nece Joannis. 11-27. Petri confessio et principatus. 28, 29. Christi de sua passione prædicatio, et transfiguratio. 30-34. De tributo a Christo soluto. 35-37. Christi miracula. 38-41. De LXXII Christi discipulis. 42-44. Alia Christi opera. 45, 46. Apostolorum cælibatus. 47, 48. Sejani casus.

XXXIV. 1. Annus Christi passionis. 2. Lazari resurrectio. 3. Concilium adversus Christum. 4. Cœna in Bethania. 5-7. De Hosanna. 8. Mons Oliveti. 9. Ficus arefacta. 10-12. Insidiæ Christo a Judæis ex tributi pensione paratæ. 13-18. Cœna in domo Simonis. 19, 20. Judæ proditio. 21, 22. De loco ubi pascha peractum. 23-26. De tempore paschatis. 27-41. Ritus celebrandi paschatis. 42. Contentio Apostolorum de primatu, quando. 43-46. Ritus in institutione Eucharistiæ observati. 47-51. Nomina Eucharistiæ. 52-60. Apostolorum sacrificia. 61. Usus cœnæ Dominicæ. 62, 63. An Judas Eucharistiam sumpserit, et quando discessit. 64. Petri animosa promissio. 65. De hymno in cœna dicto. 66. De loco ubi Christus oravit. 67-69. Quid Christus cum a Judæis duce Juda invaditur. 70. Cur Jesus primo ad Annam. 71. Petri negatio. 72-74. Christus ad Caipham. 75. Judæ interitus. 76-92. Jesus ante Pilatum. 93-95. De supplicio crucis. 96-106. De vino myrrhato. 107-112. De Golgotha. 113-129. De morte Christi, et de miraculis quæ eamdem comitata sunt. 130-135. De ejus sepultura. 136-161. De Christi ætate, et de anno ejus passionis. 162, 163. De jejuniis ob Christi passionem susceptis. 164-177. De hora resurrectionis Domini. 178-195. De variis ejus apparitionibus, vel manifestationibus. 196, 197. Apostoli in Galilæam abeunt. 198-205. Quæ communia Apostolis omnibus, et de primatu Petri. 206-208. Aliæ manifestationes Domini. 209-215. De duabus dotibus Ecclesiæ concessis, de operatione nempe miraculorum, et de divinarum Scripturarum intelligentia et interpretatione. 216-220. De ascensione Domini. 221, 222. Flavii Josephi de Christo testimonium. 223-225. Acta et dicta Pilati de Christo ad Tiberium missa. 226. De libris Sibyllinis. 227-229. De vestigiis a Domino in ascensione relictis. 230-263. Acta Apostolorum post ascensionem Domini, et de dono linguarum ipsis concesso. 264, 265. Ananiæ et Saphiræ interitus. 266, 267. De venumdatione bonorum a primis Christianis sponte facta. 268-270. Apostoli in templo, et Petri in miraculis prærogativa. 271-275. Apostoli in carcerem conjecti, et de Theoda, et Juda, ac Gamaliele. 276, 277. Prima discordia in Ecclesia. 278-282. Electio et munus diaconorum. 283. Laborantes et diaconissæ. 284. Presbyteræ quæ essent, et quæ episcopæ. 285-307. Prosecutio actuum Apostolorum : Jacobus episcopus Jerosolymitanorum : martyrium Stephani. 308-314. Memoriæ et suffragia pro defunctis. 315-318. De purgatorio. 319, 320. Magna in Christianos persecutio.

XXXV. 1-12. Dispersio Apostolorum et Discipulorum, eorumque prædicatio in Samaria. 13. Quæ manus impositio tantum episcopi. 14-19. Sacramentum confirmationis et chrismatis. 20-26. Simon Magus. 27-28. Eunuchus reginæ Candacis. 29. Tiberii crudelitas.

XXXVI. De conversione Pauli, ejusque ætate et patria.

XXXVII. 1, 2. Paulus Damasci. 3. Philippi Tetrarchæ obitus.

XXXVIII. Agrippæ carcer.

XXXIX. 1. Tiberii obitus. 2, 3. Vitellius Hierosolymæ. 4, 7. Paulus Damasco Hierosolymam venit ut videret Petrum. 8-10. Petrus Antiochenam fundat Ecclesiam. 11. Cur Cæsarea et non Hierosolyma metropolis Palestinæ. 12-26. Petrus Ecclesiæ Antiochenæ septem præfuit annis, et quomodo Evodius primus episcopus ejusdem Ecclesiæ dicendus.

XL. 1-3. Agrippæ reditus in Judæam. 4-11. Clades Judæorum Alexandriæ. 12-14. Caius imperator coli vult uti Deus, ejusque crudelitas in Judæos. 15, 16. Herodis Tetrarchæ exilium. 17, 18. Petrus Lyddæ.

XLI. 1. Consulatus Caii. 2-13. De conversione Cornelii centurionis. 14-20. De Matthæi Evangelio. 21-25. Caii imp. furor in Judæos.

XLII. 1-4. Judæorum legatio ad Caium. 5-37. De statua Caii in templo locanda, et de ærumnis Judæorum.

XLIII. 1-3. Caio interempto succedit Claudius. 4-6. Ejus edicta pro Judæis. 7-10. Reditus Agrippæ, ejusque studium in sedandis Judæorum turbis. 11-17. Antiochenæ Ecclesiæ Præfectus, et de nomine Christiano.

XLIV. 1. Agrippa persequitur Christianos. 2. Jacobi martyrium. 3-9. Petrus in carcerem trusus, et ab angelo liberatus. 10-12. De Petri itinere. 13-14. De Apostolorum in diversas orbis partes profectionis tempore. 15-19. De Symbolo Apostolorum. 20-22. Spiritu sancto magistro facta divisio provinciarum. 23, 24. Gentium conversio. 25-28. Petrus Romam venit. 29, 30. Joannes in Asia. 31. Andreas in Scythia. 32. Philippus in Asia superiore. 33. Thomas in India. 34. Bartholomæus in Majori Armenia. 35. Matthæus in Æthiopia. 36, 37. De duobus Jacobis. 38. Simon in Mesopotamia. 39. Africana Ecclesia a Petro erecta. 40. Thaddæus in Arabia et Idumæa. 41. Matthias in Æthiopia et Judæa. 42-49. De variis actis Apostolis perperam adscriptis, et ab hæreticis conflatis. 50. De scriptis Christi nomine confectis. 51-59. De adventu et actis Simonis Magi Romæ. 60-61. Petri Romam adventus. 62-66. De fame totius orbis, et de munificentia Helenæ Adiabenorum reginæ; an ipsa Judæam vel Christianam se professa fuerit. 67-73. De collecta in commodum Christianorum Antiochiæ facta, et de usu collectarum in Ecclesia. 74. De apostolatu Petri et Barnabæ. 75-88. De ordinibus et officiis ecclesiasticis. 89. Pauli apostolatus.

XLV. 1-9. Petrus XV Cal. Februarii (18. Januar.) Cathedram Romanam condit, deque ejus prærogativis. 10. Romanum nomen idem quod Catholicum. 11. De primaligneа Petri Cathedra miraculis illustrata, et in ejusdem Petri Basilica Vaticana hodieque asservata. 12-14. Evodium an Ignatium Petrus sibi in cathedra Antiochena suffecerit. 15. Marcus a Petro Alexandriam missus. 16 S. Petri prima epistola. 17-19. Quomodo nomen Babylonis a Petro Romæ datum intelligendum. 20-22. Secunda Petri epistola. 23-28. Salutatio in osculo sancto et pacis. 29-32. De Marco et ejus Evangelio. 33-38. De dono linguarum.

39-41. De usu linguæ græcæ Romæ. 42-47. Plura de Marco. 48, 49. Claudii in idololatriam acta.

XLVI. 1, 2. Petrus mittit in provincias discipulos. 3-8. Interitus Agrippæ. 9-10. Herodes a Claudio jus in templum obtinet. 11-15. Paulus Gentibus Evangelium nuntiat.

XLVII. 1. Paulus Iconii. 2-14. Acta Theclæ, ejusque martyrium.

XLVIII. 1-3. Paulus Lystræ lapidatus. 4-26. De tempore obitus vel potius assumptionis B. Mariæ Virginis. 27-29. Procurator Judææ stolam pontificiam Judæis a Romanis olim redditam ab ipsis repetit. 30. Alabarchiæ magistratus qualis.

XLIX. Paulus et Barnabas Antiochiam reversi.

L. Herodi defuncto successit Cumanus, qui Judæos dire exagitat.

LI. 1, 2. Judæi æque ac Christiani Roma expulsi. 3.-28. Petrus redit Hierosolymam, ibique Concilio Apostolorum interest : acta et tempus hujus Concilii. 29, 30. Apostolatus nobilior Judæorum quam Gentium. 31. Pauli acta Antiochiæ. 32-47. De contentione inter ipsum et Petrum hac occasione de victu exorta. 48-53. Falsa commenta de Barnaba. 54. Barnabas Mediolanensem Ecclesiam erexit. 55. De ejus epistola. 56-76. Varia acta Pauli.

LII. 1-14. Adventus Pauli Athenas, ejusque concio in Areopago. 15-32. Paulus Corinthi. 33. Colonia Agrippina.

LIII. 1, 2. Secunda Pauli epistola ad Thessalonicenses, qua occasione scripta. 3-11. De traditionibus Apostolorum. 12-32. Ritus Ecclesiæ ex traditione, et de traditione in genere. 33-35. Paulus Corinthi ante Gallionem Achaiæ proconsulem.

LIV. 1, 2. Paulus Ephesi et in Galatia. 3. Philippi martyrium.

LV. 1-7. Res gestæ Pauli Ephesi. 8. De Pauli sudariis virtute miraculorum insignibus. 9-20. Usus sacrarum reliquiarum in Ecclesia, et de miraculis ex iisdem.

LVI. 1-3. De filiis Scevæ principis sacerdotum Corinthi curantibus in nomine Jesu energumenos, et de virtute nominis Jesu. 4-13. De exorcismis eorumque usu in Ecclesia. 14-20. De confessione peccatorum, eorumque absolutione per sacerdotes. 21-25. De pœnitentia publica. 26-41. De Nectarii episcopi Constantinopolitani facto, ubi plura de confessione secreta. 42, 43. Nero imperium adit, et Judæis favet.

LVII. 1. Judæi Romam redeunt. 2 9. Paulus iterum Corinthi, ejusque prima epistola ad eosdem. 10-23. De excommunicatione a Paulo inflicta, et de excommunicatione in genere. 24-27. De judicio ecclesiastico. 28-36. Regale sacerdotium. 37-43. Usus judiciariæ potestatis in Ecclesia. 44, 45. De continentia conjugali. 46-54. De matrimonio et ritibus in eodem adhibitis. 55-59. De virginitate. 60-72. De cælibatu Pauli. 73-84. De oblationibus pro ministris Dei, et de decimis. 85-92. De velandis mulieribus. 93, 94. De amputatione capillorum et cultu barbæ. 95-98. De pallii usu, et de calceis. 99-106. De ecclesiis Christianorum. 107-111. De fonte præ foribus ecclesiæ. 112-124. Ecclesiarum ornatus sacræ imagines. 125-130. Distincta in ecclesia loca. 131-139. Sacra primum mensa, deinde communis. 140-146. De funebri agape, et de agapibus in genere. 147-154. De oblatione panis et vini, et participatione Eucharistiæ. 155. De communione sub una specie. 156-159. Frequens usus sumendi Eucharistiam in Ecclesia Occidentali, secus in Ecclesia Orientali. 160. Vindicta divina in sumentes indigne Eucharistiam. 161-166. De conventu ecclesiastico, de oratoriis. 167-170. De his qui baptizantur pro mortuis. 171-175. De anathemate et maranatha. 176-187. De Dianæ Ephesiæ templo. 188-192. Paulus, relicto Timotheo Ephesi, in Macedoniam recedit, ejusque ad eumdem prima epistola. 193-197. De ciborum delectu, et de certorum dierum jejuniis. 198-204. Jejunium Quadragesimale. 205-208. Cur vetitum jejunium sabbati, et cur id Occidentales susceperint. 209-211. Jejunium quatuor temporum ex institutione apostolica. 212. Paulus in Græcia.

LVIII. 1. De epistola a Paulo ex Græcia ad Titum Cretæ data. 2-14. De episcopis et presbyteris, eorumque munere. 15. De Cretensi Ecclesia. 16. Non Gentiles, sed Judæi polygami. 17-26. De cælibatu sacrorum ministrorum. 27-30. De bigamis non ordinandis. 31-35. De Lucæ Evangelio, et de Theophilo Antiocheno cui idem inscriptum. 36-41. Secunda Pauli ad Corinthios epistola. 42, 43. De naufragio a Paulo apud Melitam passo. 44-57. Paulus tertio invisit Corinthios, et de ejus ad Romanos datis litteris. 58-61. De rerum Judaicarum statu. 62-66. De Pauli adventu Troadem. 67-69. Quæ penula Pauli. 70-78. De usu lampadarum et luminum et sacræ ceræ in agni formam effigiatæ. 79, 80. Pauli navigatio. 81-101. De festis diebus Christianorum. 102-104. De ritibus in precationibus observari solitis. 105-108. Cur Christiani conversi ad orientem orarint. 109-112. De ritu standi, genuflectendi, et procedendi in orando. 113-115. De Philippi diaconi filiabus. 116, 117. Paulus Cæsareæ. 118. Idem Jerosolymis. 119, 120. De conventu Hierosolymitano. 121-142. De ritu Nazaræorum, et de tonsura in Ecclesia. 143-149. Acta a Judæis contra Paulum Hierosolymis. 150. De summo pontificatu Annæ. 151. Judæorum insidiæ in Paulum. 152-155. Paulus perductus Cæsaream causam agit coram Felice. 156-159. Refellitur Josephus historicus de tempore præfecturæ Felicis. 160-164. Paulus coram Festo et Agrippa. 165, 166. Neronis acta circa Judæos. 167-173. Pauli navigatio Romam.

LIX. 1-4. Quo tempore Romam Paulus advenit. 5-9. Res gestæ Pauli Romæ. 10-18. Secundam epistolam ad Timotheum scribit. 19-22. Epistolam Paulus scribit ad Ephesios. 23. De Pomponia Græcina.

LX. 1-5. De epistola ad Philippenses Romæ a Paulo scripta. 6-8. Crucis signa erigi cœpta et coli, ejusque virtus et potentia. 9-11. De epistola a Paulo ad Colossenses data. 12-14. An Paulus ad Laodicenses scripserit. 15-23. Quam religionem angelorum Paulus damnet, et de religioso eorumdem cultu. 24-34. De cantu ecclesiastico. 35-39. De hymnis, cantibus et instrumentis musicis. 40, 41. Scribit Paulus ad Philemonem. 42-58. De epistola Pauli ad Hebræos data. 59. De arefacta ficu Romulea.

LXI. 1-5. Paulus in Hispania. 6. Acta Apostolorum scribit S. Lucas. 7-9. Ejusdem reliquæ res gestæ. 10. Agrippinæ interitus.

ANNALES ECCLESIASTICI.

JESU CHRISTI ANNUS I.

1. *Prælocutio.* — Cum rerum omnium conditor et moderator Deus cælum [1] creasset et terram; nec ulla utrisque gratia vel pulchritudo inesse posset sine luce; omniaque essent tenebris obvoluta, ipsaque terra inanis et vacua: opportune consuluit, ut primum omnium ipsis rerum principiis lucem crearet, cujus fulgore tam quæ facta essent quam etiam quæ essent facienda, velut quodam claritatis et gloriæ indumento circumamicta, naturali suo splendore nitescerent. Hæc autem cum in orbis institutione sint facta: rursum cum tempus advenit, in ejusdem restitutione sunt felicius adimpleta. Cum enim universo humano generi, peccati culpa, sempiternæ noctis esset offusa caligo, cunctaque undique densis tenebris obscurata, et squallens horrensque esset omnium rerum facies: immensa suæ bonitatis largitate prospexit Deus, ut nova luce cuncta perfunderet, mitteretque ex se genitum, suæque substantiæ Filium, ipsum cæleste jubar, candorem lucis æternæ [2], lumen de lumine, lucem veram [3], justitiæ solem [4], novumque institueret diem, illum scilicet, de quo olim est prophetice dictum [5]: « Hæc dies, quam fecit Dominus. » Cujus cum jam crepusculum et auroram præfati simus, quod reliquum est, ipsum solem orientem spectemus, eumdemque apposite levi nube contectum, quo minus aciem oculorum perstringeret, et dispensationem implere posset, quam consummandam acceperat. Age nunc, Verbum ipsum carne velatum, Deum hominem factum, et Virgine sanctissima natum spectemus; atque de ipso, quæ in primis Evangelista nos docuit, enarremus.

2. *Natalis Domini.* — Cum igitur (quod ante diximus) edicto cogente, e Nazareth Galilææ in Bethlehem Judæ Joseph atque beatissima Virgo Maria, ut profiterentur, ascendissent: « Factum est, inquit Lucas [6], cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. » Hæc Evangelista. Quod in primis ad locum ipsum, ubi Christus est natus, pertinet: spelunca fuit in suburbiis Bethlehemiticis posita, de qua Origenes contra Celsum [1] scribens, hæc ait: « Quod autem in Bethlehem sit genitus Jesus, si velit aliquis post Michææ vaticinium et post Evangelii per Jesu discipulos conscriptam historiam fieri alias certior, intelliget ut subsequenter in Evangelio, cum ejus nativitas enarratur, et in Bethlehem speluncam ostendi, ubi ille sit natus: quod ubique et in illis locis percelebre est; vel apud eos quidem qui a fide sunt alieni, fama et nomine circumfertur, eadem et in spelunca Jesum quemdam, quem christiani adorent et demirentur, genitum esse. » Hæc Origenes. Porro eamdem speluncam foris in agro suburbano positam fuisse, Eusebius [2] Pamphili monstrat his verbis: « Hodie quoque, qui illum locum incolunt, tanquam a patribus eorum accepta memoria, his qui visendi gratia Bethlehem petere consueverunt, testimonium suum afferunt, veritatem fidei facientes, agrumque demonstrantes, ubi Virgo enixa infantem posuit. » Hæc ille. Ejusdem speluncæ meminit Justinus martyr in dialogo cum Tryphone et Epiphanius [3]: sed cæteris omnibus S. Hieronymus, qui illic ætatem transegit, locupletius scribit, dum sic litteris suis Marcellam [4] alloquitur: « Quo, inquit, sermone, qua voce speluncam Salvatoris exponam? et illud præsepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis, quam infimo sermone honorandum est. » Et paulo post: « Bethlehem ecce in hoc parvo terræ foramine cælorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a magis. Sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de cælo sæpius fulminata, ostendit quod Deo displiceat. » Hæc ad Marcellam.

Erat Bethlehem supra collem in longum porrectum sita; in cujus extremitate, Orientem versus, sub rupe quadam existente tunc temporis juxta muros civitatis, erat [5] stabulum ac præsepe Domini excisum in rupe, ubi natus est Christus. At vero qui loca illa ignorarunt, nihil de spelunca dixerunt, quod putarint in alicujus rusticæ domunculæ stabulo Christum natum. Hinc apud Cyprianum [6] hæc leguntur: « Nullum arcta domus diversorium occultabat, nec secreti

[1] Genes. I. — [2] Sap. cap. VII. et Symb. Nicæn. — [3] Joan. I. — [4] Apoc. I. — [5] Psalm. CXVII. — [6] Luc. cap. II.

[1] Orig. lib. I. — [2] Euseb. de demonst. Evang. l. VII. cap. 5. — [3] Epiph. lib. I. in fin. — [4] Hier. epist. XVIII. — [5] Burchar. in descript. Terræ sanctæ. part. I. c. 7. § 59. — [6] Cyprian. de operib. card. in nativ. Christi.

recessus erant illius casulæ; incrustaturam tectum et soli parietes per circuitum vestiebant.» Hæc ibi. Porro de spelunca non dicti tantum auctores, sed et alii [1] testimonium ferunt.

3. *Præsepe Domini, ejusque cultus.* — Ad hæc quod tacet Evangelista non illic tantum fuisse præsepe, sed bovem et asinum ad illud alligatos (quod olim propheta [2] cecinerat) cum Hieronymus, tum etiam complures antiquorum Patrum testantur. Ille ad Eustochium [3] de Paula scribens, hæc ait : « Inde Bethlehem ingressa, in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum Virginis diversorium, et stabulum in quo agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui : ut illud impleret, quod in eodem propheta scriptum est : Beatus qui seminat super aquas, ubi bos et asinus calcant : me audiente, jurabat, cernere se oculis fidei infantem pannis involutum, vagientem in præsepe Dominum, magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem Virginem, nutritium sedulum, pastores nocte venientes, ut viderent verbum quod factum erat, etc. » Eadem de bove et asino Gregorius Nazianzenus [4], itemque Nyssenus [5], Paulinus [6], Cyrillus [7], Prudentius [8], et alii [9].

4. Nec tacendum, quod tunc etiam in eodem puerperio accidisse fertur miraculum; nimirum, quod in eadem spelunca, ad ea quæ usus quotidianus exposcebat, e petra fluxit aqua, quæ nunquam potuit exhauriri, sed mansit diutius divinæ virtutis egregium monumentum : siquidem adhuc Bedæ temporibus vigebat cunctis perspicuum tantæ rei prodigium : quod ipse, a teste qui hæc viderat sanctissimo episcopo acceptum, his verbis scriptis mandavit [10] : « Hæc spelunca tota interius specioso marmore tecta, supra ipsum locum, ubi Dominus natus specialiter traditur, sanctæ Mariæ grandem gestat ecclesiam. Petra juxta murum cavata, primum Dominici corporis lavacrum de muro missum suscipiens, hactenus servat : quæ si qua forte occasione vel industria fuerit exhausta, nihilominus continuo dum respicit, sicut ante fuerat, plena redundat. » Hæc ille.

5. Vix credi potest, in quanta veneratione et cultu christiani semper habuerint locum illum : ut quantumlibet Hadrianus imp. ad abolendam tantæ rei memoriam (quod scribit Paulinus [11] et alii) Veneris et Adonidis templum desuper erexisset, nihilominus (ut nuper ex Origene vidimus) percelebris etiam apud gentiles esset tanti loci memoria. Sed, reddita pace Ecclesiæ, spelunca illa mirifico est opere exornata, ipsumque præsepe honoris causa tectum argento : de quo hæc apud Chrysostomum [12] : « O si mihi videre feceret illud præsepe, in quo Dominus jacuit ! Nunc nos christiani quasi pro honore tulimus lateritium, et posuimus argenteum : sed mihi pretiosius est illud quod ablatum est : argentum autem et aurum meretur gentilitas : christiana fides meretur illud luteum. Non tamen condemno eos, qui honoris causa fecerunt; neque illos condemno, qui in templo fecerunt vasa aurea : sed admiror Dominum, qui creator est mundi, non inter aurum et argentum, sed in luto nascitur. » Hæc ille, putans fortasse vas illud argento tectum, fuisse luteum, quod tamen constat fuisse ligneum : vel eumdem auctorem non de vase ipso esse locutum, sed de exigua lateritia illa structura, quæ ipsum præsepe, Christi cunabula, continebat, existimandum. Porro Christi natalis nobilissimum monumentum ex ligno confectum, nullaque argenti vel auri cælatura contectum, post multa tempora inde translatum, Roma possidet, eoque multo felicius illustratur quam tugurio Romuli, quod intextum ex stipula, eorum [1] majores ad multa sæcula de industria conservarunt.

6. *Sanctæ Mariæ integritas.* — Sed jam ad ipsum sacrosanctum Virginis puerperium redeamus. Cum naturæ Dominus gignitur, naturæ legibus non tenetur : quæ conceperat sine viro, parit sine dolore; et quæ virgo semper fuerat ante partum, æque permansit in partu, ac proinde eadem perseveravit post partum : unde ipsa in Ecclesia Dei a perpetua virginitate consecuta est cognomentum. Nam quantumvis Dei mater esset, quo excellentior nullus est titulus : tamen nunquam nominari a majoribus consuevit sine superaddito cognomine Virginis. In quam sententiam hæc Epiphanius [2] : « Quis unquam, aut quo sæculo ausus est proferre nomen S. Mariæ, et interrogatus, non statim intulit Virginis vocem? Ex ipsis enim nominibus epithetis, etiam virtutis signa elucent : dignitatis enim appellationem acceperunt justi, unusquisque decenter, ut congruum fuit. Et Abraham quidem impositum est epitheton, Amicus Dei, et non dissolvetur : Jacob vero, ut Israel vocetur, et non alternabitur : Apostolis, Boanerges, hoc est, filii tonitrui, et non relinquetur : et S. Mariæ vox, Virgo, et non mutabitur; impolluta enim permansit et sancta. » Hæc Epiphanius. Quæ ergo et in partu et post partum virgo divina virtute permansit, æque sine dolore parturiit, nec aliquo indiguit obstetricantis obsequio; « sed ipsa genitrix [3] et obstetrix devotam dilectæ soboli exhibet clientelam, attrectat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam, totum negotium plenum gaudio, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio. » Hæc apud Cyprianum. Nihil sane commune cum cæteris mulieribus in hoc habuit, ut, sicut illæ, peccati pœna id exposcente, cum dolore pareret, vel quæ partum sequuntur, experiretur molestias lassitudinis. Unde et S. Zeno [4] episcopus Veronensis de his agens, hæc ait : « Non mater ejus tanti partus pondere exhausta, totis pallens jacuit resoluta visceribus : non filius matris aut suis est

[1] Athan. serm. de nativ. Christi apud. Lip. tom. VIII. Joan. Dam. in carm. de nat. Christi. — [2] Habacuc. cap. III. secundum 72 interp. — [3] Hieronym. epist. XXVII. — [4] Gregor. Nazianz. oration. de Christi nativit.— [5] Gregor. Nyssen serm. de Christi generat.— [6] Paulin. ad Sever. epist. XI. — [7] Cyril. catech. 12. — [8] Prud. in cath. die 8. kal. Jan. — [9] Joan. Damas. in carm. de nativit. Christi. — [10] Beda. de locis sanct. Cap. VIII — [11] Paulin. ad Sever. epist. XI. — [12] Chrysost. in Luc. cap. II.

[1] Dionys. Hal. histor. Rom. lib. I.— [2] Epiphan. hæres. LXVIII.— [3] Apud Cyprian. de oper. card. in nat. Chr. — [4] S. Zeno. ep. ser. 6. de nat.

ullis sordibus delibutus : neque enim revera aliquid circa se habere posset immundum, qui humani generis peccata, sordes et maculas venerat mundaturus. Denique purgationes, quæ sunt tarditate periculosæ, nullo puerum maternorum viscerum secutæ sunt damno; nulla adhibita rudifœtæ sueto more fomenta : neque enim, fratres, his poterat indigere, quæ accipere in uterum meruerat animarum omnium Salvatorem. » Hæc ille.

7. Quæ autem mox subdit de pœna incredulæ obstetricis, et sospitale eidem restituta, haud dubium ex apocryphis est mutuatus; sic enim ait : « Maria incorrupta concepit, post conceptum virgo peperit, et post partum virgo permansit. Obstetricis incredulæ periclitantis, enixa in testimonium reperta ejusdem esse virginitatis, incenditur manus; qua tacto infante, statim edax illa flamma sopitur : sicque illa medica feliciter curiosa, dum admirata mulierem virginem, admirata infantem Deum, ingenti gaudio exultat, quæ curatum venerat, curata recessit. » Hactenus Zeno; sed non aliunde, ut diximus, quam ab apocryphis accepta. Refelluntur istæc de obstetricis obsequio, ex his, quæ Athanasius [1] scribit his verbis : « Quæ sine dolore aliquo mater fuit, eadem et obstetricis munere functa est, cum a nulla muliere didicisset : non enim permisit quemquam impuris manibus attrectare partum ab omni labe purum : illa per se eum, qui ab ipsa et pro ipsa genitus est, suscepit, pannis involvit, et in præsepio reclinavit. » Hæc ille.

8. *Sacræ fasciæ.* — Porro quod ad ipsos pannos pertinet, quibus dicit Evangelista [2] Christum a matre fuisse involutum, admirabili quadam divina dispensatione factum est, ut sacratissimæ illæ fasciæ ad tantæ rei memoriam futuris temporibus servarentur, in quarum honorem nobilissima erigeretur basilica, et anniversaria festa dies a christiano populo ageretur, prout significant Patrum [3] encomia, ea die in Ecclesia dici solita. Sed jam reliqua prosequamur, quæ tunc temporis contigisse dicuntur.

9. *Miracula in nativitate Christi.* — Cum multa, quæ Augusti imperatoris tempore generi humano commoda et utilia contigerunt, ex antiquioribus historicis scribat Orosius [4], rerum omnium auctori illa tribuens, qui eo tempore quo venturus esset in mundum, multis bonis locupletaverat orbem : de pace post tot civilia atque externa bella populo restituta, cujus causa templum Jani dicit ab eodem ter clausum, agit; atque æquissimi principis modestiam commendat, quod ne dominus diceretur, edicto vetuit : cumque alia multa prodigia referat [5], ut de fonte olei ex Transtiberina taberna meritoria fluente, de arcu cælesti solem ambiente, et si quæ alia id genus recenset : complures sunt qui inconsulte nimis ea ipsa omnia, eadem qua Dominus natus est die, contigisse scripserunt : certe hoc non dicit Orosius. Nam quod ad prodigia pertinet quibus Augusti imperii annis longe ante Christum natum acciderint, ex Dione ac cæteris antiquis historicis, superius, cum de signis quæ adventum Domini præcesserunt, pertractavimus, satis egimus. Quod vero spectat ad Jani fores ab eodem imperatore [1] ter clausas : quam longe id ante Christi natalem diem acciderit, ex Dione, qui res Romanorum per singulos annos descripsit, facile intelligemus. Primo [2] enim post Actiacum bellum, Augusto quintum et Sexto Apuleio coss., idem imperator Jani portas clausit; quæ iterum reseratæ bello Cantabrico, rursum eo feliciter confecto sunt occlusæ [3], eodem Augusto nonum et M. Silano coss. Sed iisdem Cantabris sæpius rebellantibus, ac Germaniæ populis tumultuantibus, apertæ denuo, Ælio Tuberone et Fabio Max. coss., ab eodem [4] jussæ sunt claudi : verum ne id fieret, Daci Istrum trangressi fuerunt impedimento. Hæc ex Dione; cujus auctoritate constat, primo ante annos viginti septem, ac iterum ante annos viginti tres, quam Dominus nasceretur, Jani fores occlusas esse; demum ante annos decem de iisdem claudendis fuisse decretum. Ad hæc quod domini nomen oblatum Augustus recusaverit, id accidisse sub cons. Ælii Cati et Sentii Saturnini, ex eodem Dione [5] colligi potest; est is annus sextus a Christo nato.

10. Porro hæc omnia et alia, divina quadam dispensatione esse facta, omniaque cælestis Regis adventui inservisse, nemo sapiens unquam negare poterit. Quod si, ut Athenis fecit Apostolus [6], ea ipsa quæ ethnici alia occasione peragere consueverunt, in nostrarum rerum argumentum trahere velimus : certe nec illud prætermittendum est, quod his temporibus, eodemque ipso anno quo Jani portæ sunt iterum clausæ, accidit; cum idem Augustus collata sibi pecunia a senatu populoque Romano ad imagines faciendas : nullam, inquit Dio [7], sibi, sed tantum Saluti publicæ, Concordiæque et Paci posuit. Sane quidem non me præterit, ipsorum [8] gentilium auctoritate constare, ex carminibus sibyllinis esse prædictum, affore Regem, a quo tantum speranda salus esset : hunc quidem fuisse Christum, ex ipso nomine Salvatoris, non est qui nesciat. Ipsum etiam prophetico sermone [9] Principem pacis esse dictum, quis adeo rerum omnium ignarus aut ignorat, aut negat? De cujus concordia inæstimabili quid dicam? quam nullis majoribus evidentioribusque signis demonstrare, vel melius exprimere ipso divino vate, quisquam potest : ait enim ille [10] : « Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit : vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. »

11. *Pacis templum Romæ.* — At sicut veris innitimur, et verisimilibus non contradicimus; ita quæ sunt a veritate prorsus aliena, procul (ut instituimus) abjicimus atque refellimus; cujusmodi sunt

[1] Athanas. serm. de nat. Chr. apud Lip. tom. VIII. — [2] Luc. II. — [3] German. et Euthy. in orat. de fasciis Dom. apud Lip. tom. VI. die 31. Aug. — [4] Oros. lib. VI cap. 22. — [5] Idem. lib. VI. cap. 20.

[1] Suet. in Aug. cap. XXII. — [2] Dio. hist. Rom. lib. LI. — [3] Ibid. lib. LIII. — [4] Ibid. lib. LIV. in fin. — [5] Ibid. lib. LV. — [6] Act. XVII. — [7] Dio. hist. Rom. lib. LIV. — [8] Cic. de divinat. lib. II. — [9] Isaiæ. IX. — [10] Isaiæ. XI.

ea quæ de templo Pacis Romæ collapso ea nocte qua natus est Christus, a multis ut vera certaque scribuntur. Invenimus hæc primum narrata in homilia quadam incerti auctoris, titulo tamen Petri Damiani [1] prænotata : sed cum ille diem obierit annis circiter quinquaginta, antequam S. Bernardus, quem citat,ea conscriberet, facile tantus Pater falsi tituli calumnia liberatur. Sed quod magis displicet, complures rerum ecclesiasticarum scriptores non ignobiles, falso decepti titulo, eadem tanquam vera affirmasse, scriptis mandasse, vel pro concione narrasse reperiuntur : taceo de industria illorum nomina, ne videar in homines potius invehi, quam adversus mendacia agere pro veritate. Sed antequam istæc refellamus, operæ pretium ducimus, ea quæ in dicta homilia incerto auctore narrantur, hic velut ex scripto recitare : sunt hujusmodi : « Templum Romæ, quod vocabatur æternum, corruit, omnibus impensis et urbis et orbis consummatum. Cum enim Romani in victoriosæ antiquitatis memoriam templum singulari schemate facere decrevissent, ab omni illa deorum, imo dæmoniorum multitudine quæsierunt, usquequo durare posset tam excellentis operis operosa constructio. Responsum est : Donec virgo pareret. Illi ad impossibilitatem oraculum retorquentes, Templum æternum, solemnem illam machinam vocarunt. Nocte autem ista, cum de Virginali thalamo virgineus flos Mariæ egressus est, ita cecidit et confractum est illud murale et columnarum opus, ut vix apparerent vestigia ruinarum. » Hæc ibi. Porro omnes qui eamdem rem describunt, illud quod dicitur templum æternum, idem fuisse cum templo Pacis æque consentiunt.

12. Sed quomodo hæc non facillime erroris redarguuntur, cum ostenditur templum Pacis nondum Christi tempore Romæ esse erectum ; quod testimonio omnium antiquorum historicorum constat, domitis Judæis per Titum, a Vespasiano imp. fuisse constructum? Id quidem in primis Suetonius [2], Josephus Judæus [3], Plinius [4], et alii complures, qui scripserunt vitas imperatorum, testantur: fuisse autem ante Vespasiani tempora Romæ tantæ molis aliquod templum Pacis, nullus unquam monstrare poterit. Nec est quod quis adhibendam fidem putet Clementi Alexandrino [5], dicenti a Numa erectum esse templum Fidei et Pacis; nam antiquorum nullus rerum Romanarum tractator de templo Pacis a Numa erecto quid affirmare invenitur, et Tertullianus expresse in Apologetico profitetur nullum Romæ templum fuisse erectum sub Numa : quod et alii confirmant scriptores per scholiastem Pamelium ibi citati : adversus quos nec audiendus incertus auctor, qui de templo Pacis Romæ a temporibus Romuli erecto testatur. Quod enim a recentiore auctore de rebus adeo antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur. Sed esto verum sit aliquod fanum a Numa erectum, putasne tantæ molis fuisse opus, ut templum dici deberet? Habes in secundo Annalium tomo, testimonio Varronis, illa a Romanis solita dici templa, quæ sumptuosissime essent extructa ; adeo ut perpauca invenirentur in urbe templa, cum tamen plurimæ essent diis dicatæ ædes. Quin nec quod vestalium erat in urbe fanum, templum dici meruisse, ejusdem auctoris fide monstratum est. Ubi ergo erat Romæ tempore Romuli, vel Numæ, templum Pacis, cujus nulla penitus quovis sæculo a gentilibus scriptoribus facta mentio reperitur? At certe templum Pacis, de quo ea prænunciata esse testantur immensæ fuisse molis opus, iidem ipsi confirmant : nam de templo Pacis quod collapsum sciunt, cujus et ruinæ spectantur, eos intellexisse, quis dubitat?

13. Quid quod dicunt de inscriptione templi æterni, fortasse ad illam alludunt, quæ hactenus in illustri antiquitatis monumento marmori insculpto, Romæ legitur his verbis [1].

PACI ÆTERNÆ
DOMUS
IMP. VESPASIANI
CÆSARIS AUG.
LIBERORUMQ. EJUS
SACRUM
TRIB. SUC. JUNIOR
DEDIC. XV. K. DEC.
L. ANNIO BASSO
C. CÆCINA PÆTO COS

Inscriptæ in eodem marmore leguntur singulæ tribus, quæ in ædificationem templi, ut jussum fuerat, pecuniam contulerunt. Porro (ut Herodianus [2] est auctor) sub Commodo imp. idem templum incendio conflagravit : verum non penitus fuisse flammis absumptum credimus : nam (quod ait Ammianus Marcellinus [3]) Constantinus imp. Romam veniens, inter cætera admiranda urbis ædificia, ipsum templum Pacis spectans, in admiratione habuit.

Sed de his satis. Eadem ratione habenda putamus alia nonnulla id genus, quæ nullo vel incerto auctore feruntur. Jam cætera quæ sunt historiæ Evangelicæ prosequamur.

14. *Pastores ad præsepe.* — « Pastores, inquit Evangelista [4], erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus : Nolite timere : ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David. Et hoc vobis signum : invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum, et dicentium : Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et fa-

[1] Legitur apud Lip. tom. VIII et Sur. tom. VI. — [2] Suet. in Vespas. c. IX. — [3] Joseph. de bell. Jud. lib. VII. c. 24. — [4] Plin. Lib. XXXVI. cap. 25. — [5] Clem. Alex. Strom. lib. V.

[1] Extat in ædibus Farnesianis, descripsit Aldus. — [2] Herodian. in Commodo imp. — [3] Ammian. Marcel. lib. XVI — [4] Luc. II.

ctum est, ut discesserunt ab eis angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque ad Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, et ostendit nobis. Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt, et de his quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum in omnibus quæ audierant et viderant, sicut dictum est ad illos. » Hactenus S. Lucas. « Erat locus ipse, inquit Hieronymus [1], turris Ader, id est, gregis, juxta quam Jacob pavit greges suos, et pastores nocte vigilantes audire meruerunt : Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonæ voluntatis; dumque servant oves, invenerunt Agnum Dei puro et mundissimo vellere, quod in ariditate totius terræ cælesti rore compluturn est, et cujus sanguis tulit peccata mundi, et exterminatorem Ægypti litus in postibus fugavit. » Hæc Hieronymus. Est hæc turris gregis, de qua olim Michæas [2], dum loqueretur de admirabili adventu Dei, hæc ait : « Et tu turris gregis nebulosa filia Sion usque ad te veniet, et veniet potestas prima, regnum filiæ Hierusalem. » De eadem egregiis illustrata monumentis hæc Beda [3] : « Porro ad Orientem in turre Ader, id est, gregis, mille passus a civitate Bethlehem segregata est ecclesia, trium pastorum divinæ nativitatis consciorum monumenta continens. » Hæc ille : quibus significari videtur, tres tantum pastores præsepe Domini adiisse.

15. *Libri sibyllini de natali Christi.* — Præterea sicut Christi Domini nostri natali lætati sunt angeli, et sacrum hymnum, cum hæc essent annuntiata pastoribus, cecinerunt : ita et mali dæmones perterriti atque turbati de nato puero Hebræo, qui suas ipsorum vires enervaret atque contereret, licet inviti, responsa dedere : quæ cum innotuissent Augusto, qui et ex sibyllinis versibus de eodem complura perceperat, ea quæ præfati sumus, dum egimus de adventu Domini, debitæ religionis persolvit obsequia. Sane quidem admiratione digna est in tanto homine contraria de eadem re sententia, ac repentina mutatio : quippe qui antea Judæorum cultui adeo erat infensus, ut (quod testatus Suetonius [4]) Caium nepotem laudaverit, quod Judæam prætervehens, apud Hierosolymam non supplicasset. Contigit autem Caii in eam regionem adventus (ut ex Dione [5] auctore colligimus) sub consulatu C. Antistii Veteris et Lælii Balbi, anno ab urbe condita septingentesimo quadragesimo octavo; est is annus ante natum Dominum tertius.

16. Porro quantum posthac Judæorum religionem in pretio habuerit, Judæisque tum Romæ, tum etiam ubique terrarum commorantibus faverit; Philonem [1] hæc ipsa apud Caium Augustum referentem audire, pergratum erit : « Ipsum, inquit, Augustum nunquam inflatum talibus obsequiis, hinc certo colligitur, quod nunquam sustinuit se appellari Deum vel dominum, aversatus hanc adulationem, nec dissimulans probari sibi Judæos, qui abominarentur talia. Alioquin non passus fuisset Transtiberim bonam urbis partem teneri a Judæis, quorum plerique erant libertini; quippe qui belli jure in potestatem redacti, ab heris suis manumissi, fuerant permissi jure majorum vivere. Hos sciebat habere suas proseuchas, id est, synagogas, in quibus cœtus facerent, præsertim sabbatis juxta religionem patriam. Sciebat eos collectas primitiarum mittere Hierosolymam, et certos homines, qui pro ipsis offerrent victimas. Eos tamen nec urbe jussit excedere, nec mulctavit jure civium : quandoquidem ne in Palæstina quidem extinctam volebat eorum religionem et rempublicam; nec circa proseuchas quidquam novavit; nec cœtus in quibus leges discerentur, fieri vetuit : nec solemnem modum primitiarum offerendarum ullo edicto sustulit; sed tam sancte nostra sacra habuit, ut pene omnium ejus domesticorum dona extent in templo nostro, in quo mandavit quotidianas mactari victimas suis sumptibus Deo votas altissimo : quæ sacra in hodiernum peraguntur, durabuntque perpetuo, monumentum virtutum imperatoris. Domi quoque quoties menstruas pecunias frumentive distributiones populus acciperet, Judæorum rationem haberi voluit : quæ liberalitas si in sabbatum incideret, quando nostris nec dare licet, nec accipere, nec operis quidquam facere, præsertim quæstus gratia, jubebantur diribitores Judæis in posterum reponere publicum beneficium : quapropter omnes ubique gentes suopte ingenio Judæis parum propitiæ, verebantur tamen violare jura Judaica. » Hæc Philo, qui habet postmodum permulta alia, quæ cumulate reperiuntur in supplici illo Agrippæ ad Caium misso libello, quem ipse Philo recenset in sua quam scripsit legatione ad Caium, quem nos quoque, cum tempus postularit, inferius his nostris scriptis inseremus : quæ quidem omnia eo magis sunt admiratione digna; quod idem Augustus (ut Suetonius [2] tradit) non tantum, quod diximus, abominaretur olim religionem Judæorum, sed et superstitiones peregrinas, quamvis gentilium, contemneret, ut Atticam, et Ægyptiam, quam etiam in Urbem se inferentem (ut auctor est Dio [3]) edicto repressit, vetuitque ne quis Ægyptia sacra nec in suburbano intra quingentos passus ageret.

17. Hæc itaque satis de natali Domini. Restat ut de ejus infantia quælibet exacte prosequamur; primumque ipsius annum (cum nonnisi hujus, quo natus est, supersint sex dies) ab ipsis kalendis januariis numerare, more majorum, feliciter auspicemur. quibus consulatum Augustus decimumtertium et Plautius Silvanus inierunt.

[1] Hieron epist. XXVII. — [2] Mich. IV. — [3] Bed. de locis sanct. cap. VIII. — [4] Suet. in Oct. c. XCIII. — [5] Dio. Hist. Rom., lib. LV.

[1] Philo. de leg. ad Caium. — [2] Suet. in Oct. cap. XCIII. — [3] Dio. Hist. Rom. lib LIV.

18. *Circumcisio Domini.* — Redemptor humani generis Christus Dominus postquam in Bethlehem natus est, quoniam, ut ait Apostolus[1], « missus est a Patre in similitudinem carnis peccati, » octavo die, ipsis kal. januarii, Augusto decimumtertium et Plautio Silvano consulatum gerentibus, eodem in quo natus est loco circumciditur; nomenque JESUS, quod ab angelo fuerat præmonstratum, eidem est inditum. Cujus gestæ rei historiam Evangelista paucis enarrat, cum ait[2] : « Postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus JESUS, quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur. » Hæc Lucas. In spelunca circumcisum esse Dominum, Epiphanius[3] testatur : neque enim aliqua adstringebantur lege Judæi, ut circumcidendum infantem deferrent in templum. Cum itaque in circumcisione nomen accepisset, censu Cæsaris (quod superius fusius dictum est, dum egimus de descriptione ac censu Quirini) descriptus est[4]. Quique in hunc mundum (quod ait Joannes[5]) ad hoc venit, ut dissolvat opera diaboli, ipsas kal. januarias præ cæteris anni diebus gentilium superstitionibus pollutas, fuso sanguine consecravit; sibique ipsas primitias temporis, diaboli tyrannide occupatas, primitiis sui sanguinis vendicavit : quod mysterium symbolicis quibusdam verbis olim involverat Isaias, cum diceret[6] : « Delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis. » Quibus autem ritibus ecclesiasticis dictam diem Christi sanguine adeo illustratam christiani consueverint solemniter celebrare, alibi[7] pluribus diximus. Cætera vero quæ spectant ad sanctissimum ac divinitus inditum nomen JESU super omne nomen admirabile, cui omne genu[8] cælestium, terrestrium, ac infernorum, divino cogente imperio, flecti debeat; relinquimus interpretibus, qui hæc copiosius pertractarunt : nos interim, quod est nostri instituti, evangelicæ historiæ seriem percurramus.

19. *Magi et unde venerint.* — Matthæus evangelista[9] describens magorum adventum ad Christum infantulum adorandum, hæc ait : « Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei : in Bethlehem Juda : sic enim scriptum est per Prophetam : Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes, clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis : et mittens illos in Bethlehem, dixit : Ite, et interrogate diligenter de puero; et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt : et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde : et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum : et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. » Hactenus de magorum adventu Matthæus.

20. Quoniam vero non ipsam tantum rerum historiam narrandam suscepimus; sed quæ in ea sunt difficultates et nodi, dissolvere et enodare pro nostris viribus polliciti sumus : complures quæ in Matthæi de magis historia oboriuntur quæstiones, explicandas nobis proposuimus : quas aggressurus Joannes Chrysostomus[1] in hunc modum præfatus est : « Multa, inquit, nobis opus est vigilantia, multis precibus, ut præsentis loci difficultatem possimus absolvere, et discere, quinam sint magi, et unde venerint, et quonam modo, quove suadente : quænam etiam illa stella fuerit, quæ magos usque ad Christum perduxerit. » Hæc ille. Quod in primis ad gestæ rei narrationem spectat : cum Matthæus, qui primus omnium Evangelium scripsit, eam adeo diligenter ac copiose fuerit prosecutus; inde accidit, ut cæteri, qui post eum evangelicam historiam scriptis mandarunt, Evangelistæ referre eamdem prætermiserint : quam etsi Josephus Judæus silentio præterierit, sicut et alia quamplurima; certe si ab externis testimonium quis quærat, habet Macrobium[2], hominem alioqui rebus christianorum infensissimum, sed dum loquitur de Herodis infanticidio, ejusdem veritatis æquum adstipulatorem. Hæc diximus contra recentiores Anabaptistas, qui eo insaniæ pervenerunt, ut eidem historiæ adversantes impietate superarint Manichæos omnium hæreticorum scelestissimos; cum illi adversus Matthæi Evangelium[3] mira contradicendi libidine insanientes nullam tamen de magorum historia controversiam movere sunt ausi; sicut neque cæteri impietatis alumni, qui (quod dicitur) omnem volvere lapidem, si quo modo notam potuissent inurere evangelicæ veritati, ut Celsi, Porphyrii, et Juliani. Sed missis his, de ipsis magis, quinam fuerint, primum omnium instituamus orationem.

21. Cum de ea re diversæ reperiantur scriptæ sententiæ, ab antiquioribus sumemus exordium. Justinus[4] philosophus et martyr de magis his scribit, quod malis artibus, magicisque excantationibus atque præstigiis sibi dæmones conciliaverant : quibus cum addicti penitus essent, cognita per Christi adventum, indicante stella, veritate, ab illis, ad rerum Dominum venientes, defecerint. Dixerat eadem ante ipsum Ignatius ad Ephesios scribens in

[1] Rom. VIII. — [2] Luc. II. — [3] Epiph. in Pan. lib. I. tit. I. circa finem — [4] Oros. lib. VII. c. 3. — [5] Joan. III. — [6] Isaiæ XI — [7] In Notat. in Martyrol. Rom. die 1. Jan. — [8] Ad Philip. c. II. — [9] Mat. II.

[1] Chrys. hom. 6. in Matth. II. — [2] Macrob. l. II. Saturn. — [3] August. contra Faust. lib. XVII. XVIII. XIX. et XXIII. — [4] Just. martyr. V dial. cum Tryph.

hæc verba, dum agit de magis : « Hinc evanuit mundi sapientia, præstigiæ factæ sunt nugæ, magia risus, omnes ritus malitiæ aboliti, ignorantiæ caligo fugata, et tyrannicus principatus destructus, cum Deus ut homo apparuit, et homo ut Deus operabatur. » Hæc ille. His haud discrepantia Origenes contra Celsum[1] agens, scribit : quam rem gestam putavit, his verbis enarrat : « Si scrutanda fuerint quæ nato Domino de magis et stella scribuntur, secus equidem Græcos ac Judæos affabor. Nam Græcis id dixerim; magos hosce, quia dæmonibus assuevissent, ut quos pro eorum consuetudine, et pro arbitrio invocarent, idcirco id agere et dæmones colere, quia nihil divinius his aut fortius, vel carminibus, quibus hos provocarent, potentius ducerent et faterentur. Quod si majoris ac veræ divinitatis vis quædam appareat, tollentur mox dæmonum operationes, quippe qui nequeant objectam divinitatis lucem spectare. Jure ergo secundum hanc Jesu nativitatem cum cælestis exercitus multitudo (ut Lucas scripsit, et ipse teneo) Deum collaudando : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, decantarent : dæmones ipsi attriti sunt, et infirmiores sunt redditi, ubi eorum deprehensæ sunt et convictæ præstigiæ, et actiones omnes non modo per angelos prorsus deletæ qui ob Jesu nativitatem ad terram hanc cælitus commigrarunt, sed per Jesu animam ipsam et divinitatem omnino sublatæ. »

22. « Magi itaque, qui Jesum postea adoratum venerunt, cum vellent, quæ soliti fuerant, magicis quibusdam carminibus factitare, apparentis stellæ causam conquærentes, et non mediocrem esse hanc contemplati; cum in cælo signum spectarent, quod divina, non humana præferret; cepit cupido animum, quid illud portenderet, pervidere. Et ut nobis apparet, cum haberent et hi ex Balaam prophetias, quas Moyses ipse, ut erat ingenio acer, conscripserat, et in his de stella quod traditur comperiissent : intellexerunt hominem demigrasse ad vitam, et natum esse quem prophetæ cum stellæ indicio jampridem venturum denuntiassent. Et cum hunc, ut potiorem, dæmonibus prætulissent, qui soliti essent vanis rerum imaginibus ludificari, in Judæam eumdem adoraturi se contulerunt; certiores jam redditi, esse Regem aliquem natum, ignari tamen quale hic esset imperium habiturus, et ubinam gentium nasceretur, etc. » Hæc Origenes in Celsum; et alibi[2] de iisdem rursus in hunc modum : « Si, inquit, a Moyse prophetiæ Balaam sacris insertæ sunt voluminibus, quanto magis descriptæ sunt ab his qui habitabant tunc Mesopotamiam, apud quam magnificus habebatur Balaam, quosque artis ejus constat fuisse discipulos? Ex illo denique fertur magorum genus et institutio in partibus Orientis vigere : qui descripta habentes apud se omnia quæ prophetaverat Balaam, etiam hoc habuerunt scriptum, quod orietur stella ex Jacob et exurget homo ex Israel. Hæc scripta habebant magi apud semetipsos; et ideo quando natus est Jesus, agnoverunt stellam, et intellexerunt adimpleri prophetiam magis ipsi, quam populus Israel, qui sanctorum prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex his tantum quæ Balaam scripta reliquerat, agnoscentes adesse tempus, venerunt, et requirentes eum, statim adoraverunt. » Hactenus ille.

[1] Origen. contra Cels. lib. I. — [2] Orig. hom. 13. in Numer.

23. Porro his quæ diximus de excantationibus dæmonum ab iisdem fieri solitis, assentitur Basilius[1], atque adstipulatur Hieronymus[2] et alii, qui eos fuisse Chaldæos, eosdemque ab Erythræa Sibylla de Christo venturo edoctos esse testantur. Inter alios qui hos magos Chaldæos fuisse dixerunt, Chalcidius Platonicus fuit, qui hæc habet in suis commentariis in Timæum Platonis : « Est, inquit, alia sanctior et venerabilior historia, quæ perhibet de ortu stellæ cujusdam, non morbos mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversationis rerumque mortalium gratiam : quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum cælestium satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum, repertaque illa majestate puerili, venerati esse, et vota Deo tanto convenientia nuncupasse. » Hæc ille.

24. Fuit autem ab his diversa complurium Patrum ea sententia, eosdem magos fuisse sapientes Persarum, quorum sententia ejus gentis principes cuncta facere consuevissent, ut veteres tradunt historici, ac etiam testatur S. Hieronymus[3]. Hæc senserunt Clemens Alexandrinus[4], Joannes Chrysostomus[5], Cyrillus Alexandrinus[6], Theodoretus[7], S. Leo papa[8], et alii; quorum aliquos, qui dixerunt eosdem magos fuisse reges Persarum, errasse certum est; quandoquidem longe ante Christi adventum magi regnarunt in Perside : nam post mortem Cambysis, duos magos fratres tantum mensibus septem regnasse in Perside, Herodotus[9] et alii tradiderunt. Errat tamen Ammianus[10] qui magos septem post Cambysem regnasse testatur. Erant enim magi in Media populi, ut idem Herodotus tradit. Verum Persas a popularibus suis appellatos esse Magog et Magusæos testatur Suidas in verbo μαγώγ et in verbo πέρσαι : unde iidem Persæ magi æque dici potuerunt. Porro magos ab Hiestaspe famosissimo rege sapientiam didicisse, Ammianus testatur; hisque adeo studuisse Persas constat, ut tradat Cicero de divinatione, regem Persarum esse non potuisse, qui non ante magorum disciplinam atque scientiam percepisset.

25. Cæterum non e terra Chaldæorum, nec e Perside, sed ex Arabia magos venisse, alii complures affirmant, ut Justinus martyr[11], Tertullianus[12], Cyprianus[13] vel qui alius ille fuerit auctor, qui scripsit

[1] Basil. orat. de hum. Christi generat. — [2] Hieron. in Isa. XIX et XLVII. — [3] Hier. in Dan. c. II. — [4] Clem. Alex. lib. I. Strom. — [5] Joan. Chrys. in Matth. homil. 6. — [6] Cyril. in Isa. c. XLIX. orat IV. lib. IV. — [7] Theodor. lib. V. hist. c. 39. — [8] S. Leo. serm. 1. in Epiph. — [9] Herod. lib. III. Euseb. in chron. — [10] Ammian. lib. XXIV. — [11] Justin. dialog. cum Tryphone. — [12] Tertul. lib. advers. Judæos. et lib. III. contr. Marcion. — [13] Cypr. de oper. card. de Stella et Magis.

de operibus cardinalibus, Epiphanius [1] et alii, secundum id quod in psalmo scriptum est [2] : « Reges Arabum et Saba dona adducent. » Quæ de Messia esse intelligenda, tam nostri interpretes, quam etiam rabbini complures æque assentiuntur; sicut et illa quæ scribuntur ab Isaia [3]. « Surge, illuminare Hierusalem : » et inferius : « Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha : omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. » « Madian, inquit Hieronymus[4], et Epha regiones sunt trans Arabiam, omnisque provincia appellatur Saba. » Huic sententiæ, quod magi venerint ex Arabia, cum nos, ut veriori libentius adhæreamus : perapte, quo et ipsa certior firmiorque reddatur, harum gentium sunt repetenda principia, et unde ita sint denominatæ, causa et ratio perquirenda. Atque hoc quidem factu haud multum difficile : constat enim ex divina Scriptura [5], Abraham ex Cætura multos genuisse filios, et inter alios Jexan et Madian : ex Jexan vero ortus est Saba, et ex Madian Epha, et alii ; quos omnes Arabiam incoluisse constat, atque ex ipsorum nominibus loca ipsa esse sortita nomina, ac populos denominatos Sabæos et Madianitas, quorum (ut diximus) meminit Isaias. Rursus etiam Balaam, qui de stella prædixerat vaticinium hoc [6] : « Orietur stella ex Jacob : » licet ipse Mesopotamenus esset, Haran incolens, ut ipse profitetur dicens [7] : « De Haran adduxit me Balac rex Moabitarum, » tamen in Arabia constat ea de oritura stella esse vaticinatum. Nam Moab, cujus rex erat Balac, qui eum mercede conduxit, erat (ut tradit Hieronymus [8]) civitas atque provincia ejus nominis in Arabia. Sicque sive Scripturam, sive traditionem de stella et Rege futuro penes Arabes, quibus prænunciata fuerat, perpetua memoria viguisse, par est credere : quibus admoniti, et novæ stellæ visu excitati simulque directi, quæsitum Regem Judæorum in Judæam venerunt.

26. Quod insuper observatione dignum est: Abraham cum ex Cætura et Agar filios genuisset, nequaquam illos cum Isaac heredes instituit ; sed separans eos ab illo, plagam Orientalem illis tribuens, ac sic dimittens, largitus est illis munera; hæc ex Scripturæ [9] sacræ auctoritate didicimus. Quænam autem fuerint munera quæ Cæturæ filii acceperint, Epiphanius [10] ex Hebraicis traditionum fontibus hisce declarat : « Filiis Cæturæ dona erant, pecuniæ præsentes, aurum, argentum, ac vestitus : et in mysterio conclusit Abraham in peris thus, et myrrham, et aurum regum Sodomorum et Gomorrhæ, quando [11] Codorlahomor et Bersa ac reliqui a Sodomis et Gomorrhis ac reliquis acceperunt, et equos deprædati sunt, et hominum multitudinem captivam abduxerunt, et ab unoquoque opulentiam pecuniarum et aliarum rerum multitudinem diripuerunt : quam reduxit Abraham tunc a cæde regum : et neque avertere ea quæ jam Deo destinata erant, ausus fuit; sed dedit ipsa cum aliis donis filiis suis ex Cætura, veluti in traditionibus Hebræorum reperimus. At vero in Christi adventu, cum iidem filii Abraham et discessissent et habitassent in partibus Arabicis Magodiæ regionis; magi, qui ex successione seminum illorum descenderunt, eadem dona in participatione ejusdem spei Christo in Bethlehem obtulerunt, quando stellam conspicati venerunt. Quorum donorum manifestam certitudinem [1] propheta declarat, dicens : « Antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, capiet vim Damasci, et spolia Samariæ contra regem Assyriorum. Hæc enim a Damasco in temporibus Abraham (velut antea dixi) a regibus qui venerant, accepta sunt. Quando ergo accepit ipsa? priusquam nosset vocare patrem aut matrem, quando venerunt magi, et aperuerunt peras suas, sive thesauros, veluti aliqua exemplaria habent, et obtulerunt myrrham, thus, et aurum. » Hactenus Epiphanius. In eumdem ferme sensum interpretatus est Justinus [2] martyr dictum Isaiæ textum, dum agens cum Tryphone Judæo de veritate fidei christianæ, magos ex Arabia venisse, eosdemque Arabes fuisse dicit, itemque Damascum olim in Arabia civitatem positam. Hæc ipsa etiam Tertullianus [3] ingenue fatetur: ipsa quippe Syria Damasci, Arabia nominata [4] reperitur. Idem Tertullianus per regem Assyriorum usitato Scripturæ loquendi modo, Herodem esse intelligendum, prout et idem Justinus et Petrus Alexandrinus, affirmat.

27. Ex omnibus his tam ex divinæ Scripturæ auctoritate ac antiquorum interpretatione, quam etiam ex Hebræorum traditionibus enarratis, satis elucidatum videtur quod dicti auctores dixerunt, magos ex illa regione Arabiæ venisse, quæ vergit ad Orientem (inde enim eos venisse, Evangelista [5] testatur) præsertim ex dicto illo divinæ Scripturæ loco [6] quo dicitur, Cæturæ filios in Oriente ab Abraham esse locatos. Qui insuper Judææ situm descripsere, eam ex Orientali parte spectare dixerunt Arabiam : inter quos Tacitus [7] de his agens, hæc ait : « Terra finesque qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur : a meridie Ægyptus objacet, ab occasu Phœnices et mare, Septentrionem a latere Syriæ longe prospectat. » Hæc ille : quod eo verius est, si hiemalis solstitii ratio habeatur : secundum quod creditur locutus Evangelista, cum Christus sit natus media hieme. Cæterum quod spectat ad Persidem, unde complures venisse magos affirmant : Joannes Chrysostomus [8] eam Septentrionem versus positam affirmare videtur : quod et testatur S. Hieronymus [9] hæc scribens in eamdem sententiam : « Operatus est salutem in medio terræ : a partibus Orientis cingitur plaga quæ appellatur Asia, a partibus Occidentis ea quæ appellatur Europa, a Meridie et Austro Libya et Africa, a Septentrione Scythis, Armenia, et Perside,

[1] Epiph. in comp. doct. — [2] Psal. LXXI. — [3] Isai. LX. — [4] Hieron. in Isa. c. LX. — [5] Genes. XXV. — [6] Num. XXIV. — [7] Num. XXIII. — [8] Hier. de locis Hebraic. et in Isai. XV. — [9] Genes. XXV. — [10] Epiph. in comp. doctrin. — [11] Genes. XIV.

[1] Isaiæ VIII. — [2] Just. martyr. in dialog. cum Tryph. — [3] Ter. lib. III. contra Marc. c. 13. Justin. ubi sup. et Petrus Alex. c. 13. — [4] Burchard. in descript. Terræ Sanctæ par. I. c. 1. — [5] Matth. II. — [6] Genes. XXV. — [7] Tacit. histor. lib. V. — [8] Chrysost. hom. 6. in Matth. — [9] Hier. in Ezech. c. V.

et cunctis Ponti nationibus. » Hæc Hieronymus. At vero Cyrillus Alexandrinus[1], qui eosdem magos a Perside venisse contendit, eam provinciam ex Oriente Judæam spectare testatur: quod et qui Ptolemæi tabulas perlegerit, exploratum et evidens esse cognoscet. Verum si consideretur magorum adventus temporis spatium, nempe dierum tredecim (ut pluribus paulo inferius demonstrabimus) eos certe non e Perside, vel e Chaldæa, sed ex Arabia Orientali venisse perfacile quisque percipere poterit.

28. *Regina Saba.* — Sed et consideratione dignum est, quod regina Saba, ex iisdem et ipsa Ceturæ filiis originem ducens, illam incolens regionem quæ a parte Austri est continis Arabiæ, venit regem Israel explorare; cui et eadem quæ magi munera attulit, nempe aurum et aromata, licet et gemmas superaddiderit, prout his verbis docet divina Scriptura[2]: « Regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus. Et ingressa Hierusalem multo cum comitatu et divitiis, camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis et gemmas pretiosas venit ad regem Salomonem. » Quæ, obsecro, tanta cupido tum illius, tum magorum, qui ex iisdem (ut dictum est) progenitoribus descendebant, incessit animum de rege, qui in Israel regnaret, pervestigando; nisi quod in illis regionibus de re tanta Balaam[3] oraculo erant admoniti? At quod illa credidit esse impletum in Salomone, qui et ipse Christi venturi typum gerebat; isti, duce stella, adhuc perquirendum putarunt regem Israel, quem et feliciter invenerunt.

29. *Magi an reges fuerint, et quando venerunt.* — Cur vero iidem magi sint nominati, superest investigare; simulque an iidem ipsi reges fuerint, perquirere. Penes antiquos triplicis generis magos fuisse, tradit Eusebius[4]: quorum primi erant doctissimi atque abstinentissimi, ut, excepta farina et olere, nihil aliud in cibum haberent: alii erant sacerdotes, ut videmus perseverasse in Perside, quorum sacerdotes constat magos esse appellatos: tertii vero generis illi fuere, qui invocationibus malorum dæmonum intendentes, vel ad commovendos animorum affectus in contraria studia, vel ad futura prænoscenda, et occulta divinanda, maleficia exercerent: cujus magiæ genus maxime proprio vocabulo malas artes dici, testatur Philo[5], qui tamen veram magiam, ut scientiam libero homine dignam, summopere laudat. « Porro tertii generis magi Romanorum legibus, inquit Tertullianus[6], cum damnati sint atque proscripti: cumque magia punitur, cujus species est, ait, astrologia, judiciaria scilicet; utique et species in genere damnatur. » Hæc ille, qui ejus generis hos fuisse magos est opinatus, sic dicens: « Magi et astrologi ab Oriente venerunt: scimus magiæ et astrologiæ inter se societatem. Primi igitur stellarum interpretes natum Christum annunciarunt, primi munerarunt. » Hæc Tertullianus[1], qui et eosdem reges fuisse assentiri videtur, dum sic ait[2]: « Reges Arabum et Saba dona afferent illi; nam et magos reges fere habuit Oriens. » Hæc ille, alludens nimirum ad Plinium[3], qui ait magiam in Oriente regum regibus imperasse: vel ad id quod ante Philo dixerat hoc modo: « Non solum eam plebei sectantur, sed etiam reges regum maximi, præsertim Persici, tam curiosi harum artium, ut regnare non liceat, nisi cum magis versato familiariter. » Hactenus ille[4].

30. At quod magi fuerint reges, etiam Theophylactus[5] asserit, idemque fidelium pia traditio tenet: eosdemque tres numero fuisse, secundum tria munerum genera, æque confirmat; quod et S. Leo[6] in suis sermonibus sæpe testatur. Hos igitur fuisse reges dixerimus, usitato more divinæ Scripturæ, quæ cujusque oppidi dominum regem appellare consuevit; ut patet de quinque regibus, quos Abraham[7] armatis suis vernaculis debellavit. Nec quidem propinquioris Judææ Arabiæ eos fuisse reges putamus; nam illi præerat Sylleus, cujus Josephus frequenter meminit: sed potius interioris partis provinciæ illius, quæ longe lateque ad Orientem et Meridiem sese diffundit. Quod vero eosdem Matthæus magos appellet; in eam sententiam sumus procliviores, ut existimemus, illius magiæ studiosos, quæ ex rerum naturalium cognitione percipitur, extitisse; cui quidem nostræ sententiæ adstipulatus videtur Chalcidius Platonicus, dum suis in Timæum Platonis commentariis hæc ait: « Est quoque alia sanctior et venerabilior historia (alludit enim ad Matthæi Evangelium) quæ perhibet ortu stellæ cujusdam non morbos mortesque denunciatas, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversationis rerumque mortalium gratiam. Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum cælestium satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem ortum Dei; repertaque illa majestate puerili, venerati esse et vota Deo tanto convenientia nuncupasse. » Hucusque ille, ratus tamen hos fuisse Chaldæos. Cum autem Epiphanius[8] dicat, dictos Ceturæ filios, magorum progenitores, habitasse in partibus Arabicis Magodiæ regionis: haud inepte quis dixerit, magos, non a magica facultate, sed ab eadem Magodia regione esse denominatos.

31. De tempore autem quo magi Bethlehem venerint, inter se dissentiunt antiqui scriptores: quorum aliqui, ut Eusebius Pamphili[9], Epiphanius[10], ac cæteri hos secuti in ea fuerunt sententia, ut post biennium a Christo nato magos in Bethlehem ad Christum venisse dicerent; ea nimirum ratione adducti quod Herodes (ut testatur Evangelista[11]) omnes pueros occidi jussit a bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis. Sicque anno Augusti imperatoris quadragesimo quarto magos Beth-

[1] Cyril. in Isai. c. XLIV. lib. IV. orat. 4.—[2] 3. Reg. X.—[3] Num. XXIV. — [4] Apud Hier. tom IX. de Reg monach. — [5] Philo. lib. de special. Legibus. — [6] Tertul. lib. de Idololatr.

[1] Tertul. lib advers. Judæos — [2] Tertul. ib. Pamel. not ad Tertul. lib. de Idololatr. num. 52. — [3] Plin. nat. hist. lib. XXX. cap. 1. — [4] Phil. lib. de special. Legibus. — [5] Theophylact. in Matt II. — [6] Serm. de Epiphan. 1. 3. 5. 6. — [7] Genes. XIV. — [8] Epiph. in comp. doct. — [9] Eusebius in Chron. — [10] Epiph. in Panar. lib. I. tom. I. prope fin. et tom. II. hæres. XXX. con. Ebion. — [11] Matt. II.

lehem pervenisse asseruerunt. Alii vero dixerunt, decimo tertio a nativitate Domini die magos Bethlehem advenisse, verum biennio ante Christum natum illis stellam apparuisse : cujus sententiæ Augustinus [1] fuisse reperitur, et alii, nec alia ex causa, quam quod a bimatu et infra Herodes pueros omnes necandos curavit. Sed ut ab his omnibus dissentiamus, multa persuadent. Dicant, rogo, qui post biennium a Christo nato eos advenisse tradunt, an id acciderit, quia non statim ut viderunt stellam, se itineri commiserunt? At non ea est causa : quandoquidem eos confestim ut stellam inspexerunt, esse profectos, Evangelista non obscure insinuare videtur : alioquin ea mora ipsos reddidisset suspectos posteris nomine ignaviæ, si tam insolito signo admoniti, adhuc annum et multos menses oscitanter nimis iter capessere detrectassent. Si vero statim ut in cælo visa est stella, iter arripuerunt, quidnam fuit causæ ut biennii tempus insumpserint in itinere? cum, non dico si e Perside vel Babylone, sed etsi ab extremis Indiis Orientalibus profecti fuissent, illud licet longissimum itineris spatium sex mensibus eos conficere potuisse, quilibet æquus rerum æstimator dijudicare possit. Insuper si, ut dicunt, post biennium magi advenerunt, quo modo (quod refert sanctus Matthæus [2]) eum in Bethlehem invenerunt, quem (ut testatur sanctus Lucas [3] evangelista) post quadraginta dies, secundum Moysi legis mandatum, tulerunt Hierusalem, ut sisterent eum Domino, hisque impletis officiis Joseph et Maria Virgo sanctissima una cum infantulo sunt reversi in Galilæam, atque Nazareth habitarunt? Aliqui vero ex his qui hanc sententiam firmare conati sunt, non valentes his respondere, commentum excogitarunt, dicentes, iterum parentes cum puero, occasione cujusdam festi, esse reversos Bethlehem. Sed quod festum fuerit illud, dicant obtestor. Nam si aliquod fuit ex legalibus, Hierosolymam, et non Bethlehem eundum fuisset. Si vero aliquod spectaculum Bethlehem ederetur, absit ut ejus causa vel pedem extra domus limen integerrima Virgo produxisse credatur. Atque hæc satis sint ad hanc sententiam refellendam.

32. *Strages Innocentium, cur a bimatu jussa.* — Quod autem ad illos pertinet, qui stellam ante biennium apparuisse putarunt, etsi satis esse possent quæ paulo ante de tam longo temporis spatio in itinere insumpto dicta sunt : tamen quia et iidem una cum illis ea nituntur ratione, quod dicat Evangelista, Herodem occidi jussisse infantes omnes a bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis : ad hæc primum inferimus id quod Joannes Chrysostomus [4] iisdem respondens ait : « Quod Herodes a biennio et infra pueros interfici jussit, non mireris : siquidem conveniunt in eum tyrannum pavor et furor; pro abundantia cautionis majus tempus inclusit, ne quis vel proximæ ætatis effugeret. » Hæc ille, et prudenter sane. Quis enim insanientis tyranni, et metu perdendi regni, in proprios filios immaniter debacchantis, furorem intra terminum rationis vel temporis metam putaverit continendum? Tyrannorum est cuncta pavere, nec quantavis adhibita cautela atque custodia posse reddi securum. Didicit ille a magis tempus stellæ, et licet ex ortu stellæ potuisset simul intelligere tempus nascentis infantis, tamen veritus ne fortassis antea natus esset quam illi stellam vidissent, ea sibi arte consulendum putavit, ne ulterius quod in ea re suspicaretur, reliquum esset : sicut cum nulla subesset ratio, ut qui extra Bethlehem nati essent, occiderentur; eo quod ex divina Scriptura per principes sacerdotum et scribas certior factus esset, quod Christus in Bethlehem nasceretur; tamen omnes, qui in omnibus finibus ejus essent, necari præcepit.

33. Sed cum illud biennii spatium Evangelista referat ad ea quæ a magis dicta essent Herodi, cum ait : « A bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis; » dici posse videtur, quod etsi Herodes omnes pueros a bimatu et infra occidi mandavit, tamen quod dicitur : « Et infra secundum tempus quod exquisierat a magis; » illud, « Secundum tempus, » non esse referendum ad id quod dixerat, « a bimatu; » sed ad illud potius, quod subdit, « et infra : » sicque Evangelistam significare voluisse, eo cædis edicto non includendos eos qui geniti essent post Christum natum, et stellam visam a magis, quorum nulla posset esse suspicio; atque ita voluisse cædendorum puerorum terminum esse secundum tempus quod exquisierat a magis. Sicque ex his, ni fallor, sublata illa videtur de biennio et tempore a magis perquisito difficultas. Eumdem locum sic declaratum vidi postea a Cornelio Jansenio episcopo Gandavensi, viro quidem theologicis facultatibus nobiliter exculto; quo non mediocriter delectatus sum, ne ego novi sensus evangelicæ interpretationis, quantumlibet veri atque germani, dicerer primus auctor.

34. *Magorum adventus et stella ipsos comitans.* — Itaque ea magis nobis probatur sententia, quæ catholicæ Ecclesiæ consuetudine magis recepta videtur : nempe, magos tunc, cum natus est Christus, statim vidisse stellam; eosdemque mox Judæam versus iter suscepisse, ad Judæorum metropolim Hierosolymam accessisse, atque interrogasse de nato puero; totumque itineris spatium termino dierum tredecim confecisse, atque Bethlehem pervenisse eodem die quo S. Dei Ecclesia tantam solemnitatem anniversaria memoria celebrare consuevit. Quod quidem haud mirum videri debet, si ex Arabia Judææ adjacente (quod superius demonstravimus) eosdem advenisse dixerimus, et (ut prædixerat propheta [1]) ad celeritatem itineris dromedariis usos fuisse, quos velociores esse ad cursum equis Nyssæis, Aristoteles tradit [2]. Constans insuper est de his sanctorum Patrum sententia, magos Bethlehem advenientes, in

[1] Aug. ser. 7. de Epiph. de Temp. 35. et in addit. ser. de Epiph. edit. Lovan. p. 131. — [2] Matt. II.— [3] Luc. II. — [4] Chrys. homil. 7. in Matth.

[1] Isai. VI. — [2] Arist. hist. anim. lib. IX. et ult.

præsepe, ubi natus est, Christum Dominum reperisse, id Chrysostomo [1], Augustino [2], Hieronymo [3] sæpius, et aliis fere omnibus attestantibus. Unde summo jure redarguuntur qui aliter senserunt, ea levi ratione permoti, quod Matthæus nullam de præsepe fecerit mentionem, sed dixerit [4] eos intrasse domum, et invenisse puerum cum Maria matre ejus : quasi vero non sit divinæ Scripturæ satis frequens phrasis, locum quemlibet, ad habitandum tamen accommodatum, quantumlibet exiguum, domum appellare : cum et nidum avium, domum quoque nominet, ut videre est in psalmo : « Herodii domus : » unde Euthymius [5] sic optime : « Hic, inquit, tugurium domum appellat. »

35. Quod ad stellam pertinet, quæ iisdem magis apparuit : cujus generis astrorum fuerit, jam penes omnes antiquos Patres in confesso est, nequaquam ex illis fuisse, quibus cælos videmus ornatos, nec etiam ex illis, quæ ex vaporibus coagmentatis accensæ in aere, cometæ sunt dictæ, quod Origenes [6], Basilius [7], Chrysostomus [8] et alii optime intellexere. Cum autem divino miraculo cælitus apparuerit, naturæ superans facultatem, cujus substantiæ fuerit, non est facile definire : unde in eo consentiunt omnes, divinam quamdam fuisse virtutem, quæ non aspicientium tantum oculos sui fulgoris radiis illustraret, sed quæ et mentes illorum divina luce perfunderet, atque ad Christum natum perquirendum excitaret; idque præ cæteris affirmat S. Leo [9] his verbis : « Agente sine dubio in eorum cordibus divina inspiratione, ut eos tantæ visionis mysterium non lateret ; et quorum oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. » Id ipsum Chrysostomus [10], Fulgentius [11], et alii. Gregorius Nyssenus [12] existimavit esse angelum, qui ea figura stellæ apparuerit. Quidquid sit, illud exploratissimum est, ipsum Deum omnipotentem, qui visibilibus illis signis, columna ignis per noctem, et nubis columna in die populum tot annis per desertam regionem deduxit, eumdem ipsum stellæ signo magos ad præsepe perduxisse. Certe non ejus fulgoris, quo cæteras nitere videmus stellas, fuisse, sed longe fulgentioris, S. Ignatius [13] proximus illis temporibus declarat his verbis, ad Ephesios scribens : « Stella fulsit splendore exuperans omnes quotquot ante fuerant : lux enim illius inenarrabilis erat, et stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas. Omnia autem reliqua astra una cum sole et luna chorus fuere stellæ illius, ipsa vero claritate exuperabat omnes. » Hæc ille. Hinc Prudentius cecinit de ipsa dicens :

Stella quæ solis rotam
Vincit decore ac lumine, etc.

Ex quibusdam autem apocryphis Seth nomine scriptis libris, multa de magis feruntur, deque stella quæ illis apparuit, quod formam pueri crucem gestantis exprimeret : sed quia hæc commenta ab hæreticis [1] Sethianis excogitata videntur, ut inania prætermittimus.

36. *Festum Epiphaniæ.* — Cætera autem quæ hujus historiæ sunt mysteria, ipsaque a magis oblata mystica munera, qui hæc cupit, interpretes consulat; nos vero nostri instituti limites non excedimus. Illud tantummodo non prætereundum putamus, ejusmodi magorum ad Christum adventum, quod ex eo vocatio gentium ad Christum expressa fuerit, percelebri anniversario cultu Ecclesiam consuevisse celebrare, ac magnificentissime colere, ut sanctorum Patrum fere innumeræ de ea re descriptæ homiliæ declarant : adeo ut extorris prorsus a christiana religione videretur, qui tantæ ejus diei celebritati non interfuisset. Unde de Juliano Apostata Ammianus [2] scribit, quod licet clam dæmonibus immolaret, tamen ne detegeretur quod erat idolorum cultor, voluit suam præsentiam exhibere his feriis, quas, inquit, christiani celebrantes mense januario, Epiphaniæ nomine nuncupant. Eadem de Valente imperatore testatur Gregorius Nazianzenus [3]. At jam de his satis.

37. *Magorum reditus.* — Postquam autem magi, ut decebat, Christo infanti debitum exhibuere religionis obsequium, in somnis admoniti, per aliam viam reversi sunt in regionem suam : qui tantum abest, ut Jerosolymam ad Herodem redierint, ut nec in his quæ esse solent in via, publicis hospitarentur hospitiis, sed in montibus et in speluncis agerent, cum post labores itineris, quiescendi tempus advenisset. Atque hæc quidem ex his quæ Cyrillus [4] fidelis historicus scribit in rebus gestis S. Theodosii cœnobiarchæ, facile possunt intelligi; qui dum agit de monte et spelunca, quam sibi ad habitandum sanctissimus vir ille delegit, hæc ait : « Quædam enim fama ab alto a parentibus tradita ad nos usque pervenit, quæ dicit fideles illos magos qui Bethlehem venerunt ab Oriente, cum Deo, qui ex superna specula in Occidentem hujus mundi venerat, aurum, thus, et myrrham pie admodum obtulissent; deinde ab angelo responsum accepissent, ne eamdem viam rursus inirent, sed per aliam prorsus redirent in suam regionem : hos, inquam, dicit magos in hac spelunca in reditu fuisse diversatos; cumque hic noctu dormissent, mane ingressos esse viam quæ ducebat in patriam. Tale quidem esse id quod dicitur, nulla labefactat improbabilitas. Nam primum quidem cum statuissent non ingredi iter per Hierosolymam, non est admodum facile, ut ii alia via ex Bethlehem domum reverterentur : sicut etiam nunc videmus, eos qui a Bethlehem, vel ab ea quæ est circumcirca regione transeunt, per hanc proficisci. » Hæc ille. Pergit vero Evangelista.

[1] Chrysost. in Matth. II. hom. 6 et 7. — [2] Aug. serm. 2. de Epiph. — [3] Hier. ep. XIV. XVII. XVIII. et XXVII. Fulgentius. et alii recentiores. — [4] Matt. II. — [5] Euthym. in Matth. II. — [6] Orig. lib. I. contra Cels. — [7] Basil. de hum. Christ. generat. — [8] Chrysost. in Mat. II. hom. 6. — [9] S. Leo. serm 4. in Epiph. — [10] Chrysost. ubi supra. — [11] Fulgent. serm. de Epiph. — [12] Nyss. dialog. de anima. — [13] Ignat. ad Ephes. epist. XIV.

[1] Epiph. hæres. XXVI. et XXXIX. — [2] Ammian. Marcel. lib. XXI. — [3] Greg. Nazian. orat. in funere Basilii. — [4] Extat Cyrilli hist. de vita Theodosii apud Metaph. die 11. Jan.

38. *Oblatio Christi in templo, et de vaticinio Simeonis et Annæ de eodem.* — « Postquam [1] impleti sunt dies purgationis Mariæ, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini : Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur, et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini : par turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum : et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo : et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, et dixit : Nunc dimittis servum tuum, Domine, etc. Et erat pater et mater ejus mirantes super his quæ dicebantur de illo : et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur : et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut reveleutur ex multis cordibus cogitationes. » Hæc Lucas. Porro hæc omnia, ut legi obsequerentur, legalia exhibuerunt officia ; quod et Lucas, dum ipsas citat leges, insinuat, cum alioqui nullatenus astringeretur Virgo sanctissima : quippe quæ sicut cum concepit filium, nulla est ex parte fœdata, sed mirifice illustrata; ita cum peperit, nullam virginalis claustri jacturam sentiens, remansit in omnibus illibata, atque prorsus impolluta, magis magisque donis cœlestibus aucta.

39. Non est igitur quod quis requirat in natura modum, dum qui supra naturam habet imperium, hæc miracula operatur, et superexcellenti quadam divinæ operatione naturæ : qui enim e mortuis exurgendo signaculum sepulturæ non solvit, quomodo nascendo virginale claustrum violavit ? nisi quis impie dixerit, qui pepercit lapidi, non pepercisse matri. Si quid autem contra hæc loqui visi sunt Tertullianus [2], Origenes [3], et Ambrosius [4], ita accipiendæ sunt eorum sententiæ, ut sic Christus per sacra virginei uteri claustra transierit, ut eadem clausa remanserint, secundum illud quod de porta Orientali [5] prophetice dictum est. « Porta hæc clausa erit : non aperietur, et vir non transibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam : eritque clausa principi. » Quod ad specialem Salvatoris nativitatem esse referendum, ait Hieronymus [6], ut sic dicatur Christus aperuisse claustra ipsius virginalis pudoris, ut tamen eadem jugiter clausa permanserint. Augustinus [7] novo miraculo in re minima edito, vetus in re omnium maxima factum demonstrat, cum agit de annulo ad zonam ligato, atque sine ipsius annuli vel zonæ fractura foras in terram elapso. Sicut ergo ea ratione lege soluta erat sanctissima Virgo : ita etiam (quod non sicut cæteræ feminæ, viri semine conceperit, nec ut aliæ, cum dolore pepererit) omnium quæ ex peccati culpa proveniunt, infirmitatis atque languoris expers omnino fuit : hinc sibi tempus purgationis expectandum non erat ; et nihilominus hæc omnia libens volensque, ut sacræ legi obsequeretur, sibi implenda proposuit.

40. Sed ad ipsum Simeonem veniamus, de quo hæc scriptis mandasse reperitur Timotheus [1] presbyter Hierosolymitanus : « Cum, inquit, Simeon esset in templo, vidit quidem multas matres cum suis filiis templum ingredientes ad peragendum sacrificium purificationis ; in quarum medio erat quæ portabat venerandum fœtum, et nullis sordibus contaminatum. Justus autem Simeon huc et illuc oculos circumferens, postquam vidit multas matres in privato habitu humanitatis, solam autem Virginem infinito et divino lumine circumdatam, separavit reliquas matres, clamans, et dicens coram omnibus : Date mihi locum, ut teneam eum qui desideratur : vidi eum, qui me prævidit ; unde et meus germinavit spiritus. Cur quæ estis ancillæ, cum libera et domina concertatis ? cur infantes vestros aræ offertis ? huc convertimini, et eos offerte huic puero, qui est antiquior Abraham, etc. » Hæc ille ; sed, ut putamus, pia potius meditatione, quam historica assertione. Idem Simeon de quo agimus, inter prophetas annumeratur : de cujus vita et obitu Epiphanius [2] agens, hæc habet in fine : « Vita functus est Simeon iste quidem pluribus annis obsitus, bene confectus : nec tamen a sacerdotibus postremum honorem consecutus, humatus est. » Hæc ille. Cur autem id acciderit, nullam affert causam ; sed ea putatur, quod palam Christi adventum annuncians, in se sacerdotum cæterorum invidiam et odium concitarit. Porro commentum illud de Simeone, quod cæcus fuerit, sed cum Jesum accepit in ulnas, visum receperit, nec dignum quidem putavimus, quod Annalibus intexeretur : nam divinæ Scripturæ adversari constat. Levitici enim capite vigesimo primo sententia Domini declaratum scimus, ne cæcus in templo Domini fungeretur munere sacerdotis : functionem autem illam sacerdotalem fuisse cum Lucas insinuat, tum Patres ferme omnes agnoscunt, et Ecclesiam in sacris imaginibus profiteri, certum est. Auctor autem ejus historiæ est qui præfationem habet versionis dialogi Jasonis cum Papisco, quæ extat in calce operum Cypriani editionis Pamelii, ex quo alii accepisse videntur. Sed cum nullus antiquorum Patrum Simeonis cæcitatis reperiatur assertor, equidem eam historiam ut apocrypham esse rejectam, argumento est.

41. Verum enim vero non tantum cum accepisset puerum in ulnas suas Simeon, illud de adventu Christi palam canticum occinuit, et prophetice,

[1] Luc. II. — [2] Tertul. lib. de Carne Christi. in fine. — [3] Orig. in Luc. homil. 14. — [4] Ambros. in Luc. com. lib. II. — [5] Ezech. XLIV. — [6] Contra Pelag. lib. II. — [7] De Civit. Dei. lib. XXII. c. 8.

[1] Timoth. presb. serm. de proph. Simeone. — [2] Epiph. de Prophet. vit. et interit. c. 24.

quæ de illo essent ventura, prædixit : sed, « et erat, inquit Lucas [1], Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Et hæc vidua erat usque ad annos octoginta quatuor : quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino, et loquebatur de i lo omnibus qui expectabant redemptionem Israel. » Hæc de ipsa Lucas evangelista. Quomodo autem Anna nunquam e templo discessisse dicatur, ut merito eamdem S. Cyrillus [2] Hierosolymitanus religiosissimam monialem appellet, consule quæ superius dicta sunt de præsentatione Dei genitricis in templo. At quomodo præsentationis Christi solemnitas, quam et purificationem, sive occursum majores nuncupavere, ad abolenda Lupercalia, Romæ cœpta sit anniversaria festa die celebrari, suo loco dicturi sumus inferius.

42. *De Christi in Ægyptum fuga.* — Cum vero hæc Hierosolymis non in angulo, sed in templo agerentur, et tam ex Simeonis cantico et prophetia, quam etiam (ut dictum est) ex Annæ attestatione, jam spargerentur in vulgus, et in Herodis aures illaberentur : qui nuper de nato Rege Judæorum ex relatione magorum magnum timorem conceperat; his denuo de adventu Christi nunciis exacerbatus, in furorem actus, ut se eo metu liberaret, necem meditatur infantis. Sed tanto facinori, per angelum Joseph monens, occurrit Deus : tunc enim accidit, quod post magorum discessum contigisse Matthæus [3] evangelista scribit his verbis : « Cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge, accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in Ægyptum, et erat ibi usque ad obitum Herodis : ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi filium meum. » Hæc Matthæus. Quæ autem Domino nostro Jesu-Christo Ægyptum adeunti contigerint, ex Sozomeno [4] hæc scribente describimus.

43. Memorant, inquit, arborem esse, quæ persis dicitur, Hermopoli, quod est oppidum Thebaidis; cujus fructus aut folium aut particula aliqua corticis ægrotis admota, morbos a compluribus depulerit. Nam traditum est, Joseph cum propter Herodem, assumptis secum Christo et Maria sancta Deipara, fugisset, atque venisset Hermopolim, simul ut portæ appropinquavit, statim arborem, licet plane maximam, adventu Christi curvatam esse, atque ad solum usque se inflexisse, et Christum adorasse. Atque hæc quidem de hac arbore, sicut a multis audivi, a me commemorata sunt. Quæ quidem, si quid ego judico, vel significabant jam Christum in urbe adesse : vel, ut est verisimile, non modo arborem, quam incolæ propter magnitudinem et pulchritudinem lege gentilitia venerabantur, dæmone jam qui ibi colebatur ob Christum talium rerum eversorem, qui in eo loco comparebat, perhorrescente, sua sponte commotam esse : verum etiam omnes Ægyptiorum statuas, adventante tum Christo, juxta prophetiam Isaiæ, concussas. Itaque dæmone inde abacto, arbor, quo rei gestæ testimonio esset, remansit ibi, fidelesque morbis liberavit. Atque ut Ægyptii et Palæstini istarum rerum, sic alii singuli aliarum, quæ apud ipsos gestæ sunt, testes locupletes existunt. » Hactenus Sozomenus. At vero Isidi consecratam fuisse perseam arborem, Plutarchus [1] ait; ea de causa, quod ejus fructus cordis, folium linguæ speciem referat.

44. Quod pertinet ad Ægypti simulacra : de illis olim hæc prædixerat Isaias [2] : « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus. » Eusebius [3] Pamphili de his agens, hæc ait : « Hi qui prius incolebant Ægyptum pravi vitiosique dæmones per multa sæcula in simulacris latitantes, animasque Ægyptiorum omnis superstitionis errore addicentes ac subjicientes, cum sensissent novam quamdam divinamque virtutem ad se accessisse, illico commoti sunt, et fluctuationem ac perturbationem in semetipsis pertulerunt; corque eorum et vis intelligendi intrinsecus ab ipsis convicta sunt; cesseruntque et fugati sunt ab eadem virtute, quæ vi effugere eos compellebat, et ignis instar ineffabili quadam ratione adducebat : et tunc quidem invisibiliter dæmones talia passi sunt, cum Salvator noster in Ægyptum cum visibili corpore pervenit. » Hæc Eusebius. Sed et S. Athanasius [4] Alexandrinus episcopus, non tantum commota esse, sed corruisse simulacra Ægypti testatur his verbis : « Quis justorum aut regum in Ægyptum descendit, et ejus descensu idola in Ægypto ceciderunt ? Abraham descendit, nihilominus tamen idololatria ubique viguit : natus est ibi Moyses, æque illic hæsit religionis error; » et inferius : « Ægyptiorum superstitio non quievisset, nisi Dominus omnium in corpore, quasi in nube vectus, eo descendisset et idolorum errores compescuisset. » Hæc ille.

45. Origenes [5] et ipse Ægyptius in hunc modum : « Fuge in Ægyptum, propterea ut destruantur manufacta eorum, et confringantur et pereant idola ipsorum; propterea ut dæmones turbentur, et regum fabricæ in idolis destruantur, ut fiat in adventu Domini fugitivorum servorum et malorum interitus. » Hæc ille, et alia multa id genus : eadem alii complures sanctorum Patrum : quæ quidem omnia sic accipienda esse putamus, non ut cuncta quæ tunc erant in Ægypto corruerint simulacra, sed de his aliqua; non tam in signum quod ille advenisset, quam quod idololatriam esset penitus eversurus. Demum in Vitis Patrum, quod opus Evagrii esse pu-

[1] Luc. II. — [2] Cyril. cateches. 10. — [3] Matt. II. — [4] Sozom. hist. lib. V. c. 21. et Niceph. ex ipso lib. X. c. 31.

[1] Plutarch. in Iside. — [2] Isai. XIX. — [3] Euseb. de demonst. lib. VI. c. 20. — [4] Athanas. lib. de incar. Verbi. — [5] Orig. homil. 3. divers.

latur, hæc scripta leguntur : « Vidimus et alium sanctum virum, nomine Apollonium, apud Thebaidem in finibus Hermopolis : ad quam civitatem Salvatorem cum Maria et Joseph de Judææ finibus venisse tradunt, secundum prophetiam Isaiæ : Vidimus ergo ibi et templum ipsum, in quod ingresso Salvatore, corruisse omnia idola in terram, et comminuta esse, memorabantur. » Hæc ibi. Sane quidem illinc fluxisse in Græcos fontem idololatriæ, qui Herodotum legerit in Euterpe, plane intelliget.

46. Quod autem (ut hoc non prætereat) citantes nos librum inscriptum Vitas Patrum, hic et alibi Evagrium ejus nominamus auctorem, et alii putent Ruffino potius tribuendum : Molanum non inviti sumus secuti, locum Hieronymi amphibologicum in epistola ad Ctesiphontem ita interpretantem, ducti ea potissimum conjectura, quod si adeo immane scelus Ruffinus perpetrasset, ut hæreticos pro catholicis atque sanctis universæ Ecclesiæ legendos tribuisset ; quoties istud in tribus libris illis in Ruffinum conscriptis ipse pro more suo exaggerans sanctus Hieronymus exprobrasset, cum e contra nec leviter ejus meminisse reperitur ? His accedit quod Gennadius exacte relegens omnia Ruffini scripta, nequaquam ejus operis verbum facit, licet nec Evagrio tribuat, sed Petronio. Sed cœptam jam prosequamur historiam.

47. Porro non modo Ægyptum Domini præsentia illustratam, sed et ipsam solitudinem, per quam transivit, esse nobilitatam tradunt : quæ tunc quodammodo semen benedictionis suscipiens, postea suo tempore (quod idem ait propheta [1] : « Exultabit solitudo, et florebit quasi lilium : germinans germinabit ») tot sanctorum monachorum, illic quaquaversum incolentium, produxit sacra germina. At non prætermittendum putamus nobile monumentum habitationis Christi in Ægypto ; quod traditione piorum cognitum, posteris, ab his qui religionis ergo ad illa peregrinati sunt loca, et inter alios ab eo qui cæteris habetur fidelior [2], sic describitur : « Inter Heliopolim et Babylonam, medio ferme loco, est balsami hortus : » et post multa : « Rigatur, inquit, hortus ; ille ex parvulo fonte, sed ubere ; in quo fama est beatam Virginem Jesum parvulum pluries lavisse, panniculosque ejusdem mundasse, cum esset Ægypto propter metum Herodis : est et ibidem lapis, super quem dicitur eosdem exsiccasse : hæc omnia venerantur a Christianis et Sarracenis. Verum quia fons Jesu parvulus est, non sufficiens irrigationi totius horti, Sarraceni alium profundum foderunt puteum juxta illum, ex quo quatuor boves per rotam aquam extrahunt, sperantes ex vicinitate fontis Jesu aquam alterius fontis fore virtuosam. At se deceptos animadvertentes, construxerunt canalem, per quem transmittunt aquam illam in fontem Jesu, ut sic ex eis mixtis fœcundaretur hortus. Nec eos fefellit opinio : nunc enim sufficienter et virtuose fœcundatur ex aquis sic mixtis. » Hæc et alia admiranda, quæ auctor oculis contemplatus est, refert ; cui, ut diximus, cæteri qui ejusdem argumenti libros scripserunt adstipulantur : qui et addunt [1] locum illum in quo habitasse ferebatur sancta Deipara, ab ipsis etiam Sarracenis magna veneratione haberi, adeo ut ibi lampadem perpetuo ardentem in memoriam Jesu illic olim habitantis conservent : locumque illum ab incolis Ægyptiis Matuream nominari tradunt. Sunt et alia multa de his quæ tum in itinere, tum etiam cum manerent in Ægypto, contigisse dicuntur : quæ, quoniam firma carent auctoritate, libentius silentio præterimus : accepta enim putamus ab apocrypho illo de Infantia Salvatoris inscripto libello, qui legibus [2] ecclesiasticis est interdictus. Sed his omissis, evangelicam jam prosequamur historiam.

48. *Cædes Innocentium.* — Cum vero Christus ex Judæa recessisset : « Tunc, inquit Matthæus evangelista [3], videns Herodes quoniam illusus esset a magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam, dicentem : Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. » Hactenus de his Matthæus. Non sensit ante dictum tempus dierum quadraginta Herodes se illusum a magis : siquidem cum illi magno silentio recessissent, spe sua frustratos atque delusos esse putavit, vitasseque in itinere Jerosolymam, ne populi totius derisioni paterent. Hæc ratus ille, quæ magi dixerant de Christo nato, humanum existimavit esse figmentum. Cum primum autem de eodem ex his quæ accidissent in templo (ut diximus) certior factus esset, tunc se a magis, qui se redituros Jerosolymam ad ipsum spopondissent, illusum fuisse cognovit : magnoque furore percitus, quoslibet mox infantes qui Bethlehem essent, ac in finibus ejus, necandos esse mandavit ; eos videlicet qui essent bimuli ac inferioris ætatis, usque ad illud tempus quo stella magis apparuisset, et de Christo nato certam fidem fecisset. Cur autem a bimatu et infra Herodes pueros occidi jusserit, satis superius dictum est, cum de tempore apparentis stellæ sermonem habuimus.

49. Hic tantum refellendum est illorum commentum, qui dixerunt idcirco bimulos ab Herode esse jussos occidi, quod tunc temporis ipse Romam abierit accusatus a filiis, neque usque ad biennium in Palæstinam redierit. Hæc licet conficta omnino videantur, tamen esse falsa, Josephi testimonio convincuntur. Constat quippe ejusdem [4] auctoritate, Herodem tempore regni sui Romam bis concessisse : primo quidem non accusatus a filiis, sed potius ipse accusaturus filios, illuc se contulit ; indeque in Palæstinam est reversus ante annum vigesimum octavum regni ipsius ; quo anno, olympiade centesima nonagesima secunda, Cæsaream in honorem Cæsaris

[1] Isaiæ xxxv. — [2] Burchar. in descript. Terræ S. par. 2. c. 4.

[1] Vide Cornel. Jans. concord. Evang. cap. 11. — [2] Gelas. in ... de lib. apocryph. — [3] Matth. II. — [4] Joseph. antiq. lib. XVI. c. 7 & 9.

dedicavit. Quod certe tempus neque secundum annos regni Herodis ab eodem Josepho supputatos, neque secundum initam superius a nobis rationem ejusdem regni, tempori natalis Domini aptari potest, et multo minus posterior ejusdem Romam adventus, cujus idem [1] meminit, ut recte intuenti veritas se ante oculos offert. Itaque illa tum Eusebii [2], tum etiam aliorum asserentium infanticidium perpetratum post biennium a Christo nato, sententia prorsus irrita redditur.

50. Necantur miserando modo interea infantes : luxit tunc Bethlehem infantulos suos : et quod prædixerat Hieremias [3] propheta, vox in Rama audita fuit : nimirum, sive (quod habet hebraica lectio) immensum de tam miserabili infantium strage lamentum auditum est in excelso, sive in Rama civitate in sorte Benjamin contra Hierusalem, cujus est frequens mentio in divinis Scripturis [4]; sive in Rama, quæ erat in Arabia (ut Justinus martyr [5], disserens cum Tryphone, putat intelligendum) longe lateque fama percrebuit : eademque non tantum Ramam, sed Romam perlata est, et pervenit ad aures imperatoris ; quod ethnicus auctor testatur. Macrobius [6] enim ejusdem infanticidii his verbis meminit, dum agit de Augusto : « Cum, inquit, audisset, inter eos quos in Syria Herodes rex Judæorum inter binatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait : Melius est Herodis porcum esse, quam filium. » Quod scilicet, qui filios occideret, abstineret a nece porcorum, utpote Judæus. Judæi enim a nominatione etiam ipsa porcorum abstinere solebant, qui eos, uti testatur Josephus [7], nefanda animalia appellare consueverunt. Eo insaniæ, atque furoris processit cæca dominandi cupido, ut cum omnes homines sic regnare cupiant, ut possint regnum ipsum in filios propagare : ipsamet modo armet parentes in filios, veluti adversus immanissimos hostes, ne regnent : ita factum vidimus ab Herode, non unius sed plurium filiorum sævissimo interfectore. Non enim unum tantum quem Macrobius tradit, occidit Herodes filium, sed plures. Verum quis iste fuerit apud Josephum non invenies, nec nomen quidem ipsius sciri potest : facile enim accidit ut nulla ratio habeatur infantis, qui e vestigio de utero transferatur ad tumulum, et pene sit mortuus, antequam viveret ; ne tu putes ex Josepho Macrobium erroris esse redarguendum, cum et ipse multa quidem memoria digna præteriisse noscatur. Nolim tu ergo existimes, quæ apud alium aliquem dignum probatumque auctorem reperiri contingat, fide minui ex eo, quod Josephus ea silentio obvoluta reliquerit, cum nec ipsa quidem sacra Evangeliorum historia non ab uno duntaxat, sed a quatuor scripta Evangelistis id sibi vendicet, ut cuncta quæ a Redemptore nostro Domino Jesu Christo sunt facta, a quatuor illis fuerint scriptis prodita, testante id quidem atque ingenue veritatem profitente uno ex illis qui ultimo loco scripsit, S. Joanne evangelista, dum verbis istis suæ scriptioni finem imposuit, dicens [1] : « Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. » Hæc sint dicta in defensionem Macrobii, cujus fidem scimus in suspicionem adduci, eo quod novum quemdam Herodis filium infantem inducat a Josepho penitus prætermissum, eumdemque causa Christi peremptum. In quo quidem patrato scelere eo apparuit Herodes iniquior, quo qui occisus est innocentior : Reliquos enim sic jussit occidi filios, ne occideretur ab illis qui dicebantur necem parasse patri : at in filio infante quid timuit ? ne ipse esset, quem magi prædixissent natum Regem Judæorum ? Sed ex hoc ipsi magis gratulandum fuisset, quod sciret certum habiturum regni filium successorem. At quid rationem quæris in homine truculento omnis rationis et humanitatis experte ? Invidet tyrannus numini, minuique ab eo putat facultate regnandi, si non ipse, sed Deus de successore decernat. Sic quidem innatum est superbo, contra propria commoda bellum gerere adversus Deum. Interfecit Herodes et tres alios filios, sed aliis temporibus, aliisque de causis : videlicet Antipatrum, qui venenum patri paraverat : sed id factum est (ut narrat Josephus [2]) quinto die ante ejusdem Herodis obitum. Jussi sunt item ab eo occidi alii duo, sed longe ante hæc tempora : fuerunt hi Aristobulus et Alexander ; qui non cito furore Herodis de medio sublati sunt, verum ipso Augusto permittente, et concilio centum quinquaginta virorum Beryti ad hoc coram Syriæ præsidibus convocato, decernente.

51. Quod pertinet ad necatos infantes : quod pro Christo occisi sint, imo et in singulis Christus videatur occisus, merito magno honore eos semper Ecclesia affecit, et ut martyres coluit, atque anniversaria memoria celebrare consuevit : unde Origenes [3] : « Bene, inquit, et secundum voluntatem Dei eorum memoriam sancti Patres mandaverunt sempiternam in Ecclesiis celebrari, veluti pro Domino morientium, veluti pro Judæis et gentibus credituris, vel etiam ipsis parentibus ; quorum parentes, ut diximus, præ nimio dolore percutiebantur, ut eis intercessio filiorum ad Deum plurimum profuisset. » Hæc Origenes : et S. Augustinus ex Latinis de cultu sanctorum Innocentium ab Ecclesia recepto testatur agens contra Pelagianos, et in sermonibus de iisdem habitis. Addunt nonnulli (quod modo diximus) iisdem temporibus Herodem complures pharisæorum occidi mandasse, eo quod non sicut alii Judæi Cæsari et ipsi jurassent. Timore enim nuper nati Regis tyrannus exagitatus, ne regni dispendium pateretur ; quo sibi illud magis magisque firmaret, populum ad juramentum adegit : sed hæc fusius anno sequenti, quo sunt facta, dicentur. Narrat Eusebius [4] Herodem post necem infantium perpetratam in multas cala-

[1] Eod. lib. c. 13. — [2] Eusebius in Chron. — [3] Hierem. XXXI. — [4] Josue XVIII. Judic. XIX. 3. Reg. XV. — [5] Just. mar. dial. de verit. Christ. relig. — [6] Macrob. lib. Satur. II. c. 4. — [7] Joseph. de bello Judaic. lib. V. cap. I.

[1] Joan. ult. — [2] Joseph. Antiq. lib. XVII. c. 9. — [3] Orig. hom. 3. divers. — [4] Euseb. hist. lib. I. c. 8.

mitates incidisse, morboque protinus vexatum esse, sicque ad extremum usque spiritum perseverasse. Verum quod ad morbum pertinet, illæ ærumnæ alio tempore acciderunt : deceptus est enim ipse, quod infanticidium (ut vidimus) post biennium a Christo nato esse perpetratum putarit.

52. Ad hæc etiam spectare videtur quod scribit S. Petrus [1] episcopus Alexandrinus et martyr in suis regulis ecclesiasticis, quas recepit atque probavit sexta synodus [2]; occasione hujus infanticidii, Zachariam sacerdotem Joannis patrem, quod ad necem quæsitum filium subtraxisset, ab eodem Herode inter templum et altare occidi jussum : scribit hæc istis verbis : « Cum quibus Herodes et alium prius natum infantem cum interfecturus quæsivisset, et non invenisset, patrem ejus Zachariam interfecit inter templum et altare, cum effugisset filius cum matre Elizabeth. » Hæc Petrus : non quod edicto Herodis includeretur Joannes, qui nec in Bethlehem, nec in finibus ejus, sed in domo paterna in montanis Judææ (ut superius dictum est) alebatur; sed quod Herodes ea suspicione nati Regis Judæorum vehementer exagitatus esset : cum enim ad aures ejus pervenissent admiranda illa, quæ in conceptione et nativitate Joannis contigissent, eum Christum esse ratus (sicut et Judæi postea, eodem errore lapsi sunt) ipsum speciali mandato necari jussit, ut se ea suspicione liberaret. Magna certe fuerant signa illa, atque in ore omnium pervulgata : nam quod ait Evangelista [3] : « Factus est timor super omnes vicinos eorum, et super omnia montana Judeæ divulgabantur omnia verba hæc ; et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes : Quis, putas, puer iste erit? » Equidem sicut cum tantus sacerdos, pater ejus Zacharias, offerens incensum in templo mutus est redditus; quod visionem vidisset, cognovit populus : sic etiam reddita illi loquela, ac ministrante ipso in templo, tantæ rei causa neminem latuit. At quod sciebant omnes, Herodem unum præteriisse ac ignorasse, stultitia est dicere; sicut et obtusæ mentis, existimare Herodem hæc tanta dissimulasse, et patientia tolerasse.

53. *De Zachariæ nece.* — Hæc dixerimus, quo magis nobis probetur Zachariæ necis causa a Petro allata, licet ex apocryphis accepta noscatur; quam his quoque verbis recenset Cyrillus [4] Alexandrinus : « Hic Zacharias prophetico spiritu ad occultorum cognitionem deductus, cum mysterium Virginis de eximio partu probe intelligeret, non arcuit incontaminatam purissimamque matrem ab eo templi loco, qui virginibus ex lege designatus erat : docens nimirum Judæos, quod creator totius universi et omnis creaturæ Rex humanam naturam, ut reliqua etiam omnia, subjectam habet, pro suo arbitratu eam ad quodcumque velit ducens, non autem ipse creaturæ addictus : adeo ut in ipsius potestate sit situm, novam creaturam creare, quæ matrem effectam virginitate non privet, idcirco non arcuit eam a loco templi virginibus dicato : erat enim locus hic inter altare et templum intermedius. Quando igitur audierunt Regem totius creationis ad humanam nativitatem divino consilio procedere, veriti ne in ejus Regis potestatem et imperium venirent, eum qui hæc de partu testificatus erat, interficiunt, sacerdotem sacrificantes. » Hæc S. Cyrillus. Narrant eadem Origenes [1], Gregorius Nyssenus [2], Basilius [3], et alii post eos. Haud tamen dubium est de his intellexisse Hieronymum, dum ait [4] : « Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt : ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicaverit adventum : hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. » Hæc ille, in eam sententiam magis inclinans, ut Zacharias ille, quem Dominus, exprobrans Judæis, interfectum dicit [5] inter templum et altare, non fuerit pater Joannis de quo agimus, sed ille potius qui a Joas rege inter templum et altare in Regum historia [6] occisus dicitur : quem tamen Joiadæ fuisse filium, eadem divina Scriptura testatur : quamvis, quod citat, in Evangelio Nazarenorum pro filio Barachiæ filium Joiadæ scriptum esse dicat; ex quo etiam Epiphanius [7] eumdem Joannis patrem Joiada genitum esse tradit, qui et Zachariam prophetam Barachia natum scribit [8]. Certe si fides præstanda est Hippolyto martyri, auctori gravissimo [9], ejus testimonio exploratum habetur, Zachariam Joannis parentem filium fuisse Barachiæ sacerdotis.

54. De patre Joannis Christum Dominum esse locutum, illa etiam ratio persuadet, quod dicens [10] : « Ut veniat super eos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, » voluerit primum et novissimum justum occisum significare, omnesque simul his duobus extremis includere. Nam si de Zacharia filio Joiadæ, qui a Joas rege occisus est, intelligere voluisset ; quæ subest ratio diversitatis, ut sanguis justus, qui post illum usque ad Christi tempora effusus est, non esset (quod minatur) super illos venturus? Nec satisfacit his illa responsio, qua dicitur, quod Scriptura tantum explicat petitionem vindictæ in Abel et Zacharia. In Abel, cum dicitur : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra ; » et in Zacharia, cum narrat eum morientem dixisse : « Videat Dominus, et requirat. » Quasi etsi reliqui justi ultionem non expetierint, non sint confertæ divinæ Scripturæ testimoniis et exemplis, quod Dominus vindicat sanguinem servorum suorum, et vindictam tribuit in hostes eorum. Certe sicut sanguis Abel, ita et omnium justorum sanguinem a Deo vindictam exposcere, ostenditur in Apocalypsi [11]. An non et

[1] Petrus Alex. can. 3. — [2] Sex. Syn. c. 1. apud Theod. Balsam. — [3] Luc. I. — [4] Cyrillus adver. Antropomorphitas.

[1] Orig. in Matth. tra. 20. — [2] Gregor. Nyss. serm. de Christi nat. — [3] Basilius homil. de humana Christi gen. — [4] Hier. in Matth. c. XXIII. lib. 4. — [5] Matth. XXIII. — [6] 2. Paralip. c. XXIV. — [7] Epiph. de vit. et inter. Proph. c. 23. — [8] Idem eo. lib. c. 21. — [9] Apud Niceph. hist. lib. II. c. 3. — [10] Matth. XXIII. — [11] Apoc. VI.

Machabæi fratres, cum ab Antiocho cruciarentur, futuram in illum Dei ultionem sunt comminati? cum dixerint[1] : « Dominus Deus aspiciet veritatem, etc. » Cæterum quod ad veritatem historiæ pertinet, non dicti tantum auctores Petrus, Origenes, Basilius, Gregorius, et Cyrillus, Zachariam Joannis patrem occisum tradunt inter templum et altare, licet de causa necis non æque conveniant, sed id ipsum testatur Epiphanius sic[2] dicens : « Hunc Herodes ille tyrannus juxta aram domumque Dei occidit, effususque est sanguis ejus in vestibulo templi.

55. Sed quod ad effusum sanguinem spectat, Hieronymus simplicitati credentium potius tribuens, quam historiæ veritati, æque rejicit quod dicebatur de saxis templi indelibili nota conspersis sanguine Zachariæ, hæc habens[3] : « Simpliciores fratres inter ruinas templi et altaris, sive in portarum exitibus qui Siloam ducunt, rubra saxa monstrantes, Zachariæ sanguine putant esse polluta. Non condemnamus errorem, qui de odio Judæorum, et fidei pietate descendit. » Hæc ille. Sed certe non erat de ea re vulgi recens rumor : quandoquidem Tertullianus[4] qui tot sæculis præcessit Hieronymum, in Scorpiaco hæc testata reliquit his verbis : « Zacharias intra altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus adsignans. » Hæc Tertullianus. Memini me aliquando incidisse in antiquum codicem scriptum bibliothecæ Vaticanæ, de Peregrinatione ad loca sancta, in quo eadem de Zachariæ sanguine lapidibus templi indelebili nota inhærente certa fide consignata erant. Sed missis his, de Zachariæ Joannis parentis nece illata Christi tempore, ac de ultione in interfectores secuta, Valentinianus[5] imp. etiam in epistola quam scripsit ad episcopos Asiæ, his verbis breviter meminisse videtur : « Ne in ea, quæ testamenti Christi sunt, damna incurratis, id quod in Zachariæ sanguine eveniebat : nam funesti illi, perinde ac pestifer dæmon, qui cædis illius socius erat, mortis supplicio traditi, adveniente cælitus Rege nostro Jesu Christo, disrupti perierunt. » Hæc ibi : quæ quidem ad priorem Zachariam, de quo diximus, nullo modo aptari posse videntur.

56. Quin insuper Gnostici etiam hæretici temporibus apostolorum propiores, de Zacharia Joannis patre, quod occisus fuerit in templo, pro constanti affirmarunt; verum causam necis ejus ridiculam prætexerunt, quam recitat ac refellit S. Epiphanius[6] dum contra illos scribit in Panario. Quod vero superius auctore Petro Alexandrino diximus causam necis Zachariæ fuisse, quod filium suum Joannem, qui quærebatur ut occideretur, prodere noluisset, illumque una cum matre Elizabeth fuga lapsum celasset. Quod ad Joannem pertinet, Nicephorus[7] cum agit de Herodis infanticidio, tradit his verbis : « Salvator quidem, ita ut dictum est, in Ægypto exulabat : filius autem Zachariæ Joannes, in cujus nativitate patris vox soluta est, cum primum ab illo Joannis nomen in tabula fuisset exaratum, alterum cum dimidio annum agebat, et una cum matre Elizabeth in spelunca quadam ad regionem montanam salvus conservabatur, fortasse Herodis sanguinariam effugiens manum : atque inde in solitariis locis libenter versari solitus, angeloque duce usus, in remotiores silvarum recessus secessit, etc. » Hactenus de his ille : eadem Cedrenus[1], qui addit, Elizabeth post dies quadraginta in eadem spelunca diem obiisse, Joannis vero curam ab angelo esse susceptam. Sed licet hæc tam antiqua ab eo sine certo auctore ferantur ; tamen quod ait de suscepta cura ab angelo, haud adeo impossibile videri debet, si quis mente recolat, Ismaeli a matre projecto angelum[2] adstitisse. Hæc satis de Zachariæ nece, et Joannis latebris. Sed non prætermittamus, adhuc de alio Zacharia Josephum[3] agere, qui ipsum et in medio templo a factione Zelotum temporibus Vespasiani Augusti interemptum affirmat, hominem cum primis illustrem, probum ac divitem, quem Baruch filium fuisse testatur. Jam reliqua prosequamur.

57. *Galilæorum secta* — Hoc ipso anno, quo Christus est natus atque descriptus censu Quirini, ejusdem descriptionis occasione Judas Galilæus, indignum ratus et contra leges patrias, Judæos alienigenis tributum pendere, populum ad defectionem sollicitavit. Causam autem erroris in Josepho[4], qui hæc post annum nonum, nimirum post Archelaum e regno exactum recenset, jam superius diximus, dum de annis Herodis regis exactam pervestigationem instituimus, ut non sit opus eadem secundo repetere. Meminit ejus defectionis Gamaliel in eo Judæorum conventu, in quo causam dicere jussi sunt Apostoli; aitque post alia[5] : « Ante hos dies extitit Theodas, dicens se esse aliquem; cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occisus est; et omnes, qui credebant ei, dissipati sunt, et redacti ad nihilum. Post hunc extitit Judas Galilæus in diebus professionis, et avertit populum post se : et ipse periit et omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. » Hæc Gamaliel apud Lucam : quæ hoc ipso anno contigisse, ea quæ superius diximus, dum de annis regni Herodis fusius disseruimus, facile monstrant. Verum si in his quæ ad tempus spectant, Josephum[6] consulas, non tantum (quod diximus) Quirini censum. et Judæ defectionem novem post annos a Christo nato contigisse affirmare invenies; sed quod magis mireris, contra Gamalielis assertionem, primum extitisse Judam, inde post longum tempus Theodam seduxisse populum, testari. Sed quod omnia excedit ac pro monstro habendum est, longe post dictum concilium Judæorum, ubi Gamaliel ea dixit, Theodam vixisse, eaque molitum esse tradit, nimirum sub Cuspio Fado Judææ procuratore, qui a Claudio imper. una cum Longino Syriæ præside eidem pro-

[1] 2. Mac. c. VII. — [2] Epiph. de vit. et interitu Prophet. c. 25. — [3] Hieron. in Matth. XXIII. — [4] Tertull. in Scorp. c. 8. — [5] Extat apud Theod. hist. lib. IV. c. 7. — [6] Epiph. in Pan. hæresi XXVI. — [7] Niceph. hist. lib. I. c. 14.

[1] Cedrenus in compend. hist. — [2] Genes. XXI. — [3] Joseph de bel. Jud. lib. V. c. 1. — [4] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 1. et de bello Jud. lib. II. c. 7. — [5] Act. V. — [6] Joseph. antiq. lib. XX. c. 2. in fine.

vinciæ legatus est; cum alioqui præfatum concilium sub Tiberio imp. fuisse coactum, certum sit, prout suo loco facile inferius demonstrabimus. Quonam igitur pacto potuit Gamaliel in senatu retulisse, quæ non facta essent?

58. Sed antequam de Juda Galilæo agamus, quæ de Theoda, qui Judam præcessit, idem Josephus[1] scribat, in medium afferamus : « Fado, inquit, procuratore apud Judæam, præstigiator quidam nomine Theodas persuasit magnæ vulgi multitudini, ut assumptis suis facultatibus sequerentur se ad Jordanem fluvium : Prophetam enim se jactabat, promittens se verbo scissurum fluvium, et facilem præbiturum transitum; talique promissione permultos seduxit. At Fadus effecit, ut nihil lucri facerent ex sua insipientia, immissis in eos turmis equitum; qui ex improviso irruentes, ex his multos interemerunt, multos vivos ceperunt, et in his ipsum Theodam, cujus caput abscissum reportarunt Hierosolymam. » Hactenus Josephus. Post Theodam vero, Judam Galilæum, de quo est sermo, populum ad defectionem permovisse, Gamalielis attestatione cognovimus.

59. De hoc acturi, in primis videamus quomodo hic sibi ex divina lege compararit auctoritatem, Judæos non debere pendere tributum alienigenis; an ea nimirum ex causa, quod scriptum esset in Deuteronomio[2] : » Non erit vectigal pendens ex filiis Israel ; » quæ in Vulgata editione desiderantur, sed apud Septuaginta interpretes eadem verba leguntur : ex quibus Tertullianus[3] citat dictum locum, necnon ex eodem auctore Hieronymus[4] scribens ad Damasum. « Vel motus ille, quod scriptum esset[5] : Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies ; » ea ratione Deum tantum, Dominum, et non Herodem, vel Cæsarem, esse dicendum, Judas Galilæus in populo prædicaret; avertere eum studens, ne censu Cæsaris describeretur, quo se illi esse subditos declararent. Cujus denique rei tunc gestæ seriem describit Josephus[6] his verbis : « Extitit quidam Judas Gaulanites, ortus ex oppido Gamala, qui adjuncto sibi pharisæo Sadoch, sollicitavit ad defectionem populos : censum nihil aliud esse quam manifestam servitutis professionem dictitans, et universam gentem ad tuendam libertatem adhortans. Fore enim ut, re bene gesta, fortunis suis fruantur feliciter, et confirmati in earum possessione, laudem quoque sibi parent fortitudinis ; nec sperandum auxilium cælestis numinis, nisi quoque ipsi suis rebus consulant. Accipiuntur hæc pronis vulgi auribus, ita ut accenderentur ad audendum aliquid : atque ita dici vix potest, quantum hi viri totam gentem conturbaverint, dum omnia miscent cædibus et latrociniis, promiscuisque nullo vel amicorum vel inimicorum respectu prædationibus, et insignium virorum cædibus, prætextu quidem propugnandæ libertatis publicæ, revera privatorum lucrorum studio. Itaque conficientibus se mutuo civibus, et furiosissima contentione certantibus, ne externus quidem hostis cessabat interim : ac ne extrema quidem fames forte superveniens potuit eos compescere, quo minus sævirent expugnandis oppidis ; donec eo malum progressum est, ut hostilis flamma Dei templum invaderet. » Sed hæc postea. Idem inferius[1] : « Hi cætera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum Dominum habendum ac Principem, facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi una cum cognatis suis ac carissimis, quam mortalem aliquem appellaturi Dominum : quod quia multis sæpe spectatum scio, plura de hoc non libet dicere. » Hactenus Josephus de origine Galilæorum ex Juda Galilæo : quem esse diversum a Simone, de quo alibi idem[2] agit, suo loco dicemus.

60. Cæterum etsi Gamaliel (ut vidimus) testetur et hæresis auctorem periisse, et omnes quotquot consenserunt ei ; tamen eadem hæresis dimanavit ad posteros : siquidem Judæ filii[3], Jacobus et Simeon, sub Claudio crucis supplicium subiere, eadem, ut putatur, ex causa. Invaluisse eamdem sectam in Ægypto apud Judæos qui eam regionem incolebant, idem auctor[4] testatur : qui et de his quæ post cladem Hierosolymitanam illis acciderint, instituens narrationem, hæc inter alia de Galilæis : « Omni enim genere tormentorum et vexatione corporum in eos excogitata, ob hoc solummodo, ut Cæsarem dominum faterentur, nemo cessit, neque dicere velle visus est ; sed omnes illa necessitate validiorem sententiam conservavere : tanquam brutis corporibus, non animis etiam cruciatus ignemque susciperent. Maxime vero puerorum ætas miraculo spectantium fuit ; nec enim vel eorum quisquam commotus est, ut dominum Cæsarem nominaret : usque adeo corporum infirmitatem vis audaciæ superabat. » Hactenus de his ille.

61. Hac igitur ratione credimus permotum Herodem, ut compulerit Judæos sibi ac suis posteris regnum jurare. Sed quia hæc facta sunt trigesimo primo anno regni ejus, fusius dicenda loco suo in præsentia relinquimus. Hujus vero sectæ homines fuisse illos quorum Lucas[5] meminit, quod Pilatus miscuit eorum sanguinem cum sacrificiis eorum, tradunt Græci auctores Œcumenius[6], et Anastasius Nicænus[7], qui addit etiam hos statuisse, non esse pro Romano imperatore vel aliis ethnicis offerendum Deo sacrificium. Hujus vero hæresis occasione, quod vigeret temporibus Christi Domini nostri, ac etiam Apostolorum ; accidit, ut quoniam tam ipse Christus, quam Apostoli Galilæi essent, in suspicionem adducti sint, ne eadem sentirent cum Galilæis : eo enim nomine sectatores ejus hæresis dicebantur.

[1] Joseph. ibid. — [2] Deut. XXIII. — [3] Tertul. lib. de Pudicitia — [4] Hieron. epist. 146. et consule schol. Mariani Victorii in eamdem epist. — [5] Deut. c. VI et X. Luc. IV. — [6] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 1.

[1] Joseph. eod. lib. c. 2. in fine. — [2] Idem. de Bello Jud. lib. II. c. 7. — [3] Idem. antiq. lib. XXX. c. 3. — [4] Idem. de Bello Jud. lib. VII. c. 29. — [5] Luc. XIII. — [6] Œcum. in Act. Apost. c. VI. — [7] Anast. Nicæn. lib. quæst. q. 67.

Quamobrem (ut observat Hieronymus [1]) Pharisæi volentes experiri (quod ait Matthæus [2]) accesserunt ad Jesum, tentantes eum, rogantesque num liceret censum dari Cæsari, necne? Quibus Dominus prudenter cauteque respondens, ait : « Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. » Sicut diversa licet ratione [3] alias, ne scandalum inferret, jubet Petrum piscari, et ex statere in piscis ore invento, mandat eidem pro utroque pendere tributum. Eadem denique consideratione et Paulus (ut idem testatur Hieronymus [1]) sæpe adversus Galilæorum dogma jaculatur sententias : ut cum dicit [2] : « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. » Et scribens ad Titum [3] : « Admone, » inquit, « illos principibus et potestatibus subditos esse ; » vel cum item Romanos instituit, dicens [4] : « Reddite omnibus debita : cui tributum, tributum : cui vectigal, vectigal; » et his similia.

[1] Hier. in epist. ad Tit. c. III. — [2] Matt. XXII. — [3] Ibid. XVII.

[1] Hier. in epist. ad. Tit. III — [2] Rom. XIII. — [3] Tit. III. — [4] Rom. XIII.

JESU CHRISTI ANNUS 2.

1. *Judæi jurant.* — Secundum agente annum Redemptore nostro Domino Jesu Christo, coss. Cornelio Lentulo et L. Calpurnio Pisone cum Herodes [1] in regno ageret annum trigesimum primum, Judæos juramento adegit, sibi ac posteris subditos ac fideles fore : quando (ut habetur apud Philonem [2]) : « Hebræi tandem fessi, ultro ipsi ac ejus posteris regnum obtulerunt, jurantes in fide ipsius ac posterorum sese permansuros. » Hæc auctor; qui mox subdit : « Regnavit hic primus Herodes tyrannico principatu annis triginta uno usque ad præsens tempus, legitimo vero sex. » Qua autem ratione Judæi distinguerent principatum Herodis legitimum ab illegitimo (detrahunt his enim qui res Judaicas minus callent) dictum est superius, cum de infanticidio actum est. His autem apud Philonem conscriptis Josephus [3] adstipulatur, dum agens de Herode, quomodo in Pharisæos jurare renuentes ultus sit, hæc ait : « Hi Pharisæi vocantur, genus hominum astutum et arrogans, et interdum regibus quoque infestum, ut eos jam aperte impugnare non vereantur. Nam cum tota gens Judæorum fidem suam jurejurando obligasset Herodi regi, et Cæsari ; hi soli non juraverunt, excedentes sex millium numerum : quibus hoc nomine a rege mulctatis, Pheroræ Herodis regis fratris uxor pro eis mulctam persolvit; cui reponentes gratiam, quoniam credebantur futura præscire ex Dei colloquiis, prædicebant decretum esse Deo, regnum ablatum ab Herode et ejus progenie, transferre in ipsam et maritum Pheroram, ac communes liberos. Sed hoc quoque regi per Salomen innotuit, et quod aulicorum quosdam sollicitarent atque corrumperent : qua in culpa Pharisæorum aliquot deprehensos interfecit, » etc. Hæc de nece Pharisæorum jurare denegantium scribit Josephus.

2. *De Salome ejusdem.* — Quod vero pertinet ad Salomen Herodis sororem, cujus non hic tantum meminit Josephus, sed et eam superstitem post fratris obitum dicit, aperte his contradicit Eusebius [1], et dictus auctor, qui Philo [2] de Temporibus inscribitur, qui eam anno trigesimo sui regni una cum viro de tribu Juda neci traditam esse testatur. Verum Josephus sibi ipsi inconstans esse reperitur, dum quam sororem Herodis dicit, eamdem, cum agit de ejus obitu (nisi scribenti vel typographo vitio et errori tribuatur) uxorem [3] ejus appellat.

[1] Dio lib. XXXV. hist. Rom. — [2] Philo lib. 2. de Tem — [3] Joseph. ant. lib. XVII. c. 3.

[1] Eusebius in Chronic. — [2] Philo lib. 2. de Tem. — [3] Joseph. lib. XVIII. ant. c. 13.

JESU CHRISTI ANNUS 3 ET 4.

1. *Successio consulum* — Anno Christi tertio C. Cæsar et L. Æmilius Paulus consulatum gesserunt. Ita Fasti consulares Onuphrii, quos nos sequentes, sero licet, errasse cum ipso sensimus ex Dione ; qui hoc anno non Caium consulem, sed Augustum decimum quartum ponit una cum eodem Paulo Æmilio collega; idemque Dio testatur, petitum quidem fuisse a Caio consulatum, sed ab Augusto negatum, quod ei non liceret per ætatem, nec mores suffragarentur. Hæc itaque cum adeo constent ex accuratissimo historico Dione, evanescit objectio illa ex dicto consulatu Caii male asserto adversus ea quæ dicta a nobis sunt in Apparatu, Cyrinum sive Quirinum Syriæ præfectura successisse Caio, quasi errantes dixerimus. Caio de-

functo Quirinum ante natum Christum in præfectura Syriæ successisse, quem constaret adhuc Christi anno tertio fuisse superstitem, et consulatum cum P. Æmilio collega gessisse. Cæterum qui hæc objecit haud de Quirini præfecturæ tempore meum assecutus est institutum. Quod illud fuit, ut multiplici ratione, atque auctoritate ex Josepho Judæo petita, eumdem ipsum adeo delirantem de tempore ejusdem præfecturæ Quirini, quam non ante annum a Christo nato decimum sextum ponit, exacto jam a regno Archelao, sub Tiberio imperatore, contra ipsam evangelicam veritatem, erroris multipliciter redarguerem, demonstrans testificatione Taciti, Quirini præfecturam in Syria tempore Herodis senioris non semel tantum, sed iterum contigisse : ex quo, ut dixi, idem Josephus manifesti redargueretur erroris, dum videlicet ostendi priorem ejus in Syria præfecturam post ejusdem Quirini consulatum, posteriorem vero tunc contigisse, cum Caio in Syriam proficiscenti datus est ab Augusto rector, cui et successit post mortem; adeo ut tum Caio vivente et post ejus obitum eamdem provinciam Syriæ Quirinus administrasse reperiatur. Sicque contra Josephi deliria certo appareret, sub Augusto imperatore, vivente Herode seniores reperiri duplicem, imo triplicem Quirini in Syria præfecturam, primam post consulatum ipsius, quæ exemplo aliorum potuerit esse prolixior, secundam cum Caio, ipsi inhærente rectore, et tertiam post ejus mortem, cum eam solus administravit. Hæc autem, cum ex eodem auctore ad Josephum arguendum monstravimus, nequaquam diximus descriptionem illam famosam sub Quirino factam, contigisse post obitum Caii, ut sic potuissem jure coargui ex falso asserto dicto ejus consulatu hoc tertio Christi anno, quo nec Caius, (ut dictum est) ponendus est consul, sed Augustus decimum quartum.

2. Sequenti anno Vinucius Nepos et Alfinius Varus consulatum gesserunt : quibus, sicut et cæteris inferius positis, licet nihil dignum reperiatur quod Ecclesiasticis inseratur Annalibus : tamen ut in serie temporis cujusque anni ratio habeatur; necessario prout in Fastis adscripti habentur, suis locis per singulos annos describendos eos esse putavimus.

P. ANTONII PAGI CRITICA.

HISTORICO-CHRONOLOGICA IN UNIVERSOS ANNALES EMINENTISSIMI ET REVERENDISSIMI CÆSARIS CARDINALIS BARONII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5404. — Jesu Christi 4. secundum Baronium 3. — Periodi Alexandrinæ 5504. — Incarnationis secundum Alexandrinos 4. — Periodi Antiochenæ 5404. — Incarnationis secundum Antiochenos 2. — Periodi Constantinopolitanæ 5510. — Incarnationis secundum Constantinopolitanos 2. — Periodi Julianæ 4714. — Juliano 46. — Urbis conditæ 754. — Augusti imp. 45. — Olympiadis 195. Anno 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *Caius Cæsar, et L. Æmilius Paulus.* An Caius Cæsar Augusti filius, vel ipse Augustus XIV consul hoc anno processerit, ad nostra usque tempora in controversiam vocatum. Baronius in Additionibus in calce tomi x, et in posterioribus editionibus ad annum Christi 3, reprehendit Onuphrium, qui præfatos consules proposuit : « Ita, inquit, Fasti consulares Onuphrii, quem nos sequentes, sero licet, errasse cum ipso sensimus ex Dione, qui hoc anno non Caium consulem, sed Augustum XIV, ponit cum Paulo Æmilio collega. Subjungit Baronius, petitum quidem fuisse a Caio consulatum, sed ab Augusto negatum. » At ab Onuphrio hac in re non peccatum; cum Caium Cæsarem hoc anno consulem processisse, et decimumquartum Augusti consulatum commentitium esse, tam certum, quam quod in Fastis certissimum. Quare Baronius quod recte scripserat, perperam retractavit, a quo ideo Spondanus hac in re merito discessit. Emin. enim cardinalis Norisius in dissert. II de Cenotaphiis Pisanis, cap. 13, Augustum tredecim tantum consulatus gessisse, invictis argumentis demonstrat. Difficultas itaque solum esse potest de Dionis mente, quem alii *Caium Cæsarem*, alii *Augustum* consulem profiteri volunt. Norisius laudatus ait : « In Indice consulari Dionis, qui lib. 55 præfigitur, legimus : Γ. Καῖσαρ Αὔγουστος τὸ ιδ'. C. Cæsar Augustus XIV. Muretus in notis ad lib. I. Taciti ait in codice Dionis scriptum fuisse, Γ. Αὐγούστου υἱός, Caius Augusti filius. Et Xylandrum Dionis

interpretem corrupto textu auctoris pro Caio Augustum consulem XIV perperam posuisse. At falso id vitio interpreti datur; nam in vetustissimo codice Mediceo ad D. Laurentii in Pluteo LXX legitur : Γ. Καίσαρ Αυγουστος Τῶ ιδ. » Quam Mureti conjecturam in Dissertatione Hypatica etiam amplexus sum. Cum dionem in eum errorem lapsum esse mihi persuadere non possem, petii a Cangio V. C. quo nullus plura MSS. græca tractavit, an aliqua hujus scriptoris MSS. extarent; qui cum me docuisset, haberi unum integrum in bibliotheca regia præter duo ejusdem auctoris fragmenta etiam MSS. ad eamdem statim me confero, invenioque librum 55, in cujus indice hic consulatus memoratur in duobus illis fragmentis desiderari; in illo vero qui ad librum sexagesimum inclusive perducitur, corrupte a librario exaratum fuisse, ita tamen ut ex loco, licet corrupto, mens Dionis certo erui posset. Aquas Sextias Parisiis redux hujus difficultatis solvendæ rursus cupido incessit, eamque ob rem Nicolaum Toinardum virum in lingua græca exercitatissimum, mihique amicissimum, rogavi ut ea verba transcribere, et omnes Dionis codices impressos, quos reperire posset, percurrere vellet, ut mihi constare posset, an Dionis editores manuscripta a regio diversa secuti essent, in iisque diversas lectiones invenissent. Respondit is, Parisiis alia hujus auctoris non inveniri, misitque præfatum locum mox a me recitandum, et quæ ex editionibus tam Roberti Stephani, quam Henrici Stephani filii descripsit, subdens se alias Dionis editiones videre non potuisse. Hoc subsidio adjutus mihi manifeste innotuit Dionem quidem hujus anni consules exacte proposuisse, sed amanuensem MS. regii locum ejus depravasse, ac dein illius interpretes, dum ejus errorem corrigere tentarunt, auxisse. In MS. regio legitur : γ. Καίσαρ αὔγουστος του υἱ. Quae verba descripsit Robertus Stephanus in editione græca Dionis, quam juxta regii hujus MS. exemplar anno millesimo quingentesimo quadragesimo octavo Divione in lucem emisit, nisi quod post vocabulum του, punctum apposuit, quod in MS. non habetur, quodque omnino tollendum, et loco, αὔγουστος, legendum : αὐγούστου : ita ut sensus sit, *Caius Cæsar Augusti filius*, uti recte scripserat Dio. Observandum enim, in MS. vocabulum του nullo accentu notari, quod cum præcedenti conjungi debere manifeste indicat. In notis Robertus Stephanus ait : « Paulo ante legitur : αὔγουστος τὸ ιβ. et τὸ ιγ. ὕπατος hic igitur legendum puto, τὸ ιδ. loco harum litterarum, τοῦ γ. » Hinc apparet, quanta fide Robertus Stephanus MS. regium secutus fuerit; sed ex altera parte quam infeliciter locum illum correxerit; quem cum hactenus alii Dionis editores imitati fuerint, nulla Dionis editio græco-latina prodiit, in qua eadem textus ejus corruptio non habeatur. Nam Guillelmus Xylander, cum hujus scriptoris versionem suscepisset, in textum latinum pravam correctionem Roberti Stephani inseruit. Mihi eam quidem videre non licuit, sed id colligere est ex editione græco-latina, quæ anno millesimo quingentesimo nonagesimo secundo ab Henrico Stephano curata, in qua nullæ notæ habentur, sed pag. 627 legitur : Γ. Καῖσαρ Αὔγουστος τὸ ιδ. id est, *C. Cæsar Augustus XIV*, ubi ex του υἱ fecit τὸ ιδ. Cum corrigendum veniret Αὔγουστος του, legendumque, Αὐγούστου, suæ emendationis seu verius corruptionis lectore non monito; qua in re Roberti patris optimam et spectatissimam fidem haud imitatus est.

2. *A Dione recte editi.* — Guillelmo Xylandro anno millesimo quingentesimo septuagesimo sexto demortuo, ut testatur Thuanus libro LXII, Joannes Leunclavius anno millesimo quingentesimo nonagesimo secundo editionem Xylandri revisit, et corruptum Dionis textum in eamdem etiam inseruit; tandemque anno millesimo sexcentesimo sexto Hannoviæ in lucem data amplior editio Dionis cum notis omnium scriptorum ad ejus opera, et pag. 964 inter Xylandri notas hæc recitatur : « Γ. Καῖσαρ Αὔγουστος τοῦ υἱ. Legendum utique [Roberto etiam annuente] τὸ ιδ, id est, XIV. Nec me fugit, Suetonium Augusti tredecim tantum consulatus numerare, totidemque etiam Tacitum, qui Augustum numero suorum consulatuum Valerium Corvinum, et C. Marium simul æquasse, libro primum scripsit. Verumtamen quia tredecim Augusti consulatus diserte sunt ab auctore nostro jam ante recitati, quatuordecim utique legendum est; idque etiam apud Cassiodorum. Cur eum Tacitus et Suetonius omiserunt, facilius puto intelligeremus, si Dionis ea de re verba haberemus: nunc id conjicere tamen possumus, non gestum fortassis eum ab Augusto, sed omnino eum aut repudiatum, aut statim alii traditum, sicut et alias fecerat. Illud magis mirum cur alii hunc totum annum omiserint, cum eum Cassiodorus habeat, eumdemque quem Dio collegam Augusto XIV consuli assignet L. Paulum. Nobis is annus prætereundus nullo modo visus est. Idque tanto minus quod infra, lib. sexagesimo, quem annum Dio octingentesimum Urbis conditæ habet, is apud alios DCCCIX dicitur. Unde patet, uno anno nostram alias præcedere rationem, ut ibi quoque dicemus. » Sed præter id quod scribit Xylander, præsentem scilicet annum, qui Urbis conditæ est DCCLIV, prætermittendum non fuisse, cæteræ ejus conjecturæ vanæ futilesque. Ex illis enim quæ in medium adduximus, liquet Dionem *Caium Cæsarem*, non vero *Cæsarem Augustum* consulem edidisse : ex scriptorem manuscripti regii, quo usi sunt omnes Dionis editores (Florentinum quippe hac in parte etiam corruptum ab illis non visum) male consulatum illum descripsisse : Robertum Stephanum in notis manuscripti regii depravationem auxisse : tandemque cæteros operum Dionis curatores pravam ejus emendationem contra criticæ regulas pro Dionis textu obtrusisse. Auctor Chronici Alexandrini pag. 463, consulatus quatuordecim Augusto assignat, et postea pag. 483, Publium Cæsarem, et Paulum hujus anni consules exhibet. Muretus in notis ad Tacitum lib. I, cap. 9, ait Xylandrum, cum in textu legisset. Γ. Αὐγούστου υἱὸς, id est. *Caius Augusti filius*, nisi quod librarius leviter er-

raverat, et pro Αυγουστου scripserat, Αυγουστοστου *Cæsarem Augustum* vertisse, et de suo addidisse XIV. Sed tam hæc conjectura, quam Chronici Alexandrini error ex dictis corruunt. Quæ omnia Toinardi V. C. diligentiæ magis quam meæ attribuas velim. Certe non minor adhibenda fuit, ne nobilissima æra, qualis est Christiana, a consulatu depravato exordium sumeret. His scriptis Romam ad amicum scripsi, ut videret an in bibliotheca Vaticana extaret aliquod MS. historiæ Dionis, et quibus verbis hujus anni consulatus exprimeretur; qui rescripsit in codice MS. Dionis n. 993, illum ita descriptum esse : Καίσαρ αὔγουστος τοῦ υι. λ' Αιμιλιος λ' υι. παῦλος, qui locus ut in aliis Dionis MSS. depravatus. Sed vox υι. seu υἱὸς id est *filius*, librarii errorem manifeste indicat, ostenditque legendum esse αὐγούστου υἱὸς, id est filius Augusti, non vero αὔγουστος τοῦ; cum voces hæ minime inter se cohæreant. Prætermisit etiam librarius litteram γ. id est *Caius*.

3. *Æra Christiana ab hoc consulatu inchoanda.* — Porro æram Christianam a præsenti consulatu auspicandam esse, jam in Apparatu diximus, et certissimis argumentis sparsim in hoc opere exhibendis monstrabitur. Id vel solus usus cyclorum solis, lunæ, et indictionis extra dubium ponit. Si enim v. g. annus Christi millesimus sexcentesimus octogesimus sextus, in quo versamur, indictione nona notetur, quod nullus inficias ibit, primum illorum annorum indictione quarta insignitum fuisse necesse est; cum si primus Christi annus indictione quarta non signaretur, nona hoc anno in cursu esse non posset. Præterea idem Christi annus 1686 cyclo lunæ XV, solis item XV, præditus est, ut inter omnes convenit. Quare primus illorum annorum cyclo lunæ II, solis X, munitus fuisset, si cyclorum doctrina tunc innotuisset. Scaliger, qui primus cyclorum chronologos docuit, primus etiam fuit, qui animadvertit Baronium æram Christianam biennio antevertisse, eoque pacto eamdem usque ad Diocletiani tempora depravatam repræsentasse. Non defuere, qui Cardinalem doctissimum, de universa Ecclesia optime meritum, scriptis defenderent, eumque Annalium Ecclesiasticorum initium recte consignasse ostendere conati fuerint. Sed eos oleum et operam perdidisse, æramque Christianam a consulatu Caii Cæsaris, et L. Æmilii Pauli inchoandam esse, unus omnium eruditorum chronologorum sine ulla varietate nunc sensus est, quorum sententiæ ipsemet Baronius subscriberet, si adhuc in vivis esset; cum ea certissimis demonstrationibus innitatur, et puerilia sint quæcumque adversus illam objecta. Excusatione tamen dignus Baronius, cujus ætate cyclorum usus ignotus erat, quique frequentatus non fuit, nisi postquam potiorem nobilissimi sui operis partem absolvit.

4. *Expeditio Caii Cæsaris adversus Parthos.* — Dionysius Exiguus, qui sexto Ecclesiæ sæculo æram Christianam, quæ in Oriente jam ab aliquot sæculis usurpabatur, publicavit, Christum sub hujus anni consulibus et conceptum et natum tradidit, æramque Incarnationis, non vero a Nativitate adhibuit. Post aliquot sæcula æra Christiana a Christi natali incœpta, quod tunc placuit in præcedentem consulatum rejicere. Ex quo factum, ut ea varia sortita sit initia, ut suo loco diximus. Christi autem nativitatem in hunc annum incidisse, quod voluit Dionysius, prorsus incredibile. Nam præterquam quod Herodes jam mortuus erat, Christus in mundum venit, dum altissima pax in eo vigeret; et tamen per hæc tempora bellum in variis imperii Romani partibus gestum. Velleius lib. 2 scribit, Tiberium, *V. kal. Julias Ælio Cato et Sentio Saturnino consulibus*, anno nempe Christi IV, ab Augusto adoptatum, quem, inquit, « protinus in Germaniam misit; ubi ante triennium sub Marco Vinicio, avo tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum. » Hoc itaque anno immensum in Germania bellum erupit, quod cum per triennium protractum fuisset, Tiberius ad illud profligandum anno Christi quarto legatus fuit. Quod si quis velit, triennium illud ab anno tantum Christi sequenti putandum esse, non inde tamen sequetur, imperium hoc anno tranquillum fuisse; certum enim est Caium Cæsarem consulatum in Syria iniisse, eamque dignitatem inter arma gessisse, ut nos docet ejus Cenotaphium, quod Pisis extat, quodque Card. Norisius insigni opere explicat, in quo legitur : POST. CONSULATUM. QUEM. ULTRA. FINIS. EXTREMAS. POPULI. ROMANI. BELLUM. GERENS. FELICITER. PEREGERAT. Hoc itaque anno *Caius* bellum in hostili gessit, et adversus Parthos pugnavit. Eum Roma hoc anno abfuisse docet fragmentum epistolæ Augusti ad Caium, quod Gellius lib. 15, cap. 7, recitat : « Ave, mi Cai, meus ocellus jucundissimus, quem semper medius fidius desidero, cum a me abes, sed præcipue diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem, ubicumque hoc die fuisti, spero lætum et valentem celebrasse quartum ac sexagesimum natalem meum. Nam, ut vides, κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium et sexagesimum evasimus. » Natus est Augustus IX kal. Octobris, Antonio et Cicerone coss., anno Urbis 691, ex Suetonio, cap. 5. Quare anno Urbis 754 currenti, nempe die 23 Septembris, exacto anno 63 climacterico, sexagesimum quartum auspicatus eas ad Caium filium litteras dedit, cum hic procul in Oriente bello Parthico distineretur.

5. *Expeditio Caii Cæsaris adversus Arabes.* — Expeditionem Parthicam Arabica præcessit, ut observavit eruditissimus Card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis dissert. II, cap. 12. Plinius pluribus in locis expeditionis Caii Cæsaris in Arabiam mentionem facit, quam tamen omisit Baronius, aliique qui de Caii in Orientem navigatione sermonem instituerunt. Plinius itaque lib. 6, cap. 27, ait Dionysium geographum ab Augusto in Orientem præmissum, « quem, inquit, ad commentanda omnia in Orientem præmisit Divus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res majore filio, » nempe Caio Cæsare. Hunc, vel certe eos, qui erant in ejus

comitatu, profectos ad Arabicum sinum Plinius indicat lib. 2, cap. 67, ubi de eodem sinu loquens, inquit : « In quo, res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnila. » Eo usque per totius Africæ gyrum disjectarum navium fragmenta Oceani furor ejecerat. Ex Arabia in Ægyptum Caium rediisse auctor est Orosius, lib. 7, cap. 3. « Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque provincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ apud Hierosolymam in templo Dei tunc sancto et celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillus refert. » Caium vero per Palæstinam in Syriam iter fecisse testatur Suetonius in Augusto, cap. 93. « Caium nepotem, quod Judæam prætervehens, apud Hierosolymam non supplicasset, collaudavit. » Augustus enim peregrinas cæremonias contemptui habuit. Orosius dicit Augustum, quod Caium Hierosolymitani templi cultum omittentem laudasset, anno imperii quadragesimo octavo a Deo punitum, Roma tam dira fame vexata, ut Augustus lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorumque maximas copias Urbe pelli jusserit. Hæc tamen fames, quam describit Dio lib. 55, contigit anno Urbis DCCLIX, post sexennium ab adventu Caii Cæsaris in Judæam, ipso, ejusque fratre Lucio exstinctis. Plura card. Norisius de utraque Caii expeditione loco laudato, ubi et plurium scriptorum anachronismos de expeditione Caii in Orientem refellit.

Anno periodi Græco-Romanæ 5495. — Olymp. 195. an. 2. — Urbis conditæ 755. — Jesu Christi 2. secundum Baronium 4. — Augusti imp. 46.

1. *Consules.* — Ad num. 1. coss. *P. Vinicius*, et *P. Alfenus*. Baronius Vinucium nepotem, et Alfinium Varum consules proponit, minus observans Onuphrii characterem seu methodum in Fastis describendis, et vocem *nepos*, quæ originem consulum ab avis indicat, pro eorumdem consulum cognominibus accipiens, ut notat card. Norisius in epistola consulari, ubi varia *nepotum* cognomina addita in Fastis, consulibus ipsis fictitia esse demonstrat, et tantum ostendere cujus avi, puta *Caii*, *Cnei*, *Quinti*, iidem nepotes fuerint.

2. *Lucii Cæsaris obitus, et Tiberii Romam reditus.* — Lucius Cæsar Caii Cæsaris frater *Hispanias petens Massiliæ decessit*, ait Velleius lib. 2, cap. 102. Quæ mors hoc anno contigit : Suetonius enim in Augusto cap. 65 inquit : « Caium et Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos. » Quare cum Caius die vigesima prima februarii anni æræ Christianæ quarti e vivis excesserit, ut infra videbimus, Lucius currenti anno ante mensem octobrem obiit; præsertim cum in ejus Cenotaphio a card. Norisio doctissimis dissertationibus illustrato dicatur, *die decima nona septembris*, cum Augustus diceretur TRIBUNICIÆ POTESTATIS XXV, currenti anno cœptæ, annuas inferias Lucio Cæsari decretas fuisse. Tiberius Lucium privignum anno ætatis vicesimo sublatum lyrico carmine deflevit, teste Suetonio in Tiberio cap. 20, sed fictis lacrymis, cum æmulo imperii cui inhiabat exstincto, altero tantum gradu a supremo rei romanæ fastigio distaret. Ante Lucii et Caii Cæsarum mortem Tiberius hoc anno Rhodo Romam redierat, ut tradit Velleius cap. 103. « Ante utriusque horum obitum, patre tuo Publio Vinicio consule, Tiberius Nero reversus Rhodo incredibili lætitia patriam repleverat. » Vinicius autem currenti anno consulatum suscepit. Idem habet Tacitus, qui in fine lib. 6 de Tiberio scribit : « Dein Rhodo egressus, vacuos Principis penates duodecim annis mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme ac viginti obtinuit. » Tiberius die 19 Augusti anni Christi XIV, imperare cœpit; a quo anno si per annos duodecim retrocedamus, quibus Romæ Rhodo reversus vixit, perveniemus ad currentem Christi annum. Postquam Romam advenit, data virili toga filio Druso, « e Pompeiana domo in hortos Mæcenatianos transmigravit, ac omnium negotiorum publicorum expers, totum se ad quietem contulit, » inquit Suetonius in Tiberio cap. 15, qui jam cap. 13 scripserat : « Permittente ergo Caio revocatus est; verum sub conditione ne quam partem curamve Reipublicæ attingeret. Rediit octavo post secessum anno. » Velleius cap. 99. ait : cum « septem annos Rhodi moratum, » quia ejus secessum anno uno tardius, quam Dio et Suetonius, consignavit, ut suo loco dixi.

JESU CHRISTI ANNUS 5.

Quinto autem Christi anno creati sunt consules Ælius Lamia et M. Servilius Geminus.

Anno periodi Græco-Romanæ 5496. — Olymp. 195. an. 3. — Urb. cond. 756. — Jesu Christi 3. secundum Baronium 5. — Augusti imp. 47.

1. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *L. Ælius Lamia*, et *M. Servilius*.

Ita recte Baronius ex Dionis Indice. In priori hujus tomi editione, innixus numismate mihi a Clarissimo Toinardo communicato, scripseram *Cneium Sentium Saturninum* hoc tempore Syriæ præfuisse, sed postea numisma illud confictum esse, idem vir doctissimus mihi asseruit.

JESU CHRISTI ANNUS 6.

Nero ab Augusto adoptatur. — Sequenti postmodum anno, Sex. Ælio Cato et C. Sentio Saturnino consulibus, Christus sextum ætatis suæ agebat annum : quo (ut auctor est Velleius) Tiberius Nero ab Augusto adoptatur, cui in imperio successit.

Anno periodi Græco-Romanæ 5497. — Olymp. 195. an. 4. — Urb. cond. 757. — Jesu Christi 4. secundum Baronium 5. — Augusti imp. 48.

1. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *Sex. Ælius Catus*, et *C. Sentius Saturninus*.

De utroque accurate agit card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis dissert. III, cap. 9, ubi ostendit Henschenium in diatriba præliminari ad mensem Aprilem perperam edidisse Caium Sentium Saturninum cum nota numerali, et Baronium memoriæ lapsu scripsisse, Quinctilium Varum amplissima consulatus dignitate *secundo auctum, primum cum collega Vespillo*, *secundo cum Ælio Cato*, ubi Quinctilii Vari nomen calamo decidit, cum Sentium Saturninum scribere vellet. Nam Sentius Saturninus consul fuit anno Urbis DCCXXXV, collega Vespillone, ut ex Fastis liquet. Sed is Saturninus diversus ab eo qui præsenti anno nomen dedit : prior enim *Cneius* Sentius Saturninus vocatus; qui vero hoc anno consul fuit, *Caius* Sentius Saturninus appellatus est.

2. *Obitus Caii Cæsaris.* — Caius Cæsar Augusti filius Armeniam cum exercitu ingressus, dum *Artageram* obsidet, a Præfecto per insidias vulneratur, et in Italiam revertens in Lycia moritur, « cum ante annum ferme Lucius Cæsar frater ejus Massiliæ decessisset, » inquit Velleius cap. 103. Contigit ille obitus A. D. IX. K. Mart. ut legitur in Caii Cenotaphio, quod Pisis extat, a Norisio card. eruditis dissertationibus explicato, SEX. ÆLIO. CATO. C. SENTIO. SATURNINO. COS. ut ibidem legitur. Mortuus itaque Caius Cæsar sub currentis anni consulibus, dieque nona kalendas Martias, quod Baronium aliosque viros eruditissimos, qui Cenotaphium illud non viderant, fugit. Ex Caii Cæsaris obitu recte consignato liquet quantum deceptus fuerit Baronius, dum mortem Herodis cum anno Christi octavo, ut ipse numerat, conjunxit. Certum enim Herodem aliquot annos ante Caium Cæsarem periisse.

3. *Adoptio Tiberii.* — Caio Cæsare mortuo, Augustus *V kalendas Julias*, ut scribit Velleius cap. 103, Tiberium adoptavit, eique tribunitiam potestatem ad annos decem dedit. Quod et Dio lib. 53, quoad tribunitiam potestatem testatur. Suetonius tamen in Tiberio cap. 16, ait Tiberio datam rursus potestatem tribunitiam *in quinquiennium*. Quare Dio et Velleius quod diversis annis contigit, uno tenore recitant. « Adoptatus eodem die etiam Marcus » Agrippa, inquit Velleius cap. 104, « coactus prius ipse (nempe Tiberius) Germanicum fratris sui filium adoptare, » inquit Suetonius in Tiberio cap. 15. Ubi observabis tribunitiam potestatem Augustum Tiberio concessisse, eodem, quo ipse obtinuerat, die V nempe kalendas Julias. « Protinus in Germaniam misit Tiberium Augustus, ubi ante triennium immensum exarserat bellum, » ut ait Velleius cap. 104. Numeravit itaque hoc anno Tiberius sextum tribunitiæ potestatis annum, percussusque hic nummus aureus a Mediobarbo in numismatis Impp. relatus : TI. CÆSAR AUGUSTI F. COS. II. TR. P. VI. in postica, AUGUR. PONT. IMP. III. Antea enim per annos quinque eamdem tribunitiam potestatem gesserat, et *imperator iterum* vocatus fuerat, ut numismata demonstrant.

JESU CHRISTI ANNUS 7.

Ultio divina in Herodem. — Septimo vero anno Lucius Valerius Messala et Cornelius Cinna consules creati sunt. Sedenim quoniam qui brevi summa enumerati sunt anni usque ad Herodis obitum, nulla re memorabili, quæ ad rerum ecclesiasticarum statum pertineat (ut dictum est) sunt insignes : incipiemus hoc anno, quo contigit, de Herodis insanabili morbo agere ; ac sequenti de ejusdem interitu miserando. In eas enim calamitates virum alioqui felicissimum divina ultione ob persecutionem in Christum excitatam, et immanem ejus sævitiam, quam in infantes Bethlehemiticos exercuit, incidisse, omnium ecclesiasticorum est sententia, id in primis Eusebio [1] testante, qui sic ait : « Verum deinceps post necatos infantes, quæ merces crudele Herodis facinus contra Christum et pueros ejus æquales admissum subsecuta sit ; et quo pacto statim post, nulla ne minima quidem dilatione interposita, divina ultio illum, dum adhuc in vita manebat, exagitaverit, et quasi præmia rerum ei post discessum e vita obventurarum evidenter ostenderit, operæ pretium est intelligere. Qua autem ratione prosperum et florentem regni sui statum, quo se tum frui putabat, domesticis calamitatibus, quarum aliæ ex aliis ortæ sunt, ipse obscurarit, dum uxorem (al. sororem), et liberos, dumque reliquos quibuscum propter propinquitatem generis et amoris conjunctionem maxima ei intercessit ne cessitudo, nefaria cæde afficeret : in præsentia commode explicare non possumus ; præsertim cum istarum rerum argumentum omnem illam crudelitatem, quæ a poetis in tragœdiis describi solet, longe superet. Quod quidem si quis scire desiderat, legat Josephi historiam, qui idem uberrime plenissimeque persequitur. » Hæc Eusebius ; qui ejusdem Herodis interitum ex eodem Josepho mutuatus, compendio describit. Sed nos gratius fore existimamus, si ex verbis ejusdem auctoris eadem describamus, sed anno sequenti, quo facta sunt.

[1] Euseb. hist. Eccl. lib. I. c. 8.

Anno periodi Græco-Romanæ 5498. — Olymp. 196. an. 1. — Urb. cond. 758. — Jesu Christi 5. secundum Baronium 7. — Augusti imp. 49.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *L. Valerius Messalla Volusus, et Cn. Cornelius Cinna Magnus.*

2. *Victoriæ Germanicæ Tiberii.* — Tiberius. qui anno præcedenti ad bellum Germanicum conficiendum missus fuerat, et ob victorias imp. III. dictus fuerat, æstiva usque in Decembrem perduxit ; ait enim Velleius cap. 105. « Anni ejus æstiva usque in Decembrem mensem perducta immanis emolumentum fecere victoriæ ; » additque eum in Urbem rediisse. Hoc vero anno *veris initio* rediit in Germaniam, inquit Velleius. « Perlustrata armis tota Germania est. Victæ gentes pene nominibus incognitæ ; » tum Tiberius « eadem, qua priore anno, festinatione Urbem » petiit, inquit Velleius cap. 107.

JESU CHRISTI ANNUS 8.

1. *Herodis ætas, interitus et mores.* — Anno igitur Domini octavo, M. Æmilio Lepido et L. Arruntio Nepote consulibus, Herodes moritur regni sui trigesimo septimo inchoato, prope tempus paschale, cum annum ætatis ageret sexagesimum septimum, ut ex Josepho [1] colligitur, dum ait, ipsum jam egisse annum ætatis quintum decimum, cum pater ejus Antipater a C. Julio Cæsare Judææ procurator est institutus, Fusio Caleno et Vatinio consulibus. Unde ne sibi ipsi auctor contrarius penitus esse videatur; quod indefinite dicit ipsum ad annum septuagesimum suæ ætatis appropinquasse, ad ea quæ de ætate ejus superius dixerat, est accommodandum. At quoniam alii, iidemque diversi, in alia atque diversa tempora Herodis obitum referunt, ne nos temere contra aliorum sententias hoc ipso anno Herodem ab humanis desiisse affirmare videamur.

[1] Joseph. ant. lib. XIV. c. 15. in fine et 16. et 17.

consule quæ de annis ejus regni exactissima diligentia pervestigata sunt superius, cum de tempore nati Christi Domini egimus, quibus et demonstratum est, anno ejusdem regis vigesimo nono Jesum Redemptorem natum, ac post inde Herodem octo annis supervixisse, atque usque ad consulatum præsentis anni fuisse superstitem.

2. Sed age modo quæ de portentoso illius morbo, qui obitum præcessit, Josephus suis scriptis memoriæ mandavit, ejusdem verbis hic enarremus; simulque de his in quibus vacillet fides auctoris, admoneamus : « Interea, » inquit [1], « legati instructi mandatis ac litteris Romam properant, nimirum ut innotescat Augusto Antipatri filii detecta proditio in patrem, quem veneno comparato necare paraverat, cujus causa ille convictus asservaretur in carcere. Interea morbo rex correptus, testamentum condidit, successionem regni relinquens natorum minimo, exasperatus in Archelaum et Philippum calumniis Antipatri : Cæsarique legavit mille talenta, et uxori Juliæ liberisque ejus, amicis, atque libertis talenta quingenta. Suis quoque filiis distribuit pecunias, et agros, ac reditus, similiter etiam nepotibus. Salomes etiam ratio est habita, quam propter perpetuam et inconcussam benevolentiam ditavit egregie. Desperata deinde salute, quod jam ad septuagesimum ætatis annum accederet, mirum in modum efferatus est, iræ impatiens, et amarulentus in rebus omnibus : in causa erat opinio contemptus, quodque existimaret gentem lætari suis infortuniis : quam opinionem confirmavit quorumdam apud populum gratiosorum seditio mota ex causa tali. »

3. « Judas Sariphæi filius, et Matthias Margalothi, doctissimi erant Judæorum, et interpretes patriæ legis præstantissimi, ob idque cari populo, quod juventutem disciplinis instituerent : totis enim diebus eis dabant operam quotquot cupiebant in virtute proficere. Hi postquam cognoverunt morbum regis esse incurabilem, concitaverunt juventutem, ut sublatis operibus quæ rex præter patriam consuetudinem fecerat, propugnatores pietatis se ostenderent, debitum inde expectantes præmium. Nam hanc esse regi causam cum calamitatum domesticarum, tum postremo præsentis morbi, videlicet quod contemptis legibus, multa novare ausus sit : nam hac parte multis in rebus pietatem regis hi doctores desiderabant. Inter cætera supra majorem portam templi dedicaverat donum pretiosum, aquilam auream magni ponderis : cum lex nostros homines vetet imagines statuere, aut consecrare animantium effigies. Quamobrem hi doctores auctores erant discipulis, ut aquilam illam detraherent. Et si enim res videatur non carere periculo, tamen etiam jucundæ vitæ præponendum esse honestum obitum, si contemnatur propter tuendas leges patrias; quandoquidem sempiterna fama nullo sæculo passura sit gloriam eorum intermori, et alioquin ignavos juxta ac fortes eumdem manere interitum ; proinde recte facturos virtutis cultores, si ex communi necessitate honorem sibi decerperent, et cum hoc solatio de præsenti vita recederent ; magnum enim levamen esse honestis conatibus immori, et periculi non contemnendum præmium laudem transmissam ad nepotes ac posteros, cujus in partem tota cognatio tam viri quam feminæ veniant : quo quid esse possit optabilius ? »

4. « Hac exhortatione accensis juvenibus, rumor supervenit extinctum regem nuntians, et propensos jam ad facinus perpulit. Itaque claro meridie ascendentes, detractam aquilam conciderunt securibus, inspectante congregata in templum multitudine. Quod ut renuntiatum cognovit dux regius, majorem aliquam conspirationem metuens, occurrit eo cum valida suorum manu, cohibiturus demolitores aquilæ : et irruens in vulgus rude et imparatum ac conglobatum temere, facile reliquis disjectis et cedentibus, circiter quadraginta juvenes resistere ausos comprehendit, cumque his auctores facinoris Judam et Matthiam, turpe putantes cedere ; omnesque ad regem perduxit. Quo rogante, quo freti ausi sint sacratam imaginem demere ; aiunt, et deliberasse id multo antea, et deliberatum executos, ut fortes viros decuit. Nam et honori divino, inquiunt, succurrimus, et legem, cujus discipuli sumus, vindicavimus. Nec est quod mireris, si tuis decretis leges præponimus, quas nobis Moyses auctore et doctore Deo pertulit : nec recusamus mortem ac supplicium quodcumque nobis intuleris, conscii nos non maleficii, sed pietatis causa hæc perpeti. Hæc illi, non minore animo quam verbis præferentes fortitudinem, æque tum ad constanter patiendum alacres, atque antea ad fortiter agendum fuerant. »

5. « Eos rex vinctos misit Hiericunthem : moxque accitis Judæorum primoribus, in concionem eorum lectica ob imbecillitatem delatus, cœpit commemorare labores suos exhaustos pro republica, tum instauratum templum impendiis ingentibus, quale opus per ducentos viginti quinque annos nemo Assamonæorum regum ad honorem Dei valuisset perficere; nec extructum id tantum a se, verum etiam ornatum votivis muneribus ac donariis templo dignissimis, et ob hæc facta sperasse se vel post obitum sempiternam et memoriam et gloriam. Nunc, proh nefas, vivo etiam ac superstiti, pro beneficiis reponi injuriam, et medio die, inspectante multitudine, sua dona sacrata violari ac detrahi ; quæ injuria licet in ipsum intentata, re tamen vera ad Deum magis pertineat, cujus sacra compilata sunt. Tum honoratiores quique, veriti crudelitatem ejus, ne forte efferatus in se quoque gravius animadverteret, negaverunt hæc facta ex ipsorum sententia ; viderique sibi admissam rem dignam supplicio. Ille in cæteros mitior, Matthiæ pontifici adimit sacerdotium, quasi non alieno ab hoc consilio ; eique successorem dedit fratrem uxoris suæ Joazarum. Hujus Matthiæ pontificatu accidit etiam alium pontificem ad unam diem substitui, qua Judæi populariter jejunium celebrant : nam

[1] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 8.

Matthias ea nocte quæ præcedebat diem jejunii, visus est sibi per somnum cum uxore congredi; et cum ob eam causam rem divinam facere non esset idoneus, Josephus Ellemi filius adjutor vicarius propter cognationem ei datus est. Cæterum Herodes post mulctatum Matthiam sacerdotio, alterum Matthiam seditionis auctorem ejusque socios vivos exussit, in quam noctem etiam defectus lunæ incidit. »

6. Hæc de horum supplicio Josephus, cujus causa est opinatus Herodem crudeli morbo esse vexatum, omnia illius adscribens crudelitati, quod hos viros ob insigne factum tam crudeli morte mulctasset. Sed dicat auctor, quonam pacto morbus Herodis huic culpæ tribui possit, qui jam ante, quam hæc accidissent, ut ipse ait, eum vexare inceperat? Verius illud, quod et cæteri existimarunt, Herodis plagas divinitus inflictas, non in alterius criminis quam infanticidii culpam rejiciendas. Rursum, quantum adhuc conjectura assequi licet, facile adducimur, ut opinemur hos populi doctores, quod scientia omnes facile antecellerent, ex illorum numero fuisse, quorum Herodes rogavit sententiam (ut habet Evangelista [1]) ubi Christus nasceretur: et quantumvis verba certa ex Scripturis sanctis deprompta respondissent; ipsi nihilominus, licet ex his aliisque permultis de adventu Messiæ certiores redditi essent, illum requirere, et, ut par erat, venerari prætermiserunt; non sine suspicione adhuc juxta illud evangelicum dictum [2]: « Qui non est mecum, contra me est; et qui non colligit mecum, dispergit, » in obscurando adventu Christi eumdem cum Herode funem traxisse, atque eam ob causam meritas pœnas dedisse. Certe angeli loquentis ad Joseph testimonio constat, non unum tantum Herodem, sed et alios (forte hos ipsos) Christi interitum procurasse, cum ait: « Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. » Sed jam de morbo Herodis: ex Josepho cætera prosequamur.

7. « Regi vero, inquit [3], morbus factus est gravior, pœnam impietatis exigente numine. Lento enim calore torrebatur, qui non tam externo tactu deprehenderetur, quam intus popularetur viscera; aderat et vehemens voracitas, cui necesse esset continuo cibos suggerere, simulque vexabatur intestinorum exulceratione et colicis passionibus; pedes tumebant phlegmate humido et pelticido, similiterque inguina; ipsa quoque verenda putrefacta scatebant vermiculis, accedente fœda nec minus molesta tentigine, non sine fœtore gravissimo: super hæc omnia nervorum contractione laborabat, et difficultate anhelitus. Quamobrem constans erat inter viros divinos et fatidicos opinio, Regem tot modis læsæ pietatis Deo pœnas expendere. Qui tametsi gravius affligeretur, quam ut videretur posse morbo perferendo sufficere, tamen evasurum se sperabat, accersendis medicis intentus, et medicamentis conquirendis undique. Profectus etiam ultra Jordanem fluvium, calidis aquis se fovebat apud Callirrhoen, quæ præter vim medicam potu quoque jucundæ sunt. Hæ aquæ in lacum bituminis feracem effluunt: ibi de medicorum consilio immissus fovendus in refertum oleo solium, visus est illis jam agere animam. Quare exorta comploratione familiarium excitatus, et ad se reversus, nullamque amplius salutis spem superesse intelligens, donativum militibus quinquagenas drachmas jussit distribui; magna denique liberalitate usus in duces atque amicos, rursus Hiericunthem reversus est; ubi atra bile prægravante, eo immanitatis prolapsus est, ut facinus animo conciperet longe atrocissimum.

8. « Nam cum e tota ditione nobiliores Judæorum ad eum convenissent, evocati minaci edicto, pœnam capitis intentante non parentibus, infensus ex æquo sive sontibus sive innoxiis, universos conclusit in circo; accita deinde Salome sorore, maritoque ejus Alexa, ait instare sibi terminum vitæ succumbenti tantis doloribus: quod quidem ferendum esse, quando juxta communem mortalium sortem accidat. Illud permolestum esse, si carendum sit extremo honore luctus, qui debeatur regibus; non enim ignotam sibi Judæorum mentem esse, quod optatam suam mortem lætis accepturi sint animis, quandoquidem vel a viventis non abstinuissent contumelia; sed illorum esse officii, levamen aliquod præsentis hujus doloris decernere: nam si assensum consilio suo præbeant, fore funus longe quam aliorum regum honoratius, et manibus suis gratius, omnibus per totam ditionem non ficte lugentibus. Ergo quamprimum viderint se exhalasse animam, debere eos clausam circo nobilium multitudinem cingere militibus, ignorantibus etiam tum suum obitum, non prius vulgandum, quam mandatum executi sint; jubere deinde, ut circumactos una omnes jaculis configerent. Quibus hoc modo cæsis, duplicem se eis habiturum gratiam, vel quod mandatorum fuerint memores, vel quod obitum suum publico luctu honoraverint. Hæc ille cum lacrymis lamentabundus cognatos per mutuam fidem et benevolentiam perque omnia sacra obtestabatur, ne se extremo hoc honore fraudatum vellent: eis contra pollicentibus daturos se operam, ut cuncta juxta ejus mandatum fierent; » et paulo post.

9. « Dum hæc mandata cognatis dat, supervenerunt a Roma litteræ a legatis missis ad Cæsarem, quarum summa erat: Acmen ab irato Cæsare occisam esse » (paraverat hæc venenum propinandum Herodi) « propter locatam Antipatro operam; ipsumque Antipatrum relinqui arbitrio et regis et patris, sive in exilium vellet eum pellere, sive capite plectere. His auditis, Herodes paululum recreatus est, voluptate nuntii pœnæ Acmes, et permissæ sibi potestatis libere statuendi de filio. Mox repetitus gravi dolore, cibi tamen avidus, malum simul et cultellum poposcit; solebat enim et antea per se paulatim incidendo comedere; tunc vero circumspiciebat, ferire se ipsum cupiens, perpetrassetque facinus, ni Achiabus nepos ictum præveniens, cla-

[1] Matt. II. — [2] Luc. XI. — [3] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 10.

more sublato, cohibuisset ejus dexteram; moxque denuo luctus cum trepidatione ac tumultu occupavit palatium quasi rege jam agente animam. Quem strepitum ubi persensit Antipater, ratus patrem vere vitam finisse, spem concepit fore, ut solutus vinculis sine difficultate regnum acciperet; cœpitque cum custode carceris de missione agere, multa et in præsens et in futurum post acquisitam potestatem pollicens. Ille vero adeo non paruit, ut mox conatus ejus regi renuntiaret, utque sollicitatus ab eo sit ostentato præmio.

10. « Tum Herodes, qui jam ante male affectus erat erga filium, postquam audivit custodem carceris, exclamans præ indignatione, et caput sibimet verberans, quamvis morti proximus, erexit se in cubitum, jussitque unum e salellitio sine mora eum occidere, et corpus obscuro funere condi in castello Hyrcanio. Deinde[1] mutata voluntate, mutavit etiam testamentum: Antipam enim, quem prioribus tabulis regni successorem destinaverat, Galilææ simul ac Peræææ tetrarcham constituit: regnum vero Archelao largitus; Trachoniticam, Gaulaniticam, Bataneam, et Paneada regiones tetrarchiæ nomine assignavit Philippo filio, germano fratri Archelai: Jamniam autem, Azotam, et Phasaelida Salomæ sorori suæ tribuit, et argenti signati quingenta millia. Habita est cæterorum cognatorum ratio, abundeque prospectum singulis leganda pecunia, et reditibus annuis. Cæsari quoque legavit argenti signati centies centena millia, præterque sua vasa tam aurea quam argentea, magnumque vestis pretiosæ numerum: Juliæ autem Cæsaris uxori et quibusdam amicis quinquagies centena millia. His ita ordinatis, quinta die postquam Antipatrum filium occidit, vita functus est. » Hactenus Josephus de Herodis obitu: prosequitur cætera de missione nobilium in circo inclusorum, deque funere ejus sumptuosissime per Archelaum regni heredem curato: quæ qui scire cupit, eumdem auctorem consulat. Contigit vero Herodis obitus hoc anno prope tempus paschale, ut ex his quæ de Archelao idem qui proxime auctor inferius tradit, facile percipi potest.

11. Verum quod ad cæteros Herodis mores spectat, præter incomparabilem hominis immanis sævitiam, constat, hæc testantibus ac perorantibus Judæis in senatu Romano[2], eumdem fuisse moribus turpissimum, ut qui ex libidine effrenata virgines constupraret, et thoros alieni conjugii sæpius vi adhibita violaret ac fœdaret. Nullum denique tam magnum scelus et immane facinus reperiri potuit, ad quod ille vel illecebris voluptatis vel impetu furoris ac crudelitatis non impelleretur. Cujus rei cum pleni sint omnes libri, plena antiquorum monumenta, plena denique omnia; alio nos, ut res ipsa postulat, transeamus.

12. *Archelai regnum.* — Archelaus autem, curato funere patris, etsi ex ejus testamento regni heres fuisset institutus, tamen a regis nomine abstinuit[1]; quod non tam a patris, quam ab Augusti imperatoris arbitrio id penderet: cæterum cuncta quæ patris erant, in ipsius potestate fuerunt, illique parebat exercitus; a quo quantumvis sæpe rex acclamaretur, regem se dici non tulit, donec constaret de imperatoris animo. Interim[2] compluribus seditiosorum exposcentibus de nece doctorum ac juvenum occasione dejectæ atque concisæ aquilæ interemptorum in quosdam Herodis amicos vindictam Archelao detrectante, et blandis verbis eos placare studente; illi majori ira perciti, templum adeuntes, ibi cæteram multitudinem ad rebellionem sollicitarunt (erat prope infinitus numerus, cunctis ad sacrum celebrandum pascha Hierosolymam undique confluentibus). Saxis insuper ferientes, complures occiderunt cohortalium militum, qui ad eos compescendos missi erant ab Archelao; a quo immisso in eos equitatu, ad tria millia virorum cæsa sunt ipsis diebus paschalibus. Post hæc Archelaus pro stabilimento regni et firmandis patris tabulis testamenti, Romam ad Augustum adnavigavit. Profectus et Herodes Antipas tetrarcha Galilææ, ut contra Archelaum ageret, et sibi ex prioribus tabulis debitum regnum, quod posteriores esse invalidas diceret, ab Augusto impetraret. Verum re in senatu pertractata, placuit Augusto ex ultimis tabulis, quas firmas ratasque esse voluit, Archelaum regem institutum regnare. Sicque hoc anno exordium regni auspicatus, tenuit annis novem. Hæc omnia pluribus Josephus describit, quæ nos summatim contraximus.

13. *Jesus reducitur in Palæstinam.* — Inter hæc: « Defuncto Herode, inquit Evangelista[3], ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens: Surge et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire; et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur. » Hactenus Evangelista. Scimus de reditu Domini ex Ægypto diversas esse sententias: ut enim variarunt scriptores in supputatione annorum regni Herodis, ita etiam de tempore Christi reditus diversa inter se sentire coacti sunt; quandoquidem statim post Herodis obitum ab angelo de reversione Joseph fuisse admonitum, Evangelii auctoritate omnes æque consentiunt. Quid de accessu et recessu ab Ægypto senserit Epiphanius[4] ipse his verbis declarat: « Descendit, inquit, in Ægyptum trigesimo quinto anno Herodis; rediit autem ab Ægypto post mortem Herodis; quapropter trigesimo septimo anno principatus ipsius Herodis, puer erat quatuor annorum, quando Herodes impletis annis triginta septem, vitam finivit. Arche-

[1] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 10. — [2] Joseph. Ibid. cap. 12.

[1] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 10. — [2] Joseph. Ibid. cap. 11. — [3] Matt. II. — [4] Lib. I Panar. cap. 21.

laus vero novem annos regnat; in cujus regni principio egressus Josephus de Ægypto una cum Maria et puero, cum audisset Archelaum regnare, secessit in partes Galilææ, et habitavit tunc in Nazareth.» Hæc Epiphanius, qui iterum Christum in Ægypto biennio tantum mansisse testatur [1], Nicephorus [2] vero triennio, quinquennio alii [3] vel sexennio, nonnulli vix [4] anno uno: quos omnes decipi certum est: nam usque ad octavum Christi annum Herodem supervixisse, cujus regni anno vicesimo nono inchoato natus est, jam satis superius demonstravimus. Eusebius sexto Christi ætatis anno Herodis obitum recenset, septimo autem Archelai institutionem. Porro uno eodemque anno et Herodem defunctum, et Archelaum ab Augusto in regno confirmatum esse, jam superius vidimus. Cæterum etsi hoc anno Herodes obiit, et Archelaus regnum accepit, et angelus de reditu Joseph admonuit: tamen quoniam tum Martyrologium Romanum [5], tum [6] cætera testantur contigisse Christi reditum ex Ægypto septima Januarii: reliquum est, dicamus, id nequaquam factum hoc anno, sed sequentis initio; quandoquidem prope paschalis celebritatem hoc anno Herodem efflasse animam, ac subinde Archelaum auctoritate Augusti cœpisse regnare, cognovimus.

14. *Judæi tumultuantes reprimuntur.* — Dum ergo adhuc Romæ ageret Archelaus, a Varo Syriæ præside, inquit Josephus [7], venerunt litteræ, defectionem Judæorum significantes. Hi enim post discessum Archelai cum tumultuarentur, ad eos compescendos cum Hierosolymam advenisset Varus, supplicio affecit auctores: reversusque Antiochiam, ubi præsides agere consueverant, Hierosolymis legionem unam reliquit, ut Judæis novandarum rerum facultatem præriperet; præerat illi Sabinus Judææ procurator, qui militum insolentia in Judæos abutens, maximæ omnium dissensionis in populo præbuit occasionem. Cum enim advenisset sacra dies Pentecostes apud eos celeberrima et more patrio undecumque Judæi religionis ergo Hierosolymam convenirent; excitati illi omnes acervissimo odio in Sabinum, partiti trifariam, inclusos undique Romanos oppugnare etiam parabant. Insuper dum hæc Hierosolymis aguntur, quod provincia sine rege esset, quam plurimorum studia regnum affectantium increbuere, ut Judæ Ezechiæ filii ductoris latronum, Simonis servi Herodis, et Atrongis pastoris obscurissimi, qui sibi regni diadema et regium nomen usurparunt; quorum omnium conatus, et damna, quæ tum ipsis Judæis, tum externis intulerunt, idem Josephus [8] pluribus tractat. Interim Sabinus procurator Judææ, his perterritus, exemplo Vari præsidis, quo periclitantem legionem ab interitu eriperet, postulavit auxilium, pugnantibus interea adversus Judæos Romanis militibus, qui et sacræ pecuniæ conditorio potiti sunt, Judæorum compluribus desideratis. Inde vero accessione militum Archelai, et adventu Vari cum duabus aliis legionibus, et finitimorum regum ac tetrarcharum copiis, omnibus quæ in itinere sunt inventa ab illis igni ferroque absumptis, et inter alia oppida Emmaus igne cremato, fugæ se commiserunt Judæi, qui obsidebant legionem. Varus vero, pervestigatis seditionis auctoribus, egit in crucem ea de causa circiter duo millia Judæorum; insuper decem millia illorum qui in unum confluxerant, invadens, non ausis illis manus conserere, sed deditionem facientibus, dimissis cæteris, in aliquos necessarios Herodis regis animadvertit; sicque rebus Judæorum compositis, Antiochiam rediit, quando ejusdem Vari permissu quinquaginta legati a Judæis missi ad Augustum imperatorem Romam venere, quibus etiam præsto fuere qui Romæ agebant Judæi, ut numerat Josephus [1], plusquam octo millia. Erat omnium illa petitio, ut eis liceret suis legibus vivere, nec amplius esse sub regibus; sed tantum Romanis subditi aggregarentur provinciæ Syriæ. Auditi sunt ab Augusto in æde Apollinis, quam magnificentissime in Palatino monte construxerat: aderat Archelaus necnon et Philippus tetrarcha Herodis filius. Orantes primo loco in senatu Judæorum legati, quæ fuerant sub sævissimo ac impurissimo rege Herode passi, pro concione dixere, multaque in Archelaum jactavere; sed Nicolaus Damascenus orator adversus eos pro Herode et Archelao respondens, quæ ab illis essent dicta, confutavit.

15. *Palæstinæ in tetrarchias divisio.* — « Dimisso his auditis senatu, Augustus [2] paucos post dies Archelaum non regem declarat, sed dimidia parte ditionis, quæ Herodis fuerat, ei concessa, tetrarcham constituit, regnum quoque pollicitus, cum primum se tali honore dignum redderet: alterum dimidium partitus est inter alios duos filios Herodis, Philippum et Antipam. Huic Transannana regio cessit cum Galilæa, et ducenta talenta annua: Bathanæa vero cum Trachonitide et Auranitis, cum parte quadam Zenodori, ut vocant, domus, obtigit Philippo, et centum talenta annui redditus; Archelao vero Judæa, et Idumæa, prætereque has Samaria, cui ex auctoritate Cæsaris tributorum quarta pars remissa est, eo quod cæteris tumultuantibus soli quiete manserant in officio. In Archelai ditione comprehendebantur urbes Stratonis turris, Sebaste, Joppe, et Hierosolyma; nam Gazam, Gadaram, et Hippon, Græcanici instituti urbes Cæsar ob id separatas a regni terminis, Syriæ contribuit. Sexcenta autem talenta quotannis redibant ad Archelaum.» Hæc Josephus de partitione Judæorum regni ab Augusto facta tunc temporis, cum Romæ Herodis heredum causa acta est in senatu.

16. *Pseudo-Alexander, filium Herodis se simulans, supplicio plectitur.* — Rebus itaque in hunc modum firmatis ac stabilitis, Archelaus, Philippus, et Antipas, cæterique Judæorum legati in Judæam

[1] Idem. hæres. LVIII. — [2] Niceph. hist. lib. I. cap. 14. — [3] Cornel. Jans. conc. cap. 11 et alii. — [4] Panvin. in Fastis. — [5] Martyr. Rom. 7. Januar. — [6] Bed. Usuard. Ado, et alii eadem die. — [7] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 12. — [8] Ibid.

[1] Joseph. Ibid. — [2] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 13.

reversi sunt. Horum meminit brevi compendio Tacitus [1] sic dicens : « Post mortem Herodis, nihil expectato Cæsare, Simon quidam regium nomen invaserat : is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus; et gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexere. » Hæc ille. Post hæc autem quidam vultu simillimus Alexandro Herodis filio, qui una cum Aristobulo fratre ex sententia præsidum et Herodis patris fuerat morte mulctatus, se a nece clam subtractum simulans, paternum regnum ab Augusto petere non dubitavit; sed impostura detecta, pseudo-Alexander ille sententia ejusdem imperatoris in ordinem remigum est redactus. Hæc omnia cum describat Josephus [2] admirari libet, quot ludibria, quæ damna coactus sit subire populus Judæorum, postquam verum legitimumque a Deo promissum ac datum regem, Christum ipsum recipere ac venerari contempsit; quo semel spreto, et in fugam adacto, non unum tantum Herodem, sed complures compulsus est pati tyrannos; nec fuit ipsi amplius a vexatione quies aliqua, donec a Romanis funditus deletus est. Reversus autem in Judæam Archelaus, Joazarum summum sacerdotem, quem Herodes abrogato Matthiæ suffecerat, in ordinem redegit ejusque fratrem Eleazarum nomine in eam dignitatem provexit: qui nec ea diu potitus est: sed et ipso sublato, Jesum Siæ filium in ejus locum substituit. Hæc omnia de successione pontificum Judæorum Josephus cum scribat: quantum tamen temporis ea quisque administratione sit functus, non explicat.

[1] Hist. l. v. — [2] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 14.

Anno periodi Græco-Romanæ 5490. — Olymp. 196. an. 2. — Urb. cond. 759. — Jesu Christi 6. secundum Baronium 8. — Augusti imp. 50.

1. *Consules.* — A num. 1 ad 12. Coss. *M. Æmilius Lepidus* et *L. Arruntius*, ex Dionis Indice. Baronius L. Arruntium *Nepotem* vocat. Sed ut anno Christi II cum card. Norisio observavimus, vox illa *Nepos*, quæ in Fastis Onuphrii originem consulum ab avis indicat, per supinam hallucinationem in fictitium cognomen *Nepotis* transiit. Quare ubi Baronius eam vocem pro consulum cognomine accipit, prætermittere oportet.

2. *Herodis obitus.* — Herodis Judæorum regis interitus longe ante præsentem annum contigit, ut videre est in Apparatu Chronologico, ubi de eo pluribus egimus.

3. *Archelai Principatus.* — Ad num. 12 et seqq. Archelai Herodis Magni filii principatus longe etiam ante præsentem annum inchoatus, ut in eodem Apparatu ostendimus. Sed Baronius a Josephi Historia recedens in plures anachronismos non potuit non labi.

4. *Bellum Germanicum.* — Velleius, narratis iis, quæ anno antecedenti Tiberius in Germania gessit, ait : « Prima æstate belli Messallini opus mandandum est memoriæ. » cui suffragatur Dio lib. 55, qui sub currentis anni consulibus recitat prælia Valerii Messallini cum Batone Pannoniorum duce. Ait autem Dio lib. 7. licet nihil magnopere memorandum in Germania actum sit, tamen *de Germanis imperatoris nomen non* Augustum *modo, sed* Tiberium *etiam* invenisse, quod tam Augusti, quam Tiberii numismata demonstrant, Augustus enim, qui huc usque in nummis dicebatur tantum IMP. XIV. hoc anno quo tribunitiam potestatem XXIX. iniit, in nummis dicitur Imp. XV. Tiberius vero qui erat tantum Imp. III, dicitur in nummo apud Mediobarbum TI. CÆSAR AUGUSTI F. IMPERATOR IV. PONTIFEX TRIBUNICIA POTESTATE VIII. S. C. Tribunitiam enim potestatem VIII. Tiberium hoc anno inchoasse, ex dictis patet. Vincentibus ducibus Augustos imperatoris nomen multiplicasse, idque Octaviani Augusti exemplo sæpe indicabimus.

5. *Christi in Palæstinam reditus.* — Cum Christus, defuncto Herode, a Josepho in Palæstinam reductus fuerit, reditus ille longe ante currentem annum accidit. Incertum tamen quanto tempore Christus in Ægypto manserit.

JESU CHRISTI ANNUS 9.

1. *Jesus Nazareth ducitur, unde Nazarenus nuncupari cœpit.* — Anno Christi nono, A. Licinio Nerva Siliano et Q. Cæcilio Metello Silano coss., idem Jesus Christus Redemptor noster, cum superiori anno (ut diximus) monitus ab angelo Joseph ex Ægypto recessisset, septima Januarii in Palæstinam [1] reductus, ac in Galilæam perductus, Nazareth habitavit.

[1] Matt. II.

Memorabilis fuit antiquitus in Ecclesia ea dies, quæ cum in Martyrologio[1] Romano, tum in cæteris[2] anniversaria commemoratione recolitur. « Est Nazareth, ubi Christus egit, inquit Hieronymus[3], viculus in Galilæa juxta montem Thabor; unde et Dominus noster Jesus Christus Nazarenus vocatus est: habetque ecclesiam in loco quo angelus ad beatam Mariam evangelizaturus intravit; sed et aliam ubi Dominus est nutritus. » De iisdem duabus domibus et Beda[4] meminit, cum agit de locis sanctis. Porro domus illa, in qua de Verbi incarnatione sanctissima Virgo cæleste accepit nuntium, adhuc magno miraculo non tantum integra perseverat, sed angelorum ministerio ab infidelium manibus vindicata, in Dalmatiam primum, inde in Italiam, translata est in agrum Lauretanum Piceni provinciæ: quod perinsigne ac nobilissimum vetustatis monumentum totus christianus catholicus orbis veneratur ac colit. Nec est quod quis de re gesta dubitet, qui memoria repetat illic dictum esse ab angelo, non esse impossibile apud Deum omne verbum. Fidei christianæ esse, prædixit Christus, ut et montes christianorum imperio e loco in locum transferrentur: præstiterunt hoc complures sancti, et inter alios Gregorius ille Magnus[5] cognomento Thaumaturgus, complura enim id generis certa auctorum fide reperiuntur miracula edita: sed in his modo non immorandum. Qui Nazareth inviserunt, ejusdem domus situm eadem omnino mensura signatum inspexerunt; accolis, quod factum est, fideliter attestantibus. Sed hæc obiter: neque enim est in animo rei gestæ historiam egregie testatam hic enarrare; agemus de ea suo tempore, quo facta scribitur. Interim his fruere lector, quæ venerandus pater Petrus Canisius[1], cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias, non minus pie, quam ornate atque erudite, suo more, conscripsit. Sed relicta repetamus.

2. Ex eo autem quod Dominus noster fuit incola Nazareth, juxta sermonem propheticum, Nazarenus est appellatus; quæ etiam vox ignominiæ causa inscripta est titulo crucis. Porro et angelus apud Marcum[1], et Apostoli honoris causa Jesum Nazarenum dicere consueverunt[2]. Quinetiam ipso principio nascentis Ecclesiæ, a Jesu Nazareno omnes item Christiani, Nazaræi dicebantur; et ipsa Christiana religio, secta Nazarenorum. Nam qui accusabant Paulum Judæi, ut habent Acta Apostolorum[3]: « Invenimus, dicebant, hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum, etc. » Perseveravit vero ejusmodi nomenclatura, ut Christiani dicerentur Nazaræi, quousque omnes æque cœperunt dici christiani; tunc etenim Nazaræorum nomen remansit hæreticis, quorum duplex erat differentia: alii namque fuerunt ante Christum, nec Christum noverunt; alii vero, qui sic in Christum credebant, ut tamen in observatione legalium Judæi esse non desinerent, de quibus pluribus Epiphanius[4].

3. Ad hæc insuper, eo quod Dominus in provincia Galilæa habitasset, ab impiis nominatus est Galilæus, et ab eo Christiani etiam Galilæi sunt appellati: eo quippe nomine insignes impietate viri Porphyrius et Julianus Apostata, et alii his similes nuncupare Christianos consueverunt. Sunt autem[5] duæ Galilææ in Palæstina; quarum altera confinis est Judææ, altera vero contermina Phœnicibus (sic eas describit Cyrillus[6], quas Josephus[7] superiorem et inferiorem nominat). Prior posita in tribu Nephtalim, Galilæa Gentium dicta est, posterior autem in tribu Zabulon circa Tiberiadem, et stagnum Genezareth (ut tradit Hieronymus[8]) sita est: in harum posteriori est Nazareth, ubi Christus Dominus habitavit. Sed et de Galilæorum natura hæc breviter Josephus[9]: « Sunt, inquit, pugnaces ab infantia Galilæi, et omni tempore plurimi; neque aut formido unquam viros, aut penuria regiones illas occupavit, quoniam totæ optimæ et fertiles sunt, etc. » Atque hæc satis.

[1] Martyr. Rom. 7 Januar. — [2] Beda Usuard. Ado ead. die. — [3] Hieron. de loc. Hebraicis. — [4] Beda de locis sanct. cap. 16. — [5] Greg. Nyss. in Vita ipsius. — [6] Canis. de sancta Maria Deipara. lib. V. c. 25.

[1] Marc. XVI. — [2] Act. II, III, IV et XXVI. — [3] Act. XXIV. — [4] Epiph. in Panar. hæres. XXIX. — [5] Greg. Naz. in Jul. orat. 1. — [6] Cyrill. Alex. in Jul. II. — [7] Joseph de bello Jud. lib. III. c. 2. — [8] Hieron. de locis Hebraicis. — [9] Joseph. ubi supra lib. III. cap. 2.

Anno periodi Græco-Romanæ 5500. — Olymp. 196. an. 3. — Urb. cond. 760. — Jesu Christi 7. secundum Baronium 9. — Augusti imp. 52.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *A. Licinius Nerva Silianus, et Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus.*

JESU CHRISTI ANNUS 10.

Consules. — Qui sequitur annus habuit consules[1] Furium Camillum et Sextum Nonium Quintilianum, quando Dominus Jesus Christus agebat suæ ætatis annum decimum.

[1] Dio hist. Rom. lib. LV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5501. — Olymp. 196. an 4. — Urb. cond. 761. — Jesu Christi 8. secundum Baronium 10. — Augusti imp. 52.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Furius Camillus, et Sex. Nonius Quinctilianus.*

2. *Archelai exilium.* — Hoc anno Archelaus Herodis Magni filius exilio mulctatus, ejusque bona fisco adjudicata, ut anno Christi XIV Baronii ordinem sequentes explicamus. Hinc sequitur Quirinium hoc tantum anno in Syriam missum esse, ut ibidem dicemus.

3. *Germanicus in Pannoniam missus.* — Cum Augustus suspicaretur Tiberium bellum consulto in Pannonia trahere, «Germanicum eo misit, quæsturam tunc gerentem, » qui Dalmatas aliquot damnis affecit, inquit Dio lib. 55. sub hujus anni consulibus.

2. *Gesta in Pannonia.* — Præsenti anno Dalmatia partim bello, partim pacificatione ad Romanos rediit, ut narrat Dio sub hujus anni consulibus, qui addit Pannonios etiam in deditionem venisse, cui suffragatur Velleius, cap. 114.

JESU CHRISTI ANNUS 11.

1. *Augusti leges contra cœlibatum.* — Undecimus autem consignatus est consulibus [1] Q. Sulpitio Camerino et C. Poppæo Sabino: quo anno (ut omittamus cætera quæ ab instituti nostri ratione abhorrent) illud consideratione dignum ducemus, quod cum Augustus imperator recensito equitum Romanorum numero, invenisset superiorem esse numerum illorum qui cælibes essent, quam eorum qui haberent uxorem; gravissima oratione conjugium cum primis laudans, cælibatum deinde vehementer exagitavit: quod scilicet Urbe ob bella civilia civibus Romanis exhausta, eamdem, sobolis fœcunditate suscepta, ut olim florentissimam numero civium cupiebat; itaque sicut conjugium præmiis ac privilegiis honorari, ita et cælibatum pœnis voluit notari. Porro cum talia tantaque statuisset, non a pœnis tantum cælibum immunes esse voluit quæ perpetuam virginitatem servassent; sed, inquit Dio [2], eisdem eadem quæ matribus præmia largitus est. Oderat enim ille in primis fictum cælibatum: unde pro concione in illos invectus qui simulate illum colerent, exemplo Vestalium virginum, æque illos esse puniendos, iisdemque suppliciis subjiciendos, si pudicitiam non servassent, est comminatus. Ut ex his videas æque apud omnes virginalis vitæ maxime omnium esse habitam rationem: quandoquidem (quod pluribus docet Hieronymus [3] scribens contra Jovinianum) apud Græcos et barbaros pariter, apud omnes tam poeticis quam historicis litterarum monumentis semper ante omnia reperitur virginitas commendata: jam vero Christi Dei et hominis admirabili conceptione ac partu nobilitata, atque insigniter exaltata, ad quantum fastigium celsitudinis sit provecta, non est humanæ facultatis explicare.

[1] Dio hist. Rom. lib. LVI. — [2] Ibid. — [3] Hieron. contr. Jovin. lib. I.

2. *Varus e Palæstina revocatur.* — Eodem anno (quod auctore Dione [1] etiam superius dictum est) « Quintilius Varus Syriæ præses, cujus paulo ante facta est mentio, e Syria avocatus, eodem præfecturæ munere ornatus ad administrandam Germaniam provinciam amandatur: qui dum aspere nimis ac dure barbaram gentem illam tractaret, ad defectionem impulit; atque adeo cum adversus eosdem bello decerneret, profligatis ac cæsis Romanorum copiis, ipse desperatione actus, sibi ipsi mortem conscivit. » Hæc Dio, sed de morte inferius. Cæterum quod ad rationem temporis spectat, hallucinatum reperies Josephum, qui Varum perseverasse in provincia Syriæ usque ad successorem Quirinum, quem vult illi successisse post expulsum e regno Archelaum, affirmat. Habita enim ratione annorum regni Herodis, quos numerat triginta septem a consulatu Domitii et Pollionis, necnon successoris ejus Archelai; ex ejus sententia quadriennio ante præsentem annum Varum e Syria recessisse, et Quirinum subrogatum esse, dicere opus esset. Sed de his, aliisque Syriæ præsidibus ea consulas, quæ superius a nobis dicta sunt, cum egimus de Quirino.

[1] Dio hist. Rom. lib. LVI.

Anno periodi Græco-Romanæ 5502. — Olymp. 197. an. — 1. Urb. cond. 762. — Jesu Christi 9. secundum Baronium 11. — Augusti imp. 53

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Q. Sulpicius Camerinus, et C. Poppæus Sabinus.*

2. *Clades Variana.* — Clades Variana, quam Baronius in annum sequentem differt, ad præsentem spectat, ut tunc explicabimus.

3. *Bellum Pannonicum finitur.* — Tiberius et

Germanicus bellum Pannonicum adversus Batonem hoc anno profligarunt : « Victoriæ nuntium attulit Germanicus ejusque ergo Augusto et Tiberio nomen imperatorium auctum ac triumphus decretus ; Germanico insignia triumphalia : His recens decretis adversus ex Germania allatus nuntius triumphos eorum impediit, » inquit Dio lib. 56, sub hujus anni coss., qui postea cladem Varianam refert. Ex quibus sequitur, Augustum, qui usque ad tribunitiam potestatem XXXII, quam hoc anno suscepit, dictus fuerat imp. XV, vocatum fuisse imp. XVI, eadem tribunitia potestate XXXII, currente, ut ostendit inscriptio apud Onuphrium, licet Mediobarbus anno Christi X hunc titulum datum Augusto perperam scribat. Tiberium vero qui hoc anno tribunitiam potestatem X, absolvit, quique antea dicebatur imp. IV, vocatum esse imp. V, patet ex hoc Tiberii nummo, quem ad annum præcedentem male refert Mediobarbus : TI. CÆSAR. AUG. F. IMPERAT. V. PONTIFEX TRIBUNICIA POTESTATE X.

JESU CHRISTI ANNUS 12.

1. *Jesus Hierosolymæ in templo prædicans ejusque in domo paterna exercitia.* — Cum Jesus Christus Dominus noster ageret suæ ætatis annum duodecimum, coss. P. Cornelio Dolabella et C. Junio Silano ; et a parentibus duceretur ex more Hierosolymam ad diem festum paschalis ; nescientibus illis, remansit Hierosolymis ; ac triduo quæsitus ab eis est inventus in templo. Rem gestam his verbis S. Lucas [1] describit : « Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia : et gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem in die solemni paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem, et non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. Et non invenientes, regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic ? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt oportet me esse ? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. »

2. Hæc ut intelligamus, sciendum, Judæorum morem fuisse, ut non in synagogis tantum legem explicarent et de lege dissererent, sed etiam in templo. Unde Paulus [2] apostolus, cum suam coram Felice præside dixit defensionem, hæc ait : « Neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, etc. » In ejusmodi autem publico conventu is ab illis ordo servari consuevit, qui apud Ambrosium [3] descriptus habetur : nimirum, ut sedentes disputarent, seniores dignitate sederent in cathedris, quæ ordine erant dispositæ (erant hæ illæ cathedræ, de quibus Dominus in Pharisæos [1] ait : « Amant primas cathedras in synagogis »), cæteri minoris ordinis in subselliis ; novissimi omnium in pavimento super mattas, quibus et dabatur dicendi locus, cum eis quid revelatum esset ; quæ omnia majores dijudicabant. Hunc quidem morem, ut rem valde laudabilem Paulus conatus est inferre in Christi Ecclesiam, ut ea epistola quam scripsit ad Corinthios [2] ipse affirmat. Sed de his inferius suo loco pluribus. In ejusmodi vero congressum volens incidit Dominus Jesus, apud quem etiam inventus est a parentibus.

3. Sed quænam fuit causa, ut sanctissimorum parentum oculis, qui in alendo puero vigilantissimum semper studium adhibuerint, tam inopinate sese Jesus subduxerit ? Reducendum in primis est in mentem, quod de templo Hierosolymorum et Judæorum consuetudine Josephus [3] tradit. Ipse quidem dum templum ab Herode restitutum describit, hæc inter alia : « Necessario, inquit, proprius locus qui religionis causa mulieribus destinatus muro discernebatur, altera quoque porta opus habere videbatur. Contra primam vero secreta erat ex aliis regionibus una porta meridiana, et una septentrionalis, quibus ad mulieres introibatur : per alias enim transire ad mulieres non licebat. Sed nec suam portam interjecto muro transgredi licebat : patebat enim ille locus pariter indigenis et hospitibus feminis religionis causa venientibus ; » et inferius : « Aliarum quidem portarum magnitudo par fuit ; quæ vero super Corinthiam posita, quo mulieres conveniebant, ab Oriente aperiebatur, porta templi sine dubio major erat : quinquaginta enim cubitis surgens, quadraginta cubitorum fores habebat, ornatumque magnificentiorem ; quoniam crassiori argento atque auro vestiebatur, quod quidem novem portis infuderat Tiberii pater Alexander. Gradus autem quindecim a muro, qui mulieres segregabat,

[1] Luc. II. — [2] Act. XXIV. — [3] Ambr. in epist. ad Cor. c. XIV.

[1] Matt. XXIII. Marc. XII. Luc. XI, 20. — [2] 2 Cor. XIV. — [3] Joseph. de bell. Jud. lib. VI. c. 6

ad majorem portam ducebant : namque illis qui in alias portas iter dirigerent, quinque gradibus erant breviores. » Hactenus de his auctor : ex quibus quidem probe intelligi potest, tam in ingressu templi, quam etiam intra templum, et portis diversis et parietibus interpositis, mulieres a viris fuisse distinctas. Porro puerulos innocentes de quibus nulla posset esse peccati suspicio, matres sequi, si vellent, non erat vetitum; quibus etiam liberum esset, si voluissent, magis patribus inhærere. Cæterum non portis tantum ac muris separati erant a mulieribus viri, sed et diversis porticibus, prout idem auctor [1] contra Apionem scribens tradit his verbis : « Templum quatuor porticus habuit in circuitu et harum singulæ secundum legem habuere custodiam. In exteriorem itaque ingredi licentia fuit omnibus, etiam alienigenis ; mulieres tantummodo menstruatæ transire prohibebantur. In secundam vero porticum cuncti Judæi ingrediebantur, eorumque conjuges, cum essent ab omni pollutione mundæ. In tertiam masculi Judæorum mundi existentes ac purificati. In quartam autem sacerdotes, etc. » Hucusque Josephus.

4. Ex his igitur de loco distinctis in hunc modum viris a mulieribus, quod apud alterutrum quisque parentum existimaret esse puerum Jesum, ea occasione perditum esse fuit opinio; sed quæ minus probetur, ut dicetur inferius. Beda [2] aliam ab hac paulo diversam affert causam, dicens fuisse apud Judæos consuetudinem, ut ad festa venientes, vel redeuntes in patriam, seorsum viri a mulieribus choros ducentes, incederent; exemplo petito (ut opinor) quod olim mari rubro transmisso, Judæorum viri ac mulieres seorsum ab invicem procedentes, laudes Deo cecinerint. Verum id tantum ab iis templum adeuntibus, non autem redeuntibus domum, fieri solitum arbitramur. Sed et repugnat Bedæ quod ait Lucas [3], parentes existimasse puerum esse in comitatu inter cognatos et notos, non autem apud alterutrum ipsorum ; quod æquius fuisset opinari, si seorsum ab invicem processissent. Refellitur insuper quod dictum est superius, id in templo contingere potuisse, non autem foris : nam licet vera sint quæ recitata sunt ex Josepho, tamen cum Lucas pariter dicat, consumptis diebus, ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτούς, in ipso actu redeundi remansisse Hierosolymis puerum Jesum, plane significat, expletis octo illis paschæ diebus, cum discederent Hierosolymis, contigisse.

5. Alia igitur in parentibus non sentientibus Jesu subductionem est causa quærenda : quam inter multas quæ accidere potuissent, illam veriorem esse putamus, nimirum quod illi Hierosolymis recessuri una cum cognatis et notis ac reliquo comitatu, cæteris præcedentibus, improvisa aliqua, sed Dei providentia oborta (ut accidere solet) occasione detenti, mox velociter consecuturi præmiserint cum cognatis et notis puerum Jesum : qui paululum cum illis progressus, non autem civitate egressus, veluti parentum cupidus (ut pueri esse solent) vel loco steterit, illos expectaturus; vel ad illos rediturus, hospitium versus tendens, iter alio flexerit; eoque modo, parentibus et cognatis ac notis insciis, divino consilio se subduxerit; nec id illis sentientibus, nisi emenso ejus diei itinere. Sed nec tunc eo invento, sequenti die iidem ejus parentes Hierosolymam sunt reversi : « et cum ad tertium usque diem quæsissent, tandem post triduum (inquit Lucas) invenerunt eum sedentem in medio doctorum. » Reliqua autem quæ post hæc acciderunt, idem exacte prosequitur.

6. Inventus a parentibus Jesus (inquit Evangelista [1]) « descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. » His tantum verbis totam Christi adolescentiam ac juventutem perstrinxit; ut nihil præterea de eo scripserit vel ipse, vel ex quatuor aliquis alius; sed hoc solum, quod erat subditus illis. Cætera enim quæ ex libro de infantia Salvatoris, vel ex aliquo alio apocrypho sunt accepta, non probat, quinimo repudiat ac rejicit Dei Ecclesia. Valentiniani enim hæretici quædam ridicula commenti sunt de infantia Salvatoris; de quibus Irenæus [2] : « Assumunt, » inquit « in hoc et illam falsationem, quasi Dominus cum puer esset et diceret litteras, cum dixisset magister ejus, quemadmodum in consuetudine est : Dic A, respondit A. Rursum cum magister jussisset dicere eum B, respondisse Dominum : Tu prior dic mihi quid est A, tunc ego dicam tibi quid est B. » Sed facessant deliria hæc.

7. Quod ad miracula spectat, hæc egregie Joannes Chrysostomus [3]: « Si antea cum junior esset, miracula fecisset, non indiguisset Israel, qui ipsum manifestaret. Vir enim factus, miraculorum multitudine non Judæis modo, sed et Syris, et longinquiora colentibus cognitus est tribus annis duntaxat. Qui igitur tam brevi miraculis claruit, longe magis a prima infantia, si ea fecisset, claruisset : fuisset enim majori admirationi, utpote puer quam vir; neque tamdiu in obscuro latuisset. Sed nihil a pueris operatus est. » Hæc et alia plura Chrysostomus in eamdem sententiam. Sed quid interim Jesus? Inservisse ipsum adultum nutritio Joseph, eidemque fabro in fabrili exercitatione, testimonio Judæorum testatum habetur apud Marcum [4] evangelistam ; quorum assertione non tantum filius fabri, sed et ipse faber dicebatur, aientibus illis, non externis solum, sed ejusdem patriæ viris : « Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? » His optime consentiunt quæ Justinus [5] martyr in dialogo cum Tryphone Judæo his verbis ait : « Cum fabri tignarii filius haberetur, informis videlicet, quemadmodum Scripturæ annuntiaverant, apparens, faber atque adeo et ipse putaretur esse; fabrilia namque, cum in hominibus esset, faciebat opera, aratra et juga conficiens. » Hæc Justinus. Inde for-

[1] Joseph. contra Apion. lib. II. — [2] Beda in Luc. c. I. — [3] Luc. II.

[1] Luc. II. — [2] Iren. advers. hæres. lib. I. c. 17. — [3] Chrysost. in Joan. homil. 20. — [4] Marc. VI. — [5] Just. lib. de verit. relig. Christ.

fasse (quod tractant fabrilia fabri) sub jugi et aratri symbolicis verbis Evangelium proposuit, cum dixit [1] : « Tollite jugum meum super vos. » Item de aratro : « Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. »

8. *Josephi ætas.* — Sane quidem quod ad Josephum spectat, si tam grandævæ ætatis erat, nempe (ut ait Epiphanius [2]) agens annum fortassis octogesimum et ultra, cum sanctissima Virgo Maria illi est desponsata : jam in Christi adolescentia decrepitæ ætatis, ad subeundos artis fabrilis labores minus fuisse idoneus existimari posse videtur : adeo ut lignariæ officinæ labores omnes refunderentur in Jesum, atque eo magis, si eidem auctori acquiescimus [3] dicenti, Joseph post repertum Jesum puerum in templo haud multo post ex hac vita migrasse, et propterea in Evangelica scriptura nullam amplius de eo haberi mentionem. Sunt et hæc Epiphanii verba : « Sed neque post reditum ab Ægypto idem Joseph multis annis vixit. » Et paulo post : « Duodecimo anno, ascendentibus illis ad Hierosolymam, quæsitus est Jesus, quando non reperiebatur in itinere, velut habet Evangelium secundum Lucam. Post hos annos moritur Joseph, et educatus est non amplius a Joseph, sed in domo Joseph. Unde non amplius dicit Evangelium quod venit pater ipsius; sed : « Ecce, inquit, mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te. » Neque enim nuptiis in Cana Galilææ celebratis, quibus tum sanctissimam Virginem, tum Jesum præsto fuisse constat, interfuisse legitur, neque Christo morienti adfuisse reperitur : nam si tunc Joseph superstes fuisset, haud dubium non Joanni a filio commendata fuisset, cui superesset fidissimus ac probatissimus custos virginitatis.

9. Hæc de ætate ac tempore obitus quamvis ab Epiphanio et aliis ipsum secutis affirmentur, scimus tamen non esse omnium eamdem sententiam : sunt enim qui velint eum fuisse juniorem ad subeundos peregrinationis labores : quasi non potuerit esse senex robustarum virium et infracti roboris, nec valuerit promereri a Deo benedictionem illam, quæ Aser est impartita, cum dixit illi Moyses [1] : « Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua. » Hæc quidem non ea ratione diximus, ut affirmemus Joseph fuisse octogenarium, cum desponsata est illi beatissima Virgo; quod nec ipse Epiphanius certe affirmat, cum dubie id asserat, dum ejus fortasse ætatis fuisse dicit : sed quod libentius illorum inhæreamus sententiæ, qui traditione quadam, quæ per singulas ætates ad posteros dimanavit, illum maturioris fuisse ætatis, cum sanctissimam Virginem etsi in conjugem, tamen in custodiam fidissimam suscepit, dicunt. Sicut et illis magis assentimur, qui una cum Epiphanio, cum dicto tempore diem obiisse dixerunt, quam cæteris qui post resurrectionem Domini adhuc fuisse superstitem tradiderunt : cujus opinionis assertor reperitur auctor, cujus apud Cyprianum [2] habetur editus commentarius de operibus cardinalibus : sed et Augustinus [3] ejusdem sectator fuisse videtur.

10. *Variana clades in Germania.* — Iisdem consulibus, contigit memorabilis illa Variana clades in Germania, cum Romanus exercitus sub Varo est penitus profligatus; qua accepta, idem Varus sibi ipsi intulit manus, dans meritas pœnas de expilata a se Syria; de eo enim Velleius tradit, quod Syriam divitem pauper ingressus, dives egrediens pauperem reliquit. Prosecuti sunt hæc pluribus idem Velleius [4], Suetonius [5], ac Dio [6]. Ex his videas, quam insigniter Orosius [7] errore labatur, dum cladem Varianam ante Christum natum accidisse commemorat.

[1] Matth. XI. Luc. IX. — [2] Epiph. hæres. LXXVIII. — [3] Ibid.

[1] Deut. XXXIII. — [2] Apud Cypr. de operibus card. pas. Domini. — [3] Aug. de temp. serm. 81. — [4] Vell. Patercul. hist. Rom. — [5] Suet. in Oct. c. 33. — [6] Dio lib. LVI. — [7] Oros. lib. VI. c. 21.

Anno periodi Græco-Romanæ 5503. — Olymp. 197. an. 2. — Urb. cond. 763. — Jesu Christi 10, secundum Baronium 12. — Augusti imp. 54.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *P. Cornelius Dolabella, et C. Junius Silanus.*

2. *Clades Variana.* — Ad num. 10. Anno præcedenti, cum bellum Pannonicum jam finitum esset, ac triumphus Tiberio decretus, adversæ fortunæ nuntius affertur ex Germania, Quinctilium nempe Varum sibi manus intulisse in Germania, postquam ejus exercitus inclusus silvis, ad internecionem trucidatus fuisset. Calvisius, in opere Chronologico ait vestigia ejus cladis esse in Westphalia ad oppidum Hornam, ubi campus *Binfeld* ad saltum *Teuteberg*, per quem a Visurgi fluvio ad Rhenum itur. Sed mirum, cum hanc cladem præsenti anno cum Baronio consignare. Dio enim, qui eam pluribus narrat, ea recitata, ait : « Anno sequenti Tiberius ædem Concordiæ sacravit, » quod currenti anno factum; ideoque clades illa Sulpicio Camerino et Poppæo Sabino consulibus acta. Præterea Suetonius, Vari interitu narrato, inquit : « Proximo anno repetita Germania, cum animadverteret Varianam cladem temeritate et negligentia ducis accidisse, » etc. Ita Suetonius in Tiberio cap. 18. Tiberius autem currenti anno in Germaniam missus. Denique Velleius, cap. 115, de rebus anno Christi præcedenti gestis loquens, indicat eam cladem populo Romano illatam eo anno, quo Lepidus in Pannoniam ad Tiberium venit. Lepidus autem sub Tiberio bellum gessit sub præcedentis anni consulibus, ut apud Dionem laudatum videre est. Quare clades Variana, quæ populo Romano luctuosa fuit, ad annum præcedentem certo pertinet. Observat autem card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis dissert. XI, cap. 10,

Paulum Orosium lib. 1, cap. 1, et Casaubonum ipsum secutum in notis ad cap. 22, Suetonii graviter errasse, quando scripsere, Christo nato Jani portas tertio ab Augusto clausas fuisse usque ad cladem Varianam, et per duodecim fere annos remansisse obseratas, quo falsius nihil dici potuit, ut ex iis, quæ jam diximus, manifeste liquet. Bella quidem nascente Christo toto orbe cessarunt, ideoque Christus ante annum Urbis DCCLI in mundum venit; nam post illum annum varia bella Romanos gessisse, ex dictis intelligitur.

JESU CHRISTI ANNUS 13.

Consules. — Annus Christi decimus tertius consulibus M. Æmilio Lepido et M. Statilio Tauro in Fastis signatur [1].

[1] Dio hist. Rom. lib. LVI.

Anno periodi Græco-Romanæ 5504. — Olymp. 197. an. 3. — Urb. cond. 769. — Jesu Christi 11. secundum Baronium 13. — Augusti imp. 55.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Æmilius Lepidus et T. Statilius Taurus* ex Dione lib. 56. Prior Mannius Æmilius Lepidus vocabatur, ut ostendit card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis, pag. 257, ex inscriptione Gruteriana, non vero Marcus Æmilius Lepidus, ut perperam existimavit Onuphrius.

2. *Tiberius imperii collega dictus.* — Anno præcedenti Tiberius Concordiæ ædem dedicavit, ut testatur Dio lib. 56, ubi narratis iis, quæ Sulpicio Camerino et Poppæo Sabino coss. gesta sunt, ait : « Anno sequenti Tiberius ædem Concordiæ sacravit, inscripto suo et fratris Drusi vita pridem functi nominibus. » Facta ea dedicatio die XVII *kalend. Februarias*, teste Ovidio lib. 1 Fastorum. Tum missus Tiberius in Germaniam, ut discimus ex Suetonio in Tiberio cap. 18. « Proximo anno repetita Germania, etc. » post nempe cladem Varianam. Ubi dum adversus hostes pugnat, Romæ ab Augusto *V kalend. Septemb.* imperii collega renuntiatur, ut scribit Tacitus lib. 1 Annal. qui, Caii Cæsaris morte recitata, de Tiberio inquit : « Illuc cuncta vergere, filius, collega imperii, consors tribunitiæ potestatis adsumitur. » Collegæ imperii dicti, qui tribunitia potestate et imperio proconsulari præditi erant, quique ideo extra Urbem idem jus in exercitus ac imperatores et Augusti habebant. Tiberium imperii collegam fuisse, et ab ea dignitate annos ejus numeratos pro certo posuerunt antiqui Ecclesiæ Patres, ut de baptismo Christi loquentes ostendemus. Ubi tamen hoc sæculo Joannes Georgius Hervartus in sua chronologia cap. 248, hanc opinionem renovavit, passim rejectus fuit; eaque mihimetipsi prima fronte ambigua incertaque visa. Quare in mentem venit examinare, an aliqui ex Augusti successoribus, qui hunc sibi tanquam exemplar proponere soliti erant, aliquem in imperii consortium vocassent, antequam illud a pluribus Augustis eodem tempore regnantibus regeretur : quod primum sub Marco Aurelio contigisse nullus negaverit. Comperi autem Titum a Vespasiano, Trajanum a Nerva, Antoninum ab Adriano, et Marcum Aurelium ab eodem Antonino in societatem imperii adscitos fuisse, et imperatori prænomen non minus quam ipsos Augustos tulisse. Quare conclusi id Augusti exemplo factum fuisse minimeque dubitandum quin Tiberius vere collega imperii fuerit, annique ejus ab ea epocha aliquando deducti; eo magis, quo Suetonius in Tiberio cap. 21, et Velleius lib. 11, cap. 21, quorum verba infra referemus Tacito suffragentur.

3. *Tiberium imperii collegam fuisse multis probatur.* — Profecto auctor incertus Panegyrici Maximiano et Constantino dicti Augustum, saltem ex parte, ante mortem imperium deposuisse, in ejusque consortium Tiberium vocasse, tanquam rem suo tempore omnibus notam supponit. Nam sub urbis Romæ nomine imperii depositionem Maximiano Herculio dissuadens, cap. 11 ait : « Quousque hoc, Maximiane, patiar me quati, te quiescere, mihi libertatem adimi, te usurpare tibi illicitam missionem? An quod divo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperii, non licuit annos, tam cito licuit tibi ? » Affert hunc locum Hervartus, ex quo Tiberium participem imperii factum certo colligi ex iis, quæ dicemus anno Christi XCVII, quo Trajanus, a Nerva eodem honore decoratus, manifeste constabit. His adde, Tiberium censorem renuntiatum Urbis curam L. Pisoni commisisse, « quod biduo, duabusque noctibus perpotationem conti-

nuasset apud ipsum jam principem, » ut in postremo libri 14, capitulo prodit Plinius, et Suetonius in Tiberio cap. 42, his verbis confirmat : « Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et Lucio Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit : quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam Urbis confestim detulit. » Porro auctor est Tacitus annal. lib. VI, cap. 11, Pisonem in urbis præfectura, « viginti per annos pariter probatum, Ænobarbo et Vitellio coss., » id est, anno æræ Christianæ XXXII mortuum esse. Si ab eo anno viginti numerando retrocedas, pervenies ad annum Christi XII, quo Piso Urbi præfectus est, quo censura a Tiberio acta, quove Augustus adhuc in vivis erat. Neque hanc narrationem unus ab altero accepit ; cum Plinius duabus noctibus, Suetonius nocte una perpotationem illam continuatam fuisse scribant. Hic Taciti locus adeo Lipsium in notis torsit, ut cum non haberet quo se verteret, X pro XX legendum esse scripserit : « Sit ergo, inquit, hic error ex notis geminatis. » Sed frustra, cum nullus codex vel impressus vel manuscriptus ejus conjecturæ faveat. Præterea Plinius et Suetonius eodem *principis* nomine Tiberium indigitant. Collegæ enim imperii principes vocabantur : quod colligo ex Spartiano, qui vitam Ælii Veri his verbis incipit : « In animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum eos qui principem locum in hac statione, quam temperas, retentarunt; sed illos etiam, qui vel Cæsarum nomine appellati sunt, nec Principes aut Augusti fuerunt, vel quolibet alio genere, aut in famam aut in spem principatus venerunt, cognitioni numinis tui sternere. » Quæ verba lucem accipiunt ex iis, quibus in ejusdem vitæ calce auctor ille utitur : « Mihi propositum fuit, omnes qui post Cæsarem dictatorem, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel imperatorum filii aut parentes Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere. » Ubi Spartianus tria personarum genera distinguit, Cæsarum nempe, Principum, et Augustorum.

4. *Piso per annos* XX *Urbis præfectus.* — Hoc argumentum conatur evertere card. Norisius V. C. in dissert. XI de Cenotaphiis Pisanis Caii et Lucii Cæsarum, cap. 16, paragrapho 12 et 13, ubi ait Tiberium ante Augusti mortem intra Urbem habuisse solum jus intercedendi ob tribunitiam potestatem, ex quo concludit cum Lipsio, apud Tacitum pro *viginti annis* legendum esse *decem*. At licet verum sit, collegarum imperium extra Urbem præcipue fuisse; in Urbe tamen tribunitiæ potestatis vi, aliqua auctoritate pollebant. Unde Eusebius in Chronico seu Hieronymus, ut significet, Tiberium Druso filio tribunitiam potestatem concessisse, sic scribit : « Tiberius Drusum consortem regni facit; » quod anno Christi XXII contigit. Virtute itaque tribunitiæ potestatis varia poterant Cæsares ac Collegæ imperii, non quidem præfecturam Urbis committere, sed saltem viros idoneos Augustis proponere, quod hic a Tiberio factum insinuat Plinius lib. XIV, cap. ult., ubi de ebrietate loquens indicat præfecturam Urbis initio principatus a Tiberio collatam Pisoni, non vero anno imperii ejus Augustei octavo aut nono, ut Lipsius et card. Norisius volunt : « Gloriam hac virtute (nempe de ebrietate inquit Plinius) Parthi quærunt, famam apud Ægyptios Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam novellus Torquatus Mediolanensis ad proconsulatum usque e prætura honoribus gestis, tribusque congiis epotis uno impetu, spectante, miraculi gratia Tiberio principe, in senecta jam severo atque etiam sævo alias, sed ipsa juventa ad merum pronior fuerat, eaque commendatione credidere L. Pisonem urbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam principem. » Ubi vides Pisonem a Tiberio quidem delectum, sed non creatum Urbis præfectum, idque initio imperii Tiberiani, Plinius enim Tiberii senectam et juventam inter se confert, et quid in utraque egerit narrat. Observandum interim, nec Plinium, nec Senecam epist. LXXXIII, ubi etiam de hac Pisonis ebrietate loquitur, ob eamque Urbis curam illi commissam asserit, aliquam de *Pomponio Flacco* mentionem facere, quod is Syriacæ præfecturæ ob ebrietatem sibi delatæ possessionem non inierit, ut mox dicam.

5. *Pomponius Flaccus Syriæ a Tiberio destinatus.* — Dicit præterea card. Norisius Pomponium Flaccum anno Christi XVII consulatum ordinarium gessisse, et ex Tacito lib. 2 Annal., Julio Silano et Norbano Flacco coss., anno nempe Christi XX Mœsiam venisse, tandemque anno Urbis DCCLXXXVI, Christi scilicet XXXIII, Syriæ proprætorem defunctum esse, teste Tacito lib. 6 Annal. Respondeo verum quidem esse Pomponium Flaccum præfectum Urbis mortuum fuisse, sed inde tantum colligi, eum, quando Syriæ regendæ a Tiberio imperii collega destinatus fuit, propter rationes nobis ignotas, hujus dignitatis possessionem non iniisse; quod non raro contigit. Tacitus lib. 6. Annal. anno Urbis DCCLXXXVI, Christi scilicet XXXIII, ait eo anno Ælium Lamiam obiisse, « qui administrandæ Suriæ imagine tandem exolutus Urbi præfuerat, » quique anno antecedenti Lucio Pisoni in Urbis præfecturam successerat. Quibus verbis Tacitus significat Ælium Lamiam proprætorem quidem Syriæ designatum fuisse, sed hujus muneris possessionem non adiisse. Quod Dio lib. 58, anno Urbis DCCLXXXV, manifeste insinuat, dum scribit : « Lucium ei quæstorem suffecit (id est, Tiberius Lucio Pisoni Urbis præfecto demortuo substituit Lamiam. Nam, ut recte Lipsius in notis ad Taciti lib. 6 Annal. in græco loco Λουκίον, id est, Lucium, legendum Λαμίον, id est, Lamiam) quem dudum exercitui destinatum Romæ detinuerat, idemque cum multis aliis egerat, nihil quidem iis opus habens, tantum ut honores eis tribuere videretur. » Si itaque Lamia proprætor Syriæ a Tiberio nominatus eam provinciam non obtinuit, cur negabimus Pomponio Flacco idem quod Lamiæ, multisque aliis, contigisse ; cum de Pomponii ad eam provinciam destinatione, Au-

gusto imperante, non vero de ejus in eam profectione constet? An Tiberius imperii collega alius a Tiberio Augusto? Insuper Tacitus lib. 13 Annal. de iis, quæ Nerone et L. Antistio coss. anno nempe Christi LV gesta sunt a Nerone imp., loquens ait, « Syria P. Anteio destinata, et variis mox artibus elusus, ad postremum in Urbe retentus est : » quod etiam de Pomponio Flacco existimandum; cum certum sit, cum anno Christi XII, quo Tiberius censuram egit, quove L. Piso Urbis præfectus creatus est, in Syriam profectum non esse, ut infra magis patebit. Memoratus itaque Taciti locus, in quo dicitur Pisonem per annos viginti præfecturam Urbis administrasse, purus est; cum a currenti Christi anno ad XXXII, quo L. Piso obiit, nullius alterius Urbis præfecti mentio in scriptoribus historiæ Augustæ extet. Vide quæ infra dicimus de tempore censuræ Tiberio collatæ.

6. *Tiberius a Dionysio Alex. imperii collega agnitus.* — Denique imperii proconsularis Tiberii egregium exemplum habemus in libro carminum geographico, cui titulus, *Descriptio orbis.* Nam Dionysius Alexandrinus ejus auctor indicat se vixisse, dum plures imperatores simul dominarentur. Quare recte Eustathius ejus scholiastes ait eum vixisse οὐκ ἐπὶ τῶν ὑπατῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀνάκτων, id est, *non sub consulibus, sed sub imperatoribus.* In cujus rei argumentum adducit hunc locum :

Ἐκ Διὸς Αὐσονιῆες ἀεὶ μέγα κοιρανέοντες.

Id est, *e Jove Ausonii semper strenue dominantes ;* Et imprimis versus istos :

Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων,
Μητέρα πασάων πολίων, ἀφνειὸν ἔδεθλον.

Loquitur de Tiberio, aitque : « Qui amabilem secat in duas partes Romam, Romam honorabilem, meorum magnam domum principum, vel dominorum. » Sed qui sint plures illi principes, qui Romæ imperabant, quando Dionysius opus suum elucubravit, huc usque ignotum. Solum Eustathius recte monuit, cum Dionysius dicit, ἐμῶν ἀνάκτων, id est *meorum principum*, satis ostendere non sub consulibus se ista scribere, sed sub imperatoribus. At sub quo imperatore? hic opus, hic labor est. Antoninorum temporibus Dionysium vixisse, atque eos per ἄνακτας intelligendos censet Barthius lib. 58 Adversariorum, cap. 5. Scaliger in notis Eusebianis, num. 2215, Severum ac Caracallam et Getam filios ibidem significare arbitratur; idque adeo confidenter, ut Eustathium interpretem somniasse putet, cum indicat Dionysium Augusto imperante scripsisse. Vossius lib. 2, de Historicis Græcis cap. 5, ait : « Quid prohibet, ut divos fratres M. Aurelium et L. Verum intelligamus? » Addit tamen ex Plinii verbis proxime recitandis videri Dionysium sub Augusto floruisse. Card. Norisius cap. 9 Dissert. XI, de Cenotaphiis Pisanis Caii et Lucii Cæsarum, arbitratur Dionysium loco laudato Caium et Lucium Cæsares designare. Nam, inquit, « filii regis ἄνακτες a Græcis dicuntur, et ab Ammiano lib. 16, cap. 12, *Regales* appellantur, dum ait : Hos sequebantur potestate proximi reges numero quinque, regalesque decem, et optimatum series magna. In Codice veterum grammaticorum, pag. 2205, incertus auctor de Differentiis vecum ait : Inter regem et regalem hoc interest, quod regis puer. regalis est, rex, qui regit regnum. » Ita card. Norisius. Sed reges illi ac domini, de quibus Dionysius loquitur, alii non sunt, quam Augustus imperator, et Tiberius imperii collega. Certum enim, ut optime card. Norisius observavit, Dionysium imperante Augusto vixisse, qui eum in Orientem præmisit, ut Caio Cæsari in Syriam advenienti omnium regionum urbium, ac montium situs descriptos exhiberet; quod docet Plinius lib. 6, cap. 27. « Hoc in loco genitum esse Dionysium (in Arabia nempe) terrarum orbis recentissimum auctorem constat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit divus Augustus, ituro in Armeniam, ad Parthicas Arabicasque res, majore filio, » Caio sc. Cæsare.

7. *Augustus et Tiberius duces Ausonii appellati.* — Itaque Dionysius Ausoniorum semper strenue dominantium nomine, Augustum et Tiberium indicat. Card. Norisius loco laudato ait Dionysium, de Parthis sub num. 1040 loquentem, Augustum intelligere, dum ait :

Ἀλλ' ἔμπης κατὰ δῆριν ἀμαιμακέτους περέοντας
Αὐσονίοιο βασιλῆος ἐπεπρήυνεν ἀκωκή.

id est, juxta Henrici Stephani versionem : *Verumtamen prælio indomiti (insuperabiles) quamvis essent, Ausonii regis mansuefecit cuspis (hasta).* Dionysius Augustum intelligit, inquit Norisius, qui cum Asiam perlustrans, Tiberium cum legionibus anno Urbis DCCXXXIV in Armeniam misisset, tot armorum strepitu, tantum Phraati Parthorum regi terrorem incussit, ut feritate ac odio in Romanos posito, raptas Crasso aquilas ac signa ad Augustum remiserit, ac diuturniorem cum eodem pacem servaverit. Quæ etiam sententia est Vossii laudati, ubi ad explicandos hos versus Dionysii, locum Suetonii in Augusto cap. 21 adducit, qui ostendit eos optime Augusto convenire. At Ausonii regis nomine Tiberium etiam alibi significari docet Ovidius lib. 2 Tristium, qui ad Augustum scribens ait :

Sic assueta tuis semper victoria castris,
Nunc quoque se præstat : notaque signa petat.
Ausoniumque ducem solitis circumvolitet alis :
Ponat et in nitida aurea serta coma :
Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas :
Auspicium cui das grande : Deosque tuos.

Loquitur Ovidius de bellis a Tiberio post annum Christi quartum usque ad Augusti mortem gestis, et Tiberium *Ausonium ducem* appellat, teste ipsomet card. Norisio loco laudato, cap. 6. Quare per Ausonios *semper strenue dominantes* Dionysius Alexandrinus alios intelligere non potest, quam Augustum et Tiberium; cum constet, utrumque Ausonios vocatos; nec Caius et Lucius Cæsares eo nomine unquam appellati, quos etiam Dionysius ἄνακτας non vocasset. Certe in priori imperii Romani forma, quæ ab Augusto ad Marcum Aurelium et Lucium Verum

duravit, Cæsares ac imperatorum filios ab antiquis reges dictos me legisse non memini. Auctoritates a card. Norisio allatæ, pluresque hujusmodi, quæ leguntur in Glossario mediæ et intimæ latinitatis, verbo, *regales* intelligendæ de usu, qui invaluerat in regnis Romano imperio minime subditis, ac de regnis, quæ reges ab imperatoribus accipiebant; non vero de usu, qui in ipso imperio ab Augusto ad Marcum Aurelium viguit. Ex Dionysio itaque, qui Tiberii tempore vixit, habemus hunc cum Augusto corregnasse.

8. *Tiberius censor dictus.* — Cum imperio proconsulari censuram Tiberius accepit; quod elicio ex Suetonio in Tiberio cap. 21, ubi ait : « Ac non multo post, lege per consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. » Docet Suetonius in Octavio Augusto cap. 27, recepisse Augustum « et morum legumque regimen æque perpetuum, » quam censuram in Tiberium contulisse, quando cum imperii collegam dixit, ex verbis ejusdem Suetonii supra laudatis intelligitur. Reprehendit card. Norisius in Dissert. XI de Cenotaphiis Pisanis Caii et Lucii Cæsarum, cap. 16, Usserium, qui in Annalibus veteris Testamenti, ex eo quod Suetonius cap. 42, de Tiberio scribat, « in ipsa publicorum morum correctione, » præfecturam Urbis Pisoni detulisse, quod noctem continuumque biduum epulatus esset, colligat Usserius id contigisse, cum Tiberius « censor est factus. » Nam censor fuit, inquit card. Norisius, cum Augusto anno Christi XIV. Quare anno superiori censor designatus fuerat, non vero anno Christi XII. Sed Suetonius, si censorem Tiberium significaret, annum Christi XIV designasset, quo, « ipsa publicorum morum correctio » a censoribus peracta fuit. Itaque designat tempus, quo Tiberius publicis edictis urbano luxui modum ponebat anno Christi XXII. Ita card. Norisius, qui illud probare conatur ex Tacito et Suetonio paragrapho 13 ejusdem capitis. Sed non dubito, quin card. doctissimus hallucinetur, et quin censura Tiberio cum imperio proconsulari concessa fuerit; non quidem, ut eam tunc exerceret, cum ea a præsentibus Romæ censoribus semper acta fuerit : sed, ut eidem suo tempore incumberet. Cui Tiberium anno Christi XII, quo Romam rediit, operam dedisse suo loco videbimus. Eodem itaque anno Tiberius et collega imperii, et censor, appellatus.

9. *Quo die et anno Tiberius imperii collega dictus.* — Major difficultas est de anno, quo ii tituli Tiberio concessi. Clemens Alexandrinus lib. I Stromatum scribit Tiberium regnasse « annis viginti sex, mensibus sex, diebus novemdecim. » Quibus ex verbis sequeretur Tiberium V *kalend. Septembris* præcedentis anni, die nempe vicesimo octavo mensis Augusti, collegam imperii dictum esse. Obiit enim Tiberius, ut suo loco videbimus, XVII kalendas Apriles anni Christi XXXVII, ideoque a die quinto kalendas Septembris anni Christi X ad quintum kalendas Septembris anni Christi XXXVI, anni sunt viginti sex absoluti : ab eo die ad quintum kalend. Martias anni Christi XXXVII, tres illi menses interjiciuntur tandemque a quinto kalendas Martias ejusdem Christi anni XXXVII ad XVII, kalendas Apriles, quo die Tiberius obiit, ultimo termino excluso, dies sunt XIX. Sic enim menses et dies a Clemente memorati, more scilicet Romano, non vero nostro, numerandi, ut in dissertatione Hypatica, parte prima, cap. 3, num. II, demonstravi. Hac numerandi ratione ab antiquis, dum menses ac dies numerant, sæpe usurpata, a recentibus scriptoribus non observata, loca clarissima non raro ab his intellecta non fuere. Dies quintus kalendas Septembris ab Augusto electus, quia, ut ibidem num. VII ostendi, dies quintus kalendas in quamdam religionem venerat ab anno Urbis DCCXXV, quo Augustus, victis superiori anno Antonio et Cleopatra, aram Victoriæ dedicavit, ut ostenderet « imperium se ex victoria esse adeptum, » ut inquit Dio lib. 51. Ad quam dedicationem electus quinto kalendas Septembris, ut discimus ex antiquo kalendario marmoreo apud Gruterum pag. 133, in quo ad eamdem diem habetur annotatum : ARA VICTORIÆ IN CURIA DEDICATA EST. Sic Augustus anno Urbis DCCXXXI, non alio die quam quinto kalendas Julias imperium proconsulare accepit, eodemque postea Tiberium Cæsarem nuncupavit. Quare Clemens Alexandrinus rei gestæ diem nobis conservavit, sed numeri annorum corrupti, quod in eo auctore non infrequens.

10. *Velleius et Suetonius de anno, quo Tiberius imperii collega dictus, dissentiunt.* — Velleius lib. 2, cap. 120, de rebus a Tiberio anno superiori gestis agens ait : « Mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit exercitus, præsidia munit, etc., maximaque cum gloria, incolumi omnium, quos transduxerat, numero, in hiberna revertitur. » Hæc præcedenti anno acta. Tum cap. 121 ait Velleius : « Eadem et virtus et fortuna subsequenti tempore ingressa animam imperatoris Tiberii fuit, quæ initio fuerat; qui concussis hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, cum res Galliarum maximæ molis, accensasque plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis, quam pœna, mollisset; et senatus populusque Romanus, postulante patre ejus, ut æquum ei jus in omnibus provinciis exercitibusque esset, quam erat ipsi, decreto complexus esset : (etenim absurdum erat non esse sub illo, quæ ab illo vindicabantur; et qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non judicari parem) in Urbem reversus, jampridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Dalmatisque egit triumphum ! » Per hæc verba, subsequenti tempore, intelligit Velleius annum Christi XI et XII, aitque primo Tiberium res Viennenses composuisse, et imperium proconsulare accepisse; anno vero insequenti cum Romam venisse, ibique triumphasse. Quæ opinio superiori præferenda, ut ait card. Norisius in litteris ad me nuper scriptis, quod Velleius rerum a Tiberio

gestarum testis fuerit, et hæc verba, in hiberna revertitur, gesta a Tiberio præcedenti anno claudere videantur. Refragatur tamen Velleio Suetonius in Tiberio cap. 20 et 21; ubi legem illam in Tiberii gratiam anno tantum Christi duodecimo latam scribit, aitque: « A Germania in Urbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit... Dedicavit et Concordiæ ædem, item Pollucis et Castoris, suo fratrisque nomine de manubiis. Ac non multo post lege per consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est! » Ubi vides Suetonium prius memorare triumphum anno Christi XII, certissime actum, quam legem illam, qua imperium proconsulare Tiberio concessum. Nec hic solum Suetonius Velleio contrarius est in rebus gestis Tiberii describendis; sed etiam alibi, quando loquitur de anno, quo Tiberius Rhodum secessit, ut supra ostendimus. In iisdem litteris ait card. Norisius, jam anno Urbis DCCLIX, Christi nempe sexto, ædem Pollucis et Castoris Tiberium dedicasse, teste Dione lib. 55, ædem vero Concordiæ anno Urbis DCCLXIII, antecedente nempe Christi anno ex eodem Dione ibidem, ideoque Suetonium intelligere *manubias*, hoc est, spolia in triumpho lata, postea in utroque templo Tiberium dedicasse. Vox enim illa *manubiæ* id temporis triumphum, cujus illæ pompam auxerant, jam peractum indicant, ita ut manubiæ hostiles in pompa triumphi spectandæ delatæ fuerint, et ex his utrumque templum sacratum. Sed quidquid sit, certum est Suetonium velle triumphum præcessisse legem illam in Tiberii favorem emissam, adeoque a Velleio in anno rei gestæ dissidere. Uter erravit, incertum; eoque magis, quod Clemens Alexandrinus ab utroque discrepat, ut mox vidimus. Quia tamen Tiberius anno Christi XXI, rursusque anno Christi XXXI consul processit, existimandum, utrumque consulatum ob decennalia et vicennalia imperii proconsularis a Tiberio gestum; ideoque et illum anno Christi XI imperio proconsulari donatum: quanquam uterque consulatus anno Christi XII, quo rem actam narrat Suetonius, respondere etiam possit, etiamsi quinquennalia legitimo tempore celebrata fuerint.

11. *Primum argumentum Petavii adversus nostram sententiam.* — Petavius lib. II de Doctrina Temporum, cap. 7, proconsularem Tiberii dignitatem pluribus examinavit, eamque citra principatum eidem datam conclusit. Primum ejus argumentum deductum a Liviæ post Augusti mortem sollicitudine, quæ Tiberio absente « acribus custodiis domum et vias sepsit, donec Tiberius advenisset; ac tum simul excessisse Augustum, et rerum potiri Neronem fama tulit, » ut inquit Tacitus. Mox: « Primum facinus novi principatus fuit, postlumi Agrippæ cædes. » Nondum igitur imperator, princepsve creatus erat Tiberius, alioqui neque metuendi causam haberet Livia; neque novum principatus exordium caperetur; neque novus denique principatus appellaretur. Quod et ostendit Tiberii cunctatio, et imperii per speciem in senatu detrectatio, de qua idem Tacitus et Suetonius in Tiberio cap. 24. Ita Petavius. Sed Tacitus et Suetonius ex eorum verbis explicandi; ille Tiberii tergiversationis causæ et finis ab eo intenti rationem reddit, quia nempe Germanicus legiones, immensa sociorum auxilia, et favorem populi in manu habebat; adeo ut fuerint qui promptos se ostentavere, « si Germanicus vellet imperium, » inquit Tacitus Annal. lib. 1, quod et Velleius lib. 2, et Suetonius in Tiberio cap. 25, confirmant; imo Suetonius ait: « Simulavit et valetudinem (nempe Tiberius), quo æquiore animo Germanicus celerem successionem vel certe societatem principatus operiretur. » Qui locus notatu dignissimus; si enim nullus antea in societatem imperii assumptus, vana hæc ridiculaque Tiberii simulatio fuisset. Denique novus principatus, monarchicus nempe novumque principatus exordium minime officiunt priori Tiberii principatui; cum sæpe contigerit, ut filii a patribus Augusti dicti fuerint, et post eorum mortem a novo principatu nova epocha inchoata fuerit, ut omnibus notum.

12. *Alia argumenta Petavii adversus eamdem.* — Affert præterea Petavius locum Spartiani in Hadriano, ubi de M. Aurelio et L. Vero loquens: « Hi sunt, inquit, qui postea duo pariter Augusti primi rempublicam gubernavere, » quod et in Ælio Vero et in Antonino Philosopho rursus repetit. Unde infert Petavius, Augusto demum mortuo principatum et absolutum imperium obtinuisse Tiberium, et quod par Augusto in provincias et exercitus nactus fuerit imperium, non ex eo principem et imperatorem, Augustumve consalutatum esse. Sed vana hæc objectio; nullus enim unquam dixit, Tiberium, vivente Augusto, Augusteam dignitatem adeptum esse, cum Romanum imperium ante M. Aurelium duos Augustos non viderit. Tiberius itaque collega quidem imperii fuit, sed non Augustus; princeps etiam et imperator appellatus est, sed inde non sequitur, eum Augustum fuisse, quia nullam in Urbe potestatem aut imperium habebat, sed tantum tribunitiam potestatem et proconsulare imperium, ratione cujus idem quod Augustus in provinciis et exercitibus poterat. At, inquit Petavius, pleraque quidem summi imperii et potestatis, hoc est, Græci dicunt, τῆς βασιλείας ornamenta jampridem in Tiberium collata fuerant, sed hujusmodi fere, quæ citra amplissimum fastigium aliis concessa sunt, quos nemo ideo Romanos imperatores appellet. Sunt hæc tribunitia potestas et proconsulare in provincias atque exercitus imperium. De tribunitia potestate dubium non est, quin permulti compotes ejus fuerint, qui imperatores nullo modo censentur: ut Agrippa, qui ante Tiberium eo honore exornatus fuerat. Multi etiam proconsularem dignitatem citra imperium adepti sunt. Germanicus Drusi filius adoptatus a Tiberio nunquam imperator fuit, neque Romanos inter imperatores refertur. Et huic ipsi tamen proconsulare imperium, Tiberio postulante, senatus detulit. Tacitus lib. 1, qui et lib. 2, refert anno ab

Urbe condita DCCLXX Christi nempe XVII, eidem provincias a senatu permissas, « quæ mari dividuntur, majusque imperium quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu principis obtinerent. » Sed et aliis nonnullis, ut ad spem imperii successionisque certissimam, priusquam imperatores et Augusti forent, idem honor est habitus. Ita Petavius, qui non animadvertit eos imperii collegas dictos fuisse, non qui tribunitia tantum potestate, aut qui imperio tantum proconsulari, sed qui utroque titulo absoluti imperii partibus atque ab imperatoribus cum imperio pariter assumptis, decorati essent. Quare exempla, quæ in medium adducit, ad rem non faciunt. Proconsulare enim imperium, quod inter titulos principatus, nullis extra Urbem limitibus coarctabatur, et tamen quod concessum est Germanico, ad provincias tantum, quæ mari dividuntur, extendebatur. Unde et fallitur Lipsius, dum in notis ad lib. 1 Annal. Taciti scribit petitum fuisse Germanico proconsulare imperium perpetuum, quæ pars supremæ potestatis est. Qua de re legenda quæ scripsi in prima parte Dissert. Hypat. cap. 3, num. IV. Denique non audiendus Petavius, quando negat eos imperatores dictos fuisse, qui tribunitia potestate et imperio proconsulari præditi erant. Nam tot exemplis contrarium inferius constabit, ut mirum sit, virum doctissimum in ea sententia fuisse; cum etiam a Getæ Cæsaris quinquennalibus Cæsares omnes : licet neque tribunitia potestate, neque imperio proconsulari exornati essent, imperatores nuncupati fuerint, ut infra ostendam. Velleius lib. 2, cap. 21, postquam locutus est de rebus a Tiberio anno Christi X gestis, ait : « Eadem et virtus et fortuna subsequenti tempore ingressa animam imperatoris Tiberii fuit, quæ initio fuerat, » etc. supra recitata. Loquitur de rebus anno Christi XI, quo Tiberius proconsulare imperium accepit, gestis : et Tiberium, quem antea Cæsarem tantum appellarat, *imperatorem* vocat. Verum est Tiberium imperatoris prænomen etiam post mortem Augusti recusasse, ut ait Suetonius in Tiberio cap. 26. « Prænomen quoque imperatoris, cognomenque patris patriæ, et civicam in vestibulo coronam recusavit : ac ne Augusti quidem nomen, quanquam hæreditarium ullis, nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. » Sed ex illis verbis male infert Petavius, Tiberium ante Augusti mortem imperatorem dictum non esse, cum Velleius eum eo nomine appellet; certumque sit, alios imperii collegas imperatores nuncupatos fuisse, idque ratione imperii proconsularis : ut suo loco demonstrabo.

13. *Tiberius et Germanicus in Germania bellum gerunt.* — Dio lib. 56, loquens de rebus hoc anno gestis ait : « Tiberius et Germanicus, cui proconsulare erat imperium, impressionem in Germaniam fecerunt, etc., prope Rhenum usque ad autumnum morati, ludis in honorem natalium Augusti actis, in Italiam reversi sunt. » Zonaras in Vita Augusti de Tiberio loquens ait : « Post hæc ipse et Germanicus in Celticam impressione facta, quasdam ejus partes incursarunt, etc. » Quæ supra ex Dione retulimus. Ubi vides Zonaram vocem *proconsulis* omittere, quam in priori parte Dissert. Hypat. cap. 3, num. IV et V ad Tiberium, non vero ad Germanicum referendam censui, quod tunc existimarem, Tiberium anno præcedenti proconsulari imperio donatum, hancque inscriptionem ab Hervarto cap. 248 suæ Chronologiæ recitatam, quam Viennæ in Gallia legi dicit, ad Tiberium referri.

I. O. M.
TI. CLAVD.
CENSOR.
P. PROCON.
V. S. L. M.

Id est, *Jovi Optimo Maximo, Tiberius Claudius Censor, P. Proconsul, votum solvit lubens merito.* Tiberium vero hoc anno Viennam venisse diserte docet Velleius loco anno præcedenti citato; et insinuat Dio laudatus, quando ait, εἰς τὴν Κελτικὴν εἰσέβαλον id est, *in Celticam impressionem fecerunt.* Celticæ enim nomine non tantum Germania, sed et Gallia intelligitur, ut testis est Cluverius lib. 1 de veteri Germania. Unde et Dionis locus male ab interprete versus. Sed præterquam quod inscriptio illa nunc Viennæ non extat, ut vir clarissimus juvenis in historia Delphinatus universæque Galliæ versatissimus ad me scripsit, monuit me per litteras card. Norisius, Gruterum pag. 14, has duas inscriptiones in medium adducere.

1.	2.
I. O. M.	I. O. M.
TI. CLAVD	TI CLAVD
CENSOR	CENSOR
.·.·. PROQ.	P..... PROC
V. S. L. M.	V. S. L. M.

14. *Tiberius Africæ proconsul diversus a Tiberio Augusti filio.* — Ex quibus discimus, inquit card. Norisius, Tiberium Claudium cognomine *censor*, hoc est, censorinum (desunt enim syllabæ finales) ibidem designari non PROCONSULEM, sed *provinciæ*, vel *privatarum*, seu privatæ rei PRO Curatorem : additque Josephum Scaligerum compilatorem Indicis Gruteriani cap. 23. CENSOREM pro cognomine legere, qua de re, inquit card. Norisius, se non litigare ; sed haberi in priori lapide Claudium PROQUÆSTOREM, in alio PROCURATOREM, virum alium sane a Tiberio postea Augusto. Ita card. doctissimus. Præfata itaque inscriptio ab Hervarto recitata ad Tiberium imperii collegam non spectat, sed ad Tiberium censorinum in Gruterianis inscriptionibus memoratum, cujus etiam Tertullianus in Apologetico cap. 9, ut opinor, meminit, quando ait : « Infantes penes Africam Saturno immolabantur palam usque ad proconsulatum Tiberii. » Scaliger in epistola ad Casaubonum, quæ post ejus Opuscula legitur pag. 485, dicit hæc verba non posse intelligi nisi de imperatore : « Alii enim omnes, inquit, cum nomine ipso citantur, Tiberius Julianus, Tiberius

Cornelius, et quidem compendio TI solus imperator suo prænomine tantum designatur. » Sed Tiberium Africæ proconsulem, Porphyrii et Lactantii auctoritate, Hadriano imperante floruisse, ostendit Valesius in notis ad orationem Eusebii habitam in tricennalibus Constantini. Prior lib. 2, de Abstinentia ait : « Pallas vero, qui de sacris Mithriacis optime omnium scripsit, humanas victimas fere ubique abolitas esse prodit, principatu Hadriani ; » quod confirmat Lactantius in lib. 1 Divinarum Institutionum cap. 21. « Apud Cyprios humanam hostiam Jovi Teucer immolavit ; idque sacrificium posteris tradidit : quod est nuper Hadriano imperante sublatum. » Quare ad idem tempus respexit Tertullianus, quando scripsit infantes in Africa Saturno palam immolatos fuisse usque ad proconsulatum Tiberii, qui sacerdotes Saturni ob eam causam cruci suffixit. Cujus rei testem Tertullianus addit, esse militiam *patriæ suæ*, vel ut quidam codices scriptum habent, *patris sui*, quæ idipsum munus Tiberio proconsuli functa est. Ex quo apparet, adhuc recentem fuisse hujus rei memoriam. Cur enim testes citaret milites seu apparitores proconsularis officii, nisi adhuc quidam superfuissent, aut superesse potuissent ex iis qui Tiberio proconsuli apparuerant, tunc cum sacerdotes illos in crucem egit? Quare proconsulatus ille Tiberii commode refertur in tempora imperatoris Hadriani, inquit Valesius, cui subscribo. Ex his manifestum fit eumdem Tiberium cognomine *censorem*, fuisse diversis temporibus proquæstorem, rerum privatarum procuratorem, et Africæ proconsulem.

15. *An tam Tiberius quam Germanicus fuerint proconsules.* — Sed, ut redeam ad Tiberium, qui postea imperavit, videtur ille proconsul fuisse in expeditione Celtica, hoc anno suscepta, ideoque in hoc Dionis loco, « Tiberius et Germanicus cui proconsulare erat imperium, » vox *Germanicus* transposita, vel ultima verba ad Tiberium referenda, cujus durioris loquendi modi non desunt exempla. Et ratio est, quia Germanicus missus est ab Augusto in Germaniam anno Christi septimo, ibique usque ad annum Christi nonum bellum gessit, sed Tiberii legati nomine, non vero tanquam proconsul : quod ex eo constat, quod anno Christi IX Augusto et Tiberio triumphus decretus, Germanico insignia triumphalia, ut suo loco ex Dione ostendimus. Quod si proconsul bellum gessisset, ovatione cohonestatus fuisset. Ovidius lib. 2 de Ponto, eleg. 1 ad Germanicum, describens triumphum a Tiberio sequenti Christi anno gestum ait :

> Pertulit hoc idem nobis, Germanice, rumor,
> Oppida sub titulo nominis esse tui.

Nempe in triumphali pompa argenteas figuras oppidorum, quæ Germanicus ceperat, sub nomine Germanici, id est a Germanico capta, in titulis indicata. Nihil de ovatione Germanici, quia ei decreta non fuerat, sed ornamenta tantum triumphalia, quæ aliis etiam legatis data Dio testatur anno Urbis DCCLXII. Cum itaque ante cladem Varianam Germanicus Tiberii legatus tantum fuerit, non videtur post eam cladem, quando rursus in Germaniam cum Tiberio missus est, alio titulo exornatum fuisse ; præsertim cum post institutum imperium vix videamus duos proconsules in eodem exercitu fuisse. Norisius tamen card. in litteris ad me scriptis, ubi præfatos Ovidii versus describit, arbitratur, cum ob cladem Varianam majoribus copiis bellum gerendum esset, Augustum, non Tiberium solum, sed etiam Germanicum proconsulari imperio fultum, anno Christi antecedenti in Germaniam misisse ; uti olim bello periculoso per duos consules idem bellum, stante republica, administrabatur, quod minus mihi probatur. Recte tamen in iisdem litteris card. Norisius monet, perperam me adduxisse sequentem locum Suetonii Caligulæ vitæ initio ad ostendendum in præfato Dionis loco, vocem *proconsul* non ad Tiberium, sed ad Germanicum, et epitheta non semper ad proximiora substantiva referri : « Germanicus Caii Cæsaris pater, a Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, et post eum consulatum statim gessit, » inquit Suetonius, cujus verba in Dissert. Hypat. parte prima cap. 3, numer. VI, sic explicanda dixi cum Casaubono, ut virgula ante adverbium *statim* apponenda esset, et significaret Suetonius, Germanicum, statim ut adoptatus, quæsturam gessisse ; sicque adverbium *statim* proxime referretur ad quæsturam, non vero ad consulatum, qui immediate ante illud legitur. At hæc Casauboni explicatio, quam ibi secutus sum, rejicienda ; cum vox *statim* non sit exclusiva medii temporis, sed magistratus intermedii, nempe præturæ, quæ semper medius erat magistratus inter quæsturam et consulatum. Scribit enim Dio anno Urbis DCCLXV, Christi XII : « Postea consulatum Germanicus, nondum gesta prætura, accepit. » Quod indicat, inquit card. Norisius, vox illa *statim* apud Suetonium ; cum Dio anno Urbis DCCLX, Christi VII, Germanicum quæsturam gessisse scribat. Illud superest observandum Zonaram hujus anni initio citatum, cum hæreret, an vox *proconsulis* apud Dionem transposita fuisset, illam prætermisisse, solumque scripsisse : « Post hæc ipse (nempe Tiberius) et Germanicus in Celticam impressione facta, quasdam ejus partes incursarunt, etc. »

JESU CHRISTI ANNUS 14 ET 15.

Consules. — Decimus quartus annus T. Julio Germanico et Fonteio Capitone coss. adscribitur[1] : quo, ut in præcedente, nihil gestum reperitur quod ad nostrum institutum spectare videatur : sicut nec in sequenti, quo inierunt consulatum C. Silius Nepos et L. Munatius Plancus.

[1] Dio. Hist. Rom. lib. LVI.

Anno periodi Græco-Romanæ 5505. — Olymp. 197. an. 4. — Urb. condit. 765. — Jesu Christi 12. secundum Baronium 14. — Augusti imp. 56.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Germanicus Cæsar*, et *C. Fonteius Capito.*

2. *Tiberius et Germanicus Romam reversi.* — Tiberius et Germanicus currenti tantum anno e Germania in Urbem redierunt, ut elicio ex Velleio lib. 2, cap. 104, ubi postquam Tiberium, protinus ab adoptione, quæ V kalendas Julias anni Christi IV contigit, in Germaniam missum scripsit, addit : « Missus cum eo præfectus equitum in Germaniam successor officii patris mei, cælestissimorum ejus operum, per annos continuos novem præfectus, aut legatus, spectator, et pro captu mediocritatis meæ adjutor fui. » Quod si anno præcedenti Tiberius et Germanicus Romam venissent, non annos *novem*, sed *octo* tantum Velleius Tiberii legatus fuisset. Quare, quando Suetonius in Tiberio cap. 20 de Tiberio ait : « A Germania in Urbem post biennium regressus, » biennium illud usque ad præsentem annum prorogat. Quando vero Dio et Zonaras præcedentis anni initio citati scribunt, Tiberium et Germanicum *autumno*, præcedentis nempe Christi anni, Romam reversos esse, adversus Velleium testem oculatum audiendi non sunt. De triumpho Tiberii hoc anno gesto, eique jam ab anno Christi IX decreto, legendi Dio, Velleius et Suetonius.

3. *Caligula alio in loco genitus, in alio natus.* — Natus hoc anno Caius Caligula, qui postea imperavit, de cujus nativitatis loco hactenus controversia mota. Suetonius in ejus vita, cap. 8, ait : « Caius Cæsar natus est pridie kalendas Septembris, patre suo et C. Fonteio Capitone coss. Ubi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. Cnæus Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit : Plinius Secundus in Treveris, vico Ambiatino supra Confluentes; addit etiam pro argumento, aras ibi ostendi inscriptas, OB AGRIPPINÆ PUERPERIUM. Versiculi, imperante mox eo, divulgati apud hibernas legiones procreatum indicant.

> In castris natus, patriis nutritus in armis,
> Jam designati principis omen erat.

Ego in Actis Antii invenio editum. » Respondetque postea ad Plinii rationes. Lipsius vero in notis ad lib. 1 Annal. Taciti, ubi is de Caio Caligula scribit : « Jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, » pluribus refellit Suetonium, Pliniumque tuetur, dicens nihil obstare, Agrippinam relictam a Germanico marito in Germania, ibi hoc anno peperisse, eodemque in Urbem rediisse. Sed tam Plinius, quam Suetonius et Lipsius, aliique alterutrum secuti, meo judicio hallucinantur. Caius enim alio in loco genitus, alio in loco natus. Incidit ejus natale in diem ultimum mensis Augusti currentis Christi anni, ideoque mense circiter Octobris anni antecedentis, quo Germanicus adhuc in Germania erat, procreatus est ; sicque accurate Tacitus ait, hunc in castris genitum, et in contubernio legionum eductum, seu educatum. Ex quibus tamen verbis perperam infert Lipsius, existimasse Tacitum in Germania Caium natum esse. Versiculi vero laudati neque ei, neque Plinio favent : *in castris* enim *natus*, idem est quod, *in castris genitus*, quomodo eos divulgatos existimo, quibusve verbis eos ipsemet Lipsius exhibet. Denique recte dicit Suetonius, cum Agrippina bis in Germania filias enixa fuerit, inscriptionem a Plinio allatam ad rem non facere. Caius itaque in Germania genitus, Antiique in Italia natus.

4. *Census inchoatur.* — Eusebius in Chronico anno Abrahami 2028 secundum editionem Pontaci ait : « Augustus cum Tiberio filio suo censum Romæ agitans, invenit hominum nonagies trecentena et septuaginta millia. » Incipit hic annus Abrahami kalendis Octobris præcedentis Christi anni. Quare census, qui annos aliquot, antequam lustrum conderetur, fieri solitus erat, hoc anno inchoatus. Ille enim nonnisi censoribus Romæ præsentibus editus. Ad alium itaque annum lustrum, ad alium census pertinet. Præterea censura cum imperio proconsulari Tiberio communicata, isque censor declaratus, sed ea potestas ante ejus in Urbem reditum ad actum non reducta. Quæ duo hactenus non satis observata. Toto anno sequenti census continuatus, cum lustrum ad annum Christi XIV pertineat.

Anno periodi Græco-Romanæ 5506. — Olymp. 198. an. 1. — Urb. cond. 766. — Jesu Christi 13. secundum Baronium 15. — Augusti imp. 57.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Silius* et *L. Munacius Plancus*, ex Dione. Baronius priorem vocat C. Silium Nepotem : sed cognomen illud *Nepos* fictitium, ut jam alibi cum card. Norisio dixi.

2. *Imperium Augusto in decennium concessum.* — Augustus « quintum in decennium gubernationem reipublicæ, invitus scilicet accepit : Tiberio tribunitiam potestatem prorogavit : Druso Tiberii filio potestatem consulatus tertio anno, etiam non gesta prætura, petendi, » inquit Dio sub hujus anni coss. Mediobarbus hunc nummum Tiberii producit, TI. CÆSAR AUGUSTI F. TR. POT. XV. Repræsentantur quadrigæ triumphales. In postica, CÆSAR AUGUSTUS DIVI F. PATER PATRIÆ. Visitur caput Augusti. Producit et nummum Augusti, CÆSAR AUGUSTUS DIVI F. PATER PATRIÆ. Caput Augusti. In postica, TI. CÆSAR AUGUSTI. F. TR. POT. XV. Quadrigæ triumphales. Tiberius currenti anno *V kalend. Julias* tribunitiam potestatem XV suscepit. Quare præfati nummi similesve a Mediobarbo in numismatibus imperatorum Romanorum descripti, hoc anno cusi sunt. Ait Mediobarbus V. C. ad triumphum Tiberii de Pannoniis, Dalmatis, et Germanis, quem anno superiori duxit, hos nummos spectare. At referendi illi ad victorias ultimo decennio reportatas, non vero ad Tiberii triumphum. Hinc factum, ut annis decennalibus imperatorum dicatis quadrigæ triumphales ob victorias præcedenti decennio relatas decretæ fuerint, ut infra sæpius visuri sumus. Imperatorum enim decennalia a prorogatione imperii Augusto concessi in decennium nata : ideoque in illis de more acta, quæ singulis decenniis in honorem Octaviani Augusti factitata fuerant. Ob eamdem rationem Augustus, qui hactenus *imperator* tantum XX in nummis dicebatur, appellatus est imp. XXI., ut liquet ex hoc nummo a Mediobarbo recitato, IMP. CÆSAR DIVI F. AUGUSTUS IMP. XXI. in postica, PONTIF. MAXIM. TRIBUN. POTEST. XXXVII. S. C. quod exemplum successores in decennalibus quandoque imitati sunt.

JESU CHRISTI ANNUS 16.

1. *Archelaus damnatus exilio.* — Anno Christi decimo sexto, duobus Sextis, iisdemque Nepotibus, Pompeio et Appuleio coss., Archelaus Ethnarcha Romæ a legatis Samaritanorum ac Judæorum judicio postulatus, nono principatus sui anno (ut Josephus testatur [1]) damnatus Viennam Galliæ civitatem in exilium mittitur, pecunia ejus fisco adjudicata, et ditione sua contributa Syriæ. Hæc pluribus Josephus : qui tamen sibi parum constans, alibi dicit [2] id accidisse anno regni ejus decimo. Porro quod spectat ad tempus damnationis Archelai : Dio [3] Josephum secutus (cum enim post multos annos, nempe Severi imperatoris temporibus, scripserit; res Judæorum a Judæo historico mutuatus creditur) damnatum dicit Herodem Palæstinum (sic enim Archelaum nominat) et trans Alpes relegatum, ac partem ejus ditionis in publicum esse redactam sub consulatu M. Æmilii Lepidi et L. Arruntii, anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo nono, quo ipso anno a Josepho exactus ponitur, prout ex numero annorum regni Herodis patris ejus ab eodem auctore descripto perfacile quis intelliget. Sed quam manifeste erret, satis superius demonstravimus, cum de tempore nati Christi egimus. Assentitur et nostræ huic chronologiæ Eusebius [4] dum anno Augusti imperatoris ultimo contigisse ait exilium Archelai in Galliam.

2. Adversus autem ista hæc nobis objectio facta est ex Josepho Judæo. Si post tot Christi annos vixisse ponatur Herodes : non potuit (ut a Josepho asseritur) ejici ab Augusto in exilium Archelaus. Cui primo responderim, si Josephum quis sibi sequendum proponat, deserat necesse est evangelicam veritatem, utpote qui Judæus auctor (ut ostendimus) ante Christum natum ponat Herodis senioris obitum. Sed redarguimus ejusdem auctoris levitatem et inconstantiam ex ipsiusmet scriptis superius recitatis. Porro si quis eidem ita secum pugnanti, et evangelicæ veritati penitus repugnanti fidem adhibendam putaverit : hac ex parte Celsum, Porphyrium et Julianum impietate se superare cognoscat, cum iidem licet Christianæ religionis hostes infensissimi, et contradictores acerbissimi, nunquam tamen ausi reperiantur præponere Josephum Evangelistis. At cum non solum (quod satis erat) evangelica veritate redarguerimus Judæum historicum, sed ex suis ipsius scriptis sæpenumero, aperta luce eum mendacissimum ostenderimus, et in hoc ipso de annis Herodis adeo diversa et plane contraria locutum viderimus, quomodo non magis sequendus nobis fuit Eusebius, quem scimus ea quæ hujus sunt temporis esse mutuatum a Phlegonte chronographo

[1] Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 6. — [2] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 15. — [3] Dio hist. Rom. lib. LVI. — [4] Eusebius in Chronic.

omnium antiquissimo ac famosissimo. Qui quidem Eusebius ponit ultimo Augusti anno exilium Archelai, ubi novem regnasset annos, ultimo autem tantummodo inchoato. Eusebium secutus est Beda de sex ætatibus, et alii nobiliores chronographi. At vero qui ea objecit severus exactor, ut excludat tempus Augusti ab exilio Archelai, novem ipsius regni annos ex Josephi sententia vult numerari plenissimos, non inchoatos tantum, ut diximus, ita magis favens uni Judæo, quam pluribus Christianis, et Josepho sibi ipsi contradicenti, quam Eusebio ex Phlegonte vera prodenti, et inhæreat Judaicæ historiæ magis quam evangelicæ veritati; sed ostendat ipse primum Josephum multipliciter mendacii redargutum non adeo enormiter et frequenter errasse: ut sui prærogativa sit cæteris præponendus. Sed ad ejusdem Archelai proscriptionem redeamus.

3. Quænam autem objecta sint illi crimina, ut sic damnatus fuerit, Josephus [1] his verbis rem gestam enarrat : « Primates tam Judæorum quam Samaritarum, non ferentes ejus tyrannidem, detulerunt eum ad Cæsarem; maxime cum scirent eum contra ipsius mandatum fecisse: a quo jussus fuerat ex æquo ac bono præesse subditis. Hoc audito Cæsar commotus accersit procuratorem ejus Romæ agentem, et ipsum Archelaum nomine : nec dignatus quidquam scribere : Vade, inquit et quamprimum illum ad nos adducito. Qui accelerata navigatione in Judæam delatus, reperit eum cum amicis in convivio; indicataque voluntate Cæsaris, ad profectionem hortatus est. Mox ubi venit, Cæsar auditis ejus accusationibus et ipsius defensione, misit eum Viennam in exilium, quæ est urbs Galliæ, mulctatum prius omni pecunia. » Hæc ille.

4. *Cur Josephus eumdem timuit.* — Ex his itaque certior causa redditur, cur Joseph monitu angeli reversus ab Ægypto idcirco noluit in Judæam venire, quod audisset illic regnare Archelaum Herodis filium loco patris sui : nam et in Galilæa, quo secessit, itidem filius Herodis regnabat: unde patet illum non extimuisse successores Herodis, sed Archelai tyrannidem jam omnibus notam. « His peractis, ac finibus Archelai principatus in provinciam redactis, inquit Josephus [2], procurator Coponius quidam eques Romanus in Judæam missus est, ea sibi a Cæsare potestate mandata. Hoc disceptante, Galilæus quidam, Simon nomine, defectionis arguebatur : quia indigenas increparet, si tributum Romanis pendere paterentur, dominosque post Deum ferre mortales. » Hæc Josephus : quem, dum alibi [3] id factum ait per Quirinum consularem tunc a Cæsare in Syriam missum, et cum eo Coponium, jam superius cum de annis regis Herodis egimus, confutavimus, ipsumque errore temporis lapsum ostendimus.

5. *Judæa in provinciam redacta.*—Videas eumdem auctorem, confusis semel temporibus et res gestas simul confundere; ut cum scribit [4] tempore census Quirini, Judam Gaulanitem una cum Sadocho Pharisæo novam hæresim de non pendendo tributo Romanis pervulgasse, idque post Archelai obitum contigisse : alibi tamen [1] (ut vidimus) id ipsum factum scribit a Simone quodam homine Galilæo : sed verius existimamus, cum diversa sint nomina, diversas etiam fuisse personas, ac tempora; Judamque auctorem sectæ, Simonem vero assectatorem; et illa de Juda temporibus nascentis Christi sub præside Syriæ Quirino, ista vero de Simone post exactum Archelaum, cum Judæa est juncta Syriæ; illa occasione census, ista vero contigisse ea ex causa, quod Judæa sit in provinciam redacta, facta haud dubium deterioris conditionis. Quantumvis enim Archelaus tyrannus esset, circumcisus tamen proselytus ex patre itidem circumciso proselyto natus erat, ac proinde eorum gentilis videretur : sed redacta semel Judæa in provinciam, regnum Judæorum jam penitus videretur abscissum: qua novitate, compressa semel secta Galilæorum, in Simone revixit. Sæpius enim, post excisas etiam Hierosolymas, Galilæos eadem solitos prædicare, turbasque ciere ac movere, ob idque libenti animo mortem oppetere; jam superius, cum de Galilæorum origine egimus, satis manifestavimus. Nec est quod quis dicere possit, eumdem fuisse Judam atque Simonem, eamdemque personam nominatam duobus nominibus : nam etsi in Scriptura divina id frequens est, ab eodem tamen Josepho haud facile usurpatum invenitur.

6. *Augusti obitus.* — Eodem anno, decimo quarto kal. Septembris, qua die quondam primum consulatum inierat, Octavianus Augustus e vita excessit, cum annos septuaginta quinque, menses decem, et dies viginti sex vixisset : siquidem natus est nono kal. Octobris. Solus summum imperium gessit a victoria Actiaca annos quadraginta quatuor, demptis diebus tredecim. Hæc Dio [2] post Tacitum. Qui autem numerant annos ejus imperii a triumviratu inchoato, regnasse colligunt annos quinquaginta sex, et menses sex; ut Epiphanius [3] et alii, quos superius recensuimus. Qui vero supputant annos a nece Cæsaris, quo anno eidem armato in Antonium (ut diximus) collata est a senatu summa imperii potestas, quinquaginta septem annos, menses sex, ac dies duos annumerant, ut Josephus [4] et alii : ea ratione auctor libri de Oratoribus, longe alius haud dubie quam Tacitus [5] eum regnasse ait annos quinquaginta et octo, quod scilicet ejus ultimi anni dimidium et amplius regnasset. At de annis Augusti fusius superius actum est.

7. *Ejusdem de græco sermone lex.* — Sed antequam ad Tiberium Octaviani Augusti successorem convertamus stylum; ea quæ de eodem Augusto scribit Suetonius, attendamus; dum ait, ipsum haud diu ante obitum togas distribuisse ac pallia, vestimenta nimirum Romanorum atque

[1] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 15. — [2] Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 7.—[3] Joseph. antiq. lib. XVII. c. ult. et lib. XVIII. c. 1.—[4] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 1.

[1] Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 7. — [2] Dio hist. Rom. lib. LV. — [3] Epiph. in Ancorato. — [4] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. et de bello Jud. lib. II. c. 8. — [5] Tacit. lib. de Orat.

Græcorum, lege proposita (si tamen res serio facta est) ut Romani græco, Græci romano habitu et sermone uterentur. Hæc cum Suetonius [1] de illo scribat, tamen antea irrepserat in Italiam usus pallii; de quo sic Tertullianus [2] : « Pallium etsi græcum magis, sed lingua jam penes Latium est : cum voce vestis intravit. » Porro pallii usus haudquaquam visus est a Romanis fuisse receptus : nam Plinius [3] meminit, quod qui aqua et igne interdicebantur, togis exuebantur, et palliis amiciebantur, quasi peregrino induendi modo. Reus item constituebatur [4] peregrinitatis, si quis advena toga indutus videri vellet esse Romanus : non tamen Romanis uti pallio vetitum esse videtur; ut de Scipione, cum esset in gymnasio, et de Catone minore, cum jus diceret, quos pallio usos esse traditur, videre licet : constat etiam, quod de Tiberio scribit Suetonius [5] ipsum abjecta toga ferme biennio permansisse in pallio.

8. Græco etiam uti sermone, haudquaquam usu in Urbe receptum fuisse intelligitur : unde de eodem Tiberio, qui successit Augusto, hæc idem [6] auctor scribit : « Sermone græco, quanquam alias promptus et facilis, non tamen usquequaque usus est : abstinuitque maxime in senatu; adeo quidem ut monopolium nominaturus, veniam postularit, quod sibi verbo peregrino utendum esset; atque in quodam decreto Patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, commutandam censuerit vocem, et pro peregrina nostratem requirendam, aut si non reperiretur, vel pluribus et per ambitum verborum rem enuntiandam. Militem quoque græce testimonium interrogatum, nisi latine respondere vetuit. » Hæc Suetonius : eadem fere de ipso testatur Dio [7]. Atque de Claudio [8] traditur quod splendidum virum, Græciæque provinciæ principem, verum latini sermonis ignarum, non modo albo judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Ad hæc spectant, quæ narrat Cicero [9] de Lucullo, quod dicere solebat, se libenter Græcis barbara admiscuisse, ut se Romanum probaret. Commendat Valerius [10] de eadem re Romanorum magistratuum pristinum usum, cum ait : « Magistratus vero prisci quantopere suam populique Romani majestatem retinentes se gesserint, hinc cognosci potest, quod inter cætera obtinendæ gravitatis indicia, illud quoque magna cum perseverantia custodiebant, ne Græcis unquam nisi latine responsa darent : quinetiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant, non in Urbe tantum nostra, sed etiam in Græcia et Asia; quo scilicet latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur; nec illis deerant studia doctrinæ, sed ulla non in re pallium togæ subjici debere arbitrabantur; indignum esse existimantes, illecebris et suavitate litterarum, imperii pondus et auctoritatem domari. » Hæc ille.

9. *Latinæ linguæ majestas.* — Unde inferri potest, in titulo crucis Domini, quem scripsit Pilatus hebraice, græce et latine, non, eo ordine quo recensentur ab Evangelistis [1], inscriptiones esse positas : nam diversi eum inter se reperiantur, non ordinem ipsos secutos esse, sed tantum quod factum esset, insinuasse, sed latinam inscriptionem primo loco positam esse. Nam et Nicolaus [2] papa in Michaelem impium imperatorem furore quodam percitum in latinam linguam insultantem ait : « Hæc cum hebræa et græca in titulo Domini a reliquis discreta, insignem principatum tenens, omnibus nationibus prædicat Jesum Nazarenum regem Judæorum. » Sed de tituli crucis inscriptione plura inferius. Porro eadem latina lingua Christi fidei sacramentis in Romana Ecclesia magis magisque nobilitata, sicut illa totius catholicæ fidei semper tenuit principatum, eodem modo et ipsa est præ cæteris exaltata. Unde Marcianus imperator in Chalcedonensi sacrosancto concilio coram amplissimo Patrum conventu concionaturus, licet homo Græcus, et inter Græcos, et in ditione ac regione Græcorum, eamdem orationem latine prius postmodum græce dixit, ut ex ipsius synodi [3] Actis constat. Legati etiam Apostolicæ sedis Ecclesiæ Romanæ, litteras Romanorum pontificum ad synodos Græcorum episcoporum conscriptas nonnisi latine legi, ac coram omnibus ex scripto recitari jubere consueverunt; et nisi efflagitantibus omnibus ejus consessus episcopis græce reddere. Fidem facit horum omnium unus ex legatis ejusdem sedis Philippus presbyter in ss. concilio œcumenico Ephesino; ubi recitatis Cœlestini papæ litteris latine scriptis, universi episcopi petierunt, ut eadem epistola græce translata, denuo recitaretur. Tunc his verbis sic interlocutus Philippus legatus : « Vetus, » inquit. « consuetudo habet, ut Apostolicæ sedis diplomata latine proponantur, et hoc sat esse solet. Nunc vero quoniam beatitudo vestra efflagitat, ut litteræ allatæ græce itidem relegantur, necesse fuit vestræ beatitudinis desiderio satisfacere, etc. » Hæc habent ipsa Acta ss. synodi [4] Ephesinæ. In sacris etiam missarum solemniis penes Græcos ea semper viguit consuetudo, ut tam lectiones evangelicæ, quam apostolicæ, primum latine, inde græce eadem in ecclesia publice recitarentur, ut idem qui supra Nicolaus [5] papa ad eumdem imperatorem scribens testatur. Sed quando occasione edicti Augusti imp. pene non sentientes longius digressi sumus, nunc ad propositum revertamur.

10. *Studium Herodis in Tiberium et Augustum, quibus civitates, templa, et lacus dicat.* — Post obitum Augusti imperatoris, ipsa die XIV kal. Septembris, Tiberius Nero, Juliæ Augustæ filius capessit imperium, tenuitque annis viginti duobus. mensibus sex, diebus viginti sex : erat ipse

[1] Suet. in Oct. c. XCVIII. — [2] Tertul. lib. de pallio c. 3. — [3] Plin. lib IV. epist. XI. — [4] Suet. in Claud. c. 15. — [5] Suet. in Tib c. 13. — [6] Suet in Tib. c 71. — [7] Dio hist. Rom. lib. LVII. — [8] Suet in Claud. c. 16 — [9] Cicer. ad Att. lib. I. epist. XVI. — [10] Valer. Max lib. II. c. 2

[1] Luc. XXIII Joan. XIX. — [2] In epist ad Mich. Imp. tom. III. Con. novæ edit. — [3] Synod. Chalced. lib. V. — [4] Act. Synod. Ephes. edit. Pelt. tom. II. c. 23. — [5] Nicol epist. ad Mich. imp. — [6] Ex Tacito, Sueton. Joseph. Dione, et aliis.

tunc annum agens quinquagesimum quintum. Mittitur vero tunc ab eo mox ad procurandam Judæam Valerius Gratus, mansitque in eo magistratu annis undecim, ut testatur Josephus [1]. « Tunc Herodes tetrarcha, qui et Antipas, receptus in amicitiam Tiberii, de ipsius nomine urbem a se conditam vocavit Tiberiada, electo ad hoc optimo agro ad ora lacus Genezareth, unde non longe ab Emmaus sunt aquæ calidæ: hæc partim a convenis, partim a Galilæis habitata est, quorum nonnulli eo commigrare coacti sunt, quidam etiam e nobilitate sedes illic sibi optaverunt: at quo major esset frequentia, recepti sunt ad incolendum etiam tenuissimi quique undecumque confluentes. » Hæc et alia de Tiberiade narrat idem Josephus [2]. Porro et lacus ipse ab eadem civitate cognominatus est Tiberiadis: hujus est frequens mentio apud sanctos Evangelistas; in ea enim regione frequenter versabatur Dominus noster.

11. Hic non ommittendum, ipsum Herodem olim, Augusti tempore, Sephori civitatem cinxisse mœnibus, et totius Galilææ caput constituisse, et in honorem Juliæ Augustæ Juliada nomen imposuisse: quo etiam tempore Philippus [3] tetrarcha pari æmulatione in gratiam ejusdem Cæsaris Paneada sitam ad Jordanis fontes, auctam ædificiis, Cæsaream dici voluit; et vicum situm in ripa lacus Genezareth, Bethsaida dictum, in speciem urbis nobilitatum, nomine Cæsaris filiæ, Juliam nuncupavit. Fuit vero Bethsaida patria Petri Andreæ, atque Philippi Apostolorum [1]. Hæc præstiterunt hi paterno exemplo ducti, qui ex turri Stratonis Cæsaream maritimam amplissimam civitatem in honorem Augusti construxerat [2]. Horum non piguit meminisse, quod in Evangelio et Actibus Apostolorum sæpe eorumdem locorum mentio habeatur. Verumenimvero in eo Herodem parentem Antipas et Philippus imitari minime potuerunt, ut sicut ille, qui in honorem Augusti templa erexerat, unum Cæsareæ, cujus meminit Philo [3] alterum in Panio, de quo Josephus [4], ita et isti eadem in Tiberii gratiam præstarent. Nam is primis annis sui imperii, adeo optimi principis et ab omni fastu alienissimi specimen dedit; ut non tantum (quod ait Suetonius [5]) se Dominum dici vetuerit; sed (quod scripsit Dio [6]) neque ullum templum sibi proprium extrui, neque se in ullo alio coli passus fuerit; edicto etiam palam, ne quis privatus, neque urbs ullam statuam ipsi poneret injussu suo addideritque se nunquam id concessurum. Hæc et alia id genus digna optimo principe de Tiberio memoriæ commendavit Dio Cassius; additque Tacitus [7] ingestum a populo sæpius nomen Patris patriæ ipsum repudiasse, vetuisseque in acta sua jurare, etiamsi senatus id censuisset; ac dictitare solitum, cuncta mortalium incerta; quantoque plus aliquis adeptus foret, tanto magis esse expositum ludibrio; eadem et Suetonius [8] pluribus.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. — [2] Joseph. ibid. — [3] Joseph. ibid. et de bel. Jud. lib. II. c. 8.

[1] Joan. I. — [2] Joseph. antiq. lib. XVI. c. 9. — [3] Philo de leg. ad Caium. — [4] Joseph. antiq. lib. XV. c. 13. — [5] Suet. in vita ipsius. c. 27. — [6] Dio hist. Rom. lib. LVII. — [7] Tacit. lib. I. Annal. — [8] Suet. in vita Tib. c. 26 et 27.

Anno periodi Græco-Romanæ 5507. — Olymp. 198. an. 2. — Urb. cond. 767. — Jesu Christi 14. secundum Baronium 16. — Tiberii imp. 1.

1. *Consules.* — A num. 1 ad 5. Coss. *Sex. Pompeius*, *et Sex. Appuleius* ex Dione. Baronius utrique *Nepotis* cognomen affingit errore jam supra confutato.

2. *Archelaus Viennam relegatus.* — Archelaus Herodis Ascalonitæ filius anno Christi VII Viennam Galliæ in exilium ab Augusto missus, patrimonio ejus et thesauris fisco adjudicatis. Et ratio est, quia anno Juliano quadragesimo tertio patri successit, decimumque regni annum attigit, quo anno Josepho sacerdoti natus est filius Matthias, βασιλεύοντος Ἀρχελάου τὸ δέκατον, id est, *decimo regni Archelai anno*, ut ex publicis tabulis in libri de vita sua initio retulit Matthiæ hujus filius Flavius Josephus historicus. Is ob hanc rationem, quod in libris Belli Judaici de novem *Archelai* annis prius scripserat, in libris Antiquitatum omnino mutandum esse censuit: decem et annos in regno et aristas in somno *Archelai* substituens. Qui quidem anni decem utrinque incompleti fuere. Dio quidem lib. 55, anno Urbis DCCLIX, Christi scilicet VI, scribit: « Herodes Palæstinus a fratribus accusatus, trans Alpes est relegatus, ac pars ejus ditionis in publicum redacta. » Sed non mirum, eum exilium ejus anno uno antevertisse; cum posterius *Herodis* patris regnum anno uno tardius consignarit; sicque mortem ejus anno etiam uno differre coactus fuerit. In eo autem quod Archelaum Herodem Dio appellat; non hallucinatur, ut communiter recentes historici scribunt; sed *Archelaum* duplex nomen tulisse nos edocet; sicut et *Archelaus* junior, qui Herodes Archelaus dictus est, ut inferius visuri sumus. Josephus in fine lib. 17 de Antiquit. scribit; Archelao Romæ damnato, atque Viennam Galliæ in exilium deportato, « mittitur a Cæsare Quirinius vir consularis, qui censum agat in Syria, » qui census nunquam antea in Judæa actus fuerat, ut in Apparatu Chronologico dixi. Idem Josephus lib. 18, cap. 3, annum census primitus peracti ita designat, « tricesimo ac septimo anno post cladem Antonio apud Actium a Cæsare illatam. » Annus Actiacus XXXVII cœptus est die XXX mensis Augusti anni Christi sexti. Quare anno insequenti facultates Archelai in publicum fiscum relatæ, et census in Judæa actus.

3. *Historia Judæorum accurate a Josepho scripta.* — Baronius existimat cum Eusebio in Chronico,

Archelaum Viennam præsenti anno relegatum fuisse, ac Dioni Josephum imposuisse, a quo *rex Judæorum creditur mutuatus*. Quod certe admitti non potest, cum Josephus accurate Herodis historiam ex Romanis Augustæ ætatis scriptoribus, qui injuria temporum intercidere, exscripserit; historia vero Herodis ac filiorum ejus ab Eusebio elucubrata intolerabilibus erroribus scateat. Petavius lib. 11 de Doct. Temp, cap. 1, eosdem errores Eusebio tanquam primario auctori tribuit, ait enim : « Horum omnium παροραμάτων et παραχρονισμάτων, atque illius historiæ calamitatis, si quis fundum esse dicat Eusebium, is a veritate, me quidem judice, non abhorreat. Etenim tam ille in Herodis temporibus digerendis hallucinatus est, ut reliquis, qui eum universi ferme secuti sunt, largissime peccandi segetem occasionemque præbuerit. » At longe diu ante Eusebium hujusmodi perturbationes in Herodis historiam inductæ; Julius enim Africanus, Clemens Alexandrinus, aliique multi, qui Eusebium præcessere, et natale Christi in annum Julianum XLIII contulere, Herodem adhuc in vivis fuisse, ac ad insequentes annos vitam produxisse sine dubio supposuere; cum tamen certum videatur, eumdem ultra illum annum Julianum imperium et vitam non propagasse. Quare errores illi vetusti, ab Eusebio, qui in eorum patrocinium Josephum trahere nititur, magis quidem aucti, non tamen primum disseminati.

4. *Silanus Quirinio succedit in præfectura Syriæ.* — Quoad *Quirinium*, de quo plura adversus Baronium in Apparatu Chronologico diximus, Syriam administrandam suscepit anno Christi septimo, ut mox diximus ex Josepho, eamque rexit usque ad annum Christi duodecimum, quo *Q. Cæcilius Silanus Creticus* eam provinciam obtinuit. Scripsit ad me card. Norisius V. C. extare in museo illustrissimi marchionis Riccardi et in Mediceo, nummos duos æreos, in quorum antica visitur caput Jovis, et in postica legitur : ΕΠΙ ΣΙΛΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. Repræsentatur aries retro sydus aspiciens, et in medio ΓΜ. Est annus Antiochenus XLIII, ab anno Urbis DCCXXIII, seu victoria Actiaca deductus : extare et duos alios etiam æreos in Gaza Medicea ejusdem Silani omnino similes cum his verbis, ΕΠΙ ΣΙΛΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ et in medio ΔΜ. Est annus Antiochenus XLIV. Prior Antiochenus annus inchoatur anno Christi XII, posterior currenti Christi anno. Quare jam anno præcedenti *Silanus* Syriam administrabat. Quod ex eo certum redditur, quod card. Norisius in iisdem litteris moneat, asservari in gaza Medicea nummum *Silani*, in cujus antica visitur caput Tiberii cum inscriptione : ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡ quia Tiberius cognomen Augusti initio non admisit, ut testatur Suetonius in Tiberio. Hæc ejus postica :

Α
ΕΠΙ ΣΙ
ΛΑΝΟΥ
ΑΝΤΙΟ
ΧΕΩΝ
ΕΜ

Nota superior A primum Tiberii annum; notæ inferiores EM annum XLV, ab imperio Augusti in Syria notant. Incipit is Augusti annus anno Urbis conditæ DCCLXVII, Christi nempe XIV, quo die decima nona Augusti Octaviano Tiberius successit. Præterea Toinardus vir doctissimus scripsit ad me, vidisse se Silani nummos anno Antiocheno ZM, notatos cum nota Γ supra Silani nomen, quæ non tantum tertium imperii Tiberiani annum designant; sed etiam notam A nummo Mediceo adscriptam primum Tiberii annum significare certo demonstrant. Quadragesimus autem septimus annus Antiochenus incipit anno Urbis DCCLXIX, anno scilicet Christi XVI, quo Tiberius tertium imperii annum iniit. Ex ultimis Silani nummis æram Antiochenam in numismatis præsidum Syriæ expressam, ab anno Urbis DCCXXXIII, quo pugna Actiaca habita, deductam fuisse manifeste liquet, ac card. Norisium in Cenotaphiis Pisanis Dissert. II, cap. 16, paragrapho 13, non bene eam ab anno insequenti, Urbis nempe DCCXXIV, desumpsisse, ut ipsemet ad me scripsit. Sic enim fieri non posset, ut annus Antiochenus XLV, cum primo Tiberii, et annus XLVII, cum tertio ejusdem imperatoris concurreret, ut examinanti patet. Videnda quæ diximus, cum de æra Actiaca locuti sumus. Silanus itaque Syriæ legatus fuit usque ad annum Christi decimum septimum, ut eo anno videbimus.

5. *Augustus lustrum condit, et moritur.* — Ad num. 5 et seqq. Augustus die decima nona mensis Augusti e vivis excessit, ut recte in Epitome, cui Tiberius jam imperii collega successit. Ante mortem lustrum condidit « in campo Martio, » inquit Suetonius in Augusto cap. 97 et quidem « centum dies » antequam moreretur, ut testatur ibidem Suetonius. Ex quibus elicio, lustrum IV *idus Maii* fuisse conditum : ad eum enim diem in veteri kalendario, quod apud Goltzium extat, legitur, *Luc Mart. in circ.* et a die IV idus Maii ad diem XIV. kalend. Septembris dies centum interjiciuntur. Addit ibidem Suetonius de Augusto loquens : « Vota quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum nuncupare jussit; nam se, quanquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum, quæ non esset soluturus. » Mortem enim suam præsagiebat. In lustris itaque vota solvi, et nova in quinquennium suscipi mos fuit, indeque origo votorum, quæ in quinquennalibus et id genus festis postea suscepta, repetenda. Augustus tria lustra fecit ex marmore Ancyrano, et Suetonio cap. 27. Primum anno Urbis DCCXXVI, in sexto suo consulatu, collega M. Agrippa ex Dione cap. 53. Secundum anno Urbis DCCXLVI in eodem enim marmore Ancyrano Augustus ait : « Nuper lustrum solus feci, legi, » Censorino et *Asinio coss.* etc. Tertium denique lustrum ab Augusto actum ad hunc annum pertinet. De his Augusti lustris legenda, quæ scribit card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis Dissert. II, cap. 1. Tiberius « condito lustro in Illyricum profectus est : et statim ex itinere revocatus spirantem adhuc Augustum reperit. » Profectus itaque in Illy-

ricum non est, nisi post diem duodecimum Maii, quo lustrum peractum demonstravimus, quove illud de more factum existimamus. Livius lib. I loquens de Servio Tullio Romanorum rege, qui lustrum instituit, ait : « In campo Martio instructum exercitum omnem, sue, ove, taurilibus lustravit, idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est. » Idem postea a censoribus in aliis lustris factitatum. Card. Norisius in dissert. de Votis decennalibus cap. I, arbitratur hujusmodi sacrificia in quinquennalibus et id genus festis etiam facta. Sed quæ ad id probandum Card. eruditissimus in medium adducit, ostendunt quidem illa sacrificia ob alias etiam quam ob lustrum causas a Romanis, sed non in quinquennalibus, peracta. Cum tamen vota quinquennaliorum et decennaliorum ab his quæ in lustro condendo nuncupabantur, originem etiam duxisse videantur, ejus conjectura verisimilitudine non caret.

6. *Augusti mors male ab Eusebio consignata.* — Eusebius in Chronico Augusti mortem anno præcedenti perperam consignat. Eam enim cum anno Abrahami 2029 connectit; qui Abrahami annus kalendis Octobris anni Christi duodecimi inchoatur. Quare cum Augustus die decima nona mensis Augusti vita functus fuerit, mors ea secundum Eusebii sententiam ad annum præcedentem pertinet : quæ cum sit falsissima, trium sequentium imperatorum chronologia in Chronico Eusebiano depravata. Ex ea tamen opinione deduco primum, Eusebium annos Augustei imperii aliter in universum quam in particulari numerare. Quando enim de toto, quo Augustus regnavit tempore, in Chronico loquitur, ejus imperii initium a morte Julii Cæsaris, seu ab idibus Martiis anni Abrahami millesimi nongentesimi septuagesimi tertii, qui anno periodi Græco-Romanæ 5449 mense Septembri exorditur, desumit, quod ex eo probatur, quod Augusti mortem collocet anno Abrahami bis millesimo vicesimo nono, qui majori sui parte cum anno Christi decimo tertio concurrit. Quo pacto recte scribit Eusebius regnasse Augustum annos quinquaginta sex, menses sex. At quando Augusti annos in particulari numerat, primum conjungit cum anno Abrahami millesimo nongentesimo septuagesimo quarto ab Octobri mense inchoato, licet mense Martio anni Abrahami antecedentis Julius Cæsar occisus fuerit. Et ratio est, quia certum haberi debet, Eusebium existimasse Christum natum esse anno Abrahami bis millesimo decimo quinto, quod verum esse non potest, nisi primum Augusti annum ab anno Abrahami millesimo nongentesimo septuagesimo quarto inchoarit. Quod eo magis dicendum, quod sequentium imperatorum annus primus a mense Octobri morti decessoris proximiori incipere soleat. Deduco secundo, Eusebium annum Abrahami bis millesimum decimum quintum, quo Christum natum asserit, et quadragesimum secundum Augusti annum anno Juliano XLIII illigare. Ex quo et sequitur errasse Scaligerum in editione Chronici Eusebiani, in quo primum Christi annum cum anno Augusti quadragesimo tertio componit. Nam, ut advertit Valesius in notis ad Eusebium lib. 1, cap. 5, in vetustissimis codicibus Eusebiani Chronici primus Christi annus concurrit cum anno XLII imperii Augusti. Quod in Eusebii sententia necessario dicendum; cum annos ab Incarnatione Christi numeraverit, idque secundum æram Incarnationis Alexandrinorum, quæ anno quadragesimo tertio inchoatur. Ex eo Scaligeri errore alius consequitur, quod nempe annum Incarnationis XIV cum anno Abrahami 2029 copulavit; quamvis in Eusebii opinione Augustus mortuus sit anno Incarnationis secundum Alexandrinos XV, qui cum eodem anno Abrahami 2029 mense Octobri seu æræ Christianæ XII inchoatur. Denique Valesius citatus hallucinatur, quando ait annum primum Augusti secundum Eusebii supputationem, eum esse quo Hirtius et Pansa consules fuerunt. Nam si ab eo anno primum Augusti annum inchoasset, non dixisset Augustum regnasse annos LVI, menses VI. In eumdem errorem incidit Petavius, quod non observasset Eusebium Augusti mortem cum anno æræ nostræ XIII conjungere. Ex quo et in alium delapsus est, Christum nempe secundum Eusebium natum esse anno Juliano XLIV quem perperam existimat concurrere cum anno XLII Augusti ab Eusebio memorato, ut videre est in Animadvertionibus Epiphanianis ad hæresim 51, pag. 430.

7. *Tiberius decennalia induxit.* — Dio lib. 57 de Tiberio ait : « Decem annis imperii ejus exactis, ad resumendum id, nihil decreto opus habuit : neque enim in decennia intercisum, quod Augustus fecerat, id gerere statuerat. » Tiberius itaque primus ex imperatoribus fuit, qui quinquennalia, decennalia, et id genus festa in morem induxit. Introducta et ab eodem secunda consulatuum Cæsareorum regula, ut nempe imperatores annis hujusmodi festivitatibus addictis consulatum sumerent; prima enim Augusto attribuenda, qui anno post Julii Cæsaris mortem consulatum suffectum iniit. Quia vero chronologia Fastique summam ab hujusmodi festis tam a gentilibus, quam a christianis imperatoribus, magna pompa celebratis, lucem accipiunt, ea modo ex conjecturis, modo certis argumentis, annis suis consignabo. Post familiam Juliam in Nerone extinctam, Cæsares omnes vota quinquennalia nuncupasse certum : antea, cum nomen illud potius familiæ quam imperii esset, Cæsares quinquennalia non exhibuere, nisi vel tribunitia potestate, aut imperio proconsulari, aut utroque exornati essent.

JESU CHRISTI ANNUS 17.

1. *Præsidum summum jus eorumque vestes sacerdotales.* — « Sequenti anno, Druso Cæsare et C. Norbano Flacco coss., Valerius Gratus Judææ præses adempto summo sacerdotio Annano pontifici, in locum ejus Ismaelem Fabi filium subrogavit : quo etiam paulo post in ordinem redacto in Eleazarum Annani pontificis filium honorem transtulit. » Hæc Josephus [1]. Redacta semel, quod diximus, post Archelaum exactum Judæa in provinciam, qui illuc præsides mittebantur ab imperatore, veluti rerum domini sibi etiam in sacra jus vindicabant, atque ex animi libidine summum sacerdotium tribuebant itidem et auferebant. Stolam siquidem pontificiam, quasi regni hereditariam, in suam potestatem redegerant : quomodo autem acciderit, id totum Josephus [2] his verbis describit : « Hyrcanus pontifex ejus nominis primus, extructa prope templum turri, degebat in ea majorem temporis partem : et quoniam hanc stolam habebat in sua custodia, qua nemo præter illum utebatur, recepturus privatum habitum, eo loci illam deponebat : idem mos fuit etiam successoribus posteris. Herodes autem regnum adeptus, turrim hanc opportuno loco sitam, magno sumptu exædificatam, denominavit ab amico Antonio; et stolam ita ut ibi reperta est, detinuit, ratus eo magis obnoxium se habiturum populum. Idem fecit Archelaus filius ejus et successor : cujus regno in provinciam mutato, Romani simul et pontificiæ stolæ possessionem nacti sunt, in cella ad hoc ipsum structa repositæ et obsignatæ sigillo pontificum atque custodum sacri ærarii, præfecto castelli accendente ibi lucernam quotidie. Hanc septimo ante festum die præfectus exhibebat pontifici : qua purificata indutus sacrorum tempore, sequenti die rursum eam reponebat in cellam, ubi antea condita fuerat. Id fiebat singulis annis ter, jejunii tempore. » Hæc ille.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. — [2] Joseph. Ibid., c. 6.

2. Porro adjuncta erant stolæ duo alia indumenta, quorum alterum superhumerale, alterum vero pectorale dicebatur, amboque pretiosis lapidibus erant insignia. De his hæc alibi idem auctor [1] memoria digna testatus : « Ex lapillis, inquit, quos pontifex in humeris gestabat (sardonyches erant, quorum naturam nulli non notam narrare supervacuum puto), micabat alter, quoties litatum esset, is qui dextrum humerum occupabat : tantumque fulgorem emittebat, ut procul etiam intuentibus conspiceretur, idque præter naturam suam et consuetudinem : quod certe admirationem meretur apud omnes, nisi si qui ex contemptu religionis sapientiæ opinionem aucupantur. Sed mirabilius est quod nunc dicturus sum. Per duodecim gemmas, quas in pectore pontifex insutas rationali gestat, in bello victoriam Deus prænuntiare solebat : nam priusquam exercitus se moveret, tantus fulgor ex eis emicabat, ut toti populo perfacile innotesceret adesse Deum, opemque et auxilium suum invocantibus esse allaturum. Quapropter Græci, quotquot a nostra religione non abhorrent, cum hoc miraculum pro compertissimo habeant, ita ut negari non possit, rationale vocant λόγιον, hoc est, oraculum. Desiit tam rationale quam sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hæc commentaremur, irato Deo propter legum suarum prævaricationem. » Hactenus de his Josephus. Porro Philo [2] gemmas illas, quas Josephus appellat sardonychas dicit smaragdos, agensque tam de his quam de rationali, eleganter eorum mysterium declarat.

[1] Joseph. antiq. lib. III c. 9. — [2] Phil. lib. de Monarchia.

Anno periodi Græco-Romanæ 5508. — Olymp. 198. an. 3. — Urb. cond. 768. — Jesu Christi 15. secundum Baronium 17. — Tiberii imp. 2.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Drusus Cæsar*, et C. *Norbanus Flaccus.* Erat Drusus Tiberii Augusti filius, qui anno Christi XI quæsturam gesserat, ut docet Dio lib. 56, cuique Augustus anno Urbis DCCLXVI, Christi scilicet XIII, « potestatem consulatus tertio anno, etiam non gesta prætura, petendi concessit, » inquit Dio ibidem.

2. *Cæsar, nomen familiæ, non dignitatis, ante Neronis interitum.* — Cum Drusus filius Tiberii Cæsaris esset, Cæsar ratione familiæ vocatus est. Zonaras quidem in Tiberio scribit, Germanicum tres filios reliquisse, « quos, inquit, Augustus in testamento suo Cæsares appellavit. » Quod si verum esset, sequeretur Drusum non minus ob dignitatem, quam ob familiam, Cæsaris nomen tulisse. Sed Zonaram ea in re errare existimat card. Norisius, ut me per litteras monuit, ideoque ante Neronis interitum, Cæsaris nomen familiam, non vero dignitatem designabat, in quantum conjicere possumus; hac enim in re mihi aquam hærere fateor.

JESU CHRISTI ANNUS 18.

1. *Tiberius Judæos exagitat.* — Anno Christi Domini nostri decimo octavo Statilius Taurus et L. Libo consules creati sunt [1] : quo tempore Valerius præses in Judæa, quem nuper tribuerat pontificatum Eleazaro Annani pontificis filio, abrogavit; eamque dignitatem Simoni Camithi filio contulit, qui in pontificatum annum tantummodo exegit. Hæc Josephus [2] in Judæa tradit evenisse. Romæ autem, ut auctor est Dio [3], Tiberius imperator inter alia laudatissima edicta quæ promulgavit, ut de veste serica non utenda, neque vasis aureis, nisi in sacris, aliud addidit adversus magos et quoslibet divinationes exercentes, quos omnes severissimo edicto exagitavit. Causam autem ejus ferendæ legis idem auctor narrat his verbis : « Porro Tiberius, etsi Thrasillo assidue utebatur, ac singulis diebus vaticinia accipiebat, tamen re accurate considerata, cum aliquando per somnum jussus esset cuidam argentum dare, hominem interemit, quod intelligebat per magicam artem dæmonem immissum fuisse : reliquos omnes astrologos magos, aut quicumque aliquopiam modo divinationes exercerent, exteros necavit; cives, qui (etiamnum neglecto priore edicto, quo prohibitum fuerat usu harum artium omnibus qui in urbe essent) tractare ejusmodi res deferentur, extorres egit : qui vero destitissent, impunitatem consequebantur. » Hæc Dio.

[1] Dio lib. LVII. et Tacit. lib. II.—[2] Joseph. antiq. lib. X. cap. XVIII 3. — [3] Dio hist. Rom. lib. LIII. sub. dictis Coss.

2. Addit ad hæc Tacitus [1] sub idem tempus, iisdem coss., Libonem Drusum Urbanum prætorem, quod invocationibus dæmonum inservisset, multis accusationibus judicio postulatum, testibusque convictum, domi mortem voluntariam oppetiisse, se ipsum necando : item ejusdem criminis reum L. Piluanium e saxo Tarpeio dejectum; et in P. Marcium extra portam Exquilinam, præcinente classico, more prisco, consules advertisse. Sicque magiæ crimen, quod per multos annos, ut ait [2], Romanam urbem excedit, hoc anno primum repressum est, atque severe punitum. Meminit ejusdem adversus magos Tiberii sanctionis etiam Plinius [3] : ut plane consideratione sit dignum adveniente Christo in mundum, magos ex Oriente venientes, ipsum Dominum cognovisse et adorasse, dæmones in Ægypto perterrefactos; Roma vero, idemque ab Italia magos expulsos, et in eosdem severissime lege actum esse. Venerat quippe in orbem ille qui adversus dæmones bellum indiceret, eorumque vires infringeret et sub eodem imperatore crucem perferendo, sibi cuncta subjiceret.

[1] Tacit. Annal lib. II. sub. iisdem Coss. — [2] Tacit lib. I. hist. — [3] Plin nat. hist. XXX. c. 1.

Anno periodi Græco-Romanæ 5509. — Olymp. 198. an. 4. — Urb. cond. 769. — Jesu Christi 16. secundum Baronium 18. — Tiberii imp. 3.

1. *Consules.* — Ad n. 1. Coss. *T. Statilius Sisenna Taurus, et L. Scribonius Libo*, ex Dione.

2. *Quinquennalia Tiberii.* — Incidunt in hunc annum quinquennalia imperii proconsularis Tiberii ab anno Christi XI deducta. Ad ea revocanda, quæ Tacitus lib. 2 Annal. sub hujus anni consulibus scribit : « Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii : et ædes Fortis Fortunæ Tiberium juxta : sacrarium genti Juliæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur. » Annis enim hujusmodi festis addictis arcus erigi et templa dicari mos erat.

JESU CHRISTI ANNUS 19.

1. *Caiphæ sacerdotium.* — Post hæc, anno qui sequitur Redemptoris nostri decimo nono, [1] C. Cœlio Rufo et L. Pomponio Flacco coss., [1] Simon Camithi filius summus sacerdos, anno tantum eo honore per-

[1] Dio lib. LVII. Tacit. lib. II. et alii.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3.

functus, a Valerio Grato Judææ præside in ordinem redactus est, suffectusque ab eodem in locum ipsius Josephus qui cognominabatur Caiphas : hujus sacerdotium diuturnius fuit, de quo plura suo loco inferius dicturi sumus.

2. Iisdem coss., cum oracula vana quædam, tanquam sibyllina, de Urbis interitu anno nongentesimo ab ejus origine obventuro ferrentur; Tiberius tanquam falsa redarguit, eaque occasione adjecit animum, ut omnes fatidicos libros inspiceret, eorumque alios probaret quos legitimos sciret, spurios vero rejiceret. Hæc ex Dione [1] referimus, quo manifestius reddatur Christianis, qui (ut superius dictum est) in prædicando Gentilibus adventum Christi veri Dei, et idolorum falsitatem, ex sibyllinis carminibus interdum, quod illi divinæ Scripturæ non crederent, peterent testimonia, nonnisi ab expurgatis toties per ipsos libris id facere licuisse, ut nulla de impostura jure objici posset calumnia : ab Augusto id etiam factitatum, jam præfati sumus.

3. Sub idem tempus, Judæi [1] fessi oneribus tributorum, pro relevatione apud Tiberium imperatorem suppliciter egerunt, simulque Syria de eadem re conquesta : cum his aliisque casibus Oriente exagitato, ab eodem Tiberio Germanicus, quem ex Druso Germanico fratre suo, Liviæ filio genitum, in filium adoptaverat, ad res provinciarum componendas in Syriam mittitur. Tiberius enim æque atque Augustus Judæis favit; eisdemque Romæ degentibus, in cives distributiones fieri solitas, sicut et ille fecerat, impertiri voluit, ut Philo [2] testatur : quæ autem iidem Romæ agentes passi sint dolo Sejani, suo loco narrabimus.

[1] Dio hist. Rom. lib. XLVII. sub his Coss.

[1] Tacit. lib. II. — [2] Philo lib. de legat. ad Caium.

Anno periodi Græco-Romanæ 5510. — Olymp. 199. an. 1. — Urb. cond. 770. — Jesu Christi 17. secundum Baronium 19. — Tiberii imp. 4.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Cœlius Rufus, et L. Pomponius Flaccus*, ex Tacito lib. 2 Annal.

2. *Sibyllina oracula.* — Ad num. 2. Quæ narrantur in Annalibus de sibyllinis oraculis, pertinent ad annum Christi XIX, cum ea Dio lib. 57 recitet sub consulatu Silani et Norbani, qui illo anno fastis nomen dedere.

3. *Piso fit Syriæ præses.* — Ad num. 3. Hoc anno, decreto senatus « permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur, » ut motum Orientem componeret, ut ait Tacitus lib. 2 Annal. Et quia Syriæ præses *Creticus Silanus* per affinitatem Germanico erat connexus, *Cn. Pisonem* successorem illi constituit Tiberius, ad spes Germanici coercendas. Ita Tacitus loco citato.

JESU CHRISTI ANNUS 20.

1. *Consules.* — Christi annus vigesimus habuit consules Tiberium Aug. tertio, et Germanicum secundo, ut annales Taciti [1] demonstrant.

[1] Tacit. Annal. lib. II. sub iisdem Coss.

Anno periodi Græco-Romanæ 5511. — Olymp. 199. an. 2. — Urb. cond. 771. — Jesu Christi 18. secundum Baronium 20. — Tiberii imp. 5.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Tiberius Aug. III et Germanicus II.*

2. *Quindecennalia imperii Cæsarei Tiberii.* — Sumptus is a Tiberio consulatus juxta II regulam consulatuum Cæsaræorum, propter nempe Cæsaræi ejus imperii quindecennalia, ab anno Christi XIII, quo ei tribunitia potestas prorogata, deducta. Ad ea solemnia pertinent quæ Tacitus lib. 2 Annal. sub hujus anni consulibus scribit : « Cappadoces in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere, et quædam ex regiis tributis diminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad jus prætoris translatis. » Hæc horum solemnium indicia : an-

nis enim his festis, regna in provinciam redacta, populi tributis levati, et novitates inductæ. Quare licet Cappadocia anno præcedenti Archelaum regem amisisset, ut testatur Tacitus laudatus, ante tamen præsentem annum in jus provinciæ non redacta.

JESU CHRISTI ANNUS 21.

1. *Judæi Romæ vexati, et restituti.* — Sequenti anno Junio Silano et Norbano Flacco coss. jubente Tiberio, gravissimis senatus decretis feminarum libido, quæ etiam in senatorias grassabatur, est coercita; cautumque ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques romanus fuisset. Hæc pluribus Tacitus [1] qui Vestiliæ, quæ causam dedit edicto, narrat impudicitiam: quibus autem pœnis convictæ romanæ feminæ essent addicendæ, Suetonius [2] tradit; et mox subdit [3]: Externas cærimonias, ægyptios judaicosque ritus compescuit: coactis qui ea superstitione tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere. Judæorum juventutem per speciem sacramenti in provincias gravioris cæli distribuit: reliquos gentis ejusdem, vel similia sectantes, urbe submovit, sub pœna perpetuæ servitutis: nisi obtemperassent. Hæc Suetonius. Id enim dictis coss. Silano atque Norbano actum, testatur Tacitus [4] qui ait, quatuor millia Judæorum libertini generis in insulam Sardiniam amandatos sub specie coercendorum latrociniorum, re ipsa tamen ut ob aeris gravitatem interirent.

2. Quænam autem hujus decreti adversus Judæos causa præcesserit, Josephus [5] in hunc modum describit : « Erat quidam Judæus, qui ne legibus pœnas daret, metu solum verterat, vir modis omnibus pessimus. Is Romæ agens gerebat se pro Mosaicæ legis interprete, adscitis in societatem tribus aliis per omnia sui similibus. His cum se in disciplinam dedisset Fulvia mulier nobilis amplexa legem Mosaicam, persuaserunt ei, ut purpuram et aurum in Hierosolymitanum templum mitteret : quæ accepta in proprios usus verterunt, quod ante destinaverant. Id postquam Tiberius ex amico suo Saturnino, ipsius Fulviæ marito, de injuria conjugi facta questo cognovit, jussit universos Judæos ex Urbe pelli : ex quibus consules delectu habito, quatuor millia militum miserunt in Sardiniam : plurimos etiam, qui ob patriam religionem detrectabant militiam, affecerunt pœnis gravissimis. Ita propter quatuor sceleratos, omnes Judæi coacti sunt Urbe cedere. » Hæc de his Josephus [6] : qui et de immani scelere perpetrato ab Ægyptiis sacerdotibus adversus Paulinam clarissimam feminam, quo ex facinore iidem Ægyptii sacerdotes sunt in crucem acti, deque diruto Isidis templo, ejusdemque statua in Tiberim mersa texit historiam : at cum vera narret; tamen cum post Christi Domini nostri crucis supplicium contigisse hæc asserat, more suo plurimum a veritate temporis discrepat : id enim annis ante tredecim esse factum, Taciti testimonio, qui per annos singulos res tunc Romæ gestas digessit, comprobatur.

3. Manserunt ita exules extra Urbem, pulsi Judæi usque ad necem Sejani, cujus calumniis (ut scribit Philo [1]) tam dire a Tiberio exagitati sunt : qui demum (ut ait) comperta Judæorum innocentia, res illorum in feliciorem statum restituit, atque multa in eosdem contulit beneficia; hoc enim idem Philo his verbis testatur : « Itidem jura Judæorum sub Tiberio conservata sunt, licet Sejano res novas moliente in Italia. Cognovit enim ille mox post necem insidiatoris, meras calumnias fuisse, delata de Judæis Urbem incolentibus crimina conficta a Sejano, ut gentem e medio tolleret, quam norat vel solam vel præcipue repugnaturam conatibus impiis, et conspirationi caput imperatoris petenti. Proinde mandavit omnibus provinciarum præsidibus, ut oppidatim huic genti parcerent, exceptis consciis paucis admodum; cæterum de ritibus eorum nihil novarent, sed commendatos haberent tum viros ipsos, ut pacis amantissimos, tum mores eorum legesque, ut conferentes ad tranquillitatem publicam. » Hæc Philo. Quæ vero pro Judæis, conquerente de illis Pilato Judææ præside, imperator rescripserit, suo loco opportunius ex eodem auctore narrabimus. Si enim temporis ratio habeatur, haud dubium hæc pro Judæis Tiberius rescripsisse anno Domini nostri trigesimo tertio invenietur.

4. Eodem anno, Germanico Cæsare Orientis præfecto, arte Pisonis tunc in Syria præsidis, morte sublato : « Tiberius (inquit Dio [2]) cum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus imperavit crudeliter, et ad omnia impulsorem habuit et administrum Ælium Sejanum, Seji Strabonis filium. » Porro Suetonius [3], Tacitus [4], Dio [5], et alii portentosa Tiberii facinora prolixe describunt, ad quos ea nosse optantes remittimus.

1 [1] Tacit. Annal. lib. II. sub iisdem Coss. — [2] Suet. in Tib. cap. 36. — [3] Suet. in Tib. cap. 35. — [4] Tacit. Ann. lib. II. sub iisdem Coss. — [5] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 5. — [6] Joseph. ibid. c. 4.

[1] Philo de legat. ad Caium. — [2] Dio hist. Rom. lib. LVII — [3] Suet. in Tib. — [4] Tacit. lib. II et III. — [5] Dio lib. LVII et LVIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5512. — Olymp. 199 an. 3. — Urb. cond. 772. — Jesu Christi 19. secundum Baronium 21. — Tiberii imp. 6.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Julius Silanus, et C. Norbanus Balbus.* Sic enim appellandus, non vero *Flaccus.* ut observat card. Norisius ex Pighii inscriptione ad annum Urbis 771; Gruteriana altera pag. 1041, Plinio lib. 2, cap. 57, et Idacii Fastis : ita card. eruditissimus in litteris ad me scriptis.

2. *Quinquennalia imperii Augustei Tiberii.* — Quinquennalia imperii Augustei Tiberii in hunc annum incidunt, ut ex ejus decennalibus liquet. In Gaza regia asservatur nummus inscriptus, TI. CÆSAR. DIVI AUG. F. AUG. P. M. TR. P. XXI. S. C.; in aversa parte, CIVITATIBUS ASIÆ RESTITUTIS. Visitur effigies Asiæ muliebri specie sedens. Anno Christi XVII duodecim celebres Asiæ urbes terræ motu collapsæ, ut scribit Tacitus lib. 2 Annal., quas cum Tiberius restituisset, ei colossus erectus juxta ædem Veneris, in Romano foro; et in unaquaque restauratarum urbium statuæ illi positæ, ut ex Appollonio grammatico refert Phlegon Trallianus in lib. de Mirabilibus. Quæ hoc anno facta occasione quinquennalium Tiberii, ostendit hujus tribunitia potestas XXI V kalendas Julii capessita. Porro annis quinquennalibus et id genus festis dicatis, urbes aut constructas aut de novo reædificatas multis exemplis liquet.

3. *Saturninus Syriæ præficitur.* — Ad num. 4. Germanico Cæsare arte Pisonis Syriæ præsidis extincto, *Cneius Sentius Saturninus* prolegatus Syriam obtinuit, ut testatur Tacitus lib. 2 Annal., anno Urbis DCCLXXII. Hunc Saturninum diversum esse ab eo, qui jam ante *Quirinium* Syriam administraverat, non dubito. Videtur filius fuisse C. Sentii Saturnini, qui ante Quintilium Varum Syriam rexerat. Josephus enim lib. 16 Antiquit. cap. 17, ait illum C. Sentium Saturninum tres filios habuisse, eosque ejus legatos fuisse.

JESU CHRISTI ANNUS 22 ET 23.

1. *Tiberii leges.* — Anno sequenti, Valerius Messala et Aurelius Cotta consules creati sunt [1]. Hos secuti sunt Tiberius quartum et Drusus secundum ineuntes consulatum [2]. Tunc temporis idem Tiberius, christiano quidem nedum philosopho principe dignum, de histrionibus Urbe pellendis promulgavit edictum, iisdemque ea arte interdixit, ut Dio [3] testatur. Tacitus autem id post biennium factum sub consulatu Asinii, et Antistii, tradit. Præterea hoc anno, scribit Dio [4], iisdem coss. ex senatusconsulto statuisse Tiberium, ne sententia mortis damnatus intra decimum diem duceretur : quod quidem edictum latioribus spatiis Theodosius [5] Augustus christianus imp. ampliavit nimirum, ut triginta etiam diebus executio capitalis sententiæ differretur. Ex his corrigendus est Sidonius Apollinaris [6], qui ejusmodi dilationem triginta dierum tribuit senatus consulto Tiberiano : nam decem tantum dies ab illo sunt dati, cæteri autem viginti a Theodosio imperatore sunt additi.

2. *Sulpitii Quirini obitus.* — Sub hoc tempus P. Sulpitius Quirinus, qui olim præfuerat Syriæ, ac censum egerat, sub quo descriptus est Dominus noster Jesus Christus, ex hac vita migravit; cujus funus jussu Tiberii publicis exequiis frequentatum est a senatu : de rebus ab eo gestis hæc summatim Tacitus [1] : « Nihil ad veterem et patriciam Sulpitiorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium : sed impiger militiæ, et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat : quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis, et incusato M. Lollio, quem auctorem Caii Cæsaris pravitatis et discordiarum arguebat. Sed cæteris haud læta memoria erat Quirini, ob intentata (ut memoravi) Lepidæ uxori repudiatæ pericula, sordidamque et præpotentem senectam. » Hæc de Quirino Tacitus.

3. *Acta Pilati spuria.* — Sub hoc ipso consulatu quarto Tiberii imperatoris, consignata erant falsa illa adversus Redemptorem nostrum conficta a Maximino imp. et aliis acta [2] Pilati : quæ falsitatis certa ratione arguit Eusebius; quod tanti mendacii assertores, rerum nostrarum ignari, sub hoc consulatu et sub Pilato contigisse scripserint, quando necdum Pilatus in Judæam missus fuerat præses;

[1] Tacit. lib. III. sub iisdem Coss. — [2] Idem ibidem sub iisdem Coss. — [3] Dio Hist. lib. LVII. sub iisdem Coss. — [4] Dio ibidem et Sueton. in vit. Tib. c. 75. — [5] L. si vindicari C. de pœnis. Ruffin. lib. II. c. 18. et Soz. lib. III. c. 24. — [6] Sidon. lib. I. epist. VIII. in fin.

[1] Tacit. lib. III. sub iisdem Coss. — [2] Euseb. hist. lib. I. c. 9.

quod anno duodecimo ejusdem imp. factum esse, Josephus testatur [1]. Hæc repetens Eusebius sic ait [2] : « Idem scriptor in decimo octavo Antiquitatis libro, anno regni Tiberii duodecimo, Pontium Pilatum Judææ regimen obtinuisse, atque eumdem decem annos continuos ad Tiberii fere occasum ibidem commoratum enarrat. Quocirca commentum eorum, qui heri prope et nudiustertius commentarios contra Salvatorem nostrum ediderunt, perspicue refutatur : in quibus primo omnium temporis ipsius ratione falso ab illis observata, mendacium eorum qui talia commenti sunt, evidenter et aperte coarguit. Nam ad quartum consulatum Tiberii Cæsaris, qui fuit anno regni ejus septimo, facinora a Judæis in salutari Salvatoris nostri passione admissa fuisse, commentarii isti complectuntur : quo quidem tempore satis liquet Pilatum nondum ad Judææ præfecturam gerendam adventasse. » Hæc ille. Porro de actis Pilati suo loco paulo post plenius atque exactius agemus.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. — [2] Euseb. hist. lib. I. c. 9.

Anno periodi Græco-Romanæ 5513. — Olymp. 199. an. 4. — Urb. cond. 773. — Jesu Christi 20. secundum Baronium 22. — Tiberii imp. 7.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Aurelius Messala, et M. Aurelius Cotta.*

Anno periodi Græco-Romanæ 5514. — Olymp. 200. an. 1. — Urb. cond. 774. — Jesu Christi 21. secundum Baronium 23 — Tiberii imp. 8.

1. *Consules.* —Ad num. 1. Coss. *Tiberius Aug. IV et Drusus Cæsar II.*

2. *Proconsularis imperii Tiberii decennalia.* — Tiberii consulatus juxta II consulatuum Cæsareorum regulam, Drusi juxta III, non solum quia Cæsar erat, sed etiam propter ejus consulatum geminatum. Fastos enim consulares diligenter evolvens deprehendi, iterato consulatu cohonestatos, aut imperatorum collegas in consulatu fuisse, vel insignioribus annis consules processisse præsertimque annis decennalium et id genus festorum. In hunc autem annum imperii proconsularis Tiberii decennalia incidunt. Ad ea referenda inscriptio, quæ extat in territorio S. Canati, oppidulum est Gallo provinciæ, quam nuper clarissimus dominus Ludovicus Thomassinus *de Mazaugues* parlamenti Aquensis senator detexit ac mecum communicavit.

TI. CÆSAR.
DIVI. AUGUST. I. F.
AUGUSTUS
PONTIFEX
MAXIMUS
TRIBUNICIA
POTESTATE XXII.
REFECIT ET
RESTITUIT.

Tiberius tribunitiam potestatem XXII usque ad V kalendas Julias, quo XXIII iniit, gessit, et imperii proconsularis decennalium occasione vel aquæductum, vel templum aliquod, vel aliud ædificium in provincia reficiendum curavit.

JESU CHRISTI ANNUS 24 ET 25.

Consules. — Post prædictos C. Sulpitius et D. Haterius gesserunt consulatum [1]. Hos secuti sunt anno sequenti C. Asinius et C. Antistius [2].

[1] Tacit. lib. III. — [2] Idem lib. IV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5515. — Olymp. 200. An 2. — Urb. cond. 775. — Jesu Christi 22. secundum Baronium 24. — Tiberii imp. 9.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. C. *Sulpicius Galba, et D. Haterius Agrippa.*

2. *Vicennalia imperii Cæsarei Tiberii.* — Vicennalia imperii Cæsarei Tiberii in hunc annum conferenda ; quorum varia extant indicia. Nam Tiberius Druso Cæsari filio tribunitiam potestatem concessit, quod liquet ex eo quod anno sequenti *Sejani* insidiis sublatus fuerit, cum tribunitiam potestatem II gereret, ut ex nummis apparet. Legendus Tacitus lib. 3 Annal. Annis autem decennalibus et id genus festis addictis imperatores, filios aut Cæsares nuncupasse, aut tribunitia potestate exornasse, sæpius infra visuri sumus. Præterea Mediobarbus in numismatis imperatorum, unum Tiberii producit inscriptum : TI. CÆSAR DIVI AUG. F. AUGUST. P. M. TR. POT. XXIV. S. C. in postica : CIVITATIBUS ASIÆ RESTITUTIS. Cernitur figura sedens, dextra pateram, sinistra hastam tenens. Tiberius V kalend. Julias currentis Christi anni tribunitiam potestatem XXIV iniit : Asiæ autem urbes, quæ terræ motu corruerant, jamdiu ab eo restitutæ. Sed ferebat usus, ut annis decennalibus destinatis præcedentium annorum victoriæ, magnificæ in populum largitiones, aliaque idgenus rursus nummis insculperentur ; eorumque memoria renovaretur. Quod viros eruditos non raro in fraudem induxisse video. Autumarunt enim victorias v. g. eo anno, quo in nummis memorantur, relatas fuisse ; cum tamen occasione decennaliorum post aliquot annos ii percussi fuerint.

3. *Pomponius Flaccus Syriæ legatus.* — Hoc circiter anno *Cn. Sentius Saturninus,* a Syria remotus, et in ejus locum *L. Pomponius Flaccus* substitutus. Josephus lib. 18 Antiquit., cap. 8, de Agrippa rege loquens ait : « Ad Flaccum virum consularem et tum Syriæ præsidem se contulit. » Quare nonnisi post annum Christi XVII, quo is consulatum gessit, Syriæ præfuit.

Anno periodi Græco-Romanæ 5516. — Olymp. 200. an. 3. — Urb. cond. 776. — Jesu Christi 23. secundum Baronium 25. — Tiberii imp. 10.

1. *Consules* — Ad num. 1. Coss. *C. Asinius Pollio, et C. Antistius Vetus*

JESU CHRISTI ANNUS 26 ET 27.

Consules. — Inde vero anno Domini nostri vigesimo sexto consulatum inierunt Cornelius Cethegus et Visellius Varro [1] : post quos Cossus Cornelius et Asinius Agrippa [1] eo functi sunt magistratu : quibus omnibus annis nihil memoria dignum, quod ad res nostras pertineat, gestum est.

[1] Tacit. lib. IV.

[1] Tacit. lib. IV.

Anno periodi Græco Romanæ 5517. — Olymp. 200. an. 4. — Urb. cond. 777. — Jesu Christi 24. secundum Baronium 26. — Tiberii imp. 11.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Cornelius Cethegus, et L. Visellius Varro,* sub quibus, ut inquit Dio lib. 57, *ludi decennales facti*, ob imperium nempe Augusteum Tiberii.

2. *Imperii Augustei Tiberii decennalia.* — Tacitus lib. 4 Annal. ait : « Cornelio Cethego, et Visellio Varrone coss., pontifices eorumque exemplo cæteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum iisdem diis commendavere, » filios nempe Germanici. Quæ verba Lipsius in notis ad lib. 16 Annal. Taciti recte refert ad vota, quæ ipso anni initio nuncupari solitum erat. Sed huc revocanda quæ habet Eusebius in Chronico juxta editionem Pontaci anno Abrahami 2041 qui kalend. Octobris currentis Christi anni inchoatur : « Philippus tetrarcha Paneadem, in qua plurimas ædes construxerat, Cæsaream Philippi vocavit, et Juliadem aliam civitatem.

Annis enim qui decennalibus dicabantur, novæ urbes constructæ, aut antiquæ novis nominibus donatæ. Verum est, Josephum lib. 18 Antiq. cap. 3 hæc ad tempora Augusti referre. Sed eo capite Josephus ordinem temporis non servat, contentus narrare, quomodo Herodes et Philippus res suæ quisque tetrarchiæ post Archelai relegationem ordinarint.

Anno periodi Græco-Romanæ 5518. — Olymp. 201. an. 1. — Urb. cond. 778. — Jesu Christi 25. secundum Baronium 27. — Tiberii imp 12.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Asinius Agrippa, et Cossus Cornelius Lentulus.*

2. *Imperii proconsularis Tiberii quindecennalia.* — Imperii proconsularis Tiberii quindecennalia, quorum multa indicia apud Tacitum lib. 4 Annal., ubi narrat missos ab Hispania ulteriori legatos, ut senatus Tiberio matrique ejus delubrum extrueret, alioque a Lacedemoniis et Messenis de jure templi Dianæ Limenetidis, et a Segestenis de æde Veneris restauranda. Quæ legationes pro religione annis decennalibus destinatis fieri solitæ.

3. *Baptisma Christi.* — Incipit hoc anno V kal. Septembris annus decimus quintus imperii proconsularis Tiberii, de quo si intelligatur divus Lucas cap. 3, quando ait, anno XV « Tiberii factum esse verbum Domini ad Joannem, » Christus anno sequenti die VI Januarii baptizatus fuerit, vel saltem initio anni æræ Christianæ XXVII, ut infra explicabimus.

JESU CHRISTI ANNUS 28.

1. *Pontius Pilatus Judææ præses, ejusque in Judæos acta.* — Anno Christi vigesimo octavo, Cn. Lentulo Getulico et C. Calvisio Sabino coss., cum Valerius Gratus Judææ præses annum in magistratu egisset undecimum, successorem habuit Pontium Pilatum, qui in eadem functione annis decem permansit. Hæc Josephus [1] et alii [2]. Quid autem idem præses, cum primum in Judæam venit, adversus Judæos egerit, idem auctor recenset his verbis [3]: « Pilatus cum curandam accepisset regionem, nocte intempesta opertas Hierosolymam intulit imagines Cæsaris: quæ res post triduum ingentem inter Judæos suscitavit tumultum. Nam qui aderant, stupore permoti sunt, quasi jam profanatas leges suas viderent: nullum enim fas esse collocari in urbe simulacrum. Ad querelam autem eorum qui in civitate erant, subito etiam ex agris multitudo confluxit. Euntes autem illico Cæsaream ad Pilatum, intentissime deprecabantur, ut ab Hierosolymis auferrentur imagines, et eis jura patria servarentur. Pilato autem supplicantibus abnuente, circa domum ejus proni corruerunt, et immobiles quinque diebus noctibusque continuis mansere. Post autem Pilatus tribunal ascendens, studio magno convocat multitudinem Judæorum, quasi qui velit eis dare responsum. Cum subito milites accepto signo (sic enim jam fuerat præparatum) armati circumsteterunt Judæos; circumdataque triplici acie, Judæi quidem stuporis erant pleni, videntes insperatam rerum faciem. Tunc Pilatus denuntians trucidaturum se omnes, nisi imagines Cæsaris susciperent, annuit militibus ut educerent gladios. Judæi autem quasi uno consilio omnes subito corruerunt, et cervices nudatas excipiendis ictibus pararunt : vociferantes universos se interfici magis velle, quam legem profanari. Tunc Pilatus circa religionem studium populi demiratus, confestim de Hierosolymis statuas jussit auferri. Hæc Josephus de Bello Judaico, eadem et in libris de Antiquitatibus [1] narrans.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3 et 4. in fine, et de bello Jud. lib. II. c. 6. — [2] Euseb. hist. lib. c. 9. — [3] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 8.

2. Porro Philo Judæus, qui his ipsis vivebat temporibus, rem a Pilato adversus Judæos gestam longe aliter contigisse scribit [2], sic dicens: « Quid alter avus tuus (alloquitur Caium Augustum) Tiberius Cæsar? nonne manifeste voluntatem eamdem habuit? Certe per viginti tres annos, quibus imperavit, antiquissimam religionem templi conservavit incolumem, immotamque modis omnibus : et possum quiddam in laudem ejus proferre, quamvis mille sub ipso jactatus casibus. Sed amica est et tibi quoque grata veritas. Pilatus erat procurator Judææ : hic non tam in gratiam Tiberii, quam in odium populi auratos clypeos dedicavit intra sanctam urbem in Herodis regia, nulla insignes imagine, nec habentes quicquam vetitum : tantum titulus continebat nomen dedicantis, et ejus cui dedicabantur. Id ubi divulgatum est in populum, advocatis usi quatuor regiis filiis fortuna dignitateque regia

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. cap. 3. — [2] Philo de legat. ad Caium.

præditis, reliquisque hujus familiæ, atque optimatibus cæteris, orabant ut tolleretur illa clypeorum novitas, nec violarentur ritus patrii conservati a superioribus regibus et imperatoribus. Cumque ille adversaretur rigide, ut erat pertinaci duroque ingenio, conclamatum est: Desine seditiones bellaque ciere; desine pacem profligare: non honoratur imperator per legum contumeliam: noli hunc injuriæ prætextum quærere. Tiberius nihil vult temerari de ritibus nostris: aut ostende illius edictum, vel epistolam, aliudve simile: vel da, ut te omisso, per legatos oremus dominum. Id vero magis eum exasperavit, veritum ne, si mitteretur legatio, cætera quoque detegerent ejus crimina, venditatas sententias, rapinas, injurias, clades, tormenta, crebras cædes indemnatorum, crudelitatem sævissimam. Iratus igitur homo iracundus, anceps erat animi, quod neque demere semel dedicatas res auderet, nec subditis gratificari vellet, non ignorans Tiberii talibus in rebus constantiam. Quod ubi viderunt optimates, et animadverterunt eum pœnitere cœpti, quantumvis dissimularet, scripserunt Tiberio litteras humili deprecatione plenissimas. Qui cognito quid dixerit Pilatus, quid minatus sit, non est opus ut dicam quantum excanduerit; quamvis non commoveretur temere: ipsa res iram ejus indicat. Confestim, nihil procrastinans, scribit litteras, valde objurgando ejus audaciam, jubendo ut sine mora clypeos illos tolleret: et translati sunt Cæsaream maritimam, ab Augusto proavo tuo denominatam, quo in ejus sacrato templo dedicarentur; sicut factum est. Ita consultum fuit et imperatoris honori et civitatis antiquis moribus; hæc sunt decreta Tiberii. » Hæc Philo; cui potius, quam Josepho, fidem adhibendam, nemo non dixerit; ut ex his plane intelligas, quantum in auctore vacillet fides historica, qui non tantum a nostris scriptoribus, sed a suis gentilibus mendacii arguatur.

3. Addit post hæc idem Pilatus adversus Judæos ejusmodi scelus: « Est, inquit Josephus [1], apud Judæos sacer thesaurus, quem Corban dicunt: hunc Pilatus ad inductionem aquarum jussit expendere: erat autem inducenda aqua ab stadiis trecentis: ob hoc itaque vulgi oriebantur querelæ; ita ut etiam Pilati, qui Hierosolymam venerat, cum clamore circumdarent tribunal. Ille autem præviderat tumultum eorum: siquidem populo permiscuit armatos milites, qui tunc essent privatorum vestibus induti; præcepitque ut gladiis quidem non uterentur, fustibus autem acclamantes ferirent. Sicque compositis rebus, dat ex tribunali signum, confestimque cædebantur Judæi: quorum multi quidem plagis, multi vero se invicem conculcantes in fuga, misera protritione perierunt. Tunc ad calamitatem interfectorum stupens multitudo conticuit: atque ob hoc accusator Herodis tetrarchæ Agrippa, qui fuit filius Aristobuli, quem pater Herodes interfecit, ad Tiberium venit. Illo vero non suscipiente accusationem, residens Romæ, reliquorum quidem potentium notitias ambiebat, maximis autem colebat officiis Germanici filium Caium, cum adhuc esset privatus.» Hæc Josephus. Quænam vero post hæc eidem Agrippæ Romæ obvenerint, quove modo sit, jubente Tiberio, detrusus in carcerem, et inde exaltatus in regnum, suo loco dicemus. Hæc itaque ipso Pilati ingressus initio recitata sunt, non quod eodem primo sui magistratus anno facta esse contendamus: sed cum incertum plane sit tempus, quo eadem sunt perpetrata, hic maluimus recensere; ut quale fuerit ingenium hominis, et quibus moribus comparatum, ex his facilius innotescat. Duxit una secum Pilatus in provinciam uxorem suam, ut ex Evangelista exploratum habetur; nuper enim sub quarto [1] consulatu Tiberii, Severo Cæcinna gravissima oratione censente ne uxores maritos in provinciam proficiscentes comitarentur, intercedente Valerio Messala, ac per omnia commodius esse, si illæ maritos assectarentur, ostendente, legis rogatio elusa est.

[1] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 8. et antiq. lib. XVIII. c. 4.

[1] Tacit. Annal. lib. III.

Anno periodi Græco-Romanæ 5519. — Olymp. 201. an. 2. — Urb. cond. 779. — Jesu Christi 26. secundum Baronium 28. — Tiberii imp. 13.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Lentulus Getulicus, et C. Calvisius*, ex Tacito lib. 4 Annal. ubi refert certamen undecim Asiæ urbium de honore statuendi Tiberio templum decertantium, additque hunc in Campaniam digressum esse « specie dicandi templi apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto. »

2. *Quinta quinquennalia imperii Cæsarei Tiberii.* — Hæc indicia quintorum quinquennalium imperii Cæsarei Tiberii, ad quæ etiam referendum quod scribit Eusebius in chronico tam secundum editionem Pontaci, quam Scaligeri, anno Abrahami 2043, qui kalendis Octobris præsentis Christi anni inchoatur: *Herodes*, inquit Eusebius, *Tiberiadem condidit et Liviadem*, in honorem nempe Tiberii et Liviæ Augustæ.

JESU CHRISTI ANNUS 29.

Consules. — Annus Christi vigesimus nonus habuit consules M. Licinium et L. Calpurnium, fuitque Romanis ingentibus cladibus memorabilis : nam collapso apud Fidenas amphitheatro, quinquaginta millia hominum obtrita sunt, Romæque totus mons Cælius conflagravit : sed hæc omnia pluribus Tacitus [1].

[1] Tacit. Annal. lib. IV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5520. — Olymp. 201. an. 3. — Urb. cond. 780. — Jesu Christi 27. secundum Baronium 29. — Tiberii imp. 14.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Licinius Crassus et L. Calpurnius Piso,* ex Tacito lib. 4 Annal. et Tabula ænea apud Sponium in Miscellaneis eruditæ Antiquit. pag. 278.

JESU CHRISTI ANNUS 30.

Sequenti anno inierunt consulatum Junius Silanus et Silius Nerva. Nihil tamen his, quod pro Annalibus nostris Ecclesiasticis faciat, aut iis dignum sit, reperimus; licet a nonnullis, hoc ipso anno suæ ætatis trigesimo Christum esse baptizatum, affirmetur : sed id accidisse anno sequenti, aperte demonstrant quæ a nobis dicta sunt superius, dum de anno quo natus est Christus, in Apparatu fusius disputavimus.

Anno periodi Græco-Romanæ 5521. — Olymp. 201. an. 4. — Urb. cond. 787. — Jesu Christi 28. secundum Baronium 30. — Tiberii imp. 15.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Ap. Junius Silanus et P. Silius Nerva*, ex Dione.

2. *Initium periodi Victorianæ.* — Ab hoc anno, non vero a sequenti, ut perperam quibusdam visum, Victorius Aquitanus periodum suam quingentorum et triginta duorum annorum inchoavit : ait enim in Prologo : « Diebus kalendarum Januariarum, a duobus geminis Rufo scilicet et Rubellio, usque ad consulatum Constantini et Rufi, » colligi quadringentos et triginta annos, consulatus Constantini et Rufi in annum Christi CCCCLVII convenit. Quare a currenti Christi anno periodum suam orsus est Victorius, qui unitatem superfluam addidit. Legendus Bucherius cap. 12 de Doct. Temp., qui eam periodum pluribus illustrat. Ea annos Christi exhibebit, dummodo annos viginti septem addas. Ostendit et Chronologiam Baronii ante Diocletiani imperium depravatam esse : Baronius enim duorum Geminorum consulatum cum anno Christi XXXI componit, ideoque annos illos triginta et quadringentos, usque ad Rufi et Constantini consulatum, colligere non potest. Denique ea periodus in Gallia, licet non in omni, communius atque diutius admissa fuit, ut liquet ex primo canone synodi IV Aurelianensis.

JESU CHRISTI ANNUS 31.

1. *Evangelicæ historiæ dignitas et concordia.* — Proximus sequitur annus decimus quintus imperii Tiberii Cæsaris, evangelica [1] attestatione celeber-

[1] Luc. III.

rimus, quo gesserunt consulatum Rubellius atque Fusius, ambo gemini [1]. Annus quippe idem qui ab Isaia [2] *placabilis* per antonomasiam dictus est, et *acceptabilis* [3]: quo nimirum orbi terrarum profundis tenebris obvoluto, Redemptor humani generis Christus Deus noster, lux vera, lumine prædicationis cœpit affulgere.

2. Hujus quidem rei præclarissime gestæ historia, non a quibuscumque, sed a Deo tantum præordinatis testibus, ab ipsis inquam sanctissimis quatuor Evangelistis, monumentis meruit divinitus consignari: quorum admirabilem excellentiam atque præstantiam Ezechiel [4] propheta sub quatuor animalium symbolicis speciebus in divina illa cælitus ostensa visione gloriæ Domini præcognovit. «Si enim quod ait Apostolus [5], ministratio mortis (ipsa inquam legis scriptio) litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?» Fuerunt hi ministri novi Testamenti, non littera tantum, sed spiritu: ut non solum ipsorum scriptis res gestæ narrentur, sed quod superat humanum captum, vim quamdam spiritus ipsis Deus indiderit, ac perinde divinam illam Ezechieli ostensam præ se ferant imaginem, ut appareat aspectus eorum velut carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum, splendor ignis, sed et de igne fulgur egrediens ad destructionem [6] munitionum, consilia destruens, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, in captivitatem redigens omnem intellectum in obsequium Christi. Porro etsi diversis in locis, variisque temporibus et occasionibus in eodem argumenti genere singuli versati sint; tamen admirabili quodam modo, ac nonnisi divino consilio factum est, ut consensione quadam harmonica, quod simul omnes, hoc singuli quique in scribendo præstitisse videantur: ut merito, juxta propheticum illud ænigma, sic propria a cæteris distincta esset facies singulorum, ut tamen eadem quatuor facies singulis conjunctæ essent.

3. Fuit antiquorum scriptorum studium, ut quatuor sancta Evangelia in unum conjungentes, ex iisdem quatuor unum intexerent. Id conatum esse scimus primum omnium Theophilum Antiochenæ Ecclesiæ episcopum, ut Hieronymus [7] ad Algasiam scribens testatur his verbis: «Theophilus Ecclesiæ Antiochenæ septimus post Petrum apostolum episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta reliquit.» Id ipsum præstitit Tatianus: id item tertio loco Ammonius, quem (inquit idem Hieronymus [8]) secutus est Eusebius episcopus Cæsariensis. Hi quidem de convenientia ipsorum Evangelistarum canones quosdam scripserunt, quos idem Hieronymus latinitate donavit. Meminit horum Victor episcopus Capuanus in præfatione [1] quam Tatiani Evangeliorum quatuor Harmoniæ præfixit: hæc de antiquioribus. Cæterum complurium recentiorum in eadem re enituit studium, quorum præcipuum sibi locum vindicare videtur eruditus æque ac pius Cornelius Jansenius episcopus Gandavensis; cujus sic nobis proponimus sequenda vestigia, ut tamen liberi interdum esse velimus, per aliam viam, quæ rectior videatur, incedere.

4. Age, ipsam evangelicam historiam prosequamur, quam Lucas evangelista, egregia certitudine temporum, more majorum, testatam sic exorditur: «Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræa et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha: factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ, etc.»

5. *Tetrarchiarum distinctio.* — Etsi aliam interpretis, aliam vero historici sciamus in scribendo esse rationem, tamen nos debere difficultates ac nodos ad historiam elucidandam dissolvere, neminem negaturum esse putamus. Quamobrem in iis quæ tum hic tum alibi occurrant, enodandis de rebus gestis difficultatibus (quod præfando polliciti sumus) studium nostrum non deerit. Quod vero in primis pertinet ad tetrarchias, quarum meminit evangelista: jam superius dictum est, tam ex testamento Herodis [2], quam ex divisione ab Augusto [3] facta, Josephum scripsisse consentientia evangelistæ; nimirum Herodi Antipæ Galilæam cum Transamnana regione esse tributam, Philippo autem Trachonitidem regionem, una cum Auranitide, et parte quadam, quæ fuerat Zenodori, olim Herodi tradita [4], quas S. Lucas, et post eum Dio [5], Ituræam appellat. Fuisse et his temporibus tetrarchiam Lysaniæ, idem auctor consentire videtur, dum eamdem primum a Caio [6] Tiberii successore, inde a Claudio Agrippæ [7] donatam affirmat.

6. *De Lysaniis tetrarchis.* — Quisnam fuerit iste Lysanias: sicut errare certum est illos qui dixerunt [8] Herodis fuisse filium, ac Herodis Antipæ et Philippi fratrem; ita etiam errore labi eos [9] constat, qui hos corrigentes, et ipsi correctione sunt digni, dum Lysaniam hunc, de cujus tetrarchia hic mentio habetur, illum putant esse filium Ptolemæi Mennæi, cujus Josephus [10] meminit: nam ejusdem auctoris testimonio [11] expressum habetur, eumdem Lysaniam Cleopatræ arte fuisse necatum, ut ejus potiretur

[1] Tacit. lib. v. — [2] Isai. LXI. — [3] Luc. IV. secundum LXXII interpr. — [4] Ezech. I. — [5] 2 Cor. III. — [6] 2 Cor. X. — [7] Hier. epist. CLII. quæst. 6. — [8] Hieron. præfat. in quatuor. Evang. ad Damascen. epist. CXXIII.

[1] Habes eam tom. II. bibl. S. Mar. — [2] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 10. — [3] Joseph. Ibid. c. 13. — [4] Joseph. antiq. lib. XV. c. 13. — [5] Dio. hist. Rom. lib. XLIX. — [6] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. in fin. — [7] Joseph. antiq. lib. XIX. c. 4. et de bello Jud. lib. II. c. 11. — [8] Eusebius in Chronic. anno Domini 7. — [9] Corn. Jans. in concord. Evang. et alii cum secuti. — [10] Joseph. antiq. lib. XIV. c. 23. in fin. — [11] Joseph. antiq. lib. XV. c. 4.

ditione, quæ erat apud Libanum posita : idque Dione [1] auctore, contigisse constat sub consulatu Publicolæ et Nervæ, anno ab Urbe condita septingentesimo decimo octavo.

7. Cleopatra vero simul cum Antonio sublata de medio, rebus in integrum restitutis, actisque Antonii irritis; Lysaniæ alteri, ejusdem cum priore nominis, ea tetrarchia fuisse videtur ab Augusto restituta : nam cum idem Josephus [2] longe post obitum dicti Lysaniæ senioris meminit Zenodori, quod conduxisset ditionem Lysaniæ, certe non de priore Lysania tetrarcha, sed de posteriori necesse est intellexisse. Erat Abila, ex qua dicta est tetrarchia Abilina, civitas una (ut ait Plinius [3]) in provincia Decapoleos; cujus Lysanias (ut Lucas tradit) tetrarcha erat. Quod insuper ad vocem ipsam tetrarchiæ pertinet; in ea potius usus loquendi, quam vocabuli proprietas attendi debet; cum auctore Plinio [4] certum sit, non quartam regni vel provinciæ partem esse eo nomine intelligendam, sed potius principis cujusque dominium, etiamsi unius tantummodo fuerit civitatis : quippe qui dicat provinciam in Palæstina Decapoleos dictam, cujus est mentio in Evangelio [5], cum decem habuerit civitates, earumdem fuisse tetrarchias singulas, regnorum instar, et in regna solere contribui.

8. *Functio sacerdotalis.* — Quod præterea S. Lucas evangelista, non tetrarcharum dictorum tantummodo, sed principum sacerdotum Annæ et Caiphæ temporibus prædicationem Joannis inchoatam tradat : res haud mediocri difficultate obvoluta videtur : tum cum unum tantummodo, non duos simul, et ante et post hæc tempora summum sacerdotem penes Judæos fuisse, certum exploratumque habeatur : tum etiam, si Josepho credimus, quod non Anna (ut vidimus), sed Caiphas hoc tempore summi sacerdotii munere fungeretur. Scimus et vicariam ejusdem sacerdotii præfecturam nemini solere concedi, nisi aliqua necessitate urgente, et ad modicum temporis spatium : cum et idem Josephus testetur [6], Matthiæ summo sacerdoti, quod inter dormiendum pollutus esset, rem divinam facere lege vetito, ad unius tantum diei spatium vicarium adjutorem esse datum Josephum Ellemi filium. Nec insuper constare posse videtur quod dicunt summos sacerdotes fuisse Annam et Caipham, ita tamen ut alternis annis sacerdotalem functionem obtinerent. Nam nonnisi alterius horum tempore potuit Joannes prædicationem exordiri : cum, quo tempore alter esset summus sacerdos, alterum cessasse, dicere necesse sit. Nec demum esse verum quod scribit Eusebius [7], delectos a præsidibus Romanis summos sacerdotes; et unumquemque illorum uno tantum anno eo ministerio perfunctum esse, nemo non videt : nam etsi (quod scribit Josephus [8]) primis annis Valerii Grati præsidis, qui a Tiberio illuc primo sui imperii anno missus est, per annos illos tres primos totidem mutati sunt summi sacerdotes; tamen qui ultimo loco creatus est Caiphas anno tertio Tiberii imperatoris, absque alio successore non ad præsentem tantum annum, sed (quod constat ex Evangelistis) usque ad Redemptoris nostri crucem, imo et post resurrectionem (ut testantur Acta Apostolorum [1]) eumdem Caipham in eadem functione perseverasse, ac sic per annos saltem decem et septem ipsum eodem munere functum fuisse apparet : cui veritati et Josephus [2] adstipulatur, dum creationem Caiphæ sub tertio anno Valerii Grati constituens, nullum alium ei datum successorem usque ad Vitellii præsidis, qui Pilato successit, tempora, testatur : tunc vero ipsum redactum in ordinem, et Jonatham Anani filium subrogatum tradit.

9. Quod ergo ab Evangelista eodem tempore Anna, perinde ac Caiphas, princeps sacerdotum dicatur, alia est pervestiganda ratio. Ac primum illud dicimus, quod etsi unus idemque summus pontifex apud Judæos esset, tamen complures alios sacerdotalis ordinis dictos esse principes sacerdotum, quorum frequens est mentio in divinis Scripturis, certum est : hos fuisse viginti quatuor numero, sicut et totidem erant vices sacerdotales, ex his quæ leguntur in libris Paralipomenon [3], facile intelligitur : qui enim cujusque vicis princeps et caput erat, ille ipse princeps sacerdotum dicebatur. At non dicimus Annam hac tantum ratione esse dictum principem sacerdotum, sed et alia prorsusque diversa, quam sub inferimus.

10. *Concilium* LXXII, *sive synedrium.* — Erat quidem apud Judæos ex senioribus atque magistris conflatum collegium, quod ab illis Synedrin (al. Sanedrin) dicebatur, constabatque ex septuaginta duobus viris. Hujus originem a Deo per Moysen institutam habes in libro Numeri [4], quando Deus Moysi præcepit ut septuaginta viros deligeret, quos senes et magistros populi esse nosset. Hoc seniorum collegium, junctis duobus aliis qui Heldad et Medad personas agerent (qui licet remansissent in castris, eodem tamen afflati Spiritu prophetarunt), numero septuaginta duorum semper perseveravit in posteris. Erat horum summa auctoritas, ut qui de lege cognoscerent, et de Propheta, ac simul de Regibus judicarent. Horum namque judicio Herodes rex postulatus est; in quos postea crudeliter sæviit ut testatur Josephus [5]. At de horum munere pluribus acturi sumus inferius : modo autem (quod ad rem propositam pertinet) qui septuaginta duorum seniorum primus haberetur, idem princeps sacerdotum dicebatur; cum alioqui summus sacerdos primum omnium locum teneret, cunctisque præesset principibus sacerdotum : seque habebat amborum perfunctio instar præfecturæ Moysis et Aaron, quorum quamdam similitudinem exprimebant. Sicque Anna cum esset ejusmodi collegii princeps, merito, sicut et Caiphas, princeps

[1] Dio hist. Rom. lib. XLIX. — [2] Joseph. antiq. lib. XV. c. 13. — [3] Plin. hist. nat. lib. V. c. 18. — [4] Plin. ibid. — [5] Matt. IV. Mar. V. et VII. — [6] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 8. — [7] Euseb. hist. lib. I. c. 10. — [8] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3.

[1] Act. IV. — [2] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 6. — [3] I. Paralip. c. XXIV. — [4] Num. XI. — [5] Joseph. antiq. lib. XIV. c. 17.

sacerdotum dicebatur, licet utriusque functio esset omnino distincta. In eo libro qui Philonis nomine de Temporibus inscriptus habetur, non prorsus contemnendo si purgatis mendis integer redderetur, hæc, quæ id ipsum monstrant, habentur : « Herodes anno trigesimo principatus sui tyrannici, Synedrin ex domo David delevit; et Annanelum quemdam (quod nomen idem est quod Anna) atque Synedrin ex proselytis sufficit, qui nimirum in lege videbantur eruditi. » Hæc ibi. Videas insuper in Evangelio [1], cum Christi causa ageretur, ac subinde de vero propheta quæstio esset : An ille ipse Christus esset : eumdem primo ad Annam, tanquam ad principem sacerdotum illius collegii, esse perductum, cujus muneris erat de Propheta judicare : ac demum ad Caipham, sine cujus assensu sententia ferenda non erat. Videas etiam apud Acta Apostolorum, cum de lege esset judicium, nimirum de fide Christi, quam prædicabant Apostoli in eo consessu primo loco nominatum Annam, inde Caipham, postea vero juxta consessus ordinem, Joannem, Alexandrum, ac cæteros. Hæc sunt quæ de Annæ et Caiphæ principatu sacerdotum inter se distincto habuimus dicere : jam cætera prosequamur.

11. *Joannis prædicatio et mores.* — Eodem itaque anno, dictorumque principum sacerdotum tempore, Joannes Zachariæ filius, qui ea occasione quam superius recensuimus, secesserat adhuc infantulus in desertum, afflatus divino Spiritu venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ. Describitur tanti prophetæ locus, habitus, atque victus : ut qui nimirum habitasset in deserto loco [2], indutus vestimento ex pilis camelorum confecto [3], ac zona cingeretur pellicea : esca vero locustæ essent, et mel silvestre [4]. At primum, quod ad habitationis locum spectare videtur; quomodo idem ipse post multa tempora fidelibus innotuerit, sincera attestatione Sophronii [5], qui ejusmodi scribit historiam, enarremus : « Erat, inquit, senex quidam habitans in monasterio Abbatis Eustorgii, Joannes nomine : quem S. Elias episcopus Hierosolymorum voluit ducem monasterii constituere. Ille vero non acquiescebat, dicens : In montem Sina orationis causa pergere volo. Archiepiscopus autem cogebat eum, ut prius abbas fieret, et postea pergeret quo vellet. Cum vero senex non acquiesceret, dimisit eum, spondentem se, postquam reversus esset, suscepturum regiminis curam. Et ita salutato archiepiscopo, iter arripuit, ut ad Sina montem proficisceretur, assumpto secum et discipulo suo : transvadatoque Jordane fluvio, cum vix uno lapide processissent, cœpit senior rigore detineri, ac post paululum invasit eum febris. Cum vero in tantum excresceret ardor febris, ut ambulare non posset, invenerunt speluncam parvulam, in quam ingressi sunt, ut requiescerent. Cum vero febris ita invaluisset, ut se vix movere posset, in ipsa spelunca tres dies commorati sunt. Tunc senex in somnis aspexit quemquam adstantem sibi, et dicentem : Dic, senex, quo ire vis? Respondit : In montem Sina. Dicit ei : Ne, quæso, recedas hinc. Cum vero seni id persuadere non posset, abscessit : febris vero seni acrius infesta erat. Rursus nocte sequenti idem seni adstitit eodem habitu, et ait : Quid, senior, affligi vis? audi me, et nusquam hinc proficiscaris. Ait illi senex : Tu quisnam es? Respondit is qui apparuerat : Ego sum Joannes Baptista, et ideo tibi jubeo ut nusquam recedas : nam spelunca ista brevis, major est monte Sina, quippe in hanc sæpius Dominus noster Jesus, cum me visitaret, ingressus est. Pollicere mihi, quod hic habitabis; et ego mox tibi sanitatem restituo. Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem spelunca permansurum : et continuo sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ suæ tempore : speluncam vero illam fecit ecclesiam, congregavitque fratres. Appellatur locus ille Sapsas. Fuit in eodem loco Sapsas commorans in spelæo senex alius tantæ virtutis, ut leones secum in eadem spelunca susciperet, atque cibum in sinu suo ipsis præberet. Hactenus Sophronius. Ejusdem monasterii meminisse videtur Beda [1], cum agit de locis sanctis. Porro quod locus hic tam proximus fuerit Jordanis ripæ, existimamus speluncam istam fuisse potius Joannis habitationem, cum e deserto veniens baptizaret in Jordane, quam ubi antehac in deserto commorans ageret.

12. Quod autem ad ejusdem integerrimi nostri Præcursoris vestimentum pertinet; quale nam esse soleret illud ex pilis camelorum intextum indumentum, perfacile est demonstrare. Sed prætermittimus innumeras pene de Joannis vestis asperitate sanctorum Patrum scriptas sententias : satis namque sit ex verbis Evangelistæ, materiam ipsam ex qua esset confecta, describentis, qualis esset, certo experimento cognoscere. Ex pilis camelorum nonnisi rude atque asperum intexi solere indumentum, quod cilicium appellatur, certum est : id enim S. Paulinus [2] Nolanus episcopus, dum de Melania Romana clarissima femina agit, asserit in hunc modum : « De palliis, quæ ex camelorum pilis texta, asperitate setarum compungebant homines, et in mentem revocabant Joannem, quem pili camelorum hirto tegmine vestiebant. » Alius item Paulinus consularis de eodem amictu in carmine de Joanne Baptista sic ait [3] :

Vestis erat curvi setis conserta cameli;
Contra luxuriem molles duraret ut artus;
Arceretque graves, compuncto corpore, somnos.

13. Jam autem quod ad zonam attinet : cum in Palæstina Judæi zonis uterentur laneis, Joannes ex zona etiam comparans sibi corporis afflictionem, pellicea cingebatur : unde Hieronymus : « Stupebat, inquit [4], ad conversationem Eliæ et Joannis Baptistæ, quorum uterque zona pellicea adstrinxit ac mortificavit lumbos suos. » Hæc Hieronymus. Nunc denique

[1] Joan. XVIII. — [2] Luc. III. — [3] Matth. III. — [4] Marc. I. — [5] Sophron. Prat. spir. c. I.

[1] Bed. de loc. sanct. c. XIII. — [2] Paulinus ad Sever. epist. X. — [3] Extat in collect. poet. Christian. — [4] Hieron. ad Demet. epist. VIII

quod ad cibum spectat : exacte, qualis fuerit, recenset Evangelista : nimirum locustis et melle silvestri Joannem consuevisse famem pellere : pane enim et vino caruisse, Salvatore id testante [1], didicimus. Porro nec baccis, seminibus, vel oleribus usum esse, Clemens Alexandrinus [2] certo credidit, dum ait : « Matthæus apostolus seminibus, baccis, oleribusque absque carnibus utebatur : Joannes continentiam ulterius extendens, locustas et mel silvestre comedebat. » Quod enim non adeo communibus uteretur cibis, ea de causa de ipso Salvator noster testatus est dicens [3] : « Venit Joannes neque manducans, neque bibens. » Quæ cum ita sint, ut profecto sunt : procuddubio Joannes, qui longe ab hominum consuetudine agebat, non communibus cæteris usus est cibis, sed eo qui præ manibus haberetur, nec ullo labore longe quæsitus, vel arte paratus esset. Locustas in Palæstina, genus fuisse animalium ad cibi usum, divina Scriptura [4] plane demonstrat, dum locustam inter comestibilia, quæ munda essent, recenset. Sane quidem auctor est Strabo [5], genus quoddam Æthiopum locustas in cibum habere, quibus sale permixto in massas confectis vescantur : de Parthis eadem tradit Plinius [6] : de Orientalibus et Libycis eadem scribit Hieronymus [7] : iisdem usum in cibum fuisse Joannem, tradit Augustinus [8] et Beda [9], qui et a sancto episcopo Arculpho, qui ad ea loca peregrinatus erat, hæc quæ didicit, suis scriptis testata reliquit : nimirum notissimas esse locustas in Palæstina, quæ corpusculis in modum digiti manus exiguis et brevibus in herbis facile captæ, coctæque oleo, pauperem victum parent : easdem solitas exsiccari fumo, et sic comedi, habereque malum odorem, et gravem gustum, Euthymius scribit. De silvestri melle, quidnam fuerit, cum multi multa eaque diversa scribant, hæc Beda a dicto episcopo fide dignissimo accepta conscripsit : « In eodem deserto sunt arbores folia lata habentes et rotunda, lactei coloris, et melliti saporis, quæ natura fragilia manibus confricantur et eduntur, hocque esse mel silvestre dicitur. » Hæc ille.

14. Verum his omnibus adversatur Isidorus Pelusiota, qui et ipse monasticam vitam cum diutius excoluerit, ea quæ scribit, potuit a Palæstinæ monachis didicisse : sic enim ait ad Timotheum lectorem scribens [10] : « Locustæ, quibus Joannes alebatur, non animantia sunt (ut quidam imperite putant) scarabæis similia (absit), verum herbarum ac plantarum summitates. Eodemque modo rursum non herba quædam est mel silvestre, verum mel montanum, quod ab agrestibus apibus conficitur, summeque amarum est, et gustatui omni infestum atque inimicum. Quibus ex rebus singularem quamdam ac pene incredibilem corporis afflictationem Joannes præ se ferebat : ut qui non inedia duntaxat, verum etiam victus asperitate omnem corporis appetitionem amaram redderet. » Hucusque Isidorus ad Timotheum. Ad Nilum item scribens [1], eadem quoque habet, additque : « Quocirca sic cibos et vestitum monasticæ vitæ juxta Deum perfectæ omnibusque numeris absolutæ in Joanne Baptista didicimus. » Hæc cum scribat Isidorus, et nonnisi majorum auctoritate; quid de his sentiendum sit, definiendum nobis non est, sed totum relinquimus lectoris arbitrio. Nam constat græcam dictionem ἀκρίδες, et locustam insecti genus infirmas habens alas ad volandum, et summitates herbarum significare.

15. Porro ejusmodi vitæ genere Joannem jecisse vitæ monasticæ fundamenta, non tantum qui supra Isidorus, sed et Catholici omnes fatentur : eaque de causa Chrysostomus eumdem Joannem monachorum principem nominat, cum ait [2] : « Sicut sacerdotum principes sunt Apostoli, ita et monachorum princeps Joannes Baptista. » Et iterum [3] : « Considerate, monachi, dignitatem vestram : Joannes princeps vestri est dogmatis; ipse monachus, statim ut natus, in eremo vivit, in eremo nutritur. » Et ad Eustochium Hieronymus [4] in hunc modum : « Hujus vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius, et ut ad superiora conscendam, princeps Joannes Baptista. » Hæc ille. His cum invideant Novatores, eo devenerunt stultitiæ, vel potius iniquitatis, ut malint corrumpere verbum Dei, et Joannem vitæ otiosæ et deliciosæ infamare, quam monasticam ab eo dimanasse vitam, in Ecclesia altissimis defixam radicibus, evangelica nempe attestatione, ut subripi aut evelli nequeat, adstipulari, vel profiteri. Sed in his non immoramur diutius : quandoquidem, omnium sententia, sibilis potius et risu, quam ampliore confutatione digni sunt : licet ad illos imperitiæ, dementiæ, ac (ut uno verbo dicam) perfidiæ summo jure redarguendos, non defuerit vigilans studium eruditissimi ac maxime pii viri Petri Canisii, ad quem, qui talia cupit, amandamus; nos interim textum ipsum historiæ evangelicæ prosequemur.

16. *Christi baptismus.* — Cum plurimos ad se venientes Joannes [5] exciperet, ad pietatem institueret, eosdemque baptizaret, ac etiam de Christo, quod venisset, illis annuntiaret : venit et Jesus, et ab ipso est baptizatus. Rem gestam Matthæus [6] his verbis enarrat : « Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit ei : Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc [7] dimisit eum; et baptizatus est a Joanne in Jordane. Baptizatus [8] autem Jesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cæli : et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cælis dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et [9] ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph. »

[1] Luc. VII. — [2] Clem. Alex. Pædag. lib. II. c. 1. — [3] Matth. XI. — [4] Levit. XI. — [5] Strabo. lib. XVI. — [6] Plin. nat. hist. lib. XI. c. 29. — [7] Hier. advers. Jovin. lib. II. et in Joan. c. 4. — [8] August. Confess. lib. X. c. 31. — [9] Beda de locis sanctis. c. 14. — [10] Epist. CXXXII. lib. I.

[1] Lib. I. epist. V. — [2] Chrysost. in Marc. homil. I. — [3] Idem homil. de Joan. Bapt. — [4] Hieron. epist. XXXII. — [5] Matth. III. Marc. I. Luc. III. Joan. I. — [6] Matth. III. — [7] Mar. I. — [8] Matt. III. — [9] Luc. III.

17. De tempore baptismatis Christi diversæ admodum sunt antiquorum sententiæ. Sunt enim qui baptizatum esse dicunt, cum inciperet annum trigesimum agere, ipso mense Januarii : id quidem Origenes [1], id Hieronymus [2], et alii. Discrepat ab his Epiphanius [3], qui hæc ait : « In trigesimo consulatu a nativitate sua circa decimum mensem venit ad Joannem, et baptizatus est in Jordane fluvio, trigesimo anno nativitatis in carne, hoc est, secundum Ægyptios, Athyr mensis duodecima, ante sextum iduum Novembrium. » Et infra : « Trigesimo anno baptizatus implevit annos viginti novem, et menses decem (velut dixi) duodecima mensis Athyr, ante sextum idus Novembris. » Hæc ille, intelligens nimirum Evangelistam illis verbis significare voluisse, Jesum prope esse cœpisse, hoc est, prope implesse trigesimum annum, ut sic diceretur esse triginta annorum : sicut et Irenæus [4] intellexisse videtur, dum ait : « Ad baptismum venit, qui nondum triginta annos suppleverat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum. »

18. Discrepat vero Ignatius ab his omnibus : qui secundum germanam ex Græco factam translationem, ad Trallianos scribens, hæc dicit : « Expletis tribus annorum decadibus, vere baptizatus est a Joanne, et triennium prædicavit Evangelium. » Quam sententiam sequi Chrysostomum, et alios complures nobiles Græcorum et Latinorum auctores, imo et S. R. Ecclesiam istud ipsum profiteri, superius, cum de anno quo natus est Christus, plenissime disseruimus, exacte demonstravimus in Apparatu; eamque veriorem, ac merito cæteris præferendam fusius diximus : ea consulat lector, qui hæc avidius cupit, quamvis enim hic opportunior videretur locus quo istæc explicanda fuissent; tamen, quoniam ad pervestigandum, quo Christus natus est, annum, in hujus loci Evangelistæ interpretatione tota vis erat, illic potissimum de tempore et anno, quo baptizatus est Dominus, fuit agendum. Quod vero ad mensem et diem, quibus baptizatus est Christus, spectat : id factum esse sexta Januarii, ex communi et antiqua traditione Eusebius Pamphili ad Marinum scribens testatur [5] : confirmat hoc ipsum Hieronymus [6], ac denique omnes scriptores ecclesiastici, uno duntaxat excepto Epiphanio, ut vidimus : qui sicut audiendus non est, dum ait Christum natum sexta Januarii, ita nec cum dicit baptizatum esse sexto idus Novembris, cum et eidem contradicant Ægyptii; licet de die natali Domini æque ipsi consentiant.

19. Locus ipse fluminis, quo Dominus voluit baptizari, remansit posteris perpetua memoria celebris, et virtute miraculorum conspicuus : de eo enim hæc scribit Gregorius Turonensis [7] : « In Jordane, habetur locus in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum enim advenerint, sæpius lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgentur : de publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt, sanati autem ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario mari commixtus mortuo, nomen amittit. » Hæc Gregorius qui et alia multa de locis sanctis dicit a suo diacono, qui (ut ipse ait [1]) illuc peregrinatus est. De eodem hæc etiam Beda [2] : « In loco, inquit, in quo Dominus baptizatus est, Crux lignea stat usque ad collum alta, quæ aliquoties aqua transcendente absconditur : a quo loco ripa ulterior, id est, Orientalis in jactu fundæ est. Superior vero ripa in supercilio monticuli grande monasterium gestat, beati Joannis Baptistæ ecclesia clarum, de quo per pontem arcubus suffultum solent ascendere ad illam crucem, et orare. In extrema fluminis parte quadrata ecclesia quatuor lapideis cancris superposita est, coctili creta desuper tecta; ubi vestimenta Domini, cum baptizaretur, servata esse dicuntur. Hanc non homines intrare, sed undique cingere ac penetrare solent. » Hæc Beda. His scilicet perpetuæ memoriæ monumentis locus ille nobilitatus est, quem Christus baptismate consecravit, quo nobis iter ad cœlum aperuit.

20. Postquam autem Christus Dominus noster baptizatus est a Joanne : « Tunc, inquit Matthæus [3], Jesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo, » etc., texit enim totius rei gestæ seriem. Quod vero ad veritatem historicam pertinet, rejicitur sententia auctoris illius, quisquis fuerit, qui scripsit de Operibus cardinalibus (quod quidem opus Cypriani [4] nomine est insignitum), dum ait : « Etsi revera Christus est ductus a spiritu in desertum, atque tentatus : tamen quod dicit Evangelista assumpsisse eum diabolum in sanctam civitatem, atque statuisse super pinnaculum templi, id non esse factum locali motu, sicut contigit Habacuc, qui de Judæa in Babylonem delatus est; vel Philippo, cum occurrit Eunucho : sed quo modo, inquit, Ezechiel, cum super fluvium Cobar sederet, Hierosolymam raptus in spiritu civitatem ædificat et metitur, et muros et templum instaurat, hoc modo super culmen templi Christum in spiritu esse delatum. » Hæc cum dicat ille; nos libentius cæteris tam antiquis quam recentioribus assentimur auctoribus, qui loco Christum motum affirmant.

21. *Legatio Judæorum ad Joannem.* — Jam vero cum tot tantaque de Joanne in Jordane baptizante audirentur; Judæi qui erant Hierosolymis, sacerdotes et levitas ad eum miserunt, ut interrogarent an ipse esset Christus [5] : qui ingenue confessus est, se non esse Christum, neque Eliam, neque Prophetam, illum scilicet a Deo per Moysen olim promissum. Existimamus hanc ipsam fuisse publicam legationem missam a concilio seniorum, quod Synedrium appellabant, de quo ante mentionem fecimus : nam illorum muneris erat in primis de Propheta cognoscere. Post hæc vero, idem subdit

[1] Orig. homil. I. in Ezech. — [2] Hieron. in Ezech. c. I. — [3] Epiph. in Panar. hæres. LI. — [4] Iren. lib. II. c. 39. — [5] Eusebius ad Marinum. Habentur illius fragmenta in editione Chrystophori post histor. Evagrii. — [6] Hieron. in Ezech. c. I. — [7] Greg. de gloria martyrum c. XVII.

[1] Greg. de glor. Mart. cap. I. — [2] Beda de locis sanct. c. XIII. — [3] Matt. lib. IV. — [4] Apud Cypr. lib. de Operib. card. c. de jejunio. — [5] Joan. I.

Evangelista : « Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat : et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei. » Hæc Joannes.

22. *Andreæ et Petri vocatio ad apostolatum.* — Ecce quam gloriosa coram legatis Joannis de Christo confessio ; quam illi Hierosolymam redeuntes, iis a quibus missi fuerant retulerunt : sed ab illis spretam esse, ea quæ postea contigerunt, facile demonstrant. Sed quid post hæc? Non satis habuit Joannes dicta attestatione facta de Christo omnes admonuisse Judæos ; sed data sibi iterum occasione, eumdem esse Messiam, discipulis suis aperuit : qui, eo audito, Jesum sequi cœperunt. Rem peractam sic describit Evangelista [1] : « Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo. Et respiciens Jesum ambulantem, dicit : Ecce Agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid quæritis? Qui dixerunt ei : Rabbi (quod dicitur interpretatum Magister), ubi habitas? Dicit eis : Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo : hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Joanne, et secuti fuerant eum. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit : Tu es Simon filius Joanna : tu vocaberis Cephas ; quod interpretatur Petrus. » Hæc Joannes evangelista de primordiis Christi Ecclesiæ jam coalescere incipientis.

23. *Petri nomina et prælatio inter apostolos.* — De his agens Epiphanius [2], hæc ait : « Neque vero de hoc quisquam ambigens curiosius perscrutetur, cum videat, quod Andreas primus obviam venit Jesu, deinde Petrus, et per ipsum vocatus est : neque hoc ægre ferre incipiat. Occursus enim Andreæ primus contigit, cum minor esset Petrus tempore ætatis : postea enim rursus, quando perfecta renuntiatio facta est, ipse fratrem suum præcessit. Insuper autem et in hoc Deus est qui novit vocationes cordium et scit quis dignus sit primo loco locari ; et elegit Petrum, ut dux esset suorum discipulorum, velut omnino clare indicatum est. » Hæc Epiphanius : qui de ætate Andreæ magis audiendus, quam alii, qui postea dixerunt Petrum majorem natu Andrea. Prælatus vero Andreæ Simon Petrus a Christo merito confessionis : etenim non in renuntiatione tantum, sed et in summæ fidei professione Simonem tum Andreæ, tum etiam cæteris apostolis præstitisse constat ; ut merito ille eligeretur, qui cæteris præesse deberet : tuncque implendum, quod nunc tantummodo pollicetur, nempe ut Cephas, hoc est, Petrus, appellaretur : quod magis veritati consentaneum videtur, quam (quod nonnulli sunt arbitrati) ex hoc tempore, habito respectu ad ea quæ de Petro Christus futura præviderat, Petrum esse nominatum. De iisdem Andrea et Simone hæc Sophronius [1] Hierosolymitanus : « Andreas cælibem vitam ducens, Præcursoris Domini factus est discipulus. Petrus negotiis intendebat ; qui uxori, et familiæ, et patris senio providebat.

24. Ex his apparet, quam turpiter errent qui primatum putant Petro collatum, quod senior cæteris esset. Nam quod ad hoc spectat, etsi non alii, certe Andreas major ætate, prior in vocatione, et in perfectioris vitæ electione Petro præstabat, sed si divini consilii rationem humanæ menti concessum est aliquando perscrutari, illa in Petro quam diximus, causa præcessisse videtur, ut princeps omnium constitueretur Apostolorum, quod in professione fidei cæteris antecelluit. Sed quod insuper consideratione dignum existimamus : hoc ipso initio Ecclesiæ erigendæ (quæ ædificatio Dei est [2]) Christus Dominus tantæ molis excitandæ sapientissimus architectus, de primario lapide in fundamento locando statim cogitans, Simoni mox dixit : *Tu vocaberis Cephas.* Vox syriaca [3] latine interpretata, idem quod Petra, significat : ex græca autem lingua dicitur Petrus : nam apud illos ὁ πέτρος idem est quod ἡ πέτρα : sicque apud nos idem sit Petrus quod Petra : nec a Petra Petrus, sed ipse Petra, quo nomine a Christo appellatus cognoscitur ; quod nunc pollicetur, cum ait : *Tu vocaberis Cephas :* ac si diceret : *Tu vocaberis Petra.* Ex his quidem solida firmaque veritate constantibus redarguuntur qui minus caute sciteque dixere, non dictum esse Petro, Tu es Petra : sed, Tu es Petrus : quod scilicet petra esset Christus, quem confessus Simon, dictus sit Petrus. Quod quamvis Augustinus [4] aliquando dixisset ; tamen in Retractationibus, an Petrus ipse sit petra, vel a petra Petrus sit dictus, nihil definiens [5] : « Quæ, *inquit,* duarum harum sententiarum sit probabilior, eligat lector. » Sed idcirco, quod syriacam vocem haud fuerit ipse Africanus assecutus, quæ proprie petram ipsam significat ; quam latinus interpres græco πέτρος, quod est petra, Petrum transtulit.

25. Sed idem S. Augustinus in sermone de cathedra Petri, ipsum Petrum Petram dictum esse, manifeste profitetur his verbis : « Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum, petra dicitur, sicut ait Dominus : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eo quod

[1] Joan. I. — [2] Epiph. hæres. LI.

[1] Sophr. homil. de cert. SS. Petri et Pauli. — [2] Paul. 1. ad. Corinth. III. et ad Ephes. II. — [3] Hier. in Epist. ad Galat. c. II. et alii. — [4] August. tract. VII. in Joann. et ult. Item de verbis Domini sermone XIII. — [5] Aug. retract. lib. I. c. 21.

tanquam saxum immobile totius operis christiani primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, et compagem molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, et petra pro virtute Dominus nuncupatur, sicut ait Apostolus : Bibebant de spirituali, consequente eos petra : petra autem erat Christus. Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat : Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat. » Hæc Augustinus [1]. Ac iterum de Petro in eadem verba : « Tu es Petrus, et super hanc petram, etc., dignus certe, inquit, qui ædificandis in domo Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum [2]. » Sed ut ad proposita redeamus : nemo equidem sibi constans affirmaverit, Christum locutum esse latine, ut dixerit, Petrus; sed, quod habet Evangelista syriace, Cephas, quod est Petra : at, Petrus, dixit interpres, mutans nomen femininum in masculinum, quod viro magis conveniens esset. Certe adhuc, si Petrus derivative diceretur a petra, non Petrus, sed Petreus potius fuisset latine dicendus. Sed in re adeo perspicua non amplius immorandum.

26. Cæterum Cephas cum syriace petram significet, non tamen quamlibet petram, sed quæ sit omnium durissima [3], nempe cautem. Sed cur potius Dominus eum appellavit petram, quam aliam quampiam materiam solidissimam, nempe æs, ferrum, vel quid simile? id quidem non ob aliam causam factum esse apparet, nisi quia et ipse Christus petra [4] dictus est; ut quem sui gregis relinqueret vicarium successorem, eumdem suo nomine insigniret. Unde Tertullianus in hanc sententiam [5] : « Sed cur, inquit, de Simone Petrum? Si ob vigorem fidei, multæ materiæ solidæ nomen de suo accommodarent. An quia et petra et lapis Christus? siquidem et legimus eum positum in lapidem offendiculi. et petram scandali : omitto cætera. Itaque affectavit carissimo discipulorum de figuris suis peculiariter nomen communicare, puto, proprius quam de non suis. » Hæc Tertullianus : eadem fere Basilius [6], atque Hieronymus [7] et S. Leo [8] ex persona Christi : « Cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere : tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tua sint mecum participatione communia, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : super hanc, inquit, fortitudinem æternum extruam templum, etc. » Hæc Leo. Cum itaque Petrus petra, ut et Christus petra, dicatur; hac ratione dici potest nomen Petri derivatum a Christo, non tamen derivativum nominis Christi. Sicque accipe illud Hieronymi [9] : « Nomen, inquit, novum accipiet, quod ei Dominus imposuerit, dicens ad apostolum Petrum : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam; quod vocabulum a nomine Domini derivavit, ut dicatur Dominicum. »

27. Noverunt et hoc ipsum antiquiores theologi, quorum nobilissimus Hippolytus martyr hæc ait : « Princeps Petrus fidei petra, quem beatum judicavit Christus Deus noster : ille doctor Ecclesiæ, ille primus discipulorum, ille qui regni claves habet, docuit nos dicens, etc. » His nominibus exornat Petrum Hippolytus [1]. Porro sunt ex nostris scriptoribus complures, et primus omnium Optatus [2] Milevitanus, qui nomen Cephas, non a syra lingua, sed a græca Ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, caput interpretantur; nec quidem reprehendendi : ejusmodi enim interpretandi modum ab aliis nonnullis, quorum in Ecclesia Dei est memoria celebris, usurpatum scimus, dum hebraicam vocem in græcam significationem transire fecerunt. Gregorius enim Nazianzenus [3] hebraicum nomen Phase cum sciret in Pascha mutatum, aliam ex eo mysterio congruam reddidit interpretationem : ut quod in hebræo significat transitum, apud Græcos πάσχειν interpretetur. Id ipsum cum plures alii præstiterint, hoc etiam et de nomine Christi Justinum [4] martyrem fecisse constat; quod et ante hos omnes sæpius factitatum a septuaginta interpretibus, Origenes dum agit de prino et schino arboribus, scribens ad Africanum, testatur. Alia sunt de his exempla in divina Scriptura; ut cum nomina siderum non secundum voces hebraicas, sed secundum græcam [5] nomenclaturam sunt posita, idque ob notiorem significationem : observat hoc ipsum ex Photio in quæstionibus ad Amphilochium episcopum Cyzici Turrianus [6]. Unde apposite, quod apud Syros petram solidam sonat nomen Cephæ, apud Græcos caput significat : ac sic divina quadam dispensatione factum videtur, ut una eademque voce, duabus linguis, Petri principatus exprimeretur. Hæc jam de nomine Cephæ satis, nec quidem præter institutum : quandoquidem de obscuris vocibus interdum agere, in præfatione polliciti sumus.

28. Post hæc de vocatione Petri ab Evangelista [7] narratur, de Philippo a Christo vocato subinfertur historia : ad hunc vero Dominum hæc ipsa verba dixisse : « Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos, » tanquam rem minime dubiam, testatur Clemens Alexandrinus [8]. Idem vero Philippus Nathanaelem de Christo, quod venisset, admonuit, et ad Christum perduxit, qui et in ipsum credidit : negotium peractum pluribus Joannes [9] describit. Putarunt vero aliqui [10] Nathanaelem eumdem esse cum Bartholomæo, levibus quibusdam

[1] August. serm. de sanct. 10. — [2] August. serm. de sanct. 29. — [3] Canisius in loc. Novi Test. — [4] 1. Cor. x. — [5] Tertull. contr. Mar. lib. iv. c. 13. — [6] Basil. lib. xx. de pœn. — [7] Hier. in Isa. c. LXII. — [8] S. Leo serm. 3. in Annivers. assumpt. suæ. — [9] Hieron. in Isa. LXII.

[1] Hippol. de consum. mundi. — [2] Optat. lib. II. contr. Parmen et alii. — [3] Gregor. Naz. orat de Paschate II. — [4] Just. orat. ad Gentes. — [5] Job IX. Amos. V. — [6] Turr. advers. Magdeb. c. III. — [7] Joan. I. — [8] Clem. Alexandrin. Strom. lib. III. — [9] Joan. I. — [10] Rupert. Abb. et Jansen.

conjecturis permoti : quibus minime assentimur, sed Augustino [1] tutius inhærenmus, dum ait, idcirco Nathanaele non fuisse a Domino electum inter Apostolos, quod esset legis doctor. Post de Nathanaele recensitam historiam, quid subinde die tertia actum sit, idem Evangelista [2] ejusmodi instituit narrationem :

29. *Nuptiæ in Cana Galilææ.* — « Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ; et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias. Et deficiente vino dicit mater Jesu ad eum : Vinum non habent. Et dicit ei Jesus : Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Dicit eis Jesus : Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam : vocat sponsum architriclinus, et dicit ei : Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est; tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. » Hactenus de nuptiis : de quibus aliqua, quæ ad historiæ veritatem pertinent, elucidanda proponimus. Ac primum illud occurrit : Cum ejusmodi nuptiæ, eo quod inter edendum defecerit vinum, pauperis alicujus hominis fuisse credantur : quidnam est, quod non secus ac si ditissimi cujuspiam essent, ministris abundaverint, nec quicquam defuerit quod desideraretur in lautis conviviis, ut copia ministrorum, et qui tricliniis præesset architriclinus? Verum ad hæc intelligenda, quænam esset consuetudo Hebræorum in parandis nuptiis, dicere opus est. S. Gaudentius [3] Brixianus episcopus, æqualis Ambrosio, de his agens, hæc ait : « Nuptiæ apud Judæos cum fierent, unus (quantum ex traditione comperimus) dabatur de sacerdotali ordine, qui morem disciplinæ legitimæ gubernaret, curamque pudoris ageret conjugalis, simul et conviviorum apparatum, ministros, atque ordinem dispensaret, et hoc pro officio architriclinus, hoc est, triclinii præpositus diceretur. » Hæc Gaudentius, ut non mireris, si rebus adeo bene dispositis, cum censor morum adesset, non Jesus tantum, qui etiam cum publicanis et peccatoribus aliquando discumberet, sed et ipsa sanctissima Virgo Dei genitrix interesset. Porro verisimili conjectura creditum est, ejusmodi nuptias fuisse alicujus qui Christo esset aliqua cognatione conjunctus.

30. Proditum est a nonnullis, has fuisse nuptias Joannis evangelistæ, qui cum duxisset uxorem, et nuptias celebrasset, tamen viso miraculo de aqua in vinum per Christum mutata, conjugem dimiserit, ac Christum secutus fuerit. Sunt hæc omnia commentitia, ac nuper excogitata, cum penes antiquos Patres nulla prorsus mentio de his habeatur. Si hæc scissent veteres quantum [1] putas negotii fecisset Hieronymo Jovinianus hæresiarcha, qui tam pertinaci animo Joannem apostolum et evangelistam virginem, fuisse negabat? Si hic, inquam, quoquo modo, vel per conjecturam saltem dicere potuisset, nuptias factas in Cana Galilææ fuisse Joannis : qui thalami secreta scrutatus, Joannem adhuc post nuptias virginem permansisse, confirmare valuisset? Quomodo [2] et Manichæi, qui et apocrypha quæcumque adversus nuptias congerere soliti sunt, tam optata non sunt usi occasione, ut ex dirempto Joannis conjugio, Christum odisse nuptias affirmarent; non veriti et Paulum in exemplum adducere, quod sua prædicatione Theclam, sponso oppigneratam, e nuptiis terrenis divulserit? Certe tantum abest ut hæc de Joannis nuptiis illi vel saltem meditarentur, vel a Patribus qualibet alia occasione eadem dicerentur; ut potius ex iisdem nuptiis, quibus Salvator sui augustissimam præsentiam exhibuit, contrarium prorsus adstruerent atque firmarent : nimirum Christum probasse nuptiarum sacramentum, ac suamet præsentia consecrasse.

31. Cæterum de cælibatu Joannis, quod nunquam contraxerit nuptias, non Hieronymus [3] tantum adversus Jovinianum agens, sed et Ignatius [4], non mediocris auctoritatis vir, gravissimus assertor est. Id ipsum vero non de Joanne tantum, sed et de Jacobo quoque Epiphanius [5] testatur : quibus Augustinum [6] consentire, nemo sanæ mentis non viderit, dum ait, ea de causa Joannem a Christo plus cæteris amatum, quod neque uxorem duxerit, et ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Quod si apocryphis interdum uti licet : apud Abdiam habetur, eumdem Joannem Christi persuasione nunquam conjugium appetiisse. Verumenimvero ne leviter res graves attingere videamur, dicamus unde commentum illud de Joannis nuptiis sit deductum, ut et intelligatur quam parum judicio valeant, qui talia fingunt. Augustinus in præfatione in Joannem evangelistam hæc habet : « Iste siquidem est Joannes, quem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit, et cui matrem Virginem virgini commendavit. » Hæc igitur Augustini verba in eum sensum accipiunt isti et adducunt, quasi Joannes obligatus nuptiis, a Christo vocatus fuerit : non animadvertentes, sic Augustinum dixisse vocatum a nuptiis, non quod cum uxorem duxisset, eam reliquerit, sed quod eam prorsus non acceperit, prout idem ipse Augustinus in fine ejusdem operis aperte testatur, cum his utitur verbis : « Plus amatum, quod neque uxorem duxerit, et ab ineunte pueritia castissimus vixerit. » Nam (quod omnes sciunt) non est uxorem ducere, eam a domo parentum ad propria traducere, sed se conjugio obligare, juxta illud [7]

[1] Aug. in tract. super Joan. tr. XVII. c. 1. — [2] Joan. II. — [3] Gaudentius tr. IX.

[1] Hieron. lib. X. cont. Jovin. — [2] August. con. Faust. lib. XXX. c. 4. — [3] Hieron. contra Jovin. lib. I. — [4] Ignat. ep. ad Philadel. — [5] Epiph. hæres. LVIII. — [6] Aug. in Joan. tract. ult. prope finem. — [7] Terentius in Andr.

Comici : « Pamphilus uxorem duxit. » Nec aliud ab his de Joanne Augustinum sensisse, exploratissimum est : nam dictum Evangelium de nuptiis explicans (quod in primis dicendum fuisset) nullam prorsus mentionem de Joanne habuit. Sed hæc satis ad refellendam ridiculam de nuptiis Joannis sententiam. Qua in re potius Nicephoro [1] assentiendum esset, affirmanti fuisse ejusmodi nuptias Simonis Cananæi, qui unus ex duodenario Apostolorum numero, Zelotes est dictus. Cæterum et Nathanael erat e Cana Galilææ, oppido (ut tradit Hieronymus [2]) posito in Galilæa gentium.

32. In his nuptiis primum omnium ac per insigne miraculum Christus Dominus operatus est, cum aquam mutavit in vinum : quod ob sui excellentiam, longe antequam fieret Isaiæ prophetæ fuit divinitus demonstratum. Unde ille Christi prædicationem, et aquam in vinum mutandam prophetico spiritu noscens, in hæc verba erupit [3] : « Hoc primum bibe, velociter fac regio Zabulon, terra Nephtalim, et reliqui qui juxta mare estis trans Jordanem, etc. » Epiphanius [4] id factum scribit undecima mensis Tybi, quæ est apud nos sexta dies Januarii, qua die etiam catholica Ecclesia recolit anniversaria solemnitate tantæ rei celebritatem : quam annuis miraculis in pluribus orbis locis illustrari consuevisse, idem auctor testatur, dum ait : « Post annos triginta factum est primum miraculum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem hoc fit quod tunc factum est divinum signum, in testimonium incredulis : velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi. Cybires quidem urbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, et ipse dixit : Date architriclino. Testatur et in Gerasa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyres fonte, fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa in martyrum templo. Sed et multi in Ægypto de Nilo hoc testantur. Quare in undecima Tybi apud Ægyptios, omnes hauriunt aquam et reponunt, tum in ipsa Ægypto, tum in multis regionibus, etc. » Hæc Epiphanius.

33. Enimvero et Plinius [5] similis rei alibi quoque fieri solitæ egregius videtur assertor, licet unius tantum diei spatio discrepet, dum sic ait : « In Andro insula, templo Liberi patris, fontem Nonis Januarii vini sapore fluere, Mutianus ter consul tradit : Diotecnosia vocatur. » Hæc ille. Sed accolæ, causam quam diximus, ignorantes, Baccho hoc tribuerunt, ædificato ei templo. Apud Naxum quoque insulam fontem fuisse, ex quo nonnunquam vinum, et illud quidem suavissimum fluere consuevisset, auctor est Ctesias in suis Indicis. Unde accidisse credimus insulam illam Dionysiada esse nominatam, sive, ut vult Plinius, a fertilitate vinearum. Sed hæc longe ante Christi tempora contigerunt, nempe quæ dicta sunt de Naxo ex Ctesia auctore; si tamen eum fide dignum putaverimus : nam Lucianus [1] et alii complures auctores veteres commentarium, ejus de rebus indicis, ubi ea de Naxi fonte memoriæ tradidit, fabulosum existimant; multaque scripsisse aiunt, quæ nec ipse audierat, neque ab alio, qui vera narraret, acceperat. Quæ autem a Plinio ex Mutiano consulari accepta, scripta sunt, satis firmiter testata videntur : claruit enim Mutianus temporibus Vespasiani, cui ad imperium capessendum, cum esset præses in Syria, maxime studuit : citat eum Plutarchus, sed frequenter ipse Plinius illi æqualis. Meminit insuper Tertullianus [2] de Lyncestis quoque in Macedonia vena vinosa, sed diversa ab aliis nuper dictis, quippe quæ aceti potius quam vini saporem redderet : de qua Plinius [3] : « Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula, et vini modo temulentos facit. De eadem item Seneca [4]. Cæterum de dictis fontibus, diversis locis positis, vinum scaturientibus, nullum antiquorum, qui ante Christum vixerit, auctorem mentionem fecisse, memini me legisse : ut plane intelligas, ea omnia virtute hujuscemodi Christi miraculi facta esse. Videas ex his admirabilem quamdam capitis cum cæteris corporis membris consensionem, nempe Christi cum Ecclesia : cum diem, quam in tantæ rei gestæ memoriam solemniter ipsa celebrat, ille his miraculis voluerit annis singulis illustrare. His similia erant illa olim fieri quolibet anno consueta miracula, dum plerisque in locis orbis Occidentalis (ut suo loco dicemus inferius) paschali tempore, quo solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit, e sicco aridoque fonte lapideo copiosæ ad baptismi usum aquæ exundare consueverunt : non quidem ad ipsam insinuandam diem qua baptizatus est Christus; sed quod tunc temporis solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit.

34. At minime assentimur illis, qui dictum miraculum sequenti anno, ea ipsa die qua baptizatus est Dominus, factum esse dixerunt : quod etiam quasi auctoritate Ecclesiæ, quæ una cum magorum adventu, et Christi baptismo, idem quoque miraculum de aqua in vinum mutata recolit, firmare nituntur. Sane cum eadem hæc tria ad ostensionem Christi virtutis facta dicantur, non una eademque die singulis quibusque annis sunt peracta; sed ipsorum tantum memoriam eadem die ab Ecclesia recenseri solitam, testantur antiqui Patres, ac in primis S. Augustinus [5] his verbis : « Licet de solemnitate hujus diei veterum sit diversa traditio, una tamen sanctæ devotionis est fides. Nam quamvis nonnulli Dominum nostrum stella duce a magis existiment adoratum; alii asserant aquam in vinum mutasse; quidam vero baptizatum esse a Joanne confirment : in omnibus tamen Dei Filius creditur, in omnibus festivitas est vera. » Hæc Augustinus et S. Maximus [6] in hunc modum : « In hac, dilectissimi, celebritate, sicut relatu paternæ

[1] Niceph. hist. lib. VIII. cap. 30. — [2] Hier. in lib. de locis Hebraic. — [3] Isaiæ IX. secundum LXXII. interpr. et Hieron. ibid. — [4] Epiph. hær. LI. — [5] Plin. nat. hist. lib. II. c. 103. et lib. IV. c. 12.

[1] Lucian. in lib. quomodo hist. scrib. sit. — [2] Tertull. lib. de anima c. L. — [3] Plin nat. hist. lib. II. c. 103. — [4] Senec. natur. quæ lib. III. c. 20. — [5] S. Aug. serm. 27 de temp. — [6] S. Max. serm. de Epiph.

traditionis instruimur, multiplici est festivitate lætandum : ferunt enim, Christum hodie vel stella duce a gentibus adoratum, vel invitatum ad nuptias aquam vertisse in vinum, vel suscepto a Joanne baptismate, Jordanis fluenta consecrasse : sed quid potissimum præsenti hoc factum sit die, noverit ipse qui fecit. » Hactenus Maximus. Sed et hæc ipsa prius S. Paulinus [1] cecinit his versibus, agens de eadem solemnitate diei Epiphaniæ :

Quo puerum stella duce mystica dona ferentes
Suppliciter videre magi : seu qua magis illum
Jordanis trepidans lavit, tingente Joanne,
Sacrantem cunctas recreandis gentibus undas.
Sive dies eadem magis illo sit sacra signo,
Quo primum Deus egit opus, cum flumine verso
Permutavit aquas prædulcis nectare vini.

Auctor item ille, qui falso nomine Eusebii Emisseni circumfertur, revera autem Eucherius Lugdunensis, hæc in eamdem sententiam habet : « Hodie per documenta certissima Deus in homine declaratus, aquas ad salutem humani generis suo baptismate consecravit : sive hæc eadem illius mirandi dies sit, qua primum in Cana Galilææ in nuptiali convivio aquas in vinum convertit, etc. » Isidorus [2] etiam de Officiis ecclesiasticis sic ait : « Tribus ergo ex causis hæc dies vocabulum sumpsit; sive quia baptismate Christus populis ostensus fuerit; sive quod eo die sideris ortu magis est proditus; sive quod primo signo per aquam in vinum versam, multis est manifestatus. » Hæc ille. Sicque videas prædictos omnes antiquos auctores, quænam potissimum ex tribus his recensitis rebus insignibus acciderit, fuisse ambiguos. Quod si certam habuissent de iisdem Ecclesiæ auctoritatem, equidem rei veritatem certa assertione firmassent. Quod vero Dei Ecclesia in ea celebritate canit : « Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias; » Idem est, ac si diceret usitato more quodam : « Hodie ejus rei memoria agitur; » reperies enim Ecclesiæ phrasim eam esse, atque usitatam dicendi consuetudinem.

35. Insuper irrefragabili plane id monstramus ratione firmatum ex his quæ S. Augustinus scribit in sermone tertio feriæ sextæ Paschatis, qui est centesimus quinquagesimus quartus de tempore : ubi hæc signa sic facta esse uno die testatur, non ut anniversaria recurrente die miraculum de aqua facta vinum acciderit; sed quod uno eodemque die, nempe Dominico, a Domino editum fuerit : sic enim ait, dum admiranda Dei opera die Dominico perpetrata describit : « Venerabilis est hic dies, qui Dominicus dies, et dies primus atque perfectus est, et dies clarus; in quo visa est prima lux; in quo transgressi sunt filii Israel mare rubrum siccis pedibus; et in quo pluit manna filiis in deserto; et quo Dominus baptizatus est in Jordane; quo vinum de aqua factum est in Cana Galilææ; quo benedixit Dominus quinque panes, et satiavit quinque millia hominum; in quo resurrexit Dominus a morte; quo intravit Dominus in domos clausas, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum; in quo Spiritus sanctus descendit in apostolos; et in quo speramus Dominum Jesum Christum ad judicium venturum, etc. » Hæc Augustinus.

36. Si igitur tam Christi baptismus, quam ex aqua vinum factum miraculum, die Dominico contigit, manifeste probatur, ac in apertam deducitur consequentiam, nequaquam illud eadem die post annum interlapsum accidisse, sed prorsus diversa : nam si præsenti anno in diem Dominicum incidat festum Epiphaniæ, sequenti anno in alteram incurrat diem necesse est. Non igitur diverso anno, sed uno eodemque Christi baptismus, et dictum miraculum est celebratum : quod et alia multa demonstrant. Cum enim constet Dominum hoc anno post baptismum allegere cœpisse discipulos, Evangeliique prædicationem auspicatum esse; nulla patitur ratio, ut per anni spatium nullum miraculum ediderit : nam primum illud constat coram discipulis factum esse signum, cum aquam mutavit in vinum. Rursus ex contextu Joannis apparet, ea cuncta facta esse primo anno ab aliis Evangelistis prætermisso, quæ ipse magna adhibita diligentia, et quid diebus singulis usque ad nuptias celebratas sit actum, ordinate digessit. Absurdum insuper sequeretur, ut novum esset addendum Pascha : sicque Evangelii prædicationem, contra omnium antiquorum sententiam, ultra quadriennium perdurasse, dicere oporteret. Certe Ignatii testimonio, qui eo vixit sæculo, constat Dominum in prædicatione Evangelii triennium tantum explesse. Sunt et multa quæ in hanc sententiam dicenda essent; sed quia hæc satis esse putamus, prætermittimus. Quod autem ad rei gestæ historiam spectat : non tacendum existimamus, locum illum Canæ Galilææ, qui tam celebri est illustratus miraculo, S. Helenam Constantini imp. matrem nobili Ecclesia ibi erecta nobilitasse, ut Nicephorus [1] auctor est : sed ea jam collapsa, excrescente aggere, locum illum sic subtus remansisse, ut opus esset per scalam deorsum ad locum ferri, recentiores [2], qui de locis sanctis scripsere, memoriæ prodiderunt.

37. *Prædicatio Christi.* — Post nuptias celebratas, « descendit Jesus (inquit Joannes [3]) Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus : et ibi manserunt non multis diebus. » Post hæc autem sanctissimam Deiparam rediisse Nazareth ad propria, et illic habitasse, certum est. Nam Nazaræorum apud Matthæum [4] hic est sermo : « Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria : et fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas : et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? »

38. Interim vero, appropinquante pascha, ascendit Jesus Hierosolymam, et facto quasi flagello de funiculis, ejecit ementes et vendentes in templo. Cumque multa operaretur miracula, multi ea videntes crediderunt. Hæc sunt ex Joanne summatim

[1] Paulin. in natal. IX. S. Felic. — [2] Isidor. de Offic. Eccl. cap. XXV.

[1] Niceph. hist. lib. VIII. cap. 30. — [2] Burchard. par. I. c. 6. §. 1. — [3] Joan. II. — [4] Matth. XIII.

collecta, qui rei gestæ seriem fusius est prosecutus. At cum hæc vidissent, atque dixissent Judæi: « Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? » Respondit Jesus: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » Tunc illi: « Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? » Pari consensione omnes interpretes in eam abierunt sententiam, ut de templo quod sub Zorobabel est ædificatum, Judæi intellexerint: quod licet aliquo interposito spatio, tamen tot annorum numero et paulo majori constat ædificatum [1]. Sed his mirum in modum contradicere videntur quæ Josephus [2] testatur, Herodem vetus illud templum sub Zorobabel erectum, fuisse demolitum a fundamentis, et novum desuper ab eo ædificatum, idemque octo annis esse absolutum: sunt hæc ejus verba: « Sublatis deinde veteribus fundamentis et novis repositis, desuper templum extruebat, etc. » Ostendit pluribus tam exteriores, quam interiores templi porticus, et tam quod foris in atrio, quam quod erat intrinsecus, ipsa penetralia, ac tandem (ut uno dicam verbo) integrum ipsum templum a fundamentis per Herodem esse excitatum. Quæ ergo causa ut Judæi ab ædificatione sub Zorobabel facta deducere argumentum voluerint, cum illud amplius non extaret? Vel quonam modo de templo quod tunc extabat, dicere potuerunt: « Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc? » quod scilicet præ oculis erat: cum illud ipsum (ut idem Josephus [3] testatur) annis octo et nonnihil supra extruxisset Herodes?

39. Certe adeo res in angusto posita esse videtur, ut dicere alterum de duobus sit opus: vel Josephum mentitum esse, vel Judæos esse hallucinatos: quos quidem, cum de rebus omnibus notis agerent, et eo argumento Christi verba redarguere vellent, nulla potest esse suspicio, tam nota atque patentia esse locutos mendacia, adeo ut non a Christo tantum, vel a discipulis ejus, sed a quovis e vulgo homine redargui erroris potuissent. In Josepho ergo vacillat fides historica; atque eo magis, quod sua ipsius sententia redarguitur: quippe qui [4] prius dixerit, cum de templo ab Herode extructo ageret, vetus templum integrum esse demolitum, et aliud noviter constructum [5]: alibi autem, cum agit de rebus Judæorum sub Nerone gestis, porticum Orientalem, Salomonis maximum opus, adhuc integram permansisse testetur, et certo quidem: habetur enim ejusdem mentio in Evangelio [6], et in Actis [7] Apostolorum. Sed non patitur ratio ut illi de templo Salomonis voluerint intelligere, quod longe minori annorum numero est ædificatum, scilicet annis septem, ut testatur divina Scriptura [8]. Nos autem verius existimamus, Judæos de templo ab Herode restituto esse locutos; fuisseque veram eorum sententiam hoc sensu acceptam, ut cum dixerunt: « Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc; » tempus respexerint a quo ab Herode cœptum est ædificari, ac inde usque ad præsentem annum numeraverint annos quadraginta sex. Nam quantumlibet Josephus [1] affirmet ipsum templum octo annis fuisse ab Herode absolutum: tamen ejusdem [2] assertione certissimum est, perseverasse ipsam templi structuram usque ad tempus Neronis, operantibus in eo circiter octodecim millibus opificum. Sicque illos dicere voluisse, concludendum est: Hoc opus, quod oculis cernitur, quadraginta et sex annis absolutum est, et tu in tribus diebus excitabis illud? Sed etsi hæc dicere voluerimus, nihilominus Josephus in eo corrigendus est, quod ait Herodem anno decimo octavo sui regni auspicatum esse ædificationem templi: nam secundum dictum numerum quadraginta sex annorum, dicere opus esset, templum cœptum esse ædificari anno decimo quinto ejusdem regis, numerando scilicet ab Actiaca pugna, ex quo tempore annos ejusdem Herodis esse numerandos, superius diximus. Sed hæc hactenus.

40. Cum hæc Hierosolymis acta essent, Nicodemus [3] Judæorum nobilissimus et inter illos facile princeps (nam eum Joannes principem Judæorum appellat) nocte venit ad Jesum, et habito cum eo sermone, ab eodem docetur mysteria fidei. « Post hæc (inquit Joannes [4]) venit Jesus, et discipuli ejus in terram Judæam: et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. » Quinam autem fuerint a Christo baptizati, ex his quæ scribit Evodius [5] episcopus Antiochenus, facillime dignoscitur; ait enim: « Christus manibus suis Petrum tantummodo baptizavit; Petrus porro Andream et filios Zebedæi; ii denique reliquos Apostolos: septuaginta autem illos Petrus, et Joannes theologus dictus, baptizarunt. » Hæc ille. Eadem de Petro a Christo baptizato testatur Clemens [6] Stromatæus, qui in quinto Hypotyposeon, apostolicum illud exponens dictum: « Gratias ago, quia neminem vestrum baptizavi: Christus, inquit, dicitur Petrum solum baptizasse; Petrus Andream, Jacobum, et Joannem: illi autem reliquos. » Hæc Clemens. De baptismate Apostolorum pluribus agit Tertullianus [7], necnon Augustinus [8] adversus eos qui negabant illos fuisse baptizatos, sed ipsos baptizasse alios tunc temporis, cum Christus baptizasse dicitur. Nam baptizandi opus a se inchoatum per suos eum perfecisse, omnes æque affirmant, ex Joannis [9] sententia, qui ait quod Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus.

41. *Baptizati a Christo.* — Pergit post hæc Evangelista [10]: « Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon juxta Salim: quia aquæ multæ erant illic et veniebant, et baptizabantur. » Additurque expostulatio discipulorum Joannis de eo quod omnes properarent ad baptismum Christi: qua occasione idem Joannes egregiam iterum de Jesu, quod ipse vere esset Christus, confessionem instituit, deque

[1] Eusebius in Chronic. Joseph. antiq. lib. XI. cap. 4. — [2] Joseph. antiq. lib. XV. c. 14. — [3] Joseph ibid. — [4] Idem ibidem. — [5] Joseph. antiq. lib. XX. c. 8. — [6] Joan. X. — [7] Act. III. V. — [8] 3. Reg. VI.

[1] Joseph. antiq. lib. XV. cap. 14. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. c. 8. — [3] Joan. III. — [4] Idem. ibid. — [5] Apud Niceph. hist. lib. II. c. 3. — [6] Apud Soph. in Prato spirit. cap. LXXVI. — [7] Tertull. lib. de baptism. — [8] Aug. Ep. CVIII. — [9] Joan. IV. — [10] Joan. III.

illius exaltatione, sui vero humiliatione prædixit, multaque alia in ejus commendationem est locutus. Hæc autem cum in Ænnon juxta Salim facta esse dicat Evangelista; de ipso loco disquirere ex instituto, operæ prætium ducimus. Sanctus Hieronymus[1] ad Evagrium scribens, ac de his agens, idem esse ait Salim, quod Salem, eo quod Hebræi vocalibus in medio perraro utantur; putatque Ænnon esse prope Salem juxta Sichen, ubi olim regnabat Melchisedech: cui sententiæ et alii interpretes inhæsisse videntur.

42. At vero quod me maxime ab hac sententia distrahit, illud in primis est, quod Ænnon juxta Salim ab Evangelista poni videtur in Judæa: « quo, inquit, Christus venit cum discipulis suis, et baptizabat; quod videntes discipuli Joannis, conquesti sunt, dicentes: Ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. » Sicque Christum baptizasse haud longe ab Ænnon, ubi baptizabat Joannes, aperte constare videtur; locumque illum fuisse in Judæa quo venerat Jesus, Evangelista satis expressit. Porro Ænnon illud juxta Sichen fuisse in tribu Ephraim, qui scripserunt de locis sanctis, testantur[2]. Certe fuisse in terra Samariæ locum illum, ex eodem Hieronymo[3], qui dicit Salem fuisse juxta Sichen, satis manifestum est. Demum Samariam a Judæa esse distinctam, et appellatione Judææ duas tantum includi tribus quæ quondam Judæ vocabantur, ad distinctionem Galilææ et Samariæ, aliarumque in terra repromissionis regionum, idem auctor[4] testatur. Rursus in Sichen, aliisque locis qui ei adjacent, nulla erant aquarum fluenta, quæ baptismo (nam his tradit Evangelista Ænnon abundasse) inservire potuissent: puteis enim utebantur homines regionis illius; eratque et ibi puteus, qui et fons Jacob dictus est, ubi sedens Christus sermonem habuit cum muliere Samaritana. Unde existimamus Ænnon idem esse quod Ænan (utrumque enim nomen fontem interpretatur Hieronymus[5]) qui erat locus inter Æliam et Diospolim, ut idem Hieronymus asserit[6] qui et ait: « Est et fons in supradicto Ænan loco: unde et Ænan, id est, fontis nomen accepit. » Hæc ille. Quod vero ad Salim sive Salem pertinet: non tantum idem[7] ait fuisse Salem in Sichen, vel secundum Josephum, Salem dictam olim fuisse Jerusalem: « Sed ejus nominis, inquit, alia villa ostenditur usque in præsentem diem juxta Æliam, contra Occidentalem plagam. » In eadem quoque plaga esse Diospolim ad Ægyptum vergentem, cujus nuper facta est mentio, eodem auctore liquet. Eo igitur in Judææ loco, quod (ut ait Evangelista[8]) aquæ multæ ibi essent, Christum atque Joannem proxime baptizasse putamus: veniens enim Jesus in Judæam, longe aberat a Jordane.

43. Si quis quærat quantum temporis manserit Jesus in Judæa, cum dicat Joannes quod illic morabatur cum discipulis suis, et baptizabat: dicendum videtur, haud continuo recessisse; longiores enim illic traxisse moras, ea ratione necessario concludendum, quod inde recedens, ac per Samariam transiens, allocutus suos discipulos, dixit[1]: « Vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt et messis venit. » Si ergo quatuor mensibus ante messem ex Judæa recessit Dominus, manifestum est illic permansisse saltem usque ad Novembris mensem: nam certum est ex divinæ Scripturæ auctoritate, quod mense primo, altera die paschæ[2] manipulum spicarum offerebat sacerdos. Ut autem inde recederet, et in Galilæam rediret, duæ ab Evangelistis causæ redduntur: quarum prior est, quod audierat Joannem, qui redierat in Galilæam, ab Herode esse detrusum in carcerem: altera autem est, ut cederet invidiæ Pharisæorum, qui cum magis Joannem observarent quam Christum, iniquo ferebant animo, quod plures accederent ad Christi baptismum, quam Joannis. Sed antequam de his quæ ad priorem causam spectant, agamus, monemus lectorem, nos sic res gestas Domini ab Evangelistis narratas ordine prosequi: non quod hoc anno Domini trigesimo primo cuncta quæ hic ponimus, facta esse affirmemus, quorum multa haud dubie in sequentem annum essent referenda. Sed hanc licet invitos nos rationem iniisse oportuit, quod nullo alio charactere, quam paschalis festivitate, annus ab anno distingui possit. Sic igitur quemque annum prædicationis Christi usque ad ejus passionem a paschate auspicari, et in sequens pascha producere, consultius visum est, quam a kalend. Januarii inchoantes, quid certo suo quoque anno sit factum, divinare. Sed ad propositam narrationem redeamus.

44. « Postquam autem traditus est Joannes (inquit Marcus[3]) venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei, et dicens: Quoniam impletum est tempus et appropinquavit regnum Dei: pœnitemini, et credite Evangelio. » Hæc Marcus, sed de adventu Jesu in Galilæam agemus inferius: nunc autem agendum de Joanne; ac in primis quænam causa præcesserit, ut Joannes ab Herode in vincula conjiceretur: quæ sic describitur ab Evangelistis[4]: « Herodes autem tetrarcha cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis quæ fecit Herodes, adjecit et hoc super omnia: ipse enim misit, ac tenuit Joannem, et alligavit eum, et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum: et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant. »

45. *De nece Joannis.* — De amoribus autem He-

[1] Hieron. epist. CXXVI. — [2] Burchard. par. I. c. 7. §. 25. — [3] Hieron. Epist. CXXVI. et de locis Hebr. — [4] Hieron. de loc. Hebr. in Act. Apost. — [5] Hieron. de loc. Hebr. et de nominib. Hebr. — [6] Idem eodem. — [7] Idem eodem. — [8] Joan. III.

[1] Joan. IV. — [2] Levit. XXIII. — [3] Marc. I. — [4] Matt. XIV. Marc. VI. Luc. III. Concord. Evangel. Jansen. c. XXII.

rodis cum Herodiade agens Josephus[1], in hunc modum rem gestam describit: « Herodes, inquit, tetrarcha uxorem habebat Aretæ filiam, cum qua jam multo tempore convixerat. Romam deinde iter faciens, divertit ad Herodem fratrem, sed genitrice natum alia, Simonis pontificis filia. Hujus uxoris Herodiadis amore captus, quæ erat Aristobuli communis fratris filia, et Agrippæ majoris soror, ausus est de impetrando ejus conjugio mentionem facere. Qua assentiente, convenit inter eos, ut quamprimum ipse Roma reverteretur in patriam, mulier migraret in ejus domicilium. Intercessit autem et hoc pactum, ut Aretæ filiam ejiciat. Post hæc Romam navigat. Ubi postquam expedivit negotia propter quæ venerat, domum reversum uxor, comperto quid pactus sit cum Herodiade, dissimulanter rogat ut se mittat Macheruntem, castrum situm in confiniis regionis Aretæ subditæ, quantum poterat celans suum propositum. Morem gessit Herodes mulieri, putans eam nihil sensisse. Ita quæ jam ante curaverat apud Macheruntem patri suo tunc obnoxiam ad iter omnia parari, a præfecto ejus excepta, deducentibus Arabibus, magna celeritate pervenit ad ædes patris, eique indicavit Herodis animum, etc.» Pergit agere de bello ea causa inter Herodem et Aretam conflato, deque strage exercitus Herodis ab Areta illata: moxque de carcere et nece Joannis Baptistæ hæc subdit.

46. « Apud Judæos autem fuit opinio, justa ultione numinis deletum Herodis exercitum, propter Joannem, qui Baptista cognominatus est. Hunc enim tetrarcha necavit, virum optimum, Judæos excitantem ad virtutum studia, et in primis pietatis ac justitiæ simulque ad baptismi lavacrum; quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab uno tantum alterove peccato abstineant, sed animis prius per justitiam mundatis, addant et puritatem corporis. Cumque magni ad eum concursus essent, plebe talis doctrinæ avida, Herodes veritus ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret, quod viderentur nihil non facturi ex ejus consilio; judicavit satius esse, priusquam aliquid novi oriretur, illum tollere, quam rebus turbatis seram pœnitentiam agere; itaque vinctum missum in Macheruntem supra dictam, illic occidi imperat: quod factum secuta est Judæorum existimatio, ab irato Deo perditum esse Herodis exercitum. » Hactenus de carceris et necis Joannis causa Josephus; quæ quidem non tantum quod diversa sit ab ea quam refert Evangelista, sed alia etiam ratione nobis non probatur. Nam si frequens populi ad Joannem concursus invidiam Herodis in eum concitavit: quanto magis ille sollicitus fuisset post hæc, ut Christum ipsum in carcerem truderet, ad quem longe frequentior, et a remotioribus quoque provinciis erat accessus? Sed negligebat hæc ille, quod sciebat hos longe esse diversos, imo contrarios sectæ illi Galilæorum, de qua superius egimus, quæ prohibebat tributa Romanis solvi.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. cap. 7.

47. Dum vero idem Josephus dicit cladem illam ab Areta illatam contigisse sub Vitellio præside; necesse est affirmare, eam post sex saltem annos a nece Joannis accidisse, et non confestim. Nam cum L. Vitellius consulatum gesserit una cum Paulo Persico anno Domini trigesimo sexto, ac idcirco proconsulatum Syriæ nonnisi sequenti anno Domini trigesimo septimo obtinuisse more majorum potuerit, anno videlicet Tiberii vigesimo primo; necesse est affirmare, quinquennium saltem intercessisse a Joannis obitu usque ad illatam ab Areta cladem sub Vitellio Syriæ præside. Sed de proconsulatu Vitellii suo loco agemus.

48. Quod insuper idem Josephus[1] subdit inferius de Herodiade, Herode atque Philippo, non mediocri indiget animadversione. Nam dum stemma Herodis recenset, ait Herodiadem filiam Aristobuli Herodis majoris filii nupsisse Herodi filio dicti Herodis majoris ex Marianne filia Simonis summi sacerdotis, ex quo genuerit Salomen, quæ primo nupta sit Philippo tetrarchæ, ac deinde post ejus mortem Herodi filio Aristobuli, Herodis majoris filio, ex quo tres susceperit liberos, Herodem, Agrippam, et Aristobulum: ipsam vero Herodiadem, spreto primo viro, nempe Herode filio majoris Herodis ex Marianne, ex quo genuerat Salomen, nupsisse Herodi Antipæ Galilææ tetrarchæ. Videas hominem more suo (ut alias sæpe vidimus ac diximus) hallucinatum haudquaquam sibi ipsi constantia loqui: quippe qui, quod ad Herodiadem spectat, dicat[2] eam nuptui traditam, non Philippo tetrarchæ (ut habet Evangelista), sed Herodi filio majoris Herodis ex alia Marianne filia Simonis pontificis. Mirum quidem videtur, unde novus iste Herodes emerserit: nam cum idem Josephus[3] agit de testamento Herodis iterum instituto, additque de regno Herodis majoris inter filios ipsius ex senatusconsulto ab Augusto[4] diviso, nulla hujus Herodis facta est ab eo unquam mentio, nec de eo habita aliqua ratio. Rursus cum dicit, filiam Herodiadis ex eodem incognito Herode genitam, nuptui traditam Philippo tetrarchæ, insigniter errat: nulla siquidem alia legitur Herodiadis filia, nisi puella saltatrix.

49. Equidem Josepho cæteri omnes historici contradicunt[5]; sed in primis trium Evangelistarum scribentium res gestas suorum temporum testimonio manifesti erroris accusatur. Errare etiam videtur qui[6] dictam Herodiadem filiam fuisse Aretæ regis Petreæ Arabiæ testatur non Evangelistis tantum Josepho contradicentibus, sed cæteris adversantibus, asserentibusque eam (quod diximus) filiam fuisse Aristobuli Herodis majoris filii. Quod vero pertinet ad Philippum virum Herodiadis, cujus Evangelistæ meminerunt, summopere ab eodem Josepho[7] laudatur his verbis: « Vir inquit, perpetuo modestus,

[1] Joseph. antiq lib. XVIII. cap. 7. — [2] Idem. Ibid. — [3] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 8. et 10. — [4] Idem. lib. XVII. c. 13. — [5] Hegesip. de excid. Hierosol. lib. II. c. 4. — [6] Hier. in Mat. c. XIV. Euseb. lib. I. cap. 13. vitiosa translatione Ruffini restitutæ a Christofor. lib. I. cap. 11. — [7] Joseph. antiq. lib. XVIII. cap. 6.

et amator quietis et otii. Degebat enim semper in sua ditione : quoties domo progrederetur, iter faciebat cum paucis selectis comitibus, subsequente sella, in qua sedens, solitus est jura reddere : et si quis ex occursu opem ejus invocaret, sine dilatione mox ibi sella posita residens, causam cognoscebat, aut sontem damnaturus, aut absoluturus innoxium. » Hæc Josephus : qui et testatur eumdem sine liberis ex hac vita excessisse anno vigesimo Tiberii imperatoris. Non prætermittimus dicere, locum istum Evangelistarum de Herode, quod duxisset fratris sui uxorem, a Montanistis fuisse depravatum : qui ad struendam hæresim de monogamia, non licere viduæ ulterius virum ducere, ut ex Evangelio id ipsum probare possent, adjecerunt, ut perperam legerent, Herodem duxisse fratris sui defuncti uxorem, prout et Tertullianus [1] qui eamdem cum illis defendebat sententiam, legebat. Sed hæc ille, dum agit contra Marcionem Evangelium contemnentem : cæterum cum agit adversus Catholicos, quos Psychicos nominat, in libro de Monogamia, a falsa ejusmodi citatione abstinet.

50. Recedens autem Jesus a Judæa, venturus in Galilæam, transiens per Samariam, pervenit ad fontem Jacob, ibique cum Samaritana muliere sermonem habuit : quam prius aversantem ipsius tanquam hominis Judæi consuetudinem, paulatim instillans in aures ejus verba salutis, ad veritatis cognitionem pedetentim, ac denique ad meliorem frugem perduxit : rem gestam fusius describit S. Joannes [2] evangelista. Cur autem tam infensi hostes inter se essent Judæi ac Samaritani, causam breviter recensebimus, quam tum regum Judæ sacræ historiæ, tum etiam Josephus perpetuis monumentis testatam reliquerunt. Anno igitur sexto Ezechiæ regis [3], Salmanazar rex Assyriorum expugnavit Samariam, transtulitque filios Israel in Assyrios; numerant hunc annum ab origine mundi, secundum hebraicam veritatem, ter millesimum ducentesimum vigesimum septimum, ab Urbe condita annum duodecimum. Porro regionem illam Assyriorum colonis tradidit habitandam. Accidit autem prodigium, ut iidem paulatim a leonibus absumerentur : et quando nullum ad eam cladem avertendam poterat inveniri remedium, ratus rex id mali illis accidere, quod alterius legis essent ab illis qui inde captivi ducti sunt, misit illic unum ex sacerdotibus Judæorum, qui captivi in Assyria detinebantur ut illos Dei legem edoceret, optimisque institueret disciplinis. Coloni tamen sic leges Judaicas didicerunt, ut nequaquam Gentiles ritus desererent, dediscerentque superstitiones quibus hactenus uti consueverant. Post hæc vero [4] Sanaballath a Dario rege missus Samariam, in monte Garizim templum ædificavit, quod factum est ab origine mundi anno ter millesimo sexcentesimo trigesimo tertio, ab Urbe condita quadringentesimo decimo septimo, Olympiadis centesimæ undecimæ anno secundo, qui et fuit Alexandri Magni annus secundus. Etenim occasione schismatis inter Judæos oborti, quod hactenus intentatum fuerat, persuasione schismaticorum Judæorum templum illud fuit noviter excitatum. Nam Manasses frater Jaddi summi pontificis, cum filiam Sanaballath, feminam alienigenam (quod Judæis non licebat) uxorem duxisset, cogereturque lege patria dimittere eam, defecit a Judæis, adhærens Samaritis; angustissimumque illud templum socero ædificandum persuasit, seque ipsum in schismate summum pontificem appellavit : qua occasione semper inter Samaritas et Judæos agitata est de religione controversia : adeo ut non tantum in Palæstina, ubi utrique populi agerent, mutuo ea de causa digladiarentur quotidie; sed quibusvis in locis iidem reperirentur, easdem inter se lites assidue exercerent. Quid autem inter Judæos et Samaritas gestum sit, cum ejus rei altercatio Alexandriæ penes judices ex partium consensu ad hoc delectos haberetur; ut rem memoria dignam a Josepho [1] conscriptam, propriis ejus verbis referre æquum duximus; ait enim :

51. *Dissidia Judæorum cum Samaritanis.* — « Apud Alexandriam inter Judæos et Samaritas, qui sub Alexandro Magno Garizitani templi religionem induxerunt, seditio est orta de sacris ipsorum, ita ut res ad regis cognitionem perveniret : dum Judæi contendunt juxta Moysi præscripta Hierosolymorum templum esse legitimum, Samaritæ vero Garizitanum : provocatumque est ad regem et amicorum ejus consessum, ut ab eis causa audiretur; et utrius partis causidici succumberent, morte mulctarentur. Patrocinabatur Samaritanis Sabbæus cum Theodosio, Hierosolymitanis Judæis Andronicus Messalami filius : juraveruntque per Deum et regem, quod ex lege probationes allaturi essent : et rogaverunt regem, ut necaret eum qui jusjurandum non servasse deprehenderetur. Itaque rex, multis amicis in consilium adhibitis, consedit causam auditurus. Judæi vero, qui Alexandriam habitabant, valde erant solliciti pro defensione jurium Hierosolymitani templi, ægre ferentes antiquissimi et nobilissimi templi auctoritatem in discrimen vocari. Sed cum Sabbæus et Theodosius concessissent Andronico, ut prior diceret : orsus ex lege approbare ejus sanctitatem et religionem, ostendens per continuam pontificum successionem sacerdotii usque ad sua tempora propagationem, et ab omnibus Asiæ regibus majestatem ejus loci honoratam donariis; Garizitani vero, ac si omnino nullum esset, nunquam ab eis habitam rationem : his et talibus rationibus persuasit regi, ut decerneret Hierosolymitanum esse ex sententia Moysis conditum, Sabbæum vero et Theodosium addiceret supplicio. Atque hæc sunt quæ Alexandrinis Judæis acciderunt tempore Ptolemæi Philometoris. » Hæc Josephus.

52. Porro tantum abfuit, ut Samaritæ sapien-

[1] Tert. advers. Marcionem lib. IV. cap. 34. — [2] Joan. IV. Concord. Evang. c. XXIII. — [3] 4. Reg. XVII. XVIII. Joseph. antiq. lib. IX. in fine. — [4] Joseph. antiq. lib. XI. cap. 7. 8. Euseb. in Chron.

[1] Joseph. antiq. lib. XIII. cap. 6.

tissimi regis sententiæ acquiescerent ac primas templo Hierosolymorum deferrent, ut ea de causa majori in Judæos odio succensi fuerint, neque ullam occasionem prætermiserint Judæorum templi violandi, Judæosque lædendi : quippe qui illis temporibus, quibus præfecturam Judææ totiusque Syriæ Quirinus, sub quo Christus Dominus noster natus est, ageret, Hierosolymorum templum in hunc modum profanarint : « In festo et enim Azymorum (inquit Josephus [1]) quod Pascha vocamus, mos est sacerdotibus per mediam noctem aperire templi januas. Tunc igitur quamprimum apertæ sunt, Samaritæ quidam clam ingressi Hierosolymam, sparserunt ossa humana per porticus, et per totum templum : quo factum est ut posthac sacerdotes solito diligentiores custodias agerent. » Hæc ille. Justa itaque ratione, cum Christus, Judæus homo, a Samaritana femina aquam ad bibendum postulasset, excipiens illa de inimicitiis inter Judæos et Samaritas conflatis, dixit [2] : « Quo modo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana ? non enim coutuntur Judæi Samaritanis. » Sed de his hactenus. Quæ quidem referre non piguit, tum ad historiam evangelicam elucidandam, tum etiam ut sapientissimi regis ac optimatum de re tanta solummodo ex legitima pontificum successione tunc data sententia, atque ex ea ratione Judæis causa adjudicata, adversus schismaticos et hæreticos in exemplum perpetuo permaneret : cum ex cujusvis hominis, qui compos sit rationis, sententia, certum exploratumque habeatur, illic esse legitimum templum, ipsam inquam Catholicam Ecclesiam, apud quam successio pontificum ab ejus exordio est legitime conservata ac custodita.

53. *Puteus Jacobi.* — Quod autem spectat ad ipsum puteum Jacob, qui et fons dictus est, præsentia Domini ejusque sessione mirifice illustratum, egregiisque a christianis postea monumentis nobilitatum, hæc scribit Beda [3] : « Prope civitatem, inquit, Sichem, quæ nunc Neapolis dicitur, ecclesia quadrifida est, hoc est in modum crucis facta : in cujus medio fons Jacob habetur quadraginta cubitos altus, de quo Dominus aquas a Samaritana muliere petere dignatus est. » Hæc ille. Meminit ejusdem ecclesiæ ante Bedam Hieronymus [4], cum agit de locis Hebraicis, aitque ad latus montis Garizim positam esse.

54. Cum igitur Jesus [5] apud Samaritanos ipsum benigne habentes, duos peregisset dies, et complures ex eis credidissent in eum ; inde recedens, abiit in Galilæam, divertensque a Nazareth, testimonium perhibuit quod propheta in sua patria honorem non habeat. A cæteris vero Galilæis humanissime exceptus est : quippe qui viderant quæ fecisset Hierosolymis, cum et ipsi ad diem festum se illuc contulissent : « Venit ergo (inquit Joannes [6]) iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus : incipiebat enim mori. Dixit ergo Jesus ad eum : Nisi signa et prodigia videritis non creditis. Dicit ad eum regulus : Domine, descende prinsquam moriatur filius meus. Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei : Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus vivit. Et credidit ipse, et domus ejus tota. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam. » Hactenus Joannes.

55. *De filio reguli a Christo sanato.* — Quod ad præfatæ historiæ elucidationem pertinet : non arbitror esse deceptum interpretem (quod aliqui putant) ut βασιλικὸν regulum reddiderit potius quam regium, sed legisse βασιλίσκον, cum et sic legisse noscantur antiqui Patres, qui itidem regulum dixerunt : nec adeo antiquam lectionem convellendam esse existimo ; quantumvis sanctus Hieronymus [1] legens βασιλικὸν palatinum pro regulo interpretandum putarit. Magis itaque placet, ut hic fuerit loci alicujus dominus, et ob eam causam sit regulus appellatus. Erat enim in eadem Galilæa posita provincia, Decapoleos dicta, quod in ea decem essent civitates, inter quas una annumerabatur [2] Capharnaum. De illis agens Plinius [3], testatur in singulis decem illis civitatibus fuisse singulas tetrarchias, regnorum instar, et in regna solere conferri. Hæc cum ille dicat, in eam sententiam magis adducor, ut iste sic regulus dicatur, quod ejus loci dominus esset ; sic tamen ut tetrarchæ Galilææ Herodi Antipæ subesset, vel saltem Romano præsidi, cui et cæteri tetrarchæ parebant, qua ratione et βασιλικὸς recte dici potuisset, nempe quod alteri subesset principi : quem puto Evangelistam regulum potius, quam juxta Plinium, tetrarcham nominasse, ne dictum existimaretur de Herode totius Galilææ tetrarcha ; nec etiam secundum eumdem dixisse regem, quod nullus eo titulo amplius in Palæstina regnaret.

56. Cum vero adventus Jesu in Galilæam eam causam fuisse scribant Evangelistæ, quod Joannes Baptista ab Herode detrusus esset in carcerem : ut ubi cœperat prædicatio evangelicæ veritatis, ibi etiam magis ac magis coalesceret : idem Jesus quod cessasset Joannes, ubi ille desierat, inde sibi exordiendum putavit : nimirum pœnitentiam prædicare, idque secundum propheticum vaticinium Isaiæ, prout Evangelistæ de eadem re in hæc verba texunt historiam [4] : « Relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in civitate Capharnaum maritima, in finibus

[1] Joseph. antiq. lib. XIX. cap. 23. — [2] Joan. IV. — [3] Beda de locis sanctis cap. XV. — [4] Hier. de locis Hebr. in Act. Apost. — [5] Joan. IV. — [6] Ibid

[1] Hier. in Isai. cap. LXVI. in princ. — [2] Burchar. de loc. sanctis part. I. cap. 6. §. 6. — [3] Plin. nat. histor. lib. V. cap. 18. — [4] Matt. IV. Marc. I. Luc. IV. Concor. Evang. c. XXV.

Zabulon et Nephtalim : ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam [1] prophetam : Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem Galilææ gentium : populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Exinde cœpit Jesus prædicare Evangelium regni Dei, et dicere : Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei : pœnitemini, et credite Evangelio. » Quod ad incolatum Christi Capharnaum spectat, constat quidem ibidem adeo frequenter versatum esse, ut Matthæus appellet Capharnaum civitatem ipsius. Quod autem illic potius quam in aliis Galilææ civitatibus Dominus diutius egerit, ea ratio afferri solet, quod frequentior illuc esset accessus hominum, cum tam hi qui Transamnanam habitarent regionem, quam cæteri e longinquo mercaturæ causa eo confluerent.

57. *De Abagaro principe Edessæ, ejusque ad Christum epistola.* — Quid vero post hæc secutum sit, in hunc modum narrant Evangelistæ [2] : « Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores), et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. » Noverat eum Andreas ante apud Joannem et per ipsum idem Jesus innotuerat (ut vidimus) Petro. Sed post hæc idem pergit Evangelista : « Et procedens inde pusillum, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua : et statim vocavit eos. Illi autem relictis retibus, et patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum [3]. Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum : et prædicans evangelium regni, et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et lunaticos et paralyticos. » Cum igitur Matthæus Evangelista dicat, in omnem Syriam famam de his quæ facta essent a Jesu, fuisse vulgatam : inde accidit, ut ea superioris Syriæ fines attingeret, et ad Edessæ Syriæ civitatis regem Abagarum penetraret : his ille permotus, ad Jesum fertur scripsisse epistolam, quam Eusebius [4] Pamphili e syriaca lingua in græcam transtulit, simul cum ea quam ad eumdem Dominus Jesus Christus eidem tabellario dedit. Eas ipsas latino idiomate donatas nos hic describemus, ac subinde de earumdem fide agemus ; sic vero se habent :

« Abagarus (*Augarus, vel Agabarus*) princeps Edessæ, Salvatori propitio, qui in confiniis Hierusalem in carne apparuit, S.

58. « Insignes illas virtutes et curationes, quæ abs te sine medicamentis, et sine herbis factæ sunt, auditione accepi. Cæcos enim (ut fama est) videre efficis, claudos ambulare, et leprosos mundas ; spiritus iracundos et dæmones ejicis ; eos etiam, qui diutius morbis pressi sunt, sanas ; mortuos denique ad vitam revocas. Quæ quidem cum de te audivissem, de duobus hisce alterum verum esse cogitabam : te aut Deum esse, et e cæli fastigio delapsum ; aut Dei filium saltem, qui ista tam stupenda edas miracula. Quapropter hæc ad te scripsi, magnopere precatus ut laborem ad me accedendi suscipere, huncque quo crucior morbum curare non graveris. Etenim audio Judæos tibi obstrepere malevole, et velle libenter aliquo magno malo afficere. Est mihi civitas perexigua quidem, sed ornata sane et illustris ; quæ utrique nostrum rerum necessariarum suppeditabit satis. » Hactenus epistola. Sequitur Eusebius : « Ista, divino splendore ei tum paululum elucente, ad Jesum hoc modo perscripsit. Operæ pretium est porro, epistolam, licet brevem, plenam tamen virtutis et efficacitatis, audire, quæ per eumdem tabellarium a Jesu ad illum missa fuit, cujus quidem hæc erat sententia. »

59. Rescripta Jesu ad Abagarum principem, per Ananiam cursorem missa.

« Abagare, beatus es, qui cum non videris me, in me tamen credidisti. De me enim scriptis proditum est : eos qui me viderunt, in me non credere ; ut hi qui me non viderunt, credant, et vitam consequantur. Quod scribis ad me, te velle ut ad te veniam : eas res, quarum gratia sum missus, debeo hic necessario obire : quas cum plene perfecero, ad eum recipi qui me misit. Quo simul ac assumptus fuero, aliquem ex discipulis meis mittam ad te, qui morbo quo tantopere torqueris, faciat medicinam, et vitam tibi tuisque impertiat. » Hactenus Jesu litteræ, de quarum fide hæc idem auctor paulo superius : « Harum rerum insigne et locuples testimonium ex tabulario Edessæ civitatis, id temporis a rege gubernatæ, depromptum habes. Nam in tabulis publicis, quæ nedum veteres, sed recentes etiam res nuper ab Abagaro gestas continebant, hæc eadem in hanc nostram ætatem reservata reperiuntur. Quare nihil commodius esse putavi, quam ipsas epistolas a veteribus illis annalibus petitas, atque adeo ad verbum ex lingua syriaca hoc loco citare, quæ ita ut sunt positæ, se habent. » Hæc Eusebius : cætera autem quæ ipse de eodem scribit, suo loco inferius dicemus : nos vero nunc hæc recitavimus ea occasione, quod dicatur ab Evangelista, in omnem Syriam Christi famam fuisse pervulgatam ; non tamen ut dicamus hoc anno epistolam scriptam : nam dictus princeps multa in ea recenset a Christo et in Christum facta, quæ post præsentem annum contigisse certum est.

60. Quod pertinet ad dictarum epistolarum fidem : eo quod non reperiantur ab Evangelistis conscriptæ, idcirco Gelasius [1] papa recenset illas inter apocrypha, quasi non hagiographa ; non tamen ut eas ab Ecclesia omnino proscribat, sicut nec

[1] Isai. IX. — [2] Matt. IV. Marc. I Luc. V. Concor. Evang. c. XXVI. — [3] Matt. IV. — [4] Euseb. hist. lib. I. c. 13.

[1] Gelasius in Concil. Rom. in decreto de lib. apocr. script.

complures alios libros quos proxime recensuit. Eas vero absque aliqua dubitatione ab antiquioribus fuisse receptas, evidenter testatur epistola Darii Comitis ad S. Augustinum scripta, in qua earumdem argumentum recenset, et ex eis ad persuadendum Augustino [1] ut sua scripta ad se mittat, exemplum adducit. Sed et ante Augustini tempora ipse S. Ephræm diaconus ejusdem civitatis Edessæ, in eo opusculo quod novissimum omnium scripsit, cujus est titulus, Testamentum Ephræm, de iisdem epistolis egregiam habuit mentionem. De his etiam agit Theodorus Studita in epistola [2] ad Paschalem papam in fine. Extitisse integram epistolam Jesu ad Abagarum missam, adhuc temporibus Michaelis Paphlagonis imp. qui imperium auspicatus est anno Domini millesimo trigesimo quinto, et in honore habitam, Cedrenus tradit in suo historiarum compendio. Hæc vero non sic a nobis sunt recitata, ut apocrypha in hagiographa transferri velimus; sed tum ne quid lectorem prætereat; tum etiam ne ea quis omnino contemnenda existimet, quæ majores complures venerati esse noscuntur.

61. Quin et ab ipso Christo sui imaginem, non arte hominis elaboratam, sed ab ipsomet summo rerum architecto et opifice Domino nostro, ad Abagarum missam post datam epistolam, a compluribus gravissimis auctoribus scriptum reperimus. Evagrius scholasticus id testatur [3], at non fuit ipse ejus rei primus auctor : sed quoniam miracula inde prodita recenset, occasione ejus rei meminit : quæ vero ab ipso scripta recitata sunt in concilio Nicæno [4] secundo, a Patribus, ut egregie testata, fideque digna, comprobata habentur. Quomodo autem ea imago non manufacta dicatur, Joannes Damascenus [5] sic scribit : « Historiæ quoque proditum est : cum Abagarus Edessæ rex eo nomine pictorem misisset, ut Domini imaginem exprimeret, neque id pictor ob splendorem ex ipsius vultu manantem consequi potuisset; Dominum ipsum divinæ suæ ac vivificæ faciei pallium admovisse, imaginemque suam ei impressisse : sicque illud ad Abagarum, ut ipsius cupiditati satisfaceret, misisse. » Hæc Damascenus; nec diversa Nicephorus [6]. De eadem prætcrea luculenta oratio [7] Constantini Porphyrogeniti extat, et cumulata mentio habetur in Actis sanctorum Samonis et Guriæ [8] : Græci insuper de eadem celebrant anniversariam solemnitatem decimo septimo kalendas Septembris, ut constat ex eorum Monologio. At quod ad Latinos pertinet : testimonio Hadriani papæ [9] scribentis ad Carolum Magnum testatum habetur, eamdem de imagine ad Abagarum missa historiam cognitam et receptam esse a Stephano papa in concilio Romano, cujus fidei adstipulator est gravissimus. Crebra certe et insignia miracula ex eadem imagine prodita ejus rei veritatem abunde declarant et demonstrant, quæ et recenset Evagrius [1] de temporibus Chosroes, et alii [2]. Theophanes [3] etiam auctor est, ingentes Persarum copias præsidio hujus sine manu factæ imaginis, quam secum in acie duxisset Philippicus dux sub Mauritio imp. esse penitus profligatas. Sed de his opportunius suis locis agemus. Nunc ad institutam de Christi rebus gestis evangelicam historiam revertamur, a qua, occasione famæ de operibus Christi per omnem Syriam pervulgatis paululum digressi sumus.

62. *De piscatione Petri, et lacu Genesareth.* — Cum ergo Dominus noster Jesus Christus (ut vidimus) prædicationem auspicans, eamdemque signis ac miraculis pluribus illustrans, Galilæam peragraret, fama rerum ubique pervulgata : « Secutæ sunt eum (inquit Matthæus [4]) turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem. Tunc [5] factum est, cum turbæ multæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. Et vidit duas naves stantes secus stagnum : piscatores autem descenderant, et lavabant retia. Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum e terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem : Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi : Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus : in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam : rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur. Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens : Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant. Similiter autem Jacobum et Joannem filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus : Noli timere : ex hoc jam homines eris capiens. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum. »

63. Consideratione quidem dignum esse videtur, quod divina Sapientia, quæ in terra apparuit, et cum hominibus in carne versata est, quæ et in sui dispositione non fallitur, singulari quadam providentia erga Petrum esse propensior visa est : quippe quæ ipso primo intuitu eumdem admirabili nomine illo, ut Cephas, hoc est, petra, diceretur, insignivit. Post inde concionaturus ipse Jesus ad populum, non in alteram, cum duæ essent naves in littore, sed in eam quæ ipsius Simonis erat, ascendit, quam pro pulpito habuit ad docendas turbas : eamdemque mox in altum jubet duci, et ingenti piscium multitudine onerari voluit : his scilicet tanquam quibusdam lineamentis adumbrans quæ postmodum in Ecclesia futura erant : nimirum sta-

[1] Aug. epist. CCLXIII. edit. Lovan. — [2] Ext. in script. in Cod. Vat. post epist. Hormisdæ papæ. — [3] Evagr. hist. lib. IV. c. 26. — [4] Nicæn. Conc. II. — [5] Jo. Damasc. de fide Orthod. lib. IV. c. 17. — [6] Niceph. hist. lib. II. c. 7. — [7] Apud Metaph. die x Augusti. — [8] Apud eumd. XV Novemb. et in vita S. Alexii. — [9] Hadr. ad Carol. Magn. epist. extat. tom. III. Conc. novæ edit.

[1] Evag. hist. lib. IV. c. 26. — [2] In Actis prædict. sanct. apud Metaph. — [3] Apud histor. Miscell. lib. XVII. — [4] Matt. IV. Marc. III. — [5] Luc. V. Concord. Evang. Jansen. c. XXVI.

bitiendam primum fore Ecclesiam super petram, quæ Christo primario lapidi firmiter inhærens, nulla posset unquam concussione convelli. Sed alio signo eadem Ecclesia rursus navi comparatur, quod turbinibus mundi hujus esset exposita, ex qua Christus universum populum docturus esset. Petro insuper, nec alii imperatum ut ducat in altum, et laxet retia in capturam; eique tantummodo datum, ut tantam multitudinem piscium rete concluderet; quod futurum esset, ut Catholicæ Ecclesiæ, quasi navis, Petrus uti princeps clavum teneret, necnon calcaret altas hujus sæculi undas, et Verbi Dei prædicatione omnes gentes per se, vel alios, in Ecclesiam adduceret: hæc enim symbolice facta esse, Dominus declaravit, cum dixit: « Ex hoc jam homines eris capiens. »

64. At quoniam de Genesareth lacu frequens incidit mentio in Evangelio: operæ pretium duximus, illum ex Josepho descriptum ob oculos ponere; sic enim ille ait [1]: « Lacus Genesar a terra continente appellatur: quadraginta vero stadiis in latitudine patens, centumque in longitudine, aquæ dulcis est, atque potabilis. Palustri enim crassitudine tenuiores habet latices; et undique in littora et arenas desinens, purus est, ac præter hoc temperatus ad hauriendum: et fluvio quidem sive fonte lenior est; semper autem frigidior, quam lacus diffusio patitur, manet: æstivisque noctibus ejus aquæ sub divo perflatæ nequaquam æstibus cedunt: id enim facere indigenis moris est. Varia autem sunt in eo piscium genera, ab alterius loci piscibus tam sapore, quam specie discreta: mediusque fluvio Jordane secatur. » Hæc Josephus de lacu. Quod autem spectat ad regionis ubertatem et pulchritudinem, hæc addit [2]: « Ad Genesar vero lacum, ejusdem nominis terra prætenditur, natura simul et pulchritudine admirabilis: nullum enim ipsa pro ubertate sua negat arbustum, totamque plantis consevere cultores. Cœli vero temperies etiam diversis aptissima est: nuces enim quæ arborum maxime frigoribus gaudent, infinitæ florescunt; ubi etiam palmæ, quas nutrit calor æstivus; has juxta ficus et oleæ, quibus aura mollior destinata est; ut naturæ magnificentiam hanc esse quis dixerit, vim adhibentis, ut in unum conveniant inter se repugnantia, annique temporum contentionem bonam, velut singula peculiari studio terræ faverent; non enim solum nutrit præter opinionem poma varia, sed etiam servat, egregia quidem, et quodammodo regnantia. Uvas sane et caricas sine intermissione decem mensibus suggerit, cæteros vero fructus anni spatio senescentes. Nam præter aeris lenitatem, fonte quoque irrigatur uberrimo, qui Capernaum ab indigenis appellatur: cum nonnulli venam esse Nili fluminis opinantur, quod similes coracino Alexandrino generat pisces. Longitudo autem regionis secundum littora cognominis lacus, triginta stadiis extenditur, et latitudo viginti. » Hactenus de ea regione Josephus.

[1] Joseph. de bello Jud. lib. III. c. 18. — [2] Idem ibidem.

65. Porro non fons tantum, sed et ab eo denominatum erat oppidum Capharnaum; eique proxima ad secundum lapidem erat Corozain, ut tradit Hieronymus [1]. Erat et in ejus lacus ripa Tiberias, sic dicta (ut superius meminimus) a Tiberio, in cujus honorem ab Herode tetrarcha est ædificata; ubi primo fuisse vicum nomine Chephira, idem testatur [2]. Denique ab eodem oppido Tiberiadis, factum est, ut et ipse lacus appellatus sit Tiberiadis. Erat ibidem ad ripam ipsius Bethsaida oppidum, quod Herodes nomine Juliæ, Cæsaris filiæ, Juliam nuncupavit. Sed de his supra.

66. *Res Christi in Galilæa gestæ.* — Sub idem tempus ingressus Jesus Capharnaum [3], diebus sabbati in synagoga docebat populum, ibique dæmoniacum curavit, inde socrum [4] Simonis Petri, et multos alios ægrotos ac dæmoniacos: exibantque dæmonia a multis, clamantia, et dicentia: Quia tu es Filius Dei; sed ipse increpans, non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Inde exeuntem comitatus est Simon, et alii, qui cum eo erant. At requirens eum turba cum invenisset, non sinebat inde recedere. Sed ille aliis se oportere regnum Dei prædicare testatus, Galilæam peragrans docebat in synagogis, et ejiciebat dæmonia. Unique [5] ex Scribis, cum se sub ejus disciplina professurum jactaret, dixit: « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; » filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Alteri autem, ut se sequeretur imperavit, nec sepultura patris voluit retardari. Alteri insuper nec domum reverti permisit. Ascendens [6] inde in naviculam una cum discipulis suis, cum sero esset, somno se dedit: magna vero tempestate agitante naviculam, excitatus ab illis, imperavit vento et mari, factaque est tranquillitas magna. Appulit inde ad regionem Gerasenorum, liberavitque duos dæmoniacos de monumentis exeuntes, sævos nimis: dæmones vero permissu ipsius in porcos se immittentes, dederunt eos in mare præcipites: quam ob causam timore perculsæ gentes regionis illius, ipsum rogaverunt ut inde recederet: qui rursus mare transfretavit, et rediit in Galilæam.

67. Quæ a Matthæo dicta sunt de dæmonibus atque porcis facta esse in terra Gerasenorum, apud Marcum et Lucam leguntur contigisse in terra Gadarenorum; licet apud Matthæi græce redditum Evangelium Γεργεσηνῶν, id est, Gergesinorum, sit scriptum. Neque vero, ut putant multi, una civitas tribus his nominibus dicta erat; sed Gergesæi dicti, sicut Evæi, Cetthæi et Jebusæi, erant populi trans lacum Genesareth positi, quorum civitates ab Hebræis sunt excisæ, ut Josephus [7] testatur; harumque nomen tantum remansit, licet S. Hieronymus de locis Hebraicis agens, dicat superesse viculum super montem, juxta stagnum Tiberiadis qui Gergesa dictus sit, ibique factum miraculum de porcis. Porro in

[1] Hieron. de locis Hebraicis. — [2] Idem de locis sanctis. — [3] Marc. I. Luc. IV. Jansen. Concor. Evang. c. XXVII. — [4] Marc. I. Luc. VI. — [5] Matt. VIII. Luc. IX. — [6] Matt. VIII. Marc. IV. Luc. VIII. — [7] Joseph. antiq. lib. I. cap. 6.

ea Gergesæorum regione inter alias duæ erant civitates trans lacum Genesareth positæ; quarum altera Gadera dicta erat, a tribu Gad, cui ea in sortem venit: quæ cum a Judæis destructa esset, Pompeius [1] in gratiam liberti sui Demetrii Gadarensis eam restauravit: Altera diversa prorsus ab ea erat Gerasa dicta, seu Gerasis, ut ex Josepho [2] colligitur: nam a Gadara Gadarenses [3], et a Gerasa Geraseni dicti sunt populi.

68. At quod pertinet ad dæmoniacos qui dicuntur exiisse de monumentis, sic accipe. S. Epiphanius [4] cum agit contra Ebionæos, de Gadara civitate, dicit fuisse prope ipsam tumbas, sepulcra scilicet, in speluncis quæ erant in petris excisæ, ac desuper structæ: illicque præstigiatores dæmonum invocationes exercuisse tradit. Idem auctor agit de balneis, aquis calidis scilicet, quæ erant in Gadareno agro, ad quas erat frequens accessus. Ad eas potius quam ad lacum Genesareth porcos esse mersos, conjici potest, eo quod locus ille impudicitiis et illusionibus dæmonum esset expositus: sic enim idem Epiphanius ait: « Proficiscuntur ad Gadara, ad aquas calidas, quo loco singulis annis conventus celebratur. Accedunt enim undequaque qui lavare volunt ad dies aliquot, morborum videlicet deponendorum gratia: id quod diabolicum est stratagema. Ubi enim miracula a Deo facta sunt, ibi adversarius perniciosa sua retia ponere anticipavit: nam viri et feminæ illinc lavantur, etc. » Subdit de muliere christiana perpulchrum exemplum, quod signi crucis virtute liberata sit a lascivo juvene sibi arte dæmonum illudente. Meminit et Strabo [5] de aquis Gadarenis in hunc modum: « In agro etiam Gadareno est aqua quædam pessima ex lacu: qua degustata, pecora pilos, ungues et cornua amittunt. »

69. Fuisse autem dictas aquas calidas ad radicem montis, super quem erat Gadara civitas ædificata trans Jordanem, contra Scythopolim et Tiberiadem ad Orientalem plagam, tradit S. Hieronymus: licet [6] ipse dicat porcos in stagnum Genesareth esse præcipitatos. Quod si prior sententia magis placeat, nulli faciat dubium quod dicat Evangelista eos esse in mare præcipitatos: quandoquidem penes Hebræos, quantumlibet parva aquarum congregatio, mare dici consuevit; unde et in divina Scriptura habes mare æneum, vas in templo ad sacerdotum usum aquam continens. Nunc vero quod ad suariam artem pertinet: cum populi illi essent Judæi, illicite illam exercuisse putantur, adeo enim sues apud Judæos in abominatione erant, ut nec eos suo nomine Judæi nuncupare dignarentur: Josephus [7] enim cum nefanda dicit animalia, porcos intelligit. Porro ad suppeditandam annonam Romanis militibus certum est, sicut et in aliis provinciis, in Palæstina sues ali consuevisse: ea de causa et multa suariis concessa privilegia [8] leguntur.

70. Rediens Jesus in Galilæam inferiorem, Galilæam inquam minorem dictam (nam alia Gentium nominata est Superior [1] seu Major, et regio Transamnana [2]), iterum venit Capharnaum: Quo cum venissent Pharisæi et legis doctores, ex Galilæa, Judæa, et e civitate Hierusalem, essentque in domo sedentes, et turba foris undique circumfusa, desuper per tegulas paralyticum demittunt ante illum: qui eum sanavit, reprehensis prius Pharisæis de his quæ in ipsum corde meditabantur. Humilem plane fuisse domum illam, in quam ascendentes vectores paralytici aperto tecto, per tegulas eum deorsum intulerunt, satis est etiam argumento, quod Judæorum sublimiores domus non essent imbricibus tegulisque contectæ, sed solaria haberent desuper pavimento constrata; in quibus manere ac deambulare liberum esset, cum haberent circumcirca repagula ex legis præscripto hæc jubentis [3]: « Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente illo, et in præceps ruente. » Sic et David, refert divina Scriptura [4] deambulasse in solario domus suæ, et Bethsabeam lavasse itidem se in suæ domus solario. Ex his etiam facile rem accipias, quid sit quod Dominus dixit [5]: « Qui fuerit in tecto, ne descendat. » Quod autem per tegulas paralyticus demitteretur, fidei ardore factum commendatur, cum alioqui maximo vitio verteretur in domum alienam submitti per tegulas: quod Antonio objecit Cicero in secunda Philippica. Sed prosequamur cætera.

71. Post hæc autem idem Dominus Matthæum Publicanum sedentem ad telonium vocans, se sequi jussit: qui et sumptuosum illi convivium, in quo discubuit ipse Jesus cum discipulis suis, simulque multi publicani et peccatores, paravit. Cumque Pharisæi redarguerent Dominum, ac discipulos ejus, quod manducaverit cum publicanis et peccatoribus: brevi responsione ipse Jesus instituit apologiam, dicens non esse opus sanis ac bene valentibus medico, sed his qui male se habent. Sane quidem tam ex his quæ hic habentur, quam etiam ex plerisque aliis locis Evangelii constat, penes Judæos, publicanos fuisse malæ existimationis homines. Unde et cum alias a Zacchæo [6] publicanorum principe exceptus esset Dominus, de eo murmurabant Pharisæi, quod apud hominem peccatorem divertisset: et ipse Jesus, de incorrigibili peccatore dum loquitur, ait: « Sit tibi sicut ethnicus et publicanus. » Rursumque parabolam dicens [7] de pharisæo et publicano in templo orantibus, illum in his quæ foris sunt, justum hominem, hunc autem peccatorem repræsentare demonstrat. Tertullianus [8] existimavit publicanos omnes fuisse Gentiles: quem S. Hieronymus [9] redarguens, ait: « Vehementer admiror Tertullianum in eo libro quem de Pudicitia adversus pœnitentiam scripsit, et sententiam veterem nova opi-

[1] Joseph. de bello Jud. lib. I. c. 5. — [2] Idem ibid. lib. III. c. 2. — [3] Idem ibid. lib. V. c. 3. — [4] Epiph. cont. Ebion. hæres XXX. — [5] Strabo. lib. XVI. — [6] Hier. de locis Hebraicis. — [7] Joseph. de bello Jud. lib. V. c. 1. — [8] Cod. Theod. de suar.

[1] Joseph. de bello Jud. lib. III. c. 2. — [2] Matt. IX. Marc. II. Concord. Evang. cap. XXXIX. — [3] Deut. XXII. — [4] 2. Reg. XI. — [5] Luc. XVII. — [6] Luc. XIX. — [7] Luc. XVIII. — [8] Tertul. lib. de pudicitia. — [9] Hieron. epist. CXLVI.

nione dissolvit, hoc voluisse sentire, quod publicani et peccatores, qui cum Domino vescebantur, ethnici fuerint, dicent Scriptura : Non erit vectigal pendens ex filiis Israel : quasi vero et Matthæus non ex circumcisione fuerit publicanus; et ille, qui cum pharisæo in templo orans oculos ad cælum non audebat erigere, non ex Israel fuerit publicanus, etc. » Hæc Hieronymus.

72. Sed quinam fuerint Publicani, e loco unde sumpserunt originem, interpretatio sumenda est. Jurisconsulti, qui Romanorum leges sunt interpretati, illos dixere esse Publicanos, qui vectigalia a fisco conducunt : id Ulpianus [1] et Caius [2] affirmaverunt; addit Marcianus [3], non tantum horum fuisse munus, vectigalia a subditis, verum etiam professionem ab illis exigere : Hujus quidem muneris functio apud Romanos honestissima erat, ut quæ nonnisi equestris ordinis nobilibus Romanis conferri soleret : quod ex his accipies. « Scribit Cicero [4] ad M. Brutum de Terentio Varrone, quod se in Publicanorum societatem contulerit : quod , inquit, homo versatus in utrisque subselliis existimavit honorem honestissimum. » Idem in oratione pro Plancio, cum agit de Publicanorum ordine, hæc ait : « Qui ordo quanto adjumento sit in honore, quis nescit? Flos enim equitum Romanorum, ornamentum civitatis, firmamentum Reipublicæ, Publicanorum ordine continetur, etc. » Rursus etiam idem scribens ad Q. fratrem de regimine præfecturæ Asianæ, plura habet de dignitate Publicanorum, et quantum prosint Romanæ reipublicæ pluribus disserit, additque nomen Publicanorum non tantum Judæis, sed et Græcis fuisse infensissimum ac plane invidiosum.

73. Mittebantur hi in provincias ad vectigalia exigenda, qui ex iisdem provinciis homines, quos eidem muneri adscriberent, sibi eligebant [5], qui item Publicani dicebantur; cujus ordinis Matthæus erat, et Zacchæus dictus princeps Publicanorum, qui dicebatur hebraice Gabbe, cæteri vero Publicani [6] Gabbain, unde fortasse deductum nomen Gabella. Verum in hebraico textu Evangelii S. Matthæi, quod pervetustum habetur, Publicanos Parisim invenimus appellatos, quod est proprium nomen illorum latronum qui maceriam vel sepes dissipant, ut ad furandum atque prædandum pateat aditus. Eo etiam nomine utitur Jeremias [7], dum ait : « Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista?» quod hebraice, loco latronum, habet parisim. Latronum ergo nomine Publicanos Judæi appellabant, quod libertatis asylum viderentur effringere, atque ad servitutem aditum aperire. Hac ergo de causa ab illis iidem habebantur infames, atque una cum cæteris turpibus personis a magistratibus publicis arcebantur : nam apud Thalmudistas [8], ubi agitur de Judicum rejectione, inter alios infames, quos ab ea functione excludebant, Publicani nominati erant. Cur autem eo nomine notati essent, nulla alia subest causa, nisi quod Judæi, genus Abraham ex libera, liberos se esse profiterentur, nec quicquam aliis debere, nisi decimas Deo; legeque statutum esse, ne esset vectigal pendens ex filiis Israel. Unde quantumlibet inviti ad vectigal et tributum pendendum adigerentur, nefas tamen execrandumque existimabant, Judæos a contribulibus suis ad id Romanis præstandum compelli, cum illud nomine imperatoris ab illis exigerent. His accedit, quod (ut Suidas scribit ex Jamblico) ob duras acerbasque exactiones, nomen Publicanorum erat invisum; additque : « Vita Publicanorum aperta est violentia, impunita rapina, negotiatio nulla ratione constans, inverecunda mercatura. » Hæc de Publicanis apud Suidam.

74. Sed jam ad evangelicam historiam redeamus. Post hæc vero [1] rogatus Jesus ab archisynagogo ut filiæ suæ in extremis laboranti succurreret, abiens obviam habuit mulierem, quæ annis duodecim sanguinis fluxum passa, tactu fimbriarum vestimenti ejus curata est; quæ quod fecerat, et quod a Christo acceperat, palam confessa est : hæc pluribus Evangelistæ; nos historiam cunctis notam summatim collegimus. Ambrosius hanc mulierem fuisse Martham Mariæ sororem, in libro quem de Salomone scripsit, sentire videtur, cum hæc ait [2] : « Dum largum sanguinis fluxum siccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria, dum corpus redivivi spiritus calore constringit; et quod mors sibi vindicaverat ad pœnam, lux denuo recepit ad vitam , etc. » At vero quæcumque illa fuerit mulier nobilissima æque ac ditissima, tanti non immemor beneficii, ne illud aliquando memoria hominum excideret, egregio monumento testatum posteris omnibus cupiens, æneis simulacris tam Jesu quam sui effigiem referentibus, rei gestæ memoriam futuris sæculis in perpetuum commendandam voluit. Quamobrem non est quod dici possit, eam fuisse Martham Mariæ et Lazari sororem Judæam feminam : cum non liceret ullo pacto Judæis simulacrum cujusvis quavis occasione formare.

75. Quod vero spectat ad statuas ab hac fieri jussas, rem credo nemini ignotam; sic breviter describit Eusebius [3], dum de Cæsarea Philippi, quam Phœnices Paneada vocabant, agit his verbis : « Sed quoniam in hujus civitatis mentionem incido, operæ pretium arbitror historiam hoc loco citare, quæ digna plane videtur, quam memoriæ ad posteritatem commendemus. Mulierem illam sanguinis profluvio afflictatam, quam sanctorum Evangeliorum testimonio a Salvatore nostro morbi remedium invenisse cognovimus, ex ea civitate oriundam, illiusque domum ibi ostendi, et admirabilia quædam Salvatoris in eam beneficii monumenta et quasi trophæa ad hoc tempus durare memorant. Pro foribus enim domus illius æneam mulieris effigiem genibus flexis, et manibus instar supplicantis in anteriorem partem extensis, super editum lapidem collo-

[1] L. I ff. de Publican. — [2] L. XVI. ff. de verb. sign. — [3] L. ult. ff. de Publican. — [4] Cic. epist. famil. lib. XIII. — [5] L. I. §. Qui ff. de Public. — [6] Canin. de locis nov. Test. — [7] Jerem. VII. — [8] Canin de locis novi Testam.

[1] Matt. IX. Marc V. Luc. VIII. Concord. Evang. c. XXXVI. — [2] Amb. in lib. de Salom. c. V. — [3] Euseb. hist. lib. VII. c. 14.

catam : huic e regione, viri erectam imaginem ex eadem materia conflatam, vestitu ad talos demisso decenter ornatam, et manum mulieri porrigentem : ad cujus pedes in ipsa basi peregrinam quamdam et inusitatam herbæ speciem enasci : quam quidem, ubi ad ænei vestitus fimbriam excreverit, morbi cujusque generis medicandi vim et facultatem habere. Hanc statuam effigiem Jesu exprimere dicunt : quam ad nostram usque ætatem manentem, ipsi ad eam civitatem profecti, oculis cernebamus. Nec plane mirum : eos qui ex Gentilibus prognati, a Salvatore, dum inter homines vivebat, beneficiis affecti fuissent, ita fecisse : cum et nos Petri et Pauli apostolorum, et Christi etiam ipsius imagines in picturis colorum varietate expressas conservatasque aspexerimus ; idque propterea, sicut verisimile est, quod majores nostri ad gentilis consuetudinis similitudinem quam proxime accedentes, eos qui tanquam salvatores illis fuissent, id est, qui illis aliquid salutis et subsidii attulissent, apud se honore ad hunc modum afficere consueverant. » Hactenus de his Eusebius. Porro recenset Joannes Damascenus [1] ex Chronico Joannis Antiochiæ episcopi cognomento Malalæ, supplicem libellum oblatum Philippo tetrarchæ Trachonitidis regionis, ut de beneficio quod acceperat, liceret in perpetuum ejus rei monumentum erigere statuas. Sed cum in multis ejus scriptis fides vacillet, et compluribus scatere mendaciis cognoscatur, indignum putavimus his nostris chartis intexere. Qui locum cupit, habet numerum citatum ad calcem paginæ, qui facile indicet.

76. Itaque jam evangelicam narrationem instituto prosequamur. Curata a sanguinis fluxu muliere, mox de morte filiæ archisynagogi nuntii venerunt [2] : at nihilominus Christus in domum ejus se contulit : ubi ingentem de puellæ morte luctum excitatum, ipsosque tibicines ad hoc vocatos, ut lugubre canerent, reperit. Morem quidem fuisse Judæorum ad luctum tibicines adhibere, ex Josepho [3] etiam facile cognosci potest, dum ait : « Luctus ducis publicus erat : et hi quidem hospites, alii propinquos, amicos alii, nonnulli etiam fratres flebant, Josephum autem universi, adeo ut per dies triginta nunquam lamenta in civitate cessarent, magnaque mercede conducerentur tibicines næniarum. » Hæc Josephus. Verum id equidem non ex divinæ legis præscripto, sed potius more Gentilium, tam Latinorum, quam Græcorum : nam in funere nobilium æneatores et tibicines adhiberi solitos docet Seneca in Ludo Claudii, Plutarchus de Consolatione ad uxorem, et alii complures. Erat eorum Romæ frequentior usus, ubi (ut docet Valerius [4]) tibicines tecto capite, nempe personati, sonare consueverant ; nam et personam a personando Gellius [5] dictam tradit. Hinc est, puto, quod in compluribus antiquis sepulcris marmoreis personæ patentibus buccis habentur insculptæ. Nisi potius dignius est existimare, ejusmodi imagines sic ab illis in sepulcris effigiari solitas, quod essent hieroglyphicum animarum, quæ absque lumine apud inferos detinentur : sic enim defunctorum animas ejusmodi facie, instar personæ, effingi solitas, auctor est Orus Apollo antiquissimus scriptor in Hieroglyphicis. Cæterum non tantum funebre carmen, quod dicebatur nænia (ut auctor est Festus) canebatur ad tibiam : sed (ut docet Lucianus [1]) ipsa in luctu iterari solitæ pectoris tunsiones attemperabantur ad modos tibiæ.

77. Quod igitur in Judæa etiam frequens esset ejus rei usus, inde erat quod proverbium vertebatur illud apud Lucam [2] : « Cantavimus vobis tibiis : et non saltastis : lamentavimus (iisdem nempe tibiis) et non plorastis. » Porro cum Paulus moneat ne contristemur de dormientibus, sicut cæteri qui spem non habent, tibicines nequaquam adhiberi soliti sunt in funeribus Christianorum : unde Tertullianus [3] : « Mortuus etiam tuba inquietabitur æneatoris, qui excitari a tuba angeli expectat ? » Sed historiam prosequamur. Ingressus igitur Jesus una cum patre et matre ubi puella mortua jacebat, apprehensa manu ejus, imperansque puellæ jussit surgere : quæ surgens continuo ambulavit ; cibumque jubente Domino, ei dederunt. Cum vero Jesus, ne cui hæc dicerent, monuisset eos ; fama tamen rei gestæ in universam regionem illam effusa est. Sed hæc pluribus Evangelistæ [4].

78. Subdit Matthæus [5] de duobus cæcis et dæmoniaco muto curatis a Domino perbrevem historiam quando cœperunt Pharisæi ipsum calumniari, quod malis artibus dæmones ejiceret, nimirum non virtute Dei, sed principis dæmoniorum. Hic incipiunt calumniæ Pharisæorum adversus Christum : hicque merito finem imponimus præsenti anno primo prædicationis Christi, neque illum consulibus (ut diximus) modo metimur ; quippe qui certo sciamus, majorem partem rerum gestarum in Galilæa, quas narravimus, contigisse ipso initio anni sequentis trigesimi secundi Christi Domini : nam (quod diximus) usque ad mensem Novembris saltem mansit Dominus hoc anno in Judæa. Sed cum non sit certum quid quo die vel mense factum sit : eam inimus rationem in annis Christi prædicationis recensendis, ut primum annum, quem propterea acceptabilem prædixit Isaias quod prædicatio tempore illo facta, ab omnibus acciperetur, his Christi rebus gestis concludamus more majorum termino paschatis, et pacifico statu evangelicæ prædicationis. De eodem enim anno scribit hæc Epiphanius [6] : « A baptismo Joannis Jesus prædicabat annum acceptabilem, ita ut nemo ipsi contradiceret, neque Judæi neque Græci, neque Samaritæ, neque quisquam alius : deinde vero contradictionem sustinens, prædicavit annum secundum, et facti sunt anni decem et novem ejusdem Herodis, Salvatoris vero trigesimus secundus. » Hæc ille. Sane quidem etsi aliqua levis intercessit contentio

[1] Joan. Damas. de imagin. orat. 3. — [2] Matt. IX. Marc. V. — [3] Joseph. de bello Jud. lib. III. cap. 15. — [4] Valer. lib. II. cap. 5. num. 4. — [5] Gel. lib. V. c. 7.

[1] Lucian. lib. de luct. — [2] Luc. VII. — [3] Tertull. de coron. milit. cap. XI. — [4] Matt. IX. Marc. V. Luc. VIII. — [5] Matt. IX. — [6] Epiph. in Panar. lib. I. tit. I. prope fin. et hæres. LI.

Pharisæorum cum Christo hoc primo anno prædicationis ejus, non fuit tamen ejus generis, ut inimicitiæ graves oborirentur, et quærerent eum perdere, quod sequenti anno fecerunt : cujus jam aggredimur ex Evangelistis acceptam atque in breve compendium perstrictam narrationem, incipientes a paschate sequentis anni : nulla enim alia aliqua ratione quis primus, quisve secundus, vel tertius sit annus prædicationis Christi, nisi distinctione diversorum paschatum, posse discriminari, certum est.

Anno periodi Græco-Romanæ 5522. — Olymp. 202. an. 1. — Urb. cond. 782. — Jesu Christi 29. secundum Baronium 31. — Tiberii imp. 16.

1. *Consules.* —Ad num. 1. Coss. *C. Fusius Geminus*, et *L. Rubellius Geminus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, ubi refellit Baronium, aliosque, qui priorem consulem *Fusium* vocant, non advertentes *Fusiam* familiam a *Fusia* diversam fuisse. Affert ibidem card. Norisius inscriptionem, ex qua liquet, Rubellium *Lucium* vocatum esse.

2. *Quindecennalia imperii Augustei Tiberii.* — Quindecennalia imperii Augustei Tiberii in hunc annum incidunt.

3. *Quo ætatis anno Christus baptizatus.* — A num. 8 ad 20. Commovetur Baronius in eos, qui baptismum Christi in annum ejus tricesimum secundum inchoatum distulere, qui sine dubio magis iis succensuisset, qui Christum anno ætatis tricesimo quarto baptizatum, volunt. Licet enim ex Lucæ loco cap. 3, nihil certi erui possit de ætate Christi cum baptizatus est, an nempe anno tricesimo ineunte vel exeunte id factum sit, aut vicesimo nono finiente, et tricesimo primo incipiente; verba tamen ejusdem Evangelistæ tantam latitudinem non videntur pati : saltem nullus ex antiquis Christum anno ætatis tricesimo secundo aut tricesimo tertio ad baptismum accessisse tradidit. Verum est, conatos fuisse quosdam, Tertulliani exemplo, huic licentiæ auctoritatem afferre, quod is cum Christum per tres annos Evangelium prædicasse cerneret, in lib. 1 contra Marcionem scripserit, Christum *anno* Tiberii *duodecimo clarificatum*, seu baptizatum fuisse, quod idem est; ideoque, inquiunt, anno ætatis vicesimo octavo aut circiter, juxta Tertullianum, qui docet eum annos tantum triginta vixisse. Sed illi, meo judicio, hallucinantur. Tertullianus enim videns eam, quam libro adversus Judæos scripserat, opinionem, Christum scilicet passum esse, natum annos circiter triginta, maximas pati difficultates, tres vitæ ejus annos in lib. 1 contra Marcionem addidit. Unde non baptismum in annum vitæ ejus xxviii, sed natale in annum Julianum quadragesimum primum retraxit.

4. *Sententia antiquorum de baptismo Christi.* — Observandum antiquos de ætate Christi loquentes, menses novem, quibus in utero Virginis fuit, in summam contulisse, primumque ejus annum numerasse eum, in quo incarnatus est; quod pluribus eorum auctoritatibus demonstrari posset. Hoc recentes auctores, qui de baptismo Christi loquuntur, non animadvertentes, loca afferunt, quæ de annis Christi ab ejus Incarnatione deductis explicanda sunt, quæque ideo ad rem non faciunt. Patres itaque qui Christum anno ætatis trigesimo aut circiter mortuum fuisse sensere, idque *duobus Geminis consulibus*, currenti nempe anno, arbitrati sunt, eum anno Incarnationis tricesimo expleto baptizatum fuisse, anno scilicet integro, aut circiter ante passionem. Deduco id ex Clemente Alexandrino lib. 1 Stromatum, ubi ait : « Erat autem Jesus cum ad baptismum venit, quasi annorum triginta. Quod autem uno duntaxat anno prædicaturus esset, hoc et propheta dicit et Evangelium. Quinto decimo itaque anno Tiberii, et quinto decimo Augusti hoc modo triginta complentur anni donec passus est. » Idem habet Origenes lib. 4 de Principiis, cap. 1, ubi scribit Christum *uno anno* et *aliquot mensibus* docuisse. Nec alio modo intelligendi alii. Supponunt enim, eum conceptum anno periodi Græco-Romanæ 5491, anno nempe Juliano xlxiii, licet quoad Nativitatem inter se differant; eamque alii in ejusdem anni finem, alii in anni sequentis initium conferant. Ab anno autem periodi Græco-Romanæ 5491 ad annum ejusdem periodi 5521, qui cum anno æræ nostræ xxviii concurrit, anni sunt completi triginta. Eo igitur anno Christum baptizatum, et peractis duobus paschatis anno ejusdem æræ xxix, mortuum volunt. Nisi enim hoc modo eos explices, ut multi ex iis sese diserte explicant, dicendum erit, eos credidisse Christum anno æræ Christianæ xxix, duorum Geminorum consulatu notato, et baptizatum et crucifixum fuisse : quod tam ab Evangelio, quam ab eorum mente alienum. Petavius lib. 12 de Doct. temp., cap. 17, inquit : « Sæpe mirari soleo, Christiano ulli, qui quidem in Evangelistarum lectione paululum operæ posuerit, tam abhorrentem, et iis ipsis Evangeliis contrariam opinionem probari potuisse, ut secundum baptismum, uno anno atque paschate prædicationem Christi circumscribendam putaret : atqui neque paucorum neque plebeiorum scriptorum fuit hæc sententia, sed doctrina et auctoritate præstantium, et sane vetustissimorum : e quibus occurrunt modo Tertullianus lib. contra Judæos, cap. 8, Clemens Alex. lib. 1 et 6 Strom., Africanus apud Hieronymum in Danielem cap. 9, La-

ctantius lib. 4. cap. 10, Gaudentius Brixianus Serm. 3 de paschate, cujus hæc verba sunt : Anniculus est, quia post illud baptismum, quod pro nobis in Jordane susceperat, usque ad passionem unius anni tempus impletur. » Ita Petavius qui verius scripsisset, antiquos duo paschata tantum Christo attribuisse. Arbitrabantur itaque alio anno verbum Domini ad Joannem factum, alio Christum a Joanne baptizatum, quæ Lucas cap. 3, uno tenore recitat. Neque ullo modo ex Lucæ verbis inferri potest, annum illum decimum quintum Tiberii ab eodem Evangelista expressum, referri necessario ad baptismum. Certe ministerium Joannis Baptistæ ante Christi prædicationem non parvum spatium durasse, Pauli verba Act. 13, v. 25, indicare videntur : « Cum impleret Joannes cursum suum, dicebat : Quem me arbitramini esse, non is ego sum, sed ecce venit post me, etc. » Quin et ipsamet narratio Evangelistæ inter vocationem Joannis et baptismum Christi multa intercessisse insinuat, imo nec Christum prius ad eum accessisse, quam *omnis populus* esset baptizatus, Lucas cap. 3, v. 21, satis aperte declarat. Hæc igitur veterum Patrum sententia fuit. Existimarunt illi anno Christi XXVI ministerium Joannis inchoatum esse, currente nempe anno decimo quinto imperii proconsularis Tiberii, annoque æræ Christianæ vicesimo octavo Christum baptizatum esse : ita ut ministerium Joannis uno vel altero anno durarit. Ex his manifestissimum redditur, antiquos non solum imperium proconsulare Tiberii agnovisse, sed etiam ab eo Tiberii annos numerasse : alioquin quomodo scribere potuissent, Christum anno decimo quinto Tiberii duobus Geminis consulibus crucifixum fuisse, et anno uno cum aliquot mensibus ante passionem prædicasse, cum eo Tiberii anno Lucas Christum baptizatum dicat?

5. *Annus 15 Tiberii a qua epocha deductus.* — Quod si quis quærat, an verisimile sit Lucam evangelistam Tiberii annos ab ejus imperio proconsulari deduxisse, respondebo improbabile non esse, Lucam sacrum scriptorem secutum esse morem Scripturæ. Nabopolassarus Babyloniæ rex Nabuchanesarem filium, Nabuchodonosorem seniorem vulgo vocatum, anno periodi Græco-Romanæ 4881 in societatem regni assumpsit. Berosus in 3 Chaldaicæ suæ Historiæ libro. Josephus lib. 10 Antiq. cap. 11, et Ptolomæus in regum Babyloniorum Canonem quadraginta tantum quatuor annos *Nebuchadnesari* tribuunt, licet is imperarit annos XLIV, menses VII, et dies circiter X, ut ostendit Usserius in Chronologia sacra, cap. 6. Ratio hujus est, quia auctores laudati principis annos a patris morte dinumerant; at in Jeremia ac in sacra regum Historia ab expeditione ejus in Syriam et Judæam vivente patre suscepta, ejus principatus epocha ducitur, ut apud Usserium videre est. Quare incertum, an Lucas hujusmodi exemplum secutus fuerit, et an annum XV, Tiberii ab ejus monarchia, vel ab ejus imperio proconsulari desumpserit.

6. *Locus Ignatio attributus.* — Restat ut moneam locum istum S. Ignatii in epistola ad Trallianos, in quo dicitur : « Et expletis tribus annorum decadibus baptizatus est a Joanne » insititium esse, nec reperiri in germana Ignatii ad Trallianos epistola. Sed Baronius, qui nonnisi ejusdem sancti epistolas interpolatas legerat, vim facit in illis verbis, ut ostendat Christum anno tricesimo ætatis completo baptizatum fuisse.

7. *Baptismus Christi ab Orientalibus renovari solitus.* — Juvabit etiam observare, Orientales Ecclesias quasdam singulis annis, Epiphaniorum die baptismum Christi renovare, aquamque, in quam statua Christi pueri trina immersione immittitur incorruptam conservari. Docet hoc Leo Allatius dicens fuisse Romæ, qui eam de industria servatam, post annos triginta incorruptam repererit. Josephus Giorgerinus archiepiscopus Samos in insula Archipelagi, cum anno 1676 eadem Epiphaniorum die in hac aquensi civitate versaretur, in nostra Ecclesia aquam consecravit, et in ea Ecclesiæ græcæ ritu, pueri Jesu statuam ter immersit, baptismi Christi cæremoniam solenniter renovando, cujus aqua phiala plena conservata per multos annos incorrupta permansit, ac forte diutius conservata fuisset, si phialam illam frangi non contigisset. Scaliger lib. 7 de Emendat. Temp. Æthiopicum computum explicans testatur, christianos Coptos quotannis die Epiphaniæ sacra omnes in piscinam sese immergere, memoriam baptismi Christi eo facto se instaurare dicentes.

8. *Conversio Agbari Edessenorum regis.* — A num. 57 ad 61. *Thaddæus* ex septuaginta duobus Christi discipulis unus, *Edessem* hoc anno ab Apostolis missus dicitur, qui sanat *Agbarum* Edessenorum regem, et populum ejus convertit; quod in annalibus et in epitome perperam differtur in annum æræ Christianæ XLI, ubi de Agbaro rege et epocha Edessenorum agemus.

9. *Obitus Liviæ Augustæ.* — Obiit hoc anno *Livia* Augusti imp. uxor, quæ in nummo apud Mediobarbum dicitur AUGUSTA MATER PATRIÆ. Tacitus lib. 5 Annal. sub hujus anni consulibus mortem ejus recitat, quæ post mensem Junium contigit, si *Livia* anno primo Olympiadis 202, ut dicitur in Sylloge Hist. apud Scaligerum pag. 339, e vivis excesserit. Suetonius in Tiberio cap. 51 ait : « Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidit horis. » Lipsius in notis ad lib. 4 Annal. Taciti, ubi locum illum refert, ait : « Et malim, *toto biennio.* Egressus enim Tiberius fine anni Urbis DCCLXXIX. (*Christi nempe* XXVI) obiit illa principio anni DCCLXXXII, ut ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt inter toti tres anni. » Sed inde intelligere poterat vir eruditissimus, Suetonium tres annos utrinque incompletos totum triennium appellare. Sæpius enim videbimus antiquos, annos inchoatos quandoque exactos appellasse, quo non animadverso, Chronologia non raro labefactata, ab illis etiam, qui eidem restituendæ magnam operam navarunt. Suetonius

in Augusto cap. 65 ait : « Caium et Lucium in duodeviginti spatio amisit ambos ; » qui tamen in Tiberio cap. 15 scribit : « Caio et Lucio intra triennium defunctis. » Lipsius in notis ad lib. 1 Annal. Taciti duo hæc loca in medium adducens inquit : non ambigas quin scribendum sit, *intra biennium*. Ubi ad eumdem lapidem offendit. Lucius Cæsar circa mensem Septembrem anni æræ Christianæ secundi ; Caius Cæsar mense Februario anni quarti ejusdem æræ e vivis excessit. Quare Suetonius utrumque extremum annum incompletum pro integro numerat, licet ultimus duobus mensibus integris non constet. Hæ loquendi formulæ hic a nobis explicandæ fuere, ut correctio variorum errorum inferius detegendorum magis lectori probetur.

JESU CHRISTI ANNUS 32.

1. *De secundo Jesu paschate.* — Anno igitur Domini trigesimo secundo, Longino et Quartino consulibus [1], cum adesset dies [2] festus Judæorum, Pascha scilicet, venit Jesus Hierosolymam, et languentem hominem annis triginta octo excubantem in probatica piscina, Bethsaida (Bethasda) dicta, sanavit : quod quidem quomodo peractum sit, enarrat Joannes ; qui idcirco acta superioris anni majori ex parte prætermisisse visus est, quod cum novissimus omnium scriberet Evangelium, quæ ab aliis tribus Evangelistis essent abunde narrata, repetere non curavit ; quæ vero prætermissa vidisset, ipse supplevit ; eo enim consilio in scribendo Evangelio usum fuisse, testatur S. Hieronymus [3]. Sed jam quod multi [4] dictum diem festum fuisse Pentecosten sunt interpretati, nulla sane ratione id posse dici cognoscet, qui exactam temporis rationem habuerit. Si enim ad superioris anni Pascha Dominus veniens, Hierosolymis non ante mensem Decembris comperitur recessisse (id enim patens est ex verbis Domini inde recedentis, et per Samariam transeuntis, dicentisque : « Vos dicitis : Adhuc quatuor menses sunt, et messis venit ; » quæ paschali tempore, quo offerebatur spicarum manipulus adesse consueverat) certe cum Hierosolymam ad diem festum iterum rediisset, plane perspicuum est, id minime contingere potuisse nec Pentecoste, nec etiam festo Tabernaculorum illius anni, quæ jam elapsa essent. Porro de festo Paschatis Joannem intellexisse, Irenæus [5] egregie testatur his verbis : « Post hæc, inquit, iterum secunda vice ascendit in diem festum Paschæ in Hierusalem, quando paralyticum, qui juxta Natatoriam jacebat triginta octo annos curavit, jubens ut surgeret, et tolleret grabatum suum. » Hæc ille.

2. *De turbis a Pharisæis in Jesum, curato ægroto, excitatis.* — Curato ægroto, excitantur turbæ in Jesum a Pharisæis, ea nimirum ex causa (dicit Evangelista [6]) quod sabbato, quo illum curasset, grabatum tollere jussisset, et patrem suum Deum dixisset : quamobrem de eo interficiendo cogitare cœperunt, quantumvis Jesus apud ipsos de rebus a se bene gestis insignem apologiam instituisset. Quod quidem odium nova ex causa iterum refricatur, magisque ac magis exasperatur : nimirum quod sabbato [1] secundo primo, Jesu transeunte per sata, esurientes ejus discipuli spicas vellentes, ac manibus confricantes, triticum ex illis purgatum comederent : quamobrem indignati sunt Pharisæi, quod id illi facerent in sabbatis. Cum enim tunc segetes fuisse maturas insinuet Evangelista, fuisse etiam tempus paschæ interpretes omnes affirmant ; imo id contigisse septima Paschatis, quæ et sabbatum dicebatur, multi [2] existimarunt : verum cum in his diebus parare quæ ad cibum pertinent, lex [3] divina minime prohiberet, non potuit ea de causa negotium factum esse discipulis, quod spicas vellentes, inde sibi cibum captassent. Ut igitur Pharisæi aliquo prætextu justitiæ, eo nomine illos reprehendere potuissent, vel oportuit eos id fecisse, antequam manipulus spicarum offerretur in templo, lege [4] prohibente ex segete aliquid edi ante oblationem manipuli (fiebat idem altera die sabbati, nempe secunda azymorum), vel ipsos id egisse die sabbati, nimirum septima hebdomadis die qua nec quæ spectarent ad victum, parare [5] liceret. Quamobrem cum eam diem sabbatum appellet ex sabbato, vel sabbatum δευτερόπρωτον, secundo primum, seu sabbatum sabbatorum : magis placet quod Isidorus Pelusiota [6] de hac re consultus scribit ad Isidorum diaconum : nimirum illam fuisse diem, quæ post primam azymorum mox sequitur, sicque dictum sabbatum secundo primum, seu sabbatum ex sabbato ; adhuc insuper, quod eadem dies incidisset in sabbatum hebdomadarium, duorum festorum conjunctione dictum esse sabbatum sabbatorum. Huic igitur Isidori sententiæ, ex his quæ a nobis nuper sunt dicta, libentius subscripserimus, quam cæterorum varias ac diversas causas afferentium, cum id ipsum sensisse videatur Epi-

[1] Sueton. in Tib. cap. 65. — [2] Joan. v. — [3] Hieron. de script. Eccl. cap. IX. — [4] Joan. Chrys. et Cyril. Alex. et alii eos secuti. — [5] Iren. lib. II. cap. 10. — [6] Joan. v.

[1] Mat. XII. Marc. II. Luc. VI. Concor. c. III. — [2] Epiph. hæres. LI. et alii. — [3] Exod. XXXV. — [4] Levit. XXIV. — [5] Exod. XII. — [6] Isid. lib. III. Epist. CX.

phanius dicens [1] : « Post factam azymorum diem, et finitam sabbati diem, in sabbato ex natura, quod post azymorum diem in sabbatum computatum fuit, inventi sunt transeuntes per sata, et evellentes spicas, etc. » Hæcque ipsa aliqua saltem ex parte affirmasse visus sit Joannes Chrysostomus [2], qui tradit sabbatum ex sabbato festum fuisse duplex, nimirum quod una cum sabbato hebdomadario aliqua alia festivitas juncta esset ; hacque de causa reprehensos a Pharisæis, quod id egissent ut Evangelistæ dicunt in sabbatis. Consentit his et Suidas [3], dum ait fuisse eam diem secundam Paschatis, quam tamen nominat primam azymorum. At hæc de his satis. Vetus hæc est quæstio, de qua obiter Hieronymus [4] rogans Gregorium Nazianzenum, lepida ab eo tergiversatione elusus est.

3. Quod igitur facta hæc esse paschali tempore, quo segetes in Judæa maturescere incipiunt ad messem, certum habeatur : putarunt aliqui [5] hac auctoritate, quasi novo paschate adinvento, quinque esse paschata numeranda ab illo primo post nuptias celebrato : eaque ratione affirmare sunt ausi, Christum crucifixum esse anno trigesimo quinto per tres menses inchoato. Sed hæc repugnare multis, suo loco, cum agemus de passionis Christi tempore, pluribus demonstrabimus : interea cætera prosequamur.

4. *Jesus Hierosolyma in Galilæam reversus novos apostolos eligit.* — Reversus [6] post hæc Jesus e Hierusalem in Galilæam, alia die sabbati est ingressus in synagogam : cumque Scribæ et Pharisæi junctis animis observarent an in sabbato curaret, ipse inventum ibi hominem habentem manum aridam reddidit sanitati. Hujus rei gestæ historia paulo fusius recitatur in Evangelio Nazarenorum, quod S. Hieronymus de hebræo sermone in græcum transtulit : ubi homo iste aridam habens manum cæmentarius fuisse scribitur, atque istiusmodi vocibus auxilium precatus : « Cæmentarius eram, manibus victum quæritans : precor te Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. » Hæc ex eo Hieronymus [7]. Domino vero, quod sabbatum esset, facta est calumnia ab iisdem, quod ea die, qua operari non liceret, hominem curasset : idcirco exeuntes statim cum Herodianis inierunt adversus eum consilium, quomodo eum perderent. Quinam fuerint Herodiani, qui adversus Christum Dominum una cum Pharisæis sæpe conspirasse inveniuntur, jam supra, cum de sectis Judæorum locuti sumus, cumulate disseruimus, ut non sit opus de iisdem hic agere. Cum vero in dies frequentior esset ad Christum concursus venientium non a Galilæa tantum atque Judæa, sed ab Idumæa Transamnana regione, et illorum etiam qui apud Tyrum et Sidonem habitarent (Hierosolymis enim in Galilæam redierat), ne comprimeretur a turba, naviculam parari jussit : omnes etenim vel saltem tangere eum optabant, quo ab ægritudinibus, quibus affligebantur, sanarentur : cumque arreptitii prociderent ad pedes ejus, ac palam confiterentur quod Christus Filius Dei esset, habitantes in eis dæmones atque clamantes ab eo arguebantur.

5. Ascendens [1] deinde in montem ut oraret, elegit mox duodecim ex discipulis, ut mitteret eos ad prædicandum : quibus et dedit potestatem curandi morbos et ejiciendi dæmonia, eosque Apostolos nominavit. Usitatum nomen fuit apud Hebræos, ut Apostolos illos nominarent, qui assidue versarentur cum summo sacerdote consulendi gratia, qui et ad ipsum referrent ea quæ sunt in lege ; quos etiam ipse sibi legare consuevisset ad componendos optimos mores sacerdotum, ipsas synagogas inspiciendas, pravos mores corrigendos, atque ipsos denique ministros, qui non secundum legem vixissent, in ordinem redigendos ; ut ex his colligitur quæ Epiphanius [2] de Josepho apud Judæos Apostolo agens contra Ebionæos, conscribit. Perseveravit eadem functio ordinis apud eosdem etiam ad tempora Arcadii et Honorii impp. in quorum rescripto [3] de iisdem habetur mentio, quod mitterentur ab eorum patriarcha certo tempore ad exigendum aurum et argentum a singulis synagogis, exactamque summam ad eumdem reportarent. Jam vero quod ad Christi Apostolos spectat, ea de causa illos elegit Christus, ut verbi prædicatione orbi caligine offuso lumen veritatis impartirent. Quinam vero hi fuerint, ab Evangelistis hoc ordine recensentur.

6. « Elegit [4] Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum, et Joannem, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est Filii tonitrui : Philippum, et Bartholomæum, Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes, Judam Jacobi, et Judam Iscariothem, qui fuit proditor. » Ordinem fuisse inter Apostolos, ut scilicet ex his aliquis tanquam caput inter eos præstaret, apud omnes antiquos Patres et cæteros in confesso fuit ; illumque ipsum fuisse Petrum, pro comperto semper ab omnibus est habitum ; unde Gregorius Nazianzenus hæc ait [5] : « Vis aliud quoque ordinis ac disciplinæ exemplum in medium proferam, idque præclarum ac laudabile, atque præsenti commemoratione atque admonitione in primis dignum ? Vides quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus et excelsis et electione dignis, hic Petra vocetur, atque Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habeat, etc. ? » Hæc ille : quibus haud discrepantia (ne singulos commemorando, tædium afferam) quotquot ab exordio nascentis Ecclesiæ orthodoxi fuere scriptores, absque aliqua sunt ambiguitate professi. Si enim ex ordine temporis, quo quisque a Domino vocatus est, recensendus fuisset numerus Apostolorum, Andreas certe primo loco nominandus fuisset. Si etiam ætatis ea

[1] Epiph. hæres. XXX. — [2] Chrysost. in Mat. ho. 40. — [3] Suid. verb. σαββαθον. — [4] Hier. epist. ad Nepotian. — [5] Epiph. in Panar. hær. XXX. contra Ebion. et hæres. LI. Chrysost. ho. 40. in Mat. — [6] Mar. III. Mat. XII. Luc. VI. Concord. Evang. c. XXXVIII. — [7] Hieron. in Matt. c. XII.

[1] Mat. V. Marc. III. Luc. VI. Concor. Evang. c. XXXVIII. XXXIX. — [2] Epiph. in Panar. hæres. XXX. — [3] L. XIV. de Judæis. C. The. — [4] Luc. VI. Marc. III. — [5] Greg. Naz. in orat. de moder. servanda.

in re ratio fuisset habenda, eidem primæ fuissent deferendæ; quandoquidem (ut dictum est) Epiphanius testatur [1] Andream Petro ætate præstasse. Si denique ille primo loco ponendus fuisset, quem Jesus præ cunctis amasset, Joannes in hoc cæteros antecellens, fuisset primus omnium numerandus. Cur itaque Petro, et non Joanni inter Apostolos primatus delatus est? S. Hieronymus [2] agens adversus Jovinianum, hæc ait : « Propterea inter duodecim Apostolos unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. Sed cur non Joannes electus est virgo? Ætati delatum, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens et pene puer progressæ ætatis hominibus præferretur. » Hæc ille. Sed de causa plenius alibi.

7. *Apostolorum genus.* — Quod autem ad genus Apostolorum omnium spectat : omnes fuisse Galilæos, angelorum hominumque testimonia suffragantur : illos enim simul angeli allocuti sic dixerunt [3]. « Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum, etc.? » Eadem de ipsis etiam Judæi palam testati sunt, cum dixerunt [4] : « Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? » Cæterum Galilæis insitam a natura, Josephus [5] testatur, animositatem quamdam, qua intrepidi semper ingentem animi vim roburque corporis in omnibus præ se ferrent : « Nam, inquit, et pugnaces sunt ab infantia Galilæi, et omni tempore plurimi, neque aut formido unquam viros, aut eorum regiones penuria occupavit, etc. » Hinc videas Petrum ingentes sumentem spiritus, solum adversus cohortem militum intrepide gladium evaginasse, servum principis sacerdotum vulnerasse, longeque his audaciora experturum, nisi verbis Domini cohibitus esset. Quod vero ad stirpem pertinet, ipsorum aliqui ex tribu Juda, cæteri autem ex tribubus Zabulon et Nephtalim fuisse putantur, secundum quod prædictum habetur in Psalmo [6] : « Principes Juda, duces eorum : Principes Zabulon, principes Nephtalim. » Putantur enim, qui dicti sunt fratres Domini, ex tribu Juda fuisse, unde et ipse Dominus secundum carnem ducebat originem; cæteri vero, quod in terra Zabulon et Nephtalim habitarent, ex iisdem tribubus fuisse prognati : id S. Hieronymus [7], Theodoretus [8], atque alii complures affirmant.

8. Nec quis objiciat de duabus dictis tribubus, quod ante [9] alias octo fuerint ductæ captivæ [10], nec amplius postliminio sint reversæ. Nam quantumlibet Israeliticus populus totus abactus fuerit captivus e Palæstina; nihilominus major fortasse numerus illorum erat, qui tunc extra eam regionem in diversis mundi partibus agerent; quos liberos remansisse, nec captivos adductos esse, certissimum est. Philo [11] et ipse Judæus in sua legatione ad Caium Augustum de populo Judæo longe lateque per orbem sparso hæc ait : « Hierosolymam esse metropolim non unius regionis Judææ, sed et multarum, propter colonias inde olim deductas, vel propius in finitimam Ægyptum, Phœnicem, Syriam tum citeriorem, tum eam quæ Cœle cognominatur, vel longius in Pamphiliam, Ciliciam, plerasque Asiæ partes usque Bithyniam et Ponti sinus intimos : pari modo Europæ Thessaliam, Bœotiam, Macedoniam, Ætoliam, Atticam, Argos, Corinthumque Peloponnesi partes præcipuas : nec tantum continentes provinciæ plenæ sunt coloniis Judaicis, sed et insularum celeberrimæ, Eubœa, Cyprus, Creta, ne quid dicam de trans Euphratensibus : excepta enim parva parte Babylonis et aliarum præfecturarum, omnes urbes quæ bonum agrum habent, a Judæis incoluntur. Itaque si exorat mea patria tuam clementiam, præter ipsam alias civitates demereberis plurimas, sitas in diversis orbis tractibus, Asia, Europa, Africa, insulares, maritimas, mediterraneas. » Hæc Philo. Sic itaque de unaquaque tribu aliquos remansisse, nullus jure poterit dubitare.

9. Cum dictum sit Apostolos omnes ex tribu Juda, Zabulon, et Nephtalim fuisse : existimavit tamen aliquando S. Hieronymus [1], Judam Iscariothem fuisse ex tribu Ephraim, esseque Iscarioth vicum ejusdem tribus : aliquando vero putavit fuisse sic dictum a tribu Issachar, quod interpretatur merces; sed tunc legendum esse Issacharioth, idem testatur [2]. Verum magis placet, dictum [3] fuisse Judam Iscariothem ex duobus verbis, *Is*, quod interpretatur, vir, et *Carioth*, quod est oppidum in tribu Juda, de quo est mentio in divinis [4] Scripturis : sicque Judas Iscarioth, idem sit quod vir Cariothensis : a patria enim complures reperiri denominatos viros, qui sacris litteris vel mediocriter imbutus est, non ignorat. Quod vero et aliqui ex Apostolis dicantur fuisse ex tribu Juda, ut fratres Domini, non impedit quin iidem nominari potuissent Galilæi : nam et Dominus noster, licet esset ex tribu Juda, et natus in terra Juda, nihilominus quod habitavit Nazareth, Nazarenus, idemque Galilæus appellatus est.

10. *Christi prædicatio.* — Descendens [5] post hæc Dominus cum illis de monte, stetit in loco campestri : ubi coram discipulis ac turba copiosa eorum qui convenerant ex Judæa, Hierusalem, ac locis maritimis Tyri et Sidonis, ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis, qui et simul ac tetigerunt eum, sanati sunt; docens discipulos suos, habuit sermonem de beatitudine, et ubinam illa esset sita, pluribus demonstravit; in quibus item infelicitas versaretur, edocuit. Suos etiam discipulos dixit esse salem terræ, et lucem mundi; his nimirum symbolicis verbis, quales esse deberent, insinuans : longioremque adhuc producens sermonem, hæc admonuit, dicens : « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Audistis quia dictum est

[1] Epiph. hæres. LI. — [2] Hier. contra Jovin. lib. I. — [3] Act. c. I. — [4] Act. c. II. — [5] Jos. de bello Jud. lib. III. c. 2. — [6] Psal. LXVII. — [7] Hieronym. in Isa. c. IX. — [8] Theodor. in Psalm. LXVII. — [9] Hieron. in Isai. c. IX. — [10] 4. Reg. XVII. — [11] Phil. de leg. ad Caium.

[1] Hieron. in Isai. c. XXVIII. et in Mat. X. — [2] Idem de nominibus Hebraicis. — [3] Aug. Can. de locis novi Testamenti. — [4] Josue XV. Jer. XLVIII. Amos. II. — [5] Matth. V. Marc. III. Luc. VI. Concord. c. XXXIX.

antiquis : Non occides : qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis : quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue : reus erit gehennæ ignis. »

11. Hæc quidem constat Dominum esse locutum more Hebræorum, secundum institutam ipsorum rempublicam, alludentem nimirum ad diversa judiciorum tribunalia, quæ ibi essent constituta. Duo enim judiciorum genera erant apud illos; nimirum alterum pecuniarum, quod hebraice dicebatur Mammonoth (nam et Mammona, quicquid ad pecuniam pertinet, dictum est), alterum Nephasoth, id est, animarum judicium, nominabatur; quæ quidem judicia eadem erant apud eos, quæ apud nos dicuntur pecuniarum, et capitalium quæstionum. Porro horum judicum tribunalia tria erant apud Hebræos : primum, quod dicebatur domus judicii trium virorum, qui minores judicabant causas : secundum, domus judicii viginti trium virorum, vel συνέδριον parvum, in quo majores causæ, nempe capitales, cognoscebantur : tertium vero erat septuaginta duorum virorum, quod συνέδριον magnum dicebatur, in quo gravissimæ agebantur causæ, illæ nimirum quæ ad summam reipublicæ pertinerent, ut de tribu, lege, rege, propheta, ac summo denique sacerdote : hæc quidem curia tantummodo erat Hierosolymis, cæteræ autem sparsæ in singulis tribubus. Magnum vero concilium septuaginta duorum, illud erat quod Deus olim Moysi instituendum mandarat, de quo et superius sermonem habuimus, dum de Herode egimus : qui quod horum judicio postulatus esset aliquando, excepto uno Samæa [1], omnes neci tradidit, sublatisque de medio quotquot erant ex tribu Juda, proselytos sulfecit.

12. Ad hos itaque tres judiciorum ordines respectum Dominus habuisse videtur, dum ait : « Audistis quia dictum est antiquis : Non occides : qui autem occiderit, reus erit judicio; » illo scilicet quod dicebatur parvum συνέδριον viginti trium virorum, a quibus capitales causæ judicabantur. At Dominus longe sublimiorem esse suæ legis perfectionem significans, ait : « Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; » scilicet viginti trium virorum : adeoque esse grave facinus fratri suo succensere, ut ejusmodi reus ad tribunal causarum capitalium protrudi deberet, ostendit. Quod si quid adhuc spirans contumeliosum, dixerit fratri suo, racha; hujusmodi hominis esse adeo grave delictum ut sit reus concilii : videlicet a magno septuaginta duorum virorum concilio judicandus. Quod si quis adhuc addiderit scelus, ut dixerit fratri suo, fatue; tale esse delictum, quod cujusvis tribunalis sententia non possit digne puniri; sed pœnis gehennæ æternis delinquentem fore mancipandum denotat. Hæc de tribus judiciorum ordinibus apud Hebræos existentibus ex Thalmudicis a Canisio [2] sunt deprompta.

13. Ex eodem etiam fonte et illud addit, fuisse apud Hebræos triplicem legis interpretationem; quarum prima diceretur auditio, secunda extensio, tertia vero parabolica. Prima utebantur Rabbini, cum tantummodo populo explicarent historiam; cui alludens Dominus, ait ad suos : « Audistis quia dictum est antiquis, etc. » Secunda quando ipsa historia mystice soleret interpretari vel extendi, ut et hic Dominus fecisse visus est : tertia vero, cum quæ essent dicenda, parabolis involverentur, quod genus non tantum Dominum attigisse, sed eo sæpe sæpius usum esse constat. Non prætermittimus de racha, quod ex iisdem ille prodit; esse nimirum genus contumeliæ familiaris, cum superior quispiam inferiorem corrigere verbis solet : ut quod ibidem in exemplum ducitur de Rabbino; qui cum hominem minus devote et attente orare conspiceret, eumdem increpando dixit, Richa; ita enim hebraice dicitur pro racha, quod syriace prolatum est : Syros enim uti solere, a, pro, i, ut Mariam, pro Miriam, Magdal pro Migdal, idem tradit. At vero richa, seu racha, idem esse quod contemptus causa alieni pauperem dicere, ex hebraica voce egregie deducit Cornelius Jansenius [1]. In Thalmud autem parte illa quæ dicitur Camma, de lege civili sexto capite hæc leguntur dicta a Rabbino quodam : « Racha, quare locum tuum alteri cedis? » Ac si dixisset, Vir stulte, seu ignave, vel iners, aut quid hujusmodi. Sed missis his quæ magis interpretum esse solent, reliqua prosequamur.

14. Multa cum inculcasset [2] Dominus de absolutissima christianæ legis perfectione, quod suos quam maxime a fastu Pharisæorum cuperet esse alienos, ne quid facerent quo videantur ab hominibus, admonuit [3] : neve ethnicis assimilarentur, qui in multiloquio se exaudiri putarent, compendiosam eosdem precum formulam docuit. Non tamen ex eo inferendum vel existimandum quod reprehenderit Dominus prolixum psalmorum cantum : nam et in templo frequens multiplexque erat usus psalmorum; sed dum ait : « Quod ethnici faciunt. » Ad superstitiosam illorum observationem alludit; unde textus Evangelistæ non habet πολυλογίαν, sed βαττολογίαν, quod non simpliciter multiloquium, sed inanem sermonem demonstrat. Quam vocem interpretans Gregorius Nyssenus [4] : « Est, inquit, βαττολογία, quasi linguæ volubilitas, et varius sermo, ut aliquis græce melius explicans dixerit τοῦ νοῦ φλυαρία, quasi dicas, mentis effervescentia, atque effutitio, λῆρος καὶ φλήναφος, hoc est, deliramenta et nugæ, etc. » Hæc Nyssenus. Putamus insuper Dominum alludere voluisse ad eam, quæ in Syria erat, idololatriam, cum videlicet deam Syriam circumferentes, quasi divino quodam perciti spiritu essent, fanatice multa jactabant; cujus ritus meminit Apuleius [5]. Cæterum quam pie, quamque salubriter traditione Apostolorum instituta sit in Ecclesia psalmodia, opportunius suo loco dicemus inferius.

[1] Jos. antiq. lib. XIV. c. 17. et lib. XV. c. 1. — [2] Aug. Can. de locis novi Testamenti.

[1] Corn. Jans. Conc. Evang. cap. XL. — [2] Matt. V. Luc. VI. — [3] Mat. VI. Luc. VI. — [4] Greg. Nyss. lib. de oratione. — [5] Apud lib. VIII. de asin. aur. prope fin. et Lucret. rer. natur. lib. II.

15. Longiorem deinceps protrahens Dominus orationem, ab avaritia eosdem liberos esse, nec nimia sollicitudine rerum temporalium detineri cupiens, multa in eam sententiam coram eis disseruit; itemque [1] ne quemquam temere judicarent, multas alias salutares monitiones illis impartiens, admonuit: quæ singula Matthæus recenset. Inde [2] descendens, leprosum curavit, eumdemque ad sacerdotem abire jussit, ut quod deberet ex lege, pro incolumitate munus offerret. Rediens [3] rursus Capharnaum, centurionis servum paralysi laborantem restituit sanitati. Quod ad centurionem spectat: cum complures legiones a Romanis in diversis provinciis alerentur; legio sexta, quæ Ferrea cognomine dicta erat, in Judæa degere consuevit, ut auctor est Dio [4]: cujus legionis unum ex centurionibus eum fuisse existimamus, qui post hæc pro servo suo sollicitus Dominum interpellavit, cujus fides adeo insigni Domini elogio commendatur. Postmodum vero progrediens Jesus in civitatem Naim, filium viduæ defunctum, qui ad sepulcrum efferebatur, e mortuis revocatum, vitæ restituit.

16. Interim Joannes [5], qui detinebatur in vinculis, cum tam insignia ac tam præclara audisset opera Christi, duos ex discipulis suis legavit ad Jesum, ut ab eo percunctarentur et interrogarent, an ipse Christus esset: qui nullam aliam dedit responsionem, nisi ut de signis, quæ audierant ac viderant a se facta, Joannem redderent certiorem. De frequenti miraculorum Christi operatione hæc Arnobius [6] adversus Gentes: « Unus, inquam, fuit e nobis, qui debilitatibus variis morbisque vexatos centum, aut hoc amplius, semel una intercessione sanabat. » Illis vero ad Joannem redeuntibus, Jesus de eo ad populum qui aderat, magna ac mirifica, tantoque viro dignissima prædicavit: multaque in Pharisæos locutus, quod sprevissent Joannis baptismum; simulque adversus Capharnaum et Corozaim civitates, apud quas egregia esset operatus miracula, immensa mala ventura prædixit. Hæc autem omnia hic compendio descripta, pluribus narrant Evangelistæ; additque Matthæus, post hæc Jesum laudasse Deum Patrem, quod ea mysteria abscondisset sapientibus et prudentibus, et revelasset parvulis.

17. *Magdalenæ conversio: una an plures Magdalenæ fuerint.* — Subdit Lucas [7] post hæc de Simone qui Dominum Jesum convivio excepit, sic dicens: « Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Jesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti: et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. » Haud facile quis ex integro rem tunc gestam assequi poterit, nisi complura quæ ad historiam pertinent, exactiori diligentia expendantur. Ex quo enim semel polliciti sumus non Ecclesiasticam tantum historiam Annalibus nostris intexere, sed et omnes quæ in eis reperiuntur difficultates pro viribus enodare, ex instituto cogimur de antiqua quæstione disserere: num una vel plures fuerint Magdalenæ: imo, an una eademque sit mulier, quæ hic peccatrix dicta unxit pedes Jesu, cum illa quæ soror Lazari, Magdalena ab Evangelistis nuncupata, ejusdem Domini alias unxit pedes et caput. Quæstionem satis prolixam, multisque inter disserendum perplexitatibus auctam aggredimur: in qua brevitati studentes, quid veritati consentaneum sit, multipliciterque testatum summatim tractabimus. Scimus quidem in his pervestigandis tam antiquorum quam etiam recentiorum scriptorum magnum studium magnumque laborem collocatum: ut jam non mediocris laboris sit, singula ab iis scripta pensare, et quid certius ac quid verius dictum sit, dijudicare. At nos non tanti sumus, nec nobis tantum sumimus, ut de his supremam ferre sententiam præsumamus, vel proponamus: sed potius nostrum esse munus existimamus, ut Catholicæ sectantes Ecclesiæ vestigia, quod ipsa de ea re sensisse videatur, id ipsum vere probatum firmiterque stabilitum relinquere studeamus. Qua in re certe non esset nobis laborandum, si quæ post tot ea de re antiquitus agitatas controversias, ipsa Ecclesia usu probasse videtur, Sexti et Pyrrhones (sic dixerimus eos qui de omni re dubitandi et semper contradicendi libidine quadam exagitantur) iterum in dubium revocantes, eadem convellere editis commentariis non statuissent; hi scilicet [1] qui de tribus Magdalenis sententiam firmare conati sunt. Si enim (quod pluribus monstrat Tertullianus [2]) tanta est Ecclesiæ auctoritas, ut quod longioris temporis spatio dixisse vel fecisse videtur, id ipsum ut divinitus institutum haberi debeat, satisque sit ad convincendos omnes hæreticos: quanto magis hæc immunitas a Catholicis probanda est, et inviolabiliter custodienda? Sed esto adversus veritatem mendacium nunquam præscribit. Equidem hac in re veritatem ipsam traditam non levis una vel alia conjectura, sed manifestissima ostendit demonstratio. Cæterum cum hæc deest, et levibus quibusdam argumentis res agitur; aliter sentire, quam quod probasse videtur Ecclesia, temerarium esse censemus. Sed age, rem ipsam aggrediamur.

18. Dubitatio vetus illa fuit, An mulier, cujus hic Lucas meminit, illa ipsa sit quæ soror Lazari et Marthæ fuit, de qua scribit Joannes [3], quod in Bethania unxit pedes Jesu. Rursumque an una eademque sit cum illa, quæ in domo Simonis leprosi, fracto alabastro, effudit unguentum super caput ipsius; cujus rei gestæ historiam Matthæus [4] et Marcus [5] conscripserunt: Insuper num et ipsa sit, quæ Maria Magdalene dicta, Christi passioni præsens fuit, et una cum cæteris ad Domini sepulcrum unguentum

[1] Matth. VII. — [2] Mat. VIII. Luc. V. — [3] Mat. VIII. Luc. VII. — [4] Dio hist. Rom. lib. LV. — [5] Matt. XI. Luc. VII. Concord. c. XLVII. — [6] Arnob. contra Gent. lib. I. — [7] Luc. VII. Conc. Evang. cap. XLVIII.

[1] Clictoveus et Faber de trib. Magdalenis. — [2] Tert. de præscript. adversus hæret. — [3] Joan. XII. — [4] Mat. XXVI. — [5] Marc. XIV.

attulit, cujus omnes Evangelistæ [1] meminerunt. In primis igitur, quid de his veteres scriptores senserint, opus est diligenter pervestigare, necnon quæ a recentioribus sunt apposita, examinare. Clementis Romani nomine, in libro qui inscribitur [2] Constitutiones Apostolorum, hæc verba scripta habentur : « Erant nobiscum mater Domini, et sorores ejus, præterea Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Martha, et Maria soror Lazari, et Salome, et quædam aliæ. » Hæc ibi : quibus distinguitur Maria Magdalene a Maria sorore Lazari et Marthæ ; ut secundum hanc sententiam dicendum esset, duas fuisse Marias inter se diversas, quæ unxerunt Dominum. Sed uno verbo his liberari possemus, si apocryphum esse librum, exciperemus. Sane quidem si hæc dicta sunt a Clemente, quomodo ea latere potuerunt tot antiquos Patres, qui de ea re scripserunt? cum præsertim tanti auctoris præcipua fuerit auctoritas in Ecclesia : adeo ut licet ejus epistola ad Corinthios scripta penitus exciderit ; tamen quod sæpius citata reperiatur, pene reviviscat integra in fragmentis. Certe cuilibet adjudicata causa fuisset, qui auctoritate Clementis id demonstrare potuisset.

19. Sed prætermisso hoc quantumvis honesto de apocryphi exceptione confugio ; in primis dicimus attestatione Joannis [3] evangelistæ, imo Christi, apertissime constare, unam eamdemque personam fuisse Mariam Lazari et Marthæ sororem cum Maria Magdalena. Nam cum in Bethania eadem soror Lazari unxisset pedes Jesu, ac Judas ob eam causam ei esset infensus : ipse Jesus furentis discipuli audaciam reprimens, dixit : « Sinite illam ut in diem sepulturæ meæ servet illud. » Cæterum eamdem ipsam, quæ ad ungendum corpus Jesu paratum unguentum ad sepulcrum attulit, Marcus [4] evangelista fuisse Mariam Magdalenam affirmat, quæ cum Maria Jacobi et Salome id officii exhibuerit : cumque nec aliqua apud eum vel alios Evangelistas habeatur mentio de Maria sorore Lazari ad illud munus præstandum a Domino præmonstrata, cognosci perfacile potest, unam eamdemque fuisse Mariam, quæ utramque obierit functionem. Quod vero spectat ad refellendam Clementis nomine suppositam auctoritatem ; dicimus ab aliquo alio ea verba esse addita longe post Clementis tempora : idque evidenti conjectura. Origenes [5] enim testatur, complures, qui ante se vixerunt, scriptores ecclesiasticos, unam tantum, eamdemque fuisse mulierem, quæ sæpius Jesum unxerit, esse professos : nec aliquem dicit extitisse, qui de pluribus sententiam adstruere ausus sit : novit quippe ipse non tantum authentica scripta Clementis, sed etiam apocrypha ; nam eodem ipso tractatu, alia tamen occasione, ex ejusdem Clementis itinerario citat quamdam Petri sententiam.

20. Primus autem auctor, qui plures, scilicet tres vel quatuor inter se distinctas feminas quæ Jesum unxerint, ponat, fuit aliquando idem ipse Origenes, quem ex Græcis secuti sunt Theophylactus [1] atque Euthymius [2]. Verum idem Origenes sanioris judicii effectus, longe diversam firmat sententiam : nimirum unam eamdemque fuisse mulierem, quæ in domo Simonis unxit pedes Jesu, cum Maria sorore Marthæ, ac Magdalena, quæ ad sepulcrum cum unguento accessit. Id quippe ipse profitetur in insigni illa ac tam celebri homilia de Magdalena, in qua totius Atticæ eloquentiæ vela pandit. Reddam ipsius verba, quo hæc certius cognoscantur ; sic enim ait in apostrophe ad Magdalenam : « Fortasse nescis an diligat te. Olim te diligebat ; a Pharisæo te defendebat ; a sorore tua diligenter excusabat : olim laudabat te, quando unguento pedes ejus ungebas, lacrymis rigabas, capillis tergebas : dolorem tuum mulcebat, peccata dimittebat, etc. » Rursum in fine hæc habet : « Ploret unusquisque ad Jesum, quærat fideliter Jesum, quia non celavit quærenti se peccatrici. Disce peccator homo a peccatrice muliere, cui tamen dimissa sunt peccata sua, etc. » Ex his plane perspicue intelligitur, eumdem Origenem profiteri unam eamdemque esse Magdalenam, quæ unxit olim pedes in domo Simonis, cum sorore Marthæ, atque illa quæ dicta Maria Magdalene ad sepulchrum cum unguento accessit.

21. Post Origenem Eusebius [3] Pamphili de duabus Magdalenis ponit opinionem ; cum ipse tamen nihil prohibere dicat, quin una eademque dicatur. Joannes [4] Chrysostomus de his disserens, duas inter se diversas dicit fuisse mulieres quæ Christum unxerunt ; alteram innominatam, cujus tum Lucas [5], tum alii meminerunt ; alteram vero Mariam sororem Lazari atque Marthæ : confirmans et hæc ipsa alibi distinguit [6] peccatricem a sorore Lazari, sicque unam eamdemque fuisse testari videtur, quæ unxit pedes in domo Simonis, et quæ postea unguentum super caput Jesu recumbentis effudit. Hieronymus [7] et ipse duas fuisse affirmare videtur, sed non eo modo quo Chrysostomus : nam cum unam eamdemque putat, quæ unxit pedes, ac inde caput in Bethania ; ab ea tamen esse diversam dicit, quæ apud Lucam ponitur in civitate peccatrix. At dum hæc subdit verba : « Nec enim poterat statim capite digna fieri meretrix, » plane insinuat, se nec negare, quin et illa quæ effudit unguentum super caput, ipsa peccatrix fuerit. Idem [8] vero ad Marcellam scribens, Mariam Magdalenam et mulierem illam peccatricem unam eamdemque fuisse, affirmat his verbis : « Maria Magdalene ipsa est a qua septem dæmonia expulerat, ut ubi abundaverat peccatum, superabundaret gratia. » Hæc ille : qui et alibi dum numerat Marias, nec recenset inter eas Mariam sororem Lazari, plane eamdem et unam esse cum Maria Magdalene quam quartam ponit, aperte significat. Ambrosius [9] autem non dubitat, quin eadem sit, quæ unxit pedes et caput in Bethania : an vero eadem fuerit illa pecca-

[1] Matt. XXVII. XXVIII. Marc. XV. XVI. Luc. XXIV. Joan. XIX. XX. — [2] Const. Apo. lib. III. c. VI. — [3] Joan. XII. — [4] Marc. XVI. — [5] Orig. in Matt. tract. XXXV.

[1] Theophyl. in Marc. XIV. — [2] Euthym. in Matt. XXVI. — [3] Euseb. Pamphil. ad Marin — [4] Chrysost. in Matthæum homil. 81. — [5] Luc. VII. — [6] Chrysost. in Joan. homil. 61. — [7] Hieron. in Matth. XXVI. — [8] Hieron. ep. CXLVIII. — [9] Ambros. in Luc. VII.

trix affirmare non audet, sed sic ait : « Potest autem non eadem esse, ne sibi contrarium Evangelistæ dixisse videantur : potest autem quæstio metiri, et ex temporis diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix, ista perfectior : etsi non personam mutat Ecclesia, tamen mutat profectum. » Hæc Ambrosius : qui in sua præfatione dici solita in Ecclesia celebritatis die S. Mariæ Magdalenæ, eamdem ipsam unamque cum peccatrice fuisse confirmat : quod etiam demonstrat, dum recenset [1] miracula in tribus illis Martha, Maria, et Lazaro facta, dicens : « Dum largum sanguinis fluxum siccat in Martha : dum dæmones pellit ex Maria : dum corpus redivivi spiritus calore constringit. » Augustinus [2] aliquando de ea re anceps, quid certi affirmare non audet, dum sic ait : « Ecce ipsa soror Lazari (si tamen ipsa est quæ pedes Domini unxit unguento, et tersit capillis suis, quos lavaverat lacrymis) melius suscitata est, quam frater ejus. » Idem [3] tamen dum hæc accuratius expendit, ac subtilius disputat, veram confirmat esse sententiam, unam eamdemque fuisse sororem Lazari cum peccatrice. Gregorius [4] istud ipsum sæpius profitetur Beda [5] etiam, et cæteri.

22. At quoniam incidimus in scriptum quoddam nostri temporis hominis, cujus idcirco nomen subtacemus, quod illud nondum edidit, nec ab eo edendum putamus qui distinguit Mariam Magdalenam ab ea quæ erat in civitate peccatrix; eas quibus ille nititur rationes in medium afferre ac confutare operæ pretium ducimus. Ad stabiliendam enim suam sententiam illud in primis conatur ostendere peccatricem illam, cujus Lucas meminit, non fuisse Judæam, sed gentilem feminam : cum e contra de Magdalena exploratum habeatur fuisse Judæam : « Lex, inquit [6], divina præcipit, ut non sit meretrix ex filiabus Israel. Porro Pharisæi legis divinæ observantissimi cum essent, haud passi fuissent filiam Israel esse quæstuariam. » Studet et id ipsum ex verbis Evangelistæ extorquere, quod apud illum Simon dicat : « Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier, quæ tangit eum. » Quasi illud, quæ patriam significet, et quod esset gentilis insinuet. Sed inania prorsus hæc sunt. Quid enim? licet lex divina prohiberet esse meretricem in Israel; nonne eadem lex omnia peccata vetuit, et tamen nedum vulgares homines, sed nec ipsi legis custodes Pharisæi eam observabant; exprobrante illis Domino, ac dicente : « Nemo ex vobis facit legem. » Cæterum cum nulla pœna statuta a lege adversus Israelitas meretrices, sicut contra adulteras, reperiatur; non esse id generis crimen, quod per judices puniretur, sed quod haberet tantummodo Deum ultorem, satis apparet, nisi dixerimus ea tantum pœna meretrices affectas videri, quod earum oblatio non reciperetur a sacerdotibus, prohibente hoc divina Scriptura : quæ et mox ut prohibuit, ne sit meretrix ex filiabus Israel, subdit : « Non offeres mercedem pro stibuli. Sed an non meretrices Israelitæ illæ erant, quarum causam adeo sapienter Salomon [1] judicavit, nec ullum illis, quod meretrices essent, negotium fecit? Certe quod ad legem divinam spectat, facilius Judæi passuri essent esse meretrices Israelitas, quam alienigenas atque gentiles : cum ad alienigenam accedentem hominem Judæum ab omnibus occidi posse, licitum esse videretur : nam ea de causa tantopere laudatus est Phinees, quod Israelitam [2] cum Madianitide in lupanari cubantem aggressus ambos confodit gladio. Rursum si non essent permissæ Israelitæ meretrices in Judæa, inanis ea esset legis divinæ præceptio, qua [3] prohibebatur ne sacerdos duceret uxorem meretricem, haud dubie ex feminis Israelitis : nam alienigenam ne virginem quidem fas erat habere conjugem. Ex his itaque satis constare videtur, peccatricem illam quæ unxit pedes Jesu in domo Simonis, fuisse Judæam mulierem; nec quicquam esse impedimento, quominus una sit cum Magdalena. Equidem liquido constat, quod si gentilis fuisset femina, Evangelistæ, quemadmodum de Chananæa, vel Syrophœnissa, ut de re inusitata loquentes, nequaquam silentio prætermisissent.

23. Adhuc objicit, quod et alii eamdem sectantes sententiam objecerunt : peccatricem hanc feminam, cujus meminit Lucas habitasse in Galilæa, et quod a multis creditur, in civitate Naim; illam autem sororem Lazari atque Marthæ in Bethania prope Hierosolymam egisse cum suis, constare [4]. At quid volunt meretricem feminam uno loco consistere, nec in aliam regionem commigrasse : cum de his loquens divina Scriptura [5], meretricem dicat garrulam, vagam, et quietis impatientem, nec valentem domi consistere? certe ejusmodi feminas suam patriam aversari, et alienas quærere civitates, quo liberius pudoris laxent habenas, nec a cognatis vel optimis amicis commoneantur, plus satis docet experimentum. Sic ut de hac, cujus maxime meminit Lucas, jure dicere possimus, a suis secessisse, atque in Galilæam commigrasse, inde vero meliorem factam ad propria rediisse : licet alia honestior causa afferri posset, vel quod ibi nupsisset, vel quod quippiam aliud actura in Galilæam profecta esset. Verum non indigenam, sed natam esse in Galilæa testantur; eo quod in Galilæa sit oppidum in tribu Nephtalim [6], Magdalel dictum, unde Magdalenam volunt esse cognominatam. Dicere ad hæc possemus, Magdalenam dictam a Magdal [7] oppido in tribu Juda posito, vel a Magdalo apud Ægyptum [8]. Sed concedamus ita esse denominatam a Magdalel Galilææ civitate : numquid eam ob causam fateri cogimur illic esse natam? cum certum sit, morem fuisse Hebræorum, a loco ubi quis habitat nomen accipere; ut Evangelista de Domino ait, quod Nazarenus sit appellatus, quia Nazareth habitavit.

24. Porro cum peccatrix mulier, quæ in Galilæa

[1] Idem in lib. de Salom. c. v. — [2] Aug. in Joan. tract. XLIX. — [3] Aug. de consensu Evang. lib. XII. c. 79. — [4] Greg. hom. 25, 33. et in regist. epistol. CLXXXVI. — [5] Beda in Luc. v. — [6] Deut. XXIII.

[1] 3. Reg. III. — [2] Num. XXV. — [3] Levit. XXI. — [4] Joan. XI. XII. — [5] Proverb. VII. — [6] Josue XIX. — [7] Idem XV. — [8] Exod. XXIV. Hier. XLIV. Num. XXXIII. et Hieron. de locis Hebraicis.

pedes Christi unxit, eadem Magdalena fuisse dicatur (quod tradant Evangelistæ [1] Magdalenam unam ex illis mulieribus esse, quæ e Galilæa secutæ sunt Dominum, ministrantes ei) cumque superius ostenderimus ex ipsius Domini verbis unam camdemque esse sororem Marthæ et Lazari cum Magdalena quæ ad sepulcrum unguentum attulit : jam satis constare videtur, peccatricem feminam Mariam Magdalenam atque sororem Marthæ, unam eamdemque esse personam, sicque jam peroratam esse causam, nisi adhuc levibus quibusdam objectionibus satisfaciendum esset : ut cum dicitur : Si Magdalena, a qua Dominum septem dæmonia ejecisse testantur Evangelistæ [2], ipsa una eademque est cum illa peccatrice : tunc aut septem illa ab ea dæmonia ejecit ante unctionem pedum, vel postea. Si antea ; quomodo non tunc, sicut libera a dæmoniis, ita etiam desierit esse meretrix? quod si desiisset, cur apud Lucam peccatrix dicitur et mox ea de causa, quod magno animi amantis ardore pium illud officium exhibuerit, fuisse illi peccata dimissa, quod Christi testimonio comprobatur dicentis : « Remittuntur ei peccata multa? » Si vero postea a septem illis dæmoniis est liberata ; cur post dimissa illi peccata, a dæmoniis est obsessa? Hoc dilemmate nitebatur scriptor ille, de quo antea, dum Magdalenam a peccatrice muliere esse diversam statuere et affirmare conaretur. Sed quæ necessitas urget, ut ante vel post unctionem curata fuerit peccatrix illa ; cum eodem ipso tempore quo illa pietatis præstabat officia, septem illi dæmones ab ea exire potuissent? quod si nihil ejusmodi scribat Lucas evangelista : nec idem [3] cum paulo post de Maria Magdalena habet mentionem, dicens ab ea exiisse septem dæmonia, quando id factum sit narrat ; adeo ut multa de ea ab ipso esse prætermissa, necesse sit affirmare. Ad hæc quid impedit quominus hæc ante unctionem contingere potuissent : nimirum ut liberata a septem illis eam obsidentibus immundis spiritibus, mox in se reversa, delictorum pœnitens, illud grati animi obsequium præstiterit? Nec est etiam quod aliquod sequatur absurdum, si postea eam obsessam ab illis nequam spiritibus dixerimus : cum magna Dei providentia, etiam pios ac justos viros eis aliquando cruciari sit permissum, ut pluribus monstrat Joannes Chrysostomus [4], et Hieronymus ad Paulam [5] sic scribens : « Quæ causa est, » inquit, « ut sæpe bimuli, trimulique et ubera materna lactentes, a dæmonio corripiantur? Inscrutabilia hæc inscrutabili altissimi Dei judicio sunt referenda. » Certe quidem ejusmodi facinorosas mulieres, quantumvis pœnitentes ac Deo per omnia placentes assecutæ fuerint suorum indulgentiam delictorum, nihilominus acerbioribus solere infestationibus dæmonum exagitari, qui res gestas Pelagiæ pœnitentis, et Mariæ Ægyptiacæ, et aliarum legerit, plane intelliget.

25. Hæc cum ita se habeant, non tamen sic dicimus, ut affirmemus illam post unctionem pedum id passam esse : cum enim non scribat Evangelista quando id acciderit, nec nos præsumimus definire. Bene quidem demonstrasse voluimus quolibet id tempore accidere potuisse, nihilque omnino veritati repugnare, si unam eamdemque et peccatricem illam dictam mulierem, et Magdalenam existimandam esse affirmemus. At vero cum tam insigniter testetur Joannes evangelista [1], Mariam sororem Lazari et Marthæ eamdem esse cum illa, quæ unxit Dominum ungento, et pedes capillis extersit : nulla videtur relicta dubitatio, quin una eademque sit, quæ in primis peccatrix, inde Maria soror Lazari et Marthæ, et Magdalena demum est appellata : cum præsertim superius ostenderimus ex ministerio exhibito sepulturæ, eamdem Lazari sororem esse cum Madgdalena : licet verba illa Joannis, quibus loquens de Maria sorore Lazari et Marthæ, in hunc modum : « Maria erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis : cujus frater Lazarus, etc., » dicta esse velint ab Evangelista per recapitulationem, alludente non ad illam pedum unctionem factam in Galilæa, sed eam potius, quæ facta est in Bethania, cujus idem Joannes meminit sequenti capitulo ; sicque distorquent cavillanturque germanum sensum Evangelistæ ; cum aperte constet ex eo ministerio, quænam esset illa Maria Marthæ soror, voluisse nostrum Evangelistam monstrare ac patefacere : qui quidem si non de illa quæ unxit in Galilæa intellexisset, non tantum eo signo quænam esset, non significasset, sed potius obscurasset, ac confudisset ; nimirum quia illa prima, quæ unxerat in Galilæa, videretur esse descripta. At quoniam de illa loquebatur, non alio ad eam demonstrandam opus erat signo ; quod quidem non sufficisset, sed aliud necessario addendum fuisset, ut hanc ab illa distingueret, si de alia ab ea diversa intelligere voluisset.

26. His in hunc modum solutis objectionibus, et de una Magdalena stabilita sententia de iterato ab eadem sæpius unctionis officio paucis adhuc agendum putamus. Post primam unctionem factam in Galilæa in domo Simonis a Luca [2] descriptam, secundo [3] in Bethania ante sex dies paschæ eadem quoque unxit pedes Jesu, et capillis tersit, ut prius egerat. Res plane erat inusitata ut pedes unguento ungerentur, præsertim nardi pistici, hoc est, non adulterati, cujus excellentiæ meminit Plinius [4] : non enim nisi Athenis apud aliquos qui deliciis dediti essent, fuisse in usu pedes unguento perungi, et a virginibus, reperitur apud Athenæum [5] : sed de Judæis nullum exemplum extat ; imo nec Romæ quidem, ubi omne genus deliciarum affluere potissimum illis temporibus consueverat, nec de imperatoribus ipsis, pedes eorum unguento ungi solitos legimus. Nam quasi pro miraculo recitat Plinius [6] de Othone, qui hoc primum Neronem docuit, dum

[1] Matth. XXVII. Marc. XV. Luc. VIII. et XXIII. — [2] Luc. VIII. Marc. VI. — [3] Luc. VIII. — [4] Joannes Chrys. libr. de provid. Dei — [5] Hieron. Epist. XXV.

[1] Joan. XI. — [2] Luc. VII. — [3] Joan. XII. — [4] Plin. Nat. hist. lib. XIII. cap. 1. — [5] Apud Athen. in Dipnosoph. lib. XII. c. 30. — [6] Plin. Nat. hist. lib. XIII. c. 3.

ait : « Vidimus etiam vestigia pedum tingi, unguentis scilicet : quod Marcum Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso, ut qualiter sentiretur juvaretque ab ea parte corporis ? » Hæc ille. Quin et Xenophon in Symposio plane demonstrat, fuisse mulierum, et non virorum, unguento ungi : ut ex his etiam conjicere possis, inusitatum opus non fuisse nisi ab una tentatum ac iteratum muliere; quæ et tertio unxit, quando biduo ante pascha, ut tradit Marcus [1], itidem Bethaniæ in domo Simonis leprosi fracto alabastro, effudit id genus unguenti super caput Jesu recumbentis. Hæc autem cum evangelica veritate liquido constent, nihilominus qui de pluribus Magdalenis sententiam stabilire conati sunt, non veriti germanum sensum cavillationibus obscurare, dixerunt unam eamdemque esse cœnam factam in Bethania ante sex dies paschæ, cum ea quam dicit Marcus factam biduo ante pascha : quasi illud biduum non ad convivium, sed concilium sit referendum, nec possit dici eo tempore convivium factum esse, quod scilicet eo ipso die sit factum concilium Hierosolymis sacerdotum, ad quos Judas proditurus Jesum accessit ; quasi minime esse potuerit in Bethania in convivio, cui interfuisse perhibetur, qui Hierosolymis ageret, proditionem contra Dominum moliturus : atque ex his inferunt, unum idemque convivium a Joanne, Marco, et Matthæo descriptum; diversasque inter se mulieres dicunt, quæ ab iisdem Evangelistis recensentur, quarum altera pedes, altera vero caput unxisset.

27. Sed plane contrarium, duoque distincta fuisse convivia, unam eamdemque mulierem, et in priori pedes, in posteriori caput unxisse, facile demonstrabimus. Si enim unum idemque fuit convivium cum alio, illudque ante sex dies paschæ peractum; cum constet Matthæi testimonio, tunc abiisse Judam ad principes sacerdotum, et de proditione Christi convenisse ; necesse esset nos dicere, ante sex dies paschæ ejusmodi de prodendo Christo pactum esse conventum : quod nemo sane jure dicere poterit, cum Marcus expresse testetur, id factum biduo ante pascha. Sed ad ea quæ dicunt, non potuisse Judam interesse concilio Hierosolymis, qui aderat Bethaniæ in convivio : nullus certe Evangelistarum [2] de Juda scribit, quod concilio interfuerit : sed convenisse quidem dicunt principes sacerdotum eo tempore, quo nimirum Judas in Bethania e mensa recedens, Hierosolymam petiit, ad perficiendum quod animo conceperat facinus. Nam si erat Bethania sita in latere montis Oliveti (ut tradit Hieronymus [3]) nec amplius quam duobus milliaribus ab Hierosolymis distans ; imo cum dicat Evangelista [4] : « Erat Bethania juxta Hierosolymam quasi stadiis quindecim, » stadio uno minus duobus milliaribus aberat : potest a quocumque intelligi, nihil esse impedimento, quominus eadem die Judas e convivio recedens, adiverit principes sacerdotum ; potissimum vero ex hoc quod excesserit, nulla interposita mora, post defensionem ab Jesu factam de unguenti effusione, ut aperte sic docet Matthæus [1] : « Abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariothes, ad principes sacerdotum, et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam ? etc. »

28. Ex his itaque jam satis liquido declaratum videtur, duo diversa diversisque diebus exhibita fuisse Jesu convivia : quorum primum factum dicitur in domo Lazari [2] a mortuis excitati, in quo et Lazarus ipse unus ex discumbentibus fuit, Martha ministravit. Maria ejus soror pedes unxit, et Judas ei detraxit [3]: alterum vero apud Simonem cognomento Leprosum, quo accedens mulier habens alabastrum (vas scilicet ex alabastro factum) effudit super caput recumbentis; quando non unus Judas, sed et cæteri discipuli indignati sunt, ac tunc Dominus secundam pro illa habuit defensionem a prima diversam, et addidit dicens [4] : « Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus. » Certe quidem etsi nulla alia subesset ratio, qua hæc ipsa mulier, et peccatrix, eademque Maria soror Lazari, Magdalena cognominata, dici posset ; tamen ut justificetur Jesus in sermonibus suis, ne falsi vaticinii (quod nefas est dictu) arguatur, affirmare necesse est, unam eamdemque esse Magdalenam, nec diversas seu plures, dum unam tantum longe lateque per orbem diffusa Ecclesia prædicat Magdalenam. Hæc hactenus. Accepimus eodem argumento a Roffensi perillustri nostrorum temporum martyre adversus Novatores egregium esse editum commentarium, a quo abundantius forte hæc haurire possis : nos tamen nondum in eum incidimus, sed citatum ab aliis tantum auctoribus novimus.

29. Quod vero ad alabastrum unguenti pertinet, ne quid de hoc dicere prætermittamus, magni pretii munus fuisse alabastrum unguenti, ex eo facile possumus intelligere, dum scribit Herodotus in Thalia, Cambysem regum Persarum omnium potentissimum dono misisse ad regem Æthiopum inter alia munera alabastrum unguenti. At cur alabastrum? Docet Plinius [5] alabastritem lapidem ad vasa unguentaria excavari solere, quod quæ intus ponuntur incorrupta conservari soleant. Licet Epiphanius in libro de Mensuris, de alabastro unguenti aliam afferat rationem, dicens : « Alabastrum unguenti vasculum est vitreum, capiens libram olei, mensura vero est sextarii dimidii : Alabastrum autem appellatum est propter fragilitatem. » Sed magis in his Plinio assentimur. De diversis unguentorum generibus, quæ in deliciis essent cum agit Clemens Alexandrinus [6], illud quod dicitur Nardus, maximi fuisse pretii testatur. Ex quibus omnibus facile intelligere quisque possit, dictam mulierem opulentissimam fuisse, quæ sæpe tanti pretii ad unctionem Domini unguentum pie liberaliterque profuderit. At nec illud prætcriisse

[1] Marc. XIV. Matth. XXVI. — [2] Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. — [3] Hieron. de loc. Hebraic. — [4] Joan. XI.

[1] Matt. XXVI — [2] Joan. XII. — [3] Matt. XXVI. — [4] Marc. XIV. Matt. XXV. — [5] Plin. lib. XXXVI. cap. 8. — [6] Clem. Alexandrin. in Pædag. l. II. cap. 8.

volumus, testari Suidam [1] urceum unguenti, quo Christus inunctus fuit, depositum fuisse una cum multis aliis sacris reliquiis a Constantino Magno in foro Constantinopolitano, sed a Theodosio Magno inde sublatum, et honestiori loco esse reconditum.

Nunc autem evangelicam, a qua digressi sumus, historiam prosequamur, et compendiose, quantum fas est, repetamus. Convenit [2] Christum turba multa, adeoque importune detinebat eum, ut nec aliquantulum quiescere, vel cibum sumere discipulos permitteret : cumque sibi oblatum dæmoniacum cæcum et mutum curasset, rursum Pharisæi calumniati sunt eum, quod in Beelzebub principe dæmoniorum ejiceret dæmonia : adversus quos egregiam suo more divinamque instituit defensionem, peccataque ipsorum redarguit, ac denique acrius in eos invehitur, quod signum peterent, qui facta miracula contempsissent. Ea [3] vero dum loqueretur, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi : « Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit : Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. » Accurrerunt inde sui, ut tenerent eum, falsa quadam fama decepti, quod in furorem versus esset : et adhuc eo loquente, qui aderant, interpellabant eum de matre sua, et fratribus qui foris starent quærentes illum alloqui. Tunc ille : « Quæ est, » inquit, « mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit : Ecce mater mea, et fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse frater meus, et soror mea et mater est. » Aderat mater sanctissima cum cæteris, sed non eo affectu quo alii, ut existimaret filium in furorem esse conversum, ac teneret eum : sed maternis visceribus filio hæc patienti compatiens præsto erat, sicut et passionis tempore novimus accurrisse, et quemadmodum tunc cum operaretur salutem in medio terræ, eam non proprio nomine, sed communi, mulierem appellavit : sic et in præsentiarum verbo prædicationis intentus, quasi nullo moveretur carnis affectu, in eum modum voluit respondisse.

30. Exiens [4] inde domo, accedensque ad Tiberiadis mare, cum undique frequens turba conflueret : conscendens naviculam, ex ea concionabatur ad populum : sermonemque parabolis texens, de seminante similitudinem primo loco recensuit, addiditque alias [5] nempe de superseminatis zizaniis, de grano sinapis, et de fermento, de thesauro [6] margarita, et sagena [7]. His absolutis, inde recedens venit Nazareth, et ingressus synagogam, ex Isaia [8] propheta ea legit verba : « Spiritus Domini super me, etc. » ostenditque eo tempore prophetiam illam esse impletam. Qui aderant, audientes doctrinam ejus non vulgarem, sed quæ magnam præ se ferret scientiam et sapientiam, mirum in modum mirabantur, quod putarent filium esse fabri, ipsumque olim fabrum, cujus noverant matrem, fratres et sorores, quorum causa eum contempserant, nec, ut par erat, in honore habuerant. Unde cum apte illos Dominus admonuisset, prophetas ubique gentium præterquam in patria in existimatione esse ; illi indignati, ejicientes eum extra civitatem, et usque ad montis supercilium perducentes, inde ipsum præcipitare parabant : sed Jesus transiens illæsus, per medium illorum abiens recessit, cum nonnisi paucos illic infirmos curasset propter incredulitatem ipsorum. Addunt [1] aliqui, auctore Beda, ejusmodi historiam : Dominum manus prædictorum violentas evadere volentem, cum ad radicem montis descenderet, sub rupe latuisse, saxumque tunc eidem cessisse, ac latebris locum præbuisse, in quo corporis Domini remanserint impressa signa, pedumque vestigia : sed nihil hujusmodi apud Bedam.

31. *Christus mittit Apostolos.* — Inde recedens Dominus (Matthæus [2] ait) circuibat omnes civitates ac castella Galilææ, prædicans Evangelium, et curans omnem languorem ; erantque cum eo duodecim Apostoli, et mulieres aliquæ, quæ curatæ erant a spiritibus malignis et infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalena, de qua septem dæmonia exierant, et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Suzanna, et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Videns autem tunc turbas tanquam oves sine pastore, misertus earum, statuit mittere Apostolos ad prædicandum Evangelium : quibus ad se advocatis, dedit illis potestatem super dæmones, ut ejicerent eos, et curarent omnem ægritudinem, misitque illos binos : quorum nomina, eo ordine, quo sunt missi recenset Evangelista [3] sic dicens : « Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc. Primus : Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus, Jacobus Zebedæi, et Joannes frater ejus, Philippus, et Bartholomæus, Thomas, et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, et Thaddæus, Simon Chananæus, et Judas Iscariothes. » Sic mittens ipsos nulla rerum temporalium voluit sollicitudine prægravari, multaque admonuit, quæ servare deberent ; atque nonnulla quæ ipsis essent obventura, prædixit ; et ut insignis belli dux, ad fortitudinem excitavit. Ea omnia quidem non secus magnanimi ac generosi illi abeuntes præstiterunt, ac Evangelium prædicarunt, sed et dæmonia ejecerunt ; ungentesque oleo multos ægrotos maxima cum omnium admiratione curarunt. Quod autem spectat ad ejusmodi ægrotantium unctionem, inferius opportuniori loco agemus. His de secundo anno prædicationis Christi ex evangelica historia recitatis : quoniam quæ sequuntur, sequenti anno prope paschale tempus facta esse noscuntur, præsenti anno finem imponimus. Cum enim (quod alias diximus) annos prædicationis Christi nonnisi a paschali tempore metiri possimus : secundum cujusque anni pascha, annum Domini consignare necesse est.

[1] Suid. ver. φόρος. — [2] Matt. XII. Marc. III. Luc. XI. Concord. c. XLIX. — [3] Matt. XII. Marc. III. Luc. II. et VIII. Concord. c. L. — [4] Matt. XIII. Marc. Luc. VIII. Concord. c. LI. — [5] Matt. XIII. Marc. IV. Luc. VIII. Concord. c. LII. — [6] Matt. XIII Marc. IV. Concor. c. LII. — [7] Matt. XIII. Marc. VI. Luc. IV. Concord. Evang. c. LIV. — [8] Isai. LXI.

[1] Nicol. Lyr. et Dionys. Carth. — [2] Matt. IX. et X. Marc. VI. Luc. VIII. Concord. cap. LV. — [3] Matth. X.

Anno periodi Græco-Romanæ 5523. — Olymp. 202. an. 2. — Urb. cond. 783. — Jesu Christi 30. secundum Baronium 32. — Tiberii imp. 37

1. *Consules.* — Ad. num. 1. Coss. *L. Cassius Longinus*, et *M. Vinicius*, ut ostendit card. Norisius in Epist. consul. ubi docet eradendum fictitium *Quartini* cognomen, quod M. Vinicio in Fastis Baronii et recentiorum scriptorum tribuitur.

Tacitus lib. 6 Annal. anno Urbis 786 Christi sc. XXXIII ait, Tiberium Aug. eo anno L. Cassio Drusillam, M. Vinicio Juliam Germanico genitas conjunxisse, quos diversos esse a L. Cassio et M. Vinicio hoc anno coss. perperam putavit Petavius in Animadvers. Epiph. ad Hæresim LI. Pomponius, *D. De regulis Juris* laudans C. Cassium Longinum, inquit : « Hic consul fuit cum Quartino. » Ex quo Onuphrius hos consules formavit, M. Vinicium Quartinum, et C. Cassium Longinum, jurisconsultum. At apud Pomponium loco *Quartino* legendum *Surdino*, ut card. Norisius demonstrat ex inscriptione Gruteriana pag. 1087, in qua consules ordinarii proponuntur *L. Cassius Longinus et M. Vinicius; suffecti vero C. Cassius Longinus et L. Nevius Surdinus.*

2. *Imperii Cæsarei Tiberii tricennalia.* — Tiberius imperii Cæsarei tricennalia dedit, ad quæ referendum est marmor, quod Puteolis (Urbs est Campaniæ in ora littorali Terræ Laboris) anno MDCXCIII inventum est cum hac inscriptione, currenti anno, quo Tiberius tribunitiam potestatem XXXII inchoavit, posita :

TI. CÆSARI DIVI.
AUGUSTI F. DIVI
JULI N. AUGUSTO.
PONTIF. MAXIMO. COS. IV.
IMP. VIII. TRIB. POTESTAT. XXXII.
AUGUSTALES
RESPUBLICA
RESTITUIT

Circa eam inscriptionem sunt quindecim statuæ quas Bulifonus in libro quem de illo marmore publicavit, existimat repræsentare Asiæ urbes, quæ anno Christi XVII terræ motu corruerunt, quasque « deinde Tiberius suo sumptu restauravit, propter quod beneficium Asiani ei colossum fecerunt, ac posuerunt in foro Romano prope fanum Veneris, et singularum deinceps urbium statuas subjunxerunt, » ut narrat Apollonius Grammaticus apud Phlegontem Trallianum in lib. de Mirabilibus. Hanc conjecturam certam existimo, licet enim Asiæ urbes, jamdiu a Tiberio restitutæ essent, usus tamen ferebat, ut annis decennalibus et id genus festis destinatis, præcedentium annorum victoriæ, magnifice in populum largitiones, aliaque id genus, rursus nummis et inscriptionibus insculperentur, ut sæpius a nobis dictum.

3. *Quid sit sabbatum secundo primum.* — Ad num. 2. Quid sit σάββατον δευτερόπρωτον, id est, *altero primum*, vel *secundo primum*, vetus quæstio est, de qua SS. Patrum variæ sunt ac discrepantes sententiæ. Vera autem procul dubio illa est, quam Scaliger lib. 6 de Emendat. Temp. et in Isagoge Canonum pag. 181 docuit, et post eum Petavius in notis Epiphanianis ad hæresim XXX scilicet, sabbatum altero primum, primum esse sabbatum, quod ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν ἀζύμων. Nam secunda die azymorum novarum frugum manipulam Judæi offerebant; a quo die deinceps VII hebdomadas computare jussi sunt : quarum sabbata ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων id est, ab Omer, cognominata sunt. Veluti primum sabbatum, quod proxime τὴν δευτέραν τῶν ἀζύμων sequitur, vocatur δευτερόπρωτον. Secundum δευτεροδεύτερον. Tertium δευτερότριτον, atque ita deinceps, ut uberius Scaliger citatus explicat. Veterum Patrum opiniones utcumque consentaneæ, a recentioribus parum fideliter expressæ sunt. De Isidoro tantum loquar, cujus in Annalibus hæc refertur, approbaturque sententia : σάββατον δευτερόπρωτον « illam fuisse diem, quæ post primam azymorum mox sequitur ; sicque dictum sabbatum secundo primum, seu sabbatum ex sabbato ; adhuc insuper quod eadem dies incidisset in sabbatum hebdomadarium duorum festorum conjunctione dictum esse sabbatum sabbatorum. » Quibus in verbis, ut observat Petavius laudatus, duo sunt ex Isidoro contra Isidori mentem et orationem allata. Alterum sabbatum secundo primum diem illam appellari, quæ post primam azymorum mox sequitur. Isidorus enim perspicue primam ipsam azymorum diem sabbatum ait esse δευτεροδεύτερον; quod sabbatum ideo vocatur, quia Judæi festa omnia sabbati nomine complecti solent. Δευτερόπρωτον vero propterea dicitur, quod secunda fit a paschate, et azymorum prima. Isidori verba sunt : Δευτερόπρωτον εἴρηται ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ πάσχα, πρῶτον δὲ τῶν Ἀζύμων, ἑσπέρας γὰρ θύοντες τὸ Πάσχα, τῇ ἑξῆς τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτὴν, ἣν καὶ δευτερόπρωτον ἐκάλουν διὰ τὸ, ὡς ἔφην, δευτέραν μὲν εἶναι τοῦ Πάσχα, πρώτην δὲ τῶν Ἀζύμων. Id est, « *Deuteroproton* dictum est, quia posterius quidem die paschæ, primum autem azymorum. Vespere enim pascha immolantes, postridie azymorum festum celebrabant, quod quidem etiam *Deuteroproton* appellabant, propterea quod, ut dixi, dies ille paschæ posterior esset, azymorum autem primus. » Ubi Isidorus in libro 3, epistola 1010, a Baronio citata, manifeste primam ipsam azymorum diem δευτερόπρωτον nominat, eam videlicet, sub cujus priorem vesperam immolatum est pascha, non ab illa secundam ac proximam. Isidori verba suo more Suidas a Baronio citatus exscripsit. Alterum, quod ab Isidori sententia abhorret, illud est, quod in eamdem diem sabbatum legitimum et hebdomada-

rium incidisset, ob id sabbatum sabbatorum appellatum fuisse. Sed hujusmodi nihil ab Isidoro dicitur. Hoc unum ut rationem redderet, cur sabbatum prima illa dies azymorum nuncupetur, subjunxit : sabbatum a Judæis festum omnem diem vocari, indeque loquendi genus illud manasse, Σάββατα Σαββάτων, id est, sabbata sabbatorum; quoniam accidebat interdum, ut alicujus festi principium, aut finis in hebdomadarium sabbatum incideret : quemadmodum apud Christianos Natalis Christi, vel Epiphania in Dominicum incurrit. Οὕτω καὶ πάρ' αὐτοῖς ἡ καὶ ἡ πανηγυρις : τῷ Σαββάτῳ συνέπιπτε, σάββατα σαββάτων ἐκαλεῖτο : Corrigendum εἰ καὶ ἡ παν. Quare non eo anno, quem Lucas commemorat, concursum illum incidisse scribit Isidorus; sed alias potuisse, cum sabbata sabbatorum vocarentur. Isidori locus necessario adscribendus est : Εἰ δὲ Σαββάτῳ εἴρηται, μὴ θαυμάσῃς. Σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι· καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται Σάββατα Σαββάτων, ἐπειδὴ ἔσθ' ὅτε, ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς πανηγύρεως, ἢ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς Σαββάτῳ, etc. Id est, « Quod si sabbato dictum est, ne tibi id mirum videatur. Sabbatum enim festum omne nuncupant. Ac propterea dictum est, sabbata sabbatorum : quoniam interdum festi principium aut finis in hebdomadæ sabbatum incidebat, quemadmodum etiam apud nos plerumque contingit. Nam cum Epiphania, aut carnalis Salvatoris Nativitas Dominico die occurrit, duplicem solemnitatem efficit ac veluti festum in festo. Eodem quoque modo apud illos, si festum in Sabbatum diem incidisset, sabbata sabbatorum vocabatur. » Ita Isidorus loco laudato. Explicat etiam ibidem Petavius Chrysostomi et Epiphanii in Annalibus citatorum sententias, ad quem ideo lectorem remittimus.

JESU CHRISTI ANNUS 33.

1. *Herodis et Herodiadis immane in Joannem facinus.* — Anno Domini trigesimo tertio[1], Augusto quintum et Ælio Sejano coss., prope paschalem[2] celebritatem S. Joannes Baptista ab Herode Antipa tetrarcha Galilææ jussus est capite truncari : id autem quomodo se habuerit, rem gestam in hunc modum recensent Evangelistæ[3] : « Cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, saltavit in medio, et placuit Herodi. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. Et cum saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait puellæ : Pete a me quod vis et dabo tibi; et juravit illi : Quia quidquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cum exisset, dixit matri suæ : Quid petam? At illa dixit : Caput Joannis Baptistæ. At illa præmonita a matre sua, cum introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens : Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ. Et contristatus est rex : propter jusjurandum autem, et propter simul discumbentes noluit eam contristare; et misso spiculatore præcepit afferri et dari caput ejus in disco. Misitque et decollavit Joannem in carcere, et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. Quo audito, discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus, et posuerunt illud in monumento : et venientes nuntiaverunt Jesu. » Hactenus Evangelistæ de nece Joannis.

2. De festo die natalis Herodis regis a Judæis Romæ solemniter celebrari solito putamus Persium esse locutum, cum ait :

> At cum Herodis venere dies, unctaque fenestra
> Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
> Portantes violas.

Non tamen de Herodis regis, de quo est sermo, natali die hæc sunt intelligenda, sed potius Herodis Agrippæ ultimi Judæorum regis, quo tempore Persius claruit, natus (ut ait Eusebius in Chronico) anno vigesimo primo Tiberii, mortuus vero nono anno Neronis. In regiis vero conviviis ejusmodi saltatrices adhiberi consuevisse, Josephus alio demonstrat exemplo, dum de Josepho Tobiæ filio hæc ait[1] : « Cum aliquando venisset Alexandriam cum patre ducente secum filiam nubilem, ut eam alicui nobili Judæo nuptui traderet : cœnans cum rege, ingressam in convivium formosam saltatriculam adamavit. » Idque a Græcis etiam in conviviis factitari solitum declarat Xenophon in Symposio. Cæterum nihil esse tam vehemens ad animum quamvis durissimum inflectendum emolliendumque perinde ac ipsa ad modos musicos accommodata saltatio. Lucianus[2] scripto de hac re commentario, complurium antiquorum philosophorum docet sententiis, ac multis probat exemplis, et eorum quæ sub Nerone suo tempore acciderunt experimentis. Unde illa jure facta est admonitio in Ecclesiastico[3] : « Cum saltatrice ne assiduus sis : nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. » Hoc igitur omnium potissimo telo usus est diabolus, ut Herodis animum ad tam immane facinus perpetrandum, ad inferendam scilicet Joanni necem, induceret.

[1] Tacit. lib. v. Dio lib. LVIII. — [2] Bed. in Marc. c. VI. — [3] Matth. XIV. Marc. VI. Concord. Evang. c. LVI.

[1] Joseph. antiq. lib. XII. cap. IV. — [2] Lucian. de saltat. — [3] Eccl. XI.

3. Non tamen aliquod apud Judæos, vel Gentes quantumvis Deum ignorantes reperitur exemplum, ut in convivium ejusmodi apophoretum, præcisum nempe caput hominis præsentaretur in disco : nisi (quod pro monstro atque portento apud Romanos habitum fuit) cum [1] Q. Flaminius, Placentiæ dum esset cum fascibus proconsularibus, ut discumbenti secum meretriculæ talis spectaculi avidæ morem gereret, non quempiam justum hominem, sed unum ex damnatis ante triclinium capite cædi præcepit : quod facinus adeo Romani sunt detestati, ut in eumdem reum majestatis ea de causa factum omnes rhetores nobiles declamarint. Sed et rabies belli civilis eo furoris adegit Marium, ut execlum caput Antonii consularis inter epulas summa animi insolentia lætis manibus attrectaret [2].

4. Agit et Josephus [3] de nece Joannis, quem mirifice laudat, ejusque facinoris causa Herodem pœnas dedisse ait, ut exercitus ejus funditus profligaretur a Parthis : cumque idem auctor aliam causam afferat carceris ac necis Joannis, refellimus eam superius, cum de eodem Joanne in carcerem detruso egimus. Insultasse Herodiadem præciso capiti, atque acu discriminali sanctissimam illam linguam perforasse, Hieronymus [4] in Ruffinum agens tradit, sic dicens : « Nec magnopere glorieris, si facias quod faciunt scorpiones, atque cantharides. Fecerunt hoc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Joannem : quia veritatem non poterant audire, linguam veriloquam discriminali acu confoderunt. » Hæc ille. Idem ait [5] corpus Joannis sublatum, a discipulis ejus sepultum fuisse Sebaste, quæ est Samaria, longe a Macherunte, ubi [6] in carcerem actus atque necatus fuit : caput vero nequaquam cum corpore concessum ad sepeliendum fuisse, id prohibente Herodiade, de qua hæc Nicephorus [7].

5. « At ipsa Joannis reprehensionem verita, conjungere id rursus reliquo corpori timens, apud se remotis arbitris, in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit : truncum autem abjicere quopiam jussit; eum porro solum discipuli ejus furtim sublatum cum solemni veneratione in celebri quodam sepeliere loco. » Hæc Nicephorus. Quod vero Joannis corpus Samariam usque discipuli detulerint, ea ratio afferri posse videtur, quod ea provincia non esset sub Herodis Antipæ ditione : sed quoniam conjuncta Judææ concessa fuerat ab Augusto [8] Archelao regi, illo semel in ordinem redacto, tam Samaria, quam Judæa et Idumæa, quæ erant Archelao subjectæ, redactæ [9] sunt per Tiberium in provinciam, quæ et per Romanos præsides administrari solebant : sicque ne Herodias rursus de trunco negotium exhiberet, illum Samariam detulerunt : sed eo potius, quam alio extra ditionem Herodis, quod Samaritæ hostes essent (ut prius cumulate diximus) Judæorum, ac pro patriis rebus pugnacissimi. Quis autem exitus tandem saltatricis feminæ scelestissimæ fuerit, et quod supplicium acceperit feralis impietas, Nicephorus rem gestam his verbis conscribit [1] :

6. *Herodiadis et filiæ obitus.* — « Furibunda sed enim et adultera incestaque adeo illa, quæ quidem Herodis habebatur, revera autem Philippi erat conjux, vita longius acta, cum prius filiam saltatricem acerbo fato sublatam vidisset, deinde ipsa quoque decessit futuri sæculi judicio et supplicio reservata, meras ibi quam citissime divinæ iræ fæces intolerabilisque indignationis Domini calicem haustura. Filiæ autem ejus (dignus est enim qui memoriæ commendetur) talis fuit obitus. Eundum ei quodam brumali tempore erat, et fluvius trajiciendus : qui cum glacie constrictus coagmentatusque esset, pedes eum transibat : glacie autem rupta, idque non sine Dei numine demergitur illa statim capite tenus, et inferioribus corporis partibus lasciviens, molliusque se movens saltat, non in terra, sed in undis : caput vero scelestum, frigore et glacie concretum, deinde etiam convulneratum, et a reliquo corpore non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet; spectaculoque ejus omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat, spectantibus revocat. » Hæc Nicephorus. At quoniam hujusmodi historiæ haud constans habetur veritas, esto fides apud auctorem.

7. *Herodis de Christo opinio.* — Porro quantumvis necatus esset Joannes Baptista, tamen tantæ erat existimationis, ut putaretur a quibusdam resurrexisse, et ipse Christus esse Joannes : existimabat hoc inter alios Herodes, de quo hæc Marcus [2] : « Et audivit rex Herodes, opera scilicet quæ faciebat Christus ; et dicebat : Quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea virtutes operantur in illo. Alii autem dicebant : Quia Elias est. Alii vero dicebant : Quia propheta est, quasi unus ex prophetis. Quo audito Herodes ait : Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis [3] resurrexit. Hæc Marcus : eadem fere Matthæus et Lucas. Itaque patet, aliqua miracula mox post obitum Joannis facta esse a Christo, quæ non videntur esse ab Evangelistis recensita : multa enim ab illis esse prætermissa, Joannes [4] quoque testatur. His permotus Herodes existimavit Joannem resurrexisse a mortuis. Videas hominem stimulis conscientiæ exagitatum, timere Joannem, licet occisum : et quantumlibet alii aliter sentirent de Christo, ipse tamen in ea erat sententia, terrore quodam affectus, ipsum esse Joannem qui surrexisset a mortuis. Res quidem magna, planeque admiratione digna, quomodo hæc Herodes de Christo existimare potuisset, qui jam biennio, ubi ipse regnabat, prædicasset in Galilæa, famaque miraculorum ejus non Galilæam tantum, Judæam, atque alia propinquiora loca, sed (quod diximus) omnem Syriam pervasisset. Quod igitur omnes scirent, unum latuisse Herodem quasi prodigium vi-

[1] Senec. controv. lib. v. Livius lib. XXXIX. et Hieron. in Mat. c. XIV. — [2] Plutarch. in Mario. Val. Maxim lib. IX. c. 2. Luc. Flor. lib. III. c. 21. — [3] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7. — [4] Hier. in Ruffin. Apol. — [5] Hier. ep. XXVII. — [6] Jos. antiq. lib. XVIII. cap. 7. — [7] Niceph. hist. lib. I. cap. 9. — [8] Joseph. antiq. lib. XVII. cap. 13. — [9] Idem. Ibid. lib. XVII. cap. XV.

[1] Niceph. hist. lib. I. cap. 20. — [2] Marc. VI. — [3] Matth. XIV. Luc. IX. — [4] Joan. ult.

detur : cum præsertim Jesus sæpius circuisset Galilæam, et frequens undique populus in dies ad eum confluxisset.

8. Putamus nihilominus fuisse in causa quominus Herodes ea sciverit, quod dictis temporibus absens esset in expeditione Arabica bellum agens adversus Aretam regem ; quod multis annis durasse oportuit, nimirum usque ad Vitellium præsidem, successorem Pilati, ut Josephus [1] testatur. Cæterum ante detrusum Joannem in carcerem, Herodem Romam venisse, idem auctor affirmat : post reditum autem mox abductam fuisse Herodiadem, et inchoatum fuisse adversus Aretam bellum Arabicum, idem Josephus enarrat. Ut ex his videas, Herode absente, et bellicis negotiis occupato, non adeo mirum videri debere, vel impossibile, si hæc de Christo ipsum præteriere. His adde et incredibilem fuisse in homine de Christo cognoscendo socordiam atque desidiam : nam cum dicat hic Marcus, quod Herodes ex hoc tempore quærebat Christum videre; tamen neglexit, nec per annum integrum, quo Christus egit in Galilæa, unquam vidit, sed Hierosolymis tantummodo tempore passionis, quando ad ipsum missus est a Pilato, et gavisus est valde, quod (ut ait Lucas [2]) ex multo tempore erat cupiens eum videre, eo quod audierat multa de eo. Sed hæc quasi nihil amplius ad rem nostram facientia deseramus, atque cætera prosequamur.

9. *Acta Jesu a nece Joannis.*— Post necem Joannis, Apostoli, qui missi fuerant ad prædicandum Evangelium, redierunt, et quæ fecissent narrarunt. Interim Jesus, quod nuntium accepisset de nece Joannis, inde secessit; ac conscendens naviculam, sese recepit in locum desertum. Cumque turba nihilominus sequeretur eum, ipse Dominus eos omnes [3] primum prædicationis verbo, deinde vero quinque panibus hordeaceis et duobus piscibus admirando quodam modo multiplicatis, abunde pavit, adeo ut quinque millibus virorum, exceptis mulieribus et parvulis, saturatis, superfuerint duodecim cophini fragmentorum. Hæc autem facta sunt (ut auctor est Joannes evangelista) cum proximum esset pascha, dies festus Judæorum : quod et tertium numeratur a tempore quo Redemptor noster Evangelii prædicationem est auspicatus.

10. Quod autem numerus discumbentium quinque millium hominum fuisse dicatur, exceptis feminis atque parvulis, plane innuit Evangelista servasse Dominum antiquam Judæorum consuetudinem, qui tam in templo, quam in Synagoga, aliisque conventibus publicis, seorsum viros, seorsum vero collocare feminas (quod et superius nos dixisse meminimus, et postmodum dicturi sumus) consueverunt: parvulosque infantes apud matres esse, grandioris autem ætatis intra pubertatem ubi magis vellent. Unde quod Marcus ait : « Præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia, » non sic accipiendum, ut omnes per familias singulas promiscue recumberent : nam proprius explicat græca dictio συμπόσια συμπόσια, hoc est convivia, convivia : nam idem mox subdit Evangelista : « Et discubuerunt in partes per centenos, et quinquagenos. Hæc illa erant convivia, seu contubernia, quæ magis proprie dicimus mensas. In conviviis seorsum viros dextrum latus tenentes, seorsum feminas sinistrum occupantes accumbere consuevisse, et non sine lectisternio, vel stramento aliquo, Philo de Essenis [1] testatur : qua de causa et in hoc convivio Domini, loco strati, fuit fœnum.

11. *Petri confessio et principatus.* — Magna itaque [2] crevit ex his opinio apud Judæos, quod Jesus vere ille esset Propheta magnus, qui prædictus erat in mundum venturus; adeo ut cogitarent facere eum regem. Quare cum Jesus cognovisset, quod venturi essent ut raperent eum ac regem crearent, compulit discipulos suos ascendere in naviculam, et præcedere trans fretum Bethsaidam, donec ipse dimitteret turbas : interim vero ascendit solus in montem orare. Porro discipuli, qui vespere conscenderant navim, orta subinde tempestate cum ea magis magisque urgerentur, et usque ad quartam noctis vigiliam jactarentur fluctibus, resque in ultimo discrimine versaretur : adfuit continuo Jesus ambulans supra mare, quem videntes discipuli, putantes esse phantasma, amplius conterriti atque turbati sunt; donec se aperiens dixit illis : « Habete fiduciam : ego sum, nolite timere. Tunc Petrus ad illum : Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. At ipse ait : Veni, et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit : et cum cœpisset mergi, clamavit dicens : Domine, salvum me fac. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi : Modicæ fidei, quare dubitasti? Post hæc acceperunt eum in navim, et adoraverunt eum : et cum appulissent in terram Genesareth, omnes qui in illa erant regione, ut cognoverunt de adventu ejus obtulerunt infirmos, et male se habentes, cupientes vel saltem tangere fimbriam vestimenti : quotquot vero tetigerunt eum sanati sunt. Hæc pluribus Evangelistæ.

12. Altera die [3] cum turba quæreret Jesum, nec invenirent, conscendentes naviculas, navigarunt Capharnaum : ubi Dominus eos docturus, in primis illorum impetum retundens, et ad celsiora eos perducere cupiens, sic est eos affatus : « Amen, amen dico vobis : quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, etc. » Hac itaque occasione, longiori sermone multa de manducando pane cælesti disserit; carnemque suam vere esse cibum, quem sumpturi essent, qui vellent vitam habere æternam, dicit. Cumque hæc audientes Judæi, minime caperent, neque assequerentur quid sibi vellet, invicem disserebant : offensionemque ex iisdem verbis passi

[1] Joseph. antiq lib. XVIII. c. 7. — [2] Luc. XXIII. — [3] Matt. XIV. Marc. VI. Luc. IX. Joan. VI. Concord. c. LVII.

[1] Philo de vita contempl. — [2] Mat. XIV. Marc. VI. Joan. VI. Concord. cap. LVIII. — [3] Joan. VI. Concor. c. XIX.

sunt etiam complures discipulorum, ut jam ab illo recederent, nec ulterius sequerentur. Quod videns Jesus, conversus ad duodecim Apostolos dixit : « Numquid et vos vultis abire? Tunc Petrus ex persona omnium (quod esset ipsorum caput) profitetur dicens : Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus, et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. »

13. Hujus equidem singularis, ac quæ aureis scribi et commendari debeat in perpetuum litteris, opportunæ veræque Petri confessionis sensum altiorem, quo cumulatissime referta est, perscrutatus Cyprianus[1], hæc ait : « Loquitur illic Petrus, super quem ædificata fuerat Ecclesia, Ecclesiæ nomine, docens et ostendens quia etsi contumax et superba obaudire nolentium multitudo discedat, Ecclesia tamen a Christo non recedit : et illi sunt Ecclesia, plebs sacerdoti adunata, et pastori suo grex adhærens. Unde scire debes episcopum in Ecclesia esse, et Ecclesiam in episcopo. » Hæc Cyprianus. Non prætermittimus dicere, unum ex his, qui a Christo Domino recesserunt, tradi fuisse Marcum, qui postea Evangelium scripsit, sed per Petrum ad Dominum revocatum : id enim Epiphanius[2] his verbis testatur : « Hic : (Marcus scilicet), unus erat de septuaginta duobus dispersis ob verbum quod dixerat Dominus : Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; velut Evangelii verba legentibus clare indicant; tamen per Petrum revocatus, dignus efficitur repleri Spiritu sancto, et Evangelium scribere. » Hucusque Epiphanius. Monuit interim Jesus duodecim Apostolos, quantumlibet ipse eos elegisset, nihilominus unum ex ipsis esse diabolum, intelligens nimirum Judam Iscariothen, qui eum traditurus erat.

14. Sub idem tempus peragrabat[3] Jesus Galilæam, a Judæa declinans, quod jam Judæi quærerent illum interficere. Accedentes autem ad eum Pharisæi, de discipulis Domino, quod non lavarent manus cum manducarent, negotium faciunt ; sed redarguit eos Jesus, quod quæ sunt foris tantum, emundent ; quæ autem sunt intrinsecus, cordis nempe immunditias, negligant, et quod maximum omnium est, Dei mandata pessumdent, et suas servandas constituant traditiones, nimirum baptismata urceorum et calicum, et his similia ; quod addit Evangelista : « Pharisæi, et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant ; tenentes traditionem seniorum et a foro venientes, nisi baptizentur, non comedunt : et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare. » Addit Epiphanius[4] fuisse quoddam genus Scribarum et Pharisæorum, qui singulis anni diebus baptizarentur, eaque de causa appellatos esse Hemerobaptistas, statuentes hominem non posse vivere, nisi singulis diebus in aquam mergeretur, ac ita ablueretur, et sanctificaretur ab omni culpa. At de his jam supra nonnihil attigimus. Exprobrabat insuper Dominus, quod et in eo illi irritum facerent mandatum Dei propter traditionem hominum, dum contra legem Dei parentes negligerent, quodque illis debebatur, tribuerent sacerdotibus. Demum docet quæ sint quæ hominem possint inquinare, nimirum non quæ intrant in os hominum, sed quæ progrediuntur ex ore; et quæ illa sint, numerat.

15. Secessit[1] post hæc Dominus in partes Tyri et Sidonis : quando gentilis femina Syrophœnissa, ex stirpe Chanaan, indeque Chananæa nominata, habitans in Phœnicia maritima regione Syriæ, egressa e finibus suis, conveniens Dominum pro filia sua, quod male a dæmonio torqueretur, plurimum interpellat : quam cum aliquandiu quasi adversatus fuisset, quod gentilis esset femina, tandem illa instantius et importunius magnis precibus contendens, ab eo postulatum accepit. Inde vero recedens, reversus est ad mare Galilææ per medios fines Decapoleos : cujus provinciæ civitas erat omnium maxima (ut auctor est Josephus[2]) Scythopolis, Tiberiadi vicina, at eam provinciam Plinius[3] et recentiores auctores[4] describunt. Cum autem eo accessisset Dominus, adducunt ad eum surdum et mutum ; cujus tiniens linguam sputo, mirifice curavit[5]. Ascendentem deinde in montem, turbæ multæ secutæ sunt eum, offerentes mutos, cæcos, claudos, ac debiles ; quos omnes curavit. Cumque jam turba triduo apud Jesum perseverasset, nec haberet quid manducaret ; septem panes et paucos pisciculos quos habebant discipuli, benedicens, jussit illis apponi : quibus cibo expletis, superfuerunt adhuc septem sportæ fragmentorum, cum hi qui comedissent, ad quatuor millia fuissent, exceptis mulieribus atque parvulis. Post hæc vero ascendens naviculam, venit in fines Mageddon et Dalmanutha, loca (ut tradit Hieronymus[6]) trans mare Galilææ circa Gerazan. Accesserunt[7] interim ad eum Pharisæi et Sadducæi, quærentes ab eo signum de cælo : sed rejecit eos Dominus, quod pravo animo id exquirerent ; eosque reprehensos dimittens, conscendens navim transfretavit : inde discipulos de pane sollicitos redarguit, monuitque cavere fermentum Pharisæorum, Sadducæorum, necnon Herodis : ipsorum hæreses signans, quarum antea meminimus. Pervenerunt simul Bethsaidam ubi Christus cæcum curavit, sputo ejus oculos tangens.

16. Venit post hæc in partes[8] Cæsareæ Philippi : et cum solus esset orans, cum discipulis suis, interrogabat eos, dicens : « Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt : Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii Hieremiam, alii vero quasi unum de prophetis, et quia unus propheta de prioribus surrexit. Tunc dicit illis Jesus : Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit ei : Tu es Christus, Filius Dei vivi.

[1] Cypr. ad Flor. epist. LXIX. edit. Pamel. — [2] Epiph. hær. LI. — [3] Mat. XV. Marc. VII. Concord. c. LX. — [4] Epiph. in Panar. hær. XVII.

[1] Mat. XV. Marc. VII. — [2] Jos. de bello Jud. lib. III. c. 16. — [3] Plin. lib. V. cap. 18. — [4] Burchard. de loc. sanct. part. I. c. 4. — [5] Mat. XV. Marc. VIII. Concord. cap. LXIV. — [6] Her. de loc. Hebraic. — [7] Mat. XVI. Marc. VIII. Concord. cap. LXIV. — [8] Mat. XVI. Marc. VIII. Luc. VIII. Concord. cap. LXVI.

Respondens autem Jesus, dixit ei : Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis. » Hæc cum dixisset, comminatus est eis, ne cui dicerent quia ipse esset Christus; adjiciens eundum sibi Hierosolymam in qua multa pateretur, novissime vero dirum mortis supplicium, tertiaque die gloriose virtute sua resurgeret. Verum, quod monuisset cavendum a fermento Herodis, quem aliquando vulpem nominavit ; ab ejus tetrarchia cum jam recessisset, ad Philippi tetrarchæ ditionem commigrare voluit, profectus [1] Cæsaream Philippi, sic dictam ex Panneade, ac postea Neroniam ab Agrippa in Neronis [2] gratiam nuncupatam, de qua et antea verba fecimus. Admirandum est quam maxime in Galilæa fuerit illa Pharisæorum hæresis propagata, qua (quod diximus superius, dum de sectis Judæorum egimus) defunctorum animas in alia corpora pro meritis cujusque personæ commigrare dicebant ; dum post tot signa a Domino in Galilæa edita, ea de Christo invaluisset opinio, ipsum esse Joannem Baptistam, vel Hieremiam, aut quempiam alium ex prioribus prophetis illis : quos quidem omnes cum constet fuisse defunctos, sic intellexisse certum est, quod anima alicujus ex his in Christum migrasset.

17. Hic pedem sistat, atque paulum attendat diligens lector rem animadversione dignissimam. Ejusmodi namque tanti ponderis et auctoritatis actio Christi, typum quemdam exprimit celebrandi concilii. Cum, missis cæteris, solus cum discipulis, post preces Deo oblatas, de summa rerum quæstionem proponit : et admirabili quodam ordine, ut prius destruantur errores, ac subinde solida firmitate veritas stabilita locetur; in primis interrogat, quæ sit illorum qui foris sunt opinio de filio hominis : sed cum deliramenta potius et insana ab illis dicta ferrentur, quid demum ipsi de ea re sentirent, rogat sententias omnium. Petrus primus omnium, licet non ætate, ut sæpius diximus, sed dignitate, talem fert sententiam, ut causam ipse definiat, et quid ab omnibus sentiendum esset, erudiat atque decernat, ac fidei canonem perpetuo permansurum constituat : ut nihil ferme jam esset opus consulere cæteros tunc Apostolos, ac rogare quænam essent aliorum de ea re sententiæ ac opiniones. Idcirco etiam satis fuit Christo, Petrum fuisse locutum, ac quid de fide sentiendum esset, clavum fixisse. Quin et laudavit sententiam ejus; eamque non esse habendam ut communem vel vulgarem, aut ex sensibus humanis depromptam, sed divinitus a Deo Patre illi per Spiritum sanctum infusam, cæteris audientibus patefecit.

18. Hinc etiam, quoniam divina illa Sapientia prævidebat fore, ut in Ecclesia sæpius ejusmodi quæ ad fidem pertinent, orirentur controversiæ ac disceptationes, jure consuluit, ut a quo quid quolibet tempore decernendum foret, in comperto esset ; et ne ex cujusque animi sententia, fide in diversa distracta, divina in Ecclesia collata sacramenta vilescerent, unum idemque visibile omnibus caput statuendum putavit, cui cæteri subessent ac parerent. Quod quidem jure divino humanoque semper ubique gentium factitatum esse, compertissimum est. Apud Hebræos enim summum pontificem, qui cæteris præesset sacerdotibus, a Deo institutum esse, non est qui nesciat : de quo præter illa quæ leguntur in divinis Scripturis, hæc Josephus [1] adversus Apionem agens habet his verbis : « Quæ poterit lex esse melior, aut justior, quam ea quæ Deum Principem omnium esse confirmat, sacerdotibus in communi quidem res præcipuas dispensare permittit, summo vero pontifici aliorum sacerdotum principatum competenter injungit ? » Hæc Josephus. Sed et quænam apud Gentes optimis legibus reperitur instituta respublica in qua non unus esset summus sacerdos, qui jure et auctoritate cæteros antecelleret sacerdotes ? Non morabimur hæc in singulis demonstrare : satis ad exemplum ipsa in primis Romana respub. in qua pontifex maximus maximum omnium tum in cæteros sacerdotes, tum in alios magistratus sibi vindicabat imperium. In Atheniensium quoque republica summus etiam sacerdos erat, qui in Areopago rogabat singulorum sententias, ac colligebat : est de his exemplum in decreto, quod Josephus [2] recitat facto, sub principe Agathocle.

19. Quod igitur divino humanoque jure, ac optima rationique in omnibus consentanea institutione, sancte pieque ab omnibus, nonnisi numine impellente, vel naturæ jure id exigente, mutua velut quadam consensione factum esse reperiretur : Jesus, qui non legem scriptam venisset abrogare, jusve naturale a Deo menti cujusque insitum labefactare, sed numeris omnibus omnia absolutissima reddere, instituto jam in Ecclesia collegio Apostolorum, ex illis unum omnium maximum ac principem, qui cæteris præesset, elegit. Fuit hic Simon Joannis, sive dixerimus Jonæ (est idem Joannes quod Jonas abbreviate apud Hebræos), hic, inquam, qui (ut vidimus) tam prompto et alacri animo, quæ divinitus acceperat de Christi divinitate, palam confessus fuit : et ab eo gratiam rependente, sponsionem illam omnium maximam, quod Cephas vocandus esset, acceperat ; in præsentiarum est, id feliciter consecutus, dicente ei Domino : « Tu es Cephas (sic enim vocem hanc, ut a Domino syriace est prolata, describimus) et super hanc Cephan (quod significat durissimam petram) ædificabo Ecclesiam meam : latine sic dicenda sententia : Tu es Petra et super hanc Petram, etc. » Sed usitatius loco Petræ, Petrus,

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. — [2] Idem ibid. XX. c. 16.

[1] Joseph. contra Apion. lib. II. — [2] Idem antiq. lib. XIV. c. 16.

quod magis conveniat viro vox masculina, dici consuevit. At de nomine Petri, quod idem sit ac petra, et non derivalivum ab ea, satis superius ostensum est, cum de Cephæ nomine disseruimus; eosque insigniter decipi ignorantia vocis syriacæ demonstravimus, qui Petrum non esse petram, sed a petra deductum esse, existimarunt.

20. Quoniam vero hoc sacro Apostolorum conventu Dominus noster Jesus Christus Ecclesiæ suæ sanctæ jacturus fundamentum, primarium lapidem ponit, dicens : « Tu es Petrus, etc., » quod instituti ratio postulat, de ipso Ecclesiæ fundamento paulo fusius agamus. Nemo quid abjectum vel humile cogitet, dum audit super Petrum a Christo esse superædificatam Ecclesiam, quasi tanta structura super hominem quempiam innitatur : nam sic eam dicimus supra Petrum esse a Christo fundatam, ut idem ipse Christus basis quædam sit, ac potius structuræ fundamentum, de quo Paulus [1] ait : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. » Et quoniam sicut caput est Ecclesiæ Christus, ita et caput Christi (ut idem ait Apostolus [2]) Deus est : merito affirmandum sit, tantam molem ædificii potissimum supra Deum inniti, in quo omnis [3] ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. Verum quantumlibet Deus omnipotens totum hoc quod oculis cernitur, admirabili quadam sapientia ac providentia moderetur; nihilominus tam in cœlo quam in terra statuit principatus : quibus qui sunt subditi pareant, quamobrem licet ipse sit auctor Ecclesiæ, protector ac moderator; tamen principatum quemdam in ea esse voluit, ac monarchiam, quam Petro contulit, ac in ejus successores propagavit. Sicut ergo (quod certum est) nemo potest aliud ponere fundamentum, præter id quod positum est, quod est Christus; ita etiam nec aliud quispiam ponet, quam quod posuit Christus, neque convellet, quod ipse firmavit, dicens : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. »

21. Hanc nihilominus sententiam, quantumvis apertam ac perspicuam, Novatores destruere volentes cavillationibus, eo amentiæ provecti sunt, ut dicere non erubescentes eam non esse intelligendam de Petro, sed de Christo, in alienum prorsus sensum et longe a vero diversum distrahere hæc verba non veriti sint, adeo ut non magis Petri, quam aliorum christianorum hominum, de quibus Apostolus dicit : « Et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto, » velint habitam esse rationem. Verum quam germane, quam pie ac sancte ea Christi verba sancti Patres semper acceperint, instar omnium unus satis idoneus posset esse testis Cyprianus, qui temporis antiquitate, doctrinæ præstantia, martyrii denique dignitate et amplitudine cæteros facile antecellere videatur : quem, quid in eam sententiam dixerit, audiamus; in primis enim ad Cornelium scribens hæc ait [4] : « Petrus tamen, super quem ædificata a Domino fuerat Ecclesia, unus pro omnibus loquens, et Ecclesiæ respondens voce, ait : Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, etc. » Hæc eadem scribens ad Florentium Pupianum [1], cujus verba superius recitavimus. Idem de habitu virginum sic : « Petrus etiam, cui oves suas Dominus pascendas tuendasque commendat, super quem posuit et fundavit Ecclesiam, aurum quidem sibi esse et argentum negat. » Idem de unitate Ecclesiæ : « Super illum unum (Petrum scilicet) ædificat Ecclesiam suam. » Et infra hæc etiam verba, post multa de primatu Petri : « Hoc erant utique et cæteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi honoris et potestatis : sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur : et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur. » Alia id genus multa ibi habet, quæ brevitatis causa prætermittimus. Rursum de bono patientiæ : « Item, inquit, Petrus, super quem Ecclesia Domini dignatione fundata est, etc. » Hæc Cyprianus, qui de Petro sæpe eadem inculcat. Antiquior ipso quidem Tertullianus [2], licet alioqui in Romanam Ecclesiam parum æquus, hæc de Petro nihilominus : « Latuit aliquid Petrum ædificandæ Ecclesiæ petram dictum? » Idem in libro de Monogamia : « Petrum solum invenio, maritum per socrum : monogamum præsumo per Ecclesiam, quæ super illum ædificata, omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocatura. » Et in libro de Pudicitia : « Qualis es, inquit, evertens atque commutans manifestam Domini intentionem, personaliter hoc Petro conferentem : Super te, inquit, ædificabo Ecclesiam meam. »

22. Origenes [3] item in hunc modum : « Petro summa rerum de pascendis ovibus cum traderetur, et super ipsum velut super petram fundaretur Ecclesia, nullius confessio virtutis alterius ab eo nisi charitas exigitur. » Idem [4] ipse alibi : « Petrus, super quem Christus fundavit Ecclesiam, duas tantummodo epistolas scripsit. » Epiphanius [5] vero non minus eleganter profitetur eadem; cujus idcirco verba audiamus : « Ipse Dominus, inquit, constituit eum primum Apostolorum, petram firmam, super quam Ecclesia Dei ædificata est et portæ inferorum non valebunt adversus illam : portæ enim inferorum sunt hæreses et hæresiarchæ, etc. » At quid Hilarius [6] de Petro? « O in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ infernas leges, et tartari portas, et omnia mortis claustra dissolveret : O beatus cæli janitor, cujus arbitrio claves æterni aditus traduntur, cujus terrestre judicium præjudicata auctoritas sit in cœlo! » Hæc ille. Hieronymus [7] insuper scribens ad Damasum, egregius cæterorum veritati adstipulantium socius invenitur, sic dicens : « Beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri communione

[1] I Cor. III. — [2] I. Cor. XI. — [3] Ephes. II. — [4] Cypr. epist LV.

[1] Cypr. epist. LIX. — [2] Tertull. lib de præscript. c. XXI. — [3] Orig. in epist. ad Rom. c. VI. lib. V. — [4] Orig. in Matth. de can. Novi Testamenti. — [5] Epiph. in Ancorat. — [6] Hilar. in Matt. c. XVI. — [7] Hier. epist. XVII.

consocior : super illam petram ædificatam Ecclesiam scio; quicumque extra domum hanc agnum comederit, profanus est. » Idem alibi [1] : « Sicut ille princeps philosophorum, ita hic Apostolorum fuit, super quem Ecclesia Domini stabili mole fundata est, quæ nec impetu fluminis, nec ulla tempestate concutitur.» Ac iterum [2] : « Super unum montium Christus fundat Ecclesiam, et loquitur ad eum : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » Atque hæc eadem alibi sæpius [3].

23. Ambrosius etiam id ipsum multoties testatum reliquit, ut cum ait : « [4] Vos autem quem me esse dicitis? Petrus statim, loci non immemor sui primatum egit, primatum confessionis utique, non honoris, primatum fidei, non ordinis. » Hæc de Petro Ambrosius, cum nondum caput Ecclesiæ fuerat a Domino constitutus. Sed quid subdit? « Hic est ergo Petrus, qui respondit pro cæteris Apostolis, imo pro cæteris, et ideo fundamentum dicitur : et post pauca : « Fides ergo est Ecclesiæ fundamentum : non de carne Petri, sed de fide dictum est : quia portæ inferi non prævalebunt, sed confessio fidei vicit infernum ; » hanc idcirco Ambrosius de carne Petri et fide Petri habet distinctionem, ne videretur cum Petro etiam interiisse Ecclesia : cæterum nonnisi ex fidei confessione eam Petrus prærogativam promeruit. Unde idem Ambrosius [5] hæc alibi : « Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : petra enim dicitur, eo quod primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, et tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat, » etc. Certe ipsum Ambrosium non aliud quam hoc ipsum sensisse, quod Petrus sit petra, super quam Ecclesia sit fundata, Augustinus testatur [6].

24. Sic etiam eodem sensu super fidem Petri et aliqui alii dixerunt fundatam esse Ecclesiam ; non quod illam separarent a persona Petri, sed ne uno extincto Petro, etiam fides Christi, ipsaque Ecclesia corruisse videretur ; cum et Dominus sit Petro pollicitus fidem ipsius nullo unquam tempore desituram. Nam et Cyrillus [7] qui istud ipsum dixerat in libris de Trinitate, quid alibi [8] profiteatur, attendamus : « Non Simon, inquit, fore jam nomen sibi, sed Petrus, prædicit : vocabulo ipso commode significans, quod in eo tanquam in petra lapideque firmissimo suam esset ædificaturus Ecclesiam. » In eodem sensu Basilius [9] etiam hæc de Petro : « Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ in se ædificationem suscepit ; » et alibi [10] : « Etsi, inquit, Petrus petra est, non ut Christus petra est, sed ut Petrus petra est. Christus enim revera petra est immobilis et inconcussa; Petrus vero propter hanc petram : largitur enim Deus suas dignitates, non evacuans se, sed habens dat. Lux est : Vos estis, inquit, lux mundi. Sacerdos est : sacerdotem facit. Petra est : petram facit, etc. » Rursus etiam Gregorius Nazianzenus [1] hæc habet verba, dum agit de Petro : « Vides quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus, et excelsis, atque electione dignis, hic petra vocetur, atque Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habeat? » Hæc Gregorius. Chrysostomus item, qui in eamdem sententiam locutus videbatur, hæc, locum illum Matthæi explicans [2], ait : « Pater ad Hieremiam dicebat [3] : Sicut columnam ferream, et sicut murum æneum posui te, sed ipsum quidem genti uni Pater, hunc autem universo terrarum orbi Christus præposuit ; » et paulo post sic : « Ego tibi dico, inquit, tu es Petrus, et ego super te ædificabo Ecclesiam meam ; » et alibi : « Princeps Apostolorum Petrus, super quem Christus fundavit Ecclesiam, vere immobilis petra, et firma confessio, nonne pauper erat ? etc. »

25. Non prætereamus Augustinum, qui et istæc de Petro in Ecclesia adversus Donatistas cani voluit his versibus [4] :

> Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sede,
> Et in ordine illo Patrum quis cui successit, videte.
> Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.

Hæc cum dicat, atque occini in Africana Ecclesia ipse velit : cur Novatores de eodem Patre quæstionem movent, quasi hæc verba, « Et super hanc Petram, » intelligenda dixisset de Christo ? Sed ad hæc et alia quæ superius ex eodem auctore citavimus, dum de Cephæ nomine egimus, provoco illos. Quod si idem ipse in Retractationibus suis legentium arbitrio relinquat, quam velint ex duabus sententiis alteram sequi ; hæc idcirco tunc ipse (quod alias diximus) quod vim vocis syriacæ minus fuerit assecutus, dum putavit (quod ait) nomen Petri non esse idem quod petra, sed derivatum ab ea. At ne eadem sæpe repetere cogamur, consule quæ superius dicta sunt de nomine Cephæ. Porro nullum est dubium, quin idem Pater sit fidissimus assertor primatus Petri, ut cum ait [5] : « Quis enim nesciat Apostolorum principem beatissimum esse Petrum? etc. »

26. In hanc sententiam hæc S. Leo [6] : « De toto mundo unus sanctus Petrus eligitur qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur : ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus, etc. » Hæc ille, qui plura habet id genus. Isthæc ipsa omnia etiam in sacrosancto concilio œcumenico Ephesino [7] coram Patribus Apostolicæ sedis legatus Philippus his professus est verbis : « Non ignara est vestra beatitudo, totius fidei, cæterorumque omnium Apostolorum caput beatum apostolum Petrum extitisse : » Idemque inferius hæc verba [8] : « Nulli dubium, imo

[1] Hier. advers. Pelagian. — [2] Hier. in Isai. c. II. — [3] Hier. in Matth. c. XVI. contra Jovinian. lib. I. ad Marcell epist. LIV. — [4] Ambros. de incar. c. IV. in fin et c. V. — [5] Ambros. serm. de fide Petri. — [6] Aug. Retract. lib. I. c. 21. — [7] Cyril. de Trinit. lib. IV. — [8] Cyril. in Joan. c. XII. lib. V. — [9] Basil. advers. Eunom. lib. II. — [10] Basil. hom. XXIX. de pœnit.

[1] Greg. Nazian. orat. de mod. — [2] Chrys. in Matt. hom. 55. — [3] Hier. I. — [4] Aug. in Psal. contra partem Donat. Habetur tom VII in princ. — [5] Aug. in Joan. tract. LVI. — [6] Leo serm. III. in Annivers. die suæ assum. — [7] Act. Ephes. Conc. tom. II. cap. 5. edit. Peltanæ. [8] Act. Ephes. Concil. tom. II. cap. 16. edit. Peltanæ.

sæculis omnibus notum est, sanctum beatissimumque Petrum Apostolorum principem, et caput, fideique columnam, Ecclesiæ Catholicæ fundamentum, a Domino nostro Jesu Christo, Salvatore nostro, humanique generis Redemptore, cælestis regni claves accepisse: solvendi atque ligandi potestate, quam acceperat, usum fuisse; necnon per successores suos hucusque semper vivere, causas decernere, semperque victurum esse. » Hæc ille in frequenti ac plena synodo.

27. Denique ne ulterius longiori digressione vagemur, sed uno verbo dicamus, quotquot post recitatos fuerunt scriptores ecclesiastici orthodoxi, quotquot etiam fuerunt synodi in Spiritu sancto legitime congregatæ, id ipsum omnes æque constanter ingenueque professi sunt, Petrum scilicet a Christo Domino fundamentum Ecclesiæ esse constitutum: atque adeo, ut sicut (quod diximus) nemo potest fundamentum aliud ponere, præter id quod positum est, quod est Christus; ita nemo revellere aut dissolvere unquam valeat Ecclesiæ fundamentum, quod posuit Christus, compaginatum Christo, ac stabilitum verbo Christi. Hæc itaque adeo solida atque constantia, verbo Domini ac totius Catholicæ Ecclesiæ confessione recepta atque probata, velle iterum in dubium revocare, nonnisi emotæ mentis, perfrictæ frontis, infrænis linguæ, ac denique vecordis hominis esse potest. Sed insaniant licet: firmata tamen semel verbo Domini supra firmam petram Ecclesia, portæ inferi non prævalebunt, sicut nec prævaluerunt, adversus eam. Verum stabit et in hoc verax sententia Domini, qua dicit [1]: « Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. » Cæterum quod pertinet ad primatum Petri jam verbis Domini stabilitum: quomodo alias in futurum frequentius fuerit demonstratus, et certis quibusdam signis evidentissime declaratus, ac subinde in posteros propagatus, suis locis opportunius dicemus; nec suo etiam loco tacebimus, quomodo Dominus pollicitus sit se daturum claves Petro, et quando id impleverit. Nunc vero ad ipsam evangelicam historiam redeamus.

28. *Christi de sua passione prædicatio, et transfiguratio.* — In hunc modum stabilito Ecclesiæ Catholicæ fundamento, Dominus comminatus [2] ne cui dicerent quod ipse Christus esset, docens eos quid passurus Hierosolymis, et quomodo postea tertia die resurrecturus esset, palam prædixit. Tunc Petrus apprehendens eum, cœpit increpare illum, dicens: « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc. Ad quem conversus Jesus, redarguens eum dixit: Vade post me, satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. » « Hinc certe videmus (inquit Joannes Chrysostomus [3]) non a se ipso, sed ex revelatione priora illa dixisse: quia in his quæ revelata non sunt, turbatur, et percellitur, et centies audiendo non sentit quod dicitur. Didicerat quæ professus fuerat rudimenta fidei, quod Christus esset Filius Dei: sed nondum didicerat mysterium crucis: non enim adhuc, sicut illud, fuerat ei revelatum a Patre: ut merito dicatur sapere quæ sunt hominum, et non quæ sunt Dei, appareatque humano spiritu ea dixisse; et quia immenso quodam [1] amore illius tenebatur, nonnisi quæ pacifica ac jucunda essent, cupiebat illi: ut cum in monte Thabor dixit: Faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, etc. » Sicque quantumlibet appellet eum satanam, non tamen [2] afflatum dicit spiritu satanæ, sed humano potius, quippe quod sapiat quæ sunt hominum. Porro sic appellat eum satanam, non quod sit spiritus ille nequam (quomodo enim vel esse, vel agi poterat diabolico spiritu, cum Dominus illum, quod quæ sunt hominum et non Dei sapiat, tantum accuset?), sed satanam appellat, hoc est, adversarium (id enim proprie hæc vox σατανᾶς significat) ut qui cruci ipsius adversaretur: sic et eumdem sibi esse scandalo dicit, quasi impedimento sive offendiculo in via, dum obsistit Domino, ne pateretur. Eo vero velut terræmotu etsi concussus est Petrus, non tamen convulsa est ipsa petra, verbis Domini compaginata et stabilita, quam immobilem fore permansuram promisit.

29. Post hæc [3] convocata turba, de tollendo ab unoquoque crucem suam, et ut sequerentur se tradidit disciplinam; et quæ foret pœna non confitentis, sed erubescentis, admonuit, prædixitque de suo adventu cum gloria. Inde [4] post dies ferme octo assumens secum Petrum, Jacobum, et Joannem, ducit eos in montem excelsum seorsum; et dum oraret, transfiguratus est ante eos, adeo ut sicut sol facies ejus resplenderet. Visi sunt Moyses et Elias loquentes cum eo de excessu quem Hierosolymis impleturus erat: quid tunc Petrus dixerit, ac cætera quæ sunt secuta, Evangelistæ fusius prosequuntur. Montem illum excelsum, fuisse Thabor in Scripturis divinis celeberrimum, apud omnes est in confesso. Hunc Josephus [5] Itabyrion nominans, situm scribit inter Scythopolim et campum magnum protensum in altitudinem triginta stadiis, ex Septentrionali parte esse inaccessum, in vertice habentem planitiem viginti stadiorum. De eo item Hieronymus [6] hæc habet: « Thabor terminus Zabulon: est autem mons in medio Galilææ campo; mira rotunditate sublimis, distans a Diocæsarea decem millibus contra Orientalem plagam: qui continium quoque inter tribum Issachar et Nephtalim fuit. » Hæc ille. Idemque superius distare ait ab eo Naim duobus milliariis contra meridiem. Nazareth vero contra Orientalem plagam ab eo distare quindecim milliariis. Ita Hieronymus. Distare autem Nazareth a monte Thabor sex duntaxat milliaribus ad Occidentem, prodidere, qui scripsere de locis sanctis. Auctor est Beda [7], in memoriam tam gloriosi mysterii, tres illic in

[1] Matt. XXI. — [2] Matth. VI. Marc. VIII. Luc. IX. Concord. c. LXVI. — [3] Joan. Chrysost. in Matt. hom. 55.

[1] Hier. in Matth. c. VI. — [2] Chrys. in Matt. hom. 55. — [3] Matt. XVI. Marc. VIII. Luc. IX. Concord. Evang. c. LXVI. — [4] Matt. XVII. Marc. IX. Luc. IX. Concord. c. LXVII. — [5] Joseph. de bel. Jud. lib. IV. c. 2. — [6] Hier. de locis Hebraic. — [7] Beda. de locis sanctis. c. XVII.

montis vertice esse ædificatas ecclesias secundum quod dixerat Petrus : « Faciamus hic tria tabernacula ; » grande insuper apud eas monasterium esse constructum. Fuisse totam planitiem montis verticis muro cinctam, atque munitam adversus Romanos, idem qui supra Josephus testatur. Christianos illo accedere consuevisse religionis causa, affirmat S. Hieronymus [1], qui de Paula hæc scribit : « Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Dominus : aspiciebat procul montes Hermon et Hermonium, et campos latissimos Galilææ, in quibus Sisara et omnis exercitus ejus, Barach vincente, prostratus est : Torrens Cisson, qui mediam planitiem dividebat, et oppidum juxta Naim, in quo viduæ suscitatus est filius, monstrabatur. » Hæc ille. Sed jam cæteras res a Domino gestas prosequamur cœpto ordine.

30. *De tributo a Christo soluto.* — Sequenti [2] vero die, cum jam descendisset de monte, dæmoniacum curat, quem discipuli ejus curare non potuerant, quos incredulitatis redarguit, et quanta tribuenda essent habenti fidem, adjunxit. Post hæc Galilæam [3] peragrans, rursus de futura sua passione sermonem ingessit : quo contristati sunt discipuli ejus, ac timentes non ausi sunt quicquam eum rogare. Cum vero advenisset Capharnaum, exactor tributi de didrachmate persolvendo a Domino, Petrum interpellat. Jesus quamvis se ab eo tributo esse liberum demonstraret, tamen ne offenderentur homines, jussit Petrum piscari, et de statere invento in ore piscis persolvi tributum. Quod cum didrachma sit dictum, non aliud esse videtur, quam illud [4] quod a Domino est imperatum filiis Israel : nimirum ut viri omnes a vigesimo anno et supra pro redemptione et propitiatione sua darent in usum tabernaculi dimidium sicli, quod est didrachma : duo autem didrachmata unum faciunt staterem ; duo autem stateres unam unciam, prout Epiphanius [5] docet his verbis : « Libra habet duodecim uncias : uncia habet stateres duos : stater quidem est dimidium unciæ, habet autem duo didrachmata. Siclus, qui et quadrans dicitur, quarta pars est unciæ, dimidium stateris, habens duas drachmas : unciæ enim erant octo drachmæ. » Hæc Epiphanius, quibus consententia scribit Hieronymus [6], et alii.

31. Usque autem ad Vespasiani tempora perseverasse ejusmodi tributi solutionem, ut singuli duas drachmas offerrent in templo, Josephus [7] auctor est : qui addit, templo destructo, ac subactis Judæis, illud ipsum didrachma ab omnibus Judæis ubique gentium habitantibus in Capitolium ferri jussum. Sunt hæc verba ipsius. « Stipendium vero, ubicumque degerent, Judæis indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit, ita ut ante hac Hierosolymorum templo pendebant. » Sic namque ubicumque gentium agere solerent Judæi, singulos eorum ejusmodi didrachma pendere solitos, idem [1] auctor affirmat. Putarunt nonnulli, eo quod dixerit Dominus, interrogans Petrum ; « Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? A filiis suis, an ab alienis? » dictum didrachma, tributum esse, quod tunc Judæi Romanis persolverent. Sed hæc minime nobis probantur : quandoquidem id quod in exemplum deducitur, non est id ipsum de quo agitur. Porro ea de regibus gentium exempli causa a Domino fuisse inducta, nulli dubium est : nam quo modo cum veritate consistere potest, et ad Christum inferri quod dicitur de regibus gentium, qui non exigunt tributum a filiis? Num ex regibus gentium erat progenitus Christus, ut immunis esset a pensione tributi? Sed optime illud infertur : sicut reges gentium a filiis tributum non exigunt, eadem ratione Dei filium esse immunem a tributo, quod Deo penditur ad usum templi. Verumenimvero diversi generis fuisse tributum, quod Judæi persolvebant Romanis, opportunius suo loco agemus, cum de numismate census, quod ostensum est Christo, fusius disseremus. Qui ergo venit in omnibus legem implere, didrachma etiam, ne quisquam ex Judæis offenderetur, persolvere non recusavit.

32. Sed quod præ cæteris Petrus interpellatur pro Domini tributo, eidemque de eo solvendo præ cæteris mandatur cura, ac ad piscandum mittitur ; et invento statere, pro Domino ac pro se exactori solvere jubetur : quid aliud nisi Petri primatum insinuat? Verum cum reges non a filiis tributum exigere solere, Dominus monstrasset, inde nec se nec suos tributi lege teneri, perspicue inferre voluit ; ut et hinc videas quam perperam ex his Novatores novam inferant sententiam, sacerdotes ac clericos non esse immunes a principum vectigalibus. Quid de his dicam, cum reges gentium tantum detulerint sacerdotibus suis, ut absque tributo eos liberos agere voluerint, hisque majora præstiterit Pharao [2] rex Ægyptiorum sacerdotibus suis? Apud Romanos tantum abfuit, ut ipsi tributa persolverent, ut potius sumptus acciperent ex ærario, ut Dionysius [3] Halicarnassensis testatur. Cæterum non subest amplius aliqua ratio vitandi scandali, qua pro se et Petro voluit Jesus staterem pendi ; nam tunc venerat implere legem, et necdum a Patre acceperat gentes hæreditatem suam. At cum ille Rex regum mundo innotuit, et regale instituit sacerdotium, quænam subest ratio vitandi scandali, si tributum a suis sacerdotibus non solvatur? Unde et Hieronymus [4] optime hoc in loco : « Nos, inquit, pro illius honore tributa non reddimus, et quasi filii regis a vectigalibus immunes sumus. » Quod scilicet immunes essent sacerdotes, ac omnis ecclesiasticus ordo a pensione tributi, Christi causa, cujus respectu principes christiani nullum illic de ea re negotium exhiberent. Atque hæc obiter, sed alias locupletius. Et ut redeamus unde digressi sumus : hæc declaravit Christus de primatu

[1] Hieron. ep. XXVII. — [2] Matt. XVII. Marc. IX. Luc. IX. Concord. c. LXVIII. — [3] Concord. cap. LXIX. — [4] Exod. XXX. — [5] Epiphan. lib. de mens. et pond. — [6] Hieron. in Ezech. c. IV. et Joseph. antiq. lib. III. cap. IX. — [7] Joseph. de bello Jud. lib. VII. c. 26. in fin.

[1] Joseph. antiq. lib. I. cap. 12. — [2] Genes. XLVII. — [3] Dionysius histor. Rom. lib. II. — [4] Hieron. in Matth. cap. XVII.

Petri : nam quantumlibet antea id sæpius demonstrasset, tamen quod [1] suborta fuisset in itinere contentio inter Apostolos, quis eorum videretur esse major, Jesus factis potius, quam verbis, voluit eos admonuisse. Cæterum non prætermisit admonere eos : nam cum essent domi, ac de his quæ tractassent in via, rogaret eos ; ea occasione de humilitate sectanda egregiam instituit orationem : et ne invidiæ stimulis exagitarentur, aperte monstravit, eo majores fore homines in regno cælorum, quo hic humiliores animo extiterint, nec nisi humiles illuc ingressuros.

33. Inter hæc Joannes Jesum interpellat de homine, qui in ejus nomine dæmonia ejiceret. At ille nullum ea de causa negotium ei faciendum dixit, quod non esset adversarius, qui suo nomine adversus dæmones uteretur. Rursus institutam semel persequens orationem, sicut præmium illi qui parvulum quempiam nomine suo reciperet, vel quid minimum eidem impartiretur eodem nomine, fore prædixit ; ita [2] etiam gravissimis pœnis esse subjiciendum præmonet, si quis aliquem ex pusillis qui in ipsum crederent, quoquo modo offenderet ; habereque illos angelos defensores ac testes, qui semper videant faciem Dei Patris : omniaque insuper hic a nobis sufferenda, quantumlibet gravia, quam pati extorres esse a regno cælorum, admonuit : seque venisse in hunc mundum salvatorem, perinde ac pastor solet, relictis cæteris, ovem perditam quærere in deserto. Postmodum peccantes [3] admonendos esse docuit, et quo ordine id faciendum esset, commonuit Apostolos : in eorumque esse arbitrio eosdem solvere atque ligare : et quod ipsi statuissent in terris, haberi ratum in cælo. Roganti tum Petro, quoties peccanti homini deberet ignoscere, num septies, respondit : Non tantum septies, sed etiam septuagies septies. Post hæc vero exemplo duorum conservorum debitorum, eosdem ad remittenda aliorum errata eleganter instituit : quorum alterum a domino suo debiti remissionem consecutum, quod conservi sibi pauca debentis non misertus fuisset, dominus iratus tradidisset cruciandum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.

34. Tortoribus quidem jure antiquo Romanorum tradi olim debitores, nulla est dubitatio : habes apud Livium [4] id sæpe testatum, nimirum debitores, qui solvendo non essent, dari in servitium creditoribus, ab illis in ergastulum trudi, ac verberibus flagellari. Dionysius [5] quoque idem testatur, additque non debitores tantum, sed et eorum filios creditoribus tradi solitos. Certe longe his immitior erat ac inhumanior lex duodecim tabularum, quæ his verbis conscripta recitatur a Gellio [6] : « Æris confessi, rebusque jure judicatis, triginta dies justi sunto : post deinde manus injectio esto, in jus ducito : ni judicatum facit, aut quis endo eo in jure vindicit, secum ducito, vincito, aut nervo, aut compedibus quindecim pondo, non minore, aut si volet majore vincito : si volet, suo vivito ; ni suo vivit ; qui eum vinctum habebit, libram farris endo dies dato. Si volet, plus dato. » Erat, subdit auctor, jus interea paciscendi : ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium producebantur, quantæque pecuniæ judicati essent prædicabatur : tertiis autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant : sed eam capitis pœnam, sanciendæ, sicuti dixi, fidei gratia, horrificam atrocitatis ostentu, novisque terroribus metuendam reddiderunt. Nam si plures forent, quibus reus esset judicatus, secare si vellent, atque partiri corpus addicti sibi hominis, permiserunt. Et quidem verba ipsa legis dicam, ne existimes me invidiam istam forte formidare : « Tertiis, inquit, nundinis partes secanto ; si plus minusve secuerunt, sine fraude esto. » Hæc apud Gellium lex duodecim tabularum. Porro quantumlibet mitiores Romani redditi, a nece debitorum et sectione abstinuisse visi sint : tamen usque ad Constantini tempora, debitores, eorum legibus, plumbatis cædi consuevisse constat : siquidem idem imperator [1] christiana mansuetudine imbutus, a plumbatarum ictibus primus exemit debitores. Apud Judæos legibus Romanorum adstrictos, iisdem pœnis affici debitores consuevisse, a Domino recitata parabola non obscure indicat.

35. *Christi miracula.* — Post hæc autem [2] ea oratione absoluta, Dominus noster inde recessit, atque e Galilæa migravit : cumque Hierosolymam ad festum diem, qui Scenopegia dicebatur, iturus, a Samaritanis prohiberetur hospitio, discipulos paratos ulcisci, redarguit. In itinere [3] adhuc posito, apud quoddam castellum, occurrunt decem viri leprosi a longe stantes, ac clamantes implorabant ejus opem : quos Dominus abire jussit ad sacerdotes : cumque illi obtemperantes irent, mundati sunt : at ex illis unus tantum rediens, gratias illi egit. Perveniens [4] inde Hierusalem, ipso die festo ascendit in templum, ac docuit populum, laudantibus aliis, aliis mirantibus, et aliis adversantibus ac apprehendere conantibus, quos Dominus sermone repressit. Perrexit [5] inde ad montem Oliveti, qui adjacet Hierosolymis a plaga Orientali : unde in templum rediens, sedens docebat populum ; tunc oblatam sibi mulierem deprehensam in adulterio, deficientibus accusatoribus, absolvit, perseverans docere populum : at contradicentibus Pharisæis, et lapidare eum quærentibus, se ab illorum subduxit aspectu, et exivit de templo. Præteriens [6] autem, videns hominem cæcum a nativitate, faciensque lutum ex sputo, linivit ex eo oculos ejus, præcepitque abire ad Natatoriam Siloæ, illicque oculos lavare ; quod ut ille fecit, visum recepit.

[1] Matt. XIX. Marc. IX. Luc. IX. Concord. cap. LXX. — [2] Matt. XVIII. Marc. IX. Concord. c. LXXI. — [3] Matt. XVIII. Concord. c. LXXII. — [4] Liv. decad I. lib I. et VI. — [5] Dionys. Halic. hist. Rom. lib. VI. — [6] Gell. lib. XX. c. I.

[1] L. IV et VII. de exact. C. Theod. — [2] Matt. XIX. Marc. X. Luc. IX. Joan. VII. Concord. c. LXXIII. — [3] Luc. XVII. Concord. c. LXXIV. — [4] Joan. VII. Concord. c. LXXV. — [5] Joan. c. VIII. et IX. Concord. c. LXXVI. et LXXVII. — [6] Joan. IX. Concord. c. LXXVIII.

36. Quod spectat ad aquas Siloæ, hæc de iis tradit Hieronymus [1] : « Siloam autem fontem esse ad radices montis Sion, qui non jugibus aquis, sed in certis horis diei ebulliat, et per terrarum concava ad antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus, nos præsertim, qui in hac habitamus provincia. » Hæc Hieronymus. Quomodo vero fons ille primum eruperit precibus Isaiæ, et unde nomen acceperit, Epiphanius [2] his verbis ejusmodi recenset historiam : « Fontem quippe Deus Siloam causa Prophetæ effecit : quoniam priusquam moreretur, pusillum precatus est, uti undas illinc emittere dignaretur : et confestim dimisit illi cælitus aquam viventem, unde sortitus est locus ille appellationem Siloam, quod si quis interpretetur, sonat demissum. Sub Ezechia quoque rege, antequam stagnum piscinasque fabricasset, precibus Isaiæ effectum ut exigua lympha scaturiret, quod populus in obsidione hostium teneretur; ne ipsa periret undis destituta civitas. Milites igitur perscrutabantur undique ubinam sedare sitim daretur, ignorabant enim. Urbe quippe potiti, obsidebant Siloam. Quandocumque itaque indigentes Judæi aquatum venerant, scaturiebat eis unda, et aquabant : exterarum vero nationum homines reperire nesciebant; latex namque aufugiebat. Eoque usque ad hodiernum diem eructatur clanculum, quo significetur mysterium. Cæterum quandoquidem Isaiæ prophetæ istud acceptum referunt, in perennem ejus rei memoriam, populus accurate prophetam isti solo cum gloria et honore reddidit : ut per ejus intercessionem, in consummationem usque sæculi, aquæ hujusmodi fructus impetretur, cui scilicet usum referebant acceptum. » Hæc Epiphanius, cum agit de sepulcro Isaiæ apud Siloam posito. Hujus quoque fontis meminit et Josephus.

37. At huic fonti Siloæ haud valde dissimilis videtur fons ille seu fluvius item in Palæstina, Sabbaticus dictus, quod die tantum sabbati flueret, cæteris diebus alveo sicco, non apparens, de quo his verbis mentionem facit Josephus [3], dum agit de Vespasiano imperatore, qui illum vidit : « Conspicit in itinere fluvium cognitione dignissimum : is fluit medius inter Arcas et Raphaneas Agrippæ regni civitates : habet autem quoddam peculiare miraculum; nam cum sit, quando fluit, plurimus, neque meatu segnis, tamen interpositis sex diebus, a fontibus deficiens, siccum exhibet locum : deinde quasi nulla mutatione facta, septimo die similis exoritur : atque hunc ordinem eum semper servare, pro certo compertum est : unde etiam Sabbaticus appellatus est, a sacro Judæorum septimo die sic denominatus. » Hæc Josephus : ex quo erroris arguitur Plinius [4], qui de eodem amne agens semper fluere, sed sabbatis omnibus siccari testatur. Sed de his hactenus. Post reprehensos qui miraculum de cæco illuminato obscurare conabantur, idem Dominus [5] de bono pastore subintulit orationem; qua etiam, mercenarius quis sit, egregie demonstravit. Quibus traditis, calumniabantur alii ipsum esse arreptum a dæmone, alii contra excusabant atque laudabant.

38. *De* LXXII *Christi discipulis.* — Post [1] inde vero designavit Dominus et alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus : quos etiam de his quæ agere deberent, admonuit. Quod vero de numero discipulorum textus Evangelii reperiantur diversi, dum alii codices habent, septuaginta duos, alii vero septuaginta tantummodo : inde in ore omnium versatur disputatio, Num septuaginta tantum, vel septuaginta duo rei veritate discipuli fuerint. Si auctoritate antiquorum res agitur, septuaginta duo reperiuntur. Tatianus enim in sua evangelica Harmonia legit septuaginta duos, Ammonius [2] itidem, Epiphanius [3], Hieronymus [4], Augustinus [5], Beda, et alii recentiores quamplurimi : nec prætermittimus testimonium ex constitutionibus Clementis [6], apud quem septuaginta duo discipuli leguntur. Sed objicitur Hieronymum septuaginta discipulos numerare : cum enim [7] agit de quadraginta duabus mansionibus ad Fabiolam, sic ait : « Nec dubium quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus derivatæ aquæ totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmæ, quos et ipsos secundi ordinis intelligimus præceptores, Luca evangelista testante duodecim fuisse Apostolos, et septuaginta discipulos minoris gradus. » Verum cum idem ipse perpurgatum omnique labe emaculatum ejusdem Lucæ Evangelium una cum aliis tribus ad Damasum mittit, ex emendatioribus codicibus restituit [8] numerum septuaginta duorum. Porro de egregia a se navata opera in emendandis codicibus depravatis quatuor Evangeliorum, idem ad Damasum scribens hæc ait [9] : « Igitur præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Evangelia, quorum ordo hic est, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, codicum græcorum emendata collatione, sed veterum; quæ ne multum a lectionis latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut iis tantum quæ sensum videbantur mutare correctis, reliqua manere pateremur, ut fuerant. » Hæc ille, ac plura id genus de labore a se suscepto in tanto negotio obeundo.

39. Cæterum haud mirandum, si penes aliquos septuaginta tantum nominatos discipulos quis inveniat : id enim perinde accidit, ac cum citati reperiuntur Septuaginta interpretes, quos absque ulla dubitatione constat fuisse septuaginta duos, sex e singulis tribubus; tamen brevitatis causa apud nonnullos usu receptum esse videtur, ut cum illos allegant, Septuaginta tantum dicant interpretes. Sicut et olim apud Romanos collegium Centumvirum

[1] Hier. in Isai. c. VIII. — [2] Epiph. de vita et interitu Proph. c. VII. — [3] Joseph. de bello Jud. lib. VII. c. 24. — [4] Plin. hist. nat. lib. XXXI. c. 2. — [5] Joan. X. Concord. c. LXXIX.

[1] Luc. X. Concord. c. VIII. — [2] Ammon. in Concord. Evang. — [3] Epiph. in Panar. lib. I. c. ult. — [4] Hieron. in can. Luc. Evang. c. X. — [5] Aug. quæst. Evang. lib. II. c. 14. et aliis locis. — [6] Clem. const. lib. II. c. 59. — [7] Hieron. epist. CXXVII. mans. 6. — [8] Hier. in can. Evang. Luc. c. X. — [9] Hier. in præfat. in 4. Evang. ad Damas.

dicebatur, cum tamen revera constaret fuisse centum et quinque judices, qui lites judicarent : nam tres eligebantur ex singulis tribubus, quæ erant triginta quinque. Porro si dicere voluerimus, eo numero alludere voluisse Dominum ad illos seniores, quos Deus præcepit[1] Moysi ut eligeret, qui in administranda tanti populi cura essent illi adjumento : plane constat eos fuisse septuaginta duos, additis nimirum Eldad et Medad, qui in castris remanserant : nam et ipsi (inquit divina Scriptura) descripti fuerant, quo exemplo perseveravit apud Judæos concilium seniorum septuaginta duorum, quod Synedrin (Sanedrin) appellabant, totidemque fuerunt interpretes magna cura ab Eleazaro pontifice ad Ptolemæum regem missi, qui sacros codices in græcam linguam verterent.

40. Nomina autem discipulorum, qui a Domino fuerunt electi, dum singula exprimere conati sunt aliqui : omnes fere, quorum invenerunt in epistolis Pauli fieri mentionem, quos ejusdem apostoli constat fuisse discipulos, simul consarcinantes, nulla prorsus habita ratione veritatis, inter discipulos Domini adnumerarunt : et quod deterius est, eos admiscuerunt, qui nec Apostolorum discipuli fuisse noscuntur. Primus post Hippolytum (quod invenerimus) ejus rei auctor fuit Dorotheus, qui falso cognomine Tyri episcopus inscribitur, imo et ab aliquibus martyris titulus eidem adjicitur : sed quam diversus sit ab illo Dorotheo Tyrio, qui multa passus est temporibus Juliani Apostatæ, dicemus suo loco : tu consule quæ notavimus in Martyrologio Romano, dum de Dorotheo Tyrio egimus. Hic, inquam, Dorotheus Cæsarem quemdam unum fuisse dicit ex discipulis Domini : « Et hujus, inquit, meminit Paulus[2] cum scribens ad Philippenses dicat : Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de domo Cæsaris sunt. » Perinde ac si de privato aliquo homine, et non de imperatore Paulus loquatur. Sed hæc potius risu sunt digna, quam confutatione, cum nullum illis temporibus Cæsarem dici potuisse certum sit, nisi qui imperator futurus eligeretur.

41. At vero magna certe cautela adhibita, Lucas in Actis[3], dum de Jasone Domini discipulo mentionem facit, quo a recentioribus Apostolorum discipulis distinguat, antiquum discipulum nominat. Ex illis aliquot recenset Epiphanius[4] dum ait : « Misit et alios septuaginta duos ad prædicandum, quorum numero fuerunt septem viduis præfecti, Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, et Nicolaus; et Matthiam ante ipsos, Marcum, Lucam, Justum, Barnabam, Apellem, Rufum, Nigrum, et reliquos septuaginta duos. » Hæc Epiphanius. Sed quod de Luca ait, res est accuratius inferius examinanda. At Eusebius[5] qui in his perquirendis haud parum laboris videtur insumpsisse, aperte fatetur, nuspiam inveniri catalogum ejusmodi septuaginta duorum discipulorum : recenset tamen aliquos, quos ipse hinc inde expiscatus est, videlicet Barnabam, Sosthenem, Cepham, diversum a Petro, Matthiam, et Thaddæum, putarem et Ananiam inter eos adnumerandum. Papias[1] antiquus theologus, auditor Joannis evangelistæ, recenset inter eosdem Domini discipulos Aristionem, et Joannem alium, ab Evangelista quoque diversum. Hactenus de nominibus discipulorum Domini[2] : qui a prædicatione reversi, gloriantes quod dæmones etiam suo subjicerentur imperio, a Domino repressi sunt.

42. *Alia Christi opera.* — Interim[3] interpellatus Jesus a quodam legis perito de salute consequenda, cum docuisset quid agere deberet, parabolam de homine qui incidit in latrones, et de Samaritano subjunxit. Inde[4] Hierosolymis discedens, Bethaniam veniens, apud Martham divertit; ubi Maria soror ejus, ad pedes Domini sedens audiebat verba illius. Alio post hæc in loco constitutus, multa de orando Deum discipulos suos admonuit. Deinde[5] invitatus a Pharisæo, adversus justitiam pharisaicam multa disseruit; suosque discipulos, ne illis essent similes, rursumque ne corporis mortem timerent, et alia id genus plura ad virtutes capessendas instituit. Rogatus postea ab altero duorum fratrum, ut communem inter eos divideret hæreditatem, facere recusavit; deque abjicienda divitiarum sollicitudine et cura, ut alias sæpius, multa disseruit : paratosque esse debere ad diem novissimum, atque ad pœnitentiam de admissis iniquitatibus agendam, recenti exemplo vehementius inculcavit. His ita[6] intento Domino, de Galilæis occisis a Pilato, cum seorsum sacrificarent, nuntium est delatum, deque turri illa in Siloe collapsa, cujus ruina decem et octo homines oppressi fuerunt. Constat quidem hos proculdubio fuisse, qui non sacrificarent cum cæteris, sed seorsum, quippe qui sectæ Galilæorum gregales erant, quorum superius meminimus. Hi quod negarent tributum pendendum Romanis, vel pro eis victimas cædendas, cum hæc omnia Judæi facerent, templo abstinebant, seorsumque conventus agebant, ac sacrificia offerebant : quos cum sacrificantes nactus esset Pilatus, immissis in eos militibus, immaniter trucidavit. Sed magnopere considerandum est, quales essent cæteri Judæorum, si comparatione horum, quos constat fuisse hæreticos, nihilo meliores istis fuisse testetur Dominus.

43. Interim[7] vero cum sabbati die doceret in synagoga, oblatamque sibi contractam mulierem sanasset; mox ab archisynagogo de die sabbati, quo curasset, mota est controversia : quem Dominus multis redarguit, adeo ut adversantes jam erubescerent; cumque multa in eam dixisset sententiam, regnum cælorum grano sinapis ac fermento, accommodatis ad eam rem collationibus, comparavit. Peragrans[8] postmodum Galilææ civitates ac castella, docebat omnes : tumque de multitudine pereuntium,

[1] Num. XI. — [2] Paul. ad Philip. c. IV. — [3] Act. XXI. — [4] Epiph. in Panar. lib. I. tom. I. in fine. — [5] Euseb. hist. lib. I. c. 12.

[1] Apud Eus. lib. III. c. 33. — [2] Luc. X. — [3] Luc. X. Concor. c. LXXXI. — [4] Luc. X. Concor. c. LXXXII. — [5] Luc. XI et XII. Concor. c. LXXXIV. et LXXXV. — [6] Luc. XIII. Concor. c. LXXXVIII. — [7] Luc. XIII. Concor. c. LXXXIX. — [8] Luc. XIII. Concor. c. XC.

et paucitate eorum qui salvandi essent, admonuit; ob eamque causam contendendum sedulo ac studendum, non secus ac si per angustissimam portam intrandum esset, persuasit. Hæc cum diceret, de Herode, quod quæreret eum occidere, Pharisæi ipsum monuerunt, illincque recedere suaserunt: quibus ipse respondit, sibi non alibi præterquam Hierosolymis fore moriendum: insuper mala, quibus illi perdendi essent, prædixit. Invitatus [1] post hæc die sabbati apud Pharisæum quemdam discubuit, ubi sanavit hydropicum, nihilque ea opera præjudicii allatum esse festo diei, pluribus docuit, eosdemque accommodatis exemplis ad meliorem vitam peragendam instituit. Inde vero turbis adstantibus, de abnegatione rerum temporalium multa disseruit. Hyeme [2] vero adveniente, Hierosolymam contendit ad festum diem Encæniorum, qui agebatur vigesima quinta die mensis Casleu (hic est nonus mensis [3]) usque ad diem octavam: et ad templum veniens, deambulat in porticu Salomonis (eam enim integram remansisse post tot templi ruinas, Josepho auctore, inferius dicemus), ubi cum doceret populum, rursus obortæ sunt contentiones, et quærebant eum Judæi lapidare. Inde vero recedens, abiit trans Jordanem, ubi turbam sequentem multa docuit [4], ac de ove et drachma perditis, filio prodigo, ac de villico iniquo subintulit parabolas, elegantes quidem, et ad persuadendum magnam vim habentes. Inde [5] autem Pharisæis rogantibus, de matrimonii conjunctione servanda multa locutus est.

44. Postea vero de divite epulone, et mendico Lazaro narrationem intexuit. Quæ quidem parabola ne esset, an rei gestæ vera historia plurium fuit dubitatio. Nos vero illis potius adstipulamur, qui putarunt eam esse historiam; eam certe antiquiores tanquam veram historiam de pœnis damnatorum apud inferos, citare consueverunt; unde Tertullianus [6]: « Animas torqueri foverique penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probavit Lazari exemplum. » Hæc ille. Euthymius [7] ex traditione quadam Hebræorum, rem vere gestam fuisse tradit, divitemque illum Nynensem nominatum esse affirmat: Quæ quidem sententia jam rata firmaque haberi debet, quod multis in locis in memoriam ejusdem Lazari ecclesiæ erectæ habeantur, deque eo in eisdem anniversaria celebritas peragi consueverit. Nec quemquam movere debet, quod in eadem recensita per Lucam historia, quædam dicantur, quæ revera consistere non possunt, ut de lingua, de digito, de sinu Abrahæ; cum animæ solutæ corporibus, his membris careant, necesse sit. Nam usitatum est in divinis Scripturis, ad faciliorem intelligentiam, ut corporea membra, quibus carent, non tantum animabus et angelis, sed etiam ipsi Deo optimo maximo adscribantur.

[1] Luc. XIV. Concor. c. CI. — [2] Joan. X. Concor. c. XCIII. — [3] I. Marc. IV. — [4] Luc. XV. XVI. Concor. c. XCIV et XCV. — [5] Mat. XIX. Marc. X. Luc. XVI. Concor. c. XCVI et XCVII. — [6] Tertull. de resurr. carnis c. XXVII. — [7] Euthym. in Luc. c. XVI.

45. *Apostolorum cælibatus.* — Hæc locutus [1] Dominus, de non inferendo scandalo, et alia plura suos admonuit. De Pharisæo insuper et Publicano exemplum proposuit. Inde vero parvulis ad se perductis manus imposuit: adolescentem [2] denique ad perfectiora sectanda instituit: quibus tamen auditis cum ille tristis abiret, quam difficile esset divitem intrare in regnum Dei exemplo cameli per foramen acus deducendi Dominus monstravit. De hac quidem similitudine placet quod Caninius [3] de Hebraicis deducens fontibus scribit: fuisse nimirum inter cætera Judæorum adagia, illis adeo peculiaria ad designandam rem quamlibet factu impossibilem, apud eos illud frequenti usu, quo dicerent: Elephantem per foramen acus. Sed pro elephante camelum dixisse Dominum, quod magis notum esset animal audientibus. Idemque auctor tam de rudente, quem volunt κάμιλον dictum esse a Græcis, quam et de acus foramine, quo nomine quod dictum aliqui velint portam Hierosolymarum parvam, commentum scite refellit. Cum autem hæc adeo admiranda discipuli ejus audissent: Et quis, dixerunt, potest salvus fieri? Dominus vero, possibilia esse apud Deum, quæ hominibus impossibilia viderentur, edocuit.

46. Tunc Petrus, ut caput omnium, exque persona omnium subdit: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. » Ac subdit: « Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, et propter regnum Dei et Evangelium, qui non accipiat centies tantum nunc, et in sæculo futuro vitam æternam. » Ex his sane verbis S. Hieronymus [4] cum ad Julianum scribit, et cum agit adversus Jovinianum, optime infert: Apostolos, ex quo a Domino electi ipsum secuti sunt, uxoribus relictis, qui conjugati erant, a carnali copula abstinuisse: sicque reliquisse uxores, ut quod pertinet ad illum actum, desierint esse viri. Cum demum Dominus sententiam illam protulisset, quod videretur paradoxum, qua dixit: « Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi: » quo ejus rei facilior sensus esset, mox de operariis in vineam conductis parabolam [5] proposuit. Quæ vero post hæc secuta sunt, quoniam ad sequentem annum pertinere certum est, ordine temporum ex instituto de iis suo loco agemus. Non enim secundum tempus ineuntis anni ab ipsis kalen. Januariis, quod nulla ejus ratio certa haberi

[1] Luc. XVII. Concor. c. XCIII. — [2] Mat. XIX. Marc. X. Luc. XVIII. Concor. c. C. — [3] Can. de locis novi Testamenti. — [4] Hieron. epist. XXXIV. et advers. Jovin. lib. I. — [5] Matth. XX. Concor. c. CI.

possit, sed ex paschalibus festis, quæ habentur expressa in Evangelio, nos annos Domini distinguere ac numerare oportere, alias sæpius diximus.

47. *Sejani casus.* — Quod pertinet ad res Romanas : hoc eodem anno periit Sejanus, qui cum Tiberio iniit consulatum; fuit hic ille toto orbe celeberrimus, qui non solum, ut cæteri, amplissimas occupavit et assecutus est dignitates et administrationes, sed diutius absente Tiberio, et apud Capream insulam multo tempore otiante, se ipsum pro imperatore, Tiberium vero pro insulæ rectore habuit; eoque existimationis provectus est, ut ipsi tanquam deorum alicui res sacra fieri soleret, essetque hoc anno delatus consulatus cum prorogatione quinquennii : insuper et in litteris publicis a senatu, sicut Tiberii, ita et Sejani nomen inscriberetur, et sicut imperator, aureo curru in theatrum adveheretur, jurarentque omnes per fortunam ejus : Hic, inquam (audi rerum humanarum inconstantiæ admirandum exemplum), convocato senatu, ut recitarentur litteræ imperatoris, quibus collata sibi potestas tribunitia credebatur : mox inversa alea, quas ipse sibi lætas atque jucundas sperabat, contrarias omnino, ac ipsimet perniciosas, omnibus audientibus, contra opinionem et expectationem percepit. Unde statim infelix ipse depositus jussu Reguli consulis suffecti, consentiente senatu, in vincula ducitur, atque ibidem capite mulctatus, deinceps in gemonias unco trahitur : sicque demum per triduum a populo maximo ludibrio habitus, in Tiberim tandem immittitur. Liberi quoque ex S. C. necati sunt, ante vero filia, quam pater pactus fuerat Claudii filio, prius (o inauditam rem!) a carnifice constuprata. Hæc pluribus Dio Cassius [1], quæ nobis exemplo sane egregio rerum humanarum inconstantiæ et mobilitatis esse debent, ne quis sibi arridenti et blandienti felicitati admodum credat, sed in rebus prosperis modeste, et non superbe sese gerat. Sed ad rem redeamus.

[1] Dio. hist. Rom. lib. LVIII.

48. Hæc cum hoc anno facta esse asserat idem auctor, ac etiam Tacitus [1], vides errasse Eusebium in Chronico, dum post annos tres Sejanum adhuc vixisse vult; itemque Paulum Orosium [2], dum ait rogatum esse a Tiberio senatum, ut Christus, quem constaret tot insignia miracula edidisse, ac e mortuis resurrexisse, Deus haberetur : verum quominus id fieret, Sejanum intercessisse, atque pertinaciter contradixisse : nam jam ante Christi mortem, ex dictis satis liquet, Sejanum vitam cum morte commutasse. Sed decepti sunt ipsi, quod Josephus [3] de Sejani interitu agat ultimo tempore Tiberii imp., putantes nimirum tunc eum esse necatum : verum quod ibi Josephus de Sejani agat occubitu, non temporis ratio, sed quod complures res gestas Tiberii, diversis temporibus factas, una eademque narratione perstrinxit, fuit in causa. Constat tamen, auctore Philone [4], Sejanum fuisse animo infensissimo in Judæos, quippe qui ut illam gentem e medio tolleret, confinxerit quædam crimina adversus eos, qui tunc Romæ agerent, Judæos, cognoscens quidem eam solam præcipue gentem repugnaturam conatibus suis : sed per mortem ejus detectas fuisse calumnias dicit. Putamus causam odii Sejani adversus Judæos ea occasione conflatam esse, quod non sicut cæteri, ipsi statuas (prohibentibus hoc eorum legibus) erexissent, nec erectas venerati essent : nam et ad id spectare videtur, quod ait Suetonius, solas Syriacas legiones nullam Sejani imaginem inter signa coluisse : Hebræi enim ægre ferebant, Romanos militaria insignia imaginibus picta per eorumdem ditionem circumferre, ut Josephus [5] testatur, cum de Vitellio agit.

[1] Tacit. Annal. lib. V. — [2] Oros. lib. VII. c. 4. — [3] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. — [4] Philo in leg. ad Caium. — [5] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7.

Anno periodi Græco-Romanæ 5524. — Olymp. 202. an. 3. — Urb. cond. 784. — Jesu Christi 31. secundum Baronium 33. — Tiberii imp. 18.

1. *Consules.*—Ad num. 1. Coss. *Tiberius Aug. V*, *et L. OElius Sejanus.*

2. *Imperii proconsularis Tiberii vicennalia.* — Tiberii consulatus juxta II consulatuum Cæsareorum regulam, ob vicennalia nempe ejus imperii proconsularis, ad quæ referendus nummus Tiberii tribunitia potestate XXXIII hoc anno inchoata notatus, in cujus postica extant quadrigæ triumphales absque inscriptione, ut videre est apud Mediobarbum in numismatis imperatorum : cum enim præsenti anno nulla expeditio suscepta fuerit, quadrigæ illæ ad renovandam in vicennalibus memoriam præcedentium victoriarum, ut moris erat, decretæ. Suetonius in Tiberio cap. 26, ait de hoc Tiberii consulatu, absens illum *usque in idus Maias* gessit. Card. Norisius in Epist. consul., pag. 13, existimat Suetonium errare, quod in Lapide Nolano legatur, Tiberium VII idus ejusdem mensis consulatum abdicasse, et in ejus locum Faustum Syllam suffectum.

TI. CÆSAR AUG. V.
SUF. VII. ID. MAI. FAUSTUS. CORNELIUS SULLA.
SEXTEIDIUS. CATULL. COS.
SUF. K. JUL. L. FULCINIUS. TRIO. COS.
SUF. K. OCT. P. MEMMIUS. REGULUS. COS.

Hæc Fastorum tabula post Sejanum damnatum, sculpta est; quare ejusdem nomen omittitur. Ex eadem apparet, inquit card. Norisius, error Suetonii, qui ad idus Maias Tiberio consulatum prorogavit; cum VII idus ejusdem mensis illo se abdicaverit cum Sejano collega, suffecto cum *Fausto Sylla*, Sextidio Catulino. Nec eodem mense. *L. Fulminus*, ac *Publius Memmius Regulus* magistratum inierunt, sed ille semestrem, hic trimestrem consulatum gessit. Et enim Tiberius, cum Sejano necem inferre destinasset, *Fulcinio Trioni*, quem Sejani studiosum sciebat, *P. Memmium* collegam addidit, qui kal. Octobris magistratum auspicatus, die XVIII ejusdem mensis litteris Tiberii contra Sejanum recitatis, eumdem in carcerem traxit, ac decreto senatus eadem quoque die multavit. Ita Card. doctissimus, qui non advertit Suetonium, quando ait Tiberium hunc consulatum *usque in idus Maias* gessisse, iduum nomen absolute usurpare, nec in particulari definire usque ad quem iduum Maii diem in ea dignitate permanserit. Idus enim et kalendæ eo modo ab antiquis aliquando acceptæ. In regula S. Benedicti cap. 48 præcipitur jejunium *a Pascha usque ad kalendas Octobris,* id est, usque ad festum Exaltationis S. Crucis, quod cum decimo octavo kalendas Octobris concurrit. S. Fructuosus idem quod S. Benedictus, statuens cap. 28 suæ regulæ edicit *a Pentecoste usque ad XVIII kalend Octob. interdiana jejunia.* Vides S. Benedictum kalendarum eo modo quo Suetonius iduum nomen adhibere, nec alium diem, quam S. Fructuosum proponere.

3. *Sejani interitus.* — Ad num. 47. Possinus V. C. apud Papebrochium in Conatu Chronico-Historico ad catalogum Romanorum pontificum cap. 24, autumat Sejani catastrophen anno tantum Christi XXXIII contigisse, quod Dio lib. 58 dicat, Sejanum jam exconsulem adhuc incolumem, et specie præcipui favoris apud Tiberium solita cum maxime florentem « pœnituisse, quod non in consulatu aliquid tentasset, » hoc est, non conatum exprompsisset invadendi imperii, quod jamdudum machinabatur. Verba Dionis sunt: μετεγίγνωσκεν ὅτι μηδὲν ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἐνεώχμωσεν. Paulo post ait Dio Nævium Sertorium Macronem prætorianis cohortibus præfectum a Tiberio clam missum ad perdendum Sejanum arcana « mandata communicasse cum Memmio Regulo tunc consule: nam collega ejus Sejano favebat. » Ex quibus infert Possinus Sejanum anno quo interfectus est, consulem non fuisse. Sed vana hæc illatio: nam consules ordinarii, qui de more kalendis Martiis abdicabant, et suffectis locum dabant, post depositam dignitatem ab historicis sæpe exconsules vocantur, cum narrant res post kalendas Martias gestas; cum jam consules suffecti munus gererent. Sejanum itaque hoc anno, ut recte Baronius, periisse, certissimum. Dio enim rem sub hujus anni consulibus recitat, et tam ipse quam Suetonius in Tiberio cap. 69 indicant, dum aiunt, Tiberium, ut Sejanum astu et dolo subverteret, hunc collegam sibi in quinto consulatu assumpsisse, subjungitque Suetonius: « Deinde specie affinitatis ac tribunitiæ potestatis deceptum, inopinanter criminatus est, etc. » Tacitus etiam lib. 5, qui imperfectus est, sub hujus anni consulibus tradit Sejani filiam a carnifice constuprari jussam, quod nonnisi post Sejanum occisum scriptores alii factum testantur. Publicum vero Memmium præsenti anno, non vero anno Christi XXXIII, ut sibi persuasit Possinus, consulatum suffectum gessisse, inscriptio præcedenti numero recitata indubitatum reddit. Ex his sequitur primo, consules ordinarios post kalendas Martias aliquando ab historicis consules non vocari; quos tamen etiam consules, ab iisdem aliquando appellatos inferius visuri sumus. Unde erravit Possinus, qui arbitratus est Sejanum hoc anno consulem non fuisse, quod Dio scribat Memmium tunc consulem fuisse. Sequitur secundo. Tiberium currenti anno imperii proconsularis vicennalia edidisse; cum tribunitia potestas annis hujusmodi solemniis addictis conferri soleret. Nec refert, quod Suetonius dicat, Tiberium ad decipiendum Sejanum hoc anno consulatum iniisse. Nam consulatus, qui ex propria institutione ad hæc solemnia referebatur, potuit ex peculiari imperatoris fine ad alium scopum dirigi; quemadmodum in artibus finis operantis diversus aliquando est a fine operis.

4. *Indicium vicennalium Tiberii.* — Prætermiseram observare, ad Tiberii vicennalia spectare inscriptionem repertam *Ampuriis,* vicus est diœcesis Forojuliensis in provincia, et mecum a Josepho Antelmio viro eruditissimo communicatam.

TI CÆSAR
DIVI. AUG. F. AUG.
PONT. MAXIM.
TRIB. POTEST.
XXXIII. ET
RESTITUIT ET
REFECIT.

Tiberius hoc anno V kalend. Julias tribunitiam potestatem XXXIII suscepit, et opera aliqua publica in provincia restituit; ex quo intelligimus, illum hoc anno vicennalia celebrasse, et aliquibus monumentis memoriam suam immortalitati consecrare voluisse, quod in more positum fuisse sæpius visuri sumus.

JESU CHRISTI ANNUS 34.

1. *Annus Christi passionis.* — Absoluto trigesimo tertio anno Domini, et trigesimo quarto inchoato, Cn. Domitio Ænobarbo, et Vitellio Nepote, vel (ut a Cornelio Tacito ponitur) Camillo Scriboniano consulibus, Paschatis ipsa die, idem Dominus noster Jesus Christus humani generis Redemptor, pro salute omnium, volens libensque crucis supplicium subiit. Quæ autem hæc præcesserint, eo ordine quo sunt gesta, summatim recensentes, exactam subinde temporis rationem (quod sumus polliciti) afferemus.

2. *Lazari resurrectio.* — Jam proxime adventante paschali tempore : cum Jesus [1] Dominus noster in Galilæa ageret, Marthæ et Mariæ sororum nuntio accersitur, ut Lazaro fratri Bethaniæ morbo languenti opem ferret : sed consulto moras nectens, cum eo tandem accessisset, jam quatriduo illum esse defunctum invenit; quem a mortuis excitavit. Auctor est Hieronymus [2] ob tam insigne miraculum, quo non tantum rei gestæ Joannis Evangelio testatæ, sed et loci illius in quo erat Lazari sepulcrum, perpetuum esset posteris monumentum, erectam fuisse nobilem ecclesiam Bethaniæ super ipsam Lazari tumbam. Quod castellum quindecim stadiis Hierosolymis distans, non sic dicitur (ut multi decipiuntur) Marthæ et Mariæ sororum, quasi dominæ loci illius essent, sed usu loquendi : sicut et alibi evangelista Matthæus de Capharnaum et de Domino illuc accedente cum meminit, suam [3] ipsius dixit civitatem : sicut et Nazareth Domini civitatem Lucas appellat, nimirum quod Dominus in illis habitaret : quo modo et Joannes [4] Bethsaidam dicit civitatem Andreæ et Petri. Nam redacta semel ea parte Judææ in provinciam non tantum nulli ex Judæis quantumlibet illustribus, sed nec ipsi tetrarchæ, Herodes et Philippus, castellum sibi aliquod vindicasse putantur.

3. *Concilium adversus Christum.* — Pervulgato tam admirando de Lazari resurrectione miraculo : tanta re Judæi perculsi, coegerunt [5] concilium ut quid de Jesu statuendum esset, consultarent. Erat illud magnum Sanedrin dictum, septuaginta duorum seniorum, de cujus institutione superius actum est : horum erat officium graviores judicare causas, utpote cum de propheta ageretur, de lege sacra vel rege. Huic præsidens summus sacerdos Caiphas, Christum morti addicendum esse, sententiam tulit in hæc verba : « Vos nescitis quicquam, nec cogitatis quia expedit nobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem, inquit Evangelista, a semetipso non dixit : sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit. » Porro quod dicit, anni illius fuisse pontificem, idem est ac si diceret, eo anno, eo scilicet tempore ille pontificatum gerebat, et non (ut quidam putant) ipsum una cum Anna anniversariis vicibus summi sacerdotii functionem administrasse, prout superius anno Christi trigesimo primo pluribus demonstravimus. Lata itaque de occidendo Christo sententia, ipse se subtraxit, indeque recedens abiit Ephren civitatem juxta desertum positam in tribu [1] Juda; illic tantisper moratus donec tempus Paschatis propius esset. Tunc assumens secum [2] duodecim Apostolos, iter aggressus Hierosolymam versus, omnia quæ obventura essent de sua passione ac resurrectione, prædixit. Tunc mater filiorum Zebedæi interpellans eum, pro filiis rogavit, ut sederet alter ad dexteram sedem, ad sinistram alter in regno suo. Cum vero in itinere constitutus, appropinquaret [3] Hiericho, quæ haud longe distabat ab Ephren, cæcum secus viam mendicantem illuminat. Ingressus Hiericho, apud Zacchæum Publicanorum principem divertit : ubi eos qui aderant docens, apposite de patrefamilias, qui servis pecuniam ad negotiandum tribuisset parabolam dixit. Hiericho egrediens [4] duos item cæcos in via repertos curavit.

4. *Cœna in Bethania.* — Ante sex [5] dies Paschæ pervenit Jesus Bethaniam, ubi dum cœnaret, Lazarus fuit unus ex discumbentibus, Martha ministravit, et Maria soror ejus unguento nardi pistici (de quo superius) unxit pedes Jesu. Divertisse apud Lazarum, et apud ipsum cœnasse, etsi Evangelista id taceat, par est credere; nam et alias illac transeuntem apud eosdem mansisse, et Martham id ipsum ministerium exhibuisse, auctor est Lucas [6] evangelista : haud enim assentimur iis qui hanc cœnam confundunt cum ea. quæ ibidem Bethaniæ facta est in domo Simonis leprosi : diversas enim, diversisque diebus factas esse has cœnas, superius etiam demonstravimus, cum de tribus Magdalenis errorem confutavimus, unamque tantummodo fuisse disseruimus. Ne autem hic eadem, quæ dicta sunt superius, repetamus, eo amandamus lectorem; nos interim rerum gestarum seriem prosequemur. De eo ministerio effusionis unguenti tunc oblatrante

[1] Joan. XI. Concor. c. CII. — [2] Hieron. de locis Hebraicis. — [3] Matth. VI. Luc. II. — [4] Joan. I. — [5] Joan. II. Concor. c. CIII.

[1] Hieron. de locis Hebraicis. — [2] Matth. XX. Marc. X. Luc. XIX. Concor. c. CIV. — [3] Luc. XVIII. XIX. Concord. c. CV. CVI. CVII. — [4] Matth. XX. Marc. X. Concor. c. CVIII. — [5] Joan. XI. — [6] Luc. X. VIII.

Juda, Jesus pro Maria defensionem habuit. Cum vero frequens populus Bethaniam confluerel, non tantum Jesu causa, sed ut Lazarum a mortuis redivivum videret, eo furoris acti sunt principes sacerdotum, ut Lazarum cogitarent interficere, quod ejus causa multi Judæorum in Christum crederent. Sed quid? mira res : voluit Dominus Lazarum, quem suscitavit, diutius vivere, ut tantæ rei miraculum cunctis innotesceret, totique perspicuum fieret orbi ; Epiphanius enim agens contra Manichæos, testatur Lazarum post resurrectionem annos vixisse triginta ; nam ait : « Sed et in traditionibus invenimus quod triginta annorum tunc erat Lazarus, quando est suscitatus : postquam vero suscitatus est, annos triginta vixit.

5. *De Hosanna.* — Quid autem actum sit sequenti die, qui numeratur quintus ante diem festum Paschæ, his verbis idem Joannes [1] evangelista recenset : « In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamantes : Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. » Narrantur hæc fusius a cæteris tribus Evangelistis [2]. Scimus de voce Hosanna complures esse veterum sententias, quas prætermittimus recensere. Conveniunt [3] plures ut sit idem, quod latine dicimus : Salva quæso. Vox usitata in festo Tabernaculorum, quando Deum deprecantibus sacerdotibus populus respondere consueverat (ut nos in Litaniis facimus) Hosanh Na : Libera, seu Salva quæso. Certe quidem neque in divinis Scripturis, neque apud profanos auctores, qui res Judæorum sunt prosecuti (quantum legere potuimus) ullum plane huic simile exemplum invenimus, ut ingredientibus regibus Hierosolymam, quis occurreril cum ramis arborum. Unde divinum quodpiam ac plane insolitum Christo Domino exhibitum fuisse ministerium, nulla est dubitatio. Quod igitur ea, quæ in Dei cultum exhiberi tantummodo consueverunt, viderent exhibita Christo redemptori nostro ; hinc illa Judæorum molesta in ipsum facta compellatio. « Audis quid isti dicunt? » Arguentes nimirum, quod qui Dei solius esset, collatum a plebe honorem sibi sumpsisset.

6. His insuper ut acquiescamus, magnopere persuadet, quod in paraphrasi chaldaica in Hester hæc leguntur :

בחמשה עשר ביה מטללין מטלין
אגיר ביתיהון לבום תננא ושבטין
לולבנא וקטפין אתרוגנא וכפשתין
הילפגנא יעברין להון הושענא
וקרין
בספדיהון ומצלין ותדיין ותדדין
בהושענא ושרורין ומרקרין הין
גדיין :

Quod idem est, ac si diceret : « Die decimo quinto ejusdem (nempe mensis Tisri) inumbrabant opaca tectorum domorum suarum in hortis, et præcidebant ramos dactylorum, et sumebant cedros, et incidebant chilfana (quam alii dicunt esse salicem, rosmarinum alii, alii vero carices) et faciebant sibi ipsis Hosciahnna, et legebant in libris suis, et orabant, et gaudentes gaudebant cum Hosciahnna, et cantabant, et exultabant sicut hædi. » Ex quibus plane apparet, ramos arborum, quos in ea solemnitate gestabant, dicere consuevisse Hosciahnna. Et obtinuit quidem usus usque hodie ex ejusmodi veterrima consuetudine, ut si quis salicis ramum Judæo ostendat, ejusque nomen ab eo requirat : mox dicat, Hosciahnna vocari. Sed unde accidit, ut arborum rami in ea solemnitate adhiberi soliti, Hosciahnna dicti sint? Non aliunde puto, nisi quod sic illi circumeuntes altare, et exultantes canerent illud psalmi centesimi decimi septimi : « O Domine salvum me fac : O Domine bene prosperare ; » ut aperte testantur libri rituales Hebræorum, qui extant : inter quæ verba, Hosciahnna, vox הושענא expressa habetur, quæ repetitur in singulis versibus septem hymnorum, qui septimo die canuntur : quam quoties illi concinerent, ramum illum extollebant, dicentes, Hosciahnna : unde illi nomen est inditum, ut et ipse diceretur Hosciahnna.

7. Porro non tantum in Scenophegia in honorem Dei præcidebantur ac circumferebantur rami arborum, sed etiam id factum reperies alias, cum Simon, recuperata Hierusalem, ac potitus arce, expurgata ea ab immunditiis, ingressus est in eam, laudans Deum cum ramis palmarum et canticis : cujus rei causa instituta est annua celebritas, ut vigesima mensis secundi diem festum omnes agerent. Est et ejusdem rei aliud exemplum ; ut cum Judas Machabæus, expurgato templo, diem solemnem [1] constituit : ut satis appareat ea Judæos facere solitos tantummodo in honorem Dei. Cæterum morem fuisse Græcorum, ut in triumphis milites ferrent ramos palmarum, eamdemque consuetudinem postea ad Romanos dilapsam, auctor est Livius [2]. Haud injucundum erit modo, quoniam hujusmodi divinum honorem Deo exhibitum constat, scire palmam illam, ex qua Judæi ramos acceperunt, ut obviarent Jesu, quasi egregium Christi triumphi monumentum, quantumlibet arbores omnes tempore obsidionis sub Tito excisæ fuissent, divina quadam providentia intactam ad multa sæcula perdurasse : adducit eam in testimonium post crucem Cyrillus [3] Hierosolymitanus, sic dicens : « Palma quæ est in Pharinge testatur, ramos exhibens his qui tunc benedicebant. » Sed cætera prosequamur.

8. *Mons Oliveti.* — Cum e monte Oliveti Jesus Hierosolymam spectaret, flens super illam, quæ illi obventura essent, prædixit. Est res observatione certe ac stupore digna, in eodem monte Oliveti, ubi Christus aspiciens Hierosolymam, fudit lacrymas, Romanos cum essent obsessuri eamdem civitatem,

[1] Joan. XII. — [2] Matt. XXI. Marc. XI. Luc. XIX. Concord. c. CX. — [3] Cornel. Jans. Concor. Evang. c. CX.

[1] 2. Machab. X. — [2] Liv. decad. I. lib. X. in fin. — [3] Cyril. catech. X.

ac funditus vastaturi et eversuri, primum castra posuisse; quod his verbis testatur Josephus[1]: « His, inquit, præceptum erat sexto ab Hierosolymis stadio castra ponere, qua in parte mons, qui appellatur ἐλαιῶν, id est olivarum, contra civitatem ab Oriente situs est, altaque interjacente valle discernitur, cui nomen est Cedron. » Hæc ille. Ingressus igitur civitatem Dominus cum esset, novo spectaculo universus commotus est populus: cumque omnes abirent post eum, discruciabantur Pharisæi, dicentes intra semetipsos: « Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit. » Venit deinde[2] in templum, ubi cæci et claudi qui ad eum venerant, ab eo curati sunt. Dumque Hierosolymis moraretur, gentiles homines, qui ad diem festum convenerant ut orarent, apud Philippum agunt ut viderent Jesum. Hæc cum ab Andrea illi renuntiata essent, de fructu passionis suæ multa locutus est, et rogans Patrem ut clarificaret Filium suum, facta est vox de cælo dicens: « Et clarificavi, et iterum clarificabo. » Cumque alia de passione sua Jesus prædixisset; inde recedens, reversus est in Bethaniam, ubi usque ad diem sequentem mansit.

9. *Ficus arefacta.* — « Mane[3] autem facto (hic est dies quartus ante festum Paschæ) dum reverteretur Hierosolymam, arborem fici in via positam, quod fructus non invenisset in ea, arefecit. » Non prætermittimus hic dicere, ut inde magis possis rei gestæ mysterium assequi: majorum traditione perlatum, ficum fuisse illam arborem, ex quo primi parentes post peccatum legentes folia, pudenda texerunt. Inter alios enim qui hæc testantur, Isidorus Pelusiota[4], scribens ad Theopompum tribunum, hæc ait: « Exaruit igitur arbor, ut hominibus terrorem injiciat: quin in hac quoque re arcanus quidam sermo adnexus est a senibus sapientibus ad nos grassatus, nempe hanc transgressionis arborem esse, cujus etiam foliis ad corpus tegendum, hi qui mandatum violarunt, usi sunt.» Hucusque Isidorus, sed prosequamur cætera. Regrediens in civitatem, est ingressus templum, ubi quotidie docebat. Tum circumstantes principes sacerdotum ac seniores, in qua potestate id faceret, eum rogant: cumque multa adversus eos dicta essent ab illo, parabolis de patrefamilias qui plantavit vineam, atque de rege qui fecit nuptias filio suo, eosdem magis magisque perstrinxit.

10. *Insidiæ Christo a Judæis ex tributi pensione paratæ.* — His in hunc modum oratione Domini debellatis ac profligatis, novam artem excogitant Pharisæi conjuncti cum Herodianis; cum, ut eum caperent sermone suo, rogant, an liceret tributum dari Cæsari, nec ne? Id nimirum conantes, ut vel si negaret, hostem Cæsari, reumque majestatis accusarent; vel si affirmaret, populi offensam incurreret. At ille comperta illorum fraude, ostendi sibi præcepit numisma census, in quo erat Cæsaris imago ac superscriptio: responditque reddenda esse Cæsari quæ sunt Cæsaris, et Deo quæ essent Dei; qua illi responsione illusi, abierunt. Apposite sane Dominus noster, inspecto ejusmodi numismate census, atque cognita imagine ac superscriptione ipsius, reddenda ait quæ sunt Cæsaris Cæsari: ut quæ essent a Cæsare profecta numismata, ad ipsum redirent. Moris enim fuit apud Romanos, ut numismata pro ratione tributi vel census ab imperatoribus cuderentur, nec uno semper modo eadem permanerent; sed numismata tributorum a cæteris usualis pecuniæ nummis in eo differrent, quod istorum pretium semper idem esset; numismata vero census vel tributi, cum mutaretur tributi qualitas, eadem ad rationem tributi recens formarentur. Est ejus rei locuples testis Ælius Lampridius in Alexandro imp. dum ait: « Vectigalia publica ita contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent, hoc est, tricesimam partem: tuncque primum semisses aureorum formati sunt: tunc etiam cum ad tertiam partem aurei vectigal decidisset; tremisses, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quod minus non posset: quos etiam formatos in moneta detinuit, expectans, ut si vectigal contrahere potuisset, eosdem ederet. Sed cum non potuisset propter publicas necessitates, conflari eos jussit, et tremisses tantum, solidosque formari, etc. » Hæc Lampridius: ex quibus colligere possis, quale esse soleret numisma tributi, quod subditi Cæsari penderent. Quanti esset pretii dictum numisma, dicere aliud non possumus, nisi quod Marcus et Lucas pro numismate dixerunt denarium. modestum plane tributum. Sane quidem cum nonnisi post debellatos Judæos a Tito, ipsos didrachma imperatori solvere cœpisse, superius sit demonstratum: æquum est existimare hoc tempore nonnisi denarium ratione tributi solvisse. Laudat Dio[1] Cassius Augustum, quod pro restituendo palatio, quod incendio conflagrarat, a privatis denarium a singulis vero conventibus aureum tantummodo accepisset, quod constabat ex denariis viginti quinque.

11. Jam vero principibus sacerdotum primum, inde Pharisæis Domini sermone superatis, Sadducæi[2] novum certamen ineunt, et de resurrectione mortuorum, quam impugnabant, quæstionem proponunt. Sed et his etiam devictis, Pharisæi iterum pugnam repetunt, ac rogant quod esset magnum mandatum legis, quibus cum Dominus satisfecisset, ipse illos de Christo, cujus filius esset, interrogat: et cum ea occasione de divinitate Filii Dei disseruisset, ad populum conversus, multa adversus hypocrisim Pharisæorum locutus est: quæ cum perorasset, et contra[3] gazophylacium sedens, offerentes pecuniam inspiceret, laudavit præ cæteris pauperem viduam, quæ duo æra minuta obtulisset. Hæc Dominum esse locutum in templo, cum omnes Evange-

[1] Joseph. de bello Jud. lib. VI. c. 3. — [2] Matth. XXIV. Joan. XII. Concord. c. CXI. — [3] Matth. XXI. Joan. XII. Concord. c. CXI. — [4] Isidor. ad Theopompum. lib. I. epist. LI.

[1] Dio hist. Rom. lib. LV. — [2] Matt. XXI. XXIII. Marc. XII. XIII. Luc. XX. Concord. c. CXVII. CXVIII. CXIX. — [3] Marc. XII. Luc. XX. Concord. c. CXXI.

listæ confirment; non existimet quis, in parte interiori templi, ubi Judæi Deum precari consuevissent, sed vel in porticu, ut alias fecisse legitur, vel in atrio populum docuisse; sicut olim Hieremiæ[1] Dominus præceperat dicens: « Sta in atrio domus Domini, et loqueris ad omnes civitates Juda, de quibus veniunt, ut adorent in domo Domini. » Egressus est[2] post hæc Dominus de templo, et in nobilem ædificii structuram discipulis oculos convertentibus, unus ex illis ad Jesum ait: « Magister, aspice quales lapides, et quales structuræ. » Qua occasione ille permotus, ejusdem templi ruinam prædixit.

12. Erat plane templi structura ab Herode recens excitata ejusmodi, ut merito omnium oculos in se converteret, et intuentium animos admiratione afficeret: nam quod ad lapides ibi positos spectat, ad quos aspiciendos ille discipulus Dominum invitavit, dicens, Aspice quales lapides; Josephus[3] de his agens, hæc scribit: « Constabat autem structura e lapidibus candidis firmissimis, magnitudine viginti cubitorum in longum, octo in altum, latitudine vero cubitorum duodecim. » Et paulo post: « Saxorum enim magnitudo a fronte est conspicua: inferiora ferro vincta, juncturas continent contra omnium temporum injurias firmissimas. » Hæc ille de lapidibus templi. Idem de magnitudine columnarum, quæ porticus suffulciebant, hæc habet: « In ejus porticibus stabant paribus intervallis quatuor columnarum ordines, quorum quartus intextum habebat lapideum parietem: crassitudo autem cujusque columnæ, quantum possent tres homines consertis inter se complecti brachiis, longitudo viginti septem pedum: numerus universarum fuit centum sexaginta duo, capitellis sculptis opere corinthio, pulchris usque ad miraculum. » Hæc ipse. Cætera admiranda de ejusdem templi ædificio recensere prætermittimus, cum idem auctor cuncta accurate sit prosecutus, quæ præ manibus cunctis esse solent. Hierosolymis vero egressus Dominus, cum pervenisset ad montem Oliveti, ibique e regione templi sederet: interrogantibus eum secreto Petro, Jacobo, Joanne, et Andrea de iis quæ de templo prædixerat, deque adventu[4] ipsius, et consummatione sæculi, multa signa futura significavit, et quid ipsi agere deberent admonuit, adjecit in eam sententiam parabolam de decem virginibus: aliam insuper addidit de distributis talentis: modum[5] denique aperuit futuri judicii.

13. *Cœna in domo Simonis.* — Hos[6] cum consummasset Jesus sermones, dixit discipulis suis: « Scitis quia post biduum Pascha fiet, et filius hominis tradetur ut crucifigatur. Hæc cum dixisset, e monte Oliveti venit Bethaniam, ubi cum esset in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes: Ut quid perditio hæc? potuit enim istud venumdari multo, et dari pauperibus. » Hæc Evangelistæ. Unam eamdemque fuisse mulierem, eamque Mariam sororem Lazari, quæ ante sex dies Paschæ item Bethaniæ unxit pedes Jesu, cum hac quæ biduo ante Pascha in domo Simonis unguentum super caput effudit, jam superius demonstravimus, dum adversus eos qui plures Magdalenas inducunt, pluribus disseruimus. Cur autem quæ prius semel atque iterum unxerat pedes, jam tertio unctura Dominum, caput illius unguento aspergat, mihi certe (ut interim de mysterio agere prætermittamus) nulla magis probatur ratio, quam illa, quod Judam indignantem et oblatrantem audierat: rata enim inde offensum esse Judam, quod pedes unxisset (quod a nullo unquam hactenus factum esse, nec Romæ quidem usque ad Neronis tempora, superius ex Plinio satis demonstravimus) ne ulterius offensionis eamdem occasionem præberet; quod et cæteri frequentius in conviviis factitare consuevissent, ipsa sibi absque aliquo scandalo caput Domini unguento ungere concessum putavit. At nihilominus non unus Judas, sed omnes qui aderant discipuli indignati sunt: quos Dominus compescuit, nec tantum mulieris opus laudavit, verum in posterum in universo mundo opus ipsum celebrandum fore prædixit.

14. « Tunc (inquit Matthæus[1]) abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariothes, ad principes sacerdotum: et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet. » Eadem[2] etenim die congregati erant principes sacerdotum, et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. Non interfuit tum Judas; nullus enim Evangelistarum illum concilio interfuisse scribit, sed tantum convenisse principes sacerdotum, et de prodendo Christo cum illis convenisse. Neque repugnat, quominus Judas, qui reperitur in Bethania in domo Simonis cum cæteris accubuisse Apostolis, idem ipse eadem die Hierosolymis esse potuerit, et de Christi proditione cum principibus sacerdotum pactum iniisse: nam cum (ut ante docuimus ex Evangelista[3]) Bethania distaret Hierosolymis duobus milliaribus, stadio uno minus; furenti animo et diabolico spiritu agitato perbreve iter illud videri poterat: quippe qui etiamsi de concilio ea die agendo ignorasset, tamen pulo sciebat jam ante fuisse aliud concilium[4] celebratum, et de perdendo Christo sententiam Caiphæ esse prolatam, atque ex ea die Jesum interficere statutum esse; quando Dominus inde se subducens, migravit in Ephren. Hæc itaque de unctione capitis, et concilio seniorum atque proditione Judæ facta cum constet biduo ante

[1] Hier. XXVI. — [2] Mat. XXIV. Marc. XV. Luc. XXI. Concor. c. CXXII. — [3] Joseph. antiq. lib. XV. c. 14. — [4] Mat. XXIV. Marc. XIII. Luc. XVII. XVIII et XXI. Concor. c. CXXI. — [5] Matt. XXV. Concord. c. CXXVII. — [6] Matt. XXVI. Marc. XIV.

[1] Matt. XXVI. Marc. XIV. — [2] Matt. XXVI. — [3] Joan. XI. — [4] Idem ibid.

Pascha; feria quarta hebdomadis habita esse, certum est.

15. Sed antequam cætera, quæ post hæc sunt subsecuta, narremus; prætermisisse penitus nolumus de pecunia dicere, quam Judas cum principibus sacerdotum pactus est sibi dari, ut Christum proderet. Cum ipse (quod diximus) ait ad illos : « Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. » Lucas eamdem texens historiam, ait de iisdem principibus sacerdotum [1] : « Gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare. » Ut appareat non fuisse datam tunc pecuniam, sed tantummodo stipulatam. Quanti autem fuerit pretii istiusmodi summa argenteorum triginta, quam illi Judæ se daturos polliciti sunt, diversæ quidem reperiuntur sententiæ : nempe illorum qui putarunt quemlibet argenteum fuisse pretii decem denariorum, ac proinde triginta argentei implerent summam trecentorum denariorum, quorum doluisset in unguenti effusione factam esse jacturam. Recitat hanc, aliasque diversas opiniones, easque diserte Cornelius Jansenius [2] confutat, illi tamen ipse innitens, ut idem fuerit argenteus ille nummus, qui et siclus in divina Scriptura nominatus sæpius reperitur ; quod et sicli nummi argentei essent : colligitque summam illorum triginta argenteorum fuisse florenorum argenteorum quindecim : hæcque ipse multis. Cæterum (quod addit) si triginta argentei illi ejus generis fuerunt , cujus nunc sunt qui visuntur argentei nummi tum Romæ, tum Parisiis asservati, qui ex illis ipsis esse dicuntur, impressique hominis facie, a tergo habentes flosculum , dicta summa argenteorum triginta dimidio minor erit, nempe septem et semis florenorum argenteorum, quod singuli eorum didrachmi ponderis esse videantur, quod in divina Scriptura itidem argenteus nominatus invenitur didrachmum ; hæc ille pluribus.

16. At nos sic affirmamus, nummos illos argenteos eo modo signatos, qui Romæ atque Parisiis, vel alio loco habentur, ex illis esse qui a principibus sacerdotum numerati sunt Judæ; ut tamen non triginta tantum ex illis fuerint numerati ; sed quod illius monetæ argenti signati certam summam , quam dicemus, Judas acceperit. In reliquis vero, ut diversam ab his de appensi argenti quantitate ineamus rationem, multa sunt quæ nobis non tantum persuadent, sed propemodum cogunt : ac in primis illa consideratio, quod tradit Matthæus [3], cum Judas retulisset triginta argenteos principibus sacerdotum, eos, consilio inito, emisse ex eis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, ex quo et ager nomen acceperit, ut sit dictus Acheldema, hoc est, Ager sanguinis. Sed et Lucas in Actis [4] plane insinuat, nonnisi ex ea pecunia illum esse emptum agrum, dum ait : « Possedit agrum de mercede iniquitatis; » plane significans, nullam aliam pecuniam ad agri pretium esse additam.

17. His sic se habentibus, considerandus est ipse ager, cujus pretii esse potuerit, ut ex eo triginta argenteorum summam, qua emptus est, æstimare possimus. Erat hic ager non tantum in suburbiis (quæ, auctore Josepho [1], speciosissima ac pretiosissima erant), sed et cæteris suburbanis propinquior Hierosolymis, ut qui inhæreret monti Sion : nam hæc de eo leguntur apud Hieronymum [2] : « Acheldema, qui hodie quoque demonstratur in Ælia ad Australem plagam montis Sion : et hactenus juxta Judæorum consilium mortuos ignobiles alios terra tegit, alios sub divo putrefacit. » His accedit, quod ille dictus habetur Ager figuli, nempe nominatus ager, ac proinde non ignobilis; quem si velimus dictum esse agrum figuli, quod ibi figlina esset, indeque suppeditaretur argilla ad vasa fingenda , majoris fuisse pretii certum est. Rursum etiam in agrorum emptionibus apud Hebræos fieri solitis illud est observandum , omnes possessiones vendi solitas usque ad annum Jubilæi, sic statuente divina lege [3], ut anno Jubilæi omnes possessiones redirent ad dominos suos : quanto autem plures anni remanerent post Jubilæum, tanto (inquit divina lex) cresceret et pretium. Hac igitur habita ratione, quod venditus sit ager figuli non usque ad annum Jubilæi, vel ultra, sed penitus et in perpetuum fuerit ejus directum translatum dominium , nunquam amplius ad venditorem reversurum; quippe qui usui sepulturæ peregrinorum semel adscriptus, sic semper esset permansurus : cariori eum venditum esse pretio, quemque prudentem facile existimare debere, certum est. Quæ cum ita sint : quis, rogo, mente concipere poterit , ut ager suburbanus, Hierosolymis propinquior, nominatus figuli, perpetua dominii translatione venderetur (ut ipse tradit) septem vel quindecim florenis argenteis, vel trecentis (ut alii dixerunt) denariis? cum præsertim latiorem illum campum fuisse, existimare liceat, ubi omnium peregrinorum cadavera infoderentur : nam eam civitatem peregrinis fuisse refertam , ut metropolim omnium Judæorum toto orbe agentium, Josephus sæpe testatur.

18. Aliam ergo putamus habendam esse rationem illorum triginta argenteorum : illam nempe, quam Elias levita Judæus in libro cujus est titulus, Tisebi, ex majorum diligenti observatione describit : nimirum hanc vocem, argenteus, si posita reperiatur in Pentateucho, selagh, hoc est siclum unum significare : si vero reperiatur in Prophetis, litrin, nempe libram intelligi debere : si autem in Hagiographis, eadem voce exprimi canterim, quod dicimus talentum aliter cantarum. Eamdem distinctionem ex rabbinis aliis recitat ac probat Arias Montanus in dictionario Syrochaldaico in verbo Cheseph. Cum ergo Matthæus evangelista de triginta argenteis agens, propheticam de ea re prædictionem afferat, dicens [4] : « Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem : Et accepe-

[1] Luc. XXII. — [2] Jansen. com. in Concor. Evang. cap. CXXVIII. — [3] Matt. XXVII. — [4] Act. I.

[1] Joseph. de bello Judaico lib. VII. cap. 1. — [2] Hieron. de locis Hebraicis in Act. Apostolorum. — [3] Levit. XXV. — [4] Matt. XXVII.

runt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel : et dederunt eos in agrum figuli; » plane necessario dicendum est Matthæum ejus pretii triginta argenteos expressisse, quod a Prophetis accipi consuevit, nimirum pro triginta libris argenti : quarum aviditate Judas illectus, proditionem sit pollicitus, atque molitus : quibus ab eo redditis, ut de summa non exigua principes sacerdotum coegerunt concilium ; et quid de ea agerent, rogaverunt singulorum sententiam : decretumque fuit, pecuniam illam debere converti in pretium agri figuli emendi ad sepulturam peregrinorum.

19. *Judæ proditio.* — At non Elias tantum nuper citatus, aliique rabbini, per argenteum, libram interdum intelligi tradiderunt ; sed et Epiphanius in libro de Mensuris atque ponderibus, prope finem, dum ait argenteorum nummorum diversam esse rationem ; addit tamen, hoc nomen, argenteum, idem significare quod apud Romanos miliaresium, quod est donativum militare ; et cum inferius agit de phole : « Pholes, inquit, quod et talentum vocatur, duplex est, ex duobus argenteis compositum, et fiunt ducenti et octo denarii. » Qua ratione quemlibet argenteum centum et quatuor docet denarios continere. Sic igitur (ut dictum est) accepit Judas in proditionis præmium triginta libras : quas cum facti pœnitens projecisset in templum, suburbanus ager figuli emptus est in sepulturam peregrinorum ; cujus quidem rei gestæ typum jam Dominus expresserat in Zacharia, cum ait[1] : « Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me : Projice illud ad statuarium decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad statuarium. » His velut lineamentis quibusdam exprimitur Judæ facinus, et Judæorum : nempe quod hi putarunt esse decorum pretium, nempe magnum, datum Judæ proditionem spondenti : quod ille, facti pœnitens (ut ait Evangelista) projecit in templum, et a Judæis est collatum ad statuarium, nempe, quod Hieronymus interpretatur, ad figulum in pretium agri. Quod vero non Zacharias, sed Hieremias citatus habeatur apud Matthæum : cum de antiqua quæstione diversæ diversorum habeantur opiniones ; illa tamen nobis sententia magis placet, ut nomen Hieremiæ aliunde in textum illapsum sit : tum quod temporibus Augustini, ut ipse testatur, Hieremiæ nomen non haberent codices omnes, nec omnino Syriacum : tum etiam, quod Matthæus[2] sæpe alias Prophetam citans, quem intelligat, nunquam exprimere consuevit.

20. His de agri figuli pretio elucidatis : non tam qui dixerunt agrum figuli emptum triginta siclis, erroris arguuntur, quam qui etiam agentes de agro vendito Hieremiæ[3] (ut habet Vulgata) stateris septem et decem argenteis, dixerunt emptum tantummodo siclis decem et septem : nam in primis paraphrasis chaldaica, quod habetur hebraice, Sciechalim, minas intelligit, nempe minas septem argenti ; id ipsum rabbi David Chimchi. Sic igitur, cum constet Josephi[1] auctoritate, Judaicam minam continere libras duas et semis ; septem minæ erunt decem et septem libræ cum dimidia : quibus si addas decem Cheseph, hoc est, decem argenteos, nempe secundum citatam superius rabbinorum auctoritatem, totidem argenti libras, fiet Hieremiæ agri pretium, viginti septem et semis libræ argenti : nec certe putandum minoris fuisse pretii agrum illum hereditarium, qui semel in divisione regionis in sortem acceptus, nonnisi in ejusdem familiæ propinquiores distrahi consuevit. Agros namque Judæorum provinciæ magni fuisse pretii, ex eo quis facile conjicere potest, si immensam populi multitudinem in angusta Syriæ parte habitasse consideret ; nam totius Palæstinæ fines a Plinio[2] ponuntur centum octoginta millia passuum a confinio Arabiæ usque ad Phœnicem : adeo ut nulla in orbe terrarum reperiatur esse regio, quæ tantam caperet hominum multitudinem. Quamobrem nulla ratio persuadet, ut ille figuli ager suburbanus, triginta tantum siclis, nempe dimidia unius minæ parte, et Hieremiæ campus tertia parte minæ unius, minus siclis tribus, fuerit emptus. Sic igitur de triginta argenteis a pontificibus Judæ traditis, et in agri pretium collatis sententiam antiquorum rabbinorum auctoritate probatam, aliisque rationibus stabilitam, veriorem certioremque putamus. At de his satis : jam reliqua historiæ evangelicæ prosequamur.

21. *De loco ubi pascha peractum.* — Illuxit in crastinum prima dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha, quando misit Jesus Petrum et Joannem dicens[3] : « Euntes parate nobis pascha ut manducemus. » Totam rei gestæ seriem fusius explicant Evangelistæ. Hæc facta sunt feria quinta hebdomadis (ut ait Joannes[4]) ante diem Paschæ. Quod ad domum spectat, ubi Jesus pascha sibi parari mandavit : Nicephorus[5], et alii tradiderunt fuisse domum Joannis Evangelistæ : sic enim ille ait : « Hæc cœna paratur in domo, ut aiunt, Joannis Evangelistæ : quam ille possessione sua (non exigua autem ea fuit) in Galilæa, Caiphæ ejus temporis Judææ pontifici vendita (cujus gratia etiam illi notus extitit, sicuti ipse alicubi sacro suo testimonio astruit) in locis circum Sion montem sitis comparaverat. » Hæc ille : eadem et Cedrenus[6] et alii. Hieronymus item[7] de Joanne testatur, ipsum propter nobilitatem generis notum fuisse pontifici. Quicquid sit, Evangelistæ[8] testimonio ipsum fuisse piscatorem, et retia consarcinasse constat ; ditiorem tamen cæteris Apostolis piscatoribus fuisse, ea est conjectura, quod mercenarios ad piscationem conductos habebat : nam Marcus[9] de ipso, et Jacobo fratre ipsius ait, quod, relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt Jesum : habuisseque

[1] Zach. xi. — [2] Matth. xii. xiii. xxi. xxvii. Jansen. Concord. c. cxli. — [3] Hier. xxxii.

[1] Joseph. antiq. lib. xiv. c. xii. — [2] Plin. lib. v. c. 13. — [3] Luc. xxii. Matth. xxvi. Marc. xiv. Concord. c. cxxviii. — [4] Joan. xii. — [5] Niceph. hist. lib. i. cap. 28. — [6] Cedren. in Annal. — [7] Hier. epist. xvi. — [8] Matt. iv. — [9] Marc. i.

Hierosolymis domum, in quam, post Christi passionem, Dei genitricem recepit, æque assentimur.

22. An vero apud ipsum Dominus noster hoc anno celebraverit pascha, dubium valde redditur, quod Lucas scribat ipsum Joannem cum Petro missum ad perquirendum ubi pascha parandum foret; nec ut in domo sua pararet, Dominum præcepisse, nec illos id compertum habuisse; sed rogantes apud quem parandum esset, jussos esse sequi hominem lagenam aquæ portantem. Quapropter Alexander Monachus [1], qui res gestas sancti Barnabæ prosecutus est, affirmat celebratum esse sacrum pascha a Domino in domo alterius Joannis, illius scilicet filii Mariæ, qui cognominatus est Marcus, cujus meminit Lucas [2], et Paulus [3]; nam ejus domum Hierosolymis fuisse, atque Apostolis patuisse, ejusdem Lucæ [4] testimonio satis perspicuum exploratumque habetur. De utraque domo, tam Joannis filii Zebedæi, quam illius qui cognominatus Marcus, Mariæ filius fuit, mentio habetur in tragœdia de Christo patiente apud Gregorium Nazianzenum (quamvis credatur fuisse potius Apollinaris opus illud) his versibus :

> Eamus hinc citis silentes gressibus,
> Ædes petendo, feminæ in quibus manent
> Ut hospites cum matre Marci Maria.
> Quo et convolabit, ut reor, sacer chorus :
> Ibique dulcem præstolabimur diem.
> Potiusve eamus in novi gnati domum,
> Quem filius mihi arrogavit unicus.

Hactenus ille ex persona Deiparæ, satisque de domo ubi Dominus noster una cum suis exoptatum pascha peregit.

23. *De tempore Paschatis.* — At quoniam in historia ecclesiastica enarranda, et iis, quæ spectant ad exactam temporum rationem, pervestigandis, omne nostrum studium polliciti sumus : antequam ad cæteras res gestas recensendas ulterius progrediatur oratio, de ipso die quo Dominus noster pascha celebravit, primum omnium ex instituto nobis agendum proponimus. Ac in primis quid de ea re testatum reliquerint Evangelistæ, ipso narrationis exordio adducamus in medium. Statuto igitur a lege [5] die, ipsa decima quarta luna primi mensis ad vesperum, Dominum nostrum commune Judæis omnibus pascha cum suis celebrasse ipsa feria quinta ad vesperam, Matthæus, Marcus, ac Lucas absque ulla controversia affirmare videntur : Matthæus [6] enim ait : « Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere pascha? At Jesus dixit. Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei : Magister dicit : tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt pascha. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis, etc. » Marcus [7] id ipsum his verbis : « Primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli : Quo vis eamus et paremus tibi ut manduces pascha, etc. » Lucas [1] etiam in hanc eamdem sententiam : « Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. » Et paulo inferius : « Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, et Joannem dicens : Euntes parate nobis pascha, ut manducemus, etc. » Nisi enim commune cum cæteris Judæis Dominus pascha egisset, non utique ex improviso hospitem adeo paratum offendisset : nec enim erat ejusmodi ministerium quod continuo exhiberi potuisset : lege enim cautum erat, ut qui immolandus esset agnus decima quarta luna ad vesperam, luna decima domum introduceretur [2].

24. Cum itaque horum auctoritate satis perspecta res habeatur, Dominum nostrum celebrasse pascha decima quarta luna ad vesperam, quando et Judæi cæteri illud ipsum agebant : de Joanne evangelista, quod a cæteris discrepare videatur, suboritur controversia. Ille enim, in primis agens de lotione pedum, quam peractam constat in cœna Domini, sic ait [3] : « Ante diem festum Paschæ sciens Jesus, etc. » Rursus idem de Judæis agens : « Erat, inquit [4], mane : et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. » Hæc ille, quasi dicere vellet Judæos non egisse pascha præterito vespere diei quintæ, sed quod sequenti diei sextæ vespere pascha comesturi essent. Idemque inferius appellat eam diem parasceve Paschæ, quasi in crastinum Pascha fuisset celebrandum. Rursum cum, absoluta cœna, dixisset Jesus Judæ : « Quod facis, fac citius, » subdit idem Joannes [5], existimasse aliquos discipulorum, dictum illi ut emeret quæ opus erant ad diem festum. Idemque [6] dum illud sabbatum magnum appellat, pascha in illud fuisse translatum videtur annuere.

25. Hæc autem omnia tanti momenti existimarunt nonnulli, ut cum minime assecuti fuerint Evangelistæ verborum sensum, novas diversasque sententias excogitarint. Et inter alios eo dementiæ progressi sunt novantes quidam Græculi, ut non erubuerint affirmare, Joannem evangelistam, qui ultimus omnium Evangelium scripsit, cæteros Evangelistas temporis errore lapsos voluisse corrigere. At facessant hæc, ut hæretica, ab auribus ac mente cujusque fidelis. Fuit aliorum Græcorum, sed plane antiquorum, ea opinio, ut Dominus in celebrando paschate, non sicut Judæi cæteri, decima quarta luna ad vesperam, sed diem anticipando, luna decima tertia illud egerit; sicque apposite Joannem volunt dixisse : « Ante diem Paschæ, etc. » Fuit ejus sententiæ Epiphanius [7], Euthymius [8], et alii hos secuti. Rursus vero quorumdam Latinorum ea fuit assertio, Dominum non anticipasse pascha, sed legitimum celebrasse, nimirum luna decima quarta ad vesperam, Judæos vero mutasse illud, ac distulisse in diem sabbati : cujus quidem dilationis quidam ipsorum

[1] Habes eum apud Metaphr. die 11 Junii. — [2] Act. XII. — [3] Coloss. IV. — [4] Act. XII. — [5] Exod. XII. Levit. XXIII. n. 28. — [6] Matt. XXVI. — [7] Marc. XIV.

[1] Luc. XXII. — [2] Exod. XII. — [3] Joan. XIII. — [4] Idem. XVIII. — [5] Idem XIII. — [6] Idem XIX. — [7] Epiph. hær. LI. — [8] Euthym. in Matth. c. XXVI.

eam afferunt causam, ut quam citissime Christum crucifigere possent, nec expectare cogerentur donec præteriissent omnes illi dies septem azymorum; quos Herodem Agrippam his religiosiorem expectasse constat [1] ut Petrum, quem vinxerat, neci traderet. Alii [2] vero illam ex lacunis recentiorum Hebræorum de dilato in sabbatum paschate causam adducunt; quod dicant, post restitutionem templi, divina quadam prævia revelatione, ex decreto magni ipsorum concilii comprobata, statutum esse, ne sexta die pascha ullo tempore celebrari deberet; ea scilicet ratione, ne duo simul festa conjungerentur, quod perdifficile esset in biduum parare cibum. Dixerunt [3] adhuc alii, ea ex parte tantum, quæ ad feriationem spectat, Pascha fuisse dilatum: cæterum quod ad esum agni pertinet, legitime celebratum. Hæc sunt, quæ occasione Joannis evangelistæ, quod visus sit cæteris adversari, sunt a diversis excogitata. Verum non patitur ratio, evangelicam veritatem per tot diversos ac varios anfractus circumduci. Dicimus itaque ea, quæ scripta sunt a Joanne, esse in omnibus consentientia iis quæ a tribus cæteris Evangelistis sunt tradita; ac proinde unum idemque Pascha uno eodemque die a Domino nostro atque Judæis esse celebratum.

26. Ante autem quam hæc demonstremus; de antiquo usu Judæorum in die Paschatis celebrando, tam ex divinis Scripturis, quam etiam ex antiquis auctoribus, quo cuncta planiora fiant, narrationem perbrevem instituendam putamus. Ac primum illud monendum ex divinæ legis institutione solemnitatem paschalem esse diversam ab ea quæ dicitur azymorum, sicut in Levitico [4] his verbis notatum habetur: « Mense primo, quarta decima die mensis ad vesperam phase Domini est: et quinta decima die mensis hujus solemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus, etc. » Habentur eadem in Exodo, et in libro Numeri; quæ quidem duplex solemnitas ex diversis rebus gestis, ac duplici beneficio a Deo accepto, originem duxit: nimirum quia Dominus transiliens domos filiorum Israel, Ægypti primogenita interfecit: et quod populus Israel ex Ægypto liber egressus, comedit azyma. Verum celebrabantur pascha et azyma non diversis diebus, sed una eademque die: nam licet dicat divina Scriptura: « Decima quarta die primi mensis ad vesperum phase Domini est, et quinta decima die solemnitas azymorum; » tamen vespere decimæ quartæ diei reputatur initium diei sequentis: ante vesperum enim auspicari consuevisse dies festos Judæos, suo loco dicemus; quod ex ea re manifestius redditur, dum eo vespere azyma comedebant, nimirum quod esset initium quintæ decimæ lunæ: ex qua die, non autem ex præcedenti, septem dies azymorum numerare necesse erat, cum terminus septem dierum sit dies vigesima prima [5] ad vesperam. Rursum vero quod ad feriandos eos dies pertinet, hæc erat institutio legis divinæ: « Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. »

27. *Ritus celebrandi paschatis.* — His ex divinis Scripturis depromptis, reliquum est, ut quæ Judæi in celebrando paschali festo circa hæc Christi tempora observare solerent, ex antiquis auctoribus proponamus. Anatolius [1] episcopus Laodicenus ex Philone, Josepho, et aliis antiquioribus Judæis, monstrat tempore celebrandi paschatis ab illis observatum fuisse æquinoctium, videlicet ut pascha et azyma post æquinoctium agerentur. Philo [2], qui his Tiberii temporibus vivebat, hæc de ritu servari solito in paschate celebrando: « Ejus mensis, inquit, die quarta decima sub ipsum tempus quo luna suum orbem solet implere lumine, celebratur migrationis publica festivitas, quam chaldaice Pascha nominant: quo tempore non, ut alias, plebeii homines victimas adducunt ad altare mactandas a sacerdotibus: sed jubente lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam suis manibus: tunc universo populo celebrante lætas epulas, quisque se gerit pro sacerdote, etc. » Idem alibi, hæc ipsa una eadem die ab omnibus fieri solita, testatur [3]. De tempore autem quo cædi victimæ inciperent, Josephus [4] hæc ait: « Cum dies festus adesset, qui Pascha vocatur, quando, a nona hora quidem usque ad undecimam hostias cædunt, per singulas vero hostias contubernia non pauciorum quam decem fiunt; solum enim epulari non licet; multi autem etiam vicini conveniunt: hostiarum quidem ducenta et quinquaginta sex millia et quingentas numeravere. Fiunt autem (ut denos epulatores per singulas imputemus vices) centena et septingenta millia, sancti omnes, et puri. » Hæc ille. Idemque de usu indicendi tempus, quo auspicandus esset dies festus, hæc ait [5]: « Quarta turris supra verticem Pastophoriorum condita erat, ubi moris est, unum de sacerdotibus astantem post meridiem, quod septimus quisque dies inciperet, tuba significare: rursumque vesperi, quod desineret: nunc ferias populo, nunc ut opus faciat, denuntiantem. » Hæc Josephus. Probatur [6] istud ipsum ex rescripto Augusti imperatoris pro Judæis ad provinciæ præsides, in quo hæc post alia scripta habentur: « Neque Judæos cogi ad præstanda vadimonia sabbatis, aut pridie sabbatorum post horam nonam in parasceve. » Hæc ibi. Ex his itaque duobus locis citatis, de tempore quo Paschatis festum, quove diem sabbati auspicari illi solerent, plus certo testatum habetur.

28. His visis, jam reliquum est, ut his quæ ex Evangelio Joannis de translato in sabbatum paschali festo objiciunt, respondeamus: ac primum, cum ipse pedum lotionem factam in cœna Domini, dicat ante diem festum Paschæ contigisse; haud repugnat cæteris Evangelistis, qui cœnam Dominicam factam dicunt ipsa Paschatis et azymorum die: constat

[1] Act. XII. — [2] Paul. Bur. Lucid. et alii eum secuti. — [3] Ruper. Abb. in Levit. lib. II. c. 36. et alii ipsum secuti. — [4] Levit. XXIII. Exod. XII. n. 28. — [5] Exod. XII.

[1] Apud. Euseb. hist. lib. VII. c. 26. — [2] Philo in vita Moys. — [3] Philo in Decad. — [4] Joseph. de bel. Judaic. lib. VII. c. 12. — [5] Idem ibid. lib. V. c. 9. — [6] Apud Joseph. antiq. lib. XVI. c. 10.

enim communi loquendi usu Joannem esse locutum : nam crastinum diem cum dicimus, non de legali accipimus, qui a vespere diei præcedentis incipit numerari, sed cum nocte transacta sol oriens novum adducit diem. Nec vero est ista vulgaris tantum loquendi consuetudo, sed quæ reperitur etiam in divinis Scripturis sæpius usurpata, atque etiam ab ipsis Evangelistis. Lucas [1] enim sic ait : « Dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat, etc. » cum tamen ex legali institutione parasceve desiisset præcedenti die hora nona, et tunc dies sabbati incepisset. Eodem modo et Matthæus [2], cum dicit : « Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati ; » cum tamen vespera præcedentis diei non esset revera sabbati, sed primæ sabbati, quam ipse ab illucescente die denominat. Marcus [3] etiam in hunc modum : « Et cum jam sero esset factum (quia erat parasceve, quod est ante sabbatum) venit Joseph, etc. » Certe proprie loquendo, illud « sero » non erat parasceve, sed principium sabbati. Sic itaque eodem modo Joannes vespere illud decimæ quartæ lunæ, quando facta est cœna, nominat ante diem festum Paschæ, cum tamen esset principium Paschæ.

29. Rursus vero ad illud Joannis [4] quo ait : « Erat autem mane : et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha ; » non sic accipiendum est, ut ad vesperam ejus diei, qua sabbatum auspicabantur, comesturi essent Judæi paschalem agnum ; sicque in ipsum sabbatum, quod dicunt, Pascha translatum esset : sed quod tradit ex divinæ Scripturæ testimoniis Abulensis [5], manducare pascha, non tantum de agno paschali dici solitum, sed etiam de quocumque sacrificio, quod illis septem diebus festis [6] offerri soleret, quibus agni, vituli, arietes, hirci, boves, et tauri immolarentur diebus singulis, eorumque pars una consumebatur in holocaustum, alia vero cedebat sacerdotibus, tertia demum a populo comedebatur : quæ quidem sacrificia et ipsa, sicut et agni, pascha dicebantur. Sunt de his complures divinæ Scripturæ auctoritates, ut cum ait Dominus in Deuteronomio [7] : « Observa mensem novarum frugum, et verni primum temporis, ut facias phase Domino Deo tuo : quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. Immolabisque phase Domino Deo tuo de ovibus, et de bobus, etc. » Eadem in Paralipomenon [8] ubi habetur, quod septem diebus agebatur phase, et comedebatur phase (quod idem est quod pascha) quo cum nonnisi qui sanctificati essent ac mundi, vesci solerent ; merito Pharisæi noluerunt mane ingredi prætorium, ne contaminarentur, ut possent manducare pascha, quod eo ipso die ac sequentibus soleret offerri.

30. Quod insuper idem Joannes [9] ipsam sextam diem, qua crucifixus est Dominus appellet parasceven Paschæ : « Erat autem, inquit, parasceve Paschæ, hora quasi sexta, etc. » Haud dubium de sabbati parasceve est intelligendum ; nam et singuli illi septem dies Pascha dicebantur. Sic etiam habes apud Lucam [1], dum ait de Herode, quod post Pascha, expletis scilicet diebus azymorum, Petrum occisurus esset : Paschatis enim festi nullum legitur in divinis Scripturis parasceve fuisse, quod non essent Judæi divina lege prohibiti eo die ac cæteris sequentibus parare ea quæ ad cibum pertinent, cujus rei causa parasceve tantum sabbati legitur institutum, quod ea die nec quæ ad cibum spectarent, curare liceret, secus vero in Paschatis diebus, sic dicente divina Scriptura [2] : « Dies prima erit sancta atque solemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis : nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. » Sic nihil impedit, imo maxime congruit, ut una eademque dies et Pascha sit dicta, et parasceve Paschæ, quod erat sabbatum. Porro etsi superius dixerat, parasceve Paschæ, inferius perspicue significat fuisse sabbati parasceven, dum ait [3] : « Judæi ergo (quoniam parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato, etc. » Eadem quoque ratione satisfactum constat iis, quæ ex eodem Joanne adducunt, existimasse aliquos Apostolos, Dominum in cœna dicere voluisse Judæ ut emeret quæ opus essent ad diem festum, quasi illa die non fuerit Pascha, sed sequenti. Nam (ut dictum est) ipso die Paschatis emere licebat, imo necesse erat, ea quæ spectarent ad cibum, non tantum diei illius, sed sequentis sabbati, quod eadem dies et Pascha esset, et parasceve sabbati.

31. Ad postremum vero, quod ex eodem ipso Evangelista objiciunt in sabbatum translatum fuisse Pascha, ea videlicet ratione, quod ipse dicat [4] de eodem sabbato : « Erat enim magnus dies ille sabbati ; » quod ea de causa dictum putant, quasi in eam diem Pascha translatum esset. Respondeant velim, qua ratione idem Evangelista ultimum diem Scenophegiæ æque magnum appellet, dicens [5] : « In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat dicens : Si quis sitit, etc. » Nihil est quod dicant : nisi forte, quod sicut prima dies, ita et novissima a lege æque sanctificari juberetur [6]. Qua ratione et nos etiam dicere possumus, dictum esse magnum diem sabbati, quod non tantum sabbatum esset, sed etiam secunda Paschæ diceretur ; sicque unam eamdemque diem duplici auctam celebritate, magnam esse merito nuncupatam. Reperies ejusmodi nomenclaturam apud Isaiam [7], secundum Septuaginta interpretes, sicut citavit Tertullianus his verbis [8] : « Neomenias vestras, et sabbata, et diem magnum non sustinebo. » Idemque Tertullianus in illa verba Pauli ad Galatas : « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos, et sabbata, ut opinor, et cœnas puras, et jejunia, et dies magnos. » Hæc satis de his quæ ex Joanne evangelista erant objecta : quibus exploratum habetur, ipsum nihil a cæteris dissentire, imo illis esse in omnibus consentien-

[1] Luc. XXIII. — [2] Matth. XXVIII. — [3] Marc. XV. — [4] Joan. XVIII. — [5] Abul. II. part. def. c. 8. — [6] Num. XXVIII. Paralip. XXX. et XXXVIII. — [7] Deut. XVI. — [8] Paralip. XXX. et XXXV. — [9] Joan. XIX.

[1] Act. XII. — [2] Exod. XII. — [3] Joan. XIX. — [4] Idem. ibid. — [5] Idem VII. — [6] Levit. XXIII. — [7] Isaiæ I. — [8] Tert. advers. Marcion. lib. V. c. 4.

tem, quippe qui expresse testetur [1] eadem ipsa sexta die fuisse Pascha, dum verba Pilati reddens, hæc ait : « Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in Pascha. »

32. Hæc cum expresse quatuor Evangelistæ testentur; alia rursus objiciunt, qui dicunt Pascha in sabbatum esse translatum; nimirum quod in concilio seniorum [2] fuerit illa omnium sententia, ne in die festo Jesus esset tenendus et occidendus, scilicet ne tumultus fieret in populo : quod illi non religionis causa, sed ut commodius fieret, istud ipsum visi sunt consultasse. Verum postquam Judas (ut dictum est) accessit ad principes sacerdotum, et suum officium pollicitus est : nihil melius nec opportunius rati, quam quod Judas spopondisset, ab ea sententia discesserunt. Ille vero [3] quærebat opportunitatem, quomodo eum traderet : et quominus tumultus fieret in populo, noctu et extra civitatem id faciendum putavit, ut sic Judæis omnibus satisfaceret, nimirum ut sine tumultu populi Dominus Jesus teneretur ac duceretur. Instant rursum, non licuisse Judæis Paschatis festo Christum crucifigere. Sed satis redarguuntur ex ipsa Judæorum consultatione, qui meditantes necem Christi, nullam habuisse rationem diei festi visi sunt, cum dicerent abstinendum esse ne id fieret in die festo, non pietatis ergo, sed ne tumultus fieret in populo. Cæterum Pilati ministerio id eos fecisse constat : nam a Pilati militibus tentus, et perductus, ab iisdem flagellatus, ac denique cruci affixus est. Nec etiam id alicujus momenti est, quod objiciunt ex Matthæo, quod dicat. « Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli. » Quasi id minime licuisset, si festa dies fuisset. Verum Evangelista nequaquam id eo die factum dicit; sed quod postea factum fuit insinuat. Porro quod ad concilium spectat, non videtur fuisse lege vetitum, quominus festo die simul coirent, et comitia agerent, nam ipso sabbato, quo duplex erat solemnitas, simul convenisse, ac Pilatum adiisse; atque apud eum de custodiendo sepulcro egisse, Matthæus [4] testatur.

33. Urgent adhuc ea ratione : Quomodo, inquiunt, si festum Paschatis fuisset, licuisset ad sepulturam Domini sindonem emere [5], et myrrhæ et aloes quasi libras centum parare [6]? Sed cum dicant Evangelistæ [7] hæc facta esse a Joseph ab Arimathia, cum sero jam factum esset, nihil est quod pertineat ad diem Paschæ, qui jam (ut diximus) Judæorum more ab ipsa hora nona elapsus esset, et jam sabbatum incepisset. Et quamvis Marcus sero illud, non sabbatum, sed parasceve, quæ erat ante sabbatum, nominet, tamen id factum constat solito more : nam quantumlibet festa dies inciperet ab hora nona, tamen reliqua pars ejus diei usque ad occasum solis non denominabatur a die sequenti, sed præcedenti : sicut videmus toties esse repetitum in divinis scripturis; agnum occidendum esse decima quarta luna ad vesperam; cum tamen illa vespera non ad quartam decimam lunam spectaret, sed ad diem sequentem, quam (ut dictum est) post horam nonam auspicari Judæi horum temporum consueverunt. At cum dicant Evangelistæ sindonis emptionem et aromatum mixturam vespere factam esse, ac sic sabbati die, non tamen putamus hominem maxime pium Moysi legem transgressum esse; nam ministerium sepulturæ non videtur fuisse lege prohibitum festo die, cum Tobiam [1] constet id ipsum fecisse. Nec aliquem puto dicere jure posse, opera legis festo die esse vetita : ut cum lex mandat infantulum circumcidendum esse octava die; nam si in sabbatum ea dies incidisset, nihil erat impedimento quominus infans circumcideretur. Lege [2] etenim etiam sancitum erat, ut qui in patibulo appensus esset, eadem die sepeliretur : de qua lege agens Philo [3], id consuevisse fieri ante solis occasum testatur. Si licebat igitur die festo sepeliri defunctum; utique et cætera concessa erant quæ ad illud opus conducere videbantur : porro testatur Evangelista [4], eo modo quo sepultus est Dominus, consuevisse Judæos suos mortuos sepelire, sicque nihil in sepultura Domini factum esse constat contra legem et morem.

34. His ergo in hunc modum de effictio commento translati Paschatis ex Judaicis fabulis confutatis : jam videamus quam firmiter atque constanter mandaverit Deus [5] servari, ne alia die quam quarta decima luna ad vesperam sacrum Pascha celebraretur. Usque adeo id ratum atque inviolabile esse voluit : ut si qui, eo quod essent immundi, ea illud celebrare non possent, non in sequentem, tertium quartumve diem id illis facere permiserit, sed expectare eos eamdem quartam decimam lunam mensis secundi præceperit. Sic videmus tempore [6] Ezechiæ regis, cum legitima ex causa, ob raritatem scilicet sacerdotum, Pascha in aliam diem transferendum esset, nonnisi ex legis instituto in decimam quartam lunam secundi mensis esse dilatum. Facessant igitur qui ex revelationibus quibusdam inanibus, et commentitiis scriptis nomine Gamalielis vel aliorum, ac denique ex simulato Judæorum concilio, de translato Paschate novam in Ecclesiam Dei invexerunt opinionem; quam quidem permultis ac gravibus disertisque rationibus et Patrum testimoniis confutat ac rejicit noster Marcellus, litteris ecclesiasticis excultissimus, in commentario quem diserte admodum scripsit de Horis canonicis, ubi hanc pertractantem quæstionem eodem tempore quo nos istæc scriberemus, in omnibus nobis consentientem invenisse, gavisi sumus, atque grato accepimus animo. Quod si quis hæc uberius tractata cupit, ipsum consulat : nostri enim instituti ratio non patitur his diutius immorari.

35. His igitur firmiter stabilitis, sileant et ii qui Pascha intercisum fuisse tradunt, dicuntque alia die agni comestionem, alia vero festum ipsum esse celebratum : taceantque qui dixerunt non communne cum cæteris Dominum pascha celebrasse, sed pri-

[1] Joan. XVIII. — [2] Matt. XXVI. — [3] Ibid. — [4] Matt. XXVII. — [5] Mar XV. — [6] Joan. XIX. — [7] Matt. XXVII. Marc. XV.

[1] Tob. II. — [2] Deut. XXI. — [3] Philo de Spec. leg. — [4] Joan. XIX. — [5] Num. IX. — [6] 2. Paral. XXX.

vatum, illudque anticipatum egisse. Stet vero firma sententia, quatuor Evangelistarum et totius divinæ Scripturæ attestatione suffulta : Dominum nostrum Jesum Christum luna decima quarta ad vesperam commune Judæis omnibus egisse pascha, illud ipsum etiam Judæis cæteris celebrantibus ; nullamque causam vel ipsius anticipandi, vel intercidendi, aut denique transferendi intercessisse. Congruit et historiæ veritas sacro mysterio ; ut ille ipse agnus, qui venit peccata omnium et culpas, licet integerrimus et innocentissimus, sibi assumere, ipso Paschatis die pro salute omnium immolaretur in cruce. Sed hæc quantumlibet longiora, majori qua licuit brevitate contraximus. Nunc jam cætera, quæ ad historiam pertinent enarremus.

36. Vespere [1] autem facto, Pascha celebraturus Dominus domum venit, discubuit cum duodecim, agnum comedit, lavitque pedes illorum, et de humilitate servanda eosdem admonuit, ac denique sacramentum augustissimum Eucharistiæ instituit : hæc pluribus Evangelistæ. Factam esse ablutionem pedum ante sacræ Eucharistiæ institutionem, sed post esum agni, facile persuademur ex multis, quæ inferius explicabimus. Scimus tamen aliquos existimasse, Dominum nostrum, primum omnium, antequam etiam comederit agnum, lavisse pedes Apostolorum : quod etiam probari posse videtur ex multis, et ex eo in primis, quod apud Lucam [2] olim exprobrans Dominus Simoni dixit : « Intravi domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti. » Hoc idcirco, quod statim post ingressum convivarum pedes lavari esset in usu : hospitibus enim ingredientibus ejusmodi officium exhiberi solitum esse, de Abraham et Lot testatur divina [3] Scriptura : inde vero sic lotis mensa apponebatur : unde et illud libri Judicum [4] : « Postquam laverunt pedes suos, recepit eos in convivium. » De Romanis nulli est dubium, lotos prius in balneo accumbere consuevisse ; quod si loti non essent, pedes saltem lavabant : unde illud Plauti [5] : « Locus hic tuus est, hic accumbe : ferte aquam pedibus, præbe tu puer. »

37. Sane quidem ex quo Judæi a Romanis subjugati sunt, more Romano cœnare didicisse, eruditus vir meique amantissimus Petrus Ciacconus dignæ memoriæ, in brevi illa, sed non brevis eruditionis tractatione, quam scripsit de modo convivandi apud priscos Romanos, pluribus docet : nimirum, quod sicut illi, Judæi quoque in conviviis lavarentur, ungerentur, veste cœnatoria uterentur, itemque accumberent, et non sederent, et alia id genus. Verum quod hæc illi a Romanis acceperint, affirmare non auderem : nam eumdem fere epulandi usum apud Indos servatum esse, apud quos nunquam Romani suo imperio pervenerunt, Philostratus [6] auctor est. Testimonio insuper divinæ Scripturæ [7] describentis convivium Assueri regis, exploratum habetur, convivas illos super lectulos accubuisse, qui erant aurei et argentei, super pavimentum smaragdino et pario lapide stratum dispositi. Vetus esse triclinii nomen et usum apud Hebræos, de Samuele eadem agens divina Scriptura testatur, dum ait [1] : « Assumens itaque Samuel Saulem, et puerum ejus, introduxit eos in triclinium, et dedit eis locum in capite. » Accumbentes item consuevisse convivari Judæos, multa sunt exempla, ut cum dicitur de Tobia [2] quod cum fecisset convivium contribulibus suis, cum accubuisset, et de Judæo, quod occisus in platea jaceret, nuntium accepisset, statim exiliens de accubitu suo, relinquens prandium, jejunus pervenit ad corpus, et infra iterum de discubitu.

38. Cæterum quod spectat ad ipsam pedum lotionem, de qua agimus, factam tunc esse post cœnam agni existimamus, multis iisdemque efficacibus rationibus persuasi : atque in primis, quod Joannes expresse dicat, id contigisse cœna facta, ac rursum Dominum e cœna surrexisse, accepisse linteum, et lavisse pedes Apostolorum : quantumlibet illud, cœna facta, hoc est, cœna parata, aliqui sint interpretati. Quod vero dictum est, ipso ingressu domus, solitos esse convivarum pedes lavari : id quidem verum esse dicimus, cum qui accubituri erant, non essent loti, ut idem qui supra auctor exacte demonstrat : verum cum convivæ loti essent, absque alia mora recumbere consuevisse, idem docet. Lotos vero fuisse discipulos Domini, satis expressisse videtur Jesus, cum dixit Petro [3] : « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, et est mundus totus. » Sane quidem solitos fuisse Judæos in paschali convivio iterum lavare pedes ac manus, ex libro Rituali Hebræorum constat; cujus rei illa habetur expressa ratio, quod ejus convivii duplex esset cœna conjuncta, vel, si dicere velimus, unius cœnæ duplex mensa ; in cujus priori esus agni, in posteriori vero cærimonia agebatur azymorum. Porro non tantum in Paschate, sed et in aliis maximis Judæorum solemnibus diebus, ut Pentecoste, et Scenopegia, ejusmodi duplices cœnas exhiberi consuevisse, ex canone Ritualis eorumdem apparet. Sed ea erat inter eas differentia, quod in aliis semel tantum pedes lavarent, in paschatis cœna iterum, primum scilicet ante esum agni, postea vero ante secundam mensam et cærimoniam azymorum. His igitur in hunc modum se habentibus, cum ritus paschalis, qui tunc penes illos in usu erat, bis lavari pedes exposceret : primam pedum lotionem ante esum agni factam esse, dicere opus est ; secundam vero a Domino ante secundam mensam. Verum ex verbis Domini, qui dixit Petro : « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet ; » in omnibus lotos accubuisse in prima mensa discipulos (ut dictum est) nisi ea verba ad baptismi mysterium referamus, opus est affirmare. Primam igitur illam agni cœnam jam fuisse consumptam, cum inde consurgens Dominus lavit pedes discipulorum, illud etiam certo persuadet, quod idem Joannes [4] scribit his verbis : « Surgit a cœna,

[1] Matt. XXVI. Mar. XIV. Luc. XXII. Joan. XIII. Concord. c. CXXIX. et CXXX — [2] Luc. VII. — [3] Gen. XVIII. XIX. et XLIII. — [4] Judic. XVIII. — [5] Plaut. in Persa. — [6] Philost. in vita Apol. lib. III. — [7] Esther. I.

[1] I. Reg. IX. — [2] Tob. II. — [3] Joan. XIII. — [4] Ibidem.

et ponit vestimenta sua : et cum accepisset linteum, præcinxit se, etc. »

39. Quod vero dicatur Dominus posuisse non vestimentum, sed vestimenta sua, cum pedes discipulorum lavit, par est credere, eum in veste cœnatoria remansisse : absque ejusmodi enim veste Judæos accumbere, religio erat : quod plane idem Dominus [1] demonstrat in parabola illa de nuptiis filii regis, in qua male mulctatus legitur ille, qui sine veste cœnatoria, quam ob nuptias nuptialem appellat, discumbere præsumpsisset. Sed non cœnatoria tantum indutum veste, sed majoris decoris gratia propriis super indutum vestimentis Dominum cœnasse, putandum : nam et palliatos atque togatos convivas interdum accumbere solitos, diserto viro Fulvio Ursino, quibus id monstret, non desunt exempla [2]. Apostolos etiam eadem indutos veste in cœna accubuisse credendum. Sindon enim esse solebat, eademque prolixa, ut merito fugam arripiens, abjecerit eam adolescens ille existimatus [3] Joannes evangelista, qui, quod (ut creditur) mœrore oppressus non recepisset vestimenta sua, ut erat in mensa, remansit amictus sindone super nudo. Ejusdem plane generis fuisse vestes illas cœnatorias non tantum pluribus antiquorum auctoritatibus, sed ex ipsis tricliniaribus mensis marmoribusque sculptis idem auctor facile monstrat. Sic igitur cum dicat Evangelista post ablutionem pedum Jesum recepisse vestimenta sua, satis significat, absoluta jam cœna, lotisque pedibus discipulorum, cœnatoriam vestem exuisse, ac propriam induisse. Aliud enim longeque a priori diversum cum ipse suis esset exhibiturus convivium, diverso etiam a solito cœnandi habitu, decentiori cultu (ut tantum mysterium exposcere videbatur) illud sibi instituendum putavit. Novum ergo Dominus paraturus convivium (quod convivatoris videbatur esse munus) primum omnium convivarum voluit lavare pedes, ac subinde divinum illud ferculum propinare. Sed antequam de hac secunda agamus mensa, de prima quæ imago quædam videbatur esse secundæ, ac de ipso in cœna accubitu, quid idem auctor scripserit referamus.

40. Constat Joannis [4] evangelistæ assertione ipsum dilectum præ cæteris a Christo discipulum, in sinu Domini in eadem cœna recubuisse. Quid autem sit in mensa in sinu recumbere, cum idem qui supra auctor pluribus demonstrasset, ac prius ostendisset Judæos in mensa more Romano accumbere consuevisse, hæc ait : « Romani liberos suos, aut quos caros habebant, in conviviis infra se, hoc est, in sinu suo, collocabant : nam id esse in sinu recumbere, superius ostendi. Et Joannes Christo maxime carus, in ipsius sinu recubuit, et in ejus pectore se quam familiariter composuit, dum ex eo quærit quis illum esset traditurus. Ambrosius [5] ad illud : Cecidit in collum ejus : Nonne, inquit, tibi videtur Christum cecidisse in collum Joannis, quando erat Joannes in sinu Jesu cervice recumbens reflexa? et ideo Verbum apud Deum vidit, qui erectus est ad superna. » Addit ille : Regem sacrorum, qui apud Romanos maximæ dignationis erat inter pontifices, summum locum in pontificalibus cœnis occupare solitum, neminemque supra eum accubare diximus. Et in his pontificalibus cœnis, Christus vere rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedech eumdem locum occupat, nec quisquam super eum accubat : alioquin non potuisset olim Maria Magdalena in domo Simonis alabastrum unguenti effundere super caput ipsius recumbentis, si in medio loco accubuisset ; aut ipse Joannem in sinu habere, si in imo. Romani non raro quini in lectis discumbebant : quod idem auctor pluribus monstrat. Et Christi discipuli (ut verisimile est) quini in singulis lectis discubuere, in reliquo autem tres tantum, ipse nempe, et Joannes [1] et Petrus : is enim veluti proximus Joanni innuit, ut ex Domino auctorem tanti facinoris quæreret. In commune illi vescebantur, ut ex Plutarcho retuli ; et hi in commune vescuntur, omnesque in eamdem patinam manus porrigunt : « Qui intingit, inquit Dominus [2], mecum manum in paropside, hic me tradet ; » et post multa : « Denique ut omnia, quemadmodum dixi, semel ostendam ex Romanorum moribus tracta, qui convivis abeuntibus grata et pretiosa solebant apophoreta conferre : liberalissimus ac sui nimium profusus Dominus, ex hoc mundo ipse discedens, pretiosissimum corpus suum et sanguinem convivis in apophoretis dedit, ut sibi haberent, et secum domum deducerent, et iter ingredientibus etiam pro viatico foret. » Hæc de his ille. Sed qui uberius hæc scire cupit, libellum de ea re ab ipso accurate conscriptum petat.

41. Verum quod ad hanc agni cœnam spectat : his admodum adversari ea videntur quæ lege statuta essent, cum agnum ipsum paschalem astantibus, non vero recumbentibus esse comedendum jubetur. Sed qui antiquum illum commentarium Hebræorum legerint, quem Ritualem librum seu Cærimonialem appellant, plane intelligent fuisse usum illum intermissum et antiquatum a tempore exilii Babylonici. Et ne recedamus a superius dictis; ratione accubitus Joannis, qui in ea cœna primum locum post Christum obtinuit, suborta esse videtur in eadem cœna illa inter Apostolos contentionis occasio, quis eorum [3] videretur esse major; dum viderent cæteri, in cœnæ illius accubitu omnibus prælatum esse Joannem.

42. *Contentio Apostolorum de primatu, quando.* — Est observatione dignum nunquam Apostolos de primatu quæstionem movisse, nec indigne tulisse Petrum præpositum cæteris esse : verum haud æquanimiter tolerare potuisse, Joannem vel Jacobum fratres apud Christum primos haberi. Hinc videas eosdem Apostolos eadem indignatione percitos, cum mater ipsorum pro duobus filiis suis dextram et si-

[1] Matt. XXII. — [2] Ful. Urs. in Append. ad opus de Triclin. Petr. Ciacc. — [3] Ambros. in Psal. XXXVI. Greg. in Moral. et alii. — [4] Joan. XIII. — [5] Ambros. in c. XV. Lucæ.

[1] Joan. XIII. — [2] Matt. XXVI. — [3] Luc. XXII.

nistram in regno petiit; de quibus hæc Marcus [1] : « Et audientes decem indignati sunt de Jacobo et Joanne. » Rursus etiam, cum iidem selecti a cæteris ducti essent a Domino una cum Petro in montem Tabor : « Intravit, inquit Lucas [2], cogitatio in eos, quis eorum major esset. » Imo, ut ait Marcus [3], et in via inter se disputaverunt, quis eorum major esset. Cæterum quantumlibet vidissent Petrum omnibus a Domino prælatum, ac prærogativis quamplurimis auctum; nunquam tamen id infenso animo tulisse sunt visi. Porro quantumlibet Joannes primum locum post Christum accepisset in mensa, tamen in pedum ablutione cæteris Petrum esse præpositum, primumque omnium Jesum pedes Petri lavisse, S. Augustinus [4] testatur; quod et multis etiam rationibus demonstratur [5]. Sed de his hactenus.

43. *Ritus in institutione Eucharistiæ observati.* — Cæterum, ut quæ scripta sunt ab Evangelistis de sacratissimæ Eucharistiæ institutione facilius intelligantur, operæ pretium existimavi hic intexere quæ in antiquo Hebræorum libro Rituali habentur. In canone enim eorum hæc continentur : In paschali convivio, posterior quæ esset mensa, non ut in aliis dierum festorum secundis cœnarum mensis bellaria apponebantur, sed tantum a lege statutus cibus, nimirum primo loco embamma ex intybis et lactucis agrestibus factum, aliisque rebus conditum : inque eum primum paterfamilias intingebat offam azymam, mox cæteri, sicque consumebatur. Deinde idem paterfamilias tortam azymam (seu, ut alii textus habent, dimidiam) sub mappa hactenus servatam, in frusta frangebat; in tot particulas illam dividens, quot essent in cœna discumbentes, sicque divisam singulis porrigebat : quo facto, ipse poculum degustatum tradebat proximo, ille secundo, donec poculum per totum convivium circumferretur. Insuper quoniam secundæ illæ mensæ Judæorum erant ob accepta beneficia ad gratias Deo agendas potissimum comparatæ : cum in cæteris secundis mensis esset usitata quædam communis benedictionis formula, in paschali secunda mensa post illam benedictam, cum distribueretur torta azyma, hæc verba idem paterfamilias dicebat : « Iste est panis ærumnæ, quem comederunt patres nostri in terra Ægypti : quisquis esurit, accedat et peragat pascha. » Post hæc idem accepto poculo benedicebat his verbis : « Benedictus es Domine, qui fructum vitis creasti, etc. » sicque delibatum (ut dictum est) poculum tradebat proximo, ille secundo, et sic deinceps : hæc ex libro rituali Hebræorum. Cæterum (quod est notatu dignissimum) non tantum apud Judæos vetus illa erat consuetudo, ut in secundis mensis sic libantes gratias Deo agerent, sed et Gentiles ipsi in iisdem secundis mensis merum libarent diis, et alia sacra facerent, ut Athenæus [6] tradit, et alii : sed in his non immoramur. Hæc igitur ex rituali veteri Hebræorum libro accepta, quantum conferant ad ipsam evangelicam historiam de cœna Domini intelligendam, facile perspici potest. Dominus enim, servato eo ipso antiquo Judæorum ritu, illud effecit, ut novis benedictionibus additis novum institueret sacramentum; et quæ in memoriam veterum beneficiorum fuerant instituta, in commemorationem omnium præstantissimi noviter accepti beneficii mutarentur.

44. Quod vero (ne longius digredi videamur, quam res postulet) nonnulli dicunt, post ablutos discipulorum pedes, iterum recumbentem Jesum cum suis, quod reliquum erat cœnæ agni absumpsisse (volunt enim Dominum inter cœnandum a mensa recessisse) ex superius dictis arguuntur satis; atque ex eo etiam, quod lege divina statutum erat, agnum paschalem comedendum esse festinanter [1] : qua ex parte certe Dominus legem minus implesset, si agno ex parte comesto, e mensa recessisset, pedesque discipulorum lavisset, ac post longam moram [2] ad esum agni iterum rediisset. Unde quod dicit Matthæus [3] : « Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit; » et quod Marcus [4] ait : « Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, et benedicens fregit; » idem est ac si dixisset, Recumbentibus illis : hæc etenim in hunc modum esse intelligenda, Lucas aperit, dum testatur Eucharistiam esse institutam post cœnam, dicens [5] : « Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic est calix, etc. » quod et ipse testatur Paulus [6] scribens ad Corinthios.

45. Quod vero, ablutione pedum facta (ut tradit Joannes [7]), imo (ut testatur Lucas [8]) post institutam Eucharistiam, de discipulo proditore Dominus sermonem habuisse dicatur, Matthæus [9] vero et Marcus [10] ante mysticam illam mensam id contigisse tradant : nihil prorsus est absurdi, de ea re bis in priori, ac inde posteriori mensa (hoc discrimine cœnam ab esu Eucharistiæ placet distinguere) Dominum esse locutum, cum præsertim de perditione illius adeo sollicitus esset; dicente de se Apostolo [11] : « Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. » Constat ex his itaque cœnam Domini (sic enim Patres [12] appellare consuevere institutionem sacratissimæ Eucharistiæ; idemque esse manducare cœnam Dominicam, quod Eucharistiam sumere, Augustinus [13] demonstrat : licet ea voce, ut aliis, abuti soleant Novatores) fuisse distinctam a cœna agni paschalis, ac post illam fuisse administratam. In qua primum illud sacramentum ineffabile est institutum, quo transsubstantiatio fit panis et vini in carnem et sanguinem Christi, in ipsum Christi corpus sub utraque specie integrum. Tunc et Apostoli, cum ipsis Dominus præcepit id ipsum facere in sui memoriam, sacerdotes sunt facti, atque ipsum

[1] Marc. x. — [2] Luc. ix. — [3] Marc. ix. — [4] August. in Joan. c. xiii. — [5] Jans. Conc. c. cxxx. — [6] Athenæus lib. i. c. 9.

[1] Exod. xii. — [2] Jans. Conc. c. cxxx. cxxxi. — [3] Matt. xxvi — [4] Mar. xiv. — [5] Luc. xxii. — [6] 1. Cor. xi. — [7] Joan. xiii. — [8] Luc. xxii. — [9] Matt. xxvi. — [10] Mar. xiv. — [11] Philip. iii. — [12] Omnes qui interpretati sunt locum 1. Corin. xi. — [13] August. de ser. Dom. in mont. lib. ii. c. 7.

sacrificium quod offerrent, est ordinatum. Id Apostoli ipsi, id Patres omnes, id traditio ecclesiastica, atque ipsa catholica fides ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ prædicavit, et hactenus profiteri non desinit.

46. Atque ut de his singulis (quod instituti ratio postulat) breviter interea agamus, in hujus sacramenti institutione in primis considerandum est ipsum tempus. Cum enim ipsa prima die azymorum, decima quarta luna ad vesperam, cum Pascha secundum legis Moysi ritum ageretur, post esum agni sacra Eucharistia fuerit instituta, nulla est dubitatio esse confectam in azymis, et non in fermentato : quem etiam ritum servatum esse ab Apostolis, ac eorum successoribus, Epiphanius [1], quantumlibet (ut dictum est superius) ipse dicat legitimum pascha esse a Domino anticipatum, agens contra Ebionæos hæreticos, qui primi fuerunt Apostolorum temporibus (Ebion enim primus post Simonem magum ab Ignatio [2] recensetur hæresiarcha), testatur, sic dicens : « Mysteria autem faciunt ad imitationem sanctorum in Ecclesia, ab anno in annum, per azymos, hoc est non fermentatos panes. » Hæc ille. Si igitur illi ad imitationem sanctorum in Ecclesia in azymis mysteria conficiebant (hoc enim nomine antiqui Eucharistiam nominabant) nulla est dubitatio majores omnes eumdem servasse ritum, ut in azymis eadem mysteria sacrosancta confecerint. At unde hoc illi, nisi a suis ipsorum patribus, Apostolis Domini, et illi a Christo id facere didicissent? Sed in his non immoramur.

47. *Nomina Eucharistiæ.* — Agedum, antequam de re ipsa agamus, quibus nominibus majores nostri consueverint sacram Eucharistiam nuncupare, quo ex ipsis nominibus tanta res facilius cognoscatur, adducamus in medium. In primis, habito respectu ad fideles, qui eam accipientes Christo per omnia maxime uniuntur, eodem nomine quo nos in præsentiarum utimur, communionem seu communicationem ab Apostolis illam esse dictam, fidem facit Paulus Apostolus, dum ad Corinthios scribens, hæc ait [3] : « Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? » Lucas [4] item in Actis : « Erant, inquit, perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis. » Insuper ob admirabilem ac ineffabilem rerum divinarum secretam quamdam conjunctionem, a Græcis μυστήριον, a Latinis vero Sacramentum invenies nominatam. Tertullianus [5] plane Eucharistiæ sacramentum appellat, et alii [6] post eum. Nomen vero Eucharistiæ a gratiarum actione deductum, commune esse reperitur ex æquo Græcis pariter ac Latinis. Rursus etiam quoniam Dominus [7] dixit : « Pater meus dat vobis panem de cælo verum : Panis enim verus est, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo ; » ea ratione Ignatius [1] Apostolorum discipulus ipsam Eucharistiam, Panem Dei, Panem cælestem frequenter appellat ; et ad Romanos scribens hæc ait : « Non gaudeo corruptibili nutrimento, nec voluptatibus hujus vitæ : Panem Dei volo, Panem cælestem, quæ est caro Christi Filii Dei. »

48. Eadem igitur ratione, quatenus continet ipsum Christi corpus, majores idem Sacramentum appellare consueverunt Corpus Christi. Ejusmodi nuncupationem sæpius a Tertulliano usurpatam invenies, ut cum ait [2] in libro de Oratione : « Quod oratio solvenda sit, Corpore Domini accepto ; » et paulo post : « Accepto Corpore Domini et reservato, » et [3] in libro de Idolatria : « Eas manus admovere Corpori Domini ; » et alibi [4] : « Caro Corpore et sanguine Christi vescitur, ut anima Deo saginetur; » et de Pudicitia [5] sic : « Opimitate Domini Corporis vescitur. » Sunt de his alia innumera aliorum testimonia, Cypriani, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, et aliorum, quæ præterimus. Istud ipsum sacramentum, quod non esset cibus omnibus communis, sed Caro Christi oblata pro sæculi vita, ea ratione Africani fideles Vitam proprio nomine dicere consueverunt; unde Augustinus [6] : « Optime, inquit, Punici Christiani baptismum ipsum, nihil aliud quam salutem ; et sacramentum Corporis Christi nihil aliud quam Vitam vocant. » Demum habito respectu, quod pro peccatis hostia offertur, Oblatio, Sacrificium, Liturgia ac Missa dicta antiquitus reperitur. Sed de his suo loco paulo inferius.

49. Quod autem rei veritate, non per figuram, vel similitudinem, allusionemve, vel quovis alio modo fictitio, ipsa Eucharistia sit illud ipsum vivificum corpus Christi, quod natum de sanctissima Virgine, in ara crucis oblatum est, et ineffabili quodam modo manentibus specierum panis et vini accidentibus in ipsum transsubstantiatum, quod semper catholica veritas est professa, ex innumeris sanctorum Patrum locis, aliisque firmissimis rationibus esset facile demonstrare. Cæterum cum sciamus complures disertissimos ac integerrimos, atque de fide catholica optime meritos viros, eo argumento commentarios fere innumeros omni prudentia, doctrina, ac fide sincera cumulate refertos, facilitate illustratos, ac denique (ut multa paucis complectar) plane divinos, suggerente id iis Spiritu sancto, conscripsisse : supervacaneum existimamus, ac lectori onerosum, eadem hic repetere, vel aliqua iis velle addere : illos igitur consulant omnes quicumque earum rerum cupidi sunt, eo se conferant, ac tanquam ad sacram quamdam anchoram confugiant, adversus pravorum dogmatum in nostram fidem adeo certam atque firmiter stabilitam vibrata venenosa tela.

50. Nos interim ne lectorem frustremur, cum præfando polliciti simus in nostris Annalibus, more majorum, Christianæ religionis institutorum origi-

[1] Epiph. hær. XXX. — [2] Ignat. in epist. ad Philadelph. — [3] I. Cor. X. — [4] Act. II. — [5] Tertull. de corona milit. — [6] Ambr. in lib. de Sacr. Aug. l. de pec. merit. cont. Pelag. l. I. c. 24. et alibi sæpius. — [7] Joan. VI.

[1] Ignat. epist. XV. — [2] Tertull. de orat. c. ult. — [3] Tertull. de Idol. c. VII. — [4] Idem de resur. carn. c. VIII. — [5] Idem de pud. — [6] Aug. de pecc. merit. contra Pelag. lib. I. cap. 24.

nem ac firmitatem repetere et intexere, hæc libando potius, atque summis labris (ut dicitur) degustando, quam fusius tractando (ne jejunum penitus lectorem abire sinamus) illud unum modo dicemus de Eucharistia, quatenus est sacrificium a Domino institutum, ac sacerdotibus novæ legis traditum offerendum. Tam ampli sacerdotii ac sacrificii symbola cum mille fere modis fuerint olim per veterem legem divinitus præmonstrata atque prædicta, satis sit in præsentiarum illa paucis commemorasse, quæ in rege et sacerdote Melchisedech sunt quibusdam non obscuris certe figuris expressa, atque oraculo prophetico consignata; dicente de Christo David, et quid dico David? imo ipso Deo Patre : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Unde in hanc sententiam Cyprianus [1] : « Item, inquit, in sacerdote Melchisedech sacrificii Dominici sacramentum præfiguratum videmus, secundum quod divina Scriptura testatur, et dicit [2] : Et Melchisedech rex Salem, protulit panem et vinum. Fuit autem sacerdos Altissimi, et benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat Spiritus sanctus in Psalmis, ex persona Patris ad Filium dicentis [3] : Ante Luciferum genui te : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui ordo utique hic est de sacrificio illo veniens, et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem et vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus, et sanguinem ? » Hæc Cyprianus.

51. Cum vero idem Dominus istud ipsum Apostolis suis faciendum præcepit : satis expressit suum sacerdotium et cum eo sacrificium voluisse ad posteros propagari. Unde idem Cyprianus [4] de iisdem agens, hæc subdit : « Si Jesus Christus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Patri seipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem præcepit, utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur; et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si incipiat offerre secundum quod ipsum Christum videat obtulisse ; » et inferius : « Et quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus (passio enim Domini sacrificium est quod offerimus), nihil aliud quam quod ille fecit, facere debemus. »

52. *Apostolorum sacrificia.* — Id ipsum fecisse Apostolos, et universam Ecclesiam ab illis edoctam in universo mundo facere perseverasse, Irenæus [5] Polycarpi Joannis apostoli discipuli auditor testatur sic dicens : « Suis discipulis Dominus dans consilium primitias Deo offerre ex suis creaturis non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum qui ex creatura panis est, accepit, et gratias egit, dicens : Hoc est corpus meum ; et calicem similiter, qui est ex ea creatura quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est ; et novi testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo; » et inferius [1] : « Igitur Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, et acceptum est ei ; » et post multa, dum in hæreticos invehitur : « Quomodo, inquit, constabit eis, cum panem in quo gratiæ actæ sint, corpus esse Domini sui, et calicem sanguinis ejus, si non ipsum Fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum ejus? Quomodo autem rursus dicunt carnem in corruptionem devenire et non percipere vitam, quæ a corpore Domini et sanguine alitur? Ergo aut sententiam mutent, aut abstineant offerendo quæ prædicta sunt. Nostra autem consonans est sententia Eucharistiæ, et Eucharistia rursus confirmat sententiam nostram. Offerimus ei, quæ sunt ejus, congruenter communicationem et unitatem prædicantes carnis et spiritus. Quemadmodum enim qui est e terra panis, percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena et cælesti : sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam, jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. Offerimus autem ei, non quasi indigenti, sed gratias agentes donationis ejus, et sanctificantes creaturam. » Itemque alibi hæc in eamdem sententiam, agens adversus eosdem hæreticos carnis resurrectionem negantes : « Quando ergo, inquit [2], et mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostræ substantia : quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine et corpore Christi nutritur, et membrum ejus? » Hæc Irenæus [3] martyr, Apostolorum temporibus proximus, et discipuli Apostolorum auditor.

53. Ignatius [4] ipso antiquior, Apostolorum discipulus, sacerdotes novæ legis consuevisse sacrificium offerre, sæpe testatur, et de ipsa Eucharistia ad Philadelphios in hunc modum scribit : « Obsecro vos, ut una fide, una prædicatione, una Eucharistia utamini : una est enim caro Domini nostri Jesu Christi, et unus illius sanguis, qui pro nobis effusus est; et unus calix, qui pro omnibus nobis distributus est; unus panis, qui omnibus fractus est; unum altare omni Ecclesiæ, et unus episcopus cum presbyterorum collegio et diaconis conservis meis; » et ad Smyrnenses [5] : « Rata Eucharistia habeatur, quæ sub episcopo fuerit, vel cui ipse concesserit. Non liceat sine episcopo baptizare, neque offerre, neque sacrificium immolare ; » hoc ipsum aliud non esse, quam sacram Eucharistiam conficere, eamdemque panem esse cælestem, ac ipsam denique carnem et sanguinem Christi, ad diversos scribens inculcat. Quin etiam locum ejusdem Ignatii in dicta

[1] Cypr. ad Cæcil. ep. LXIII. edit. Pamel. — [2] Genes. XIV. — [3] Psal. CIX. — [4] Cypr. ad Cæcil. ep. LXIII. — [5] Iren. lib. IV. cap. 32.

[1] Iren. eod. lib. c. 34. — [2] Idem lib. V. c. 1. — [3] Iren. de Script. Eccles. — [4] Ignat. ep. IX. — [5] Idem. ep. X.

epistola ad Smyrnenses Theodoretus in Impatibili, tertio dialogo, ex verbis ipsius sic recitat : « Eucharistias et oblationes non admittunt; quod non confiteantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit. » Hæc Ignatius apud Theodoretum ; quæ miramur sive librariorum, sive interpretum vitio excidisse. Rursus idem ad Ephesios ait [1] : « Date itaque operam ut sæpius congregemini ad Eucharistiam ; » et in fine : « Obedientes episcopo et presbytero, frangentes panem unum, quod pharmacum immortalitatis est, mortis antidotum, vitam quoque Deo concilians per Jesum Christum, medicamentum purgans vitia, et omnia pellens mala. » Quid ergo is panis sit, planius ad Romanos his verbis explicat [2] : « Panem Dei volo, panem cælestem, quæ est caro Filii Dei. »

54. Justinus martyr [3], et ipse etiam Apostolorum temporibus vicinus, de ejusmodi Eucharistiæ sacrificio satis explicite in ea oratione, quam ad Antoninum Pium Augustum scripsit, loquitur in hæc verba : « Precibus finitis , mutuis nos invicem osculis salutamus. Deinde ei qui fratribus præest, offertur panis et poculum aquæ et vini : quibus ille acceptis, laudem et gloriam rerum universarum Patri, per nomen Filii et Spiritus sancti offert, et Eucharistiam sive gratiarum actionem, pro eo quod nos donis hisce dignatus sit, prolixe exequitur. Atque ubi ille preces et gratiarum actionem absolvit, populus qui adest omnis fausta approbatione acclamat dicens, Amen. Amen autem voce Hebræa, Fiat, significat. Præsidens vero postquam gratiarum actionem perfecit et populus universus approbatione læta eam comprobavit, qui apud nos vocantur diaconi atque ministri, distribuunt unicuique præsentium, ut participent eum, in quo gratiæ actæ sunt, Eucharistiam, panem, vinum, et aquam, et ad absentes perferunt. Porro alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia : quod nulli alii participare licitum est, quam veram esse nostram doctrinam credenti, lavacro propter remissionem peccatorum , et regenerationem abluto, et ita ut Christus tradidit, viventi. Non enim ut communem panem, neque communem potum, ista sumimus ; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Jesus Christus Salvator noster, et carnem et sanguinem salutis nostræ causa habuit : ad eumdem modum etiam eam alimoniam, in qua per preces Verbi ejus ab ipso profecti gratiæ sunt actæ, unde sanguis et caro nostra per mutationem aluntur, incarnati illius Jesu carnem et sanguinem esse, edocti sumus. Nam Apostoli in commentariis a se scriptis, quæ Evangelia vocantur, ita tradiderunt præcepisse sibi Jesum : Eum enim, pane accepto, cum gratias egisset, dixisse : Hoc facite in meam commemorationem : Hoc est corpus meum. Et poculo similiter accepto, et gratiis actis, dixisse : Hic est sanguis meus : ac solis ipsis ea tradidisse. » Hæc Justinus, de cujus excellenti doctrina et rerum ecclesiasticarum peritia, integritate, sanctitate, et fide, suo loco uberius dicturi sumus.

55. Plura hic essent intexenda ex Tertulliano et Cypriano loca , nisi nos nimia prolixitas ab hac re avocaret. Sane quidem sive Cypriani sit, sive alterius, certe tamen ejusdem ferme ætatis auctoris et probatæ fidei est commentarius ille de Operibus cardinalibus : ubi cum agitur de cœna Domini, de vero et vivifico sacrificio Eucharistiæ, deque vera certaque panis et vini in corpus Christi verum transsubstantiatione est verax atque fidelis assertio. Sed non est præsentis negotii, singulos orthodoxos scriptores commemorare, qui a temporibus Apostolorum usque in præsens in Ecclesia floruere : satis sit prædictorum antiquorum Patrum testimoniis recensitis, pauca addere, quæ postea celebriores in Ecclesia doctores in eamdem sententiam sunt locuti ; ac potissimum doctrina et pietate celeberrimus Hieronymus, sic dicens [1] : « Recurre ad Genesim, et Melchisedech regem Salem hujus principem invenies civitatis, qui jam tunc in typo Christi panem et vinum obtulit, et mysterium christianum in Salvatoris sanguine et corpore dedicavit ; » et rursum de ipsis christianis sacerdotibus [2] : « Absit, inquit, ut de ipsis quicquam sinistrum loquar, qui apostolico gradui succedentes , Christi corpus sacro ore conficiunt , et per quos nos christiani sumus ; qui claves regni cælorum habentes , quodammodo ante judicii diem judicant ; qui sponsam Domini sobria castitate conservant. » Idemque rursus alibi in hæc verba [3] : « Ad episcoporum et presbyterorum preces , Christi corpus sanguisque conficitur. » Idem ad Damasum de filio prodigo : « Christus, inquit, quotidie fidelibus immolatur ; » et alibi [4] : « Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus ; ipse conviva, et convivium ; ipse comedens , et qui comeditur : illius bibimus sanguinem , et sine ipso potare non possumus : et quotidie de sacrificiis ejus , de genimine vitis ejus veræ et vineæ Sorec, quæ interpretatur electa, rubentia musta calcamus. »

56. Non possum tacere Ambrosium [5], cum de eodem sacrificio his usus est verbis : « Ego, Domine, memor venerandæ passionis tuæ , accedo ad altare tuum , licet peccator, ut offeram tibi sacrificium, quod tu instituisti , et offerri præcepisti in commemorationem tui pro salute nostra. » Id quomodo conficiatur, alibi sic explicat [6] : « Tu forte dicis : Meus panis est usitatus. Sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum : ubi accesserit consecratio , de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruamus. Quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est , et cujus sermonibus? Domini Jesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laudem Deo deferunt : oratio præmittitur pro populo , pro regibus , pro cæteris. Ubi venitur ut conficiatur venerabile sacramentum , jam

[1] Ignat. ep. XIV. — [2] Idem. ep. XV. — [3] Just. mart. or. ad Anton. prope finem.

[1] Hier. ep. LXXXVII. — [2] Hier. ep. I. — [3] Hier. ep. LXXXV. ad Ev. — [4] Hier. ep ad Hedib. CL. q. 2. — [5] Ambros. orat. præp. ad Miss. I. — [6] Ambr. de Sacram. l. IV. cap. 4.

non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? nempe is quo facta sunt omnia. » Et paulo post : « Ego tibi ut respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem; dico tibi quod jam corpus est Christi : Ipse dixit, et factum est : ipse mandavit, et creatum est. »

57. Augustinus itidem de eodem ipso sacrificio hæc ait [1] : « Id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificiis veteris Testamenti, quæ immolabantur in umbra futuri : propter quod etiam vocem illam in psalmo decimo nono ejusdem mediatoris per prophetiam loquentis agnoscimus : Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi : quia pro illis omnibus sacrificiis et oblationibus corpus ejus offertur, et participantibus ministratur; » et alibi [2] de oblato eodem sacrificio ad pellendos dæmones hæc ait : « Rogavit nostros, me absente, presbyteros, ut aliquis eorum illo pergeret, cujus orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, rogans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio : Deo protinus miserante, cessavit. » Itemque alibi [3] : « Jam Christiani peracti ejusdem sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione, et participatione corporis, et sanguinis Christi. » Sed quomodo id fiat, alibi sic declarat [4], agens contra Faustum manichæum : « Noster autem panis et calix, non quilibet (quasi propter Christum in spicis et in sarmentis ligatum, sicut illi desipiunt), sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, etc. » Nonne eadem et Græci?

58. Cyrillus Hierosolymitanus de eodem sacrificio Catechesim mystagogicam [5] conscripsit, idemque de ejusdem veritate ac certitudine hæc ait [6] : « Non ergo consideres tanquam panem nudum, et vinum nudum : corpus enim est et sanguis Christi, secundum ipsius Domini verba; quamvis enim sensus tibi hoc non suggerit, tamen fides te confirmet, quin potius habeas ex fide pro certissimo, ita ut nulla subeat dubitatio. » Et paulo post : « Hoc sciens, proque certissimo habens, panem hunc, qui videtur a nobis non esse panem, etiam si gustus panem esse sentiat; sed esse corpus Christi. » Hæc ille, et Chrysostomus in eamdem sententiam [7] : « Non enim homo est, qui proposita de consecratione mensæ Domini, corpus Christi facit et sanguinem; sed ille, qui crucifixus est pro nobis Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur et gratia : Hoc est, ait, corpus meum : hoc verbo proposita consecrantur. Et sicut illa vox, quæ dicit : Crescite et multiplicamini, et replete terram; semel quidem dicta est, sed omni tempore sensit effectum, ad generationem operante natura : ita vox illa semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ usque ad hodiernum diem, et usque ad ejus adventum præstat sacrificio firmitatem. »

59. Multa his essent addenda, sed hæc nos cursim ad alia festinantes. Neque tamen prætermittendum, quod cum multa sint hujus sacrificii nomina, illud est antiquissimum, et apud Latinos usitatius atque frequentius, Missa : quod quidem (sicut et Christiana fides profitetur) ex hebraica vel chaldaica nomenclatura acceptum esse videtur. Quod enim in nostra Vulgata legitur, Spontanea [1] oblatio, hebraice, et chaldaice dicitur, Missah, quam offerebant Domino in gratiarum actionem de fructibus terræ, qua et vescebantur in templo cum recordatione præteritæ servitutis, et ab eadem liberationis. Quæ quidem omnia cum optime conveniant prædicto a Christo instituto sacrificio; eo potius majores nostri usi sunt nomine, quam cujuspiam alterius sacrificii : nam et ea potissimum ratione ab illis id factum esse videtur, quod spontanea recolatur prima illa sui ipsius a Domino nostro Jesu Christo facta oblatio, de qua Isaias [2] : « Oblatus est quia ipse voluit. » Et Dominus de se ipso [3] : « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. » Et quod scriptum est in Psalmo [4] : « Holocaustum et pro peccato non postulasti : tunc dixi : Ecce venio. » Sane quidem creditur ejusmodi nomen ab ipsis Apostolis Petro et Paulo, ex hebraicis fontibus, traditum esse Romanis : quod et Jacobus Hierosolymorum Episcopus, idemque Apostolus et frater Domini tradidit suis; nam eadem usus est voce in sua, quam posteris reliquit, Missa, de cujus certa fide ac veritate suo loco pluribus agemus.

60. Ea voce usa videtur suo ipsius exordio Romana Ecclesia : nam Pius papa proximus Apostolorum temporibus, scribens ad Justum episcopum Viennensem, idem sacrificium missam vocans, sic dicit [5] : « Soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus suæ pauperibus assignavit : ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes missas agimus. » Hæc ille. Item Cornelius papa epistola ad Lupicinum Viennensem episcopum his utitur verbis : « Publice, neque cryptis notioribus missas agere Christianis licet. » Eodem usi sunt nomine cæteri Romani pontifices quos longum esset singulatim recensere. In concilio Romano [6] sub Silvestro, in concilio Carthaginensi [7] secundo, in concilio Agathensi [8], et aliis, Patres qui interfuerunt, eodem quoque missæ nomine ipsum incruentum sacrificium nominarunt, sicut et Ambrosius [9], Augustinus [10], Victor Uticensis [11], ac denique cæteri, et post ipsos recentiores omnes. Cæterum quod ad ipsum sacrificii ritum spectat, opportuniori loco agemus.

61. *Usus cœnæ Dominicæ.* — Ut autem ad ipsam Dominicam cœnam redeamus, quam cœptam esse a

[1] Aug. de Civ. Dei lib. XVI. c. 20. — [2] Aug. de Civit. Dei lib. XXII. c. 8. — [3] Aug. contra Faust. lib. XX. c. 18. — [4] Aug. contra Faust. lib XX. c. 13. — [5] Cyrillus Catech. mystag. V. — [6] Cyrill. Catech. myst. IV. — [7] Chrysost. hom. de prod. Jud.

[1] Deut. XVI. — [2] Isaiæ XXXV. — [3] Joan. X. — [4] Psal. XXXIX. — [5] Habetur tom. I. bibliothec. sanctorum Patrum. — [6] Conc. Rom. sub Silvestro in fine. — [7] Concil. Cartha. II. can. III. — [8] Conc. Agath. c. XLVII. — [9] Ambros. ad Marc. ep. XXXIII. — [10] Aug. serm. de temp. CCLI. — [11] Vict. de pers. Van. lib. II.

Domino ejus diei hora vespertina constat : remansit ea consuetudo apud nonnullas Ecclesias, ut etiam vespere, sed a jejunis, idem sacrificium offerretur. Viguisse eumdem usum in Ecclesia Africana olim, auctor est Cyprianus [1]. Id ipsum, sed post sumptum cibum, de Ecclesia Alexandrina testatur Sozomenus [2]. Augustinus [3] autem ad Januarium scribens, id semel in anno in cœna Domini et nonnisi a jejunis fieri solitum asserit, dum ait : « Quæris enim his verbis, quid per quintam feriam ultimæ hebdomadis quadragesimæ fieri debeat : an offerendum sit mane, et rursus post cœnam, propter illud quod dictum sit : Similiter postquam cœnatum est : An jejunandum et post cœnam tantummodo offerendum : an etiam jejunandum, et post oblationem, sicut facere solemus, cœnandum? etc. » Vespertinarum etiam missarum mentio habetur in concilio Agathensi [4].

Cæterum quoniam diversa erat aliquarum Ecclesiarum consuetudo, passimque post cœnam sacrificium offerebatur, eam sustulit in Africa concilium Carthaginense tertium [5], statuens ut a jejunis semper, excepta ipsa die anniversaria cœnæ Domini, offerretur. Sed hæc etiam fuerunt contrariis legibus abrogata [6] ac penitus antiquata, ob eam potissimum causam quod universalis Ecclesiæ vetus consuetudo contraria esset, cum ut nonnisi a jejunis sacra Eucharistia sumeretur, antiquitus observatum esse videretur : id affirmat Tertullianus [7], dum ad uxorem scribens ait : « Non sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes. » Cyprianus [8] (ut vidimus) id ipsum confirmat, et quod in melius mutatum sit, rationem reddit. Itemque Augustinus de his agens, ait : « Liquido apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Numquid tamen propterea calumniandum est universæ Ecclesiæ, quod a jejunis semper accipitur? Et hoc placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti, in os christiani prius Dominicum corpus intret, quam cæteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi vel cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista miscere. » Hæc et alia de his Augustinus, reddens rationem qua de causa id Dominus voluerit vespere instituisse. Græcos etiam conficere ac sumere consuevisse semper jejunos ante cœnam, testatur Gregorius Nazianzenus [9]; qui et multis disputat, Ecclesiam Dei non omnia quæ a Christo facta sunt eodem tempore quo ille, faciendi, majorum traditione suscepisse : idemque adversus illos invehitur, qui eo prætextu differebant sanctum baptisma in annum suæ ætatis trigesimum, quod eumdem annum agens Christus voluerit baptizari.

[1] Cyprian. ep. ad Cæcil. LXIII. — [2] Sozom. hist. lib. VII. c. 10 — [3] August. ad Jan. ep. CXVIII. — [4] Concil. Agath. apud Gratian. de consecr. dist. V. c. convenit. — [5] Conc. Carth. III. can. XXIX. — [6] Concil. Laod. can. V. et Sext. Synod. cap. XXIX. — [7] Tertull. ad uxor. l. II. c. 5. — [8] Cyprian. ep. LXIII. — [9] Greg. Naz. orat. in sanct. baptis.

62. *An Judas Eucharistiam sumpserit, et quando discessit.* — Confecta igitur a Domino Jesu Christo sacratissima Eucharistia, distribuit ipsam Apostolis. An autem eamdem Judæ impartierit, cum tradidit eidem buccellam [1] intinctam, et post buccellam introivit in eum satanas, atque ad accelerandam proditionem inde recessit? Scimus S. Augustinum [2] ejus fuisse sententiæ, ac firmiter affirmasse Judam nequaquam tunc sacram Eucharistiam cum cæteris participasse; sicque dicit : « Non, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi corpus accepit : intelligendum est enim quod jam his omnibus distribuerat Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et Judas erat, sicut S. Lucas evidentissime narrat : et deinde ad hoc ventum est, ut secundum narrationem Joannis apertissime Dominus per buccellam intinctam atque porrectam, suum exprimat traditorem : forfasse per panis tinctionem, illius significans fictionem. » Hæc ille, qui tamen sicut ibi, ita et aliis in locis Eucharistiam eum accepisse tradit dum ait [3] : « Christus quid nobis fecit, qui traditorem suum tanta patientia pertulit, ut ei primam Eucharistiam, confectam manibus suis, et ore suo commendatam, sicut cæteris Apostolis tradiderit? » et alibi [4] : « Traditorem enim suum, qui jam pretium ejus acceperat, usque ad ultimum pacis osculum inter innocentes secum esse perpessus est : quibus non tacuit, esse inter illos tanti sceleris hominem; et tamen primum sacramentum corporis et sanguinis sui, nondum illo excluso, communiter omnibus dedit. » Hæc Augustinus. Affirmat hoc ipsum S. Joannes Chrysostomus [5] dum ait : « Adfuit Judas, et illius sacrificii communicationem meruit; » et paulo post : « In illum post communicationem diabolus intravit, non quia contempserat Dominicum corpus : sed quia impudentia Judæ, et malignitas mentis, ut adversarius in eo habitaret, effecit : ut discas quod indigna et fucata mente mysteriorum secreta celebrantibus a diabolo præparantur insidiæ. » Hæc eadem Cyrillus [6], et alii complures, quos omittimus numerare.

63. Cæterum et nos his assentientes, sic dicimus Judam una cum cæteris sacratissimam Eucharistiam participasse, ut tamen nequaquam illis assentiamur qui putarunt buccellam illam intinctam fuisse Eucharistiam; sed potius existimamus panem illum, quem (ut dictum est) initio secundæ mensæ intingebant in pultem, seu embamma ex lactucis agrestibus confectum, ut ex rituali libro antiquo Judæorum superius est demonstratum : sicque intinctio illa, ex more, Eucharistiam præcesserit. Secundum igitur dictum Judæorum ritum dicere opus est rem gestam eo esse ordine, quo a Joanne recensetur; nimirum post pedum ablutionem de sua proditione Jesum sermonem habuisse, tunc et Joanni de proditore roganti signum illud per intinctam buccellam dedisse. Sed quod dicit, accepta

[1] Joan. XIII. — [2] August. in Joan. XIII. tract. LXII. — [3] Aug. in Ps. X. — [4] Aug. ep. CLXIII. — [5] Chrysost. hom. de prod. Judæ. — [6] Cyrill. in Joann. c. XIII. Cyrill. Jeros. catech. XIII.

buccella, continuo exiisse; id quidem non ita accipiendum putamus, ut tunc temporis statim, et nulla interposita mora, abierit; sed quod velut furore quodam percitus non expectaverit prolixam illam mirificam post cœnam habitam a Domino orationem : nam S. Lucas aperte testatur Judam cum cæteris permansisse usque ad finem communicationis Eucharistiæ, postquam nihil jam videbatur esse reliquum in mensa (secundum prædictum Judæorum ritum) quo potuerit panis intingi, sicque nec dici posse videtur illum panem intinctum fuisse Eucharistiam : nam Evangelistarum testimonio constat, non simul utrumque, sed seorsum, primoque panem, inde vero vinum suis verbis sacrasse, ac propinasse. Sed hæc satis. Non præterimus tamen dicere, quod calix ille, in quo Redemptor noster Jesus Christus sacratissimam Eucharistiam consecravit, ut egregium tantæ rei monumentum, a communi usu selectus, ac summa industria asservatus, adhuc Bedæ temporibus Hierosolymis visebatur, de quo hæc ipse[1] : « In platea, quæ Martyrium et Golgotha continuat, exedra est, in qua calix Domini scriniolo reconditus, per operculi foramen tangi solet, et osculari : qui argenteus calix, hinc inde duas habens ansulas, sextarii Gallici mensuram capit, in quo illa est spongia Domini potus ministra. » Hactenus Beda.

64. *Petri animosa promissio.* — Nox [2] advenerat, cum Judas, peracta cœna, e mensa exiit, et ad perficiendum quod in animo habebat, festinavit. Cum sic ille recessisset, obortam interim contentionem inter discipulos de primatu Dominus sedavit : et eos consolatus, quod eos cito relicturus esset, admonuit. Petrus, tacentibus reliquis, ut princeps omnium, quonam iturus esset, rogavit; secuturumque non segniter promittit; et si opus sit, pro ejus vita atque dignitate tuenda, vitam ipsam profundere, ardenter pollicetur : denique cum Dominus ei perfidiam futuram ac sui ipsius negationem prædiceret, obnititur, seque id nunquam esse facturum multoties contestatur. Hæc Evangelistæ[3] pluribus verbis prosequuntur. His absolutis, novissimum illum admirabilem sermonem habuit, quem Joannes [4] diligentiori cura conscripsit. Eo [5] postmodum dicto, simul et hymno absoluto, inde egressus cum suis, secundum consuetudinem abiit in montem Olivarum.

65. *De Hymno in cœna dicto.* — Quisnam vero fuerit hymnus ille, quem Dominus post cœnam dixit, haud certo compertum habetur. Scimus auctore Augustino [6] ad Ceretium episcopum scribente, olim circumferri solitum hymnum quemdam hac inscriptione notatum : Hymnus Domini, quem dixit secrete sanctis Apostolis discipulis suis : quia scriptum est in Evangelio : « Hymno dicto, ascendit in montem : » sed in scripturis apocryphis illum reperiri, quibus Priscillianistæ hæretici potissimum uterentur, idem testatur : qui et ex eo nonnulla verba recitans, illorum imposturam detegit. Verum quisnam hymnus ille fuerit, quem Judæi post esum paschæ dicere consueverint, ex antiquo eorum rituali libro, ubi ipsorum cærimoniæ habentur descriptæ, proditur : nimirum moris fuisse in aliorum solemnium cœnis alios ac diversos dicere psalmos ad mysterium ejus diei accommodatos, in paschali autem cœna recitari solitum psalmum centesimum decimum tertium, qui incipit : « In exitu Israel de Ægypto, » et alios perbreves. Cæterum haud ignorandum est, exemplo Domini laudabilem illam consuetudinem in Ecclesia coaluisse, ut in mensa gratiarum actiones ab omnibus dicerentur; quales illæ essent quibus Orientales uti consueverint, Joannes Chrysostomus [1] docet : cæteras vero antiqui Ecclesiæ rituales libri exhibent.

66. *De loco ubi Christus oravit.* — Cum accessisset Jesus in montem Oliveti, ingressus [2] in villam quæ dicitur Gethsemani, ubi erat hortus, suos orare admonens, assumptis secum Petro, Joanne, et Jacobo seorsum a cæteris, pavore ac mœrore affectus (eas enim communes cæteris animi passiones prudens volensque suscepit), avulsus ab illis jactu lapidis, Patrem rogans, ut, si possibile esset, a se calicem passionis transferret : eumdem sermonem non semel, sed iterum ac tertio repetiit, cum interdum dormientes discipulos excitaret. Ei vero sic oranti apparuit angelus confortans eum : sed cum prolixius oraret, in agonia positus est, factusque sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Locus ille ubi hæc contigerunt, ad radices montis Oliveti positus, tantæ rei nobilitatus insignibus, quasi trophæis victoriæ Christi, præclara postmodum desuper erecta ecclesia (ut auctor est Hieronymus [3]) est mirifice illustratus. Addit Beda [4] petram ipsam, super quam Dominus orans flexis genibus innixus est, quasi mollem ceram cessisse, in seque genuum ejus vestigia recepisse; ipsumque lapidem, ut insigne tanti miraculi monumentum, intra ecclesiam translatum, et parieti affixum, cunctisque factum perspicuum. Accepimus ab his qui hæc viderunt, etiam in imo vallis, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis ejusdem Christi Domini nostri vestigia pedum impressa remansisse, hactenusque servata esse.

67. *Quid Christus cum a Judæis duce Juda invaditur.* — At historiam evangelicam persequamur. Venit interim [5] Judas cum militum cohorte, quibus signum dederat (ne noctis tenebris decepti, in alium quempiam manus injicerent) ut, quem ipse osculatus esset, tenerent ac ducerent. Cumque osculatus eum esset, ipse Dominus se ultro obtulit illis, rogans quem quærerent : seque illum esse manifestans, retrorsum abeuntibus illis, atque in terram cadenti-

[1] Beda de locis sanctis c. II. — [2] Joan. XIII. — [3] Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XIII Conc. c. CXXXIII. — [4] Joan. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. Concord. c. CXXXIV. — [5] Mat. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Conc. c. CXXXVII. — [6] Aug. epist. CCLIII.

[1] Chrys. ad pop. Antioch. hom. 57. — [2] Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Conc. c. CXXXVII. — [3] Hier. de locis Hebraicis. — [4] Beda de locis sanct. c. VI. in fine. — [5] Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Conc. c. CXXXVII.

bus, iterum eosdem eodem modo interrogans, tandem se ab illis teneri permisit. Sed quid tunc magno animo Petrus, amans cupidusque Christi salutis, generoso accensus amoris ardore; quid, inquam, fortiter gesserit; quomodo ensem exerens, Malchum servum principis sacerdotum invaserit, et auriculam dexteram eidem amputaverit, omnes sciunt. At Jesus ejusmodi tumultum compescens, et Malcho amputatam aurem restituit, et Petrum cohibuit; ac perquam modeste conversus ad principes sacerdotum, et alios Judæorum qui venerant cum militibus, redarguit.

68. Discipuli dehinc omnes, relicto eo, fugerunt et qui sequebatur eum adolescens amictus sindone super nudo, cum teneretur, ea relicta, nudus aufugit. Creditur hic fuisse Joannes [1], veste adhuc cœnatoria indutus, ut superius est dictum, cum de cœna Domini actum est. Par est existimare (si in rebus dubiis agere conjectura licet) amantissimum Jesu discipulum, cum Judæ proditionem cæteris manifestius cognovisset, vehementi quodam mœrore affectum, Dominique tantum memorem, profunda sui ipsius oblivione sepultum, nihil de sumendis suis vestibus cogitasse; et cum nox esset, quando e cœnaculo recesserunt, perfacile id ipsum et alios præteriisse potuit. Fuisse hunc Joannem Evangelistam, Ambrosius in primis testatur, itemque Gregorius [2], Beda [3], et alii complures. Si quis autem ex recentioribus ab hac opinione dissentit, inde potissimum accidit, quod causam cur Joannes super nudo sindone amictus esset, ignoravit.

69. Sicut igitur in hanc de Joanne opinionem prochviores sumus: ita ab illis penitus dissentimus, qui opinati sunt hunc adolescentem amictum sindone fuisse Jacobum fratrem Domini, cognomento Justum; ea potissimum adducti ratione, quod Hegesippus de eo scripserit (ut dicemus suo loco) atque alii testati sint, ipsum amictum sindone incedere solitum esse. Nam tantum abest, ut Jacobus his temporibus adolescens ætate fuerit, quin potius jam senex dicendus esset: etenim de eo testatur Epiphanius [4], ipsum fuisse ætatis annorum nonaginta sex, cum martyrium consummavit; quod contigit (ut auctore Josepho, Eusebio, atque Hieronymo inferius dicemus) anno septimo Neronis imperatoris, qui est Domini sexagesimus tertius: qua ratione dicendum est, Jacobum annis triginta tribus Domino ætate fuisse majorem. Certe quidem, quod his temporibus tantæ fuerit æstimationis apud omnes, ut ob virtutum excellentiam, cognomento Justus ab omnibus diceretur. (quem titulum nonnisi post diuturnum experimentum absolutissimæ vitæ consecutum fuisse, est æquum existimare) cum nonnisi provectiorem ætate fuisse, dicendum esse videtur. Quamobrem cum hæc de adolescente dicta, potius Joanni quam alteri cuipiam aptari possint; nihil est quod a Domino tutus est redditus, quod dixisset: « Si ergo me quæritis, sinite hos abire; » nam et illud implendum erat, quod idem Dominus nuper prædixerat [1]: « Venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque ad propria, et me solum relinquatis; » et illud: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. » Sed licet fuerit casu concussus, tamen vis amoris, ut ad Dominum in domum pontificis reverteretur, effecit. Sed de his infra. At scimus de hac re diversam diversorum esse sententiam. Quicquid autem sit, non amplius immorandum in his, sed cætera magis necessaria scitu ex instituto nobis persequenda sunt.

70. *Cur Jesus primo ad Annam.* — In hunc [2] modum Jesus Dominus noster a militibus prensus, primo ad Annam ducitur, non quod ipse esset summus sacerdos, eo quippe Caiphas munere fungebatur; sed (quod diximus superius anno quinto decimo Tiberii imperatoris, ac fusius de eadem re disputavimus) quoniam tunc ipse Anna præfectus erat magno concilio septuaginta duorum seniorum, quod Sanedrin appellabant, cujus officium erat de propheta atque doctrina cognoscere et judicare. Unde Anna pontifex jure ex officio Christum interrogabat [3] de discipulis ejus atque doctrina. Cum autem responderet Jesus se nihil usquam in occulto esse locutum, sed palam docuisse populum: hac dicendi libertate in deteriorem partem accepta, unus ex ministris inflixit illi alapam. At quoniam non erat liberum Annæ, absque magno illo concilio causam judicare, ac ferre sententiam, misit Jesum ligatum ad Caipham summum sacerdotem, apud quem comitia haberentur.

71. *Petri negatio.* — Interim [4] Petrus, qui Jesum sequebatur a longe, introducitur ab alio discipulo, qui Joannes putatur, in atrium summi sacerdotis: ubi tertio requisitus ab ancilla ostiaria an Christi discipulus esset, tertio negavit. Cantante interim gallo, recordatus Petrus quod dixerat ei Jesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis, egressus foras, facti pœnitens, cœpit flere. Sed hæc longe pluribus Evangelistæ, quæ brevi quadam summa contraximus: qui quidem nec sibi invicem adversantur, dum alii a Domino dictum Petro tradunt: « Antequam gallus cantet, ter me negabis. » Marcus vero dicat: « Prius quam gallus cantet bis; » nam [5] duplex fertur gallicinium, primum post sextam horam noctis, secundum post horam decimam in quarta vigilia. Hæc omnia [6] Petro contigisse in atrio Caiphæ summi sacerdotis, libentius assentimur. Nam etsi ex verbis Joannis in domo Annæ primum facta esse videantur, tamen verba illa de Petro prius narrata ea occasione videntur, quod cum de eo semel dicere cœpisset ipsum et alterum discipulum secutos esse Jesum, cætera quæ Petro contigerunt postea, eidem orationi simul junxit.

72. *Christus ad Caipham.* — Cum igitur ad Caipham summum pontificem Christus perductus esset,

[1] Ambros. in Psal. XXXVI. — [2] Greg. l. XIV. Moral. c. 13. — [3] Beda in Marc. c. XIV. — [4] Epiph. hæres. LXXVIII.

[1] Joan. XVI. Marc. XIV. — [2] Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Concord. c. CXXXVIII. — [3] Joann. XVIII. — [4] Joan. XVIII. Marc. XV. Mat. XXVI. Luc. XXII. — [5] Corn. Jans. Concord. cap. CXXXVIII. Marcell. de horis can. c. XLVII. — [6] Cor. Jans. Concord. cap. CXXXVIII.

quo magnum illud septuaginta duorum seniorum summo[1] mane cogendum concilium erat, atque hoc expectaretur : viri[2] qui tenebant Jesum, illudebant ei. Et quoniam quæstio de eo habenda erat, an esset propheta : id prius illi experturi, velantes eum, percutiebant faciem ejus, et interrogabant eum, dicentes : « Propheliza, quis est qui te percussit? et alia multa blasphemantes dicebant in eum. » Hæc ergo cum ante coactum concilium Lucas accidisse conscribat, Matthæus[3] vero atque Marcus post sententiam mortis in eum latam facta dicant : easdem contumelias a perfidissimis atrocissimisque ac procacibus illis ministris iterum repetitas esse adversus Dominum Jesum, facile possumus intelligere. « Mane[4] ergo coacto concilio, principes sacerdotum[5], et omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent : et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venunt duo falsi testes, et dixerunt : Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud. » Cumque hæc et alia ab aliis aliter dicerentur, nec convenientia essent eorum testimonia, nec Christus ad ea responderet, summus sacerdos Caiphas cupidus mortis Jesu, ut qui antea in alio eorumdem conventu, Christum occidendum esse, sententiam tulerat; moræ impatiens, paucis causam absoluturus, sic captiose demum Jesum alloquitur : « Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. Dicit illi Jesus : Tu dixisti; verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit, quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam, quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt : Reus est mortis. » Hæc Matthæus et Marcus.

73. Quod autem dicunt scidisse Caipham vestimenta sua, ac de dicta blasphemia calumniatum esse Jesum, scire debemus moris fuisse apud Hebræos, cum quid contra divinum honorem factum dictumve esset, qui hæc audirent, sua vestimenta scindere consuevisse. Unde apud Hieremiam[6] datum est crimini regi et servis ejus, quod cum propheticus liber igni traditus esset, ipsi videntes, non scidissent vestimenta sua; sicut[7] fecisse constat Ezechiam regem, cum Rabsacis blasphemias audisset. Quamobrem et severissime[8] ultus est Deus in Herodem Agrippam, qui cum divinos honores faustis acclamationibus populi sibi impartitos non repulisset, nec, ut par erat, vestem regiam conscidisset, continuo percussus interiit. Hac autem consuetudine cæteri, haud tamen sacerdotes tenebantur : nam divina lege[9] sacerdotibus vetitum erat, ne sua scinderent vestimenta : sed Caiphas, illa contempta, quo cæterorum astantium animos in Christi perditionem magis ac magis concitaret, furore quodam percitus, primus summorum omnium pontificum (quorum sit memoria) sic sua vestimenta conscidit.

74. Dixi, sic, nempe causa blasphemiæ, scidisse vestem sacerdotalem, præter morem summorum pontificum et contra legis præceptum. Nam si Jonathas summus sacerdos in libro primo Machabæorum[1] dicatur scidisse vestimenta sua, id non causa blasphemiæ fecit, neque vestem sacerdotalem conscidit, de qua in Levitico[2] : « Quod vestitus sit summus sacerdos sanctis vestibus, vestimenta sua non scindet, » sed vestem militarem. Erat enim non in procinctu tantum, sed in conflictu ipso, atque ob turpem suorum militum fugam, militarem, ut dixi, vestem conscidit, imitatus dux ducem Josue[3], qui et ipse ob cladem bello acceptam scidit vestimenta sua, ipse, inquam, non autem Eleazarus summus sacerdos, qui veste sacerdotali indutus extra prælium esset. Cæterum non solum luctus causa, sed neque blasphemiæ (quod majus) reperitur aliquando summus sacerdos scidisse sibi vestem, aliis ea de causa suam scindentibus. Afferemus hic duo exempla potissima. Cum murmuravit contra Deum, atque (ut divina Scriptura dicit) detraxit Deo[4] populus Israel in deserto : sciderunt principes populi vestimenta sua, Moyses autem et Aaron nequaquam, quod scirent id Dei lege vetitum, sed tantummodo ad orandum prostraverunt se in terram. Sic etiam tempore Ezechiæ regis[5], cum urgeret dies ille blasphemiæ (ita a divina Scriptura nominatus), tam rex ipse quam principes ejus sciderunt sibi vestimenta. Azarias autem qui tunc erat summus sacerdos, ut in posteriori libro Paralipomenon[6] legitur, nequaquam vestimenta conscidisse invenitur; nimirum quod sciret lege divina prohibitum. Muniuntur hæc nostra præterea auctoritate S. Leonis[7] papæ Caipham pluribus detestantis, quod contra legis præceptum sua sciderit vestimenta. Hæc novæ objectionis occasione oportuit addidisse, atque fusius declarasse; jam cœpta prosequamur.

75. *Judæ interitus.* — Igitur cum sententia[8] summi pontificis Caiphæ, ac totius concilii, morte damnatus esset Dominus Jesus, eumdem vinctum tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, detestans quod patrarat grande scelus. Illi, inito consilio, emerunt agrum in sepulturam peregrinorum : qui quod ex pretio sanguinis emptus esset, appellatus est Acheldema, hoc est, ager sanguinis. Judas vero in desperationem tanto crimine actus, abiens laqueo se suspendit, sicque suspensus[9] crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera ejus. Atque hæc cumulatius Evangelistæ. De miserando Judæ interitu S. Augustinus[10] agens,

[1] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXII. — [2] Luc. XXII. — [3] Mat. XXVII. Marc. XIV. — [4] Mat. XXVI. Marc. XV. Luc. XXII. — [5] Matt. XXVI. Marc. XIV. — [6] Hier. XXXVI. — [7] Isaiæ XXXVII. et 4. Reg. XIX. — [8] Act. XII. — [9] Levit. X. et XXI.

[1] 1. Mach. XI. — [2] Levit. XXI. — [3] Jos. VII. — [4] Num. XIV. — [5] 4. Reg. XXXVIII. XXXIX. et Isa. XXXVI. XXXVII. — [6] 2. Par. XIII. — [7] Leo de pass. Dom serm. 6. — [8] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc XXII. et XXIII. Concord. c. CXL. — [9] Act. I. — [10] S. Aug. in quæst. super Testamentum novum. quæst. XCIV.

eum non statim ac retulit triginta denarios, sibi manus intulisse, sed post mortem Salvatoris, testatur. Græci auctores [1] ex Papia, ut aiunt, ejusmodi de interitu Judæ narrant historiam : « Judas suspendio e vita non discessit, sed supervixit : suspensus enim dejectus est, priusquam suffocaretur : hoc autem planius scripsit Papias Joannis apostoli discipulus, dicens : Ad magnum impietatis exemplum in hoc mundo permansit Judas; in tantum enim corpore inflatus, ut progredi non posset, cum currus levi cursu pertransiret, curru compressus est, ita ut effunderentur ejus intestina. Vel alio modo sic (duplex enim est lectio) : corpore enim adeo inflatus est, ut neque posset progredi, qua currus levi cursu pertransibat. Imo nec solus capitis tumor : siquidem et palpebras oculorum ejus adeo intumuisse ferunt, ut lumen omnino videre non posset; oculi vero ejus neque medici instrumenti adminiculo aperiri possent, tanta profunditate ab exteriori aspectu erant separati : porro sanies ac vermes contumeliose confluentes ex toto ipsius corpore ferebantur, egredientes per sola loca secretoria. Post vero multa tormenta et justas ultiones, cum in suo prædio, ut aiunt, mortuus esset; præ fœtore illud desertum permansit, et inhabitatum usque ad hodiernum diem : sed neque ad hoc usque tempus locum illum quisquam præterire potest, nisi obturatis manu naribus. » Hæc illi, ut dicunt, ex Papia, interpretantes evangelistam Lucam dicentem in Actis : « Suspensus crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera ejus; » ut quæ facta sint, non quod simul statimque alterum post alterum fuerit subsecutum, dixisse voluerit. Sed an prædictæ historiæ vere Papias ille sit auctor, ut vera certaque habenda sit, relinquimus prudentis lectoris arbitrio : nam ne contradicant divinæ Scripturæ in his quæ Evangelistæ scripserunt de Juda, aliqua, ut vera esse probentur, indigent declaratione, sive censura; cum præsertim magis vera plurium testificatione Patrum probetur illa sententia, Judam ante Christi obitum laqueo sibi impacto vivendi finem imposuisse : quo enim impetu stimulo gravis culpæ adactus est reddere nummos, eodem pariter videri potest ad necem impulsus.

76. At nec illud prætermittimus dicere, majorum traditione acceptum esse, arborem illam, in qua Judas laqueo se suspendit, fuisse ficum. Juvencus [2] enim poeta de his agens, hæc cecinit :

> Exorsusque suas laqueo sibi sumere pœnas,
> Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Beda [3] de locis sanctis scribens, hæc habet in eamdem sententiam : « Portam David egredientibus fons occurrit in Austrum per vallem directus, ad cujus medietatem ab occasu Judas se suspendisse narratur : nam et ficus magna ibi et vetustissima stat, juxta quod Juvencus ait, etc. » Haud mirum videri debet, adhuc Bedæ temporibus illam ficum fuisse superstitem : nam de ficu Romulea, Nerone tertium et Messala consulibus, in trunco ac ramis arescente, hæc scribit Tacitus [1] : « Eodem anno ruminalem arborem in comitio, quæ per octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco diminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fœtus revivisceret. » Hæc Tacitus. De loco autem illo qui in sepulturam peregrinorum emptus est pretio sanguinis, hæc scribit Hieronymus [2] : « Acheldema ager sanguinis hodie quoque demonstratur in Ælia ad australem plagam montis Sion : et hactenus juxta Judæorum concilium, mortuos ignobiles, alios terra tegit, alios sub dio putrefacit.

77. *Jesus ante Pilatum.* — Cum ergo principes [3] sacerdotum introducturi Jesum essent ad Pilatum, foras manserunt, nolentes ingredi prætorium, ut non contaminarentur. Pilatus ad eos foras exiens, rogans causam cur eum adduxissent, cum nullam idoneam inveniret, in eos refundere judicium cupiens, dixit : « Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. » At illi : « Nobis, inquiunt, non licet interficere quemquam. » Quibus sane verbis haud putandum illos intelligere voluisse de ferenda sententia capitis, quippe qui jam ante (ut ait Marcus [4]) condemnaverant eum esse reum mortis : sed de executione ipsius sibi interdicta per septem dies illos azymorum : quibus item diebus et Petrus ab [5] Herode Agrippa est detentus in carcere, nec ad supplicium ductus; volente illo, transactis diebus azymorum, producere eum populo, ac in eum lege agere; hæc enim in hanc sententiam esse accipienda, Augustinus [6], Cyrillus [7], et alii [8] persuadent, sic enim ait Cyrillus : « Vetari aiunt ab impia cæde pascha celebraturi : nam aliter ministerium Pilati non quæsissent. Velox enim semper animus Judæorum ad omne malum est. Petunt ergo a Pilato, ut judaicam crudelitatem imitatus, suæ in præsentia insaniæ serviat. » Hæc ille. Porro horum successores quam egregie patrum suorum in eo potissimum genere sectati sint mores, Ambrosius [9] fidem facit, dum ait : « Hi enim arte insinuant se hominibus, domos penetrant, ingrediuntur prætoria, aures judicum et publica inquietant, et ideo magis prævalent, quo magis sunt impudentes. Hoc enim non recens in ipsis, sed inveteratum et originarium malum est : nam olim jam et Dominum Salvatorem intra prætorium persecuti sunt, et præsidis eum judicio condemnarunt. In prætorio ergo a Judæis innocentia opprimitur, secretum proditur, religio condemnatur : cum enim Christus occiditur, omnis in eo veritas et justitia condemnatur; quoniam ipse est veritas, justitia, religio, sanctitas, atque mysterium. » Hucusque Ambrosius.

[1] Œcumen. in Act. Apost. cap. I. Euthym. in Matt. c. XXVI. Cedren. in compend. — [2] Juvenc. hist. Evang. lib. IV. — [3] Beda de locis sanctis c. IV.

[1] Tacit. Annal. lib. III. in fine. — [2] Hieron. de locis Hebraicis Act. Apost. — [3] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Jo. XVIII. Concord. c. CXLI. — [4] Marc. XIV. — [5] Act. XII. — [6] Aug. in Joan. tract. CXIV. — [7] Cyr. in Joan. l. XII. cap. VI. — [8] Chrysost. hom. LXXXII. in Joan. — [9] Ambros. ser. de Kal. Jan.

78. Cæterum quod ad humanitatem et mansuetudinem spectat pontificum, etiam apud ethnicos pontifices maximi a cæde hominum temperabant; unde (quod consideratione dignum est) Titus qui Judæos debellavit, ea de causa fieri pontifex maximus optavit, ut servans manus puras, a cæde etiam noxiorum abstineret; cum e contra Judæorum pontifices innoxium quoque sanguinem condemnarint. Suetonius enim hæc de Tito habet [1]: « Pontificatum maximum ideo se professus accipere, ut puras servaret manus, fidem præstitit, nec auctor post hæc cujusquam cædis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non deesset: sed periturum se potius, quam puniturum adjurans. » Porro hæc omnia facta esse, inquit Evangelista, ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Jam enim prædixerat suis se Hierosolymis crucis supplicium subiturum, quod nonnisi ex præsidis sententia fieri potuit: nam cum in Judæorum concilio calumniante Caipha, Jesus quod dixisset blasphemiam, sententia mortis damnatus esset, plane secundum legem [2] Moysi lapidandus erat.

79. Cum igitur Judæi viderent Pilatum Jesu supplicium detrectare, novas [3] ingerunt accusationes: majestatis reum Jesum faciunt, calumniantes quod subvertisset Judæos, prohibuissetque tributum dari Cæsari, seque ipsum Christum regem esse dixisset: mira quadam calliditate præsidem in Jesum concitantes, quem viderant nuper in homines illos Galilæorum sectæ addictos, quod negarent tributa alienigenis regibus esse pendenda, vel pro eis victimas esse offerendas, adeo sævisse, ut immittens in eos milites, miscuisset (ut tradit Evangelista) ipsorum sanguinem cum sacrificiis, dum seorsum a cæteris victimas immolarent. His vero commotus Pilatus, ingressus prætorium vocato ad se Jesu, a graviori delicto exorditur quæstionem, interrogans an ipse rex esset Judæorum; sed cognito quod regnum ejus non esset de hoc mundo, iterum exiens extra prætorium ad principes sacerdotum, qui erant foris expectantes, nullam testatus est se mortis causam in eo invenire. Secum duxerat et Jesum: quem multi Judæi cum accusarent, nec ad ea quicquam responderet, quamvis causam suam agere a præside esset impulsus; admiratus vehementer Pilatus, anceps quid esset acturus, cum a Judæis eum accusantibus, quod Jesus Galilæus esset, audisset, ad Herodem Galilææ tetrarcham, qui opportune Hierosolymis aderat, Jesum amandavit: qui vehementer gavisus est, quod multa de eo audisset, et jamdiu eum videre optasset: et cum multa rogaret, nec quicquam Christus responderet; quasi fatuum quemdam ac morionem illudens, veste alba indutum ad Pilatum remisit; his officiis se invicem provocantes Pilatus et Herodes, scissam olim amicitiam redintegrarunt.

80. Cæterum quod ad vestem albam pertinet: cujusnam generis ejusmodi vestimentum esset, operæ pretium ducimus accuratius pervestigare. Observat, et recte quidem mea sententia, Cornelius Jansenius [1] græcam dictionem non proprie, quam dicimus albam, significare, sed potius splendidam, quam magis proprie candidam dicere consuevimus. « Non enim inquit, λευκὴν, sed λαμπρὰν apud Evangelistam legitur; » quæ quidem vox reperitur etiam a Jacobo [2] apostolo usurpata, cum ait: « Si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, etc. » Quibus cum nobilissimum quempiam virum describat: inde idem auctor deducit vestem illam, qua ab Herode Salvator indutus est, fuisse regium indumentum, et proinde eo modo Dominum illusum esse quasi fatuum insignibus regiis. Verum in his eidem auctori minime assentior, dum existimat vestem candidam fuisse regium indumentum: quod, Josepho [3] auctore, constat fuisse purpuram, qui alicubi ait: « Herodes cædis reus, et tam gravi obnoxius crimini, adstat hic purpuratus, etc. »

81. Hæc igitur ut explorata habeantur, non minimum conferre existimamus, si nuper citatus Jacobi textus dilucidius explicetur. Errasse siquidem videntur omnes, qui putarunt a Jacobo nobilissimum descriptum hominem, qui annulum aureum, ut egregium nobilitatis insigne gestaret in digito, et candido indumento esset decoratus; nam quod ad annulum spectat, non ornabatur illo manus, sed vestis: et ita annulus in veste candida idem erat quod aurea fibula, qua vestis perstringeretur: pro annulo enim fibulam intelligi, satis modo declarat ille locus Exodi [4] quo dicitur: « Stringatur rationale annulis suis, etc. » Sed hæc omnia expressius a Josepho declarata habentur, dum tradit in more fuisse apud Hebræos, fibulam auream, sive dicamus annulum, gestare regis affines in veste, eumque cui magna ex gratia rex hoc concessisset: sunt enim hæc verba ipsius [5]: « Misit ei, virtutis ergo, fibulam auream, quod gestamen solis cognatis regis concedebatur; » quod habetur expressum sæpius in primo Machabæorum [6]. Erat autem ejus fere generis ornamentum, quale apud Romanos nobilissimos latusclavus. Sic igitur quod dicit Jacobus: « Si introierit in vestrum conventum vir annulum aureum habens in veste; » quempiam regium virum designat, cui hujusmodi ornamentum gestare liceret in veste candida.

82. Ejusmodi igitur fuisse vestem illam qua Herodes ludibrii causa induit Redemptorem, nulla debet esse dubitatio. At magnum profecto et admirandum plane divinum consilium, quo et certius intelligatur, cor regis, quantumlibet scelestissimi, in manu Dei esse [7]. Cum enim apud Judæos etiam ea vigeret consuetudo, ut alicujus criminis reus, judicio postulatus, atratum se sisteret, quod Josephus [8] non semel testatur, ut cum ait: « Quisquis

[1] Suet. in Tito c. 9. — [2] Levit. c. XXIV. — [3] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XVIII. Concord. c. CXLI.

[1] Jansen. Concord. c. CXLI. in fin. — [2] Jacob. II. — [3] Joseph. antiq. lib. XIV. c. 17. — [4] Exod. XXVIII. — [5] Joseph. antiq. lib. XIII. c. 18. — [6] 1. Mach. X. XI. et XIV. — [7] Proverb. XXI. — [8] Joseph. antiq. lib. XIV. c. 17.

hactenus apud hunc consessum (nempe Judæorum concilium) judicandum se præbuit, humilis venit, et habitu timentis periculum, ac captantis misericordiam, atratus et promisso capillitio; » et alibi [1] : « His auditis, confestim mutata veste, atratus eum adiit : » ac de se ipso [2] : « Mutataque veste, atratus prodii ; suspensum a cervice gestans gladium : » Jesus vero contra : nam non tanquam criminis reus, atratus; sed ut innocentissimus candidatus jubetur incedere, et Pilati iterum judicio sisti. Sic igitur innocentiæ causa candidatus ad Pilatum ab Herode cum missus esset, ipse Pilatus, convocatis principibus sacerdotum et magistratibus et plebe, palam professus est, neque se, neque Herodem causam ullam mortis dignam in eo invenisse.

83. Quoniam vero ea solemnitate vinctus unus reus mortis erat ex consuetudine dimittendus : quo ea occasione sibi liberum esset Christum dimittere, Pilatus Barabbam latronem seditiosum et homicidam, ac Jesum innocentem, in quo nullam se mortis causam invenisse sæpe testatus erat, in optionem populo dat, cui optandi jus competebat, ut utrum vellet ex his duobus eligeret : sed suadentibus principibus sacerdotum, conclamantes simul omnes, Barabbam liberari, Christum vero crucifigi petierunt. Interea Pilato sedente pro tribunali, misit ad eum uxor, dicens : « Nihil tibi, et justo illi; multa enim passa sum hodie per visum propter eum; » ad hæc Ignatius scribens ad Polycarpum : « Cum, inquit, paranda esset crux, diabolus tumultuabatur, et pœnitentiam immisit proditori, et laqueum illi monstravit, et suspendium, quo strangularetur, edocuit; et mulierculam turbans eamdem insomniis, ut a crucifigendo cessarent, inducere moliebatur, qui prius omnem lapidem moverat ut eadem crux pararetur : non quod pœnitudine duceretur ob tantum malum; hac enim parte minus fuisset sceleratus; sed sentiebat suam ipsius perniciem. »

84. Post hæc vero contestans Pilatus jam tertio nullam in Jesu reperiri causam satis dignam morte, aliam rationem ipsum dimittendi tentat, nimirum, ut quo Judæis aliqua saltem ex parte satisfaceret, Jesum flagellis subjiceret, ac sic flagellatum dimitteret. Apud Romanos duplex erat flagellorum usus, quorum alter ultimum supplicium præcedere consueverat, nimirum ut cum quis capite plectendus esset, prius virgis cæderetur : alter vero, qui ad alicujus levioris delicti emendationem inferretur, non tamen usque ad mortem : licet ministrorum immanitate multi etiam sub ejusmodi flagellis interiisse reperti sint; ut Ulpianus [3] jurisconsultus testatur. Sed observatione quidem dignum est, etiam in hoc ipso apparere Christum Dominum Redemptorem nostrum (quod ait Paulus [4]) servilem formam induisse : siquidem non virgis ac fustibus, sed permisit se cædi flagellis. Liberos quidem homines virgis ac fustibus, servos vero flagellis affici solitos, Paulus [1], Marcellus [2], Ulpianus [3], atque Callistratus [4] tradiderunt.

85. Cæterum præsides provinciarum ad coercendos delinquentes citra mortem vel exilium, ejusmodi pœnas, tradit Callistratus [5] exhibere consuevisse, videlicet fustium admotionem, flagellorum castigationem, vel virgarum verberationem. Ministros vero, qui ad has inferendas pœnas præsidibus ministrabant, fuisse Brutios, tradit Festus Pompeius [6], et A. Gellius [7], qui hos, in pœnam quod a Romanis ad Annibalem defecissent, hac ignominia notatos tradit, ut magistratibus in provincias euntibus apparerent, et ad infligenda supplicia delinquentibus suam operam exhiberent : Picentes vero populos, quod ad eumdem descivissent, Romana civitate privatos, loco militiæ, cursores ac tabellarios esse, eoque munere reipublicæ inservire damnatos, auctor est Strabo [8]. An vero a dictis fuerit Christus flagellatus, asserere non auderem. Nam alicubi, ut in Ægypto, diversorum ministrorum id erat munus; siquidem honoris causa, qui erant Alexandrini, non a præsidum lictoribus, sed tantum ab Alexandrinis, virgis cædebantur; cæteri vero Ægyptii a communibus præsidum apparitoribus hisce pœnis afficiebantur, ut Philo [9] testatur. Sed ut Brutios hac calumnia omnino reddamus liberos, dicimus, quod etsi olim Brutii ejusmodi fuerint adscripti muneribus, tamen postea id cæteris cujusque regionis militibus constat cessisse officium, ut ex lege, jussu judicum, sontes punirent. Certe quidem non de Brutiis tantum, sed de omnibus militibus loquitur Tertullianus [10], dum suadens homini christiano ne militet, hæc ait : « Et vincula, et carcerem, et tormenta, et supplicia administrabit, nec suarum ultor injuriarum ? » Sic igitur cum hæc factitari solita indistincte a cujusque nationis militibus ille demonstret, nihil est quod magis Brutiis, quam cæteris, Christo illatæ pœnæ atque crucifixio adscribantur. Hæc autem noluimus præteriisse, quod audierimus sæpe hæc in Brutios ludibrii causa imperite jactari. Sed jam reliqua passionis ejus persequamur acta.

86. Cum Dominus noster flagellandus esset, eum ad columnam fuisse ligatum, auctor est S. Hieronymus [11], dum ad Eustochium de Paula matre scribens, hæc ait : « Ostendebatur illi columna ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur et flagellatus. » Hæc ille. Tempore Bedæ in medio ecclesiæ eam fuisse sitam, ipse testatur [12]. De eadem hæc etiam Gregorius [13] Turonensis : « Ad hanc, inquit, columnam multi fide pleni accedentes, corrigias textiles faciunt, eamque circumdant : quas rursus pro benedictione recipiunt, diversis infirmitatibus profuturas. » Sic igitur fla-

[1] Joseph. antiq. lib. XVI. c. 14. — [2] Joseph. in vita sua. — [3] L. VIII. ff. de pœnis. — [4] Philip. II.

[1] L. IV. ff. de incend. ruin. et naufr. — [2] L. in servorum ff. de pœnis. — [3] L. levia ff. de accus. — [4] L. Capitolium §. Non omnes ff. de pœnis. — [5] L. VI. in fin et l. II. ff. de pœnis. — [6] Fest. Pomp. in verbo *Brutiani*. — [7] A. Gel. l. X. cap. 3. — [8] Strab. lib. V. in fine. — [9] Philo in Flac. — [10] Tertull. de coron. milit. c. XI. — [11] Hier. epist. XXVII. — [12] Beda de locis sanctis c. III. — [13] Greg. Turon. de gloria Martyrum. c. II.

gellatus Dominus [1] Jesus Christus, a militibus in atrium prætorii ducitur, exuitur, ac chlamyde coccinea superinduitur; et ut omni ex parte, quasi in scena, regem ex ludibrio repræsentarent, coronam spineam in capite et sceptrum arundineum in manu ejus dextera milites posuerunt.

87. Huic plane similem actum jocum ab Alexandrinis, cum irriderent Judæorum regem Agrippam Alexandriam appulsum, describit Philo [2] : sed de eo opportunius agemus inferius. Auctor est Clemens Alexandrinus [3], Christianos ob reverentiam spineæ coronæ Domini nostri, coronis intextis floribus tempora ornare, Gentilium more, exhorruisse. Sed et Tertullianus [4] eadem pluribus, vulgatamque ait fuisse disciplinam Christianorum, ut coronis abstinerent. De iisdem Domini nostri coronæ spinis hæc Gregorius Turonensis : « Ferunt ipsas coronæ sentes quasi virides apparere, quæ tametsi videantur aruisse foliis, quotidie tamen revirescere virtute divina. » Hæc Gregorius. At nullatenus audiendos puto, qui ex junco marino Domino coronam contextam fuisse dixere : cum certum sit, Lucæ et Joannis evangelistarum assertione, ex spinis esse compactam; ambobus ita dicentibus : « Plectentes coronam de spinis. » Longe enim diversa est junci ac spinarum ratio : nam junco marino nullæ nec in fuste vel ramis inhærent spinæ, sed ejus tantum acumina in spinas desinunt. Sed et unde, rogo, præ manibus agentibus Hierosolymis militibus marinus juncus, cum ea civitas longe distet a littore maris? Ex spinis igitur, quæ circa urbem illam nasci solerent, paratam ab illis coronam Domino, ratio persuadet, et docet experimentum, cum quæ hactenus asservatæ reperiuntur ex eadem corona spinæ, vere ex sentibus esse decerptæ noscantur, proculque abesse ut aliqua ex parte cum junco marino communicent.

88. Sed accipe perelegantem Isidori Pelusiotæ [5] de corona spinea Domini analogiam, sic scribentis ad Eutonium diaconum : « Quandoquidem execrationis illius, qua terra post mandatum a nobis violatum mulctata est, seges spinea erat; Dominus autem, ut omnem in se ipso morbum curaret, advenerat : idcirco spinea corona ut victor redimitus est; quemadmodum scilicet clari et celebres victores faciunt, qui hoc ipsum telum, cujus ope victoriam consecuti sunt, in triumphum gestant. » Eadem Ruffinus in expositione Symboli.

89. Quod vero ad chlamydem coccineam spectat, fuisse chlamydem vestem militarem, omnes norunt; quam rubri coloris esse consuevisse, distichon illud admonet [6]:

Roma magis fuscis vestitur, Gallia rufis :
Et placet hic pueris militibusque color.

Purpuram, quæ nobilior esset, rubri fuisse coloris instar sanguinis concreti, auctor est Plinius [7]. Ad hujusmodi colorem alludit Tertullianus [8], cum agens de milite christiano, ait : « Et nunc russatus sanguine suo. » Et post multa : « Illic purpuræ tuæ, sanguis Domini, etc. » Cur autem milites uterentur ejusmodi vestimentis, rationem affert Plutarchus in Laconicis institutis, dum id ipsum Spartanos facere consuevisse tradit. Veste igitur purpurea militari in hunc modum Creator ac Redemptor humani generis, velut scenica larva regem fictitium ac ridiculum agens, ab iisdem militibus illuditur : qui speciem adorationis genuflexi præ se ferentes, loco tributi sputa alapasque pendebant, et arundine caput ejus percutiebant. Sic male affectus, a Pilato foras educitur, cunctisque aspiciendus proponitur : sed conclamantibus pontificibus ac ministris, ut crucifigeretur, Pilatus cum iterum contestaretur nullam se in eo mortis causam reperire, cupiebat adhuc eum dimittere. Tandem tamen, suggerentibus illis et inculcantibus, si illum dimitteret, fore inimicum Cæsaris, sedit pro tribunali : nullamque putans relictam esse facultatem eum liberandi, cum illi importunius acclamarent, ac major tumultus fieret : contestans se rem aggredi iniquissimam, accepta aqua coram populo lavit manus dicens : « Innocens ego sum a sanguine justi hujus : vos videritis. » Cui respondit populus : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. » Tunc Pilatus, dimisso Barabba, tradidit Jesum eis crucifigendum.

90. Sed ut in his quæ a Pilato sunt gesta, paululum immoremur, quod laverit manus suamque eo facto innocentiam sit professus, haud ex Romana consuetudine aliove Gentilium ritu, sed potius ex cærimoniis Judæorum videtur mutuatus exemplum. Lege enim [1] Moysi jussum erat, ut quo se quis innocentem esse a nece hominis demonstraret, manus suas lavaret super cæsam vitulam, ac diceret : « Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt; propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine. » Subdit legislator : « Et auferetur ab eis reatus sanguinis : tu autem alienus eris ab innocentis cruore, qui fusus est, cum feceris quod præcepit Dominus. » Hæc ibi. Ad quæ etiam allusisse Propheta videtur, dum ait [2] : « Lætabitur justus cum viderit vindictam : manus suas lavabit in sanguine peccatoris. » Nimirum ut sic lavando manus, suam contestaretur innocentiam, ut Hilarius [3] et Theodoretus [4] interpretantur, et alii.

91. Scimus tamen alios provinciarum judices aliis ritibus consuevisse sententiam ferre, et se immunes a cæde viri quem legibus judicarent, solitos declarare. Hæc etenim apud Clementem [5] scripta leguntur : « Aspicite mundana judicia, quorum potestati videmus tradi homicidas, adulteros, veneficos, sepulcrorum perfossores, latrones. De quibus cum quæsiverunt præfecti judicio ab iis qui illos in judicium adduxerunt, demum interrogant reos an illa ita se habeant? Quibus affirmantibus, non continuo eos ad supplicium mittunt, sed per plures dies quæstiones exercent, cum multo consilio, et velo

[1] Matth. XXVII. Marc. XV. Luc. XIII. Jo. XVIII. XIX. Concor. c. CXLII. — [2] Philo lib. in Flac. — [3] Clem. Alex. in Pædag. lib. II. — [4] Tertull. de corona milit. c. I. — [5] Isidorus lib. I. epist. XCV. — [6] Martial. epigram. lib. XIV. — [7] Plin. Natur. histor. lib. IX. c. 38. — [8] Tertull. de coron. milit. c. I. et XIII.

[1] Deut. XXI. — [2] Psal. LVII. — [3] Hilarius in Psal. LVII. — [4] Theod. in Psal. LVII. — [5] Clem. const. lib. II. c. 56.

interjecto. Tandem vero is qui sententiam mortis in reum pronuntiaturus est, sublatis manibus adversus solem se innocentem ab illius sanguine contestatur. Quod illi faciunt, quanquam ethnici, et divini numinis ignari, ultionisque a Deo propositæ propter innocentum damnationem. » Hæc ille; et in eamdem sententiam Basilius [1] itidem hæc verba habet : « Qui enim rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adjudicaturi, cortinas obducunt, et expertissimos quosque ad causæ tractationem advocant, multumque temporis insumunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ communionem suspicientes; multumque ingemiscentes, ac judicandi necessitatem deplorantes, nemini non manifestum faciunt, quod non ex propria libidine, sed ex necessario legis ministerio condemnationis inferunt sententiam. » Hactenus Basilius.

92. Cæterum, ut ad Pilatum redeamus, ipsum in leges Romanas etiam graviter deliquisse tradendo Christum crucifigendum, nec ablutione manuum facinus expiasse, facile demonstrari potest. Quantumlibet enim Judæi in suo ipsorum concilio de nece Christi æquam tulissent sententiam, quam fuisse iniquissimam certum est : nihilominus ejus sententiæ executio ad decem saltem dies propaganda fuisset. Recens quippe erat senatusconsultum Tiberianum, sic dictum, quod Tiberio imperatore, a quo ipse præses in Judæam est missus, factum erat ante annos duodecim, ipso Tiberio quartum et Druso coss., quo cautum fuerat, ut supplicia damnatorum in decimum usque diem differrentur, ut Suetonius [2], Dio [3], et alii testantur. Certe quidem ad omnem Judæorum coercendum impetum, et comprimendum furorem, ejusdem Cæsaris (cujus voluntatem de nece Christi illi prætexuerant ad impellendum Pilatum) plus satis sufficere poterat dictum senatusconsultum. Nec est quod quis existimet posse excusari aliqua ex parte Pilatum ea ratione, qua permotus Ulpianus [4] ad Sabinum scripsit, licite præter legum præscripta posse judicem supplicium accelerare damnato, si aliqua popularis timeatur seditio, ut juste Pilatus timere posse videbatur, jam populari concitato tumultu. Nam Judææ procuratores Romanorum militum legionibus vallabantur, ut nihil esset quod Pilatus metuere debuisset, cum nonnisi magno damno suo Judæi semper fuerint tumultuati.

93. *De supplicio crucis.* — Sed, his omissis, quænam causa fuit, ut Pilatus Christum a Judæis ut blasphemum damnatum in crucem adigendum statueret? Nam si eorum lege agenda res erat (ut nuper diximus), lapidationi erat subjiciendus : si jure Romanorum; famosis latronibus ejusmodi supplicium debebatur. T, enim littera, quod crucis figuram exprimat, notari consuevisse fures, apud Lucianum [5] testatum habetur. Erat et apud Judæos crux in usu, sed ea pœna afficiebantur homicidæ, ut Philo [1] tradit. Ex his itaque videas supplicium crucis, quod Barabbæ duplici ex causa debebatur, tum ut latroni, tum quia homicidium fecerat in seditione, injuste prorsus irrogatum esse Domino nostro Jesu Christo. Videas insuper Judæos nunquam antea adversus Christum, ut crucifigeretur, conclamasse, quam cum optionem dedit illis Pilatus, ut alterum de duobus quem vellent, Jesum, vel Barabbam peterent : ut intelligas non satis illis fuisse latronem et homicidam liberasse, nisi etiam supplicium crucis duplici ex causa illi debitum in ipsum Christum convertissent. Sed hæc divina quadam dispensatione agebantur, ut Dei Filius pro redemptione humani generis crucis supplicium pateretur : cujus mysterium a sanctis Patribus toties decantatum, hic prætermittimus enarrare. Satis sit in præsentiarum scire, tam apud Judæos, quam etiam apud Gentiles, crucis figuram fuisse salutis insigne. Signandos esse signo Thau, qui liberandi essent ab ira Dei, Ezechieli prophetæ [2] fuit divinitus demonstratum. Apud Ægyptios istud ipsum crucis signum in ipsorum litteris sacris significasse vitam, Ruffinus [3], Socrates [4], Sozomenus [5], et alii complures testantur.

94. Sed cum diversa genera crucium essent, ut in notis ad Martyrologium diximus, cujus formæ esset parata crux Domino, audi Irenæum [6] hæc dicentem : « Ipse habitus crucis fines et summitates, hoc est, extremitates, habet quinque, duos in longitudinem, duos in latitudinem, et unum in medio, ubi requiescit qui clavis configitur. » Hæc ipse. Sed et cum Tertullianus [7] dicat stipites trophæorum fuisse cruces, et ipsa signa militaria recta hasta et transversa hastula formam crucis repræsentasse; qualis esset figura crucis, plus certo descripsit. Verum cum eadem ab aliis Patribus, ut ab Ambrosio describatur [8], et ab universa Ecclesia antiquis imaginibus sculpta vel picta reddatur; de his ambigere, insaniæ potius quam inscitiæ adscribendum esse putamus. Sed et vide quam graphice ipsa crux describatur ab Augustino [9], cum ait : « Lata est quippe in transverso ligno, quo extenduntur pendentis manus; et significat bona opera in latitudinem charitatis. Longa est a transverso ligno usque ad terram, ubi dorsum pedesque figuntur : et significat perseverantiam in longitudine temporis usque ad finem. Alta est in cacumine, quod transversum lignum sursum versus excedit; et significat supernum finem, quo cuncta opera referuntur. » Hæc Augustinus, quibus plane intelligas eam fuisse crucis formam, quam in hunc modum diversis in locis videmus expressam.

Ausonius vero cum singulorum græcorum elementorum figuras exprimit, et unamquamque alicui comparat formæ; hac ex causa, quod (ut dictum est ex Augustino) super transversum crucis lignum stipes promineret, crucis signo

[1] Basil. ep. LXXIX. — [2] Suet. in Tib. c. 75. — [3] Dio hist. Rom. lib. LXXV. sub iisdem. Cons. et Tacit. annal lib. III. sub iisdem Cons. in fin. l. XXVIII. §. famosos ff. de pœn. — [4] Ulpian. lib. XIII. L. VI. §. Quid autem ff. de in just. rupt. et irrit. testam. — [5] Lucian. dial. Jud. vocal.

[1] Phil. lib. de special. legib. — [2] Ezech. IX. — [3] Ruffin. hist. lib. II. c. 29. — [4] Socr. hist. lib. V. c. 17. — [5] Soz. Niceph. et Suid. — [6] Iren. lib. II. c. XLII. — [7] Tertull. Apolog. c. XVI. — [8] Amb. serm. 56. — [9] Aug. in Joan. serm. 118.

ipse assimilat Ф, a Palamede inventam litteram, ubi ait :

Hæc crucis effigies Palametica porrigitur Ф.

Nisi dicere velimus Ausonium per elementi illius formam significare voluisse crucem cum homine crucifixo; dum appensis brachiis hinc inde, inhærente stipiti reliqua parte corporis, eamdem ferme reddit quam elementum illud imaginem, cum aperta hinc inde duo illa foramina ampla relinquat.

95. Sed ad institutam ab Evangelistis de Christi Domini nostri crucis supplicio narrationem redeamus : quam summatim perstringemus, ut rem omnibus notam, ac multis sanctorum doctorum scriptis illustratam. Ducendus [1] Redemptor noster exuitur chlamyde, et propriis induitur vestimentis. Crux, cui affigendus erat, super humeros ejus imponitur : cogitur et Simon Cyrenæus altera ex parte eamdem post Jesum portare : comitabatur eum frequens populus, mulieresque miseratione commotæ lugebant : ad quas Jesus conversus, quæ eventura illis essent mala prædicens, se ipsas potius ac filios suos flere admonuit. Perductus inde est in Golgotha montem : et antequam cruci affigeretur, propinatum illi fuisse vinum myrrhatum, tradit Marcus [2] evangelista : vinum vero felle admixtum eidem tributum, scribit Matthæus : sed noluisse myrrhatum accipere, Marcus ait ; licet vinum felle dilutum gustasse saltem, Matthæus narret : diversa vero admodum hæc inter se fuisse monstrabimus. Constat insuper, auctore Joanne, vas etiam aceto plenum illuc fuisse allatum, ut etiam crucifixorum usui inserviret. Sed unde hæc omnia deducta sint, est exactius perquirendum.

96. *De vino myrrhato.* — Vigebat apud Hebræos ea consuetudo ut damnatis solatium aliquod impenderent (ut videmus hodie quoque inter nos fieri), vinum illis propinare perquam optimum, secundum illud Proverbiorum [3] : « Date siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt animo : ut bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non recordentur amplius. » Est et alibi [4] mentio de vino damnatorum. Unde cum Christus Dominus noster cruci damnatus esset, pro affectu animorum sive commiserationis ergo, allatum est vinum myrrhatum : sive ex odio, quo in eum Judæi flagrabant, conditum est vinum felle : acetum vero ad alium usum fuisse paratum, suo loco dicemus.

Non uno eodemque animo affectos fuisse Judæos omnes adversus Christum passionis tempore, satis declarat Lucas evangelista, dum ait [5] : « Sequebatur autem illum turba populi et mulierum, quæ plangebant et lamentabantur eum. Quid ergo mirum si quæ uberes lacrymas dabant, commiserationis vero causa conditum illi vinum ex consuetudine darent? Ut his non possit aptari illud Davidicum [6] : « Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolaretur et non inveni ; » fuerunt siquidem qui simul contristarentur, nec caruit etiam illa saltem consolatione, cum crucis est onere alleviatus, conducto licet invito Simone Cyrenæo, qui portaret eam; alius ergo verborum illorum requirendus est sensus, cum tamen non dubitem ea cuncta ad Christi passionem pertinere. Cæterum myrrhatum vinum nequaquam (ut multi explicant) amarum erat et insuave, sed perquam jucundum et gratum : sic enim dictum, quod in vasis myrrhinis ad saporem odoremque quærendum calidum poneretur : ea enim vasa apud antiquos in magno erant pretio; quod cum vinum calidum in ea infunderetur, odorem ac saporem quemdam mirificum ex illis contraheret, ex quo præ cæteris gratissimum suavissimumque ad potum redderetur. De hujusmodi enim vino in hunc modum condito habes Martialis [1] distichon :

Si calidum potas ardenti myrrha Falerno,
Convenit, et melior fit sapor inde mero.

97. Eadem vina, a myrrha, myrrhina etiam ab antiquis sæpe dicta reperiuntur, de quibus agens Plinius [2], hæc ait : « Lautissima apud priscos vina erant myrrhæ odore condita, ut apparet in Plauti fabula quæ Persa inscribitur, quanquam in ea et calamum addi jubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt : sed Fabius Dossennus his verbis decernit :

Mittebat vinum pulchrum, myrrhinam.

Et in Acharistione :

Panem, et polentam, vinum, myrrhinam.

Scævolam quoque, et Lælium, et Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video : quoniam in Pseudolo sic :

Quod si opus est ut dulce promat
Indidem, ecquod habet? rogas?
Myrrhinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet, non inter vina modo myrrhinam, sed inter dulcia quoque nominatam. » Hucusque Plinius.

98. Ex his manifesti erroris arguuntur, qui dixerunt vinum myrrhatum fuisse amarissimum : nam dulcedinem etsi non ex myrrha, ex aliis tamen admixtis speciebus contrahebat. Errant pariter, qui tradiderunt vinum myrrhatum fuisse potionem soporiferam, quæ hausta a mente alienet; solitamque esse ultimum supplicium passuris propinari, quo mortem imminentem minus attenderent. Verum tantum abest ut myrrhatum vinum soporem afferret ex temulentia quadam per vapores sursum in caput ascendentes, ut potius ab ebrietate bibentes præservaret, surgentesque vapores digereret. Est de his insignis locus Athenæi ex Aristotele acceptus, quo etiam declaratur quibus aromatibus ejusmodi vinum myrrhatum condi consueverat, sic dicentis [3] : « Ari-

[1] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XIX. Conc. c. CXLIII. — [2] Marc. XV. — [3] Prov. ult. — [4] Amos II. — [5] Luc. XXIII. — [6] Psal. LXVIII.

[1] Mart. lib. XIV. Epigr. — [2] Plin. nat. hist. lib. XIV. c. 13. — [3] Athen. lib. XI. cap. 30.

stoteles in libro de Ebrietate : Ollulæ, inquit, etiam quæ Rhodiacæ dicuntur, tum ob voluptatem inferuntur in convivia, tum quia cum vinum calefaciant, minus ebrietatem inferri patiuntur. Nam si myrrha, mastiche, resque hujusmodi in aquam injecta coquantur, ac mox vino misceantur, minus, qui bibunt, fiunt ebrii. » Et alibi sic idem : « Fiunt ollulæ Rhodiacæ myrrha, lentiscique floribus, croco, balsamo, amomo, ac cinnamomo simul coctis; ex quibus quæ vino mixta fuerit aqua, ita sistit ebrietatem, ut vel venerem sedet, surgentesque etiam spiritus digerat. » Hæc Athenæus. Quod ad usum præterea myrrhæ attinet, adeo veteribus probatus fuit, ut Parthi, Carmani, et alii Orientales populi, qui myrrhæ proventum habent, ex ea etiam vasa conficere consueverint, quæ myrrhina dicuntur.

99. Ad hæc insuper ob quæstionem nuper obortam nonnulla addere in hac editione compellimur. Vir enim cum primis eruditus Nicolaus Faber Parisiensis clarissimus J. C. omni genere litterarum egregie excultus, familiaribus agens litteris, in eam sententiam cum pluribus nos potius abiisse, se optasse, de vino myrrhato declarat, ut soporiferam, quæ mentem abalienaret a sensu, eam potionem Domino propinatam extitisse professi essemus, quam fuisse vinum myrrhinum, quod myrrha conditum in magnis consuevisset esse deliciis. Cum, ut ait, apud Hebræos antiquus mos ille vigeret, ut omnes licet vilissimi cruciarii ante supplicium potarent propinatum myrrhatum vinum, quo penitus dementati ac stupore quodam in omnibus corporis membris consopiti, efficerentur doloris expertes. Id quidem apud Hebræos fuisse usu receptum, Galatinum adducit in medium : sensisse hoc ipsum quoque Patres, et haud dubium inter alios tradit esse sententiam sancti Hieronymi [1] in Matthæum his verbis : Usque hodie Judæi, et omnes increduli Dominicæ resurrectionis aceto et felle potant Jesum, et dant ei vinum myrrhatum, ut eum consopiant, et mala eorum non videat. Rursum vero myrrhæ esse, soporem inferre, ex Dioscoride [2] sibi vindicat. Sed et apud Gentiles eum fuisse usum myrrhæ, probare conatur, ut ex ipsa condita potio illis daretur, qui graves essent subituri dolores, ne eos sentirent, consopitis ex ea sensibus : idque ex duobus Apuleii locis, quorum prior se habet his verbis [3] : « Indidem sese multimodis commulcat ictibus, mire præsumptione munitus; » et alibi [4] « Obfirmatus mira præsumptione, nullis verberibus, ac ne ipsi quidem succubuit igni. » Sed ipse quidem hos sic restituendos textus esse putavit, ut ad germanam lectionem sit, myrrhæ, pro mire, seu mira, utrobique reddendum : sed absque exemplo aliorum antiquorum scriptorum, vel alicujus codicis, haud facile admittendum.

100. At ubinam rogo, ad obstupefacienda ad sectionem membra reperiri potest medicos usos myrrha? Vel ubi in reorum judiciariis quæstionibus mentio facta est de reo aliquo eludente myrrha severum judicem? Aut quo alio exemplo Isiacus aliquis ad futuros ictus præmunisse se myrrha legitur? Vel quo probari potest exemplo, vocem illam, præsumptionem, ab ipso Apuleio pro manducatione acceptam? cum pro audacia, vel temeritate, sicut ab aliis plurimis, usurpata ab ipso reperiatur, ut cum ait [1] : « Contra vesanam eorum præsumptionem modestiam meam approbarem. » Et rursum : « Sacrilega præsumptione Dei, quem prædicabat unicum, etc. » Quamobrem haud facile lectionem antiquam convellendam existimo, quam retinent omnes codices, et interpretes secuti sunt.

101. At quod spectat ad antiquum illum Judæorum morem propinandi vinum myrrhatum iis qui essent ultimum supplicium subituri : non imus inficias, quod in Thalmudicis scriptis id sit facile reperiri : Sed an ob eam causam, ut myrrhatum vinum bibentes, mentis alienationem passi, carerent sensu doloris, hoc pervestigandum est. Id ne sit myrrhæ præstare, haud adeo facile concedendum esse videtur ex iis quæ superius sunt recitata ex Aristotele et Athenæo : quorum illa sententia est, myrrhæ esse præservare potius ab ebrietate, quam deliquium mentis adducere. Quibus consentientia sunt quæ tradit Plutarchus item ex Aristotele in libro de Iside ex Ægyptiorum sententia; iis namque ob loci propinquitatem et frequentiorem rei usum notior myrrha erat : ait enim : « Myrrham Ægyptii Bal nominant; quæ vox (si interpreteris) delirii significat amolitionem. » Hæc ipse. Non tamen negamus, quod ait Galenus [2], myrrham, si largius bibatur, aut dementare, aut mortem afferre : cum hoc et vinum ipsum absque myrrha abundantius sumptum præstare soleat.

102. Sed ex effectu rem quoque pensemus, et cognoscamus exemplo. Si enim ex antiqua Judæorum traditione propinatum vinum myrrhatum Domino volumus, illud pariter et latronibus item cum ipso æquale supplicium subituris oblatum fuisse dicendum est. Solemne [3] namque eis erat, ut omnibus ad supplicii locum perductis delinquentibus, peccatumque ibi suum, cujus causa damnati essent, publice confessis, myrrhata potio propinaretur, sicque potatos affigerent illos cruci. At cum constet ex Evangelistis latrones in cruce positos mentis fuisse compotes, eaque locutos quæ sibi constantes eos fuisse significarent, plane declaratur haud extitisse eam naturam myrrhati vini, ut bibentes illud homines dementaret : sed quod exhilararet potius, daretur que damnatis, secundum sententiam illam superius recitatam [4] : « Date siceram mœrentibus, et vinum his qui sunt amaro animo : ut bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non recordentur amplius. » Cur igitur non in eam cum multis de myrrhato vino sententiam iverimus, cum ex his quæ superius dicta sunt, tum etiam iis quæ hic addidisse voluimus, satis potest cuique fieri mani-

[1] Hier. in Matt. c. XXVII. — [2] Diosc. lib. I. c. 38. — [3] Apul. lib. VIII. — [4] Idem lib. X.

[1] Apul. lib. IX. — [2] Gal. simpl. medic. lib. XV. cap. 19. prope fin. — [3] Thalm. tit. Avel. Kabbati. c. II. — [4] Prov. ult.

festum. Cæterum lectori liberum esto, quam velit sententiam sequi. Quod enim myrrhæ sit obfirmare mentem, potius quam amentem reddere hominem; quodque latrones, ex usu myrrhæ poti, permanserint sensibus integri; in hanc nos jure traxere sententiam.

103. Sed posterioribus litteris quæ noster Faber addiderit, hic describamus : post multa enim officii plena hæc ait : « Addi etiam posset, quod habetur cap. ult. Proverb. : Date siceram mœrentibus; hebraice legi, date quod inebriet, morientibus. Hebraicum enim vocabulum, sichar, vel ut expolierunt Græci σίκερα, significat, inquit sanctus Basilius Magnus, πᾶν τὸ δυνάμενον μέθην ἐμποιῆσαι, et rabbi Moses Ægyptius morientes, interpretatur reos, damnatos. Id etiam quod habetur Psalmo LIX : Potasti nos vino compunctionis; B. Hieronymus vertit : Potasti nos vino consopiente; et chaldaicus paraphrastes : Calice maledictionis; nempe quia cruciariis maledictis a lege dabatur, ejusmodique phrasi summam crucem designari, adnotant interpretes hebraici : inter cæteros vero rabbi Selomoh vinum illud esse ait cor obvolvens, et cerebrum feriens, sternutareque faciens : quod quid aliud est dicere, quam vinum istud sensus deturbare et adimere ? a qua sententia nec Septuaginta longe recesserunt, qui οἶνον κατανύξεως transtulerunt. Nam Alexandrino idiomate, quo modo sacrorum librorum idioma grammatici græci nuncupant, κατάνυξις altum soporem et veternum significat, ita B. Paulus ad Rom. XI, Isaiæ locum XXIX cap. explicans, spiritum soporis, πνεύματος κατανύξεως voculis exprimit : cujus etiam effectus ex ejusdem prophetæ sexto cap. subjicit, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, a compunctione toto cælo alienos; quod agnovit syriacus, qui, spiritum stupiditatis, transtulit. Ex eo more etiam phrases illæ deductæ censeri possunt, quibus Dominus per Prophetas impiis exitium denuntians, se potui daturum eis vinum sive calicem soporis, vertiginis, torporis, stuporis, ac ebrietatis interminatur. » Hæc ipse, ad postremum id addens : « Hæc tamen apud me minime tanti sunt ponderis, ut non in tuam sententiam concedam, cujus auctoritatem mihi pro summa lege et ratione præscripsi. » Hactenus de his Faber, qui christiana modestia, magna animi demissione, amico victoriam cedit, qua jam prope potiturus videri possit. Sed nihil inferat præjudicii veritati adeo liberalis ab amico facta spontanea juris cessio. Integrum (iterum dico) liberumque esto lectori, quam veriorem putat sententiam, sequi. Inter nos autem ita sciat esse transactum, ut vincente veritate, cujus professores atque cultores sumus, victoriam assecutus uterque dicatur.

104. Adjicimus ad hæc omnia corollarium, de usu vini conditi sanctis martyribus etiam propinati egregium exemplum ex Actis sanctorum martyrum Fructuosi episcopi Tarraconensis et sociorum, quæ (ut suo loco dictum est), noverunt atque probarunt S. Augustinus atque Prudentius. Hæc enim ibi leguntur : « Cum ad locum ubi essent subituri supplicium ducerentur, cumque multi ex fraterna charitate ei offerrent condimentum uti permixtum poculum sumeret, ait : Nondum est hora solvendi jejunium. Agebatur enim hora diei quarta, etc. » Et de usu et natura myrrhæ in potu quæ habet Fulgentius tertio Mythologiarum ex antiquis deprompta scriptoribus, ubi post multa de myrrhæ natura, hæc de condito ex ea confecto : « Petronius Arbiter ad libidinis concitamentum myrrhinum se poculum bibisse refert; » citat et Subrium veterem comicum istud ipsum per Glyceram asserentem : ut plane appareat, non soporis inducendi causa, sed ad remissas vires revocandas roborandasque in usu fuisse ex myrrha conditum apud antiquos.

105. Hæc quidem longius pertractare, præter sententiam nobis accidit, cogente tamen necessitate ob emergentes post primam editionem ea de re quæstiones. Qua item ratione et illi pariter de myrrhato vino objectioni satisfacere æque tenemur, quæ ex Gellio, et qui eum citat, recentiore auctore, mota est : Myrrhina inter vina nequaquam recensenda esse, eo quod illis uti liceret Romanis mulieribus, quæ vini usu interdictæ penitus essent : sunt enim hæc Gellii verba [1] : « Bibere autem solitas ferunt loream, passum, myrrhinam, et quæ id genus optant potu dulcia. » Sic ipse. Errat mea sententia, qui ex hoc sugillat Plinium, [2] a quo mutuati sumus auctoritatem, quod inter lautissima vina myrrhinam recensuerit, quæ potius inter dulcia tantum erat adnumeranda, quibus Romanæ feminæ patria lege abstemiæ licite uti possent : errat, inquam, qui discreta putat esse specie a vino dulcia : nam appellatione dulcium, contineri quoque dulcia vina, Paulus [3] I.-C. expresse testatur, dum ait : « Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum, dulce quoque vinum, etc., legata videbuntur. » Quin et passum, quod inter dulcia a Gellio recensetur, non solum Plinii testificatione, vini nomine continetur, sed et Ulpiani I.-C. [4] cum ait : « Si quis vinum legaverit; Œnomeli plane, id est, dulcissimum vinum continebitur, et passum. » Hæc ipse. Nihil igitur prohibet, quin vini nomine significentur hæc dulcia : nec impedit, quominus ex sententia Plinii myrrhina inter lautissima vina atque etiam dulcia recenseatur. Nec quod myrrhinam Romanæ feminæ licite biberent, negarim ob eam causam esse vinum : sicut nec inficiari quisquam potest passum esse vinum, quod, sententia Gellii atque Varronis illud Romanæ mulieres lege abstemiæ compotarent.

106. Etenim hæc licet vina dicta essent, tamen eam ob causam quod inebriare minime solerent, mulieres eis uti, haud vetitum erat : nam quod essent sui natura dulcia, nequaquam vim habebant inebriandi, sed ebrietati potius resistendi, quod Plutarchus [5] atque Macrobius [6] inter alios attestantur. Passum quidem, vinum perdulce, quod non inebriaret, Romanas feminas citra delictum bibere po-

[1] Gel. lib. to. c. XXIII. — [2] Plin. lib. XIV. c. 13. — [3] Paul. lib. III. Sent. tit. VII. §. 63. — [4] L. IX. ff. de trit. vin. et ol. leg. — [5] Plutar. sym. III. q. I. — [6] Macrob. Saturnal. lib VII. q. 7.

tuisse, testatur Varro, ac proinde multo magis myrrhinam, quæ non tantum ob dulcedinem, sed et ob sui naturam (ut dictum est) absque ebrietate mentem liberam conservaret. Ex quibus omnibus illud infertur, vina cuncta mulieribus Romanis vetita esse, illa vero tantum permissa, quæ aliqua arte confecta, effectaque dulcia, essent inducendæ ebrietatis expertia, juxta illam Plutarchi sententiam : « Dulcia admixta vino, reprimunt ebrietatem. » Cæterum et illud scimus; sicut ex vinaceis pressis, iisdemque aqua lotis loram confici; ita et passo vino peracto, ex aqua addita, teste Plinio [1] effici secundarium passum : sicque potuisse accidere de myrrhina, ut priori vino educto, aqua injecta super residua, myrrhina alia conficeretur instar loræ, hisque Romanæ feminæ uti legitime possent : atque ita si cui magis libet, Gellius interpretandus sit, ut non ipsum primarium vinum, sed quod ex aqua injuncta vinaceis postea redderetur, jure Romanæ feminæ biberent, dum ipse Gellius non loram ait, sed loream, sive lorea, ut omnia scilicet quæ spectarent ad loram, atque instar loræ confici solerent, nempe (quod Columella [2] testatur) ut dulcis aqua conjiciatur super vinacea vino pressa, eis potare liceret. At hæc satis, imo superflua ad significandum myrrhinam recte ex Plinii sententia inter vina lautissima recensitam; cum alioqui non desint innumeri plane testes, qui myrrhinam vinum appellent. His de myrrhato vino absolutis controversiis, ut unde digressa est revocemus orationem; magna consideratione dignum est, quod scribit Evangelista [3], Dominum myrrhatum vinum non accepisse : quippe qui prudens volensque omnes ærumnas sponte susceperat, quamlibet quavis occasione oblatam consolationem admittere recusavit; cum e contra vinum felle mixtum saltem gustasse [4], et oblatum calamo acetum accepisse, tradant Evangelistæ [5]. Sed reliqua prosequamur.

107. *De Golgotha.* — Quod in primis ad Golgotha spectat, locum illum quo ad supplicium crucis ductus est Jesus; hæc Hieronymus [6] : « Locus, inquit, est Calvariæ et usque hodie ostenditur in Ælia ad septentrionalem plagam montis Sion. » Hunc eumdem esse montem, in quo Abraham jussus est immolare filium suum Isaac, ex majorum traditione per generationes singulas ad posteros dilapsa, complures antiquorum Patrum testantur, inter quos hæc Augustinus [7] : « Hieronymus presbyter scripsit, ab antiquis et senioribus Judæis se certissime cognovisse, quod ibi immolatus sit Isaac, ubi postea Christus crucifixus est. Denique ab eo loco, unde B. Abraham jussus est proficisci, tertio die ad locum, ubi Christus crucifixus est, pervenitur. » Hæc de Golgotha Augustinus. Cæterum ubi hæc dixerit Hieronymus, non invenimus, nisi tantum in commentariis in Marcum [8], qui illi falso attribuuntur.

[1] Plin. lib. XIV. c. 14. — [2] Colum. lib. XII. c. 40. — [3] Marc XV — [4] Matt. XXVII. — [5] Joan. XIX. — [6] Hier. de loc. Hebraicis. — [7] Aug. de temp. serm. 71. — [8] Hier. in Marc. c. XV.

Beda [1] hæc in eamdem sententiam : « In loco autem illo, quo Abraham altare ad immolandum filium construxit, mensa est lignea non parva, in quam pauperum eleemosynæ solent a populo deferri. »

108. Cur vero idem mons Golgotha dictus sit Calvariæ locus : majores omnes antiquorum etiam firma acceperunt traditione, sic esse nominatum montem illum, quod ibi primus homo sepultus sit. Id in primis Tertullianus [2], in carmine quod scripsit adversus Marcionem, testatur his versibus :

Golgotha locus est capitis, Calvaria quondam :
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit.
Hic medium terræ est : hic est victoria signum.
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum :
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum, etc.

Hæc Tertullianus. Origenes [3] etiam hæc in eamdem sententiam : « Locus Calavariæ dicitur non qualemcumque dispensationem habere, ut illic qui pro hominibus fuerat moriturus, moreretur. Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus : ut sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur : ut in loco illo qui dicitur Calvariæ locus, id est, locus capitis, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo, per resurrectionem Salvatoris, qui ibi passus est, et resurrexit. » Hæc Origenes. Item et Basilius [4] : « Obtinuit, inquit, fama quædam in Ecclesia memoriam conservans, non quidem scripto proditam, quæ talis est : Quod prima utique Judæa hominem habebat accolam : nimirum Adam, simul atque excidit deliciis paradisi, in hac terra collocatum, ad mitigandam jacturam bonorum, quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit qui et illic eam cui addictus erat, sententiam condemnationis plene est executus. Itaque insolens esse ac novum videbatur illius ætatis hominibus spectaculum, os capitis defluente carne nudum : at illi recondentes cranium, loco illi indiderunt nomen Cranion, id est, Calvarium. Probari ratione potuit, Noe non ignorasse sepulcrum principis hujus, et mortalium omnium primigenii : siquidem de hac re fama a diluvio mox per orbem propagata est ab ipso et dimanavit : eoque Dominus, excussa origine humanæ mortis, in Calvariæ loco est passus. » Hucusque Basilius. Et ne singulorum sententias velut ex scripto recitando prolixiores videamur, nomina tantum auctorum, qui eadem pene scripserunt, hic referamus, nimirum Athanasium [5], Epiphanium [6], Joannem Chrysostomum [7] et alios recentiores Græcorum : ex Latinis vero, post Tertullianum, auctorem illum, sive Cyprianum, sive illi ferme æqualem qui scripsit de Operibus cardinalibus, Ambrosium [8], Augustinum [9], et apud Hieronymum [10] ad Paulam et Eustochium et Marcellam in hæc verba : « In hac urbe, imo in hoc tunc loco, et habitasse dicitur, et

[1] Beda de locis sanctis. c. II. — [2] Lib. II. contra Marcion. — [3] Orig. tract. XXXV. in Matth. — [4] Basil. in Levit. c. V. — [5] Athanas. de pass. et cruce. — [6] Epiph. hær. XLVI. — [7] Chrysost. in Jo. homil. 84. — [8] Ambros. lib. V. epist. IX. — [9] Aug. de temp. ser. 71. et q. in Genes. CLXI. — [10] Hier. ep. XVII.

mortuus esse Adam; unde et locus, in quo crucifixus est Dominus noster, Calvaria appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis calvaria condita: ut secundi Adam, id est, Christi sanguis de cruce stillans, primi Adam et jacentis protoplasti peccata dilueret, et tunc sermo ille Apostoli compleretur: Excitare qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » Hæc ille.

109. Ipse autem Hieronymus [1] hæc ipsa recitans, haud libenter his adstipulari videtur, imo et contradicit, cum ait: [2] « Audivi quemdam exposuisse Calvariæ locum, in quo sepultus est Adam, et ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput, et hoc quod Apostolus dicat: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Favorabilis interpretatio, mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, et foras portam loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, et Calvariæ, id est, decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii: et quo modo pro nobis maledictum crucis factus est, et flagellatus est, et crucifixus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigeretur. Sin autem quispiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut sanguis ejus super Adæ tumulum distillaret: interrogamus eum, quare et alii latrones in eodem loco crucifixi sunt? Ex quo apparet Calvariam non sepulcrum primi hominis, sed locum significare decollatorum: ut ubi abundavit peccatum, superabundet gratia. Adam vero sepultum juxta Hebron et Arbee, in Jesu [3] filii Nave volumine legimus. » Hæc Hieronymus.

110. At (tanti Patris in primis rogata venia) his nequaquam adduci possumus, ut quod non ab uno vel alio, sed ab omnibus fere antiquis Patribus, nec ut quidpiam recens excogitatum, sed a majoribus traditum et scriptum est, tam facile convellamus: cum præsertim ea quæ ad hæc impugnanda inducit, non videantur esse hujusmodi, quæ nos ab illis penitus dissentire compellant. Quid enim repugnat, ut locus ille, ubi primus homo sepultus dicitur, postmodum electus fuerit (quod in edito loco situs sit et Hierosolymis proximus) ad supplicia damnatorum? Nec illud probatur, a capitibus decollatorum, quod illic truncarentur capita damnatorum, locum illum appellatum esse Calvariam: ejusmodi enim supplicium apud Hebræos nec lege esse sancitum, nec consuetudine invenimus approbatum: apud Romanos enim erat in usu, quos haud multo ante hæc tempora Judæis dominari cœpisse certum est. Rursum vero quod ad illum Adam pertinet, qui divinæ Scripturæ testimonio dicitur sepultus in Hebron: haud putamus locum adeo patentem præteriisse tot disertissimos viros; ut adeo inconsulte, ne dicam temere, ea de primi parentis sepultura conscripserint, si existimassent tanto testimonio mendacii posse redargui, et accusari: nisi et ipsi sensissent, de altero potius Adam, quam de primo omnium patre, divinam Scripturam esse locutam.

111. Hæc vero ut certiora habeantur, ipsa ejusdem civitatis origo ex eodem Scripturæ loco petenda est, quæ sic se habet [1]: « Nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est. » Hæc ibi. Porro Cariatharbe idem est, quod civitas Arbe. Fuit Arbe pater Enac, ut paulo inferius sequenti capitulo dicitur [2]. Enac vero fuisse gigantem, et parentem gigantum, habet liber Numeri his verbis [3]: « Ibi, in Hebron scilicet, vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati, quasi locustæ videbamur. » Ab Enac stirpem Enacim ipsos gigantes eadem divina Scriptura [4] nominare consuevit. Quod igitur Adam maximus inter filios Enacim sepultus dicatur, non de alio quam de uno ex gigantum numero, qui cæterorum maximus haberetur, quique Adam sit appellatus, dictum existimamus. Testatur Josephus [5] adhuc temporibus suis monstrari solita ossa gigantum, qui in Hebron sepulti erant, adeo magna, qualia, inquit, vix credant, qui non viderunt ipsi. Persuadet id ipsum illud maxime, quod inusitata sit ea in divina Scriptura nomenclatura, ut primus omnium parens Adam sit maximus appellatus. Sed hæc de his satis.

112. Quod vero idem locus in medio terræ situs dicatur, ac secundum propheticum sermonem, Deus operatus sit salutem in medio terræ: Hieronymus [6] in illa Ezechielis verba: « Hæc dicit Dominus Deus: Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras, » ait: « Hierusalem in medio mundi sitam, hic idem propheta testatur, umbilicum terræ esse demonstrans; » et inferius: « Operatus est salutem in medio terræ: a parte enim Orientis cingitur plaga quæ appellatur Asia; a partibus Occidentis, ejus quæ appellatur Europa; a Meridie et Austro, Libya et Africa; Septentrione Scythia, Armenia, atque Perside, et cunctis Ponti nationibus. In medio igitur gentium posita est, ut quia notus erat in Judæa Deus. » Hæc Hieronymus. Josephus [7] aliam iniit rationem, dum Judæam describens, hæc ait: « Media vero ejus est Hierosolyma: unde quidam non sine ratione umbilicum ejus terræ eam vocaverunt. » Victorinus Pictaviensis de eodem loco his agit versibus:

Est locus ex omni medium quem credimus orbe;
Golgotha Judæi patrio cognomine dicunt.

Beda [8] qui eadem Victorini recitat carmina, hæc ait: « Columna celsa stat, quæ æstivo solstitio umbram non facit: unde putant ibi mediam esse terram, et historice dictum: Deus autem ante sæcula operatus est salutem in medio terræ. » Hæc ille. Sed profecto fieri non potest quod asserit Beda: nam si id ita esset, necesse omnino foret Hierosolymam ponere intra zonam torridam, et tropico saltem

[1] Hier. in epist. ad Ephes. c. v. — [2] Hier. in Mat. c. xxvii. — [3] Josue xiv.

[1] Josue xiv. — [2] Idem xv. — [3] Num. xiii. — [4] Deut. i. ii. Josue xi. — [5] Joseph. ant. l. v. c. 2. — [6] Hieronym. in Ezech. c. v. — [7] Joseph. de bell. Judaic. lib. iii. c. 2. — [8] Beda de locis sanctis. c. ii.

cancri subjicere : at ab illo longius abesse omnes qui terras describunt, apertissime tradunt, et certissimis experimentis etiam nunc cognosci potest. Sed illud non male, vel Hierosolymam sitam in medio terræ habitabilis, vel in medio Palæstinæ. Animadvertit atque correxit eumdem Bedæ errorem noster Thomas Bozius vir cum primis eruditus.

113. *De morte Christi et de miraculis quæ eamdem comitata sunt.* — His igitur, quæ ad Golgotha spectant, in hunc modum enarratis, quæ reliqua sunt passionis Christi, brevi quodam compendio perstringam. Exuerunt [1] suis vestibus milites Jesum, easque in quatuor diviserunt partes, et quisque militum partem suam accepit : super tunicam vero inconsutilem miserunt sortem. Errare illos existimo, qui putarunt Christi vestem inconsutilem fuisse pretiosam : nam haud credendum est ejus generis vestibus Dominum usum esse, qui Joannis prædicans sanctitatem, dixerat : « Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. » Unde considerandum, quod Isidorus Pelusiota ad Cratonem [2] scribens, hæc ait : « Erat autem tunica ejus desuper contexta per totum. Quis autem vestis illius vilitatem ignorat? ut qua Galilæorum pauperes utantur : apud eos enim maxime hujusmodi vestis genus fieri solet, arte quadam, ut pectoralia, retractim consutum. » Hæc Isidorus. « Erat illa, ait Joannes, inconsutilis : quod sane genus vestis haud facile scissuram patitur, quin tota pariter retexatur. Contextam illam fuisse a sanctissima Virgine, par est credere : nam in Oriente hominum vestes a feminis confici solitas, liber qui dicitur Esdræ testatur, cum ait [3] : Ipsæ faciunt stolas omnium hominum. » Eadem etiam in Proverbiis [4] de optima muliere dicuntur : « Confidit in ea cor viri sui, et spoliis non indigebit. » Et postea : « Domestici ejus vestiti sunt duplicibus. »

114. Sic spoliatum Redemptorem mundi cruci affixerunt tribus, vel (ut tradit Gregorius [5] Turonensis) quatuor clavis : id quidem secundum antiquum crucifigendi ritum : nam Plautus [6] : « Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit. Sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia. » Cæterum interdum martyres pluribus etiam clavis in cruce confixos, dicemus tertio Annalium tomo. At de Christo Domino nostro antiquiores imagines, quatuor ipsum affixum clavis repræsentant, nempe seorsum singulis pedibus singulis confixis clavis. Sed aliam sententiam de tribus clavis recentior probavit usus.

115. Post hæc autem scriptus est a Pilato causæ titulus, qui super crucem affigitur eo ordine quo ponitur a Joanne, nempe hebraice, græce, et latine, ut apparet in parte tituli, quæ Romæ extat : ita tamen, ut secundum ea quæ a nobis superius dicta sunt [7], et quæ l. C. habet [8], in ipsius ordine nobilior locus, ac proinde prior ille sit visus, qui Christo vicinior esset : sicque latina prior, novissima vero hebraica, ut quæ græca inferior et barbara a Romanis haberetur, posita esset inscriptio. Siquidem apud eos in theatro locus infimus senatorum, summus vero plebis [1], et in triumpho postremus imperatoris, sed et in triclinio novissimus consulis erat [2]; sicque sedendo, procedendo, et recumbendo, locus ultimus primus esset. Crucifixi sunt cum eo pariter duo latrones, unus a dextris, alter vero a sinistris. Tunc pro persecutoribus exoravit, dicens : « Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt. » Ad hæc, principes sacerdotum, et qui cum eis erant, irridebant eum et blasphemabant : illudebant eidem et milites. Insuper cum et unus ex latronibus qui cum eo affixi cruci erant, convitiaretur ei : mox alter illum blasphemantem redarguens, Christum confessus, se eidem commendavit; qui et ab eo meruit audire : « Hodie mecum eris in paradiso. » Stabat interim juxta crucem Jesu Maria mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene; aderat et Joannes. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem quem diligebat, dixit matri suæ : « Mulier ecce filius tuus. » Deinde discipulo : « Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. »

116. Dum hæc agerentur, hora sexta [3] factæ sunt tenebræ super universam terram, usque ad horam nonam. Cumque his addat Lucas evangelista et solem esse obscuratum, satis perspicue declaratur, non ipsam Judæam tantum (ut aliquando Origenes [4] dixit) sed universum plane terrarum orbem offusum fuisse tenebris. Porro ille ipse Origenes auctor hujus sententiæ, cum agit [5] adversus Celsum philosophum epicureum, Christianorum hostem infensissimum, de admiranda tunc facta solis eclipsi, non ex Evangelistarum testimonio, quibus ethnicus homo non crederet, sed ex Phlegonte Hadriani imperatoris liberto, insigni chronographo, de quo plura scribit Suidas, testimonium citat his verbis : « De sole autem Tiberii Cæsaris tempore obscurato, quo imperante Jesus creditur cruci fuisse affixus, et de magnis terræ tunc motibus factis, scripsit Phlegon in tertio decimo vel decimo quarto (ut arbitror) de Temporibus libro; » et inferius : « Putat autem prodigii loco ducendum, quod moriente Jesu contremuerit terra, et cuncta sint tenebris obvoluta : de quibus tamen, ut licuit, supra respondimus; cum et Phlegonta ipsum produximus, Salvatoris temporibus patientis, historiam fuisse complexum, etc. » Porro ipsius Phlegontis verba Eusebius [6] recitat, sic dicens : « Scripsit vero super his et Phlegon, qui Olympiadum egregius supputator est, in libro decimo quarto ita dicens : Quarto autem anno ducentesimæ secundæ Olympiadis, magna et excellens inter omnes quæ ante

[1] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XIX. Concord. c. CXLIII. — [2] Isidorus lib. I. ep. LXXIV. — [3] 3. Esd. IV. — [4] Proverb. XXXI. — [5] Greg. Turon. de glor. mart. c. VI. — [6] Plaut. in Mostell. — [7] Supra an. XVI. — [8] L. decreta ff. de re Jud.

[1] Sigon. de Jur. antiq. Rom. lib. II. — [2] Plutarch. in Sympos. lib. II. q. 3. — [3] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. — [4] Orig. in Matt. tract. XXXV. — [5] Orig. contra Cels. lib. II. — [6] Euseb. in Chronic. an. XXXIII Christi.

eam acciderant, defectio solis facta est : dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ cæli visæ sint : terræque motus in Bithynia Nicænæ urbis multas ædes subvertit. » Hæc Phlegon. Tertullianus [1] item adversus Gentiles agens, non ex Evangelio testimonium, sed ex ipsorum scriptis adducit, cum ait : « Eodem quidem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est : deliquium utique putaverunt, qui id quoque super Christum prædicatum nescierunt. Et tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis. » Hæc Tertullianus. Lucianus [2] itidem adversus Gentes agens : « Perquirite, inquit, in Annalibus vestris, et invenietis temporibus Pilati, fugato sole, interruptum tenebris diem. »

117. Quomodo autem ejusmodi solis defectio facta sit, Dionysius Areopagita scribens ad Polycarpum, cum invehitur in Apollophanem philosophum, narrat his verbis : « Quid de illo, qui tempore crucis Dominicæ factus est, solis defectu dicturus es? Eramus tunc ambo apud Heliopolim, amboque simul incidentem mirabiliter soli lunæ globum notabamus (non enim ejusce conjunctionis tunc aderat tempus) ipsamque rursus ab hora nona ad vesperum, ad solis diametrum supra naturæ vires restitutam. In memoriam autem illius revoca etiam aliud quoddam : nempe enim (ut ipse non ignorat) eam lunæ incidentiam ab Oriente cœpisse, et usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum demum resiliisse notavimus : neque vero eadem ex parte, ut assolet, et incidentia illa et repurgatio facta est, sed ex adverso diametri; hæc sunt quæ tunc temporis contigere, naturam profecto superantia, ac soli Christo possibilia, qui auctor est omnium, facitque magna ac stupenda, quorum non est numerus : ista illi, si licuerit, dicito. » Hæc Dionysius ad Polycarpum.

118. Idemque de eadem re scribens ad ipsum Apollophanem, agit his verbis : « Heliopoli tu quidem pene mihi coævus, et ego quinque et viginti fere annorum tempus exsolvens, una morantes constiteramus, cum feria quadam sexta, et hora etiam pene sexta, sol horribilibus subito est obsitus tenebris, luna ipsum intercurrente : quia non Deus, sed creatura Dei in ipsius veræ lucis occubitu lucere non potuit. Quærebam enim tunc apud te, qui mihi sane sapientissimus videbaris, quid ipse inde sentires; tu vero mirabili prudentia subintulisti : quod usque adeo penetralibus mentis meæ alte inhæsit, ut nulla oblivione deleri, nulla unquam valeat mortis imagine deterreri. Offusi enim tenebris ipsi eramus, orbem solis undequaque et ex æquo occupante caligine; et postquam repurgatio et restitutio facta est, luna ad solis diametrum conversa aufugit. Et tunc quoque regulam Philippi Aridæi assumpsimus : Cumque reperissemus, quod et erat notissimum, eo tempore solem eclipsis molestias laboresque minime perpeti debuisse, ac nihilominus lunam ab Oriente solarem splendorem pullis nigrantibusque velis obduxisse, cum soleat ex occidua parte solem ingredi : tunc autem opifices lucis thesauros caliginibus, quas ipsa genuerat, ad occiduos usque solis fines pervagata (ut ipsi putavimus) occultavit : cum tamen et lunæ id tempus deesset, nec coitus vicinum tempus esse cognosceretur : Aio ad te (neque enim adhuc mysterii tantæ rei conscius eram), O ingentis prudentiæ promptuarium : quid, inquam, o doctrinæ speculum Apollophanes, his secretis adscribis? Ad hæc, nescio quo pacto, divino quodam afflatu, et non humani sensus sermonem subintulisti : Hæ, o bone Dionysi, divinarum vicissitudines sunt rerum. Denique vero adnotatum diligenter feriæ diem, et annum, annuntiatione quam sacer Paulus nostris attentis auribus infudit, consentientibus signis conspirare et concordare expertus, manus veritati submisi, et ex falsitatis nexibus sum absolutus : quam quidem veritatem mirifice effero, quam et tibi communico. » Hactenus de his Dionysius.

119. De eodem quoque solis defectu admirando Hieronymus [1] agit, Augustinus [2] etiam pluribus, qui et fuisse præter omnem naturæ ordinem, scribens [3] ad Hesychium, his demonstrat : « Non erat, inquit, talis ille solis defectus, quando Christus crucifixus est, et ideo vere mirabilis erat et prodigiosus. Pascha enim fuerat Judæorum, quod nonnisi in plenitudine lunæ celebratur. Secundum autem astrologorum numeros, certum est, solem, quando luna plena est, non posse deficere, sed quando finis est lunæ; non quidem semper, sed aliter nunquam, cum secundum illos numeros deficit. Quis ergo tale unquam meminit apparuisse de cælo, ex quo Dominus illa prædixit, quale apparuit, quando passus est? » Hæc Augustinus.

120. Cum hæc igitur agerentur, circa [4] horam nonam exclamavit Jesus voce magna dicens : « Eli, Eli, lamma sabacthani? » quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Postea dixit : « Sitio; » oblatumque tunc acetum accepit. Hæc pluribus Evangelistæ. Quod ad propinationem aceti spectat, nulla inter sanctos Evangelistas est discrepantia, quantumlibet Joannes dicat spongiam aceto plenam hyssopo circumpositam Christi ori admotam, Matthæus vero et Marcus eam arundini seu calamo tradant impositam; ut ex his quæ dicturi sumus, facile apparebit. Sed in primis illud pervestigandum est : Quorsum hæc omnia parata ex industria erant, nimirum vas aceto plenum, spongia, hyssopus, et arundo? certe hæc non casu in monte extra urbem posito sunt inventa. Sed si consideremus attentius, quis esset horum singulorum usus ac virtus; rem integram proculdubio intelligemus : simulque esse commentum certo sciemus, quod aliqui dixerunt, ad accelerandam reorum mortem consuevisse Judæos cruci affixis propinare acetum. Ut igitur de hoc primum aga-

[1] Tertull. in Apolog. — [2] Lucianus in Actis sui mart.

[1] Hieronym. in Joel. c. II. — [2] Aug. lib. quæst. nov. test. q. CV. — [3] Aug. epist. LXXX. — [4] Mat. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XIX. Concord. c. CXLIII.

mus; virtutem a natura insitam esse aceto sistendi sanguinem, eamdemque hyssopo simul et spongiæ inhærere, pluribus in locis testatur Plinius [1] : cujus est in primis locus egregius et ad rem de qua agimus valde accommodatus, cum ait acetum fasciculo hyssopi conditum sistendi sanguinis vim quamdam et efficaciam habere, sive spongiæ superponatur, sive ad potandum detur : tribuit et Dioscorides [2] eamdem aceto virtutem, cum ait : « Acetum erumpentem undecumque sanguinem potu sistit. » Si vero acetum junctum sit hyssopo; majorem inde haurire efficaciam ad sistendum sanguinem ex clavorum vulneribus manantem, cum pendenti in cruce spongia super arundinem affixa admovetur, jure dici posse videtur; hæc quod ad potum pertinet.

121. Verum non potu tantum, sed earumdem rerum applicatione, et facta vulneribus admotione, eadem hæc ipsa præstari solebant. De spongia quidem cum loquitur Plinius [3], hæc ait : « Veteres spongiæ conglutinant vulnera. » Et paulo post : « Spongiis vulnera utilissime foventur. » Ac rursum : « Ipsæ inflammationibus vulnerum ponuntur, nunc siccæ, nunc aceto conspersæ. » Ac denique : « Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, vel frigida. » His autem quæ scribit Plinius, antiquus rei usus consentit : siquidem mos erat ut gladiatori vulnerato, ad siccandum fluentem sanguinem spongia continuo ministraretur. Unde Tertullianus [4] in libro de Spectaculis, de his mentionem habens, sic ait : « Poterit et de misericordia moveri defixus in morsus ursorum, et spongias retiariorum. » Id ipsum et in marmoribus nobiliter sculptis vidimus, nimirum Adonidi ab apro recenter vulnerato, continuo a ministro quopiam admotam spongiam, ac vulneri superpositam, ut fluentem cruorem sisteret. Habentur hæc in antiquo sarcophago ea historia egregie admodum effigiato, quod Romæ asservatur in ædibus Tiberii Cevoli, via Triumphali.

122. Sic igitur (ut ad rem, cujus causa hujusmodi est suscepta digressio, redeamus) ex industria omnia potiora medicamenta quæ sanguinem sisterent a Judæis parari solita, cum quis cruci affigeretur, satis superque demonstratum esse videtur, elucidatumque quod ait Joannes [5] : « Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. » In quo et magis veritati consentaneum esse videtur, quod ex græco textu colligitur, et ex Theophylacto, qui hunc locum est interpretatus, acetum illud hyssopo fuisse permixtum, atque conditum, sicque ex aceto et hyssopo spongiam fuisse imbutam atque arundini affixam, ad potum Domino propinandum. Cæterum medicamentum illud sic compositum, non potus causa fuisse præcipue institutum putamus, sed magis ut eo sic infusa spongia recentibus admota vulneribus, fluentem largiter sanguinem continuo sisteret. Est et ejus rei conjectura non levis : quia (ut accepi ab his qui eam viderunt) spongia qua potatus est Dominus Jesus Christus, quæ usque hodie summo honore asservatur Romæ in basilica Lateranensi, quasi aliquando sanguine tincta fuisset, ruborem quemdam adhuc retinet, quem semel imbibisset : sicque putamus madidam prius sanguine spongiam, atque pressam, aceto postea et hyssopo superinfusam (proh scelus) sacratissimo ori Domini propinatam. Verum quod, cum accepisset dixerit : « Consummatum est; » et inclinato capite tradidit spiritum : id non idcirco evenit, quod ejusmodi potus sui natura (quod nonnulli perperam dixerunt) mortem accelerandi vim haberet; sed potius Deo sic dispensante, ne longiore vita reservaretur ad crurifragium, quod de eo prophetice scriptum esset : « Os non comminuetis ex eo. » Quamobrem, quod maxima omnium pœna crurifragium esse soleret : haud putamus, humanitatis intuitu, his ad sistendum sanguinem eos consuevisse uti remediis, sed potius ferali sævitia, ut sic diutius pœnis atque ærumnis cruci affixi distinerentur, ac demum crudelissima fractura ossium ante solis occasum (ut mos erat) ad vesperum necarentur.

123. Cum igitur (ut dictum est) acetum Dominus accepisset, dixisselque [1] : « Consummatum est; clamans subinde voce magna, ac dicens [2] : Pater in manus tuas commendo spiritum meum : inclinato capite, tradidit spiritum. Tunc vero velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum. » Quale autem ejusmodi genus veli esse soleret; præter illa quæ in divina Scriptura de eo scripta leguntur, Josephus [3], qui vidit, sic una cum loco in quo appensum erat, describit : « Interior porta inaurata erat, et circum ipsam auratus paries desuper habebat auratos pampinos, unde racemi statura hominis pendebant, et fores habebat auratas, quinquaginta et quinque cubitis altas, sexdecim vero latas. Ad hæc aulæum longitudine pari, hoc est, velum Babylonium, hyacintho, et bysso, et cocco, et purpura variatum, admirabili opere factum, neque contemplationis expers colorum permixtione; cocco enim videbatur ignem imitari, bysso terram, et hyacintho aerem, et mare purpura, partim quidem coloribus, bysso autem et purpura origine; quoniam byssum quidem terra, mare autem purpuram gignit : eratque in eo perscripta omnis cæli ratio, præter signa. » Hactenus Josephus de velo exterius posito ante primum tabernaculum, ubi candelabrum erat, mensa, atque thuribulum : additque alterum fuisse velum quo intima pars templi, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, operiebatur. Ex his quidem erroris arguuntur, qui existimarunt unum tantum fuisse velum in templo. Porro hoc tempore conscissum fuisse velum exterius positum, quod erat cunctis perspicuum, et populum segregabat a sacerdotibus, Hieronymus [4] jure affir-

[1] Plin. nat. hist. lib. XXIII. c. 1. in fin. — [2] Dioscor. lib. V. c. 14. — [3] Plin. nat. hist. lib. XXXI. c. 11. — [4] Tert. de spect. c. XXV. — [5] Joan. XIX.

[1] Joan. XIX. — [2] Luc. XXIII. — [3] Joseph. de bell. Jud. lib. VI. c. 6. — [4] Hieron. epist. CL. q. 8.

mat. Quid vero portenderit tantum prodigium, relinquimus interpretibus hæc fusius explicanda. Addit ad hæc S. Ephræm Syrus[1], cujus summam in scribendo fuisse auctoritatem, Hieronymus tradit[2]; tunc cum velum templi scissum est, columbam etiam e templo egredi visam esse.

124. Tunc etiam et magnus factus est terræmotus, adeo ut ea concussione scissæ sint petræ : de quo testimonium ex Phlegonte ab Origene et Eusebio recitatum superius descripsimus. Meminit Plinius[3] sub Tiberio ingenti terræmotu dirutas esse duodecim civitates in Asia; ad quas sublevandas factam ab eodem imperatore tributorum remissionem, Suetonius tradit[4]; eadem et Dio[5]. Quæ cum ad hæc tempora passionis Domini referre conetur Orosius, plane a Tacito ac Dione arguitur, qui ambo sub consulatu Cœlii Rufi atque Pomponii Flacci ea ponunt, anno Domini scilicet decimo nono; Eusebius vero in Chronico anno vigesimo. Cæterum quis neget terræmotus hoc anno iterum repetitos, id ipsum præsertim post Evangelistas testante Phlegonte, etsi non Asiam tunc concussisse, certe in aliis orbis regionibus sui magnitudine prodigiosos fuisse? De lapidibus eo terræmotu conscissis, hæc Cyrillus[6] Hierosolymorum episcopus : « Hactenus Golgotha monstrat, ubi propter Christum petræ scissæ sunt. » Porro non Hierosolymis tantum, sed et in plerisque aliis orbis terrarum partibus scissos montes eodem terræmotu, incolæ firma traditione testantur, nempe in Hetruria montem Alverniæ dictum, et prope littus Campanum Caietæ promontorium. Ad hæc insuper addidimus, tradere S. Hieronymum[7] ex Evangelio Nazaræorum, quod in Latinum transtulit, eodem quoque terræmotu templi superliminare collapsum esse : tum et angelos præsides templi auditos esse, dicentes : « Transeamus ex his sedibus; » id et Eusebius quoque tempore Christi passionis accidisse testatur; licet Josephus ad Pentecostes referat tempus. Sed quam facile homo ille, sive inconsiderantia, sive dolo malo in his quæ sunt temporis errore lapsus inveniatur, superius sæpe demonstravimus. Eodem insuper terræmotu et monumenta sepulcrorum aperta esse, et multa corpora sanctorum a mortuis surrexisse, Hierosolymamque venisse (nam sepulcra foris erant posita) et apparuisse multis, evangelica[8] docet historia.

125. At quoniam de prodigiis agimus, non prætermittimus dicere quæ scribit Plutarchus his Tiberii temporibus accidisse quæ et Eusebius[9] recitat (qualiacumque sint, fides esto penes auctorem) in hæc ipsa verba : « De morte vero dæmonum, audivi ego ab Æmiliano, viro prudente simul atque modesto, quem credo multos vestrum cognovisse : Cum in Italiam pater suus navigaret circa insulas, quas Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente, noctu prope Paxas devenisse : cumque omnes pene qui simul navigabant, attentiores vigilarent, repente a Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, qua Thramnus (Thamus) quidam vocabatur; quæ vox novitate rei omnes magno perculit miraculo. Thramnus enim ille qui vocabatur, homo erat Ægyptius, ejus ipsius navis gubernator, qui bis vocatus nihil respondit : tertio vero vocatus, morem gessit vocanti, atque respondit. Illum vero multo majore voce sic exclamasse : Quando juxta paludem fueris, annuntia tunc, Pana magnum mortuum esse. Qua re audita, magno dicebat Epitherses (sic enim Æmiliani pater vocabatur) omnes terrore perculsos fuisse. Cumque dubitarent, utrum obtemperandum esset voci illi, an non : hoc Thramni consilium ab omnibus approbatum esse : si secundi quidem spirarent venti, nihil esse dicendum; sin vero tranquillitas maris esset, et ventorum flatus, cum in eo loco essent, omnino deficerent, non esse retinenda quæ audivere. Cum igitur juxta paludem essent, quia nullus esset flatus ventorum, tunc Thramnum in mare pronum respicientem magna voce dixisse quæ audivit : Magnus Pan mortuus est. Qua re nuntiata, magnus multorum gemitus, imo vero innumerabilium, miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat. »

126. « Et quoniam multi fuerant qui ea in navi navigabant, cito ac facile cum Romam venissent, hujusmodi rei rumores universam urbem replevere; et a Tiberio Cæsare, qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat, Thramnum accersitum fuisse. Cui rei tantam fidem Tiberius præbuit, ut philosophis, qui tunc Romæ reperti erant, accitis, diligenter quisnam esset ille Pan, ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem convenisse conjecturis, ac dixisse, de illo sibi videri nuntiatum fuisse, qui a Mercurio et Penelope natus fuit. Cum hæc de morte Pan Philippus dixisset : nonnulli eorum qui aderant, eadem ipsa ab Æmiliano sene audisse se testabantur. » Hactenus de Pane Eusebius ex Plutarcho. Hæc quidem ab aliquibus in eum sensum sunt accepta, ut Pan Christus Dominus universorum intelligeretur, ejusque mortem ut suam ipsorum cladem luxisse dæmones, quippe qui adhuc ipso vivente sæpius fuissent lamentati se ab ipso torqueri. Sane quidem, si rei gestæ fidem adhibendam esse putamus, nequaquam de illo Pane quem Gentiles colebant, ea possunt intelligi. Nam si Panem, ut illi dicebant, hominem fuisse dixerimus, longe ante hæc sæcula ipsum obiisse humanum diem, certum est : si vero aliquem dæmonum fuisse affirmaverimus; intellectuales ipsas creaturas morti non subjacere, exploratissimum est. Sed ad evangelicam historiam redeamus.

127. Cum igitur tot tantaque divina operatione prodigia facta essent, centurio[1] hæc videns, ac præcipue admiratus quod Jesus voce magna clamans expirasset, glorificavit Deum, et publica confessione testatus : « Vere, inquit, filius Dei erat iste. » Omnes

[1] Ephr. serm. de pass. Dom. — [2] Hier. de scrip. Eccles. — [3] Plin. nat. hist. lib. II. c. 84. — [4] Suet. in Tib. c. 48. — [5] Dio lib. LVII. — [6] Cyril. Catech. XIII. — [7] Hieron. epist. CL. q. 8. — [8] Mat. XXVII. — [9] Euseb. de præp. lib. V. cap. 9. ex Plutarch. lib. de defect. oracul.

[1] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII.

insuper his visis revertebantur præ dolore admissi facinoris pectora sua percutientes. Porro centurionem hunc, Longinum nomine appellatum fuisse, Christique fidem secutum, abdicasse se a militia, ac denique ad martyrii palmam advolasse, qui ejus res gestas scripserunt [1], testantur. Ex quibus redarguuntur, qui ex apocryphis quibusdam scriptis tradiderunt, Longinum nomine, eumdemque cæcum fuisse militem illum, qui lancea latus Domini aperuit.

128. Cum [2] vero appropinquasset initium diei sabbati, quem post horam nonam Judæos publico signo auspicari consuevisse, Josephi auctoritate superius demonstravimus: ne remanerent in cruce corpora sabbato, cum alioqui a lege divina statutum esset, ut appensi in patibulo [3] eadem die, et (ut addit Philo [4]) ante occasum solis, sepelirentur: Judæi adierunt Pilatum, ut jam viventes adhuc in cruce, ex more, crurifragio necarentur, eorumque corpora tollerentur. Advenientes ad hoc milites, utriusque latronis fregerunt crura, idem cum Jesu acturi: sed cum mortuum vidissent, abstinuerunt: unus tamen militum lancea latus ejus aperuit, ac continuo fluxit sanguis et aqua. Porro Dei genitricem, quæ cum cæteris prius enarratis feminis aderat, magna cum reverentia collegisse, quantum licuit, sanguinem et aquam quæ e Domini latere fluxerat, ex antiquioribus monumentis recitat Metaphrastes [5] qui et hæc insuper addit: « Dicunt hi qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter atque constanter gessisse, honeste quidem, et non indecore utentem motu animi, factis etiam ostendens se esse matrem, sed matrem omnino illius, qui motum animi certis finibus continuit: mortuumque videns filium, eo motu animi usa est, ut oportuit: quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus inservivit, et clavos qui extrahebantur, in sinu suo accepit; et membra illius amplexa est, partim quidem ulnis astringens, partim quidem suis lacrymis plagas emundans. Deinde tota toti corpori circumfusa: Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, o Domine, placida voce dicit: et Josepho in manus tradens sudarium, ait: Tibi autem deinceps curæ erit, ut sepulturæ tradens, hoc cum honeste componas, myrrha condias, et ei justa facias. » Hæc ille; additque Josephum adhuc occultum discipulum propter metum Judæorum, et timentem illos, hortatu tamen Deiparæ, grande opus ac plane arduum aggressum esse, et omni excussa formidine audacter introisse (ut ait Evangelista [6]) ad Pilatum, ac petiisse corpus Jesu.

129. Scimus alios animi affectus in sanctissima Deipara expressos inveniri in tragœdia illa inscripta, Christus patiens, quæ ab eruditis Apollinaris Laodiceni potius, quam Gregorii Nazianzeni esse opus, merito existimatur. Scimus præterea complura a sancto Anselmo et aliis nonnullis piis viris de Christi passione ferri, quæ ex devota meditatione ac contemplatione potius, quam ex historica antiqua veraque narratione fluxisse noscuntur. Si quid autem alicui sancto viro divinitus revelatum fuerit, non rejicimus, sed his non ea miscemus, quod non Apocalypsim, sed historiam conscribere, instituti ratio exigat. Sed jam reliqua prosequamur.

130. *De sepultura Christi.* — Josephus [1] igitur, accepto Jesu corpore, sepulturam ejus diligenter curavit: nam (sicut mos est Judæis defunctorum corpora sepelire) mixtura myrrhæ et aloes librarum quasi centum conditum corpus Jesu et linteis involutum, sepelivit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Ponendi autem in novo sepulcro Christi corporis quænam ratio fuerit, colligitur ex compendio Thalmud, quod dicitur Alphesi, et rabbinis Jacob Turin, et Moyse Ægyptio: qui aiunt cadavera damnatorum vetita esse inferri in sepulcra cæteris communia, sed in privata seorsum ab aliis esse ponenda: rursumque separatim esse pariter sepelienda instrumenta illa, quibus mors illata fuisset, nempe cruces, clavos, enses, lapides, pro mortis genere, quo quis affectus esset: eaque ratione vetitum pariter fuisse tradunt, aliquem suffigi arbori, sed ex ligno exciso juberi componi crucem, eamdemque seorsum sepulturæ mandandam cum reliquis ad mortem inferendam adhibitis instrumentis. In petra autem excidi solitas sepulturas apud Judæos, jam superius dictum est: eamdemque consuetudinem ad Christianos esse dilapsam, cœmeteria quæ tum Romæ, tum alibi in cryptis arenariis sunt antiquitus instituta, fidem faciunt: in his enim, non in terra deorsum, sed desuper in lateribus cryptarum fornices sustinentibus, in excavatis ibi loculis reponi cadavera, moris fuit.

Quænam vero in reliquis esset Judæorum in mortuis sepeliendis consuetudo, quam in Christi sepultura esse servatam Joannes affirmat [2], eam ex parte in defuncto Lazaro idem insinuat, dum ait [3]; « Ligatus pedes et manus institis, facies illius sudario erat ligata. » Addimus ad hæc insuper quæ rabbi [4] Jacob memoriæ prodidit ex rabbi Moyse Ægyptio: nimirum viros virorum, et feminas feminarum curare consuevisse cadavera, in hunc scilicet modum: oculos in primis et ora claudere defuncto, ac stringere fascia, tondere capillos, corpus lavare, unguentis ungere, hisque delibutum cadaver obvolvere linteis, sicque curatum ponere in sepulcro. Quod vero pertinet ad capillorum tonsuram, extat ejus rei egregium monumentum apud Sozomenum [5] de corpore Zachariæ prophetæ sub Honorio imperatore divinitus invento atque refosso; ubi hæc inter alia habentur: « Propheta vero tametsi sæculis jam plurimis sub terra jacuisset, vivus tamen adhuc apparebat, capite raso, naso oblongo, barba modice

[1] Extant apud Metaphrast. die 16 Octob. — [2] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XIX. Concord. c. CXLIV. — [3] Deut. XXI. — [4] Philo de special. legib. — [5] Metaphr. XV. Augusti. — [6] Marc. XV.

[1] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XIX. — [2] Joan. XIX. — [3] Idem XI. — [4] Rab. Jacob. in Turim Jore Degha. c. 352. — [5] Sozom. lib. IX. c. ult.

prominenti, etc. » Ponuntur item hæc ibi de puero regio apud eumdem invento, qui creditus est Joadis regis filius, regali pompa tumulato : « Jacebat, inquit, puer regali apparatu sepultus : habebat enim in capite coronam auream, et aurea in pedibus calceamenta, et vestem pretiosam. »

131. Cæterum quod spectat ad sepulturam damnatorum : quod maledictioni legis obnoxii essent, abstinebant pollinctores a capillorum incisione, iidemque ea quæ damnatorum corporibus inhæsissent, una cum eis sepeliebant : qua ratione ducimur, ut existimemus clavos spineamque coronam eodem cum Domino esse sepulcro inclusam ; crucem vero, quam locus sepulturæ non caperet, in propinquiori aliquo specu esse reconditam. Nec prætermittimus dicere, tantum olim excrevisse apud Hebræos impensam funerum, ut ejus magnitudine cognati perterriti, relicto cadavere, se aliquando subducerent. Sed qui hæc idem rabbi Jacob testatur, addit ea moderata fuisse a Gamaliele seniore, cujus tam in sacerdotibus quam populo potissima auctoritas erat : ejusque sententia factum est, ut nonnisi lineis linteaminibus, eisdemque haud magni pretii, corpora defunctorum obvolverentur, nec in his ullam esse rationem habendam cujusvis ordinis et dignitatis, etiam si regali effulgeret amplitudine, voluit, eoque modo seipsum sepeliri mandavit : quod a posteris inviolate idem tradit fuisse servatum. Sed prosequamur cætera.

132. Interea die sabbati inchoato, principes sacerdotum et Pharisæi adierunt Pilatum, rogaruntque muniri sepulcrum, et adhiberi custodiam, ne discipuli Jesu corpus auferrent, et resurrexisse falso jactitarent. Ille vero ad ejusmodi officium, ut perquam diligenter curaretur, datis ad custodiam militibus, illis obtemperavit : qui abeuntes munierunt sepulcrum, signantesque lapidem, milites ad custodiam reliquerunt. Qualis fuerit ejusmodi sepulcri munitio, a Nicephoro sic describitur [1] : « Primum, inquit, sigillum sepulcro est impressum, quod et intactum permansit, et custodia militaris, illa et genere alienigena, quæ in propinquo sigillum observabat. Præterea ingens ille lapis ad os sepulcri appositus. » Et paulo post : « Traditum est nobis ab antiquis, Judæos lapidem illum, qui in salutiferum sepulcrum illud pro operculo positus fuerat, ad summum monumenti labrum, petramque inferne se illi conjungentem, ferramentis quibusdam fabrili lapicidarum arte perforasse, ferrumque ingens a fabro ex propinquo acceptum per utrumque foramen immisisse, et in circuli sive annuli formam circumegisse, atque ita firmiter capitibus commissis, omni ex parte quasi vinculum circumduxisse, ut lapis qualicumque modo loco suo revelli, aut saltem ratione aliqua removeri (nisi arte quadam et vi adhibita, necessario aut ferrum confringeretur, aut petra rumperetur) non potuerit : atque in hunc modum cum magna cura, atque etiam signo impresso, cum sepulcrum firmissime communissent, custodia insuper competenti adhibita, eos abisse. » Hæc Nicephorus. His consentientia testatur Beda [1], dum ait etiam suis temporibus illum superpositum lapidem monstrasse vestigia ferreorum vinculorum.

133. Remanserunt omnia illa passionis Christi atque sepulcri instrumenta, ipsaque loca, ubi hæc facta sunt, tandæ rei digna memoria consecrata, velut quædam trophæa victoriæ, eademque facta toto orbi conspicua atque proficua, ex quibus velut e perennibus quibusdam fontibus fluenta gratiarum atque miraculorum eruperint. Ipsas spinas coronæ Jesu, columnam ad quam alligatus est cum flagellis cæderetur, arundinem atque spongiam, qua fuit aceto potatus, magna fuisse diligentia asservata, tradit Gregorius Turonensis [2], simul et Beda [3]. Tunicam etiam illam inconsutilem, a militibus sorte datam, a Christianis redemptam et conservatam, auctor est idem Gregorius Turonensis [4], qui suis temporibus in Galatia fuisse repositam tradit. Ipsum sudarium insuper, quo caput Domini est involutum in sepulcro, quod divina virtute ab incendio remanserat illæsum, esse translatum ad posteros, Beda [5] testatur. Ab hoc diversum sudarium illud existimatur, quod a Berenice faciei Domini sanguine et sudore aspersæ admotum, ejusdem Dominici vultus effigiem in se retinuit, ut habet christiana traditio, et libellus manuscriptus de translatione ejus Romam facta, qui asservatur in Vaticana bibliotheca, testatur. De eadem Berenice, quæ et Veronica dicta habetur, deque eadem Christi imagine velo excepta, Methodius episcopus antiquus chronographus meminit [6]. Permansit integra, divina operante virtute, illæsaque hactenus sanctissima sindon illa, quæ corporis Domini nostri Jesu Christi delibuta unguento, in sepulcro posita fuit veluti operimentum et stratum, quæ et in se imaginem in sepulcro Domini jacentis expressit, asservaturque summo honore in ecclesia Taurinensi.

134. Sed quid de ipsa sanctissima cruce Domini dicam, quæ quantumvis sive Judæorum invidia, sive alia causa diutius occultata subtus terram permanserit, tandem sic divina providentia disponente, in lucem prodita, fulgoris sui radiis universum orbem illustrat, adeo ut vix sit reperiri personam et locum, in quo non sit aliqua ejusdem sacratissimi ligni particula? Nam et S. Paulinus [7] hæc de ipsa testatur, sic dicens : « Quæ quidem crux in materia insensata vim vivam tenens, ita ex illo tempore innumeris pene quotidie hominum votis lignum suum commodat, ut detrimenta non sentiat, et quasi intacta permaneat, quotidie dividua sumentibus, et semper tota venerantibus : sed istam imputribilem virtutem et indetribilem soliditatem de illius profecto carnis sanguine bibit, quæ passa mortem, non vidit corruptionem. » Hæc Paulinus. At Cyrillus [8] : « Lignum crucis, inquit, testatur ad hodiernum diem

[1] Niceph. hist. lib. I. c. 32.

[1] Beda de locis sanctis. c. II. — [2] Greg. Turon. de glor. martyr. VII. — [3] Beda de locis sanct. c. XX. — [4] Greg. Turon. de glor. martyr. c. VIII. — [5] Beda de locis sanct. c. V. — [6] Apud Marian Scot. in Chron. anno Dom. XXXIX. — [7] Paul. ad Sever. ep. XI. — [8] Cyril. catech. X.

apud nos apparens, et apud eos, qui secundum fidem ex illo capientes, hinc universum orbem fere jam repleverunt. »

135. Terra ipsa insuper, quæ Domini adjacet sepulcro, divinam quamdam ex Dominico corpore proxime posito virtutem hausit; ut merito fideles illuc peregrinantes avide solerent accipere, qua tum ad morbos curandos, tum etiam ad dæmones perfugandos uti consueverint. Est ejus rei locuples testis S. Augustinus [1], dum hæc ait de Hesperio viro tribunitio : « Acceperat autem ab amico suo terram sanctam de Hierosolymis allatam, ubi sepultus Christus die tertio resurrexit; eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. At ubi domus ejus ab illa infestatione purgata est, quid de illa terra fieret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentiæ causa habere nolebat. Forte accidit, ut ego et collega meus episcopus Sinicensis Ecclesiæ Maximinus in proximo essemus : ut veniremus rogavit, et venimus : cumque nobis omnia retulisset, etiam hoc petivit, ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam possent Christiani ad celebranda quæ Dei sunt, congregari. » Hæc Augustinus : ex quibus videas antiquam Christianorum pietatem, qui non modo loca illa sancta, in quibus Dominus est conversatus et passus, ædificiorum molibus illustrarint, sed tenuem ex sepulcri loco sumptum pulvisculum eodem honore habendum existimarint, adeo ut ejusdem condendi causa etiam ecclesiam excitarint. Ex eadem terra, aqua admixta, formari consuevisse tortulas quasdam, easdemque per diversas mundi partes transmitti solitas ad morbos curandos, aliasque divinas gratias impartiendas, testatur Gregorius Turonensis [2]. Atque de his satis.

136. *De Christi ætate, et de anno ejus passionis.* — Quod reliquum est, antequam de resurrectione Domini historiam aggrediamur, operæ pretium existimamus de ipso tempore passionis Christi, quo potissimum anno ætatis suæ sit passus, narratione brevi quædam examinantes, perquirere; cum præsertim (ut sæpius diximus) ex certa ratione temporum historiæ veritas soleat maximopere confirmari. De anno itaque, quo passus est Christus, quidam agentes, exorbitarunt absurde nimis cum putarent eum cruci affixum natum annum quadragesimum sextum : idque nulla habita ratione temporis quando sit natus vel passus; sed tantum quod eo annorum numero ædificatum fuerit templum, quod ipsius Christi typum gerebat. Horum errores Augustinus refellens, hæc ait [3] : « Per Olympiadas et consulum nomina, multa sæpe quæruntur a nobis; et ignorantia consulatus quo natus est Dominus, et quo passus est, multos coegit errare, ut putarent quadraginta sex annorum ætate passum esse Dominum, quia per tot ædificatum esse templum, dictum est a Judæis, quod imaginem Dominici corporis habebat. Et annorum triginta fere baptizatum esse, retinemus auctoritate evangelica : sed postea quot annos in vita egerit, quanquam textu ipso actionum ejus animadverti possit, tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de historia gentium collata cum Evangelio liquidius certiusque colligitur. Tunc enim videbitur non frustra dictum esse, quod quadraginta et sex annis templum ædificatum sit : ut cum referri iste numerus ad ætatem Domini non potuerit, ad secretiorem instructionem humani corporis referatur, quo indui propter nos dignatus est unicus Dei Filius, per quem facta sunt omnia. » Hucusque Augustinus.

137. Rursus vero et inde irrepsit error, ut cum Judæi ad Dominum dixerint [1] : « Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? » Quasi huic ætati proximus accessisset : scriptum inveniatur apud Irenæum [2] passum Dominum post annum suæ ætatis quinquagesimum. Hæc licet apud ipsum legantur, quod ab ipso sint scripta, negamus omnino : nam eodem capitulo superius his contraria profitetur, cum baptizatum Dominum dicit existentem annorum triginta, ac subinde tria numerat Paschata, quorum tertio ipsum Jesum esse passum affirmat; quibus temporibus Dominum prædicasse Evangelium, testantibus id ipsum quatuor Evangelistis. Augetur insuper de impostura suspicio, dum auctor in fine confirmare ac stabilire nititur tam patens mendacium majorum auctoritate, discipulorum nempe Joannis, qui id ipsum ab eo acceperint, et ab aliis Apostolis; cogens in primis in hunc modum evangelium per Joannis discipulos, ac ipsum denique Joannem, cæterosque Apostolos manifestissimo errori adstipulari ac consentire.

138. Fuit ea præterea Tertulliani de anno passionis Christi sententia, ipsum subiisse crucis supplicium anno suæ ætatis trigesimo : idque profitetur scribens adversus Judæos, sic dicens [3] : « Hujus (Tiberii videlicet) quinto decimo anno imperii passus est Christus, annos habens quasi triginta cum pateretur. » Nec est quod dici possit textum esse depravatum, ac legendum esse loco passus, baptizatus : nam cum [4] ipse agens contra Marcionem affirmet ipsum revelatum esse, hoc est, auspicatum prædicationem Evangelicam anno duodecimo Tiberii imperatoris, plane significat triennio prædicationis pervenisse ad annum decimum quintum ejusdem imperatoris. Sed et dum illud ipsum tempus consulibus signat, quid in ea re senserit, manifestissime declaratur; sic enim ait [5] : « Passio hujus exterminii intra tempora septuaginta hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsare, coss. Rubellio Gemino et Fusio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die octavo kal. Aprilium. » Hæc ille. Porro hi consules reperiuntur iniisse consulatum ipso anno [6] decimo quinto Tiberii imperatoris qui numeratur a nobis Christi trigesimus primus, quo inchoato est baptizatus. Cæterum hujus sententiæ non

[1] S. August. de Civit. Dei lib. XII. c. 8. — [2] Greg. Turon. de glor. mar. c. VII. — [3] Aug. de doctr. Chr. lib. II. c. 28.

[1] Joan. VIII. — [2] Iren. lib. II. cap. 39. — [3] Tert. advers. Judæos c. VIII. — [4] Tert. cont. Marc. lib. I. c. 15. et notat Pamel. — [5] Tert. advers. Jud. c. VIII. — [6] Tacitus, Dio, et alii.

Tertullianus, sed primus assertor videtur fuisse Valentinus hæresiarcha, de quo hæc Epiphanius [1] : « Primus Valentinus, qui triginta nobis secula confinxit, ab eo quod triginta annos educationis vitæ ac viritis ipsius ætatis fuisse putavit, ignorans quod non solum triginta annos complevit, etc. » Complures antiquorum legentes apud Tertullianum his consulibus consignatum esse annum passionis Christi, nec advertentes ipsum errore lapsum, aperta in hunc modum semel erroris via, et ipsi in eumdem lapidem offenderunt, affirmantes Christum Dominum iisdem consulibus passum esse. Fuerunt hi scriptores non ignobiles, sed spectatissimi in Ecclesia Dei, nimirum Julius Africanus [2] in eo libro quem scripsit de Temporibus, Lactantius [3], Hieronymus [4] item : sed et Augustinus [5] etiam sub iisdem coss. a Tertulliano appositis Christum passum esse confirmavit; qui et ad Hesychium scribens [6] hæc ait : « A nativitate Domini computantur anni ferme quadringenti viginti, a resurrectione autem vel ascensione ejus, anni plus minus trecenti nonaginta. » Ex quibus plane videas ætatem Christi circa annum trigesimum ea ratione terminasse; sic et Severus [7] : ex Græcis antiquior Clemens [8] Alexandrinus, trigesimo impleto anno, eumdem crucis supplicium subiisse tradit.

139. Fuit et opinio Gnosticorum [9], qua affirmabant Dominum nostrum anno tantum Evangelium prædicasse. Apollinaris Laodicenus [10] diversæ fuit sententiæ, Christum dicens biennio post baptismum prædicasse : quem secutus videtur Cassiodorus [11]. Id ipsum visus est sensisse Cyrillus [12] Alexandrinus, dum tradit Christum duobus annis docendo peragrasse Judæam. Philastrius [13] vero Christum vixisse uno et triginta annis tradit, quod Severus probat, totidem annos Christo tribuens, ut videre est, si ad calculum reducas annos Christi ex numero annorum regum Judæorum ab ipso computatos. Sed et S. Gaudentius episcopus Brixianus in tractatu tertio de prima Dominica Paschæ hæc expressius : « Anniculus est (Christus nempe) quia post illud baptismum, quod pro nobis in Jordane susceperat, usque ad passionis suæ diem unius anni tempus implevit, et illa tantum scripta sunt in Evangeliis, quæ in illo anno vel docuit vel fecit, etc. » His proximus accedit Orosius [14] dum anno decimo septimo Tiberii imperatoris Christum Dominum passum affirmat. Fuerunt et hujus sententiæ nonnulli ex recentioribus, quos recensere prætermittimus.

140. S. Epiphanius [15] per consulares Fastos Christi annos enumerans, Redemptorem nostrum passum esse tradit anno suæ ætatis trigesimo tertio, dum ait : « Comperitur trigesimo tertio anno adventus incarnationis suæ Unigenitus passus esse : » et post multa : « Trigesimo tertio suæ dispensationis in carne, postquam transgressus est duos consulatus quos diximus, duorum Geminorum, et Fusii ac Rubellii, deinceps, in tertio consulatu, in tertio ipsius mense post Januarium et Februarium, in mense Martio perfecit mysterium passionis. » Sed plane constat ipsum in mendaces Fastos incidisse, cum anno trigesimo Domini alios diversos ponat consules, distinguatque consulatum duorum Geminorum a consulatu Rubellii et Fusii; sic etiam superius dicens : « Post illum consulatum, qui trigesimo ipsius anno indicatus est, Silvani scilicet et Nervæ, alius consulatus fuit duorum Geminorum appellatus; deinde alius Fusii et Rubellii : et sic in medio consulatu eo, qui post Rubellii consulatum successit, Vinucii et Longini Cassii appellatus, patitur Salvator ante diem decimum tertium kal. Aprilis. » Hæc ipse : cum tamen liqueat omnium antiquorum assertione et tabulis consularibus, duorum Geminorum consulatum fuisse Rubellii et Fusii geminorum.

141. Sunt plerique alii, qui dixerunt Dominum nostrum passum anno trigesimo tertio suæ ætatis per tres menses inchoato : sed cum eo potissimum innitantur fundamento, quod Dominus fuerit baptizatus ipso trigesimi anni exordio : cum in hoc errent, in cæteris quoque deducendis annis errare, non mirum est. Sane quidem ipsum Dominum nonnisi expleto anno suæ ætatis trigesimo, et trigesimo primo inchoato, esse baptizatum, superius ex Olympiadum supputatione, consulum positione, Patrum auctoritate, et Romanæ Ecclesiæ testimonio satis demonstratum est, cum de anno Christi primo disseruimus; ad quæ, qui ista uberius scire cupit, remittimus : fixa enim semel chronologia, quoto Christus natus est anno, cæteri qui inde sequuntur anni facile dinumerantur. Attamen quia cupidi facilitatis sumus, et in hoc totis viribus elaboramus, ut unusquisque veritatem manu attingere et quasi attrectare possit, eadem aliqua saltem ex parte repetere, potissimum quæ adeo vera ac necessaria sunt, non vitamus : nam etsi certe quæ sunt dicta satis esse possent ad tempus ipsum passionis colligendum, tamen ne etiam suo loco hæc prætermisisse videremur, aliqua repetere, et alia quoque addere instituimus. Res est in confesso apud omnes recentiores, qui exactiori diligentia Paschata ab Evangelistis recensita numerarunt, post baptismum Christi quatuor per annos singulos esse Paschata revoluta, de quibus singulis per singulos annos, ut res postulabat, egimus. Hæc cum ita se habeant, exacteque probatum sit primum Pascha a Joanne recensitum incidisse in annum Domini trigesimum primum : concludendum necessario erit, ultimum, quo passus est, in annum ejus ætatis trigesimum quartum incurrisse.

142. Quod ab his recentiores aliqui dissentiant, non ea ex causa factum est, quod negent quatuor Paschata in Evangelio esse descripta, sed quod putarint (ut dictum est) ab anno trigesimo primum esse

[1] Epiph. hæres. LI. — [2] Afric. lib. V. apud. Hier. in Daniel. c. IX. — [3] Lact. lib. IV. cap 10. — [4] Hier. in Dan. c. IX. et epist. XXII. prope finem. — [5] Aug. de Civ. Dei lib. XVIII. cap. ult. — [6] Aug. ep. LXXX. — [7] Severus hist. lib. II. — [8] Clem. Alex. lib. I. Strom. — [9] Iren. advers. hæres. lib. II. cap. 28. — [10] Apud Hier. in Dan. c. IX. — [11] Cassiodorus in Chron. — [12] Cyril in Isa. cap. XXIX — [13] Philast. de hæres. c. CVII. — [14] Oros. lib. VII. cap. 4. — [15] Epiph. hæres. LI.

Pascha numerandum, Ignatii textus vitiosa translatione decepti : cum tamen verba in epistola ad Trallianos in hunc modum conscripta habeantur, ut jam explicavimus alias, cum de his egimus. Καὶ τρεῖς ἐτῶν δεκάδας ἐπολιτευσάμενος, ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου : « Et expletis tribus annorum decadibus, baptizatus est a Joanne. » Post hæc vero idem Ignatius hæc subdit : « Et ubi triennium prædicavit Evangelium, signa et prodigia patravit, a falsis Judæis et præside Pilato judicatus est, etc. » Quibus plane significatur Christum passum esse annos natum triginta quatuor. Itaque Ignatius proximus ætati Christi, imo qui eadem vixit ætate, qui et Christum post resurrectionem se vidisse in carne testatur, scribens ad Polycarpum (qui locus ab Hieronymo citatur [1]) nostræ sententiæ non tantum assertor, sed auctor habetur, qua dicitur Christus affectus supplicio crucis anno trigesimo tertio ac mense tertio suæ ætatis : nam expleto anno trigesimo esse baptizatum, et triennio prædicationis evoluto esse crucifixum, ex ejus sententia affirmare necesse est; eumdemque Redemptorem nostrum in humanis fuisse annis triginta tribus, et quod superest a natalis tempore usque ad ipsum mensem Martium : quam sententiam in hisce nostris Annalibus profitemur. Sed quo istæc certiora reddantur, quibus nos adhuc persuasi, hanc potius quam aliam sectati fuerimus sententiam, dicere prosequamur. Non immorabimur autem in refellendis de ea re multorum sententiis, qui vel trigesimo, vel trigesimo primo, sive secundo, vel tertio suæ ætatis Christum crucifixum esse dixerunt : nam nostris rebus firmiter stabilitis, sua sponte contraria quæque corruant necesse est.

143. Hujus sententiæ, qua Christus asseritur cruci affixus anno suæ ætatis trigesimo tertio, et mense tertio, nequaquam quidem (prout multi existimant) fuit Beda primus assertor, cujus Ignatium fuisse auctorem diximus, qui potius sectator accessit, ut ejusdem auctoris assertione probatur : nam ejus sententiæ ipsam sanctam Romanam Ecclesiam assertricem et observatricem fuisse (quod cæteris omnibus præstare debet auctoribus) idem [2] ipse testatur his verbis : « Habet, ni fallor, Ecclesiæ fides, Dominum in carne paulo plus quam triginta tres annos, usque ad sua tempora passionis, vixisse. » Et inferius : « Sancta siquidem Romana et Apostolica Ecclesia hanc se fidem tenere et ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet; ubi tempus Dominicæ passionis in memoriam populis revocans, numerum triginta annorum semper et tribus annis minorem quam ab ejus incarnatione Dionysius ponat, adnotat. Denique anno ab ejus nativitate, juxta Dionysium, septingentesimo secundo (non [3] primo, ut habent depravata exemplaria), indictione quarta decima, fratres nostri, qui tunc Romæ fuere, hoc modo se in natali Domini in cereis sanctæ Mariæ scriptum vidisse, et inde descripsisse referebant : A passione Domini nostri Jesu Christi anni sunt sexcenti sexaginta octo. Quoniam igitur (ut supra memoravimus) quingentis triginta duobus annis circulus paschalis circumagitur; his adde triginta tres, vel potius triginta quatuor, ut illum ipsum quo passus est Dominus, attingere possis annum, fiunt quingenti sexaginta sex : ipse est ergo annus Dominicæ passionis et resurrectionis a mortuis. » Hactenus Beda, ex quibus concludit Dominum nostrum passum esse post trigesimum tertium annum, et menses tres. Nec ab his discrepat (quod multi putant) quod alibi dicat Christum natum quadragesimo secundo [1] Augusti anno, et decimo octavo Tiberii passum : nam numerando annos Augusti a nece Cæsaris, et inchoando annorum Christi numerum a dictis consulibus Lentulo et Messalino, æque inter se consentiunt Christum passum anno suæ ætatis trigesimo tertio expleto, et amplius tribus mensibus, idque accidisse anno decimo octavo Tiberii imperatoris.

144. Denique (ut paucis dicam) quotquot dixerunt Christum natum quadragesimo secundo Augusti anno, ac passum decimo octavo Tiberii (quorum est ingens numerus) huic nostræ sententiæ æque consentiunt; sed in numero annorum Christi illi a nobis discrepant, qui parum attente considerantes quando natus et baptizatus est Christus, triginta duos annos et tres menses tribuunt ejus ætati : quod quantum a majorum assertione, usu Ecclesiæ, et germana Evangelii interpretatione abhorreat, est dictum superius. Non tantum igitur (ut diximus) his nostris favet Ecclesia Romana, adstipulatur et Beda, sed et Marianus Scotus [2], qui ante quingentos vixit annos, nobilis chronographus assentitur, qui et sub dictis coss. Christum natum, annoque Tiberii decimo octavo passum, annum suæ ætatis agentem trigesimum quartum per tres menses inchoatum, testatur. Id ipsum etiam Victorinus, qui a baptismo Dominico usque ad ultima Justiniani imperatoris tempora per coss. paschales cyclos perducens, in anno trigesimo quarto Domini, ex adverso laterculi annum passionis Domini adnotavit. Græcos itidem in eamdem ire sententiam certum est : Chrysostomum in sermone de Joanne Baptista, Nicetam, Cedrenum, et alios. Videas et perbelle his respondere a Hieronymo [3] assertam chronographiam, quam Romanæ Ecclesiæ potius quam Hieronymi esse diximus [4]; quippe qui passum dixerit Dominum (ut dictum est) anno trigesimo. Sed cum ait a passione Domini usque ad secundum Neronis annum, quo Paulus Romam mittitur, annos excurrisse viginti quinque, rursumque numerat ab eadem passione Dominica usque ad ejusdem Neronis imperatoris annum decimum quartum annos triginta septem : omnia adamussim (ut aiunt) dictæ a nobis assertæ respondent Romanæ Ecclesiæ chronographiæ, illi traditæ haud dubium ab Apostolorum principibus, qui eamdem suo sanguine consecrarunt : appellat enim eam S. Irenæus locuplex Petri et Pauli deposi-

[1] Hieronym. de Script. Eccles. c. XVI. — [2] Beda de rat. temp. c. XLV. — [3] Ut etiam restituit Scalig. lib. de emend. temp.

[1] Beda de sex ætatibus. — [2] Marian. Scot. in Chron. — [3] Hieron. de script. Eccles. c. V. in Paulo. — [4] Panvin. in Fastis.

torium, in quod illi omnia quæ sunt doctrinæ et traditionum intulerunt; ut nulli sit dubium, eosdem tempus ætatis quo passus est Christus, iis qui tunc Romæ erant, Christianis notum fecisse.

145. Ex his igitur tam ex antiquo Romanæ Ecclesiæ usu, majorum traditione, Ignatiique in primis, qui sæculo Christi vixit, assertione, et complurium tum latinorum tum græcorum auctorum adstipulatione, satis superque firmatum ac stabilitum habemus, passum Dominum nostrum anno suæ ætatis trigesimo tertio et mense tertio, agente Tiberio in imperio annum decimum octavum. Qui vero consentiunt passum Christum dicto suæ ætatis anno, sed Tiberii decimo nono, inde illis erroris causa accidit, quod tempus quo natus est Christus parum exploratum habuere, vitiosaque Ignatii textus translatione decepti, natum dixerunt eum sub Augusto et Silvano coss. Id ipsum etiam illis errandi tribuit occasionem, qui æque nobiscum sentiunt passum Dominum anno Tiberii decimo octavo, sed tamen suæ ipsius ætatis trigesimo tertio per tres menses inchoato, quod natum putant Dominum sub dictis consulibus.

146. Unum est tamen quod his obstare videtur, nempe Phlegontis auctoritas, dum ait anno quarto Olympiadis ducentesimæ secundæ factum esse illud præter naturæ ordinem solis deliquium : cumque Olympiaci anni numerari incipiant a solstitio æstivo circa finem mensis Junii ; quartus annus dictæ Olympiadis inchoatus dicto anno decimo octavo Tiberii imperatoris in decimum nonum ejusdem producitur, adeo ut ea defectio solis non sit facta hoc anno decimo octavo, sed sequenti decimo nono. Haud enim putamus hæc præteriisse Eusebium [1], qui ad verbum testimonium Phlegontis recitat, exacteque Olympiadas supputat, et tamen secundum ejusdem sententiam passum ponit Dominum anno decimo octavo ejusdem imperatoris Tiberii, eumdemque baptizatum tradit ejusdem anno decimo quinto, quarto anno Olympiadis ducentesimæ primæ; ut videas ipsum interpretatum esse Phlegontem, ut quod dicit accidisse illam solis eclipsim anno quarto Olympiadis ducentesimæ secundæ, accipiendum sit de Romano, quo dictus annus quartus, ipso Tiberii anno decimo octavo, inchoatur. Reddam ejusdem Eusebii verba, testimonio Joannis evangelistæ dictam interpretationem firmantis associata : postquam enim Phlegontis verba recitavit, hæc mox addidit : « Argumentum autem hujus rei, quod Salvator isto anno passus sit, Evangelium præbet Joannis, in quo scribitur post annum decimum quintum Tiberii Cæsaris, annis tribus Dominum prædicasse. » Hæc ille, non (ut puto) ex verbis Joannis, nisi aliud a communi ipse nactus sit exemplar ejus Evangelii, sed tot Paschatibus a Joanne commemoratis.

147. Opinati etiam sumus aliquando, cum ab Eusebio ponatur Christi passio Olympiadis illius anno tertio, rursumque se id ex sententia Phlegontis facere profiteatur; omnino in notam numeri errorem irrepsisse : nam cum ille tradat, anno quarto ejus Olympiadis illam eclipsim accidisse, et ipse nihilominus ponat anno tertio, manifestus error apparet : sicque quod dicit anno quarto illud contigisse deliquium, restituendum sit, anno tertio, prout ab eodem Eusebio sub eadem nota numeri ponitur, atque scriptis confirmatur : longe enim verisimilius est in numeri notam errorem irrepsisse, quam tam egregium, et quem unicum habemus Olympiadum supputatorem, quasi imperitissimum una eademque sententia (quod vix nisi amens quispiam, vel certe infans, qui adhuc numerare nesciat, facere posset) contraria prorsus scripsisse, dum profitetur se sequi Phlegontem, et anni spatio ab illo mox discrepat. Sed hæc legentium linquantur arbitrio. At magis placet quod superius dictum est, Phlegontem, cum non scribat quoto anni mense illa eclipsis acciderit, sic dixisse anno quarto ejus Olympiadis contigisse, quod sub dictis consulibus, eo anno decimo octavo Tiberii, dictus annus quartus incipiat. Sic enim consuevisse majores ab anni exordio ipsum integrum denominare, multis exemplis esset facile demonstrare. Sed de his hactenus.

148. Quod vero ad ejus anni Dominicæ passionis mensem pertinet, fere omnium fuit sententia, Dominum nostrum passum esse mense Martii; paucissimorum, mense Aprilis. Sed quota potissimum die mensis Martii ? Quamvis antiquorum nonnullorum opinio ea fuerit, ipsum Redemptorem nostrum cruci affixum vigesima quinta : tamen cum tabulæ astronomicæ non his æque consentiant, eædemque adeo inter se diversæ tradantur, nec quid in his statuisse videantur quod constans solidumque permaneat, sed contrariis objectionibus vacillet : viri harum facultatum consultissimi, desperatione penitus superati, certum quid affirmare impossibile rati, rem inabsolutam aliis reliquere. Si consulatur antiquitas quid de his fuerit opinata, reperimus in concilio Cæsariensi sub Theophilo [1] ejus civitatis episcopo tempore Victoris Romani pontificis, dictum Theophilum sic esse locutum : « Passus namque Dominus ab undecimo kalendarum Aprilium, qua nocte a Judæis traditus est, et septimo kalend. resurrexit. » Hæc ille, cui et cæteri consenserunt : qua ratione dicendum esset, Christum passum esse nono kalendas Aprilis. Quod ad diem passionis pertinet, exploratum est omnibus, et Evangelii auctoritate firmatum, passum esse Dominum hebdomadis sexta die, quam Judæi sextam sabbati, Gentiles diem Veneris, Christiani græci parasceven, latini sextam feriam dicere consuevere.

149. Cæterum quod ad parasceven spectat : licet græca vox sit, ea tamen Judæos uti consuevisse Augustinus [2] testatur his verbis : « Isto verbo græco libenter utuntur Judæi in hujusmodi observationibus etiam qui magis latine quam græce loquuntur. » Verum quod alii putarunt ab iisdem appellari soli-

[1] Euseb. in Chron.

[1] Extat apud Bed. in fin. lib. de æquinoctio vernali. — [2] Aug. in Joan. tract. CXVII.

tam sextam feriam cœnam puram; res se longe aliter habet: minime enim assecuti videntur sensum verborum S. Augustini [1] quem citant: sunt hujusmodi: « Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando jam propter parasceven quam cœnam puram Judæi latine usitatius apud nos vocant, facere tale quid non licebat. » Extat de cœnis puris etiam locus Tertulliani [2] dum ait: « Dies observatis, et tempora, et annos, et sabbata, ut opinor, et cœnas puras, et dies magnos. » Sed ut hæc facilius assequamur; in primis quænam a senioribus dicta sit cœna pura, ac subinde quam etiam Judæi intelligerent cœnam puram, res est exactius perquirenda, cum neminem præsertim invenerimus, qui rem ipsam nobis videatur penitus assecutus. Quæ apud Festum [3] cœna pura dicitur, cum in ea apposita dicatur offa porcina, nihil est quod ad Judæos pertineat. Apud Philonem Judæum, in libro quem scripsit de Vita contemplativa, hæc leguntur: « Mensa pura est a cruentis dapibus: pro cibo panis apponitur, sal pro opsonio, pro condimento hyssopus. » Tertullianus [4] hæc in eamdem ferme sententiam: « Pastum et potum pura nosse; non ventris scilicet, sed animæ causa. » Hancque fuisse cœnam puram, quam alibi [5] Xerophagiam nominat, nimirum aridorum ciborum usum. His assentiuntur, quæ ab Apuleio [6] in hæc verba dicuntur: « Hoc optantes, convertimus ad puram et sine animalibus cœnam. » Testatur id ipsum Plutarchus in libro de Esu carnium, nempe cœnam puram illam esse, quæ absque animatis paratur. Sic igitur quantum ex his colligere licet, non quodlibet jejunium cœnam puram majores dixere, sed in quo abstinentius victitarent: cum alioqui austera et tetrica fuisse Judæorum jejunia, Philo testetur in vita Moysi; eosque nonnisi sub stellæ ortu cœnare consuevisse, Hieronymus [7] tradat.

150. Erant quidem abstinentissima Judæorum jejunia, atque adeo ut apud Gentiles eadem essent in proverbio. Suetonius [8] enim hæc recitat ex litteris Augusti ad Tiberium scriptis: « Dum lectica ex regia domo redeo, panis unciam cum paucis acinis uvæ duracinæ comedi. » Ac rursum: « Ne Judæus quidem, mi Tiberi, tam libenter sabbati jejunium servat, quam ego hodie servavi: qui in balneo demum post horam primam noctis duas bucceas manducavi, priusquam ungi inciperem. » Hæc Augustus apud Suetonium. Trogus Pompeius [9] ait sabbata Judæorum a Moyse in omne ævum jejunio esse dicata, ex quo Justinus [10] id ipsum: sed et Martialis [11] ait:

Quod jejunia Sabbatariorum

appellat enim Sabbatarios Judæos. Quin apud Persium [12] etiam hæc de jejuniis Judæorum:

Recutitaque sabbata palles

perinde ac si diceret, Judaica sabbata. A circumcisione enim Judæos dictos esse Recutitos, alio loco opportunius demonstrabimus. Strabo etiam meminit de jejunio sabbati, dum ait Pompeium Magnum Hierosolymam cepisse, observato jejunii die, dum videlicet Judæi ab omni opere cessarent.

151. Sed cur ab his omnibus jejunium sabbati nominatur, cum nefas esset Judæis sabbatis jejunare? Nam rabbi [1] Moyses Ægyptius expresse testatur, vetitum fuisse Judæis sabbato jejunare: nec in aliqua afflictione fuisse licitum indicere jejunium sabbato tradit, nisi uno casu tantummodo, cum videlicet ab hostibus civitas esset obsessa: pœnamque ait fuisse statutam, ut qui sabbato jejunaret, sequenti etiam die jejunare deberet; idemque cum agit de jejunio Purim, cum illud incidisset in sabbatum, anticipandum esse, et quinta sabbati persolvendum tradit. Est expressum de Judith [2], quod omnibus diebus vitæ suæ jejunabat, præter sabbata et neomenias et festa domus Israel. Quid ad hæc certi respondeamus, haud facile est invenire. Suppetunt tamen ejus nominis nonnullæ causæ, ut illa in primis quæ a Josepho in Vita sua ponitur, consuevisse nimirum Judæos jejunii tempore pene feriatos esse, synagogam adire, et cum aliis preces fundere; qua fortasse ex causa eadem jejunia ab illis sabbataria, seu sabbati dicerentur. Alia insuper ratio occurrit ejus nomenclaturæ, quod scilicet cum Judæi dies omnes, adjectione tamen numeri, sabbata nominarent, videlicet primam sabbati, secundam sabbati, et sic de cæteris: quacumque die jejunassent, sabbato jejunare putarentur: usitatus enim apud eos sermo fuit, ut quod in hebdomadæ diebus singulis facerent, in sabbato se illud agere dicerent: unde apud Lucam Pharisæus: « Jejuno, inquit, bis in sabbato, » duobus videlicet diebus hebdomadis, nempe (ut superius diximus ex Epiphanio) secunda et quinta die.

152. At, si neutrum horum placet, illud ingeram: Quis requirat apud gentiles scriptores de rebus externis agentes magis proprium loquendi modum, cum in his quæ spectant ad res Judaicas, complures eorum, licet consultissimos, æque esse hallucinatos, nulli sit dubium? Et ne aliunde petamus exempla: quod ad sabbatum spectat ex hac voce tantum Plutarchus [3] Judæos Bacchum colere existimavit, credens nimirum sabbatum a græco deductum σαβάζειν, quod significat debacchari, nam Bacchus Σαβάζιος a Græcis dictus reperitur; idque rerum Judaicarum ignorantia. Porro non ipse tantum, sed et alii ethnici scriptores in eumdem lapidem impegerunt: nam et Tacitus [4] calumniatus etiam Judæos Bacchum colere, aliis id quoque additis rationibus affirmabat: sunt enim hæc ejus verba: « Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant; hedera vinciebantur, vitisque aurea in templo reperta, Liberum patrem coli dominatorem Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam con-

[1] Aug. in Joan. tract. LXXVI. — [2] Tertull. advers. Marcion. lib. V. c. 4. — [3] Fest. in verbo *panem*. — [4] Tertull. lib. de pœnit. c. IX — [5] Idem advers. Psych. c. I. et IX. — [6] Apul. in Asclep. in fin. — [7] Hieron. lib. II. cont. Jovin. — [8] Suet. in Oct. cap. 76. — [9] Trog. Pom. lib. XXXVII. — [10] Justin. lib. XXXVI. — [11] Mar. ital. lib. IV. epigram. ad Bassam. — [12] Persius Satyra V.

[1] Moys. Ægypt. de cærimon lib III. de temp. c. de sabbat. etc. de jejunio. — [2] Judith. VIII. — [3] Plutarch. sympos. lib. IV. quæst. V. — [4] Tacit. lib. V. histor.

gruentibus institutis : quippe Liber festos lætosque ritus posuit, Judæorum mos absurdus sordidusque. » Hæc Tacitus qui omnino fallitur; nam Judæos hedera redimitos sacra peragere solitos, quis unquam poterit reperire? Non enim habenda ratio est quod aliquando coacti ab Antiocho, id videantur egisse, ut habet secundus Machabæorum [1] his verbis : « Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia : et cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire. » Nam longe aliud est id quod aiunt, ex præscripto legis ipsorum facere eos semper consuevisse ; aliud, ad id invitos esse aliquando coactos ab hoste.

153. Et quod ad vitem auream in templo repertam spectat : ut hac etiam calumnia eosdem liberemus, ex multis Tacitus hanc potuit de Judæis concepisse opinionem, et in primis, quod (ut Josephus [2] est auctor) Pompeius Magnus donatam sibi vitem auream ab Aristobulo rege Judæorum, ut rem magni pretii posuit in templo Jovis Capitolini, inscriptione ejus qui donaverat consignatam, quam se legisse cum Romæ esset, testatur Strabo Cappadox, ex quo Josephus accepit : donum plane quod a Bacchi cultoribus solet offerri. Insuper quod dicit vitem auream in templo repertam : idem Josephus [3] addit alibi, in superliminari portæ templi, cui primum velum erat appensum, vitem itidem fuisse auratam, mira arte fabrefactam, tantæ magnitudinis, ut botri ejus hominis æquarent staturam. Nec prætermittimus dicere de mensa illa aurea, egregio Ptolemæi Philadelphi dono, in qua etiam ex auro et gemmis vitis et hedera et ornamentum ejus composita erant, quæ ab eodem rege in templum missa, fuit Deo dicata, ut Josephus [4] et Aristeas [5] testantur. His igitur decepti Gentiles, de Judæis, quod colerent Bacchum, falso opinati sunt. Quin etiam ob tam exactum cultum et diligens studium diei sabbati, quod ab ethnicis Saturno dicatus esset, perperam quidam existimarunt Judæos eumdem Deum colere, quod et Tacitus [6] asseverat : omittimus dicere de Varrone [7], qui existimavit Judæos Jovem colere : sunt et alia multa a Gentilibus excogitata, quæ quidem Josephus singulatim in Apionem agens refellit : de quibus et nos alias opportunius.

154. Sed ut tandem ad cœnam puram, cujus gratia est suscepta narratio, redeamus : sicut Judæis nefas fuit sabbato jejunare, ita etiam jejunare solitos qualibet sexta die, nusquam reperitur. Quamobrem omnis cessare videtur ratio, quod jejunii causa, sexta sabbati appellata sit cœna pura. Alius ergo verborum Augustini requirendus est sensus ; quem illum esse verum atque germanum non dubitamus asserere, qui ex aliis ejusdem auctoris scriptis accipitur. Dicimus igitur Augustinum eo loco voces illas parasceven et cœnam puram, nequaquam ea significatione sumpsisse, ut sextam diem cujuslibet hebdomadis significare voluerit, sed parasceven Paschæ : nempe diem qui Pascha præcedit, secundum eam sententiam, qua aliqui dicerent, Judæos eo anno Pascha sabbato celebrasse, ac proinde sextam diem vere fuisse parasceven Paschæ : id quidem ipsum sensisse, ea quæ nuper dixerat in eodem commentario in Joannem tractatu centesimo decimo septimo, facile monstrant : sed multo apertius quæ ante disseruerat, tractans eamdem quæstionem locupletius in libro tertio [1] de consensu Evangelistarum, ad quæ ipse lectorem rejicit, hæc ipsa declarant. Si quidem narrat, una eademque die fuisse duplicis Paschæ parasceven, sed diverso tempore auspicatam ; nimirum hora nona noctis Christi Paschæ cœpisse parasceven, Judæorum autem serius, eosdemque vespere ejus diei sextæ cœpisse comedere azyma : quam quidem sententiam ab aliis assertam tantum abest ut rejiceret, quin potius confirmasse videretur, cum diceret : « Quis fidelis non huic faveat solutioni quæstionis? » etc. Ex his igitur, quæ ab eo dicta superius recitavimus de parasceve et cœna pura, non esse intelligenda de parasceve sabbati, sed Paschæ, plus certo monstratur. Sic et intelligas illud [2] Irenæi : « Parasceve, quæ dicitur cœna pura, id est sexta feria, quam et Dominus ostendit, passus in ea. »

155. At licet hæc de parasceve Paschæ dicta, ex his quæ suo loco superius sunt disputata remaneant confutata ; tamen non ad eam probandam sententiam sunt hæc a nobis adducta, sed ut ex verbis ejus, quid per parasceven et cœnam puram intellexerit, appareat declaratum : nimirum Judæos appellare solitos cœnam puram, vesperum ante Pascha, quo ipsi inciperent azyma manducare. Refellitur etiam eadem opinio de sexta die et cœna pura, ex his quæ Tertullianus [3] scribit adversus Marcionem, ubi agens de loco illo epistolæ Pauli [4] ad Galatas : « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos ; » addit : « Et sabbata, ut opinor et cœnas puras, et jejunia, et dies magnos. » Citat et superius [5] Judaicos Fastos, quibus ejusmodi Judaicæ observationes descriptæ essent. Si enim cœna pura, ut aiunt, sextam quamlibet diem hebdomadis monstrat ; quæ ratio erat, ut cœnæ puræ inter dies celebres Fastis adscriberentur, cum neque jejunium, neque aliqua alia esset ea die celebritas ? Eodem quoque Tertulliani loco quæ superius diximus, validius confirmantur, nimirum per cœnam puram non esse intelligendum jejunium : quandoquidem dum post cœnas puras addit jejunia, plane demonstrat ea ab invicem esse distincta.

156. Cum igitur ex his dictis satis appareat declaratum per cœnas puras nec jejunia, nec sextam diem significari : reliquum est ut cum Augustino dicamus, Judæos per cœnam puram intelligere consuevisse Paschæ parasceven, quando ad vesperam primo azyma comedebant, dignam ob celebrem solemnitatem, quæ scriptis consignaretur in Fastis. Sed quod spectat ad nomen, sic cœnam puram esse

[1] Mach. VI. — [2] Joseph. antiq. lib. XIV. c. 5. — [3] Joseph. antiq. lib. XV. c. 14. et de bel. Jud. lib. VI. c. 6. — [4] Joseph. antiq. lib. XII. c. 2. — [5] Arist. de LXXII interpr. — [6] Tacit. Annal. lib. XXII. — [7] Aug. de cons. Evang. lib. I. cap. 22. et de Civit. Dei lib. VI. c. 6. et lib. VII. c. 5.

[1] Aug. de cons. Evang. lib. III. cap. 13. — [2] Iren. lib. V. cap. 23. — [3] Tertull. advers. Marc. lib. V. c. 4. — [4] Galat. IV. — [5] Tertull. advers. Marc. IV. c. 3.

nominatam dicimus, quod puro pane iidem ipsi puri vesci soliti essent : per fermentum enim quicquid esset impurum significari, satis admonet Paulus[1] dum ad Corinthios scribens, hæc ait : « Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit ? Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. » Significans nimirum idem esse azymos, quod puros : idque amplius declarans, mox subdit : « Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis. » Ut merito ab his cœna pura dici soleret, quæ gereret typum absolutissimæ puritatis. Sed de cœna pura esto jam finis.

157. His igitur de anno, mense, et die dictis, quibus Christus Dominus summus omnium rerum opifex crucifixus est, non putamus aut lectori injucundum, aut ab instituto alienum, nonnihil et de hora diei illius salutiferi attigisse. Evangelistarum[2] testimonio exploratum habetur, cruci affixum fuisse Dominum ante horam sextam : nam postquam crucifixus est, ab hora sexta usque ad horam nonam factæ sunt tenebræ. Marcus item hora sexta tenebras factas esse super universam terram affirmat, qui et ait crucifixum Christum hora tertia : cui cum adversari videatur Joannes evangelista, quod dicat fuisse horam quasi sextam, cum in eum Pilatus esset laturus sententiam ; complures tam antiquorum quam recentiorum scriptorum ad has solvendas ambages desudasse cognovimus : quorum omnium singulas hic de ea re recitare sententias prætermittimus : illam tamen, quam veriorem putamus, referemus. Sicut igitur apud Judæos nox in quatuor vigilias, ita dies in quatuor horas seu stationes dividebatur, sed diversimode quoque id effici[3] quidam volunt, dividentes in hunc modum, dicentesque a diluculo usque ad horam diei tertiam exclusive, ut aiunt, horam esse primam : secunda a tertia usque ad horam diei sextam dicebatur ab iis hora tertia, eo quod a tertia initium sumpsisset : tertiam vero partem eam, quæ ab hora sexta usque ad nonam progrederetur, sextam nuncupabant, quod similiter ab hora sexta inchoaretur : quartam denique incipientem a nona, et usque ad solis occasum perdurantem, nonam itidem seu vesperam dixere.

158. Alii vero et melius, ut nobis videtur, hanc inierunt rationem numerandi quatuor illas diei partes ; quas volunt esse æquales, ut singulæ trium horarum spatio constituantur, eædemque non a principio, sed a fine nomen accipiant ; sicque prima pars diei illa, a mane usque ad tertiam horam producta, tertia diceretur : secunda, quæ ad sextam horam diei perveniens, sexta nominaretur : tertia vero pars diei, usque ad nonam horam deducta, nona appellaretur : quarta, quæ usque ad noctem durans, vespera nuncuparetur. Quam quidem sententiam ut veriorem amplectimur, quam et Petri[4] apostoli auctoritate firmamus : sic enim in Actis loquitur : « Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia. » Sane quidem si (ut illi volunt) hora tertia producebatur usque ad sextam ; quid adeo mirum et inusitatum significasset Petrus, illos non esse ebrios, eo quod esset hora diei tertia, cum jam pransos esse ea hora quæ terminaretur ad sextam, potuisse, non sit dubium ? Unde cum ad defensionem illorum, quod ebrii non essent, Petrus, eo quod tunc esset hora diei tertia in argumentum deducat ; manifestissime significat, horam diei tertiam esse terminum partis primæ diei, nec tertiæ horæ fines excedere.

159. Quod igitur Joannes ait, fuisse horam quasi sextam, cum Pilatus in Christum sententiam jam proxime dicturus esset, sic accipiendum est, ut ultima hora primæ diei partis, quæ tertia dicta est, jam cœpta esset, et proxime jam inchoanda foret secunda pars diei, quæ sexta est nominata : sicque merito ab Evangelista dictum fuisse tunc horam quasi sextam, nondum videlicet tertia absoluta : ac ita eamdem novissimam horam primæ partis diei fuisse terminum ejus jam desinentis, et secundæ partis, quæ sexta dicta est, jam proxime incipientis : qua ipsa hora Dominus noster a Pilato sententiam mortis accepit, ac paulo post cruci affixus est. Nec absurdum, si quod horæ tertiæ proximum erat, Marcus eidem tribuerit horæ tertiæ, cum id loquendi usus obtinuerit, multaque suppetant de his exempla. Nec quis, puto, dixerit, scrupulosa quadam circumscriptione per singulos suos punctos enumeratas horas Evangelistas posuisse, sed potius communi quadam loquendi consuetudine ; quod sæpe alias in descriptione temporum fecisse videntur, cum iidem et interdum hyperbolice locuti esse noscantur.

160. Ex his igitur dicimus hora tertia in Christum esse prolatam sententiam a Pilato, quam illi ejus necis sitibundi ac famelici Judæi repente exequendam curantes, ac sibi ipsis satisfacientes, continuo nulla interjecta mora, nisi quam opus exigeret, per gentiles eum cruci affixerunt : quo sic in cruce pendente, jamque facta hora sexta, vel appropinquante (quod ait Lucas), tenebræ factæ sunt usque ad horam nonam. Sed quod ipse dicit, fere hora sexta, Marcus et Matthæus absque ulla distinctione dixerunt, hora sexta, ut ex his cognoscas Evangelistas in conscribendis horis horologium non habuisse præ manibus, ut per sua puncta singulas horas distinguere potuissent, sed de horis scripsisse quod tunc opinati essent. De singulis horis passionis Christi Ignatius, qui eo vixit tempore, hæc ait, scribens ad Trallianos : « Hora tertia sententiam accepit a Pilato, permittente id Patre : hora sexta crucifixus est, nona expiravit, ante solis occasum sepultus est. » Hæc ipse, quæ secundum dictas quatuor horarum seu diei partes enumeratas, sunt accipienda. In quatuor enim partes, sicut noctem (ut paulo ante diximus) in quatuor vigilias, diem dividi solere, auctor est Censorinus[1] : eamdemque fuisse

[1] I. Cor. v. — [2] Matth. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joan. XIX. — [3] Cor. Jans. Concord. cap. CXLII. et alii. — [4] Act. II.

[1] Censor. de die natal. c. X.

consuetudinem apud Hebræos, ex divina Scriptura colligitur, ubi de dictis quatuor horis frequens habetur mentio, perraro de cæteris. Videasque eamdem rem expressam in parabola a Matthæo [1] recitata de patrefamilias conducente operarios in vineam, qui dicitur exiisse primo mane ad eos conducendos, hora tertia, sexta, nona, et undecima; quasi insinuare velit id factum per omnes horas : mane enim ponitur tanquam diei principium, et undecima tanquam hora novissima operandi, cum duodecima claudatur dies. Porro dictæ horæ egregiis Domini operibus consecratæ, ab Apostolis observatæ, ad posteros sacris precum officiis transmissæ esse noscuntur, ut docent Tertullianus in libro de Jejunio, Cyprianus de oratione Dominica, Chrysostomus [2] demum ad populum Antiochenum, et alii plures. Sed hæc alias fusius.

161. Quod insuper ad ritus Christianæ religionis spectat : constat quidem non solum sextam diem passione Dominica consecratam, in honore habitam, sed et feriam quartam, itemque ipsam totam hebdomadam, quam Majorem, ob grandia in ea operata mysteria, sive Pœnosam, ob Christi dolores in ea perlatos, majores nostri dicere consueverunt; quam etiam in dolore et lacrymis mœrentes in memoriam pœnarum quas pro nobis Christus Dominus subiit, ex traditione apostolica Christiani transigere soliti sunt. Est harum observationum locuples testis S. Epiphanius [3], dum ait : « A quo vero non assensum est in omnibus orbis terrarum regionibus, quod quarta et pro sabbato jejunium est in Ecclesia decretum? Si vero etiam oportet constitutionem Apostolorum proferre, quo modo illi decreverunt quarta et pro sabbato jejunium per omnia, excepta Pentecoste, et sex diebus Paschatis, quomodo præcipiunt nihil omnino accipere, quam panem et salem et aquam, etc. » Et de jejunio Majoris hebdomadæ idem superius agens adversus eosdem Aerianos hæreticos, sic in illos invehitur : « In diebus autem Paschatis, quando apud nos fiunt humi dormitationes, castitates, afflictiones, siccorum esus, preces, vigiliæ, ac jejunia, et omnes animarum salutes per sanctas afflictiones : ipsi a summo mane ebsonantur, ridentes ac subsannantes eos qui sanctum hunc cultum hebdomadis Paschatis perficiunt. » Et alibi [4] : « Per sex dies ipsius paschatis, omnes populi in siccorum esu perseverant, pane, inquam, et sale, et aqua tunc utentes ad vesperam. » Ibidem etiam repetit de jejunio quartæ et sextæ feriæ. Eadem apud Clementem [5] leguntur. Huic simile erat jejunium, quod Tertullianus græca voce ξηροφαγίαν appellare consuevit, de quo adversus [6] Psychicos agens, hæc ait : « Arguunt nos, quod jejunia propria custodiamus, quod stationem plerumque ad vesperam perducamus, quod etiam xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne et jurulentia, et uvidioribus quoque pomis : ne quid vinositatis edamus, vel potemus. » Idemque inferius ab Apostolorum temporibus ξηροφαγίας fuisse in usu testatur. Habes ejusdem ferme generis jejunium expressum apud Philonem [1], dum agit de Essæis, quos fuisse christianos, et Marci discipulos, Hieronymus [2] est opinatus : ipse igitur dum de eorum agit jejunio, hæc ait : « In mensa cibus ille sacratissimus panis fermentatus, cum sale apponitur et hyssopo, ob reverentiam mensæ dedicatæ in templi vestibulo : nam et in ea solent apponi panes cum sale, absque condimento alio, sed panes non fermentati. »

162. *De jejuniis ob Christi passionem susceptis.* — De eodem jejunio Majoris hebdomadæ hæc scribit Dionysius episcopus Alexandrinus in epistola canonica ad Basilidem : « Alii quidem, vel omnes sex jejuniorum dies transmittunt jejuni permanentes, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem qui in illis transmittendis valde laboraverunt, ignoscendum est, quod celerius gustent. Si qui autem non modo transmissis, sed ne jejunatis quidem, vel etiam in delicatis opiparisque conviviis consumptis præcedentibus quatuor diebus, ad duos, eosque solos extremos dies cum venerint, illis, a se cibo non gustato, transmissis parasceve et sabbato, magnum quid et egregium se facturos existimant, si ad auroram usque permanserint : non existimo eos ex æquo certamen subiisse cum his qui se pluribus diebus prius exercuerant. » Hæc [3] Dionysius : qui et eam fuisse in Ecclesia consuetudinem narrat, fideles nequaquam solvere solitos jejunium magni sabbati, nisi ad eam horam sequentis noctis, qua Christus resurrexisse crederetur. Est admiratione dignum, adeo religiosum ac sacrum habitum esse ejusmodi quod Pascha præcedit jejunium, ut et Reges illud implere pro viribus non prætermiserint. Procopius [4] enim hæc testatur de Justiniano imperatore : « Omnibus, inquit, illis diebus, qui paschalem solemnitatem præcedunt, jejunio addictus, duram quamdam vitam egit, nedum regi alienam, sed neque privato alicui aliquo modo acceptabilem. Per dies abstinebat : summo mane itidem e lecto consurgens, reipublicæ invigilavit, cujus negotia verbo et opere pertractans, matutinum, meridianum, et non minus nocturnum tempus implevit : nam in seram noctem lectum petens, mox surrexit, quasi plumarum pertæsus. Cibi appetens, vinum, panem, et alia id genus cibaria abesse voluit, brassicam solum et agrestes herbas longo tempore sale et aceto maceratas edebat; potus aqua erat sola; neque his ad saturitatem utebatur, sed petitum cibum paulisper degustatum mox dimisit, non eo sumpto quod naturæ satis erat. » Hæc Procopius.

163. Cæterum non majorem tantum hebdomadam, in memoriam passionis Christi, ejusmodi cum abstinentia et carnis afflictione transigere consueverunt majores nostri : sed et cæteris diebus, quos diximus, cujusque hebdomadæ, nempe feria quarta

[1] Matt. XX. — [2] Chrys. ad pop. Antioch. homil. LIX. — [3] Epiph. hær. LXXV. — [4] Epiph. Comp. — [5] Clem. const. lib. V. c. 19. — [6] Tertull. adver. Psychicos c. I. et IX.

[1] Philo de vita contemplativa. — [2] Hier. de scrip. Eccles. in Philon. — [3] Dionys. c. II in fin. apud Theod. Balsam. — [4] Procop. de ædif. Justin imp.

et sexta, quod in illa de morte Christi sit initum consilium, et in ista fuerit affixus cruci, jejunare. Extat de eo non solum apostolicus [1] canon, et Clementis [2] nomine edita constitutio, sed et expressum habetur S. Ignatii [3] testimonium, quo his verbis tam religiosam observationem inculcat : « Quartis et sextis feriis jejunare non negligatis, ciborum reliquias pauperibus largientes, etc. » De his hæc etiam Clemens Alexandrinus [4] : « Novit, christianus scilicet, ænigmata jejunii quoque horum dierum, quarti, inquam, et sexti; ille quidem Mercurii, hic vero Veneris. » Hæc ille, qui jejunii ænigmata appellat mysticam allusionem, cujus causa eadem ipsa jejunia celebrantur : quam Augustinus [5], ad Casulanum scribens, his verbis tradit : « Cur autem quarta et sexta maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod, considerato Evangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, concilium reperiuntur ad occidendum Dominum fecisse Judæi. Intermisso autem uno die, cujus vespera Dominus pascha cum discipulis manducavit, qui finis fuit ejus diei quem vocamus quintam sabbati, deinde traditus est ea nocte, quæ jam ad sextam sabbati, qui dies passionis ejus manifestus est, pertinebat. » Et paulo post : « Hoc ergo die, quinto scilicet, intermisso, passus est Dominus, quod nullus ambigit, sexta sabbati : quapropter et ipsa sexta recte jejunio deputatur : jejunia quippe humilitatem significant. » Hucusque Augustinus. Meminerunt præterea horum dierum jejunii Origenes [6], Tertullianus [7], et alii. Ex quibus omnibus tum hic tum superius a nobis enarratis, satis perspectum exploratumque habetur, non tantum loca, sed tempora, dies et horas, et quælibet sacratissima passionis Christi instrumenta, in tantæ rei memoriam magno venerationis cultu fuisse semper a fidelibus celebrata. Jam vero ad cætera quæ sunt historiæ evangelicæ quæ horum causa liqueramus, redeamus.

164. *De hora resurrectionis Domini.* — « Cum transisset [8] sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum. Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole. » Hæc Marcus. Condire aromatibus corpora defunctorum, ab Ægyptiis Judæos esse mutuatos, auctor est Tacitus [9] : illi enim per quadraginta dies ejusmodi unctiones iterare consueverunt. Unde de patriarchæ Jacob corpore sic in Ægypto condito hæc leguntur in Genesi [10] : « Præcepit Joseph servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem. Quibus jussa explentibus, transierunt quadraginta dies : iste quippe mos erat cadaverum conditorum. » Ea etenim arte Ægyptii ita siccabant cadavera defunctorum, ut quasi ænea redderent, quæ et lingua sua Gabaras appellabant, ut tradit S. Augustinus [11]. Hinc cum idem mos ad Hebræos transisset, ut dictum est, non satis illis fuit unctum semel corpus Jesu sepelivisse; quin et ut iterum ungerent, emerunt aromata, ac ad sepulcrum festinis passibus properarunt : « Quo cum pervenissent diluculo, ait Matthæus [1], terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum. » Cum adhuc autem in itinere essent, nec ad sepulcrum pervenissent, dicebant (inquit Marcus [2]) : « Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? Cumque pervenissent, inspicientes invenerunt revolutum lapidem; erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt; qui dicit illis : Nolite expavescere : Jesum quæritis Nazarenum crucifixum : surrexit, non est hic; ecce locus ubi posuerunt eum. » Hæc Marcus. His consentientia, eademque pluribus de apparitione angeli scribit Matthæus : Lucas [3] vero duos tradit apparuisse angelos : sed non ob id, quod quæ alii tacuerunt, unus expresserit, contrarii inter se fuisse dicendi sunt.

165. Sed magna in eo apparet contradictio, dum Marcus [4], Lucas, et Joannes dicunt dictas mulieres venisse mane ad monumentum; unus Matthæus contrarium videtur affirmare, dum non mane, sed « Vespere, inquit, sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria videre sepulcrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo. » Antiquiores Ecclesiæ scriptores in ea sententia fuisse videntur, ut per vesperam sabbati nox ipsa intelligeretur; sic Dionysius Alexandrinus [5], sic Augustinus [6], sic et apud sextam synodum in canone nonagesimo, et alios complures, qui per illud Vespere sabbati, tempus post mediam noctem acceperunt. S. Hieronymus non semel, sed sæpius mulieres illas cucurrisse et recurrisse sedulæ visitationis officio existimavit, sicque et vespere abiisse, et mane rediisse ad monumentum. Sed has omnes interpretationes Matthæi textus minime pati posse videtur; dum quod ait, in illarum adventu terræmotum factum esse magnum et angelum locutum esse mulieribus, plane demonstrat mane id factum esse, non vespere præcedente, vel post summam noctem. Augetur ex eo etiam difficultas, quod sibi ipsi contraria proferre videatur idem Evangelista, dum de vespere agens, lucescere eam ait in prima sabbati : cum si de vespere communi usu loquendi intellexisset, obtenebrescere potius quam lucescere in diem primam sabbati dicere debuisset. Sed esto (quod ait Cornelius Jansenius [7], qui cæterorum recitat et rejicit sententias) idem esse clarescere in prima sabbati, quod inchoari primam sabbati, sicut et Lucas [8] de pridie ejus diei agens vespere, sic

[1] Can. Apostol. LXVIII. — [2] Clem. const. lib. c. XVI. et c. ult. et lib. VII. c. 22. — [3] Ign. epist. ad Philip. — [4] Clem. Alex. Strom. lib. VII. — [5] Aug. ad Casul. epist. LXXXVI. prope finem. — [6] Orig. in Levit. c. XX. homil. 10. in fin. — [7] Tert. advers. Psychicos. — [8] Marc. XVI. — [9] Tacit. Annal. lib. XXI. — [10] Genes. L. — [11] Aug. serm. 120. de divers. c. XXII.

[1] Matth. XXVIII. — [2] Marc. XVI. — [3] Luc. XXIV. — [4] Marc. XVI. Luc. XXIV. Joan. XX. — [5] Dionys. Alex. in epist. ad Basil. Habetur apud Theod. Bal. — [6] Aug. de consen. Evang. lib. III. — [7] Cornel. Jans. Concord. Evang. c. CXLV. — [8] Luc. XXIII.

dicit : « Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat » : tamen negare, quod dicit Evangelista, venisse mulieres videre sepulcrum, sed tantum tunc emisse aromata, certe vim infert litteræ, et negare compellit Evangelistam, quod alioquin profitetur expresse, tunc scilicet venisse mulieres videre sepulcrum, tuncque terræmotum factum esse magnum, et angelum apparuisse, locutumque esse mulieribus.

166. Exquirendus igitur ejus historiæ, quam Matthæus recitat, sensus est, quomodo idem sit vesperum lucescere in prima sabbati; quod alii dicunt fuisse valde mane, ut ait Marcus[1], vel valde diluculo, ut tradit Lucas[2], seu quod scribit Joannes[3], mane, cum adhuc tenebræ essent. Sane quidem est locus perdifficilis, et qui sedulum postulet exactumque studium, cum et in eo non parum fatigata fuerint doctissimorum virorum ingenia : quorum diversarum opinionum illa nobis magis persuadetur, quam scribit S. Hieronymus[4] ad Hedibiam ubi post multa hæc ait : « Mihi quidem videtur evangelistam Matthæum, qui Evangelium hebraico sermone conscripsit, non tam vespere dixisse, quam sero; et eum qui verba interpretatus est, verbi ambiguitate deceptum, non sero interpretatum esse, sed vespere : sicque quod superius ait, Vespere sabbati, sero sabbati intelligendum, hoc est, appropinquante jam luce sequentis diei. Similem huic dicendi usum sæpe divina Scriptura usurpat, ut vesperam accipiat aliquando non pro ultima diei parte, sed pro eo quod novissimum tempus dicimus; sic in Psalmo[5] : Convertentur ad vesperam. Et in Job[6]. « Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam : et cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer. » Sicque illud : « Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, » idem esse, ac si diceretur, ultima hora, quæ lucescit in prima sabbati.

167. At nos in eam opinionem adducimur, ut existimemus Matthæum evangelistam non de vespere, hoc est, ultima diei parte, intellexisse, sed de stella sic dicta : quæ cum eadem sit cum ea quæ mane ante solem oriatur, ob idque Lucifer dicta, ut Plinius,[7] et Hyginius[8], et alii testantur; tamen unico nomine ab antiquis Latinis, ut Plauto,[9] et Varrone,[10] Vesperugo appellata reperitur, ut notat Augustinus,[11] eamdemque ab Homero dictam ἕσπερον ait : a Pharisæis vero, qui nomina planetarum ex græca astronomia in hebraicam linguam transtulerunt, Seruha Lucd, esse appellatam, Epiphanius[12] tradit. De ipsa itaque stella credimus evangelistam Matthæum intellexisse, atque dixisse mulieres venisse ad sepulcrum ortu stellæ ejus diei, quæ lucescit in prima sabbati : interpretem vero non curasse aliam ejusdem nominis distinctionem, cum præsertim additamento illorum verborum, « Quæ lucescit in prima sabbati, » eam satis expressam esse existimaret. Hæc si accipiamus, mox omnis de ea re quæstio ac controversia conquiescet : sin minus, certe quantumlibet quis Evangelistæ verba distorqueat, quo Matthæum cum cæteris consentientem in omnibus reddat, haudquaquam ex sententia efficiet, nec æque omnibus in omnibus satisfaciet. Cæterum hæc nostra sic afferimus, ut eruditorum arbitrio diligentiori examine expendantur. Certe quidem his quæ diximus, nihil certius atque verius quod pertinet ad historicam conciliationem dici posse videtur. In hujusmodi enim difficultatibus, ex conjecturis interdum, præsertim iis quæ ita verisimiles sunt ut veritatem ipsam quodammodo necessario præ se ferant, magna solet ad indagandam veritatem accessio fieri.

168. Scimus his objectum, quod græcus Matthæi interpres ex hebræo non transtulit ἕσπερον, sed per ὀψὲ vertit adverbium, quod nunquam significat stellam matutinam. Sed dico quod græcus textus cujus fidei sit, nisi collato cum hebræo originali affirmare non possumus, nec tute asserere, an ille ipse sit, quem se transtulisse S. Hieronymus in commentariis in Matthæum tradit, cum idem ipse dicat de scriptoribus ecclesiasticis Matthæi Evangelium jam ante ab alio nescio quo in græcum fuisse translatum. Cæterum cum est controversia in textu latino Evangelii Matthæi, non provocandum est ad textum græcum, ex sententia ejusdem S. Hieronymi, qui id testatur in præfatione ad Damasum in quatuor Evangelia, ubi cum agit de Matthæi Evangelio hæc ait : « Hoc certe cum in nostro sermone discordat, et in diversos rivulorum tramites ducit, uno de fonte quærendum est; » hebraico textu scilicet, quem extitisse suo tempore, et a se descriptum testatur in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Ipse igitur qui ex fonte hebraico textum Matthæi latinum emendavit, non dixit sero, sed vespere. At si ista non placent, sequendum in his præ cæteris interpretibus proponimus Maldonatum. At de his satis.

169. Quod vero Marcus[1] dicat : « Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole » : non recedimus ab interpretatione majorum. Dionysius enim Alexandrinus ad Basilidem scribens sic explicat : « Valde enim mane hic quoque dixit, quod idem sit ac summo diluculo; et subjunxit : Orto jam sole. Profecto quidem et iter earum summo diluculo, et valde mane incepit : in itinere autem, et circa monumentum moram traxerunt usque ad ortum solis. » Hæc Dionysius, quem complures alii secuti sunt, licet et alii aliter explicarint. Omnium vero (ut tandem dubiorum solutionibus finem imponamus), omnium, inquam, Evangelistarum testimonio expressum cum sit, ea ipsa nocte quæ clarescit in prima sabbati, Dominum a mortuis surrexisse : quotanam hora potissimum surrexerit, accuratius exquirendum putamus. Ambiguitas quidem dictorum verborum Matthæi evangelistæ, quibus dicit, vespere quæ lucescit in prima sabbati mulieres adiisse sepulcrum, quando et de resurre-

[1] Marc. XVI. — [2] Luc XXIV. — [3] Joann. XX. — [4] Hier. epist. CL. quæst. IV. — [5] Psal. LVIII. — [6] Job. XI. — [7] Plin. lib. II. cap. VIII. — [8] Hygin. lib II. — [9] Plaut. in Autularia. — [10] Varro de ling. Lat. lib. VI. — [11] Aug. de Civit. Dei lib. XXI. cap. 8. — [12] Epiph. lib. I. hæres. XVI.

[1] Marc. XVI.

ctione Domini certiores sunt redditæ, quamplurimos tenuit suspensos animo, ut aliquid de ea re affirmare non auderent. Unde Gregorius Nyssenus [1] hæc ait : « Neque enim sacri Evangelii scriptores vel vespere sabbatorum, vel majori parte noctis præterita, vel diluculo rursus, vel post solis radii emersum, resurrexisse Dominum dixerunt. Sic enim contrarietas esset, si unum factum, non uno, sed diversis temporibus accidisse, scriptores memoriæ prodidissent : sed mulieres scripserunt alio tempore ad sepulcrum venisse ; omnes similiter audisse ab angelis de Salvatore : Surrexit, non est hic ; non adjecto quando : quasi in illa divina nocte absque controversia, et in hoc omnibus consentientibus, factum sit, et Dominus surrexerit ; nemo autem horam notaverit, quæ omnibus ignota erat, præterquam Deo, qui resurrexit ; et Patri, qui ita cognoscit Filium, sicut cognitus est a Filio, tum Spiritui sancto, qui omnia scrutatur. » Hæc Gregorius.

170. Porro cum ea nocte omnes Dominum resurrexisse testentur, tamen id ante noctis dimidium accidisse, asserere velle, temerarium admodum esse antiquiores Patres existimarunt ; inter quos Dionysius Alexandrinus [2] ea ratione jejunium sabbati, quod solvi non licebat olim, nisi transacto mœroris tempore, quo Dominus resurrexisse crederetur, ne ante noctis dimidium solveretur, admonuit ; idemque de Romanæ Ecclesiæ consuetudine hæc ait : « Qui enim Romæ sunt fratres, ut aiunt, gallum expectant : innuens quidem ejus Ecclesiæ fuisse opinionem, in primo gallicinio Dominum surrexisse. » Verum id non sic accipiendum, ut ea potissimum hora Dominum Jesum Christum surrexisse Romana Ecclesia professa sit, sed quod a media nocte dies sit solita numerare : quod etiam Orientales facere consueverunt, ut canon [3] sextæ synodi indicat, et Theodorus, cum ait : « Qui sunt religiosiores, toto sabbato usque ad horam sextam noctis in ecclesia assident, et hora sexta divinis sacramentis communicantes, panem et aquam gustant, fortasse autem et modicum vini : septima autem hora matutinas psalmodias audientes, quando etiam Christus resurrexisse dicitur, domum suam revertuntur, magni Dominici sacrorum celebrationem expectantes. Quod autem a septima hora noctis, quæ est ante Dominicam, incipiat dies Dominicus, manifestum est, eo quod ortus solis sive diei illuminatio est a septima hora noctis quæ eum præcessit, etc. » In hoc consensisse cæteros Græcorum auctores, testatur Euthymius [4] ; Hieronymus [5] etiam disputando idem affirmat, Dominum nostrum scilicet medio noctis tempore surrexisse.

171. Verum Romana Ecclesia expresse absque aliqua ambiguitate profiteri videtur Dominum nostrum surrexisse Dominico die diluculo, dum sacro hymno in ecclesiasticis officiis paschali tempore sic canit :

Aurora lucis rutilat.
Cælum laudibus intonat,
Mundus exultans jubilat,
Gemens infernus ululat :
Cum Rex ille fortissimus,
Mortis confractis viribus,
Pede conculcans tartara,
Solvit a pœna miseros.
Ille qui clausus lapide,
Custoditur sub milite,
Triumphans pompa nobili,
Victor surgit de funere.

Quin et ipse antiquus Ritualis, qui Ordo Romanus inscribitur, liber hæc habet : « In vigilia resurrectionis Domini, ante mediam noctem populus non est dimittendus de ecclesia, juxta canonum sanctiones. In ipsa nocte, matutina luce rumpente tenebras, surgentes in ecclesiam veniant, et mutua charitate se invicem osculantes, dicant : Surrexit Dominus de sepulcro. » Hæc ibi : quæ cum non medio noctis tempore, sed mane diluculo esse facienda dicantur ; eo sane tempore Dominum surrexisse, eadem significare videtur Ecclesia. Id quidem et Marcus [1] evangelista expresse testari videtur, cum ait : « Surgens autem Jesus mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. »

172. Cæterum qui de media nocte id firmare conati sunt, diversa interpunctione illum textum legi voluerunt, nempe ut diceret : « Surgens autem, mane prima sabbati apparuit, » etc. Verum germanam esse primam lectionem, ac prorsus veriorem, S. Ignatius [2] qui (ut diximus ante) Christi sæculo vixit, omnimode persuadet, dum scribens ad Trallianos hæc ait : « Illucescente Dominico die, resurrexit ex mortuis, juxta id quod dixerat : Sicut [3] Jonas fuit in ventre ceti tres dies et tres noctes. Complectitur itaque parasceve passionem, sabbatum sepulturam, Dominicus dies resurrectionem. » Hæc Ignatius ; qui et paulo ante intra triduum eum resurrexisse testatur. Augustinus [4] etiam resurrexisse Dominum mane diluculo profitetur, et alii quamplurimi.

173. Quomodo vero secundum Domini sententiam, quam nuper citatam vidimus ab Ignatio, sicut Jonas in ventre ceti, tribus diebus totidemque noctibus Christus manserit in sepulcro, perquiramus. Quod ad tres dies pertinet, solutam ab Ignatio habes quæstionem, nimirum quod vespere feriæ sextæ, toto sabbato, et parte diei Dominici Dominus manserit in sepultura : quod apud omnes tam antiquos quam recentiores scriptores ecclesiasticos est in confesso ; unius enim qui ab his discrepat, de quo paulo inferius agemus, non putamus habendam esse rationem. Quod vero ad tres spectat noctes : cum plures de ea re scripserint, et alii alias diversasque rationes inierint, complures penuria temporis eo usque progressi sunt, ut trium horarum spatium, quo eclipsi illa admiranda dies est conversus in tenebras, in noctis unius numerum receperint.

[1] Greg. Nyss. de resurr. orat. II. — [2] Dionys. Alex. epist. can. ad Basil. cap. I. — [3] Sexta Synod. c. XC. ibid. Theod. Bals. — [4] Euthym. in Matth. — [5] Hier. ad Hedib. epist. CL. quæst. III.

[1] Marc. XVI. — [2] Ign. ep. XV. — [3] Matt. XII. — [4] Aug. in Psal. LVIII. prope fin. et lib. IV. de Trin.

Fuit et quidam [1] affirmare ausus, tribus diebus et noctibus expletis Christum in sepulcro fuisse : qui totam Ecclesiæ œconomiam invertit, dum vel Christum non esse passum feria sexta, vel non surrexisse die Dominico, vel rursus hebdomadam illam non ex septem, sed octo diebus conflatam esse, probare nititur. Sed apage ejusmodi fabulosum commentum, nec diutius aures Ecclesiæ Dei pulset. Unus nobis quasi instar omnium sit Ignatius, qui (ut ipse scribit, et Hieronymus [2] testatur) Christum in carne vidit : quem vel mentitum esse, vel istæc ignorasse, religio sit dicere. Non parum certe interest, in veritate historica disquirenda, auctorum, qui res gestas scripserunt, quo vixerint tempore, cujusve fuerint eruditionis atque existimationis, habere rationem ; potissimumque, si hujusmodi scriptores rerum perspectarum, ac eorum ætate editarum, pietatem et virtutem cum doctrina et veritate conjunxerint : ut plane digni sint, quibus fides integra adhibeatur; soli sint, quibus cæteri assentiantur; soli denique sint, quibus reliqui quæ sciverint, vel scripserint, tanquam ab iis accepta, referant. At sane talis est noster Ignatius, omnibus numeris absolutissimus, qui a se visa pene omnia, veraque prosequitur. Ipse equidem est, in quo nihil amplius desiderari posse videatur : ut merito eumdem præ cæteris auscultemus, et quæ ab eo scripta sunt amplectamur, atque cæteris anteponamus. Certe nihil jam ulterius dicendum esset de his tribus in sepulcro peractis a Christo noctibus (præsertim cum non sit præsentis instituti longiorem de iis instituere disputationem), si Ignatium tanquam divinum oraculum omnes audirent. Verum quia infinitis prope chartis hæc scripta sunt, eoque argumento complures editi commentarii reperiuntur, hæcque etiam recentiorum sunt scriptis aucta, rem ipsam perpaucis attingemus.

174. Inter alios scriptores veteres, quos recensere omittimus, Isidorus Pelusiota [3], Joannis Chrysostomi discipulus, clarissimus suorum temporum scriptor, de eadem quæstione iterum consultus, solutiones plures afferens, copiose disseruit : quarum quæ cæteris præstare videntur, in medium afferemus. Ad Timotheum enim lectorem scribens, in primis hæc ait : « Is igitur qui se Jonæ typum expressurum receperat, cum eum exacte nosset, quippe qui etiam Jonæ adesset, cum in profundum præceps ageretur, atque e profundo ejiceretur, eum quoque haud dubie explevit ; tanto nimirum temporis spatio in sepulcro commoratus, quanto Jonas in ceti ventre ; » ea enim mensura tres illos dies ac noctes mensus est, ut sicut ille, non tres integros dies totidemque perfectas noctes, sed ex illis duobus extremis partem permanserit, ut ait, in corde terræ. Idem rursus ad Theognostum [4] scribens, eamdemque iniens rationem, satis impletum esse tempus demonstrat, cum ea in sepulcro mora tres dies ac noctes attigerit : declaratque loquendi usu frequenter accidere, ut quod vel extrema ejus diei hora contigerit, id ea die factum describatur. Sic igitur hac ratione stabilita, vult Dominum ex tribus diebus medium tam die quam nocte integrum absolvisse, ex duobus vero extremis tam diem quam noctem participasse. Sed qua ratione, id accuratius perspiciendum est.

175. In primis enim quod ad tres noctes pertinet : si secundum communem usum Hebræorum, quo a media nocte diem auspicabantur, et in sequentem mediam noctem producebant, diem accipiamus, de tribus noctibus nulla est difficultas : siquidem mediæ diei noctem integram, extremorum autem dierum singulorum noctem mediam numerabimus : dierum vero primæ dimidium, secundæ integrum, tertiæ vero diluculum recensendo : nam (quod diximus ex Ignatio, illucescente Dominico die Dominum resurrexisse) tres utique dies constituemus. Qui vero putarunt Dominum media nocte surrexisse, aliam inierunt numeri rationem : ut sic de duobus diebus extremis triduum illud participaverit, et medium incluserit, ut tamen nullam putaverint diei vel noctis habendam esse rationem ; sed satis esse, si dierum extremorum, diei vel noctis aliquam partem inclusissent. Addit his Isidorus [1], exemplo resurrectionis Dominicæ obtinuisse usum in Ecclesia, ut sic tertia die defuncti ageretur memoria, ut tamen dies numerando, unus tantummodo integer haberetur, duorum vero solummodo partes : nam ait : « Sic autem nos quoque eorum, qui mortem obeunt, memoriam celebrare consuevimus. Quacumque hora diei quispiam vitam cum morte commutarit, postero duntaxat die interjecto, altero post die tertianum ipsius diem agimus. » Hæc Isidorus.

176. Qui et ad tollendam de tribus diebus expletis objectionem, tertia utique die, non post tres dies, se Dominum fore resurrecturum prædixisse ait, vel cum dixit apud Matthæum [2], et Lucam [3] : « Oportet Filium hominis multa pati, et tertia die resurgere, » vel cum apud Joannem [4] ad Judæos ait : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » Hæc cum dixerit ipse Dominus, non est quod quis Marcum [5] reprehendere jure possit, quod a cæteris discrepans, cum prædicta refert, dicat : « Et post tres dies resurgere. » Sicut nec calumniæ Judæos arguimus, quod dixerunt ad Pilatum [6] : « Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam : » nam non eadem ipsa verba Christi iidem retulerunt, sed quod usitato loquendi more, quod faciendum dicitur tertia die, id post tres dies, nimirum inchoatos, agendum æque diceretur. Ad quam rem indicandam, illud sit in exemplum, quod cum lege divina [7] mandetur ut die octavo circumcidatur infantulus : tamen Lucas [8] post dies octo circumcisum Jesum fuisse, his ait : « Postquam consummati sunt dies octo ut circumci-

[1] Paul. Middel. in Paul. lib. I. c. 2. et lib. II. c. 2. — [2] Hieron. de script. Eccl. in Ignat. — [3] Isidor. lib. I. epist. CXIV. — [4] Isidor. lib. I. epist. CCXII.

[1] Isidor. lib. I. ep. CXIV. — [2] Matt. XVI. — [3] Luc. IX. — [4] Joan. II. — [5] Marc. VIII. — [6] Matt. XXVII. — [7] Levit. XII. — [8] Luc. II.

deretur puer; » consummatos ait dies octo, cum scilicet advenisset jam dies octavus, quo ex legis præscripto Jesus erat circumcidendus : sicque, quod illi dixerunt : « Post tres dies, » usitato dicendi more, postquam tertius dies advenisset, debet intelligi. At nec illud aliter Judæos accepisse, vel significare voluisse, quæ mox addiderunt, satis significant : « Jube, inquiunt, custodiri sepulcrum usque in diem tertium; » et non utique post diem tertium, vel ultra diem tertium. Sed de his satis.

177. Firma igitur stabilisque his paucis sententia maneat, tribus diebus, totidemque noctibus (quod ipse prædixerat) Christum Dominum in sepulcro mansisse, ac Dominica denique die diluculo surrexisse. In cujus tantæ rei memoriam, ac gratiarum actionem, ipsa prima dies, qua Dominus resurrexit, Dominica est appellata, non ab aliis, quam ab ipsis Apostolis : nam et Joannes evangelista de eadem die sic dicta meminit in Apocalypsi : necnon Ignatius, et alii Apostolorum temporibus proximi : eamque celebrandam statuerunt, non anniversario revoluto tantum mensium orbe, sed cujuslibet hebdomadis eadem prima recurrente die. At jam historiam prosequamur.

178. *De variis ejus apparitionibus*, *vel manifestationibus.* — Cum igitur angelus de resurrectione Christi admonuisset mulieres, quæ venerunt ad sepulcrum, hæc insuper verba subintulit[1] : « Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galilæam : ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. » Hæc angelus; qui Petrum potissimum nominasse tum ob primatum, quem inter cæteros a Domino fuerat consecutus, tum vero ut eum mœrore ac dolore prostratum erigeret, ac sublevaret, existimatur. Quantumlibet enim Christum Petrus negasset, tamen eum non ob eam causam a primatu excidisse, idem Christus pluribus demonstravit : prius etenim ipsi, quam cuipiam Apostolorum, apparuisse, testimonio Pauli apostoli affirmari posse videtur; imo et pro constanti ac certo id Ambrosius[2] habuit, cum ait : « Sicut ex mulieribus Mariæ, et aliæ Mariæ Magdalenæ, ita ex viris Petro visus est primo mane; et Paulus sic ait : Resurrexit tertia die secundum Scripturas, et visus est Cephæ. Et ideo Marcus specialiter induxit juvenem mandantem, ut Petro et discipulis dicerent mulieres, quia surrexit Dominus. Petrus ergo solus vidit Dominum, alibi cum Joanne, alibi solus, ubique tamen impiger currit, ubique aut solus, aut primus. » Hæc Ambrosius. Sed quam amplioribus privilegiis a Domino, postquam resurrexit, Petrus sit auctus, suis locis inferius dicemus.

179. Porro quamvis non omnia, quæ a Christo sunt gesta, Evangelistæ memoriæ fidelium commendarint : tamen vetus traditio per manus majorum ac per subsequentia sæcula ad posteros dilapsa testatur, eumdem Dominum nostrum apparuisse primum omnium sanctissimæ genitrici Mariæ : quod nemo pius, puto, negarit. Quod insuper eodem fere tempore et Jacobo, qui frater ipsius dictus est, apparuerit, ex Evangelio Matthæi, quo Nazaræi utebantur, hæc Hieronymus[1] recitat, dum prius ait : « Evangelium quoque, quod appellatur secundum Hebræos, et a me nuper in græcum latinumque sermonem translatum est, quo et Origenes sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris refert : Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum, et apparuit ei. Juraverat enim Jacobus se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem a mortuis. Rursumque post paululum : Afferte, ait Dominus, mensam et panem. Statimque additur : Tulit panem, et benedixit, ac fregit, et post dedit Jacobo Justo, et dixit ei : Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis a dormientibus. » Hactenus ex dicto Evangelio Nazaræorum Hieronymus; qui cum non excipiat de apocrypho (ut de aliis assolet) se ejusdem historiæ fidem haud impugnasse demonstrat.

180. His visis, evangelicam cœptam persequamur historiam : quæ licet ab Evangelistis diverse referatur, dum quod unus vel alius tacuit, non defuerit alius exprimendo : tamen neque hac de causa quis rem propius spectans, contrarietatem esse aliquam affirmarit. Hieronymus[2], et græci nonnulli, non semel easdem mulieres, de quibus jam supra sed iterum atque iterum eadem die ad sepulcrum venisse testantur, multasque idem Hieronymus[3] ad Hedibiam scribens objectionibus affert solutiones : sed in illis certe admirati sumus vehementer, ac proinde dubitavimus num idem ipse sit auctor, quod ibidem non vereatur in discrimen adducere ultimum caput Evangelii S. Marci, dum sic ait : « Hujus quæstionis duplex est solutio : aut enim non recipimus Marci testimonium, quod in raris fertur Evangeliis, omnibus Græciæ libris pene hoc capitulum in fine non habentibus, etc. » Equidem cum Marcus Romæ, Latinis (ut utar verbis Gregorii Nazianzeni[4]) et latine (ut dicemus) scripserit Evangelium; si diversa essent ejusdem exemplaria, nostri potius quam Græcorum auscultandi fuissent. Cæterum capitulum illud ultimum Marci, non tantum ab antiquioribus Latinorum Tertulliano, Cypriano, et aliis, sed a Græcis ipsis frequenter citatum invenies. At ne in singulis recensendis, ab instituto longius digredientes, moram trahamus, satis idem ipse Hieronymus erit, qui sibi et omnibus satisfaciat, et de jactura ultimi capituli Marci Evangelii suspicionem purget.

181. Nam ejus testificatione constat, tantum abesse ut eo capitulo Græci caruerint, ut illud cum additamento potius quodam legerent, quod in latinis exemplaribus desideraretur. Reddam singula ipsius verba, quæ ejusmodi sunt, dum contra Pelagianos agit, atque illorum cunctis respondet obje-

[1] Marc. XVI. — [2] Ambros. in Luc. lib. X. in cap. XXIV.

[1] Hier. de script. Eccles. in Jacobo cap. I. — [2] Hier. in Matt. ult. et epist. CL. ad Hedib. quæst. IV. in fine. — [3] Hieron. epist. ad Hedib. quæst. III. IV. V. VI. VII. — [4] Greg. Naz. in car. de IV. Evan.

ctionibus [1] : « Tu dicis possibile esse omni tempore peccata vitare. In quibusdam exemplaribus, et maxime in græcis codicibus juxta Marcum [2] in fine ejus Evangelii sic scribitur : Postea cum accubuissent undecim, apparuit eis Jesus, et exprobravit incredulitatem, et duritiam cordis eorum, quia iis qui viderant eum resurgentem non crediderunt. Et illi satisfaciebant, dicentes : Sæculum istud iniquitatis et incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veri Dei apprehendi virtutem : idcirco jam nunc revela justitiam tuam. » Hæc ibi : ex quibus patet Græcorum codices non tantum eo ultimo capitulo non caruisse, sed dicto additamento auctos esse ; quod cum Manichæorum sapiat hæresim, ut qui mundi substantiam a malo principio esse dicerent, ab aliquo illorum esse superadditum, facile conjectamus. Aliquos codices divinæ Scripturæ ab illis fuisse depravatos, aliosque loco illorum suppositos, cum de his agemus suo loco, non reticebimus : quamobrem Dei Ecclesiam ad instar Latinorum correxisse Græcorum exemplaria certum est. In hæc vero digressi sumus ne tanti Patris testimonio fides capituli illius Marci vacillet, et infirmum animum suspicio pulset : consultiusque dicendum esse putamus, Hieronymum (si tamen ille ipse est), ut humana fert infirmitas, memoria lapsum, quam evangelicam veritatem in discrimen adducendam : et pro eo quod dicere debuisset, in græcis codicibus Marci ultimum caput quibusdam auctum reperiri, illud ipsum in eis desiderari dixisse : vel ipsum posterioribus scriptis corrigere voluisse priora : citatus enim liber contra Pelagianos ultimo loco ab eo scriptus est, ut suo tempore dicturi sumus. Hæc quidem omnia si comperta satisque explorata habuisset quidam [3] ex recentioribus, nequaquam adeo temere in re tanta catholico homine indignam tulisset sententiam, dicens ultimum Marci capitulum non esse solidæ auctoritatis ad firmandam fidem. Atque de his satis ; ad omissa festinemus.

182. Non igitur una tantum Maria Magdalena, quam nominat Joannes [4], nec altera solum Maria, quam recenset Matthæus [5] venerunt ad monumentum, sed et Salome, quam inter alias numerat Marcus [6], atque etiam omnes quæ secutæ fuerant Jesum a Galilæa, ut post dictas, Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, ac cæteræ, ut tradit Lucas [7], quæ cum eis erant, quarum ignorantur nomina. In Ordine Romano, ex majorum puto traditione, additur et Martha, dum sic antiphona canitur : « Maria et Martha cum venissent ad monumentum, angeli splendentes apparuerunt, dicentes : Quem quæritis viventem cum mortuis. » Hæ igitur omnes, sicut in passione Domini fuerant una in Calvariæ monte, ita et ad monumentum eodem pietatis officio accurrerunt, nec (quod alii putant) diversæ diversis temporibus ejusmodi visitationis officium exhibuere, ut egregia concinnatione in sua Concordia Cornelius [8] Jansenius monstrat, cætera vero relinquimus interpretibus. « Tum ergo illæ redeuntes, ut acceperant ab angelo, hæc quæ viderant, properarunt nuntiare discipulis; et quæ prior inter eas nominabatur Maria Magdalene, ea primum [1] Simoni Petro et Joanni narravit : qui avulsi a cæteris, præ gaudio cucurrerunt ad monumentum. Joannes cum pervenisset citius Petro, non tamen introivit, sed inclinans se vidit linteamina. Petrus vero cum venit, introivit in monumentum, et vidit, (inquit Joannes) linteamina posita, et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat prius ad monumentum; et vidit, et credidit. »

183. Ad elucidationem rerum gestarum ab Apostolis ac mulieribus in sepulcro, conducere magnopere arbitramur, si quale fuerit sepulcrum Domini, tum ex antiquioribus, tum ex his qui ad sancta loca invisenda Hierosolymam sunt peregrinati, qui et hæc memoriæ commendarunt, adducamus in medium. Sed ante hæc omnia illud admonemus, moris fuisse Judæis (quod et superius diximus) in speluncis habere sepulcra excavata. Constat de Abraham [2] ad sepeliendam Saram, emisse ab Ephron Hethæo speluncam duplicem : cæteros Hebræorum, quibus divitiarum facultas suppeteret, id ipsum facere solitos, argumento sunt ea quæ Epiphanius [3] narrat his verbis : « Ducunt miserum adolescentem post occasum solis in propinquas tumbas; sepulcra enim sic appellantur; speluncæ videlicet in petris effossæ atque constructæ, » etc. Qualis igitur fuerit spelunca, in qua Dominus Salvator noster sepultus est, difficile est ex his quæ recentiores scripsere assequi : nam ex nobilibus murorum structuris, aliisque superadditis ornamentis, prima illa speluncæ forma est penitus mutata, ut recte quidem S. Cyrillus [4] Hierosolymorum episcopus, qui claruit temporibus Constantii imperatoris, testatur his verbis : « Et unde resurget Salvator? Dicit in Canticis canticorum : Surge, propera, amica mea. Et in sequentibus : In foraminibus petræ. Foramen petræ dicit id quod tunc ante ostium Salvatoris monumenti erat foramen ex eadem petra, sicut hic esse solet ante monumentum excisum. Nunc enim non apparet; quoniam erasum est vestibulum, propter præsentem ornatum. Nam ante hunc regalem ornatum et apparatum, sepulcri vestibulum erat ante petram : Sed ubi est petra quæ habuit vestibulum? Numquid in his quæ sunt circa civitatem posita, aut circum muros, aut circa monumenta? et utrum in antiquis muris est, aut in his qui posterius facti sunt antemuralibus? Dicitur in Canticis : In caverna maceriæ habentis petras. » Hæc Cyrillus de vestibulo, quod in spelunca erat ante sepulcrum Domini positum, quod ob ornatum ecclesiæ desuper structæ fuisse demolitum testatur.

184. Cæterum locus ipse sepulturæ Domini qui

[1] Hier. advers. Pelag. lib. II. — [2] Marc. XVI. — [3] Caietan. vide Xyst. Sene. biblioth. lib. VI. cap. 132. — [4] Joan. XX. — [5] Mat. XVIII. — [6] Marc. XVI. — [7] Luc. XXII. XXIII. — [8] Cor. Jans. Concord. c. CXLV.

[1] Joan. XX. — [2] Genes. XXIII. — [3] Epiph. contra Ebion. hær. XXX. — [4] Cyrill. Hieros. catech. XIV.

excisus erat in petra, integer permansisse cognoscitur; testantibus id omnibus qui de locis sanctis commentarios edidere; quorum prior ex iis qui extant, est ille ab Adamnano [1] conscriptus, quem Beda redegit in compendium, qua de causa nos nomine Bedæ citare consuevimus. In eo igitur [2] libro, ubi describitur ecclesia in occidentali parte Calvariæ montis erecta, hæc de Domini sepulcro narrantur : « Hujus in medio monumentum Domini rotundum in petra excisum est, cujus culmen extrinsecus stans homo manu contingere potest, ab Oriente habens introitum : cui lapis ille maximus appositus est, quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque ad præsens ostendunt : nam extrinsecus usque ad culminis summitatem totum marmoreum tectum est; summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. In hujus ergo monumenti aquilonari parte sepulcrum Domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensura palmorum, pavimento altius imminet, introitum habens a latere meridiano; ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo super in margine dextro; lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est : cujus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major in orientali ejusdem loco quadrangulum aliud altare sub linteaminibus extat. Color autem ejusdem monumenti et sepulcri, albo et rubicundo permixtus videtur. » Hactenus Beda ex Adamnano, quæ aliis [3] in locis recitat iterum. Qui vero recentius eadem invisit loca atque descripsit [4], his in omnibus æque consentit; nisi diceret ante speluncam Dominici sepulcri aliam esse cryptam ejusdem magnitudinis et figuræ, solo pariete intermedio segregatam; et ad hanc primo descendi, ex qua per ostium intermedii parietis pervenitur ad speluncam Dominici sepulcri; quod ostium clausum fuisse dicit, quando mulieres tempore resurrectionis dicebant ad invicem : « Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? » sed quoniam cum de his agitur, antiquioribus potius standum est cum multa tempore posteriori mutari potuerint : unam tantum speluncam fuisse, qua sepulcrum Christi contineretur, ex Bedæ descriptione apparet, eamque medio postea constructa pariete fuisse divisam : sicque ostium lapide clausum, non fuisse illud quod apertum extat in pariete, sed quod in ingressu ejus speluncæ, quam Beda secundum Evangelistas appellat monumentum, ab orientali parte positum erat, cui, inquit, lapis ille maximus superpositus erat.

185. Ex his igitur omnibus hæc brevi quadam summa perstringimus; nimirum fuisse in parte occidentali Calvariæ montis speluncam in petra excisam, eamque peramplam in modum vestibuli, quæ aliam intus contineret specum; rursumque intra eam excisum fuisse sepulcrum Domini. Porro vestibulum, primam ipsam speluncam, extruendæ ecclesiæ causa (ut vidimus ex Cyrillo) fuisse demolitam constat, lapidemque illum prægrandem nonnisi secundæ speluncæ, quam Evangelistæ et Beda appellant monumentum, fuisse ostio superpositum. Quod ergo dicit Joannes [1] de se ipso, primum venisse ad monumentum, sed non introisse; verum cum se inclinasset, vidisse linteamina; sic accipias : ipsum in speluncam primam ingressum, ad secundam pervenisse, sed in eam non introisse, verum ex ostio illius inspexisse, et sepulcrum Domini, quod erat in ejusdem speluncæ parte aquilonari, apertum tamen a meridie, intuitum esse, in eoque posita linteamina conspexisse. Quod insuper dicit Lucas [2] : « Petrus procumbens vidit linteamina sola posita, » et Joannes de se refert, quod cum se inclinasset, viderit linteamina; illud quod est dictum demonstrat, nimirum locum sepulturæ Domini deorsum positum, tribus tantum palmis a pavimento altius excisum fuisse, nec nisi accurvum ac deorsum inclinatum quempiam illud intus a sinistris positum inspicere valuisse. Ex his insuper facile quis accipiet, quid sit quod dicunt Evangelistæ, mulieres ingressas esse in monumentum, et angelum dixisse : « Venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus; » et quod ingressæ non invenerunt corpus Domini : quid sit insuper quod addit Joannes, dicens : « Maria stabat ad monumentum foris, plorans : dum ergo fleret, inclinavit se et prospexit in monumentum; et vidit duos angelos in albis, sedentes unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu; » ut ex his videas, etiam si quis foris staret, nec monumentum ingrederetur, dum tamen se inclinans per ostium aspiceret monumenti, sepulcrum Domini satis videre potuisse. At hæc de his sufficiant in præsentiarum : pergamus reliqua recensere.

186. Cum ergo Maria ad monumentum plorans persisteret, apparuit ei Dominus quasi hortulanus : quam cum nomine appellasset, ipsa eum agnovit : describit hæc Joannes [3] pluribus, Marcus vero his tantummodo verbis [4] : « Surgens autem Jesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia. » Hæc facta esse cum constet in monumento, relatione Joannis, primumque omnium Magdalenæ apparuisse testetur Marcus; plane constat hanc apparitionem fuisse distinctam ab ea quam scribit Matthæus his verbis [5] : « Ecce Jesus occurrit illis, dicens : Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere; ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt : » sicque satis liquet, non tantum Mariam Magdalenam, sed et cæteras mulieres illas jam secundo ad sepulcrum Domini rediisse. « Cum illæ igitur [6] abiissent, inquit Matthæus, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia, quæ facta fuerant.

[1] Beda de gest. Ang. lib. v. c. 16. — [2] Beda de locis sanctis c. II. — [3] Beda de gest. Ang. lib. v. c. 17. et in Marc. c. ultim. — [4] Burchard. de locis sanctis.

[1] Joan. XX. — [2] Luc. XXIV. — [3] Joan. XX. — [4] Marc. XVI. — [5] Matt. XXVIII. — [6] Idem ibid.

Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes : Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos, usque in hodiernum diem. » Hæc Matthæus.

187. His minime discrepantia, imo consentientia, et uberius enarrata ex vetustioribus monumentis Metaphrastes [1] in rebus gestis sancti Longini centurionis martyris recitat in hunc modum, incipiens a sepulcri custodia : « Postquam, inquit, sepulturæ mandatum fuit vivificum Christi corpus, Longino centurioni rursum jussit Pilatus Vitæ sepulcrum tueri custodia militari. Et ille quidem fecit quod erat imperatum, etsi esset ejusmodi cum Pilato sententiæ, ut jam didicimus. Cum autem peractum esset magnum mysterium resurrectionis, et milites miracula, quæ erant majora quam ut ea caperet humana cogitatio, principibus sacerdotum et presbyteris Judaici cœtus annuntiassent : hoc illi ignominiam et dedecus sibi afferre existimantes et miraculum volentes extinguere, pecuniis persuaserunt militibus ut calumniarentur Christi resurrectionem. Illi igitur ad Pilatum accedentes, falsam esse dixerunt resurrectionem. Verum non sic Longinus, sed mendacii quidem fuit præclarus confutator : verax enim testis veritatis, ut qui non sustinuerit calumniari Christum, tanquam furto subreptum ; sed lingua et mente libera eum verum esse Deum prædicavit, et e mortuis esse excitatum affirmavit. Quo factum est ut et ipse Pilatus, et Judæorum synagogæ principes, invidiam qua prius movebantur in Christum, et quem in eum animo concipiebant furorem, eum nunc in Longinum transferrent, ei adeo irascentes, ut, quicquid pateretur Longinus, existimarent eum non satis daturum esse pœnarum. Hinc ea res devenit ad aures Longini, et eorum ira fuit ei significata. Quapropter magis volens abjici cum Christo, quam habitare in tabernaculis Judæorum, cum veste et cingulo dignitatis, ipsam quoque simul quamprimum exuit militiam : et acceptis duobus militibus, qui habebant eumdem zelum pro Christo et veritate, declinat cum populo congressionem, et cum Deo solo et secum versatur. Nec multum intercessit temporis, relictis Hierosolymis, venit in Cappadociam præco simul et apostolus Christi admirabilium operum, et quæ sunt præter opinionem cum duobus illis militibus effecta. » Hucusque de confessione Longini. Quomodo vero, agentibus Judæis apud Tiberium adversus Longinum, jussus sit a Pilato teneri ac duci, idem auctor pluribus narrat.

188. Rursus vero (quod ad eumdem centurionem et milites pertinet) illud recensere minime prætermittimus, quod de Joseph ab Arimathia, qui, ut habent Evangelistæ [2], audacter ingressus ad Pilatum petiit corpus Jesu et sepelivit in monumento suo novo, quod exciderat in petra, his verbis refert Gregorius Turonensis [1], nonnisi ex Actis, ut ait, Pilati ad Tiberium Romam transmissis : « Apprehensus, inquit, et Joseph, qui eum aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in cellam includitur, et ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, majorem in eum habentibus sævitiam (ut Gesta Pilati ad Tiberium missa referunt) quam in ipsum Dominum, cum ille a militibus, hic a sacerdotibus custodiretur. Sed resurgente Domino, custodibus visione angelica territis, cum non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula, in qua Joseph tenebatur, suspenduntur in sublimi ; ipse vero de custodia, absolvente angelo, liberatur, parietibus restitutis in locum suum. Cumque pontifices militibus exprobrarent et sanctum corpus ab iisdem instanter requirerent, dicunt eis milites : Reddite vos Joseph, et nos reddimus Christum ; sed, ut verum cognovimus, nec vos benefactorem Dei, nec nos Filium Dei reddere nunc valemus. Tum illis confutatis, milites ab hac accusatione liberantur. » Hæc Gregorius, quæ et in pseudo evangelio nomine Nicodemi scripto recitata habentur : qualia autem sint ea omnia, fides apud auctores remaneat ; nos vero sic ponimus ne quæ ab antiquis sunt enarrata, inconsulte prætermisisse videamur. Lector itaque boni consulat ; et quod monet Paulus, omnia probet, et quod bonum est teneat.

189. Rursus [2] eadem die Dominus noster duobus discipulis (horum alter Cleophas dictus est, nomen vero alterius silentio prætermittitur) euntibus Emmauntem, et in via de his quæ acciderant Hierosolymis sermonem habentibus apparuit, sed vultu diverso, ita ut non cognosceretur ab illis : qui tamen divinis Scripturis ab eo explicatis sensim proficientes, die jam ad vesperam declinante, cum coegissent illum fingentem se longius ire, una cum ipsis manere ; tandem recumbentem simul ad mensam cognoverunt eum : cum enim panem frangeret, et daret illis : « Oculi eorum, inquit Lucas, aperti sunt. » Sic vero manifeste cognitus, se confestim ab illorum visu subtraxit. Qui eadem hora surgentes, regressi Hierosolymam, quod Dominum vidissent testati sunt. Apostoli rursum, quod apparuisset Jesus Simoni, eosdem certiores reddiderunt ; hæc Lucas pluribus. Quod ad Emmauntem spectat : cum Cleopham Emmauntis fuisse indigenam testetur Hieronymus [3], jam satis liquet ipsum tædio expectationis superatum ad propria remeare voluisse. Castellum Emmauntem, quod dicit Evangelista, nobile fuisse olim oppidum constat ; sed ob cæsos illic Romanos milites, haud multum ante tempus a Varo Syriæ præside crematum [4] est : quæ postea Nicopolis appellata [5], nobilis extitit civitas Palæstinæ.

190. Ejusdem meminit Sozomenus [6] ; deque

[1] Metaphr. XV. Mart. Lip. tom. VI. Sur. tom. II. — [2] Matt. XXVII. Marc. XV. Luc. XXIII. Joann. XIX.

[1] Greg. Turon. histor. lib. I. c. 21. — [2] Marc. XVI. Luc. XXIV. — [3] Hier. de locis Hebraicis. — [4] Joseph. antiq. lib. XVII. c. 12. — [5] Hier. de loc. Hebraicis. — [6] Soz. Hist. lib. V. c. 20.

fonte, qui e Christi pedibus in eo ablutis virtutem medicam est consecutus, agit his verbis : « Est urbs Palæstinæ, quæ jam Nicopolis dicitur, cujus quidem tum pagi (sic enim jam tum fuit) divinus Evangeliorum liber facit mentionem, eamque Emmaus appellat. At Romani, capta Hierosolyma, et parta contra Judæos victoria, eam Nicopolim nuncupabant, nomine ex eventu belli imposito. Ante hanc urbem, prope trivium, in quo Christus, post resurrectionem a mortuis, cum Cleopha incedens, simulabat se ad alterum pagum propere contendere, est fons quidam salutaris, in quo non homines modo qui ægrotant, loti curantur, verum etiam animalia quæ variis morbis laborant. Nam ferunt Christum una cum discipulis quodam tempore e via ad fontem illum divertisse, in quo eo lavisse pedes, et aquam ex eo tempore vim medendi morbis habuisse. » Hæc Sozomenus. At quanquam Josephus [1] id naturali aquarum virtuti potius quam miraculo tribuere videatur, dum ait : « Ammaus (est idem quod Emmaus) si quis nomen interpretetur, aquæ calidæ vocantur : ibi enim ejusmodi fons est sanandis corporum vitiis idoneus. » Tamen cum Plinius [2] testetur Emmauntem pluribus fontibus fuisse irriguam, in aliquo ipsorum ab aliis diverso, quod scribit Sozomenus, contingere facile potuit. Sed jam ad propositam evangelicam historiam redeamus.

191. Cum summo vespere (ut ex his quæ Lucas [3] scribit, manifeste patet) Cleophas una cum comite cognovisset Jesum in fractione panis : licet eadem hora, ut idem ait, redituri Hierosolymam inde recessissent; nonnisi in fine primæ vigiliæ noctis, tertia videlicet hora illuc pervenisse oportuit; cum constet, eodem auctore Evangelista, sexaginta stadiorum, hoc est, septem ac dimidii milliariorum fuisse illius itineris spatium. Addit Lucas : « Dum hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis : Pax vobis : ego sum, nolite timere. Conturbati vero, et conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis : Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum : palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. » Haud dubium eadem est hæc manifestatio cum illa quam Joannes [4] in hunc modum describit : « Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum : venit Jesus, et stetit in medio et dixit : Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et latus : » ut ex his manifeste intelligas, quod factum est non ante tertiam horam noctis; Joannem dicere id accidisse sero illius diei, usualis scilicet, qui (ut superius diximus) usque ad mediam noctem extendebatur.

192. Meminit hujus apparitionis proculdubio Ignatius, cujus de hac re testimonium recitat Hieronymus [5] his verbis : « Ego vero et post resurrectionem in carne eum vidi, et credo quia sit; et quando venit ad Petrum, et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis : Ecce palpate me, et videte, quia non sum dæmonium incorporale. Et statim tetigerunt eum, et crediderunt. » Hactenus verba Ignatii a Hieronymo recitata ex epistola ad Polycarpum, quæ tamen in ea quæ hodie legitur, desiderantur : verum Eusebius [1] eadem ex ipsomet quoque Ignatio repetit, sed ex epistola ad Smyrnenses, ubi revera ea scripta erant verba, licet tamen in recentiori editione [2] nonnihil mutata habeantur, fortasse quia interpres depravata nactus est exemplaria, vel alia ex causa non est assecutus; sic enim ibi legitur : « Ego vero non modo in carne venisse ipsum cognosco ex nativitate et crucifixione; sed et post resurrectionem scio eum in carne fuisse, et credo etiam nunc esse; et quando ad Petrum venit, inquit ipsis : Accedite, palpate, et videte quod non sum dæmonium incorporale : spiritus enim carnem et ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. » Hæc ibi, quæ haud dubium secundum lectionem antiquam eamdemque germanam, ut Eusebius et Hieronymus legebant, restituenda sunt. Verum illa verba Domini : « Palpate, et videte quod non sum dæmonium incorporale, » licet in cæteris Evangelistis minime legantur, sed recte illa : « Quia spiritus carnem et ossa non habet : » legi tamen eadem ipsa in Evangelio Matthæi nomine, quod dicebatur Nazaræorum, et a se translatum esse ait, testatur ipse Hieronymus [3]. In recentiori vero Eusebii translatione cum eadem verba desiderentur, non dicam oscitantia interpretis, sed codicis depravatione hoc accidere potuit : nam in Ruffini versione eadem ultima verba, sicut a Hieronymo posita sunt, æque recitantur; quam quidem recentiori in his merito anteponimus. Sed jam cætera prosequamur.

193. Quæ subdit Lucas de Domino, quod appositum sibi cibum manducavit, et reliquias dedit discipulis, et quæ verba Domini refert; ea in novissima manifestatione contigisse, ex eo facile colligi potest, quod iis illi a Domino admonerentur, ne recederent Hierosolymis, sed illic expectarent promissum Spiritum sanctum : cum alioqui hac prima die (ut vidimus) jussi sint per mulieres [4] ab angelo in Galilæam proficisci; sicque post ipsorum reditum ex Galilæa Hierosolymam ea facta esse, necesse est affirmare. Cæterum quæ post ostensionem manuum atque lateris sint secuta, ex narratione Joannis [5] satis aperte significantur, dum ait Dominum post illa, pacis salutationem ingeminasse, sicque dixisse : « Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt. » Munere suo Christus, a Patre missus in hunc mundum (ut ait Apostolus [6]) peccatores salvos facere, jam prope perfunctus : consulturus Ecclesiæ suæ, eamdem quam ut homo accepit a Patre potestatem di-

[1] Joseph. de bel. Judaic. lib. IV. c. 1. — [2] Plin. nat. hist. lib. V. c. 14. — [3] Luc. XXIV. — [4] Joan. XX. — [5] Hieron. de script. Eccl. in Ignat. c. XVI.

[1] Euseb. hist. lib. III. c. 30. — [2] Tom. I. Bibl. sanct. — [3] Ubi supra in Ignat. — [4] Matt. XXVIII. — [5] Joan. XX. — [6] I. Tim. I.

mittendi peccata, per Spiritum sanctum, quem insufflationis visibili signo est impartitus, transfudit in discipulos suos, et illi in posteros succedentes sibi invicem usque ad præsentem diem. Si enim (quod habet liber Numeri [1]) auferens Deus de Spiritu qui erat in Moyse ac tradens septuaginta viris, eamdem prophetandi gratiam in illos contulit; quomodo non magis decuit Spiritum Christi in posteros propagari? Participant procuIdubio Spiritum Christi, quotquot vice Christi initiantur in Ecclesia sacerdotio : qui sicut in cœna Dominica faciendi, hoc est (quod diximus etiam fusius in Notationibus ad Rom. Martyrologium) sacrificandi facultatem acceperunt, ita etiam nunc peccata dimittendi vel retinendi adepti sunt potestatem. Quod enim olim promiserat dicens: [2] « quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo; nunc impartiens illis Spiritum sanctum, feliciter implet. Et cum ratum certumque sit neminem peccata dimittere nisi solum Deum, tradendo suis hanc facultatem, in quod sublime dignitatis fastigium sacerdotes novæ legis evexerit, ut in hac parte etiam super angelos sublimaverit, facile potest intelligi. Agunt de his pluribus tum Joannes Chrysostomus [3], tum cæteri orthodoxorum Patrum.

194. Cum igitur in horum arbitrio munus solvendi et ligandi, remittendi ac retinendi peccata hominum, a Christo Domino per Spiritum sanctum fuisse positum liquido constet : hos adeant necesse est (cum facultas subest) qui peccatorum suorum a Domino veniam consequi cupiunt. Sed quoniam eorum munus est inter peccata atque peccata distinguere, et conditionem delinquentium disquirere et examinare, et quos solvere, quosve ligare, quorum peccata remittere, quorum denique retinere, debeant exacta pervestigatione cognoscere; hinc fit, ut sua illis pœnitentes confiteri peccata, ac quantum fas est, singillatim conditiones aperire debeant : quod necessaria assumptione consequi, illi tantum non vident qui rebelles sunt lumini. Concessa itaque semel a Christo Apostolis solvendi atque ligandi, remittendi atque retinendi peccata hominum facultate; hos ad illa confitenda, et sic ad veniam promerendam, obligare voluisse, exploratissimum est. Porro hanc esse puram sinceramque Christi doctrinam, Apostolorum traditione receptam, et usu Catholicæ Ecclesiæ confirmatam, opportuniori loco inferius demonstrabimus : propositam interim, quantum breviter licet, Evangelii prosequamur historiam.

195. « Thomas (inquit Joannes [4]) unus ex duodecim, non erat cum eis quando venit Jesus.» Porro quantumlibet absentem, collatæ gratiæ per Spiritum sanctum remittendi peccata cæteris impartitæ, fuisse Thomam expertem, nemo jure dixerit, qui attenta consideratione recogitet, quod olim factum esse in Heldad et Medad divina Scriptura commemorat [5] : nam licet cum cæteris præsentes non essent, cum cæteros Dominus imbuit spiritu prophetandi, tamen quod semel scripto fuissent inter alios recensiti, ejusdem prophetici muneris, admirantibus cæteris, participes facti sunt. At vero invisibilem illam gratiam visibili signo tunc a Domino præsentibus collatam Apostolis atque discipulis, universis etiam qui iisdem legitima ordinatione in posterum successuri essent usque ad consummationem sæculi, æque esse tributam, nemo est qui negare possit; nisi qui una cum Apostolis atque discipulis extinctis funditus periisse Ecclesiam, stulte admodum impieque nimis dicere ausus fuerit. Cæterum (ut cœpta prosequamur) Thomas, de quo est suscepta narratio, audiens a discipulis Dominum illis apparuisse, cupiens et ipse eodem quo illis nuper modo tribuentem sibi quoque manus et latus videnda atque palpanda, manifestari Dominum, atque incredibili æstuans ejusmodi desiderio, in ea sic contestatus erupit verba [1] : « Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam. » Præstitit et hoc ipsum Jesus Thomæ post dies octo, quando iterum ingressus ad discipulos, januis clausis, pacis salutationem suo more impartiens illis, ad Thomam conversus, aperiens eidem manus et latus, ut inferret digitum, et admoveret ad latus manum, et ne esset incredulus, sed fidelis, admonuit. Cum ille his superatus, ac plus certo persuasus, ipsum suum Dominum ac Deum esse confessus est; tunc ad eum Jesus: « Quia vidisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt et crediderunt. » Facta sunt hæc omnia Hierosolymis.

196. *Apostoli in Galilæam abeunt.* — Post hæc vero Apostoli, ut admoniti per mulieres ab angelo fuerant, abierunt in Galilæam, non tamen confestim in illum montem, quem (ut ait Matthæus [2]) constituerat illis Jesus. Nam cum Pauli [3] testimonio constet illuc convenisse plusquam quingentos fratres (de illa enim Paulum esse locutum, consentiunt omnes, cum omnium solemnissima fuerit facta manifestatio), haud facile fuit dispersos septuaginta duos discipulos in unum colligere; cæterosque qui tum in Judæa, tum etiam in Galilæa erant Christo credentes, admonere ut ad certam diem omnes uno loco sisterentur. Ex his igitur quæ Joannes scribit [4], colligi potest, Petrum ac cæteros quos recenset Apostolos, in Galilæam proficiscentes, ad propria remeasse, illicque donec cæteri omnes credentes colligerentur in unum, moras traxisse : tunc etiam (quod idem scribit Evangelista) ipsis piscantibus, Dominum apparuisse : quam cum tertiam ordine factam apparitionem fuisse dicat [5]; haud dubium ante manifestationem in monte factam eam contigisse, necesse est affirmare. Rem gestam exacte admodum describit idem Joannes evangelista, postquam præcedenti capitulo finem videretur imposuisse evangelicæ scriptioni; ut appareat hæc eo consilio addidisse, quod videret ea esse a cæteris prætermissa, quodque

[1] Num. XI. — [2] Matt. XVIII. — [3] Chrys. de dig. sacerd. et alii tum Græci tum Latini. — [4] Joan. XX. — [5] Num. XI.

[1] Joan. XX. — [2] Matt. XXVIII. — [3] 1. Cor XV. — [4] Joann. XXI. — [5] Ibid.

magni essent ponderis : non involvendam silentio nobilissimam Christi actionem, qua Petro totius universalis Ecclesiæ contulit præfecturam, existimavit.

197. Joannes igitur post descriptam a se Petri ac sociorum piscationem, Christique factam illis manifestationem ad mare Tiberiadis, ac admirandam piscium capturam, et mensam ipsis a Christo paratam, hæc addit : « Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus : Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. Dicit ei iterum : Simon Joannis, diligis me? Ait illi : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum : Pasce agnos meos. Dicit ei tertio : Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? Et dixit ei : Domine, tu omnia nosti : tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves meas. » Jam ipsa piscatione typus quidam ac figura Petri primatus fuerat præsignata, dum ipse primus piscandi iniit consilium, et piscationem aggreditur : et licet alii simul rete jactarent in mare, et ad littus traherent, educere tamen illud ex aquis in terram, Petri solius fuit opus : « Ascendit (inquit Joannes) Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. » Quem igitur piscationis symbolo novimus coryphæum Apostolorum, Dominus alia ab his diversa metaphora, gregis scilicet atque pastoris eumdem universalem totius Ecclesiæ demonstrat esse pastorem. Jam olim prædixerat : « Tu vocaberis Cephas, » Petra scilicet, super quam suam esset ædificaturus Ecclesiam. Rursus eidem ipsi pollicitus erat claves, dicens : « Tibi dabo claves regni cælorum. » In præsentiarum vero hæc felicius implens, ait : « Pasce agnos meos : Pasce oves meas. »

198. *Quæ communia Apostolis omnibus, et de primatu Petri.* — Sicut enim quæ cæteris Apostolis æque ac Petro contulit, et communia omnibus esse voluit, evidenter expressit; nimirum cum dixit de his quæ ad sacrificium pertinent : « Hoc [1] facite in meam commemorationem; » et quæ ad verbi prædicationem, quæque ad baptismum : « Euntes [2] docete omnes gentes, baptizantes eos; » quæ insuper ad remissionem peccatorum spectarent : « Quæcumque [3] alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo ;» vel cum dixit : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt; » sive cum [4] aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Ita etiam quæ peculiaria voluit esse Petri, aperte significavit, sive cum dixit : « Tu vocaberis [5] Cephas; » vel cum ait : « Tu [6] es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; » aut cum subdit : « Et tibi dabo claves regni cælorum : » ac denique cum eadem modo perficiens atque adimplens ait [7] : « Pasce agnos meos, et Pasce oves meas. »

[1] Luc. XXII. — [2] Matth. XXVIII. — [3] Matth. XVIII. — [4] Luc. XXIV. — [5] Joann. I. — [6] Matth. XVI. — [7] Joann. XXI.

199. Ex his igitur videas Dominum nostrum, certo quodam discrimine adhibito, quæ communia essent omnibus Apostolis, et quæ Petro tantummodo contulisset, egregie distinxisse; ut non mireris, si eadem adhibita distinctione, Patres dixerint aliquando omnes Apostolos pari fuisse præditos potestate; aliquando vero, Petrum cæterorum caput, et principem : ut Cyprianus [1] fecisse videtur, cum secundum germanam lectionem sic ait : « Loquitur Dominus ad Petrum : Ego dico tibi quia tu es Petrus, et super istam petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferorum non vincent eam. Et tibi dabo claves regni cælorum : et quæ ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis : et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælis. Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit : Pasce oves meas. Super unum illum ædificat Ecclesiam suam, et illi pascendas mandat oves suas. Et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, et dicat : Sicut misit me Pater, et ego mitto vos : Accipite Spiritum sanctum : si cui remiseritis peccata, remittuntur illi; si cui retinueritis, retinebuntur : tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem, sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et cæteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi honoris et potestatis : sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. Quam unam Ecclesiam etiam in Cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat, et dicit : Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ. Hanc Ecclesiæ unitatem qui non tenet, tenere fidem se credit? Qui Ecclesiæ renititur et resistit; qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia deserit, in Ecclesia se esse confidit? » Hæc Cyprianus : qui et multa alia in eamdem sententiam, cum ibi, tum aliis in locis pie eruditeque admodum coagmentat : qui et sæpe [2] firmiter contestatur, non aliunde obortas hæreses esse, ac nata schismata, quam inde, quod unus in Ecclesia Dei sacerdos, qui Christi vice fungatur, non cogitetur, ac pariter cognoscatur; quem esse Petri successorem Romanum pontificem, pro constanti et absque aliqua controversia sæpius asseverat.

200. Assertæ distinctioni etiam æque respondet, quod S. Hieronymus modo super omnes Apostolos fundatam dicit Ecclesiam, paremque eosdem adeptos a Domino potestatem : modo vero Petrum caput et principem appellat Apostolorum, ac super eum fundatam testatur Ecclesiam. Ut in primis cum ait [3] : « At dicis : Super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, et cuncti claves regni cælorum accipiant, et ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur : tamen pro-

[1] Cyprian. de unit. Eccl. — [2] Cyprian. ad Corn. ep. LV. ad Rogat. ep. LXV. ad Flo. Pupian. LXIX. — [3] Hier. adver. Jovin. lib. I.

pterea inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. » Hæc Hieronymus, qui et alias[1] pluries super Petrum fundatam esse tradit Ecclesiam, eumque principem[2] Apostolorum et Ecclesiæ sæpe nominat : cujus[3] successori qui non communicat, esse ab Ecclesia Catholica alienum, nec esse Christi, sed Antichristi, gravi assertione confirmat Joannes Chrysostomus[4], dum de his agit verbis, quibus Christus affatus est Petrum, hæc ait : « Quid tandem, aliis omissis, de his duntaxat Petrum affatur ? Os erat Apostolorum, et princeps et vertex ipsius cœtus; propterea et Paulus eum præter alios visurus ascendit : simul ut ei ostenderet jam sibi fiduciam habendam : tanquam enim negationis oblivisceretur, fratrum curam ei committit neque negationis meminit, neque exprobrat, sed tantum dicit : Si amas me, fratrum curam suscipias. » Hæc Chrysostomus, alludens, ut apparet, ad illud a Domino Petro dictum[5] : « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. »

201. Cæterum, ut ad sententiam S. Hieronymi revertamur, qua dicit cunctos Apostolos claves regni cælestis accepisse, sic eam accipiendam esse existimamus, ut Apostoli æque ac Petrus earumdem clavium usum habuerint, ordinaria potestate scilicet dimittendi peccata. Verum quod spectat ad supremum dominium et auctoritatem, quam per clavium traditionem significatam esse ex clave[6] David satis confirmatur : constat Evangelii testimonio, Petro tantummodo a Domino tunc temporis fuisse promissas, ac Petro duntaxat esse datas, atque sic supremam potestatem, hoc ipso scilicet tempore, cum a Domino eidem universus grex pascendus committitur. Unde Optatus[7] Milevitanus : « Bono unitatis, inquit, beatus Petrus (cui satis erat, si postquam negavit, solam veniam consequeretur) et præferri omnibus Apostolis meruit, et claves regni cælorum communicandas cæteris solus accepit ; » et post nonnulla : « Stant tot innocentes, et peccator accipit claves : ut unitatis negotium formaretur, provisum est ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores, et quæ necessaria est, unitas esse non posset. » Hæc ille, et alia plura id genus : qui[8] et non semel expresse firmiterque testatur, universalem totius Ecclesiæ præfecturam quam a Christo Petrus est consecutus, transfusam esse in Romanos pontifices, Petri cathedræ legitimos successores, ut cum hæc ait : « Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus : in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne cæteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent; ut jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram, alteram collocaret. Ergo cathedra unica, quæ est prima de dotibus. Sedit prior Petrus, cui successit Linus, etc. »

202. Et ut agamus exemplo prudentis patrisfamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera, his addamus quæ scribit S. Bernardus ad Eugenium Romanum pontificem cum ait : « Tu es, cui claves traditæ, cui oves commissæ sunt. Sunt quidem et alii cæli janitores, et gregum pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto differentius utrumque præ cæteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos. Tibi universi crediti sunt, uni unus : nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem, quæris? Ex verbo Domini. Cui etiam non dico episcoporum, sed et Apostolorum sic absolute, sic indiscrete totæ commissæ sunt oves? Si me amas, Petre, pasce oves meas. Quas? illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi regni? Oves meas, inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed designasse omnes? etc. » Sic igitur cum omnes Christi oves et agnos Petrus a Domino post resurrectionem ejus pascendos acceperit, universi gregis pastoris nomen est consecutus, quod nemini Apostolorum constat esse concessum. Unde Arnobius[1] hæc in eam sententiam, et quidem egregie : « Apostolo pœnitenti succurritur, qui est episcoporum episcopus : et major gradus redditur ploranti, quam sublatus est deneganti. » Addit : « Quod ut doceam, illud ostendo, quod nullus Apostolorum pastoris nomen accepit. Solus enim Dominus Jesus Christus dicebat : Ego sum pastor bonus ; et iterum : Me, inquit, sequuntur oves meæ. Hoc ergo nomen sanctum, et ipsius nominis potestatem post resurrectionem suam, Petro pœnitenti concessit ; et ter negatus, negatori suo hanc, quam solus habuit, tribuit potestatem. »

203. Sed et S. Leo[2] : « Inter beatissimos Apostolos, inquit, in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis : et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut cæteris præemineret, de qua forma episcoporum quoque est orta distinctio. » Gregorius[3] itidem : « Certe, ait, Petrus apostolus primum membrum sanctæ et universalis Ecclesiæ est : Paulus, Andreas, Joannes, quid aliud quam singularum sunt plebium capita ? » Hæc quidem secundum dictam distinctionem, habita ratione eorum quæ præ ceteris a Domino collata sunt Petro : cum alioqui quod pertinet ad apostolicum munus Evangelii prædicandi, atque peccata solvendi, æque omnes Apostolos plenissima potestate in universum mundum missos esse, idem ipse Gregorius[4] profiteatur : qui et eadem ratione Paulum apostolum caput Gentium effectum esse, et totius Ecclesiæ principatum obtinuisse testatur. Cæterum quantumlibet amplissimus fuerit ejus apostolatus, quem accepit ad Gentes salvandas, tamen nihil est, quod potestati æquari possit principi Apostolorum omnium Petro, quem cum præfecerit Dominus universo gregi, Gentes etiam ejusdem subdidit potestati : futuræ enim

[1] Hier. eod. lib. I. ep. LIV. ad Marcellam ep. LVII. ad Damas. et lib. I. contra Pelag. in Matth. c. XVI — [2] Contra Pelag. lib. I. De Script. Eccles. c. I. in Petro. In Epist ad Galat. c. V. In Epist. ad Ephes. c. I. — [3] Hier. ad Damas. ep. LVII. — [4] Chrysost. in Joann. homil. 87. — [5] Luc. XXI. — [6] Isa. XXII. Apoc. III. — [7] Optat. contra Parm. lib. VII. — [8] Optatus contra Parm. lib. I. et II.

[1] Arnobius in Psal. CXXXVIII. — [2] Leo epist. ad Anast. Episc. Thessalon. — [3] Greg. lib. IV. epist. LVIII. — [4] Greg. in lib. I. Reg. cap. IV.

erant et ipsæ Christi oves, de quibus ait aliquando[1]: « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor. » Cum itaque nonnisi omnium ovium dicat unum ovile esse futurum, unumque pastorem, cujus Dominus oves suas omnes et agnos curæ subjecerit : illum ipsum fuisse Petrum, nec alium præter ipsum, eadem potestate qua ipsum, in universali Ecclesia unicum institutum esse pastorem, ex his quæ dicta sunt, neminem puto, nisi forte delirum et mente captum, non intelligere. Nec quia Petrus eos potissimum, qui ex circumcisione erant, erudiendos suscepit, angustioribus finibus apostolatum suum amplissimum coarctavit : sicut nec cum Dominus de se dicat atque profiteatur, non esse missum nisi ad oves quæ perierunt ex domo Israel, excluditur hereditate Gentium, quam postulavit a Patre, ut non æque Gentium ac Judæorum pastor esse dicatur.

204. Est igitur Christi ovile unum, ejusdemque pastor unus, idemque Petrus electus a Domino, ac maxima omnium præfectura nobilitatus : quam ne extinctam esse cum Petro, et unius tantum hominis vita superstite Christi Ecclesiam perdurasse, ac subinde gregem sine pastore, corpus sine capite, fundamentum sine structura, seu sine fundamento structuram penitus remansisse, stulte nimis æque ac impie dicere cum ethnicis cæterisque Christianæ fidei hostibus compellamur : fateri necesse est, eamdem collatam a Domino in Petrum summam omnium potestatem, in posteros ejus cathedræ successores esse derivatam. Istud ipsum denique est, quod Augustinus [2] sæpe testatur Dei Ecclesiam in Petro claves accepisse, et in se Petrum totius Ecclesiæ figuram repræsentasse : ne videlicet tantum munus videretur in Petri personam solummodo esse collatum, ac cum illo pariter extinctum ; sed potius in ipsum tanquam in totius corporis caput mysticum quod non extingueretur, sed semper viveret in successoribus. Unde idem ipse Augustinus ad cathedram Petri sæpe provocat Donatistas, ut cum scribit ad Generosum his verbis : [3] « Si, inquit, ordo episcoporum sibi succedentium considerandus est, quanto certius et vere salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram gerenti Dominus ait : Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam. Petro enim successit Linus, » etc. Post recensitos singulos Romanos episcopos, Petri successores, usque ad Anastasium qui tunc sedebat, hæc subdit : « In illum autem ordinem episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro, usque ad Anastasium, qui nunc eamdem cathedram sedet, etiam si quispiam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præjudicaret Ecclesiæ et innocentibus Christianis, quibus Dominus providens ait de præpositis malis : Quæ dicunt facite ; quæ autem faciunt, facere nolite. » Ex quibus liquet privilegia sic a Christo fuisse Petro concessa, ut idem ipse velut persona propria exprimeretur in singulis successoribus, atque in Ecclesia viveret semper ; nec ejusmodi veritatis signum posse successoris alicujus criminibus unquam vel leviter labefactari.

205. Id ipsum de Petro, ac de Romanæ Ecclesiæ pontificibus testati sunt, quotquot ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ extiterunt nostrarum rerum catholici tractatores, et quotquot etiam fuerunt unquam sacra concilia in Spiritu sancto legitime congregata : hoc ipsum omnes denique Sancti, quorum vita est illustrata miraculis, sunt semper absque aliqua dubitatione professi. Non est autem præsentis instituti prædictorum omnium singula hic intexere testimonia : nam cœpta atque inita semel rerum gestarum tractandarum ratione, ab ea divelli non patimur ; cum alioqui eadem ipsa in nostrorum Annalium singulis fere annis recensendis lector inveniat ubique testata, ac facile explicata. Hæc vero summatim perstricta in præsentiarum prætermisisse minime oportuit, quod in præfatione polliciti simus, non tantum res gestas prosequi, sed ipsius Ecclesiæ institutionis originem, et quæ ad eam spectant ordinationes atque traditiones, iisdem nostris Annalibus interserere. His igitur sic cursim explicatis, quæ reliqua sunt narrationis evangelicæ prosequamur.

206. *Aliæ manifestationes Domini.* — Post hæc omnia de primatu Petri a Domino stabilita ; quo ipse genere mortis ad postremum clarificaturus esset Deum, eidem prædixit : quem et quod curiose de Joannis futuro statu perquireret, Dominus ab ea rogatione dimovit. Hæc cum narrasset Joannes, suo Evangelio finem imponit, multa (ut ipse testatur) prætermittens : satis enim sibi visa sunt ea quæ scripsit, tum ad veritatem evangelicam adstruendam, tum etiam ad hæreticos arguendos, quorum causa ejusmodi suscepisse negotium, Hieronymus [1] et alii attestantur. Jam vero sequitur, rerum ac temporum ordine, celeberrima omnium Domini illa manifestatio in Galilæa, in monte facta, qui Thabor fuisse ab omnibus existimatur : de qua agens Matthæus, [2] hæc ait : « Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Jesus, etc. » Porro non ille tantum discipulorum numerus, qui Hierosolymis in Galilæam profectus est, tunc interfuit : sed fere quotquot videbantur fuisse in Christo credentes, nimirum post Apostolos, ac septuaginta duos discipulos, reliqui omnes qui tam in Judæa, quam etiam in Galilæa, Christi fidem fuerant amplexati, eidem manifestationi omnium celeberrimæ præsentes fuere : hanc enim omnes fere existimant fuisse illam, cujus meminit Paulus Apostolus [3], dum cæteras numerans ait : « Visus est Cephæ, et post hoc undecim : deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul : ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. » Hæc enim non sicut reliquæ a Domino factæ manifestationes, inopinato et præter spem ac-

[1] Joan. x. — [2] August. in Joann. tract. L. et CXXIV. et aliis locis. — [3] Aug. epist. CLXV.

[1] Hieron. de script. Eccl. in Joan. — [2] Mat. XXVIII. — [3] I. Cor. XV.

cidit; quæ quidem a Domino primum prænuntiata, et locus in quo agenda esset, ab eo destinatus ac constitutus est : quæ etiam ab angelo post resurrectionem fuerat indicata, ac Apostolis per mulieres significata. Quamobrem certa dies ab Apostolis putatur esse condicta, qua prædicti omnes uno loco sese sisterent, atque advenientem Dominum expectarent. « Cum igitur illuc venissent, inquit Matthæus [1], videntes eum adoraverunt : quidam autem dubitaverunt. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi. » Hactenus Matthæi Evangelium.

207. Quod vero post hæc addit Paulus, apparuisse Dominum Jacobo, nulla penitus de ea re apud Evangelistas habetur mentio : quæ vero ex Evangelio Nazaræorum a Hieronymo [2] recitatur Jacobo fratri Domini facta manifestatio, contigisse creditur prima die, et existimatur esse ab hac diversa, quæ remanet prorsus obscura. Quod insuper adhuc manifestationem aliam post eam omnibus Apostolis factam esse idem Paulus affirmat, procuIdubio illam novissimam omnium esse credimus, quæ a Marco [3] evangelista ac Luca [4] narratur, licet ab aliis alio loco ponatur. Postquam enim e Galilæa Hierosolymam Apostoli sunt reversi, ejusmodi manifestationem Domini contigisse Lucas non obscure significat ex verbis Domini, quibus jussi sunt Apostoli manere in civitate, donec acciperent Spiritum sanctum : cum alias antequam inde recessissent, admoniti essent ab angelo proficisci in Galilæam : ut manifeste appareat, post reditum e Galilæa Hierosolymam, factam esse.

208. Apparuisse autem hac ultima vice Dominum Apostolis recumbentibus, Marcus testatur, cum ait : « Novissime recumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis. » Lucas de eadem mensa testari videtur, dum ait : « Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit : Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis : » ac subinde ex Scripturarum testimonio suam resurrectionem confirmans, tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas, admonuitque ne inde secederent, sed Hierosolymis manerent, donec induerentur virtute ex alto; quibus dictis, educens eos foras, Bethaniam versus, elevatis manibus benedixit eis, et cælum conscendit. Hæc omnia Lucas, sed pluribus Marcus; qui (ut diximus) de hac novissima Domini manifestatione agens, dixisse adhuc Apostolis ait : « Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit : qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient, etc. » Addit demum : « Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei; » ut ex his manifeste appareat, unam eamdemque manifestationem a Marco et Luca descriptam, eamdemque esse novissimam, de qua quod alter scripsisse videretur vel prætermisisse, alter tacuit vel expressit. Quin et Lucas, quod tam Marcus quam ipse etiam in narratione evangelica præteriisse visi essent, scribens postea Acta Apostolorum, ipso eorum exordio superaddidit, dicens [1] : « Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis : Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate : sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, etc. »

209. *De duabus dotibus Ecclesiæ concessis, de operatione nempe miraculorum, et de divinarum Scripturarum intelligentia et interpretatione.* — At quoniam hac sua novissima manifestatione, præter alias dotes quas Christus Dominus noster suæ Ecclesiæ liberaliter contulit, duas superaddidisse videtur, unam a Marco positam, alteram vero a Luca enarratam : illam de operatione miraculorum collatam fidelibus, quæ communis omnibus christianis esse posset, istam de divinarum Scripturarum intelligentia Apostolis tantum peculiariter concessam : non possumus leviter sic rem percurrere, ut non aliquantulum ejusmodi dona consideremus, quæ eo quod nonnisi in Ecclesia Catholica reperiri, nec ab aliis usurpari possint, merito dotes Ecclesiæ sunt a Patribus appellata; sunt enim signa quædam firmiter inhærentia veræ Christi Ecclesiæ, quibus eadem ab hæreticorum conventibus, satanæ synagogis, distingui possit : quæ tamen sic ei data esse noscuntur, ut non singulis qui sunt in Ecclesia sint concessa; non enim quibuscumque Catholicis est miraculorum gratia impartita, vel semper : neque etiam omnes, qui loco Apostolorum successerunt episcopi, assecuti sunt sensum et intelligentiam Scripturarum; vel eos ipsa semper excelluisse gratia fuerit necessarium. Nam sanctissimos Patres, quos Doctores Ecclesiæ ob illorum sublimem eruditionem merito nominamus, quantumlibet ea Spiritus sancti gratia præ cæteris imbutos esse liqueat, in interpretatione Scripturarum non semper ac in omnibus Catholica Ecclesia sequitur. Sed sic dicta Spiritus sancti charismata a Christo suæ Ecclesiæ concessa esse dicuntur, ut ejus sint propria; nec penes alios qui foris sunt, inveniri queant.

210. Et ut agamus de singulis : quod in primis ad miraculorum virtutem spectat, nunquam ad falsæ doctrinæ attestationem ab hæreticis aliquod factum aliquando miraculum reperitur, quod vere miraculum dici posset, ut suis locis inferius declarabi-

[1] Mat. XXVIII. — [2] Hieron. de scrip. Eccles. in Jacobo c. II. — [3] Marc. XVI — [4] Luc. XXIV.

[1] Act. I.

mus. Cum enim, quod ad eam rem pertinet, nihil aliud sit miraculum, quam a Deo omnipotente patenter editum testimonium secundum quod et ipse Dominus aliquando ad eam confirmandam veritatem ait [1] : « Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico) tibi dico : Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam; » vel cum inculcat de testimonio Patris [2] : quod et Sancti sæpissime fecisse noscuntur. Certe penes quos veritas doctrinæ non est (quoniam Deus verax est, nec fallere, nec falli potest), nec per miracula facta divina attestatio unquam accedet : repugnant enim et omnino contraria sunt inter se ; ut veritas mendacio adstipuletur, ac Deus consentiat falsitati. Cæterum quotiescumque expedire visum est ad confirmationem veræ doctrinæ, et utilitatem electorum, ac reproborum confusionem, exhiberi miracula, Deus nunquam Ecclesiæ suæ defuit, nec deerit, cum se ipsum (ut ait Apostolus [3]) negare non possit. Suppetunt innumera de his exempla, quæ suis locis secundum temporum ordinem opportunius enarrabimus; addemus pariter de nonnullis hæreticis, qui ejusmodi dotem Ecclesiæ æmulantes, gratiam miraculorum affectantes, per fictionem saltem, cum non liceret per veritatem, eam usurpare conati sunt; sed confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.

211. Quod autem pertinet ad intelligentiam Scripturarum a Christo collatam Apostolis, ac transfusam per eosdem in sanctam Ecclesiam : nemo tanti muneris amplitudinem facile mente concipiet, nisi quæ ejusdem sit Scripturæ altitudo, latitudo, sublimitas, et profundum, perfecte noverit. Ecce enim, qui tam immensum pelagus navigarunt (quod ait Psalmista [4]) facientes operationem in aquis multis, viderunt mirabilia in profundo. Audi quid de his, quod didicit experimento, Augustinus [5] testetur : « Tanta est, inquit, christianarum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte ætate usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere : non quod ad ea quæ necessaria sunt saluti, tanta perveniatur difficultate; sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteque non vivitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet. Cum consummaverit homo, tunc incipit. » Hæc Augustinus. Gregorius [6] etiam in eamdem sententiam : « Multa quidem, inquit, in illa ita aperta sunt, ut pascant parvulos : quædam vero obscurioribus sententiis, ut exerceant fortes, quatenus cum labore intellecta, plus grata sint. Nonnulla autem in ea ita clausa sunt, ut dum ea non intelligimus, agnoscentes infirma nostræ cæcitatis, ad humilitatem magis quam ad intelligentiam proficiamus. Sunt enim quædam, quæ ita de cælestibus loquuntur, ut solis illis supremis civibus in patria sua persistentibus pateant, ac necdum nobis peregrinantibus reserentur, etc. »

212. Quamobrem Patres omnes æque consentiunt, sensum divinæ Scripturæ, absque mentis illustratione divinitus facta, posse percipi, impossibile esse : unde apud Justinum [1] martyrem divinus catechista hæc in eam sententiam : « At tu, inquit, votis et precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta : neque enim ab aliquibus perspiciuntur atque intelliguntur, præterquam si cui Deus et Christus ejus concesserit intelligentiam. » Hæc ad Justinum philosophum incognita, sed a Deo missa persona, quæ illum imbueret Christiana fide, locuta est. Irenæus [2] hæc etiam : « Scripturæ quidem perfectæ sunt, quippe a Verbo Dei et spiritu ejus dictæ : nos autem secundum quod minores sumus et novissimi a Verbo Dei et Spiritu ejus, secundum hoc et scientia mysteriorum ejus indigemus. Et non est mirum, si in spiritualibus cælestibus, in his quæ debent revelari, hoc patimur nos : quandoquidem etiam eorum quæ ante pedes sunt (dico autem quæ sunt in hac creatura, et quæ conteruntur a nobis, et videntur, et sunt nobiscum) multa fugerunt nostram scientiam, et Deo hæc ipsa committimus. » Chrysostomus [3] eadem his verbis : « Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in sacris litteris, in cujus profundo non sit grandis quispiam thesaurus : proinde nobis opus est divina gratia ducamur, et Spiritu sancto illustrati, eloquia divina adeamus. Neque opus habet divina Scriptura hominum sapientia, ut intelligatur, sed revelatione Spiritus; ut hausto inde vero sensu, magnum nobis hinc lucrum accrescat. » Hæc ille. Id denique cæteri omnes ecclesiasticarum rerum scriptores : quippe qui sciant Petrum [4] Apostolorum principem sic esse locutum : « Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia : sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. » Quomodo igitur eædem divinæ Scripturæ, alio spiritu ab eo quo scriptæ sunt, possent intelligi? Unde et Gregorius [5] in illa Domini verba ad Ezechielem : « Comede volumen istud. Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Hoc ipsum, inquit, sumere, nostrarum virium non est, nisi ipse cibaverit, qui ut comedatur jussit. Ille enim cibatur, qui per se edere non potest : et quia ad capienda verba cælestia idonea nostra infirmitas non est, ipse nos cibat, qui nobis in tempore mensuram tritici temperat; quatenus in sacro verbo dum hodie intelligimus quod hesterna die nesciebamus, cras quoque comprehendimus quod hodie nescimus, per divinæ dispensationis gratiam

[1] Marc. II. — [2] Joan. VII. VIII. et XV. — [3] 2. Tim. II. — [4] Psal. CVI. — [5] August. ad Volus. epist. II. — [6] Greg. in Ezech. ho. 17.

[1] Justin. mar. de veritate Christ. relig. — [2] Iren. adver. hæres. lib. II. cap. 47. — [3] Chrys. hom. 21. in Genes. — [4] 2. Pet. I. — [5] Greg. in Ezech. ho. 10.

quotidiano alimento nutriamur. Omnipotens enim Deus quasi toties ad os cordis nostri manum porrigit, quoties nobis intellectum aperit, ut cibum sacri eloquii in nostris sensibus mittat : cibat ergo nos volumine, cum sensum nobis Scripturæ suæ dispensando aperit, et ejus dulcedine nostras cogitationes replet. » Hæc Gregorius.

213. Alia multa id genus in eamdem sententiam a Patribus dicta sunt, quæ, ne nimia prolixitate simus onerosi, consulto prætermittimus. Hic itaque lapis est offensionis, et petra scandali : quotquot enim temeraria præsumptione, proprii ingenii freti viribus, non per ostium (quod tantum clavis David cum aperit, nemo claudit ; et cum claudit, nemo aperit) ad divinam Scripturam sibi aditum patefaciunt, ut fures habendi sunt et latrones; quippe qui spiritu inflati superbiæ, profundis offusi tenebris, errantes in invio et non in via, hæresum auctores vel sectatores esse inveniuntur. « Quos, inquit Gregorius [1], ad intellectum pravum intentio perversa non raperet, nisi prius superbia inflaret. Dum enim se præ cæteris sapientes arbitrantur, sequi alios ad melius intellecta despiciunt : atque ut apud imperitum vulgus scientiæ sibi nomen extorqueant, student summopere et ab aliis recte intellecta destruere, et sua perversa roborare. » Hæc ipse.

214. Quantumlibet igitur quis sit moribus vitæ sublimis, eruditione præclarus, ingenii acumine pollens, adde si placet, ab aliquo cælesti angelo, imo etiam ab ipso Deo quolibet modo edoctus et eruditus : adhuc tamen aliquid sibi deesse, ut apud alios fidei firmitate constare debeant quæ tradit, intelliget, donec eadem illa ab Ecclesia Catholica fuerint cognita et confirmata; ipsa enim non modo privata cujuspiam scripta probare, sed et quæ sint canonica, definire consuevit. Hac de causa, inquit Augustinus [2] de Paulo, quod a Deo licet instructus, mittitur ad Ananiam; item addit de Cornelio centurione, qui ab angelo traditur Petro imbuendus : et ipse Paulus [3] qui hoc didicit, docens alios de se ait, scribens ad Galatas, quod cum non ab homine, sed a Deo accepisset Evangelium, tamen Hierosolymam ascenderit, ut illud conferret cum Apostolis. Idemque ex his quæ fecerat, alios similiter docens : « Sed licet nos, inquit, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » Itaque sicut (quod ait Augustinus [4]) divina Scriptura demonstrat Ecclesiam, ita et Ecclesia divinam Scripturam interpretatur. Nonnisi Ecclesiæ Scripturas esse, Tertullianus [5] agens adversus hæreticos, monstrat. Unde et merito Augustinus [6] : « Ego vero, inquit, Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas. » Cujus ergo sunt Scripturæ divinæ, ejusdem esse etiam illarum interpretationem, quis neget? Est igitur solius Ecclesiæ munus, non tantum divinarum Scripturarum veram intelligentiam assequi, sed et cuncta quæ ad illas pertinent, cognoscere, simulque vera probare, et quæ sunt falsa rejicere. Sed in his non amplius immorandum.

215. Cum ejusmodi munera Christus Redemptor noster ultima sui manifestatione (ut vidimus) impartitus esset Ecclesiæ, jam proxime ascensurus in cælum, « elevatis manibus suis, inquit Lucas [1], benedixit eis. » Hoc quippe signum, ut elevatis manibus benedictio traderetur, apud Hebræos in usu fuisse apparet : nam et de Aaron [2] legitur, quod extendens manum ad populum, benedixit ei. Divini numinis imprecationem eo actu significari solere, satis expressum habemus in Exodo [3], dum extensione manus ea signa a Moyse et Aaron fiebant. Usu receptum est, haud aliunde quam ex traditione Apostolorum, apud Christianos etiam, ut benedicendo manum extendant, ac insuper crucis signum eadem manu deducant. Sed de crucis signo opportuniori loco dicemus inferius.

216. *De Ascensione Domini.* — « Factum est igitur, inquit Lucas [4], cum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum. » In Actis [5] autem idem hæc paulo fusius his verbis : « Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt : Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Tunc reversi sunt Hierosolymam a monte, qui vocatur Oliveti, qui est juxta Hierusalem, sabbati habens iter. » Quantum autem esset sabbati iter, hæc, qui ex secta Pharisæorum essent, solebant dicere: « Rab. Achiba, et Simeon, et Hillel, magistri nostri, tradiderunt nobis, ut bis mille pedes ambularemus in sabbato. » Hæc apud Hieronymum [6]. Sed apud Suidam [7] : « Sabbati via est, inquit, duorum millium cubitorum : tanto enim spatio arca castra antecedebat tantoque intervallo, quibus id fas erat, arcam movebant in sabbato. » Hæc ibi.

217. Cæterum quod mons Oliveti non amplius mille passibus (quod Beda et alii tradunt qui scripserunt de locis sanctis) ab Hierosolymis distet : quantum iter sabbati esset, ex eo facile metiri licet. Verum quod Josephus [8] de Romanis agens, qui primo Hierosolymam obsederunt, dicat montem Oliveti sexto ab Hierosolymis distare stadio; quarta parte minus uno milliario fuisse iter sabbati, dici posse videtur. Sed longe minus erat illud iter sabbati Pharisæorum positum a Hieronymo, nempe duorum millium pedum : nam si stadium (quod scribit Plinius [9]) habet sexcentos et viginti quinque pedes, sex stadia continent ter mille septingentos quinquaginta pedes. Sed missa istæc. De eadem ipsorum reversione item Lucas in Evangelio habet hæc verba : « Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum

[1] Greg. cur. past. part. III. — [2] Aug. de doct. Christ. lib. I. — [3] Galat. I. — [4] Aug. contra Cres. lib. I. c. 33. — [5] Tert. de præscript. — [6] August. contra epist. Manich. c. V.

[1] Luc. XXIV. — [2] Levit. IX. — [3] Exod. VIII. — [4] Luc. XXIV. — [5] Act. I. — [6] Ad Algasiam epist. CLI. q. 10. — [7] Suid. verbo σαββάτου ὁδός. — [8] Joseph. de bello Jud. lib. VI. c. 3. — [9] Plin. lib. II. c. 23.

gaudio magno. » Quod vero addit : « Et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum ; » junxisse prædictis, quæ postea facta sunt, certum est : sicut et cum de ascensione locutus esset Marcus, mox subdit [1] : « Illi autem profecti prædicaverunt ubique, etc., » cum alioqui de Apostolis et discipulis constet, decem illis diebus qui medii sunt ab Ascensione Domini usque ad Pentecosten, non alibi quam in domo una mansisse.

218. Ex quatuor Evangelistis Marcus tantum et Lucas de ascensione Domini meminerunt ; quæ enim ab aliis prætermissa vel dicta essent, ab aliis addita vel tacita ut plurimum fuisse, ex eisdem Evangelistis exploratissimum est. Multa præterea obvoluta silentio remansisse, satis testatur Joannes [2], qui novissimus omnium Evangelium scripsit et quæ ab aliis eo argumento litteris commendata essent probe novit, dum his utitur verbis : « Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus. » Rursum hæc ille in fine : « Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus : quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. » Ut ex his videas eam iniisse rationem Evangelistas in evangelica historia conscribenda, ut non singulas res gestas susciperent enarrandas, sed quantum satis esset ad fidem adstruendam ; et ex ejus operibus demonstrarent (quod ait Joannes) ipsum Jesum esse Christum Filium Dei, satisque ea esse ad salutem, ut sic credentes vitam haberent in nomine ejus. At quoniam scimus ejusmodi Evangelistæ sententiam a Christianæ religionis hostibus solitam derideri, ipsumque Joannem sugillari, quod ea hyperbole usus in historia, minus perfunctus sit partibus perspicacis historici : operæ pretium ducimus, quid de ea re Isidorus [3] ad Aphrodisium scripserit, hic intexere.

219. « Quoniam, inquit, Judæus quidam (ut ad me scripsisti) inscitiæ plenus, divinum Evangelistam, quod his verbis usus sit : Ne ipsum quidem mundum capere posse arbitror eos, qui scribendi sunt, libros : hyperbolicæ locutionis damnans, negotium tibi facessit ; operæ pretium est ex veteri Testamento, quod ipse quoque probat ac divinum existimat, ea quæ per hyperbolen dicta sunt in medium producere ; ut ille intelligat Evangelistam quoque veterem illam Scripturam sequentem ea scripsisse quæ scripsit. Quidnam igitur scriptum sit, discamus. De Chananæis quidem urbibus [4] : Urbes muro cinctæ sunt usque ad cælum. De terra autem eorum dictum est [5] : Terram fluentem lacte et melle. Denique de navigantibus [6] : Ascendunt usque ad cælos, et descendunt usque ad abyssos. Hæc igitur ille rustice sapiens exponat, non ad allegoriam confugiens, nec moralem sensum afferre studens, sed res ipsas explicans. Quod si non potest (necesse enim est, ut vel hæc hyperbolice dicta esse fateatur, vel interpretatione opus habere), quid est, quamobrem extremæ inscitiæ adversum se argumentum præbens, Evangelistam carpat ? qui etiam si hyperbolen adhibuisse videatur, eam tamen mitigavit, dum dixit, puto. Etenim illic quidem mera est hyperbole, hic autem temperata : nec eam simpliciter dimisit, sed castigavit ac lenivit. Porro qui hyperbolas castigat, duplicem rem facit : nam et cupiditatem suam indicat, et veritatem attingit. Quia illud quoque probabile est, ne hyperbolice quidem hoc dictum esse. Neque enim dictum est Jesum multa quoque alia signa in hoc mundo fecisse, sed indefinite fecisse. Sunt autem alia ipsius miracula hoc mundo antiquiora, quæ quidem nec scripto, nec libris tradi possunt, non modo propter multitudinem et magnitudinem, sed etiam quia sermonis et mentis viam superant. Quis enim cælestium agminum naturam, ordinem, ornatum, concordiam, concinnationem, charitatem, pacem referre poterit, aliaque omnia quæ ne enumerando quidem recenseri possunt ? » Hæc Isidorus.

220. Joannes igitur, qui a divinitate Filii Dei exorsus est Evangelium, cum ad calcem illud perducit, ultima prioribus jungens, ineffabilia dicit esse illius opera, per quem omnia, ut præfatus erat, facta sunt, et sine ipso factum est nihil : ac ita mira quadam concinnatione, quod aiebat Propheta [1] : « Domine, consideravi opera tua, et expavi ; » admirabili quadam, et quæ humanum captum superat, admiratione affectus, non tantum quæ facta sunt in carne existente opera Jesu, sed quæ ab initio et ante sæcula, sit divinitate operatus, quantum homini licet, mente complectens, ea ultima periodo (quod scribendum susceperat) Filii Dei divinitatem insinuat. Atque in hunc modum Joannem hac etiam ex parte numeros omnes absolutissimi historiarum scriptoris absolvisse constat ; quippe qui non quæ sunt hominis tantum, sed quæ ejusdem Dei et hominis sunt gesta, enarranda suscepisset : sed cum quæ Dei sunt superent vires hominum, necessario appositeque ea sibi utenda fuit ultimo loco sententia. In hunc quoque sensum invenimus Dionysium Alexandrinum in epistola priori adversus hæresim Samosateni hunc locum explicasse, nempe Joannem intellexisse de Christo Verbo : licet sciamus tam a dicto auctore, quam ab Augustino [2], et aliis, alium adhuc esse allatum sensum illorum verborum ; nimirum mundum haud satis capere posse omnem perfectissimæ evangelicæ prædicationis excellentiam. Cæterum sicut nec cuncta Christi facta, ita multo minus omnia dicta ab eo verba, Evangelistæ sunt prosecuti. Citat Paulus apostolus Christi sententiam ab illis prætermissam, cum Ephesios alloquens sic ait [3] : « Meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit : Beatius est magis dare, quam accipere. » Rursus illa in ore multorum adhuc Domini versatur sententia : « Estote probati nummu-

[1] Marc. XVI. — [2] Joan. XX. XXI. — [3] Isidor. Pelus. lib. II. epist. XCIX. — [4] Deut. I. — [5] Exod. III. — [6] Psal. CVI.

[1] Habac. III. Secund. LXXII. — [2] Aug. in Joan. tract. ult. — [3] Act. XX.

larii. » Recitat eam Hieronymus[1] sic scribens ad Minerium : « Sciat me illud Apostoli libenter audire : Omnia probate : quod bonum est, tenete ; et Salvatoris verba, dicentis : Estote probati nummularii. » Usurpat eamdem Cassianus ; sed et illud : « Ubi te invenero, ibi te judicabo ; » et si quæ alia hujusmodi sit invenire.

221. *Flavii Josephi de Christo testimonium.* — Post sanctos Evangelistas, Josephus[2] Judæus reperitur, qui post annos quinquaginta græco sermone res gestas Judæorum est prosecutus : qui res etiam gestas Christi addens, eas his paucis perstrinxit : « Eo, inquit, tempore fuit Jesus, vir sapiens (si tamen virum eum fas est dicere : erat enim mirabilium operator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt, plurimosque tam de Judæis quam de Gentibus sectatores habuit); Christus hic erat : quem accusatum a nostræ gentis principibus, Pilatus cum addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die vivus, ita ut divinitus de eo vates hoc et alia multa miranda prædixerint : et usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit. » Hæc Josephus : cujus testimonium in pervetusto Judæorum codice, in quo ejus historiæ e græco in hebraicum translatæ, antiquitus scriptæ sunt, cum hic Romæ requireretur (o perfidorum impudentiam !) abrasum inventum est, adeo ut nulla ad excusandum scelus posset afferri defensio, cum membrana ipsa id exclamare videretur. Habes ejusdem Josephi de Christo testimonium ab Eusebio[3] recitatum, atque ab aliis compluribus.

222. Cæterum de rebus Christi ab eodem Josepho scriptis, parum aut nihil est quod illi debeamus : quippe qui temporum ordinem intervertendo, complura (ut superius est demonstratum) ambigua potius et obscura, quam clara et certa reddidit. Unde minus diligentis historici munus exsolvisse et hac in parte implesse judicandus est ; atque ex eo præsertim, quod res nobilissimas tunc temporis gestas, ac summa memoria dignas, surda aure præterierit, atque sic obvolutas circumfusasque tenebris ignobiliter reliquerit. At certe credo, hunc, quatenus Christum Dei Filium esse fatetur, nonnisi Dei virtute compulsum atque coactum fecisse : quandoquidem cum agit[4] de immensa clade Judæis a Tito illata, illius belli causam Jacobi potius neci, quam Christi atroci supplicio adscribendam putavit : ut videre sit ipsum erga Christum et res Christianorum parum æquum, et sibi minime constantem fuisse historicum. Hinc merito de eo conqueritur Hegesippus[5] Judaicarum rerum scriptor (non ille, ut falso quidem multi existimant, qui proximus fuit temporibus Apostolorum, sed, ut ex ejus scriptis[6] probatur, qui scripsisse noscitur post tempora Constantini) sic dicens : « Utinam tam religioni et veritati attentus, quam rerum indagini et sermonum sobrietati fuisset : consortem se enim perfidiæ Judæorum etiam in ipso sermone exhibuit, quem de eorum supplicio manifestavit : et quorum arma deseruit, eorum tamen sacrilegia non dereliquit : deploravit flebiliter ærumnam, sed ipsius causam ærumnæ non intellexit. » Hæc juste in eum expostulat Hegesippus. Quamobrem nemo, quæso, in deteriorem partem accipiat, si cujus frequenter adducitur testimonium, idem a me sæpius Josephus sugilletur, ac mendacii arguatur ; videarque fortasse hoc nomine pugnax et audax : cum alioqui non ignorem laudatissimum haberi historicum, quem et noster Hieronymus[1] celebri ac præclaro illo exornet titulo, cum honoris causa Livium Græcum appellat. Sed cum multa ab eo aliter quam ab Evangelistis esse scripta legantur, cumque etiam a se ipso interdum discrepasse reperiatur, vel aliis certioribus testimoniis erroris arguatur ; plus æquo illi a me tribui, veritas quam profiteor minime patitur. Sed, ut redeamus ad Hegesippum, idem in sua Anacephalæosi de morte et resurrectione Christi, Pilati præsidis epistolam ad Claudium scriptam recitat : cui si qua est adhibenda fides, in titulo tamen certus est error, qui aliunde fortasse irrepsit, dum Claudium loco Tiberii positum habet : quanquam ante imperium idem Tiberius Claudius diceretur. Est autem his verbis concepta.

223. *Acta et dicta Pilati de Christo ad Tiberium missa.* — « Nuper accidit, quod et ipse probavi, Judæos per invidiam se suosque posteros crudeli condemnatione punisse. Denique cum promissum haberent patres eorum, quod illis Deus mitteret de cælo Sanctum, qui eorum rex merito diceretur, et hunc se promiserit per virginem missurum in terram : Istum itaque, me præside in Judæa, Deus Hebræorum cum misisset, et vidissent eum cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones ab hominibus fugasse, mortuos etiam suscitasse, imperasse ventis, ambulasse siccis pedibus per undas maris, et multa alia fecisse : cum omnis populus Judæorum eum Dei Filium esse diceret, invidiam contra eum passi sunt principes Judæorum, et tenuerunt eum, mihique tradiderunt, et alia pro aliis mihi de eo mentientes dixerunt, asserentes eum magum esse, et contra legem eorum agere. Ego autem credidi ita esse, et flagellatum tradidi illum arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum, et sepulcro custodes adhibuerunt. Ille autem, militibus meis custodientibus, die tertio resurrexit. In tantum enim exarsit nequitia Judæorum, ut darent pecuniam custodibus, et dicerent : Dicite quia discipuli ejus corpus ipsius rapuerunt. Sed cum accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt : nam et illum surrexisse testati sunt se vidisse, et se a Judæis pecuniam accepisse. Hæc ideo ingessi, ne quis aliter metiatur, et existimet credendum esse mendaciis Judæorum. » Hactenus epistola : quæ quidem an eadem ipsa sit, quam a Pilato ad Tibe-

[1] Hieron. epist. CLII. in fin. — [2] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. — [3] Eusebius hist. lib. I. c. 11. — [4] Apud Euseb. hist. lib. I. c. 22. — [5] Hegesipp. de Excid. Hierosol. in præfat. — [6] Idem lib. III. cap. 5.

[1] Hier. epist XXII.

rium tunc temporis scriptam esse constat, relinquimus lectoris prudentis judicio.

224. Certe quidem consuevisse præsides provinciarum res magni momenti, quæ contigissent in provinciis, ad imperatores scribere, mille exemplis exploratissimum est. Pilatum vero hæc nuntiasse Tiberio imperatori, ex his quæ scribit Tertullianus[1] facile potest intelligi, dum ait : « Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in sæculum introivit, nuntiatum sibi ex Syria Palæstina, quod illic veritatem illius divinitatis revelaverat, detulit ad senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus quia non in se probaverat, respuit. Cæsar autem in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. » Et post multa : « Ea omnia super Christo Pilatus, et ipse jam pro sua conscientia Christianus Cæsari tum Tiberio nuntiavit. » Hæc ille. Ejusdem etiam epistolæ meminisse videtur Gregorius Turonensis [2], cum ait : « Resurgens autem Dominus, per quadraginta dies cum discipulis de regno Dei disputans, videntibus illis, in nube susceptus, avectusque est in cælos, et ad Patris dexteram residet gloriosus. Pilatus autem gesta ad Tiberium Cæsarem mittit, et ei tam de virtutibus Christi quam de passione vel resurrectione ejus insinuat : quæ gesta hodie apud nos retinentur scripta. Tiberius autem hoc ad senatum recensuit : quod senatus cum ira respuit, pro eo quod non ad eum primitus advenisset. Hæc etenim contra Christianos prima odiorum germina pullularunt. » Hæc Gregorius : eadem longe ante ipsum scripsit Orosius [3] ; sed quæ de Sejano subdit, multo ante hæc tempora contigisse superius demonstravimus ; tribuit namque (ut dictum est), ipsi occasionem errandi Eusebius [4], qui res gestas a Sejano adversus Judæos apud Tiberium in annum sequentem rejicit ; quando autem ea contigerint, suo loco superius enarravimus. Quod vero ad dictam epistolam Pilati ad Tiberium spectat : in eo quod dicit Jesum a Judæis magiæ insimulatum, ad illud quod Judæi in eum dicerent : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia ; » videtur Pilatus habuisse respectum, et appositæ magiæ fecisse mentionem, quo sic melius causam suam defenderet : quippe qui sciret ab eodem imperatore adversus magos (ut vidimus superius) sancitum fuisse edictum, multosque ea ex causa morte mulctatos fuisse : sicque se excusaret, si in Jesum magiæ reum ita animadvertisset ; licet hæc omnia in Judæorum culpam rejiciat, qui livore et malevolentia inducti, eum morte multandum curassent.

225. Porro hæc de Pilati ad Tiberium de Christo facta relatione Eusebius, nescimus qua ratione, post annos quinque, Olympiade ducentesima tertia, anno quarto, recenset, quo anno Tiberius decima sexta Martii mortuus est. Sed hæc statim post Christi resurrectionem palam factam contigisse, verius existimamus. Cæterum non tantum Pilati litteris ad Tiberium scriptis hæc de Christi rebus gestis Romæ innotuerunt, sed etiam ex publicis monumentis, quæ a notario exceptore in publicis tabulis ex more descripta fuerant, Romam missis ; quæ aliquandiu inter publica Gesta sunt asservata : ad ea enim Justinus philosophus christianus Antonium Pium, ad quem scribit Apologiam, provocat, dicens : « Hæc ita gesta esse, cognoscere ex Actis quæ sub Pilato sunt scripta, potestis. » Et rursus post multa : « Et quod ista fecerit, ex eis qui sub Pilato scripti sunt commentarii, cognoscere potestis. » Atque cum hæc ita se habeant, monendum putamus lectorem, post dicta vera certaque Pilati Acta de Christo, alia rursus ab his longe diversa fuisse conficta, eaque duplicis generis : horum enim alteris utebantur Quartodecimani hæretici, ut Epiphanius[1] auctor est ; sed eadem fuisse inter se diversa, nec de die passionis Christi consentientia, ille idem testatur : altera vero fuisse excogitata a Maximino tyranno Christianis infensissimo, tradit Eusebius [2] his verbis : « Pilati præterea et Salvatoris nostri rerum gestarum tanquam commentarios quosdam omni blasphemia et convicio contra Christum refertos confinxerunt : quos de sententia imperatoris, in totum regnum quod ejus ditioni parebat, mittunt ; perque litteras jubent, ut in quibusvis locis, agris, et civitatibus hi palam omnibus ponerentur, et ludimagistri pro aliis disciplinis pueros in hisce sedulo exercerent, hosque illis memoriæ mandandos traderent. » Hæc Eusebius qui eosdem commentarios manifestæ arguit[3] falsitatis ; nam dum sub quarto Tiberii consulatu Christi passio accidisse in eis dicitur, Tiberium septimum tantum declaratur tunc in imperio egisse annum, quo necdum Pilatus missus fuerat in Judæam. Hic apocrypha quædam, quæ legimus de legatione Volusiani cujusdam a Pilato ad Tiberium missi, quod nulla antiquorum fide probentur, intexere prætermittimus : sicut et fabulosa illa quæ scripta sunt a Suida [4] de Nerone, quod jusserit Annam, Caipham, et Pilatum ad dicendam causam de Christi morte judicio Romæ sisti, et alia multa quæ addit : nam longe ante Neronis imperium Pilatum ex humanis desiisse, inferius suo loco dicemus.

226. Quoniam vero de actis Pilati Romam transmissis verba facimus, non tacenda putavimus quæ apud ethnicos scriptores, qui res Christianorum consulto narrare neglexerunt, scripta inveniuntur ; scilicet de carminibus sibyllinis hoc anno Romæ tum in senatu, tum apud quindecim viros diligenter discussis atque examinatis, occasione (ut ait Tacitus [5]) quorumdam sibyllinorum carminum noviter inventorum : qui quidem Tacitus rem gestam sub dictis hujus anni coss. Domitio Ænobarbo et Camillo Scriboniano his verbis enarrat : relatum est inde ad Patres a Quintiliano tribuno plebis de libro Sibyllæ, quem Caninius Gallus quindecimvir recipi inter cæteros ejusdem vatis, et de ea re senatusconsultum postulave-

[1] Tertull. in Apolog. v. et c. 21. et Eusebius hist. lib. II. c. 2. — [2] Greg. Turon. hist. lib. I. c. 24. — [3] Oros. lib. VII. c. 4. — [4] Eusebius in Chron.

[1] Epiph. in Panar. hæres. L. — [2] Euseb. hist. lib. IX. c. 4. — [3] Idem lib. I. c. 9. — [4] Suid. verb. Νέρων. — [5] Tacit. Annalium lib. V.

rat : quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar, modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam : Gallo exprobrabat, quod scientiæ, cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non ut assolet, lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit : quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam, ac Siciliam, et Italicas colonias carminibus Sibyllæ, una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. « Igitur nunc quoque notioni Quindecim virum is liber subjicitur. » Hæc Tacitus: quæ quidem omnia mira Dei providentia esse facta, quis dubitat? Sic enim carmina sibyllina antea disquiri, examinari, atque probari in omnibus voluit, ne cum ea adversus Gentiles citarentur a Christianis, iidem falsitatis vel imposturæ argui potuissent, tanquam minus recepta, ac recens ab illis essent excogitata. Atque hæc satis, quæ occasione Actorum Pilati Romam transmissorum breviter perstrinximus; jam ea quæ post Christi ascensionem contigerunt, ordine prosequamur.

227. *De vestigiis a Domino in Ascensione relictis.* — Egregium plane monumentum suæ ad cælos ascensionis Dominus Redemptor noster non modo suis Apostolis, sed posteris quoque spectandum reliquit : nimirum suorum sacrorum pedum terræ impressa vestigia. De his olim Zacharias [1] propheta intellexisse videtur, cum prophetice hæc locutus est : « Stabunt pedes ejus in die illa supra montem Olivarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem. » Secundum hujusmodi situs rationem, eam consuetudinem ad posteros esse dilapsam, ut Christiani ad Orientem conversi precarentur, Athanasius [2] auctor est. Quod vero ad impressa vestigia Domini pertinet, hæc apud Hieronymum [3] : « Mons Oliveti ad Orientem Hierosolymæ, torrente Cedron interfluente, ubi ultima vestigia Domini humo impressa hodieque monstrantur. Cumque terra eadem quotidie a credentibus hauriatur : nihilominus tamen eadem sancta vestigia pristinum statum continuo recipiunt. Denique cum ecclesia, in cujus medio sunt, rotundo schemate et pulcherrimo opere conderetur, summum tantum cacumen, ut perhibent, propter Dominici corporis meatum nullo modo contegi et concamerari potuit, sed transitus ejus a terra ad cælum usque patet apertus. » Hæc ibi auctor : quæ etsi satis testata sint, tamen quoniam (juxta illud evangelicum) « in ore duorum aut trium stat omne verbum, » haud gravabimur hic item intexere quæ alii antiqui Patres de eadem re scripsere. Ad ea enim allusisse videtur Optatus Milevitanus [4] qui, cum meminit de ecclesia orientali, inter alia : « Ibi, inquit, ejus sancta sunt impressa vestigia. »

228. S. Paulinus [1] Nolanus episcopus ad Severum scribens, eadem fusius testatur his verbis : « Mirum vero inter hæc, quod in basilica Ascensionis locus ille tantum, de quo in nube susceptus ascendit captivam in sua carne ducens captivitatem nostram, ita sacratus divinis vestigiis dicitur, ut nunquam tegi marmore, aut paviri receperit, semper excussis, solo respuente, quæ manus adornandi studio tentavit apponere. Itaque in toto basilicæ spatio solus in sui cespitis specie virens permanet, et impressam divinorum pedum venerationem calcati Deo pulveris perspicua simul et attigua venerantibus arena conservat : ut vere dici possit : Adoravimus ubi steterunt pedes ejus. » Hactenus Paulinus : quæ accepit a Melania illustrissima ac spectatissima femina, cum Hierosolymis Romam illa rediens, apud eum, Nolam veniens, divertisset. Rursum et Sulpitius Severus [2] in hæc verba : « Illud mirum, quod locus ille, in quo postremum institerant divina vestigia, cum in cælum Dominus nube sublatus est, continuari pavimento cum reliqua stratorum parte non potuit : siquidem quæcumque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus. Quin etiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia impressa cernantur : et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat : et eadem adhuc sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit. » Hæc Severus.

229. Auget sane miraculum, quod cum eodem in loco (ut superius Josepho auctore monstravimus) Romanus exercitus sub Tito castrametatus est, Hierosolymam obsessurus, non tantum (ut in talibus accidere consuevit) levi terræ toties percalcatæ impressa non potuissent remanere vestigia, sed nec si celte lapidi fuissent insculpta, eadem aliqua ex parte integra apparuissent. Porro hujusmodi miracula edita in monte Oliveti in loco ascensionis Domini, non dictorum tantum auctorum tempore cunctis perspicua permanebant ; sed post septingentos fere annos eodem statu perseverasse Beda [3], dum de his agit, his verbis significat : « In ejus summo vertice, ubi Dominus ad cælos ascendit, ecclesia rotunda grandis ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namque domus, propter Dominici corporis meatum, camerari et tegi non potuit, altare ad Orientem habens angusto culmine protectum, in cujus medio ultima Domini vestigia, cælo desuper patente, ubi ascendit, visuntur : quæ cum quotidie a credentibus terra tollatur, nihilominus manent, eamdemque adhuc speciem sui, velut impressis signata vestigiis, servant ; » et post nonnulla : « In die Ascensionis Dominicæ, per annos singulos missa peracta, validi flaminis procella de sursum venire consuevit, et omnes qui in ecclesia

[1] Zach. XIV. — [2] Athanas. lib. quæst. q. XIV. — [3] Hier. de locis Hebraic. Act. Apost. — [4] Optat. contra Parm. lib. VI.

[1] Paul. ad Sev. epist. XI. — [2] Sever. sacr. hist. lib. II. — [3] Beda de loc. sanct. c. VII.

fuerint, terræ prosternere. Tota illa nocte lucernæ ardent, ut non illustrari tantum, sed et ardere mons et supposita loca videantur. » Hucusque Beda. Porro lapidem illum, qui Domini continebat impressa vestigia, Christianæ fidei hostium invidia inde sublatum, in porta orientali ejus ecclesiæ ab eis clausa positum esse, recentiores [1], qui eadem loca sancta descripserunt, testati sunt.

230. *Acta Apostolorum post Ascensionem, et de dono linguarum ipsis concesso.* — Superest nobis, ut qui de Christo hactenus, quanta tamen potuimus brevitate, ut in re omnibus plane perspicua ac propemodum cunctis nota, tractavimus; quod jam reliquum esse videtur, deinceps Actorum quoque Apostolorum, secundum ordinem temporum, sacram historiam a Luca descriptam æquis passibus prosequamur; de qua Hieronymus [2] ad Paulinum scribens, hæc ait : « Actus Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam, et nascentis Ecclesiæ infantiam texere : sed si noverimus scriptorem eorum esse Lucam medicum, cujus laus est in Evangelio, animadvertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam. » Non sic quidem alia Apostolorum nomine Acta conscripta, ut quæ habentur Petri vel Pauli, Andreæ, Joannis, Thomæ, Philippi, vel aliorum nomine insignita : quæ Patres merito ecclesiastica censura proscripserunt ; ut quæ non legitima, sed spuria, et ab hæreticis inveniantur esse commenta [3]. Porro quod ad titulum spectat hujus, de quo agimus, commentarii, scilicet Actorum Apostolorum : « Sic nomen inditum est, inquit Chrysostomus [4], non quod acta omnia, neque omnium, sed unius tantum vel alterius, eademque facilia numeratu contineat. » Sed rem ipsam aggrediamur.

231. Cum igitur regressi essent e monte Oliveti Apostoli et alii Hierosolymam; ascenderunt, inquit Lucas [5], in cœnaculum, ubi simul manebant Petrus, ac cæteri, quos recenset, Apostoli, aliique omnes fere centum viginti : additque omnes hos fuisse perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. Creditur hæc eadem domus esse illa, cujus idem Lucas [6] inferius meminit; eamque fuisse ait Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, quo Petrus e carcere liberatus accessit, ubi et cæteros illic ad precum officium congregatos invenit discipulos. Consentiunt his Acta Barnabæ [7], ubi de eadem domo hæc fusius habentur scripta : « In illo cœnaculo Dominus pascha fecit ; in illo apparuit Thomæ apostolo, cum a mortuis surrexisset ; illuc, postquam in cælum assumptus est, discipuli cum reliquis fratribus centum viginti, in quibus erat Barnabas, et Marcus, ex monte Olivarum convenerunt ; illuc Spiritus sanctus in linguis igneis ad discipulos descendit in die Pentecostes. Illic collocata nunc est magna et sanctissima Sion, omnium ecclesiarum maxima. » Hæc ibi. Meminit ejusdem ecclesiæ in Sion positæ S. Hieronymus [1]; in eaque fuisse postea locatam columnam illam, ad quam vinctus ductus est Dominus ac flagellatus, testatur ; quod Beda [2] etiam narrat.

232. Cum igitur illic cum cæteris congregati essent Apostoli, Petrus Apostolorum princeps [3], cujus curæ commissi cæteri videbantur (dixerat enim Dominus ad illum : « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos ») ut Ecclesiæ afflictatæ, et Judæ proditoris perditione concussæ consuleret, de substituendo aliquo ex discipulis in locum illius perditi hominis, concionem habuit. Pastoralem Petri sollicitudinem, ac pervigilem, non solum gregis, sed et pastorum curam admirans Joannes Chrysostomus [4] hæc ait : « Quam est fervidus ? quam cognoscit creditum sibi a Christo gregem ? quam in hoc choro princeps est, et ubique primus omnium incipit loqui ? » et post multa : « Primus omnium auctoritatem usurpat in negotio, ut qui omnes habeat in manu. Ad hunc enim dixit Christus : Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. » Hæc ipse. Œcumenius [5] vero in eamdem sententiam : « Surgit, inquit, Petrus et non Jacobus tanquam ferventior, et velut is cui discipulorum præsidentia commissa erat. » Cum vero Petrus perorasset : « Statuerunt, inquit Lucas [6], duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus; et Matthiam. Et cum orassent, dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis. » Ambos illos fuisse ex numero septuaginta duorum discipulorum, Clemens Alexandrinus affirmat [7], quorum Joseph idem dictus est Barsabas, qui plane diversus est ab alio Joseph [8], qui cognominatus est Barnabas; et alius quoque ab illo cujus in iisdem Apostolicis Actis habetur mentio, qui et cognominatus [9] est Judas, quem una cum Sila Apostoli miserunt Antiochiam : in iisdem enim Apostolorum Actis hi tres non solum nomine vel cognomine, sed et rebus gestis inter se distinguuntur.

233. Quod vero ad sortem pertinet, quam super illos duos dederunt Apostoli : cum ab aliis diversa dicantur, quid de ea Dionysius [10] scribat, in medium adduxisse satis erit ; sic enim ait : « De illa sorte divina quæ Matthiæ divinitus obtigit, alii quidem alia sensere ; meo judicio non recte : aperiam autem et ipse quid sentiam. Videtur mihi Scripturam sortem appellasse divini quiddam et præcipui muneris, per quod illi choro sacratissimo insinuaretur, qui esset divina electione declaratus. » Hæc Dionysius. Circumferebatur olim liber, titulo prænotatus, Sortes Apostolorum : sed censura [11] Gelasii est rejectus inter apocrypha. Eadem insuper occasione, quod Apostoli quem eligerent sortiti sint, irrepsit

[1] Bur. par. I. c. VII. et alii. — [2] Hieron. ad Paul. ep. CIII. — [3] Gelas. in Conc. Rom. c. de lib. apocr. Epiph. hæres. XXX. Athan. in epist. fid. Carth. Hier. de scrip. Eccl. in Petr. Philastr. de hæret. — [4] Chrysost. lib. contra Gentil. — [5] Act. I. — [6] Act. XII — [7] Scripta ab Alexand. Mon. extant apud Sur. tom. III.

[1] Hier. ep. XXVII. — [2] Beda de locis sanct. c. III. — [3] Act. I. — [4] Chrys. in Act. Apost. hom. 3. — [5] Œcum. in Act. Apost. cap. II. — [6] Act. I. — [7] Clem. Alex. citat. eum Beda in retract. in Act. Apost. — [8] Act. IV. — [9] Act. XV. — [10] Dyonis. de Eccles. Hier. par. III. c. 5. — [11] Gel. in Conc. Rom. c. de li. et dist. XV. c. Sanct. Roman.

aliquando in Christianos genus quoddam sortilegii, quod honesto nomine diceretur, Sortes sanctorum : sed a sanctis Patribus ecclesiasticis [1] sanctionibus ab Ecclesia Dei procul rejectum est. Sed eam licentiam nonnisi ante adventum Spiritus sancti Apostoli usurpasse inveniuntur : nec id tentasse, nisi prævia precatione : cum alioqui sacros sortiri ministros ad solitam functionem obeundam, tam ex Lucæ Evangelio, quam ex Josepho, apud Judæos in usu fuisse, cum de Zachario actum est superius, dixerimus. Cæterum ut sorte quis eligeretur in summum pontificem, nunquam prius esse tentatum, quam paulo ante Hierosolymorum excidium, sed a factiosis hominibus, ex Josepho [2] est pariter dictum. Quin et apud Gentiles vetitum fuisse, ne sacerdotes deligerentur sorte, sicut nec pretio, auctor est Dionysius Halicarnasseus [3].

234. Elapsis jam ab ascensione Domini decem diebus : « Dum, inquit Lucas [4], complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco : et factus est repente de cælo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis, seditque supra singulos eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto. » Hæc Lucas. Locus ille (ut dictum est) ubi erant discipuli congregati, cum venit Spiritus sanctus, nobili postmodum basilica est illustratus, quæ dicta est Ecclesia Apostolorum, cujus meminit Cyrillus Hierosolymorum episcopus cum ait : « Spiritus sanctus, qui locutus est per prophetas, in die Pentecostes descendit super Apostolos in specie linguarum ignearum, hic Hierosolymis in superiori Apostolorum ecclesia. » Cyrillo assentiuntur cæteri qui de locis sanctis scripserunt. Quod autem ad tempus pertinet, seu diem : facta hæc esse die Dominico, sanctorum Patrum [5] assertio, sacrorum conciliorum [6] canones, ecclesiastica traditio firmant, ac ipsa denique ratio monstrat. Numerandi enim ex legis [7] præscripto erant dies Pentecostes ab altero die Paschæ, quo manipulus offerendus erat : id ipsum tunc servasse Judæos, Josephus [8] plane demonstrat, dum ait : « Secunda die azymorum, quæ est hujus mensis decima sexta, frugibus demessis et hactenus intactis incipiunt frui : æquumque rati Deum hujus ubertatis auctorem per gratitudinem honorari, hordei primitias offerunt in hunc modum. Spicarum manipulum igni torrent, hordeum deinde pinsunt, atque ita in alicæ modum fracti assaronem ad aram offerunt : inde pugillo uno in eam injecto, reliquum sacerdotum usui cedit : et ex eo licitum fit publicas et privatas messes metere. » Hæc Josephus. Verum cum hoc anno die sequenti Paschatis esset sabbatum, quo falcem in messem mittere vetitum esset (speciali enim lege [9] die sabbati metere prohibitum erat, sicut nec quæ ad cibum pertinerent, ea die parare licebat), manipulum hoc anno constat oblatum fuisse ipso die Dominico, quo Dominus resurrexit, cujus ipse elevatus manipulus figuram exprimebat : id Epiphanius [1] et alii testantur. Sic igitur ab eo tempore quinquaginta dies numerando usque ad diem Pentecostes, Spiritum sanctum datum esse ipso die Dominico, certum est.

235. Tanto cælitus misso illi potiti munere « cœperunt loqui, inquit Lucas [2], variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. » Hæc audiebant Judæi agentes Hierosolymis ex omni natione, inquit, quæ sub cælo est. Licet hæc videantur hyperbole; tamen auctore Philone [3], qui his temporibus vivebat, Judæos non in Palæstina tantum, sed in Asia, Africa, et Europa magno numero habitare consuevisse exploratissimum est. Verum ex omnibus quindecim tantum numerat nationes, nimirum Parthos, Medos, Elamitas, habitantes Mesopotamiam, Judæam, et Cappadociam, Pontum, Asiam, Phrygiam, Pamphiliam, Ægyptum, Libes, Cyrenenses, Romanos, Cretenses, et Arabes. Cum vero Judæos inter prædictos æque recenseat esse admiratos, quod ipsorum loquerentur lingua : plane significat Galilæos diversa a Judæis uti lingua consuevisse : unde et ancillam ostiariam merito apparet dixisse olim Petro : « Galilæus es : nam et loquela tua manifestum te facit. » Sententia fuit Chrysostomi [4] tot linguarum locutiones impartitas fuisse Apostolis, quot erant Hierosolymis externæ nationes quæ eos loquentes audirent; et si plures fuissent, plures etiam accepturos fuisse : ac denique cum dispersi sunt per orbem terrarum, lingua omnium gentium ad quas profecti fuissent, esse locutos. »

236. Quod vero spectat ad linguarum genera quæ essent in orbe terrarum : Clemens Alexandrinus [5] recitat testimonium scriptorum gentilium, qui non aliunde quam ex Judæorum libris linguas septuaginta quinque fuisse testentur, cum ait : « Ephorus autem et multi alii historici, et gentes et linguas dicunt septuaginta quinque, cum audissent vocem Moysi dicentis : Erant autem omnes animæ ex Jacob septuaginta quinque, quæ descenderunt in Ægyptum. Videntur autem ex vera ratione, linguæ seu dialecti, ut vocant, et sermones generales, esse septuaginta duæ, ut nostræ tradunt Scripturæ. Fiunt autem aliæ per communionem duarum, vel trium, vel etiam plurium dialectorum, etc. » Quod vero ex divinis Scripturis id se deducere Clemens testatur, aliam plane rationem iniisse videtur Augustinus [6], qui septuaginta duas linguas fuisse putat : « Quod, inquit, ex illis tribus hominibus Noe filiis septuaginta tres, vel potius (ut ratio declaratura est) septuaginta duæ gentes totidemque linguæ per terras esse cœperunt, quæ crescendo, et insulas impleverunt, auctus est autem et numerus gentium multo amplius quam linguarum. Nam et in Africa barbaras

[1] Conc. Vien. c. XVI. et Conc. Aurel. c. XXXII. et aliis. — [2] Jos. de bello Jud. lib. IV. c. 3. — [3] Dion. Halic. hist. Rom. lib. II. — [4] Act. II. — [5] Cle. Const. lib. V. c. ult. Aug. serm. 154. de temp. S Leo ad Dios. ep. LXXXI. c. 1. Isid. de offic. Eccl. cap. 24. Alb. Flac. de div. offic. — [6] Sex. Syn. c. VIII. tom. II. Conc. — [7] Levit. XXIII. Exod. XVI. — [8] Jos. antiq. lib. III. c. 10. — [9] Exod. XXXIV.

[1] Epiph. in Panar. hær. LI. — [2] Act. II. — [3] Phil. lib. contra Flac. et lib. de leg. ad Caium. — [4] Hanc citat etiam Glyc. in Annal. — [5] Clem. Alex. lib. I. Strom. — [6] August. de civit. Dei lib. XVI. c. 6. et 11.

gentes in una lingua plurimas novimus. » Hæc Augustinus. Ante ipsum eadem Epiphanius [1], eademque ratione, cum ait : « Septuaginta duo viri tunc turrim ædificabant, quando in septuaginta duas linguas ex una confusi sunt. » Pacianus [2] vero cum numerat centum viginti linguas, respectum habuisse videtur ad numerum eorum qui simul in una [3] domo fuerant congregati, super quos omnes putatur descendisse Spiritus sanctus : quasi velit non omnes illos omnia assecutos esse linguarum genera, sed singulos singulas.

237. Sed hæc communi interpretum sententia rejiciuntur : sic enim linguarum donum accepisse constat Apostolos, ut quivis eorum linguis omnibus loqueretur, non (ut aliqui existimarunt) uno ex illis una lingua loquente, omnes qui audirent, licet essent diversarum linguarum, intelligerent. Cum possint multa ad hanc firmandam sententiam adduci, unius modo Gregorii Nazianzeni [4] testimonium afferam, acturus præsertim de eadem re alibi inferius. Hæc enim ait : « Audiebant autem. Verum hic paululum consiste; atque addubita, quomodo distinguenda sit oratio. Textus enim nonnullam ambiguitatem habet, puncto dirimendam. Utrum enim audiebant sua quisque dialecto, ita ut verbi gratia, vox quidem una resonaret, cæterum, multæ audirentur, sic videlicet pulsato ac perstrepente aere, pluribusque vocibus (ut magis perspicue dicam) ex una voce effectis? An potius in hoc verbo, Audiebant, punctum statuendum est, atque hæc verba, Loquebantur suis linguis, cum his quæ sequuntur jungenda sunt, ut sic legatur : Loquentes linguis, propriis scilicet audientium, hoc est externis? qui sensus mihi magis arridet. Nam si priorem modum sequar, eorum potius qui audiebant, quam qui verba faciebant, hoc miraculum fuerit; at juxta posteriorem sensum, eorum qui loquebantur, qui etiam temulentiæ insimulantur, haud dubie, quia ipsi Spiritus afflatu novi miraculi aliquid circa voces designabant. » Hæc Gregorius. Cætera, quæ ad alia spectant, relinquimus interpretibus.

238. Cum sic audientes obstupescerent, rei vero causam ignorantes, admirantesque dicerent « Quidnam vult hoc esse? » Alii irridentes dicebant : « Quia musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, levavit vocem suam, et locutus est eis : Viri Judæi, et qui habitatis Hierusalem universi, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia, etc. » Recitat quasi ex scripto Lucas Petri tunc ad populum habitam concionem, qua non tantum pro suis apologiam dixit, sed de Christi passione, resurrectione, ascensione, et Spiritus sancti missione, sacrarum Scripturarum auctoritate disseruit. Sed quod excipit de hora tertia : quid tam insolens mirumve videri debet quod ad suorum excusationem adducit, eos ebrios esse non potuisse, quod esset hora diei tertia? nam (quod et superius vidimus) cum apud Hebræos etiam singuli quique dies duodecim horis terminarentur, plane hora tertia quartam diei partem continebat. Cumque horæ æstivæ cæteris longiores esse solerent : quid tam mirum, inquam, novumve, si ea hora illi pransi fuissent homines præsertim peregrini et piscatores? Qui hunc nodum solverit, hactenus non invenimus : sed perfacilis erit ejus solutio, si noverimus Hebræorum illam fuisse a majoribus traditam et usu receptam ac tanquam lege probatam consuetudinem, ut non liceret diebus festis cuiquam ante sextam horam prandere. Meminit ejus consuetudinis Josephus in Vita sua, dum hæc ait : « Plebs autem non assentiebat horum orationibus; et procuIdubio exorta fuisset seditio, nisi concionem solvisset sexta hora superveniens, quæ nostros ad prandium vocare solet sabbatis. » Tubæ enim sonitu certas horas Hebræis significari solitas, alibi dictum est. Merito igitur Petrus excipit de hora diei tertia, cum ante sextam horam diebus festis prandere, religio esset.

239. Hæc ex alio loco etiam declarantur, imo ex his elucidatur alius locus Actorum [1] quo dicitur : « Ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam : et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis cecidit super eum mentis excessus. » Fuisse autem eam diem sabbatum, qua nonnisi hora sexta prandere liceret, illud in primis persuadet, quod tunc pararentur quæ apponenda essent mensæ, quæ videlicet die parasceves erant ad esum accommodata : nam qua ratione eadem sexta hora illa parari potuissent, nisi fuissent pridie præparata? Quod insuper dicat Angelus ad Petrum : « Surge, descende, et vade cum eis nihil dubitans; » et inferius Lucas : « Sequenti autem die surgens profectus est cum illis; » plane demonstrat, illa ipsa die ob festum id facere minus licuisse. Sed jam cætera prosequamur.

240. Quod vero eadem oratione Petrus, quæ de Davide dicta sunt, de Christo esse intelligenda testatur, meminitque de ejusdem Davidis sepulcro, dicens : « Et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. » Observatione quidem dignum est, sepulcrum illud, quod et Salomonis dictum est, quod et ipse illic conditus esset, remansisse integrum usque ad extremam omniumque novissimam Judæorum cladem per Hadrianum illatam : tunc temporis enim antequam illa sequeretur, quasi in prodigium futuri ultimi Judæorum gentis exterminii, sponte corruit, ut Dio Cassius auctor est in Hadriani Vita, quam scripsit. Ejusdem sepulcri Josephus sæpe meminit, quod non tantum augustis ædificiis Salomonis opera extructis erat insigne, sed et thesauro nobilitatum : ingentem enim vim auri ab eodem Salomone illic fuisse reclusam, haud dubium est; testatur namque idem [2] auctor, Hyrcanum, cum obsideretur ab Antiocho, cognomento Pio, ablatis e sepulcro Davidis tribus millibus talentorum, iis totius populi vexationem redemisse. Rursum vero quid

[1] Epiph. lib. de mens. et pond. — [2] Pacian. ad Symph. epist. II. — [3] Act. XI. — [4] Greg. Naz. orat. in die Pentecostes.

[1] Act. X. — [2] Joseph. antiq. lib. VII. c. ult.

Herodi idem sepulcrum perscrutanti obvenerit, idem [1] testatur his verbis :

241. « Herodes multum pecuniarum domi forisque profundens, audito quod Hyrcanus, qui ante eum regnavit, recluso Davidis sepulcro, tria millia talentorum argenti extulisset, superesseque multo plura, quæ possint quantumvis magnis sumptibus sufficere, multo tempore animum habuit idem aggredi. Tunc vero noctu apertum sepulcrum ingreditur, cum prius accurate cavisset ne hoc sciret populus, assumptis tantum amicorum fidissimis : depositas tamen pecunias, sicut Hyrcanus, non invenit, sed mundi pretiosi et aureorum ornamentorum vim magnam inde sustulit. His invitatus ad diligentius scrutandum, interius processit usque ad conditoria Salomonis ac Davidis : ibi duos satellites amisit, erumpente (ut fertur) ex adytis flamma contra progressos temere : quo casu exterritus, exivit, et tactus religione, ad expiandum se, in aditu sepulcri monumentum e candido marmore condidit sumptuosissimis impendiis. Ejus operis et Nicolaus illius temporis scriptor meminit, sed non item de descensu regis, præter decorem id factum existimans : idque more suo fecit. Vivi enim regis hæc auribus dedit, captans gratiam, etc. » Hæc Josephus. Sepultum fuisse Davidem in civitate [2] sua, quæ dicta est Sion, habet divina [3] Scriptura. Hierosolymis nimirum, ubi est Sion, a Salomone tumulatum fuisse Davidem, item Josephus [4] testatur. Admiratione sane dignum, quod a Tito ea civitate funditus excisa, nihilominus idem sepulcrum remanserit integrum, nec nisi temporibus Hadriani (ut ex Dione dictum est) sponte corruerit : verum quid dico corruerit? Id quidem non sic accipiendum est, ut solo adæquatum, sed tantum aliqua ex parte collapsum fuerit : nam Hieronymus [5] ad Marcellam scribens, relegens loca sancta, ac si ipsum integrum remaneret, in mausoleo Davidis precari solitum tradit. Sed hæc satis occasione Petri in sua concione de sepulcro Davidis mentionem facientis.

242. Cur autem Petrus præ cæteris, tam ad suorum defensionem, quam aliorum ad fidem conversionem, verbi prædicationem exorditur, nisi quia primatum tenet inter Apostolos? Unde Chrysostomus [6] : « Petrus, inquit, agit causam omnium, primus verbum Dei prædicat, qui primus est omnium, et prophetarum testimoniis de Spiritus sancti futura missione testimonia profert, docetque eadem tunc fuisse impleta, etc. » « His auditis, inquit Lucas [7], compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad reliquos Apostolos : Quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos : Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum : et accipietis donum Spiritus sancti. » Subdit vero : « Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt : et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia. » De his agens Tertullianus [1] : « Primus, inquit, in Christi baptismo Petrus reseravit aditum cælestis regni. »

243. Quod vero Lucas dicit, conversos ad fidem jussos a Petro baptizari in nomine Christi ; non sic accipiendum ut Patris, et Spiritus sancti, non æque ac Filii nomina, qui baptizarent, expresserint; nam Justinus martyr in oratione ad Antoninum Pium imp. « Ex apostolica, inquit, institutione in baptismate Parentis omnium et Domini Dei nomen nominatur, » et paulo post : « In nomine etiam Jesu Christi crucifixi sub Pontio Pilato, atque in nomine Spiritus sancti, qui per sacros prophetas pronuntiavit res Christi omnes, abluitur is qui illuminatur. » Hæc Justinus. Cyprianus [2] sic in eamdem sententiam : « Jesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi Pater omitteretur, sed ut Patri quoque Filius adjungeretur. » Cæterum ex Ecclesiæ antiqua traditione ratum fuisse baptismum in nomine tantum Christi collatum, scripsisse Stephanum Romanum pontificem, idem Cyprianus in epistola ad Jubaianum, licet ab eo dissenserit, aperte testatur. Verumenimvero ne a Petri digna commendatione longius recedamus (hæc enim de baptismate quasi per digressionem dixisse satis est) Joannes Chrysostomus [3] admirans Petri præclara et tali præsule dignissima facta hæc dicit : « Erat Petrus os omnium, causam fidei agit pro omnibus, doctrina sua instruit omnes ; ipse præcipuus fidei assertor est, præcipuus catechista habetur, et primus extitit verbi concionator, et primus coegit Ecclesiam, eamque non ex Hierosolymitanis et circumcirca habitantibus Judæis, sed ex Parthis, Medis, Phrygiis, Libycis, Ægyptiis, Arabibus, advenis Romanis, et aliis. Et qui omnium pastor fuit a Domino institutus, ex omnibus nationibus cogere cœpit oves : docuit eos fidem simul et apostolicos mores, nempe renuntiare omnibus, simul convenire in oratione, et panis a Christo edocta fractione. » Hucusque Chrysostomus.

244. « Erant autem, inquit Lucas [4], perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus. Fiebat autem omni animæ timor. » Quamobrem non tantum Christi fidem avide susceperunt; sed et quæ habebant, in communem omnium usum contulerunt. Omnes enim qui credebant, addit Lucas [5], erant pariter, et habebant omnia communia. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat. « Hæc erat, ait Chrysostomus [6], angelica respublica, nihil dicere proprium : hoc protulit primum germen nascens Ecclesia. Petrus plantat verbo, rigat baptismate ; sed qui incrementum dat, Deus est. » Ac rursus [7] : « Petrus piscator hos superavit, quasi cum mutis piscibus certamen fuisset : nec enim aliter quam piscator mutos pisces, ita hic illos superavit ; » et paulo post : « Ubi nunc Græciæ fastus, ubi nomen Athenarum, ubi philoso-

[1] Joseph. antiq. lib XVI. antiq. c. 11. — [2] 2. Reg. v. — [3] 3. Reg. II. — [4] Joseph. antiq. lib. VII. c. ult. — [5] Hier. epist. XVII. prope fin. — [6] Chrysost. hom. 3. ad pop. Antiochen. — [7] Act. II.

[1] Tert. de Pudicitia. — [2] Cypr. in epist. ad Jubaian. LXXIII. — [3] Joan. Chrysost. in Act. Apost. homil. 4. — [4] Act. II. — [5] Ibidem. — [6] Chrys. in Act. Apost. hom. 7. — [7] Chrys. hom. 5. in Act. Apost.

phorum deliramenta? ille Galilæus, ille Bethsaidæ natus, ille rusticanus, universos illos devicit. Agedum non ad nominatam patriam illius, qui hos devicit, erubescitis? quod si nomen ipsum hominis audietis (Cephas enim dictus est) multo magis obtegetis faciem. » Hæc ille, Christi in Petro admirabilem virtutem prædicans.

245. Cæterum verbi prædicationi adjuncta etiam fuisse miracula, testatur Lucas [1] dum ait : « Multa quoque prodigia et signa per Apostolos in Hierusalem fiebant. » Additque post alia, sic ab Apostolis esse distributa officia per loca singula, ut quotidie in templo perseverarent, nimirum orantes, vel Dei verbum annuntiantes : in domibus vero panem frangerent, sacram videlicet Eucharistiam ministrantes, mira quadam divinitus impartita spiritus discretione, quæ domi, quæve in templo sibi essent agenda distinguentes : ad sacra nimirum celebranda mysteria domos privatas habentes ; ad verbi Dei vero prædicationem, et communem omnium precationem, templum adeuntes. Unde subdit Lucas [2] : « Petrus autem et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Cur autem (ait Chrysostomus [3]) tunc ascenderunt in templum? Numquid judaice vivebant? minime : sed utiliter hoc faciunt. » Nunc vero in adeundo templo, ipsorum consilium quodnam fuerit, satis exprimitur, cum ad horam orationis nonam eos ascendisse Lucas dicit. Quæ enim scripta in lege, vel consuetudine laudabili introducta essent apud Hebræos præcepta moralia, eadem non modo Apostoli non sprevisse, sed etiam in Ecclesiam transfudisse noscuntur. Unde S. Leo papa [4] in hanc sententiam : « Apostolica, inquit, institutio, dilectissimi, quæ Dominum Jesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, ita veteris Testamenti sacramenta distinxit, ut quædam ex eis, sicut erant condita, evangelicæ eruditioni profutura decerperet ; et quæ dudum fuerant consuetudinis judaicæ, fierent observantiæ christianæ. Quamvis enim varietates hostiarum, differentiæ baptismatum, et otia sabbatorum cum ipsa carnis circumcisione cessaverint, manent tamen ex ipsis voluminibus et apud nos præcepta plurima moralia. »

246. Quod igitur spectat ad antiquum certis horis orandi ritum, ex Judæorum fontibus ab Apostolis in Ecclesiam deductum ; Tertullianus [5] tradit in primis hisce verbis : « Salva indifferentia semper et ubique et omni tempore orandum : tamen tres istas horas, ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publice resonant, ita et solemniores fuisse in orationibus divinis ; quod etiam suadet Danielis argumentum ter in die orantis, utique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem, quam insigniorum exinde apostolicarum, tertiæ, sextæ, nonæ. Hinc itaque et Petrum dicam ex veteri potius usu nonam observasse, tertio orantem supremæ orationis munere, etc. » Hæc enim ex Petri, instituto et exemplo in Ecclesia observari confirmat. De iisdem tribus horis, aliisque superadditis, ac omnibus etiam divinis mysteriis felicius consecratis, in Ecclesia servari solitis, Cyprianus [1] scribit his verbis : « In orationibus vero celebrandis invenimus observasse tres pueros cum Daniele, tres pueros in fide fortes et in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam, sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari debebat. Nam et prima hora in tertiam veniens, consummatum numerum Trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quarta procedens, declarat alteram Trinitatem : et quando a septima nona completur per ternas horas, Trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia jampridem spiritualiter determinantes adoratores Dei, statis et legitimis ad precem temporibus servabant : et manifestata postmodum res est, sacramenta olim fuisse, quod ante sic justi precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam Dominicæ passionis implevit. Item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens, signo pariter et voce monentis instructus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis Gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus, ad nonam peccata nostra suo sanguine abluit ; et ut redimere et vivificare nos posset, tunc victoriam suam passione perfecit. Sed nobis, fratres dilectissimi, præter horas antiquitus observatas orandi, nunc et spatia et sacramenta creverunt. Nam et mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur ; quod olim Spiritus sanctus designabat in Psalmis dicens : Rex meus, et Deus meus, quoniam ad te orabo Domine, mane assistam tibi, et contemplabor te. Et iterum per Prophetam loquitur Dominus : Diluculo vigilabunt ad me, dicentes : Eamus, et revertamur ad Dominum Deum nostrum. Recedente item sole, ac die cessante, necessario rursum orandum est. Nam quia Christus sol verus, et dies est verus : sole a die sæculi recedente, quando oramus et petimus ut super nos lux denuo veniat, Christi precamur adventum, lucis æternæ gratiam præbiturum. »

247. Quinque his horis canonicis duæ aliæ reperiuntur superadditæ, eædemque aliis divinis consignatæ mysteriis, et septenario numero consecratæ, de quibus magnus Athanasius [2] his verbis meminit : « Oriens sol videat librum in manibus tuis. Post tertiam synaxes conficies ; quoniam ea hora defixum est lignum crucis. Sexta hora absolves deprecationes cum psalmis, ploratu, et supplicationibus ; quoniam hac hora pependit Filius Dei in cruce. Nona hora rursum in hymnis et glorificationibus eris, cum lacrymis et confessione peccatorum tuorum Deo supplicabis ; quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum ; et post synaxim horæ nonæ comede panem tuum. » Et post nonnulla : « Si, inquit, ingredieris in templum duode-

[1] Act. II. — [2] Act. III. — [3] Chrys. hom. 7. in act. — [4] Leo Pap. serm. 7. de jejun. sept. mens. — [5] Tert. advers. Psychic. c. X.

[1] Cypr. de orat. Domin. — [2] Athan. de Virgin.

cima hora, majorem et longiorem facies synaxim cum virginibus tecum concordibus : quod si nullam habeas concordem, sola synaxim absolves, Deo præsente et audiente. Bonum autem est lacrymas effundere coram Domino, memoremque esse duodecimæ horæ, quod in illa Dominus ad inferos descendit : » inferius vero hæc addit : « Media nocte excitaberis, et hymnis celebrabis Dominum Deum tuum : ea enim hora surrexit a mortuis Dominus Deus tuus, et Patrem suum hymnis celebravit : atque ideo nobis injunxit ut eadem hora hymnos Deo diceremus. Cum primum surgis, hunc versum recita : Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judiciis justitiæ tuæ : et precare, et incipe recitare psalmum quinquagesimum, donec absolvas. Et hæc tibi certa sint pensa per singulos dies, et tot psalmos dices, quot poteris, et ad quemlibet psalmum preces et genuum flexio cum lacrymis addantur, pronuntiando Domino peccata tua, orandoque ut tibi remittantur. » Et paulo post : « Cæterum matutino tempore hunc psalmum dicito : Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo, etc. »

248. De septem item orandi horis, quatuor diurnis, et tribus nocturnis, agit sæpe Joannes Chrysostomus [1], et ante ipsum Basilius [2], qui de iisdem agit multis et frequenter : licet alicubi octavam videatur addidisse horam; tamen ipsam quam ponit post mediam noctem ante diluculum, jungere simul consuevit Ecclesia, easdemque pro una numerat hora, quam matutinum officium nominat Hieronymus [3], qui de his etiam septem horis hæc paucis : « Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vesperam nemo est qui nesciat : » et paulo post : « Noctibus bis terque surgendum, revolvenda quæ de Scripturis memoriter retinemus. » Idem alibi [4] de tribus horis in veteri Testamento servari solitis, tertia, sexta et nona, ecclesiastica traditione receptis agit : rursumque de horis vespertinis, mediæque noctis, et matutinis meminit, scribens ad Demetriadem [5], et ad Lætam [6], et Eustochium [7]. Cassianus [8] de iisdem pluribus, Isidorus [9], et alii fere innumeri quos enumerare nimis longum esset. Hæc igitur ex antiqua sanctorum virorum institutione, ac maxime Davidis dicentis, « Septies in die laudem dixi tibi; » per Apostolos semel in Ecclesiam translata, feliciter perseverant. Quod vero pertinet ad nocturnas preces, ipsas sacras vigilias, accommodatius agemus inferius.

249. Hæc vero satis ad insinuandas ex instituto Ecclesiæ Catholicæ antiquas ab Apostolis acceptas traditiones. Quarum usu non cæteras tantum diei horas precibus consecratas didicimus, sed et locum, quo ad preces Deo fundendas convenire debeant fideles, admoniti sumus. Quantumlibet enim privatas quis orationes domi agere intra cubiculum suum (ut Dominus docuit) debeat esse sollicitus : tamen exemplo Apostolorum templum adeuntium, ad publicas preces in unum convenire debere locum, ipsam scilicet ecclesiam, admonentur Christiani : quod quidem faciendum esse, S. Ignatius [1], qui iisdem vixit temporibus, scribens ad Magnesianos inculcat, sic dicens : « Omnes ad orandum in idem loci convenite : sit una communis precatio, una mens, una spes in charitate, et fide inculpata in Christum Jesum, quo nihil est præstantius. Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad unum altare, ad unum Jesum Christum summum sacerdotem Dei unigenitum. » At de his hactenus : jam cœptam historiam percurramus.

250. « Quidam vir, inquit Lucas [2], qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur : quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum, etc. » Claudi enim narrat historiam sanati miraculose a Petro; additque simul, quo modo ejus rei novitate perculsi populi, ad eosdem ad porticum Salomonis concurrerint. Hæcquidem cum tam dilucide ab evangelista Luca narrentur, de locis ipsis, de porta, inquam, Speciosa, quænam fuerit, et porticu Salomonis, ubinam sita esset, solvendæ remanent magnæ in eadem historia difficultates : quas fortasse prætermisissem, nisi animadvertissem in his errasse nonnullos, dum existimarunt nullam prorsus Herodis temporibus reliquam fuisse porticum antiquioris templi illius a Salomone constructi, quod divinæ Scripturæ auctoritate constet conflagrasse temporibus [3] Sedechiæ : dumque etiam illam esse putarunt portam Speciosam, per quam pateret aditus ad porticum Salomonis. Cum igitur hi omnes manifeste errare noscantur, operæ pretium existimavi de ipsa porticu Salomonis ac portis templi fusius agere. Res sunt scitu dignissimæ, quæ non ad præsentis historiæ tantum elucidationem, sed ad alia nonnulla novi Testamenti loca declaranda conducant.

251. Cum vero templum (ut superius dictum est) cujus est frequens mentio in novo Testamento, non illud primum a Salomone ædificatum, nec secundum tempore Zorobabel restitutum, sed tertium ab Herode scilicet excitatum, constet fuisse; nec ab aliquo antiquorum scriptorum, perinde ac a Josepho descriptum illud per singulas partes distincte inveniatur : ab ipso in primis petenda est harum rerum cognitio. Age vero antequam de ipsius templi portis agamus, de ipsa in primis porticu Salomonis orationem instituamus : ac primum de illa, cujus non tantum hic Lucas, et inferius [4], sed et Joannes [5] mentionem fecit. Agens igitur Josephus [6] adversus Apionem, hæc habet de quadruplicibus porticibus templi atque earum usu : « Quatuor porticus habuit in circuitu, et harum singulæ propriam secundum legem habuere custodiam. In exteriorem itaque ingredi licentia fuit omnibus etiam alienigenis : mulieres tantummodo menstruatæ transire prohibebantur. In

[1] Joann. Chrys. homil. 49. ad po. Antioc. et hom. de laud. mon. et hom. 14. in I. ep. ad Tim et in Psal. — [2] Basil. in reg. interrog. XXXVII. — [3] Hier. ad Eustoch. ep. XXII. — [4] Hieron. in Daniel. c. VII. — [5] Hier. ep. VIII. — [6] Idem epist. VII. — [7] Idem ep. XXII. et XXXVII. — [8] Cassian. col. VII. — [9] Isid. de Eccl. offic. c. XIX.

[1] Ignat. ep. VI. — [2] Act. III. — [3] 4. Reg. ult. — [4] Act. V. — [5] Joan. X. — [6] Jos. advers. Apion. lib. II. et antiq. lib. XV. c. 14.

secundam vero porticum cuncti Judæi ingrediebantur, eorumque conjuges, cum essent ab omni pollutione mundæ. In tertiam masculi Judæorum, mundi existentes, atque purificati. In quartam autem sacerdotes stolis induti sacerdotalibus. In adytum soli principes sacerdotum, propria stola circumamicti. » Hæc Josephus.

252. Quæ autem harum porticuum Salomonis diceretur, idem aliis in locis non obscure declarat : ut cum agit [1] de templo ab Herode restituto, partem templi exteriorem porticu Salomonis fuisse nobilitatam tradit, et qualis esset describit in hunc modum : « Tantis fundamentis digna erant opera imposita. Duplices porticus omnes quas columnæ sustinebant, quinis et vicenis cubitis altæ, de singulis saxis marmore candido, et laquearia cedrina protegebant : quorum naturalis magnificentia, quodque ligno rasili erant, apteque cohærebant, operæ pretium spectantibus exhibebat, nulloque aut pictoris aut sculptoris opere extrinsecus ornabatur. Latæ autem triginta cubitos erant : omnisque gyrus earum sex mensura stadiorum cum Antonia concludebatur. Totum autem sub dio spatium variabatur omnium quidem generum lapide stratum; qua ad secundum templum ibatur. » Hæc de exteriori porticu, quæ Salomonis dicebatur, Josephus ; de qua et alibi quoque his verbis [2] : « Suasit regi ut orientalem instrueret porticum : ea templi extima claudebat profundæ valli et angustæ imminens, ac proinde subnixa muro quadringentos alto cubitos, saxis constructo quadratis, valde candidis : eratque cujusque saxi longitudo cubitorum viginti, sex vero altitudo, opus Salomonis regis, qui primus integrum templum condidit. » Hucusque ipse. Ex quibus etiam facile causam intelliges, cur post tot templo illatas clades, post denique ejusdem demolitionem (ut vidimus) ac restitutionem ab Herode factam, adhuc porticus Salomonis remanserit etiam cum suo nomine integra : nimirum propter solidam firmiterque fundatam ac stabilitam tantæ structuræ molem, quam lapidibus inter se plumbo compactis, ferroque intrinsecus vinctis fuisse firmatam, alibi idem [3] auctor affirmat : ut non sit mirum, si post totius templi bustum temporibus Sedechiæ igne consumpti, porticus Salomonis remanserit adhuc integra.

253. Appellatur dicta porticus Salomonis a Josepho interdum primum templum, aliquando prima porticus, quæ patebat etiam alienigenis. « Per ejus atrium lapidibus nobiliter stratum, ad secundum (idem inquit Josephus) templum ibatur cancellis septum saxeis ad tres cubitos altis nimiumque grato opere factis : ubi æquis dispositis intervallis columnæ stabant, legem castimoniæ præmonentes, aliæ græcis, aliæ latinis litteris, in locum sanctum transire alienigenas non debere : Sanctum enim vocabatur alterum fanum, et quatuordecim gradibus ascendebatur a primo ; » et infra : « Post quatuordecim autem gradus, spatium erat usque ad murum trecentis cubitis planum. Hinc rursum alii quinque gradus et scalæ ad portas ducebant; a Septentrione quidem atque Meridie octo, duæ vero ex Oriente. » Paulo vero post de ornamento agens hæc ait : « Portarum autem aliæ quidem auro et argento undique tectæ erant, itemque postes ac frontes : una autem extra templum ære Corinthio, quæ multum argento inclusas et inauratas honore superabat : et binæ fores quidem in singulis januis erant, tricenis cubitis altæ, quinis denis etiam latæ. Post introitum vero, ubi latiores fiebant, tricenis utrinque cubitis exedras habebant, exemplo quidem turrium longas et latas, supra vero quam viginti cubitis celsas ; singulas autem binæ columnæ duodecim cubitorum crassitudine sustinebant. Et aliarum quidem portarum magnitudo par fuit : quæ vero supra Corinthiam posita, quo mulieres conveniebant, ab Oriente aperiebatur, porta templi sine dubio major erat ; quinquaginta enim cubitis surgens, quadraginta cubitorum fores habebat, ornatumque magnificentiorem ; quoniam crassiori argento et auro vestiebatur, quod quidem novem portis infuderat Tiberii pater Alexander. » Hæc Josephus de portis secundi, quod vocat, templi : ac paulo inferius agit de porta interioris templi, quod ad distinctionem prioris, quod Sanctum dixerat, Sacrosanctum appellat, dum ait : « Ipsum vero templum in medio positum, hoc est, fanum sacrosanctum, duodecim gradibus ascendebatur » : et paulo post de portis : « Prima vero ejus porta septuaginta cubitis alta erat, et viginti quinque lata, neque fores habebat ; cælum enim undique conspicuum lateque patens significabat : erantque totæ frontes inauratæ ; » et post aliqua, de porta interiori hæc ait : « Interior vero porta tota inaurata erat, et circum eam auratus paries : desuper autem habebat auratos pampinos, unde racemi statura hominis pendebant : fores habebat auratas quinquaginta, et quinque cubitis altas, sexdecim vero latas : ad hæc aulæum longitudine pari, hoc est, velum Babylonium, etc. » Pergit agere de intima parte templi, quæ dicebatur Sancta sanctorum. Idem alibi de templi portis agens, hæc [1] ait : « Januæ quidem templi altitudine cubitorum erant sexaginta, latitudine vero viginti, omnes deauratæ, et pene auro puro confectæ : has claudebant non minus quam viri ducenti diebus singulis, et relinquere eas apertas nefandum nimis erat. » Hæc ipse. Easdem item templi portas Aristeas [2] admiratus, hæc de illis scribit : « Portarum vero aspectus, et lapidum connexiones, et superliminarium mirum decus summa claritudine fulgent, utpote quæ nulla sumptuum parcimonia, ob magnificentiam cuncta abundantissime constructa fuerant. » Hæc Aristeas.

254. His igitur de templi portis sic se habentibus ; quænam ex his Speciosa porta diceretur, pervestigandum est. Constat in primis nullam de portis

[1] Jos. de bello Jud. lib. VI. c. 6. — [2] Jos. antiq. lib. XX. c. 8. — [3] Jos. antiq. lib. XV. c. 14.

[1] Joseph. adver. Apion. lib. II. — [2] Arist. de LXXII. interpr.

tertiæ partis templi, quod dicebatur Sacrosanctum, ad quod sacerdotes tantum accessum habebant, dictam esse Speciosam: nam per eam, auctore Luca,[1] constat non solum Petrum et Joannem, sed et claudum illum jam sanatum esse ingressos; reliquum est igitur, eam vel in porticu Salomonis, quæ (ut nuper est dictum) extima erat, vel in secunda porticu, quæ et secundum dictum templum, quod et Sanctum dicebatur, fuisse locatam. Porro de portis porticus Salomonis, licet nihil expresse a Josepho dicatur, tamen dum agens contra Apionem[2] dicit claudi templum januis cubitorum sexaginta altitudine, et viginti latitudine; cum ea mensura nec secundæ, nec tertiæ templi porticibus conveniat; primæ porticus, Salomonis dictæ, eas fuisse, affirmare necesse est. An vero ex his aliqua dicta fuerit Speciosa, ut aliqui existimarunt, res accuratius examinanda est. Existimavi aliquando, aliquam ex his quæ erant in ipsa fronte porticus Salomonis, fuisse portam illam Speciosam de qua agimus: id quidem ex eo deducens, quod fuisset olim illud in proverbium apud Hebræos[3]: « Cæcus et claudus non intrabunt in templum. » Ob idque non licuisse, claudum hominem, in illud quod intra templum erat, exponere. Verum cum de cæcis et claudis id non reperiatur Moysi lege vetitum, constetque Josephi[4] auctoritate cæcos in templum admitti, imo si essent ex genere sacerdotali, etiam inter sacerdotes residere, absque tamen amictu sacerdotali; et de claudis etiam, nulla dubitatio esse videatur, eosdem intra templum admitti licuisse, ac multo magis intra atrium porticus Salomonis, quod (ut eodem auctore vidimus) etiam patebat ethnicis: nihil est quod affirmare cogamur Speciosam portam fuisse in porticu Salomonis; præsertim cum nulla ex illis æque celebretur, ac illæ quæ erant in secunda porticu, quam secundum templum Josephus appellat, quarum ornatum mirificum prædicat.

255. Cæterum attentius, quæ ab eodem auctore scribuntur, consideranda sunt; parum enim sibi constare videri potest, dum alibi[5] (ut vidimus) fuisse templi portas decem, a Meridie quatuor, totidemque a Septentrione, ab Oriente duas affirmat; alibi[6] vero de iisdem agens, cum describit novum templum ab Herode restitutum, auctum, atque nobilitatum, manifeste tradit ternas tantum a Meridie, ex adverso totidem, et unam magnam ad Orientis partem fuisse locatam. Sed præstat ut ejusmet verba reddamus, quo certiora ac manifestiora habeantur hæc quæ dicimus: sunt ergo ejusmodi: « Post primum ambitum, interius non longo interstitio, secundus paucis gradibus scansilis septum habebat lapideum, cum inscriptione quæ vetaret transgredi alienigenam, sub interminatione pœnæ capitis: hoc interius septum tam Austrino quam Septentrionali latere patebat januis ternis æque distantibus, ab Oriente vero una magna, per quam intrarent casti una cum uxoribus. Interiora autem fani mulieribus nefas erat ingredi. Tertium vero spatium intimum solis sacerdotibus accessibile. » Hæc ibi; quæ non tantum, quod pertinet ad portarum numerum, pugnare videas cum superius dictis, sed et in eo quod mulieres per se sine viris intrare dixit, hic vero unam tantum ait fuisse portam ad Orientem positam, per quam castos viros una cum uxoribus intrare solitos tradit. Certe nec structuræ ratio pati posse videtur, ut in eodem frontispicio ad Orientem vergente duæ portæ fuerint inæquales constructæ; quarum altera tricenis, ut ait, cubitis alta, quindenis lata, altera vero quinquaginta cubitis eminens esset: quam cum ejus templi portam Majorem appellat, respectu cæterarum quas in eodem secundo templo positas dixit; illam ipsam esse mihi persuadeo, quam alibi idem auctor Majorem appellans, locatam super eam ab Herode seniore aquilam auream tradit[1]; quam non fuisse extra templum in porticu Salomonis, efficax illa ratio persuadet, quod ibidem auctor affirmet detraxisse e porta juvenes illos dictam aquilam auream, inspectante, ut ait, congregata in templum multitudine: adeo ut opus fuerit, tam audax facinus non foris, sed intra Salomonis porticum esse patratum. Denique quod spectat ad locum in templo feminis tantum adscriptum; mediis parietibus a cæteris fuisse distinctum, nec unam, vel ab uno latere, sed plures ad eumdem patuisse portas, idem Josephus[2] non obscure significat, dum hæc ait: « Necessario namque proprius locus religionis causa mulieribus destinatus muro discernebatur. Altera quoque porta opus esse videbatur: contra primam vero secreta erat ab aliis regionibus una porta Meridiana, et una Septentrionalis, quibus ad mulieres introibatur: per alias enim ad mulieres transire non licebat, sed nec suam portam interjecto muro transgredi licebat; patebat enim locus ille pariter indigenis atque hospitibus feminis religionis causa venientibus. » Hæc ille.

256. Ut autem quæ idem auctor inter se diversa ac plane contraria diversis in locis narrat aliqua ratione conciliari mutuo possint, accuratius considerandum est, quod adversus Apionem[3] agens, cum secundam porticum tribuat feminis mundis, tertiam vero masculis purificatis; in eodem secundo quod dicit templo, duplicem fuisse porticum, feminis alteram, alteram masculis destinatam, significare videtur: cum alias (ut vidimus) in eodem secundo templo, licet inter se separatos, viros, ac mulieres pariter agere consuevisse testetur; sicque priorem ejusdem loci porticum tributam esse feminis, posteriorem denique viris æque mundis esse concessam: qua tantum ratione dici posse videtur, duas portas ejusdem templi ad Orientem vergentes esse positas, non in eodem frontispicio, sed alteram ipsarum in prima ejusdem loci porticu, alteram vero in secunda, prioremque ad aliam fuisse perviam; et quod major cæteris esset, viris ac feminis, ut ait, fuisse commu-

[1] Act. III. — [2] Joseph. contra Apion. lib. II. — [3] 2. Reg. V. — [4] Joseph. de bell. Jud. lib. VI. c. 6. — [5] Idem eod. c. 6. — [6] Joseph. antiq. lib. XV. cap. 14.

[1] Jos. antiq. lib. XVII. c. 8. — [2] Jos. de bello Jud. lib. VI. c. 6. — [3] Joseph. advers. Apion. lib. II.

nem; ingressas vero hanc illas, per alias portas sua ingredi septa muro distincta, viros vero interiorem ejus loci adire porticum; et hoc ipsum esse quod ait[1], Orientalem magnam portam castos simul intrare una cum uxoribus, interiora autem fani mulieribus nefas ingredi: haecque item ratione effici potuisse, quod ait, fuisse ejusdem secundi templi decem portas, quarum tres primæ porticui ubi mulieres agerent, inservirent; Majoremque dictam positam fuisse ad Orientem, per quam tum ipsæ, tum viri æque transirent: duas reliquas, ut ait, alteram a Meridie, alteram a Septentrione privato illarum usui destinatas. Rursum vero in interiori porticu septem fuisse portas, sex a lateribus, ternas hinc inde positas; et unam quæ spectaret ad Orientem, quæ primæ ac majori portæ e regione posita esset: hancque fuisse illam Corinthiam, super quam Josephus Majorem portam locatam fuisse testatur; quam sic extra templum positam dicit, quod scilicet non esset in primæ illius templi porticus frontispicio, sed extra illud, nimirum in secunda porticu posita: nulla etenim ratio patitur, ut in prima esset porticu, quæ minor altitudine et latitudine haberetur. Hæc de portis templi quod Sanctum dicebatur, quo tum viri tum feminæ purificati omnes convenire consueverant. De portis vero interioris templi, quod sacerdotes tantum adibant, nihil ad præsentem rerum tractationem.

257. His visis, quænam dictarum omnium fuerit illa templi porta, quam Lucas Speciosam appellat, jam reliquum est ut dicamus. Cum enim cæterarum portarum duæ in primis omnium pulcherrimæ haberentur, Major illa, atque Corinthia: illa quidem, quod (ut idem Josephus testatur[2]), crassiori argento et auro vestiretur; ista vero, quod ære Corinthio fabrefacta, multum (ut idem ait) argento inclusas et auratas honore superaret. Quænam harum dicta fuerit Speciosa, in eam libentius adducor sententiam, ut Corinthia illa, quæ pulchritudine cæteras antecelluit, appellata fuerit Speciosa: cum præsertim illi primæ sumi videretur inditum esse nomen: nam porta Major nominata ab omnibus erat; cum ergo non ad portam Majorem, sed ad Speciosam claudum illum Lucas excubasse testetur; non de alia, quam de Corinthia cæteris pulchriore, intelligi posse videtur.

258. Claudus ille igitur ibi agens, cum a Petro et Joanne eleemosynam peteret; Petrus se nec aurum nec argentum, quod daret, habere excusans, apprehensa[3] manu ejus dextera, allevavit eum; et « protinus, inquit Lucas, consolidatæ sunt bases ejus et plantæ. Et exiliens stetit, et ambulabat, et intravit cum illis in templum ambulans, et exiliens, et laudans Deum. Et vidit omnis populus eum ambulantem, et laudantem Deum. Cognoscebant autem illum, quod ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: et impleti sunt stupore et extasi in eo quod contigerat illi. » Hæc Lucas. Negat se argentum et aurum habere quod tribuat. Cum enim rerum pretia deferrentur ad pedes Apostolorum: sicut a Christo unus ex omnibus delectus erat, qui loculos habens, quæ essent necessaria ad victum curaret; id ipsum factum ante electionem diaconorum ab Apostolis, par est credere. Non enim ob eam causam, quod Dominus dixisset[1]: « Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris; » prohibiti erant Apostoli eadem secum ferre. Non igitur usuram rerum, sed pravum affectum, et temporalium rerum sollicitudinem a Christo esse interdictam, monstrant Augustinus[2], Hieronymus[3] et alii. Cæterum quod spectat ad Petrum, adeo pauperem sibi vivendi genus præscripsit, ut (quod ait Gregorius Nazianzenus in oratione de amore pauperum) lupinis famem urgentem expelleret. Sic igitur carens auro, abundans gratia, claudo restituit incolumitatem.

259. Non impar sane miraculum claudi a nativitate a Petro sanitati restituti, est illi, quo Dominus cæco homini nato lucem reddidit: unde merito ab Evangelista accurate esse descriptum, intelligendum est. Quantumlibet enim prodigia ac signa ab Apostolis antehac facta esse testetur[4]; tamen ab eo quod tam insigniter est editum ab Apostolorum principe, cæteris prætermissis, narrationem instituit: ut tum rei gestæ, tum etiam personæ quæ gessit illam, innotesceret claritudo. Rursum vero quale mysterium contineretur eo miraculo, S. Ambrosius[5], et egregie quidem, paucis enarrat, sic dicens: « Primum ergo signum mirabilium suorum Petrus fecit, claudo pedum restituendo vestigia. Diximus frequenter ipsum Petrum a Domino nuncupatum, sicut ait: Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Si ergo Petrus petra est, super quam ædificatur Ecclesia, recte prius pedes sanat: ut sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita et in homine membrorum fundamenta confirmet. Recte, inquam, primum in christiano pedes curat, ut jam non trepidus nec imbecillis possit supra petram Ecclesiæ, sed robustus et fortis incedere. » Hæc ipse. Jam vero (ut quid peractum sit, videamus) magna turba ob rei novitatem undique confluente, cum ingressi templum fuissent Petrus et Joannes, redeuntes ad porticum Salomonis, illic populi frequentis corona vallabantur. Tunc Petrus, ea Christum annuntiandi arrepta digna satis occasione, haud propria, quin potius Christi virtute factum esse miraculum, est concionatus ad populum. Supervenientes[6] vero interea sacerdotes et magistratus templi cum Sadducæis, et ægre ferentes tam Petrum quam Joannem docere populum, et ex mortuis resurrectionem prædicare, injecerunt in eos manus, inque carcerem detruserunt in crastinum; erat enim jam vespera: cum interim eorum qui Petri prædicationem audie-

[1] Jos. antiq. lib. xv. c. 14. — [2] Joseph. de bello Jud. lib. vi. c. 6. — [3] Act. iii.

[1] Mat. x. — [2] Aug. de cons. Evang. lib. ii. cap. 3. — [3] Hier. contra Pelag. l. ii. et ad Hedib. ep. cl. q. i. in fin. — [4] Act. ii. — [5] Ambr. ser. 3. in nat. Apos. — [6] Act. iv.

rant, numero quinque millia ad Christi fidem conversa essent. Sed hæc pluribus Lucas.

260. Sequenti vero die (quod esset causa gravissima, quæ ad synedrin, illud scilicet magnum concilium septuaginta duorum seniorum, spectaret), habentur comitia, conveniuntque principes sacerdotum et seniores, et scribæ: nimirum (ut inquit Lucas[1]) Annas princeps sacerdotum, et Caiphas, et Joannes, et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali. Non sic quidem (ut aliqui putant) Annas hic nominatur princeps sacerdotum, quod Caiphas, qui ante duos menses tempore mortis Christi, testimonio Evangelistarum, summus pontifex fuisse dicitur, ea functione privatus, redactus in ordinem fuerit, et loco ipsius Annas suffectus, dum non tantum sacerdotum princeps, sed et primus omnium nominatur: sed quod dicto seniorum concilio præesset, eo nomine appelletur; et ea ratione, qua Christus ad eumdem primum est ductus, eadem hic primo loco recenseatur. At cum de his superius actum sit, eadem hic repetere supervacaneum ducimus. Joannes vero, qui a Luca tertio loco ponitur, fuit Annæ principis sacerdotum filius, qui in administratione rerum Judaicarum pollebat, cujus Josephus [2] meminit. Alexandrum vero qui quartus ordine numeratur, haud alium puto ab illo qui sicut ditissimus omnium Judæorum, ita etiam maxime pius erga Deum habebatur, ut idem Josephus [3] auctor est. Hic Alexander Lysimachus, Alabarcha est cognomento dictus, quod illum magistratum Alexandriæ gessit [4], hic idem a Caio imp. postea est conjectus in vincula, demum a Claudio ejus in imperio successore solutus atque honorifice habitus. Hujus pater Tiberius appellatus (ut nuper vidimus) portas templi argento et auro sumptuosissime exornavit. Habuit Alexander filium, qui nomine avi Tiberius [5] nominatus, desertor paternæ religionis effectus, temporibus belli Judaici Romanis adversus Judæos adhærens, ob insignem adversus eos navatam operam exercitui præfici meruit.

261. Coacto igitur Judæorum magno concilio, sistuntur judicio [6] Petrus et Joannes, jubenturque causam dicere, ac præsertim qua virtute vel nomine tantum miraculum edidissent, exhibito et illo, qui ante claudus a Petro curatus fuerat. Tunc Petrus libera voce, repletus Spiritu sancto (inquit Lucas) ita exorsus est: « Principes populi, et seniores, audite. Si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli: et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. » Hactenus Petrus. Subdit Lucas hæc de iis, qui in eo erant concilio congregati: « Videntes autem Petri constantiam, et Joannis, comperto quod homines essent sine litteris et idiotæ, admirabantur, et cognoscebant eos quoniam cum Jesu fuerant; hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere: et conferebant ad invicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Hierusalem: manifestum est, et non possumus negare. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. Et vocantes eos, denuntiaverunt ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu. Petrus vero et Joannes respondentes, dixerunt ad eos: Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate. Non enim possumus, quæ vidimus et audivimus, non loqui. At illi comminantes dimiserunt eos, non invenientes quomodo punirent eos propter populum, quia omnes clarificabant id, quod factum fuerat in eo quod acciderat. » Hucusque Lucas de rebus gestis in concilio seniorum.

262. Revertente[1] vero Petro una cum Joanne ad suos, cum ambo, quæ coram senioribus essent facta, narrassent, et universa quæ tum congregata in unum erat multitudo Deum laudasset, oransque petiisset ut Evangelii prædicatio magis magisque signis atque prodigiis illustraretur: factus est terræmotus, omnesque Spiritu sancto desuper veniente repleti sunt: eratque omnium sicut una voluntas idemque animus, ita temporalium bonorum usus communis: « Quotquot enim (inquit Lucas) possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum; » et inter alios Barnabas Cyprius genere, agrum quem habebat vendens, attulit et ipse ejus pretium, ut cæteri, ad pedes Apostolorum. Quod Barnabas præ cæteris, qui id ipsum præstiterunt, nominetur ab Evangelista, id in causa fuisse putatur, quod ipse ditissimus cum esset, non agellum quempiam, sed latifundium Christi causa vendiderit; hæc qui ejus res gestas scriptis mandavit Alexander [2] testatur: addens, eumdem origine Cyprium, Hierosolymis habitasse, atque a Gamaliele una cum Stephano ac Saulo sacris litteris imbutum fuisse; ad Christum demum venisse una cum ejus consobrino Joanne Mariæ filio, apud quem (ut vidimus) Christi nova Ecclesia coalescere cœpit. Sane Eusebius [3] et Epiphanius [4] inter antiquos Christi discipulos ipsum annumerant: nec est quod de hoc aliqui dubitent ob eam causam, quod nondum Barnabas usque ad hanc diem omnia sua dimisisset, cum illa a Domino lex discipulis præscripta esset: « Si quis non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. » Nam et Joseph ab Arimathia nobilis decurio, et ipse dives, erat disci-

[1] Act. IV. — [2] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 25. — [3] Jos. antiq. lib. XX. c. 3. — [4] Idem lib. XIX. c. 4. — [5] Idem lib. XX. c. 3. et de bello Jud. lib. VI. cap. 1. in fin. — [6] Act. IV.

[1] Act. IV. — [2] Apud Metap. die 11. Maii. — [3] Euseb. lib. II. cap. 1. — [4] Epiph. lib. I. cap. 21.

pulus Jesu, ut Matthæus [1] atque Joannes [2] testantur, animi enim affectu id implendum erat.

263. Quod vero tam Barnabas, quam et alii ad pedes Apostolorum rerum pretia posuisse dicantur: considerans hæc Joannes Chrysostomus [3]: « Magnus, inquit, honor: quandoquidem non in manus, sed ad pedes Apostolorum ponebant; » et alibi iterum [4]: « Ponebant ad pedes Apostolorum: non ad manus ipsorum ponebant, sed ad pedes, declarando fidem et pietatem, et reverentiam, quam habebant Apostolis, et quod majoris ducebant quod ab eis reciperentur, quam quod ab eis darentur dona. » Hæc et alia plura in eamdem sententiam disserit. Accedere ad sanctorum virorum pedes venerationis ergo, antiquus fuit Christianorum usus: unde illa dici vel scribi solita summissi animi obtestatio: Per vestigia vestra. Equidem idem qui supra, Joannes Chrysostomus, adiri monachos, ad eorumque provolvi vestigia suadet, cum ait [5]: « Ad eos abi, hospitare, accede, sanctos tange pedes; multo namque honestius est illorum pedes tangere, quam aliorum caput. Dic enim mihi: Si quidam statuarum pedes apprehendunt, quoniam regiam tantum habent figuram: tu ipsum in se habentem Christum non pedibus tenebis, et salvus eris? Sancti sunt pedes, licet viles sint; inquinatorum vero neque caput venerandum est. Sanctorum namque pedes magna potuerunt; quamobrem et ulciscuntur, cum pedibus pulverem excusserint. » Hæc Chrysostomus. Plura hic essent adducenda exempla, quæ in alium locum differimus magis accommodatum.

264. *Ananiæ et Saphiræ interitus.* — Post hæc vero S. Lucas [6] Ananiæ et Saphiræ ejus uxoris pavendum recenset interitum. Vendiderant agrum; cujus pretii, quod delaturi erant ad pedes Apostolorum, dolosa calliditate mentientes, partem fraudarunt. Inquirit quidem de crimine Petrus, detegit fraudem, sed Deus pœnam infligit. Videas ex his Petrum, sicut in cæteris, ita etiam in judiciaria potestate præ se ferre primatum: primus quippe omnium ac solus inter cæteros de perpetrato peccato reos interrogat; quos convictos, mox a Deo dira pœna immissa consequitur. Hæc quidem tanta non casu sunt facta, sed ut experimento omni Ecclesiæ innotesceret, illum quem Petrus criminis arguit, Deum ejus judicio annuentem, mox experturum ultorem. At Porphyrius, impius ac dolosus nugigerulus, eo dementiæ venit, ut hæc legens non erubuerit Petrum nimiæ severitatis arguere, quasi ipse in eos pœnam mortis inflixerit. Sed S. Hieronymus [7] in primis quodnam fuerit illorum peccatum, ut tantam Dei iram mererentur, insinuans, demum Porphyrio garrienti respondet, sic dicens: « Ananias et Saphira dispensatores timidi, imo corde duplici, et ideo condemnati: quia post votum obtulerunt quasi sua, et non ejus cui semel ea voverant, partemque sibi jam alienæ substantiæ reservaverunt, metuentes famem, quam vera fides non timet; præsentem meruere vindictam, non crudelitate sententiæ, sed correctionis exemplo. Denique et apostolus Petrus nequaquam imprecatur eis mortem, ut stultus Porphyrius calumniatur, sed Dei judicium prophetico spiritu annuntiat, ut pœna duorum hominum sit doctrina multorum. » Hæc Hieronymus. Origenes [1] quoque non putat adscribendum esse Petro interitum Ananiæ, ut ex ejus verbis paulo inferius demonstrabimus. Maximus [2] etiam hanc ipsos commeruisse iram ait, quia quod Deo promiserant, non reddiderunt: eadem Athanasius [3] tradit de voto, item et Gregorius [4], et alii. Porro non solum, quod quæ Deo voverant non præstiterint, eam meruerunt experiri a Deo sententiam, sed et quod (ut ingerit Petrus) mentiti sint Spiritui sancto. Nihil sane in Ecclesia, quæ est columna et firmamentum veritatis, tam infaustum atque alienum inveniri potest, quam simulatio, cui [5] si semel tribuatur assensus, omnis ecclesiastica disciptina turbabitur: meritoque tam in hos, quam etiam in Simonem magum, qui dolose in fide agebat, Petrus disciplinæ vigorem exercuit.

265. Cæterum hanc pœnam non ad supplicium sempiternum, sed ad expiationem peccati, ut sic salvi esse possent in futuro sæculo, a Domino esse illatam, Origenes existimavit, dum ait: « Digni enim erant in hoc sæculo recipere peccatum suum, ut mundiores exeant ab hac vita, mundati castigatione sibi illata per mortem communem; quoniam credentes erant in Christum. Puto autem, quoniam audiens Ananias hæc verba, ideo cadens expiravit, quod non sustinuit reprehensionem Petri, sed cruciatus in se adeo est punitus ut etiam expiraret, verbis videlicet Petri catechizantibus animam ejus. Nec Petrum hic debemus existimare interfecisse Ananiam: sed illum non sustinuisse acrimoniam verborum Petri dicentis ad se: Ut quid replevit satanas cor tuum? » Id ipsum Augustinus [6] agens contra Parmenianum sentire videtur, dum de Paulo sic ait: « Quid ergo agebat Apostolus, nisi ut per interitum carnis, saluti spirituali consuleret? ut sive aliqua pœna vel morte corporali, sicut Ananias et uxor ejus ante pedes Apostoli Petri ceciderunt: sive per pœnitentiam, quoniam satanæ traditus erat, interimeret in se sceleratam carnis concupiscentiam. » Hæc Augustinus. Cassianus [7] etiam hæc in eam sententiam: « Invenimus sane etiam pro levioribus culpis nonnullos eamdem mortis ad præsens excepisse sententiam; qua sunt et illi puniti, quos prædiximus extitisse sacrilegæ prævaricationis auctores: ut factum est in illo qui sabbato ligna collegerat, vel in Anania et Saphira, qui parum quid de substantia sua clam, infidelitatis errore, servaverant: non quod æqualia fuerint pondera peccatorum, sed quia novæ transgressionis

[1] Matt. XXVII. — [2] Joan. XIX. — [3] Chrysost. in Act. hom. XI. — [4] Hom. XXVII in ep. ad Corin. — [5] Chrys. ad pop. Antioch. hom. LIX. — [6] Act. V. — [7] Hier. ad Demetr. epist. VIII.

[1] Orig. tract. VIII. in Matth. — [2] Apud Amb. Ser. 9. et apud Aug. de ver. Apost. ser. 25. — [3] Athan. ser. de Passion. et Cruce. — [4] Greg. regist. lib. I. Ind. IX. epist. XXXIII. — [5] Distinct. XXVII cap. Nam si. — [6] Aug. contra Parm. lib. III c. cap. 2. — [7] Cassian. col. VI. c, 22,

præsumptores reperti, debuerunt præbere cæteris, quemadmodum peccati, ita etiam pœnæ ac terroris exemplum : ut quisquis ea deinceps affectare tentasset, nosset sibi secundum eam formam qua illi damnati sunt, etiam si in præsenti supplicium differatur, in futuri judicii examinatione reddendum. » Hæc ille. His denique veluti corollarium addimus, quod Isidorus Pelusiota [1] ad Orionem monachum in hæc verba rescripsit : « Non crudelitatis atque amentiæ fuit, vir studiosissime, quod sapientissimus Petrus eos qui peccaverant morte affecit; verum præscientis doctrinæ multa hominum peccata præsanantis. Nam cum tunc Evangelii sementem facere incepissent, ac statim enata zizania conspexissent, sapienti consilio ea confestim evulserunt, ne una cum tritico aucta, futuro igni ad exustionem servarentur. Ad eumdem enim modum divinus quoque Moyses, legem ab initio statim violatam perspiciens, etsi ob exiguum peccatum, saxis tamen eum obrui jussit, qui die sabbati ligna collegerat : Deum videlicet hanc sententiam tulisse scribens. » Hucusque Isidorus : ac de his satis.

266. *De venumdatione bonorum a primis Christianis sponte facta.* — Nunc vero quod ad dictam frequenter superius in communem usum bonorum collationem pertinet : non ejusmodi fuit, ut quicumque christianus esse vellet, non aliter id consequi posset, nisi substantia rerum suarum prius vendita, Christo nomen dedisset; vel quod factus christianus id ipsum præstare compelleretur, sic ut eadem vivendi norma cæteris omnibus, qui credituri essent, christianis præscriberetur. Nam de Paulo [2] apostolo constat, Corinthios per epistolam monuisse, sic eos indigentibus eleemosynas impartiri debere, ne esset nimis profusa largitio : « Non enim, ait, ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat. » Sed hæc facta sunt ipso exordio nascentis Ecclesiæ, privato quodam Spiritus sancti impulsu, et quidem multis ex causis, atque in primis ut excultioris vitæ quoddam posteris imitandum formaretur exemplum. Inde enim quotquot religiosiorem vivendi normam sunt amplexati, et ad eamdem vivendi rationem cæteros perfectioris vitæ cupidos instituendos susceperunt, formam sumpsisse noscuntur. Unde S. Augustinus [3] suos alloquens clericos, ait : « Quomodo autem vivere velimus, quomodo Deo propitio jam vivamus; quamvis de Scriptura sancta multa noveritis, tamen ad commemorandos vos, ipsa de libro Actuum Apostolorum lectio recitabitur; ut videatis ubi descripta sit forma, quam desideramus implere. » Legit Lazarus diaconus, quæ in Actis Apostolorum scripta sunt capite quarto, et inter alia, verba illa : « Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una : nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. » Et quod paulo inferius habetur : « Quotquot enim possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum : dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat. » Quibus lectis, Augustinus eadem et ipse repetiit; deque his ad suos præclaram habuit orationem. Eadem Basilius [1], ac denique omnes qui monachis selectas vivendi regulas præscripserunt.

267. Quid ad hæc impii, qui in Christianismo sectantes epicurismum, his licet Apostolorum doctrina et exemplo firmatis ac stabilitis, adhuc tamen perfricta fronte procacique animo non verentur in sanctas regulariter viventium institutiones obloqui atque furere? Sed de his alias uberius atque opportunius. Cæterum præter illa quæ dicta sunt, afferuntur insuper de distractione rerum temporalium in usum pauperum aliæ divini consilii rationes. Excitanda enim erat in fideles vehemens persecutio, quæ non bona tantum, quæ haberent, auferret, sed et in ipsorum personas sæviret. Sic igitur ut prima Ecclesiæ fundamenta nullo persecutionis impetu quaterentur, sed solida firmitate subsisterent, optime divina providentia disponente, consultum est ut ejusmodi periculum fideles rerum temporalium lucrosa jactura redimerent. Testis enim est Paulus [2], divitiarum cupidos tentationibus facile superari et laqueis diaboli irretiri. Narratis jam his quæ in Ananiam et Saphiram sunt divinitus acta, hæc subdit Lucas [3] :

268. *Apostoli in templo et Petri in miraculis prærogativa.* — « Per manus autem Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis. » Locum illum licet fuisse constet extra templum, ut etiam pateret Gentilibus, tamen etiam frequentius templum appellatum esse ab Evangelistis invenies, quod eo ambitu universa templi constructio clauderetur. Exemplo igitur Domini Redemptoris, qui cum Hierosolymis esset docebat in templo, Apostoli etiam illic doctrinæ cathedram erexerunt : ad quam alludit Tertullianus [4], dum ait : « Quid ergo Athenis, et Hierosolymis? quid Academiæ, et Ecclesiæ? quid hæreticis, et christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est, qui et ipse tradiderat Dominum in simplicitate cordis esse quærendum. » Hæc Tertullianus. Addit Lucas : « Cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis : sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum, ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis. Concurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Hierusalem, afferentes ægros, et vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes. »

269. Cum vero non Petrus tantum, sed et cæteri

[1] Isidor. lib. I. epist. CLXXXI. — [2] 2. Cor. VIII. — [3] Aug. ser. 50. de diversis.

[1] Basil. de reg. monach. — — [2] 1. Tim. VI. — [3] Act. V. — [4] Tertul. lib. de præscript.

Apostoli Hierosolymis essent, quidnam est quod oculi omnium convertuntur in Petrum? quid ista in plateis ægrotantium exhibitio, ut, veniente Petro, umbra saltem illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur omnes non ab uno vel altero, sed ab omnibus, quibus tenerentur, morbis? Certe quidem non per Petrum tantum, sed per cæteros etiam Apostolos fieri solita signa et prodigia, idem (ut nuper vidimus) qui hæc scribit, testatur Lucas. Verum sicut inter omnes Apostolos Petrus a Christo primatu in omnes est auctus, ita etiam præclariora quædam et insigniora ab eo miracula edi concessit. Hinc solius Petri fuisse curare languentes umbra corporis transeuntis, satis Evangelista declarat. Nam si id cæterorum Apostolorum umbra præstitisset, quid tanta compressio in exponendis infirmis, quos Petri transeuntis umbra curaret? Unde Arator diaconus, qui heroico carmine eadem cecinit Acta Apostolorum, dum de his agit, hæc egregie :

Excute, Petre, gradus : tecum medicina salutis
Ambulat : adde viam : pes is est ad gaudia velox,
In pedibus non esse moram : tua semita vita est.
Si properas, jam nemo jacet : tu motibus umbræ
Corpora cuncta levas, atque hoc simul inscia voti
Sumit turba tacens : quod cum rogat accipit unus.
Quærite, quos agitat tanti reverentia facti,
Quid typicum res ista ferat : librisque volutis
Noscite quod soli concessa est gloria Petro :
Quæve sub hac specie lateant documenta videte, etc.

Quod etiam hic in umbra per Petrum agitur (nam in imagine pertransit homo) in cælo veritate præstari, idem pluribus versibus docet.

270. Quid insuper umbra Petri, nisi imago expressa corporis Petri? certe quidem non aliunde, quam ex ejusmodi imaginibus umbra formatis, picturam duxisse originem ferunt [1]. ut ex his videas imaginum pium cultum in umbra Petri a Deo primitus in primori illa Ecclesia tot tantisque miraculis esse divinitus consecratum. Rursus vero nec illud prætermittimus (ex quo in rebus gestis mysteria latere noscuntur) quod cum eamdem Deus virtutem umbræ Petri indiderit, quam et corpori Petri ; illud certe typice expressum esse videtur, tantam a Deo principi Apostolorum gratiarum copiam esse collatam, ut eadem dona Petri personæ concessa, sic in umbram transtulerit, ut eadem in successoribus, qui referunt personam Petri, feliciter propagari voluerit : nimirum ut quamvis non omnes æque sancti ac Petrus, sed ex ipsis aliqui moribus essent futuri dissimiles, tamen quia ejusdem gererent personam Petri, eamdem etiam retinuerint a Deo illi traditam potestatem : scirentque omnes respectu Petri in honore habendos esse, qui umbram saltem Petri hac ex parte referrent.

271. *Apostoli in carcerem conjecti, et de Theoda, et Juda, ac Gamaliele.* — Tantam Christi gloriam in Petro ac cæteris Apostolis divinitus illustratam invidentes principes sacerdotum, furore quodam exagitati, injicientes in illos manus, in carcerem detruserunt. At angelus Domini (inquit Lucas [1]) per noctem aperiens januas carceris, eduxit illos, jussitque intrepide Evangelium prædicare : qui diluculo templum ingressi, cœperunt confluentem docere populum. Cum interim, coacto concilio, seniores, ipsos qui adhuc in carcere detineri putarentur, Apostolos adduci jussissent, quæsiti sunt in carcere, nec inventi licet clausum esset ostium ; sed in templo eos prædicare Evangelium, nuntiatum est. Tunc qui sunt missi magistratus ac ministri, absque vi aliqua sistunt eos in seniorum concilio : cumque arguerentur spreti mandati, Petrus pro cæteris ex more ad facti excusationem magna animi libertate hæc in primis effatus ait : « Obedire oportet Deo magis, quam hominibus. » Aliisque verbis tum Christi gloriam, tum ipsorum in illum admissa exaggerans, peroravit.

272. Cum illi interim de inferenda illis nece inirent consilium, surgens Gamaliel legis peritus, jubens primum Apostolos foras ad modicum spatium temporis duci, in hæc verba sententiam dixit : « Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theodas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum : qui occisus est, et omnes, qui credebant ei, dissipati sunt, et redacti ad nihilum. Post hunc extitit Judas Galilæus in diebus professionis, et avertit populum post se, et ipse periit : et omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis : discedite ab hominibus istis, et sinite illos : quoniam si ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur : si est vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte et Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi. Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in templo, et circa domos docentes, et evangelizantes Christum Jesum. » Hæc Lucas. Ex quibus Josephus (ut dictum est superius) errasse deprehenditur, dum Theodæ res gestas ad tempora [2] Cuspii Fadi Judææ procuratoris refert, quem, ejusdem testificatione, anno quarto Claudii imp. in provinciam missum constat, post annos undecim ab hoc tempore.

273. Cæterum non Gamalielis tantum auctoritate id affirmantis, et Lucæ hæc etiam describentis, sed et Domini testimonio, extitisse Theodam ante Christi passionem, Patres omnes consentiunt : locum enim illum Joannis interpretantes quo Dominus dicit [3] : « Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones ; » de Theoda et Juda Galilæo intellexisse, pari consensione confirmant. Certe quidem nequaquam ad antiquiora tempora Dominum hæc dicentem respectum habuisse, facile potest intelligi, ne sugillasse eum pseudoprophetis etiam probatos ac a Deo missos prophetas calumniose ab aliquo dici

[1] Clem. Alex. adver. Gentes.

[1] Act. v. — [2] Jos. antiq. lib. xx. c. 2. — [3] Joan. x.

posset : sed ad propinquiora tempora potius respexisse, et ut de rebus jam omnibus notis quæ explicatione non indigerent, ea locutum esse : nam de antiquioribus pseudoprophetis nulla jam memoria erat, recens vero recordatio de his quos tum præsens sæculum infelici germine propagavit : nam non modo Judas, ejusque successores, atque Theodas, sed et Herodes major, quippe qui ab Herodianis Christus haberetur, notari potuit. Sic igitur Joannes Chrysostomus [1], Cyrillus [2] Alexandrinus, Isidorus [3] Pelusiota, et alii omnes hos seculi, Dominum de Theoda intellexisse, jure existimarunt. Porro Theodæ facinus in hunc modum contigisse, Josephus describit [4] : non piget enim rem superius alia occasione narratam, iterum rei argumento exigente, hic repetere :

274. « Apud Judæam, inquit, præstigiator quidam, nomine Theodas, persuasit magnæ vulgi multitudini, ut assumptis suis facultatibus sequeretur se ad Jordanem fluvium : Prophetam enim se jactabat, pollicens scissurum se verbo Jordanem fluvium, ac facilem præbiturum transitum ; talique promissione permultos seduxit. At Fadus effecit ut nihil lucri facerent ex sua insipientia, missis in eos equitum turmis : qui ex improviso irruentes, ex his multos interemerunt, multos vivos ceperunt, et in his ipsum Theodam, cujus caput abscissum reportavit Hierosolymam. » Hactenus de eo Josephus. At ex verbis Lucæ evangelistæ major inde oritur difficultas, quod de Theoda exemplum adducens, quasi rem nuper factam recenset : « Ante hos dies, inquit, extitit Theodas. » Tamen inferius cum post hunc dicat extitisse Judam Galilæum tempore professionis, illius scilicet celeberrimæ sub Quirino præside factæ : hac quidem ratione ante annos triginta quatuor Theodam vixisse, opus est dicere ; quo modo igitur ante hos dies factum dicit, quod ante tot annos contigisse probatur? Quod vero in primis Theodam a Josepho descriptum existimarunt aliqui alium esse ab illo de quo hic meminit Lucas : cum hæc nulla auctoritate probentur, æque rejicienda putamus. At magis placet ut idem sit, ante hos dies, quod, ante hæc tempora, usitato dicendi modo : vel ut ille Lucæ verborum sit sensus [5] dum ait : « Post hunc extitit Judas Galilæus, » μετὰ loco πέραν sit positum, ut diceret : Ultra dictum Theodam extitit Judas Galilæus, etc., sicque noluisse dicere, post Theodam extitisse Judam ; sed potius post recensitum de Theoda quod nuper acciderat novum exemplum, illud addidisse de Juda quod antiquitus factum erat, cujus tamen recens erat memoria : nam (ut suo loco superius dictum est) adhuc Apostolorum temporibus illius sectatores supererant Galilæi. Sed hæc relinquimus lectoris arbitrio ; lectionem certe mutare non præsumimus.

275. Cæterum quod spectat ad Gamalielem : non prætermittimus dicere ipsum fuisse Christianum, sed consilio Apostolorum sic occultum inter seniores, ut ea ratione melius consulere Ecclesiæ posset, permansisse, in libris Recognitionum Clementis [1] haberi, quos licet apocryphos citat Beda [2], et hæc eadem de Gamaliele recitat. Certe illum adhæsisse Christianis et inter Christianos esse professum, certum plane ejus rei indicium illud est, quod a Christianis apud Stephanum protomartyrem sepultus est. Cum enim divina revelante providentia, corpus sancti Stephani repertum est, una cum ipso etiam est inventum corpus Gamalielis, qui olim cum ipsius Stephani, tum Sauli (postea Pauli) ac Barnabæ magister fuerat. Habentur hæc certa fide testata a Luciano presbytero, in libello illo quem de Stephani protomartyris corporis inventione, cui præsens fuit, conscripsit. Quod vero eodem Luca auctore dictum est, Apostolos nonnisi plagis affectos a concilio fuisse dimissos ; id plane nequaquam ex sententia Gamalielis esse factum, sed voluntate Caiphæ, Annæ, et Alexandri, in ejusdem qui supra Clementis [3] nomine scripto commentario legitur.

276. *Prima discordia in Ecclesia.* — His jam fortiter ab Apostolis superatis, alia arte aggreditur veritatis hostis diabolus vexare fideles. Cum enim quos adversus Ecclesiam concitaverat adversarios, jam victos prostratosque conspiceret, per eos qui intus in Ecclesia erant, longe periculosius certamen aggreditur ; tentans nimirum, si admirabilem illam unitatem, mutuamque nusquam antea visam animorum concordiam, aliqua posset dissensione turbare ac dividere schismate. Sed quonam usque progressus sit ejus conatus, Lucas [4] narrat his verbis : « In diebus illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. » Hæc Lucas. Porro non sic in hoc loco accipiendi sunt Græci, quasi Gentiles, ad distinctionem Hebræorum : nam nondum Gentilibus Christi Ecclesiæ patebat ostium, quod Petrus postmodum reseravit : sed quod (ut superius Philone auctore diximus) sicut in cæteris orbis partibus, ita etiam in Græcorum regionibus Judæi agerent : cum alioqui etiam Lacedæmones nobiles in Græcia populi ab Abraham se originem ducere gloriarentur : id quidem eorum regis ad Oniam pontificem Judæorum perbreves litteræ scriptæ testantur his verbis.

277. « Incidimus in quamdam scripturam antiquam, in qua invenimus cognationem intercessisse inter nostras origines, et nostrum quoque genus non esse alienum a posteris Abrahæ. Æquum igitur est ut cum fratres nostri sitis, petatis a nobis quæcumque libuerit ; idem nos quoque faciemus, et res vestras tanquam nostras existimabimus, nostras item vobiscum communes habituri. Demoteles est, qui has vobis reddit litteras in pagina quadrangula scriptas, et obsignatas aquilæ sigillo draconem tenentis unguibus. » Hæc continebat epistola, quam

[1] Chrys. in Joan. hom. 59. — [2] Cyril. in Joan. lib. VII. c. 3. — [3] Isid. lib. III. epist. CXIX. — [4] Jos. antiq. lib. XX. c. 2. — [5] Gang. in Act. Apost.

[1] Clem. recog. lib. I. c. 9 et 10. — [2] Beda in retract. in Act. Apost. c. V. — [3] Clem. Const. lib. V. c. 3. — [4] Act. VI.

Josephus [1] suis de Antiquitatibus libris intexuit; qui item recitat [2] Jonathæ pontificis litteras in eamdem fere sententiam ad senatum Lacedæmoniorum conscriptas. In Ionia item Græcorum provincia quamplurimos habitasse Judæos, idem auctor [3] affirmat; quos M. Agrippa Orientis præfectus, Augusti temporibus, a Gentilium indigenarum vindicavit injuriis, et patriis eos uti posse legibus absque impedimento, præcepit. Idem Josephus scribens contra Apionem testatur Judæos tam Antiochiæ habitantes in Syria, quam Ephesi in Asia, aliisque civitatibus nobilibus, fuisse earum municipes; sic dicens : « Qui Antiochiam habitant Judæi, Antiocheni nominantur : jus enim civium eis dedit conditor Seleucus. Similiter et qui in Epheso commorantur, et alia Ionia, cum civibus exinde natis eamdem appellationem habent, hæc præbentibus eis regni successoribus. » Græci igitur dicebantur a Judæis qui in Græcia Hebræi agerent; Palæstinæ vero indigenas, proprio nomine appellabant Hebræos, ut hic etiam Lucas fecisse cognoscitur.

278. *Electio et munus diaconorum.* — Quodnam vero fuerit hujusmodi ministerium, a quo Græcorum viduæ videbantur exclusæ, duplex reperitur de ea re fuisse sententia. Existimarunt alii certas Hebræorum viduas mensarum servitio fuisse præfectas; nam et mulieres Domino ministrasse, testantur Evangelistæ [4]. Alii vero idem ministerium quotidianum esse putarunt ipsam eleemosynarum quotidie fieri solitam distributionem, ac in singulos partitionem, de qua Lucas [5] superius : « Dividebatur, inquit, singulis prout cuique opus erat. » Cæterum secundum priorem sententiam ministerium illud esse potius accipiendum, ea quæ inferius Lucas [6] scribit de electione septem diaconorum, facile persuadent, dum ait : « Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt : Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide et Spiritu sancto, et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum advenam Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum : et orantes imposuerunt eis manus. » Hæc Lucas : cujus rei gestæ narratio etsi plana et facilis habeatur, aliqua tamen indiget discussione : ut illud in primis; quænam mensæ illæ fuerint, sacræ ne, an communes, quibus sunt præfecti diaconi.

279. Si quis primitivæ illius nascentis Ecclesiæ principia repetat, et discat consuetudinem, quænam fuerint illæ mensæ, cognoscet : nimirum easdem fuisse sacras æque atque communes. Sicut enim Dominus ac Redemptor noster in ultima illa memorabili cœna (ut vidimus) utramque mensam una conjunxit, communem, et sacram, in quarum priori agnum ex more comederent, in altera vero mox consecuta sacratissimum suum corpus et sanguinem propinavit : ita etiam temporibus Apostolorum eadem in Ecclesia consuetudo noscitur conservata, ut simul utramque mensam conjungerent. Est de his perspicuum Pauli Apostoli testimonium in prima, quam ad Corinthios [1] scribit, epistola, ut omnes notant illic interpretes. Cum enim ait : « Unusquisque suam cœnam præsumit ad manducandum : et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. » Ecce cœna communis, hoc est non sacra. Cum vero rursus inferius subdit post deductum exemplum cœnæ Dominicæ, verbis illis : « Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat, etc., » de mensa sacra intelligere, nullus poterit dubitare.

280. His igitur in hunc modum se habentibus; ministerium quotidianum nihil aliud fuit, quam ejusmodi mensis inservire, quæ quotidie parabantur. Unde Lucas [2] : « Erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus; » et paulo post : « Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis. » Verum non communem tantum cibum per fractionem panis debere intelligi, Paulus docet, cum ait [3] : « Panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? » Facessat ergo sententia affirmantium diaconos mensis tantum communibus fuisse præfectos. Quos rogo dicant, quid tantum oportuit Apostolos adhibuisse studium in deligendis, qui prandia cœnasque pararent, ministris, ut non ex trivio quosque petitos viros, sed boni testimonii, plenos insuper Spiritu sancto et sapientia, eosdemque (ut tradit Epiphanius [4]) ex numero septuaginta duorum discipulorum accersitos eligerent : cum alioqui ad id quod majoris esset operis, nempe judiciorum præfecturæ, qui essent contemptibiles, si forte sapientes deessent in Ecclesia, Paulus [5] præficiendos esse mandarit. Quid insuper ad communium mensarum ministros instituendos, tantis opus fuisset religiosis ritibus, ut nonnisi prævia communi omnium oratione ac manus impositione, ad tale munus obeundum idonei censerentur? Tanti enim ponderis erat manus impositio, ut eodem ferme ministerio Paulus et Barnabas initiati fuerint ad apostolatum [6]. Quod si communium tantum mensarum ministri erant, quomodo et aliquando Evangelii prædicatio illis est credita, cujus causa Apostoli a cæteris vacare muneribus cupierunt? certe Stephanum, et Philippum, qui evangelicæ prædicationis causa Evangelista dici meruit, eo munere functos esse, nullus ignorat. Tantine etiam meriti, qui curarent cibaria, diaconi exquirendi essent, ut iisdem moribus, quibus episcopi, absolutissimi esse deberent? nam Apostolus [7]

[1] Joseph. antiq. lib. XII. c. 5. — [2] Idem lib. XIV. c. 9. — [3] Idem lib. XVI. c. 4. — [4] Matth. XXXII. Marc. XV. — [5] Act. IV. — [6] Act. VI.

[1] 1. Cor. XI. — [2] Act. II. — [3] 1. Cor. X. — [4] Epiph. lib. I. c. 21. — [5] 1. Cor. VI. — [6] Act. XIII. — [7] 1. Tim. III.

Paulus eamdem fere consummatam perfectamque morum integritatem a diacono æque exigit, atque ab episcopo, sicut et Ignatius [1] ac Polycarpus [2] tradunt.

281. Hæc in re tam clara superflua fortasse videri possunt, sed tamen necessaria existimavimus ad refellendam quorumdam (præserlim recentioris [3] hominis tamen catholici) sententiam, affirmantium diaconos ab Apostolis electos, non fuisse ministros altaris. Sed etsi ex his satis ostensum sit hos errasse : adhuc tamen ad eos penitus confutandos, non alium quam qui diaconorum ministerium quodnam esset, oculis spectavit, adhibeamus testem, Ignatium, inquam, qui iisdem temporibus (ut toties diximus) vixit ; existimantes neminem fore adeo refractarium et impudentem, qui tanto testimonio obniti audeat. Ipse [4] igitur scribens ad Trallianos hæc habet : « Oportet et diaconos mysteriorum Christi ministros per omnia placere : nec enim ciborum et potuum ministri sunt, sed Ecclesiæ Dei administratores ; » et inferius : « Quid vero diaconi, quam imitatores angelicarum virtutum? qui purum et inculpatum ministerium illis exhibent (sacerdotibus scilicet) ut sanctus Stephanus beato Jacobo, Timotheus et Linus Paulo, Anacletus et Clemens Petro. Qui igitur his non obedit, atheos prorsus et impius est, etc. » Rursus ad Heronem diaconum [5] : « Nihil, inquit, sine episcopis facito : sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister : baptizant, sacrificant, eligunt, manus imponunt : tu vero illis ministras, ut S. Stephanus Jacobo, et presbyteris qui erant Hierosolymis. » Hæc Ignatius. Plura in hanc sententiam coacervanda fuissent sanctorum Patrum testimonia, nisi hujus sanctissimi viri ac martyris, atque eorum quæ scripsit oculati testis, iterum atque iterum repetitam, firmiterque testatam assertionem abunde sufficere existimaremus. Quam vero ex his etiam arguatur spurius ille canon [6] sextæ synodo affixus, quo dicitur septem diaconos ab Apostolis electos non ministrasse sacris mysteriis, omnium eruditorum appello sententiam.

282. Porro quod superius dictum est, septem diaconos mensis communibus etiam fuisse præfectos : non sic accipienda res est, ut (quod ministrorum mensarum est) cæteris accumbentibus, quæ ad cibum potumque pertinebant, illuc inferrent : sed quod ea, quibus cuique opus esset, eleemosynas dividendo curarent ; quod etiam usu retentum esse, S. Leo in sermone de S. Laurentio testatur, cum de ipso ait : « Non solum ministerio sacramentorum, sed etiam dispensatione ecclesiasticæ substantiæ præeminebat. » Id ipsum S. Prosper [7] de Tito diacono, qui Romæ pecunias pauperibus distribuens, interfectus est, tradit. Extat apud S. Gregorium [8] ipsa scripti formula, cum alicui committeretur diaconia. Rursus vero eosdem diaconos divitiis Ecclesiæ esse præpositos, ut ex eis ministrent pauperibus, affirmant Hieronymus [1] et Ambrosius [2], qui ait diacono : « Cum solveris auctori debitum, licet ut opera tua in beneficentiam et adjumenta hominum conferas, atque opem feras necessitatibus aut pecunia, aut officio, aut etiam quocumque munere, quod late patet in vestro ministerio : pecunia, ut subvenias, debito obligatum liberes, etc. » Adeoque erat diaconis commissa cura rerum Ecclesiæ, ut adversus episcopos eas dilapidantes se constanter erigerent. Est de his exemplum apud Gregorium [3] de honorato archidiacono Ecclesiæ Salonitanæ. Porro diaconos non omnia ministeria ecclesiastica per se obiisse, sed alios complures habuisse ordine sub se positos ministros, ex his quæ idem sanctus Ignatius [4] scribit ad Antiochenos, satis exploratum habetur, dum ait : « Saluto sacros diaconos ; » et paulo post : « Saluto hypodiaconos, lectores, cantores, janitores, laborantes, exorcistas, confessores. Saluto custodes sacrorum vestibulorum diaconissas. » Horum autem singulorum ordinum quænam fuerint munera, satis constare putamus, cum in Ecclesia eadem perseverent. Sed de laborantibus tantum, et diaconissis, hic obiter nonnulla dicenda sunt.

283. *Laborantes et diaconissæ.* — Quinam fuerint in Ecclesia ministri, qui dicti sunt laborantes, Epiphanius [5] dilucide satis explicat, dum ait : « Laborantes, corpora eorum qui obdormierunt, obvolvunt et cooperiunt. » Alio nomine hos fossarios dictos esse, constat ex [6] epistola incerti cujusdam auctoris ad Rusticum Narbonensem scripta. Quod vero spectat ad diaconissas, constat quidem post diaconorum electionem, viduas illas quæ præerant ministerio quotidiano, ab eo desiisse ac cessasse, verum non penitus in ordinem esse redactas, sed aliis functionibus mancipatas : de quarum electione agens Paulus, non minus quam sexaginta annorum viduam eligendam, eamque moribus probatam, præcepit. De muneribus, quæ diaconissa obitura erat ; sicut foribus, qua ingrederentur viri, janitores qui et ostiarii dicti sunt, præfecti erant ; ita et portis mulieribus tantum patentibus præerant diaconissæ, quas (ut vidimus) appellat S. Ignatius sacrorum vestibulorum custodes ; sicut enim in templo (quod dictum est) erant feminarum portæ, et loca orationis a viris sejuncta, sic etiam laudabilem illum morem in Christianorum ecclesias fuisse translatum constat : sed de his agemus inferius. Cæterum erant et alia munera quibus diaconissæ fungerentur, de quibus hæc apud Clementem leguntur [7] : « Elige quoque diaconissam fidelem et sanctam, ad mulierum ministeria ; nam accidit aliquando, cum in aliquorum domos diaconum ad mulieres mittere non potes propter infideles, mittes igitur mulierem diaconissam, propter improborum cogitationes. Nam ad multos usus muliere diaconissa indigemus : ac primum, cum illuminantur mulieres.

[1] Ign. ad Trall. epist. V. et ad Her. XIII. — [2] Polyc. epist. ad Philippens. — [3] Caiet. in Act. Apost. — [4] Ignat. epist. V. — [5] Idem epist. XIII. — [6] Sext. Synod. c. XVI. apud Theod. Bals. — [7] Prosper. in chron. anno Domini 429. — [8] Greg. lib. IX. indict. IV. epist. XXIV.

[1] Hieron. in Ezech. c. XLVIII. — [2] Ambros. lib. de offic. c. ult. — [3] Greg. regist. lib. II. epist. XIII — [4] Ignat. epist. XII. — [5] Epiph. in comp. doct. — [6] Extat apud Hieron. tom. IX. — [7] Clem. const. lib. III.

episcopus ungit frontes ipsarum oleo sancto, deinde diaconissa eas abstergit : non est enim necesse mulieres aspici a viris. » Epiphanius [1] et ipse uberius de diaconissarum ministerio agit his verbis : « Ministrarum quidem diaconissarum appellatarum ordo est in Ecclesia, non ad sacrificandum, neque ut quicquam aggredi permittantur, verum reverentiæ gratia muliebris generis, aut propter horam lavacri, aut visitationis affectionis, aut laboris : et quando nudatum fuerit corpus mulieris, ut ne a viris sacrificantibus aspiciatur, sed a ministrante muliere, cui præscribitur a sacerdote, ut curam gerat ad tempus indigentis mulieris in tempore denudationis corporis ejus; ita ut ordo bonæ disciplinæ ac ecclesiasticæ bonæ institutionis valde scientifice munitus sit in mensura regulæ. » Quantumlibet prædicta diaconissæ curarent, non tamen erant ejusmodi, ut sicut diaconi, manus impositionem acciperent, vel aliquo sacramento initiatæ essent; nam sacrosancta Nicæna [2] synodus ea ex causa easdem inter laicas adnumerat.

284. *Presbyteræ quæ essent, et quæ episcopæ.* — Rursum vero (ex quo in hæc incidimus) nec illud prætermittendum putamus, quod sicut diaconissarum mentio frequens est apud ecclesiasticarum rerum scriptores, ita etiam in iisdem sæpe nomen presbyteræ, et aliquando etiam episcopæ reperitur : sed non sic quidem, ut supra diaconissas positæ aliquo fungerentur munere in Ecclesia; sed quod aliquando ob ætatem, viduæ seniores dicerentur presbyteræ, ut declarat canon undecimus concilii Laodiceni posterioris translationis. Aliquando vero (quod frequentius usurpatum invenitur) dictæ esse presbyteræ reperiuntur, quarum viris in presbyteros electis, ipsæ interim vitam cælibem agerent : quo etiam sensu et illæ habentur episcopæ appellatæ, quarum viri fuissent in episcopos postea consecrati; cum illæ ab ipsis divisæ spectata viverent sanctitudine : sicque ejusmodi nomina non ab aliquo ecclesiastico ministerio accepta esse, sed potius a virorum ordinibus deducta, vulgari quodam usu potius quam aliqua vera ratione, fuisse illis indita noscuntur; qua etiam denominatione interdum, quæ uxor fuisset viri qui ad diaconatum promotus esset, diaconissa nominabatur; et subdiaconissa, conjux viri illius qui ad subdiaconatus ordinem adscitus esset. Habes hæc omnia nomina expressa in concilio Turonensi [3] secundo, ubi etiam agitur de episcopa [4] : sicque accipiendum quod scribit Gregorius [5] de presbytera. Est decretum Zachariæ [6] papæ de non admittenda in contubernium presbytera, diacona, vel monacha; et Basilii epistola ad Peragorium presbyterum de iisdem. Est item canon Antisiodorensis concilii [7] quo inhibetur ne presbytera cum suo presbytero dormiat. Apud Athanasium [8] secundum græcæ vocis etymologiam, presbytera, senior femina dicta est. Notat et Photius [9] in Nomocanone, tam ex concilio Nicæno, quam ex Laodicensi et Chalcedonensi, prorsus diversam fuisse presbyteram a diaconissa. Sed de his satis : jam eo, unde digressa est, revertatur oratio.

285. *Prosecutio Actuum Apostolorum; Jacobus episcopus Jerosolymitanorum; martyrium Stephani.* — Quod vero Lucas recensendo singulorum septem diaconorum nomina, primum ordine ponat Stephanum, S. Augustinus [1] ex eo accidisse putavit, quod primatum ageret inter diaconos : unde hæc ait : « Inter diaconos nominatus primus, sicut inter Apostolos Petrus; » idemque primicerius [2] diaconorum, et archidiaconus [3], ut a Luciano et aliis nonnullis tam Græcis quam Latinis appellatus habetur. Sed jam reliqua prosequamur, quæ hoc anno ab Apostolis, ac Petro præsertim, facta esse reperiuntur. Cæterum nemo prudens inficias ierit, non omnes res a Petro gestas prosecutum esse Lucam evangelistam, cum Acta Apostolorum conscripsit : imo et multa quæ essent maximi ponderis, ab eo fuisse prætermissa, Hieronymus [4] docet.

286. Hoc igitur anno, quo Redemptor noster Dominus Jesus Christus, consummato redemptionis humanæ mysterio, cælos ascendit : cum credentium in Christo numerus in dies magis magisque augeretur, inter cætera quæ ad coagmentandam nascentem Ecclesiam sunt ab Apostolis salubriter instituta; Jacobus Alphæi, cognomento Justus, idemque frater Domini dictus, a Petro Apostolorum principe ordinatur Hierosolymorum episcopus, seditque annis viginti novem; de quo Chrysostomus [5] : « Si quis, inquit, a me percontaretur, quomodo Jacobus sedem Hierosolymitanam accepit, responderem ego hunc totius orbis magistrum præposuisse Petrum. » Porro ipsum ordinationis mysterium, quod consecrationem usitatiori vocabulo dicere consuevimus, ab eodem Petro, Joanne, ac Jacobo fratribus esse consummatum, epistola quæ dicitur Anacleti [6] testatur, traditamque a Petro formam esse, ut non minus quam a tribus episcopis, electus antistes consecraretur. Id quidem hoc anno contigisse cum testatur Eusebius [7] de iisdem tribus Apostolis, qui Jacobum ordinaverunt, ex Clemente Alexandrino hæc recitat : « Clemens in sexto libro Ὑποτυπώσεων de eo scribens sic refert : Petrum, et Jacobum, et Joannem post Salvatoris ad cælos ascensum, cum essent a Domino summum dignitatis gradum adepti, non de gloria et honore contendisse inter se, sed uno consensu Jacobum Justum Hierosolymorum episcopum designasse. Idem etiam in septimo libro ejusdem operis, de eo præterea hæc memorat : Jacobo Justo, Joanni, et Petro Dominus post ascensionem suam singularem quamdam impertiit cognitionem, quam illi reliquis Apostolis tradiderunt, reliqui autem Apostoli septuaginta discipulis, ex quibus unus erat Barnabas. Duos item Jacobos fuisse ferunt :

[1] Epiph. hær. LXXIX. — [2] Conc. Nic. c. XIX. — [3] Concil. Turon. II. c. XX. — [4] Eodem Concil. c. XIII. XIV. — [5] Greg. dial. lib. IV. c. 11. — [6] Cod. manuscript. apud nos pag. 311. — [7] Concil. Antisiod. can. XXI. — [8] Athanas. ad Virgin. — [9] Photius in Nomoc. tit. I. cap. XXX.

[1] Aug. ser. 94. de divers. — [2] Aug. ser. 1. de Sanctis. — [3] Lucian. ep. de ejus inventione. — [4] Hier. ep. ad Galat. c. II. — [5] Chrysost. in Joan. hom. 87. — [6] Anacl. ad Episc. Ital. tom. I. Concil. — [7] Eusebius in Chron. et hist. lib. II. c. 1.

num cognomento Justum, qui de templi fastigio præceps dejectus, fullonisque vecte cæsus occubuit: alterum, qui capite absciso migravit e vita. » Hæc Eusebius. Adversus eos autem qui dicunt tres fuisse Jacobos; et Alphæi dictum, diversum esse a Jacobo Justo, quem audent etiam extra duodenarium Apostolorum numerum constituere; pluribus disputat S. Hieronymus in commentario adversus Helvidium scripto, nosque alias fusius: ad quorum refellendum commentum, modo fontem unde ista deduxerint, demonstrasse, confutasse est: ex pervulgato enim Clementis Romani nomine libro Recognitionum apocrypho id eos liquet esse mutuatos.

287. Quod vero ad Jacobi ordinationis diem pertinet, in Martyrologio Bedæ facta ponitur vigesima septima mensis Decembris. Insignia quædam episcopatus ejus, non tantum memoria, sed et usu ad posteros esse delapsa, antiquorum scriptorum auctoritate exploratum habetur. Et quod in primis spectat ad ejus cathedram, hæc de ea scribit Eusebius[1]: « Jacobi Apostoli cathedram (qui primus erat ad Hierosolymitanæ Ecclesiæ episcopatum a Salvatore et cæteris ejus Apostolis delectus, quemque fratrem Christi nuncupatum, divina perhibent eloquia) ad illud tempus servatam, episcopi qui illic ordine successerunt, permagni æstimant: unde declarant perspicue, quemadmodum veteres Patres ad nostram usque ætatem sanctis viris, ob eorum veram erga Deum pietatem, debitam venerationem et tribuerint, et adhuc tribuere non cessent. » Hæc de cathedra Eusebius.

288. Insuper ad episcopalis dignitatis ornamentum, eumdem Jacobum gestare in capite consuevisse laminam seu bracteam auream, Epiphanius[2], Hieronymus[3], ac cæteri pene omnes ecclesiastici scriptores testantur: rationem autem ejus rei hanc affert Epiphanius[4], dicens: « Folium sive bracteam in capite gestare ipsi licebat, quemadmodum relati fide digni viri Clemens et Eusebius in suis commentariis testati sunt. Sacerdos itaque est (velut dixi) Jesus Christus in æternum, secundum ordinem Melchisedech; simulque Rex juxta ordinem ex supernis, ut transferat sacerdotium simul cum lege: ex semine vero David propter Mariam sedens in throno in æternum, et regni ejus non erit finis. Oportebat enim ipsum nunc transferre ordinem tum sacerdotii tum regni; » et paulo post: « Largitus est autem sub se constitutis regnum, ut ne diceretur a parvis ad majora procedere. Manet enim thronus ipsius, et regni ejus non erit finis, et sedit super thronum David: ita ut regnum David una cum pontificatu transtulerit, ac largitus sit servis suis, hoc est, pontificibus Catholicæ Ecclesiæ. » Hæc Epiphanius, cum pluribus superius monstrasset tum sacerdotium tum thronum David ipsam regiam dignitatem una cum pontificio, in Ecclesiam suam, ac successores pontifices in æternum permansuram transtulisse. In signum igitur

[1] Euseb. hist. lib. VII. c. 14 in fine. — [2] Epiph. hær. XXIX. et LXXVIII. — [3] Hieron. de Script. Eccl. in Jacobo. et in ep. ad Gal. II. — [4] Epiph. hær. XXIX.

regalis sacerdotii (sic ipsum appellat Petrus[1]) ejusmodi capitis ornamentum gestare consuevisse christianæ legis pontifices, satis ex his quæ idem scribit, declaratum videtur.

289. Cæterum non Jacobum tantum ejusmodi regiæ dignitatis insignibus uti consuevisse, sed et cæteros Apostolos, par est credere: nam etsi hæc de singulis non scribantur, satis tamen ad rei veritatem demonstrandam esse videtur, quod non modo Jacobus, quem diximus, sed et Joannes evangelista eo usus capitis ornamento perhibetur: testatur enim id Polycrates[2], Ephesiorum episcopus, in ea quam ad Victorem Romanum pontificem scripsit epistola, in qua inter alia hæc leguntur: « His accedit Joannes, qui supra pectus Domini in cœna recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestavit, qui martyr et doctor extitit, qui tandem Ephesi morte consopitus occubuit, etc. » Recitant eadem ex eodem auctore Eusebius[3] ac Hieronymus[4]. Erat autem ejusmodi capitis ornamentum sacerdotibus antiquæ legis a Deo olim concessum: quod in amplius ac perfectius christianæ legis sacerdotium translatum est.

290. Ut igitur ejus repetamus originem: hæc in libro Exodi[5] scripta habentur: « Facies et laminam de auro purissimo: in qua sculpes opere cælatoris, SANCTUM DOMINO. Ligabisque eam vitta hyacinthina, et erit super tiaram, imminens fronti pontificis; » ac rursum[6]: « Pones tiaram in capite ejus et laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis fundes super caput ejus: atque hoc ritu consecrabitur. » Et post multa[7]: « Fecerunt et laminam sacræ venerationis de auro purissimo, scripseruntque in ea opere gemmario, SANCTUM DOMINI: et strinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina. » Idem in Levitico[8] his verbis: « Cydari quoque texit caput: et super eam contra frontem posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat Dominus. » Cum cæteris sacerdotibus uti cydari, seu mitra, concessum esset; lamina tamen aurea ornari caput peculiare tantum erat summi pontificis: quod ornamentum, corona etiam appellatur in divina Scriptura, ut cum dicitur[9]; « Corona aurea super mitram ejus expressa signo sanctitatis. »

291. Josephus[10] autem cum agit de antiquitatibus Judæorum, quale fuerit ornamentum capitis summi sacerdotis, exacte describit, monstratque non tantum lamina aurea, sed et corona aurea triplici ordine ducta mitram ornatam fuisse; sic enim ait: « Porro pileo (ita appellat cydarim, seu mitram, communem pariter cæteris sacerdotibus) utebatur, quali cæteri sacerdotes, super quem extabat alius consutilis ex hyacintho variatus: hunc aurea corona triplici ordine circumdabat, in qua spectabantur caliculi aurei, quales videmus in herba quæ apud

[1] I. Petr. II. — [2] Apud Euseb. hist. lib. V. c. 23. et Hieron. de Script. Eccl. in Polycrate. — [3] Euseb. hist. lib. V. c. 23. — [4] Hier. de Script. Eccl. in Polycr. — [5] Exod. XXVIII. — [6] Exod. XXIX. — [7] Exod. XXXIX. — [8] Levit. VIII. — [9] Eccles. XLV. — [10] Joseph. antiq. lib. III. c. 8.

nos vocatur daccharus, apud Græcos herbarios hyoscyamus. » Qualisnam fuerit, quoque describit. « Ejusmodi corona, inquit, ab occipitio circa tempora utraque procedebat : nam frontem isti caliculi non ambiebant, sed lorum quoddam latum aureum, quod sacris characteribus Dei nomen incisum habebat. » Hactenus ille de mitra summi pontificis. Qualis autem esset illa qua cæteri sacerdotes utebantur, sic ait [1] : « Supra caput autem gestabant pileum, non fastigiatum, neque totum caput comprehendentem, sed paulo plus quam medium; est autem tali apparatu, ut videatur vitta linea sæpe in orbem replicata et consuta; quam superne alia tela integit usque ad frontem descendens, et per superficiem verticis suturarum deformitatem occultans : hic adaptatur accurate, ne inter sacrificandum delabatur. » Cum ejusmodi mitræ essent byssinæ, aliquis tamen adhuc illis accedebat ornatus; nam in Exodo [2] sic legitur : « Fecerunt mitras cum coronulis suis ex bysso. »

292. Quid vero ejusmodi ornatus capitis significaret, Philo sic declarat [3] : « Quod autem caput ejus perpetuo mitra tegitur, significat diadema regium, insigne potestatis, non summæ quidem, sed proregiæ, alioqui mirificæ, etc. » Hieronymus [4] ad Fabiolam scribens de indumentis antiqui sacerdotii, omnia in Christo perfectius esse consummata demonstrat, aitque : « Habet cydarim et nomen Dei portat in fronte : diademate ornatus est regio. » Et inferius, qualis esset mitra communis omnibus sacerdotibus, exacte describit. Non prætermittimus dicere de Brachmanis sacerdotibus, quos testatur Philostratus [5] uti consuevisse mitra gemmis ornata, veste linea, baculo insuper et annulo. Porro non tantum hos, sed et alios summos sacerdotes Gentilium ornatos purpura, et tiara aurea in capite tectos fuisse, certum est. De summo sacerdote deæ Syriæ id ipsum testatur Lucianus in dea Syria : de pontifice maximo Romanæ antiquæ superstitionis affirmat hoc ipsum Prudentius in Romano martyre, nimirum gestare consuevisse coronam auream. Sunt et alia plura de his exempla : sed hæc satis.

293. At ut de nostris agamus : ex institutione, imo et usu (ut vidimus) Apostolorum manasse certum est, ut episcopi Christianæ Ecclesiæ, quod regali fungerentur sacerdotio, tanquam reges et sacerdotes mitra in sacris uterentur pretiosa; eam fuisse maximi pretii, satis Ammianus Marcellinus [6] demonstrat, dum agit de Mascizel tyranno in Africa; qui a Theodosio profligatus, ut aliquo modo sibi Theodosium conciliaret : « Militaria (inquit) signa, et coronam sacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cunctatus restituit, ut præceptum est. » De mitra S. Ambrosii Ennodius in Epigrammate de ipso scripto agit his versibus :

Serta redimitus gestabat lucida fronte
Distincta gemmis : ore parabat opus.

[1] Joseph. antiq. lib. III. c. 8. — [2] Exod. XXXIX. — [3] Phil. lib. de profugis — [4] Hier. Epist. CXXVIII. — [5] Philost. in Tianæo lib. II. et III. — [6] Ammianus Marc. lib. XXIX.

Ad sacerdotalem quidem coronam alludit Eusebius [1], dum panegyrica oratione sic exorsus ait : « Amici Dei, et sacerdotes, qui sacrosancto podere, indumento cælesti, gloriæ corona, divina unctione, et sancta Spiritus sancti stola circumvestiti. » Et Gregorius Nazianzenus [2] de se ipso dum est ordinatus episcopus, cum ex fuga rediisset, hæc habet in Apologetico : « Idcirco me pontificem ungis, ac podere cingis, capitique cydarim imponis, atque spiritualis holocausti altari admoves, etc. » Licet autem eodem nomine ejusmodi capitis antistitis ornamentum, mitra, seu cydaris, tam apud sacerdotes antiquæ legis, quam novæ appellaretur : tamen fuisse diverso modo concinnatum atque dispositum, satis ex his quæ diximus, perspicuum esse videtur : sicut enim pristina illa forma quid mysticum præ se ferebat; ita et sub nova lege, mitræ diversa figura diversum etiam mysterium repræsentat; ut qui agunt de Ecclesiasticis officiis ac ritibus, pluribus docent; quos consulat qui ea cupit : de his enim pluribus agere, ab instituto suscepto alienum esse putamus. At quoniam occasione episcopatus Jacobi, ejusmodi de insignibus episcoporum est suscepta narratio; plura alia de eodem apostolo essent dicenda, quæ ab antiquioribus ecclesiasticis scriptoribus accepta, Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, et alii referunt : sed ea nos ad martyrii tempus enarranda distulimus, cujus occasione ab iisdem sunt auctoribus scripta : ibi etiam de annis sedis ejus exactam afferemus rationem.

294. Quod vero S. Ignatius testetur (ut nuper vidimus, cum de ordinatione septem diaconorum egimus) Stephanum ministrasse Jacobo : si consenserimus Bedæ [3] dicenti ipsum ordinatum fuisse episcopum Hierosolymorum vigesima septima mensis Decembris, plane ante ejus ordinationem illi ministrasse oportuit; cum Stephanus (ut dicemus) hoc eodem anno, vigesima sexta ejusdem mensis Decembris fuerit martyriô coronatus : at nec quidquam est absurdi, ut ante episcopatum illi Stephanus ministraverit : quippe qui apostolus atque sacerdos a Christo Domino jam institutus fuisset; quem et pro egregia spectataque sanctitate, etiam Christi hostes honore prosequerentur, ita ut (quod scribit Hegesippus [4]) concederent illi ingredi in Sancta sanctorum. Quod vero frater Domini esset, eumdem cæteri Apostoli ac discipuli mirifice observabant.

295. Hoc igitur anno, iisdem coss. Domitio Ænobarbo, et Camillo Scriboniano, vigesima sexta mensis Decembris, S. Stephanus primus diaconorum, primus omnium christianorum martyrio coronatur. Rem gestam, nobile ejus certamen, ac triumphum egregium S. Lucas in Actis [5] Apostolorum exacte conscripsit. Quod vero ad tempus spectat : cum diversæ ab his nonnullorum ferantur sententiæ, quænam sit quæ magis veritate nitatur, diligentiori studio in primis pervestigandum puta-

[1] Euseb. hist. lib. X. c. 4. — [2] Greg. Naz. Apol. III. — [3] Beda in Mar. 27. Decemb. — [4] Apud Euseb. hist. lib. II. c. 22. — [5] Act. VI. VII. VIII.

mus. Fuit quorumdam opinio, eodem ipso anno quo Dominus passus est, haud multo postquam est electus diaconus, Stephanum a Judæis occisum esse: idque ea tantum conjectura permoti sensere, quod Lucas mox post electionem diaconorum, de ejus martyrio narrationem instituat. Sed meminisse hi debent, quod cum idem auctor de ipso testetur fecisse signa et prodigia multa in populo, nec vel unum ipsorum recenseat; eadem ipsa atque alia multa fuisse ab eodem prætermissa exploratissimum est. Qui ejus fuerunt sententiæ, etiam sunt opinati eumdem Stephanum coronatum fuisse martyrio III nonas Augusti, quo die de illius corporis inventione, quæ contigit sub Honorio imperatore mense Decembris, memoria annua agitur in Ecclesia. Sed ejus celebritatis aliam ab his plane diversam fuisse rationem, in nostris Notationibus [1] in Martyrologium Romanum nuper editis satis perspicue demonstravimus.

296. Rursum fertur Hippolyti [2] Thebani nomine de tempore necis Stephani ab his procul abhorrens sententia: nimirum ipsum anno septimo ab ejus electione, martyrio vita functum, eodemque tempore et Paulum a Christo vocatum. Adscribit hæc eadem Nicephorus [3] Evodio: quæ cum repugneat his quæ de se ipso idem Paulus scribit ad Galatas (ut suo loco manifeste monstrabimus) nihil est quod tam de his quæ de vocatione Pauli, quæ post necem Stephani facta est, quam de ejus martyrio ipsos auscultare debeamus. Existimavimus interdum in codices illapsum errorem vitio librariorum, ut pro septem mensibus, qui a Spiritu sancto misso usque ad martyrium Stephani intercurrunt, septem anni sint positi. Sane quidem tam Romanum [4] Martyrologium, quam cætera haud multo post ascensionem Domini Stephanum passum esse testantur: quorum omnium etiam [5] auctoritate expressum habetur, Pauli conversionem anno secundo ab ascensione Domini contigisse: quibus omnibus ea de septem annis sententia refellitur. Libentius igitur cum sanctis Patribus dicimus Stephanum passum esse dicta die vigesima sexta mensis Decembris, sub dictis coss. anno Domini trigesimo quinto per diem unum inchoato. Sed cum (ut præfati sumus) annos Domini una cum coss. more majorum a kalend. Januariis auspicemur, haud mirum videatur, si sub notato numero annorum Christi triginta quatuor a nobis martyrium Stephani recenseatur.

297. De die natali protomartyris Stephani, quo ex hac ærumnosa vita migravit ad Dominum, antiqui Patres haud aliter senserunt, quam profiteatur Ecclesia: ipsum scilicet passum esse post natalem Domini diem (ut dictum est) vigesima sexta mensis Decembris: natalem quippe diem ejus illum appellant Augustinus [6], Fulgentius [7], ex Græcis Gregorius Nyssenus [8], et alii. Nec est quod quis dicat, ea die vigesima sexta Decembris non ob martyrium, sed ob translationem reliquiarum ejus tunc factam (ut testatur epistola Luciani) agi solemnitatem protomartyris Stephani: nam longe ante ipsius reliquiarum inventionem et translationem, celebritas natalis S. Stephani peragi in Ecclesia ea die consuevit, ut constat ex sermone nuper citati Gregorii Nysseni, quem haud dubium est claruisse ante ejus inventionem; ubi hæc ait: « Ecce diem festum ex die festo, et gratiam pro gratia accipimus. Heri Dominus universi nos pavit; hodie Domini imitator. Quomodo hic? aut quomodo ille? ille hominem pro nobis induens: hic pro illo hominem exuens. Ille vitæ speluncam propter nos subiens: hic propter illum ex spelunca exiens. Ille pro nobis fasciis involutus: hic pro illo lapidatus, etc. » Quæ ergo subiit causa, ut ea die celebritas martyrii ageretur, nisi quod antiqua traditione ipsum eadem esse lapidatum die, accepit Ecclesia? Sed de tempore martyrii hactenus.

298. Unde autem oborta occasio fuerit necis Stephani, Lucas docet: quod scilicet cum ageret signa et prodigia magna in populo, concitavit in se odium Judæorum diversarum regionum, quarum collegia Hierosolymis omnium Judæorum metropoli erant; in quibus erudiebantur adolescentes, qui ex diversis provinciis confluebant, ut divinam legem addiscerent: Græcorum vero scientias vel nationum linguas haud licuisse publice tradi, Josephus [1] testatur. Erat Stephanus unus ex illis, et cum illis eodem usus [2] fuerat legis magistro Gamaliele: cumque Christi fidem libere fortiterque annuntiaret, atque eam miraculis consignaret; cum sodalium omnium ac condiscipulorum, tum præsertim Sauli Tarsensis synagogæ eorum qui erant e Cilicia facile principis, in se impetum movit. Incentor enim omnium esse visus est Saulus, quod ipse in Judaismo [3] profecisset præ cæteris coætaneis suis, paternarum traditionum abundantius æmulator existens: qui nec a cœpto destitit, donec eumdem lapidibus obrutum, sicque jam esse cognovisset extinctum.

299. De loco vero ubi lapidatus est Stephanus: ex relatione Gamalielis in Luciani epistola [4] legitur, lapidatum fuisse extra portam quæ vergit ad Aquilonem et ducit ad Cedar, quæ postea nomine S. Stephani appellata reperitur [5], alio nomine, porta Ephraim. Locus ille neque integro stadio distabat Hierosolymis; quem Eudoxia Augusta, nobilissima ecclesia ædificata, egregie illustravit, ut auctor est Evagrius [6], et Marcellinus [7]. Lapis ille, super quem positus suscepit lapidum imbres, in ecclesiam Apostolorum ad montem Sion positam translatus, magna veneratione est habitus, ut Beda testatur [8].

300. Unum insuper ex lapidibus quo idem protomartyr Stephanus percussus est, a quopiam Chri-

[1] Die 3 Aug. — [2] Apud Glyc. in III. par. An. — [3] Niceph. hist. lib. II. c. 3. — [4] Mart. Rom. Beda Usuar. Ado die 26. Decembr. — [5] Martyrolog. Rom. Beda Usuard. Ado die 25. Jan. — [6] Aug. serm. 98. et 115. de diversis. — [7] Fulg. hom. de S. Stephano. — [8] Greg. Nyss. ser. de S. Stephano.

[1] Joseph. antiq. lib. XX. c. ult. — [2] Lucian. epist. de inven. S. Stephani. — [3] Galat. I. — [4] Lucian. epist. de invent. S. Stephani. — [5] Apud Bedam de locis sanct. c. I. et Burchard. par. I. c. 7. — [6] Evagr. histor. lib. I. c. 22. — [7] Marcell. in Chron. — [8] Beda de locis sanct. c. III.

stianorum collectum, postmodum in Italiam fuisse translatum, et Anconæ positum, ibique ea de causa in honorem martyris fuisse excitatam ecclesiam, ubi in ejus rei memoriam celebritas annua ageretur, testantur antiqua Martyrologia, quod et nos notavimus in Romano [1]. Adstipulatur his omnibus S. Augustinus [2] duobus sermonibus, quibus agit de miraculis ejusdem protomartyris, ac primum his verbis : « Ut de cæteris celeberrimis sanctorum locis taceam, etiam ad Anconam Italiæ civitatem, ubi per gloriosissimum martyrem Stephanum multa miracula Dominus operatur, eadem circuitione perveni. Sed ideo alibi curari non potui, quia huic loco divina prædestinatione servabar. » Sequenti vero sermone hæc habet : « Ut audiat charitas vestra : multum miror, et gaudeo vobis esse concessum, quoniam iste homo nec Anconæ curari potuit : imo potuit, sed propter nos factum non est, quia facillime fieri potuit. Sciunt multi quanta miracula per beatissimum martyrem Stephanum in ista civitate fiant. Et audite quod miremini. Memoria ejus antiqua ibi erat, et ipsa est ibi. Sed fortasse dicis : Corpus ejus nondum apparuerat; memoria ibi unde erat? Latet quidem causa. Sed quid ad nos fama pertulerit, non tacebo charitati vestræ. Quando lapidabatur S. Stephanus, aliqui etiam innocentes, et maxime de iis qui jam in Christo crediderant, circumstabant : dicitur lapis venisse in cubito, et excussus inde venisse ante quemdam religiosum. Tulit illum et servavit. Homo erat de navigantibus : sors navigationis attulit illum ad littus Anconæ, et revelatum est illi ibi debere reponi lapidem illum. Ille obedivit revelationi, et fecit quod jussum est. Ex illo cœpit esse et memoria S. Stephani ubi est, nescientibus hominibus quid contigisset. Verum autem intelligitur propterea ibi fuisse revelatum, ut ibi poneret lapidem, qui de cubito martyris excussus est : quia græce cubitum ἀγκὼν dicitur. Sed qui sciunt quæ ibi miracula fiant, ipsi nos doceant. » Hæc Augustinus de lapide quo percussus est protomartyr.

301. Quod vero ad erectam tunc temporis memoriam martyris spectat, his jungimus quæ in epistola Martialis Apostolorum discipuli nomine prænotata ad Burdigalenses scripta (qualiacumque sint) leguntur his verbis : « Dum altaria dæmonum in pulverem redigerentur, aram Ignoti Dei ad consecrationem reservari jussimus : qua dedicata in nomine Dei Israel, et ipsius testis Stephani, qui pro eo a Judæis passus est; non hominis cultum, sed Dei in ea frequentatis. Stephanus enim non Deus, sed amicus Dei fuit qui pro testimonio ejus animam suam posuit, cujus sanguine ipsa mensa est decorata. » Rursum ne quid prætermittamus, legitur in Constitutionibus Apostolicis, quæ feruntur nomine Clementis [3], inter Christianorum ferias adnumerari natalem diem protomartyris Stephani.

302. Qualis vero quantaque ex martyrio Stephani facta sit nostris rebus accessio, vel ex eo saltem quis considerare facile poterit, quod Augustinus sæpe testatur, precibus Stephani, Sauli expugnatam esse perfidiam : erat ipse consentiens neci ejus, et vestium lapidantium custos : quod non tantum Lucas [1] affirmat, sed et ipse Paulus [2] ex Saulo conversus, agens aliquando suæ fidei defensionem, hæc inter alia pro concione habuit, cum ad Deum conversus hæc dixit : « Domine, ipsi sciunt quia ego eram concludens in carcerem, et cædens per synagogas eos, qui credebant in te : et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, et consentiebam, et custodiebam vestimenta interficientium illum. » Stephanus igitur Domini Jesu memor exempli, qui pro transgressoribus, cum esset in cruce, preces ad Deum fudit, dicens : « Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt; » et ipse his admonitus, « positis genibus (inquit Lucas [3]) clamavit voce magna, dicens : Domine ne statuas illis hoc peccatum. » « Putas, inquit Augustinus [4], verba ista audivit Saulus? Audivit subsannans, sed irrisit : et tamen ad orationem Stephani pertinebat. Adhuc grassabatur et jam pro illo Stephanus exaudiebatur : » et alibi [5] : « Si sanctus Stephanus non orasset, Ecclesia Paulum non haberet. Sed ideo erectus est Paulus, quia in terram inclinatus, exauditus est Stephanus. » Hæc eadem quoque alibi [6] repetit.

303. Quæ vero pertinent ad sepulturam ejus, rem gestam his paucis Lucas [7] absolvit dicens. « Curaverunt autem Stephanum viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum. » Hæc ille; sed apposite quidem antequam ageret de ejus funere, hæc verba præmisit : « Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis : et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ, præter Apostolos. » His dictis, de sepultura quæ narravimus, subdit; ea nimirum ex causa, quod non ea die qua necatus est, sepulturæ traditus sit, id prohibentibus Judæis; sed postea cum ea, quam refert, facta est persecutio in Ecclesiam. De sepultura ipsius hæc ex relatione Gamalielis narrat Lucianus in ea, quam totus christianus orbis recepit, epistola de inventione corporis ejusdem protomartyris, his verbis : « Lapidatus est a Judæis et principibus sacerdotum in Hierusalem pro Christi fide extra portam quæ est ad Aquilonem, quæ ducit ad Cedar, ibi die ac nocte jacuit projectus, ut sepulturæ non daretur secundum mandatum impiorum principum, ut a feris consumeretur corpus ejus. Ex Domini autem voluntate non tetigit eum unum ex his, non fera, non avis, non canis. Ego Gamaliel compatiens Christi ministro, et festinans habere mercedem a Domino, et partem cum sancto viro fidei, misi per noctem quantos poteram religiosos christianos, et in Christo Jesu fideliter credentes, habitantes Hierusalem in medio Judæorum;

[1] Martyrolog. Rom. die 3. Augusti. — [2] Aug. serm. 31 et 32. de divers. — [3] Clem. Const. lib. VIII. c. 39.

[1] Act. VII. — [2] Act. XXII. — [3] Act. VII. — [4] Aug. serm. 94. de divers. — [5] Aug. serm. 1. de sanctis. — [6] Aug. serm. 5. de sanctis. — [7] Act. VIII.

et hortatus sum eos, et necessariam substantiam ministravi, ac persuasi illis ire occulte ut portarent corpus ejus meo in vehiculo ad villam meam, hoc est, in Caphargamalam (quod interpretatur villa Gamalielis) viginti millia habens a civitate. Et ibi feci illi planctum fieri diebus septuaginta, et poni eum in meo monumento novo in orientali theca : et præcepi meis, ut quæcumque necessaria erant pro ejus planctu, de meo darent. » Hactenus ille de sepultura Stephani.

304. Nec aliter quidem S. Hieronymus [1] planctum magnum, quem factum narrat Lucas in funere Stephani, nisi magnificentiam funeris, intelligendum esse ait, scribens ad Paulam his verbis : « Quod Stephano fecerint Hierosolymæ fratres planctum magnum : et utique planctus magnus non in plangentium exanimatione, ut tu putas, sed in pompa funeris et exequiarum frequentia intelligendus sit. » Idemque alibi adversus Vigilantium ad Riparium [2] scribens : « Ergo, inquit, martyrum immundæ sunt reliquiæ? Et quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent, ut facerent ei planctum magnum, ut eorum luctus in nostrum gaudium verteretur? » Hæc Hieronymus, superius ex Luciani epistola enarratis consentiens; qui etiam ex pluribus divinæ Scripturæ locis egregie monstrat, planctum magnum funeris amplitudinem significare. Apud rabbi Jacob in Turim Jora Degha, capite trecentesimo quinquagesimo secundo legitur, adeo sumptuosa esse consuevisse funera Judæorum, ut interdum evenerit, ut qui fusissimis impensis impares essent, ad tempus fugam arripuerint. Qui autem hæc corrigenda curarit, tradit fuisse seniorem Gamalielem, qui vili funeris pompa voluit sepeliri, et inter alia, lineis tantum amictum sepulturæ mandari; quem et posteros esse imitatos affirmat, ut superius diximus.

305. Cæterum ipsorum Apostolorum exemplo adeo splendide per Gamalielem curantium Stephani sepulturam, laudabilis in Ecclesia Dei in curandis defunctorum corporibus consuetudo permansit, ut eadem in primis aromatibus condirentur : unde Tertullianus [3] : « Si Arabiæ quæruntur, sciant Sabæi pluris et carius suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam diis fumigandis. » Gregorius Nyssenus [4] hæc in funere Meletii : « Sindones mundæ, et panni serici, unguentorum et aromatum largitas, liberalitas mulieris ornatæ et honestæ, etc. » Gregorius Nazianzenus [5] non sine myrrha Cæsarium fratrem sepelivit. De qua etiam consuetudine pristina Prudentius agit his versibus [6] :

Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est.
Aspersaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine servat.

[1] Hier. ad Paul. epist. xxv. — [2] Hier. epist. LIII. ad Rip. — [3] Tertul. in apolog. — [4] Greg. Nyss. orat. in fun. Meletii. — [5] Greg. Naz. ad Sophr. ep. XVIII. — [6] Prudent. Cathem. hym. de defunct.

et in fine :

Nos tuta fovebimus ossa
Violis ac fronde frequenti,
Titulumque et frigida saxa
Liquido spargemus odore.

306. Rursum vero accensis cereis, cantu prosequi pompam funeris, apud Christianos antiquo usu receptum esse, multis habetur testatum exemplis; ut quod habet Pontius diaconus [1] de funere sancti Cypriani martyris his verbis : « Inde cum cereis et scholaribus in area cujusdam Candidi procuratoris magno triumpho sepultum est. » Quod insuper Gregorius Nyssenus [2] factum tradidit in funere Meletii, cum ait : « Quomodo utrinque quasi ignei amnes continentibus facibus, tractu continuo perpetuoque fluentes, quoad oculi longissime prospicere solent, porrigebantur? » Gregorius Nazianzenus [3] de matre sua in funere Cæsarii filii gestante faces, hæc habet : « Cum multiplici hymnorum cantu deducitur, celebrique pompa ad martyrum sedem effertur, sanctisque parentum manibus honoratur, matre accensas faces gestante. » Eadem plane cum agit de funere Constantii in oratione prima adversus Julianum Apostatam; hoc etiam idem qui supra Gregorius Nyssenus [4], cum meminit de funere S. Macrinæ sororis, testatur : id ipsum Eusebius [5] in funere Constantini; sed et Hieronymus de funere S. Paulæ hæc ait [6]: «Translata episcoporum manibus, et cervicem feretro subjicientibus, cum alii pontifices cereos lampadesque, alii choros psallentium ducerent, in medio ecclesiæ speluncæ Salvatoris est posita.» Athanasius [7] eadem feliciter et explicat et probat, cum ait : « Si quis diem obierit, licet in aere deponatur inhumatus, ne omiseris oleum et ceram, invocato Christo Deo, ad sepulcrum accendere : accepta enim Deo sunt plurimamque secum referunt retributionem : oleum et cera holocaustum est : incruentæ vero hostiæ oblatio, propitiatio est. » Quid vero Chrysostomus [8]? « Quid, ait, ardentes, quæso, lampades sibi volunt? nonne tanquam athletas eos comitamur? quid autem hymni? nonne glorificamus Deum, et illi gratias agimus, quia jam defunctum coronavit, et ab incertitudine sublatum penes se retinet? » Idemque alias [9] laudatissimam Christianorum consuetudinem in celebrandis exequiis defunctorum sæpe commendat.

307. Sed quoniam nihil est tam sanctum, quod non possit humana pravitate perverti, vetuit synodus Eliberina [10] ne accensis cereis super defunctorum sepulcra, eorum animæ inquietarentur. Sed qui noverit ex divina Scriptura quid sit mortuos inquietare, intelliget profecto a sancta synodo non facum accensionem, sed defunctorum animarum super-

[1] Pontius in Act. pass. S. Cypr. in fin. — [2] Greg. Nyssen. orat. in fun. Meletii. — [3] Greg. Naz. orat. in fun. Cæsarii. — [4] Greg. Nyssen. orat. in funer. S. Macrinæ. — [5] Euseb. in vit. Const. lib. IV. — [6] Hieron. epist. XXVII. in funere S. Paulæ. — [7] Recit. Joan. Damasc. lib. de mor. suffrag. — [8] Chrys. homil. 70. ad popul. Antioch. — [9] Chrys. homil. 14. in 1. epist. Paul. ad Tim. et 59. ad pop. Antioch. et 4. in epist. Paul. ad Hebræos. — [10] Concil. Eliber. c. XXXIV.

stitiosis ritibus evocationem esse prohibitam. Porro inquietare animas defunctorum, nihil aliud esse quam carminibus magicis, aliisve superstitionibus adhibitis eas advocare, satis expressum habetur in libro Regum [1] ex persona Samuelis sic dicentis : « Quare inquietasti me ut suscitarer ? » Consuevisse quidem et Gentiles ad sepulcra defunctorum faces accendere, Suetonius [2] tradit. Sollicitari quoque solitas ab ipsis animas defunctorum, Plinius [3] plane significat, cum de communi illo loquendi usu pristino hæc ait : « Cur ad mentionem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari ? » Id quidem non alia de causa, nisi ob frequentem usum advocandi, ac (ut aiebant) sollicitandi seu inquietandi animas defunctorum, loquendi consuetudine receptum erat. Abstulit ergo SS. synodus superstitiosam facum accensionem ad sollicitandas animas defunctorum : sic et SS. synodus Tridentina superstitiosum numerum candelarum aliis ex causis interdixit. Incenso etiam thure defunctos honorari consuevisse ; idque prætermisisse, piaculum grande existimatum esse, satis declarant Acta [4] sacrosanctæ synodi Chalcedonensis, ubi recitatur libellus accusationis adversus Dioscorum, oblatus ab Ischyrione diacono : quo inter alia datur crimini, quod ejus avaritia factum sit, ut in funere Peristeriæ pientissimæ feminæ quæ sua legaverat sanctis locis, oblatio incensi (quantum ad ipsum pertinuit) fuerit prætermissa.

308. *Memoriæ et suffragia pro defunctis.* — Cæterum quod de Stephani funere dictum est, non una die, sed pluribus, usque ad septuagenarium numerum, ipsum curatum esse. Apostolica traditione in Ecclesia etiam consuetudo illa probata videtur, ut item non una die tantum, sed pluribus, pia Christianorum officia, ac religiosa fidelium illis persolverentur obsequia : unguentis enim primum delibuta cadavera remanere duorum vel trium dierum spatio insepulta consueverant. Quo tempore apud ipsa excubantes fideles, sacras hymnodias cantantes, Deum laudabant, sacras hostias immolabant : ac postea ad sepulcrum ducebant : inde post sepulturam etiam psalmorum cantica repetebant. At cum multa de his sint exempla, quæ in medium adduci possent, satis illud esse putavimus, quod in Paulæ funere factum Hyeronimus [5] narrat his verbis : « Hebræo, græco, latino, syroque sermone psalmos in ordine personabant, non solum triduo, donec subter ecclesiam et juxta specum Domini conderetur, sed per omnem hebdomadam ; cunctis qui venerunt, suum funus et proprias credentibus lacrymas. » Et de sacrificiis offerri tunc solitis testis locupletissimus est S. Augustinus, dum agit de transitu matris. Rursus octava, vigesima, trigesima, quadragesima, ac sexagesima die agi consuevisse memoriam defunctorum, antiqui libri rituales testantur. Itemque anniversaria die eadem pietatis officia repetere majores consuevisse, multa sunt certissima testimonia. Tertullianus [1] enim ait : « Pro defunctis annua die facimus : et alibi [2] : Pro anima ejus, *inquit*, oret, et refrigerium interim adpostulet ei, et in prima resurrectione consortium : offerat annuis diebus dormitionis ejus. » Gregorius Nazianzenus [3] hæc item in eamdem sententiam : « Alia quidem persolvimus, alia vero daturi sumus ; anniversarios enim honores et commemorationes offerentes ii quidem certe qui superstites relinquentur. » At vero ne in his diutius immoremur : exequiæ Christianorum ex traditione (ut vidimus) Apostolorum acceptæ, non tantum apud fideles, sed etiam Christianorum hostes, sibi conciliarunt honorem ac reverentiam : nam Julianus Apostata, rerum nostrarum [4] acerbissimus inimicus, ejusmodi religiosum officium in suas partes transferre studuit ; ut ex his videas, quantum homine illo perdito ac perverso sit infelicior, qui detrahens subsannat eadem atque irridet.

309. Sed occasio postulat, ut quæ his conjuncta esse videntur, de suffragiis ab Ecclesia pro defunctis exhiberi solitis, ex instituti ratione saltem paucis agamus. Res enim est non recens in Ecclesia adinventa, sed quæ ex iisdem apostolicarum traditionum fontibus manat : quod Augustinus [5] his verbis constanter affirmat : « Orationibus vero sanctæ Ecclesiæ, et sacrificio salutari, et eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque offerri commemoretur. Multa insuper in eamdem sententiam locutus, reddit exactam omnium rationem. Quod igitur ait id a Patribus traditum ; haud ab aliis, quam ab Apostolis, voluit intellexisse, secundum ea quæ idem scribit in libro de baptismo [6] contra Donatistas, sic dicens : « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Est videre hujus traditionis antiquiora vestigia apud Tertullianum [7], cum ait, oblationes pro defunctis nonnisi ex traditione provenisse, qui et per quos faciendæ essent ejusmodi oblationes, sic alibi [8] declarat : « Repete apud Deum, pro cujus spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ad Deum cum tot uxoribus, quot illa ratione commemoras, et offeres pro duabus, et commemorabis eas duas per sacerdotem. »

310. Sed ad quid ejusmodi oblationes, nisi ut per eas defuncti anima refrigerium a Deo consequatur ? unde et alio in loco [9] : « Pro anima ejus (mariti videlicet) oret, et refrigerium interim adpostulet ei, et in prima resurrectione consortium, et offerat annuis diebus dormitionis ejus. » Hæc quidem ille

[1] I. Reg. XXVIII. — [2] Suet. in Tib. c. 98. — [3] Plin. lib. XXVIII. c. 2. — [4] Concil. Chalced. Act. I. — [5] Hier. epist. XXVII.

[1] Tert. de coron. milit. — [2] Lib. de Monog. — [3] Greg. Nazian. orat. in fun. Cæsarii. — [4] Epist. Jul. ad Arsacium apud Soz. lib. V. c. 15. — [5] Aug. serm. 32. de verb. Apost. — [6] Aug. de bapt. c. XXIV. — [7] Tert. de coron. mil. c. III. — [8] Tert. lib. de exhor. ad castitatem. — [9] Tert. de monogamia.

non certe ex schola Montani tum primum aperta; nam quo pacto agens cum Catholicis, provocat eos ad totius Ecclesiæ traditionem inveteratam, quam consuetudo jam firmasset, ac fides obsignasset; si ea ex his essent, quæ in orbis angulo, nempe in Phrygia, eo tempore Montanus docuisset? An Montani erant sectarii sanctissimi episcopi Africani, qui ante Cyprianum vixerunt, vel ipse denique Cyprianus [1], qui adeo probasse leguntur offerri pro defuncti anima sacrificium, ut eo pietatis officio quempiam privasse, magnum esset illi supplicium intulisse? Anne Origenes [2] qui eodem vixit tempore, Montani assecla erat? qui tamen egregie defunctorum suffragiis adstipulatur, sic dicens: « Memorias sanctorum facimus, et parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium devote memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam consummationem in fide postulantes; » et paulo post: « Celebramus nimirum, religiosos cum sacerdotibus convocantes, Fideles una cum clero, invitantes adhuc egenos et pauperes, pupillos et viduas saturantes, ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiantur in odorem suavitatis in conspectu æterni Dei. » Hæc Origenes.

311. Epiphanius [3] agens contra Aerium istæc impugnantem, eadem ex majorum indissolubili traditione fluxisse defendit, cum ait: « Prosunt autem et preces pro illis factæ, etiam si totam culpam non abscindant, nempe mortalem. Verumenimvero, eo quod nos sæpe, dum in mundo sumus, fallimur et erramus, tum inviti, tum voluntarie: quo id quod perfectius est, significetur; et pro justis et peccatoribus memoriam facimus: pro peccatoribus quidem misericordiam Dei implorantes; » et infra: « Ecclesia necessario hoc perfecit, traditione a Patribus accepta. Quis autem poterit statutum matris dissolvere, aut legem patris? velut Salomon dicit: Audi, fili, sermones patris tui, et ne repudies statuta matris tuæ: ostendens per hæc quod et in scriptis et sine scripto docuit Pater et Filius et Spiritus sanctus. Mater autem nostra Ecclesia habet statuta in se posita, indissolubilia, quæ dissolvi non possunt. » Sed quam insigniter Joannes Chrysostomus [4] eadem hæc ab Apostolis esse instituta, sæpe testetur, audiamus: populum enim Antiochenum alloquens, ubi Petrus et Paulus præcipui Ecclesiæ vertices docuerunt, nonnisi quæ ab ipsis ea accepisset Ecclesia repetens, ait: « Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio: sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, utilitatem multam. Cum enim totus constiterit populus extensis manibus, sacerdotalis plenitudo, et tremendum proponitur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes? Sed hoc quidem de his qui in fide migrarunt. » Idem alibi [5] eadem prorsus repetit verba, et ex Spiritus sancti institutione factum ait [1], ut in sacro ac tremendo sacrificio diaconus clamet: « Pro his qui defuncti sunt in Christo. »

312. Cyrillus quoque [2] Hierosolymitanus hæc de iisdem: « Cum hoc sacrificium offerimus, Missæ nempe, postea facimus mentionem etiam eorum qui ante nos obdormierunt: primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus orationibus illorum et deprecationibus suscipiat preces nostras; deinde pro defunctis Patribus et episcopis, denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita functi sunt; maximum esse credentes animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius et tremendi, quod in altare positum est, sacrificii. Quod exemplo monstrare volumus: scio enim multos dicere; Quid juvat animam in peccatis ex hoc mundo decedentem, etiamsi in hoc sacrificio mentio illius fiat? An enim si rex aliquis, eos a quibus offensus est, in exilium pepulerit: postea vero illorum propinqui coronam aliquam conficientes pro his qui sunt in supplicio exulibus, eidem offerrent; nonne condonationem aliquam suppliciorum ipsis dederit? Ad eumdem modum et nos pro defunctis precationes adhibentes, quamvis sint peccatores; non quidem coronam plectimus, sed Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, ut et nobis, et illis, eum qui est benignissimus, propitium reddamus. » Hæc Cyrillus, non aliunde quidem, quam ex traditione Jacobi ejusdem Ecclesiæ primi episcopi, ut ex ejus liturgia suo loco monstrabimus.

313. De eadem traditione Apostolica post alios et Joannes Damascenus [3], qui eadem pro defunctis suffragia ad suum principium reducens, unde provenerint, monstrat his verbis: « Porro autem Verbi discipuli atque conspectores, a quibus orbis universus captus est: illi, inquam, Salvatoris discipuli ac divini Apostoli, ut in tremendis ac puris vitamque afferentibus mysteriis, eorum qui cum fide diem extremum clausissent, memoria fieret, instituerunt; quod etiam firme atque constanter, ac sine ulla controversia Catholica et Apostolica Ecclesia ab extremis finibus ad extremos usque fines, ab eo tempore ad hunc usque diem semper retinuit, ac tantisper dum mundus erit hic retinebit. » Habes insuper (ut prætermittamus magnam copiam auctorum hæc testantium) ejus rei usum in Ecclesia apostolica ex traditione Apostolorum Romæ repræsentatum ex epistola [4] Paulini ad Aletium S. Paulæ generum, cum in funere Ruffinæ uxoris defunctæ, in basilica Vaticana tanto theatro dignum spectaculum fuit ab eo exhibitum. At quid ibi ageretur, nisi quod eidem Ecclesiæ, quam Petrus et Paulus docuerunt, iidem tradidissent? in illa enim, velut thesauro, esse ab Apostolis collocatas sacras traditiones, et inviolabiliter custoditas, auctor est Irenæus [5]: Annon insuper censenda est traditio apostolica, quæ tot tantisque est comprobata miraculis? sunt ea

[1] Cypr. epist. LXVI. — [2] Orig. in Job. hom. III. — [3] Epiph. hær. LXXV. — [4] Chrys. ad pop. Antioch. homil. 69. — [5] Chrys. ad Philip. hom. 3.

[1] Chrys. in Act. hom. 21. — [2] Cyril. catech. mystag. V. — [3] Joan. Damas. de Fidel. defun. orat. — [4] Paulin. epist. XXXI. — [5] Iren. lib. III. c. 3. et 4.

plane innumera : quæ tum Gregorius papa, tum alii fide probati auctores memoriæ prodidere. Sed quid divinitus facta miracula, nisi quod per ea divinum suffragium declaratur ?

314. Cum igitur ecclesiastici tractatores, insignis nominis viri (ut vidimus) una eademque consensione firmiter asseverent, ex apostolica traditione sacrificia et alia pietatis opera offerri consuevisse pro defunctis, necessario compellimur dicere eosdem pariter ex apostolica traditione affirmare, esse locum in quo post obitum animæ purgentur, donec ab omni peccati macula expiatæ reddantur. Si enim viventium suffragiis eas adjuvari ac liberari posse, apostolica traditio (ut dictum est) docuit ; sane non omnium fidelium animas continuo post obitum in cælum recipi ; nec item omnes in infernum mergi (pro quibus nulla sunt offerenda suffragia, cum nec illæ his opus habeant, nec istis prosint) certum est : sed tertium adhuc esse locum necesse est affirmare, quo illæ quæ adhuc venialium peccatorum inquinatæ sunt sordibus, et mortalium licet culpa exsolutæ, pœnæ tamen temporariæ sunt obnoxiæ, detinentur. Ex his omnibus itaque esto ratum firmumque de purgatorio fidem atque doctrinam ex Apostolorum traditione fluxisse. Multa ad hæc probanda, et confirmanda, essent ex divinis Scripturis in medium afferenda testimonia: at quoniam nostri instituti est, doctrinam ex traditione, non traditionem ex doctrina deducere (nam id complures nostri temporis ecclesiastici orthodoxi scriptores feliciter præstiterunt) his in præsentiarum omissis, illud unum, sed breviter tamen, præstabimus, ut apostolicam traditionem Catholicæ Ecclesiæ usu receptam, et Patrum testimonio roboratam apertissime demonstremus.

315. *De Purgatorio.* — Certum est enim tam latinos quam græcos antiquos Patres testimonio pari ac consensione in unam eamdemque sententiam conspirasse, animas solutas corpore, peccatis aliquibus obnoxias, pœnis sic subjici, ut iis purgatæ æternæ tandem participes fiant beatitudinis : et licet de modo et loco quo id fiat, alius aliter senserit ; quod tamen faciendum sit omnes æque consentiunt. Ex antiqua Ecclesiæ traditione Tertullianus [1], ut de re cujus nulla sit dubitatio, idem profitetur : nam cum tractat illam sententiam Domini in Matthæo [2] : « Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem, » ait : « Judex te tradat angelo executionis, et ille te in carcerem mandet infernum, unde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso ; » et infra : « In summa, cum carcerem illum, quod Evangelium demonstrat, inferos intelligimus, et novissimum quadrantem, modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretamur : nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos, salva resurrectionis plenitudine per carnem quoque. » Hæc ille. Sed nec præjudicium catholicæ affert veritati si etiam, quod ait, id Montanus senserit. Non enim labefactatur veritas, si quis hæreticus eamdem interdum profiteatur. Cyprianus id ipsum plenissime docet, dum scribens ad Antonianum [1] hæc ait : « Aliud est, missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem ; aliud statim fidei et virtutis accipere mercedem ; aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne : aliud peccata omnia passione purgasse. » Est etiam ejusdem veritatis Origenes [2] qui eodem sæculo cum Tertulliano et usque ad Cypriani tempus vixit, assertor, dum ait : « Cum illuc venitur, si quis multa opera bona, et parum aliquid iniquitatis attulerit; illud parum tanquam plumbum igni resolvitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum. Et si quis plus illuc plumbi detulerit ; plus exuritur, ut amplius decoquatur : ut et si parum aliquid sit auri, purgatum tamen resideat. Quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit : fiet de illo hoc quod scriptum est : Demergetur in profundum, tanquam plumbum in aqua validissima. » Hæc Origenes.

316. Id ipsum Gregorius Nyssenus [3] in hunc ferme modum in magna illa oratione catechetica, quam sæpius citat Theodoretus : « Quoniam, inquit, opus est ut illius quoque, quæ ex peccato ingeneratæ insederunt maculæ per medicinam aliquam auferantur : propterea in præsenti quidem vita adhibitum est medicamentum virtutis ad hæc curanda vulnera : quod si curari non possint, in futura vita reservatur curatio. Sed quo modo in corpore sunt affectionum quædam differentiæ, quarum aliæ quidem facilius, aliæ vero difficilius admittunt curationem ; in quibus et sectiones, et cauteria, et acerba medicamenta adhibentur ad tollendam affectionem, quæ insedit corpori : tale quid etiam in posterum denuntiat futurum judicium ad curandos morbos animæ, quod pigris quidem et lentis minatur. » Hieronymus [4] id etiam in hæc verba : « Sicut diaboli, et omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo : Non est Deus, credimus æterna tormenta : sic peccatorum atque impiorum, et tamen Christianorum, quorum opera igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementiæ sententiam Judicis ; » ut scilicet non puniantur in æternum : nam de his est instituta disputatio. Et in Oseam [5] : « Infernus, inquit, est locus, in quo animæ recluduntur sive in refrigerio sive in pœnis pro qualitate meritorum. » Et alibi [6] : « Peccatores qui confitentur rectam fidem, sed propter vitiorum sordes purgantibus se indigent flammis, idcirco nunc Dominus ad ignem judicium vocare se monstrat, ut uniuscujusque opus quale sit, ignis probet. » Appellat [7] alibi purgatoriam pœnam, baptismum ignis, quo (inquit) baptizabimur in futuro sæculo.

317. Ambrosius [8] de eodem baptismo, purga-

[1] Tertull. lib. de anima, c. XXXV. et cap. ult. — [2] Mat. V.

[1] Cyprian. epist. LII. — [2] Orig. in Exod. homil. 6. — [3] Gregor. Nyss. orat. catech. VIII. — [4] Hieron. in Isa. c. ult. in fine. — [5] Idem in Ose. cap. XIV. — [6] Hieron. in Amos. c. IV. — [7] Hieron. in Matth. c. VII. — [8] Ambr. in Psal. CXVIII. serm. 3.

torio scilicet igne, hæc ait : « Est etiam baptismum in paradisi vestibulo, quod ante non erat ; sed posteaquam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quam posuit Deus; quæ antea non erat, quando peccatum non erat ; culpa cœpit, et baptismum cœpit, quo purificentur qui in paradisum redire cupiebant, ut regressi dicerent : Transivimus [1] per ignem et aquam, hic per aquam, illic per ignem : per aquam, ut abluantur peccata : per ignem, ut exurantur. » Idem alibi [2] : « Cave ne ligna, cave ne stipulam ad judicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat : cave ne cum in uno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendit. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; potest tamen et ipse per ignem salvari. Unde colligitur, quia idem homo et salvatur ex parte et condemnatur ex parte. » Idem dum ait [3] de ultimo exsolvendo quadrante, illum de iisdem pœnis interpretatur.

318. At Augustinus [4] de his uberius cæteris agit in Enchiridio ad Laurentium, et de Civitate [5] Dei, ubi et falsas de his aliorum sententias refutat, idemque aliis [6] plerisque in locis est ejusdem veritatis fidelis assertor : cujus singulas de his sententias hic recitare prætermittimus, ne nimia prolixitate legentibus molestiam afferamus, præsertim cum illæ potissimum sint jam præ manibus omnium. Cæterum tantum abest ut penes quempiam antiquorum orthodoxorum fuerit de eadem re aliqua dubitatio, ut potius laborandum fuerit Patribus adversus nonnullos, qui crederent omnia peccata quantumvis capitalia, excepto tamen infidelitatis errore, eodem igne purgari posse : quos non tantum Augustinus citato loco, sed et Cæsarius Arelatensis episcopus egregia sanctitate et eruditione Pater (hic, ut alibi notavimus [7], fama notissimus claruit temporibus Symmachi papæ longe ante Gregorii tempora) refellit sic dicens [8] : « Multi lectionem istam male intelligentes, falsa securitate decipiuntur, dum credunt, quod supra fundamentum Christi crimina capitalia ædificata, peccata ipsa per ignem transitorium possint purgari, et ipsi postea ad vitam æternam pervenire. Intellectus iste, fratres carissimi, corrigendus est ; quia ipsi se seducunt, qui sibi blandiuntur. Illo enim transitorio igne de quo dixit Apostolus : Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem : non capitalia, sed minuta peccata purgantur ; » et post multa : « Sed dicet aliquis ; Non ad me pertinet quandiu moras habeam, tantum ut ad vitam æternam perexeam. Nemo hoc dicat, fratres carissimi : quia ille ipse purgatorius ignis durior erit, quam quod potest pœnarum in hoc sæculo aut videri aut cogitari, aut sentiri. » Hæc Cæsarius. Plura his ac fere innumera addenda essent aliorum, qui postea claruerunt, testimonia ecclesiasticorum scriptorum ; sed non patitur ratio instituti in his diutius immorari. Unum tamen sic habeto : omnium, qui post dicta tempora vixere orthodoxi scriptores, usque in præsens, nullum reperiri, qui apostolicæ traditioni majorumque assertioni, ac denique tot sæculis præscriptæ ecclesiasticæ consuetudini ausus sit contradicere ; quin potius eamdem catholicam veritatem non tantum ex Patribus ratam atque firmatam, sed miraculorum editione divino calculo sæpius comprobatam, pronis manibus excipientes, sunt pie sancteque venerati. Adeo ut nulla habenda sit ratio, si novantes et œconomiæ ecclesiasticæ inversores ab his aliter senserint. At hæc jam satis ad apostolicas traditiones, et Ecclesiæ mores insinuandos, quibus nos astrinximus, esse putantes, ad ipsam rerum gestarum historiam, ad idque unde digressa est oratio, redeamus.

319. *Magna in Christianos persecutio.* — Die illa qua lapidatus est Stephanus, « facta est, inquit Lucas [1], persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ præter Apostolos. » Est [2] qui dicat, eodem quo passus est Stephanus die Nicanorem, unum ex septem diaconis ac ducentos insuper Christianos a Judæis fuisse necatos; quod tamen haud tutum est affirmare, cum Græcorum Menologium de Nicanore testetur, tempore Vespasiani imperatoris fuisse in Cypro occisum. Sed quod ad Nicanorem spectat, contentiosum funem non trahimus. Cæterum quod attinet at reliquos ; complures post necem Stephani occisos esse, absque dubitatione aliqua affirmamus, testante hæc potissimum Paulo coram Festo [3] præside et Agrippa rege, cum suam causam peroraret, sic dicens : « Multos sanctorum ego in carceribus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta : et cum occiderentur, detuli sententiam. » Lucas autem hæc omnia innuens potius quam describens duobus verbis (ut vidimus) rem totam absolvit, dum ait [4] : « Facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis. » Præterea accidisse tunc temporis creditur quod ex relatione Gamalielis Lucianus [5] memoriæ prodidit, de Nicodemo Christi discipulo sic dicens : « Cognoscentes Judæi illum esse christianum, amoverunt eum e principatu suo, et anathematizaverunt eum et de civitate expulerunt. Tum ego Gamaliel, quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum et alui, et vestivi usque ad finem vitæ ejus, et defunctum honorifice sepelivi juxta dominum Stephanum. » Hæc ille.

320. Sed cur tunc omnes Christiani Hierosolymis pulsi sint, Apostolis vero tantum quorum causa turbæ omnes a Judæis fuerant concitatæ, Hierosolymis manere concessum fuerit, admirari non desino. Tribuunt id alii [6] operæ ac studio Gamalielis, cujus industria Apostoli servati fuerint. Adscribunt et alii

[1] Psal. LXV. — [2] Ambr. in Psal. CXVIII. serm. 20. in fine. — [3] Ambr. in Luc. c. XII. — [4] Aug. in Ench. c. LXVII. LXVIII. LXIX. — [5] Aug. de Civ. Dei lib. XXI. c. 13. et seq. — [6] Aug. de Genesi. contra Manich. lib. II. c. 20. Lib. de VIII. quæst. q. I. hom. 16. et aliis locis. — [7] In Martyrol. Rom. die 27. Augusti. — [8] Cæsar. hom. 7.

[1] Act. VIII. — [2] Doroth. in Synop. — [3] Act. XXVI. — [4] Act. VIII. — [5] Lucian. in epist. de invent. S. Stephani. — [6] Œcum. in Act. c. VIII.

non modestiæ, sed timori Judæorum : quippe qui timerent populi, quod erga illos propensior esset, tumultum atque seditionem. Sed mea sententia, neutra harum causa tanti ponderis fuisse videtur, quæ magistratus adeo furore exagitatos, ac plane rabie effervescentes cohibere potuisset. Unde id nonnisi miraculo, et illius tantum virtuti existimo tribuendum, qui statuit [1] mare quasi in utre, et posuit terminos ejus arenam exiguam, et dixit ei [2] : « Usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos. » Cæterum quod ad Apostolos pertinet : Apollonius [1] antiquus theologus, agens adversus Cataphrygas, testatur se traditione accepisse, Salvatorem mandatum dedisse Apostolis, ne usque ad duodecim annos Hierosolymis decederent. Qui ergo hæc precepit, ut inter infensissimos hostes tamdiu versarentur, dedit etiam illis implere quod jusserat. Sed de hac re alibi : quæ vero ad discipulorum dispersionem pertinent, rejicimus in annum sequentem, quo ea omnia facta esse noscuntur.

[1] Psal. LXXVII. — [2] Job. XXXVIII.

[1] Apud Euseb. hist. lib. V. c. 17. in fine.

Anno periodi Græco-Romanæ 5525. — Olymp. 202. an. 4. — Urb. cond. 785. — Jesu Christi 32. secundum Baronium 34. — Tiberii imp. 19.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Cn. Domitius Ahenobarbus* et *M. Furius Camillus Scribenianus.* In hujus postremi locum kal. Juliis *A. Vitellius*, suffectus, ut ostendit ex Tabula Nolana card. Norisius in Episl. consulari. Baronius ab Onuphrio deceptus consules proponit Domitium Ahenobarbum et Vitellium Nepotem ; cum tamen *Vitellius* consul tantum suffectus fuerit et *Nepotis* cognomen fictitium sit, ut ostendit card. Norisius laudatus, et ex dictis intelligitur.

2. *Transsubstantiatio et præsentia realis ex disciplina arcani occultatæ.* — A num. 45. ad 62. Magnum quid contra Catholicos afferre putant Protestantes, quod nullam apud Patres latinos de verbo *transsubstantiationis* nullam apud Græcos de nomine μετουσιώσεως memoriam extare reperiant, cujus tamen silentii ratio ex disciplina arcani a Schelstratio in Dissert. de Disciplina Arcani cap. 7, art. 7, recte deducta. Nulla hæresis ante Berengarii tempora contra Eucharistiam ex professo orta fuit, neque SS. Patres ante illa tempora de Eucharistiæ veritate comprobanda tractatus ex professo ediderunt ; sed cum disciplina arcani sex prioribus Ecclesiæ sæculis viguerit, doctrinam de hujus Sacramenti veritate et ritibus potius occultare studuere. Itaque cum ex una parte disciplina arcani vigeret, ex alia vero nulla hæresis exorta esset, quæ Ecclesiæ defensores hujus mysterii veritatem funditus inquirere cogeret ; hinc factum, ut apud Patres non reperiantur tractatus ex professo editi, in quibus disputetur, quomodo in sacramento Eucharistiæ panis et vinum per consecrationem transsubstantientur, an accidentia maneant sine subjecto, et similia, quæ post hæresim Berengarianam frequenter tractata. Observandum etiam quosdam Patres cautius egisse in epistolis ad ipsos Catholicos transmissis, ut liquet ex epistola Innocentii I ad Decentium Eugubinum, cui ne quidem « de forma consecrationis » scribere voluit, ne mysterium arcani revelaret : alios in operibus, quæ ad non initiatorum manus perventura timebant, obscurius de mysteriis Catholicæ Religionis egisse : omnes demum primitivæ Ecclesiæ Patres in sermonibus coram Catechumenis, Judæis, vel Gentilibus, qui iis interesse solebant mysteria occultasse. Hinc sicut complura Patrum testimonia obscure mentionem facientia nihil probant contra realem corporis et sanguinis Christi in Eucharistia præsentiam, quia veritatem illam ex disciplina arcani occultare debebant ; ita complura Patrum testimonia de pane, frumento, vino et vile agentia nihil faciunt contra Transsubstantiationem, quam tanquam dogma magis arcanum ex primitivæ Ecclesiæ disciplina celare oportebat. Quare neque frequens panis mentio Transsubstantiationi officit ; neque crebra figuræ appellatio præsentiæ reali ; cum sicut unum, ita et aliud a Patribus usurpatum sæpius fuerit ad occultandum Eucharistiæ mysterium. Plura Schelstratius citatus.

3. *Sententia Antiquorum de anno Passionis Christi.* — A num. 141 ad 143. Christi Domini nostri passionem Baronius hoc anno consignavit : quam tamen veteres Patres, Augustinus, Hieronymus, aliique cum consulatu duorum Geminorum anno æræ Christianæ XXIX gesto illigarunt. Eusebius inter primos fuit, qui mortem Dominicam ab eo anno removerit, cui Epiphanius hæresi 51, aliique postea adhæsere : qua porta semel aperta, alii passionem in annum æræ Christianæ XXXI, alii in annum XXXII contulere. Eusebii Epiphaniique sententiam, quæ Christum anno XXXI crucifixum docet, Petavius lib. 12 de Doct. Temp. pluribus propugnavit, et cap. 12 ejusdem libri, postquam dixit antiquos Patres sensisse Christum mortuum esse anno Tiberii XV, ætatis XXX, hæc habet : « Posteriores anno fere Tiberii XVIII Eusebium et Epiphanium secuti. Sed in

horum explicanda sententia minus attentos plerosque video, qui imperatoris illius annos, more Romano, ab eo die, quo imperium iniit, computandos existimant, quod non ita est. Etenim a populari civitatum suarum exordio Patres illi annos inchoabant, nimirum ab autumno antecedente æstatem illam, qua Augustus excessit. Anno ab Urbe condita DCCLXXXIV, Juliano LXXVI, Augusti XIX, cœpit annus XVIII Tiberii, anno tertio Olympiadis 202, cyclo lunæ 13. Græci Patres, ut Eusebius et Epiphanius, annum Tiberii decimum octavum putare incipiunt ab autumno anno Juliani LXXV. De Eusebio supra id ostensum est aliquot exemplis, et res ipsa persuadet non aliud exordium anni ab eo sumptum quam Antiochenum, et Syro-Macedonicum ab Octobri. Fuit enim Cæsareæ, quæ Palæstinæ in Syria metropolis erat, episcopus. Qui annos Christi ad Eusebiani Chronicon adnotarunt, ad XVIII Tiberii, et Olympiadis 202 tertium, quo passus ibidem Christus ponitur, annum Christi XXXII adscripserunt. Quare cum uno ante communem natalem anno ortum Christi collocavit Eusebius tertio anno Olympiadis 194, annus ille XXXII æræ vulgaris est XXXI periodi Julianæ 4743, quod a kalendis Januariis ad solstitium in cursu fuit annus secundus Olympiadis 202, a solstitio vero tertius annus, consulibus Tiberio V et Sejano. Hic est annus ille quo mortuum esse Christum pluribus docet ac probat Epiphanius hæresi 51, quem cum Tiberii dicat esse decimum octavum, apparet ipsum ab autumno antecedente, itidem ut Eusebium, annorum Tiberianorum initia capere; ac revera ex amborum sententia passum esse Christum anno XVII currente Tiberii, Olympiadis 202 anno secundo. Eadem et cæterorum Patrum opinio fuit, qui Eusebio auctore decimo octavo Tiberii anno mortuum affirmarunt esse Dominum. Nam προληπτικῶς octavum decimum Tiberii annum appellarunt qui Romanis decimus septimus putabatur. »

4. *Sententia Eusebii a Petavio non bene explicata.* — Sed ratiocinium omne Petavii ex eo corruit, quod non adverterit, in sententia seu verius errore Eusebii in Chronico, Augustum anno æræ nostræ XIII poni demortuum, quod ipsemet lib. 11 de Doct. Temp., cap. 6, observarat, et a nobis jam supra demonstratum est. Secundo in eo peccat Petavius, quod annos imperatorum ab anno Abrahami, qui sequitur prædecessoris obitum incepisse Eusebium neget: qui tamen lib. 11 de Doct. Temp., cap. 41, id Eusebio ac S. Hieronymo familiare fuisse recte scripserat: nosque ostendimus Eusebium in Chronico initium imperii Augusti deduxisse, non ab anno Abrahami 1973 quo, ex ejus sententia, Julio Cæsari successit, sed ab anno Abrahami sequenti scilicet 1974 mense Octobri post Julii Cæsaris mortem inchoato. Certe cum secundum Eusebium, Tiberius anno Abrahami 2052, quem cum anno XXIII Tiberii conjungit, mortuus fuerit, si imperii ejus initium anno Abrahami 2029, quo Augusti mors ab Eusebio consignatur, cœptum fuisset ex ejusdem Eusebii sententia, non annos viginti tres Tiberio, sed annos viginti quatuor necessario attribueret. Quare Eusebius in Chronico existimavit Christum anno Tiberii XVIII, æræ vero Christianæ XXXI passum esse; licet is Tiberii annus secundum veram de initio imperii Tiberiani sententiam, decimus tantum septimus ejus esset, ut ipsemet Eusebius in Historia sua tandem agnovit. Ibi enim Augusto annos quinquaginta septem tribuit, eumque anno æræ Dionysianæ XIV mortuum supponit. Aliter itaque in Chronico, aliter in Historia Eusebius de anno Christi emortuali loquitur; ideoque priorem sententiam, quæ Augustum anno æræ Christianæ XIII demortuum censebat, tanquam falsam rejecit. Petavius in Animadversionibus Epiphanianis, hæresi XXVIII, aliam annos numerandi rationem Eusebio aliisque tribuerat, scripseratque plerosque christianorum scriptorum solere annorum initia a verno paschalique mense, quod ecclesiastici anni caput est, arcessere : ideoque Eusebium ac reliquos annorum imperatorum initium a mense verno eorum creationem præcedente κατὰ πρόληψιν usurpare. Sed licet verum sit ex antiquis aliquos imperatorum annos ab autumno eorum inaugurationem antecedente, aliosque a mense verno eamdem præcedente desumpsisse, certum est tamen, Eusebium imperatorum annum primum a mense Octobri eorum mortem subsequente auspicatum esse, ut passim videbimus. A quo mense Epiphanius imperatorum annos inchoarit, imo quo anno Christum passum crediderit nullus, quod viderim, hactenus divinare potuit. Tertio non advertit Petavius errorem, qui cubat in anno Incarnationis XXXII in editione Scaligeriana adnotato, annumque Abrahami 2047, cum quo passionem Christi Eusebius connectit, concurrere cum anno Incarnationis XXXIII ab Octobri pariter cœpto. Si enim primus Incarnationis annus est Eusebio 2015, profecto 2047, ei annus est Incarnationis XXXIII, et hoc sine controversia. Quarto Eusebius annos non numerat a nativitate Christi, sed ab ejus incarnatione, quæ secundum eum, seu secundum Alexandrinos, incipit anno Juliano XLIII, ab Octobri secundum Eusebium, a Martio vero secundum aliquos. Quare æra Incarnationis Alexandrina triennio Dionysianam antevertit. Denique Patres, qui Christum anno Tiberii XVIII crucifixum scripsere nullo modo proleptice annum XVIII Tiberii eum appellarunt, qui secundum Romanos decimus tantum septimus erat. Sed aliqui Eusebii in Chronico errorem secuti passionem Christi anno æræ nostræ XXXI illigarunt; alii rectam chronologiam amplexantes, annum decimum octavum Tiberii cum anno æræ Christianæ XXXII copulavere, eoque Christum passum scripsere. Quam sententiam ipsemet Eusebius in Historia lib. 1, cap. 10, et lib. 10 de Demonstratione amplexus est; cum iis locis scripserit, prædicationis Dominicæ tempus tres annos cum dimidio complexum esse. Unde cum anno XV Tiberii Christum baptizatum Eusebius scribat, anno nempe æræ vulgaris XXIX, manifestum est, quatuor eum paschata in hac secunda opinione Christo attribuisse; licet in priori tria illi tantum assignasset,

In morte itaque Christi consignanda Eusebius varius et inconstans fuit.

5. *Opinio S. Irenæi de anno baptismi et mortis Christi.* — Opinio divi Irenæi de ætate Christi, quæ num. 142 tangitur, admonet, ut quo anno baptismum Christi collocarit, investigemus. Irenæus lib. 3, cap. 25, ait : « Natus est Dominus noster circa primum et quadragesimum annum Augusti imperii, » quem si a morte Caii Julii, quod in dubium revocari non debet, deducat, liquet eum Christi Natale anno Juliano XLI consignasse; cumque lib. 2, capite 39, scribat Christum ad baptismum venisse, cum inciperet esse « tanquam triginta annorum, » (hoc est, anno ætatis tricesimo ineunte, ut ex ejus verbis evidenter deducitur) addatque, tria Christum paschata peregisse, necessario sequitur, eum annum XV Tiberii a Luca memoratum, de XV imperii ejus proconsularis interpretatum fuisse, alioquin tam Evangelio, quam sibi ipsi contradiceret. Existimavit itaque sanctissimus doctor anno æræ Christianæ XXV factum esse « Verbum Domini » ad Joannem Baptistam, anno XV imperii proconsularis Tiberii in finem vergente, Joannem usque ad initium æræ Christianæ XXVII vel circiter ministerium suum exercuisse, et Christum annum tricesimum ætatis inchoantem baptizasse, triaque Christi paschata celebrata fuisse annis æræ Christianæ XXVII, XXVIII, et XXIX, quo ultimo anno, dieque XXV Martii Christum crucifixum credidit. Neque enim putandum eum, quoad annum et diem passionis, a cæteris scriptoribus dissensisse, aut ignorasse Tiberii annos ab ejus imperio proconsulari numeratos fuisse; cum Marco Aurelio, qui imperii collega fuerat, rem Romanam administrante, in provinciam Lugdunensem ad prædicandum Evangelium missus fuerit. Ex iis in sententia Irenæi recte stabilitis deducitur, sequentia verba, quæ eodem capite 29 et 30 leguntur, in quibus dicitur, Christum a quadragesimo ad quinquagesimum annum Evangelium prædicasse, corrupta esse, non tantum quia natale Christi, ejus baptismo, tribusque paschatis antea ab eo constitutis adversantur; sed etiam quia ex iis sequitur, Christum in Irenæi sententia passum esse ad minus anno XXXVII æræ Christianæ, idque post mortem Tiberii et discessum Pontii Pilati a Judæa, quod illum existimasse, mihi nunquam persuasero. In eo itaque Irenæi ratiocinium consistit, errare eos qui post baptismum, Christum unum tantum annum prædicasse, et complexum tricesimum annum, cum nondum provectiorem haberet ætatem, passum esse. Ad quem errorem confutandum scribit tria ab eo paschata post baptismum peracta, ut jam ætate provectus provectiores etiam ætate doceret, et Magistri ætate, quæ secundum eum annus tricesimus est, magisterium impleret, et ab anno trigesimo ad quinquagesimum Evangelium prædicaret, quæ sunt Irænei verba, nempe tribus circiter annis post annum ætatis tricesimum. Verba itaque, quæ in iis duobus capitibus contrarium sonant, corrupta sunt et insititia, quidquid dicat Petavius in Animadversionibus Epiphanianis, constatque Irenæum annum XV Tiberii a Luca expressum de anno XV ejus principatus intellexisse.

6. *Dies et mensis Passionis Christi.* — A num. 153 ad 169. Quoad mensem ac diem, quo Christus crucifixus est, per tria priora Ecclesiæ sæcula Christianorum traditio fuit Christum passum esse die XXV Martii, ut constat ex pluribus martyrologiis ab Henschenio et Papebrochio eadem die in Actis Sanctorum relatis. Cœpit ea traditio turbari quoad diem, ob decretum Patrum synodi Cæsariensis a Beda memoratum, et tempore Theophili Cæsareæ episcopi emanatum, quo edicitur, Christum passum esse die XXIII Martii. Hunc diem Baronius elegit; sed methodus cyclica ejus opinioni adversatur; littera enim Dominicalis E, quæ post bissextum hoc anno in cursu fuit, jungitur in kalendario cum eodem die XXIII Martii, ideoque cum feria prima, cum tamen Christum feria sexta passum dubitari non possit. Perseveravit traditio de morte Christi mense Martio usque ad sæculum XIII quo *Rogerus Bachonus*, Anglus, ordinis S. Francisci, S. Bonaventuræ æqualis, rerum mathematicarum peritissimus, novam rationem iniit, Christumque Aprilis die tertio passum affirmavit, a quo tempore vetus traditio exolevit.

7. *Historiæ profanæ cognitio ad annum Passionis detegendum necessaria.* — Quod si quis scire aveat, unde factum sit ut traditio illa de morte Christi die XXV Martii, annoque æræ Christianæ XXIX consulatu duorum Geminorum notato, rejecta tandem fuerit, respondebo id provenisse, et ex nimia historiæ gentium incuria, et ex nimia astrologiæ fiducia. Primum docere videtur Augustinus lib. 2 de Doctrina Christiana, cap. 28, ubi ait : « Nam et per Olympiadas et per consulum nomina, multa sæpe quæruntur a nobis, et ignoratio consulatus quo natus est Dominus, et quo passus est, nonnullos coegit errare : » et paulo post ait : « quot annos in hac vita Christus egerit, de historia gentium collata cum Evangelio liquidius certiusque » colligi. In duobus igitur peccatum videtur, quæ causæ fuere, cur passio ab anno æræ vulgaris XXIX remota fuerit : primo in anno Olympiadis a Phlegonte memoratæ explicando; qua de re infra. Secundo imperii proconsularis Tiberii ignoratio, quæ sensim irrepsit, quæque adeo animos occupavit, ut hoc etiam erudito sæculo in dubium revocatum fuerit. Cum enim ex Luca constaret Christum anno XV Tiberii baptizatum esse, progressu temporis, annus ille XV Tiberii de imperio ejus Augusteo explicatus fuit. Ita Prosper in Chronico a Philippo Labbeo in sua nova Bibliotheca publicato : « Quidam putant Dominum nostrum Jesum Christum XV anno regni Tiberii Cæsaris, id est duobus Geminis coss. crucifixum; quo anno secundum indubitatam Lucæ evangelistæ auctoritatem baptizatum eum esse manifestum est, et Evangelium regni cælorum prædicare cœpisse. » At Lucam de anno XV imperii proconsularis Tiberii, non vero de anno XV imperii ejus Augustei intelligendum antiqui docuerant, quibus facile fides deneganda non erat.

8. *Annus Passionis potius ex traditione quam ex perfecta astronomia innotescit.* — Secunda ratio petitur a nimia astrologiæ fiducia. Licet enim passionis annus non ex astronomia, sed ex antiquitatis testimonio investigandus videretur; quidam tamen viri docti ex sua perfecta astronomia plenilunia ad tempora Christi, ex pleniluniis festa Judæorum, ex his et concursu feriæ annum passionis alium determinarunt, quam veteres ætati Christi proximi tradidere : qua in re opinione sua falsi sunt, sicut inquit Keplerus egregius mathematicus Epist. XVI, si hodie, quis omisso computo ecclesiastico aberrante, ex astronomia perfecta, accommodatis decretis Nicænis, computaret paschata, quæ kalendarium Gregorianum præcessere, hic creberrime ab usuali paschate aberrare cogeretur. Prisci itaque Judæi usque ad Christi fere tempora in usu kalendarii nihil ultra vulgi captum sapuere, inquit Keplerus, parumque de cælo fuere solliciti, perpetuis bellis exerciti, tandemque a Romanis sub jugum missi. Quare hodiernus Judæorum computus ad rationes cursus lunæ astronomicas limatissimus advocari non debuit, cum eo Judæi veteres usi non sint. Nihilominus sæculo Ecclesiæ XIII, *Rogerus Bachonus,* uti jam diximus, ex perfecta astronomia diem ac mensem passionis Christi investigare cœpit, ac die tertia Aprilis anni æræ vulgaris XXXIII eum mortuum scripsit. Sed cum antiqua Ecclesiæ traditio quæ Christum mense Martio crucifixum ferebat, in fidelium mentibus tenacius hæreret, non tantum ab omnibus rejectus est, sed et de errore suspectus habitus : qua de re videndus Wadingus tam in libro de Scriptoribus Minorum, quam in secundo tomo Annalium. Altero post Rogerum sæculo *Paulus Burgensis,* qui anno 1435 obiisse dicitur, eamdem docuit opinionem, facta, ut ipsemet cap. 26 in Matthæum affirmat, lunæ calculatione cum Hebræorum peritis. Post aliquot annos idem negotium *Tostatus* resumpsit, et inter capita thesium quæ Senis in Hetruria, ubi Eugenii quarti curia tunc erat, disputavit, hoc unum fuit, « Christum vigesima quinta die Martii non esse mortuum, sed tertia Aprilis, idque anno ætatis suæ trigesimo tertio, non completo, sed ineunte. » Qua in re multorum animos commovit, a quibus de Religione vehementer cœpit agitari, qui, ut purgaret se, *Defensorium* scripsit, seu Apologiam, in qua cap. 10 narrat, diebus suis et prius in curiis duorum summorum pontificum quæstionem hanc agitatam fuisse, introductosque astronomos, necnon Judæos, qui affirmavere fieri non potuisse, ut die vigesima quinta Martii Christus moreretur, tum quod astrologiæ repugnaret de illa in iis annis lunam dari XV, tum quod Judaicarum solemnitatum terminis non minus adversaretur.

9. *Rogerus Burgensis et Tostatus novam opinionem inducunt.* — Non mirum vero, hanc postea opinionem prævaluisse; cum qui post Burgensem et Tostatum de anno et die passionis Dominicæ locuti sunt, eadem fere exscripserint. Testatur hoc Petavius lib. 12 de Doct. Temp., cap. 15, ubi ait : « Ex amborum scriptis velut fontibus, omnium, qui deinceps in ea controversia versati sunt, disputationes et commentarii profluxerunt. Nihil est post illos duos fere ab cæteris allatum, quod non inde promptum ac derivatum fuerit, ut qui illos legerit, istorum industriam non magnopere desideret. » Fallitur autem Petavius, citatus cap. 13, dum sibi persuadet antiquos solis lunæque ratiocinia minus comperta habuisse; ideoque feriarum potius quam lunarum rationes ineuntes, contulisse passionem in annum Julianum LXXIV, seu æræ vulgaris XXIX, quod in eo tantum feriam sextam et diem Martii XXV concurrere comperissent. Tot enim de paschate controversiæ, tanti nationum inter se conflictus, tam gravia Orientis Occidentisque dissidia, tot super ea quæstione celebrati toto orbe conventus præsulum, sanctissimæ illud Nicænæ synodi decretum, cæterarum deinde suffragio comprobatum, numeri denique paschales cycli ad lunæ solisque vicissitudines moderandas adhibiti satis evincunt, sufficientem per priora Ecclesiæ sæcula fuisse in ea rerum astronomicarum scientiam : quam aliunde ab Alexandrinis præsules discere potuissent, nisi persuasum habuissent, quæstionem hanc non ex astronomicis demonstrationibus ac lunæ rationibus, sed traditione per manus accepta et veterum testimonio decidendam esse. Hæc mea in re obscurissima sententia, seu verius suspicio, quam hic proponere placuit, ut magis examinetur.

10. *Sententia Vossii de anno baptismi et mortis Christi rejecta.* — Postquam hæc scripseram, in manus meas venit Dissertatio Gerardi Joannis Vossii, « de annis, quibus natus, baptizatus, ac mortuus Christus, » in qua docet Christum anno Juliano XLIII natum, et anno æræ Christianæ XXIX, die XXV Martii, anno Tiberii XV, postquam duo paschata juxta veterum doctorum sententiam celebrasset, crucifixum. Quod ita explicat, ut secundum Hebræos, qui annum incipiunt a mense *Tisri*, seu Septembri, et quod eum mensem antecedit, præcedenti anno accensent, ac pro anno numerant, Christus baptizatus fuerit anno Tiberii XV, anno nempe æræ vulgaris XXVIII, passus vero secundum eorumdem Hebræorum loquendi modum anno XVI Tiberii. At more Romano loquentes, dicendum baptizatum esse Christum anno XIV, passum anno XV, Lucamque, quando Christum anno XV Tiberii baptizatum dicit, priorem loquendi modum usurpasse. Ita Vossius. Sed licet illud rectissime, quod veteres Patres duo paschata Christo tribuerint; falsum tamen, eos Lucam de anno XIV imperii Augustei Tiberii intellexisse : pro fundamento enim suæ sententiæ imperium proconsulare Tiberii supposuere, ac de eo Lucam interpretandum judicarunt, ut ex iis, quæ jam dixi, liquet. Imo Tertullianus lib. 1 contra Marcionem, cap. 15, Christum dicit baptizatum *anno duodecimo* Tiberii, ac paulo post *anno decimo quinto,* ut secundum utramque Tiberii epocham annum baptismi Christi magis manifestaret. Præterea, si divus Lucas, ut vult Vossius, annum XIV Augustei imperii Tiberii, Hebræo-

rum vel Antiochenorum more vocat decimum quintum, eoque Christum baptizatum docet; cur omnes Patres latini, qui Christum duobus Geminis coss. passum scribunt, unanimi consensu a modo loquendi Lucæ discedunt, eumque anno xv Tiberii mortuum affirmant, cum, ut se Lucæ conformarent, anno decimo sexto scribere debuissent? Nec alio modo Græci loquuntur, si paucissimos excipias, præsertim Julium Africanum, qui apud Syncellum, pag. 308, passum dicit Christum modo anno xv, modo anno xvi Tiberii, ut scilicet secundum Orientalium et Occidentalium loquendi modum annum mortis Christi magis exprimeret; non vero quod eo usum fuisse Lucam existimaret. Patres itaque, qui duo tantum paschata Christo assignarunt, Lucam interpretati sunt de anno decimo quinto imperii proconsularis Tiberii, mortemque Christi cum anno imperii Augustei Tiberii decimo quinto copularunt. Sed Christum tria saltem paschata peregisse, extra controversiam esse debet.

11. *Explicatur eclipsis Christo patiente visa.* — Restat hic explicanda eclipsis, de qua in Annalibus num. 120. Tertullianus, Julius Africanus, Augustinus, et Hieronymus, quos certum est Christum duobus Geminis coss. passum existimasse, eam eclipsim Phlegontis auctoritate suadent, argumento manifesto eos passionem eo anno consignasse, quo Phlegon illud solis deliquium. Si enim passionem altero, quam Phlegon eclipsim collocassent anno, non mortem Christi miraculosam, quod intendebant, Gentilibus persuasissent, sed seipsos ludibrio exposuissent. Præterea Julius Africanus sæculo post Phlegontem vixit, hujusque opus de Olympiadibus libris 16, ut docet Suidas, comprehensum videre potuit. Cum enim Phlegon Hadriano imperante, et Africanus Heliogabali tempore floruerit, vix mihi persuadere possum, nobilissimum illud opus jam Africani ætate periisse. Ex quo et sequitur majorem huic quam reliquis, qui neque Opus illud viderunt, neque ita proximi Phlegonti vixerunt, fidem adhibendam esse. Africanus autem in Fragmento a Syncello pag. 323 relato ait, eclipsim a Phlegonte memoratam accidisse anno ii Olympiadis ccii, quod etiam habet lib. 5 τῶν Χρονογραφῶν, apud Eusebium lib. 8 de Demonstratione, et apud Hieronymum in cap. 9 Danielis. Annus secundus Olympiadis ccii, anno æræ Christianæ xxx exorditur. Unde Keplerus et Petavius, qui mortem Christi in annum xxxi conferunt, Africanum sibi cecinisse credunt; ille epistola xiv et xvi, hic lib. 12 de Doct. Temp, cap. 21. Sed uterque opinione falsus est: nam Africanus communes Olympiades integro biennio antevertit, primamque exorditur anno periodi Græco-Romanæ 4746, licet Olympias communis anno ejusdem periodi 4718 auspicetur. Inde Syncellus, qui eam putandi Olympiades rationem sequitur, primam Olympiadem collocat anno periodi Alexandrinæ 4726, quia periodus Alexandrina annos decem plus quam Græco-Romana enumerat. Unde si huic decem annos addas, habebis annum periodi Alexandrinæ, qui eodem anno incipit. Eamdem ob rem Syncellus ex Africano pag. 308 dicit, *capta Alexandrina*, inchoatam fuisse clxxxviii Olympiadem, licet anno periodi Græco-Romanæ 5464, quo, exeunte Augusto, ea civitas capta, curreret tantum annus tertius Olympiadis clxxxvii, si secundum communem opinionem supputatio fiat. Quare Olympias Africana, sic enim in posterum id Olympiadis genus vocandum, biennio communem antevertit; ideoque annus secundus Olympiadis ccii, quo eclipsis a Phlegonte memorata, ab Africano contigisse dicitur, non cum anno Christi xxxi, ut Keplerus et Petavius putarunt; sed cum anno ejusdem æræ xxix, conjungendus, quamcumque supputationem Phlegon secutus fuerit: Africanum enim Olympiadem ab eo expressam modo sibi solito numerasse non dubitandum.

12. *Modus peculiaris Olympiadas putandi hactenus non animadversus.* — Eodem, quo Africanus modo, auctor anonymus, qui Chronicon edidit ab orbe condito ad annum xiii Alexandri Severi, quod extat tomo ii Antiq. Lect. Canisii, in putandis Olympiadibus utitur. Ait enim: « Sunt omnium Olympiades usque ad annum xiii Alexandri Cæsaris Olympiades ccliii, quæ sunt anni mille duodecim. » Annus xiii Alexandri Severi incipit mense Martio anni æræ Christianæ ccxxxiv, periodi vero Græco-Romanæ 5727, quo Christi et periodi Græco-Romanæ anno inchoatur annus secundus Olympiadis ccliii juxta communem supputationem, annus vero Olympiadicus millesimus decimus. Quare anonymus ille non Olympiadem communem, sed Africanam usurpat. Quod ex eo certum redditur, quod si præfatos annos Olympiadicos mille duodecim addas anno periodi Græco-Romanæ 4715, qui Olympiadem Africanam immediate præcessit, pervenies ad annum ejusdem periodi 5727. Includit itaque ultimum terminum auctor ille anonymus, nempe annum Alexandri Severi xiii et annum tertium Olympiadis ccliii, quod et ex anno Incarnationis constat: addit enim, eum annum esse ccvi a passione. Anno æræ nostræ xxix quo Christum passum credidit, adde ccvi, perveniesque ad annum Christi ccxxxiv, sed ea additio anno xxviii fieri debet, ne annus xxix, qui numerari debet, excludatur: qua in re viros doctos aliquando errare deprehendo. Keplerus itaque in Eclogis Chronicis., pag. 124, perperam præfato loco utitur ad probandum auctorem anonymum existimasse Christum anno æræ nostræ xxxi passum. Perperam etiam Marcus Antonius Capellus libello de Cœna Domini contendit, Censorinum lib. de Die natali cap. 21 docere se opus absolvisse anno Christi ccxxxvii, annumque ii Olympiadis ccxciv cum anno Juliano xl, in quo annus tantum tertius Olympiadis communis ccxciii inchoatur, connectere; idque auctoritate memorati Chronici, cujus Olympiades supputandi rationem ignorabat. Eodem nodo irretitus Petavius fuit lib. 12 de Doctrina Temp., cap. 6; ut enim Capellum, præfatum locum anonymi afferentem confutet, aliud non respondet, quam ab auctore Chronici certissime erratum esse, non adver-

tens hunc Olympiadem Africanam, non vero communem adhibere. Petavius lib. 12 de Doct. Temp., cap. 21, de illo solis defectu loquens ait : « Nunc illud respondeant velim, qui Phlegontis testimonio nos oppugnant, ecquid Africanum, Eusebium, Hieronymum, Phlegontis libros legisse putent. Quod quia de Africano saltem negare non possunt, dicant porro quid in illis judicii fuisse censeant, si cum apud Phlegontem observassent horribilem solis eclipsim anno IV Olympiadis CCII contigisse, et eam esse vellent, quæ moriente Christo contra naturæ ordinem apparuisset, atque idipsum ethnici illius auctoritate suaderent ; si hanc, inquam, non anno illi, quo iste scripserat, sed alteri tribuissent, sat insanos illos arbitrarentur. Quamobrem ne tantum stuporis antiquis illis Patribus affingatur, propemodum fateri necesse est, Africani verba a librariis fuisse corrupta. » At cum Africani verba facilem habeant explicationem, librarii hoc in loco non culpandi.

13. *Olympiades mendose expressæ in Eusebio et in Africano.* — Sed gravis adhuc circa Olympiadis Phlegonteæ annum difficultas restat. Africanus enim apud Syncellum pag. 308 modo dicit eclipsim accidisse anno II Olympiadis CCII, modo anno IV ejusdem Olympiadis. In Chronico etiam Eusebii ad annum Abrahami 2047 legitur : « Phlegon Olympiadum egregius supputator in 13 libro dicit : Quarto autem anno CCII Olympiadis magna et excellens inter omnes, quæ ante eum acciderant, defectio solis facta, etc. » Imo ipse Eusebius in eo Chronico eam non anno II aut IV ejusdem Olympiadis, sed III illigavit, sicuti et Christi passionem. Ad hanc difficultatem Keplerus et Petavius laudati respondent locum illum Chronici Eusebiani (Fragmentum enim Africani apud Syncellum non legerant, aut ad difficultatem animum non adverterant) corruptum esse, et loco τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς σβ' Ὀλυμπιάδος, uti scripserat Eusebius, anagnosten Hieronymi legisse, τῷ δ', hoc est, *anno* IV, licet scriptum esset, *anno* II. Verum mendum non in anno, sed in Olympiade cubat. Africanus enim, ut in re gravissima ab omnibus intelligeretur, utramque Olympiades supputandi rationem usurpavit ; cumque annus tunc quartus ducentesimæ primæ Olympiadis communis curreret, eam etiam numerationem amplexus est, scripsitque σα' Ὀλυμπιάδος, non vero σβ' Ὀλυμπιάδος, id est, *anno quarto* Olympiadis ducentesimæ *primæ*, non vero Olympiadis ducentesimæ *secundæ*. Quod ex eo patet, quod in Fragmento apud Syncellum pag. 324 idem Africanus habet : « Anni ab Adam condito ad Christi adventum et ejus Resurrectionem 5531 colliguntur. A qua temporis epocha ad Olympiadem CCL anni CXCII intercurrunt. » Is annus mundi 5531 secundum Alexandrinos, quos sequitur Africanus, absolvitur mense Martio anni æræ vulgaris XXIX, quo et passionem Christi Africanus consignat. Olympias ducentesima quinquagesima incipit anno æræ Dionysianæ CCXXI, qui annus est Olympiadicus DCCCCXCVII, annus vero quartus Olympiadis CCI est annus Olympiadicus DCCCIV. Unde si DCCCIII addas annos illos CXCII, pervenies ad Olympiadem CCL. Numeral itaque ibidem Africanus Olympiades modo communi et ordinario ; aliter non anni CXCII, sed CXCIV a passione Christi ad Olympiadem CCL fluxissent. Et quod ita intelligendus sit Africanus, liquet ex iis, quæ habet Syncellus pag. 212, ubi ait ducentesimam quinquagesimam Olympiadem incidere in consulatum « Grati Severiani, et Seleuci consulum creatorum, ad vulgarem annum mundi 5723, ut auctor est Africanus, qui Antonini Augusti fuit tertius. » Ubi vides Africanum initium Olympiadis CCL anno Christi Dionysiano CCXXI, Grati et Seleuci consulatu notato consignare, sicuti opinio communis solet. Quod si Africanus modo sibi proprio de ea Olympiade loqueretur, eamdem biennio antea exordiri scriberet. Sic Africanus modo dicit Christum passum anno Tiberii XV, modo anno XVI ejusdem imperatoris, ut annum mortis ejus magis manifestaret, ut jam dixi.

14. *Annus quo eclipsis miraculosa accidit in auctoribus corruptus.* — Patet itaque Africanum, dum de eclipsi Phlegontea loquitur, scribere eam anno II Olympiadis CCII accidisse, utque rem magis explicaret, scripsisse postea eam contigisse anno IV Olympiadis CCI, quæ juxta communem supputationem cum anno Christi XXIX concurrit, progressuque temporis erratum esse a librariis, et loco Olympiadis CCI scriptum fuisse CCII, ac errorem illum vel ab Eusebio, vel ab Hieronymo derivatum fuisse in Chronicon Eusebianum, indeque in alios auctores. Non absimilis error in Eusebio lib. 10. de Præparat. Ibi enim prodit annum decimum quintum Tiberii incidere in annum quartum Olympiadis CCIII, licet annus XV Tiberii, seu Dionysianus XXIX concurrat cum anno primo Olympiadis CCII juxta putationem Eusebio familiarem, qui Olympiadem communem anno uno antevertit. Quod si ibidem supputationem communem Eusebius secutus est, quod valde verisimile, dicere debuit annum XV Tiberii incidisse in annum quartum Olympiadis CCI, non vero CCIII. Quoad Joannem Philoponum, qui lib. 2 de Mundi creatione ait : « Harum tenebrarum meminit et Phlegon in Olympiadibus : ait enim anno secundo ducentesimæ Olympiadis contigisse eclipsim solis, cujusmodi nulla cognita est ; » nihil certi ex eo deduci potest, non solum, quia is auctor non antiquus, cum Justino Juniore imperante floruerit, sed etiam quod pagina sequenti dicat, *anno quarto*. Porro *Olympicorum et Chronicorum Collectio* edita a Phlegonte Tralliano adhuc extabat, nono Ecclesiæ sæculo, quo Photius in sua Bibliotheca cod. XCVII se quinque illius libros legisse asserit, ex qua et aliqua decerpsit. Incertum tamen an XVI libri, quibus ea collectio constabat, Philoponi ætate adhuc omnes superessent. Ex eclipsi itaque, quæ Christo patiente visa, annus Passionis determinari non potest alius, quam annus æræ Christianæ XXIX.

15. *Testimonium Josephi de Christo*. — Ad num 226. Petrus Daniel Huetius, vir eruditissimus, episcopus Suessionensis designatus, in libro, cui titulus est, *Demonstratio Evangelica*, proposi-

tione 3, num. XI; Spencerus in Notis ad librum Origenis adversus Celsum, et Lambecius tom. 8 Bibliothecæ Cæsareæ, pag. 4, et seqq., tuentur testimonium Josephi de Christo, quod Tanaquillus Faber singulari Dissertatione insititium atque ab aliquo impostore confictum contendit, Eusebii, Hieronymi, Isidori Pelusiotæ, Photii, Suidæ, et Christianorum communem opinionem falsitatis arguens. Certe hujus testimonii ingenuitatem demonstrant omnes antiqui codices MSS. græci incorrupti, qui ubique terrarum etiamnum extant, quibus olim Eusebius, anonymus Antiquitatum Judaicarum interpres latinus, et scriptores citati usi sunt. Fuit interpres hic unus ex amicis Cassiodori anno Christi DXIV consulis, qui cap. XVII libri de Divinis Institutionibus expresse testatur, « Flavii Josephi Judaicarum Antiquitatum libros usque ad suam ætatem nondum fuisse translatos, sed se primum illos ab amicis suis fecisse converti in latinum. » Falso asseritur Eusebium testimonium illud finxisse, et operi Josephi per fraudem inseruisse; cum aliquod opus supposuisse Eusebium ostendi non possit. Josephus quidem in Religione Judaica semper constans permansit, ut apparet ex his ejus verbis: « Usque in hodiernum Christianorum genus ab hoc (nempe Jesu Christo) denominatum non deficit, » lib. 18 Antiquit., cap. 4; ideoque hæc verba, ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν, non sunt simpliciter accipienda, quasi Joseph Christum habuerit pro vero Christo, seu pro promisso Messia; sed laborant ea eclipsi sive defectu vocis λεγόμενος hoc est, *hic erat ille Jesus, qui appellatur Christus.* Si loco laudato Josephus nullam Christi fecisset, aut voluisset facere mentionem, opus non habuisset cap. 8, lib. 20, earumdem Antiquitatum, S. apostolum Jacobum cognomine Justum vel Minorem expresse appellare τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, hoc est, « fratrem Jesu cognomine Christi. » Hæc enim verba ibi adjunxit, ad ea respiciens, quæ de Christo jam narraverat lib. 18, cap. 4. Origenes quidem lib. I adversus Celsum ait, Josephum Jesum parum agnovisse pro Christo, ὁ δ᾽ αὐτὸς καί τοιγε ἀπις ὢν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ; sed ex illo similibusve locis male colligit Faber, Josephi testimonium de Christo supposititium esse; cum ex illis tantum inferri debeat Josephum non agnovisse Jesum, Messiam et totius orbis Regem a Scripturis Mosaicis prædictum: quamobrem Josephus vaticinium de Messia, cujus adventum tunc temporis Judæi expectabant, non de Jesu Christo interpretatus est, sed de Vespasiano, postquam Judæorum omnia retroire vidit. Lege librum 3, cap. 14, de Bello Judaico, pag. 854. Denique consentit ad hæc omnia stylus et dictionum color, talis nimirum, qualis Hellenistarum esse solet. Locutiones etiam quasdam observare licet Josepho familiares. Ex quibus omnibus liquet hanc periocham germanam esse. Qua de re plura auctores citati (1).

(1) Præter ea, quæ a Pagio A. D. XXXII, n. 15, ex recentioribus referuntur ex Josephi testimonio de Christo, ad Baronii sententiam confirmandam de corrupto a Judæis Josephi textu, quæ sequuntur addi possunt. Extat nimirum Roberti Canuti auctoritas (is floruit C. A. D. 1170.) prioris S. Fridivuidæ apud Oxoniam, hebraice docti, qui testatur in duobus exemplaribus Josephi hebraice scriptis, invenisse testimonium de Christo, in aliis *nuper erasum*, quod ex Judæis Oxoniæ degentibus ostensum fuit. Ita testatur Guillelmus Caveus, licet a Catholica Ecclesia sepositus, ex inedito Gyraldi Cambrensis de institutione Principis libro. Vide Henricum Valesium ad Eusebium pag. 16 et 20. Guillelmum Boniour in Dialogo tertiæ triduanæ de Canone sacrorum librorum concertationis. Ipsi quoque Catholicæ Ecclesiæ hostes pro Josephi testimonio editis disceptationibus pugnant, uti Carolus Daubuz, qui libros duos pro testimonio Flavii Josephi de Jesu Christo edidit; et Christophorus Arnoldus, qui triginta epistolas, et judicia veterum ac recentiorum collegit de Flavii Josephi testimonio de Jesu Christo. MANSI.

Mansi ad Pagi num. 3. — Plerique veterum, ut notat Pagius, Christum passum esse *duobus Geminis* consulibus, scripsere. Hi sunt, quos fere omnes affert Baronius A. D. XXXIV, n. 143; Tertullianus adversus Judæos; Lactantius Institut. lib. IV, cap. 10, idemque in libro de mortibus Persecutorum superiori sæculo vulgatus. Ibi enim cap. 2 habet : « Extremis temporibus Tiberii Cæsaris, ut scriptum legimus, Dominus noster Jesus Christus a Judæis cruciatus est post diem decimum kalendarum Aprilis, duobus Geminis consulibus. » His accedunt Sulpicius Severus Historiæ Ecclesiasticæ lib. II; S. Augustinus de civitate Dei lib XVIII, cap. 54, et Prosper Aquitanus in Chronico, quibus adde Fastos Idatianos et Vindebonenses, et catalogum Romanorum pontificum, editum a Bucherio in canonem paschalem Victorii Aquitani pag. 269. Scribit porro Pagius, Eusebium inter primos fuisse, qui mortem Dominicam ab eo anno removerit, cui postea alii adhæsere. Itaque Eusebius in Chronico scripsit Christum passum esse anno XVIII imperii Tiberii Cæsaris, *Cn. Domitio Ænobarbo et M. Furio Camillo Scriboniano* coss. His quoque consulibus Christi mortem alligavit Baronius. Julii Africani de eclipsi in Christi morte conspecta loca tria affert Pagius n. 11 et 13 quorum primus est : *eam eclipsim, anno* IV *Olympiadis* CCII, alter *anno* II *Olympiadis* CCII, tertius *anno* II *Olympiadis* CCII contigisse. In primo mendum esse patet, legendumque anno IV *Olympiadis* CCI, quod communem Olympiadum dispositionem Africanus secutus sit; in secundo vero et tertio nullus error est, ex Pagii sententia, quod Africanus Olympiades et annos Olympiadis biennio citius exordiatur. At quum olim Epiphanius, et superiori sæculo Keplerus et Petavius, Christum passum esse *Tiberio Augusto V, L. Ælio Sejano* coss., anno æræ vulgaris XXXI, senserint, et *annum secundum Olympiadis* CCII huic æræ Christianæ anno accommodaverint, ut est apud Petavium in Animadversionibus ad Epiphanium pag. 176, et de Doctrina temporum lib. XII, cap. 12. (Vide eumdem ibidem cap. 14.) Opinionem quorumdam, A. D. 34, *duobus Geminis consulibus*, Tiberii anno XVII, vel XVIII Christum passum esse, falsitatis coargui contendunt. Hæc enim fuit sententia M. Antonii Cappelli in Dissertatione de Christi cœna suprema, quam refellit Petavius De Cappelli sententia et aliorum, aliqua refert Spondanus in Epitome ad hunc annum num. 45, et hæc profert : « Sic exercentur hominum ingenia, dum dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam, sæpeque plurimi ultra sobrietatem sapere gestiunt. » In hanc eamdem tamen sententiam de anno mortis Christi, *duobus Geminis consulibus*, anno XXIX æræ Dionysianæ ivit Godefridus Henschenius Exercitat. I, in catalogos veteres antiquorum pontificum præmissos tomo I Aprilis Bollandiani, pag. 5, hujusmodi catalogis, ut et Bucheriano indiculo Romanorum Pontificum maxime fretus, cui tamen Bucherius tantam non præstitit fidem; huic adstipulari videtur Norisius in Cenotaphiis Pisanis Dissert. cap. XVI, § XII, pag. 325, sed monet, secundum hanc sententiam tria tantum paschata Christo post baptismum prædicante, admitti posse. Verum Baronii sententia de anno, quo mortuus est Christus, nisi alia monumenta emergant, suos habet auctores, eosque non contemnendæ auctoritatis, et ea, qua Christi mors *duobus Geminis* affigitur, non minimas patitur difficultates. Vide quæ scripsit præsul clarissimus Franciscus Blanchinus in Prolegomenis ad vitas Romanorum pontificum, opusculo IV, tom. II, pag. 10 et sequentibus, ubi demonstrare

conatur Christum passum esse *duobus Geminis*, sed horum consulatum in annum æræ vulgaris XXVIII conferendum esse, quum hactenus celebriores chronologi illum anno XXIX alligarint. Ipse Ægidius Bucherius, qui Victorii canonem paschalem, et catalogum Romanum pontificum vetustissimus ibidem edidit, ipsius Victorii, ipsiusque catalogi auctoritatem de Christi Domini passione rejicit cap. 12, pag. 215; cap. 13, pag. 223, eamque confert in annum Julianum 76, æræ Christianæ XXXI, ex ipsius Victoriani cycli regulis. Eadem habet in Belgio Romano ecclesiastico et civili lib. IV, cap. 6, pag. 134. Confer Petrum Possinum societatis Jesu presbyterum in epistola data A. D. 1683, et recusa in Apparatu Godefridi Henschenii ad Chronologiam pontificiam pag. 13, ubi contendit Christi mortem alteri anno quam æræ vulgaris XXXIII, *Galba et Sulla* Coss., aptari non posse.
MANSI.

JESU CHRISTI ANNUS 35.

1. *Dispersio Apostolorum et Discipulorum, eorumque prædicatio in Samaria.* — Sequenti anno Domini trigesimo quinto, Sulpitio Galba et Cornelio Sulla coss., pulsis ejectisque post necem Stephani, qui erant Hierosolymis, Christianis; proficiscentibus illis in diversas ac longe positas regiones, ac prædicantibus Evangelium, Ecclesia Dei feliciter propagatur. Non enim tantum (quod tradit hic Lucas [1]) dispersi sunt per regiones Judææ atque Samariæ; sed Palæstinæ fines egressos, externas quoque regiones peragrasse, ejusdem auctoris testimonio satis perspectum habetur: ait enim inferius [2]: « Illi quidem qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque ad Phœnicen et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis. » Insuper eorum, qui Hierosolymis pulsi sunt, ingens numerus migravit in Asiam; qui eo nomine cæteris Judæis distincti sunt, nominatique Hebræi advenæ dispersionis: ad quos præcipue postmodum Petrus [3] apostolus scribens epistolam, ejusmodi eam titulo prænotavit: « Petrus apostolus Jesu Christi electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ. » Quod enim ad Galatiam pertinet, eos signasse videtur Paulus [4] apostolus, scribens ad Galatas, qui Hierosolymis quondam fuissent tempore passionis Christi, dum ait, eos sic objurgans: « O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus? » Ad ejusdem etiam dispersionis homines Jacobus apostolus suam dedit epistolam ejusmodi inscriptione signatam: « Jacobus Dei et Domini nostri Jesu Christi servus duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. »

2. Neque enim de alia dispersione, quam quæ facta est post lapidatum Stephanum, tam Petrus quam Jacobus potuerunt intelligere: quandoquidem (ut antea dictum est, auctore Philone) Judæi cum nequaquam Palæstinæ terminis continerentur, sed longe lateque in Asia, Africa, et Europa, in cunctis fere provinciis Romano subjectis imperio habitarent; cum nemine impellente, sed antiquitus eo sponte migrassent, nunquam vel a Philone, aut Josepho, vel aliis qui res Judaicas sunt prosecuti, dicti inveniuntur dispersi, aut ex dispersione collecti Judæi, sed coloni et indigenæ. Etenim post illam tempore Sedechiæ regis illatam cladem, quantumvis dira ac gravia ab aliis finitimis regibus sint passi Judæi, ac denique a Romanis subacti: nunquam tamen ipsos e Palæstina pulsos, ac in exteras orbis provincias amandatos fuisse, aliqua est memoria apud antiquos historicos; ut nulla sit ratio, cur prædicti nominati sint Judæi dispersionis, nisi quod (ut dictum est) post necem Stephani, Hierosolymis pulsi, in diversas provincias, ut cuique libuit, commigrarint. Horum fuisse ingentem numerum, certum est: nam si quis omnium credentium habeat rationem, cogitetque tantum Apostolos (quod Lucas ait) Hierosolymis remansisse; inveniet profecto, multa millia Christianorum ea fuisse exturbatione dispersa.

3. Numerum autem sic collige. Antequam Christus cælos ascenderet, plusquam quingentos fratres Paulus [1] numerat, quibus ipsum apparuisse testatur. Post ejus ascensionem, prima Petri prædicatione facta est accessio circiter [2] trium millium. Rursum concionante eodem Petro [3] in porticu Salomonis, auctus est numerus credentium quinque millibus. Postea vero cæteros qui Christo crediderunt, Lucas (victus fortasse ad fidem venientium multitudine) numerare prætermisit. Sed novis editis signis atque miraculis, concionante iterum atque iterum Petro, quid ait? « Magis [4] augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum. » Ac rursus post verberatos Apostolos: « Verbum Domini, inquit [5], crescebat et multiplicabatur numerus discipulorum in Hierusalem valde: multa enim turba sacerdotum obediebat fidei. » Quocirca si horum omnium ratio habetur (licet certus credentium numerus definiri non possit) haud longius a vero numero ii invenientur aberrasse, qui ultra quindecim millia credentium in ea persecutione dixerint fuisse dispersa: ut nihil jam sit quod quis miretur, si in tam varias ac diversas provincias ea dispersione fideles, testimonio Petri et aliorum, audiat esse profectos.

4. De hac ipsa discipulorum dispersione Atha-

[1] Act. VIII. — [2] Act. XI. — [3] 1. Petr. I. — [4] Galat. III.

[1] 1. Cor. XV. — [2] Act. II. — [3] Act. IV. — [4] Act. V. — [5] Act. VI.

nasius[1] agens, ac sementi eam comparans : « Habes, inquit, in Actis Apostolorum, post lapidatum Stephanum, discipulos dispersos, et quasi seminatos; non quod imbecillitate disjecti, sed fidei gratia ita divisi essent; sed enim ita dispersi, ut seminatoris frumenta effecti ad panem supercælestem, universumque orbem peragrantes, vivificæ doctrinæ virtutes efficaciasque disseminarint. » Agens de his item Gregorius Nyssenus[2] occasione Stephani protomartyris, eique hæc omnia tribuens, sic ait: « Quemadmodum periti athletæ subeuntes corpus adversariorum, per quamdam artificiosam agilitatem atque habilitatem, graviorem lapsum illis struunt : ita magnus quoque Stephanus humi prostratus, gravem illam adversariis contusionem effecit. Hinc in orbem terrarum discipuli currere cœperunt : hoc omnes in partes sermonis divulgationis initium est : nam nisi ab illius cæde populus Judæorum in discipulos sævisset, forsitan solummodo Hierosolymis Evangelii gratia inclusa esset : nunc vero agitati a Judæis, alius alio gentium per orbem terrarum dispersi sunt, undique per mysteriorum doctrinam diabolum exturbantes : hoc modo Samaria verbum recepit; hoc modo obiter in via salus eunuchi a Philippo conficitur : ita magnum illud Ecclesiæ instrumentum Paulus ira minisque a diabolo armatus, adversus ipsum armatorem tela vertit, ex omni eum exterminans orbe terrarum, ut nullum relinqueret locum fidei christianæ inaccessum; hinc Ægyptii, Syri, Parthi, et Mesopotamitæ, Itali, Illyrici, Macedones Christum agnoscunt : et omnes utique gentes sermo percurrens ad fidem adducit. » Hæc ille.

5. Hac ipsa dispersione Ananias discipulus profectus Damascum, collegit Ecclesiam. Insuper colligere possumus, hoc quoque tempore Lazarum, Mariam Magdalenam[3], Martham, et Marcellam pedissequam, in quos Judæi majori odio exardescebant, non tantum Hierosolymis pulsos esse, sed una cum Maximino discipulo, navi absque remigio impositos, in certum periculum mari fuisse creditos; quos divina providentia Massiliam tradunt[4] appulisse, comitemque ferunt ejusdem discriminis Josephum ab Arimathæa nobilem decurionem, quem tradunt ex Gallia in Britanniam navigasse, illicque post prædicatum Evangelium diem clausisse extremum. Sed quis valeat singulorum hic recensere vias, et fructus numerare ex prædicatione collectos? Nam etsi nondum Gentibus reseratum erat ostium Evangelii, tamen contribulibus Judæis illud annuntiare liberum erat, unde et Lucas : « Igitur, inquit, qui dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum Dei. »

6. Sed quid interim Hierosolymis? « Saulus autem, inquit Lucas[5], devastabat Ecclesiam : per domos intrans et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. » Qui enim non essent egressi cum cæteris, sed latebras domi quæsissent, a Saulo sollicita cura perquisiti ac tenti ducebantur in carcerem, atque etiam necabantur. Ad hæc ipse Paulus allusisse videtur, cum de se ait[1] : « Blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus. » Nam non viros tantum, sed et mulieres trahebat, ac custodiæ mancipabat. Hæc prima in feminas persecutio a Saulo est excitata, quæ etiam tempore Christi passionis absque aliqua offensione intrepidæ ipsum secutæ ad Calvariæ locum, steterunt juxta crucem securæ, ac denique militarem custodiam irrumpentes illæsæ adiere sepulcrum : ut ex his facile videre sit, quanto animi furore ac rabie Saulus præ cæteris in Christianos sæviret. Sed hæc non aliunde melius quam ex suis ipsius verbis colligi possunt, cum coram Festo præside et Agrippa rege sic est locutus[2] : « Ego quidem existimaveram, me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere; quod et feci Hierosolymis, et multos sanctorum ego in carceribus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta : et cum occiderentur, detuli sententiam. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare. » Sed non satis illi fuit, eos qui Hierosolymis essent, Christianos vexasse : addidit quippe, et in illos qui foris essent, extra etiam Judææ terminos positos, manus intulisse, eaque de causa a principe sacerdotum accepisse litteras in Damascum. Sed hæc postea, cum jam quid amplius Hierosolymis in Christianos ageret, non inveniret : quare de his suo loco inferius agendum differimus.

7. Interea Philippus diaconus, qui una cum cæteris Hierosolymis pulsus erat; cum civitatem Samariam adiisset, illic Evangelium prædicavit. Recens adhuc erat apud Samaritanos Christi memoria, in quem jam complures ex illis crediderant[3]. Cæterum nemo existimet Lucam sibi esse contrarium, dum inferius[4] de dispersis discipulis agens, dicit eos nemini Dei verbum nisi solis Judæis annuntiasse, hic vero Samaritis etiam Evangelium prædicatum affirmat. Nam ibi sic de Judæis meminit, ut excludat Gentiles; de quibus tunc consultatio erat, an essent in Ecclesiam admittendi. Porro Samaritani etsi Judæis essent infensi, et diversam ab illis religionem excolerent : tamen non erant ejusmodi, ut appellarentur Gentiles; quippe qui a Judæis olim circumcisionem et legem acceperant, qua ex parte Judæorum nomine censebantur, et a Gentilibus distinguebantur, ut apparet ex his quæ dixit Dominus[5] : « In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis : sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. »

8. Sed et in his illud attendendum, non vetitum esse Apostolis Gentibus et Samaritis Dei verbum annuntiare, sed jussum ut potius, hoc est, prius illud Israelitis impertirent : sicut et de se Dominus ait[6] : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel, » cum tamen et Gentiles receperit, et Samaritas adierit. Philippus igitur primus omnium post ascensionem Domini prædicat Evangelium Sa-

[1] Athan. homil. de semente. — [2] Greg. Nyss. ser. de S. Stephano. — [3] Act. Magd. et soc. — [4] Manuscript. hist. Angl. qui hab. in Vatic. biblioth. — [5] Act. VIII.

[1] 1. Tim. I. — [2] Act. XXVI. — [3] Joan. IV. — [4] Act. XI. — [5] Mat. X. — [6] Mat. V.

maritis : unde et fortasse consecutus est nomen Evangelistæ. Confirmat ratumque habet Deus opus ejus sequentibus signis : « Multi enim, inquit Lucas, eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna, exibant. Multi autem paralytici, et claudi curati sunt; » adeo ut Samaritæ alacriter acciperent Evangelium; et inter eos Simon magus, populi illius seductor, cui omnes auscultabant, et dicebant eum esse Virtutem Dei magnam, cum tot tantisque signis se imparem, nec illis obniti posse videret, et ipse credidit, et a Philippo baptizatus, illi adhæsit.

9. Perferuntur hæc tam nova tamque grandia et admiranda Hierosolymam. Cumque audissent Apostoli qui ibi erant, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Hæc vero cum de eorum legatione testetur Lucas [1] attentius sunt disquirenda : scilicet cur Petro Apostolorum principi ac Joanni fuerit opus injunctum. Samaritanorum quidem causa haud sane ita facilis erat, ut alii cuipiam quam Apostolorum principi crederetur. Hinc admirabilis Dei sapientia patet, ut cui potissimum claves regni cælorum sunt traditæ, ipse primus, sicut postea Gentibus, ita modo Samaritis Ecclesiæ ostium reseraret. De utroque enim (quod prius dictum est) præceptum Domini erat [2] : « In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis. » Occasione enim dispersionis potius quam ex Apostolorum consilio, penetraverat Samaritas prædicatio Evangelii : quam sic Deus signis atque miraculis comprobavit, ut tamen operis consummationem, nempe Spiritus sancti donum, in adventum Petri, a Petro impartiendum differret; quod præ cæteris signis admirabantur fideles; unde cum primum in Gentiles Petri prædicatione conversos descendisset Spiritus sanctus : « Obstupuerunt, inquit Lucas [3], ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. » At mea quidem sententia majori admiratione digna res erat, in Samaritanos descendere Spiritum sanctum, quam in Gentiles : nam hi, an esset Spiritus sanctus, ignorabant; illi vero impugnabant. Inter cæteras enim hæreses quæ in Samaritanos irrepserant (ut auctor est Epiphanius [4]) ea erat, quod Spiritum sanctum non admitterent, quam hæresim ut ab eorum mentibus auferret Dominus, loquens olim cum muliere Samaritana, visus est laborasse, dum eam recta fide imbuendo, ait : [5] « Spiritus est Deus : et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare; » quem locum, ut de divinitate Spiritus sancti irrefragabile testimonium, Ariani aliquando (ut tradit Ambrosius [6]) depravare, imo e codice prorsus eradere conati sunt.

10. Opus igitur, quod non dico Philippus tantum, sed et Dominus aggressus fuerat, Petro Apostolorum principi a Deo traditur consummandum. Quanti enim ab ipsis Samaritis præ cæteris miraculis, ejusmodi donum Spiritus sancti æstimaretur, factum Simonis testatur, qui non miraculorum virtutem, quam esse viderat in Philippo, est æmulatus (illa enim etsi non vera facere, magia tamen quoquo modo fingere potuisset); sed cum (ut ait Lucas) vidisset ipse Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam dicens [1] : « Date mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. » Ecce tibi cur divina providentia primum, ac subinde Apostolorum consilio factum sit, ut Petrus, qui primatum gereret inter Apostolos, præ cæteris una cum Joanne Samariam missus sit : nempe ut (quod muneris ejus potissimum esse videretur) quæ essent acta cognosceret; ac non tantum illis Ecclesiam reseraret, sed et clavibus sibi traditis cælum illis, unde Spiritus sanctus ad eos descenderet, aperiret. Quantæ hæc essent auctoritatis, vel ex eo saltem poterit quisque intelligere, quod cum, sententia Domini, Samaritæ eodem loco quo Gentiles æstimarentur; quantumlibet prædicatione Petri apertum postea fuerit ostium Gentibus, et quantumvis visibili omnibus signo in easdem Spiritus sancti gratia descendisset; nihilominus in communi adhuc omnium Apostolorum consessu rogatur Petrus tantæ rei causam dicere, sicque quod factum erat consensu omnium comprobari : cum hic contra absque discrimine, quid esset de Samaritanis agendum, liberæ ejus dispositioni relinquatur. Honorificentissima plane hæc omnium est existimata legatio, et sola digna quæ Apostolorum omnium principi crederetur, simulque Joanni, qui Petri comes individuus visus est.

11. Hinc videas quantopere hallucinentur novatores, qui cæco furore in Petrum insanientes illius primatui detrahere non erubescunt, eo quod a cæteris mittatur Apostolis : quasi inferioris numeri sit habendus is qui mittitur, ab eis qui miserunt illum. Sapiant ipsi hac ratione, et idem dicant quod Arius : Filium, quod a Patre sit missus, esse Patre minorem. Ignorare insuper convincuntur complura in Scriptura divina, et innumera quæ sunt de his profanis scriptis exempla : quibus satis superque perspicuum redditur, ad ea quæ maximi omnium visa sunt esse momenti peragenda, qui inter cæteros primatum gererent, legatos missos : cum ipsi non sic quidem mitti dicerentur, quasi a majore minores, et ut a domino subditi, sed quod rogarentur ob salutem omnium eam suscipere functionem. Subjiciam de his alterum ex veteri, alterum vero ex novo Testamento exemplum; addam et tertium ex auctore profano, ut res omni scripturarum genere testata reddatur. Legitur in primis in libro Josue [2] filios Israel, ut de re magna, ad investigandum de altari quod trans Jordanen erexerant filii Ruben et Gad et media tribus Manasses in terra Galaad, misisse Phineen, qui habebatur omnium princeps, et decem alios, qui in singulis decem tribubus prima-

[1] Act. VIII. — [2] Mat. X. — [3] Act. X. — [4] Epiph. lib. I. hæres. IX. — [5] Joan. IV. — [6] Ambros. de Spirit. sanct. lib. II. c. 11.

[1] Act. VIII. — [2] Josue XXII.

tum gerebant. Rursum simili huic urgente causa, ad perquirendum quid de Gentilibus, qui Christo crederent, agendum esset, num circumcidi deberent: tunc qui erant Antiochiæ fideles, Paulum et Barnabam miserunt ad consulendum Apostolos Hierosolymam; quod [1] S. Lucas testatur in Actis. Sed quid profanus auctor, etiam in his quæ sunt Judæorum, Josephus [2] Judæus in hanc sententiam scribat, adducamus in medium: Judæos nempe, qui erant Hierosolymis, cum adversus Agrippam suum ipsorum regem, necnon adversus Festum præsidem causam haberent, misisse Romam ad Neronem imperatorem non solum ex primoribus Judæorum decem legatos, sed et cum eis Ismaelem summum pontificem, et qui hic secundus ordine videbatur, Chelciam sacri custodem ærarii. Ecce quam invalidis et plane inefficacibus rationibus illi obnitantur in primatum Petri, cum omnium principem eadem hæc ipsa potius declarare videantur. Sed hæc obiter, quod non sit nostrum consilium adversus ejusmodi homines disputare, quos sua ipsorum refellit inscitia.

12. Venientes ergo Samariam Petrus et Joannes, oraverunt pro his qui baptizati erant ut acciperent Spiritum sanctum: «Nondum enim, inquit Lucas [3], in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.» Videre est ex his in primis, in Ecclesia Dei jam fuisse hierarchicum ordinem institutum, ut non omnia omnibus indistincte, nulla ordinis habita ratione, licerent. Sic quippe Philippus diaconus credentes baptizat, ut tamen Apostolicum munus, ipsam manus impositionem apostolis concessam, nequaquam usurpet. Unde S. Ignatius [4] ad Heronem diaconum scribens, hæc ait: «Nihil sine episcopis facito: sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister; baptizant, sacrificant, eligunt, manus imponunt: tu vero illis ministras.» Et ad Smyrnenses [5] scribens, sic summatim ecclesiasticam hierarchiam perstringens, ait: «Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri episcopo, episcopus Christo, et ipse Patri.» Sed et Hieronymus agens contra Luciferianos, ejusmodi hierarchicum ordinem in Ecclesia ex iisdem causis sic planius explicans, ait: «Quod si hoc loco quæris, quare in Ecclesia baptizatus nisi per manus episcopi non accipiat Spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismate tribui: disce hanc observationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini, Spiritus sanctus ad Apostolos descendit; et multis in locis idem factitatum reperimus ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem Spiritus sanctus defluit, lugendi sunt qui in viculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros et diaconos baptizati ante dormierunt, quam ab episcopis inviserentur. Ecclesiæ enim salus in summi sacerdotii dignitate pendet: cui si non exors quædam et ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes.» Hæc Hieronymus de ecclesiastica hierarchia, Domini et Apostolorum institutione formata.

13. *Quæ manus impositio est tantum episcopi.* — Hæc quidem in Ecclesia perseverans, distincta cujusque gradus docet esse ministeria; ipsamque manus impositionem, qua post baptismum confertur Spiritus sanctus, sicut olim tantum Apostolis, sic solum episcopis esse concessam, et apostolicæ institutionis exemplo, baptizatos manus impositionem ab episcopis, sicut olim ab Apostolis, accipere. Unde agens de his Cyprianus [1] in epistola ad Julianum, hæc ait: «Quod deerat, id a Petro et Joanne factum est, ut oratione pro eis habita et manu imposita, invocaretur et infunderetur super eos Spiritus sanctus: quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, præpositis Ecclesiæ offerantur, et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, et signaculo Dominico consummentur.» Hæc Cyprianus. Hieronymus [2] hæc in eamdem sententiam ex persona Luciferiani: «An nescis etiam Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et ita invocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actibus Apostolorum. Etiamsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret: nam et multa alia, quæ per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt.» Et paulo inferius ex parte orthodoxi: «Non quidem abnuo hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos, qui longe in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem Spiritus sancti manum impositurus excurrat.»

14. *Sacramentum confirmationis et chrismatis.* — Porro ejusmodi mysterium constat ab antiquis esse appellatum sacramentum: unde in concilio Carthaginensi, ejusdem S. Cypriani tempore celebrato, hæc leguntur dicta quinto loco a Nemesiano episcopo: «Male ergo sibi quidam interpretantur, ut dicant quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant, et sic recipiantur: cum manifestum sit utroque sacramento debere eos renasci in Ecclesia Catholica.» Sic et Cyprianus [3] ad Stephanum papam scribens, itidem Sacramentum appellat, a baptismo distinctum. S. Augustinus [4] etiam agens contra litteras Petiliani, ac iterum agens de Baptismo [5] contra Donatistas, itemque alibi his [6] verbis utitur: «Unctio spiritualis, ipse Spiritus sanctus est, cujus sacramentum est in unctione visibili.» Et alibi [7]: «Continuo tulit illum ad presbyteros, baptizatus est, sanctificatus est, unctus est, imposita est ei manus: completis omnibus sacramentis,

[1] Act. XV. — [2] Joseph. antiq. lib. X. c. 7. — [3] Act. VIII. — [4] Ignat. epist. XIII. — [5] Ignat. epist. X.

[1] Cyprian. epist. LXXIII. — [2] Hier. contr. Luciferian. — [3] Cyprian. epist. LXXII. — [4] Aug. cont. litt. Petil. lib. II. c. 104. — [5] De baptis. lib. III. c. 16. — [6] Aug. in epist. I. Joan. tract. III. — [7] Aug. de divers ser. 32.

assumptus est. » Rursum vero ob eam causam, quod hujusmodi qui baptizati essent, eamdem manus impositionem accipientes, signo crucis etiam signarentur, idem sacramentum est appellatum signaculum : ad quod Paulus [1] apostolus allusisse videtur, dum ad Ephesios scribens, ait : « Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. » Eodem quoque nomine Cyprianus (ut nuper vidimus [2]) signaculum Dominicum ipsum dicit. Sed et Cornelius [3] papa scribens ad Fabium episcopum Antiochenum, idem in eodem sensu sigillum nominat, dum de Novatiano schismatico agens, hæc ait : « In lecto, in quo decumbebat, aqua circumfusus, baptismum accepit, si modo talem hominem baptismum accepisse dicendum sit : verum morbo tandem elapsus, neque cætera, quibus post baptismum secundum Ecclesiæ canonem imbui oportuerat, acquisivit, neque Domini sigillo ab episcopo obsignatus fuit : quo quidem neutiquam potitus, quomodo, quæso, Spiritum sanctum adeptus est? » Clemens etiam Alexandrinus [4], agens de illo adolescente, qui a Joanne evangelista ad Christum conversus est, hæc in eamdem sententiam : « Ad extremum baptismi sacramento illuminavit : postea vero ubi sigillo Domini (id est sacramento Confirmationis) tanquam perfecta tutaque animi ejus custodia, obsignasset, nonnihil de cura et observatione in eo instituendo suscepta remisit. » Hac eadem voce utitur quoque Ambrosius [5].

15. Adhuc insuper, quoniam non manus impositione tantum, ac signaculo crucis, sed et sacra unctione ejusmodi sacramentum consummari solitum fuit : merito a nonnullis usitatiori vocabulo Sacrum Chrisma nuncupari consuevit. Tertullianus horum omnium sacrorum rituum testis fidelis habetur, qui ait [6] : « Caro abluitur, ut anima emaculetur ; caro ungitur, ut anima consecretur ; caro signatur, ut anima muniatur ; caro manus impositione obumbratur, ut anima Spiritu illuminetur. » Hæc ille. S. Cyprianus [7] itidem ait : « Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus est, ut, accepto chrismate, hoc est, unctione, esse unctus Dei, et habere in se gratiam Christi possit. Porro autem Eucharistia, et unde baptizati unguntur, oleum in altari sanctificatur. » Hæc ille, qui et alibi [8] de eodem sacro chrismate agit uberius. De hoc quoque chrismate in ecclesia servari solito, hæc Optatus [9], cum nefaria scelera Donatistarum recenset : « Ampullam quoque chrismatis per fenestram, ut frangerent, jactaverunt : et cum casum adjuvaret abjectio, non defuit manus angelica, quæ ampullam spirituali subvectione deduceret : projecta casum sentire non potuit. Deo muniente, illæsa inter saxa consedit.

16. Sed et S. Augustinus [10] eadem sæpe utitur voce. Et eodem modo Prudentius in hymno nocturno, cum ait :

Cultor Dei, memento
Te fontis et lavacri
Rorem subisse sanctum,
Et chrismate innovatum.

Et in Psychomachia his versibus :

Quis furor insanas agitat caligine mentes?

Et paulo post :

Ut mitra cæsariem cohibens aurata virilem,
Combibat infusum croceo religamine nardum,
Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
Unguentum regale datum est, et chrisma perenne.

Idem in Apotheosi ex persona sacerdotis Juliani Apostatæ in hunc modum :

Lotus procul absit et unctus,
Dixit.

Et paulo post de Juliano :

Ipse quoque exanimis posito diademate princeps
Pallet, et astantes circumspicit : ecquis alumnus
Chrismatis inscripto signaret tempora signo,
Qui Zoroastræos turbaret fronte susurros.

Hæc ille eam ob causam, quod christianus in fronte signatus chrismate, adeo diabolo esset horrori, ut inde abire cogeretur. Idemque [1] contra Symmachum de populo Romano :

Cœtibus aut magnis Lateranas currit ad ædes,
Unde sacrum referat regali chrismate signum.

17. Rursum vero Cyrillus [2] Hierosolymorum episcopus de eodem sacro chrismate orationem habuit, ubi hæc inter alia reperiuntur : « Et nobis, postquam similiter ex aquis sacri lavacri ascendimus, datum est chrisma, quod imaginem gerit ejus, qui unctus est Christus; » et post alia multa : « Sanctum hoc unguentum, non amplius est unguentum nudum, neque (si quis ita appellare malit) commune, postquam jam consecratum est; sed est chrisma Christi, quod adventu Spiritus sancti per ipsius divinitatem, energiam habet, quo frons et alii sensus corporis tui symbolice inunguntur : et corpus quidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancto vivificoque Spiritu sanctificatur. » Multo plura his adderemus ex Dionysio, Clemente, exque decretis Romanorum pontificum, ac sacris conciliorum canonibus, nisi hæc satis esse videremus ad antiquas sacrarum rerum traditiones ex instituto insinuandas. Denique si quis hac in re, quod ad unctionem spectat, auctoritatem apostolicam quærat; quid in idem argumentum S. Augustinus [3] dixerit, audiat : « Quod, inquit, universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Sic igitur tam in Orientali quam in Occidentali Ecclesia longe lateque ubique christianarum gentium eam semper viguisse consuetudinem, tum eorum tum etiam aliorum sanctorum Patrum testimonio confirmatur.

18. Inter omnia hæreticorum antiquorum exa-

[1] Ephes. IV. — [2] Cyprian. epist. LXXIII. — [3] Apud Euseb. hist. lib. VI. c. 35. — [4] Apud Euseb. hist. lib. III. cap. 17. — [5] Ambr. de sacram. lib. III. cap. 2. — [6] Tertull. lib. de resur. carnis. — [7] Cyprian. epist. LXX. — [8] Idem de operibus card. et de unct. chris. — [9] Optat. contr. Parm. lib. II. — [10] Aug. cont. litt. Petil. lib. II. cap. 140.

[1] Prud. in Sym. lib. I. de pop. Romano. — [2] Cyrill. catech. mystag. III. — [3] Aug. de bapt. contra Donatist. lib. IV. c. 24.

mina, solos notatos [1] invenimus Novatianos, qui baptizatos non inungerent sacro chrismate; ea certe ex causa, quod (ut nuper vidimus) eorum auctor Novatianus a Cornelio papa notatus est, quod in lecto baptizatus, necdum ejusmodi sacramentum ab episcopo consecutus, voluerit fieri episcopus, cum nondum Spiritum sanctum accepisset. Cæteros autem scimus eadem charismata Ecclesiæ esse æmulatos : ut inter alios de Valentinianis, licet perditissimis hæreticis, tradit Irenæus [2], quod opobalsamo ungerent baptizatum. Sed de his qui foris sunt, nihil ad nos, qui hæc non aliunde quam ex antiqua apostolica traditione mutuati sumus : unde sanctus Basilius ad Amphilochium : « Benedicimus aquam baptismatis, et oleum unctionis, insuperque ipsum qui baptizatur. Ex quibus scriptis? nonne a tacita et arcana traditione? Ipsam vero olei illitionem quæ doctrina scripta docuit? At ter mergi hominem unde est? Reliqua item quæ circa baptismum fiunt, renuntiare satanæ et angelis ejus, ex qua sunt scriptura? nonne ex hac non publicata et arcana doctrina, quam in minime curioso ac sollicito silentio Patres nostri conservarunt? recte illi, utpote docti mysteriorum reverentiam ac auctoritatem silentio custodire; » et post nonnulla in eamdem sententiam dicta, hæc addit : « Ad eumdem modum etiam hi qui ab initio res Ecclesiasticas sanxerunt Apostoli et Patres in occulto ac silentio mysteriis auctoritatem conservarunt. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur : hæc est ratio cur aliqua tradita sunt citra scriptum, ut ne dogmatum cognitio negligeretur, et in contemptum veniret apud vulgus propter consuetudinem. » Hæc Basilius [3].

19. Conferri autem eo mysterio Spiritum sanctum (etsi non eadem charismata, nempe linguarum, infundantur hodie in Ecclesia, æque ac tempore Apostolorum) S. Augustinus [4] docet his verbis : « Spiritus autem sanctus quod in sola Catholica Ecclesia per manus impositionem dari dicitur, nimirum hoc intelligi majores nostri voluerunt, quod Apostolus ait : Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; » et inferius : « Neque enim temporalibus et sensibilibus miraculis attestantibus, per manus impositionem modo datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, et Ecclesiæ primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, ut ii, quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed invisibiliter et latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus divina charitas inspirari, ut possint dicere : Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Hæc Augustinus. Sed dicere non prætermittimus aliud ab hoc distinctum esse ministerium sacræ unctionis, qua presbyteri recenter baptizatos ungunt in vertice; cujus meminerunt Ambrosius [1], Innocentius [2], et alii complures. His autem, quantum pertinet ad impositionem manuum, visis, cætera quæ sunt ejusdem historiæ prosequamur.

20. *Simon Magus.* — Cum vidisset Simon [3] quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens : « Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum : Pecunia tua tecum sit in perditionem : quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto; cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse. Respondens autem Simon, dixit : Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum, quæ dixistis. » Hæc de Simone Lucas. Sed quid præterea de eodem Simone mago veteres scripserint, adducamus in medium. Justinus [4] martyr ejus gentilis (nam et ipse Samarita fuit) natum ipsum dicit in provinciæ Samariæ vico, cui Gitton nomen est : testatur id ipsum Epiphanius [5]. Hic igitur tantum abfuit, ut usus consilio Petri, de perpetrato scelere ageret pœnitentiam, ut etiam, cum inde recessissent Apostoli, contra eos obniti, eorumque adversari doctrinæ non dubitarit : et qui olim dementarat Samaritas, dicens se esse magnam Dei virtutem, Judæos etiam iisdem artibus aggressus, quos videbat esse infensos Apostolis, ea usus occasione, se esse Dei Filium, illis suadere conatus est; scribit hæc de eo Irenæus [6] his verbis : « Hic, inquit, a multis quasi deus glorificatus est, et docuit semetipsum esse, qui inter Judæos quidem, quasi Filius apparuerit; in Samaria autem, quasi Pater descenderit; in reliquis vero gentibus, quasi Spiritus sanctus adventaverit. Esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est, eum qui sit super omnia Pater, et sustinere vocari se quodcumque eum vocant homines. Hic Selenem (alias Helenam) quamdam, quam ipse a Tyro civitate Phænices quæstuariam cum redemisset, secum circumducebat, dicens hanc esse primam mentis ejus conceptionem, matrem omnium, per quam initio mente concepit angelos facere et archangelos. Hanc enim Ennoiam exilientem ex eo, cognoscentem quæ vult pater ejus, digredi ad inferiora, et generare angelos et potestates a quibus et mundum hunc factum dixit; posteaquam autem generavit eos, hæc detenta est ab ipsis propter invidiam, quoniam nollent progenies alterius cujusdam putari esse. Ipsum enim se in totum ignoratum ab ipsis : Ennoiam autem ejus detentam ab iis quæ ab ea emissæ sint pote-

[1] Theodoret. hæret. fabul. lib. III de Novat. — [2] Iren. lib. I. c. 18. — [3] Basil. lib. I. de Spiritu sancto. — [4] Aug. de bapt. contra Donatist. lib. III. c. 16.

[1] Ambros. de sacr. lib. I. cap. 2. lib. II. c. 7. lib. III. c. 1. et de his qui initiantur cap. VI. — [2] Innocent. ad Decent. c. 3. — [3] Act. VIII. — [4] Justin. orat. ad Anton. Pium. — [5] Epiphan. hæresi XXI. — [6] Iren. lib. I. cap. 20.

stales et angeli; et omnem contumeliam ab iis passam, uti non recurreret sursum ad suum patrem; usque adeo ut in corpore humano includeretur, et per sæcula veluti de vase in vas transmigraret in altera muliebria corpora.

21. Fuisse autem eam et in illa Helena, propter quam Trojanum contractum est bellum: quapropter et Stesichorum per carmina maledicentem eam, orbatum oculis; post deinde pœnitentem, et scribentem eas quæ vocantur palinodias, et in quibus hymnizavit eam, rursum vidisse. Transmigrantem autem eam de corpore in corpus ex eo ut semper contumeliam sustinentem, in novissimis etiam in fornice prostituisse, et hanc esse perditam ovem; quapropter et ipsum venisse, uti eam assumeret primam, et liberaret eam a vinculis, hominibus autem salutem præstaret per suam agnitionem. Cum enim male moderarentur angeli mundum, quoniam unusquisque eorum concupisceret principatum; ad emendationem venisse rerum, et descendisse eum transfiguratum et assimilatum virtutibus et potestatibus et angelis; ut et in hominibus homo appareret ipse, cum non esset homo; et passum autem in Judæa putatum, cum non esset passus. Prophetas autem a mundi fabricatoribus angelis inspiratos dixisse prophetias: quapropter nec ulterius curarent eos hi qui in eum et Selenem ejus spem habeant, et ut liberos agere quæ velint: secundum enim ipsius gratiam salvari homines, sed non secundum operas justas. Non enim esse naturaliter operationes justas, sed ex accidenti: quemadmodum posuerunt qui mundum fecerunt angeli, per hujusmodi præcepta in servitutem deducentes homines. Quapropter et solvi mundum, et liberari eos qui sunt ejus ab imperio eorum qui mundum fecerunt, repromisit. Igitur horum mystici sacerdotes libidinose quidem vivunt, magias autem perficiunt, quemadmodum potest unusquisque ipsorum: exorcismis et incantationibus utuntur: amatoria quoque, et agogima, et qui dicuntur paredri, et oniropompi, et quæcumque sunt alia parerga, apud eos studio exercentur. Imaginem quoque Simonis habent factam ad figuram Jovis, et Selenæ in figuram Minervæ, et has adorant: habent quoque et vocabula a principe impiissimæ sententiæ Simone dicti Simoniani; a quibus falsi nominis scientia accepit initia, sicut ex ipsis assertionibus eorum adest dicere. » Hucusque de Simone Irenæus.

22. Idem S. Irenæus mox ad ejus discipulos stylum convertit, Menandrum videlicet, Saturninum, Basilidem, Carpocratem, Cerinthum, Ebionem, Nicolaum, Cerdonem, et Marcionem: non ita quidem ut hi omnes eadem vixerint ætate cum Simone, sed quod ab eo doctrinam accepissent. Et licet quædam addendo, vel mutando, novarum hæresum extitisse videri possent auctores: « Etenim (idem inquit Irenæus [1]) Simonis Samaritani magi discipuli et successores sunt: quamvis non contiteantur nomen magistri, attamen illius sententiam docent; Christi quidem nomen tanquam irritamentum præ se ferentes, Simonis autem impietatem varie introducentes. » Addit his Theodoretus [1] Dositheanos, Cleobanos, Gorthenos, Masbothæos, Hadrianistas, Eutychitas, Canistas, et alia portenta potius quam nomina. Hinc S. Ignatius scribens ad Trallianos, jure appellat Simonem primogenitum satanæ, dum ait: « Fugite malas soboles diaboli, Simonem dico primogenitum sobolis ejus, et Menandrum, et Basilidem et totam illam ipsius malitiæ colluviem. » Eosdem Simonis sectatores a nefandis suis operibus dictos fuisse Entichitas, auctor est Clemens [2] Alexandrinus: tradit enim Epiphanius, eosdem execranda sacrificia ex mulierum menstruo et virorum semine admiscere consuevisse. Scribit adhuc de Simone Origenes [3] ipsum suos docuisse vitare martyrium, et indiscrete idola adorare. Libros etiam ab eo editos Contradictorios appellatos, adversus Christi fidem, testatur Dionysius [4]. Cætera autem, quæ tum ad Simonem, tum etiam ad ejus discipulos spectant, suo loco inferius dicemus: hæc modo quæ ad prava dogmata facere videbantur.

23. « Quoniam hæc est, inquit Epiphanius [5], prima hæresis quæ post Christum initium accepit, et in nomine Christi non recte neque facili ductu, sed juxta adulteratam apud ipsos corruptionem præstigiis multos seduxit. » Videas ex his antiqui hostis nequitiam et fraudulentem dolum iterum repetitum: quippe qui non in cælo tantum Dei æmulatus est gloriam, sed et in terra divinos sibi assumere honores studuit. Etenim cum jam virtute crucis, idola in quibus coleretur, demolienda prænosceret, suasque vires summopere debilitatas et enervatas, quod sæpius a corporibus obsessis pelleretur, sentiret, nova molitur consilia, novasque artes aggreditur. Tantæ igitur Christi gloriæ invidus, cum videret florentem Ecclesiam felicissime surgere, aliam huic similem quoque conflare statuit: et ne quid minus haberet synagoga satanæ ab Ecclesia Christi, omnia quæ in ea posita esse videret insignia, in suam quoquo modo transferre conatus, etiam et illa sua esse mentitus est. Cum enim in Christi nomine signa adeo miranda fieri, illudque celebre longe lateque reddi, et magis ac magis illustrari, atque in nomine sanctissimæ Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti initiari credentes, sicque Ecclesiam coalescere, ac insigniter propagari videret: tum ipse, Simonem fuisse Christum, Dei virtutem magnam, eumdemque ipsum pro diversarum gentium ratione Patrem esse, eumdemque Filium, et Spiritum sanctum impudenter ac falso jactitare cœpit. Et sicut Christi fuit redimere atque salvare quod perierat; ita ipsum ovis perditæ salvatorem, et mundi redemptorem atque curatorem esse confinxit. Et quemadmodum ad hoc etiam Christus venerat, ut dissolveret (quod Joannes [6] apostolus ait) opera diaboli: eodem modo il-

[1] Iren. lib. I. cap. 30.

[1] Theod. lib. hæret. fab. in Simone. — [2] Clem. lib. VII. Strom. — [3] Orig. cont. Celsum lib. VI. — [4] Dionys. de divin. nom. cap. VI. — [5] Epiph. hæresi XXI. — [6] I. Joan. III.

lum adversus pravos angelos, qui Selenem matrem omnium cælo expulissent, bellum acturum in hunc mundum venisse, fallaciter simulavit. Et ne quid deesse videretur; pro miraculorum virtute magiam, et loco corporis et sanguinis Christi sacrificii, ipse ex sanguine et semine, quo cujusque corpus efficitur, execranda mysteria turpiter coagmentavit.

24. Ac denique quod super Simonem Petrum a Christo (ut dictum est) Ecclesiam ædificatam vidisset ac firmiter stabilitam : idem humani generis hostis ipse suo noluit caruisse Simone, super quem impietatis omnis fundamenta jacta consurgerent. Hic enim hæreticorum omnium princeps et auctor habetur, ex quo sunt cæteræ hæreses propagatæ. Nam et ejusmodi patriarcha gloriari etiam possunt novatores, quem ipsorum suorum dogmatum cognoscant auctorem. Simonis quippe prima vox fuit : « Per gratiam tantum salvari homines, et non secundum opera justa : et liberos esse sibi credentes, ut quæ velint, possent agere; » prout modo recitavimus ex Irenæo. Sed quid valeat fictio atque mendacium adversus certam, veram, ac Dei verbo declaratam solidam veritatem, quid in Christum diabolus, synagoga satanæ in Ecclesiam, quid denique Simon magus in Simonem Petrum, jam experimento mutui utriusque congressus perspectum est? Sed et ex perpetuitate discere satis vales, quodnam fuerit Dei consilium atque opus. Etenim licet multis palmitibus crescere cœperit Simonis hæresis; tamen tanquam adulterinæ plantæ haud sunt diutius vel longius propagatæ : nam testatur Origenes [1] ex Dositheanis, qui cæteris Simonianis præstabant numero, suo tempore vix ad triginta fuisse reliquos.

25. Sed quod ad Simonem pertinet : non possum hic non mirari magnopere divinum consilium, quo sic præ cæteris Apostolis Petrum Apostolorum principem missum esse Samariam certum est, ut primum omnium hæresiarcham ipso ortus sui principio condemnaret : sicque Petri partes esse ostenderetur (ut præcipui veritatis custodis) adversus catholicam fidem insurgentes hæreticos, eorumque hæreses apostolica auctoritate damnare. Relinquens exemplo doctrinam Dominus consignatam, quam Catholica recepit atque continuo usu et observantia probavit Ecclesia : nimirum sicut Petri id fuit ministerii, ita et Petri successorum esse emergentes cognoscere hæreses, easdemque cum ipsarum auctoribus condemnare. Sed de his sæpe inferius.

26. Quod vero ad Samaritanos spectat : saltem eorum aliquam partem post discessionem Apostolorum ab eodem Simone fuisse seductam, ex his quæ scribit [2] Justinus martyr, et ipse genere Samaritanus, satis liquet : quippe quem ad illos compescendos implorasse constat auxilium Cæsaris : quod idem ipse testatur, his verbis Tryphonem Judæum alloquens : « Atque ista, inquam, quod nihil omnino, præterquam ut vera loquar curem, dico, neminem prorsus veritus, quantumvis e vestigio in partes a vobis discerpar : neque enim curam aut rationem aliquam popularium etiam meorum, Samaritanorum dico, habui, scripto Cæsarem compellans; cum imposturis seduci eos affirmarem, qui Simoni gentis suæ mago parerent, quem Deum esse supra principatum et potestatem et virtutem omnem dicunt. » Haud quidem puto alium a Simone mago impostorem fuisse illum, quem Samaritanos seducentem Pilatus immisso equitatu disjecit una cum suis. Hujus rei gestæ seriem Josephus [1] his verbis describit : « Interea ne Samaritani quidem tumultu caruere. Concitavit enim eos impostor quidam, pro nihilo ducens mendacium, et omnia comminiscens ad populi gratiam; jubens ut convenirent in montem Garizim apud eam gentem sanctissimum, asseverans se illic eis ostensurum sacra vasa refossa, quæ ibi Moyses deposuerit. Illi creduli, sumptis armis, Tirathebam vicum insederunt, expectantes ibidem confluentes cæteros, ut magno agmine montem ascenderent. Sed Pilatus prior montis clivum occupat equitibus suis et peditibus : qui prælio congressi cum Samaritis apud vicum collectis, alios fuderunt, alios in fugam compulerunt, multos etiam vivos captos abduxerunt, quorum præcipuos ac potentiores Pilatus mulctavit capite. » Hæc Josephus : quæ tamen non hoc anno, sed paulo ante Pilati discessionem a magistratu contigisse, ejusdem auctoris testimonio declaratur.

27. *Eunuchus reginæ Candacis.* — Petrus [2] igitur et Joannes, cum ea quæ dicta sunt, in Samaria operati essent, Hierosolymam reversuri, peragrantes Samariæ regiones, iis qui in eis agebant populis Evangelium prædicaverunt, ac demum se Hierosolymam receperunt. Philippus vero diaconus cum remansisset (Hierosolymam enim illi adire, minus, ut dictum est, liberum erat), ab angelo admonitus, ire jubetur in occursum eunuchi Candacis reginæ Æthiopum, viri potentissimi : quippe qui omnibus illius divitiis præfectus erat. Venerat hic Hierosolymam religionis ergo; ac rediens, dum in curru, cui insidebat, legeret Isaiam prophetam, accurrens illi Philippus, cum tam idonea sese offerret occasio, ea arrepta, illi Christum annuntiavit, ac demum credentem sacro baptismate imbuit. Cum mox divinus Spiritus ab oculis ejus Philippum rapiens, admirabili quodam modo transtulit in Azotum. Hæc vero prolixius atque exactius S. Lucas scriptis suis perpetuæ memoriæ commendavit. Eusebius [3] in eadem recensenda historia, mea sententia, perspicue errasse videtur, dum hunc fuisse gentilem, ac primum ex Gentibus baptizatum tradit : nam (ut ex ejusdem Lucæ Actis apparet) nondum Gentibus ad Christi Ecclesiam erat aditus reseratus, qui primo omnium patuit Cornelio centurioni, ut suo loco dicemus inferius. Porro hunc fuisse proselytum ex Gentibus ad Judæorum religionem adductum, cæteri omnes ecclesiastici scriptores æque consentiunt : ad paschalem [4] enim celebritatem, ad quam Hebræi omnes convenire soliti essent, Hierosolymam idem se con-

[1] Contra Celsum lib. VI. — [2] Just. de verit. Christ. relig.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 5. — [2] Act. VIII. — [3] Euseb. lib. II. c. 1. in fin. — [4] Chrysost. in Act. hom. 19.

tulisse putatur. Cæterum Æthiopas antiquitus circumcisionem ab Ægyptiis didicisse (sic Judæos, quod in Ægypto habitassent, appellans) testatur Herodotus, quem et Josephus[1] Judæus citat. Quod enim ad Æthiopum religionem spectat : auctor est Strabo[2] eos primum colere Deum immortalem, qui omnium rerum causa sit; ac rursum alterum mortalem, qui nomine careat, nec sit cognitu facilis : ut ex his appareat eos cum Judæis eadem pæne sensisse, et a Christianis non adeo discrepasse : unde libenter imbibit eunuchus de Christo Deo pariter et homine olim mortali doctrinam, quam etiam tum evidenti Isaiæ prophetæ testimonio in ejus animum Philippus diaconus instillavit. Eodem constat auctore, ad sua quoque tempora feminas in Æthiopia regnare consuevisse, easdemque esse Candaces appellatas; quæ vero sua ætate viveret, virilem sane fuisse mulierem, altero tamen oculo captam.

28. Cæterum quod eunuchum jam a Philippo baptizatum spectat : postquam rediit in Æthiopiam, Christum palam illis prædicasse, Irenæus[3] testatur his verbis : « Ipse eunuchus credens, et statim postulans baptizari, dicebat : Credo Filium Dei esse Jesum. Qui et missus est in regiones Æthiopiæ, prædicaturus hoc quod ipse crediderat : Deum quidem unum per prophetas prædicatum; hujus vero Filium fecisse, secundum hominem, adventum, et ut ovem ad victimam ductum, et reliqua quæcumque de eo prophetæ dicunt. » Itemque in ejus persona impletum esse quod olim cecinerat David[4] : Æthiopia præveniet manus ejus Deo. » Eusebius[5] id in primis testatur, atque Cyrillus Hierosolymitanus[6] sicut et Hieronymus[7], cum ait : « Hoc testimonium Isaiæ, cum in Actis Apostolorum reginæ Candacis eunuchus rheda veheretur, et legens non intelligeret, interpretante Philippo super passione et nomine Salvatoris, intellexit; et statim baptizatus in Agni sanguine, quem legebat, vir meruit appellari, et Apostolus genti Æthiopum missus est; » et alibi admirans ait[8] : « Nec sanctior sum hoc eunucho, nec studiosior : qui de Æthiopia, id est, de extremis mundi finibus venit in templum; reliquerat aulam regiam, et tantus amator legis divinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo sacras litteras legeret; et tamen cum librum teneret, et verba Domini cogitatione conciperet, lingua volveret, labiis personaret, ignorabat eum quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, et ostendit ei Jesum, qui clausus latebat in littera. O mira doctoris virtus! Eadem hora credit eunuchus, baptizatur, et fidelis et sanctus factus est, ac de discipulo magister : plus in deserto fonte ecclesiæ, quam in aurato synagogæ templo, reperit. » Hucusque Hieronymus : qui et de fontis situ, ubi iste eunuchus est baptizatus, hæc ait[1] : « Bethsur in tribu Juda, sive Benjamin, et est hodie Bethsoron vicus, euntibus nobis ab Ælia Chebron, in vigesimo lapide; juxta quem fons ad radicem montis ebulliens, ab eadem in qua gignitur, sorbetur humo, et Apostolorum Acta referunt eunuchum Candacis reginæ in hoc esse baptizatum a Philippo. » De eodem quoque Nicephorus[2] agit. Addam his, quæ de eodem eunucho a Dorotheo[3] scriptis mandata sunt; ait enim : « Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum in Arabia Felici, et insula Taprobana, inque universa Erythra Evangelium Domini nostri Jesu Christi prædicavit. Ferunt et martyrium gloriose tulisse, ibique sepultum esse. Et cœmeterium ipsius, munimentum insuperabile est fidelibus, barbaros scelestos fugans, morbos pellens, et sanationes operans usque ad præsentem diem. » Hæc ille.

29. *Tiberii crudelitas.* — Quod vero ad res Romanas pertinet (ut eas saltem leviter attingamus), hoc item anno, iisdem consulibus[4], Tiberii crudelitas in senatores adeo progressa est, ut jam qui magistratum gererent, magno labore reperirentur; putat Orosius[5] in ultionem contempti Christi numinis hæc illis obvenisse : quod scilicet (ut jam dictum est superius) agente ex relatione Pilati Tiberio, ut inter deos Christus recenseretur, senatus rogationi illius restitisset. De senatorum atque aliorum nece hoc anno jussu Tiberii perpetrata, hæc Tacitus : « Jacuit immensa strages; omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi, aut aggregati, neque propinquis, neque amicis adsistere, illacrymare, nec visere quidem diutius dabatur. Sed circumjecti custodes, et in mœrorem cujusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur : ubi fluitantia, aut ripis appulsa, non cremare quispiam, non contingere. Interciderat sortis humanæ commercium vi metus : quantumque sævitia glisceret, miseratio arcebatur. » Hæc Tacitus. Dio[6] vero hæc addit : « Tantus sub Tiberio senatorum (ne reliquos dicam) numerus periit, ut sorte ducti provinciarum præfecti, prætorii quidem per triennium, consulares per sexennium præfuerint, cum non suppeterent successores; » eadem et Suetonius[7]. Porro hoc ipso anno idem Tiberius in imperium evexit Caium Caligulam nepotem suum, eo nimirum consilio (ut ferebatur) quod sciret Caium pessime victurum; sicque sua facinora Caii gravioribus flagitiis occultarentur, ac reliqua pars senatus post mortem suam interficeretur : hæc idem sub prædictis coss. recitat Dio[8]. Atque hactenus de his, quæ hoc anno facta cognoscuntur : sequentem jam aggrediamur.

[1] Joseph. antiq. lib. VIII. c. 4. — [2] Strab. lib. XVII. — [3] Iren. lib. III. cap. 12. — [4] Psal. LXVII. — [5] Euseb. lib. II. c. 1. in fin. — [6] Cyrill. cateches. XVII. — [7] Hieronym. in Isa. c. 53. — [8] Hieron. epist. CIII.

[1] Hier. de locis Hebr. — [2] Niceph. hist. lib. II. c. 6. 7. — [3] Doroth. in Synopsi. — [4] Tacit. Annal. lib. VI. — [5] Oros. lib. VII. c. 4. — [6] Dio lib. LVIII. — [7] Suet. in Tib. cap. 61. — [8] Dio lib. LVIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5526. — Olymp. 203. an. 1. — Urb. cond. 786. — Jesu Christi 33. secundum Baronium 35. — Tiberii imp. 20.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Ser. Sulpicius Galba, et L. Sulla Felix*, ex inscriptione Gruteriana, pag. 1087. Galba, qui postea imperavit, dicitur etiam Servius a Tacito lib. 6, et a Dione lib. 58, ubi hujus anni consules laudant. Card. Norisius tamen in Epistola consulari, pag. 16, postquam retulit hunc Suetonii locum, in Galba cap. 4 : « Adoptatus a noverca sua, (nempe Galba) Livii nomen et Ocellæ cognomen assumpsit, mutato prænomine. Nam et Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit; » ait : « Ego mallem in consulatu Lucium vocare (nempe Galbam) quod illud prænomen tunc ferebat, eodemque in publicis monumentis ejus anni obsignabatur. » At cum in laudata inscriptione atque a Tacito et Dione Servius, non vero Lucius appelletur, manifestum est Lucii prænomen in Fastis ei attribuendum non esse. Certe Romani sæpe quibusdam nominibus vulgo insigniebantur, quibus tamen in publicis monumentis nuncupari non solebant. Sic Caius in nummis saltem latinis nunquam Caligula vocatur : sic Gallienus Minor in nummis eo nomine nunquam appellatur.

2. *Caligula fit imperator.* — Ad num. 29. Neque Dio lib. 58, neque Suetonius in Tiberio cap. 61, a Baronio citati, dicunt Tiberium Caligulam ad imperium hoc anno evexisse, certumque hunc nonnisi post Tiberii mortem eo honore exornatum esse.

3. *Obitus Pomponii Flacci Syriæ præsidis.* — Pomponius Flaccus Syriæ præses hoc anno supremum diem obiit, ut docet Tacitus lib. 6 ad annum Urbis DCCLXXXVI. Flacco successit Vitellius anno Christi XXXV, de quo Tacitus, lib. 6, anno Urbis DCCLXXXVIII, ait : « Cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit, » patrem Auli Vitellii, qui postea imperavit. Verum itaque est quod scribit Suetonius in Tiberio cap. 41. « Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis» habuisse Tiberium. Porro em. card. Norisius in Dissert. III de Epochis Syro-Macedonum, cap. 4, exhibet Pomponii Flacci numisma, in cujus antica parte visitur laureata imago Tiberii, et in aversa intra lauream legitur : ΕΠΙ ΦΛΑΚΚΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤει ΒΠ. Sub Flacco. Antiochensium. Anno LXXXII. Deducitur annus ille ab æra Antiochena Juliana, anno periodi Græco-Romanæ 5445, Urbisque conditæ DCCV instituta, ut ibidem ostendi, ideoque nummus ille Flacci anno Christi currenti paulo ante Flacci mortem percussus duo Flacci numismata cum annis Antiochenis LXII et XCII ab impostore quodam sine dubio conficta.

JESU CHRISTI ANNUS 36.

1. *De conversione Pauli, ejusque ætate et patria.* — Anno Domini trigesimo sexto, Paulo Fabio Persico et L. Vitellio Nepote coss., octavo kal. Februarii, Saulus cum adversus Christianos, qui erant Damasci, litteras accepisset, et jam ad locum appropinquasset, cælitus luce perfusus, et Christi voce perculsus atque prostratus, a cœpto desistens, ad Christum convertitur. Rei gestæ seriem Lucas [1] in Actis, et ipse Paulus [2] suam causam agens, diligentis studio est iterum prosecutus. Hæc autem facta esse hoc ipso anno, nempe secundo ab ascensione Domini, Romana [3] Ecclesia profitetur. Non enim illis assentimur, qui eodem anno quo lapidatus est Stephanus tradunt Paulum ad Christum conversum : neque in illorum imus sententiam, qui id factum dixerunt anno septimo a Domini passione; quorum opinionem refellimus, cum actum est de martyrii Stephani tempore : ubi etiam cum perspicue ostenderimus, non Augusti mense (ut aliqui existimarunt) sed vigesima sexta Decembris Stephanum consummasse martyrium ; nulla prorsus ratio persuadet, ut nonnisi post dies qui medii sunt a nece Stephani, usque ad conversionem Pauli, id acciderit ; quandoquidem nulla interim facta esse noscuntur, quæ tam brevi temporis spatio minime arctari possunt : nimirum persecutio excitata adversus discipulos, rursus Sauli studia in illis perquirendis qui essent domesticis latebris occulti, Ananiæ in Damascum profectio, illicque ab eo edita Evangelii prædicatio, Ecclesiæ collectio ac propagatio : qui hujus rei fama etiam Hierosolymis divulgata moverit summum pontificem, ut ad Christianos ibi agentes exturbandos, Saulum, jam satis sua sponte ad id incitatum, mitteret. His si addas quæ ante

[1] Act. IX. — [2] Act. XXII. XXVI. — [3] Mir. Rom. 25. Januar.

Pauli conversionem facta recenset Lucas, nimirum prædicationem Philippi Samariæ, Petri et Joannis illuc accessum, ac deinceps reditum Hierosolymam, denique Candacis eunuchi baptismum : certe longiori opus fuisse temporis spatio ad ea omnia, quæ dicta sunt, perficienda, nemo prudens negare posse videtur : ea enim, antequam Paulus acciperet epistolam iturus Damascum, facta esse, Lucas plus satis declarasse visus est; quippe qui cum enarrasset quæ a Saulo adversus discipulos gesta sunt Hierosolymis, cum nihil esset quod impediret, quominus cætera quæ ab eodem sunt facta persequeretur ; ne nimis remota tempore postea simul jungeret, functus optimi historici munere, earum rerum quæ prius contigissent historiam (temporis accurata habita ratione) contexuit. Hæc si quis attentiori animo velit disquirere, his quæ dicta sunt de Pauli conversionis tempore æque consentiet. Huic sententiæ de conversione Pauli facta anno secundo, adstipulatur etiam Œcumenius [1].

2. Sed huic statutæ a nobis sententiæ, post primam editionem, auctoritate Joannis Chrysostomi, adversati sunt præstantissimi pietate atque doctrina academici Herbipolenses, intercurrentibus inter nos de ejusmodi quæstione familiaribus litteris : cum affirment ipsi, anno superiori, Galba et Sulla coss., Paulum ad Christum esse conversum. Urgebat ex illis meus Nicolaus Serarius (quem ob egregiam eruditionem, et validum ab eo susceptum patrocinium catholicæ fidei, plurimi facio) testificatione Chrysostomi in homilia de principibus Apostolorum Petro et Paulo ita dicentis de ipso Paulo : τριάκοντα πέντε ἐδούλευσε τῷ Κυρίῳ μετὰ πνεύσας προθυμίας ; quæ verba longe aliter quam Vossius, ita vertit : « Triginta quinque servivit Domino cum promptitudine animi.» Videat ipse Vossius, qui aliter sic reddidit : « Triginta quinque viros summa ad serviendum alacritate Domino mancipavit. » Quod igitur numerandi sint ex sententia Chrysostomi triginta quinque anni a conversione Pauli usque ad obitum, quem contigisse constat anno Domini sexagesimo nono : plane ante præsentem annum ipsum ad Christum conversum esse necessario affirmandum esse videbatur. Sed dico oportere ex ejus quidem sententia, numerum illum triginta quinque annorum ; quem ipse vult expletum, non ab anno superiore, sed ab eo qui ipsum præcedit, deducere, ut anno obitus ejusdem Pauli congrueret : quod quidem absurdissimum esset, ante Christi mortem numerare annos Pauli conversionis.

3. Nec est quod jure quis dicere possit, triginta quinque illos annos non expletos esse intelligendos, sed novissimum eorum inchoatum per menses quinque et dies quatuor : nam ne sic quidem satis intercedit temporis ad numerum illum annorum explendum. Cæterum nec est quod quis sententiam illam Chrysostomi de triginta quinque annis inviolabili fide servandam esse existimet : siquidem idem ipse Chrysostomus alibi vix triginta annorum spatium eidem Paulo a conversionis tempore usque ad obitum tribuit. Accipe, rogo, quæ ipse dicat homilia quarta de laudibus Pauli hisce verbis : « Vix triginta annorum spatio et Romanos, et Persas, et Parthos, et Medos, et Indos, et Scythas, et Sauromatas, et Sarracenos, et omne prorsus humanum genus sub jugum mitteret veritatis, etc. » Quibus cum eum videas non esse sibi constantem, nihil est quod quis figere pedes, aut inniti valeat dictæ Joannis Chrysostomi de tempore conversionis Pauli assertæ sententiæ. Quamobrem concedendum ecclesiasticæ antiquitati, veterique assentiendum traditioni, publicis tabulis consignatæ, annis singulis in Ecclesiis singulis publico præconio indici solitæ; nimirum contigisse conversionem Pauli anno secundo a Domini ascensione. Sed qui refragantur, et anno superiori eam volunt esse peractam, sic numerant annos duos ab ascensione Domini, ut primum annum ultima Decembris die terminent, secundum vero a kalendis Januarii inchoent, absolvantque ipsum vigesima quinta ejusdem mensis, qua memoria ejusdem conversionis agitur; sicque totum spatium temporis duorum annorum, periodo duntaxat octo mensium et dierum viginti claudant. At meminisse oportet, longe ante Dionysium Exiguum, qui (ut Cassiodorus testatur) primus extitit auctor eo modo numerandi annos Domini, scripta et lecta esse in Ecclesia Martyrologia ; quibus cum definiatur, anno secundo ab ascensione Domini Paulum esse conversum, utique affirmandum est annum integrum intercurrisse, sequentis vero menses octo diesque viginti evolutos esse. His satisfactum sit nostris fratribus Herbipolensibus, quorum luculentam ipsam ac maxime piam eruditamque lucubrationem adversus oblatrantes novatores ac nugatores de duodecim Apostolis nuper editam (ut par est) laudabimus semper. Jam vero nostra prosequamur.

4. Quod ad Pauli conversionis et rei gestæ historiam pertinet : illud quidem vehementer admiror, qualis quantave etiam apud hostes fuerit Judaicæ religionis observantia. Cum enim inimicitiæ, odia, atque bella conflata essent inter Aretam regem Damasci, atque Herodem, fueritque (ut Josephus [1] est auctor) diutius conflictatum, nec inter eos pax composita esset : nihilominus tantum sibi juris vindicabat apud exteros, imo et apud hostes summus pontifex in his quæ ad religionem spectare viderentur, ut non tantum quæ ad decimarum pertinerent collectionem, sed quæ summi esse imperii viderentur, sibi sumens, daret litteras ad synagogas Damasci, ut qui reperti essent Judæi Christo credentes vincti Hierosolymam ducerentur. Utinam tanta saltem, etsi non ampliori (ut par esset) apud christianos principes christiana religio, summumque omnium regale Christi sacerdotium hodie auctoritate polleret, quanta apud reges externos, ac denique hostes, cultus judaicus habebatur. Infelicia enim nostra tempora hæc me, invitum licet et præter

[1] Œcum. in Act. Apost. cap. ult.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7.

morem, exclamare compellunt. Sed jam cætera quæ ad Paulum spectant, cujus gratia a Luca hujusmodi est instituta narratio, ordine prosequamur.

5. Cum autem Lucas, agens de nece Stephani, Saulum appellet adolescentem, hic vero virum nominet, cumque nonnisi (ut vidimus) anni unius ac mensis spatium ab eo tempore usque ad conversionem ejus intercesserit: historica veritas persuadet ac postulat, ut accuratius de ejus ætate agamus. Quod antequam faciamus, illud in primis monendum putamus, quod habet latina versio; « Secus pedes adolescentis : » loco adolescentis, legi græce νεανίου : cujus quidem vocis si vis exprimatur, non tam ætate adolescentem, quam audacem, vehementisque animi, quique magnus sibi sumat spiritus, virum significat, ut nota Budæus, et alii. Admonet quidem S. Augustinus [1], consulenda esse interdum græca exemplaria, unde aliqua sunt in latinum subobscure translata, quo certior de divina Scriptura possit sensus haberi; ac tum præsertim, cum inter legendum in eodem auctore aliqua diversitas reperitur, ut hic videmus accidere. Audacem plane virum ea voce Lucas ibi significavit, qui hic eumdem spirantem minarum et cædis virum fuisse describit. Quot vero ætatis annos ageret Paulus, cum ad Christum conversus est hoc anno, dictis consulibus, pervestigemus.

6. Scribens ipse Paulus ad Philemonem dum Romæ esset, anno secundo sui carceris (ut suo loco dicetur) se ipsum senem dicit, cum ait : « Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi. » Erat ille annus Neronis imperii quartus (ut suo loco aperiemus) cum eam scripsit epistolam, ab hoc vero tempore anni viginti quatuor tantum; qua ratione si dixerimus Paulum, cum se esse senem ait, fuisse sexagenarium; numerando eos annos ab ipsius natali usque ad quartum Neronis annum, quo illam scripsit epistolam; dicere opus esset, ipsum ad Christum conversum esse anno suæ ætatis trigesimo quinto. Cæterum de ætate Pauli certiores nos reddit Joannes Chrysostomus : qui sua homilia quam scripsit de principibus [2] Apostolorum, ubi agitur de utriusque martyrio, tradit eumdem capite cæsum quievisse anno suæ ætatis sexagesimo octavo : qua ratione affirmare opus est (quod diximus) ad Christum esse conversum annum agentem trigesimum quintum, atque posthac vixisse usque ad decimum tertium Neronis annum, et consulatum Capitonis et Rusi (quo cum Petro martyrio triumphasse dicemus) annis triginta tribus. Licet enim dicta homilia annos triginta quinque numerare dicatur Joannes Chrysostomus a tempore ejus conversionis usque ad obitum : at id quidem minime posse consistere, nuper docuimus; ejusdemque aliter alibi asserentis auctoritate demonstravimus haud adeo constantem eam esse Chrysostomi assertionem, ut clavum figere sit necesse : cum in cæteris maxime quidem et adamussim (ut dicunt) inter se consentiant quæ scribit Chrysostomus, cum his quæ de se tradit Apostolus in epistola ad Philemonem; et cum se dicit senem, fuisse ætatis sexaginta annorum; ex his itaque satis perspicue colligitur, Paulum natum esse Lentulo et Pisone coss., anno elapso a natali Domini; atque hæc satis de ætate illius.

7. Hac occasione operæ pretium existimamus, de loco in quo natus est, paulo attentius perquirere : cum hactenus ea opinio invaluisse videatur, ut Gischalæ Judææ oppido natus sit : idque auctore S. Hieronymo [1] omnibus affirmantibus, cum ait : « Paulus apostolus, qui antea Saulus, extra numerum duodecim Apostolorum, de tribu Benjamin, et oppido Judææ Gischalis fuit : quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigravit. » Sed an hæc subsistant, veraque sint, exacte est disquirendum. Constat quidem fuisse Gischalam [2] oppidum Galilææ, sed munitissimum : quod Titus (ut Josephus [3] testatur) non sine labore expugnavit. Cum ergo Hieronymus natum Gischalæ Paulum, capto a Romanis oppido illo, cum parentibus migrasse Tarsum dicat : quonam, rogo, tempore accidit, ut Gischala a Romanis caperetur, ut inde Paulus Tarsum migrarit? Sane quidem Judæam a Romanis primum Pompeio duce subactam fuisse constat, Antonio et Cicerone coss., Olympiade centesima septuagesima nona, anno secundo, ut tradunt Josephus [4] et Eusebius [5], ab Urbe condita (ut habet Dio) sexcentesimo nonagesimo primo, ante annos ab hoc tempore nonaginta sex : rursumque Judæis rebellantibus sub Nerone, eamdem provinciam a Vespasiano ac Tito esse perdomitam. Cum ergo neutrum tempus minori ætati Pauli possit aptari, hæc manifesti redarguuntur erroris, et fabulam potius esse convincitur; quo nomine ipse quidem S. Hieronymus eam appellat, dum in commentario in epistolam Pauli ad Philemonem, ad finem hæc ait : « Quis sit Epaphras concaptivus Pauli, talem fabulam accepimus : Aiunt parentes apostoli Pauli de Gischali regione fuisse Judææ; et eos, cum tota provincia Romana vastaretur manu, et dispergerentur in orbem Judæi, in Tarsum urbem Ciliciæ fuisse translatos; parentum conditionem adolescentulum Paulum secutum. » Hæc Hieronymus. Sane quidem commentum id totum, fabulaque merito dicenda; nam regnante Herode seniore, sub quo Paulus natus esse videtur, Archelao deinde eidem succedente, regnoque in tetrarchias diviso, nullam vel levem a Romanis Judææ oppida passa sunt contumeliam ; nam subdita illis parebat provincia in omnibus, et per Romanos magistratus administrabatur : nulla ergo fuga vel dispersio Judæorum illis temporibus potuit contigisse, qua Paulus adolescentulus Tarsum cum parentibus sit coactus migrare. Si ergo natus est Gischalæ, spontanea profectione potius ipsum cum parentibus suis Tarsum migrasse oportuit.

[1] August. de doct. Christ. lib. II. c. 14. 15. — [2] Habetur tom. v. edit. Paris. in addit.

[1] Hieron. de script. Eccl. cap. v. — [2] Joseph. de bell. Jud. lib. IV. c. 4. — [3] Idem eodem. — [4] Jos. antiq. lib. XIV. c. 8. — [5] Eusebius in Chron.

8. Sed nec id quidem admittimus, quod eidem Paulo repugnet : nam cui, quæso, magis quam ipsi Paulo, quo natus sit loco aperte testanti, credendum? Ipse quidem pro concione hæc est locutus : « Ego sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamalielis eruditus, etc. » Recitat hæc Lucas [1] in Actis. Quid his clarius dici potuit? Certe quidem Epiphanius [2] disputans contra Ebionæos, qui Paulum dicebant fuisse origine græcum, factum vero postea proselytum : eumdem natum Tarsi, sed ex Judæis affirmat; de Gischala vero ne verbum quidem : cum alioqui ipse Paulus se non tantum Judæum ex Judæis, sed et inter Judæos, ad conciliandum sibi Judæorum animos (quod multis argumentis alias fecerat sæpe) gloriose professus esset. Si igitur parentes Pauli Gischala Tarsum aliquando migrarunt; id voluntaria factum discessione (ut de multis aliis contigisse Philo testatur, cum tradit totum jam pene orbem coloniis Judæorum esse repletum), vel si aliqua belli occasione evenit, id facile accidere potuit sub Antiocho Illustri, ut Epiphanius [3] affirmare videtur. Quod vero se civitate Romana donatum fuisse dicat : opportunius suo loco de ea re inferius agemus. Hæc modo satis de ætate Pauli atque natali solo.

9. Rursus vero quod ad veritatem historiæ pertinet: et illos errasse certum est, qui dixerunt Paulum tunc temporis, cum a Christo vocatus mansit tribus diebus (ut ait Lucas [4]) non videns, nec manducans, nec bibens, raptum fuisse ad tertium cælum, et audivisse illa arcana verba, quæ essent ineffabilia, ut de se ipsemet testatur, scribens ad Corinthios [5]; nam cum ipse illa contigisse dicat ante annos quatuordecim a tempore quo illam scribebat epistolam; sane quidem non hoc quo conversus est anno, sed post octennium ea facta esse, affirmare necesse est : nam ab hoc anno usque ad tempus illius epistolæ, annos viginti duos intercurrisse, suo loco inferius aperte demonstrabimus.

10. Fuit Ambrosii [6] sententia, cum Paulus ad Christum conversus ab Anania Damasci est baptizatus, ex Saulo fuisse Paulum nominatum; sic enim ait : « Ubi pluvia super eum lavacri cælestis influxit, necatur blasphemus, necatur persecutor, necatur et Saulus : vivificatur apostolus, vivificatur justus, vivificatur et Paulus. Usque adeo autem perdidit veterem cum actibus hominem, ut cum moribus mutaret et nomen. » Hæc Ambrosius; et Augustinus [7] in eam sententiam : « Hinc inquit, et ipse primo Saulus : postea Paulus, id est, primo superbus, postea humilis; Saul enim dictum est nomen Sauli : nostris quia rex superbus et infrenis fuit. Non quasi jactantia aliqua sibi nomen mutavit Apostolus, sed ex Saulo factus est Paulus, ex superbo modicus. » Hæc et alia plura multis in locis [8] in eadem fere verba eumdemque sensum de Saulo in Paulum mutato idem scriptis tradidit. Sed et de ea re cæteri ecclesiastici antiqui scriptores quid senserint, ac demum quæ nobis magis probetur sententia, videamus. S. Hieronymus [1], quando ejusmodi mutationem nominis fieri contigit, et qua ex causa, hæc ait : « Audacter itaque faciam, si forte vere, de Actibus Apostolorum suspiciones meas affirmans. Legimus in eis [2], quod Spiritus sanctus Antiochiæ dixerit : Separate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod assumpsi eos. Tunc jejunantes et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Qui cum Seleuciam Syriæ descendissent, et navigantes Salaminam Cypri, quæ nunc Constantia dicitur, pervenissent, haberentque secum in ministerio Joannem (propter quem postea ædificatorium Ecclesiæ jurgium concitatum est) et, omni insula peragrata, Paphum usque venissent; invenerunt quemdam magum pseudoprophetam, nomine Bar-Jeu, cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente : qui, accitis Barnaba et Saulo, desiderabat Dei sermonem ab eis audire. Resistente itaque mago, et a fide recta Sergium depravante, Saulus (ait Scriptura) qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum dixit : O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Confestimque cecidit super eum caligo et tenebræ; et circuiens quærebat qui ei manum daret. Tunc proconsul, cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini. Et cum a Papho navigassent Paulus et qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphiliæ. Diligenter attende, quod hic primum Pauli nomen inceperit. Ut enim Scipio, subacta Africa, Africani sibi nomen assumpsit; et Metellus, Creta insula subjugata, insigne Cretici suæ familiæ reportavit; et imperatores nunc usque Romani Adiabenici, Parthici, Sarmatici nuncupantur : ita et Saulus ad prædicationem Gentium missus, a primo Ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo victoriæ suæ trophæa retulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur e Saulo. Si vero et interpretationem nominis quæras, Paulus in hebræo mirabilem sonat. » Hucusque Hieronymus.

11. Porro hæc quidem non omnibus probantur, cum a modestia et humilitate Pauli abhorrere videantur : quippe qui cum sæpe contestetur se minimum Apostolorum, nec dignum esse eo nomine, seque abortivum, peccantiumque omnium primum esse affirmet, nulla patitur ratio, ut ex adepta victoria insigne gloriæ nomen sibi more Gentium vindicaverit. Quin potius (si verum esse dixerimus, non antea, sed tunc primum ex Saulo Paulum nominatum, cum proconsulem ad veritatem vindicavit) ea inditi nominis causa potius putanda est, ut idem Paulus proconsul, quod Romani libertis de se optime meritis, vel aliquibus ex clientibus, vel hospitibus, aliisque sæpe impartiri familiæ cognomen consueverunt ; Saulo idipsum cognomen suum, Paulus scilicet, quod etiam Æmiliorum familiæ fuit,

[1] Act. XXII. — [2] Epiphanius hæres. XXX. — [3] Idem ibid. — [4] Act. IX. — [5] 2. Cor. XI. — [6] Ambros. ser. 31. edit. Rom. — [7] Aug. tract. LXXII. sup. Psal. — [8] Aug. serm. de Apost. Paul. de spirit. et litter. ex eodem apud Bed. in epist. ad Rom. c. 1. et in epist. I. ad Corinth. cap. 1.

[1] Hier. in epist. ad Philem. — [2] Act. XIII.

quo sibi magis arctiusque eo vinculo Apostolum devinciret, indiderit, sicque Paulum dici voluerit; quod quidem cognomen ab habitudine corporis, quod idem sit Paulus, quod Parvus, olim Æmiliorum quoque adhæsisse familiæ tradunt[1], ob idque a Paulo minime respuendum. Cæterum Joannes Chrysostomus[2] istud ipsum nomen non ab hominibus, sed a Deo inditum esse, ut olim patriarchis, ac denique Petro, qui dictus est Cephas, Jacobo et Joanni, qui cognominati sunt Boanerges, existimavit. Sed neque id, statim ut ad Christum conversus est, fieri voluit, ut ex Sauli nomine qui persecutor fuisset, agnosceretur : sed tunc demum, cum jam ex prædicatione, quisnam esset, probe satisque cognitus esset. Origenes[3] vero pluribus de his agens, in eam proclivior visus est esse sententiam, ut asserat, sicut multis aliis Judæorum, utrumque proprium illi nomen esse impositum; nempe quod ut Judæo ex tribu Benjamin, Sauli nomen fuerit inditum; et quia Romanus, Romano nomine, Paulus fuerit appellatus. Qui ergo (ut de se testatur) factus est omnibus omnia, ut omnes lucrifaceret; dum apud Hebræos versatur, hebraico nomine Saulus maluit appellari; suscepto postea ad Gentiles apostolatu, romano nomine usus, Paulus potius voluit nominari.» Hæc Origenes pluribus.

12. His visis, cuique liberum linquimus, ut quam magis veritati consentientem putarit, sequatur sententiam. Certe quidem cum a tempore congressus cum Sergio Paulo proconsule Saulus primum Paulus appellatus inveniatur, nec posthac aliquando nomine alio quam Pauli sit dictus; fateri quodammodo cogimur, tunc illi Pauli nomen fuisse inditum : non ea quidem ratione, quam ex Hieronymo recitavimus, sed quia potius (quod diximus) a Sergio Paulo, amicitiæ gratia, familiæ suæ cognomine fuerit nobilitatus; sicut (ne longe petamus exemplum) Josephus Judæus in Judaico bello[4] captus, liberatus, ac civitate donatus a Tito, Flaviæ quoque familiæ cognomine ab eodem insignitus est, ut Flavius Josephus sit appellatus : sicque (quod Lucas ait) et Saulus dictus sit Paulus; eoque ipse cognomine Romanæ familiæ sit libentius usus, quod et ipse Romanus civis jure municipii natus esset, ut Evangelium prædicaret in Gentibus, atque sic gentilitio nomine (factus nimirum[5] cum Gentibus tanquam Gentilis) maluerit appellari; cum de cætero etiam in minimis (ut multis constat exemplis) nullam prætermitteret occasionem, quam ad propagationem Evangelii conducere posse videret; quod nobis magis probatur, quam quod Origenes ait, eadem duo nomina ab exordio, cum circumcisionis tempore Judæi solerent indere nomina, fuisse imposita, quod judæus pariter esset atque romanus; cum non sit exemplum, vere Judæos (ut taceamus de proselytis) jungere consuevisse Hebræorum nominibus nomina Romanorum; filius enim Herodis Aristobulus ex proselytis primus reperitur qui filium nomine romano vocarit Agrippam, dictum et avi nomine quoque Herodem. Sed de his satis.

13. Quod vero pertinet ad Pauli tunc temporis res gestas Damasci, postquam ab Anania est initiatus sacro baptismate, Lucas eas his verbis narrat : « Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. Et continuo ingressus in synagogas prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei. Stupebant autem omnes, qui audiebant, et dicebant : Nonne hic est, qui expugnabat in Hierusalem eos qui invocabant nomen istud; et huc ad hoc venit, ut vinctos illos duceret ad principes sacerdotum ? Saulus autem multo magis convalescebat, et confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. » Hæc Lucas : quem reliqua Pauli, ut profectionem ejus in Arabiam, reditum Damascum, et post annos tres ejus accessum Hierosolymam (quæ omnia idem Paulus[1] de se ipso scribit ad Galatas) prætermisisse certum est : cum mox post hæc narrata, ad ea quæ Hierosolymis ab eo sunt facta, stylum convertat, sed de his anno sequenti agemus. Cæterum ne quid omisisse videamur, quod ad conversionis Pauli historiam pertineat : addimus de loco illo prope Damascum posito, ubi ipsi Christus apparuit : ille quidem Christianis cognitus fuit; cum ut posteris innotesceret, ad tantæque rei perpetuam memoriam conservandam nobili ecclesia desuper structa illustratus fuerit; ad quam Augustinus[2], agens de Pauli conversione, allusisse videtur, cum ait : « Hodie in illis regionibus etiam ipsa loca testantur quod tunc gestum est, et nunc legitur, et creditur. »

14. Porro non Paulus tantum ad Christianos vexandos est missus Damascum, sed alii quoque in alias regiones a principibus sacerdotum ad vexandam et infamandam Ecclesiam, quasi impietate refertam, sunt missi legati. Nam cum Luca auctore sit dictum eos qui Hierosolymis expulsi sunt fideles, in omnes profectos regiones; eos quidem, et si nondum Gentilibus, Judæis tamen Christum annuntiare non prætermisisse constat, et longioribus spatiis ea occasione Evangelium propagasse. Quod principes sacerdotum indigne ferentes, rursus in eos novam persecutionem excitarunt, hæc licet a Luca fuerint prætermissa, tamen Justinus martyr, qui cum esset Samaritanus, res Judæorum præ cæteris calluit; per occasionem, dum de aliis disserit, in Judæos persecutores invectus, hæc ait[3] : « Non enim aliæ nationes tantum iniquitati in nos et in ipsum Christum patratæ sunt obnoxiæ, quantum vos : quibus etiam pessimæ voluntatis erga justum illum fuistis occasio. Posteaquam enim illum unicum irreprehensibilem et justum hominem in crucem egistis, cujus vibicibus sanitas eis provenit qui per ipsum ad Patrem adeunt; cum eum cognovissetis resurrexisse a mortuis, atque in cælum conscendisse, sicut prophetæ prædixerant; tantum abest ut resipiscentes pœni-

[1] Notat. Sigon. de nom. Rom. — [2] Chrysost. hom. de convers. S. Paul. tom. III. — [3] Orig. in præf. epist. ad Rom. — [4] Joseph. in Vita sua in fine. — [5] I. Cor. IX.

[1] Galat. I. — [2] August. serm. 14. de conversione S. Pauli. — [3] Justin. de ver. Christ. relig.

tentia de malis commissis duceremini, ut etiam viros eximios Hierosolymis delectos in terram omnem tunc legaveritis, dicentes, hæresim sectamque Christianorum nullius nominis cultricem, ἄθεον extitisse; atque ea contra nos sermonibus spargentes, quæ cuncti, qui nos non norunt, jactant. » Hæc Justinus. Quo autem anno ejusmodi per orbem fuerint missæ legationes, licet non explicet; non antea tamen eas missas esse putamus, quam cum per dispersos ubique discipulos Evangelii prædicatio late diffusa est.

Anno periodi Græco-Romanæ 5527. — Olymp. 204. an. 2. — Urb. cond. 787. — Jesu Christi 34. secundum Baronium 36. — Tiberii imp. 21.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Paulus Fabius Persicus et L. Vitellius*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, ubi et ait postremum perperam a Baronio *Nepotem* appellari, quod non adverterit apud Onuphrium hanc vocem *Nepos* originem consulum ab avis indicere, ideoque pro eorumdem consulum cognomine accipi non debuisse.

2. *Vicennalia Tiberii.* — Tiberius imperii Augustei vicennalia dedit, ut scribit Dio lib. 58, et legitur in Collectione Historiarum apud Scaligerum pag. 339. Vide dicta in dissert. Hypatica hoc anno.

3. *Obitus Philippi Herodis filii.* — Obitus Philippi Herodis Ascalonitæ filii, de quo anno Christi XXXVII huc revocandus.

JESU CHRISTI ANNUS 37.

1. *Paulus Damasci.* — Præsenti anno, qui numeratur Domini trigesimus septimus, C. Cestio Gallo et Servilio Rufo coss., Paulus cum jam Damasci primo Evangelium prædicasset, in Arabiam profectus, iterum est reversus Damascum. Hæc enim idem ipse Paulus scribens ad Galatas testatur his verbis[1] : « Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus : continuo non acquievi carni et sanguini, neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum; deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, etc. » Lucas vero, his de Arabia et triennii temporis spatio prætermissis, tantummodo insidias Judæorum in illum fabricatas, ejusque clandestinum discessum Damasco, et Hierosolymas accessum recenset[2]; quæ quidem Judæorum in Paulum molitiones non cum primum recessit Damasco, iturus in Arabiam, sed cum illuc reversus est, antequam iterum inde recessisset, contigerunt; quod et sancto Hieronymo[3] magis probari videtur; ratio enim ipsa nullo modo patitur, ut unde clanculum recessit, eo manifeste rursus accesserit.

2. Eodem anno L. Vitellius, cum præteriti anni consulatum gessisset, proconsul in Syriam mittitur : cui cum etiam subjaceret Palæstina, lustrans ex more provinciam, Hierosolymam petens, honorificentissime a Judæis exceptus, de illis optime meritus est; quæ vero in eos contulerit officia ac beneficia Josephus in hæc verba describit[1] : « Vitellius autem in Judæam profectus, pervenit Hierosolymam in ipsa festivitate quam Pascha dicimus : ubi exceptus honorificentissime remisit civibus totum vectigal fructuum venalium, et stolam cum ornatu pontificio permisit in templo asservari a sacerdotibus, quemadmodum et olim hoc jus habuerant : sed eo tempore deponebatur in Antonia (sic dicta turris prope templum ædificata). Ob hanc causam, Hyrcanus pontifex hujus nominis primus, extructa prope templum turri, degebat in ea majorem temporis partem; et quoniam hanc stolam habebat in sua custodia, qua nemo præter illum utebatur, recepturus privatum habitum, eo loci illam deponebat. Idem mos fuit etiam successoribus ipsorum posteris. Herodes au-

[1] Galat. I. — [2] Act. IX. — [3] Hier. in epist. ad Galat. c. 1.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 6.

tem regnum adeptus, turrim hanc opportuno loco sitam, magno sumptu exædificatam denominavit ab amico Antonio; et stolam, ita ut ibi reperta est, detinuit, ratus eo magis obnoxium se habiturum populum. Idem fecit Archelaus filius ejus et successor; cujus regno in provinciam mutato, Romani simul et pontificiæ stolæ possessionem nacti sunt, in cella ad hoc ipsum structa repositæ, et obsignatæ sigillo pontificum, atque custodum sacri ærarii, præfecto castelli accendente ibi lucernam quotidie. Hanc autem septimo ante festum die præfectus exhibebat pontifici : qua purificata indutus sacrorum tempore, sequenti die rursum reponebat in cellam, ubi antea condita fuerat; id fiebat singulis annis ter jejunii tempore. Vitellius autem in nostrorum sacerdotum potestatem eam stolam tradidit, volens securum esse præfectum, quonam illa reponatur, aut quomodo proferatur in usum pontificum. Hoc gratificatus genti, et in locum Josephi Caiphæ pontificis subrogato Jonatha Anani pontificis filio, iter fecit versus Antiochiam. » Hucusque Josephus, de quibus alias supra : cætera autem de rebus gestis ejusdem Vitellii adversus Pilatum, quamvis superiori capitulo ab eo recenseantur, tamen quia post hæc facta esse noscuntur, suo loco, anno scilicet sequenti, agemus.

3. *Philippi tetrarchæ obitus.* — Quod vero ad Caipham spectat; satis perspicuum est ex his quæ dicta sunt, ejus summum sacerdotium usque in præsentem annum perdurasse, et Annam, quem Ananum appellat, alterius functionis dictum esse pontificem, prout superius, cum de his fusius actum est, exacte monstravimus. Cæterum ipsum Caipham vitæ pertæsum, mortem sibi conscisse, apud Clementem [1] legitur. Neque vero tantum ipsum, sed et Annam male periisse, Nicephorus [2] tradit; sed de Anna inferius. Post hæc de Vitellio recitata, Josephus [3] de Philippi tetrarchæ obitu agens, hæc subdit : « Tunc etiam Philippus Herodis frater diem suum obiit, anno Tiberii principatus vigesimo, cum ipse præfuisset triginta septem annis Trachonitidi, et Gaulanitidi, ac Bataneæ; de cujus vitæ institutione dictum est superius. Obiit autem Juliade, et illatus in monumentum quod ante sibi construxerat, magnifice ac sumptuose funeratus est : et quia sine liberis decesserat, ditionem ejus Tiberius provinciæ Syriæ attribuit, ita tamen, ut tributa in ea tetrarchia collecta servarentur intra ipsius regionis terminos. » Hæc de obitu Philippi Josephus; quæ post adventum Vitellii in provinciam, non anno superiori, quo mense Augusti vigesimum Tiberius annum auspicatur, sed præsenti, quo desinit, facta esse, necesse est affirmemus. Quod vero spectat ad annos triginta septem, quibus ipsum tetrarchiæ præfuisse dicit : quam aperte in errorem labatur, consule quæ superius dicta sunt, cum de Herodis obitu actum est.

[1] Clem. constit. lib. VIII. c. 1. — [2] Niceph. lib. II. c. 20. — [3] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 6.

Anno periodi Græco-Romanæ 5528. — Olymp. 203. an. 3. — Urb. cond. 788. — Jesu Christi 35. secundum Baronium 37. — Tiberii imp. 22.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Cestius Gallus et M. Servilius Nonianus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari.

2. *Quinta quinquennalia imperii proconsularis Tiberii.* — Imperii proconsularis Tiberii quinta quinquennalia in hunc annum incidunt. Mediobarbus tres Tiberii nummos producit tribunitia potestate XXXVII, quæ hoc anno cœpit insignitos, in quorum altero quadriga triumphalis, in altero globus cum temone, in tertio templum pulcherrimum cernuntur : quæ hujus festivitatis indicia. Suspicabatur Angellonus triumphi Tiberii memoriam hoc anno renovatam fuisse : qua in sententia plane confirmatus esset, si annis decennalibus et id genus festis addictis rerum antea gestarum memoriam in nummis refricari solitam intellexisset. Mediobarbus exhibet duos Tiberii nummos tribunitia potestate XXXVI præcedenti anno inchoata notatos, in quorum altero visitur templum, in altero globus cum temone, ad designandam nempe sapientem imperatoris administrationem. Quare cum certum sit Tiberium anno præcedenti vicennalia dedisse, liquet currenti anno similes nummos ob similem festivitatem percussos, et aliqua templa horum solemnium occasione, aut ædificata aut dedicata, qui mos postea invaluit.

JESU CHRISTI ANNUS 38.

1. *Agrippæ carcer.* — Anno Domini trigesimo octavo, coss. Q. Plautio Plautiano et Sex. Papinio Gallieno, Agrippa Judæus, filius Aristobuli, Herodis senioris nepos, cum aliquandiu Romæ versatus esset in officiis primum Drusi, inde vero Caii, Tiberii imperatoris nepotum; delatione liberti sui Eutychi, quod mortem Tiberio et imperium Caio precatus esset, eodem Tiberio agente in Tusculano, mancipari vinculis jubetur : ubi per sex menses usque ad ejusdem Tiberii obitum mansit. Hæc pluribus Josephus [1] enarrat : quomodo vero, mortuo Tiberio, solutus vinculis, Judæorum regnum sit consecutus, suo loco dicemus. Antehac autem idem Agrippa Herodem [2] tetrarcham apud Tiberium judicio postulaverat : qui ejus accusationem, quod in Herodem esset propensior, non suscepit.

2. Eodem quoque anno cum Pilatus occasione impostoris [3] cujusdam, qui Samaritanos armaverat, immisso milite, majore ex parte illos occidisset ; a magistratibus Samaritanorum apud Vitellium Syriæ præsidem, patratæ cædis accusatur : qui sic reus constitutus, dum ejus causa ageretur, in ordinem redactus est, inque ejus locum ab eodem præside ad procurationem Judææ Marcellus ejus amicus mittitur. Verum non ejus tantum criminis Pilatum reum fuisse, certum est; quippe qui (ut Philo [1] testatur) solitus esset sententias vendere, cuncta rapere, injurias inferre, innocentes punire, tormentis cruciare, ac demum morte eosdem afficere, atque id genus alia patrare. Rursus si fidem adhibendam putamus Actis Longini centurionis a Metaphraste [2] recitatis, constat ejusdem crudelitate eumdem centurionem una cum duobus militibus, quod Christum libere confiterentur, fuisse capite truncatos, ac etiam post mortem ignominia affectos. Porro Vitellio [3] præsidi visum est Pilatum Romam mittere, ut ibi coram imperatore suam causam ageret, et apud Cæsarem objecta dilueret. Contigit autem ejus profectio anno sequenti : quo antequam pervenisset, Tiberius ex hac vita sublatus est. Quæ vero de ipso reliqua sunt, suo loco dicemus, agemusque simul de ejusdem miserando interitu.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 8. — [3] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 5. in fin.

[1] Phil. de legat ad Caium. — [2] Metaphr. die 15. Martii. — [3] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 5. in fin.

Anno periodi Græco-Romanæ 5529. — Olymp. 203. an. 4. — Urb. condit. 789. — Jesu Christi 36. secundum Baronium 38. — Tiberii imp. 23.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Ser. Papinius Allenius, et Q. Plautius*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, pag. 23. ubi demonstrat Plautium per errorem Plautianum a Baronio, aliisque cognominari, et priorem consulem non *Gallienum*, ut a Baronio Onuphrioque vocatur, sed *Allenium* dictum esse.

2. *Septima quinquennalia imperii Cæsarei Tiberii.* — Tiberius imperii Cæsarei septima quinquennalia celebravit. Mediobarbus, pag. 67, nummos hujus imperatoris describit, tribunitia potestate XXXVIII hoc anno inchoata insignitos, in quorum uno visuntur quadrigæ triumphales ; in altero templum elegantissimum, et in alio globus cum temone ; quæ horum solemnium indicia.

JESU CHRISTI ANNUS 39.

1. *Tiberii obitus.* — Sequitur annus Christi trigesimus nonus, qui habuit consules Cn. Proculum, et Pontium Nigrinum : quo Tiberius Augustus, anno suæ ætatis septuagesimo octavo, cum imperasset (ut ferunt) annis viginti duobus, mensibus sex, et diebus viginti, ex hac vita migravit decimo septimo kalend.

Aprilis, relicto Caio Caligula nepote ex Germanico imperii herede; quomodo autem hæc se habuerint, Suetonius [1], Tacitus [2], et alii [3] fusius narrant; licet ab his discrepans Dio Cassius [4] dicat eum defunctum septimo kalend. Aprilis, vixisseque annos septuaginta septem, menses quatuor, et dies novem, imperasseque annis viginti duobus, mensibus quinque, diebus tredecim. Cæterum numerando annos Tiberii ab obitus Augusti sequenti die, affirmare opus est imperasse annis viginti duobus, et mensibus septem, minus quatuor diebus : nam ille decima nona Augusti vita functus est, Tiberius vero decima sexta Martii. Qualis autem Caius fuerit, Seneca [5] ad Albinum hac una sententia declarat : « Hunc, inquit, mihi videtur rerum naturam edidisse, ut ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent. »

2. *Vitellius Hierosolymæ.* — « Dum hæc Romæ aguntur, Vitellius Syriæ præses ad bellum paratus Arabicum adversus Aretam regem assumptis duabus legionibus, et levis armaturæ militibus, atque equitum auxiliis missis a sociis regibus, properans versus Petram, pervenit Ptolemaidem. Cumque vellet per Judæam exercitum ducere, occurrerunt ejus regionis principes, deprecantes transitum. Neque enim patrios ritus permittere dicebant, ut inferantur ullæ imagines, quales Romana signa habebant pleraque. Quorum precibus ille flexus, mutavit sententiam de itinere proposito; missoque per Magnum campum exercitu, ipse cum Herode tetrarcha et amicis ascendit Jerosolymam sacrificaturus Deo in festivitate, quæ tunc instabat, publica. Quo postquam ventum est, honore summo exceptus a populo, hæsit ibi triduo : et interim a Jonatha in fratrem ejus Theophilum pontificatum transtulit. Quarta die acceptis litteris de obitu Tiberii, populum sacramento adegit in fidem Caii novi principis : revocatasque ex itinere copias in hiberna dimisit; ipse vero Antiochiam repetiit. » Hæc Josephus [6].

3. « Interea Romæ Agrippa, Aristobulo Herodis filio natus, cum a Tiberio detineretur in carcere, jussu Caii solutus est : quem [7] elapsis non multis diebus accersitum ad se domum, tonderi, vestemque mutare præcepit : imposito deinde in ejus caput diademate, tetrarchiæ quæ Philippi fuerat regem constituit, adjecta Lysaniæ quoque tetrarchia; et pro ferrea catena, dedit auream pari pondere : sicque nobilitatus mansit Romæ usque in annum sequentem. Judæi igitur in hunc modum novo aucti sunt rege. » Hæc omnia ex Josepho.

4. *Paulus Damasco Hierosolymam venit ut videret Petrum.* — Hic idem annus, qui tertius a Pauli conversione numeratur, ille ipse est quo idem Paulus Damasco Hierosolymam venit, cujus adventus scribens ad Galatas [8] his verbis meminit : « Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. » Sive ergo dictos tres annos a reditu de Arabia, sive a conversione ad Christum numeres, parum interesse videtur. Lucas enim cum nihil de ejus accessu in Arabiam scribat, quasi rei nullius momenti et modici temporis, nullam habuisse illius rationem, ac merito prætermisisse videtur. Nec est quod quis jure dicere possit, antequam proficisceretur in Arabiam, Hierosolymam venisse (quasi id Lucas significet, cum illius accessum in Arabiam prætermisit). Nam ipse de se testatur, se antea abiisse in Arabiam, quam ad antecessores Apostolos Hierosolymam veniret. Quænam vero obvenerit occasio recedendi Damasco, ac Hierosolymam proficiscendi, Lucas [1] his verbis declarat : « Cum autem implerentur dies multi (nempe triennium), consilium fecerunt in unum Judæi, ut eum interficerent. Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem et portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem eum discipuli ejus nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. » Hæc Lucas. Eadem et ipse Paulus ad Corinthios [2] scribit his verbis : « Damasci præpositus gentis Aretæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet : et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et effugi manus ejus. » Cum enim (ut nuper dictum est) acre bellum inter Romanos et Aretam regem conflatum esset, facile fuit dicto regi ac ministris ejus a Judæis Pauli hostibus suaderi de Paulo, quod civitatem ac regionem, alterius prætextu occasionis, idem venisset exploraturus : quippe qui non modo Damascum, sed et Arabiam, in quam vis belli converti videbatur, invisere abiisset : sicque regis ministri adeo in eum concitati, omni studio invigilarint ut eum caperent, atque necarent.

5. « Cum ergo, inquit Lucas [3], venisset in Hierusalem, tentabat se conjungere discipulis, et omnes timebant eum, non credentes quod esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos : et narravit illis quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine ejus. » Timor quippe ille cæterorum discipulorum plane significat, tum primum post suam conversionem Paulum Hierosolymam concessisse : nam si (ut nonnulli putarunt) jam antequam in Arabiam proficisceretur, Hierosolymam venisset; quænam timoris nova causa illos afficere potuisset, quem jam ante Christianum esse experimento novissent? Cur vero Damasco fugiens Hierosolymam contenderit, ubi majus sane periculum sibi imminere intelligere potuisset, quippe qui fuisse paternæ legis desertor videretur et transfuga : nulla sane alia causa se ad hoc fuisse impulsum, quam ea scilicet, ut ipsum Petrum principem omnium Apostolorum inviseret, ipsemet testatur; sic enim ait [4] : « Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. Non, inquit S. Hieronymus [5], ut oculos, genas, vultumque ejus aspiceret; utrum macilentus, an pinguis; adunco naso esset,

[1] Suet. in Tib. c. 73. — [2] Tacit. Annalium lib. v. — [3] Dio lib. LVIII. in fin. — [4] Idem eod. — [5] Senec. lib. de consol. ad Alb. — [6] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7. — [7] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. — [8] Galat. I.

[1] Act. IX. — [2] 2. Cor. XI. — [3] Act. IX. — [4] Galat. I. — [5] Hier. in epist. ad Galat. I.

an recto; et utrum frontem vestiret coma, an (ut Clemens in Periodis ejus refert) calvitium haberet in capite. Nec puto apostolicæ fuisse gravitatis, ut post tantam triennii præparationem, aliquid humanum in Petro voluerit aspicere. Sed his oculis aspexit, quibus et modo in epistolis suis videtur: his oculis Paulus vidit Cepham, quibus nunc a prudentibus quibusque Paulus ipse conspicitur; quod si cui non videtur, cum superiori sensu jungat hæc omnia: quod nihil Apostoli sibi contulerint. Nam et quod jussus sit ire Hierosolymam, ad hoc iisse ut videret Apostolum, non discendi studio, qui et ipse eumdem prædicationis haberet auctorem, sed honoris priori Apostolo deferendi. » Hucusque S. Hieronymus.

6. Item S. Ambrosius [1]: « Dignum, inquit, fuit ut cuperet videre Petrum: quia primus erat inter Apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum. » Rursum Chrysostomus: « Ascendit, ait, velut ad majorem et seniorem. » Et paulo post: « Vides quam majorem benevolentiam habuit erga Petrum? hujus enim causa peregrinationem susceperat, et apud eumdem commoratus est. Hæc et dico frequenter, et memoria retineri volo: ut si quæ audieritis, quæ ab eo adversus Petrum dicta videbantur; ne quis suspectum habeat Paulum apostolum, veluti cum dicit: Restiti Petro. Neque hæc verba putet esse simultatis aut contentionis: nam honorat virum, et diligit plus omnibus, nec ob ullum aliorum Apostolorum narrat se ascendisse Hierosolymam, sed propter hunc solum. » Hæc ipse. Porro non id actum tantum (ut dictum est) benevolentiæ causa, qua erga cæteros quoque Apostolos æque affectus erat, sed honoris, cum sciret Petrum a Christo omnibus esse præfectum; Theodoretus [2] sic ait: « Etenim cum Paulus humana doctrina non indigeret, ut qui ab universorum Deo illam accepisset: tamen Apostolorum principi honorem, quem par est, tribuit. » Item Œcumenius [3]: « Per tot tantaque certamina abiit, ut videret Petrum tanquam majorem, aut etiam maneret causa honoris, quem Petro deferebat. »

7. Illa etiam videtur Paulus fuisse impulsus causa veniendi Hierosolymam videre Petrum, ut cum aggressus esset prædicare Evangelium, illud cum Petro conferret: sicut cum prædicaturus Evangelium Gentibus, iterum Hierosolymam venit, ut illud a cæteris probaretur Apostolis; quod ipse profitetur his verbis [4]: « Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. » Quocirca cum Paulus ob has causas illuc pervenisset; sed adhuc memoria eorum quæ adversus Ecclesiam gessisset a discipulis timeretur: a Barnaba [5] introducitur ad Apostolos; ex antiquo enim familiaritatis usu, quæ inter utrumque olim, cum ambo una cum Stephano [1] a Gamaliele erudirentur, intercesserat, præ cæteris Barnabas id facere aggressus est, nempe, ut (quod ait Lucas) apprehensum eum duceret ad Apostolos, non autem omnes; nam idem Paulus cum de eodem suo Hierosolymam agit [2] adventu: « Præter Petrum, ait, alium Apostolum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quibus (inquit Lucas [3]) narravit quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Jesu. Et erat cum illis intrans et exiens in Hierusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini. Loquebatur quoque Gentibus, et disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, et dimiserunt Tarsum. » Hæc Lucas de Paulo, qui (ut testatur [4]) spatio tantum dierum quindecim Hierosolymis hæsit. Hæc autem facta esse hujus anni exordio, antequam Tiberius imperator extremum vitæ diem clauderet; quæ paulo post dicentur, non obscure indicabunt.

8. *Petrus Antiochenam fundat Ecclesiam.* — Qualis autem esset præsens status Ecclesiæ, Lucas [5] his verbis significat: « Ecclesia quidem per totam Judæam, et Galilæam, et Samariam habebat pacem, et ædificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione sancti Spiritus replebatur. » Tam optata igitur et tam opportuna a Deo præstita Ecclesiæ suæ tranquillitate Petrus optime usus est: quippe qui Hierosolymis egressus, regiones circumpositas peragrans (quod sui muneris erat universo gregi prospicere) Ecclesias visitabat. Id quidem Lucas [6] paucis his tantum verbis significat, subdens: « Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ, etc. » Intentus enim ipse Lucas (ut apparet) miracula insigniora a Petro edita memoriæ commendare, cæteras ejus res gestas in hac lustratione provinciæ obvolutas silentio prætermisit, et inter alia institutionem Ecclesiæ Antiochenæ; quam hoc ipso anno ab eo fuisse erectam, majorum testificatione facile demonstrabimus. Permulta enim, præter hæc, alia quoque gravissima fuisse a Luca prætermissa, S. Hieronymus [7] manifeste satis testatur his verbis: « Nec mirum esse, si Lucas hanc rem tacuerit, cum et alia multa, quæ Paulus sustinuisse se replicat, historiographi licentia prætermiserit: et non esse contrarium, si quod alius ob causam dignum putavit relatu, alius inter cætera dereliquit. Denique primum episcopum Antiochenæ Ecclesiæ Petrum fuisse accepimus, et Romam exinde translatum: quod Lucas penitus omisit. » Hæc Hieronymus.

9. Cæterum quod spectat ad Ecclesiam Antiochenam hoc anno a Petro institutam, et septem annis ab eodem administratam: non aliunde certius quam ab ejusdem Ecclesiæ antiquioribus monumentis Eusebius Cæsareæ episcopus, et sedi Antio-

[1] Ambr. in epist. ad Galat. — [2] Theodor. in epist. ad Galat. I. — [3] Œcumen. in epist. ad Galat. I. — [4] Galat. II. — [5] Act. IX.

[1] Alex. mon. in Encom. Barn. — [2] Galat. I. — [3] Act. IX. — [4] Galat. I. — [5] Act. IX. — [6] Ibid. — [7] Hier. ad Galat. c. II.

chenæ proximus accepisse videtur, quod ait [1] : Olympiade ducentesima tertia, anno quarto, antequam Tiberius moreretur, Petrum Antiochenam fundasse Ecclesiam, ibique cathedram adeptum fuisse; sunt hæc ejus verba sub hoc anno : « Petrus apostolus Antiochenam Ecclesiam fundavit, ibique cathedram adeptus sedit. » Hæc habet editio Parisiensis a Michaele Sonnio elaborata, et Basileenses diversis temporibus editæ. Verum quod additur numerus quo sedit, annorum viginti quinque, in Eusebii Chronicon mendum irrepsisse certum est : cum constet ejusdem Eusebii testimonio, nonnisi septem annis eam curasse Ecclesiam : nam inferius anno secundo Claudii imperatoris de eodem Petro sic ait : « Cum primum Antiochenam fundasset Ecclesiam, Romam proficiscitur. » Ibi vere ponitur numerus annorum viginti quinque, quibus Romæ eum sedisse ostendit. Porro quamvis Romam eo anno pervenisset; tamen nonnisi sequenti, qui est tertius Claudii, Ecclesiæ Antiochenæ subrogatum ponit Evodium; usque enim ad illud tempus Petrum illam administrasse Ecclesiam, nulli dubium esse potest. Cæterum de septem annis sedis Antiochenæ non tantum Eusebius, sed et liber Pontificalis [2], qui tamen falso adscribitur Damaso, et Gregorius [3] papa, atque alii testati sunt; ut cum hic ad Eulogium episcopum Alexandrinum scribens, hæc habet de sede Antiochena : « Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. »

10. Sicut enim idem Petrus (ut dictum est) ad eos qui Samariæ in Christum crediderant, ab Apostolis est missus, quod res esset magni ponderis, et Apostolorum principe digna legatio videretur : ita etiam, cum ex his qui post necem Stephani dispersi fuerunt discipuli (ut testatur Lucas [4]) venissent Antiochiam, Judæis Evangelium prædicantes, et (quod accidit etiam Damasci) multos Judæorum convertissent ad fidem, atque Ecclesiam collegissent : omnium Apostolorum sententia (ut æquum est credere) factum est, ut Petrus Apostolorum princeps, totius Syriæ principi civitati atque metropoli, cui et Palæstina, ipsaque Hierosolyma subjaceret, præficeretur episcopus. Majores enim in instituendis sedibus Ecclesiarum, non aliam iniisse rationem, quam secundum provinciarum divisionem et prærogativas a Romanis antea stabilitas, quamplurima sunt exempla. Sed satis modo erit, unum vel alterum huc in præsentiarum afferre, ac in primis illud haud longe petitum de sede Antiochena : quæ quantumlibet a Petro ante Alexandrinam fuerit instituta, tamen quoniam præfectura Alexandrina Augustalis dicta, ab Augusto eo nomine insignita, magnificentissime præ cæteris ab eodem fuerit nobilitata (quod in nostris notationibus [5] ad Romanum Martyrologium pluribus diximus), longe præstabat Syriæ præfecturæ; ea de causa factum apparet, ut quamvis sedes Antiochena ante Alexandrinam a Marco nomine Petri erectam, fuerit instituta, tamen illi postposita habeatur. Sic etiam quoniam inter omnes Orientales præfecturas, Syriæ proconsulatus præstabat, cum ejus provinciæ metropolis esset Antiochia; inde etiam accidit, ut prima omnium Antiochena Ecclesia haberetur; et quantumvis Hierosolymorum Ecclesia prima omnium origine temporis, et nobilitate rerum in ea consummatarum merito dici posset, cæterisque ea de causa, quæ in Oriente essent, Ecclesiis jure præferenda videretur; illi tamen subjiceretur.

11. *Cur Cæsarea et non Hierosolyma metropolis Palæstinæ.* — Secundum eamdem quoque (ut apparet) rationem, non ipsa Hierosolymorum Ecclesia est instituta metropolis Palæstinæ, sed quod totius illius provinciæ metropolis Cæsarea maritima a Romanis esset effecta, illic etiam sedes metropolitana ejusdem provinciæ est decreta, servato tamen aliquo Hierosolymorum Ecclesiæ honore. Habes id perspicue declaratum ex his quæ S. Hieronymus [1] ex Apologia Joannis episcopi Hierosolymitani missa ad Theophilum Alexandrinum, ad Pammachium scribit, dum sic ait ex verbis illius : « Responde mihi : Ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur (in concilio Nicæno scilicet) ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit et totius Orientis Antiochia. » Hæc ille. Cæterum longe ante Nicænum concilium Cæsaream Palæstinæ metropolim esse institutam, ipse canon [2] concilii Nicæni non obscure significat, cum sic ait : « Quia consuetudo obtinuit, et antiqua traditio, ut Æliæ episcopus honoretur : habeat honoris consequentiam, salva metropolis propria dignitate. » Hæc erat Cæsarea, quæ, auctore Josepho [3], maxima omnium Judææ provinciæ civitatum erat. Sic igitur (ut dictum est) Antiochenæ Ecclesiæ, quæ potissima tunc temporis haberetur, Petrus, quod inter Apostolos primatum ageret, curam suscepit : cujus quidem institutionis memoriam antiquitus Ecclesia Catholica anniversaria celebritate peragere consuevit vigesima secunda Februarii [4].

12. *Petrus Ecclesiæ Antiochenæ septem præfuit annis, et quomodo Evodius primus episcopus ejusdem Ecclesiæ dicendus.* — Deinde quod pertinet ad eamdem Ecclesiam Antiochenam, dissimulare non possumus, quod ex recentioribus quidam [5], nullam prorsus habens rationem antiquorum Patrum et ecclesiasticæ antiquæ traditionis, quæ sunt omnium stabilita consensu, invertens, et inaudita hactenus ac nova statuens, affirmare conatus est Antiochenam Ecclesiam post Romanam fuisse a Petro institutam; ea tantum ratione persuasus, quod tam ex Actis Apostolicis, quam ex epistola Pauli ad Galatas [6] constare ait, Petrum nunquam ex Judæa excessisse. Sed ubi hæc Lucas, et quo in loco Paulus affirmat? nullibi prorsus; nisi forte dicere velit quoniam neuter horum de accessu Petri Antiochiam meminisset, idcirco e Judæa non recessisse probari. Levis admo-

[1] Euseb. in Chron. — [2] Lib. Pontif. in Petro. — [3] Greg. in regis. lib. VI. indict. XV. epist. XXXVII. — [4] Act. XI. — [5] Die 20. Octob. d. in Artemio.

[1] Hier. epist. LXI. — [2] Conc. Nicæn. can. VII. — [3] Joseph. de bello Jud. lib. III. c. 14. — [4] Martyrol. Rom. et alia ea die. — [5] Onphr. in addit. in Platin. — [6] Galat. I.

dum, atque multius plane ponderis argumentatio, sed peculiaris nostrorum temporum novatoribus, qui in promptu habent ut negent quidquid in Scripturis non reperitur expressum. Sed quis est qui dubitet de rebus gestis Apostolorum permulta a Luca esse prætermissa? quod cum ex multis aliis, tum etiam ex Pauli epistolis (ut suis locis videbimus) sæpe demonstrabitur. Certe quidem si quis historiæ Actorum a Luca scriptorum assuevit, atque ea omnia recta temporis ratione digessit, invenisse certum est, ipsum in scribendis Actis Apostolorum illud iniisse consilium, ut res, quibus præsens non adfuit, vel omnino silentio obvolutas relinqueret, vel plurimum annorum spatia unius fere periodi sententia perstringeret; quibus vero interfuit, cunctas singillatim atque exacte conscriberet.

13. At quanam ratione idem auctor ipsum Eusebium suæ cogit adstipulari sententiæ, qui tam expresse Antiochenam sedem hoc anno fundatam esse ab eodem Apostolo Petro testatur? Nec certe curandum, si ea Eusebii assertio in aliquibus exemplaribus, haud tamen in antiquis (ut experti sumus) desideretur: nam eadem ejusdem Eusebii testificatione firmissime testata habentur. Cum enim constans sit, tam traditione quam scriptis, Petrum Antiochenam Ecclesiam annis septem administrasse; pateatque (ut vidimus ejusdem assertione) ipsum anno secundo Claudii, cum primum Ecclesiam Antiochenam fundasset, Romam esse profectum: ex necessaria propemodum assumptione dicendum est, hoc ultimo anno Tiberii (ut ejusdem Chronicon habet) ab eo fuisse sedem Antiochenam erectam: ac rursus (ut pluribus suo loco dicetur) eumdem ipsum anno secundo Claudii, non prius, ex Oriente Romam esse profectum. Ex his igitur in primis confutatur quod dicitur, Petro ante suum carcerem minus licuisse erigere Ecclesiam Antiochenam, quod Lucas Petri acta prosecutus, de ea re nihil omnino dixerit.

14. At certe quidem vidimus, hoc potissimum anno, Petrum bene usum Ecclesiæ pace, peragrasse omnes Ecclesias in Syria erectas. Quid enim aliud sibi volunt illa Lucæ [1] verba: « Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ, etc. » An putandum, qui universas tunc invisit Ecclesias, Antiochenam præteriisse, quæ maxima omnium haberetur? Illuc enim (ut idem tradit Lucas [2]) complures ex persecutione facta sub Stephano commigrarant; et licet idem dicat eos nemini locutos esse verbum, nisi Judæis; non putet quis fuisse exiguum, ac plane contemnendum numerum Judæorum Antiochiæ agentium: nam illorum qui a Seleuco civitate donati fuerant, ingentem plane fuisse numerum, eosdemque nobilissimos fuisse, utpote ex æquo cum Gentilibus ejusdem civitatis municipes, et qui eadem jura possiderent, Josephus [3] agens contra Apionem testatur; quod quidem jus, nec dirutis Hierosolymis, et Judæorum rebus funditus pene collapsis, a Vespasiano fuisse sublatum, contra nitentibus licet cæteris gentilibus civibus Antiochenis, idem auctor affirmat [1]: æneis enim tabulis hæc scripta erant privilegia Judæorum, quas Titus [2] indelebiles servari voluit. Erat autem adeo ingens Judæorum Antiochiæ degentium numerus, ut tempore belli a Tito illati, cum Syri et Palæstini Gentiles, qui apud se essent Judæos occiderent, vel saltem vinculis manciparent: Antiocheni quantumlibet in eos animo essent infenso, tamen propter eorum multitudinem ab illorum invasione abstinuisse, crediti sint [3]. Hæc ergo diximus, ad insinuandum quod licet apertum non esset ostium fidei Gentibus, tamen ex Judæis Antiochenis nobilis potuit colligi Ecclesia Antiochiæ, cui peculiariter præesset Petrus apostolus. Cum vero post reseratam Gentilibus fidei januam, major ex illis fieret in dies ad christianam fidem accessio; tunc evenit quod idem Lucas tradit [4] ut illuc Barnabas Hierosolymis mitteretur. Nihil ergo repugnat, quin antea a Petro, ex his qui erant in circumcisione credentes, erecta fuerit sedes Antiochena.

15. Eadem quoque facilitate illa ratio confutatur, qua dicitur Petrus a Paulo visitatus post triennium Hierosolymis, et non Antiochiæ; ubi nonnisi post annos quatuordecim ab eo tempore quo Hierosolymis illum primo convenit, postea nactus est; quando ea inter ipsos amica altercatio facta est, ut idem Paulus scribit ad Galatas [5]. At quanti nam ponderis hæc objectio? An quia Paulus Hierosolymis Petrum hoc anno reperit, mansitque (ut ait) apud eum diebus quindecim, impedimento necessario esse potuit, ne ipse perrexerit Antiochiam, eamque stabilierit Ecclesiam: cum præsertim (ut vidimus ex actis Lucæ [6]) hoc ipso anno idem Petrus Hierosolymis egressus, universos invisit qui erant in Syria christianos? Huic quidem simile illud est: Paulus post annos quatuordecim Petrum nactus est Antiochiæ; ergo quod tunc temporis Petrus illic erat agens, nunquam ante alias illam adiit civitatem; neque hoc, quo posuimus, sed illo potius tempore Antiochenam ille erexit Ecclesiam. Sed quid hæc his nostris obstant, quominus hoc anno Petrus sedere cœperit Antiochiæ, tenueritque eam sedem usque ad annum secundum Claudii? Quæ ratio cogit, u cum Paulus post annos quatuordecim Petrum convenerit Antiochiæ, non ante tempus illud Petrus sederit Antiochiæ, sed tunc primum ibi ageret ejus civitatis episcopum? Sed relegamus seriem rerum gestarum. Cum enim (ut dictum est) Petrus eidem sedi præfuisset episcopus annis septem, anno secundo Claudii Romam venit, ubi mansit ad illud usque tempus, quo Claudii edicto Judæi Roma sunt pulsi; tunc enim Petrus reversus in Orientem, non Hierosolymam tantum, sed etiam profectus est Antiochiam, tuncque illic eum Paulus convenit; sicque cum hæc omnia magna inter se consensione cohæreant, nulla est quæ ex his jure oriri possit objectio.

[1] Act. IX. — [2] Act. XI. — [3] Joseph. contra Apion. lib. II.

[1] Joseph. antiq. lib. II. c. 3. — [2] Joseph. de bello Jud. lib. VII. c. 24. — [3] Idem ibid. lib. II. c. 20. — [4] Act. XI. — [5] Gal. I. II. — [6] Act. IX.

16. Sed et illud exactius perquiramus, quod maxime omnium ad hujus historiæ veritatem intelligendam conferre posse videtur : Quidnam proprie sit, quod dicitur Petrus fundasse Ecclesiam Antiochenam, in eaque annis septem sedisse. Errant, mea sententia, qui existimarunt ad hoc opus fuisse ut Petrus petierit Antiochiam, et ibi jugiter permanserit annis septem. Nam si præsentia Petri quamlibet Ecclesiam primariam effecisset, tot essent numerandæ sedes patriarchales, quot a Petro fuerunt Ecclesiæ institutæ : fuisse namque earum immensum plane numerum, nemo puto inficias ierit. Cum vero ex adverso sedes Alexandrina, in qua aliquando fuisse Petrum, certa aliqua assertione nequaquam monstrari potest, post Romanam sedem omnium maxima ab eo fuerit instituta : plane perspicue intelligi posse videtur, non præsentiam Petri, sed ejus potissimum requisitam esse auctoritatem ad constituendam sedem aliquam patriarchalem. Modo igitur, ut dicamus a Petro fundatam seu erectam sedem Antiochenam, non est intelligendum, quod ibi Petrus primo prædicaverit Evangelium : id enim factum esse ab illis qui post necem Stephani pulsi Hierosolymis sunt, discipulis, Lucæ testimonio (quod diximus) exploratum satis atque perspectum habetur. Sed accipiendum est, sic a Petro fundatam dici Ecclesiam Antiochenam; quod scilicet illi a Petro præcipua dignitas sit collata, ut Orientalium sedium maxima diceretur, et esset; nam si ante Petrum alii prædicavere discipuli Evangelium Antiochiæ, a quibus jactum videretur Ecclesiæ fundamentum, quamvis Petrus et Paulus postea iisdem Evangelium prædicassent, certe hac ex parte fundatores dici non poterant, secundum quod idem Paulus ad Romanos scribens ait [1] : « Sic prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem. » Quod si quoquo modo, quia Petrus post alios Antiochiæ Evangelium prædicavit, fundasse eam Ecclesiam dicendus esset, nihil certe hac de causa tribuendum amplius Petro quam Paulo, cum et ipse ibidem eadem in re egregiam operam navaverit. Etenim quod ad hoc spectat, non plus Petro, Ignatius scribens ad Magnesianos, quam Paulo tribuit, affirmans ab utroque esse fundatam Ecclesiam Antiochenam. Quamobrem ut a Petro peculiariter dici possit (quod tradunt omnes) fundatam esse Ecclesiam Antiochenam : dicendum est, Petrum primo erexisse, seu instituisse sedem patriarchalem Antiochenam. Ad quod agendum (si velimus et hoc dicere) nulla profecto incubuit necessitas ut Petrus abierit Antiochiam; cum ubicumque ageret, id sua, qua pollebat, auctoritate præstare potuisset.

17. Sic igitur erecta atque fundata a Petro Ecclesia Antiochena, omnium quæ hactenus erectæ fuissent Ecclesiæ præcipua atque potissima, nullius certe nisi Apostolorum omnium principis potuit sedes esse. Hierarchicus enim ordo, quem Christus in sua Ecclesia servari voluit (de quo præter illa quæ diximus, plura dicturi sumus) haud pati posse videtur, ut in prima sede alius quispiam quam primus Apostolus sederet episcopus; sed quod sedere dicimus, neminem adeo rudem putamus, ut cum dictum sit Petrum sedisse Antiochiæ annis septem (tot enim numerantur ab ejus institutione usque ad Romanam sedem firmiter stabilitam) nunquam velit per illud spatium temporis ipsum Antiochia recessisse, sicut cum fertur eumdem sedisse Romæ annis viginti quinque, nunquam eo tempore profectum alio esse contendat. Nam cui non tantum unius civitatis, sed totius christiani orbis onus incumbebat, ac sollicitudo eum simul urgebat; quique omnibus prospicere, omnes (si posset) invisere, instituere, monere, hortari ac denique universum gregem sibi creditum pascere tenebatur; quonam pacto, illis præsertim temporibus, cum fides christiana a Gentibus atque Judæis ubique vexaretur, unius civitatis, licet amplissimæ, valuit angustiis contineri; et non potius (quod ab eo factum hoc anno ex Luca vidimus) circumiens regiones, universas adiret Ecclesias? Sic igitur accipiendum est Petrum annis septem præfuisse episcopum sedi Antiochenæ; quod donec alia ab eo sedes, nempe Romana quam maximam omnium esse voluit, esset erecta, ipse Petrus sit dictus episcopus Antiochenus, inde vero episcopus Urbis fuerit appellatus.

18. His igitur de sede Antiochena elucidatis : omnia quæ frustra objici possunt de Petro, quod non fuerit his temporibus Antiochiæ (licet et id falsum esse dixerimus) vel quod non integris annis septem ibidem sederit, irrita prorsus cassaque redduntur. Quod vero ab Eusebio [1] post expletam functionem ipsius septem annorum sedis Antiochenæ dicatur Evodius primus episcopus Antiochenus, hoc ille monstrat, quod post Petrum Apostolum primus hic sederit; ex his enim quæ ab eodem auctore antea dicta sunt, hæc de Evodio in necessariam ducuntur consequentiam; quæ etsi essent obscura satis ab Ignatio [2] declarantur, qui ejusdem sedis fuit episcopus, cum ad eamdem Ecclesiam Antiochenam sic scribit : « Mementote Evodii beatissimi Patris vestri, qui primus post Apostolos gubernacula vestræ Ecclesiæ sortitus est. » Non ergo primus Evodius est institutus episcopus Antiochenus; sed post Apostolos, nempe Petrum (pluralem numerum pro singulari, ut assolet, ponens) eum ordinatum dicit episcopum. Sic primus igitur Evodius est dictus episcopus Antiochenus, quod a Petro primus eam rexit Ecclesiam, licet ordine, esset dicendus secundus; sed alia etiam ratione primus; quod qui post Petrum est creatus ejus civitatis episcopus, non proprie nec in omnibus posset dici Petri successor : translata enim semel Romam Petri sede, ille revera tantum dicendus erat Petri successor, qui post ejus obitum suffectus est in locum ipsius Romanus episcopus. Qui vero post eum Ecclesiæ Antiochenæ est præfectus antistes, nequa-

[1] Rom. XV.

[1] Eusebius in Chron. — [2] Ignatius epist. XII.

quam summæ omnium sedis est jus consecutus; hoc enim personæ conjunctum, ipse Romanæ, quam erexit, Ecclesiæ contulerat, sicque hac ex parte Evodius novus et primus sedis Antiochenæ episcopus habebatur.

19. Sed et ex his ipsis adversus contraria asserentem instamus. Si (quod nec quisquam hactenus negare visus est) Evodius anno tertio Claudii (ut ponitur ab Eusebio) est creatus episcopus primus Antiochenus; quanam ratione quove jure dici potest, Petrum, post erectam Romanam Ecclesiam, iterum Claudii edicti occasione in Orientem reversum, instituisse seu fundasse eam Ecclesiam, quæ multo ante jam habebat episcopum ordinatum? Vel quomodo illic sedit, ubi jam ex sententia ipsius et omnium sedebat Evodius? An fortasse dicendum quod Petrus Evodium, ut ipse sederet, in ordinem redegit, vel una cum eo sedit, vel eo defuncto (quod non probatur) successit in locum Evodii? Has omnes nonnisi inanes esse nugas, quis non intelligit? At fortasse dicet, sic Petrum fundasse Ecclesiam Antiochenam dici debere quod eam tunc sedem patriarchalem instituerit, non tamen quod ipse in ea sederit. Sed hac stante sententia, negandum esset, quod in hanc diem Græci omnes, et inter eos Joannes Chrysostomus [1] ejus Ecclesiæ olim presbyter, ac Latini pariter una eademque consensione suis ipsorum scriptis professi sunt, Petrum Apostolorum principem Antiochiæ sedisse episcopum; quinimo multo eum tempore illic sedisse, idem Chrysostomus his verbis significat: « Petrus, cui claves regni cælorum dedit, cujus arbitrio et potestati cuncta permisit, hunc hic longo tempore jussit commorari: quamobrem universo orbi ex altera parte civitas nostra respondet. » Hæc ipse. Alii usque ad annum septimum sedisse dixerunt: quod tam Eusebius (ut dictum est) quam Latini omnes, qui numerant annos sedis Antiochenæ, testantur; licet ex Græcis unus tantum Nicephorus [2] ponat annos duos.

20. Sed quoniam neminem negaturum existimo Petrum non tantum instituisse sedem Antiochenam, sed et in ea etiam sedisse episcopum: quomodo, rogo, eodem tempore Romæ et Antiochiæ sedit, qui Romanam sedem semel instituens, illic sedisse ab omnibus traditur annis viginti quinque? Tot igitur annos a Romana Petri sede quis minuat necesse est, quot Antiochenæ Petri sedi dederit; ac etiam totidem sedem Romanam vacasse annos, æque affirmare opus sit. Insuper dicere Petrum una cum Evodio sedisse, qui nunquam usque ad obitum cessasse inveniri poterit, habendum esset pro monstro: sicut si quis etiam dixerit, sic sedisse annis septem Antiochiæ, ut etiam eo tempore, licet absens, Romæ per corepiscopos sedere non desierit. Primo enim casu, idem esset unam Ecclesiam duos habere præsidentes episcopos, quod in uno corpore duo esse capita; secundo autem, unum caput duobus corporibus esse insitum: sic enim accipiendum esset, uno eodemque tempore Romæ sedisse et Antiochiæ, nimirum in utraque Ecclesia unum caput visibile ostentare, et contra hierarchicum Ecclesiæ ordinem, monarchiam uno tantum loco consistentem, duorum locorum diversitate disjungere; nec unam esse sedem quæ summa omnium prædicetur, sed duas æque sublimes; eo enim nomine illum oportuit præfuisse Ecclesiæ Antiochenæ, cum alioqui negari non possit, Petrum sua auctoritate, qua universi gregis pastorem agit, omnibus christiani orbis Ecclesiis præsidere. Qua ratione si diceremus eodem quoque modo Petrum præfuisse Ecclesiæ Antiochenæ, cum sic æque cujusque civitatis Ecclesiæ Petrus quoque esset dicendus episcopus, nequicquam præ cæteris vindicare sibi posset Ecclesia Antiochena. Vide, obsecro, per quos anfractus, ac loca devia planeque invia, ducenda sit hujusmodi de sede Antiochenæ Ecclesiæ disputatio: quo omnem aditum mendacio undique occlusum esse monstremus.

21. Nec illud confutare prætermittimus (licet ut res nullius plane momenti dissimulari absque aliquo veritatis præjudicio posset) quod dicitur, impossibile fuisse Petrum, antequam Romam migrasset, sedisse septem annis Antiochiæ; eo quod a tempore quo Petrus Antiochenam sedem instituisse traditur, usque ad tempus anni secundi Claudii, quo elapsus e carcere Romam venit, non amplius (ut qui adversatur affirmat) quam anni quinque intercedant. Sed ut patenter monstremus hæc affirmantem in annorum supputatione manifestissime decipi, redigamus annorum numeri rationem ad calculum. Eusebius (ut dictum est) ponit Ecclesiam Antiochenam fundatam a Petro anno ultimo Tiberii imperatoris, Olympiade ducentesima tertia, anno quarto: rursus vero Olympiade ducentesima quinta, anno secundo, quo ab eo adscribitur Claudii imp. secundus annus, ab eodem ponitur Petri Romam profectio. Numerando igitur ab anno quarto dictæ ducentesimæ tertiæ Olympiadis usque ad annum secundum ducentesimæ quintæ, septem colligi annos, quis non videt? unum videlicet ducentesimæ tertiæ, quatuor ducentesimæ quartæ, ac duos ducentesimæ quintæ Olympiadis. Sicque septem saltem inchoati numerantur anni a tempore institutæ sedis Antiochenæ, usque ad Petri Romam versus profectionem: imo plenos esse numerandos septem annos sedis Antiochenæ, inferius suo loco, cum de Evodio successore erit sermo, apertius demonstrabimus.

22. Nec est denique quod quis objiciat post hæc omnia confutata, de Apollonii [1] antiqui theologi sententia, ex traditione majorum (ut ait) accepta; qua dicitur, Salvatorem mandatum suis dedisse Apostolis, ne ad duodecim annos Hierosolymis decederent: quasi non licuerit Petro proficisci Antiochiam. Sed profecto majoris esse fidei Acta Apostolorum a Luca conscripta, quavis auctoritate majorum, nemo negarit. Certe quidem ante illud tempus Petrum et Joannem Hierosolymis recessisse, ac Samariam pe-

[1] Chrys. homil. de translat. sancti Ignatii. — [2] Niceph. in Chron.

[1] Apud Euseb. lib. v. c. 17.

tiisse; quin et ipsum Petrum (ut vidimus) Syriam Palæstinam, visitando Ecclesias, peragrasse; imo (ut suo loco monstrabimus) eumdem ante dictum tempus e carcere ab angelo liberatum, non tantum Hierosolymis, sed e Judæa etiam excessisse, ex iisdem Actis certum exploratumque habetur; adeo ut omnis prorsus de duodecim annorum mora sententia Apollonii confutetur. Si enim id Dominus jussisset, haud putandum contra Domini præceptum Apostolos Hierosolymis profectos esse. Sed quantumlibet ab Apollonio dicta, vera esse dixerimus; eadem secundum illam Domini sententiam essent accipienda, qua dixerat, ac iisdem Apostolis præceperat, ne in vias Gentium abirent, nec in civitates Samaritanorum intrarent : et tamen (quod dictum est) constat Petrum cum Joanne Hierosolymis recessisse, ac Samariam adiisse, rursumque Gentibus ad Ecclesiam aditum reserasse, et Gentium regiones peragrasse; ut appareat, eo tendisse Christi jussionem atque mandatum, ut Apostoli ante omnia Judæis, quorum erant promissiones, intenderent, quo etiam sensu accipienda sunt quæ de se ipso Dominus dixerat [1] : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. » At de his hactenus.

23. His igitur levibus de Antiochena sede objectionibus confutatis, brevi compendio quæ fusius dicta sunt colligentes, dicimus Ecclesiam Antiochenam hoc potissimum anno a Petro Apostolorum principe institutam, eumdemque septem eidem præfuisse annis, quousque scilicet Romanam Ecclesiam erigens, una cum persona, omne summi pontificii jus in eam transtulit : idque ratum ac firmum haberi etiam majorum traditione, sacrorum antiquorum ritualium attestatione librorum, confirmatione vetustissimi commentarii de Romanis pontificibus, qui fertur nomine Damasi : his insuper adstipulari Romanos pontifices (quamvis gratior ea illis sententia videri potuisset, qua asseritur Romanam Ecclesiam fuisse a Petro primitus institutam) post Anacletum [2], Antherum [3], atque Marcellum [4], quorum scriptorum fides adducitur in controversiam, etiam cæteros, quorum scriptorum fides nulla in re vacillat, nempe Leonem Magnum [5], Gelasium [6], Pelagium [7], Gregorium [8], atque alios Romanæ sedis episcopos; junge his Hieronymum [9] id ipsum iterum profitentem, Isidorum, Bedam [10], Adonem [11], et alios his recentiores fere innumeros. Sed (quod omnibus præstat) hæc ipsa Romanorum conciliorum decretis sunt firmata ac prorsus stabilita; ut jam ab iis dissentire, maxime temerarium debeat judicari. Est quippe canon concilii Romani sub Damaso, quod continet Collectio Gresconiana (est in nostro codice numero 236) qui habet hæc verba : « Tertia vero sedes apud Antiochiam beatissimi Apostoli Petri habetur honorabilis, eo quod illam primitus quam Romam venisset, habitavit, et illic primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est. » Hæc ibi. Eadem repetita habentur in concilio septuaginta episcoporum Romæ sub Gelasio papa habito.

24. Sic igitur traditione, conciliorum auctoritate, sanctorum Patrum assertione, rata firmaque sunto quæ de Ecclesia Antiochena sunt dicta; a quibus dissentientes, in aperta mendacia ac plane portenta incidere sit necesse : quale in primis est, id velle negare, quod est in confesso apud omnes, tenuisse Petrum Romanam sedem usque ad obitum annis viginti quinque; tot enim annos ex his minuas necesse est, quot tribueris sedi Antiochenæ, si hanc post Romanam ab eo constitutam, et in ea annis septem sedisse fatearis. Rursum (quod absurdum est dicere) fateri compelleris Romanam sedem Antiochiam fuisse translatam. Et si velis dicere Petrum sic erexisse sedem Antiochenam, non tamen ut desierit esse Romanus episcopus : tunc dicere opus esset, non unam in una Ecclesia universali (ut par erat) summam sedem instituisse pontificiam, sed plane duas, Romanam et Antiochenam; sicque (quod turpe monstrum referat) unum summum caput duobus fuisse junctum corporibus, imo et alteri eorum duo simul capita fuisse conjuncta (quod diximus) Petrum videlicet, et Evodium, qui Antiochiæ tunc sedebat. Quod si dicas nequaquam Antiochiæ sedisse Petrum, sed tantum hoc illi præstitisse, ut quæ primitus fuisset ab aliis instituta, eadem a Petro aucta fuerit privilegio, ut patriarchalis Ecclesia diceretur : at quanam causa, rogo, in Ecclesia Catholica celebrari consuevit antiquitus anniversaria solemnitate cathedra Antiochena, si in ea Petrus non sedit? Si dicas id agi, quod a Petro fuerit instituta in ea Ecclesia sedes patriarchalis : cur, inquam, si hanc causam prætexis, non magis Alexandrinæ sedis annua celebritas agitur, quæ majori quam Antiochena ab eodem Petro aucta est dignitatis amplitudine? Vides igitur mendacium latebras quaquaversum quæritans, et effugium undique captans, manifestæ tamen lucis veritate redargui.

25. Facessat itaque de sede Antiochena recenter asserta sententia : sed quod antiqua traditio docuit, quodque Patres testati sunt, ac semper tenuit et hactenus tenet et observat Ecclesia, maneat firmum, ac suo robore inconcussum, nec ullo novitatis labefactetur accessu : ipsam scilicet Antiochenam sedem primitus a Petro esse erectam atque institutam, in eaque sedisse septem annis : exinde vero Romam eamdem transtulisse, ac firmiter stabilisse, sedisseque in ea usque ad susceptum in cruce pro Christi fide martyrium : non tamen quod semper Romæ permanserit; quippe qui universi gregis cura adstrictus, ut omnibus prospiceret, officio et consilio non deerat : sicut (quod etiam antea diximus) eumdem annis septem præfuisse Ecclesiæ Antiochenæ, non sic accipiendum de locali situ, ut nunquam loco motus, semper eo tempore sederit, sed potius auctoritate præfuerit; nec sic quidem, ut ejus civitatis et provinciæ ambitu illius potestas fuerit circum-

[1] Matth. xv. — [2] Anaclet. epist. III. — [3] Anther. ad Episc. Bætic. — [4] Marcell. ad Episc. Antioch. — [5] Leo ser. I. in Natal. Apost. — [6] Gelas. in Conc. Rom. c. 1. — [7] Pelag. II. epist. ad Benignum. — [8] Gregor. lib. VI. indict. XV. epist. XXXVII. — [9] Hier. de Script. Eccl. in Petro et in epist. ad Gal. c. II. — [10] Beda de sex ætat. — [11] Ado in Chron.

scripta; sed sic sedisse dicatur, ut apostolica præfectura et potestate in omnes Ecclesias sibi a Christo collata, universum gregem pastorali regimine gubernaret. Sic videas Petrum his temporibus nunquam fere eodem loco consistere; sed ut opus esse videret, peragrare provincias, invisere Ecclesias, ac denique omnes quæ sunt universalis præfecturæ functiones. pastorali sollicitudine exequi ac consummare; unde Lucas [1]: « Factum est, inquit, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ. » Intentus enim ipse Lucas (ut dictum est) præclariora quæ a Petro sunt facta miracula recensere, unico tantum verbo involvit potius quam explicavit innumeras fere res gestas Petri, et inter alia, quam proxime diximus institutionem Ecclesiæ Antiochenæ.

26. Quidnam, quæso, sibi volunt verba illa: « Dum pertransiret universos, » nisi (ut diximus) quod eam Petrus nactus occasionem pacis Ecclesiæ, quæ ubique gentium collectæ erant, Ecclesias visitavit? Non enim de aliis Apostolis id scribit Lucas, sed de Petro, cujus tantum muneris fuit universo gregi prospicere: ut ex his etiam, sicut et multis aliis superius adnotatis, luce clarius Petri in Ecclesia primatum inspicias. Unde Chrysostomus [2] in hæc Lucæ verba: « Factum est, cum Petrus pertransiret universos. » « Quemadmodum, inquit, dux in circuitu obambulans, considerabat quæ pars sit coadunata, quæ ornata, quæ suo adventu egeat: vide ubique illum circumcursare, et primum inveniri. Quando eligendus apostolus, hic primus: quando loquendum Judæis, non esse Apostolos ebrios: quando curandus claudus: quando concionandum, hic præ aliis est: quando agendum contra principes: quando contra Ananiam: quando ab umbra sanationes fiebant, hic erat. Et ubi erat periculum, hic; et ubi moderatio: ubi autem tranquillitate res plenæ, communiter, omnes: sic non exigit honorem majorem. Iterum quando fieri miracula opus erat, ipse prosilit; et hic iterum ipse per se laborat, ac iter facit. » Hæc Chrysostomus. Cum igitur visitaret Ecclesias Petrus, quis dubitat Antiochiam perrexisse, et cuncta quæ opus erant, composuisse? Quamdiu autem illic Petrus manserit, quantumve insumpserit temporis in invisendis cæteris, quæ in Palæstina et Syria erant, Ecclesiis: quantum ex his quæ Lucas in Actis scribit, colligere licuit; dicendum videtur, non minori quam biennii temporis spatio ea omnia consummasse; quæ igitur post hæc persequitur Lucas, inferius suo loco dicemus.

[1] Act. IX. — [2] Chrysost. hom. 21. in Act. Apost.

Anno periodi Græco-Romanæ 5530. — Olymp. 204. an. 1. — Urb. cond. 790. — Jesu Christi 37. secundum Baronium 39. — Caligulæ imp. 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Cn. Acerronius Proculus*, *et C. Pontius Nigrius*, ex Dione lib. 18, et Tacito lib. 6 Annal.

2. *Obitus Tiberii.* — Tiberius XVII kalend. Apriles seu die XVI Martii, Suetonio in Tiberio cap. 16, et Tacito lib. 6 Annal. testibus, supremum diem obiit, cui Caius Caligula Germanici filius successit. Quare erravit Dio lib. 58, qui ait Tiberium mortuum die vigesima sexta Martii, et imperasse *annos* XXII, *menses* VII, *ac dies totidem*, non vero, ut perperam legitur in Epitome, *annos* XXII, *menses* V, *dies* XIII. Regnavit enim annos XXII, menses VI, dies XXVI. Quod si Tiberii anni ab eo tempore, quo imperii Collega dictus, numerentur, regnavit annos viginti quinque, menses sex, dies novemdecim, ut ex Clemente Alexandrino lib. 1 Stromatum colligitur, ubi tamen per errorem *annos viginti sex* habet. Caligula kalendis Juliis currentis anni, Claudio patruo collega, consul suffectus processit, ut habet Suetonius in Claudio cap. 7, et in Caio cap. 17, ubi tamen juxta antiquas editiones, quas Baronius secutus est, male legitur, Caium primum consulatum *ex kalend Janu.* gessisse: legendum enim, *ex kalend. Jul.* ut jam inter omnes convenit. Consulatus iste Caligulæ juxta primam consulatuum Cæsareorum regulam capessitus Octaviani Augusti exemplo.

3. *Obitus Philippi Herodis Ascalonitæ filii.* — Ad num. 2. Philippus Herodis Antipæ frater anno Christi XXXIV e vivis excessit. Josephus enim lib. 18 Antiquit. cap. 5, postquam de Vitellii Hierosolymam adventu locutus est, ait: « Tunc etiam Philippus Herodis frater diem suum obiit anno Tiberii principatus vigesimo, cum ipse præfuisset triginta septem annis Trachonitidi et Gaulanitidi ac Patanææ, et quia sine liberis decesserat, ditionem ejus Tiberius provinciæ Syriæ attribuit. » Ex quo annus mortis Herodis Magni ejus patris magis innotescit. Si enim Philippus anno Christi XXXIV, quo Tiberius vicesimum imperii inchoavit, mortuus est, patri successerat anno Juliano XLII. Baronius in Annalibus Philippi mortem in annum Christi XXXV confert, quod existimet, Josephum indicare, eam non contigisse, nisi postquam Vitellius Hierosolymam advenit. Quæ tamen ratio non procedit: Josephus enim, antequam Philippi mortem narret, ait Vitellium jussisse Pilatum Romam proficisci, « responsurum apud Cæsarem ad objecta per Judæos crimina; » quæ ta-

men profectio ante annum Christi xxxvi suscepta non est. Josephus itaque ordinem temporis plerumque non servat, et historicum agit, non chronologum.

4. *Ecclesia per respectum ad imperium ordinata.* — Ad num. 8. et seqq. Imperium Romanum jam ab Apostolorum temporibus in provincias distributum videtur. « Oriens, inquit Petrus de Marca lib. 1, cap. 4. parag. 2, in dispositione imperii Romani eas provincias omnes complectitur ab ipsius Vespasiani temporibus, quæ a Thracia per Ægyptum et Asiam Minorem usque ad Euphratem et Tygrim pertinent. Hæ provinciæ, quinque diœcesibus comprehendebantur, Thracica, Pontica, Asiana, Orientali, et Ægyptiaca, quæ magistratibus sibi præfectis parebant. » Ubi quando dicit, « quinque diœcesibus, » respicit præsul doctissimus ad posteriora tempora, quibus Thracia, Pontus, Asia, Oriens, et Ægyptus diœceses imperii vocatæ sunt, quod primo contigit sub Constantino Magno, qui imperium Romanum sub variis præfectis prætorio ordinavit, et provincias varias sub unoquoque præfecto ordinaturus, eas diœceses appellavit, ut diœcesis sub se habeat plures provincias, sicut provincia plures civitates. Licet itaque diœcesis nomen Constantini Magni temporibus primum auditum sit, res tamen ipsa per illum significata jam erat ab initio Ecclesiæ. Ipsæ diœceses et provinciæ sub quatuor præfectis prætorio exhibentur in Notitia imperii ultra Arcadii Honoriique tempora scripta, ut in operis inscriptione dicitur. Ex ea videre est, sub quatuor præfectis prætorio, per totum imperium fuisse diœceses omnino tredecim, sex Orientis, et Occidentis septem, illasque comprehendisse provincias centum et duodeviginti, quas quia quilibet ecclesiasticæ Historiæ studiosus sibi familiares reddere debet, hic apponendas duco ex ipsa Notitia imperii.

5. *Provinciæ subjectæ præfecto prætorio Orientis.* — Præfectus prætorio Orientis, et sub ipso diœceses quinque. Orientis. Sub diœcesi Orientis, provinciæ XV. Palæstina, Phœnice, Syria, Cilicia, Cyprus, Arabia, Isauria, Palæstina Salutaris, Palæstina II. Phœnice Libani, Euphratensis, Syria Salutaris, Osrhoena, Mesopotamia, Cilicia secunda.

Ægypti. Sud diœcesi Ægypti, provinciæ VI. Libya superior, Libya inferior, Thebais, Ægyptus, Arcadia, Augustanica.

Asiæ. Sub diœcesi Asiæ, provinciæ X. Pamphylia, Hellespontus, Lydia, Pisidia, Lycaonia, Phrygia Pacatiana, Phrygia Salutaris, Lycia, Caria, Insulæ.

Ponti. Sub diœcesi Ponti, provinciæ X. Galatia, Bithynia, Honorias, Cappadocia prima, Paphlagonia, Pontus Polemoniacus, Hellenopontus, Armenia I, Armenia II, Galatia Salutaris.

Thraciæ. Sub diœcesi Thraciæ, provinciæ VI. Europa, Thracia, Hemimontis, Rhodope, Mœsia II, Scythia.

6. *Provinciæ subjectæ præfecto prætorio Illyrici.* — Præfectus prætorio Illyrici et sub ipso diœceses duæ. Macedoniæ. Sub diœcesi Macedoniæ, provinciæ VI. Achaia, Macedonia, Creta, Thessalia, Epirus vetus, Epirus nova.

Et Daciæ. Sub diœcesi Daciæ, provinciæ V. Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Mœsia prima, Dardania Prævalitiana, Pars Macedoniæ Salutaris.

Præfectus prætorio Italiæ, et sub ipso diœceses tres. Italiæ. Sub diœcesi Italiæ, provinciæ XVII. Venetiæ, Æmilia, Liguria, Flaminia et Picenum Annonarium, Tuscia et Umbria, Picenum Suburbicarium, Campania, Sicilia, Apulia et Calabria, Lucania et Brutii, Alpes Cottiarum, Rhætia prima, Rhætia secunda, Samnium, Valeria, Sardinia, Corsica.

Illyrici. Sub diœcesi Illyrici, provinciæ VI. Pannonia secunda, Savia, Dalmatæ, Pannonia prima, Noricum Mediterraneum, Noricum Ripense.

Africæ. Sub diœcesi Africæ, provinciæ VI. Bizacium, Numidia, Mauritania Sitifensis, Mauritania Cæsareensis, Tripolis, Africa Proconsularis.

7. *Provinciæ subjecta præfecto prætorio Galliarum.* — Præfectus prætorio Galliarum et sub ipso diœceses tres. Hispaniæ. Sub diœcesi Hispaniæ, provinciæ VII. Bœtica, Lusitania, Gallæcia, Tarraconensis, Carthaginensis, Tingitania, Baleares.

Galliarum. Sub diœcesi Galliarum, provinciæ XVII. Viennensis, Lugdunensis prima, Germania prima, Germania secunda, Belgica prima, Belgica secunda, Alpes Maritimæ, Alpes Penninæ et Graiæ, Maxima Sequanorum, Aquitania prima, Aquitania secunda, Novempopuli, Narbonensis prima, Narbonensis secunda, Lugdunensis secunda, Lugdunensis tertia, Lugdunensis Senonia.

Britanniarum. Sub diœcesi Britanniarum, provinciæ V. Maxima Cæsareensis, Valentia, Britannia prima, Britannia secunda, Flavia Cæsareensis.

8. *Episcopi et metropolitæ per ordinem ad imperium instituti.* — Is imperii ordo utcumque ex antiqua provinciarum dispositione desumptus, ut monumenta antiquitatis tam profanæ, quam ecclesiasticæ perscrutanti facile innotescet. Nam ut observat Petrus de Marca, lib. 4, cap. 1, paragr. 31, « cum in imperio provinciæ contributæ essent cuidam civitati primariæ, quæ metropolis dicebatur, apud quam magistratus subjectorum causas judicabant, et quo propterea populi frequentius conveniebant, quod singulari quodam jure civitates a matrice penderent, Apostoli itidem episcopos in civitatibus constituerunt, eo videlicet ordine, ut penderent ab episcopo in metropoli sive urbe primaria, etc. » Id colligitur ex Paulo in Epistola ad Titum cap. 1, ubi scribit : « Reliqui te Cretæ, ut constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. » Per presbyteros olim quoque significabantur episcopi, ut observant Ambrosius, Chrysostomus, et ipsemet Paulus hoc loco intellexit, cum immediate addat nomen *episcopi*. Reliquit ergo Paulus Titum in Creta insula, quæ et una fuit ex provinciis Macedoniæ, ut legitur in Notitia imperii, idque, ut ibidem per civitates ordinaret episcopos, quod ad metropolitas in sua provincia spectat, juxta canonem IV concilii Nicæni ;

qui licet electionem omnibus provinciæ episcopis adscribat, et consecrationem (si plures provinciales episcopi adesse nequeant) tribus præsentibus tradat perficiendam, absentibus quoque pari modo per scripta assentientibus, attamen in eo canone additur, « ut firmitas eorum quæ geruntur, per unamquamque provinciam metropolitano tribuatur episcopo. » Quæ verba ita interpretatur Lupus, ut sicut ad Romanæ reipublicæ normam Ecclesiæ provincias ordinarint Apostoli, ita et Nicænum consequenter statuerit, in quavis provincia esse episcopum metropolitam, eumque unicum, cui et electorum provincialium episcoporum, aliorumque omnium per provinciam agendorum competat confirmatio. Quod ex facto Pauli corroborari potest, qui instituto in Creta insula Tito ut metropolitana auctoritate civitatibus ad fidem noviter conversis episcopos constitueret et ordinaret, factum est, ut Gortyna Cretæ metropolis jus illud subsequentibus sæculis retinuerit, ut inquit Schelstratius in parte I Antiq. illust. Dissert. I, cap. 3, art. 1, ubi diœceses et provincias in imperii Notitia memoratas exhibet, et ex quo hæc exscripsimus.

9. *Institutio patriarchatuum et exarchorum.* — Porro in tribus majoribus imperii civitatibus institutæ sunt tres potissimæ dignitatis Ecclesiæ, et præcipuæ sedes patriarchicæ, Nicænum concilium antiquam consuetudinem ab Apostolis ortam servari mandavit canone VI. « Antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, Libyam, et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem; qui et urbis Romæ parilis mos est. Similiter et apud Antiochiam, » ubi trium sedium patriarchalium in præcipuis imperii urbibus auctoritas firmatur, quam Leo I, epist. 53 ad Anatolium instituto Apostolorum principis Petri adscribit, et stabilem permanere præcipit. Et quia sub præfecto prætorio Orientis quinque erant diœceses amplissimæ imperii, ut videre est in Notitia superius descripta, et in diœcesi Ægyptiaca institutus fuerat patriarchatus Alexandrinus, ac in Orientali Antiochenus, restabant tres Orientis diœceses longe ab Italia sitæ, quæ sicut a suis vicariis regebantur, ex earum civitatibus præcipuis, ita et Apostolos permoverunt, ut simile quoddam patriarchale regimen instituerent, quod Nicænum concilium salvum voluit canone VI ex pervetusta consuetudine ecclesiastica argumentum desumens. Cum enim Alexandrino juxta formam Romani patriarchatus jus suum attribuisset : « Similiter, inquit, et apud Antiochiam cæterasque provincias, suis privilegia serventur Ecclesiis. » « Per cæteras provincias, » inquit Lupus, vir eruditissimus, in illius canonis expositione, « intelligit præsertim tres diœceses autocephalas ab omni patriarchali potestate liberas et exemptas, habentesque primatem potestate pari gaudentem in subjectas sibi provincias, nempe diœcesim Asiaticam sub Ephesino, Thracicam sub Heracliensi, Ponticam sub primatu Cæsareensi. » Tres itaque erant Orientis diœceses autocephalæ, nec patriarchis Alexandrino vel Antiocheno subjectæ, quæ suis synodis et exarchis administrandæ remanserunt. Postea patriarchatus Constantinopolitanus institutus, et in concilio Chalcedonensi statutum, ut tres exarchatus Asiæ, Cappadociæ, et Thraciæ Constantinopolitano episcopo subjicerentur, ut in Annalibus explicatur. Parte alia Juvenalis quinto Ecclesiæ sæculo patriarcha dictus, eique Palæstinæ, prima Phœnicia et tertia Arabia cessere, eo, quo in iisdem Annalibus explicatur, modo.

10. *Notitia antiquarum metropoleon.* — Ex Nilo Doxopatrio, Tract. de V thronis patriarchalibus anno MXLIII ad Rogerium Siciliæ regem scripto, antiquarum metropoleon notitia quædam hauriri potest, licet in eo non contineantur omnes metropoles et diœceses, prout præcise extitere initio Ecclesiæ et institutarum sedium patriarchalium. Refert illum Allatius in opere de consensu Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis, ex quo cum Schelstratio laudato art. 4 hæc excerpsi, ut pateat, quot metropolitas et episcopos sæculo Ecclesiæ undecimo patriarchæ Orientis sub se habuerint, quot patriarcha Hierosolymitanus contra Sedis Apostolicæ judicium usurparit, et quot episcopus Constantinopolitanus ex patriarchatu Romano injuste avulserit. Non solum enim tres exarchatus sibi subjecit, sed et integram Illyrici diœcesim et totam Siciliæ provinciam, quæ primis Ecclesiæ sæculis patriarchatui Romano parebant, in jus suum transcripsit. Ad hæc via sternetur ad intelligentiam urbium et metropoleon, quarum frequens mentio tam in conciliis, quam etiam in Annalibus.

11. *Patriarchatus Antiochenus.* — « Antiochenus, » inquit Nilus Archimandrita, cognomento Doxopatrius, « possidebat universam Asiam et Orientem, Indiamque ipsam, in quam ad hæc usque tempora catholicum ordinans mittit, Romogyreos vocatum, et Persiam, et Babylonem, cui nunc nomen Bagda est : eo etiam mittebat Antiochenus catholicum in urbem Irenupolim Irenupoleos dictum, et Armenias, et Abasgiam, et Iberiam, et Mediam, Chaldæam et Parthiam, et Elamitas, et Mesopotamiam. Habet itaque metropoles XIII.

« I. Metropolim Tyri, quæ sub se habet episcopatus 13. II. Tarsi, habet episc. 6. III. Edessæ, habet episc. 11. IV. Apameæ, habet episc. 7. V. Hierapoleos, habet episc. 11. VI. Bostri, habet episc. 20. VII. Anazarbi, habet episc. 9. VIII. Seleuciæ, habet episc. 24. IX. Damasci, habet episc. 11. X. Amidæ, habet episc. 8. XI. Hagiopoleos, habet episc. 5. XII. Daras, habet episc. 10. XIII. Emesæ, habet episc. 4.

« Habet præterea et alias metropoles, quæ sub se nullos habent episcopos, numero octo, quæ cum prius essent episcopatus aliis metropolitanis obnoxiæ, in dignitatem metropolitanam provectæ sunt; decretumque, ne aliis metropolitanis subderentur, sed tantummodo patriarchæ Antiocheno, et quemadmodum ubique metropoles per se caput essent, et quod ante non erant episcopatus, nullos sub se habent episcopos, quemadmodum metropoles, et sunt numero octo : I. Beryti. II. Hesiupoleos, quæ ex

throno Damasci abscissa est. III. Laodiceæ. IV. Samosatorum. V. Martyropoleos. VI. Mopsuestæ. VII. Adaneæ. VIII. Pompeiuleos. Adhuc etiam Antiochenus habet ingentes archiepiscopatus octo : I. Berrœam. II. Chalcedonem. III. Agabdlam. IV. Seleuciam Pieriæ. V. Anasartham, quæ et Theodorupolis dicitur. VI. Pallon. VII. Gabulam. VIII. Balaamam. Præter hos habet et alios archiepiscopatus tenues et liberos V. I. Salamiam. II. Bereum. III. Rhason. IV. Agatem. V. Barcusorum. Ethæ Ecclesiæ omnes throno Antiocheno subduntur.

12. *Patriarchatus Alexandrinus.* — « Alexandrinus etiam totam Libyam possidebat, et Æthiopiam, et Marmaricam usque ad Tripolim Africanam, necnon universam Ægyptum, et Palæstinam ipsam, in qua est Jerosolyma. Habet itaque et ipse provinciam primam Slamnicæ, in qua prima metropolis est Pelusium varios sub se habens episcopatus ; et secundam provinciam Slamnicæ, in qua est secunda metropolis Leonto, habens diversos episcopatus ; et primam provinciam Ægypti, in qua Alexandria, quæ cæterarum caput, et secundam provinciam Ægypti, et provinciam Arcadiæ, in qua tertia est metropolis Oziricus, habens sub se varios episcopatus; et secundam provinciam Thebaidis, in qua est metropolis Ptolemais, habens sub se episcopatus diversos; et provinciam Libyæ, in qua est metropolis Darinco, habens nonnullos episcopatus; adhuc habet et aliam metropolim Alexandrinus, quæ fuerit septima Marico, et octavam Tonesim in septimo Nili ostio sitam. Septem enim ostiis Nilus in mare infunditur, in quibus variæ civitates jacent. Hæ itaque octo Alexandrini metropoles, quæ varios sub se episcopatus habent; quamvis sint et aliæ quinque nullis episcopatibus conspicuæ, nempe Damiata, Maris rubri, Pharas, Ares, ... omnes simul XIII. Erant Alexandrino et alii throni diversi, sed post Severi hæresim a Severianis sublati sunt, quemadmodum et omnis ditio Jerosolymitana, ipsaque Jerosolyma, omnesque aliæ sedes, quæ nunc sunt sub Jerosolymitano patriarcha, etc.

13. *Patriarchatus Hierosolymitanus.*—« Thronus Jerosolymitanus ex diœcesi ac potestate Alexandrini (verius dixisset Antiocheni) avulsus in dignitatem elatus per se caput aliarum Ecclesiarum extitit, et tribus aliis thronis facultate par. Sancitum nihilominus est, post Antiochenum honore frui, et referri in diptychis, et sedem occupare. Nomenque sibi patriarchæ Jerosolymitanus habuit, licet antea episcopus esset sub Cæsareensi Palæstinæ, cum illius metropolis Cæsarea esset, et Cæsareæ Jerosolyma, tanquam quæ Cæsareæ episcopatus erant, subderentur. Habuit vero et alias metropoles, quæ varios episcopatus sub se habebant, nempe secundam Scythopolim sive Basan, tertiam Petram, quartam Bostram, sive Arabiam. Habet præterea et archiepiscopatus nemini obnoxios XXV, nullis episcopatibus nobiles, et qui subjacent throno Jerosolymitano :

« I. Diospolim sive Georgiupolim. II. Ascalonem. III. Joppem. IV. Gazam. V. Anthedonem. VI. Dioclelianupolim. VII. Eleutheropolim. VIII. Neapolim. IX. Sebasten. X. Jordanem. XI. Tiberiadem. XII. Diocæsaream. XIII. Maximianupolim. XIV. Capeloliadem. XV. Myrum. XVI. Gadarum. XVII. Nazaret. XVIII. Thaborium montem. XIX. Cyriacupolim. XX. Adriam. XXI. Gabalam. XXII. Æliam. XXIII. Pharas. XXIV. Helenupolim. XXV. Montem Sina.

14. *Patriarchatus Constantinopolitanus.* — « Nunc itaque possidet a Deo conservatus thronus Constantinopolitanus, quem primus vocatus Andreas fundavit, primum episcopum in eo constituens, cum adhuc urbs Byzantium esset, partem non minimam Asiæ Europæque, ut infra indicabimus. Quæ sunt circa Hadriaticum mare ab Illyrico usque ad Propontidem, in qua est Constantinopolis, indeque usque ad Chersonem et Chazariam et Chaldiam, et Gotthiam, et Abasgiam, et Iberiam, et Alaniam ; namque in eam a patriarcha metropolitæ mittuntur. Sed et omnes Istriæ adjacentes civitates ipsi subjiciuntur. Necnon et Danubii fluminis et Cappadociæ urbes, et partes Armeniæ, et Cyclades insulæ, et reliquæ omnes, quæ sub sunt imperio Constantinopolitano, multæ illæ quidem ; et maximæ insulæ duæ, Creta et Eubœa, in qua est Eurypus : sed et Peloponesus, et Græcia : namque Cyprus sui juris est, ut supra memoravimus. Quinimo et in magnam Russiam a patriarcha Constantinopolitano metropolita mittitur. Sunt itaque provinciæ et metropoles Constantinopolitano subjectæ in Oriente, Occidente, et in aliis regionibus hæ :

« I. Cæsarea Cappadociæ habens episcopatus 8. II. Ephesus Asiæ habens episc. 34. III. Heraclea Thraciæ habens episc. 25. IV. Ancyra Galatiæ habens episc. 8. V. Cyzius Hellesponti habens episc. 12. VI. Sardes Asiæ habens episc. 25. VII. Nicomedia Bithyniæ habens ep. 12. VIII. Nicæa ejusdem Bithyniæ habens ep. 6. IX. Chalcedon ejusdem provinciæ sine subditis. X. Side Pamphiliæ habens episc. 16. XI. Sebastia secundæ Armeniæ habens Episc. 7. XII. Amasia Hellenoponti habens ep. 7. Cujus episcopatus erat et ipsa Iberia. XIII. Melitene Armeniæ habens ep. 9. Ex quibus est et episcopatus Cucusus, quo in exilium missus est Aurea Lingua Joannes. XIV. Tyana secundæ Cappadociæ habens episc. 3. XV. Gangra Paphlagoniæ habens ep. 3. XVI. Thessalonica Thessaliæ habens ep. 8. XVII. Claudionopolis Honoriadis habens episcopatus 5. XVIII. Neocæsarea Ponti Polemoniaci habens episcopatus 7. XIX. Pisinus secundæ Galatiæ habens episcopatus 7. XX. Myra Lyciæ habens episc. 33. XXI. Slauropolis Cariæ habens ep. 26. XXII. Laodicea Phrygiæ Pacatianæ habens episcopatus 21. XXIII. Synada Phrygiæ Salutaris habens episcopatus 20. XXIV. Iconium Lycaoniæ habens ep. 15. XXV. Antiochia Pisidiæ habens ep. 21. XXVI. Perge sive Syleum Pamphyliæ habens episcopatus 17. XXVII. Corinthus Peloponesi habens ep. 7. XXVIII. Athenæ Græciæ habens ep. 11. XXIX. Mocesus Cappadociæ habens ep. 4. XXX. Creta habens episc. 10. XXXI. Rhegium Calabriæ habens ep. 13. XXXII. Patræ Peloponesi habens ep. 5.

XXXIII. Trapezus Lazicæ habens ep. 15. XXXIV. Larissa Græciæ habens ep. 17. XXXV. Naupactus Nicopoleos habens episcopatus 9. XXXVI. Philippopolis Thraciæ habens episc. 10. XXXVII. Trajanopolis Rhodopes habens episcopatus 7. XXXVIII. Rhodos Cycladum ins. habens episcopatus 12. XXXIX. Philippi Macedoniæ habens episcopatus 7. XL. Hadrianopolis Hemimonti habens episcopatus 10. XLI. Hierapolis Phrygiæ Pacatianæ habens episcopatus 9. XLII. Rhodostolum seu Distra Hemimonti habens episcopatus 5. XLIII. Dyrrachium habens ep. 4. XLIV. Smyrna Asiæ habens ep. 5. XLV. Syracusa Siciliæ habens ep. 21. XLVI. Catania, quæ cum Syracusani esset episcopatus, propter S. Leonem in archiepiscopatus dignitatem provecta est. XLVII. Ammorum Phrygiæ habens episcopatus 5. XLVIII. Camuchus Armeniæ habens episcopatus 8. XLIX. Cotyaium Phrygiæ habens ep. 13. L. Sancta Severina Calabriæ habens ep. 5. LI. Mitylene Lesbi insulæ habens ep. 6. LII. Nova Patra Græciæ habens ep. 4. LIII. Theba Græciæ habens ep. 3. LIV. Serra Thessaliæ habens ep. 57. LV. Æonis. LVI. Corcyra. LVII. Mesembria. LVIII. Amastris Ponti. LIX. Chonæ Phrygiæ. LX. Pompeiopolis. LXI. Atalia a Sylæo avulsa. LXII. Paranoxia a Rhodo avulsa. LXIII. Lacedæmonia a Patris Peloponesi avulsa. LXIV. Madyta ab Heraclea avulsa. LXV. Abydus a Cizyco avulsa, etc. »

Hæc omnia ex Nilo Doxopatrio lib. 5 de Thronis patriarchalibus, ubi ultra prædictas metropoles sub Constantinopolitano, 35, alias numerat. Et hæc de statu Ecclesiæ Orientalis sæculo XI.

JESU CHRISTI ANNUS 40.

1. *Agrippæ reditus in Judæam.* — Sequenti anno Domini quadragesimo, M. Aquilio Juliano et P. Nonio[1] Asprenate coss., Agrippa qui anno superiori a Caio Augusto tetrarchiæ Philippi rex fuit ordinatus, Roma recedens, rediit in Judæam, ut Josephus[2] testatur, dum ait : « Altero deinde anno principatus Caii Cæsaris, Agrippa petiit veniam navigandi in suum regnum, ordinandi illud gratia, reversurumque se hoc peracto pollicitus. » Sed quid cum navi Alexandriam primum delatus esset illi contigerit, Philonem[3] hæc narrantem audiamus : « Discedenti autem in suum regnum Caius suasit, ne a Brundusio solveret petiturus Syriam, quod navigatio ea longa esset atque difficilis; uteretur potius compendiaria per Alexandriam, expectatis Etesiis : aiebat enim Ægyptias onerarias celerrimas, et gubernatores harum egregios, qui more aurigarum certantium rectum cursum teneant. Paruit ille, ut domino consulenti utilia. Cumque descendisset Puteolos, et naves Alexandrinas in portu paratas ad solvendum invenisset; prospera navigatione usus, post paucos dies inexpectatus et improvisus appulit; jussis gubernatoribus, cum sub vesperam pharus se proferret, vela contrahere, et ibi circa ipsum in salso manere usque ad crepusculum, ac noctu demum portum subire, ut excedens, omnibus jam dormientibus, nemini conspectus perveniret ad suum hospitem. Tanta ille venit cum modestia : volens, si fieri posset, omnibus insciis urbem excedere : non enim visendæ hujus causa venerat, quam ante adierat, Romam navigaturus ad Tiberium; sed quærebat compendiosum ad suos reditum. » Hæc ille; subdit deinde :

2. « At Ægyptii rumpebantur invidia, quod ipsis est nativum vitium; et alienam felicitatem suum interpretabantur infortunium; tum etiam ob inveteratam cum Judæis simultatem, ægre ferebant extitisse Judæorum regem quempiam, haud aliter quam si ipsi avito regno exturbarentur singuli. Rursumque miserum Flaccum Ægypti præfectum irritabant, incitando ad eamdem invidiam his vocibus : tua pernicies erit hic advena; majore quam tu splendore et fastu septus est; omnes in se convertit spectantes satellitium argenteis clypeis et inauratis armis nitidum. Et quid opus erat venire ad alienam provinciam, cum posset in suam ditionem tuto deduci classibus? nam etiam si Caius permitteret, atque adeo cogeret, debuerat deprecari hanc profectionem, ne sua felicitate officeret præsidi, suo splendore obscurando ejus gloriam. His ille auditis, magis etiam turgebat quam antea : palam quidem socium et amicum simulans, quod timeret imperatorem, a quo missus erat : privatim tamen odium et æmulationem aperiens, et ex obliquo eum contumeliis appetens, quando id non audebat in faciem. Nam urbanam multitudinem otiosam segnemque, nec alia re occupatam quam garrulitate, convitiis passus est regi maledicere, sive ab ipso præside fuerit exortum obloquendi principium, sive alios etiam huc impulerit, per eos qui non gravatim offerunt ad talia suum ministerium;

[1] Dio hist. Rom. lib. LIX. — [2] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. in fin. — [3] Philo in Flac.

qui occasionem nacti, totos dies traducebant in gymnasio sermonibus scurrilibus, jactantes in eum dicteria: nonnunquam etiam mimographorum et id genus poetarum ludicris carminibus abutebantur ad prodendam obscœnitatem ingenii, ad talia magis quam ad honestas artes prompti ac dociles, alioqui præses indignatus objurgasset, mulctassetque arrogantem maledicentiam. Imo etiam si rex non fuisset, familiaris tamen Cæsaris, non debuerat habere aliquod honoris privilegium? quæ certe argumenta sunt manifestissima, Flaccum ejus maledicentiæ fuisse conscium. Nam qui castigare, aut saltem cohibere valens, non cohibuit, satis apparet quod permiserit.

3. « Ubi vero vulgus incompositum occasionem peccandi accepit, non facile desistit, novis erratis priora cumulans. Erat quippe quidam insanus, nomine Carrabas, non ex illo conspicuo furiosorum genere, sed leviore correptus insania. Is interdiu noctuque nudus oberrabat per compita, nec æstum nec frigus devitans, puerorum et adolescentum ludibrium. Hunc miserum propulsum ad gymnasium in superiori loco statuunt, ut spectari posset ab omnibus; moxque capiti diadema imposuerunt papyraceum, pro paludamento corpori sorean induunt, pro sceptro frustum arundinis humo sublatum quidam ei dedit in manum: sic ornatum regiis insigniis, et in regem transformatum, more histrionico, adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio; tum alii salutatum accedebant, alii sibi reddi jura petebant, alii consulebant eum de republica; post hæc acclamatum est a circumstantibus, magna voce Marim appellantibus, quod nomen Syris significat Dominum; norant enim Agrippam Syrum genere, et regnare in bona portione Syriæ. His auditis, imo visis, Flaccus cum debuisset illum insanum conjicere in carcerem, ne illusoribus præberet materiam petulantiæ; atque etiam ipsos subornatores, quod regem Cæsaris amicum, a senatu Romano honoratum ornamentis prætoriis, ausi sint apertis obliquisque contumeliis lacessere: non solum eos non castigavit, sed ne cohibere quidem dignatus est; licentiam dans malitiosis, et quicquid videbat audiebatque dissimulans. » Hactenus Philo de his quæ in regem Judæorum Agrippam facta sunt Alexandriæ: quæ quidem si quis attentiori consideratione perpendat atque examinet, et altius causam repetendo disquirat, profecto nescio quid vehementi admiratione dignum inveniet. Ecce tibi novus post Christum, idemque primus atque novissimus rex Judæorum, qui regnarit Hierosolymis (filius enim nequaquam rex Hierusalem fuit) quam insigniter est illusus in Carraba; quorum rex verus idemque Christus olim sub Pilato regio habitu illusorie personatus est, atque derisus ab illis, qui Barrabam sibi dari petentes, in Christum crucis supplicium conclamarunt. Magna sane rerum gestarum ac nominis convenientia: imo fortasse idem Carrabas quod Barrabas, sed pro B, K, errore librariorum est græce scriptum. Sed præsentem ludum luctus ingens secutus est, quem post recensita idem Philo [1] mox aggreditur enarrare, his scilicet verbis:

4. *Clades Judæorum Alexandriæ.* — « Quod ubi sensit populus, non dico ullum civilem et bene moratum, sed vulgus curiosum otio segnitieque per totam vitam deditum, tumultibus omnia miscere solitum, aggressi rem invidiosam, confluxerunt summo mane in theatrum, redempto jam Flacci favore, quem ille miser ambitione corruptus venditabat, nullo respectu securitatis vel suæ vel publicæ; et unanimiter conclamarunt, dedicandas esse in proseuchis statuas (ipsis scilicet synagogis Judæorum) petentes licentiam nunquam prius auditi facinoris. Quod intelligentes (sunt enim ad nequitiam ingeniosissimi) commenti sunt ad prætextum nomen Cæsaris, quod hunc non liceat in jus vocari. Quid igitur tunc egit præses provinciæ? Cum sciret civitatem habere incolarum duo genera, nostros homines, et illos alteros, totamque Ægyptum similiter: et quod non minus quam decies centena millia Judæorum habitent Alexandriam, totamque regionem, quanta patet a Catabathmo Libyæ usque ad terminos Æthiopiæ; et hunc conatum adversari his omnibus, nec esse e republica removeri patrias consuetudines; neglectis his omnibus, permisit dedicationem fieri, cum liceret ei pro potestate afferre plurima remedia, vel saltem expedire amica consilia. At ille, ut injuriarum conscius ac socius, quo plus poterat, eo magis seditionem accendebat, et quantum in se fuit, orbem replevit bellis civilibus; nec enim obscurum erat quod fama occupatarum proseucharum apud Alexandriam exorta spargenda esset per omnes Ægypti præfecturas, inde propaganda in gentes Orientales, pariterque ab ora maritima et Mareotide, quod est initium Libyæ, usque ad Occidentem, et nationes tractus illius. Judæos enim una regio non capit, propter hominum multitudinem: quamobrem plurimas ac fortunatissimas urbes in Europæ Asiæque provinciis ac insulis incolunt, pro metropoli habentes sanctam civitatem, in qua templum altissimo Deo sacratum est; avitas autem et proavitas sedes colentes tanquam patriam ubi nati educatique sint. In quibusdam etiam mox ut conditæ sunt, migraverunt in conditoris cujusque gratiam. Et metuendum erat ne per hanc occasionem Judæi ubique molestarentur a suis civibus, si quid novaretur circa proseuchas et ritus patrios. » Et post aliqua:

5. « Ergo postquam is contra legem conatus visus est præsidi succedere proseuchas tollenti: ut ne nomen quidem reliquum sineret, rursum aggressus est alia nostra instituta pessumdare: ut his abscissis, quibus solis nostra vita sustinetur tanquam sacra anchora, ademptoque jure civitatis, in calamitates incideremus maximas, destituti omni præsidio. Post paucos enim dies edictum proposuit, in quo nos appellabat inquilinos et exteros, ne causæ quidem dicendæ potestatem faciens, sed injudicatos condemnans: quo quid potest esse magis tyrannicum? Ipse

[1] Philo in Flac.

sibi usurpabat partes delatoris, amici, testis, judicis, pœnarum exactoris. Tertium quoque scelus addidit, non contentus duobus prioribus, passus quoslibet in Judæos tanquam bello captos sævire : qui nacti licentiam, quid fecerunt? Quinque sunt urbis regiones denominatæ a primoribus litteris : harum duæ dicuntur Judaicæ, quod in his plurimi Judæi habitent, quamvis et in aliis non pauci sparsim habeant domicilia. Quid igitur fecerunt? e quatuor litteris expulsos Judæos concluserunt in unius partem angustissimam. At illi, quod plures essent quam is locus eos caperet, egrediebantur ad littora, et monumenta, et sterquilinia, exuti rebus suis omnibus. Inimici vero, facto in desertas domos impetu, prædas, tanquam jure belli partas, dividebant : effractisque Judæorum officinis, quæ tum propter luctum mortis Drusillæ clausæ fuerant, hinc quoque plurima egesserunt, quæ in medium forum translata verterunt in usus proprios. Sed minus nocebant rapinæ, quam abrupta negotiatio : cum creditores amisissent pignora, nec sineretur ullus agricola, nauta, negotiator, opifex exercere artes solitas. Ita non simplex eis parabatur pauperies, vel quod una die spoliabantur suis facultatibus, vel quod non dabatur quæstum facere more solito. Hæc quamvis molesta, videbantur tamen tolerabilia, collata cum cæteris. » Et post multa hæc sequuntur :

6. « Post domos direptas, exactis habitatoribus, atque ita desolatas partes urbis plerasque, tanquam obsessi undique ab inimicis, et oppressi gravi rerum victui necessariarum inopia, inspectantesque parvos liberos et uxores ante ora sua fame deficere, inducta per adversarios (nam de cætero felix annona erat ubique, et flumen stagnationibus justis arva inundarat largiter, et campi frugiferi frumenti copiam magnam protulerant) jam egestatis impatientes, quidam ad cognatorum et quondam amicorum ædes ibant, præter solitum petituri stipem necessariam : alii generosiores, aspernati mendicorum fortunam, ut illiberalem, prodibant in forum, tantum ut sibi suisque cibos emerent miseri; mox enim a vulgo seditioso correpti sunt, occisique; corpora quoque horum per totam urbem raptata, ut ne ad sepulturam quidem ullum membrum fieret reliquum. Eadem rabie perierunt et alii plurimi, novis crudelitatis formis excogitatis per efferatam in mores belluinos plebeculam. Nam ubicumque Judæi conspicerentur, aut saxis conjectis enecabantur, aut inflictis fustibus, nec statim plagis lethalibus appetebantur, ne accelerata morte cito eriperentur cruciatibus. Alii ferociores abusi præsenti licentia, contemptis hebetioribus, arma acceperunt efficacissima, ignem ferrumque; et multos gladiis confecerunt, nec pauciores concremaverunt. Interdum familias integras, maritos cum uxoribus, parvulos cum parentibus in medio foro exurebant immaniter, nec senium, nec teneram ætatem miserati, nec ejus innocentiam; et quoties ligna deerant, collectis sarmentis, non tam igne quam fumo necabant eos, quo diutius morerentur et miserius; quorum cadavera semiustulata confertim jacebant et promiscue : triste horrendumque spectaculum. Quod si lignatores sarmenta inferrent tardius, impositos ligneæ supellectili urebant, ejus dominos, subtracta pretiosiore, viliori utendo pro lignis vulgaribus ad rogos extruendos. Multos etiam vivos in alterum pedem fune injecto trahebant, interim insultando calcibus, excogitato genere mortis acerbissimo : nec in extinctos remittebant iram, gravius sæviendo in cadavera propemodum per omnes urbis angiportus raptata, donec lacerata cute cum nervis et carnibus et frustis sparsim in aspero solo hærentibus minutim concerperentur. » Pergit post hæc Philo his verbis :

7. « Interea quidam eorum tanquam in theatro se indolescere simulabant ad talia spectacula : cæterum qui vere dolebant suorum vicem, cognati amicique, confestim pœnas dabant intempestivæ (ut inimicis videbatur) misericordiæ, arreptique flagris cædebantur, et post omnia tormenta quæ poterant excipere corporibus, tandem in crucem agebantur. Postquam autem Flaccus perfodit omnium Judæorum parietes, et nihil intactum reliquit, in eorum perniciem immane quiddam commentus est, novarum semper inventor injuriarum ; nam e senatu nostro (quem Augustus servator optime de nobis meritus instituit, ceu publicum Judæorum consilium, missis super ea re litteris ad Maximum designatum Ægypti præsidem) triginta octo comprehensos in suis privatis ædibus confestim vinciri jussit ; traductosque egregia pompa per medium forum senes, reductis in tergum manibus, ligatos partim loris, partim ferreis catenis induxit in theatrum : spectaculum miserabile, nec illi tempori aut loco debitum ; statutosque coram inimicis eorum sedentibus ad majorem ignominiam jussit nudatos flagellari tanquam scelestos et nocentissimos ; ut conscissi verberibus, aliquot mox ut inde sunt elati, exhalarint animam : reliqui desperata salute cum diuturno morbo conflictati sint. Quod facinus etsi alias deprehensum est, nihilominus hic quoque declarabitur. Ex dicto senatu tres, Evodius, Tryphon, Andron, bonis spoliati fuerant, direptis eorum ædibus, uno impetu : nec id latuit præsidem ; didicerat enim, accitis nostris magistratibus, quasi acturus de concordia, et tamen quamvis sciret spoliatos fuisse, verberabat in conspectu eorum qui spoliarant, ut alteris calamitatem geminaret, addito ad paupertatem cruciatu corporis ; alteri duplicem voluptatem caperent, ex concessis sibi alienis opibus, et inimicorum ignominia.

8. « Dicam parvum quiddam, quod an inter tanta mala dicendum sit, dubito ; sed quamvis parvum, non parvam tamen indicat malitiam. Est in illa urbe flagrorum differentia, pro eorum conditione qui cæduntur ; aliter enim Ægyptii flagellantur ab aliis : Alexandrini vero virgis cæduntur ab Alexandrinis lictoribus, quos vocant Spatephoros : hunc morem et in nostris hominibus servarunt superiores præsides, et ipse quoque Flaccus primis sui magistratus temporibus. Est certe non parvum quoddam sola-

tium et in cruciatu remissionis nonnihil, quando res ita ut sunt sinuntur, nec augetur malitiose molestia. Sed cum accedit odium, nihil æquitati relinquitur. An non fuit iniquissimum, cum de plebe Alexandrina Judæi liberalibus et civilibus flagris punirentur, si quando viderentur commeriti; magistratus senatoresque honoratos vel ipsis appellationibus hac parte inferiores haberi suis subditis, et ex æquo cum Ægyptiorum obscurissimis maximorum flagitiorum pœnam luentibus corpore? » Prosequitur deinde eadem, sic dicens :

9. « Omitto dicere, quod etiamsi peccassent gravissime, debuerat habere temporis rationem atque reverentiam, et differre mulctationem in aliud. Nam bonis præsidibus, et recte non insolenter administrantibus rempublicam, mos est, in neminem damnatum animadvertere, donec solemnes celebritates, natalitiaque Augustorum festa prætereant. At ille per hos ipsos dies injustis pœnis affligebat homines innoxios. An non poterat postea, si voluisset, easdem ab illis exigere? Sed properabat, urgebatque negotium, ut turbis adversariorum gratificaretur, ratus eo modo se impetraturum eorum favorem ad exequenda consilia quæ agitabat animo. Atqui novi quosdam jam crucifixos, instante tali festo, de cruce depositos, et ad sepulturam ex more cognatis redditos; quandoquidem decebat vel ad mortuos redire aliquem fructum ex imperatoris natalibus, simulque celebritati suum sacrum honorem servari. At iste non mortuos deponi de crucibus, sed vivos crucifigi jubebat : quibus ipsum tempus non quidem absolutionem, brevem tamen dabat veniam, et pœnæ procrastinationem : nihilominus ante flagellabantur in medio theatro, et igne ferroque torquebantur, spectaculis distributis in hunc modum. Mane usque ad horam tertiam quartamve Judæi flagellabantur, suspendebantur, loris alligabantur, damnabantur, per mediam orchestram ducebantur ad supplicium; deinde post hæc tam præclara exempla edita inducebantur saltatores, mimi, tibicines, aliaque ludicra scenicorum certaminum. » Qui juste tibi queri videris, Philo, de cæsis ac crucifixis Judæis festis diebus? revoca in memoriam quid ante annos sex actum sit Hierosolymis ipso die Paschatis in Jesum Christum, quem, obnitente licet Pilato præside, Judæi tui ea die crucifixerunt. En sanguis justus exquiritur. Sed quæ hæc secuta sint, narrare pergit his verbis :

10. « Quid multis? excogitata est secunda vastatio, ut militaris quoque multitudo in nos armaretur per occasionem novæ calumniæ, quasi Judæi haberent arma in ædibus. Accitus itaque a præside Castus centurionum fidissimus jubetur, assumpto a sua cohorte audacissimo quoque, in domos eorum irrumpere, scrutari num quid armorum ibi lateat. Properavit ille mandata exequi. At Judæi non præmoniti, primum obstupuerunt, uxoribus ac liberis eos complectentibus, effusis in lacrymas metu captivitatis; hoc enim malum expectabant reliquum. Ut vero audierunt a quodam e scrutatoribus, Quo reposuistis arma? respirarunt paululum, et intima quæque aperientes ostendebant, partim læti, partim gementes; læti, quia coarguebantur calumniæ : solliciti primum, quia tantæ calumniæ tam facile contra eos vel fingerentur, vel crederentur : denique quia mulierculæ inclusæ, nunquam e conclavi egredi solitæ, et virgines præ pudore declinantes etiam aspectum familiarium, tunc non solum ignotis, verum etiam militari ferociæ spectabantur pavidæ. Nihilominus accurata facta scrutatione, non inveniebantur ista quæ solent esse in armamentariis, galeæ, loricæ, clypei, conti, gladii, neque balistæ, arcus, fundæ, sagittæ, jacula, imo ne cultri quidem apti quotidianis culinæ usibus. Unde statim apparuit victus simplicitas, nihil delicatum aut magno emptum in cibos admittentium, ex qualibus fere nascitur saturitas, et ex hac porro petulantia malorum initium : quin et Ægyptiis paulo ante arma dempta fuerant per Bassum quemdam a Flacco jussum id curare; » et inferius :

11. « Totum id negotium dolus erat Flacci pertinaciter nobis infensi, et vulgum exasperantis in nos, non parcendo vel mulieribus. Nam non solum in foro, sed et in medio theatro, tanquam captivæ corripiebantur, et ob quamvis calumniam in scenam trahebantur non sine gravissimis contumeliis; deinde cognito eas esse alterius generis, dimittebantur : multas quasi Judæas comprehendebant, priusquam rem diligentius dispicerent. Quoties autem nostræ comperiebantur, ex spectatoribus facti tyranni et domini, jubebant eis carnes suillas afferri; quas quotcumque metu tormentorum gustabant, sine alia majore vexatione dimittebantur; quæ vero sibi temperabant, tortoribus tradebantur ad cruciatus maximos : quod fuit eximium argumentum earum innocentiæ. » Hucusque Philo de injuriis per Flaccum illatis in Judæos Alexandrinos; prosequitur isthæc etiam in libro quem scripsit de legatione ad Caium, ubi de ignominia synagogis illata pluribus agit. Sed quid his additum sit, audi.

12. *Caius imperator coli vult uti deus, ejusque crudelitas in Judæos.* — Hoc item anno secundo imp. (ut ex eodem auctore colligitur) post morte sublatum a Caio Tiberium Drusi filium, Tiberii imper. nepotem, et ex testamento decretum collegam imperii; post occisum Macronem, cui acceptum ferebat imperium, necatumque spontanea morte M. Silanum socerum; Caius, disruptis quibus ab impetu scelestioris vitæ videbatur retineri habenis, eo flagitii atque insaniæ pervenit, ut divinos æmulatus honores, deus ab omnibus coli voluerit, ut Suetonius [1], Dio [2], ac cæteri testantur; sed fusius Philo, qui et quanta passi sint Judæi id facere renuentes, pluribus scribit; et de statuis illatis in synagogas Alexandriæ, agit his verbis [3] : « Proseuchas quotquot diruere incendereve non poterant, quod accolerentur magna Judæorum frequentia,

[1] Sueton. in Caio c. 22. — [2] Dio lib. LIX. — [3] Philo lib. de legat. ad Caium.

alio modo perdiderunt, una eversis moribus et ritibus. Nam effigies Caii statuerunt in omnibus, in maxima vero ac celeberrima sublimem quadrigis aheneis; idemque tam præpostero studio, ut cum non carerent novis quadrigis, veteres æruginosas, auribus, caudis, pedibusque mutilatas e gymnasio raperent, olim dicatas (ut fertur) Cleopatræ, quæ fuerat ultimæ hujus nominis reginæ proavia : qua in re quantum crimen sit admissum, cuivis puto perspicuum. Numquid enim decorum erat vel novas dedicari quæ fuissent feminæ? numquid vel viriles vetustas adeo, aut qualescumque, alienas tamen, et jam ante dicatas alteri? Et cum istis talibus donariis non verebantur ne offenderent imperatorem iracundum, et omnes honores sibi deposcentem egregie splendidos atque magnificos. At illi ob hoc præclare factum laudem sperabant insuper, majoremque gratiam, quod proseuchas in nova fana verterent, augerentque consecratorum Caio templorum numerum, non tam in ejus honorem, quam ut odium suum exsaturarent omnifariis nostræ nationis cladibus. Idque liquet argumentis certissimis: primo quia nullis regum, quos circiter decem in trecentis annis deinceps annumerant, ullam in proseuchis dedicarunt effigiem aut statuam, quamvis hos sui generis deos censerent, appellarentque titulis. » Hæc et alia Philo pluribus, qui ea de re, ut tanta mala ab Ægyptiis in Judæos illata averteret, publica Romam ad Caium est defunctus legatione, de qua agemus suo loco, anno scilicet sequenti.

13. Hæc quidem adversus Judæos Alexandriæ gesta non latebant Caium : qui cum sic ab Ægyptiis deliniretur, ut deus appellaretur; ratus etiam illos quod dicerent credere, cuncta avide accipiebat. Quod cum Ægyptii cognovissent, quid per dies singulos contra Judæos gereretur, quotidianis actis transmissis, omnia illi significare curarunt: quæ (ut ait Philo) Caius libentius lectitabat, quam ullum poema, vel historiam. His quippe officiis Flaccus Ægypti præfectus gratiam Caii promereri studebat, quam olim temporibus Tiberii imp. vehementer demeruisset quod (ut idem testatur Philo [1]) unus fuisset ex his quorum insidiis Caii mater delata perierat. Cæterum injuriæ memor Cæsar, hoc eodem anno, autumni tempore, quo Judæi agunt scenophegiam, misso Basso centurione Alexandriam, eumdem Flaccum in convivio discumbentem offensum, ac captum, Romamque perductum, mulctatum bonis in Andrum insulam relegavit : quem haud post multum temporis, missis militibus, occidi præcepit. Hæc pluribus Philo, eodem quem in Flaccum scripsit libello.

14. Quod spectat ad Judæos; non casu quidem est factum, ut permitteret Deus tam immanem bestiam in eos sævire. Peccatum quippe illorum, quo Christum Deum crucifixerunt, scriptum (quod ait Propheta) stylo ferreo in ungue adamantino, in ipsos clamans, meritas exposcebat pœnas. At sunt hæc initia dolorum, et divinæ ultionis in Judæos præludia; quæ in Ægypto hoc anno cœpta, in aliis orbis terrarum provinciis, ubi Judæi agerent, in dies magis magisque aucta, atque eorum magno dolore propagata, ne ipsa quidem immani atque asperrima Hierosolymorum excisione finem acceperunt. Agemus ex instituto de his, sequentibus annis singula recensentes quæ ad eam rem spectare videbuntur. Nunc ad Agrippam regem revertamur, quem Alexandriam appellentem, consilio Flacci præsidis (ut dictum est) Alexandrini magno excepere ludibrio. Huic Alexandria discedenti, Judæi [1] qui ibi erant, dederunt ad Caium libellum supplicem de his quæ ab Alexandrinis patiebantur.

15. *Herodis tetrarchæ exilium.* — Cum autem [2] venisset in regnum Agrippa, Herodis tetrarchæ cupiditates per invidiam suscitavit. Irritabat autem eum maxime in spem regni Herodias uxor, exprobrans ei socordiam, et dicens quia per hoc quod noluerat ad Cæsarem navigare, careret potestate majore : nam cum Agrippam ex privato regem fecisset, quomodo dubitaret ex tetrarcha eodem honore donare? His adductus Herodes, venit ad Caium. « Agrippa vero (inquit Josephus [3]), cognita eorum mente ac apparatu, ipse quoque se accinxit ad resistendum; et quam primum eos e portu solvisse didicit, ipse etiam Romam misit Fortunatum suum libertum ad imperatorem cum muneribus et litteris scriptis contra Herodem; simulque mandavit, ut per occasionem amplius cum principe super hoc negotio dissereret. Qui subsecutus Herodem, et secunda navigatione usus, tantummodo a tergo relictus est, quod tum primum illo ad Cæsarem admisso supervenit, litterasque reddidit; uterque enim Puteolos appulit; et Caius tum forte apud Baias repertus est. Itaque Caius simul ac ab Herode salutatus est (priorem enim eum admiserat) simul Agrippæ perlegit litteras accusantes Herodem, quod prius cum Sejano conspirasset in Tiberium, et nunc iterum Artabano Partho faveret contra Caii novum imperium. Argumento erat ipsius tetrarchæ apparatus, qui in armamentariis suis haberet tantum armorum, quantum instruendis virorum septuaginta millibus sufficeret.

16. « Qua re Cæsar commotus, percontatus est Herodem, vera ne essent quæ nuntiarentur de armorum numero. Quo annuente (neque enim vera negare poterat) satis approbatam putans defectionem, ademptam illi tetrarchiam ad Agrippæ regnum adjecit, pecuniam quoque ejus donans Agrippæ indici : Herodem vero perpetuo damnavit exilio apud Lugdunum urbem Galliæ. Cognito deinde sororem Agrippæ esse Herodiadem, pecuniam ei propriam concessit; et ratus non libenter fore marito calamitatis sociam, in Agrippæ gratiam se illi parsurum promisit. At hæc illa : Tu quidem imperator, ut tua majestate dignum est, loqueris; sed mihi conjugalis amor impedimento est, quominus fruar hac indul-

[1] Philo in Flac.

[1] Philo in Flac. — [2] Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 8. in fin. — [3] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 9.

gentia : non enim æquum censeo, ut cui secundæ fortunæ fui socia, eum nunc in adversa deseram. At ille indigne ferens tam excelsum animum in femina, ipsam quoque cum Herode expulit, et bona ejus Agrippæ largitus est. Atque hæc fuit vindicta, quam Deus intulit tum Herodiadi, fratris successus indigne ferenti, tum Herodi ad obsequendum vaniloquentiæ uxoris nimis facili. » Hæc omnia Josephus : qui parum sibi constans, alibi [1] his diversa narrat : nimirum Agrippam secutum esse Herodem Romam ad Caium, itemque Herodem una cum uxore fugisse in Hispaniam ; hunc secutus Hegesippus [2] addit, Herodem mœrore animi consumptum interiisse. Porro hujus divinæ plane in Herodem et Herodiadem ultionis causam si quis altius petat, non in Agrippæ felicitatis invidentiam eam rejiciet; sed tum ob Joannem Baptistam immaniter occisum, tum etiam ob Christum ab eo spretum ac male habitum, hæc ipsos passos esse, neminem puto non intelligere. Quod vero pertinet ad Agrippæ regis Romam adventum sequenti anno potius contigisse, ex Philone [3] colligitur.

17. *Petrus Lyddæ.* — Eodem quoque anno (quantum intelligitur ex Lucæ [4] Actis) accidit, ut Petrus apostolus jam biennio institutas (ut dictum est) Ecclesias visitans, venerit ad Christianos, qui Lyddæ collecti erant : est Lydda [5] civitas ad littus maris Mediterranei sita, quæ ipso exordio belli Judaici a Cestio [6] est incensa, restaurata denique appellata est Diospolis. De ea vero quam illic Petrus egit tum temporis, curatione paralytici, Lucas [7] hæc narrat : « Invenit autem ibi hominem quemdam nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus. Et ait illi Petrus : Ænea, sanat te Dominus Jesus Christus : surge, et sterne tibi. Et continuo surrexit, et viderunt eum omnes, qui habitabant Lyddæ et Saronæ : qui conversi sunt ad Dominum. » Non est autem Sarona nomen oppidi, sed regionis Cæsareæ Palæstinæ usque ad oppidum Joppem pertingentis; Campestris enim, Saronas interpretatur locus pascendis gregibus aptus : qui (inquit S. Hieronymus [1]) juxta soli qualitatem, Petro prædicante, fidei continuo fructus germinavit.

[1] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 8. in fine. — [2] Hegesip de excid. Hierosol. lib. II. c. 5. — [3] Philo de leg. ad Caium. — [4] Act. IX. — [5] Hier. de locis Hebraicis, et epist. LXXVII. — [6] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 23. — [7] Act. IX.

18. Mortua interim Joppe Tabitha sanctissima femina christiana : « Cum, inquit Lucas [2], prope esset Lydda ad Joppem, discipuli audientes quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes : Ne pigriteris venire usque ad nos. Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum advenisset, duxerunt illum in cœnaculum (illic enim Tabitha mortua posita erat) et circumsteterunt illum omnes viduæ flentes et ostendentes ei tunicas et vestes, quas faciebat illis Dorcas (quod est idem quod Tabitha). Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit; et conversus ad corpus, dixit : Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos : et viso Petro, resedit; dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos et viduas, assignavit eam vivam. Notum autem factum est per universam Joppem, et crediderunt multi in Domino. Factum est autem ut dies multos moraretur in Joppe, apud Simonem quemdam coriarium. » Hæc Lucas : cujus cum (ut vidimus) sit usitata locutio, ut cum multos dies dicit, longioris temporis moram significet; ea de causa, quæ subdit inferius de Cornelio centurione, in sequentem potius annum rejicienda putamus.

[1] Hier. de locis Hebraicis. — [2] Act. IX.

Anno periodi Græco-Romanæ 5531. — Olymp. 204. an. 2. — Urb. cond. 791. — Jesu Christi 80. secundum Baronium 40. — Caligulæ imp. 2.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Aquillius Julianus,* et *P. Nonius Asprenas,* ut ostendi in Prolegomenis ad Dissertationem Hypaticam numer. XV.

JESU CHRISTI ANNUS 41.

1. *Consulatus Caii.* — Annus Christi quadragesimus primus, qui sequitur ordine temporis, a Dione consignatur consulatu Caii Augusti iterum et L. Apronii Cæsiani. Sed antequam ad rerum gesta-

rum hujus anni narrationem veniamus; pauca hic de ordine consulum horum temporum dicturi sumus. Nescimus quo consilio, Fastos consulares [1] alii invertentes, ponant anno superiori horum consulatum, et consules ejus anni in hunc rejiciant. Certe quem in his sequamur, præter Dionem, auctorem vel antiquiorem vel fideliorem invenimus neminem. Quod si Suetonius, non semel tantum Caium gessisse consulatum, sed et quater, dicat his verbis [2] : « Consulatus quatuor gessit : primum ex kalendis Januarii per duos menses, secundum ex kalendis Januarii per triginta dies, tertium usque in idus Januarii, quartum usque ad septimum idus ejusdem ; » singulis plane sui imperii annis ipsum consulem ordinarium esse creatum significans ; non ab eo discrepat Dio, qui et ipse testatur anno septingentesimo nonagesimo ab Urbe condita, post consulatum Proculi et Nigrini, ipsum deinceps quotannis consulatum gessisse. Eo vero anno, quo imperium adiit, cum iidem Proculus et Nigrinus consules creati invenirentur, post sex menses ipse cum Claudio patruo iniit consulatum; sed non ponitur is consulatus in Fastis, quod suffectus potius quam consul ordinarius haberetur. Cæterum non omnes illi anni quatuor Caii consulatu notantur ab eodem Dione et aliis, sed duo ultimi a suffectis coss. Unde autem id acciderit, non invenimus : cum præsertim ejusdem Dionis [3] auctoritate constet, ordinarios consules qui ab anni exordio cœperint, solitos semper dare nomen anno, etiam si paucis diebus eo munere functi, cæteris postea suffectis cesserint : constetque testimonio Taciti [4], quantumvis criminosorum consulum et reipublicæ rebellium nomina e Fastis expungi haud solita. Sed missis his, quæ de rebus gestis hoc anno reperiuntur, agamus.

2. *De conversione Cornelii centurionis.* — Hoc igitur anno, iisdemque coss., Petrus monitu divino, primus omnium, gentilem hominem Cornelium centurionem baptizans, cæteris Gentibus aditum ad Ecclesiam reseravit. Quo autem ordine hæc facta sint, Lucas, ut rem maximi ponderis, diligentiori studio scriptis mandavit; atque quisnam fuerit iste, qui primus omnium ex Gentibus sacro meruit initiari baptismate, egregie aperit. Cornelium quippe ait nomine nuncupatum, professione militem, munere centurionem cohortis Italicæ. Nec dubium ejus nationis illos fuisse milites, ex qua cohors tota erat denominata, nempe Italos : centurionem vero e romano nomine, Romanum etiam genere fuisse, conjectura facile persuadet; erantque cohortium nomina, sicut et legionum, quæ etiam denominatæ [5] sæpe reperiuntur a provinciis, ex quibus milites delecti essent.

3. Non tamen opus fuit ut Italica cohors (quod multi perperam sunt opinati) legionis Italicæ esset; sicut nec necesse erat ut Italica legio nonnisi ex Italicis militibus constaret : nam ex aliis interdum

[1] Panvin. in Fastis. — [2] Suet. in Caio cap. 17. — [3] Dio lib. XLIII. — [4] Tacit. lib. III Annal. cum agit de Pisone. — [5] Observat. Panvin. lib. de Imper. Rom.

nationibus suffici solitæ erant legiones : cujus rei probandæ causa, antiquam inscriptionem lapidis sepulcralis hic describam [1].

D. M.
GN. POMPEIO. POMPEIANO. EQUO. PUBLICO
TRIBUNO. LEGIONIS. III. ITALICÆ,
PRÆFECTO. COHORTIS. AFRORUM. IN DACIAM
POMPEIA. CLEOBULA. ET. CLEOPATRA FRATRI. KARISSIMO

His addenda essent quæ in hanc sententiam libro secundo scribit Vegetius, cum agit de officio præfecti legionis. Non est ergo quod quis existimet cohortem, quam Lucas nominatam dicit Italicam, unam fuisse ex cohortibus legionis Italicæ primæ, secundæ, vel tertiæ (tot enim erant ejus nominis legiones) ; nam post hæc tempora, prima Italica a Nerone, secunda et tertia a Marco Aurelio Antonino institutæ esse noscuntur; id etenim Dio [2] manifeste testatur; quo etiam auctore [3] liquet Judæam provinciam ad hiberna fuisse traditam legioni Ferratæ vocabulo insignitæ, quæ et sexta (quod eo ordine scripta esset) dicta erat ; in qua Cornelius centurio ducebat ordinem in una cohortium, quæ appellabatur Italica : ab Augusto enim ea legio sic ibi locata, nunquam recessisse reperitur usque ad Neronis tempora, quando alio est amandata, nempe in Armeniam ; iterum vero reddita Syriæ, ac inde a Mutiano ducta est in Italiam contra Vitellium. Sic igitur non a legione, sed a natione inditum est cohorti nomen, ut Italica diceretur : cum alioqui si fuissent ex legione Italica, potuissent non esse Itali.

4. Qualis vero Cornelius centurio fuerit, quibusve compositus moribus, Lucas quoque sic describit [4] : « Vir autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper. » Quonam duce vel monitore assecutus fuerit evangelicam veritatem, docet his verbis : « Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi : Corneli. At ille intuens eum, timore correptus, dixit : Quis es, Domine? Dixit autem illi : Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Joppem, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus ; hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus juxta mare : hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum discessisset angelus, qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, et militem metuentem Dominum ex his qui illi parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppem. »

5. Sed quid interim Petrus? « Postera, inquit, die, iter illis facientibus, et appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam. » Antiquus plane Hebræorum mos erat, ut Deum precaturi loca superiora conscen-

[1] Romæ in ædibus Cavaleriis. — [2] Dio lib. LIX. — [3] Dio ibidem. — [4] Act. X.

derent. Ante enim quam templum ædificaretur, in excelsis montibus immolare consueverunt, secundum illud Regum[1] : « Populus immolabat in excelsis : non enim ædificatum erat templum. » Habetur[2] de Christo, qui ascendebat in montem solus orare; et de Christi Ecclesia[3] : « Cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes, et alii. » De Paulo quoque constat[4] synaxim fecisse Troade in superiore domus parte : nam liquet de tertio cœnaculo prolapsum esse auditorem Eutychum adolescentem. Et (quod prætereramus) de Judith habetur,[5] fecisse sibi secretum cubiculum in superioribus domus suæ. Sed ad Petrum redeamus : « Qui, inquit Lucas, cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus, et vidit cælum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, et serpentia terræ, et volatilia cæli. Et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide, et manduca. Ait autem Petrus : Absit, Domine, quia nunquam manducavi omne commune et immundum. Et vox iterum secundo ad eum : Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris Hoc autem factum est per ter : et statim receptum est vas in cælum. » Hæc Lucas.

6. Quidnam autem sibi voluerit cælitus ostensa visio, plane exitus declaravit; ita ut humana interpretatione non videatur indigere : nimirum eo mysterio, Ecclesiam ex Gentibus colligendam esse, significatum. Illæ quidem erant, de quibus olim dixerat Dominus[6] : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor; » quæ et agnorum nomine, quod posteriores in Christo natæ sint. designatæ, divina institutione Petri curæ commissæ fuerunt, cum illi dixit : « Pasce oves meas; pasce agnos meos. » Tunc quippe eos pascere cœpit, cum illis pasci jubetur, ac dictum est ei : « Occide, et manduca; » sicut et Dominus de se ipso, dum cibaret verbo Samaritanam, quod æque pasceretur, ait ad suos : « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. » Merito igitur non alicui aliorum Apostolorum, sed Petro tantum divinitus est apertum mysterium; quia nonnisi ipsi præceptum fuerat : « Pasce oves meas; pasce agnos meos. » Cumque idem ipse Petra a Domino fuerit cognominatus; uterque paries, Judæorum scilicet et Gentium populus, in ædificatione Ecclesiæ hac una simul erat petra jungendus. Hæc cum sint plana, omnibusque perspicua, videamus quidnam symbolicis illis signis, quod linteum quatuor submittebatur initiis, quodque tertio factum sit, significetur.

7. Licet non interpretis, sed historici fungamur munere, tamen quia res sunt hujusmodi, quæ ad Gentium spectant conversionem et collectionem Ecclesiæ, cujus gratia scribendorum Annalium ratio est potissimum instituta; quid de ea re Patres scripserint, hic intexere, utile duximus. Per linteum quippe, quod tinea non corrumpitur, et nitore splendet, Ecclesiam significari non habentem maculam, neque rugam, Ambrosius[1], Augustinus[2], ac cæleri denique Patres sunt interpretati; et ut omittamus singulorum citare sententias, satis sit adducere S. Augustini verba : « Fortassis, inquit ille, quæratur etiam quare linteum erat, in quo erant illa animalia? Non utique sine causa. Novimus enim quod linteum tinea non consumit, quæ vestes alias corrumpit. Excludat unusquisque de corde suo corruptiones malarum concupiscentiarum, atque ita incorruptibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationibus tanquam tineis non penetretur, si vult ad sacramentum illius lintei pertinere, quo figuratur Ecclesia. Quare ter de cælo submissum est? quia ipsæ omnes Gentes, quæ pertinent ad quatuor partes orbis terræ, qua disseminatur Ecclesia, quam significabant quatuor lineæ quibus vas illud connectebatur, in nomine Trinitatis baptizantur; in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti credentes innovantur; ut pertineant ad societatem communionemque sanctorum, etc. » Eadem quoque Cyrillus Alexandrinus[3], Gregorius[4], et alii.

8. Immundæ autem et feræ bestiæ, erant Gentes omnes Deum verum ignorantes, ut quæ turpibus ferisque imbutæ moribus, nec mansuescere, nec pie recteque vivere noverant; idque Dominus, cum præceptum dedit de non vescendis immundis, plane per ea Gentes significans, sic docuit dicens[5] : « Separate ergo et vos jumentum mundum ab immundo, et avem mundam ab immunda, ne polluatis animas vestras in pecore, et avibus, et cunctis quæ moventur in terra, et quæ vobis ostendi esse polluta. Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei. » Sic igitur quod separasset eos a Gentibus, ab immundis præcipiens animalibus abstinere, per ea Gentes significatas esse monstravit. Has Petrus piscator, idemque venator, verbi cassibus prehendere, easque sic jubetur occidere, ut melioris vitæ vivificaret usura; hæcque metro canens Arator diaconus, in fine ait :

> Non deerit tua fama locis. Petrus omnia prendens
> Bethsaida satus urbe fuit : quæ nomine hebræo
> Venatorum est dicta domus. Quam verus ab illa
> Ecclesiæ venator adest, qui cuncta peragrans,
> Cinxit, et ad fidei collegit retia Gentes.

Prædictum enim fuerat ab Hieremia[6] non solum de piscatione, sed et de venatione Apostolorum. Sed jam, quod est reliquum historiæ, prosequamur.

9. Suscepta a Cornelio missa legatione, Petrus divino monitu cum illis Cæsaream petiit, Cornelium convenit, et quæ ille de sua salute acceperat divina responsa cognovit. Cumque tum ipsum, tum cæteros qui aderant, evangelica imbueret disciplina : « Adhuc loquente Petro, ait Lucas, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Et obstu-

[1] 3. Reg. III. — [2] Matth. XIV. — [3] Act. I. — [4] Act. XX. — [5] Judith. VIII. — [6] Joan. XVIII.

[1] Ambr. ser. in Natal. Apost. 2. — [2] August. de diver. ser. 26. — [3] Cyrill. in Levit. lib. VII. — [4] Greg. Moral. lib. XXXIII. c. 16. — [5] Levit. XX. — [6] Hier. XVI.

puerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus : Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos ? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum ut maneret apud eos aliquot diebus. » Hæc Lucas. Quæ autem post hæc facta sunt a Cornelio, Metaphrastes [1] describit : quæ cum antiquiori careant auctore ac proinde fide vacillent, libentius prætermittimus. Porro factum fuisse, sed post Zacchæum, Cornelium episcopum Cæsareensem, Romanum Martyrologium [2] testatur : quod et apud Clementem [3] legitur; licet sine auctore [4] alibi feratur creatus episcopus Ilii.

10. Cæterum Cornelii domum in Ecclesiam Christi fuisse conversam, et adhuc Hieronymi tempore extitisse, ipsemet S. Hieronymus [5], S. Paulæ navigationem ac iter relegens, tradit, dum ait ipsam Cæsareæ invisisse domum Cornelii, jam Christi factam Ecclesiam. Verumenimvero quod spectat ad res Petri Cæsareæ gestas : multa alia sunt in apocryphis Recognitionum libris, nomine Clementis insignitis; quæ ut mendaciis conferta, indigna sane existimamus, quæ una cum his, quæ vera certaque ac in omnibus denique habentur explorata, jungantur. Quantumlibet enim Clemens Romanus res ab eodem Petro gestas scripsisset, eas tamen ab Ebionæis hæreticis fuisse depravatas, auctor est Epiphanius, qui ait de illis [6] : « Utuntur autem et aliis libris, nimirum Circuitionibus Petri appellatis, per Clementem scriptis, multa corrumpentes in ipsis, et pauca vera relinquentes, vel ut ipse Clemens ipsos per omnia redarguit in epistolis Encyclicis, quæ in sanctis ecclesiis leguntur. » Hæc Epiphanius. Testatur id ipsum Ruffinus [7], qui existimavit eos esse etiam depravatos ab Arianis, seu Eunomianis. Quamobrem merito liber ille a Patribus tam græcis quam latinis invenitur esse proscriptus, ab Epiphanio [8], Athanasio [9], Philastrio [10], Gelasio [11] et aliis. Cæterum eosdem esse libros Recognitionum Clementis cum his quos ab aliis Circuitus seu Periodos appellatos esse constat, nulla est dubitatio.

11. Quæ autem post hæc Cæsareæ ab apostolo Petro facta, Hierosolymis, cum illuc idem Petrus est reversus, contigerint, Lucas [12] sic scribit : « Audierunt autem Apostoli, et fratres qui erant in Judæa, quoniam et Gentes receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant adversus illum qui erant ex circumcisione, dicentes : Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis ? » Quisnam fuit horum omnium inventor et instigator ? nullus quidem Apostolorum, sed qui post Simonem primus omnium fuit

[1] Metaph. 13 Septemb. — [2] Mart. Rom. 2 Febr. — [3] Clem. Const. lib. VII. c. 46. — [4] Orat. de Apost. apud Metaph. die 29 Junii. — [5] Hier. ep. XXVII. — [6] Epiph. hæres. XXX. — [7] Rufin. in Apolog. pro Orig. Hier. in Apolog. adversus Rufin. — [8] Epiph. hæres. XXX. — [9] Athan. in Synopsi. — [10] Philastr. de hæresi. — [11] Gelas. in Conc. Rom. — [12] Act. XI.

hæresiarcha Cerinthus. Id sane Epiphanius [1] testatur his verbis : « Hic quidem unus ex his fuit qui restiterunt sancto Petro, quando venit ad S. Cornelium, quando accersivit ipsum dignus factus visione angeli, et Petrus dubitavit, et vidit visionem lintei, et quæ in ipso erant, et audivit a Domino, ut nihil inquinatum et immundum diceret : Hic igitur, ubi Petrus reversus est in Hierusalem, multitudinem circumcisorum commovit, dixitque quod ingressus esset ad viros præputium habentes. Fecit autem hæc Cerinthus, priusquam in Asia prædicaret prædicationem suam, et in profundius perditionis suæ barathrum incideret. Nam cum ipse circumcisus esset, adversandi videlicet gratia contra fideles in præputio, per circumcisionem venabatur prætextum et occasionem. Cum autem Dominus semper curam hominum habuerit, claritatem veritatis in filiis veritatis muniverit, et sancto Petro apostolo dederit, ut et ipsum et socios redargueril; manifesta facta est Cerinthi amentia. Dixit enim S. Petrus : Ego eram in civitate Joppe, etc. » Recitat dicta a Petro tunc Hierosolymis repetita; ac demum post hæc : « Verum, inquit, hæc tunc quidem tractata sunt et commota a prædicto pseudo-apostolo Cerintho; quemadmodum etiam alias tum ipse, tum socii ipsius excitaverunt in ipsis Hierosolymis, quando Paulus rediit cum Tito, et hic dixit quod viros præputium habentes secum duxisset. » Hæc Epiphanius.

12. Cæterum admiranda plane visa est omnibus Petri modestia, qui cum potestate sibi tradita, unico tantum verbo omnes illas potuisset dirimere controversias, illa in præsentiarum omissa, perinde ac si ex æquo cum sociis causa agenda esset, nonnisi ratione eorum objectioni satisfaciendum putavit. Hæc namque considerans et admirans S. Gregorius, scribens ad Theotistam patriciam [2] post multa de prærogativis Petro concessis enarrata, hæc addit : « Et tamen idem Apostolorum primus tanta donorum gratia repletus, non ex potestate, sed ratione respondit, causam per ordinem exposuit; » et inferius : « Si enim cum a fidelibus culparetur, auctoritatem quam in sancta Ecclesia acceperat, attendisset, respondere poterat, ut pastorem suum oves, quæ ei commissæ fuerant, reprehendere non auderent. Sed si in querela fidelium aliquid de sua potestate diceret [2], profecto doctor mansuetudinis non fuisset. » Hæc Gregorius. Cum igitur Petrus cunctorum a se gestarum rerum rationem exactam petentibus reddidisset : « Qui aderant, inquit Lucas, his auditis tacuerunt et glorificaverunt Deum, dicentes : Ergo et Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. »

13. Ex hoc namque tempore ostio fidei jam Gentibus reserato, non Petrus tantum, et Apostoli cæteri, sed ex discipulis complures, qui hactenus nonnisi Judæis prædicaverant Evangelium ex tunc cum occiso Stephano dispersi fuerant, Gentibus etiam Christum annuntiare cœperunt, ut idem Lucas [3] subdit his verbis : « Et illi quidem, qui dispersi fue-

[1] Epiph. hæres. XXVIII. — [2] Greg. lib. IX. epist. XXXIX. — [3] Act. XI.

rant a tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum nisi solis Judæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii et Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur et ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. » Hæc Lucas; quæ autem post hæc narrare pergit, quoniam alio tempore facta sunt, opportunius suo loco inferius referemus; cætera tamen, quæ hoc eodem anno facta esse noscuntur, hic secundum rationem Annalium describemus.

14. *De Matthæi Evangelio.* — Hoc eodem anno, Olympiade ducentesima quarta, anno tertio, Matthæus evangelista primus omnium (ut auctor est Eusebius [1]) hebraico sermone Evangelium scripsit. Sed quod ad tempus spectat, his contradicere videtur Irenæus [2], cum ait : « Posteaquam surrexit Dominus noster a mortuis, et induti sunt Apostoli supervenienti Spiritu sancto virtutem ex alto, de omnibus adimpleti sunt, et habuerunt perfectam agnitionem : exierunt in fines terræ, ea quæ a Deo nobis bona sunt evangelizantes, et cælestem pacem hominibus annuntiantes, qui quidem et omnes pariter habentes Evangelium Dei. Ita Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romæ evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. » Hæc Irenæus. Sed utra horum auctorum sententia probetur verior, diligentiori studio perquiramus.

15. Si igitur Irenæi verba eo sensu quis putet esse accipienda, ut nonnisi post Petri ac demum Pauli Romam adventum, Matthæum Evangelium scripsisse dicat, magna profecto inde sequerentur absurda; siquidem Paulus non ante tertium Neronis annum Romam accessit, anno scilicet Domini, secundum a nobis initam rationem, quinquagesimo nono. Quod si ex sententia Irenæi velimus non ante dictum tempus a Matthæo scriptum esse Evangelium, illud in primis quod est in confesso apud omnes, negare opus esset, Matthæum primum omnium Evangelistarum scripsisse evangelicam historiam, siquidem non Marcus tantum, sed et Lucas ante Matthæum Evangelium scriptis mandassent; quandoquidem (ut ex his quæ inferius suis locis dicentur, apparebit) ante adventum Pauli Romam, uterque edidisse suum Evangelium reperitur. Sic igitur, si id Irenæo concedimus, affirmandum esset Matthæum non primum omnium, sed tertium ordine Evangelium scripsisse; quod non cæterorum omnium tantum, sed et ipsius Irenæi repugnat sententiæ, dum et ipse, sicut et alii omnes, Evangeliorum scriptores recensens, primo loco Matthæum numerat. Rursum et illud quod omnes æque confirmant irritum redderetur ac falsum, nimirum Matthæum, antequam Apostoli in diversas orbis provincias proficiscerentur, Evangelium scriptis tradidisse, siquidem ante adventum Pauli Romam fuisse divisos per orbem terrarum Apostolos nulla est dubitatio. Cæterum, quod spectat ad Irenæi sententiam, cum dicat tunc a Matthæo Evangelium scriptum esse, cum a Petro et Paulo Romana Ecclesia fundaretur, non sic accipienda esse putamus ejus verba, ut nonnisi post Pauli Romam adventum id factum esse voluerit significare; sed potius intellexisse, ipso initio fundationis Romanæ Ecclesiæ, a Matthæo Evangelium esse conscriptum, cum scilicet Petrus Romam accessit, et tantæ molis erigendæ posuit fundamentum; quod factum est post quatuor annos, anno scilicet secundo Claudii imp. Dominique quadragesimo quinto. Nec enim sic Irenæum de Paulo meminisse credimus, quasi non ante Pauli Romam adventum Matthæus scripserit : sed communi potius tum ipsius, tum cæterorum Patrum usu loquendi, cum de Romanæ Ecclesiæ fundatione fit mentio, Paulum æque ac Petrum nominasse : non quod Paulus eodem quo Petrus tempore Romam venerit, ac simul cum Petro primum fundamentum jecerit; sed quod desuper ædificaverit, ac denique eamdem Ecclesiam una cum Petro sanguine consecraverit.

16. Diversa ab his, de tempore Matthæi Evangelii, est Nicephori [1] assertio, sic dicentis : « Primus Matthæus, Hebræis salutifero verbo prædicato (quandoquidem alio ad Gentes maturabat), sermone patrio Evangelium suum quinto decimo post Christi ascensionem anno scripsit; atque eos relinquens, absentiam suam scripto compensavit. » Hæc ille. Sed erroris arguitur, dum putavit Apostolos non ante decimum quintum annum ab ascensione Domini ad Evangelii prædicationem per orbem fuisse divisos : quod plane falsum esse, suo loco demonstrabimus. Ad hæc, illud esse conscriptum antequam ad externas provincias Evangelium prædicaturi proficiscerentur Apostoli, nulla esse potest dubitatio : nam Bartholomæum profecturum ad Indos, Matthæi Evangelium descriptum secum detulisse, illisque reliquisse, testantur Eusebius [2] atque Hieronymus [3]. Eamdem enim Matthæum iniisse rationem scribendi Evangelium, ut profecturus ad Gentes, eisdem quos prædicatione evangelica imbuisset, scriptum a se Evangelium relinqueret, Eusebius [4] tradit his verbis : « Matthæus cum jam antea Hebræis verbum Dei prædicasset, simul ac in animo habuit ad Gentes proficisci, Evangelium suum patrio sermone conscripsit, et quod illis, a quibus decessit, deesse, dum præsens apud eos esset, videbatur, illud sedulitate et labore scribendi omnibus suis quasi muneris explevit. » Hæc Eusebius. Porro non in ipso procinctu profectionis Matthæus Evangelium scripsisse putandus est, sed cum primum reserato divinitus Gentibus aditu ad Ecclesiam (quod hoc anno factum esse diximus) de profectione ad Gentes consilium inierunt atque sermonem habuerunt Apostoli. Sic igitur,

[1] Euseb. in Chron. — [2] Irenæus lib. III. c. 1.

[1] Niceph. hist. lib. II. c. 45. — [2] Euseb. histor. lib. V. c. 10. — [3] Hier. de script. Eccles. in Panteno c. 36. — [4] Euseb. hist. lib. III. c. 18.

de tempore quo scriptum est Matthæi Evangelium, Eusebio potius quam cæteris assentimur.

17. Tantum vero opus aggressum esse Matthæum, Judæis, qui crediderant, exposcentibus, tradit Joannes Chrysostomus [1]; verum et id injungentibus ei Apostolis, Epiphanius [2] testatur his verbis : « Matthæus enim primus incœpit Evangelium annuntiare; huic enim commissum erat ac impositum ut Evangelium prædicaret ab initio; » et paulo post : « Hic itaque Matthæus Evangelium suscipere dignus judicatur; et justissimum hoc erat. Oportebat enim a multis peccatis conversum, et a telonio digressum, in exemplum nobis futurorum salvari ab eo, qui ob salutem generis humani venit, ac dixit : Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam; et ex telonio educto, atque ab iniquitate converso, salutis prædicationem exhiberi, quo ab ipso discerent homines adventum benignitatis. » Hæc Epiphanius. Athanasius [3] de eodem sic meminit : « Evangelium secundum Matthæum ab ipsa hebraica dialecto conscriptum est, et editum Hierosolymis; et interpretante Jacobo fratre Domini secundum carnem expositum est. » De eodem Tertullianus [4] magna cum laude meminit, sic dicens : « Matthæus fidissimus Evangelii commentator et comes Domini, non aliam ob causam, quam ut nos originis Christi carnis compotes faceret, ita exorsus est : Liber generationis, etc., » idque eo consilio factum est, ut qui ad Hebræos scriberet secundum carnem Christum expectantes, cum jam venisse, et ex Abraham stirpe et semine David exortum in primis esse monstraret.

18. Porro quod primum omnium Matthæi Evangelium esset editum, exscriptum illud fuisse ab Apostolis, non tantum Bartholomæi, sed et Barnabæ suadent exempla : hic quidem quantumlibet una cum Paulo apostolatum accepisset ad Gentes, secum tamen tulisse hebraicum Evangelium a Matthæo conscriptum, et apud se semper habuisse, atque una cum eo sepultum fuisse, certissimum est; refosso enim Barnabæ corpore anno quarto Zenonis imperatoris, una cum eo illique inhærens inventum fuisse Evangelium secundum Matthæum hebraice conscriptum, historicorum illorum temporum vera assertione constare, suo loco dicemus. Cum igitur Matthæi Evangelii plura exscripta essent exemplaria, Nazaræi illud etiam nacti sunt : erant enim complures, qui cum ex Judæis facti essent christiani, et cum Evangelio legem etiam esse servandam contenderent, ab Ecclesia ejecti sunt. Cæterum hi Evangelium Matthæi, quod semel acceperunt, aliquandiu illibatum incorruptumque servarunt; de his enim Epiphanius [5] sic scribit : « Habent autem Matthæi Evangelium perfectissimum hebraice; apud ipsos enim hoc clare, quemadmodum ab initio scriptum est : Hebraicis litteris adhuc servatur. » Sanctus Hieronymus [6] istud ipsum ex hebraico fonte se descripsisse testatur : sic enim in primis, cum agit de Matthæi Evangelio scribit : « Porro ipsum hebraicum habetur usque hodie in Cæsariensi bibliotheca, quam Pamphylus martyr studiosissime confecit; mihi quoque a Nazaræis, qui in Berœa urbe Syriæ hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. In quo animadvertendum, quod ubicumque Evangelista, sive persona sua, sive Domini Salvatoris, veteris Scripturæ testimoniis utitur, non sequatur septuaginta translatorum auctoritatem, sed hebraicam; » idem alibi : « In Evangelio quo utuntur Nazaræi, quod nuper in græcum de hebræo sermone transtulimus, quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum, homo iste, etc. »

19. Quod ad Ebionæos spectat : etsi Matthæi uterentur Evangelio, depravatum illud ab eis fuisse, insuper et mutilatum, Epiphanius [1] docet; nec hoc tantum Nazaræi, et Ebionæi [2], sed Cerinthus et Carpocras Matthæi Evangelium descripserunt; sed eo plane abusi, e genealogia Salvatoris a Matthæo contexta sic Christi humanitatem tantummodo didicerunt, ut divinitatem negarent. Quod vero Beda [3] Evangelium Matthæi, quo Nazaræi utebantur, non esse adnumerandum inter apocrypha existimavit (fortasse quod in decreto Gelasii nulla de eo, sicut de cæteris, habeatur mentio), haud facile assentimur; nam cum Hieronymi testimonio in plerisque locis ab eo citatis appareat nonnulla in eo diversa ferri ab his quæ reperiuntur in Matthæi Evangelio quo Ecclesia utitur, periculosum esse putamus, id in aliam quam in apocryphorum classem referre, cum nonnisi una possit veritas esse. Atque hactenus de Matthæi Evangelio.

20. *Caii imp. furor in Judæos.* — Sub hac eadem Olympiade ducentesima quarta, anno tertio, Pilatum olim Judææ procuratorem miseranda morte interiisse, Eusebius scribit his verbis : « Pontius Pilatus in multas incidens calamitates, propria se manu interfecit, ut scribunt Romani historici. » Hæc Eusebius : affirmat idipsum Cassiodorus in Chronico. Viennæ autem in Galliis id contigisse cum multi referant, Ado [4] ejusdem civitatis episcopus in hunc modum rem scribit : « Pilatus, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, et ipse perpetuo exilio Viennæ recluditur; tantisque ibi irrogante Caio languoribus coarctatus est, ut sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsierit; » sunt hæc verba Orosii [5], licet ipse de Vienna nihil. Quod vero recentiorum Græcorum [6] aliqui dicant Pilatum de nece Christi a Maria Magdalena Romæ judicio postulatum, ut commentum refellimus. Cæterum de ejus interitu omnes æque consentiunt, ipsum summa desperatione actum, sibi necem intulisse.

21. Hoc eodem anno (ut ex Josepho colligitur [7]) amoto Vitellio a Syriæ præfectura, Petronius a Caio ad eam provinciam administrandam subrogatur : cui ipse (cum ab omnibus coli ut deus vellet, ac ne

[1] Chrys. hom. 1. in Mat. — [2] Epiph. hæres. LI. — [3] Athanas. in Synop. — [4] Tertull. de carn. Christi. c. XXII. — [5] Epiph. hæres. XXIX. — [6] Hieron. de script. Eccl. et comment. in Math. c. XII.

[1] Epiph. hæres. XXX. — [2] Epiph. ibid. inferius. — [3] Beda in Luc. c. I — [4] Ado. in Chron. — [5] Oros. lib. VII. c. 5. — [6] Niceph. lib. II. cap. 10. Cedren. in comp. hist. — [7] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 11.

Jovi quidem cederet, quippe[1] qui de inferendo Jovis Olympii simulacro Romam, deque illius effigie in suam mutanda, consilium iniisset) in mandatis dedit ut suam statuam Hierosolymis in templo locaret; quæ tamen res a Petronio in annum sequentem dilata est, ut idem auctor testatur his verbis : « Caius autem indigne ferens a solis Judæis ita se despici, legatum in Syriam mittit Petronium successurum Vitellio, jubetque ut cum valido exercitu invadat Judæam; et si sponte id admittant, statuam in templo Dei collocaret : quod si detrectent, bello devictos imperata facere adigat. Is sumpta administratione rerum Syriæ, dedit operam ut exequerentur mandata Cæsaris : contractisque quantum poterat auxiliis, cum duabus legionibus hibernavit apud Ptolemaidem, primo vere bellum illaturus; quod et Caio significavit per litteras, qui collaudata ejus industria, hortatus est eum ad agendum gnaviter, et frangendam bello gentis contumaciam. » Hæc Josephus. Sed ut quis fuerit iste Petronius intelligatur, sciendum est fuisse equestris ordinis, militia clarum, qui et sub Augusto (ut de eo testatur pluribus Strabo[2]) adversus Æthiopes copias duxerat : cæterum cum humili loco natum, ad equestrem pervenisse dignitatem, auctor est Valerius Maximus[3].

22. Jam vero quænam proxima causa indignationis Caii in Judæos præcesserit, ut de colosso in templo erigendo consilium inierit atque decreverit : Philo[4], id Capitonis quæstoris litteris adscribens, edocet : « Is, inquit, in Judæa præest exigendis tributis, infensus provincialibus; pauper enim eo profectus, nunc illis fraudatis, ditatus et accusationem metuens, decrevit eos prævenire, et calumniis veras criminationes avertere, casu quodam nactus occasionem. Jamniam urbem Judææ cum primis frequentem populo colunt promiscue, Judæi quidem pars maxima, nonnulla tamen etiam alienigenæ, qui malo fato subrepserunt e finitimis regionibus : et cum sint inquilini, facessunt indigenis negotia, semper aliquid moliendo adversus ritus judaicos. Hi cum audirent ab advenis quantopere Caius pro deo coli cupiat, et quam infensus universæ Judæorum genti sit; rati se nactos occasionem struendis insidiis, ex tempore aram excitant e materia vilissima, luto formato in lateres, tantum ut molesti essent civibus : sciebant enim non laturos violari leges patrias, quod et secutum est. Conspicati enim et indignati regionis sacratæ ritus sacros sic aboleri, coorti eam sustulerunt de medio. Adversarii vero mox Capitonem adiverunt, qui fuit auctor totius hujus tragœdiæ. Is lucrum sibi oblatum existimans, cujus jamdudum cupidus erat, scribit Caio, exaggerando rem, et amplificando.

23. « His cognitis ille, ut opulentus et magnificus, jubet pro altari lateritio subverso in Jamnia, poni colossum inauratum in ipso templo urbis primariæ, consultoribus usus optimis et sapientissimis, Helicone veteratore scurra nobili, et Apelle quodam tragœdo, qui prius ætatis florem, ut fertur, venditaverat, tum vero fastiditus se in scenam contulerat. Scenici autem, quorum est negotium et studium ut theatris placeant, profligato pudore, probris et turpitudini sunt deditissimi : quibus artibus Apelles pervenit in consiliariorum ordinem : ut posset consulere Caius, alterum quomodo canendum, alterum quomodo ludendum salibus, omissa cura justitiæ tuendæ, pacisque publicæ. Ita Helicon mancipium scorpioni simile Judæos petebat veneno ægyptiaco. Apelles vero ascalonio, nam inde oriundus erat. Est autem Ascalonitis perpetua simultas cum finitimis Judæis sacræ terræ incolis. Verum illi bonorum consiliorum boni auctores paulo post impietatis suæ mercedem invenerunt : alter a Caio vinctus ferreis compedibus propter alia crimina, tortusque in rota ex intervallo sæpius, sicut quidam morbi solent statis diebus recurrere : Helicon vero interfectus a Claudio Germanico Cæsare propter alias itidem culpas insani capitis. Sed ista post acciderunt. Litteræ a Caio de statua dedicanda scriptæ sunt non temere, sed quantum fieri potuit accuratissime. In eis imperatum est Petronio Syriæ provinciæ præsidi, ut ripensis exercitus, contra irruptiones orientalium regum et nationum oppositi, dimidium ab Euphrate adversus Judæos duceret, ut prosequerentur statuam : non quo augustior dedicatio fieret, sed ut confestim periret si quis obsisteret. » Et paulo post :

24. *Petronius maturius agit.* — « Cæterum Petronius, perlectis litteris, hærebat anceps consilii; quippe qui nec detrectare poterat præ metu, non ignarus illum ne moram quidem laturum æquo animo, nedum tergiversationem. Nec rem aggredi putabat tutum ac facile. Sciebat enim Judæos non unam, sed mille, si fieri posset, mortes subituros citius quam sustinerent vetitum aliquid facere. Omnes enim gentes libenter servant ritus patrios, sed Judæi præ cæteris. Cum enim leges suas credant oraculis proditas, easque discant a pueritia, in animis circumferunt harum expressas imagines, et semper intuendo admirantur ut honestissimas : alienigenas quoque harum observatores amplectuntur pro suis civibus, osores autem earum ac vituperatores habent pro hostibus; et in tantum abhorrent a quavis re suis legibus vetita, ut omnibus fortunis felicitatibusque humanis ad prævaricationem adduci nequeant. Sed nihil religiosius quam templum colunt, vel hoc argumento, quod certissima mors proponitur ultra septum interius penetrantibus : nam intra exterius accipiunt undecumque venientes suæ gentis homines. Hæc secum reputans Petronius, rem cunctanter aggrediebatur, ratus [ut erat] facinus audax; advocatisque tanquam in animæ consistorium rationibus omnibus, scrutabatur singularum sententias, quas consentientes inveniebat, nihil in sacris novandum : primum quia sic jus naturæ pietatisque postulet; deinde propter imminens periculum, non solum a Deo, verum etiam a læsis irri-

[1] Suet. in Caio c. 22. Dio lib. LIX. — [2] Strabo lib. XVII. — [3] Valerius Max. lib. IV. c. 7. — [4] Philo de leg. ad Caium.

tatisque hominibus. Illud quoque cogitabat, quam populosa esset hæc natio, non ut aliæ comprehensa unius regionis spatio, sed totum pene orbem passim incolens: diffusa est enim per continentes provincias omnes atque insulas, adeo ut non multo pauciores sint indigenis. Tam multas hostium myriadas in se provocare, an non periculosa videri poterat alea? Ne forte illis per omnes terras conspirantibus, et ad vim arcendam certatim in unum confluentibus, bellum exoriretur insuperabile: absque eo quod ipsam Judæam innumera multitudo incoleret, viri tum corpore valentissimi, tum animo fortissimi; parati prius generosam mortem oppetere, quam deserere mores ac ritus patrios, quantumvis calumniatorum opinione barbaros, cum revera sint liberales ac nobiles.

25. « Terrori etiam erant Transeuphratenses copiæ: nam Babylonem et multas alias satrapias a Judæis teneri non auribus solum, sed et oculis compertum habebat: quod singulis annis sacra pecunia missitaretur inde in templum primitiarum nomine, quanquam per vias difficiles et asperas, quæ tamen illis viæ regiæ viderentur, ad pietatem recta properantibus. » Hæc Philo; qui mox subdit: « Merito igitur timens ne, cognita hac nova dedicatione, subito expeditionem susciperent, et hinc atque inde coorti, junctis copiis, inclusos in medio clade ingenti afficerent, retardabatur talibus cogitationibus; sed in diversum trahebatur contrariis: dominum hæc jubere juvenem, utile judicantem quicquid ipsi collibuerit; et semel decreta exequi contemnentem quamlibet noxia [ut qui præ superbia pervicaciaque transiliens hominis terminos, in deos se ipse referat] impendere sibi capitale periculum, sive imperata faceret, sive non; sed si pareat, cum bello, cujus eventus anceps sit: sin jussa detrectet, certissimam a Caio perniciem. Ad bellum proniores erant multi Romani adjutores in administratione rerum Syriacarum, quod scirent in se primum sæviturum principem, ut auctores inobedientiæ. Dabatur spatium deliberandi, dum pararetur statua: nam neque transmissa fuit ex Italia, Deo volente [opinor] et suos occulto favore protegente ab injuria; neque jussus est e tota Syria lectissimam sumere: alioqui præpropere, violatis legibus, exortus fuisset repentinus tumultus, priusquam experiri posset utile consilium: nam subitanei casus ingruentes vim rationis hebetant. Itaque Petronius in propinquo jubet parari statuam; et accitis a Phœnicia peritissimis artificibus, præbet materiam, officina Sidone instituta. » Hæc Philo de his quæ hoc anno hactenus sub silentio gesta Judæos latebant. Cætera vero ut contigerunt, suo loco dicemus. Hæc enim de Judæorum ærumnis ad Annales Ecclesiasticos pertinere quis dubitat? Nam his Dei vindicta in Judæos Cæsarem appellantes et Christum negantes, Caii furore progredi armata, numine impellente, conspicitur.

Anno periodi Græco-Romanæ 5532. — Olymp. 204. an. 3. — Urb. cond. 792. — Jesu Christi 39. secundum Baronium 41. — Caligulæ imp. 3.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Caius Aug. II. et L. Apronius Cæsianus,* ut in Dissert. Hypatica loco citato monstravi adversus Onuphrium in Fastis; hunc consulatum in annum præcedentem confert, et anno præsenti Julianum et Asprenatem profitetur. Em. card. Norisius in Epistola consulari mihi dicata ait me recte ostendisse in Suetonio cap. 17, loco horum verborum, « ex omnibus duos novissimos conjunxit, » legendum esse, « ex omnibus tres ordinarios conjunxit, » scilicet consulatus, additque card. Norisius me scripsisse Frontinum lib. I de Aquæductibus diversam epocham annorum Urbis secutum esse, quando ait: « Caius Cæsar altero imperii sui anno, M. Aquilio Juliano et P. Nonio Asprenate coss., anno U. C. DCCXC duos ductus inchoavit. » Sed facilior responsio est, inquit card. Norisius, alterum annum Caii Cæsaris initium sumere anno Urbis DCCXC, Christi XXXVIII, die XVI Martii, quo ineunte aquæductus illos inchoavit, Juliano et Asprenate coss. et quidem anno Urbis DCCXC, qui die XXI Aprilis exibat, succedente anno DCCXCI. Et quamvis Frontinus diversam a Varroniana epocham forte usurpaverit, id non colligitur ex laudato testimonio, quod perperam pro opinione Onuphrii adducitur, cum veræ sententiæ apertissime suffragetur: neque enim annos Urbis mense Decembri, sed Aprili compleri certum. Ita card. Norisius. At Frontinum diversam a Varroniana epocham usurpasse, suo loco demonstravi, non quidem ex laudato testimonio, ex quod id inferri non potest, sed ex aliis argumentis. Præterea jam viris doctis observatum, historiæ Augustæ scriptores annos Urbis a kalendis Januariis et consulibus inchoare. Quare locus Frontini laudatus mendosus est, legendumque, *anno Urbis conditæ* DCCIXC, loco *anno Urbis conditæ* DCCXC, ut ibidem ostendi. Frontinus enim annum Urbis DCCIXC auspicatur anno Christi XXXVIII, quo secundum putationem Varronianam anno Urbis DCCXCI cœpit. Mirum porro Onuphrium in Fastis, ubi alios consulatus a Frontino memoratos

annis suis accurate reddit, quique ideo ejus annos Urbis numerandi rationem animadverterat, scribere Frontinum annum Urbis DCCXCII vocare *alterum annum* Caii Cæsaris. Nam hoc Frontinus dicere non potuit, si epocham Urbis biennio tardius, quam Varro inchoavit, quod ipsemet Onuphrius agnovit, ut mox diximus. Cæterum cum is Caii consulatus ad nullam consulatuum Cæsareorum regulam revocari possit, non dubito quin ad illum anno Christi tricesimo quinto, quo adhuc privatus erat, aut saltem tantum e familia Cæsarea, a Tiberio Augusto designatus fuerit in quartum annum. Ut enim testatur Dio lib. 57, sub illius anni consulibus, « Tiberius Antii nuptias Caii Caligulæ celebravit. Nam ne harum quidem nuptiarum causa Romam venire volebat. » Quemadmodum itaque Caligula, ubi imperium adeptus, Claudium patruum, qui postea imperavit, in quartum annum iterum consulem designavit, ut infra dicemus ex Suetonio in Claudio cap. 7, sic Tiberius Augustus eodem honore Caligulam affecit; isque imperator factus Tiberii exemplum secutus est. Neque alia hujus Cæsarei consulatus ratio esse potest, licet de ea designatione historiæ Augustæ scriptores taceant.

2. *Petronius Syriæ præficitur.* — Ad num. 21. Baronius loquens de Petronio, qui hoc anno Vitellio in præfecturam Syriæ successit, ait : « Sciendum est fuisse equestris ordinis, militia clarum, qui et sub Augusto (ut de eo testatur pluribus Strabo) adversus Æthiopes copias duxerat : cæterum cum humili loco natum, ad equestrem pervenisse dignitatem, auctor est Valerius Maximus lib. 4, cap. 7. » Sed, ut observat card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis Caii et Lucii Cæsarum, pag. 331, Baronius hunc *Petronium* Syriæ præsidem cum aliis ejusdem gentis confundit, et temporis diversitate non adnotata ex tribus Petroniis unum facit. Petronius, cujus meminit Valerius Maximus, ab eodem nuncupatur L. Petronius; qui vero Syriæ præfuit, dicebatur P. Petronius, seu *Publii* prænomen ferebat, ut liquet ex Philone in libro de Legatione ad Caium. Petronius secundus Ægypti præfectus subrogatus fuit ab Augusto in locum Cornelii Galli anno Urbis DCCXXVIII, ex Dione lib. 53, Strabo a Baronio laudatus lib. 17 scribit legatos Candacis reginæ Æthiopum jussos a Petronio Cæsarem adire : « Itaque in Samum profecti Cæsarem invenerunt in Syriam progredi parantem; » quod contigit anno Urbis DCCXXXIV ex Dione lib. 54. At Petronius Syriæ præses provinciam adhuc tenebat anno primo Claudii, nempe sexagesimo sexto ab eo anno, quo Caius Petronius (sic a Dione lib. 54 nominatus) ab Augusto præfectus Ægypto datus fuerat. Tres itaque Petronii distinguendi.

3. *Prior epocha Antiochena explicatur.* — Clarissimus Toinardus scripsit ad me, extare in gaza regia varia numismata epocha Antiochena signata, et interea unum Claudii Aug. in quo legitur, ΕΠΙ ΠΕΤΡΩΝΙΟΥ Ϙ, id est, *sub Petronio anno* XC. Priorem epocham Antiochenam Usserius in Annalibus veteris Testamenti cum anno periodi Julianæ 4651 copulat, qui in annum periodi Græco-Romanæ 5441 convenit, quia, inquit, eo anno Pompeius Syriam in formam provinciæ redegit, ut testatur Appianus pag. 244, et Antiochi nulla ratione habita, ab Antiochensibus pecunias accipiens, civitatem fecit αὐτόνομον et suo jure uti permisit, ex Porphyrio in Græcis Eusebianis Scaligeri pag. 227. Verumenimvero, licet Syriam eo anno juris Romani factam esse in dubium revocari non debeat, in græco Porphyrii nihil quoad tempus autonomiæ Antiochiæ concessæ habetur. Hæc Porphyrii verba latine reddita : « Philippus et Seleucus frater ejus et filius Grypi Antiochus, et Antiochus filius Antiochi ab anno tertio 171 Olympiadis inchoantes inter se decertarunt. Et victus Antiochus ad Parthos profugit, et novissime Pompeio seipsum tradidit, ut ab ipso reducendus in Syriam. Ille autem accepta ab Antiochensibus pecunia, hujus quidem curam non habuit, sui juris autem civitatem esse permisit. » Æra tamen Antiochena in eo Petronii nummo notata, ea est quæ Juliana vocatur, et deducitur a prima Julii Cæsaris dictatura, ideoque ab anno periodi Græco-Rom. 5445, annusque XC inchoatur autumno anni Christi XLI, quo Claudius imperium iniit. Quare Petronius anno quidem Christi XXXIX præfecturam Syriæ iniit, sed post biennium nummus ille percussus.

JESU CHRISTI ANNUS 42.

1. *Judæorum legatio ad Caium.* — Anno Christi quadragesimo secundo Caius solus tertium consul Fastis consularibus adscribitur : non quidem id data opera, ut qui collegam habere sprevisset; sed (ut testatur Dio [1]) quod ei, qui designatus fuerat, mortuo, tam brevi spatio in concione alius subrogari non potuerit. Cæterum ab eodem auctore Pomponius secundus consul eodem anno creatus nominatur; suffectus ne in locum Caii, qui consulatum tenuit tantum (ut Suetonius [1] tradit) usque ad idus

[1] Dio hist. lib. LIX.

[1] Suet. in Caio c. 17.

Januarii, an ordinarius fuerit electus in locum demortui consulis designati, non liquet.

2. Hoc igitur anno, non antea (ut alii putant) Philo Judæus una cum collegis a Judæis Alexandriæ agentibus legatus ad Caium imperatorem mittitur; ab Alexandrinis vero alii adversus eos sunt missi legati (inter quos Apion grammaticus, Judæorum infensissimus hostis) ad eumdem imperatorem. Rem gestam summatim sic Josephus [1] complectitur : « Cum inter Judæos et Græcos Alexandriam habitantes exorta esset seditio, terni ab utraque parte delecti legati ad Caium missi sunt. Apion vero, Alexandrinorum legationis princeps, multa in Judæos jactavit crimina, interque cætera, quod Cæsarem non prosequerentur debitis honoribus; nam cum quam late patet orbis Romanus, Caio extruantur templa et altaria, et pari honore colatur cum cæteris numinibus, solos istos turpe putare dedicare illi statuas, aut jurare per nomen Cæsaris. His acerbe invecto Apione, multisque aliis quæ ad exasperandum Caium facerent; Philo e Judæorum legatis prior, vir per omnia clarissimus, Alexandri Alabarchæ frater, et non imperitus philosophiæ, parabat causam suæ gentis agere. Sed repulsus est a Cæsare, jubente illum abire, et per iracundiam vix temperante ab injuria. Quapropter ejectus convitio, conversus ad Judæos assectatores : Nunc, inquit, oportet bono esse animo, quando Caius iratus est; nunc enim Deus contra illum aderit. » Hæc Josephus.

3. Sed ipsum tamen errare certum est, dum ait ternos legatos ab utraque parte missos; cum ipse Philo, qui unus ex legatis fuit, quinque a Judæis esse missos testetur : qui et egregium commentarium de sua ad Caium legatione conscripsit; ex quo aliqua ad historiam spectantia decerpta hic intexere, nec inutile nec injucundum fore duximus. Cum ergo venissent Romam, quid egerint post frustra tentatam gratiam Heliconis apud imperatorem viri præcipui, sic scribit [2] : « Placuit offerri Caio libellum continentem summam calamitatum, et earum deprecationem : id erat ferme compendium supplicationis prolixioris, quam per Agrippam regem paulo ante miseramus; nam is forte fortuna venerat Alexandriam, navigaturus in Syriam in suum regnum, quod ab imperatore acceperat. Sed ignorabamus etiam tum quam falleremur. Ex quo enim primum oram solvimus, putabamus nos inventuros reddentem jura judicem; at ille erat hostis implacabilis, alliciens, ut tum videbatur, vultu hilari, et appellationibus comibus. Exceptos enim nos primum in campo Martio, cum e maternis hortis exiret, resalutavit, et dextera innuit se propitium : missoque ad nos Romulo, qui legationibus admittendis præerat, pollicitus est se cogniturum nostram causam per otium : ita ut tota corona circumstantium gratularetur nobis, tanquam voti compotibus, atque etiam nostrates quotquot ex aspectu de rebus judicant. Ego vero, qui plus per ætatem et eruditionem sapere videor, suspecta habebam illa quæ exhilarabant alios. Sic enim cogitabam : Quid sibi vult, quod cum tot adsint legationes propemodum ex omnibus orbis regionibus, ait se nos solos auditurum? nec enim nescit nos esse Judæos, contentos si æquaremur cæteris; cæterum prærogativam sperare apud alienigenam juvenem et liberæ potestatis dominum, non procul abfuerit ab insania; atque utinam judicem præstet partibus, non patronum illis, nobis adversarium. Hæc reputans, trepidabam, inquietus noctu et interdiu. Ita mœrentem me, gementemque (nec enim tutum erat interpellari principem) alius casus inopinatus repente perterruit, non parti Judæorum, sed universis periculum afferens.

4. « Veneramus ex Urbe Puteolos, Caium secuti; descenderat enim ad mare, morabaturque circa eum sinum, nunc hanc villam visendo, nunc aliam, quæ multæ ibi sunt et splendidæ. Nos vero de agenda nostra causa sollicitos, quippe qui accersiri expectabamus continuo, accedit quidam suffusis trepidisque oculis obtuens et anhelus : cumque paululum seduxisset (adstabant enim quidam in proximo) : Audistis ne, inquit, novi quidpiam? Simulque conatus rem eloqui, fletu oborto impeditus est : deinde rursus exorsus narrare, iterum atque tertio fuit ad eumdem modum inhibitus. Nos vero conspectu ejus territi, obsecrabamus indicaret quamobrem venisset : non enim venisse propalam flendi gratia : quod si quid esset dignum lacrymis, faceret nos earum participes, assuetos jam calamitatibus. Tandem ille, crebro singultiens : Periit nobis templum. Jubet Caius poni sibi colossum in adytis intimis, adscito in titulum Jovis cognomine. Nobis vero attonitis miraculo, et in vestigio præ stupore hærentibus (muti enim stabamus et enerves, defectis corporis viribus) supervenerunt alii doloris ejusdem nuntii : deinde omnes simul conclave ingressi, et inclusi, deplorabamus fortunam privatam atque publicam, suggerente dolore querimonias : nihil enim calamitosis loquacius. Tædebat enim, ac pœnitebat, quod ad deprecandum injurias, quas quotidie pateremur, medio hiemis trajecissemus vasta maria, ignari nobis imminere tempestatem in terris longe sæviorem jactatione maritima. » Hæc ille, qui dehinc quam percontati erant a nuntiis tanti mali causam, et de rebus gestis Jamniæ, deque litteris ad Petronium scriptis de statua in templo locanda (quod nos suo loco superius diximus) acceperunt, enarrat. At licet quod Jamniæ factum esset, cunctis innotescere potuisset, tamen quid Caius in Judæos statuisset, hactenus latuisse videtur. Petronius enim, qui nonnisi transacta hieme consilium Caii detegere, ejusdemque jussionem aperire, scriptis ad Caium litteris (ut vidimus) statuerat; adveniente jam statuto tempore, rem in hunc modum, ut iidem nuntii retulerunt, et Philo descripsit, aggressus est.

5. *De statua Caii in templo locanda, et de ærumnis Judæorum.* — « Dum statua colossea Sidone pararetur, honoratiores Judæorum sacerdotes et magistratus evocat, indicaturus eis Caii mandata,

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. cap. 10. — [2] Philo lib. de leg. ad Caium.

simulque suasurus ut patienter ferant jussa domini, et caverent mala imminentia; paratum enim esse robur exercitus Syriaci ad edendas per totam eorum regionem strages maximas; putabat enim si horum præmolliret animos, posse per eos moveri ad obsequium cæteram multitudinem. Sed valde sua opinione deceptus est; perculsi enim ad primam ejus rei mentionem, tanquam in præsenti calamitate, obmutuere, quasi e fonte profundendo lacrymas, capillos barbasque vellendo cum lamentis hujusmodi : En quo nimis beati senescendo pervenimus, ut quod nemo majorum unquam vidit, nos spectaremus; quibus tandem oculis? hos enim prius abjiciemus cum ærumnosa vita et miserabili, quam tantum nefas inspiciamus, quod nec auditus, nec mens sustinet. Interea qui in sancta urbe cæteraque regione famam hujus conatus audierant, velut de communi sententia coorti, tesseram dante dolore publico, profecti sunt uno agmine, desertis oppidis, castellis et ædibus; continuatoque itinere venerunt in Phœniciam, ubi tunc agebat Petronius. Id Petroniani quidem conspicati cursim ei renuntiarunt caveret sibi a turbis, infestum agmen existimantes : moxque nullis stipata satellitiis multitudo Judæorum, ceu nubes, repente supervenit, totam Phœnicen occupans; ut miraculo esset nescientibus gentis frequentiam. Ac primum tantus clamor cum fletu planctuque sublatus est, ut hebetaret aures præsentium; nam et postquam desiit, durabat ejus sonitus. Secutæ sunt compellationes ac preces, quales dictare solent calamitosa tempora. Erant autem distributi in sex ordines, seniorum, juniorum, puerorum : rursum alia parte anuum, mulierum, virginum. Ubi vero Petronius in loco superiore conspectus est, universi ordines velut ad unum edictum humi procumbunt, supplices cum ululatu quodam flebili : jussique surgere et accedere propius, vix tandem surrexerunt, et conspersi multo pulvere, defluentesque lacrymis accedebant, reductis in tergum more damnatorum ambabus manibus.

6. « Tum senatus (ipsum scilicet concilium septuaginta duorum seniorum, synedrin appellatum) stans sic locutus est : Inermes (ut vides) adsumus, ne quis nos dicat venire hostiliter; manus autem pro armis a natura datas retro fleximus otiosas; præbemus et corpora ad certos ictus ferire volentibus. Uxores, et liberos, familiasque adduximus : supplices tibi, et per te Caio advolvimur, domi relicto nemine, orantes ut aut omnes servetis, aut omnes internecione deleatis. Sumus, Petroni, et natura pacis cupidi et studio, ad quam nos trahit cura alendorum liberorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto, primi ex tota Syria gratulati sumus, Vitellio, cujus successor es, tunc in nostra urbe degente, qui super hac re litteras acceperat, et a nobis ad cæteras civitates fama lætum nuntium pertulit; primum nostrum templum excepit pro imperio Caii victimas, ut primum aut etiam solum privaretur religione patria. Decedimus urbibus, cedimus privatis ædibus et possessionibus : supellectilem vel pretiosissimam ultro vobis in prædam offerimus, eo animo, ut nos putemus non dare, sed accipere. Unum pro his omnibus petimus, ne quid in templo novetur, utque servetur tale quale a majoribus nobis est traditum. Id si non impetramus, necandos nos præbemus, ne videamus vivi quod est morte gravius. Audimus pedestres equestresque adversus nos parari copias, si dedicationem impediamus. Nemo ita insanit, ut servus se opponat domino : libenter jugulabimur, cædant, mactent, frustatim concidant; sine certamine ac suo sanguine agant quicquid libet victoribus. Quid opus est exercitu? Nos ipsi egregii sacerdotes immolabimus victimas; adducemus ad templum mulieres, uxoricidæ; fratres sororesque, fratricidæ; pueros puellasque innocentem ætatem, puericidæ (tragicis vocabulis utendum est in tragicis calamitatibus). Deinde in medio eorum stantes abluti cognato sanguine (nam talia lavacra ad inferos properantibus conveniunt) admiscebimus et proprium, nosmetipsos jugulando insuper. Morientium hoc mandatum erit ultimum : ne Deus quidem nos accuset, qui utriusque rationem habuerimus, et imperatori debitæ reverentiæ, et sacrarum legum custodiæ, id fiet, si vitam haud vivendam contempserimus.

7. « Audivimus priscam fabulam e Græca litteratura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, ut hac visa, homines confestim verterentur in saxeos : id quanquam fabulosum videatur, negari tamen non potest simile quiddam magnos nec opinatos casus efficere. Ita domini mortem affert, aut quiddam morti proximum. Putas, Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, non in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, et per singula membra sopito naturali motu corporis? Extremum, Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum : non contendimus ne imperata facias; dilationem tantum petimus, et oramus supplices, ut nobis liceat legatos ad dominum mittere. Fortassis impetrabimus, ne religio cælestis numinis, ne leges sanctissimæ aboleantur, neve ultimis etiam post habeamur gentibus, quibus sui ritus manent incolumes; ne decreta ejus avi proavique temerentur, nostros mores approbantia, diligenterque confirmantia. Forsan his auditis fiet mollior : non semper eædem sunt voluntates principum, iratorum vero vanescunt celerrime. Petiti sumus calumniis, permitte adhibeamus remedium : durum est injudicatos damnari. Si nihil impetramus, quid vetat ne quæ nunc vult, tunc faciat? Ante missam legationem noli præcidere spem tot millium, non de lucro, sed de pietate contendentium, imo et de lucro : quod enim homini lucrum est sanctitate utilius? Hæc tum dicta sunt magna contentione magnoque desiderio ab honoratissimis, singultientibus et anhelis, lacrymis simul ac sudore diffluentibus, ut jam Petronio cæterisque miserationem moverent; erat enim mitis ingenio, et verbis factisque flexibilis; et videbantur æquum postulare : aspectu quoque nihil erat miserabilius. » Hactenus Philo.

8. Sed quid tum qui erant ex Judæis Christo credentes? Par est credere, contribulibus suis, ea accepta occasione, ad memoriam revocasse execrandum facinus in Christum innocentissimum, et de omnibus optime meritum, perpetratum : quod illum primum abjecissent, ac in crucem agendum sic clamassent : Tolle hunc, crucifige. Nam et illud ipsum crucis Christi volvebatur tempus, nempe paschale, quo fruges in Judæa maturæ jam erant ad messem, cum hæc coram Petronio facta sunt; ut idem Philo paulo inferius tradit : paschali enim tempore manipulus spicarum [1] offerebatur. Adjecisse insuper, quod cum Christum negantes, se nonnisi Cæsarem habere regem contestati essent, juste modo digneque Cæsarem sibi iratum experirentur. Ac denique, quod qui contempsissent, carceri mancipassent, ac flagellis subjecissent salutis viam admonentem Petrum; Petronium adire, pedibusque illius advolvi et colla subjicere, cogerentur. Adhuc etiam addidisse hæc ipsa et his majora a Christo prædicta fuisse : nimirum abominationem desolationis in templo esse videndam, civitatem sanctam expugnandam, templumque excidendum. Hæcque et alia id genus commemorasse, non quidem insultantes, sed commiserantes, et cum flentibus flentes; sicut olim Ruben fratribus suis [2] calumnias patientibus in Ægypto, et hæc loquentibus : « Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, et non audivimus; idcirco venit super nos ista tribulatio, dixerat : Numquid non dixi vobis : nolite peccare in puerum, et non audistis me? En sanguis ejus exquiritur. » Eosdemque rursus tunc summis a Deo precibus contendisse putamus (ut olim Hieremias, Daniel, et alii viri sancti fecere), ne tam cito de rebellante sibi populo vindictam sumeret, sed adhuc expectaret, si forte admiss i sceleris pœnitentes, viam salutis ingredientes (quod fecerant plurimi), Christum, quem ejecerant, avidius reciperent ac prædicarent. Quorum precationibus etiam factum existimamus ut Caii consilium irritum redderetur et flagellum imminens differretur.

9. At vero quid tum Petronius (ut quod narrandum suscepimus, finiamus) decreverit, Philo persequitur : « Habita igitur, inquit, consultatione cum assessoribus, animadvertens partim nutare et ambigere qui modo rigide adversati fuerant, partim præjudicare et miserationem non dissimulare, gaudebat eorum voluntatibus; et quamvis nosset iram imperatoris implacabilem et naturalem sævitiam, tamen videbatur afflatus aura quadam philosophiæ pietatisque Judaicæ; sive jam ante vir doctus ex litteris aliquid hauserat, sive ex quo præfecturam adeptus est provinciarum Asiæ Syriæque in quibus oppidatim degunt Judæi plurimi; sive suapte natura erat ad res cognitu dignas docilis. Solet autem Deus bonis viris bona suggerere consilia, tum ipsis, tum reipublicæ commoda : quod tunc quoque contigit. Quid igitur decretum est? Ne properarent opifices, sed darent operam ut statua summo expoliretur artificio, et quantum fieri posset exprimerent exemplaria laudatissima, quo sit durabilior. Nam opera extemporanea non temere diuturna fieri; accurata ætatem ferre melius. Cæterum legationem mittere, non est concessum Judæis : nec enim ipsis tutum esse rem committere domino, qui possit omnia.

10. « Interim postulatis nec annui nec renui placuit, quod utrumque periculosum esset, sed litteras ad Caium mitti sine accusatione Judæorum, dissimulatis eorum supplicationibus, causam autem dilatæ dedicationis referri in opifices, quibus necesse sit dari certum spatium temporis : eas moras afferre posse amplioris dilationis occasionem, et fortasse tandem ipsum Caium exorari se passurum. Erant enim tum maturæ segetes; et timendum erat ne deplorata religione, homines quoque vitam contemnerent, et vastatis agris suasmet fruges late per campos collesque incenderent. Sollicitabat etiam cura colligendorum fructuum tum arboreorum tum arvalium. Ferebatur enim constituisse imperatorem navigare in Ægyptum Alexandriam : nec videbatur verisimile, tantum principem per altum mare se objectaturum periculis, vel propter comitantis classis magnitudinem, vel propter curam corporis facilius iter circumeunti per Asiam et Syriam; sic enim quotidie fore illi copiam vel conscendendi naves, vel exscendendi, præsertim ducenti longas, non onerarias quibus ora legitur utilius : sicut onerariis per altum fit veliticatio. Erat igitur opus pabulum et annonam parari per omnes urbes Syriæ, præcipue maritimas : expectabatur enim ingens multitudo terra marique ventura, non solum ab Urbe atque Italia, sed et ab intermediis provinciis partim honoratorum, partim militarium, equitum, peditum, navalium nec minor servorum numerus quam militum : et requirebatur non tantum modus necessarius, verum etiam Caio digna rerum copia. Eas litteras postquam perlegit imperator, daturus putabatur veniam, atque etiam prudentiam laudaturus eorum qui moras necterent, non in Judæorum gratiam, sed propter convectionem fructuum. Ea sententia comprobata, scriptæ sunt litteræ, et expeditis nuntiis traditæ assuetis itinerum compendio.

11. « His acceptis, ille inter legendum excandescebat, vultu præ se ferens iracundiam. Ubi vero desiit, complosis manibus : Euge Petroni, inquit, non didicisti audire imperatorem, tumens continuatis hactenus magistratibus? Videris ne ex fama quidem Caium nosse, quem experieris non multo post. Cordi tibi sunt leges Judæorum, gentis mihi inimicissimæ; principis mandata negligis? Timuisti multitudinem? quasi non haberes militum copias formidatas Orientalibus, atque adeo ipsis Parthorum regibus. Sed miseratus es? Ergo minus apud te valuit Caius, quam miseratio? Causaris messem? tibi

[1] Levit. XXIII. — [2] Genes. XLII.

brevi sine excusatione ferro caput demetetur. Causaris collectionem fructuum in adventum nostrum parandorum? scilicet si Judæa fieret sterilis, deerant finitimæ provinciæ, quæ victum præberent, unius inopiam suppleturæ suis proventibus. Sed cur tempero a manibus? cur meam voluntatem enuntio? Ille mercedem accepturus, cladem suam primus sentiat. Desino minari; irasci non desino. Tum brevi mora interjecta, cuidam ab epistolis dictat responsum ad Petronium, laudans in speciem ejus providentiam, et in prospiciendis futuris solertiam : vehementer enim timebat præsides, quod illis promptum esset res novas moliri, præsertim in magnis provinciis apud magnos exercitus qualis est ad Euphratem tractus Syriæ. Delinito igitur per litteras homine, ad tempus iram regebat implacabilem. Deinde mandatum addidit, ne ullam curam præverteret dedicationis negotio ; jam enim messes convectæ esse poterant, et cessabat illa seu vera, seu affectata excusatio. Nec multo post advenit Agrippa rex, more suo Caium salutaturus, plane ignarus epistolæ Petronii, quidve Caius rescripsisset : conspiciebat tamen statim e vultus nubilo, eum latentem iram coquere, retractabatque intra se, ne quid magnum aut parvum dicto factove commiserit, quod illum offenderet ; cumque nihil inveniret, colligebat id quod erat, irasci eum aliis ; ac rursum cum animadverteret illum torve in se solum intueri, metuebat ; et sæpius volens rogare, cohibuit se, ne forte minas alio tendentes, temeraria curiositate in se converteret.

12. « Tunc Caius, ut erat callidus ex aspectu deprehendere cogitationes hominum, postquam vidit timentem hæsitantemque. Dubitas, inquit, Agrippa ? hanc tibi ego dubitationem eximam. Tamdiu mecum versatus, ignoras me oculis non minus quam voce loqui solere ? Boni honestique cives tui, qui soli ex omni hominum genere dedignantur Caium habere pro deo, videntur jam mortem sibi per contumaciam quærere ; dum me jubente in ipsorum templo consecrari Jovis simulacrum, populariter ex urbe agrisque occurrerunt specie supplicum, sed revera mandatum meum proculcaturi. Plura intonaturus erat : cum rex anxius, et præ metu per singula momenta colore mutato, rubicundus, luridus, lividus, a vertice ad calcem horrore corripitur ; et tremore membra quatiente, solutisque nervis collapsus fuisset, ni eum sustentassent proximi : qui jussi domum illum retulerunt nil sentientem, et subitanea vi mali sopitum ac stupidum. At Caius magis etiam exasperabatur in gentis odium : Si Agrippa, inquit, familiaris et amicissimus, plurimisque devinctus beneficiis, tantum tribuit patriis ritibus, ut ne verbo quidem eos violari ferat, sed deliquio pene exanimatus sit : quid expectandum est ab aliis qui nihil habent quod se in diversum retrahant ?

13. « Agrippa vero tota die, parteque insequentis maxima, gravi sopore pressus, sui compos non erat. Tandem sub vesperam, paululum erecto capite, ægreque diductis palpebris, caligantes etiamtum circumferebat oculos, circumstantium facies vix dum noscitans ; rursumque somno redditus, jam sanior quiescebat, ut apparebat e respiratione et corporis habitu. Aliquanto post experrectus sciscitabatur : Ubi nunc sum? num apud Caium? adestne ipse dominus? Responsum est : Bono sis animo ; domi es ; Caius non adest : satis dormisti ; erige te in cubitum, agnosce præsentes, omnes sunt domestici, amici, liberti, famuli, dilecti et tui amantissimi. Tum vero cœpit resipiscere, singulos condolere aspiciens. Cumque medici jussissent turbam secedere, ut unctionibus et cibo tempestivo corpusculum ejus reficerent : Scilicet, inquit, curandum est vobis de parando mihi victu delicatiore : annon sufficit misero famem pellere usu rerum vilissimarum simplicissimarumque? quas ipse non admitterem, nisi levis quædam spes me teneret extremi auxilii ferendi genti infelicissimæ. Hæc cum lacrymis locutus, necessario cibo contentus fuit sine opsoniis : ac ne vinum quidem sibi misceri passus, aquam tantum gustavit : Habet, inquit, miser venter quod reposcebat debitum ; mihi quid faciendum, nisi Caius suppliciter interpellandus de rebus præsentibus? Sumptisque tabellis, scribit has litteras :

14. « Ne coram te appellem, metus obstat, domine, ac reverentia, quod et minis terrear, et tanta majestate sim attonitus : hæ litteræ melius preces meas indicabunt, quas supplex pro verbis offero. Omnibus mortalibus, imperator, a natura inditus est amor patriæ, et legum patriarum religio : id quod non est opus ut te doceam, pium erga patriam, et leges ejus colentem ex animo. Cuique sua, etiam si non sint, videntur honestissima, nimirum quæ affectu magis quam ratione judicantur a singulis. Equidem (ut nosti) Judæus natus sum, natale solum mihi sunt Hierosolyma, ubi altissimi Dei templum sanctissimum situm est ; avos proavosque reges habui, et ex his aliquot etiam summos pontifices; quam illi dignitatem pluris faciebant, quam regiam, rati quanto Deus antestat homini, tanto pontificatum regno excellentiorem : ad illius enim curam divinas res, humanas ad hujus pertinere. Huic genti, patriæ, templo cum sim tot modis conjunctissimus, pro cunctis deprecor : pro gente, ne a vera persuasione transire cogatur ad contrariam, cum jam inde ab initio vestram familiam persancte coluerit : quatenus enim licet salvis patriæ pietatis legibus, hac parte nulli genti cedit in tota Europa et Asia ; vota pro incolumitate imperii tui faciendo, dona offerendo, mactando victimas, non solum in celebritatibus publicis, verum et quotidianas; atque ita non tam ore linguaque jactat suam pietatem erga Cæsares, quam reipsa declarat propensissimum erga illos animum.

15. « Pro sancta vero civitate, patria mea, hæc afferre licet : eam esse metropolim non unius regionis Judææ, sed et multarum, propter colonias inde olim deductas, vel propius in finitimam Ægyptum, Phœnicen, Syriam tum citeriorem, tum eam quæ

Cœle cognominatur, vel longius in Pamphiliam, Ciliciam, plerasque Asiæ partes usque Bithyniam, et Ponti sinus intimos : pari modo in Europæ Thessaliam, Bœotiam, Macedoniam, Ætoliam, Atticam, Argos, Corinthumque Peloponnesi partes præcipuas. Nec tantum continentes provinciæ plenæ sunt coloniis Judaicis, sed et insularum celeberrimæ Eubœa, Cyprus, Creta, ne quid dicam de Transeuphratensibus : excepta enim parva parte Babylonis, aliarumque præfecturarum, omnes urbes quæ bonum agrum habent, a Judæis incoluntur. Itaque si exorat mea patria tuam clementiam, præter ipsam alias civitates demereberis plurimas, sitas in diversis orbis tractibus, Asia, Europa, Africa, insulares, maritimas, mediterraneas.

16. « Convenit autem tuæ fortunæ amplissimæ, collato in unam beneficio, plurimas devinciri alias, ut per omnes orbis partes decantetur tua gloria, et gratiarum actionibus laudibusque ubique omnia perstrepant. Amicorum aliquot patrias integras civitate Romana donasti ; et qui modo servi fuerant, fecisti aliorum dominos ; nec magis gaudent hoc beneficio qui fruuntur, quam ejus auctores. Ego quoque scio me habere herum et dominum, sed inter amicos censeri dignitate paucis secundum, benevolentia nemini, imo primum potius, vel quia mihi est hereditaria, vel quia maximis cumulata beneficiis ; non audeo tamen patriæ meæ petere, non dico civitatem Romanam, sed ne libertatem quidem aut immunitatem : peto gratiam ipsis utilissimam, tibi autem innoxiam : quæ enim est subditorum major felicitas, quam habere propitium principem ? Hierosolymis primum audita est, imperator, exoptata tua successio, e sancta civitate diffusa est ejus fama ad finitimas provincias ; digna est quæ impetret tuam gratiam. Quemadmodum enim maximi natu filii honoratiores sunt, quod primi faustum patris matrisque nomen parentibus dederint : eodem modo quoniam prima Orientalium hæc civitas te imperatorem consalutavit, æquum est ut a te tractetur liberalius, aut certe ne sit deteriore conditione quam cæteræ. Hactenus pro patria deprecatus ; postremas pro templo preces adhibeo.

17. « Hoc templum, Cai domine, jam inde ab initio nullam unquam admisit manufactam effigiem, cum sit Deo domicilium ; pictorum enim atque statuariorum opera sunt sensibilium deorum imagines : illum autem invisibilem pingere aut fingere, nefas duxerunt nostri majores. Agrippa tuus avus invisit hoc templum et honoravit : Augustus quoque per litteras jussit undecumque illuc mitti primitias, instituto ibi etiam quotidiano sacrificio : honoravit id et tua proavia. Non græcus, non barbarus, non rex, satrapave ullus vel infensissimus, non seditio, non bellum, non captivitas, non vastatio, non alia res ulla unquam tantam cladem intulit, ut contra veterem morem effigies manufacta in id importaretur ; quamvis enim infensos haberet accolas, semper tamen sua religione tutum fuit, ut sacratum Conditori Patrique rerum omnium. Sciebant enim violationem ejus expiatam sæpe gravissimis calamitatibus. Quamobrem veriti sunt jacere impietatis semina, ne sibi perniciem inde meterent. Nec est opus externis testibus, cum possim tibi citare domesticos.

18. « M. Agrippa tuus avus maternus Judæam, Herode avo meo regnante, adiit, nec gravatus est a mari ad metropolim mediterraneam ascendere ; cumque spectasset templum, et decoros ritus sacerdotum, puritatemque civium, delectatus est spectaculo ut mirifico et ineffabili, adeo ut inter familiaria colloquia nihil tunc in ore haberet aliud, quam laudes templi ejusque ornamentorum. Ergo quamdiu hæsit ibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidie, oblectans animum contemplatione sacri apparatus, et sacrificiorum ordine, verendæque majestatis in summo sacerdote sacrato cultu ornato, præsidenteque cæteris. Dein ubi templum donis honoravit, et civibus indulsit quantum potuit salvis vectigalibus, laudato Herode, ipse vicissim laudatus plurimum ad mare deductus est, prosequentibus non unius civitatis populis, et flore frondeque illum ob pietatis admirationem aspergentibus.

19. « Quid alter tuus avus Tiberius Cæsar ? nonne manifeste eamdem voluntatem habuit ? certe per viginti tres annos, in quibus imperavit, antiquissimam religionem templi servavit incolumem immotamque modis omnibus ; et possum quiddam in laudem ejus proferre, quamvis mille sub ipso jactatus casibus ; sed amica est et tibi quoque grata veritas. Pilatus erat procurator Judææ : hic non tam in gratiam Tiberii, quam in odium populi, auratos clypeos dedicavit intra sanctam urbem in Herodis regia, nulla insignes imagine, nec habentes quicquam vetitum : tantum titulus continebat nomen dedicantis, et ejus cui dedicabantur. Id ubi divulgatum est in populum, advocatis viris quatuor regiis filiis, fortuna dignitateque regia præditis, reliquisque hujus familiæ, atque optimatibus cæteris, orabant ut tolleretur illa clypeorum novitas, nec violarentur ritus patrii, conservati a superioribus regibus et imperatoribus. Cumque ille adversaretur rigide, ut erat pervivaci duroque ingenio, conclamatum est : Desine seditiones bellaque ciere, desine pacem profligare ; non honoratur imperator per legum contumeliam ; noli hunc injuriæ prætextum quærere. Tiberius nihil vult temerari in nostris ritibus : aut ostende illius edictum, vel epistolam, aliudve simile ; aut da, ut te omisso, per legatos oremus dominum. Id vero eum magis exasperavit, veritum ne si mitteretur legatio, cætera quoque detegeret ejus crimina, venditatas sententias, rapinas, injurias, clades, tormenta, crebras cædes indemnatorum, crudelitatem sævissimam. Iratus igitur homo iracundus, anceps erat animi ; quod neque demere semel dedicatas res auderet, nec subditis gratificari vellet, non ignorans Tiberii talibus in rebus constantiam.

20. « Quod ubi viderunt optimates, et animadverterunt eum pœnitere cœpti, quamvis dissi-

mutaret; scripserunt Tiberio litteras humili deprecatione plenissimas; qui cognito quid dixerit Pilatus, quid minatus sit, non est opus ut dicam quantum excanduit, quamvis non commoveretur temere : res ipsa iram ejus indicat. Confestim, nihil procrastinans, scribit litteras, valde objurgando ejus audaciam, jubendoque ut sine mora clypeos tolleret; et translati sunt Cæsaream maritimam, ab Augusto proavo tuo denominatam, quo in ei sacrato templo dedicarentur, sicut factum est; ita consultum fuit et imperatoris honori, et civitatis antiquis moribus. Tunc dicabantur clypei nulla picti effigie, nunc colossea statua; tunc in privatis procuratoris ædibus, nunc (ut fertur) ponetur in intimo sanctuario, quod semel quotannis pontifex introgreditur jejunii tempore, tantum odores incensurus, et ex more vota facturus, ut felix annus et pax contingat omnibus hominibus. De cætero si quis non dico plebeius Judæus, sed sacerdos, vel summo proximus, imo is ipse pontifex, si duobus anni diebus, vel eadem die ter quaterve introiverit, capite luet absque venia. Tantam religionem adytorum voluit esse legislator, ut hæc sola inaccessa intactaque servarentur. Quam multos sacrificos putas ultro mortem obituros, si videant importari statuam? Equidem puto illos, jugulatis uxoribus et liberis, postremo se ipsos mactaturos super domesticorum cadavera. Hæc sunt decreta Tiberii.

21. « Quid proavus tuus, omnium quotquot unquam fuerunt imperatorum optimus, primus ob virtutem et fortunam Augustus cognominatus, qui pacem terra marique diffudit usque ad extremos orbis terminos? nonne postquam audivit ab his quos de hoc templo percontabatur, nullum ibi esse simulacrum manu factum, quod visibili forma naturam invisibilem exprimeret, religiose admiratus est? quippe qui non summis labris philosophiam gustaverat, sed plerumque in conviviis, quæ fere quotidiana erant, memoria retractabat quæ a philosophis didicerat, aut ex doctorum virorum, quos domi alebat, consuetudine : nam cœnæ tempus ut plurimum tribuebatur eruditis fabulis, ut non solum corpus, verum et anima suis reficeretur deliciis. Hujus Augusti proavi tui cum possim exempla proferre aliquot, contentus ero duobus. Primum cognito quod negligerentur sacræ primitiæ, per litteras mandavit provinciarum Asiæ procuratoribus, ut sinerent Judæos solos in synagogis cœtus facere : non enim hæc esse bacchanalia vel seditiosorum conventicula turbandæ pacis causa, sed scholas justitiæ temperantiæque in quibus studium virtutis floreat : primitias vero quotannis conferri, unde fiant sacrificia, missa in hoc sacra legatione ad templum Jerosolymas. Deinde edicit ne quis sit impedimento Judæis cœtus collectasve facientibus, aut Hierosolymas eas mittentibus more patrio. Hæc enim etsi non his verbis, in eam tamen sententiam mandata sunt per litteras. Subjiciam exemplum unius epistolæ, quo facilius credas, domine, quam C. Norbanus Flaccus scribit, indicans quid ipsi Cæsar significaverit. Epistolæ verba sunt hæc :

« C. Norbanus Flaccus proconsul, Ephesiorum magistratibus salutem. Cæsar mihi scripsit Judæos, ubicumque sint, antiquo more suos cœtus facere, conferreque pecunias quas mittant Hierosolymas : hos non vult vetari. Ideo vos certiores facio, me jubere ita fieri. » Hæc Norbanus. Subdit vero Agrippa :

22. « An non hæc manifesta fides, imperator, voluntatis Cæsaris, quam pie fuerit affectus erga templum nostrum, dum permittit Judæos in publico celebrare suos conventus propter primitiarum collationem, cæteraque pietatis officia? Est et aliud argumentum priore non minus, ex quo liquet Augusti sententia. Jussit e suis ipsius reditibus offerri quotidie victimas rite in holocaustum altissimo Deo : quæ hodie quoque offeruntur, videlicet taurus, et agni duo : quas Cæsar altari destinavit, quamvis sciret ibi nullum simulacrum esse vel in occulto, vel in propatulo; nihilominus tantus princeps, cogitatione philosophiæ nulli secundus, animadvertit necessum esse ut in terris eximium fanum dicaretur invisibili Deo sine ulla effigie, ubi homines cum bona spe vota faciant. Hoc magistro usa proavia tua Julia Augusta, ornavit templum hoc aureis phialis et calicibus, aliisque donis plurimis ac pretiosissimis. Cur tandem, cum nullum ibi esset simulacrum? Imbecilliores sunt mentes mulierum, et nihil nisi sensibile possunt percipere : at illa sicut cæteris rebus totum sexum, sic hac quoque superabat, eruditione meditationeque assecuta quod natura negaverat; et virilem rationem adepta, in tantum evasit perspicax, ut intelligibilia magis quam sensibilia cerneret, et hæc umbras illorum esse censeret. Cum igitur habeas, domine, tot exempla domestica optimæ erga nos voluntatis majorum tuorum, a quibus prognatus, et ad hoc rerum fastigium provectus es, serva quæ illi ad unum omnes conservarunt. Deprecantur pro nostris legibus imperatores apud imperatorem, Augusti apud Augustum, avi proavique apud nepotem, plures apud unum : tantum non dicentes : Noli decreta nostra, quæ in hanc usque diem permanserunt, facere irrita. Etenim ut nihil infaustum antiquationem eorum sequatur, tamen incertitudo futuri temporis non sinit securos esse vel audacissimos, modo ne sint plane contemptores numinis.

23. « Si vellem numerare quæ in me contulisti beneficia, dies me deficeret, nec opus est id me obiter facere : sed ut ego taceam, res ipsæ loquuntur. Exemisti me ferreis vinculis; quis nescit? Obsecro, imperator, ne me astringas gravioribus : illa partem premebant corporis, at hæc vereor ne totam onerent animam. Impendentem mihi metum mortis depulisti : et metu præmortuum ceu redivivum excitasti e funere. Velis, imperator, hoc beneficium esse perpetuum, ne tuus Agrippa vitam abrumpat : alioqui videbor servatus, non ut viverem, sed ut novis calamitatibus insignis morerer. Donasti mihi

regnum, qua sorte nulla inter mortales felicior : id cum prius unam regionem non excederet, adjunxisti mihi mox majorem alteram, Trachonitim et Galilæam. Ergo cum superflua ditione me auxeris, domine, noli adimere quæ sunt necessaria : noli productum in lucem clarissimam, rursus in tenebras altissimas abjicere. Libenter cedo isti splendori, et pristinam fortunam deprecor. Unum peto pro cunctis cæteris, incolumitatem ritus patrii. Quid enim de me loquentur vel tribules, vel universi homines? Alterutrum enim sequetur : aut ut appeller meorum proditor, aut ut inter tuos amicos posthac non habear : quo utroque quid potest esse infelicius? Nam si adhuc in amicis numeror, proditionis insimulabor, si nec patriam jam indemnem, nec templum inviolatum præstitero. Nam vos præpotentes soletis amicorum ad imperatoriam opem confugientium rebus consulere. Quod si qua in re animo tuo molestus sum, noli me vincire, ut Tiberius ; sed ne toties vincula timeam, jube mox interimi : quid enim mihi vita opus est, cui spes unica salutis fuit in tua benevolentia? » Hactenus Agrippa; subdit Philo :

24. « Has litteras obsignatas mittit Caio : et inclusus domi expectabat anxius de eventu, sollicitusque ne illum interpellaret parum commode : nam non mediocris periculi jecerat aleam, nimirum de libertate saluteque non solum terram sanctam incolentium, verum etiam omnium in toto orbe dispersorum Judæorum. Ille inter legendum nunc offendebatur, quod cœpta non succederent; nunc flectebatur, vel jure ipso causæ tam bonæ, vel adjunctis precibus, et Agrippam partim laudabat, partim incusabat; vitio vertebat, quod tribules suos nimis diligeret, solos contumaciter aversantes ipsius consecrationem ; laudabat, quod non celaret suam sententiam : id quod aiebat indicium generosi animi. Mitigatus igitur, ut videbatur, respondit clementius, et Agrippæ donavit ceu maximam gratiam, ne fieret dedicatio. Simulque jussit scribi P. Petronio Syriæ præsidi, ne quid in Judæorum templo novaret. Ne autem solida esset ea gratia, terrorem admiscuit, sic scribens :

25. « Quod si extra unam metropolim in finitimis urbibus quicumque volentes altaria, templave, aut statuas, imaginesve, mihi, meisve ponere, vetiti fuerint : quisquis obstiterit plectatur continuo, aut ad me mittatur. » Hæc Caius ad Petronium ; pergit Philo : « Id vero nihil aliud erat, quam seditionum initium bellorumque civilium, et gratiæ, quæ videbatur concessa simpliciter, obliqua quædam abrogatio. Nam adversarii magis in odium Judæorum, quam in Caii honorem, repleturi putabantur totam regionem anathematibus ; hi contra violari suos ritus in conspectu suo non passuri, etiam si essent patientissimi : ut Caius, si quis se moveret, severe puniens, rursum in templo dedicari juberet statuam suam. Sed divina providentia justissimi numinis factum est, ut nemo finitimorum quicquam moveret, occasionemque præberet : quamvis ne accusatione quidem vel mediocri expectata, imminebant casus gravissimi.

26. « At quid hæc quies profuit? dicat aliquis : nec enim Caius quiescebat cum cæteris, jam pœnitens concessæ gratiæ, resuscitansque pristinam concupiscentiam. Nam jussit Romæ fieri alium colossum æreum inauratum, omisso illo Sidonio, ne quem motum excitaret in populo; utque navibus transportatum per silentium, repente clam, prinsquam sentiretur, in templo poneret. Id autem facturus erat obiter in Ægyptum navigans : tenebatur enim miro visendæ Alexandriæ desiderio; magna cura profectionem instituens, ut ibi diu degeret, ratus consecrationem suam, quam somniabat, in hac una civitate posse succedere, atque inde hujus religionis exemplum manaturum ad minores cæteras, propter situm ejus urbis in regione opportunissima. Solent enim minores vel homines, vel civitates, ad majorum æmulationem se componere. Et erat alioqui etiam inconstans ingenio ; ut mox pœnitens, si quid boni fecisset, irritum infectumque id cuperet, ut fieret molestior ac nocentior. Verbi gratia, vinctos solvit aliquot, mox nihil commeritos vinxit denuo, omni spe adempta jam miserrimis : alios damnavit exilio, mortem expectantes, non quod conscirent sibi capitalem culpam, aut quavis pœna dignam vel levissima, sed ob nimiam judicis inclementiam desperabundos ; irati se evasisse, lucro imputabant exilium, quo non minus gaudebant, quam alii reditu in patriam. Sed non multo post, nihil novi molientes, insulas tanquam natale solum incolentes, ferentesque fortiter infortunium, submissis militibus occidit universos, luctum inopinatum in Urbe afferens familiis nobilissimis. Quod si quibus donavit pecuniam, postea repetebat, non ut mutuatitiam cum fœnorum fœnoribus, sed ut furtivam cum maximo damno eorum qui acceperant : non enim satis erat miseros donata reddere, sed omnia sua bona supererogabant sive patrimonii hereditatumque jure quæsita, sive industria propria. Qui vero maxime probatos et caros ei se putabant, alio modo mulctabantur suaviter prætextu amicitiæ, ingentes sumptus faciendo in repentinas et inconsideratas profectiones, atque in convivia : aliquando enim facultates omnes in unam cœnam insumebantur, ita ut opus esset mutuum accipere a fœneratoribus : tantum erat splendoris et magnificentiæ ; quo factum est, ut quidam aversarentur ejus gratias, ut non modo inutiles, sed damnosas etiam, et inescatrices insidiosas.

27. « Hæc fuit ejus morum inæqualitas atque inconstantia, præsertim erga Judæos sibi exosos maxime : quorum proseuchas, exorsus ab Alexandria, sibi usurpavit, et replevit statuis effigiem suam referentibus, nemine non cedente ipsius auctoritati atque violentiæ. Supererat unum sanctæ civitatis templum cum jure asyli ; id conabatur in suum proprium templum demutare cum titulo NOVI JOVIS ILLUSTRIS CAII. Quid ais; Tu cum sis homo? ætherem et cælum quæris insuper, non contentus imperio tot

provinciarum, insularum, gentium? Deo in terra nihil vis relinquere? non agrum, non civitatem, non fanum quidem tam modicum illi dedicatum ex oraculis, ut ne hic supersit ullum vestigium, monumentumve pietatis ac religionis vero Deo debitæ? Egregiam de te spem facis humano generi. Ignoras te aperire fontes malorum cunctorum, dum moliris quæ nec facere nec cogitare fas est? Libet commemorare hic et illa quæ vidimus audivimusque quando ad reipublicæ nostræ causam agendam acciti sumus. In primo statim congressu cognovimus ex vultu gestuque pro judice nos eum habituros accusatorem et adversarium. Judicis enim officium erat, sedere in optimatum consistorio, examinare causam per quadringentos annos dissimulatam, et tum primum revocatam in dubium, ubi ageretur de tam multis Judæorum Alexandrinorum millibus: citare horum adversarios, vicissim partes audire ad clepsydrarum numerum: consultare cum assessoribus, palam præferre sententiam justissimam. At ille cum herili supercilio se gessit ut tyrannus inclementissimus. Nam his omissis quæ modo dixi, accersit curatores duos hortorum Mæcenatis et Lamiæ, qui et inter se et urbi propinqui sunt, in quibus jam tribus diebus quatuorve habitaverat, ubi nobis præsentibus agenda erat totius gentis fabula. Jubet villas omnes sibi aperiri; velle enim se singulas diligenter inspicere. Tum nos introducti, ad primum conspectum eum reverenter adoravimus, et imperatoris Augustique appellatione salutavimus. Ille resalutavit tam comiter, ut de vita, nedum de causa, desperaremus. Ringendo enim rogavit. Vosne estis illi diis invisi, qui me omnium confessione deum declaratum soli aspernamini, mavultisque vestrum innominatum colere? Simulque sublatis in cælum manibus, erupit in vocem quam ne audire quidem fas est, nedum perloqui verbis totidem, ac mox exorta est adversæ partis ingens lætitia, quod hoc audito jam tum se victores in hac causa fore ominarentur: itaque gestiebant et exultabant præ gaudio, deorum omnium ei acclamantes cognomina. His appellationibus humanam naturam excedentibus gaudentem conspicatus Isidorus sycophanta amarulentus: Magis, inquit, detestareris, domine, homines istos, eorumque tribules, si scires eorum erga te impietatem atque malevolentiam; omnibus enim pro salute tua votivas cædentibus victimas, isti soli non sustinuerunt sacra facere: cum dico isti, de cunctis Judæis loquor. Exclamavimus unanimiter: Domine Cai, calumniis petimur; immolavimus hecatombas, libatoque ad aram sanguine, carnes domum non retulimus ad epulas, ut quorumdam est mos, sed integras victimas exurendas sacro igni tradidimus, idque ter: primum, quando successisti in imperium: iterum, quando gravem illum morbum evasisti, cui totus orbis condoluit: tertio, votum pro victoria Germanica. Esto, inquit, sacra fecisti, sed alteri, nec pro me: quid igitur prodest? mihi certe non sacrificastis. Ibi nos horror pervasit hac nova voce attonitos, qui se in cute quoque exeruit.

28. « Ille interim villas obibat, inspectans aulas et conclavia in imis ædibus et in cœnaculis quorumdam locorum reprehendens vitia, et mandans quid mutari vellet in melius: nos vero assectabamur eum, sursum deorsum protrusi, et cavillis conviciisque petiti ab adversariis non aliter quam histriones in scenis; nam hoc quoque negotium erat quædam fabula. Judex personam accusatoris sumpserat; accusatores agebant nequam judicem, simultatis, non veritatis memorem. Sub tanto autem accusatore simul atque judice necessarium est silentium. Nam hoc quoque quoddam defensionis genus est, præsertim quando nihil ei gratum respondere poteramus, linguam cohibente ritu patrio, orique claustra imponente. Ubi vero quædam mandata dedit de ædificiis, serio graviterque interrogavit: Cur abstinetis a porcina? Ad hanc percontationem rursus risus magnus adversariorum exortus est, partim gaudentium, partim ut festivo salsoque dicto arridentium, et sic quoque captantium dominicam gratiam: adeo ut quidam e famulitio moleste ferrent tam contemptim eos se coram principe gerere; quo præsente vel subridere, periculosum sit aliis, præterquam admodum familiaribus. Cumque nos respondissemus, esse mores alibi alios, et adversariis itidem ut nobis interdictum usum rerum quarumdam; alius vero quidam subjecisset, multos ne agnina quidem vesci ubique parabili: ridens ille, Recte, inquit, insuavis est enim. His magis irridebamur ipsi anxii. »

29. Haud dubium legati Judæorum, sic respondentes de his qui abstinerent ab esu agnorum, sugillarunt Ægyptios. Thebanos enim agnis temperasse, nec apud eosdem oves solitas immolari, tradit Herodotus [1]. Ad hæc spectare arbitramur quod in Genesi [2] scriptum legitur, Josephum dixisse: « Detestantur Ægyptii omnes pastores ovium. » Contra vero idem scribit Herodotus, caprarios in honore fuisse apud Ægyptios. At sicut ab esu ovium, ita et caprarum eos abstinuisse, his versibus testatur Juvenalis [3]:

> Lanatis animalibus abstinet omnis
> Mensa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

Ad hæc item spectat quod habetur in Exodo [4], respondisse Moysen Pharaoni, dicenti sibi: « Ite et sacrificate Deo vestro in terra hac. » Non potest ita fieri: « Abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? » quasi minus licuisset oves in Ægypto immolare, vel hircum, vel bovem; quod ea animalia (ut idem testatur Herodotus) sacrosancta apud Ægyptios haberentur; ob quam causam subdit Moyses: « Quod si mactaverimus ea quæ colunt Ægyptii coram eis, lapidibus nos obruent. » Sed ad Philonem revertamur, qui hæc pergit narrare de Caio:

30. « Tandem non sine stomachatione: Cupio scire, inquit, quod jus illius civitatis prætenditis. Nobis vero exorsis orationem, cum ex primo gustu

[1] Herodot. in Euterpe. — [2] Genes. XLVI. — [3] Juvenal. Satyra XV. — [4] Exod. VIII.

intelligeret afferri quædam non contemnenda, et allatum iri vehementiora, abrupit sermonem, et cursu se in magnam aulam proripuit: obambulansque jussit claudi fenestras vitro candido, simili specularibus lapidibus, quibus lux admittitur, ventus et sol excluditur. Postea ad nos lento gradu accessit, et moderatius jam rogavit: Quid dicitis? Nobis autem deinceps rem in compendium contrahentibus, rursum procurrit in aliud cubiculum, ubi tabulas antiquæ picturæ jubebat reponi. Cumque ad hunc modum causæ nostræ actio interrumperetur, imo frustatim concideretur, lassi desperantesque, nec aliud quam mortem expectantes, vix animi compotes præ anxietate, suppliciter ad Deum verum confugimus, ut nos e falso nominati Dei minis eriperet. Qui nos miseratus, furorem ejus mitigavit. Itaque deposita jam ferocia, tantum hoc præfatus: Homines isti non tam mihi videntur mali quam miseri; quia sibi persuaderi non sinunt, me esse naturæ divinæ participem; abiit, simulque nos jussit abscedere.

31. « Postquam hoc non tam judicium quam carcerem et theatrum effugimus (nam quasi in theatro exsibilabamur, subsannabamur et irridebamur supra modum: nec secus quam in carcere cruciabamur, ferebamusque tormenta totius animæ, dum blasphemias in Deum, et contra nos comminationes imperatoris tam potentis audiremus, unam ob rem infensi et implacabilis, quod insanæ cupiditati, qua deus haberi ambiebat, solos Judæos assensuros non putabat, ac ne posse quidem ei subscribere), vix respiravimus: non quod amore vitæ mortem horreremus, quam avide ut immortalitatem arripuissemus, si quidem profuturum existimassemus nostris legibus; sed quod sciremus, nostrum exitium fore non solum inutile reipublicæ verum ignominiosum etiam (nam legatorum infortunium solet imputari his a quibus missi sunt), ea de causa emersissemus aliquando e miseriis. De cætero enim solliciti eramus, quid decreturus, quidve pronuntiaturus esset: quomodo enim poterat causam pernoscere, qui multas ejus circumstantias ne audire quidem dignatus fuerat? An non erat onerosum, a nobis quinque legatis pendere omnes Judæos, quotquot usquam habitant? Si enim gratificaretur nostris inimicis, quænam alia quiesceret civitas? quænam inquilinis parceret? quænam proseucha relinqueretur incolumis? quænam jura servarentur Judæis patrio jure viventibus? Imminebant subversio, jactura, naufragiumque privilegiorum, quæ gens ea habebat in singulis civitatibus. Tot curis oppressi, succumbebamus miseri: nam qui nobis favere antea videbantur, prorsus desperaverant: quapropter cum ad illum accersiremur, subduxerunt se præ metu, quod bene scirent dementiam hominis gerentis se pro deo. Diximus in summa causam odii, quo Caius nationem Judæorum prosequebatur: superest ut dicamus eam, qua usi sumus apud eum, palinodiam. » Hactenus Philo; cætera desunt.

32. Quod autem pertinet ad Apionem, unum pro Alexandrinis legatum: huic non satis fuit coram Caio, atque compluribus aliis, in Judæos orasse; quinetiam ipsum pro Alexandrinis et Ægyptiis adversus Judæos Alexandriæ agentes, ac denique (ut verius loquar) omnes, commentarium conscripsisse, sciendum est illudque calumniosum atque adeo confertum mendaciis et blasphemiis, ut nil odiosius eo videri possit, potissimum miseris Judæis. Erat hic Ægyptius, extrema ejus parte quæ[1] Oasis dicitur, oriundus, ac denique civitate Alexandrina donatus, fastuosus ac per omnia arrogans homo, de quo hæc Plinius[2] Secundus: « Apion quidem grammaticus hic, quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocabat, cum publicæ famæ tympanum potius videri posset, immortalitate donari a se scripsit ad quos aliqua componebat. » Gellius[3] etiam de eodem sic scribit Apione: « A vitio studioque ostentationis fit loquacior: est enim sane quam in prædicandis doctrinis suis venditator; » hæc Gellius. Cæterum Josephus[4] qui duos libros adversus eumdem Apionem conscripsit, cunctasque in Judæos ab eo sparsas calumnias egregie confutavit, qualis ille fuerit, suis coloribus pinxit: qui et ejusdem miserandum interitum his paucis narravit. « Recte mihi videtur Apion propter patriæ suæ leges pœnas dedisse blasphemiæ. Etenim necessario circumciso circa genitalia, vulnera ei facta nihil profuerunt; et putrefactis, in magnis doloribus expiravit. » Hactenus Josephus.

33. Hæc de Apione breviter recensuisse volumus quod impiæ in res Judaicas ab eo prolatæ calumniæ, in Christianos etiam, quod ex Judæis progeniti essent, sunt illapsæ, Gentilibus fideles æque carpentibus, et dicteriis exagitantibus, quod caput asini adorarent, prout Tertullianus[5] et alii antiquorum, qui calumniam refellunt, suis scriptis prodidere; hujus quidem concinnator strophæ fuit Apion, qui hæc inter alia execranda est commentus de Judæis, sic dicente Josepho[6]: « In hoc enim sacrario Apion præsumpsit dicere asini caput collocasse Judæos, et id colere, ac dignum facere tanta religione: et hoc affirmat esse depalatum, dum Antiochus Epiphanes et expoliasset templum, et illud caput invenisset ex auro compositum, multis pecuniis dignum; » hæc Josephus, qui aperti mendacii procacem hominem redarguit: cujus rei suspicionem Cornelium Tacitum invexisse, idem putavit Tertullianus; dum ille egregie mentitus dixit[7] Judæos effigiem asini silvestris, qui aquam monstraverit in deserto, in penetralibus consecrasse. Sed de his alias.

34. Quod vero spectat ad legationem Philonis ac sociorum pro Judæis Alexandrinis susceptam: quem finem sortita fuerit, haud satis liquet; nisi quod Caio sequentis anni exordio nece sublato, quæ ab illo in Judæos Alexandrinos, vel in templum de colosso in eo erigendo statuta fuerant, omnino

[1] Joseph. contra Apion. lib. II. — [2] Plin. in præf. ad hist. Plinii Senioris. — [3] Gell. lib. V. c. 14. — [4] Joseph. lib. II. contra Apion. — [5] Tertull. in Apolog. c. 16. — [6] Joseph. lib. II. contra Apion. — [7] Tacit. lib. XXI.

irrita facta esse intelligimus. Verum antequam ad alias res gestas stylum convertamus, illud dissimulare non possumus, quod hæc omnia de rebus gestis Caii atque Petronii adversus Judæos, aliter a Josepho narrantur, quam ex Philone sunt superius recitata. Neminem tamen putamus adeo imprudentem, qui in his non Philoni potius acquiescendum, ut antiquiori, et qui hæc oculis spectarit, existimet, quam Josepho, qui hoc tempore plane infans, natus erat annos tantummodo tres, quippe qui (ut ipse de se testatur) genitus fuerit anno primo ejusdem Caii imp. Hæc opportune ob oculos legentium ponimus, ac perspicue inspicienda proferimus, sicut et de aliis ejus erroribus superius fecimus; ut non adeo quis miretur, si interdum videat eumdem auctorem ab Evangelistis longe dissentire, cum nec Philoni consentiat, in re præsertim tam certa, et auctoris qui interfuit, fide testata.

35. Nam quod primum occurrit : ecce tibi tradit Philo, Judæos semel tantum convenisse Petronium in Phœnicia agentem messis tempore ; Josephus [1] vero, tempore serendorum agrorum, idque iterum accidisse, et Ptolemaide primum, inde Tiberiade Petronium convenisse affirmat. Rursum, alio argumento esse scriptas a Petronio litteras ad Caium, atque diverso ab eo quod narrat Philo, Josephus significat. Demeritam insuper Caii gratiam ab Agrippa occasione convivii, cum idem scribat Josephus; longe aliter per Philonem rem se habere facile cognoscimus. Redditas denique a Caio ad Petronium litteras diversas plane ab his quas Philo vere nos docuit, ipsum asserere nemo non videt. Caium vero antea occisum esse quam ab eo scriptæ litteræ ad Petronium pervenirent, quod et ipse ait ; quis, quæso, esse commentum, ex iis quæ ex Philone recitavimus, non intelligit ? Ex his igitur aliisque ejusdem auctoris superius notatis erroribus, quam vacillet talis historici fides, et quam leviter nonnulli qui veritatem historicam vix summis labiis attigerunt, eidem plurimum tribuant, omnes facile judicabunt. Cæterum nos tam de eo quam cæteris auctoribus eam ducimus habendam esse rationem ; ut non idcirco, quod iterum atque iterum erroris arguantur, cætera ab eis scripta rejiciamus : sed cunctis exacte discussis, ea nobis probentur, quæ non facile improbari possint ; veritatemque dixisse putemus eos qui aperti mendacii convinci nequeant.

36. Quod insuper ad Philonem spectat, ne quis errore labatur, constat ipsum legatum bis agentem, iterum venisse Romam ; primum quidem una cum quatuor sociis, tempore Caii imperatoris ; rursum vero tempore Claudii, ut S. Hieronymus [2] indicat verbis : « Aiunt hunc sub Caio Caligula Romæ periclitatum, quo legatus gentis suæ missus fuerat ; cum secunda vice venisset ad Claudium, in eadem urbe locutum esse apostolo Petro, ejusque habuisse amicitias, etc. » Non prætermittimus dicere eumdem a Philone conscriptum librum de legatione ad Caium, alio etiam titulo fuisse prænotatum, nempe, de Virtutibus, ut Eusebius [1] scribit : sed per antiphrasim, ut putatur, fuit idem titulus inditus. Sed an fuerit Philo Christianorum studiosus necne, agemus de his inferius. Cæterum Alexandrum illum Alabarcham, quem Josephus [2] germanum Philonis fuisse dicit, sedisse una cum Caipha summo sacerdote adversus Apostolos, ex Actis [3] Apostolorum superius significavimus : eodem ipsum in illos fuisse animo potius, quam illis studuisse, quivis facile conjiciet ; præsertim quod nullis scriptis ipsorum expresse meminerit, cum pluries daretur occasio : verum, cum dicat Hieronymus Petrum habuisse amicum, et de Christianis Alexandrinis scripsisse sub nomine Essæorum, aliud de eo nos opinari suadet. Scimus tamen Photium in Bibliotheca de Philone dixisse ipsum de christianæ legis clarissima luce ad Judaismi tenebras defecisse. Sed quo auctore id post annos octingentos sexaginta iste prodit, quod a nullo antiquorum Patrum scitum est ? Quamobrem eadem facilitate qua asseritur confutatur : nec enim tantæ ipse æstimationis in Ecclesia Dei fuit, ut illud, « Ipse dixit, » satis sit ad irrefragabilem illi auctoritatem conciliandam : quem frequenter gravissime errasse, sæpe inferius suis locis demonstrare continget.

37. Cæterum quod pertinet ad reliquas res Judaicas : admiratione equidem dignum est, quantopere Judæos hoc tempore ultio divina vexarit, non tantum his perturbationibus tum in Ægypto tum etiam in Syria agentes exagitans, sed trans Euphratem apud Babylonem habitantes maxima omnium clade afficiens : qui vero Babylone male habiti fugerunt Seleuciam, conspirantibus simul Syris cum Græcis illic agentibus, omnes supra quinquaginta millia virorum ex improviso occisi sunt; adeo ut ne ullus quidem evaserit, nisi quem amici aut vicini servarit misericordia. Hæc Josephus [4] pluribus. Lentis velut passibus in eos indignatio divina procedens, sic primum et eos qui sub Romano imperio, et qui apud externas nationes essent afflixit. Peccaverant quidem in Christum non tantum qui Hierosolymis habitabant Judæi, sed et cæteri omnes qui ex diversis orbis partibus ad Paschale festum illuc ex more confluxerant, omnes æque in eum insanientes, et cruci affigendum clamantes, et a Pilato istud ipsum clamoribus extorquentes. Cæterum quoniam qui Hierosolymas ac Judæam habitabant Judæi, longe gravius deliquisse videbantur, quod tamdiu admoniti Christi miraculis, tantam gratiam contempsissent, nec Apostolorum prædicatione resipuissent, gravioribus relinquuntur plectendi suppliciis, illis ipsis scilicet quæ in eos obventura Christus ante prædixerat : vasa enim illa iræ Dei in ipsos effundenda ac penitus consummanda, ad tempus dilata, divino consilio servabantur, ut interim ex his aliqui per Evangelii prædicationem salvi fierent.

[1] Jos antiq lib. XVIII. c. 11. et de bello Jud. lib. II. c. 9. — [2] Hieron. de script. Eccl. c. XI.

[1] Euseb. hist. lib. II. c. 5. — [2] Jos. antiq. lib. XVIII. c. 10. — [3] Act. IV. — [4] Jos. antiq. lib. XVIII. c. 12.

sicut est in Psalmis[1] : « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus : ut liberentur dilecti tui. »

38. Sed consideratione quoque digna res est, Deum optimum maximum eodem tempore, quo in Judæos gladium iræ suæ cœpit exercere, gentes sibi conciliare cœpisse, illisque (ut vidimus) ad salutem per baptismum aditum reserasse, cum Petrum in primis tam patenti divinitus ostensa visione de illis admonuisset. Sed quo magis magisque ex Gentibus colligenda propagaretur Ecclesia : quem ad hoc opus elegerat, Paulum adhuc Tarsi agentem, et (quod dictum est de Hieremia [1]) quasi sagittam electam adhuc in sua pharetra latitantem, Deus ad faciendam (quod habet Psalmus [2]) vindictam in nationibus, et increpationes in populis, educere in medium festinavit : sed hæc anno sequenti.

[1] Psal. LIX.

[1] Hierem. I. — [2] Psal. CXLIX.

Anno periodi Græco-Romanæ 5533. — Olymp. 204. an. 4. — Urb. cond. 793. — Jesu Christi 40. secundum Baronium 42. — Caligulæ imp. 4.

1. *Consules.* — Ad num 1. Coss. *Caius Aug. III* solus consulatum gessit juxta quartam consulatuum Cæsareorum regulam, propter nempe bellum Britannicum, ex quo redux, ovans Romam natali suo ingressus est, inquit Suetonius in Caligula cap. 43, postremo scilicet mensis Augusti die. Post Caligulam Domitianus, et alii quidem imperatores propter bella aut victorias consulatum suscepere, licet id rarius, uti in hujus operis progressu videbimus. Dubitat Baronius, an Pomponius hoc anno consul suffectus fuerit, an vero ordinarius in locum defuncti. At Pomponium anno tantum sequenti consulem fuisse testatur Dio lib. 59, et quidem suffectum, ut discimus ex Josepho lib. 2 de Bello, cap. 10, editionis Genevensis anni MDCXI, qua utor, ubi ait : « Referentibus consulibus Sentio Saturnino et Pomponio Secundo. » Pomponius itaque suffectus in locum Caligulæ IV consulatum abdicantis, ut recte a Norisio cardin. in privatis suis ad me litteris observatum.

JESU CHRISTI ANNUS 43.

1. *Caio interempto succedit Claudius.* — Anno Domini quadragesimo tertio, coss. [1] Caio Augusto quartum et Sentio Saturnino, kal. Februarii, idem Caius Augustus anno suæ ætatis vigesimo nono, conjuratione Cassii Chereæ et Cornelii Sabini tribunorum prætorianorum militum, occiditur, cum imperasset annis tribus, mensibus decem, et diebus octo, numerando a die obitus Tiberii imperatoris, ut testatur Suetonius [2] : licet Dio [3] annis tribus, mensibus novem, et diebus viginti octo ipsum imperium tenuisse dicat. Sed longius aberrat Josephus [4], dum Caii imperio tantum tribuit tres annos atque sex menses, qui tamen rem gestam cæteris fusius est [5] prosecutus : quem consulat, qui ea plenius scire cupit; pro instituto autem ad certam temporum rationem exquirendam accommodato, hæc satis esse putamus, « Occisi igitur, inquit Suetonius[1], cadaver ejus clam in hortos Lamianos asportatum, et tumultuario rogo semiambustum, levi cespite obrutum est : postea per sorores ab exilio reversas erutum, crematum, atque sepultum. Satis constat, priusquam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos; in ea quoque domo, in qua occubuerat, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. Periit et una uxor Cæsonia, gladio a centurione confossa, et filia parieti illisa. » Hæc Suetonius. Porro tam Caius, quam qui eum præcessit Tiberius, non sunt recepti in numerum

[1] Dio lib. L. — [2] Suet. in Caio cap. 59. — [3] Dio lib. LIX. in fine. — [4] Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 10. — [5] Joseph. antiq. lib. XIX. c. 1.

[1] Suet. in Caio c. 59.

imperatorum, quorum consules in juramentis et votis concipiendis mentionem facere consueverunt, ut auctor est Dio [1].

2. Post Caium vero Tiberius Claudius Drusus [2] Germanicus, Drusi Neronis et Antoniæ filius, Liviæ Augustæ nepos annos natus quinquaginta, factione prætorianorum militum capessit imperium, tenuitque annos tredecim, menses octo, et dies viginti. Quomodo autem, Caio de medio sublato, excussus sit omnis timor quem Judæis intulerat, et quonam pacto regnum olim Agrippæ a Caio delatum, eidem a Claudio sit confirmatum et auctum; et qua ratione tumultus ac turbæ adversus Judæos Alexandriæ agentes, quorum causa (ut vidimus) Philo cum sociis ad Caium Romam legatione functus est, ejusdem Claudii litteris hoc ipso primo anno sui imperii compressæ sint atque sedatæ, Josephus [3] in hæc verba describit: « Claudius porro ablegatis militibus quicumque suspecti esse poterant, edictum proposuit, quo Agrippam in regno per Caium ante concesso confirmabat, collaudans simul ejus operam et industriam : addita insuper Judæa et Samaria, quod olim ad ejus avi Herodis regnum pertinuissent, has igitur velut familiæ debitas restituit : Abilam autem, et finitimam ejus ditionem in Libano, quæ Lysaniæ fuerat, adjunxit de suo. Fœdus deinde regis cum Romano populo in æs incisum est in Urbis foro medio; » et paulo post : « Dimisit etiam Alexandrum Lysimachum Alabarcham, veterem amicum, et olim procuratorem suæ matris Antoniæ, quem Caius iratus vinxerat; cujus filio Marco Berenice desponsata fuerat, Agrippæ filia.

3. « Per idem tempus, quod morte Caii Judæi qui erant Alexandriæ animos sumpsissent, et jam ad arma ventum esset, idem Claudius per epistolam mandat Ægypti præsidi, ut seditionem illam compescat; et ad preces Agrippæ regis mittit edictum Alexandriam et in Syriam. » Hæc cum scribat Josephus, dicatque ad hæc agenda persuasum Claudium non tantum Agrippæ, sed et Herodis regum precibus fuisse : non quidem Herodes hic ille putandus est tetrarcha, jam (ut vidimus) redactus in ordinem, et multatus exilio; sed alius Herodes rex Chalcidis, ejusdem Agrippæ regis frater, ut idem Josephus [4] inferius declarat. Ejusdem quoque Herodis, Agrippæ fratris, meminit Dio [5] his verbis : « Agrippæ regnum auxit, honores consulares tribuit, fratrique ejus Herodi prætoriam dignitatem et principatum quemdam concessit; in senatumque ingredi eos, ac gratias ipsis græce agi mandavit; hæ Claudii actiones laudatæ erant ab omnibus. » Sed jam quodnam tunc pro Judæis edictum a Claudio datum sit, hic describamus; est autem hujusmodi.

4. *Ejus edicta pro Judæis.* — « Tiberius Claudius Cæsar Augustus Germanicus trib. potest. edicit. Quoniam cognitum habemus Alexandrinos Judæos jam inde ab initio jus ejus civitatis ex æquo cum Alexandrinis cæteris consecutos a regibus, sicut patet ex instrumentis super hoc conscriptis, et constitutionibus regiis, postadjectamque imperio nostro per Augustum Alexandriam mansisse illis sua jura integra conservata per missos illo diversis temporibus præsides, nullamque de eorum jure controversiam extitisse, cum Aquila præfuit Alexandriæ; permissumque eis ab Augusto, ut in defuncti ethnarchæ locum, alium suis suffragiis substituerent, ut quisque in suis ritibus maneat, neque cogatur religionem patriam deserere : cæterum Alexandrinos concitatos contra concives suos Judæos Caii Cæsaris temporibus, propter insolentem illius insaniam; dum contra patriam gentis religionem, pro deo coli ab eis postulat, et recusantibus infensus est : Volo inconcussa esse jura eorum a Caii insania, eisque jus esse perseverandi in patriis ritibus. Jubeoque utramque partem, quoad fieri potest, dare operam ne quid turbarum commoveatur : idque proposito hoc edicto, ita statuo. » Atque hæc erant, quæ in illo edicto continebantur. In reliquum orbem Romanum tale missum est :

5. « Tiberius Claudius Cæsar Augustus Germanicus pont. max. consul designatus secundum, edicit. Petentibus a me Agrippa et Herode regibus mihi amicissimis, ut permitterem Judæis in imperio nostro degentibus uti suo jure quemadmodum antea, sicut et Alexandriam habitantibus concessimus : libenter precibus eorum annuimus, non deprecatorum tantum causa, sed quia ipsos dignos judicamus hoc nostro beneficio propter servatam populo Romano fidem et amicitiam. Æquissimum igitur censeo, nullam ne Græcam quidem urbem negare illis jus suum, quandoquidem et sub divi Augusti principatu conservatum eis fuit integrum. Licebitque in posterum Judæis per totum nostrum imperium sparsim habitantibus, uti majorum suorum moribus, Quos jam nunc moneo, ut hac nostra gratia contenti, modestius se gerant, neque conspuant religiones externarum gentium : suis autem suo arbitratu vivant legibus. Atque hoc meum edictum civitatibus, coloniis, et municipiis Italicis ac provincialibus, per magistratus publicari volo, ad reges quoque atque dynastas transmitti non minus triginta continuis diebus ita proponendum, ut ab omnibus humi stantibus possit perlegi.

6. « His edictis Alexandriam [1] et per totum imperium dimissis, Claudius Cæsar declaravit quomodo in Judæos animatus fuerit. » Hæc cum a Josepho scribantur concessa esse Judæis, qui tum Alexandriæ, tum etiam in cæteris Romani imperii provinciis agerent, iis tamen qui Romæ essent, quod frequentissimus esset populus, non eadem sunt jura concessa; sed hoc Claudii imperii exordio primum cohibiti, demum (ut suo loco dicemus) Urbe sunt pulsi. Dio [2] enim sub Claudii anni primi consulibus hæc ait : « Cum Judæi adeo iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter sine tumultu propter mul-

[1] Dio lib. LX. — [2] Suet. in Claudio c. 1. 2. et 10. — [3] Joseph. antiq. lib. XIX. c. 4. — [4] Joseph. antiq. lib. XX. c. 1. in fin. — [5] Dio lib. LX.

[1] Joseph. antiq. lib. XIX. c. 5. — [2] Dio lib. LX.

titudinem Urbe possent exigi, non ejecit quidem eos, patriis tamen legibus vitam tolerantes non passus est convenire. » Nec certe mirum : nam et cætera conventicula abolevit. « Et quia intelligebat (inquit idem auctor) nihil profici, si qua re vulgo interdiceretur, nisi vita quoque ejus quotidiana transformaretur; cauponum tabernas, in quas coeuntes potabant, demolitus est : edixitque ne quis carnem elixam, aut aquam calidam venderet; in quosdamque contra delinquentes animadvertit. » Sic igitur conjurationes timens, omnino conveniendi simul occasionem quacumque ex causa amputavit.

7. *Reditus Agrippæ, ejusque studium in sedandis Judæorum turbis.* — « Post hæc vero, inquit Josephus, mox Agrippam ad curam sui regni misit, auctum majoribus honoribus, commendatumque per litteras præsidibus provinciarum, simul et procuratoribus omnibus. Ille autem, ut re bene gesta, magna celeritate reversus est : et quamprimum pervenit Hierosolymam, votiva sacrificia persolvit, nihil omittens eorum quæ lege præscripta sunt. Unde et multos Nazaræos tonderi mandavit : et catenam auream a Caio donatam, pondere parem illi ferreæ, quæ regias manus vinxerat, monumentum adversæ fortunæ mutatæ in prosperam, suspendit in sacrario super gazophylacium : quæ doceret spectatores et sublimia posse corruere, et Deum valere omnia erigere denuo. Omnes enim admonebantur per hanc catenam consecratam, quod Agrippa levi de causa privatus dignitate, sit vinctus, pauloque post compedibus solutus, splendidiorem quam ante principatum adeptus sit : eam esse naturam rerum humanarum omnium, ut celsissima quæque prolabantur facile, rursumque inclinata restituantur in pristinum fastigium. Rite igitur votis Deo redditis, Agrippa Theophilum Anani filium submovit a summo sacerdotio, et Boethi filium Simonem cognomine Cantharam in ejus locum substituit. » Et post pauca : «Constituto deinde pontificatu, rex Hierosolymitis benevolentiæ gratiam retulit, remisso eis tributo quod soliti erant in singulas ædes pendere : decorum putans, si non pateretur se vinci amore mutuo. » Quomodo autem in gratiam Judæorum, Jacobum fratrem Joannis occiderit, et Petrum detruserit in carcerem, dicemus anno sequenti, quo ea contigisse noscuntur. Nam cum ante paschale tempus occisus ab eo Jacobus fuerit, atque Petrus carceri mancipatus, non patitur temporis ratio, ut istæc omnia hoc primo anno Claudii facta fuerint : cum needum eo anni tempore, ad navigationem minus idoneo, Agrippa Roma recessisse putandus sit; cum præsertim illic ob dicta negotia obeunda, diutius eum apud Claudium detineri oportuerit.

8. Quid insuper hoc primo anno Claudii, cum Petronio Syriæ præsidi nondum successum esset, egerit Agrippa rex apud eumdem adversus Dorenses pro temerata patria religione, idem Josephus [1] his verbis describit : « Paulo post, Dorenses quidam juvenes natura temerarii, religionis specie, posuerunt in Judæorum synagoga statuam Cæsaris : quod Agrippam vehementer commovit ad iracundiam, quod ea res perditum iret instituta patriæ. Quare sine mora ad Petronium Syriæ præsidem profectus, questus est de Dorensium audacia : qui et ipse non minus ægre ferens hoc facinus ut impium, novatoribus illis asperius scripsit in hanc ferme sententiam.

9. « Publius Petronius, legatus Tiberii Claudii Cæsaris Augusti Germanici, magistratibus Dorensium. Quoniam tam audax est quorumdam vestrum insolentia, ut etiam contra edictum Claudii Cæsaris Aug. Germanici, quo Judæi permittuntur suis legibus vivere, synagogam eorum profanaverint, illata Cæsaris statua, quod religioni ipsorum non est licitum : atque hoc facto non Judæorum tantum pietas læsa est, sed numen etiam Cæsaris, cui rectius in proprio templo statua poneretur, quam in alieno, maxime in synagoga : cum justum sit, et imperatoris judicio comprobatum, ut sui quisque loci sit dominus : ne mea decreta commemorem post contemptam auctoritatem Cæsaris, qui Judæis non tantum religionem permisit, verum etiam æquum civitatis jus cum Græcis cohabitantibus. His ergo de causis, eos qui contra edictum Augusti ausi sunt talia, indignantibus etiam propriis magistratibus, hæc furore populi, non suo consensu facta esse asseverantibus; jubeo per centurionem Vitellium Proculum ad me duci, rationem reddituros. Magistratus autem hortor, ut si videri volunt his consensum suum non accessisse, centurioni sontes indicent, denique operam ne quid turbæ aut rixæ oriatur, quam quidem captare videntur; cum contra ego et mihi carissimus rex Agrippa nihil æque curemus, quam ne ulla Judæis detur occasio excitandi tumultus, defensionis prætextu. Quo autem melius cognoscatis quænam sit super hoc negotio voluntas Augusti, adjunximus ejus edictum apud Alexandrinos propositum : quod jam ante satis notum omnibus, carissimus rex Agrippa mihi sedenti pro tribunali recitavit, jus suum postulans, et ut suis beneficium Cæsaris maneat incolume. Quamobrem jubeo, ut in posterum nullam quæratis seditionum materiam, et cæleste numen suis quisque colat ritibus. Hucusque Petronius : qui ita rem curavit, ut admissum erratum corrigeretur, et in posterum caveretur, ne quid tale quispiam audeat. » Atque hæc Josephus. Porro in locum Petronii in Syriæ provinciam subrogatus est Marsus : cujus præfecturæ tempore quæ gesta sint, dicemus suis locis inferius.

10. Quod ad res pertinet ecclesiasticas : reserato semel aditu Gentibus ad Christi fidem, Antiochiæ primum ex Gentibus magna facta est accessio fidelium ad Ecclesiam, adeo ut ibi primum Christianum nomen exortum fuerit, et feliciter propagatum : quibus vero progressibus hæc facta sint, Lucas [1] his verbis significat : « Erant autem quidam ex eis viri

[1] Jos. antiq. lib. XIX. c. 5

[1] Act. XI.

Cyprii et Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur et ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis; multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, quæ est Hierosolymis, super istis, et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est; et hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino : quia erat vir bonus, et plenus Spiritu sancto, et fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum, quem cum invenisset, perduxit Antiochiam. Et annum totum versati sunt ibi in Ecclesia, et docuerunt turbam multam; ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli, Christiani. » Hæc Lucas : cætera autem quæ postea narrat, quando sint facta, suo loco dicemus.

11. *Antiochenæ Ecclesiæ profectus, et de nomine Christiano.* — In sede igitur Petri, in ipsa Antiochena Ecclesia, a Petro erecta, a discipulis aucta, a Barnaba multiplicata, et Pauli prædicatione cumulatissime fecundata, felicissimum nomen Christianorum est inchoatum. De his Ignatius [1] ad Magnesianos, nempe de nomine Christiano jam ante oraculo prophetico prædicato, hæc ait : « Simus itaque digni cognomento quod accepimus. Qui enim alio nomine appellatur præter hoc, hic non est Dei, nec accepit prophetiam loquentem de nobis [2] : Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit, et erit populus sanctus. Antiochiæ enim primum discipuli appellati sunt Christiani, cum Petrus et Paulus Ecclesiam fundarent. » Hæc Ignatius. Joannes Chrysostomus [3] de eodem munere Antiochenæ Ecclesiæ concesso hæc ait : « Sicut Petrus inter Apostolos primus Christum prædicavit, sic inter civitatis hæc prima, tanquam coronam quamdam admirabilem, Christianorum tulit appellationem. » Et alibi sic alloquitur Antiochenos [4] : « Vos autem, si quidem aliquod de honore certamen oriatur, omni ambitione contenditis, ut vel universo præsideatis orbi, illo scilicet vobis privilegio blandientes, quod hæc prima civitas fidelibus Christianorum nomen imposuit. »

12. Qua vero occasione pristinum nomen Discipulorum sit mutatum in Christianorum, S. Athanasius [5] hanc affert causam : « Omnes, inquit, qui credebant in Domino nostro Jesu Christo, non Christiani, sed Discipuli tantummodo vocabantur. Et quia multi novorum dogmatum auctores extiterant, doctrinæ obviantes apostolicæ, omnes sectatores suos discipulos nominabant, nec ulla erat nominis discretio inter veros falsosque discipulos, sive Christi, sive Dosithei, sive Judæ cujusdam, sive Joannis sectatores, qui se quasi Christi Ecclesiæ fatebantur, quin potius uno Discipulorum nomine ferebantur : Tunc Apostoli convenientes Antiochiæ (sicut horum, Luca narrante, Acta testantur) omnes discipulos uno nomine, id est, Christianos appellant, discernentes a communi discipulorum vocabulo, et ut divini per Isaiam oraculi sermo compleretur, quo ait : Servientibus mihi vocabitur nomen novum. Hanc ergo ab Apostolis traditam de novis utendis nominibus formam Ecclesia tenens contra diversos hæreticos (ut sane fidei ratio postulat) diversas edidit nominum novitates. » Hæc ille. Porro deductum esse nomen Christianum a Christo, et Christi a chrismate, regali nempe unctione, nemo est qui ignoret.

13. De hujus nominis excellentia cum tam multa magnaque a sanctis Patribus sint prædicata; unam hanc tantum Gregorii Nysseni [1] sententiam scriptam hic referre contenti erimus : « Participatione, inquit, Christi, Christiani appellationem sortiti sumus : ita et per consequens convenit, omnium quoque sublimium nominum nos adsciscere communionem et societatem; quemadmodum in catena, qui eum qui in extremitate est annulum attraxerit, eos qui continenter inter se cohærent, per unum attraxerit. » Cæterum qui adversus Gentiles, hujus nominis originis ignaros, ecclesiastici tractatores egerunt, aliunde ejus nominis interpretationem deducere consueverunt. Occasione enim, quod Gentiles homines, Christianos corrupto vocabulo Chrestianos, et Christum, Chrestum (quod nomen usitatum reperitur apud Romanos) nominare consueverunt; inde etiam ejus nominis interpretationem ex græca voce χρηστὸν, quod est, bonum et commodum, sunt aucupati; de cujus vocis significatione hæc Suidas : χρηστὸς, « bonus est charitate, sed non necessitate : χριστὸς oleo unctus, et Christus Dominus Deus noster. » Nec aliam sane ob causam Justinus [2] martyr in oratione ad Antoninum Pium sic ait : « Chrestiani enim esse deferimur : atqui χρηστὸν, hoc est, commodum et bonum, odisse, injustum est; » sic enim esse legendum, ea quæ in eamdem sententiam scribit Tertullianus [3], declarant, dum sic ait : « Quæ accusatio vocabulorum, nisi si aut barbarum aliquod sonat vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum? Christianus vero (quantum interpretatio est) de unctione deducitur. Sed et cum perperam Chrestianus pronuntiatur a vobis (nam nec nominis certa est notitia penes vos) de suavitate vel benignitate compositum est. Oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. » Et Lactantius : « Sed exponenda, inquit, hujus nominis ratio est propter ignorantium errorem, qui eum immutata littera Chrestum solent dicere, etc. » Sic item legendum esse apud Suetonium [4], prout apud Lucianum etiam legitur, qui eodem vixit tempore, certum est.

14. Quod vero ad hæreticos spectat : etsi (ut vidimus) ad distinctionem aliarum sectarum Apostoli Christianum nomen credentibus indiderunt, tamen haud multo post et istud ipsum iidem æmulati sunt hæretici, qui suos sectatores, Christianos

[1] Ignat. ep. VI. — [2] Isa. LXII. — [3] Chrys. hom. 3. ad pop. Antioch. — [4] Idem hom. 7. in Matth. — [5] Athanas. in disput. contra Arium.

[1] Greg. Nyss. de prof. Chris. — [2] Just. in orat. ad Anton. Pium. — [3] Tertull. in Apolog. cap. III. — [4] Sueton. in Claud. cap. 25. Lucian. in Philop.

etiam appellare consueverunt. Fecisse id primum inveniuntur Carpocratiani, ut auctor est Epiphanius [1]. Licet vero peculiare propriumque nomen credentium fuerit, ut Christiani appellarentur : tamen aliis quoque nominibus, quibus antea ab iisdem Apostolis, nominati reperiuntur, et frequentius dicti Fratres : qua nomenclatura sæpe usus est Christus [2], et Apostoli frequentius, idemque perseveravit in Ecclesia ; sic et fraternitas, ipse Christianorum cœtus dictus reperitur. Cujus nominis, cum infamarentur a Gentilibus, Tertullianus [3] rationem reddidit in hæc verba : « Sed et quod fratres nos vocamus, non alias, opinor, infam ut, quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. Fratres autem etiam vestri sumus jure naturæ, matris unius, etsi vos parum homines, quia mali fratres. At quanto dignius fratres et dicuntur et habentur, qui unum patrem Deum agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem ad unam lucem expaverint veritatis? Sed eo fortasse minus legitimi existimamur, quia nulla de nostra fraternitate tragœdia exclamat, vel quia ex substantia familiari fratres sumus, quæ penes vos fere dirimit fraternitatem. Itaque quia animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores : in isto loco consortium solvimus in quo solo cæteri homines consortium exercent, qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed et sua amicis patientissime subministrant; ex illa, credo, majorum et sapientissimorum disciplina Græci Socratis et Romani Catonis, qui uxores suas amicis communicaverunt, quas in matrimonium duxerant, liberorum causa, et alibi, creandorum, nescio quidem an invitas : quid enim de castitate curarent, quam mariti tam facile donaverant? O sapientiæ Atticæ, o Romanæ gravitatis exemplum. Leno est philosophus, et censor : quid ergo mirum si tanta charitas conviolatur? » Hæc Tertullianus : his similia Athenagoras [4] philosophus christianus, Justinus [5], et Minutius Felix [6] cum eamdem Gentibus calumniam illatam refellunt. Ex Platonis enim Republica erat illa ipsorum fraternitas : qui sicut concives omnes fratres appellat [7], sic æque et uxores inter eos voluit esse communes.

15. Rursum vero, qui olim christiani, iidem nominabantur sancti ; unde Paulus ad Romanos christianos scribens [8] : « Omnibus, qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis ; » et alibi [9] : « Proficiscar Hierusalem ministrare sanctis ; » et illud [10] : « Salutant vos omnes sancti ; » itemque [11] : « Salutate omnem sanctum ; » vel cum ait coram Agrippa rege [12] : « Multos sanctorum ego in carceribus inclusi. » Lucas itidem [13] : « Factum est, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ. » Eo etiam nomine usi sunt posteri, Ignatius, Philo (ut dicemus suo loco, cum de Essenis agemus), Polycarpus, Tertullianus, et alii. At demum obtinuit usus, ut illi tantummodo sancti in Ecclesia dicerentur, qui eminentiori probatioriqne fulgerent morum sanctitudine. Apud Græcos autem (ut auctor est Plutarchus [1]) Hosii, hoc est, sancti, honoris causa dicebantur sacerdotes. Nominabantur etiam olim christiani, credentes : cujus nomenclaturæ plura sunt exempla. Itemque fideles [2] : quod nomen ad posteros dilapsum est, et frequentius usurpatum, præsertim Romæ, ubi (ut auctor est S. Ambrosius [3]) qui baptizati sunt, Fideles nominari consueverunt : videasque in usitatis ejusdem Ecclesiæ precibus christianos fere semper appellari Fideles. Unde et Pontius diaconus in Vita Cypriani : « Quid, inquit, christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? »

16. Judæi vero ignominiæ causa, quod Dominum nostrum in titulo causæ cruci affixo Nazarenum appellatum nossent, christianos Nazarenos nominare consueverunt, a Nazareth oppidulo Galilææ, de quo Nathanael aliquando [4] : « A Nazareth potest aliquid boni esse? » Unde Tertullus [5] causam agens Judæorum adversus Paulum coram Felice procuratore Judææ, hæc ait : « Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum. » Quod nomen cum dimanasset ad posteros Judæos, ea voce ter in die iidem maledicebant Christianis, et Christo, ut Hieronymus [6] tradit his verbis : « Ipse bonus pastor posuit animam suam pro ovibus suis, et contempsit eam ; qui abominationi est genti Judæorum, cui ter in singulos dies sub nomine Nazarenorum maledicunt in synagogis suis. » Licet Epiphanius [7] dicat Judæos id fecisse in hæreticos, qui Nazareni vocati legem una cum Evangelio servabant; sic enim ait : « Non solum Judæi hos odio habent ; sed exurgentes mane et meridie et circa vesperam, ter in die, quando preces perficiunt in synagogis suis, detestantur ipsos, ac execrantur, dicentes : Maledic, Deus, Nazarenis. » Verumtamen cum ex Apostolorum Actis perspicue appareat omnes christianos a Judæis æque dictos esse Nazarenos ; ad ipsos christianos potius, quam ad hæreticos eo nomine nuncupatos, eam pertinuisse blasphemiam existimamus.

17. At sicut credentium Christo fuit nomen peculiare, ut Christiani dicerentur ; ita et iisdem cognomen est inditum, ut et Catholici nominarentur. Cum enim (ut vidimus) et hæretici christiano nomine jactanter gloriarentur, ad distinguendos veros a falsis, Catholicum est cognomen inventum, et id quidem temporibus Apostolorum : nam eorum auctoritate, vera Dei Ecclesia in eorum Symbolo Catholica est cognominata, ut ea discriminatione

[1] Epiphanius hæres. XXVII. — [2] Matth. XXIII. Luc. XXII. Joan. XX. XXI. — [3] Tertullian. in Apolog. c. XXXIX. — [4] Athenag. orat. pro Christianis. — [5] Justin. orat. ad Anton. Pium. — [6] Minut. in Octavio. — [7] Clem. Alex. lib. V. Strom. et Lact. lib. III. c. 21. — [8] Rom. I. — [9] Rom. XV. — [10] 2. Cor. XIII. — [11] Philip. IV. — [12] Act. XXVI. — [13] Act. IX.

[1] Plutarch. de oraculor. defect. in fin. — [2] Ephes. I. Coloss. I. Tim. IV. — [3] Ambros. de sacram. lib. I. c. 1. — [4] Joan. I — [5] Act. XXIV. — [6] Hier. in Isai. c XLIX. — [7] Epiph. hæres. XXIX.

nominis ab hæreticorum conventiculis cognosceretur esse distincta. Agens Pacianus [1] adversus Novatianos, hæc ait de catholico nomine : « Christianus mihi nomen est ; Catholicus vero cognomen ; illud me nuncupat ; istud ostendit ; hoc probor ; inde significor. Et si reddenda postremo catholici vocabuli ratio est, et exprimenda de græco interpretatione romana : Catholicus, ubique unum, vel (ut doctiores putant) obedientia omnium nuncupatur ; » et paulo post : « Ergo qui catholicus, idem obediens ; qui obediens, idem est christianus; atque ita catholicus christianus est. » Hæc Pacianus. Sed de catholico nomine alias sæpe, deque christiano nomine modo satis. Jam reliqua prosequamur.

18. Eodem anno quadragesimo tertio a Christi natali (ut Eusebius [2] auctor est) Thaddæus, unus ex septuaginta duobus discipulis, Edessam Syriæ profectus, Abgarum (Abagarum) regem, atque populum Edessenum ad fidem convertit : hæc autem ut facta sint, Eusebius his verbis describit : « Postquam Jesus assumptus fuit, Judas, qui et Thomas dicebatur, Thaddæum apostolum, unum ex septuaginta, ad Abgarum misit : qui eo profectus, ad Tobiam Tobiæ filium divertit. Ubi vero fama de illo passim manasset, et miraculis ab eo editis esset conspicuus; Abgaro nuntiatum est, Apostolum illuc a Jesu, sicut per litteras antea scripserat, adventasse. Cœpit ergo Thaddæus per virtutem et potentiam Dei, cuivis morbo et languori medicari ; sic ut omnes in magnam traduceret admirationem. Simul atque Abgarus magnas incredibilesque res gestas et miracula ab eo edita audivisset, et quo pacto per nomen et virtutem Jesu Christi quemvis morbum depelleret; confestim secum cogitare cœpit, illum eumdem esse de quo Jesus per epistolam ita significaverat : Postquam receptus fuero ad eum qui misit me, quemdam ex discipulis meis mittam ad te, qui te morbo afflictatum recreet, et ad integram valetudinem restituat. Accersito igitur Tobia, apud quem diversabatur, dixit : Accepi virum quemdam præpotentem Hierosolymis huc accessisse, qui domi tuæ jam commoratur, multasque in nomine Jesu facit curationes. Hic respondit : Sane quidem, domine, hospes qui huc advenit, apud me est, et multa edit miracula. Tum ille : Adduc eum, inquit, ad me. Tobias autem recta ad Thaddæum se conferens, dixit illi : Abgarus hujus loci princeps, ubi me ad se acciverat, jussit ut te ad ipsum deducerem, quo morbo, qui eum cruciat, curationem adhibeas. Et Thaddæus : Eamus, inquit, quoniam ad eum revera missus sum.

19. « Postridie ergo primo mane Tobias, assumpto secum Thaddæo, perrexit ad Abgarum. Ut autem venit, cum jam proceres Abgari ei præsto adsisterent, extemplo in ipso ingressu magnum quoddam et illustre visum in vultu Thaddæi Apostoli elucere, Abgaro cernebatur : quod cum Abgarus conspicaretur, supplex Thaddæum adoravit. Admiratio, omnes qui aderant, amplexa est : illi enim visum, quod soli Abgaro apparuit, minime cernebant. Qui etiam a Thaddæo sciscitabatur : Tune vere discipulus es Jesu Filii Dei, qui sic mihi per litteras pollicitus est : Mittam ad te quemdam ex discipulis meis, qui omnem morbi tui ægritudinem levet, et tibi tuisque vitam largiatur? Cui Thaddæus : Quoniam, inquit, magnam fiduciam in Domino Jesu, qui misit me ad te, collocasti, ob eam causam ad te missus sum. Et rursus : Si fides, quam in illum contuleris, magis magisque creverit, mentis tuæ postulata tibi, ut credideris, evenient. Ad quem Abgarus : Sic, inquit, in illum credidi, ut vellem maxime Judæos, qui eum cruci affixerunt, exercitu ad eam rem collecto, prorsus e medio tollere, si Romanorum imperium non esset meo instituto impedimento. Et Thaddæus : Dominus noster, inquit, et Deus Jesus Christus voluntatem sui Patris explevit : quod ubi ab illo factum fuit, ad Patrem denuo assumptus est.

20. « Cui Abgarus : Et ego, inquit, in illum credidi, et in Patrem ejus. Tum Thaddæus : Propterea, inquit, in nomine ipsius Domini Jesu manum super te pono. Quod ubi fecerat, e vestigio morbo et calamitate qua divexabatur, relevatus est. Abgarus igitur, magnopere propterea miratus, quod sicut de Jesu auribus acceperat, sic per discipulum ejus et apostolum Thaddæum, qui illum absque medicamentis et herbis integræ valetudini restituisset, reipsa comperiebat. Atque non modo hunc, sed Abdum etiam filium Abdi, podagræ doloribus oppressum, ad pristinam valetudinem reduxit. Qui cum Thaddæum adiret, abjecit se ad pedes illius : cujus manum cum corpori suo haberet impositam, quod ei in optatis erat, assecutus, penitus convaluit. Complures item alios illorum concives idem apostolus ex morborum molestiis eripuit, magnas res gessit et cum primis admirabiles : verbum Dei passim divulgavit. Post ista Abgarus : Tu, Thaddæe, inquit, virtute Dei hæc facis, nobisque magnam excitas admirationem : verum deinceps de adventu Jesu, quo pacto contigerit, et de ejus potentia, et qua tandem virtute factitaverit ea quæ fama et creber hominum sermo ad nos pertulit, mihi, quæso, oratione explica.

21. « Et Thaddæus : In præsentia, inquit, silebo : sed quoniam ad verbum Dei prædicandum missus sum, cras mihi omnes cives tuos congrega, et inter illos palam verbum Dei exponam, ipsumque vitæ sermonem inter eos disseminabo : atque adeo de adventu Jesu qua ratione acciderit, de ejus ad terras missione, et cur a Patre in mundum missus sit, uberius disseram. Quin etiam de virtute rerum ab illo gestarum, de mysteriis quæ in mundo locutus sit, qua vi et potentia ipsa transegit, de nova et inaudita ejus prædicatione, de abjectione et contemptu sui ipsius, de humilitate exterioris hominis, qui cujusque oculis patebat; quo pacto etiam se ipsum dejecerit, mortem obierit, atque adeo divinitatem aliqua ex parte imminuere visus sit; quæ a

[1] Pacian. ad Symp. Novat. — [2] Euseb. lib. I. c. 13. in fin.

nefariis Judæis perpessus, quomodo in crucem actus, qua denique ratione ad inferos descenderit, maceriamque quæ longo ævi spatio integra et immota constitisset, diruperit; ut surrexeritque post triduum, et mortuos, qui multis sæculis obdormissent, excitaverit; quatenus etiam solus descenderit ille, sed cum ingenti multitudine ad Patrem suum ascenderit; quo pacto ad dexteram Dei Patris cum gloria in cælis assideat; quemadmodum cum splendore et potentia ad sententiam de vivis et mortuis ferendam venturus sit, aperte explanabo. Abgarus ergo præcepit, ut prima luce cives sui in unum convenirent, Thaddæum concionantem attente audituri. Paulo post, auro tum rudi cælato, tum rudi et informi illum donari mandavit. At ille respuit, sic fatus : Si nostra prorsus dereliquimus, quomodo accipiemus aliena? ista quadragesimo tertio anno post Christum natum gesta sunt. Quæ sane non absque fructu et utilitate ex syriaca lingua ad verbum conversa, opportune sint in hunc locum conclusa. » Hæc Eusebius, a quo tamen in eo S. Hieronymus [1] dissentit, quod hunc Thaddæum non ex septuaginta duorum discipulorum, sed ex duodenario Apostolorum numero fuisse tradit.

[1] Hieron. in Matth. c. 10.

Anno periodi Græco-Romanæ 5534. — Olymp. 205. an. 1. — Urb. cond. 794. — Jesu Christi 41. secundum Baronium 43. — Claudii imp. 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1 et seq. Coss. *Caius Aug. IV.* et *Cn. Sentius Saturninus.*

2. *Caligulæ interitus.* — Sumptus hic consulatus a Caligula juxta secundam consulatuum Cæsareorum regulam; in hunc enim annum ejus quinquennalia incidebant. Sed « nono kalendas Februarias, » ut habet Suetonius in Caligula cap. 58, occisus est. « Vixit annis XIX, imperavit triennio, X mensibus, diebusque VIII, » inquit Suetonius. Idem habent, quoad imperii durationem, Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromat., Tertullianus adversus Judæos, Eutropius, Cassiodorus, et Zonaras. Ex quo patet hos auctores, quorum duo priores Dioni coætanei, initium imperii Caligulæ exordiri a die XVI Martii anni Christi XXXVII qui ideo Tiberii emortualis fuit, non vero dies XXVI Martii, ut perperam Dio. Male etiam in Annalibus scriptum Caligulam kalendis Februariis interfectum; illud enim antiquis adversatur, et præterea Josephum scripsisse, regnasse Caium *annis tribus, mensibus sex.* Id enim in Josepho typographi tantum errore legitur; cum in græco habeatur, ἔτη τρία καὶ μῆνας ὀκτὼ, id est, *annos tres, menses octo,* qui tamen locus corruptus est, prætermissi enim sunt menses decem et loco *dies octo*, librarius scripsit *menses octo.* Caligulæ succedit Claudius ejus patruus.

3. *Quo anno Evangelium Edessenis prædicatum.* — Ad num. 18. Baronius, qui vitiosam vulgarium editionum Eusebii scripturam secutus est, adventum Thaddæi, et Abgari Edessenorum regis sanationem currenti Christi anno retulit; in quo tum ab Edessenorum publicis Actis, tum ab Eusebio longe discedit. Quippe in Actis illis diserte scribitur, statim post ascensionem Christi hæc gesta esse : « Post ascensum Jesu Christi, Judas, qui etiam Thomas dictus est, Thaddæum apostolum unum ex septuaginta ad Agbarum misit. » Idipsum repetit Eusebius in lib. 1, cap. 13, ubi etiam docet hæc gesta esse principatu Tiberii Augusti. Corrupta itaque vulgata lectio Eusebii, ut recte vidit Valesius in Notis Eusebianis, et loco horum verborum, ἐπράχθη ταῦτα τεσσαρακοστῷ τρίτῳ ἔτει, id est, *gesta sunt hæc anno quadragesimo tertio*, legendum τεσσαρακοστῷ καὶ τριακοσιοστῷ ἔτει, hoc est, *anno quadragesimo* ac *trecentesimo*, ut in quibusdam manuscriptis habetur. Qui annus CCCXL juxta Edessenos proficiscitur ab anno periodi Græco-Romanæ 5182 ab initio nempe regni Seleuci, et ab eodem anno quo Seleucidarum epocha cœpit. Ex quo intelligimus et Thaddæi adventum in urbem Edessam, et Agbari regis sanationem conferri in annum æræ vulgaris XXIX, quo antiqui Christum et passum esse et a mortuis resurrexisse crediderunt, ex quo et ea opinio antiquissima demonstratur.

JESU CHRISTI ANNUS 44.

1. Sequitur annus Domini quadragesimus quartus, adnotatus consulibus [1] Claudio Augusto secundum et C. Licinio Largo : quo Jacobus apostolus filius Zebedæi, Joannis frater ab Agrippa rege Judæorum occiditur. Rem gestam Lucas summatim

[1] Dio lib. LX.

complexus, hæc ait[1] : « Eodem tempore misit Herodes rex (sic enim appellat Agrippam cognomento Herodem) manus ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. » Hæc enim facta esse hoc anno ante paschale tempus, superius ostendimus. Erat Agrippa rex Judaicæ religionis observantissimus, ut liquet ex his, quæ tum a Philone, tum a Josepho de ipso sunt scripta, quæ a nobis suis locis sunt superius recitata : quamobrem perfacile fuit Judæis, christianæ fidei hostibus, ipsum adversus Christi Ecclesiam concitare. Hic ergo diverso plane a priore consilio rem aggreditur. Prima enim post necem Stephano illatam concitata in Ecclesiam persecutio omnes Christi fideles exagitavit, præter Apostolos; qui (ut ex Luca vidimus) expulsis cæteris, soli permissi sunt Hierosolymis agere : quæ vero hoc anno ab Agrippa est conflata vexatio in ipsos tantum Ecclesiæ vertices, sanctos Apostolos, est furore bacchata : ratus nimirum ille, si fundamenta convelleret, omnem desuper molem constructam parvo dirutum iri negotio. Sic igitur cum induxisset in animum, et (quod Lucas ait) misisset manum, ut affligeret quosdam de Ecclesia, a Jacobi nece rem crudeliter auspicatur. Quod vero ad ipsum Jacobum pertinet : cum Hispaniarum Ecclesiæ[2] omnes ex æquo profiteantur, eumdem apostolum antea in Hispanias esse profectum, illicque primum prædicasse Evangelium, et aliquot collegisse discipulos : nihil amplius quod de ea re dicamus habemus, quam quæ sunt a nobis in Martyrologio Romano[3] notata, quæ consulat qui hæc cupit. Hic enim tantum agere de ejus martyrio, in animo est; quod eo clarius atque celebrius reputatur, quod primus inter Apostolos tantam gloriam promeruisse cognoscitur. Haud dubium est ante aciem ipsum dimicando stetisse, qui primus omnium strenue fortiterque verbi gladio pugnans gloriosus occubuit.

2. Quæ vero martyrium ejus præcesserint, ex Clemente Alexandrino libro septimo ὑποτυπώσεων hæc Eusebius[4] : « De isto Jacobo Clemens dicto libro historiam plane memorabilem inserit, eamque narrat, quasi ex traditione majorum acceptam; nimirum eum ipsum qui Jacobum in judicium adduxisset, cum testimonium Christo illum tam libere perhibentem cerneret, ea re commotum, se esse christianum ingenue confessum esse. Igitur ambobus una ad supplicium ductis hunc inter eundum a Jacobo postulasse veniam sibi concedi. Jacobum autem paululum rem animo complexum, dixisse : Pax tibi; illumque osculatum esse : et sic tandem utrumque securi percussum vitam deseruisse. » Hæc ex Clemente Eusebius. Sunt et alia plura quæ, licet incerto auctore scripta[5] ferantur, non tamen prorsus contemnenda putamus : nam quod habent de conversione magorum Phileti et Hermogenis, alii plerique adstipulantur, horum namque meminit Paulus ad Timotheum[1] scribens : « Scis, inquit, hoc quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Philetus et Hermogenes. » De Phileto etiam sequenti capite in hæc verba, de hæreticis loquens : « Sermo eorum ut cancer serpit : ex quibus est Hymenæus, et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorumdam fidem. » Sicut enim Simon magus, licet initiatus esset sacro baptismo, tamen ad magiam reversus, contra Apostolos bellum iniit; ita etiam et dicti magi Philetus et Hermogenes fecisse visi sunt, dum primo per Jacobum ad fidem conversi, inde vero a fide excidentes, adversus Ecclesiam pugnantes, hæresim statuerunt. Quod vero aliorum relatione sanctus Hieronymus[2] recitat immolatum Jacobum die secunda Paschatis; haud constare posse videtur : nam ex his quæ sanctus Lucas scribit, erroris arguitur, dum ait[3] Herodem necis Petri cupidissimum, ab ea tamen abstinuisse usque ad dies azymorum elapsos. Religiosiorem quidem hac ex parte Agrippa cæteris Judæis se præbuit : nam illi ipso Paschatis die Christum (ut dictum est) in crucem agendum curarunt; hic vero, quod dies essent azymorum, a nece Petri Apostoli abstinendum putavit. Sed quibus persuasionibus cum detruserit in carcerem, de ejus nece spectaculum post dies paschales populo exhibiturus; idem Lucas[4] rem gestam fusius prosecutus, his verbis describit :

3. « Videns autem Herodes quia placeret Judæis, apposuit ut apprehenderet et Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum ad custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. Et Petrus quidem servabatur in carcere : oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo. » Acceperat a Claudio Agrippa non regnum tantum plurium provinciarum accessionibus auctum, sed jus etiam in res sacras, nimirum in templum et sacerdotium : sicque non solum ex animi sui sententia summos pontifices dimovet et creat; sed arbitratus se (quod prædixerat Dominus) obsequium præstare Deo, Apostolorum verticem Petrum, quasi novis dogmatibus sollicitantem populum, e medio tollere festinat. Magno sane terræmotu Ecclesia Christi tunc concuti visa est, dum ipsa petra in Ecclesiæ fundamento locata, tanta agitatione quassari conspiceretur. Hinc tum juges illæ fidelium omnium (quod et mirandum est) pro Petro ad Deum preces effusæ. Nam etsi alios complures Apostolorum carceri mancipatos sæpe legamus; de nullo tamen ipsorum universam Dei Ecclesiam adeo sollicitam fuisse reperimus, sicut de Petro, utpote communi omnium parente atque pastore. Sed audivit Deus orationem eorum, et vinctum suum non despexit.

4. « Cum enim, inquit Lucas, producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dor-

[1] Act. XII. — [2] Breviar. Tolet. instit. S. Isidori. — [3] Mart. Rom. Notat. die 25 Julii. — [4] Euseb. hist. lib. II. c. 8. — [5] Passiones Apost. in Jacobo.

[1] 2. Tim. I. et II. — [2] Hieron. in Ezech. c. XLIII. — [3] Act. XII. — [4] Ibid.

miens inter duos milites, vinctus catenis duabus; et custodes ante ostium custodiebant carcerem. » Unde, quæso, tanta hæc diligentia, et tam exquisita custodia? Jam alias ante decennium Judæi experimento didicerant, angelum [1] Domini Petrum ac cæteros Apostolos simul vinctos eduxisse de carcere; timens igitur Herodes, ne quod semel factum erat, iterum eveniret, stulte admodum tot artibus Dei consilium ac sapientiam eludere conatus est. Sed quid tum ille qui reprobat consilia [2] principum? « Ecce, inquit Lucas, angelus Domini adstitit; et lumen refulsit in habitaculo; percussoque latere Petri, excitavit eum, dicens : Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus. Dixit autem angelus ad eum : Præcingere, et calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi : Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me. Et exiens sequebatur eum, et nesciebat quia verum est quod fiebat per angelum : existimabat enim se visum videre. Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem : quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum unum, et continuo discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reversus, dixit : Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum. »

5. Errant, mea sententia, qui putant Herodianum carcerem hunc, in quem detrusus est Petrus, extra Hierosolymitanam civitatem fuisse positum in suburbiis, eo quod dicat Lucas de angelo et Petro e carcere educto : « Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem : quæ ultro aperta est eis. » Nescientes Hierosolymam civitatem usque ad tempus hujus, de quo est sermo, Agrippæ regis, duplici fuisse circumdatam muro; ipsum vero Agrippam et tertium addere aggressum esse, sed non absolvisse. Cum igitur Petrus e carcere ab angelo ductus per portam ferream ingressus sit civitatem; dicere possumus carcerem Herodianum inter primum et secundum murum extitisse. Cæterum Josephus [3] tam in primo quam in secundo muro testatur fuisse erectas munitissimas turres; in quarum unam, ad delinquentes coercendos mancipatam, Petrus conjectus, ac vinctus, fuit a militibus custoditus. Nisi potius affirmare velimus (quod magis placet) portam ferream fuisse ostium carceris, non portam civitatis, ex quo pateret aditus ad civitatem : non quod esset extra civitatem positus carcer, sed sicut et Josephus frequenter civitatem solet appellare eam Hierosolymorum partem quæ media est sita inter montem Sion et templum, ita Lucas eodem sensu dicat portam ferream ducere ad civitatem, hoc est, in eam civitatis ampliorem regionem, quæ communi loquendi usu proprie civitas diceretur; carcerque situs esset vel juxta templum in ea fortasse munitissima turri quæ dicebatur Antonia, vel alio aliquo loco extra civitatem (ut dictum est), non tamen extra mœnia totius urbis posito.

6. Angelus igitur Petrum e carcere non ad fugam, sed ad triumphum velut educens, non foras, sed intra civitatem, per portam quæ ferrea dicta est, quamvis clausam, sed divina virtute reseratam, perduxit; ut sic liber pastor relictus, sollicitum de se gregem inviseret. De hac ferrea porta Petro patefacta hæc Arator diaconus [1] :

> Ferrea quid mirum si cedunt ostia Petro?
> Quem Deus æthereæ custodem deputat aulæ,
> Ecclesiæque suæ faciens retinere cacumen,
> Infernum superare jubet, etc.

« Venit ergo, inquit Lucas, ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati, et orantes. Pulsante autem eo ostium januæ, processit puella ad videndum, nomine Rhode. » Moris quidem fuisse antiquis appendi malleum januis ad signum dandum, testatur Plutarchus de Curiositate. Sed pergit Lucas : « Et ut agnovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam. At illi dixerunt ad eam : Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant : Angelus ejus est. Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent ostium, viderunt eum, et obstupuerunt. Annuens autem eis manu ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere, dixitque : Nuntiate Jacobo et fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum. » Hæc Lucas de liberatione Petri : cujus vincula, velut nobilissimæ victoriæ gloriosa trophæa, omnium fere sanctorum Patrum egregiis celebrata præconiis, in Ecclesia sunt perpetua memoria consecrata.

7. De Petri enim vinculis Augustinus [2] in illa verba : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » « Dignus certe, inquit, qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum. De hoc ait sermo divinus : Et ponebant infirmos suos, ut umbra saltem transeuntis Petri obumbraret eos. Si tunc opem ferre poterat umbra corporis, quanto magis nunc plenitudo virtutis? Si tunc supplicantibus proderat aura quædam pertranseuntis, quanto magis gratia nunc permanentis? Merito per omnes Christi Ecclesias auro pretiosius habetur ferrum illud pœnalium vinculorum. Si tam medicabilis fuit obumbratio visitantis, quanto magis catena vincientis? Ut umbra, inquam, transeuntis Petri obumbraret eos. Si inanis quædam species vacuæ imaginis habere potuit in se vim salutis; quanto magis de corpore meruerunt attrahere salubritatis ferreo pondere sacris impressa membris vincula passionis? Si ad præsidia supplicantium tam potens fuit ante martyrium, quanto magis efficax post triumphum? Felices illi nexus, qui de manicis et compedibus in coronam mutandi, Apostolum contingentes, martyrem reddiderunt.

[1] Act. v. — [2] Psal. xxxii. — [3] Joseph. de bello Jud. lib. vi. c. 6.

[1] Arat. in Act. Apost. lib. i. — [2] August. de sanct. ser. 29.

Felices catenæ, quæ nudatis pene ossibus inhærentes, vivas reliquias de sanguinis sudore, jam attrita carne, rapuerunt; tactusque membrorum cruciatus sui sanctificat instrumentum; in quo dum afflictio crescit ad pœnam, causa pœnæ proficit ad gloriam. Felicia vincula, quæ reum suum usque ad Christi crucem non tam condemnatum, quam consecratum miserunt. » Hæc Augustinus de vinculis Petri : licet non de illis quibus hoc anno vinctus est Hierosolymis (nondum enim ea reperta fuerant, quæ temporibus Theodosii Junioris Aug. in lucem sunt prodita), sed de illis quibus Romæ est detentus in carcere, antequam crucis subiret supplicium.

8. At de his quibus vinctus est Hierosolymis, tandem Romam translatis, hæc cecinit Arator diaconus [1] :

Manet omne per ævum
Pignoris hujus apex, et sideris obtinet instar,
Corpore quod Petrus sacravit, et angelus ore.
His solidata fides, istis tibi, Roma, catenis
Perpetuata salus : harum circumdata nexu
Libera semper eris; quid enim non vincula præstant,
Quæ tetigit qui cuncta potest absolvere? etc.

Quomodo autem hæc ipsa Petri vincula fuerint asservata, fideliter custodita, ac denique inventa, Metaphrastes [2] ex antiquioribus monumentis in lucem prodidit; ea enim in manus devenisse cujusdam ex Agrippæ familiaribus, sed in Christum credentis, sicque per manus per quatuor delata sæcula fuisse, ac tandem patefacta, tradit. Sed de eorum inventione agemus suo tempore. Postquam igitur Petrus sic lapsus, Ecclesiam quæ collecta erat in domo Mariæ (ut vidimus) visitasset, aliaque complura, quæ paulo post recensebimus, peregisset, Romam versus direxit iter; atque hoc ipso secundo anno Claudii imperatoris, sed in fine ipsius, Romam veniens ac prædicans Evangelium, eam erigere cœpit Ecclesiam. Sed enim quomodo hæc singula facta sint, enarratis prius quæ antea contigerunt, temporum ordine referemus.

9. Quid interim sic elusus Herodes? Ait Lucas [3] ; « Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit eos duci : » ad supplicium scilicet; eos enim jussu Herodis fuisse suffocatos, auctor est Petrus [4] martyr episcopus Alexandrinus : « Propter quos, inquit, nulla culpa in Petrum refertur; licebat enim eis, viso quod est factum, effugere : sicut nec imputatur Christo mors infantium. » Hæc ipse. Quid vero post hæc Agrippa egerit, sic narrat Lucas : « Descendensque a Judæa in Cæsaream, ibi commoratus est. Erat autem iratus Tyriis, et Sidoniis. At illi unanimes venerunt ad eum, et persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem eo quod alerentur regiones eorum ab illo. »

10. *De Petri itinere.* — Mirabitur certe aliquis ejusmodi appendicem ad historiam de Petro ab angelo de carcere in libertatem vindicato, a Luca additam, qui causam irarum Agrippæ in Tyrios ac Sidonios ignorarit : quam illam esse existimamus, quod cum Petrus ab angelo liberatus Hierosolymis recessisset, in eas Palæstinæ maritimas regiones venit, ac ibi positas invisit Ecclesias atque composuit; nam et unum ex his qui ipsum sequebantur, presbyterum Sidonis dedit episcopum, aliaque in aliis ejusdem et adjacentis regionis locis multa tanto Apostolo digna constituit; hæc autem ex antiquioribus chartis Metaphrastes [1] in hæc verba descripsit : « Liberatus a vinculis, cum ab Hierosolymis venisset Cæsaream Stratonis, et ex iis qui sequebantur eum presbyteris, episcopum ei constituisset, venit Sidonem; ubi cum multos curasset, et episcopum constituisset, venit Berythum : in qua etiam cum unum eorum qui sequebantur, ordinasset episcopum, venit Biblym; deinde Tripolim, ubi apud Marsonem virum quemdam prudentem divertit; quem cum fidelibus, qui erant Tripoli Phœniciæ, episcopum constituisset, venit Orthosiam ; deinde Antandrum ; deinde in insulam quæ dicitur Aradus; inde Balanæas ; et illinc Panta ; deinde Laodiceam; in qua cum multos, qui morbis laborabant, et vexabantur a dæmonibus, curasset, Ecclesiamque congregasset, et episcopum constituisset, venit Antiochiam Syriæ civitatem. » Sicque in hunc modum relegit auctor loca ad quæ Petrus accessit, cum liber e carcere Hierosolymis egressus, eam Syriæ partem Antiochiam usque peragravit : eamque fuisse causam existimamus, quod Cæsaream se Agrippa contulerit, et in Tyrios ac Sidonios commotus fuerit. Quæ vero post hæc Lucas subinfert de ejusdem Agrippæ obitu, suo quo contigerunt tempore enarrabimus.

11. Idem qui supra auctor addit, tunc Antiochia profectum Petrum in Cappadociam venisse, Tyanamque ejusdem provinciæ civitatem divertisse, indeque abiisse Ancyram Galatiæ ; illic mortuum suscitasse, baptizasse credentes, instituisse Ecclesiam, ordinatoque episcopo, Synopem et Amaseam Ponti civitates concessisse ; ac subinde Gangram Paphlagonum, postea vero Claudiopolim, ac inde Nicomediam et Nicæam Bithyniæ civitates petiisse : post hæc rediisse Antiochiam, inde Hierosolymam. At nos quod ad Hierosolymam spectat, secus sentimus; quin potius eum Romam versus iter direxisse, asseveramus. Sed et errat, dum ante festum Paschale, post solutum Petrum a vinculis, ea contigisse scribit. Nam post paschales dies Petrum esse liberatum, Acta testantur. Nec est quod dici possit, hæc sequenti anno facta fuisse : nam (ut omnes consentiunt) hoc anno secundo Claudii Petrus Romam advenit. Auctor ille quidem (mea sententia) quæ diversis temporibus a Petro sunt facta in unum colligens, imprudenter in hoc unum tempus rejecit. Cæterum nulla est dubitatio, eas provincias non tantum a Petro fuisse visitatas, sed et Ecclesias in eis institutas, et episcopos

[1] Arator in Act. lib. I. — [2] Metaphr. die 1 August. apud Sur. tom. III. — [3] Act. XII. — [4] Petr. Alexan. can. XIII. apud Theod. Bals.

[1] Metaphr. die 29 Junii. Sur. tom. III.

ordinatos : nam et Prochorum Nicomediæ ab eo datum episcopum, et alios alibi, idem auctor testatur.

12. Nec prætermittimus dicere, eumdem Petrum apostolum Byzantiis etiam et aliis ejusdem provinciæ locis primos dedisse episcopos. Id enim egregie profitetur Agapetus papa illis litteris quas de Menna a se ordinato episcopo Constantinopolitano scripsit ad Petrum, quæ postea fuerunt in quinta[1] synodo recitatæ; in quibus hæc leguntur : « Et hoc dignitati suæ (Mennæ scilicet) addere credimus, quod a temporibus Petri apostoli, nullum alium unquam Orientalis Ecclesia suscepit episcopum manibus nostræ sedis ordinatum. Et forsitan ad demonstrationem laudis ipsius, vel ad destructionem inimicorum, instans res tanta provenit, ut illis ipse similis esse videatur, quos in his quandoque partibus Apostolorum primi electio ordinavit. » Hæc Agapetus : cujus auctoritatem, in synodo præsertim œcumenica recitatam, majoris esse ponderis existimamus, quam recentiorum Græcorum, ut Nicephori, vel aliorum, qui dixerunt eas Ecclesias ab Andrea apostolo institutas, ab eodemque episcopos illis datos; quod recentiores Græcorum in Menologio, et uterque Nicephorus, ille episcopus Constantinopolitanus in Chronico, et alter cognomento Calixtus[2], tradiderunt. Porro constat non fuisse Byzantium primam sedem ejus provinciæ institutam, sed Heracleam. Unde Gelasius papa ad episcopos Dardaniæ, agens adversus Acacium : « Cujus, inquit, sedis episcopus ? cujus metropolitanæ civitatis antistes ? Nonne parochiæ Heracleensis Ecclesiæ ? » etc. Sed de his hactenus.

13. *De Apostolorum in diversas orbis partes profectionis tempore.* — Antequam vero de Petri Romam agamus adventu, operæ pretium existimamus et de cæterorum Apostolorum in diversas orbis provincias profectione paulo fusius atque accuratius agere : ac primum, quo potissimum anno eadem acciderit, diligentiori studio perquirere. In his pervestigandis plurimum laboris subiimus, multumque temporis insumpsimus; sed quem secure sive ex græcis, sive ex latinis auctoribus sequeremur, invenimus neminem. Nam nulla in primis ratio habenda est apocryphi illius scripti, quod Melitonis[3] Sardensis episcopi nomine circumfertur, quo proditur, anno secundo ab ascensione Domini, Apostolos per orbem divisos, in externis provinciis Evangelium prædicasse : neque enim hæc nostra confutatione indigent, quæ ex Actis Apostolicis perspicue refelluntur. Apollonii vero, quod Eusebius[4] recitat, testimonium, inhibuisse Christum Apostolis, ne ante annum duodecimum a sua ascensione recederent Hierosolymis; an solida firmitate subsistat, superius dixisse meminimus : sed id est diligentius expendendum. Ex ejus namque sententia dicendum esset, non ante annum quartum Claudii imperatoris Apostolos in provincias abiisse : cæterum omnium testimonio certum exploratumque habetur, jam anno secundo ejusdem Augusti, Petrum Apostolorum principem venisse Romam. Rursum ejusdem Apollonii sententia confutari posse videtur Marci evangelistæ auctoritate; quem cum constet scripsisse Evangelium anno sequenti, ut suo loco inferius demonstrabimus, se illud scriptis consignasse post divisos in orbem terrarum Apostolos illis verbis in fine[1] positis, satis aperte significat, quibus ait : « Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis; » qua ratione saltem biennio ante tempus ab Apollonio definitum, Apostolos in orbis provincias esse profectos, liquido satis apparet.

14. Cum igitur ante sequentem annum, quo Marcus suum scripsit Evangelium, Apostolos jam per mundum divisos fuisse constet; nec ante præsentem annum id contigisse ex Actis Apostolorum satis perspectum habeatur : necessario fateri cogimur hoc ipso secundo Claudii anno id factum esse. Sicut enim post necem Stephani, universi qui erant Hierosolymis discipuli dispersi sunt (ut ait Lucas[2]) præter Apostolos, ita etiam secunda hac in Ecclesiam excitata persecutione, occisoque Jacobo apostolo, et Petro eodem supplicio condemnato, sed divina virtute elapso, factam esse Apostolorum dispersionem, seu potius dicere velimus divisionem, par est credere; cum enim quo loco in Judæa consisterent, persequente illos Agrippa, non haberent, a Judæis sic pulsi, ad exteras gentes, ut divina fuerat revelatione Petro demonstratum, sunt profecti. Unde Joannes Chrysostomus[3] in hanc sententiam : « Apostoli, inquit, prædicaverunt Judæis, longoque temporis spatio cæsi et flagellati in Judæa manentes, ac demum ab ipsis propulsi, in Gentes profecti sunt. » Quod ad diem pertinet, decima quinta Julii in aliquibus Martyrologiis[4] ejus rei perpetua memoria consecrata reperitur. His itaque de tempore profectionis Apostolorum in provincias enarratis; quid, cum profecturi essent, communi consilio coeuntes statuerint, aperiendum est.

15. *De Symbolo Apostolorum.* — Sane quidem etsi ab Agrippa excitata vexatio Apostolos compulit externas quærere regiones : tamen de prædicando Evangelio Gentibus jam tunc Apostolos iniisse consilium diximus, cum divina prævia revelatione, ostensa Petro lintei cælitus demissi visione, apertum est Ecclesiæ ostium Gentibus. Ea etiam occasione (ut vidimus) Matthæus primus omnium Evangelium Judæis Palæstinis, quos relicturi essent, hebraice conscripsit. Tunc etiam catholicæ fidei consulturi, quid singuli essent prædicaturi Gentibus, ne ulla ex parte aliqua vel apparens inter eos in annuntiatione Evangelii diversitas esset, quosdam fidei canones, quibus universam christianam fidem perstringentes firmarent ac stabilirent, constituerunt : quos proprio nomine Dei Ecclesia nominare consuevit Symbolum

[1] Quinta Syn. Act. II. — [2] Nicephor. Call. hist. lib. VIII. c. 7. — [3] Apud Bed. in retract. in Act. Apost. c. 8. — [4] Euseb. hist. lib. V. c. 17.

[1] Marc. XVI. — [2] Act. VIII. — [3] Chrys. hom. 70 in Matth. c. XXII. [4] Bed. Usuard. et alii ea die.

Apostolorum; vel quod singuli ex eis ad eum perficiendum attulerint suum Symbolum: qua ratione ante necem Jacobi dicendum est illud esse confectum; vel quoniam qui christiani essent, eo Symbolo, velut tessera militari data dignosci possent. De his enim agens Ruffinus hæc ait[1]: « Discessuri Apostoli ab invicem, normam prædicationis in commune constituerunt; ne forte alii ab aliis abducti, diversum aliquid his qui ad fidem veniebant exponerent. Ergo omnes in uno positi, et Spiritu sancto repleti, breve istud futuræ (sicut diximus) prædicationis indicium, conferendo in unum quod sentiebat unusquisque, componunt, atque credentibus hanc dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et justissimis ex causis appellare voluerunt. Symbolum enim græce indicium dici potest, et collatio, hoc est, quod in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sentit.

16. « Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia illo tempore (ut Paulus apostolus dicit, et in Actis Apostolorum refertur) multi ex circumcisis Judæis simulabant se esse Apostolos Christi, et lucri alicujus vel ventris gratia ad prædicandum proficiscebantur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes; idcirco ergo istud indicium posuere, per quod agnosceretur is qui Christum vere secundum apostolicas regulas prædicaret. Denique et in bellis civilibus hæc servari ferunt; quoniam et armorum habitus par, et vocis sonus, et sermo unus est, atque eadem instituta bellandi; ne qua doli subreptio fiat; symbola discreta unusquisque dux suis militibus tradit, quæ latine signa vel indicia nominantur: ut si forte occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum, prodat si sit hostis, an socius. Idcirco denique hæc non scribi chartulis atque membranis, sed retineri cordibus tradiderunt; ut certum esset, hæc neminem ex lectione, quæ interdum pervenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse. Discessuri ergo (ut diximus) ad prædicandum, istud et unanimitatis et fidei suæ indicium Apostoli posuere: non sicut filii Noe discessuri ab alterutrum, turrem ex latere cocto et bitumine construentes, cujus cacumen ad cælum usque pertingeret; sed munimenta fidei, quæ starent adversus faciem inimici, ex lapidibus vivis et margaritis Dominicis ædificantes; quæ neque venti impellerent, neque flumina subverterent, neque tempestatum ac procellarum turbines permoverent. Merito igitur illi ab invicem separandi, turrim superbiæ ædificantes, linguarum confusione damnati sunt, uti ne unus quidem posset advertere proximi sui loquelam: isti vero qui turrem fidei construebant, omnium linguarum scientia, et agnitione donati sunt; ut illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. » Hucusque Ruffinus.

17. Hieronymus[2] de eodem hæc ad Pammachium: « Symbolum fidei et spei nostræ quod ab Apostolis traditum, non scribitur in charta aut atramento, sed in tabulis cordis carnalibus, etc. » Itemque apud Augustinum hæc leguntur: « Quod græce Symbolum dicitur, latine Collatio nominatur: Collatio ideo, quia collata in unum totius catholicæ legis fides, Symboli colligitur brevitate; cujus textum vobis modo, Deo annuente, dicemus. Petrus dixit: Credo in Deum patrem omnipotentem. Joannes dixit: Creatorem cæli et terræ. Jacobus dixit: Credo et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferos; tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est judicare vivos et mortuos. Jacobus Alphæi: Credo et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Judas Jacobi: Carnis resurrectionem. Matthias complevit: Vitam æternam. Amen. » Hæc Apud Augustinum[1]: quamvis an sit ille sermo S. Augustini, a quibusdam revocetur in dubium: sed cujus sit, nihil interest, cum de singulis duodecim Apostolorum distinctis elogiis suppetant etiam aliorum testimonia. Nam de iisdem singulorum Apostolorum sententiis hæc etiam S. Leo papa[2] ad Pulcheriam Augustam: « Ipsius Catholici Symboli brevis et perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa sit in munitione cælesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo possint gladio detruncari. » Eadem Venantius[3] Fortunatus, et alii[4] tradunt.

18. Hoc ipsum Symbolum Catholica Ecclesia semper adeo est venerata, ut in SS. conciliis œcumenicis[5] quasi basis quædam et fundamentum totius structuræ ecclesiasticæ consueverit in primis recitari. De Romana autem Ecclesia, quam sincere et illibate illud absque alia aliqua additione servaverit, Ruffinus hæc dicit[6]: « Illud non importune commendandum puto, quod in diversis Ecclesiis aliqua in his verbis primo scilicet Symbolo inveniuntur adjecta; in Ecclesia autem urbis Romæ hoc non deprehenditur factum; pro eo arbitror, quod neque hæresis ulla illic sumpsit exordium, et mos ibi servatur antiquus apud eos qui gratiam baptismi suscepturi sunt, publice, id est, fidelium populo audiente, Symbolum reddere: et utique adjectionem unius saltem sermonis eorum quæ præcesserunt, non admittit auditus: in cæteris autem locis (quantum intelligi datur) propter nonnullos hæreticos addita quædam videntur, per quæ nonnullæ doctrinæ sensus videatur excludi. » Hæc Ruffinus. Et Vigilius[7] contra Eutychem de veritate

[1] Ruffin. in præfat. expos. Symb. Apostolorum. — [2] Hier. epist. LXI.

[1] Aug. de temp. serm. 115. — [2] Leo epist. XCVI. — [3] Venant. Fort. in præfat. expos. Symbol. — [4] Albin. Flacc. de Offic. Eccl. c. 22. Raban. de inst. cleric. lib. II. c. 56. et alii. — [5] Act. Conc. Chalced. Ephes. Constantinop. II. et aliorum. — [6] Ruffin. de exposit. Symbol. in præfat. — [7] Vigil. lib. IV.

Symboli citans Romanam Ecclesiam, sic ait: « Universitas profitetur credere se in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus Dominum nostrum. Huic capitulo ob id iste calumniatur : Cur non dixit : In unum Deum Patrem, et in unum Jesum Christum Filium ejus, juxta Nicæni decretum concilii ? Sed Romæ et antequam Nicæna synodus conveniret, a temporibus Apostolorum usque ad nunc, et sub beatæ memoriæ Cœlestino, cui iste rectæ fidei testimonium reddidit, ita fidelibus Symbolum traditur : nec præjudicant verba, ubi sensus incolumis permanet. »

19. Hoc igitur Symbolum apostolicum non solum cunctis ad baptismum venire cupientibus, primum omnium traditur, et ab eisdem proxime baptizandis exigitur, sed assidue a quolibet christiano recitandum esse, admonet Augustinus [1], dum ait : « Cum autem tenueritis Symbolum, ut non obliviscamini, quotidie dicite quando surgitis, quando vos collocatis ad somnum : Reddite Symbolum vestrum, reddite Domino, commemorate vos, vos ipsos non pigeat repetere, bona est repetitio, ne subrepat oblivio. Ne dicatis : dixi heri, dixi hodie, quotidie dico, teneo illud bene. Commemora fidem tuam ; inspice te : sit tanquam speculum tibi Symbolum tuum, ibi te vide, si credis omnia quæ te credere confiteris, et gaude quotidie in fide tua. Sint divitiæ tuæ, sint quotidiana quodam modo indumenta mentis tuæ. Numquid quando surgis, te vestis ? sic et commemorando Symbolum tuum, vesti animam tuam ne forte eam nudet oblivio. » Hæc Augustinus. Ambrosius [2] item de eodem hæc in eamdem sententiam : « Symbolum quoque specialiter debemus, tanquam nostri signaculum cordis, antelucanis horis quotidie recensere : quo etiam, cum horremus aliquid, animo recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio ? » Hactenus de Symboli institutione et ejus usu.

20. *Spiritu sancto magistro facta divisio provinciarum.* — His igitur sic ab Apostolis institutis, et sicut Symbolo, ita etiam aliis absque scriptis traditionibus Ecclesiæ impartitis, diviserunt sibi ad quas singuli proficiscerentur orbis terræ provincias. Omittimus hic recensere quæ de ea re in pseudo Prochoro [3] commenta leguntur ; ex quo fortasse acceperunt, qui sorte provincias tradunt esse divisas, ut Socrates [4] scribit, et alii. Nec illis assentimur dicentibus, pro ratione linguarum muneris impertiti, cuique illam esse tributam provinciam : quasi velint Apostolos, etsi linguarum omnium donum accepissent, peculiari tamen alicujus provinciæ eorum quemque usum fuisse sermone. At sicut non admittunt Patres [5], post acceptum Spiritum sanctum, qui illos doceret omnia, ac cuncta suggereret, Apostolos res agendas tanti præsertim ponderis sorti commisisse : ita eosdem omnes omnibus linguis æque locutos esse consentiunt. Dicimus ergo, aliarum exemplo rerum quæ ab ipsis sunt gestæ, hæc eadem omnia de divisione provinciarum Spiritus sancti speciali instinctu esse peracta. Si enim de Paulo et Barnaba, antequam simul mitterentur ad prædicandum Gentibus Evangelium, dixit (quod habet Lucas [1]) Spiritus sanctus : « Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos; » quomodo non magis, cum omnes mittendi essent Apostoli, quo singuli profecturi essent, declaravit idem Spiritus sanctus? Quin etiam cum singulorum ordinationes nonnisi præcedentibus prophetiis et specialibus admonitionibus Spiritus sancti (ut suo loco dicemus) ab Apostolis fieri consueverint : numquid in tanto tantæque molis negotio eum consulere neglexerunt ? Si insuper ad hominem unum baptizandum missus est angelus [2] ad Philippum, et quo iturus esset admonuit : numquid cum ad totius humani generis salutem mittendi essent Apostoli, quo singuli profecturi essent, Dominus per angelum vel aliter divinitus desiit demonstrare?

21. Omnia divinus ille Spiritus moderabatur, neque sine illius instinctu aliquis illorum quicquam agere præsumebat, quamvis animo concepisset. Hæc cum pluribus sint exemplis monstrata, adhuc accipe quæ de Paulo ac sociis scribit Lucas [3] : « Transeuntes autem Phrygiam, et Galatiæ regionem, vetiti sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, et visio per noctem Paulo ostensa est : Vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens : Transiens in Macedoniam, adjuva nos. Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. » His ergo et aliis exemplis admoniti, dicimus singulos Apostolorum in eas orbis regiones esse amandatos, ad quas Spiritus sanctus privato instinctu voluit eos proficisci.

22. De hac item Apostolorum profectione hæc Justinus [4] martyr : « Hierosolymis duodecim viri profecti sunt in mundum, atque hi quidem indocti, et minime eloquentes : Dei autem virtute humano generi denuntiaverunt, a Christo missos se esse qui cunctos Dei verbum docerent. » Et Joannes Chrysostomus, de iisdem agens, hæc ait [5]. « Peragrarunt Apostoli orbem terrarum, et infirmum invenientes, ad sanitatem reduxerunt, et in ruina positum ad stabilitatem revocarunt, non arcus tendentes, non sagittas mittentes, non pecunias largientes, non eloquentia confidentes. Erant nudi quidem sæculo, sed induti Christum ; pauperes, sed divites ; pecunia indigentes, sed regnum cœlorum possidentes ; non habentes humana solatia, habentes autem Dominum Deum suum : Ego enim, inquit, vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Peragrarunt universum orbem terrarum oves simul cum lupis. Quis

[1] Aug. hom. 42. — [2] Ambr. lib. III. de virginib. tom. IV. Rom. edit. fol. 357. — [3] Habetur tom. II Biblioth. sanct. — [4] Socrat. lib. I. c. 15. et alii eum secuti. — [5] Chrysost. in Act. Bed. Œcumen. Gloss. et alii.

[1] Act. XIII. — [2] Act. VIII. — [3] Act. XVI. — [4] Justin. in orat. ad Antonin. — [5] Chrys. adver. Gentiles.

vidit? quis unquam pastor oves mittit in medio luporum? sed magis si viderit lupos, congregat oves. At vero Christus e contrario fecit: oves ad lupos; et vulneratæ a bestiis non sunt, sed magis lupi ad ovium mansuetudinem conversi sunt; » et post multa: « Mira virtus erat, piscatorem, publicanum, pellionem nudis præceptis mortuos suscitare, morbos expellere, mortem abigere, philosophorum linguam mutam facere, rhetorum ora constringere, apud principes et reges versari, barbaris, græcis, et universo humano generi imperare: nam et hoc illi verbo perfecerunt. » Hæc Chrysostomus.

23. *Gentium conversio.* — Sed quæ essent in totius terrarum orbis vastissima illa silva monstra ferarum atque portenta, quæ nec fingere satis potuit scriptorum gentilium vanitas, ad quæ perdomanda e Galilæa piscatores sunt missi; ut in præsentia dicere prætermittamus de singularum gentium superstitione, accipe quæ de complurium illarum moribus Theodoretus [1] summatim collegit (licet ante eum Hieronymus sit fusius prosecutus libro secundo contra Jovinianum scripto): « Persicæ, inquit, nationes, quæ jampridem Zaradæ legibus regebantur, matrum, filiarum, sororum connubiis susque deque commixtæ, remque justissimam arbitrantes id quod erat facinus injustissimum, audita piscatorum lege et accepta, Zaradæ leges ut iniquitatem maximam conculcarunt, evangelicamque protinus temperantiam complexæ sunt: quique prius, edocente illo, didicerunt mortuorum corpora canibus depascenda volucribusque porrigere; tunc jam, cum cœperunt in Christum credere, ab ejusmodi immanitate abhorrent, et mortuos suos terræ infodiunt; neque curant principum leges, quibus id fieri prohibetur, neque tortorum sævitiam perhorrescunt; magis enim timent Christi judicium; cumque præsentia cuncta irrideant, somniare magis gaudent quæ non videntur, eaque demum reverentur et timent. Has itaque novas leges acceperunt a promulgatoribus Galilæis; quique non timuerunt Romanorum potentiam, sese ultro crucifixi hominis imperio subdiderunt. Atque ut hi Romanis legibus viverent, neque Augustus ipse impetravit, neque Trajanus, qui Persarum regna subvertit: et tamen Apostolorum monumenta Persæ homines, tanquam cælitus allata fuerint, venerantur; » et paulo post:

24. « Massagetæ miserrimos esse homines arbitrati, qui alio mortis genere quam violenta nece decumberent; quique idcirco legem de mactandis senibus comedendisque tulerant: postquam piscatorum leges sutorumque acceperunt, abominabiles illas dapes ac hostias pertæsi sunt. Tibareni quoque soliti olim seniores de altis rupibus dare præcipites, legem iniquissimam consciderunt, evangelica lege accepta. Neque amplius Hyrcani, neque Caspii ipsi alunt canes hominum cadaveribus, neque Scythæ una cum mortuis hominibus vivos infodiunt, quos olim viventes illi dilexerant. Tantam morum mutationem piscatorum leges invehere potuerunt. » Hæc pauca ex multis insinuasse satis credimus, ut ex his qualis esset tunc orbis terrarum facies intelligatur, magisque Christi potentiam admiremur, qui per paucos abjectosque homines, tot orbis monstra domuerit, ac suo jugo nec tantum corpore, sed animo ea ipsa subegerit. Cum autem complures ex Gentibus frenum Romani imperii accepissent, tamen nec vi nec suasionibus adigi potuerunt, ut Romanis legibus viverent: « Nam (quod idem auctor addit) neque Æthiopes, qui sunt Ægyptiis Thebanisque contermini, neque multæ item Ismaeliticæ nationes, non Lagi, non Sanni, non Anasgi, non quamplurimi alii barbari Romanorum dominatu accepto, ullis Romanis legibus in conventionibus suis utuntur. At nostri illi piscatores, et publicani, sutorque ille noster cunctis nationibus legem evangelicam detulerunt: neque solum Romanos, et qui sub Romano vivunt imperio, sed Scythas quoque, ac Sauromatas, Indos præterea, Æthiopas, Persas, Seras, Hyrcanos, Cymmerios, Germanos, et Britannos (utque semel dicatur), omne hominum genus, nationesque omnes induxerunt Crucifixi leges accipere, non armis usi, non infinita vi militum delectorum, non immanitatis Persicæ violentia, sed verborum suasu, ostensa legum, quas prædicabant, utilitate; quod sane ipsum non sine magno quidem sui periculo faciebant, sed in singulis civitatibus frequenter passi injurias, flagraque passim a quovis hominum genere subeuntes. » Hæc ille, et alia plura id genus.

25. *Petrus Romam venit.* — Sed ut in quas singuli sunt profecti provincias, tandem cognoscamus, quæ ea de re a sanctis Patribus vel aliis scripta reperimus, in medium afferemus. Ac in primis de Petro dicendum, quem hoc anno secundo Claudii imp. venisse Romam, communis omnium sententia est: id enim Eusebius in Chronico in primis testatur, id ipsum S. Hieronymus, ac denique cæteri omnes qui de ea re historiam conscripserunt. Hæc enim habet Eusebius [1]: « Anno secundo Claudii, Petrus apostolus, cum primum Antiochenam fundasset Ecclesiam, Romam proficiscitur; ubi Evangelium prædicans, viginti quinque annis ejusdem urbis episcopus perseverat; » et Hieronymus [2]: « Petrus post episcopatum Antiochensis Ecclesiæ, et prædicationem dispersionis eorum qui de circumcisione crediderunt in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, et Bithynia, secundo Claudii anno ad expugnandum Simonem magum Romam pergit, ibique viginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis. » Eadem de tempore et reliqui omnes conscripsere: ut nulla de his relicta sit dubitatio, vel penes eos contradictio. Sicut et de ejusdem Petri Romam adventu eadem omnes fere rerum Ecclesiasticarum veteres scriptores et confirmarunt, et perpetuis monumentis decorarunt; ut Irenæus [3], Tertullianus [4], Hippoly-

[1] Theodoret. de curat. Græcar. affect. lib. IX.

[1] Eusebius in Chronic. — [2] Hier. de Script. Eccl. in Petro. — [3] Iren. lib. III. c. 1. — [4] Tertull. de præscript.

tus [1], Cyprianus [2], Arnobius [3], Lactantius [4], Optatus [5], Hieronymus [6], Ambrosius [7], Augustinus [8], Severus [9], Prudentius [10], Philastrius [11], Orosius [12], Prosper [13], Maximus Taurinensis [14], Petrus Chrysologus [15], Arator [16], ac cæteri Latinorum, qui de rebus Ecclesiasticis commentarios edidere : ex Græcis vero Papias [17], Caius [18], Dionysius Corinthiorum [19], Petrus Alexandrinus [20], Eusebius [21], Chrysostomus [22], Cyrillus Alexandrinus [23], Theodoretus [24], Sozomenus [25], et cæteri juniores : ac denique, ne in re toto cælo perspicua laboremus, idipsum SS. œcumenicæ synodi, idem etiam Romani pontifices suis epistolis, imperatores suis edictis; ac (ut unico tantum verbo rem absolvam) tanta de Petri Romam adventu memoria, omni scriptionum genere meruit consecrari, adeo ut nec cujusvis perfrictæ frontis hæreticus, vel schismaticus, eorum qui ante nostrum sæculum vixerint, ausus fuerit de eo vel leviter quidem dubitationem movere.

26. Sic igitur ad totius mundi principem civitatem princeps Apostolorum mittitur, et ad primariam urbem orbis primus pastor jure dirigitur : de quo hæc S. Leo [26] : « Cum duodecim Apostoli, accepta per Spiritum sanctum omnium locutione linguarum imbuendum Evangelio mundum, distributis sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus princeps Apostolici ordinis ad arcem Romani destinatur imperii, ut lux veritatis, quæ in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet. Cujus autem nationis homines in hac urbe non essent, aut quæ usquam gentes ignorarent quod Roma didicisset? Hic conculcandæ philosophiæ opiniones; hic dissolvendæ erant terrenæ sapientiæ vanitates; hic confutandi dæmonum cultus; hic omnium sacrilegiorum impietas destruenda, ubi diligentissima superstitione habebatur collectum quicquid usquam fuerat vanis erroribus institutum. Ad hanc ergo urbem tu, beatissime apostole Petre, venire non metuis; et consorte gloriæ tuæ Paulo apostolo aliarum adhuc Ecclesiarum ordinationibus occupato, silvam istam frementium bestiarum et turbulentissimæ profunditatis oceanum, constantior quam cum supra mare gradereris, ingrederis. Nec mundi dominam times Romam, qui in Caiphæ domo expaveras sacerdotis ancillam. Numquid autem judicio Pilati, aut sævitia Judæorum, minor erat vel in Claudio potestas, vel in Nerone crudelitas? Vincebat ergo materiam formidinis vis amoris; nec æstimabas terrori cedendum, dum horum saluti consulis, quos susceperas alendos. Hunc ergo intrepidæ charitatis affectum jam tunc profecto conceperas, quando professio tui amoris in Dominum trinæ interrogationis est solidata mysterio. Nec aliud ab hac mentis tuæ intentione quæsitum est, quam ut pascendis ejus quem diligeres ovibus cibum, quo ipse eras opimatus, impenderes. Augebant quoque fiduciam tuam tot signa miraculorum, tot dona charismatum, atque experimenta virtutum. Jam populos, qui ex circumcisione crediderant, erudieras : jam Antiochenam Ecclesiam, ubi primum Christiani nominis dignitas est orta, fundaveras. Jam Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, atque Bithyniam legibus evangelicæ prædicationis impleveras; nec aut dubius de provectu operis, aut de spatio tuæ ignarus ætatis, trophæum Crucis Christi Romanis arcibus inferebas. » Hæc Leo. Et Arnobius in illud Psalmi : « Posuit terram fructiferam in salsuginem, » hæc item ait : « Sed per Petrum in salsugine litterarum positam Romam, fecit eam fructum afferre ; » et infra : « Posuit desertum ab aquis, quæ peccata lavant; posuit in stagna aquarum; abundant aquæ baptismatis, martyrum pœnitentiæ, eleemosynarum abundantia in deserto isto, quod ante Petri adventum siccum fuit et aridum, hoc nunc excultum est, cum constitueretur in eo civitas Ecclesiæ, in qua quotidie seminantur agri et plantantur vineæ, ut fiant fructus nativitatis, quos benedixit Deus, et fecit ut multiplicarentur. » Hæc Arnobius de institutione Ecclesiæ Romanæ facta per Petrum.

27. Quod vero ad rei gestæ historiam pertinet : quibus itineribus, quibusve sociis comitatus Petrus Romam advenerit, neminem qui describat invenimus, præter unum Metaphrastem [1], qui Petri iter Antiochia Romam relegens, ordinatas etiam ab eo Ecclesias in via summatim recensuit. Sed quod certo auctore ea scripta careant, et in multis fide vacillent, haud in omnibus probantur; ut cum ait, ante discessionem Antiochia altercatum esse cum eo Paulum, tumque contigisse quod idem Paulus scribit ad Galatas. Sed eas dissensiones longe post hæc tempora factas esse, suo loco dicemus. Sic etiam cum auctor ait Paulum et Silam a Petro inventos esse Corinthi; cæterum Paulum et Silam alio tempore simul coisse, ex Actis Apostolorum suo loco monstrabimus. Vel cum dicit, Cornelium centurionem a Petro episcopum Ilii ordinatum, cum ex his quæ superius dicta sunt, constet ipsum Cæsariensi Ecclesiæ in Palæstina fuisse a Petro præfectum. His igitur aliisque ab eo scriptis offensus, libentius ea hic referre abstinui. Quod vero idem auctor dicit, Petrum a Christo admonitum, venisse Romam ad Simonem magum confutandum : res est quæ altiori indiget inspectione; agemus de ea fusius suo loco inferius. Porro venisse una cum Petro Antiochia Romam Marcum in primis, qui postea ab eodem Petro acceptum scripsit Evangelium; Apollinarem,

[1] Hippol. apud Pruden. in Peristeph. — [2] Cyprian. de unit. Eccles. et aliis locis — [3] Arnob. advers. Gentes, et in Psal. CVI. — [4] Lactant. lib. IV. c. 21. — [5] Optat. contra Parmen. lib. II. — [6] Hier. de script. Eccles. — [7] Ambros. serm. in natal. Apost. et alibi. — [8] Aug. serm. 7. in natal. Apost. et aliis locis. — [9] Sever. hist. lib. II. — [10] Prud. in Peristeph. — [11] Philast. de hæres. c. 30. — [12] Oros. lib. VII. c. 6. — [13] Prosper. de præd. lib. IV. c. 13. — [14] Max. ser. 1. et 5. in nat. Apost. — [15] Petr. Chrysol. serm. in natal. Apost. — [16] Arator in Act. Apost. — [17] Papias apud Euseb. lib. II. c. 13. — [18] Caius apud Eus. lib. II. c. 24. — [19] Dion. apud Euseb. lib. II. c. 24. — [20] Pet. Alexand. can. III. — [21] Euseb. lib. II. c. 13. 14. — [22] Chrys. hom. de Petro et Paulo. — [23] Cyril. epist. ad Cœlestin. — [24] Theod. lib. I. hær. fab. in Simone, et epist. ad Leonem. — [25] Sozom. lib. IV. c. 14. — [26] Leo serm. 1. in nat. Apost.

[1] Metaphr. die 29 Junii.

qui ab eodem postmodum Ravennati est præfectus Ecclesiæ; Martialem, qui est inde missus ad Gallias; Rufum Capuæ factum episcopum, Pancratium Tauromenii; Marcianum Syracusis datum episcopum, et alios cum eis, eorumdem Acta testantur: licet de Marciano et Pancratio jam antea, cum adhuc Petrus moraretur Antiochiæ, in Siciliam fuisse missos, Metaphrastes [1] affirmet; cujus etiam testificatione habetur expressum, Petrum in Italiam navigantem, in Siciliam appulisse.

28. De cæteris locis, ad quæ Petrus Romam venturus divertit; nobilia in iis remanserunt antiquitatis vestigia, sed traditione potius quam scriptura firmata. Nam (ut omittamus de singulis dicere, quæ nondum nobis explorata habentur) est Neapoli in Campania percelebris memoria, ubi idem Princeps Apostolorum, cum Neapolim navigio delatus esset, una cum suis missam celebravit. Tradunt insuper ipsum Neapoli solventem, vi ventorum delatum esse Liburnam, indeque Pisas proxime positas conscendisse, ibique ex more incruentum sacrificium obtulisse: quem locum, tantæ rei memoria celebrem, a posteris summo honore habitum esse constat. Inde vero Romam venisse: licet in aliquibus manuscriptis, quibus res gestæ Marci episcopi Atinæ narrantur, Petrum pedestri itinere Neapoli Romam venisse, et Atinam ad Marcum gentilem suum Galilæum hominem divertisse, scriptum habeatur. Sed de rebus tam antiquis et incertis quid potissimum affirmare debeamus, non satis constat. De Romana vero Ecclesia a Petro instituta, cui et episcopus præfuit, dicemus anno sequenti, quo id fieri contigit. His vero sic de Petro narratis, jam de cæteris est agendum Apostolis, et ad quas orbis terrarum partes quisque eorum accesserit (quantum licet antiquorum scriptorum auctoritate) reliquum est ut eo dicamus ordine, quo a Luca [2] eorum nomina recensentur in Actis: ac primum de Joanne est instituenda narratio.

29. *Joannes in Asia.* — Joannes igitur Zebedæi filius, frater Jacobi, migravit in Asiam, Minorem scilicet; easque provincias, in quibus et Petrus (ut vidimus) evangelium prædicaverat, et Ecclesias complures erexerat, prædicatione evangelicæ veritatis excoluit. Una vero cum Joanne profectam esse sanctissimam Dei genitricem Mariam Virginem, et Ephesi apud eum habitasse, epistola synodica [3] sacrosancti concilii Ephesini ad clerum Constantinopolitanum data, non obscure ab illo sancto episcoporum cœtu significatur, dum illic agitur de damnatione Nestorii his verbis: « Quare et Nestorius impiæ hæreseos instaurator, in Ephesiorum civitate, quam Joannes theologus et sacra Virgo Deipara Maria quandoque incoluerunt, constitutus, a sanctorum Patrum et episcoporum cœtu ultro se ipsum abalienans, malæque conscientiæ reatu impeditus, ad illum sese adjungere non audens; post trinam citationem, sacræ synodi sententia, divinoque sanctorum Patrum judicio condemnatus, omnique sacerdotali dignitate exutus est. » Magdalenam etiam una cum Lazaro Ephesi egisse, aliqui [1] tradiderunt: sed his de Magdalena repugnant quæ superius dicta sunt. At quæ de migratione Dei genitricis Ephesum sunt narrata, ab Epiphanio [2] haud facile admittuntur, qui ait: « Equidem cum Joannes in Asiam instituerit profectionem, nusquam dicit Scriptura quod abduxerit secum sanctam Virginem. » Hæc ipse, certum complura tradita habentur sine scriptis. De profectione vero Joannis in Asiam meminerunt Origenes [3], Eusebius [4], Gregorius [5] Nazianzenus, Joannes Chrysostomus [6], qui et ait [7]: « Corpore autem habitavit Asiam, ubi antiquitus omnes philosophorum sectæ philosophatæ sunt: idcirco hic locus dæmonibus obnoxius est, et admodum formidabilis. In medio autem inimicorum claruit; illorumque fugata caligine, arcem evertit quam munitissimam. » Complures ibi erexit Ecclesias, quarum sic meminit Tertullianus [8]: « Habemus et Joannis alumnas Ecclesias; nam et Apocalypsin ejus Marcion respuit; ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Joannem stabit auctorem. » Septem enim illæ in Asia positæ, quarum ipse meminit in Apocalypsi, ab eo fundatæ traduntur; nimirum Ecclesia Ephesi, Smyrnæ, Pergami, Thyatiræ, Sardis, Philadelphiæ et Laodiceæ.

30. Sed quod pertinet ad Ecclesiam Ephesinam: a Paulo fundatam, a Joanne curatam esse, auctor est Irenæus [9]. Multa sunt quæ in pseudo Prochoro de Joannis in Asia gestis, ac præsertim Ephesi, scripta leguntur, sed prorsus commentitia ac fabulosa, indigna plane quæ hisce chartis nostris inserantur: ut inter alia plura, quæ habet de templo Dianæ [10] Ephesiæ Joannis virtute prostrato: nam constat integrum permansisse usque ad Gallieni imp. tempora, quando (ut auctor est Julius [11] Capitolinus) a Gothis est expilatum et concrematum. Porro res ab eo gestas in Phrygia, ac præsertim Hierapoli, ubi permansit usque ad Philippi adventum, recitat Metaphrastes [12]. Cæterum Joannem non semper in Asia permansisse, sed et alias Orientis regiones Evangelium prædicando peragrasse, multa sunt testimonia. Ad Parthos enim ascendisse, titulus suæ ipsius primæ epistolæ, quæ olim ad Parthos inscripta legebatur, facile monstrat. Sed adhuc ulteriores Orientis partes penetrasse, et Bassoras christiana fide imbuisse, accepimus certa ac fide digna relatione religiosissimorum [13] Patrum Societatis Jesu, qui nostris temporibus ad Indos evangelicæ prædicationis causa profecti, hæc ex ejusdem populi a majoribus accepta traditione didicerunt. Hæc de Joanne. De Jacobo autem ejus germano nihil est quod dicamus, quem (ut vidimus) ante profectionem Apostolorum

[1] Metaphr. die 29 Junii. — [2] Act. I. — [3] Act. Ephes. tom. II. c. 26. edit. Peltan.

[1] Notation. in Mart. Rom. die 22 Julii. — [2] Epiph. hæres. LXXVIII. — [3] Orig. lib. III. in Genes. — [4] Euseb. hist. lib. III. c. 1. — [5] Greg. Nazian ad Arian. — [6] Joan. Chrysos. hom. in 12. Apos. — [7] Joan. Chrysos. hom. 1. in Joan. — [8] Tertull. lib. IV contr. Marcion. — [9] Iren. lib. III. c. 3. in fin. — [10] Prochor. c 7. — [11] Jul. Capit. in Gallien. — [12] Metaphr. die 5 Septembr. — [13] Ex litteris ab ipsis scrip. anno Domini 1555.

lorum ad Gentes, ab Herode Agrippa constat esse necatum.

31. *Andreas in Scythia.* — Andreas, qui sequitur ordine, ad Scythas missus traditur ab Origene [1] et Eusebio [2]. In Græciam vero inde descendisse, et in Epirum venisse, testatur Gregorius Nazianzenus [3] atque Chrysostomus [4] : sed ex junioribus Græcis Nicephorus [5] hæc de Andreæ peregrinatione : « Sorte, inquit, ea provincia obtigit, ut ad Gentes mitteretur, in Cappadociam scilicet, Galatiam, et Bithyniam : quibus peragratis, ad eam quoque accessit quæ Anthropophagorum dicitur, et ad Scytharum solitudines, ad utrumque Pontum Euxinum orasque Septentrionales, ad ipsum quoque Byzantii solum ; deinceps Thraciam, Macedoniam, Thessaliam, et Achaiam peragravit : in quibus provinciis omnibus longo tempore sermonibus divinis, prodigiisque mirificis Christum glorificans, tandem a proconsule Ægea in crucem est actus ; » et alibi [6] : « Thraciam, Macedoniam, et Euxinum provincias sortitus, Byzantii Christum prædicavit ; et cum a Zeuzippo tyrannidem ibi tenente ad necem quæreretur, Argyropolim transiit, atque ibi biennium conventus agens permultos ad Christi fidem perduxit ; cæterum sacra in eo loco fundata æde, et Stachi episcopo creato, Synopem conscendit. » Sed fide nutant hæc ob apertum mendacium de Zeuzippo tyranno ; nullus enim incumbebat tempore Claudii tyrannus in Thracia : quam provinciam præses summa pace moderabatur. Rursum vero Nicephorus [7] episcopus Constantinopolitanus hæc in eamdem sententiam : « Primus, ait, Andreas apostolus præco Byzantiis fuit Evangelii : extruxit ædem in qua precibus piis imploraretur Deus, ultra regionem Argyropolis ; et ordinavit episcopum Stachim, cujus meminit Apostolus ad Romanos [8]. » Ecclesiam quoque Nicææ in Bithynia fertur erexisse [9] illicque Callixtum primum episcopum ordinasse. At hæc ex apocryphis accepta sunt ; nam eas Ecclesias a Petro esse erectas, superius est demonstratum. Scribit Sophronius [10], Andream non tantum missum ad Scythas (quod testantur cæteri) sed ad Sogdianos, Sacos, et Æthiopas idque ipsum affirmat Dorotheus [11].

32. *Philippus in Asia superiore.* — Philippus quintus ordine Asiam Superiorem Evangelio traditur [12] excoluisse, demum Hierapoli annos natus octoginta septem martyrium subiisse : quod et Joannes Chrysostomus [13] tradit ; eumdemque aliquam partem Scythiæ peragrasse, et una cum Bartholomæo aliquo temporis spatio Evangelium annuntiasse ferunt [14]. Apud Isidorum [15] legitur, Philippum Gallos etiam christiana fide imbuisse, quod et in Breviario Toletano, institutionis S. Isidori, legitur. Sed Galatis loco Gallis esse restituendum, diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium.

33. *Thomas in India.* — Thomas apostolus in primis ad Parthos profectus est, ut auctor est Origenes [1], et Eusebius [2]. Eumdem Indos penetrasse, tradit Gregorius Nazianzenus [3]. In Æthiopiam quoque perrexisse, testatur Joannes Chrysostomus [4], cum ait : « Thomas dealbat Æthiopas. » Thomæ adscribitur [5] quod ait Theodoretus, Parthos, Persas, Medos, Bracmanos, Indos, aliasque nationes finitimas Christi Evangelium suscepisse. Ad Taprobanam quoque insulam venisse, Nicephorus [6] tradit qui tamen apocrypha quædam de Thoma abire ad longe positos populos detrectante, et Domino illi apparente cum scribat, ab iis nos abstinuimus. Sunt alia incerti auctoris tamen Joannis Chrysostomi [7], sed falso nomine insignita, quibus fertur Thomam tres illos magos qui Christi præsepe adiere, baptismo initiasse, ac socios in prædicatione Evangelii secum duxisse : id ipsum apud Sophronium [8] æque legitur et alios. Qui apud Indos reperti sunt Christiani in regione Narsingensium, firma certaque traditione affirmant Thomam apostolum in illis regionibus Evangelium prædicasse, Ecclesias erexisse, ac cætera quæ ad Christianorum institutionem pertinent consummasse. Id ipsum profiteri qui in Indiæ regione Chranganore dicta et aliis adjacentibus locis agunt, Osorius Silvensis [9] episcopus, qui res Indicas luculentissime scripsit, testatur.

34. *Bartholomæus in Majori Armenia.* — Bartholomæus in Majorem Armeniam profectus, Lycaonas ejus provinciæ populos veritatem evangelicam docuit, et ad pietatem instituit, ut est auctor Chrysostomus [10]. Albanos insuper christiana fide imbuisse tradit Sophronius [11] : citerioremque Indiam penetrasse, Origenes [12] testatur ; id ipsum Socrates [13] quoque et alii. Certam fidem de his fecit Pantænus philosophus christianus qui peregrinatus ad Indos, memoriam de Bartholomæi prædicatione virentem adhuc reperit ; quin et Matthæi Evangelium ab ipso antequam illuc proficisceretur, descriptum, ibi inventum, ac acceptum secum detulit, cum Alexandriam rediit. Id Eusebius [14], Hieronymus [15], et alii recentiores, qui ab his ipsis acceperunt affirmant.

35. *Matthæus in Æthiopia.* — Matthæum ad Æthiopiam missum esse auctor est Socrates [16], ex Origene [17] puto, qui id ipsum tradit. Quæ de ipso scribit Nicephorus [18], ut commentitia prætermittimus. Qui sequitur nonus ordine Jacobus Alphæi, frater Domini idemque Justus dictus, non legitur in externas profectus esse provincias, sed qui (ut vi-

[1] Orig. lib. III. in Genes. — [2] Euseb. hist. lib. III. c. 1. — [3] Greg. Nazian. orat. in Arian. — [4] Chrysost hom. de 12 Apostol. — [5] Niceph. histor. lib. II c. 39. — [6] Niceph lib. VIII. c. 6 — [7] Nicephorus in Chron. — [8] Rom. XVI. — [9] Abdias. in Andrea. — [10] Apud Hier. de Scrip. Eccles. — [11] Doroth. in Synopsi. — [12] Niceph. lib. II. c. 39. Metaphr. die 15 Novem. — [13] Chrysost. hom. de 12. Apostol. — [14] Idem qui supra Niceph. et Metaphr. — [15] Isid. de vit. et obitu sanct.

[1] Origen. in Genes. lib. III. — [2] Euseb. lib. III. cap. 1. — [3] Greg. Nazian. hom. ad Arian. — [4] Chrysost hom. de 12 Apostol. — [5] Theodoret. de verit. Evangel. lib. IX. et Clem. Recog. l. IX. c. 8. — [6] Niceph. lib. II. c. 40. — [7] Apud Chrys. hom. 2 in Mat. oper. imperfect. — [8] Apud Hieron. de script. Eccles. Œcumen in Act. Apostol. — [9] Osor hist. lib. II. — [10] Chrysost. hom. de 12 Apost. — [11] Apud Hieron. de Script. Eccl. — [12] Orig. in Genes. lib. III. — [13] Socrat lib. I. c. 15. — [14] Euseb. hist. lib. V. c. 10. — [15] Hieronym. de script. Eccl. in Panthæno. — [16] Socrat. lib. I. c. 15. — [17] Orig. in Genes. lib. III. — [18] Niceph. lib. II. c. 41.

dimus) Hierosolymorum creatus esse episcopus, ne Judæi, quorum causa munus illud susceperat, omnino derelicti haberentur, loco constitit, nec sicut cæteri ad gentes in diversas orbis partes abire permissus est. Tanta enim eum tamque conspicua sanctitate effulsisse tradunt, ut quamvis Judæorum magistratus in cæteros sævirent Apostolos, ipsi tamen nullum negotium facesserent, sed honore potius prosequerentur : id quidem non Hegesippus [1] tantum Apostolorum temporibus proximus, sed et Josephus [2] Judæus testatur, dum ait tanta eum apud universum populum æstimatione claruisse, ut propter illatam ipsi necem existimaverint Hierosolymam excisam, et Judaicum populum acerbissima omnium clade afflictatum esse. At de ejus vitæ institutione plura inferius, cum de ejus martyrio suo loco agemus.

36. *De duobus Jacobis.* — Sed quod ad præsentem spectat inspectionem : qui putarunt Jacobum Alphæi dictum, a fratre Domini esse diversum : in alias et ipsum, ut cæteros, provincias amandatum tradunt ; idque nullius prorsus auctoris certo testimonio, sed ex animi arbitrio, ut fecisse videtur Nicephorus [3] : et licet ipse primo de duobus tantum Jacobis sententiam astruat ; tamen dum de Jacobi Alphæi rebus gestis atque martyrio agit, refert quædam mirum in modum inter se discrepantia, atque prorsus abhorrentia ab his quæ Hegesippus fidelissimus auctor de eodem Jacobo, uno eodemque cum fratre Domini, scriptorum egregiis monumentis posterorum memoriæ commendavit; ac tertium quempiam Jacobum videtur introducere. Fuit quidem ante Nicephorum quorumdam sententia, tres fuisse Jacobos in Evangelio recensitos, Jacobum scilicet Zebedæi, alium dictum Alphæi, tertium vero fratrem Domini, cognomento Justum : qui hæc tradiderunt, tertium quem diximus Jacobum, extra numerum duodenarium Apostolorum imprudenter quidem nimis constituunt. Sed satis ad ejus sententiæ confutationem esse videtur, si unde est deducta, repetatur origo. Ex rejectis enim illis Clementis nomine scriptis Recognitionum libris de tribus Jacobis auctoritas semel sumpta, in nonnullos est inconsultissime propagata. Putarunt aliqui eamdem sententiam ex ejusdem Clementis [4] Constitutionibus, sed apocryphis, roborari, dum hæc ibi ex persona Apostolorum recitata habentur : « Nos ergo qui digni facti sumus ut essemus testes adventus ejus cum Jacobo fratre Domini, et aliis septuaginta duobus, et septem diaconis, etc., » quibus verbis volunt Jacobum fratrem Domini extra numerum Apostolorum constitutum. Sed mea sententia, magis eadem verba Jacobum monstrant inclusum ; nam cum extra numerum septuaginta duorum Jacobus illic positus recenseatur, plane constat inter duodecim adnumeratum : alioqui (quod absurdum est dicere) non tantum non inter Apostolos, sed neque inter discipulos Jacobus frater Domini locum haberet. Unde (ut ex his patet) quod ibi Jacobus singulariter nominetur, non est factum ut e numero duodenario excluderetur; sed potius secundum energiam quamdam, quod frater esset Domini, nominatus.

37. Cæterum si attendamus ea quæ de his Patres dixerunt, omnis dubitationis tolletur scrupulus. Nam S. Hieronymus [1] in Isaiam, cum illorum recitat sententiam qui quatuordecim numerabant Apostolos, et post duodenarium numerum Jacobum fratrem Domini et Paulum addebant; agens [2] contra Helvidium, duos tantum fuisse Jacobos, alterum Zebedæi, Alphæi alterum, eosdemque Majorem et Minorem dictos, aliisque differentiis inter se distinctos, affirmat, ac probat. Sed an non plus satis Paulus apostolus [3] monstrat Jacobum fratrem Domini unum ex duodecim fuisse, cum scribens ad Galatas ait : « Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini ? » Eusebius [4] item ex Clemente Alexandrino nonnisi duos Jacobos fuisse tradit, dum sic ait : « Duos item Jacobos fuisse ferunt, unum cognomento Justum, qui de templi fastigio præceps dejectus, fullonis vecte cæsus occubuit : alterum, qui capite abscisso migravit e vita. » Sed agamus de cæteris.

38. *Simon in Mesopotamia.* — Simon Chananæus, qui et Zelotes reperitur dictus, quem et Judam etiam nominatum esse Hieronymus [5] sæpe testatur, in Mesopotamiam profectus populis illis Evangelium annuntiavit : in Persidem etiam tandem abiisse tradunt [6]; addunt [7] alii Ægyptum, Africam [8], et Britanniam, ut Nicephorus et Dorotheus, quos sequi visi sunt Græci in suo ipsorum Menologio : sed hæc absque aliquo antiquorum testimonio. Quod vero spectat ad Africanam Ecclesiam : ea contentio inter Catholicos Africanos et Donatistas oborta est, quo potissimum tempore Evangelium cœperit in Africa prædicari. Affirmabant [9] isti, post Apostolos id esse factum ; sic enim Petilianus dicebat : « De nobis dictum est : Erunt primi, qui erant novissimi. Ad Africam enim postmodum Evangelium venit; et ideo nusquam litterarum apostolicarum scriptum est Africam credidisse. » Repugnat his Augustinus, necnon Salvianus [10] Massiliensis, qui constanter affirmant Africanos ab Apostolis Evangelium accepisse. Si qua fides adhibenda est Metaphrasti [11]; iis Petrum apostolum post Romanam Ecclesiam ordinatam, cæterasque complures in diversis locis erectas, Carthaginem tandem venisse tradit; sed cum multa hic admisceat commenta, nullam prorsus in his meretur fidem. In libello qui fertur nomine Hippolyti, de septuaginta duobus discipulis, nominatur inter alios nescio quis Laudatus, quem dicit creatum episcopum Carthaginensem.

39. *Africana Ecclesia a Petro erecta.* — Cæterum Augustinus [12] videtur profiteri Afros a Romana

[1] Hegesip. apud Euseb. lib. II. c. 22. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. — [3] Niceph. lib. II. c. 3. et c. 40. — [4] Clem. constit. lib. II. c. 59.

[1] Hier. in Isai. c. 17. — [2] Idem advers. Helvid. — [3] Galat. I. — [4] Euseb. hist. lib. II. c. 2. — [5] Hier. in epist. ad Galat. c. IV. et contra Helvid. — [6] Beda in retract. in Act. Apostol. et in Martyrolog. — [7] Isidor. de vit. et obitu sanct. c. 82. et 83. — [8] Niceph. lib. II. c. 40. Doroth. in Sinopsi. — [9] Aug. de unit. Eccl. c. 15. — [10] Sal. vian. de provid. Dei lib. VII. — [11] Metaphr. die 29 Junii. — [12] Aug. ep. CLXII.

Ecclesia Evangelium accepisse : sic enim ait, disputans contra Donatistas : « Cum se videret et Romanæ Ecclesiæ, in qua semper apostolicæ cathedræ viguit principatus, et cæteris terris unde Evangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias litteras esse conjunctum, etc. » Innocentius papa scribens ad Decentium, nonnisi a Petro missos esse dicit in Africam, qui populum illum imbuerent Evangelio. Gregorius papa [1] itidem, ad Dominicum episcopum Carthaginensem scribens, hæc habet in eamdem sententiam : « Scientes præterea unde in Africanis partibus sumpserit ordinatio sacerdotalis exordium, laudabiliter agitis quod sedem apostolicam diligendo, ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis. » Sed unde digressi sumus, revertamur. Quod ad Simonem pertinet : errare certum est illos [2], qui hunc ipsum in unum conflant cum Simeone, qui Jacobi frater, eidem in sede Hierosolymitana est subrogatus episcopus : quem Eusebius ex Hegesippo plane ab illo distinctum esse demonstrat, dum illum Mariæ Cleophæ et Alphæi filium esse dicit. Beda [3] aliquando errore lapsus, quod putasset, duos illos unum esse Simonem, se ipsum correxit. Sed de eadem controversia, necnon de Judæ nomine eidem indito a nonnullis, agemus inferius opportuniori loco pluribus.

40. *Thaddæus in Arabia et Idumæa.* — Judas vero, qui et Thaddæus est dictus, et ipse in Mesopotamia Evangelium prædicasse dicitur [4], multaque egisse in Arabia et Idumæa, aliisque adjacentibus regionibus. Sed sicut de Simeonibus, ita etiam de Thaddæis duobus videtur facta confusio : nam quem in Syriam Edessam ad Abgarum regem missum tradit Eusebius [5], illum ex numero septuaginta duorum fuisse affirmat; quem tamen fuisse Apostolum ex numero duodecim, multi sunt arbitrati, et inter alios Hieronymus [6] et Beda [7]; qui quod prius dixerat, retractavit. Duos Thaddæos æque ponunt Nicephorus [8] atque Dorotheus.

41. *Matthias in Æthiopia et Judæa.* — Matthias, qui in locum Judæ est subrogatus, in Æthiopiam post Judæam Evangelii causa profectus esse traditur : id quippe Sophronius [9], Nicephorus [10], et alii eos secuti dixerunt. Sed de divisione et profectione Apostolorum ad prædicandum Evangelium Gentibus, hactenus : res sane est perdifficilis investigatu, ac potius (mea sententia) brevitate tractanda quam fabulis involvenda, atque commentis exaggeranda.

42. *De variis actis Apostolis perperam adscriptis, et ab hæreticis conflatis.* — Quod vero pertinet ad res ab ipsis gestas, postquam ab invicem semel separati sunt : res quidem æque perobscura est. Cum enim Apostolorum nomine tam facta quam scripta reperiantur esse supposititia; nec, si quid de illis a veris sincerisque scriptoribus narratum sit, integrum et incorruptum omnino remanserit : in desperationem plane quamdam animum dejiciunt, posse unquam assequi quod verum certumque subsistat. Age vero, de his orationem pro viribus instituamus, et quæ de Apostolis apocrypha, vel omnino rejecta scripta esse probantur, in medium adducamus. Atque in primis inter hæc adnumerandum est itinerarium nomine Petri Apostoli, quod appellatur Clementis, sive quod Recognitionum titulo inscribi solet, aut quod Athanasius in Synopsi Clementinam appellat. Rursus extabant Actus nomine Andreæ, Actus nomine Thomæ, Actus nomine Philippi, Actus Pauli et Theclæ : quos omnes Gelasii [1] censura proscripsit. Addit Athanasius [2] Circuitus Joannis. Agens de his Philastrius [3], factitatum ab hæreticis tradit, ut falsa Acta Apostolorum nomine scripserint : sed et Manichæi, quæ ab Andreæ discipulis de rebus gestis a Ponto in Græciam scripta erant, alia addentes, alia vero detrahentes, corruperunt.

43. Tractans Innocentius [4] papa de his commentitiis Apostolorum Actibus, auctores qui eos confinxerunt, prodit, dum ad Exuperium scribens hæc ait : « Cætera quæ sub nomine Matthiæ, sive Jacobi Minoris vel sub nomine Petri et Joannis, quæ a quodam Leucio scripta sunt, vel sub nomine Andreæ, quæ a Nexocharide et Leonide philosophis, et sub nomine Thomæ, et si qua sunt alia, non solum repudianda, verum etiam noveris esse damnanda; » at de his quæ ad dictum impostorem Leucium spectant, hæc Gelasius [5] : « Libri omnes quos fecit Leucius discipulus diaboli, apocryphi; » fuisse hunc secta Manichæum, atque Actus Apostolorum scripsisse, Augustinus [6] eos refellens testatur. Cæterum longe ante tempora Manetis hæresiarchæ, ab ipsis fere Apostolorum temporibus conficta sunt falsa Acta Apostolorum : nam de Encraticis hæc scribit Epiphanius [7] : « Utuntur et scripturis primo loco quæ dicuntur Andreæ, et Joannis Actiones, atque Thomæ. Rursum Circuitus Petri ab Ebionitis depravatos esse, idem auctor testatur [8] : sed non hæc tantum præsumpserunt, verum etiam et alia falsa Acta Apostolorum scripserunt, multaque in eis adversus Paulum apostolum mendacia coacervarunt, ut idem Epiphanius [9] scribens contra Ebionæos tradit his verbis : « Actus vero Apostolorum alios esse dicunt, in quibus habentur multa impietate ipsorum referta. » Sequitur dicere de his quæ in Paulum scripserunt. Priscillianistas hæreticos etiam falsa Acta Apostolorum commentos esse, eaque Memoriæ Apostolorum titulo prænotasse, auctor est Orosius [10].

44. Præter autem rejectas illas Recognitiones Clementis, quæ hactenus extant, feruntur etiam Abdiæ Babylonii nomine Vitæ quædam Apostolo-

[1] Greg. regist. lib. III. epist. XXXII. — [2] Sophron. et auctor. de vit. et obitu sanct. — [3] Beda in retract. in Act. Apost. — [4] Niceph. hist. lib. II. c. 4. — [5] Euseb. lib. I. c. 13. — [6] Hier. in Matt. c. 10. — [7] Beda in retract. in Act. Apost. — [8] Niceph. hist. lib. II. c. 40. Doroth. in Sinop. — [9] Sophr. apud Hier. de scrip. Eccles. — [10] Niceph. hist. lib. II. c. 40.

[1] Gelas. in Conc. Rom. de lib. apocryphis — [2] Athanas. in Synopsi. — [3] Philast. de hæres. c. 89. — [4] Innoc. epist. III. — [5] Gelas. in decret. de lib. apocryphis. — [6] Aug. de fide contra Manich. c. 4. et 38. — [7] Epiph. hæresi XLVII. — [8] Epiph. hæresi XXX. — [9] Epiph. ibid. — [10] Oros. epist. ad Aug. de errorib. Priscillian.

rum, itemque sub Prochori nomine Actus Joannis evangelistæ, necnon incerto auctore Passiones Apostolorum : quo titulo a Seleuco (puto potius Leucio manichæo) fertur esse liber conscriptus, de quo hæc habentur posita in libello de Nativitate S. Mariæ, qui Hieronymo falso adscribitur : « Quidam, inquit auctor, Seleucus (seu Leucius) qui Passiones Apostolorum conscripsit, hunc libellum composuit. Sed sicut de virtutibus eorum et miraculis per eos factis vera scripsit, de doctrina eorum plura mentitus est. Legi manuscriptam [1] epistolam nomine Meliti episcopi Laodicensis qua significatur a prædicto Leucio confiicta esse trium tantum Apostolorum Acta, nimirum Joannis, Andreæ, et Thomæ.

45. Rursus quæ Lini nomine scripta habetur Passio Petri apostoli, Manicheismo reperitur infecta, ut suo loco inferius perspicue demonstrabimus. Sed qua ratione ea omnia vel his similia Augustinus refellat, audiamus; disputans enim contra Marcionitam, sic ait [2] : « Sane de apocryphis iste posuit testimonia, quæ sub nominibus Apostolorum Andreæ Joannisque conscripta sunt : quæ si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia, quæ ab illorum temporibus per episcoporum successiones certissimas usque ad nostra deinceps tempora perseverat; » et alibi contra Faustum agens [3] : « Legunt, inquit, scripturas apocryphas Manichæi, a nescio quibus sutoribus fabularum sub Apostolorum nomine scriptas : quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritatem sanctæ Ecclesiæ recipi mererentur, si sancti et docti homines, qui tunc in hac vita erant, et examinare talia poterant, eos vera locutos esse cognoscerent. » Vides igitur, quanto cum periculo prodendæ veritatis, absque delectu res gestæ Apostolorum legantur ac recitentur; et quam sit difficile e tot mendaciorum lacunis puram defæcatamque haurire veritatem. Ut merito os Domini is dicendus sit, qui (ut Propheta [4] ait) mundum ab immundo, et pretiosum a vili noverit separare : ac jure in his legendis, Apostoli [5] sententia servanda sit, dicentis : « Omnia probate : quod bonum est, tenete. »

46. Sed ex quo semel de his agere cœpimus : recensitis jam his quæ de rebus gestis Apostolorum sunt falso supposita, eas etiam enarremus, quæ Apostolorum nomine sunt editæ scriptiones. Et ut ab his quæ principi Apostolorum adscriptæ sunt, auspicemur : « Petri nomine, inquit Hieronymus [6], feruntur quinque libri, quorum primus Actuum Petri inscribitur, alius Petri Evangelium, tertius Prædicationes Petri, quartus Apocalypsis, quintus Liber Judicii; » recenset eosdem Eusebius [7] : Clemens Alexandrinus [8] tam ex eo qui Petri prædicatio, quam eo qui dicebatur Petri Apocalypsis, fragmenta recitat, et post ipsum Origenes. In aliquibus ecclesiis Palæstinæ, in die parasceves, quædam recitari solita ex Petri nomine edita Apocalypsi, auctor est Sozomenus [1]. Qui inscriptus erat commentarius, Evangelium Petri, primus omnium Serapion [2] episcopus Antiochenus, quod hæreses contineret, et ab hæreticis probaretur conscriptus, ipso fidelibus interdixit. Eum vero librum, cujus erat titulus, Judicium Petri, Ruffinus existimavit eumdem esse cum eo qui inscribitur, Liber Pastoris, de quo fusius suo loco dicendum. Cujus vero est inscriptio, Doctrina Petri, ab Origene [3] rejicitur.

47. Pauli quoque nomine multa fuere supposita : ac primum Evangelium, itemque Apocalypsis, quæ damnat Gelasius [4]; ea enim occasione, quod Paulus interdum dicat, « Secundum Evangelium meum; » falsum nomine Pauli fuit editum Evangelium. Sed et quod scribens ad Corinthios [5] se a Deo revelationes accepisse testatus sit, et ad Galatas [6] etiam suam citet revelationem : ejus quoque nomine revelationes sunt editæ; qui quidem commentarius rursus quasi e terra revulsus, Theodosii [7] imperatoris temporibus apparuit; sed quod fabulas contineret hæreticorum, est rursum oblivione sepultus. A Caianis hæreticis confictum fuisse librum, quem dicebant, Ascensum Pauli, occasione inventa, quod idem Apostolus se dicat ascendisse usque ad tertium cælum et audivisse arcana verba, testatur Epiphanius : quo libro Gnosticos hæreticos usos esse, idem affirmat. Actus insuper Pauli, tanquam ab eo scripti ferebantur, quorum meminit Origenes [8]. Neque vero hæc edita solummodo Pauli nomine sunt; sed et aliæ, ultra canonicas, additæ fuerunt epistolæ, nempe tertia ad Corinthios, tertia ad Thessalonicenses, et rursus alia ad Laodicenses titulo prænotata : sed de hac alias.

48. Joannis quoque Apostoli nomine editi sunt ab hæreticis commentarii, ut aliæ revelationes longe diversæ ab his quæ totius Catholicæ Ecclesiæ sunt receptæ consensu : quas a Cerintho esse confictas auctor est Caius [9]. Libellus itidem de Transitu Virginis, ejusdem nomine esse vulgatus traditur, atque refellitur [10]. Andreæ apostoli nomine etiam constat fuisse editum Evangelium quod Gelasius [11] damnat. Sub titulo Thomæ apostoli item fuit ab hæreticis scriptum Evangelium, quod respuit Athanasius [12], et alii. Thomæ etiam nomine inditam Apocalypsim, una cum dicto pseudo Evangelio Gelasius [13] aspernatur. Insuper et Bartholomæi Apostoli nomine usi hæretici, evangelicam confinxerunt historiam, quam æque cum cæteris idem Gelasius rejicit. A Dionysio [14] citatur sententia Bartholomæi; unde autem eam acceperit, ignoramus. Jacobi Alphæi quoque nomine hactenus pseudo Evangelium circumfertur, quod jam olim ab eodem Gelasio proscriptum est. Adhuc etiam Matthæi titulo editus erat liber de Infantia Salvatoris; qui a Valentinianis hæreticis, secundum ea quæ scribit Irenæus [15], pu-

[1] In bibliothec. Vat. num. 234. — [2] Aug. contra adver. legis. lib. I. c. 20. — [3] Aug. contra Faustum lib. XXII. c 79. — [4] Hierem XV. — [5] I. Thess. V. — [6] Hier. de Script Eccl in Petro. — [7] Euseb hist. lib. III c. 3. — [8] Clem. Alex. lib. VI. Strom. Orig. in Joan. c. 13. apud Euseb. lib. V. c. 11.

[1] Sozom. hist. lib. VII. c. 19. — [2] Euseb. lib. V. c. 10. — [3] Origen. in Periarch. — [4] Gelas. in decret. de lib. apocryph. — [5] 2. Cor. XI. — [6] Galat. II. — [7] Sozom. lib. VII. c 19. — [8] Orig. in Joan. tom. XXVII. — [9] Caius in dialog. disp. — [10] Aug. serm. 35. de sanct. — [11] Gelas. in decret. de lib. apocryphis. — [12] Athanas. in Synopsi. — [13] Gelas. ubi sup. — [14] Dionysius de myst. Theolog. — [15] Iren. lib. I. c. 17.

tatur fuisse conscriptus; damnatur et idem a Gelasio [1]. Philippi apostoli itidem nomine inscriptum fuisse pseudo Evangelium, quo utebantur Gnostici hæretici, auctor est Epiphanius [2]. Nec vero pepercerunt Thaddæo, cujus quoque nomine pseudo Evangelium pervulgarunt, quod æque cum cæteris Gelasius improbat. Matthiæ itidem falso nomine ediderunt Evangelium commentitium, quod idem ille Pontifex merito damnat : ejus meminit Origenes [3], Eusebius [4], et Clemens Alexandrinus [5], eidem tribuuntur Traditiones illæ, quarum meminit Clemens Alexandrinus [6], et Eusebius [7]. At vero neque desiit inscribi Barnabæ spurium a spuriis et obscœnis iisdemque hæreticis Evangelium : quod una cum eo quo Valentiniani [8] hæretici et Sabelliani [9] usi sunt pseudo Evangelio, quod dicebatur Ægyptiorum, nomine (credo) Marci confictum, detestatur summo jure Gelasius. Ad hæc, Stephani quoque nomine nobilitatas Revelationes ediderunt, quas idem qui supra Gelasius condemnat.

49. Addiderunt et Gnostici librum titulo Stirpis Mariæ, horrendis confarcinatum mendaciis, ut Epiphanius [10] docet. Sed quod omnia superat genera portentorum, Caiani hæretici (ut de his scribunt Epiphanius [11] et Theodoretus [12]) nomine Judæ proditoris, quem laudabant, pseudo Evangelium composuere. At vero non singulorum tantum Apostolorum hæretici sua ipsorum scripta, sed et communi omnium nomine consignarunt ; ferebatur enim volumen, cujus erat titulus Doctrina Apostolorum ; quod Athanasius [13] damnat : itemque liber, qui dicebatur, Sortes Apostolorum ; et alius, Laus Apostolorum : quos proscribit Gelasius : ea autem commentos esse Cerinthianos, Ebionitas, Valentinianos, Gnosticos, et alios hæreticos, sed præ cæteris Manichæos, constat : de quibus, præter illa quæ Cyrillus [14], Augustinus sæpius agens contra ipsos et alii testati sunt, hæc S. Leo [15] : « Apostolicas paginas, quædam auferendo, quædam inferendo violaverunt Manichæi ipsi, confingentes sibi sub Apostolorum nominibus, et sub verbis Salvatoris ipsius multa volumina falsitatis. » Idemque [16] de his ad Turibium episcopum Asturicensem scribens, hæc ait : « Apocryphæ autem scripturæ, quæ sub nominibus Apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdicendæ, sed etiam penitus auferendæ sunt ; atque ignibus concremandæ. Quamvis sint in illis quædam quæ videantur habere speciem pietatis ; nunquam tamen vacua sunt venenis ; et per fabularum illecebras hoc latenter operantur, ut mirabilium narratione seductos, laqueis cujuscumque erroris involvant. » Hæc S. Leo de apocryphis ab hæreticis per Hispanias sparsis : quibus etiam adnumerat S. Hieronymus Ascensionem Isaiæ, et Apocalypsin Eliæ, ab iisdem hæreticis promulgatas, de quibus hæc ait : « Apocryphorum deliramenta conticeant, quæ ex occasione hujus testimonii ingeruntur Ecclesiis Christi. De quibus vere dici potest, quod sedeat diabolus in insidiis cum divitibus in apocryphis, ut interficiat innocentem. » Et iterum : « Insidiatur in apocrypho, quasi leo in spelunca sua : insidiatur ut rapiat pauperem. Ascensio enim Isaiæ et Apocalypsis Eliæ hoc habent testimonium. Et per hanc occasionem, multaque hujuscemodi, Hispaniarum et Lusitaniæ deceptæ sunt mulierculæ oneratæ peccatis, quæ ducuntur desideriis variis, semper addiscentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes, ut Basilidis, Balsami, atque Thesauri, Barbelonis quoque et Leusiboræ, ac reliquorum nominum portenta susciperent. » Hæc Hieronymus [1].

50. *De Scriptis Christi nomine confectis.* — Sed quid amplius? Non tantum (ut vidimus) Apostolorum nomine aspidum ova (quod aiunt) fovenda supposuerunt, sed Christi Redemptoris nostri quoque nomine librum de Magia ad Petrum et Paulum apostolos scriptum fuisse, quidam sive hæretici, sive Gentiles fuerint, horrende plane ac nefarie mentiti sunt : quos Augustinus [2] turpissimi ac patentissimi mendacii arguit, dum sic ait : « Ita isti desipiunt, ut in illis libris, quos eum scripsisse existimant, dicant contineri eas artes, quibus eum putant illa fecisse miracula, quorum fama ubique percrebuit. Quod existimando, se ipsos produnt quid diligant, et quid affectent ; quandoquidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita noverat, quæ non solum disciplina christiana, sed etiam ipsa terrenæ reip. administratio jure condemnat. Et certe qui tales Christi libros legisse se affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur? Quid quod etiam divino judicio sic errant quidam eorum qui talia Christum scripsisse vel credunt, vel credi volunt, ut eosdem libros ad Petrum et Paulum dicant tanquam epistolari titulo prænotatos? Et fieri potest, ut sive inimici nominis Christi, sive qui ejusmodi execrabilibus artibus de tam glorioso nomine pondus auctoritatis dare se posse putaverunt, talia sub Christi et Apostolorum nomine scripserint : in qua fallacissima audacia sic excæcati sunt, ut etiam a pueris, qui adhuc pueriliter in gradu lectorum christianas litteras norunt, merito rideantur. Cum enim vellent tale aliquid fingere Christum scripsisse ad discipulos suos, cogitaverunt ad quos potissimum scribere potuisse facile crederetur ; tanquam ad illos, qui ei familiarius adhæsissent, quibus illud quasi secretum digne committeretur : et occurrit eis Petrus, et Paulus. Credo quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderunt ; quia merita Petri et Pauli etiam propter eumdem passionis diem celeberrimum solemniter Roma commendat. Sic omnino

[1] Gelas. ubi sup. — [2] Epiph. hæresi XXVI. — [3] Orig. hom. 1. in Lucam. — [4] Euseb. lib. III. c. 25. — [5] Clem. Alex. Strom. lib VII. — [6] Clem. Alex. Strom. lib. II. et III. — [7] Euseb. lib. III. c. 23. — [8] Clem. Alex. Strom. lib. III. — [9] Epiph. hæresi. LXII. — [10] Epiph. hær. XXVI. — [11] Epiph. hæres. XXXVIII. — [12] Theod. lib. I. hæret. fabul. — [13] Athan. in Synopsi. — [14] Cyrill. Cateches. VI. — [15] Leo serm. 4. de Epiph. — [16] Idem Leo epist. XCIII. c. 15.

[1] Hieron. in Isai. c. LXIV. — [2] Aug. de consens. Evang. lib. I. c. 9. et 10.

errare meruerunt, qui Christum et Apostolos ejus non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæsierunt. Nec mirum si a pingentibus fingentes decepti sunt. Toto enim tempore quo Christus in carne mortali cum suis discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus ejus, quem post passionem suam, post resurrectionem, post ascensionem, post missum de cælo Spiritum sanctum, post multorum Judæorum conversionem, et mirabilem fidem, post lapidationem Stephani diaconi et martyris, cum adhuc Saulus appellaretur, et eos qui in Christum crediderant, graviter persequeretur, de cælo vocavit, et suum discipulum et Apostolum fecit. Quomodo igitur potuit libros, quos, antequam moreretur, eum scripsisse putari volunt, ad discipulos tanquam familiarissimos, Petrum et Paulum, scribere, cum Paulus nondum fuerit discipulus ejus? » Hæc et alia Augustinus ad eam imposturam arguendam. Hisce igitur omnibus tam de Christo Domino, quam de ejus Apostolis, hæreticorum quisquiliis simul collectis, et in angulum velut rejectis; jam expeditiori ad reliqua, quæ ad historiam pertinent, parata via, alacrius ad cursum orationis habenas laxemus.

51. *De adventu et actis Simonis magi Romæ.* — Ut unde digressi sumus, ad Petri scilicet Romam hoc anno adventum, revertamur : Hieronymus [1] ea de causa ipsum Romam venisse testatur, ut Simonem magum magiis suis populo illudentem expugnaret. Metaphrastes [2] his consentiens, hæc scribit : « Visus est ei Dominus in visione, dicens : Surge Petre, vade ad Occidentem : opus enim habet ut tuis illustretur facibus : et ego ero tecum. » De accessu vero Simonis magi ad Urbem, deque divino, quem sibi magicis artibus comparavit, honore; Justinus philosophus pro Christianis coram Antonino Pio imperatore causam perorans, hæc ait [3] : « Simon quidam Samaritanus, in vico cui nomen Githon est natus : hic sub Claudio Cæsare efficacium dæmonum arte in imperiali urbe vestra Roma, propter magicas quas exhibuit virtutes, deus habitus est, et statua apud vos veluti deus honoratus : quæ statua in amne Tiberi inter duos pontes est erecta, latinam hanc habens inscriptionem, SIMONI DEO SANCTO : ac Samaritani prope omnes, ex aliis autem nationibus perpauci, illum quasi primum deum esse confitentes, adorant quoque; » et post multa hæc de eodem : « Nec satis fuit malis dæmonibus ante adventum Christi fabulari de filiis quos Jovi affingunt; sed postquam apparuit inter homines natus, et celebratus est juxta prophetarum vaticinia, videntes eum expectatum, et per fidem agnitum in omnibus gentibus, rursum (quod supra diximus) commenti sunt alios, quos vulgo adorandos proponerent, ut Simonem et Menandrum Samaritanos, qui magicis artibus multos ad fraudem seduxerunt, etiam nunc huic errori obnoxios. Nam (ut jam diximus) in vestra urbe terrarum domina sub Claudio Cæsare Simon magus senatum populumque Romanum in tantum admiratione sui stupefecit, ut haberetur pro deo, et receptus in deorum numerum honoraretur dicata sibi statua. »

52. Irenæus [1] eadem his affert verbis : « Cum adhuc magis non credidisset Deo, et cupidius intendit contendere adversus Apostolos, uti et ipse gloriosus videretur esse, et universam magiam adhuc amplius incrustans, ita ut in stuporem cogeret multos hominum : quippe cum esset sub Claudio Cæsare, a quo etiam statua honoratus esse dicitur propter magiam, hic igitur a multis quasi deus glorificatus est, etc. » Rursum etiam Tertullianus [2] in Apologetico Romanis exprobrat, quod inter cæteros homines inter deos relatos, Simonem magum statua donatum, Sancti Dei titulo insignita, adorent : sic enim ait : « Cum Larentinam publicum scortum, velim saltem Laidem, aut Phrynen, inter Junones et Cereres ac Dianas adoratis; cum Simonem magum statua, et inscriptione, Sancti Dei, inauguratis, etc. » Post hos Eusebius [3] relegens quæ tum a Justino, tum Irenæo sunt dicta de Simonis artibus, Apostoli Petri virtute sæpe repressis, ac demum Romæ, quo eum est persecutus, extinctis, hæc ait : « Quapropter neque impia Simonis contra Christum conjuratio, neque alterius cujusquam eorum qui tum in lucem prodierunt Apostolorum temporibus, se sustentare poterat : nam illustre veritatis lumen, et divinus ille sermo, qui modo Dei aspirante numine, in humanum genus splendorem suum effuderat, inque terris quasi pubescens viguerat, et cum propriis ac suis Apostolis versatus erat, omnes id genus conatus strenue evicit profligavitque.

53. Etenim (ut exemplo rem illustremus) præstigiator ille, quem antea posuimus, velut a divino et admirabili fulgore oculis mentis penitus præstrictis, extemplo (cum jam antea in illis sceleribus, quæ nefarie et perdite consciverat, a Petro apostolo in Judæa manifeste deprehensus fuisset) longissimum iter terra marique instituens, ab Oriente ad Occidentem usque, quasi profugus vagatus est : istumque vivendi modum solum sibi ex sententia fore arbitratus, sic tandem ad urbem Romam profectus (cum jam ibi diabolica vis et potentia ad hominum perniciem excubans, magno subsidio illi veniret), brevi suum institutum eo perduxit, ut ab illis, statua in ejus venerationem erecta, honoraretur ut deus. Cæterum ista non ad longinquum temporis spatium ex sententia illi processerunt : nam e vestigio, sub ipso Claudii imperio, benigna et propitia Dei totius hujus universitatis rectoris erga humanum genus providentia, fortem ac præpotentem et reliquorum omnium Apostolorum propter virtutis amplitudinem facile principem Petrum Romam versus, ad ejusmodi pestiferam vitæ humanæ corruptelam delendam, quasi manu deduxit. Qui quidem ut generosus et strenuus Dei dux, divinis armis obtectus munitusque, eximiam et pretiosam tanquam mercaturam veri luminis mente sola comprehensi, ab Oriente

[1] Hier. de Scrip. Ecclesiast. in Petro. — [2] Metaphr. die 29 Junii. — [3] Just. Apolog. pro Christ. ad Antonin. Pium.

[1] Iren. lib. I. c. 20. — [2] Tertul. in Apolog. c. 13. — [3] Euseb. lib. II. c. 11. 13. et 14.

ad occasum usque deportavit: ipsamque regni cælorum prædicationem, cælestem scilicet lucem, et salutarem animarum doctrinam palam divulgavit. Sic ergo cum divinus sermo ad Romanos pervenisset, vesana Simonis potentia extincta est, et homo ipse actu tum una penitus profligatus. » Hucusque de Simone mago et Petri ad Urbem adventu Eusebius.

54. Sed licet statim Simonem profligatum dicat, non tamen hæc eo sunt sensu accipienda, ut tunc sub Claudio ex aere, quem volatu petierat, desuper lapsus, cadens in terram extinctus fuerit: sicut ex recentioribus aliquis deceptus esse videtur, scribens Simonis lapsum temporibus Claudii accidisse: quod non aliunde probare nisus est, nisi ex eo (ut diximus) quod Eusebius statim post Petri adventum ad Urbem, Simonem esse profligatum describit. Sed qui fugatus est tempore Claudii Simon, sub Nerone, qui magis addictissimus, eos ab extremis usque orbis partibus perquirebat, iterum Romam petiit, novisque artibus, nempe Icario volatu, populum in sui admirationem adducere sibique conciliare studuit. Sane Suetonius [1] a Nerone tradit exhibitum in spectaculis Icarium volatum; quem quidem neminem sine magia attentare præsumpsisse, par est credere: quæ enim de Dædali et Icari volatu a poetis sunt scripta, esse poeticas fictiones, neminem dubitare putamus. Ut hæc vero mortalis homo usu probaret, non sine magicæ artis experimento adduci potuisse, facile credi potest: sed quod magia pollicebatur, divina resistente virtute, irritum esse factum monstravit eventus. Volatum igitur illum Simonis, tempore Neronis contigisse, et non Claudii, Philastrius [2] in primis testatur; id ipsum Severus [3], Hegesippus [4] ille junior, qui scribit de excidio Hierosolymorum, Maximus [5], liber [6] de Pont. Rom. qui fertur nomine Damasi, Prosper Aquitanus [7], Gregorius [8], Nicephorus [9], et alii recentiores omnes, uno excepto Metaphraste [10], qui ad Claudii potius quam ad Neronis tempora rem gestam referre visus est; sed sicut in aliis multis ibi a se positis errare eum certum est, ita et in his esse hallucinatum constat. Porro rei gestæ seriem suo loco narrabimus, eamque certioribus rationibus declaratam firmatamque reddemus.

55. Hic vero cum actum sit de statua inter duos pontes (nimirum in insula Tiberina, quæ et Æsculapii dicta est) Simoni titulo divinitatis dicata: opportune occurrendum putamus quorumdam virorum, eruditorum tamen, de ea re dubitationi; in quorum mentes irrepsit aliquando scrupulus, an quæ a Justino ac cæteris Patribus de statua Simoni ibidem loci dicata sunt dicta, vere subsistant, ac veritati innitantur. Ut autem res adeo antiqua, tot tantorumque scriptorum illustrata ac probata testificatione, revocaretur in dubitationem, ejusmodi præcessit occasio.

[1] Sueton. in Neron. c. 12. — [2] Philastr. lib. de hæres. in Simone. c. 30. — [3] Sever. lib. II. hist. — [4] Hegesip. lib. II. c. 2. — [5] Max. ser. in natal. Apost. — [6] Pontif. in Petro. — [7] Prosper. de promis. c. 13. — [8] Greg. Turon. lib. I. c. 25. — [9] Niceph. hist. lib. II. c. 36. — [10] Metaphr. die 29 Junii.

Ante annos pulo quinque, Gregorio XIII Rom. pontifice, in eadem insula Tiberina, e ruderibus lapis est effossus, tali inscriptione notatus: servatur hactenus idem in horto religiosorum Mendicantium in eadem insula posito:

SEMONI SANGO DEO FIDIO SACRUM
SEX. POMPEIUS S. P. F. COL. MUSSIANUS
QUINQUENNALIS DECUR. BIDENTALIS
DONUM DEDIT

Præ se fert lapis ipse basim, super quam statua locata esset, sed exigua; nec enim cum valde angusta sit, capax fuisse videtur alicujus simulacri humanæ staturæ similis. Ex hac igitur inscriptione, tali loco reperta, dubitatio ejusmodi animos illorum pulsavit: num nominis similitudine Justinus sit lapsus, ut Simoni mago dedicatum esse simulacrum existimarit, quod Simoni Sango deo Fidio legebatur inscriptum. Sed antequam ulterius progrediamur; ut hæc elucidemus, aliqua ad explicationem ejusdem inscriptionis afferamus.

56. Quinam fuerint dii Semones, ex Varrone Fulgentius [1] sic explicat: « Semones dici voluerunt deos, quos nec cælo dignos adscriberent ob meriti paupertatem, sicut Priapus, Hipporea, Vertumnus: nec terrenos eos deputare vellent, pro gratiæ veneratione, sicut Varro in Mystag. ait: Semoneque inferius derelicto, deum depinnato attollam orationis eloquio.» Hæc Fulgentius. Sangus vero sabina lingua Hercules dicebatur, ut auctor est idem Varro [2]: idemque in antiquis lapidibus Sancus scriptus reperitur, sicut et in inscriptione Reatina: SEMIPATRI SANCO; et Propertius [3]:

Sic Sancum Tatiæ composuere Cures.

et Ovidius:

Quærebam nonas Sanco Fidio ne referrem.

Legimus et inscriptionem lapidis nuper reperti in Quirinali, in hortis Clericorum regularium, apud ecclesiam sancti Silvestri, his litteris exaratam, qua Sangum dici, et distinctum esse Sangum a Sancto, quo nomine etiam Herculem dictum volunt, facile potest intelligi.

SANGO SANCTO SEMON.
DEO FIDIO SACRUM
DECURIA SACERDOTUM BIDENTALIUM
RECIPERATIS VECTIGALIBUS.

Sed de sacerdotio Bidentalium consule Gellium [4]. De ara erecta Romæ Semoni Sango meminit Dionysius [5] Halicarnasseus; cui numini (ait Verrius) propter viam fit sacrificium, quod fit proficiscendi gratia: in quo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur, ut Macrobius admonet.

57. Cæterum quod ad diluendam concitatam

[1] Fulgent. de prisco ser. — [2] Varro de ling. Latin. lib. IV. — [3] Proper. lib. IV. de Herc. in fin. — [4] Gell. lib. XVI. cap. 6. — [5] Dionys. lib. VIII.

falsam suspicionem pertinet: nulla quidem vel levis saltem suspicio Justini animum movisse potuit, ut vel conjectura aliqua opinaretur Simoni mago simulacrum illud esse dicatum, quod Semoni Sango ea erat inscriptione sacratum. Et ut omittamus dicere de diversorum nominum differentiis, jam cunctis notissimum erat, neminem inter deos fuisse recens recipiendum, nisi ex S. C. nec absque ejusdem auctoritate licuisse cuiquam rem sacram facere, statuas vel aras erigere. Quamobrem cum nec nomen imperatoris, nec senatus (ut in cæteris), sed cujuspiam tantum illius collegii sacerdotis magistratu fungentis, donum illud offerentis, esset nomen expressum, nulla potuit in Justini animum suspicio ascendere, ut Simoni mago in deorum numerum recepto ea fuerit statua consecrata.

58. Ad hæc: Quonam pacto, quæso, in his Justinus decipi potuit, qui non tantum Gentilium philosophiæ, sed et ipsorum theologiæ eruditione non leviter tinctus, vel mediocriter imbutus, sed egregie excultus et apprime eruditus erat, ut plane declarant ejus commentarii non modo ad Antoninum Pium, et ad senatum Romanum, sed ad Gentiles ipsos sermo exhortatorius scriptus? Sed et quomodo idem ipse non ea de Simone mago plus certo Romæ diu multumque versatus explorata habuit, quæ non in angulo, vel coram ejus rei ignaris locutus est, sed ad ipsum Romanum imperatorem, ac filios Cæsares, necnon Romanum senatum conscripsit? Vel quonam pacto tam aperte testatus, a senatu populoque Romano Simonem deum habitum, et statua honestatum, cum hæc mox subdit: « Quocirca ut sacer quoque senatus et populus Romanus una vobiscum postulata hæc nostra cognoscant, petimus ut si quis inter eos doctrinis illius detineatur, vero cognito, fraudem erroris effugere valeat; et statuam, si vultis, abolete? » Hæc ipse Justinus. Nunc vero dicant, velim, qui suspicantur eum de statua Semonis Sangi esse deceptum: numquid inter duos pontes tantum, an in uno Urbis loco simulacrum ejusmodi visebatur, cujus cultus et superstitio ab ipsis fere Urbis cunabulis a Sabinis illata, cum nomine creverat? certe fuisse etiam in Quirinali ejusdem idoli cultum, secunda, quam posuimus, inscriptio demonstrat. Quid ergo Justinus unum ab imperatore et senatu petit abolendum, cum plura in Urbe essent ejusdem idola, eodemque nomine simulacra notata? Sic enim Romæ creverat superstitio ut Dio [1] de his Claudii temporibus agens, hæc dicat: « Omnes jam ædes, omnia opera statuarum et donariorum essent plena, etc. »

59. Hæc ipsa itaque etsi ad tollendam omnem de ea re suspicionem satis superque videri possint; adhuc tamen et alia subinferimus. Jam vidimus, per Semonem Sancum Gentiles Herculem intellexisse: cujus simulacrum sic consuevisse effigiari, ut a cæteris diis distinctum absque ulla alia inscriptione, ipso solo intuitu facile cujusnam esset, ab omnibus cognosci posset, omnes credo etiam intelligere. Cæterum non in imagine Herculis, sed Jovis Simonem, et scortum suum Helenam in Minervæ effigiem formatam adorari solitos, auctor est Irenæus [1], qui sic ait. « Imaginem quoque Simonis habent factam ad figuram Jovis et Selenæ (aliter Helenæ) in figuram Minervæ, et has adorant. » Augustinus [2] eadem in hæc verba: « Jovem se credi volebat, Minervam vero meretricem quamdam Selenem, quam sibi sociam scelerum fecerat; imaginesque et suam et ejusdem meretricis discipulis suis præbebat adorandas, quas et Romæ tanquam deorum simulacra auctoritate publica constituerat; in qua urbe beatus apostolus Petrus cum vera omnipotentis Dei virtute extinxit. » Hæc Augustinus: ex quibus omnis plane suspicio tollitur, ut in imagine Semonis Sangi dei Fidii, Herculis scilicet, potuerit Justinus decipi, qui probe noverat Simonem gentilem suum (nam et ipse Samaritanus erat) in effigie Jovis coli. Sed de his satis.

60. Agens Orosius de Petri hoc anno in Urbem adventu, multa simul bona tunc Romæ divinitus esse concessa testatur: et inter alia admiratione quiddam dignum, scilicet quod hoc ipso anno secundo Claudii (ut auctor est Dio [3]) accidit de Camillo Scriboniano præfecto Dalmatiæ; quo adversus Claudium rebellante, et milites ad defectionem sollicitante, ipsa signa militaria, Aquilæ dicta, sic solo affixa manserunt, ut nulla vi militum dimoveri loco possent. Quo prodigio immutatus militum animus, in auctorem seditionis arma convertit: sicque ingens bellum civile excitatum, ex insperato divinitus fuit sedatum. « Itaque, inquit Orosius [4], propter adventum apostoli Petri, et tenera Christianorum germina, vixdum adhuc pauca ad sanctæ fidei professionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, et consurgens istud civile bellum neget quisquam divinitus fuisse compressum, qui præteritis temporibus de compressione bellorum civilium simile probarit exemplum? » Addit et id genus alia: quibus et adjicere potuisset (et ea quidem insignia) quæ hoc ipso anno facta esse Dio [5] testatur: nimirum Mauros primum a Suetonio, inde a Cneo Sidio admirabili quodam modo aqua divinitus impartita (licet magiæ res sit adscripta) fuisse penitus sub Romana ditione redactos: quando eamdem Mauritaniam in duas provincias, Tingitanam et Cæsariensem, Claudius imperator divisit, eisque equestris ordinis præfecit Romanos homines. Jam et paulo ante Sulpitius Galba Cattos vicerat; et inter alia ejus victoriæ insignia, aquilam militarem, quæ sola e Variana clade supererat, ab hostibus vindicarat. Quo item tempore et P. Gabinius Marsos superavit. Hæc omnia Dio [6]. Sed his, quasi levibus, non attendimus.

61. *Petri Romam adventus.* — Cum vero Romam pervenisset Petrus antequam Gentilibus Evangelium prædicaret, ad contribules suos divertisse

[1] Dio lib. LX.

[1] Iren. lib. I. c. 20. in fine. — [2] August. ad Quodvultdeum de hæres. I. — [3] Dio lib. LX. Suet. in Claudio c. 13. Plin. lib. III. ep. XVI. — [4] Oros. lib. VII. c. 7. — [5] Dio lib. LX. — [6] Dio ibidem.

Judæos, existimamus. Incolebant illi regionem Transtiberinam jam ab Augusti temporibus, ut auctor est Philo [1], cui et ethnici scriptores consentire videntur, ut Martialis [2], et alii, quorum superius mentio facta est. Cæterum ubi Petrus Evangelium prædicans gentilibus Romanis innotuit, non amplius apud Judæos permissus est agere, sed a Pudente senatore, qui Christo credidit, in domum suam exceptus est, quæ erat in Viminali, ubi postea titulus est erectus, Pastoris nomine nuncupatus. Quæ autem ab eo post hæc acta sint, quomodo scilicet verbi Dei prædicatione complures ad Christi fidem convertit, atque Romanam erexit Ecclesiam : sequenti anno, quo id fieri contigit, suo loco fusius enarrabimus ; interea vero reliqua hoc anno gesta recensere pergamus.

62. *De fame totius orbis, et de munificentia Helenæ Adiabenorum reginæ ; an ipsam Judæam vel Christianam se professa fuerit.* — Hoc igitur eodem anno secundo Claudii imperatoris, universus terrarum orbis ingenti fame vexatur, illa nimirum quam prænuntiarat apud Antiochenos christianus Agabus propheta, de quo sic scribit Lucas [3] : « In his autem diebus supervenerunt ab Hierosolymis prophetæ Antiochiam ; et surgens unus ex eis, nomine Agabus, significabat per Spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. » Hæc Lucas. Scimus Eusebium [4], et qui eum est secutus, Orosium [5], et complures alios asserere dictam de fame orbis cladem incidisse in annum quartum Claudii imperatoris : re tamen accurate perspecta, secundo potius quam quarto ejusdem imp. anno eam contigisse comperimus. Dio enim Cassius [6], qui ex Urbis fastis Romanam historiam per singulos annos contexuit, nullam aliam sub Claudii imperio factam esse famem recenset, nisi hoc secundo anno Claudii, quo egregiam ab imperatore dicit navatam operam, ne Urbs fame periret : tunc enim Romanum portum extruendi initum ab eo esse consilium tradit : commendat et Suetonius [7] ejusdem imperatoris in annona procuranda solertiam. Sic igitur, Dione auctore, quem magis consentire Actis a Luca conscriptis reperimus, hoc ipso anno secundo Claudii eam ab Agabo propheta anno præterito prædictam totius orbis famem referimus.

63. Meminit et ejusdem tam diræ famis Josephus [8] his verbis : « Cum enim per id tempus civitas gravi fame premeretur, et multi perirent alimentorum inopia ; regina Helena ex suis alios misit Alexandriam, comparaturos vim magnam tritici, alios in Cyprum, qui copiam ficuum passarum inde adveherent : quibus omnibus brevi reversis, cibos egenis distribuit, atque hoc beneficio memoriam immortalem sibi apud nostram gentem peperit. Filius quoque ejus Izates, comperto quanta fame laboraret ille populus, multum pecuniæ misit Hierosolymitanorum primatibus. » Hæc Josephus, qui de eadem Helena quam Adiabenorum dicit fuisse reginam, quomodo una cum filio ad Judæorum religionem transierit, paulo superius prolixam recenset historiam. Verum, quoniam Paulus Orosius [1] et alii eum secuti, eamdem reginam ejusque filium ad christianam fidem conversos esse testantur, utriusnam partis sint potiora jura, est exacte pervestigandum. Ut igitur res ipsa certior habeatur, quomodo a Josepho [2] describatur, in primis hic recitemus.

64. « Per idem tempus, inquit, Adiabenorum regina Helena et Izates ejus filius ad religionem Judæorum se contulerunt propter talem causam ; » et infra : « Eo tempore, quo Izates apud Spasini castrum agebat, Judæus quidam mercator, Ananias nomine, familiaritatem nactus regiarum mulierum, docebat eas veri Dei cultum ritu judaico ; per has deinde cum Izatæ innotuisset, ipsum quoque in eamdem opinionem traducit, accitumque a patre in Adiabenam comitatus est, magnis precibus pertractus. Forte autem acciderat, ut etiam Helena ab alio quodam Judæo instituta, leges divinitus traditas complecteretur. Izates porro novus rex postquam in Adiabenam reversus offendit fratres et cognatos in vinculis, tulit id ægerrime. Et cum occidere hos, aut vinctos servare, vetaret pietas, contra affectos injuria dimittere, parum tutum videretur nequando de vindicta cogitarent : partem eorum una cum propriis filiis Romam ad Claudium Cæsarem misit, partem ad Artabanum Parthum, futuros utrobique obsides. Cognito deinde quod mater multum delectaretur Judæorum moribus, dedit operam ut et ipse ad eam religionem transiret. Cumque existimaret se non esse perfectum Judæum, nisi circumcideretur, paratus erat et hoc facere. Quod postquam mater rescivit, conabatur impedire periculosum esse dictitans : Multum enim eam rem alienaturam subditorum animos, si eum ad externos ritus desciscere cognoscerent, neque ullo pacto laturos Judæum in regio solio. Sic illa aliquantisper cupiditatem ejus retinuit. Rex cum Anania contulit consilium : qui matris sententiam comprobans, minatus est se eum relicturum, nisi ab hoc proposito desisteret ; timere enim se, ne si occulta perferrentur in vulgus, ipse abriperetur, daturus pœnas, ut auctor omnium, qui non docenda regem docuerit. Licere autem etiam absque circumcisione Deum pie colere, si Judæorum instituta placeant ; in hoc magis sitam religionem, quam in circumcisione corporis ; daturumque Deum veniam, si necessitate coactus signaculum id omitteret, metu ne qua exoriatur subditorum defectio. His verbis tum persuasit regi quod voluit.

65. « Aliquanto autem post (nondum enim cupiditas hæc exciderat) alius quidam Judæus e Galilæa profectus, Eleazarus nomine, legis valde peritus habitus, eum ad rem perficiendam impulit : ad sa-

[1] Philo de legat. ad Caium. — [2] Martial. lib. II. Epigr. — [3] Act. XI. — [4] Eusebius in Chron. — [5] Oros. lib. VII. cap. 6. — [6] Dio Cass. hist. lib. LX. — [7] Sueton. in Claudio c. 18. — [8] Joseph. antiq. lib. XX. c. 2.

[1] Oros. lib. VII. c. 6. Ado in Chron. et alii. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. cap. 2.

Interdum enim regem admissus, cum eum offendisset legentem sacra Moysis volumina : Nescis, inquit, o rex, quantam injuriam legi, et per hanc Deo facias; nec enim satis est decreta ejus nosse, sed præstat imperata ejus facere. Quandiu manebis incircumcisus? Si nunquam legisti legem circumcidi jubentem, nunc certe lege, ut scias quanta sit impietas eam omittere. His auditis, rex non distulit negotium; sed secedens in aliud cubiculum, accito chirurgo, fecit quod jussus est. Deinde accersita matre et Anania, indicavit eis quid actum sit : quos continuo stupor ac metus non mediocris corripuit, ne si res perveniret ad vulgi notitiam, rex principatum amitteret, non ferentibus populis imperium viri alienis religionibus dediti : sibi quoque videbant imminere periculum, ut consciis et auctoribus ejus consilii. Sed Deus providit, ne eveniret quod illi timuerant : nam ex multis periculis et ipsum Izatem eripuit, et ejus liberos, et in rebus dubiis et desperatis incolumitatem eis expediens, et ostendens quod ad se respicientibus, sibique uni fidentibus, pietatis fructus integer maneat. » Hæc Josephus; qui et subdit de accessu eorum Hierosolymam ad templum hoc ipso anno, quo fames illa magna ingruebat.

66. Certe dum hæc mecum reputo, et altercationes illas inter eos de circumcisione, necessaria esset necne, mente considero; illæ ipsæ mihi visæ sunt, quæ inter Apostolos diu agitatæ fuerunt usque ad concilium Hierosolymis celebratum, de quo suo loco dicemus. Nec quemquam Judæorum unquam reperi, qui absque circumcisione posse salvari quempiam affirmaret, lege [1] expresse dicente : « Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo : quia pactum meum irritum fecit. » Hæc (inquam) ipsa me in eam partem magis adducunt, ut existimem hos (ut scribit Orosius) fuisse christiana fide imbutos. Verum nec id quidem auderem omnino affirmare; præsertim cum unde id acceperit Orosius non invenerim : eadem enim recitans Eusebius [2], nihil præter quod a Josepho est dictum, apponit. De eadem Helena idem scribit Josephus [3] struxisse sibi ac filio honorificum sepulcrum, tribus pyramidibus nobilitatum, tertio stadio ab urbe Hierosolymitana dissitum : quæ (dictu certe mirabile) post tot clades ac funera Hierosolymorum, adhuc temporibus Constantini, imo et Theodosii, extabant integræ. Nam de his Eusebius [4] : « Helenæ vero, cujus apud hunc scriptorem fit mentio, columellæ illustres illæ quidem et eximiæ in suburbiis Æliæ civitatis cernuntur. » Et S. Hieronymus [5], cum agit de Paula : « Ad lævam, inquit, mausoleo Helenæ derelicto, quæ Adiabenorum regina in fame populum frumento juverat, ingressa est Hierosolymam. »

67. *De collecta in commodum Christianorum Antiochiæ facta, et de usu collectarum in Ecclesia.* — Ea igitur urgente fame, qui erant Antiochiæ Christiani, collectas pecunias ad Christianos qui erant in Judæa, per Barnabam et Saulum miserunt. Tenebantur quidem majori inopia adstricti Christiani, qui in Palæstina erant, cæteris omnibus : nam in ea quæ post necem Stephani in eos est excitata persecutione, loco pulsi, si quæ illis residua erant bona, amiserunt; de his enim meminit scribens Paulus [1] ad Hebræos, cum ait : « Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. » Quorum causa idem apostolus postea, cum esset in Macedonia, ab Ecclesiis collectam item exegit. De hoc itaque pio fraternæ charitatis officio ab Antiochenis exhibito, hæc scribit Lucas [2] post relatam ab Agabo prænuntiatam famem : « Discipuli, inquit, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus : quod et fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ et Sauli. » Quod vero mox post hæc narrata, de Jacobi martyrio et Petri carcere Lucas subdat historiam; non sic accipiendum quis putet, ut ante advenerit fames illa : sed quod meminisset de Agabi prophetia; de ea ab illo prædicta, quæ sequenti anno subsecuta est, fame, adjunxit historiam.

68. Hæc prima pro indigentibus fratribus reperitur in Ecclesia ex multorum collatione ad usum pauperum facta collecta. Paulus (ut diximus) et in his multus fuit : nam et indicebat, et colligebat atque (ut hic etiam fecisse traditur) ad fratres perferebat egentes. Ex ejusmodi sacris apostolicis institutionibus remansit in Ecclesia Romana laudabilis illa consuetudo, ut ipse Romanus pontifex pro concione ad certam diem faciendas collectas indiceret; quod demonstrant complures S. Leonis [3] papæ sermones, Pro collecta, inscripti; idemque [4] in uno ex illis hæc ait : « Et ideo, dilectissimi, satisfiat apostolicis institutis; et quia die Dominica prima est futura collectio, omnes vos devotioni voluntariæ præparate ut unusquisque secundum sufficientiam habeat in sacratissima oblatione consortium. » Consuevit namque die Dominico collecta fieri in Ecclesia ex apostolica institutione : Paulus enim eam regulam præscripsit Corinthiis, dicens [5] : « De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. Per unam sabbati, etc. »

69. Cum vero ejusmodi laudabilis consuetudo Constantinopoli exolevisset, Joannes Chrysostomus diligentius restituendam curavit, dum de ea re insignem habuit [6] orationem; qua etiam more majorum Dominico esse faciendam die præcepit : idemque etiam meminit de antiquo Ecclesiarum usu, qui hactenus perdurabat, ut et in ecclesiis essent gazophylacia, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur, quæ a Cypriano [7] Corbona nuncupantur qui de his ait : « Locuples et dives es, et Dominicum celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non respicis. » In quos usus collatæ eleemosynæ insu-

[1] Genes. XVII. — [2] Euseb. lib. II. hist. cap. 11. — [3] Joseph. antiq. lib. XX. c. 2. — [4] Euseb. lib. II. c. 11. — [5] Hier. ep. XXVII.

[1] Hebr. X. — [2] Act. XI. — [3] Leo serm. 2. 3. 5. de collect. — [4] Serm. 5. — [5] I. Cor. XVI. — [6] Chrysost. serm. de eleemos. et de collat. — [7] Cypr. lib. de oper. et eleem.

merentur, subdit his verbis : « Cumque universa quæ dantur, pupillis et viduis conferantur, dat illa, quam oportebat accipere. » Paulinus [1] mensam appellat locum in ecclesia positum ad recipiendas fidelium eleemosynas; qui de earum usu agit his verbis : « Hoc exemplo, dilectissimi, cavere debemus, ne damnum animæ et dispendium salutis adeamus, negligentes in ecclesia positam a Domino mensam indigentibus, quam despicientibus oculis intuemur, aut aridis manibus præterimus; « et paulo post : « Non patiamur ergo mensam Domini et nobis vacuam, et egentibus inanem relinqui, et visui stare tantum, non usui. »

70. Sed ante hos omnes Justinus [2] martyr hæc quoque de collatæ pecuniæ usu : « Quod ita colligitur, apud præpositum deponitur, atque ille inde opitulatur pupillis et viduis, et his qui propter morbum vel aliam aliquam causam egent, quippe in vinculis sunt, et peregre venientibus hospitibus : et (ut simpliciter dicam) indigentium is omnium curator est. » Sed et Tertullianus [3] de iisdem agit in hæc verba : « Neque enim pretio ulla res Dei constat : etiam si quod arcæ genus est, non de ordinaria summa, quasi redemptæ religionis congregatur : modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit, si modo velit, et si modo possit, apponit : nam nemo compellitur, sed sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt : nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis humandisque, et pueris et puellis re ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus, item naufragis, et si qui in metallis, et si qui in insulis, vel in custodiis, duntaxat ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt. Sed ejusmodi vel maximæ dilectionis operatio notam nobis inurit penes quosdam : Vide, inquiunt, ut invicem se diligunt. » Hucusque Tertullianus.

71. Erant itaque (ut dictum est) ejusmodi gazophylacia in quotidianum pauperum usum destinata : cæterum si quæ nova necessitas emersisset, quæ consuetarum eleemosynarum collationem excederet : tunc episcopus novam inter fideles collectam indicebat. Est de his exemplum Cypriani [4] episcopi Carthaginensis, qui quantumlibet (ut nuper vidimus) haberet in usum pauperum in ecclesia paratam Corbonam ad eleemosynas excipiendas, novo tamen superveniente casu de Christianis a barbaris captis pecunia redimendis, collectam indixit; cujus exemplo id ipsum cæteri collegæ episcopi præstitere : ex qua ingentem vim pecuniarum collectam misit ad redimendos captivos, ut ejus epistola ad fratres coepiscopos scripta testatur.

72. Cum vero postea jam ardens illa charitas christiana tepesceret : cum aliqua urgeret necessitas, sic indicebatur collecta, ut etiam veluti jure regio exigeretur, compellerenturque laici ad ejusmodi præstandam collationem. Est enim de his exemplum apud S. Gregorium papam [1] sic ad Constantium Mediolanensem episcopum pro Philagrio scribentem : « Indicavit præterea dictus portitor, quod collecta facta inter alios civitatis Januensis habitatores, ipse dare pariter compellatur : et miramur, quod qui magis misericordia dignus est, vobis præsentibus prægravetur. Quod si ita est, denuo ab eo per quemlibet exigi vestra sanctitas non permittat. Quia eum quem cæcitas sua gravat, inhumanum nimis est in collatione affligere : cui, si esset magna necessitas, debuit ex collatione misereri. » Hæc Gregorius. Ad hæc spectat illud concilii Turonensis [2] decretum, quo episcopi in hunc modum voluerunt pauperibus esse consultum : « Ut unaquæque civitas pauperes et egenos incolas alimentis congruentibus pascat secundum vires : ut tam vicini presbyteri quam cives omnes suum pauperem pascant : quo fiet, ut ipsi pauperes per civitates alienas non fatigentur. » Hæc canon.

73. Sed ut ad proposita de collecta Hierosolymam perferenda redeamus, perduravit ea pia consuetudo in Ecclesia Catholica, ut majorum exemplo, Christiani ex pluribus locis ad eos qui Hierosolymis essent egentes, mitterent eleemosynam. Quam quidem laudabilem consuetudinem ad Theodosii tempora perdurantem nequissimus Vigilantius est conatus evertere : quem ardenti zelo Hieronymus [3] redarguit; qui et inter alia : « Hac in Judæa, inquit, usque hodie perseverante consuetudine, non solum apud nos, sed et apud Hebræos; ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, et partem non habent in terra nisi solum Deum, synagogarum et totius orbis foveantur ministeriis. » Sed de collectis jam satis.

74. *De apostolatu Petri et Barnabæ.* — Nunc ut ad reliquas res gestas orientalis Ecclesiæ redeamus : vidimus, auctore Luca [4], tempore ingentis illius famis quæ universum pervasit orbem (quam anno secundo Claudii, non autem quarto, ut multi opinati sunt, contigisse, superius demonstravimus), Barnabam [5] et Saulum in Judæam Antiochia missos esse, ut collectam deferrent pecuniam Christianis in Judæa habitantibus : quos eo peracto officio, iterum Antiochiam reversos esse, assumpto secum Hierosolymis Marco; ac denique admonente Spiritu sancto, communi illius Ecclesiæ consensu, accepta manus impositione, ad prædicandum Evangelium mancipatos, Lucæ Acta testantur. Hæc autem eodem anno secundo Claudii, quo profecti sunt Hierosolymam, contigisse, veritati magis consentaneum esse videtur; nec eos diutius Antiochiæ esse moratos. Nam cum Lucas ibi tradat eos Antiochiæ annum integrum, antequam Hierosolymam peterent, esse versatos, si redeuntes illuc, longiori tempore ibidem permansissent, æque (quod prius fecerat) id dixisset, ut par est credere. Sed audiamus ipsum : « Barnabas, inquit, et Saulus reversi sunt ab Hierosolymis

[1] Paulin. epist. XXXII. — [2] Justin. orat. ad Anton. Pium. — [3] Tertull. in Apolog. c. XXXIX. — [4] Cyprian. epist. LX.

[1] Gregor. regist. lib. VII. epist. ult. — [2] Concil. Turon. II. c. 5. — [3] Hieron. ad Vigilant. — [4] Act. XI. — [5] Act. XI. XII. et XIII.

expleto ministerio, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus. Erant autem in Ecclesia, quæ erat Antiochiæ, prophetæ et doctores, in quibus Barnabas, et Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen, qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus, et Saulus. Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit illis Spiritus sanctus : Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam, et inde navigaverunt Cyprum. » Hæc Lucas. Eo quidem tunc ipso ritu tum Saulum tum Barnabam initiatos esse apostolatu, nemo est qui dubitet; unde Chrysostomus [1] de Paulo : « Ordinatur in Apostolum, ut cum potestate prædicet. » Quoniam vero iidem super numerum : duodenarium ad Apostolatum fuerunt allecti, ea de causa idem Paulus [2] se abortivum nominat, hoc est, extra numerum : tradit enim Suetonius [3], senatores illos appellari vulgo solitos abortivos, qui supra numerum per gratiam in senatum allegebantur. Cum itaque quibus ritibus initiarentur qui mittendi essent Apostoli, Lucas satis expressisse videatur; necessario nobis et ex instituto incumbit, de ejusmodi apostolicis institutionibus ab Ecclesia postea usu receptis atque servatis, paulo fusius agere.

75. *De ordinibus et officiis ecclesiasticis.* — Et quod in primis occurrit : cum ejusmodi ordinationem factam dicat Lucas monente Spiritu sancto, multis constat exemplis, hæc officia nonnisi præcedentibus divinis revelationibus ab Apostolis peragi solita; unde Paulus [4] ad Timotheum scribens, eadem illa quæ in sua ipsius ordinatione præcesserant, in memoriam revocans, ait : « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii; » et iterum : « Hoc præceptum commendo tibi, secundum præcedentes in te prophetias. » Cujus quidem gratiæ nec Ecclesia postea expers fuit, quoties humana affectio cessavit et gratia; unde Joannes Chrysostomus [5] : « Tunc quidem nihil fiebat humanum : sacerdotes enim ex prophetia veniebant; et ita quidem ut pridem fiebat, ita et nunc fiet etiam, quoties ab humana passione alieni, hujusmodi electiones celebramus; cum nihil omnino sæculare, nihil temporale intuentes, neque ad gratiam, neque ad odium facimus. »

76. Iisdem insuper sacris apostolicis institutis stabilis firmaque a cunctis regula observanda proponitur, quæ et hactenus in Ecclesia Catholica inviolabili observatione tenetur, qua potissimum Catholici ab hæreticis discriminantur : nimirum, ut cujusvis meriti atque præstantiæ vir fuerit, non sua sponte prædicationis munus suscipiat; sed donec ab Ecclesia mittatur, ab eaque sacris functionibus initietur, sicque initiatus, prædicationi Evangelii mancipetur, expectet. Ecce tibi Paulus (ut modo de Barnaba taceamus) quantumlibet a Deo Patre et Christo ejus Filio ad obeundum munus apostolatus esset electus (quod et ipse [1]) testatur sic dicens : « Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem; » et ut in ejus electione ac probatione universa ostendatur Trinitas operata, vero certoque Spiritus sancti suffragio ad idem ministerium assumi jussus : idem ipse tamen qui tantus erat, nisi ab Ecclesia sacris initiatus antea ritibus, ab eademque missus, non est profectus.

77. Ejusmodi sacra functio qua quis in aliquem ecclesiasticum ordinem cooptatur, Ordinatio a majoribus dici consuevit, Ordinesque gradus illi, quos sic initiati pro distinctione munerum ecclesiasticorum assequi consueverunt : vox ipsa tam in veteri Testamento quam novo frequentius usurpata, et ad discriminationem laicorum adhibita est. Sicut enim olim non tantum apud Judæos, qui divina lege regebantur, sed apud Gentiles ipsos, inter sacra atque profana, et inter sacros et non sacros viros distinctio est semper adhibita; ita et in Ecclesia Christi idem naturali et divino jure probatus usus permansit, Christi Domini nostri in primis auctoritate firmatus, ac penitus stabilitus, dum e fideli populo Apostolos duodecim, et discipulos septuaginta duos electos eosdem sacris functionibus mancipavit. Quod et constat ab Apostolis esse factum, dum liquet ab eis ordinatos episcopos, presbyteros, atque diaconos : sicque ut ministeriorum, ita et nominum est facta distinctio; ac primum generalis illa, laicorum et clericorum. Laici enim communis populus dictus est : nam λαόν, idem esse apud Græcos quod apud Latinos populum, omnes intelligunt; et κλῆρον, idem esse quod sortem, nomen ab Apostolis acceptum; nam et Petrus [2] de Juda : « Sortitus est, inquit, sortem ministerii hujus. » Idemque [3] ad Simonem magum munus imponendi manus ab eodem Petro pecunia exposcentem : « Non est, inquit, tibi pars, neque sors in sermone isto. » Idemque clerus, qui est a populo communi distinctus generali nomine Ordinis appellatur. Unde Tertullianus [4] : « Differentiam, inquit, inter ordinem et plebem constituit Ecclesiæ auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus a Deo; » sanctificatum ait a Deo honorem per ordinis consessum tributum, quod in ordine ecclesiastico esset secundum diversos gradus officiorum distinctio, et honoris prærogativa, adeo ut generalis ordo clericorum in plures esset distinctus ordines, quibus singulis esset specialis adscripta functio, et ministerium attributum. Et licet in novi Instrumenti divinis scripturis nonnisi de episcopis, presbyteris, ac diaconis ab Apostolis ordinatis mentio habeatur; aliorum quoque ordinum ab illis institutos esse ministros, nullus certe negare poterit, qui Ignatii (ut taceam modo de Dionysio, atque Clemente, quorum

[1] Chrysost. in Act. Apost. hom. 27. — [2] 1. Cor. xv. — [3] Suet. in Octav. c. 35. — [4] 1. Tim. v. — [5] Chrysost. hom. 5. in I. epist. ad Timoth.

[1] Galat. I. — [2] Act. I. — [3] Act. VIII. — [4] Tert. exhort. ad castit.

scripta in controversiam adducuntur, de quibus alias pluribus) epistolas legerit, quas nullo prorsus dissentiente, Catholica semper suscepit Ecclesia. Cum enim eodem tempore, quo Apostoli, ipsum vixisse constet, quas recenset institutiones ecclesiasticas, haud ab aliis quam ab ipsis Apostolis traditas esse atque probatas, nemo jure inficiabitur.

78. Ignatius [1] igitur ejusmodi numerat ecclesiasticos ordines et officia, sic scribens ad Antiochenos : « Saluto, inquit, sanctum presbyterorum collegium; saluto sacros diaconos; » et paulo post : « Saluto hypodiaconos, lectores, cantores, janitores, laborantes, exorcistas, confessores : saluto custodes sacrorum vestibulorum, etc. » Hæcque omnia ministeria ex apostolica institutione fluxisse, satis demonstrat, dum superius eosdem Antiochenos allocutus, hæc ait : « Pauli et Petri fuistis discipuli : ne perdatis depositum. » Porro Ignatius inter illa non ordines tantum, sed et officia quædam recensuit ecclesiastica, nempe cantorum, et laborantium; sed sicut non omnes recensuit ordines, ita etiam nec officia; nam idem scribens [2] ad Polycarpum, de cursore eligendo, ejusdemque ab illis distincto ministerio, hæc ait : « Decet, beatissime Polycarpe, concilium cogere sacrosanctum, et eligere si quem vehementer dilectum habetis et impigrum, ut possit divinus appellari cursor, et hujusmodi creare, ut in Syriam profectus, laudibus celebret impigram charitatem vestram. »

79. Si tantam videmus esse adhibitam diligentiam in cursore deligendo, qui episcoporum ad Ecclesias perferret litteras; quid in sacris ipsis ordinibus ecclesiasticis ab illis factum putamus esse censendum? Cæterum ejusmodi munus postmodum non fuisse per se distinctum, sed injunctum lectoribus, acolythis, ac subdiaconis, Cyprianus [3] demonstrat, dum ad suos scribens hæc ait : « Quoniam oportuit me per clericos scribere (scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere), necesse fuit novos aliquos constituere, qui mitterentur. Fecisse me autem sciatis lectorem Saturum, et hypodiaconum Optatum confessorem; » idemque [4] alibi per acolythum se ad Cornelium papam litteras dedisse significat. Quodnam vero fuerit laborantium officium diximus superius, cum de diaconis actum est; horum scilicet muneris fuisse curare corpora defunctorum. Addit Gelasius [5] alia etiam officia ecclesiastica, nempe notariorum, ac defensorum munera, quibus probatis clericis ad superiores ordines aspirare licebat; idemque meminit de acolythi ordine, qui prætermittitur ab Ignatio; ait enim : « Si his omnibus, quæ sunt prædicta, fulcitur, continuo lector, vel notarius, aut certe defensor effectus, post tres menses existat acolythus.

80. Præterea vero (ut diximus) ordines ecclesiasticos constat ab officiis fuisse distinctos; septemque numero stabilitos, videlicet ostiariorum, lectorum, exorcistarum, acolythorum, subdiaconorum, diaconorum, atque presbyterorum : quos omnes (ut vidimus) excepto illo acolythorum, recenset Ignatius; de quo non tantum Gelasius, quem nuper citavimus, meminit, sed longe ante ipsum Cornelius [1] papa, scribens ad Fabium episcopum Antiochenum, aitque in Romana Ecclesia ordinari solitos quadraginta duos acolythos. Cyprianus [2] itidem de acolytho meminit. Recensentur iidem omnes septem ordines ecclesiastici in Romano concilio [3] Silvestri papæ tempore celebrato, et concilio quarto Carthaginensi [4]; sed dum ibi vel alibi cantor seu psalmista adjicitur, officium potius quam ordinem in Ecclesia designari certum est; dum eum non ordinari ab episcopo, sed sola jussione presbyteri illud obire munus posse, Patres qui eidem interfuere concilio declararunt. Erant iidem septem ordines singulis distincti gradibus et officiis, minoresque subjecti majoribus, ordinatione hierarchica instituti; unde idem Ignatius [5] ad Smyrnenses : « Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri episcopo, episcopus Christo, ut ipse Patri; » et ad Tarsenses [6] : « Presbyteri subjecti estote episcopo, diaconi presbyteris, populus presbyteris et diaconis. Qui hunc ordinis decorem servaverint, pro eorum animabus ego libens meam commutavero, et Dominus sit cum eis perpetuo. » Hæc Ignatius, a diaconatu auspicatus hierarchicum ordinem, quod cæterorum inferiorum licet sit certum officium, nullum tamen in subjectos esset jus atque potestas.

81. Adversus autem illos qui omnia promiscue agi volunt in Ecclesia, nullamque adhiberi sexus vel ordinis distinctionem, Tertullianus [7] ex antiquis præscriptisque in Ecclesia Catholica institutis, his verbis exclamat : « Ipsæ mulieres hæreticæ quam procaces, quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tingere. Ordinationes eorum temerariæ, leves, inconstantes : nunc neophytos collocant, nunc sæculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt; nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est. Itaque alius hodie episcopus, cras alius : hodie diaconus, qui cras lector; hodie presbyter, qui cras laicus : nam et laicis sacerdotalia munera injungunt. » Hæc ipse adversus Gnosticos talia factitantes.

82. Sacri vero ordinis institutio non a recentioribus tantum, sed ab antiquioribus etiam sacramentum est appellatum; unde Tertullianus [8], cum agit de æmulatione diaboli : « Qui ergo, inquit, ipsas res, de quibus sacramenta Christi administrantur, tam æmulanter affectavit. » Apud Cyprianum [9] item hæc verba leguntur : « Docetur quæ sit baptismi et

[1] Ignatius epist. XI. — [2] Idem ibidem. — [3] Cyprian. epist. XXIV. — [4] Cyprian. epist. LV. — [5] Gelas. epist. ad Episc. Lucaniæ c. 3. et dist. 77. siquis de relig. et seq.

[1] Apud Euseb. hist. lib. VI. c. 33. — [2] Cypr. epist. LV. — [3] Concil. Rom. c. 7. — [4] Concil. Carthagin. c. 2 et seq. — [5] Ignatius ad Smyr. epist. X. — [6] Ignat. epist. VII. — [7] Tertul. de præscrip. c. XLI. — [8] Tert. de præscr. c. XL. et ibi scholion Pamelii. — [9] Apud Cyprian. de ablut. ped.

cæterorum sacramentorum stabilitas; nam baptismum repeti, ecclesiasticæ prohibent regulæ : nemo sacros ordines semel datos iterum renovat. » Augustinus [1] itidem in hunc modum, cum agit de baptismo et ordinibus sacris : « Si enim, inquit, utrumque sacramentum est, quod nemo dubitat : cur illud non amittitur, et istud amittitur? Neutri sacramento facienda injuria est. » Et alibi [2] sæpius hæc repetit. At Gregorius Nyssenus [3], dum de vi sacramentorum agit, hæc de ordinatione sacerdotum : « Eadem item vis etiam sacerdotem augustum et honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum. Cum enim heri a tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur præceptor, præses, doctor pietatis, mysteriorum latentium præsul; eaque contingunt ei, cum nihil corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet, ille sit qui erat, invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatam gerens. »

83. Quibus autem ritibus sacris hæc fierent, aliqua saltem ex parte adumbrata habentur a Luca [4] in ordinatione Pauli et Barnabæ, de qua agimus; cum sacrificium in primis atque jejunium præcessisse demonstrat. Nam quod habet latina versio : Ministrantibus illis, græce (ut scripsit Lucas) legitur, λειτουργούντων, id est, Sacrificantibus. Certe quidem non sine sacrificii incruenti ministerio ejusmodi sacras ordinationes solitas celebrari, antiqui omnium Ecclesiarum rituales libri significant. Subsecutam ad consummationem mysterii manus impositionem, eadem Acta declarant : quod et in aliorum ordinatione sæpius factitatum esse multis Paulus demonstrat exemplis; ut cum scribit ad Timotheum [5] dicens : « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. » Ac rursum [6] : « Admoneo te, ut ressuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manuum mearum. » Itemque cum dicit [7] : « Manus cito nemini imposueris. » Tradi solere per manus impositionem Spiritum sanctum, nec ignoravit Simon magus, cum Petrum et Joannem allocutus, sic dixit [8] : « Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. »

84. Cæterum ejusmodi ritus imponendi manus super eos quos sacris officiis manciparent, exemplum ex antiqua lege Apostoli accepisse videntur. Nam sicut ipsos sacrorum ministrorum ordines ex veteri Testamento mutuatos esse Apostolos Hieronymus docet his verbis [9] : « Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de veteri Testamento : quod Aaron, et filii ejus, atque levitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi, et presbyteri, et diaconi vindicant in Ecclesiam; » ita etiam eos hujusmodi manus imponendi sacram functionem inde deduxisse constat : nam imponendas esse manus ab Aaron et filiis ejus super eos qui sacerdotio levitæ initiarentur, in divinis legibus [1] satis habetur expressum. Verum quantum umbræ atque figuræ veritas præstat, tanto uberiori gratiarum affluentia in novi sacerdotii ordine hæc sunt ab Apostolis ministrata, et ab Ecclesia Catholica ex apostolica institutione retenta : sane quidem ex Apostolorum traditione episcoporum ordinationes in Ecclesia fieri, S. Cyprianus [2] confirmat.

85. Porro eumdem ritum impositionis manus pontificum, diabolus æmulus operum Dei in idololatriæ superstitionis pontifices olim transtulit, ut auctor est Livius [3] qui agens de Numæ ordinatione, super caput ejus ab augure sacerdote esse manus impositas tradit. Unde jure queritur Tertullianus [4], multa quæ sunt ex lege divina statuta, a diabolo in superstitionis cultum esse transfusa, eaque enumerans ait : « Hujus sunt partes invertendi veritatem, qui ipsas quoque res sacramentorum divinorum in idolorum mysteriis æmulatur. Tingit et ipse quosdam utique credentes, et fideles suos : expiationem delictorum de lavacro repromittit, et sic adhuc initiat Mithræ : signat illic in frontibus milites suos, celebrat et panis oblationem, et imaginem resurrectionis inducit, et sub gladio redimit coronam. Quid? quod et summum pontificem in unis nuptiis statuit? habet et virgines, habet et continentes? Cæterum si Numæ Pompilii superstitiones revolvamus, si sacerdotalia officia, insignia, et privilegia, si sacrificalia ministeria, et instrumenta et vasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum et votorum curiositates consideremus : nonne manifeste diabolus morositatem illam Judaicæ legis imitatus est? Qui ergo ipsas res, de quibus sacramenta Christi administrantur, tam æmulanter affectavit exprimere in negotiis idololatriæ, utique et idem et eodem ingenio gestiit, et potuit instrumenta quoque divinarum rerum et sanctorum Christianorum sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis profanæ et æmulæ fidei attemperare. » Hæc Tertullianus; quæ descripsisse voluimus adversus eos qui calumniam faciunt Catholicis Christianis, quod a Gentilium superstitione sacros ritus acceperint : quos (ut vidimus) ex divinis legibus sumptos, apostolica traditione servandos accepit Ecclesia. Quod si vero aliqua ex illis non habeantur in antiquis Scripturis divinis expressa, satis constat non omnia illis esse scriptis tradita, sed complura traditione esse commissa.

86. Sed quid? Non licuit quæ apud Gentes superstitioso cultu impie agerentur, eadem expiata sacro ritu ad pietatem transferre, ut majori diaboli contumelia, quibus ipse coli voluerit, Christus ab omnibus honoraretur? ut inter alios fecisse constat magnum illum Gregorium, ob præclaras ab eo res gestas cognomento Thaumaturgum, qui Gentilium ferias superstitionibus cumulatas in festa ac celebritates sanctorum martyrum commutavit, ut his ver-

[1] Lib. II. contra ep. Parm. c. 13. — [2] De bono conjug. c. 24. — [3] Gregor. Nyss. orat. de baptis. — [4] Act. XIII. — [5] 1. Tim. IV. — [6] 2. Tim. I. — [7] 1. Tim. V. — [8] Act. VIII. — [9] Hier. ad Evagrium epist. LXXXV.

[1] Exod. XXIX. — [2] Cypr. epist. LXVIII. — [3] Liv. de cad. I. lib. I. — [4] Tertull. de præscr. c. XL.

bis Gregorius Nyssenus[1] significat, dicens : « Descendit rursus ad Urbem, et omni circa regione undique peragrata et perlustratra, additamentum et quasi corollarium studii erga numen divinum instituebat; apud omnes ubique populos sanciens, ut nomine eorum qui pro fide decertassent, dies festi atque solemnes conventus celebrarentur : cumque alii in alium locum corpora martyrum deduxissent, per anniversarium circuli ambitum congregati lætabantur, in honorem martyrum ferias agentes. » Et paulo post : « Cum animadvertisset quod propter corporis voluptates simplex et imperitum vulgus in errore simulacrorum permaneret : quo maxime id quod præcipuum est interim in iis assequeretur, nempe ut vanis superstitionibus relictis, ad Deum converterentur; permisit eis, ut in memoriam sanctorum martyrum sese exhilararent et oblectarent, atque in lætitiam effunderentur. »

87. In eodem sensu Theodoretus[2] de Gentilium feriis in honorem martyrum pie sancteque translatis hæc addit : « Dirutorum templorum materia, templis arisque martyrum excitatis, expiata est; suos enim mortuos Dominus noster in templa pro diis vestris induxit, ac illos quidem cassos gloria, vanosque reddidit; suis autem martyribus honorem illum dedit. Pro Pandiis et Diasiis et Dionysiis, hoc est, Jovis, Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis martyribus solemnitates populari epulo peraguntur. » Ea quippe licentia, qua deorum delubra in ecclesias Christianorum sunt laudabiliter commutata, alii quoque ritus Gentilium a nobis benedictionibus expiati, divino sunt cultui consecrati. Annon id Apostolorum exemplo? Nonne[3] Paulus Athenis cum esset, superstitionis aram Ignoto Deo dicatam, super quam impietatis victimæ cædebantur, in veri Dei cultum (quantum licuit eo tempore) mira quadam prudentia visus est transtulisse? Rursum si quæ idolo immolata essent, non vetuit idem Apostolus[4] fidelibus manducare, nisi cum ex ea re frater infirmus scandalum pateretur : « Omnia quidem, inquit[5], sunt munda : sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. » Extincto autem penitus jamdiu superstitioso idolorum cultu, cum omnis simul cessasse videtur occasio offendiculi; cur aliquibus ex illis uti non liceret : cum præsertim non privato usu, sed communi totius Ecclesiæ consuetudine aliquid commune cum ethnicis usurpatur?

88. Sed quoniam in hæc semel incidimus, aliqua obiter dicamus de his quæ apud Hebræos æque ac Gentiles, ac demum Christianos, aliquando servata esse reperiuntur. Commune cum his fuit Gentilibus[6], ut in sacris veste candida uterentur. Cadavera aspicere, sicut antiquæ legis sacerdotibus, ita et pontifici maximo superstitionis gentilitiæ, id testante Dione[7], vetitum erat. Baculi, annuli, mitræ usus communis fuit christianis episcopis et orientalibus aliquibus sacerdotibus, quorum meminit Philostratus[1]. Primitias etiam a Gentilibus solitas diis offerri, sicut a Judæis Deo vero, auctor est Censorinus[2]. Nefas fuisse Diali flamini fermentum farinæ admixtum attingere, sicut paschali tempore Judæis, et mortuum tangere, tradit Gellius[3]. Insuper sicut flamen quotidie feriatus[4] erat; ita et quod clerici quotidie Deo vacare debeant, feriati sunt dies singuli, ob idque iidem feriæ nomine dies singulos nominare consueverunt. Offerre et vovere decimas apud Gentiles etiam, sicut Judæos, observatum invenies apud Dionysium[5]. Jejunia ab iisdem Gentilibus adhiberi solita ad divinum numen placandum, idem auctor[6] affirmat : utque ipsi quoque haberent regale sacerdotium, constituebant regem, qui etiam sacerdotio fungeretur, et ea de re rex sacrificus[7] diceretur. Non licuisse pontifici aliquem occidere, sicut nec sacerdotibus veri cultus, apud Suetonium[8] testatum reperies. Ne in creandis sacerdotibus sors adhiberetur, vel pretium, utque iidem essent ab urbanis negotiis liberi, æque a Gentibus ac ab ipsis Christianis observari solitum, Dionysius[9] tradit. Auspicari diem a media nocte iisdem commune[10] fuit. Bigamiam in sacerdotio Pudicitiæ fuisse vetitam, auctor est Livius[11] : laudatam ab iisdem monogamiam, toleratam bigamiam Valerius[12] tradit. In dedicatione templorum multa fuisse Gentilibus cum pietatis cultoribus similia, ex Suetonio[13] intelliges. Nuptias consensu parentum contractas, esse legitimas, cæteras clandestinas improbatas, sicut apud Christianos servatur apud Romanos judiciali sententia esse definitum, in Livio[14] facile invenies. Vigilias insuper anniversarias habes apud Suetonium[15]. Lustralem aquam, aspersionem[16] sepulcrorum, lumina[17] in iisdem parare, sabbato[18] lucernam accendere, cereos in populum distribuere[19], et ut ad sacram mensam accedentes omnes ex animo odia dimitterent, et inimicis reconciliarentur, habetur expressum apud Valerium[20]. Sunt et alia fortasse plura quæ impræsentiarum memoriam effugiunt, quæ iisdem (ut diximus) rationibus pie sancteque a Christianis absque ulla superstitione servantur. Sed de his modo satis.

89. *Pauli apostolatus.* — Hoc quoque anno Domini quadragesimo quarto, Claudii vero secundo, quo, ut dictum est, Paulus, monente Spiritu sancto, segregatus in Evangelium, apostolatus munere insignitus est, raptus ad tertium cælum, mirifica illa, Deo revelante, cognovit, quæ non fas est homini loqui. Hæc omnia anno hoc contigisse, ex his quæ ipsemet scribit ad Corinthios[21], colliguntur dum ait : « Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam ad visiones et revelationes Domini : Scio ho-

[1] Greg. Nyss. orat. de vita S. Greg. Thaumaturgi. — [2] Theod. Evang. verit. lib. VIII. de mart. — [3] Act. XVII. — [4] I. Cor. XVIII. — [5] Rom. XIV. — [6] Val. lib. I. c. 1. Philostr. lib. II. — [7] Dio hist. lib. LIV.

[1] Philostr. lib. III. — [2] Censor. de die natal. c. 1 — [3] Gell. lib. X. c. 15. — [4] Gell. ibid. — [5] Dionys. Halic. lib. I. — [6] Dionys. lib. I. — [7] Liv. decad. I. lib. II. — [8] Suet. in Tit. c. 9. — [9] Dionys. lib. II. — [10] Censor. de die natal. c. 19. — [11] Liv. decad. I. lib. X. — [12] Valer. lib. II. c. 1. — [13] Suet. in Vesp. c. 7. — [14] Liv. decad. I. lib. X. — [15] Suet. in Vesp. c. 7. — [16] Juvenal. satyr. VI. et alii. — [17] Suet. in Octav. c. 98. — [18] Senec. lib. XIV. epist. XV. — [19] Macrob. in Saturnal. — [20] Valer. Max. lib. IV. c. 23. — [21] 2. Cor. XII.

minem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit: raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit: quoniam raptus est in paradisum: et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.» Hæc de his ipse. Quæ cum facta dicat annis quatuordecim ante id tempus quo posteriorem illam ad Corinthios scribebat epistolam; ipsamque scriptam constet (ut suo loco fusius explicabimus anno Domini quinquagesimo octavo, Neronis vero secundo: satis certum exploratumque habetur, hoc ipso anno Christi quadragesimo quarto, Claudii vero secundo, eumdem Paulum tam mirificis esse a Deo auctum muneribus, quibus eum corroborari voluit, antequam tanti ponderis munus obiret. Quænam autem illa fuerint quæ audivit vel vidit: ne frustra investigando laboraret humana præsumptio, ineffabilia esse dixit. Veruntamen (quantum ex his quæ scribit ad Galatas[1]) consequi possumus, Gentium conversionem inter alia ipsi esse ostensam putamus, qui ad gentes ab Apostolis esset mittendus Apostolus; quod postea, cum iterum una cum Barnaba et Tito Hierosolymam venit, est feliciter adimpletum; unde merito se illuc ascendisse secundum acceptam revelationem testatur his verbis: « Deinde post annos quatuordecim (a quonam tempore illi sint numerandi, suo loco dicemus) iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem: et contuli cum illis Evangelium quod prædico Gentibus. » Sic igitur eodem anno, quo prædicandi Evangelii munus Paulus suscepit, tam insignes revelationes accepit.

[1] Galat. II.

Anno periodi Græco-Romanæ 5535. — Olymp. 205. an. 2. — Urb. cond. 795. — Jesu Christi 42. secundum Baronium 44. — Claudii imp. 2.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Claudius Aug. II*, et *Caius Cæcina Largus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari.

Cæcina nomen familiæ, Largus vero cognomen est. Perperam itaque Baronius C. Licinium Largum Claudii collegam profitetur. Suetonius in Claudio cap. 7, postquam locutus est de priori Claudii consulatu, qui suffectus fuit, gestusque anno Christi XXXVII ait: « Sortitus est et de altero consulatu in quartum annum, » currentem nempe. Ex quo habemus imperatores eos consulatus suscepisse: ad quos, dum adhuc privati erant, designati fuerant, quod dum Dissertationem Hypaticam composui, nondum observaveram. Hujus rei alia subinde producam exempla. Is itaque consulatus juxta primam consulatuum Cæsareorum regulam sumptus non est.

2. *Evangelium etiam in America annuntiatum.* — Ad num. 13 et seq. Quo anno Apostolorum divisio facta, incertum quemadmodum et utrum Apostoli ad omnia mundi climata perrexerint. Aliqui Scripturæ sacræ interpretes aiunt, in loco Marci cap. 16, v. 15, *omnem creaturam*, vel *omnem terram* in Epistola Pauli ad Roman. cap. 10, v. 18, dici per synecdochem, ita ut maxima pars pro toto usurpetur, vel hyperbolicam esse locutionem innuentem quantum paucorum industria valuerit. Sunt tamen, qui propagatam ubique terrarum Evangelii notitiam Apostolorum ævo scribant, quod multo sincerius, in proprio nimirum sensu, Apostoli verba intelliguntur. Quod si quis dicat non potuisse Apostolos transvehi in novum orbem, et in Peruanas ac Mexicanas regiones, respondet Torniellus in Annal. Vet. Test. anno mundi 1931, num. XLV, Americam cum aliis orbis partibus habitatis præsertim cum Asia, qua late patet aut occultis semitis continuari, aut brevi aliquo freto distingui: in medio Oceani cursu non raras insulas esse, quasi scalarum vice per has vias ferri et homines et bruta potuisse, aut naufragio præter spem in vastissimas illas plagas appelli; nec forsan defuisse angelorum obsequia; cum angelis de prædicatione Evangelii cura, Deo jubente, fuerit, et Actorum cap. 16, v. 9, de Paulo dicatur: « Vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Macedoniam adjuva nos; » ubi interpretes angelum Macedonico in habitu fuisse communiter asseverant.

3. *B. Virgo cum D. Joanne in Asiam non migravit.* — Ad num. 29. Quod dicitur D. Joannem in Asiam migrasse, et una cum eo beatissimam Virginem profectam esse, Patresque concilii Ephesini indicare eam Ephesi apud D. Joannem habitasse; ex epistola synodica ad clerum Constantinopolitanum data, deduci non posse, Combefisius in Notis ad Nicetæ Paphlagonis Orationem in Joannem theologum, quæ extat prima parte Auctuarii novissimi græcorum Patrum, observavit. Verba ejusdem epistolæ hoc modo a Baronio in Annalibus referuntur: « Quare et Nestorius impiæ hæreseos instaurator, in Ephesiorum civitate, quam Joannes theologus et sacra Virgo Deipara Maria quandoque incoluerunt, constitutus, a sanctorum Patrum et episcoporum

cœtu ultro seipsum abalienans, etc. » Sed versio illa Peltani, quam Baronius secutus est, parum sincera. Patres enim tantum dicunt : « In Ephesiorum civitatem veniens, in qua Joannes theologus, et Deipara Virgo. » Ubi margini adscriptum, quasi supplendo : *Aliqui subintelligunt*, aliquando habitaverunt; *alii*, ædes habent. At eos parum in lingua græca versatos dicit Combefisius, addens Patres intelligere sic vocatam majorem Ephesiorum ecclesiam a suis patronis et tutelaribus. Ita certe Cyrillus auctor est in Apologia ad Theodosium, Epiphaniusque hæresi LXXVIII, n. 11, serio impugnans, *qui sorores spirituales* domi retinerent, seque ea in re Joannis exemplo tuerentur qui Domini jussu ad se eam accepisset, *certa quadam dispensatione;* subjungitque Epiphanius : « Præterea postquam illud ita gestum est, et ad sese illam accepit, non amplius apud ipsum permansit. » Paulo post ait : « Ac cum Joannes interim in Asiam profectus sit, nusquam tamen B. Virginem itineris comitem secum illum habuisse significat. » Sed inquit Baronius : « Complura tradita habentur sine scriptis. » Verum illud de quo agitur, nusquam nisi tantum interpretis errore. Græci in Menæis die XXVI Septembris inquiunt accepisse Joannem in cruce Deiparam in sua, illique ministrasse usque *ad ejus dormitionem*, et postea sortitum fuisse Asiam provinciam. Quæ sit ratio, cur illam tardius adierit, curaturus Ecclesiam, quam jam Paulus fundaverat, ut auctor est Irenæus.

4. *B. Magdalena nunquam Ephesi fuit.* — Ex quibus colligitur, quam inconsiderate a quibusdam scriptum, Magdalenam etiam Ephesi una cum Lazaro egisse; ab aliisque additum, eam ibidem pio fine quievisse, auctoritate præsertim anonymi, qui describens peregrinationem S. Willibaldi primi Eistetensis episcopi circa annum septingentesimum octogesimum sextum demortui ait : « Tabentes salo artus apud Ephesum Asiæ insulam exponunt, ubi postquam ad sepulcrum S. Joannis evangelistæ ebulliens inde manna admirantes, lacrymis perfuderunt, postquam se septem Dormientibus, et Mariæ Magdalenæ ibidem requiescenti commendaverunt. » Sed sanctimonialis Hildensheimensis ejusdem sancti consanguinea, quæ longe ante anonymum illum S. præsulis vitam et peregrinationem ad Terram sanctam descripsit, nullam mentionem habet de B. Magdalena : « Inde, inquit, ambulaverunt in illum locum, ubi septem Dormientes requiescunt, et inde ambulaverunt ad Joannem evangelistam in loco specioso secus Ephesum. » Quare verba illa de B. Magdalena perperam in illud itinerarium vel ab anonymo, vel ab alio quopiam scriptore inserta.

5. *Ecclesia Africana ab Apostolis non instituta.* — Ad num. 38. Schelstratius bibliothecæ Vaticanæ præfectus in Dissert. 1 de Ecclesia Africana, cap. 2, demonstrat nullam in Africa Ecclesiam per Apostolos institutam fuisse; idque non tantum Donatistas, sed et antiquos Patres communi consensu docuisse. Tertullianus lib. de velandis Virginibus, ubi Italiæ, Græciæ, aliarumque regionum Ecclesias, quas *transmarinas* vocat, eas esse dicit, *quas et ipsi Apostoli, vel Apostolici viri condiderunt :* illis opponens Ecclesias Africæ, has vocat *posteras illas*, innuere volens post Apostolos institutas, prout clare indicat cum hæreticos Afros libro de Præscriptionibus ad Ecclesias apostolicas remittit. Nec Salvianus a Baronio citatus contrarium tuetur. Cum enim lib. 7 de Providentia, pleraque de Afris et eorum civitate primaria Carthagine tanquam omni vitiorum cœno inquinata dixisset, cum illius incolas fornicatione, adulterio, et sodomia fœdatos descripsisset, quod se de Afris hoc apostolum Paulum testatum ait de Romanis tam fœda, omnium consensu, perpetrantibus; ac subdit : « In urbe Christiana, in urbe Ecclesiastica, quam quondam Apostoli instituerant, quam passionibus suis martyres coronarant, viri in semetipsis feminas profitebantur, etc. » Ubi per civitatem illam Salvianus non intelligit Carthaginem, de qua paulo ante dissererat, tanquam sodomitico populo repletam, sed urbem Romam, cujus cives Paulus in Epistola ad Romanos vitio sodomitico infectos indicarat; unde etiam sequitur : « Atque hoc publice in civitate Romana, urbe illic summa ac celeberrima. » Quoad Augustinum lib. de Unitate, cap. 15, agebat is contra Donatistas, qui cum somniarent, Evangelio ab Hierusalem per cæteras terras prædicato, ob Traditorum crimina tempore Diocletiani Ecclesiam periisse, et in solis Donatistis perseverasse, errori se opponit Augustinus, irridetque Donatistarum commentum, et dicit, si hoc verum esset, jam Ecclesias Apostolorum labore fundatas periisse, et illis neglectis ex Africana Donati Ecclesia cæteris gentibus, ad quas nondum Evangelium pervenerat, esse prædicandum. Quo loquendi modo indicat potius Augustinus, Africam non fuisse ab Apostolis ad fidem conversam. Quod etiam eodem libro, cap. 13, manifeste tradit. Augustino consentiunt Gregorius Magnus in epistola XXXII ad Dominicum Carthaginensem episcopum, imo et Innocentius primus Augustino æqualis in Epistola ad Decentium Eugubinum episcopum, ut videre est apud Schelstratium laudatum, qui existimat fidem secundo Ecclesiæ sæculo in Africa disseminatam esse.

6. *Simon Magus a Romanis consecratus non est.* — A num. 54 ad 60. Statuam cum hac inscriptione, SIMONI DEO SANCTO, Simoni mago positam fuisse, post Justinum Eusebius, Cyrillus, et alii referunt. Non desunt tamen viri eruditissimi, qui Justinum hominem græcum errore deceptum putant, eumque cum vulgarem ac passim extantem epigraphen legisset, SEMONI DEO SANCTO, *Simonem* pro *Semone* accepisse. Certe, inquit Valesius, in Animadvers. Eusebianis lib. 2, cap. 13, statua illa quam in insula Tiberina viderat Justinus, non ita dudum effossa est cum hac inscriptione : SEMONI SANGO DEO FIDIO. Sangus. Deus erat apud Sabinos, qui pactis et fœderibus præerat, a sanciendo dictus. Unde etiam *Deus Fidius* vocabatur a fide; quin etiam per eum jurare soliti erant Romani. Fefellerunt forsan Justinum Samaritani quidam, qui statuam illam *Simoni* Samaritano

positam fuisse ei persuaserunt. Quasi vero Romani magum ac præstigiatorem adhuc viventem consecrassent; aut quasi Deum adjecto epitheto *Sanctum* vocaverint. Justinus itaque aut nominum vicinitate aut falsa relatione deceptus.

7. *Imperante Claudio fames sæpe grassata est.* — Ad num. 62 et seq. Romæ secundo imperii Claudii anno, ut prodit Dio lib. 68, ingenti fame exorta, imperator, ut copiæ alimentorum prospiceret portum Ostiæ extruxit, « opus ægre post undecim annos absolutum, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus, » inquit Suetonius in Claudio cap. 20. Porro de ea fame hoc anno agit Dio, non quod revera tunc inceperit, sed quod magis ea tunc sævierit. Mediobarbus enim nummum hujus imperatoris exhibet inscriptum : Ti. Claudius Cæsar. Aug. Cernitur vas frumentarium spicis repletum. In postica : Pon. M. Tr. P. Imp. Cos. Des. It. S. C. Nummus superiori anno percussus, cum præsenti consul iterum fuerit. Existimavit Baronius hanc famem, eam esse, quam prænuntiavit Agabus propheta, de qua Lucas Act. ii, et Suetonius in Claudio cap. 18. Sed, regnante Claudio, fames sæpius grassata est. Prima fames contigit anno imperii Claudii primo et secundo, ut mox dixi. Extat apud Mediobarbum in numismatis imperatorum Claudii nummus inscriptus, Ti Claudius Cæsar. Aug. Cernitur vas frumentarium. In postica, Pon. M. Tr. P. Imp. Coss. II. S. C. Qui nummus ad ostendendam principis providentiam hoc anno, quo secundum consulatum gessit, percussus; quemadmodum, quem jam retuli, anno superiori. Propagata ea fames in annum sequentem, ut indicat nummus ab eodem Mediobarbo exhibitus, in quo habetur, Ti. Claudius Cæsar Aug. Repræsentatur vas frumentarium. In postica, Pon. M. Tr. P. Imp. P. P. Cos. iii. S. C. Secunda fames anno quarto Claudii exorta, ut Eusebius in Chronico et Orosius lib. 7 testantur. Ea in sequentes annos etiam propagata, ut liquet ex Josepho lib. 20 Antiquit., cap. 2, ubi ait Helenam Adiabenorum reginam Hierosolymam venisse, « cum per id tempus civitas gravi fame premeretur, et multi perirent alimentorum inopia. » Quod anno sexto Claudii accidisse, eodem anno ostendam. Tertio Eusebius in Chronico juxta editionem Scaligeri anno Abrahami 2065, qui kalendis Octobris anni Christi xlviii inchoatur, ait : « Fames facta in Græcia, modius sex drachmas venumdatus est. » Tum anno x Claudii Eusebius habet : « Magna fames Romæ, » de qua fuse Orosius citatus, qui ait eam decimo Claudii anno grassatam esse. Denique Tacitus lib. 12, Claudio iv et Orsito coss., anno nempe Claudii undecimo, ait : « Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. » Porro fames ab Agabo prædicta pertinet ad annum Claudii quartum, ut Eusebius in Chronico et Orosius lib. 7 citati. Quod ita intelligendum, ut eo anno cœperit, annoque Claudii sexto, quo Helena regina Hierosolymam venit, adhuc sævierit. Petavius lib. 11 de Doct. Temp., cap. 12, inquit famem illam, de qua Josephus, eamdem non esse cum ea quæ Act. 11 memoratur, quod prior vivo adhuc Agrippa rege, post annum tertium Claudii mortuo, serpserit; et Josephus ubi de quinto Claudii anno locutus est, referat famem incidisse, cui opitulata est Helena Adiabenorum regina. Sed, ut recte vidit Usserius in Annal. veteris et novi Test. eadem fames, quæ anno Claudii quarto cœpit, duobus insequentibus annis Hierosolymam adhuc afflixit, ideoque una eademque censenda cum fame, cujus Lucas in Actis Apostolorum meminit. Vide dicta anno sexto Claudii.

8. Vibius Marsus Petronio in administranda provincia Syria successit, ut colligitur ex Josepho lib. 19 Antiquit., cap. 6, a qua eum removit Claudius Aug. post mortem Agrippæ Senioris, substituto in ejus locum Cassio Longino, ut testatur Josephus initio libri vigesimi Antiquit., ubi ait Claudium hoc memoriæ regis amici tribuisse, « a quo vivo adhuc per litteras sæpe rogatus fuerat, ut Marsum amoveret ab administratione rerum Syriæ. » Tacitus tamen lib. 11 Annal. scribit, anno, quo ludi sæculares celebrati, anno nempe Christi xlvii Marsum in Syria legatum copiis præfuisse. Hinc factum, ut ex recentibus historicis alii Josephum alii Tacitum errasse scribant. Toinardus tamen V. C. mecum communicavit Caii Cassii Longini Marsi successoris nummum, qui Josephum adversus Tacitum tuetur : legitur enim in eo annus Antiochenus xciv. Deducta ea epocha ab anno Urbis dccv, percussusque nummus ille anno Urbis dcccxcviii, aut insequenti, anno nempe Christi xlv aut xlvi. Erravit itaque Tacitus, nisi forsan copiæ militares Vibio Marso permissæ fuerint; Syriæ vero executio Longino concessa; quod de Cincio et Corbulone factum, Tacitus lib. 15 notavit. Baronius in Annalibus initium Marsi in annum præcedentem confert, et in ejus fine consignando Josephum sequitur, non advertens Josepho Tacitum contrarium esse. Em. card. Norisius in Dissert. iii de Epochis Syro-Macedonum pag. 155, ubi eumdem nummum exhibet, Tacitum et Josephum de annis Syriacis regiminis Marsi inter se non discrepare ostendit, quod Tacitus uno historiæ filo varia ibidem narret. Præterea demonstrat Cassium Longinum anno Urbis conditæ dcccxcviii, qui exorditur anno Christi xlv in Vibii Marsi locum subrogatum fuisse, quod Josephus loco citato scribat, « defuncto rege Agrippa, » Claudium imp. misisse successorem Marso Cassium Longinum, et Agrippa rex anno Christi xliv mortuus fuerit, ut eo anno cum Baronio num. 2 dixi. Cæterum præfectura Cassii Longini haud diuturna fuit. Tacitus enim lib. 12 ad annum Urbis dccciv laudat *T. Vinidium Quadratum* præsidem Syriæ, qui ideo anno Christi li jam eam præfecturam gerebat. Hunc tamen nonnisi librariorum errore T. Vinidium appellatum fuisse demonstrat card. Norisius citatus pag. 157, tam ex MS. codice biblioth. Mediceæ, quam ex egregia inscriptione in qua appellatur C. Ummidius Durmius Quadratus, de quo anno lx agemus.

PETRI ANNUS 1. — CHRISTI 45.

1. *Petrus XV kal. Februarii* (18 *Januar.*) *cathedram Romanam condit; deque ejus prærogativa.* — Sequenti anno, qui secundum a nobis initam rationem numeratur a Christo nato quadragesimus quintus, Claudio Augusto [1] tertium et L. Vitellio coss., durante tamen adhuc anno secundo ejusdem Claudii imperii, decimo quinto kalend. Februarii a Petro Apostolorum principe Romana Ecclesia instituitur, ac sedes in ea pontificia erigitur. Ea quippe dies in tantæ rei perennem memoriam anniversaria celebritate consuevit antiquitus celebrari : qui quidem pristinus usus non in Urbe tantum, sed et universo christiano orbe in annos singulos repetitus (licet interdum alicubi prætermissus, sed restitutus [2]) in hodiernum usque sanctissime perseverat. In antiquis [3] enim sanctæ Romanæ Ecclesiæ ritualibus libris hæ preces ea die recitari solitæ erant : « Omnipotens sempiterne Deus, qui ineffabili sacramento apostolo tuo Petro principatum Romæ urbis tribuisti, unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet : præsta, quæsumus, ut quod in orbem terrarum ejus prædicatione manavit, universitas christiana devotione sequatur. » Inerat [4] et privata sacra præfatio ad ejus diei solemnitatem accommodata, in sacris missis solita recitari. Antiquiora quoque Martyrologia ejusdem rei plenissimam fidem adstruunt : ac denique sanctorum Patrum [5] conciones, quas in ejusdem diei celebritate in Ecclesia perorarunt, tantæ rei egregia monumenta, celeberrimum fuisse ejusce diei sacræ cultum apud omnes Christianos, indicant. Universali enim Ecclesiæ consuetudine antiquitus præscriptum est, ut ejus diei, qua quis alicui sedi fuerat præfectus episcopus, anniversaria solemnitas ageretur : eumdemque morem tam in Orientali quam etiam in Occidentali Ecclesia viguisse, plurima de eo scripta exempla testantur, quæ alibi adnotavimus [6]. Sed qua die universalis Ecclesiæ episcopus sedi Romanæ præficitur, eadem ab universis quoque Ecclesiis merito celebratur.

2. Quantumlibet autem a cæteris Apostolis, quin et ab ipso Petro aliæ pluresque fuerint in christiano orbe Ecclesiæ institutæ; unam tantum numero omnes efficiunt, eamdemque catholicam dici debere, Apostoli Symbolo docuerunt ; de qua et Ignatius [7] : « Una est, inquit, Ecclesia, quam suis sudoribus et laboribus fundaverunt Apostoli a finibus terræ usque ad fines in sanguine Christi ; » et Irenæus [1] : « Ecclesia in universum mundum disseminata, quasi unam domum habitans, et similiter credit his, videlicet quasi unam animam habens, et unum cor, et consonanter hæc prædicat, et docet quasi unum possidens os. Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est : et neque hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæ quæ in Hiberis sunt, neque hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente, neque hæ quæ in Ægypto, neque hæ quæ in Libya, neque hæ quæ in medio mundi constitutæ; sed sicut sol creaturæ Dei in universo mundo unus et idem est, sic et lumen seu prædicatio veritatis ubique lucet, et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionis veritatem venire, etc. » Tertullianus [2] de his hæc in eamdem sententiam : « Apostoli primo per Judæam contestata fide in Jesum Christum, et Ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti, eamdem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgarunt, et proinde Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt : a quibus traducem fidei, et semina doctrinæ, cæteræ exinde Ecclesiæ mutuatæ sunt, et quotidie mutuantur, ut Ecclesiæ fiant. Ac per hoc et ipsæ Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad suam originem censeatur, necesse est. Itaque tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primæ, et omnes apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem. Communicatio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis, quæ jura non alia ratio regit, quam ejusdem sacramenti una traditio ; » et paulo post de ejusdem unitatis principio : « Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit. » Hæc ille.

3. Porro licet omnes ab Apostolis Ecclesiæ institutæ, eo sensu Apostolicæ dictæ sint, ut Ephesiorum, Corinthiorum, Thessalonicensium, et aliæ fere innumeræ ; ac secundum ea quæ ab eodem auctore dicta sunt, et cæteræ quæ ab iisdem sunt propagatæ, etiam Apostolicæ dici debeant; tamen ejusdem sententia, quod Ecclesia una est, Apostolicam etiam

[1] Dio lib. VI. — [2] Pauli Papæ IV. diplom. — [3] Breviar. veter. Roman. — [4] In sacr. S. Gregorii. — [5] Aug. serm. 15. 16. de sanct. et aliorum. — [6] Not. in Martyrol. Rom. die 18 Januarii. — [7] Ignat. epist. ad Philadel.

[1] Iren. lib. I. c. 3. — [2] Tertull. de præscript. c. 20.

unam esse confiteri necesse est : quæ cum sit toto orbe diffusa, optime divino consilio provisum est, ut alicubi ejus caput certo loco consistat : ne cum de fide aliisve rebus ad statum religionis Christianæ spectantibus oboritur controversia, in multas scindi quæ unitatis compagine juncta una erat, necesse sit. Si igitur ex Apostolicis omnibus una est conflanda, atque una demonstranda Ecclesia, eam non alterius esse posse, quam ejus qui inter Apostolos primatum gerebat, nemo non videt, nisi qui sua ipsorum malitia excæcantur et offunduntur, et (quod est in Psalmis [1]) oculos habent et non vident. Audi quam plane, quam distincte hæc omnia tibi suggerit Cyprianus [2].

4. « Hoc erant, inquit, utique et cæteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio prædili et honoris et potestatis : sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. Quam unam Ecclesiam etiam in Cantico canticorum [3] Spiritus sanctus ex persona Domini designat, et dicit : Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ. Hanc unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui Ecclesiæ renititur et resistit; qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit; in Ecclesia se esse confidit? quando et beatus Paulus apostolus hoc idem doceat, et sacramentum unitatis ostendat, dicens : Unum corpus, et unus spiritus; una spes vocationis vestræ, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus. Quam unitatem firmiter tenere et vindicare debemus, maxime episcopi, qui in Ecclesia præsidemus; ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida prævaricatione corrumpat. Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia quoque una est quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur. Quo modo solis multi radii, sed unum lumen : et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum : et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit : ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit : a fonte præcide rivum, præcisus arescet. Sic et Ecclesia Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigit, unum tamen lumen est quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur; ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit; profluentes largiter rivos latius expandit, unum tamen caput est, et origo una, et mater una, fecunditatis successibus copiosa : illius fœtu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur. » Hæc et alia Cyprianus.

5. Qui et hæc eadem uberius prosecutus, iterum atque iterum monstrat hanc unam Ecclesiam in Petri cathedra cognoscendam. Unde idem scribens ad Cornelium Romanum pontificem, hæc ait [1] : « Post ista, adhuc insuper pseudo episcopo sibi ab hæreticis constituto, navigare audent et ad Petri cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est; a schismaticis et profanis litteras ferre; nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides (Apostolo prædicante) laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. » Et ad Antonianum de Cornelii papæ ordinatione [2] : « Factus est, inquit, Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis, quæ tunc adfuit, suffragio, et de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio; cum nemo ante factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri et gradus cathedræ sacerdotalis vacaret. » Hæc ipse pluribus.

6. Rursum vero eum debere dici catholicum, qui eidem Romanæ Ecclesiæ, Petri sedi communione conjungitur; illum vero esse habendum hæreticum, qui ab ejusdem cathedræ est communione divisus, idem Cyprianus sæpe testatur; nam ad Cornelium [3] papam hæc de his quos optabat ejusdem pontificis communioni conjungere : « Scimus nos hortatos eos esse ut Ecclesiæ Catholicæ radicem et matricem agnoscerent et tenerent. » Et ad Antonianum [4] eodem argumento : « Scripsisti etiam ut exemplum earumdem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem; ut deposita omni sollicitudine, jam sciret te secum, hoc est, cum Catholica Ecclesia communicare. » Quo contra, hæreticum habendum esse qui cum eodem Romano pontifice non communicat, scribens ad Magnum [5], multis significat, et præsertim cum dicit : « Ecclesia una est, quæ una et intus esse et foris non potest. Si enim apud Novatianum est, apud Cornelium non fuit. Si vero apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit, et quem præter sacerdotii honorem martyrio quoque Dominus glorificavit, Novatianus in Ecclesia non est, nec episcopus computari potest. » Hæc ipsa longe ante Cyprianum Irenæus [6] : « Quoniam, inquit, valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximæ et antiquissimæ et omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romæ fundatæ et constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, et annuntiatam hominibus fidem, per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem et malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles : in qua semper ab his qui sunt undique,

[1] Psal. CXIII. — [2] Cypr. de unit. Eccles. — [3] Cant. VI.

[1] Cypr. epist. LV. — [2] Cypr. ep. LII. — [3] Cypr. ep. XLV. — [4] Cypr. ep. LII. — [5] Cypr. ep. LXXVI. — [6] Iren. lib. III. c. 3.

conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. » Hæc Irenæus.

7. His insuper addimus quæ Optatus Milevitanus [1] de cathedra Petri egregie sane in hanc sententiam locutus est : « Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse locatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus : in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne cæteri Apostoli singulas sibi quisque defenderet; ut jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret. Ergo cathedra unica, quæ est prima de dotibus. Sedit prior Petrus, cui successit Linus, etc.» Et post recensitam successionem Romanorum pontificum, ea ratione convincit schismaticos esse extra Ecclesiam Catholicam, quod nullus ipsorum episcopus eidem Romanæ cathedræ communicet. Ac tandem hæc contra eosdem schismaticos : « Unde est ergo, ait, quod claves regni vobis usurpare contenditis, qui contra cathedram Petri vestris præsumptionibus et audaciis sacrilegio militatis? » Et inferius : « Igitur de dotibus supradictis cathedra est (ut supra diximus) prima, quam probavimus per Petrum nostram esse. » Ac paulo post : « Et per cathedram Petri, quæ nostra est, et cæteras dotes apud nos esse.» Eadem quoque ratione S. Hieronymus [2] hæc ad Damasum : « Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior : super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. » Et paulo inferius : « Quicumque tecum non colligit, spargit; hoc est : qui Christi non est, Antichristi est. » Et sequenti rursum epistola [3] : « Ego interim clamito : Si quis cathedræ Petri jungitur, meus est. » Et adversus Ruffinum [4] : « Fidem suam quam vocat? eamne, qua Romana pollet Ecclesia? an illam, quæ in Origenis voluminibus continetur? Si Romanam responderit : ergo catholici sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. »

8. Hæc igitur cum Hieronymus sæpius repetat et inculcet, et primatus Petri et Ecclesiæ Romanæ sit fidelis assertor, jam quomodo illa sint ejusdem auctoris accipienda verba, quibus adversarii struunt calumnias, satis perspicuum esse potest, dum sic ait [5] de his quæ ad ordinem spectant : « Quid facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis Ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, et Britanniæ, et Africa, et Persis, et Oriens, et Judæa, et omnes barbaræ nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas quæritur, orbis major est Urbe. Ubicumque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriæ, sive Tanis; ejusdem meriti, ejusdem est sacerdotii. Potentia divitiarum et paupertatis humilitas vel sublimiorem vel inferiorem episcopum non facit : cæterum omnes Apostolorum successores sunt. » Sed hæc quidem dicit ipse de his quæ sunt muneris sacerdotii : in qua quidem functione sicut nihil præter ordines plus episcopus quam presbyter habet, ita multo minus nihil est quod plus alio quilibet episcopus sibi vindicet. Verum quanto plus cæteris ipse S. Hieronymus Romano episcopo deferat, superius ipsiusmet loca recitata declarant. Sed institutam de Catholici nominis signo orationem prosequamur.

9. S. Ambrosius etiam et ipse uno signo e sede Petri petito, ex ipsius, inquam, Romanæ Ecclesiæ communicatione, qui veri catholici habendi essent, esse solitum investigari, demonstrat, dum hæc de Satyro fratre scribit : « Advocavit ad se episcopum, nec ullam veram putavit nisi veræ fidei gratiam; percontatusque ex eo : Utrum cum episcopis catholicis, hoc est, cum Romana Ecclesia conveniret? etc. » Augustinus [1] item ex Petri cathedra per successionem Romanorum Pontificum demonstratam, catholicos discriminat ab hæreticis; et id ipsum adversus schismaticos [2], Donatistas, Catholicos occinere docuit. Una igitur hac tessera, hoc uno symbolo, hoc uno denique rogato et reddito nomine, qui catholici essent, quive hæretici, semper innotescere consueverunt : nempe, ut ille absque alia controversia catholicus censendus esset, qui se Romanæ Ecclesiæ communicare profiteretur; ac ille contra esset conclamandus hæreticus, qui ab eadem Petri cathedra probaretur esse divisus. Præter illa quæ in eam sententiam sunt ex antiquioribus Patribus recitata, alia plane innumera de his exempla suppeterent; sed non patitur instituti ratio, hic ea singulatim recensendo, in his diutius immorari.

10. *Romanum nomen idem quod Catholicum.* — Sed illud unum sic habeto, adeo hæc certa atque explorata haberi, ut antiquo usu illud esset receptum, tam apud nostros quam apud externos, has voces, Romanus, et Catholicus, absque distinctione usurpari solitas, ita ut idem esset dicere, Romanus, quod Catholicus : idque monstrari potest, non tantum nostrorum testimonio et exemplo, sed etiam hostium assertione. Ecce quippe Theodosius Junior imp. in ea epistola, quam scripsit ad Acacium episcopum Berœensem, hæc ait : « Vosque probatos Romanæ religionis sacerdotes esse, manifesto argumento declarate. » Extat hæc epistola in actis sacrosanctæ synodi Ephesinæ [3]. Addam et de Arianis exempla. Victor Uticensis [4] hæc a Jocundo ariano homine ad Theodoricum Arianorum regem in Africa refert dicta : « Poteris, inquit, eum diversis afflictionibus interficere : nam si gladio peremeris, incipient Romani martyrem prædicare; » et Gregorius Turonensis [5] ex persona eorumdem : « Quid putatis (dicebat unus ex illis) quod nunc isti Romani

[1] Optat. lib. II. contra Parm. — [2] Hier. ep. LVII. — [3] Idem ep. LVIII. — [4] Hier. Apol. advers. Ruf. — [5] Hier. ep. LXXXV.

[1] August. epist. CLXV. et contra ep. Manich. c. 4. — [2] Aug. contra par Donat. Psal. — [3] Synod. Ephes. tom. V. c. 10. edit. Peltan. — [4] Vict. de persecut. Vandal. lib. I. — [5] Greg. Turon. de glor. mart. c. LXXIX.

dicant? » et alibi de ariano principe[1] : « Cogitavit intra se dicens : Quia ingenium est Romanorum (Romanos enim vocitant homines nostræ religionis) ut ita accidat, et non sit virtus Dei ; » et inferius[2] ex persona itidem ariani hominis hæc ad suos dicentis : « Si consenseritis dictis meis, exercebimus hodie cachinnum de hoc Romanorum presbytero : » hoc est, catholico sacerdote. Alia ad hæc addenda essent exempla, sed parcius agimus, quod alio tendat oratio; divertimus enim ad hæc, occasione Romanæ Ecclesiæ hoc anno (ut dictum est) a Petro apostolo institutæ, cui præfuit annos viginti quatuor, menses quinque, et dies undecim. Sed de his reddemus rationem inferius, cum de ejusdem Petri agemus martyrio.

11. *De prima lignea Petri cathedra miraculis illustrata, et in ejusdem Petri basilica Vaticana hodieque asservata.* — Cæterum ipsa prima pontificia sedes Petri, cathedra (inquam) lignea, dignum plane tantæ rei eximiumque monumentum, quamplurimis semper miraculis illustrata, a majoribus asservata, in ejusdem Petri basilica Vaticana recondita hactenus custoditur, et certis diebus populo visenda exponitur. (*Lege ad finem anni 45 Dissertationem de Cathedra lignea S. Petri.*) Consueverunt enim majores, tanti memores beneficii, quod apostolica prædicatione e tenebris, quibus erant offusi, ad lucem plane divinam evecti essent, etiam ipsas sedes ligneas quibus Apostoli insedissent, summa omnium diligentia custoditas, veneratione prosequi. Sit satis ad ejus rei exemplum Hierosolymorum Ecclesia, quæ licet tot tantisque Judæorum casibus fuerit exagitata; sedem tamen ipsam, cui ipsorum primus episcopus Jacobus insedit, usque ad Constantini tempora integram esse servatam, auctor est Eusebius[3]. Id ipsum de sede Marci Alexandriæ factum esse, suo loco dicemus. Nec tamen illud de his dicere prætermittimus quod ad hanc rem etiam spectare videtur : majores scilicet nostros, egregios pietatis cultores, ut qui probe scirent loco Christi (quod sæpe monet Ignatius) esse habendos episcopos, sedes illas, quibus illi in ecclesia, cum sacras synaxes agerent, insiderent, ut divinum thronum, velis egregie ornare consuevisse, easdemque tegere velamento. Id plane innuit Pontius diaconus in Cypriani martyrio, cum ait : « Sedile autem erat forte lineo tectum, ut et sub ictu passionis episcopatus honore frueretur. » Et Augustinus[4] ad Maximinum episcopum donatistam : « In futuro, inquit, judicio nec apsides gradatæ, nec cathedræ velatæ adhibebuntur ad defensionem. » Apsides sane gradatas cum dixit, sedes episcoporum sublimiori attolli fastigio solitas esse significat. Et Patianus episcopi sedem linteatam nominat in epistola secunda ad Sympronium. Sed hæc satis ad insinuandos antiquos Ecclesiæ mores, cui plane rei nos ex instituto lectori devinximus.

12. *Evodium an Ignatium Petrus in cathedra Antiochena suffecerit.* — In hunc igitur modum Romana cathedra stabilita, cessit Petrus Ecclesiæ Antiochenæ, et alium in suum locum episcopum subrogavit. Id quidem factum esse hoc ipso tertio Claudii imperatoris anno, ac Domini quadragesimo quinto, Eusebius testatur in Chronico : ubi etiam anno superiori (ut a nobis positum est) Petri Romam adventum contigisse tradit. Qui vero dixerunt[1], eum tunc cum discessurus esset Antiochia, eidem civitati successorem episcopum ordinasse, eo sensu audiendi sunt, quasi dicere velint Petrum successorem sibi delegisse, cum sedem Antiochenam reliquit. Non enim putandum est Petrum antea se abdicasse, nulla existente causa; nisi cum Romæ sibi erexit accepitque cathedram. Nec propterea quod inde recesserit, opus fuit alium sibi sufficere; quod nec alias fecerat, cum (ut vidimus) sæpe recessit, ac iterum rediit : nam et sic inde modo discessit, eo nempe reversurus. Rediit enim Antiochiam, eam invisens Ecclesiam, quando inter ipsum et Paulum illæ, de quibus suo loco dicturi sumus, subortæ sunt contentiones. Satis Antiochenæ Ecclesiæ se absente videbatur esse consultum, quod ibi Barnabam reliquisset. Barnabas enim (quod ex Actis[2] superius dictum est) Antiochiam profectus, cum uberes fructus ex conversione Gentium evangelica prædicatione collegisset, et uberiores se collecturum speraret, tot laboribus impar sibi visus, Tarsum accessit, indeque Saulum adductum secum Antiochiam duxit : quem cum annum integrum, usque scilicet ad famem illam ingentem obortam, illic permansisse, Lucas[3] testetur, sane quidem in annum secundum Claudii eosdem perseverasse illic constat, atque illuc iterum rediisse, et usque ad præsentem annum mansisse, ut ex his quæ dicturi sumus in fine præsentis anni, liquido apparebit.

13. Sed quem potissimum sedi Antiochenæ suum successorem instituerit, Evodiumne, an Ignatium, res non est absque aliqua controversia : quandoquidem Joannes Chrysostomus[4], civis Antiochenus, et ejus Ecclesiæ olim clericus, aperte profitetur primum omnium a Petro eidem sedi fuisse præfectum S. Ignatium : testatur id ipsum Theodoretus[5], cum ait : « De illo enim Ignatio omnino audisti, qui per magni Petri dexteram pontificatum suscepit. » Felix quoque Romanus pontifex in epistola quam scripsit ad Zenonem imperatorem, quæ est recitata in quinta[6] synodo Constantinopolitana, plane testatur S. Ignatium dextera Petri esse ordinatum ejusdem Antiochenæ sedis episcopum. Porro non Eusebius tantum[7] et Hieronymus[8] perspicue testantur, post Petrum et a Petro institutum primo loco sedisse Evodium, ac Evodio fuisse subrogatum Ignatium; sed et idem ipse Ignatius[9] scribens ad Antiochenos, id ipsum firmiter aperteque demonstrat, cum ait : « Mementote Evodii beatissimi patris

[1] Eod. lib. c. 25. — [2] Eod. lib. c. 30. — [3] Euseb. lib. VII. c. 14. — [4] Aug. de Max. epist. Don. epist. CCIII.

[1] Chrysost. hom. de S. Ignat. et Metaph. die 29 Junii. — [2] Act. XI. — [3] Ibid. — [4] Chrysost. hom. de translat. S. Ign. tom. V. edit. Paris. — [5] Theod. in immut. dial. I. — [6] Quint. Synod. Act. I. — [7] Eusebius in Chron. et hist. lib. III. c. 16. — [8] Hier. de Scrip. Eccl. in Ignat. — [9] Ignat. epist. XII.

vestri; qui primus post Apostolos gubernacula Ecclesiæ vestræ sortitus est. » Hæc itaque cum ille ipse profiteatur, aliis non opus est testibus. Verumenimvero unde ejusmodi oborta sit occasio controversiæ, exquirere, non otium putamus.

14. Legimus apud Clementis Constitutiones [1], quibus interdum usi sunt viri sanctissimi necnon eruditissimi, Antiochenæ Ecclesiæ a Petro Evodium, a Paulo vero Ignatium esse creatos episcopos; nec sane unum post alium, ut de cæteris ibi dicitur, sed simul. Quod quidem tunc factum fuisse videtur, cum dissensio illa inter fideles qui ex circumcisione, et eos qui ex Gentibus ad fidem venerant, esset concitata : quocirca quamdiu illa perduravit, illud remedium fuisse adhibitum, ut uterque sederet; alterque eorum præesset iis qui ex circumcisione, alter vero iis qui ex Gentibus ad Ecclesiam venissent. Cæterum eo tandem sublato distinctionis pariete, ac sub uno eodemque pastore utraque collecta Ecclesia, non amplius duobus, sed uno tantum fuit opus episcopo. Tunc igitur in eadem præfectura remansisse videtur Evodius, cui libenter cessisset Ignatius, ut Clemens Lino : meritoque ea de causa idem ipse in dicta epistola ad Antiochenos ipsum Evodium primum post Apostolos fuisse illius sedis episcopum tradit, nullam sui rationem habens, quod ea occasione sedisset, et eidem loco cessisset, quantumlibet a Petro (ut præcitati volunt) institutus esset. Sed quod agamus conjectura, nihil certi de his affirmare audemus. Cæterum præfecturam Ecclesiæ Antiochenæ Evodio hoc anno collatam esse, Eusebius in Chronico tradit. Qua ratione erroris arguitur Suidas [2], et si qui alii dixerunt tunc discipulis esse inditum nomen Christianum, cum Petrus Evodium Antiochenæ Ecclesiæ creavit episcopum; nam longe ante hæc tempora Christianum nomen esse inventum, superius est demonstratum.

15. *Marcus a Petro Alexandriam missus.* — Sicut autem stabilita sede Romana, Petrus Antiochenæ Ecclesiæ episcopum illi præficiendo prospexit, ita etiam memor Ecclesiarum, quas in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, scilicet Minori, et Bithynia crexerat, suam primam ad eas scripsit epistolam; quam quidem hoc ipso anno, antequam Marcus ab eodem Petro Alexandriam mitteretur, esse conscriptam, ex eo facile colligi potest, quod in ea hæc posita habeantur in fine : « Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta, et Marcus filius meus, » quem hoc ipso anno tertio Claudii Alexandriam amandatum, Alexandrinam collegisse Ecclesiam, Eusebius non obscure demonstrat in Chronico. Opportuna enim illa videbatur oblata occasio adventus Philonis Judæi Alexandrini in Urbem, qui sub Caio primum (ut vidimus) pro Judæis Alexandrinis legatione functurus, una cum sociis Romam se contulit; ac iterum sub Claudio Romam venit, quando et gentilem suum Petrum Evangelium prædicantem Romæ cognovit, et familiarissime cum ipso versatus est, ut Hieronymus [1] his verbis declarat : « Aiunt hunc sub Caio Caligula Romæ periclitatum, quo legatus gentis suæ missus fuerat : cum secunda vice venisset ad Claudium, in eadem urbe locutum esse cum Petro apostolo, ejusdemque habuisse amicitias, et ob hanc causam etiam Marci discipuli Petri apud Alexandriam sectatores ornasse laudibus suis. » Hæc Hieronymus de Philonis cum Petro Romæ consuetudine ac amicitiæ usu : qua quidem ex re conjectura ducimur, redeuntem Philonem Alexandriam, Marcum sibi a Petro commendatum secum perduxisse. Sed de Marco iterum.

16. *Sancti Petri prima epistola.* — Quod vero sicut hoc anno, ita etiam Romæ eadem a Petro epistola scripta fuerit, Patres omnes qui de ea re sermonem habuerunt, expresse testati sunt; quod et ex illis ejusdem epistolæ verbis collegerunt, quibus in fine dicitur : « Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta; » per Babylonem enim Romam intellexisse, absque ulla dubitatione confirmant. Sed ab his dissentiunt novatores, quod permoleste accipiant, ex canonicis divinisque Scripturis etiam Petri Romam adventum reddi testatum. Sed primum per Babylonem a Petro Romam significatam esse majorum auctoritate monstremus; ac subinde quam insigniter delirent, qui de alia Babylone ea esse dicta verba contendunt, perspicue aperiemus. Eusebius [2] ubi de Marci Evangelio ex Papiæ et Clementis auctoritate sermonem instituit, hæc addit : « Constat Petrum hujus Marci mentionem facere in priore epistola, quam Romæ texuisse dicitur : quam quidem epistolam ibi perscriptam ostendit, dum civitatem illam, verbi translatione, Babylonem appellat, hoc modo : Salutat vos Ecclesia nostræ electionis consors, quæ est Babylone, et Marcus filius meus. » Eadem Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Marco his verbis : « Meminit hujus Marci et Petrus in epistola prima sua, nomine Babylonis figuraliter Romam significans. » In Apocalypsi [3] Joannis eodem notatam esse nomine, in confesso est apud omnes ut ita hyperbolice dicam, cum alioqui complures sint, qui per Babylonem universum regnum diaboli interpretentur. Porro inter veteres Tertullianus [4] : « Sic et Babylon apud Joannem nostrum Romanæ urbis figuram portat, proinde et magnæ, et regno superbæ, et sanctorum debellatricis. » Unus idemque Spiritus, quo afflati, locuti sunt sancti viri Dei, eodem symbolico nomine Romam significavit; quin etiam et in divinis Scripturis per Babylonem sæpe Romanum adumbratum esse imperium, eruditus lector inveniet. In hanc sententiam Augustinus [5] hæc ait : « Ne multis morer, condita est Roma velut altera Babylon, et velut prioris filia Babylonis; » docet enim pluribus tunc conditam Romam esse, cum intercidit regnum Assyriorum. De his quoque cumulate Orosius [6].

[1] Clemens Const. lib. VII. c. 47. — [2] Suid. verbo Ναζαραῖος.

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Philone. — [2] Euseb. hist. lib. II. c. 14. — [3] Apoc. XVII. — [4] Tert. advers. Jud. c. 9. et contr. Marcion. lib. III. c. 12. — [5] Aug. de Civit. Dei lib. XVIII. c. 22. — [6] Oros. lib. VII. c. 2.

17. *Quomodo nomen Babylonis a Petro Romæ datum intelligendum.* — Nec vero me imprudenter dicturum existimo, si his addiderim, Petrum non esse usum proprio Urbis nomine, quod Hierosolymis fuga lapsus e carcere, ubi ageret, non ab omnibus percipi vellet. Sane quidem studuisse admodum Claudium imperatorem Agrippæ regi Judæorum qui Petrum vinxerat mox coram populo trucidandum, ea quæ ex Josepho superius sunt recitata, plane significant. Cum alioqui mutatis nominibus homines appellare, usitatum fuisse videatur apud Apostolos. Unde Paulum [1], cum ait « Liberatus sum de ore leonis, » per leonem significasse Neronem, nullus dubitat. Præter hæc etiam, per Babylonem esse Romam significatam, licet quis nolit, fateri compellitur. Nam cum Petrus dicat : « Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta; » cum de illa quæ est apud Assyrios Babylone nullo modo possit intelligi : quandoquidem (ut vidimus) constat Josephi [2] auctoritate, eodem Caii Augusti tempore, quo tam dira Judæi tum Alexandrini tum Palæstini patiebantur, eos qui agebant in Babylone, et apud Assyrios, Judæos fuisse expulsos, ac denique trucidatos : necesse est affirmare, Petrum per Babylonem Romam intellexisse. Nec est alia Babylon, de qua Petrus potuerit dixisse; nam quæ apud Ægyptios Babylon erat, obscurus plane locus, non civitatis nec oppidi dignus nomine, castellum a Strabone [3] et aliis nominatur, sic nempe dictum, quod a quibusdam Babyloniis fuisset erectum, locus natura munitus. At dicere velle, Petrum de hac in Ægypto posita intellexisse, insignis sane fatuitas et nimium absurda res esset : quandoquidem cum multa alia hæc opinari prohibeant, quodammodo id potissimum vetat, quod nullam reperiri constet in Babylone quæ est in Ægypto, Ecclesiam collectam ; cum multa enim concilia edita reperiantur cum adjectione nominum episcoporum Ægyptiorum, in nullis horum, nec in aliis scriptorum monumentis alicubi reperitur nominatus episcopus Babylonis in Ægypto : nisi post annos quingentos sub Justino Juniore primum reperitur nominatus episcopus Babylonis in Ægypto Zosimus Cilix apud Sophronium.

18. Sed quid novatores isti? Licet hic negent per Babylonem Romam intelligi; tamen quod in Apocalypsi de Babylone multa nefanda prodantur, eoque nomine Romanam urbem significari certissimum sit; cunctas illas blasphemias in Romanam tunc urbem congestas, quod in ea idololatria et impietatis cultus præ cæteris orbis locis vigeret, in Romanam convertunt Ecclesiam, calumniosissime simul et imperitissime, nullam temporum diversorum nec rerum rationem habentes. Sane quidem dum Petrus ait : « Ecclesia quæ est in Babylone : » Ecclesiam ibi positam non esse Babylonem ipsam, plane declarat, diversaque ratione censeri ipsam Ecclesiam a loco, ubi dicitur esse collecta. Nec per somnium quidem quis unquam inveniet Romanam Ecclesiam esse Babylonis nomine nuncupatam, sed ipsam tantummodo civitatem; ac id quidem non semper, sed cum impietate referta adversus ipsam Ecclesiam bellum gereret. Unde Hieronymus [1] de his agens, hisce verbis Romam compellat : « Sed ut ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti, Urbs potens, Urbs orbis domina, Urbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulum tuum : Roma aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis juxta Hebræos : serva quod diceris : Virtus te excelsam facit, nam voluptas humilem. Maledictionem, quam tibi Salvator in Apocalypsi comminatus est, potes effugere per pœnitentiam. Habes exempla Ninivitarum. Cave Joviniani nomen, quod de idolo derivatum est. »

19. Scimus eumdem Hieronymum [2] alibi in eamdem Urbem stomachatum, Babylonem appellasse, cum persecutionem in ea passus, inde recedens, Hierosolymam rediisset; atque dixisse : « Cum in Babylone versarer, et purpuratæ meretricis essem colonus, et jure Quiritum viverem, etc. » Sed quid postmodum alibi ille [3] idem, cum agit de Romanæ Ecclesiæ fidelibus : « Romanæ, inquit, plebis laudatur fides, testimonio videlicet apostolico. Ubi alibi tanto studio et frequentia ad ecclesias et martyrum sepulcra concurritur? Ubi sic ad similitudinem cælestis tonitrui, Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur? non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesiæ; sed quod devotio in eis major sit, et simplicitas ad credendum. » Idem ad Marcellam scribens ut Bethlehem migret, post explicatum illud de civitate Romana Joannis in Apocalypsi testimonium; « Cecidit enim, cecidit Babylon magna. » De Ecclesia ibi posita ista subdit : « Est quidem, inquit, ibi sancta Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum et martyrum, est Christi vera confessio, est ab Apostolo prædicata fides, et Gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens vocabulum christianum. » Hæc Hieronymus : de quibus satis.

20. *Secunda Petri epistola.* — Cum hæc de tempore primum ac subinde de loco prioris Petri epistolæ sint pluribus disputata : ad quosnam ea scripta fuerit, hic pluribus agere in prima editione prætermisimus; sed absque ulla dubitatione hanc datam esse ad Hebræos, inferius cum de posteriori Petri epistola egimus, affirmavimus. Ne autem hac de re dubitare quis possit, assertam semel sententiam tum Patrum auctoritate obsignatam, tum aliis firmissimis rationibus demonstratam relinquere, æquum putamus. Scriptam quidem hanc fuisse epistolam Petri ad Judæos jam redditos Christianos, testantur Eusebius [4], S. Athanasius [5], Didymus [6], ac denique (ne in his longius distrahar) omnes tum græci tum latini scriptores, qui ea de re consulto tractarunt : adeoque ut nec unum hactenus invenerimus, qui ad alios quam ad Judæos eam esse

[1] 2. Tim. IV. — [2] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 12. — [3] Strab. lib. XVII.

[1] Hieron. adver. Jovin. lib. II. — [2] Hier. in præf. de Spir. San. — [3] Hier. in præf. lib. II. in epist. ad Galat. — [4] Euseb. hist. lib. III. c. 1. — [5] Athanas. in Synops. — [6] Didym. in epist. canonic.

conscriptam, asseruisse reperiatur. Sed ad hæc confirmanda, accipe rationes, et quidem firmissimas, utpote ipsius Petri auctoritate subnixas, quibus refragari non liceat, quod ei contradicere sit religio. Certum quidem est Petri ipsius assertione, ad illos priorem a se datam esse epistolam, ad quos posteriorem ipse conscripsit; etenim sic in ea de priori meminit [1] : « Hanc vobis, carissimi, secundam scribo epistolam. » Porro camdem posteriorem ab ipso esse datam ad Hebræos, ipsemet ad finem ipsius disertis verbis insinuat, dum mentionem habet Pauli epistolæ ad ipsos Hebræos datæ, prout interpretes omnes ostendunt, et nos inferius demonstraturi sumus; ad quos se quoque eam dare epistolam profitetur.

21. Rursum vero cum in ipsa prioris epistolæ inscriptione manifeste declaret Petrus se scribere Christianis advenis dispersionis, nonnisi Judæos potuit verbis illis intellexisse; etenim nullam hactenus Christianorum Gentilium quis inveniet factam esse dispersionem, sed tantummodo Judæorum (ut superius diximus) tempore martyrii S. Stephani, cujus dispersionis iterum meminit S. Lucas [2] in Actis. Nec est quod objici possit, dispersionem Judæorum factam fuisse [3] tantummodo per regiones Judææ atque Samariæ : nam ex iisdem Actis [4] satis apparet, eorumdem aliquos perrexisse etiam Antiochiam, atque in Cyprum : imo et constat Ananiam unum ex illis pervenisse [5] Damascum : ut patens sit eos egressos esse Judææ terminos. Verum etsi superius anno Christi trigesimo quinto dictum sit, tam Petrum, quam Jacobum scripsisse ad fratres dispersionis illius, quæ facta est post necem Stephani, non autem ad alios Judæos in diversis orbis locis positos: tamen re accuratius considerata, nihil est quod prohibeat etiam ad alios Judæos eam scriptam esse epistolam; eo quod soliti sint vocari Judæi dispersionis illi qui in diversis orbis partibus longe a Judæa habitarent, dispersi dicti quod non cum aliis in Judæa degerent, sed in diversis regionibus pro animi cujusque libitu loca colerent : quo sensu ab Evangelista [6] dictum de Christo ex Caiphæ prophetia, « quod Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. » Qua etiam ratione Jacobus in suæ epistolæ [7] inscriptione habet : « Duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, » hoc est, Judæis omnibus qui in diversis orbis regionibus habitarent : nam nulla alia hoc tempore contigit hostilis duodecim tribuum dispersio. Cæterum cum constet nullam legi dispersionem Christianorum Gentilium, sed duntaxat Judæorum : cum scribat Petrus ad Christianos dispersionis, ad Judæos credentes scribere certum est. Quod insuper illis vindicet prophetias [8], quodque feminas eorum filias Saræ nominet, certe quidem eosdem fuisse Judæos ostendit.

22. Sed et in eo quod de iisdem ait [9] : « Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei : Qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti, etc. » De eodem plane populo loqui significat, qui juxta Oseæ [1] oraculum (ad quod alludit) a Deo fuerat reprobatus, cum sub typo filiorum fornicationum, de eorum altero dictum : « Voca nomen ejus, Absque misericordia : quia non addam ultra misereri domui Israel; » et de altero : « Voca nomen ejus, Non populus meus : quia vos non populus meus, et ego non ero vester. » Hoc quidem statu Judæi tunc erant : adveniente autem Christo, eum secuti, ex non populo facti sunt populus ejus, ac pariter misericordiam adepti. Cum vero citatur idem locus Oseæ [2] ab apostolo Paulo [3], non solum quæ de reprobatione Judæorum ab eodem propheta dicta sunt, ipse recitat, sed et quæ de vocatione Gentium, nimirum quod subditur : « Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos : ibi vocabuntur filii Dei vivi. » Secundum quam quidem additionem recte Patres omnes de reprobatione Judæorum, et vocatione Gentium, tum Oseam, tum Paulum intellexisse tradunt; juxta quam item considerationem, hæc S. Hieronymus [4], cum interpretatur Pauli verba ex Osea desumpta : « Vocabo non plebem meam, plebem meam. Hoc loco Judam significat. Et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; Israeliticum populum. Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, etc. Gentes demonstrat in Christo credituras. » Hactenus verba S. Hieronymi. Quod vero Petrus non scriberet ad Gentes, sed ad Judæos, ea tantum citavit Oseæ verba, quæ dicta de Judæis erant. Nam Judæos et Israelitas a Deo reprobatos intelligi per illa verba, Non populus, Non misericordiam consecuta : cum id expresse Propheta testetur, nulla opus est interpretatione. Porro qui per reprobationem non jam populus, neque misericordiam consecuta filia dicebantur : iidem ad Christum conversi, ait Petrus, « qui aliquando non populus, nunc populus; qui non misericordiam consecuti, nunc misericordiam consecuti. » Recte igitur omnium rata habetur Patrum sententia, asserentium Petri tum priorem tum posteriorem epistolam esse ad Judæos conscriptam. Oportuit hæc addidisse in hac posteriori editione ad diluenda quæ ab aliquo objiciebantur. Sed prosequamur ex instituto apostolicas traditiones, quæ ex apostolicis scriptis tanquam e fonte manarunt.

23. *Salutatio in osculo sancto et pacis.* — Quod enim idem Apostolus in fine epistolæ, illos ad quos scribit admonet ut salutent se invicem in osculo sancto : nostri instituti ratio postulat, ut de antiqua ab Apostolis instituta christiana salutatione osculo sancto impartienda (quod pertinet ad antiquos Ecclesiæ mores) paulo fusius agamus. Non enim id Petrus tantum, sed et Paulus faciendum præcepit, ut cum ad Romanos [5], vel ad Corinthios [6] iterum, aut ad Thessalonicenses [7] scripsit epistolas. Id ip-

[1] 2. Petr. III. — [2] Act. VIII. XI. — [3] Act. VIII. — [4] Act. XI. — [5] Act. IX. — [6] Joan. XI. — [7] Jac. I. — [8] 1. Petr. I. et III. — [9] 1. Petr. II.

[1] Ose. I. — [2] Idem. — [3] Rom. IX. — [4] Hier. in epist. ad Rom. IX. — [5] Rom. XVI. — [6] 1. Cor. XVI. 2. Cor. XIII. — [7] 1. Thessal. V.

sum etiam facere suis epistolis consuevit Ignatius [1], cum diversas ad suos daret. Cum vero iidem principes Apostolorum salutationem mutuam non osculo tantum, sed sancto plane dandam esse præscripserint; diversam sane eam ab illa fuisse, quam Gentiles inter se consueverunt impartire, certum est. Quodam enim usu receptum erat, quoties sibi obviarent inter ambulandum amici, se invicem osculo salutare : quam quidem consuetudinem ut permolestam, et frequentibus occursionibus fastidium afferentem [2], Tiberius lege sancita tollendam curavit ; sed (quod probavit eventus) plus lege valuit inolitus usus : unde Martialis, qui vixit temporibus Domitiani, hæc ad Linum [3] :

> Bruma est, et riget horridus December :
> Audes tu tamen osculo nivali
> Omnes obvius hinc et hinc tenere,
> Et totam, Line, basiare Romam.

Et ad Bassum [4] :

> Effugere non est, Basse, basiatores :
> Instant, morantur, persequuntur, occurrunt,
> Et hinc, et illinc, usquequaque, quacumque.

Et inferius de his plura.

24. Erant quidem ejusmodi oscula, pacis et amoris symbola : quæ non tollenda, sed moderanda inter Christianos curarunt Apostoli, dum eos se invicem salutare debere osculo sancto, sæpe admonnerunt. Illa plane sancta oscula dicta esse reperiuntur quæ in sacris conventibus illorum verborum adjuncta salutatione, « Pax tecum, » adhiberi consueverunt. Agens de his Justinus [5] martyr, hæc ait : « Precibus finitis, mutui nos invicem osculo salutamus. » Post osculum sequi administrationem Eucharistiæ, fusius tradit Origenes [6]. De ejusmodi apostolica institutione et Ecclesiæ usu hæc scribit : « Ex sermone Pauli (scilicet cum dicit : Salutate vos invicem osculo sancto) mos in Ecclesia traditus est, ut post orationes osculo se invicem suscipiant fratres ; hoc autem osculum sanctum appellat Apostolus : quo nomine illud docet primum, ut casta sint oscula quæ in ecclesiis dantur ; deinde ut simulata non sint, sicut fuerunt Judæ. Osculum vero fidele primo castum sit, deinde pacem in se simplicitatemque habeat in charitate non ficta. » Hucusque Origenes. Hæc admonuit [7] Athenagoras christianus philosophus, his scilicet verbis : « Tam accurate temperare osculum, seu potius adorationem salutationis oportet : ne si quo modo pauxillum mens polluta fuerit, ab æterna vos vita proscribat Verbum. » Agens de eodem Tertullianus [8], illud appellat signaculum orationis.

25. Cyrillus [9] Hierosolymitanus discriminans sacrum osculum a profano, sic ait : « Nec hoc ita accipias, quasi osculum illud sit hujuscemodi, quale in foro inter omnes amicos esse consuevit ; neque enim tale est. Hoc igitur osculum animos mutuo conciliat, et omnem malorum oblivionem illis spondet : signum igitur est hoc osculum reconciliationis animorum, universæque injuriarum memoriæ deletæ ; » et post aliqua : « Igitur osculum hoc, quo in sacris utimur, reconciliatio est, atque idcirco sanctum, de quo et Paulus dicit : Salutate vos invicem in osculo sancto. Et Petrus inquit : In osculo dilectionis. » Chrysostomus [1] post multa in hanc sententiam dicta, hæc addit : « Quid de osculo sancto aliud quoque afferri potest. Quid tandem ? Templum Christi sumus : itaque templi vestibula et aditum osculamur cum alii alios osculamur. An non cernitis, quotnam homines etiam hujusce templi vestibulis osculum figunt, partim inclinato capite, partim manu tenentes, atque ori manum admoventes ? Ac per has portas et januas ingressus est Christus, et ad nos ingreditur, cum communicamus. Nostis enim vos qui mysteriorum participes estis, quid dicam. Neque enim vulgari quodam honore os nostrum afficitur, cum corpus Dominicum excipit ; eaque præsertim de causa tum mutua oscula jungimus. Audiant qui obscena loquuntur et qui convitia proferunt, et horrescant, cogitantes quale os deturpent ac dedecorent. Audiant qui obscene osculantur, etc. » De adjunctione vero illorum verborum, quibus osculando pax impartitur, hæc Augustinus [2] : « Post orationem Dominicam quam accepistis, et reddidistis, dicitur, Pax vobiscum : et osculantur se invicem Christiani in osculo sancto, quod est signum pacis, si quod ostendunt labia, fiat in conscientia, id est, quomodo labia tua ad labia fratris tui accedunt, sic cor tuum a corde illius non recedat. » Hæc ipse.

26. Nec vero quis putet hæc ita promiscue tunc agi solita esse, ut viri feminas, et feminæ viros sic indistincte se mutuo, impartito osculo, salutarent. Nam (ut suo loco dicemus) in ecclesia seorsum viros a mulieribus agere consuevisse, certissimum est. At quoniam ea nihilominus adhibita cautela, adhuc inter se invicem osculantes sive viros, sive feminas, fraus aliqua, arte diaboli, aliquando irrepsisse videretur, in nonnullis ecclesiis sacram osculari tabellam mutavit usus, et quidem laudabilis. Nam et prudentiores Gentiles vitasse dicuntur osculum formosorum, ut de Agesilao Plutarchus tradit eo libro qui de audiendis poetis inscribitur ; et apud eumdem reperies in Amatorio, Cleomachum ejusmodi osculo perditum prodegisse vitam. Quamobrem magna cautela emendata sunt hæc apud Christianos, penes quos omnia sancta, omnia pura præstanda erant : quod osculo, quo anima, ad labiorum progressa ostia, conjungitur animæ, interdum in alium transfundi contingeret, ac deperire, secundum ea quæ ex Platonis versibus recitat Gellius [3]. Quod vero ad Ecclesiam Dei pertinet : haud recens in mutuis illis osculis, per se sanctis, aliquando se immiscuit libidinis turpitudo, sed antiquitus etiam : quod non tantum Athenagoræ locus

[1] Ignat. epist. ad Antioch. et ad Tarsenses. — [2] Suet. in Tib. c. 34. — [3] Martial. lib. VII. epig. — [4] Martialis lib. XI. — [5] Justin. orat. ad Antoninum Imp. — [6] Orig. in epist. ad Rom. c. 16. — [7] Athenag. orat. ad Christ. — [8] Tertul. lib. de orat. — [9] Cyrill. Cathec. mystag. V.

[1] Chrysost. hom. 30. in epist. II. ad Corinth. c. 13. — [2] Aug. ser. 83. de diversis. — [3] Gell. lib. XIX. c. 11.

superius citatus innuit, sed et Clemens Alexandrinus[1], dum acriter in pravum quemdam usum invectus, hæc ait : « Dilectio autem non in osculo censetur, sed in benevolentia. Illi autem nihil aliud osculo, quam ecclesias conturbant, cum ipsam intus non habeant amicitiam. Etenim hoc utique turpem movit suspicionem, et maledicentiam, quod imprudenter osculo uterentur, quod esse oportebat mysticum : id sanctum vocavit Apostolus. Regno digne gustato, ore modesto et clauso benevolentiam animi ostendamus, per quod maxime se exerit mansuetudo morum. Est autem aliud quoque osculum incestum, veneno plenum, sanctitatem simulans. An nescitis, quod etiam phalangia si ore tantum tangant, graves dolores hominibus afferunt ? » Hæc ille. Ait autem alibi idem Clemens[2] de modo osculandi : « Non ergo temere pueris præcipimus, auribus eos apprehendentes, ut osculentur eos qui ad ipsos attinent : hoc ubique tacite significantes, ingenerari per auditum sensum dilectionis; » et Plautus :[3]

Sine te prehendam auriculis, sine dem suavium.

et Tibullus[4] :

Natusque parenti
Oscula comprensis auribus eripiet.

At hæc remota procul fuisse ab osculo sancto putamus : nullum enim unquam de his legimus penes Christianos exemplum. Et hactenus de moribus Ecclesiæ in osculo sancto.

27. Rursus vero, quod idem Petrus apostolus in fine ejusdem epistolæ, sicut et in exordio ejus, gratiam impartiendo, salutet; sicut in secunda etiam epistola fecisse constat : et quod insuper eadem salutatione utatur sæpe apostolus Paulus, atque ad Thessalonicenses scribens hæc dicat in fine[5] : « Salutatio, mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola : ita scribo. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » Quodque etiam Joannes[6] eadem salutatione utatur : plane significatur, Apostolorum exemplo, in Ecclesiam introductum ut in apostolicis litteris gratia salutando impartiatur; nam Ignatius etiam in salutatione eodem usus est charactere, et cæteri post eum episcopi Antiocheni. Unde Gregorius[7] papa scribens ad Anastasium episcopum Antiochenum, hæc ait in fine : « Amen : Gratia : quæ videlicet verba de scriptis vestris accepta, idcirco in meis epistolis pono, ut de S. Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester est, sed et noster; sicut enim magistrum ejus Apostolorum principem habemus communem, ita quoque ejusdem principis discipulum nullus habet privatum. » In epistola enim Ignatii ad Ephesios duo eadem verba scripta reperiuntur, a cæteris autem excidisse putantur.

28. Ex apostolica igitur traditione et exemplo manavit, ut Romanus pontifex apostolicis litteris quempiam salutando, una cum apostolica benedictione gratiam impartiatur. Institutio hæc est quidem apostolica : nam usque ad Christi ascensionem, pacis tantum verbo aliquem salutare moris fuit, ut in antiquo[1] Testamento plura exempla suppetunt, et in[2] novo de Christo, qui eodem pacis nomine salutare consuevit discipulos; quos, ut eodem etiam modo, cum in alienas domos introirent, in eis agentes salutarent, admonuit[3]. Perseveravit vero idem usus apud Judæos, ut pacis nomine salutarent. Unde Tertullianus[4] : « Nam et hodie, inquit, Judæi in pacis nomine appellant, et retro in scripturis sic salutabant. » Sed (ut idem auctor ait) eidem pacis nomine salutationi Apostoli et gratiam addiderunt, imo et præmiserunt : quod videlicet tam sublimis gratiæ restitutæ per Christum generationi humanæ annuntiatores essent. Hactenus de Petri epistola; quam absque aliqua dubitatione, totius Catholicæ consensu Ecclesiæ semper receptam fuisse constat; quamque a Marco evangelista ex hebræo fuisse translatam; affirmare videtur Hieronymus[5], dum postquam egit de Evangelio a Marco conscripto, sed a Petro accepto, hæc ait : « Denique et duæ epistolæ, quæ feruntur Petri, stylo inter se et charactere discrepant structuraque verborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum, diversis eum usum interpretibus. » Plane dum apud Petrum Marcus fuit, functum fuisse munere interpretis, omnes affirmant. Sed de interpretis munere agemus paulo inferius.

29. *De Marco et ejus Evangelio.* — Marcus igitur, quem, quod unice eum diligeret, Petrus in dicta epistola filium suum appellat, hoc eodem anno, antequam Alexandriam proficisceretur, Evangelium scripsit. Sed qua ratione ad id agendum impulsus, et an latine vel græce scripserit, a nobis est exquirendum : at quæ ad rationem temporis ac loci spectant, ex instituto ante omnia examinanda proponimus. Cum enim (ut nuper diximus) Eusebii[6] constet auctoritate, Marcum anno tertio Claudii, Olympiadis ducentesimæ quintæ tertio anno, Christi vero quadragesimo quinto, Alexandriæ Evangelium annuntiare cœpisse; ejusdemque auctoris et aliorum testimonio liqueat, antequam Roma mitteretur Alexandriam, ipsum sacrum Evangelium conscripsisse : plane compellimur dicere, hoc ipso anno, post scriptam a Petro eam epistolam, Marcum id præstitisse. Cui quidem veritati Euthymius[7] et alii adstipulantur, qui tradiderunt scriptum esse a Marco Evangelium post annum decimum a passione Christi. Unus tantum ab his discrepat Irenæus[8], dum ait, id factum a Marco post obitum Petri et Pauli apostolorum; cui sane omnes merito adversantur, potissimum cum certum sit Marcum evangelistam ante eosdem Apostolos martyrio esse defunctum, nimirum anno octavo Neronis; quod Hieronymus[9] et alii omnes

[1] Clem. Alex. Pedag. lib. III. — [2] Cle. Alex. Strom. lib. V. — [3] Plaut. in Panul. — [4] Tibul. lib. II. — [5] 2. Thes. c. ult. in fin. — [6] 2. Joan. I. — [7] Greg. epist. XXXVII. indict. 13.

[1] Genes. XLIII Jud. VI. et XIX. 3. Reg. XXV. 1. Paral. XII. Tob. XII. — [2] Luc. II. XXIV Joan. XIV XX. — [3] Marc. X. Luc. X. — [4] Tertul. advers. Marcion lib. V c. 5. — [5] Hier. epist. CL. quæst. XI. ad Hedibiam — [6] Eusebius in Chron. — [7] Euthym. in præfat super Matth. — [8] Irenæus l. III. c. 1. — [9] Hieron. de scrip. Eccl. in Marco cap. 8.

testantur. Sicut autem in his quæ ad tempus spectant, omnes ab Irenæo dissentiunt, ita etiam de loco scribendi omnes Chrysostomo [1] contradicunt, qui ait Marcum in Ægypto, rogantibus discipulis, scripsisse Evangelium : cui in primis objicimus Athanasium Alexandriæ et totius Ægypti episcopum diversa plane ab eo scribentem; ipse enim in Sinopsi ad Constantem Augustum hæc scripta habet de Marci Evangelio Romæ edito : « Evangelium secundum Marcum Romæ ab apostolo Petro prædicatum est, editum vero a beato Marco apostolo, et ab ipso Alexandriæ postea in Ægypto, et in Pentapoli, et in Lybia prædicatum. » Hæc Athanasius, cui cæteri scriptores libenter assentiuntur; cum præsertim alii, qui longe ante Athanasii tempora in Ecclesia floruerunt, id egregie testati sint, ut Papias, et Clemens Alexandrinus, qui et causam simul ejusmodi ab eo susceptæ provinciæ prodiderunt, ut Eusebius [2] tradit his verbis, cum agit de prædicatione Petri a Romanis suscepta : « Tanta, inquit, pietatis lux eorum mentibus, qui Petrum audiebant, affulsit, ut non ejus sermoni omnino auscultando, non doctrinæ divinæ prædicationis minime scriptis proditæ attendendo contenti acquiescerent; sed a Marco Petri comite, cujus Evangelium esse fertur, multis variisque precibus contenderent, ut monumentum illud doctrinæ, quam sermone et verbo illis tradidisset, etiam scriptis mandatum apud eos relinqueret. Nec prius hominem ab se dimittunt, quam ipsorum postulatis obsecutus, opus absolvisset. Hanc igitur Evangelii secundum Marcum scribendi causam præcessisse memorant. Cum ergo Petrus apostolus, divina Spiritus sancti revelatione suggerente, intelligeret illud opus editum esse; ferunt eum propenso et alacri illorum hominum studio magnopere fuisse delectatum, hancque scripturam auctoritate sua ratam fecisse, quo in ecclesiis passim perlegeretur; Clemens in sexto libro Ὑποτυπώσεων, cui etiam testis accedit Papias Hierapolitanus episcopus, eamdem tradit historiam. » Hæc Eusebius.

30. Sed quid insuper a Papia scriptum, quod et a Joanne presbytero de Marci Evangelio acceperat, idem recenseat, audiamus; sunt hæc Papiæ verba ab Eusebio [3] repetita : « Illud presbyter mihi dicebat : Marcus, qui fuit interpres Petri, quæcumque tenebat memoria, scripsit quidem accurate, sed tamen non eo ordine quo erant a Domino dicta, factave. Neque enim Dominum audierat ille quidem, neque erat eum comitatus : sed postea (ut dixi) comes Petri fuit; qui quidem non Domini sermones et præcepta, ea narrandi serie quam Dominus in illis tradendis tenuisset, dicebat; sed eam in prædicando rationem sequebatur, quam ad auditorum animos instituendos opportunam accommodatamque censuit. Quare in eo neutiquam erravit Marcus, quod quædam, sicut memoriæ ea ante mandaverat, litteris prodidit : quandoquidem hoc unum mente et cogitatione sedulo prospexit, ut nec quidquam eorum quæ audivisset prætermitteret; nec falsi aliquid iisdem omnino interponeret. Ista quidem a Papia narrantur de Marco. » Hucusque Eusebius; prædicta itaque ratione, Marci nomine editum Evangelium credidisse aliquos fuisse Petri, Tertullianus [1] et alii æque testantur. Intexamus et his Clementis Alexandrini [2] verba de eodem Marci Evangelio Romæ conscripto : « Marcus, inquit, Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palam Romæ coram quibusdam Cæsarianis equitibus, et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent, quæ dicebantur, memoriæ commendare, scripsit ex his quæ a Petro dicta sunt Evangelium, quod secundum Marcum vocatur. » Hæc ille : iisdem consentientia Hieronymus [3] tradit.

31. Epiphanius [4] autem in his a Papia discrepat, quod existimavit Marcum unum fuisse ex septuaginta duobus discipulis. Cæterum Beda [5] Papiæ magis consentiens, ait Marcum natione Hebræum, genere sacerdotali fuisse progenitum, unumque ex illis fuisse sacerdotibus, qui post Christi ascensionem crediderunt Domino; de quibus Lucas ait : « Multa turba sacerdotum obediebat fidei. » In reliquis Epiphanius consentiens his quæ ad Marci Evangelium spectant, hæc ait : « Post Matthæum secutus est Marcus, jussus a sancto Petro Romæ Evangelium edere, et ubi scripsisset, mittitur a sancto Petro in Ægyptiorum regionem. Hic autem unus erat de septuaginta duobus dispersis ob verbum quod dixerat Dominus : Nisi quis ederit carnem meam, et biberit meum sanguinem, non est me dignus : velut Evangelii verba legentibus clare indicatur, tamen per Petrum revocatus, dignus evadit impleri Spiritu sancto et Evangelium tradere. » Hæc Epiphanius. Sed quod ait Marcum fuisse ex numero septuaginta duorum discipulorum, haud receptum videtur ab aliis, qui a Petro eum tradunt genitum in Evangelio, nec vidisse Dominum. Id Hieronymus [6], id ipsum Theodoretus in præfatione historiæ sanctorum Patrum, id denique omnes qui locum illum Petri primæ epistolæ sunt interpretati, quo dicit : « Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta, et Marcus filius meus. » Quod vero Augustinus [7] de Marco dicat fuisse breviatorem Matthæi, non ita accipiendum est, ut Evangelium a Matthæo editum Marcus redegerit in compendium; sed quod multa, quæ a Matthæo essent fusius enarrata, Marcus secundum quod a Petro accepisset, breviori narratione contracta descripserit; cum alioqui ea quæ a Petro prolixiori sermone, ut suam negationem prolata audisset, uberius quam Matthæus, scriptis mandarit.

32. Quod vero tam Papias [8], quam Irenæus [9],

[1] Chrysost. hom. 1. in Matth. — [2] Euseb. hist. lib. II. c. 4. — [3] Euseb. hist. lib. III. c. ult.

[1] Tertul. lib. IV. contra Marcion. — [2] Clem. in epist. Petri, habetur tom. VI. Bibliothec. sanct. — [3] Hier. de Scrip. Eccl. in Marco, et epist. CL. quæst. XI. — [4] Epiph. hæresi. LI. — [5] Beda in procm. comment. super Marc. — [6] Hier. in Isai. c. LXV. et de Script. Eccl. in Marco. — [7] Aug. de consens. Evang. c. 2. — [8] Papias apud Euseb. ubi sup. — [9] Iren. lib. III. c. 1.

Hieronymus [1], ac denique recentiores Marcum evangelistam dicunt fuisse interpretem Petri : quænam functio hæc esset, diligentius sane perquirendum ac investigandum est. Adeo enim necessarium esse videbatur Apostolis interpretis ministerium, ut licet Petrus, amandato Marco Alexandriam, ipso caruerit, tamen alium adhuc fuerit nactus interpretem, nempe Glauciam, ut auctor est Clemens Alexandrinus [2]. Sane quidem apud apostolum Paulum eodem functum esse munere Titum, S. Hieronymus [3] tradit scribens ad Hedibiam : imo ejus officio adeo Paulum opus habuisse, ut absentia Titi non modicum detrimentum ejusdem prædicationi attulerit, idem ipse ad Corinthios scribens his verbis testatur [4] : « Cum venissem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed vale faciens eis, profectus sum in Macedoniam. » Hæc non alia causa accidisse putavit Hieronymus, nisi quod sicut Petrus Marco, ita et Paulus Tito uteretur interprete; in cujus adventu se magnopere gavisum esse testatur, cum ait [5] : « Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. » « Quæ autem, inquit Hieronymus [6], fuit tanta consolatio, et quæ requies spiritui in præsentia Titi : quem quia non invenit, vale faciens eis profectus est in Macedoniam? Aliquoties diximus apostolum Paulum virum fuisse doctissimum, et eruditum ad pedes Gamalielis; cumque haberet scientiam sanctarum Scripturarum, et sermonis diversarumque linguarum gratiam possideret, unde ipse gloriatur in Domino, et dicit : [7] Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum linguis loquor : divinorum sensuum majestatem digno non poterat græci eloquii explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem, sicut et beatus Petrus Marcum, cujus Evangelium, ipso narrante, et illo scribente, compositum est. » Hæc Hieronymus.

33. *De dono linguarum.* — Sed quid? num qui, docente Spiritu sancto, linguas omnium didicerat gentium ad explicationem græci sermonis indigebat interprete? cum præsertim constet Paulum non tantum hebraicis litteris, sed et græcis fuisse excultum? nam cum opportunum sibi visum est, græcos citasse auctores certum est. Sed non imus inficias Hebræo homini, quantumlibet græcis litteris erudito, haud licuisse græcam pronuntiationem facile assequi ; nam Josephus [8] Judæus, qui suos commentarios græce conscripsit, qui et plerosque Græcorum in eo genere antecelluit, hæc de se ipso testatur : « Græcanicæ quoque litteraturæ non sine profectu dedi operam, quamvis exquisitam pronuntiandi rationem assequi per patriam consuetudinem non licuit. Nostri enim homines non suscipiunt eos qui multas perdidicerunt linguas, quod studium profanum apud eos habeatur, et servis commune cum ingenuis : solos autem sapientes suo suffragio pronuntiant, qui legis et sacrarum litterarum tantam asseculi sunt peritiam, ut eas etiam interpretari valeant. » Hæc Josephus de usu linguæ Græcorum.

34. Nunc autem quod pertinet ad Apostolos : cum una cum cæteris linguis et græcam fuerint divinitus asseculi, Deique dona perfecta sint; eos nihilominus græcam linguam ea facilitate qua hebræam pronuntiasse, mihi facile persuadeo; nec ea de causa quemquam illorum indiguisse interprete judico. Aliam ergo exquirere causam opus est qua verius eos eguisse ejusmodi interpretibus cognoscatur. Adnumeratur inter charismatum dona interpretatio etiam sermonum : nam Paulus [1] cum ea recenset, aliis dari dicit prophetiam, aliis discretionem spirituum; aliis genera linguarum, aliis interpretationem sermonum : quæ quidem tunc necessaria esse videbatur, cum quis linguis locutus esset ; quod idem Apostolus pluribus monstrat, scribens ad Corinthios [2], ut cum ait : « Major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis : nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. » Et paulo post : « Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. » Inutile enim fuisse loqui linguis sine interprete, multis admonet : unde et tacere jubet tales in Ecclesia, cum deesset interpres.

35. Sed quale nam fuerit hujuscemodi interpretis munus, assequi minime licet, nisi prius quid fuerit loqui linguis, exacte intelligamus. Collatum a Deo linguarum donum fuisse non tantum ad utilitatem audientium, sed etiam in signum, demonstrat Paulus; qui de se ipso eadem ex causa [3] : « Gratias ago, inquit, Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor; » scriptum quippe apud Isaiam [4] fuisse testatur : « Quoniam in aliis linguis, et labiis aliis loquar populo huic; » unde et subdit : « Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. » Cæterum sicut alia miracula non semper, sed cum postularet necessitas, erant exhibenda; ita et linguarum donum non temere ostentandum : aliter linguæ donum in signum infidelibus datum ut crederent, in ipsorum scandalum versum esset; quod his verbis idem Paulus [5] significat, dicens : « Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles : nonne dicent : Quid insanitis? » Rursum si quis Apostolorum, lingua illorum, apud quos concionaretur, ut puta, coram Romanis latine, vel inter Græcos græce loqueretur; ejusmodi potius dicebatur prophetare, quam loqui linguis; idque perinde erat, ac de rebus divinis pro concione disserere, omnibus audientibus. Nam secundum ea quæ tradit Paulus, tunc quis loqui linguis dicebatur, cum ab his qui aderant, non intelligeretur; prophetare vero, cum omnes qui adessent, ea perciperent;

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Marco. — [2] Clem. Alexand. Strom. lib. VII. — [3] Hier. epist. CL. qu. XI. — [4] 2. Cor. II. — [5] 2 Cor. VII. — [6] Hier. epist. CL. qu. XI. — [7] 1. Cor. XIII. — [8] Joseph. antiq. lib. XX. c. ult. in fine.

[1] 1. Cor. XII. — [2] 1. Cor. XIV. — [3] 1. Cor. XIV. — [4] Isaiæ XXVIII. — [5] 1. Cor. XIV.

unde idem Paulus : « Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo : nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat : qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. » Sic igitur loqui linguis, non erat tantum externarum nationum uti sermone, sed et sublimia loqui mysteria, quæ non ab omnibus intelligerentur; unde et Lucas [1] de his qui Spiritu sancto repleti fuerant, et linguarum donum acceperant : « Loquebantur, ait, variis linguis Apostoli. » Sed quid? magnalia utique Dei, profunda scilicet et arcana mysteria. Sic Paulus : « Sapientiam, inquit, loquimur inter perfectos. »

36. Porro hac ex parte, linguæ non erant in signum infidelibus, qui non intelligentes quæ dicerentur (ut idem ait Paulus) potius scandalizarentur, quam ædificarentur; sed illud potius, quod Judæi homines, vel alii, qui linguarum dono essent imbuti, omnium gentium idiomate loquerentur, sed sic loquentibus non erat opus interprete, cum proprio illorum cum quibus loquerentur, uterentur sermone : nisi (quod ait Theodoretus [2]) cum inter eos, utpute, Græcos græce concionarentur, alii rursus diversarum nationum essent in adjutorio, qui græcum ignorarent sermonem; his tunc satisfaciebat interpres. Verum tunc major interpretum incumbebat necessitas, cum quæ ab Apostolis dicta essent captu difficilia, interpretes elucidarent. Certe quidem quam sublimis esset apostolicus sermo, vel ex his aliqua ex parte metiri licet, quod scribentes illi epistolas, licet ad hoc scriberent, ut quæ litteris mandarent, ab omnibus intelligerentur, et opere perficerentur; tamen multa in eis esse obscura, quæ non uno vel altero, sed pluribus interpretibus eguerint, nemo non videt. Quid igitur accidisse putandum, cum linguis, hoc est, de Deo sublimia loquerentur; cum id accideret, quando humile genus dicendi ex industria affectarent? nam de se Paulus [3] : « Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis; » ac rursum [4] : « Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam, quam decem millia verborum in lingua. » Verum quantumlibet ipse Paulus ac cæteri Apostoli sic loquendo, audientium utilitati consulerent; patiebantur tamen interdum divina, cum divinus Spiritus eorum mentes attollens, sublimia per eos loqueretur; unde et idem Paulus : « Qui, inquit, loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo : nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. »

37. Ad hæc, neminem puto existimaturum, Apostolos, cum Gentibus prædicarent Evangelium, aliis usos fuisse linguis ab his quibus gentes illæ uterentur, quibus Dei verbum annuntiarent : inutilis enim et ostentantium res potius quam Apostolorum visa fuisset : quod vitio dat Paulus Corinthiis, a quo etiam eos revocare conatus est; hinc Theodoretus : « Reprehendit, inquit, Apostolus illorum (Corinthiorum scilicet) gloriæ cupiditatem, et deinde usum docet. Id enim datum erat prædicatoribus propter diversas hominum voces; ut qui ad Judæos veniebant, illorum lingua utentes, divinam afferrent prædicationem; et cum Persis rursus disserentes, et cum Scythis, Romanis, et Ægyptiis, singulorum vocibus utentes, evangelicam doctrinam prædicarent. Supervacaneum erat ergo iis qui Corinthi disserebant, uti voce Scytharum, vel Persarum, vel Ægyptiorum, qui illos audire nequibant; » hæc ille. Quod igitur in aliis reprobatum est ab Apostolis, ipsos factitasse, turpe est opinari. Sic ergo hac ex parte non fuit illis opus habere secum interpretes, cum illorum ad quos profecti essent, uterentur sermone. Unde (sicut diximus) duplici tantum ex causa illis inserviebant interpretes : Vel cum alicui genti ipsis loquentibus, puta Romanis, in adjutorio essent alii qui latinum sermonem, quem illis loquerentur Apostoli, penitus ignorarent; tunc enim officium desiderari videbatur interpretis. Vel cum captu difficilia iidem (ut diximus) Apostoli locuti fuissent, tunc erat interpretis eadem explanare. His etiam addere possumus interpretationem apostolicarum epistolarum; nam licet ad unam vel aliam illæ darentur Ecclesiam, opera tamen interpretum communes omnibus reddebantur : ut dictum est nuper de Petri epistolis, quæ ex hebræo a diversis interpretibus in aliam linguam versæ, sparsæ sunt in Ecclesiam : ut etiam dicere possumus de epistola Pauli ad Hebræos scripta hebraice, a Barnaba, vel Luca (ut auctor est Clemens [1] Alexandrinus) græce reddita. Quod autem aliquis ista nostra impugnans existimarit, fuisse opus interprete sanctis Apostolis in communi colloquio, eo quod sicut his, qui cætera Spiritus dona, ut prophetiæ vel signorum gratiam adepti sunt, non semper est in eorum potestate illa præstare, sed cum id juberet idem Spiritus sanctus : ita Apostolos linguarum donum a Domino consecutos, non semper habuisse in potestate linguis loqui, sed cum vellet ipse Spiritus sanctus privato quodam impulsu, quo si carerent, tum in familiaribus colloquiis opus habuissent interpretibus; in hocque inservisse Paulo Titum, et Marcum Petro ad conversionem Gentilium. At istis plane adversantur quæ habet Paulus in prima epistola ad Corinthios capite decimo quarto, cum reprehendens eos qui ostentationis causa potius quam ædificationis loquerentur linguis; satis ostendit in eorum fuisse arbitrio collocatum loqui linguis. Sed de interpretibus hactenus : ad Marcum iterum redeamus.

38. *De usu linguæ græcæ Romæ.* — Cum omnium sententia constet Marcum Evangelium scripsisse Romæ dum esset : græcene, an vero latine scripserit, dubitatum est a pluribus. Hieronymus [2] scribens ad Damasum, ejus potius videtur fuisse

[1] Act. II. — [2] Theod. in epist. I. ad Cor. c. 14. — [3] I. Cor. III. — [4] I. Cor. 14.

[1] Clemens. Alex. in annot. in epist. Pet. in fin. to. VI. Bibl. sanct. — [2] Hieron. epist. CXXIII.

sententiæ, ut Marcus græce scripserit, dum ait : « De novo nunc loquor Testamento quod græcum esse non dubium est, excepto apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi hebraicis litteris edidit. » Id ipsum Augustinus [1] his verbis : « Horum sane quatuor solus Matthæus hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri græco. » Porro vetus liber de Romanis Pontificibus [2], qui fertur nomine Damasi, Marcum latino sermone Evangelium suum scriptis mandasse, non obscure significat. Itemque Græci [3] et Syri in eam procliviores videntur fuisse sententiam : neque aliud voluisse videtur Gregorius Nazianzenus [4], dum ipsum Italis scripsisse Evangelium testatur his versibus :

Marcus at Ausoniæ Christi miracula genti
Hæc memorat, Petri nixus sermone fideque.

39. Suadet hoc ipsum et ea potissimum ratio, quod Marcus cum esset (ut pluribus diximus) interpres Petri : si in gratiam Romanorum (quod habetur exploratissimum) Evangelium scripsit; quænam suberat causa, ut græce potiusquam latine scriberet? cum præsertim Tiberii imperatoris auctoritate [5] et exemplo eadem græca lingua Romæ apud optimos jam exolesceret; et latina (ut satis superius narratum est) græca postposita, principem locum sibi in omnibus vindicaret : nam et Claudius imperator, sub quo a Marco scriptum est Evangelium, non tantum non permisit Romanis græco aliquando loqui sermone; sed et Græcum hominem, latini prorsus sermonis ignarum, græce loquentem, magistratus abdicatione damnavit; quod Suetonius tradit his verbis [6] : « Splendidum virum, Græciæque provinciæ principem, verum latini sermonis ignarum, non modo albo Judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit : nec quemquam nisi sua voce, utcumque quis posset, ac sine patrono rationem vitæ passus est reddere. » Hæc cum scribat Suetonius ; quænam , quæso , causa Marcum movere potuit, ut scribens non solum Romanis, sed Italis omnibus, græce potius quam latine Evangelium scriptum tradiderit? Non igitur Marcus in senatorum aliorumque nobilium Romanorum civium, qui græcas litteras callerent , quos græce loquentes pœnam sequi cognosceret, neque etiam in imperiti vulgi gratiam illud græce scripsisse potuit, penes quos græcus sermo vilescebat, usu meretricio infamatus; unde Juvenalis [7] :

Nam quid rancidius, quam quod non se putat ulla
Formosam, nisi quæ de Thusca græcula facta est :
De Sulmonensi mera Cecropis : omnia græce :
Cum sit turpe magis nostris nescire latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra? etc.

40. Apud honestiores secus; qui etiam si græce loqui vellent, ut plurimum nescirent : nam quid putandum de cæteris, si, qui Græcorum provinciis præficerentur magistratus, græce loqui nescirent? Certe quidem nec omnes ipsos Romanos, qui Græcorum provinciis administrandis præficiebantur, calluisse Græcorum linguam, ea quæ scribit Philostratus [1] in Apollonio, satis declarant; qui ipsum hisce verbis allocutum esse Vespasianum imperatorem testatur : « Nunc de ducibus aliquid restat dicere, qui ad populos gubernandos proficiscuntur, non sane de his quos ipse dedita opera mittis; his enim ex optimorum numero lectis magistratus dabis : sed de his loquor, qui sorte magistratus accepturi sunt : hos enim gentibus, ad quas gubernandas eos mittes, accommodatos esse dico oportere; quod sors patitur, ut qui græce sciunt, Græcis præsint; qui autem romane loquuntur, his præsint qui eamdem locutionem habent. Cur autem id mihi in mentem venerit, explicabo. Dum in Peloponneso versarer, vir Græciæ præsidebat ignarus græcæ linguæ : ita ut nec ipse Græcos, nec ipsum græci loquentem ullatenus intelligerent; errabat igitur ipse plerumque, et in multis etiam fallebatur : socii namque, et judiciorum ministri pecunia corrupti, perverse causas judicabant, calumnias in præsidem velut in servum referentes. » Hæc ille, quæ recitasse non piguit, ut ex his intelligamus, Græcorum linguam pene exolevisse in Urbe, cum qui provinciis præficerentur Romani, eamdem discere non curarent. Ex his itaque perspicuum reddi potest, magis fuisse consentaneum, ut Marcus Romanis scripturus Evangelium, romana lingua, non græca usus fuerit.

41. *Plura de Marco.* — Præterea si (quod dictum est superius, omnium fere antiquorum Patrum testificatione) Marcus ex Petri prædicatione quod excepit Evangelium scripsit : cum certum sit, Petrum Romanos homines nonnisi lingua romana esse allocutum : quomodo esse potuit, ut quæ latine dicta audiebat, latinis scribens, græce potius describeret : cum alioqui, etiam si Petrus alio idiomate, puta græco vel hebraico usus esset, quod ipse (ut dictum est) munere fungeretur interpretis, latina illa reddere debuisset ? Interpretis enim munus est , ea quæ peregrina lingua dicta sunt , in ipsorum linguam , quorum gratia munus subiit, quam facillime potest, reddere. Ad hæc insuper alia ratione prudens lector, qui græcas litteras calleat, intelliget Marcum scripsisse latine : nam si græcum ejusdem Evangelii textum exacte disquirat, reperiet in eo esse nonnullas græcas voces improprias, quas cognoscet ex latino originali esse in græcum semilatine translatas; quas singulas enumerare, non est præsentis vel instituti, vel otii, præsertim cum eas disertissimum virum Guiglielmum Sirletum cardinalem bibliothecarium adnotasse sciamus. His igitur prope necessariis rationibus non solum suademur, sed obstricti ferme devincimur, atque plane cogimur affirmare, Evangelium Marci ab eo latine potius quam græce esse conscri-

[1] Aug. de consens. Evang. lib. I. c. 2. — [2] Tom. I. Concil. in Petr. — [3] Not. Geneb. in Chron. — [4] Greg. Nazianzen. in carm. de quat. Evang. — [5] Suet. in Tiber. cap. 71. — [6] Suet. in Claudio cap. 16. — [7] Juvenalis Satyr. VI.

[1] Philostr. in Apollonio lib. V.

plum[1] : traditione magis quam antiquorum certo testimonio, ipsum Marcum Evangelium suum, quod Romæ latine scripserat, cum Aquileiæ moraretur, missus illuc a Petro ad eam erigendam Ecclesiam, in græcum transtulisse; ipsumque originale Aquileiæ diutius asservatum, Venetias demum esse translatum. Sed de Marci Evangelio satis.

42. De Marco rursum illud etiam quæritur : num hic, qui Evangelium scripsit, idem sit cum eo qui a Luca[2] dicitur filius Mariæ, Joannes nominatus, cognomento Marcus, apud quem Hierosolymis Ecclesia colligebatur : ac etiam num ille Marcus, qui a Paulo[3] apostolo consobrinus Barnabæ est appellatus, unus idemque sit cum altero eorum : de hoc enim Paulus scribens ad Colossenses, hæc ait : « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ; » quorum nominum expressione, atque distinctione, redarguitur novatoris inscitia, qui legens eumdem Paulum ad Philemonem hæc scribentem : « Salutat te Marcus, Aristarchus, Demas, et Lucas, » ille, expuncto commate inter Marcum et Aristarchum posito, Marcum alium quempiam introduxit cognomento Aristarchum. Item quæritur, an alium præter nominatos sit recipere Marcum.

43. Ad has perplexas de Marci nomine ambiguitates tollendas, illud primum disquirendum nobis est, num Joannes cognomento Marcus idem sit cum illo qui dictus est Marcus consobrinus Barnabæ. Unum quidem eumdemque fuisse Joannem Marcum, et Joannem consobrinum Barnabæ, satis Lucas persuadet, dum ait[4] Joannem adhæsisse Paulo et Barnabæ, cum illi Antiochiæ accepissent apostolatum; illumque esse cognominatum Marcum, idem Lucas[5] inferius docet : cujus occasione, quod semel recessisset ab eis, et Paulus illum amplius recipere noluisset, orta dissensione inter eos, Barnabas (sic dispensante Spiritu sancto) cum relicto Paulo Marcum assumpserit, eumdemque in patrium solum Cyprum secum perduxerit; evidens est conjectura, eumdem Marcum Barnabæ consobrinum fuisse. Hæc de divinis Scripturis in hunc modum testata, Alexander[6] græcus auctor, qui Acta Barnabæ est prosecutus, confirmat, qui et sanguinis conjunctionem inter ipsos intercedentem recenset.

44. Ex his plane erroris redarguitur Dorotheus, qui in sua Synopsi quamplurima consarcinavit mendacia, dum distinguens Marcum consobrinum Barnabæ a Joanne cognomento Marco, illum quidem Ecclesiæ Apollonidis, hunc vero Byblidis præpositum dicit episcopum. Ex iisdem igitur (quod observatione dignum est) et illud compertum habetur, eumdem Joannem cognomento Marcum a Paulo aliquando rejectum, ab eodem iterum postea fuisse susceptum, eumdemque una cum Paulo in prædicatione Evangelii egregiam navasse operam, id Paulo attestante, cum ad Colossenses scribens hæc ait[7] : « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, et Jesus, qui dicitur Justus, qui sunt ex circumcisione; hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio; » hæc Paulus, Romæ dum esset. Accersiverat illum Paulus, scriptis item Romæ litteris ad Timotheum his verbis[1] : « Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerio. » Ad Philemonem item[2] Roma scribens, eumdem Marcum, una cum cæteris, adjutorem suum appellat.

45. His igitur in hunc modum perspicue elucidatis, ea remanet dubitatio investiganda, an idem Joannes cognomento Marcus consobrinus Barnabæ, unus idemque sit cum Marco, qui Romam proficiscentem Petrum secutus, Evangelium scripsit, quem Petrus filium suum appellat. Equidem qui in his pervestigandis non habuerint exactam in primis temporum ac rerum gestarum rationem, errore labi, licet inviti, coguntur. Nam Hieronymus in commentario in Pauli epistolam ad Philemonem, ubi de dicto Marco fit mentio : « Marcum, inquit, ponit, quem puto Evangelii conditorem, » affirmat hoc ipsum idem qui supra Alexander in Actis Barnabæ, Nicephorus[3], et si qui alii recentiores. Cæterum cum hoc ipso tempore, quo Marcus evangelista Romæ agebat, et inde Alexandriam concessit, et in prædicatione Evangelii in Ægypto diutius est commoratus, quin (quod ait Athanasius[4]) et in Libya et Pentapoli Evangelium prædicavit : eodem, quinimo hoc ipso, vel saltem superiori anno (ut paulo inferius demonstrabimus) Joannes ille cognomento Marcus, Hierosolymis[5] Paulo et Barnabæ adhæserit; eosdemque ad prædicationem Evangelii postea secutus fuerit; indeque Barnaba a Paulo diviso, Hierosolymam primo, ac deinde Cyprum petierit, ac demum (ut dictum est) ad Paulum redierit : plane constat ex temporum, locorum, ac rerum diversitate, eosdem inter se esse distinctos. Noverunt hoc ipsum et majores : Basilius[6] enim, eo tempore quo Paulus Romæ agebat, quocum (ut diximus) aderat Marcus consobrinus Barnabæ, Marcum evangelistam Alexandrinam Ecclesiam excoluisse testatur. Apud Isidorum[7] quoque, diversum esse Marcum evangelistam a Joanne qui cognominatus est Marcus, legimus. Ex his igitur corrigendi sunt, qui dixerunt Marcum evangelistam illum esse, qui filius Mariæ Joannes dictus, Marcus cognomento est appellatus.

46. Rursus de eodem Marco idem qui supra Alexander[8] reperitur errasse, cum eum annis tantum novem Alexandriæ sedisse testatur : nam secundum Eusebii Chronicon, ab hoc anno quo Alexandriam perrexisse ait, usque ad octavum annum Neronis, quo martyrio occubuit, non novem, sed decem et novem interjacent anni. Sed et illa ore vulgi potius decantata, quam majorum auctoritate

[1] Petr. Episc. Aquil. in catal. lib. IV. c. 86. — [2] Act. XII. — [3] Coloss. IV. — [4] Act. XIII. — [5] Act. XV. — [6] Apud Metaph. die 11 Junii. — [7] Coloss. IV.

[1] 2. Tim. I. — [2] Ad Philem. in fin. — [3] Niceph. lib. II cap. 15. — [4] Athanas. in Synopsi. — [5] Act. XII. et XIII — [6] Basil. adv. Eunom. lib. V. — [7] Isid. de vit. et de obitu. sanct. — [8] Apud. Metaphrast. die 21 Junii.

asserta fabella rejicitur, qua dicitur, Marcum adeo repugnasse ne episcopus fieret, quantumlibet esset rogatus a Petro, ut ea de causa pollicem sibi ipse præsciderit : hoc etenim, quod a quodam anachoreta factum esse constat, Marco evangelistæ imprudenter nimis adscribitur. Nicephorus [1] etiam haud recipitur, dum eumdem Marcum evangelistam, quem Petrus (ut vidimus) nominat filium, prognatum dicit ex Petri sorore : haud enim assentiri possumus istæc absque aliqua antiquorum testificatione asserentibus. Quod spectat ad Ecclesiam in Ægypto a Marco collectam, de ea agemus inferius pluribus. Illud in præsentiarum præterisse non liceat : Alexandrinam Ecclesiam ea etiam de causa primum locum post Romanam obtinuisse, quod Marcus camdem Petri nomine id statuentis erexit ; quod Gelasius testatur his verbis [2] : « Secunda autem sedes apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco ejus discipulo et evangelista consecrata est : ipse enim a Petro apostolo in Ægyptum directus, verbum veritatis prædicavit, et martyrium consummavit. » Hæc Gelasius. Ac de Marco hactenus.

47. *Claudii in idololatriam acta.* — Quod ad res profanas attinet ; consideratione quidem dignum existimamus, quod hoc ipso anno, quo Romanam Ecclesiam a Petro erectam fuisse monstravimus, multa a Claudio imperatore, nonnisi impellente numine, facta esse noscuntur adversus Gentilium superstitionem : nimirum abrogata fuisse complura sacrificia atque festa in venerationem deorum solita celebrari ; testatur id Dio [3] his verbis : « Post hæc Claudius tertium consul multa sacrificia, multasque ferias abrogavit : nam major anni pars in his absumebatur non sine magno Reipublicæ detrimento. Igitur eas, et reliqua omnia quæ poterat, contraxit. » Hucusque Dio. Hæc licet ille alia ex causa, quam animo concepisset, fecisse credatur : nihilominus Deo impellente illud videtur opus aggressus, quod Petrus consummaturus in Urbem advenerat. Videas itaque, nonnisi nutu divino quodammodo accidisse præsagium, ut cum primum christiana fides a Petro Romæ plantata coalescere cœpit, idololatria decrescere atque minui inciperet : accidisseque ut sicut olim apud Philistæos, cum in templo Dagon Arca fœderis est collocata, idolum suam imbecillitatem cadendo monstravit ; ita etiam Ecclesia Romæ fundata, mox suorum rituum superstitiosa impietas jacturam pati ibi cœperit.

48. Rursus hoc eodem anno illud idem auctor accidisse testatur : quod cum antea, mandato imperatoris, omnia Caii simulacra sublata fuissent ; sancito nunc edicto, quæcumque numismata viderentur ejusdem Caii effigie consignata, conflari sunt jussa, quorum materiam Messalina Augusta in statuam Mnestei histrionis transfundi præcepit. Divinum plane atque æqua lance pensatum judicium : nimirum, ut, qui suam statuam titulo Jovis ære conflatam in templum Dei inferre parasset, ipse in cunctis suis imaginibus infame dispendium pateretur. Quantumlibet enim Judæi ob necem Christo illatam graviora pati commeruissent, tamen quoniam in Dei Hebræorum contumeliam Caius ea parabat, digna sententia præsumptum ejus facinus punitum fuit.

[1] Niceph. lib. II. cap. 43. — [2] Gelasius in decret. de lib. apocryph. — [3] Dio lib. LX.

ANNOTATIO EDITORIS AD NUM. 11 ANNI 45.

Cum ligneam Cathedram S. Petri, quæ Romæ merito in sacrosancta basilica S. Petri asservatur et colitur, plures inter Heterodoxos veluti commentitiam in vulgus edere contenderint, negantes eamdem esse, qua sedit Petrus, haud ab re fore putavimus tractationem subjungere, quam Vincentius Alexander Constantius, vir clarus et bibliothecæ Vaticanæ quondam scriptor, ad asserendam genuinam ejusdem Cathedræ originem et antiquitatem perdocte conscripsit in libro cui titulus : Gregorii Cortesii S. R. E. Cardinalis de Romano itinere gestisque Principis Apostolorum libri duo. Romæ 1770 in-8° pag. 312-324. Lubet quoque ad magis magisque corroborandam ejusdem Vincentii sententiam addere instrumenta publica, quæ solemnem Cathedræ S. Petri in templum Vaticanum translationem respiciunt.

DE CATHEDRA LIGNEA S. PETRI.

Cathedram ligneam, quæ in basilica Vaticana servatur et colitur, eam ipsam esse, in qua princeps Apostolorum PETRUS sedit, quum primum Romæ Gentibus Evangelium prædicaret, et summi pontificis munia obiret, Franciscus Maria Phœbeus elapso sæculo ostendere conatus est, peculiari dissertatione

ejusdem Cathedræ identitate, deque antiquitate et præstantia solemnitatis Cathedræ Romanæ in lucem edita anno 1666 et Alexandri VII, pontificis maximi, qui nuper eamdem S. PETRI cathedram magnificentissimo ac plane admirabili æneo opere decorandam exornandamque curaverat, nomini merito inscripta. Porro de eadem Cathedra ante Phœbeum egerat Franciscus Maria Turrigius in vernaculo opere de *Sacris Trophæis* cap. XXI, pag. 117, in quo ejusdem ligneæ Cathedræ formam ære incisam expressit, quemadmodum postea tum a laudato Phœbeo, tum etiam a Bollandi sociis tom. V Sanctorum mensis Junii de eadem Cathedra disserentibus in *Analectis de SS. Petro et Paulo,* factum est.

Refert hæc Cathedra juxta Phœbeum l. c. illius generis sellam, quæ apud Romanos *curulis* dicebatur [1], eamque varia eburnea signa adornant, et icunculæ antiqui operis : et licet hujus formæ sellas curribus imponi mos esset, interdum tamen a sellariis, id est sellarum bajulis, humeris sublimes portabantur, ut scribit Procopius de bello Wandalico lib. 2, ubi loquens de Belisario triumphum agente : *Belisarius,* inquit, *Curuli sella humeris captivorum invectus est.* Porro hujusmodi curulibus sellis gestatoriis non solum ethnici pontifices maximi apud veteres Romanos utebantur, sed etiam antiquiores religionis christianæ pontifices, ut bene colligitur tum ex compluribus locis ordinis Romani, tum etiam ex Joanne Stephano *de levat. seu portat. Summi Pontificis,* qui eas vocat *sellas curules pontificias,* atque ab antiquioribus acceptas esse significat, et in Ecclesiam Romanam olim invectas : unde Lipponnus in vita S. Bernardi lib. 2, cap. 1 : « Qui in parte catholica erant, inquit, electum suum (Innocentium III) solemniter « ordinatum collocarunt in cathedra, et per loca illa, in quibus stationes habent ex antiqua consuetudine « Romani pontifices, circumduxere. » Conveniebat proinde PETRO supremo Christianæ Religionis antistiti illam adhibere a fidelibus sibi (ut par est credere) religionis causa delatam.

Et sane, nemo ignorat, vel a primis Ecclesiæ temporibus in more positum fuisse apud Christianos, ut episcopos, quum e vivis excederent, una cum suis cathedris sepelirent, quas cathedras, paulo post (Apostolorum Christi præsertim) e tenebris in lucem erutas, ita colerent, ut successores episcopi, quum primum ad illas assumerentur, in eis sedere consueverint [2]. « Sane et Jacobi illius cathedram (inquit Eusebius lib. 7 « *Eccl. hist.*, cap. 19, juxta editionem Valesii) qui primus Hierosolymorum episcopus ab ipso Servatore et ab « Apostolis est constitutus, et quem fratrem Domini cognominatum fuisse, divina testantur volumina, ad « nostra usque tempora conservatam, fratres illius Ecclesiæ jam inde a majoribus magna prosequuntur « reverentia. » Porro idem Eusebius lib. 7, cap. 32, viros recensens, qui sua ætate floruerunt, refert Hermonem post Zabidam apostolicam cathedram Hierosolymis obtinuisse, *quæ,* inquit, *illic etiamnum servatur.* In quem locum doctissimus Valesius notat, ex Actis passionis S. Marci, etiam Alexandriæ ejusdem Marci cathedram diutissime fuisse servatam.

Neque solum Jacobi et Marci ut in suis ad citatum Eusebii locum adnotationibus idem Valesius observat pag. 319, sed et omnium fere Apostolorum cathedras in iis quas fundaverunt Ecclesiis, religiosissime servatas fuisse, arguit ex hisce Tertulliani verbis in libro de *Præscript. hæretic.*, cap. 36 : *Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas* IPSÆ ADHUC CATHEDRÆ APOSTOLORUM *suis locis præsident, apud quas ipsæ authenticæ*

[1] *A curru,* inquit Isidorus lib. XX, cap. 31, *curules nominatæ, in quibus magistratus majores* (hoc est ædiles, prætores, et consules) *jura reddebant,* et C. Bassius apud Aul. Gellium lib. III, cap. 18 : *Senatores,* dicit, *in veterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos, in curiam vehi honoris gratia, in qua sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam* curulis *appellaretur.* Heic vero obiter notandum apud Romanos, teste Plutarcho in Marii vita, duos ædilium ordines fuisse, quorum alter sella, quæ curvos haberet pedes, utebatur, in qua sedens jus dicebat, huicque magistratus nomen et dignitas competebat; inferiorem alterum, quem popularem, ut Rosinus asserit *Antiquitatum Romanorum* lib. VII, cap. 24, vocare consueverant. Olim autem magno in honore hujusmodi sellas fuisse, nemo est adeo antiquarum rerum hospes ac peregrinus, qui ignoret. Quod vero hujusmodi cathedræ eburneis etiam signis cælarentur, patet ex Ovidio, qui lib. IV de *Ponto Elegia* IX cecinit.

Signa quoque in sella nossem formata curuli
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Et iterum :

Conspicuum signis cum premet altus ebur.

Quæ tamen optime convenire variis ex ebore signis et icunculis Cathedræ Vaticanæ, vidimus superius.

[2] Quinimo eorumdem episcoporum cadavera iisdem cathedris imposita, ad sepulturam efferri consuevisse, refert Phœbeus pag. V laudatæ dissertationis ex quodam Michaelis Leonici sacrarum cæremoniarum magistri MS. opere servato in Biblioth. Barberina, in quo testatur Romanam Petri cathedram præ cæteris venerandam prope ejus corpus olim conditam, indeque erutam fuisse. Hinc Paulus Arringhius *Romæ subterraneæ* lib. I, c. 25, n. 6 observat : quod « sacerdotalium vestium sive pontificalium appellatione, non ipsa tantum importari videntur, « sed cætera quoque ornamentorum genera, quæ ordinibus congruunt, ut calix, crux, annulus, baculus pastoralis, cum quibus singulis *Ponti-« ficiæ Cathedræ* vel tituli insigniis, episcopos complures tumulo illatos fuisse legimus » Et sane de Cathedra ipsa lignea, hujusmodi sepeliendi usum accipiendum esse, comprobari videtur posse facto Stephani papæ, quod ex Actis martyrum acceptum, Baronius his verbis enarrat ad an. 260 n. 4. *Sepelierunt corpus ejus cum ipsa sede sanguine aspersa in eadem crypta, in loco, ubi dicitur Cœmeterium Calixti.* Idemque Card. Baronius eumdem sepeliendi cathedras cum cadaveribus episcoporum morem, comprobat exemplo Petri episcopi Alexandrini, quod ex Actis martyrii ejusdem sancti ab Anastasio Bibliothecario e græco in latinum conversis desumptum, sequentibus plane verbis refert ad annum 310. *Eumdem sic indutum* (Petrum Alexandrinum) *sacerdotalibus vestibus perinde ac viventem in sede sancti Marci collocant, indeque sublatum, humeris venerandum corpus gestantes, triumphali pompa procedunt, habentes in manibus victrices palmas, ardentesque cereos, thuribulaque odoribus incensis fumantia, sacrosque victoriæ hymnos concinentes ad locum perveniunt, ubi cœmeterium a se constructum erat, ibique eum honorificentissime, ex more delibutum unguentis, sepulturæ mandarunt.*

litteræ eorum recitantur[1]. Consueverunt enim majores tanti memores beneficii (ut ait ven. cardinalis Baronius ad annum 45), quod apostolica prædicatione e tenebris, quibus erant offusi, ad lucem plane divinam evecti essent; etiam ipsas sedes ligneas, quibus Apostoli insedissent, summa omnium diligentia custoditas, veneratione prosequi.

« Quid igitur mirum (inquit laudatus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 15 Januarii) « quod asservetur hactenus in basilica Vaticana ipsa Cathedra lignea, in qua olim Romæ Petrus sedisse « perhibetur? Si enim Sedes ipsa lignea, cathedra Jacobi apostoli, Hierosolymitani episcopi, post tot « tantaque Judaici populi naufragia, post illud pavendum Hierosolymorum excidium, servata nihilominus « est integra usque ad tempora Constantini Magni imperatoris, ut scribit Eusebius hist. lib. 7, cap. 15, « quam et successores episcopi decenti honore custoditam sunt venerati, quid tam mirum Apostolorum « verticis Cathedram, pari saltem fuisse diligentia conservatam? » Porro eadem de Romana principis Apostolorum Cathedra ante Baronium scripserat doctissimus Augustiniani Ordinis alumnus Onuphrius Panvinius in opere MS. *de Rebus antiquis, memorabilibus, et præstantibus Basilicæ S. Petri*, sequentibus plane verbis. « Eusebius Cæsariensis episcopus antiquissimus Historiæ Ecclesiasticæ auctor, lib. 7, cap. 15, « auctor est, S. Jacobi minoris, apostoli, qui primus in terris episcopus ab Apostolis Hierosolymis est « electus, Cathedram episcopalem usque ad sua tempora Hierosolymis conservatam fuisse, atque in ea « sedisse omnes episcopos, qui usque ad id temporis sedis illius sacerdotium sortiti essent; eamque « servatam fuisse scribit cum ingenti studio et magna veneratione velut a majoribus traditam memoriam « sanctitatis, obtentu vel vetustatis, vel primæ sacerdotii sanctificationis. Quod si S. Jacobi cathedra per « quadringentos annos Hierosolymis conservata fuit, quid prohibet Petri quoque Cathedram, vetustissimæ « antiquitatis significationem repræsentantem, ad nostra usque tempora perdurasse? Quæ hactenus in « basilica Vaticana summo studio ac veneratione colitur et osculatur; servatur vero Cathedra ipsa, in « qua primus omnium sedit episcopus Petrus; deinde qui ei successerunt in ea ipsa, in qua Petri succes- « sores permansisse credendum est, cum Cathedra ipsa ibidem perpetuo fuerit. »

Quum autem antiqua traditione acceperimus a Pudente senatore S. Petrum Romam primo venientem domi in Exquiliis exceptum, in qua probabile est Apostolum sacras habuisse synaxes, Romanosque fidei mysteriis imbuisse, quemadmodum Antiochiæ in domo Theophili fecisse, gravissimi auctores a Phœbeo laudati pag. xvii memoriæ prodiderunt; hinc nonnulli satis probabili ratione conjiciunt Petri Cathedram, quam colimus in basilica Vaticana, ab eodem Pudente senatore, Petro fuisse oblatam, ut in ea sedens pontificia obiret munia, Romanosque Christi religionem doceret. Constat enim ex variis sacrorum Evangeliorum locis, ac nominatim ex Lucæ capite iv, Joannis viii, Marci xii, Matthæi xxiii, in more positum fuisse apud antiquos, ut fidei magistri sedendo perdocerent discipulos, quod etiam observavit S. Hieronymus in commentariis, et Hieronymo antiquior Tertullianus cap. 36 *de Præscript.;* et Apostoli ubi locus erat commodus, in cathedris sedentes evangelizare solebant, ut notant sacræ Scripturæ interpretes cum multis in locis, tum præsertim ad illud Matthæi xxiii : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi*, etc. Quapropter rationi et dignitati summi Ecclesiæ pontificis atque magistri, quam Petrus gerebat, consentaneum fuisse existimant, ut eo modo, quo prius Antiochiæ cathedram in domo Theophili dum conventus ageret Antiochenosque erudiret, adhibuisse fertur, eodem postea Romæ cathedra uteretur in domo Pudentis, quum ibi conciones haberet et Romanos Christiana imbueret religione.

His præmissis, ad Cathedræ Vaticanæ formam revertamur[2]. Diximus superius illiusmodi generis sellam eam referre, quæ *curulis* a Romanis vocabatur, *gestatoriam* tamen, (quemadmodum constat ex ferreis manubriis quæ in dextero præsertim Cathedræ latere adhuc apparent) quarum sellarum usum Claudio imperante primum in Urbem vel invectum esse vel frequentatum Suetonii, Senecæ, Cornelii Taciti, aliorumque veterum scriptorum testimonio ostendit Justus Lipsius lib. 1 *Elector.*, cap. 19. Ad hæc eamdem Cathedram variis signis ex ebore cælatis exornari observavimus, quorum nonnulla Herculis profani

[1] Hinc Phœbeus l. c. Rigaltium coarguit, quod laudatas a Tertulliano *Cathedras Apostolorum*, pro principalibus Ecclesiis ab Apostolis constitutis, interpretetur; quasi Tertullianus, tautologiam commiserit, dicendo : *Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc Ecclesiæ Apostolorum suis locis præsident. De ipsis ergo cathedris materialibus* (subdit Phœbeus), *procul dubio loquitur Tertullianus; unde et illa loca, in quibus eædem erectæ erant, Deo dicata,* Cathedralium *nomen sortita sunt, prout reliquæ Ecclesiæ, quibus episcopalis cathedra affixa est,* Cathedrales *nuncupantur.*

[2] Franciscus Maria Turrigius loc. cit. ita ejusdem Cathedræ formam magnitudinemque describit. « D'avanti è larga palmi quattro, e alta tre « e mezzo; dai lati larga poco più di due palmi, e mezzo; di dietro con l'appoggio palmi sei : è fatta a colonnelle et archetti tutta di legno; dette « colonnelle sono alte un palmo e due oncie, e l' archetti due palmi e mezzo; dinanzi sonovi intagliate diecidotto historie d' avorio con finissima « esquisitezza lavorate con lavorini sottilissimi di ottone, intorno sono di basso rilievo molte figurette d' avorio; nell' appoggio è grossa quattro « deta; e perchè per l' antichità andava mancando, fù cinta di cingoli di ferro e di alcuni legni. » Notandum tamen Turrigium licet accuratissime omnia per se investigaverit atque descripserit, in eo tamen deceptum esse, quod illa ornamenta quæ ex aurichalco constare putavit, ex purissimo auro revera sint; quod Alexandri VII jussu a viris peritis compertum sua ætate fuisse, testatur Phœbeus pag. lxx laudatæ dissertationis.

apud antiquos numinis monstrorumque domitoris icunculas a Christianæ religionis ac Petri sanctitate prorsus alienas præ se ferentia, de ipsius Cathedræ *identitate* dubitandi ansam aliquibus præbuerunt. At ipsasmet falsi numinis monstra domantis imagines, sive ab initio ipsi Cathedræ affixas, sive postea ornamenti causa adjectas, antiquitatis indicia esse, recte observat laudatus Phœbeus in citata Dissertatione, pag. xxxi, ubi præterea pluribus ostendit easdem imagines divinam Petri nobis repræsentare virtutem, *qui Herculis instar, falsorum deorum monstra* (Roma siquidem, magno Leone teste serm. 1 de SS. apostolis Petro et Paulo, sylva erat frementium bestiarum, cum Apostolus ad illam pervenit) *miraculis et doctrina ceu armis cœlestibus usus, felicissime confecit; iisque debellatis victor insidens, de superata gentilitate, et calcata superstitione, media in Urbis luce Christi Servatoris trophæa erexit.* Idolorum igitur monstra in lignea Petri Cathedra expressa, in eaque vel ornatus gratia superaddita, vel antiquitatis argumento relicta, nullam profecto christianis hominibus venerationem conciliabant, sed principis Apostolorum fortitudinem, resque adversus inanium simulacra deorum eorumque cultores præclare fortiterque gestas, ad vivum spectantium oculis repræsentabant. Extant Romæ innumera ad rem probandam antiquitatis monumenta. Quot enim reperiuntur urnæ Jovis, Apollinis, Veneris aliisque hujus generis cælatæ imaginibus, quas sacris martyrum cineribus et ossibus continendis majorum nostrorum religio consecravit? Quot magnificæ basilicæ, in quibus adhuc apparent Romanæ superstitionis vestigia [1]? Quid plura? Illam ipsam ex ære statuam antiquissimam S. Petri, quam cernimus in basilica Vaticana, quæque porrectum ad fidelium oscula pedem habet, Jovis Capitolini simulacrum fuisse, scriptores nonnulli affirmarunt, ut ostendit Franciscus Maria Turrigius in Appendice laudati operis de *Sacris Trophæis Romanis;* nec quidquam falsi numinis, cui olim dicata fuerat, nomen et memoria efficit, quominus D. Petro jam sacra, vero a fidelibus ritu colatur, ut optime innuit Ennodius episcopus Ticinensis in *libro Apolog.* quem anno 503 *adversus impugnantes* IV *synodum* a Symmacho papa Romæ habitam, conscripsit, sequentibus plane verbis : « Ecce jam Christo propitio, ad novas fornaces simulacra redierunt ; ecce jam de obsoleta superstitione usus « vester accipit, quod lætetur, dum de veteri Tonante, nova merito vascula præparantur. »

Sed jam veterum scriptorum testimonia de ipsa Vaticana Cathedra, ex laudata Francisci Mariæ Phœbei Dissertatione, proferamus.

Agmen ducat Optatus Milevitanus sæculi iv scriptor (nam Tertulliani, qui annos centum sexaginta ante Optatum floruit, perinsigne testimonium ex libro de *Præscript. hæretic.* superius attulimus atque explicavimus). Hic lib. 2 contra Parmenianum hæc habet : « Vestræ cathedræ vos originem reddite, qui « vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare : sed et habere vos in urbe Roma partem aliquam dicitis. « Ramus est vestri erroris *portentus* de mendacio, non de radice veritatis. Denique si Macrobio dicatur, « ubi illic sedeat, numquid potest dicere in Cathedra Petri? quam nescio si vel oculis novit, et ad cujus « memoriam non accedit, quasi schismaticus contra Apostolum faciens, qui ait in memoriis sanctorum « communicantes. Ecce præsentes sunt ibi duorum memoriæ Apostolorum, dicite, si ad has ingredi potuit, « ita ut obtulerit illic, ubi sanctorum memorias esse constat. » Sane Optatum heic loqui de lignea Cathedra S. Petri quæ oculis præsens objicitur, manifeste patet ; nisi forte dicere velimus pro Cathedra intellexisse Basilicam ipsam Vaticanam, quam tamen *memoriam* appellavit (quemadmodum olim vocabantur ecclesiæ utpote in memoriam Sanctorum extructæ) contradistinctam a Cathedra S. Petri, sive quasi eam continentem.

Eodem sæculo iv labente, floruit Ennodius episcopus Ticinensis. Is ad calcem libri Apologetici quem superius laudavimus : *Mundi,* inquit, *caput Romam per vestras intentiones esse prostratam, et nutricem pontificii Cathedram quasi ultimum videre sedile despectam.* Et paulo post : *Ecce nunc ad gestatoriam sellam Apostolicæ Confessionis uda mittunt limina candidatos, et uberibus gaudio exactore fletibus, collata Dei beneficio dona geminantur.* Nemini dubium est de materiali Petri Cathedra Ennodium loqui. Quid enim per *uda limina,* nisi extrema sacri baptisterii madida labia, vel supremos gradus Vaticani fontis, in quo tunc baptizandi immergi solebant, auctor intelligit? *Candidatos* vero quos, nisi nuper aqua bapti-

[1] In ecclesia S. Andreæ in Esquilino Catabarbara olim dicta, Simplicium papam, quum illam Deo dicavit, Dianam ejusque venationes musivo opere in pariete expressas, intactas reliquisse, tradit Anastasius Bibliothecarius in ejusdem S. Simplicii vita. In Sanctæ Agathæ Gothorum ecclesia sub Viminali, Dianæ et Pacis Deæ e cæmento visebantur imagines. In via Nomentana templum est B. Constantiæ Constantini imperatoris filiæ ab Alexandro IV. an. 1216 consecratum, olim Baccho dicatum, in quo tumba porphyretica cum geniis uvas calcantibus incisa summo artificio spectatur. In pariete S. Mariæ Rotundæ caput Cybelis matris deorum cernitur : hoc ipsum templum *Pantheon* olim dictum, Bonifacius IV (teste Anastasio in ejus vita, et Card. Baronio ad an. 607 num. 1.) rite expiatum Beatæ Dei Genitrici, Sanctisque omnibus martyribus nuncupavit, nec delevit Marci Agrippæ nomen, quod cubitalibus scriptum litteris, in ipsius templi fronte adhuc legitur. Nec, quod magis mirere, Adrianus Primus *Divi Antonini, et Divæ Faustinæ* feminæ perditissimæ nomina et memoriam jussit expungi a fronte templi S. Laurentii *in Miranda* nominati in foro Boario, quum templum illud in martyris memoriam Deo consecravit. Tandem in celeberrimis Urbis plateis in immensam assurgunt altitudinem obelisci et vastæ molis cochlides columnæ ; hæ Trajani et Antonini ethnicorum imperatorum nominibus ac gestis, illi monstruosis imaginibus et hieroglyphicis Ægyptiorum superstitionem indicantibus insigniti, quos tamen vel Sanctissimæ Crucis particulæ, vel simulacra apostolorum Petri et Pauli in fastigio erecta muniunt atque coronant.

smatis ablutos, appellat? quos Christo renatos illico ad venerandam Petri Cathedram flentes præ gaudio, mittere consueverant, ut præstita ab illis humili subjectione magistræ veritatis, *dona* in baptismate nuper ipsis collata, Dei ipsius beneficio *geminarentur*. Nec sane potuisset Ennodius elegantius Cathedram Vaticanam paucis delineare, quam eam appellando *sellam gestatoriam Apostolicæ confessionis*. Illa etenim e loco Vaticanæ *Confessionis* olim effossa, teste Michaele Leonico in Cod. MS. bibliothecæ Barberinæ, ad usum gestatoriæ sellæ procul dubio affabre facta cernitur, habens in utroque latere duplicia manubria ferrea, hastis portatilibus immittendis apposita, ut superius animadvertimus pag. 317. Præterea ex illius etiam verbis colligitur fuisse ligneam, ideoque portatilem; quum vetustis illis Ecclesiæ temporibus cathedras uni certo affixas loco ex marmore erigi consuevisse, pateat ex sedibus plerisque, quæ in antiquissimis Romæ cœmeteriis et cryptis cernuntur : et si ab Urbe discedere velimus, prope Agennum in Gallia visitur adhuc sancti Caprasii pontificalis cathedra in grandi excisa lapide sub hiatu sepulturæ cujus'am, in qua solitus erat Pastor, oves ad se persecutionis metu fugientes, sacramentorum ac doctrinæ pabulo recreare, ut refert Saussayus in supplemento Martyrologii Gallicani ad diem v idus Junias. Ritum vero mittendi neophytos recens baptizatos ad venerandam Petri Cathedram, quasi ab ea fidei veritatem quæsituros, plane antiquissimum esse ex sequentibus sancti Leonis papæ I verbis eruitur, in *Sermone secundo de sua assumptione*, ubi : « Quoniam, inquit, Petrus, qui in propria sede vivit, et præsidet, « præstat quærentibus, fidei veritatem. »

Quæ autem primis Ecclesiæ temporibus erga Petri Cathedram pietas emicuit ac veneratio, ut modo demonstratum est, eamdem subsequentibus sæculis magnopere viguisse, ostendunt quæ de sacellis a Joanne VII et Adriano I (quorum primus anno Domini 705 secundus anno 772 summum pontificatum iniit) in vetere basilica Vaticana erectis, memoriæ prodidit Jacobus Grimaldus in *Catal.* MS. *Sacrar. reliq.* in tabulario ejusdem basilicæ servato. Nam in Joannis VII sacello, tessellato opere extitisse ait delineatas cathedras Hierosolymitanam, Antiochenam, et Romanam, imagine Petri Hierosolymis, Antiochiæ, et Romæ Evangelium prædicantis expressas, et Adrianum I « non longe ab ara SS. Leonum in dextero templi « brachio in honorem S. Adriani martyris, sacellum construxisse tradit, in quo (loco ad hoc decentissime « fabrefacto) prædictam beati Petri Cathedram populi devotioni venerandam exposuit, in eoque custodiri « mandavit, ut Maphæus Vegius memoriæ prodidit, atque in dicto B. Adriani I oratorio, suo tempore « asservari scribit. » At Vegius a Grimaldo laudatus, nihil aliud dicit libro 4 *de Rebus antiq. memor. Basilicæ S. Petri*, nisi sua ætate (scripsit autem Vegius Nicolao V pont. max. anno circiter 1450) « in ipso « altari S. Adriani factum fuisse egregium ornatum, ubi collocata est Cathedra, super quam sedere beatus « Petrus, dum solemnia ageret, consueverat. » Narratur autem apud Severanum *de VII Urbis ecclesiis* pag. 152 et seq. in Joannis Caballini lib. 1 legi : « quod, sedente Alexandro IV, S. Petri lignea Cathedra « exorto forte incendio, et omnia circum circa late depascente, in mediis flammis divina, ut credimus, « virtute illæsa permanserit. »

Constat præterea ex Anastasio in vitis summorum pontificum Leonis II, Pauli I, Gregorii III, Sergii II, Benedicti III, Nicolai I, Adriani II, aliorumque, qui a sæculo VII ad sæculum XII floruerunt, jam a primis Ecclesiæ temporibus in more positum fuisse apud Romanos pontifices, idque *canam consuetudinem*, ut ejusdem Anastasii verbis utar, *demonstrare;* « ut is in quem sacerdotes et clerus convenissent, in patriar- « chium Lateranense duceretur, et ibi in solio pontificio sublimatus, cum pedum beatorum osculo a « proceribus et populo pontifex Romanus acclamaretur : proximo autem die Dominico manto pontificali « indutus, ad ecclesiam S. Petri cum hymnis et canticis equitaret, ubi in Apostolica Sacratissima Petri « Cathedra collocatus, recitata super eum collecta ab episcopo Ostiensi ex institutione S. Marci papæ, « pallio pontificali indueretur, ac ita Urbis et Orbis pontifex constitutus, missarum solemnia ageret. » Verum quum in basilica Vaticana sequeretur electio, electus illico manto pontificali decoratus, et *in Cathedra sancti Petri* collocatus, pontifex inaugurabatur; mox primo pariter dominico die pallium, vel nisi ante esset episcopus, consecrationis munus suscipiebat. Hisce cæremoniis tandem accessere *Coronationis* solemnia, de quibus primum Anastasius meminit in electione Nicolai I anno 858 celebrata.

Restat, ut de Romanæ Cathedræ festo Pauli IV, constitutione 13, quæ incipit *Ineffabilis*, VIII idus Januarii anni 1558 edita, non tam instituto, quam renovato, aliquid breviter subjungamus. Quanquam vetustissima nonnulla martyrologia et kalendaria *festum Cathedræ Petri* indicentia, nec Romam nec Antiochiam memorent; non exinde tamen sequi Romanæ et Antiochenæ Cathedræ festa minus antiqua esse, observavimus *nota* 9 ad Cortesii librum 1 *de Romano itin. D. Petri*, pag. 22. Cathedræ enim Romanæ meminerunt Bedæ, Adonis, et Usuardi Martyrologia. nec non antiquum Romanum a Baronio laudatum in *notis ad martyr. Rom. sub die* 18 *Jan.* et Gellonense quodam Karoli Magni tempore exaratum apud Mabillonium lib. 2 *de Liturgia Gallicana*, pag. 121, et vetus Lucense, Antuerpiense

Corbeiense, omnia tandem melioris notæ Martyrologia Hieronymiana, et pervetustum Breviarium, quod erat apud cardinalem Sirletum, et ex quo Baronius l. c. sequentem orationem descripsit : « Omnipotens « sempiterne Deus, qui ineffabili sacramento apostolo tuo Petro principatum Romanæ urbis tribuisti, « unde se evangelica veritas per tota regna diffunderet; præsta, quæsumus, ut quod in orbem terrarum « ejus prædicatione manavit, universitas Christiana devotionis sequatur. » Cathedræ autem Antiochenæ mentio habetur in martyrologio Usuardi, in vetere Lucensi a Francisco Maria Florentinio edito, in Antuerpiensi, in Corbeiensi, aliisque pluribus apud Bollandum ad diem 22 Februarii [1]. Quinimo quoad illa spectat Kalendaria et Martyrologia, (de quibus cl. Fogginius *exerc.* IX, pag. 263) ubi Cathedræ Petri festum recolitur, nullo peculiaris Cathedræ nomine adjecto; quum peculiare recolendæ Cathedræ nomen nec ipsa aliquando exprimant Lectionaria et Missalia minus antiqua, a Josepho Maria Caro Romæ in lucem edita an. 1691 fortasse existimatum fuit, satis innui utriusque Cathedræ nomen ab ipso, quo recensebantur die, Romanæ a XV kal. Febr., Antiochenæ vero ab VIII kal. Martii, quos præter dies, alium sane nusquam Cathedræ Petri festo dicatum fuisse legimus. Porro hisce diebus celebratas fuisse Petri Cathedras, quod illis ipsis primum sederit Romæ et Antiochiæ, monent Lemovicensis concilii Patres sess. 1 anno 1031. At id difficile esset, ut puto, comprobare. Quod facile suaderi potest, illud est, Cathedræ Petri festum hinc forte esse natum, quod solemne jam esset a priscis temporibus apud Occidentales atque Orientales annua festivitate diem illum recolere, quo quis alicui Ecclesiæ præfectus esset episcopus; ut festum ordinationis S. Jacobi in Indiculo de festis Apostolorum notatum apud Florentinium l. c. et homiliæ, quas habuit ad populum natalitio pontificatus sui die Magnus Leo, clare probant, et constat etiam ex SS. Ambrosio et Augustino, ex Græcorum Menologiis, et Martyrologio Romano, ubi SS. Basilii, Joannis Chrysostomi, aliorumque episcopatus natalis dies memoratur, necnon ex nuper laudata synodo Lemovicensi, ex Anastasio Bibliothecario, aliisque ecclesiasticis monumentis, ut videre est apud Baronium in *not. ad martyrolog. Rom.* 18 *Jan.* Bollandum *in Actis ad eamdem diem*, et Thomassinum in *tractatu* gallice scripto *de festis Ecclesiæ tom.* 2, *Tractatuum historico-dogmaticorum* lib. 2, cap. 10. Quod si natalitio redeunte festo sui episcopi, singulæ lætabantur Ecclesiæ, institutiones Ecclesiarum a Petro factas, Ecclesiam colere universam maxime decuit, utpote cui visum sit ad se totam hoc pertinere; quod ejus supremum Caput Petrus fuit atque Monarcha.

INSTRUMENTA PUBLICA.

Testor ego infra scriptus SS. Patriarch. basilicæ Principis Apostolorum de Urbe Beneficiatus et Subarchivista, qualiter in codice cui titulus : *Josephi Balduini Instrumenta Authentica, etc.*, in Tabulario ipsius basilicæ existente, a pag. 34 ad pag. 40 reperiuntur instrumenta respicientia solemnem translationem Ven. Ligneæ divi Petri Principis Apostolorum Cathedræ ad æneum monumentum eidem erectum in præfata SS. Basilica. Instrumenta autem hæc sunt :

In Nomine Domini, Amen. Præsenti publico documento cunctis ubique pateat evidenter, et sit notum quod anno a Nativitate ejusdem Domini nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto, indictione quarta, die vero decima sexta Januarii, pontificatus autem sanctissimi D. N. D. Alexandri divina dispositione papæ septimi anno ejus undecimo. Expleto magnificentissimo opere æneo inaurato in

[1] Petrus de Natalibus *in Catalogo* MS. *Sanct.*, cap. 95, exarato circa annum Christi 1470, rationem reddere cupiens, cur prætermissa propria Romanæ Cathedræ celebritate ad diem XV kal. Februarii, interdum retenta fuerit Antiochenæ Cathedræ solemnitas, asserit, quod *quamvis B. Petri in urbe Roma fuerit Sedes principalior, illa tamen* (Antiochena scilicet) *celebrius agitur, quæ fuit tempore prior et honorificentia potior.* Robertus autem Bellarminus cardinalis lib. II *de Roman. Pont.*, cap VI : *Solemnitas Cathedræ Antiochenæ* (inquit) *vetustissima est, ut patet ex sermonibus S. Augustini de Cathedra Petri, necnon ex Martyrologiis Bedæ, Usuardi, et Adonis Trevirensis, et toto in orbe christiano celebratur, et quidem honorificentius, quam festus dies Cathedræ Romanæ, qui nuper a Paulo IV institutus est; et nusquam a populo more festorum dierum colitur, cum festus dies Cathedræ Antiochenæ, non tantum a clero, sed etiam a plebe multis in locis servetur.* Iterum paulo post : *Ea solemnitas* (Cathedræ Antiochenæ) *antiquior et celebrior, quam Cathedræ Romanæ.* At quis ignorat in universo orbe ac præsertim in Gallia et in Hispania festum Romanæ Cathedræ nunquam omissum fuisse; Romæque etiam olim celebrari consuevisse, nec intermissum, nisi quum per aliquod temporis spatium una cum festo alterius Cathedræ celebratum est; tandem Paulum IV restauratorem, non institutorem hujus celebritatis extitisse? Quare non immerito Phœbeus in *Dissertat. de antiquitate et præstantia Cathedræ Romanæ*, pag. CXXXII, memoratam Bellarmini sententiam redarguit. Neque enim tanti momenti est prioritas temporis, quam in ordine ad erectionem Sedis tantum admittimus, ut majorem auctoritatem dignitatemque Cathedræ Antiochenæ conciliet, quum hanc Romana multis aliis titulis superet et compenset, quos necesse non est hoc loco commemorare.

apside ante aram maximam sacrosanctæ basilicæ principis Apostolorum de urbe sito, pro lignea divi Petri apostoli Cathedra reponenda; quo in opere ex quatuor Ecclesiæ doctoribus, nempe latini et græci bini anterioris partis, sancti Ambrosius et Augustinus, posterioris autem, sancti Athanasius ac Joannes Chrysostomus extant; cathedram æneam manibus sustinentes, quorum simulacra ænea inaurata altitudinis palmorum viginti quatuor cum dimidio pro quolibet, supra basibus jaspidi siculo, nigro alboque marmore antiquo collocata, quatuor hinc inde sanctissimi D. N. stemmatibus æneis pariter inauratis : cathedra vero ænea magno artificio, industria, ac labore equitis Joannis Laurentii Bernini R. Fabricæ S. Petri Architecti constructa est; supra eam a longe spiritus sanctus in columbæ speciæ apparet, magnoque angelorum cœtu circumcirca varios actus agentium, multoque nitore gloriæ cælestis effulget. Hoc in opere materies arti cedit, cunctique illud sunt admirati. Idcirco supradicta die semihora noctis coram illustrissimo et reverendissimo D. Sigismundo Spada ejusdem basilicæ canonico, et altero ex sacristis majoribus, meque Notario cæmentarii Reverendæ Fabricæ, S. Petri æneam Cathedram veterem aperuerunt sitam in sacello e regione altaris sanctissimi Crucifixi prope valvas majores basilicæ, ubi divi Petri Cathedra asservabatur, ad effectum illam reponendi in novam capsam, et interim dicta Cathedra per modum depositi, a nonnullis sacerdotibus, et clericis bis geminis facibus accensis præcedentibus ad sacrarium fuit asportata, ne illi nocturno tempore extra propriam capsam aliquid sinistri accideret, hymnum *Te Deum* psallentibus, intusque abacum reliquiarum a cornu Evangelii reposita, in quo antiquitus recondebatur. Super quibus et Actum in præfata basilica præsentibus ibidem admodum RR. DD. Angelo Marcafecto, Antonio Batestio ejusdem basilicæ sacristis minoribus, necnon Francisco de Sanctis subaltarista, Francisco Megale ecclesiæ S. Angeli ad Fornaces curato, ac D. Benedicto Drei dictæ Fabricæ S. Petri præside testibus rogatis, etc.

Ego Joseph Balduinus presbyter Romanus publicus apostolica auctoritate Notarius, et ad archivi curam SS. Vaticanæ basilicæ principis Apostolorum de urbe deputatus, de præmissis rogatus scripsi, subscripsi, signumque meum solitum et consuetum apposui requisitus.

Supradictis anno, indictione, mense et pontificatu, die vero decima septima Januarii, Dominica secunda Epiphaniæ, Festo S. Antonii Abbatis, hora 18ª cum tribus quadrantibus mansionarii et clerici dictæ basilicæ præcedentibus quatuor facibus ardentibus e sacrario ad sacellum vetus cathedræ transtulerunt eamdem Cathedram ligneam, et in medio altaris eleganter ornati collocarunt eam, ornatus enim continebat sex candelabra argentea, duo candelabra prægrandia cereis accensis, parietesque albis ac rubris culcitris auro textis. Super quibus, etc. Actum in præfata basilica præsentibus admodum RR. DD. Angelo Marcafecto sacrista minore, Joanne Baptista Montio dictæ basilicæ respective subsacrista, et Francisco Buccherio sacræ confessionis beatorum apostolorum Petri et Pauli custode testibus, etc.

Et ego Joseph balduinus, etc., *ut supra.*

Successive eodem die hora 21ª, dum vesperæ de Cathedra Romana S. Petri in choro dictæ basilicæ solemniter decantabantur, sanctissimus D. N. Alexander papa septimus e Quirinali ad memoratam basilicam se contulit, inspecturus ipsam Cathedram ligneam S. Petri, ejusque æneum ornatum, et fusis precibus ante altare sanctissimi sacramenti, perrexit ad altare majus sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ibique facta oratione surrexit, ac conversus novum et eximium opus æneum Cathedræ aspexit et postea ante confessionem dictorum Apostolorum se transtulit, ac paulisper flexis genibus oravit, deinde digressus, Cathedræ sacellum profectus et in genua flexus veneratus est eam, demum diligentissime illam inspexit præsentibus eminentissimis et reverendissimis DD. cardinalibus Francisco Barberino episcopo Portuensi, S. R. E. vice cancellario, et ejusdem basilicæ archipresbytero, necnon Flavio Chisio tituli S. Mariæ de Populo, ex fratre secundum carnem dicti Pontificis nepote, aliisque præsulibus, atque sanctitatis suæ familiaribus, deinde ad Quirinale reversus est.

Immediate absolutis vesperis clerus Vaticanus e choro discessit, et Cathedræ sacellum versus proficiscens cum celebrante canonico, et quatuor assistentibus Beneficiatis pluvialibus albis indutis, inchoata fuit supplicatio, et hoc quidem ordine processit. Præibant campanula et sinichium, deinde Archiconfraternitas sanctissimi sacramenti cum funalibus, vexillo et crucifixo, erecta in dicta basilica, custodes ejusdem basilicæ cum baculis rubris, ac in medio eorum major custos virgam rubram gestiens, crux cum duobus candelabris, cereisque accensis a sacrarii clericis delata, solemnis musicorum concertus hymnum *Te Deum laudamus* canentium; mox clerici beneficiati, beneficiati, et canonici, omnes rochetto et cappa vestiti, faces accensas præ manibus gestantes incedebant, hinc inde quatuor virgæ rubræ cum insignibus argenteis reverendissimi capituli Vaticani a quatuor sacrarii clericis delatæ; sequebantur celebrans canonicus, et quatuor assistentes beneficiati pluvialibus albis induti, ac successive lignea Cathedra beatissimi Apostolorum principis opertorio rubro auro texto cum imagine divi Petri apostoli, sedentis ac benedi-

centis, necnon stemmatibus fel. rec. Sixti papæ IV, circumtecta erat, magna pompa solemnique ritu a sex canonicis pariter rochetto et cappa ornatis portabatur, quorum nomina sunt hæc, nempe illustrissimi et reverendissimi DD. Bernardinus Casalius, Honuphrius de Hyppolitis, Franciscus Maria Phæbeus, Marcus Antonius Burattus, Franciscus Filicaia, et Sigismundus Spada. Postremo dictus Em. D. Franciscus cardinalis Barberinus archipresbyter cum funale accenso, quod ipsius cubiculi præfectus præ manibus tenebat; supplicationem hinc inde sanctissimi D. N. papæ Helvetii comitabantur : Processio autem extra valvas egressa, octo scalarum gradus descendit, deinde circumeundo, majus ostium ingressa, ad apsidem dicto ordine tetendit, ac super novum Altare iidem canonici portitores eamdem Cathedram collocarunt, interim expleto per cantores hymno *Te Deum*, etc. Canonicus celebrans imposito in thuribulum thure, triplici ductu thurificavit eam, postea assistentes intonuerunt videlicet *Exaltent eum in Ecclesia Plebis*, et cantores responderunt : *Et in Cathedra seniorum laudent eum;* illico a celebrante dicta fuit Oratio : *Deus qui beato Petro apostolo tuo*, etc., qua oratione absoluta, musici decantaverunt motetum *Tu es Petrus*, etc., deinde omnes absque facibus et ordine ad sacrarium redierunt. Dum tota supradicta supplicatio basilicam ingressa fuit, tormenta bellica relaxata fuere, et hujusmodi translatio maximo populi concursu toti urbi lætitiæ fuit, etc. Super quibus, etc. Actum ubi supra, etc., et præsentibus ibidem admodum RR. DD. Angelo Marcafecto sacrista, Andrea Guerrerio mansionario, J.-B. Montio subsacrista, et Francisco de Sanctis subaltarista testibus, omnibus mihi notis, etc.

Et ego Joseph Balduinus, etc., *ut supra.*

Deinde prædictis die, anno, indictione, et pontificatu quibus supra, etc., hora prima noctis valvis basilicæ clausis cum interventu illustrissimorum et revendissimorum DD. Honuphrii de Hyppolitis, Sigismundi Spadæ canonicorum, et sacristarum majorum, ac Francisci Mariæ Scotti, pariter dictæ basilicæ canonici, cæmentarii dictæ Fabricæ, præsidente eis D. Aloisio Bernino deputato, dictique equitis Bernini architecti germano fratre aperuerunt novam Cathedram æneam, postea funiculis sericis rubris obligarunt Cathedram ligneam principis Apostolorum et pertrahendo eam, intus dictam Cathedram æneam holoserico villoso rubro ornatam in medio collocarunt, incluserunt, clavique foris obserarunt eam, dictamque clavem præfatus D. Aloisius Berninus ante dictis illustrissimis DD. canonicis et sacristis majoribus tradidit, ad effectum illam in sacrario asservandi, qua recepta mandarunt, ac rogarunt me Notarium publicum infrascriptum, ut ad perpetuam posteritatis memoriam de prædictis omnibus et singulis publicum seu publica, instrumentum, sive instrumenta conficerem atque traderem. Super quibus, etc. Actum in memorata basilica præsentibus ibidem admodum RR. DD. Angelo Marcafecto sacrista, Francisco de Sanctis subaltarista, Francisco Megale parochialis ecclesiæ S. Angeli ad Fornaces curato, et Laurentio Picciachio J. V. D., necnon DD. Benedicto Drei prædictæ R. Fabricæ præside, Jacobo Balsimelli factore, et Carolo Patredio ejusdem basilicæ converritore testibus ad prædicta omnia et singula vocatis, habitis specialiter atque rogatis, etc.

Et ego Joseph Balduinus, etc., *ut supra.*

In quorum fidem præsentes litteras mea manu scriptas et subscriptas sigillo prædicti Tabularii obsignavi hac die 3 Martii anni biss. 1864.

(L. S.) HENRICUS DEBELLINI,
SS. Bas. Vat. Beneficiatus et subarchivista.

Anno periodi Græco-Romanæ 5536. — Olymp. 205. an. 3. — Urb. cond. 796. — Jesu Christi 43. secundum Baronium 45. — Claudii imp. 3.

1. *Consules.* — Ad num. 1 et seqq. Coss. *Claudius Aug. III* et *L. Vitellius II.* Baronius Vitellium sine nota numerali profitetur; cum tamen Suetonius in Vitellio testetur, eum cum Claudio principe duos consulatus ordinarios gessisse, certumque sit Claudii Augusti in quarto consulatu collegam fuisse, et ter consulem tunc processisse. Sumptus is consulatus a Claudio juxta primam consulatuum Cæsareorum regulam, et in hunc annum dilatus, quod præcedenti secundum consulatum ante imperium sibi destinatum, gesserit. Claudius in Britanniam ivit ab Aulo Plautio accersitus, et aliquam ejus partem subegit.

2. *Quo anno Petrus Romam venerit.* — Euse-

bius in Chronico, Petri in urbem Romam adventum refert anno secundo Claudii, quam sententiam secutus est Baronius. Sed, ut inquit Valesius in Notis ad Eusebium lib. 2, cap. 16, sententia hæc refelli videtur ex Actibus Apostolorum; ex quibus constat Petrum in Judæa ac Syria semper mansisse usque ad ultimum annum Agrippæ regis. Qui cum Hierosolymis Petrum in vincula conjecisset, paulo post, divina eum insequente justitia, extinctus est Cæsareæ, ut refert Lucas. Cum igitur anno quarto Claudii mortuus sit Agrippa, ut inter omnes convenit, Petrus ante hunc annum Romam proficisci non potuit. Sed auctor Chronici Alexandrini adventum Petri in urbem Romam adhuc tardius refert. Scribit enim Paulum venisse Hierosolymam ob controversiam de Circumcisione, anno sexto Claudii; eoque anno celebratum esse concilium Hierosolymitanum, Apostolis nondum a se invicem disjunctis. Itaque ex ejus sententia Petrus non ante annum VII Claudii Romam profectus est. Denique Lactantius lib. de Mortibus Persecutorum cap. 2 ait, Petrum *cum jam Nero imperaret*, Romam venisse, quæ opinio verisimilior videtur. Neque enim in Chronologia Pontificia Eusebio magna fides habenda, ut inferius ostendemus.

3. *Nerone imperante Petrus Romam venit.* — Præstat hic Lactantii citati verba in medium afferre: Apostoli « per annos XXV usque ad principium Neroniani imperii per omnes provincias et civitates Ecclesiæ fundamenta miserunt. Cumque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit, et editis quibusdam miraculis, quæ virtute ipsius Dei data sibi ab eo potestate faciebat, convertit multos ad justitiam, Deoque templum fidele ac stabile posuit. » Ex his viginti quinque annis, qui ad prædicationem omnium Apostolorum ex æquo pertinent, orta videtur opinio de XXV annis, qui vulgo tribuuntur S. Petro in sede Romana. Qui Claudio imperante Petrum Romam venisse volunt, coguntur duplicare profectionem ejus in Urbem et duplex item ejus cum Simone mago certamen comminisci, primo quidem temporibus Claudii, dein principatu Neronis; quod tamen a nullo veterum proditum, ut ait Baluzius in notis ad Lactantium. Hanc etiam sententiam tuentur Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum veterum pontificum, et Ludovicus *Du-Four* in Observationibus MSS. ad Chronologiam Pontificiam, quas mecum pro sua benevolentia communicavit (1).

(1) *Mansi ad num. 3 Pagi.* — De Evangelio S. Marci, quando et qua lingua scriptum sit; de ejus item Martyrio et Liturgia, consule Bollandianos socios ad diem XXV Aprilis pag. 344 et seqq., item de ejus Evangelio Remigium Ceillerium in Historia auctorum Ecclesiasticorum tom. I, pag. 352 et sequentibus.

De capite ultimo S. Marci, præter ea quæ affert Baronius, vide Remigium Ceillerium in Historia auctorum Ecclesiasticorum tom. I, pag. 356. De Liturgia item, quæ *S. Marco* tribuitur, ut et Petro, Matthæo, Joanni evangelistæ, Jacobo et aliis, consule collectionem Liturgiarum Orientalium Eusebii Renaudotii.

PETRI ANNUS 2. — CHRISTI 46.

1. *Petrus mittit in provincias discipulos.* — Anno, qui sequitur, a Christo nato quadragesimo sexto, C. Crispino secundum et T. Statilio Tauro consulibus, stabilita jam sede Romana, Petrus apostolus, cui universi gregis cura a Domino commissa erat, ad cæteras occidentalis orbis partes admovens oculos, ut apud omnes prædicatio evangelica illucesceret, discipulos, quos habebat, in diversas provincias amandavit. Velut enim a sole radii, et e fonte rivi, a sede Petri longe lateque fides christiana diffusa, ubique est feliciter propagata: quod Innocentius[1] papa ad Decentium scribens his verbis significat: « Quis enim nesciat, aut non advertat, id quod a principe Apostolorum Petro Romanæ Ecclesiæ traditum est, ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari; nec superinduci, aut introduci aliquid, quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde videatur accipere exemplum? præsertim cum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, et Siciliam, insulasque interjacentes, nullum hominum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus, aut ejus successores constituerunt sacerdotes? Aut legunt, si in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse? Quod si non legunt, quia nusquam invenitur, oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse, non est dubium: ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere. » Hæc Innocentius.

2. Quinam vero fuerint, qui diversis temporibus ad diversas instituendas Ecclesias a Petro sunt missi discipuli, et ordinati episcopi: licet scriptorum inopia obscurum pene remanserit, aliquot ta-

[1] Innoc. ep. I.

men, quos recensitos invenimus, hic enumerasse voluimus. Habuit [1] a Petro institutos episcopos Sicilia Pancratium, Marcianum, Berillum, et Philippum; Capua Priscum; Neapolis Aspren, aliter Asprenatem; Tarracina Epaphroditum; Equicolæ populi Marcum, alium tamen ab Evangelista; Ptolemæum Nepe; Romulum Fesulæ; Paulinum Luca; Ravenna Apollinarem; Verona Euprepium; Patavium Prosdocimum; Ticinum Syrum; Aquileia post Marcum, Hermagoram; in Galliis Lemovicenses, Tolosani, et Burdegalenses Martialem; Tungrenses, Colonienses, et Treverenses Maternum, necnon Valerium; Rhemenses Sixtum; Arelatenses Trophimum, Senonenses Sabinianum; Cenomanenses Julianum; Vienna et Maguntia Crescentem; Catalaunum Memmium; Bituricenses Ursinum; Arvernenses Austremonium; Sanctonenses Eutropium; Germania Eucharium, Egistum, et Marcianum; Hispania Torquatum, Ctesiphontem, Secundum, Indaletium, Cæcilium, Hesychium, Euphratium, et alios. In Britannia etiam Petri opera Evangelium penetrasse tradunt: haud mirum: ea enim insula anno superiori a Claudio subjugata, ad prædicationem Evangelii patuit aditus. Multa his scimus addenda fuisse de compluribus aliis, qui a Petro missi dicuntur discipuli: sed temperantius agimus, consultius existimantes ex multis pauca referre, quam multa incerta, ac nobis non satis explorata coacervare. Quantum vero temporis Petrus Romæ permanserit, receptior ea videtur esse sententia, ut usque ad nonum Claudii annum, quo ejus edicto Judæi Roma sunt pulsi, ibi prædicans Evangelium, egerit. Sed de his suo loco fusius agemus inferius.

3. *Interitus Agrippæ.* — Hoc eodem anno quarto Claudii inchoato, Agrippa rex Judæorum (ut Josephus [2] testatur) cum egisset sui regni annum septimum, quorum quatuor sub Caio, tribus vero sub Claudio regnavit, miserando interitu vita functus est: cujus obitum Lucas [3] mox post necem Jacobi et carcerem Petri recensuit, ut Dei vindictam adversus eum in ultionem admissorum facinorum declararet. Sic ergo rem gestam brevi compendio perstringens, ait: « Statuto autem die, Herodes, vestitus veste regia, sedit pro tribunali, et concionabatur ad eos: Populus autem acclamabat, dei voces, et non hominis. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo: et consumptus a vermibus, expiravit. » Hæc Lucas. Josephus vero rem gestam pluribus prosecutus [4] sic ait: « Agrippa Mathiæ adempto pontificatu, successorem dedit Elioneum Cithæi filium. Jamque tertium Judææ totius regni (a Claudio enim integrum acceperat) annum exegerat, cum pervenit in urbem Cæsaream, quæ prius Stratonis turris dicta est, ubi solemnes ludos celebravit pro salute Cæsaris: ad quam festivitatem magna multitudo nobilium ac procerum convenerat ex tota provincia.

4. « Ejus celebritatis die secunda processit mane in theatrum, amictus veste tota ex argento mirabili opere contexta, quæ radiis orientis solis percussa, et divinum quemdam fulgorem emittens, venerationem cum honore incutiebat spectantibus: moxque adulatores perniciosi alii aliunde acclamantes, deum consalutabant, rogantes ut faveret propitius: hactenus enim ut hominem reveritos, nunc agnoscere et fateri in eo quiddam mortali natura excellentius. Hanc impiam adulationem nec ille castigavit, nec repulit: pauloque post suspiciens, vidit supra caput suum bubonem funi extento insidentem: moxque ut sensit hunc esse calamitatis nuntium, qui olim felicitatis fuerat, ex intimis præcordiis indoluit; secuta sunt ventris tormina statim a principio vehementia. Conversis igitur in amicos oculis: En, inquit, ego ille vestra appellatione deus, vitam relinquere jubeor, fatali necessitate coarguente vestrum mendacium; et quem immortalem salutastis, ad mortem rapior. Sed ferenda est voluntas cælestis numinis: neque enim male viximus, imo tanta felicitate, ut omnes me beatum prædicent. Hæc locutus, crescente dolore, discruciabatur.

5. « Propere igitur relato in regiam, rumor sparsus est, brevi esse moriturum: quamobrem confestim totus populus una cum uxoribus atque liberis saccum indutus, more patrio, supplicabat Deo pro salute regis, omnia miscens lamentis et ejulatibus. Rex autem in celsiore decumbens cubiculo, et in faciem stratos humi prospiciens, non temperabat sibi a lacrymis. Cruciatu deinde per continuos quinque dies nihil se remittente confectus, vitam finivit, annum natus quartum supra quinquagesimum, postquam regnasset per septennium. Quatuor enim annos super Caio Cæsare obtinuit regnum; primum in Philippi tetrarchia per triennium, cui quarto demum anno accessit et Herodis tetrarchia: tribus deinde annis sub Claudio Cæsare præter jam dictam ditionem, in Judæa quoque regnavit et Samaria, simulque Cæsarea. » Et paulo post: « Superstites autem ei fuerunt filius quidem unus Agrippa, annum agens decimum septimum; filiæ vero tres: ex quibus Berenice nupta erat Herodi patruo, nata annos sexdecim; reliquæ duæ tum etiam virgines erant, Mariamne et Drusilla: hæc septennis a patre desponsata Julio Archelao Chelciæ filio, illa decennis Epiphani filio Comagenorum regis Antiochi. »

6. Sed antequam cætera prosequamur, quæ contigerunt post mortem Agrippæ; de ipsius moribus, et observantia rerum Judaicarum, hæc quæ idem Josephus enarrat, audiamus; sic enim ait: « Agrippa mitissimo fuit ingenio, in exteros omnes æque beneficus, liberalis, et humanus, in suæ gentis homines benignus, et promptus ad adjuvandos præ cæteris in necessitatibus: quapropter libenter et continue degebat Hierosolymis, institutorum ac rituum patriæ servator religiosissimus: purus enim erat a contaminamentis omnibus, nec ulla dies ei præteribat absque sacrificio. Accidit aliquando, ut quidam Hierosolymita legis peritus, nomine Simon,

[1] De his omnibus diximus in Not. ad Roman. Martyrolog. — [2] Jos. antiq. lib. XIX. c. 7. — [3] Act. XII. — [4] Joseph. antiq. lib. XIX. c. 17.

advocata concione per regis absentiam agentis tum Cæsareæ, criminaretur illum ut impurum, et arcendum templi aditu, quod nonnisi dignis pateat. Id ubi præfectus urbis illi significavit per litteras, confestim accersivit hominem : a quo fortuna repertus in theatro, assidere sibi eum jussit; moxque sedata voce, ac placide : Dic mihi, inquit, quid tibi non probetur ex his quæ facimus ? Qui cum nihil haberet quod diceret, precatus est veniam. Tunc rex, citius quam quisquam opinaretur, reconciliatus est, clementiam magis quam iram decere reges existimans, et lenitatem magis, quam celsitudinem : itaque dimisit eum non sine munere. » Hæc de Agrippæ moribus Josephus, qui ea quæ post ipsius interitum acciderunt, enarrare pergit in hunc modum :

7. « Postquam autem cognitum est excessisse Agrippam, Cæsarienses et Sebasteni (sunt hi Samaritani) beneficiorum ejus obliti, pessimam ei retulerunt gratiam, convitia non dicenda jactantes in defunctum. Militum quoque vulgus, qui tum forte aderant, protractas e palatio filiarum statuas unanimiter detulerunt in lupanaria, eisque (ut poterant) illudebant modis, quos turpe sit eloqui : instructisque per loca publica epulis convivia celebrabant coronis redimiti, et delibuti unguentis, libantes interim Charonti, et sibi invicem propinantes præ gaudio quod ex obitu regis conceperant. » Et paulo post : « Filius porro defuncti Agrippæ Romæ erat eo tempore, educabaturque apud Claudium Cæsarem : qui audito Agrippæ obitu, et contumeliis quibus eum Cæsarienses ac Sebasteni post mortem affecerant, illius quidem causa indoluit, ingratis autem populis vehementer iratus est. Confestim igitur voluit successorem paterni regni Agrippam juniorem mittere, simul ut jurejurando satisfaceret. Sed liberti et amici, qui multum apud eum poterant, dissuaserunt, negantes tutum admodum adolescenti et vixdum egresso pueritiam tantum regnum committere, cui administrando sit impar, quod viriles etiam posset gravare humeros.

8. Cumque visi essent æquum dicere, Cæsar præsidem Judææ totiusque regni misit Cuspium Fadum, defuncto hoc honoris tribuens, ne Marsum Syriæ præsidem inimicum in regnum ejus induceret. Ante omnia autem Fado injunxit, ut Cæsarienses et Sebastenos acriter castigaret, propter inflictam mortuo injuriam, contumeliasque illatas adhuc juvenibus. Alam vero Cæsariensium et Sebastenorum cum quinque illis cohortibus ablegaret in Pontum illic militaturas; militesque e Romanis legionibus Syriam tuentibus delectos in eorum locum substitueret. Nec tamen ei jussioni satisfactum est : missa enim legatione, flexerunt Claudium, ut manere eos in Judæa permitteret; qui sequentibus temporibus maximarum calamitatum Judæis fuerunt initium, et seminarium belli exorti, Floro præside : quamobrem Vespasianus victor (ut paulo post dicetur) eos ex illa regione alio transtulit. » Hæc Josephus [1]; adduntque in locum Vibii Marsi Syriæ præsidis subrogatum fuisse Cassium Longinum.

9. *Herodes a Claudio jus in templum obtinet.* — Cæterum Agrippæ defuncti regis frater Herodes rex Chalcidis, jus in templum, quod olim suo germano concessum fuerat, a Claudio obtinuit : quod idem auctor testatur his verbis : « Eodem tempore et Herodes dynasta Chalcidis, defuncti Agrippæ frater, petiit a Cæsare potestatem in templum et sacrum ærarium, jusque eligendorum summorum pontificum : impetravitque hæc omnia, ita ut etiam posteris ejusdem jus manserit usque ad belli Judaici exitum. Ipse vero Herodes, Canthara in ordinem redacto, Josepho Canæi summum pontificatum contulit. » Hæc Josephus; licet mirum in modum confundat ordinem temporum, qui hæc de Herode referat ante annum quinti consulatus Claudii, qui fuit ejus imperii annus decimus, itemque ante famem illam toto orbe grassatam, quæ (ut vidimus) anno secundo Claudii accidit, facta esse ponat. Quamobrem cum auctorem in his quæ temporis sunt, sibi ipsi minus constantem, sed valde contradicentem sequi non liceat; quod conjectura suadet, amplectimur.

10. Quod enim morte Agrippæ regis extinctum simul esset cum illo privilegium de jure templi, nec in Agrippam juniorem illud esset collatum, Herodem haud diu post fratris obitum illud a Claudio impetrasse putamus. Rursus vero in successione Judæorum pontificum idem sibi ipsi Josephus contraria scribere plane convincitur, dum Agrippam regem, antequam moreretur, Mathiam, qui Simoni Cantharæ fuerat subrogatus, in ordinem redegisse testatur [1], inque locum ejus substituisse Elioneum Cithæi filium ; paulo post [2] vero ab Herode Agrippæ fratre in locum Cantharæ ab ipso privati suffectum esse Josephum tradit, nulla de Elioneo habita mentione ; cum tamen Cantharam constet ante Mathiam pontificatum gessisse. Sed hæc satis de Judaicarum rerum præsentis anni statu.

11. *Paulus Gentibus Evangelium nuntiat.* — Dum hæc agerentur in Judæa, Paulus et Barnabas, qui (ut diximus) anno superiori solemni ritu ad prædicationem Evangelii apostolatum acceperant, cum assumpto secum Joanne, qui cognominatus est Marcus, peragrassent Seleuciam, atque inde Cyprum navigassent, ac venissent Salaminam, universamque demum insulam perambulassent; Paphum denique venientes, Sergium Paulum proconsulem nacti, ad fidem Christi convertunt. Cum autem hic dicatur proconsul, et auctore Strabone [3], et aliis, exploratum habeatur Cyprum non proconsularem, sed prætoriam factam esse provinciam : cur a Luca Sergius Paulus non prætor, sed proconsul nominetur, ea videtur esse ratio, quod eadem prætoria provincia sæpe honoris causa data est administranda Ciliciæ proconsuli, ut inter alios Publio Lentulo [4] : quod non illi tantum, sed et successoribus æque esse

[1] Joseph. antiq. lib. XX. cap. 1.

[1] Joseph. antiq. lib. XIX. c. ult. — [2] Joseph. antiq lib. II. c. 1. in fin. — [3] Strab. lib. XIV. in fine. — [4] Sigon. collegit lib. I. de antiq. jur. provinc. c. 14.

concessum, par est credere; nam nullibi me legisse memini aliquem insulæ Cypri prætorem. Sic igitur Sergium Paulum proconsulem nominatum esse putamus, quod etiam Ciliciam proconsularem provinciam administraret. Cum vero sui natura esset per se distincta provincia, eademque prætoria dicta, nec alteri cuipiam subjecta : ex eo etiam æque factum est a Patribus, ut Cypri [1] Ecclesia sub nulla alia metropoli censeretur, neque sub Tarsensi Ciliciæ, neque sub Antiochena Syriæ, vel aliis : licet Petrus Fullo hæresiarcha episcopus Antiochenus eam Antiochenæ Ecclesiæ subjicere conatus sit, nulla alia ratione, nisi quod Evangelium accepisset ab his qui Antiochiæ fuerant ordinati, Paulo et Barnaba : sed frustratus est suo conatu, ut suo loco dicemus.

12. Quod ad conversionem proconsulis spectat, quam attigimus : plenius Lucas [2] his enarrat verbis : « Cum perambulassent universam insulam usque ad Paphum, invenerunt quemdam virum magum pseudo prophetam, Judæum, cui nomen erat Barieu, qui erat cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente. Hic accersitis Barnaba et Saulo, desiderabat audire verbum Dei : resistebat autem illis Elymas magus (sic enim interpretatur nomen ejus) quærens avertere proconsulem a fide. Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum, dixit : O plene omni dolo, et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas? et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo et tenebræ, et circumiens quærebat qui ei manum daret. Tunc proconsul, cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini. » Hactenus de his Lucas. Tantum autem abfuit ut Elymas magus cæcitate percussus aliquando resipuerit, ut magis ac magis in evangelicam doctrinam insaniens (quod testatur Dionysius [3]) librum ediderit adversus Pauli prædicationem et Christi fidem. Cætera autem quæ de prædicatione Pauli et Barnabæ scribit Lucas usque ad concilium Hierosolymitanum, quod anno nono Claudii esse celebratum monstrabimus : cum, quo potissimum anno singula sint facta, certa assertione affirmari non possit; ea, quam conjectura demonstrat, utentes ratione, quod singulis annis gestum putamus, quantum fas est ordine temporum prosequemur.

13. A Papho [4] igitur navigantes Paulus et Barnabas, Pergen Pamphiliæ venerunt : Joannes vero, qui eos sequebatur Antiochia, Hierosolymam est reversus. Inde vero Antiochiam Pisidiæ pervenerunt : ubi ingressi synagogam die sabbati, quo conventus Judæorum fieri consuevit, rogantur ab his qui synagogæ præerant, si haberent exhortatorium sermonem, illum dicerent coram populo. Ejusmodi quoque consuetudo, ut peregrini episcopi ad concionandum invitarentur ab ejus civitatis, ad quam venissent, episcopo, diu permansit in Ecclesia, imo et canone [1] legitur stabilita. Unde de ea re conquestus est Gregorius Nyssenus [2], quod ab Helladio episcopo Cæsariensi ad id agendum non fuerit invitatus. Sic invenies observatum apud Ambrosium [3], sic Alexandriæ a Cyrillo [4] ejus sedis episcopo. Ex quibus authentica probantur, quæ in apocryphis apud [5] Clementem leguntur in hæc verba, de episcopo peregrino dum agitur. « Si episcopus una cum episcopo sedeat, eumdem ab illo obtinens honorem, rogabisque eum, o episcope, ut sermones habeat apud populum ad docendum accommodatos (peregrinorum enim exhortatio et admonitio valde accepta et vehementer utilis esse consuevit : Nullus enim propheta, inquit, acceptus est in patria sua) permittes enim ei Eucharistiam offerre : coges eum, ut vel populo benedicat. » Hæc ibi. Inde est etiam quod habet Eusebius [6], S. Polycarpum Smyrnæ episcopum, Romam sub Aniceto pontifice venientem, ab eo invitatum, ut sacrificium sacræ Eucharistiæ offerret. Sed reliqua videamus.

14. Concionatus ergo Paulus in synagoga, multos Judæorum ad fidem Christi perduxit : invitatusque in sequens sabbatum de iisdem iterum verba facere, cum id præstitisset, et coram frequentissimo universæ civitatis populo perorasset; invidentes Judæi quod Gentibus aditus pateret ad fidem, gravissimas turbas in Apostolos concitarunt. Tunc Paulus et Barnabas hæc contestati coram ipsis dixerunt : « Vobis oportebat quidem primum loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes, sicut præcepit nobis Dominus : Posui te in lucem Gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem Gentes, gavisæ sunt; et glorificabant verbum Domini, et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. » Subdit de Judæis, qui adversus Apostolos concitarunt mulieres religiosas, et primos civitatis, qui ejecerunt eos extra fines suos. Quare exeuntes (secundum præceptum Domini [7]) excusserunt pulverem de pedibus suis in testimonium contra illos. Non enim id tantum faciendum adversus illos qui eos non reciperent, admonuerat Dominus, sed et ritum quemdam, quo agendum esset, præscripserat; ut idem Lucas, qui hæc scripsit, ex verbis Domini recensuit, sic dicentis [8] : « Si non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite : Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extersimus in vos : tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. »

15. Consueverant Judæi, maledictionem aliquam imprecando, in aerem pulverem spargere, vel e se excutere. Est de hoc exemplum in primis apud Esdram [9], ubi hæc leguntur : « Insuper excussi sinum meum, et dixi : Sic excutiat Dominus omnem virum qui non compleverit verbum istud de domo

[1] Alexand. in Barnaba apud Metaphrast. die 11 Junii. — [2] Act. XIII. — [3] Dionys. de divin. nom. c. 8. — [4] Act. XIII.

[1] Concil. Carthag. IV. c. 36. — [2] Greg. Nyss. ad Amphiloch. — [3] Ambr. ser. 48. veter. edit. — [4] Cyril. hom. 7. et 8. — [5] Clem. Const. lib. II. c. 62. — [6] Euseb. hist. lib. V. c. 24. — [7] Matth. X. Marc. VI. Luc. X. — [8] Luc. X. — [9] 2. Esdr. V.

sua, et de laboribus suis sic excutiatur, et vacuus fiat. Et dixit universa multitudo : Amen. » Et in ipsis Actis[1] Apostolorum de Judæis in Paulum clamantibus, et exsecrantibus, hæc leguntur : « Vociferantibus autem eis, et projicientibus vestimenta sua, et pulverem jactantibus in aerem, etc. » Quid vero significet pulverem de pedibus excutere ; cum multæ afferantur causæ, relinquimus interpretibus pertractandum. Nos Actorum historiam prosequentes, et Pauli et Barnabæ itinera relegentes, quid Iconii, quæ Lycaoniæ est civitas, quo Antiochia pulsi venerunt, sunt passi, in annum sequentem, quem aggredimur, quia tunc ea contigisse putamus, rejicimus.

[1] Act. XXII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5537. — Olymp. 205. an. 4. — Urb. cond. 797. — Jesu Christi 44. secundum Baronium 46. — Claudii imp. 4.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *L. Quinctius Crispinus II* et *M. Statilius Taurus*, ut ostendit card. Norisius ex Epitaphio recitato a Grutero pag. 1041. Falsa sunt itaque prænomina horum consulum apud Baronium et Onuphrium.

2. *Obitus Agrippæ.* — Ad num. 3. Herodis Agrippæ regis interitus recte hoc anno a Baronio consignatur. Ei superstites fuere filiæ tres, et filius unus Agrippa nomine, annum agens XVII qui Romæ apud Claudium educabatur, postremusque Judæorum rex fuit, de cujus regni initio infra.

3. *Triumphus Claudii, et stola pontificia.* — Claudius hoc anno de Britannis triumphavit, ut testatur Dio lib. 60. Claudius stolam pontificiam Judæis restituit, quod Baronius anno sequenti, quo eam restitutionem factam credebat recitat.

PETRI ANNUS 3. — CHRISTI 47.

1. *Paulus Iconii.* — Sequenti anno Domini quadragesimo septimo, coss.[1] M. Vinucio secundum et T. Statilio Corvino, auspicante Claudio jam quintum sui imperii annum, Paulus et Barnabas pulsi (ut dictum est) Antiochia Pisidiæ, venientes Iconium Lycaoniæ civitatem, quid illic egerint, Lucas summatim prosecutus, et multa præteriens, hæc tantum ait[2] : « Factum est autem Iconii, ut simul introirent synagogam Judæorum, et loquerentur, ita ut crederet Judæorum et Græcorum copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Judæi, suscitaverunt et ad iracundiam concitaverunt animas Gentium adversus fratres. Multo igitur tempore remorati sunt fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa et prodigia fieri per manus eorum. Divisa est autem multitudo civitatis : et quidam erant cum Judæis, quidam vero cum Apostolis. Cum autem factus esset impetus Gentilium et Judæorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent, et lapidarent eos, intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniæ Lystram et Derben. » Hæc Lucas de rebus a Paulo et Barnaba gestis Iconii : qui cum multo tempore eos ibi moratos esse, et in diversa studia cives fuisse divisos testetur, adeo ut omnia ubique turbis plena essent, haud dubium rem attentius consideranti esse potest, plurima ab eodem prætermissa fuisse. Meminit ad Timotheum[1] scribens ipse Paulus, unico licet verbo, de rebus quas passus est Iconii, cum eas commemorans ait : « Tu assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones : qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, Lystris : quales persecutiones sustinui. » Sed a nullo certius faciliusque quam ab ipso Paulo monstrari potest, non omnes res ejus gestas Lucam esse prosecutum : nam si quis ea quæ ad Corinthios[2] scribit de rebus a se perpessis, conferat cum his quæ in Actis Apo-

[1] Dio histor. lib. LX. — [2] Act. XIV.

[1] 2. Tim. III. — [2] 2. Cor. XI.

stolorum de Paulo a Luca sunt scripta; plane intelliget Pauli ærumnas ab eo majori ex parte fuisse prætermissas, atque silentio penitus obvolutas.

2. *Acta Theclæ ejusque martyrium.* — Cæterum quod spectat ad res Iconienses, de quibus est sermo : qualia quantave ibidem Paulus sit passus, S. Theclæ res gestæ memoriæ a majoribus perpetuis scriptorum monumentis commendatæ, aliqua saltem ex parte declarant. Sed quoniam Acta quædam Theclæ nomine et Pauli ab Asiano presbytero quodam (ut auctor est Tertullianus [1]) constat fuisse conficta, et sua ipsius confessione falsa omnino probata atque convicta : diligentiori studio, quænam illa fuerint, disquirenda sunt. Sed quid de his Tertullianus scripserit, ut accurate omnia pervestigentur, hic in primis apponamus; sunt hæc igitur ejus verba : « Quod si quæ Pauli perperam scripta legunt, exemplum Theclæ ad licentiam mulierum docendi tingendique defendunt : sciant in Asia presbyterum, qui eam scripturam construxit, quasi titulo Pauli de suo cumulans, convictum atque confessum id se amore Pauli fecisse, loco decessisse. » Hæc Tertullianus. Hieronymus [2] eumdem citans auctorem, hæc ait : « Igitur περιόδους Pauli et Theclæ, et totam baptizati Leonis fabulam inter apocryphas scripturas computamus. Quale est enim, ut individuus comes Apostoli inter cæteras ejus res hoc solum ignoraverit ? » Hos secutus [3] Gelasius Acta Theclæ et Pauli inter apocrypha jure recensuit. Sed quoniam feruntur Acta passionis Theclæ, quæ passim leguntur : an illa ipsa sint, quæ prædictorum judicio damnantur, inspiciamus.

3. Quantum ad ea, quæ Tertullianus primum, deinde Hieronymus de Actis Pauli et Theclæ scripserunt : satis perspectum habetur Theclam, Evangelium prædicasse et baptizasse illis Actis spuriis contineri, insuper et (quod addit Hieronymus, qui eadem Acta legisse videtur) baptizati Leonis fabulam : quæ quidem procul abhorrent ab Actis illis quæ passionis Theclæ nomine inscripta leguntur : adeo ut nullam pati calumniam debeant, quasi ecclesiastica censura censeantur esse damnata. Sed si quis ea scilicet ratione, eadem rejicienda esse existimet, quod Lucas nec levem de his fecerit mentionem, rursumque Hieronymi [4] in eamdem sententiam verba velut spicula quædam intorqueat, dicentis : « Quale est enim, ut individuus comes Pauli (Lucas videlicet) inter cæteras ejus res hoc solum ignoraverit? » Ad hæc refellenda, satis esse possunt quæ superius dicta sunt; multa eademque perinsignia, quorum ipse de se Paulus meminit, fuisse a Luca prætermissa : adeo ut inanis prorsus reddatur illa argumentatio, sua natura alioqui invalida : Lucas ea non scripsit; igitur non sunt facta. Sed quoniam a nullo æquius ac vehementius quam ab Hieronymo, poterit Hieronymus refutari; quid idem ipse alibi in contrariam sententiam pro nostra causa dixerit, recitemus. In commentariis quos scripsit in epistolam [1] ad Galatas, dum agit de pervulgata illa inter Petrum et Paulum oborta Antiochiæ contentione, quam Lucas silentio prætermisit, ut nec per nutum ejus meminerit, hæc ait : « Nec mirum esse, si Lucas hanc rem tacuerit, cum et alia multa, quæ Paulus sustinuisse se replicat, historiographi licentia prætermiserit : et non esse contrarium, si quod alius dignum putarit relatu, alius inter cætera dereliquit. Denique primum episcopum Antiochenæ Ecclesiæ Petrum fuisse accepimus, et Romam exinde translatum; quod Lucas penitus omisit. » Hæc Hieronymus; quibus non solum in contrarium objecta refelluntur, sed nostra validius confirmantur. Verum nec illud admittimus, Lucam perpetuum fuisse comitem Pauli : quando enim Lucas Paulo primum inhæserit, suo loco dicemus : ut satis pateat, ipsum his temporibus, quibus Antiochia Syriæ missus, quas idem recenset Lucas regiones perlustravit, eidem nequaquam adhæsisse : ut nec sit adeo mirandum, si quæ non vidit, generatim tantum complexus, majore ex parte silentio præterierit.

4. His igitur in hunc modum objectionibus satisfactum cum sit, reliquum est, ut quibus testimoniis Theclæ passionis historia fulciatur stabiliaturque, in medium adducamus; ordinemque, quo est scripta, sequentes, eamdem testatam ac digne probatam reddamus. Habetur in primis in ea mentio de Onesiphoro Pauli hospite : qui quidem esse putatur is, quem idem Paulus honorificentissime laudat, ad Timotheum [2] scribens. Præterea agitur in eadem historia de Triphæna : quæ et illa creditur, quam, ad Romanos [3] idem Apostolus scribens, salutari mandat : iidem enim tunc Romæ agebant, sicut et plerique alii discipulorum, qui ex Oriente eo migrasse noscuntur, ut inter alios Aquila et Priscilla, quorum idem Apostolus meminit. Continet etiam eadem historia, Theclam Pauli prædicatione ad fidem Christi esse conversam : id ipsum a Gregorio Nysseno [4], atque aliis omnibus qui de ea scripserunt, testatum habetur. Hæc enim ille ait : « Talem myrrham olim Paulus infundebat ex ore suo mixtam cum puro pudicitiæ lilio in sanctæ virginis aures; ea vero erat Thecla, quæ præclare animo suo defluentibus de lilio guttis, hominem externum morte opprimit, omni cogitatione cupiditateque extincta. » Hæc ille.

5. Legitur et in illa, Theclam jam viro desponsatam, amore pudicitiæ, sponso nuntium remisisse. Ecce quam belle huic veritati Epiphanius [5] in primis adstipuletur, his verbis : « Thecla, inquit, incidit in Paulum sanctum, et a nuptiis exsolvitur, cum curatorem sive sponsum haberet formosissimum, primarium urbis, valde divitem, generosissimum, ac illustrissimum. In vita contemnit terrena Sancta illa, ut cælestium potens fiat. » His in nullo contra-

[1] Tertull. de Baptism. c. 17. — [2] Hieron. de script. Eccles. in Luc. c. VII. — [3] Conc. Rom. in decret. de lib. apocryph. — [4] Hieron. de script. Eccles. in Luca.

[1] Hieron. in epist. ad Gal. cap. II. — [2] 2 Tim. I. — [3] Rom. XVI. — [4] Greg. Nyss. in Cant. hom. 4. — [5] Epiph. hæres. LXXVIII.

dicentia loquitur Faustus[1] apud Augustinum in hæc verba : « Jam timeo Apostolo, ne dæmoniorum doctrinam intulisse tunc Iconium videatur, cum Theclam oppigneratam jam thalamo, in amorem sermone suo perpetuæ virginitalis incendit. » Hæc Faustus : cujus assertiones omnes cum ab Augustino refellantur, nec ad hanc rem (ut alias facere solitus est contra Manichæos) de apocrypha historia quicquam exceperit, ut de Actis Thomæ, Andreæ, et aliorum; plane eidem non invitus consensisse videtur.

6. Quod insuper in prædicta de passione Theclæ historia narratum habes; ipsam, ut custodem carceris, quo Paulus Iconii detinebatur inclusus, sibi conciliaret, gemmis ac muliebri mundo distractis, pecuniam inde acceptam illi donasse, ut ad Pauli colloquium sibi pararet aditum; hoc ipsum Joannes Chrysostomus[2] profitetur his verbis : « Audi de beata Thecla : Illa, ut Paulum videret, aurum suum dedit : tu autem, ut Christum videas, nec obolum das; » idem alibi[3] : « Quære Paulum tanquam Thecla, ut audias quæ per ipsum tibi dicuntur. »

7. Rursum vero quæ in eadem historia de ira sponsi in eam concitata leguntur, quod ipso accusante, ac crudeliter urgente Thecla damnata fuit ad bestias, quæ mansuetæ divinitus factæ illi blandiebantur, ab Ambrosio[4] egregie descripta habentur, cum his verbis alloquitur virgines : « Thecla doceat immolari, quæ copulam fugiens nuptiarum, et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutavit : namque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa sævo offerret leoni, fecit, ut qui in impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingentem pedes bestiam cubitare humi, mulo testificantem sono, quod sacrum virginis corpus violare non posset; ergo adorabat prædam suam bestia, et propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant. » Hæc ibi : et ad Simplicianum scribens, hæc in eamdem sententiam : « Inter leones virgo exultavit, et prodeuntes bestias expectavit intrepida; » repetit et eadem de leonibus in epistola ad Vercellensem Ecclesiam, sic dicens : « Quo munere venerabilis Thecla etiam leonibus fuit, ut ad pedes prædæ suæ stratæ impastæ bestiæ sacrum deferrent jejunium, nec procaci oculo virginem, nec ungue violarent aspero. » Hæc omnia Ambrosius.

8. Quod præterea et ignes Thecla subiisse, ac illæsa remansisse, in eadem quoque scribatur historia; Cypriani[5] ea ad Deum obtestatione sic habes testatum : « Assiste nobis, sicut Paulo in vinculis, et sicut Theclæ in ignibus; » et alibi : « Libera me de medio hujus sæculi, sicut liberasti Theclam de medio amphitheatro. » Itemque S. Zeno episcopus Veronensis in sermone de timore, hæc de Thecla : « Adversus Theclam accusator acerrimus linguæ exeril gladium, cum suis sibi ministris publicæ leges inserviunt. Stimulis acuitur feritas in ferocitatem : et tamen mitior hominibus invenitur. Ne quid scenæ tam diræ inhumanitatis deesse videatur; immittuntur etiam marina monstra. Laciniis omnibus expoliatur puella, vestitur incendio. Inter tot instrumenta mortis, spectatore metuente, secura calcat genera universa terrorum. Incolumis, quasi orbe subacto, de illo feralis caveæ loco jam non miserabilis, sed mirabilis funereo habitu excedit, victi sæculi triumphum reportans, quam tot suppliciis omnes crediderant perituram. » Hucusque Zeno.

9. Gregorius Nazianzenus[1] de eadem sic dixit : « Non te fugit, Theclam ignium et bestiarum impetum evitasse. » Rursum alibi[2] his versibus :

Quis Theclam necis eripuit flammæque periclo?
Quis validos ungues vinxit, rabiemque ferarum?
Virginitas. O res omni mirabilis ævo!
Virginitas fulvos potuit sopire leones :
Dente nec impuro generosos virginis artus
Ausi sunt premere, et rigido discerpere morsu.

Hæc eadem Maximus Taurinensis[3] in hæc verba : « Theclam flammarum globos evasisse cognoscis. » Addam et illa quæ pertinere ad eamdem rem videntur, pia scilicet sanctorum martyrum[4] Terentii et sociorum in hunc modum concepta verba : « Qui Danielem de ore leonis eripuisti, et de manu Pharaonis Moysen servasti, et sanctam Theclam ab igne et theatro et feris et bestiis taurinis defendisti, etc. » Non tantum leonibus fuisse objectam, sed et tauris alligatam, ut illis in diversa actis, sic discerperetur, eadem ejus passionis Acta testantur. His similes preces leguntur in rebus gestis S. Julianæ[5]; in Prato[6] spirituali, ac denique illis precibus quæ ex ritu ecclesiastico dici consueverunt, cum quis fidelis ex præsenti vita est proxime migraturus. Quod insuper in eadem legatur historia, pugnanti Theclæ divina virtute adstitisse personam, puto angelum, humana imagine vultum Pauli præ se ferentem; id ipsum probatum habes in Actis S. Febroniæ[7], quæ S. Brienna accurate conscripsit.

10. Præter hæc omnia, tandem scias eumdem Hieronymum, quem adversari vidimus mentitis illis Actis Theclæ et Pauli superius recitatis, eidem historiæ de passione Theclæ egregie adstipulari. In ea enim dum legitur ipsam Apostoli cupidam Antiochiam Pisidiæ accessisse, quo illum profectum esse audierat : ab eodemque jussam ad propria reverti, ne (quod idem ait[8]) poneret offendiculum Evangelio : hæc ipsa, inquam, Hieronymus[9] ad Oceanum scribens, probans, ait : « Thecla post tentationem passionis, Antiochiæ a Paulo prohibetur pariter pergere : nemo cum uxore pergit ad bellum, etc. » Sed miramur eam epistolam inconsulte

[1] Aug. contra Faust. lib. XXX. c. 4. — [2] Chrysost. in Act. Apost. hom. 25. — [3] Chrys. ad Antioch hom. 22. — [4] Ambr. de vir. lib. II. — [5] Cypr. orat. pro mart. et orat. in die passion.

[1] Greg. Nazian. ad virg. exhor. — [2] Idem in præcept. ad virgin. — [3] Max. serm. de S. Agnete. — [4] Apud Metaphrast. die 10 April. — [5] Metaphr. die 11 Decembr. — [6] Prat. spirit. c. 20. — [7] Metaphr. die 15 Junii. — [8] 1. Cor. IX. — [9] Hieron. tom. IX.

nimis in tomum nonum una cum spuriis esse rejectam: fortasse quia in ea ex Vita S. Martini sit acceptum exemplum. Sed quid mirum, cum post annos viginti tres ab obitu Martini Hieronymus vixerit? cum præsertim auctore Severo, certum sit res ab eo gestas, adhuc ipso Martino vivente, esse editas. Ex consensione præterea ejus epistolæ cum ea quam ad Eustochium dedit de custodia virginitatis, in qua etiam, sicut in illa, meminit de agapetis virginibus, facile quisque poterit intelligere esse Hieronymi; licet non a Hieronymo tantum, sed a Sophronio etiam (ut præ se fert ejus titulus) scripta inveniatur.

11. Adhuc insuper, quæ in eadem de Thecla historia scripta habentur de Falconilla (quæ potius irrepsisse in eam, quam originaliter scripta fuisse videantur, jureque in controversiam deduci possint), ne ipsa quidem carent auctoritate sanctissimi atque doctissimi viri Joannis Damasceni, qui ejus meminit in ea oratione, quam de his qui in fide ex hac vita decesserunt, conscripsit. Quoniam vero is qui habetur præ manibus de Theclæ passione scriptus commentariolus sine nomine fertur, nullum ob id ipsa historia solidæ auctoritatis dispendium pati debet: quandoquidem quæ eo continentur, tam græcorum quam latinorum Patrum, quos recensuimus, pari consensione firmantur, imo et sunt in omnibus consentientia, quæ græce scripta habentur a Basilio episcopo Seleuciæ, extantque Romæ in bibliotheca Sfortiana, ac rursus alia in Vaticana bibliotheca, descripta vero a Metaphraste ex antiquioribus monumentis. Si vero de rebus tam antiquis recentiores non spernis, multa de ea testata habes ab Aldelmo in suis, quos tam metro quam soluta oratione de Virginitate conscripsit, libris. Insuper et Witichindus Saxo, monachus Corbeiensis, nobilis suorum temporum historicus, scripsit (ut tradit Sigebertus [1]) egregio poemate ejusdem Theclæ passionem.

12. Sunt insignia de Thecla præconia: protomartyr enim a permultis cognominatur, quod prima omnium feminarum pro Christi nomine in certaminis campum fide roborata descenderit, et impietate adversariorum prostrata, triumphum revexerit. Quamobrem Isidorus Pelusiota ad Sandalarias [2] scribens, eamdem ejusmodi præclaro exornat elogio: « Adde muliebrium victoriarum ac trophæorum caput, hoc est, illam omnibus laudibus celebratam Theclam, quæ tanquam immortalis pudicitiæ columna prostat; quæque e media turbidarum affectionum tempestate, tanquam fax incensa, ad portum ab omnibus fluctibus immunem appulit. » Hæc Isidorus [3], qui et ad Tarasium scribens, eamdem Protomartyrem dicit. Insuper, honoris causa, eadem tanquam nobilissimo titulo, Pauli primogenita nuncupatur. Hæc, inquam, in ore omnium Græcorum versatur, a cunctis immensis ac divinis in cælum laudibus extollitur, cui primum locum inter feminas martyres tribuunt: ut inter alios Gregorius Nazianzenus [1] facere videtur, dum invehitur in Julianum Apostatam: « Non victimas, inquit, pro Christo cæsas veritus es? Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, etc. » Sic et Epiphanius [2], Ambrosius [3], Hieronymus [4], Chrysostomus [5], Severus [6], et alii.

13. Hinc etiam usu venit, ut cum quid superexcellens de femina Patres dictum vellent, eam Theclæ nomine insignirent. Sic videas et Hieronymum [7] celeberrimam illam, cum adhuc sibi constaret, Melaniam seniorem Theclæ nomine decorasse; sic quoque videas præstantissimam illam virginem Macrinam, Basilii et Gregorii Nysseni germanam, ob egregium sanctitatis meritum Theclam esse dicendam, per cæleste nuntium [8] præmonstratum. Ejus vero tumulum, qui erat Seleuciæ, multis miraculis illustratum totius Orientis celebri populorum concursu visitari solitum, tum ipsa Acta, tum etiam sanctorum Patrum testimonia declarant. Gregorius Nazianzenus [9] illuc peregrinatus, diutius mansit: sunt et de aliis exempla complura, quæ apud Theodoretum [10], Evagrium [11], Nicephorum [12], Procopium [13], Sophronii [14], Pratum spirituale, Nicænam [15] Synodum secundam, et alios auctores testata habentur.

14. Quod vero in Theclæ Actis, ad finem ipsorum asseritur ipsam divinitus liberatam a paratis triplicis generis mortis periculis, in solitudinem secessisse, ibi perseverantem nonagenariam decessisse: istud quidem ex omnibus illis nobis haud arridet, cum de his penes antiquiores, quos recitavimus selectissimos Patres verbum nullum; qui omnes de ipsa, ut martyre, et consummata martyrio visi sint meminisse, potissimum vero Gregorius Nazianzenus, cum inter insigniores martyres pro Christo necatos eam connumeret, ut vidisti; et S. Ambrosius [16] cultor studiosissimus S. Theclæ, in cujus memoriam primaria Ecclesia Mediolani fuit erecta, inter alia hæc de ipsa: « At certe Theclam non senectus, sed virtus probavit; » ita ipse, cum agit de velandis sacris virginibus, in quibus mores potius quam ætatem spectandam proponit; et S. Augustinus [17] cum agit de virginitate quæ debeat conjunctam habere humilitatem, ne per superbiam virgo super conjugatas se efferat, quas fortasse contingat coronari martyrio, quo careat ipsa, ait: « unde, inquam, scit, ne forte ipsa nondum sit Thecla; jam sit illa Crispina? » Consummatam plane martyrio Theclam significans, dum consummatam martyrio conjugatam opponit ut de martyrio facta comparatio æque respondeat. Hæc et alia in eamdem sententiam adduci possunt. Puto autem, quod de perditis antiquioribus Actis illis martyrii S. Theclæ, iisdemque (ut audisti) ab hæreticis depravatis, quæ omnium

[1] Sigebert. de Vir. illustr. c. 130. — [2] Isid. lib. I. epistola LXXXVII. — [3] Isidor. lib. I. epist. CLX.

[1] Greg. Nazian. orat. I. in Julianum. — [2] Epiphan. hæresi LXXIX. — [3] Ambr. de Vir. lib. II. — [4] Hieronym. ad Eustoch. epist. XXII. — [5] Chrysost. orat. in sanct. Apost. — [6] Sever. in vit. S. Mart. lib. II. c. 16. — [7] Hier. in Chron. — [8] Greg. Nyss. in vit. S. Macrinæ. — [9] Gregor. presbyt. in vit. Greg. — [10] Theodor. hist. SS. Patr. c. 29. — [11] Evagr. lib. III. c. 8. — [12] Niceph. lib. XVI. c. 8. — [13] Procop. lib. I. de ædif. Justin. imp. — [14] Prat. spirit. c. 180. — [15] Nicæn. II. Conc. ac. V. — [16] Ambros. de virg. lib. III. — [17] August. de virg. c. 44.

traditione præ cæteris prædicarentur de illa adeo inexpectate liberata de tribus illis præparatis sævissimis mortis periculis, ea ut magis ore omnium decantata transmissa fuisse ad posteros. Qui vero postea ea scripsit, dum quo mortis genere consummaverit ipsa martyrium, haud adeo exploratum habuerit, sicut acceperat liberatam : ea opinandi atque scribendi occasionem invenerit, ne pulcherrimam virginem relictam liberam ex consuetudine hominum in suspicionem adduceret. Cæterum qui perhibetur Theclæ vitam scripsisse Basilius Seleuciæ episcopus, non fuisse illum Basilium, ad quem S. Joannes Chrysostomus scripsit de sacerdotio, sed qui post septuaginta ferme annos interfuit Chalcedonensi Concilio, suo loco perspicue [1] demonstrabimus. Hæc de Thecla satis : cujus passionis Acta superius citata si quis exacte consideret, facile intelliget Paulum cum Barnaba Iconii diutius egisse : et quod dicit Lucas [2], eosdem multo ibi tempore commoratos; in his multos menses, et fortassis anni spatium insumptum esse cognoscet : merito igitur cætera quæ de iisdem Apostolis Lucas scripsit, in sequentem annum enarranda rejicimus.

[1] Annal. anno 382. prope finem. — [2] Act. XIV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5538. — Olymp. 206. an. 1. — Urb. cond. 798. — Jesu Christi 45. secundum Baronium 47. — Claudii imp. 5.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Vinicius II* et *Taurus Statilius Corvinus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, pag. 31.

PETRI ANNUS 4. — CHRISTI 48.

1. *Paulus Lystræ lapidatus.* — Annus adest qui Domini quadragesimus octavus numeratur, et coss. [1] C. Valerio Asiatico et M. Valerio Messala Fastis adscribitur : quo, secundum superius a nobis initam temporum rationem, Paulus et Barnabas Iconio recedentes, postquam universam Lycaoniæ regionem, Evangelium prædicantes, circuminissent, Lystram venerunt, ubi Paulus claudum (ut ait Lucas [2]) ab utero matris suæ, sanitati divina virtute restituit. Tantæ tunc rei novitate populus concitatus, jamque omnes non homines ipsos, sed esse deos existimantes, Barnabam nimirum Jovem, Paulum vero Mercurium, afferentes victimas, tauros, videlicet coronatos, iisdem sacrificare tentarunt. Id cum Paulus et Barnabas cognovissent, ingenti dolore perculsi, suis sibi tunicas conscindentes (mos enim erat Judæis, ut alias diximus sæpius, cum ingentem audirent blasphemiam, sua præ dolore conscindere vestimenta) vi magna restiterunt : homines que se esse mortales, sed qui Deum verum illis annuntiarent, docentes, vix tandem concitatum populum a cœpto revocarunt studio. Hæc omnia pluribus S. Lucas.

2. Sed enim quam facile sit, populum tumultibus agitatum, levibus etiam impulsionibus in contraria ferri, edocuit ac demonstravit eventus; nam quos paulo ante ut cælestia numina victimis venerari voluerant, mox furore et vesana iracundia perciti atque correpti penitus, alterum ex ipsis, Paulum scilicet, lapidibus obruere, et ad internecionem ducere conati sunt. Qua vero id occasione sit factum, Lucas insinuat, rem gestam his verbis describens : « Supervenerunt enim quidam ab Antiochia et Iconio Judæi; et persuasis turbis, lapidantes Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse. Circumdantibus autem eum discipulis, surgens intravit civitatem, et postera die profectus est cum Barnaba Derben. » Hæc Lucas de his quæ facta sunt Lystræ. Meminit hujus suæ lapidationis Paulus, ut de nobilissimo quodam sui Apostolatus insigni, cum scribens ad Corinthios [1] ea quæ eatenus passus esset, per singulas relegens, ait : « In

[1] Dio lib. LX. — [2] Act. XIV.

[1] 2. Cor. XI.

laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter : a Judæis quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum ; etc. »

3. Sed accidit quidem quod de se idem Apostolus ad eosdem scribit Corinthios [1] : « Tribulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, sed non destituimur : persecutionem patimur, sed non derelinquimur : dejicimur, sed non perimus. » Etenim divinitus confortatus, Lystram, ubi fuerat lapidatus, reversus, illic iterum una cum Barnaba Evangelium prædicavit. Quid vero post hæc ambo egerint, idem Lucas narrat his verbis [2] : « Cumque evangelizassent civitati illi (Derben scilicet) et docuissent multos, reversi sunt Lystram, et Iconium, et Antiochiam ; confirmantes animas discipulorum, exhortantesque ut permanerent in fide, et quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum Dei. Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias presbyteros, et orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt. » Hæc Lucas : at quæ post hæc sequuntur, suo loco dicturi sumus. Cæterum in his quæ diximus, consummandis, colligendis, erigendis, ordinandisque tot Ecclesiis, non minore quam anni unius temporis spatio illos opus habuisse, qui cuncta exacte considerarit, facile judicabit.

4. *De tempore obitus vel potius assumptionis B. Mariæ Virginis.* — Eodem anno a Christo nato quadragesimo octavo, Olympiade ducentesima sexta, anno secundo, sanctissimam Dei genitricem Mariam assumptam esse in cælum, Eusebius habet in Chronico his verbis : « Maria Virgo Christi mater ad filium in cælum assumitur, ut quidam fuisse sibi revelatum scribunt. » Non possumus non vehementer mirari, tantæ rei historiam, vel saltem tempus migrationis ejus sic a scriptoribus prætermissum, ut opus fuerit, non quod scriptorum monumentis testatum esset, sed horum penuria, quid huic vel illi de ea re fuerit revelatum, investigare, et, ut facit Eusebius, historicam veritatem incertorum hominum revelationi committere. Tolerandum tamen esset, si omnes, quibus de ea re divinitus facta dicitur demonstratio, æque in eamdem sententiam conspirarent, vel si unius aut saltem alterius anni spatio inter se invicem dissiderent ; at monstrosa quædam inter eos discrepantia reperitur : cum alii, licet incerti, quos citat Eusebius, id accidisse dixerint anno (ut vidimus) Domini quadragesimo octavo, post annos scilicet a Dominica passione quatuordecim ; rursum vero cuipiam probatæ sanctitatis demonstratum cælesti visione tradatur, post annum elapsum a passione Christi, et totidem dies quot intercurrunt ab eo tempore usque ad decimam quintam mensis Augusti, ex hac vita migrasse, ac demum post alios quadraginta dies, nono videlicet kal. Octobris, una cum corpore assumptum fuisse in cælum ; cui revelationi qui fidem adhibuerunt, non tantum dicta die (ut facit Ecclesia) decima quinta Augusti ejusdem celebrant assumptionem, sed et aliam, quam secundam dicunt, assumptionem dicta die IX kalend. Octobris ad Bedæ Martyrologium addiderunt. Sed hæc ab Ecclesia minime recepta esse [1] noscuntur.

5. Rursum alii, istæc de revelationibus prætermittentes, certorum auctorum testimonio certum annum ejusdem assumptionis adstruere conati sunt. Sed cum quæ citant, eadem scripta nec nobis nec majoribus cognita fuerint, in eamdem de impostura suspicionem adducuntur : cum præsertim non sit eorum una eademque sententia, sed plane diversa. Siquidem Nicephorus [2] ex Evodio eam vixisse tradit annos quinquaginta novem. Epiphanius [3] presbyter Hippolytum quemdam Thebanum citat, qui dicit eam vixisse annos novem post Christi passionem, eamque decessisse anno Domini quadragesimo tertio, suæ vero ætatis quinquagesimo septimo (secundum quod dicitur peperisse Dominum Redemptorem annum agens decimum quartum ; sed nec his assentiens ipse Epiphanius, eam ex hac vita migrasse tradit annos natam septuaginta duos. Verumenimvero si quæ ab his auctoribus dicta sunt, majoribus nostris cognita et explorata fuissent ; non ex incertorum auctorum revelatione, si certos, quos sequeretur, habuisset, ejus obitus annum Eusebius consignasset ; nec quod mortua fuisset, Epiphanius se affirmare non posse, testatus esset ; vel non fuisse mortuam, aliqui temere tradidissent. Ex iisdem, puto, auctoribus Cedrenus [4] etiam affirmat, eam ex hac vita decessisse, cum ageret annum suæ ætatis septuagesimum secundum ; refert tamen aliquorum fuisse sententiam, quod clauserit humanæ vitæ diem anno ætatis suæ quinquagesimo octavo ; sunt hæc enim verba ipsius : « Tradit sanctam animam Domino ac filio et Deo suo annos nata septuaginta duos : quidam tradunt, quinquaginta octo ; vixit ergo viginti quatuor annos post Christi ad cælum ascensum. »

6. Quemnam autem ex his omnibus potissimum sequamur, ambiguum nobis est. Nam sive Eusebii sectemur sententiam, quod ipsa Dei genitrix diem obierit anno sexagesimo secundo suæ ætatis, vel quod alii traditione quadam affirmant, anno sexagesimo tertio, sive etiam cum aliis sentientes, anno quinquagesimo septimo, octavo, vel nono : nullatenus ei convenire possunt quæ scribit Dionysius de Divinis nominibus, qui præ cæteris auscultandus esset ; dum affirmare videtur, se una cum Petro, Jacobo, ac cæteris Apostolis, simulque Hierotheo, interfuisse funeri ejus : cogeremurque ea Dionysii verba in illum accipere sensum, quo Hilduinus accepisse videtur. Ait enim Dionysius [5] : « Apud ipsos divino spiritu plenos pontifices nostros, cum et nos (ut nostri) et plerique alii ex sanctis fratribus nostris ad contuendum corpus illud, quod Auctorem vitæ Deumque receperat, convenissemus ; aderat autem

[1] 2. Cor. IV. — [2] Act. XIV.

[1] Antonin. in 3. parte Hist. c. 147. — [2] Niceph. lib. II. c. 3. et 21. — [3] Sermone de Dei. par. Græc. — [4] Cedren. in compend. Tib. — [5] Dionys. de Divin. nom. lib. I. cap. 3.

frater Domini Jacobus, et Petrus, supremum decus, et antiquissimum theologorum culmen : ubi post contuitum placuit ut infinite potentem divinæ virtutis bonitatem pontifices laudarent omnes, quisque pro captu suo : ille denique (Hierotheus videlicet) ut nosti, post Apostolos omnibus aliis doctoribus superior erat, etc. » Quæ quidem Dionysii verba Hilduinus[1] non de sacratissimo corpore Dei genitricis, sed de venerando sepulcro quod continuit corpus Jesu, esse dicta existimavit, sic dicens : « Ostendit se apud sanctam civitatem penes sepulcrum Jesu, vitæ principis, a Jacobo fratre Domini, et Petro theologorum principe, necnon a theologo Joanne una cum præfato Hierotheo, et sancto Timotheo, aliisque quamplurimis sanctis fratribus audisse disputationem, et fidei sacramentum, quomodo ab omnibus tenebatur theologis de divinitate et humanitate Domini Salvatoris. Sed et ex consequentibus, suppresso nomine, Paulum his interfuisse demonstrat. » Hæc ipse.

7. Si igitur aliquo antedictorum anno Dei genitricem esse defunctam dixerimus, nequaquam potuit Dionysius ejus funeri interfuisse : ipse enim nedum hoc anno, vel sequenti, sed nec usque ad quinquagesimum secundum annum Domini (ut ex his quæ diximus, et quæ suo loco dicturi sumus, habita exacta temporum ratione, constabit), cum Paulus Athenas venit, est conversus ad fidem. Imo ex Luca, qui mira diligentia ex eo tempore cuncta loca, ad quæ Paulus accessit, et tempora quibus in eis permansit, usque ad ejus Hierosolymam adventum relegit, liquido apparet, ipsum non ante annum Domini quinquagesimum septimum Hierosolymam venire potuisse : cui ætati si quatuordecim vel quindecim addas annos, quibus (ut dictum est) sanctissima Virgo vixit, cum peperit Salvatorem, manifeste colliges, ipsam eo anno, quo Paulus novissime Hierosolymam venit, egisse ætatis annum septuagesimum secundum, quo ipsam ex hac vita migrasse, Epiphanius presbyter, et Cedrenus, quos retulimus, affirmarunt : quibus si consenserimus, eisdem æque aptari possunt quæ scribit Dionysius, ut de sacrosancto Dei genitricis corpore voluerit intellexisse : quo quidem sensu accepisse noscuntur verba illa Græci omnes. Juvenalis enim Hierosolymorum episcopus, cujus orationem ea de re coram Marciano Augusto habitam Nicephorus[2] recitat, locum illum Dionysii ad verbum recitans, de Dei genitricis corpore illum esse locutum explicavit : sic et Joannes Damascenus[3], Andreas Cretensis[4], Epiphanius[5] presbyter, Metaphrastes[6], Euthymius[7], Maximus[8], Glycas[9], et alii.

8. Sed rem ipsam paulo accuratius pervestigemus, et quo hæc faciliora et certiora reddantur, afferamus hic ipsius Dionysii verba quæ sic græce leguntur : Ἐπεὶ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θεολήπτοις ὑμῶν ἱεράρχαις ἡνίκα καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶσθα, καὶ αὐτοὺς, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ, καὶ θεοδόχου σώματος συνεληλύθαμεν, etc. Quæ Dionysii ultima verba procul dubio errasse denotant eos, inter quos fuit Anastasius[1], qui interpretati sunt carnem Christi divinitatem continentem : nam eo tempore, quo Christus cruci affixus est, et ex mortuis resurrexit, nondum Dionysius, sed nec Paulus ad Christum conversus erat. Alia fuit interpretatio Hilduini (ut diximus) ut non de corpore Dei genitricis, sed de sepulcro Dominici corporis sint ea verba accipienda : cui magnopere favet Matthæus Galenus in sua ad Areopagitica præfatione : licet ipse existimet eadem rectius accipi posse de ædibus Joannis evangelistæ, in quas sanctissima Virgo recepta est. Sed dicat velim uterque, quænam subfuerit ratio, ut non tantum Hierotheus ac Dionysius, sed et Apostoli antea per orbem dispersi, ad contuendum sepulcrum Dominicum, vel Joannis ædes, convenerint, atque ad illa contuenda vel laudanda omne tunc studium et vim spiritus adhibuerint? Numquid non alias sæpe viderant, atque uberius laudare potuerant? Esto quod Hierotheus et Dionysius, vel si qui alii Apostolorum discipuli, qui numquam hactenus vidissent, eo convenerint, et ad ejus præconia fuerint divinitus excitati : quid de Apostolis dixerimus, qui multos annos (ut vidimus) post ascensionem Domini Hierosolymis manentes, et sepulcrum Christi et ædes Joannis præ oculis semper habentes, tunc potissimum ad ea contuenda advenerint, et ad laudanda recens excitati fuerint? Sed et in eo Galenus manifestissime videtur errasse, dum eumdem Apostolorum et aliorum conventum tunc Hierosolymis factum existimat, quando Paulus (ut ipse scribit[2]) assumpto Tito profectus est Hierosolymam : nam eo tempore nondum Paulus Athenas accesserat, nec Dionysium ad fidem converterat, ut ex jam dictis apparet. Imo consulat ipsa Acta a Luca conscripta; et manifeste videbit, post Dionysii conversionem numquam Paulum venisse Hierosolymam potuisse, nisi cum collectam deferens, illuc veniens, a Judæis detentus est atque ligatus.

9. Sed jam cætera, quæ ad rei gestæ historiam pertinent, prosequamur : quæ quidem cum neque ex canonicis scriptis, neque ex antiquorum Patrum testimoniis roborentur; non omnia quæ in eo genere a diversis sunt scripta, hic recitabimus; sed delectu habito, ea potius, quæ majorum traditione ad posteros sunt delapsa, eademque probatorum auctorum postea scriptorum monumentis consignata, in medium afferimus. Nec quis putet derogatum quidquam gloriæ ejus, quod istæc adeo obscura remanserint : quippe quæ, ut sol alter, radiorum suorum fulgoribus splendens, non tantum nulla valuerit offundi ob scriptorum inopiam densa caligine, sed in his tenebris multo splendidius jubar ejus effulserit. Etenim quænam pars est orbis catholici, ubi ejus transitus et assumptionis celebritas celeberrimo cultu annua quaque die non repetatur? Nam

[1] Hilduin. in Areopag. — [2] Niceph. lib. xv. c. 4. — [3] Joan. Damasc. serm. de dormit. sanctæ Deiparæ. — [4] And. Cret. ser. de dormit Deipar. — [5] Epiph. serm. de eadem. — [6] Metaphr. die 15 August. — [7] Hist. Euthym. citata a Joan. Damasc. — [8] Max. Abb. in schol. præfat. — [9] Glycas. in Annal.

[1] Anast. in præf. ad Carol. — [2] Galat. II.

secundum propheticum illud a se dictum et ab Evangelista scriptum oraculum : « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, » omnes prorsus superatæ sunt temporum tenebræ, amplissima ipsa sua gloria illustrata : ut eo majoribus appareat cumulata laudibus, et aucta præconiis, quominus illa acceperit aliunde. Sed jam rem ipsam aggrediamur.

10. De his quæ spectant ad mortem ejus a diversis conscripta, alia sunt ut erronea ab Ecclesia Catholica prorsus rejecta, alia vero ut apocrypha atque delira itidem improbata; alia rursus cum multorum scriptis tum etiam pia fidelium traditione recepta. Rejicit S. Ecclesia in primis Collyridianorum deliria, et Antidicomarianitarum commenta; quorum illi putarunt illam non similem nobis humanæ fuisse naturæ consortem, sed divinæ, sicque ut Deum fuisse penitus mortis expertem : quos refutat abundantius Epiphanius [1] in Panario. Idem tamen agens [2] contra Antidicomarianitas, qui sanctissimæ Dei Genitricis virginitatem infamare conati sunt, nec illud concedens quod commendata Joanni apud eum semper manserit (abutebantur plerique ea licentia in occasionem peccati, dum apud se devotam aliquam virginem retinere, eo exemplo concessum putarent) in eam incidit disputationem ; An ex Scripturis sanctis elici possit, ipsam esse defunctam? cumque ex illis nec quod mortua, nec quod absque morte fuerit in cælum translata, satis expressum haberetur; ipse rem integram relinquens, neutrum definire præsumpsit.

11. Sed reddamus singula ipsius verba, quo ejus sententiam facilius assequamur, sic enim ait : « Quando hoc factum erat, et assumpsit eam Joannes ad se ipsum, non amplius mansit apud ipsum. Sed etsi videntur quidam errasse, quærant vestigia Scripturarum, et invenerint utique neque mortem Mariæ, neque an mortua, vel non mortua sit, neque an sepulta sit, aut non sepulta. Et quidem cum Joannes in Asiam instituerit profectionem, nusquam dicit Scriptura quod abduxerit secum sanctam Virginem : sed simpliciter siluit propter miraculi excellentiam, ut ne ad stuporem perduceret hominum mentem. Ego enim non audeo dicere; sed cogitans, silentium mihi impono. Fortassis enim alicubi etiam vestigia invenerimus sanctæ illius ac beatæ, sicut neque invenire datur mortem ipsius. Alicubi enim Simeon dicit de ipsa : Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, quo revelentur ex multorum cordibus cogitationes. Alicubi vero in Apocalypsi dicit, quod draco festinavit ad mulierem quæ genuit masculum, et datæ sunt ipsi alæ aquilæ, et assumpta est in desertum, ne ipsam arriperet draco. Fortassis autem potest, id de ipsa accipi et impleri, non autem omnino definio hoc, et non dico quod immortalis mansit, neque affirmo quod mortua sit : excessit enim Scriptura mentem humanam, et in suspenso reliquit propter vas pretiosum et excellentissimum; ut ne quis in suspicionem veniat carnalium de ipsa rerum. Sive igitur mortua est, non novimus : sive sepulta est, non copulata fuit carni : absit. » Hæc Epiphanius : qui cum ageret adversus hæreticos carnis spurcitiis illam sanctissimam atque omni labe purissimam calumniantes; ipse contra, quo magis illorum procaciam retunderet, eo excellentiæ efferre conatus est, ut sicut Enoch olim translatus, vel Elias igneo curru in sublime elevatus est, sic diceret ipsam absque obitu e terrenis ad cælestia assumptam fuisse : cum præsertim visio ab ipso citata ex Joannis Apocalypsi de muliere, cui quo alio transvolaret, datæ sunt alæ, eidem sacramento satis esse accommodata videretur.

12. Hæc tamen quantumvis aliquo jure, ratione, atque exemplis firmare quoquo modo potuisse videretur : modeste tamen abstinuit; et ad neutram partem inclinans satis esse censuit, vel hac ex parte sublimem illam Dei genitricis excellentiam hostibus demonstrasse, et quam illa procul fuerit ab omni carnis illecebra, quæ nec an mortua fuerit, posset ex divinis Scripturis ostendi, eisdem insinuasse. Cæterum condonandum illi, si (quod et aliis sanctissimis atque eruditissimis viris sæpe accidisse reperitur) dum ardentiori studio in hostes invehitur, vehementiori impetu in contrariam partem actus, lineam videatur aliquantulum veritatis esse transgressus. Catholica quippe Ecclesia nullam de obitu Dei genitricis dubitationem admittit; sed quam novit humanæ fuisse naturæ consortem, humanam pariter moriendi necessitatem expertam affirmat. Sic nec recipit quorumdam sententiam, qui Simeonis oraculo persuasi, quod ei dixerat, « Tuam ipsius animam pertransibit gladius ; » eam martyrio vita functam tradiderunt [1]. Et rejicit apocrypha illa, quæ de illius transitu et assumptione scripta erant : decreto [2] enim Romani concilii, cui Gelasius papa præfuit inter apocrypha adnumeratur libellus de transitu Mariæ Virginis; sed a quo ille scriptus fuerit, cum non dicatur, sine auctoris titulo illum editum fuisse existimamus ; cui postea otiosus quispiam præfixerit honestum titulum Melitonis Sardensis episcopi; qui quidem commentariolus, Bedæ [3] etiam judicio refutatur : sed miratus sum vehementer Trithemium inter Melitonis lucubrationes illum adnumerasse, ac de Melitone plus sibi vindicasse, quam S. Hieronymum [4], qui illius scripta recensens, nihil prorsus ejusmodi numerat : cum præsertim quæ in eo scripta habentur, tanto viro indignissima judicentur; quippe qui multa contineat quæ Apostolorum Actis (ut notat Beda) repugnent : et quamvis in edito recenter volumine aliqua ad censuram Bedæ sint emendata, multa adhuc habet fatua, delira, atque auribus christianis indigna.

13. Quod autem pertinet ad libellum illum seu epistolam [5] ad Paulam et Eustochium de assum-

[1] Epiph. hæres. LXXIX. — [2] Epiph. hæres. LXXVIII.

[1] Apud Ambros. in Luc. c. II. apud Isidor. de vit. et obit. sanct. c. 68. et Bed. in Luc. cap. II. — [2] Cap. Sancta Roman. dist. XV. — [3] Bed. in retract. in Act. c. VIII. — [4] Hier. de Scrip. Eccl. in Melit. — [5] Tom. IX. epistol. XIX.

ptione beatæ Mariæ, Hieronymi nomine prænotatam; eam non modo non esse Hieronymi, sed nec Sophronii, cujus idem Hieronymus [1] meminit (ut aliqui existimarunt) judicium omnium eruditorum appello. Videre est enim auctorem eo commentario totum esse in insectando ac impugnando dogmate Nestorii, quem longe post Hieronymi ac Sophronii tempora vixisse, nulla est dubitatio. Sed enim hic auctor post multa contra Nestorii et Eutychii errores disputata, habet hæc verba : « Hæc idcirco dixerim tantisper de fide incarnationis Christi, carissimæ; quia, quod plures Orientalium circumeunt suis fæcibus obvoluti, moneri debuistis, ne suo obnubilare vos velint obscuritatis eloquio, vel græco turbine latinam confundere puritatem. » Sed quam egregie mentiatur, ex eo apparet, quod nullam ætate Hieronymi de incarnatione Christi obortam hæresim, quam impugnat, esse constet : nam Apollinaris error diversi generis erat. Hinc videas manifestam hominis imposturam, qui ad promerendam fidem, Hieronymi, Paulæ, et Eustochii nomina est eo opere mundinatus : sed hæc clarius demonstrabunt quæ paulo inferius dicturi sumus. Hæc de his quæ pertinent ad apocrypha scripta : quo etiam jure censenda sunt cætera, quæ licet ab aliis sint relata auctoribus, non aliunde tamen quam ex dictis noscuntur esse accepta : ut quæ a Nicephoro [2] in primis recensentur de palmæ ramo eidem Dei genitrici morienti in victoriæ signum allato; quæ et in dicto libello Melitonis [3] nomine scripto leguntur.

14. Quæ item ab ipso [4], et olim (ut ipse refert) a Juvenale episcopo Hierosolymorum traduntur de Apostolis eodem momento collectis e diversis orbis regionibus, Hierosolymam ad obitum ejus per aera in sublime delatis, eodem Melitonis [5] apocrypho contineri, certissimum est : quod etiam Beda [6] cognovit. Rursus etiam quæ habentur [7] de miraculo facto in Judæum, qui feretrum, quo illa ad sepulturam ferebatur, est conatus evertere, in eodem item apocrypho [8] leguntur. Sed hæc cum dicimus, non sic impugnamus, quasi minime vera esse potuerint; quandoquidem non sit impossibile apud Deum omne verbum : sicut nec ob eam causam, quod ibidem [9] feratur eadem resurrexisse, et una cum corpore esse assumpta in cælum, id negamus, vel in dubium revocamus accidisse; quæ præsertim Juvenalis Hierosolymorum episcopus non ex scripto aliquo commentario, sed potius ex antiqua et veneranda majorum traditione se accepisse testatus [10] sit. Quæ autem addit Nicephorus [11], occasione Thomæ absentis reseratum fuisse ab Apostolis Dei genitricis sepulcrum; ea quidem apud dictum Melitonem non leguntur, verum eadem ex traditione majorum a Juvenale esse relata testatur. Addiderunt alii et de cingulo eidem Thomæ ab eadem Dei genitrice Maria cælitus misso : sed quam fidem mereantur quæ non tantum non in probatis antiquis auctoribus, sed nec in ipsis apocryphis scripta leguntur, quivis facile judicabit. Sic videas ipsam, quæ circumfertur historia de transitu Virginis, omni ex parte vacillare, meritoque a Gelasio, Beda, et aliis eruditis inter apocrypha recensitam. Hæc dixerimus ob nonnullos, qui dum apocrypha mordicus defendenda suscipiunt, nec id quod conantur efficiunt, et veris quæ adstruunt, fidem derogant.

15. Sed ostendam hoc uno exemplo in rebus ipsis de quibus agimus, quanto cum præjudicio sint apocrypha pro veris accepta. Usuardus [1] et Ado in suis Martyrologiis, putantes scriptionem illam de transitu beatæ Mariæ Hieronymi esse germanam; rursumque id esse ratum in Ecclesia, quod ille sensisset, existimantes; quasi ex sententia Ecclesiæ, hæc in hunc modum descripta posuerunt XVIII kal. Septemb. « Dormitio sanctæ Dei genitricis Mariæ : cujus sacratissimum corpus etsi non inveniatur supra terram, tamen pia mater Ecclesia ejus venerabilem memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet : quo autem venerabile illud Spiritus sancti templum nutu et consilio divino collocatum sit, plus elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam quid frivolum et apocryphum inde tenendo docere. » Hæc ipsi. Sed dum se apocryphum vitare putant, in deterius lapsi sunt. At unde tandem hæc ab eis accepta, unde deducta? Non aliunde certe, quam ex illo non dicam tantum apocrypho libro, sed impostura, Hieronymi nomine pervulgata, vel recens a quibusdam, ut Erasmo, falso adscripta Sophronio : ibi enim hæc eadem fere verba, vel quæ eamdem prorsus sententiam reddant, habentur : « Propter cautelam, salva fide, pio magis desiderio opinari oporteat, quam inconsulte definire quod sine periculo nescitur. » Hæc ibi, et alia plura in eamdem sententiam; ut illud supra : « Quid horum verius censeatur, ambigimus : animane tantum, vel juncta corpori sit in cælum recepta. » Laudanda forte modestia, nisi esset labefactata mendacio. Si enim, sententia [2] Domini, qui a semetipso loquitur, mendax est; quanto magis qui falso, quo aliquam aucuparetur fidem, sese Hieronymum simulavit; ut quem constat post Nestorii vixisse tempora, tam familiariter Paulam et Eustochium allocutus videatur? Ex his itaque videas, quales sint ejus merces, quas nonnisi hisce offusas tenebris licuerit venditare, cum sincera veritas luce gaudeat. Non enim tantum, quod ait Dominus [3], qui facit veritatem, sed et qui dicit, venit ad lucem. Itaque ex his plane intelligis, quæ impostor ille, quisquis fuerit, commentus est, non secundum ea quæ sentiret Ecclesia, sed præter illius sententiam conatum esse : cum alioqui magnam commeruisset laudem, si perspicue de his in eamdem cum illa consensionem scripsisset.

[1] Hieron. de Script. Eccl. in Sophron. c. 134. — [2] Niceph. lib. II. c. 21. et lib. XV. c. 14. — [3] Melit. de trans. Virg. c. 3. — [4] Niceph. lib. II. c. 21. et lib. XV. c. 14. — [5] Melit. de trans. Virg. c. 4. 5. — [6] Bed in retract. in Act. c. VIII. — [7] Nicephor ubi supr. lib II. c. 21. et alii. — [8] Melit. ubi supra c. 12. 13. 14. — [9] Eod. lib. c 17. 18. — [10] Apud. Niceph. lib. XV. c. 14. — [11] Nicephor. lib. II. c. 23.

[1] Usuard. XV. August. Ado eod. die. — [2] Joan. III. — [3] Joan. VIII.

16. Sed Usuardum et Adonem ad institutam semel orationem iterum revocemus. Unde, quæso, vobis ista nomenclatura noviter usurpata, ut Dormitionem, non Assumptionem dicatis? cum præsertim pridie ejus diei ambo dixissetis: Vigilia Assumptionis; cur non potius vestra sententia, Vigilia Dormitionis? cur hæc inconstantia sermonis? Cogor equidem cum Apostolo dicere [1] : Currebatis bene; quis vos impedivit? An fortasse moti estis exemplo Græcorum, qui item Dormitionem dixerunt? Sed nec vobis ejusmodi suffragatur exemplum : cum alioqui Joannes Damascenus, et alii qui Dormitionem dixerunt, eam tamen una cum corpore in cælum esse assumptam, aperte testati sint; nec, ut vos, id affirmare dubitaverint. At sane (ut liquido apparet) nihil ad hæc vos impulit, nisi Hieronymi, quam putabatis, auctoritas. Hinc excusatione aliqua digni essetis, quod Hieronymi nomine decepti estis; si Romanæ Ecclesiæ, quod sequeremini, exemplum defuisset. An non præcedebant quæ sectari debuissetis, Romani Martyrologii vestigia antiquissima, in quo non Dormitio, sed Assumptio dicitur? qua voce semper Romana Ecclesia usa est, ut est videre in ordine Romano, Sacramentario sancti Gregorii, aliisque antiquis Ritualibus et Missalibus libris. Ecquid, rogo vos, sibi vult quod dum aliorum omnium recolit Ecclesia sanctorum nativitatis, nempe migrationis ex hac vita celebritatem, natalem diem nominare consuevit, vel migrationem, vel aliquando dormitionem; cum vero agit de obitu sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, non natalitium, non dormitionem, nec migrationem vocat, sed assumptionem appellat? nisi quoniam non solius animæ ad Deum transitum, sed et corporis simul evectionem voluit significare? Sicut enim cum Christi anima una cum carne cælos propria, non aliena virtute conscendit, ascensionem vocat; ita Dei genitricis migrationem, quod non suapte virtute, sed filii gratia a mortuis resurrexerit, et in cælum evecta fuerit, proprietate loquendi maluit assumptionem Ecclesia appellare.

17. Porro non hi tantum ea epistola commentitia, Hieronymi nomine scripta, vel Sophronio falso attributa, sed et alii complures eorumdem auctoritate decepti sunt, quod dixerint : « Plus elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam aliquid frivolum et apocryphum inde tenendo docere ; » ut inter alios auctor ille sermonis qui hactenus Augustini nomine latuit (est autem trigesimus quintus de Sanctis) sed falso : cum enim citetur ab eo Isidorus, alium ab Augustino esse auctorem, certum est : ille, inquam, eadem Hieronymi auctoritate perculsus, nec verbum proferre de assumptione cum corpore ausus est. Sed dicant velim, ubinam, aut quando, vel quo saltem levi signo id quod dicunt, Ecclesia professa sit se nescire : cum alioqui, licet nullum de ea re decretum edixerit, in ipsis sacris Ecclesiasticis precibus, quas ea die publice recitare consuevit, id affirmasse sæpius videatur, versibus, responsoriis, antiphonis, et lectionibus? In quam sententiam cum Patres omnes, qui de ea re egerunt æque conspirent, et Scholasticorum [1] classis pariter consentiat, nullus remanet dubitandi de ea re locus adeo ut perfrictæ frontis et procacis sit animi indicium, Ecclesiæ universalis usui et tot Patrum sententiis non acquiescere ; maximamque omnium esse temeritatem his omnibus contradicere. Cum præsertim quæ Hieronymi vel Sophronii nomine inscripta est epistola, quam refellimus, ac proinde Augustino [2] sermones de Assumptione falso adscripti, quos merito Lovaniensis schola rejicit in angulum, vel quæ id genus sunt aliæ apocryphorum quisquiliæ, quæ potius detrahant, quam probent veritatem, eadem omnia alia adhuc confutentur ratione, ut manifestæ arguantur falsitatis.

18. Quomodo, quæso, auctor ille, qui se Hieronymum esse mentitus est, dicit Dei genitricis sepulcrum eo tempore, quo vivebat Hieronymus, desuper terram omnibus fuisse perspicuum? Qua enim ratione Epiphanius Hierosolymis sæpe versatus (ut de eo tradit Hieronymus [3] se ambigere ait, an mortua fuerit, si ejus sepulcrum ob oculos omnium positum, perspicuum omnibus factum esset? Vel quomodo de eo mentionem facere Hieronymus [4] prætermisisset, qui relegens cuncta Palæstinæ loca quæ S. Paula Roma veniens invisit, et ut taceam de Christi sepulcro, alia cuncta quæ ibi erant memoria digna monumenta recenset, ut duodecim Patriarcharum, Josue, Eleazari filii Aaron, Elisæi, Abdiæ, Michææ, Joannis Baptistæ, Lazari, nec non et mausoleum Helenæ Adiabenorum reginæ, quæ tempore Claudii populum fame laborantem pavit? Quis adduci potest, ut credat unum tantum Dei genitricis sepulcrum a Paula spretum, ut non inviserit; vel Hieronymo mente excidisse, ut non meminerit, cum præsertim agens de Gethsemani in libro de locis Hebraicis, unam tantum illic erectam ecclesiam, ubi Dominus in horto oravit, affirmet, nec de contiguo eidem loco Dei genitricis sepulcro vel verbum faciat? Ex his igitur manifestior redditur hominis impostura, qui nomine ejusdem Hieronymi dictam epistolam scripsit ad Paulam, dum hæc ait : « Monstratur autem sepulcrum ejus cernentibus nobis usque ad præsens in vallis Josaphat medio, quæ vallis est inter montem Sion et montem Oliveti posita ; quod tu, o Paula, oculis aspexisti : ubi in ejus honorem fabricata est ecclesia miro lapide tabulata, in qua sepulta fuisse (ut scire potestis) ab omnibus ibidem prædicatur, sed nunc vacuum esse mausoleum cernentibus ostenditur. » Hæc egregius ille mendaciorum concinnator : qui non ex his tantum quæ diximus arguitur patentis mendacii, sed etiam ex Eusebio [5] et aliis qui egerunt de locis sanctis, Constantini temporibus repertis, et ædificiis illustra-

[1] Galat. v.

[1] Thom. Bonavent. Antonin. Alb. Mag. Riccard. de S. Vict. Ugo et alii omnes recentiores. — [2] Aug. serm. de sanct XXXIV. et XXXV. et tom. IX tract. VIII. et tom. X. LXXXIII. in Append. edit. Lovan. — [3] Hier. ad Pammach. epistola LXI. — [4] Hier. epist. XXVII. — [5] Euseb. in vita Const. lib. III. c. 24. et seq. Socrat. lib. I. c. 13. Sozom. lib. I. c. 1. Theodor. lib. I. c. 15. 16. 17.

lis, cum nullus eorum vel levem saltem de sepulchro Virginis fecerit mentionem.

19. Quamobrem haud multum ante tempora Juvenalis, sepulcrum illud fuisse repertum ex his dictis adducimur ut credamus. Qui [1] enim loca illa intuiti sunt, eademque fideliter descripsere, sane testantur, post cladem Hierosolymitanam a Romanis illatam, sepulcrum Dei genitricis ruina propinquorum ædificiorum sic fuisse coopertum et obrutum, ut per gradus circiter sexaginta pateat ad illum locum descensus. Et qui nostris temporibus illuc peregrinati sunt, testantur illud in petra excisum esse, et instar sepulcri Domini, nativi lapidis cohærentia loco immobiliter inhærere : meminit et Beda de Locis sanctis, sepulcrum Dei genitricis suis temporibus vacuum cerni in dicto loco : unde et miramur, quomodo illud dicatur [2] Constantinopolim fuisse translatum. Cum vero tandem ipsum Dei genitricis sepulcrum inventum est sine ejus corpore : ejus inventionis occasione, quod vacuum sit repertum, de ejus in cælum cum corpore assumptione exhibitum est scribendi argumentum : antea autem nemo (quod repererim) ejusmodi scribendi genus attigit. Nam sicut qui fertur esse Augustini sermo, alterius potius auctoris esse putatur, ita qui Athanasii nomine inscribitur, alicui alteri potius adscribendum existimavimus, quam Athanasio; nam cum ibi auctor multus sit in confutando Nestorii dogmate, de quo tunc esset controversia, et urgere Monothelitas conetur, plane alius ab Athanasio esse conjicitur. Si enim ea ab Athanasio scripta fuissent, Cyrillus ejusdem Ecclesiæ episcopus, et alii Patres qui Ephesino Concilio adversus Nestorium interfuere, et cuncta quæ a sanctis Patribus scripta essent volumina, ut illius hæresim impugnarent, evolverunt, nequaquam adeo laborassent, sed nullo negotio quid de incarnatione Verbi sentiendum esset, una illa tanti Patris edita homilia occlusissent ora omnium blasphemantium.

20. Non ignoramus Glycam Siculum, recentiorem historicum, ut Athanasii homiliam illam citasse : sed cum auctor eo sermone se ea conari testetur adversus blasphemias hæreticorum; doceat fuisse temporibus Athanasii, vel ante, qui sicut duas naturas, ita duas personas in Christo prædicarent, et negarent Mariam matrem Dei esse dicendam : quos ibi auctor impugnat; cum alioqui sciamus Athanasium [3], quod non esset suo tempore ea de incarnatione Verbi exorta agitataque controversia (etsi semper eadem senserit quæ in sacrosancto Concilio Ephesino postea reperiuntur esse decreta) non adeo explicite iisdem prorsus vocibus usum esse; quas ad excludendum penitus dogma Nestorii, Patres qui eidem Synodo interfuerunt, oportuit dilucidius declarasse. Cum tamen auctor ille post synodum ea scripsisse ex hoc ipso manifeste cognoscatur; cum secundum quod definitum fuerat in eodem Concilio Ephesino, duas prædicet in Christo naturas in una persona inconfuse, indivise, et inconvertibiliter simul unitas.

21. Quas quidem voces ad insinuandas naturæ divinæ cum carne unionis proprietates, a Patribus tunc primum inventas, nemo res illas exactius perscrutatus inficias ierit : sicut adversus Monothelitas ab eodem auctore illa apposita verba : « Duas prædicamus voluntates, sed nequaquam duos volentes, aut duos operantes, sed unum volentem secundum unitatem personæ : contra, duas voluntates et duas operationes secundum peculiarem utriusque naturæ rationem : hoc igitur modo incarnationis mysterium prædicantes, hæreticorum blasphemias repudiamus, in quibus ipsos relinquentes transimus. » Sed quos hæreticos, præter Monothelitas, in quos agit? Doceat, si quis his refragatur, alios tempore Athanasii vel ante extitisse hæreticos, qui adeo explicite negarent in Christo duas voluntates atque operationes, ut oportuerit ita distincte ab Athanasio confutari; quos et obstinate in errore persistentes, ita redargutos, in eadem hæresi mersos, ut desperatos ipsum (ut ait) sic opus fuerit reliquisse?

22. Sed et illud observa : Quidnam est, quod ibidem auctor adeo detestetur dici Christum hominem Deiferum; nisi quia Nestorius primum his abusus est vocibus, quibus etiam ante Patres Nicæni Concilii, S. Basilius, et alii usi sunt, ut Theodoretus Anathematismis contra Cyrillum affirmat. Cum igitur ut Christum hominem Theophorum dicere abhorrerent postea Patres, Nestorius in causa fuerit, ut pluribus docet Cyrillus in libro de Incarnatione Unigeniti, capite vigesimo secundo, et vigesimo tertio, necesse est affirmare auctorem, qui in dicta homilia easdem detestatus est voces, ipsum post Nestorium extitisse : cujus causa, nempe ut ejus hæresis impugnetur, in quinto Cyrilli Anathematismo una cum aliis in Concilio Ephesino recepto ita definitum habetur : « Si quis Christum Deiferum hominem audet dicere, et non potius Deum secundum veritatem, etc. anathema sit. » Quonam pacto, quæso, exhorruisse potuit Athanasius dicere Christum hominem Deiferum, qui (quod minoris efficaciæ est) dixerat Christum hominem Dominicum in expositione Fidei ad finem, et in sermone majori adversus Apollinarem, qui citatur in Concilio Lateranensi sub Martino papa et martyre, secretario quinto? Quibus omnibus videas non esse Athanasium sermonis illius auctorem, sed aliquem alium qui vixit post Nestorii tempora, vigente hæresi Monothelitarum.

23. Consultus de eadem homilia quid sentiret eruditus vir Antonius Agellius, ad superiora ista addidit : « Angelicas hierarchias in ternos ordines distributas, apud neminem ex illis veteribus reperias, nisi apud solum Dionysium, cujus opera Athanasii tempore erant ignota; itaque ubi de angelis agunt, nomina illi quidem usurpant quæ apud B. Paulum reperiuntur; hierarchias angelorum, ternasque distinctiones nusquam commemorant.

[1] Burchar. I. par. c. 7. § 47. — [2] Niceph. lib. XV c. 14. Joan. Damasc. ser 2. de dormit. Deip. prop. fin. — [3] Athan. de Incar. Ver. Citatur. a Cyrillo lib. III. ad Reginas. Vid. in Concil. Ephes. to. I. c. 5. edit. Peltan. pag. LXXVI.

Deinde illud me maxime permovet, quod etymologiam vocis οὐσίας leviter admodum ac pene pueriliter auctor exequitur, ut indignissimum sit eam tanto viro tribuere, sic dictam οὐσίαν quasi ἰσίαν. Atqui vox ἰσια nusquam apud Græcos reperitur : dicunt enim ἰσότητα cum æqualitatem significant; et οὐσια non ἀπὸ τῆς ἰσίας, sed a feminco potius participio οὖσα deducitur. Fere idem peccat, nisi etiam periculosius, in explicanda appellatione τῆς ὑποστάσεως, quasi de eo dicatur qui sub alio stat, hoc est, alteri sit subjectus : cum hypostasis etiam de Patre dicatur, qui sub nullo stat, cum a nemine habeat originem. » Hæc ipse. Licet vero et alii viri eruditi idem sentiant, tamen quod sub nomine Athanasii, cujus extet sermo ille, nec cujus auctoris sit, possit facile demonstrari; donec legitimus ejus scriptor inveniatur, sub nomine remaneat Athanasii in Breviario, secundum prætoris interdictum : Uti possidetis, ita possideatis. Hæc idcirco dixisse voluimus, quod existimemus catholicam veritatem labefactari potius, quam hisce falsis allegationibus adjuvari. Cæterum quisquis fuerit auctor ille, certe constat non ex triviis vulgarem fuisse hominem, sed plane pietate præstantem; sicut et duos illos sermones, qui Augustini nomine editi sunt, licet ipsius non sint, tamen (quod ex illis licet animadvertere, et ut est in parœmia, Ex unguibus leonem) clarissimorum theologorum esse opus, non veremur asserere.

24. Demum, ut de his dicendi finem faciamus, sicut tam ex Græcorum quam Latinorum omnium (perpaucis exceptis, qui ea epistola decepti sunt) assertione, ita etiam ex Romanæ Ecclesiæ usu recepto firmiter constanterque asserimus ac profitemur, ipsam sanctissimam Dei genitricem Mariam una cum sacratissimo illo corpore, quo impartita est Deo carnem, in cælum esse receptam. Quod quidem haud adeo mirum vel novum videri debet; cum si cætera in illam collata pensentur beneficia, hoc levius censendum videatur, quod et aliis plurimis constat fuisse divina liberalitate concessum. Quod si Christo resurgente ex mortuis, multa subinde (ut ait Evangelista[1]) sanctorum corpora surrexerunt, et introierunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis; quos, penetrans ille cælos, duxit secum in altum, captivam (ut est apud Paulum[2]) ducens captivitatem : quid, inquam, tam mirum, tam novum, ut matri concessum sit, quod compluribus servis constat fuisse tributum? Sunt et aliæ innumeræ rationes, imo et sanctorum oracula prophetarum, quæ non id suadeant solum, sed et affirmare compellant : quæ cum ab aliis pluribus sint recensita, in illis diutius non immorabimur. Hactenus de assumptione Dei genitricis Mariæ; quam quidem non sic recensuimus hoc anno, quasi affirmare velimus, hoc ipso anno esse defunctam, et in cælum assumptam; sed quod hoc anno ponatur ab Eusebio, nobisque quonam anno certo decesserit, sit inexploratum. Sed quo tempore cœpta sit celebrari in Ecclesia solemnitas Assumptionis Dei genitricis, egimus in Notationibus ad Romanum Martyrologium.

[1] Matth. xxvii. — [2] Ephes. iv.

25. Fertur ejusdem Dei genitricis epistola ad Ignatium reddita, ejusdemque Ignatii una ad ipsam scripta, duæ vero ad Joannem evangelistam de eadem ipsa loquentes. Sed Hieronymus[1], et alii antiquiores, qui ejusdem Ignatii recensuerunt epistolas, eas non noverunt. Traduntur et aliæ ab ipsa ad alias scriptæ civitates : quas cunctas, cum careant Ecclesiæ auctoritate, nonnisi in apocryphorum classem rejiciendas esse, omnes facile judicabunt.

26. Describitur Dei genitricis effigies a Nicephoro[2] ex Epiphanio, ut ait, in hæc verba : « Mores autem, formæque et staturæ ejus modus talis (ut inquit Epiphanius) fuit : Erat in rebus omnibus honesta et gravis, pauca admodum eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis, et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens : statura mediocri, quamvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Decenti dicendi libertate adversus homines omnes usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit triticum referente : capillo flavo, oculis acribus, subflavas tanquam oleæ colores pupillas in eis habens : supercilia erant ei inflexa, et decenter nigra, nasus longior, labia florida, et verborum suavitate plena : facies non rotunda et acuta, sed aliquanto longior, manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens. Vestimentis, quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit; id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. » Hæc ille, qui et superius[3] Domini Jesu describit effigiem. Sed in his non immoror, cum ex pictura aliqua prototypa hæc potius descripta, quam ex viventis ipsius imagine esse videantur accepta. Cæterum alibi[4] testatur, S. Lucam evangelistam Dei genitricis pinxisse imaginem : sed et Salvatoris effigiem ab eodem coloribus esse effigiatam, tradit Metaphrastes[5].

27. *Procurator Judææ stolam pontificiam Judæis a Romanis olim redditam ab ipsis repetit.* — Hoc eodem anno quadragesimo octavo, iisdemque coss., Cuspius Fadus Judææ procurator negotium fecit Judæis de stola pontificia, olim illis reddita, quam rursus in Romanorum præsidum ditionem vindicare curavit. Rem gestam in hunc modum Josephus[6] describit : « Accitis deinde pontificibus, et Hierosolymitanorum primatibus, mandatum Cæsaris eis exposuit, ut talarem tunicam, et sacerdotalem stolam, quam solum summum pontificem induere fas est, in castellum Antoniam deponerent, ut esset in Romanorum potestate, quemadmodum olim fuerat. Illi vero non audentes contradicere, rogabant tamen Fadum et Longinum (venerat et ipse

[1] Hier. de Script. Eccl. in Ignat. — [2] Niceph. lib. II. c. 23. — [3] Niceph. lib. I. c. 40. — [4] Idem lib. XIV. c. 2. et lib. XV. c. 14. — [5] Metaphr. 18 Octob. in Luca. — [6] Joseph. ant. lib. XX. c. 1.

Hierosolymam cum copiis, timens ne ad Fadi postulata Judæi molirentur novi aliquid) primum ut legatos sibi ad Cæsarem liceat mittere, qui ab eo petant sacræ stolæ servandæ jus : deinde ut expectetur super postulatione rescriptum illius. Responsum est, permissuros ut legati mittantur, si prius darentur obsides : cumque prompte liberos suos dedissent, legati profecti sunt. Agrippa junior defuncti filius, qui tum forte apud Claudium agebat (ut diximus) cognito qua de causa venissent, rogavit Cæsarem, ut Judæis sacræ stolæ custodiam petentibus annuere dignaretur, et Fado super hoc negotio scribere. Tum Cæsar, vocatis ad se legatis, ait se hoc eis concedere, hoc enim se illius donare precibus, cui responso talem epistolam addidit.

28. « Claudius Cæsar Germanicus tribunitiæ potestatis cons. designatus IV, imp. X, PP. Hierosolymitanorum magistratibus, senatui, et populo, totique Judæorum genti salutem.

« Quoniam Agrippa alumnus meus piissimus, quem ego domi educo, adduxit ad me vestros legatos, gratias agentes quod sedulo genti vestræ provideam ; rogantesque enixe, ut pontificalem stolam et coronam vobis servare liceat : Concedo quod petitis quemadmodum ante vir optimus et mihi carissimus Vitellius concesserat : vestræque voluntati annuo, primum motus pietate propria, et quia placet religiosum esse more suæ patriæ : deinde ut gratificer Herodi regi, et juniori Aristobulo, quos et mihi devotissimos novi, et vestri studiosissimos meritoque illorum amicitiam plurimi facio. Scripsi autem de hac re et Cuspio Fado procuratori meo per Cornelium Ceronis, Tryphonem Theudionis, Dorotheum Nathanaelis, ac Joannem Joannis filium. Datæ quarto kalend. Jul., Rufo et Pompeio Silvano coss. » Hactenus Claudii epistola, et de stola pontificia negotium.

29. Porro litteræ Claudii in nomine consulum et in titulo depravatæ noscuntur, dum primo Silvanus pro Silano ponitur, et Rufus pro Valerio Asiatico, qui hoc anno consulatum gesserunt. Pompeius enim et Rufus qui in eis ponuntur, post hæc tempora creati sunt coss., nempe Pompeius anno nono Claudii, Rufus vero anno decimo. Cæterum constat longe ante esse scriptam eam epistolam, nimirum cum Herodes rex Chalcidis, cujus in ea mentio habetur, adhuc viveret ; quem, teste eodem Josepho, constat vita functum octavo ejusdem Claudii anno. Quod rursum se ad Cuspium Fadum scripsisse, eadem epistola imperator significet : plane demonstrat illam hoc anno, dum adhuc esset in magistratu et non post tres annos, cum alius (ut suo loco dicemus) Judæam procuraret, scripsisse : hoc enim vel sequenti anno missus est successor Fado Tiberius Alexander ejus Alexandri filius (ut idem Josephus [1] testatur) qui Alabarchiæ magistratum gessit Alexandriæ, omnium in ea urbe suo tempore ditissimi, qui etiam erga Deum pietate superavit filium desertorem paternæ religionis. Hæc cum scribat Josephus, addatque hoc tempore famem illam ingentem contigisse, quæ anno secundo (ut vidimus) Claudii facta est : quam toto cælo (ut aiunt) erret, perspicuum est :

30. *Alabarchiæ magistratus qualis.* — At quoniam Alexandri Alabarchæ mentio facta est : quod pertinet ad Alabarchiæ functionem, fuit ejusmodi magistratus in Ægypto nobilis, cujus curæ commissa erat salis dispensatio, dicebaturque Alabarcha, salis præfectus. De homine hoc magistratu fungente, et Romæ statuam inter triumphales habente ; sed quæ tamen utpote Judæi hominis, contemptui omnibus esset, Juvenalis [2], putatur satyrice cecinisse his versibus :

> Atque triumphales, inter quas ausus habere
> Nescio quis titulos Ægyptius, atque Alabarches,
> Cujus ad effigiem tantum non mejere fas est, etc.

Erat (ut diximus) dictus Alexander Ægypti Alabarcha germanus Philonis Hebræi, qui functus est ad Caium pro Judæis Alexandrinis legatione : in cujus fortasse honorem illa erat erecta statua ; nam quem Tiberius in carcere detinuerat, Caius solvit, atque honorificentissime habuit. Sed ad res gestas sub procuratione Tiberii revertamur. Hoc tempore, inquit Josephus [3], Herodes rex Chalcidis, quem dictum est impetrasse a Claudio jus in sacerdotes et templum, Josephum Camidæ filium privavit summo pontificatu, eique succedere jussit Ananiam Nebedæi filium. Functus est autem suo magistratu Tiberius biennio, usque scilicet ad Herodis obitum, annum vero Claudii imperatoris octavum.

[1] Joseph. antiq. lib. XX. c. III. — [2] Juvenalis satyr. I. — [3] Joseph. antiq. lib. XX. c. III.

Anno periodi Græco-Romanæ 5539. — Olymp. 206. an. 2. — Urb. cond. 799. — Jesu Christi 46, secundum Baronium 48. — Claudii imp. 6.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Valerius Asiaticus II* et *M. Junius Silanus*, non vero Valerius Asiaticus, et M. Valerius Messala, ut habet Baronius, quem errorem in ultimo consule commissum docte confutat card. Norisius in Epistola consulari, pag. 32, ubi et ostendit M. Junium Silanum filium fuisse

Appii Junii Silani ac Æmiliæ Lepidæ proneptis Augusti, et fratrem L. Silani Claudii Augusti generi; quippe qui, ut habet Dio lib. 60, Octaviam Claudii filiam ejus imperii initio uxorem duxerit. Denique Valerium Asiaticum iterum consulem appellant Tacitus lib. 2 et Seneca lib. 2 Natur. Quæst. 17.

2. *Quinquennalia Claudii.* — Hinc liquet Claudium hoc anno quinquennalia exhibuisse. Annis enim hujusmodi solemniis dicatis, si imperatores consulatum non sumerent, eum in propinquos, et viros, qui jam ea dignitate functi essent, de more transferebant.

3. *Helena regina Judæis opitulatur.* — Hoc anno, fame, quæ ab Agabo propheta prænuntiata fuerat, adhuc grassante, Helena Adiabenorum in Assyriæ et Mesopotamiæ confiniis regina, Hierosolymam venit; cumque multos civium inopia alimentorum perire videret, coempta ex Ægypto annona, famem Judææ sublevavit, ut fuse Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 2 et 3, quæ hoc anno gesta esse ex ipsomet Josepho manifestum fit. Is enim antea, cap. 1, narrat legatos Hierosolymitanos a Claudio custodiæ stolæ pontificalis a Vitellio prius concessæ confirmationem obtinuisse, impetrato rescripto, cujus initium est: « Claudius Cæsar Germanicus trib. pot. v, coss. designatus IV, imp. X; » finis vero: « Dat. IV kalendas Julias, Rufo et Pompeio Sylvano coss. » Claudius tribunitiam potestatem v anno præcedenti iniit, ideoque ea epistola consulibus suffectis subscripta. Baronius, qui in mendosam Josephi versionem inciderat, stolam pontificiam hoc tantum anno Judæis restitutam credidit. Præterea cum hos consules ordinarios existimaret, ait in eorum nomina errorem irrepsisse, et Sylvanum pro Silano, Rufum vero pro Valerio Asiatico, qui hoc anno consulatum gessere, positum esse; cum tamen Rufus et Sylvanus anno præcedenti consules suffecti fuerint, ut jam Onuphrius in Fastis adnotavit. Denique ad hunc annum revocanda, quæ habet Baronius anno secundo Claudii, de fame, qua pressa Hierosolyma, et de munificentia Helenæ reginæ.

PETRI ANNUS 5. — CHRISTI 49.

1. *Paulus et Barnabas Antiochiam reversi.* — Circumacto anno Domini quadragesimo octavo, qui sequitur quadragesimus nonus consules [1] habuit Claudium Augustum quarto et L. Vitellium tertio: quo tempore, secundum a nobis institutum temporis ordinem, Paulus [2] et Barnabas, peracto peregrinationis suæ circulo, Antiochiam Syriæ redierunt: id Lucas his verbis narrat: « Transeuntes Pisidiam, venerunt in Pamphyliam: et loquentes verbum Dei in Pergen, descenderunt in Attaliam, et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, et congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, et quia aperuisset Gentibus ostium fidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis. » Hæc Lucas. Quomodo autem, oborta Antiochiæ inter fideles dissensione, Paulus et Barnabas venerint Hierosolymam, dicemus post annum sequentem, quo illorum occasione habitum fuisse Concilium Apostolorum de abolenda circumcisione, certa ratione monstrabimus.

2. Eodem anno Romæ cum in dies magis magisque propagaretur Christiana religio, ipsaque Gentilium superstitio ea de causa nonnihil inciperet posthaberi, Claudius imperator ex S. C. aruspicum disciplinam restituendam curavit. Id enim Tacitus [1] his verbis tradit: « Retulit deinde ad senatum super collegio aruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret. » Et paulo post: « Et quia externæ superstitiones valescant; et læta quidem in præsens omnia, sed benignitati deum gratiam referendam: ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera obliterarentur: factum ex eo senatusconsultum, viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque aruspicum. » Hæc Tacitus: quem per externas superstitiones, Christianam quoque religionem in Urbe jam ante quinque annos disseminari cœptam significare voluisse, nullus jure poterit dubitare. Cæterum non sua tantum restituere ac roborare, sed et nostra labefactare ac penitus infringere conatus est, dum una cum Judæis Christianos, qui in Urbe erant, loco expulit, ut inferius post sequentem annum dicemus.

[1] Dio lib. LX. — [2] Act. XIV.

[1] Tacit. lib. XI.

Anno periodi Græco-Romanæ 5540. — Olymp. 206. an. 3. — Urb. condit. 800. — Jesu Christi 47. secundum Baronium 49. — Claudii imp. 7.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Claudius Aug. IV* et *L. Vitellius III*, ut docet Censorinus lib. de Die natali cap. 17, ubi ait : Ludos sæculares *sextos fecit Liberius Claudius Cæsar IV* et *L. Vitellius III coss. anno Urbis* DCCC.

2. *Sexti Ludi sæculares.* — Incipit hic annus Urbis die XXI Aprilis currentis Christi anni. Quare Ludi illi anno quarto et sexagesimo post *quintos* ab Augusto editos exhibiti, novusque mos inductus. Augustus enim numerum sæculi Romani observavit, et post annos centum et decem Ludos Sæculares celebravit, privatis consulatum gerentibus. Claudius vero Ludos Sæculares centenariis Urbis annis illigavit, consulque processit. Hincque factum, ut ex subsequentibus imperatoribus alii Augustum, alii Claudium imitati fuerint. Sexta itaque consulatuum Cæsareorum regula Claudium auctorem habet.

PETRI ANNUS 6. — CHRISTI 50.

1. *Herodi defuncto successit Cumanus, qui Judæos dire exagitat.* — Sequitur ordine annus Domini quinquagesimus, A. Vitellio et L. Vispanio coss., quo Claudio agente octavum annum in imperio, Herodes rex Chalcidis, Agrippæ majoris regis germanus (ut Josephus tradit [1]) vita functus est, sunt enim hæc Josephi verba : « Tiberio Alexandro successit Ventidius Cumanus : quo tempore idem Herodes Agrippæ Magni frater vita excessit, anno octavo principatus Claudii. » Et alibi [2] : « Post obitum, inquit, Herodis, qui regnavit in Chalcide, Claudius Agrippam, Agrippæ filium, in patrui sui regno constituit. Alterius autem provinciæ suscepit curam post Alexandrum Cumanus, sub quo oriri cœperunt tumultus, et denuo Judæos calamitas comprehendit. Nam exorta [3] seditione Hierosolymis, multi Judæorum desiderati sunt; cujus causam primum explicabimus. Instante Paschæ festo, per quod nostris hominibus vesci panibus infermentatis mos est, concurrentibus undique ad solemnitatem turbis plurimis, veritus Cumanus ne inde nasceretur motus aliquis, jussit cohortem unam armatam stare supra templi porticus, cohibituram tumultum, si quis forte existeret : nam idem et alii ante illum præsides factitarunt festivitatum temporibus. Ejus festi die quarta, miles quidam ostendit populo nuda genitalia : qua contumelia furentes vociferabantur, non se affectos injuria, sed ipsum Deum, quem honoraret ea celebritas : et quidam audaciores in Cumanum jactabant convilia, dicentes ab illo submissum petulantem illum militem.

2. His auditis Cumanus et ipse non mediocriter irritatus est; rogabat tamen ut desinerent movere seditionem festo tempore, cumque illi adeo non parerent, ut majoribus etiam impeterent eum conviciis; jubet totum exercitum cum armis convenire in Antoniam castellum templo imminens, ut supra docuimus. Vulgaris multitudo, viso adventu militum, territa, cœpit magno impetu fugere : et cum essent angusti viarum exitus, rati a tergo hostem insequi, comprimebant se invicem inter fugiendum, et conculcabant in angustiis, ita ut perirent plurimi : viginti enim millia extinctorum illo tumultu numerata sunt; versaque in luctum festa lætitia, omnes sacrificiorum et precationum obliti, dederunt se lamentis et ejulatibus : tantam cladem intulit unius militis impudentia. » Hæc Josephus : licet parum sibi constans, alibi [1] numerans in compressione necatos, dicat supra decem millia hominum esse extincta. Sed quid ad hæc additum sit mali, cœptam persequens idem Josephus [2] orationem, ait :

3. « Vix hic luctus desierat, cum aliud malum accidit : Quidam enim, qui ex illa turba fugientes evaserant, in publica via, centeno ab urbe stadio, Stephanum Cæsaris servum iter facientem aggressi sunt latrocinio, omnesque ejus diripuerunt sarcinas.

[1] Joseph. Ant. lib. XX. c. 3. — [2] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 11. — [3] Joseph. Ant. lib. XX. c. 3. 4.

[1] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 4. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. cap. 5.

Quo audito, Cumanus confestim eo misit milites jussos ut vicos loco propinquos diriperent. In hac populatione miles quidam libros Mosaicos in quodam vico inventos protulit, eosque laceravit in conspectu omnium, multis debacchatus et in legem et in gentem totam conviciis. Hoc ubi ad Judæos perlatum est, facto concursu agmine magno petunt Cæsaream, in qua tum Cumanus agebat, supplicantes, ut non suam, sed læsi numinis ulciscerelur injuriam. Tum præses veritus defectionem populi, de amicorum consilio, militem illum violatorem legis securi feriit; atque hoc modo tumultum jam repullulantem sedavit.

4. « Post hæc [1] vero inter Samaritas et Judæos oritur dissidium, initiis talibus. Mos erat Galilæis per dies festos Hierosolymam petentibus, iter facere per Samariam. Aliquando igitur cum transirent vicum Samaritanorum ditionis, qui Nais dicitur, in Magno campo situs, commissa inter viatores et vicanos pugna, multi Galilæorum desiderati sunt. Id indigne ferentes eorum primates, Judæos ad arma concitaverunt, hortantes ut se in libertatem assererent : servitutem enim etiam per se molestam, tum vero fieri intolerabilem, si cum subditorum injuriis conjuncta sit. Cumque magistratus lenire eos conarentur, pollicerenturque se Cumano persuasuros, ut pœnas de cædis auctoribus sumeret : vulgus, contemptis pacificationibus, arma corripit, adscito in auxilium Eleazaro Dinæi filio : is ex professo latro, multis jam annis in montibus errans vicos Samaritanorum incendiis et rapinis vastaverat.

5. « At Cumanus, cognitis quæ gesta fuerant, assumit Sebastenorum alam, et quatuor cohortes peditum, armatisque jam Samaritanis, contra Judæos proficiscitur : quos assecutus, multos perimit, plures vivos captos abducit. Tum vero Hierosolymitanorum primi genere atque honoribus, ut viderunt ad quantam calamitatem ventum esset, induti sacco, et capita sparsi cinere, modis omnibus conabantur flectere multitudinem, præ oculis ei ponentes diruendam patriam, et templi incendium, liberosque cum uxoribus captivos abducendos, ut profanis nationibus serviant : rogabantque ut mutato consilio, abjectis armis, quiescerent in posterum, et suas quisque domos repeterent. His verbis tandem persuasi, dilapsi sunt : latrones vero ad loca munita reversi sunt denuo, atque eo tempore universa Judæa repleta est latronum receptaculis. Porro Samaritanorum primates Vinidium Quadratum Syriæ præsidem, tunc Tyri agentem, conveniunt, et Judæos accusant, quod vicos eorum diripuerint, addentes se non tam ægre ferre propriam injuriam, quam contemptam Romanorum potestatem, ad quorum cognitionem spectaret de injuriis provincialium decernere; nunc istos, quasi nulli essent magistratus Romanorum, vicinos infestasse incursionibus : quamobrem nunc se venisse, ut vindictam impetrarent a præside; hæ fuerunt Samaritanorum querelæ. Judæi contra et seditionis et pugnæ causam in Samaritanos transferebant, sed maxime in Cumanum qui muneribus illorum corruptus, tantam cædem dissimulanter tulerit.

6. « His auditis, Quadratus judicium distulit, dicens se prolaturum sententiam, postquam præsens apud Judæam rei veritatem exactius cognoverit. Ita tum infecto negotio, discessum est. Paulo vero post Quadratus venit in Samariam : ubi cum jussisset reos causam suam dicere, comperit Samaritanorum culpa tumultum illum excitatum. Cognito deinde quod et Judæorum quidam res novas moliti sint, in crucem egit quos Cumanus vivos ceperat. Inde profectus in vicum Lyddam instar urbis amplum, sedens pro tribunali, Samaritanorum causam audiens, didicit a quodam Samarita Dorcum Judæorum primatem cum aliis quatuor sociis Judæos ad defectionem sollicitasse; quos præses affecit supplicio : Ananiam vero summum pontificem, et Ananum ducem vinctos Romam misit, ut apud Claudium Cæsarem facti sui rationem redderent; primores etiam Samaritanorum, atque Judæorum, simulque Cumanum procuratorem, et tribunum Celerem ire in Italiam jussit ad imperatorem, ut sub eo judice decerneretur de his, quas inter se habebant, controversiis. Ipse veritus ne novum aliquid Judæi molirentur, adiit Hierosolymam, ubi pacata invenit omnia, populumque occupatum patrio festo et operantem sacrificiis : credens igitur nihil novaturos, reliquit agentes festa, et Antiochiam repetiit.

7. « Cumanus porro et Samaritæ Romam missi, statuta die jubentur causam suam dicere : comparaverant autem favorem sibi libertorum et amicorum Cæsaris : quorum opera vicissent adversarios Judæos, nisi Agrippa junior tum Romæ degens, et Judæorum primores premi favore potentum videns, multis precibus obtinuisset ab Agrippina uxore Claudii, ut marito persuaderet legitime causam cognoscere, et in deprehensos tumultus auctores justam proferre sententiam. Claudius igitur his precibus præmollitus, auditis partibus, ut comperit a Samaritanis factum tumultus principium, eos qui tum ad judicium venerant, supplicio tradidit, Cumanum vero mulctavit exilio; Celerem autem tribunum jussit perductum Hierosolymam, inspectante toto populo, raptari per vias, atque ita enecari hominem. Procuratorem deinde in Judæam misit Claudium Felicem, fratrem Pallantis. » Hactenus Josephus de rebus Judaicis : quæ tamen non omnia hoc anno contigerunt. Cum enim Judæis dicat adfuisse Agrippinam Claudii uxorem ; eam, auctore Tacito [1], constat anno sequenti a Claudio in uxorem acceptam, Messalinamque Augustam, sed revera moribus nobile scortum, hoc anno jussu Claudii esse occisam, Veranno et Pompeio coss. Imo cum de judicio inter Judæos et Samaritanos dicat interpellatum fuisse Quadratum Syriæ præsidem, equidem ex his quæ

[1] Joseph. antiq. lib. XX. c. 5.

[1] Tacit. lib. XII.

sub eo sunt gesta, satis apparet non ante secundum ab hinc annum fieri potuisse : nam sequenti anno adhuc in magistratu perseverasse C. Cassium Longinum, auctore Tacito [1], satis exploratum habetur; nec de Tito Vinidio Quadrato est apud eum ulla mentio, usque ad quintum consulatum Claudii, tertio post hunc anno Fastis adscriptum. Cæterum cum Josephus in unum omnes conjecisset quæ sub Cumano sunt obortæ inter eos clades, licet pluribus revera diversisque annis illæ accidissent, nos tamen, in hoc ipsum seculi, in eumdem modum hic ea cuncta descripsimus.

8. Sed patentis erroris nihilominus idem Josephus [2] arguitur, dum ait esse damnatum Romæ Cumanum, ac inde Claudium Felicem Pallantis liberti Claudii Augusti germanum missum esse in Judæam. Nam Felix (si Tacito fidem præbemus, quem certe, in his præsertim quæ ad Romanos pertinent magistratus, quivis eruditus Josepho facile anteferet) simul cum Cumano in eam provinciam missus est, sic ea inter eos divisa, ut Felix Samariam administraret, Cumanus vero reliquam provinciæ partem; sed (ut idem auctor tradit) Cumanus a Quadrato Syriæ præside in provincia est damnatus, simul considente inter judices Felice. Sed quo hæc clariora reddantur, libuit hic describere ejusdem Taciti verba, quæ sunt hujusmodi : « Interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur; ita divisis, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim, et tum contemptu regentium minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, et aliquando præliis congredi, spoliaque et prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari : mox gliscente pernicie, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset. Nec diu adversus Judæos, qui in necem militum præruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent. Cumanus et Felix cunctationem afferebant : quia Claudius, causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur. Damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus, et quies provinciæ reddita. » Hactenus Tacitus sub coss. Sulla et Othone, anno Domini secundum initam a nobis temporis rationem quinquagesimo quarto. Ex his videas Josephum ignorasse causam primariam illarum dissensionum, et multos involvisse simul errores.

9. Hoc eodem anno (ut idem Tacitus [1] est auctor) jussu Claudii imperatoris conditum est lustrum, quo censa sunt civium LXIX centena et XLIV millia. Hæc vero idcirco referimus, ut videas in quantæ vastitatis pelagus Galilæus Piscator rete prædicationis immiserit.

[1] Tacit. lib. XII. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. c. 5.

[1] Tacit. lib. XI.

Anno periodi Græco-Romanæ 5541. — Olymp. 206. an. 4. — Urb. cond. 801. — Jesu Christi 48. secundum Baronium 50. — Claudii imp. 8.

1. *Consules.* — A num. 1 ad 8. Coss. *A Paulus Vitellius*, et *L. Vispanius.* Vitellius postea imperavit.

2. *Initium regni Agrippæ Junioris.* — Herodes rex Chalcidis hoc quidem anno vita functus, sed Agrippæ Junioris, quem Claudius Imp. in ejus regnum evexit, anni ab anno Christi quadragesimo nono deducti, ut apparet ex Josepho lib. 2 de Bello Judaico, cap. 13, ubi principium belli Judaici, quod mense Maio anni Christi LXVI inchoatum est, in decimum septimum regni Agrippæ annum conjicit. Agrippæ porro Juniori non Judææ regnum, quod Agrippa pater, sed Chalcidis, quod Herodes patruus obtinuerat, Claudius donavit. Paternum vero regnum ita provinciæ Syriæ additum est, ut proprios tamen procuratores ab imperatore acciperet : Ventidio Cumano Judææ et Galilææ administrationem, ut antea, retinente, in interjectam inter utramque Samariam misso procuratore Felice. Huc revocandum quod habet Tacitus sub insequentis anni consulibus lib. 12, cap. 23 : « Ituræi et Judæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi sunt. »

3. *Gesta in Judæa.* — Ad num. 8. Tacitus lib. 12, ad annum Urbis DCCCV, Christi nempe LI, ait : Cum Ventidio Cumano *Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent*, orta inter utrumque discordia : *arsissetque*, inquit, *bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset*, Cumano videlicet damnato, cum Felicem in cognitionem causæ in gratiam Pallantis ejusdem fratris apud Claudium libertorum potentissimi, inter judices in tribunal recepisset. Baronius in Annalibus scribit : « Sed patentis erroris Josephus arguitur, dum ait esse damnatum Romæ Cumanum, ac inde Claudium Felicem Pallantis liberti Claudii Aug. germanum missum esse in Judæam. Felix simul cum Cumano in eam provinciam missus est, sic ea inter eos divisa, ut Felix Sama-

riam administraret, Cumanus vero reliquam provinciæ partem. » Verum, ut card. Norisio in Cenotaphiis Pisanis Caii et Lucii Cæsarum Dissert xi, cap. 15, paragrapho 13, observatum, Josephus nusquam dixit Felicem Roma missum Cumano successorem; imo aperte lib. 2 Belli, cap. 11, oppositum insinuat: siquidem cum prodidisset Cumanum Romæ damnatum a Claudio imp., statim ait: « Post hæc Felicem Pallantis fratrem misit ad Judæos, qui eorum provinciam cum Samaria et Galilæa curaret. Agrippam vero de Chalcide in regnum majus transtulit, tradens ei illam quoque provinciam quæ Felicis fuisset. » Quare Felix, antequam, damnato Cumano, Judææ imponeretur, Galilæam Transamnanam, quæ, teste Josepho, Jordane et montibus Cælesyriæ ac Philadelphiæ includitur, regebat: ac proinde in Judæam non ex Urbe, ut Baronius Josepho imponit, sed ex Galilæa Transamnana advenit. Sed hæc anno Christi LI gesta, non vero currenti, quo ea Baronius recitat. Porro Agrippam anno Christi LII in majus regnum translatum fuisse testatur Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 5, ubi inquit: « Post hæc anno imperii sui duodecimo Agrippam donavit Philippi Tetrarchia, et Batanea, adjuncta his Trachonitide cum Abila, quæ Tetrarchia Lysiæ fuerat. Chalcidem vero ei abstulit, cum jam dynasta illius fuisset quadriennio. » Quod si anno XII Claudii imp. jam a quadriennio Chalcidem Agrippa Junior administrabat, ea anno Christi XLIX donatus fuerat, ut numero præcedenti monstravi.

4. *Census factus antequam lustrum conderetur.* — Ad num. 9. Lustrum, quod ordine LXXIV fuit, hoc quidem anno conditum, ut docet Tacitus lib. 11; sed census vel anno Christi XLV, ut Eusebius, vel XLVI, ut Cassiodorus in Chronicis, inchoatus. Plinius lib. 10, cap. 2, ait Phœnicem allatum esse in Urbem, *Claudii principis censura, anno Urbis* DCCC, quod et Solinus cap. 35 prodit, ideoque anno antecedenti. Secundo quia Claudius in nummis et inscriptionibus dicitur *censor*, quando gerit tribunitiam potestatem VII, anno scilicet antecedenti. Denique censura ab Augusto et Vespasiano peracta aliquot annis lustrum præcessit.

PETRI ANNUS 7. — CHRISTI 51.

1. *Judæi æque ac Christiani Romæ expulsi.* — Evoluto ejus anni circulo, novis coss. C. Pompeio et Q. Verannio, novus incipit annus, qui numeratur Domini quinquagesimus primus, Claudii vero imp. nonus: quo (ut auctor est Orosius [1]) edicto Claudii, Judæi Roma pulsi sunt. Id enim Josephi testimonio se scribere testatur, dum ait: « Anno ejusdem nono expulsos per Claudium Urbe Judæos, Josephus refert: sed me (addit) magis Suetonius [2] movet, qui ait hoc modo: Claudius Judæos, impulsore Christo (Chresto), assidue tumultuantes Roma expulit. Sed utrum contra Christum tumultuantes Judæos coerceri et comprimi jusserit, an etiam Christianos simul, velut cognatæ religionis homines, voluerit expelli, nequaquam discernitur. » Hæc Orosius, Suetonium interpretatus, qui subobscure ea scripsit, ut rerum nostrarum haud satis certus, quod in eis parum versatus esset. Quoniam vero prædicantes Apostoli fidem Christi, nullo in populo vehementius quam a Judæa gente (quod in Paulo nuper vidimus) sunt impugnati: haud dubium est, eosdem adversus Petrum Romæ Evangelium prædicantem, illudque in dies magis inter Gentiles etiam propagantem, turbas sæpius concitasse; rursumque alios Christianæ religioni studentes, eisdem fortiter restitisse. Sicque invicem altercantibus, assiduisque concertationibus dissidentibus, quod Christi fidei occasione concitatæ sunt turbæ; Christo impulsore factum esse, Suetonius existimavit: ratus nimirum, eos qui Christi fidem sectarentur, a Christo ad id esse persuasos, quem et sub Pilato in crucem actum, ac post mortem rursum vivere, ejus sectatores prædicarent. Cæterum non tantum Suetonio auctore, quem citat, exploratum habetur, Judæos a Claudio Roma esse expulsos; sed et Lucæ evangelistæ testimonio id firmissime comprobatur, ac certum redditur Christianos etiam, qui ex Judæis Christi fidem sectati essent, ex Urbe procul abire jussos esse. Dum enim agit de Pauli adventu Corinthum, meminit de Aquila Pontico, Judæo genere, sed fide Christiano: quem dicit nuper venisse ex Italia cum uxore Priscilla, eo quod [1] præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma.

2. Quod vero ad tempus pertinet: quo potissimum anno ejusmodi adversus Judæos fuerit promulgatum edictum, antiquiores omnes [2], quos viderim, Orosio assentientes, factum id tradunt hoc

[1] Oros. lib. VII. c. 6. — [2] Suetonius in Claudio c. 25.

[1] Act. XVIII. — [2] Beda de sex ætat. Ado in Chron. Marian. Scot. lib. II et alii.

ipso anno nono Claudii imperantis. Qua autem ratione ex recentioribus quidam [1], et is quidem primus, adversus omnium sententiam dicere sit ausus id accidisse anno sexto ejusdem principis, non invenimus; cum ejusdem Evangelistæ testimonio apertissime redarguatur, dum Aquilam et Priscillam nuper dicit ex Italia occasione Claudii edicti recessisse, et Corinthum venisse. Quomodo ergo anno sexto Claudii, Judæi Roma sunt pulsi, si ejus occasione, qui cum cæteris Urbe ejecti sunt, Aquilam et Priscillam nuper ex Italia Corinthum appulisse Lucas testatur, et quidem (ut ponit) post adventum Pauli Corinthum, quem non ante nonum annum Claudii accidere potuisse, nec ipse negat? Qua, inquam, ratione anno sexto Claudii Judæos Roma pulsos esse tradit, si hoc anno nono Claudii (ut ait [2]) Paulus Corinthum veniens, Aquilam et Priscillam invenit illuc nuper (quod ait Lucas) ejus edicti occasione ex Italia esse profectos? Hæc itaque licet satis superque confutata habeantur; tamen et ex his quæ proxime dicturi sumus de tempore quo celebratum est ab Apostolis Hierosolymitanum Concilium, magis perspicua fient.

3. *Petrus redit Hierosolymam, ibique Concilio Apostolorum interest: acta et tempus hujus Concilii.* — Expulsum vero fuisse cum cæteris Judæis Romæ commorantibus etiam Petrum apostolum (nisi alia aliqua occasio inde eum ante abduxerit) nulla est dubitatio : quem hoc ipso anno Hierosolymorum interfuisse Concilio, Lucæ testimonio [3] exploratum habetur. Nam quod ait S. Leo in Natali Apostolorum, Petrum non cessisse Claudio vel Neroni; non sic accipiendum est, ut edicto cum aliis pulsus, illi haud acquiescendum putarit; sed quod potius, dum Romæ mansit, illis licet invitis, Evangelium intrepide prædicarit. Metaphrastes [4] (si qua tamen fides adhibenda est illi sine majorum auctoritate loquenti) tradit Petrum, cum Roma recessisset, in Africam navigasse, et Carthaginensem erexisse Ecclesiam, ac ibidem reliquisse Crescentem discipulum, qui illam administraret : inde Alexandriam concessisse, erectaque Ecclesia Alexandrina, ibique Marco instituto episcopo, ac Thebis Rufo, Hierosolymam profectum esse.

4. Sed jam de ipso Hierosolymis congregato Concilio agamus. Causam vero, qua istiusmodi Concilium fuerit ab Apostolis celebratum, Lucas [5] his verbis sic explicat : « Quidam descendentes de Judæa, docebant fratres : quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari. Facta ergo seditione non minima Paulo et Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex aliis ad Apostolos et presbyteros in Hierusalem, super hac quæstione. Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransierunt Phœnicen et Samariam, narrantes conversionem Gentium : et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et ab Apostolis et senioribus. » Hactenus Lucas de causa ejus habendi conventus; cætera autem postea : quinam hi fuerint, qui ejusmodi cierunt turbas, et de circumcidendis Gentilibus, qui Christo credidissent, acerrime altercarentur; ut cognoscantur, non ineptum est Epiphanium [1] citare, atque talia docentem in medium adducere : ait enim, antesignanum horum omnium fuisse Cerinthum hæresiarcham, qui et ipse adversus Paulum et Barnabam, quasi legem propugnaturus, Hierosolymam petiit; sunt vero hæc Epiphanii verba :

5. « Verum hæc tunc quidem tractata sunt ac commota a dicto pseudoapostolo Cerintho : quemadmodum etiam alias seditionem tum ipse tum socii ejus excitaverunt in ipsis Hierosolymis [2], cum Paulus rediit cum Tito : et hic dixit, quod viros præputiatos secum adduxisset, et de hoc facto protulit : Inquietavit, inquit, locum sanctum. Quapropter etiam Paulus dicit [3] : Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi; sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu : ut nos in servitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii maneat apud vos. Et præputiatis præcipiens, dixit [4] : Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit : » et inferius [5]; « Antiochiæ, et in aliis locis hi pseudoapostoli prædicabant : Nisi circumcisi fueritis, et legem Moysi servaveritis, non poteritis salvari. Tunc non vulgaris turbatio facta est, velut dictum est. Et hi sunt qui a Paulo dicti sunt pseudoapostoli, operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. » Hæc Epiphanius. Hoc ipsum Philastrius [6], sic dicens : « Hic sub Apostolis quæstionem seditionis commovit, dicens debere circumcidi homines : cujus causa contra ipsum et hæresim ejus decreverunt de suis Actibus Apostoli sententiam, non debere jam homines Judaismo, id est, circumcisioni, aliisque talibus superstitionis vanæ parere carnalibus, qui de Gentibus venientes credebant in Christum Dominum nostrum Salvatorem. » Hæc Philastrius.

6. Sed antequam de his quæ in eodem Apostolorum Concilio Hierosolymis acta sunt, narrationem instituamus; illud in primis pervestigandum nobis est, quo potissimum anno illud fuerit celebratum; et quæ ratio reddi possit, ut hoc anno illud coactum fuisse dicamus. Hoc ut intelligamus, illud scire debemus, cum Epiphanium, tum Hieronymum, ac denique omnes ecclesiasticos tractatores absque ulla controversia pro constanti habuisse, hunc ipsum Pauli adventum Hierosolymam, cujus (ut vidimus) Lucas in Actis meminit, illum ipsum esse, de quo idem Paulus ait, scribens ad Galatas [7] : « Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto Tito. Descendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus, seorsum autem

[1] Panvin. in Fastis. — [2] Idem in Fastis. — [3] Act. XV. — [4] Metaphr. die 29 Junii. — [5] Act. XV.

[1] Epiph. hæres. XXVIII. — [2] Galat. II. — [3] Ibid. — [4] Galat. V. — [5] 2. Cor. XI. — [6] Philastr. de hæres. c. 87. — [7] Galat. II.

ab illis qui videbantur aliquid esse; ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. »

7. Cum enim eadem intercesserit causa, nempe de abolenda circumcisione tractatio; et eodem loco eædem personæ interfuisse dicto conventui, nimirum Petrus, Jacobus, Paulus, et Barnabas, tum a Luca, tum a Paulo narrantur, qui etiam Joannem addit: nulla superest dubitatio, de uno eodemque concilio Paulum et Lucam esse locutos. His in hunc modum stabilitis, quærendum remanet, a quo tempore illi numerandi sint quatuordecim anni, post quos Paulus se Hierosolymas ascendisse testatur; an a tempore ipsius Pauli conversionis, cujus antea ipse meminit [1]; an vero post triennium a sua vocatione, quando (ut ait) Hierosolymam venit. Equidem ratio suadet, dictum annorum numerum inchoandum esse a suæ vocationis tempore; sicut etiam illud triennium quod dixit, ab eodem tempore esse numerandum, omnes æque consentiunt: hujusque sententiæ Beda [2], et alii eum secuti, fuerunt. Si igitur a sui conversione elapsos dicit annos quatuordecim, cum Hierosolymam ex ea causa venit constetque ex his quæ superius dicta sunt, ipsum Paulum ad Christum esse conversum anno Domini trigesimo sexto; dicere opus est, hoc ipso anno, qui numeratur ab ejus conversione decimus quintus, expleto jam (ut vult) decimo quarto ipsum Hierosolymam concessisse.

8. Cæterum quoniam S. Hieronymus [3] aliam videtur iniisse ejusdem annorum numeri rationem, existimans principium numeri deducendum ab illo exacto triennio, sicque ea assertione dicendum, dictum Concilium celebratum esse anno a Christo nato quinquagesimo quarto, Claudii duodecimo, decimo septimo a Pauli conversione, ut ipse numerat: an autem hæc possint aliqua ratione subsistere, exactiori studio exquirendum putamus. Si dixerimus post annos decem et septem, ex quo a Domino vocatus est Paulus Concilium esse Hierosolymis celebratum, sicque anno Domini (ut dictum est) quinquagesimo quarto, Claudii vero duodecimo: cum constet Claudium regnasse tantummodo annos tredecim, menses octo, et dies viginti: quonam modo cuncta quæ recensentur a Luca ab hoc Actorum capite decimo quinto usque ad vigesimum primum, quo Paulus vinculis alligatus describitur, quod contigisse sub Nerone, suo loco dicemus; quomodo, inquam, tot Pauli res gestæ quinque annorum spatio consummari potuerunt? cum præsertim ejusdem Lucæ [4] testimonio constet, post hæc acta Hierosolymis, ipsum permansisse Corinthi anno cum dimidio, rursumque tres annos egisse Ephesi; quod ejusdem Pauli [5] assertione, id ipsum Ephesiis pro concione in memoriam revocantis, exploratissimum habetur. His igitur compulsi rationibus, ab Hieronymi sententia recedere cogimur, ac cum aliis affirmare, quatuordecim illos annos, post quos idem Apostolus se Hierosolymam venisse tradit, non ab illo exacto triennio numerandos esse, sed ab ipsius vocatione: ita ut ab eo tempore usque ad adventum ejus Hierosolymam ad Apostolos, non anni decem et septem (ut idem vult S. Hieronymus) sed tantum quatuordecim intercesserint. Cæterum si magis placet ejusdem S. Hieronymi sententiam sequi, et velimus, (quod apud omnes in confesso est) hoc anno habitum esse Concilium Apostolorum: tunc opus est ad primum annum post Domini Ascensionem revoces S. Pauli conversionem, et triennium illud, cujus meminit in epistola ad Galatas, non consummatum, sed tantum inchoatum intelligas, atque pariter quatuordecim ipsos annos non exactos, sed tantum cœptos, opus est numeres ab eo tempore usque ad annum præsentem, quo idem est celebratum Concilium. Sit igitur in lectoris arbitrio, quam velit sequi sententiam. Hæc de his quæ ad tempus pertinent, satis.

9. Illud insuper, antequam de rebus in Synodo gestis agamus, perquirere, haud otiosum erit: unde scilicet acciderit, ut cum jam divisos per orbis provincias Apostolos fuisse constet, eosdem hoc anno Hierosolymis statuto Concilio interfuisse Lucas [1] testari videatur, cum ait: « Conveneruntque Apostoli et seniores videre de verbo hoc. » Sed illud primum monendum, non haberi certum omnes illic præsentes fuisse Apostolos, sed tantum Petrum, Paulum, Joannem, Jacobum et Barnabam, qui nominantur. Imo cum idem Paulus [2] apostolus illud dicat: « Jacobus, Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi et Barnabæ societatis; » nec præter hos aliquem alium nominet Apostolorum; a quibus, si interfuissent, idem pacis symbolum accepisset (nam nullum erat inter Apostolos schisma; ut quod hi fecissent, reliqui agere detrectarent) facile eo adducimur, ut credamus, nominatos tantum Apostolos dicto sacro conventui interfuisse. Quod autem ad eos, qui recensiti fuerunt, Apostolos spectat: Jacobum, quod esset institutus Hierosolymorum episcopus, Josephi Judæi auctoritate, Hierosolymis consedisse, exploratum habetur. De Joanne, quem Ephesum migrasse dictum est, inde Hierosolymas advenisse, haud magnum negotium fuit. De Petro vero, intelleximus eum necessitate ipsa coactum, Roma recedere debuisse.

10. Verum hac in re quod accidit Paulo, id etiam cæteris evenisse putamus: Paulus [3] enim scribit, quod revelatione ante admonitus, Hierosolymam venerit: « Ascendi, inquit, secundum revelationem. » Par est enim credere Petrum ac Joannem, et si qui alii longe abfuissent, eodem monente divino Spiritu, Hierosolymam petiisse. Si enim filii Israel (quod habetur in libro Numeri [4]) nonnisi ad imperium Domini proficiscebantur, et ad imperium itidem Dei figebant tabernaculum: quomodo eos non magis quos Spiritus sanctus impleverat, eodem moderante atque regente Spiritu, iter agere, loco sistere, ire ac redire consuevisse dixerimus? Tra-

[1] Galat. I. — [2] Beda in Act. cap. XV. Glos. ordin. et alii. — [3] Hier. in epist. ad Galat. c. 2. — [4] Act. XVIII. — [5] Act. XX.

[1] Act. XV. — [2] Galat. II. — [3] Ibid. — [4] Num. IX.

ctanda siquidem erat omnium gravissima causa : An scilicet una cum Evangelio Lex quoque servanda esset, ut qui ex Gentilibus ad Christianam religionem se transferrent, ex legis hebraicæ præscripto circumcidi deberent, et aliorum legalium observatione obligari. Aderant (ut vidimus) pseudoapostoli pro lege Moysi acerrime concertantes, et partem adversam strenue oppugnantes. Apostolico igitur hæc erant discutienda consessu, definienda consensu, atque auctoritate firmanda.

11. Quoniam vero complures Judæorum, qui Christi fidem suscepissent, paternæ legis et avitarum æmuli traditionum, iis qui Moysi legi patrocinarentur, studuisse potius visi sunt : idcirco eodem divino Spiritu suadente, seorsum ab illis de his agere, consultius, ad vitandas contentiones, Paulus [1] æstimavit : ne forte (inquit Hieronymus [2]) fidelibus, qui ex numero Judæorum legem putabant servandam esse, et sic credendum in Dominum Salvatorem, fidei scandalum nasceretur. Adversus quos adeo obniti visus est Paulus, ut (quod ait) nec ad horam hujusmodi legali subjectioni sibi cedendum esse putaverit : cui et cæteros annuisse Apostolos, certum est; nam quem secum duxit, Titus [3] gentilis homo, sic in præputio susceptus est, ut nequaquam circumcidi compulsus sit.

12. Jam vero ipsa synodica Acta, quæ Lucas scriptis consignata reliquit, inspiciamus : ipse enim in primis causam ejusmodi cogendi conventus præmittens, sic ait [4] : « Cum venissent Hierosolymam Paulus et Barnabas, suscepti sunt ab Ecclesia, ab Apostolis, et senioribus, annuntiantes quanta fecisset Deus cum illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes : Quia oportet circumcidi eos : præcipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque Apostoli et seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna inquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos : Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, et credere. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit dans illis Spiritum sanctum, sicut et nobis, et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod nec patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. » Hactenus Petri sententia, quam primus, ut princeps Apostolorum, dixit, imo rem ipsam sui prærogativa suffragii visus est definisse. Nam (quod ait Hieronymus [5] scribens ad Augustinum) in sententiam ejus Jacobus apostolus et omnes simul presbyteri transierunt, nec servandam ab illis esse circumcisionem, neque cætera quæ pertinent ad legem Moysi, æque omnes senserunt.

13. Præceptum namque abstinendi a carne cum sanguine, quod Jacobus addidit, non Judæis privatim, sed gentibus omnibus, mox ut Noe egressus ex arca est, a Deo est imperatum [1]. Quod vero ad reliquorum immundorum esum spectat : quoniam (ut dictum est superius) per ea Gentes significatæ erant; cum eædem ad Ecclesiam, Domini voluntate, essent admissæ, nulla amplius habenda erat ratio animalium immundorum, quod jam impleta figura omnino cessasset. Unde et apud Midraistelim in explicatione illius versus Psalmi, « Dominus solvit compeditos, » futurum esse dicitur, ut adveniente Messia, Hebræi cibos omnes absque delectu comesturi sint.

14. Sed quid post hæc factum sit, prosequitur Lucas : Petro ea locuto, « Tacuit, inquit, omnis multitudo, et audiebant Barnabam et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in Gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens : Simon narravit quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex Gentibus populum nomini suo. Et huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est : Post hæc revertar, et reædificabo tabernaculum David, quod decidit, et diruta ejus reædificabo, et erigam illud : ut requirant cæteri hominum Dominum, et omnes Gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc. Notum a sæculo est Domino opus suum. Propter quod ego judico, non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum : sed scribere ad eos ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, et fornicatione, a suffocatis, et sanguine. Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. » Hæc Jacobus. His auditis, « placuit (ut Lucas ait) Apostolis et senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba Judam, qui cognominabatur Barsabas et Silam, viros primos in fratribus, scribentes per manus eorum : epistola autem fuit ejusmodi.

15. « Apostoli et seniores fratres, his qui sunt Antiochiæ, et Syriæ, et Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem. Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exeuntes turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus : placuit nobis collectis in unum, eligere viros, et mittere ad vos cum carissimis nostris Barnaba et Paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus ergo Judam et Silam; qui et ipsi vobis verbis referent eadem. Visum est enim Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria : ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione : a quibus custodientes vos bene agetis. Valete. » Hactenus litteræ apostolicæ ex Concilio Hierosolymitano : quod, ea data epistola, absolutum fuisse. Lucas, qui ad res Antiochenas vertit stylum, significare videtur.

16. Cæterum Paulus ad Galatas [2] scribens addit,

[1] Galat. II. — [2] Hieron. in epist. ad Galat. c. II. — [3] Galat. II. — [4] Act. XV. — [5] Hieron. epist. LXXXIX.

[1] Genes. IX. — [2] Galat. II.

ejusdem concilii decreto sibi et Barnabæ esse injunctam prædicationem, ac patrocinium Gentium, Petro autem, Jacobo et Joanni relictam curam illorum qui ex circumcisione ad fidem venissent; id enim idem Paulus his verbis testatur [1] : « Cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter Gentes) et cum cognovissent gratiam quæ data est mihi, Jacobus, et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis : ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem : tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.» Hæc Paulus, qui et ipse post hæc de rebus Antiochiæ gestis narrationem instituit.

17. Verum antequam ad ea transeamus; in elucidandis nonnullis quæ in dicto conventu vidimus esse peracta, paulisper necesse est immorari. Ac primum in eo quod spectat ad præceptum de suffocatis non edendis : ea verba fuisse postmodum superaddita, non vero ab Apostolis tradita seu posita, quorumdam antiquorum fuit sententia. Hinc Irenæus [2] in primis eumdem locum Actorum bis citans, semper suffocatum prætermittit, sed aliud addit, dicens : « Placuit Spiritui sancto et nobis, nullum amplius vobis pondus imponere, quam hæc quæ sunt necessaria : ut abstineatis ab idolothytis, et sanguine et fornicatione : et quæcumque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis : a quibus vos custodientes, bene agitis, ambulantes in Spiritu sancto. » Hæc ipsa itidem paulo superius cum eodem additamento de non faciendo alteri quod quis fieri sibi non vult. Cæterum quod pertinet ad suffocata : Tertullianus [3] in eumdem ferme modum, exceptis scilicet dictis verbis sic legit : « Visum est Spiritui sancto et nobis, nullum amplius vobis adjicere pondus, quam eorum, a quibus necesse est abstineri, a sacrificiis, et a fornicationibus, et sanguine : a quibus observando, recte agitis, vectante vos Spiritu sancto. » Cyprianus [4] item in eumdem pene modum, his verbis : « Abstinete vos ab idololatriis, et sanguinis effusione, et fornicatione. » Pacianus [5] antiquus theologus, et ipse ita legens, inde sic ait : « Hæc est novi Testamenti tota conclusio. Despectus in multis Spiritus sanctus, hæc nobis capitalis periculi conditione legavit, etc. »

18. Reperitur et eadem lectio apud Ambrosium [6], apud quem et hæc leguntur : « Hæc tria mandata sophistæ Græcorum non intelligentes, scientes tamen a sanguine abstinendum, adulterarunt scripturam, quartum mandatum addentes, et a suffocato observandum : quod puto nunc Dei nutu intellecturi sunt, quia jam supra dictum erat quod addiderunt.» Hæc ille. Gaudentius, episcopus Brixianus, in tractatu de Machabæis, ea verba : « Et suffocato, » adjecta esse per interpretationem, significare videtur, dum ait : « Beatus Jacobus cum cæteris Apostolis decretum tale constituit in Ecclesiis observandum : Ut abstineatis vos, inquit, ab immolatis, a fornicatione, et a sanguine, id est, a suffocatis. » Cur autem hæc potissimum ab Apostolis sint prohibita, pluribus idem prosequitur. Rursum etiam Augustinus [1], illa de suffocatis esse adjecta per interpretationem, affirmare videtur, dum ait : « In Actibus Apostolorum hoc lege præceptum ab Apostolis, ut abstinerent Gentes tantum a fornicatione, et ab immolatis, et sanguine; id est, ne quicquam ederent carnis, cujus sanguis non esset effusus : quod alii non sic intelligunt, sed a sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet. »

19. At Græci semper eo modo legisse reperiuntur, prout etiamnunc habet communis editio Latinorum cum verbis illis : « Et suffocato. » Quinetiam usu receptum fuisse videtur olim in Ecclesia, ut fideles ab esu sanguinis abstinerent; unde Tertullianus [2] hæc ait adversus Gentes : « Erubescat error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in esculentis habemus : qui propterea quoque suffocatis et morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admovetis. » Hæc Tertullianus. Blandina martyr apud Eusebium [3] hæc in Gentiles : « Multum erratis, o viri, quod putetis infantium carnibus vesci eos, qui ne mutorum quidem animalium sanguine utuntur. » Et Minutius Felix quoque in Octavio hæc in eamdem sententiam : « Nobis homicidium nec videre fas, nec audire : tantumque ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum sanguinem in cibum noverimus. »

20. Sed qua ex causa sint jussi Gentiles æque ac Judæi a sanguine abstinere : illa affertur potissima : nimirum, ut aliquo, licet in re levissima, remanente usu legalium, Judæi ac Gentiles in unum Christum, lapidem angularem, facilius necterentur. Origenes [4] vero contra Celsum agens, hanc adducit causam : « Suffocata, inquit, fuerunt sanguine non expresso demortuo : quæ utique dæmonum esse asserunt cibum, ut ex ejus nidore hi pascantur; hæc idcirco prohibet sermo, ne in cibum sumantur, ne forte dæmonum cibis enutriamur; proinde ne nobiscum istiusmodi spiritus coalantur, si suffocatis vescamur. » Hoc licet commentum sit, tamen quoniam penes Gentiles ea opinio invaluerat, ut sic omnes crederent; jure ac merito, ut idololatriæ quoddam symbolum ab Apostolis una cum prædictis suffocata fuisse vetita, ipse putavit Origenes : qui inter Gentiles versatus, et in gentilem hominem rerum illarum peritissimum hæc cum scribat; non quæ essent risu digna et aperti arguenda mendacii (ut fuissent, si quæ apud ipsum, cæterosque Gentiles adversus quos omnes commentarios illos elaborabat,

[1] Galat. II. — [2] Irenæus lib. III. c. 12. — [3] Tert. de pudic. c. XII. — [4] Cyprian. ad Quirin. lib. III. in fine. — [5] Pacian. de pœnitent. et Confess. — [6] Ambr. in epist. ad Gal. c. II.

[1] Aug. contra Faust. lib. XXXII. c. 13. — [2] Tertul. in Apolog. c. IX. — [3] Euseb. hist. lib. V. c. 1. — [4] Orig. contr. Cels. lib. VIII.

aliquid habuissent dubitationis) cum scriptis consignasse, par est credere.

21. Augustinus [1] contra Faustum cum non ex verbis ipsis, sed potius ex interpretatione (quod diximus) Christianos a suffocatis ea ratione abstinuisse divisset, hæc in priorem sententiam addit : « Et si hoc tunc Apostoli præceperant, ut ab animalium sanguine abstinerent Christiani, ne præfocatis carnibus vescerentur : elegisse mihi videntur pro tempore rem facilem, et nequaquam observantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes, propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem, aliquid communiter observarent : simul et admonerentur, in ipsa arca Noe, quando Deus hoc jussit, Ecclesiam omnium Gentium fuisse præfiguratam : cujus facti prophetia, jam Gentibus ad fidem accedentibus, incipiebat impleri. Tum sancto vero illo tempore, quo illi duo parietes, unus ex circumcisione, alter ex præputio venientes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinctius eminebant. At ubi Ecclesia Gentium talis effecta est, ut in illa nullus Israelita carnalis appareat : quis jam hoc christianus observat, ut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a cæteris irridentur. » Hæc Augustinus.

22. Cæterum non apud omnes ipsius Augustini tempore exoleverat ejusmodi usus abstinendi a sanguine et suffocato : imo a multis, ac præsertim Græcis, veluti ex institutione apostolica retinebatur; cum illud, « Abstinere a sanguine, » etiam si defuissent illa verba in textu, « Et suffocata, » tamen communi omnium consensu de esu sanguinis animalium esse dictum intelligeretur : nam hæc de eadem re habentur in apostolico canone sexagesimo secundo [2] : « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicumque ex sacerdotali consortio comederit carnes in sanguine animæ ejus, aut a bestiis abreptum, aut suffocatum ; deponitor. Si vero laicus sit, a communione excluditor. » Sed de Apostolicis canonibus alias erit nobis disputatio. Certe in Cresconiana Collectione, omnium antiquissima, quinquaginta tantummodo adnumerati habentur canones Apostolorum, quos Dionysius Romanus abbas, cognomento Exiguus, in latinum vertit : cæteri enim a Græcis putantur dolose suppositi. Ejus canonis auctoritate Theodorus sic more suo in latinos invehitur, dicens : « Nota, inquit, canonem propter Latinos, qui suffocata indiscriminatim comedunt. » Sed et suffragabatur Græcis auctoritas Gangrensis Concilii [3], in quo hæc scriptis mandata habentur : « Si quis carnem edentem (præter sanguinem, et idolis immolatum, et suffocatum) cum religione et fide condemnat, velut spem propter hujusmodi perceptionem non habentem; anathema sit. »

[1] Aug. contr. Faust. lib. XXXII. c. 13. — [2] Tom I. Conc. apud Theod. Balsam. c. 63. — [3] Conc. Gangrens. c. 2.

23. Quam mordicus vero Græci (ut de illis in primis agamus) ejusmodi institutiones de sanguine non comedendo tenuerint, non tantum complures ipsorum canones, sed et sanctiones imperatoriæ facile monstrant. Leo [1] enim imp. in hæc verba ad Stilianum sacrorum officiorum magistrum rescripsisse legitur : « Simul olim legislatori Moysi, sanguine vescendum non esse, mandavit Deus : simul ab istiusmodi cibo abstineri debere, a præconibus gratiæ est constitutum. Et quanquam tum veteris, tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita sit et nefaria : eo tamen contumaciæ, imo vecordiæ homines processere, ut neutri legi aurem præstent morigeram. At contra alii lucri, alii gulæ causa, summa cum impudentia mandatum contemnunt; in escamque qua vesci vetitum est, sanguinem convertunt. Perlatum est enim ad aures nostras, quod intestinis tanquam tunicis illum infarctum, velut consuetum aliquem cibum, ventri præbeant. Quod tolerari non debere, imperatoria nostra majestas rata, neque tam impio, soli gulæ inhiantium hominum, invento, nunc præcepta Dei divina, nunc Reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens; jubet, ne quis id scelus, neque ad usum suum, neque ut emptores detestando cibo contaminentur, ullo modo exercere audeat. At sciat quicumque dehinc divinum mandatum contemnere, sanguinemque in cibum convertere (sive vendat, sive emat) deprehensus fuerit, se bonorum publicationi subjiciendum, et ubi acerbum in modum flagris cæsus, ac cute tenus fœde detonsus erit, perpetuo patriæ exilio multandum esse. Quo quidem in judicio neque civitatum magistratus citra criminationem dimittendos censemus : sed ut et ipsi (neque enim, si illi convenienti alacritate magistratum gessissent, id scelus commissum esset) quod negligenter socorditerque subditis præfuerint, decem librarum auri multam sustineant. » Hæc Leo.

24. Quod vero ad Latinos pertinet; est canon Concilii Aurelianensis [2] secundi, suffocatis vesci prohibens. Ex Concilio Carthaginensi hæc item recitantur in Synodo Vormatiensi [3] : « Animalia, quæ a lupis seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi porcis et canibus : nec cervus, nec capra, si mortui inveniantur, » et infra : « Aves vero et alia animalia, si in retibus strangulantur, non comedenda. » Cæterum non tantum ab esu sanguinis Gentiles ad Christum conversos abstinuisse, sed a quibusdam animalibus, quæ lex interdixit et natura abhorrere solita est, constat; quæ notat Zacharias [4] papa scribens ad Bonifacium. Sed quod pertinet ad suffocata : in antiquo Theodori Pœnitentiario, quod habemus apud nos manuscriptum, injunctam pœnam invenimus his qui vesci præsumpsissent suffocatis. Sed (quod dictum est superius) Christiani, quod instituissent Apostoli compaginationis causa (sicut in parietibus videmus fieri, dum ut superinducendus novus priori constructo firmius inhæreat, prominentes re-

[1] Leo Novel. Const. LVIII. — [2] Concil. II. Aurel. c. 20. — [3] Conc. Vormat. c. 65. — [4] Zach. ad Bonif. to. III. Conc. novæ edit.

linquuntur lapides, qui velut nexus quidam recens erectum sibi conjungant) firmiter retinentes, a sanguinis esu laudabiliter omnes æque abstinuerunt : ea vero postmodum cessante causa, quidam id ipsum præstare destiterunt; quidam vero, Apostoli culminis reverentia, illud ipsum institutum aliquandiu retinendum putarunt; quod demum totius Occidentalis Ecclesiæ consensu est æque laudabiliter antiquatum.

25. Denique quod eadem epistola Apostoli sint contestati, nihil ultra imponere oneris velle ipsis Gentibus in Christum credentibus, nisi ut ab illis paucis abstineant : non sic accipiendum est, ut in cæteris delinquendi liberas laxarint habenas : « Sed (quod Origenes [1] ait) quoniam quidem cætera crimina sæculi legibus judicantur, superfluum videbatur ea nunc divina lege prohibere, quæ sufficienter humana lege plectuntur : illa sola de quibus lex humana nihil dixerat, religioni videbatur convenire decernere; ex quo apparet judices mundi partem maximam Dei legis implere. » At de his hactenus, quæ ex instituto (quod pertineant ad mores Ecclesiæ) prætermisisse non licuit.

26. Sed quod in eodem Concilio ab Apostolis statutum fuisse diximus, nempe Paulo ac Barnabæ curam Gentium esse mandatam, Petro autem et cæteris qui aderant Apostolis injunctam Judæorum ad fidem venientium sollicitudinem : nihil quis existimet contra divinam institutionem esse sancitum; quasi cura totius gregis olim (quod vidimus) Petro a Christo commissa, hujus decreto Concilii fuerit limitata, vel subtracta prædicatio ad Gentes illi divinitus impartita, quando, ostenso illi cælitus linteo, dictum fuit : « Occide, et manduca; » quo signo (ut ipse in hoc eodem conventu testatus est) accepit a Deo apostolatum in Gentes; nam ait : « Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, et credere. » Deliræ plane mentis est existimare ab Apostolis esse labefactatum, quod a Deo sciverant institutum. Nulla ergo abrogatio juris concessi, vel provinciarum facta est in eo Concilio limitatio.

27. Non enim ea sic est facta divisio, ut alter ab alterius abstineret apostolatu : alioqui et transgressor apostolicæ sanctionis Paulus plane habendus esset, qui non occasione quadam aliquando divertit ad Judæos, sed (quod Lucas [2] demonstrat) ipso primo ingressu, ubi Judæi conventum agerent, requirebat, illisque Evangelium prædicabat : sic enim Philippis fecisse videmus, sic Thessalonicæ etiam [3] sæpius, Athenis itidem, et Corinthi [4], itemque Ephesi [5] frequenter; nam tres menses ibi sermones habuit in synagoga cum Judæis : id ipsum Troade [6], ac denique Romæ; ubi licet minus liberum illi esset ex more synagogas Judæorum adire, quod retineretur sub custodia, tamen ipse continuo primores Judæorum accersivit, ut illis evangelicam gratiam impartiretur. Sicque videas ipsum, cui cura Gentium credita erat, primum omnium quæsisse Judæos ad fidem adducere, atque in ea functione non modo (quod lege [1] permissum erat) derelictas post messem spicas tantum collegisse, vel transeundo convulsisse, sed in messem adhuc integram immisisse falcem, atque Judæis primum, inde vero Gentilibus Evangelium prædicasse. Quod et ipse apud Ephesios [2], pro concione eos alloquens, his verbis professus esse videtur, dum ait : « Vos scitis, quomodo nihil subtraxerim utilium, quo minus annuntiarem vobis, docens vos publice, et per domos, testificans Judæis atque Gentibus in Deum pœnitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum. » Sed hæc ipsa idem Apostolus in omnibus ferme suis epistolis sæpius manifestat. Similiter et Petrus videtur fecisse in Gentibus : nam quo jure Paulus, cui Gentes commissæ erant, id sibi concessum putavit, eodem et Petrus, imo et potiori, ut cui totius Ecclesiæ regimen creditum esset, idem licite usurpavit.

28. Videas ex his igitur, non jurisdictionem, nec populos esse divisos, sed procurationem quamdam, atque illorum patrocinium fuisse distinctum atque discretum : cæterum tam Judæorum quam Gentium prædicationem fuisse inter eos communem constat. Unde et S. Hieronymus [3] in hanc sententiam hæc ait : « Occulta hic oritur quæstio. Quid igitur? Petrus si invenisset ex Gentibus aliquos, non eos adducebat ad fidem ? Aut Paulus si ex circumcisione aliquos reperisset, non eos ad Christi baptismum provocabat ? Quæ ita solvitur, ut dicamus, principale singulis in Judæos et Gentes fuisse mandatum; ut qui defendebant legem, haberent quem sequerentur; qui legi gratiam præferebant, non deesset eis doctor et prævius. In commune vero hoc eos habuisse propositi, ut Christo ex cunctis gentibus Ecclesiam congregarent. » Hæc Hieronymus.

29. *Apostolatus nobilior Judæorum quam Gentium.* — Hoc sensu manifestum est accipienda esse ea quæ dicta sunt, nempe Paulo creditum esse Evangelium Gentium; Petrum vero circumcisionis ministerio, velut honestissimo omnium titulo, nobilitatum. Nam præ excellentia ipse Christus, qui venit omnes homines salvos facere, apud quem non est distinctio Judæi et Græci, dictus est tamen minister circumcisionis, sic dicente Paulo [4] : « Dico Christum ministrum fuisse circumcisionis; » augustior plane titulus : nam (ut idem ait Paulus [5]) « horum erat adoptio filiorum, gloria, testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa : Gentes autem super misericordia honorare Deum. » Sed sicut Christus Dominus noster sic dictus est minister circumcisionis, ut tamen esset pastor omnium atque salvator : eodem modo et Petrus sic circumcisionis administer est appellatus, ut tamen a Domino [6] constitutus, universi gregis pastor esset ac moderator. Unde et S. Leo [7] : « De toto mundo unus Petrus eligi-

[1] Orig. in ep. ad Rom. c. XIII. lib. IX. — [2] Act. XVI. — [3] Act. XVII. — [4] Act. XVIII. — [5] Act. XIX. — [6] Act. XX.

[1] Lev. XIX. XXIII. — [2] Act. XX. — [3] Hieron. in epist. ad Gal. c. II. — [4] Rom. XV. — [5] Rom. IX. — [6] Act. IX. — [7] Leo ser. 3. de sua assumpt.

tur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur : ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. »

30. Quod vero de Paulo est dictum a Domino : « Vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, et regibus, et filiis Israel, » non id quidem, mea sententia, sic dictum est, ut ultimo loco illi injuncta esset Judæorum conversio, primo vero Gentilium : nam aliter sensisse et fuisse videtur idem Paulus, qui (ut vidimus) post hæc, et antea, cum una cum Barnaba Antiochiam Syriæ profectus est, semper synagogas primum ingressus, Judæis Evangelium prædicabat : qui et de hoc ipso Judæos Antiochiæ Pisidiæ commorantes, et prædicationi resistentes, sic contestatus est [1] : « Vobis primum oportebat loqui verbum Dei ; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes. » Sed illa verba a Domino sciendum prophetice esse dicta : nimirum quod ejus prædicatione magna futura esset ex Gentibus ad Christianam religionem accessio : et hoc esse quod idem [2] ait : « Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter Gentes. » Quocumque enim isset, et Evangelium prædicasset, Gentes obsequentes, Judæos vero semper sibi adversantes invenit : qua ex causa Doctor Gentium apostolatum accepisse ad Gentes dicitur ; nam ex conversione credentium nomen apostolatus se accepisse demonstrat, dum ad Corinthios scribens [3] ait : « Non sum apostolus? Nonne opus meum vos estis in Domino? etc. » Hæc Paulus Gentiles alloquens. At hæc satis : jam cætera prosequamur.

31. *Pauli acta Antiochiæ.* — Datis ab Apostolis ex Concilio litteris ad Gentiles Christianos, qui erant Antiochiæ, per Judam et Silam : « Illi, inquit Lucas [4], dimissi descenderunt in Antiochiam : et congregata multitudine, tradiderunt epistolam, quam cum legissent, gravisi sunt super consolatione. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace a fratribus ad eos qui miserant illos. Visum est autem Silæ ibi remanere : Judas autem solus abiit, Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes et evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini. » Hæc Lucas : qui cætera quæ Antiochiæ eo tempore facta sunt, ut contentiones inter Petrum et Paulum (ut verbis utar S. Hieronymi [5]) historiographi licentia prætermisit, sicut et alia multa quæ Paulus in suis epistolis recitat, ac præsertim ipsas, de quibus agimus, res Antiochenas, in hæc verba de his scribens ad Galatas [6] : « Cum autem (absoluto scilicet ipso de quo agit, conventu Apostolorum Hierosolymis celebrato) venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum Gentibus edebat : cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in eam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus : Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaice ; quomodo cogis Gentes judaizare? etc. » Ostendit pluribus non ex lege justificari hominem, sed per fidem Christi.

32. *De contentione inter Paulum et Petrum hac occasione de victu exorta.* — Siste gradum, lector : hic plane est lapis offensionis, hic petra scandali, in quem complures impegisse noscuntur : qui enim historiam captu difficilem, nulla alia adhibita diligentioris studii consideratione, cursim legentes sunt interpretati, eo insaniæ progressi sunt, ut vel Paulum temeritatis arguerent, quod in Petrum non tam libere quam procaciter sit invectus ; vel hypocrisis nomine sugillent Petrum, quod ageret simulate ; vel utrumque condemnent, quod non in eamdem fidei regulam consentirent. Primus igitur reperitur fuisse Marcion hæresiarcha ejus sententiæ, necnon Valentinus novæ hæresis promulgator. Hic ex dicta contentione ausus est sugillare Apostolorum ignorantiam, quod adhuc aliquid eis defuerit ad perfectam de rebus Christianæ religionis scientiam consequendam ; aliamque Evangelii formam superinductam a Paulo citra eam quam præmiserant Petrus et cæteri ; prout Tertullianus [1], qui ejus confutat temeritatem, et retundit procaciam, testatur. Marcion vero, qui non recipiebat Apostolos, ejus occasione contentionis, ipsos non incessisse recta via ad veritatem Evangelii, exclamare solitus erat, tanquam in prævaricatores atque simulatores ; quem idem refellit Tertullianus [2].

33. Rursum Porphyrius [3] impietatis magister, hæc eadem legens, in Paulum invehitur, eumque procacitatis arguit quod principem Apostolorum Petrum ausus est reprehendere, et arguere in faciem, ac ratione constringere quod male fecerit ; id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui alium arguit delinquentem. Insuper post ipsum Julianus Apostata, non in Paulum, sed in Petrum effutire eadem ex causa jurgia atque blasphemias non pepercit. Nam de eo inquit Cyrillus [4] : « Cavillatur et eximium inter sanctos Apostolos Petrum, quem et hyprocritam esse dicit, et per Paulum reprehensum, eo quod interdum Græcorum moribus vivere studuerit, interdum etiam Judæorum ; ignorans omnino artificiosissimam in illis dispensationem. » Audivimus et recentiores novatores iisdem fere verbis insectatos esse eumdem Apostolorum principem Petrum, sed non alio certe, quam quo Julianus, afflatos spiritu. Multo his verecundior, quem jam citavimus, Porphyrius, qui reveritus apostolicum culmen in Petro, illi ut parcat, in Paulum contu-

[1] Act. XIII. — [2] Galat. II. — [3] 1.Cor. IX. — [4] Act. XV. — [5] Hier. in ep. ad Gal. c. II. — [6] Galat. II.

[1] Tertul. de præscr. c. XXIII. — [2] Tert. adver. Marc. lib. IV. c. 3. — [3] Hieron. ad Aug. ep. LXXXIX. — [4] Cyrill. constit. Julian. lib. IX. in fine.

meliarum plaustrum exonerat. Rursum vero Tertullianus [1], et alii complures inconstantiæ vitio jure reprehensum esse Petrum dicunt, quod pro personarum qualitate victum variaret, timens eos qui erant ex circumcisione fideles.

34. At vero non hi tantum a linea catholicæ fidei aberrantes, cum talia de Petro scriberent, in offensionis lapidem offenderunt; sed (quod quisque mirari debet) S. Augustinus, vertex theologorum, dum exemplo Petri Cyprianum errantem excusat, Petrum in crimen adducit, cum ait: « In sanctis Scripturis didicimus apostolum Petrum, in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia præeminet, aliter quam veritas postulabat, de circumcisione agere solitum, a posteriore Paulo apostolo esse correctum; » et infra: « Si potuit, inquam, Petrus contra veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere Gentes judaizare: cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea tota Ecclesia tenuit, cogere hæreticos et schismaticos denuo baptizari? » Hæc Augustinus [2]; ubi tamen affirmat, Petri apostolatus principatum cuilibet episcopatui præferendum; eadem et inferius [3] habet, qui et alibi [4] reprehendit in Petro ejus studium non rectum imponendi super humeros Gentium jugum Legis. Rursumque [5] in libro, quem de Agone Christiano conscripsit, eum in superstitiosam pravamque simulationem lapsum esse testatur.

35. Ex his plane apparet quam scaber sit hic locus; quem nec Augustinus (venia tanti Patris dixerim) inoffenso pede pertransiit. Cæterum complures tam Græcorum quam Latinorum antiqui Patres, Petrum ab omni labe peccati immunem reddunt: horumque alii illum etiam ab omni suspicione erroris ea ratione liberant, dum Cepham illum quem Paulus a se reprehensum scribit ad Galatas, non fuisse Petrum, sed unum dicunt ex numero septuaginta duorum discipulorum, citantes Clementem [6] Alexandrinum hujus assertionis auctorem. Ejusmodi Cepham Dorotheus [7] in Caria factum episcopum tradit. Rursus in epistolis quæ Martialis esse dicuntur, auctor ipse Cephas cognominatus habetur, dum ipsis ejusmodi titulus inscriptus legitur: « Servus Dei, et Apostolus Jesu Christi, Martialis Cephas, omnibus fratribus, etc. » Possent hæc quidem de altero Cepha ea adjuvari etiam conjectura, quod in eadem epistola Paulus [8], cum agit de Petro, eum non syriace Cepham, sed Petrum tertio nominat. Verum hæc non admittimus: nam cum inferius Cepham recenseat una cum Jacobo, et Joanne, qui (ut ait) videbantur esse columnæ, de Petro intellexisse nulla est dubitatio. Unde et Hieronymus [9]: « Alterius, inquit, nescio cujus Cephæ nescire nos nomen, nisi ejus, qui et in Evangelio, et in aliis Pauli epistolis, et in hac quoque ipsa modo Cephas, modo Petrus inscribitur; » et inferius: « Si propter Porphyrii blasphemiam alius nobis fingendus est Cephas, ne Petrus putetur errasse: infinita erunt de Scripturis emendanda divinis, quæ ille qui non intelligit, criminatur. » Hæc Hieronymus; quasi velit a Clemente novum excogitatum esse Cepham, ut Petrum suspicione criminis liberaret. Verum nullius nota imposturæ jure potest in Clementem inferri, qui discipulus fuit Pantæni, et longe ante Porphyrii ætatem vixit, nimirum sub Severo, Porphyrius vero sub Diocletiano, ac denique Constantino imperante mortuus est.

36. Fuit aliorum sententia, Petrum et Paulum ex composito ejusmodi inter se simulasse dissidium, quo utilitati discipulorum ambo ea arte consulerent: nam quia ea de causa (ut ex Luca dictum est) multæ obortæ essent Antiochiæ contentiones inter Christianos qui ex Gentibus credidissent, et eos qui ex circumcisione ad fidem venissent: rati sunt non ausuros amplius mutire eos qui legalia in cibis esse servanda contenderent, si Petrum ea de causa a Paulo palam reprehensum esse; ac Petrum non contradicentem, sed assentientem illi vidissent, sicque quod alibi de se ait Paulus [1], « Cum astutus essem, dolo vos cepi; » ea simulatione prospicerent, ut qui ex circumcisione essent, in officio continerentur. Simulate enim cuncta a Petro acta fuisse, ipsius Pauli verba significare videntur, dum cuncta ab eo gesta, simulationem iterum idem Paulus appellat, sic dicens [2]: « Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut et Barnabas adduceretur ab eis in eam simulationem. » Fuerunt hujus sententiæ assertores Origenes, Didymus, Apollinaris, Eusebius Emesenus, Theodorus Heracleotes, quos omnes sanctus Hieronymus [3] citat: adde his Joannem Chrysostomum [4], qui in eamdem sententiam abiit, itemque Theodoretum [5], Cassianum [6], Theophylactum [7], Œcumenium [8], et fortasse alios, hac nimirum omnes persuasos ratione: Quomodo enim, inquiunt, fieri potuit, ut Paulus serio reprehendisset in Petro, quod sæpius ipse, oblata eadem occasione, facturus esset? vel potius, quomodo postea crebrius factitasset, quod in Petro coram Ecclesia tam acriter reprehendisset? Ipse quidem Paulus (ut inferius suis quibusque locis dicemus) Judaicos ritus, cum sibi ad profectionem Evangelii visum est opportunum, repetiit, ac sæpius iteravit: ut cum Timotheum ex patre Gentili [9] natum circumcidit; vel cum secundum Judaicum Nazaræorum morem [10] totondit caput in Cenchreis; aut quando Hierosolymam reversus, ad conciliandam sibi gratiam Judæorum, antequam ingrederetur in templum, se purificavit [11] cum illis.

37. Cum igitur horum sententiam sanctus Hieronymus inter Latinos sectatus, camdem roborare conatus esset; S. Augustinus eidem vehementissime

[1] Tert. contr. Marc. lib. v. c. 3. — [2] Aug. de Bapt. contr. Donatist. lib. II. c. 1. — [3] Aug. lib. VI. c. 2. ibid. — [4] August. lib. de mend. c. 1. 5. — [5] August. lib. de agon. Christian. c. 30. — [6] Clemen. Alex. apud Euseb. lib. I. 12. — [7] Doroth. in Synopsi. — [8] Galat. I. II. — [9] Hier. in epist. ad Galat. c. II.

[1] 2. Cor. XII. — [2] Galat. II. — [3] Hieronym. ad Aug. epist. LXXXIX. — [4] Chrysost. in epist. ad Galat. c. II. et de sacerdotio. — [5] Theod. in epistol. ad Galat. c. II. — [6] Cassian. collat. XVII. — [7] Theophyl. indict. epist. c. II. — [8] Œcumen. indict. epist. c. 2. — [9] Act. XVI. — [10] Act. XVIII. — [11] Act. XXI.

restitit, ultro citroque datis litteris [1], magnaque dissensione diu inter utrosque certatum est : illud Augustino in primis adversus Hieronymum contendente, nullum ab Apostolo ad Galatas scribente compositum esse mendacium, nec Apostolo licuisse mentiri, sicut nec cuilibet christiano absque peccato concessum : quod Pelagiani eodem Augustini tempore inter alia prava dogmata conabantur asserere, et Pauli testimonio roborare. Certe ex suis ipsorum litteris mutuo redditis, iterum atque iterum a nobis lectis, cognitis, et accurate perspectis, numquam satis exploratam habuisse Hieronymi sententiam nobis visus est Augustinus; quippe qui in eo semper versetur, Apostolum non esse mentitum, sed eadem epistola quæ vera essent scripsisse ad Galatas. At Hieronymus non hæc dicebat, Paulum esse mentitum, et ad Galatas scripsisse mendacia : quod tunc contigisset, si quæ minime facta essent, ea perinde ac facta scripsisset, vel aliter quam gesta fuissent : quorum neutrum Hieronymus impingit Apostolo : sed ipsum, quæ vere facta, et ut facta essent, scripsisse, nullatenus dubitavit. At longe aliud est, a Paulo vera esse narrata; aliud, ea quæ sunt vera narrata, per simulationem ex composito facta ; quod Hieronymus ac citati omnes affirmabant auctores : quod absque peccati scrupulo facere licuisse, exemplo Domini comprobarunt : ipse enim ut occultaret quod faceret, sæpe ea arte laudabiliter usus esse videtur; ut cum dixit ad suos : « Vos ascendetis ad diem festum hunc, ego autem non ascendam ; » sed ascendit nihilominus seorsum ab illis. Vel cum se simulavit hortulanum cum Magdalena, vel viatorem cum duobus illis discipulis Emmauntem abeuntibus, quando et finxit se longius ire.

38. Non igitur inter se pugnant, ut simul vera esse non possint, Paulum vera scripsisse; eorum scilicet quæ facta essent, puram sinceramque historiam enarrasse; et ea ipsa quæ scripsit atque recensuit, non serio, sed simulate esse peracta. Illud affirmabat Augustinus; hoc contendebat Hieronymus : sed quamdiu alterius sensum alter minus est assecutus, tamdiu mutuis altercati sunt litteris. Sed iidem et in eo inter se dissenserunt, dum S. Hieronymus et alii superius numerati scriptores inter Petrum et Paulum ea opportuna simulatione transacta fuisse dixerunt : S. Augustinus [2] vero nullam intercessisse simulationem, sed cuncta vere ac serio esse facta confirmat; seque in ea re Cyprianum et Ambrosium auctores sequi profitetur : eaque ratione dicit errasse Petrum, quod coram Gentilibus judaice viveret, quo exemplo Gentes ad judaicos ritus servandos adduci potuissent : licuisse tamen, si fecisset clanculum, seorsum ab illis. Sed id impugnavit Hieronymus [3] quasi adversantem catholicæ fidei sententiam adstruere conaretur : licere nimirum Christianis inter Judæos judaice vivere. Verum id Augustinus [4] retractans, quod indistincte dixerat, restrinxit temporis limite; nimirum Apostolorum temporibus judaicos ritus ab illis licite usurpatos, postea servantibus eos factos esse mortiferos : et quod alias contra Faustum agens dixerat, iterum professus est.

39. Cum ergo iidem auctores omnes in alterutram sententiam conspirarint, atque in eo convenerint; vel ea cuncta esse simulate peracta, ac sic nullum fuisse Petri peccatum; vel serio esse facta, ac sic Petrum errasse : nos neutram harum sequentes, dicimus ea nec ex composito facta, nec ea faciendo Petrum vel minimum deliquisse. Non enim videmus aliqua opus fuisse fictione, ut Petrus a peccato reddatur immunis, cum aliis iisdemque certioribus rationibus ejus innocentia testata reddatur. Ad hæc insinuanda, illud in primis statuendum, quod exploratum est omnibus, et nemo prudens negare poterit, cum sit apud omnes in confesso; Apostolos absque levissima culpa, secundum loci et temporis rationem, uti potuisse legalibus; ut et Paulus ipse sæpe fecisse conspicitur : adeo ut hac ex parte nullum possit Petro adscribi peccatum, si cum Judæis judaice aliquando vixisset, dicente de se Paulo [1] : « Factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem : et iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, ut eos qui sub lege erant, lucrifacerem. » Licentius enim hæc a Petro quam a Paulo usurpari potuisse, cum ille Judæorum, Paulus vero Gentium patrocinium suscepisset, nemo non videt : nam ea ratione major Petro quam Paulo intercedebat cum Judæis consuetudinis usus. Si itaque nullius peccati reus est Paulus, quod sæpe legalibus usus est, multo minus redarguendus est Petrus, qui semel se cum illis immiscuit : non ergo ea ex causa a Paulo reprehendi meruit. Unum illud igitur reliquum est, quod in Petro reprehendi posset; si fortasse, quod licite facere poterat, minus opportuno loco et tempore fecerit. Hoc igitur attentius disquiramus : in hoc enim uno totius quæstionis vertitur cardo, an quod Petro facere licitum erat, tunc temporis prudenter fecerit. Sane quidem si factum ex eventu pensetur, imprudenter nimis illud attentatum fuisse videtur : nam exemplo Petri (quod redarguit Paulus) Gentes quodammodo cogebantur judaizare. Sed in unaquaque re aliter quod principaliter geritur, aliter quod inopinato per occasionem oboritur, considerandum est. Videamus igitur causas, quibus ad id agendum Petrus compulsus sit.

40. Si unquam ea licentia illi utendum erat, nullo quidem opportuniori loco vel tempore id fieri potuisse, facile intelligemus, si exacte rei gestæ historiam exquiramus : quæ est hujusmodi. Veniens Petrus Antiochiam, compositis jam rebus inter Gentiles et Judæos, absque aliqua offensione cujuspiam cum Gentilibus edebat. Post hæc accidit, ut cum quidam a Jacobo Hierosolymis venirent Antiochiam, subtraxerit se a Gentilibus Christianis : et Judæis fidelibus inhærens, se judaice vivere si-

[1] Apud Hieron. epis. LXXXVI. et seqq. usque ad XCVII.— [2] Ep. XCVII. apud Hieron. — [3] Hieronymus epist. LXXXIX. — [4] August. epist. ult. ad Hieron.

[1] I. Cor. IX.

mulaverit : cui simulationi et cæteri, qui Antiochiæ erant, consenserunt Judæi, usque adeo ut etiam Pauli collega Barnabas id fecerit, et Gentiles ad id faciendum eodem exemplo quodammodo cogerentur : hæc enim omnia scriptis consignata habentur a Paulo in dicta epistola ad Galatas, quæ et superius recitavimus. Ex his itaque satis liquet, Petrum institutum vitæ mutasse occasione Judæorum, qui a Jacobo Hierosolymis venerant Antiochiam. Qua autem occasione id fecerit, nulla redditur, nisi quod ait Paulus : « Timens eos, qui ex circumcisione erant. » Quod græce habet : φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, quod latine æque reddi potest : Timens eos, vel eis. At licet interpres eos, et non eis verterit, quod secundum latini sermonis proprietatem diversum sensum habet, nullam tamen debet afferre difficultatem : nam, eos, loco, eis, eumdem usurpasse iterum in eadem epistola [1] constat, dum vertit : « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. » Unde Chrysostomus [2] : « Non hoc, inquit, metuens, ne veniret in discrimen : namque initio non metuerat, multo minus tum metuisset; verum illud metuebat ne deficerent; quandoquidem ita et ipse Paulus loquitur Galatis, dum inquit : Timeo vos, etc. » Hæc idcirco, ut his retundatur temeritas dicentium, Petrum timore irrationali perculsum, in errorem esse lapsum, cujus a Paulo est redargutus.

41. Timebat igitur Petrus, ne si ab illis nuper advenientibus Hierosolymis, compertus esset gentiliter et non judaice vivere, scandalum illis et offensionem inferret, hac nimirum in primis ex causa. Non enim sic quidem in Hierosolymitano Concilio de legalibus non utendis prospectum Judæis perinde ac Gentilibus fuit, ut eadem lex fuerit utrisque statuta, ne legalibus uterentur; sed illud tantum (quod dictum est) ne Gentiles, qui ad fidem venissent, cogerentur circumcidi, ac cætera servare legalia. Quod cum haud facile fuerit obtineri; nam (ut idem ait Paulus) seorsum ab illis qui videbantur aliquid esse, et venerant explorare an Paulus gentiliter viveret, causam agere opus fuit; contendentibus illis, Titum, quem duxerat, circumcidi debere; quibus nec ad horam (ut ait idem Apostolus) sibi cedendum esse putavit. Si ergo illi non tantum quod optabant, in Gentiles legalia propagari, concessum sibi minus fuisse, sed et ipsos Judæos penitus legalibus spoliatos ad Gentilitatem redactos esse intellexissent : quales turbas, quantas dissensiones eos fore concitaturos par erat existimare? In quam quidem suspicionem facile adduci potuissent, si Antiochiam venientes, ipsum principem Apostolorum, penes quem erat summa rerum, gentiliter viventem, ut faciebat, invenissent.

42. Rursum si Petrus, qui susceperat patrocinium Judæorum, sicut Paulus Gentilium, ab iisdem repertus esset cum Gentilibus manducare, et communibus cum illis cibis uti : plane non protectoris, sed desertoris partes agere creditus esset. His igitur, qui ad conflandas dissensiones digni justique videri illis poterant esse prætextus, Petrus quamprimum sibi occurrendum existimans; cum hactenus (quod ait Paulus [1]) vixisset gentiliter, et non judaice : post adventum illorum Antiochiam subtrahebat et segregabat se a Gentilibus, timens eos qui erant ex circumcisione; et Judæis inhærens, ritu judaico victitabat; sed simulate quidem, hoc est, non ex animo, quod videlicet aliud faceret ab eo quod habebat in mente; nimirum ut legalibus illis penitus antiquatis, omnes in libertatem evangelicam vindicaret. Quam prudens et sagax, ac denique necessarium videri poterat Petri consilium, cuilibet illud accurate intuenti manifestum esse non dubito : adeo ut nec levioris peccati culpa illi ea de re juste possit adscribi. Sed et Petri factum qui rem ipsam proxime aspexerunt, ut Gentiles ipsi, in quorum præjudicium res agi videbatur, imo et Barnabas, cujus inter Apostolos ob res ab eo præclare gestas, magna erat auctoritas, non tantum æque probarunt, sed etiam imitati sunt.

43. Cæterum de his, quæ horum occasione exortæ sunt dissensiones, alia diversa est habenda ratio, cum non ex ejus voluntate, sed præter spem atque sententiam ea prorsus acciderint : summa enim quæ in Petro erat auctoritas, tam Judæorum quam Gentilium qui agebant Antiochiæ fidelium, imo et Barnabæ ipsius, cui una cum Paulo credita erat Gentilium procuratio, valuit animos ad istam simulationem adducere, cum omnes se id jure facturos existimarent, quod omnium pastoris exemplo actum esse conspicerent : quamobrem per occasionem accidit, ut tam Judæi, quam Gentiles, ac etiam Barnabas eorum institutor, judaizarent. Quibus commotus Paulus, nulla alia ratione excrescentem errorem se posse cohibere existimavit; nisi Petro, cujus exemplum cæteri secuti essent, resisteret; eumque ut cæteri cohiberentur, coram omnibus acriter redargueret : præceps enim ac frequens ille omnium ad judaizandum concursus nonnisi aliquo violento remedio, quasi ex adverso opposito aggere, contineri posse videbatur. Unde simulationem illam Petri, rationabili causa (ut vidimus) usurpatam; in perniciem Gentium converti palam aspiciens, eam non amplius dissimulandam, sed detegendam consultius esse ratus, ipsum conveniens, ac coram omnibus redarguens, dixit : « Si tu cum Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaice; quomodo cogis Gentes judaizare? » His enim egit Paulus, ut Gentiles ad judaizandum Petri exemplo dilabentes in officio retineret, et Judæos quid agere de cætero deberent, ejusdem Petri exemplo commonefaceret; ac sic uno remedio utriusque populi saluti opportune consuleret.

44. His igitur in hunc modum elucidatis, cum a neutro ipsorum admissum fuisse peccatum sit demonstratum : reliquum est ut ipsius Pauli verba

[1] Galat. IV. — [2] Chrysost. in epist. ad Gal. c. II.

[1] Galat. II.

consideremus, quibus crimen Petro adscribi videtur, ut cum ait : « In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. » Sed cur esset reprehensibilis, eam quam superius examinavimus causam affert : nimirum quod cum antea ibidem Antiochiæ gentiliter vixisset, post adventum illorum qui a Jacobo venerant Hierosolymis, illos timens cœpisset judaicos servare ritus, segregans se a Gentilibus. Sed cum superius sit demonstratum, id a Petro factum esse rationabili causa absque ulla levioris peccati culpa; tantum reliquum est, ut quo sensu sint accipienda Pauli verba illa dicentis, « Quia reprehensibilis erat, » examinemus : pugnant enim hæc e diametro, Non peccavit; et, Reprehensibilis erat : ut alterutrum videatur esse necesse dicere, vel peccasse Petrum, vel esse mentitum Paulum. Sed priori diluta, de Paulo remanet solvenda quæstio; qua scilicet ratione Petrum reprehensibilem dixerit.

45. In unaquaque hominis actione duo sunt quæ considerari possunt ; intentio, qua aliquid factum est; et opus ipsum, quod quale sit, ab hominibus cernitur. Prioris quidem Deus tantum, qui intuetur cor, est judex et vindex, opus vero tantum quod videtur, humano judicio judicatur. Non potuit ergo Paulus reprehensibilem dixisse Petrum ex ejus animi intentione, quam non inspiceret, sed tantum ex facto, quod cerneret. In quo rursum duo adhuc sunt pensanda, opus ipsum, et quod ejus occasione provenit. Sed quod ad opus ipsum spectat : illud quod permissum esset, quod et ipse Paulus sæpius facturus esset, nec a Paulo reprehendi poterat, nec ejus causa Petrus reprehensibilis dici. Solum ergo restat, ut Paulus reprehensibilem Petrum dixerit, quod occasione operis jure riteque ex dispensatione patrati, res quæ reprehendenda merito foret, esset oborta ; nimirum quod ejus exemplo Gentes ad judaizandum impellerentur ; a quo quidem facto cum et animus Petri procul abesset (nam hactenus Antiochiæ Paulo ipso testante gentiliter vixerat, et dicta occasione ad judaicos ritus ad modicum tempus deflexerat), nec peccatum inesse potuisse, certissimum est. Sic igitur Petrus, qui a culpa innocens atque immunis erat, ex dicta occasione Paulo reprehensibilis visus est : sicut et ipse Paulus etiam aliis reprehensibilis videri potuisset; si cum Timotheum gentilem hominem circumcidit, vel more Nazaræorum caput totondit in Cenchreis, vel Hierosolymis se purificavit cum Judæis; Gentiles Christiani, qui ea vidissent ad id ipsum faciendum in judaismum declinantes ejus exemplo fuissent impulsi : de quibus sane idem, quod ipse Paulus de Petrum imitantibus dixit, jure dici potuisset, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii : sed et in ipsum Paulum quoque dici, quod ipse in Petrum, ac multo æquius; quod cum suscepisset patrocinium Gentium, immiscens se judaicis ritibus, suo exemplo cogeret Gentes judaizare ? Et quod in Petro damnasset, inconstanter admitteret : cum alioqui ea omnia Paulus absque ulla levioris criminis culpa perageret. At hæc satis esse putamus ad obscurissimas illas quæstionum caligines illustrandas : ut jam clara luce, nonnisi sciens volensque errore labatur.

46. Ecce jam tibi, lector, de antiquissima, atque in ore omnium versata, multisque chartis tractata quæstione legitimus idemque germanus sensus historiæ restitutus : ut non sit opus ad veritatem fictionem inducere, vel aliter Petrum urgere crimine : sed patefacta per quam incedas regia via, ea omnia et serio facta, ac sine Petri culpa admissa esse cognoscas. Habes insuper quod de principis Apostolorum auctoritate, quanti illa ab omnibus æstimata fuerit, ex rebus gestis mirum in modum admirari possis. Acceperant enim nuper Gentiles fideles ab Hierosolymitano Concilio litteras, easdemque non tantum Apostolorum sententia, sed divino suffragio consignatas; scripserant enim sic : « Visum [1] est Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris. » Nihilominus his posthabitis, tanti ponderis exemplum Petri esse duxerunt, ut eumdem Petrum judaizantem esse potius sequendum existimarint, quam Paulum, licet hunc scirent Gentium curam ac patrocinium suscepisse : et, quod majus videri debet, ipse Barnabas, qui testimonio Spiritus sancti [2] Antiochiæ segregatus erat in Evangelium una cum Paulo, Petro potius inhærendum putarit.

47. Hincque nihil est quod mireris, cum ex justa causa videas Paulum justo zelo commotum, adeo libere redarguisse Petrum; ac rursum Petrum, quod ipse eadem sentiret quæ Paulus, licet ad modicum spatium temporis dicta ex causa deflexisset, magna animi summissione Paulo objurganti cessisse. Unde Cyprianus [3] ad Quintum : « Nec Petrus, inquit, quem primum Dominus elegit, et super quem ædificavit Ecclesiam suam, cum secum Paulus postmodum de circumcisione disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere, et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere : nec despexit Paulum, quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset; sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit : Documentum scilicet nobis et concordiæ et patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus; sed quæ a fratribus aliquando et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus. » Hæc Cyprianus : citat et recitat eumdem locum Augustinus [4] agens contra Donatistas. Magna igitur dispensatione Spiritus sancti factum est, ut vehementi morbo ejusmodi violentum adhiberetur remedium, quo perfectius curaretur. Quis enim, nisi hæreticus pertinax, de his ulterius disputare præsumpsisset, quibus jam Petrus reprehensione admonitus consensisset? Vel quis sperare potuisset judaicos ritus introducere in Ecclesiam perpetuo servandos, quos nec licuit Petro ad breve tempus, justa licet ex causa, usurpasse? Sed de his satis.

[1] Act. XV. — [2] Act. XIII. — [3] Cyprian. ad Quin. ep. LXXI. — [4] August. de bapt. contra Donat. lib. II. c. 2.

48. *Falsa commenta de Barnaba.* — His Antiochiæ rebus peractis : « Post aliquot dies, inquit Lucas [1], dixit ad Barnabam Paulus : Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant : Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem qui cognominabatur Marcus. Paulus autem rogabat, eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphilia, et non isset cum eis in opus) non debere recipi. Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem. Et Barnabas quidem, assumpto Marco, navigavit Cyprum : Paulus vero, electo Sila, profectus est, traditus gratiæ Dei a fratribus. » Non fuit hæc contentio quæ mutuam scinderet charitatem, cum ambo in unam eamdemque sententiam convenirent nimirum ut quisque eorum id ageret quod Deum velle existimaret : licet enim per diversas vias incederent, attamen in unum eumdemque locum et punctum (ut dicitur) ambo æque tendebant. Sed unde diversitas? Audi Chrysostomum [2] : « Sic, inquit, et in prophetis invenimus varias sententias, et varios mores. Erat Elias austerus, Moyses vero mitis. Et hic quoque asperior est Paulus. Sed vide etiam hoc loco ejus mansuetudinem. Volebat, inquit, ut ille qui defecerat ab illis a Pamphilia, ne simul assumeretur. Sic dux quidam belli non vellet aliquem bajulum semper esse sordidum, et inter lixas : ita neque Apostolus, hoc enim et alios docuit, et illum emendavit. »

49. Quod vero ad emendationem Marci spectat : proficuam illi fuisse ejusmodi Pauli severitatem, certissimum est : nam qui ut desertor militiæ in hunc modum a Paulo rejectus est, majoribus deinde assumptis spiritibus, animosior redditus, posthac inter primos ordines militavit. Hunc enim illum ipsum esse Marcum superius demonstravimus, qui postea iterum adhæsit Paulo, cujus ipse meminit scribens ad Colossenses [3]; quem et ex Oriente per Timotheum [4] Romam, ut sibi valde utilem in ministerio, advocavit; quem et ad Philemonem scribens, suum coadjutorem appellat. Paulum igitur non actum spiritu dissensionis, sed divino plane afflatum fuisse, dum in Marcum in præsentiarum severius agere visus est, probavit eventus.

50. Sed quid de Barnaba? « Malene ergo, inquit Chrysostomus, fecit Barnabas? Minime : quoniam valde absurdum esset hoc putare; et quomodo non absurdum, ob levem causam dicere illud malum? Sed vide, quia primum quidem malum nullum fuit; nam quod divisus sit alter ab altero, magnum inde bonum provenit; quod si hoc non fuisset, haud facile relicturus alter alterum fuisset : » et infra : « Mihi quidem videtur etiam diserte separatio illa facta, et quod inter se dixerint : Quoniam ego non volo, nec tu vis; ne pugnemus, distribuamus provincias. Et ita sibi invicem multum credentes hoc fecerunt. Volebat enim Barnabas non dejici quod a Paulo erectum : idcirco et secessit. Volebat similiter et Paulus non infirmari quod illi visum : ea propter et ipse idem facit, ac secedit. Utinam et nos tales secessiones faceremus, et sic ad prædicandum abiremus. » Hæc Chrysostomus. Sic itaque in hunc modum Barnabas divisus a Paulo, assumpto secum Marco, navigavit Cyprum. Quæ autem ab eodem Barnaba gesta sint, Lucas, quod Pauli tantum facta sit prosecutus, silentio obvoluta reliquit.

51. Quoniam vero quædam Barnabæ Acta, nomine ejusdem qui supra Joannis cognomento Marci, ab aliquo (ut apparet) nebulone scripta circumferuntur, et ab imperitis magno applausu accipiuntur, multis quidem et apertissimis sunt coagmentata mendaciis : ut sunt ea potissimum (ut de aliis taceam) quæ Actorum Apostolorum historiæ a Luca conscriptæ repugnant. Nam auctor esse se comitem illum Pauli et Barnabæ, Joannem nomine cognomento Marcum, profitetur, et addit se non natura Judæum, sed Gentilem fuisse, famulum cujusdam idolorum pontificis. At quis hanc non videat imposturam, cum constet ipsum Marcum consobrinum fuisse Barnabæ [1], natura Judæum, filium Mariæ [2], eumdemque prædivitem Hierosolymis habitasse, ejusque domum amplissimam patuisse Apostolorum ac cæterorum Christianorum conventibus? De se ipso rursum affirmat, ab apostolo Paulo baptizatum esse Iconii. At quonam pacto fieri potuit, ut antiquus discipulus non adhuc esset initiatus baptismate, cum multa millia hominum, qui prædicante Petro recens credidissent, omnes pariter baptizatos fuisse, Lucas testetur? Vel quomodo a Paulo potuit Iconii baptizari, qui antequam illuc Paulus una cum Barnaba venisset, ex Pamphilia ab eis recedens (ut idem testatur Lucas) reversus sit Hierosolymam? Sed in his non immoramur : rejectum enim prorsus esse librum illum Abdiæ nomine prænotatum, in quo hæc Joannis Marci nomine de rebus gestis Barnabæ scriptis mandata sunt, superius dictum est.

52. Sed sicut hæc manifestæ arguuntur imposturæ; ita etiam quæ apud Recognitiones Clementis nomine vulgatas de Barnaba scripta leguntur, haud his fideliora esse noscuntur, ut quæ etiam ejusdem Lucæ evangelistæ historiæ contradicant. Dum enim in illis dicitur, Barnabam Romam venisse, illicque prædicasse Evangelium, ac demum abducto secum Clemente inde recessisse, ac redeuntem in Palæstinam petiisse Cæsaream, illicque agentem Petrum invenisse; quam patenter hæc Apostolorum Actis repugnent, nos perspicue demonstrabimus. Certum est enim non antea Petrum Cæsaream concessisse, quam (ut eadem habent Acta [3]) Ecclesias visitans, Joppem cum pervenisset, Cæsaream a Cornelio centurione divina visione admonito accersitur : sed ubi eo tempore, antea ac postea Barnabas ageret, eadem Acta significant. Eodem quippe capitulo [4]; quo Petri circuitus in visitandis Ecclesiis a Luca describitur, de eodem Barnaba paulo superius dicitur,

[1] Act. xv. — [2] Chrys. hom. 34. in Act. — [3] Colos. iv. — [4] 2. Tim. iv.

[1] Coloss. iv. — [2] Act. ix. xii. — [3] Act. ix. x. — [4] Act. ix.

advenientem Saulum Hierosolymam ad Apostolos eum introduxisse, ac post inde [1] ab Apostolis Hierosolyma missum esse Antiochiam, accersitoque Paulo Tarso, ab eo nunquam usque ad præsentem annum recessisse. Sed etsi ista cessarent : quonam pacto, quæso, potuit Barnabas ante Petri adventum Cæsaream, Romam abiisse, illicque Gentibus Evangelium prædicasse, et Clementem Romanum gentilem hominem ad fidem Christi suscipiendam adduxisse; si ejusdem Lucæ testimonio exploratissimum est, nondum fuisse apertum fidei ostium Gentibus, quod primum Cæsareæ, tot præviis visionibus, a Petro constat fuisse reseratum? Vel quomodo Barnabas nondum initiatus, nec segregatus in Evangelium, Romam, eo non missus, accedere præsumpsisset; et quod de pseudoprophetis queritur Dominus, dicens, « Currebant, et non mittebam eos, » ille fecisset ?

53. Hæc cavens Alexander [2] græcus auctor, qui res Barnabæ prosecutus est encomiastice potius, quam historice, adventum Barnabæ Romam ad illud tempus retulit, quo Antiochiæ una cum Paulo, monente Spiritu sancto, segregatus, prædicandi Evangelium munus accepit; sic enim ait : « Postquam ille Antiochiam a fratribus, qui erant Hierosolymis, missus est; Antiochia recedens exteras civitates peragravit, quousque Romam venit, ubi primus Christum annuntiavit. » O commentum insulsum! An non Lucas in Actis relegit cunctas provincias, imo et singulas civitates, ad quas una cum Paulo in ea peregrinatione Barnabas Evangelium prædicaturus accessit, quousque ambo opere consummato Antiochiam sunt reversi, ac inde simul Hierosolymam petierunt, rursumque Antiochiam redeuntes, usque in hanc diem ibidem permanserunt? Sed etsi hæc tacuisset Lucas, demusque non tantum Barnabam, sed Paulum, qui ab eo nunquam in ea peregrinatione divisus est, tunc cum Antiochia dimissi sunt, Romam petiisse (quod ne somniasse quidem aliquem, quis reperiet), num propterea dicendus esset Barnabas primus omnium Romæ Evangelium prædicasse? Annon antea Petrus, cum vinculis solutus est, quibus ab Agrippa Hierosolymis vinctus erat, inde recedens, anno secundo Claudii (quod in confesso est apud omnes) Romam advenit; cum tamen Paulus et Barnabas (ut auctore [3] Luca exploratum habetur) nonnisi post Agrippæ Herodis obitum, qui contigit (ut Josephus [4] testatur) anno quarto ejusdem Claudii, Antiochiæ sacris initiati, ad prædicandum Evangelium sint amandati? Facessant igitur ejusmodi portentosa mendacia, et insana deliria, quæ ex dicto cœnoso gurgite Recognitionum, quæ sunt Clementis nomine insignitæ, deducta, non tantum dictus Alexander, sed et Dorotheus inter cæteras quisquilias suas adlegit; quæ non tantum ab eruditis viris improbanda, sed ab omnibus qui vel levissime Ecclesiasticarum rerum peritia tincti sint (si modo rerum gestarum attendant tempora) esse procul rejicienda non dubitamus.

54. *Barnabas Mediolanensem Ecclesiam erexit.* — Cæterum post hæc tempora, cum Barnabas una cum Marco Cyprum profectus est, visitatis confirmatisque illis quæ ibi erant Ecclesiis, in Italiam navigasse, non negarim : Romam vero concessisse, illicque prædicasse Evangelium, quandiu Claudius vixit, minime concessum fuisse videtur, prohibente illo Judæos Romæ agere. Si igitur quis velit, apocryphorum auctoritate, Barnabam aliquando Romam venisse : nonnisi ad Neronis tempora ejus adventum referri posse, ex jam dictis apparet. Verum ipsum in Italiam venisse, et in Liguria prædicasse Evangelium, nobilissimamque Mediolanensium Ecclesiam erexisse, ac longe lateque Christi fidem feliciter propagasse, firmæ traditiones, ejusdemque Ecclesiæ monumenta, complurium scriptorum testimoniis confirmata, fidem certam atque indubitatam faciunt. Sed in his non immoramur : tum quoniam non est nostri instituti privatarum Ecclesiarum historiam prosequi : tum etiam quod hæc ab aliis compluribus fusius esse tractata sciamus. Quando autem Cyprum reversus sit, quandove martyrium consummaverit, nihil invenimus quod antiquorum scriptorum testimoniis possimus asserere.

55. *De Barnabæ epistola.* — Scripsisse Barnabam epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, auctor est sanctus Hieronymus [1] : eam ipsam citatam invenies ab Origene [2], et Clemente Alexandrino [3] sæpius. Tertullianus [4] insuper tribuit Barnabæ epistolam Pauli ad Hebræos : sed errat equidem, cum enim nonnisi una nomine Barnabæ olim circumferretur epistola; diversam illam ab ea fuisse, ex locis iis quæ ex ea dicti auctores sunt mutuati, manifestissime constat, cum illa nequaquam in Pauli ad Hebræos epistola scripta reperiantur. Constat tamen, nonnullos [5] auctore Tertulliano permotos, eam existimasse Barnabæ esse : sed plane diversam fuisse eam ab illa quæ a Paulo scripta est ad Hebræos, apertissime etiam demonstrat Hieronymus, cujus tempore eadem Barnabæ nomine scripta epistola habebatur : nam cum omnia nomina hebraica, quæ in divinis Scripturis leguntur, idem sit interpretatus, et inter alia quæ in epistola Pauli ad Hebræos inserta essent, novissime [6] illa quæ in eadem epistola Barnabæ haberentur, exposuit ; ut ex his clare atque aperte videas, distinctas inter se fuisse illam Barnabæ, et Pauli epistolam ad Hebræos conscriptam, de qua inferius suo loco prolixior erit sermo.

56. *Varia acta Pauli.* — His de Barnaba enarratis, præscriptum a Luca ordinem sequentes, quæ post hæc a Paulo gesta esse tradit, per singulos annos distincta recensere aggrediamur, sic enim ait [7] : « Paulus, electo Sila, profectus est, traditus gratiæ

[1] Act. XI. — [2] Apud Metaphr. 11 Junii. — [3] Act. XII. XIII. — [4] Joseph. antiq. lib. XIX. c. 7. et de bell. Jud. lib. II. c. 10.

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Barnab. c. VI. — [2] Orig. Periar. lib. III. — [3] Clem. Alex. Strom. lib. II. et lib. V. — [4] Tertul. de pudic. c. XX. — [5] Hier. de Script. Eccl. in Paulo, et in epist. CXXIX. ad Dardan. — [6] Hier. de nom. Hebraic. in fin. — [7] Act. XV.

Dei a fratribus. Perambulabat autem Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum et seniorum. » Ad Gentes hæc Paulus; nam de illis tantum (ut vidimus) in Hierosolymorum Concilio id statutum ab Apostolis et senioribus fuerat. Repetit eadem fere verba paulo inferius de illis Lucas, cum ait [1] : « Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata quæ erant decreta ab Apostolis et senioribus qui erant Hierosolymis. » Videas in his Paulum et Silam non Evangelii tantum fuisse promulgatores, sed et legum ab Apostolis sancitarum præcones : ex quibus facile possis intelligere, quanti ponderis habitæ fuerint apostolicæ sanctiones. Porro Apostolorum exemplo, ea ad posteros, qui loco Apostolorum sunt in Ecclesiis eadem auctoritate episcopi subrogati, dilapsa est consuetudo, ut cum ratio postulat, ad instituendam plebem sibi commissam, vel singuli in suis Ecclesiis, vel cum in sacris conventibus sunt in Spiritu sancto legitime congregati, tum ea quæ ad catholicam fidem spectant, tum quæ ad bonos mores servandos pertinent, legibus sacris edicant.

57. At ne hæc, quamvis ab hominibus lata, humana tantum et non divina esse existimarentur : quam egregie in iisdem a se sancitis legibus Apostoli hæc apposuerunt verba, dicentes [2] : « Visum est Spiritui sancto, et nobis. » Mira quidem ac divinitus plane facta verborum conjunctio. Quoniam enim jampridem de Spiritu sancto libera promissio facta erat, dicente [3] Christo ad suos, « Paraclitus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis. » Merito ac summo jure ejusdem Spiritus sancti suffragio suas leges esse institutas ac roboratas ostenderunt. Rursus vero, quoniam non omni spiritui esse credendum, sed an sit ex Deo, probandum esse, admonet Apostolus [4] hæc examinare, officii esse Ecclesiæ, ut demonstrarent; ea non tantum Spiritui sancto, sed et sibi visa esse, addiderunt; ut sic admirabilem quamdam sancti Spiritus et Ecclesiæ esse conjunctionem et consensionem, verbis illis significarent. Quæ igitur ab his, qui in Ecclesia vice fungentes Apostolorum cæteris præsunt, leges statuuntur, eæ non tam ipsis quam primo omnium auctori Spiritui sancto acceptæ ferri debent : sicuti contra, non quælibet quæ quis ex spiritu Dei esse contendit, sunt facile admittenda; sed quæ Ecclesia recipienda esse consenserit, et per eosdem significaverit, de quibus a Domino dictum est [5] : « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos ; » ac item [6] ; « Qui vos audit, me audit : qui vos spernit, me spernit; » ac rursum [7] ad eosdem : « Quæcumque legaveritis super terram, erunt ligata et in cælis. » Quibus parendum esse, apostolus Paulus [8] vehementissime suis scriptis inculcat, ut et Apostolici viri, et Ignatius sæpissime, ut cum ait [9] : « Decet itaque et vos obedire episcopo, et in nullo illi refragari; terribile namque est tali contradicere : nec enim hunc fallit qui videtur, sed invisibilem fallere nititur, qui non potest a quoquam falli; » et ad Smyrnenses [1] : « Omnes episcopum sequimini, ut Christus Patrem; » et inferius : « Honora Deum omnium auctorem et dominum, episcopum vero ut principem sacerdotum. » Sed de legibus ecclesiasticis alias.

58. Verum quod ad dicta per Paulum et Silam promulgata Apostolorum decreta pertinet : quandiu eadem una cum Sila circumiit loca, quibus olim cum Barnaba Evangelium prædicaverat, de custodiendis quæ ab Apostolis statuta erant, sæpius inculcasse, Lucas testatur : postquam vero illos fines sunt egressi, nihil ejusmodi credentes admonuisse, Lucas (ut prius fecerat) refert : Ut ex his perspicue intelligi possit, illis tantum, quorum causa illa statuta erant, Paulum et Silam eadem Apostolorum promulgasse decreta : et ut non mireris, si latuit Corinthios horum cognitio, quibus Paulus ab his diversa videtur dedisse præcepta; nimirum ut tunc ab immolatis [2] abstinerent, cum inde aliquod inferretur scandalum; quo cessante, licite illis vesci possent; et Thessalonicenses [3] ut abstinerent a fornicatione tantum, admonuit, dicens : « Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra : ut abstineatis a fornicatione. » Hæc Paulus, nullam prorsus de idolothytis et suffocato mentionem faciens.

59. Ex quibus cognoscas apostolicarum sanctionum diversas fuisse rationes, ac illarum aliquas sic esse editas, ut ab omnibus Christi fidelibus pariter servarentur, utputa Symbolum apostolicum; alias vero pro ratione loci et temporis sic ab illis esse statutas, ut non omnes iisdem legibus obligari voluerint, quas alicujus privatæ causæ occasione certis locis præscripserint : ut de idolothytis dicimus, de quibus Apostoli et cum ipsis Paulus diversa dederunt præcepta Syriæ ac Ciliciæ populis, diversa vero tradidit idem Paulus Corinthiis.

60. Simile quiddam accidit de jejunio sabbati, et aliis pluribus, quorum usum diversum Orientalis ab Occidentalis Ecclesiæ consuetudine absque ullo fidei præjudicio fuisse, certum est. De quibus hæc est regula Augustini [4], ut faciat unusquisque quod in ea Ecclesia, in qua reperitur, invenerit. Unde hæc idem ad Januarium [5] : « Miror sane quod ita volueris, ut de his, quæ varie per diversa loca observantur, tibi aliqua conscriberem : cum et non sit necessarium, et una in his saluberrima regula retinenda sit, ut quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, et habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando et imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sit. » Hæc Augustinus. Gregorius [6]

[1] Act. XVI. — [2] Act. XV. — [3] Joan. XIV. — [4] I. Joan. IV. — [5] Joan. XX. — [6] Luc. XI. — [7] Matth. XVI. — [8] Rom. XIII. I. Thess. IV. II. Thess. III. Hebr. XIII. et aliis. — [9] Ignatius ad Magnes. epist. VI.

[1] Ignatius ad Smyr. epist. X. — [2] I. Cor. VIII. X. — [3] I. Thess. IV. — [4] Aug. epist. ad Januar. CXVIII. — [5] Idem ad Januar. epist. CXIX. — [6] Gregor. lib. I. epist. XLI.

item hæc ad Leandrum episcopum Hispalensem in eamdem sententiam scribit : « In una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. » Sed de his hactenus; jam ad Paulum peragrantem Asiæ provincias redeamus.

61. « Pervenit autem Paulus, inquit Lucas [1], in Derben et Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris Judææ fidelis, patre Gentili. Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant et Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci : et assumens circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat Gentilis. » « Dignum est, inquit Chrysostomus [2], ut obstupescamus Pauli sapientiam, qui tantopere pugnavit propter circumcisionem; qui omnia moverat, et non prius destitit, quam correxisset confirmatum dogma. Circumcidit discipulum : non solum alios non prohibet, sed etiam ipse hoc facit : et ita omnino ad utilitatem spectabat, et nihil cum animi præcipitatione agebat. Hunc voluit, inquit, secum egredi. Mirabile hoc quod et illum assumit. Propter Judæos, inquit, qui erant in illis locis. Hæc est causa circumcidendi : non enim ferebant audire verbum ab incircumciso. Et cur ? Vide opus : Circumcidit, ut circumcisionem tollat. » Hæc Chrysostomus de Pauli animi consilio in circumcidendo Timotheo. Augustinus [3] vero hanc causam affert ? « Ideo, inquit, Timotheus, cum in præputio vocatus esset, tamen quia de Judæa matre ortus erat, et ostendere cognatis suis debebat, ad eos lucrifaciendos, non hoc se didicisse in disciplina Christiana, ut illa sacramenta, quæ legis veteris essent, abominaretur, circumcisus est ab Apostolo : ut hoc modo demonstrare Judæis, non ideo Gentes non ea suscipere, quia mala sunt et perniciose a patribus observata : sed quia jam saluti non necessaria post adventum tanti sacramenti, quod per tam longa tempora tota vetus illa Scriptura propheticis figurationibus parturivit. Nam et Titum circumcideret, cum hoc urgerent Judæi, nisi subintroducti falsi fratres ideo fieri vellent, ut haberent quod de ipso Paulo disseminarent tanquam eorum veritati cesserit, qui spem salutis evangelicæ in circumcisione carnis atque hujusmodi observationibus esse prædicarent, et sine his nemini Christum prodesse contenderent : cum contra nihil prodesset Christus eis, qui eo animo circumciderentur, ut ibi esse salutem putarent. Unde est illud [4] : « Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. » Hæc Augustinus de Pauli instituto; sed quæ subdit de Petro, superius suo loco sunt pertractata.

62. At vero quod de Timotheo idem Apostolus scribit [5], fuit hic genitus matre Eunice nomine, fuitque illi avia Lois dicta, ambæ fideles, et spectata virtute : in secunda enim quam ad ipsum dedit epistola, hæc ait : « Recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eunice, certus sum autem quod et in te. » Unde quod Augustinus in nuper citato loco ait Paulum circumcidisse Timotheum, ut sic cognatos Judæos ad christianam fidem impelleret : non putamus de avia et matre ipsum intellexisse, quæ jam ante crediderant; sed de aliis Judæis illi conjunctis. Quod vero mox idem Apostolus subdit : « Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum, » ipsum a se sacris initiatum fuisse significat. Manuum enim impositio (de qua superius fusius dictum est) non nudum quoddam fuit ministerium, quo consueverant Hebræi (ut in Thalmudicis testatur rabbi Nathan) cum quis ad docendos alios promovendus magister esset, collecto seniorum concilio, eo prius examinato, idoneoque reperto, omnes qui aderant, super ipsum manus imponere ; sed hoc visibili signo manus impositionis impartiebatur per Apostolos gratia Spiritus sancti, ut aperte de Timotheo illis verbis Paulus ipse testatur, vel cum ad ipsum jam antea scripserat, dicens [1] : « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. » Id enim non obiter factum, sed per prophetiam prius declarato divino suffragio, a se consummatum esse significat. Quo modo autem postea ab eodem Paulo præfectus sit Ephesiorum Ecclesiæ, suo loco dicemus : interim Pauli itinera persequamur.

63. Cum hac [2] visitatione Pauli Ecclesiæ fide confirmarentur, et abundarent quotidie numero : « Transeuntes, inquit Lucas, Phrygiam, et Galatiæ regionem, vetiti sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei, in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam : et non permisit eos Spiritus Jesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, » civitatem maritimam Asiæ, quæ et Antigonia [3] dicta. « et visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans et deprecans eum, et dicens : Transiens in Macedoniam, adjuva nos. Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam, et sequenti die Neapolim, et inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas colonia. » Ex hoc tempore, et non antea Lucas adhæsisse Paulo videtur : id enim ex mutato ab ipso usu loquendi facile intelligi potest. Qui enim cunctas, quas hactenus retulit, Pauli res gestas recensuit, semper in scribendo tertia persona est usus, ut, fecit, dixit, abiit, et his similibus : ex hoc autem tempore, mutato stylo, quod ipse una cum cæteris Paulo præsto esset, seipsum cum aliis adnumerans, hæc in prima persona, Quæsivimus, venimus, et alia id genus plura in his quæ narrare pergit. Irenæus etiam [4], nonnisi ab hoc tempore, cum Paulus venisset Troadem, Lucam illi adhæsisse monstrare videtur; quod et ve-

[1] Act. XVI. — [2] Chrysost. hom. 34. in Act. — [3] August. lib. de mend. ad consent. c. 5. — [4] Galat. V. — [5] 2. Tim. I.

[1] 1. Tim. IV. — [2] Act. XVI. — [3] Hieron. de locis Hebraic. et Plin. lib. V. c. 30. — [4] Iren. lib. III. c. 14.

rius esse existimamus. Unde ex his Hieronymus est declarandus, dum de Luca agens [1] ipsum totius peregrinationis Pauli comitem appellat individuum: cum tamen nonnisi ex hoc tempore hæc de illo dici possint : nec sic quidem ut illi semper inhæserit; sed aliquando, ut occasio postulavit, abfuerit. Videas posthac ipsum, ut qui præsens esset, res singulas distincte pleneque narrare : cum alioquin antea, ejusdem Hieronymi testimonio, gravissima prætermiserit, multaque strictim summatimque narrarit : unde ex his magis magisque fides commendetur auctoris, dum a rebus illis conscribendis, quibus præsens non fuerit, abstinuerit, ac paucioribus agere potius, quam veritatem ipsam vel in minimum discrimen adduci, aut aliqua ex parte periclitari voluerit.

64. De eodem Luca existimavit ibidem Hieronymus [2] intelligere voluisse Paulum cum ad Corinthios [3] scribens ait : « Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias : non solum autem, sed et ordinatus est comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram. » Verum nihil ejusmodi de ipso Luca legitur in Actis, sed potius (ut vidimus eodem Luca auctore) de Sila : qui, cum a Paulo Barnabas recessisset, electus est Antiochiæ Pauli comes in peregrinatione suscepta : cui et conveniunt illa præconia, quibus dicitur, laudem ejus in Evangelio fuisse per omnes Ecclesias : nam ad apostolicam perficiendam legationem ex Concilio Hierosolymitano una cum Juda, quod primi essent (ut idem Lucas [4] ait) in fratribus, delectus est. Porro ejusmodi primatus nonnisi ex prædicatione Evangelii comparatus esse videtur : in quo genere si magna cum laude versatus est ante ipsius legationis functionem; quanto celebrior postea factus est, cum omnibus Ecclesiis Syriæ, Ciliciæ, et aliis Asiæ provinciæ, Macedoniæ etiam, et Achaiæ, una cum Paulo ablegatus Antiochia, Evangelium prædicavit? ut merito de illo Paulus dixisse videatur : « Cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias : » quibus sane verbis non propterea aliquis a Paulo notatus dici potest, qui scripserit Evangelium, imo nec si appellasset eum Evangelistam : nam et Philippus ab eodem Luca [5] dictus est Evangelista, non quod Evangelium scripsisset, sed potius prædicasset. In hanc sententiam, quod ille sic a Paulo descriptus, non fuerit Lucas, Theodoretus accessit [6], qui tamen illum non Silam, sed Barnabam fuisse putavit, qui in prima illa peregrinatione segregatus Antiochiæ cum Paulo in Evangelium, illi usque ad finem comes adhæsit : qui licet in secunda assumpta ab Apostolo peregrinatione ab eo discessisset; tamen antequam secundam illam ad Corinthios, in qua prædicta narrantur, Paulus scripsisset epistolam, Barnabas iterum ad ipsum rediisse videtur. Nam in prima [7] ad eosdem data epistola, ejus meminit tanquam collegæ in Evangelii prædicatione, cum ait : « Aut ego solus, et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? » Quid de his quisque opinari velit, fueritne Lucas, an Silas, vel Barnabas, relinquimus arbitrio legentium; qui meminisse debent, Hieronymi sententiam non mediocriter roborari Ignatii testimonio, qui ad Ephesios scribens, eodem quo Paulus, Lucam præconii laudat genere, cum dicit, ipsum citans : « Ut testatur Lucas, cujus laus est in Evangelio. » Sed de Luca satis : an vero fuerit ex numero septuaginta duorum, vel potius Pauli discipulus, agemus inferius, cum de Evangelio ab eo scripto instituemus narrationem.

65. Quod vero pertinet ad res gestas Pauli usque ad ejus adventum Corinthum a Luca descriptas : in eis ordine temporum in Annalibus intexendis, ejusmodi est a nobis inita ratio. Quoniam idem Lucas inferius capite decimo octavo agens de adventu Pauli Corinthum, invenisse illic dicit Aquilam et Priscillam Judæos, qui (inquit) nuper venerant ab Italia, quod Claudius imperator præcepisset omnes Judæos Roma discedere : cum vero dictum sit majorum auctoritate, Claudium hoc ipso anno nono sui imperii, quæ dicta sunt in Judæos statuisse : certe adventum Pauli Corinthum hoc anno, vel ad summum sequentis initio, contigisse, existimari posse videtur. Nos igitur, habita ratione cæterarum rerum, quæ a Luca descriptæ, a nobis hoc anno sunt recensitæ, in sequentem annum potius illum rejicimus : cætera vero, quæ ad illud usque tempus in Actis facta leguntur, hoc ipso anno includimus.

66. « Eramus autem, sequitur Lucas [1], in hac urbe, » Philippis videlicet, « consistentes. Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse : et sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant. Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit : cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur a Paulo. Cum autem baptizata esset, et domus ejus, deprecata est, dicens : Si judicastis me fidelem Domino esse, introite ad domum meam, et manete. Et coegit nos. » Consueverant Hebræi ultra synagogas, quas intra civitates habebant, loca etiam in suburbiis posita, quantum sabbati haberet iter, in quæ deambulantes convenirent, ac simul Deo preces offerrent, instituere. De ejusmodi locis Epiphanius [2] agens, hæc ait : « Fuerunt quidam antiquitus orationum loci, tum inter Judæos extra civitatem, tum inter Samaritas, velut etiam in Actibus Apostolorum invenimus ubi purpurarum venditrix Lydia Paulo occurrit, et sic quoque divina Scriptura narrat, quod videbatur locus orationis esse : et accesserunt, et docuerunt Apostoli mulieres, quæ illo tempore convenerant. Sed et orationis locus est in Sicimis, quæ nunc appellatur Neapolis, extra urbem in campestri regione duorum ferme signorum distantia,

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Luca. — [2] Hieron. de Scrip. Eccl. in Luca. — [3] 2. Cor. VIII. — [4] Act. XV. — [5] Act. XXI. — [6] Theodoret. in II. ad Corin. VIII. — [7] 1. Cor. IX.

[1] Act. XVI. — [2] Epiph. hæresi LXXX.

speciem theatri præ se ferens, in aere et sub dio constructus a Samaritis, qui omnia Judæorum imitantur. » Hæc Epiphanius.

67. Quid autem post hæc acciderit, idem Lucas declarat his verbis : « Factum est autem, euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum pythonem obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando. Hæc subsecuta Paulum, et nos, clamabat dicens : Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, et conversus spiritui dixit : Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini ejus quia exivit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum et Silam perduxerunt in forum ad principes : et offerentes eos magistratibus, dixerunt : Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi, et annuntiant morem quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. » Erat enim (ut dictum est) Philipporum civitas colonia Romanorum, et sic appellat eam Plinius[1]. Porro coloni jure Romanorum vivere cogebantur ; non sic quidem municipia, quæ suis juribus et legibus uti possent ; quo genere coloniis ea præstasse, Gellius[2] pluribus docet. Cum ergo Philippenses dixerunt se esse Romanos, eaque ex causa non licuisse sibi peregrinum morem accipere : jure colonorum eos esse locutos constat : nam etsi municipes itidem dicti sint cives Romani, tamen quos vellent mores admittere, et quibus vellent legibus uti poterant. Cum igitur Paulus et Silas sic ante magistratus civitatis sisterentur : « Cucurrit, inquit Lucas, plebs adversus eos : et magistratus scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi. Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem interiorem, et pedes eorum strinxerunt ligneo. Media autem nocte Paulus et Silas orantes laudabant Deum : et audiebant eos, qui in custodia erant. »

68. Hoc faciebat Paulus una cum Sila, quod ante ipsos David rex facere consueverat, qui[3] media nocte surgebat ad confitendum Domino ; et quod Isaiæ[4] erat in optatis, cum diceret : « Anima mea desideravit te in nocte. » Hoc item a fidelibus faciendum esse, Dei Ecclesia, Apostolorum traditione et exemplo, constituit : idque illa præsertim ratione, quod media nocte Dominum ad judicandum orbem terrarum ex improviso et quam citissime venturum esse credebant, secundum quod dixerat[5] : « Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit. » Cui veritati adstipulari videbantur carmina sibyllina. Quamobrem (quod Dominus admonuerat vigilandum esse) Christiani media nocte surgere ad Dei laudes celebrandas consueverunt, prout Lactantius[6] testatur his verbis, cum de adventu Domini ad judicium loquitur : « Tunc, inquit, aperietur cælum medium intempesta nocte et tenebrosa, ut in orbe toto lumen descendentis Dei tanquam fulgur appareat : quod Sibylla his versibus locuta est.

ὁππότ' ἂν ἔλθῃ
Πῦρ ἔσται, σκότας ἐν τῇ μέσσῃ νυκτὶ μελαίνῃ

« Hoc est : Cum veniet, ignis erit, tenebræque in media nocte obscura.

« Hæc est nox, quæ a nobis propter adventum Regis ac Dei nostri pervigilio celebratur : cujus noctis duplex est ratio, quod et in ea vitam tum recepit, cum passus est, et postea orbis terræ regnum recepturus est. » Hæc Lactantius.

69. At quoniam nec satis exploratum esse voluit Dominus, qua potissimum hora venturus esset, dicente ipso[1] : « Vigilate ergo : nescitis enim quando Dominus veniet, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane ; » hac de causa non media tantum nocte (ut diximus) fideles ad preces Deo fundendas consurgere consueverunt, sed et aliis ejusdem noctis horis. Unde Clemens Alexandrinus[2] : « Quocirca, inquit, sæpe etiam noctu e lecto surgendum est, Deusque est laudandus : beati enim, qui in ipsum vigilarunt, se ipsos assimilantes angelis, quos nos ἐγρηγόρους, hoc est, vigilantes vocamus. » His itaque quatuor noctis temporibus expectandi Dominum fortasse respondent tres illæ nocturnæ preces, cum his accedunt matutinæ laudes, quæ tamen uno compendio hodie absolvuntur : licet aliam ab his diversam rationem iniisse visi sint, qui tribus vicibus nocte orandum esse statuerunt, nimirum ipso exordio, media nocte, et in fine : prout Basilius[3] dum hæc ait : « Completo vero jam die, pro iis omnibus quæ in eo nobis data fuerunt, gratulatio succedet : eorumque quæ vel prudenter vel imprudenter prætermissa sunt, confessio ; ac sicubi latens delictum aliquod admissum fuerit verbis, operibusve, aut etiam corde, pro his omnibus oratione adhibita, veniam nobis a Deo comprecabimur : siquidem ad similia peccata iterum evitanda valde utilis est præteritorum consideratio. Idcirco David dicit : Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. Tum autem primis se jam noctis intendentibus tenebris, sequetur petitio, ut quies, quam sumus capturi, ex omni perturbatione ac vitio libera sit. Qua hora etiam necessario nonagesimus recitari psalmus debet. De tempore autem dimidiæ noctis, quod id ad orationem necessarium sit, traditum est nobis a Paulo et Sila in Actis. Scriptum est enim sic : Circiter autem mediam noctem Paulus et Silas laudabant Deum. Atque hoc quidem etiam auctor Psalmorum confirmat, sic dicens : Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ. Post antevertendum diluculum est, et ad orationem surgendum, cavendumque ne dies nos in lectulo dormientes opprimat, et ille imitandus, qui dixit : Prævenerunt oculi mei

[1] Plin. lib. IV. c. 11. — [2] Gell. lib. XVI. c. 13. — [3] Psal. XI. — [4] Isaiæ XXVI. — [5] Matth. XXV. — [6] Lactan. lib. VII. c. 19.

[1] Marc. XIII. — [2] Clem. Alex. in Pedag. c. 9. — [3] Basil. reg. interrog. XXXVII.

diluculum, ut meditarer eloquia tua. » Hæc Basilius.

70. Hieronymus [1] etiam, scribens ad Eustochium, nocte bis terque surgendum demonstrat : et ad Demetriadem [2] post alias diurni temporis orandi horas : « Ad vesperam, inquit, media nocte, et mane semper est exercendum ; » et ad Lætam [3] hæc de eisdem noctis horis : « Assueverat exemplo ad orationes et psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum ; » ea de causa Epiphanius [4] psalmos, qui ea prima noctis hora cani consueverunt, lucernales appellat, cum ait : « Matutini etiam hymni in ipsa sancta Ecclesia perpetuo fiunt, et orationes matutinæ, et lucernales simul psalmi et orationes. » De iisdem Basilius [5] ad Amphilochium de Spiritu sancto : « Visum est patribus nostris beneficium vespertini luminis non silentio suscipere, sed statim ut apparuit, gratias agere. At quinam fuerit pater illorum verborum lucernariæ gratiarum actionis, dicere non possumus : populus tamen antiquam edit vocem, et nemini unquam ipsi impii putati sunt qui dicunt : Laudamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum Dei. » Hæc ille, insinuans hæc nonnisi ex Apostolorum traditione ad Ecclesias esse perlata. De iisdem insuper lucernariis precibus est mentio apud Clementem [6] et Cassianum [7], qui de nocturno orandi modo librum scripsit [8]. Chrysostomus [9] etiam lucernarium illud appellat officium, de quo ait [10] : « Ad solis occasum, quod etiam lucernarium appellamus, orandum scilicet : quia tum ob diei transitum Deo gratias agimus. » Hæc ille, cum septem enumerat canonicas orandi horas, deque tribus nocturnis orandi horis pluribus agit : de quibus et alii demum omnes tam Latini quam Græci, qui de ecclesiasticis sacris ritibus commentarios conscripserunt. Nocturnas convocationes eas appellat Tertullianus [11], quod scilicet non privatim in suis ædibus a singulis agerentur, sed publice omnes in unam convocarentur ecclesiam; unde Ignatius [12] ad Magnesianos : « Omnes, inquit, ad orandum in idem loci convenite; sit una communis precatio, una mens, una spes ; » et paulo post : « Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad unum altare. »

71. Perseveravit diutius et ille usus, ut non clerici tantum, sed et populus simul in ecclesia laudes Deo canerent : tamen quod modo illi altiori voce, isti summissa in ecclesia orent, ea de causa mutatum videtur, quod laici perdifficile continerentur in officio, ut in voce rhythmum, et in statu corporis decorem sacris decentem servarent ; prout pluribus queritur, cum populum objurgat Joannes Chrysostomus [13] qui inter alia hæc ait : « Sunt quidam inter hos qui hic adsunt, quos ne vestræ quidem charitati arbitror esse ignotos, qui contemnentes Deum, ac Spiritus eloquia pro vulgaribus ac profanis ducentes, incompositas voces emittunt, nihiloque meliores se gerunt his quos habet insania, toto corpore tumultuantes circumacti, moresque præ se ferentes a spirituali statione alienos. Miser et infelix, oportebat te cum tremore et reverentia angelicam glorificationem resonare, cumque terrore confessionem reddere conditori, ac per hanc delictorum veniam postulare, etc. » Pluribus enim insectatur eorum in orando incompositam vocem, et indecoros mores. Porro de antiquo in Ecclesia sacrarum usu vigiliarum, de quo agimus, non solum innumera sanctorum Patrum tam latinorum, quam græcorum suppetunt testimonia, sed etiam scriptorum gentilium. Ecce tibi Plinius Junior [1] scribens ad Trajanum, hæc ait : « Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem. » Et Lucianus [2] ex persona Christianorum : « Ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes, talia somniamus. » Rursum Ammianus Marcellinus [3] : « In statione primis tenebris observata custodum absentia, qui die festo Christiani ritus in ecclesia pernoctabant. » Cæterum sacrarum vigiliarum usum non tantum (ut quidam imperite tradunt) non sublatum esse in Ecclesia ab Ambrosio, sed ab illis temporibus majori observantia celebratum, et quibusdam additamentis nobiliter auctum, diximus in nostris ad Romanum Martyrologium Notationibus [4], iterum quoque dicturi fusius suo loco inferius. Hæc de antiquis Ecclesiæ moribus, quos ex instituto narrandos suscepimus.

72. Prosequitur postea Lucas [5] de Paulo et Sila carceri mancipatis hæc scribere : « Subito vero terræmotus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia et universorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vinctos. Clamavit autem Paulus voce magna, dicens : Nihil tibi mali feceris : universi enim hic sumus. Petitoque lumine, introgressus est, et tremefactus procidit Paulo et Silæ ad pedes : et producens eos foras, ait : Domini, quid me oportet facere ut salvus fiam? At illi dixerunt : Crede in Dominum Jesum, et salvus eris tu, et domus tua. Et locuti sunt ei verbum cum omnibus qui erant in domo ejus. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum, et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, et lætatus est cum omni domo sua, credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes : Dimitte homines illos. Nuntiavit autem custos carceris verba hæc Paulo : Quia miserunt magistratus ut dimittamini : nunc igitur exeuntes ite in pace.

[1] Hier. epist. XXVIII. — [2] Idem epist. VIII. — [3] Idem epist. VII. — [4] Epiph. in compend. — [5] Basil. ad Amphil. de Spiritu sancto c. 29. — [6] Clem. Const. lib. VIII. c. 36. — [7] Cassian. lib. III. c. 3. — [8] Cassian. lib. II. — [9] Chrysost. in Psal. CXVIII. — [10] Idem hom. 59. ad pop. Antioch. et de laud. monach. — [11] Tertull. ad uxor. lib. II. c. 4. — [12] Ignat. epist. VI. — [13] Chrys. in Isa. cap. VIII. hom. 1.

[1] Plin. lib. X. epist. XCVII. — [2] Lucian. in Philopat. — [3] Ammianus Marc. lib. XXVIII. in fine. — [4] Die quinta Januar. — [5] Act. XVI.

Paulus autem dixit eis : Cæsos nos publice, indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt? Non ita : sed veniant, et ipsi nos ejiciant. Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque audito quod Romani essent, et venientes deprecati sunt eos, et educentes rogabant ut egrederentur de urbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam : et visis fratribus, consolati sunt eos, et profecti sunt. » Hæc Lucas de rebus gestis Philippis. Quod autem Philippenses magistratus adeo timuerint, cum rescivissent, quos cæcidissent ac carceri tradidissent, esse Romanos cives ; atque eosdem postea humaniter tractantes, ipsi venientes rogarint eos ut abirent : illud in causa fuisse existimo, quod adhuc recens erat Rhodiorum exemplum, qui cum peccassent in aliquos Romanos cives, Claudius eos libertate penitus privarat, ut auctor est Dio [1], qui de his pluribus agit.

73. Egressi Paulus et Silas Philippis, « cum, inquit Lucas [2], perambulassent Amphipolim et Apolloniam, » Macedoniæ civitates, « venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum. Secundum consuetudinem autem Paulus introivit ad eos : et per sabbata tria disserebat eis de Scripturis ; adaperiens et insinuans, quia Christum oportuit pati, et resurgere a mortuis, et quia hic est Christus, quem annuntio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, et de colentibus Gentilibus multitudo magna, et mulieres nobiles non paucæ. » Hæc Lucas. At de suo adventu Paulus ad eosdem Thessalonicenses postea scribens, his verbis meminit [3] : « Ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit. Sed ante passi et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. » Quanta autem alacritate animi Thessalonicenses susceperint a Paulo prædicationem Evangelii, idem ipse his verbis significat, dicens [4] : « Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa : sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis et Domini excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti : ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia, et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini non solum in Macedonia, et in Achaia ; sed in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est : ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero ; » et inferius : « Ideo et gratias agimus Deo sine intermissione : quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, et credidistis. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu : quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis. »

[1] Dio lib. LX. — [2] Act. XVII. — [3] 1. Thess. II. — [4] 1. Thess. I. et II.

74. Sed quænam fuerit ejusmodi tribulatio, quam passi sunt fideles Thessalonicenses, Lucas [1] ex parte saltem declarat his verbis : « Zelantes autem Judæi, assumentesque de vulgo viros quosdam malos et turba facta, concitaverunt civitatem : et assistentes domui Jasonis, quærebant eos producere in populum. Et cum non invenissent eos, trahebant Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes : Quoniam hi qui orbem concitant, et huc venerunt, quos suscepit Jason : et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum. Concitaverunt autem plebem, et principes civitatis audientes hæc : et accepta satisfactione a Jasone et cæteris, dimiserunt eos. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam in Berœam. » Hucusque Lucas de rebus Thessalonicæ gestis. Sed et de conversatione Pauli et Silæ cum essent Thessalonicæ, nolumus illud prætermisisse quod idem Paulus [2] ad eos scribens inculcat his verbis : « Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est : nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. Cum possemus vobis oneri esse, ut Christi Apostoli : sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos. Ita desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam carissimi nobis facti estis. Memores enim estis, fratres, laboris nostri, et fatigationis : nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus vobis Evangelium Dei. »

75. At non solum hæc, sed et cum apud ipsos esset, omnes quæ in ipsos concitatæ sunt postea persecutiones prædixit : commemorat id ipsum Paulus [3] eadem epistola, quam ad ipsos scripsit, sic dicens : « Nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam cum apud vos essemus, prædicebamus vobis, passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. » Hæc omnia cum prætermiserit Lucas, neque scribens cætera dicat se una cum illis fuisse, neque in prima pluralis numeri persona loquatur, ut fecerat prius, par est credere (quod et cæteris Pauli discipulis Timotheo, Tito, et aliis sæpe accidere consuevit) eumdem Lucam a Paulo alio fuisse amandatum prædicandi Evangelii gratia, ad ipsum iterum rediturum. Ex his admirabilem videas in scriptore modestiam (quod alias dictum est) tum quod quæ præsens non vidit, compendio brevi perstrinxerit, ne vel in minimo veritas periclitaretur : tum etiam quod res a se gestas, rebus tantum Pauli narrandis intentus, obvolutas silentio prætererit.

76. Quæ autem acciderint Paulo et Silæ, cum Thessalonica recedentes venerunt Berœam ejusdem provinciæ civitatem, idem Lucas [4] in hunc modum

[1] Act. XVII. — [2] 1. Thes. II. — [3] 1. Thes. III. — [4] Act. XVII.

recenset : « Cum venissent, in synagogam Judæorum introierunt : hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum in omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, et mulierum Gentilium honestarum, et viri non pauci. Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi, quia et Beroeæ prædicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc, commoventes et turbantes multitudinem. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque ad Athenas : et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. » Cæteræ vero Pauli Athenis res gestæ, quoniam sequenti anno accidisse reperiuntur, suo loco easdem describemus. Hoc anno iisdem coss. (inquit Tacitus [1]) Ituræi et Judæi, defunctis regibus Sohemio atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi sunt : sed obitum Agrippæ ante annos quinque contigisse, Josepho auctore, diximus.

[1] Tacit. lib. XII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5542. — Olymp. 207. an. 1. — Urb. cond. 802. — Jesu Christi 49. secundum Baronium 51. — Claudii imp. 9.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Pompeius Gallus*, et *Q. Verannius*, ex Solino cap. 2.

2. *D. Petri privilegia.* — A num. 26 ad 31. Petrus de Marca archiepiscopus Parisiensis in Opusculis posthumis a Baluzio V. C. publicatis, de singulari Petri primatu loquens tria explicat. Primum est, Petri apostoli cum cæteris Apostolis, atque adeo ipso Paulo apostolo comparatio. Secundum, in quo Paulus reliquis Apostolis antecelluerit. Tertium, quid ex Petri et Pauli auctoritate in Ecclesiam Romanam derivatum fuerit. Quod ad primum attinet, Christus apud Matthæum et Joannem Petrum collegii Apostolici principem constituit, in Petram Ecclesiæ ædificandæ designavit, tradendarum clavium pollicitatione reliquis Apostolis præsentibus, specialiter illi facta, et demum pascendarum ovium cura, et sollicitudine illi demandata, verbis utrobique ad Petrum solum directis, ut præsul doctissimus fuse explicat. Quoad privilegium Pauli, erudiendarum gentium munus, quod omnibus Apostolis a Domino injunctum erat, illi specialiter concreditum est, quemadmodum Judæorum institutio Petro imposita, ut ipsemet Paulus observavit. Quod ita accipiendum, ut liberum quoque fuerit Paulo cum Judæis colloqui, et Petro Gentiles erudire; ut factum ab utroque apostolo, et Acta et Epistolæ testantur. Quoad tertium caput, de Petro nullus est ambigendi locus, quin apostolicæ cathedræ principatus, qui semper in Romana Ecclesia viguit, teste Augustino, ex Petri primatu profluxerit. Hoc docent Concilium Ephesinum et Chalcedonense, et omnes antiqui. Paulus vero in Romana Ecclesia formanda plenum officium implevit, inquit Marca, atque adeo episcopi, quod munus cum apostolatu conjunctum erat. In ea etenim regenda diu laboravit, eamque sanguine pro veritate, quam docuerat, profuso, decoravit. Quare Epiphanius Petrum et Paulum episcopos Romanos diserte vocat. Cui præiverat Irenæus, qui successionem pontificum Romanæ Ecclesiæ describens, Petrum et Paulum primos enumerat, a quibus cæteros deinceps ad suam ætatem recenset. Ita Marca. At, ut recte observat Valesius in Notis ad Eusebium lib. 3, cap. 21, Eusebius Apostolos in ordine episcoporum minime numerat : et Paulum quidem una cum Petro Romanam Ecclesiam fundasse ex Dionysio Corinthiorum episcopo et ex Irenæo dicit. Tamen cum de episcopatu Romano loquitur, soli Petro eum attribuit, ut patet ex Chronico Eusebiano. Ita etiam intelligendus Irenæus a Marca laudatus. Quippe Irenæus, perinde ac Eusebius, Petrum ac Paulum apostolos Romanam quidem Ecclesiam fundasse asserit : sed eos in episcoporum ordine nunquam recenset. Eodem sensu in hæresi Cerdonianorum Epiphanius ait, Hyginum post Jacobum. Petrum ac Paulum apostolos nonum episcopalis successionis locum tenuisse. Certe si quis ex hoc loco contenderet Jacobum fuisse episcopum urbis Romæ una cum Petro, is profecto falleretur. Quare idem quoque de Paulo putandum est. Qua de re plura Valesius et Petrus Habertus episcopus Vabrensis in libro de Primatu Petri.

3. *In bullis plumbeis Petrus nobiliorem locum tenet.* — Hinc manavit, ut Hieronymus Damasum Apostolos honore sequi dixerit, Romani quoque pontifices inter cætera sedis suæ decora hoc etiam posuerint se vicarios esse Petri et Pauli, eorumque throni successores, ut loquitur Hadrianus I in Epistola ad Constantinum et Irenem imperatores. Hanc auctoritatis a Petro et Paulo deductæ communionem impressæ octingentis abhinc annis in bullis plumbeis utriusque apostoli imagines testantur, Paulo ad dextram Petri collocato : unde præcipui quoque honoris Paulo impensi argumenta quidam absurde traxerunt. Quod enim latus dextrum videtur, si Pauli imago cum Petri imagine comparetur, est latus sinistrum, si referatur ad inspicientes. Ex qua relatione sæpe metiendus est honoris gradus in

conventibus publicis. Hinc profectum, ut episcopus in parte chori sedeat, quæ dextra est ingredientibus, et tamen respondet cornu sinistro altaris. In quo sinistrum et dextrum latus nuncupamus, respectu habito ad divini numinis præsentiam, ac si Dei majestas ibi sederet, veluti super cherubim, ut in veteri Testamento, vel Christi corpus, vultu ad populum obverso ibi consisteret. Ex hac quoque ratione ingressus tractum, ut in adjutorio publico *Parlamentorum* Galliæ præsides id latus occupent, quod sinistrum est, si consessus ordo a personis sedentium ducatur : quod tamen respondet lateri dextro adstantis cœtus. Quod splendidius eminet, rege in senatu Parisiensi pro tribunali sedente. Ad ejus namque sinistram consident Pares Franciæ Ecclesiastici, quibus præcipuus honor defertur ; Duces vero dextram occupant ; quæ latera vices mutant, habita adstantium ratione, ita ut eorum dexteræ respondeat ordo Parium Ecclesiasticorum. Ex præsenti itaque usu confirmatur, locum imagini Pauli in bullis plumbeis destinatum, secundum esse censendum, priorem obtinente Petro, ratione primatus, ut decebat. Ex quibus consequitur, recentiorum quorumdam dogma in eo peccasse, quod duo capita Petrum et Paulum in Ecclesia Romana *ex æquo* constituere videretur. Duo capita sive duo episcopi ferri possunt ex mente veterum et mediæ ætatis auctorum, et ex eo, qui hodie viget, formularum usu. Sed additamentum illud, *ex æquo*, tanquam a traditione antiquorum Patrum alienum et juri divino contrarium merito damnavit Innocentius X quia primatum, quem in regimine universalis Ecclesiæ solus Petrus obtinuit, ex ipso Christi ore per indebitam comparationem cum primatu Pauli, qui versabatur in solo ecclesiasticæ institutionis magisterio, ut loquitur Maximus Taurinensis, penitus labefactabat, ut inquit Marca, ex quo hæc desumpta, cui suffragatur Mabillonius lib. 2 de Re Diplomatica, cap. 14, num. XIII.

4. *Epistola S. Barnabæ.* — Ad num. 55. Baronii tempore Epistola, quæ *S. Barnabæ* nomine ab antiquis citatur, non extabat; nostro sæculo eam edidere Hugo Menardus, et Isaacus Vossius, et a paucis annis notis illustravit Cotelerius in secunda parte Operum SS. Patrum, qui temporibus apostolicis floruere ubi ait conjicere se ex tota orationis serie eam ad Christianos Hebræos missam, tenaces nimium antiquatæ Legis : hincque potuisse fieri, ut accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ a se non visa, Tertullianus cap. 2 libri de Pudicitia, Epistolam Pauli canonicam ad Hebræos, de cujus auctore ac auctoritate ambigebatur, putaverit a *Barnaba* fuisse destinatam. Porro constat inter omnes eam epistolam in Canone locum non habere, dignam tamen esse magna veneratione, quæ tantum ferat ætatis atque existimationis. Si autem consideremus prima sæcula, quando canone diverso utebantur Ecclesiæ, varia in studia scissi fuerunt Christiani. Quod ut intelligatur, observare oportet cum Coteler io V. C. Scripturarum, quæ aut sacræ sunt, aut tales sunt habitæ a nonnullis, non unam apud SS. Patres reperiri divisionem. Interdum duplex solummodo fit Scriptura : canonica, cujus dictator Spiritus S., et apocrypha, cujus auctor homo solus. Aliquando triplex Scriptura perhibetur : canonica, omnino recipienda ; apocrypha, penitus rejicienda ; et dubia, inter utramque posita, ab aliquibus videlicet admissa, repudiata ab aliis, mixta et media, inter genuinam et notam, vere proximam ; cui contradicitur quidem, honos tamen habetur ut legatur Catechumenis; quam demum licet non eodem in pretio habeant Catholici ac canonicam, ut ex ea fidei dogmata confirment, non ideo quemadmodum apocrypham abominantur atque e templis eliminant, quinimo cum reverentia excipiunt, ac in Ecclesiis ad plebis ædificationem lectitant. Quibus positis, evanescit omnis difficultas. Epistola Barnabæ ab Origene lib. 3 de Princip., cap. 2, et quibusdam Ecclesiis canonica reputata fuit : a Clemente Alexandrino interdum canonica, interdum dubia, interdum non canonica, seu apocrypha in bono sensu primæ divisionis : ab Eusebio lib. 3, cap. 25, dubia, spuria, citata quidem ab antiquis, at melioris notæ apocryphis propinquior; ab Hieronymo in Catalogo Script. Eccles. apocrypha, seu extra Canonem ad Ecclesiæ ædificationem pertinens; a Nicephoro Constantinopolitano in canone Scripturarum non canonica, non apocrypha, sed cui contradicitur : a nullo apocrypha deterioris notæ, noxia scilicet, hæretica, impia; cujus generis videtur fuisse Evangelium inscriptum nomine Barnabæ, de quo Baronius. Cæterum secundam illam Scripturarum divisionem in canonicam, apocrypham, et dubiam, SS. Patrum variis auctoritatibus confirmat Cotelerius citatus. Cum vero hæc Epistola a Clemente Alexandrino lib. 2 Stromat. et ab Origene citetur, ante secundi sæculi finem supposita.

PETRI ANNUS 8. — CHRISTI 52.

1. *De adventu Pauli Athenas, ejusque concio in Areopago.* — Sequenti anno Domini quinquagesimo secundo, C. Antistio [1] et M. Suillio coss., Paulus

[1] Tacit. lib. XII.

Athenas veniens, in synagoga Judæorum primum, inde in Areopago Evangelium prædicavit, convertitque multos ad fidem Christi suscipiendam, et inter alios Dionysium Areopagitam, et nobilem feminam nomine Damarim. Antequam autem singula, ut gesta sunt, enarremus, ratio ex more reddenda est, cur hæc in hoc potissimum tempus a nobis rejiciantur. Hæc ita se habere, tum ex antea dictis, tum etiam ex his quæ sequuntur de Paulo [1], quod Athenis recedens, moxque Corinthum veniens, invenerit illic Aquilam et Priscillam, qui nuper venerant ex Italia, occasione edicti Claudii, quo jusserat omnes, qui erant Romæ, Judæos ab Urbe secedere (quod anno superiori nimirum nono ejusdem imperatoris anno, promulgatum fuisse vidimus) optime colligi potest. Quibus consentiunt quæ de Dionysio traduntur, ipsum anno decimo nono a passione Domini ad Christum fuisse conversum : quocirca a trigesimo quarto anno Domini inchoato, quo passum fuisse monstravimus, dictos novemdecem annos numerare incipiendo, et ad præsentem usque annum numerum deducendo, fateri oportet ipsum Dionysium ad Christianæ religionis cultum accessisse hoc ipso anno Domini quinquagesimo secundo. His de temporis ratione cognitis, rem gestam ex Lucæ verbis, ut se habuit, enarremus.

2. Paulus igitur cum Athenis esset, expectans Silam atque Timotheum : « Incitabatur, inquit Lucas [2], spiritus ejus in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Judæis, et colentibus, et in foro, et per omnes dies ad eos qui aderant. Quidam autem epicurei et stoici philosophi disserebant cum eo, et quidam dicebant : Quid vult seminator verborum hic dicere ? Alii vero : Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse ; quia Jesum et resurrectionem annuntiabat eis. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt. » Erat locus ille juxta mare, Promontorium Martis dictum ; a quo nomen deductum, ut Areopagus diceretur : licet de nomine [3] alii aliam afferant causam. Judices qui eo convenire consueverant ad judicandas causas, majores scilicet, nempe sanguinis, morum, ac religionis, a loco nomen accipientes, Areopagitæ dicebantur, fama integerrimi, virtuteque spectatissimi et usu rerum perspicacissimi : nulli enim ad eum magistratum capessendum patebat aditus, nisi primum in inferiori magistratu sex virorum Thesmothesiæ per annum meruisset : ad quem nec facilis erat accessus : nam prius de anteacta vita rationem reddere publice tenebatur ; irreprehensibilisque adinventus, inter eos adnumerabatur : idemque rursus in Areopagitam promovendus, qualis esset, quibus compositus moribus, et in rebus agendis solertia præditus, diligenti pervestigatione probatus, sic tandem inter Areopagitas profitebatur. Accedebat et illud, quod qui talis visus in eum ordinem obrepsisset, nec qualem præ se ferebat aspectus inventus esset, nullis meritis, sed tantum genio (ut aiunt [1]) impellente, ab Areopagitarum numero sponte discedere cogeretur.

3. Cum causam cognituri Areopagitæ ac judicaturi in Areopagum ascenderent (id enim ter tantum in mense faciebant, nimirum quarto kal., tertio, et pridie), qui erant causam dicturi, non oratorum more, ornamento verborum ad persuadendum composito, sed simplici rei gestæ narratione id facere jubebantur ; et si quando quid modicum ejusmodi lineam excessissent, præconis voce cohibiti, tacere cogebantur ; ac sicut hæc fiebant, ne verborum illecebris flecterentur ; ita ne reorum miserando commoverentur aspectu, ipsa nocte, nullis admotis luminibus, judicia exercebant, summoque silentio tabellarem quisque dabat sententiam : unde in parœmiam illud venit : « Areopagita taciturnior. » Adeoque de illorum integritate fama percrebuit, ut cum quis justissimum quempiam, severissimum, vita innocentissimum, ac omnibus denique partibus absolutum, optimumque virum demonstrare voluisset, Areopagitam cognomine diceret [2]. Antiquissimum plane judicium, quod (ut Eusebius notat in Chronico) cœptum est anno mundi ter millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto : nec usque ad præsens tempus, quamvis a diversis tyrannis oppressi Athenienses fuerint, extinctum est : et quantumlibet a Romanis essent subjugati, nullatenus est intermissum. Quin et Romani proconsules Asiæ perdifficiles causas eorum judicio detiniendas committebant, ut Cn. Dolabellam fecisse, ex Valerio testatur Gellius [3], Lucianus etiam in Hermotimo, sua quoque ætate Areopagitarum judicio causas definiri consuevisse tradit. Collegit hæc majori ex parte Budæus [4]. Cæterum illucescente orbi terrarum Christi lege omnium perfectissima, jam cæteras siluisse, et Areopagum cessasse, auctor est Theodoretus [5], verum non statim, sed, ut cætera alia, suis temporibus.

4. Adductus igitur Paulus in Areopagum, jussus causam dicere : « Stans, inquit Lucas, in medio Areopagi, sic ait : Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video. Præteriens enim, et videns simulacra vestra, inveni aram, in qua scriptum erat : IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. Deus autem qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cæli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia : fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum, quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant : quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus, sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt : Ipsius enim et genus sumus. Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro, aut argento, aut lapidi,

[1] Act. XVIII. — [2] Act. XVII. — [3] Aug. de Civit. Dei lib. XVIII. c. 10. Isid. Pelusiota lib. II. epist. XCI. Suidas, et alii.

[1] Lucian. in Hermotimo. — [2] Cic. ad Attic. lib. I. — [3] Gel. lib. XII. c. 7. — [4] Budæus in Pandectas lib. ult. de Sen. — [5] Theodoret. de Evang. verit. lib. IX. de legib.

sculpturæ artis, et cogitationis hominis, Divinum esse simile. Et tempus quidem ignorantiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis. » Hæc peroravit Paulus in Areopago.

5. Perdifficilem sane provinciam suscepit : qui enim fieri poterat, ut ipsi toto orbe celeberrimi, a quibus et Romani publica celebrique legatione leges acceperant, leges in re maxima, nimirum cultu divino, a barbaro homine, Judæo scilicet, acciperent; ut qui prædicaretur ab eo Judæus homo crucifixus, idem Deus esse crederetur? cum præsertim capitis supplicium immineret, si quis vel deos negaret, vel inconsulto Areopago, peregrinam religionem induceret. Nam de Anaxagora Clazomenio scriptum est [1], quod existimantibus Atheniensibus solem esse deum, ille cum saxum ignitum dixisset, paucorum sententia morte damnatus est. Iidemque adversus Diagoram Melitum talentum decreverunt, si quis occideret eum, quoniam eorum mysteria deridere ferebatur. Protagoras autem, nisi cito fugisset, comprehensus occisus fuisset, eo quod de diis Atheniensium, an essent, revocasset in dubium; nam ejus argumenti librum cum scripsisset, in principio posuit : « De diis, neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere; » quamobrem cum opportuna fuga sibi consuluisset, libri ejus sunt in concione combusti. Insuper feminam quamdam sacerdotem interfecerunt, quoniam eam quidam accusavit peregrinos deos colere. Et de Socrate constat accusatum fuisse a Melito eodem crimine dicente : « jura violat Socrates; » quos ex majorum instituto suscepit civitas, deos esse negans, alia nova dæmonia inducit; quam ob causam morte mulctatus est ducentis octoginta et una sententiis.

6. At Paulus admirabili quadam circumspectione divino afflatus Spiritu causam egit : nam quoniam sciebat a multis argui, qui novorum dæmoniorum videretur annuntiator, eo quod Jesum Christum prædicaret; ut ea culpa careret, nec novi numinis videretur inventor, sed potius antiqui illorum cultus assertor ac prædicator, ex ipsorum theologia ad insinuandum verum Dei cultum admirabili quadam prudentia sibi aditum patefecit : et licet nequaquam illorum templa esset ingressus, ex his tamen quæ foris stare simulacra conspexerat, dicendi sumpsit exordium. Nam (ut auctor est Thucydides) Athenis in foro stabant duodecim aræ deorum, has contemplatus haud dubium Paulus, in eam intendit, cujus inscriptio erat : IGNOTO DEO. Meminit et Philostratus Ignotis diis aras fuisse erectas Athenis : Laertius quoque in Epimenide, necnon et Pausanias ad Phalerum, ut Cælius [2] observavit. Id genus aram in Galliis eadem scriptione notatam esse repertam, et in veri Dei cultum translatam, mentio habetur in epistola quæ dicitur Martialis ad Burdegalenses inscripta.

7. Sed quod ad Atheniensis aræ inscriptionem pertinet; hæc habet Hieronymus [1] : « Inscriptio autem aræ non ita erat ut Paulus asseruit : IGNOTO DEO; sed ita : DIIS ASIÆ, EUROPÆ, ET LIBYÆ, DIIS IGNOTIS ET PEREGRINIS. Verum quia Paulus non pluribus diis indigebat ignotis, sed uno tantum ignoto Deo, singulari verbo usus est, ut doceret illum suum esse Deum, quem Athenienses in aræ titulo prænotassent : et eum recte scientes colere deberent, quem ignorantes venerabantur, et nescire non poterant. » Hæc Hieronymus. Œcumenicus [2] titulum his fuisse verbis conceptum tradit : « Diis Asiæ, Europæ, et Libyæ, Deo Ignoto et Peregrino. » Sed hæc haud facile admiserimus, cum apud Lucianum [3] gentilis homo sic juret, « Per Ignotum Athenis, » et non per Ignotos : ac rursum ex persona Triephontis : « Nos autem illum Athenis Ignotum inventum adorantes, et manus ad cælum tollentes, gratias illi agamus, ut qui digni facti fuerimus hujusmodi potestati atque virtuti subjecti esse. » Cæterum non unam tantum aram Athenis fuisse Ignoto Deo dedicatam, sed plures, existimamus : ac proinde utrumque verum esse potuisse; nimirum aram aliquam, de qua Paulus, extitisse notatam Ignoti Dei inscriptione, alias vero aliis, et deorum plurium : nam qui his ipsis vivebat temporibus, quibus hæc agebantur Athenis, Apollonius Tyanæus hæc inter alia locutus est Timasio Ægyptio : « Modestius enim est de omnibus diis bene loqui, præsertim Athenis, ubi etiam Ignotorum deorum aræ dedicatæ sunt. » Recitat hæc Suidas in suis Historicis in verbo Τιμασιών. Sed quod ait, « Præsertim Athenis, » plane demonstrat nullos populos perinde atque Athenienses fuisse deos negantium vindices. Unde Plutarchus de Placitis philosophorum [4] hæc recte de Euripide de diis ambiguam ferente sententiam, ait : « Et Euripides tragicus poeta aperte quidem profiteri hanc sententiam non est ausus metuens Areopagiticum judicium, etc. »

8. Idem qui supra Œcumenicus ejus inscriptionis duas affert interpretationes, sic dicens : « Duas causas referunt, cur apud Athenienses inscripta fuerit ara, IGNOTO DEO. Aliqui dicunt, quod Athenienses Philippidem miserant ad Lacedæmonios nuntios oratum ut venirent laturi ipsis auxilium adversus Persarum exercitum Græciam invadentem, qui cum in itinere essent, juxta Parthenium, spectrum apparuit eis, accusantis Athenienses, quod se neglecto, alios deos colerent : affirmabatque se esse Pana (quem Deum vocant) et pro sua erga eos benevolentia, auxilio affuturum promisit. Cum itaque victoria potiti Athenienses, templum illi erexissent; timentes adhuc ne aliquis alius Deus incognitus ab eis sine honore prætermitteretur, aram erexerunt cum ea, quam diximus, inscriptione. Alii vero aiunt, pestem quamdam Athenis grassatam fuisse, adeoque illos exedisse, ut neque sindones tenuissimas pos-

[1] Joseph. lib. II. contra Apion. — [2] Cæl. Rhod. antiq. lib. XXII. c. 2.

[1] Hier. in ep. ad Tit. c. I. — [2] Œcum. in Act. Ap. c. 7. — [3] Lucian. in Philo. patr. — [4] Lib. I. c. 7.

sent tolerare. Cum igitur colerent eos qui apud eos dii habebantur, nihil adjumenti senserunt. Intelligentes itaque quemdam fortasse esse Deum, quem ipsi absque honore reliquissent, qui pestem immisisset, novam extruxerunt aram, cum eadem supra citata inscriptione, IGNOTO DEO : cumque illi sacrificarent, statim curati sunt. Hunc ergo Christum Jesum esse Deum omnium, dixit Paulus quem se illis annuntiare dicebat. » Hæc ille. Sed ante ipsum Chrysostomus [1] de eadem ara : « Athenienses, inquit, per multa tempora acceperunt deos etiam extraneos, utpote Pana, et alios, timentes forsitan ne alius quispiam esset, quem ignorarent, ipsis quidem nondum cognitus, qui tamen alibi colatur; etiam illi aram erexerunt, et quoniam non erat manifestus Deus, inscriptum erat : Ignoto Deo. » Hæc Chrysostomus.

9. Porro de Ignoto Deo ea magis placet sententia, ut, quoniam placitis antiquorum philosophorum, ut Trismegisti [2] et aliorum, quin etiam et sibyllinis [3] oraculis receptum erat, unum Deum esse invisibilem, imperceptibilem, eumdemque innominatum et ineffabilem : ne cui numinum divinus honor deesse videretur, aram eo titulo illi erexerint. Et quantumlibet Deum ipsum sic cognovissent : tamen (ut de his ait Paulus [4]) non sicut Deum glorificaverunt : quippe qui et impurissimis creaturis itidem divinum impartirentur honorem, majorique affici videbatur injuria, sic cultus cum cæteris ab ipsis Deus, quam ab illis qui eum penitus ignorassent.

10. Apposite igitur ad eos apostolus Paulus : « Quod vos ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis; » ac proinde vos ad veræ cultum religionis instituo. At vero quid ad hæc illi? « Cum audissent, inquit Lucas [5], resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt : Audiemus te de hoc iterum. Sic Paulus exivit de medio eorum. Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt : in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis. » Hic ille Dyonysius, qui annos natus viginti quinque, Heliopoli dum esset in Ægypto una cum Apollophane philosopho, admirandum solis illud deliquium, quod tempore passionis Christi contigit, videns, causam tamen, quantumlibet rerum naturalium scientia polleret, ignorans; quod res esset quæ omnem excederet naturæ terminum, admiratus est, ut ipse scripsit ad Apollophanem [6], quæ superius suo loco et ordine recitavimus; cujus quidem rei occasione facilior reddita sibi est ad Christianam religionem amplexandam via. Præter illa quæ de rebus Athenis gestis, a Luca sunt scriptis mandata, feruntur alia quædam ab Hilduino [7] addita, accepta (ut profitetur) ab antiquioribus, quos recenset, scriptoribus : quæ quidem licet non in omnibus nobis probentur, tamen ne quid subtraxisse ab avidis legentium animis videamur, hic eadem voluimus descripsisse : cum alioqui sic comparati simus, ut velimus pauca potius, sed solida certaque fide constantia prosequi, quam multa congerere, quæ fide vacillent ac nutent. Accidit enim, ut cum sine delectu cuncta quæ de unaquaque re possunt inveniri consarcinantur, cætera quoque quæ sunt vera, in discrimen adducantur. Sed quænam ea sint quæ ab eodem auctore sunt scripta, videamus.

11. Ante omnia Paulum ad fidem Christi capessendam perduxisse ait Apollinem quemdam nobilissimum pariter et eruditissimum Atheniensem civem; eaque occasione Paulum sisti jussum esse in Areopago : ubi præter illa quæ dicta sunt a Luca, hos sermones inter Paulum et Dionysium habitos esse, idem auctor testatur, sic dicens : « Dionysium specialiter cœpit interrogare Paulus, quid coleret, et quibus numinibus in tam spatioso et venerabili loco serviret. Cui respondit Dionysius : Deos quos coluerunt parentes nostri, quorum virtute et solertia mater terra continetur, hos colimus et adoramus. Aras quas vides, Martis, et Herculis, Mercurii, et Priapi nomine et honore sacratæ sunt. Dum vero Paulus singula altaria, et simulacra falsorum deorum perlustrasset, inter cæteras aras reperit altare unum, cui erat titulus superscriptus : DEO IGNOTO. Et conversus ad eum Paulus, interrogavit illum, dicens : Quis est ille Deus incognitus? Ad quem Dionysius : Adhuc, inquit, non est ipse Deus demonstratus inter deos, sed est incognitus nobis, et sæculo venturo futurus. Ipse enim est Deus qui regnaturus est in cælo et in terra, et regnum ejus non accipiet finem. Subjungens itaque Paulus, ait : Homone erit, an spiritus? Respondens Dionysius, dixit : Verus Deus et verus homo, et ipse renovaturus est mundum; sed adhuc incognitus est hominibus, quoniam apud Deum in cælo ejus conversatio est. Et ait Paulus : Illum Deum prædico vobis, quem incognitum appellatis. Natus enim ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, pro salute humana mortuus, resurrexit; cælosque ascendens, sedet a dextris Dei Patris, verus Deus, et verus homo, per quem facta sunt omnia : et venturus est in fine sæculi judex omnium quæ geruntur. Qui notus est jam in Judæa Deus, et magnum in Israel et sanctum nomen ejus. Quamobrem quem incognitum usque nunc habuistis, modo cognoscite : quia ipse est Deus solus, et præter eum non est alter : qui nos de morte sanguinis sui pretio reduxit ad vitam : qui cælum et terram, hominem scilicet et angelos, in unitate regni sui conjunxit : qui mortificat justus, et vivificat pius : qui claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit. Hæc et alia plura Paulo prædicante, et templa singula perlustrante, commendando Jesum Christum Dei filium Deum verum esse, quæ amica curiositate Athenienses propter ipsam novitatem officiosissime acceptabant : Dionysius veram doctrinam et dogma salutis audiens, et nihil esse idola quibus serviebat, imo magis dæmonia quam deos

[1] Chrysost. in Act. c. XVII.— [2] Apud Lact. lib. II. c. 9.— [3] Tertul. in Apolog. c. XLVI. Clem. Alex. adver. Gentes. Eusebius de præp. lib. VIII. c. 5 lib. XI. c. 8. 9. lib. XIV. c. 3. 6. — [4] Rom. I. — [5] Act. XVII. — [6] Dionysius epist. XI. — [7] Hilduin. in Areopag. apud Sur. die 9 Octob.

esse cognoscens; sanctum vero Spiritum, et verba vitalia in Pauli doctrina evidentissime sentiens, divino lumine corde tactus, eidem Paulo cessit, et ab illo expetiit qualenus pro illo ipsius Dei, quem prædicabat, misericordiam precaretur, et illius cultor verus et suus mereretur esse discipulus.

12. « Postero autem die, cum Paulus ageret iter, cæcus quidam cœpit eum obsecrationis vocibus compellare. Sanctus autem Apostolus crucis signum clausis a nativitate ejus oculis imposuit, dicens : Christus Dominus et magister noster, qui oculis lutum imposuit cæci nati, et lumen restituit ei, ipse te potentia sua illuminet. Quem mox videntem his est verbis affatus : Vade, inquiens, ad Dionysium, et dic ei, quia Paulus servus Jesu Christi ad te me misit, ut memor sponsionis tuæ ad eum venire non differas, quo baptismum salutis accipiens ab omnibus possis absolvi nexibus delictorum. Is autem qui lumen receperat, obedienter verba jubentis implevit, et ad Dionysium properans, Pauli ei verba per ordinem renuntiavit. Dionysius vero electionis gratia jam præventus, ut cæcum respexit, non ante habitis luminibus contuentem, ait ad eum : Esne tu ille, quem cæcum natum cuncti cognoverunt affines? Cui ille respondit : ego nempe sum, cui cæco nato hactenus sol non luxit : sed ipse Paulus, cujus tibi defero mandata salubria, Jesu Christi magistri sui invocata virtute, sanitatis mihi lumen indulsit. Qui protinus surgens cum omni domo et Damari uxore sua (quam ut sumeret more terrenæ nobilitatis, propter amorem suscipiendæ caræ sobolis, eum sui coegere parentes) ad mandata properat S. Pauli : credensque fideliter, et abnegatis erroribus Paganorum, sacri est baptismatis unda respersus; ac sic demum se tradidit ejus magisterio plenius imbuendum; inque sanctæ Trinitatis fide, et incarnationis, passionis, et resurrectionis Domini nostri, seu cunctis arcanis Ecclesiasticæ sanctitatis affatim ut comes ejus inseparabilis, quocumque gressum moveret, a beato Paulo per triennium est institutus. Thessalonica, magistro obsequendo, revertens, ab eodem beato Paulo apostolo Atheniensium est ordinatus antistes : ac deinde, ipso jubente, Christi Evangelium prædicavit, eamdemque civitatem et maximam partem patriæ ad fidem veritatis convertit. » Hæc auctor, quorum fidem penes eum relinquimus.

13. Cæterum in his quæ ad Damarim feminam, quam ad fidem Christi a Paulo Lucas tradit adductam, pertinent; plurium sententia Patrum receptum esse videtur, illam fuisse conjugem Dionysii Areopagitæ. Id quidem in primis testatur Ambrosius [1], consentit Augustinus [2], et confirmat Joannes Chrysostomus [3]; quos et cæteri, qui ea de re scripserunt, secuti sunt. Chrysostomus enim hæc ait : « Rursus Areopagita ille, superstitiosissimæ civitatis illius civis, nonne una cum uxore, audita tantum Pauli concione, illum secutus est? » Hic videas nullam de miraculo haberi mentionem : sicut et Ambrosius eos simplici Pauli disputatione, non miraculis, victos esse affirmat. Quod vero spectat ad Apollinem, quem primum omnium Atheniensium a Paulo ad fidem perductum idem auctor testatur; si eadem esse vera dixerimus; alium plane diversum hunc ab illo esse cujus idem Paulus [1] ac Lucas [2] meminerunt, certissimum est : nam eodem Luca [3] auctore, constat illum fuisse natura Judæum, civitate Alexandrinum.

[1] Ambros. epist. ad Vercellen. — [2] August. de semin. serm. — [3] Chrysost. lib. de sacerd.

14. Dum adhuc Paulus Athenis ageret, Timotheus et Silas, quos ex Luca [4] vidimus remansisse Berœæ, Athenas ad Paulum venerunt : qui eos in Macedoniam ad eas confirmandas Ecclesias amandavit. Nam de Timotheo, quem misit Thessalonicam, idem Paulus [5] ad Thessalonicenses scribens, hæc ait : « Vos enim estis gloria nostra et gaudium. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis : et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Nam cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram : ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor noster. » Hæc Paulus. Ex his igitur tam Athanasius [6], quam etiam Theodoretus [7] et si qui alii, existimarunt Paulum, sicut Athenis misit Timotheum Thessalonicam, ita etiam dum ibidem moraretur, scripsisse ad eosdem Thessalonicenses primam epistolam. Verum ex his quæ idem Paulus et Lucas scripserunt, Corinthi potius eam datam a Paulo fuisse, exploratissimum est. Nam cum Paulus eam non prius se scripsisse testetur, quam post Timothei Thessalonica ad se reditum, dum ait [8] : « Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, etc., » constetque auctore Luca [9], revertentem Timotheum Thessalonica una cum Sila, convenisse Paulum Corinthi agentem : eam non aliunde quam Corintho, ubi mansit annum et sex menses (ut idem scribit Lucas) missam esse, affirmare necesse est. Haud enim multum temporis mansisse Paulum Athenis, putandum est; quod Lucas longas moras aliquibus significare verbis solitus sit : qui discessionem ejus Athenis, et adventum Corinthum, ac cætera ibi ab Apostolo gesta his verbis recenset.

15. *Paulus Corinthi.* — « Post hæc, inquit [10], egressus Paulus Athenis, venit Corinthum : et inveniens quemdam Judæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxorem ejus (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma) accessit ad eos : et

[1] I. Cor. XII. — [2] Act. XVIII. — [3] Ibid. — [4] Act. XVII. — [5] I. Thess. II. et III. — [6] Athanasius in Synopsi. — [7] Theodoret. in præfat. in epist. Pauli. — [8] I. Thess. III. — [9] Act. XVIII. — [10] Act. XVIII.

quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur: erant autem scenofactoriæ artis. » Hæc Lucas. At non tantum Corinthi, sed et aliis in locis ubi Paulus consisteret, manuum suarum artificio victum quæritasse, certum est: id etenim fecisse Thessalonicæ [1], ejus testimonio superius demonstravimus: hoc ipsum postea Ephesi cum moraretur egisse, etiam ipse testatur, cum eos contestatus [2] hæc ait: « Ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt ministraverunt manus istæ. » Et ad Corinthios [3] scribens: « Laboramus, inquit, operantes manibus nostris. » Porro sui instituti rationem hanc aliquando reddidit, cum ait [4]: « Non inquieti fuimus inter vos: neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. Iis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. » Ne igitur aliquam, vel levem saltem, occasionem captantibus daret oblatrandi, ac dicendi Evangelii prædicationem prætextum quemdam honestum fuisse orbis circumeundi, opsonandi, lucri captandi gratia, ac quæstus faciendi; sic sibi temperandum a necessario quoque cibo Apostolus existimavit, idque cæteris suis discipulis imitandum proposuit: quod non a se tantum, sed et a Barnaba inviolabiliter esse servatum, scribens ad Corinthios [5] his verbis declarat, dum ejusdem instituti itidem rationem affert, ac dicit: « Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? » et paulo post: « Aut ego solus, et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat? » Et post multa id genus inculcata: « Sed, inquit, non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. »

16. Certe quidem, si antiquo Romanorum jure, nempe lege Titia, cautum erat, ne quis ob causam orandam (ut tradit Tacitus libro undecimo) pecuniam donumve acciperet: quanto magis ab his abstinere debuissent, qui Christi Evangelium prædicassent: ac præsertim Judæi, qui (ut vidimus auctore Josepho [6]) nuper sub Tiberio, quod pietatis specie ex eis quidam pecuniam corrosissent a Fulvia, fuerant ejus criminis insigniter infamati, atque eam ob causam omnes ab Urbe turpiter ejecti? Cæterum jure illis concessum fuisse sumere victum ab iis quibus Evangelium prædicarent, cum Paulus pluribus docet, tum etiam ipse Dominus id faciendum monuerat [1]: « Edentes, inquit, et bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. »

17. Sed unde acciderit, ut Paulus nobilitate insignis, et eruditione præclarus, opificium, quod exerceret, didicerit; ex his quæ complures antiqui rabbini scripserant, facile intelligemus. Inter alios enim Scemahaia et Althalion communem quamdam legem præscriptam illis fuisse tradunt, qui sacras vellent litteras profiteri, ut manuale quodpiam opificium addiscerent, quo victum quærerent. Legi enim consueverunt ejusmodi institutiones in prima lectione primæ hebdomadis azymorum. Rabbi Gamaliel quoque in doctrina fratrum, quæ inscribitur, Haod, vehementer commendat, ut sacras litteras addiscentes, opus aliquod manuale exercerent; quod qui facere prætermisissent, procliviores ad peccandum futuros esse affirmat. Inter alios nobiles antiquos rabbinos legitur rabbi Jochanna sutoriam, rabbi Judam pistoriam artem exercuisse, et alios alia id genus. Ex ejusmodi igitur institutione provenisse existimamus, ut Paulus sacris litteris excultissimus, aliquod manuum opificium didicerit; quod ad victum sibi comparandum, cum Evangelium prædicaret, ubicumque locorum consisteret, exercuerit. Cæterum apud Ægyptios, Græcos, Lydos, Persas aliasque his adjacentes regiones ignominiæ ascribi solitum, tradit Herodotus in Euterpe, si quis manuum opificium excoluisset; ac nonnisi ignobiliores apud eos esse mechanicis opificiis mancipatos.

18. Sed quodnam istiusmodi fuerit, Lucas [2] (ut vidimus) aperte docet, dum tradit Paulum, cum venisset Corinthum, ea ex causa apud Aquilam et Priscillam habitare voluisse, quod ejusdem cum illis, nempe scenofactoriæ artis opifex esset. Porro ars illa scenofactoria dicebatur, quæ ex pellibus facienda consueret tabernacula, quibus milites uterentur in castris: de quibus Tacitus [3]: « Retentus est omnis exercitus sub pellibus. » Assutis itidem pellibus et nautæ utebantur ad naves operiendas, ut Cæsar [4] in suis commentariis tradit. De ejusmodi Pauli opificio hæc Origenes [5]: « Paulus arte erat faber tabernaculorum; » et paulo inferius: « Sicut illi ex piscatione piscium piscatores hominum facti sunt, ita et iste a faciendis tabernaculis terrenis ad cælestia construenda tabernacula translatus est. » De eodem Chrysostomus [6] hæc eleganter: « At, inquit, tabernaculorum texendorum artifex hic, non Siciliam modo, atque Italiam, verum universum terrarum orbem, verbum Dei prædicans, peragravit; cum interim artem non intermitteret, sed vel tum quoque pelles consueret, et officinæ suæ præesset: neque enim ea res patricios aut magnates offendebat: idque jure optimo. Non enim artes ac studia, sed conficta dogmata despicabiles reddere solent præceptores. » Hæc ipse.

19. Ad hæc, sciendum nec cæteros Apostolos opus manuum prætermisisse, cum locus et tempus

[1] I. Thess. II. Thess. III. — [2] Act. XX. — [3] I. Cor. IV. — [4] 2. Thess. III. — [5] I. Cor. IX. — [6] Joseph. ant. lib. XVIII. c. 5.

[1] Lucæ. X. — [2] Act. XVIII. — [3] Tacit. lib. XIII. — [4] Cæsar. comment. de bell. civil. lib. III. — [5] Orig. hom. 17. in lib. num. — [6] Chrysost. hom. 2. in epistol. ad Roman.

id concessisset; qui et alios ad hoc ipsum faciendum hortati sint : nam hæc apud Clementem [1] leguntur : « Qui in Ecclesia juvenes estis, curate in omnibus rebus necessariis sedulo ministrare, cum omni sanctitate operi vestro vacare : ut omni tempore et vobis et egentibus suppeditare possitis, ne Ecclesiam Dei oneretis. Etenim nos quoque vacantes verbo Evangelii, subcisivas operas non negligimus : alii enim ex nobis piscatores sunt, alii scenarum artifices, alii agricolæ, nec unquam otiosi sumus. » Ad hoc ipsum spectare videtur quod Ignatius [2] : « Nemo inter vos otiosus sit; » et Justinus [3] martyr : « Pudor, inquit, ille in vitio est, ut vereamur, si ipsi manibus nostris opus fecerimus, ne quis nos miseros et auxilio destitutos esse suspicetur. » Epiphanius [4] hæc in eamdem sententiam : « Ex ipsis Dei sacerdotibus quidam una cum prædicatione verbi, imitantes sanctum ipsorum post Deum in Christo patrem, Paulum, inquam, sanctum apostolum, etiam ipsi pro viribus, tametsi non omnes, attamen plures propriis manibus operantur, qualemcumque tandem juxta proportionem dignitati et ecclesiasticæ curæ assiduitati convenientem repererint artem : quo cum verbo et prædicatione conscientia ipsa gaudeat, dum etiam per manus proprias fructum affert, et sibi ipsi suppeditat, fratribusque ac indigentibus impertit ministerii fructum, ex primitiis, inquam, et oblationibus, et ex manuum labore partis, propter excellentem affectionem erga Deum, proximis ultro impartiens. Quanquam ipsi ad hoc non cogantur, neque deputati sint, sed justitiæ labores et operationem ecclesiasticam habeant, et secundum justitiam alantur; verum propter excellentem voluntatis promptitudinem ipsi hoc faciant. » Hæc Epiphanius.

20. Idem et de monachis omnibus id ipsum factitantibus hæc scribit [5] : « Laborant propriis manibus, ad impartiendum etiam indigentibus : quemadmodum etiam in singulis monasteriis, tum in Ægyptiorum regione, tum in aliis omnibus sic laborant ad justitiam, velut apes, in manibus quidem habentes ceram opificii, in ore vero guttas mellis, cum propria hymnifera voce universorum Dominum juxta proprium sensum laudant. » Sed scripsit de his egregium commentariolum Augustinus [6], quo acriter invectus est in vagos ac desides monachos, opera manuum prætermittentes, qui tamen ejus videtur esse sententiæ, ut non semper vel ubique Paulus operatus sit manibus suum artificiolum, sed cum a prædicatione verbi daretur otium; cætero autem tempore non tantum ab offerentibus accepisse, id exposcente necessitate, sed etiam litteris suis id præcepisse pro aliis faciendum; ut cum scribit ad Galatas [7] : « Communicet, qui catechizatur verbum, ei qui se catechizat in omnibus bonis; » vel cum collectam faciendam indicit Ecclesiis Macedoniæ et Antiochiæ, et Achaiæ pro fratribus, qui

[1] Clem. Const. lib. II. c. 67. — [2] Ignat. epist. VII. ad Tarsens. — [3] Justin. de vit. Christiana. — [4] Epiph. hær LXXX. — [5] Ibidem paulo superius. — [6] Aug. de oper. monach. c. 14. 15. 16. — [7] Galat. VI.

in Judæa agentes, paupertate gravissima premerentur. Agit de iisdem et Cassianus [1] pluribus, et alii.

21. Quid interea Paulus prædicans Evangelium Corinthi egerit, Lucas [2] sic narrat : « Disputabat, inquit, in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judæis et Græcis. Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicentibus autem eis, et blasphemantibus, excutiens vestimenta sua dixit ad eos : Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogæ. Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua : et multi Corinthiorum audientes credebant, et baptizabantur. Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo : Noli timere, sed loquere, et ne taceas : propter quod ego sum tecum, et nemo apponetur tibi ut noceat te : quoniam populus est mihi multus in hac civitate. Sedit autem ibi annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei. » Hæc Lucas; qua vero occasione inde recesserit, prosequitur dicere : sed nos de his suo loco inferius. Baptizavit Paulus Corinthi dictum Crispum, necnon et Caium, simul et Stephanæ domum, cum alioqui quam plurimos fide christiana imbuisset : sed (quod ipse testatur [3]) cum ejus munus non fuerit baptizare, sed evangelizare, ab ea functione temperavit.

22. De cæteris rebus a Paulo tam longo spatio temporis gestis Corinthi, cum Lucas, ut qui (quod diximus) absens esset, vix ea tribus fere verbis perstrinxerit : ex his quæ ipse Paulus ad eosdem Corinthios scripsit, ea in omnibus admiranda ac excellentia fuisse, possumus facile conjectari; sic enim ait [4] : « Signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis? » Corinthi dum esset, post adventum Silæ atque Timothei ex Macedonia, cujus (ut nuper vidimus) meminit Lucas [5], scripsit Paulus primam epistolam ad Thessalonicenses; in ea enim de ejusdem Timothei adventu his verbis meminit [6] : « Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis, etc. » Inscribitur epistolæ titulus non solum Pauli nomine, sed et Timothei, et Silvani, qui cooperatores erant Pauli in Evangelio.

23. *Colonia Agrippina.* — Quod vero pertinet ad statum Romani imperii : hoc anno, iisdemque coss., ut auctor est Tacitus [7], Agrippina Germanici fratris Claudii filia, quam post interitum Messalinæ idem Claudius Augustus uxorem acceperat, Augustæ titulo augetur; ejusque filius Domitius ab eodem imperatore adoptatus in familiam Claudiam, Nero

[1] Cassian. lib. X. — [2] Act. XVIII. — [3] I. Cor. I. — [4] 2. Cor. XII. — [5] Act. XVIII. — [6] I. Thess. III. — [7] Tacit. Annal. lib. XII.

Claudius est appellatus. Quo etiam anno eadem Agrippina Augusta in oppidum Ubiorum, in quo agente illic cum exercitu Germanico patre genita est, coloniam duci jussit, cui nomen hinc est inditum, ut ex ipsius vocabulo Colonia Agrippina sit dicta.

Anno periodi Græco-Romanæ 5543. — Olymp. 207. an. 2. — Urb. cond. 803. — Jesu Christi 50. secundum Baronium 52. — Claudii imp. 10.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Antistius Veter,* et *M. Suillius Nervilianus,* ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, pag. 34.

PETRI ANNUS 9. — CHRISTI 53.

1. *Secunda Pauli epistola ad Thessalonicenses, qua occasione scripta.* — Anno Christi quinquagesimo tertio, coss. Claudio Augusto quintum et Cornelio Scipione Orfito, cum Paulus adhuc Corinthi ageret (annum enim unum et menses sex illic transegisse, auctor est Lucas [1]), scripsit secundam epistolam ad Thessalonicenses : haud enim multo post primam a Paulo scriptam hanc fuisse (quod eamdem cum illa habeat inscriptionem, qua significatur ab iisdem Paulo, Silvano, et Timotheo missam esse) Chrysostomus [2] et Theodoretus [3] testantur : quamvis hic velit Athenis esse scriptam, sicut (ut putat) et primam. Sed quemadmodum illam Corinthi scriptam esse, perspicue demonstravimus, et non Athenis, unde discesserat; ita etiam secundam Athenis datam esse, impossibile est affirmare : quandoquidem Athenis recedens, et Corinthum veniens (ut vidimus) annum cum dimidio ibi mansit; nec (ut ex Luca apparet) amplius reversus est Athenas, sed abiit Ephesum. Sic igitur tam primam quam secundam ad Thessalonicenses datas fuisse Corintho, verius existimamus. Sed nec assentimur etiam in hoc Athanasio [4] qui eam Roma a Paulo missam fuisse putavit.

2. Porro ejus scribendæ epistolæ ea præcessit occasio : quod pseudoapostoli quidam ex his quos alibi idem Paulus sugillat, quæstum pietatem putantes, cum audivissent Thessalonicenses avidius cæteris Evangelium accepisse; quo illos ad sua largienda redderent promptiores, jam instare diem Domini (novissimum videlicet mundi finem) tradebant : quod etiam sibi divinitus revelatum esse affirmabant : imo et mentita epistola nomine Pauli interposito, id facilius eisdem suadere ejusdem Apostoli auctoritate studebant. Hæc cum accepisset Paulus, malis his quanto citius festinans occurrere, secundam ad ipsos scribens epistolam, cum ad toleranda mala quæ a Gentilibus ac Judæis paterentur, esset hortatus, mox hæc ipsa subjunxit [1] : « Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum : ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini : neque quis vos seducat ullo modo. » Denique admonet, ut se subtrahant a fratribus inordinate ambulantibus, his nimirum, qui nihil operantes, sed curiose agentes, ex Evangelio pecuniarum lucrum captabant.

3. *De traditionibus Apostolorum.* — At vero non eos tantum sic per epistolam admonitos voluit, sed in memoriam revocat quæ per sermonem, cum apud illos esset, eisdem tradidisset; moxque addit [2] : « Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.» « Hinc, inquit Chrysostomus [3], perspicuum est, quod non omnia tradiderunt per epistolam, sed multa etiam sine scriptis, et ea quoque sunt fide digna. Quamobrem Ecclesiæ quoque traditionem censeamus esse fide dignam. Est traditio ? nihil quæras amplius. » Hæc ille. Basilius ante Chrysostomum sic explicans eumdem locum, hæc ait [4] :

[1] Act. XVIII. — [2] Chrysost. in epist. II. ad Thes. — [3] Theodoret. in præf. epist. Paul. — [4] Athanas. in Synopsi.

[1] 2. Thess. II. — [2] Ibidem. — [3] Chrysost. in II. epist. ad Thess. homil. 4. — [4] Basil. ad Amphiloch. de Spiritu sanct. c. 29.

« Apostolicum autem arbitror esse etiam in non scriptis traditionibus perseverare. Laudo enim (inquit ad Thessalonicenses) vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones continetis. » Hæc Basilius ad Amphilochium; et Epiphanius[1]: « Oportet, inquit, et traditione uti : non enim omnia a divina Scriptura accipi possunt : quapropter aliqua in scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt; quemadmodum dicit S. Apostolus : Sicut tradidi vobis; et alibi : Sic doceo, sic tradidi Ecclesiis; et : Si continetis, nisi frustra credidistis. » Sed et in eumdem sensum eadem verba a plerisque aliis accepta esse noscuntur. Porro non ex recitato tantum loco hæc accipiuntur : sed (ut vult Epiphanius) insinuat id ipsum, de traditione scilicet non per scripturam, sed per sermonem accepta, idem Apostolus ad Corinthios[2] scribens, cum ait : « Laudo autem vos fratres, quod per omnia memores mei estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis; » et post alia : « Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis : quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, etc. » Sed quando vel quomodo hæc illis tradidit? certe iis ipsis temporibus cum apud illos esset; nec per scripturam, sed per sermonem monens ipsos et ad fidem instituens. Quæ igitur non scriptura, sed sermone tantum servanda esse commonuisset, traditiones nominavit : quæ etiam, quod fideliter sincereque custodienda essent, alibi scribens ad Timotheum, depositum appellavit, sic dicens[3] : « O Timothee, depositum meum custodi; » ac iterum[4] : « Bonum depositum custodi. » Apostolicum depositum traditiones esse, Irenæus[5] tradit. Cæterum non tantum aliqua sic suis sermone tradidisse, sed et alia se sermone traditurum, ad Corinthios scribens, sic ait[6] : « Cætera autem, cum venero, disponam. » « Unde intelligi datur, inquit Augustinus[7], quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur. »

4. Quoniam vero ex his dictis exploratum satis habetur, sanctos Apostolos alia scriptis per epistolas tradidisse, alia sermone tantum eorum quæ observare deberent, Ecclesias admonuisse : ex his accidit, ut Christiana religio ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ jure duplici regeretur, nimirum scripto, et sine scripto, legibus videlicet, et consuetudine : quod cuique bene institutæ reipublicæ commune fuit. Lacedæmones enim, Athenienses, Romanos, et alios, ad bene administrandam rempublicam tum scriptis, tum non scriptis legibus, et iis quæ majorum consensione probatæ ac communi usu receptæ essent, usos esse, perspicuum est omnibus. De jure enim Romanorum cum agit Ulpianus[8] I. C. « Hoc, inquit, jus nostrum constat aut ex scripto, aut sine scripto, et apud Græcos, τῶν νομῶν οἱ μεν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι; imo ut Budæus restituit : τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ νομικόν. » Et Plato[1] de Legibus, ἄγραφα νόμιμα appellari dicit a quibusdam jus non scriptum. Quod si versetur in his quæ ad religionem spectent, morem a Romanis dici solitum auctor est Sex. Pompeius Festus[2], dum ait : « Mos est institutum patrium pertinens ad religiones moresque majorum. » Inde illa nata locutio, Agi aliquid more majorum vel esse in moribus, quæ ab antiquis scriptoribus sæpe inveniuntur usurpata. Sed enim et Hebræos non tantum legibus divinitus institutis, sed et traditionibus vixisse, quas dicunt δευτερώσεις manifestum est.

5. Porro leges non scriptas, scriptis consignatis antiquitate præstare, nullus dubitat. Si enim cuncta jura ad suum principium revoces; a Deo insitas in mente hominum naturæ leges antiquiores esse atque nobiliores, ut primarium quemdam fontem, ex quo omnium optimarum legum fluxere rivi, facile invenies. Unde Philo[3] hæc in eamdem sententiam : « Prisci illi ante leges sigillatim proditas, non scripto jure usi, pari felicitate ac facilitate vixerunt : ut merito quis dicere possit, leges scriptas nihil aliud esse quam vitarum patrum commentarios, in quibus eorum dicta factave narrantur; nam illi scholas nullas frequentaverant, nullis præceptoribus usi fuerant; sed a seipsis instituti doctique ordinem naturæ sunt secuti : quæ lex est proculdubio antiquissima omnium, quam ipsi jus summum fasque rati esse, totam vitam suam ultro ei subdiderunt. » Hæc Philo.

6. Verum non omnium traditionum atque consuetudinum eadem est ratio, sed plane diversa : nam secundum quod ex diversis principiis emanarunt, diverso etiam jure censendas esse, evangelica auctoritas admonet. Illæ nimirum, sententia Domini, sunt improbatæ traditiones, quæ adversus legis divinæ militarent instituta; ut cum Dominus ait[4] : « Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? » In quam sententiam idem Dominus citans Isaiam[5] : « Bene, inquit, prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut dictum est : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me : in vanum autem me colunt, docentes doctrinas et præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum et calicum, et alia similia his facitis multa. Et dicebat illis : Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. » De his similibus, quæ legi Dei repugnarent, loquitur Paulus ad Colossenses[6] cum ait : « Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum. » Et Petrus[7] : « Scientes, inquit, quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis. » Non quidem (prout Manichæi garriebant) intelligens de scripturis

[1] Epiph. hær. LXI. — [2] I. Cor. XI. — [3] I. Tim. VI. — [4] 2. Tim. I. — [5] Iren. lib. III. c. 3. — [6] I. Cor. XI. — [7] Aug. ad Januar. ep. CXVIII. cap. 6. — [8] L. VI. ff. de Justit. et Jur.

[1] Plat. de legib. lib. VI. — [2] Festus de ver. signific. — [3] Philo lib. de Abraham. — [4] Mat. XV. et Mar. VII. — [5] Isa. XXIX. — [6] Coloss. II. — [7] I. Pet. I.

veteris Testamenti, sed de dictis seniorum traditionibus, quæ superstitione quadam pietatis specie adumbrata irritarent potius, quam roborarent divinam legem; de quibus hæc apud Clementem [1] leguntur: Quædam sunt in traditionibus seniorum, quæ δευτερώσεις appellantur: solum autem historiæ causa illa lege, ut cognoscas et glorifices Deum, qui te a talibus et tantis vinculis liberavit.

7. Quando vero Judæi ejusmodi vanas traditiones subinduxerint, hæc apud Epiphanium [2] leguntur: « Disce a quo tempore ipsos accusat quod hoc faciunt. Quando vero traditio et inventio seniorum ipsis contigit? Nimirum Danielis post reditum ex Babylone, Achibæ vero etiam ante captivitatem Babylonicam facta est, filiorum autem Assamonæi temporibus Alexandri et Antiochi, centum nonaginta annis. » Hæc ille. At Hieronymus [3] in diversam sententiam hæc, quæ et superius recitavimus, ait: « Duas domos Nazaræi, qui Christum ita recipiunt, ut observationes legis veteris non amittant, duas familias interpretantur. Sammai et Hillel, ex quibus orti sunt Scribæ et Pharisæi, quorum suscepit scholam Achibas, quem magistrum Aquilæ proselyti autumant: et post eum Meir, cui successit Joannan filius Zachæi, et post eum Eliezer, et per ordinem Delphon; et rursum Joseph Galilæus, et usque ad captivitatem Hierusalem Josue. Sammai igitur et Hillel, non multo prius quam Dominus nasceretur, orti sunt in Judæa: quorum prior, dissipator interpretatur: sequens vero, profanus: eo quod per traditiones, et δευτερώσεις suas, legis præcepta dissipaverint. » Et ad Algasiam [4]: « Quantæ traditiones Pharisæorum sint, quas hodie vocant δευτερώσεις, et quam aniles fabulæ, evolvere nequeo: neque enim libri patitur magnitudo; et pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere. » Et paulo post: « Præterea quia jussum est [5] ut diebus sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua, et non egrediatur, neque ambulet in loco in quo habitat: si quando eos juxta litteram cœperimus arctare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, si velint præcepta servare; solent respondere, et dicere: Rab Achiba, et Simeon, et Hillel magistri nostri tradiderunt nobis, ut bis mille pedes ambulemus in sabbato; et de loco, in quo quis fuerit occupatus, non recedendum. » Hæc et alia de seniorum traditionibus.

8. Has tum Christus, tum Apostoli redarguerunt; non quia ab hominibus traditæ, sed quod contra Dei legem superstitiosæ et turpes essent: sed et quod illi sua præcepta Dei legi præponerent. Audi, quæso, quæ apud Thalmud in Gheruvire, secundo capite scripta leguntur: « Fili mi, sollicitior esto, observator scilicet, verborum ac præceptorum rabbinorum, quam legis. » Ac item: « Quicumque prævaricatus fuerit eorum verba, reus est mortis. » Rursumque: « Quicumque contemnet vel deridebit rabbinorum verba, bulliente stercore pœnas luat. » Hæc ibi. At quomodo non execrandæ ac penitus explodendæ ejusmodi seniorum traditiones, imo horrendæ blasphemiæ? Cæterum quæ piæ fuissent ac sanctæ, Domini sunt ore laudatæ, imo in exemplum adductæ, ut constat de Rechabitis: cujus rei gestæ historiam Jeremias [1] propheta exacte descripsit: qui et in fine quantam eo de re, quod parentum traditioni obedierint, apud Deum gratiam promeruissent, hæc subdit: « Pro eo quod obedistis præceptis Jonadab patris vestri; quod scilicet non biberitis vinum, nec ædificaveritis domos ad habitandum, nec vineam agrumve possidere volueritis, nec seminaveritis, sed habitaveritis in tabernaculis: propterea hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Jonadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. » Sed quid hoc, nisi stabilisse Rechabitarum traditiones, ut perpetuo integræ permanerent? Jam quod reliquum est, de ipsis apostolicis traditionibus agamus.

9. Vidimus multa ab Apostolis esse tradita, quæ non fuerunt scriptorum monumentis consignata: quæ quidem haud putanda sunt penitus excidisse, sed ministrata ab illis (quod ait Paulus [2]) non atramento, Sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus scripta esse. Quinetiam si ipsam petamus rerum originem, plane inveniemus Christianam religionem primum omnium traditionibus institutam, inde vero scriptis esse firmatam; nam et Tertullianus [3]: « Certe, inquit, prior anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus. » Antequam enim Matthæus primus omnium scriberet Evangelium (quod contigisse monstravimus non ante annum Domini quadragesimum primum) non alio certe modo, quam traditionibus, evangelica prædicatio infundebatur in corda credentium. Ac primum quoque fidei Symbolum apostolicum nequaquam ab Apostolis reperitur fuisse scriptis mandatum, sed (ut superius, cum de eo egimus, demonstravimus) his qui crederent, ore tenus traditum.

10. Errant igitur, qui quodam furore perciti, obstinato ac pertinaci animo negant quidquam esse in Ecclesia recipiendum, quod non fuerit apostolica scriptione testatum: nam hac sua ipsorum lege adstricti, nec ipsum Symbolum apostolicum, nisi resiliant a pertinaci mentis proposito, recipiendi habent aliquam facultatem. Fuit sententia ista Arianorum peculiaris, ex quibus Maximus his verbis eam apud Augustinum [4] inculcat: « Si quid de divinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est ut audiamus: hæ vero voces, quæ extra Scripturam sunt, nullo casu a nobis suscipiuntur. » Qui igitur his se arctant et premunt angustiis, ab omni etiam fidei regula excidant necesse est: nam (ut vidimus) apostolicum ipsum Symbolum rejicere, sua ipsorum sententia compelluntur: imo nec ipsis apostolicis scriptis, quibus tantummodo innitendum existimant, aliquo

[1] Clem. constit. lib. I. c. 7. — [2] Epiph. hæres. XLII. — [3] Hieron. in Isai. c. VIII. — [4] Hieron. ep. CLI. q. 10. — [5] Exod. XVI.

[1] Jerem. XXXV. — [2] 2. Cor. III. — [3] Tertull. lib. de test. anim. c. V. — [4] Aug. contra Max. in princ.

jure uti possunt, nisi prius traditionibus inhæreant. Nam unde acceperunt hæc illa ipsa esse quæ ab Apostolis et Evangelistis sunt scripta, et non potius illorum nomine dolose supposita, nisi auctoritate Ecclesiæ, quæ sancito tandem canone, quænam illa essent, et a quibus scripta, in Nicæno Concilio[1] promulgavit? Unde hac ratione Augustinus[2] : « Ego, inquit, Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas. » Sed unde hæc illa adeo firmiter et absque alia dubitatione constituit? Non quidem ex simplici scriptorum titulo : quandoquidem multa alia Evangelia, Epistolæ, Actus, et Revelationes erant (ut vidimus) Apostolorum titulo prænotata, quæ respuit : sed hæc ipsorum esse germana, non aliunde quam ecclesiastica traditione potuit didicisse.

11. Ex his igitur videas quanti ponderis sit ipsa traditio, ut ex ipsa novi Testamenti scripta omnia auctoritatem acceperint : quam qui non admittunt, ab ipsis etiam canonicis scriptis excidant necesse est. Cum itaque scripturarum fundamentum sit ipsa traditio; eo convulso, totam desuper structam molem collabi, quis non facillime credet? Esto igitur firmum ratumque, non tantum scriptis, sed et traditionibus Apostolorum Dei Ecclesiam semel fundatam, cœpisse iisdem coalescere et propagari; ipsosque fideles, sicut illis, ita et istis pariter obligari; in eoque istas excellere, quod illa, nisi traditione firmentur, non subsistant, hæ vero etiam sine scriptis suam obtineant firmitatem. Unde Irenæus[3] : « Quid, inquit, si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis : nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quem tradiderunt iis quibus committebant Ecclesias; cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charactere, vel atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, et veterem traditionem diligenter custodientes, in unum Deum credentes fabricatorem cæli et terræ, et omnium quæ in eis sunt, per Jesum Christum; » et paulo post : « Hanc fidem qui sine litteris crediderunt, quantum ad sermonem nostrum barbari sunt; quantum autem ad sententiam et consuetudinem et conversationem propter fidem, perquam sapientissimi sunt, et placent Deo, conversantes in omni justitia, castitate, et sapientia. Quibus si aliquis annuntiaverit ea quæ ab hæreticis adinventa sunt, proprio sermone eorum colloquens; statim concludentes aures, longo longius fugiunt, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem Apostolorum traditionem ne in conceptionem quidem mentis admittunt quodcumque eorum portentiloquium est : neque enim congregatio fuit apud eos, neque doctrina instituta. » Hæc Irenæus.

12. *Ritus Ecclesiæ ex traditione et de traditione in genere.* — Hæc eadem et Tertullianus[4] in hæc verba : « Hæc, inquit, si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione manavit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta : Ergo quæramus, an et traditio non scripta non debeat recipi. Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla præjudicent aliarum observationum, quas sine ullius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique ut a baptismate ingrediar : aquam adituri, ibidem, sed et aliquanto prius in Ecclesia sub antistitis manu contestamur nos renuntiare diabolo et pompæ et angelis ejus : dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in Evangelio determinavit. Inde suscepti, lactis et mellis concordiam prægustamus. Exque ea die lavacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentum et in tempore victus, et omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quam præsidentium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus. Die Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum, si legem expostules scripturarum, nullam invenies : traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix : rationem traditioni, consuetudini, fidei patrocinaturam aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit, disces. » Hactenus de his Tertullianus : nec quidem ex officina Montani; quippe qui ea recenseat quæ longe ante Montani tempora, ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ, Ignatii, Justini martyris, Irenæi, et aliorum antiquorum testimonio constat fuisse usu recepta, atque observatione firmata, prout jam de singulis ipsi diximus suis locis superius, vel inferius dicturi sumus. Imo et ejusdem Tertulliani sententia, videamus unde ipse Ecclesiæ traditiones deducat; sic enim alibi ait, disputans contra Marcionem[1] : « Quod si post Apostolorum tempora adulterium veritas passa est circa Dei regulam : ergo apostolica traditio nihil passa est suo tempore circa Dei regulam; et non alia agnoscenda est traditio Apostolorum, quam quæ hodie apud ipsorum Ecclesias editur. »

13. Ut igitur non unius vel alterius antiquorum Patrum esse monstremus de apostolicis traditionibus, de quibus est sermo, assertionem, sed omnes æque in eamdem sententiam conspirasse, pariterque eidem catholicæ veritati adstipulatos esse : ab antiquioribus petamus narrationis exordium, et, ut instituti patitur ratio, singulorum hic testimonia

[1] Nicæn. Concil. citat. Hieron. in præfat. in lib. Judith. — [2] August. contr. epist. Manich. cap. 5. — [3] Iren. lib. III. c. 4. — [4] Tert. de coron. milit. c. 3.

[1] Tertull. contra Marc. lib. I. cap. 21.

afferamus; ut e quibus fontibus, traditionum rivi fluxerint in Ecclesiam, perspicue intelligamus. Res quidem maximi ponderis (ut quæ basis quædam et fundamentum totius ecclesiasticæ œconomiæ esse videatur) est propensiori studio pertractanda; quamobrem a lectore veniam deprecamur, si intercepto cursu narrationis historicæ, hic paulo diutius immorabimur : nam et hoc ipsum a nobis ratio instituti exigit.

14. Dicendum de Matthia apostolo in primis esset, quem de traditionibus scripsisse volumen, auctor est Clemens Alexandrinus, qui ipsum sæpius citat, nimirum libro secundo Stromatum, necnon tertio, et septimo; sed quoniam excidit liber ille, quo etiam usi esse noscuntur hæretici; an germanus Matthiæ fuerit, certum quid affirmare non possumus, sicque libentius abstinemus. At de Ignatio nulla est tergiversatio, cujus epistolas [1] ut legitimas semper est antiquitas venerata; de eo hæc scribit Eusebius [2] : « Cum iter per Asiam faceret, licet attentissima cura a satellitibus, qui illum ductabant, observaretur, Ecclesias tamen cujusque civitatis, ad quam forte proficisceretur, familiaribus colloquiis piisque hortationibus confirmavit : ac primum, ut hæreses, quæ jam tum primo nasci et emergere cœperunt, maxime præcaverent, sedulo admonuit : deinde hortatus est, ut Apostolorum traditioni mordicus adhærescerent; quam quidem asseveranter testificatus, quo tutius posteritati servaretur, necessario scriptis mandandam existimavit. » Hæc de eo Eusebius. Sed mea quidem sententia, non privatum aliquem commentarium Ignatius de traditionibus scripsit, sed quod in omnibus illis suis undecim, quas ad diversas Ecclesias dedit, epistolis, apostolicas traditiones in plurimis voluit esse testatas; ut in primis hierarchicum in Christi Ecclesia ordinem, singulorum Ecclesiæ ministrorum distincta officia, conventus publicos, sacratissimæ Eucharistiæ ministrationem, sacrificii immolationem, observationem diei Dominici, aliasque festivitates, quadragesimæ jejunium, viduarum cœtum venerandum, sacrum collegium earum virginum quæ perpetuam virginitatem excolerent et se ipsas Deo consecrassent, et alia hujusmodi.

15. De Polycarpo, et ipso Apostolorum discipulo, hæc scribit Irenæus [3] : « Polycarpus autem non solum ab Apostolis edoctus, et conversatus cum multis ex eis qui Dominum nostrum viderunt, sed etiam ab Apostolis in Asia, in ea quæ est Smyrnis Ecclesia, constitutus episcopus; quem et nos vidimus in prima nostra ætate (multum enim perseveraverat, et valde senex gloriosissime et nobilissime martyrium faciens, exivit de hac vita) hic docuit semper quæ ab Apostolis didicerat, quæ et Ecclesiæ tradidit, et sola sunt vera. » Meminit in fine de ejus epistola scripta ad Philippenses. Dionysius Areopagita insuper in his multum versatus est eo libro quem scripsit de Ecclesiastica Hierarchia : at quoniam an ejus sit commentarius ille, multi dubitarunt, agemus de ea re pluribus suo loco inferius. De Hegesippo testatur Eusebius [1], ab eo quinque libris scriptas esse apostolicas traditiones; sic enim ait : « Iste enim sinceram et minime fucatam apostolicæ prædicationis traditionem quinque libris, illo quidem scribendi genere maxime simplici ac summisso, litteris persequi aggrediens, tempus quo ipse floruit, aperte indicat. » Sed et apud Justinum [2] martyrem cum agitur de Christianis, quod ad Orientem versi orare consueverint, hæc leguntur in fine : « Porro a quibus orationem Ecclesia accepit, ab iisdem quoque ubi orare solerent, consuetudinem accepit, a sanctis nimirum Apostolis. » Id ipsum Origenes, Basilius, et (ut paulo post dicemus) cæteri attestantur. Porro Justinus ipsum ritum sacræ Eucharistiæ celebrandæ, non aliunde quam ex apostolica traditione acceptum, in oratione ad Antoninum Pium exacte descripsit.

16. Irenæus [3] Justino fere æqualis (eodem enim sæculo vixit) cæteris locupletius de his visus est agere : nam traditionibus potissimum agens adversus hæreticos, hæc tandem habet : « Cum autem ad eam iterum traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos qui adversantur traditioni; dicunt se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram invenisse veritatem : Apostolos autem admiscuisse ea quæ sunt legalia, Salvatoris verbis. » Et paulo post : « Evenit itaque, neque scripturis jam, neque traditioni consentire eos; » ac sequenti capite sic : « Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in Ecclesia adest perspicere omnibus qui vera velint audire : et habemus adnumerare eos qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in Ecclesiis, et successores eorum usque ad nos; qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab his deliratur. Etenim si recondita mysteria scivissent Apostoli, quæ seorsum et latenter ab reliquis perfectos docebant; his maxime traderent ea, quibus etiam ipsas Ecclesias committebant. »

17. Agens deinde de successoribus Apostolorum, meminit de Romana Ecclesia, atque traditionibus eidem creditis, in hæc verba : « Sed quoniam, inquit, valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones : maximæ et antiquissimæ et omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro et Paulo Romæ fundatæ et constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, et annuntiatam hominibus fidem, per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus eos qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem et malam sententiam prætorquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undi-

[1] Eusebius hist. lib. III. c. 30. et Hier. de Script. Eccl. in Ignat. — [2] Eusebius hist. lib. III. c. 30. — [3] Iren. lib. III. c. 3.

[1] Euseb. hist. lib. IV. c. 8. — [2] Apud Justin. lib. Quæst. et resp. q. 118. — [3] Iren. lib. III. c. 2. 3. 4.

que fideles; in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quæ est ab Apostolis traditio. » Prosequitur enumerare Petri successores usque ad sua tempora : agensque de Clemente, eum tradit non tantum scriptis, sed et traditionibus (epistola ad eos scripta) composuisse Corinthiorum dissensiones. Denique hæc de Ecclesia Ephesiorum : « Sed et quæ est Ephesi Ecclesia, a Paulo quidem fundata, Joanne autem permanente apud eos usque ad Trajani tempora testis est verus Apostolorum traditionis. Tantæ igitur ostensiones cum sint hæ, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere : cum Apostoli, quasi in depositorium dives, plenissime in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis. » Hæc Irenæus.

18. Qui proximus post Irenæum Tertullianus adnumeratur, quam egregius adstipulator ejusdem veritatis extiterit, nuper vidimus : quantum insuper traditioni detulerit, ut sine ipsa Christianus quis esse non possit, hæc accipe : hisce enim verbis Marcionem traditiones negantem exagitat[1] : « Si, inquit, propheta es, prænuntia aliquid : Si apostolus, prædica publice. Si apostolicus, cum Apostolis senti : Si tantum christianus es, crede quod traditum est : Si nihil istorum es, merito dixerim : Morere : nam et mortuus es, qui non es christianus, non credendo quod creditum christianos facit. » Et paulo post : « Porro quod traditum erat, id erat verum, ut ab eis traditum quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum rescindens, quod erat verum rescidisti. Nullo jure fecisti. Sed plenius ejusmodi præscriptionibus adversus omnes hæreses alibi usi sumus. » Nimirum in libro de Præscriptionibus, ubi hæc Tertullianus[2] : « Nunc solum disputandum est, quibus competat fides ipsa; cujus sint Scripturæ : a quo, per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina, qua fiunt Christiani. Ubi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ et fidei Christianæ, illic erit veritas Scripturarum, et expositionum, et omnium traditionum christianarum. » Et post multa sequenti capite de his agens hæc addit : « Quid autem Apostoli prædicaverint, id est, quid illis Christus revelaverit, et hic præscribam, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viva (quod aiunt) voce, quam per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit : reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, et Dei. » Hæc Tertullianus, qui et adversus Marcionem[3] hæc in eamdem sententiam : « His fere compendiis utimur, cum de Evangelii fide adversus hæreticos expedimur, defendentibus temporum ordinem posteritati falsariorum præscribentem, et auctoritatem Ecclesiarum traditioni Apostolorum patrocinantem : quia veritas falsum præcedat necesse est, et ab eis procedat, a quibus tradita est. »

19. Huic conjungimus Clementem Alexandrinum, qui iisdem cum Tertulliano temporibus Severi et Antonini ejus filii claruit[1] : ipse enim hæc in Stromatibus[2] in primis habet : « Qui veram quidem beatæ doctrinæ servabant traditionem, statim a Petro, et Jacobo, et Joanne, et Paulo, sanctis Apostolis, filius a patre accipiens (pauci autem sunt patribus similes) ad nos quoque, Deo volente, pervenerunt, illa a majoribus data et apostolica deposituri semina. » Hæc Clemens, non de scriptis ab illis epistolis intelligens, sed et de non scriptis per manus traditis observationibus : alioqui his omnibus quatuor Evangelia præposuisset : nam paulo superius viva voce, et animata (ut ait) oratione magistrorum, qui a majoribus ea acceperant, a se assecutum esse testatur. Idemque hæc libro quarto : « Cognitio autem ipsa est, quæ per successionem ad paucos ex Apostolis absque scriptis tradita pervenit. » Et in libro septimo : « Quomodo ergo si quis fiat bestia ex homine, similiter atque hi qui fuerant infecti venenis Circes : ita homo Dei esse, et Domino fidelis esse perdidit, qui adversus ecclesiasticam recalcitravit traditionem, et in humanarum hæreseon desilivit opiniones. » Hæc Clemens, de quo etiam hæc Eusebius[3] : « In libro, inquit, quem de Paschate composuit, fatetur se a familiaribus suis compulsum, ut traditiones, quas a veteribus presbyteris accepisset, litteris proderet ad posteritatem. »

20. Hujus discipulus Origenes hæc etiam de traditionibus, quas ecclesiasticas observationes appellat, sic[4] dicens : « Sed et in ecclesiasticis observationibus sunt nonnulla hujusmodi, quæ omnibus quidem facere necesse est, nec tamen ratio eorum omnibus patet. Nam quod, verbi gratia, genua flectimus orantes, et quod ex omnibus cæli plagis ad solam Orientis partem conversi orationem fundimus, non facile cuiquam puto ratione compertum. Sed et Eucharistiæ sive perficiendæ, sive eo ritu quo geritur, explicandæ, vel eorum quæ geruntur in baptismo verborum, gestorumque et ordinum, atque interrogationum et responsionum, quis facile explicet rationem ? Et tamen omnia hæc operta et velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea et exequimur, ut a magno pontifice atque ejus filiis tradita et commendata suscepimus. » Et in Leviticum ait[5] : « Secundum Ecclesiæ observantiam, etiam parvulis baptismum dari. » Sed per observantiam Ecclesiæ, intellexisse Apostolicam traditionem, alibi declarat his verbis : « Pro hoc et Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, etiam parvulis baptismum dare. »

21. Stephanus papa, idemque martyr, etsi ejus scripta exciderint, tamen ex ipsis fragmentum, quod recitat Cyprianus[6], quam constans assertor apostolicæ

[1] Tert. de carn. Christi. c. 2. — [2] Tert. de præscript. c. 19. 21. — [3] Tert. advers. Marcion. lib. IV. c. 5. in fine.

[1] Hier. de script. Eccl. c. 38. 53. — [2] Clem. Alexan. Strom. lib. I. — [3] Euseb. hist. lib. VI. c. 11. — [4] Orig. hom. 5. in Num. — [5] Orig. in Levit. c. VIII. — [6] Cyprianus ad Pomp. epist. LXXIV.

licarum traditionum et earum acerrimus propugnator extiterit, facile monstrat : sic enim dicebat adversus omnes qui ex universo christiano orbe viri eruditissimi atque sanctissimi impugnabant baptismum hæreticorum, quod hactenus ex antiqua traditione Ecclesia non respuebat : NIHIL INNOVETUR, NISI QUOD TRADITUM EST, agatur scilicet. Hac una ille sententia et apostolicæ vocis tonitruo a summa arce culminis pastoralis intonans, non solum Africanorum omnium, sed et Orientalium episcoporum molitiones atque conatus disjecit, et munimenta illorum ex mille Scripturæ divinæ locis coagmentata et male contexta penitus dissipavit : ut tunc potissimum Ecclesia Catholica experta sit, qualis quantaque vis fuerit antiquæ traditionis, cum opus fuit innumeras divinæ Scripturæ sententias perperam intellectas, quæ resistere viderentur, uni cedere traditioni : de qua hæc Augustinus [1] : « Consuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab Apostolorum traditione exordium sumpsisse credenda est; sicut sunt multa quæ universa tenet Ecclesia, et ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur. » Cæterum Cyprianus non adeo vecors fuit, ut apostolicæ traditioni repugnandum esse censeret; sed quod existimaret eam humanam esse potius corruptelam, ut quæ sibi videbatur esse divinis Scripturis adversa; quare et illa verba mox subdit : « Unde est ista traditio? utrumne de Dominica et evangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur. » Quod si Cyprianus certior redditus esset, illam revera fuisse apostolicam traditionem, nec adversam divinis Scripturis; sanis sincerisque dogmatibus haud dubium acquievisset, quod et Augustinus affirmat. Verum quam egregius adstipulator sit Cyprianus apostolicarum ac cæterarum Ecclesiæ traditionum, præsertim in ritu ministrandorum sacramentorum, mille prope locis erudite Pamelius adnotavit.

22. Ex his vero, qui in Ecclesia claruerunt post ethnicos imperatores temporibus Constantini, magnus Athanasius est facile princeps, qui et traditionum ecclesiasticarum est gravissimus assertor; cum adversus ingruentes Arianorum turbines, Filii Dei divinitatem labefactantes, traditionis scuto potissimum sit tutatus catholicam veritatem : nam quoties de novitate vocis Arianni calumniam faciebant, ipse mox eos ad traditionem ecclesiasticam provocabat; ipsosque hostes adegit, licet invitos, veritatem catholicam profiteri; unde hæc ipse [2] de Eusebio Cæsariensi : « Quod majoris admirationis est, Eusebius ex Cæsarea Palæstinæ cum pridie abnegasset, in eamdem sententiam postridie subscripsit; quam etiam Ecclesiæ legendam misit, dicens eam esse Ecclesiæ fidem, et patrum traditionem; » post multa vero sic : « Ecce, inquit, nos demonstramus istiusmodi sententiam a patribus ad patres quasi per manus traditam esse. » Rursum agens contra Paulum Samosatensem, hæc ait [1] : « Qui ea quæ ultra vires suas sunt, indagat, in præcipiti consistit : qui vero traditionibus inhæret, extra periculum versatur. Suademus igitur vobis, quod et nobis ipsis suademus ut traditam fidem retineatis, et aversemini profana novitatis verba, et idem reliquis præcipiatis, ut exhorreant tanti mysterii inquisitionem. »

23. Ipse item Eusebius [2], qui tunc vivebat, cum sanioris esset mentis, hæc de traditionibus : « Moyses in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vita præditis perfecta novi Testamenti documenta descripsit. Ejus vero discipuli, ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinam suam commendantes, quæcumque quidem veluti ultra habitum progressis a perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea iis qui capere possent, tradiderunt : quæcumque vero iis convenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationibusque indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim litteris, partim sine litteris, quasi jure quodam non scripto, servanda commendarunt. » Hæc Eusebius. Sed et qui huic proximus tempore accedit Cyrillus Hierosolymorum episcopus, cum de sacris mysteriis ecclesiasticis quinque orationes mystagogicas habuisset, hæc ait in fine : « Retinete has traditiones, et sine ullius offendiculo vosmet servate. » Sed a quo traditas? legat qui originem earum scire cupit, et inveniet eas acceptas esse majori ex parte ex Missa Jacobi apostoli ejusdem civitatis olim episcopi.

24. Qui eodem vixit tempore Hilarius [3], hæc de Gallis. « O vos beatos et gloriosos qui perfectam atque apostolicam fidem conscientia et professione retinentes, conscriptas fides hucusque nescitis. Non enim eguistis littera, qui spiritu abundatis : neque officium manus ad scribendum desiderastis, qui quod corde a vobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium habuistis episcopi legere, quod regenerati neophyti tenebatis. Sed necessitas consuetudinem intulit, exponi fides, et expositis subscribi. Ubi enim sensus conscientiæ periclitatur, illic littera postulatur. » Hæc Hilarius de formulis fidei agens, quas nullas scriptas novisse hactenus Ecclesiam Gallicanam, magna gloria jure testatur. Nam ipsum simplex apostolicum Symbolum quod profiterentur, illud non tradi scriptis competentibus, sed verbis acceptum ab illis memoriæ mandari consuevisse, et reddi suo tempore ab Ecclesia præscripto, suo loco satis est demonstratum. Non igitur (ut ab aliquo objectum fuit) hic Hilarius de Evangelio, aliisve Divinæ Scripturæ libris intelligit, quos jam scriptos sive ab Irenæo, sive Dionysio, vel aliis diu ante Gallias accepisse dubitare nemo debet, sed de scriptis fidei formulis, quas hactenus Gallia non novisset, sed traditum apostolicum Symbolum possideret. Dicant ergo novatores, Gallo-

[1] August. de baptis. contra Donat. lib. v. c. 23. — [2] Athanas. de Synod. Nicæn. contra Arian. decret.,

[1] Athan. de incar. Verb. contr. Paul. Samosat. — [2] Euseb. de demonst. Evang. lib. I. c. 8. — [3] Hilar. lib. de Synod. contra Arianos.

rum sordes (illos compello qui sunt adeo a progenitoribus antiquis degeneres) qua fronte sine scriptis per manus traditas Ecclesiæ traditiones impugnent et respuant; si amplius trecentis annis, usque ad Hilarii tempora, Gallicana Ecclesia, eademque celebris, totoque orbe spectata, sine scripto tradita fide, ac per manus accepta, absque aliquo religionis præjudicio, imo maximo omnium integritatis exemplo, usa est ? Intelligant a quibus desciverint, et quibus in eo turpiter inhæserint, nimirum Arianis, Macedonianis, Aerianis, vel his similibus; qui quod traditionibus impugnarentur, nullam sententiam, imo ne vocem quidem admittere in animum induxerunt, quæ non reperiretur ex divinis Scripturis accepta. Sed hæc omittamus.

25. Basilium [1] jam præstat audiamus, qui hæc habet scribens ad Amphilochium de Spiritu sancto : « Dogmata, quæ in Ecclesia servantur, et prædicantur, partim ex scripta doctrina habemus [2], partim ex Apostolorum traditione ad nos delata in mysterio recepimus : quæ utraque ad pietatem eamdem vim habent; et nemo his contradicit, qui vel modicam saltem ecclesiasticorum jurium experientiam habet. Si enim aggredimur non scripto proditas consuetudines veluti non magnam vim habentes rejicere, imprudentes etiam ipsis principalibus Evangelii partibus damnum inferemus, imo ipsam Evangelii prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Veluti, exempli causa (ut ejus quod primum et communissimum est, primam mentionem faciam) figura crucis signare eos qui in nomen Domini nostri Jesu Christi spem habent, quis scripto docuit ? Ad Orientem conversos nos esse, dum oramus, quæ scriptura nos docuit ? Invocationis verba, dum ostenditur panis Eucharistiæ et poculum benedictionis, quis sanctorum scripto nobis reliquit? Non enim his contenti sumus quorum Apostolus aut Evangelium meminit, sed et ante et postea alia quædam dicimus, velut magnum robur ad mysteria habentia, et doctrina scripto non prodita assumpta. Benedicimus aquam baptismatis, et oleum unctionis, insuperque ipsum qui baptizatur : ex quibus scriptis ? nonne a tacita et arcana traditione ? Ipsam vero oleo illitionem quæ doctrina scripta docuit ? aut ter mergi hominem, unde est ? Reliqua item quæ circa baptisma fiunt, renuntiare satanæ et angelis ejus, ex qua sunt scriptura ? nonne ex hac non publicata et arcana doctrina, quam in minime oneroso et sollicito silentio patres nostri conservarunt ? Recte illi, utpote docti mysteriorum reverentiam et auctoritatem silentio custodire : quæ enim ne aspicere quidem fas erat non initiatis, horum doctrinam quomodo par erat in litteris, velut in triumpho, ostentare ? » Hæc Basilius; qui et alia etiam multa in eamdem sententiam inculcat : ac tandem hac ipsa non scripto tradita Apostolorum traditione de Spiritu sancto, blasphemias Macedonii refellens, veram sinceramque a majoribus divinitatem ejus traditam adstruit, atque confirmat, ut dicendum sit more majorum : Gloria Patri et Filio cum Spiritu sancto : et non ut illi dicebant : In Spiritu sancto. Nam et superius : « Quicumque enim per morum constantiam antiquitatis auctoritatem novationibus prætulerunt, et patrum traditionem inviolatam per regiones ac civitates conservarunt, hac voce usi sunt; » et alibi [1] : « Nos confitemur, quod etiam traditum accepimus, cum Patre et Filio locatum esse Spiritum Paraclitum. »

26. Basilio jungimus Gregorium Nazianzenum [2], qui agens in Julianum Apostatam, in eumdem invehitur, quod ecclesiasticas traditiones in Gentilium usum transferre satageret : « Quas, inquit, traditione acceptas in hanc usque diem servavimus. » Huic adnectimus Gregorium Nyssenum, qui ad Ablavium hæc scribit : « Sin autem nostra oratio proposita quæstione infirmior arguatur : traditionem quidem, quam a patribus per successionem accepimus, servabimus in perpetuum firmam et immotam. »

27. Sed videamus quid de eadem re senserit Epiphanius : ipse enim adversus Aerium agens, de præscriptorum dierum jejunio Ecclesiæ consuetudine receptorum hæc ait [3] : « Quis autem magis de his novit, hic ne seductus homo (Aerius videlicet) qui etiam nunc superest, et huc usque in mundo versatur; aut qui ante nos testes fuerunt habentes ante nos traditionem in Ecclesia, quique etiam a patribus suis traditum acceperunt; quemadmodum etiam hi a suis patribus didicerunt, qui ante ipsos fuerunt, quomodo Ecclesia acceptam a patribus suis veram fidem usque huc continet, itemque traditiones? » Idem inferius postquam egit de memoria et precibus pro defunctis ad Deum exhiberi solitis, hæc rursum de traditionibus inculcat : « Ecclesia necessario hoc perficit, traditione a patribus accepta. Quis autem poterit statutum matris dissolvere, aut legem patris? velut Salomon dicit : Audi, fili, sermones patris tui, et ne repudies statuta matris tuæ : ostendens per hoc quod et in scriptis et sine scriptis docuit Pater, hoc est, Deus, et Unigenitus, et Spiritus sanctus. Mater autem nostra Ecclesia habet statuta in se posita indissolubilia, quæ irritari non possunt. Cum itaque ordinata sint in Ecclesia statuta, et bene se habeant, et omnia mirabiliter fiant, confutatus est rursus etiam hic seductor. » Idem hæc habet in Compendiaria doctrina : « At vero, inquit, de statutis ipsis et traditionibus ejusdem Ecclesiæ, rursus necessarium est me brevibus apponere earumdem traditionum formam ex parte, etc. » Subinfert de diversis ordinibus in Ecclesia narrationem, de diebus festis, observatione jejuniorum, mysteriis ecclesiasticis, et aliis sacris ritibus ex traditione manantibus. Sed non prætermittendum, quod idem [4] agens adversus Melchisedecianos, hæc ait : « Termini nobis positi sunt, et fundamenta, et ædificatio fidei, et Apostolorum traditiones, et Scripturæ sanctæ, et

[1] Basil. de Spiritu sanct. ad Amphil. c. 27. — [2] Basil. de Spiritu sancto. c. 7.

[1] Basil. epist. LXXIII. — [2] Gregor. Naz. orat. I. in Jul. — [3] Epiph. hæres. LXXV. — [4] Epiph. hæres. LV.

successiones doctrinæ, et undequaque veritas Dei munita est. »

28. Sed et ad tam certam patentemque veritatem adstruendam Hieronymus etiam suum suffragium affert in hæc verba ad Lucinium [1] scribens : « Ego illud te breviter admonendum puto, traditiones ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiunt ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt; nec aliorum consuetudinem, aliorum contrario more subverti. » Idemque alibi [2], sed ex persona Luciferiani, quæ æque ab orthodoxo probentur : « An nescis, inquit ille, etiam Ecclesiarum esse hunc morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et ita invocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? in Actibus Apostolorum. Etiam si Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret : nam et multa, quæ per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt : velut in lavacro ter caput mergitare : deinde egressos lactis et mellis prægustare concordiam ad infantiæ significationem, die Dominico et per omnem Pentecosten nec de geniculis adorare, et jejunium solvere; multaque alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi observatio vindicat. »

29. Ambrosius insuper, cum agit de celebritate Paschali : « Scriptura, inquit, divina nos instruit, et traditio majorum. » Idemque in libris quos scripsit de his qui initiantur divinis mysteriis, ac de Sacramentis, vel aliis locis, quid aliud præstitit, nisi ut quæ hactenus sine scripto tradebantur de ea re apostolicæ traditiones, ipse scriptione easdem consignaret? Chrysostomus etiam (quod superius recitavimus) illud ipsum de eadem re statuit axioma : TRADITIO EST? NIHIL QUÆRAS AMPLIUS. » Idem sacros illos ritus qui adhibentur in venerandis mysteriis, ab Apostolis Ecclesiæ traditos affirmans ait [3] : « Non frustra hæc ab Apostolis sunt legibus constituta; ut in venerandis, inquam, atque honorificis mysteriis memoria eorum fiat qui decesserunt. Noverant hinc multum ad illos lucri accedere, multumque utilitatis. » Porro quod statuerunt Apostoli, hoc ex Dei voluntate eos fecisse, his quæ mox subinfert, demonstrat : « Vult enim, inquit, Deus nos nobis mutuum auxilium afferamus, etc. »

30. Multa insuper in hanc eamdem consensionem ex Augustini diversis tractatibus et epistolis essent addenda : sed illam unam satis putamus esse sententiam, qua velut funiculo quodam apostolicarum traditionum latitudinem metitur, sic dicens [4] : « Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Hæc Augustinus, qui eadem fere sæpius repetit, ut cum ait [5] : « Quam consuetudinem credo ex apostolica traditione venientem : sicut multa non inveniuntur in litteris eorum, neque in Conciliis posterorum; et tamen quia custodiuntur per universam Ecclesiam, nonnisi ab ipsis tradita et commendata creduntur. » Et ad Januarium [1] : « Illa, inquit, quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri. »

31. Cæterum quæ in sacris sunt Conciliis instituta, nec ipsa quidem recens fuerunt inventa; sed quæ et Patres ipsi a majoribus acceperunt sine scriptis, ut accuratius servarentur, scriptis consignarunt. Unde Vincentius [2] Lirinensis, qui eodem cum Augustino vixit sæculo, hæc ait : « Denique quid unquam Ecclesia aliud Conciliorum decretis enixa est, nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur? quod antea lentius prædicabatur, hoc idem postea instantius prædicaretur? quod antea securius colebatur, hoc idem postea sollicitius excoleretur? Hoc, inquam, semper, nec quidquam præterea hæreticorum novitatibus excitata Conciliorum suorum decretis Catholica quid perfecit Ecclesia, nisi ut quod prius a majoribus sola traditione susceperat, hoc deinde posteris etiam per scripturæ chirographum consignaret, magnam rerum summam paucis litteris comprehendendo, et plerumque propter intelligentiæ lucem, non novum fidei sensum, novæ appellationis proprietate signando? » Hæc ille; at de his hactenus : instituti quippe ratio non patitur his diutius immorari. Satis namque nobis visum est de apostolicis traditionibus Patrum testimonia usque ad Augustini tempora attulisse : omnes enim, qui posterioribus temporibus vixere, cum sit certum eadem sensisse, superfluum videtur aliis testibus eadem consignasse.

32. Desiderari adhuc quid posset, ut novatores ista impugnantes refelleremus : sed qui plura cupit, ab his petat, qui ejus argumenti commentarios conscripserunt, eosque adeat, tum maxime inter alios reverendissimum Lindanum episcopum Ruremundensem, quem ob egregiam eruditionem toto christiano orbi spectatam, et vitæ sanctitatem, plurimi facio : vivit adhuc, non sibi, sed Catholicæ Ecclesiæ, jam mille de prostratis hostibus coronis auctus; aliasque in dies majores, et fortasse martyrii, ut qui ante aciem quotidie adversus hostes cominus dimicet, sibi comparaturus. Est et R. P. Robertus Bellarminus Politianus, qui multos annos in his summa cum laude versatus est, Romæ publice docens; et hoc ipso anno, quo hæc nostra cudimus, suas de Controversiis christianæ fidei disputationes adversus hæreticos, ab eruditis omnibus avide expectatas, et jam acceptas, et mirifice prædicatas, edidit : nobilissimum plane opus, quod instar turris illius quam [3] David ædificavit cum propugnaculis, ex qua mille pendent clypei et omnis armatura fortium, in Ecclesia habeatur. Hæc summatim in genere de traditionibus dixisse sat erit : inferius vero de singulis pri-

[1] Hier. epist. XXVIII. — [2] Hier. advers. Luciferian. — [3] Chrys. in epist. ad Philip hom. 3. — [4] Aug. de baptis. cont. Donat. lib. IV. c. ult. — [5] August. lib. II. c. 7.

[1] Ad Januar. epist. CXVIII. — [2] Vincent. Lirin. de hæres. cap. 32. — [3] Cant. IV.

vatim pro apostolicorum scriptorum et rerum gestarum occasione, suis locis ac temporibus plenius agendum erit.

33. *Paulus Corinthi ante Gallionem Achaiæ proconsulem.* — Sed jam ad cæteras Pauli res gestas Corinthi redeamus, a quibus occasione secundæ epistolæ ad Thessalonicenses ibi scriptæ, divertimus. Curabat tunc Achaiæ provinciam L. Junius Gallio proconsul (facta enim erat Achaia proconsularis provincia ex lege Clodia, ut Cicero [1] auctor est) erat hic germanus L. Annæi Senecæ, ut ipse testatur [2], qui et de ejus ex Achaia profectione meminit [3], et alias de eo; nam ad ipsum inscripsit librum De remediis fortuitorum, ac alterum De vita beata. Cum enim Seneca a Messalina Augusta, Claudii uxore (ut tradit Dio [4]) injuste damnatus exilio, post illius necem ab Agrippina item Augusta restitutus, et Neroni, quem Claudius (ut vidimus) anno præterito adoptavit, præceptor datus esset; in ejus gratiam Achaia provincia Gallioni ejus germano est tributa.

34. Hic igitur cum Corinthi ageret, Judæi ex more in Paulum turbas excitantes, sistendum eum curarunt ante ejusdem tribunal. Quid autem tunc factum sit, Lucas [5] his verbis significat, sic ab exordio rem gestam narrans. « Gallione autem proconsule Achaiæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, dicentes : Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judæos : Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Judæi, recte vos sustinerem : si vero quæstiones sunt de verbo et nominibus legis vestræ, vos ipsi videritis : judex ego horum nolo esse. Et minavit eos a tribunali. Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal, et nihil horum Gallioni curæ erat. » Hæc Lucas de rebus gestis coram Gallione; qui quidem vel in eo laude dignus, quod licet proconsulari auctoritate etiam de religione agere ac judicare minime prohiberetur (quippe qui plenissimam jurisdictionem haberet, et omnium partes judicum, qui Romæ quasi magistratus vel extra ordinem jus dicerent, ad ipsum pertinerent, ut Ulpianus [1] de officio proconsulis scripsit), tamen tantum detulit religioni Hebræorum, ut ipse a judicio abstinens, in illos totam causam refunderet; sed plus quam decebat: nam licet Sosthenem ante tribunal illi perculerent, vim publicam non cohibuit, nec (ut par erat) ultus est : quin etiam (licet Lucas non dicat) affirmat Joannes Chrysostomus [2], ipsum quoque Paulum coram tribunali, spectante Gallione, fuisse verberatum ab iisdem Judæis.

35. Post hæc omnia, idem Paulus, inquit Lucas [3], « cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila), qui sibi totonderat in Cenchris caput : habebat enim votum. » Paulum, non Aquilam totondisse ex voto caput in Cenchreis (Cenchris), Hieronymus et Augustinus affirmant (erant enim Cenchreæ, ut auctor est Strabo [4], Corinthiorum orientem versus navale). Beda [5] ambiguam esse lectionem cum dicat, hæc addit : « Falluntur mendositate codicis, qui dicunt Aquilam cum Priscilla uxore sua esse attonsum : in græco enim evidenter κειράμενος, id est, attonsus, numero singulari habetur. » Extant sane in nostra bibliotheca Acta Apostolorum pervetusta litteris grandiusculis exarata, in quibus plurali numero ita legitur : « Se totonderant in Cenchris caput : habebant enim votum. » Attamen inhærendum Vulgatæ nuper restitutæ, quæ (ut posuimus) ducta parenthesi, cum ita legit : « Navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila) qui sibi totonderat in Cenchris caput; » nonnisi de Paulo intelligendum esse declarat. Porro caput tondere, et sic votum solvere, erat Nazaræorum, de quibus scribitur in libro Numeri [6]. Sed cur id non est factum Hierosolymis in templo? ille fortasse accidit casus, quo ibidem [7] illico caput tondendum esset, cum coram Nazaræo aliquis moreretur. Qui sic erant Nazaræi voto obligati, nominabant se ipsos Corban, hoc est, Dei donum (ut Josephus [8] affirmat) quod sic se ipsos Deo dicassent. Porro ejusmodi votum Nazaræorum nuncupare et exolvere quoque mulieres consuevisse, idem Josephus [9] affirmat, cum agit de Berenice, de qua nos suo loco inferius agemus.

[1] Cic. orat. in Pison. — [2] Sen. in præf. lib. IV. quæst. nat. — [3] Idem lib. XVIII. epist. CI. — [4] Dio lib. LX. — [5] Act. XVIII.

[1] L. VII. ff. de off. Procons. — [2] Chrys. præf in I. ep. Pauli ad Corinth. — [3] Act. XVIII. — [4] Strab. lib. VIII. — [5] Beda in retract. in Act. c. XVIII. — [6] Num. VI. — [7] Ibid. — [8] Joseph. ant. lib. IV. c. 4.— [9] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. XV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5544. — Olymp. 207. an. 3. — Urb. cond. 804. — Jesu Christi 51. secundum Baronium 53. — Claudii imp. 11.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Claudius Aug. V.* et *Ser. Cornelius Orsitus.*

2. *Decennalia Claudii imp.* — Sumptus is consulatus a Claudio juxta secundam consulatuum Cæsareorum regulam, propter nempe decennalia; quorum solemnium occasione Neronem Principem

Juventutis nuncupavit : « Cæsar (nempe Claudius imp.) adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret, atque interim designatus proconsulare imperium extra Urbem haberet, et Princeps Juventutis appellaretur, » inquit Tacitus lib. 12 Annal. Factum id exemplo Augusti qui anno Urbis DCCXLVIII Caium nepotem XIV annos natum Principem Juventutis dixerat, et in quinquennium consulem designarat, non multo post imperio proconsulari in provincias Orientis ei attributo, ut Zonaras in vita Augusti docet. Hinc manavit ut imperatores annis quinquennalibus et id genus festis addictis filios Cæsares renuntiaverint, aut in consortium imperii Augustei adsciverint. Ab hoc anno imperii Cæsarei Neronis quinquennalia et id genus festa proficiscuntur. Ob imperium proconsulare Nero apud Mediobarbum in numismatis imperatorum dicitur imperator. In uno legitur : NERO CLAUD. CÆS. IMP. ET OCTAVIA AUG. F., qui nummus ante Claudii mortem cusus; cum nec Nero Augustus dicatur, et Octavia Aug. F. sine paternæ consecrationis nota appellatur, ut observat Mediobarbus, qui alium Neronis nummum producit, in quo legitur, NERO CLAUDIUS IMP. Imperii etiam proconsularis intuitu Plinius in Panegyricon. VIII de Trajano ait : « Simul filius, simul Cæsar, mox IMPERATOR, et consors tribuniliæ potestatis. » Unde in nummo Trajani ante Nervæ mortem percusso legitur : TRAJANUS IMP. CÆSAR. Repræsentantur capita Nervæ et Trajani, ut videre est apud Mediobarbum pag. 147. Is Plinii locus ab ejus interpretibus non intellectus.

PETRI ANNUS 10. — CHRISTI 54.

1. *Paulus Ephesi et in Galatia.* — Habuit sequens annus coss. Faustum Sullam et Silvium [1] Othonem, quibus adnotatur annus Domini quinquagesimus quartus, quo (ut ex jam dictis apparet) Paulus apostolus Ephesum primum venit, non quidem permansurus : quippe qui in Syriam proficiscendi, solvens Corintho, iniisset consilium : eaque navigatione per eam partem Ægæi maris, quod Icarium dicitur, appulit (quæ se offerebat in via) Ephesum : ubi diebus aliquot manens, non est passus se diutius detineri, sed in Syriam solvens, Cæsaream Palæstinæ primum, ac inde Antiochiam accessit : postea vero Ecclesias Minoris Asiæ peragravit : ac tandem his omnibus expeditis, non minori quidem quam unius anni spatio (ut ex his, quæ dicentur inferius, facile apparebit) Ephesum rediit. Sed audiamus Lucam, qui hæc omnia mira brevitate perstringens, ait [2] : « Devenit Ephesum, et illos (Aquilam, et Priscillam scilicet) ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judæis. Rogantibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit : sed valefaciens, et dicens : Iterum revertar ad vos, Deo volente; profectus est ab Epheso. Et descendens, Cæsaream ascendit, et salutavit Ecclesiam, et descendit Antiochiam. Et facto ibi aliquanto tempore, profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. » Et inferius : « Factum [3] est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum. » Hæc Lucas de Pauli itinere, licet de rebus tunc ab eo gestis omnino sileat. De Cæsarea et Antiochia civitatibus, ad quas Paulus Epheso recedens profectus est, jure existimavit Chrysostomus [1] de Antiochia Syriæ totius metropoli esse intelligendum, sicque non de alia Cæsarea, quam ea quæ est in Syria Palæstina, esse accipiendum. Beda [2] autem in Acta, Cæsaream Cappadociæ profectum esse dicit Apostolum; sed cum Lucas [3] dicat Paulum in Syriam navigasse, de quanam Cæsarea et Antiochia intellexerit, nulla videtur esse posse dubitatio.

2. Quod vero spectat ad Galatas, quibus et Petrus Evangelium prædicavit, ad hos veniens Paulus, magno ab illis exceptus est plausu, et honorificentissime habitus, prout idem Paulus [4] ad eos postea scribens his verbis declarat : « Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem vestram in carne mea non sprevistis, neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum. » Et paulo post : « Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. » Hæc Paulus; qui et superius testatur se illis Evangelium prædicasse, cum ait [5] : « Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » Dum vero Paulus Syriam et Asiam peragraret : « Judæus quidam, subdit Lucas [6], Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in

[1] Tacit. Annal. lib. XII. — [2] Act. XVIII. — [3] Act. XIX.

[1] Chrys. hom. 40. in Act.— [2] Bed. in Act. c. XVIII.— [3] Act. XVIII. — [4] Galat. IV. — [5] Galat. I. — [6] Act. XVIII.

Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt Jesu, sciens tantum baptisma Joannis. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligentius exposuerunt ei viam Domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres scripserunt discipulis ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderant, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum. » Hæc Lucas de Apollo. Porro apostolum Paulum annum integrum in hac peregrinatione insumpsisse, tam ex his quæ dicta sunt, quam etiam his quæ sequenti anno dicturi sumus, facile apparebit.

3. *Philippi martyrium.* — « Hoc eodem anno, Olympiade ducentesima septima, anno quarto, inquit Eusebius [1], Philippus apostolus Christi apud Hierapolim Asiæ civitatem, dum Evangelium populo nuntiaret, cruci affixus, lapidibus opprimitur. » Hæc cum scribat Eusebius, diversa ab his narrantur apud Hippolytum, græce scriptum auctorem, de septuaginta duobus discipulis. Fertur enim ibi Philippus apostolus passus sub Domitiano imperatore. Tradit et Metaphrastes [2] ipsum martyrio vita functum esse anno ætatis suæ octogesimo septimo. De mortis genere discrepat ab Eusebio Nicephorus [3], et alibi idem Metaphrastes [4] : sed nec horum alicui assentitur incertus auctor, qui scripsit Passiones Apostolorum ; qui tamen in eo consentit Eusebio, dum affirmat post passionem Domini Philippum annis tantum viginti Evangelium prædicasse, et anno ætatis suæ octogesimo septimo (quod non creditur) obiisse, sed de martyrio ne verbum quidem. Cæterum, quod spectat ad theologiam Phrygum : non Martem, nec serpentem (ut citati fabulantur auctores) colebant, sed quos Eusebius [1] alibi deos describit. In his igitur præstat pauca dicere, quam multa commentitia coagmentare. Quod vero auctore Eusebio exploratum habetur, ipsum Hierapoli martyrium consummasse, omnes æque consentiunt : nam et Joannes Chrysostomus [2] ad sepulcrum ejus alludens ait : « Philippus Hierapolim conservat miraculis. » Sed quod apud Isidorum [3] legitur, eumdem Philippum Gallis Evangelium prædicasse ; Galatis esse restituendum, diximus in Notis ad Martyrologium Romanum. Quod vero Philippo apostolo nonnulla adscribantur quæ esse noscuntur Philippi diaconi, disseremus inferius, cum de eodem diacono sermo erit.

4. Quod ad res Romanas hujus anni pertinet : auctor est Tacitus [4], hoc anno iisdem coss., factum esse senatusconsultum de pellendis Italia mathematicis, occasione (ut apparet) Junii Scriboniani, qui finem principis per Chaldæos scrutatus esset, invisum plane principibus genus hominum : sed humana curiositas agebat, ut quos sæpius edicta imperatorum exagitabant, iidem revocarentur in Urbem.

[1] Euseb. in Chron. — [2] Metaph. die 5 Septemb. — [3] Niceph. lib. II. c. 39. — [4] Metaph. die 15 Novemb.

[1] Euseb. de præpar Evang. lib II. c. 4. — [2] Chrysost. hom. in XII. Apost. — [3] Apud Isid. de vit. et obit. sanctor. c. 75. — [4] Tacit. Annal. lib. XII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5545. — Olymp. 207. an. 4. — Urb. cond. 805. — Jesu Christi 52. secundum Baronium 54. — Claudii imp. 12.

Consules. — Ad num. 1. Coss. *Faustus Sulla*, et *Salvius Otho*, ex Tacito, non vero Silvius Otho, ut perperam Baronius.

PETRI ANNUS 11. — CHRISTI 55.

1. *Res gestæ Pauli Ephesi.* — Anno post hæc Domini quinquagesimo quinto, D. Junio [1] et Q. Haterio coss., Paulus apostolus [2] peragratis superioribus partibus Asiæ, venit Ephesum ; ubi (ut ipse testatur [1]) docens Ephesios, tribus annis mansit ; sic enim, dum ipsos postmodum Mileto accersivit, est

[1] Tacit. Annal. lib. XII. — [2] Act. XIX.

[1] Act. XX.

allocutus : « Propter quod vigilate, memoria retinentes quoniam per triennium nocte ac die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum. » Sed antequam res Pauli Ephesi gestas enarrare aggrediamur; ejusdem triennii temporis spatium quando cœperit ac desierit, ut certa ratio habeatur, primum omnium ex more esse disquirendum, necessarium existimamus : quod assequi facile possumus, si certum tempus, quo Ephesο Hierosolymam venturus recesserit, intelligamus. Mansisse Paulum Ephesi etiam post obitum Claudii imperatoris, et magnam partem primi anni Neronis, certis quidem rationibus tam ex ipsius Pauli quam Lucæ scriptis acceptis, satis aperte demonstrari posse videtur. Lucas [1] in Actis, dum agit de rebus Pauli gestis Ephesi, quæ contigerunt anno tertio commorationis illius ibi, consilium iniisse Paulum inde proficiscendi, ac Hierosolymam primum, deinde Romam eundi, testatur his verbis : « His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia et Achaia, ire Hierosolymam, dicens : postquam ibi fuero (erant hæc verba Pauli) oportet me et Romam videre. »

2. At hæc de petendo Romam Paulus animo decrevisse non potuit, vivente Claudio; nam nec licuit : ejus enim edicto (ut vidimus) Judæi omnes Urbe sunt pulsi, nec usque ad ejus obitum data est licentia illuc remeandi : quo extincto, liberum fuit cuique Judæorum Romam petere, ac ibi agere. Sic igitur anno tertio Pauli commorantis Ephesi, quando hæc animo decernebat, extinctum fuisse Claudium, et regnasse Neronem, consentaneum rationi est affirmare. Verum non discessit Paulus Epheso statim ut Nero factus est imperator : nam ille sequenti die ab obitu Claudii, nimirum pridie idus Octobris, imperium adivit; ipsum autem Paulum decrevisse usque saltem ad diem sequentis Pentecostes Ephesi commorari, ipsiusmet testificatione habetur expressum; ait enim scribens Epheso ad Corinthios [2] : « Permanebo Ephesi usque ad Pentecosten. » Cum igitur ex his satis liqueat, egisse Paulum Ephesi usque ad octavum saltem mensem primi anni Neronis imperii, qui numeratur Domini quinquagesimus septimus : ut illic triennio jam inchoato manserit; hoc ipso anno Ephesum eum venisse, necesse est affirmare. Licet enim ipse dicat Paulus, se triennio Ephesi esse commoratum, non sic intelligendum, ut tribus integris annis ibi permanserit; sed (quod ex Luca colligitur) duobus impletis annis, ac tribus insuper mensibus : nam et ipse totius illius temporis rationem subducens, ait trium mensium spatio docuisse in synagoga, biennio autem in schola tyranni. Sic igitur qui hoc anno Domini quinquagesimo quinto Ephesum venit, quinquagesimo septimo post Pentecosten inde recessit, anno primo Neronis imp. Cæterum non ultra illud Neronis tempus, ipsum Ephesi egisse, quæ de eo dicturi sumus inferius, declarabunt. Hæc satis ad temporis rationem : jam Pauli res gestas Ephesi prosequamur.

3. « Cum venisset Paulus Ephesum, inquit Lucas [1], et invenisset quosdam discipulos, dixit ad eos : Si Spiritum sanctum accepistis credentes. At illi dixerunt ad eum : Sed neque si Spiritus est, audivimus. Ille vero ait : In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt : In Joannis baptismate. Dixit autem Paulus : Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, dicens : In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant : erant autem omnes viri fere duodecim. » Hos putat Joannes Chrysostomus [2] fuisse advenas Judæos ex Asia, qui Hierosolymam ad diem festum olim cum accessissent, baptismate Joannis fuerant baptizati, nec de rebus postea ibi gestis quidquam acceperant. « Post hæc vero ingressus Paulus, inquit Lucas [3], synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, et suadens de regno Dei. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cujusdam. Hoc autem factum est per biennium : ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judæi, atque Gentiles. » Hæc Lucas. Fortasse hic ille tyrannus sophista, quem scribit Suidas libros decem edidisse de statu et divisione orationis.

4. Quod ad res gestas pertinet : ecce tibi Lucas biennii (quod mireris) res gestas Pauli duobus fere tantum verbis summatim perstrinxit : cum constet ipsum quam plurima ibi passum esse a Judæis : quod non aliunde quam ex ipsiusmet assertione exploratum habetur. Ephesios enim novissime allocutus, hæc ait [4] : « Vos scitis a prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, serviens Deo cum omni humilitate, et lacrymis, et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum. » Sed quænam hæ fuerint insidiæ, Lucas scribere prætermisit. Maxima sane illa fuisse certamina, ex eo possumus conjectari, quod Paulus coram Ephesis suas quas illic est passus ærumnas commemorans, nihil eorum meminit quæ passus est a Gentilibus per Demetrium argentarium : quæ licet gravia fuerint, tamen respectu eorum quæ est a Judæis perpessus, ut levia prætermisit. Si igitur nullam habuit rationem eorum quæ a Gentilibus sunt illata, ut nec eorum coram illis meminerit, quanta putanda sunt illa fuisse, quæ (ut ait) acciderunt ex insidiis Judæorum? Rursus vero idem Paulus in ea quam ad Corinthios scripsit [5] priore epistola, de his quæ Ephesi passus est, ut re memorabili, sic meminit : « Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mor-

[1] Act. XIX. — [2] I. Cor. XVI.

[1] Act. XIX. — [2] Chrysost. in act. hom. 40. — [3] Act. XIX. — [4] Act. XX. — [5] I. Cor. XV.

tui non resurgunt? » magnas sane se illic ærumnas sustinuisse spe resurrectionis, dictis verbis insinuat.

5. Fuit quorumdam sententia [1], Paulum Ephesi damnatum ad bestias, sed Dei gratia ab earum dentibus liberatum : rem gestam ex quibusdam Pauli Actis, quæ et citat Origenes [2] in Periarcho, Nicephorus [3] his narrat verbis : « Verumenimvero qui profectiones Pauli descripserunt, cum quamplurima alia eum simul et fecisse et passum esse, tum hoc quoque, cum Ephesi esset, de eo memoriæ mandarunt. Cum ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cum libertate Paulus est concionatus : quare Hieronymus illum bene quidem et diserte dicere, sed orationem ejus non esse eorum temporum testatus est. Plebs quidem certe per insolentiam et furorem, Paulo compedibus injectis, carceri eum includit, ut leonibus vorandus objiceretur. Ibi tum Eubula et Artemilla, clarorum Ephesi virorum conjuges, fidem edoctæ a Paulo (noctu enim ad eum veniebant) divini lavacri gratiam ab eo petunt. Itaque virtute divina, atque angelici satellitii ministerio, caliginem noctis exuberantia splendoris illustrante, Paulus ferreis compedibus liberatus, illas divino baptismo ad littus maris initiat: et cum id nemo omnium, quibus custodiæ cura mandata fuerat, sensisset, ad vincula rursum sua, in quibus leonibus esca asservabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine et robore intolerando leo contra ipsum immissus, in arenam quidem ille procurrit, sed mox ad Pauli pedes consedit. Et cum itidem aliæ immanes feræ immitterentur, ne tangere quidem ulla sacrum corpus ad orationem erectum atque compositum sustinuit. His ita actis, derepente fragore, multo vehemens quædam supra naturæ ordinem grando decidens, multorum simul et virorum et ferorum animalium comminuit capita, ipsiusque Hieronymi aurem amputat : qui deinde cum suis per Paulum Deo conciliatus, salutiferum suscepit lavacrum : leo autem ille profugus in montes proximos evadit : et Paulus inde in Macedoniam et Græciam transmittit : mox rursum per Macedoniam vadens, Troadam et Miletum contendit, atque ita tandem Hierosolymam proficiscitur. Mirandum vero non est, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam reliquis ejus Actis non inscruisse; nam etsi ex Evangelistis solus Joannes Lazari resuscitationem commemorat, minus tamen de fide veritateque ejus ambigendum. »

6. Hæc Nicephorus, licet non aliunde quam ex scriptis apocryphis : quorum fides cum vacillet, diligentiori studio, an veritate subsistant, pervestigandum est : cum præsertim Joannes Chrysostomus [4], et alii eum secuti, Paulum non de bestiis, sed hominibus ferinos habentibus animos intellexisse existimarint : sic enim et Ignatius huic simili usus dicendi genere, scribens ad Romanos, ait : « A Syria Romam usque, terra marique cum bestiis depugno, noctu diuque alligatus decem leopardis, quæ est militaris custodia; qui et beneficio affecti, pejores fiunt. » Quin et ipse Paulus alias cum Romæ esset, scribens ad Timotheum [1] his verbis : « Dominus mihi astitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes Gentes : et liberatus sum de ore leonis, » per leonem significare voluit Neronem, ut interpretes omnes summa consensione confirmant; nec est aliquis qui dicat Paulum Romæ ad leonem fuisse damnatum. Rursum vero considerandum est, quod tradat idem Paulus se Ephesi pugnasse cum bestiis, non autem se traditum bestiis : diversa quippe ratio utriusque pœnæ est habenda; damnari enim dicebantur ad ludum, qui in theatrum immittebantur armati cum bestiis pugnaturi; bestiis vero absque pugna mox devorandi alii tradebantur : sunt plura exempla utriusque supplicii, sed in his modo non immorandum. Cum itaque dicat Paulus se pugnasse cum bestiis, metaphora potius per bestias homines pravos significare voluisse, quam gladio accinctum cum leone in theatro pugnasse, omnes arbitror perfacile intelligere.

7. Ad hæc, cum constet dictum supplicium vilioribus tantum personis lege [2] solitum irrogari : Paulus, qui alias flagellis cædendus, se esse Romanum civem [3] excepit, quanto justius et opportunius se ea exceptione liberare potuisset; cum præsertim (ut ipse scribit ad Romanos [4], et Corinthios [5], et Lucas in Actis [6] testatur) jam animo concepisset, Hierosolymam primum, ac denique Romam proficisci? Atque demum si Paulus ejusmodi supplicio affectus esset : non putamus ab ipso omitti debuisse, cum scribens post duos annos ad Corinthios [7], suorum certaminum coronas texuit : qui enim cætera, ac multa his minora enumerat, eum non facile credimus, quod esse præclarius videbatur, silentio obvolutum reliquisse. Ex his videas, quanta cautela apocrypha sint admittenda, etiamsi ex Scripturis divinis aliquam sibi videantur fidem adsciscere. Unde magis placet sententia Tertulliani [8], qui ait Apostolum per ea verba significare voluisse Asiaticas pressuras; et Chrysostomi [9], qui eadem sentire videtur. At vero nec assentimur Theophylacto [10], qui existimavit Paulum illis verbis significare voluisse illas pressuras, quas ultimo anno commorationis suæ Ephesi passus est instigatione Demetrii argentarii [11] : nam eo tempore quo scripsit primam epistolam ad Corinthios, qua de pugna cum bestiis meminit, nondum ea de Demetrio contigerant : quod ea ratione facile demonstrari posse videtur, quod Lucas, antequam illa recenseat, hæc de eo dicat : « His expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia, et Achaia, ire Hierosolymam. » Nec aliter Paulus in dicta prima epistola ad Corinthios [12] : « Veniam autem, inquit, ad vos, cum Macedoniam pertransiero : nam Macedoniam pertransibo; » et

[1] Ambr. in I. ep. ad Corin. c. 15. et alii, ut Theodor. — [2] Orig. in Periar. lib. I. c. 2. — [3] Niceph. lib. II. c. 25. — [4] Chrysost. in ep. I. ad Cor. hom. 40.

[1] 2. Tim. IV. — [2] L. III. ff. ad I. Corn. de sic. — [3] Act. XVI. et XVII. — [4] Rom. XV. — [5] 1. Cor. XVI. — [6] Act. XIX. — [7] 2. Cor. XI. — [8] Tert. de resur. car. c. 48. — [9] Chrys. hom. 40. in Act. Apost. — [10] Theophil. in I. ad Cor. XV. — [11] Act. XIX. — [12] 1. Cor. XVI.

paulo post : « Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. » Sic itaque ex his liquet, ea quæ postea subdit Lucas de turbis per Demetrium excitatis, post dictam epistolam scriptam ad Corinthios contigisse ultimo anno commorationis Pauli Ephesi. Ex quibus omnibus inferimus (ut diximus) multa eademque insignia de his quæ Ephesi passus est Paulus, a Luca esse prætermissa. Hæc satis de his quæ Paulus duobus primis annis passus est Ephesi : cætera autem inferius suo loco dicenda erunt.

8. *De Pauli sudariis, virtute miraculorum insignibus.* — Quod vero ad miracula, quæ ibi operatus est, spectat : Lucas [1] res magnas paucis perstringens, hæc ait : « Virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli : ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur. » Hæc Lucas. Meritoque non communes ac passim fieri solitas has appellat virtutes, quæ per sudaria et semicinctia, cum Pauli corpus tetigissent, Ephesi edebantur. Mirari visus est et ipse Dominus, quando vestis suæ fimbriæ tactu sensit ex se virtutem exisse, ac rogans dixit [2] : « Quis me tetigit? » Quin et majores hæ virtutes videri poterant, quæ non vestium tunc corpori Apostoli inhærentium, sed et earum quæ aliquando Pauli corpori adhæsissent, tactu editæ sunt. Ut merito de suis olim ipse Dominus dixerit [3] : « Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet. » Appareat et in his, sicut olim, sanctificationis unguentum, quod (ut est in Psalmo [4]) in capite positum descendit in barbam, et defluit usque ad oram vestimenti ejus : eodem modo cum Spiritus sanctus suis charismatibus perfundit animam, non tantum illam ea virtute sanctificari, sed redundantia et excrescentia superfluentis mensuræ ac exuberantis gratiæ, quæcumque illi inhærent, divinâ virtute perfundi; et ea quidem, quæ terrenis pariter atque cælestibus imperans, dæmones cruciet, et ad fugam compellat, et supra naturæ vires morbo languentes restituat sanitati; ut de sudariis et semicinctiis Pauli testatur Lucas, quæ a corpore ejus dilata languores curabant, et pravos dæmones abigebant.

9. *Usus sacrarum reliquiarum in Ecclesia, et de miraculis ex iisdem.* — Videas in his igitur, tam Domini quam Pauli apostoli exemplo et auctoritate, cultum sacrarum reliquiarum in Ecclesia institutum, stabilitum, eumdemque ab Evangelistis scriptis testatum, atque miraculis comprobatum : ut non sit qui jure calumniam facere possit, si exemplo hæmorrhoissæ, et aliorum, qui (quod ait Marcus [5]) tangentes eamdem Domini fimbriam sanabantur, atque Ephesiorum credentium, Christi, Pauli, ac cæterorum sanctorum quisque fidelium reliquias petat, ut ex illis hauriat illam gratiam, quam illi olim sunt fide prævia consecuti. Dicant hagiomachi (si qua tamen in eis umbra saltem evangelicæ veritatis reliqua sit) si eadem ipsa Christi vestimenti fimbria extaret hodie, sique illa ipsa Pauli sudaria et semicinctia haberentur, atque ob ipsorum oculos ponerentur : quid, quæso, facturi essent? Aversarenturne? Si eo temeritatis et procaciæ pervenissent ut execrarentur, certe non aliorum quam malorum dæmonum se participes esse significarent, eorumdemque se consortes esse profiterentur, qui eadem sudaria Pauli ac semicinctia exhorrescentes potius quam illa pati sustinentes, ab obsessis diu corporibus fugiebant. Penes quos igitur catholica veritas, an apud eos qui ex Evangelistarum præscripto, Domini et Pauli auctoritate, hæmorrhoissæ et aliorum ac denique maxime piorum Ephesiorum exemplo, sanctorum reliquias, ut aliquam inde salutem hauriant, quo decet cultu et honore prosequuntur? an apud eos, qui eas, ut dæmones, detestantur? O quam profundo barathro, obscurissima offusi caligine detinentur, qui hæc tam patentia, ac toto cælo perspicua non intelligunt. An fortasse quæ sunt divinitus concessa orariis et semicinctiis, eadem negaverimus Pauli ossibus attributa? Vel hæc omnia Paulo privatim, et non cæteris sanctis omnibus communicata dixerimus? Appello omnium quotquot fuerunt unquam ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ Patrum sententiam, si quid ab his contrarium unquam senserint.

10. Ex his vero qui extra classem Catholicorum per diversarum hæresum abrupta præcipitia se dederunt, primus omnium impugnator divinitatis Spiritus sancti Eunomius, non alio certe quam satanico spiritu afflatus, divini Spiritus hostis, cultum sacrarum reliquiarum ausus est impugnare : quem perditissimus Vigilantius, et inde Claudius Taurinensis, ac demum cæteri hæreticorum satellites sunt consectati. Unde Gennadius [1] : « Sanctorum corpora, et præcipue beatorum martyrum reliquias, perinde ac si Christi membra sincerissime honoranda, et basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta divino cultui mancipata, affectu piissimo et devotione fidelissima adeundas credimus. Si quis contra hanc sententiam venerit; non Christianus, sed Eunomianus, et Vigilantianus creditur.» At (quod majus est) extant ipsæ fimbriæ Christi, et Pauli sudaria et semicinctia, non quidem in thecis aureis asservata, sed in divinæ Scripturæ thesauro fidelius custodita, et æternitati divinitus consecrata, quorum tantum aspectu ipsa perfidia, et impietas refellatur.

11. Sed his missis, nos interim (quod nostrarum est partium) ipsarum ecclesiasticarum traditionum fontes aperientes, et unde illæ primum fluxerint demonstrantes, qui inde purissimi dimanaverint latices, qua possumus brevitate narremus. « Cum igitur, ut ait Lucas [2], deferrentur a corpore Pauli ejus sudaria, et semicinctia, recedebant languores, et spiritus nequam egrediebantur. » « Non ferentes tangebant solum, inquit Chrysostomus [3], sed et accipientes apponebant. Idcirco Christus non per-

[1] Act. XIX. — [2] Luc. VIII. Matth. IX. Marc. V. — [3] Joan. XIV. — [4] Psal. CXXXII. — [5] Marc. VI.

[1] Gennad. de Eccles. dogm. c. 73. — [2] Act. XIX. — [3] Chrysost. hom. 41. in Act.

mittit illum abire in Asiam, observans (ut quidem opinor) tempus hoc; » nimirum ut catholicum dogma de cultu sacrarum reliquiarum tanto exemplo et auctoritate stabiliretur. Quod vero idem Chrysostomus [1] alibi iterum rem exaggerans dicat vestibus et umbra panti mortuos surrexisse; id quidem in his quæ ad umbram spectant, more rhetorum amplificando potius quam ut ex authentica probari posset, historia, locutum esse opinamur: nam id Petro tantum fuisse concessum speciali quadam prærogativa, superius dictum est. Cæterum quod ad vestes pertinet ac mortuos excitatos: quis dubitat ea contingere facile potuisse? quid enim tam mirum videri debet, si admotis sudariis Pauli, mortui ad vitam resurrexissent, cum scribat Gregorius, caligula S. Honorati defunctum puerum esse revocatum ad vitam? Sed et alia his similia exempla complura suppetunt.

12. Ex ejusmodi igitur exemplis inhæsit fidelibus pia ac religiosa traditio, ut cum minus liceret ipsa sanctorum sepulcris condita corpora tangere, sudaria vel aliquod aliud velum eisdem desuper admoverent, quod dicebatur sanctuarium [2], sive brandeum. Quantam autem inde virtutem haurirent ejusmodi vela admota sanctorum tumulis, locuples testis est Gregorius papa [3] scribens ad Constantiam Augustam, et alii. Porro non solum velamina atque panniculos, sed et vestimenta languentium ac defunctorum, sacris altaribus, ubi essent reliquiæ martyris, superposita, ad restituendos incolumitati ægrotantes, et ad vitam defunctos, accepisse virtutem fidelissimus testis est S. Augustinus, qui ad arguendam Gentilium impietatem, complurium miraculorum suo tempore in Africa editorum catalogum texuit: eamdemque gratiam floribus, qui iisdem sacrarum reliquiarum loculis admoveri consueverunt, impartiri solitam, pluribus idem monstrat [4] exemplis.

13. Sed quid hæc memorem, cum non tantum sudaria et semicinctia, velamina, vestes, flores, et frondes, et si quæ alia sacris admota reliquiis tantam operandi miracula vim consequi consueverint, sed ipse pulvis et situs, quo (ut accidit) sanctorum sepulcra aliquando obducerentur, vel etiam circumaspergerentur, eadem virtute pollerent? Fidem horum integram faciunt Patres fere omnes, et in primis Gregorius Nyssenus [5], qui de ejusmodi consuetudine pulveris colligendi hæc ait: « Si quis pulverem, quo conditorium, ubi martyris corpus quiescit, obsitum est, auferre permittat: pro munere pulvis accipitur, atque tanquam res magni pretii condenda terra colligitur. » Cæterum quot quantave miracula ex collecto pulvere circa sanctorum sepulcra jacente Deus operari consueverit, verax testis est Gregorius papa [6], qui fideli certaque attestatione refert, ex pulvere collecto ex altaris crepidine mortuum esse revocatum ad vitam. Multa etiam id genus, et de his quæ ipse expertus est, scribit Gregorius Turonensis [1].

14. Insuper quæ a sanctorum loculis sunt penitus separata, sed tamen in ipsorum impenduntur honorem, eamdem edendi miracula facultatem sunt divinitus assecuta; ut oleum, quo ex more in Ecclesia antiquitus observato, lampades circa sepulcra martyrum solent incendi: eo enim unctum cadaver filii Irenæi esse revocatum ad vitam, S. Augustinus [2] est auctor. Theodoretus [3] itidem ingentia plane miracula de eodem oleo ex lychnis ad martyrum sepulturas suspensis collecto scriptis tradit. Venantius Fortunatus [4] admirabilem sane gratiam ex oleo lampadis consecutus, id carmine cecinit: cui etiam rei adstipulatur Paulus Diaconus [5]. Sed in his non immorandum: satis enim superque erit de his tanto viro dignam Gregorii Nazianzeni [6] sententiam protulisse, qua hæc dicit de sanctis martyribus: « Quorum corpora idem possunt quod animæ, sive manibus contrectentur, sive honorentur: quorum vel solum sanguinis guttæ, atque exigua passionis signa idem possunt quod corpora. Et alibi [7]: « Est adeo, inquit, frequens horum luctæ certaminumque veneratio, ut exiguus pulvis, aut reliquiæ veterum ossium, totius ad honorem sufficiant; et nonnullorum saltem appellationem reliquiarum omnino expertem, scio locis certis inditam esse pro toto martyre, quæ, tamen eamdem vim obtinuerit: O rem prodigiosam! salutem affert sola recordatio. » Hæc Gregorius.

15. Cum igitur eamdem virtutem in exigua parte reliquiarum martyris, quæ in toto sit corpore, inesse, experimento ipse testetur: inde evenit, ut corpus unius martyris in plures interdum partes dividi soleret, recondique in diversis altaribus, quæ sepulcra sunt martyrum, ut auctoritate divinæ scripturæ [8] constat: indeque fortasse accidit, ut cum unius ejusdemque martyris diversis in locis reliquiæ conditæ haberentur, et æque ac si integrum corpus ubique horum locorum conditum esset, eadem miracula sint operatæ, unius ejusdemque martyris corpus diversis in locis haberi dicatur. Tolerabilis error, cui non hominum impostura, sed exuberans divina largitas præbuit occasionem: dum quod ob virtutis præstantiam diversis in locis sit unius ejusdemque martyris erecta memoria, vel excitatum sepulcrum (quod esse consuevit sacrum altare) quisque apud se corpus illius habere est opinatus. At si licet sacra profanis conferre: Dionysius Halicarnasseus [9], de pluribus Æneæ sepulcris hanc affert rationem, sic dicens: « Quod si quem perplexum facit, quod Æneæ sepulcra monstrentur

[1] Chrysost. hom. 6. in epist. I. ad Corinth. et homil. 8. in epist. ad Roman. — [2] Vide notata a nobis in Rom. Martyr. die 15 Junii. — [3] Gregor. lib. III. epist. XXX. Joan. Diac. in Vit. Gregor. lib. II. c. 42. Greg. Turon. de glor. martyr. c. 28. — [4] Aug. de Civit. Dei lib. XXII. c. 8. — [5] Greg. Nyssen. orat. in laud. magni Theodori. — [6] Greg. dialog. lib. III. c. 17.

[1] Greg. Turon. de miraculis S. Martin. lib. II. c. 1. lib. III. c. 12. lib. IV. c. 32. 33. et seq. de glor. martyr. lib. I. c. 62. lib. II. c. 24. 34. 45. — [2] Aug. de Civit. Dei. lib. XXII. c. 8. — [3] Theodoret. in hist. SS. Patrum c. 21. in Jacobo. — [4] Venant. Fort. in Vit. S. Mart. lib. IV. — [5] Paul. Diacon. de gest. Longob. lib. II. c. 9. — [6] Greg. Nazian. in Jul. orat. I. — [7] Greg. Nazian. in Cygneis de Animi submiss. edit. Levenkl. — [8] Apoc. VI. — [9] Dionys. Halic. lib. I.

multis in locis, nec possit nisi uno esse conditus : cogitet hanc dubitationem esse vulgarem; et intelligat, quod quamvis unicus locus capiat corpora talium, apud multos tamen monumenta eis facta sunt, in gratiam acceptam utilitatis cujuspiam. » Hæc ille : quæ quidem de sanctis martyribus multo magis potuerunt accidisse; cum præsertim non satis esset ob accepta a sanctis martyribus beneficia memoriam illis erigere, nisi etiam ipsorum [1] reliquiis consecraretur altare, quod esse sepulcrum martyrum consuevit; qua ratione Basilius [2] ait, quadraginta illos martyres dici esse conditos in variis civitatibus, quia quælibet ipsarum partem aliquam reliquiarum possideret. Sed hæc obiter de earum virtute.

16. Quod vero ex ratione instituti nobis propositum est; reliquum esse videtur, ut traditionem de sacrarum reliquiarum cultu ex Christi fimbria in Ecclesia demonstratam, de Pauli sudariis et semicinctiis confirmatam, ac de reliquiis martyrum amplissime propagatam, per singula tempora breviter demonstremus. Quam autem diligenti studio a nonnullis pars aliqua instrumentorum passionis Dominicæ ac sepulturæ ejus fuerit asservata, diximus superius suo loco, dicturi et inferius, quando postulabit occasio. Quanta insuper diligentia vincula ipsa, quibus tum Hierosolymis tum Romæ vinctus est Petrus, recondita fuerint, et in honore habita, consule nostras Notas in Romanum Martyrologium [3]. Si igitur ipsa dirarum instrumenta pœnarum, quod, licet nonnisi ad cruciatus inferendos, martyrem tetigerint, tantum virtutis et gratiæ ex ejus membris hauserunt, ut ex eis innumera fere miracula edita referantur; quod et de uno ex lapidibus, quo Stephani protomartyris brachium percussum est, Augustinus testatur [4] : quid dicendum de ipsiusmet martyris reliquiis sacratissimis, quas sub sacro altari, in quo incruentum immolaretur sacrificium, condi consuevisse, et Joannes annuit in Apocalypsi [5], et totius Catholicæ Ecclesiæ antiquus usus demonstrat? Inde flagrans semper desiderium incessit mentes fidelium, potiundi sanctorum virorum reliquiis.

17. Sed aliquot id demonstremus exemplis et quidem Apostolorum, eorumdemque successorum temporibus. Ipso enim tempore quo Petrus et Paulus Romæ sunt passi, testatur Gregorius [6] Orientales Christianos Romam venisse, ut ipsorum tanquam suorum Gentilium, reliquias vindicarent, sed divino miraculo impeditos eas secum portare nequivisse. Rursus etiam cum martyrium in theatro Romæ Ignatius consummasset, mox eo quo licuit solemni ritu fidelium humeris Antiochiam usque, venerandum corpus ejus delatum est : quod non tantum antiqua Martyrologia, et Græcorum Menologia, sed Joannes Chrysostomus [7] et ipse Antiochenus, cui hæc certiora esse poterant, testatur multis, ac præsertim his verbis : « Roma stillantem ejus sanguinem excepit ; vos reliquias ejus suscepistis. Vos episcopatu ejus gavisi estis ; illi martyrio sunt lætati ; certantem illi, vincentem ac coronatum conspexerunt; vos perpetuo illum possidetis. Exiguum ad tempus eum vobis ademit Deus, sed majori cum gratia restituit. » Et paulo inferius : « Sanctum illum omnes ex ordine civitates ab Urbe relatum suscipientes humerisque gestantes, Antiochiam usque sunt comitatæ, martyrem coronatum concelebrantes, collaudantes victorem, diabolum deridentes. » Idem multa post hæc de miraculis a sepulcro ejus scaturire consuetis enarrat. De reliquiis Polycarpi huic æqualis hæc Smyrnensis Ecclesia [1] : « Sic nos postea ossa ejus potiora lapillis pretiosis, auroque puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus consentaneusque. Ubi sane nobis aliquando in unum coactis Dominus præstabit, ut celebrem ejus martyrii diem, instar natalis festi, cum exultatione et gaudio quantum fieri potest maximo recolamus. »

18 Sed sicut Christianorum fuit, martyrum reliquias colligere et venerari; ita Gentilium, illas disjicere et profanare ; prout Ecclesiæ Lugdunensis [2] epistola de martyribus apud se passis sub Marco Aurelio Antonino et L. Vero affirmat his verbis : « Postea ab impiis illis et facinorosis carnificibus illorum corpora exusta inque cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proximo defluit, spargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ amplius super terram restarent. » Consueverant Christiani, ejusdem cultus causa, sanctorum martyrum extinctorum, qui in cœmeteriis sepeliebantur, loca frequenter adire : ad quæ accedere si legibus persecutorum imperatorum essent aliquando vetiti ; cessante persecutione, ea adeundi cum esset facta potestas, frequentiori cœtu eadem (ut est apud Eusebium [3]) frequentare. Sed non est quod in singulis de ea re exemplis enarrandis immoremur; cum non reperiantur Acta martyrum, in quibus hæc eadem semper non inveniantur novis exemplis esse testata. Quod si quid post persecutiones Gentilium imperatorum sit factum requiras, nullum plane invenies scriptorum orthodoxorum (ne singulos enumerando molesti simus) qui cultus sacrarum reliquiarum non sit fidelis ac constans assertor. Quin etiam si ethnicos Christianorum hostes consulas, quantumlibet hæc illi subsannarent, apud illos plus satis invenies expressum quis de ea re mos Christianorum fuerit, et quæ consuetudo in Ecclesia inoleverit. Ecce tibi Eunapius Sardianus [4] Alexandriæ asservari ait condita capita martyrum, quos Christiani ut sanctos colerent, iisdemque genua submitterent, seque illorum sepulcris prosternerent, legatosque precum apud Deum eosdem habere dicerent. Hæc ille; licet ob demolitum Serapidis templum, in

[1] Concil. African. c. 50. — [2] Basil. orat. in XL. martyr. — [3] Mart. Rom. die 1 Aug. — [4] Aug. serm. 31. 32. de divers. edit. Lovan. pag. 488. 489. — [5] Apoc. VI. — [6] Greg. lib. III. epist. XXX. — [7] Chrysost. hom. in laud. Ignatii tom. V. col. 1529. edit. Parisien.

[1] Apud Euseb. hist. lib. IV. c. 14. — [2] Apud Euseb. hist. lib. V. cap. 1. — [3] Eusebius lib. VII. cap. 12. — [4] Eunap. in Vit. Philosoph.

Christianos infensissimus dictos martyres multis exagitet contumeliis.

19. Cæterum magnam esse a majoribus adhibitam diligentiam, ne quorumlibet, qui fidei causa interfecti viderentur, reliquiæ ut martyrum colerentur, sed illorum tantum, quos probasset Ecclesia; egregie expressum habes ab Optato Milevitano, dum agit de Lucilla famosissima femina Donatistarum patrona, quam a Cæciliano archidiacono reprehensam dicit, quod ante Eucharistiæ sumptionem os nescio cujus hominis mortui, si martyris, nondum tamen vindicati, ori admoveret : hoc est, cultum illum non opportuno tempore exhiberet reliquiis hominis cujusdam extincti, sed nondum ab Ecclesia inter martyres recepti. Qualiter autem in primis auctoritate primatis episcopi, subtilissimaque inquisitione adhibita, quibus cultus martyrum exhibendus esset, diligentissime tractaretur, etiam persecutionis instante procella, habes apud Augustinum [1] de actis martyrum delatis ad Mensurium episcopum Carthaginensem temporibus Diocletiani. Insuper sicut a Cæciliano improbatus est cultus martyris nondum recepti, ita et ab Augustino [2] notati sunt circulatores quidam monachi, qui quæstus causa distraherent reliquias quasdam quas dicerent esse martyrum. Porro quam accurate atque perspecte providerint episcopi Africani, temporibus Augustini, ut nonnisi certis sanctorum reliquiis memoriæ martyrum consecrarentur, neve inanibus superstitionibus et revelationibus plebs ignara deciperetur, docet canon Concilii Carthaginensis [3].

20. Quanta etiam cura ac diligens studium fuerit Romanorum Pontificum, ne quid de his, quod inexploratum esset, admitteretur : exemplum habes de Gregorio papa [4] in hunc modum rescribente ad Augustinum : « Fecimus quod petisti, quatenus populus, qui in loco quondam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari, quod tuæ fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa sanctissimi martyris beneficia suscipiens, colere incerte non debeat. Mihi tamen videtur, quia si corpus quod a populo cujusdam martyris esse creditur, nullis illic miraculis coruscat, et neque aliqui de antiquioribus existunt, qui se a parentibus passionem ejus audisse fateantur; ita reliquiæ, quas petisti, seorsum condendæ sunt, ut locus, in quo præfatum corpus jacet, modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserere, et incertum venerari. » Hæc Gregorius. At vero quid longe post Gregorium statuerit de eadem re Innocentius papa III, habes expressum in concilio Lateranensi [1]. Quod si aliquando in eumdem cultum aliquis irrepsisset error, non ex traditione majorum, sed privato aliquorum instinctu; Deus non permisit illum diu latere, sed alicui sancto viro rem aperire non prætermisit, ut veritate prodita, falsitas appareret; quod et de S. Martino Severus [2] scribit. Quamobrem sancta Ecclesia eam cautelam adhibendam esse existimavit, ut nulla Ecclesia dedicaretur, nisi ubi nullum corpus humatum fuisse constaret : ut apparet in epistolis de consecratione ecclesiarum a S. Gregorio [3] ad diversos scriptis. At hæc in præsentiarum de traditionibus sacrarum reliquiarum dixisse, satis esse existimamus, dicturi de iisdem frequentius suis locis in posterum; nam de his crebrius agere, Annales Ecclesiastici passim suppeditantes argumentum, nos admonent. Sed jam quæ ad rerum gestarum historiam pertinent, prosequamur.

[1] Aug. in brev. collat. die 2. c. 13. — [2] Aug. de oper. monach. c. 28. — [3] Concilium Carthagin. quintum c. 14. — [4] Greg. lib. XII. c. 9.

[1] Concil. Lateran. c. 2. — [2] Sever. in Vit. S. Mart. c. 8. — [3] Greg. lib. II. epist. IX. et alii.

Anno periodi Græco-Romanæ 5546. — Olymp. 208. an. 1. — Urb. cond. 806. — Jesu Christi 53. secundum Baronium 55. — Claudii imp. 13.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *D. Junius*, et *Q. Haterius.* Accuratius Phlegon in lib. de Reb. Mirabil., cap. 7, scribit consules fuisse *Decmum Junium Silanum Torquatum et Q. Asterium Antoninum*, sed loco *Decmum*, legendum, *Decimum*, et loco, *Asterium*, legendum, *Haterium.* Anonymus ab em. card. Norisio editus *Silanum et Antoninum* profitetur, quæ, ut inquit Onuphrius, *Junii et Haterii* cognomina sunt.

PETRI ANNUS 12. — CHRISTI 56.

1. *De filiis Scevæ, principis sacerdotum, Corinthi curantibus in nomine Jesu energumenos, et de virtute nominis Jesu.* — Adveniente anno Domini quinquagesimo sexto, quo M. Asinius Marcellus, et M. Acilius Aviola coss. creati sunt, Paulus jam annum secundum agebat Ephesi : cum non tantum ejus prædicatione, sed nova occasione filiorum Scevæ principis sacerdotum, in nomine Jesu ejicientium dæmonia, magna facta est ad Christianam religionem accessio. Rem gestam his verbis Lucas evangelista describit [1] : « Tentaverunt quidam de circumeuntibus Judæis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes : Adjuro vos per Jesum, quem Paulus prædicat. Erant autem quidam Judæi Scevæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequam dixit eis : Jesum novi, et Paulum scio : vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum, et dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Judæis atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi : et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu. » Hæc Lucas. Cum vero Judæorum non ignobiles viri, sed filii principis sacerdotum exorcistas agerent; arcanum fuisse a majoribus traditum ministerium dæmones expellendi, nec commune omnibus, facile potest intelligi.

2. Qui primus omnium hæc docuit Hebræos, Salomonem fuisse, Josephus [2] affirmat, qui et hac de re mira quædam scriptis mandavit, sic dicens : « Præstitit autem Deus etiam Salomoni, ut contra dæmones artem ad utilitatem hominum et eorum curas edisceret. Incantationes enim instituit, quibus adstricti dæmones, ne denuo redeant, effugantur. Et hæc cura hactenus apud nos multum prævalere dignoscitur. Vidi etenim quemdam Eleazarum de gente nostra, præsente Vespasiano, et ejus filiis, et tribunis, alioque simul exercitu, curantem eos qui a dæmonibus vexabantur, dæmoniaci naribus admoto annulo habente sub signaculo radicem a Salomone monstratam : deinde per nares odorantis dæmonium abstraxit, et repente cecidit homo. Postea id adjuravit ne amplius rediret, Salomonis interim mentionem faciens, et incantationes ab illo inventas recitans. Volens autem satisfacere, ac probare præsentibus Eleazarus hanc se habere virtutem, ponebat ante eos aut calicem aut pelvim aqua plenum, et dæmonio imperabat, ut ab homine egressum ea averteret, et videntibus præberet indicium quod hominem reliquisset. Quo facto, sapientia Salomonis cunctis innotuit. » Hæc Josephus, qui et alibi [1] de radice quadam admirabilem virtutem habente pellendi dæmones pluribus agit. Non tantum vero his utebantur Judæi artibus ad obsessa a dæmonibus corpora liberanda : sed erat apud illos in confesso, per virtutem nominis Tetragrammaton, si cui illud scire ac fari licuisset, quemlibet eam facultatem adversus dæmones assequi posse, ut testatur Epiphanius [2] agens adversus Ebionæos, cum de Josepho Judæo homine narrat historiam; qui nec adhuc credens (ut fecisse vidimus filios Scevæ) in nomine Jesu a dæmone obsessum hominem liberavit. « Quod signum, inquit Epiphanius, ut notum factum est Judæis qui illic erant, multus rumor sequebatur ex his qui dicebant : Josephus, gazophylaciis apertis, et invento nomine Dei scripto, eoque lecto, magna signa facit. Erat quidem verum quod ab ipsis dicebatur, sed non sic velut ipsi suspicabantur. » Hæc Epiphanius.

3. Hoc itaque de ineffabilis Dei nominis virtute esse traditum, non ignorantes Scevæ filii, videntesque tum a Paulo, tum a cæteris Christianis in nomine Jesu hæc eadem et alia miracula factitari; et ipsi ad dæmones expellendos eodem utendum sibi nomine, ut divinitus revelato, existimarunt. Justinus [3] martyr in ea disputatione disertissima, quam habuit cum Tryphone, hæc habet in eamdem sententiam : « Per nomen siquidem istius ipsius Filii Dei, et primogeniti creaturæ omnis, et ex virtute geniti, perpessionibusque obnoxii hominis facti, et sub Pontio Pilato a populo vestro crucifixi et mortui, qui et a mortuis resurrexit, et in cælum ascendit, dæmonium omne adjuratum vincitur, et in ditionem redigitur. Sin vos per nomen quodvis, qui vobis fuere, regum, aut justorum, aut prophetarum, aut patriarcharum adjuretis, non subjicitur vobis dæmonium aliquod. Cæterum si quis vestrum adjuret per Deum Abrahæ, et Deum Isaac, et Deum Jacob (nam is Christus est) fortasse subjiciatur. Exorcistæ certe quidem seu adjutores vestri jam arte quadam, dixi, veluti Gentes in adjuratione utuntur, et thymiamata et vincula adhibent. » Hæc Justinus.

4. *De exorcismis eorumque usu in Ecclesia.* —

[1] Act. XIX. — [2] Joseph. antiq. lib. VIII. c. 2.

[1] Joseph. de bello Jud. lib. VII. c. 25. — [2] Epiphanius hæres. XXX. — [3] Justin. dialog. de verit. Christ. relig.

Quod vero Scevæ filii (ut habent Acta) per Jesu nomen adjurantes dæmones, non illis absque adjuratione præciperent : existimavit Origenes [1], non ex Christi Evangelio, sed potius ex ritu judaico adjurationes ejusmodi provenisse, quibus Christiani etiam uterentur : sic enim ait : « Quæret aliquis, si convenit vel dæmones adjurari. Et qui respicit ad multos qui talia facere ausi sint, dicet non sine ratione fieri hoc. Qui autem aspicit Jesum non modo imperantem dæmonibus, sed etiam potestatem dantem discipulis suis super omnia dæmonia, et ut infirmitates sanarent; dicet, quoniam non est secundum potestatem datam a Salvatore adjurare dæmonia : judaicum est enim. Hoc etsi aliquando a nostris tale quid fiat, simile fit ei, quod a Salomone scriptis adjurationibus solent dæmones adjurari. Sed ipsi, qui utuntur adjurationibus illis, aliquoties nec idoneis constitutis libris utuntur, quibusdam autem et de hebræo acceptis adjurant dæmonia. » Hæc cum deducat Origenes ex eo quod ait : « Sicut christiano homini ex Evangelii præscripto non licet omnino jurare, sic nec etiam quempiam adjurare; » sicut falsa est illa propositio, ita etiam quæ inde est deducta conclusio.

5. Verum cum inter credentium signa illud adnumeretur [2], ut in nomine Jesu fideles dæmonia ejiciant, consuevisse Christianos sic adjurando, dæmones pellere; non solum quem nuper recitavimus, Justinus martyr, sed et cæteri antiquorum Patrum affirmant. Imo non adjurationibus tantum, sed aliquibus majorum traditione probatis ritibus id legitime fieri posse, Domini nostri in primis admonemur exemplo : quippe qui cum solo nutu (ne dicam verbo) ab obsessis corporibus propria virtute dæmones pellere potuisset; nihilominus aliquando signa quædam, quæ exorcismi vim viderentur habere, adhibenda putavit; ut cum sanaturus esset habentem dæmonium surdum et mutum, « apprehendens eum de turba seorsum, inquit Marcus [3], misit digitos suos in auriculam ejus, et expuens tetigit linguam ejus, et suspiciens in cælum ingemuit, et ait illi : Ephpheta, quod est, adaperire. » Qui etiam et ad exorcismum spectare jejunium et orationem monstravit [4], et sine illis id minime licuisse Apostolis, quamvis antea cum missi fuissent ad prædicandum [5], accepissent a Domino virtutem et potestatem super immundos spiritus.

6. At licet non discipulos tantum, sed et credentes omnes pellendi dæmones a Domino gratiam consecutos esse, evangelica veritas [6] attestetur, et exemplo sæpius monstratum sit, laicos homines dæmones ejecisse, quod et de militibus testatur Tertullianus [7], qui et parentes exorcizare filios solitos dicit [8] : tamen fuisse peculiare munus ordinis ad hoc opus in Ecclesia instituti, sanctorum Patrum attestatione exploratissimum est, et in primis Ignatii [9] Apostolorum discipuli, qui inter cæteros ecclesiasticos ordines et officia recenset exorcistas. Cornelius papa scribens ad Fabium Antiochenum [1], in Romana Ecclesia institutos dicit exorcistas et lectores una cum ostiariis quinquaginta duos : Concilia præterea Romanum [2], Laodicenum [3], et Carthaginense [4] inter ordines ecclesiasticos adnumerant exorcistas, sicut et Hieronymus [5]. Insuper in prædicto concilio Laodiceno [6] statutum est, ne, qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcizare præsumant. Imo ne quid superstitionis in exorcismos irreperet, consultum est ut ordinandus exorcista de manu episcopi libellum acciperet, in quo scripti essent exorcismi, dicente sibi episcopo : « Accipe, et commenda memoriæ, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum, sive catechumenum; » ut habetur in Concilio Carthaginensi [7], et antiquis Ecclesiæ ritualibus libris. Invehitur Tertullianus [8] in feminas quæ exorcizare præsumerent, sic dicens : « Ipsæ mulieres hæreticæ quam procaces, quæ audeant docere, exorcismos agere, etc. »

7. Quod vero ad antiquum exorcismorum usum spectat : Justinus martyr [9] non tantum loco superius citato, sed et ante, hæc ait : « Ejus nominis (Jesu videlicet) potentiam dæmones tremunt et reformidant : et hodie quoque illi per nomen Jesu Christi crucifixi sub Pontio Pilato, qui Judææ procurationem egit, adjurati nobis parent. » Idem de his Tertullianus [10] ad Scapulam in hunc modum. « Dæmones non tantum respuimus, verum et revincimus, et quotidie traducimus, et de hominibus expellimus, sicut plurimis notum est; » et alibi [11] : « Edatur aliquis, inquit, sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet : jussus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. Æque producatur aliquis ex his qui de Deo pati existimantur, qui aris anhelantes, numen de nidore concipiunt; nisi se dæmones confessi fuerint, christiano mentiri non audentes; ibidem christiani procacissimi sanguinem fundite. » Et Cyprianus [12] in eamdem sententiam : « O si audire velles (sic enim compellat Demetrianum Africæ proconsulem) et videre, quando a nobis dæmones adjurantur, et torquentur spiritualibus flagris, et verborum tormentis de obsessis corporibus ejiciuntur : quando ejulantes et gementes voce humana, et potestate divina flagella et verbera sentientes, venturum judicem confitentur. Veni et cognosce vera esse quæ dicimus. Et quia sic deos colere te dicis; vel ipsis, quos colis, crede, aut si volueris et tibi credere : de te ipso loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcavit. Videbis nos

[1] Orig. in Mat. tract. XXXV. — [2] Marc. XVI. — [3] Marc. VII. — [4] Marc. IX. — [5] Marc. VI. — [6] Marc. XV. — [7] Tertul. de coron. mil. c. 11. — [8] Tertul. de idodolat. c. 11. in fine. — [9] Ignat. ad Antiochen. epist. XII.

[1] Apud Euseb. hist. lib. VI. c. 35. — [2] Concil. Rom. sub. Silvest. c. 3 et 7. — [3] Concil. Laodic. c. 24. — [4] Concil. Carthag. IV. c. 7. — [5] Hier. in epist. ad Tit. c. 3. — [6] Conc. Laodic. c. 26. — [7] Concil. Carthag. c. 7. — [8] Tertul. de præscrip. c. 41. — [9] Justin. de verit. Christ. religionis. — [10] Tertul. ad Scapul. c. 2. — [11] Tertul. in Apolog c. 23. — [12] Cyprian. ad Demetr.

rogari ab eis quos tu rogas, timeri ab eis quos tu adoras : videbis sub manu nostra stare vinctos, et tremere captivos, quos tu suspicis et veneraris ut dominos. Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris quando conspexeris et audieris deos tuos, quid sint, interrogatione nostra statim prodere, et præsentibus licet vobis, præstigias illas et fallacias suas non posse celare. » Hæc Cyprianus; qui et ad Donatum [1] : « Facultas, inquit, datur, immundos et erraticos spiritus, qui expugnandis se hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere; conflictantes, ejulantes, gementes, incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere. Res illic geritur, nec videtur, occulta plaga, pœna manifesta. »

8. Verum aliquando dæmones mendaciis confictis eludere conatos esse exorcistarum assultus, Tertullianus [2] declarat his verbis : « Hanc quoque fallaciam spiritus nequam sub personis defunctorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus probamus : cum in exorcismis interdum aliquem se ex parentibus hominem sui affirmat, interdum gladiatorem, vel bestiarium, sicut et alibi Deum, nihil magis curans quam hoc ipsum excludere quod prædicamus, ne facile credamus animas universas ad inferos redigi, ut et judicii et resurrectionis fidem turbent. Et tamen ille dæmon postquam circumstantes circumvenire tentavit, instantia divinæ gratiæ victus, id quod in vero est, invitus confitetur. » Insuper (sicut experti sunt Apostoli [3]) dæmones pertinacissime inhærere corporibus solitos, ut nulla exorcismorum vi expelli valeant Origenes [4] ostendit, hæc dicens, cum explicat librum Josue : « Tale aliquid intelligere possumus, quia dicit : Permansit habitare Amorrhæus in ipsis. Verbi gratia : Si inimica virtus dæmonis ex amaritudinis turma veniens, obsideat alicujus corpus, perturbet, ac decipiat mentem; adhibeantur autem multæ orationes, multa jejunia, multæ exorcistarum invocationes; et ad hæc omnia surdus dæmon in obsesso corpore permaneat et persistat, tolerabilius ferens exorcistarum pœnas, et adhibita sibi ex Dei nominis invocatione tormenta, quam discedere ab homine quem impudenter obsidet et nequiter : ita etiam hic intelligendum est in istis qui dicuntur Amorrhæi, qui permanent et persistunt habitare in Elom. »

9. Plurimum vero conferre fidem obsessi, ut exorcismi vim sibi insitam operentur, Cyprianus [5] in primis his verbis testatur : « Adjurati per Deum verum a nobis, statim cadunt, et fatentur, et de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce et operatione majestatis occultæ flagris cædi, igne torreri, incremento pœnæ propugnantis extendi, ejulare, gemere, deprecari; unde veniunt, et quando discedunt (ipsis qui se colunt audientibus) confiteri; et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat. » Hæc Cyprianus; eadem fere Minutius Felix [1] sic dicens : « Ipse Saturnus et Serapis, et Juppiter, et quicquid dæmonum colitis, victi dolore, quod sunt, eloquuntur; nec utique in turpitudinem sui, nonnullis præsertim vestrum assistentibus, mentiuntur. Ipsis testibus, esse eos dæmones, de se verum confitentibus credite : adjurati enim per Deum verum et solum, inviti miseris corporibus inhorrescunt, et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat. » Habes apud Prudentium [2] exorcismi formam quamdam his versibus expressam :

Torquetur Apollo
Nomine percussus Christi, nec fulmina verbi
Ferre potest : agitant miserum tot verbera linguæ,
Quot laudata Dei resonant miracula Christi.
Intonat antistes Domini : Fuge, callide serpens,
Exue te membris, et spiras solve latentes :
Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas :
Desine, Christus adest, humani corporis ultor :
Non licet ut spolium rapias, cui Christus inhæsit.
Pulsus abi, ventose liquor, Christus jubet, exi.
Has inter voces medias Cyllenius ardens
Ejulat, et notos suspirat Juppiter ignes.

10. Cæterum quantumlibet virtus Christi præ cæteris Judæorum ac Gentilium ritibus ad pellendos dæmones potentior visa sit : tamen non desierunt impostores et circulatores eamdem artem profitentes, circumire urbes, superstitionibus et incantationibus uti, eoque exercitio instar medicorum curantium corpora, quæstum facere, et corradere hinc inde pecuniam. De his enim, et non christianis exorcistis, loquitur Ulpianus, cum ait [3] : « Non tamen si incantavit, si imprecatus est, si (ut vulgari verbo impostorum utar) exorcizavit : non sunt ista medicinæ genera : tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment. » Hæc ille, cum negat ejusmodi hominibus de eorum mercede jus esse dicendum : ex quo certum est, de aliis potius quam de Christianis intellexisse, qui nonnisi gratis, absque aliqua conventione stipendii, ejusmodi officium impendere consueverunt.

11. Verum quod ait, verbum, Exorcizare, esse impostorum; haud dubium est, sugillare voluisse Christianos, quorum ipse erat infensissimus hostis, ut suo loco dicemus. Gentiles enim sic contumeliæ causa nominare consuevisse Christianos, Hieronymus testatur [4] cum ait : « Ubicumque viderint christianum, usurpant statim illud de trivio : Ὦ γραικὸς ἐπιθέτης, scilicet, O Græcum impostorem ; » et alibi [5] : « Si tunica non canduerit, statim illud e trivio : Impostor et Græcus est. » Græcos enim ethnici appellabant Christianos (ut tradit Tertullianus) ea de causa, quod cum Christianam amplecterentur religionem, abjecta toga, pallium, quod erat philosophorum indumentum, supervestiebant. At impostor etiam Christus Redemptor noster a Judæis est nominatus : nam apud Matthæum [6] legitur : « Recordati sumus quod seductor ille, etc., » pro seductore, im-

[1] Cypr. ad Donat. ep. II. — [2] Tertul. l. de anima, c. 57. — [3] Marc. IX. — [4] Orig. in Josue hom. 24. — [5] Cypr. de idolor. vanit.

[1] Minutius in Octavio. — [2] Prudent. in Apotheosi contra Judæos. — [3] Lib. I. ff. de var. et extraord. cognit. — [4] Hier. ep. X. ad Fur. — [5] Hier. ep. XIX. ad Marcell. — [6] Matt. XXVII.

postorem esse legendum, alii [1] tradiderunt. Multum plane conferunt ad dictum Ulpiani responsum intelligendum, quæ sanctus Justinus martyr scribit in oratione ad Gentiles, qua demonstrat non Christianos tantum, sed et incantatores ac circulatores exorcizare consuevisse : sed Christianos cæteris omnibus in ea re efficienda virtute præstitisse, monstrat his verbis : « Hoc ipsum ex his quæ sub aspectu vestro fiunt intelligere potestis. Complures siquidem dæmonum intemperiis correptos homines per orbem totum et hanc vestram urbem, quos alii incantatores et venefici curare non potuerunt, permulti hominum nostrorum, Christianorum, inquam, per nomen Jesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi adjurantes, sanarunt, atque etiam nunc sanant, exarmantes et exigentes ab hominibus, quos illi obsederunt, dæmones. » Hæc Justinus.

12. Verum quod ad Christianæ religionis exorcistas spectat : non tantum eorum munus erat, eos qui patenter a dæmonibus arriperentur, sed et illos qui latenter hæc paterentur, exorcizare. Omnes enim homines, cum natura nascantur filii iræ, donec Christi baptismate in novam transeant creaturam, dæmonis detinentur imperio : quamobrem antiquus Ecclesiæ usus fuit, ut omnes, antequam sacro baptismate imbuerentur, expurgarentur exorcismis, ac sic in novam per baptismum creaturam transferrentur. De hujusmodi exorcismo loquitur Cyprianus [2], sic scribens ad Magnum : « Hodie etiam geritur, ut per exorcistas voce humana, et potestate divina, flagelletur, et uratur, et torqueatur diabolus ; et cum exire se, et homines Dei dimittere sæpe dicat, in eo tamen quod dixerit, fallat ; et id quod per Pharaonem prius gestum est, eodem mendacio obstinationis et fraudis exerceat. Cum autem ad aquam salutarem atque baptismi sanctificationem venitur, scire debemus et fidere, quia illic diabolus opprimitur, et homo Deo dicatus divina indulgentia liberatur. » Agunt de iisdem exorcismis baptismum præcedere solitis Cyrillus [3] Hierosolymorum episcopus, Optatus [4], Gregorius Nazianzenus [5], Basilius ad Amphilochium, Ambrosius [6], Chrysostomus [7], Augustinus [8] frequentissime, ac cæteri omnes, et præsertim hi qui scripserunt de divinis officiis, quod quidem in universa totoque orbe diffusa Ecclesia servari solitum, Gennadius [9] testatur his verbis : « Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu : cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeant, quam exorcismis et exsufflationibus clericorum ab eis spiritus immundus abigatur ; ut tunc vere appareat quoniam princeps hujus mundi mittatur foras, et quomodo prius alligetur fortis. » At de exorcismi traditione satis.

[1] Bud. in Pandect. l. IV. ff. de Ædil. edict. — [2] Cypr. ep. LXXVI. — [3] Cyrill. cat. mystag II. — [4] Optat. lib. IV. — [5] Nazianzen. orat. de bapt. — [6] Ambr. de sacram. lib. I. c. 5. — [7] Chrys. hom. de Adam et Eva. — [8] August. de pec. orig. lib. II. c. 4. et aliis in locis — [9] Gennad. de Eccles. dogm. c. 30.

13. Cæterum illud unum non prætermittimus, non Gentiles tantum, sed et Christianos, cum præsertim post baptismum in peccatum aliquod capitale incidissent, vexari a dæmonibus consuevisse, ut Dionysius [1] et Cyprianus [2] testantur. Sic enim ait Cyprianus : « Sæpe nonnulli de illis qui sani baptizantur, si postmodum peccare cœperint, spiritu immundo redeunte quatiuntur : ut manifestum sit diabolum in baptismo fide credentis excludi, si fides postmodum defecerit, regredi. » Hæc Cyprianus, de his loquens qui per apostasiam exciderunt a fide : cum tamen interdum accidere soleat occulto Dei judicio, ut innocentes pueri ac puellæ, divino permissu, arripiantur a dæmone, ut tum Augustinus agens contra Pelagium, tum Gregorius papa in Dialogis tradunt. Sed de his modo hactenus. Jam vero quid post filiorum Scevæ casum contigerit (ut res ipsa postulare videtur) narrationis ordine prosequamur.

14. *De confessione peccatorum eorumque absolutione per sacerdotes.* — Non Judæos tantum, atque etiam Gentiles novi casus timore perculsos (quod superius dictum est) nomen Domini Jesu præconiis extulisse, sed et Christianos ipsos magnam ex ea re fuisse utilitatem consecutos, idem Lucas tradit his verbis [3] : « Multique credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos. » Diversam plane hanc fuisse peccatorum confessionem ab illa quam ad Joannis baptismum venientes [4] agere consueverant, certum est : nam illa præcedebat baptismum, hæc autem eorum qui credidissent ac baptizati essent, erat confessio delictorum. Credentium enim nomine, nonnisi baptizatos, et Christianos jam factos Lucam nominare consuevisse, exploratissimum est. Jam ejusmodi confessionis delictorum faciendæ Dominus jecerat fundamenta, cum Apostolis dimittendi peccata tradidit potestatem, dicens [5] : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt. » Imo et in aliis innumeris divinæ Scripturæ locis apparent confessionis impressa vestigia : atque etiam ab ipso rerum omnium principio : ut in Adam, cum ab eo est a Deo confessio requisita, videatur quodammodo imperata. Sed hæc omnia referre prætermittentes, antiquissimum usum ejus in Ecclesia (quod nostri instituti ratio postulat) veterum ecclesiasticorum scriptorum testificatione demonstrabimus.

15. Confessionem igitur delictorum a Deo primitus, cum jure naturæ ab Adam, tum etiam postea lege scripta mille modis a populo duræ cervicis exactam, atque a Christo in Ecclesia, tradita hominibus potestate dimittendi peccata, stabilitam atque præceptam, Ephesi insuper coram Paulo usu receptam, ac denique in Ecclesia fuisse omni tempore frequentatam, certissimum est. Cujus probandæ rei, etsi nulla alia suppeterent testimonia, ipsa necessitas id fateri compellit. Cum enim non sit homo qui non

[1] Dionys. de Eccles. hierar. c. 3. — [2] Cypr. ep. LXXVI. — [3] Act. XIX. — [4] Luc. III. — [5] Joan. XX.

peccet, et tradita sit a Christo hominibus potestas dimittendi peccata; qui vult sibi, quæ commisit, peccata dimitti, ea ut aperiat potestatem habentibus absolvendi necesse est. Incumbit et sacerdotibus necessario eadem singillatim perquirere: quoniam non solvendi tantum, sed et retinendi peccata facultatem sunt consecuti: qua ut utantur, et intelligant quæ relaxare, quæve debeant retinere, singula singulorum opus est peccata audiant. Cæterum non desunt de ejusdem rei usu innumera Patrum testimonia: nos autem, ex more, quæ sunt antiquiora tantummodo recensebimus; reliqua vero, ut cunctis notissima, absque jactura aliqua, silentio libentius prætermittemus.

16. Habet in primis Dionysius[1] ad Demophilum scribens (de cujus commentariorum fide agemus postea) hæc quæ sequuntur verba: « Tu vero (ut tuæ litteræ indicant) procidentem sacerdotem sacerdoti, impium (ut ais) atque peccatorem, nescio quo pacto contra disciplinæ ordinem adstans calce abjecisti, ac repulisti: cum ille quidem verecunde (quod oportuit) fateretur se ad peccatorum remedia quærenda venisse. Neque exhorruisti insuper, et sacerdotem optimum lacerare conviciis, miserabilem eum dicens, qui pœnitentem atque impium justificasset. » Irenæus[2] de Rhodanensibus feminis scribit, quæ lapsæ in hæresim, ad Ecclesiam redeuntes exomologesin facerent; et de Cerdone hæresiarcha tradit[3], sæpe exomologesin fecisse, sed iterum sua prava dogmata docuisse. Fecit et exomologesin item Romæ coram Zephyrino pontifice Natalius hæreticus, ut Eusebius[4] ex antiquioribus scriptoribus recitat. Facturus itidem eam erat et Marcion, nisi morte præventus, impeditus fuisset; quod Tertullianus[5] asserit. Porro nihil aliud esse exomologesin facere, quam sua confiteri peccata, tum ex ejusdem vi vocis, tum etiam ex antiquo usu recepto monstratur: non enim Græci tantummodo, sed et Latinorum plerique, ut Tertullianus, Cyprianus, et alii, exomologesin, pro confessione peccatorum, usurpare consueverunt, ab ipsa vocis significatione ἐξομολόγησις: nam ἐξ, præpositio, idem est, quod, foris, et ὁμολογία quod (ut declarat Suidas[6]) confessio, sic dicta a verbo ἐξομολογοῦμαι, hoc est, foris dicere, vel fateri. Hac igitur voce usi sunt majores, quam Lucas in nuper citato Actorum loco in dicta, de qua agimus, historia, pro confessione peccatorum usurpavit, græce sic scribens[7]: Ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν: qua etiam significatione hæc Tertullianus[8]: « Exomologesis est petitio veniæ: quia qui petit veniam, delictum confitetur. »

17. At idem non solum ipsam peccatorum confessionem nominat exomologesin, sed alibi omnes actus pœnitentiæ, qui ipsam confessionem sequuntur, dum ait[9]: « Tantum relevat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ. Hujus igitur pœnitentiæ secundæ, et unius, quanto in arcto negotium est, tanto operosior probatio est; ut non sola conscientia præferatur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, qui magis græco vocabulo exprimitur et frequentatur, exomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exomologesis, prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiæ illicem. De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere, illa quæ peccavit, tristi tractatione mutare: cæterum pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causa: plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, et mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, et caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere; hæc omnia exomologesis; » et paulo post (ne putes de confessione Deo tantum secreto facienda, et non homini, ipsum intellexisse) hæc subdit: « Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo, pudoris magis memores, quam salutis; velut illi qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, et ita cum erubescentia sua pereunt. » Hæc ipse: ac denique cum multis laboret, ut eum a bono avertentem tollat pudorem, hæc addit. « Ergo cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. » Loquitur (sententia omnium) Tertullianus de publico actu, sed tamen secretorum peccatorum confessione, quam absolutio consequatur, unde et subdit: « Grande plane emolumentum verecundiæ occultatio delicti pollicetur. Videlicet (per ironiam) si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde et Deum celabimus. Adeone existimatio hominum, et Dei conscientia comparantur? An melius est damnatum latere, quam palam absolvi? »

18. Ex his igitur omnibus constat, ex sententia Pamelii[1] viri eruditissimi, aliorumque disertorum virorum orthodoxorum, Rhenani, et aliorum complurium tres integras partes ecclesiasticæ pœnitentiæ haberi a Tertulliano expressas: nimirum pœnitentiam illam quæ præcedere solet confessionem delictorum, quam contritionem usitatiori vocabulo appellare consuevimus; ac quæ subsequebatur, confessionem coram sacerdotibus publicam de publicis, vel secretam de secretis, ut egregie idem notat Pamelius[2]; ac denique actus illos pœnitentiæ, quos exomologesin Tertullianus nominat, communi vero usu loquendi dicimus satisfactionem. Sed hæc planiora paulo post videbimus in Cypriano. Est de con-

[1] Dionys. epist. VIII. — [2] Iren. lib. I. c. 9. — [3] Iren. lib. III. c. 4. in fin. — [4] Euseb. lib. V. c. 27. — [5] Tertull. de præscript. — [6] Suid. in verbo ὁμολογία. — [7] Act. XIX. — [8] Tertull. de orat. c. 6. — [9] Tert. de pœnit. c. 8. 9.

[1] Pamel. in Tert. de pœnit. c. 9. not. 53. — [2] Idem in Tert. not. I. de pœn.

fessione secreta ejusdem Tertulliani [1] locus in libro de Baptismate, ubi primum agens de confessione peccatorum publica, quæ præcedere solebat baptismum, mox de secreta in Ecclesia usitata scribit in hæc verba : « Ingressuros baptismum, orationibus crebris, jejuniis, et geniculationibus, et pervigiliis orare oportet, et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Joannis. Tingebantur, inquit, confitentes delicta sua. Nobis gratulandum est, si non publice confitemur iniquitates, aut turpitudines nostras. » Hæc ille. At unde, quæso, calumnia illa a Gentilibus in Christianos conflata, cum dicerent (ut tradit Minutius Felix [2]) ipsos adorare solitos virilia sacerdotum; nisi quod illi ad eorum genua procumbentes, suaque illis confitentes peccata, summisse veniam deprecarentur? ex ea enim secreta verborum facta prolatione, necnon et ex more ad genua inclinatione, penes illos qui non intelligerent, sed res omnes in deteriorem partem acciperent, ejusmodi nefanda invaluit existimatio.

19. De eadem item confessione peccatorum in Ecclesia fieri solita scribit Cyprianus in libro de Lapsis, cum ait [3] : « Denique quanto et fide majores et timore meliores sunt, qui quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore adstricti, tamen quoniam vel hæc cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt. » Hoc ipsum est quod alibi dicit [4] : « Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri jus communicationis accipiant : nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pœnitentia acta, nondum manu eis ab episcopo et clero imposita, Eucharistia illis datur. » Eadem fere alibi in hæc verba [5] : « Ante actam pœnitentiam, jam ante exomologesin gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in pœnitentiam impositam, etc. » atque iterum [6] « : Exomologesi facta, et manu in eis pœnitentiam imposita ; » vel cum ait : « Nulla exomologesi criminis facta, despectis episcopis atque calcatis ; » ac item [7] : « Agat pœnitentiam plenam ; postea exomologesi facta, ad Ecclesiam redeat. » Facit et illud [8] : « Apud inferos confessio non est, nec exomologesis illic fieri potest. Qui ex toto corde pœnituerint et rogaverint, in Ecclesiam debent interim suscipi. »

20. Quæ omnia Cypriani loca, et alia, ex quibus peccatorum confessio coram sacerdotibus fieri solita, et eorumdem satisfactio, exomologesis nomine nuncupata, manifeste monstratur, Pamelius eruditis notationibus illustravit, atque insigniter locupletavit, et ex his omnibus hæc colligens ait [1] : « Discimus ex ejusdem sanctissimi martyris scriptis hunc olim in Ecclesia servatum ordinem, ut primum fieret confessio criminum apud sacerdotes Dei. Hanc sequebatur pœnitentia, quæ et præcesserat : pœnitentiam excipiebat exomologesis, quam subsequebatur impositio manus episcopi aut cleri. Hac facta, dabatur Eucharistia sic reconciliato. » Ejusmodi manus impositione absolutionem impartiri solitam, non tantum ex his dictis colligitur, sed ex eo etiam quod idem Cyprianus in libro de Lapsis sic scribit : « Confiteantur singuli, quæso, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum satisfactio, et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est. » Et alibi scribens ad Cornelium papam [2] : « Ipse, inquit, permisit, qui legem dedit, ut ligata in terris, etiam in cœlo ligata essent ; solvi autem possent illic, quæ hic prius in Ecclesia solverentur. » Hæc et alia alibi [3] pluribus in eamdem sententiam ; quibus ostenditur necessitatem impendere, ut absolutio delictorum ab Ecclesia impartiatur.

21. *De pœnitentia publica.* — Verum quod in aliquibus locis superius citatis habetur expressum de manus impositione episcopi et cleri : exhibebantur ea in reconciliatione publici pœnitentis : non quod omnes absolverent, id namque muneris fuisse episcopi, vel eo absente, presbyteri, certum est [4] ; sed ut omnes per manus impositionem ratam se habere illius reconciliationem ostenderent. De hac reconciliatione idem loquitur Cyprianus, dum deficientibus presbyteris, indulget ut diaconus tempore ingruentis necessitatis possit reconciliare pœnitentem, sic dicens [5] : « Si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint ; non expectata præsentia nostra, apud presbyterum quemcumque præsentem ; si vero presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit, apud diaconum quoque exomologesin facere delicti sui possit, ut manu ei in pœnitentiam imposita, veniat ad Dominum cum pace. » Concedit Cyprianus, ut necessitate exposcente, diaconus, non quidem propria auctoritate, sed ex mandato episcopi reconciliet publicum pœnitentem : sicut videmus etiam hodie legum auctoritate et usu receptum, ut ipsum ministerium absolvendi ab excommunicatione cuique etiam inferioris ordinis clerico demandetur, ut qui eo argumento scripsere commentarios, pluribus docent. De eadem porro absolutione et Ecclesiæ reconciliatione meminit Hieronymus [6], sic scribens : « Sacerdos imponit manum subjecto, reditum sancti Spiritus invocat, atque ita eum qui traditus fuerat satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret, indicta in populum oratione, altario reconciliat. »

[1] Tertull. lib. de baptis. c. 20. vide et ibi not. Pam. 130. — [2] Minut. Fel. in Octavio. — [3] Cyprian. de lapsis edit. Pamel. pag. 214. — [4] Cyp. ep. x. — [5] Idem epist. xv. ad Mart. — [6] Cypr. ep. xv. — [7] Cypr. ep. LXII. — [8] Cypr. ep. LII. in fine.

[1] Pamel. in Tertull. lib. de pœnit. not. 53. — [2] Cypr. ep. LIV. — [3] Collegit loca Pamel. in Cypr. epist. LIV. not. 17. — [4] Ambr. lib. I. de pœnit. et alii omnes. — [5] Cypr. ep. XIII. — [6] Hier. adver. Luciferian.

22. Cæterum in eamdem cum Cypriano sententiam, de non restituendis lapsis nisi facta exomologesi, conspirasse in omnibus Romanam Ecclesiam, clerus Romanus [1] ad illum scribens egregie profitetur; imo ea omnia non ut recenter inventa et excogitata, sed more majorum cuncta peragi tradit, sic dicens : « Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos adversus improbos modo supervenerunt repentina subsidia : sed antiqua hæc apud nos severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. » Et certe quidem : nam de Fabiano papa haud pridem defuncto recens exemplum præcesserat, qui Philippum christianum imperatorem ad exomologesin faciendam adegit; nec prius illi communionem ecclesiasticam est impartitus, quam confessionem fecerit peccatorum, ut Eusebius his verbis testatur [2] : « Fama est, hunc, Philippum videlicet imperatorem (christianus namque erat), cum precationum in die postremæ vigiliæ Paschatis una cum multitudine in ecclesia particeps fieri vellet, non prius ab episcopo, qui ecclesiæ præerat, permissum esse intrare, quam se confessus fuisset, et int r eos qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur adstricti, locumque pœnitentiam agentibus præstitutum occupabant, se sua sponte collocavisset; episcopumque dixisse eum non alia conditione, nisi istud faceret, propter multa delicta quæ ab illo ferebantur admissa, aliquando ab ipso in ecclesiam receptum fore. Imperatorem autem alacri animo et lubenti episcopo morem gessisse, et ingenuam modestiam, ac religiosam piamque affectionem reipsa declarasse memorant. » Hæc Eusebius. Merito igitur clerus Romanus, scribens dictam epistolam ad Cyprianum, eadem semper esse observata demonstrat, quæ et in futurum illibata custodiri cupiens, hæc addit : « Absit ab Ecclesia Romana vigorem suum tam profana facilitate dimittere, et nervos severitatis eversa fidei majestate dissolvere, ut cum adhuc non tantum jaceant, sed et cadant eversorum fratrum ruinæ, properata nimis remedia communicationum utique non profutura præstentur. » At vero quid mirum, si quod (ut ex Actorum constat historia [3]) fecerunt Ephesi coram Paulo Christiani, id ipsum ubique locorum coram cæteris Apostolis vel ab eis ordinatis episcopis, credentes, culpæ obnoxii factitarent.

23. Sed enim quid insuper de his scripserit Origenes, qui et ipse ad Decii tempora pervenit, audiamus : agens enim de septem modis, quibus ex divinæ Scripturæ præscripto remittuntur peccata : « Est, inquit [4], adhuc et septima, licet dura et laboriosa, per pœnitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum : et fiunt ei lacrymæ suæ panes die ac nocte, et cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et quærere medicinam, secundum eum qui ait : Dixi, pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem cordis mei. » Et alibi [1] : « Pronuntiationem iniquitatis, id est, confessionem peccati frequentius diximus. Vide ergo quid doceat nos divina Scriptura : quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim, sicut hi qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris aut phlegmatis stomacho graviter et moleste imminentia, si vomuerint, relevantur : ita etiam hi qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati : si autem ipse sui accusator fiat; dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspice diligenter, cui debeas confiteri peccatum tuum : proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam : ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequaris : si intellexerit et prævideritt talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiæ exponi debeat et curari, ex quo fortassis et cæteri ædificari poterunt, et tu ipse facile sanari; multa hoc deliberatione, et satis perito medici illius consilio procurandum est. » Hæc Origenes, qui et paulo inferius invehitur in eos qui absque peccatorum facta purgatione ad Eucharistiam sumendam temere accedunt, illud facere negligentes, quod Paulus [2] admonuit, dicens : « Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat. » Vel illud : « Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. » Quibus sane verbis duplicis generis fuisse peccatorum confessionem insinuat, alteram secretam, publicam alteram coram Ecclesiæ conventu, si criminis qualitas id exigeret. De his etiam alibi in hæc verba : « In gravioribus criminibus semel tantum vel raro pœnitentiæ conceditur locus : ista vero communia peccata, quæ frequenter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, et sine intermissione redimuntur. » Cur autem publica pœnitentia non adeo facile iterari solita esset, declarat Augustinus [3] scribens ad Macedonium.

24. Ex his omnibus satis certum exploratumque habetur, ab ipsis Apostolorum temporibus peccatorum confessionem coram sacerdotibus, sive privatim, sive publice, nunquam esse intermissam; viguisseque ejusmodi disciplinam in Ecclesia Catholica, majorum observatione usque receptam, atque probatam. At Decii temporibus fuisse in ecclesiis presbyteros pœnitentiarios, qui confessionem peccatorum audirent, nec negant qui hostes sunt pœnitentiæ : auctoritate enim Socratis ac Sozomeni, græcorum historicorum, sed Novatianorum, apertissime id testantium, liquet. Ait enim Socrates [4] : « Ab illo tempore, quo Novatiani se ab Ecclesia sejunxerunt, recusaveruntque cum his qui tempore persecutionis regnante Decio concitatæ lapsi erant,

[1] Apud Cypr. epist. XXXI. — [2] Euseb. lib. VI. c. 27. — [3] Act. XIX. — [4] Orig. in Levit. homil. 2.

[1] Orig. in Ps XXXVIII. homil. 2. — [2] 1. Cor. XI. — [3] Aug. ep. LIV. — [4] Socrat. lib. V. c. 19.

communicare : Ecclesiarum episcopi canoni adjunxerunt, ut in singulis Ecclesiis presbyter quidam pœnitentiæ præesset : quo, qui post baptismum lapsi fuissent, coram presbytero ad eam rem designato peccata sua confiterentur; imo (quod ait paulo inferius) particulatim confiterentur. » Hæc Socrates. Porro eamdem peccatorum confessionem fuisse secretam, Sozomenus [1] his verbis significat : « Etenim cum prorsus non peccare, naturæ sit humana divinioris : pœnitentibus autem, quamvis frequenter deliquissent, veniam dare, Deus jusserit; et ad impetrandam denique veniam confiteri peccata, necessarium sit : odiosum (ut credibile est) sacerdotibus ab initio visum fuit, tanquam in theatro audiente Ecclesiæ multitudine, delicta pronuntiare. Presbyterum itaque aliquem vitæ integritate quammaxime spectabilem, secretorum etiam tenacem ac sapientem huic officio præfecerunt : cui accedentes qui peccarant, acta vitæ suæ confitebantur. Ille vero pro cujusque delicto, quid aut facere singulos aut luere oporteret, interminatus absolvebat, ut a se ipsi commissorum pœnas exigerent. » Hæc ille, licet aliter ac perperam habeat lectio Sozomeni apud Cassiodorum in Tripartita [2], dum ait antiquis pontificibus visum esse, ut velut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta panderentur. Nam si hoc verum est, quid opus erat (ut subdit) ad hoc opus deligi presbyterum secretum servantem ?

25. Quod vero pertinet ad tempora Decii : dicendum est potius, tunc excrescente lapsorum numero, pœnitentiariorum presbyterorum etiam numerum esse auctum, quam tunc recenter institutum : quandoquidem (ut vidimus superius et exemplis et testimoniis) longe ante Decii tempora frequens erat usus exomologesis in Ecclesia. Consultius quidem Sozomenus, nullum certum definiens ejus rei temporis principium, cum agit de Romana Ecclesia : « Romani, inquit, sacerdotes ab ipso inde exordio etiam ad nostram usque memoriam custodiunt, » hoc ipsum scilicet. Sed quod ad numerum spectat : non unum, sed plures presbyteros pœnitentiarios in una ecclesia ad suscipiendos pœnitentes et ipsorum peccatorum confessionem audiendam fuisse præfectos, demonstrat Dionysii Alexandrini [3] epistola ad Fabium Antiochenum, dum Serapionem lapsum, in extremis laborantem, dixisse ait nepoti suo : « Aliquem ex presbyteris advoca ad me. »

26. *De Nectarii episcopi Constantinopolitani facto, ubi plura de confessione secreta.* — In cæteris vero quæ scribit Socrates, a Nectario episcopo Constantinopolitano sublatum esse presbyterum pœnitentiarium, occasione oborti scandali, quod recenset; insuper quod dicit, ab eodem datam esse liberam potestatem, uti pro sua quisque conscientia ad mysteria participanda accederet : ac quod est maximum omnium, canonem illum de presbytero pœnitentiario in singulis ecclesiis præficiendo, apud alias sectas firmum ratumque mansisse; eos vero qui fidem Consubstantialis tenebant, necnon Novatianos presbyterum pœnitentiarium rejecisse : hæc omnia nonnulli, quamlibet occasionem captantes, ut catholicam veritatem impugnent, tam facile admittunt, ut ex his affirmare audeant, pœnitentiam per sacerdotes in Ecclesia ministrari solitam, temporibus Nectarii prorsus esse sublatam, ac penitus abrogatam. Sed tanta hæc Socrati testanti præstanda est fides, quanta cæteris hæreticis de suis dogmatibus tractantibus : quippe Novatianus secta cum fuerit, quam vere ac sincere hæc scripserit adversus pœnitentiam in Ecclesia administrari solitam, quemlibet puto posse facile judicare.

27. Cæterum hæc quæ dicimus de Socrate, non esse calumniam, sed apertissimam veritatem ; nec tam aliorum testimonio, quam sui ipsius professione probari ipsum fuisse secta novatianum : quæ paucis dicturi sumus (haud enim hæc tam manifesta longo indigent sermonis involucro) nullo negotio declarabunt. Cum enim nulla eos laudandi, et ea quæ iidem Novatiani dixissent, affirmandi occasionem prætermiserit, Nicephorus [1] hæc intelligens, eum esse Novatianum, non semel, sed iterum jure clamat. Sed istud ipsum sua sponte dilucidius profitentem audiamus. Agens enim de S. Joanne Chrysostomo Nectarii successore, eum [2] sugillat, quod pro concione sæpe ea verba dixisset : « Si millies lapsus pœnitentiam egeris, in Ecclesiam ingredere. » Extant hujuscemodi vel alia plura id generis in homilia secunda ejusdem in Psalmum quinquagesimum : quæ redarguens Socrates se procuſdubio eadem cum Sisinnio tum Novatianorum episcopo, qui eo argumento adversus eumdem Joannem Chrysostomum librum conscripsit, sensisse, absque ulla ambiguitate declarat. Verum quoniam et Sozomenum eamdem prorsus causam fovisse certum est : quam manifeste deliret uterque, erit perfacile demonstrare. Cum enim ambo in eam conveniant sententiam, ut sublato a Nectario presbytero pœnitentiario, Ecclesia (quod ait Socrates [3]) ejusmodi exemplum fuerit imitata, vel (quod ait Sozomenus [4]) omnium fere Ecclesiarum præsules id ipsum sectati fuerint : quam id a veritate sit alienum, paulo inferius apertissime declarabimus, cum multis exemplis adductis, quid a cæteris Ecclesiis fuerit observatum aperiemus.

28. At quoniam ambo rursus in eamdem conspirant sententiam, dicuntque sublato presbytero pœnitentiario a Nectario, permissum cuique, ut secundum animi sui consilium ad divina participanda mysteria posset accedere : licet hæc de Nectario, ut ab hominibus qui faveant Novatianis dicta, fide vacillent : tamen si velimus esse verax, et fidem de his Socrati adhibendam putemus, Nectarium a Novatianis fuisse deceptum, affirmare oportet ; ut qui illis uteretur familiarissime, quos etiam in rebus quæ spectant ad fidem aliquando consuleret, et illorum opem adversus alios hæreticos imploraret ; cum alioqui non deessent in ea Ecclesia Catholici, quos

[1] Sozom. lib. VII. c. 16. — [2] Lib. IX. c. 36. — [3] Apud Euseb. hist. lib. VI. c. 29.

[1] Niceph. lib. VI. c. 37. et lib. IX. c. 13. — [2] Socrat. lib. VI. c. 19. — [3] Idem. Ibid. — [4] Sozom. lib. VII. c. 16.

docuisset Gregorius Nazianzenus, in cujus sedem ipse successerat. Jactat hæc idem Socrates [1] de suis Novatianis, Agellio episcopo, et Sisinnio lectore, quodque ab eo requisiti, præsto fuerint. Scimus et Gregorium Nazianzenum, cum, solutus munere pastorali, quietus Nazianzi in rure paterno ageret, adversus eumdem Nectarium per litteras acerrime expostulasse, quod Arianos, Macedonianos, Eunomianos, atque Apollinaristas, quæ vellent, libere Constantinopoli tractare permitteret. Quonam stomacho de his ille ad eum scripserit, ejus epistolæ exordium facile manifestat; est enim hujusmodi [2]: « Dei cura et providentia, quæ ante tempora nostra Ecclesias tueri solebat, vitam hanc deseruisse in universum videtur. » Ex his igitur facile potest intelligi, ex quo fonte deductum fuerit quod dicunt, arbitrio suæ conscientiæ, absque exomologesi coram presbytero facta, cuique relictum, ut, cum vellet, sacram sumeret Eucharistiam : nec eudæmonem illum, quin potius cacodæmonem, quem hæc illi consuluisse dicit Socrates, nec alium quam Novatianæ sectæ hominem fuisse, credendum est.

29. Esto igitur hæc fuisse a Nectario Novatianorum consilio instituta : mendacissime certe addit Socrates, omnes qui essent fidei Consubstantialis, Catholicos scilicet, cum Novatianis pari consensione canonem illum de presbyteris pœnitentiariis in singulis Ecclesiis præficiendis abrogasse : sed apud alias sectas, nempe hæreticos, illum firmum ratumque mansisse. Nam non tantum ex his quæ diximus, aperti mendacii redarguitur, sed aliis certissimis argumentis ejusdem impostura detegitur. Qui enim eodem Theodosii tempore cum Nectario vixerunt, et qui futuris temporibus successerunt, quinam usus fuerit Ecclesiæ Orientalis in impartienda Eucharistia, suis ipsorum scriptis satis aperte ac firmiter testatum reliquerunt. Ecce tibi in primis Gregorius Nyssenus, qui non modo iis temporibus vivebat, quibus ea accidisse idem Socrates narrat [3], nimirum sub consulatu Titiani et Symmachi, sed etiam adhuc superstes erat ultimo anno ejusdem Theodosii imperatoris : nam interfuisse reperitur illi Synodo Constantinopolitanæ, quæ celebrata est anno decimo sexto et ultimo Theodosii imperatoris, Arcadio tertium et Honorio secundum coss., ut ejusdem Synodi acta [4] declarant : « Hic, inquam, Gregorius inter omnes Orientales episcopos, qui tunc temporis vivebant, insigni eruditione ornatissimus, et ob præclaras res gestas æstimatione facile princeps, egregiam epistolam, quæ a Græcis [5] inter canonicas est recensita, scripsit ad Latojum Mitilenes episcopum, qua quosdam canones, quos pœnitentiales appellare consuevimus instituit; ut confitentium peccatorum examinato pondere, ex eorum præscripto illis pœnitentia injungeretur. In ultima quidem sua senectute eam scripsisse videtur Gregorius, quippe qui in fine ad eumdem, ad quem scribit episcopum, hæc dicat : « Debes enim, ut gratus filius ei qui te secundum Deum genuit in senectute, per tuas orationes alimentare. » Sic igitur quam manifeste ex his quæ scribit Gregorius Nyssenus dicti Novatiani historici mendacii arguantur, nemo non videt.

30. Sed jam ad Joannem Chrysostomum veniamus, qui Nectario in episcopatu successit; et videamus num et ipse, quod scribit Socrates fecisse Nectarium, suo arbitrio reliquerit omnes, ut absque pœnitentia, suæ tantum conscientiæ testimonio, communicarent; quidque ipse sacerdotes alloquens, de hac re dicat [1] audiamus : « Non parva, inquit, vobis imminet pœna, si quem aliqua improbitate teneri scientes, ei hujus mensæ participationem permittatis. Sanguis enim ejus de manibus vestris requiretur. Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si quis diademate coronatus indigne adeat, cohibe, coerce : majorem tu illo habes potestatem ; » et post multa [2] : « Si ipse pellere non audes, mihi indica : non permittam ista fieri : animam prius tradam meam, quam Dominicum alicui corpus indigne : sanguinemque meum effundi potius patiar, quam pretiosissimum illum sanguinem præterquam digno concedam. Quod si quis venerit cum sordibus ignoranter, nulla vestra culpa est, si multam prius adhibueritis diligentiam : nam hæc mihi de notis et manifestis disputata sunt; quibus emendatis, cito etiam ignotos Deus notificabit. » Repetit eadem alibi iisdem ferme verbis. Ex quibus videas quam aperte refutentur dicta a Socrate, de licentia impartita, ut quivis suæ conscientiæ arbitrio ad percipiendam Eucharistiam accederet.

31. Cæterum fuisse in Ecclesia temporibus Joannis Chrysostomi presbyteros pœnitentiarios, idem Joannes Chrysostomus sæpe demonstrat : nam cum de pœnitentium classe meminerit, presbyteros etiam, apud quos illi agerent exomologesin, in ea Ecclesia fuisse ad illud opus adscriptos, affirmare necesse est; sic enim ait : « Adstantem audis præconem, atque dicentem : Quotquot estis in pœnitentia, omnes orate. Quicumque non participes fiunt, in pœnitentia sunt. Quid stas, si es in pœnitentia? sumere non debes : qui namque non communicat, est ex pœnitentibus. » Nec aliud insinuat, cum alibi ait [4] : « Causa tui presbyter sedet, causa tui rectus stat doctor laboribus et afflictione affectus. » Præcedere consuevisse peccatorum confessionem sacræ Eucharistiæ sumptionem, alio loco demonstrat his verbis [5] : « Tempus quidem confessionis æque et lotis baptismate, et illotis profanisque incumbit : illis quidem, ut post patentium criminum vulnera, pœnitentia interveniente, curentur, et ad sacra mysteria redire mereantur; his vero, ut ablutis in baptismo maculis, ad Dominicam mensam munda jam conscientia accedant. » Cæterum ejusmodi delictorum confessionem nonnisi sacerdotibus fieri solitam, ab eisdemque absolutionem criminum impartiri de-

[1] Socrat. lib. v. c. 10. — [2] Extat in edit. Billiana post. orat. in S. Pentecost. — [3] Socrat. lib. v c. 18. 19. — [4] Apud Theodor. Bals. pag. 309. — [5] Apud Theodor. Bals in addit. pag. 63.

[1] Chrys. in Mat. hom 83. — [2] Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 60. — [3] Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 61. — [4] Chrysost. in Matth. hom. 33. — [5] Chrysost. in Matth. hom. 10.

here, sæpe demonstrat [1], dum tantam a Deo illis præstitam facultatem dimittendi peccata vehementer exaggerat. Nec aliud significat, cum ait se non tantum die, sed nocte paratum esse, ut pœnitentes peccatores excipiat [2] : « Si quando, inquit, contigerit ex vobis peccare aliquem, accedite ad me dormientem, etc., » nimirum ut peccatorum solvatur vinculis.

32. His igitur sic se habentibus, si quando (quod et sæpius est invenire) idem Chrysostomus hortatur, ut Deo confiterentur peccata, non hominibus, nec velut in theatro panderent ea : non a secreta certe, sed a publica illa absterruit peccatorum propalatione, cujus occasione Nectarius (ut vidimus) pœnitentiarium presbyterum in ordinem redegerat : recens quippe erat exemplum; qua ex causa istud ipsum sæpius inculcavit, ut cum ait [3] : « Admoneo te ut assiduo confiteare : neque enim in theatrum duco conservorum tuorum, nec te cogo peccata tua hominibus nuntiare : conscientiam tuam Deo expone, eique ostende vulnera tua; » et alibi : « Non tantum, inquit, peccatores esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula computemus. Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuses, sed obedire te volo Prophetæ dicenti : Revela Domino viam tuam : ante Deum tua confitere peccata. Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri. » Hæc et alia id genus sæpe Chrysostomus [4]; quæ interdum ex græco in latinum ab Erasmo perperam reddita, occasionem erroris cæteris tribuerunt : ut illud, quod habetur in homilia quarta de Lazaro græce scriptum : μὴ γὰρ ἀνθρώπῳ λέγεις, ἵνα ὀνειδίσῃ σε; μὴ γὰρ τῷ συνδούλῳ ὁμολογεῖς, ἵνα ἐκπομπεύσῃ; Erasmus ita : « Cave enim homini dixeris, ne tibi opprobret, neque enim conservo confiteris, ut in publicum proferat. » Atqui non vetat Chrysostomus ne homini confiteamur : sed hæc ejus sententia est : « Num enim homini dicis, ut tibi exprobret? Num conservo confiteris, ut te apud vulgus traducat? »

33. Quamobrem sic et in cæteris (ne dicere cogamur eumdem sibi ipsi contraria scribentem esse turpiter hallucinatum) cum tantum Deo esse confitendum affirmat, et hominibus non esse propalanda peccata admonet, non aliud quam secretam confessionem suadet; et ab illa publica, cujus occasione scandalum obortum erat, absterret. Siquidem secrete confiteri, idem æstimabatur, quod Deo tantummodo eadem propalare; nec homo crederetur, qui vicem Dei potius gereret : nam (ut idem ait Chrysostomus [5]) sacerdoti thronus in cælis collocatus est. Sicut e contra palam confiteri, eadem erat hominibus potius quam Deo propalare. Quam quidem publicam confessionem dicendus est Nectarius dimovisse : nam eamdem alicubi adhuc usu retentam S. Leo papa [1] amplius exercendam esse prohibuit, de his scribens ad episcopos Campaniæ in hæc verba : « Illam etiam contra apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri (de pœnitentia videlicet, quæ ita a fidelibus postulatur), ne de singulorum peccatorum genere libellis scripta confessio publice recitetur : cum reatus conscientiam sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur : tamen quia non omnium hujusmodi sint peccata, ut ea, qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, removeatur tam improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis facta reserare, quibus possunt legum constitutione percelli. Sufficit ergo illa confessio, quæ primum Deo offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit. Tunc enim demum plures ad pœnitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. » Hæc Leo, in omnibus consentiens his quæ fecisset Nectarius, et Chrysostomus esse facienda admonuit.

34. Certe quidem huic similis fuisse videtur peccatorum illa confessio, quam mulier illa tempore Nectarii fecisse dicitur : quandoquidem non a presbytero ejus fuisse propalatum peccatum, sed a seipsa tantum, Socrates et Sozomenus testantur, sed id eodem sacerdote proculdubio suadente : cujus rei causa ille merito a Nectario est gradu amotus officioque depositus; quo facto, Novatiani (ut mos est hæreticorum) quamcumque licet levem, ut sinceris dogmatibus detrahant, arripere ausi occasionem (quod est in proverbio : Muscæ ad ulcus), non tantum presbyterum pœnitentiarium in ordinem redactum, sed et pœnitentiam ipsam una cum eo fuisse proscriptam, calumniose admodum conclamarunt : cum tamen (ut dictum est) illa potius theatralis fieri interdum solita confessio peccatorum fuerit abrogata, quam et S. Leo prohibuit; non autem secreta, cum sui natura esse soleat silentii tenacissima. Quod si quis adeo scelestus inventus fuerit presbyter, qui sacri asyli jura violaverit, et sacramento tantam injuriam irrogaverit : si ob eam causam et sacramentum ipsum quis dixerit auferendum, certe deperiisse necesse erit cætera etiam sacramenta, ipsamque divinam Scripturam, sacras et profanas leges, et quicquid denique boni est a Deo concessum hominibus : cum nihil sit, in quod humana præsumptio non deliquerit : quo certe nihil stultius dici posse videtur.

35. Sic igitur non modo non secreta a Nectario, sed nec publica illa est abrogata exomologesis, quæ ex publico ac omnibus manifesto peccato provenit : quæ hactenus in Ecclesia perseverat. Habes ejus exemplum egregie expressum a S. Hieronymo [2] de

[1] Chrysost. de sacerd. lib. III. et aliis multis in locis. — [2] Apud Metaph in vita Chrys. ex hom. in Act. Apost. — [3] Chrys. hom. de publicano in Luc. XVIII — [4] Idem hom. 31. in epist. ad Heb. hom. 41. ad pop. Antioch. Hom. de pœnit. et confes. Hom. 8. de pœnit Hom. 4. de Lazaro. Hom. 5. de incomp. Dei natura. — [5] Chrys. in verb. Isaiæ hom. 5.

[1] Leo ep. LXXX. c. 2. — [2] Hier. ep. XXX.

Fabiola vidua publice exomologesin faciente Romæ in basilica Lateranensi : quam (ut Augustinus [1] scribit ad Macedonium, et ante ipsum Ambrosius [2]) semel actam iterari non licebat : de qua etiam intelligit Joannes Chrysostomus [3], dum post semel impartitam reconciliationem, eam iterum tribui non debere testatur. Fuit et in usu, sed inter monachos, publica quædam confessio, quæ collecta synaxi fieri consuevit, de qua inter alios hæc Basilius [4] : « Admissum delictum nullo modo occultum teneto, sed in medium audientibus cunctis enuntiato, ut per communem orationem sanetur morbus. » At hæc satis de his quæ ex Nectarii facto a pœnitentiæ hostibus sunt solita objici : quæ licet (si temporis erat habenda ratio) suo loco potius quam hic fuerant explicanda : tamen, quod nobis de peccatorum confessione agentibus ejusque traditiones insinuantibus, ex Actis Apostolorum suppeditatum est argumentum ; ne hæc quæ objicerentur, consulto, tanquam occulta captata fuga, prætermisisse videremur, de his modo agere operæ pretium duximus. Verum dum hæc nostra sub prælo essent, D. Latinius noster, vir cum primis eruditus, totaque urbe spectatus, eodem argumento libellum rogatus edidit, egregium plane suæ senectutis honestissimæ monumentum : quocum hæc nostra firmantur, tum etiam his nostris illa firmius roborantur. Una enim cum sit veritas, licet ejus studiosi diversis interdum viis incedant, necesse est tamen ut in idem loci conveniant.

36. Quod vero spectat ad confessionem peccatorum sacerdoti faciendam : multa alia suppetunt sanctorum Patrum testimonia, ut Basilii [5] id sæpius testantis, ac aperte profitentis, illis faciendam esse peccatorum confessionem, quibus sacra mysteria sunt commissa. Gregorius Nyssenus [6] id ipsum. Pacianus [7], qui claruit (ut testatur Hieronymus) temporibus Theodosii, resolutionem peccatorum sacerdotibus a Christo concessam, sacramentum appellat, idemque in Parænesi quam scripsit de pœnitentia, de confessione peccatorum sacerdotibus facienda, pluribus agit. Ambrosius [8] adversus Novatianos insurgens, multis demonstrat, recte Ecclesiam per sacerdotes vindicare, ut pœnitentium peccata dimittat ; et duobus libris, quos de pœnitentia scripsit, nihil aliud fecit, quam Novatianos insectari ac redarguere, simulque ostendere, esse in Ecclesia confitentibus peccata per sacerdotes veram relaxationem et absolutionem delictorum, eamque passim exerceri solitam : quin et ipse in eadem functione sæpe versatus, cum pœnitentium audiret delicta, commiseratione collacrymari solitus erat : quod ejus clericus Paulinus, qui vitam ipsius scripsit, testatur his verbis : « Quotiescumque illi aliquis ad promerendam pœnitentiam lapsus suos confitebatur, ita afficiebatur commiseratione, ut flens aliena sicut sua peccata, ad fletum pœnitentem etiam commoveret : ac causas criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino, apud quem intercedebat, loquebatur : relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum sint magis, quam accusatores apud homines ; » hæc Paulinus. Certe non tantum publice peccantes ac pœnitentes Ecclesiæ reconciliare, sed et secreto confitentes audire, muneris fuisse episcoporum, scribit Nicephorus Chartophylax [1] ; additque illos immensi pertæsos laboris, eamdem functionem delegasse postea monachis sacerdotibus.

37. Meminit et secretæ confessionis Hieronymus [2], cum ait : « Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et nullo conscio, eum peccati veneno infecerit : si tacuerit qui percussus est, et non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri : magister, qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescit vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat. » Idem et alibi [3] sacerdotes esse qui peccata audiant et dijudicent, tradit. Augustinus quoque de eadem sæpius, ut cum ait [4] : « Nemo sibi dicat : Occulte ago, apud Deum ago : novit Deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est : Quæ solveritis in terra, soluta erunt in cælo? Ergo sine causa sunt claves datæ Ecclesiæ? Frustramus Evangelium Dei, frustramus verba Christi ; » et rursus inferius [5] de his qui peccant : « Veniant, inquit, ad antistites, per quos illis in Ecclesia claves administrantur ; » et paulo post : « Si peccatum ejus non solum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo est aliorum ; atque hoc expedire utilitati Ecclesiæ videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis, agere pœnitentiam, non recuset, non resistat. » Hæc Augustinus de secreta primum, ac de publica pœnitentia, cum ratio publici scandali illam exigit. Eademque alibi sæpius [6] inculcat. Cælestinus papa [7] qui eodem vixit tempore, severissimum sanxit decretum adversus episcopum, vel presbyterum, si cum muliere, cujus audisset peccatorum confessionem, peccasset ; ut episcopus annis quindecim pœniteret, presbyter vero duodecim ; et si factum propalatum esset, deponerentur : quibus certe usum secretæ confessionis demonstrat.

38. His addimus post aliorum Græcorum testimonia qui ante Nectarium vixere, quos recensuimus, et aliorum qui post eum vixerunt, nempe inter alios, duos Anastasios, Sinaitam videlicet Antiochenum, et alterum Nicænum, episcopos ; quorum prior [8] hæc breviter habet : « Christo Domino per sacerdotes tua confitere peccata, etc. » Posterior [9] vero post multa in eamdem sententiam disputata, hæc ait : « Qui autem stulte, vel potius impie dicunt, nihil

[1] Aug. ep. LIII. et LIV. — [2] Ambr. de pœn. lib. II. c. 10. — [3] Chrys. hom. 2. in epist. ad Ephes. — [4] Basil. de instit. monach. — [5] Basil. reg. brevior. et lib. de ver. virg. epis. canon ad Amphil. c. 73. — [6] Greg. Nyss. homil. 3. in Ecclesiast. — [7] Pacian. ep. 1. ad Sympron. — [8] Ambros. de pœnit. c. 2. et sequent.

[1] Niceph. ep. ad Theodos. — [2] Hier. in Eccles. c. 10. — [3] Hieron. in Matth. XVI. — [4] Aug. hom. 49. — [5] Aug. hom. 50. — [6] Aug. ho. 12. Ser. 8. de ver. Dom. c. 2. in Joan. tra. XLIX. serm. 66. de tempore. — [7] Dist. XX. q. 1. c. Non debet. et to. 1. Conc. — [8] Anast. Sinait. orat. de sacra Synaxi. — [9] Anast. Nicæn. quæst. in Script. q. 6.

prodesse eam quæ fit hominibus confessionem; propterea quod sint similiter vitiis obnoxii, et animi perturbationibus: solum enim Deum posse tollere peccata: sciant qui hæc dicunt, primum quidem, quod suæ nequitiæ et amentiæ prætextum obtendunt; deinde dicta ipsius Domini circumscribunt, qui dicit suis ministris: Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo. » Et rursum: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. » Et paulo inferius: « Etsi ergo sit homo qui audit confessionem, Deus est tamen qui per se convertit et donat. »

39. Sed et longe ante Ambrosius [1] hæc in eamdem sententiam: « Homines, inquit, in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non jus alicujus potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine peccata dimittuntur. Isti rogant, Divinitas donat; humanum enim obsequium, sed munificentia supernæ est potestatis. » Hæc idcirco, quod sacerdos absolvendo, preces præmittit, dicens: « Misereatur tui, etc. » Et cum ipsam peccatorum absolutionem impartitur: « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, illam pronuntiat. » Essent his addenda quamplurima, sed non patitur ratio instituti, ut his diutius immoremur. Cæterum hæc breviter sic habeto; cunctos, qui post vixere, catholicos tam latinos quam græcos rerum ecclesiasticarum tractatores de confessione peccatorum coram sacerdotibus facienda in eamdem pedibus ivisse pariter sententiam; sicque quod a Christo Domino nostro est institutum, et Apostolorum temporibus factitatum, nunquam amplius in Ecclesia Catholica esse intermissum. His igitur quæ ad apostolicas traditiones et Ecclesiæ usum pertinent (ut suscepti muneris officium postulabat) elucidatis, jam ad ipsam rerum Ephesi gestarum historiam, unde digressi sumus, post longas tandem moras aliquando revertamur.

40. Cum novo casu irruentis dæmonis in Scevæ filios exorcistas, Christiani etiam timore perculsi venissent ad Paulum, confitentes et annuntiantes peccata sua; pœnitentia etiam satisfacere studuerunt: « Multi enim, inquit Lucas [2], ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus, et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quingentorum millium. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur. » Fuisse hos magiæ libros, æque omnes [3] consentiunt. Antiquo quippe usu receptum fuit, ut libri magicæ artis, qui per invocationes dæmonum aliosque superstitiosos ritus exerceri consueverunt, igni traderentur. De his est responsum Pauli jurisconsulti [4] in hæc verba: « Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: et si penes quoscumque reperti sunt, bonis demptis, ambustisque his publice, in insulam deportentur, humiliores capite puniantur. » Sed et Ulpianus [5], improbatæ lectionis libros, magicos scilicet, vel similes, igni protinus esse tradendos consuluit. Sæpe [1] scimus datum negotium magistratibus de ejusmodi libris diligenter inquirendis, ut in eos habentes animadverterent. Usitatum id ipsum apud Græcos, atque Athenis potissimum, ut improbatæ lectionis libri igni traderentur, exemplum [2] de Protagoræ voluminibus igni traditis declarat. Dicto igitur Ephesiorum Christianorum exemplo, in Ecclesia itidem observatur, ut non tantum magiæ libri, sed et cæteri omnes qui ab hæreticis adversus catholicam fidem scripti fuerint, igne consumantur. De magiæ vero libris hæc Augustinus [3], de mago agens, quem ad fidem convertit: « Perierat iste: nunc quæsitus, inventus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus: ut illis in ignem missis, ipse in refrigerium transeat. » De comburendis [4] vero libris hæreticorum, extant christianorum imperatorum sanctiones.

41. Porro æque ac magia, execranda visa est Christianis illa per astrorum aspectum fieri solita divinatio, quæ ex judiciaria, quam vocant, astrologia manare consuevit. Quamobrem Aquila Ponticus, eruditione interpretandi celeberrimus, ab Ecclesia est ejectus, quod (ut Epiphanius [5] tradit) geniturarum inspectionibus et nativitatum horoscopis vacaret. Sed hæc non solum apud Christianos, verum etiam apud Gentiles: nam (ut Dio [6] tradit) Augusti temporibus astrologi, sicut et præstigiatores, sunt ab Urbe (quod antea diximus) expulsi. Sane quidem de mathematicis Urbe pellendis atrox senatusconsultum factum anno superiori, ex Tacito [7] vidimus; quod tamen cum irritum fuisse dicat, non aliud significat quam quod alibi de his ait: « Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra vetabitur semper, et retinebitur. » Hæc idcirco, quod sæpius iidem legibus imperatorum inveniuntur esse proscripti, iidemque rursus in Urbe semper inventi. Sed enim quod pertinet ad Ephesios, de quibus est sermo, genus hominum magiæ addictissimum fuisse testatur S. Hieronymus [8]: in ea enim civitate artium magicarum præstigiæ admodum viguerunt. Equidem nullibi carius quam Ephesi Apollonius Tyanæus magiæ suæ merces est nundinatus, si Philostrato [9] credimus. Nam et ipse cum circa hæc tempora Ephesum venisset, incredibilem sane apud illius urbis accolas æstimationem aucupatus est; adeo ut (quod idem ait) statua donatus ab illis, inter divos relatus sit. Sed quæ anni hujus reliqua sunt, prosequamur.

42. *Nero imperium adit et Judæis favet.* — Hoc eodem anno, iisdemque coss., tertio [10] idus Octobris, circa horam septimam moritur Claudius imperator, annum ætatis agens (ut Suetonius tradit) sexagesimum quartum, in imperio vero decimum tertium,

[1] Ambros. de Spiritu sancto lib. III. c. 19. — [2] Act. XIX. — [3] Chrys. Beda Œcum. in Act. Apost. — [4] Paulus sentent. lib. V. tit. 23. ad 1. Cor. de sic. et venef. — [5] Ulpian. l. IV. §. Tantumdem ff. famil. ercisc.

[1] Liv. lib. XXIX. — [2] Cic. de nat. deor. lib. II. — [3] Aug. in Psal. LXI. in fin. — [4] L. ult. de hær. Cod. Theod. — [5] Epiph. lib. de ponderib. — [6] Dio lib. XLIX. — [7] Tacit. lib. XVII. — [8] Hier. in præf. epist. ad Ephes. — [9] Philostr. lib. IV. — [10] Senec. in lud. de obit. Claud. Tacit. lib. XII. Suet. in Claud. c. 45. Dio lib. LX.

menses octo, et dies viginti, ut numerat Dio. Sic igitur defuncto, Agrippinæ dolo, veneno illi propinato, Nero ejusdem Agrippinæ filius annum attingens ætatis decimum octavum, in imperium successit, tenuitque annis tredecim, mensibus septem, diebus viginti octo. Extinctum vero una cum Claudio fuit edictum illud adversus Judæos, ne in Urbe agerent promulgatum : quamobrem et Christianis etiam, qui ex Judæis crediderant, in Urbem redeundi, qua pulsi fuerant, facultas data est. Visus est Nero ipso imperii exordio erga Judæos propensior : nam et ipsorum regem Agrippam [1] mox donavit quatuor civitatibus, nimirum Perea et Juliade in regione Abilinæ, Tarichæa et Tiberiade in Galilæa positis : reliquam vero Judæam Felici, qui (ut vidimus) a Claudio eam administrandam acceperat, curandam tradidit, idque in gratiam Pallantis ejus germani; qui ex eo quod conciliasset nuptias Agrippinæ cum Claudio, quarum occasione Nero subiisset imperium, apud Agrippinam et Neronem plurimum posse videbatur.

[1] Joseph. antiq. lib. XX. c. 5. et de bello Jud. lib. II. c. 12.

43. Sub iisdem coss. refert Tacitus [1] dolo Agrippinæ sublatum esse veneno Junium Silanum Asiæ proconsulem, atque Narcissum libertum, qui apud Claudium primum fere locum tenuerat, esse necatum. Porro hæc omnia facta sunt (ut idem auctor ait) ignaro Nerone, qui sic moribus compositus erat, usus Seneca præceptore, ut cujusvis nocentissimi hominis legibus condemnati supplicium exhorresceret : quod ad ipsum scribens testatur Seneca [2] his verbis : « Animadversurus in latrones duos Burrhus præfectus tuus, vir egregius et tibi principi notus, exigebat a te scriberes in quos et ex qua causa animadverti velles : hoc sæpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Invitus invito cum chartam protulisset, traderetque, exclamasti : Vellem nescire litteras. O dignam vocem, quam audirent omnes gentes quæ Romanum imperium colunt. » Hæc idcirco de Nerone, qui ipso biennio sui imperii in omnes fuit beneficentissimus; ut non mireris, si rescisso in Judæos Claudii edicto eisdem in Urbem redeundi dederit libertatem.

[1] Tacit. lib. XIII. Dio lib. LX. in fin. — [2] Senec. de clem. lib. II.

Anno periodi Græco-Romanæ 5547. — Olymp. 208. an. 2. — Urb. cond. 807. — Jesu Christi 54. secundum Baronium 56. — S. Petri 1. — Neronis imp. 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Asinius Marcellus*, et *M. Acilius Aviola.*

2. *Mors Claudii imp.* — Ad num. 42. Mors Claudii imp. contigit die XIII Octobris imperavitque annos XIII, menses octo, et dies viginti, ut Dio lib. 60, et Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 5, qui tum vivebat, docent. Quod porro ait Baronius, Neronem Claudii successorem natum tunc fuisse annos XVIII, confutatur ex Suetonio, qui in Nerone cap. 6 ait : « Nero natus est Antii post novem menses quam Tiberius excessit, octavo kalendas Januarias; » ideoque anno Christi XXXVII. Agebat itaque Nero annum ætatis decimum septimum, ut Dio lib. 61, et Suetonius cap. 8 produnt. Unde Tacitus initio lib. 13 Annal. ait : anquisitum fuisse « quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus suscipere eam molem, aut propulsare posset, » bellum nempe Parthicum. Ubi vox *vix* significat *non* vel *nondum*. Onuphrius in Fastis, cum animadverteret scribere Suetonium periisse Neronem *secundo et trigesimo ætatis anno*, die nempe nona Junii anni Christi LXVIII, existimavit in laudatum Suetonii locum errorem irrepsisse, ac legendum, *natus est ante* IX *menses quam Tiberius excessit*, anno nempe Christi XXXVI, quia persuadere sibi non poterat Suetonium aliquot dies pro anno numerasse. Quam Onuphrii sententiam Baronius amplectens, Neronem annos XVIII natum imperatorem renuntiatum credidit. At ut in priori parte Dissert. Hypaticæ, cap. 2, num 11, ostendi, locus Suetonii, ubi de Neronis natali agit, minime sollicitandus, explicandusque Suetonius de anno ætatis XXXII, utrinque incompleto; ita ut ultimos dies mensis Decembris anni Christi XXXVII pro anno integro numerarit, et ultimum etiam ætatis annum, licet incompletum, in summam contulerit : quod ab aliis etiam historicis non raro factum, in hoc opere observavimus.

3. *S. Petrus Romæ sedere cœpit.* — S. Petrum Apostolorum principem ante præsentem annum Romam non venisse tertio Claudii imperatoris anno statuimus; ideoque primus ejus Sedis Romæ annus cum primo Neronis nobis est inchoandus, cum verus ejus adventus annus nos lateat.

PETRI ANNUS 13. — CHRISTI 57.

1. *Judæi Romam redeunt.* — Anno deinceps quinquagesimo septimo Domini, Claudio Nerone [1] et L. Antistio coss., cum morte Claudii, Judæis adeundi Romam potestas facta esset, et ipse Paulus tertium jam annum Ephesi ageret, veniendi Romam consilium iniit; sed prius Macedoniæ et Achaiæ Ecclesias visitare, ac Hierosolymam reverti, demum Romam inde se conferre decrevit; hæc enim Lucas [2] in hæc verba testatur : « His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia et Achaia, ire Hierosolymam, dicens : Postquam fuero ibi, oportet me et Romam videre. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi Timotheum et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. » Hæc Lucas. Ad quodnam usque tempus Paulus permanserit Ephesi, ipse his diebus scribens ad Corinthios [3], declarat his verbis : « Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero : nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo autem vos modo in transitu videre : spero autem aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit : permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. » Ac insuper de Timotheo, quem in Macedoniam una cum Erasto inde Achaiam præmiserat, hæc ait [4] : « Misimus ad vos Timotheum, qui est filius meus carissimus, et fidelis in Domino. » Ac rursum de eodem inferius [5] : « Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos : opus enim Domini operatur, sicut et ego. »

2. *Paulus iterum Corinthi, ejusque prima epistola ad Corinthios.*— Ex his itaque omnibus clarum perspicuumque redditur, ipsum Paulum apostolum scripsisse primam epistolam ad Corinthios, cum adhuc Ephesi moraretur, sed jam de profectione cogitantem. Qua autem occasione ad eam scribendam impulsus fuerit, paucis aperiendum est : ex ejus enim argumento satis aperte proditur causa quam ad rerum gestarum notitiam summopere conducere existimamus. Cum Paulus Corintho profectus, Ephesum veniens ibi triennio moraretur; et Apollo Corinthum profectus, illic Evangelium prædicasset; licet non secus ac Paulus unum Deum et Jesum Christum ejus filium annuntiasset : tamen accidit ut vana quadam jactantia quisque suum præceptorem, a quo esset eruditus, extolleret : dumque alii se Pauli, Apollo alii, alii vero neutrius, sed Cephæ, nempe Petri, vel Christi esse gloriarentur, oborta est inter eos non parva contentio; quam Paulus ut componeret, aliaque de quibus dicemus, sedulo admoneret, priorem ad ipsos dedit epistolam, qua in primis agens de eorum altercatione, hæc ait [1] : « Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata : sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab eis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit; Ego quidem sum Pauli : Ego autem Apollo : Ego vero Cephæ : Ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis ? aut in nomine Pauli baptizati estis ? etc. »

3. In his quidem advertendum est, quoniam non sic dicebant alii se esse Cephæ, quod Cephas Corinthi prædicasset : sicut nec qui se dicerent esse Christi, id ob eam causam profitebantur, quod Christus cum in humanis esset, illis Evangelium annuntiasset; sed potius quo illam contentionem et scissuram Ecclesiæ declinarent, rem ad suum principium reducentes (quod sic falli non possent) dicerent alii, se esse primos omnium post Christum pastoris et Ecclesiæ capitis Petri discipulos, alii vero auctoris omnium Christi. Idcirco idem Paulus inferius, nulla de Cepha habita mentione, nec de Christo, sed quia sui tantum causa et Apollo fuerat oborta contentio, subdit [2] : « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis ? Cum enim quis dicat : Ego quidem sum Pauli : alius autem : Ego Apollo : nonne homines estis ? Quid igitur est Apollo ? quid vero Paulus? Ministri ejus, cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit : sed Deus incrementum dedit. » Sicque videas, cum de ministerio et officio agitur prædicationis, nullam amplius (secundum nuper dictam sententiam) de Petro haberi mentionem, eo quod nondum prædicasset ipse, sicut Paulus et Apollo, Corinthiis Evangelium ; sed quod in Ecclesia primatum teneret, esse ab aliis superius nominatum, sicut et Christum ; ut quia ille omnium pastor, hic vero esset Christianæ religionis principium.

[1] Tacit. lib. XXIII. — [2] Act. XIX. — [3] 1. Cor. XVI. — [4] 1. Cor. IV. — [5] 1. Cor. XVI.

[1] 1. Cor. I. — [2] 1. Cor. III.

4. Quod autem nondum Petrus Corinthum venisset, cum illuc accedens Paulus Evangelium prædicavit; ejusdem Pauli testificatione satis videtur declaratum haberi, dum ad Romanos scribens, hæc de sui animi instituto testatur [1] : « Sic prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem; sed sicut scriptum est : Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt : et qui non audierunt, de eo intelligent. » Hæc cum ipse dicat Paulus, plane declarat, neque Petrum, neque alium ante ipsum prædicasse Corinthiis Evangelium; cumque merito scribat : « Ego plantavi; » et quod subdit : « Et Apollo rigavit; » non alium quempiam, sed ipsum post Paulum iisdem Corinthiis verbum Dei annuntiasse indicat. Insuper cum post ipsum de nullo alio aliquo mentionem habeat, sed Deum incrementum dedisse dicat, nec de Petro aliquid addat; plane demonstrat, se tantum et Apollo, nec alium quempiam ante hæc tempora iisdem Corinthiis Evangelium prædicasse. Non tamen negamus, venisse post hæc ipsa etiam Petrum Corinthum, atque eosdem ad pietatem instituisse : nam Dionysius [2] Corinthiorum episcopus manifeste tradit eamdem Corinthiorum Ecclesiam fuisse ab utroque apostolo stabilitam.

5. Cur autem inter discipulos Pauli et Apollo ea contentio fuerit concitata : ex his quæ Lucas ac ipse Paulus scripserunt, facile est conjectare. De Apollo enim cum primum agit Lucas [3], eum ait fuisse virum eloquentem, ac potentem in Scripturis, qui et ferventi spiritu loqueretur, et diligenter ea quæ sunt Jesu doceret. At cum Paulus in prædicando aliam iniisset rationem, et ex composito omnem dicendi ornatum, omnemque scientiæ cultum missum fecisset, visus est respectu illius in dicendo paulo frigidior atque jejunior : sicque cum in eo genere nonnulli Apollo præferrent Paulo; alii rursus (ut par erat) Paulo primas deferrent; ea, quam diximus, oborta est inter Corinthios recens ad fidem conversos dira contentio. Quo autem consilio in prædicatione Evangelii Paulus eam iniisset rationem, ipse ad eos scribens his verbis significat [4] : « Cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos : et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, et virtutis : ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. » Hæc et alia id genus multa superius. Cæterum ipse Paulus in secunda [5], quam ad eosdem scripsit, epistola, se fuisse imperitum sermone, non autem scientia, profitetur.

6. Certe quidem quod ad sermonis ornatum pertinet, quantum ex ejus epistolis Hieronymus [6] visus est sibi posse colligere, hæc habet in eamdem sententiam : « Nos, inquit, quotiescumque solœcismos, aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur; sed magis Apostoli assertores sumus, qui Hebræus ex Hebræis absque rhetorici nitore sermonis et verborum compositione et eloquii venustate, nunquam ad fidem Christi totum mundum traducere valuisset, nisi evangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute Dei : nam et ipse ad Corinthios ait : Ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in eminentia verbi, sed in virtute Dei; » subdit : « Iste igitur, qui solœcismos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere, sententiamque concludere, audacter sibi vindicat scientiam, et dicit : Quoniam secundum revelationem cognitum factum est mihi mysterium, » etc. Idem ad Algasiam [1] : « Illud quod crebro diximus : Etsi imperitus sermone, non tamen scientia : nequaquam Paulum de humilitate, sed de conscientiæ veritate dixisse, etiamnunc approbamus. Profundos enim et reconditos sensus lingua non explicat; et cum ipse sentiat quid loquatur, in alienas aures puro non potest transferre sermone, quem cum in vernacula lingua habeat disertissimum, quippe Hebræus ex Hebræis, et eruditus ad pedes Gamalielis viri in lege doctissimi, se ipsum interpretari cupiens involvitur. Si autem in græca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tarso Ciliciæ a parva ætate imbiberat; quid de Latinis dicendum est, qui verbum de verbo exprimere conantes, obscuriores faciunt ejus sententias, et veluti herbis crescentibus, frugum strangulant ubertatem? »

7. Cæterum quanti ipse fecerit, ac cæteris æstimandum esse judicarit Pauli genus dicendi, ad Pammachium [2] scribens insinuat, dicens : « Paulum apostolum proferam; quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua. Legite epistolas ejus, et maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est; et videbis eum in testimoniis quæ sumit de veteri Testamento, quam artifex, quam prudens, quam dissimulator sit ejus quod agit : videntur quidem verba simplicia, et quasi innocentis hominis et rusticani, et qui nec facere nec declinare noverit insidias; sed quocumque respexeris, fulmina sunt; » ac rursum ad eumdem alibi [3] : « Ubi electionis vas, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitrus Gentium, flumen eloquentiæ christianæ : qui mysterium retro generationibus ignoratum, et profundum divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei magis miratur, quam loquitur. » Hactenus de Pauli eloquentia Hieronymi judicium.

8. Sed quod ad hyperbata spectat, quæ sæpe in ejus epistolis offenduntur, Irenæus hanc reddit rationem, dicens [4] : « Hyperbatis frequenter utitur Apostolus propter velocitatem sermonum suorum, et propter impetum qui in eo Spiritus est. » Cæterum Augustinus haud concedit Paulum imperitum fuisse

[1] Rom. xv. — [2] Apud Euseb. hist. lib. II. c. 24. — [3] Act. XVIII. — [4] 1. Cor. II. — [5] 2. Cor. XI. — [6] Hier. in epist. ad Ephes. c. III.

[1] Hieron. epist. CLI. q. 10. — [2] Hier. ad Pammach. epist. L. — [3] Hier. ad Pammach. epist. LXI. — [4] Irenæus lib. III. c. 7.

sermone, sed eloquentissimum prædicat, aliterque quam Hieronymus, ejusdem Pauli explicat verba, dicentis : « Etsi imperitus sermone, non scientia. » « Id, inquit, quasi concedendo obtrectatoribus, sic locutus, non tanquam id verum agnosceret, confitendo. Si autem dixisset : Imperitus quidem sermone, et non addidisset, Et non scientia : nullo modo aliud posset intelligi. Scientiam plane non cunctatus est profiteri, sine qua esse doctor Gentium non valeret. Certe si quid ejus proferimus ad exemplum eloquentiæ, ex illius utique epistolis proferimus, quas etiam ipsi obtrectatores ejus, qui sermonem præsentis contemptibilem putari volebant, graves et fortes esse confessi sunt [1]. » Hæc Augustinus [2]; qui et superius de ejusdem Pauli eloquentia pluribus disserens, hæc tandem ait : « Sicut ergo Apostolum præcepta eloquentiæ secutum fuisse, non dicimus : ita quod ejus sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus. » Hæc ille, qui eadem declarat exemplis.

9. At vero ut revertamur ad ea quæ dicebantur de Paulo et Apollo : non hæc Paulus agebat, scribens ad Corinthios [3] ut qui se profiterentur Apollo vel Cephæ esse discipulos, eos ab illis averteret, ac sibi petulanter adsciscerel; sed potius id curabat, ut dissensione ac divisione omni rejecta, omnes (ut par erat) in unum Christum Dominum ac Deum Patrem uniret, a quo et nomen acceperant Christianum. Unde et ait : « Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura : omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. » Nec insuper quod Apollo aliam iniisset in prædicatione Evangelii rationem, eum contemptibilem reddit, aut sugillat, sed æque commendat, ac laudat : quem et sicut se ipsum eisdem imitandum proponit, cum ait : « Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos : ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. » Quibus quidem verbis magnam inter ipsos fuisse animorum conjunctionem, nec æmulationem aliquam intercessisse, sed pari consensione, licet diverso modo, Christi fidem prædicasse, declarat. In eo igitur totus fuit Paulus, ne occasione hominum, evacuaretur (quod ait) crux Christi, ab hominibusque potius quam a Christo denominari illi deligerent, quod fuit semper proprium hæreticorum. Unde apud Ambrosium [4] hæc leguntur : « More hæreticorum dissentientes ab invicem, hominibus devoti, Pauliani, et Petriani, et Apolloniaci dici volebant, non Christiani : quod valde exprobrat Apostolus ; » et infra [5] : « Sicuti hæretici, qui se aut Photinianos, aut Arianos, aut Cataphrygas, aut Novatianos, aut Donatianos, aut Manichæos vocari non abhorrent, ita et Corinthii. » Augustinus de iisdem hæc habet [6] : « Temporibus Apostolorum, qui dicebant : Ego quidem sum Pauli : Ego quidem Apollo : Ego autem sum Cephæ : quamvis non per impiorum, sed sanctorum nomina, ipsi tamen impia schismata faciebant, hoc ipsorum erat proprium et detestabile vitium. » Quod sunt æmulati omnes fere hæretici, ut a suo nomine suos sectarios nominarint : Catholici vero, exemplo Apostolorum, hoc maxime omnium sunt adversati, ac potissimum insectati.

10. *De excommunicatione a Paulo inflicta, et de excommunicatione in genere.* — At quoniam divisa semel Ecclesia schismate, simul omnia confunduntur, ipsaque morum disciplina negligitur, et cuncta denique in deterius dilabuntur : multa et quidem enormia in Ecclesia Corinthiorum acciderunt ; quæ Paulus, eadem ad eos scripta epistola, maxime laborat ut tollat, emendet, perperam facta corrigat, collapsa restituat, atque recens, quæ illis opus esse videret, instituat : perinde ac Dominus [1] Hieremiæ agendum præceperat, ut evelleret, destrueret, disperderet, et dissiparet, ac subinde ædificaret, atque plantaret. Portentosum quoddam facinus, auditu horrendum, a quodam illorum (non quidem ex vulgo, sed, ut existimarunt Chrysostomus [2] et Theodoretus [3], ab aliquo eorum qui cæteros sapientia antecellere viderentur, quique factiose Ecclesiam divisissent, seque duces cæteris præstitissent erroris) fuerat perpetratum ; quod Paulus [4] cum insectatur, refert his verbis : « Omnino auditur inter vos fornicatio, et fornicatio talis, qualis nec inter Gentes : ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. » Divisi enim semel ab invicem, ad suarum laudum accessionem proficere, quod de aliorum æstimatione decresceret, existimantes, aliorum casu magis elati quam cauti, fastuque sublimes quam exemplo humiles reddebantur. Paulus igitur, cum non esset ejusmodi facinus quod dissimulari facile posset, id genus medicamentum ulceri hactenus putrescenti adhibendum præcepit, cum ait : « Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. » Adversus autem illos, qui inflati essent, sic superius [5] comminatus fuerat : « Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit : et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem (non enim in sermone est regnum Dei, sed virtute). Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis? »

11. Sed quod ad pœnam pertinet in incestuosum hominem Pauli sententia infligendam, ut satanæ traderetur : non modo ut ejusmodi a dæmone obsessus miserabiliter cruciaretur, esse intelligendum ; sed etiam, quod sic traditus satanæ, a communica-

[1] 2. Cor. X. — [2] Aug. de doctr. Christ. lib. IV. c. 7. — [3] 1. Cor. III. — [4] Apud Ambrosium in præf. epist. I. ad Corinth. — [5] Apud eumd. ibid. in c. I. — [6] Aug. de unic. bapt.

[1] Hier. I. — [2] Chrysost. hom. 15. in I. ad Corinth. — [3] Theodoret. in præf. I. ad Corinth. — [4] 1. Cor. V. — [5] 1. Cor. IV.

tione fidelium haberetur abscissus, et (quod communi usu loquendi fertur) excommunicatus, Patres omnes consentiunt : nam tollendum eum de medio eorum dixerat. Id Tertullianus in primis : « Illis, inquit [1], traditis satanæ, id est, extra Ecclesiam projectis. » Et alibi [2] : « Abjicitur extra civitatem in locum immundum, deditus scilicet satanæ in interitum carnis, nec amplius reædificatur in Ecclesia post ruinam. » Sicque apparet illud Apostoli, auferri de medio, nihil aliud fuisse, quam tradere satanæ; et tradere satanæ, istud ipsum, quod de Ecclesia ejicere. Porro ait multum differre, tradere satanæ aliquem, et tradere alicui angelum satanæ, sicut et idem testatur Apostolus. Eodem modo Pauli sententiam explicant Hilarius [3], Hieronymus [4], Ambrosius [5], Augustinus [6], ac reliqui Latinorum, Græci pariter, ut Origenes [7], Chrysostomus, Theodoretus, et alii interpretes in dictum locum Pauli epistolæ ad Corinthios. Cæterum non semel tantum, sed sæpe ad coercendam contumaciam delinquentium, eadem excommunicandi censura usus est Paulus. Nam Alexandrum et Hymenæum satanæ se tradidisse, ipse testatur ad Timotheum [8] scribens : nec aliud significare voluit, cum ad Galatas scriberet, dicens [9] : « Si quis annuntiaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit. »

12. Quod vero qui ea censura percellitur, ab Ecclesia ejiceretur, eaque excommunicatio dici a majoribus consueverit, non quidem a Paulo est primitus institutum : nam Judæis in observatione erat, ut cum quis immane aliquod perpetrasset scelus, non a templo tantum, sed a synagogis etiam dimoveretur; unde apud Joannem [10] legitur, hanc pœnam Judæos comminatos fuisse iis qui Jesum confiterentur esse Christum; qua et multatus est cæcus, qui a Christo fuit illuminatus : eademque ab iisdem fore afficiendos Apostolos, Dominus prædixerat, cum ait [11] : « Absque synagogis facient vos. » Unde et Cyrillus [12] : « Magnum revera apud Judæos opprobrium ducebatur, si quem de synagoga ejecissent. Sicut enim nunc homicidæ, vel adulteri, vel cæteri capitalibus criminibus rei ab Ecclesia pelluntur : ita tunc confessores Christi a synagoga Judæorum eliminabantur. » Apud Essenos quoque terribile excommunicationis genus in usu fuisse, Josephus testatur, cum ait [13] : « Deprehensos vero in peccatis a sua congregatione depellunt : et qui taliter fuerit condemnatus, miserabili plerumque morte consumitur. Illis quidem sacramentis et ritibus obligatus, neque capere ab aliis oblatum cibum potest; herbas vero pecudum more decerpens, et fame exesus per membra corrumpitur. Ob quod etiam plurimos plerumque miserati, extremum spiritum agentes receperunt, sufficientem pro peccatis eorum, quæ usque ad mortem adduxerit, pœnam fuisse censentes. » Hæc Josephus.

[1] Tertull. de pudicit. c. 13. — [2] Ibid. c. 20. — [3] Hilarius in Psal. CXVIII. — [4] Hieronym. in Ezech. c. XVII. — [5] Ambros. de pœnitent. lib. I. c. 14. — [6] August. lib. de fid. et operib. c. 26. — [7] Orig. in Jud. hom. 5. — [8] 1. Tim. I. — [9] Galat. I. — [10] Joan. IX. — [11] Joan. XVI. — [12] Cyrill. in Joan. lib. VI. c. 20. — [13] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 7.

13. Sane et apud Gentiles, et in primis ipsos Romanos, species quædam hujus supplicii videbatur esse in usu, cum videlicet aliquis ob perpetratum nefandum aliquod facinus Diti devovebatur, sive Diris; dictæ enim Diræ erant Furiæ infernales : talis vero (ut tradit Dionysius Halicarnasseus [1]) poterat a quolibet impune occidi. Apud Gallos si qui eorum sacerdotibus, qui Druidæ dicebantur, non paruissent (penes illos enim erant judicia tam rerum capitalium, quam etiam litium et controversiarum privatarum et publicarum) et eorum decretis non stetissent, sacrificiis iisdem interdicebatur. Erat hæc pœna apud illos gravissima : nam quibus sic interdictum erat, ii numero sceleratorum habebantur, ab iisdemque omnes decedebant, aditum sermonemque fugiebant, rati nimirum quaecumque levi cum eis communicatione eorum contagione affici : insuper nec iis jus petentibus reddebatur, nec etiam honos ullus exhibebatur; hæc omnia Cæsar [2]. Sed ad nostra redeamus.

14. Exemplo igitur Apostoli, et Domini auctoritate, qui non tantum solvendi, sed et ligandi suis tradidit potestatem, in Ecclesia Catholica usus excommunicandi receptus, et frequenter, cum visum est opus, adhibitus, hactenus perseverat : ut graviorum peccatorum rei, sicut olim de paradiso Adam, sic modo isti (ait Hieronymus [3]) de Ecclesia ejiciantur. Idcirco Tertullianus [4] eamdem animadversionem modo nominat divinam censuram, de qua ait : « Ibidem etiam exhortationes, castigationes, et censura divina : nam et judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu : summumque futuri judicii præjudicium est, si quis ita deliquerit, ut a communione orationis et conventus et omnis sancti commercii relegetur. » Modo anathema nominat, ut cum dicit [5] : « Ibidem scorpio pro solea anathema inlidito, et relinquito in suo sopore morientem. » Modo vero aliis verbis circumscribit, ut cum ait, lanistam [6] arcendum ab Ecclesia, vel stupri [7] reos arcendos ab omni communione fraternitatis : item relegare [8] in perpetuum dissidium, communicatione [9] interdicere, prohibere ne in Ecclesiam recipiatur, communicatione [10] depellere, itemque submovere [11] a limine et omni tecto Ecclesiæ, dare extra Ecclesiam, sacramento benedictionis exauctorare. Sic et ab excommunicatione absolutionem appellat [12] largiri postliminium ecclesiasticæ pacis, ad Ecclesiam revocare, et Ecclesiæ concorporare : quæ omnia loca Pamelius, de sacris litteris optime meritus, diligenter observat. Cyprianus (quod idem sæpe [13] notat) eamdem censuram modo abstentionem nominat, modo aliis periphrasibus circumscribit : ut, arcere a communione, non communicare, vel a communicatione cohibere,

[1] Dionys. lib. II. — [2] Cæsar. comment. de bello Gall. lib. VI. — [3] Hieron. in Oseam. c. VI. — [4] Tertull. in Apolog. c. 39. — [5] Tertull. in Scorp. c. 1. — [6] Tertull. de idol. c. 11. — [7] Tertull. ad uxor. lib. II. c. 3. — [8] Tertull. adver. hæret. c. 31. — [9] Tertull. adver. Marc. lib. IV. c. 24. — [10] Tertull. de monog. c. 15. — [11] Tertull. de pudicit. c. 4. et 14. — [12] Ibid. c. 15. — [13] Cyprian. epist. XXXVIII. not. 10.

excludere vel ejicere ab Ecclesia, abstinere a communicatione, depellere, condemnare, et aliis similibus. ut ad Pomponium scribens excommunicationem gladium spiritualem appellat, cum ait [1] : « Spirituali gladio superbi et contumaces necantur, dum Ecclesia ejiciuntur. »

15. Quod vero præ cæteris aliis nominibus eadem ecclesiastica censura frequentiori usu excommunicatio dici soleat, ex eo accidisse videtur, quod qui ea percellerentur sententia, a communicatione Christi corporis potissimum arcerentur. Unde Cyprianus [2] : « Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus : intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti et non communicantes a cælesti pane prohibemur, a Christi corpore separamur ; » et paulo post : « Ut manifestum est eos vivere qui corpus ejus attingunt, et Eucharistiam jure communicationis accipiunt ; ita contra timendum est, et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore, procul remaneat a salute, comminante ipso, et dicente : Nisi ederitis carnem Filii hominis, etc. » Sed et ea de causa, quod iidem etiam a fidelium arcerentur communicationis consortio, proprie eadem censura excommunicatio est appellata ; quo nomine frequenter utitur Augustinus, ut cum ait [3] : « Nisi essent gravia delicta, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus [4] : Congregatis vobis et meo spiritu tradere hujusmodi hominem satanæ in interitum carnis, etc. »

16. Cur autem satanæ tradi dicatur qui ab Ecclesia ejicitur, hæc Hilarius [5] : « Omnis enim in quo peccati voluntas est, Deo vacuus est ; et ubi Deus non est, illic diaboli locus est ; qui insidians atque obsidens, ubi adeundi opportunitatem habuerit, tanquam vacuam domum occupat, quæ ei, Deo jam discedente, sit tradita ; » et inferius : « Qui enim ab Ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tanquam peregrini et alieni a Dei corpore, dominatui diaboli traduntur. » Hæc Hilarius. Et Hieronymus [6] in eamdem sententiam : « In veteri lege quicumque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio cervice subjecta, contemptum expiabat cruore : nunc vero inobediens spirituali mucrone truncatur, aut ejectus de Ecclesia rabido dæmonum ore discerpitur. » Idem alibi [7] eamdem censuram virgam ferream appellans, ait : « Miror sanctum episcopum, in cujus parochia esse presbyter dicitur, acquiescere furori ejus, et non virga apostolica, virgaque ferrea confringere vas inutile, et tradere in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. »

17. Gregorius Nyssenus in ea oratione quam habuit adversus eos qui ægre ferunt reprehensiones : « Si, inquit, segregatione a nobis clausæ sunt portæ Ecclesiæ, blasphemiis et maledictis insectamur : » et post alia multa de contumacia et damno talia patientium, hæc addit : « Si haberes oculos apud animæ essentiam, ostendissem tibi segregato figuram et habitum condemnati, cujus collum premitur gravissimis vinculis, et nullum habet membrum liberum aut solutum. Et utinam intra hujus vitæ terminos circumscriberetur supplicium. Nunc autem si quid humanitus contigerit, et mors repente tanquam fur nocte advenerit ; scias tibi, quæ illic sunt, esse clausa. Sunt diligentes et non ludentes janitores regni. Vident animam ferentem signa segregationis, non secus atque quempiam, qui sordida et impexa coma arguit carcerem : eamque ejiciunt a via quæ tendit ad ea quæ sunt bona et pulchra ; nec concedunt ut videat ordines justorum et angelicam lætitiam. Misera autem tunc sæpe conquerens de suo malo consilio, flensque, lugens, et ejulans, perpetuo erit in tetro et mœsto loco abjecta, tanquam in angulo, et nunquam desinet, et nullam admittet consolationem, luctum extendens in æternum ; » et paulo post : « Ne episcopalis arrogantiæ existimes esse segregationem : lex est patria, vetus est regula Ecclesiæ, quæ cœpit a lege, et fuit confirmata in gratia. Considera sanctum Paulum in reos emittentem sententias segregationis, et juvenem Corinthium eo curantem medicamento, qui satanice novercæ insano erat captus amore. » Hæc ipse.

18. Enim vero quam proficua et utilis hæc posita sit censura in Ecclesia, Origenes [1], qui claruit (ut alias diximus) temporibus Severi usque ad Gallum et Volusianum, hæc ait : « Peccavit quispiam, et post peccatum postulat communionem : si ei conceditur quod rogat, incommodum omnium venia procedit, et laxatis frenis, sceleribus panditur via. Sin vero cum rationabili deliberatione, non ut misericors, nec rursum ut crudelis judex, sed et quasi uni providens, et de omnium salute pertractans, consideraverit populi damnum in unius venia ; haud dubium est quin faciat ejici unum de Ecclesia, ut multos salvet incolumes. Age nunc considera mihi et medicum, si cessaverit a sectione ejus vulneris quod secandum est, si non usserit id quod indiget cauterio, videlicet propter dolores qui ex talibus remediis consequuntur ; quomodo crescat infirmitas, et in deterius vetus humor exuberet. Si vero (ut ita dicam) temerarius ad vulnus sector accesserit, et inusserit plagam, curat eum qui secatur et uritur : quia paululum severitatis absumpsit, licet visus fuerit ægrotanti ad horam non misereri. Ita et Deus, etc., » plura enim in eamdem sententiam, sicut et alii complures ecclesiastici tractatores.

19. Hi etiam gravissimum omnium ejusmodi censuræ pondus considerantes, nonnisi ex gravissima causa eam esse adhibendam tradiderunt, ut inter alios Gregorius Nazianzenus [2] atque Chrysostomus [3] ; qui non sic quidem abstinendum dixerunt ab eadem in meritos infligenda pœna, sed omnia primum experienda esse remedia, quam membrum sectione a cæteris divellatur. Nam et ipse Gregorius [4] invehitur in eos qui omnibus indistincte Ecclesiæ

[1] Cyprian. epist. LXII. — [2] Cyprian. de orat. Dom. — [3] Aug. de fid. et operib. c. 26. — [4] I. Cor. V. — [5] Hilar. in Psal. CXVIII. — [6] Hier. epist. I. — [7] Hier. epist. LIII.

[1] Orig. in Jer. hom 9. — [2] Greg. Naz. in orat. de moder. in disp. servand. — [3] Chrys. hom. de anath. — [4] Greg. Naz. Apol. I.

aperiunt portas, et passim projiciunt absque delectu margaritas ante porcos. Et Chrysostomus [1] hæc de se ipso : « Nos quidem ad solvendum duntaxat uti potestate vellemus, quinimo nec hujus necessitatem vellemus habere; nullum enim volumus apud nos esse captivum : non ita miseri sumus et ærumnosi, licet valde simus viles. Si vero coacti fuerimus, ignoscite. Non enim sponte, vel volentes, sed plus vobis dolentes ligatis injicimus vincula. Si quis autem hæc contemnat, judicii tempus aderit, quod eum doceat : reliquum autem nolo dicere, ne mentem vestram consternem. Nam nos quidem primum ne trahamur in necessitatem optamus : quod si venerimus, nostrum implemus officium, vincula injicimus, etc. » Hæc Chrysostomus : quæ autem subduriuscula ab eo dicta videntur ea homilia, cujus est titulus : De non infligendo anathemate; quoniam ex rei gestæ occasione verborum sensus accipiendus est, consule quæ dicta sunt a nobis suo loco anno 382. Id etiam Ambrosius [2], dum ait : « Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, et diu tractatur si potest sanari medicamentis : si non potest, tunc a medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentia auferre, ulcera adurere aliqua, non abscindere, postremo quod sanari non potest, cum dolore abscindere. Unde pulcherrimum illud præceptum magis eminet, ut cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ aliorum. » Hæc Ambrosius, ex quo, sicut etiam ex cæteris Patribus, in eamdem sententiam multa alia dicta afferri huc a nobis possent, quæ ut superflua omittimus.

20. Sed quid tunc fiet, si episcopi non ut decet pastores se gerunt, sed (quod reprehendit Apostolus [3]) percussores se exhibent? De his hæc Origenes [4] : « Interdum fit, ut aliqui non recto judicio eorum qui præsunt, Ecclesia pellantur, et foras mittantur. Sed si aperte ante non exiit, hoc est, si non egit ut mereretur exire, nihil læditur ab eo, quod non recto judicio ab hominibus videtur expulsus : et ita fit interdum, ut ille qui foras mittitur, intus sit; et ille foris, qui intus retineri videtur. » Hæc ipse. Queritur de his Hieronymus [5] sic dicens : « Superbia majorum, et præpositorum iniquitate frequenter pelluntur ab Ecclesia, ut dispergantur a Domino, quos ipse salvavit. » Verum quid alibi [6]? « Non debemus ergo, inquit, si forsitan ob aliquod peccatum de congregatione fratrum et de domo Dei ejicimur, reluctari; sed æquo animo latam in nos ferre sententiam, et dicere cum Propheta : Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei : donec justificet causam meam; » ac rursum, ut suæ salutis, qui excommunicatus est, sollicitus esse debeat, quo ad Ecclesiam revocetur, admonens, ait [7] : « Desperare non debet, nec se otio et desidiæ tradere; sed bonis operibus nitens, mille viis ad Ecclesiam reverti, satagere debet. » Et Gregorius [1] : « Hæc de solutionis ordine breviter dixerim, ut sub magno moderamine pastores Ecclesiæ vel solvere studeant, vel ligare. Sed utrum juste, an injuste obliget pastor; pastoris tamen sententia gregi timenda est; ne is qui subest, et cum injuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat, vel ligare. Is autem, qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel injuste, nec pastoris sui judicium temere reprehendat; ne etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumida reprehensionis superbia, culpa quæ non erat, fiat. » Hucusque Gregorius, atque de his satis.

21. At vero non ignorandum est, Ecclesiam nonnisi in publice peccantem, vel quem admonitionibus præcedentibus senserit contumacem, consuevisse ejusmodi pœnam infligere, secundum quod Paulus admonuit, dicens [2] : « In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. » Unde et S. Gregorius ad Natalem episcopum Salonitanum : « De excommunicationis articulo, quæ tamen interposita conditione gradus secundo vel tertio jam (ut ita dicam) ex necessitate subjuncta est, beatitudo vestra immerito queritur, cum Paulus apostolus dicat : In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. » Cum igitur quædam pertinacia hominem implicaverit, quacumque ex causa illa præcesserit, sive ex fide, quæ omnium maxima judicatur, sive ex bonis temporalibus, quæ censetur omnium minima, ejusdem severitate censuræ potest jure percelli. Unde S. Augustinus de his qui possident aliena bona, hæc ait [3], scribens ad Macedonium : « Nolentes autem reddere, quos novimus et male abstulisse, et unde reddant habent, arguimus, increpamus, et detestamur, quosdam clam, quosdam palam, sicut diversitas personarum diversam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad majorem insaniam concitari : aliquando etiam, si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione privamus. » Hæc Augustinus. Quibus autem verbis excommunicationis sententia antiquitus proferri soleret, ex scripto paulo inferius recitabimus, cum agemus de judiciaria potestate episcopis concessa. Permulta his addenda essent : sed quæ diximus, ad ecclesiasticas traditiones (prout nostri muneris est) insinuandas, ac confirmandas, satis roboris habere videntur.

22. Id tamen his addere non omittimus, fuisse (ut nunc est) apud majores ecclesiasticam illam censuram in observatione, quæ dicitur degradatio, seu exauctoratio, vel depositio, cum Ecclesiæ minister ob aliquod facinus perpetratum, ex officio et ordine dejicitur, in quem fuerat sublimatus. Est ejus rei exemplum apud Tertullianum [4] de presbytero Asiano, qui ob eam causam, quod fictitias quasdam Periodos Pauli et Theclæ confixerat, sacerdotio privatus, loco decidit. S. Cyprianus [5] etiam scribens ad Rogatianum de diacono superbo ac

[1] Chrys. ad pop. Antioch. hom. 70. — [2] Ambr. offic. lib. II. c. 27. — [3] I. Tim. III. — [4] Origen. in Levit. hom. 14. — [5] Hieronym. in Ezech. c. 34. — [6] Hieronym. in Ezech. c. 17. — [7] Hieronym. in Hier. c. 29.

[1] Greg. homil. 26. in Evang. — [2] 2. Cor. III. — [3] Aug. ep. LIV. — [4] Tertul. de bapt. c. 17. — [5] Cyprian. epist. LXV.

contumaci, hoc ipsum monens, sic ait : « Fungeris circa eum potestate honoris tui, ut eum vel deponas vel abstineas. » Denique ipsa degradationis voce etiam utitur Augustinus[1]. Erat et in usu ea censura, quæ suspensio dicebatur, cum clericus ne in ordine sibi collato ministraret, ab episcopo vetaretur. Usus est ea Cyprianus [2] in suos presbyteros, qui lapsos, nondum peracta pœnitentia, susc̣epissent; meminit et ejusdem Augustinus[3] ex Concilio Africano : quam et ipse exercuit [4] in presbyterum castitatis et temperantiæ transgressorem. Animadversio etiam illa usu frequens erat, ut delinquentis clerici nomen deleretur ab Ecclesiæ tabulis; vel saltem, cum vehementi alicujus facinoris suspicione laboraret, nomen ejus supprimeretur, nec sicut cæterorum publice recitaretur. Utriusque censuræ meminit idem Augustinus [5], et ante ipsum Cyprianus[6]. Sunt et aliæ pœnæ ecclesiasticæ, quæ tum in canonibus qui dicuntur Apostolorum, tum etiam in Conciliorum decretis habentur expressæ. Sed de his satis : jam ad eam de qua susceptus est sermo, Pauli epistolam redeamus.

23. Cum itaque incestuosum hominem excommunicationis pœna perculisset, ac admonuisset cæteros ab eodem sejungi, nec se illi commiscere; et ut eadem magis inculcaret, iterum repetiisset, sic dicens : « Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis; » et paulo post : « Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is qui frater nominatur, est fornicator. » Subiit in aliquorum mentem, fuisse ab Apostolo aliam adhuc ante hanc ad eosdem Corinthios datam epistolam. Sed verior probatur Joannis Chrysostomi[7] et aliorum sententia, ut ea Pauli verba ad ea potius quæ proxime dixerat, referantur, quam ad aliam aliquam, cujus nulla est memoria, scriptam epistolam inducantur.

24. *De judicio ecclesiastico.* — Dum vero Paulus apostolus eadem epistola non tantum quæ dicta sunt, sed et cætera quæ in Corinthiorum Ecclesia essent collapsa, restituit; miro quodam Dei consilio ac providentia, quid in unaquaque Ecclesia in posterum esset agendum, edocuit. Maximi quidem ponderis erat in Ecclesia judicii tribunal erigere; quo tamen potius carere posse optasset. Nam si omnes Christi fideles ex æquo, qua semel imbuti essent, evangelicam pietatem excoluissent, nullum prorsus ad lites dirimendas opus fuisset judicium constituere, sed quod essent nonnulli rerum temporalium cupidi, non tantum sua avide possidentes, verum etiam in aliena procaciter inhiantes, opus fuit Apostolum his consulere; et quæ ad optimum Christianæ reipublicæ statum pertinent, ordinare. Ad eos igitur scribens, ac in primis redarguens ait [8] : « Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum judicari apud iniquos, et non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de minimis judicetis? Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia? sæcularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum? sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles? Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? » Hæc Paulus.

25. Quod vero ad antiquum ejus rei usum in Ecclesia servari solitum pertinet, hæc leguntur apud Clementem [1] : « Præclara christiani laus est, cum nullo habere negotium. Quod si ex aliqua vexatione et tentatione lis alicui oriatur, curet ut ea transigatur, etiamsi detrimentum pati debeat : nec ad ethnicum judicium accedat, sed nec patiatur mundanos magistratus de nobis jus dicere : nam per illos diabolus servos Dei vexat, et nobis notam inurit, quasi non habeamus nos unum sapientem, qui possit inter fratres jus administrare, et controversias componere. Non cognoscant ergo Gentes controversias; » et post multa : « Judicia vestra fiant in secunda sabbati, ut si qua controversia ex sententia vestra oriatur, usque ad sabbatum libera sit vobis facultas, qua possitis controversiam illam componere, et pacem conciliare inter eos qui litigant. Adsint autem judicio diaconi et presbyteri, integre judicaturi, veluti Dei homines, cum justitia. Cum utraque persona venerit, prout lex jubet, ambo qui litigant statuantur in medio tribunali : iisque auditis, sancte judicium pronuntiate, studentes ante sententiam episcopi eos conciliare, ne exeat supra terram judicium in peccatorem. » Habet hæc Clemens et alia [2] plura de judicio ecclesiastico exercendo ex Constitutionibus Apostolorum, quas Epiphanius [3] aliquando citat; ut non sit dubium, illum commentarium antiquissimum esse.

26. Ex his dictis igitur liquet mentem fuisse Pauli, non quemlibet ex christianis infimi ordinis judicio præficere, sed sapientem. Unde etiam Theodoretus hæc ait [4] : « Qui est, inquit Paulus, omnium abjectissimus et Ecclesiæ minimus, est præstantior iis, qui apud illos intelligentes et doctissimi existimantur. Neque enim jubet eos judicare, qui sunt in Ecclesia abjectissimi : et hoc significant ea quæ sequuntur : Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens, qui possit judicare inter fratrem suum? » At non quemlibet ex sapientibus, sed et sacerdotem judicio præficiendum esse ex sententia Pauli, secundum ea etiam quæ recitavimus ex Clemente, Joannes Chrysostomus [5] affirmat, dum ait : « Cum hyperbole et exuperatione nos volens docere, quod quicquid sit, non oporteat externis dare, mota quæ videbatur esse objectione, ante eam solvit. Nam quod dicit, est hujusmodi : Fortasse

[1] Aug. ep. CCXXXV. ad Quintian. — [2] Cyprian. ep. X. — [3] August. epist. CXXXVII. — [4] August. epist. CCXXXVI. — [5] August. epist. CXXXVI. et CXXXVII. — [6] Cyprian. ep. X. et LXVI. — [7] Chrysost. in I. ad Corinth. c. 5. Theodoret. itidem et alii. — [8] 1. Cor. VI.

[1] Clem. Constit. lib. II. cap. 49. 50. 51. — [2] Clem. eod. lib. c. 52. 53. 54. 55. 56. 57. — [3] Epiph. hæres. XLV. et LXX. — [4] Theod. in I. ad Corinth. VI. — [5] Chrysost. in I. ad Corinth. VI. homil. 16.

dicet quispiam, nullum esse inter vos sapientem, neque qui ad discernendum et judicandum sit idoneus. Et quid tum? Nam etsi nullus, inquit, sit sapiens, vos minimis permittite; » et post pauca : « Est enim admodum turpe, si ne fratribus quidem sacerdos possit esse auctor reconciliationis, sed necesse sit recurrere ad externos. Quamobrem dicens : Contemptibiles qui sunt : non hoc dicit præcipue, quod oporteat eos qui sunt abjecti, constituere; sed eos tangens : nam quod eos iis qui possunt discernere ac dijudicare, permittere oporteat, significavit, dicens : Sic nec est inter vos sapiens quisquam. »

27. Augustinus etiam in libro quem scripsit de Opere monachorum, episcopis ejusmodi injunctum esse judicium testatur, cum ait[1] : « Testem invoco super animam meam, quoniam mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, et certas horas habere ad legendum et orandum, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negotiis sæcularibus vel judicando dirimendis, vel interveniendo præcidendis. Quibus nos molestiis idem afflixit Apostolus, non utique suo, sed ejus qui in eo loquebatur, arbitrio : quas tamen ipsum perpessum fuisse, non legimus : aliter enim se habebat apostolatus ejus discursus. Nec dixit : Sæcularia igitur judicia si habueritis, ad nos deferte, aut nos constituite ad judicandum; sed eos qui contemptibiles sunt in Ecclesia, hos, inquit, collocate. Ad reverentiam vobis dico. Sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit inter fratrem suum judicare? sed frater cum fratre judicatur, et hoc apud infideles. Sapientes ergo, qui in locis consistebant, fideles et sanctos, non qui hac atque illac propter Evangelium discurrebant, talium negotiorum examinatores esse voluit. Unde nunquam de illo scriptum est, quod aliquando talibus vacaverit, a quibus nos excusare non possumus, etiamsi contemptibiles nos simus : quia et nos collocari voluit, si sapientes defuissent, potius quam negotia Christianorum deferrentur ad forum. Quem tamen laborem non sine consolatione Domini suscipimus pro spe vitæ æternæ, ut fructum feramus cum tolerantia. » Hæc Augustinus.

28. *Regale sacerdotium.* — Sed quod nulla a Paulo de episcopo mentio habeatur, cum (ut vidimus) ex ipsius mente in Ecclesia episcopi ejusmodi officium exercerent, ea apud Ambrosium atque omnino vera affertur ratio[2] : « Ideo fratrem judicem eligendum esse dicit, quia adhuc rector in Ecclesia illorum non erat ordinatus. » Cæterum ejusmodi judiciariam potestatem in Ecclesia Dei collatam episcopis, non tantum ex dicta (ut vidimus) institutione apostolica provenisse, sed ab ipso Domino Jesu Christo duxisse principium, et accepisse auctoritatem, certum est. Christi enim sacerdotium[3] fore secundum ordinem Melchisedech, qui simul rex fuit atque sacerdos, David olim præcinuerat, et Paulus[4] est dilucidius interpretatus : ut sicut ille dictus est rex justitiæ, itemque rex pacis, et ab Abraham decimas accepit, cui et benedixit; ita Christus, cujus est nomen a regno, tam hic in Ecclesia, omnia sibi subjiciens, quam in cælo esset perpetuo regnaturus. Sane quidem David[1] pollicitus est olim Deus, ex ejus semine regem perpetuo regnaturum. Sed et longe antea hoc ipsum præviderat Jacob[2]; non defuturum scilicet sceptrum de Juda, et ducem de femore ejus, donec veniret cui repositum esset, nempe Christus, ut omnes interpretantur. Sed quale regnum? num tantummodo Judæorum? quin et omnium Gentium, ut scriptum est[3] : « Dabo tibi Gentes hereditatem tuam. » An fortasse nomine tenus? imo ut regat eas in virga ferrea; ut cum opus fuerit, tanquam vas figuli confringat eas. Aut vero illi tantummodo? sed et posteris : quod ipse liberaliter profitetur, sic dicens[4] : « Qui vicerit, et custodierit, usque ad finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes, et reget eas in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringentur, sicut et ego accepi a Patre meo. » Hæc angelo, nempe episcopo Ecclesiæ Thyatiræ, nec illi soli, sed et omnibus, qui de impietate victoriam obtinentes, intelligentes se esse episcopos, promissionem factam episcopo consequerentur; eamdemque acciperent virgam, de qua alibi dictum est[5] : « Virga directionis, virga regni tui. » Duplex quippe est ejus virgæ usus, alter nimirum ad ulciscendum (ut ait Apostolus[6]) omnem inobedientiam; quam idem minatur in hac ipsa epistola, dicens[7] : « Quid vultis? in virga veniam ad vos? » alter vero ad docendum, ut cum subdit : « An in charitate et spiritu mansuetudinis? »

29. De his S. Augustinus[8] hæc in eamdem sententiam : « In Christo habet Ecclesia hanc potestatem : sicut dixit Apostolus ad Romanos[9] cum illo nobis omnia donata fuisse. Sic virgam ferream dixit Joannes propter justitiam et propter rigorem : cum virga corrigantur boni, mali vero confringantur. » Sicque eadem lupos arceat, et oves dirigat : ut merito dici possit : « Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt; » cum videlicet omnia ad ædificationem Ecclesiæ conferant. Cum igitur Christus rex atque sacerdos[10] omne judicium a Patre acceperit, plenissimam nimirum judiciariam potestatem; eamdem simul cum sacerdotio jungens, instituit (secundum quod Petrus ait[11]) regale in Ecclesia sacerdotium : quippe qui omnem, quam a Patre potestatem accepit, transfudit in suos : quod ipse sic testatus est, dicens[12] : « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. » Atque addens : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. » Dans eis quæ Dei solius esse videntur (nam nemo potest peccata dimittere, nisi solus Deus), quæ hominum sunt, nimirum homines judicare, quomodo putandus eisdem non concessisse? At nec quod dixit : « Regnum

[1] August. de oper. monach. c. 29. — [2] Apud Ambros. in 1. ad Cor. VI. — [3] Psal. CIX. — [4] Heb. VI. VII.

[1] Psal. LXXXVIII. — [2] Gen. XLIX. — [3] Psal. II. — [4] Apoc. II. — [5] Psal. XLIV. — [6] 2. Cor. X. — [7] 1. Cor. IV. — [8] Aug. hom. 2. in Apocal. — [9] Rom. VIII. — [10] Joan. V. — [11] 1. Petr. II. — [12] Joan. XX.

meum non est de hoc mundo; » Regem se esse negavit. Nam et alias interrogatus [1] : « Rex es tu ? » Non negavit, sed dixit : « Tu dicis, quia rex sum. » Nec redarguit Nathanaelem eruditissimum virum sibi dicentem [2] : « Tu es filius Dei : tu es rex Israel. » Nec objurgavit, imo et defendit turbam clamantem, et dicentem [3] : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel. »

30. Hanc igitur regiam dignitatem una cum sacerdotio ad posteros in Ecclesiam Dominum transmisisse, Epiphanius [4] erudite his verbis testatur : « Rex alienigena, Herodes advenit, et non amplius successores David diadema imponebant, translapsa regia sede in Christo ad Ecclesiam. Et a domo quidem carnali Juda et Israel, regia dignitas translata est : firmiter autem sedet thronus in sancta Dei Ecclesia in æternum, ex duplici origine dignitatem habens, regia ac sacerdotali. Et regiam quidem a Domino nostro Jesu Christo, juxta duos modos; et quia est ex semine David regis secundum carnem, et quia est rex major a sæculo secundum deitatem ; sacerdotalem vero, quia ipse est pontifex, et pontificum præfectus. » Et paulo inferius : « Sacerdos itaque est (velut dixi) Dominus noster in æternum secundum ordinem Melchisedech, simulque Rex juxta ordinem ex supernis, ut transferat sacerdotium simul cum lege. Ex semine vero David propter Mariam, sedens in throno in æternum, et regni ejus non erit finis. Oportebat enim ipsum nunc transferre ordinem tum sacerdotii, tum regni. Nam regnum ipsius non est de terra, veluti dixit in Evangelio ad Pontium Pilatum : Regnum meum non est de hoc mundo. Nam cum Christus omnia impleat per ænigmata, argumenta de ipso proposita ad aliquam usque mensuram pervenerunt. Non enim venit ut regni progressum acciperet, qui semper regnat : largitus est autem sub se constitutis regnum, ut ne diceretur a parvis ad majora procedere. Manet enim thronus ipsius, et regni ejus non erit finis, et sedet super thronum David : ita ut regnum David una cum pontificatu transtulerit, ac largitus sit servis suis, hoc est pontificibus Catholicæ Ecclesiæ. » Hæc Epiphanius. Sic itaque sacerdotium atque regnum a Christo translatum est in Ecclesiam, in Apostolos primum, ac deinde in eorum successores, ut olim prædixerat David [5] sic canens : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram. » Per filios tum Apostolos tum episcopos intelligendos esse, tam latini quam græci interpretes [6] exposuerunt. Quod si regnum Christi ad hos translatum est, utique et cum eo judicandi potestas, quandoquidem (ut scriptum est [7]) « Honor regis judicium diligit. » Quod facilius probatur ex eo quod de regno Christi dixit Psalmista [8] : « Illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David. »

31. Verum non sic quidem regale est sacerdotium institutum a Christo, ac judiciaria potestas sacerdotibus collata, ut politicum regnum voluerit esse sublatum. Nam et idem ipse Christus, quæ sunt Cæsaris Cæsari [1], et Paulus [2] principibus vectigal et tributum esse reddendum admonuit; Titumque [3] docuit, ut suadeat Christianis subditos esse principibus et potestatibus; quod et Petrus [4] præcepit, cum dicit : « Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum : sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis. » Et paulo post : « Deum timete, regem honorificate. » Item et Ignatius [5], qui vixit temporibus Apostolorum, ad Smyrnenses, scribens, post Deum et episcopum, tertio loco regem esse habendum declarat, sic dicens : « Honora Deum, ut omnium auctorem et Dominum: episcopum, ut principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem; Dei quidem propter principatum, Christi vero propter sacerdotium. Honorare oportet et regem : nec enim rege quisquam præstantior, aut quisquam similis ei in rebus omnibus creatis. Nec episcopo quicquam majus in Ecclesia, qui Deo consecratus est pro totius mundi salute. Nec inter principes quisquam similis regi, qui in pace et optimis legibus subditos moderatur. » At vero longe præstare Christi sacerdotes regibus atque principibus, argumento quo utitur, plane significat, dicens. « Si enim jure censebitur pœna dignus, qui adversus regem insurgit, ut qui violet bonas legum constitutiones : quanto putatis graviori subjacebit supplicio, qui sine episcopo quid volet agere, concordiam rumpens, et decentem ordinem confundens ? Sacerdotium enim est omnium bonorum, quæ sunt in hominibus, apex. » Ac demum quo gradu in Ecclesia habendi sint singuli personarum ordines, mox subdit, dicens : « Omnia igitur vestra decenti ordine perficiantur in Christo. Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris : presbyteri episcopo, episcopus Christo, ut ipse Patri. » Hucusque Ignatius. Cum igitur rex, quantumlibet christianus, nonnisi inter laicos adnumerandus sit, sacris ministris minorem gerere ordinem, certum est. Novit hoc ipsum Chrysostomus [6], qui diaconos altaris ministros allocutus, hæc ait : « Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui diademate ornatur, indigne adeat : cohibe ac coerce : majorem tu illo habes potestatem. » Docuit hoc idem et Martinus exemplo, sed in presbytero, facturus hoc ipsum si adfuisset diaconus sine presbytero. Nam a Maximo imperatore mensa exceptus, « ad medium fere convivii, inquit Severus [7], ut moris est, pateram regi minister obtulit : ille sancto admodum episcopo potius dari jubet, expectans atque ambiens ut ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus ubi bibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet : nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum : aut eos qui a rege erant proximi, presbytero prætulisset. » Hæc Severus.

[1] Joan. XVIII. — [2] Joan. I. — [3] Joan. XII. — [4] Epiphan. hær. XXIX. — [5] Psal. XLIV. — [6] Aug. in Ps. XLIV. Hier. eod. Psal. Theodoret. et alii. — [7] Psal. XCIV. — [8] Psal. CXXI

[1] Mat. XII. — [2] Rom. XIII. — [3] Tit. III. — [4] I. Petr. II. — [5] Ign. epist. X. — [6] Chrysost. in Mat. ho. 33. — [7] Severus in vita S. Martin. c. 23.

32. Sic itaque, cum quæ a Deo sunt ordinata sint, politicum principatum sacerdotali esse subjectum, nulla potest esse dubitatio : nam sicut anima præstat corpori, resque divinæ humanis, sic istum illi præcellere est necesse. Unde Gregorius Nazianzenus [1] hæc pro concione : « An me libere loquentem æquo animo feretis ? nam vos quoque potestati meæ meisque subselliis lex Christi subjicit. Imperium enim nos ipsi quoque gerimus, addo etiam præstantius et perfectius : nisi vero æquum est spiritum carnis fascibus submittere, et cælestia terrenis cedere. Sed non dubito, quin hanc dicendi libertatem in optimam partem accepturus sis, utpote sacri mei gregis ovis sacra, magnique pastoris alumna. » Et Ambrosius [2] : « Honor, inquit, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori compares, et principum diademati, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorem compares : quippe cum videas regum colla ac principum submitti genibus sacerdotum, exosculatis eorum dextris, orationibus eorum se credunt communiri. » Chrysostomus [3] hæc item in eamdem sententiam : « Alii sunt termini regni, alii sacerdotii; sed hoc illo majus est; neque enim ex gemmis et auro æstimari debet. Ille quæ sunt in terris sortitus est : sacerdotii jus a supernis descendit. Regi quæ hic, commissa sunt, mihi cælestia : Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animæ : major his principatus : propterea rex caput submittit manui sacerdotis; » ac rursum : « Expende modum potestatis utrique traditæ, et videbis sacerdotem multo sublimius rege sedentem. Admirandus videtur thronus regius, sed rerum terrenarum administrationem sortitus est. Sacerdotis thronus in cælis collocatus, de cælestibus negotiis habet pronuntiandi auctoritatem; cum sacerdotium a supernis descendat, ejusque vinculum animam contingat, atque ad cælos usque pervadat. » Hæc ille. Plura alia essent in hanc sententiam ex aliis Patribus adducenda, sed parcimus, brevitatis causa.

33. Ad hæc namque ipsa respicit quod dicebat Apostolus [4] : « Arma nostra non sunt carnalia, sed Deo potentia; » nimirum longe illis præstantiora « ad faciendam vindictam (quod habet Psalmus [5]) in nationibus, et increpationes in populis : ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum. » « Tales enim compedes, inquit Augustinus [6], consolidat vobis episcopi manus. » Sed tum quidem cum illi quoquo modo in Deum insurgunt, et a recta vivendi ratione, et christiana disciplina desciscunt. Sic videmus Fabianum papam in Philippum imperatorem, Ambrosium in Theodosium, Symmachum in Anastasium, et alios innumeros sacerdotes in alios principes vigore sacerdotali fortiter æque ac laudabiliter insurgentes, factas ab iis Deo injurias vindicasse, atque severe admodum offensam disciplinam ecclesiasticam ultos esse : sed id tamen nonnisi necessitate quadam astrictos, omne remedium prius experientes quam gladium apostolicæ auctoritatis exercerent : memores nimirum a Domino [1] dictum esse : « Reges Gentium dominantur eorum, vos autem non sic. » Et a Petro [2] : « Non dominantes in clero, » (quod græce habet κατακυριεύοντες, sicut et apud Matthæum jure vertit interpres κατακυριεύουσιν, quod est violenter dominari) nec fastum præ se ferentes, ac superbe insultantes, sed humilibus consentientes, ac cum Apostolo [3] dicentes : « Non possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. » Et illud [4] : « Nos servos vestros per Jesum. » Quippe qui hæc omnia faciant, ut illorum saluti inserviant. Sic igitur etsi non abstulit Christus politicum imperium, ut rem a Deo optime institutam, subjecit tamen illud spiritualis Ecclesiæ dominio. Nam sicut jure naturæ eodemque divino, statutum esse videtur, ut inferiora superioribus subjecta pareant, ut magis perficiantur, et finem suum feliciter consequantur; ita etiam regnum politicum parere debere ecclesiasticæ præfecturæ, vel ad hoc saltem, ut a Deo promissum cæleste regnum homines consequantur, certum exploratumque cuique, ni insaniat, esse debet.

34. At vero hæc non tantum apud Christianos firma fixaque divinæ Scripturæ testimoniis, Patrumque omnium stabili consensione esse noscuntur, sed et apud barbaras gentes, ferosque populos; qui quantumlibet Deum verum ignorassent, ac proinde nec ejus cultum, quem deceret, addiscere potuissent; tamen ex quo semel aliquod divinum numen (quod innatum est omnibus [5]) mente conceperunt, perspecta notaque adeo hæc ipsis fuerunt, ut perinde ac si omnes uno regerentur imperio, unique omnes parerent legi, omnes æque suis sacerdotibus obedirent, eorumque arbitrio regerentur, etiam, in his quæ ad politicum spectarent imperium, prout exempla quæ subjicimus pauca ex multis facile declarabunt. Ecce tibi quod in primis de Æthiopibus Strabo scribit [6] : « Antiquitus Meroe (quæ est metropolis civitas Æthiopiæ regni) summa potestas fuit penes sacerdotes, tantaque auctoritas, ut nonnunquam misso nuntio, mortem regi imperarent, et ei alium sufficerent. » De sacerdotibus vero Ægyptiis hæc Ælianus [7] : « Judices autem apud Ægyptios iidem quondam fuerunt, qui et sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus natu, et in omnes statuendi jus habebat. » Magos sacerdotes in Perside olim regnasse, certum est [8] : cæterum postea quo honore sint habiti, hæc Agathias [9] : « Nunc vero magos hujus temporis Persæ honorant, et quam maxime venerantur, ut quorum consilio publica omnia et prædictionibus administrentur, seorsumque quid quisque præmii, pro re bene gesta promereatur, quidve supplicii qui flagitium fecerit, præsi-

[1] Greg. Naz. orat. ad civ. Nazianz. — [2] Ambr. de dig. sacerd. c. 2. — [3] Chrysost. in verb. Isaiæ hom. 4. et 5. — [4] 2. Cor. x. — [5] Psal. CXLIX. — [6] Aug. in Psal. CXLIX.

[1] Matt. xx. — [2] 1. Pet. v. — [3] 2. Cor. XIII. — [4] 2. Cor. IV. — [5] Cic. Quæst. Tusc. — [6] Strabo Geograph. lib. XVII. — [7] Ælian. var. hist. lib. XIV. c. 34. — [8] Euseb. in Chronic. et alii. — [9] Agath. histor. lib. II.

dendo et cognoscendo decernant : nec sane Persis vel legitimum aliquid fore vel æquum videbitur, quod magorum non sit sententia confirmatum. »

35. Sed et (quod attigimus superius) apud Athenienses in celeberrimo illo omnium ore laudato judicio, quod dicebatur Areopagus, sacerdotes itidem judices erant; summusque omnium sacerdos rogans sententiam singulorum suffragia colligebat : id expressum habes ex ipsorum decreto, quod recitat Josephus[1] historicus. De sacerdotibus item Gallorum (ut paulo ante jam vidimus) qui Druidæ dicebantur, hæc Cæsar[2] : « Magno hi sunt apud eos honore : nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt : et si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hereditate, si de finibus controversia est, iidem discernunt, præmium pœnasque constituunt; » ac paulo post : « Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ habetur media consident in loco consecrato : huc omnes undique, qui controversias habent, conveniunt, eorumque judiciis decretisque parent. » At in Romana Reipubl. omnium celeberrima, ac optimis legibus ornatissima, quantum fuerit præ cæteris magistratibus jus augurum, Tullius[3] ante alios eleganter his verbis declarat : « Maximum autem et præstantissimum in republ. jus est augurum, cum est auctoritati conjunctum. Neque vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio ; sed quia sic existimare nos necesse est. Quid enim majus est, si de jure quærimus, quam posse a summis imperiis et summis potestatibus comitia tollere ? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere ? Quid gravius, quam rem susceptam dirimi, si unus augur aliter dixerit ? Quid magnificentius, quam posse decernere, ut magistratu se abdicent consules ? Quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi jus aut dare, aut non dare ? quid legem si non jure rogata est tollere ? » Hæc et alia multa ibi auctor. Suntque de his complura exempla apud Livium, Dionysium, Dionem, et alios, quæ recensere non opus est.

36. Sed quod jus naturæ cunctos populos docuit, ac jus gentium ratum habuit, apud Hebræos lex divinitus lata amplius perfectiusque monstravit ; nimirum, ut penes sacerdotes summa rerum esset; et licet aliquando reges habere cœperint, tamen iidem reges subjecti erant summo pontifici, qui suo arbitrio moderabatur magnum illud concilium septuaginta duorum seniorum, quod Sanedrin dicebatur, cujus (ut superius dictum est) erat officium ac munus de lege, rege, atque propheta judicare : quamobrem Herodes major moleste ferens se illi subjici, etsi tyrannus esset, tamen non eo temeritatis pervenit, ut illud abrogare ac penitus antiquare præsumpserit; sed eos qui tunc illius essent collegii, amoverit, et alios subrogaverit. Verum hæc superius. Si igitur (quod Socrates dicit in Xenophonte[4]) quod ab omnibus gentibus observatum est, id nonnisi a Deo sancitum esse, dicendum est profecto, etiamsi nulla de his in divinis Scripturis scripta lex appareret, tamen sacerdotum judiciaria potestas divino jure concessa, ex dictis jam satis probata atque testata haberetur.

37. *Usus judiciariæ potestatis in Ecclesia.* — At tandem, ut unde digressa est, eodem revertatur oratio. Exercuisse episcopos, quam Apostolus ad Corinthios scribens, in Ecclesia ordinavit judiciariam potestatem, ut causas litigantium Christianorum audirent, ac easdem definirent, complura sunt apud antiquos exempla; quorum aliqua, ad rerum ecclesiasticarum consuetudinem declarandam, hic referre, operæ pretium duximus, cætera in Annalibus suis quibusque recensenda locis reservantes. De Magno illo Gregorio cognomento Thaumaturgo, Neocæsareæ in Ponto episcopo, qui claruit temporibus Decii, his nego iis cognoscendarum causarum, definiendarumque litium fuisse implicitum, Gregorius Nyssenus[1], qui ejus res gestas monumentis egregiis consignavit, satis dilucide his verbis significare videtur; ait enim : « Ne sæcularium quidem ac temporalium controversiarum aliud ullum judicium sibi magis ratum ac firmum, majorisve auctoritatis esse probabant : sed omnis quæstio disceptatioque et omnis intricatus difficilisque negotiorum nexus illius consiliis et admonitionibus resolvebatur et dirimebatur. Unde cum communiter universis, tum singulis illius beneficio, tum æquitas rectaque juris constitutio, quam pax erat. » Moxque subdit de lite inter germanos ob divisionem paternorum bonorum oborta, ejusdemque arbitrio ex communi partium consensu definienda, deque miraculo approbata ab eo tunc lata sententia. Exstat insuper ejusdem insignis epistola, quam Græci canonicam vocant, in qua habetur inter alia, quod causam cogniturus eorum qui bonis ab aliis fuerant spoliati, Euphrosynum misit, ut cognosceret ex legibus ecclesiasticis, quorumnam essent accusationes recipiendæ, quorumve repudiandæ.

38. De S. Ambrosio testatur Augustinus[2] adeo fuisse obrutum cognitione alienarum causarum, ut vix daretur ei respirandi facultas : atque adeo, ut toto tempore, quo ipse Augustinus Mediolani resedit, nunquam nactus sit Ambrosium ab his liberum et otiosum; ut quod diutius exoptaverat, mentis suæ tricas, quæ animum in diversa distraherent, prolixiori sermone apud illum exponeret. Duplici vero ex causa contingebat episcopos causas populi cognoscere, ac judicare : vel cum a dissidentibus inter se partibus arbitri essent electi : vel ut male a sæcularibus judicibus judicata retractarent, atque rescinderent. Extant de utroque exempla in Ambrosio, qui de causa ex consensu partium sibi delata hæc ait[3] : « Cognovi autem secundum sacræ formam præceptionis, qua me induit beati Apostoli[4] auctoritas, et tuæ doctrinæ et vitæ forma ac disciplina. Nam cum

[1] Joseph. antiq. lib. XIV. c. 16. — [2] Cæs. comment. de bell. Gall. lib. VI. — [3] Cic. lib. II. de leg. — [4] Xenophon. lib. IV. de fact. et dict. Socrat.

[1] Greg. Nyssen. orat. de Gregor. Thaumat. vit. — [2] Aug Conf lib. VI. c. 3. — [3] Ambros. ad Marcel. epist. XLIX. tom. V. Rom. edit. — [4] 1. Cor. VI.

ipse arguerem quod adhuc inter vos maneret veternosum jurgium, cognoscendi mihi necessitatem partes imposuerunt. » Porro necessitatem dicit, quod (ut paulo inferius repetit) Pauli apostoli hæc præcipientis mandato teneretur adstrictus. Sic igitur liberum fuisse Christianis, cum vellent, ex composito; quas inter se haberent controversias, episcopo definiendas sponte committere, apparet. Rursum vero magistratuum prava judicia, imo et quæ imperatorum injusto essent firmata rescripto, se irritasse testatur [1] : sed hæc in Vita ipsius a nobis edita, fusius dicta sunt et suo loco narraturi sumus inferius.

39. De S. Augustino rursus, præter illa quæ ex ejus commentario de Opere monachorum recitavimus supra, hæc idem ipse habet in expositione Psalmorum [2] : « Maligni homines efflagitant, aut certe infirmos premunt, ut causas suas ad nos deferre compellant. Quibus dicere non audemus: Dic, homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos? Constituit enim talibus causis ecclesiasticos Apostolus cognitores. » Et paulo post : « Igitur noscant obedientes fideles, qui pro suis sæcularibus causis non raro nos quærunt; et judiciis nostris facillime acquiescunt, nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potius consolantur. » Idemque scribens ad Proculianum [3] de unitate et concordia Ecclesiæ procuranda, hæc subdit : « Et homines quidem causas suas sæculares apud nos finire cupientes, quando eis necessarii fuerimus, sic nos sanctos et Dei servos appellant, ut negotia terræ suæ peragant : aliquando agamus et nos negotia salutis nostræ, et salutis ipsorum, non de auro, non de argento, non de pecoribus, pro quibus rebus quotidie submisso capite salutamur; sed ut dissensiones hominum terminemus. » Conqueritur de iisdem sæpius.

40. Sunt de his aliorum sanctorum querelæ, ac potissimum Synesii : qui ex philosopho gentili factus christianus, ac deinde, licet invitus, creatus episcopus Ptolemaidis Cyrenensis Pentapolitanæ provinciæ in Ægypto, cum judicandarum sæcularium causarum pressus esset onere, se abdicare curavit, si licuisset; prout cum multis aliis, tum præsertim litteris contra Andronicum scriptis [4], quibus missionem petit, declarat his verbis : « Priscum sæculum eosdem tulit sacerdotes et judices : nam et Ægyptii et Hebræorum gens multo tempore sacerdotes reges habuerunt. Deinde (ut mihi videtur) cum divinum opus humano modo perageretur, sejunxit Deus vitæ conditiones, et alius sacerdos, alius dux effectus est : alios enim ad materiam direxit, alios sibi ipsi collocavit. Ordinatum quidem est, ut illi quidem in rerum negotiis, nos autem in precibus versaremur : quod vero bonum est, ab ambobus exigit Deus. Quid igitur reducis? quid separatum a Deo conjungere conaris, qui neque ut gubernemus, sed falso ut gubernemus expetis? qua re quid miserius fieri potest? Opus est tibi præfecto? ito ad procuratorem legum Reipubl. Opus habes aliqua re Deo? ito ad sacerdotem civitatis; » et inferius : « Otio opus est ei qui cum philosophia sacerdotio fungitur. Non condemno episcopos qui in rerum negotiis versantur, sed magis miror eos qui utrumque possunt : mea facultas non est duobus dominis servire. Si vero sunt aliqui, qui neque a condescensu læduntur, poterunt sane et sacerdotio fungi, et civitatum præfecti esse. Radius enim solis si cum stercore versabitur, purus manet, non inquinatur : ego vero cum idem hoc fecero, fontibus et mari opus habeo. » Hæc et alia multa id genus in conventu episcoporum est locutus Synesius, cum missionem peteret : quam, reclamantibus omnibus, assequi non potuit. At vero licet sæcularia judicia, quantum posset, declinare curaret; cum tamen necessitas imperavit, non tantum illa suscepit, sed et ipsos provinciarum præsides in administratione se inique gerentes judicavit atque damnavit. Nam tum in Andronicum Pentapolitanæ præfectum provinciæ, quod novis ac sævis tormentis reos cruciaret, quodque edictum pro foribus ecclesiæ affixisset, et sacerdotibus gravia comminatus esset, atque alia enormia perpetrasset; tum etiam in Tonantem ibidem magistratum gerentem, excommunicationis sententiam tulit, his ipsis verbis conceptam [1] :

41. « Postquam non amplius admonendus est homo, sed velut insanabile membrum a nobis resecandus; ut ne societate, etiam quod sanum est, simul corrumpatur : nam inquinamentum facile distribuitur; et qui tangit scelestum, particeps fit reatus illius : oportet autem mente et corpore puros Deo esse : propter hæc Ptolemaidis Ecclesia ad omnes ubique terrarum sorores suas hæc demandat. Andronico et suis, et Tonanti et suis, nullum templum Dei aperiatur : omnis sacer cœtus, omne sacrum templum conclusum sit. Non est diabolo portio in paradiso. Qui etiam si clandestine ingressus fuerit, expellatur. Admoneo igitur et privatum quemque et principem, ut ne sub eodem tecto cum ipso habitet, neque eamdem mensam participet : sacerdotes autem præcipue, qui neque viventes ipsos alloquantur, neque mortuos simul deducant. Si vero quis, velut parvæ civitatis Ecclesiam reprobarit, et excommunicatos ab ipsa susceperit, velut necesse non sit pauperi non obedire : is sciat se scindere Ecclesiam, quam unam Christus esse vult. Talis autem, sive levita, sive presbyter est, sive episcopus, a nobis in Andronici sorte locabitur, et neque porrigemus ipsi dexteram, neque unquam de eadem mensa cum ipso cibum capiemus : multum enim aberit, ut in arcano mysterio communionem habituri simus cum his qui cum Andronico et Tonante sortem habere voluerunt. » Hucusque verba sententiæ Synesii in dictos magistratus prolatæ, tempore Theodosii senioris imperatoris, cum Alexandrinæ Ecclesiæ præesset Theophilus; agemus de iisdem rebus gestis a Synesio uberius suo tempore : hæc autem modo satis ad propositam causam. Si igitur

[1] Ambr. de offic. lib. II. c. 29. — [2] Aug. in Psal. CXVIII. Conc. LXXIV. — [3] Aug. ep. CXLVII. — [4] Synes. epist. LVII.

[1] Synes epist. LVIII.

exiguæ civitatis episcopus hæc in provinciarum præsides : quid putandum fecisse cæteros, qui majoribus præessent Ecclesiis, ut metropolitanos, vel patriarchas, ac denique ipsum episcoporum episcopum, Romanum pontificem? Sed hactenus de Christi sacerdotum potestate judiciaria, de qua locupletius multis in locis (quandoquidem frequens se occasio offert) agemus in posterum. Jam vero ad enarranda redeamus, quæ a Paulo in institutione Corinthiorum Ecclesiæ, cæteris etiam totius christiani orbis Ecclesiis pro futura, salubriter ordinata, et auctoritate apostolica sunt disposita.

42. Inter alia multa, quæ Corinthiorum Ecclesia ad Paulum apostolum scripserat, consuluit etiam (inquiunt Athanasius [1] atque Theodoretus [2]) num recta esset illorum sententia, qui prætextu continentiæ uxorem vel dimittere vellent, vel cum ea pure casteque agere? Ad hæc respondens Paulus, sic scribit [3] : « De quibus autem scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere; » hanc enim illi prætexebant suæ ipsorum sententiæ rationem; sed sic respondit Paulus : « Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, » hoc est retineat, « et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat : similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. »

43. Fuisse enim Corinthios natura salacissimos, cum omnes testentur; illud etiam monstrat, quod Strabo [4] scribit his verbis : « Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam mille habuerit sacrorum famulas meretrices, quas deæ viri mulieresque dedicarunt. Ob hæc igitur, et magna hominum multitudo in ea urbe, et divitiæ fuerunt; naucleri enim sua facile prodigebant; unde adagio locus : Non est Corinthum adire cuivis integrum. » Hæc Strabo. Sed et Dio Chrysostomus, qui iis vivebat temporibus, in sua Corinthiaca ait Corinthum præ cæteris Græciæ civitatibus fuisse Veneream. Quam impudicissime vero Venus a Gentilibus coleretur, et quæ eidem vota turpissima nuncupari ab iis, qui ejus implorarent auxilium, consuevissent : quoniam adeo turpia et inhonesta sunt, indigna putamus quæ stylo christiano scribantur, et christianis auribus inferantur : libentius itaque temperavimus, relinquentes hæc ethnicis, et inter alios (ut taceam poetas) Herodoto [5] atque Justino [6] græcis historicis, qui talia enarrarunt. Satis modo illud de Corinthiorum turpitudine dicere, quod ad significandam ipsorum solutissimam in obscœnitates intemperantiam Suidas [7] scribit his verbis : « Cotys dæmon apud Corinthios colitur, præses effeminatorum et impudicorum : sive illi ob turpem quæstum, sive ob fœdam libidinem, aliave de causa pudicitiam prostituant; ejusmodi sunt Clisthenes et Timarchi. » Hæc Suidas. Nos vero hæc omnia eo consilio voluimus attigisse, quo facilius Pauli Corinthiis incontinentiam exprobrantis, et eadem sæpius admonentis, consilii ratio comperta atque explorata omnibus habeatur : ac insuper insumpti ab eo labores immensi in ea obscœnitatum cloaca exhaurienda, apertius cognoscantur.

44. *De continentia conjugali.* — Cum vero Apostolus Corinthios monuit, ut abstinentes ex consensu, in id ipsum reverterentur : ne crederetur hæc velut lex quædam omnibus esse præscripta, mox subdit : « Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. » Hæc enim illis indulgere dicit, quorum continentia adhuc esset infirma atque suspecta. Cæterum consuevisse sæpe christianos conjuges ex mutuo consensu perpetuam castitatem servare, Tertullianus sic docet [1] : « Quot sunt qui consensu pari inter se matrimonii debitum tollunt? Voluntariis spadonibus pro cupiditate cælesti, salvo matrimonio, abstinentia toleratur, quanto magis adempto? » Hæc Tertullianus ad uxorem. Idemque [2] alibi vocat ejusmodi mutuam de castitate servanda consensionem, honestam in occulto matrimonii dissimulationem. Ac rursum [3] de iisdem conjugibus : « Qui, inquit, ex consensu contumeliam communem jam recusaverunt. » Apud Cyprianum hæc amplius [4] : « Adhuc habeo quid mirari; cum videam de Christianis plerosque maritos pariter et uxores continentiam destinantes, domicilia singularia magis eligere, ut consensu communium votorum sine irritatione præsentiæ, et concordante secessu valeant obtinere. » Et paulo post : « Grande miraculum, ut virginum charitas virgines faciat veluti conjuges credi, et conjugum charitas conjuges faciat virgines æstimari. Ecce vera dilectio, quæ in conjugalitate dividit, ut in castitate conjungat. Ecce sancta dilectio, quæ conjugalibus ad communem laudem inducit absentiam. Hi pro certo sese inseparabiliter diligunt, qui ut triumphos sibi inferant, a se ipsis discedunt; quibus nec crimen, nec natura, nec Dominus, nec Apostolus potestatem unius interdixit aut tulit, sed pro tuendis paribus votis, semota unanimitate, absentari charitas persuasit. » Hæc ibi auctor.

45. Porro si in servandæ continentiæ proposito, alterius conjugum desit assensus, ab altero id minus licite fieri, præter ea quæ ab Apostolo sunt intimata, Augustinus [5] ad Ecdiciam scribens, pluribus docet, necnon Fulgentius [6], qui eodem argumento aliam scripsit epistolam. Si igitur in servanda in matrimonio continentia utriusque conjugis accedat assensus (cum verum matrimonium non carnalis copula, sed animorum consensus faciat), nihil prohibet, quin castitas ab utroque laudabiliter excolatur. Sunt quidem exempla plura sanctissimorum

[1] Athanas. in Synops. in epist. I. ad Corinth. — [2] Theodoret. in I. ad Corinth. c. 7. — [3] I. Cor. VII. — [4] Strabo lib. VIII. — [5] Herodot. in Clio lib. I. in fine. — [6] Just. hist. lib. XXI. — [7] Suid. verbo Κοτύς.

[1] Tertull. lib. I. c. 6 — [2] Tertull. de resurr. carn. c. 8. — [3] De vel. virg. c. 13. — [4] De singular. cleric. — [5] August. epist. CXCIX. — [6] Fulgentius epist. I.

virorum ac feminarum conjugum, qui in hunc modum ex condicto continentiam profitentes, egregia claruerunt sanctitate : id enim sibi esse gratissimum, Deus multis miraculis editis comprobavit : et inter alia illud perinsigne, quod Gregorius [1] recitat in libro de Gloria confessorum, quem consulat, qui scire cupit : nam alio tendimus. Sed quod ad Corinthios, de quibus agitur, spectat : cum Paulus justa ex causa illorum haberet suspectam continentiam, ne obtentu majoris boni in deteriora prolapsi corruerent, apposite ea subdit : « Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium : » cum alioqui omnes esse continentes optaret. Rursum etiam ex institutione ejusdem illud dicentis : « Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi. » Manasse atque perseverasse eam consuetudinem in Ecclesia, ut conjugati certis diebus se temperarent, certum est; de qua Cyrillus [2] : « Qui, inquit, norunt tempus continendi, ut vacent orationi : qui una cum vestimentis munda ad conventus Ecclesiæ afferunt corpora. » Et Augustinus certos dies et causas referens, quibus sit abstinendum, hæc addit admiratione quidem digna [3] : « Qui uxorem suam in profluviis positam agnoverit, aut in die Dominico aut qualibet alia solemnitate se continere noluerit; qui tunc concepti fuerint, aut leprosi, aut epileptici, aut etiam forte dæmoniaci nascentur. »

46. *De matrimonio et ritibus in eodem adhibitis.* — Verumenimvero eumdem Paulum audiamus, conjugibus has leges a Christo primitus institutas observandas proponentem, atque addentem alias saluberrimas [4] : « Iis autem, inquit, qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam, aut viro reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris, ego dico, non Dominus : Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo; non dimittat illam. Et si quæ mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa; non dimittat virum : sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent : nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi. » Hæc Paulus de legibus conjugii. Agit idem de matrimonii excellentia : dumque illud conjunctioni Christi cum Ecclesia comparat, ad Ephesios scribens, sacramentum quoque magnum appellat, quod scilicet vinculum, quo Christus cum Ecclesia jungitur, repræsentet. Sic et veteres Pauli interpretes, matrimonium quod inter fideles contrahitur, sacramentum congrue appellarunt, ut Clemens [5] Alexandrinus, cum ait : « Si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christum et Ecclesiam ducit Apostolus. » Et Augustinus [1] : « In civitate Domini, in monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesia, ubi nuptiarum non solum vinculum, verum etiam sacramentum ita commendatur, ut non liceat uxorem suam alteri tradere. » Et alibi [2] : « Usque adeo fœdus illud initum nuptiale cujusdam initi sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat. » Et inferius : « In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fœcunditas uteri. » Et Chrysostomus [3] : « An, inquit, non audis Paulum dicentem, quod sacramentum sunt nuptiæ, et imago dilectionis Christi, quam erga Ecclesiam declaravit? » At non impedit, si aliqui [4] sacramenti vocem ad conjunctionem Christi cum Ecclesia retulerunt, quominus et ipsum matrimonium sit sacramentum ; sicut nec impedimento est, quominus sacramentum aliquod in se sit, et alterius rei mysticam habeat significationem : imo id peculiare est omnibus sacramentis, ut sit sacræ rei signum.

47. Cæterum quod ad ritum spectat : primum quidem non aliunde quam ab apostolica traditione fluxisse, ut non sine sacerdotis præsentia matrimonium contrahatur, Ignatius [5], qui his ipsis Apostolorum temporibus vivebat, fidem facit; ait enim scribens ad Polycarpum : « Decet vero, ut et ducentes uxores et nubentes, cum episcopi arbitrio conjungantur; ut nuptiæ juxta præceptum Domini, non autem ob concupiscentiam coisse videantur. » Hoc est enim quod idem Apostolus inferius dicit : « Cui vult, nubat, tantum in Domino. » In Domino enim nubere, nihil aliud est, quam secundum leges et ritus Ecclesiæ ab ipsis Apostolis traditos contrahere matrimonium. De iisdem antiquis Ecclesiæ ritibus hæc Tertullianus [6] : « Unde sufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renuntiant, Pater rato habet? Nam nec in terris filii sine consensu patrum rite ac jure nubunt. » Hæc ipse.

48. Sed hæc singula explicemus : antiquos enim Ecclesiæ mores Annalibus nostris intexere, ex instituto suscepimus. Quod igitur ad primum pertinet : Ecclesia fidelium conciliat matrimonium, dum per sacerdotem contrahentium mutuo elicito prius consensu, junguntur in unum illorum dexteræ : quibus accedit osculi sancta libatio, atque velatio, de quibus item ritibus idem auctor hæc alibi [7] : « Ad desponsationem velantur, quia et corpore et spiritu masculo mixtæ sunt, per osculum et dextras, per quæ primum resignarunt pudorem spiritu, per commune conscientiæ pignus, etc. » Ad dictum ritum jungendi dexteras alludit et Gregorius Nazianzenus [8] ad Anisium scribens, cum ad ejus filiæ invitatus nuptias, quod esset affectus ægritudine, se excusans, hæc addit : « Animo et voluntate adsum,

[1] Greg. de Glor. confess. c. 32. — [2] Cyrill. catecheს. IV. — [3] Aug. ser. 244. de tempor. — [4] 2. Cor. VII. — [5] Clem. Alex. Strom. lib. III.

[1] Aug. de fid. et operib. c. 7. — [2] Aug. de bon. conjug. c. 7. 18. — [3] Chrysost. in Genes. hom. LVI. — [4] Hier. in epist. ad Ephes. c. 5. — [5] Ign. ep. XI. — [6] Tert. ad uxorem lib. II. in fin. — [7] Tertul. de veland. virg. c. 11. in fine. — [8] Greg. Nazian. epist. LVII.

imulque festum celebro, juvenilesque dextras inter se jungo, atque utrasque Dei manui. » Quod enim junctis dextris, stolam sacerdotalem eorumdem manibus superponere solet sacerdos; id nempe est quod ait Gregorius : « Utrasque Dei manui jungo. » Hæc subsequitur benedictio, et verborum forma quædam, quæ perficit matrimonium : de quibus hæc in quarto Concilio Carthaginensi [1] : « Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis vel a paranymphis offerantur : qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant. »

49. Quod insuper addit Tertullianus : « Confirmat oblatio, » missæ insinuat sacrificium, quod (ut antiqui rituales libri ecclesiastici tradunt) in matrimonii confœderatione offerri a sacerdotibus consuevit. Et quid mirum si hoc facerent Christiani, cum nec ethnici sine sacrificio nuptias contrahere soliti fuerint? Post vero eisdem contrahentibus a sacerdote solitam sacram Eucharistiam (ut etiam nunc fit) impartiri, idem Tertullianus alibi docet, dum ait [2] : « Illi, » sacerdotes videlicet, « sic dabunt viros et uxores, quomodo buccellas. » Quod præterea idem ait [3] : « Et obsignatum angeli renuntiant; » per angelos Tertullianus intelligere sacerdotes consuevit : sacerdotes enim matrimonium inter partes antea pactum in Ecclesia denuntiare solent. Sive velimus de cælestibus angelis hæc intelligi, secundum quod subdit : « Pater rato habet, » nempe cælestis.

50. Sed quod addit : « Nec filii inter se sine consensu patrum rite ac jure nubunt : » plane declarat primum omnium voluntates contrahentium a parentibus esse ratas habendas, ac subinde (ut etiam hodie fit) subsequi per sacerdotem publicam in Ecclesia denuntiationem, ac denique cæteros sacros ritus ab eodem antea relatos. Quo autem loco haberentur occultæ nuptiæ a Christianis, idem Tertullianus [4] alibi declarat his verbis : « Penes nos occultæ quoque conjunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professæ, juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. » Ex his videas, non esse novum, quod a sacrosancto catholico Patrum conventu [5] est nuper restitutum potius quam institutum, ut non sine explorato per parochum partium consensu, nec clandestine, sed in facie Ecclesiæ sacra nuptiarum fœdera contrahantur. Verum ne clandestine et sine parentum assensu matrimonium iniretur, a Gentilibus etiam servari consuevisse (quod et superius attigimus) scriptores illorum testantur, inter quos et Apuleius [6] : « Impares, inquit, nuptiæ, et præterea in villa, sine testibus, et patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri. » Sed enim de his plenius jurisconsulti [7], ac principum placita. Præterea vero non coram uno tantum presbytero matrimonii adstipulatore hæc olim tractabantur, sed (quod alibi idem Tertullianus [1] ait) : « Coram episcopo, presbyteris, diaconis, intervenientibus etiam in Ecclesia viduis, majore celebritate. » Romæ ipse summus pontifex his præsens esse consueverat. Unde Siricius papa in epistola quam scripsit ad Mediolanensem Ecclesiam hæc ait : « Nos sane nuptiarum vota non aspernanter accipimus, quibus velamine interfuimus : sed virginum nuptias Deo devotas majori honorificentia veneramur. »

51. Quod autem objectum est a viro erudito, tam hoc in loco, quam superius anno Domini quadragesimo quarto, numero 88, videri me jureconsultorum ac Tertulliani potissimum probasse sententiam, qua dixerunt invalida esse matrimonia illa, quæ contrahuntur absque consensu parentum. In re quidem adeo comperta, meridianaque luce magis perspicua, decreto sacrosancti Concilii Tridentini solis instar illucescente, quis Catholicorum potuit errore lapsus esse? Quod ergo a me instituti ratio exigebat, e thesauro nova veteraque proferre, sic primo loco dixi apud Gentiles nuptias absque consensu parentum esse illegitimas, ceu clandestinas apud Christianos : quod quidem nulla reprehensione dignum est. Hic vero quod in eo argumento versarer, ut locum Tertulliani elucidarem, quo ipse ait : « Nec filii inter se sine consensu patrum rite ac jure nubunt; » haud hæc verba esse simpliciter intelligenda monstravi, sed cum fuerint penitus clandestina, secundum alia ejusdem Tertulliani verba ex alio loco nuper recitato, quibus ait : « Penes nos occultæ quoque conjunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professæ, juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. » Ex quibus intuli, non esse novum, quod a sacrosancto Concilio Tridentino sancitum est, clandestinas nuptias absque præsentia parochi in facie Ecclesiæ minime celebratas, haberi nullas, cujus quidem tantummodo canonis citatione satis persuasum cuique videri poterat, cujusnam essem ipse sententiæ : cum alioqui firmato semel in eo pede, licuerit ad externa respicere, et quid de his Gentiles sensissent, in medium afferre : licet mox ad nostra reversus, docuerim ex eodem Tertulliano, etiam coram episcopis consuevisse Christianorum matrimonia celebrari; quin et Romæ item coram ipso summo pontifice interdum peragi solita, Siricii Rom. pontificis testimonio confirmaverim. Sed in re adeo perspicua non amplius immorandum.

52. His visis, reliquum esse videtur ut aliquid dicamus de sponsali annulo : nam testatur Clemens Alexandrinus [2], consuevisse christianas mulieres annulos aureos gestare : dari vero eos solitos a sponsis arrhæ nomine, usus docet. Quod autem non tantum in nuptiis contrahendis, sed in qualibet pactione loco arrhæ annulus traderetur, testatur Plinius [3], dum ait : « Celebrior annuli usus cum fœnore cœpisse debet : argumento est consuetudo

[1] Concil. Carthag. IV. c. 13. — [2] Tert. de monog. c. 11. — [3] Tert. ad uxor. lib. II. c. 9. — [4] Tertul. lib. de pudicitia. — [5] Concil. Trid. sess. XXIV. de refor. matr. c. 1. — [6] Apul. lib. VI. — [7] Ff. de rit. nup. et C. de nupt.

[1] Tert. de monog. c. 11. — [2] Clem. Alex. pedag. lib. III. c. 11. — [3] Plin. lib. XXXIII. cap. 1.

vulgi, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior : ut plane affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse annulos. » Hæc Plinius. Porro (quod est observatione dignum) non tantum olim apud Romanos, sed antiquissimos Hebræorum dari solitum annulum loco arrhæ, exemplum Judæ admonet, de quo hæc leguntur in Genesi [1] : « Dixit Thamar : Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Judas : Quid vis pro arrhabone dari? Respondit : Annulum tuum.» Ex ejusmodi igitur usu fluxisse videtur, ut cum spondentur nuptiæ, sponsus loco arrhæ sponsæ det annulum. Observatum ab antiquis ait Plinius [2], et adhuc suo tempore apud Romanos in usu fuisse tradit, ut cum matrimonium constitueretur, sponsus ad sponsam mitteret annulum ferreum, secundum morem pristinum, cum ob auri inopiam Romani (ut tradit) annulum gestarent ferreum. Quod vero semel loco arrhæ datus annulus, ab uxore semper in digito gestaretur; id non ornatus causa (inquit Clemens Alexandrinus [3]) sed ut obsignaret eodem annulo quæ domi sunt : custodiam enim rerum domesticarum ad uxorem spectare, pluribus docet Xenophon in Œconomico. Obsignari solitas penuarias arcas, ne surriperentur a servis, Plinius monstrat, sic dicens ibidem : « Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur : at nunc cibi quoque et potus annulo vindicantur a rapina : hoc profecerunt mancipiorum legiones, et in domo turba externa.

53. Quonam vero signo Christianorum annuli sculpendi essent idem Clemens Alexandrinus [4] admonet his verbis : « Sint nobis signacula columba, piscis, vel navis, quæ celeri cursu a vento fertur, vel lyra musica, qua usus est Polycrates, vel anchora, quam insculpebat Seleucus; et si sit piscans aliquis, meminerit Apostoli, et puerorum, qui ex aqua extrahuntur. Neque idolorum sunt imprimendæ facies, quibus vel solum attendere prohibitum est; sed nec ensis vel arcus iis qui pacem prosequuntur; nec poculis iis qui sunt moderati et temperantes. » Verum apud Christianos antiquus obtinuit usus, ut sponsalis annulus signo fidei, quod est hieroglyphicum mutui fœderis atque concordiæ, sculperetur : id enim præ se ferunt conjunctæ simul dexteræ, nec apud Christianos tantum, sed Judæos, Romanos, aliasque complures barbaras etiam nationes. Porrectione enim dexteræ fidem sponderi solitam antiquitus observatum esse, certum est [5] : conjunctione vero manuum simul, ex qua efficitur numerus denarius, qui prima quadratura a Pythagora dicebatur, perfectam animorum consensionem symbolo quodam significari [6], traditum est. Apte igitur ejusmodi signo annulos sponsales insculpi debere, pietas christiana monstravit, ususque probavit, addiditque et sacerdotalem benedictionem : nam omnia nostra in nomine Domini esse facienda, Apostolus admonet. At hæc satis de ecclesiasticis antiquis ritibus nuptiarum. Cæterum quod ad alios annulos, quos fideles gestare solerent, pertinet; Christi nomine duabus litteris sic sculptos esse consuevisse ☧, ex his quos e ruderibus refossos vidimus, plane didicimus. Sed et signo crucis annulos Christianorum consignari solitos, habes exemplum de annulo S. Macrinæ virginis, cujus meminit Gregorius Nyssenus in Vita ipsius. Imagine quoque interdum sanctorum virorum eosdem loco gemmæ exornari solitos esse, docet S. Joannes Chrysostomus, dum in oratione habita in laudem Meletii, de Antiochenis tradit, ipsos ejus imaginem etiam in pala annuli expressam gestare consuevisse. At de his modo satis : reliqua prosequamur.

54. Cum Paulus apostolus ejusmodi leges promulgaret, et miro quodam discretionis judicio quædam se illis ut necessaria imperare, quædam vero ut debilibus indulgere se diceret : quidnam a cunctis præstandum maxime optaret, declarat his verbis [1] : « Volo autem omnes homines esse sicut me ipsum : sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. » At quoniam hæc subobscura videri poterant, eadem dilucidius aperiens addit : « Dico autem non nuptis et viduis : bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. » Hæc Paulus; qui et inferius : « De virginibus præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo autem hoc bonum esse propter instantem necessitatem : quoniam bonum est homini sic esse ; » ac insuper conferens conjugio virginitatem, hæc ait : « Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori; et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro ; » ac denique consentientem his omnibus proferens sententiam, ait : « Igitur et qui matrimonio jungit filiam suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit ; » atque de viduis statim hæc addit : « Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium : puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. » Hactenus de triplici hominum statu Paulus, conjugatis videlicet, virginibus atque viduis; quorum duos posteriores absque aliqua controversia priori anteponendos esse judicavit, suamque de re tanta sententiam divini Spiritus testimonio ratam obsignatamque non tantum Corinthiorum, sed totius orbis Ecclesiæ Catholicæ tradidit promulgandam; quam olim Dominus, Evangelista [2] excipiente, dictaverat.

[1] Genes. XXXVIII. — [2] Plin. lib. XXXIII. c. 1. — [3] Clem. Alex. in pedag. lib. III. c. 11. — [4] Idem eodem c. 11. — [5] Cæl. Rodig. lib. IV. c. 3. et Pierius in Hieroglyph. — [6] Idem antiq. lib. XXII. c. 14.

[1] 1. Cor. VII. — [2] Mat. XIX.

55. *De virginitate.* — Quantum vero Corinthii Pauli apostoli prædicatione profecerint, ex his quæ Tertullianus tradit, satis possumus intelligere. Quæ enim (sic dicam cum Propheta [1]) erat arida ac sitiens, conversa est in stagnum, et fontes aquarum: et in cubilibus, in quibus erant dracones, viror calami et junci exortus est. Ubi, inquam, præ cæteris Orientis urbibus, dea impudicissima tot impudicitiis colebatur, et quæ facta erat omnium illuc adventantium sentina, atque lacuna libidinum, conversa est, Paulo instituente, in castitatis asylum, scholamque pudicitiæ. Ecce de his Tertulliani testimonium sic dicentis [2]: « Hodie denique virgines suas Corinthii velant: quid docuerint Apostoli, qui didicerint, approbant: » erat enim (ut idem ait) velum virginitatis insigne. At vero non ipsi Corinthii tantum, verum etiam eorum exemplo complures Græcorum, aliarumque nationum Ecclesiæ suas virgines velare consueverunt: sicque quod Paulus Corinthios primum docuit, in cæteras christiani orbis Ecclesias est feliciter propagatum. Unde idem Tertullianus [3]: « Consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Græciam et quasdam Barbarias ejus plures Ecclesiæ virgines suas abscondunt. Est et sub hoc cælo institutum istud alicubi, ne cui Gentilitati Græcanicæ aut Barbaricæ consuetudinem illam adscribant. Sed eas ego Ecclesias proposui, quas et ipsi Apostoli vel apostolici viri condiderunt, ut puto ante quosdam. Habent igitur et illæ eamdem consuetudinis auctoritatem; tempora et antecessores opponunt magis, quam posteræ istæ. » Hæc et alia Tertullianus. Mira plane ex Pauli prædicatione facta est rerum mutatio, ut qui suas virgines prostituere consueverunt, easdem modo velantes Deo dicarent.

56. Statim igitur ut sanctæ Ecclesiæ fertilissimus ager sanctum virginitatis et continentiæ semen excepit, Apostolis seminantibus; mox amplissimo fœnore multiplicata germina reddidit: nam statim sanctarum virginum ac viduarum collegia, quæ nos monasteria dicimus, esse cœperunt. Est de his locuples testis S. Ignatius, qui iis ipsis temporibus (ut vidimus) quibus Paulus Corinthios imbuebat ecclesiastica disciplina, regebat cum Evodio Ecclesiam Antiochenam: hic, inquam, scribens ad Philippenses [4], quos idem Paulus ad pietatem instituerat, hæc habet in fine: « Saluto collegium virginum, et cœtum viduarum. » Porro ejusmodi virgines erant, quæ perpetuam servarent Deo virginitatem: de quibus idem ad Smyrneuses [5] scribens: « Saluto, inquit, et eas quæ in perpetua degunt virginitate, et viduas. » Consuevisse eas se Domino consecrare, idem scribens ad Antiochenos [6], docet his verbis: « Virgines agnoscant cui se ipsas consecrarunt. » Quantæ vero essent existimationis, idem ipse alibi Heronem Antiochenum diaconum, cui eam Ecclesiam ipse Romam ad martyrium proficiscens commendarat, monet his verbis [7]: « Virgines serva, ut pretiosa Christi monilia. » Et ad Tarsenses. « Eas, inquit, quæ in virginitate degunt, in pretio habete, velut Christi sacerdotes: viduas in pudicitia permanentes, ut altare Dei. » Ecce tibi ad sanctæ virginitatis præconia satis sufficere potest unus Ignatius, cujus epistolarum firmissima semper in Ecclesia fuit fides, nec ab aliquo unquam in dubitationem vel levem adducta.

57. Ad hæc, non tantum Ignatius sparsim diversis in locis, variis occasionibus, sic de virginibus Deo sacris meminit; sed et qui iisdem cum Apostolis vixit temporibus Clemens Romanus (ut auctores sunt Epiphanius [1] ac Hieronymus [2]) in suis Encyclicis epistolis, quæ in Ecclesiis legebantur, de sancta virginitate plura conscripsit; sic enim ille habet: « Ipse Clemens ipsos, » Ebionæos videlicet, « per omnia redarguit in epistolis quas scripsit Encyclicis, quæ in sanctis Ecclesiis leguntur: quod alium habeant characterem fides ipsius Ebionis et sermo, ab his quæ ab illis sub nomine ipsius in Circuitionibus corrupta sunt. Ipse enim virginitatem docet, et illi non admittunt; » et S. Hieronymus: « Ad has, » nempe virgines, « et Clemens successor apostoli Petri, cujus Paulus apostolus meminit, scribit epistolas, omnemque pene sermonem suum de virginitatis puritate contexuit: ac deinceps multi apostolici, et martyres, et illustres tam sanctitate quam eloquentia viri, quos ex propriis scriptis nosse perfacile est. » Sed prætermittimus recensere catalogum antiquorum scriptorum, satis putantes hæc ex apostolicis fontibus hausisse atque duxisse: ut non dubium sit, Paulum idem quod Christus, eademque prorsus Ignatium et Clementem, quæ Petrus et Paulus credentes epistolis instituissent, ac præsentes sermone tradidissent, docuisse.

58. Qui igitur (ut una sententia rem absolvam) virginitatis sublimem in Ecclesia statum impugnant, eos non Apostolorum, vel apostolicorum virorum, sed Ebionis, atque ejus gregalium partes tenere, quis dubitat? Catholici enim quotquot fuerunt, ejusdem sacri germinis fœcunditate sunt mirum in modum gloriati, et (ut de antiquioribus loquar) hæc Justinus martyr ad Antoninum Pium imperatorem: « Permulti profecto sexus utriusque, et sexaginta et septuaginta nati annos, qui a pueris disciplinam Christi sunt sectati, incorrupti et cælibes perdurant: et glorior me per omne genus hominum nostrorum tales monstrare posse. » Et Cyprianus [3]: « Jam, inquit, refertus est orbis, impletus est mundus eorum qui capere continentiam possunt, more spadonum viventes, castrati ad regnum Dei. » Sed quibus præconiis tales efferat, audiamus: « Flos est ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritualis, læta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctitatem Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesiæ matris gloriosa fœcunditas: quantoque plus

[1] Isai. XXXV. — [2] Tertull. de virg. veland. c. 9. — [3] Tertul. eod. lib. c. 2. — [4] Ignat. epist. VIII. — [5] Ignat. epist. X. — [6] Ignat. ep. XII. — [7] Ignat. epist. XIII.

[1] Epiph. hæres. XXX. — [2] Hier. advers. Jovin. lib. I. — [3] Cypr. de habit. virg.

copiosa virginitas numero suo addit, tanto plus gaudium matris augescit. » Hæc ipse.

59. Sed et illud certum atque exploratum habetur, non in Christi Ecclesia tantum post Evangelii promulgationem, sed et antea, atque adeo ubique Gentium (ut pluribus monstrat sanctus Hieronymus [1] agens adversus Jovinianum) virginitatem in pretio fuisse habitam; licet perrarus ejusmodi flos appareret, quo post Christi adventum fœcundo germine abundarunt Ecclesiæ campi. Certe apud Romanos (ut omittamus de Vestalibus dicere, cum nostris alioqui in nullo conferendis, quod earum, ut ait Ambrosius in Symmachum, virginitas esset emptitia, temporaria, ac fastu plena) Augustum constat ita simulatum cælibatum gravissima oratione et dicto insectatum, ut tamen maxima cum æquitate eos qui perpetuam virginitatem excolerent, auctore Dione [2], summis afficeret præmiis. Sed his omnibus quæ a Gentilibus in laudem virginitatis sunt scripta vel facta, quoniam non est animus his immorari, adjicimus tantum veluti corollarium Naumachii ethnici antiqui poetæ nobilis præclaram et cum primis memorabilem sententiam :

EX ΤΩΝ ΝΑΥΜΑΧΙΟΥ
γνωμικά.

Καλὸν μὲν, δέμας ἁγνὸν ἔχειν, ἀδμῆτά τε μίμνειν
Παρθενικὴν, καθαρεῖσί τ' ἀεὶ μελεδήμασι χαίρειν,
Μήτε βαρυτλήτων λαγόνων περὶ φόντον ἄγουσαν,
Μήτε πονον τρομέουσαν ἀγάστονον εἰλειθυίης.
'Αλλ' ἴσθαι βασίλειαν ἀφαυρῶν θηλυτεράων,
Ψυχῆς ὄμμα φαεινὸν ὑπὲρ βίοτοιο χέουσαν,
Ἔνθα γάμοι κεδνοὶ καὶ ἀληθέες, ἔνθα μιγεῖσα
Θεσπεσίοις ἐπέεσσι νοήματα φάεα τίκτει.

EX NAUMACHII SCRIPTIS
sententiæ.

Pulchrum sane est, corpus castum habere, intactamque manere
Virginem, et puris semper cogitationibus delectari,
Nec onus circa laboriosa ilia gestantem,
Neque dolores trementem suspiriosos Lucinæ,
Sed permanere quasi reginam imbecillium mulierum,
Oculum animæ splendidum ad eam vitam erigendo,
In qua gloriosæ veræque sunt nuptiæ, ubi commixta
Divinis verbis lumine plenas meditationes parit.

Sed hæc satis.

60. *De cælibatu Pauli.* — His igitur de virginitate et continentia stabilitis, reliquum est ut de Pauli cælibatu paulo fusius disseramus; non quidem quod justa de eo id ipsum profitente aliqua possit oriri dubitatio (quis enim adeo vesanus ac mente captus hæc de se Paulo juste affirmanti non credat, vel alteri cuipiam contrarium falso asserenti majorem esse adhibendam fidem existimet?) sed quod ex ejus scriptis, quæ male accepta ac perperam sunt explicata, ad errorem patefactus est aditus : idcirco certis firmisque rationibus rem certam testatamque reddere; et absurdum omne, quod ex adverso proponitur, refellere proposuimus. Ipse enim (ut nuper vidimus) in hac ipsa, quam ad Corinthios dedit, epistola, sæpe multisque cælibatum suum insinuat : quæ hic quoque repetere non gravabimur : id enim expresse adeo atque patenter profitetur [1], ut nihil supra : « Volo autem, inquit, omnes homines esse sicut me ipsum; » et hæc tamen adhuc planius explicans, subdit : « Dico autem non nuptis et viduis : bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. » Quibus quid manifestius, quid apertius dici potuit? qui dum hortatur ipsas virgines ac viduas ut sic permaneant, sicut et ipse; licentiam tamen non adimens nubendi, si non contineant; se plane cælibem vitam agere, non ambigue vel obscure significat. Quorum quidem verborum (licet explicatione minus indigeant) illum esse legitimum germanumque sensum, Patres plane omnes (ne singulos enumerando tempus insumam) quotquot fuerunt in Ecclesia Catholica scriptores ecclesiastici, intellexerunt. Texuit quorumdam catalogum Hieronymus [2], qui in dictam Pauli epistolam ad Corinthios commentarios edidere, ac de Pierio theologorum celeberrimo hæc ait : « Quorum Pierius cum sensum Apostoli ventilaret, atque dissereret, et proposuisset illud exponere : Volo autem omnes esse sicut me ipsum, adjecit : αὐτα λέγων ὁ Παῦλος ἀντικρὺς ἀγαμίαν κηρύσσει; quod est : Sic dicens Paulus, aperte cælibatum prædicat. » Hæc Hieronymus. At Epiphanius [3] : « Omnino quidam grassatores, et ad libidinem conversi, et corruptam opinionem in se ipsis habentes, etiam sanctos polluere volunt ad honestam excusationem pravæ ac infirmæ suæ opinionis; ad quos dixit Apostolus : Vellem quidem omnes esse sicut me ipsum. Me ipsum vero quomodo dicit, præter quam propter castitatem? » In hanc sententiam cæteri omnes eam sunt epistolam interpretati.

61. Sed enim unus reperitur Clemens [4] Alexandrinus, qui Paulum conjugatum fuisse, falsa ejus epistolæ interpretatione deceptus, affirmat, cum ait : « Paulus quidem certe non veretur in quadam epistola suam appellare conjugem, quam non circumferebat, quod non magno ei opus esset ministerio. Dicit enim in quadam epistola [5] : Non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et reliqui Apostoli? Sed hi quidem, ut erat consentaneum ministerio, quod divelli non poterat, prædicationi scilicet attendentes, non ut uxores, sed ut sorores circumducebant mulieres, quæ una ministraturæ essent apud mulieres, quæ domos custodiebant; per quas etiam in gynæceum absque ulla reprehensione malave suspicione ingredi posset doctrina Domini. » Hæc quidem Clemens, quæ et ex eodem referunt Eusebius [6] atque Nicephorus [7]. Periclitari posse videretur fortasse apud nonnullos veritas ex Clementis perperam facta verborum Apostoli interpretatione; nisi ipsemet Paulus ex his, quæ (ut vidimus) scribit ad Corinthios [8], se tanta

[1] Hier. advers. Jovin. lib. I. — [2] Dio hist. lib. LVI.

[1] 1. Cor. VII. — [2] Hier. epist. LII. — [3] Epiph. hæres. LXX. — [4] Clem. Alex. Strom. lib. III. — [5] 1. Cor. IX. — [6] Euseb. histor. lib. II. c. 24. — [7] Niceph. lib. II. c. 44. — [8] 1. Cor. VII.

calumnia liberaret, dum se esse cælibem profitetur. Veruntamen ne (quod levioris est animi) ipse sibi contraria scripsisse videatur, locum ipsum, quo agit de circumducenda (ut volunt etiam novatores incontinentes) uxore, accuratius expendamus.

62. Licet ea vox græca, qua utitur Paulus, et uxor, et mulier, latine æque dicatur; tamen dum addit sororem, non de uxore intellexisse liquet. Si enim uxorem significare voluisset, utique qui eam græce scripsit, græci sermonis regulam servasset, nec simpliciter γυναῖκα dixisset, sed necessitate adstrictus articulum addidisset, dixissetque τὴν γυναῖκα, ut uxorem exprimeret : cum igitur articulum non addiderit, plane constat non de uxore, sed de sorore intellexisse. Sed et S. Hieronymus [1] de his agens, hæc ait : « Si autem nobis illud opposuerit ad probandum quod omnes Apostoli uxorem habuerint : Numquid non habemus potestatem mulieres, vel uxores circumducendi (quia γυνὴ apud Græcos utrumque significat) sicut cæteri Apostoli, et Cephas, et fratres Domini? jungat et illud, quod in græcis codicibus est : Numquid non habemus potestatem sorores mulieres vel uxores circumducendi? Ex quo apparet eum de aliis sanctis dixisse mulieribus, quæ juxta morem Judaicum magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum : nam et ordo verborum hoc significat : Numquid non habemus potestatem manducandi, et bibendi, aut sorores mulieres circumducendi? Ubi de comedendo et bibendo, ac de administratione sumptuum præmittitur, et de mulieribus sororibus infertur; perspicuum est, non uxores debere intelligi, sed eas (ut diximus) quæ de sua substantia ministrabant. » Hæc Hieronymus : eadem ante ipsum Tertullianus [2]. Augustinus [3] vero hæc in eam sententiam : « Hoc quidam non intelligentes, non sororem mulierem, cum ille diceret : Numquid potestatem non habemus sororem mulierem circumducendi? sed uxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi græci ambiguitas; quod uxor et mulier eodem verbo γυνὴ græce dicitur, quanquam hoc ita posuerit Apostolus, ut falli non debuerint. Quia neque mulierem tantummodo ait, sed sororem mulierem : neque ducendi, sed circumducendi. Verumtamen alios interpretes non fefellit hæc ambiguitas : quia sororem mulierem, non uxorem interpretati sunt. » Sic etiam Chrysostomus [4], sicut Theodoretus, et alii veteres, de sorore, non de uxore dixisse Paulum, intellexerunt. Consueverant enim Judæi suæ gentis feminas sorores nominare, et viros fratres.

63. Sed quid de hac re scripserit, et eleganter quidem, Isidorus Pelusiota ad Isidorum diaconum, hic describamus : « Apostolorum unusquisque (ut ita dicam) regionem unam nactus, eam optimis moribus informavit. At Paulus, tanquam pennatus agricola, universum pene orbem peragravit, atque extremos usque terræ angulos grassatus est; tum auditores suos optimis legibus instituens, tum iis etiam, quibus eum audire minime contigit, divinam doctrinam inserens. Quocirca illos quidem mulieres etiam comitabantur, non ut liberos procrearent, aut una cum ipsis vitæ consuetudinem haberent, verum ut ex suis facultatibus subministrarent, ac paupertatis præcones alerent : hunc autem, qui ad ipsos usque terræ fines currebat, sequi nec permissæ sunt, nec potuerunt. Quid vero mirum feminas relictas fuisse; cum etiam Barnabas, individuus alioqui comes, ad infinitum illum cursum ac laborem claudicans, primas ipsi concesserit? Siquidem quo tempore cum eo versabatur, hæc verba habebat Paulus : Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et reliqui Apostoli, et fratres Domini, et Cephas? An solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc faciendi? Non quod ii qui virginitatem suadebant, et castitatem prædicabant, ac virginum choros moderabantur, cum mulieribus consuetudinem haberent. Quis enim eos virginitatem suadentes tulisset, siquidem ipsimet in voluptatum cœno sese volutantes deprehensi fuissent? Non igitur hoc ait; nam alioqui mulierem uxorem duxisset (quemadmodum notarii in iis contractibus, qui ad dotes pertinent, scribere consueverunt, Alere ac vestire, quemadmodum muliere uxore dignum est, pro facultatum captu : mulierem videlicet ob naturam collocantes, uxorem autem ob vitæ consuetudinem) sed quia ipsos sequebantur, ex bonis suis paupertatis magistros alentes; idcirco sororem quidem dixit, ut castitatem indicaret; mulierem autem, ut naturam declararet. Mulier quippe virgo quoque appellatur, etiam si intacta sit : mulier ob formam, etiam si integra sit : mulier ob naturam, etiam si masculi congressus expers sit. Quod autem hoc a scopo minime aberret, hinc liquet, quod idem hic Paulus, cujus dictum nonnulli subdola interpretatione depravare minime dubitant. de eo loquens, quod Salvator secundum carnem ex sancta virgine Maria natus sit, his verbis usus est : Factum ex muliere. Quid ais, Paule? Virginem mulierem appellas? Ita, inquit : mulierem ob naturam appello, virginem autem mente teneo. Mulier enim est virgo, etiam si alioqui a virili contactu aliena sit. Mulier ob speciem et effictionem, virgo propter integritatem et puritatem. » Hactenus Isidorus, qui fortasse mente concepit de sanctissima virgine Thecla Paulum intellexisse. Cæterum nihil prohibet eadem Pauli verba non de qualibet externa muliere, sed de sua ipsius sorore, eademque germana, posse intelligi; cum præsertim testimonio Lucæ [1] evangelistæ constet Paulum habuisse sororem, cujus filius ipsum liberavit ab insidiis Judæorum.

64. Alium insuper admovent arietem, qui in Pauli cælibatum insurgunt : ejusdemque Pauli verba in ipsum intorquent, quibus scribens ad Philippenses sic ait [2] : « Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in

[1] Hier. advers. Jovin. lib. I. — [2] Tertul. lib. de monog. c. 8. — [3] Aug. de opere monach. c. 4. — [4] Chrysost. et Theodoret. in I. Cor. IX.

[1] Act. XIII. — [2] Philip. IV.

Evangelio cum Clemente et cæteris coadjutoribus meis. » Novus interpres, evertens potius, quam vertens, loco, germane, germanam est interpretatus. At quis unquam orthodoxorum, etiamsi repetas tempora ab initio nascentis Ecclesiæ usque in præsens sæculum, reperitur, qui germanam putaverit esse legendum? Equidem non tantum de homine intellexisse Græcos omnes certum est, sed et nomen proprium viri cujuspiam illud esse, OEcumenius [1] existimavit. Theodoretus [2] eos item refellens, qui vocem illam, compar, eo quod communis sit tam masculo quam feminæ, conjugem Pauli esse putarent, hæc ait : « Comparem, seu conjugem, nonnulli stulte existimaverunt esse uxorem Pauli, non attendentes ea quæ scripta sunt in epistola ad Corinthios; quod scilicet se retulerit in numerum cælibum : Dico enim his qui matrimonio juncti non sunt, et viduis : bonum, si permanserint sicut ego : quod si non contineant, nubant. Et clarum quidem est, quod sive esset cælebs, sive viduus, uxorem non habebat : uxorem nunquam duxisse, verius est. Comparem ergo seu conjugem ipsum vocat, ut qui jugum pietatis secum trahat; et hortatur ut sit optimarum mulierum adjutor. » Hæc Theodoretus. Existimavit Joannes Chrysostomus [3], per comparem illum, Paulum significare voluisse fratrem quemdam illarum mulierum quæ ab eo ibidem nominantur, vel fortasse alicujus ex illis virum, puta Syntichis, vel Evodiæ.

65. Quid insuper? Quod moris est omnium qui pertinaciter rem minus veram justamque defendunt, et manifestam veritatem impugnant; ut quo minus veras habent, quibus fulciantur, rationes, eo magis fraudibus nitantur, eoque dolosius imposturas adhibeant : sic quidem novatores, ut quoquo modo suæ ipsorum incontinentiæ Paulum cogant adstipulari, depravata Ignatii [4] martyris epistola ad Philadelphios, inter eos quos ille recenset fuisse conjugio obligatos, post Petrum, addiderunt Paulum, et alios Apostolos. Sed perfacilis est ejusmodi strophæ atque figmenti detectio : qui enim antiquiores vel græcos vel latinos codices pervestigant, quorum alii in bibliotheca Vaticana, et Sfortiana alii alibi hic Romæ sunt, additititum esse Pauli nomen intelligent. At non tantum nostrates codices vetustiores ab omni impostura liberi id aperte demonstrant, sed et peregrini, in quos tamen nulla pravitatis labes irrepsit; ut ille veneranda antiquitate nobilis, qui asservatur in amplissima bibliotheca invictissimi regis Pannoniarum Matthiæ Corvini : haud dubium quod et alii omnes eidem tempore æquales eamdem germanam contineant lectionem. Non negamus, in quibusdam græcis codicibus, sed haud antiquitate cum aliis conferendis, additum legi Paulum, sed sine dubio ab illis græcis recens exscriptis, qui, quod uxores retineant cum sacerdotio, Paulum in defensionem suæ ipsorum incontinentiæ velint habere consortem.

66. Atqui appello judicium omnium recte sentientium : Quibusnam major est adhibenda fides, antiquioribus, an recentioribus exemplaribus? Sed etsi deesset ejusmodi de inspectione codicis argumentum; de germana Ignatii lectione provoco ad antiquiores scriptores, non dico ad Patres tantum, qui pro cælibatu adversus hæreticos, instituerunt defensiones, sed ad ipsos hæreticos, qui eumdem acerrime impugnabant. Quis unquam, quæso, ad adstruendum conjugium Pauli, Ignatium testem adhibuit? non puto certe fuisse eos adeo vecordes ac stupidos (cum prudentiores sint filii tenebrarum filiis lucis in genere suo, et præsertim Jovinianus hæresiarcha, qui omnem lapidem volvit ut Apostolos omnes conjugatos ostenderet) ut præclarissimi viri certissimum atque irrefragabile testimonium, cum ea potissimum, quæ oculis inspexisset, testatus esset, adeo oscitanter prætermiserint. Sed esto, hoc illos prætererit : num eodem quoque torpore, somno, ac letargo potius absorpti sunt cæteri antiquiores, qui pro cælibatu scribentes, et ex cælibatu Pauli probationes instituentes, tam libere firmiterque id adstruere potuissent, si unus ipsis instar omnium obstitisset Ignatius.

67. At quid in primis Tertullianus [1] non tantum de Pauli, sed et aliorum Apostolorum cælibatu? « Petrum, inquit, solum invenio maritum per socrum, monogamum præsumo per Ecclesiam, quæ super illum ædificata, omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocatura. Cæteros autem cum maritos non invenio, aut spadones intelligam necesse est, aut continentes. » Hæc ille. Plura addit de cælibatu cæterorum Apostolorum, ac de Paulo specialiter superius [2], dum eum in ordine spadonum adnumerat, aitque : « Ad quem spectans et Apostolus, propterea et ipse castratus continentiam mavult. » Idem [3] et aliis plerisque in locis ejusdem Pauli continentiæ est firmus ac fortis adstipulator. Eadem non tantum de Paulo, sed et cæteris Apostolis Hieronymus [4], qui ait : « Quoniam, excepto apostolo Petro, non sit manifeste relatum de aliis Apostolis quod uxores habuerint : et cum de uno scriptum sit, ac de cæteris tacitum; intelligere debemus, sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale scriptura significat. » Idem ad Eustochium [5] : « Neque audiendi sunt, inquit, qui eum uxorem habuisse confingunt. » Hæc cum dicat ille, annon novit quas ipse recenset Ignatii epistolas; eamque ad Philadelphios, ubi Paulus et cæteri Apostoli conjugati dicerentur? Sed quid de Chrysostomo dicam, cive ac presbytero Antiocheno, cujus Ecclesiæ Ignatius fuit episcopus? Potuitne ipsum prætеriisse quod de conjugio Pauli idem scripsisset Ignatius, cum tam intrepidus constansque sit Pauli cælibatus assertor [6]? De Theodoreto etiam quid existimandum; qui cum Ignatium sæpe [7] citet, se earumdem epistolarum lectioni assuevisse, sane qui-

[1] OEcumen. in epist. ad Philip. c. IV. — [2] Theodoret. in ep. ad Philip. c. IV. — [3] Chrys. in ep. ad Philip. c. IV. — [4] Ignat. epist. IX.

[1] Tertul. de monogam. c. 8. — [2] Eod. lib. c. 5. — [3] Colligit ea Pam. in lib. de monog. not. 13. — [4] Hier. advers. Jovin. lib. I. — [5] Ad Eustoch. ep. XXII. — [6] Chrysost. de virg. et aliis multis in locis. — [7] Theodoret. in immutab. dial. 1. 2. et 3.

dem ostendit : annon rubore saltem suffundi debuisset, tam firmiter Pauli cælibatum attestans, si Ignatii tanto testimonio confutari potuisset? Sed prætermittimus alios, satis superque existimantes ex his quemque prudentem in Ignatii epistola imposturam latentem detegere, atque perspicue intelligere posse.

68. At certe etiam Pauli infensissimus hostis Ebion temporibus Apostolorum hæresiarcha (nam de eo meminit S. Ignatius[1]) quantumlibet tam ipse quam sui Apostolum pluribus calumniis vehementer exagitent, tamen absque uxore christianum eum fuisse demonstrant : dum ipsum quidem tentasse uxorem accipere, sed quoniam quam cupiebat non accepisset, idcirco Christianis adhæsisse, ac sic adversus Judæorum legem plura scripsisse, tradiderunt. Reddam verba Epiphanii hæc narrantis[2], cum adversus Ebionæos hæreticos scribit : « Paulum, inquit, hic accusare non erubescunt, per conficta quædam verba ex maleficio et errore pseudoapostolorum suorum, Tarsensem quidem ipsum (velut ipse etiam confitetur, et non negat) dicentes; verum ex Græcis ipsum fuisse asserentes, occasione accepta ex loco ob veritatis studium ab ipso dicto, nempe : Tarsensis sum, non ignobilis urbis civis. Deinde asserunt ipsum esse Græcum, et ex patre Græco : ascendisse autem Hierosolymam, et per tempus illic mansisse, concupivisseque filiam sacerdotis in uxorem accipere, et hujus gratia proselytum et accessorium factum esse, et circumcisum esse : deinde cum puellam assecutus non esset, ita concitatum esse, et contra circumcisionem scripsisse, et contra sabbatum et legem. » Hæc de Ebione et sociis Epiphanius.

69. Sed etsi proprium sit hæreticorum mentiri; non puto tamen ac saltem ex parte Ebionem adeo fuisse dementem, ut si novisset Paulum habuisse conjugem, eum cælibem ad Christianos defecisse, fateri voluisset : quippe qui eam ansam in eum obloquendi, ex cælibatu ipsius accepisse credatur. At vero haud tantopere quempiam insanire credo, ut velit Paulum cælibem vitam egisse, dum Judæus permansit, ad Christum vero conversum, se conjugio obligasse. Nam cum ipse dicat[3] : « Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est; » quis adeo mente captus existimet eum, qui ad tam ingentem molem agitandam, nempe apostolatum Gentium omnium administrandum delectus erat, voluisse insolubilibus conjugii vinculis devinciri, ac negotiorum domesticorum cura perstringi, cum ipse etiam Timotheum monens, dicat[4] : « Labora sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus : ut ei placeat, cui se probavit? » Sed facessant commenta hæc.

[1] Ignat. ep. IX. — [2] Epiph. hæresi. XXX. — [3] 1. Cor. VII. — [4] 2. Tim. II.

70. Quod si denique de Pauli cælibatu agere etiam volumus conjecturis : fortissima quidem ea est quæ ducitur ex ejus vitæ instituto olim inito, antequam Christi fidem capesseret, cum Judæus inter Judæos esset. Pharisæus[1] quidem secta erat, ac non remissus sane vel mollis, sed (quod et ipse[2] ait) proficiebat in Judaismo supra omnes coætaneos suos, abundantius existens æmulator paternarum traditionum. Qualis autem esset Pharisæorum vitæ ratio de continentia sollicite conservanda, Epiphanius[3] satis docet, nosque superius recitavimus, cum de sectis Judæorum egimus : tradit enim inter alia, alios ex ipsis octo, alios decem annorum spatium ad continentiam ab omni labe carnalis voluptatis sibi solitos esse præscribere. Josephus Judæus rerum Judaicarum historicus, et ipse (ut profitetur) secta Pharisæus, de se ipso agens, ac de alio itidem Pharisæo, qui eum instituebat ad castitatem servandam, hæc scribit[4] : « Cum audissem, inquit, Banum quemdam in solitudine vivere, amictum sibi parantem ex arboribus, et alimentis sponte provenientibus utentem, crebrisque nocte et die lavacris frigidis uti ad castitatem tuendam : cœpi ejus institutum imitari : exactisque in ejus contubernio tribus annis, postquam cupitis satis potitus sum, in urbem redii. » Addit deinde, se nec postea, licet jam ad suæ ætatis annum trigesimum pervenisset, ullis carnis illecebris esse victum, nec nisi in matura ætate nuptias expetisse. Si hæc agebat Josephus, sicque his multo majora complures aliorum Pharisæorum præstitisse noscuntur; quid de Paulo existimandum putamus, qui eo in genere omnes facile superavit, ac æqualibus antecelluit? Esto igitur de cælibatu Pauli firma sententia, sua in primis professione testata, Patrumque omnium consensione firmata, hostium quoque probata assertione, ac conjectura; denique ex certis deducta exemplis pariter declarata.

71. Jam cætera, quæ Paulus Corinthios monuit, videamus : sunt enim hæ sacræ leges, quas non illis solum, sed (quod sæpius diximus) universali Ecclesiæ servandas proposuit, et edixit : nam addit[5] : « Unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non inducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. » Sane quidem apud Judæos a pravis hominibus ea vigebat malis artibus excogitata perfidia, ut ad libitum, cum vellent a patriis legibus ad Gentiles deficere, præputium super circumcisionem inducerent, sicque se Judæos esse negarent, et cum circumcisione etiam Dei cultum abjicerent. Unde in libris[6] Machabæorum hæc de iisdem leguntur : « Ædificaverunt gymnasia in Hierosolymis secundum leges nationum, et fecerunt sibi præputia, et recesserunt a testamento sancto ; » quod quidem Josephus[7] itidem his verbis asserit : « Adduxerunt sibi præputia, ut nudi quoque non essent Græcis dissimiles : et contemptis omni-

[1] Philip. III. — [2] Galat. I. — [3] Epiph. lib. I. hæres. XVI. — [4] Joseph. in Vita sua. — [5] 1. Cor. VII. — [6] 1. Mach. I. — [7] Joseph. ant. lib. XII. c. 6.

bus patriis ritibus, imitabantur mores externarum gentium.

72. Quomodo autem id fieret, Epiphanius, qui res Judaicas maxime calluit, docet his verbis, cum agit de Symmacho interprete, qui secundo est circumcisus : « Accedit, inquit, ad Judæos, ac fit proselytus, et circumciditur secunda circumcisione. Et ne mireris de hoc, optime auditor : contingit enim hoc. Qui enim a Judæis ad Samaritas profugiunt, rursus circumciduntur : similiter et qui a Samaritis ad Judæos transfugiunt. At hoc adhuc gravius est, quod etiam a circumcisione præputiati fiunt, arte quadam medica, per instrumentum attractorium, spathisterem appellatum, infirmam membrorum cuticulam attrahi sinentes, suturamque admittentes et glutinatoriis circumdatis, præputium rursus superinducunt. Habes et testimonium apud sanctum Apostolum, ubi hæc verba hoc modo dicit : Circumcisus aliquis vocatus est? ne attrahatur ipsi præputium. Hanc traditionem vero diabolici inventi Esau fratrem Jacobi reperisse aiunt ad abnegationem Dei, et ad deletionem characteris patrum ipsius. Quapropter aiunt, Deum dixisse : Odio habeo ipsum Esau, Jacob vero dilexi. » Hucusque Epiphanius. Inde putavit interpres [1] apud Martialem, illud explicans, « Nec recutitorum fugis inguina Judæorum, » recutitos esse Judæos dictos : « Quoniam, inquit, Judæis pueris cutis inguinis rescindebatur; postea, cum cutis succresceret, dicebantur recutiti, quasi nova cute tecti. » Persius [2] recutita sabbata, hoc est, Judaica festa, dicit; ubi interpres : « Judæos, inquit, recutitos, quibus nova cutis restituta est, licet alias appellet recutitos, hoc est, circumcisos. » Sic igitur Paulus apostolus, ne Judæi credentes in Christum, idem facerent quod cæteri consueverant cum ad Gentes deficerent; neve Gentiles id Christum credentes, id agerent quod alii ad Judæorum religionem transeuntes, et inter proselytos profitentes (circumcidi hi soliti erant), dictam tam a Judæis quam a Gentilibus ad Christum conversis legem servandam constituit. Plura deinde subinfert de vescendis idolothytis : sed de his superius actum est.

73. *De oblationibus pro ministris Dei, et de decimis.* — Post hæc vero cum multa disseruisset de victu ministrando iis qui annuntiant Evangelium, tandem sancitam a Domino legem promulgans, ait [3]. « Ita Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. » Ex fidelium oblationibus, Ecclesiæ ordines et officia solita victum accipere, jam ab ipso Ecclesiæ nascentis exordio, certum est; imo cum adhuc superstes Dominus munus prædicationis obiret, ex his quæ dabantur, una cum suis victum capere consueverat : « Judas enim, inquit Joannes [4], loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. » Perseveravit, auctusque est idem usus temporibus Apostolorum, ad quorum pedes suorum bonorum credentes oblationem liberam spontaneamque faciebant, simulque deferebant; ex quibus cum ipsi, tum cæteri qui egerent, victitarent. At sicut fides est amplioribus spatiis propagata, ac proinde sicut Christianorum, ita etiam iisdem inservientium coagmentatus est numerus clericorum : ita auctus est pariter major oblationum proventus; usque adeo, ut Gentilium invidiam [1], et imperatorum quantumlibet Christianorum in se odia concitarent; qui verentes ne profusioribus viduarum largitionibus illi locupletes nimis, filii vero ipsarum pauperes redderentur, eas restringere et cohibere (arbitrio voluntatis potius quam recti judicii ratione) sæpe conati sunt [2].

74. Erogabat vero eas episcopus cuique Ecclesiæ ministro, prout opus esse videbatur : sumebat quisque menstruam sportulam, de qua hæc Cyprianus [3] : « Cæterum presbyteri honorem designasse nos illis jam sciatis, ut et sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones menstruas æquatis quantitatibus partiantur. » Qui hæc capiebant ab Ecclesia victus stipendia, clericos sportulantes idem Cyprianus appellat, cum ait [4] : « Hæc nunc ratio et forma in clero tenetur, ut qui in Ecclesia Domini ordinatione clerici promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur, nec molestiis et negotiis sæcularibus alligentur; sed in honore sportulantium fratrum tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari et sacrificiis non recedant, sed die et nocte cælestibus rebus et spiritualibus serviant. » Hæc Cyprianus.

75. Quod vero ad decimas pertinet, quarum meminit : etsi jure divino in lege veteri primitus imperatæ noscuntur; tamen sicut ante legem scriptam eas Abraham [5] de pugna quinque regum victor persolvit magno sacerdoti Melchisedech, ita etiam et Gentiles, quodam religionis impulsu, sæpe in bello de manubiis vovisse decimas et reddidisse, scriptorum veterum monumenta testantur. Id a Posthumio factum, obtenta belli Latini victoria, necnon ab aliis Romanorum ducibus, Romanarum rerum historici [6] tradiderunt. Habes et de decimis illud apud Plautum : « Ut decimas Herculi solveret; » et illud [7] : « Decimam partem Herculi pollucere; » et Cicero [8] : « Herculi quisquam decimam vovit unquam, si sapiens factus esset? » Herculi namque persolvere consuevisse decimas Romanos, Plutarchus [9] testatur. Herodotus in Clio : « Siste, ait, ad singulas portas aliquot ex tuis satellitibus custodes, qui vetent exportari opes, ut earum decimæ Jovi necessario reddantur. Ita nec tu illorum odium contrahes, vi opes excipiendo; et ipsi agnoscentes se justa agere, non inviti facient. » Hæc Crœsus ad Cyrum regem Persarum. Apud Xenophontem [10] hæc quoque reperiuntur : « Hic etiam pecuniam de captivis collectam partiri, eamque quam decimæ

[1] Apud Martial. lib. VII. epig. in Celiam. — [2] Pers. satyr. V. — [3] I. Cor. IX. — [4] Joan. XII.

[1] Ammian. Mar. lib. XXVII. — [2] L. XX. de Epis. et cler. C. The. L. XXVI. C. eodem. Hier. epist. II. ad Nepot. Ambr. advers. Symmachum. — [3] Cypr. epist. XXXIV. ad Cler. in fin. — [4] Cyprian. ep. LXVI. — [5] Genes. XIV. — [6] Dionys. Halicar. lib. VI. Livius et alii. — [7] Plautus in Sticho. — [8] Cic. de nat. deor. lib. III. — [9] Plutarch. in probl. XCIX. Rom. — [10] Xenophon. in Cyro. l. V.

nomine aut Apollini aut Ephesiæ Dianæ voverant, consecrandam prætores acceperunt: » et alibi [1] : « Agis Delphos profectus est, ac decimam Deo obtulit. » Ac rursum [2] : « Hostium vero ita fruitus agro est, ut duobus annis centum talenta et amplius Deo apud Delphos decimam dedicaret. » At vero non immorabor diutius in singulis exemplis recensendis. Constat quidem apud omnes fere gentes, velut quodam jure naturæ exigente, decimas numini devotas ac redditas : quas (ut diximus) lege lata per Moysen [3] Deus sibi addicto populo imperavit. Porro de ratione decimarum, et denario numero, pluribus agit Philo [4].

76. At vero licet Christi Ecclesia legalibus non adstringatur (nam ea ex parte lex et prophetæ usque ad Joannem Baptistam) tamen jure quodam naturæ, quo præcepta moralia sunt servanda, imo et divino, illæ debentur etiam sacerdotibus Christianæ religionis. Quid enim tam naturale, quam ut (quod ait Paulus [5]) qui plantat vineam, de fructu ejus edat : qui pascit gregem, de lacte manducet : qui seminat spiritualia, saltem metat carnalia : et qui militat, stipendium accipiat? Certe quidem nisi Paulus voluisset ejusmodi legis præcepta in Christianam religionem transferri, nequaquam inde mutuatus esset exemplum et auctoritatem mandato etiam Domini confirmatam, dum ait [6] : « Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt; et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. » In necessarium enim usum Levitarum decimæ offerebantur in templo, secundum illud Numerorum [7] : « Nihil aliud possidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in usus eorum et necessaria separavi. » Quæ sunt igitur ad necessarium usum sacerdotum, jus naturæ in primis præstanda admonet, lex Dei præcipit, ac Christus denique jubet esse servanda. Sacerdotibus enim, perinde ac regibus, de judicio, tributa esse pendenda, Philo [8] declarat his verbis : « Alios, inquit, non mediocres reditus jura sacerdotibus tribuunt, dum a singulis exiguntur decimæ frumenti, vini, olei, fœturæ pecudum ex armentis ac gregibus : quanta vero hinc quoque proveniat copia, licet ex numerosissimæ gentis frequentia conjecturam sumere. Ex his rebus liquet juxta legis judicium sacerdotes æquiparari honore ac majestate regibus. Siquidem illis tanquam principibus conferri tributa imperat : id quod fit longe aliter quam in cæteris civitatibus sub dynastiis degentibus. Nam hæ gementes et coactæ vix tandem conferunt, perosæ quæstores ceu pestem publicam, nunc has nunc illas causationes effingendo, ne ad præstitutum tempus tributa repræsentent. At hæc gens sacerdotibus debitam pecuniam lubens gaudensque depromit, quasi non daret, sed acciperet; addens faustas ominationes, et gratiarum actiones populariter; idque quotannis, nec viris cessantibus, nec mulieribus; sed alacritate spontanea, quanta nullis verbis exprimi potest, conferentibus, et hæc quidem contribuunt ex privatis possessionibus. » Hucusque Philo.

77. Si igitur talia tantaque antiquæ legis sacerdotio debebantur; quanto majora essent tribuenda Christianæ religionis sacerdotio, quod antonomastice regale appellatum, tanto est illo excellentius atque sublimius, quanto umbra veritas, et typo opus magnificentissime absolutum? Sane quidem per Melchisedech regem ac sacerdotem, Christianæ religionis sacerdotium præfiguratum; et per Abraham, qui illi decimam dedit, laicos omnes adumbratos esse (figura signante nimirum præstandas a laicis Christi sacerdotibus decimas) Joannes Chrysostomus [1] disputans adversus Judæos, pluribus docet, atque ait : « Considera quanta sit excellentia nostratis sacerdotii : quandoquidem Abraham patriarcha Judæorum, progenitor levitarum, comperitur benedictionem accipere a Melchisedech, illique dare decimas. » Sed et longe ante id dixerat Paulus [2] : « Intuemini, inquit, quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. » Quæ in eamdem sententiam explicat idem Chrysostomus [3], locum illum interpretatus. Hæc igitur considerantes primitivæ illius Ecclesiæ Christi fideles, non modo decimam partem frugum, sed ipsas universas, ac etiam rura, ex quibus colligebantur, distrahentes eorum pretia, portabant [4] ad pedes Apostolorum : præstiterunt hoc ipsum, donec infidelium Judæorum invidia exagitati, bonis omnibus spoliati, pauperes adeo redditi sunt, ut ipsi aliorum credentium indigerent auxilio ; cujus rei causa Paulus bis, Antiochiæ primum, ac demum in Achaia et Macedonia, ad illos juvandos, pecuniam collegit.

78. Quod vero ad Gentes pertinet : etsi jure legitimeque se ab illis ejusmodi debita stipendia requirere posse, Paulus (ut videmus) ad Corinthios scribens, testetur, tamen ne offendiculum aliquod illis inferret, ab ejusmodi exactione temperasse se dicit. Usi sunt et alii in posterum eadem modestia ; ne (quod ait Tertullianus [5]) redempta pretio religio videretur : arbitrio nimirum relinquentes cujusque, quid et quantum vellet, offerre. Sed profusas illorum fuisse oblationes, ex quibus non modo ecclesiarum ministri, sed pupilli, viduæ, ægrotantes, peregrini, in carcere detenti, exules causa fidei, et ad metallum damnati copiosissime alerentur, idem auctor testatur; nosque tum ex ipso, tum ex aliis antiquis scriptoribus superius, cum egimus de collectis, satis aperte monstravimus.

79. Cæterum ad hæc subsidia sacerdotibus cæterisque sacrorum ministris impartienda laicos teneri, non tantum Dominus sua (quod ait Paulus) ordinatione instituit, ac idem Apostolus jure id fieri demonstravit, sed et Patres omnes faciendum admonuerunt. Plura enim de decimis præstandis legun-

[1] Xenophon. de reb. gest. Græc. lib. III. — [2] Xenophon. de Agesil. laud. — [3] Levit. ult. Num. XVIII. et alibi. — [4] Philo. lib de congres. quær. erud. gratia. — [5] 1. Cor. IX. — [6] 1. Cor. IX. — [7] Num. XVIII. — [8] Philo. de Sacerd. honore.

[1] Chrysost. orat. 4. advers. Jud. — [2] Hebr. VII. — [3] Chrysost. in ep. ad Hebr. hom. XII. — [4] Act. II. — [5] Tertull. Apolog. c. 39.

tur apud Clementem [1], tum maxime Origenem [2], qui hæc habet de primitiis, ac proinde decimis : « Sicut et in hoc sermone quem habemus præ manibus, arbitror convenire; decet enim et utile est, etiam sacerdotibus Evangelii offerri primitias. Ita enim et Dominus disposuit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant; et qui altari deserviunt, de altari participent. Et sicut hoc dignum et decens est, sic e contrario indecens et indignum existimo et impium, ut is qui Deum colit, et ingreditur Ecclesiam Dei, qui scit sacerdotes et ministros assistere altari, et aut verbo Dei, aut ministerio Ecclesiæ deservire, ut de fructibus terræ quos dat Deus, solem suum producendo, et pluvias suas ministrando, non offerat primitias sacerdotibus : non enim videtur hujusmodi anima habere memoriam Dei, nec cogitare, nec credere quia Deus dederit fructus quos cepit ; » et inferius de decimis agens, multo plura a Christianis præstanda in eo genere Dominum voluisse, quam a Pharisæis, qui decimabant mentam et anetum secundum quod scriptum est : « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum, » demonstrat.

80. Eadem et Hieronymus [3] in hæc verba : « Quod de decimis primitiisque diximus, quæ olim dabantur a populo sacerdotibus et levitis, in Ecclesiæ quoque populis intelligite : quibus præceptum est, non solum decimas dare et primitias, sed et vendere omnia quæ habent, et dare pauperibus, et sequi Dominum Salvatorem. Quod si facere nolumus, saltem Judæorum imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, et sacerdotibus ac levitis honorem debitum deferamus. Unde dicit et Apostolus : Honora viduas quæ vere viduæ sunt, et presbyterum duplici honore honorandum, maxime qui laborat in verbo et doctrina Dei. Quod qui non fecerit, Deum fraudare, et supplantare convincitur. » Augustinus sæpius id ipsum inculcat, ut cum ait [4] : « Decimas de fructibus vestris ecclesiis reddite. » Idemque [5] alibi eodem argumento de reddendis decimis sermonem integrum peroravit, in quo hæc habet ad finem : « Decimæ enim ex debito requiruntur ; et qui eas dare noluerit, res alienas invasit. » Ac denique decimarum solutionem non esse recenter in Ecclesiam introductam, sed a majoribus præstari solitam, alibi his verbis inculcat [6] : « Majores nostri ideo copiis abundabant, quia Deo decimas dabant, et Cæsari censum reddebant. Modo autem, quia discessit devotio Dei, accessit indictio fisci. Noluimus partiri cum Deo decimas : modo autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus. » Hæc Augustinus.

81. Sed et et Joannes Chrysostomus [7] item hortans primitias decimasque persolvi, ait : « Opifex, utpote calceorum consarcinator, aut sutor, aut faber ærarius, aut quivis alius artifex, cum aliquid vendiderit ex his quæ sua arte fiunt, det Deo primitias pretii, ibi (in arcam scilicet) parvam partem dejiciat, et ex minori parte cum Deo partiatur. Neque enim magnum quid peto : sed tantum, quantum Judæorum infantes et mille malis pleni, tantum nos, qui cælum expectamus, jaciamus. Hæc autem dico, non legem ferens, neque prohibens ne plus eroges, sed æquum censens ut non minus deponas, quam partem decimam. Hoc autem fac non solum vendens, sed etiam emens. Hanc etiam legem servent, qui prædia possident in proventibus. » Hæc et alia plura Chrysostomus. Sed in his amplius non immorandum : liquet enim, ex omnibus qui fuerunt antiqui catholici Ecclesiæ scriptores, qui de his meminerint, neminem reperiri ab his esse dissentientem, sed æque eosdem illos omnes in eam sententiam conspirasse, eamdemque multorum sacrorum Conciliorum, de quibus inferius erit mentio, canonibus confirmasse.

82. Fuisse quidem profusas Christianorum largitiones in ecclesias, tum ex dictis colligi potest, quod ex his non clerici tantum victitarent, sed et pauperes omnes (ut dictum est) diversis pressi miseriis levarentur; tum etiam quod ex iisdem pretiosissima ecclesiæ supellectilia (licet Christianos vexaret persecutio) acquirebantur. Nam qualia essent cætera ecclesiæ vasa, quæ ad sacrificii opus ad altare admoverentur, inde argumentum deduci posse videtur, quod etiam lucernæ argenteæ erant; ut ex Actis Proconsularibus apud Augustinum [1] legitur de temporibus Diocletiani. Abundasse ecclesias vasis ex auro et argento conflatis, Optatus [2] etiam tradit, necnon idem qui supra Augustinus alibi [3] ex aliis Proconsularibus Actis.

83. Cæterum sicut nec levitis olim, licet decimis ditarentur, interdicta erat omnino rerum immobilium possessio, quippe qui ex mandato [4] Dei in singulis tribubus urbes sacerdotales ad habitandum habebant, suburbanaque earum ad mille passus (nec erant illæ numero paucæ, cum in ea provincia non adeo ampla numeratæ sint [5] levitarum civitates quadraginta octo) ita etiam nec christianæ legis sacerdotibus eorumdem bonorum possessio interdicta probatur : Ecclesias enim Christianorum etiam possessiones olim sub gentilibus imperatoribus possedisse, non tantum Pii [6] papæ primi, et Urbani [7] item primi, quos alii citant, epistolæ declarant, sed ipsa imperatorum edicta, quibus eas illis ablatas reddi mandarunt. In edicto [8] enim Constantini atque Licinii hæc scripta leguntur : « At quoniam ipsi Christiani non solum ea loca in quæ convenire solent, sed etiam alia habuisse cognoscuntur, quæ non privatim ad singulos, sed ad jus totius ipsorum communitatis,. id est, Christianorum, spectabant : singulis qui ea possident, mandes velim, ut omnia per legem, quam supra posuimus, absque ulla contro-

[1] Clem. Const. lib. II. c. 29. 38. et 39. — [2] Origen. in Num. ho. 11. — [3] Hier. in Malach. c. III. — [4] Aug. de temp. serm. 215. — [5] Aug. de temp. serm. 219. — [6] Aug. hom. 48. de SS. — [7] Chrysost. in I. ad Corin. hom. 43.

[1] Aug. ep. CLXV. — [2] Optat. contra Parmen. lib. I. — [3] Aug. contra Crescon. lib. III. c. 29. — [4] Num. XXXV. — [5] Josue XXI. — [6] Pius ep. II. — [7] Urban. ad omnes episc. — [8] Apud Euseb. lib. X. c. 5.

versia Christianis, id est, societati ipsorum et conventui reddant, etc. » Porro ea omnia loca quæ dicit spectare ad Christianorum communitatem, bona ecclesiastica fuisse, sequens eorumdem edictum ad Annulinum conscriptum manifeste declarat his verbis : « Quare volumus, ut simul ac hasce litteras a nobis acceperis, si quæ ex his possessionibus, quæ ad Catholicam Christianorum Ecclesiam in quibusque civitatibus aut aliis locis pertinent, etiam adhuc a civibus aut ab aliis quibusdam retineantur, eas quamprimum eisdem ecclesiis facias restitui : quandoquidem animo instituimus, ut ea, quæ ecclesiæ antea possederunt, ad ipsarum jus denuo revertantur. Cum igitur tua pietas animadvertat decretum hoc absque dubio de nostra sententia esse publicatum : enitere atque labora, ut sive horti, sive ædes, sive aliud quodcumque aliquando ad jus ipsarum ecclesiarum spectarint, omnia illis quam celerrime reddantur. » Hæc illi. Sublata enim illa fuerant temporibus persecutionis Diocletiani atque Maximiani imperatoris.

84. Post hæc, reddita pace Ecclesiæ, regnantibus jam principibus christianis, ecclesias omnes locupletatas esse longe lateque amplissimis latifundiis, non est, credo, qui dubitet. At sicut olim possessiones, quas alii Deo vovissent, easdem sacerdotes [1] possidebant, quantumlibet portio eorum tantummodo Deus esse deberet : ita etiam rura, vel alia bona a fidelibus elargita Ecclesiis, in usum cedere sacerdotum, aliorumque ministrorum, certum est. Nam licet missis a se discipulis Dominus dixerit : « Nolite possidere aurum, neque argentum, etc. ; » tamen cum mox subdit : « Dignus est operarius cibo suo ; » illis quæ sunt ad vitam necessaria, Salvatoris sententia, ministrari debere, quis non intelligit ? Sic enim illis inhibuit aurum et argentum, non ut eorum usu necessario interdiceret (etenim constat aurum et argentum, ipsa rerum pretia, allata esse ad pedes Apostolorum, illorumque arbitrio dispensata), sed ut affectum temporalium rerum reprimeret ; ne quæstum pietatem putarent. Sicut cum etiam iisdem dixit : « Neminem per viam salutaveritis ; » illis haud inhibuit consueta humanitatis officia ; sed ut ad prædicationis opus, ad quod dirigebantur, sollicitiores et attentiores redderet, voluit admonuisse. Sed de his satis dictum putamus ; quæ quoniam ad ecclesiasticam œconomiam spectant, ratio instituti nostri sicut non patiebatur prætermittere, ita in iisdem paulo diutius nos immorari permisit, et pene coegit. Age igitur, jam cæteras ab Apostolo Corinthiis in primis traditas, ac proinde universæ Ecclesiæ præscriptas leges investigemus.

85. *De velandis mulieribus.* — Sicut enim optimi legislatoris officium ac munus est, non tantum egregiis moribus rempublicam instituere, sed ejusdem populi decentem corporis habitum simul componere : eodem sane modo Paulus apostolus illa, quam ad eos primam scripsit epistola, cum eosdem optimis legibus imbuisset, de mulieribus illud statuit, ut nonnisi velato capite in ecclesiam convenientes orarent : sicut e contra viros operto capite orare vetuit. Cæterum quod ad mulieres velandas pertinet : licet ipse primus fideles id agendum monuerit, non tamen ejus rei primus est auctor : siquidem tam Judæorum quam multarum gentium feminas olim, etiam ante Christi adventum, velatas incedere consuevisse, exploratissimum est. De Judæis fidem facit Tertullianus [1], qui dum agit de veteribus traditionibus, ait : « Apud Judæos tam solemne est feminis eorum velamen capitis, ut inde noscantur. » De Gentilibus, ut de Creusa Æneæ uxore, habetur nobile exemplum : dicunt enim [2] eam propter insignem honestatem, ne cum Troja quidem caperetur, perterritam, se velamine detexisse ; sed etiam dum ab incendio fugeret, mansisse velo tectam. De Romanis mulieribus id æque docet Valerius [3], dum ait : « Horridum C. quoque Sulpitii Galli maritale supercilium : nam uxorem dimisit, quod eam capite aperto foris versatam cognoverat. » Tacitus [4] item hæc de Poppæa Sabina : « Rari in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. » De Græcis hæc Apuleius [5] : « Mulieres candido splendentes amicimine. » De Arabibus hæc Tertullianus [6] : « Judicabunt nos Arabiæ feminæ ethnicæ, quæ non caput tantum, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidia frui luce, quam totam faciem prostituere. » De Lacænis mulieribus omnium laudatissimis illud a Plutarcho [7] scriptis mandatum habetur : virgines aperta facie, viris junctas mulieres velatas prodire solitas : ea nimirum ratione, ut sic illæ maritos invenirent, istæ vero viros habentes, aliis placere non curarent. Sed sicut et probro adscribitur [8] Lacænis virginibus, quod supra genua tantum vestes deductas induerent, ita nec laudantur, quod sic virgineus pudor quasi venalis expositus proderetur.

86. At quoniam inter Græcos Corinthiæ feminæ patria lege atque consuetudine cultui Veneris erant addictissimæ, ac proinde (ut superius dictum est) omnium impudicissimæ, quippe quæ pietatem putarent sua corpora prostituere : his cum Apostolus Evangelium prædicasset, et complures illarum ad meliorem frugem adduxisset ; quod olim præsens tradiderat, absens litteris monuit : nimirum ut mulier honesto incedens habitu, capite velato procederet, sicque in ecclesia oraret cum cæteris. Quam quidem legem non nuptis tantum præscripsit, sed et virginibus : mulierum enim nomine (quod pluribus disserit Tertullianus [9]) etiam virgines fuisse a Paulo comprehensas, certissimum est : nam et sic ipsi Corinthii intellexerunt : « Qui, inquit, hodie denique suas virgines velant. » Sed de his superius.

[1] Levit. ult.

[1] Tertul. de coron. milit. c. 4. — [2] Clem. Alex. in Pædag. lib. III. — [3] Valer. lib. VI. c. 3. de sever. XIII. — [4] Tacit. lib. XIV. — [5] Apul. de asin. aur. lib. XI. — [6] Tertul. de veland. virg. c. 17. — [7] Plutarch. Apophtheg. Lac. in Charil. — [8] Clem. Alex. Pædag. lib. II. c. 10. — [9] Tertull. de veland. virg. c. 4. 5.

Cæterum id non tantum in Ecclesia Corinthiorum servatum est, sed et in cæteris christiani orbis Ecclesiis quas vel ipsi Apostoli, vel eorum successores viri apostolici [1] crexerunt.

87. Redarguerunt majores nostri [2] veli genus illud, quod velut aranea tela contextum, vel purpureo colore, revelaret potius quam velaret pulchritudinem, irritamentumque esset magis libidinis, quam tegumentum pudoris, Gentilium potius feminarum usu quam Christo credentium comparatum. Reprehendit et illas Tertullianus [3], quæ neque tectæ, neque nudæ incedentes : « Mitris, inquit, et lanis non velant caput, sed conligant, a fronte quidem protectæ : qua proprie autem caput est, nudæ. Aliæ modice linteolis, credo ne caput premant, nec ad aures usque demissis, cerebro tenus operiuntur. Misereor, si tam infirmo auditu sunt, ut per tegmen audire non possint. » Ac iterum inferius : « Quantam autem merebuntur castigationem etiam illæ, quæ inter Psalmos vel in quacumque Dei mentione retectæ perseverant ? Merito ne etiam in oratione ipsa facillime fimbriam, aut villum, aut quodlibet filium cerebro superponunt, et rectas se opinantur ? » Clemens equidem Alexandrinus [4] sic interpretatur de velandis mulieribus præceptum Apostoli, ut non tantum velamine capita tegerent, sed eodem in frontem promisso vultum obumbrarent.

88. Cæterum non tantum Paulus hæc scribens, christianarum mulierum sic voluit capita esse composita, ut velamine tecta essent; sed et Timotheum [5] monens, omnem illum a feminis superfluum lascivumque amputavit ornatum, qui esset concupiscentiæ fomes, sic dicens : « Volo similiter et mulieres in habitu ornato : cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. » Docuit eadem et Petrus [6]. Sed quid Christianæ religionis Pædagogus [7] ? quonam modo ornatum temperat, ut luxum evitet ? « Mulieribus, inquit, crines mollire sufficit, et tenui aliqua fibula comam alligare frugaliter, simplici cultura pudicas comas in veram et germanam pulchritudinem alentibus : meretricii autem pilorum plexus, et catenarum nexus, cum eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt, artificiosis insertis vinculis evellentes. » Probat idem album colorem in vestibus : « Quod si, inquit [8], oportet alium aliquem colorem quærere, naturalis veritatis per se tinctura sufficiat; » et post nonnulla : « Quocirca Cæum sophistam jure approbo, qui Virtutis et Improbitatis aptas describit imagines. Quarum hanc quidem (nempe Virtutem) fecit simpliciter stantem, candida veste indutam et puram, sola verecundia ornatam. Talem oportet esse mulierem fidelem, nempe virtute præditam cum verecundia. Alteram autem contra inducit, nempe Improbitatem, superflua quidem et varia veste indutam, alieno autem colore exultantem : motus autem et habitus comparatus ad delectationem describitur, non secus ac meretricis. » Ac rursum, de vestium prolixitate agens, cum eas ad talos usque productas velit, eas damnat quæ prolixæ nimium super terram effusæ trahuntur, sic dicens : « Trahere autem vestes ad summos usque pedes demissas, valde est arrogans et superbum : quod ambulandi actionem impedit; cum vestis instar verriculi, quæ in soli sunt superficie sordes secum attrahat, ne fractis quidem et enervatis his saltatoribus, qui cinædicam turpitudinem mutam in scenam transferunt, vestem cum tanto dedecore diffluentem conspicantibus, quibus exquisitæ vestes, fimbriarumque dilatationes, et curiosi figurarum numeri illiberalem ac sordidam syrmatum mollitiem indicant. » Hæc Clemens.

89. Vix credi potest, quantum post Apostolos, quos recensuimus, laboraverint apostolici viri, ut christianas feminas, quod ad ornatum spectat corporis, in modestiæ officio continerent : ac nec eas dicimus tantum, quæ (ut ait Paulus [1]) abierunt retro post satanam, sed pudicas et castas : unde et merito de his Hieronymus [2] : « φιλοκόσμον inquit, genus femineum est : multasque etiam insignis pudicitiæ, quamvis nulli virorum, tamen scimus libenter ornari; » atque adeo, ut nec persecutionum temporibus ab his noverint temperare : ut de his merito illud scripserit Tertullianus [3] : « Cæterum nescio, an manus sphalalio circumdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat. Nescio, an crus de periscelio in nervo se patiatur arctari. Timeo cervicem, ne margaritarum et smaragdorum laqueis occupata, locum spathæ non det. » Declamat et Justinus [4] martyr in eas quæ dolosa arte tentarent quæ christianis essent mulieribus interdicta; sic enim ait : « Usu venit quibusdam se ipsas fallentibus, ut cum aperte vultum pigmentis fingere non audeant, arte id faciant. Nam in undam aut oleum facie inclinata despicientes, de se ipsis judicant, an adversus castitatem belligerare possint. » Hæc Justinus : ex quibus etiam possumus intelligere christianas pudicas feminas haud licenter speculo uti solitas; cum illæ, in quas scribit Justinus, ea arte usæ præscriptam legem eluderent. Quasi enim pudicitiæ nundinatrices eas habet Tertullianus [5], « quæ, ut ait, consilium formæ a speculo petunt. » Reprehendit [6] alibi et in viris, speculum omni occasione consulere, anxieque inspicere.

90. Sed tamen ut ad capitis velum, unde digressa est, tandem revertatur oratio : haud alienum ab instituto putamus, si etiam de sacro velamine, quo Deo dicatæ virgines uti solent, agamus. Non enim erat illud commune cum cæteris mulieribus, quod densiori tela contextum, nulla erat ex parte

[1] Tertul. eod. lib. c. II. — [2] Clem. in Pædag. lib. II. c. 10. — [3] Tertull. de veland. virg. c. 17. — [4] Clem. Alex. in Pædag. lib. II. c. 10. — [5] I. Tim. II. — [6] I. Pet. III. — [7] Clem. Alex. Pædag. lib. III. c. 11. — [8] Clem. Alex. Pædag. lib. II. c. 10.

[1] I. Tim. V. — [2] Hier. ep. XII. — [3] Tert. de cultu. fem. c. 13. — [4] Justinus ad Seren. de Vit. Christian. — [5] Tertull. de virg. veland. c. 12. — [6] Tert. de cultu. fem. c. 8.

perspicuum; de quo et Ambrosius [1] : « Attollant mentis et corporis oculos, videant plebem pudoris, populum integritatis, consilium virginitatis. Non vittæ capiti decus, sed ignobile velamen usu : nobile castitatis, non exquisita, sed abdicata lenocinia pulchritudinis. » De ejusmodi velaminis genere hæc et olim Tertullianus [2] : « Vera, et tota, et pura virginitas nihil magis timet, quam semetipsam : etiam feminarum oculos pati non vult, alios ipsa oculos habet : confugit ad velamen capitis, quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat adversus ictus tentationum, adversus jacula scandalorum, adversus suspiciones et susurros. » Illud etiam amplius habuit velamen sacrarum virginum, quod a sacerdote benedici consuevit : Hinc Hieronymus ad Demetriadem [3] : « Scio ad imprecationem pontificis flammeum virginale sanctum operire caput; » subinfert et verba nonnulla tunc temporis tum a sacerdote, tum a virgine dici solita. Sic et Ambrosius [4] Deo sacrandæ virginitatis ritum memorans, inter alia hæc de velamine. « Sacro, inquit, velamine tecta es. » Solemni enim ritu id fieri moris erat, et nonnisi certis diebus, ut Gelasius [5] monuit, et ad instar sæcularium nuptiarum, magna erat celebritas velationis Deo dicandæ virginis. Augustinus [6] Demetriadis nobilissimæ virginis dum meminit, post multa hæc adjunxit : « Velationis apophoretum gratissime accepimus. » Apophoreta enim nonnisi in sumptuosissimis conviviis, quæ post cœnam convivæ domum referrent, exhiberi consueverunt.

91. Nuptiæ enim, hæc solemnitas, quod illæ spiritualiter nuberent, dici solita erat. Nubere enim Christo eas quæ ipsi dicantur virgines antiquo in Ecclesia loquendi usu receptum fuit. Unde et Tertullianus [7] : « Nupsisti enim Christo : illi tradidisti carnem tuam, illi desponsasti maturitatem tuam. Incede secundum sponsi tui voluntatem. » Ea de causa Cyprianus [8] ejusmodi Christo perpetuo dicatas, si fuerint prævaricatæ, Christi adulteras esse dicit : quem dicendi modum Basilius, Gregorius Nazianzenus, Nyssenus, ac Græcorum cæteri, et Latinorum Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, ac denique reliqui sunt imitati; nam de his et Optatus Milevitanus [9] : « Spirituale, inquit, nubendi hoc genus est : in nuptias sponsi jam venerant voluntate et professione sua : et ut sæcularibus nuptiis se renuntiasse monstrarent, spirituali sponso solverant crinem : jam cælestes celebraverant nuptias. » Id ipsum quoque Innocentius papa [10] ad Victricium; « Quæ, inquit, Christo spiritualiter nubunt, et a sacerdotibus velantur, etc., » eaque ratione Hieronymus [11] eo progressus est, ut matrem virginis Deo sacratæ, Dei socrum nominaret : quod tamen Ruffino [12] nodum in scirpo quærenti displicuit.

[1] Ambr. advers Symmach. ep. XII. edit. Roman. tom. V. — [2] Tert. de virg. veland. c. 15.— [3] Hier. ep. VIII. — [4] Ambros. ad virg. laps. — [5] Gelas. ad Epis. Lucan. c. 14. — [6] Aug. ep. CLXXIX. in fin. — [7] Tertul. de virg. velan. c. 6. — [8] Cypr. ep. LXII. et l. de discip. et habitu virg. — [9] Optatus Mil. lib. VI. — [10] Innoc. ep. II. c. 12. — [11] Hier. ep. XXVII. — [12] Ruffin. invect. in Hier.

92. Porro ejus nominis, ut virgo sponsa Christi diceretur, ea potissimum ratio suppetit : quod sicut juncta conjugio cogitat quæ viri sunt, quomodo (ut ait Paulus) placeat viro; ita ista veluti altero conjugio obligata, Christo nimirum oppignerata, cogitat tantum quæ sunt Dei, nempe ut sit sancta corpore et spiritu. Erant hæ voces christianarum virginum, quæ ne dispendium paterentur virginitatis, libentius martyrium oppeterent; nefas clamantes, Christo semel desponsatas, hominis cujuspiam jungi consortio, ex quo hæc Ambrosius [1] : « Cæterum quæ se spopondit Christo, et sanctum velamen accepit, jam nupsit, jam immortali juncta est viro : et jam si voluerit nubere communi lege conjugii, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. » Ad hæc, Deo sacratas virgines non tantum tegi sacro velamine, sed nigra indui veste, et operiri pallio, olim in Ecclesia consuetudo fuit. Qua de causa apud S. Asterium [2] de S. Euphemia nobilissima martyre Chalcedonensi, coram judice assistente, id habes : « Adstabat virgo pulla veste et pallio philosophiam professa; » et Hieronymus [3] : « Solent quædam, cum futuram virginem spoponderint, pulla tunica eam induere, et furvo operire pallio. » Et alibi [4] : « Vili tunica induitur, viliori tegitur pallio; » et ad Marcellam [5] : « Pulla tunica minus, cum humi jacuerit, sordidatur; » ibi et de cingulo : « Cingulum laneum, et tota simplicitate purissimum, quod possit magis adstringere vestimenta, quam scindere. »

93. *De amputatione capillorum et cultu barbæ.* — In aliquibus item Ecclesiis, præsertim Syriæ et Ægypti, tam virgo quam vidua, quæ se Deo vovissent, et sæculum calcassent (inquit Hieronymus [6],) « crinem monasteriorum matribus offerunt desecandum, non intecto postea, contra Apostoli voluntatem, incessuræ capite, sed ligato pariter et velato. » Nec id quidem, ut Vestales imitentur Romanorum virgines, quæ incisos sibi capillos ad arborem loton [7] suspendebant : sed aliis ex causis, quas Hieronymus recitat : imo et propter mysterium. Cum enim in signum subjectionis dati sint illis capilli : Christo jam desponsatæ, in libertatem vindicatæ, nequicquam amplius viris debent. Nec de his dicit Apostolus [8] : « Mulier si comam nutriat, gloria est illi : quoniam capilli pro velamine dati sunt illi. » De illis enim quæ viro sunt obligatæ, Paulus loquitur. Porro (quod superius ait) « si turpe est mulieri tonderi vel decalvari, velet caput suum; » sacro jam velamine illarum cum caput obducatur; capillis, quibus tegantur, non indigent : et cum nec capillorum cultu viris placere cupiant, quæ Christo tantum morum probitate student esse gratæ, eo dispendio pulchritudinis cælesti sponso magis redduntur acceptæ. Quam displiceat Deo ornatus capillorum et corporis cultus in virgine, quæ propositum virginitatis arripuit, afferre possemus pavendum plane exemplum de Prætextata nobilissima Romana fe-

[1] Ambr. ad virg. laps. — [2] Con. Nic. II. act. IV. — [3] Hier. ep. XII. — [4] Idem ad Demetr. epist. VIII. — [5] Ad Marc. ep. XXIII. — [6] Hier. ep. XLVIII. — [7] Plin. lib. XVI. c. 44. — [8] I. Cor. XXI.

mina, quod Hieronymus [1] scribit ad Lætam : sed ad eum lectorem remittimus. Quod reliquum est, illud non prætermittimus dicere, de incidendis crinibus non fuisse omnium eamdem consuetudinem in Ecclesia : nam apud alios in pœnam delicti, si lapsa virgo, in pœnitentiam redacta esset, crines eidem amputari solitos, testatur Ambrosius [2], quod et in Capitularibus Francorum [3] habetur expressum. At de his pluribus egimus in Notationibus [4] ad Romanum Martyrologium, objectionemque ex Gangrensi Concilio, germanum sensum conciliando, solvimus. De habitu itaque muliebri ex constitutione Pauli primitus composito, hactenus.

94. Sed quod de femineo cultu actum est : ad institutum pertinere existimavimus, etiam de antiquo christianorum virorum cultu et habitu, quantum ex veteribus monumentis colligere licuit, narrationem instituere. Atque illud in primis, quod Apostolus monuit, ne viri nutriant comam : quo quidem, eos ab effeminato mulierum cultu remotos esse debere, satis aperte significavit. Proinde barbam, quod sit virorum insigne, more androgynorum vellere, aut cute tenus radere, minus consuevisse olim christianos, facile persuademur. Nam et christianus Pædagogus hæc ait [5] : « Deus voluit feminam quidem esse glabram ac levem, sola coma, sicuti equum juba, sponte naturæ exultantem : virum cum sicut leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto pectore, quod quidem est roboris et imperii indicium. » Ac deinde : « Hoc viri signum, » barba scilicet, « per quod vir apparet, est Eva antiquius, et signum melioris naturæ. In eo ergo violando, quod est virilis naturæ signum, eo scilicet quod est hirsutum, contra legem facere, est impium. » Ac denique post multa [6] : « Si quis autem barbæ nonnihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda : est enim turpe spectaculum; barbaque ad cutem usque tonsus, non videtur multum abesse a vulsione et levore. » Et post pauca : « Qui in superiori labri parte inter comedendum polluuntur, pili tondendi sunt, non novacula (est enim illiberale) sed tonsorum forficibus. Barbæ autem pili, qui nihil molestiæ afferunt, non sunt vexandi, ut qui cultui gravitatem afferant, et quemdam paternum terrorem incutiant. » Hucusque Pædagogus christianus de communi usu barbæ. Sed quod pertinet ad barbam tondendam secundum antiquum religionis cultum, pluribus agemus suo loco, cum de tonsura capitis erit sermo.

95. *De pallii usu, et de calceis.* — Quod vero spectat ad corporis indumentum : Christianos, abjecta toga, uti consuevisse pallio, ex his quæ Tertullianus [7] scribit, satis exploratum habetur. Cum enim veræ sapientiæ Christiani omnes se esse sectatores profiterentur, decentem professioni habitum induebant, nempe pallium, quod sapientiæ studiosi induere soliti essent. Unde idem Tertullianus [1] : « Enimvero cum hanc primum sapientiam vestit, quæ vanissimis superstitionibus renuit, tunc certissime pallium super omnes exuvias et peplos augusta vestis, superque omnes apices et titulos sacer suggestus deducit oculos. Suadeo revereri habitum unius interim erroris tui renuntiatorem. » Hæc ille, quibus declarat christianos homines simul cum impietate togam exuere, atque una cum pietate pallio amiciri solitos : ut merito de illis, parœmiam in dicterium convertentes, Gentiles dicerent [2] : « De toga ad pallium. » Cæterum quod Christianorum genus religione et moribus distinctum esset, indumento etiam placuit debere esse discretum : hinc idem illud exprobrat dicens [3] : « Vespillo, leno, lanista tecum vestiuntur. » Ac rursum : « Verum et cerdones, et omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas. Vir de toga ad pallium? »

96. Quale autem fuisset ejusmodi indumenti genus, sic in primis describit [4] : « In viris autem pallii extrinsecus habitus et ipse quadrangulus, ab utroque laterum regestus, et cervicibus circumstructus, in fibulæ morsu humeris acquiescebat. » Ac rursus inferius [5] de quatuor pallii angulis : « Omnis, inquit, liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. » Quatuor item angulos habere consuevisse pallium quo utebantur Judæi, divina Scriptura demonstrat, dum ait [6] : « Funiculos in fimbriis facies per quatuor angulos pallii tui. » Unde facile adducimur, ut credamus, Christianos, sicut a Judæis hominibus, Apostolis nimirum, ad pietatem sunt instituti, ita etiam ab iisdem potius quam a Græciæ sapientibus indumenti formam esse mutuatos, illis tamen rejectis quæ ad antiquæ legis cærimonias spectare viderentur. Sed de ejusdem forma pallii rursus idem Tertullianus [7] in hæc verba : « At enim pallio nihil expeditius, etiam si duplex, quod Cratetis more nusquam vestiendo componitur, quippe tota molitio ejus operire est solutim, id est, uno interjectu, licet equidem nusquam inhumano, ita omnia hominis simul contegit. Humerum velans exponit vel includit : cætero qua in humerum adhæret, nihil circumfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit : etiam cum reponitur, nulli cippo in crastinum demandatur, si quid interutæ superest, vacat zonæ tormentum; si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certe viriles magis, quam in calceis. » Hæc Tertullianus; qui hæc tandem de seipso, quod relicta gentilitate, ad Christi fidem se contulerit, abjectaque toga, pallium sumpserit, ait [8] : « At ego jam me illi etiam divinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero. Gaude, pallium, et exulta : melior jam te philosophia dignata est, ex quo christianum vestire cœpisti. » Hucusque ille.

[1] Hier. ad Lætam, ep. VII — [2] Ambr. ad virgin. laps. c. 8. — [3] In Capitular. Reg. Franc. l. II. c. 6. — [4] In Not. ad Romanum Mart. die 7 Maii. B. et 20 Septemb. l. — [5] Clem. Alex. in Pædag. l. III. c. 3. — [6] Eod. lib c. 11. — [7] Tertul. l. de pallio.

[1] Tertul. lib. de pallio. c. 4. — [2] Tertul. eod. lib. c. 5. — [3] Eod. l. c. 4. et 6. — [4] Eod. l. c. 1. — [5] Tertul. eod. lib. c. 6. — [6] Deut. XXII. — [7] Tertul. l. de pall. c. 5. — [8] Eod. l. c. 6.

97. Quod autem ad calceos pertinet : consuevisse Christianorum nonnullos sine calceis, sed nudis pedibus, vel tantum soleis incedere, demonstrat hæc dicens Clemens Alexandrinus [1] : « Viro autem pulchre convenit nullos habere calceos, præter quam si militet. Calceatum enim esse, non parvam habet affinitatem cum eo quod est esse ligatum. Optimum est exercitationis genus nudis uti pedibus, et ad sanitatem, et ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas : quod si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis utendum est : eas autem Attici vocant κονίποδας, quod pedes (quantum ego conjicio) terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis sufficit Joannes, qui dicebat, se non esse dignum solvere corrigiam calceamentorum Domini, non enim curiosos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hebræis ostendebat. » Hæc Clemens. Certe quidem Lucianus [2], instar horum quæ dicta sunt habitum christiani hominis describens, sic ait : « Pallium putre, sine calceis et tegmine, capite incedens detonsa coma. » Sed ut redeamus ad pallium : de Porphyrio martyre Eusebius [3] meminit, uti consuevisse habitu philosophico.

98. At vero non tantum antiquitus, sed postea etiam, Christianos incedere solitos palliatos, argumento sunt quæ sic Hieronymus [4] scribit ad Furiam : « Ubicumque viderint Christianum, statim illud de trivio : Ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, vocant impostorem, detrahunt. » Idemque etiam, de illo dicterio Gentilium in Christianos, ad Marcellam sic scribit [5] : « Si tunica non canduerit, statim illud e trivio : Impostor et Græcus est. » Sed cur et Græcus? certe et illa ex causa quod pallium philosophicum furvi coloris, qui haud gratus erat vel usitatus Romanis, induerent. Unde Suetonius de Augusto [6] : « Etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit. Ac visa quondam pro concione pullatorum turba indignabundus et clamitans : En, ait, Romanos rerum dominos, gentemque togatam? negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circove, nisi, positis lacernis, togatum consistere. » Cæterum videtur pallium paulatim a communi usu fidelium descivisse, et monasticam vitam profitentibus cessisse, sicque dicta a S. Hieronymo de monacho intelligenda : siquidem hæc in Gangrensi [7] Concilio scripta leguntur : « Si quis virorum putaverit sancto proposito, id est continentiæ, convenire, ut pallio utatur, tanquam ex eo justitiam habiturus, et reprehendat alios, qui cum reverentia birris utuntur, et alia veste communi, quæ in usu est, anathema sit. » Sed quod vestis genus fuerit birrus, dicemus inferius in Martyrio Cypriani, ubi locus ille Pontii explicandus venit, quo dicit : « Exuit se lacernum birrum, quem indutus erat. » Cæterum et de pallio sæpe inferius dicendum erit. His igitur de antiquo Christianorum habitu enarratis, ad cætera, quæ a Paulo instituta salubriter sunt, pergamus.

99. *De Ecclesiis Christianorum.* — Compositis jam his omnibus : quod reliquum videbatur, quid cum in ecclesiam convenirent, agere deberent, instituit : sed redarguit eos ante, quod invicem dissiderent, sic dicens [1] : « Primum quidem, convenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, etc. » Tam ex his quæ hic scribit Paulus, quam iis quæ inferius [2] tradit, cum ait : « Si ergo conveniat universa ecclesia in unum, » satis perspicue intelligitur, fuisse etiam Apostolorum temporibus loca quædam, quæ ecclesias nominarent : in quas Christiani ad synaxim in unum convenirent. Antequam autem eas novas licuisset erigere, privatæ domus, ampliora videlicet earum membra, quæ cœnacula dicebantur, ejusmodi ministerio inserviebant. Sic in cœnaculum novimus convenisse [3] primum Ecclesiam post Domini ascensionem : pariter etiam in domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, collectos esse credentes orationis causa, idem testatur Lucas [4]. Quantumlibet enim templum [5] Dei quivis dicatur esse fidelis, et in omni loco puras levare manus Apostolus [6] moneat : tamen ad sacros agendos conventus loca quædam fuisse delecta, tum ex his quæ sunt demonstrata, tum etiam in his quæ dicemus inferius de conventu Troadis [7], cum Paulus eodem loci in cœnaculum cum omnibus Christianis ad fractionem panis, et sermonem habendum cum populo convenit, satis superque monstratur.

100. S. Ignatius, qui iisdem Apostolorum temporibus Ecclesiam regebat Antiochenam, ad Magnesianos scribens [8], hæc habet : « Omnes ad orandum in idem loci convenite : sit una communis precatio, una mens, una spes in charitate et fide inculpata in Christum Jesum, quo nihil præstantius est. Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad unum altare, ad unum Jesum Christum sacerdotem; » idemque frequenter esse conveniendum, scribens ad Polycarpum, admonuit, dicens [9] : « Crebrius celebrentur conventus, synodique : nominatim omnes inquire; » et ad Heronem [10] : « Synaxes ne negligas, omnes nominatim inquire. » Sed etsi de erectis olim ecclesiis nullum aliud suppeteret argumentum, vel ratio; ipsa saltem imperatorum edicta de demoliendis Christianorum ecclesiis, quorum Eusebius [11] meminit, promulgata, plane eas jam ante erectas fuisse, certissimam fidem faciunt. Addit idem auctor, jam a Christianis, prout major in dies numerus augeretur credentium, ampliores augustioresque antiquis illis esse excitatas ecclesias, quæ demum edicto Diocletiani sunt demolitæ. Reddam, quo hæc certiora habeantur, ejusdem auctoris verba : « Cum in antiquis illis ædificiis non satis loci haberent, ampliores ecclesias in universis urbibus, fundamentis earum ad majorem laxitatem dilatatis,

[1] Clem. Alex. in Pædag. l. II. c. 11. — [2] Lucian. in Philopat. — [3] Euseb. hist. l. VIII. c. 25. — [4] Hier. ep. X. — [5] Hier. ep. XXIII. — [6] Suetonius in Oct. c. 40. — [7] Concil. Gangren. c. 12. et dist. 30. c. 15.

[1] 1. Cor. XI. — [2] 1. Cor. XIV. — [3] Act. I. — [4] Act. XII. — [5] 1. Cor. III. — [6] 1. Tim. II. — [7] Act. XXIX. — [8] Ignat. epistola. VI. — [9] Ignat. epist. XI. — [10] Ignat. epist. VIII. — [11] Euseb. histor. lib. VIII.

erexerunt. » Hæc Eusebius. Si igitur longe ante Diocletiani tempora antiquitus erectæ ecclesiæ sunt dirutæ, ut eædem amplioribus spatiis auctæ excitarentur; eædemque sic restitutæ, tandem ab ipso Diocletiano sunt prostratæ : quis non intelligit, ab ipsis primordiis exorientis Christianæ religionis ad ecclesiasticas obeundas functiones accommodatas, fuisse erectas sacras ædes, quas nominamus ecclesias? Ea quidem voce inter alios frequenter utitur Tertullianus [1]; quæ primitus ab apostolo Paulo, sed ex antiquiori divina Scriptura [2], communique usu loquendi tandem est ab omnibus usurpata, ut nomine ecclesiæ, certus quidam locus, quod ad synaxes celebrandas fideles convenirent, significaretur; de qua Augustinus [3] : « Et hoc, inquit, quotidianus usus loquendi obtinuit, ut in ecclesiam prodire, ad ecclesiam confugere, non dicatur, nisi ad ipsum locum parietesque prodierit atque confugerit, quibus Ecclesiæ congregatio continetur. »

101. Sed ut de ecclesiis Urbis agamus; eo ipso tempore quo fides Christi ibi est prædicata, ecclesias ibidem esse cœpisse, earumque numerum, ut opus fuit, in dies magis magisque Christiana religione amplioribus spatiis propagata auctum esse, exploratissimum est. Nam constat Pudentis senatoris [4] Petri discipuli domum in ecclesiam ad sacra obeunda esse mutatam; is est Titulus Pastoris, de cujus vocis ratione suo loco dicemus pluribus. De Euprepia matrona liquet [5], domum suam in Titulum ad missas celebrandas eam erexisse. Alias insuper ab aliis eodem tempore erectas ecclesias fuisse constat : nam de Evaristo [6], qui quintus a Petro numeratur Romanus pontifex, testatum habetur, ecclesias divisisse presbyteris; quos temporibus Cornelii papæ extitisse numero quadraginta sex, ejusdem epistola [7] ad Fabium Antiochenum episcopum fidem facit; totidemque in urbe fuisse ecclesias, Optatus [8] etiam testari videtur, dum ait quadraginta, et quod excurrit, in Urbe fuisse ad christianum usum basilicas excitatas.

102. Sed quo olim sumptu, qua impensa et ornatu, ex his certe, quæ Christianis infensissimus hostis (licet res nostras deridens ac carpens) ethnicus [9] auctor, qui Apostolorum temporibus, ac etiam Trajani vixisse ex suis ipsius scriptis cognoscitur, tradit, aliqua saltem ex parte intelligi posse videtur : ac proinde qualis esset cultus rerum nostrarum, quantumlibet persecutio undique urgeret, idem auctor, licet aliud agens, penicillo quodam figurare videtur, nec adeo obscure, ut non liceat velut per rimulas quasdam rem ipsam aliqua ex parte cognoscere. Critiam enim quemdam introducit, qui cum ab aliquo fidelium persuaderetur fieri Christianus, ab eodem, ubi Christianorum conventus ageretur, est deductus : quem quidem locum his verbis describit : « Pertransivimus, inquit, ferreas portas, et ærea limina, multisque jam superatis scalis, in domum aurato fastigio insignem ascendimus, qualem Homerus Menelai fingit esse : atque ipse quidem omnia illa contemplabar, quæ insularis ille adolescens. Video autem non Helenam, sed mehercle viros in faciem inclinatos et pallescentes, etc. » Hæc quidem apud Lucianum et alia de Christianis derisionis causa dicta leguntur.

103. Sed nec (quod ad hanc ipsam rem pertinet) prætermittimus, etiam ethnicum illum historicum, Lampridium [1], inquam, testari, Alexandrum imperatorem, locum in quo a Christianis erigeretur ecclesia, eisdem adjudicasse, pro iisdemque rescripsisse; nam ait : « Cum Christiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent, sibi eum deberi : rescripsit, melius esse ut quomodocumque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur. » Est et apud Flavium Vopiscum Valeriani imperatoris de ecclesia Christianorum ejusmodi testimonium, dum hæc ad senatum rescripsit : « Miror vos, Patres sancti, tamdiu de aperiendis libris sibyllinis dubitasse, perinde quasi in Christianorum ecclesia, et non in templo omnium deorum tractaretis. » Hæc ille. Cum hæc igitur de ecclesiis Christianorum, tam nostrorum quam etiam externorum testificationibus, adeo certa firmaque necnon in omnibus exploratissima habeantur : quidnam est, quæso, quod objici possit ex Origenis libro octavo contra Celsum, dum dicit, Christianos delectari insensibilibus templis, eosdemque defugere simulacrorum et templorum fundationes, cum hæc ille objiciat contra illum, qui (ut superius ait) arguebat Christianos, quod aversarentur aras, simulacra, et templorum fundationes? Ad quem refellendum Origenes pluribus docet, quam præstet templum Dei animatum, dæmoniorum delubris, quæ aversari merito fideles ait : ac proinde ibi nonnisi destruendis idolorum templis agi. Nec est etiam, quod hæc ipsa adeo testata vacillent, quod apud Minutium Felicem adversus Christianos Cæcilius objiciat, dicens : « Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari? » Et quod paulo post ait, Judæos Deum coluisse in templo atque palam, Christianos autem secus. Nam et nos utique dicimus, caruisse Christianos crebro persecutionibus agitatos templis illis instar fanorum Gentilium, vel templi Judaici : temporum enim ratio id minus posse fieri permittebat; cum clanculum sæpius, sive in privatis domibus, sive interdum in cryptis (ut docent fidelia sanctorum martyrum Acta) eos oportuit convenisse : quibus cessantibus habuisse eos loca publica, quo æque omnes convenirent, citata a nobis nuper principum rescripta testantur; quæ tamen non dicebantur templa, sed more majorum, et Pauli exemplo, no-

[1] Tertul. de idol. c. 7 Ad uxor. lib. II c. 9. De veland. virg. c. 3. et 13. De coron. milit. c. 3. Colligit Pamel. ubi sup. de idol. c. 7. not. 29. — [2] Deut. XXIII. Judith. VI. Hier. Thren. I. — [3] Aug. lib. quæst. in Levit. tit. 59. citatur a Beda in epist. I. ad Cor. XI. — [4] Act. Pudent. de quibus infr. et epist. II. Pii pap. ad Just. to. I. Bibl. sanct. — [5] Pii pap. ep. I. ad Justum — [6] Lib. de Rom. Pont in Evarist. — [7] Apud Euseb. hist. lib. VI. c. 35. — [8] Optat. contra Parmen. lib. II. — [9] Apud Lucian. in Philopat.

[1] Lamprid. in Alex. Imp.

minabantur ecclesiæ, tunc instar domorum potius quam templorum.

104. Sed jam quæ earum structura esse soleret, investigemus. Situm illarum ad Orientem spectantem disponi solitum, quæ scribit Tertullianus [1] manifeste declarant; sic enim ait : « Nostræ columbæ domus simplex, etiam in editis semper, et apertis, et ad lucem : amat figuram Spiritus sancti, Orientem Christi figuram. » Hæc Tertullianus : secundum quod et apud Clementem [2] legitur de ecclesiæ forma, ac de situ in primis, his verbis : « Primum sit longa, et ad orientem conversa. » Usitatiorem hunc fuisse ecclesiæ situm, ut orientem versus spectaret, Paulinus [3] ad Severum scribens asserit. Nam et Salomonis templum ad orientem solem conversum fuisse, Aristeas [4] testatur, ad cujus fortasse imitationem, sicut et cætera multa, vel quod christiani ad orientem conversi precari consueverint, cujus antiquæ traditionis usus rationem inferius suo loco scrutabimur, olim ad orientem conversas ædificare majores nostri consueverunt ecclesias, in quibus et altaria essent ad orientem æque conversa. Hæc quod ad situm. Quod vero ad structuram ecclesiarum pertinet : sic erant earum singula membra disposita, ut quantum licet in re parva maximam omnium repræsentare, similitudinem quamdam Hierosolymitani templi redderent : quippe quæ porticum, atrium, sancta, ac demum sancta sanctorum, membra templi præcipua continerent ad diversorum ordinum officia accommodata : nimirum ut alicubi essent pœnitentes et alii quibus ad ecclesiam non pateret accessus, alibi populus, seorsum ab eo sacerdotes, atque ab his omnibus distinctus locus, ubi ad sancta sanctorum ingrediens sacerdos, incruentum ac per omnia venerandum Deo offerret sacrificium. Hanc quidem formam in iisdem hactenus intuemur ecclesiis, quæ temporibus Constantini fuerunt a fundamentis exstructæ : nam in antiquioribus hæc monstrare non licet, cum (ut nuper dictum est) omnes quotquot in orbe Romano erant Christianæ religionis ecclesiæ, Diocletiani et Maximiani imperatorum edicto fuerint ad solum prostratæ. Porro etsi reddita sub christiano principe Ecclesiæ pace, aliæ denuo fuerint amplioribus spatiis excitatæ : tamen nonnisi secundum pristinam formam (cum eadem, quæ olim, essent in eis officia obeunda, exercendæ functiones, ac mysteria consummanda) fuisse constructas, perfacile ut credamus, inducimur; cum præsertim eadem prorsus forma erigendarum ecclesiarum tam in Oriente quam in Occidente ubique locorum observata noscatur.

105. Sunt de his (præter illa quæ adhuc extant) antiquissima exemplaria a quamplurimis antiquis scriptoribus graphice exarata, quæ cum pristinam illam reddant ipsarum imaginem, easdem ab injuria temporum, quo omnia consumuntur, facile vindicant. Eusebius [5] enim dum describit ecclesiam Tyri a Paulino episcopo erectam, eamdem quam diximus, formam egregie repræsentat encomiastica illa, quam ea de causa habuit, oratione : ea etiam, quam a Constantino Hierosolymis excitatam tradit [1], eamdem prorsus reddit imaginem. Gregorius Nazianzenus [2], et ipse dum a patre nobilissimam ecclesiam Nazianzi exstructam aliqua saltem ex parte, eloquentiæ penicillo quibusdam quasi lineamentis describit, non diversam ab aliis similitudinem exprimit : quam etiam referunt cæteræ antiquissimæ orbis ecclesiæ, ac præsertim quæ non mutatæ in Urbe visuntur, vel in chartis descriptæ apparent. Paulinus enim tum [3] Petri principis Apostolorum basilicam in Vaticano a Constantino constructam, tum cæteras alibi [4] efformatas eodem plane modo fuisse demonstrat. Idemque etiam hinc inde cubicula quædam, quæ capellas dicimus, construi in eis solita, orationis causa, tradit.

106. Duo præterea pastophoria in eisdem extrui consuevisse, apud Clementem [5] legimus, quæ a Paulino [6] nuncupantur secretaria, hinc inde apud apsidem posita, quorum quis esset usus, duo hæc disticha ab eodem desuper ipsa inscripta declarant. A dextra apsidis :

> Hic locus est veneranda penus, qua conditur, et qua
> Promitur alma sacri pompa ministerii.

A sinistra ejusdem :

> Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas,
> Hic poterit residens sacris intendere libris.

Atque hoc quidem secundum ea quæ habentur apud Clementem [7], ut ecclesia duo habeat pastophoria : quæ vox (ut explicat Hieronymus [8]) idem est quod thalamus, seu interius cubiculum. At vero non omittimus dicere, non indecens visum esse in eadem ecclesia plura constitui altaria; nam cum ea essent sepulcra martyrum, ubicumque esset martyr conditus, illic altare erigi consuevit. Sane de tredecim altaribus in ecclesia una erectis Gregorius [9] meminit.

107. *De fonte præ foribus ecclesiæ.* — Nec vero prætereundum putamus, quod sicut olim ad emundationem positum fuisse in templo labrum æneum, hæc leguntur in Exodo [10] : « Facies et labrum æneum cum basi sua ad lavandum, ponesque illud inter tabernaculum testimonii, et altare : et missa aqua lavabunt in ea Aaron et filii ejus manus suas et pedes, quando ingressuri sunt in tabernaculum testimonii, et quando accessuri sunt ad altare. » Ita etiam præter aquam precibus sacerdotum benedictam, de qua inferius dicturi sumus, pro ecclesiæ foribus positam fuisse aquam ad purificationem, complures antiquorum scriptorum, qui Constantini sæculo claruerunt, testantur, dum structuram anti-

[1] Tertull. advers. Valentin. c. 2. — [2] Clem. lib. II. Constit. c. 61. — [3] Paul. epist. XII — [4] Arist. lib. de 72. interpr. — [5] Euseb. hist. lib. X. c. 4.

[1] Euseb. in Vit. Constant. lib. III. c. 34. et seqq. — [2] Gregor. Naz. orat. in fun. patris. — [3] Paul. ep. XXXI. — [4] Paul. ep. XII. — [5] Clem. Constit. lib. II. c. 61. — [6] Paul. in ead. ep. XII. — [7] Clem. Constit. lib. II. c. 61. — [8] Hier. in Ezech. c. 42. — [9] Greg. in regist. lib. V. indict. 14. ep. L. — [10] Exod. XXX.

quarum ecclesiarum suis ipsi scriptis repræsentant, atque ob oculos ponunt : inter quos Eusebius [1], qui nobile illud a Paulino Tyriorum episcopo exstructum templum describit, hæc de ejusmodi aqua pro foribus posita : « Deinceps fontes ex adversa fronte templi profluenti aqua redundantes positi, quibus omnes, qui in sacros templi ambitus introeunt, sordes corporum abluant : qui fontes sacrosancta baptismatis lavacra repræsentant. Atque hic locus, in quo singuli introeuntium primum ut se lavent, morantur, sicut cuique ornatum et splendorem affert, sic illis qui primis fidei principiis instituendi sunt, mansio percommoda est ad acquiescendum. » Hæc Eusebius.

108. Huic etiam ministerio inserviebat fons ille in atrio basilicæ Vaticanæ Romæ positus, cujus Paulinus [2] hisce meminit ad Alethium scribens : « In vestibulo cantharum ministra manibus et oribus nostris fluenta ructantem fastigiatus solido ære tholus ornat et inumbrat, non sine mystica specie quatuor columnis salientes aquas ambiens : decet enim ingressum ecclesiæ talis ornatus, ut quod intus mysterio salutari geritur, spectabili pro foribus opere signetur. » Et ad Severum [3] in hunc modum de alia ecclesia :

Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lavat, amne ministro.

Ac rursus eadem in Natali decimo sancti Felicis. Fluxisse hæc consuetudo videtur e Judæorum ritibus, sicut et multa alia : nam non tantum (ut dictum est) ipsorum sacerdotes, sed et cæteros Judæorum nonnisi manibus lotis adorare consuevisse, tradit Aristeas de Septuaginta duobus interpretibus, hæc scribens : « Rege consalutato, ad consueta loca divertunt : atque (ut mos est Judæis omnibus) manibus prius in mari lotis, Deo preces effundunt. » Et paulo post : « Interrogavi equidem et illud quoque : cujus gratia, cum vota facerent, manus prius lavarent? Quærenti talia, demonstrarunt, illud testimonium esse, ne quid perperam agant, sed pie sancteque perficiant ; quandoquidem universa opera manibus exerceantur ; recte singula ad justitiam et veritatem referentes. »

109. Verum quod naturalis quidam instinctus docet, nonnisi puros ad Deum accedere debere, mundosque numini supplicare : inde evenit, ut apud Gentiles quoque usu receptum esset, sæpius se aqua mundare, antequam templa adirent, et numina precarentur. De Ægyptiis et Græcis id testatur Herodotus in Euterpe. De Romanis Persius [4] his versibus :

Hæc sancte ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, et noctem flumine purgas.

Tradit etiam Tullius [5], aspersione aquæ labem corpoream tolli, et castimoniam corporis præstari. Sed et illud notum [1] :

Casta placent superis : pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Sunt et de his alia complura apud illorum scriptores exempla.

110. Sed quod ad Christianos pertinet : consuevisse eos ante precationem manus abluere, secundum quod monet Apostolus [2] : « Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus ; » non tantum quæ diximus, docent, sed et antiqua ecclesiasticorum scriptorum testimonia confirmant. Nam et apud Clementem [3] legitur, ut christianus lotus oret : sed et Tertullianus hoc ipsum demonstrat, dum ait [4] : « Cæterum quæ ratio est, manibus quidem ablutis, spiritu vero sordente, orationem obire? » Et Chrysostomus [5] : « Ingressuri templum, manus lavamus. » Et alibi [6] : « In nonnullis jam Ecclesiis hunc morem corroboratum videmus, ut diligenter multi studeant, quomodo manibus loti, candidis induti vestimentis in ecclesiam ingrediantur. » Ac rursum [7] : « In consuetudine nos constituimus lavandi et orandi ; nec illotum hoc facere datur. Ideo libenter non oramus, si non lotis hoc manibus faciamus, tanquam Deum offensuri. » At dicti omnes auctores pariter in eos declamant qui manuum ablutione putant etiam gravia delicta abstergi ; in quos hæc et Anastasius Sinaita [8] : « Quid enim gravius his quibus utimur moribus? Etenim rapinis, sceleribus, peccatorum multitudine cooperti, tantula modo aqua ablutis manibus, sanctissimum illud corpus, divinumque sanguinem pro mundi salute largiter olim effusum, impuri sordidique ori admoveamus? » Et paulo inferius : « Nec enim ingredi in ecclesiam, ac divinas imaginum sanctarum formas, pretiosasque ac venerabiles cruces etiam salutasse fuerit satis : non frigida manus abluisse, id est, esse purum mundumque ; sed sordes peccatorum abluisse, ac fugisse, sed confessione et lacrymis, sed contrito et humiliato animo, et demisso contractoque vultu, peccatorum, quibus tenemur, catenas exsolvisse, et tunc demum ad illa sancta mysteria accedere. » Hucusque ipse.

111. Ad hujusmodi lavacrum alludit Gregorius papa [9], dum scribens ad Augustinum hæc ait : « Romanorum semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem quærere, et ab ingressu ecclesiæ paululum reverenter abstinere. » Ex his facilis patet sensus Hieronymi dicentis [10] : « Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo : unusquis-

[1] Euseb. hist. lib. x. c. 4. — [2] Paul. Nolan. ep. xxxi. — [3] Paul. ep. xii. — [4] Pers. satyr. ii. — [5] Tull. lib. i. de legib.

[1] Tibull. lib. i. eleg. ii. — [2] I. Tim. ii. — [3] Clem. l. viii. Const. c. 38. — [4] Tert. de orat. c. 11. — [5] Chrysost. in Joan. hom. 27. in fin. — [6] Chrysost. in Mat. hom. 52. — [7] Chrysost. ad pop. Antioch. hom. 36. — [8] Anastas. orat. de sacra Synaxi. — [9] Greg. papa lib. xii. resp. 10. — [10] Hier. ep. l.

que enim in suo sensu abundet; sed ipsorum conscientiam convenio, qui eodem die post coitum communicant, et juxta Persium :

Noctem flumine purgant.

Quare ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? An alius in publico, alius in domo Christus est? Quod in ecclesia non licet, nec domi licet. » Hæc Hieronymus, quod adhuc suo tempore usus ille vigeret, ut sacram Eucharistiam sumendam, domum deferrent. Aperitur adhuc ex his etiam causa, cur (quod idem qui supra Gregorius narrat [1]) matrona illa, quæ cum se a viro suo noctu non temperasset, ausa mane ecclesiam ingredi, continuo a dæmone est arrepta. Vel quod idem tradit [2] de curiali sacrilego, qui post turpissimum scelus Paschali festo admissum, aqua male expiatum, ingressus ecclesiam, tandem ultionem divinam miser expertus est. At postea ejusmodi lavacri loco successit, ut aqua sacerdotis precibus benedicta, quæ fidelibus usui esse consuevit in eorum domibus (ut Alexandri papæ res gestæ significant) in ipso ingressu ecclesiæ poneretur, qua ad leviorum peccatorum expurgationem, adeuntes ecclesiam, aspergerentur. Sed quanta sit vis ejusmodi aquæ, et ejus usus antiquitas in Ecclesia, opportuniori loco dicemus.

112. *Ecclesiarum ornatus, sacræ imagines.* — Quod vero spectat ad ecclesiarum antiquum ornatum : Christi Redemptoris nostri imagine decorari solitam unamquamque illarum, vetus canon Synodi Antiochenæ, Apostolorum nuncupatæ, de qua inferius in Clemente dicturi sumus, fidem facit, cujus hæc sunt verba : « Ne decipiantur salvati ob idola : sed pingant ex opposito divinam humanamque manufactam impermixtam effigiem Dei veri ac Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, ipsiusque servorum contra idola et Judæos : neque errent in idolis, nec similes sint Judæis. » Hæc canon, qui (ne imposturam esse existimes) citatus invenitur a Gregorio episcopo Pessinuntis in Concilio [3] Nicæno secundo, licet in editione latina mutilatus ac perperam translatus habeatur : græce enim sic scriptus [4] extat : Τοῦ μὴ πλανᾶσθαι τοὺς σωζομένους εἰς τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ ἀντιγονίζειν τὴν θεανδρικὴν ἄχραντον χειροποίητον στήλην τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἀντικρὺ τῶν εἰδώλων καὶ Ἰουδαίων, καὶ μηκέτι πλανᾶσθαι εἰς εἴδωλα, μὴ δὲ ὁμοιοῦσθαι τοῖς Ἰουδαίοις. Hactènus canon. Dubitavit nuper pius ac doctus vir, an in versione canonis ipsius Synodi Antiochenæ sanctorum Apostolorum pro sacrarum imaginum veneratione, aliquod mendum subesset. Dubitationis vero causæ (ut ipse pius vir affirmat) duæ fuerunt : altera quod minime verbum verbo ab interprete redditum videatur; altera consilium et mens sanctorum Patrum in canone illo sanciendo.

113. Quod autem pertinet ad interpretis versionem non satis exactam, et ad verba verbis minime reddita, observet et primo, verba illa (pingant et effigiem) non haberi in contextu græco : cum ἀντιγονίζειν (ut ipse ait) non significet pingere, sed potius genibus flexis venerari : στήλην deinde non posse verti effigiem, sed cippum, vel columnam, quæ in sepulcris statuebatur, aut in qua fœdera inscribebantur, aut alia quæ posteritati mandare cuperent, vel lapidem titularem; dicit etiam alia ex pluribus auctoribus excerpta, pulchra quidem omnium; sed cum ex depravato textu, quem doctus et pius vir secutus est, omnis hæc dubitatio ortum habeat, videtur (pace sua) parum utilis tantus labor. Non enim legendum ἀντιγονίζειν ullo pacto, quod nusquam reperitur; sed ἀντεικονίζειν, quod significat ex adverso aliquid pingere : ita enim legitur in manuscriptis codicibus Synodi septimæ, in qua dictus canon habetur a Gregorio episcopo Pessinuntis allatus Actione prima : ita etiam apud Turrianum in Apologia pro canonibus sanctorum Apostolorum adversus centuriatores [1]. Nec στήλη ponitur simpliciter pro effigie, sed pro cippo, seu columna, vel lapide titulari, quod ipse pius vir affirmat. Quinimo una cum verbo ἀντεικονίζειν, id est ex adverso pingere, præscribit modum, quo sacræ effigies, et imagines Jesu Christi veri Dei et Salvatoris nostri, necnon servorum ejus et sanctorum collocentur, et statuantur quasi trophæa quædam sacræ nostræ religionis in cippo vel columna, quemadmodum antiquissima et celeberrima illa Dei genitricis imago, quæ dicitur *del Pilar* in Hispania vel lapide titulari, ut venerationi habeantur a Christianis, quos canon apostolicus salvatos appellat, ut hoc pacto non solum a Judæis procul abesse dignoscantur Christiani, cum Judæi imagines habeant nullo pacto; verum etiam ab Ethnicis qui adorant sua idola Deorum instar, et ideo idololatræ dicuntur. Christiani vero non ita; venerantur enim imagines sacras, sed relatione quadam et analogia, et habitudine ad earum prototypa, quæ referunt, et repræsentant : quod cum aliquando iconomachorum, et iconoclastarum causa, quorum præcipuus fautor fuit [2] Theophilus imperator, in Oriente facere minus licuisset, post ejus obitum Theodora Augusta piissima femina, cum totius Ecclesiæ Dei magna exultatione faciendum curavit : et hac de causa instituta fuit in Orientali Ecclesia solemnis illa celebratio annua Erectionis et Exaltationis sacrarum imaginum, ut ex Triodio Græcorum est videre, qui diem festum hujusmodi erectionis sacrarum imaginum singulis annis prima Dominica Quadragesimæ agunt, quam Dominicam Orthodoxiæ appellant hac de causa, quod eo die post sacrarum imaginum erectionem et exaltationem celebratam, orthodoxis omnibus multos annos et felicia omnia deprecantur; iconomachis et iconoclastis contra, ac aliis hæreticis omnibus, aqua et igne et diris interdicitur. Ex restitutione itaque contextus græci

[1] Greg. Dial. lib. I. c. 10. — [2] Idem Dial. lib. IV. c. 32. — [3] Conc. Nicæn. II. act. I. — [4] Apud Turrian. adversus Magdebur. pro canon. Apostol. c. 25.

[1] Apol. c. 25. — [2] Annal. ann. 832.

ἀντεικονίζειν pro ἀντιγονίζειν, et στήλης vera intelligentia, tollitur omnis dubitatio, et canonis apostolici versio congrue facta dignoscitur : quemadmodum veterem interpretem ejusdem canonis depravatum alia ratione textum habuisse, satis patet. Ille enim ἀνταγονίζειν legit, et hac de causa perperam (pugnandum contra) vertit, vel potius evertit. Quod vero spectat ad consilium sanctorum Patrum (fuit enim hæc altera dubitandi causa) non erat illud præcipue, ut discrimen hoc inter sacras imagines Christianorum et idola Ethnicorum statueretur, inscriptio videlicet et titulus : nec enim idola ethnicorum inscriptione carebant, ut habetur Act. Apost.[1] de ignoto Deo : et apud Justinum martyrem de Simone magno Deo. Sed consilium illud fuit, ut Christiani, quos canon apostolicus salvatos appellat, sacras imagines, quo dictum est supra modo, venerarentur; quod deinde in secunda Synodo Nicæna, post multa sæcula iterum statutum est. Omitto, quod cum imagines sint indoctorum libri, et longe plures indocti quam docti reperiantur, solis doctis talibus inscriptionibus consultum foret, indoctis non ita, nec doctis omnibus; cum enim tot essent genera linguarum inter Christianos, quonam idiomate, et quibus characteribus fieri deberet inscriptio, incertum futurum esset : pro qua tollenda difficultate vel ipse titulus Dominicæ crucis triplici lingua, litteris græcis, hebraicis, et latinis, omnium scilicet communissimis scriptus fuit. Facilior itaque et communior fuisset dignoscendi ratio sanctis Apostolis, si hoc facere voluissent alio aliquo signo, vel symbolo, quam inscriptione, cujus forent imagines declarare : ut cum Apostolorum principem significare volumus, claves illi tribuimus, et alios aliis symbolis. Addendum postremo coronidis instar, idem fuisse consilium sanctorum Patrum in canone sanciendo de sacrarum imaginum veneratione (sanctorum videlicet Apostolorum) quod et sanctorum Patrum secundæ Synodi Nicænæ, septimæ scilicet universalis : hac enim de causa sanctorum Apostolorum auctoritate utitur Gregorius episcopus Pessinuntis loco supra citato septimæ Synodi, ut se ipsum et septimam Synodum eadem sentire et statuere aperte declararet, quod tot antea sæculis sancti Apostoli senserant, et suo canone nobis sentiendum statuerant. Quæ vero supra diximus et veritati ipsi et Synodo Nicænæ secundæ, consona esse cuique facile patet. Sed nec hoc non mirabitur, qui noverit, ipso etiam Christo vivente, ejus imaginem (quod superius pluribus dictum est) Panneade a Syrophœnissa muliere ære fusam conflari jussam, eamdemque integram ad trecentos et amplius annos, nimirum ad Juliani Apostatæ tempora, perdurasse, quantumlibet immensis ac prope innumeris Palæstina fuerit deformata cladibus.

114. Nisi enim pie, sancte, religioseque ab ipsis Apostolorum temporibus sacræ imagines in Ecclesia fuissent in usu; passurine fuissent fideles per tot annorum spatia illam solam sic intactam illibatamque servari? et excisa licet bello Judaico provincia Palæstinæ, post tot nobilissimarum civitatum busta, ipsam (nisi magno in honore habuissent, ac fideliter custodissent) integram permansisse? quam in diaconia ecclesiæ Panneadis sitæ collocatam Christiani semper cultu convenienti prosecuti sunt[1]. Addit Eusebius[2] : « Nec plane mirum, eos qui ex Gentilibus prognati, a Salvatore, dum inter homines vivebat, beneficiis affecti fuissent, ista fecisse : cum et nos Petri et Pauli Apostolorum, vel Christi etiam ipsius imagines in picturis colorum varietate expressas, conservatasque aspexerimus : idque propterea sicut verisimile est, quod majores nostri ad Gentilis consuetudinis similitudinem quam proxime accedentes, eos qui tanquam salvatores illis fuissent, hoc est, qui aliquid salutis et subsidii illis attulissent, apud se honore in hunc modum afficere consueverant. » Hæc Eusebius. At multo minus quis mirabitur in Christianorum ecclesiis esse effigiatas sacras imagines : cum eas etiam in sacris vasis Catholicos sculpere solitos esse, auctor sit Tertullianus[3] : testatur enim, Christi Domini imaginem præ se ferentem pastoris effigiem, ovem deperditam super humeros gestantis, in sacris calicibus effigiari consuevisse : cujus quidem generis imagines complures inspeximus in antiquissimo Priscillæ cœmeterio, via Salaria, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, Urbe teste, eaque admirante, refosso. Sed et consuevisse ab ipsis Apostolorum temporibus, cum quælibet erigeretur ecclesia, eo in loco primum omnium in memoriam Christi Redemptoris nostri, qui pro salvando humano genere crucem subiit, quasi nobile trophæum victoriæ, crucem poni in titulum, dicemus suo loco, cum agemus de Titulo.

115. Modo autem ad eamdem apostolicam institutionem insinuandam, satis est afferre memorabile quidem et plane admirabile illud antiquitatis monumentum, quod de sculpta cruce a S. Thoma apostolo in ecclesia, ubi preces ad Deum fundere consueverat, apud quam etiam cæsus, martyrium consummavit, Hieronymus Osorius Silvensis episcopus, qui res Indicas fidelissime est prosecutus, ut rem egregie testatam, et si quam aliam fide sincerissima obsignatam memoriæ prodit. Ad finem enim tertii libri historiæ a se conscriptæ hæc ait : « In eadem civitate, quam diximus appellari Malipurem, et nunc postquam a Lusitanis frequentari cœpit, S. Thomæ civitas appellatur, erat in colle sacellum ædificatum; eo quod affirmarent incolæ, in eo loco Thomam fuisse a religionis hostibus interfectum. Erat autem hoc solemniter institutum, ut in eo sacello, octo diebus ante diem natalem Christi, res divina fieret, et omnes Christiani eo convenirent. Fuerat quoque ante quatuordecim annos in illo colle inventa crux in lapide incisa, in cujus fastigio columbæ imago insidebat : basis vero erat in specie

[1] Act. VII.

[1] Niceph. lib. X. c. 30. — [2] Euseb. lib. VII. c. 14. — [3] Tertull. lib. de pudic. c. VII. et X.

quadam herbarum, quæ diffundi latissime videbantur, collocata; et tam fastigium, quam basis et brachia in liliorum formam desinebant. Arcus eam ex eodem lapide factus undique muniebat. In arcu erant incisæ litteræ, quas nemo legere poterat. Totum hoc opus integrum, quod erat satis magnum, fuit super altare ejusdem sacelli multorum operis statutum. In cruce eminebant notæ sanguinis insignes.

116. « Accidit autem, die quo Christiani conveniebant, ut in eo fano salutationem ab angelo factam sanctissimæ Virgini, octo dies antequam Christi natalis adveniret, celebrarent: cum sacerdos, qui rem divinam faciebat, Evangelium inchoaret, ut crux in nigrum colorem verteretur, et liquor ex illa incredibili copia dimanaret, deinde color ceruleus pro nigro subiret. In locis autem, ubi notæ sanguinis extabant, rosei coloris splendor eluxit. Sequentibus deinde annis eodem die idem semper eveniebat. Nec enim alio die (quod magnam admirationem commovebat) id in illa cruce cernebatur. Fuit tamen aliquo tempore ejus rei, quæ admirabilis omnibus videbatur, intermissio. Anno autem MDLVI cum Christiani in eumdem locum cum eadem pompa et celebritate convenirent, eo die quo crux, dum sacrificium fieret, stillare solebat, et sacerdos Evangelium inchoaret (idem etiam admirandum videbatur, quod nunquam prius quam Evangelium legi cœpisset, ea crucis mutatio fieret) crux repente nigris maculis, splendidis tamen, infici incipiebat, donec tandem aliis atque aliis subeuntibus, tota nigresceret: ita vero splendebat, atque si fuisset oleo delibuta. Tum instar roris guttæ fluere cœperunt, quæ paulatim grandiores effectæ, totam crucem humore largissimo compleverunt. Peregit sacerdos cum multis lacrymis et crebro singultu sacrificium. Deinde ascendit in altare; et linteis, quibus in rebus sacris de more procurandis uti solebat, crucem extersit. Lintea maculis sanguineis tincta repente sunt. Civitatis præfectus, et reliqua multitudo, quæ convenerat, manus in cælum tendere, Christi nomen implorare, flagitiorum veniam postulare, et ad studium religionis ardentius excitari. Crux autem postquam multo liquore fluxit, clarius splendere cœpit, et color sanguineus evidentius eluxit. Hoc signum commovit et præfectum urbis et primarium sacerdotem, ut diligenter inquirerent ecquis esset qui litteras illas interpretari posset.

117. « Aiunt incolæ, in Narsingæ regno esse Brachmanam inter omnes Brachmanas litteris et eruditione præstantem, qui varias linguas tenebat. Hominem continuo accersunt, et interrogant an illas litteras nosset. Respondit, litteras esse priscas, quibus antiqui sapientes utebantur; negligentia vero hominum factum esse, ut earum cognitio interiret: quin etiam linguam, qua erant descriptæ, a paucis admodum teneri. Admonent illi Brachmanam, ut in altare ascendat. Restitit ille, et nefarium facinus esse dixit, altare in quo res divina fieret, humanis pedibus conculcari. Invitus tamen subiit, et litteras perlegit, quarum et vim eam esse dixit, ut una nota decem et quindecim et viginti litterarum officio fungeretur. Sententia vero litterarum in summa hæc erat. Thomam, divinum virum, fuisse a Dei Filio, cujus erat discipulus, in eas oras Segami regis tempore missum, ut Dei summi notitia gentes illas erudiret: ibique templum extruxisse, et res admirabiles effecisse: atque tandem, cum genibus flexis ad crucem illam affixus, orationem ad Deum funderet, a quodam Brachmana fuisse hasta transfixum: crucem vero ejusdem viri sanctissimi cruore tinctam ad memoriam virtutis illius sempiternam relictam fuisse. Hæc erat sententia quæ litteris continebatur. Fecit autem majorem fidem alius ejusdem sectæ vir aliunde accersitus, grandis admodum natu, et sapientiæ opinione præstans, qui litteras in eamdem sententiam interpretatus est. Hujus autem crucis exemplum in eodem ligno, ex quo templum ædificatum perhibent, insculptum, cum litteris publicis multorum virorum testimonio consignatis, retineo: cujus fides tantis tunc argumentis explorata fuit, ut nemo possit de tam claris atque testatis viri divini monimentis ambigere. » Hucusque Osorius: quæ licet prolixiora, tamen haud incongrua videri possunt ad apostolicas traditiones, tum de ecclesiarum erectione, tum etiam de cruce in ecclesia statuenda, tanti apostoli exemplo, demonstrandas pariterque firmandas. Perseveravit in Ecclesia idem pristinus usus, ut cum novæ erigerentur ecclesiæ, cruces in titulum ponerentur, cædemque et sacris imaginibus ornarentur.

118. Certe quidem qui ex Redemptoris nostri effigie ærea usus imaginum, adhuc ipso vivente, est feliciter inchoatus, nunquam in Ecclesia Catholica fuit postea intermissus. Quod si in antiquioribus ecclesiis hæc monstrare non liceat, quippe quæ omnes a Diocletiano imperatore (ut nuper dictum est) demolitæ sunt; in eis tamen quæ tum a Constantino, qui ejus imperio potitus est post Maxentium tyrannum, tum ab aliis qui eodem sæculo vixere, instar priorum sunt erectæ, haud difficile erit multis exemplis ostendere. Nam in rebus gestis ipsius [1] cum Sylvestro, et in libello de ejus munificentia [2] in ecclesias a se erectas collata, habetur argenteas complures ab ipso jussas conflari statuas, in primis Christi Domini nostri, Joannis Baptistæ, duodecim Apostolorum, angelorum, et alia id genus multa. Apud Lactantium [3] etiam de imagine Redemptoris cruci affixi, hæc adeuntes ecclesiam admonente, hi versus scripti leguntur:

> Quisquis ades, mediique subis ad limina templi,
> Siste parum, insontemque tuo pro crimine passum
> Respice me, me conde animo, me in pectore serva.
> Ille ego, qui casus hominum miseratus acerbos,
> Huc veni.

119. Et ne nimis morer singula exempla retexendo, est de his locuples testis sanctus Paulinus [4],

[1] Lib. de Rom. Pont. in Silvest. — [2] Lib. de munif. Constantini. — [3] Lactant. car. de pass. Dom. — [4] Paul. ep. XII.

qui eodem quo Constantinus vixit sæculo : ad Severum enim scribens, sacras ac venerandas cruces, aliasque typicas imagines in apside ecclesiæ (easdem enim ipse fecit similes, quas in antiquioribus basilicis musivo opere contextas in hanc diem aspicimus) pingi solitas, versibus, quos illis suis affixit, exacte declarat; quorum aliquot hic subjicimus, et in primis qui in camera apsidis, musivo opere contexta, erant his verbis conscripti :

Pleno coruscat Trinitas mysterio :
Stat Christus, agno vox Patris cælo tonat,
Et per columbam Spiritus sanctus fluit :
Crucem corona lucido cingit globo,
Cui coronæ sunt corona Apostoli, etc.

Ac rursum de alia in eadem basilica cruce super ingressum ex more picta :

Cerne coronatam Domini super atria Christi
Stare crucem, duro spondentem celsa labori
Præmia. Tolle crucem, qui vis auferre coronam.

In frontibus quoque dextræ lævæque porticus depictis crucibus hoc erat inscriptum epigramma :

Ardua floriferæ crux cingitur orbe coronæ,
Et Domini fuso tincta cruore rubet.
Quæque super signum resident cæleste columbæ,
Simplicibus produnt regna patere Dei.

Et in apside Fundanæ basilicæ eodem ferme argumento.

Sanctorum labor et merces sibi rite cohærent :
Ardua crux, pretiumque crucis sublime, coronæ,
Ipse Deus nobis princeps crucis atque coronæ,
Inter floriferi cæleste nemus paradisi,
Sub cruce sanguinea niveo stat Christus in agno,
Agnus ut innocua injusto datus hostia leto :
Alite quem placida sanctus perfundit hiantem
Spiritus, et rutila Genitor de nube coronat.
Et quia præcelsa, quasi judex, rupe superstat,
Bis geminæ pecudis, discors agnis genus, hædi
Circumstant solium; lævos avertitur hædos
Pastor, et emeritos dextra complectitur agnos.

120. At non his tantum picturis ecclesiarum apsides, sed et ipsos ecclesiarum parietes dextra et sinistra dispositos, diversis historiis veteris vel novi Testamenti ad pietatem aspicientes instituentibus fuisse egregie exornatos, idem auctor in nono et decimo Natali sancti Felicis, quæ præclaro poemate illustravit, copiose describit. At certe Augustinus [1], qui eodem quoque vixit tempore, certissimam fidem facit, in parietibus passim depingi consuevisse Christum hinc inde Petrum et Paulum laterales habentem, atque etiam [2] Abrahamum filium suum immolantem. Sed et martyrum fortissimos agones in ecclesiis etiam effigiari solitos, testantur Basilius [3], Gregorius Nyssenus [4], et alii complures [5], qui omnes eodem quo Constantinus vixere sæculo : at permultos taceo, quos enumerare, nimis præ eorum multitudine longum esset, qui sequentibus temporibus claruere. Cum igitur qualis fuerit in exornandis ecclesiis usus ejus sæculi quo imperavit Constantinus, tam in Oriente quam in Occidente, tot Patrum testimoniis compertissimum habeatur : quid existimandum sit de illo canone qui in Concilio Eliberino [1] sic positus legitur : « Placuit picturas in ecclesia esse non debere, nec aliter; ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur; » qualis, inquam, quantæque ille sit fidei, eruditos omnes appello.

121. Anne potuit, vel debuit decem et novem episcoporum conventus in orbis angulo congregatus aliud statuisse, quam ubique locorum universalis profiteretur Ecclesia? Constat quidem dictum Concilium paulo ante Constantini imperium, cum persecutio nondum penitus ubique locorum extincta esset, esse celebratum. Nam eidem et Osius Cordubensis legitur interfuisse, necnon Liberius episcopus Emeritæ, qui etiam scriptus reperitur in secundo Concilio Arelatensi [2] sub ejusdem imperii anno convocato, Volusiano et Aniano coss. Porro ipsum in multis esse irritum, multa sunt quæ manifeste declarant : pleraque enim in eo sunt, quæ fines Novatiani erroris visa sint prope attigisse : dum eis qui capitalia quædam crimina perpetrassent, nec in fine communionem esse dandam, pluribus canonibus [3] statuitur. Sapere hæc hæresim Novatianam, qui Cypriani et aliorum de ea re scripta legerint, facile cognoscent. Ab Ecclesiæ enim Catholicæ usu illud omnino alienum esse reperitur, quod in eo statutum est, ut nec in fine communicet, qui post pœnitentiam mœchatus fuerit [4]. Cæterum quod sciamus ejus conventus episcopos fuisse catholicos, de Novatiana hæresi nulla suspicio esse debet : cum presertim hi, licet communionem, tamen pœnitentiam non negarent, ut de eo Innocentius papa tradit scribens ad Exuperium.

122. Sed nec in eo quod de imaginibus statuisse videtur, aliquam obtinuisse firmitatem, certum est : quandoquidem Prudentius, et ipse etiam Hispanus, et ejusdem sæculi scriptor, quem citavimus, laudat pingi solitas esse venerandas imagines : qui primum in Cassanio hæc ait :

Erexi ad cælum faciem : stetit obvia contra
Fucis colorum picta imago martyris,
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.
Innumeri circum pueri (miserabile visu)
Confossa parvis membra figebant stylis.

Et in Hippolyto :

Exemplar sceleris paries habet illitus, in quo
Multi color fucus digerit omne nefas.
Picta super tumulum species liquidis viget umbris,
Effigians tracti membra cruenta viri.

An non Paulinus Nolanus episcopus, tam egregius sacrarum imaginum testis, quem citavimus, et ipse

[1] Aug. de consens. Evang. lib. I. cap. 10. — [2] Aug. contra Faust. lib. XXII. c. 73. — [3] Basil. or. in S. Barlaham. — [4] Greg. Nyss. or. in Theod. — [5] Prud. hym. de S. Cas. et alio de S. Hippolyt. itemq. Evod. Uzales. l. II. de mirac. S. Stephani.

[1] Conc. Eliber. c. 36. — [2] Conc. Arelat. II. — [3] Conc. Eliber. c. 1. 2. 6. 8. 12. 17. 18. — [4] Can. 3. et 7.

fuit (quod fatetur [5]) presbyter Barchinonensis Ecclesiæ, et in Hispania diu versatus, et tamen imaginibus refertas plures erexit [1] ecclesias?

123. Sed non tantum ex jam dictis adducor ut existimem Concilium illud in his irritum factum esse; sed eo maxime, quod canonum antiquissimi collectores, Ferdinandus diaconus, Dionysius cognomento Exiguus, et Cresconius, quantumlibet egregiam navarint operam, ut omnes tam græcos quam latinos canones colligerent, nullus tamen ipsorum ejusmodi Concilii Eliberini canonis vel saltem nomine tenus meminit. Itaque nonnihil suspicor in illo canone imposturam. Qui enim fieri potuit, ut cum non tantum complures Orientalium, sed et Occidentalium turmæ adversus sacras imagines bellum moverent, et ad eas impugnandas arma undique compararent, a potissimo omnium telo, si extitisset, abstinuissent? Annne latuit ejusmodi decretum concilii Vigilantium, et ipsum Hispanum, sacrorum rituum ecclesiasticorum eversorem? qui cum, quæ erant ecclesiasticæ œconomiæ, pervertebat antiquas consuetudines, cessassetne in sacras imagines potissimum invehi, si aliqua prætensa saltem ecclesiasticorum virorum auctoritate id se posse efficere conspexisset? Annon saltem unius vel alterius ejusdem synodi canonis [2] auctoritate stabilire sua ac roborare potuisset, ut quæ ipse primus de non incendendis cereis in ecclesia ausus est [3] affirmare? An etiam præteriit canon ille Claudium item Hispanum [4] presbyterum, inde vero episcopum Taurinensem, maximum omnium iconoclastam, Felicis Urgelitani discipulum? Quod vero canon ille eos omnes prætererit (ut qui nec extaret) ex eo etiam exploratissimum redditur, quod Catholici scriptores ecclesiastici iconoclastarum commenta refellentes, quod de eo nullum factum esset negotium, ne per nutum quidem ejusdem meminisse reperiuntur.

124. Equidem dum hæc paulo accuratius apud me ipsum perpendo, in eam suspicionem adducor, ut aliquis Claudii discipulus atque sectator (quod proprium est hæreticorum partus supponere) ejusdem canonis auctor fuerit, et talis imposturæ egregius concinnator : nec sane qui hæc mecum accurate perviderit, me falsum conjectorem temere arguet. Sed esto, absit fraus et impostura : Ecquam tandem fidem meretur tam paucorum episcoporum canon, quem totius Catholicæ Ecclesiæ usus contrarius continuo abolevit, imo antequam nasceretur extinxit? Scimus et alios eruditos viros adversus recentiores iconoclastas pro fide catholica de canone illo alia dedisse responsa; nimirum sic pingi imagines in pariete S. Synodum vetuisse, ut tamen eas in tabulis effigiari sineret : qui quidem usus usque hodie in Hispania dicitur esse retentus. Ratio autem diversitatis illa prætexitur, quod quacumque urgente persecutione, tabulas illas Christiani possent secum quocumque ferre et occultare : non sic de parietibus, quorum sacræ imagines expositæ remanerent injuriis atque derisioni Gentilium. Sed in his jam diutius nobis immorandum non est. Illud ad postremum non prætermittimus; tantum abesse, ut eo canone sacrarum cultus imaginum infringatur, ut ex eo magis magisque roboretur; nam si non viguisset usus pingendi sacras imagines in ecclesiis, eas prohibendi nulla fuisset occasio. Etenim si (quod patet) privatio præsupponit habitum; jam eas in ecclesiis solitas pingi usque saltem ad illud tempus, liquido apparet : sed et eumdem usum perseverasse post editum canonem illum, satis demonstratum est. At vero tam paucos episcopos jure damnasse, quod (ut vidimus) tam Orientalis quam Occidentalis Ecclesia majorum exemplo conservaret, quis dixerit? vel certe quod iidem quoquo modo statuissent, cæteros, qui tum erant, vel postea fuerunt in Ecclesia episcopi, contrario usu potuisse abolere, quis poterit dubitare? Sed de sacris imaginibus pluries agemus inferius . hæc modo, occasione ornatus ecclesiarum, obiter attigisse sufficiat.

125. *Distincta in ecclesia loca.* — Sed quod ad antiquum ecclesiæ partium usum spectat : nec illud dicere prætermittimus; sicut olim in templo Hierosolymitano (quod attigimus superius in Apparatu) loco distincti erant sacerdotes a populo, viri a mulieribus, atque a nuptis virgines; ita eodem fere ordine et dispensatione in christianorum ecclesiis, cum agerentur sacri conventus, fuisse fideles ad invicem locorum distinctione separatos. Id quidem in primis Philo [1] Judæus servari solitum ab Essenis, qui in Ægypto apud Alexandriam agerent, quos Hieronymus [2] christianos esse affirmat, de quibus inferius pluribus disseremus, tradit his verbis : « Commune Semneum, in quod septimo quoque die conveniunt, septo clauditur duplici, separatis virorum et mulierum cœlibus : nam mulieres quoque simul auscultant ex more , duntaxat quæ institutum idem sectantur. Medius autem paries a solo surgit tribus quatuorve cubitis in modum loriculæ. Superiora usque ad tectum patent : unde gemina provenit commoditas, et quod pudori feminei sexus consulitur, et quod verba doctoris exaudiunt facile absque ullis obstaculis, quæ vocem ejus intercipiant. » Hæc Philo. Eadem apud Clementem [3] ac magis distincte leguntur : ait enim ecclesiam construi solitam longo situ instar navis : in cujus medio (quod gremium dicimus) episcopus una cum clero ad utrumque latus posito sedeat; ex altera ecclesiæ parte viri, ex altera vero manerent mulieres : et sicut loco ab invicem distincti erant, eodem quoque modo porta, ut qua viri ingrederentur, discreta esset ab ea quæ feminis tantum pateret : et sicut virorum portæ ostiarius præerat, ita diaconissæ demandata erat cura portæ mulierum : « Hæc omnia, inquit auctor, prout etiam disposita erant in templo; » ac subdit : « Adolescentulæ rursum , si sit locus, seorsum maneant : cæteræ, et quæ post stent nuptæ, et

[1] Paulin. epis. VI. — [2] Paulin. ep. XII. et aliis. — [3] Can. 34. et 37. — [4] Hier advers. Vigilant. — [5] Jonas Aurel. in præfat. comment. in Claud. et lib. I.

[1] Philo lib. de vit. contemplat. — [2] Hieron. de Script. Eccl. in Philone. — [3] Clem. Const. lib. II. c. 61.

quæ jam liberos habent, seorsum maneant. Virgines, et viduæ, et anus, primæ omnium vel stent, vel sedeant. » Hæc de locorum ac personarum distinctione et ordine in ecclesia servari solitis apud Clementem.

126. Sed Gregorius Nazianzenus ex his quæ scribit in somnio Anastasiæ, supra ecclesiæ porticus mulierum locum fuisse demonstrat, cum ait : « Sanctæ virgines una cum gravibus matronis e sublimi tecto castissimas sermonibus meis aures inclinabant. » Confirmant hæc ipsa, quæ de S. Joanne Chrysostomo [1] scriptis mandata leguntur : nimirum clericum sacris assistentem, cum mulierem sursum in tabulato manentem procaciter inspexisset, ab altari amovisse. De loco insuper, ubi virgines a cæteris feminis separatæ agerent in ecclesia, Ambrosius [2] meminit his verbis, quibus in virginem lapsam invehitur : « Nonne vel illum locum tabulis separatum, in quo in ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quem religiosæ matronæ et nobiles certatim currebant, tua oscula petentes, quæ sanctiores et meliores te erant ? Nonne vel illa præcepta, quæ oculis tuis ipse inscriptus paries ingerebat, recordari debuisti ? Divisa est mulier et virgo. Quæ non est nupta, cogitat quæ Domini sunt, quomodo sit sancta corpore et spiritu. Tu autem in contrarium vertens dictum, etc. »

127. Procopius [3] etiam hæc habet : « Sunt duæ utrinque porticus, quas fastigiata testudo et aurum venustant : harum una viros orantes, altera mulieres admittit, alias nulla re differentes. Quis tabulata, in quibus versantur mulieres, exponet ? » Hæc ille de locorum differentia, et sexus, et ordinis distinctione. In Ecclesia quoque Romana distincta fuisse in basilicis loca virorum ac mulierum, vetera Vaticanæ ecclesiæ monumenta declarant, quæ incisa marmoribus, descripta legimus in codice ejusdem ecclesiæ bibliothecæ, ac primum hæc ipsa de inscriptione sepulcri :

AD SANCTUM PETRUM APOSTOLUM ANTE, REGIA IN PORTICU, COLUMNA SECUNDA QUANDO INTRAMUS, SINISTRA PARTE VIRORUM, LUCILLUS ET JANUARIA HONESTA FEMINA.

Item illud in Vitis Romanorum Pontificum : « Symmachus papa fecit oratorium sanctæ Crucis a parte virorum, etc. » Et in Vita Gregorii papæ tertii : « Hic fecit oratorium intra basilicam sancti Petri juxta arcum triumphalem in parte virorum ; » et in Sergio papa : « Hic fecit imaginem auream beati Petri apostoli, quæ est in parte mulierum. » His et aliis memoriis perspicuum redditur, in Ecclesia Romana servatum esse ordinem, ut in basilicis seorsum a mulieribus orarent viri, iidemque sinistram basilicæ partem occuparent, dexteram vero feminæ : digniorem namque partem in sacris sinistram habitam esse, anno 213 disseremus.

[1] Metaphr. in vit. S. Joan. Chrysost. — [2] Ambr. ad virg. laps. — [3] Procop. de ædif. Justin. Imp. lib. I.

128. Sed ad hæc etiam spectat, quod sicut olim in templo pauperes stipem mendicantes pro foribus stabant (ut et ex his quæ scribit Lucas [1] de claudo qui exponebatur a suis ad templi portam Speciosam, est manifestum) ita etiam in ecclesiam ad stipem captandam nefas illis ingredi, sed in exteriori porticu, quæ post atrium januis inhæret ecclesiæ, eos solitos commorari, certum est. Unde Chrysostomus [2] : « Propterea, inquit, et ante ecclesias et martyrum monumenta pro foribus pauperes sedent, ut nos ex ejusmodi spectaculo multum capiamus utilitatis. Considera namque, quod nobis terrenas ingredientibus regias, nihil hujusmodi cernere licet, sed viri honesti et splendidi et divites et prudentes passim discurrunt : ad veras autem regias, ad ecclesiam dico, et oratorias ædes, et martyrum templa, dæmonibus pressi, truncati, pauperes, senes, cæci, membra ferentes obtorta. Quid hoc tandem ? Ut tu docearis. » Ad hæc respiciunt quæ Gregorius Nazianzenus in ea celebri oratione, quam habuit de amore pauperum, ait : « Ita petitionum clamor internis templi cantibus ex adverso respondet, atque e regione mysticarum vocum miserabilis luctus excitatur. » Sed non eo quidem is locus pauperibus mendicantibus attributus erat, quod haberentur contemptui; sed ne obstrepentes, sacra agentibus in ecclesia, ac ibi orantibus essent molesti : verum eis æque ac cæteris patebat ecclesia, precum causa; simulque cum principibus, nullo habito delectu et personarum acceptione, ad sacram mensam admittebantur. Hinc Chrysostomus [3] eadem homilia ad populum Antiochenum hæc habet : « Ad suam spiritualem mensam eos vocare, et illud communicare convivium non dedignatur : sed claudus et mutilus, senex et pannosus, sordidus et mucosus, cum juvene pariter specioso, et ipso purpuram induto et in capite diadema gestante, futurus mensæ particeps venit, et spirituale petit convivium, et iisdem ambo fruuntur, nec ulla est differentia; et Christus quidem eos ad mensam cum rege simul vocare non dedignatur; pariter enim ambo vocantur. » Hæc Chrysostomus.

129. Quod reliquum esse videtur; constat locum ipsum, in quem ad sacros celebrandos conventus fideles convenire soliti erant, diversis esse nominibus appellatum : nam non tantum (ut diximus) divinæ Scripturæ auctoritate constat esse nominatum ecclesiam, sed et domum oratoriam, secundum quod a Domino dictum est [4] : « Domus mea, domus orationis vocabitur. » Item aliquando dominicum : quam vocem usurpat Cyprianus [5], et alii Latinorum, ac Græci etiam, ut apparet ex Concilio [6] Laodiceno, et aliis : de qua re Eusebius [7] reddit rationem. Dicitur et basilica : qua quidem voce Optatus [8] utitur, cum ait Romæ fuisse quadraginta et amplius basilicas. Sed unde id nomen basilicæ

[1] Act. III. — [2] Chrysost. ad pop. Ant. hom. 28. — [3] Idem ibid. — [4] Mar. XI. Luc. XIX. — [5] Cypr. lib. de oper. et eleem. — [6] Conc. Laod. c. 28. — [7] Euseb. orat. de laudib. Const. — [8] Optat. contra Parmen. et alii.

deductum sit, pluribus egimus in Notationibus ad Romanum Martyrologium [1]. Insuper, Memoria ecclesia appellata reperitur; quæ nomenclatura apud Augustinum [2] frequentior est : ea nimirum occasione, quod ecclesiæ in memoriam sanctorum martyrum erigi et Deo dicari consueverant : de quibus est canon Concilii Africani [3]. Ad idem spectat quod Augustinus de Civitate Dei ait [4] : « Nos martyribus nostris non templa, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. » Dici etiam ecclesia ea de causa a Græcis, Martyrium, consuevit, ut in Concilio Gangrensi [5], et Chalcedonensi, in cujus quidem Actis frequens est mentio de martyrio S. Euphemiæ, ubi est sacrosancta Synodus celebrata. Aliquando etiam idem locus, Concilium sanctorum, nominatus reperitur, eadem sane ratione, qua et ecclesia, quæ licet propria significatione conventus dicatur, tamen pro loco eum continente (ut vidimus) usurpatur : sic et Concilium sanctorum, pro loco ubi congregatur fidelium multitudo, sæpe positum invenitur : vox quidem ecclesiastica, et in divinis Scripturis usu recepta, ut apparet in Psalmis [6] : « Deus qui glorificatur in concilio sanctorum ; » ac rursum : « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in concilio justorum et congregatione. » De hac etiam voce pluribus egimus in dictis ad Romanum Martyrologium Notationibus [7], ut non opus sit hic eadem repetere. Dicta etiam ab antiquis ecclesia reperitur et titulus : de cujus vocis ratione suo loco opportunius ac pluribus disseremus. Templum quoque sæpius idem locus dictus est; nequaquam vero a majoribus delubrum, vel fanum : licet his vocibus recentiores nonnulli, certe quidem improprie, ne dicam improbe, usi sint, quippe quæ magis Gentilium templis conveniant : nam et patres nostros ab iis abstinuisse, certissimum est.

130. Cæterum illud non omittimus dicere : quod si quando vehemens adeo persecutio esset oborta, ut Christiani publicis impp. edictis omnino excluderentur ab ecclesiis atque conventibus; nihilominus ea parvi facientes, quocumque opportunum esset, ad synaxes in unum convenire non prætermittebant. Testatur id in primis Dionysius [8] Alexandrinus episcopus, hæc ad Germanum scribens, postquam de edicto Valeriani conventus inhibentis meminit : « Attamen nos, juvante Deo, non a conventu consueto inter nos celebrando abstinuimus : quin ipse quidem quosdam in civitate fratres, perinde ac si simul cum illis versatus essem, ad conventus perstudiose agendos impuli. » Idem ad Hieracem [9] dum exul esset, hæc scribit : « Cum ab omnibus persecutione exagitati essemus, et morte mulctati, festum lætis animis celebravimus; et singula loca ad singula afflictionum genera nobis præstituta, ut ager silvestris, solitudo deserta, navis fluctibus jactata, diversorium publicum, et horridus carcer, opportuna videbantur, in quibus celebres conventus maximo cum gaudio ageremus. » In carceribus, (utcumque licuisset) sacras a fidelibus haberi synaxes, et offerri sacrificium consuevisse, testis est Cyprianus [1]; sed magis id significant ipsa sanctorum Martyrum Acta, ac præsertim illa fidelissima, quæ Proconsularia [2] dicta, a publicis notariis sunt excepta, de quibus agemus suis locis. Certe quidem et ad conventus publicos celebrandos cryptæ arenariæ, persecutionis tempore, Romæ præsertim, ubi in arena fossili subterranei complures latent perampli recessus, facultatem suppeditabant, licet cum vehementior urgeret persecutio, ab his quoque excluderentur, ut testantur litteræ [3] Cornelii papæ ad Lupicinum episcopum Viennensem, cum ait : « Publice, neque in cryptis notioribus, missas agere Christianis licet. » His igitur de ecclesiis Christianorum et publicis conventibus ex antiquitatis adytis reseratis, jam ad cæteras institutiones ecclesiasticas ab eodem Paulo in eadem epistola scriptas redeamus.

131. *Sacra primum mensa, deinde communis.* — Perseverabat adhuc in ecclesia laudatissimæ rei usus, ut (quod Christus ultima cœna fecerat, ac in sui memoriam ut facerent, suos monuerat) Christiani convenientes simul in ecclesia, una cœnarent, simulque sacratissimam perciperent Eucharistiam : quod tamen cum Corinthii, non ut decebat, explerent, Paulus jure redarguit, dicens [4] : « Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum : et alius quidem esurit, alius autem ebrius est, etc. » Quoniam (ut dictum est) utraque simul mensa jungebatur, communis et sacra; quid in unaquaque præstare deberent, admonuit. In illa priori nimirum, ut communitas servaretur, seque invicem expectarent, unaque discumberent, essetque frugalis. Domi enim potius ut comedant, persuadet, qui non mutuæ charitatis, cujus intuitu res instituta esset, sed ingluviei causa sic convenirent. De sacra vero mensa, quod a communi esset distincta, non perfunctorie et absque animi consideratione eam esse adeundam, utpote quod maximum omnium damnum incurrat qui indigne eo cibo vescatur; sed magna sollicitudine latebras suæ quemque conscientiæ disquirere debere, divinum judicium interminatus, inculcat.

132. Porro quod ad utramque mensam spectat; etsi Christus communem præmisit, inde vero sacram exhibuit : quod sic rerum ordo ferebat, ut legalia primum consummarentur, ac deinde quæ novæ legis essent, mensæ apponerentur : Apostolorum tamen tempore primum quidem celebrari solitam sacram synaxim, inde communi omnes excipi mensa, Joannes Chrysostomus [5] tradit his verbis : « Statis diebus mensas faciebant communes; et

[1] Martyrol. Rom. die 5 Augusti. — [2] August. de Civit. Dei, lib. XXII. c. 8. et aliis locis. — [3] Conc. Afric. c. 50. — [4] Aug. de Civit. Dei, lib. XXII. c. 10. — [5] Concil. Gangrens. c. 20. — [6] Psal. VIII. Psal. CX. — [7] Die 23 Jun. — [8] Apud Eus. lib. VII. c. 10. — [9] Apud Eus. lib. VII. c. 17.

[1] Cypr. ep. V. — [2] Extant apud Sur. die 11 Feb. de quibus consule notata a nobis in Rom. Martyrolog. — [3] Habentur tom. I. Bibl. sanctæ. — [4] I. Cor. XII. — [5] Chrys. in I. Cor. XI. hom. 27. in princ.

peracta synaxi, post sacramentorum communionem, inibant convivium, divitibus quidem cibos afferentibus, pauperibus autem, et qui nihil habebant, etiam vocatis, et omnibus communiter vescentibus. » Hæc Chrysostomus. Verum de his diversam fuisse olim diversarum Ecclesiarum consuetudinem, superius dictum est, Corinthios autem inter cœnandum miscentes sacra communibus (quod correxit Paulus) Eucharistiam sumere consuevisse, Augustinus [1] affirmat, testaturque communi consensu totius Ecclesiæ actum esse, ut nonnisi jejuni fideles in ecclesia sacram sumerent Eucharistiam, quam et sacerdotes ipsi, jejuni cum essent, offerrent.

133. Sed enim illud etiam totius universalis Ecclesiæ consensione factum est, ut non amplius sacris mensis communes commiscerentur, sed inter se essent sicut mysterio, ita aliqua diversitate temporis distinctæ. Fluxit etiam inde consuetudo, ut eadem convivia (sicut Apostolorum temporibus agi vidimus) in ecclesia celebrari solerent; de qua Joannes Chrysostomus in sermone in dictum Pauli, « Oportet hæreses esse, » testatur his verbis : « Ab hac lege et consuetudine inolevit in ecclesiis consuetudo quædam admirabilis. Fideles enim omnes in conventibus suis postquam audissent doctrinas, post preces, post sacramentorum communionem, soluta concione, non mox domum conscendebant; sed divites et abundantiores alimenta et edulia domibus suis afferentes, pauperes vocabant, communesque faciebant mensas, communia prandia, communia convivia in ipsa ecclesia. Atque ita a communione mensæ et pietate loci undequaque ad charitatem accendebantur, non absque summa voluptate, utilitateque maxima. Pauperes enim tum fruebantur consolatione, qualis obtingebat : divites vero fructum benevolentiæ et ab his quos pascebant, et a Deo, propter quem illos pascebant, assequebantur; sicque tandem domum redibant : multa hinc igitur eis proveniebant bona. » Hæc Chrysostomus. Quando vero statutum fuerit ne id in ecclesia amplius ageretur, dicemus inferius.

134. Quo vero ordine, quove ritu communes cœnæ, mutuæ charitatis indices atque illices, a Christianis olim celebrari consuevissent, antiquorum auctorum satis multa suppetunt testimonia, ac in primis Tertulliani [2] sic dicentis : « Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit : vocatur enim ἀγάπη, id quod est penes Græcos, dilectio. Quantiscumque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum : siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus, non qua penes vos parasiti affectant, ad gloriam famulandæ libertatis sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi, sed qua penes Deum major est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est convivii, reliquum ordinem disciplinæ de causa æstimate, quid sit de religionis officio. Nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit. Non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur. Editur quantum esurientes capiunt : bibitur quantum pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse. Ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere; hinc probatur quomodo biberit. Æque oratio convivium dirimit. Inde disceditur, non in catervas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eamdem curam modestiæ et pudicitiæ; ut qui non tam cœnam cœnaverint, quam disciplinam. Hæc coitio Christianorum. » Hucusque Tertullianus de publicis conviviis Christianorum; quæ cum causa pauperum parari solerent, ut egestate pressi exhilararentur aliquando, magna fiebant impensa.

135. Cætera vero, quæ inter illos tantum qui arctioris vitæ genus excolerent, certis anni temporibus exercebantur convivia, erant omnino frugalissima, verum in reliquo multa habebant cum illis communia. Quod si credimus Hieronymo [1] affirmanti Philonem sub nomine Essenorum de Christianis Ecclesiæ Alexandrinæ esse locutum, de qua controversia fusius suo loco agemus : qualia esse solerent dicta convivia, perbelle descripsit. Equidem in mensis a Dei laudibus auspicari convivium, et eis vaniloquia non admiscere, ex Judæorum traditione fluxisse, certum est : nam et Aristeas hæc ait [2] : « Etenim ut a mensis poculisque incipiamus, recte jussit tum Deum laudare, cum mensæ accumbimus; in qua ne aliquid quidem ad confabulandum concessit, quod divini numinis memoriam abjiceret. » Sed audiamus Philonem sic illorum plenius convivia describentem : « Ubi vero convenere candidati et læti, ait, cum summa gravitate ad signum datum a quopiam ephemereuta (sic hujusmodi ministros nominant) priusquam discumbant, stantes una serie decenti, sublatisque in cœlum manibus atque oculis, his quoniam didicerunt cœlestia, illis utpote incorruptis a muneribus et a quæstu illicito, precantur ut placeat Deo id convivium. Absolutis precibus, seniores discumbunt, ac mox alii pro cujusque dignitate : nec enim seniores ex annis æstimant, sed quantumlibet grandævos habent pro pueris, si vero institutum hoc complexi sunt : honorem vero senectutis tribuunt his qui exercuerunt se a juventute in hac pulcherrima divinaque parte contemplativæ philosophiæ. Adhibentur mensæ feminæ quoque, anus pleræque, sed virgines non coactæ castitatis, sicut apud Græcos quædam sacrificulæ; sed sponte continentes præ amore sapientiæ, cujus studio per totam vitam contempserunt voluptatem corporis; nimirum divinæ, non mortalis prolis cupidæ, quam solæ Deo claræ animæ ex se ipsis pariunt, excipientes pro semine intelligibiles Patris radios, ut decreta sapientiæ contemplando percipere valeant. Discubitus ita distribuitur, ut seorsum viri dextrum latus,

[1] Aug. ad Jan. epist. CXVIII. — [2] Tert. Apolog. cap. 30.

[1] Hier. de Script. Eccles. — [2] Aristeas lib. de LXXII. Interpr.

seorsum feminæ sinistrum teneant. Quod si quis suspicatur lectisternia etsi non sumptuosa, certe molliuscula parari hominibus ingenuis et philosophiæ deditis : sciat esse tegetes rudes e vili contexta materia, videlicet e papyro indigena, sic humi aggestas, ut eminendo fulciat cubitus. » Et paulo post :

136. « Cæterum in hoc sacro convivio nemo (ut dixi) servus adest; ministrant ingenui, et sponte quicquid opus est faciunt, jussa non expectando, sed præveniendo alacritate voluntaria. Non enim quibuslibet ingenuis delegatur id officium, sed habito delectu ex omni sodalitatis hujus juventute, ut quisque aliquod præclarum indolis ac virtutis specimen edidit : hi tanquam germani filii libenter et certatim ministrant, haud secus ac parentibus publicis, hanc conjunctionem arctiorem ducentes, quam sanguinis; quandoquidem recte sapientibus virtute nihil est antiquius. Discincti autem, et promissis tunicis accedunt ad ministrandum, ut absit omnis servilis species in hoc convivio. Scio quosdam his auditis risuros, duntaxat qui deflenda lamentisque digna faciunt. Vinum per illos dies non præbetur, sed aqua limpidissima, cæteris frigida, calida vero his qui inter seniores tractantur delicatius. Mensa pura est a cruentis dapibus : pro cibo panis apponitur, sal pro opsonio, pro condimento hyssopus in delicatorum gratiam : operantur enim ut sacerdotes sacris abstemiis, tota victus ratione castigata ad eamdem frugalitatem : nam vinum habent pro veneno afferente dementiam ; opiparis autem opsoniis aiunt irritari concupiscentiam, belluam insaturabilem. Hæc sunt exordia convivii. Dicat aliquis : Quid tum posteaquam convivis ordine suo discumbentibus adstiterunt ministri decenter parati ad obsequium? nullane sequitur compotatio? imo silentium majus quam antea; ita ut ne mutire quidem cuiquam liceat, aut respirare vehementius.

137. « Proponit quispiam quæstionem e sacris litteris, aut solvit ab alio propositam, nihil de solutione sollicitus : nec enim captat laudem argutiarum aut eloquentiæ; hoc tantum agit, ut rem diligentius perspiciat, tum perspectam non invideat minus perspicacibus, sed non minus discendi cupidis : atque ita immoratur doctrinæ, subinde inculcans imprimensque animis præclaras sententias : nam expeditam elocutionem et una serie continuam, auditorum mens non valens assequi, a tergo relinquitur, nec satis audita percipit. Totum vero auditorium attentum auscultat in uno eodemque habitu, intelligere se nutu vultuque indicans, probare vero hilaritate ac exporrectis frontibus, interdum et dubitare hærereque moto leniter capite, summoque dextro digito; nec minori attentione juniores, qui adstant, audiunt. Enarrationes autem sacrarum litterarum constant ex allegoriis : nam hi viri totam legem existimant habere animalis similitudinem, quod præcepta corpus referant, animam vero sententiæ retrusiores sub velamine verborum abditæ, in quibus rationalis anima egregie se ipsam contemplatur tanquam in speculo, sub his ipsis verbis miram sententiarum pulchritudinem conspiciens, et explicans e figurarum involucris, atque ita penitiorem intellectum in lucem producens, duntaxat apud eos qui per occasionem admoniti sciunt obscura ex apertis colligere. Ubi vero præses visus est rem bene tractando satisfecisse auditorum desiderio, plausus propalam editur ab omnibus. Tum ille assurgens, hymnum in laudem Dei primus canit, aut recens a se compositum, aut desumptum ab aliquo vatum veterum : extant enim hujus generis carmina prisca versu trimetro, et hymni cum suis accentibus inter sacra canendi ante altaria, vel astantibus, vel a choreas ducentibus moderatas variis flexibus atque reflexibus. Præsulem mox imitantur cæteri decenti ordine, omnibus intente quieteque auscultantibus, præterquam in fine hymni, extremaque clausula : tum enim universi vocem extollunt sine sexus discrimine.

138. « Absolutis hymnis singulorum, juniores paulo ante dictam mensam afferunt, in qua rite cibus ille sacratissimus, panis fermentatus cum sale apponitur et hyssopo, ob reverentiam mensæ dedicatæ in templi vestibulo : nam et in ea solent apponi panes cum sale absque condimento alio, sed panes non fermentati, sal sine ulla mixtura : convenit enim sacris pura simplicitas, egregium divini cultus præmium, ut potiores privilegium habeant. Cœnam vero sequitur sacrum pervigilium his ritibus. Ubi omnes consurrexere, duo chori fiunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter feminarum : cuique suus incentor præficitur honore præstans, et canendi peritia. Deinde cantant hymnos in laudem Dei compositos variis metrorum carminumque generibus, nunc uno ore, nunc alternis, non sine decoris et religiosis gestibus et accentibus; modo stantes, modo prorsum retrorsumve gradum moventes, utcumque res postulat. Deinde postquam uterque chorus explevit se his deliciis, velut amore divino ebrii, unum chorum faciunt promiscuum ad imitationem illius olim instituti in Rubri sinus littore post mirandum prodigium. » Hæc Philo. Haud valde dissimilis ab hac cœna est illa, quam proponit Pædagogus christianus, et ipse patria Alexandrinus, Clemens [1], inquam; qui vult cœnam debere esse expeditam et tenuem, ad vigilias aptam, carnium et vini prorsus expertem; non tamen ea damnans, si quis his sobrie utatur. De iisdem Christianorum conviviis rursum Minutius Felix [2] hæc breviter habet : « Convivia non tantum pudica colimus, sed et sobria : nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, sed gravitate hilaritatem temperamus. » Cæterum scriptum a Philone convivium sacris videtur admixtum, quale illud Pauli ad Corinthios : non enim expressius licuit externo homini secreta nostra mysteria prosequi.

[1] Clem. Alex. Pædag. lib. II. c. 12. et seq. — [2] Minutius in Octavio.

139. Triplici vero ex causa inter Christianos publica convivia celebrari solita, tradit Gregorius Nazianzenus [1], cum ait : « Non insuper ad sacrum aliquod epulum, vel natalitium, vel funebre, vel connubiale cum pluribus currens. » Ad hæc enim et episcopum invitari solitum esse significat. Quod ad connubiale spectat, jam superius dictum est. Sed quod ad natalitium epulum attinet; sic dicebantur agapes, quæ in natalitiis sanctorum martyrum in ecclesiis celebrari consueverant, de quibus hæc Theodoretus [2] : « At illos (deos scilicet gentium) Deus cassos gloria vanosque reddidit, suis autem martyribus honorem illum dedit. Pro Pandiis enim, et Diasiis ac Dionysiis, hoc est, Jovis Liberique patris solemnitatibus Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis martyribus solemnitates populari epulo peraguntur : proque illa veteri pompa, pro turpi obscœnitate atque impudentia, fiunt modestæ, castæ, ac temperantia plenæ festivitates, non illæ quidem mero delibutæ, non comessationibus leves, non cachinnis solutæ, sed vivis canticis personantes, sacrisque sermonibus audiendis intentæ. » Sed hac ratione Faustus manichæus Christianorum agapes impugnabat, quasi illi sacrificia paganorum vertissent in agapes : sed eum pluribus redarguit Augustinus [3].

140. *De funebri agape, et de agapibus in genere.* — De funerali vero agape hæc primum ab Origene [4] scripta leguntur : « Sic itaque nos diem nativitatis celebramus, quia in perpetuo vivunt hi qui moriuntur : celebramus nimirum, religiosos cum sacerdotibus convocantes, fideles una cum clero invitantes, adhuc egenos, et pauperes, pupillos et viduas saturantes : ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suavitatis in conspectu æterni Dei. » Hæc Origenes. Ad hanc quippe consuetudinem alludit Chrysostomus, dum ait [5] : « Cur post mortem tuorum pauperes vocas? cur presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro te responsurum : Ut defunctus requiem adipiscatur, et propitium judicem inveniat. » Si in his cupis adhuc de Occidentalis Ecclesiæ consuetudine perdoceri; Paulinus [6] ad Aletium scribens de funere uxoris Ruffinæ, filiæ S. Paulæ, id egregie præstat, sic dicens : « Itaque patronos animarum nostrarum pauperes, qui tota Roma stipem meritant, multitudinem in aulam Apostoli congregasti. Pulchro equidem tanti operis tui spectaculo pascor. Videre enim mihi videor tota illa religiosa miserandæ plebis examina, illos pietatis divinæ alumnos, tantis influere penitus agminibus in amplissimam gloriosi Petri basilicam, per illam venerabilem regiam cærula eminus fronte ridentem, ut tota et intra basilicam, et pro januis atrii, et pro gradibus campi spatia coarctentur. Video congregatos ita distincte per accubitus ordinari, et profluis omnes saturari cibis; ut ante oculos evangelicæ benedictionis ubertas, eorumque populorum imago versetur, quos quinque panibus et duobus piscibus, panis ipse verus, et aquæ vivæ piscis Christus explevit : » et paulo post de iisdem :

141. « Quam lætum Deo et sanctis angelis ejus de hac tua (ut dici solet) pera spectaculum sacer editor exhibebas? quanto ipsum Apostolum attollebas gaudio, cum totam ejus basilicam densis inopum cœtibus stipavisses : vel qua sub alto sui culminis mediis ampla laquearibus longum patet, et Apostolico eminus solio coruscans, ingredientium lumina stringit, et corda lætificat : vel qua sub eadem mole tectorum geminis utrinque porticibus latera diffundit : quave protento nitens atrio fusa vestibulo est, ubi cantharum ministra manibus et oribus nostris fluenta ructantem fastigiatis solido ære tholus ornat. » Ac rursum post pauca : « Quam lætum ergo tunc Deo et angelis pacis et cunctis Sanctorum spiritibus spectaculum tribuisti? primum de Apostoli veneratione, cujus fidem ac memoriam tam multiplicatam opulentiæ devotione celebrasti, sacras nimirum hostias, casta libamina cum acceptissima ipsius commemoratione Deo deferens, deinde munificentia consequenti te ipsum in corde mundo et spiritu humiliato acceptissimum sacrificium offerens Christo, in cujus tabernaculis veræ jubilationis hostias immolasti, reficiens et pascens eos qui benedictione numerosa laudis hostiam sacrificarent Deo. Quam bono tunc Urbs nostra tumultu fremebat, cum tu misericordiæ viscera reficiendis et operiendis pauperibus effundens, pallida esurientium corpora reformares, aridas sitientium fauces rigares, tremula algentium membra vestires, et omnium consona in Dei benedictionem ora reserares? » Hucusque de agape in funere exhiberi Romæ solita Paulinus. S. Hieronymus [1] de his agens, illos tantum qui jactantiæ causa id facerent, reprehendens, hæc ait : « Cum ad agapen vocaverint, præco conducitur. »

142. Solitas esse quoque exhiberi agapes in dedicationibus ecclesiarum, satis demonstrant quæ Gregorius papa [2], dedicaturus oratorium B. Mariæ, pro agrape parari mandat, sic ad Petrum subdiaconum scribens : « Sed quia cellæ ipsius tenuitas exigit debere nos in ipsa diei festivitate concurrere; propterea volumus, ut ad celebrandam dedicationem dare debeas ad erogandum pauperibus in auro solidos decem, vini amphoras triginta, annonæ modios ducentos, olei orcas duas, verveces duodecim, gallinas centum : quæ tuis possint rationibus postmodum imputari. » Hæc Gregorius.

143. Porro adversus ejusmodi agapes spernentes, hæc statuerunt Patres in Gangrensi Concilio [3], temporibus Constantini : « Si quis despicit eos, qui fideliter agapes, id est, convivia pauperibus exibent, et propter honorem Dei convocant fratres, et nolue-

[1] Greg. Naz. de vitæ different. — [2] Theod. Evan. verit. lib. VIII. in fin. — [3] Aug. contra Faust. lib. XX. c. 4. et 20 — [4] Orig. in Job. lib. III. — [5] Chrys. in Matth. hom. 32. — [6] Paulin. ep. XI.

[1] Hier. ep. XXII. — [2] Greg. Regist. lib. I. epist. XIV. — [3] Conc. Gangr. c. 11.

rint communicare hujusmodi vocationibus, parvi pendens quod geritur; anathema sit. » In Concilio autem Laodiceno [1] vetitum est, clericos ad agapen accedentes, partes tollere. Apud Clementem [2] vero hæc leguntur : « Qui ad agapes, sive (ut Dominus nominavit) ad convivium instituerunt vocare presbyteram, quam norunt diaconi oppressam, eam frequenter vocent. Separetur autem in convivio quod pastori consuetum est dari : dico autem id quod ad primitias pertinet, veluti sacerdoti, etiam si convivio non adsit, in honorem Dei, qui ei sacerdotium commisit. Quantum autem unicuique seniorum datur, ejus duplum detur diaconis in honorem Christi : presbyteris vero, qui laborant in verbo doctrinæ, duplex quoque separetur pars in gratiam Apostolorum Domini, cujus locum sustinent, tanquam consiliarii episcoporum, et Ecclesiæ corona : sunt hi senatus et consessus Ecclesiæ. Si lector sit, capiat unam partem, etc. » Sed quod ad presbyteram spectat, illam consuevisse dici presbyteram, quæ olim nupta viro, qui postea ad presbyteratum assumptus est, cælebs inde remansit, alias opportuniori loco pluribus diximus.

144. Qui igitur antiquus usus a temporibus Apostolorum de agape Christianorum viguit in Ecclesia, idem nonnullis in locis in hodiernum laudabiliter perseverat, mutatis nonnullis; ut (quod primum diximus) ne illæ simul cum tremendo ac sacrosancto sacrificio miscerentur; deinde (quod postea est emendatum) ne in ecclesia celebrarentur. Ambrosio enim in primis id displicuisse, Augustinus [3] testatur : Paulinus [4] quoque nec ipse probavit, toleravit tamen : unde ait :

Verum utinam sacris agerent hæc gaudia votis :
Nec sua liminibus miscerent gaudia sanctis.

Displicuit id etiam Patribus Ecclesiæ Orientalis. Prohibuit enim hoc omnino Concilium Laodicenum [5], quod cavit his verbis : « Non oportet in basilicis seu ecclesiis agapen facere, et intus manducare, vel accubitus sternere. » Statuit id similiter Concilium Carthaginiense [6]. Concessit tamen Gregorius Anglis recens ad fidem conversis, ut in tabernaculis juxta ecclesiam positis, ejusmodi convivia celebrarent, sic ad Mellitum rescribens [7] : « Qui boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari : ut die dedicationis, vel natalitio sanctorum martyrum, quorum illæ reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conviviis solemnitatem celebrent, etc. » At de agape satis.

145. Cum igitur Paulus apostolus Corinthios redarguisset, quod tam ea quæ ad communem, quam quæ ad sacram cœnam essent statuta, negligerent; et ad legitimam rituum observationem, quantum liceret per epistolam, restituere conatus esset; quod res esset, quæ majori indigeret examine, longiorique opus esset admonitione; in adventu suo se omnia quæ ad ea nosset spectare, coram præstiturum pollicetur : « Cætera, inquiens [1], cum venero, disponam. » Quænam vero ea fuerint, quæ Paulus circa sacrum Eucharistiæ ritum præsens Corinthios admonuerit; licet nec ab ipso, nec a Luca, qui Pauli Acta potissimum est prosecutus, scriptorum monumentis tradita reperiantur : tamen (quod nefas sit dicere ea penitus excidisse, quippe quæ de re tanta, adeoque illis necessaria ea esset instructio) illa ipsa fuisse, quæ sine scriptis ex traditione apostolica universa in posterum Ecclesia observavit, pari consensione Patres omnes affirmant, et inter eos Augustinus [2], dum dicit : « Cum vero ait Apostolus, de hoc sacramento loquens : Propter quod, fratres, cum convenitis, etc. statim subtexuit : Cætera autem, cum venero, ordinabo. Unde intelligi datur, quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem per universum orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur. » Et alibi [3] (digna quidem quæ sæpe dicta tanti viri repetatur sententia) « Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum, rectissime creditur. »

146. At agamus ex instituto de singulis. Ut in primis in hoc admirabili sacrificio vinum aqua mixtum in calice offeratur, quod universa semper observavit Ecclesia, licet de hoc nullum expressum in divinis Scripturis appareat testimonium, tamen non tam ex traditione apostolica, quam Dominica, Catholica Ecclesia in universo christiano orbe servans (ut Cyprianus [4] testatur) eam sibi vindicat auctoritatem. Ut item a jejunis offeratur atque sumatur, non aliunde certe quam ex apostolica traditione universa Ecclesia admonita custodivit. Hinc Augustinus [5] cum hæc pluribus demonstrasset, subdit hæc verba : « Numquid tamen propterea calumniandum est universæ Ecclesiæ, quod a jejunis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi : nam ideo per universum orbem mos iste servatur; neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi vel cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista miscere. » Hæc Augustinus. Moris etiam fuisse Eucharistiam a jejunis sumi, Tertullianus [6], Cyprianus [7], aliique antiquiores testantur. Sed hæc alias superius. Rursum offerendam esse pro vivis atque etiam defunctis, ex apostolica traditione provenire demonstratum est superius ex auctoritate Patrum : itemque in azymis potius quam in fermentato esse

[1] Conc. Laod. c. 27. — [2] Clem. Constit. lib. II. c. 32. — [3] Aug. Conf. lib. VI. c. 2. — [4] Paulin. in Nat. 9. sancti Felicis. — [5] Concil. Laod. c. 28. — [6] Concil. Carthag. III. c. 50. — [7] Gregor. lib. IX. epist. LXXI.

[1] I. Cor. XI. — [2] August. epist. CXVIII. — [3] August. de bapt. contra Donat. lib. IV. c. ult. sup. l. II. c. 7. et epist. CXVIII. ad Jan. — [4] Cyp. epist. LXIII. ad Cæcil. — [5] Aug. ep. CXVIII. — [6] Tertull. lib. II. ad uxor. — [7] Cypr. epist. LXIII.

conficiendam, Epiphanii testimonio ab ecclesiastica traditione dimanare, jam diximus. Insuper quænam esse deberet probatio illa, quam ante sumptionem Eucharistiæ præmittendam esse insinuat Apostolus, exomologesin nimirum esse debere, ipsam videlicet accuratam peccatorum confessionem, Patrum assertionibus demonstravimus.

147. *De oblatione panis et vini, et participatione Eucharistiæ.* — Sed ut antiquum ritum in conficienda, offerenda, ac in populum distribuenda sacra Eucharistia, ordine repetamus: Populus panem et vinum in ecclesia offerebat, sed non ad altare: id enim muneris erat diaconorum. De his Augustinus [1]: « Oblationes, quæ in altario consecrentur, offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit. » Quæ autem a populo offerebantur oblationes, non continuo ab offerente in ecclesiam inferebantur, sed foris in loco huic ministerio adscripto ponebantur: ut disquiri antea posset, an illæ dignæ essent quæ Domino offerrentur: non enim omnium recipiebantur oblationes, sed ejus tantum qui primum catholicæ esset communionis, et vitæ integritate polleret. Locum ipsum, in quem oblationes inferrentur, ut inde postea ad altare exportarentur, gazophylacium, ac etiam secretarium, Possidonius [2] nominat. His igitur per diaconum sacerdoti Deo offerendis ad altare portatis, præmissis precibus, aliisque ritibus, qui in antiquis liturgiis descripti habentur; ipse sacerdos Christi personam gerens præscriptis verbis, quæ Apostolus [3] benedictionem appellat hac ipsa prima quam ad Corinthios scribit epistola, dicens: « Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? » sacrificium conficit, de cujus veritate jam satis antea dictum est.

148. Prolatis igitur his, quæ ad consecrationem spectant, verbis, sacerdos in altum elevat sacrificium. Unde de his agens Anastasius [4]: « Postquam, ait, sacrificium tremendum illud sanctificavit, panem vitæ sustollit, eumque omnibus ostendit. » Sic itaque oblato sacrosancto illo ac per omnia admirando sacrificio sacerdos prius, ac mox deinde cuncti fideles participant atque communicant, secundum illud ejusdem Apostoli ibidem addentis: « Panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? » de qua participatione hæc egregie Augustinus [5]: « Quando manducatur, reficit, sed non deficit: non ergo timeamus, fratres, manducare istum panem, ne forte finiamus illum, et postea quod manducemus, non inveniamus. Manducetur Christus: vivit manducatus, qui surrexit occisus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit; et norunt fideles, quemadmodum manducent carnem Christi: unusquisque accipit partem suam: unde et ipsa gratia partes vocantur: per partes manducatur, et manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, et manet integer totus in cælo, manet integer totus in corde tuo. » Sumpturis sacram Eucharistiam tabellæ quædam apponebantur velut mensulæ, sicut hodie linteamina. De his tabellis Joannes Chrysostomus [1] meminit, sic dicens: « Nonne vides ministrum spongia mensam circumlinientem, et expurgantem domum, et tabellas ponentem? hoc post preces efficitur per præconis vocem, etc. » Has quoque intelligit Athanasius [2], cum de facinoribus Arianorum agens, hæc ait: « Subsellia, thronum, mensam ligneam, tabulas ecclesiæ, et cætera quæ poterant, foras elata combusserunt. »

149. Insuper postquam illa, tanquam voce præconis, acclamata essent verba: « Sancta sanctis, » sacerdos sacram Eucharistiam impartiens, quid daret contestabatur, dicens: « Corpus Christi. » Et accipiens, id ipsum verum esse profitebatur, dicens: « Amen. » Sed quid hoc, Amen? Audi Ambrosium [3]: « Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi; et tu dicis: Amen: hoc est, Verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus. » Vetus plane erat ejusmodi traditio in Ecclesia tam in Occidente, quam in Oriente. Ad hanc plane alludit Tertullianus in libro de spectaculis, cum ait: « Ex ore, quo Amen protuleris, gladiatori testimonium reddere. » Et Cornelius papa [4] ad Fabium Antiochenum de Novatiano: « Pro Amen, quod dicere debuerat, » accipiens Eucharistiam scilicet, « hoc dixit: Non deinceps ad Cornelium revertar. » De consuetudine vero Orientalis Ecclesiæ fidem facit Cyrillus, de quo modo dicemus. Hæc quoque omnia in antiquis liturgiis, et penes veteres scriptores ecclesiasticos [5] scripta habentur. Dabat sacerdos in manus cujusque sacram Eucharistiam, quam sic ille summa cum reverentia ori admovebat. Suppetunt de ea re quamplurima [6] testimonia sanctorum Patrum: sed ne longiores in iis recensendis videamur, Cyrilli Hierosolymitani afferre hic sententiam, satis esse existimamus: ea est hujusmodi:

150. « Accedens ad communionem, non expansis manuum volis accede, neque disjunctis digitis: sed sinistram veluti sedem quamdam subjicias dextræ, quæ tantum Regem susceptura est; et concava manu suscipe corpus Christi, dicens: Amen. Sanctificatis ergo oculis tam sancti corporis contactu, communica: cave ne quid excidat tibi. » Ejusmodi consuetudinem in Ecclesia Orientali diutius perdurasse constat: siquidem Maximus, egregius propugnator catholicæ veritatis adversus Monothelitas, qui claruit circa annum Domini sexcentesimum quinquagesimum, cum de his agit, hæc ait: « Omnes viri, qui communicare desiderant, prius lavent manus suas; ut mente pura, et nitida conscientia, Christi sacramenta suscipiant. Similiter et mulieres nitida exhibeant linteamina, ubi corpus Christi ac-

[1] Aug. de temp. ser. 215. — [2] Possid. in Vit. Aug. c. 24. — [3] I. Cor. x. — [4] Anast. Sinait. de sacra synaxi. — [5] Aug. de ver. Evang. et apud Bed. in I. ad Cor. x.

[1] Joan. Chr. hom. 61. ad pop. Antioch. — [2] Athanas. ep. ad solitar. — [3] Ambros. de Sacram. lib. IV. c. 5. in fin. — [4] Apud Euseb. lib. VI. c. 35. — [5] Tert. lib. de idol. cap. 7. Cypr. lib. de laps. Orig. in Exod. ho. 13. Euseb. hist. lib. VI. c. 33. Chrys. ad pop. Antioch. homil. 61. et alii plures. — [6] Cyrill. in Mystagog. V.

cipiant pura mente, et munda conscientia. » Viris tantum nuda manu sumere concessum, feminis vero nonnisi linteamine quod dicebatur Dominicale, notavimus in Romano Martyrologio a Plantino typis edito. Sed et in sexta Synodo, quæ celebrata est anno Domini sexcentesimo octogesimo primo, hæc statuta leguntur : « Antequam fiat communio, Eucharistiam accepturus, manus in crucis formam figurans, sic accedat, et gratiæ communionem accipiat. Eos enim qui ex auro vel ex alia materia quædam loco manus receptacula efficiunt ad divini muneris susceptionem, minime admittimus, ut qui inanimatam subjectamque materiam Dei imagini præferant. Si quis autem deprehensus fuerit immaculatam communionem eis impartiens qui hujusmodi receptacula afferunt; et ipse segregetur, et is qui affert. » Hæc Synodus [1], seu potius appendix addita. Sed et de his sæpe inferius.

151. Sed et illud circa usum sacræ Eucharistiæ introductum fuit, cum minus liceret ad sacras synaxes tempore persecutionis Christianos in unum sæpe coire : ut qui quotidie de vita periclitarentur, quotidie sumerent, secundum quod ait Cyprianus [2] scribens ad Tibaritanos : « Considerantes se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possent et ipsi propter Christum sanguinem fundere; » concessum fuit, ut cum in ecclesia, vel aliis in locis abditis sacræ peragerentur missæ, qui ad eas conveniebant fideles, non tantum de ea quæ oblata erat sacratissima Eucharistia communicarent, sed et ex eadem particulas a sacerdote acceptas domum ferendas sumerent; quas reverenter asservatas, singulis diebus summo mane jejuni participarent. Sunt de ejusmodi consuetudine complura antiquorum Patrum testimonia : nam id Tertullianus [3] in primis his monstrat verbis : « Non sciet maritus quid secreto, » domi scilicet, « ante omnem cibum gustes, et si sciverit, panem non illum credit esse, qui dicitur. » Eucharistiam, quod in partes divisa esset, buccellas alibi idem auctor [4] nominat; sed Augustinus et alii, particulas, ut apud nos frequentiori usu retentum est. Sed hæc evidentius Cyprianus demonstrat, cum hæc ait in libro quem de Lapsis inscripsit : « Cum quædam arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire; igne inde surgente, deterrita est, ne auderet attingere; » et alibi [5] : « Qui festinans ad spectaculum, dimissus et adhuc gerens secum (ut assolet) Eucharistiam, etc. » Gregorius Nazianzenus [6] de sua sorore Gorgonia testatur eam apud se in cubiculo sacram Eucharistiam asservatam super altari habere solitam : qua venerata, vehementi morbo, quo ægrotabat, dicit esse sanatam.

152. Testatur id ipsum Basilius scribens ad Cæsariam Patriciam; quam epistolam non tantum recentiores e græco nuper translatam citant, sed et Anastasius Nicænus [1] episcopus, licet non ad Cæsariam, sed Cæsarium Patricium legat : sunt hæc ejus verba : « Necesse autem habere aliquem, si non adsit sacerdos, communionem propria manu sumere, minime esse grave, est supervacaneum ostendere, propterea quod longa consuetudo etiam per res ipsas probatur. Omnes enim qui sunt in desertis monachi, ubi non est sacerdos, illic habentes communionem, ex se ipsis eam sumunt; » eam videlicet, quam secum domum tulissent; unde et subdit : « Alexandriæ autem et in Ægypto unusquisque ex laicis, qui illic degunt, maxima ex parte habent communionem domi suæ. Nam cum sacerdos semel confecerit hostiam et dederit; eam accipiens et communicans, tanquam a sacerdote sumptam participare se debet credere. Etenim in ecclesia sacerdos tradit particulam, et cum omni potestate ac libertate eam tenet qui accipit, et sic sua manu ad os eam adducit. Idem est ergo potestate, sive quispiam unam particulam acceperit a sacerdote, sive multas simul. » Hæc ex Basilio Anastasius. At hæc non tantum in Orientali Ecclesia, sed et in Occidentali iisdem Basilii temporibus in usu erant : quod plane demonstrat S. Hieronymus [2] in Apologia adversus Jovinianum verbis illis : « Quod in ecclesia non licet, nec domi licet, » et S. Augustinus agens de oratione, ait : « Accepto corpore Domini et reservato, utrumque salvum est, et participatio sacrificii, et executio officii. » Perseverasse videtur ejusmodi consuetudo saltem usque ad Hormisdæ papæ tempora, quando in Synodo Cæsaraugustana in Hispania abrogata cognoscitur, dum hæc in ea [3] statuta leguntur : « Eucharistiæ gratiam si quis probatur acceptam non consumpsisse in ecclesia, anathema sit in perpetuum. » In Orientali vero Ecclesia etiam post dicta tempora adhuc eam consuetudinem viguisse, plura exempla declarant, quæ in Prato spirituali descripta habentur : sed brevitatis causa ea hic referre prætermittimus.

153. In itinere etiam secum Eucharistiam ferre, aliquando concessum fuisse, ea quæ S. Ambrosius [4] scribit de Satyro fratre, manifeste significant. Si enim id permissum ait catechumeno, quomodo non penitus christiano? Testatur id ipsum Gregorius [5] de Maximiano episcopo Syracusæ et ejus sociis mare Hadriaticum navigantibus. Eamdem consuetudinem alicubi viguisse etiam temporibus Alexandri papæ III, Acta S. Laurentii [6] episcopi Dublinensis testantur, in quibus hæc leguntur : « Quatuor sacerdotes cum magna turba hominum transire comperiunt, qui Eucharistiam (sicut tunc moris erat pluribus) secum pro tuto viatico ac securo duce itineris publice deferebant. » At non putet quis tepuisse apud majores nostros erga sacram Eucharistiam venerationem et cultum, quod prædicta concesserint, quæ nostris temporibus penitus incon-

[1] Sexta Syn. can. 101. — [2] Cypr. epist. LVI. — [3] Tertul. ad uxor. lib. II. c. 3. — [4] Tertul. lib. de monog. c. 11. — [5] Cypr. lib. de spect. — [6] Gregor. Naz. orat. in funere Gorgoniæ.

[1] Anastas. lib. quæst. tom. IV. Biblioth. sanct. — [2] Hier. ep. L. — [3] Concil. Cæsaraug. c. 3. tom. IV. Rom. edit. — [4] Ambr. orat. in fun. frat. — [5] Gregor. dial. lib. III. c. 36. — [6] In Vit. S. Laurentii. Episc. c. 8. apud Sur. tom. VI. die 14 Novembr.

cessa noscuntur. Imo quia major penes cunctos fides vigebat, animisque propensioribus in eamdem erant affecti, hæc in hunc modum fieri permittebantur. Quanti enim putas fecisse sanctissimam Eucharistiam majores nostros, qui, ob eam videlicet causam; quod ex pane vinoque conficeretur, easdem species, quantumlibet communes, in honore habebant? Ad hoc enim spectat illud Tertulliani [1], quo ait de antiqua consuetudine : « Calicis, aut panis, etiam nostri, aliquid decuti in terram, anxie patimur. »

154. Ex his igitur de antiquis Ecclesiæ moribus reseratis, illud in primis necessario infertur atque deducitur, semper in Ecclesia asservandi sacram Eucharistiam sive in loco sacro, sive in privatis domibus, ad illorum usum qui accepissent, consuetudinem viguisse. Cur, quæso, quod domi liceret, in ecclesia non liceret? Sed nec de ecclesiis desunt exempla. Non enim nisi de asservata in ecclesia Eucharistia Donatistæ execrandum scelus illud, quod paucis scribit Optatus [2], impudentissime admiserunt : « Jusserunt, inquit, Eucharistiam canibus fundi, non sine signo divini judicii : nam iidem canes accensi rabie, ipsos homines suos, quasi latrones, sancti corporis reos, dente vindice, tanquam ignotos et inimicos laniaverunt. Ampullam quoque chrismatis, etc. » Est distichon [3] illud Paulini superius jam citatum, positum a dextra parte apsidis ecclesiæ S. Felicis, ubi asservari solita esset Eucharistia :

> Hic locus est veneranda penus, qua conditur, et qua
> Promitur alma sacri pompa ministerii.

Itemque est de his canon Concilii Turonensis [4] in hæc verba rem aliter disponentis, nimirum, ut non in armario, sed in altari Eucharistia asservetur, dicens : « Ut corpus Domini in altari, non in armario, vel (ut aliter legitur) imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur. » In altari item intra columbam auream reponi solitam Eucharistiam, legitur in Actis S. Basilii, quæ Amphilochii nomine inscripta habentur. Ad idem officium positas super altaria columbas aureas, et alias argenteas super baptisteria suspensas, Severus impius hæreticus sustulit, ut questi sunt clerus et monachi Antiocheni libello supplici, quem quintæ Synodo obtulerunt. Redarguit Cyrillus Alexandrinus errorem tunc primum emergentem illorum, qui putarent Eucharistiam non servandam in sequentem diem, sic [5] scribens ad Calosyrium episcopum Arseniotem : « Porro alios etiam esse audio, qui mysticam benedictionem nihil ad sanctificationem proficere dicant, si quid ex ea fiat reliqui in alium diem. Insaniunt vero qui hæc asserunt : neque enim alteratur Christus, neque sanctum ejus corpus immutatur, sed benedictionis vis et facultas et vivificans gratia perpetuo in ipso existit. » Hæc Cyrillus.

[1] Tertul. de coron. mil. c. 3. — [2] Optat. contra Parm. lib. II. — [3] Paul. ad Sever. epist. XIV. — [4] Concil. Turon. II. can. 3. — [5] Extat edita Coloniæ apud Calenium anno Domini 1573. una cum tractatu ipsius adversus Anthropomorph.

155. *De communione sub una specie.* — Sed ex his adhuc illud certum exploratumque redditur : quod etsi fideles sacrificii tempore olim in ecclesia sub utraque specie panis et vini sacratissimam Eucharistiam sumerent; tamen cum vel privatim in suis domibus (ut vidimus) illam acciperent, vel aliter in ecclesia extra sacrificii tempus, sub una tantum specie, nempe panis, ut asservata erat (aliter enim nunquam reposita alicubi reperitur) sumere consueverant. Qua vero ratione in Ecclesia Catholica usu receptum sit, ut etiam in ecclesia, cum divina sacrificia peraguntur, nonnisi sacerdos offerens sub utraque specie communicet, cæteri autem sub una tantum, nempe panis, suo loco dicemus uberius. Multa adhuc alia, quæ ad ritus offerendi vel ministrandi pertinent, dicenda essent ex antiquis ac plane apostolicis liturgiis; sed cum illæ a plerisque collectæ præ manibus habeantur, aliique eodem argumento commentarios ediderint, libentius abstinemus, ne ab instituto longius evagemur.

156. *Frequens usus sumendi Eucharistiam in Ecclesia Occidentali, secus in Ecclesia Orientali.* — Attamen quod ad frequentem ejus usum pertinet : dicere non prætermittimus, ex institutione apostolica frequentem usum esse in Ecclesia commendatum. Fidem facit ejus rei Ignatius [1], qui iisdem cum Apostolis temporibus (prout sæpius antea diximus) vixit : nam ad Ephesios scribens, hæc monet : « Date itaque operam ut crebrius congregemini ad Eucharistiam et gloriam Dei; » et inferius : « Omnes nominatim congregamini mente indivulsa, frangentes panem unum, quod pharmacum immortalitatis est, mortis antidotum, vitamque in Deo concilians per Jesum Christum, medicamentum purgans vitia, et omnia pellens mala. » Hæc Ignatius; sed quod dicit : « Mente indivulsa frangentes panem unum; » haud dubium, id ipsum fieri debere admonet, quod ipso initio nascentis Ecclesiæ, mox post missum divinitus Spiritum sanctum, fideles facere consueverant : de quibus Lucas [2] : « Erant, inquit, perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis; » ac rursum paulo post : « Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis, collaudantes Deum. » Sic igitur majorum admonitos consuetudine posteros fideles conatos esse quotidie sumere Eucharistiam, Patres tam latini quam græci facile demonstrarunt. Cyprianus enim hæc in oratione Dominica : « Hunc quotidie dari panem nobis postulamus; ne, qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie in cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti et non communicantes a cælesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur; » quod ne facere prætermitterent Christiani, cum non esset liberum quotidie ad ecclesiam convenire (ut nuper dictum est), particulas domum portandi atque sumendi, absque

[1] Ignat. epist. XIV. — [2] Act. II.

dubio licentiam obtinuisse ex institutione apostolica, majores tradiderunt; quis enim absque Apostolorum exemplo hæc facere præsumpsisset? quare Petrum Romæ hæc docuisse, facile persuademur. Romæ enim antiquam servatam esse consuetudinem, ut fideles quotidie sacratissimam sumerent Eucharistiam, Hieronymus sæpe testatur, ut cum dicit [1]: « Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipiant : quod non reprehendo, nec probo. » Hæc idcirco ille, quod (ut mox subdit) nec qui se nocte admiscuisset uxori, a sumenda Eucharistia temperaret. Idem ad Lucinium [2]: « De Eucharistia, an accipienda quotidie, quod Romanæ Ecclesiæ et Hispaniæ observare perhibentur, etc. »

157. In Orientali vero Ecclesia non eamdem viguisse consuetudinem, ut quotidie fideles communicarent, Ambrosius [3] et Augustinus [4] testantur. Ille enim sic ait : « Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit : sic vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. » Augustinus vero : « De sacramento, inquit, corporis Domini, ut illi non moveant quæstionem, qui plurimi in Orientalibus partibus non quotidie cœnæ Dominicæ communicant, cum iste panis quotidianus datus sit. » Vetus est quæstio hæc : « De qua, inquit Hieronymus [5], scripsit quidem et Hippolytus vir disertissimus, et carptim diversi scriptores e variis auctoribus edidere. Sed ego illud te breviter admonendum puto ; traditiones ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiunt, ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt ; nec aliorum consuetudinem, aliorum contrario more subverti. » Hæc Hieronymus : eadem et Augustinus [6], atque Chrysostomus [7], qui hæc de Græcorum moribus : « Multi, ait, hujus sacrificii semel toto anno sunt participes, alii autem bis, alii vero sæpe, etc. » De his qui sæpe, hæc Basilius in nuper citata epistola ad Cæsariam Patriciam habet : « Communicare singulis diebus, et sanctum Christi corpus percipere, præclarum est et utile : cum ipse aperte dicat : Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Quis igitur ambigat vitam assidue participare, nihil aliud esse quam multifariam vivere? Nos autem qualer in singulas hebdomadas divina sacramenta participamus, Dominica die, quarta feria, in parasceve, et in sabbato, et aliis diebus, si quando Dominica memoria, vel Sancti alicujus fuerit. » Hæc Basilius.

158. Cæterum abusionem fuisse potius quam laudabilem consuetudinem, in annum Eucharistiæ participationem differre, satis docet idem Joannes Chrysostomus [8], dum acerrime invehitur in illos qui ex consuetudine certis diebus, nimirum Epiphaniorum die, Quadragesimæ tempore, nempe in Paschale, et Adventus Domini solemnitate, nimirum Natali ipsius die, tantum communicarent; atque hæc exclamans ait : « O consuetudinem! o præsumptionem! sacrificium frustra quotidianum. Incassum assistimus altari, nullus qui communicetur. Hæc non ut temere communicemini, dico, sed ut vos dignos reddatis. Non es hostia dignus, vel communione? Igitur nec oratione; » et paulo post : « Cum omnibus confessus es de dignis esse, cum indignis non secedendo : quomodo mansisti non participans de mensa? » Atque alibi [1], quod putarent illi, reverentiæ causa diutius a communione abstinere esse consultius ac minus periculosum, hæc ait : « Et quomodo, inquies, ista perpetimur, cum semel tantum per annum ea sacramenta sumamus? Hoc nempe est quod universa perturbat : quia non munditia animi, verum intervallo temporis longiore constare meritum putas ; summamque arbitraris reverentiam ac religionem esse, si non sæpius cælestem illam adeas mensam. Ignoras quoniam indigne accedere, etiamsi semel tantum fiat, te supplicio tradit : digne vero etiam si sæpe accedas, salutem inde conquiris? Non est audaciæ sæpius accedere ad Dominicam mensam, sed indigne accedere, etiamsi semel tantum quispiam toto vitæ tempore accedat. » Hæc ille.

159. At vero non ipsi tantum Orientalis Ecclesiæ doctores, hæc tractando, redarguerunt infrequentem Eucharistiæ sumptionem, sed et sacri canones gravioribus pœnis eos affecere qui differrent. Et ut prætermittamus dicere de canone Apostolorum [2] animadvertente in illos, qui ingressi ecclesiam sacram communionem non percipiunt : est canon Concilii Antiocheni [3] præcipientis itidem ab ecclesia ejiciendos, qui accedentes ad eam non communicant. Porro testatur Epiphanius [4] communiones et synaxes ab Apostolis ordinatas, ut fierent feria quarta, pro sabbato, et Dominica, in quibus populi ad eas convenientes communicarent. Ex his igitur, aliisque multis quæ in eamdem sententiam essent adducenda, liquido constat, non quidem ex laudabili consuetudine, sed oscitantia ac potius negligentia in Orientali Ecclesia egisse illos, qui semel tantum in anno, vel paulo frequentius sacram sumerent Eucharistiam, reclamantibus in eos sacris ipsorum Conciliis, et antiquis scriptoribus ecclesiasticis.

160. *Vindicta divina in sumentes indigne Eucharistiam.* — At quod ejusdem argumenti esse videtur, et ad Ecclesiasticas res gestas maxime pertinet : dicere non prætermittimus, olim, quo tantæ rei et occultioris mysterii fides certior haberetur, frequentius accidisse, eos qui indigne ad sumptionem sacratissimæ Eucharistiæ accessissent, vel morte, Deo vindicante, mulctatos, aut a pravo dæmone arreptos, aliisve miserabilibus cladibus esse affectos : id quidem in primis Apostoli verba indicant, quæ sunt ejusmodi [5] : « Ideo inter vos multi

[1] Hier. ep. L. — [2] Hier. ep. XXVIII. — [3] Ambr. de sacram. lib v. c. 4. tom. IV. Rom. edit. — [4] Aug. de serm. Dom. in monte lib. II. c. 7. — [5] Hier epist. XXVIII. — [6] August. epist. CXVIII. — [7] Chrys. in ep. ad Hebr. hom. 17. — [8] Chrys. ad popul. Antioch. hom. 61.

[1] Chrys. in 1. ad Tim. hom. 5. — [2] Can. Apostolorum 10. — [3] Concil. Antiochen. c. 2. — [4] Epiph. in comp. doct. — [5] 1. Cor. XI.

infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. » Dionysius quidem in Ecclesiastica Hierarchia, hisce de causis multos solitos esse a dæmonibus vexari, testatur. Sunt de his pleraque exempla apud Cyprianum in libro de Lapsis; et de suis temporibus testatur Chrysostomus [1], complures qui imparati ac indigne ad communicationem corporis Christi accessissent, a satana vexatos; sic enim ait : « Plurima hujusmodi nunc quoque contingunt. Quia enim sacerdotes ignorant eos qui peccatis obnoxii indigne mysteria veneranda percipiunt, Deus sæpius facit, eosdemque satanæ tradit. Quoties denique morbi, quoties detrimenta, quoties luctus calamitatesque contingunt, hujus rei gratia fiunt : id Paulus quoque signanter expressit : Ideo inter vos, inquit, multi infirmi, etc. » Sed id omne ex Dei misericordia; ut sic correptus, non cum hoc mundo damnetur. Unde et Pacianus [2] in eadem Apostoli verba : « Lætare, peccator, si in hoc sæculo aut morte interciperis, aut morte consumeris, ne puniaris post sæculum. Intellige quantum sceleris admittat qui ad altare venit indignus, cui pro remedio computatur, cum aut morbis laborat, aut morte dissolvitur. » Sed de his satis : jam prosequamur cætera.

161. *De conventu ecclesiastico, de oratoriis.* — Aliam adhuc insuper celebrandi conventus formam iisdem Corinthiis Paulus præscripsit, dicens [3] : « Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet : omnia ad ædificationem fiant. Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur et Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare : ut omnes discant, et omnes exhortentur; et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. » Ex conventibus Judæorum hanc formam in Ecclesiam Paulus transfudit, ac docuit Gentes. Unde apud Ambrosium [4]. « Hæc traditio synagogæ est, quam nos vult sectari, quia Christianis quidem scribit, sed ex Gentibus factis, non ex Judæis : ut sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas. » Ejusmodi erat conventus ille, cujus Lucas meminit [5], dicens. « Intravit Jesus secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere, et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ, etc. » In iisdem conventibus sæpius ipsum Paulum concionatum esse, jam diximus, ut cum venit Antiochiam Pisidiæ in synagogam, ubi post lectionem legis et prophetarum (inquit Lucas [6]) miserunt principes synagogæ ad Paulum et Barnabam dicentes : « Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. » At quoniam novis charismatibus aucta fuit Ecclesia, hisce etiam hunc Christianorum conventum Apostolus voluit illustrari : nimirum ut cum accepissent linguarum munera, necnon datus illis esset sensus per Spiritum sanctum, ut intelligerent Scripturas; eadem Spiritus dona ad ædificationem Ecclesiæ consummarentur : ut tunc linguis loquerentur, cum qui interpretaretur, adesset.

162. At vero ejusdem conventus ab Apostolo in Ecclesia instituti celebrandi ritum, licet aliqua ex parte sit imminutus, nimirum in linguarum munere, prorsus tamen desiisse, nemo, puto, sapiens dixerit; quantumlibet signa potius atque vestigia ejus apostolicæ institutionis in Ecclesia remansisse, Joannes Chrysostomus testetur his verbis : « Nunc illorum donorum symbola ac signa tantum tenemus : nam nunc quoque duo aut tres dicimus et vicissim, et alio tacente, alius incipit. Sed sunt tantum illorum signa et monimenta. Propterea quando inceperimus dicere, populus respondet : Spiritu tuo : ostendens quod olim sic dicebant, non sua moti sapientia, et Spiritu, etc. » Deplorat summopere sua tempora, quibus cum eædem res agerentur, quæ olim in illa Apostolorum tempore Ecclesia florentissima; non tamen ea diligentia, eaque industria, adeo ut potius imago quædam illarum rerum, quam res ipsa repræsentaretur. Plures enim, sed alternis sermonibus, in conventibus ecclesiasticis olim loqui solitos, sermonemque exhortatorium unumquemque eorum habere ad populum, jam superius dictum est, dum de conventu illo Antiocheno, ubi Paulus et Barnabas rogati sunt dicere, historiam recensuimus.

163. At dum de his agentes, oculos circumducimus ad cuncta officia ecclesiastica contemplanda, si quæ reliqua sint quæ ab Apostolo formam conventus præscriptam referant : occurrit in primis illud quod dicimus matutinum officium; quod si attentius inspexerimus, plane intelligemus, quod ad formam spectat, eadem in ipso peragi quæ et olim in illo. Sed pervestigemus singula : « Cum convenitis, inquit Apostolus, unusquisque vestrum psalmum habet. » A psalmorum enim cantu inchoari dictos qui in Ecclesia celebrantur conventus, omnes norunt. Exhiberi post hæc in illis mandat Paulus doctrinam, nempe (ut vidimus) legis et prophetarum lectionem, quam quidem post psalmorum concentum recitari hodie in ecclesia videmus. At loco linguarum, est novi Testamenti lectio subrogata. Apocalypsis quoque statuto tempore in iisdem officiis recitatur. Et quod Paulus monet, quæ dicta sunt linguis interpretari; huic muneri optime satisfaciunt sanctorum Patrum homiliæ, quas itidem post divinæ Scripturæ lectionem, eam interpretantes recitant. At in eo hi conventus, qui apud nos fiunt, ab illo potissimum differunt, dum hæc omnia, a nobis ex scripto recitantur, ab illis autem non item, præsertim cum linguis loquerentur. Videas insuper, quod

[1] Chrys. in I. ad Tim. hom. 1. — [2] Pacianus lib. de pœnit. — [3] I. Cor. XIV. — [4] Ambros. in I. ad Corinth. c. XIV. to. III. Rom. edit. — [5] Luc. IV. — [6] Act. XIII.

docet Paulus, ut spiritus prophetarum subditus sit prophetis; quam egregie huic rei respondet, quod qui obeunt munera prophetarum lectiones legentes, non illas antea auspicantur, quam ab eo qui conventui præest, tam ipsi quam cæteris reverenter submisso capite, accepturi dicendi licentiam, illa verba præfantur, dicentes : « Jube, Domne, benedicere; » quibus præpositus benedicens, dicendi facultatem impartitur. Nec his omnino adversatur, quod ejusmodi conventus in ecclesia noctu fiant : nam et de Paulo testatur Lucas in Actis, sermonem in ejusmodi conventu Troade celebrato produxisse usque ad mediam noctem. Cæterum ut eadem dicamus cum Chrysostomo nuper a nobis citato, sunt hæc potius imago quædam ac signum antiquæ illius apostolicæ institutionis, quam res ipsa in omnibus illi similis.

164. Sed divino plane consilio factum est, ut nostra ætate, ante annos triginta, ad ejusmodi apostolici conventus formam, magna ex parte, ea potissimum quæ ad audientium ædificationem ex rerum divinarum sermonibus comparata, ad profectum Ecclesiæ peragi mandavit Apostolus in Urbe fuerint instituta, opera in primis R. P. Philippi Nerii Florentini, qui tanquam sapiens architectus posuit fundamentum, et ejus in Christo alumni R. P. Francisci Mariæ Tarusii Politiani, qui in his videbatur esse dux verbi. Horum igitur studio et industria institutum primitus fuit, ut per singulos ferme dies qui ardentiori studio christianam vitam excolerent, ad oratorium S. Hieronymi convenirent (ex eo namque et nostro collegio nomen est inditum, ut Oratorii congregatio diceretur) ubi hoc ordine religiosus haberetur conventus : Præmissa in primis silentio facta precatione, ex fratribus aliquis lectionem auspicaretur, ad permovendos animos ad pietatem accommodatam. Inter legendum etiam idem qui præesset Pater, solitus esset interloqui; ac eadem quæ dicta essent, accuratius explicando, amplificando, et ardentiori studio in audientium corda insinuando, interdum etiam aliquorum ex fratribus, quid de aliqua re sentirent, rogando sententiam, in modum fere dialogi sermonem ad horæ spatium magna audientium alacritate perduceret. Ejusdem jussu postea suggestum gradibus sublimiorem conscenderet ex fratribus aliquis, qui ex Vitis sanctorum probatis atque receptis, divinaque Scriptura ac SS. Patrum sententiis absque fuco vel pigmentis intextam orationem haberet. Qui huic succederet, eodem plane dicendi genere, sed diverso argumento sermonem diceret. Demum tertius his accederet, qui historias ecclesiasticas ordine temporum dispositas enarraret. Quibus dimidiæ horæ spatio singulis ad dicendum concesso, mira audientium utilitate pariter et voluptate perfunctis, cantato hymno, ac repetitis iterum precibus, jam conventus absolveretur. Rebus igitur in hunc modum dispositis, atque Romani pontificis auctoritate firmatis, visa est pulchra illa conventus apostolici facies pro ratione temporum reddi : cui adgaudentes probi omnes, complures ex ipsis inde mutuati exemplum, aliis in locis eadem pietatis officia instituere ac propagare conati sunt. Sed hæc obiter : jam ad Paulum Corinthiorum Ecclesiam instituentem redeamus.

165. In eodem, qui a Paulo apostolo conventus describitur, consuevisse etiam populum audientem, et annuentem, respondere, Amen; idem Paulus demonstrat, dum ait : « Si benedixeris spiritu; qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit. » Ex ea quidem veterrima institutione conventus ex Hebræorum fontibus ducta, una cum ipsa re voces etiam in ecclesiam transiere, ut Amen. Id quidem esse servatum antiquitus, ut populus præsens eamdem vocem conclamaret, Hieronymus[1] docet, dum ait de Ecclesia Romana : « Ubi sic ad similitudinem cælestis tonitrui, Amen, reboat? » Hanc quidem sicut et alias plures acceptas esse ex Hebræis, omnes intelligunt : si quidem in veteris Testamenti divinis Scripturis sæpissime ex persona populi aliquid confirmantis repetita legitur. Unde merito Paulus [2] admonet non esse facultatem alicui dicendi Amen, nisi quod dicatur intelligat. Eadem ratione in Talmudicis Massecheth Berachot [3], dum reprehenditur audientium oscitantia, legitur triplex Amen illegitimum : primum videlicet, cum qui Amen respondens, non intellexerit quod dictum sit; quod quidem, Amen pupillum, auctor appellat : secundum, cum antequam absolvatur oratio, vox illa pronuntiatur, quod Amen surreptitium nominat, cum ex oratione nondum absoluta aliquid surripit : tertium vero cum sic respondens, aliquid aliud agit; quod, sectile Amen, idem dicit, quasi dissectum in duas partes, dum audiens aliud agit. Porro sanctus Ambrosius [4] hujus vocis diversas affert significationes ut aliquando sit imperantis, interdum precantis, interdum vero confirmantis aliquid : quo sensu hic eam accipit Apostolus. Sed de his satis hæc ad Ecclesiæ veteres ritus insinuandos. Cæterum cum Apostolus, his institutis, mox admoneat ut mulieres taceant in Ecclesia, non tantum sic eas loqui, ut doceant, nullo modo permittit; sed nec quavis occasione, vel saltem eo prætextu ut discant, de rebus divinis loquendi tribuit facultatem, afferens pro remedio, ut si discere volunt, domi viros suos interrogent. Quod quidem semper in Ecclesia observatum, sed ab hæreticis tantum apostolicæ censuræ terminum esse violatum, suis locis dicemus : modo vero rerum gestarum seriem prosequamur.

166. Inter hæc autem, cum Cerinthus [5] præter alios quos disseminabat errores, impie diceret, Christum non surrexisse; adderet insuper Basilides, nullam futuram resurrectionem mortuorum, hos namque Ignatius his coloribus egregie pingit, dum eos cavendos admonet, sic dicens [6] : « Considerate itaque eos qui aliena sectantur dogmata, et discite quomodo ignotum asserunt esse Christi Patrem.

[1] Hieron. in præfat. lib. II. in epist. ad Galat. — [2] I. Cor. X. — [3] Apud Angel. Canin. in loc. novi Test. — [4] Ambros. in Psal. XL. — [5] Epiph. hæres. XXVIII. — [6] Ignat. ad Smyr. ep. X.

quomodo infidam simultatem inter se exerceant, charitatis nullam habeant rationem : futura negligunt, præsentia et instabilia bona curant, præcepta contemnunt, viduam et orphanum despiciunt, oppressum despuunt, vinctum rident, crucis illos pudet, passionem subsannant, resurrectionem pro fabula traducunt : posteri sunt et nepotes spiritus illius omnis mali inventoris. » Hæc Ignatius ad Smyrnenses : hos et taxat scribens ad Trallianos, sic dicens [1] : « Partum Virginis calumniantur : et cum pudeat illos crucis, passionem negant, nec resurrectionem credunt, sed ignotum Deum introducunt : Christum ingenitum esse censent, Spiritum vero sanctum nec esse confitentur. » Cum, inquam, hæc pessimi omnium hominum iidem disseminarent hæresiarchæ : his omnibus provide Paulus occurrendum putavit : sicque Corinthios, ad quos scribit, primum de Christi resurrectione tam suo quam aliorum qui viderant testimonio instruit : demum de cæterorum mortuorum resurrectione copiosissime agens, cum ad eam insinuandam probandamque multis utatur argumentis; suis ipsorum factis, qui ea dicerent, arguens, hæc ait [2] : « Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Ut quid baptizantur pro illis? »

167. *De his qui baptizantur pro mortuis.* — Sed quinam esset istiusmodi ludus et fabula velut in scena repræsentata, Epiphanius [3] agens adversus Cerinthum narrat his verbis : « In hac regione, Asia, inquam, imo etiam in Galatia, valde viguit horum doctrina : de quibus etiam ex traditione res quædam ad nos devenit, quod quidam apud ipsos de vita decesserunt, morte præoccupati citra baptisma, alii vero pro ipsis in nomen ipsorum baptizentur, ut ne ubi resurrexerint illi in resurrectione, pœnas dent, eo quod non acceperunt baptisma, et subditi fiant potestati, quæ mundum fecit. Et hac de causa traditio, quæ ad nos devenit, eumdem sanctum Apostolum dixisse ait : Si omnino mortui non resurgunt, cur et baptizantur pro ipsis? Cæterum alii recte hoc dictum interpretantes, dicunt, quod morti vicini, si fuerint in pietatis doctrina instructi, ob hanc spem ante obitum lavacro digni sunt : ostendentes quod qui mortuus est, etiam resurget, et ob id indiget remissione peccatorum per lavacrum. Horum vero aliqui Christum nondum resurrexisse prædicant, verum resurrecturum esse cum omnibus : alii vero, quod omnino mortui non resurgent. Quapropter Apostolus medium se interponens, utrosque hos, ac reliquas hæreses eadem opera subvertit. » Hæc Epiphanius.

168. Chrysostomus [4] arreptam testatur a Marcionitis occasionem ex verbis Pauli, ut loco defuncti viventem quempiam illi profuturum baptizent : sic enim ait : « An vultis primo dicam, quomodo hanc dictionem adulterantur qui morbo Marcionis laborant? Æque scio quidem fore ut risum multum moveam : verumenimvero etiam propterea maxime dicam, ut eum morbum magis fugiatis. Nam postquam catechumenus quispiam apud eos accesserit, sub lecto mortui absconso aliquo qui vivit, accedunt ad mortuum, et alloquuntur, et rogant velitne baptismum accipere? Deinde illo nihil respondente; qui est absconsus inferne, pro illo dicit, se velle baptizari; et sic eum baptizant pro eo qui excessit, perinde ac si in scena luderent; tantum valuit diabolus in ignavorum animis. Deinde cum accusantur, addunt hoc verbum, dicentes Apostolum dixisse : Qui baptizantur pro mortuis. » Hæc ipse. Verum cum Marcion hæresiarcha longe post Pauli tempora emerserit; non potuit ipse, vel ejus sectatores esse qui notantur a Paulo, sed alii, qui eadem actitarent, e quibus ipsi exemplum fuerint mutuati. At Tertullianus [1] quoque docet, non de Catholicis, sed de hæreticis Paulum esse locutum, id declarans his verbis : « Sed qua, inquit, ratione baptizantur pro mortuis? Certe illa præsumptione hoc eos instituisse contendit, qua alii etiam carni vicarium baptisma profuturum existimarent ad spem resurrectionis; quæ nisi corporalis, non alias sic baptismate corporali obligaretur. Anima enim non lotione, sed responsione sancitur, hoc est, sanctificatur. » Hæc Tertullianus, quæ ferme repetit [2] agens contra Marcionem. Sed sunt et aliæ de verbis Apostoli interpretationes, quas in primis Joannes Chrysostomus affert, et Isidorus Pelusiota [3] ejus discipulus, atque alii : earum vero cupidos ad interpretes remittimus.

169. Clausurus jam epistolam Paulus [4] collectam indicit, sicut et in aliis Ecclesiis fecerat. Cum enim (ut alias dictum est) Christiani qui Hierosolymis erant, bonis omnibus spoliati a contribulibus Judæis maxima affligerentur inopia; et ex Concilio Hierosolymitano (ut vidimus) sic Paulo Gentium cura fuisset delegata, ut tamen pauperum Judæorum memor esset; cum alioqui sic comparatus esset, ut quo ipse sibi victum quæreret manuale opus exercere consueverit, ne cui molestus esset; pro illorum tamen inopia sollicitus, se a cæteris, quæ in Asia et Græcia erant, Ecclesiis eleemosynam colligere testatur, sic dicens [5] : « De collectis autem quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit : ut non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram Hierusalem. Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt. » Hæc Paulus de collecta Ecclesiæ Corinthiorum indicta. Sed de collectis satis superius.

170. Declarans insuper Apostolus animi sui consilium, quando venturus sit Corinthum, hæc addit : « Veniam ad vos, cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me dedu-

[1] Ignat. ad Trall. ep. v. — [2] 1. Cor. xv. — [3] Epiph. hæres. xxviii. — [4] Chrys. in 1. ad Cor. hom. 40.

[1] Tertul. de resur. carn. c. 48. — [2] Tertul. contr. Marcion. lib. v. c. 10. — [3] Isid. Pelus. lib. i. epist. ccxxi. — [4] Chrys. in i. ad Cor. hom. 40. — [5] 1. Cor. ult.

catis quocumque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre : spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. » Hæc cum scribat Paulus (ut diximus) hoc anno; quidnam est, quod de non recedendo Epheso usque ad illud tempus visus est inisse consilium? Sed cur tamdiu detineretur Ephesi, hanc affert ipse causam, cum subdit : « Ostium mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi. » Ephesus enim, quod totius Minoris Asiæ metropolis esset civitas, quodque illic esset Dianæ templum (de quo paulo inferius dicturi sumus) omnium gentium frequenti concursu celeberrimum; et quod denique proconsul Asiæ illic agere consuevisset, ad quem necesse esset ex tota provincia homines convenire; peropportunus ipsi visus est locus, ubi diutius Evangelium prædicando consisteret. De eadem enim civitate hæc quoque Philostratus [1] in Apollonio : « Abundat bonarum artium studiis; philosophis, oratoribusque redundat : ut vere dici possit, eam civitatem non equitum robore, sed clarorum hominum millibus cæteras superare, in eaque plurimum vigere sapientiam. » Hæc ille, cum Apollonii magi erga Ephesios studium commendat : ut non mireris, si erga eosdem Pauli propensius esset officium. Sed qua occasione inde abire compulsus sit, Lucas exacte describit.

171. *De anathemate et maranatha.* — Attamen prius videamus quod idem Paulus in calce ejusdem primæ epistolæ ad Corinthios, in salutatione apposita, sua manu conscripta, ait : « Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, maranatha. » Quoniam vero eadem Pauli verba sacræ Synodi, necnon episcopi in suis Ecclesiis, cum divini interminatione judicii aliquid admonerent, suis ipsorum præceptis affigere consueverunt : operæ pretium ducimus (quod instituti ratio exigit) subobscura hæc elucidare, de iisdemque vocibus pauca disserere. Probe scimus, ex sententia Joannis Chrysostomi [2], vocem, Anathema, esse ambiguam, atque in bonam æque ac malam partem usurpari posse : quandoque enim quod certo loco appensum [3], et ex voto Deo oblatum, vel in ejus templo dedicatum est, significari; quandoque vero quod a Deo sejunctum est per impietatem, intelligi hac voce anathematis, cum complura divinæ Scripturæ exempla declarant, tum maxime id quod apud Justinum [4] legitur in hæc verba : « Anathema id dicitur, quod Deo est dedicatum atque destinatum, et in communem usum amplius non convertitur; aut quod a Deo per malitiam est abalienatum. » Sed jam quo sensu hic accipiat Paulus, habes a Chrysostomo [5] dicente : « Quid igitur est anathema? audi ipsum ita loquentem : Si quis non amat Dominum Jesum Christum, is anathema sit, hoc est, ab omnium commercio segregatus, alienus ab omnibus sit. Nam quemadmodum anathema donum, quod Deo oblatum dedicatur, nemo est qui temere manibus contingere audeat, neque ad id propius accedere : sic et eum qui ab Ecclesia separatur, ab omnibus abscindens, ac tanquam longissime abducens, hoc nomine a contrario scilicet appellat, magno cum terrore omnibus interminatus, ab eo ut separentur, ac pedem referant. Anathemati enim honoris gratia appropinquare nemo audebat : ab eo autem qui ab Ecclesia abscissus erat, ex opposita omnes sententia separabantur. Quapropter separatio quidem tum hæc, tum illa ex æquo vulgo abalienatio erat : separationis vero modus non unus, sed illi contrarius : ab illo enim abstinebant tanquam a Deo dicato : ab hoc autem decedebant tanquam a Deo abalienato, et ab Ecclesia abscisso. » Hucusque Chrysostomus. At non certe hoc modo Paulus [1] optabat anathema esse a Christo pro fratribus suis, ipsa nimirum gente Judæorum.

172. Est enim et adhuc alius ejusdem vocis sensus, ut anathema idem, importet quod maledictum, secundum quod scriptum est in Zacharia [2] de Hierusalem : « Habitabunt in ea, et anathema non erit amplius. » Quo loco Hieronymus de Paulo [3] : « Pro fratrum salute, inquit, anathema esse cupit, imitari volens Dominum suum, qui et ipse, cum non esset maledictio, factus est maledictio. » Sed hæc fusius in epistola [4] ad Algasiam, ubi et de alio vocis sensu hæc verba leguntur : « Vult ergo Apostolus perire in carne, ut alii salventur in spiritu; suum sanguinem fundere, ut multorum animæ conserventur. Quod autem anathema interdum occisionem sonet, multis veteris Testamenti testimoniis probari potest. » Hæc ille.

173. De Maranatha vero hæc idem auctor ad Marcellam [5] : « Maranatha magis syrum est, quam hebraicum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid et hebræum sonet, et interpretetur, Dominus noster venit, ut sit sensus : Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit; et illo completo, deinceps inferatur : Dominus noster venit, quod superfluum sit adversus eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet. » Hæc ipse. Verum quod ad causam spectat, quod post anathema ea adderentur verba, illam potius existimamus, quod Hebræi cum proferrent condemnationis sententiam, cum contestatione præsentis divini judicii facere consueverant. Sunt de his exempla in divinis Scripturis, ut in Daniele [6], qui impudicos et calumniantes senes condemnans, ad priorem dixit : « Ecce angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet te medium; » posteriorem item damnans, sic est allocutus : « Manet angelus Domini gladium habens, ut secet te medium, et interficiat vos. » Sic et cæteri judicantes, et maledictionis sententiam pronuntiantes addentesque Maranatha, Dei præsentiam omnia judicantis ac punientis adesse contestabantur; sicut habetur in Psalmo [7] : « Judi-

[1] Philost. lib. VIII. — [2] Joan. Chrysost. hom. de anathem. tom. V. — [3] Joan Chrys. in Isai. ho. 1. — [4] Apud Just. Mart. lib. quæst. et resp. q. 121. — [5] Chrys. ad Rom. hom. 16.

[1] Rom IX. — [2] Zach. XIV. — [3] Hier. in Zach. XIV. — [4] Hier. ep. CLI. q. 9. — [5] Hier. ep. CXXXVII. — [6] Dan. XIII. — [7] Psal. IX.

centur Gentes in conspectu tuo. » Ut probaretur esse verum, quod est scriptum in Proverbiis [1] : « Per me legum conditores justa decernunt. » Et illud : « Per me potentes decernunt justitiam. » Porro anathemati proxima censura erat [2] catathema, quæ erat proprie eorum qui se sic damnatis conjungerent.

174. Quod vero sicut Maranatha, ita et aliæ Hebræorum voces sint in Ecclesiam illapsæ, et frequenti usu receptæ, hanc Hieronymus ad Marcellam [3] scribens affert rationem : « Apostolos id curasse, ut quoniam prima Ecclesia ex Judæis fuerat congregata, nihil ad credentium scandalum innovarent, sed ita ut a parvo imbiberant, traderent : postea vero quam in universas gentes Evangelii dilatatus est sermo, non potuisse semel suscepta mutari. Licet et illud in libris suis, quos ἐξηγητικοὺς vocant, Origenes asserat, propter vernaculæ linguæ cujusque idioma, non posse ita apud alios sonare, ut apud suos dicta sunt, et multo melius esse non interpretata ponere, quam vim eorum interpretatione tenuare. » Hucusque Hieronymus. Augustinus hæc etiam in eamdem sententiam [4] : « Hebræa, inquit, verba non interpretata sæpe invenimus in libris, sicut Amen, Alleluia, et Racha, et Hosanna, et si qua sunt alia, quorum partim propter sanctiorem auctoritatem, quamvis interpretari potuissent, servata est antiquitas, sicut et Amen, et Alleluia; partim vero in aliam linguam transferri non potuisse, sicut alia duo quæ posuimus; » et alibi [5] : « Sciendum est, Amen, et Alleluia, quod nec Latino, nec Barbaro licet in suam linguam transferre, Hebræo cunctas gentes vocabulo decantare; » ut ex his videas, quantum venerandæ antiquitati majores detulerint, et quam parum ei consulant, qui prætextu quodam excultioris sermonis, passim immutant antiquas voces ecclesiasticas, ut (quod ad id de quo agimus spectat) cum loco anathematis, vel excommunicationis, more Gentilium potius quam Christianorum dicere malint, devovere diris, vel quid simile. Sed tanta (dicam cum Augustino [6]) est vis consuetudinis etiam ad discendum, ut qui in Scripturis sanctis quodammodo nutriti educatique sunt, magis alias locutiones mirentur, easque minus latinas putent, quam illas quas in Scripturis didicerunt, neque in linguæ auctoribus reperiuntur.

175. Novas voces, quantumlibet elegantiores, esse vitandas, nec ad locutionem sacrarum rerum facile admittendas, majorum complura docent exempla, de quibus alias. Est enim ornamenti quoddam genus non mediocre, etiam oratorum latinorum principis testimonio, verborum ornatum contemnere : nempe ait ad amicum scribens [7] : « Illa tua horridula mihi et incompta visa sunt; sed tamen erant ornata hoc ipso quod ornamenta neglexerant; et ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil oleant, videbantur. » Dicebat et qui inter Græcos eloquentissimos rhetores primum sibi vindicabat locum, non esse in eo fortunas Atticæ eloquentiæ sitas, hoc vel illo scire uti verbo : quin potius rem accuratius perpendere. Quam quidem sententiam tanto auctore dignam, post Ambrosium [1] (qui, prout vetus interpres, hac eadem ratione maluerat præsepium quam præsepe dicere) Augustinus [2], cum faceret ei grammaticus magnum de impropria derivatione negotium, usurpat his verbis : « Si enim Demosthenes clarissimus oratorum, quibus tanta verborum fuit cura, quanta rerum auctoribus nostris; cum tamen ei nonnullam locutionis insolentiam objecisset Æschines, negavit ille in eo positas esse fortunas Græciæ, illone an illo verbo usus fuerit, et an huc an illuc manum porrexerit : quanto minus nos laborare debemus de regulis derivandorum nominum; quando sive hoc, sive illud dicamus, intelligitur sine ambiguitate quod dicimus; quorum non in expositione sermonis, sed in demonstratione veritatis est major intentio? » Hucusque ille, nobisque satis : in hæc enim pene inscii incidimus.

176. *De Dianæ Ephesiæ templo.* — Quomodo autem in Paulum commorantem Ephesi post hæc concitatæ sint turbæ, cum Lucas exacte [3] describat; nos in primis hic idem (ut rerum gestarum ordo postulat) recitemus : « Facta est, inquit Lucas, illo tempore turbatio non minima de via Domini. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum : quos convocans, et eos qui hujusmodi erant opifices, dixit : Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio : et videtis et auditis, quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiæ Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens : Quoniam non sunt dii qui manibus fiunt. Non solum autem nobis hæc periclitabitur pars in redargutionem venire, sed et magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia et orbis colit. » Fuit hæc Demetrii oratio ad concitandas turbas in Paulum et armandos in eum opifices accommodata : nec fuit difficile hoc illis persuadere, cum præsertim tum ab utili, tum ab honesto, nempe a religione, fortia argumenta deduceret. Magnum quidem compendium argentarii suo opificio contrahebant, dum argenteas statuas ædesque earum ex argento itidem fabrefactas, iis qui ea vovissent, plurimi venderent.

177. Penes Gentiles etiam fuit in more, hæc pro re aliqua assequenda vovere, pictasque tabellas, rem ipsam cujus compotes facti fuissent, repræsentantes, in templis suspendere : unde C. Cotta hoc apud Tullium [4] : « Tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salvi advenerint? » et Horatius [5] :

[1] Proverb. VIII. — [2] Apud Justin. lib. quæst. q. 121. — [3] Hieron. epist. CXXXVII — [4] Aug. de doctr. Christian. lib. II. cap. 11 — [5] Aug. ep. CLXXVIII. — [6] Aug. de doctr. Christian. lib. II. c. 54. in fine. — [7] Cic. ad Attic. lib. II. epist. I.

[1] Ambr. in Luc. lib. II. c. 1. — [2] Aug. contra Cresc. lib. II. c. 1. — [3] Act. XIX. — [4] Cic. de nat. deor. lib. III. — [5] Hor. car. lib. I. ad Pyrrham.

Me tabula sacer
Votiva paries indicat, uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

Solebant itidem tabulæ pictæ argento etiam fabricari : hinc Cicero [1] : « Tabulas pictas etiam argenti bene facti ; » et Lucianus in Alexandro : « Accedebant, inquit, ad hæc picturæ, imagines, signa deum ferentia, partim ex ære, partim ex argento effecta. » Sed et Dio in Rhodiaca offerri consuevisse ait ejusmodi diis imagines, non ex terra fictiles, ne numen injuria afficeretur ; sed æreas vel argenteas diis esse gratas, quæ semel dicatæ, perpetuo permanerent. Suas enim, filiorumve, vel nepotum imagines in deorum fanis offerri consuevisse, idem auctor in nuper citata oratione confirmat. At quod etiam ad hujusmodi oblationes spectat, de Philistæis in divinis Scripturis [2] est testimonium, eos ad avertendam plagam per mures et ulcera divinitus illatam, juxta numerum suarum provinciarum fecisse quinque mures aureos, totidemque aureos anos, quos delicti expiandi causa apud Arcam fœderis in capsella posuerunt. Sic igitur in templum Dianæ Ephesiæ vel pictas tabellas, vel sculptas aut conflatas argento imagines offerentes, vota quæ nuncupaverant, persolvebant ; quarum opificio argentarii ingentem sibi vim pecuniæ comparabant.

178. Cæterum quas Lucas ædes Dianæ argenteas ab argentariis fieri solitas esse tradit, nihil aliud fuisse existimamus, quam ipsas argenteas statuas cum suis ædiculis, seu loculamentis : quo sensu etiam apud Ciceronem in Verrem ædes Minervæ posita dicitur in fano Apollinis. Abundasse hisce donis templum Dianæ, ex eo facile colliges, quod Pompeiano civili bello in Orientem translato, Scipio (ut scribit Cæsar [3]) pecunias antiquitus in templo depositas, cæterasque ejusdem deæ statuas inde tolli cum jussisset, Cæsar, quominus fieret voti compos, fuit impedimento : qui iterum postea restitit T. Appio id ipsum conanti. Sed de pecuniis deponi solitis Ephesi in templo Dianæ, hæc Dio [4] : « Nostis haud dubie Ephesios, apud quos multæ pecuniæ partim privatorum reconditæ in Dianæ templo, non solum Ephesiorum, sed et hospitum, et hominum undequaque venientium, partim et populorum, et regum. Deponunt autem omnes in eo securitatis gratia, nemine unquam auso loco inferre injuriam, tametsi plurima bella gesta sint, civitasque sæpius fuerit capta. » Hactenus Dio. Fidem quoque certam fecit ejus rei Annibal Carthaginiensis, qui velata specie, quod habebat tot prœliis congestum aurum, in eodem Dianæ templo nova arte occulte deposuit [5]. Ex quibus omnibus, quantæ esset apud omnes gentes existimationis templum illud, intelligere quisque potest. Adnumerabatur enim inter septem orbis miracula ipsum Dianæ Ephesiæ fanum, de quo hæc Plinius [6] : « Magnificentiæ vera admiratio extat templum Dianæ Ephesiæ, ducentis (vel, ut alibi habet, quadringentis) viginti annis factum a tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursum ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Universo templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem a singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex iis triginta sex cælatæ ; » et paulo post : « Cætera ejus operis ornamenta plurium librorum instar obtinent. » Talis igitur erat species templi Dianæ Ephesiæ his temporibus, cum alias antea septies fuerit restitutum, ut idem qui paulo ante auctor affirmat [1]. Simulacrum vero Dianæ alii ex ebeno compactum tradiderunt ; alii vero, ut Mutianus consul, qui se illud proxime spectasse dicebat, vitigeneum fuisse ferunt.

179. Sed tantæ molis templum, orbis (ut existimabatur) miraculum et ornamentum, sub Gallieno imp. invadentibus Gothis Asiam (ut auctor est Julius Capitolinus [2]) spoliatum est penitus et incensum : licet illud ipsum abhinc post septem annos ab eodem Nerone imp. sub quo hæc in Paulum excitatæ sunt turbæ, tam quæ in Asia quam etiam quæ in Achaia in deorum templis dona erant pretiosa ac simulacra fuerint inde sublata : quod quidem Tacitus [3] sub consulatu C. Lecanii et Marci Licinii factum testatur his verbis : « In eamque prædam etiam dii cessere, spoliatis templis in Urbe, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicumque flagitio promptus : hic Græca doctrina ore tenus exercitatus, animum bonis artibus non induerat. » Hæc Tacitus.

180. Opifices igitur argentarii (ut ad orationem propositam revertamur) auditis his quæ a Demetrio dicebantur (inquit Lucas [4]) « repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes : Magna Diana Ephesiorum. Et impleta est civitas tota confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Caio et Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum non permiserunt discipuli : quidam autem et de Asiæ principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum. Alii etiam aliud clamabant. Erat enim ecclesia confusa, et plures nesciebant ex qua causa convenissent. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat rationem reddere populo. Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta est omnium, quasi per horas duas clamantium : Magna Diana Ephesiorum. Et cum sedasset scriba turbas, dixit : Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem

[1] Cicer. Verrin. lib. VI. — [2] I. Reg. VI. — [3] Cæs. de bello civili lib. III. — [4] Dio Chrysost. in Rho. orat. XXXI. — [5] Justin. histor. lib. XXXII. — [6] Plinius nat. histor. lib. XXXVI. c. 14.

[1] Plin nat. hist. lib. XVI. c. 40. — [2] Jul. Capit. in Gallieno — [3] Tacit. lib. XV. — [4] Act. XIX.

esse magnæ Dianæ, Jovisque prolis? Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, et nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices habent adversus aliquem causam : conventus forenses aguntur, et proconsules sunt : accusent invicem. Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima ecclesia poterit absolvi. Nam et periclitamur argui seditionis hodiernæ : cum nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit ecclesiam. » Hucusque Lucas.

181. In his quidem multa sunt consideranda, et in primis id quod Alexander de Apostolorum modestia his testatur : « Adduxistis homines istos neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. » Adducendus est ad hæc declaranda locus Josephi in libro secundo contra Apionem, quo dicitur : « Noster enim mos est, propria custodire, non aliena potius accusare : et ut neque ridere neque blasphemare debeamus eos qui apud alios putantur dii, aperte nobis legislator interdixit propter ipsam appellationem. » Hæc Josephus : ut non mireris, si Apostoli ipso ingressu prædicationis evangelicæ in deos Gentium minime inveherentur : communis enim in dictum illud Exodi : « Diis non detrahes » vulgata illa ferebatur interpretatio, ut neque in deos Gentium obloquerentur.

182. Sed et observatione quidem digna res est, quomodo Alexander homo Judæus tantam civitatem adeo tumultuantem, conclamantem, obstrepentem, ac impetu concitatam brevi oratione sedaverit, atque in officio continuerit : ea nimirum tantum illos devincens ratione, quod si delictum aliquod a Paulo ejusque discipulis perpetratum fuisset, agerent de his apud proconsules in conventibus forensibus : si vero de re alia esset quæstio, de religione videlicet, in legitima ecclesia causam tractarent. Mira quidem atque plane egregia distinctione, quænam causa ad forenses esset deferenda conventus, quæ vero in legitima ecclesia tractari deberet, perbelle monstravit, atque etiam facile persuasit. Tanta enim veritatis est vis, ut concitatos animos ac in furorem actos deliniat, atque nisi contra jus fasque omnino nitantur, potiora sequi compellat. Quantumlibet autem esset proconsulum summum jus, summaque potestas : tamen ea quæ ad cultum veritatemque religionis spectarent, non in eorum conventibus, sed in legitima ecclesia decerni debere, omnibus persuasissimum videbatur. Nam [1] et Gallio Achaiæ proconsul (ut vidimus) ab his, quæ erant de fide obortæ, abstinuit controversiis, rejiciens illarum judicium ad ejusdem facultatis homines. Sed quinam essent hi forenses conventus, quæve legitima ecclesia, quorum meminit Alexander, ut historica veritas magis magisque perspicua reddatur, operæ pretium ducimus paucis demonstrare.

[1] Act. XVIII.

183. A Græcis hanc consuetudinem forensium conventuum fluxisse, Dionysius Halicarnasseus [1] his verbis declarare videtur : « Templa construxere impensis communibus, illi Dianæ Ephesiæ, hi Apollinis in Epitropio : quo convenientes cum conjugibus et liberis, statis temporibus, una sacris dabant operam et mercimoniis : ubi publico certamine cum equis pernicibus, tum viris viribus arteve musica præcellentibus proponebantur præmia victoriæ, et diis civitates dicabant donaria. Peractis spectaculis, ac negotiationibus, aliisque festis et publicis hilaritatibus : si cui civitati simultas intercedebat cum altera, præsto erant judices, qui litem componerent : tum de bello contra barbaros gerendo, deque mutua gentis concordia consulebatur in medium. Horum et his similium exempla secutus, animum adjecit Servius Tullius ad constituendum unum corpus, etc. » Extant de ejusmodi forensibus conventibus in Asia fieri solitis egregia duo loca Dionis, et in primis de Cælenis Phrygiæ, sic dicentis : « Ad hæc, judicia alternis annis apud vos fiunt, et congregatur multitudo hominum infinita, jura agere volentium, judicantium, rhetorum, præfectorum, ministrorum, servorum, lenonum, mulionum, cauponum, meretricum, et opificum : ut venalia, qui habent, maximo distrahant pretio; nihilque sit otiosum in civitate, neque juga, neque ædes, neque mulieres ; » et paulo post : « Quamobrem maximum ego reor esse ad civitatis robur judiciorum conventus : et nullam ob rem omnes tantum adhibuere studium. Illorum autem jus habent insigniores civitates vicissim annis alternis; » idem de iisdem in Melancoma prima hæc habet : « Conveniunt autem ad publicos mercatus; hi quidem propter historias, et alia spectacula et certamina. Et ex his si qui valde hujus rei sunt studiosi, nihil aliud a summo diluculo faciunt; multi varia afferunt venalia, turba forensis; alii suarum specimen edituri artium et opificii; alii suam proponunt sapientiam : multi quoque poemata ostentant tragœdorum et carminum heroicorum : multi vero soluta oratione scripta commentaria legunt otii gratia, venientibus animumque oblectare volentibus molesti. » Hæc et alia Dio de forensibus conventibus ea tempestate in Asia fieri solitis : vixit enim ipse, qui hæc scribebat, hac ipsa ætate.

184. Verum apud Romanos distinctos fuisse forenses conventus, qui negotiationis causa agerentur, ab illis cum præses provinciæ civitates vocaret, et de controversiis earum cognosceret, vel illis in quibus conciones haberentur, vel alia ejusmodi ad Remp. spectantia negotia tractarentur, tradit Festus [2]. Propterea conventus forenses, quorum meminit sanctus Lucas, illi erant, cum proconsul in quibusdam provinciæ civitatibus, quæ sibi ad hoc peragendum commodiores viderentur, certis diebus consistens, per se vel legatos, causas comprovincialium cognoscens judicia exerceret, atque sententia diffiniret. Meminit horum sæpius Cicero [3] ad Ap-

[1] Dionys. antiq. Roman. lib. IV. — [2] Festus de verbor. significat. — [3] Cic. lib. III. epist. VI. et VIII.

pium scribens, necnon ad M. Catonem [1]. Josephus Judæus [2] dum agit de Gabinii præfectura in Palæstina, hæc ait : « Constitutis quinque juridicis conventibus, in totidem æquales partes totam provinciam distribuit : ita ut alii jura peterent Hierosolyma, alii Gadara, Amathuntem alii, quarti vero Hierichuntem, quinti Saphoram, quod est oppidum Galilææ : sicque liberati dominis sub optimatum gubernatione degebant. » Optimates quidem appellat, quos Alexander apud Lucam proconsules : non quod in Asiam provinciam Minorem dictam plures cum fascibus proconsules mitterentur : sed quod qui ab eo dirimendis litibus et cæteris causis cognoscendis præficerentur, proconsulares judices dicerentur, iidemque aliquando legati [3], quos fortasse Alexander proconsules dixit : vel quod (ut verius credimus) sublato de medio nuper, ipso initio Neronis imperii, dolo Agrippinæ propinato veneno, Junio Silano Asiæ proconsule, duo essent qui loco proconsulis eam administrarent provinciam, Publius Celer [4], et P. Ælius : hi enim curantes res familiares principis in Asia, jubente eadem Agrippina Neronis matre, Silano necem intulerant : quo defuncto, nullus alius post ipsum proconsul in Asia legitur subrogatus, sed ambo eam provinciam administrarunt : quorum alter, nimirum Publius Celer, post sequentem annum, Nerone secundum et Lucio Pisone coss, a tota Asia apud Neronem est accusatus : usque enim ad illud tempus, Tacitus [5] hæc scribens, illum eo magistratu esse perfunctum cum P. Ælio collega demonstrat.

185. Quod autem pertinet ad conventum, quem (ut vidimus) idem Alexander legitimam Ecclesiam dicit : Chrysostomus [6] affirmat, solitos fuisse Judæos ad dirimendas quas inter se haberent contentiones, ter in mense coire. Erant et apud Judæos alii quoque, ubicumque agerent, publici conventus, qui ab his indicebantur qui a summo pontifice summa cum potestate ad visitandos Judæos mittebantur, ut quæ ad morum institutionem, et legis disciplinam spectarent, corrigerent et emendarent. Erat eorum præcipua jurisdictio et imperium : nam principes synagogæ, sacerdotes, aliosque ministros, si factum exigeret, exauctorare atque in ordinem redigere poterant, ut Epiphanius cum de his agit [7], testatur. Cum igitur ex Judæis christiana fides progenita videretur, quique Ephesi prædicarent, genere Judæi essent, Judæorum conventum Alexander, et ipse Judæus, legitimam Ecclesiam nominavit. Judæi enim habitantes Ephesi, ejusdem civitatis municipes erant, ac proinde privilegiis civium potiebantur, et Ephesii dicebantur : testatur id enim Josephus libro secundo contra Apionem.

186. « Postquam autem cessavit tumultus, inquit Lucas [8], vocatis Paulus discipulis et exhortatus eos, valedixit, et profectus est ut iret in Macedoniam. » Fuerunt hæ illæ Pauli angustiæ, quarum, ad Corinthios [1] secundo scribens, his verbis meminit : « Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia : quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos; qui de tantis periculis nos eripuit et eruit : in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis. »

187. Præter hæc quæ a Luca et Paulo sunt scripta, si quis adhuc exactam habuerit temporis rationem, proculdubio inveniet hæc circa tempora impostorem illum, orbis illusorem, circulatorem dico Apollonium Tyanæum venisse Ephesum. Philostratus [2] enim ejus discipulus, et fabularum egregius concinnator, his primis Neronis annis, Ephesum primo, mox in Græciam, ac inde Romam, eodem imperante, venisse testatur, qui et præstigias, quas illum operatum esse Ephesi, in aliisque Asiæ ac Græciæ locis, narrat, vere an falso, describit tamen. Verum conatum fuisse diabolum his artibus christianæ fidei obversari, prout olim in Ægypto coram Pharaone magi opera Dei per Moysem facta reddere irrita studuerunt, certum est. Cum enim viderentur eadem fere, quæ a Deo per Paulum signa fierent, ab Apollonio factitari, atque suis ipsius artibus homines dementari, in quale putas veritatem fuisse discrimen adductam ? nimirum ut christianæ fidei hostes qualemcumque occasionem aucupantes, ejusdem generis esse ex eodemque fonte prodire quæ a Paulo, ac quæ ab Apollonio agerentur, stulte jactarent; imo huic forte sua gloriosius ostentanti, quam Paulo submisso animo omnia operanti, plus tribuendum esse, impie affirmarent : quod ex eo facile potest intelligi, cum Apollonio ob propulsatam (quod ait Philostratus) pestem, ut deorum alicui Ephesii statuam erigerent, et sacram rem facerent. Verum, sicut est scriptum in libro Sapientiæ [3] : « Spuria vitulamina non dabunt altas radices, nec stabile fundamentum collocabunt; » illius præstigiæ penitus evanuerunt; et Dei Ecclesia, ut columna et firmamentum veritatis, licet innumeris sit agitata turbinibus, et immensis vexata fluctibus, tamen quia supra solidam firmamque petram innixa, solide firmiterque fundata est, inconcussa omni ex parte in perpetuum duratura subsistit. At de Apollonio fusius dicturi sumus inferius.

188. *Paulus, relicto Timotheo Ephesi, in Macedoniam recedit, ejusque ad eumdem prima epistola.* — Sed quid interea Paulus, postquam Epheso profectus est, ut iret in Macedoniam ? Per Minorem Asiam iter faciens, venit Troadem nobilissimam civitatem, quæ adjacet Hellesponto : ubi quærens Titum, cum non invenisset, transmisso freto, abiit in Macedoniam. Testatur id quidem ipse Paulus in posteriore quam ad Corinthios scripsit [4] epistola, sic dicens post enarratas graves ærumnas,

[1] Cic. lib. xv. — [2] Ioseph. ant. lib. xiv. c. 10. — [3] Ff. de offic. Procons. per tot. — [4] Tacit. lib xiii. in princip. — [5] Tacit. eodem. — [6] Chrys. in Act. homil. 42. — [7] Epiph. hær. xxx. — [8] Act. xx.

[1] 2. Cor. i. — [2] Philostr. lib. v. per tot. — [3] Sap. iv. — [4] 2. Cor. ii.

quas in Asia, nempe Ephesi, passus erat : « Cum venissem, inquit, Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum : sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam. » Quid vero postquam illuc venit? Ait Lucas [1] : « Cum autem perambulasset partes illas, et exhortatus eos fuisset multo sermone, venit in Græciam. » Brevissima quidem summa res gestas multorum mensium clausit. Nos vero, quid Paulus dum moraretur in Macedonia, Ecclesias ejus provinciæ visitans, egerit, quidve inde recedens, cum venit in Græciam (quantum ex ejusdem Pauli scriptis expiscari licuerit) enarrabimus.

189. Ac illud in primis, quod venturus in Macedoniam, rationem habens Ecclesiæ Ephesinæ, ne penitus pastore destitutam relinqueret, ut ejus necessitati prospiceret, Timotheum discipulum omnium amantissimum inibi remansisse voluit. Id enim Paulus, e Macedonia primam ad eumdem scribens epistolam, testatur his verbis [2] : « Rogavi te ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam : ut denuntiares quibusdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis et genealogiis, quæ quæstiones præstant magis, quam ædificationem Dei, quæ est in fide. » Creatum fuisse Timotheum a Paulo Ephesi episcopum, auctor est Eusebius [3], qui ait ipsum primum omnium obtinuisse episcopatum Ecclesiæ Ephesinæ. Sane quidem fuisse Timotheum, cum ad ipsum Paulus scribit, jam ordinatum episcopum, nulla est dubitatio; quandoquidem quæ essent episcopi munera, ab eodem ibi exercenda requirit : nam in eadem prima ad eum hoc anno scripta epistola hæc dicit [4] : « Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus, » et paulo post : « Manus cito nemini imposueris. » Hæc et alia ad ipsum Ephesi agentem Paulus scribit, quibus plane significat, ipsum fuisse jam episcopum ordinatum. Quam nobilis Ephesi collecta esset Ecclesia, quam nobilissimi Apostolorum Paulus et Joannes erexissent, cuique Timotheus præfectus esset episcopus, eaquæ in hæc verba sanctus Ignatius ad ipsos Ephesios scribit, facile monstrant : « Faxit Deus, inquit, ut assequar, et inveniar in sortem Ephesiorum Christianorum, qui et cum Apostolis in virtute Jesu Christi semper conversati sunt, Paulo, Joanne, ac fidelissimo Timotheo. Scio qui sum, et quæ scribo : ego minimus Ignatius, similis his qui periculo et judicio obnoxii sunt : vos autem misericordiam consecuti, firmati in Christo Jesu. » De his vero qui tradunt [5] Timotheum post hæc successisse in episcopatu Ecclesiæ Ephesinæ Joanni evangelistæ; quam manifeste errent, suo loco inferius erit sermo.

190. Relicto igitur Timotheo Ephesi, cum Paulus (ut dictum est) venisset in Macedoniam, primam ad eumdem scripsit epistolam : quod quidem cum ex dictis evidenter satis constat, tum etiam Patres testantur [1]; nec enim est quod de Pauli priori in Macedoniam adventu possit intelligi : nam nondum ad illud tempus in ea Asiæ provincia Evangelium prædicaverat. Cum multa Paulus eadem epistola Timotheum admoneat, fidemque operibus junctam commendet : inde docet, aliquos in errorem esse lapsos, dum fidei non conjunxerunt bonorum operum conscientiam, ut Hymenæus, et Alexander; ait enim in primis [2] : « Finis præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta : a quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant; » et post nonnulla : « Hoc præceptum commendo tibi, Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt : ex quibus est Hymenæus, et Alexander, quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare. » Quænam fuerit illorum blasphemia, cum non aperiat : illi notam fuisse jure Theodoretus [3] existimat, ac proinde hæc ipsa Ephesi, ubi (ut dictum est) Paulus triennio commoratus est, contigisse. Fortasse hic ille est Alexander, cujus meminit Lucas [4] : quem Judæum fuisse genere, et concitatas Ephesi turbas, habita ad populum oratione, composuisse (quod ante vidimus) narrat : locus enim et nomen ad hæc opinanda cum suffragentur, non a remotis conjectura petita esse videtur. Cæterum quam facile sit a fide etiam periclitari ac cadere, qui eam non æque optimis vitæ moribus foveant, innumera pene exempla, quæ suis locis narraturi sumus, manifeste declarant : ut vix sit reperiri declinantem a fide hæreticum, qui non prius aliorum peccatorum sordibus fuerit inquinatus.

191. At non de his tantum qui in illam diem emersissent hæretici, Timotheum Paulus admonuit; sed et de iis quæ venturæ essent, hæresibus, divino Spiritu præmonente, iisdem litteris eum reddidit certiorem, sic dicens [5] : « Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. » Quinam fuerint ejusmodi hæretici, qui postea hæc docuerint, quorum Paulus doctrinam condemnat : sententia est Chrysostomi [6] et aliorum, hos fuisse Encratitas, Marcionitas, et Manichæos. Verum ante hos, ipsis Apostolorum temporibus, quæ hæc docuerunt, et cibos aliquos detestarentur, hæreses prodiere. Nam Ignatius, qui tunc vivebat, eosdem taxat hæreticos, cavendosque monet, qui nuptias et cibos damnarent : sic enim ait scribens ad

[1] Act. xx. — [2] 1. Tim. i. — [3] Euseb. lib. iii. c. 4. — [4] 1. Tim. v. — [5] Metaphr. 21 Januarii.

[1] Athanas. in Synopsi. Theod. in præf. in ep. Pauli, et alii. — [2] 1. Tim. i. — [3] Theod. in 1. ad Tim. i. — [4] Act. xix. — [5] 1. Tim. iv. — [6] Chrys. in 1. ad Tim. hom. 12. Ambros. in eamdem ep. et alii recent.

Philadelphios [1] post damnatam hæresim Ebionis : « Si quis universa hæc confiteatur, sed legitimam commixtionem et liberorum procreationem corruptelam et pollutionem appellat, aut cibos aliquos detestandos putat; talis apostata illum draconem in se habentem fovet. » Idemque eadem ex causa cum de virginibus agit, quo hos scopulos vitent, easdem hæc monet, sed in primis conjugatas : « Uxores, inquit, maritis subditæ sint in timore Dei : virgines Christo in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod præstantius est amplectentes, non in calumniam matrimonii, sed ut liberioribus animis divinæ legis meditationi vacent. » Et cum agit de cibis, ad Heronem [2] diaconum scribens, hæc ait : « Jejuniis et precibus vaca, et cave ne immodice id agas, ne ipse te dejicias : vino et carnibus ne prorsus abstineas; nec enim abominanda sunt : Bona terræ, inquit, comedetis. » Sed quinam fuerit ejusmodi dogmatistes, Irenæus [3] aperte significat, nimirum impium Saturninum, ejusque gregales, de quibus hæc scribit, post alios recensitos eorum errores : « Nubere, inquit, et generare, a satana dicunt esse : multi etiam ex his qui sunt ab eo et ab animalibus abstinent, perfecta ejusmodi continentia seducentes multos. » Hos igitur signatos esse ab Apostolo, imo a Spiritu Dei (ut ipse testatur) nulla est dubitatio : ipse enim Saturninus primus fuit (inquit Theodoretus [4]) qui matrimonium, diaboli doctrinam nominavit, jubebatque abstinere ab animatis. Docebat et hæc ipsa Ebion hæresiarcha (ut tradit Epiphanius [5]) adversus quem idem Ignatius scribit [6] ad Philadelphios.

192. At nec quemquam moveat, si novissimis temporibus hæc (prænuntiante Spiritu) obventura fore, idem testetur Apostolus : nam novissimum hoc esse tempus, Dominus illis verbis significaverat, dicens [7] : « Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei. » Et paulo post : « Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, etc. » Sed et ipse Paulus, scribens ad Thessalonicenses [8], novissimum diem, quo Christus ad judicandum venturus esset jam in propinquo esse, et sua ipsius ætate affore significavit : sed nec ipse tantum id est opinatus, sed et Joannes [9] ad suos scribens, dicebat : « Filioli : novissima hora est : et sicut audistis quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt : unde scimus quia novissima hora est. » Quotquot enim recens emergebant hæretici, eosdem credebant Antichristos : sed quod prædictum erat, post illum ad judicandum Dominum esse venturum; eadem conjectura iidem putarunt Apostoli, hæc videntes, jam novissimum instare diem. Hac eadem ratione Ignatius [10], cum eadem videret oborta impia dogmata quæ Paulus novissimis temporibus eventura prædixerat, scribens ad Ephesios, quos Timotheus, ad quem Paulus scripsit, prædicta ex ejus scripto docuerat, hæc ait : « Novissima jam sunt tempora : revertamur, et timeamus Dei longanimitatem. » Secreto enim arbitrio divini consilii, quod nefas est mortalem hominem perscrutari, hæc de futuris temporibus Apostolis etiam fuisse abscondita, certum est. Sic novissimum tempus esse dictum a Spiritu, patet, eodem sensu, quo et Dominus reliquum temporis usque ad resurrectionem mortuorum atque judicium, horam unam appellat, nempe novissimam mundi ætatem.

193. *De ciborum delectu, et de certorum dierum jejuniis.* — Ex his igitur cum luce clarius certum exploratumque habeatur, quas hæreses, quosve hæreticos Paulus ad Timotheum scribens, monente divino Spiritu, demonstraverit : quam impie simul ac stulte, quam inepte ac pariter inerudite, quam denique turpiter atque procaciter novantes hæretici iisdem Pauli verbis abutantur in sugillationem catholicæ veritatis, quæ cælibatum nuptiis superextollit, et ciborum commendat abstinentiam, patet. Non sic enim, ut dicti hæretici, Ecclesia Catholica commendat virginitatem, ut venerabiles nuptias thorumque immaculatum condemnet : neque cum ciborum prædicat abstinentiam, cibos cujusque generis tanquam malos abominandosque existimat, quos a Deo optimo maximo, nec ab alio creatos dicit esse numine, aliove principio; probe sciens (quod dicit Apostolus [1]) omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sicut enim ingluvies detestanda visa est omnibus, ita etiam ciborum abstinentia fuit semper ab omnibus commendata : quam ut magis magisque tanquam egregiam temperantiæ virtutumque aliarum multarum altricem atque parentem, assequi valeamus, delectum quemdam atque discretionem putavit Dei Ecclesia adhibendam esse ciborum, illos scilicet aliquando ad esum adhibens qui visi sunt ad eam consequendam magis accommodati; illosque rursus pro tempore rejiciens, qui esculentiores cum sint, majus quam ad institutum par esse videretur, nutrimentum afferant.

194. Non enim illum quidem commendat ac sequitur ciborum delectum, quem falsa ex causa Pythagoras excogitavit, vel Ægyptii invenerunt; nec quem lege divina olim ad statutum tempus præscriptum, post inde jam rancidum superstitio ministravit : sed quem Deus tam in priori quam in posteriori instrumento probasse cognoscitur. Quanto enim præconio coram omni populo extulit Dominus Rechabitas [2], qui non ex præscripto instituto alicujus antelatæ legis, vel patriæ consuetudinis, sed tantum quod præcepto patris sui Jonadab abstinerent a vino ? Quanta item laude est sublatus a sponso amicus sponsi Joannes Baptista, qui talem habuisse cognoscitur delectum ciborum, ut de illo testaretur [3], neque manducasse panem, neque bibisse vinum ? At cui credimus, si Dei testimonium testantis hæc iterum non accipimus ? vel quis improbare au-

[1] Ignat. epist. IX. — [2] Ignat. epist. XIII. — [3] Iren. lib. I. c. 22. — [4] Theod. hær. fa. lib. XI. — [5] Epiph. in Panar. hæres. XXVIII. — [6] Ignat. ad Philad. ep. IX. — [7] Joan. V. — [8] 1. Thess. IV. — [9] 1. Joan. II. — [10] Ignat. ep. XIV.

[1] 1. Tim. IV. — [2] Hier. XXXV. — [3] Luc. VII.

deat quod Deus commendat? Nonne et Paulus per eamdem lineam serram deduxit, qui et ad Romanos [1] scribens, ait : « Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur, aut infirmatur? » Ex quibus videas, adeo peculiare fuisse in illa primitiva Ecclesia florentissima, nec carnes manducare, nec vinum bibere, ut quantumlibet fideles eis legitime uti possent, tamen ut rem insolitam admirati plerique offenderentur : cujus quidem scandali habendam esse aliquam rationem, idem mandat Apostolus.

195. Temperasse quidem se a carne et vino Apostolos, multa afferri possunt exempla. Ut enim id in primis de Petro apostolo dicere possimus, facile persuadet Gregorius Nazianzenus [2], dum scribit, ipsum lupinis minuto asse veneuntibus famem pellere consuevisse. De Jacobo fratre Domini, nec carnes unquam in cibum, nec vinum in potum adhibere solitum, Hegesippus [3] affirmat. De Matthæo etiam hæc eadem Clemens Alexandrinus [4] his verbis : « Matthæus apostolus seminibus, baccis, et oleribus absque carnibus utebatur. » Timotheum a vino abstinuisse, sed occasione stomachi flaccescentis, modicum ex eo sumendum illi Paulum imperasse, tradunt interpretes [5]. Sed et ipsum Paulum a vino se cohibuisse, suo loco dicemus. Deficeret dies, si omnium sanctorum, quorum vita et mors est egregiis miraculis illustrata, de delectu ciborum hic vellemus exempla contexere, vel catalogum sanctorum Patrum, qui eumdem Ecclesiæ Catholicæ ritum præclaris elogiis vel etiam commentariis illustrarunt, hic obiter recensere. Sed satisfactum putamus negotio, si uno verbo dixerimus (quod absque aliqua dubitatione constanterque asserimus) neminem reperiri sanctorum Patrum catholicæ fidei professorem, qui, cum de ea re inciderit sermo, non tantum fuerit ejusmodi ecclesiastici ritus firmus assertor, atque egregius prædicator, sed et fidelis imitator, pariterque sectator.

196. At, quod superest, videamus, num sicuti ciborum delectus Dei testimonio comprobatus, et usu Christianorum receptus, et omnium Patrum testimonio firmatus habetur, ita etiam certa tempora sint divina vel apostolica auctoritate ad jejunandum Christianis præscripta. Occurrit de his in primis Augustini sententia sic dicentis, cum agit de jejunio sabbati : « Si autem (quoniam huic quantum potui sufficienter respondisse me puto) de hac re sententiam meam quæris : Ego in evangelicis et apostolicis litteris, totoque instrumento quod appellatur Testamentum novum, animo id revolvens, video præceptum esse jejunium. Quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum. » Hæc ipse. Sed quod non reperitur divinis litteris esse mandatum; an apostolica auctoritate sine scripto, sicut cætera multa, Ecclesiæ traditum habeatur, diligentiori investigatione disquirendum proponimus. Nemo quidem (mea sententia) de his quæ ab Apostolis agerentur, ac per eos inde Ecclesiæ traderentur, S. Ignatio testis fidelior adhiberi posse videtur, qui hæc ipsa est proxime contemplatus : nec est quod quis nedum dicere, sed de tanto viro nec leviter suspicari ullatenus possit, alia ab ipso fuisse fidelibus, quos instituit, suis epistolis persuasa, quam quæ vidisset ab Apostolis usu probata, atque fidelibus tradita. Scribens igitur ipse ad Philippenses [1], quos Paulus ad fidem instituerat, ne certorum dierum jejunia negligant, inculcat his verbis : « Quadragesimale jejunium ne spernatis : continet enim exemplum conversationis Dominicæ. Post passionis Dominicæ hebdomadam jejunare quartis et sextis feriis ne negligatis, ciborum reliquias pauperibus elargientes. Si quis Dominicam diem aut sabbatum (uno excepto) jejunarit, hic Christi interfector est. » Hucusque Ignatius. Sed quod æque ac diei Dominicæ prohibeat jejunium sabbati, agemus de his uberius paulo post. Sic itaque Apostolorum temporibus iisdemque instituentibus, certa jejunii tempora esse definita, jam nulla remanet dubitatio.

197. Esset et de his adducendus conscriptus apostolicus canon [2], et a Clemente [3] recensita apostolica constitutio, quæ a Patribus magnæ æstimationis citata reperitur. Sed ne inniti videamur apocryphis, licet jam receptis : satis superque sit ac veluti instar omnium unus Ignatius : cujus cum epistolæ nulla unquam fuerint vel levi saltem labefactatæ suspicione, ut nec eo certior aut dignior testis adduci possit; a prædictis libentius abstinemus. Apostolicam esse institutionem jejunium Quadragesimæ, absque aliqua controversia in confesso semper in Ecclesia fuit. Unde Hieronymus [4] ad Marcellam : « Nos, inquit, unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno, tempore nobis congruo jejunamus. » Et S. Leo [5] agens de eodem jejunio : « Merito, inquit, a sanctis Apostolis per doctrinam Spiritus sancti majora sunt ordinata jejunia; ut per commune consortium crucis Christi, etiam nos aliquid in eo quod propter nos gessit, ageremus; » et alibi [6] : « Quod ergo, dilectissimi, omni tempore unumquemque convenit facere Christianum, id nunc sollicitius et devotius exequendum, ut apostolica institutio quadraginta dierum jejunio impleatur, non ciborum parcitate tantummodo, sed privatione maxime vitiorum. » Hæc Leo. At Theophilus Alexandrinus [7] non tantum ex apostolica traditione, sed ex evangelica, Quadragesimale jejunium sibi vindicat. Sed ante Tertullianus [8], Quadragesimæ jejunium quod ipse appellat jejunium Paschalis, tam ex Scriptura quam ex traditione majorum esse præscriptum, Catholicam

[1] Rom. XIV. — [2] Gregor. Naz. orat. de amore paup. — [3] Hegesip. apud Eus. hist. lib. II. c. 22. — [4] Clem. Alex. in Pædag. lib. II. c. 1. — [5] Joan. Chrys. hom. in ea verba Pauli.

[1] Ignat. epist. VIII. — [2] Apost. canon. 68. apud Theod. — [3] Clem. Constit. lib. V. c. 13. — [4] Hier. ad Marcell. epist. LIV. — [5] Leo serm. 9. de Quadr. — [6] Idem ser. VI. de Quadr. et serm. IV. — [7] Theophil Paschal. ep. I. in fine. — [8] Tertul. adver. Psychic. c. 13.

Ecclesiam profiteri solitam tradit, cum ait : « Præscribitis constituta esse solemnia huic fidei Scripturis, vel traditione majorum; nihilque observationis amplius adjiciendum ob illicitum innovationis. State in gradu isto, si potestis. Ecce enim convenio vos, et præter Pascha jejunantes, citra illos dies quibus ablatus est sponsus, et stationum semijejunia interponentes, et vos interdum pane victitantes, ut cuique visum est. Denique respondetis, hæc ex arbitrio agenda, non ex imperio, etc. »

198. *Jejunium Quadragesimale.* — Ex his quidem perspicue intelligitur, quædam fuisse in Ecclesia Catholica (in quam invehitur Tertullianus jam Montani factus assecla) jejunia ex imperio necessitate servanda, ut jejunium Quadragesimæ, quædam voluntaria ex arbitrio animi cujusque pendentia. Quod vero ex imperio erat, tum ex Scripturis, tum ex majorum traditione dimanans, in Ecclesia inviolabiliter servari solitum; hoc ipsum necessario servandum, atque adeo ex imperio, per publicum Ecclesiæ edictum diaconus, præconis vice fungens, publice pronuntiabat. Unde Basilius [1] : « Jejunium per omne tempus utile est his qui illud suscipiunt; » et paulo post : « Sed nullo magis hoc tempore, quo per universum terrarum orbem undique denuntiatur jejunii præconium : nec ulla est insula, nec terra continens, non civitas, non gens ulla, non extremus mundi angulus, ubi non sit auditum jejunii edictum : quin et exercitus, et viatores, et nautæ, et negotiatores omnes pariter audiunt edictum, et summo gaudio excipiunt. » Ad hæc spectat, quod jejunii legem non observantem Gregorius Nazianzenus [2] Eleusium præfectum redarguit, dicens : « Legibus injuriam facis, judex, qui non jejunas. Et quomodo leges humanas servabis, qui divinas contemnis, ac pro nihilo putas? Purga tribunal tuum. » Appellat enim jejunii præceptum divinam legem, quod adeo in Ecclesia sacrosanctum ac penitus inviolabile haberetur. Ob eamdem causam Augustinus [3] hæc ad populum : « Rogo vos, fratres carissimi, et admoneo, ut in isto legitimo et sacratissimo tempore, exceptis Dominicis diebus, nullus prandere præsumat; nisi forte ille, quem jejunare infirmitas non permittit. Quia aliis diebus jejunare, remedium est, aut præmium; in Quadragesima non jejunare, peccatum est : alio tempore qui jejunat, accipit indulgentiam; in Quadragesima, qui non jejunat, sentiet pœnam. »

199. Sed et Hieronymus ab hujus præcepti censura nec infirmam ætatem patitur esse immunem. Scribens enim ad Lætam de institutione filiæ, prohibens in tenella ætate onera abstinentiæ : « In Quadragesima tamen, inquit [4], continentiæ vela pandenda sunt, et tota aurigæ retinacula equis laxanda properantibus. » Hæc idcirco, quod ejusmodi jejunium cæteris venerabilius ac majori observantia dignius haberetur. Unde idem auctor ad Eustochium scribens [5] : « Jejunium, inquit, totius anni æquale est, excepta Quadragesima, in qua conceditur districtius vivere. » Et de Asella sanctissima virgine ejusmodi ad Marcellam [1] scribens affert exemplum, dicens : « Cum per omnem annum jugi jejunio pasceretur, biduo triduoque sic permanens : tum vero in Quadragesima navigii sui vela tendebat, omnes pene hebdomadas vultu lætante conjungens : et, quod impossibile forsitan est hominibus ad credendum, Deo autem præstante, possibile est, ita ad quinquagenariam pervenit ætatem, ut non doleret stomachum, non viscerum cruciaretur injuria. » Mira quidem sunt hæc, sed non nova. Nam de Christianis testatur Lucianus [2], sic solitos esse servare jejunium, ut, quod ait, decem soles sine cibo transigerent. At vero majora his sunt quæ Gregorius Nazianzenus [3] de habitantibus Ponticam solitudinem monachis sui temporis ad Hellenium scribit, complures ex illis fuisse, qui totos viginti dies totidemque noctes a cibo abstinerent, dimidia ex parte Christi jejunium imitantes; ex eisque unum sui gregis ovem fuisse testatur. Et Augustinus [4] ad Casulanum, nonnullos suo tempore repertos esse, qui ultra hebdomadam perpetuum servassent jejunium, se novisse tradit; atque addit : « Ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse quemdam, a fratribus fide dignis nobis asseveratum est. »

200. At vero non una erat eademque omnium Quadragesimalis observatio, ut omnes totidem æque dies transigerent jejunantes : remissior enim quorumdam ejus temporis erat jejuniorum perfunctio, quos tamen tolerabat Ecclesia : de quibus hæc Irenæus [5], scribens ad Victorem pontificem : « Non enim, inquit, de die Paschatis solum, sed etiam de jejunii ratione et modo ista est constituta controversia. Quidam namque unum diem se jejunare oportere existimant, alii duos, non pauci plures, multi quadraginta, atque diurnis nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum metiuntur ac statuunt. Atque hujusmodi eorum qui observabant jejunia varietas ac discrepantia non jam nostra ætate cœpta est, verum etiam longe ante apud majores nostros, qui (ut conjectura assequi licet) non accurate consuetudinem eorum, vel qui simplicitate quadam, vel privata auctoritate aliquod in posterum tempus statuissent, observarunt. Atque nihilominus, cum isti inter se pacem tranquillam retinuerunt, tum etiam inter nos retinemus; sicque varia ac discrepans jejunii ratio concordiam fidei plurimum commendat. » Hucusque de his Irenæus. Consuevisse alios ad quintam diem tempore Quadragesimæ jejunium remittere, Augustinus [6] testatur scribens ad Januarium. Diversas alias fuisse diversarum Ecclesiarum consuetudines. Sozomenus narrat his verbis [7] : « Jam illam quæ huic præcessit, quæque appellatur Quadragesima, in qua populus jejunat, alii sex dierum septimanas computant, u

[1] Basil. de jejun. orat. 2. — [2] Greg. Naz. epist. LXXIV. — [3] Aug. de temp. serm. 62. — [4] Hier. ep. VII. — [5] Idem ep. XXII.

[1] Hier. ep. XV. — [2] Lucianus in Philopatr. — [3] Greg. Naz. ad Hellen. de monach. — [4] Aug. ad Casul. ep. LXXXVI. — [5] Apud Euseb. hist. lib. V. c. 24. — [6] August. ep. CXVIII. c. 4. — [7] Sozom. histor. lib. VII. c. 19.

Illyrii, qui ad Occidentem siti sunt, necnon et universa Libya, et Ægyptus cum Palæstinis : alii septem, ut Constantinopolitani, et nationes circumjacentes usque ad Phœnices : alii sparsim tres intra sex aut septem istas jejunant : alii tres Pascha immediate præcedentes continuant, etc. » Sequitur de Montani sectatoribus dicere : sed quia ab Ecclesia exulant, dicere prætermittimus. In Ecclesia Orientali sabbatum diem a jejunio Quadragesimæ excipiebant : quod in Occidente observare consuevit olim Ecclesia Mediolanensis, ut testatur Ambrosius [1], sic dicens : « Considera : Quadragesima totis præter sabbatum et Dominicam jejunatur diebus : hoc jejunium Domini Pascha concludit. » At de causa cur alii non jejunarent die sabbati, alii vero secus, dicemus paulo inferius.

201. Rursus etiam in Ecclesia Mediolanensi illud Ambrosius [2] observandum admonuit, ut integri dies quadraginta duo a fidelibus jejunio transigerentur : ea nimirum ex causa, quod sicut populus Israel a captivitatis Ægyptiacæ jugo liberatus, totidem stationibus seu mansionibus ad terram promissionis pervenit; eodem fere modo, eodemque numero jejuniorum, quæ (inquit idem Ambrosius) mansiones quædam nostræ sunt, ad optatum Paschatis festum iidem pervenirent; unde et invenitur usurpatum apud aliquos [3], ut jejunium frequenter Statio diceretur : cui sententiæ idem Ambrosius [4] alibi adstipulari videtur. Sed de stationibus alias. In Ecclesia Romana eadem ratio habebatur, dum quadraginta duos dies Quadragesima contineret; sed ex eis triginta sex tantum diebus fideles jejunabant, alia tamen ratione, quam sanctus Gregorius [5] pro concione ad populum his verbis declarat : « A præsenti etenim die usque ad Paschalis solemnitatis gaudia, sex hebdomadæ veniunt : quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt, ex quibus dum sex dies Dominici abstinentiæ subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta et sex dies remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, et nos per triginta et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus : ut qui nobismetipsis per acceptum munus viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde, fratres carissimi, sicut offerre ex lege jubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite et decimas dierum, etc. » Sed ejusmodi usus alia itidem immutatus est ratione, dum ad explendum numerum quadraginta dierum jejunii, quatuor ex septima hebdomada dies ad jejunandum sunt coagmentati; nimirum ut consecratum jejunio Domini tempus ab omnibus servaretur. Ex quibus omnibus manifesti erroris arguitur Socrates [6], dum ait, Christianos, qui Romæ essent, tres tantum septimanas jejunantes ante Pascha consuevisse transigere. At licet de usu Quadragesimalis observationis diversæ fuerint diversarum Ecclesiarum consuetudines, omnes tamen in id ipsum consenserunt, ut certa anni tempora, quæ sanctum Pascha præcurrunt, eadem jejuniis celebrarent. Cæterum nec vel in minimo lædi fidem diversa variaque Ecclesiarum consuetudine, Hieronymus [1], Augustinus [2], atque Gregorius [3] tradiderunt.

202. His de Quadragesimæ jejunio qua potuimus brevitate contractis, jam de cæteris quæ ex traditione itidem apostolica in Ecclesia sunt antiquitus observata jejunia, instituamus orationem. Quod igitur ad hæc spectat : ea quæ de certorum dierum observatione jejunii ab Ignatio ad Philippenses scribente tradita reperiuntur, non aliunde quam ex apostolica observatione et traditione manasse, satis dictum est superius. Ipse itaque post inculcatum jejunium Quadragesimæ, quarta insuper et sexta feria singulis hebdomadis esse jejunandum admonet [4]; quod quidem usu receptum in Ecclesia fuisse, docet Tertullianus [5], cum ait : « Cur stationibus quartam et sextam sabbati dicamus? » stationes enim more suo jejunia nominat. Itidem Clemens Alexandrinus [6] his verbis : « Novit ipse, fidelis scilicet, jejunii quoque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, et sexti : Dicitur autem ille quidem Mercurii, hic vero Veneris. » Appellat Clemens ænigmata, causam videlicet ac latentem rationem, seu mysterium, cujus intuitu præ cæteris diebus hebdomadæ Ecclesia ex traditione apostolica dictos dies jejunandos suscepit : quod quidem Augustinus [7] scribens ad Casulanum declarat, sic dicens : « Cur autem quarta et sexta maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod considerato Evangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, concilium reperiuntur ad occidendum Dominum fecisse Judæi : intermisso autem uno die, cujus vespera Dominus pascha cum discipulis manducavit, qui finis est ejus diei, quem vocamus quintam sabbati : deinde traditus est ea nocte, quæ jam ad sextam sabbati, qui dies passionis ejus manifestus est, pertinebat; » et paulo post : « Passus est Dominus (quod nullus ambigit) sexta sabbati; quapropter et ipsa sexta recte jejunio deputatur : jejunia quippe humilitatem significant : unde dictum est : Humiliabam in jejunio animam meam. » Hucusque Augustinus.

203. Et de iisdem etiam jejuniis apostolicus canon [8] et institutio [9]; quibus qui non acquiescit, complura habet de eadem re testimonia antiquorum : nam et Origenes hæc ait [10] : « Habemus Quadragesimæ dies jejuniis consecratos : habemus quartam et sextam septimanæ dies, quibus solemniter jejunamus. Est certe libertas christiano per omne tempus jejunandi, non observantiæ superstitione, sed virtute continentiæ : nam quomodo apud eos castitas incorrupta servatur, nisi arctioribus continentiæ fulta subsidiis? » et paulo post : « Sed est alia adhuc reli-

[1] Ambr. lib. de Elia et jejun. c. 10. — [2] Ambr. de Quadr. serm. 34. vet. edit. — [3] Tertull. Cassian. et alii. — [4] Ambr. serm. 25. vet. edit. — [5] Greg. hom. 16. in Evang. — [6] Socrat. hist. lib. v. c. 21.

[1] Hier. ep. XXVIII. in fine. — [2] Aug. ep. CXVIII. ad Januar. — [3] Greg. lib. I. ep. XLI. ad Leandrum. — [4] Ignat. epist. VIII. — [5] Tertull. adver. Psychic. c. 14. — [6] Clem. Alex. Str. lib. VII. — [7] Aug. ep. LXXXVI. — [8] Can. apost. LXVIII. — [9] Clem. Const. lib. V. c. 16. et c. ult. — [10] Orig. in Levit. hom. 10.

giosa jejunandi ratio, cujus laus quorumdam Apostolorum litteris prædicatur. Invenimus enim in quodam libello ab Apostolis dictum : Beatus est qui etiam jejunat, pro eo ut alat pauperem. » Hæc Origenes, cujus homilia etiam descripta habetur apud Cyrillum Alexandrinum [1]. Est et de jejuniis quartæ et sextæ feriæ antiquus canon Petri martyris episcopi, Alexandrini, utriusque diei causam reddentis in hæc verba : « Non reprehendat nos quispiam quartam et sextam feriam observantes, in quibus nos jejunare secundum traditionem præceptum est. Quartam enim propter initum a Judæis concilium de proditione Domini : sextam vero, quod ipse pro nobis passus sit. »

204. De iisdem quoque jejunii diebus hæc Epiphanius [2] : « Per totum quidem annum jejunium hoc servatur in eadem sancta Catholica Ecclesia, quarta, inquam, et prosabbato usque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste, per totos quinquaginta dies, in quibus neque genua flectuntur, neque jejunium imperatum est. » Subdit solitas his diebus communiones fieri hora nona, cæteris vero diebus Dominicis, matutinis horis. Tertullianus [3] etiam testatur, in cæteris jejuniis observari solitum, ut producantur usque ad vesperam, in quarta vero et sexta feria usque ad nonam tantummodo. Cæterum quod tradit, in Ecclesia Romana eam viguisse consuetudinem, ut et cætera quoque jejunia solummodo usque ad nonam producerentur, calumniose hæc dicere, atque Montani spiritus furore percitus visus est effutire : nam etsi in aliorum temporum jejuniis id, ut aliis in locis, Romæ observaretur, in Quadragesima tamen nonnisi vespere jejunia solvi consueverant : quam quidem consuetudinem antiquitus observatam, tradunt hi [4] qui ecclesiasticas observationes, quæ Romæ potissimum servarentur, suis scriptis memoriæ commendarunt. Rursum ne quis putet Dei Ecclesiam jejunando bis in hebdomada, Pharisæos esse imitatam, quorum erat institutum, ut jejunarent bis in sabbato : nam (quod et superius, cum de illis actum est, diximus) aliis illi jejunabant diebus, nimirum secunda et quinta die; quod non tantum apud Clementem [5] legitur, sed et Epiphanius [6] idem attestatur. Manichæi etiam [7] duos dies hebdomadæ, nempe quem dicunt solis, et qui sequitur lunæ, jejunandos susceperant.

205. *Cur vetitum jejunium sabbati, et cur id Occidentales susceperint.* — Sed vetus est illa quæstio, de qua (ut tradit Hieronymus [8] ad Lucinium scribens) Hippolytus martyr, et alii nobiles scriptores commentarios edidere : Cur Romæ, ac nonnullis aliis in locis Occidentalis Ecclesiæ, susceptus additusque his est dies sabbati jejunandus : cum idem jejunium Orientalis Ecclesia execrata esse videatur ab ipsis rerum Christianarum primordiis? Nam (ut vidimus) Ignatius [9] ad Philippenses scribens hæc ait : « Si quis Dominicam diem, aut sabbatum (uno excepto) jejunarit, hic Christi interfector est. » Rursus etiam est de eadem re apostolicus dictus [1] canon in hæc verba : « Si quis clericus Dominicum diem, aut sabbatum (uno solo dempto) jejunare deprehendatur; deponitor : sin autem laicus, a communione dejicitor. » Eadem et apud Clementem [2]. Est quoque canon [3] quidam, sed suppositus sextæ Synodo, quo etiam ab Ecclesia Romana proscriptum dicitur jejunium sabbati : sed de impostura illa suo loco fusius dicturi sumus. Cur vero tanti criminis reus constituatur ex sententia Ignatii, qui die Dominico, vel sabbato jejunasset, diligenter causa pervestiganda est. Par quidem ratio in utrisque, licet ex causa diversa provenit. Nam hæretici, de quibus nuper diximus, qui Christi resurrectionem negabant, cum Christiani ea potissimum die gauderent, ipsi in mœrore eamdem diem jejunantes ducebant. Alii vero qui Deum Hebræorum orbis conditorem et legis auctorem malum esse, Christumque ad eum destruendum venisse dicebant; quod ille quievisset die septima, et in ejus honorem Judæi sabbatum diem colerent, ipsi in ejus contumeliam eadem die sabbati jejunabant. Horum origo a Simone mago semel exorta, in Menandrum, Saturninum, Basilidem, Cerinthum, atque Carpocratem est infeliciter propagata : testatur hæc de his omnibus Irenæus [4], sed latius Epiphanius [5], et alii plures. Vixerunt omnes hi ejusdem Ignatii temporibus, qui suis scriptis eosdem est insectatus, fidelesque ut ab his caverent, et ne sicut hi, sabbato jejunarent, admonuit. Horum impietatis heres factus est Cerdon [6], cui Marcion successit. Quorum omnium licet essent diversi circa rectam fidem errores, in eam tamen sententiam æque omnes conspirarunt, ut Deum, quem dicebant auctorem mundi, traderent esse malum, et quod ad hanc partem spectabat, in ejusdem Dei contumeliam sabbato jejunarent. Nam de Marcione hæc memoriæ prodidit Epiphanius [7] : « Sabbatum vero jejunat ob hanc causam. Quoniam Dei, inquiunt, Judæorum est requies, qui mundum fecit, et in septima die quievit, nos jejunamus hanc, ut ne officium Dei Judæorum faciamus. » Hæc ex ipsorum verbis recitat Epiphanius de causa ejus diei suscepti jejunii : ex quibus etiam cæterorum, qui eadem de Deo Hebræorum sentiebant, proditur ejusdem ratio instituti. Unde et manifesta certaque redditur causa, cur orthodoxi Orientales, penes quos ea invalescebat hæresis, a sabbati jejunio temperarent, et cur illud Ignatius tantopere execraretur.

206. At in eorumdem hæreticorum detestationem, non tantum illud penes eos introductum fuit, ut diem sabbati absque jejunio ducerent, sed etiam ut magna cum hilaritate transigerent, sacrosque conventus perinde ac ipsa die Dominica haberent. Sunt de ejusmodi institutione complura antiquo-

[1] Cyrill. in Levit. lib. X. — [2] Epiph. in comp. doc. eccl. — [3] Tert. advers. Psychic. c. 10. — [4] Micrelog. 49. et alii — [5] Clem. Const. lib. VII. c. 24. — [6] Epiph. hæres. XVI. et in compend. — [7] S. Leo ser. IV. in Quadrag. — [8] Hier. ep. XXVIII. — [9] Ignat. ep. VIII.

[1] Canon Apostolicus 55 — [2] Clem. Const. Apost. lib. VII. c. 24 — [3] Canon 55. — [4] Iren. lib. I. c. 20. 21. 22. 23. 24. 25. — [5] Epiph. hæres. XXI. XXII. XXIII. XXIV XXVII. XXVIII. — [6] Epiph. hæres. XLI. et XLII. — [7] Epiph. hæres. XLII.

rum testimonia : et ut incipiamus a Clemente, cujus nomine inscriptum volumen de Constitutionibus Apostolicis e Græcorum profluxisse fontibus, qui accurate perspexerit, non inficias ierit; hæc apud ipsum leguntur [1] : « Sabbatum, et Dominicum diem festum agimus, quoniam illud naturæ conditæ est monumentum, hic resurrectionis. Unum autem sabbatum servandum nobis est in toto anno, quod pertinet ad sepulturam Domini, in quo jejunare oportet, non festum agere. » Hæc ibi. Eadem complures alii : nam id Socrates [2] his verbis confirmat : « Cum, inquit, festa cujusque septimanæ occurrebant, videlicet sabbatum et dies Dominicus, in quibus conventus in ecclesiis fieri solent, etc., » sed longe ante Gregorius Nyssenus in ea oratione quam habuit adversus eos qui ægre ferunt reprehensiones, hæc eadem in hunc ferme modum : « Quibus oculis vides diem Dominicum, qui despicatus es sabbatum? An nescis quod hi dies fratres sunt? Quod si alterum probro affeceris, alterum offendis. » Et Anastasius Nicænus [3] : « Sabbatum, inquit, et dies Dominicus sunt dies sancti et festi, neque licet in eis jejunare. » Sic igitur cum eam diem hæretici (ut vidimus) contumeliis afficerent, quod Deus Hebræorum, quem malum dicebant, cum mundum creasset, quievisset; contraria ratione Catholici, non judaizantes quidem, sed ut Deum patrem omnium, creatorem cæli et terræ, solemni (ut par erat) celebritate venerarentur, debitisque tanto numini obsequiis colerent, in ejus honorem sabbatum, non secus ac Dominicum diem in Christi Redemptoris gloriam, celebrandum esse duxerunt : et sicut nefas ducebant die Dominica jejunare, ita etiam sabbato, quod celebris dies esset, execrandum plane esse putabant. Sed id pie quidem religioseque, non autem (ut dictum est) judaice, quod faciebant (ut scribit Eusebius [4]) Ebionæi.

207. At cum hæc servarentur in Oriente ; quænam causa subiit, ut in Occidente ac potissimum Romæ fideles sabbato jejunarent? Sed quænam a nonnullis allatæ sint causæ, primum omnium in medium afferamus. Augustinus [5] scribens ad Casulanum hæc ait : « Est quidem et hæc opinio plurimorum, quamvis perhibeant esse falsam plerique Romani, quod apostolus Petrus cum Simone mago die Dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis Ecclesia jejunaverit, et consecuto tam prospero ac glorioso successu, eumdem morem tenuerit, eumque imitatæ sunt nonnullæ Occidentales Ecclesiæ. » Hæc Augustinus ; eamdemque causam affert Cassianus [6]. Alia rursus causa redditur ab Innocentio [7] Romano pontifice in ea quam ad Decentium Eugubinum episcopum scribit epistola : « Sabbato, inquit, jejunandum esse, ratio evidentissima demonstrat. Nam si diem Dominicum ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos circulos hebdomadarum, ipsius diei imaginem frequentamus : ac si sexta feria propter passionem Domini jejunamus, sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam atque lætitiam temporis illius videtur inclusum. Nam utique constat Apostolos biduo isto et in mœrore fuisse, et propter metum Judæorum se occuluisse : quod utique non dubium est, in tantum eos jejunâsse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat, isto biduo sacramenta penitus non celebrari : quæ utique forma per singulas tenenda est hebdomadas, propter id, quod commemoratio diei illius semper est celebranda. » Hæc Innocentius : quibus non solum Romanæ Ecclesiæ rationabilis consuetudo probatur, sed et Orientalis Ecclesiæ usu rituque redditur magis magisque firmata. Nam si dicta ex causa, quod sublatus est sponsus, Orientales itidem (ut dictum est) sabbato majoris hebdomadæ jejunare soliti sunt : quænam adduci hac ex parte potest ratio diversitatis, si ejusdem hebdomadæ per singulas sequentes cujusque mensis septimanas (Quinquagesima tantum excepta) eadem jejunia quartæ et sextæ feriæ revolverentur, sabbati vero nequaquam? Unde et Innocentius jure subdit : « Quod si putant semel atque uno sabbato jejunandum, ergo et Dominica, et sexta feria semel in Pascha erit utique celebrandum. Si autem Dominici diei, et sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est bidui agere consuetudinem, sabbato prætermisso, cum non disparem habeat causam, a sexta videlicet feria in qua Dominus passus est, quando et ad inferos fuit, ut tertia die resurgens, redderet lætitiam post biduanam tristitiam præcedentem. Non ergo nos negamus sexta feria jejunandum ; sed dicimus et sabbato hoc agendum, quia ambo dies tristitiam Apostolis, et his qui Christum secuti sunt, indixerunt. » Hucusque de ratione jejunii diei sabbati Innocentius : ex quibus patentis mendacii Socrates [1] redarguitur, dum ait Romæ in Quadragesima jejunare solitos fideles, sabbato excepto atque Dominica. Sed sicut ea die jejunare fideles Romæ consueverant, ita nefas ducebant eam feriare diem, ne quid cum Judæis hac ex parte commune habere viderentur, satisque Christianæ religioni consultum visum, si (quod Testamentum, cæteraque mysteria translata essent) mutarent etiam sabbatum in Dominicam, cum ea potissimum dies tot tantisque esset cumulata sacramentis : de qua translatione hæc Tertullianus [2] in Apologetico : « Æque si diem solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quam religione solis ; secundo loco ab eis sumus, qui diem solis otio et victui decernunt, exorbitantes et ipsi in judaico more, quem ignorant. » Hæc ipse.

208. His sic se habentibus, non est quod quis calumniam facere possit, si in sugillationem dictarum hæresum, non æque ac Orientalis, Occidentalis Ecclesia feriaret diem sabbati, sed jejunaret : nam

[1] Lib. VII. c. 24. — [2] Socrat. hist. lib. VI. c. 8. — [3] Anast. Nicæn. lib. quæs. LXXVII. — [4] Euseb. hist. lib. III. c. 21. — [5] Aug. ep. LXXXVI. — [6] Cassian. Colla. III. c. 10. — [7] Innoc. epist. XI. c. 4.

[1] Socrat. hist. lib. V. c. 21. — [2] Tertul. in Apolog. c. 16.

tum quod illæ in ipsorum regionibus obortæ essent hæreses, atque potissimum coaluissent, magis necessarium illis ejus antidoti remedium videretur; tum etiam quod dum illorum hæresim ea ratione improbasse, alia tamen ex parte Ebionæis favisse ipsa Occidentalis Ecclesia visa esset; nam et hi pariter colebant diem sabbatum atque Dominicum, ut de eis scribit Eusebius [1]. Est de jejunio sabbati canon Concilii Eliberini [2], et alius Agathensis [3], ac pleraque alia testimonia sanctorum Patrum. Non enim Romana tantum ac eidem propinquæ Ecclesiæ id ipsum de jejunio sabbati servare solitæ erant, sed et remotæ etiam, ut tradit Hieronymus [4] scribens ad Augustinum. In Africa enim apud nonnullas Ecclesias, et inter alias Hipponensem, eamdem consuetudinem viguisse, ex his quæ Augustinus [5] scribit, satis perspectum habetur. At præter antiquiores illos, qui eodem argumento tractationes memoriæ mandavere, quæ et excidisse noscuntur, Hieronymus [6] et Augustinus [7] cum de ea quæstione consulerentur, in eamdem pariter conspirantes sententiam, cujusque Ecclesiæ consuetudinem servandam esse scripserunt : quod et Ambrosius S. Monicæ eadem quærenti æque respondit [8]. Abundet igitur (quod ait Hieronymus [9]) in his unaquæque provincia in sensu suo; et præcepta majorum, leges apostolicas arbitretur. At de jejunio sabbati satis.

209. *Jejunium quatuor temporum ex institutione apostolica.* — Jam de aliis quoque jejuniis, quæ institutione apostolica in Ecclesiam sunt dilapsa, breviorem instituamus orationem. Ipsa quidem quatuor anni temporum jejunia, quæ in Ecclesia servari solent, ex apostolica institutione sumpsisse principium, S. Leo absque ulla dubitatione confirmat, non autem a Callisto papa, ut alii tradiderunt : nam ipse si qua de his scripsit, edito decreto firmavit quæ a majoribus ex traditione perceperat. Leo igitur post repetitam ejus originem, dum ejusdem observationis affert rationem, hæc ait [10] : « Ideo enim ipsa continentiæ observantia quatuor est assignata temporibus; ut in id ipsum totius anni redeunte decursu, cognosceremus, nos indesinenter purificationibus indigere. » At licet nonnihil cum legalibus videantur hæc jejunia habere commune, tamen eorum quæ ad optimos mores instituendos pertinere visa essent, nonnulla jure laudabiliterque esse mutuatos Apostolos, idem testatur sic dicens [11] : « Apostolica institutio, dilectissimi, quæ Dominum Jesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, ita veteris Testamenti sacramenta distinxit, ut quædam ex eis, sicut erant condita, evangelicæ eruditioni profutura decerperet, et quæ dudum fuerant consuetudinis judaicæ, fierent observantiæ christianæ. » Et inferius : « Quod igitur, dilectissimi, ex veteris prædicatione doctrinæ ad purificationem animarum corporumque nostrorum jejunium septimi mensis assumimus; non legalibus nos oneribus subjicimus, sed utilitatem continentiæ, quæ Christi Evangelio servit, amplectimur. » Hæc ipse : qui cum agit de jejunio decimi mensis, fortius eadem inculcat his verbis [1] : « Non ideo negligendum est, quia de observantia veteris legis assumptum est jejunium decimi mensis; tanquam hoc de illis sit, quæ inter discretiones ciborum, inter baptismatum differentias, et ovium pecudumque hostias esse destiterunt. Illa enim, quæ rerum futurarum figuras gerebant, expletis quæ significavere, finita sunt. Jejuniorum vero utilitatem novi testamenti gratia non removit, et continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia observatione suscepit. »

210. Ad hæc (ni fallimur) Judæorum antiqua jejunia Tertullianus [2] videtur alludere, dum ait : « Aspice Judaicos Fastos, et invenies nihil novum, si quæ patribus sunt præcepta, omnis deinceps posteritas hereditaria religione custodit. » Quænam essent autem horum jejuniorum præscripta tempora, idem Leo [3] alibi declarat his verbis : « Hujus observantiæ utilitas, dilectissimi, in ecclesiasticis est præcipue constituta jejuniis, quæ ex doctrina sancti Spiritus ita per totius anni circulum distributa sunt, ut lex abstinentiæ omnibus sit adscripta temporibus. Siquidem jejunium vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc qui est decimus, celebramus, intelligentes divinis nihil vacuum esse præceptis. » At duo priora apud Hebræos alio erant distincta ordine; de quo ait Zacharias [4] : « Hæc dicit Dominus exercituum : Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Judæ in gaudium et lætitiam, et in solemnitates præclaras. » Eadem quatuor temporum jejunia celebrari solita in Ecclesia Orientali, Athanasius [5] satis monstrasse videtur, dum de æstivo jejunio tempore Pentecostes celebrari consueto meminit, dicens : « In hebdomade siquidem post sacram Pentecosten populus, completis jejuniis, ad orandum ad cœmeterium abiit. »

211. Præter hæc omnia, antiquissimus mos in Ecclesia inolevit, ut sive cum ab episcopis essent Concilia celebranda, sive cum aliqua urgens afflictio immineret, vel alia aliquo modo opportunitas postularet, unusquisque episcopus suo populo peculiaria quædam ex animi arbitrio indiceret observanda jejunia. Est egregium de ea re monimentum (ut prætermittamus canones de his statutos, et exempla quamplurima) apud Tertullianum [6] : agens enim contra Psychicos, ac proinde adversus Catholicos, qui Catholicæ Ecclesiæ mores essent, his verbis significat : « Bene autem, quod et episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent : non dico de industria stipium conferendarum, ut vestræ capturæ

[1] Euseb. hist. lib. III. c. 21. — [2] Concil. Eliber. c. 26. — [3] Concil. Agath. c. 12. — [4] Hier. epist. XCVII. — [5] Aug. ep. LXXXVI. et CXVIII. — [6] Hier. ep. XXVIII. — [7] Aug. ep. LXXXVI. et CXVIII. — [8] Aug. ep. LXXXVI. in fine. — [9] Hier. ep. XXVIII. — [10] Leo in jejun. mens. sept. serm. 9. — [11] Leo in jejun. mens. sept. serm. 7.

[1] Leo in jejun. mens. dec. serm. 4. — [2] Tertul. adver. Psychic. c. 13. — [3] Leo in Jejun. dec. mens. ser. VIII. — [4] Zach. VIII. — [5] Athan. in Apolog. de fuga sua. — [6] Tertul. advers. Psychic. c. 13.

est : sed interdum et ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa. Itaque si et ex edicto hominis, et in unum omnes ταπεινοφρόνησιν agitatis; quomodo in nobis ipsam quoque unitatem jejunationum et xerophagiarum et stationum denotatis? » et paulo post : « Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex universis Ecclesiis, per quæ et altiora quæque in commune tractantur, et ipsa repræsentatio totius nominis christiani magna veneratione celebratur. Et hoc quam dignum, fide auspicante, congregari undique ad Christum! Vide quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum; hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum compluribus cœnas. Conventus autem illi stationibus prius et jejunationibus operati, dolere cum dolentibus, et ita demum gaudere cum gaudentibus norunt. » Hucusque Tertullianus, cum eo exemplo nova a Montano constituta jejunia validare conatur : sed de illis nos fusius suo loco agemus. Porro quod ad hæc per homines indicta jejunia spectat; quantum illis Deus favere visus sit, ut etiam miraculis maximis editis comprobarit, testis est Irenæus [1], dum de hæreticis, qui nunquam quid simile facere potuerunt, hæc ait : « Nec enim cæcis possunt donare visum, neque surdis auditum, neque omnes dæmones effugare, præter eos qui ab ipsis immittuntur (si tamen et hoc faciunt) neque debiles, aut claudos, aut paralyticos curare, vel alia quadam parte corporis vexatos (quemadmodum sæpe evenit fieri secundum corporalem infirmitatem) vel earum quæ a foris accidunt infirmitatum bonas valetudines restaurare : tantum absunt ab eo ut mortuum excitent, quemadmodum Dominus excitavit, et Apostoli per orationem; et in fraternitate sæpissime propter aliquid necessarium, ea quæ est in quoque loco Ecclesia universa postulante, per jejunium et supplicationem multam reversus est spiritus mortuo, et donatus est homo orationibus sanctorum. » Hæc ille. Atque satis de antiquis jejuniis ecclesiasticis occasione delectus ciborum, cujus (ut vidimus) Paulus meminit scribens ad Timotheum. Sed jam pauca reliqua, quæ a Paulo hoc eodem anno sunt gesta, et a Luca conscripta, suo ordine referamus.

212. *Paulus in Græcia.* — Cum igitur Paulus magnam hujus anni partem insumpsisset in Macedonia, illas confirmans Ecclesias; quid egerit post hæc, Lucas in Actis [1] declarat his verbis : « Cum autem pertransisset partes illas, » Macedoniæ scilicet, « et exhortatus eos fuisset multo sermone, venit in Græciam, » non quidem pedestri itinere, sed usus navigatione. Nam per Ægæum mare Cycladas adnavigans, pervenit Cretam, illicque ad eam curandam Ecclesiam reliquit Titum discipulum amatissimum. Id quidem ex epistola ejusdem Pauli ad Titum [2] satis colligitur, dum ait : « Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros. » Quomodo autem scripta ad eum epistola, ipsum in Græciam advocaverit, dicemus suo loco, sequenti anno. Finis jam esto narrationi rerum gestarum præsentis anni, quo (ut vidimus) Paulus recedens Epheso, abiit in Macedoniam, ac tandem in Græciam, scripsitque diversis temporibus primam epistolam ad Corinthios, ac aliam itidem primam ad Timotheum.

213. Quod pertinet ad res Romanas : hoc eodem anno [3] Nero imp. Britannicum Cæsarem Claudii ex Messalina filium veneno sustulit, simulque ad omnem sævitiam atque libidinem animum hactenus continentem prostituit : sed hæc pluribus ethnici historici tractant.

[1] Iren. lib. II. c. 57.

[1] Act. XX. — [2] Tit. I. — [3] Tacit. Annal. lib. XIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5548. — Olymp. 208. an. 3. — Urb. cond. 808. — Jesu Christi 55. secundum Baronium 57. — S. Petri 2. — Neronis imp. 2.

1. *Consules.* — Coss. *Nero Aug.* et *L. Antistius Vetus.* Neronis consulatus juxta primam regulam.

2. *Quinquennalia imperii proconsularis Neronis.* — Ejus imperii proconsularis quinquennalia in hunc annum incidunt. Victor de Cæsaribus de Nerone loquens ait : « Quinquennium tantus fuit, augenda Urbe maxime, ut merito Trajanus sæpius testaretur procul differre cunctos principes eronis quinquennio : quo etiam Pontum in jus provinciæ, Polemonis permissu, redegit, cujus gratia Polemoniacus Pontus appellatur : itemque Cottias Alpes Cottio rege mortuo. Quare satis compertum, neque ævum impedimento virtuti esse. » Idem habet alter Victor in Epitome; quibus major fides, quam Eusebio in Chronico habenda, qui tam Alpes Cottias, quam Pontum anno XI Neronis provincias factas tradit. Vaillantius antiquarius eruditissimus mecum nummum communicavit, in cujus antica legitur ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ. Repræsentatur caput regis Polemonis diademate insigniti. In postica habetur : ΕΤΟΥΣ. ΙΗ. id est, *anno* XVIII. Visitur in ea caput Neronis adhuc juvenis laurea ornati. Annus XVIII Polemonis regis hoc anno adhuc in cursu erat. Nam Dio lib. 59, anno Urbis DCCXCI, qui cum

anno Christi xxxvii concurrit : « Polemon, inquit, Polemonis filio paternum imperium, ex senatusconsulto videlicet, tribuit » Caligula. Si itaque Polemon hujus nominis secundus anno Christi xxxvii regnum Ponti iniit, currenti anno decimum octavum explebat. Quare is nummus horum solemnium occasione videtur percussus.

3. *De usu imaginum in veteri Ecclesia.* — A num. 11 ad 119. Petavius lib. 15 Theologic. Dogmatum de Incarnatione, cap. 13, observat imagines ex eorum per se genere esse, quæ ἀδιάφορα nominantur, hoc est, quæ ad salutem omnino necessaria non sunt, nec ad substantiam ipsam religionis attinent : in potestate sunt Ecclesiæ, ut ea vel adhibeat vel ableget, pro eo atque satius esse decreverit, cujusmodi *positivi* vulgo *juris* esse dicuntur. Quocirca primis ab ortu Christianæ religionis temporibus, cum adhuc gentilis in eam exardesceret furor, et in hominum mentibus hæreret adhuc idolorum superstitio, non tam frequens fuit sacrarum usus imaginum, ut neque templorum atque basilicarum. Ex quo nata est illa Gentilium exprobratio, quæ apud Minutium Felicem his verbis exprimitur pag. 25. « Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? » Cui Octavius pag. 95 respondens : « Putatis autem nos, inquit, occultare quod colimus, si delubra et aras non habemus? Quod enim simulacrum Deo fingam, cum si recte æstimes, sit Dei homo ipse simulacrum? Templum quod ei extruam, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus eum capere non possit : et cum homo latius maneam, intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includam? Nonne melius in nostra dedicandus est mente, in nostro imo consecrandus est pectore! » Ergo neque templa tunc extrui Deo fas esse quidam opinati sunt; quod nondum in christiano populo institutum erat; necdum per rerum potientes ethnicos licebat, nefas et illicitum rati : et de sacris imaginibus atque ab idolis multum discrepantibus non disparem plerique sententiam habuisse videntur. Quod utrumque paulatim dedocti sunt Christiani, postquam usu et ratione magistra compererunt, neutrum damnandum esse, sed ad pietatem prodesse posse.

4. *Usus imaginum, quando nullum idololatriæ periculum fuit, usurpatus.* — Quamobrem uti basilicas, sive, ut appellari tandem cœperunt, ecclesias et altaria in Dei honorem ac cultum extruere non dubitarunt, et quidem magnifice ac sumptuose, pace ac libertate reddita; nec pristino illo usu et antiquo more, ac magnorum etiam virorum auctoritate deterriti sunt, quominus ita facerent : sic imagines Christi atque Sanctorum, quarum non lum hactenus percrebuerat usus, eodem tempore usurpavit Ecclesia; cum jam nullum idololatriæ periculum esset, et ad propagandam Christi ac Martyrum Sanctorumque cæterorum memoriam, et animandos ad pietatis constantiam illorum exemplo fideles, utile id esse videretur. Atque hoc neutiquam omnibus in locis eodem instituto ac tempore constat esse factum : sed alibi citius, alibi tardius, prout nationum captus et indoles erat; et qui illis præerant, expedire judicabant. Quod eo diligentius observandum, quod ad pleraque valet interpretanda memoriæ veteris exempla et testimonia, quibus ad oppugnandum Ecclesiæ ritum abutuntur Protestantes; nimiumque commoventur interdum repugnantes illis catholici theologi, cum sic ubi constet imagines repudiatas et damnatas ab orthodoxis fuisse, pro locorum ac temporum ratione commode istud explicari debeat. Quare in controversia de imaginibus, citerioris Ecclesiæ potius exemplorum et institutorum, quam antiquioris duci rationem oportet. Cum enim plenis adhuc velis Gentilium superstitio ferretur, multa primis illis Ecclesiæ sæculis vel non inutilia per sese, vel etiam commoda supprimi, omittique satius visum est, dum periculum erat, ne offensionis aliquid traheret externa quorumdam rituum species, cum iis, quæ ab Ethnicis celebrabantur, similitudine ipsa congruens, velut ne imagines Christi atque Sanctorum, pro idolis quibus erant assuefacti, a rudibus et imperitis haberentur, et ut eorum animus ab inanium simulacrorum consuetudine ac memoria longius avocaretur. Credibile itaque est, parum a Christianis usurpatas fuisse primis fere quatuor sæculis; per quæ nefanda dæmonum in idolis religio, et christiani nominis crudelissima vexatio cursum suum tenuit. Quinto demum sæculo, postquam adepta libertate lacertos quodammodo suos explicare cœpit Ecclesia, plerisque locis imagines palam haberi cœptæ, atque in templis et oratoriis propositæ sunt; cum hactenus, etsi in usu essent aliquo, non tamen ab eo promiscue ac frequenter adhiberentur. Hæc et plura alia Petavius citatus de usu imaginum in veteri Ecclesia.

5. *Deum et Trinitatem depingere alias vetitum.* — A num. 119. ad 123. Baronii tempore Concilium Illiberitanum multis supposititium visum, quod in eo quædam legantur catholicæ fidei dogmatibus apparenter repugnantia, uti canon xxxvi quo vetatur, ne picturæ in Ecclesia habeantur : « Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur. » Quo ex canone Protestantes inferunt, quarti Ecclesiæ sæculi initio, quo Concilium Illiberitanum celebratum, cultum imaginum in Ecclesia non fuisse. Sed sicut decepti sunt Catholici, qui de hujus Concilii veritate dubitarunt; ita et erraruut Protestantes, qui præfatum canonem adversus imagines militare existimarunt. In eo enim, ut notat Bellarminus lib. 2 de Imaginibus Sanctorum, cap. 8, agitur de imaginibus Dei sive Sanctissimæ Trinitatis; Deus enim et Sanctissima Trinitas proprie colitur et adoratur. Illius autem imagines in usu olim non fuisse docent Patres : cujus rei rationem reddit Origenes lib. 7 adversus Celsum, circa finem : « Ut qui Deum incorporeum et invisibilem nulla figura circumscribimus. » Quam rationem magis exponit Albaspineus Aurelianensis episcopus in Commentario ad eum

canonem : « In picturis et tabulis, non vero de signis aut statuis hic agitur, et de picturis quidem, non quibus Sancti et Martyres, sed quibus Deus ipse, ipsaque Trinitas repræsentaretur, illi siquidem non adorantur. Vetant igitur Deum in parietibus depingi, ne scilicet quem Gentilibus et catechumenis immensum, omnipotentem, invisibilem, æternum, incomprehensibilem, spiritualem, corporis et materiæ expertem et immunem prædicarent, eum ipsi Gentiles et catechumeni in ipsorum Ecclesiis, lineis et coloribus circumscriptum et comprehensum cernerent. Ne igitur divini Numinis majestas minueretur, et aliud de Deo depingeretur quam prædicarent, et quem supra homines extollerent, humana specie depictum oculis objicerent, vetant ne in Ecclesia Dei imagines suspendantur. Hæc ad Sanctorum imagines nullatenus pertinent, etc. »

6. *Hæc prohibitio occasione Gentilium facta.* — Recte notat Albaspineus, inquit Schelstratius in Dissert. *de Disciplina Arcani* cap. 6, art. 3, canonem illum statutum fuisse pro catechumenis potius et Gentilibus, quam pro fidelibus et Catholicis. Hi enim scientes, Deum sub variis olim figuris apparuisse, ex imaginibus Deum sub illis formis repræsentantibus nullam falsam opinionem concepissent. Sed Gentiles et catechumeni audientes Deum a Christianis invisibilem et incorporeum prædicari, humana figura depictum videntes, alienum quid ab ejus majestate concepissent : imo ignorantes mysterium sanctissimæ Trinitatis facile ex picturis illis Patrem in figura senis, Filium in figura viri, Spiritum sanctum in figura columbæ repræsentantibus, in notitiam summæ Divinitatis venissent, quam eis occultare studebat Ecclesia. Et hoc est quod voluit Bona cardinalis lib. 1 Rerum Liturg., cap. 16, cum scripsit canonis sensum, « ex more istius sæculi sollicite caventis, ne religionis nostræ arcana infidelibus proderentur, æstimanda esse. » Consonat Mendoza in Commentario ad eum canonem : « ut vel Christi humanitatem, vel Patris, et Spiritus sancti assumptam formam in parietibus depingi eo tempore Hispani episcopi interdixerint, qui tunc nefas putarent, abstrusiora Trinitatis mysteria publicari, » ne id quod colitur et adoratur, ab irrumpentibus quandoque in Ecclesia Gentilibus, et admissis quotidie catechumenis, in parietibus depictum cerneretur, et disciplina arcani eo modo neglecta, sacratiora religionis catholicæ mysteria profanarentur, et non initiatorum ludibrio exponerentur. Atque hinc patet, Patres Illiberitanos nihil, quod Protestantibus faveat, posteritati reliquisse, ut ait Schelstratius loco citato.

7. *Dies sabbati in Quadragesima etiam Romæ jejunio consecratus.* — Ad num. 204 et seqq. Licet sabbatum etiam in Quadragesima fuisse apud Romanos jejunio consecratum plura demonstrent, sunt tamen quos movet S. Leonis, Socratis et Cassiodori auctoritas; e quibus Valesius in Notis ad lib. 5 Socratis, cap. 22, sibi persuasit, Socratis, Leonisque ætate Romanos in Quadragesima non jejunasse die sabbati; sed tres tantummodo dies in singulis hebdomadibus jejunio destinatos a Leone notari, quinque a Socrate. Leo enim sermone 4 de Quadragesima hanc clausulam sibi in jejuniorum indictione familiarem ita subjicit : « Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus : Sabbato autem apud B. Petrum apostolum vigilias celebremus : qui commendati sibi gregis curam habere non desinens, custodiam nobis de suis precibus obtinebit. » Socratis vero locus sic habet : « qui Romæ sunt, tres continuas hebdomadas ante Pascha, EXCEPTIS SABBATO ET DOMINICO DIE, jejunant. » Locus Leonis plurimum torsit quotquot Quadragesimalis jejunii materiam versarunt hactenus. Bellarminus tomo 3 Controv., lib. 2, cap. 15, autumavit, « Leonem loqui de jejunio quatuor dierum qui adduntur ante primam Dominicam Quadragesimæ, ut numerus quadragenarius compleatur ; » etsi non iidem qui olim. Hugo Menardus sacramentarium S. Gregorii commentans, istam explicationem merito rejicit, ostenditque quatuor illos dies, Gregorii ipsius ætate in usu non fuisse, nedum Leonis temporibus. In eam autem it ipse sententiam, non plures revera dies Romæ tunc temporis jejunio fuisse consecratos, quam qui in eo sermone a B. Leone designantur. Subscribit Menardo Dallæus magni nominis inter Protestantes scriptor; sabbatum tamen tribus illis diebus ex solito per annum Romanorum more superaddendum existimat. Valesius ne sabbati quidem jejunium per quadragesimam Romæ tunc celebratum censet, at præter hunc Leonis locum, probationem adducit nullam. Sic inter Orthodoxos et Protestantes medium Leonem hinc inde trahit in suam quisque sententiam, nec tamen quisquam ante Quesnellum in Dissert. VI de Jejunio sabbati, in Ecclesia Romana, eum intellexit, aut recte explicavit.

8. *S. Leo contrariæ opinioni non favet.* — Ait itaque vir eruditissimus, Leonis non esse verba illa, quæ objiciuntur, sed sermoni ejus esse superaddita, occasione ac ratione mox explicanda. Nam penes antiquiores vel melioris notæ codices arbitrium est et jus et norma de dubiis veterum scriptorum fœtibus, aut interpolationibus decernendi ; et in quinque vetustissimis MSS. uno nempe regio, duobus Thuaneis, Navarrico et San-germanensi, verba illa absunt, totusque ille pannus a nobis descriptus desideratur. Eum itaque insititium esse non dubitandum. Norunt omnes in more fuisse apud monachos et clericos, homilias sermonesque SS. Patrum suis usibus aptare, atque aliqua addere, quæ propriæ solemnitati convenirent. Quare arbitratur Quesnellus simile quid contigisse huic sermoni 4 de Quadragesima; ab ea sc. ad aliud jejunium translatum esse : atque ut pro more Leonis, et pro loci etiam consuetudine, feriarum, quæ istis jejuniis deputatæ erant, solemnis inter officia fieret indictio, concinnata est præfata formula, quam bona fide transcripserunt ex libris Lectionariis, qui de S. Leonis sermonibus in unum corpus colligendis, et publicæ luci dandis primi co-

gitaverunt. Testis est enim Gregorius Turonensis lib. 10, cap. 31, *Perpetuum* illius urbis episcopum, qui *Leonis* æqualis erat, ut suppar, terna in septimana jejunia instituisse a Martini depositione usque ad Natale Domini, quod postea in Concilio Matisconensi I his verbis confirmatum : « Ut a feria S. Martini usque ad Natale Domini, secunda et sexta sabbati jejunetur, et sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari, etc. » Hinc sumpta illa verba, in quibus explicandis ante Quesnellum frustra sudatum est.

9. *Socrates et Cassiodorus non audiendi.* — Quoad Socratem, is egregie hallucinatus, inquit ibidem Quesnellus, Græcusque homo sexcentis fere leucis a Romana urbe agens, Romanæ disciplinæ ignarus, incertissimisque deceptus rumusculis, aliis errandi locum dedit. Socratis errorem correxit Sozomenus cum lib. 8, cap. 19, eamdem cum illo Quadragesimalis jejunii varietatem edisserens, de trium illarum Ecclesiæ Romanæ hebdomadarum jejunio, deque sabbati ibidem remissione omnino silendum putavit. Cassiodori, qui Socratis locum in Historiam Tripartitam inseruit, auctoritas potior videtur, quod ipse, qui senator et consul et præfectus prætorio fuit in urbe Roma, Romanæ Ecclesiæ morem in observatione jejunii Quadragesimalis ignorare non potuit. At quis nescit, hoc eis plerumque contingere, qui compendiis scriptitandis student, aut centonibus consuendis ex plurium Scriptorum elucubrationibus, ut non minori cura errata exscribant, quam quæ sunt veritati consentanea; quia videlicet non suam, sed aliorum sententiam repræsentare satagunt, nec alia corrigere curant, sed referre? Exemplo sit Sozomeni locus, quem in suam pariter Historiam transtulit Cassiodorus. Scribit ille lib. 7, cap. 19. « In urbe Roma nec episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet. » Sed cum Sozomenus, sedente Leone, Historiam suam scripserit, de hujus narrationis falsitate dubitari non potest; cum S. Leo, sermone 3 de Epiph. et alibi, officii sui esse dicat sermonem habere ad populum, sibique metuat imputari ad culpam, si huic ministerii sui parti defuerit. Vide plura apud Quesnellum loco citato, et in Dissert. I de Vita et Gestis Leonis M. ad annum CDXL.

PETRI ANNUS 14. — CHRISTI 58.

1. *De epistola a Paulo ex Græcia ad Titum Cretæ data.* — Anno jam adveniente Christi quinquagesimo octavo, Q. Volusio [1] et P. Cornelio Scipione coss., Paulus apostolus cum (ut dictum est ex Luca [2]) anno superiori pervenisset ex insula Creta in Græciam, jamque aditum sibi pararet, ut Evangelium prædicaret cæteris gentibus, quæ usque ad Illyricum interjacent; Titum, quem Cretæ reliquerat, scripta ad eum epistola, ut Nicopolim quam ci issime se conferret admonuit, dicens [3] : « Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim : ibi enim statui hiemare. » Est hæc civitas juxta sinum Ambracium posita in provincia Acarnaniæ, qua terminatur Epirus, a Græcia per Acheloum flumen divisa. Cum igitur Titum jubeat venire Nicopolim; putarunt nonnulli, ibidem loci datam fuisse dictam ad Titum epistolam; verum cum in ea dicat Apostolus : « Ibi statui hiemare ; » nondum eo pervenisse, plane declarat. Sed ut de his fusius agamus : quod ad Titum pertinet, ad quem Paulus e Græcia scribit epistolam : fuisse ipsum ab eo ordinatum Cretensem episcopum, in confesso est apud omnes, licet alii senserint non Cretæ solum, sed et aliarum ejusdem pelagi adjacentium insularum illi esse curam ab Apostolo demandatam : quin et ejusdem Pauli [1] testimonio compertum habetur, postea et in Dalmatiam Evangelii causa profectum esse. Est ejus epistolæ talis inscriptio : « Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi, etc. »

2. *De episcopis et presbyteris, eorumque munere.* — Sicut Apostolorum res gestas, ita et in scribendo morem observare, nostrarum partium esse ducimus. Honoris quidem titulum esse apostolatum, et qui primum in ecclesiastica hierarchia sibi vindicet locum, ejusdem testificatione [2] expressum habetur. At licet alibi se abortivum dicat, et indignum hoc [3] nomine : tamen in scribendis litteris eo utitur honoris titulo, non quidem arrogantiæ fastu, sed ordine atque decentia muneris : adeo ut, cum opus fuerit, illum ipsum gloriæ titulum non tam gloriose quam libere consueverit ostentare ; ut cum ad Corinthios [4] scribens, ait : « Annon sum apostolus? » et ad Timotheum [5] « Positus sum ego prædicator, et apostolus (veritatem dico, non mentior),

[1] Tacit. Annal. lib. XIII. — [2] Act. XX. — [3] Tit. III.

[1] 2. Tim. IV. — [2] I. Cor. XII. Ephes. IV. — [3] I. Cor. XV. — [4] I. Cor. IX. — [5] I. Tim. II.

doctor Gentium in fide et veritate. » Unde et S. Hieronymus in hunc locum : « Quod Paulus ait : Apostolus Jesu Christi : tale mihi videtur, quasi dixisset : Præfectus prætorio Augusti Cæsaris, magister exercitus Tiberii imp.; » et infra : « Grandem, inquit, inter Christianos sibi vindicans dignitatem, Apostolorum se Christi titulo prænotavit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate deterreret; indicans, omnes qui Christo crederent, debere esse sibi subjectos. » Hæc Hieronymus. Cæterum, ne in his multum immorer, consuevisse majores nostros non tantum ex munere debitis uti titulis, sed eosdem aliis impartiendo fuisse copiosissimos, unum de Ignatio testimonium satis superque poterit admonere : qui ad Heronem diaconum scribens, sic exorditur[1] : « Ignatius, qui et Theophorus, a Deo honorato, exoptatissimo, ornatissimo, Christo Spirituque pleno germano filio in fide et charitate, Heroni diacono Christi, famulo Dei. » Hic sane Catholicorum mos fuit. At quid hæretici? Audi Chrysostomum[2] : « Ut diabolus, ita (inquit) etiam quilibet facit hæreticus vehementissimus in tempore persecutionis loquens cum pontifice; nec eum vocat pontificem, nec archiepiscopum, nec religiosissimum, nec sanctum. Sed quid? Reverentia tua, Sapientia tua, Prudentia tua, Justitia tua, et nomina illi adducit communia, ejus negans auctoritatem. Diabolus hoc tunc fecit in Deo. » Hæc ille.

3. Scribens igitur Paulus ad Titum, illud primum admonuit, cujus rei causa eum reliquisset Cretæ; nimirum, ut quæ essent corrigenda corrigeret, constitueretque per civitates presbyteros. Quales vero esse deberent, qui civitatibus præficiendi essent sacerdotes, his verbis velut quibusdam coloribus pingens, ait[3] : « Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, etc. » Cum ergo quales esse deberent presbyteri, qui præficiendi essent per civitates, describat, moxque eosdem episcopos nominet; inde Joannes Chrysostomus[4] in eam sententiam adductus est, ut existimaret, non communes quosque presbyteros, sed episcopos ab eo diversis civitatibus instituendos, Paulum Tito mandasse. Eadem occasione Hieronymus[5] ejus sententiæ firmus assertor fuisse videtur, ut olim his coalescentis Ecclesiæ primis exordiis, idem esset presbyter qui et episcopus et consuetudine potius quam Dominica institutione factum, ut presbyteris præessent episcopi. Utitur ad eamdem rem probandam ejusdem ad Titum Pauli testimonio, necnon et epistolæ ad Philippenses, ubi cum in ejus inscriptione dicit : « Paulus et Timotheus servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis, » per episcopos significare voluisse presbyteros, certum esse putavit : quandoquidem unum in civitate episcopum esse oportuit, et non plures. Sic etiam et in Actis, cum Paulus alloquitur presbyteros Ephesinæ Ecclesiæ, eosdem appellat episcopos, dicens[1] : « Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos pascere Ecclesiam Dei. » Ad hæc etiam adducitur, quod idem Paulus scribens ad Timotheum[2], cum instruxisset episcopos, ad diaconos transit, presbyteris prætermissis, quasi illos cum episcopis comprehensos esse voluerit : sicut etiam cum inferius eumdem alloquens ait[3] : « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterii; » nempe episcoporum, presbyteros dicens episcopos, quorum (ut idem profitetur Hieronymus[4] scribens ad Evagrium) est muneris ordinare, non autem presbyterorum. His additur, quod et Petrus[5] et Joannes[6], cum essent apostoli, se ipsos tamen presbyteros nominant. Hæc cum pluribus in locis[7], itemque fusius idem auctor pertractet : totam quæstionem hoc ligat nodo conclusionis, ut idem esset episcopus qui et presbyter, idemque presbyter qui et episcopus; ac demum ait[8] : « Hæc propterea, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros, quos episcopos : paulatim vero, ut dissensionum seminaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex consuetudine Ecclesiæ, ei qui sibi præpositus fuerit, esse subjectos : ita episcopi noverint, se magis consuetudine quam dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse majores, et in commune habere Ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solus præesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum judicaret. » Hæc ille, qui id ipsum habet in epistola ad Evagrium, affirmans nimirum, occasione schismatis tollendi atque vitandi, institutum esse, ut uni ex presbyteris omnes parerent, quem episcopum nominarent.

4. Arripuerunt autem ex his male acceptis occasionem novatores, ut episcopalem dignitatem dicerent mala ex causa in Ecclesiam irrepsisse, et non a Christo fuisse institutam. Cum igitur vel hac via hierarchicum ordinem in Ecclesia conentur evertere : ex instituto necessitas nobis incumbit, ut de his attentius, sed tamen quantum breviter possumus, disseramus. Sed illud in primis monendum esse putamus; inconsulte nimis esse locutos, ac prorsus hallucinatos[9], qui hac ex parte Hieronymo aliisque gravissimis Ecclesiæ Catholicæ Patribus adeo temere Aerianismum impingere non sunt veriti. Aerius enim hæresiarcha (ut de eo tradit Epiphanius[10]) homo procax, eo quod non potuerit creari episcopus, sed presbyter semel ordinatus, semper in ea functione permanserit, dicere non est veritus, nihil prorsus inter episcopum ac presbyterum interesse. Sed quam impudenter et impie cogantur,

[1] Ignat. ep. XIII. — [2] Chrys. hom. in Psal. XIII. — [3] Tit. I. — [4] Chrys. in epist. ad Tit. hom. 2. — [5] Hier. in ep. ad Tit. c. 1. et ad Evagrium epist. LXXXV

[1] Act. XX. — [2] 1. Tim. III. — [3] 1. Tim. IV. — [4] Hier. ep. LXXXV. — [5] 1. Petr. V. — [6] 2. et 3. Joan. — [7] Hier. in Ag. Proph. II. Epi. LXXXV. ad Evagr. in ep. ad Tit. cap. 1. — [8] Tit. I. — [9] Sugillat auctor post hæreticos Michaelem Medinam in lib. de sacr. hom. orig. c. 5. — [10] Epiph. hæresi. LXXV.

Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, et Joannes Chrysostomus (ut prætermittamus cæteros eadem cum his sentientes) dictæ hæresi inviti licet ac sæpius reclamantes adstipulari, apud æquum lectorem judicium esto. At videamus primum quid Aerius diceret : « Erat, inquit Epiphanius, ipsi sermo furiosus magis quam humanæ conditionis, et dicebat : Quid est episcopus ad presbyterum ? nihil differt hic ab illo : unus enim est ordo, et unus (inquit) honor, et una dignitas. Imponit manus episcopus, ita etiam presbyter : lavacrum dat episcopus, similiter et presbyter : dispensationem cultus divini facit episcopus, et presbyter similiter : sedet episcopus in throno, sedet etiam presbyter. » Hæc de Aerii hæresi Epiphanius : a qua Hieronymus quantum abhorreat, sua ipsius scripta testantur.

5. Ipse igitur in primis in eadem quam, ad Evagrium[1] scripsit, epistola, certe quidem longe majori dignitate sublimem, etiam in sedendo, fuisse episcopum, amphorique auctum officio in manus impositione, ut ipsius tantum et non presbyteri esset id muneris, contra Aerii dogma egregie profitetur : qui de sede sublimiori in primis hæc ait : « Nam et Alexandriæ a Marco evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominant : quomodo si exercitus imperatorem faciat. » De manus vero impositione sic excipit. « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat ? » At quanta hæc est differentia ? Audi Epiphanium[2] : « Dicere, inquit, ipsum episcopum et presbyterum æqualem esse, quomodo erit possibile ? episcoporum enim ordo, patrum generator est, patres enim generat Ecclesiæ; presbyterorum vero, non potens generare patres, per lavacri regenerationem generat filios Ecclesiæ; non tamen patres, aut doctores; et quomodo possibile erat presbyterum constituere non habentem manuum impositionem ad eligendum, aut dicere ipsum æqualem esse episcopo ? » Hæc ille. Agens item S. Hieronymus contra Luciferianos, concessam esse etiam eam manus impositionem episcopis dicit, negatamque presbyteris; qua baptizati reciperent Spiritum sanctum; ait enim : « Non quidem abnuo esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos qui longe in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem sancti Spiritus manum impositurus excurrat; » et paulo post : « Quod si hoc loco quæris, quare in Ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi non accipiat Spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismate tribui : disce hanc observationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit; » ac denique : « Ecclesiæ salus in summi sacerdotii dignitate pendet : cui si non exors quædam et ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesia efficientur schismata, quot sacerdotes. Inde evenit ut sine charismate et episcopi jussione neque presbyter neque diaconus jus habeant baptizandi. » Hucusque Hieronymus; qui et in citata superius epistola ad Evagrium[1], et ad Nepotianum[2], sicut ab Aaron cæteri differebant sacerdotes, ita in Ecclesia eodem gradu ab episcopis differre presbyteros, firmiter asseverat. Hæc quidem quantum impugnent Aerium, nemo non videt.

6. Sed quod negaretur presbyteris, episcopis vero concessum esset (ut aliam ingrediamur dissecere controversiam) numquid hoc post oborta in Ecclesia schismata ortum habuerit, ut Hieronymus his verbis videtur asserere : « Quod postea unus electus est qui cæteris præponatur, in schismatis remedium factum est; ne unusquisque ad se trahens, Ecclesiam Christi rumperet; » vel cum alibi[3] ait : « Idem presbyter quod episcopus : et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis : Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ; communi presbyterorum concilio Ecclesiæ gubernabantur. » An potius olim ipso initio nascentis Ecclesiæ ante aliquam dissensionem conflatam hæc fuerint ab Apostolis observata, diligenter est exquirendum. Qua in re non alium in præsentiarum adversus Hieronymum valentiorem auctorem, fortioremque testem, quam ipsum sibi Hieronymum objicere possumus; qui eodem commentario adversus Luciferianos conscripto aperte demonstrat, manuum impositionem concessam episcopis, presbyteris vero interdictam, non factam esse post exorta schismata in Ecclesia; sed, quod ait : « Disce hanc observationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit; » eaque ratione quantumlibet a Philippo baptizati essent Samaritani, tamen ad imponendam super eos manum, ut acciperent Spiritum sanctum, missos esse (ut Acta[4] declarant) Petrum atque Joannem, quod Apostolorum tantummodo hoc esset munus. Non ergo post orta schismata, sed statim ipsa prima Ecclesiæ ætate hæc esse servata, ejusdem Hieronymi testimonio confirmatur.

7. Sed ad hæc insuper, an id ipsum ab hominibus factum sit, an vero institutione divina fuerit ordinatum; et verumne sit quod ibidem Hieronymus affirmare videtur, ex Ecclesiæ consuetudine potius quam dispositione divina fuisse introductum ut presbyteris episcopi præessent, est accuratius pervestigandum; nam hæc ipse ait[5] : « Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine ei, qui sibi præpositus fuerit, esse subjectos : ita episcopi noverint se magis consuetudine quam dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse majores, et in commune debere Ecclesiam regere; » hæc Hieronymus. Sed cum jam tertiam hanc aggredimur quæstionem, illud in primis nobis est perquirendum : numquid ut episcopus in Ecclesia præsit, aliunde

[1] Hier. ad Evagr. ep. LXXXV. — [2] Epiph. hæres. LXXV.

[1] Ad Evagr. ep. LXXXV. in fin. — [2] Ad Nepotianum epist. II. — [3] Hier. in ep. ad Tit. c. 1. — [4] Act. VIII. — [5] Hier. in ep. ad Tit. cap. 1.

quam e divina institutione manarit; ac deinde, quid de hac re vere Hieronymus senserit, quove sensu ejus sint verba accipienda, simul inspiciendum. Sed præstat ut de his singulis ejusdem Hieronymi rogemus sententiam : ut hac ratione non tantum veritati consultum sit, sed sensum germanum verborum ejus facilius assequentes, ipsum omni ex parte calumnia liberemus. Certe quidem de episcopatus origine et dignitate quid senserit, non semel suis ipse scriptis testatum reliquit. In eadem in primis epistola ad Evagrium [1] scripta, de episcopis dum loquitur, omnes Apostolorum successores esse confirmat; et ad Marcellam [2] scribens : « Apud nos, inquit, Apostolorum locum episcopi tenent; » eadem in Michæam [3], aliisque in locis : ut ad Heliodorum [4] cum scribit, et de episcopis loquitur : « Absit, inquit, ut de his quicquam sinistrum loquar, qui apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt. » Si igitur loco Apostolorum successerunt episcopi (quod omnium orthodoxorum sententia receptum est) eadem est origo et dignitas episcopatus, quæ est etiam apostolatus : nam et hoc in sæculi magistratibus experimur, ut qui in locum alterius suffectus est idem cum illo dicatur deducere principium et potestatem, quo prædecessor est munere auctus, ac dignitate prælatus. At sicut in confesso est apud omnes, dignitatem apostolicam esse a Christo Domino institutam, id testantibus Evangelistis; in illam Apostolis succedentes episcopos, ex eodem plane fonte fluxisse, necessario affirmandum esse, compertissimum cuique videri potest. Ex his igitur perspicuum redditur, ipso itidem Hieronymo sæpius attestante, episcopalem dignitatem non ab hominibus, vel cujusvis occasionis obortæ consuetudine, sed ab ipso Domino redemptore omnium Jesu Christo, ipsomet eam instituente, manasse.

8. Cum ergo de reipsa constet, non esse recens ab Apostolis adinventam, sed a Domino institutam : de nomine modo erit pervestigandum, an fuerit recens introductum : ac demum in quem sensum sint Hieronymi verba accipienda. Constat quidem divinarum Scripturarum testimonio, apostolatum esse nominatum episcopatum; quod enim scriptum erat in Psalmo [5] : « Et episcopatum ejus accipiat alter; » hoc ad Judæ apostolatum referendum esse, Petri Apostoli testificatione ratum habetur, dum in ea corona fratrum fere centum viginti (ut habent Acta [6]) de sufficiendo aliquo in locum Judæ habuit concionem. Si igitur Matthias in Judæ episcopatum subrogatus est, plane constat, ipsum æque esse dictum episcopum, sicut Apostolum : sic etiam et cæteros Apostolos, quod una esset omnium dignitas atque potestas, esse appellatos episcopos, ac tunc præsertim, cum ipsi alicujus civitatis Ecclesiam, in qua functiones episcopales exercerent, gregisque Dominici curam agerent, administrandam susciperent; unde constat, eodem auctore Hieronymo [7], Jacobum apostolum statim post passionem Domini esse ordinatum Hierosolymorum episcopum. Transiit quippe in Ecclesiam cum sua significatione atque proprietate vox græca, Ἐπίσκοπος : tali enim nomine (ut auctor est Suidas [1]) dicebantur inspectores et custodes, quos Athenienses in suæ ditionis urbes ad statum rerum cognoscendum atque instituendum mittebant, quorum apud græcos historicos frequens mentio est : ad quos etiam, ni fallor, alludit Cicero, dum ait [2] : « Vult enim me Pompeius esse, quem tota hæc Campania et maritima ora habeat episcopum. » Hæc ipse; et S. Augustinus de Civitate Dei [3], illa Pauli explicans verba [4] : « Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. » « Exponere, inquit, voluit, quid sit episcopatus : quia nomen est operis, non honoris : græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, eis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens : ἐπὶ quippe, super, σκοπὸς vero, intentio est : ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus, latine, superintendere, dicere possumus : ut intelligat non se esse episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. » Hactenus de episcopi nomine in ecclesia antiquissimo.

9. Cæterum sicut Apostoli dicti reperiuntur episcopi; ita qui Ecclesiis præficiebantur episcopi, iidem nominabantur Apostoli. Sunt de his multa in divinis Scripturis exempla. Epaphroditus enim episcopus Ecclesiæ Philippensium a Paulo [5] apostolus appellatur : Andronicus [6] et collega Junias, ejus cognati, eadem ratione nobiles in Apostolis fuisse dicuntur : de aliis his similibus ad Corinthios scribens [7], eos nominat Apostolos Ecclesiarum. Secundum etiam eamdem analogiam, quod et presbyteri præfecti essent fidelium curæ, iidem et episcopi ea ex parte dicti reperiuntur, ut superius ex nonnullis apostolicis scriptis est demonstratum : ut cum Paulus ad Philippensis Ecclesiæ episcopos et alios suam inscripsit epistolam : vel cum alloquens presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ, eosdem appellat episcopos, et aliis locis superius recitatis. Itemque quod episcopi ex seniorum collegio eligerentur; eosdem esse nominatos presbyteros, ex hac, de qua agimus, Pauli ad Titum epistola patet.

10. Sed quod spectat ad nomen presbyteri, commune videtur olim fuisse vocabulum tam Apostolis, quam cæteris inferioris ordinis sacerdotibus. De Apostolis quidem, iisdemque episcopis, superius dictum est pluribus testimoniis. Cæterum reipsa distinctos fuisse omnino presbyteros ab ipsis Apostolis, Acta Apostolorum satis superque declarant, dum in eis legitur [8] : « Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et Apostolis, et senioribus; » ac rursum : « Convenerunt Apostoli et seniores videre de verbo hoc. » Ac iterum : « Tunc placuit Apostolis, ac senioribus cum omni Ecclesia. » In litteris item ab Apostolis ex Concilio Hierosolymitano Antiochiam missis hæc habetur inscriptio :

[1] Hier. ep. LXXXV. — [2] Hier. ep. LIV. — [3] Hier. cap. 2. in Mich. — [4] Idem epist. I. — [5] Psal. CVIII. — [6] Act. I. — [7] Hier. de Script. Eccl. in Jacobo.

[1] Suid. in hist. — [2] Cic. ad Attic. lib. VII — [3] Aug. de Civit. Dei, lib. XIX. c. 19. — [4] I. Tim. III. — [5] Philip. II. — [6] Rom. XVI. — [7] 2. Cor. VIII. — [8] Act. XV.

« Apostoli, et seniores fratres his qui sunt Antiochiæ et Syriæ : » eademque [1] iterum alias. Porro quos seniores dicit, eosdem fuisse presbyteros, non tantum nomen, sed et res ipsa demonstrat. Cum enim (quod scribit idem Hieronymus [2] in epistola ad Evagrium) constet institutiones apostolicas sumptas de veteri Testamento; et quod Aaron et filii ejus atque levitæ in templo fuerunt, hoc episcopi, presbyteri, et diaconi essent in Ecclesia : sicut ergo cum Dominus septuaginta duos delegit discipulos post Apostolos, formam illam repræsentasse visus est, qua Moyses septuaginta duos jussu Domini seniores (ut Numeri liber [3] habet) elegit : ita etiam dictos septuaginta duos [4] discipulos nominatos esse seniores, itemque presbyteros, ratio persuadet, quæ Patrum omnium sententia rata habetur; omnibus affirmantibus, eos quos vocamus presbyteros, illos esse, quos numero præscripto delectos, usus loquendi discipulos nominavit, cum alioqui et Christiani omnes (ut Acta testantur) discipuli dicerentur. At quemadmodum apud Judæos etiam Apostolorum temporibus pristina illa vigebat consuetudo, ut seniores una cum principibus sacerdotum in concilium convenirent [5], ac sententiam rogati dicerent (quod multis in locis Evangelistæ [6] testantur) sic etiam ab Apostolis primis illis temporibus esse servatum constat, ut seniores etiam ad concilium admitterentur.

11. Cum igitur, quod ad sacerdotium spectat, par esset Apostolorum eorumdemque episcoporum, atque presbyterorum ordinatio, pariterque iidem cum illis in concilio considerent; cumque communicatio nominum inter eos videretur esse communis, dum episcopi presbyteri atque hi episcopi dicerentur : factum est (quod ait Hieronymus [7]) ut eo perseverante ordine, ante oborta schismata, communi presbyterorum concilio Ecclesiæ gubernarentur. Postea vero illud evenisse subdit, consuetudine potius quam dispositione Dominica, in administrandis rebus ecclesiasticis presbyteros fuisse subjectos episcopis, quibus solis cessisset illarum cura præcipua : nec presbyteri amplius ad communem consessum, in quo de his quæ ad gubernationem Ecclesiæ pertinent, ageretur, essent admissi, sed illi soli qui ex collegio presbyterorum in episcopos essent assumpti; sicque factum est, ut qui in nonnullis æquales episcopis esse viderentur, postea illis in omnibus subjecti essent : satisque sufficere presbyteris visum est, si suis episcopis assiderent consiliarii in Synodis, quas quisque eorum in suis diœcesibus cogere consueverit. Unde et Ignatius [8] ad Trallianos, cum de presbyteris loquitur : « Quid vero sacerdotium est, quam sacer cœtus consiliarii et assessoris episcopi? » Hoc igitur sensu, ne idem ipse sibi contrarius sæpe dicatur, Hieronymi eam accipiendam esse sententiam, qua dicit, non institutione Dominica, sed consuetudine factum ut episcopi subjectos haberent presbyteros, omnes puto facile intelligere.

12. Sed quando hæc cœpit servari consuetudo? certe Apostolorum temporibus, quorum etiam est auctoritate firmata : nam cum Paulus [1] ad Timotheum, quem diximus creatum fuisse episcopum Ephesinum, scribens dicit : « Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus, » plane satis evidenter demonstrat, Timothei Ephesini episcopi fuisse munus, presbyteros judicare, ac proinde illis et auctoritate ac dignitate præstitisse. Nam quod par in parem imperium non habeat, vulgatum est omnibus; qua ratione etiam in hac ipsa, de qua agimus, epistola ad Titum quem diximus Cretensem fuisse episcopum, Paulus ipsum admonet, ut constituat per civitates presbyteros, quos ea ratione, quam superius diximus, alibi appellat episcopos. Ignatius, qui Apostolorum temporibus administrabat Ecclesiam Antiochenam, non aliud scripsit, quam quæ essent ab Apostolis in Ecclesia ordinata : qui dum hierarchicum Ecclesiæ Catholicæ ordinem sæpe commemorat, presbyteros esse subjectos episcopis, absque aliqua dubitatione testatur, ac in primis ad Tarsenses [2] hæc dicens : « Presbyteri, subjecti estote episcopo, diaconi presbyteris, populus presbyteris et diaconis. Qui hoc ordinis decorum servaverint, pro eorum animabus libens animam meam commutavero, et Dominus sit cum ipsis perpetuo. » Rursus ad Smyrnenses [3] eadem inculcans, hæc ait : « Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri episcopo, episcopus Christo, ut ipse Patri. » Hæc ille, ubi et superius episcopum appellat principem sacerdotum, nec quicquam majus in Ecclesia episcopo reperiri, qui et ea distinctione, qua dicit : « Omnes episcopum sequimini, ut Christus Patrem; et presbyterorum collegium, ut Apostolos; » magnam sane differentiam utriusque status ac gradus fuisse demonstrat. Idemque in omnibus fere, quas scribit ad Ecclesias diversas epistolas, ut episcopo primum, inde presbyteris, demum diaconis obediant, admonet; ut cum sic scribit ad Trallianos [4] : « Episcopo subjecti estis, velut Domino. » Et paulo post : « Sed et presbyteris subjecti estis, ut Christi apostolis. » Ac rursus post multa : « Quid aliud est episcopus quam is qui omni principatu et potestate superior est? » Et ad Philadelphios [5] : « Boni sunt, inquit, sacerdotes, et sermonis ministri; melior autem est pontifex, cui credita sunt sancta sanctorum, cui soli commissa sunt secreta Dei. » Idem et superius eumdem ordinem hierarchicum explicans, ut presbyteri episcopo obediant, admonet. At his quid evidentius dici potest?

13. Ex his quidem satis perspicue demonstratum est, episcopos a Domino in Apostolis institutos, presbyteros itidem esse ab eo in septuaginta duobus discipulis ordinatos; quorum si aliqua ex parte au-

[1] Act. XVI. — [2] Hier. ep. LXXXV. — [3] Num. XI. — [4] Luc. X. — [5] Act. XI. — [6] Matt. XIV. XXVII. XXVIII. Luc. XX. XXII. Act. IV. — [7] Hier. in ep. ad Tit. c. 1. — [8] Ignat. ad Trall. ep. V.

[1] I. Tim. V. — [2] Ign. ep. VII. — [3] Ign. ep I — [4] Ign. ep. V. — [5] Ign. ep. IX.

ctoritas in ecclesiastica administratione videri possit fuisse contracta, id Apostolorum temporibus, et proinde ab ipsis Apostolis esse factum, atque a sanctissimis Patribus, ut Ignatio et cæteris aliis comprobatum : adeo ut nulla prorsus de illapso abusu possit esse calumnia, nec de ablata aut diminuta auctoritate querela. Multa ad hæc etiam ex Patrum sententia et sacrorum Conciliorum decretis addenda fuissent : sed quod ad historicam veritatem testandam, quam profitemur, hæc satis esse putamus, brevitati consulentes, illa libentius prætermittimus.

14. Quod vero Paulus monens Titum, quales esse deberent qui in presbyteros seu episcopos eligendi essent, hæc ait [1] : « Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ; » cur non magis cælibem eligendum præcipiat, qui nullam unquam uxorem habuerit, quam unius uxoris virum? Sane quidem in Creta, de cujus Ecclesia agitur, nullum cælibem, qui nunquam duxisset uxorem, erat possibile reperiri; cogentibus nimirum antiquis Cretensium legibus, ut omnes homines a puero uxores ducerent; quod testatur Strabo [2], qui ex Ephoro rempublicam describit Cretensium : cum alioqui, etiamsi ea lex cessasset, haud facile foret inter Gentiles, qui recenter Christo nomen dedissent, adultum hominem cælibem reperiri, quamobrem et ad Timotheum Ephesiorum episcopum scribens, hoc ipsum monuit. Quod item de filiis admonet, ut qui ordinandus esset, filios haberet fideles, non in accusatione luxuriæ : eo respectu videtur etiam Paulus, scribens hæc, habuisse, quod apud eosdem Cretenses mos turpissimus atque infamissimus inolevisset : nimirum ut licite in pueros insanirent, quos etiam quantumvis nobiles licebat rapere, et apud se amatorem ad duos menses retinere, et sic donatos muneribus remittere. Sed quod est deterius, hæc non probro, quin potius laudi illis adscribebantur : adeo ut (inquit idem Strabo) formosis et illustri genere ortis turpe esset nullum habere amatorem, moribusque hoc eorum imputari, haberique a cunctis in honore pueros raptos, ait, ut tam in consessu quam in ambulando primarius illis locus tribueretur, splendidiorique permitteretur uti veste ab amatore donata. Hæc quantumlibet obscœnissima, referre (licet non sine stomacho) non prætermisimus : ut ex his tum sensus verborum Pauli aperiretur, tum etiam, ut quantum putorem atque putredinem sal absterserit apostolicum, mundo adeo necessarium, intelligeretur.

15. *De Cretensi Ecclesia.* — Paulus igitur, ut turpissimos Cretensium mores evangelica prædicatione succideret, eos ex illis tantum mandat presbyteros ordinari, qui a tanto scelere abhorrentes, filios (quod ait) haberent fideles, non in accusatione luxuriæ : qui scilicet suorum filiorum exemplo, quid de cæteris faciendum esset, non verbis tantum, sed facto facile suaderent. Tam pravis affectos moribus in officio contineri posse, haud res levioris negotii videbatur; ut merito antiquissimi poetarum Epimenidis in eos illam sententiam regerat : « Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. » Sed hæc olim Cretenses : nam Evangelii postmodum exculta legibus, facta est Ecclesia Cretensium nobilissima; ut quæ non sicut cæteræ Orientales Ecclesiæ diversis hæresibus fœdaretur, sed virgo multis sæculis illibata permanserit. Testantur id quidem Martinus Cortynæ [1] et cæteri Cretenses episcopi iis litteris, quas post Chalcedonense Concilium ad Leonem imperatorem scripserunt, his verbis : « Dicimus tranquillitati vestræ, quia ab initio totius hæreticæ blasphemiæ inexperta est vestra Creta, decem martyribus provincialibus passionis tempore deprecantibus Salvatorem Deum, ut libera a tentationibus hæreticis, semper ab æstu eorum provincia servaretur. » Agere præterea consuevisse in Creta nobiles Judæos, Josephus historicus [2], qui inde sibi uxorem accepit, affirmat. Sed hallucinatus profecto est Cornelius Tacitus [3], qui de Judæorum agens origine, eos e Creta descendisse testatus est, dictosque Judæos, quasi Idæos, ab Ida in Creta monte. Miratus sum, scriptorem alioqui inter Gentiles nobilem, in rebus Judaicis tantopere delirasse. Verum non ipse solus, sed et complures alii ethnicorum scriptorum de Judæis errore lapsi sunt; ut Strabo [4], qui eos ex Ægyptiis tradidit esse prognatos; itemque Apion Alexandrinus, et alii, quos Josephus [5] redarguit. Denique quotquot aliunde, quam ex sacris litteris, Judæorum originem sunt prosecuti, in maximos esse lapsos errores, facile quis inveniet. Sed de his hactenus.

16. *Non Gentiles, sed Judæi polygami.* — Jam ad Pauli epistolam ad Titum scriptam, unde est digressa oratio, revertamur. Quod non tantum, cum ad eum scribit, ut in presbyterum eligendus, unius tantum sit uxoris vir, admonet, sed a Timotheo [6] (ut dictum est) id ipsum exposcit : hac quidem in re fuit quorumdam sententia, Paulum apostolum sic ipsos admonuisse ordinare monogamos; ut polygamos, plures scilicet simul uxores habentes, excluderet. Sed quod pertinet ad Gentiles ad Christum conversos : nec Cretenses, nec Ephesios, hisque propinquos populos fuisse polygamos, usquam invenimus : Athenienses tantum occasione exhaustæ belli cladibus juventutis, polygamiam aliquando admisisse reperimus, cæteros nunquam. Nam et Euripides in Andromache hæc habet : οὐδὲ γὰρ καλὸν δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἕν ἡνίας ἔχειν, hoc est : « Non enim decet, duabus mulieribus virum unum præesse. » Verum de Judæis non inficias imus, consuevisse his etiam temporibus aliquos ipsorum plures simul habere potuisse uxores; Josephus [7] enim id testatur, sic dicens : « Mos enim nobis est patrius, plures simul uxores habere. » Sed et Justinus martyr in dialogo cum Tryphone hæc ait : « Melius fuerit Deum nos,

[1] Tit. I. — [2] Strab. lib. X.

[1] Tom. II. Concil. nov. edit. — [2] Joseph. in Vit. sua. — [3] Tacit. Annal. lib. XXI. — [4] Strab. lib. XVI. — [5] Joseph. cont. Apion. lib. II. — [6] I. Tim. III. — [7] Joseph. ant. lib. XVII. cap. I. in vet. cap. II.

quam insipientes et cæcos rabbinos vestros sequi; qui sane ad hunc usque diem et quatuor et quinque uxores habere unumquemque vestrum permittunt: et si quis venustam inspiciens, eam expetierit, cum Jacob, tum aliorum patriarcharum facta commemorant; nihil iniqui agere talia facientes asseverant. »

17. *De cœlibatu sacrorum ministrorum.* — Cæterum quantumlibet ad excludendos polygamos, Paulum dixerimus monuisse ordinandos esse monogamos: non sic quidem id ab eo quis putet esse dictum, ut unius uxoris virum potius quam cælibem præceperit ordinandum; sed quod non facile (ut dictum est) apud Gentiles, Judæosve provectæ ætatis esset hominem reperiri, qui non esset conjugio obligatus. Quis enim tam obtusæ mentis poterit in animum ducere, ut Paulus ad præcipuam maximamque omnium ecclesiasticam functionem, ad ipsum, inquam, divinissimum sacerdotium, conjugatos magis quam cælibes instituerit eligendos, cum alias admoneat [1], ne Deo militans implicet se negotiis sæcularibus? quæ quidem obligatus nuptiis, dansque operam liberis procreandis et educandis, vitare non potuisset, eodem ipso testante, atque dicente [2]: « Tribulationem carnis habebunt hujusmodi. » Si item ejusdem Pauli sententia, conjugium constat esse impedimento, quominus vir Deo penitus uniatur, sed sit ex parte divisus, cum dicit [3]: « Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. » Contra vero de cælibe: « Qui, inquit, sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: » quis adeo mente captus animo concipere poterit, ut ad præstantissimum omnium munus sacerdotale obeundum, illos potius cooptari maluerit, quos dicit necessitate adstringi cogitare quæ mundi sunt, et uxoribus inservire; quam eos, qui his liberi nexibus, non ex parte a Deo divisi, sed toti illi conjuncti, ea quæ Dei sunt, tantummodo cogitarent? Si enim, quod idem ait, bonum est homini sic esse: cur tanto bono privandus esset sacerdotio initiandus? At in hanc sententiam hæc habet Siricius [4]: « Forte creditur quia scriptum est: Unius uxoris virum. Non permanenti in concupiscentia generandi dixit, sed propter continentiam futuram. Neque enim integros non admisit, qui ait: Vellem autem et omnes homines sic esse, sicuti et ego. Et apertius declarat dicens: Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. » Præterea si ad excludendos cælibes, conjugatos viros Apostolus eligendos mandasset, cur singularis uxoris meminit dicens: « Unius uxoris virum; » cum omnes, quotquot inter Christianos conjugati essent, unius tantum uxoris singuli viri essent, nec ullus prorsus inter eos reperiri posset, qui duas vel plures simul haberet uxores, Christianis id legibus prohibentibus: et non potius dixit, Uxorem habentem? Sed quomodo ea ratione Paulus bigamum excludi voluerit, agemus inferius.

[1] 2. Tim. II. — [2] 1. Cor. VII. — [3] Ibidem. — [4] Siricius ep. IV. c. 9.

18. At illud, quod ad hæc spectat, in primis dicendum est, conjugatos olim sæpius eligi contigisse; ea tamen lege, ut quantumlibet necessitate cogente ejusmodi assumerentur, consentiente primum uxore, sic electi desinerent prorsus usu conjugii esse viri; atque adeo, ut si inventi essent liberis operam dare, redigerentur in ordinem. Quod ita apostolica traditione receptum, usuque probatum erat, ut quantumlibet Jovinianus impurissimus esset, affirmaret tamen hoc ipsum, ad quem Hieronymus [1]: « Certe, inquit, confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat: alioquin si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. » Adeo, inquam, alta radice fixa in Ecclesia erat continentia sacerdotum, ut eam convellere ipsi hæretici desperarent; quippe qui non ignorarent, ab Apostolis esse plantatam, ac felicissime propagatam. Quod Patres in Concilio secundo [2] Carthaginensi ingenue sunt professi, testantes id sanctos Apostolos docuisse, et in Ecclesia antiquitus ab omnibus esse servatum: sicque interdum ad sacros ordines conjugati adsciscerentur, ut a conjugii usu penitus temperarent.

19. Accidebat et hoc olim frequenter, ut moribus spectatissimi, quantumlibet uxorem haberent, in episcopos eligerentur; licet cælibes non deessent, qui omnibus numeris absoluti ad eam provehi dignitatem mererentur. Sed quibus ex causis id evenire consueverit, Hieronymus [3] declarat his verbis: « Evenit interdum, ut tristior vultus, adductum supercilium, incessus pomparum ferculis similis offendat populum, et quia nihil habet quod reprehendat in vita, habitum solum oderit et incessum. Multi eliguntur non amore sui, sed alterius odio. In plerisque suffragium meretur sola simplicitas, et alterius prudentiæ et calliditati quasi malitiæ opponitur. Nonnunquam errat populi plebisque judicium: et sacerdotibus comprobandis unusquisque suis moribus favet, ut non tam bonum, quam sui similem quærat præpositum. Evenit aliquoties, ut mariti, quæ pars major in populo est, maritis quasi sibi applaudant, et in eo se arbitrentur minores non esse virginibus, si maritum virgini præferant. Dicam aliquid, quod forsitan cum multorum offensa dicturus sum: sed boni mihi non irascentur, quia eos peccati conscientia non remordebit. Interdum hoc et pontificum vitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerum eligunt et simpliciores quosque atque innocentes inhabiles putant, vel affinibus et cognatis, quasi terrenæ militiæ officia largiuntur, sive divitum obediunt jussioni: quodque his pejus est, illis clericatus donant gradum, quorum sunt obsequiis deliniti. Alioqui, si juxta sententiam Apostoli, non erunt episcopi nisi mariti, ipse Apostolus episcopus esse non debuit, qui dixit: Volo autem omnes esse, sicut ego sum. Et Joannes hoc gradu indignus existimabitur, et omnes virgines et conti-

[1] Hier. advers. Jovinian. lib. I. — [2] Concil. Carthag. c. 2. — [3] Hier. advers. Jovinian. lib. I.

nentes, quibus quasi pulcherrimis gemmis Ecclesiæ monile decoratur. » Hucusque Hieronymus.

20. Qui igitur (ut dictum est) uxores habentes, in episcopos assumebantur, tam in Orientali quam Occidentali Ecclesia, abstinere, si munus assequi vellent, accedente uxorum consensu, ab ipsarum consuetudine cogebantur : quod antiquorum Patrum testimoniis habetur exploratissimum. Nam in primis, quod spectat ad Orientales, Epiphanius [1] hoc ipsum perquam egregie testatur, sic dicens : « Sanctum sacerdotium ex virginibus quidem ut plurimum procedens : si vero non ex virginibus, at ex solitariam vitam degentibus. Si vero non sufficerint ad ministerium solitariam vitam degentes; de his qui continent a propriis uxoribus, aut ab unis nuptiis viduitatem servantibus : nam eum qui secundas nuptias contraxit, non licet in ipsa ad sacerdotium suscipere; etiamsi is qui ab initio continens viduus fuerit, possit habere locum episcopi, presbyteri, diaconi, et subdiaconi. » Hæc Epiphanius. Rursum de usu Orientalis Ecclesiæ Hieronymus [2], qui easdem peragravit et incoluit regiones, hæc tradit, dum invehitur in novos hæreticos, qui nonnisi uxoratos ad ordines promovebant : « Proh nefas! Episcopos sui sceleris dicitur habere consortes : si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cælibi credentes pudicitiam, imo ostendentes quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicantur, et nisi prægnantes uxores viderint clericorum, infantesque de ulnis matrum vagientes, Christi sacramenta non tribuunt. Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid Ægypti, et Sedis Apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desierunt? Hoc docuit Dormitantius libidini frena permittens. » Porro hoc ipsum traditum ab Apostolis, ad Pammachium [3] scribens, docet his verbis : « Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici. » At de cælibatu Apostolorum, ut Pauli et aliorum, satis superius dictum est. Est ejusdem veritatis egregius assertor Basilius [4] qui scribens ad Peragorium, quem licet decrepitæ ætatis sacerdotem, quod presbyteram (de quo vocabulo ante diximus) nempe uxorem suam, quam presbyter cooptatus jussu canonum reliquerat, rursus in domum admisisset, gravissime eum increpavit, excommunicationem, nisi eam dimitteret, acriter comminatus.

21. Hæc de usu Orientalis Ecclesiæ, quando illic, cum florentissima esset, vigebat inter Catholicos morum integra disciplina : quæ etiam sacrosanctæ Nicænæ Synodi [5] videntur auctoritate firmata. Dum enim statuit, ne cum episcopo, presbytero, et diacono subintroductæ mulieres habitarent, sed tantum illæ, quarum nulla prorsus esse possit suspicio, quas et recenset, nempe matrem, sororem, aviam, amitamque, quarum admittat contubernium : cum nec, sicut de reliquis, excipiat de uxore : sane quidem eam, sicut cæteras non admittendam esse, liquido visa est statuisse. Hæc sane sancita ibi esse a Patribus, non obscure Basilius in citata modo epistola docet. Quapropter cujus sint fidei quæ a Socrate [1] et Sozomeno [2], qui longe post Nicænum Concilium vixere, sunt scripta, ex dictis quivis facile judicabit. Aiunt enim Paphnutium episcopum rogationi episcoporum intercessisse, quominus legem ferrent, qua ne episcopi, presbyteri, diaconi, ac subdiaconi uxoribus, quas ante sacros acceptos ordines habuissent, possent uti, prohiberentur. Nam quomodo dicunt sacrum Patrum consessum acquievisse Paphnutio, si a contubernio ipsorum constet edito canone uxores exclusas? Vel quomodo his adversari Paphnutius præsumpsisset, cum constaret, nec ipsos Arianos ordinare consuevisse, quos novissent conjugio obligatos? quod Epiphanius [3], agens adversus Ebionæos, in Josepho demonstrat. Certe si velimus eosdem non esse mentitos, de illis tantummodo totam illam agitatam esse controversiam dicendum est, qui cum ordinarentur inviti, contestati essent, non posse se continere : quibus sic nihilominus ordinatis si Ancyranum Concilium [4] haud diu ante prospexerat, ut concederet eis ducere posse uxorem; quanto æquius indulsisse visa esset Nicæna Synodus, ut quam ante susceptos ordines habuissent, secum retinere possent? Hos fortasse cum satagerent aliqui episcopi in parem cum cæteris continentiæ observationem reducere; ne id fieret, juste Paphnutius intercessit. Sed hæc suo loco alias pluribus.

22. Cæterum S. Leo [5] nec ipsis subdiaconis Græcorum Ecclesiæ uti permisit uxoribus, sic scribens ad Anastasium episcopum Thessalonicensem : « Cum extra clericorum ordinem constitutis nuptiarum societati et procreationi filiorum studere sit liberum : ad exhibendam tamen perfectæ continentiæ puritatem, ne subdiaconis quidem carnale connubium conceditur; ut et qui habent, sint tanquam non habentes; et qui non habent, permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus a capite est, dignum est custodiri; quanto magis in primo, aut secundo, vel tertio quoque servandum est, ne aut levitico ministerio, aut presbyteri honore, aut episcopali excellentia quisquam idoneus existimetur, qui se a voluptate uxoria necdum frenasse detegitur? » Hæc S. Leo ad Græcos. At quomodo iis licuisset uxores post ordines retinere, qui quantumlibet cælibes essent, tamen quod vel viduam duxissent, vel aliter bigami fuissent, illis ex traditione apostolica Innocentius [6] papa, scribens ad episcopos Macedoniæ, ecclesiasticis ordinibus interdicit?

23. His igitur tam omnium Orientalium Ecclesiarum consuetudine, atque sanctorum Patrum

[1] Epiph. in compend. — [2] Hier. in Vigilant. — [3] Idem ad Pammach. ep. L. in fine. — [4] Basil. ep. XVII. in addit. — [5] Conc. Nicæn. can. 3.

[1] Socr. lib. I. c. 8. — [2] Sozom. lib. I. c. 22. — [3] Epiph. hæres. XXX. — [4] Concil. Ancyr. c. 9. — [5] Leo ep. LXXXII. cap. 4. — [6] Innoc. Papa epist. XXII.

testimonio testatis, quam Nicæni Concilii auctoritate firmatis ac stabilitis, scilicet uxoratos in sacros ordines cooptatos jam in posterum ad continentiam servandam adstrictos fuisse : non est quod de canone Apostolorum [1] rursum quis moveat quæstionem quod eo statutum sit, ne episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam prætextu religionis abjiciat; nam apocryphorum non est tanta auctoritas, ut quæ sunt tam certa, rata, atque firmata, convellant. Verum nec ibi sic ne abjiciat admonetur, ut det operam liberis procreandis; nam Apostolos (quod dictum est) quantumlibet conjugatos, post apostolatum consecutum ab his temperasse, antiquorum testimonio certum habetur; sed quod Paulus admonuit [2] : « Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior, » illarum curam agerent. Nam et Petrum una secum uxorem circumduxisse tradunt, de quo et Paulus [3]. « Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut cæteri Apostoli fratres Domini, et Cephas?

24. Non aliter quidem canonem illum interpretatos esse majores nostros, certo argumento est, quod Dionysius Græcorum scriptorum suorum temporum nobilissimus, qui claruit Justino seniore imperante, de quo et summa cum laude meminit Cassiodorus [4], in sua Collectione sacrorum canonum, quibus singulis summarium præfixit titulum, eidem hanc inscriptionem præposuit [5] : « Ut episcopus aut presbyter uxorem suam, quam debet caste regere, non relinquat. » Verum quoniam, quod de se ait Apostolus [6] : « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt : omnia mihi licent, sed non omnia ædificant; » optime consultum est, ut sacris functionibus mancipati, non tantum extranearum, sed et conjugum vitarent contubernium. Quod majorum exemplo, et sacrorum canonum institutione esse faciendum, S. Gregorius papa scribens ad Romanum Defensorem [7] pluribus docet, qui secundum illum a Dionysio inscriptum illius canonis titulum eadem de episcoporum uxoribus habet verba, cum ait : « Hoc tantummodo adjecto, ut sicut canonica decrevit auctoritas, uxores, quas caste debent regere, non relinquant. » At quomodo non relinquant? numquid ut illis utantur? (quod novator quispiam facile ausus erit interpretari) an non magis (quod dictum est) ut illius curam gerant? Nam quomodo, quæso, Gregorius id concedat episcopis, qui scribens ad Petrum [8], nec subdiaconos recipiendos esse constituit, nisi qui cum uxoribus antea acceptis vixerint continentes? Sic igitur quantumlibet velimus canonem illum firmissimæ esse auctoritatis; tamen secundum universalis Ecclesiæ usum ex omnium Patrum consensu, nonnisi eam quam diximus, interpretationem recipere, certum est.

25. At hæc omnia a majoribus firmiter sancita atque firmata, episcopi illi qui seorsum post absolutam sextam Synodum [1], usurpato tamen ejusdem synodi nomine, privato conventiculo convenere, labefactarunt, ac penitus inverterunt : statuentes, non tam contra Ecclesiæ Romanæ consuetudinem atque decreta, quam totius simul Catholicæ Ecclesiæ ab Apostolorum temporibus præscriptum usum et legibus ecclesiasticis stabilitum, ut conjugati ad sacros allecti ordines, retinerent quas habebant uxores; quibus, certis tantum diebus exceptis, ad libitum admiscerentur. Adsciscentes insuper iidem ad suum ipsorum confirmandum conatum aperta mendacia; quasi in Concilio, quod citant, Carthaginensi statutum fuerit ut clerici ab uxoribus abstinerent tempore vicis suæ : quam insigniter mentiantur, ipsa de hac re sæpius ab Africanis episcopis sancita decreta testantur. Nam non tantum, quem superius citavimus, canon secundus Concilii secundi Carthaginensis, ut sacris ordinibus mancipati, se abstineant ab uxoribus, cavit : sed et tertius canon quintæ Synodi Carthaginiensis hoc ipsum vehementer injunxit absque aliqua temporis distinctione : nec aliter habet antiqua Dionysii nuper citata Collectio longe ante sextæ Synodi tempora edita : ut ex his apertissima illorum appareat impostura, quam ut honesto titulo eadem illa seditiosorum factio validaret, ad convellenda statuta Patrum, aucupari conata est ex sextæ Synodi nomine auctoritatem : nam Græcorum trecentorum quinquaginta orthodoxorum episcoporum, qui ad septimam Synodum [2] œcumenicam convenere, testimonio constat, in sexta Synodo nullum editum esse canonem. Sed de his uberius suo loco : non enim diutius immorandum, cum in his quæ sæpe sæpius inferius dicturi sumus, de clericorum continentia, de qua agimus, multa suppetant argumenta.

26. Quod vero spectat ad Occidentalis Ecclesiæ usum, et antiquam sacris legibus firmatam consuetudinem, ut conjugati in sacros ordines cooptati, ab uxorum contubernio et conjugali conjunctione cessarent : etsi abunde, quæ superius ex sancto Hieronymo et aliis sunt dicta, ad id probandum sufficere possint, adjiciam tamen aliqua, quæ tum a sacris Conciliis, tum etiam a Romanæ Ecclesiæ pontificibus reperiuntur esse statuta. At in primis meminisse oportet (quod superius dictum est) testimonio sanctorum Patrum, qui ad secundam Synodum Carthaginiensem convenere, id non recens in Ecclesia institutum, sed ex traditione apostolica antiquitus semper esse servatum. Quod igitur in sanctis Patrum conventibus de hac re habentur promulgata decreta : illis quidem non novi quippiam fuit inductum, sed quod semper antiquitas observasset, sed tamen vel negligentia prætermisisset, aut temeritas violasset, aut abusus aliqua ex parte corrupisset; ut in re maximi ponderis, ad iterum atque iterum novos de re veteri edendos canones permoti sunt. In concilio Eliberino [3], quod urgente adhuc ultima persecutione apparet celebratum fuisse, de

[1] Can. Ap. V. — [2] 1. Tim. V. — [3] 1. Cor. IX. — [4] Cassiod. inst. divin. lect. — [5] Habetur in Collect. Cresc. — [6] 1. Cor. X. — [7] Greg. lib. VII. ind. epist. XXX. — [8] Greg. lib. I. ind. epist. XLII.

[1] Sext. Synod. c. 15. apud Theodor. — [2] Sept. Synod. act. IV. et V. — [3] Conc. Eliber. can. 33.

conjugatis in sacrum officium cooptatis hæc reperiuntur esse statuta : « Placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris, diaconis, et subdiaconis positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, et non generare filios : quod quicumque fecerit, honore clericatus exterminetur. » Arelatensi [1] etiam Synodo paulo post, Silvestri Romani pontificis tempore celebrata, hæc renovata his verbis habentur : « Assumi aliquem ad sacerdotium in vinculo conjugii constitutum, nisi fuerit promissa conversio, non oportet. » Hæc ipsa Siricius [2]; hæc itidem Innocentius papa [3] suis epistolis decretalibus statuerunt, quas citat Synodus Agathensis [4]. Id ipsum Synodus Turonensis [5], cujus Ecclesiæ Gregorius episcopus non ut de re statuta recens, sed quæ servaretur antiquitus, hæc ait [6] de Urbico episcopo Arvernensi. « Hic fuit ex senatoribus conversus, uxorem habens : quæ juxta consuetudinem ecclesiasticam, remota a consortio sacerdotis, religiose vivebat. » Idemque alibi [7] refert, Mactianum regis Britannorum fratrem factum episcopum, potiturum post mortem fratris regno, cum uxorem quam dimiserat recepisset, fuisse ab episcopis excommunicatum. In secunda enim Synodo Turonensi [8] statutum istud etiam reperitur : « Si inventus fuerit presbyter cum sua presbytera, aut diaconus cum diaconissa, aut subdiaconus cum sua subdiaconissa; annum integrum excommunicatus habeatur, et depositus ab omni officio clericali, inter laicos se obsecrare cognoscat. » Presbytera vero mulier, diaconissa, vel subdiaconissa, sic dictæ a munere mariti, erant ipsorum conjuges, quas reliquerant; verum earum non dico carnali actu, sed vel levi concupiscentia affici, culpæ non mediocri dabatur, ut habetur declaratum exemplo Ursini presbyteri, quod sanctus Gregorius scribit his verbis [9] : « Hic ex tempore ordinationis suæ, presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere nunquam sinebat; eamque sibi appropinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditus familiaritatis absciderat; » et paulo post : « Hic venerabilis vir, cum longam vitæ implesset ætatem, anno quadragesimo ordinationis suæ, inardescente graviter febre correptus, ad extrema deductus est. Sed cum eum presbytera sua conspiceret solutis jam membris in morte distentum; si quod adhuc ei vitale spiramen inesset, naribus ejus apposita curavit aure dignoscere. Quod ille sentiens, cui tenuissimus inerat flatus, quantulo nisu valuit ut loqui potuisset, infervescente spiritu, collegit vocem, atque erupit dicens : Discede a me, mulier : adhuc igniculus vivit : paleam tolle. » Hoc igitur exemplo quisque perpendat, quanto studio conjugati ad ordines semel assumpti, conjugum caverent consuetudinem. Ad hæc insuper alia complura essent addenda in eam sententiam, sacrorum Conciliorum decreta, Patrum testimonia, ac Sanctorum denique exempla : at quoniam de his millies agendi in Annalibus opportunior occasio aderit, putavimus hæc in præsentiarum sufficere satis ad insinuandam ex instituto antiquam ecclesiasticam consuetudinem de illis, qui unius uxoris conjugio obligati, ad sacros ordines essent assumpti.

27. *De bigamis non ordinandis.* — Hæc quantumlibet omni ex parte firmissima sint : tamen quoniam Apostoli verba non de his qui conjugati tunc essent, sed de illis potius qui unicam tantum habuissent uxorem, nec bigami essent, ad sacerdotale munus cooptandis, communi consensione Patres omnes ferme sunt interpretati : quæ de ea re fuerit antiqua Catholicæ Ecclesiæ consuetudo, ex instituto nobis agendum incumbit. Equidem si expendamus rectum Pauli verborum sensum; non aliud, quam de non assumendo ad sacerdotium bigamo, visus est statuisse. Nam cur, quæso, ordinandum præcipit unius uxoris virum? Non certe ut excludi voluerit (quod superius satis perspicue est demonstratum) qui cælibes essent. Si vero ut rejiceret eos qui non unius, sed plurium haberentur uxorum viri : equidem nullus ejuscemodi (ut etiam dictum est) reperiri poterat in Ecclesia; nam ut quis plures simul haberet uxores, prohibebatur christianis legibus : quandoquidem sive Judæus, sive Gentilis, quantumlibet antequam Christiana religione initiaretur, plures conjuges habuisset; prima retenta, cæteris nuntium remittere cogebatur, si in Ecclesiam voluisset admitti. Si igitur nullus penitus, qui inter Christianos profiteretur, duarum uxorum maritus poterat inveniri : cum dicit Paulus ordinandos esse unius uxoris viros, de illis intellexisse necesse est affirmare, qui unam tantum, et non plures olim habuissent uxores.

28. Quanam autem ratione bigami ab Apostolo prohiberentur, ne ad episcopatum promoverentur, est studiosius exploranda, et ejus causa altius repetenda. Diximus sæpe superius, Apostolos ea quæ ad institutionem ac bonorum morum disciplinam spectare vidissent, eadem majori aucta fœnore ex Synagoga in Ecclesiam transferre conatos esse; sicque eadem non tantum (ut ait Tertullianus [1]) reservata manerent, verum et ampliata; ut scilicet redundare possent mores Christianæ religionis super Scribarum et Pharisæorum justitiam : At si justitia, inquit, utique et pudicitia. Cum igitur (quod idem ait [2]) prohiberet lex divina sacerdotes denuo nubere, vetaretque summum pontificem [3] ducere in uxorem viduam vel ab aliis repudiatam, vel meretricem, sed tantummodo virginem permitteret : instituturus Apostolus in Ecclesia sacerdotes, cum constaret ea ratione quam diximus, non facile reperiri virgines Christianos ætate ad sacerdotii munus suscipiendum idoneos, ex viduis eos assumi debere præcepit, qui

[1] Conc. Arelat. II. c. 2. — [2] Siric. epist. ad Himerium c. 7. — [3] Innoc. Papa epist. III. ad Exuper. I. — [4] Conc. Agath. c. 9. — [5] Conc. Turon. I. can. 1. 2. — [6] Greg. Turon. hist. Fran. lib. I. c. 44. — [7] Greg. hist. lib. IV. c. 4. — [8] Conc. Turon. II. can. 20. — [9] Gregor. Dial. lib. IV. c. 11.

[1] Tert. de monog. c. 7. — [2] Idem ibidem. — [3] Levit. XXI.

unius tantum fuissent uxoris viri. Nec passus est, eos qui assumendi essent in Ecclesiam sacerdotes, esse bigamos, cum sciret in legali sacerdotio fuisse monogamos. Itaque merito Paulus, eum qui fuisset unius uxoris vir, in episcopum esse cooptandum, Timotheum primo, ac denique Titum admonuit.

29. At quidni hæc præstaret Ecclesia Christi, cum et Gentiles in falsa religione pene eadem consueverint observare? de quibus Hieronymus [1] : « Flamen, inquit, unius uxoris ad sacerdotium admittitur : Flaminica quoque unius mariti eligitur uxor : ad tauri Ægyptii sacra semel maritus assumitur. » Hæc ipse, eademque prorsus Tertullianus [2] ante ipsum. Sane quidem non tantum episcopum, sed et viduam in ecclesiæ ministerium sic eligendam esse, idem Paulus ad Timotheum [3] scripsit, dicens : « Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. » At quomodo passurus esset assumi in sacerdotium qui duas vel plures successive habuisset uxores, si viduam eligendam (quod nullius est sacramenti) nonnisi eam quæ fuisset unius viri uxor, admitti voluit? Id ipsum servatum esse antiquitus in Ecclesia, pluribus docet Tertullianus [4]; qui et probro adscribit, quod aliqui bigami reperirentur præsidere.. Hæc autem tam in Occidentali quam etiam in Orientali Ecclesia observata, Innocentius papa [5] ex traditione apostolica sibi vindicat : quæ quidem mordicus tenuisse Apostolicæ Sedis antistites, in exemplum est S. Leo [6], qui, quantumlibet Ecclesia Mauritaniæ ob Vandalicam cladem sacris ministris vehementer egeret, eaque de causa (ut auctor est Victor Uticensis [7]) ad Romanum pontificem legatos misisset, nihilominus nullatenus passus est ut ibi bigami ordinati in sacro officio ministrarent.

30. Præter apostolicas vero servatas in Ecclesia traditiones, Ambrosius [8] de eadem institutione citat Nicæni Concilii canonem, sic dicens : « Cognoscimus non solum hoc Apostolum de episcopo et presbytero statuisse, sed etiam Patres in Concilii Nicæni tractatu addidisse; neque clericum quemquam debere esse, qui secunda conjugia sortitus sit. Quomodo enim potest consolari viduam, honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, servandam marito fidem, quam ipse priori conjugio non servaverit? » At certe multo minus idoneus est, ut virginitatem eminentissimum in Ecclesia statum quempiam colere persuadeat, qui non unius tantum, sed duarum conjugum sit fruitus voluptate. Sed adhuc ejusdem apostolicæ institutionis aliæ ab aliis quoque afferuntur rationes. At licet exciderit, sicut et alii nonnulli, canon ille Nicæni Concilii : quidni tamen id in Ecclesia Catholica servandum esse Patres statuissent, quandoquidem et Ariani id ipsum præstarent, ut nullo pacto bigamum quempiam ordinarent? quod satis aperte Epiphanius [9] demonstrat, dum agens adversus Ebionæos, de Josepho Comite narrat, quod cum Ariani eum rapere vellent ut ordinarent, se bigamum esse testatus, periculum imminens evitavit. At de his, quod ad institutum pertinet, satis dictum.

31. *De Lucæ Evangelio, et de Theophilo Antiocheno, cui idem inscriptum.* — Quod vero ad istorum temporum, et rerum de quibus agitur, statum spectat : constat quidem tam ex dicta, quam hoc anno Paulus ad Titum dedit, epistola, quam ex posteriori ad Corinthios scripta, multos in his Græciæ regionibus hoc tempore solitos circumvagari pseudo apostolos; de his enim hæc scribit ad Titum [1] : « Sunt multi inobedientes, vaniloqui, et seductores, maxime qui de circumcisione sunt : quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia, etc. » Hos enim fabulas quasdam disseminasse, genealogias et quæstiones nonnullas pervulgasse tradit; quas ut vitet, aliosque ea cavenda admoneat, ingerit. Horum vero causa, quod multa mentiti essent de Christo, Lucas scribendi Evangelium arripuisse occasionem existimatur. Sane quidem, quod non probaret quæ ab aliis scripta essent, se idcirco Evangelium scribere instituisse, iis quæ in præfatione ad Theophilum scribit, testari videtur, dum sic ait : « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completæ sunt rerum, etc., » pseudoapostolos ac pseudoscriptores his sugillatos verbis a Luca, firma est Patrum sententia : id enim Origenes [2], Epiphanius [3], Ambrosius [4], et alii recentiores [5] omnes affirmant. Hos fuisse Cerinthum et Merinthum, aliosque ejusdem farinæ homines, idem Epiphanius [6] tradit. Nec est quod adeo facile Græci, quos Paulus et Lucas instituebant, ad hos redarguendos uti potuissent Matthæi vel Marci Evangeliis jam ante hæc tempora editis : quippe qui diversa lingua scripsissent : nam Matthæus hebraice et Hebræis, Marcus vero latine atque Latinis (ut pluribus superius dictum est) suum Evangelium tradiderunt. Conveniunt temporibus et loca, nam cum testetur sanctus Hieronymus [7], Lucam in Achaiæ et Bœotiæ partibus Evangelium conscripsisse : has regiones his temporibus peragravit Paulus, cui Lucas fideliter inhærebat, ut ea quæ diximus et proxime dicturi sumus, manifeste declarant. Ex his vero Euthymius [8], et si qui alii cum ipso senserunt, mendacii arguuntur, qui dixerunt, scriptum a Luca Evangelium anno decimo quinto postquam Dominus ascendit in cælum : nam nec eo tempore, nec post multos annos Lucam in Achaiam cum Paulo venisse, ex his quæ superius dicta sunt, exploratissimum est.

32. Paulo autem hortante, ipsum scripsisse deque Evangelio Lucæ illum intellexisse, cum ait : « Secundum Evangelium meum » tradit sanctus Hieronymus [9], ac de eodem intellexisse, cum ait :

[1] Hieron. ad Ageruch. epist. XI. — [2] Tertul. de monog. in fin. — [3] 1. Tim. V. — [4] Tertul. ad uxor. lib. I. et de monog. c. 10. 11. 12. — [5] Innoc. ad Episc. Maced. ep. XXII. c. 1. 2. — [6] Leo ep. LXXXVII. cap. 1. in fine. — [7] Vict. de persec. Van. l. I. — [8] Ambr. ad Vercellens. ep. XXV. edit. Rom. — [9] Epiph. hæres. XXX.

[1] Tit. I. — [2] Orig. hom. 1. in Lucam. — [3] Epiph. hæres. LI. — [4] Ambr. in Luc. I. — [5] Beda, Euth. et alii in Luc. I. — [6] Epiph. hæres. LI. — [7] Hier. in præf. in comment. super Matth. — [8] Euth. in procem. in Luc. — [9] Hier. de Scrip. Eccles. in Luc.

« Misimus cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. » Verum hæc de aliis diversis, puta Barnaba, vel Sila, dicta esse, alios existimasse, superius, cum alias de Luca egimus, habuimus mentionem. Sane quidem Tertullianus [1] ante Hieronymum, Evangelium Lucæ illud fuisse, quod suum Paulus dicit, affirmat. Dorotheus (sed nescio unde acceperit) jussu Petri a Luca scriptum [2] esse Evangelium tradit. Quisnam vero ille Theophilus fuerit, ad quem Lucas suum scribit Evangelium, neminem hactenus invenimus definisse : putantibus nonnullis non esse nomen proprium alicujus viri, sed cognomen christiani cujuspiam, qui Theophilus sit cognomento dictus, sicut et Ignatius est cognominatus Theophorus. Verumenimvero si ex apocryphis veritatem aliquando expiscari conceditur; reperimus in libris Recognitionum Clementis [3], fuisse Theophilum nobilem civem Antiochenum; qui a Petro ad fidem christianam capessendam adductus, domum quoque suam usui Christianorum mancipatam, in ecclesiam mutavit; in qua Petrus conventus agens, cathedram posuit. Ad hunc igitur a Luca scriptum fuisse Evangelium, ea saltem ratio persuadet, quod et ipse Lucas, ut ille, patria Antiochenus, ad Antiochenum concivem, gentilem suum, de Dei Ecclesia optime meritum, illud jure conscripserit. Reperimus insuper apud eumdem Clementem [4] in libris Constitutionum quemdam Theophilum, quem auctor dicit suffectum esse Zachæo in episcopatu Ecclesiæ Cæsariensis in Palæstina : an autem idem sit cum Theophilo Antiocheno, non possumus certum quid affirmare.

33. Sed et illud de eodem Theophilo non prætermittimus dicere, illustrem sane virum fuisse, ad quem non tantum Evangelium, sed et Acta Apostolorum idem Lucas inscripserit : nam illum honestissimo exornat titulo, dicens in præfatione Evangelii : « Optime Theophile; » eo quippe titulo Paulum apostolum [5] nominasse constat tum Felicem, tum Festum Judææ præsides, ut cum ait : « Optime Felix, Optime Feste, » dum coram ipsis constitutus causam diceret. Sic et tribunus militum Claudius suas litteras ad eumdem Felicem præsidem datas, quæ apud Acta habentur, ejusmodi titulo consignavit, dicens [6] : « Claudius Lysias optimo præsidi Felici. » Ut plane liquido appareat, solitum ejusmodi titulum impartiri nobilissimis viris, fuisseque amplissimæ dignitatis indicem, et non personæ laudem; ut absque aliquo mendacii scrupulo quibuscumque magistratibus illis fungentibus consueverit impartiri : alioqui non putandum, Paulum ea adulatione atque mendacio demulcere voluisse scelestissimum omnium Felicem, vel Festum, optimos appellando. Quamobrem accidisse existimamus, ut sicut illis temporibus ille vigebat loquendi usus, ut quique candidati hoc titulo salutarentur, « Boni viri : » ita magistratum jam adepti, iidem Optimi dicerentur, unde et Optimates. De candidatis est illud Senecæ [1] ad Lucilium, dum ait : « Sic illum amicum vocasti; quomodo omnes candidatos, Bonos viros dicimus; quomodo obvios, si nomen non succurrit, Dominos salutamus. » Quantæ enim excellentiæ titulus esset, ut quis, Optimus, salutaretur, Trajanus imperator plane declaravit exemplo : «nam, ut de eo scribit Dio [2], cum amplissimis gloriæ titulis appellaretur : nihil tamen eum, inquit, magis quam cognomen Optimi juvit. »

34. Sed jam ad Lucam iterum revertamur. Inter typica ac symbolica illa quatuor Evangelistarum insignia, quæ primum Ezechieli, inde vero Joanni evangelistæ fuerunt divinitus demonstrata, et a Patribus divino plane spiritu declarata : facies bovis ob ministerium sacerdotii, a quo Lucas Evangelium auspicatur, ab omnibus ipsi tribuitur : cum alioqui (si licet sacris profana conjungere) antiqua voce in Italia (ut auctor est Varro [3]) bos Luca consueverit appellari. Plura de Luca et Evangelio ab eo conscripto summa cum laude meminit Irenæus. Sed quod antea polliciti sumus, dicere non prætermittamus, an Lucas in numerum septuaginta duorum discipulorum sit referendus, vel inter Pauli discipulos adlegendus. Epiphanius [4] expresse testatur, Lucam fuisse unum de septuaginta duobus. Euthymius in præfatione in Evangelium Lucæ, id ipsum sentiens, nititur testimonio Origenis. Sed ubi id dixerit Origenes, non invenimus; nisi quod in Evangelii Lucæ exordium hæc dicat : « Inculcat et replicat, quoniam quæ scripturus est, non rumore cognoverit, sed ab initio ipse fuerit consecutus; » sed de horum verborum sensu dicemus postea. Dorotheus quoque in Synopsi recenset Lucam inter septuaginta duos discipulos Domini; sed haud constans est fides ejus, quem constat adnumerasse inter eos complures discipulos Pauli. Demum quicumque loquentem Lucam de duobus discipulis abeuntibus Emmauntem, interpretati sunt alterum ex eis, cujus nomen non exprimitur (quod id modestiæ causa ipse tacuisse putetur) fuisse Lucam, iidem omnes æque confirmant, ipsum fuisse ex numero septuaginta duorum discipulorum. Certe quidem si illum Cleophæ comitem in via Lucam fuisse perspicue monstrari posset, omnis prorsus de ea re controversia soluta esset : sed quia tantum levissima, qui hæc agunt, conjectura agunt, res est diligentius exquirenda. Quid antiquitas senserit, quisnam fuerit discipulus ille Cleophæ comes, Origenes [5] contra Celsum agens, ut in re confessa, monstrat sic dicens : « Et in Evangelio Lucæ, ad invicem Simone et Cleopha de omnibus quæ sibi acciderant colloquentibus, superveniens Jesus ambulabat cum eis. » Hæc Origenes, qui cæteris antiquior id ex traditione pro constanti posuisse videtur.

35. Quamobrem quid de Luca sentiendum, a nullo securius, sicut neque certius, neque verius,

[1] Tert. contra Marc. lib. IV. — [2] Doroth. in Synopsi. — [3] Clem. Recogn. lib. X. cap. ult. — [4] Const. Apost. l. VII. c. 46. — [5] Act. XXIV. XXVI. — [6] Act. XXIII.

[1] Senec. lib. I. ep. III. — [2] Dio in Trajano. — [3] Varro de lingua Lat. lib. VI. — [4] Epiph. in Panar. hæres. LI. — [5] Orig. contra Celsum lib. II.

quam ab ipso Luca petendum est. Cum enim ipse in sua ad Evangelium præfatione aperte profiteatur, se ea quæ scripturus esset, accepisse ab iis qui viderant, et ministri sermonis fuerant; plane declarat, se ea non vidisse, vel coram audisse, sed ab aliis, qui cum Domino versati essent, accepisse. Sed reddamus ipsius verba : « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completæ sunt rerum : sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.» Ex traditione igitur, quam acceperat, ea se scribere cum manifeste testetur, certe se alium quam ex septuaginta duobus discipulis, qui cum Domino versati sunt, aliquem fuisse, manifeste significare videtur. Joannes enim evangelista, quod cuncta vidisset, aliis usus est verbis, sic dicens : « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ (et vita manifestata est) et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis. » At quod prosequitur Lucas : « Visum est et mihi, assecuto omnia a principio, diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile; » perinde est, ac si dixisset : Quæ accepimus aliorum traditione (quod dixerat), visum est omnia a principio diligenter ex ordine scribere. Hæc perspicue intelligentes antiqui ecclesiastici tractatores, absque aliqua dubitatione tradiderunt, Lucam non Domini, sed Apostolorum fuisse discipulum. Hac namque nomenclatura iterum usus est Irenæus [1], dicens : « Lucas sectator et discipulus Apostolorum; » et Tertullianus [2] ait : « Porro Lucas non apostolus, sed apostolicus; non magister, sed discipulus utique magistro minor; certe tanto posterior, quanto posterioris Apostoli sectator, Pauli sine dubio. » S. Hieronymus quoque in præfatione super Matthæum, Pauli discipulum Lucam appellat. Idem sentiens Theodoretus [3] hæc habet : « Etenim cum non vidisset B. Lucas, in principio operis dicit se ea narrare, de quibus certior factus est. Nos autem etsi audiamus eum non vidisse quæ narrat, sed hanc doctrinam accepisse ab aliis, non minus ei et Marco credimus, quam Matthæo et Joanni. » Lucam igitur non solum Pauli fuisse discipulum, sed ab ipso genitum in Evangelio, S. Hieronymus [4] testatur, dicens : « Appellantur filii prophetarum, quales et in novo Testamento Apostoli genuerunt, Paulus Timotheum, Lucam et Titum, multosque alios. » Hac eadem ratione et Origenes [5] existimavit Paulum nominasse inter alios Lucium (Lucam, ut ait) cognatum suum. Sed de his hactenus, jam reliqua prosequamur.

36. *Secunda Pauli ad Corinthios epistola.* — Nicopolim cum Paulus hiemis tempore pervenisset, ibi (ut existimamus) scripsit secundam epistolam ad Corinthios : ea nimirum occasione, quod cum superiori epistola anno præterito Ephesi ad eos data pollicitus esset [6] se ad eos venturum, cum Macedoniam

[1] Iren. lib. I. c. 20. et lib. III. c. 11. — [2] Tertul. contr. Marcion. lib. IV. c. 2. — [3] Theodoret. in præfat. Sanct. Patrum in fin. — [4] Hier. in Isai. c. 65. — [5] Orig. in epist. ad Rom. in fin. — [6] 1. Cor. XVI.

pertransisset, nec tamen id præstitisset; se excusans, hanc secundam ad eos scripsit epistolam, qua inter alia ait [1] : « Hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis; et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, est, et non? » Et paulo post : « Ego autem testem Deum invoco in animam meam, qui parcens vobis, non veni Corinthum. » Eadem quoque epistola, cum in primis quæ in Asia passus sit, doceat; quæ postea sit passus in Macedonia, his verbis significat [2] : « Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Sed ipsi in nobis ipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui a tantis periculis nos eripuit; » et post multa [3] : « Cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus : foris pugnæ, intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi; non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. »

37. Miserat enim Paulus Titum una cum sociis Corinthum, collectæ causa, quam jam per priorem epistolam intimaverat. Id autem Paulus postea declarat, sic dicens [4] : « Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita et perficiat in vobis gratiam istam. » Et inferius : « Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem in corde Titi. Misimus et cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias : non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam. » Ac rursum : « Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse, nunc autem multo sollicitiorem. » Cur autem tot tantosque viros tanta sollicitudine misisset, hanc inferius affert rationem [5] : « Misimus autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis : ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, etc. » Hilari enim animo omne officium ac studium ad eam navandam operam Corinthii polliciti erant Tito ac cæteris discipulis a Paulo missis. Quamobrem hæc eadem epistola ista commemorans idem Paulus ait [6] : « Scio enim promptum animum vestrum, pro quo et de vobis glorior apud Macedones : quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio provocavit plurimos. » Quisnam vero fuerit ille, quem tam egregiis chara-

[1] 2. Cor. I. — [2] Ibidem. — [3] 2. Cor. VII. — [4] 2. Cor. VIII. — [5] 2. Cor. IX. — [6] Ibidem.

eteribus Paulus describit, nominatque comitem suæ peregrinationis, Lucasne, an Barnabas, satis est dictum superius anno Domini quinquagesimo primo, ut non sit opus eadem hic repetere. Errant autem, mea sententia, qui putarunt Tito datam esse hanc epistolam ad Corinthios perferendam, eo quod in ea dicat Paulus se misisse cum Tito et alios socios: nam de priori Titi ad eos adventu Paulum (ut dictum est) intellexisse, quivis facile pervidere poterit. Nec est quod quis dicat, iterum illuc Titum esse profectum, quem Paulus (ut suo loco est dictum) e Macedonia recedens, ac secum ducens, Cretæ reliquit. Sed jam cætera, quæ ab Apostolo ea epistola ad Corinthios scripta sunt, exacte consideremus.

38. Cum eadem epistola Paulus iterum suum ad eos pollicetur adventum: ut veniens cuncta læta atque tranquilla reperiret; adhuc absens, miseratione commotus, incestuosum illum, quem prioribus litteris tradiderat satanæ, jam indulgens absolvit: quod ab illis ratum haberi rogat, sic dicens [1]: « Sufficit illi qui hujusmodi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus: ita ut e contrario magis donetis et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui hujusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos, in persona Christi; ut non circumveniamur a satana: non enim ignoramus cogitationes ejus. » Hucusque de indulgentia Paulus. Ad hæc enim scribenda permotus fuisse videtur Titi sermone, jam (ut dictum est) ad Paulum Corintho redeuntis: qui cum omnia, quæ in ea Ecclesia agerentur, ipsum admonuisset, mærorem hominis illius satanæ traditi eidem pariter significasse videtur, pro quo etiam veniam deprecatum esse par est credere. Exemplo igitur Pauli, et auctoritate sibi in Apostolis a Christo concessa, merito sibi Ecclesia vindicat, ut peccantibus interdum indulgentiam largiatur; quam qui loco Apostolorum successerunt episcopi, eadem ex causa soleant impartiri. Inflictis semel pro admissis delictis (ut res postulat) pro arbitrio sacerdotum statutis pœnis, vel adhuc forte majoribus lege debitis injungendis: cum vel ne his affectus, vel majoribus afficiendus (quod Paulum commovit) nimia tristitia pœnitens absorberetur; hac, vel alia quacumque ex causa id expedire visum fuerit (ut fecit Apostolus) eas indulgendo remittere iidem episcopi consueverunt.

39. Frequens ejus rei usus in Ecclesia reperitur, cum persecutionum temporibus lapsi fideles, ad Ecclesiam redeuntes, exomologesimque facientes, indulgentiam vel de injuncto vel de injungendo pœnitentiæ tempore, quo extra communionem in afflictione agere deberent, instanter deprecabantur: et quominus se eam assequi ob facinorum magnitudinem diffiderent, commendatitiis sanctorum litteris, qui fidei causa in carcere detenti essent, eam promereri studebant. Id quidem est quod Tertullianus [1] ad martyres in carcere positos scribit his verbis, ipsam indulgentiam pacem appellans: « Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt; » non quidem quod illi hanc ipsis præstarent indulgentiam, sed quod pro illis libellos supplices ad episcopos darent, prout Cyprianus multis exemplis declarat: ut in primis cum ad martyres, qui plusquam fas esset, usurparent, ac præpropere peterent pro lapsis indulgentiam, sic scribit [2]: « Illi (qui lapsi sunt scilicet) contra Evangelii legem, contra vestram quoque honorificam petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in pœnitentiam impositam, offerre lapsis pacem, et Eucharistiam dare, id est, sanctum Domini corpus profanare audeant, etc. » Negandam prorsus esse, si vi quadam atque procacia peteretur, tam ipsius Cypriani [3] quam Cleri Romani [4] declarant epistolæ, ac præsertim liber a Cypriano scriptus de lapsis. Sed sicut aliquibus importune vel inofficiose petentibus vigor sacerdotalis resistere videbatur, ita humiliter submisseque indulgentiam efflagitantibus pastoralis commiseratio, cum præsertim temporis ratio postularet, præsto erat: quod sæpius idem auctor demonstrat, dum Novatianos suis scriptis exagitat, ut ea potissimum epistola docet, quam ejus argumenti, nimirum de indulgentia lapsis danda, ad Cornelium scripsit [5]. Sed et in magno Nicæno Concilio [6] statutum reperitur, ut pro animi ardore, quo quis susceperit injunctam peragere pœnitentiam, possit episcopus indulgentiam, ne præstitutum integrum tempus persolvere teneatur, illi præstare. Sunt et alii de eadem re diversorum Conciliorum canones; sed de his alias.

40. At redeamus ad Paulum: qui quantumlibet benignum ac indulgentem cum Corinthio sic nequiter lapso se præberet, quod nimirum ille aliqua saltem ex parte de amisso scelere egisset pœnitentiam: adversus eos tamen, qui luxuriis item essent turpissime inquinati, nec pœnitentiam egissent, se vindicem fore minatur, sic dicens [7]: « Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos; et ego inveniar a vobis, qualem non vultis; » et paulo post: « Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia quam gesserunt. Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi, et prædico, ut præsens, et nunc absens iis qui antea peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. » Hæc ad eos ille: solutissimos enim in venerem fuisse Corinthios, superius dictum est.

[1] 2. Cor. II.

[1] Tertul. ad mart. c. 1. — [2] Cypr. epist. XI. — [3] Cypr. epist. XXI. XXII. XXIII et seq. — [4] Apud Cypr. ep. XXX. et XXXI. — [5] Cypr. epist. LIV. — [6] Conc. Nic. c. 11. et 12. — [7] 2. Cor. XII. XIII.

41. Jam cætera, quæ ad Pauli res gestas spectare videntur, ordine prosequamur. Eadem quippe epistola, occasione quorumdam, qui jactanter nimis in magnum veritatis præjudicium adversus ipsum se extollebant, sui apostolatus insignia, quæ nimirum causa Evangelii passus esset, necessitate compulsus et invitus (quod sæpius protestatur) aspicienda ob illorum oculos ponit. At quoniam quod ad graves ærumnas, quas perpessus est, spectat, earum major pars a Luca prætermissa cognoscitur, ejus verbis ipsa recitare, operæ pretium ducimus; ait igitur [1] : « Ministri Christi sunt, et ego (ut minus sapiens dico), plus ego : in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum : ter naufragium feci, nocte et die in profundum maris fui. In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate : præter illa quæ extrinsecus sunt : instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor ? quis scandalizatur, et ego non uror ? etc. »

42. *De naufragio a Paulo apud Melitam passo.* — Horum quidem complura a Luca esse prætermissa, nemo non videt : idque non invidiæ vel oscitantiæ causa : sed quod (ut in multis observavimus) nonnisi ea, quibus præsens fuit, singillatim recenseat; cætera vero adeo summatim, ut tribus fere verbis res gestas plurium mensium et annorum perstringat. Nam (ut nuper vidimus [2]) Pauli Epheso discessionem, in Macedonia commorationem, profectionem in Græciam, et navigationem Troadem, quæ duorum prope annorum spatio esse peracta epistolæ ejus manifeste declarant, perpaucis absolvit. Sed quod ad ea quæ a Paulo recensita sunt pertinet, de judaica illa animadversione, qua unde quadraginta verbera infligebantur, cum quinquies se ea Paulus affectum esse testetur, Lucas ne verbum quidem. Cumque Paulus ter se cæsum virgis dicat; de unica tantum virgarum animadversione facta Philippis idem [3] meminit, et de lapidatione [4] facta Lystris. De naufragio item in hanc diem tertium passo, nihil prorsus. Sed hic et illud breviter necessario monendum putamus lectorem; nonnullis accidisse, ut temporum ignoratione in maximos errores incidant, putantes nimirum, naufragium apud Melitam passum (quod Lucas [5] narrat) unum e tribus fuisse a Paulo enumeratis : non animadvertentes, secundam epistolam ad Corinthios longe ante illud naufragium esse scriptam. Quamobrem scrupulosa quæ videtur in historia temporum indagatio, quantum conferat ad veram atque germanam divinæ Scripturæ interpretationem, quisque facile judicabit. Hæc sentiens Joannes Chrysostomus [1], et ipse quibus in locis, quandove Pauli epistolæ fuerint scriptæ, pervestigans, hæc ait : « Proinde hunc laborem nemo extra rem, neve hanc indagationem supervacaneæ curiositatis esse putet : confert enim nobis non parum ad quæstiones explicandas ipsum epistolarum tempus. »

43. Quod vero pertinet ad profundum maris, in quo se nocte ac die fuisse Apostolus tradit : cum multæ de ea re afferantur interpretationes : accipe, si non displicet, quod apud Bedam [2] legitur ex Theodoro, fuisse eo nomine teterrimum omnium carcerem Cyzicenum, qui ex eo quod altissimus esset, adeoque deorsum depressus, merito profundum maris sit dictus : porro illi similis erat Athenis famosissimus carcer, Barathrum appellatus, vel qui Syracusis, Latomiæ nominatus, et qui Romæ nuncupatus est Tullianus, aliqua ex parte eidem comparandus : hi enim nominatissimi omnium habentur. At licet neque in Actis a Luca conscriptis, nec in epistolis Pauli habeatur aliqua mentio de Pauli adventu Cyzicum : tamen cum constet eum venisse Troadem, Cyzicum itidem in Propontide situm conscendisse, par est credere : nam cum, Strabonis [3] sententia, ea civitas ob magnitudinem, pulchritudinem, et legum bonitatem, bello pacique accommodata, comparari posset cum principibus Asiæ urbibus; quæque (ut idem ait) iisdem esset prædita ornamentis, quibus Rhodiorum, Massiliensium, et Carthaginiensium nobilissimæ civitates; a Paulo non fuisse eam neglectam, æquum est existimare. Quæ ergo ibi gravissima passus est, inter eas adnumerat tribulationes, quas omnium vehementissimas in Asia se esse perpessum, in eadem dicit epistola [4]. Nec quemquam moveat, quod de carceribus superius habuerit mentionem, dicens : « In carceribus abundantius; » nam et de plagis acceptis itidem cum meminisset, quæ generatim complexus erat, postea speciatim enumerat. Sed quod diversa sit de profundo maris diversorum sententia, lector quid velit sentiat.

44. *Paulus tertio invisit Corinthios, et de ejus ad Romanos datis litteris.* — Post recensitas denique quas passus est pœnas, eadem, quam diximus, occasione, quod ante annos quatuordecim ad tertium cælum [5] raptus, visiones et revelationes acceperit, narrat; de quibus nos suo loco superius egimus, anno nimirum Domini quadragesimo quarto, quo contigerunt. Cum vero ad Corinthios epistola scripta, Paulus, quod sæpe pollicitus erat, iterum spondet, Corinthum se esse venturum : tertium hunc esse sui Corinthum adventum, ipse iterum eadem epistola testatus est, dicens [6] : « Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos; » et in fine iterum : « Ecce tertio hoc venio ad vos. » Verum cum neque ex Luca in Actis, nec alibi in ejusdem Pauli epistolis de secundo ejus Corinthum adventu mentio habeatur :

[1] 2. Cor. XI. — [2] Act. XX. — [3] Act. XVI. — [4] Act. XIV. — [5] Act. XXVII.

[1] Chrysost. in epis. ad Rom. in prin. — [2] Beda lib. quæs. q. 3. tit. 8. col. 391. — [3] Strab. lib. XII. — [4] 2. Cor. I. — [5] 2. Cor. XI. — [6] 2. Cor. XII. XIII.

fortasse sic accidit, ut quemadmodum de se testatur idem Paulus triennio[1] mansisse Ephesi, cum tamen non semper ibi consederit, sed ad alias Asiæ civitates profectus Evangelium prædicans (quod Lucas[2] testatur) Ephesum reversus, sic a primo suo ad illos adventu triennio manserit : ita etiam, dum scribit Lucas [3] Paulum annum et sex menses mansisse Corinthi, non intelligendum sit, ut nunquam per illud tempus inde recesserit, sed ad alias propinquiores Achaiæ civitates ipsum migrasse, atque iterum redeuntem, dictum tempus explesse : alio enim hæc quam dicto sensu accipi non posse, qui cuncta exacte perlegerit, æque consentiet.

45. De reliquis Pauli rebus gestis per tres menses, quibus (ut Lucas [4] ait) mansit in Græcia (intelligens per Græciam regiones omnes quæ ab Achaia usque in Illyricum interjacent) ea tantum habemus expressa, quæ idem ipse Paulus scribens ad Romanos [5] his verbis significat : « Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti : ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi :» sed quam rationem habuerit in prædicando, mox subdit : « Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem ; sed sicut scriptum est : Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt ; et qui non audierunt, intelligent. » Hæc Paulus, qui proximo jam vere in Syriam recta solvere, ut quam collegerat pecuniam, Hierosolymam ad pauperes illic agentes deferret, in animum duxit ; sed insidiantibus illi Judæis, id facere minus licuit : quamobrem, ut qua venerat via, rediret in Macedoniam, iter aggreditur una cum suis : hæc enim Lucas [6] paucis describit, sic dicens : « Cum fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Judæis navigaturo in Syriam : habuitque consilium, ut reverteretur per Macedoniam. »

46. Sed antequam Paulus rediret in Macedoniam, Corinthum versus iter direxisse, ac Cenchreas (quod est navale Corinthiorum) pervenisse, ibique scripsisse ad Romanos, Origenes [7] existimavit, qui ait : « Illud haud absurde admonebimus, quod videtur hanc epistolam de Corintho scribere : et aliis quidem pluribus indiciis, evidentius autem ex eo quod dicit : Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, ministram Ecclesiæ quæ est Cenchreis (Cenchreæ enim dicitur locus Corintho vicinus, imo prorsus ipsius Corinthi), et ex hoc ergo apparet de Corintho scripta, et aliis quidem pluribus indiciis ; evidentius tamen ex eo quod dixit : Salutat vos Caius, hospes meus ; de quo Caio scribens Corinthiis meminit dicens : At gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium. Simile et deinde datur indicium, ubi dicit : Salutat vos Erastus arcarius civitatis ; de quo Erasto ad Timotheum secundam scribens dixit : Erastus remansit Corinthi. » Hæc Origenes ; ex quibus eam epistolam ad Romanos apud Corinthum scriptam esse concludit ; cui nos etiam assentimur. Antequam igitur cætera Pauli itinera relegamus ; in his quæ ad Romanos scribit, et ad historicam veritatem spectare cognoscuntur, paululum immoremur.

47. Ad Gentiles potissimum, qui Romæ erant credentes, hanc Paulus scripsit epistolam : quod quidem ex verbis ipsius liquido constat : sic enim ait in ejus exordio [1] : « Sæpe proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut et in cæteris gentibus, Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum ; » et prope finem [2] : « Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens : propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in Gentibus, testificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in spiritu sancto. » At qualis eo tempore esset status Romanæ Ecclesiæ, eodem prædicante audiamus ; hæc enim ait [3] : « Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo ; » ac rursum [4] : « Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere ; » ac demum [5] : « Vestra obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. »

48. His igitur patet, jam florentissimam fuisse Romanorum Ecclesiam, ac mirifice propagatam, atque adeo auctam, ut ejus fides annuntiaretur in universo orbe, et, quod addit, ejusdem obedientia in omnem locum divulgata esset. « Hæc non eis blandiens, inquit Theodoretus [6], sed vera dicens, posuit Apostolus : neque enim fieri poterat, ut quæ Romæ eveniebant, ea illos qui in toto erant orbe terrarum, laterent. In illa enim imperatores regiam suam habebant, et illinc emittebantur et qui gentibus præessent, et qui vectigalia a civitatibus exigerent. Jam vero in illam quoque decurrebant omnes qui regalia profitebantur beneficia, et per hos omnes ubique significabatur quod civitas Romanorum Christi doctrinam perceperat. » Hæc ille. Sanctus Hieronymus [7] hæc magna consideratione a Paulo esse dicta cognovit, unde ait : « Vultis scire, o Paula et Eustochium, quomodo Apostolus unamquamque provinciam suis proprietatibus denotarit ? Usque hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides. Ubi aliquando tanto studio et frequentia ad Ecclesias et ad martyrum sepulcra concurritur ? Ubi sic ad similitudinem cælestis tonitrui, Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur ? Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi

[1] Act. XX. — [2] Act. XVIII. XIX. — [3] Act. XVIII. — [4] Act. XX. — [5] Rom. XV — [6] Act. XX. — [7] Orig. in præf. in epist. ad Roman. Theodoret. in præf. in epist. Pauli, et alii.

[1] Rom. I. — [2] Rom. XV. — [3] Rom. I. — [4] Rom. XV. — [5] Rom. XVI. — [6] Theod. in ep. ad Rom. c. 1. — [7] Hier. in præf. lib. II. in epist. ad Galat.

Ecclesiæ; sed quod devotio in eis major sit, et simplicitas ad credendum. » Hæc Hieronymus. Idem qui supra Theodoretus [1] scribens ad sanctum Leonem Romanum pontificem hæc habet de Romana urbe, et fide illius : « Accedit his, quod hoc quoque, quod rerum potitur, peperit imperium, et propria sua appellatione eos quibus imperat impertiit : præcipue autem et insigniter eam exornat fides, et fide dignus testis divinus Apostolus, qui clamat : Fides vestra annuntiatur in universo mundo. Si autem divinæ prædicationis, statim susceptis seminibus, mirabiles hos fructus et tam uberes tulit, quænam ad eam, quæ nunc in ea versatur, pietatem laudibus celebrandam sufficerit oratio? » Hæc ipse.

49. Accidit hanc ob causam, quod sicut omnes qui Romano subessent imperio, Romanorum appellatione nobilitati essent, secundum quod lege [2] sancitum est, ut omnes qui sub orbe Romano sunt, Romani cives appellarentur : ita pariter omnes quotquot catholica fide pollerent, Romani itidem dicerentur : eo quod fides Catholica, Romana pariter diceretur. Quod licet superius occasione catholici nominis sit perspicue demonstratum ; tamen eadem hic repetere (quod rei exigat argumentum) haud otiosum putamus; et in primis testimonium Theodosii junioris imperatoris sic scribentis ad Acacium [3] episcopum Berœensem : « Vos probatos Romanæ religionis sacerdotes esse, manifesto argumento declarate. » Sed et ipsos hæreticos consuevisse Catholicos communi loquendi usu itidem nominare Romanos, plura sunt exempla; ut apud Victorem Uticensem [4], cum Jocundus arianus episcopus ad regis filium : « Si gladio, inquit, peremeris, incipient Romani martyrem prædicare; » et apud Gregorium Turonensem [5] itidem de ariano principe : « Cogitavit intra se dicens : Quia ingenium est Romanorum (Romanos enim vocant homines nostræ religionis) ut ita accidat, et non sit virtus Dei. » Itemque inferius [6] de Ariano sic dicente : « Si consenseris dictis meis, exercemus hodie cachinnum de hoc Romanorum presbytero; » hoc est, de catholico sacerdote ; ac rursum de iisdem Arianis, qui erant in Galliis [7] : « Quid putatis (dicebat unus ex illis) quod nunc isti Romani dicant. »

50. Data est hujus loquendi usus ea occasio, quod cum Romana Ecclesia Petri peculiaris esset, qui (quod monstratum est sæpius) sicut caput totius Ecclesiæ a Christo Domino institutus, non tantum eorum qui Romæ vel in Italia essent, sed omnium in orbe terrarum Christianorum pastor diceretur et esset, ita ipsa merito mater omnium diceretur Ecclesiarum. Sed quod insuper supra Petram, eumdem et Petrum, a Christo fundatæ Ecclesiæ datum ab eodem esset privilegium, ut portæ inferi, nempe hæreses (ut Epiphanius et alii sunt interpretati) non prævalerent adversus eam ; eadem ex causa qui essent fide sincera, ac probati in omnibus orthodoxi, iidem Romani ab omnibus dicerentur. Nam ait Irenæus [1] : « Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique, fideles : in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quæ est ab Apostolis traditio. » Sicque quod dicit Paulus de Romanis : « Fides vestra annuntiatur in universo mundo, » prophetice dictum esse, Cyprianus in primis existimavit; qui ad Cornelium papam scribens [2] hæc ait : « Dum apud vos unus animus, et una vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est. Claruit, fratres carissimi, fides, quam de vobis beatus Apostolus prædicavit : hanc laudem virtutis, et roboris firmitatem jam tunc in spiritu prævidebat, et præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios provocabat. » Hæc ipse. Sed observatione illud quoque, secundum Joannem Chrysostomum [3], dignum est, quod ait Apostolus : « Fides vestra annuntiatur in universo mundo : » quod scilicet, sicut Ecclesia Romana, Petro prædicante, crediderat, ita credere deberent cæteræ nationes; ait enim ipse : « Non dixit, Manifestatur, sed, Annuntiatur; » et paulo post : « Hoc solum ait, Annuntiatur; ac recte quidem, Annuntiatur : planum faciens, quod dictis nihil quicquam addendum vel demendum esset. Angeli seu nuntii hoc est opus, quæ dicuntur, ea sola deferre : ob quod et sacerdos angelus vocatur, quod non sua ipsius, sed ea tantum nuntiat, quæ ab eo acceperit, a quo delegatur. Quanquam Petrus inibi etiam prædicavit : sed illius facta, sua esse ducit : usque adeo (quod antea diximus) invidentia omni supra modum vacabat. » Hæc ipse, exacte considerans, quod quantumlibet idem Apostolus magnis præconiis celebret Ecclesiam Thessalonicensium [4], ad ipsam scribens, nihilominus nequicquam tale de illa locutus fuerit.

51. Sed cum tam ex nuper dictis, quam etiam ex superius enarratis de adventu Petri Roman. anno secundo Claudii imp. constet Romanam Ecclesiam jam primitus erectam atque institutam fuisse : quænam subesse potuit causa, ut ad Romanos Paulus scribens, nullam prorsus de Petro habuerit mentionem? At multæ quidem, sed ea potissima creditur, Petrum scilicet edicto Claudii (ut dictum est) cum Judæis semel Roma pulsum, ad externas orbis oras prædicationem Evangelii convertisse, et in his hactenus laborasse ; quippe cum universi gregis curam a Domino sibi demandatam suscepisset, et quod ipse coram Apostolis de se testatur, dicens : « Elegit Deus per os meum audire Gentes verbum Evangelii, et credere; » non erat ejus officii, in uno loco consistere, sed quantum homini licuisset, universum peragrare orbem, et nondum credentes ad fidem

[1] Habetur tom. II. in fine novæ edit. — [2] L. in Urbe Ro. ff. de stat. hom. secundum lectionem Alciati. — [3] Extant in Act. Concil. Ephes. edit. Peltan. tom. V. cap. 10. — [4] Victor Uticen. de persec. Vand. lib. II — [5] Greg. Turon. de glor. mart. c. 25. — [6] Eod. l. c. 30. — [7] Eod. l. c. 79.

[1] Irenæus lib. III. c. 3. — [2] Cypr. epist. LVII. — [3] Joan. Chrys. in epist. ad Rom. hom. 2. — [4] 1. Thess. I.

producere, credentes vero in fide penitus stabilire. Si enim Paulus ad prædicandum itidem Gentibus Evangelium a Deo electus erat, licet neutiquam ei universi gregis cura credita esset; tamen ex his quæ Lucas scribit, vidimus eum tot provincias circumlustrasse : ac ita (ut de se ipse testatur [1]) Hierosolymis in Illyricum usque longe lateque Evangelium prædicasse, ut cum locum ulterius non haberet, Hispanias cogitaret : quid de Petro dicendum est, cujus præcipue muneris erat in his præ cæteris insudare? Cum præsertim non sicut in Orientalis orbis partes, sciamus cæteros Apostolos missos esse in Occidentem, uno excepto Barnaba, qui ad breve tempus Ligures docuit; vel Jacobo (si tamen consenserimus iis qui tradunt eum cito rediturum Hispaniam penetrasse) cæterorum autem neminem esse missum, liquido appareat. Petri igitur muneris erat, ut qui jam complures Orientis provincias prædicando Evangelium peragrasset, jam (quod reliquum esse videbatur) lustraret orbem Occidentalem, et usque ad Britannos (quod tradunt Metaphrastes [2] et alii) Christi fidem annuntians penetraret.

52. Certe quidem Gregorius [3] scribens ad episcopos Numidiæ, eos ab apostolo Petro accepisse ordinationum initia testatur; hoc est, quod et ante Tertullianus [4] dicebat : « Habes Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. » Et Cyprianus [5] Romanam Ecclesiam matricem appellat, quod non tantum Carthaginiensis Ecclesia ab ea fidem accepisset, sed quæ sub ipsa continentur Mauritania atque Numidia. Et quis mirabitur hæc, cum idem Paulus hac ipsa epistola testetur, impletum esse quod prædictum in Psalmo fuerat [6] : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum? » Merito igitur manifestum fuisse ait Innocentius [7] ad Decentium scribens, Ecclesias in omni Italia, Gallia, Hispania, Africa, Sicilia, ac insulis interjacentibus positas, a nullo alio quam a Petro, vel ejus discipulis et successoribus institutas esse. Non est ergo quod jure quis possit de absentia Petri calumniam facere, vel de silentio Pauli movere quæstionem; cum scribens ad Corinthios, Galatas, Ephesios, Thessalonicenses, et alios nequicquam de ipsorum episcopis expresse meminerit. Potuit et illud perfacile accidisse (etiam si dixerimus his temporibus Petrum Romæ egisse) ut familiares alias ad ipsum Paulus eidem tabellario dederit litteras; adeo ut non opus esset per alios salutari, cui ipse, suis privatis litteris monens, salutem plurimam impartitus esset. Hæc enim humanitatis officia inter Apostolos intercessisse, quis tam ab humanitate alienus negare præsumpserit? Sed de his satis.

53. Quanam autem occasione Paulus permotus scripserit ad Romanos, ex ejus epistolæ argumento facile assequi licet; de quo hæc S. Augustinus [8] : « Epistola, inquit, quam Paulus apostolus scripsit ad Romanos, quantum ex ejus textu intelligi potest, quæstionem habet, utrum Judæis solis Evangelium Domini nostri Jesu Christi venerit propter merita operum; an vero nullis operum meritis præcedentibus, omnibus Gentibus venerit justificatio fidei, quæ est in Christo Jesu : ut non quia justi erant, homines crederent; sed credendo justificati, deinceps juste vivere inciperent. Hoc ergo docere contendit Apostolus, omnibus venisse gratiam Domini nostri Jesu Christi : quam propterea etiam gratiam vocari ostendit, quia non quasi debitum justitiæ redditum est, sed gratuito datum. » Hæc de epistolæ argumento Augustinus. Sed qua rursum occasione ita scripsisset, hanc deinde affert rationem quæ ex eadem ipsa epistola pariter intelligitur : « Cœperant, inquit, nonnulli qui ex Judæis crediderant, tumultuari adversus Gentes et maxime adversus apostolum Paulum, quod incircumcisos et a legis veteris vinculis liberos admittebat ad Evangelii gratiam, prædicans eis, ut in Christum crederent, nullo imposito circumcisionis carnalis jugo : sed plane tanta moderatione, uti nec Judæos superbire permittat, tanquam de meritis operum legis; nec Gentes merito fidei adversus Judæos inflari, quod ipsi recepperint Christum, quem illi crucifixerunt. » Hactenus Augustinus. Ex his plane adducimur, ut credamus Petrum Roma absentem fuisse; nam sicut olim in Concilio Hierosolymitano Judæos Christianos eadem ex causa tumultuantes, apostolica auctoritate [1], reddita de omnibus ratione, compescuit; haud dubium hæc eadem Romæ idem Petrus, si præsens fuisset, minori negotio præstitisset. Nisi dicere velimus, eadem omnia pro sua defensione Paulum scripsisse, quod de abrogatis legalibus sibi negotium factum esset.

54. At quicquid sit : quantumlibet ad ipsos Paulus scribens, eosdem tantopere laudet, et ad pietatem instituat, et multis argumentis amorem suum erga ipsos testatum reddat : tamen non prætermittit, quominus illos redarguat, facilitatis nimirum atque superbiæ, quod (ut notat Hieronymus [2]) hæc fuerint peculiaria vitia Romanorum; quæ etiam Bernardus [3] exprobrat, sic dicens : « Populus Romanus est. Nec brevius potui, nec expressius tamen aperire de tuis parœcianis quod sentio. Quid tam notum sæculis, quam protervia et fastus Romanorum? Gens insueta paci, tumultui assueta; gens immitis, et intractabilis, et usque adhuc subdi nescia, nisi cum non valet resistere. » Hæc ille : quæ nos idcirco retulisse voluimus, ut quisque intelligat, non esse Romanorum virtutis, si Romana Ecclesia semper florentissima, caput extitit omnium Ecclesiarum; et deficientibus cæteris sedibus Apostolorum, ipsa permanserit inconcussa; et sicut olim, ita et semper illibata fides ipsius in universo orbe catholico prædicetur : sed potius esse sedis Petri tam excellentem prærogativam, et privilegium eidem divinitus impartitum. Dei enim donum est non ex operibus [4], ne quis glorietur.

[1] Rom. XV. — [2] Metaph. die 29 Junii. — [3] Greg. lib. I. epist. LXXV. — [4] Tert. lib. de Præscrip. c. 36. — [5] Cypr. epist. XLV. — [6] Psal. X. — [7] Innoc. ep. I. — [8] Aug. in expos. inchoata ejusd. ep.

[1] Act. XV. — [2] Hier. in præf. lib. II. in epist. ad Rom. — [3] Bern. ad Eugen. lib. IV. — [4] Ephes. II.

55. Verum ut tandem de illis, quorum idem Paulus[1] in fine suæ epistolæ meminit, agamus (id enim ad rerum gestarum historiam spectare quis dubitet?), cum commendat in primis Phœben ministram Ecclesiæ quæ est in Cenchreis, opinamur eam fuisse diaconissam, ejusdemque muneris et Mariam, de qua inferius ait : « Salutate Mariam, quæ multum laboravit in nobis; » similiter Tryphænam et Tryphosam : « quæ, inquit, laborant in Domino; » pariterque Persidem, de qua itidem ait : « Salutate Persidem carissimam, quæ multum laboravit in Domino; » quantum scilicet sexui femineo jure concessum esset : fuisse enim quasdam ecclesiasticas functiones, quæ mulierum diaconissarum essent, satis superius dictum est; ne quis putet has verbi prædicationem administrasse, quam jam Paulum illis inhibuisse, cum ad Corinthios scriberet, certum est, cum dixit[2] : « Mulieres in ecclesiis taceant. » Quibus non tantum ibi docere, imo nec interrogare quidem, ut discerent, illis permisit, dicens : « Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. » Sed hoc ipsum Chrysostomus eo temperamento existimat intelligendum, ut non prorsus feminis Apostolus interdixerit quolibet divino sermone, sed illo tantum qui publicus haberetur; sic enim ait : « Præsidentiam, quæ fit in medio Ecclesiarum, illis prohibet, sedemque in pulpito, non doctrinæ verbum; non eam doctrinæ rationem, quæ ad privatum usum pertinet, amputando, sed eam quæ in medio sit et in communi theatro, quæ ipsis congruit doctoribus. » Hæc ipse; ac merito quidem : nam quomodo vir infidelis per mulierem fidelem sanctus efficeretur (quod ait Paulus[3]), nisi illa ipsum docente? Habent et Acta[4], non tantum Aquilam Ponticum, sed et uxorem ejus Priscillam, Apollo genere Alexandrinum in fide christiana instituisse. Sed quod ad hos pertinet : reversos esse Romam Corintho, quo a Claudio pulsi ab Urbe abierant, satis apparet : morte enim Claudii (ut diximus) Romam postliminio sunt reversi qui fuerant inde illius edicto expulsi Judæi : at non tantum illi, sed et alii Christi fideles illinc, Nerone imperatore creato, Romam venerunt, et inter alios, quos nominat et salutari mandat, Tryphæna et Tryphosa nobiles Iconienses feminæ a Paulo Iconii ad Christum conversæ, quarum est mentio in Theclæ Actis, quæ et fidelissima esse monstravimus.

56. Mandat insuper salutari et Epænetum, quem Dorotheus[5] tradit factum esse episcopum Carthaginiensem; sed nulla ejus rei mentio reperitur apud Africanos scriptores ecclesiasticos. Post hos omnes salutem suo nomine dici mandat Andronico et Juniæ, quos cognatos et concaptivos appellat, ac nobiles in Apostolis, quod ad illud munus ante ipsum adsciti fuissent : quamobrem jure creditum est, hos fuisse Christi antiquos discipulos; quorum Andronicum factum fuisse in Pannonia episcopum, idem auctor tradit. Adhuc etiam Urbano et Stachi salutem dicit; quorum hunc ad Byzantinam Ecclesiam administrandam a Petro fuisse missum, jam superius diximus. His adjecit Apellem et Herodionem, aliosque qui ex Aristobuli essent vel ex Narcissi domo. Quod vero ad Aristobulum spectat : missum illum fuisse ad regendam Ecclesiam in Britannia collectam, Græci[1] testantur. Narcissum vero Athenarum Ecclesiam curasse, Ampliatum Odissæ, et Urbanum in Macedonia esse creatum episcopum, Hippolytus[2] testari videtur : quorum omnium anniversaria agitur commemoratio tam a Græcis quam a Latinis trigesima prima mensis Octobris[3]. Quod ad Narcissum spectat, constat errasse qui putarunt Apostolum intellexisse de his qui erant ex familia Narcissi potentissimi liberti Claudii imperatoris, penes quem (ut Suetonius[4], Tacitus, ac Dio testantur) summa rerum erat. Hæc facile suaderi possent, nisi constaret ipsum Narcissum odio Agrippinæ matris Neronis imperatoris, ante biennium, cum primum scilicet Nero creatus est imperator, fuisse necatum : Tacitus[5] enim mortem ejus recenset sub consulatu Asinii et Acilii. Præter hos autem addit Rufum, Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem, Philologum, Nereum, quibus ferme singulis certas episcopatus sedes tribuit Dorotheus : sed quoniam ejus fides improbatur in multis, referre omittimus. Novissime autem salutari mandat Juliam et Olympiadem.

57. Rursum vero, qui illis æque salutem impertiant, recensens, ait : « Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei. » Porro Lucium, quem dicit, eumdem esse cum Luca, ea ratio persuadet, quod (ut ejusdem[6] Acta declarant) una cum his Paulo conjunctus erat. Sed quod eos idem Paulus cognatos appellat, sicut et paulo superius Juniam et Andronicum; non propinquitate sanguinis, eo quod diversarum essent ac longe distantium regionum; sed quod eosdem in Evangelio genuisset, ita dixisse Origenes[7] existimavit : sed verius putamus, sic cognatos eos esse nominatos, quod essent ejusdem gentis, nempe Judæi. Nam idem superius Judæos omnes cognatos suos appellat, cum ait[8] : « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ. » Certe si quos genuit in Evangelio, cognatos dicere voluisset, ante omnes Caius, quem baptizaverat, et alii plures eo digni erant nomine. Sed quod non æque Aquilam et Priscillam, quos constat fuisse Judæos, cognatorum nomine exornet, illam puto fuisse causam, quod hi notiores esse videbantur, quippe qui alias tempore Claudii Romæ agebant : cæteros vero fortasse advenas Judæos sic speciatim opus fuerit demonstrasse. Scripsit Tertius Pauli discipu-

[1] Rom. XVI. — [2] 1. Cor. XIV. — [3] 1. Cor. VII. — [4] Act. XVIII. — [5] Doroth. in Synopsi.

[1] Græc. Menolog. die 15 Mart. — [2] Hippolyt. de 72 discip. — [3] Martyrolog. Rom. ea die. — [4] Sueton. in Claud. c. 28. Tacit. lib. XI. Dio lib. LX. — [5] Tacit. lib. XIII. — [6] Act. XX. — [7] Orig. in epist. ad Rom. c. 16. — [8] Rom. IX.

lus, qui ei erat a manu, hanc epistolam, ut ipse scribens indicat dicens : « Saluto vos ego Tertius, qui scripsi hanc epistolam in Domino. » Hunc factum esse episcopum Iconii, Diodorus [1] Tarsensis in primis, et post eum Dorotheus testantur. Quæ autem absoluta epistola, post Amen, ex more positum, sunt subscripta, manu Pauli (quod in aliis interdum facere consuevit) esse exarata, et tanquam appendicem addita, existimamus. Sed hactenus de epistola ad Romanos.

58. *De rerum Judaicarum statu.* — Antequam autem Pauli ac sociorum iter Hierosolymam versus singillatim, ut a Luca descriptum habetur, ordine prosequamur, necessarium ducimus, ea primum referre, quæ antequam illuc pervenerit Paulus, ibi facta esse noscuntur. Sane quod hoc anno (ut dicturi sumus uberius suo loco) Paulus vinctus cum ad castra apud tribunum ductus esset, rogatus est ab eo [2], num ipse Ægyptius ille esset qui ante hos dies tumultum in populo concitasset, et seductos quamplurimos Judæos secum in desertum duxisset; ea de mago illo hoc anno contigisse, evidens est testimonium; quænam vero hæc fuerint, Josepho ea narrante, hic referre operæ pretium existimamus. Sed ut sciamus pariter quisnam esset primis his Neronis temporibus Judæorum status, rem paulo altius repetere opus esse videtur; idque ex Josepho, qui his verbis, ut se habuit, exacte describit [3] : « Cæterum Judææ res prolabebantur usque in deterius : tota enim referta erat latronum receptaculis, et magicis præstigiatoribus, imperitique vulgi seductoribus : quorum multos, sicut et latrones, Felix præses quotidie comprehensos afficiebat suppliciis; et in his Eleazarum Dinæi filium, qui non mediocrem latronum globum circa se habebat, dolo vivum in suam potestatem redegit : data enim ei fide quod nihil mali esset passurus, persuasit ut ad se veniret, moxque vinctum Romam transmisit. Cumque odio prosequeretur Jonatham summum pontificem, ut admonitus ab eo sæpe de administrandis melius rebus Judaicis, ne omnium erratorum invidia publica in ipsum recideret (ad cujus preces hunc procuratorem Cæsar miserat) rationem excogitavit, qua liberaretur ab ejus molestis interpellationibus. Grave est enim nocendi cupidis, si admonentur crebrius. Qua de causa Felix amicum Jonathæ fidissimum Dorem, Hierosolymitanum genere, induxit promissa pecunia, ut sicarios ipsi pontifici immitteret. Quod ille in gratiam præsidis fecit his artibus. Quidam quasi religionis ergo in urbem ascenderunt sicis clam succincti sub vestibus : qui permixti Jonathæ famulitio, peremerunt hominem. Cujus facinoris quia nemo ultor extitit, invitati hac licentia sicarii per singula festa ventitantes, et tela celantes, pari modo immixti turbis, alios confodiebant propter privatas inimicitias, alios conducti pecunia : idque non modo in reliquis urbis partibus, sed et in ipso templo; nam et ibi interdum ausi sunt cædes patrare, ac si nihil hoc modo pietatem læderent : unde fas est credere, Deum tanta impietate offensum, aversatum esse Hierosolyma, temploque ut non amplius puro domicilio Romanos induxisse, purificaturos id flammis lustralibus : gentique cum liberis simul et uxoribus servitutis jugum imposuisse, quo castigatiores redderentur hoc infortunio. Et urbs quidem talibus infestabatur latrociniis. » Prosequitur idem dicere de magis populum seducentibus, verbis istis :

59. « Impostores autem et magi turbas illectas post se trahebant in solitudines, pollicentes se divinitus ostensuros eis clarissima signa et prodigia; persuasaque multitudo mox pœnas luit dementiæ; retractos enim eos Felix neci dedit. Eodem tempore quidam ex Ægypto venit Hierosolymam, vatem se esse profitens, et plebi suadens, ut secuta se in montem Oliveti ascenderet, qui e regione urbis ad quintum stadium est : illic enim visuros suo jussu cadere Hierosolymorum mœnia, ita ut per eorum ruinas aditus in civitatem pateat. Quo cognito, Felix jubet milites arma sumere; stipatusque multis equitibus ac peditibus, erumpens invadit turbam seductam ab Ægyptio : quorum quadringentis occisis, ducentos vivos cœpit : Ægyptius autem ipse pugna elapsus disparuit. » Hæc Hierosolymis. Quid autem foris, idem narrat his verbis : « Post hæc latrones rursum ad rebellandum Romanis incitabant populum, dictitantes excutiendum illorum imperium; et non assentientium vicos direptos absumebant incendiis.

60. « Apud Cæsaream quoque inter Judæos habitatores et Syros de pari jure civitatis rixa exorta est. Nam Judæi potiori conditione volebant esse, quod urbis ejus conditor Herodes rex fuerit Judæus genere. Id Syri non inficiabantur quidem, sed aiebant urbem turrim Stratonis dictam a principio; quo tempore nullum ibi Judæum inhabitasse. Quæ res post pervenit ad cognitionem præsidum, correptisque ex utraque parte tumultus auctoribus, affecerunt eos verberibus, et hoc modo seditionem compresserunt aliquandiu. Rursus autem oppidani Judæi freti divitiis, per contumeliam Syros lacessebant convicio : qui tametsi inferiores quod ad facultates attinet, ferociores tamen eo quod plurimi Romanis per ea loca militantium Cæsarienses essent et Sebasteni patria, aliquantisper et ipsi regerebant in Judæos convicia. Deinde ad lapides ventum est, ita ut multi utrinque vel sauciarentur, vel caderent : penes Judæos tamen fuit victoria. Felix autem ut vidit contentionem progressam usque ad belli speciem, prosiliens rogabat Judæos ut desinerent : quibus non parentibus, immisit armatos milites; multisque cæsis, plures captivos fecit, et multas eorum domos divitiis refertas in prædam concessit militibus. Judæorum vero honoratiores, aut modestiores, sibi ipsis timentes, rogaverunt Felicem, ut militibus receptui caneret, parceretque

[1] Diod. Tarsen. in epist. ad Rom. XVI. Doroth. in Synopsi. — [2] Act. XXI. — [3] Joseph. antiq. lib. XX. c. 6. et de bello Jud. lib. II. c. 12.

jam, et resipiscendi facultatem concederet : idque præses indulsit eorum precibus. »

61. Subdit idem de civili discordia conflata inter ipsos sacerdotes atque pontifices, sic dicens : « Per idem tempus Agrippa rex summum sacerdotium Ismaeli contulit Phabæi filio : et ipsi summi pontifices dissidere cœperunt a sacerdotibus et primatibus Hierosolymitanorum civium : singulique incedebant stipati manu audacissimorum et seditiosorum hominum : conflictantesque inter se mutuis certabant conviciis et lapidationibus; nec erat qui compesceret, quasi vacante urbe magistratibus. In tantum autem exarsit summorum pontificum impudentia, ut auderent servos suos in areas mittere, qui auferrent debitas sacerdotibus decimas, ita ut aliqui pauperiores e sacerdotum ordine alimentorum inopia fame deficerent. Tanto plus tum pollebat violentia seditiosorum, quam justitia. » Hactenus Josephus de miserrimo statu Judæorum hujus anni, quo et Felix (ut suo loco dicemus) e magistratu abiit.

62. *De Pauli adventu Troadem.* — Sed jam ad Paulum redeamus : qui (ut vidimus) hoc ipso anno venturus Hierosolymam, collectam pecuniam allaturus ad Christianos qui ibi erant paupertate pressi, recessit Corintho : illicque remanente [1] Erasto, cæteri comitati sunt eum, nimirum (ait Lucas) « Sosipater Pyrrhi Berœensis, Thessalonicensium Aristarchus, et Secundus, et Caius Derbeus, et Timotheus, Asiani vero Tychicus, et Trophimus. Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade. » Hæc de profectione Corintho, et de Pauli comitibus Lucas [2] : qui præsens his omnibus, quippe qui erat unus ex his qui Paulum comitabantur, exacte relegens non solum res ipsas in itinere gestas, sed et dies fere singulos numerans, luculentam satisque perspicuam ejus peregrinationis nobis reliquit historiam; quam in hæc verba prosequitur : « Nos vero navigavimus post dies Azymorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. » Quid vero ibi acciderit, mox subdit his verbis : « Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque ad mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno, cecidit de tertio cœnaculo deorsum : et sublatus est mortuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus dixit : Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est. Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus usque ad lucem, sic profectus est. Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime. » Hæc Lucas de rebus gestis Troade.

63. Sacram synaxim hunc conventum fuisse, Augustinus [1] in primis sugillans Priscillianistas et Manichæos, testatur his verbis : « Nec illud moveat, quod Priscillianistæ Manichæorum simillimi ad jejunandum die Dominico solent testimonium de Apostolorum Actibus adhibere, cum esset apostolus Paulus in Troade ; » et inferius de ipso apostolo Paulo sic loquitur : « Ascendens autem, inquit, cum fregisset panem atque gustasset, satisque esset allocutus usque ad diluculum, sic profectus est. Absit ut hoc sic accipiatur, tanquam solerent Apostoli Dominico die solemniter jejunare. Una enim sabbati tunc appellabatur dies qui nunc Dominicus appellatur; quod in Evangeliis apertius invenitur : nam dies Resurrectionis Domini, prima sabbati a Matthæo, a cæteris autem tribus una sabbati dicitur; quem constat eum esse qui Dominicus postea appellatus est. Aut ergo post peractum diem sabbati, noctis initio fuerant congregati, quæ utique nox jam ad diem Dominicum, hoc est : ad unam sabbati pertinebat et ita eadem nocte fracturus panem, sicut frangitur in sacramento corporis Christi, produxit sermonem usque ad medium noctis, ut post sacramenta celebrata, rursum usque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multum festinabat, ut lucescente proficisceretur Dominico die. Aut certe si in una sabbati non per noctem, sed per diem hora Dominici fuerant congregati : eo ipso quod dictum est, Paulus disputabat illis exiturus alia die, expressa est causa producendi sermonis : quia fuerat exiturus, et eos sufficienter instruere cupiebat. Non ergo solemniter die Dominico jejunabant : sed necessarius sermo, qui studii ferventissimi audiebatur ardore, reficiendi corporis causa interrumpendus esse non visus est profecturo Apostolo, qui eos propter alios suos usquequaque discursus, vel nunquam vel rarissime visitabat : præsertim quia tunc ex illis terris (sicut consequentia docent) ita discessurus erat, ut jam non esset eos in carne visurus. Ac per hoc magis ostenditur Dominicis diebus solita illis non fuisse jejunia; quia ne hoc crederetur, curavit scriptor libri causam producendi sermonis exponere : ut sciremus, si aliqua necessitas oriatur, urgentiori actioni non esse prandium præferendum quamvis ab istis avidissime audientibus, et ipsum fontem cogitantibus profecturum : atque ideo magna siti non aquæ, sed verbi, sine satietate quicquid influebat haurientibus, non tantum carnale prandium, verum etiam cœna contempta est. Sed tunc quamvis Dominico die solita illis jejunia non fuissent, non erat tamen Ecclesiæ tam insignis offensio, si aliqua tali necessitate, qualem apostolus Paulus habuit, die toto Dominico usque ad medium noctis vel etiam usque ad diluculum reficere corpora non curarent. » Hæc sunt quæ de eo sacro conventu disputat Augustinus, cui Beda [2] ac cæteri orthodoxi scriptores assentiuntur.

64. Quod autem S. Augustinus eam panis fra-

[1] 2. Tim. IV. — [2] Act. XX.

[1] Aug. ep. LXXXVI. — [2] Beda in Act. cap. 20.

ctionem, non tantum sacræ, sed communis etiam mensæ usui applicari posse significat; cum nec de incidendo panem, sed frangendo duntaxat, in divinis Scripturis sit mentio : plane indicatur viguisse apud Judæos eam consuetudinem, ut conficientes panes, eos incisionibus in particulas plures signatos coquerent : quod quidem ex rabbino rerum Judaicarum antiquarum perito accepimus; eos sic incisos coquere solitos panes, ut sic ad esum non esset opus illos incidere, sed solum frangere; sicuti facere solent etiam hodie in placentis azymis. Indeque evenisse putamus quod de buccellis comedendis in iisdem divinis Scripturis frequens mentio reperitur. Sicut etiam apud Romanos constat fuisse usu receptum, ut panem quemlibet, placentamve, quadrifida decussatum incisione, ad dividendum postea in partes quat or, coquerent; cujus singulæ partes, quadræ nominarentur non quod quadratam figuram referrent, sed quod quarta pars panis esset. Habes enim id in primis a Virgilio in Moreto descriptum his versibus, cum agit de conficiente panem :

> Formal opus palmaque suum dilatat in orbem,
> Et notat expressis æquo discrimine quadris.

Sed et de iisdem quadris Horatius [1] :

> Qui dicit et clamat, Victum date : succinit alter,
> Et mihi dividuo findetur munere quadra;

et Martialis [2] :

> Nec te liba juvant, nec sectæ quadra placentæ;

et alibi [3] :

> Libetur tibi candidas ad aras
> Secta plurima quadra de placenta;

et Juvenalis [4] :

> Ut bona summa putes aliena vivere quadra :

licet pro mensa alii quadram acceperint, sicut et in illo Virgilii [5] :

> Patulis nec parcere quadris.

Cæterum, teste Varrone [6] tempore dictorum poetarum mensæ solebant esse rotundæ, et non quadratæ; unde et complures poetæ orbes posuere pro mensis : quod antiqua marmora docent exhibentia mensas orbiculares. Sicut et ex iisdem dictis errare mihi videntur, qui discos ad desuper incidendum edulia positos, quadras dictos esse putarunt. Ad ea rursus quæ dicta sunt, Athenæus [7] locuples testis accedit, dum ait : « Blomilios panes vocari dicunt habentes incisiones, quos Romani quadratos vocant. » Adstipulatur egregie et Hesiodus [8], ubi hæc habet græce :

> Ἄρτον δειπνήσας τετράτρυφον ὀκτάβλωμον.

[1] Horat. lib. I. epist. XVIII. — [2] Martialis lib. III. epigr. LXXVI. — [3] Lib. IX. epig. XCV. — [4] Juvenal. satyr. V. — [5] Virg. Æneidos VII. — [6] Varro. lib. IV. de ling. Lat. — [7] Athen. l. III. — [8] Hesiodus de oper. et die.

Latine sic :

> Panem quadrificum cœnatus morsibus octo.

65. Sed describenda hic ex antiquis imaginibus sculptis ejusmodi panis decussati forma, quam exhibent Romæ vetera monumenta. Sculpta extat in Sigmate illo quod apud S. Chrysogonum est, formis expresso a Fulvio Ursino, ubi astans minister singulis accumbentibus singulos panes ex canistro præbet. In marmorario apud S. Laurentium in Lucina aliud huic simile spectare licet : sed et in sarcophago operis christiani in Ecclesia S. Sebastiani, in cœmeterio Callisti cophini sic efformatis panibus pleni habentur insculpti : et aliis in locis memini me vidisse, sicut in Ecclesia S. Clementis veteri pictura redditos. Quod igitur in iisdem Christianorum monumentis itidem contingat panes eodem modo efformatos inspicere; plane significatur, eumdem Gentilium morem illis signis decussandi panes antequam coquerentur, ab ipsis Christianis, quod typus crucis iisdem signis exprimeretur, religiose esse susceptum : id enim ex iis quæ S. Gregorius [1] in Dialogis scribit, satis perspicue potest intelligi : ait enim in Martyrio Monacho :

66. « Dum quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eique obliti essent signum imprimere, sicut in hac provincia crudi panes signo signari solent, ut per quadras quatuor partiti videantur; idem Dei famulus affuit, eisque referentibus, signatum non fuisse cognovit. Cumque panis ille prunis esset et cineribus coopertus dixit : Quare hunc minime signastis? Qui hoc dicens, signum crucis contra prunas fecit. Quo signante, protinus immensum crepitum panis dedit, ac si ingens in ignibus olla crepuisset. Qui dum coctus postmodum fuisset ab igne subtractus, ea cruce signatus inventus est, quam non contactus, sed fides fecit. » Hactenus S. Gregorius. Sed et illud liquet, non solum communes panes ad esum paratos ejusmodi decussatione crucis signum exprimente a majoribus consignari consuevisse, sed et eos ad sacrum Eucharistiæ usum absque fermento confici solitos : cujus tamen divisæ in fractione partes, non quadras, sed particulas, seu buccellas ob panis illius exiguitatem appellatas esse, superius diximus. Factum vero postea est, ut in iisdem mysticis panibus non crux tantum, sed Christus crucifixus formis redderetur expressus. At de his hactenus, quæ occasione duplicis fractionis panis voluimus addidisse. Jam vero ad Paulum Troade profectionem instituentem redeamus.

67. *Quæ penula Pauli.* — Cum igitur quam vehementissimo Pauli desiderio Troes affecti essent, adeo ut ejus audiendi cupiditate diem noctemque pendentes ab ejus ore transegissent : non sicut Ephesiis postea dixit, se non amplius ab illis fore videndum; sed pignus apud illos relinquens, spem reditus tribuit : reliquit enim apud eos penulam,

[1] Greg. Dial. lib. I. c. 11.

atque libros, quos tamen sequenti anno ad Timotheum scribens, ut ad se mitteret, litteris [1] significavit, sic dicens : « Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. » Sed quænam esset Pauli penula, instituto obligati, quo glossemata elucidare polliciti sumus, nobis est explicandum. Fuisse in primis penulam, vestem ad frigus ac pluvias expellendas compositam, qua potissimum iter agentes uti consuevissent, satis explicat Ælius Lampridius [2], quod et Cicero [3] ad Atticum scribens æque demonstrat, et Spartianus in Hadriano. Duplicisque erant generis penulæ; villosa altera, altera vero scortea : de utraque Martialis [4] qui villosam Gausapinam appellat, agit : sed de penula scortea primum hoc disticho :

> Ingrediare viam, cælo licet usque sereno,
> Ad subitas nusquam scortea desit aquas :

et de penula Gausapina :

> Is mihi candor inest, villorum gratia tanta est,
> Ut me vel media sumere messe velis.

Concessisse Alexandrum imp. senibus Romæ ad frigus pellendum uti penulis, idem qui supra auctor est Lampridius. Cessisse itidem penulas usui oratorum, dum in foro causas agerent, his traditur apud Tacitum [5] : « Quantum humilitatis putamus, eloquentiæ attulisse penulas istas, quibus adstricti, velut inclusi, cum judicibus fabulamur?

68. Cæterum quod ad Pauli penulam spectat, alia et ab his prorsus diversa illa erat. Quæ enim, quæso, ratio patitur, ut in itinere ipse positus, iter agentis vestem adeo necessariam ipso ferme initio peregrinationis ibi reliquerit? Rursum, quæ subiit occasio, ut dum Romæ esset in suo conducto, libero detentus carcere, ubi mansit biennio, eadem tunc egeret penula, ut eam secum Romam ut ferret, Timotheum rogarit? Quamobrem aliæ fuerunt de Pauli penula diversæque sententiæ : quosdam enim sensisse, eam fuisse loculos seu thecam, in qua libri conderentur, tradit Joannes Chrysostomus [6] : alii tamen antiquiores, per id quod penulam vertit interpres, ex eo quod græce habetur, φαιλόνην, volumen, Paulum significare voluisse senserunt. Unde [7] Hieronymus ad Damasum scribens, hæc ait : « Volumen Hebræum replico, quod Paulus φαιλόνην juxta quosdam vocat; » sicque Paulus ad se deferri mandavit volumen Hebræum, nempe vetus Testamentum, libros, et membranas : licet hæc inter se differant. Nam volumen chartæ in seipsas revolutæ conficiunt : librum vero dicere consueverunt, cum multæ papyraceæ chartæ junctæ simul compaginantur; si autem conficerentur ex pellibus, tunc dicerentur membranæ. Volumen autem dici consuevisse vetus Testamentum, divina Scriptura [8] sæpe testatur : quod sic revolutum esset, prout et hodie in synagogis utuntur Hebræi.

69. Rursus vero penulam dici vestem sacram, apud Græcos christianos scriptores sæpius testatum habetur, sic dictam, quod uno interjectu totum ambiret sacerdotem, a φαίνομαι et ὅλον, quod tota conspiciatur; quam et latine planetam dicere consuevimus, a πλάνης, quod circum errans totum ambiat corpus, sicut esse solent quæ antiquiores in Ecclesiis asservantur : sunt enim de his complura testimonia, in primis Nicephori [1] episcopi Constantinopolitani, qui scribens ad Leonem III Romanum pontificem et dona mittens, hæc ait : « Symbolum autem mediatricis inter nos dilectionis misimus fraternæ vestræ beatitudini encolpium aureum, » crucem pectoralem scilicet, « cujus una facies crystallum inclusum, altera picta nigello, et intus habet alterum encolpium, in quo sunt partes honorandi ligni in figura crucis positæ; tunicam candidam, et penulam castaneam, inconsutilem stolam, et semicinctia aura variegata. » Hæc secundum antiquam translationem, ut reperimus in codice scripto epistolarum Nicolai papæ. Vertit penulam interpres, quæ græce erat φαινόλιον; sicut a Philotheo episcopo Constantinopolitano in commentario [2] de sacris officiis edito dictum φαινόλιον, casulam (quod idem est quod planeta) vertit interpres, sic dicens : « Egreditur retro sacerdos demissam portans casulam; » et inferius voce græca : « Sacerdos aperiens sanctas portas demissum phænolium gestans. » Itemque Metaphrastes [3] in Marciano : « Habet solam penulam vestem sacerdotalem, quæ corpus operiebat. » Verum ex his duabus recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram quam velit lector sequatur : sed magis placet, ut volumen sacræ legis intelligi debeat; tum quod græce legatur φαινόλην, et non φαινόλιον; tum etiam, quod haud magni videretur esse negotii vel impensæ alias sacras vestes ejusdem generis Romæ conficere, absque eo quod ex Asia eam velit per Timotheum ad se deferri. Non sic quidem de legis volumine, quod cum sacro sanctum haberetur, haud facile librariis describendum committeretur. Sed jam ad ipsam die Dominico celebratam synaxim Troade revertamur.

70. *De usu lampadarum et luminum, et sacræ ceræ in agni formam effigiatæ.* — Quantumlibet ad noctis tenebras expellendas copiosum numerum, quem Lucas [4] refert, fuisse lampadum in cœnaculo collocatum, quisque jure dicere posse videatur : tamen exploratissimum est consuevisse Judæos non tantum ad lumen inducendum, tenebrasque pellendas lucernas incendere, sed et lætitiæ causa, cum celebritatem aliquam agerent, ut docet etiam Persius versibus illis alia occasione a nobis superius recitatis, cum ait [5] :

[1] 2. Tim. IV. — [2] Lamprid. in Alex. — [3] Cicer. ad Attic. l. XIII — [4] Martial. epigr. l. XIV. — [5] Tacit. in Dialog. de Orat. — [6] Chrys. in II. ad Tim. IV. hom. 10. — [7] Hier. ep. CXXV. q. 2. — [8] Exod. XXIV. Deut. XVII. XXVIII. XXIX. XXXII. et aliis locis.

[1] In Codic. Bibl. Vatic. et excusa est inserta in Act. Conc. Ephes. edit. Pell. t. V. c. 22. — [2] Habetur tom. IV. Bibl. sanct. col. 528. — [3] Metaph. 10 Jan. — [4] Act. XX. — [5] Persius satyra V.

At cum
Herodis venere dies, unctaque fenestra
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Sicque non tantum lætitiæ causa, sed et religionis ergo, incendi ab eis consuevisse lucernas, exploratissimum est. Et ut prætermittamus de candelabro aureo septem infusoria habente, re omnibus notissima, testatur Josephus [1] cum servaretur stola pontificia in turri cui nomen erat Antonia, ibi quotidie solitam incendi lucernam. Qui quidem usus in Ecclesiam dimanavit : nam non ad lucem tantum inducendam, sed ad pium religionis cultum amplificandum interdiu vel in sacris adhiberi, vel aliter in honorem numinis accendi lumina, consuetudinis fuisse, complura sunt antiquorum exempla. Cum enim ab ipso rerum nostrarum initio ordinem fuisse constet in Ecclesia ceroferariorum clericorum, qui et acolythi dicebantur, cujus (ut diximus) mentio est apud Cyprianum, Cornelium papam, Eusebium, Romanum Concilium sub Silvestro, necnon Synodum quartam Carthaginiensem, quorum eo ordine initiatorum clericorum muneris erat, ad sacram mysteriorum pompam ferre accensos cereos : cumque eadem sacra, licet aliquando nocte, ut in Vigiliis, tamen clara etiam diei luce peragi consuevisse, certissimum sit : æque exploratum habetur, adhiberi solita in Ecclesia luminaria non ad tenebras tantum propellendas, sed ad sacri quoque cultus celebritatem illustrandam. Id equidem in Orientis ecclesiis fieri solitum, S. Hieronymus agens contra Vigilantium fidei desertorem ista æc Catholicis exprobrantem, plane testatur his verbis : « Absque martyrum reliquiis, per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium accendunt luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. » Hæc ipse, qui agere pergit de luminum mystico sensu.

71. De aliis vero locis, quod ad diurnum spectat lumen, sic dicit : « Cereos autem non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris : sed ut noctis tenebras hoc solatio temperemus, et vigilemus ad lumen, ne cæci tecum dormiamus in tenebris. Quod si aliqui propter imperitiam et simplicitatem sæcularium hominum, vel certe religiosarum feminarum, de quibus vere possumus dicere : Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam : hoc pro honore martyrum faciunt : quid inde perdis? Causabantur quondam et Apostoli, quod periret unguentum ; sed Domini voce correpti sunt. Neque enim Christus indigebat unguento, nec martyres lumine cereorum : et tamen illa mulier in honorem Christi hoc fecit, devotioque mentis ejus recipitur : et quicumque accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo : Unusquisque in suo sensu abundet. Idololatras appellas hujusmodi homines ? Non diffiteor, omnes nos, qui in Christo credimus de errore idololatriæ venisse : non enim nascimur, sed renascimur christiani. Et quia quondam colebamus idola, num colere Deum non debemus, ne simili eum videamur cum idolis honore venerari? Illud fiebat idolis, et idcirco detestandum est : hoc fit martyribus, et idcirco recipiendum est. » Hæc Hieronymus, qui ad Riparium [1] scribens, exclamat : « Accensine, inquit, ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt? »

72. Haud equidem est dubium, Gentiles etiam (quod et Judæi pia religione agebant) incendere consuevisse eadem ex causa lucernas : unde et Juvenalis [2] :

Et matutinis operantur festa lucernis.

Docet hoc ipsum Tertullianus [3] sæpius, ut in Apologetico : « Nec lucernis, inquit, diem infringimus ; » et inferius : « Quam elatissimis atque clarissimis lucernis vestibula enubilabat ; » et ad uxorem [4] meminit de janua lucernata : necnon etiam in libro de Idololatria de eadem re agit; sed de eo loco inferius. De his etiam locuples testis est Dio in Nerone, cum ait lætitiæ et honoris causa Urbem repletam fuisse lucernis; et festa fronde, necnon suffitibus. Sed cum hæc ipsa (ut vidimus) æque Judæi factitarent atque Gentiles : cur non potius a Judæis ea, sicut et pleraque alia, quam a Gentilibus Ecclesiam mutuatam esse dixerimus? Et si velimus accepta ab illis esse; quid absurdum, si eadem in veri Dei cultum conversa fuerunt, ut alia multa quæ superius recensuimus?

73. Hujusmodi quidem pietatis officia ferventissimo studio a fidelibus exhiberi solita constat testimonio etiam Vigilantii dicentis, moles cereorum, sole fulgente, accendi solere in Ecclesiis ; licet ipse pium cultum derideat, perinde ac si id fideles facerent ad martyres illuminandos. In quem hæc jure Hieronymus : « Cereos non clara luce accendimus (sicut frustra calumniaris) nimirum ut hoc pietatis officio putemus martyres e tenebris vindicari, quorum lucerna [5] est Agnus. Sed mysterium docet, scilicet sic facere, ut (quod sequitur) noctis tenebras hoc solatio temperemus : nempe quod ait Apostolus : Nox præcessit, dies autem appropinquavit : abjiciamus ergo opera tenebrarum ; et induamur arma lucis : ac proinde (quod subdit) vigilemus ad lumen, ne cæci tecum dormiamus in tenebris ; » perstat enim in metaphora, qua superius jam quarto eumdem non Vigilantium, sed Dormitantium nominarat; et paulo superius dixerat : « Tu vigilans dormis, et dormiens scribis. » Vel adhuc etiam dicere possumus, quod ait ; « Cereos non clara luce accendimus ; » non ipsum diem per lucem claram intellexisse, sed lumen ipsum quo cerei accenduntur : ut sit sensus : Non fulgenti lumine accendimus cereos (ut tu dicis) ad illustrandos martyres ; sicque nihil de die esse locutum. Nam quonam pacto negasse potuit, interdiu a fidelibus accendi lumina, qui

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 6.

[1] Hier. ep. LVIII. — [2] Juven. satyr. XII. — [3] Tert. in Apol. c. 31. — [4] Idem ad uxor. l. II. c. 6. — [5] Apoc. XXI.

paulo post de toto Oriente, ubi ipse agebat, hæc ait : « Per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accendunt luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. » Imo et id ipsum factitari solitum in Ecclesia Hierosolymitana, sub qua vivebat ipse Hieronymus, Epiphanius scribens ad Joannem tunc temporis ejus sedis episcopum, demonstrat, dum ait : « Cum venissem in villam quæ dicitur Anablatha, vidissemque præteriens ibi lucernam ardentem, interrogassemque quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, etc. » accidit id quidem interdiu : nam noctu non mirum multas vidisse ubique ardentes lucernas. At nec rursum potuit Hieronymus ea dixisse de Ecclesia Occidentali, in qua pariter accendi solita lumina interdiu, S. Paulinus ipsius æqualis docet his versibus [1] :

Clara coronantur densis altaria lychnis,
Lumina ceratis adolentur odora papyris,
Nocte dieque micant. Sic nox splendorque diei
Fulget, et ipsa dies cælesti illustris honore
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.

74. Sic pariter quod idem subdit Hieronymus : « Quod si aliqui propter imperitiam et simplicitatem sæcularium hominum, vel certe religiosarum feminarum, de quibus possumus dicere : Confiteor, Dei zelum habent, sed non secundum scientiam : hoc pro honore martyrum faciunt : quid inde perdis ? » Idem est ac si diceret : Esto quod tu dicis, id eo modo quo asseris faciant simpliciores, ut putent cereis martyres illustrandos, sicque habeant zelum non secundum scientiam : quid tamen inde perdis ? Usitatus est disserendi modus Hieronymi, ut adversus hæreticos pugnans, nec latum unguem eisdem loco cedat. Cæterum ejusmodi pietatis cultum a se probari, in eodem commentario paulo inferius, et supra, eodem argumento ad Riparium scribens, aperte æque ac libere (quod dictum est) profitetur, dum ait : « Accensi ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt ? » Hæc ipse, Vigilantii dictum execratus. Commendant et cæteri sanctissimi Patres ejus sæculi, ejusmodi a fidelibus fieri solitas oblationes : et tantum abest ut hæc fuerint simplicium officia tolerata, vel habentium zelum non secundum scientiam ; ut S. Augustinus [2] ad hæc ipsa præstanda pro concione populum sit exhortatus, sic dicens : « Qui possunt, aut cereolos, aut oleum, quod in cicindelibus mittatur exhibeant ; » et Paulinus [3] his versibus :

Ast alii pictis accendant lumina ceris,
Multiforesque cavis lychnos laquearibus aptent,
Ut vibrent tremulas funalia pendula flammas.

75. Est et commentarius Evodii Uzalensis episcopi, cujus meminit sæpius Augustinus [4], ubi de cereis afferri solitis ad reliquias S. Stephani [1] iisdemque divinitus in visione monstratis agit, deque eo qui obtulit candelam argenteam [2]. Deplorat Athanasius [3] cereos a fidelibus oblatos, sed ab Arianis sublatos, et idolis incensos. Quam vero sumptuosa esse solerent vasa aurea, vel argentea, vel alterius generis metallorum affabre facta ad lumina incendenda composita, ut pharicantari, lampades cum delphinis, coronæ cum liliis, candelabra, cerostrata, atque lucernæ, in quibus non oleum commune tantum, vel cera, sed interdum opobalsamum vel nardinum oleum in honorem Dei vel Sanctorum incenderetur, satis expressum ac sæpius repetitum habetur in libello de munificentia Constantini, de donis scilicet quæ nonnullis a se erectis Ecclesiis contulit : quod quidem scriptum ut legitimum atque germanum [4] Ecclesia Romana semper habuit ; dicemus nos de ipso suo loco. Perseverasse noscitur id genus vasorum usus etiam Gregorii papæ tempore : qui ad Anthemium [5] scribens, meminit de coronis cum delphinis, aliisque lilia habentibus furto sublatis. Nec quis miretur, si hæc facta sint tempore pacis Ecclesiæ, regnantibus christianis imperatoribus : cum constet, urgente adhuc persecutione, Ecclesias uti consuevisse argenteis lucernis, atque capitulatis, quæ lampades erant multa habentes capita, quibus lumina incenderentur, quorum apud Augustinum [6] est mentio ex Actis proconsularibus.

76. At vero hæc pietatis officia fuisse Deo gratissima, complura miracula, quæ tum oleo dictarum lampadum, tum etiam cera e candelabris sumpta peragi consueverunt, quæ alibi attigimus, certissimam fidem faciunt. Sed in præsentiarum satis esse putamus, eumdem qui supra, Paulinum fidelissimum testem adducere ; quem Gregorius Turonensis [7] ex libro ejusdem, quem scripsit de rebus S. Martini, citat his verbis : « Factum est autem, ut invidia tentatoris immissum incendium domum voraci flamma combureret, et sparsum per aridas tabulas cuncta vastaret. Interea clamor ad cælum tollitur, et B. Martini auxilium imploratur. Meminit ille etiam ceræ particulæ a Sancti templo delatæ : quæ reperta, et igni injecta, protinus cunctum restinxit incendium : novoque miraculo cera, quæ ignem alere est solita, violentias ignis vi sanctitatis oppressit. Hæc Paulinus in sexto operis sui libro versu conscripsit, accepto a sancto Perpetuo episcopo Turonensi de his indiculo. » Hucusque Gregorius. Certe quidem hac nostra ætate complura his similia constat edita esse miracula ex ceris illis, quæ ex cereo accepto paschali, aliisque puris admixtæ, et sacro chrismate delibutæ, ac benedictione sanctificatæ sunt : quæ et eo quod agni, Christi typum præ se ferentis, haberent impressam imaginem, Agnus Dei dici consueverunt : quas recens baptizati suspensas ferrent ad collum. Nam cum suis infantibus Gentiles

[1] Paul. in Natal. III. S. Felic. — [2] S. Aug. de temp. serm. 215. — [3] Paul. in Natal. VI. S. Felic. — [4] Aug. ser. 33. de divers. iterum et de Civ. Dei. l. XXII. c. 8.

[1] Evod. de mirac. S. Steph. l. I. c. 2. et l. II. c. 2. — [2] L. I. c. 13. — [3] Athan. ep. ad Orthod. circa princip. — [4] Extat t. I. Conc. in Silvest. — [5] Greg. l. I. indict. IX. ep. LXVI. — [6] Aug. ep. CLXV. — [7] Greg. Turon. de mirac. sancti Martini c. 2. prope finem.

bullas, ad avertendas fascinationes (ut docet Varro [1]) re turpicula consignatas, vel aliter superstitionibus auctas, collo appenderent; ad eas abolendas (ut de multis aliis accidit) placuit superstitione in religionem mutata, ex ejusmodi sacris ceris bullas confici, quas agni Christum præ se ferentis imagine insignitas geniti in Christo gestarent. Cordis item imaginem in bullis suis Gentiles ferre consueverant, quo (ut tradit Macrobius [2]) sic noscerent se esse homines, si corde præstarent: Christiani vero, Christi agni imagine, discerent ejus exemplo esse mites et humiles corde. Sed in his non immoramur, quod sciamus R. P. Vincentium Bonardum, Magistri Sacri Palatii collegam, novarum ex officio scriptionum cognitorem, ejusdem argumenti eruditum scripsisse libellum.

77. Cæterum quis prohibet (quod sæpius diximus) profana per verbum Dei sanctificata, in sacrum transferri usum? Nonne constat, ex Ægyptiorum auro et argento, Dei jussu, sacra vasa ad divinum cultum esse conflata? Multa quidem ex superstitione Gentilitia in Christianam religionem laudabiliter esse translata, pluribus exemplis superius, Patrumque auctoritate sunt demonstrata. Sed quod ad lampades ac cereos, de quibus est sermo, spectare videtur: quis jure calumnietur, si quæ olim idolis (ut ait Hieronymus [3]) eadem modo martyribus offerantur? si quæ etiam diebus sabbatis lucernæ accenderentur in templis, non quod (ut inquit Seneca [4]) dii egerent lumine, sed pietatis ergo, eædem in Dei genitricis honorem sint translatæ? Si insuper qui in Saturnalibus [5] cerei erogabantur, in solemnitatem occursus Domini et sanctissimæ ejus Genitricis fuerint permutati? Quid, inquam, mirum, si inolitas apud Gentiles consuetudines, a quibus eos, quamvis Christiani effecti essent, penitus posse divelli impossibile videretur, easdem in veri Dei cultum transferri, sanctissimi episcopi concesserunt? Mirificum illum Gregorium Thaumaturgum id præstitisse, Gregorius Nyssenus [6] testatur; idque et alios factitasse, et communi Ecclesiæ usu receptum fuisse, Theodoretus [7] affirmat. Facum usus in sacris origo tribuitur Atheniensibus, de quibus hæc apud Suidam [8]: « Lampadis tria festa agunt Athenienses, Panathenæis, Vulcanalibus, Prometheis. Ister ait, Athenienses primum facibus esse usos in Vulcani sacris, qui usus ignis primus deprehenderit, et mortalibus demonstrarit. » Hæc Suidas. At si quis repetat ejus rei antiquiorem originem, ex Ægyptiis in Græcos, sicut et idolorum cultum, et omnium fere deorum nomina (ut Herodotus [9] auctor est) fluxisse reperiet. Nam (ut idem testatur) ab eisdem Ægyptiis [10] vetus agebatur anniversaria die solemnitas, quæ nominabatur Accensio lucernarum, cum illi noctu circa domos suas solebant accendere frequentes lucernas. Cum autem ab inolito tot sæculis usu tam Ægyptii, quam cæteri eos imitati, divelli vix possent, veneranda antiquitas ecclesiastica, non sine instinctu divini numinis, superstitionem in religionem convertit; effecitque ut quod impendebatur idolis, provide in Dei cultum converteretur, nimirum ut in ipsa Ascensionis Dominicæ nocte in honorem Domini eadem exhiberentur pietatis obsequia: sicque non tantum in Ægypto, sed in Palæstina, aliisque christiani orbis Ecclesiis, ut ea nocte plures lucernæ accenderentur, fuit olim pia consuetudine introductum, quod alicubi hactenus perseverat. Testatur et Beda [1], de locis sanctis agens, nocte Ascensionis Domini sic montem Oliveti lampadum lumine illustrari, ut mons ardere, et cætera loca supposita viderentur. Quis insuper inique ferat, si quæ olim complures Christianorum in natalitiis principum consueverunt factitare, eadem in natalitiis martyrum fuerint commutata?

78. At quam faciles essent Christiani complures, ut hæc olim Gentilium more præstando, idololatriæ crimen, incurrerent, fidem certam facit Tertullianus [2] qui in eos invectus, sic ait exprobrans: « Sed luceant, inquit, opera vestra. At nunc luceant tabernæ et januæ nostræ. Plures jam invenies Ethnicorum fores sine lucernis et laureis, quam Christianorum. » Hæc Tertullianus: ex quibus poterit quisque perfacile intelligere, quam bene consultum fuit, et sicut necessario, ita et pie effectum, ut sacer usus cereorum ac luminum a superstitione Gentilium vindicatus, veri Dei cultui fuerit consecratus; quo pietatis officio fideles non amplius superstitionem Gentilitiam, sed divinum numen excolerent. At ut tandem rem divino testimonio obsignatam relinquamus; hæc pia religionis officia Deo esse acceptissima, non semel, verum multoties ipse miraculis editis declaravit. Quorum ea breviter hic tantum referam, quæ S. Gregorius papa [3] de rebus suo tempore in Urbe gestis scribit his verbis: « Die vero alio cum in ea lampades sine lumine dependerent, emisso divinitus lumine sunt accensæ. Post paucos iterum dies, cum expletis missarum solemniis, extinctis lampadibus, custos ex eadem Ecclesia egressus esset, post paupulum intravit, et lampades, quas extinctas reliquerat, lucentes reperit: quas negligenter extinxisse se credens, eas jam sollicitus extinxit, et exiens Ecclesiam clausit: sed post horarum trium spatium regressus, lucentes lampades, quas extinxerat, iterum accensas invenit: ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret, quia locus ille a tenebris in lucem venisset. » Hæc ille, cum agit de Ecclesia S. Agathæ ab Arianis vindicata, et Catholicorum usui restituta. Complura alia ac fere innumera his essent addenda exempla divinitus ostensa, sed quoniam alio tendimus, nempe ad Paulum Troade abeuntem, hic de his finis esto.

[1] Varro de lingua Latina lib. VI. — [2] Macrob. Satur. lib. I. c. 6. — [3] Hier. in Vigilant. — [4] Senec. lib XV. ep. LXVI. — [5] Festus verbo Cerei. Macrob. in Saturnal. lib. I. c. 7. — [6] Greg. Nyssen. in vita S. Greg. Thaumaturgi. — [7] Theodoret. de Evang. veritat lib. VIII. in fine. — [8] Suid. verb. λαμπάδος. — [9] Herod. in Euterp. lib. II. — [10] Idem eodem.

[1] Beda de locis sanctis c. 7. — [2] Tert. de idol. c. 14. — [3] S. Greg. Dial. lib. III. c. 30.

79. Peractis sacris, atque ad lucem Paulus producto sermone, quod opportunum jam adesse tempus videretur, relictis suis qui navem conscenderent, ipse pedestri itinere propinquum locum, qui Asson est nominatus, pervenit, oppidum celeberrimum, portum habens aggere constructum, ut ab Homero [1] describitur, qui et a Plinio [2] Asson Troadis nominatur. Qui vero antea navigio profecti erant discipuli, Asson appellentes, illic in navi Paulum assumpserunt. Scribit autem hæc Lucas his verbis [3] : « Nos autem ascendentes navem, navigavimus in Asson, inde suscepturi Paulum : sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus. Cum autem invenisset nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen (est civitas maritima in Lesbo insula portum habens); et inde navigantes sequenti die venimus contra Chium, et alia applicuimus Samum, et sequenti die venimus Miletum. Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia : festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes faceret Hierosolymis. » Hæc Lucas. Quoniam enim Paulus experimento didicerat, qua in se filii, quos genuerat in Evangelio, charitate essent affecti, quippe qui septem diebus ab illis Troade retentus esset, nec sibi cæteris abeuntibus una cum eis navim conscendere licuisset, sed ab illis (ut par est credere) comitantibus, vix tandem divelli potuisset : Hanc ob rem, ne Ephesum appellens, a Christianis illic agentibus, multis pariter diebus detineretur invitus; Chio navigans, relinquens Ephesum, primo Samum, inde Miletum pervenit quæ est nobilissima urbs Cariæ ad mare sita. Sed hic animadvertendum, quod græca exemplaria aliquid amplius habent a latinis, nimirum eos, postquam appulissent Samum, commoratos esse Trogyllii et sic sequenti die venisse Miletum; hæc enim in græcis exemplaribus leguntur : καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ. Quæ quidem lectio haud est recens : nam et iis additis Joannem Chrysostomum legisse constat, ac Græcorum cæteros omnes. Porro Trogyllium est promontorium positum contra Samum, habens juxta se parvam insulam, Trogyllium itidem appellatam. Distare a Samo, Trogyllium stadiis quadraginta, Strabo testatur [4]. Sic igitur cum proxime adjaceat Trogyllium Samo : eos primo appulisse Samum, ac deinde paulo ulterius navigantes ea die commoratos esse Trogyllii, sequenti vero constat venisse Miletum. Studebat ille pro viribus navigationem sic maturare, ut solemnitatem Pentecostes ageret Hierosolymis.

80. « At quid sibi vult, inquit Chrysostomus [5], ista festinatio? Non propter festum, sed propter multitudinem (interim hæc Judæis dabat) et rapere volens inimicos, festinabat sermonem annuntiare. » Sed et plane declaravit eventus, cur tantopere festinaret Pentecosten peragere Hierosolymis. Sciebat enim præcurrisse illuc ex Asia Judæos, qui illum accusarent, calumniantes, ipsum adversus legem, templum, et populum agere; sicque (quod et fecerunt [1]) in eum universum populum concitarent. Nec insuper ipsum latebant, quæ et postea sibi, Hierosolymam cum pervenisset, sunt significata : nimirum, illos ipsos Judæos qui receperant Evangelium [2], quorum erat numerus multorum millium, omnes legis æmulos, pene infenso animo esse in Paulum, quod accepissent ipsum prædicare discessionem a Moyse. Quamobrem ut tempori inserviret (quod et ipse de se testatur) factus Judæis tanquam Judæus, et iis qui ex lege essent, tanquam et ipse sub lege esset; ut Judæos, et eos qui sub lege essent lucrifaceret), ad solemne festum Pentecostes Hierosolymam festinat accedere, quo declararet se patrias leges non adeo aversari. Permissa enim ad tempus fuisse legalia, ut iisdem opportuno tempore uterentur, si vellent, Apostoli, satis superius dictum est : licet Epiphanius existimarit, Paulum christiano more peregisse Pentecosten. Sed si hoc ipse mente concepisset; quid opus habuisset, ut illam Hierosolymis ageret, tantopere festinare? Nam si christiano more illud festum acturus erat, non Hierosolymis tantum, sed in omnibus Ecclesiis celebrare, liberum erat. Cæterum ea ipsa quæ egit, cum Hierosolymam pervenisset, cujus rei causa (ut dictum est) illuc profectus sit, aperte declarant.

81. *De festis diebus Christianorum.* — Verum quod pertinet ad legalia : haud diutius ea permansisse, sed hac ipsa ætate magna ex parte fuisse sublata, manifeste apparet : quandoquidem Ignatius, qui undecimo Trajani anno, quo passus est, suas in itinere positus Romam veniens scripsit epistolas, plane id admonet scribens ad Philippenses [3], ne festum Paschatis agerent cum Judæis, sic dicens : « Ad hæc contestor episcopo et presbyteris in Domino : Si quis cum Judæis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum qui Dominum occiderunt et Apostolos ejus. » Porro alias esse introductas in Ecclesiam festivitates, eadem epistola idem ipse declarat, sic dicens : « Festivitates ne dehonestetis. » Meminit et inferius de die Dominico; de quo et ad Magnesianos [4] scribens : « Post sabbatum, inquit, omnis Christi amator Dominicum celebret diem, diem resurrectioni consecratum Dominicæ, reginam et principem omnium dierum. » Meminit ejusdem et Joannes [5] in Apocalypsi. Certe quidem ipso exordio nascentis Ecclesiæ observari cœptam ab Apostolis diem Dominicam, qua simul ad sacram synaxim convenirent, argumento sunt quæ nuper de conventu Troade ab Apostolo habito una sabbati, dicta sunt; quodque Paulus ad Corinthios [6] scribens, una item sabbati pecuniam pro collecta asservari præcepit. Porro fieri solitas collectas die Dominico, jam superius diximus. Sed de die Dominico paulo inferius plura dicenda sunt.

[1] Homer. Iliad. — [2] Plin. lib. II. c. 96. et lib. XXXVI. c. 17. — [3] Act. XX. — [4] Strabo lib. XIV. — [5] Chrys. in Act. hom. 43.

[1] Act. XXI. — [2] 1. Cor. IX. — [3] Ignat. epist. VIII. — [4] Ignat. ad Magnes. ep. VI. — [5] Apoc. I. — [6] 1. Cor. XVI.

82. Quod autem ad Pascha pertinet : placuit Petro in primam diem Pascha transferre : non enim Pius papa, vel Victor (ut alii putant) fuerunt ejus rei auctores, cum (quod Beda [1] testatur) constet Petrum die Dominico Pascha Romæ celebrasse, atque id ipsum Marcum, monente eodem Petro, Alexandriæ docuisse. Quod et Proterius episcopus Alexandrinus scribens ad Leonem Romanum pontificem ingenue profitetur, cujus fragmentum epistolæ idem qui supra recitat Beda [2]. Manifeste igitur Socrates [3] novatianus homo hallucinatur, dum ex decreto Novatianorum confirmat esse debere in cujusque voluntatis arbitrio, quando velit Pascha peragere; quod nulla dicat ratione consistere, quando illud sit celebrandum. Sed novantes Novatianos libenter auscultant, captantes quamcumque a quovis oblatam occasionem, ne vel in his subjici videantur Catholicæ Ecclesiæ. Sed de his alias pluribus. Explosis igitur legalibus cærimoniis, sic illa quæ præcipua esse videbantur Judæorum festa, Pascha atque Pentecosten, ex parte Apostoli celebrare cœperunt : ut retinentes nomina, quæ nova erant in illis et augustiora, atque illa ipsa quæ iisdem solemnitatibus typice erant significata, jamque per Christum impleta mysteria celebrarent. Hæc vero docuisse Apostolum, cum post hæc Romæ agens id scripsit ad Colossenses [4] : « Nemo vos judicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi ; » complures existimarunt. Non enim penitus festa Paulum abstulisse, sed (ut dictum est) ex parte tantum, Tertullianus [5] antiquitatum Ecclesiæ egregius testis docet his verbis : « Si omnem in totum devotionem temporum, et dierum, et mensium, et annorum erasit Apostolus : cur Pascha celebramus annuo circulo in mense primo ? Cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus ? »

83. At vero nec cum ad Galatas Paulus scribens [6] dixit : « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis ; » aliud quam Judaicas cærimonias sugillavit. Nam Origenes, qui et iisdem cum Tertulliano temporibus claruit, nempe Severi imperatoris, haud amplius quam centum quinquaginta annis a temporibus Apostolorum, de utraque Pauli sententia agens, ac fusius disputans contra Celsum [7] hæc ait : « Accommodatissime, ad festos dies Gentilium scilicet arguendos, illud apud Paulum dictum videtur : Dies autem observatis, et menses, et tempora, et annos ; timeo forte ne sine causa laboraverim in vobis. Quod si quis ad hæc fortasse objecerit vel Dominicos dies, vel parasceves, et Paschatis, vel Pentecostes tempora, quæ ex diebus utique constant : dicendum, perfectiorem quemque, qui pro verbi Domini ac Dei natura, dictis factisque et cogitationibus semper insistat, assiduo in Domini diebus versari, et Dominicos perseveranter agere dies, et ad recte vivendum sedulo paratiorem se reddere, et a mundi suavitatibus abstinere, etc. » Pergit enim agere de Paschate, quod celebretur a Christianis, quod eo tempore immolatus sit Christus ; et de Pentecoste, quod Spiritus sanctus cælitus effusus sit in Apostolos atque discipulos. Ac denique monstrat pluribus, perfectiores Christianos mente sua semper agere dies festos ; esse tamen imbecilliores, qui sensibilibus indigerent exemplis, iidemque his statutis festis manu ducendi essent ad sublimiorem perfectioremque disciplinam, quamobrem hæc subdit : « Istiusmodi arbitror ubi Paulus cognovisset festi diei partem, festum id nominasse, quod præter dies cæteros festos statis diebus celebraretur ; et ex istiusmodi dicto aperuisse, non in parte aliqua festi diei, sed in integra quadam et indeficiente hunc esse, qui pro verbi doctrina vitam perpetuo duxerit. » De iisdem festis sic ex parte sublatis hæc et Gregorius Nazianzenus [1] : « Festos dies Judæus etiam agit, verum juxta litteram : legem enim corpoream consectans, ad spiritualem legem non pervenit. Festos quoque dies Gentilis agit, verum juxta corpus : » Et paulo post : « Feriamur ipsi quoque, verum ut Spiritui gratum est ; » et inferius, cum agit de festo Pentecostes, deque ratione ejus festi diei celebrandi a Christianis inita, hæc addit : « Ob has fortasse rationes, vel his proximas, vel etiam sublimiores quasdam, magisque divinas, Pentecostes diem Hebræorum voce colimus ; quemadmodum et alios multos Hebraicos ritus observamus, apud illos quidem figura tenus celebratos, a nobis autem mystice restitutos atque perfectos. » His consentientia scribit Basilius [2].

84. At in his sic ex parte mutandis, ritus etiam Apostolos Ecclesiam docuisse, quibus celebrarentur, Hilarius [3] testatur his verbis : « Hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, ut his Quinquagesimæ diebus nullus neque in terram strato corpore adoraret, neque jejunio festivitatem spiritualis hujus beatitudinis impediret : quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum, qui ultra sabbati numerum per plenitudinem evangelicæ prædicationis accedunt. Namque cum in septimo die sabbati sit et nomen et observantia constituta ; tamen nos octava die, quæ et ipsa prima est, perfecti sabbati festivitate lætamur. » Hucusque Hilarius. Sed et Epiphanius [4] agens contra Aerium nebulonem, primum sacrorum statutorum dierum impugnatorem, non aliunde quam ex apostolica constitutione observationem ejusmodi ecclesiasticam tot sæculis ante præscriptam sibi vindicat.

85. Sed quam erudite et eleganter Hieronymus [5] hæreticorum objectiones, qui ex Apostoli verbis captiones quascumque possint, calumniose admodum aucupantur, refellat, hæc accipe : « Dicat ali-

[1] Bed. in Retract. in Act. Apost. c. 20. — [2] Bed. lib. de rat. temp. c. 42. — [3] Socrat. lib. v. c. 21. — [4] Coloss. II. — [5] Tert. adver. Psychic. c. 14. — [6] Galat. IV. — [7] Orig. contra Cels. lib. VIII.

[1] Greg. Naz. in orat. in S. Pont. — [2] Basil. in Isai. c. 1. et ad Amphiloch. de Spir. sanct. c. 27. — [3] Hilar. in prolog. expos. Psal. — [4] Epiph. hæresi. LXXV. — [5] Hier. in epist. ad Galat. c. 4.

quis : Si dies observare non licet, et menses, et tempora, et annos; nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbati observantes, et parasceven, et diem Dominicam, et jejunium Quadragesimæ, et Paschæ festivitatem, et Pentecostes lætitiam, et pro varietate regionum diversa in honore martyrum tempora constituta. Ad quod qui simpliciter respondebit, dicet, non eosdem judaicæ observationis dies esse, quos nostros. Nos enim non azymorum Pascha celebramus, sed Resurrectionis et Crucis: nec septem juxta morem Israel numeramus hebdomadas in Pentecoste, sed Spiritus sancti veneramur adventum. Et ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus : non quo celebrior sit dies illa qua convenimus; sed quo quacumque die conveniendum sit, ex conspectu mutuo lætitia major oriatur. Qui vero oppositæ quæstioni acutius respondere conatur, illud affirmat; omnes dies æquales esse, nec per parasceven tantum Christum crucifigi, et die Dominica resurgere, sed semper sanctæ Resurrectionis esse diem, et semper eum carne vesci Dominica. Jejunia autem, et congregationes inter dies propter eos et a viris prudentibus institutos, qui magis sæculo vacant quam Deo, nec possunt, imo nolunt toto in ecclesia vitæ suæ tempore congregari, et ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est, qui saltem hæc pauca, quæ statuta sunt, vel orandi tempora, vel jejunandi, semper exerceat? » Hæc et alia Hieronymus, ut apparet, in sententiam Origenis. At non hi quidem sic cunctis Christianis dies æquales esse dixerunt, ut festa dies non præstet non festæ : sed quod dies, in quantum dies sunt, omnes ab eodem auctore creati, ejusdem sint considerationis, tamen quod in aliquibus grandia inciderint divina mysteria, ex his eosdem reddi celebriores constat : sicut de campis accidit, qui cum omnes æque sint terra, ille tamen nobilior habetur cæteris, in quo magis egregia sunt sata semina, vel plantatæ arbores. Quamobrem certi dies his muneribus divinitus illustrati, celebriori cultu peragi debuerunt; cum alioqui ob immensam Dei erga mortales largitatem effusam, cum sufficere illi dies præscripti ad referendas gratias minime videantur, omnibus diebus eadem meditari omnes æque deberent.

86. Sed quod spectat ad sensum verborum Apostoli : complures antiquorum, ac præsertim Græcorum, exposuerunt de Judæorum festis Apostolum agere : alii ad superstitionem Gentilium retulerunt, quod Gentiles passim distinctos haberent dies fastos, atque nefastos. In quam sententiam S. Augustinus scribens ad Januarium [1] hæc ait : « Non itaque dies observamus, annos, et menses, et tempora ; ne audiamus ab Apostolo : Timeo ne forte sine causa laboraverim in vobis. Eos enim culpat, qui dicunt : Non proficiscar hodie, quia præposterus dies est, aut quia luna sic fertur : vel, proficiscar, ut prospera cedant, quia ita se habet propositio siderum. Non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem : Non plantabo hoc anno vineam, quia bissextus est, etc. » Idem alibi [1] de celebrando in Ecclesia Paschate atque Pentecoste, disputans contra Faustum hæc impugnantem, aliisque in locis [2], ut contra Adimantum, et in psalmum centesimum decimum, et ad Januarium scribens [3], exactam reddit rationem, consentientem cæteris antiquis rerum Ecclesiasticarum tractatoribus. Nec est quod quis moveat quæstionem, quod præter illa quæ ab eodem Paulo apostolo dicta sunt, idem ipse rursus scribens ad Romanos [4] sic dicat : « Alius judicat diem inter diem : alius autem judicat omnem diem. » De cibis enim illic agi, manifestissimum est : id enim communi consensione Patres locum illum explicantes affirmant; licet S. Hieronymus contra Jovinianum agens, aliter locum illum explicare videatur. Verum jure dicere etiam quisque poterit Apostolum de aliis quam Judæorum festis esse locutum.

87. Ex his igitur ex sententia Origenis, et Hieronymi recitatis, quibus dicitur, Christianos sanctiores non hanc vel illam ad divinum cultum præscriptam habere diem, sed cunctis propensius divinum Numen venerari, inferri posse videtur, ea potissimum ratione in Ecclesia antiquitus institutum, ut dies hebdomadæ omnes, feriæ nomine dicerentur. Non enim recens vel a Sylvestro papa primum hujusmodi est excogitata nomenclatura, quæ ab antiquioribus ecclesiasticis scriptoribus reperitur usurpata. Nam et Tertullianus [5] frequenter meminit de quarta et sexta feria. Idemque ait [6] : « Nobis certe omnis dies etiam vulgata, consecratione celebratur; » et alibi [7] : « Nos intelligimus, magis sabbatizare vos omni opere servili semper debere, et non tantum septimo quoque die, sed per omne tempus ; » et Hieronymus [8] ad Algasiam, cum et illud Pauli explicat : « Nemo vos judicet in parte diei festi. Ut alios, inquit, dies festos putent, alios non festos : nobis enim, qui in Christum credimus resurgentem, jugis et æterna festivitas est. » Accedit his illa ratio, quod sicut Judæi [9] Paschalem solemnitatem septem diebus comedentes azyma celebrabant, ita Christi Ecclesiæ placuit totidem dies alia ratione post Pascha solemniter agere, eamque ob causam eos ferias dicere; quarum quoniam prima erat ipsa festivitas Paschæ, quæ mox sequitur, secunda, ac deinceps cæteræ numerarentur eodem ordine. At quoniam (ut dictum est) quolibet die primo, quem Dominicum appellandum esse majores censuerunt, eamdem Christi resurrectionis memoriam singulis agendam hebdomadis statuerunt : inde factum est etiam, ut sicut in prima Resurrectionis hebdomada dies singuli feriæ nomine dicebantur, ita sequentibus singulis hebdomadis, quod eadem repetita solemnitas

[1] Aug. epist. CXIX. et in Enchir. c. 79.

[1] Aug. contra Faust. lib. XXXII. c. 11. 12. — [2] Aug. contra Adiman. cap. 16. — [3] Ep. CXIX. — [4] Rom. XIV. — [5] Tert. advers. Psychic. c. 2. — [6] Idem eodem c. 14. — [7] Idem advers. Judæos cap. 4. — [8] Hieron. epist. CLI. q. 10. — [9] Exod. XII. Levitic. III. Num. XVIII.

videretur, eodem quoque modo cæteri hebdomadæ dies etiam feriæ dicerentur, cum præsertim fideles horrerent eosdem a diis Gentium nominare, vel judaico more a sabbato primam, secundam sabbati, et sic deinceps nomen deducere.

88. Verum quoniam prima feria, eademque præcipua, præclarissimis insignita mysteriis, dies Dominica meruit nuncupari : idque cum factum reperiatur Apostolorum temporibus (ut superius dictum est) non ab aliis quam ab ipsis fuisse statutum, atque servari mandatum omnes qui mente valeant, dicturos putamus. Actum est superius de diei Dominici prærogativis, quarum in Synodo coram Theophilo sexto Antiochenæ Ecclesiæ episcopo sex a sanctis Patribus sunt recensitæ. Attigerunt ex his aliquas Origenes [1], Athanasius [2], Hilarius [3], Basilius [4], Hieronymus [5] : a S. Augustino [6] etiam multæ collectæ leguntur : sed et S. Leo [7] cæteris locupletius de ejus diei sacramentis ad Dioscorum scribit, itemque sextæ Synodi [8] adjecti canones. Nec dicere prætermittimus triplici nomine eamdem primam diem dictam reperiri : nam non tantum eam dixere majores Dominicam, utpote quia de ea illud prædictum videretur : « Hæc dies, quam fecit Dominus; » sed et alii eam nominavere diem panis, alii diem lucis. Sed cur fuerit his tribus nominibus insignita, fusius explicat sanctus Joannes Chrysostomus [9] : nobis modo in his non immorandum. Præter tot antiqua de ejus diei cultu monumenta, est et canon magni Nicæni Concilii [10] : sanctus Augustinus [11], qui ejusmodi observationem diei ab Apostolis institutam affirmat, de ejusdem cultu hæc tradit : « Dominicum ergo diem Apostoli, et apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum esse sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit; quique ideo Dominica appellatur, ut in eo terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes tantum divinis cultibus serviamus. » Et post multa de ejusdem diei insignibus, addit : « Ac ideo sancti doctores Ecclesiæ decreverunt omnem gloriam judaici sabbatismi in illam transferre, ut, quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate. Observemus ergo diem Dominicum, fratres, et sanctificemus illum, sicut antiquis præceptum est de sabbato, dicente legislatore : A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. Videamus ne otium nostrum vanum sit, sed a vespera diei sabbati usque ad vesperam Dominicæ diei, sequestrati a rurali opere, et ab omni negotio, solo divino cultui vacemus. Veniat ergo, cuicumque possibile sit, ad vespertinam atque nocturnam celebrationem, et oret ibi in conventu ecclesiæ pro peccatis suis Deum. Qui vero hoc non possit, saltem in domo sua oret, et non neget Deo solvere votum ac reddere pensum servitutis. In die vero nullus se a sacrarum missarum celebratione separet; neque quis domi remaneat, cæteris ad ecclesiam pergentibus; neque in venatione se occupet. » Hæc et alia de ejus diei cultu Augustinus.

89. Quod vero primum dicit, ea die missas audiendas : non tam Augustini sententiam, quam communem totius Ecclesiæ usum secuta, hoc ipsum monuit Synodus Agathensis [1]. De vigiliis nocte Dominicæ celebrandis extat canon Concilii Matisconensis [2], necnon nuper citatus canon in appendice ad sextam Synodum [3], quo etiam jubetur ut ea die oblationes more majorum offerantur in ecclesia. Sed non res est recens introducta : quandoquidem et Cyprianus invehitur in mulierem divitem, quæ sine oblatione eadem die ad ecclesiam conveniret, sic dicens [4] : « Locuples et dives es, et Dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non respicis ; quæ in Dominicum sine sacrificio venis; quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis ? » Hæc ipse : et licet alio sensu Dominicum alii accipiendum putent, nempe pro ipso sacrificio; tamen illud die Dominica publico conventu celebrari solitum, alibi diximus. Eadem est querela Augustini [5], dicentis in divites: « Oblationes, quæ in altario consecrentur, offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit. » Est et de his Paulini [6] ad plebem pia admodum exhortatio, et in religiosum officium omittentes justa objurgatio. Sed de collectis et oblationibus dictum est superius. Hæc satis de his quæ ad diem Dominicam spectant, quam ex septem cæteris festam novimus; licet olim (ut dictum est) in Oriente et dies sabbati etiam feriaretur.

90. In eos vero qui feriam quintam absque operatione agerent, Augustinus [7] vehementer invehitur, dicens : « Et quia audivimus, quod aliquos viros vel mulieres ita diabolus circumveniat, ut quinta feria nec viri opera faciant, nec mulieres lanificium : coram Deo et sanctis angelis ejus contestamur, quia quicumque hoc observare voluerint, nisi per prolixam et duram pœnitentiam tale sacrilegium emendaverint, ubi arsurus est diabolus, ibi et ipsi damnandi sunt. Isti enim infelices et miseri, qui in honorem Jovis in quinta feria opera non faciunt, non dubito quia ipsa opera die Dominico facere non erubescunt, nec metuunt. Et ideo quoscumque tales esse cognoveritis, durissime castigate. Et si emendari noluerint, nec ad colloquium, nec ad convivium vestrum eos venire permittite. Si vero ad vos pertinent, etiam flagellis cædite; ut vel plagam corporis timeant, qui de animæ suæ salute non cogitant. Nos enim, fratres carissimi, cogitantes periculum vestrum, paterna vos sollicitudine admonemus. » Hucusque Augustinus : quibus videas, quanta vigilantia intenderint Patres ne in feriationem dierum aliqua irreperet superstitio. His enim similia scripsit S. Gregorius [8] adversus eos qui diem sabbati æque

[1] Orig. in Exod. homil. 7. — [2] Athan. in illud Matthæi. — [3] Hilar. in proœm. super Psal. — [4] Basil. in Hexamer. hom. 2. in fine. — [5] Hier. in ep. ad Galat. c. 4. — [6] Aug. serm. 251. de temp. — [7] Leo ep. LXXXI. c. 1. — [8] Sext. Syn. c. 8. tom. II. Concil. — [9] Chrys. de resur. homil. 5. — [10] Nicæn. Concil. can. 20. — [11] Aug. de temp. serm. 251.

[1] Synod. Agathens. can. 47. — [2] Conc. Matisconen. can. 1. — [3] Sext. Synod. c. 8. tom. II. Conc. — [4] Cyp. de oper. et eleem. — [5] Aug. de temp. ser. 251. — [6] Paul. ep. XXXII. — [7] Aug. eodem. — [8] Greg. lib. XI ep. 3.

ac Dominicum feriarent, ipsumque Dominicum judaice celebrarent, quod olim vetuerat etiam Concilium Laodicenum [1]. Ebionæos ejus erroris redargutos esse, quod æque sabbatum ac diem Dominicum colerent, testatur Eusebius [2] : at de his superius, ubi actum est de jejunio sabbati, fusius dictum.

91. Sed ut summatim de cæteris Ecclesiæ diebus festis agamus : eadem sane ratione qua Apostoli ea servanda instituerunt, qui iisdem successerunt apostolici viri, reliqua quæ sunt postea superaddita festa introduxerunt, ac posteris tradiderunt. Augustinus enim scribens contra Faustum hæc addit [3] : « Ea quippe anniversarie in Ecclesia celebrantur, quæ insigniter excellentia certis diebus facta sunt; ut eorum necessariam salubremque memoriam festivitas concelebrata custodiat; » et alibi [4] : « Beneficiorum Dei solemnitatibus, festis, et diebus statutis dicamus sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat oblivio. » Hac, inquam, ratione et festa Natalis Domini, Epiphaniorum, necnon Ascensionis celebranda in Ecclesia, sunt salubriter introducta. Sed quonam tempore hæc accesserint, haud tutum est definire : nisi qui certam fidem adhibendam esse putarit illis apostolicis institutis, quæ Clementis nomine vulgata habentur. In his [5] enim de dictis tribus hisce festivitatibus habetur mentio, tanquam fuerint ab Apostolis institutæ : quod et pie credendum est : nam quo tempore cæteræ festivitates agi cœperint, aliqua est memoria; de his autem antiquioribus atque præclarioribus nullum invenitur institutionis exordium. Certe veteres sancti Patres, qui his diebus homilias ad populum habuerunt, de his festis ut de re antiquissima locuti sunt.

92. Paulinus [6], qui temporibus Theodosii senioris claruit, ea a Deo accepta, nempe divinitus instituta esse, testatur his versibus :

Ergo velut cælum stellis, ut floribus arva,
Temporibusque annos Dominus, sic ipse diebus
Tempora distinxit festis, ut pigra diurnis
Ingenia obsequiis saltem discrimine facto
Post intervallum reducens solemnia voto
Sancta libenter agant.

Hæc Paulinus.

Qui etiam ibidem relegens sacra festa quæ suo tempore in Ecclesia agebantur, non tantum nuper dictorum meminit, sed etiam natalitiorum sanctorum martyrum, de quibus paulo inferius paucis acturi sumus. Sed quod illa a Domino instituta dicit, in eum sensum accipiendum est : Deus qui in Decalogo legem præscriptam dedit, qua festos dies juberet coli, eosque illos esse postea declaravit, quibus maxima quædam ipse contulisset in Hebræum populum beneficia; quæ ne memoria exciderent, mille aliis monumentis in mentibus voluit esse fixa : cum vero postea longe majora per Filium suum in hunc mundum missum, universo humano generi elargitus est dona, et immensa addidit beneficia; cur non videretur ab eo pariter esse statutum, ut eorum memoria æque solemniter celebritate anniversaria coleretur? Neminem enim hæc adeo perspicua negaturum putamus, nisi qui omnis prorsus a Deo inditæ homini rationis est expers : cum præsertim (ut pluribus dictum est) illa priora, horum quæ postea contigerunt, typum gererent; sicque ea etiam ratione, illa fore legitima sempiterna, prædicta essent; quod licet typice aliquando et ad tempus illa, postea vero secundum veritatem forent ab omnibus perpetuo celebranda.

93. Quod vero spectat ad festa sanctorum, quæ a majoribus dici natalitia consueverunt; etsi hæc alibi attigerimus, quoniam tamen id in præsentiarum a nobis exigit ratio argumenti, de iisdem hic paucis agendum putamus. Non negligenda in primis omnino videntur quæ de his apud Clementem [1] scripta leguntur, manasse hæc scilicet ex apostolicis institutis; cum antiquæ traditioni de Sanctorum natalitiis celebrandis complures antiquissimi scriptores adstipulentur. Nemo certe, nisi Apostolorum auctoritate, rem tantam in nova Ecclesia absque ullo divinæ Scripturæ exemplo introducere præsumpsisset : neque rursum ab universali Ecclesia recepta esset, nisi id omnes ex apostolica traditione manasse novissent. Quonam pacto, quæso, cum nondum anni centum ab Apostolorum temporibus lapsi essent, dum ad illud tempus superstites adhuc fuissent nonnulli Apostolorum discipuli, Ecclesia Smyrnensis [2], scripta epistola non tantum ad Ecclesiam Philomilii, sed ad omnes Catholicos Christianos ubique gentium, egregie libereque profiteretur se propediem celebraturam diem festum martyrii Polycarpi solemni celebritate, nimirum cum cessaret dira persecutionis rabies; nisi Apostolorum auctoritate id jure, sancte, pieque facere licuisset? Sed reddamus (quo hæc planiora fiant) ejus epistolæ verba, quæ sunt hujusmodi, post enarratum martyrium Polycarpi : « Nos postea ossa ejus, potiora lapillis pretiosis, auroque puriora, ex cineribus selecta eo loco reposuimus, qui illis erat decorus consentaneusque : ubi sane nobis in unum aliquando coactis, Dominus præstabit, ut celebrem ejus martyrii diem, instar natalis festi, cum exultatione et gaudio quantum fieri potest maximo recolamus : idque cum ad martyrum memoriam, qui antea tale certamen confecerunt, tum ad eorum exercitationem, mentisque ad talem constantiæ præparationem, qui postea Christum eo genere mortis ingenue confessuri sint. » Hæc ibi.

94. Ex his quidem tum majorum de ea re traditio declaratur, tum etiam quæ apud Clementem in hæc verba leguntur, probata magis ac magis redduntur : « In die, inquit auctor, Stephani protomartyris quiescant, et reliquorum sanctorum marty-

[1] Conc. Laod. can 29. — [2] Euseb. lib. III. cap. 21. — [3] Aug. contra Faust. lib. XXXII. c. 12. — [4] De Civit. Dei lib. X. c. 4. — [5] Clem. Constit. lib. V. c. 13. et 20. in fin. — [6] Paulin. Nol. in Natal. IX. S. Felicis.

[1] Clem. Constit. lib. VIII. c. 39. — [2] Apud Euseb. lib. IV. c. 14.

rum, qui Christum propriæ vitæ anteposuerunt. » Confirmant hæc etiam quæ Origenes, qui sequenti sæculo vixit, nempe sub Severo, sua in Matthæum homilia [1] de infantibus Innocentibus martyribus ait : « Bene et secundum voluntatem Dei eorum memoriam sancti Patres celebrari mandarunt sempiternam in Ecclesiis, veluti pro Domino morientium. » Id ipsum est quod dicit Tertullianus [2] ex antiqua majorum traditione : « Pro natalitiis annua die facimus. » Per natalitia, dies obitus sanctorum intelligi, nuper citatus Origenis locus satis expresse significat. His addimus celebrem Cypriani locum [3] in epistola ad clerum Carthaginiensem, qua admonuit, ut dies eorum qui martyrio mortem oppeterent, ecclesiasticis tabulis adnotarent, quo eorum memorias celebrare possent. Sunt hæc ejus verba : « Denique et dies eorum, quibus excedunt, adnotate; ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus, quanquam Tertullus fidelissimus et devotissimus frater noster pro certa sollicitudine et cura sua, quam fratribus in omni obsequio operationis impertit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit, et scribat, ac significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis ex ista transeunt; ut celebrentur hic a nobis oblationes et sacrificia ob commemorationes eorum quæ cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus. » Hucusque Cyprianus. Idem ipse [4] alias quoque ad eosdem : « Sacrificia, inquit, pro his semper (ut meministis) offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus. » Gregorium Thaumaturgum instituisse suos, quos nuper ad fidem converterat, ut celebrarent natalitia martyrum, auctor est Gregorius Nyssenus [5]. Denique ne singulos recensendo ejus rei fidelissimos testes, molestiam afferam, satis sit una sententia rem absolvere : nimirum libere affirmare, neminem post recensitos reperiri sanctorum Patrum, rerum Ecclesiæ tractatorum, qui vel homilias in sanctorum martyrum natalitiis non scripserit, vel alia occasione eorumdem non meminerit.

95. At non tantum martyrio consummatorum, sed et cæterorum [6] sanctorum peragi solitas in Ecclesia anniversarias celebritates, Gregorius Nyssenus declarat, ordinemque describens, sic ait : « Ordo autem nobis spiritualium celebritatum atque conventuum is est, quem magnus Paulus docuit, superne atque cælitus hujusmodi rerum cognitionem adeptus. Ait enim ille, in primis Apostolos et prophetas constitutos et ordinatos esse, post illos vero pastores et doctores. Convenit igitur ordo solemnium conventuum et celebritatum cum apostolica hac ordinatione. » Et paulo post recensitam Christi festivitatem, hæc subdit : « Primum nobis Apostoli et prophetæ spiritualis cœtus initium fecerunt; utraque enim prorsus circa eosdem sunt dona, et Apostolicus spiritus, et spiritus prophetiæ. Sunt autem hi, Stephanus, Petrus, Jacobus, Joannes, Paulus; deinde post hos, conservato ordine suo, pastor et magister præsentem nobis celebritatem auspicatur. » Hæc Gregorius, cum in festo die fratris sui Basilii eum pro concione laudavit. Sicut et Gregorius Nazianzenus, qui pariter Athanasium, jam diu ante vita functum, eadem de causa visus est encomio celebrasse.

96. Quanta autem animi alacritate essent majores nostri in celebrandis anniversariis festis diebus, ex his quæ scribit Dionysius Alexandrinus [1] facile potest intelligi, cujus de ea re sententiam superius recitavimus; et cum ipsius, tum etiam aliorum antiquorum testimonio demonstravimus, nec tempore cujusvis maximæ persecutionis urgentis abstinuisse fideles, ubicumque agerent, etiamsi in carcere essent, una simul, quantum loci et temporis opportunitate daretur, conventus agere, festosque dies celebrare, et sacræ Eucharistiæ participes fieri. Sed consule quæ de his superius dicta sunt, cum de Ecclesia et conventu ecclesiastico actum est. Reddita autem pace Ecclesiæ, quanto celebriori ac frequentiori conventu non unius loci vel civitatis, sed totius plane provinciæ populi in unum locum convenientes, festos dies celebrare consuevissent, duo tantum exempla ex antiquioribus monumentis in medium afferre satis sit; quorum alterum Orientalis Ecclesiæ, alterum vero Occidentalis consuetudinem patefaciet. Gregorius Nyssenus [2] in ea oratione quam habuit in natali die S. Theodori martyris, hæc est ad populum pro concione locutus : « Vos, qui populus Christi, qui grex sanctus, ac regale estis sacerdotium, qui undique ex urbibus et ex agris catervatim confluxistis, unde signo itineris accepto, in hunc locum venistis ? Quis vobis huc veniendi adeo seriam ac quasi præstitutam necessitatem imposuit, idque tempore hiberno, quo tempore et a bello quies est, et miles armaturam amovet, et nauta gubernaculum super flumen ponit, et agricola aratores boves in præsepi curans quiescit? An palam est, quod sanctus martyr ex militaribus ordinibus et tuba cecinit, et multos ex diversis regionibus ad suæ quietis locum et sedem vocavit, non ad bellicum instruens apparatum, sed ad dulcem ac maxime Christianos utique decentem pacem cogens ? » Hæc Gregorius, qui ([3] ne hoc prætermittamus dicere) in festo die sanctorum Quadraginta martyrum, ob frequentissimum cœtum qui convenerat, hominumque compressionem et strepitum, coactus est luculentam orationem, quam in laudem martyrum inchoaverat, inabsolutam, relinquere, et die sequenti resumere.

97. Non certe minor vigebat in Occidentalibus fidei ardor in celebrandis festis diebus martyrum. Omittimus dicere de natalitio Apostolorum, a quo abesse, testimonio Gallæ Placidiæ [4] scribentis ad

[1] Orig. hom. 3. in Matth. — [2] Tert. de coron. milit. c. 3. — [3] Cypr. ep. XXXVII. — [4] Idem epist. XXXIV. — [5] Greg. Nyss. in Vita S. Gregor. Thaumaturg. — [6] Greg. Nyss. orat. in laud. S. Basilii.

[1] Dionys. Alex. apud Euseb. lib. VII. c. 17. — [2] Greg. orat. in S. Theod. — [3] Greg. Nyssen. orat. I et II. in quadr. mart. — [4] Galla Plac. ad Pulch. ep. extat. tom. II. Concil. in præamb. Concil. Chalced.

Pulcheriam, sacrilegium putabatur. Quid in solemnitate cæterorum martyrum peragi consuevisset, ex his quæ Prudentius cecinit in Hippolyto, satis perspicue potest intelligi, dum de frequenti accessu ad ejus ecclesiam, quæ erat extra mœnia, in die natali ipsius, agit his versibus[1]:

Jam cum se renovat decursis mensibus annus,
  Natalemque diem passio facta refert :
Quanta putas stud is certantibus agmina cogi,
  Quæve celebrando vota coire Deo?
Urbs Augusta suos vomit effunditque Quirites,
  Una et patricios ambitione pari.
Confundit plebeia phalanx umbonibus æquis
  Discrimen procerum, præcipiente fide.
Nec minus Albanis acies se candida portis
  Explicat, et longis ducitur ordinibus.
Exultant fremitus variarum hinc inde viarum :
  Indigena, et Picens, plebs et Etrusca venit.
Concurrit Samnitis atrox, habitator et altæ
  Campanus Capuæ, jamque Nolanus adest :
Quisque sua lætus cum conjuge, dulcibus et cum
  Pignoribus rapidum carpere gestit iter.
Vix capiunt patuli populorum gaudia campi.
  Hæret et in magnis densa cohors spatiis.

98. Multa his similia scripta sunt a Paulino in suis quæ edidit S. Felicis natalibus. Sed ex eo, quænam solerent sic convenientes ad festa martyrum offerre munera, tantummodo recitabimus : quæ his versibus explicat[2] :

Cedo, alii pretiosa ferant donaria, meque
Officii sumptu superent, qui pulchra tegendis
Vela ferant foribus, seu puro splendida lino,
Sive coloratis textum fucata figuris.
Hi leves titulos lento poliant argento,
Sanctaque præfixis obducant limina lamnis
Ast alii pictis accendant lumina ceris,
Multiforesque cavis lychnos laquearibus aptent,
Ut vibrent tremulas funalia pendula flammas :
Martyris hi tumulum studeant perfundere nardo,
Et medicata pio referant unguenta sepulcro.

Prosequitur dicere de nummis solitis erogari in pauperes. Rursum vero de unguentis afferri consuetis his diebus ad sepulcra martyrum, meminit et Prudentius itidem ubi supra in Hippolyto, sic dicens :

Oscula perspicuo figunt impressa metallo,
  Balsama diffundunt, fletibus ora rigant.

Et Gregorius[3] scribens ad Secundinum : « Aloem vero, inquit, thymiama, styracem, et balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore præsentiam deferente, transmisimus. » Sed quod ad titulos argento ornatos, ipsasque laminas ante limina affigi solitas pertinet; liquet eas fuisse tabellas pictas, vel aliter argento incisas imagines, quibus, quæ a sanctis martyribus fuissent asseculi beneficia, vota reddentes, iisdem patefacerent.

99. Cæterum (ut hæc ad postremum attingamus) non sic, ut calumniati sunt hæretici, et inter alios Manichæi, hæc agentes mutarunt majores nostri idola in martyres; quasi ut Gentiles deos suos, sic ipsi homines colerent : hanc enim calumniam S. Augustinus sæpissime confutasse reperitur; ut in primis cum agens contra Faustum talia in Catholicos inclamantem, hæc ait[1] : « Populus autem Christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur; atque orationibus adjuvetur : ita tamen, ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum sacrificemus, quamvis in memoriam martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit : Offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, apud memorias eorum quos coronavit, ut ex ipsorum locorum admonitione major effectus exurgat. » Hæc Augustinus, qui eadem sæpe repetit, ut in libris de Civitate Dei[2] iterum, et in sermone de Natali sanctorum[3] Fructuosi, Augurii, et Eulogii.

100. Quod demum veluti corollarium addimus : sic Christiani celebrare festos dies consueverunt, ut neque judaicæ superstitioni communicarent, neque Gentilium sordibus inquinarentur. Unde Gregorius Nazianzenus[4] : « Festos dies Judæus etiam agit, verum juxta litteram : legem enim corpoream consectans, ad spiritualem legem non pervenit. Festos quoque dies Gentilis agit, verum juxta corpus, deosque suos et dæmones, quorum alii obscœnarum rerum sunt architecti, alii ex obscœnis rebus honorem consecuti sunt : ac proinde fœda quoque et obscœna est eorum festi celebrandi ratio, ut hoc ipsum quod peccant in Dei honorem cedat, ad quem vitium quasi res quædam honesta et prædicanda confugit. Feriamur ipsi quoque, verum ut Spiritui gratum est. » Hæc et alia de his Gregorius, cum agit de festo Pentecostes, cujus gratia ejusmodi a nobis est suscepta narratio. At quod pertinet ad festa Gentilium; modestior illa prima apud eos lex sancita videbatur, quæ a Luciano recitatur his verbis[5] : « Ne quid intra festi tempus agito, neque publicum, neque privatum, nisi quæ ad lusum, ad voluptatem, animique oblectationem pertinebunt. » Sed quam diversæ ab his sint de diebus festis agendis Christianæ leges, omnes intelligunt. At de his hactenus. Jam enim receptui canendum, et quæ ad insinuandos ex instituto antiquos mores Ecclesiæ digressa est oratio, revocanda, atque ad rerum gestarum narrationis cursum ordine dirigenda est.

101. Mileti cum adhuc esset « Paulus, inquit Lucas[6], mittens Ephesum, vocavit majores natu Ecclesiæ (at non tantum presbyteros, sed et episcopos, qui erant tum Ephesi, tum etiam in proximis civitatibus constituti, a Paulo vocatos, Irenæus affirmat[7]). Qui cum venissent ad eum, et simul essent, dixit eis : Vos scitis a prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim,

[1] Pruden. Peristeph. hym. 11. — [2] Paulinus in Nat. VI. S. Felicis. — [3] Gregor. lib. VII. indict. 2. epist. LIII.

[1] August. contra Faustum lib. XX. c. 21. — [2] Aug. de Civit. Dei, lib. VIII. c. 27. et lib. XXII. c. 2. — [3] Idem ser. 101. de divers c. 10. — [4] Gregor. Naz. orat. in S. Pent. — [5] Lucian. epist. Saturnal. — [6] Act. XX. — [7] Iren. lib. III. c. 14.

serviens Domino cum omni humilitate et lacrymis, et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum : quomodo nihil subtraxerim utilium, quominus annuntiarem vobis, et docerem vos publice, et per domos, testificans Judæis atque Gentilibus in Deum pœnitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum. Et nunc ecce alligatus ego Spiritu, vado in Hierusalem, quæ in ea mihi ventura sint, ignorans : nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens : quoniam vincula et tribulationes Hierosolymis me manent. Sed nihil horum vereor : nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consummem cursum meum, et ministerium quod accepi a Domino Jesu, testificari Evangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce scio quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei. Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Ego scio, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum. Et nunc commendo vos Deo, et verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare et dare hæreditatem in sanctificatis omnibus. Argentum, et aurum, aut vestem nullius concupivi. Ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu : quoniam ipse dixit : Beatius est magis dare, quam accipere. Et cum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium, et procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum, dolentes maxime in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navim. Cum[1] autem factum esset ut navigaremus, abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, et sequenti die Rhodum, et inde Pataram. Et cum invenissemus navem transfretantem in Phœnicen, ascendentes navigavimus. Cum apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, et venimus Tyrum : ibi enim navis expositura erat onus. Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem : qui Paulo dicebant per Spiritum, ne ascenderet Hierosolymam. Et expletis diebus, profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem : et positis genibus in littore, oravimus. Et cum valefecissemus invicem, ascendimus navem; illi autem redierunt in sua. » Hæc Lucas.

[1] Act. XII.

102. *De ritibus in precationibus observari solitis.* — Observatione dignum putamus, cum Apostolus tam apud Miletum quam etiam in Tyri littore positis genibus orasse dicatur, nequaquam (quod etiam diximus superius) ipsum christiano more Pentecosten celebrasse. Siquidem (ut Tertullianus[1] atque alii omnes testantur) a die Paschæ usque ad Pentecosten nefas erat genuflexo adorare. « Ex antiqua enim Ecclesiæ traditione, inquit ille, die Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus. » Hæc ille. Hujus rei causa instituti ratio a nobis exigit, ut de antiquis Ecclesiæ moribus ac ritibus in precibus adhiberi solitis hic potissimum agamus : ac primum de pristino usu fideles in ecclesiam convocandi : de illis enim agimus ritibus, qui in publicis Christianorum conventibus, non privatim adhiberi sunt soliti. Ad cogendum igitur in unum locum fideles omnes precum causa, quousque Dei Ecclesia sub Gentium regibus undique quasi hostibus obsessa permansit, haud liberum erat populum patenti aliquo signo ad synaxim publicumque convocare conventum. Nec licet certi statuti essent dies celebrandi conventus, ipsa dies (quod aiunt) poterat interpellare pro homine. Nam urgente persecutione, haud liberum erat ibidem loci semper convenire; sed necesse erat frequenter mutare loca, eademque nec inventu facilia. Quamobrem privatim singulos a ministro Ecclesiæ id muneris obeunte, qui cursor dicebatur, episcopi seu presbyteri monitu vocari opus erat. De cursoris electione hæc habet Ignatius[2] scribens ad Polycarpum : « Decet, beatissime Polycarpe, Concilium cogere sacrosanctum, et eligere si quem vehementer dilectum habetis et impigrum, ut possit divinus appellari cursor, et hujusmodi creare, et in Syriam profectus laudibus celebret impigram charitatem vestram ad gloriam Dei. » Ad ministerium enim Antiochenæ Ecclesiæ ejusmodi Ignatius adsciscendum curavit. Erat et cursoris munus, ab episcopo datas litteras ferre : sed de his alibi pluribus. Cæterum ad idem quoque opus et diaconus incumbebat. Unde idem Ignatius ad Heronem diaconum Antiochenum scribens, hæc ait[3] : « Synaxim ne negligas, omnes nominatim inquire. » Sed super omnes, ut hoc propensius ageretur, invigilabat episcopus : quam ob causam idem scribens ad Polycarpum[4] : « Crebrius, inquit, celebrentur conventus, synodique : nominatim omnes inquire. »

103. His sic habentibus, haud assentimur Amalario[5], qui existimavit, tempore persecutionis Ecclesiæ, sonitu lignorum (ut fit hodie tribus ultimis diebus majoris hebdomadæ) ad synaxim vocari solitos Christianos. Ejus enim rei usus cum nullum prorsus vetus reperiatur monumentum litteris consignatum, nec ratio ipsa patiatur, ut dum hæc illi secretius agenda curarent, tanto lignorum strepitu omnium Gentilium aures et oculos in se converte-

[1] Tert. de coron. mil. c. 3. — [2] Ignat. epist. XI. — [3] Ignat. epist XIII — [4] Idem epist. XI. — [5] Amal. de Eccles. offic. c. 21.

rent, haud nobis probari potest : cum præsertim nec verum fuisse appareat, solitum esse olim (ut nunc ea fit ratione tribus illis diebus majoris hebdomadæ) mœstitiæ tantum tempore ad convocandum populum ligna pulsari. Nam in secunda Nicæna Synodo hæc leguntur [1] ex libello illi oblato de miraculis martyris Anastasii : « Cum sanctæ civitati reliquiæ sacræ appropinquassent, omnibus res ea fuit declarata et significata. Itaque lætitia magna perfusi omnes, surgentes subito, lignaque sacra pulsantes invicem, obviam facti sunt in veneranda Virginis Deiparæ æde, quæ appellatur Nova. Illinc cum cruce et supplicatione egressi, læti et gaudentes cum gratiarum actione sacris reliquiis accurrerunt. » Hæc ibi. At nec apud aliquem me legisse memini, exceptis dictis diebus, aliquam ecclesiam solitam esse populum convocare pulsatione lignorum, sed tantum monasterii monachos, prout dictum declarat exemplum, et nonnulla alia, ut apud Cyrillum in Actis Theodosii Cœnobiarchæ, et alios. Sed in his etiam diversa erat inter eos consuetudo ; nimirum, vel ut omnes æque una pulsatione convocarentur, vel singillatim fores singulorum pulsarentur : ut est de his exemplum apud Palladium in Lausiacis, dum ait : « Postquam hoc modo solitum tempus implesset, signo mallei, quo cæteros fratres excitabat, percutiens fores omnium cellarum, ad propria oratoria deducebat. » At nec apud omnia pariter monasteria hæc usu recepta erant, ut pulsatione lignorum omnes convocarentur : nam testificatione Hieronymi [2] exploratum habetur, in monasterio S. Paulæ, una voce altius decantata, nimirum, Alleluia, omnes ad synaxim vocari solitas moniales : sic enim ait : « Post alleluia cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat : sed prima seu inter primas veniens cæterarum opperiebatur adventum, pudore et exemplo ad laborem eas provocans, non terrore. » Hæc Hieronymus.

104. Cæterum reddita Ecclesiæ pace (quo tamen id fieri cœptum sit anno, nobis est incompertum) ex edito loco publico grandioribus tintinnabulis, quæ postea a loco ubi primo grandiora fieri cœperunt, Campanæ sunt appellata, populus ad ecclesiam vocari solitus fuit. Apud Hebræos (ut alias dictum est) sacerdotem ex eminenti turri sonitu tubæ populo sabbata indicare consuevisse, Josephus est auctor [3]. Gentiles vero sonitu tintinnabuli ad thermas et operas consuevisse homines convocare certum est. Unde Martialis [4] :

Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis ?

Et Juvenalis [5] :

Tot pariter pelves, et tintinnabula dicas
Pulsari : jam nemo tubas atque æra fatigel.

Excubiarum quoque præfectos secum ferre solitos ad explorandos vigiles tintinnabula, ut iis auditis responderent, testatur Suidas [1]. Qui primus tintinnabula ad januas poni solita, in editiori loco ædis Jovis Capitolini posuerit, apud Suetonium [2] Augustus fuisse legitur. Apud Syros quoque in sacris adhiberi solita tintinnabula, Lucianus auctor est [3] : cujus etiam auctoritate compertum habetur, nequaquam ea levem sonum edere solita : nam eorum pulsatione excitari consuevisse tradit servos et mercenarios ad opera exhibenda, eodemque sono ad eadem iterum revocari cum ait : « Deinde mane ad tintinnabulum expergefactus, discussa ab oculis dulcissima somni parte, una sursum deorsumque circumcursans, hesterno luto etiam pedibus inhærente. » Et inferius : « Dum hæc tecum loqueris, jam sonuit tintinnabulum, jamque ad eadem tibi redeundum est. » Hæc ille : quibus persuademur eadem tintinnabula etiam a Gentilibus solita fieri grandiora, in Ecclesia vero maxima, editoque loco ad populum convocandum, et ad divina obeunda opera excitandum exposita, usu profano in sacrum rite converso.

105. *Cur Christiani conversi ad orientem orarent.* — Quod autem ad situm corporis in precatione servari solitum spectat : ad orientem conversos olim majores nostros adorare consuevisse, certum est ; cum alioqui Judæi ad occidentem spectantes, (ut ex divina Scriptura [4] Hieronymus [5] attestatur) adorandi usum haberent, quod et ipse templi situs demonstrat : quandoquidem Salomonis templum ad orientalem plagam spectasse. Aristeas [6] qui illud describit, affirmat. Nam quod maxime omnium deplorandum esse videretur, ostendit Deus Ezechieli [7] inter vestibulum et altare positos viros, qui dorsa vertentes contra templum Dei, facies ad orientem spectantes haberent : sed hæc Hierosolymis. Cæterum qui foris essent (ut ibidem testatur auctor) ubicumque reperirentur, conversi ad templum orabant, prout divina Scriptura [8] eos admonuisset ; quod etiam Danielem [9], cum Deum precaretur, fecisse constat. Post Christum id etiam faciendum docuit suos Elxai hæreticus, qui vixit Trajani temporibus, ut Epiphanius de ipso testatur, cum de Ossenis scribit [10]. Gentilium potius quam Judæorum fuisse consuetudinem ut ad orientalem plagam spectantes precarentur, satis constat ex templorum situ, de quibus hæc Clemens Alexandrinus [11] : « Quæ, inquit, erant ex templis antiquissima, respiciebant ad occidentem ; ut qui stant vultu converso ad imaginem, docerentur verti ad orientem. » Pythagorici etiam id facere consuevisse traduntur. Verum de templis Gentilium et adorandi situ aliter scribit Porphyrius ; nimirum templorum statuas, et ingressus orientem spectasse, uti adeuntes templum, ad occasum conversi, diis effunderent preces [12]. Itidem Lucianus [13] de veteribus et ipse tradit, consuevisse ad solis ortum spectantia templa ædificare. Quamobrem di-

[1] Nicæn. Concil. act. IV. — [2] Hier. epist. XXVII. — [3] Joseph. de bello Jud. l. V. c. 9. — [4] Martialis lib. XIV. — [5] Juv. sat. VI.

[1] Suid. verb. δωγοφορων. — [2] Sueton. in Oct. c. 91. — [3] Lucian. de merced. cond. — [4] Ezech. VIII. — [5] Hieron. in Ezech. c. VIII. — [6] Arist. de 72. Interpr. — [7] Ezech VIII. — [8] 3 Reg. VIII. — [9] Dan. VI. — [10] Lib. I. c. 19. — [11] Clem. Alexand. lib. VII. Strom. — [12] Apud Cælium Rhodig. lib. XII. c. 1. in fine. — [13] Lucian. lib. de Domo.

versum, secundum diversorum populorum ritum fuisse apud antiquos ethnicos usum dici posse videtur; cum alioqui Vitruvius [1] templorum faciem ad occidentem ædificandam proponat, quo orantes in eis faciem conversam habeant ad orientem. Qui igitur dixerunt Judæos adorare solitos ad orientem conversos, divinæ Scripturæ auctoritate arguuntur erroris : nec suffragatur locus, qui citatus habetur apud Clementem [2], Paralipomenon capitis quinti in fine : nam ibi non dicitur, levitas ad orientem conversos precatos esse, sed tantum quod starent ad orientalem plagam altaris.

106. Cæterum penes antiquos Christianos quam inviolabiliter observaretur, ut ad orientem conversi funderent Deo preces; ex his in primis, quod Gentiles eam ob causam dicerent Christianos adorare solem (quod Tertullianus [3] testatur) affirmari posse videtur. Hunc autem orandi ritum ab Apostolis esse traditum, complurium antiquorum testimonio comprobatur : apud Justinum [4] enim hæc scripta habentur : « Quandoquidem apud vos præstantissima quæque ad honorem et venerationem Dei destinamus, opinione autem hominum probabilior est oriens aliis creaturæ partibus : eam ob causam orationis tempore vultu ad orientem omnes convertimur : perinde atque dextra manu in nomine Christi eos signamus, qui sigillo tali indigent, eo quod præstare sinistræ putetur, quamvis positura et non natura illa differat. Non aliter et oriens, ut præstantior creaturæ pars ad Deum adorandum est designata. Et quia ad orientem spectantes precationes agimus, non id propheticis et apostolicis adversatur vocibus : in omni enim loco oriens existit precantibus. Et quia in quam partem videndi sensum convertimus, in eadem parte adorant : impossibile est autem precum tempore in quatuor creaturæ partes respicere : propterea in unam partem intendentes, orationem peragimus, non proinde ut ea sola opus sit Dei, nec tanquam in ea habitatio sit Dei destinata : sed quasi in locum ei, quæ a nobis Deo exhibetur, venerandæ observationi ordinatum. Porro a quibus orationem Ecclesia accepit, ab iisdem quoque ubi orare solerent, consuetudinem accepit, a sanctis nimirum Apostolis. » Hactenus ibi. Basilius [5] item ejusmodi institutionem ab Apostolis manasse confirmat, et ante ipsum Origenes [6] in hæc verba : « In ecclesiasticis observationibus sunt nonnulla hujusmodi, quæ quidem facere necesse est, nec tamen ratio eorum omnibus patet : nam quod verbi gratia genua flectimus orantes, et quod ex omnibus cæli plagis ad solam orientis partem conversi orationem fundimus, non facile cuique puto ratione compertum. » Et paulo post : « Et tamen hæc operta et velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea et exequimur, ut a magno pontifice et ejus filiis tradita et commendata suscepimus. » Hæc Origenes, per pontificem et filios ejus, Christum et Apostolos intelligens.

107. Rursus vero quod ad mysterium pertinet : præter illa quæ ex incerto auctore apud Justinum sunt recitata, Athanasius [1] tres etiam affert causas : Quarum prima ex divina Scriptura sibi vindicat auctoritatem, quod scriptum sit in Psalmo [2] : « Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus; » junctis his quæ a Zacharia [3] sunt de Christo dicta : « Stabunt pedes ejus in die illa super montem Olivarum, qui est contra Hierusalem ad orientem. » Qui item ipsum Christum, orientem appellat iterum [4]. Secundam vero hanc addit causam, quod in divinis Scripturis Deus dictus lux sit, idemque lucis creator : quamobrem ad eam cæli partem spectare debere precantem, qua potissimum lucis jubar oritur; non quod Christiani lucem creatam colerent, sed ut ex sidere omnium splendidissimo ad ejus creatorem mens humana tolleretur. Tertiam vero affert causam, quod cum paradisus, unde pulsus est homo, in Oriente positus esset, eo revertendi mens cupida, oculos etiam illo dirigeret, sed hæc ipse pluribus. Quod igitur oriens fons velut quidam luminis haberetur, atque occidens esset hieroglyphicum tenebrarum, inde etiam ea vetus fuit in Ecclesia observatio, ut baptismate initiandus, diabolo prius renuntiaturus, occidentem versus statueretur, sicque positus, tertio illa renuntiantis verba proferret : idemque postea Christum Dominum confessurus, ad orientem conversus id totidem vicibus faceret. Idque non tantum Dionysius [5], sed et Cyrillus [6] testatur qui ait : « Cum solis occasus apparentium tenebrarum sit locus; diabolus autem cum sit tenebræ, robur in illis suum habet : idcirco symbolice occasum spectantes, caliginoso illi tenebrarum principi renuntiatis. » Et post multa : « Cum itaque satanæ renuntiaveris, et omne cum illo pactum rescideris, veteres, inquam, pactiones cum inferno, aperitur tibi paradisus Dei, quem ipse ad Orientem plantavit : et hujus rei symbolum est, cum ab occasu converteris ad ortum, quæ lucis est regio. Tum admonebaris ut diceres : Credo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. » Hæc Cyrillus. Joannes Damascenus [7] dictas causas retexens, hæc etiam addit : « Dominus cum in cruce penderet, ad occasum prospiciebat; eoque nomine ita adoramus, ut eum obtueamur. Ac rursum cum in cælum reciperetur, ad ortum efferebatur, sicque a discipulis adoratus est : atque ita venturus est, ut eum in cælum intuentem conspexerunt; quemadmodum ipse quoque Dominus dicit : Sicut fulgur exit ab oriente, et paret usque in occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Quocirca adventum ejus operientes, ad orientem oramus. Est autem Apostolorum hoc institutum, litteris sacris haudquaquam proditum : complura enim illi, nulla Scripturæ auctoritate nixa, nobis tradiderunt. » Huc usque Damascenus.

[1] Vitruv. lib. IV. cap. 5. — [2] Clem. Const. lib VII. c. 44. — [3] Tertul. in Apologet c. 16. — [4] Lib. quæst. q. 118. — [5] Basil. de Spir. sanct. c. 27. — [6] Orig. in lib. Num. homil. 5.

[1] Athan. lib. IX. q. 14. — [2] Psalm. CXXXI. — [3] Zach. XIV. — [4] Zach. III. et VI. — [5] Dionys. Areop. de Eccles. hier. lib. II. p. 2. c. 2. — [6] Cyril. in Mystag. I. — [7] Joan. Damasc. Orthodox. fid. lib. IV. c. 13.

108. Porro cum ejusmodi occasione in nonnullos clanculum superstitio irrepsisset, Leo Romanus pontifex [1] quam citissime, ne latius serperet malum, occurrit, hisque verbis pro concione populum admonuit : « De talibus institutis (Priscillianistarum videlicet) illa etiam generatur impietas, ut sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur. Quod nonnulli etiam christiani adeo religiose se facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quæ uni Deo vivo et vero est dedicata, perveniant; superatis gradibus, quibus ad suggestum areæ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem deflectant, et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiæ vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus et dolemus : quia etsi quidam forte creatorem potius pulchri luminis, quam ipsum lumen, quod est creatura venerantur : abstinendum tamen est ab hujusmodi specie officii. » Hæc ille idcirco, ne quid commune cum Priscillianistis atque Gentilibus fideles haberent. Sed de his satis.

109. *De ritu standi, genuflectendi, et procedendi in orando.* — Quod item ad habitum corporis in fundendis precibus spectat : stantes aliquando, aliquando vero genibus flexis adorare Christianos debere, veterrima est in Ecclesia institutio. Et sicut distincta sunt tempora pro ratione divinorum mysteriorum, ita pariter peculiares cujusque temporis adscripti reperiuntur precandi ritus : nimirum ut quoniam dies Dominicus resurrectioni Domini est consecratus, ut nonnisi stantes fideles orarent, antiquitas docuit, sic etiam Quinquagesimæ tempore, quod a Paschate usque ad Pentecosten interponitur. Ejusmodi communes omnibus Christianis observationes esse in Ecclesia antiquitus observatas, tradit Tertullianus [2] quem superius citavimus. Cujus institutionis rationem et causam hanc affert auctor, qui apud Justinum ad hæc rogata respondit [3] : « Si genuum inclinatio in precationibus magis peccatores Deo commendat, quam si stantes orent, magisque ea res divinam permovet misericordiam : quapropter diebus Dominicis, et a Paschæ feriis ad Pentecosten usque, precantes genua non flectunt? Unde autem talis etiam in Ecclesia consuetudo? » Est ad hæc responsio : « Quia utriusque nos oportuit jugem obtinere memoriam, et ipsius per peccatum lapsus nostri, et gratiæ Christi nostri, per quam a lapsu resurreximus : ea propter genuum per sex dies inclinatio symbolum et nota est lapsus per peccata nostra. Quod vero die Dominico genua non flectimus, signum est et designatio resurrectionis, per quam gratia Christi et a peccatis et a morte, quæ ab illo interfecta est, liberati sumus. A temporibus autem Apostolorum consuetudo talis accepit initium, prout ait beatus Irenæus martyr et episcopus Lugdunensis in libro de Paschate, ubi quoque mentionem facit Pentecostes, in qua genua non inflectimus; quoniam pari est cum die Dominico potestate, juxta eam, quæ de illa est dicta, causam. » Hæc apud Justinum.

110. Si hæc igitur rata habentur, et ex Apostolorum traditione testificatione Irenæi, qui Polycarpi Joannis evangelistæ discipuli fuit auditor, fluxisse constant, fuerintque non ab aliis quam ab Apostolis instituta : tamen post hæc tempora, de quibus modo historiam teximus, non ante id esse factum oportuit : nam hoc anno (ut vidimus) Paulus tempore quod interlabitur a Paschate in Pentecosten, in Tyri littore positis genibus adoravit. Porro ejusdem in Ecclesia ritus cæteri antiquorum Patrum etiam meminerunt, nec est opus recensere singulos. Videas interim Paulum absque ulla etiam necessitate Judæorum moribus inserviendo, inter suos positum, patrios in deprecando ritus servasse : genua enim in precibus flectere, Judæi consueverunt. Nam et de Salomone ait divina Scriptura : « Utrumque genu in terra fixerat, et manus expanderat in cælum. » Stratos in terra insuper, si qua sæva urgeret calamitas, fideles precari consuevisse, tota exemplo est Christianorum legio, quæ sub Marco Aurelio Antonino sic Deum precata, hostibus internecionem, et Romanis militibus ultimo discrimine laborantibus salutem obtinuit : quod ejusdem imp. ad senatum Romanum epistola [1] scripta significat. Manus item expandere, et in altum tollere, cum precarentur, Christianos consuevisse, exempla sunt plurima : idque non aliunde, quam ex institutione apostolica, Ecclesia sibi vindicat. Paulus enim ad Timotheum scribens [2] : « Volo, inquit, viros orare in omni loco, levantes puras manus. » De eodem ritu hæc habet Tertullianus [3] : « Nos vero non attollimus tantum, sed etiam expandimus, et Dominica passione modulantes et orantes confitemur Christo; » et inferius : « At qui cum modestia et humilitate adorantes, magis commendamus preces nostras, ne ipsis quidem manibus sublimius elatis, sed temperate et probe elatis : ne vultu quidem in audaciam erecto, etc. » Sedendo autem adorare, extra disciplinam esse testatur. Sed et ejusdem Apostoli scribentis Corinthiis [4], ut viri detecto capite Deum adorarent, est institutio; qui et ejusdem ritus rationem affert. Cur vero Romani nonnisi texto capite deos precarentur, Saturno excepto, et Honore, quibus nonnisi aperto capite sacrificare licebat, Plutarchus [5] pluribus disserens, causas diversas adducit; quas, ut ab instituto alienas, prætermittimus recensere.

111. Cæterum in omnibus situ et corporis habitu verecundiam, modestiam, animique demissionem præ se ferre debere fideles omnes, cum Deum precantur, tum Tertullianus tum Cyprianus [6] inculcant. Ut etiam in precationibus aliquando suum quis pugno tundat pectus, publicani a Christo adeo

[1] Leo de Nativit. serm. 7. — [2] Tertul. de coron. milit. c. 3. — [3] Apud Justin. lib. quæst. q. 115.

[1] Apud Justin. mart. post. orat. ad Antonin. — [2] 1. Tim. II. — [3] Tertul. de orat. c. 11. 12. — [4] 1. Cor. XI. — [5] Plutarch. problem. quæ. Rom. X. XI. XII. — [6] Cyprian. lib. de orat.

commendati probat exemplum : quo signo animi pœnitudinem declarari, facto illorum qui post Christi passionem revertebantur percutientes pectora sua [1], significatur. Quod et Nicolaus Rom. pont. ad consultationes Bulgarorum rescribens, docet his verbis : « Pectus percutimus, significantes videlicet, quod nequiter gessimus, displicere nobis, et ideo antequam Dominus feriat, et antequam ultio extrema veniat, commissum pœnitentia digna punire. » Idem et de ritu jungendi manus in adoratione, hæc ad eosdem : « Dicitis quod Græci fateantur, quod in ecclesia qui non constrictis ad pectus manibus steterit, maximum habeat peccatum. Hoc ut fieret, præceptum fuisse, nusquam, ni fallor, invenitur : ac per hoc nisi fiat, peccatum non est : nam quidam faciunt hoc, quidam illud genus humilitatis : nec istud est peccatum, nisi forte quis pertinaciter recusaverit facere quod omnes viderit facientes. Verum et hoc cum fit, nonnisi humilitatis gratia fit : ut revera scriptum est : Oratio humiliantis se nubes penetrat : Proinde sive hoc, sive aliud quid humilitatis excogitare potest homo, non est reprehendendus. » Ac post pauca : « Quia in Evangelio, reproborum ligari manus et pedes reperiuntur : quid aliud isti agunt, qui manus suas coram Domino ligant, nisi Domino quodam modo dicant : Domine, ne manus meas ligari præcipias, ut mittas in tenebras exteriores ; quoniam ecce ego jam eas ligavi, et ecce in flagella paratus sum. » Hæc Nicolaus, secundum illud Pauli [2] : « Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. »

112. Sed illud quoque ad ritum precandi spectat, procedentes aliquando consuevisse fideles publico conventu fundere ad Deum preces. De procedendo meminit Tertullianus [3], dum ait : « Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adveniat. » Et Hieronymus ad Eustochium [4] : « Martyres tibi quærantur in cubiculo tuo : nunquam causa deerit procedendi, si semper, quando necesse est, progressura sis. » Hoc idem ad Gaudentium [5], necnon ad Lætam [6], ne suas filias procedere patiantur. Est mentio de processionibus in Concilio Laodiceno [7] : easdem a Patribus dictas esse litanias; quod expiationis causa indici publice consueverint, multa exempla declarant. Has ipsas in ecclesia Magni Gregorii, cognomento Thaumaturgi, peragi solitas, auctor est Basilius [8] scribens ad Neocæsarienses. Frequentatas easdem tam in Orientali quam in Occidentali Ecclesia fuisse, in diesque magis illustratas, constat; dicemus de his pluribus inferius suis locis : interim quæ a nobis dicta sunt in Notationibus ad Romanum Martyrologium, consulere cuique liberum erit. At hæc jam satis de diverso ritu in precando servari solito, occasione Pauli apostoli, qui (ut vidimus, auctore Luca) in littore Tyri positis genibus, Deum precatus est. Quæ autem post hæc secuta sint, idem Lucas ejusdem Pauli comes narrat [1] his verbis :

113. *De Philippi diaconi filiabus.* — « Cum, inquit, valefecissemus invicem, ascendimus navem, illi autem redierunt in sua. Nos vero navigatione explicita, a Tyro descendimus Ptolemaidem. et salutatis fratribus, mansimus die una apud illos. Alia die profecti, venimus Cæsaream : et intrantes domum Philippi evangelistæ, qui erat unus ex septem, mansimus apud eum. Huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes. » Extabant adhuc Hieronymi temporibus Cæsareæ Palæstinæ domuncula et cubicula filiarum Philippi, quæ S. Paula Hierosolymam itura, Cæsaream cum venisset, pio invisit affectu; Hieronymus [2] enim ejus relegens iter, sic ait : « Mirata est Stratonis turrim ab Herode rege Judææ in honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupatam; in qua Cornelii domum, Christi vidit ecclesiam, et Philippi ædiculas, et cubicula quatuor virginum prophetarum. » Idem [3] agens contra Jovinianum hæresiarcham, in his quatuor filiabus Philippi post crucem Christi consecratas esse primitias virginitatis demonstrat, hæc dicens : « Post crucem Christi, statim in Actis Apostolorum una domus Philippi evangelistæ quadrigam producit virginum filiarum : ut Cæsarea, in qua ex Gentibus Ecclesia per centurionem Cornelium fuerat dedicata, etiam virginum puellarum præberet exempla. » Quod autem tradit Clemens Alexandrinus [4], Philippum filias suas nuptui dedisse : non de Philippo diacono manifestum est loqui, sed de Philippo apostolo : nam adversus eos agens, qui nuptias reprobarent, hæc ait : « An etiam reprobant Apostolos? Petrus enim et Philippus filios procrearunt : Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. » Verum Philippi apostoli quoque filias fuisse virgines, et obdormisse Hierapoli, Polycrates [5] auctor est; qui (sicut habetur a Hieronymo recitatus) hæc ad Victorem Romanæ Ecclesiæ pontificem scripsit : « Philippum loquor de duodecim Apostolis, qui dormivit Hierapoli, et duas filias ejus, quæ virgines senuerunt, et aliam ejus filiam, quæ Spiritu sancto plena in Epheso occubuit. » Hæc Polycrates apud Hieronymum. Apud Eusebium [6] autem textus Polycratis diversæ lectionis reperitur : nam dicitur Philippus ille fuisse ex septem diaconis, duasque filias ejus virgines usque ad obitum permansisse, quarum alteram Ephesi in Domino obdormisse tradit.

114. Sed idem Eusebius ex Caii antiqui theologi disputatione subinfert testimonium de Proclo, dicente, quatuor filias Philippi diaconi Hierapoli cum patre in Domino requiescere; sic enim ait : « Porro in disputatione Caii, quam paulo ante recitavi, Proclus, contra quem disputationem instituit, de morte Philippi et filiarum ejus his a nobis expositis admodum consentiens, sic loquitur : Post

[1] Luc. XXIII. — [2] I. Cor. XI. — [3] Tertul. ad uxor. lib. II. c. 4. — [4] Hier. epist. XXII. — [5] Idem epist XII. — [6] Idem epist. VII. — [7] Concil. Laodicen c. 17. — [8] Basil. ep. LXIII.

[1] Act. XXI. — [2] Hier. epist. XXVII. — [3] Idem advers. Jovin lib. I. — [4] Clem. Strom. lib. III. c. 24. — [5] Hieronym. de script. Eccl. in Polycrate. — [6] Euseb. hist. lib. III. c. 25.

Hierapoli in Asia quatuor filiæ Philippi prophetissæ fuerunt, ibidemque tum illarum, tum patris sepulcrum locatum est. Hasque illas ipsas esse, quarum in Actis Lucas meminit, profitetur. Sed mira diversitas in eodem Eusebio, dum quas dicit Philippo diacono natas, inferius [1] cum agit de Papia, qui il as novit, et multa ab illis tradita accepit, Philippi apostoli filias dicit. Verum in versione Ruffini [2], non Philippi apostoli, sed evangelistæ fuisse leguntur. Cæterum Dorotheus [3] (si qua fides adhibenda est auctori) Philippo apostolo dicit fuisse filias, easque Hierapoli una cum patre quiescere. Quid in his ambiguis dicendum sit, non habemus; nisi quod quæ dicuntur de Philippi diaconi filiabus, iisdemque virginibus, ex divina Scriptura sibi vindicant auctoritatem : quæ autem de filiabus apostoli ab aliis sunt relata, ex incerto feruntur auctore, et nominis errore jactata putantur, dum, quæ sunt Philippi diaconi, Philippo apostolo sunt adscripta ; cum præsertim ingenue profiteatur Hieronymus [4], nullam haberi certitudinem, præter Petrum, aliquem alium Apostolorum conjugio obligatum fuisse. Porro Clementis de nuptiis filiarum Philippi assertio, omnium attestatione, rejicitur; cum quotquot de his agunt scriptores, omnes ex æquo easdem virgines nominent. Legimus in Menologio, unam ex quatuor filiabus Philippi, Hermionem dictam, sub Trajano imperatore gravissima passam, in Domino quievisse pridie nonas Septembris.

115. Sed reliquum est, ut quæ Papias, Joannis auditor, inter alia ab iisdem virginibus se accepisse testatur, quæ recenset Eusebius [5], hic et nos exscribamus; sic enim ait : « Verum quemadmodum Papias, qui temporibus iisdem vixit, historiam permiram a Philippi filiabus se excepisse asserat, in præsentia exponendum videtur. Mortuum enim suo tempore narrat excitatum. Aliud etiam, quod non minus habet admirationis, Justo, cognomento Barsabæ contigisse : nimirum, ubi venenum mortiferum ebiberat, eum propter gratiam ipsi a Domino tributam, molestiæ nihil aut incommodi pertulisse. Hunc autem Justum post Salvatoris ascensionem sanctos Apostolos cum Matthia statuisse, et precatos ut alter ex illis duobus in Judæ proditoris locum sortito delectus, numerum ipsorum suppleret, Acta Apostolorum declarant. » Hæc et alia de his ex Papia Eusebius. Quod vero Philippus hic unus ex septem diaconis dicatur Evangelista, non id accidit (ut alias diximus) quod scripsisset Evangelium (licet spurium quoddam Philippi nomine olim ferretur editum Evangelium) sed id cognomen inditum est ob Evangelii prædicationem ; sic enim et Paulus, cum ad Timotheum scribens ait : « Opus fac Evangelistæ; » nequaquam voluit admonuisse ut scriberet Evangelium, sed ut, quod ad Evangelii prædicationem spectaret, esset omnibus numeris absolutus. At jam redeamus ad Paulum.

[1] Euseb. hist. lib. III. c. 33. — [2] Euseb. lib. III. c. 31. — [3] Doroth. in Synopsi. — [4] Hier. advers. Jovin. lib. I. — [5] Euseb. hist. lib. III. cap. 33.

116. *Paulus Cæsareæ.* — Cum Cæsareæ ageret, et ibi, inquit Lucas [1], « moraretur per dies aliquot, supervenit quidam a Judæa propheta nomine Agabus. Is cum venisset ad nos tulit zonam Pauli, et alligans sibi pedes et manus, dixit : Hæc dicit Spiritus sanctus : Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Hierusalem Judæi, et tradent in manus Gentium. Quod cum audissemus, rogabamus nos et qui loci illius erant, ne ascenderet Hierosolymam. Tunc respondens Paulus dixit : Quid facitis flentes, et affligentes cor meum? Ego non solum alligari, sed et mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu. Et cum ei suadere non possemus, quievimus dicentes : Domini voluntas fiat. Post dies autem istos præparati ascendebamus in Hierusalem. Venerunt autem et ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum, apud quem hospitaremur, Mnasonem (Jasonem) quemdam Cyprium, antiquum discipulum. » Hæc Lucas. Hunc ex numero fuisse septuaginta duorum, omnes æque consentiunt. At cum Hierosolymis idem hospitium, ac proinde domum habuisse dicatur, satis apparet persecutionem illam, cujus superius facta est mentio, Hierosolymis in Christianos illatam, qua inter alia quæ passi sunt, bonis omnibus spoliati fuerunt, cives tantummodo attigisse, peregrinos nequaquam. Mnason enim (ut dicitur) antiquus discipulus, genere Cyprius, non tantum domum, sed et illa illic (ut par est credere) bona possedit, quibus fideles Hierosolymam venientes fraterna charitate foveret. Nec enim de antiquo discipulo ac prædivite licet opinari, occultum tam diu agere Hierosolymis licuisse : nisi fortasse accidit, ut post persecutionem illam, distractis ille paternis bonis quæ Cypri habuerit (quod vivo adhuc parente ante facere non potuisset) ex illis pararit quod Christianorum usui pateret hospitium. Porro si Jasonem pro Mnasone (ut nonnulli codices habent) legi placet; diversum hunc esse ab illo qui Thessalonicæ eumdem hospitio excepit Paulum, de quo idem Lucas [2] scribit, facile persuademur; illumque esse credimus Jasonem, cujus idem Paulus ad Romanos [3] scribens habuit mentionem ; Horum alterum in Syria, alterum vero in Cilicia, nempe Tarsi ordinatum fuisse episcopum, ex Græcorum Menologio aliisque auctoribus alibi notavimus.

117. Sed institutam semel narrationem de rebus Pauli Hierosolymis gestis, ut a Luca sunt scriptæ, ordine prosequamur. Ante tamen hæc omnia, accuratius investigemus (quantum fas est assequi) an Paulus, ut in animum duxerat, pervenerit Hierosolymam tempore Pentecostes [4]. Non enim superflua et inanis hæc erit disquisitio temporis, sed quæ plurimum (ut inferius apparebit) conferat ad rerum gestarum veritatem certius consequendam. Constat in primis, Luca [5] testante, Paulum una cum suis post dies Azymorum solvisse Philippis, et diebus quinque Troadem appulisse, septemque dies ibi egisse, indeque tribus diebus pervenisse prospera navigatione

[1] Act. XXI. — [2] Act. XVII. — [3] Rom. XVI. — [4] Act. XX. — [5] Ibid.

Miletum. Ibi cum aliquantum temporis constitisset, quod properaret (ut ait) Pentecosten agere Hierosolymis, quam primum inde recedens, prima die Coum, sequenti vero Rhodum pervenit, ac inde Pataram Lyciæ : ubi nactus navem onerariam Phœnicen versus solventem, Tyrum appulit, ubi septem peregit dies. Ptolemaide autem diem unam : inde Cæsaream profectum, egisse illic dies aliquot cum tradit, ac inde Hierosolymam concessisse. Habita igitur horum omnium ratione, considerataque prospera ubique navigatione Dei favore concessa, et Pauli animo cupiente, et ob hoc festinante Hierosolymis agere Pentecosten; facile ut existimemus adducimur, eadem jam solemnitate instante, ipsum Hierosolymam pervenisse. Quinquaginta enim dies numerandi a sequenti Azymorum die, cum manipulus offerretur, usque ad festum Pentecostes intercedebant, nimirum (ut divina lex [1] præcepit) septem hebdomadæ plenæ. Opportune igitur Paulum ad solemnitatem Pentecostes Hierosolymam pervenisse, ibique una cum Nazaræis purificatum, eam solemnitatem ex legis Moysi præscripto sanctissime peregisse, ex his quæ sunt dicta, affirmari posse videtur. Confirmat hæc ipsa, eamdem fere rationem dierum iniens Joannes Chrysostomus [2], Paulumque pervenisse Hierosolymam, instante solemnitate Pentecostes, testatur his verbis : « Vide, inquit, obsecro, nunc et dies. Post Azyma in Troadem venerunt diebus quinque, deinde ibi fecerunt dies septem ; et habes duodecim dies. Deinde Asson et Mitylenem contra Chium, et Trogyllium in Samum, et Miletum; et sunt decem et octo dies; postea in Coum et Rhodum, in Pataram : en viginti et unum dies. Deinde illinc per dies quinque in Tyrum ; ut sint dies viginti sex. Mox illic moratur diebus septem, colliguntur que triginta et tres dies; et postea Ptolemaidem una die pertingunt, et fiunt dies triginta quatuor. Deinde Cæsareæ manent pluribus aliis diebus, et sic complentur dies Pentecostes, et ibi, » nimirum Hierosolymis, « illam facit. » Hucusque Chrysostomus.

118. *Paulus Jerosolymis.* — Quæ autem acta sint postquam Paulus Hierosolymam pervenisset, Lucas his verbis singillatim recenset [3] : « Cum autem venissemus Hierosolymam, libenter acceperunt nos fratres. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum dixeruntque ei : Vides, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt ? et omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum qui per gentes sunt Judæorum, dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est ? Utique oportet convenire multitudinem : audierunt enim te supervenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt enim viri quatuor, votum habentes super se. His assumptis, sanctifica te cum illis : et impende in illis, ut radant capita : et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. De his autem, qui crediderunt ex Gentibus, nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis, et immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione. » Hæc in conventu fratrum a senioribus Paulus accepit. Quartam hanc nonnulli nominant Synodum Apostolorum : sicque eas numerant ex his quæ in divina Scriptura notata habentur. Prima fuit Synodus in qua actum est de electione Matthiæ ; secunda de Diaconorum electione ; tertia, de non cogendo Gentes circumcisionem accipere ; novissima vero hæc, in qua ne credentes Judæi uti legalibus prohiberentur, rogatio facta est. Verum hæc familiaris potius fuit admonitio, quam synodica constitutio : atque ea occasione adhibita, magis dispensatio, quam dogmatis definitio.

119. *De conventu Hierosolymitano.* — At quod ad hujusmodi conventus apostolicos pertinet : satis superque exploratum habetur, Apostolorum exemplo laudatissimum antiquum illum usum in Ecclesia Catholica inviolabilem permansisse, ut, cum quid ad fidem, vel ad bonos mores et disciplinam ecclesiasticam pertinens consultandum esset, in unum Patres coirent, sicque simul collectis, singulorum sententia rogaretur, ac denique quid ab omnibus servandum esset, sancte ac legitime communibus suffragiis firmaretur. Verum si quis ejus rei ipsum exordium repetat, inveniet non tam ab Apostolis quam ab ipso Christo duxisse principium, atque sumpsisse auctoritatem : quando scilicet (ut diximus suo loco superius) de summa rerum Christus agens, suos rogavit, quem dicerent homines esse filium hominis. Sic igitur tam Domini exemplo, quam etiam Apostolorum frequentiori usu, ejusmodi cogendi conventus, quibus quæ essent agenda tractarentur, mansit stabilita atque firmata consuetudo in Ecclesia, quæ ejusmodi conventus usitatiori vocabulo consuevit nominare Concilia, de quibus hæc scite Vincentius Lirinensis [1] : « Ipsa Catholica Christi Ecclesia, sedula et cauta dispositorum dogmatum custos, nihil in his unquam permutat, nihil minuit, nihil addit : non amputat necessaria, non apponit superflua, non omittit sua, non usurpat aliena : sed omni industria hoc unum studet, ut vetera fideliter sapienterque tractando, si quæ sunt illa antiquitus informata et inchoata, accuret et poliat : si quæ jam expressa et enucleata, consolidet et firmet : si quæ jam confirmata et definita, custodiat. Denique quid unquam aliud Conciliorum decretis enisa est, nisi ut quod ante simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur ? quod antea lentius prædicabatur, hoc idem postea instantius prædicaretur ? quod antea securius credebatur, hoc postea sollicitius excoleretur ? Hoc, inquam, semper, neque quicquam præterea hæreticorum novitatibus exci-

[1] Lev. XXIII. — [2] Chrys. in Act. hom. 45. — [3] Act. XXI.

[1] Vinc. Lirinen. de hæres. lib. II. c. 32.

tala, Conciliorum suorum decretis Catholica perfecit Ecclesia, nisi ut quod prius a majoribus sola traditione susceperat, hoc deinde posteris etiam per scripturæ chirographum consignaret, magnam rerum summam paucis litteris comprehendendo, et plerumque propter intelligentiæ lucem, non novum fidei sensum novæ appellationis proprietate signando. » Hucusque Vincentius.

120. Sic igitur et in præsenti seniorum conventu rata firmaque decernuntur quæ de Gentilibus credentibus in superiori Synodo statuta fuerant. De Judæis vero qui Evangelium suscepissent, quorum multa millia essent qui Hierosolymis agerent, omnesque ex æquo legis æmulatores existerent : cum eos legalibus interdicere minus opportunum tempus esse conspiceretur, in præsentiarum id illis esse cedendum, et sic cum infirmis infirmari, visum est esse consultius. Quamobrem ut Paulus cum Nazaræis, hac utens dispensatione, votum exsoluturus in templo, quo se legis Moysi observantissimum probaturus erat, sese sisteret, eidem persuaserunt. Admiranda plane res est et consideratione dignissima; Paulum, qui non ab homine, sed a Christo acceperat Evangelium, quique ea de causa Antiochiæ resisterat in faciem Petro, qui insuper sæpius suis antehac scriptis epistolis de legalibus ablegandis aperta suffragia dederat, ac sententiam stabilierat, tantum seniorum modo conventui detulisse, ut illorum se subjiciens voluntati eorumdem arbitrio per dispensationem in servandis legalibus impenderet officium ; ea nimirum præstans, quæ nonnisi a sanctioribus Judaicæ legis observatoribus exhiberi munera consueverant.

121. *De ritu Nazaræorum, et de tonsura in Ecclesia.* — His igitur Paulus volens lubensque in omnibus obsequens, « assumptis viris, inquit Lucas[1], postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. » Quæ autem essent ejus officii cærimoniæ, et sacri a lege ritus præscripti, liber Numeri[2] satis docet, nimirum ut abstinerent a vino, caput raderent, et finito tempore agnum, ovem, et arietem offerrent in templo, capillosque deponerent, qui cremarentur una cum sacrificio pacificorum. Sed quoniam certum tempus, quo abstinerent Nazaræi a vino, lege definitum minime reperitur : quid his temporibus ex consuetudine communiter ageretur, Josephus[3] docet his verbis : « His autem, qui morbo, vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies, antequam immolarent hostias, abstinere quoque a vino, et capillos radere. » At quomodo una cum Nazaræis Paulus ea omnia in templo exhibuisse officia potuit, cum inopinato et ante diem tantum, ut id faceret cum aliis admonitus esset? quonam vero pacto triginta diebus perseveravit abstemius? Ex his igitur colligi plane posse videtur, Paulum, qui magna ex necessitate Timotheo languenti stomacho prohibuit aquam bibere, et ut modico vino uteretur præcepit, a vino penitus temperasse ; sicque haud impossibile ei fuisse (quod abstemius semper esse soleret) Nazaræorum in templo munus explere : alioqui fuisset hæc potius quædam legis illusio, et simulatæ sanctitatis effictio, et tanquam in scena fabula, ac in re gesta affectatum mendacium : indigna prorsus omnia, quæ non tantum de Apostolo, sed nec de quolibet christiano dicantur. At nec seniores legem æmulantes Paulo Nazaræorum numeros suasissent explere, nisi in omnibus compertum habuissent, ea omnia faciendi illi pariter facultatem in promptu fuisse.

122. Hæc cum agerentur, una insuper cum Nazaræis et Paulum capillis abrasum esse, imo et ut etiam cæterorum capilli raderentur, curam impendisse, satis Acta[1] declarant. Unde et Hieronymus[2] hac eum interpellat apostrophe : « O Paule, et in hoc te rursum interrogo : Cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de cærimoniis Judæorum? Cur obtuleris sacrificia, et secundum legem pro te hostiæ fuerint immolatæ? Utique respondebis : Ne scandalizarentur qui ex Judæis crediderunt. » Hæc ipse. Ex his etiam, quod Nazaræi, qui cæteris sanctiores haberentur, religionis ergo in templo capita radenda offerrent, apostolica traditione in Ecclesiam derivatum traditur, ut qui a communi hominum vita recedentes, exquisitius vivendi genus assectarentur, ac per omnia sese divino cultui manciparent, deberent eorum capita radi. Id Isidorus his verbis testatur[3] : « Tonsuræ ecclesiasticæ usus a Nazaræis, ni fallor, exortus est : qui prius crine servato, denuo post vitæ magnam continentiam, devotione completa, caput radebant, et capillos in ignem sacrificii ponere jubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Hujus ergo exempli usus ab Apostolis introductus est, ut qui divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est sancti Dei, crine præciso innoventur. Hoc quoque et Ezechieli[4] prophetæ jubetur, dicente Domino : Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces super caput tuum et barbam. Videlicet quia ipse sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis serviebat. Hoc et Nazaræos Priscillam et Aquilam in Actis Apostolorum primos fecisse legimus, Paulum quoque apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui hujusmodi cultu imitandi extiterunt.

123. « Est autem clericis tonsura signum quoddam, quod in corpore figuratur, et in anima agitur : scilicet ut hoc signo et religione vitia resecentur, et criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur ; atque inde innovatis sensibus, ut comis rutilibus enitescamus ; expoliantes nos, juxta Apostolum, veterem hominem cum actis suis, induentes novum, qui renovatur in agnitione Dei : quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari,

[1] Act. XXI. — [2] Num. VI. — [3] Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 15.

[1] Act. XXI. — [2] Hier. ep. LXXXIX. — [3] Isid. de divin. offic. in conc. Aquisgran. c. 1. — [4] Ezech. V.

ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero detonso capite superius, inferius circuli corona relinquitur: sacerdotium, regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiara enim apud veteres constituebatur in capite sacerdotum: hæc ex bysso confecta, rotunda erat, quasi sphæra media: et hoc significabatur in parte capitis tonsi: corona autem latitudo aurei circuli est, quæ regum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut impleatur corporis etiam quadam similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo prædocente: Vos estis genus sanctum, regale sacerdotium. Quæritur autem, cur sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, et sic tondetur? Sed qui hæc exquirunt, animadvertant quid sit inter illud propheticum velamentum, et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus: Cum transieris ad Christum, auferetur velamen. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysi, et aspectum filiorum Israel, hoc significabat illis temporibus coma sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento dicit esse: proinde jam non oportet ut velentur crinibus capita eorum qui Domino consecrantur, sed tantum ut revelentur: quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, jam in Evangelio declaratum est.» Hucusque Isidorus.

124. Quod igitur non integra clericorum vel monachorum capita raderentur: præter hæc quæ ab Isidoro sunt dicta, illa etiam causa suppeditari posse videtur; ne scilicet secundum judaicum vel gentilitium ritum nos facere videremur: nimirum judaizare cum Nazaræis, et superstitionem sectari Isidis, Serapidis, et aliorum Gentilium sacerdotum, qui omnes corporis pilos et capillos capitis penitus abradebant[1]. Scimus et apud Græcos, Tragenios, et Assyrios, Judæis confines, æmulatos esse ejusmodi ritum tondendi capillos, eosdemque in templo offerendi[2] numini, sicut et abstinentiam ab esu porcinæ carnis, et alia. Sed et apud Romanos, cum primum barbam raderent atque crines, ea numini dedicare, moris fuisse, apud Suetonium[3] in Nerone notatum habes. Alia insuper affertur causa, cur capillorum corona, reliquo raso capite, integra consueverit remanere: nimirum ob jugem memoriam spineæ coronæ impositæ capiti Domini nostri Jesu Christi; idque ab Apostolis factitatum, et Ecclesiæ traditum, certa assertione apud Bedam[4] legitur, ubi post alia: «Inter omnes, inquit, quas in Ecclesia, vel in universo hominum genere reperimus tonsuras, nullam magis sequendam amplectendamque jure dixerim, ea quam in capite suo gestabat ille, cui se confitenti Dominus ait: Tu es Petrus.» Et paulo post: «Neque ob id tantum in coronam attondemur, quia attonsus ita est Petrus: sed quia Petrus in memoriam Dominicæ passionis ita attonsus est; idcirco et nos, qui per eamdem passionem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte, gestamus. Sicut enim omnis Ecclesia, quæ per mortem sui vivificatoris Ecclesia facta est, signum sanctæ crucis in fronte gestare consuevit, ut crebro vexilli hujus munimine a malignorum spirituum defendatur incursibus, et crebra hujus admonitione doceatur, se quoque carnem cum vitiis et concupiscentiis crucifigere debere: ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus necesse habent pro Domino se continentiæ funibus adstringere, formam quoque coronæ, quam ipse in passione sua spineam portavit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est exportaret ac auferret a nobis, suo quemque in capite per tonsuram perferre; ut se irrisiones et opprobria pro illo libenter ac prompto animo sufferre, ipso etiam frontispicio doceant: ut coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se semper expectare, proque hujus perceptione et adversa mundi et prospera contemnere designarent.» Hæc ille ibi; quæ et alii[1] tradiderunt.

125. Sed et alia ab his diversa de clericorum tonsura adducitur causa a Germano[2] episcopo Constantinopolitano, his verbis: «Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significatione imaginem refert venerandi capitis apostoli Petri: qui cum missus esset ad prædicationem Domini et magistri, ei tonsa est ab his qui ejus sermoni non credebant, ut illuderetur ab ipsis; eique Christus magister benedixit, et infamiam in honorem, illusionem in gloriam convertit, et posuit super caput ejus coronam non ex lapidibus pretiosis, sed lapide et petra fidei ejus fulgescentem super aurum et topazium et lapides pretiosos.» Hæc cum scribat Germanus, quantumlibet unde acceperit auctorem non citet, ex majorum tamen traditione eum mutuatum esse, credendum est: cum enim sciamus consuevisse ejusmodi ludibrio Romæ affici sapientes viros, qui philosophi dicerentur, eamdem in Petrum illatam esse contumeliam, haud vanum erit existimare. Sane de Apollonio Tyanæo philosopho Pythagoreo, qui ejus sectæ suo tempore erat facile princeps, scribit Philostratus[3] a Domitiano esse detrusum in carcerem, ab eodemque missum esse tonsorem, qui comam capitis et promissam philosophicam barbam amputaret; cum alioqui criminum rei intonsa barba atque capillo agere solerent. Sed et si qua fides apocrypho est adhibenda, legitur in pseudo Prochoro, Joannem evangelistam jussu ejusdem Domitiani ignominiæ causa capite attonsum esse. Testatur et Cyprianus[4] similia de damnatis ad metalla, cum ait: «Semitonsi capitis horrescit capillus.» Et in responsione: «Semitonsi capitis capillaturam adæquasti.» Solebat ejusmodi abrasio capitis signum esse hominis turpissimi et scelestissimi: unde illud Ciceronis pro Roscio Comœdo: «Nonne ipsum caput, et supercilia illa

[1] Hieron. in Ezech. c. XL. et Ambros. ad Sabin. epist. XXX. edit. Rom. — [2] Lucian. in Dea Syria in fine. — [3] Sueton. in Nerone, cap. 12. et ibi Interpr. — [4] Beda de gestis Angl. l. V. c. 22.

[1] Albinus Flac. de divin. offic. Raban. de instit. cleric. et alii. — [2] Germanus in theor. rer. Ecclesiast. — [3] Philostr. in Apollon. l. VII. — [4] Cypr. epist. LXXVII.

penitus abrasa olere malitiam, clamitare calliditatem videntur? » Et infra : « Qui idcirco capite et superciliis semper est rasus, ne unum pilum boni viri habere dicatur. » Hæc Cicero de levissimo homine, qui sic se raserat.

126. Verum quæ ab aliis ignominiæ causa hisce hominibus fieri solebat abrasio, diversi generis erat : nam præter illas de quibus est dictum, alia erat, quæ a Luciano sic describitur, dum agit de morione : « Moxque ingressus deformis quidam, deraso capite, pauculos capillos in vertice gestans, eosque cristæ in morem erectos. » Hæc in Convivio Lucianus. Idem in epistola ad Saturnum : « Vertex illius asperis et pungentibus setis sit hirtus, reliqua capitis parte nuda. » Tertullianus [1] etiam sic attonderi consuevisse Numidas testatur, cum ait : « Apud aliquos Numidas etiam equis cæsarialos, juxta cutem tonsor, et cultri vertex solus immunis? » Hæc ille. Addimus illud, quod Caius imp. occipitia adolescentulorum ludibrii causa radere consueverat : de quo Suetonius [2] : « Pulchros et comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. » Moris fuisse etiam apud Romanos, servorum radi capita, Tacitus et alii plures testantur. Sicque videas non unius generis fuisse capillorum abrasiones, licet omnes fere ad inurendam ignominiæ notam ab aliis pro animi cujusque sententia excogitarentur. Erat enim et capitis abrasio manumissionis nota, sicut et pileus, ut indicat Plautus [3] illis verbis : « Ut ego hic hodie raso capite calvus capiam pileum. » Itemque qui maris tempestatem evasissent, rasis capitibus vota diis persolvere consuevisse, auctor est Lucianus [4] : de quo usu etiam Pomponius Arbiter his verbis : « Notavit sibi ad Lunam tonsorem intempestivo inhærentem ministerio, execratusque omen, quod imitaretur naufragorum ultimum votum, in cubile rejectus est. » Et post pauca : « Audio enim non licere cuiquam mortalium in mari neque ungues, neque capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. » Agit enim de iis qui novacula caput et supercilia radebant : existimatur [5] autem utraque abrasio ab eadem causa profecta, quod scilicet sicut servituti obnoxii ea abrasione libertatem se consecutos esse testabantur, ita tempestatem maris qui evasissent, se liberatos esse eo signo profiterentur. Cæterum id ex nuncupato voto naufragos facere solitos, idem qui supra Petronius Arbiter tradit; et hac in re Nazaræis [6] consimiles, qui exsolventes votum emissum, caput raderent; ut paulo superius dictum est. Sed jam ad clericorum tonsuram, cujus causa ejusmodi facta est digressio, revertamur. Ea igitur quæ principi Apostolorum derisionis et ignominiæ causa illata est infamiæ nota, totius Ecclesiæ honori cessit. Et quid mirum, cum ipsa quoque pœnarum instrumenta pietas Christiana in amplissimam gloriam commutare, et habere consueverit in honore? idque virtute ac merito Crucis Christi, quæ mundi contemptibilia, ignobilia, et infirma ad maximum omnium gloriæ culmen evexit.

127. Sed antiquum ejus rei usum inspiciamus. Præter illa quæ de apostolica institutione atque traditione sunt ex dictis nuper auctoribus recensit, non aliunde id certe quam ab apostolico fonte fluxisse, Oriens Occidensque pariter, ac omnes denique regiones, in quibus Christiana fides est aliquando propagata, pari consensione visæ sunt non solum hoc esse testatæ, sed æque omnes id ipsum firmissima ejus rei observatione probasse. Doceat quis velim, provinciam orbis aliquam quæ Christi nomen acceperit, ejusdem fuisse tonsuræ clericalis expertem. Quonam alio, quæso, quam Apostolorum præconio, rem tam novam, atque adeo inusitatam, ac penitus ab aliis intentatam radendi in modum sphæræ vel coronæ capitis, christianus orbis potuit suscepisse, ac firmiter tenuisse, nullo præcedente majorum exemplo? Nam si Judæos spectes, unde fluxit Christiana religio : divina lege radere caput sacerdotibus interdictum fuisse reperies, dicente atque [1] monente : « Sacerdotes nec radent caput, nec barbam. » Et communiter omnibus vetitum [2] in rotundum attondere comam, et radere barbam, licet verborum illorum diversa lectio habeatur. De Gentilibus diximus, plane diversum a nostro fuisse illorum ritum, quippe qui non tantum capitis capillos omnes usque ad supercilia, sed totius corporis pilos, Isidis præsertim sacerdotes radere consuevissent. Et quis existimet, Christianos voluisse illos imitari, quorum non tantum sacra, sed et sacerdotes eam præsertim ob causam tantopere deriderent? Consulat, qui de his dubitat, antiquorum Patrum adversus Gentes scriptas Apologias, in quibus utique hæc omnia fusius inveniet explicata. Nemo igitur sanæ mentis leviter dixerit esse introductum atque servatum absque exemplo quod Catholica ubique Ecclesia custodivit.

128. Certe adeo pervulgata in orbe res fuit ut nec scriptores ethnici de ea tacuerint. Nam Ammianus Marcellinus [3] testatur temporibus Juliani Apostatæ, Theodorum quemdam Ecclesiæ ædificandæ præfectum, ab ethnicis supplicio affectum, quod (ut ait) « cirros puerorum licentius detondebat : » nihil aliud significans, nisi quod pœnas dedit eo prætextu, quod complures pueros in clericos cooptaret : capillorum enim tonsura ejusmodi initiari (ut etiam modo fit) antiquitus consuevisse, satis est exploratum. Sed et exemplum habes in Otreio episcopo Melitensi, sanctitate et doctrina celeberrimo, qui claruit temporibus Theodosii senioris, cujus et sanctionibus [4] commendatur, cum S. Euthymium ordinavit lectorem. Hæc enim de eo Cyrillus [5] in rebus gestis Euthymii scribit : « Cum eum baptizasset, et pilos, qui ex lege tondentur pueris totondisset, in gradum lectorum eum cooptat. » Sed quod

[1] Tertul. lib. de pallio c. 4. — [2] Suet. c. 35. — [3] Plautus in Amph. act. I. scen. I. — [4] Lucian. in Deorum dial. in fin. — [5] Non. de doct. indag. — [6] Num. VI.

[1] Levit. XXI. — [2] Levit. XIX. — [3] Ammianus Marcel. lib. XII. — [4] De fide Cathol. l. III. Cod. Theod. — [5] Cyrill. in Euthy. apud Lip. tom. V.

amplior esset illorum tonsura, qui majoribus initiarentur ordinibus; hinc Evagrius Scholasticus [1] ait : « Coma abrasa, presbyter designatus est. » Mentio est ejus ritus apud Dionysium [2], cum agitur de his qui in monachos cooptantur, ejusque rei spiritalis sensus declaratur. Ad hoc pertinet, quod in libro de Romanis pontificibus pervetusto, qui fertur nomine Damasi, de Aniceto habetur; instituisse scilicet secundum præceptum Apostoli, ne clerici comam nutrirent. Multa enim, quæ ab Apostolis sive scripto, sive sine scripto statuta essent, decretis iterum editis, ea accuratius esse servanda, sæpe Romani pontifices præcepere. Sed quod illic breviter notatur, ut secundum Apostoli [3] præceptum clerici comam non nutriant : haud de communi illa viris omnibus a Paulo præscripta lege, ne videlicet illi mulierum exemplo comam nutrirent, significare voluit auctor illis verbis, sed ut qui sanctioris vitæ mancipantur ordinibus, excultioris etiam vitæ characterem in capite ferrent. Hocque idem habetur in Concilio Carthaginiensi [4] et Agathensi [5], ne clerici comam nutriant, sed tondeant. At si non de tonsura in modum sphæræ fieri solita Patres intellexerunt : quid tam instanter clericis faciendum esse mandarunt, quod apostolica lege quivis laicus facere teneretur, nempe comam non nutrire, sed capillos deponere? Quod igitur clericis id faciendum præcipitur, quia alia ratione videretur esse mandatum, alio etiam ritu erat implendum; nimirum ut in summo vertice depressius caput tonderent, aut raderent.

129. Cum vero multæ ejus rei allatæ sint causæ, illam adjicimus, nempe, ut mancipatæ semel vitæ divino cultui per capillorum oblationem, eo signo sæpius iterato, assidue meminisse deberent; et quod solemniter semel præstitissent, sæpe repeterent, licet de his non fuerit una consuetudo omnium Ecclesiarum. Nam in Hispania postmodum accidit, ut occasione quorumdam hæreticorum qui eamdem cum Catholicis usurparent capillorum tonsuram, ac proinde eo signo vellent videri Catholici : ejus regionis episcopi, conventu habito, dilatandam ejusmodi capitis tonsuram statuerint. Est de his canon in hæc verba descriptus [6] : « Omnes clerici, vel lectores, sicut levitæ et sacerdotes, detonso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquant: non sicut hucusque in Galliciæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis, ut laici, comis, in solo capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim iste in Hispaniis hucusque hæreticorum fuit. Unde oportet pro amputando ab Ecclesiis scandalo, hoc signum dedecoris auferatur, et sit una tonsura vel habitus, sicut totius Hispaniæ est usus. Qui autem hoc non custodierit, fidei Catholicæ reus erit. » Porro eamdem coronæ formam in S. Nicetio episcopo Trevirensi habes divinitus effformatam : sic enim de eo scribit Gregorius Turonensis [7] : « Sanctus Nicetius episcopus ab ipso ortus sui tempore clericus est designatus ; nam cum partu fuisset effusus, omne caput ejus ut est consuetudo nascentium infantium, a capillis nudum quidem cernebatur, in circuitu vero modicorum pilorum ordo apparuit, ut putares ab eisdem coronam clerici fuisse signatam. »

130. Cæterum et in his, sicut in aliis multis, diversa fuit diversarum Ecclesiarum consuetudo : ubi vero nihil corruptum est ab hæreticis, nulla alia mutatio intercessit. Non enim fuit recens æmulatio hæreticorum, ut et ipsi incederent tonsura decori. Nam si fidem adhibemus his quæ ab erudito auctore scripta recitantur, dico a Beda [1] : jam ipsis Apostolorum temporibus etiam Simon magus tonsuræ genus quoddam excogitavit. Sed hæc a majoribus scripta non produntur : nam et de eadem epistola, quam recitat Beda, locutus esse videtur Amalarius [2], qui eam haud tantæ fidei fuisse dicit, ut reciperetur ab omnibus. Ipse enim dum de tonsuræ origine disputat, hæc scite quidem atque prudenter affirmat : « Interrogatur, inquit, ab aliquibus, quis primus tonsus sit nostro more? Legi in epistola cujusdam viri, Petrus : sed quia non tantæ auctoritatis est, ut ex illa firmare valeamus nostram sententiam; maluimus eam silentio præterire. Non tamen abs re est si dixerimus, illum, aut aliquem successorem ejus, primo fuisse tonsum nostro more; quoniam ab illa Ecclesia sumptus est talis usus, in qua illi sederunt. Sed quid ad nos? cum multa agamus ex consuetudine præsentis Ecclesiæ, quorum auctores non perferuntur specialiter : sicut nec observationes Quadragesimalis temporis ante Pascha ; scimus tamen ex demonstratione S. Augustini, consensione Ecclesiæ eam esse roboratam : sic et nos dicimus, tonsuram nostram ex auctoritate et consuetudine Romanæ Ecclesiæ esse roboratam. » Hæc et alia Amalarius. Sed quod ait, etsi non a Petro, saltem ab aliquo Petri successore, tonsuræ usum antiquam sibi originem vindicare : certe de nullo alio quam de Aniceto est testimonium ; qui cum tam proximus fuerit Apostolorum temporibus, quod ipse statuit, æque ab Apostolis traditum esse potuit. Nam, quod Irenæus [3] testatur, ad sua tempora, nempe sub Eleutherio, in Romana Ecclesia traditiones apostolicæ illibatæ atque incorruptæ servatæ sunt : ut merito eam ob causam idem appellet ipsam Romanam Ecclesiam dives depositorium apostolicarum traditionum.

131. Verum distinctam fuisse tonsuram monachorum ab ea quæ est clericorum, certum est : cum illi non tantum verticem capitis, sed totum fere caput radere consuevissent; ut sic nimirum, quod esset ipsorum vitæ studium, declararent. Abrasionem quippe capitis, symbolum ac hieroglyphicum fuisse lugentis atque mœrentis hominis, non solum proditur testimoniis divinæ Scripturæ, sed assertionibus etiam externorum. Quod ad illam spectat; de

[1] Evag. hist. lib. II. c. 26. in fin. — [2] Dionys. de Eccles. hier. par. II. c. 3. — [3] 1. Cor. XI. — [4] Conc. Carth. IV. c. 44. — [5] Conc. Agath. c. 20. — [6] Concil. Tolet. IV. c. 40. — [7] Greg. Turon. in vita Sanct. Patr. c. 17.

[1] Beda hist. Anglic. lib. V. cap. 82. — [2] Amal. de Eccles. offic. c. 5. — [3] Iren. lib. III. c. 3. et 4.

Job [1] habetur testatum, cum suarum cladium nuntios accepisset, tonso capite adorasse. Et Isaias [2] : « Vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planctum, ad calvitium et ad cingulum; » et illud Michææ [3] : « Decalvare et tondere super filios deliciarum : dilata calvitium tuum. » Quod vero ad Gentiles pertinet barbaros, hæc Suetonius [4] : « Regulos quosdam barbam posuisse, et uxorum capita rasisse in indicium maximi luctus. » Facere id consuevisse Argivos mœroris causa, testatur Herodotus [5] : affirmat id ipsum Lucianus [6] de Syris, qui funera raso capite celebrarent. Solum apud Romanos, quod tonsa barba ac capite solerent incedere, in maximo luctu capillum et barbam promittere mos fuit, ut Suetonius [7] de Julio Cæsare sic tradit : « Diligebat usque adeo, ut audita clade Tituriana, barbam capillumque submiserit, nec antea ademerit, quam vindicasset; » et de Augusto, cum audisset cladem Varianam in Germania acceptam : « Adeo, inquit, consternatum ferunt, ut per continuos menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illideret. » Ostendit eadem in Caio [8]. Reos quoque apud Romanos mœroris causa capillos demittere solere, testatur Plinius [9]. At non reos tantum, sed et reorum amicos et affines id facere solitos, colligitur ex Ulpiano J. C. [10] et Seneca [11] atque aliis.

132. Ut igitur, quod monachorum erat officii, solitariam vitam agere ac lugere peccata, hoc etiam corporis cultu profiterentur; optime jureque consultum est, ut ipsa initiatione monasticæ conversionis, capita raderent. Hæc etiam Basilius in Regula monachorum suorum, quam scripsit, nuper Romæ excusa, demonstrat. De eadem monachorum tonsura Paulinus [12] ad Severum scribens, agit his verbis : « Nos adeant et revisant conservuli et compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus ciliciis humiles : nec chlamyde curta lini, sed sagulis palliati : nec balteo, sed veste succincti : nec improba attonsi capitis fronte criniti, sed casta informitate capillum ad cutem cæsi, et inæqualiter semitonsi, et destituta fronte prærasi, et ornatu pudicitiæ inornati. » Itemque de monachis cute tenus attonsis loquitur Salvianus Massiliensis [13], dum deplorans Africanæ Ecclesiæ acerbissimum statum, hæc ait : « Non sine causa itaque istud fuit, quod intra Africæ civitates, et maxime intra Carthaginis muros, palliatum et pallidum et recisis comarum fluentium jubis ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus, quam infidelis, sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut de sacris Hierosolymorum locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit; simul ut in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, et maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, et detestantibus ridentium sibilis, quasi taureis cædebatur : vere ut si quis ea inscius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur; » et post multa, exaggerando contra monachos gesta, demum hæc ait : « Et miramur si nunc barbaros illi perferunt, cum videamus quod sancti viri in illis barbaros pertulerunt? Justus ergo est Dominus, et justum judicium suum, etc. » Itaque ex his videas in derisores tonsuræ monasticæ severissime Deum ultum esse, qui Vandalis eam provinciam per centum annorum spatium dederit devastandam.

133. Quod vero (ut vidimus ex Salviano) monachi tonsurati deriderentur ab Afris, inde fortasse accidit, ut quidam in eadem provincia pseudo monachi, abjecta tonsura, comam remitterent : adversus quos Augustinus [1] hæc ait : « Sed alii sunt quos isto sermone corripimus, illos autem qui hoc uno vitio capillorum contra præceptum apostolicum demissorum offendunt et perturbant Ecclesiam. » Redarguit et Epiphanius [2] illos, qui in Mesopotamia agerent, monachos, quod comam prolixam gererent : « Nam alienum est, inquit, a Catholica Ecclesia saccus conspicuus, et coma extensa. » Fertur, sed extra numerum aliorum, canon Nicænus de tonsura monachorum in hæc verba : « Monachi alia habeant indumenta et mores, quam habent laici, ac caput tondeant in modum coronæ. » Protulit hæc et alia (utcumque sint) ex Arabicis exemplaribus Turrianus, et edidit a se latinitate donata : quæ tamen cum fulciantur innumeris fere aliorum testimoniis, prorsus contemnenda non sunt. Nam ad hoc respicit, quod Socrates [3] de Juliano Apostata scribit, « ipsum abrasa cute, vitam monasticam simulasse. » Sic igitur, quod caput radere, esset velut hieroglyphicum lugentis hominis; ea de causa statuit tertia Synodus Toletana [4], ut publice pœnitentibus in primis episcopus vel presbyter caput tonderent, ut sic in cinere et cilicio pœnitentiam agerent.

134. Episcopos etiam magna saltem ex parte capitis abrasos fuisse, satis expressisse visus est Gregorius Nazianzenus [5], qui agens adversus Maximum ex cynico philosopho mox factum episcopum, hæc ait : « Cum ad pastoralis muneris administrationem nihil aliud omnino contulerint, quam quod comam, cui alendæ et ornandæ turpiter studuerant, raserint. » Porro quoniam ejusmodi capitis rasionem consuevisse a majoribus dici coronam, ea quæ dicta sunt superius, satis aperte significant : ad hujusmodi coronam vel aliud ornamentum capitis (de quo dictum est superius) allusisse videtur Eusebius Pamphili [6] in ea oratione panegyrica quam habuit in dedicatione ecclesiæ a Paulino Tyri episcopo ædificatæ, cum sic exorditur : « Amici Dei, et sacerdotes,

[1] Job. II. — [2] Isai. XXII. — [3] Mich. I. — [4] Suet. in Caio Caligula c. 5. — [5] Herod. lib. I. hist. — [6] Lucian. de Dea Syria. — [7] Suet. in C. Julio c. 67. — [8] Idem in Caio c. 24. — [9] Plinius lib. VII. epist. XXVII. — [10] L. vestem ff. de injuriis. — [11] Seneca lib. IX. declamat. IV. resp. 27. — [12] Paulin. epist. VII. — [13] Salvian. lib. VIII. de vero judic. et provid. Dei in fin.

[1] Aug. de oper monach. c. 33. — [2] Epiph. hæres. LXXX — [3] Socr. hist. lib. III. c. 1. — [4] Tolet. Synod. cap. 12. — [5] Greg. Naz. orat. in Max. — [6] Euseb. hist lib. X. c. 4.

qui sacrosancto poderis indumento, cœlesti gloriæ corona, divina unctione, et sacrata Spiritus sancti stola circumvestiti, etc. » Inde etiam provenit, ut consueto more loquendi soleret populus, cum episcopum interpellaret, et ab eo aliquid enixius peteret, per coronam ipsius obtestari : quod Augustinus[1] scribens ad Proculeianum episcopum docet his verbis : « Honorant nos vestri, honorant vos nostri. Per coronam nostram nos adjurant vestri, per coronam vestram vos adjurant nostri. »

135. His agitur adeo manifeste certoque probatis, non tantum sanctorum Patrum, sed ethnicorum, imo omnium hominum, etiam hæreticorum, per coronas sacerdotum tanquam quid sacrum obtestantium, testimoniis; quid est quod objici possit ex sancto Hieronymo, quasi ipse minus probarit capitis ac barbæ rasuram; cum citati nuper auctores de utraque re aperte testantes, ipsius Hieronymi vixerint temporibus, vel haud multo post : qui quidem eam quæ esset ejus temporis Ecclesiæ consuetudo, plane declarant? Sed ex his omnibus quæ idem Hieronymus[2] scribit in Ezechielem, vel in Isaiam, tres eliciuntur positiones, ac ea in primis : ipsum non probare capillorum sive barbæ tonsuram solitam fieri more Gentilium. Sed in hoc nulla est discrepantia cum his quæ superius dicta sunt, cum idem ipse Gentium ritus ab omnibus æque damnetur. Secunda positio ea est; quod et ipse pariter cum cæteris consentit, capillos esse tondendos, sed sic tamen, ut operta, quod ait, sit cutis. Sicque videas nec in his ipsum a dictis auctoribus differre; nisi quod non novacula ad cutem usque radi velit capillos, sed forficibus, atque depresse, dummodo tamen non appareat nuda cutis. Sed quam levis hæc sit differentia, nemo non videt. Tertia demum ejus conclusio est, qua barbæ non probat tonsuram. At ipse in Oriente agens, quid mirum si Orientalium clericorum et monachorum consuetudinem comprobarit?

136. His dictis atque evidenter elucidatis, jam ad rerum gestarum narrationem revocanda esset oratio, nisi suscepti semel argumenti ratio admoneret, ac pene cogeret, ut etiam de barbarum tonsura aliqua saltem leviter attingamus. Et in primis quod ad eos qui foris sunt pertinet : sicut capita, ita et barbam radere, communem fuisse quibusdam sacerdotibus idolorum, præter illa quæ dicta sunt Baruch[3] de Babyloniis sacerdotibus testatur, cum ait : « In domibus eorum sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, et capita, et barbam rasam : quorum capita nuda sunt. » Quamobrem in divina Scriptura hæc eadem prohibentur. In Levitico[4] enim secundum Vulgatam hæc leguntur : « Non radent caput, nec barbam, nec in carne sua facient incisuras. » Eadem quoque apud Ezechielem leguntur[5]. Apud Syros eamdem consuetudinem viguisse apud sacerdotes Deæ Syriæ, Lucianus[6] eorum gentilis, qui ejus argumenti libellum scripsit, testatur. Quapropter tota vis legis in eo versatur, ut Judæos prohiberet ea facere, quæ proximæ provinciæ facerent idolorum sacrifici, qui eo modo caput ac barbam tonderent, ac cultris suas sibi carnes inciderent : sicque ea quæ illi faciebant, lex Judæis vetuit sacerdotibus. Hæc ut clariora fiant, reddamus hic verba, quæ ex eodem Levitici libro[1] superius citata sunt : « Neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam, et super mortuo non incidetis carnes vestras, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. »

137. At videamus, quam vere hæc eadem a sacerdotibus Deæ Syriæ, Judæis proximis, factitari solita esse, idem Syrus auctor, ibique versatus, egregie memoriæ tradat. Nam in primis agens de antiquitate templi ejus atque cultu, multorum refert fuisse sententiam, ut a Deucalione fuerit excitatum : et licet alias referat de ea re opiniones, antiquissimum tamen plane illud fuisse, una omnium erat assertio. In eo exectos viros glabros sacrificare consuevisse, eosdemque se cultris incidere inter immolandum, testatur; quod et Apuleius[2] dum de eadem Dea Syria agit, affirmat. Rursum illuc accedentes, capita radere et supercilia, necnon et barbas deponere solitos, ibidem Lucianus enarrat. Insuper quod item in Levitico est præceptum, ne barbas radant, neque incidant carnes; atque quod mox additur : « Neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. » Hæc eadem ab illis factitari solita, idem Lucianus eodem in loco tradit his verbis : « Certis autem notis compunguntur omnes, alii quidem in vola manus, alii autem in cervice : inde est, quod cuncti Assyrii notas inustas habent. » Hæc Lucianus, qui et multa ibi recenset de illorum ritibus cum Hebræis communibus. Quam igitur, qualemve capillorum et barbæ tonsuram prohibuerit lex divina, ex dictis nulla remanet penitus dubitatio : ut ex his plane videas, quam invidiose atque injuste pariter calumnientur, qui legis divinæ prætextu in clericos ac monachos Catholicæ Ecclesiæ invehuntur.

138. Quod vero deducunt novantes ex Epiphanio[3], quasi ex Apostolorum institutione, non licere nec caput nec barbam radere, ipso affirmante, ac sic dicente : « De barba quidem in Constitutionibus Apostolorum dicit divina Scriptura ac doctrina : Non corrumpas, hoc est, non seces pilos barbæ, neque meretricio more ob comam efferaris. » Unde accepta hæc sint, exacte perquirendum est. Nullus certe de his canon est apostolicus, sed tantum quæ in Constitutionibus Clementis[4] nomine sic scripta leguntur : « Fidelis cum sis et homo, non licet tibi nutrire capillum, et in unum complicare, quod est delicatum et molle; vel discerniculo discriminare, vel flavum facere : quoniam quidem lex vetat, inquiens : Non faciatis vobis rotunditatem ex coma capitis vestri, neque incisiones. Neque vero licet barbæ pilos corrumpere, neque hominis figuram

[1] Aug. ep. CXLVII. — [2] Hier. in Ezech. c. 44. et in Isa c. 3. et 6. — [3] Baruch. VI. — [4] Levit. XXI. — [5] Ezech. IV. — [6] Lucian. de Dea Syria.

[1] Levit. XXIX. — [2] Apul. de Asino aureo. — [3] Epiph. hæresi LXXX. — [4] Const. Apost. l. I. c. 4. in fin.

præter naturam mutare. Non scindetis, inquit lex, superficiem barbæ vestræ. Hoc enim mulieribus decens, creator Deus statuit, viris indecorum esse judicavit. » Hucusque Clemens. Ex his vero satis perspicuum redditur, tum ex his quæ Clementis nomine habentur Constitutionibus, tum etiam ex Epiphanii sententia, qui eas citat : sicut divinam legem (si modo eam sequendam dixerimus lectionem) ita et Apostolos (ut demus authenticum esse librum) vetuisse tunc barbæ pilorum incisionem, cum comæ capitis non tantum promittantur, sed et feminarum more crispentur, vel aliter in rotundum artificio componantur; adeo ut sic culti, feminæ repræsentarent effigiem potius quam viri. Hinc et illa justa ejusdem Epiphanii querela de monachis, quos diximus, Mesopotamiæ, qui muliebres (ut ait) producerent comas, cum e contra laudet Ecclesiæ filios in tonsura reverendos : reprehensibilis enim habebatur illa barbæ rasio, cum capilli more mulierum promitterentur.

139. Cæterum sicut nec viri capitis comam radi, ita nec etiam barbam, non tantum divinam Scripturam non prohibere, sed etiam prædicare, atque aliquando præcipere, complura Prophetarum loca [1] demonstrant : barbam enim una cum capite radere, erat maximi omnium mœroris ac luctus hieroglyphicum : adeo ut hæc recte monachis convenire, nullus jure negare possit. Si autem ex capillorum promissione vel tonsione Paulus Apostolus item hieroglyphicum signavit, cum [2] ait : « Vir si comam nutriat, ignominia est illi : mulier si comam nutriat, gloria est illi : quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. » Quis prohibet ex barbæ tonsura mysterium itidem consignare? nimirum si cum a natura barba data sit homini ob decorem et gloriam; lugens ac mœrens, ac proinde monachus, qui se perpetuæ pœnitentiæ mancipavit ergastulo, ea etiam a natura sibi data velit carere gloria? cum præsertim ejusdem rei alia atque alia mysteria esse possint, quæ inter alios Beda [3] pluribus declaravit. Quod vero his adversantes non admittant hæc, esse turpe existimantes amputare barbam, nimirum quod barbæ hieroglyphicum, ex auctoritate scriptorum Gentilium, dicerent esse virtutem : cur apud eosdem Apollo, Saturnus (quod ait Tertullianus [4]) et Bacchus imberbes esse finguntur? Adeo ut fateantur necesse sit, unius ejusdemque rei plures esse posse significationes atque mysteria : nimirum, qui pilos consideret esse excrementa naturæ, eos qui resecet atque radat, abjicere se superflua, necessariisque contentum esse, profiteri.

140. At quoniam non æque monachi omnes, nedum clerici, abrasis barbis incedere consueverunt; nec Pædagogus christianus [5] barbam novaculæ subjecit, sed tantum forficibus : aliam prorsus diversamque Orientalium ab Occidentalibus consuetudinem moremque fuisse, certum est. Nam in Ecclesia Orientali nunquam barba rasos invenimus monachos, vel clericos; secus autem in Ecclesia Occidentali : cujus rei diversitatis origo est accuratius pervestiganda. Et ut primum dicamus de clericis, qui in Ecclesia præsertim Occidentali longe antiquiores sunt monachis, invenimus hac ex parte, secundum morem diversarum provinciarum, tam laicos quam clericos inter Gentiles viventes agere consuevisse : et in primis, quia in Oriente tam Judæi quam Græci, barbati incederent, Christianos inter ipsos positos idem factitasse. In Occidente vero, atque potissimum Romæ, quoniam qui præsertim maturioris ætatis (ut auctor est Gellius [1]) essent, tanquam quoddam nobilitatis insigne, radere barbam consueverant [2] (notatus est enim a Dione et aliis Hadrianus, qui primus omnium barbatus incessit, vel alii pauci post eum, sed non sic tamen, ut cæteri Romanorum ipsos imitarentur) Christiani Romæ agentes, cur non sicu cæteri, abrasi incederent barba, cum honestus spectatusque haberetur ejusmodi communis omnium cultus, nec aliqua vel levis saltem esset ejus observationis superstitio? nam alia ratio erat Isidis sacerdotum radentium etiam supercilia. Sic igitur Clementem, sic Pudentem senatorii ordinis homines, sic denique sive Romanos, sive cæteros Romæ agentes exceptis Orientalibus, attonsos barba fuisse, nulla dubitatio esse debet. Certe vestitu tantum, non barba, ab Ethnicis fuisse Christianos distinctos, ut qui pallio amicti solerent incedere, Tertullianus sæpe testatur. Cumque non sicut pallium Christianorum, illi sugillarent, et barbam, eos constat more cæterorum barbis attonsos incedere consuevisse. Verum affectata illa nimis barbæ non attonsio, vel abrasio, sed avulsio potius dicenda, ab ipsis Gentilibus etiam condemnatur, ut de Julio Cæsare et Othone Suetonius memoriæ prodidit. Tertullianus [3] etiam hujuscemodi notat, cum ait : « Barbam acrius cædere, intervellere, circumdare capillum et componere, » etc. Chirurgi enim instrumento, quod dicebatur volsella, et aliis medicamentis (ut idem auctor [4] testatur) femineum vultum penitus affectabant. Cæterum barbæ illa abrasio, quæ more majorum absque fuco arteve simpliciter facta esset, æque communis Romanis omnibus erat. Quin etiam inter Græcos nonnullos in suis ipsorum regionibus, quo se Romanorum studiosos esse signo aliquo præ se ferrent, testatur Dio [5], consuevisse contra Græcorum omnium suorumque gentilium consuetudinem, barba rasos incedere more Romano : quod plus cæteris, qui Romæ agerent, præstitisse nullus jure poterit dubitare.

141. Verum istud ipsum quod agerent Romanæ Ecclesiæ Christiani, præstitisse etiam cæteros orbis Occidentalis fideles, eosdemque libenter esse imitatos unde descenderent, facile existimare quis poterit. Nam de sacerdotibus Galliarum perspicuum est, barba rasos fuisse. Est de ea re manifestum exem-

[1] Isai. VII. XV. Hierem. XLI. et XLVIII. Ezech. V. — [2] 1. Cor. I. — [3] Beda in I. Esdr. IX. — [4] Tertul. lib. de spectac. c. 23. — [5] Clem. Alex. in Pædag. lib. III.

[1] Gell. lib. III. cap. 4. — [2] Dio in Hadr. — [3] Tertul. lib. de cultu fem 8. — [4] . c.Idem lib. de pallio c. 4. — [5] Dio Chrys. orat. XXXVI.

plum in Sidonio Apollinari [1], qui de Germanici episcopi Cantillanensis corporis cultu sic scribit : « Vestis adstricta, tonsus cothurnus, crinis in rotæ speciem accisus, barba intra rugarum latebras mersis ad cutem secta forficibus. » Servare igitur in his locorum consuetudinem, ut secundum cujusque provinciæ mores vel barbati, vel attonsi barbis incederent sacerdotes, velut lege quadam fuisse præscriptum, ex eo saltem potest facile perspici, quod cum sæpissime Occidentales una cum Orientalibus sacerdotibus ad publicos conventus episcopi convenissent, nullum unquam de his adversus se invicem negotium factum, neque ulla prorsus exorta ejus rei gratia controversia reperitur : ratis nimirum omnibus id esse legitimum, quod quisque pro more suorum gentilium facere videretur. Qui primus omnium hæc de barba exprobrare latinis sacerdotibus ausus est, Photius schismaticus episcopus Constantinopolitanus fuit, de his scribens ad Nicolaum Romanum pontificem : hæc, inquam, præsumpsit homo schismaticus, cum alioqui ipse esset eunuchus glaber.

142. Ad quodnam vero tempus apud Romanos ejusmodi usus radendi barbas perseverarit, haud est facile definire. Constat tamen, regnantibus etiam Gothis in Italia, eumdem morem esse servatum : quamobrem Ennodius Ticinensis suis versibus vehementer exagitavit hominem, qui more Gothorum prolixam gestaret barbam, et secundum Romanorum consuetudinem lacernam indueret : hæc enim habet in Jovinianum his versibus :

Barbaricam faciem Romanos sumere cultus
Miror, et in modico distinctas corpore gentes :

ac iterum :

Romuleam segetem vox oris nubila fuscat :
Oppressit vestes tenebroso tegmine vultus :

idemque rursus :

Nobilibus collis genium male compta lacernis,
Discordes miscens inimico fœdere proles.

Hæc Ennodius in Jovinianum, quod haberetur loco prodigii lacernatum hominem gestare barbam. Porro etsi sensim pristinus ille immutatus est usus, cum barbari Romæ atque in Italia diutius morarentur : tamen quod ad clericos spectat, sic viguit ejus rei observantia, ut non vivere more majorum, fere religio haberetur; sicque factum est, ut penes eos ejusdem rei usus inviolatus et constans plurimis sæculis perdurarit, monentibus id præsertim Romanis pontificibus. Extant enim eo argumento scriptæ litteræ Gregorii papæ VII ad Jacobum episcopum Calaritanum, jubentis ut clericos suos omnes barbam radere cogeret, idque ex majorum consuetudine vindicantis, affirmantis nimirum ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ id illibate esse servatum : idemque de iisdem etiam ad ducem Sardiniæ dedit epistolam : hæcque omnia anno Domini millesimo octuagesimo tertio, non. Novembr., indictionis quartæ. Sed his jam pene contrarius irrepsit usus, nec constans habetur ubique ritus; cum alii tondeant, radant alii, alii rursus barbam promittant, absque jactura fidei unusquisque abundans in sensu suo. Sed jam ad Paulum, cujus tonsuræ occasione ad hæc elucidanda digressi sumus, agentem Hierosolymis revertamur.

143. *Acta a Judæis contra Paulum Hierosolymis.* — Post oblatum sacrificium Nazaræorum, septem intercessisse dies usque ad Pauli vincula, Lucas [1] testatur : qua in re illud necessario admonendum putamus, complures errore lapsos existimasse, sicut in Paschali festo atque solemnitate Tabernaculorum, ita et in Pentecostes celebritate septem dies sequentes feriari solitos esse : quod quidem in Paschate et Scenophegia esse verum, divina Scriptura testatur [2]; de Pentecoste autem nulla usquam habetur mentio. Nec est quod dici possit, id his Apostolorum temporibus ex consuetudine servari solitum : quandoquidem Philo [3] horum æqualis plane testatur, duabus illis solemnitatibus tantummodo et non in aliis festis addi septimanam dierum; rationemque mysterii reddit his verbis, postquam locutus est de festo Pentecostes, nonnisi diem unum habente : « Septenario vero, inquit, attributa sunt festa majora, quæ plures dies postulant : tunc cum annus distinguitur duobus æquinoctiis, verno, autumnalique, et septeni dies festi aguntur : verno tempore, ut segetes ad maturam frugem perveniant : autumnali, ut omnes arborei fructus colligantur, convehanturque feliciter. Septeni autem dies dantur his festivitatibus propter menses septenos utriusque æquinoctii; ut cuique mensi honor suus contingat otio hilaritateque unius diei. » Hæc Philo : ex quibus magis ac magis Actorum locum illum habes elucidatum, quo dicitur : « Dum complerentur dies Pentecostes. » Quæ verba perperam aliqui interpretati, intellexerunt de septem diebus Pentecosten sequentibus. Sed de his superius satis.

144. « Cum igitur, inquit Lucas [4], septem dies consummarentur, hi qui de Asia erant Judæi, cum vidissent Paulum in templo, concitaverunt omnem populum, et injecerunt ei manus, clamantes : Viri Israelitæ, adjuvate; hic est homo, qui adversus populum, et legem, et locum hunc, et omnes ubique docens, insuper et Gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum. Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso quem æstimaverunt, quoniam in templum introduxisset Paulus. » Sed quod ad Trophimum pertinet, magna suboritur dubitatio, quomodo Trophimus Hierosolymis erat cum Paulo, quem ipsius Pauli testimonio [5] constat relictum fuisse infirmum Mileti. Sequenti enim anno, cum ipse Paulus Romam venisset, secundam ad Timotheum scribens epistolam,

[1] Sidon. lib. IV. epist. XIII.

[1] Act. XXI. — [2] Exod. XII. Levit. XXIII. Deut. XVI. — [3] Philo in Decalog. — [4] Act. XXI. — [5] 2. Tim. ult.

testatur se reliquisse Mileti Trophimum ægrotantem: nec dubium quin in hac navigatione, qua hoc anno ex Macedonia Troadem, et inde in Syriam navigavit, quando et cum cæteris adfuisse Paulo Trophimum Lucas[1] affirmat. Nam in navigatione posteriori, qua Paulus Hierosolymis vinctus ductus est Romam, quam exacte per cunctas stationes Lucas[2] recenset, Miletum nullo modo appulisse ponit, nec potuit. Unde in eam sententiam ire cogimur ut dicamus, vel hunc Trophimum esse diversum ab illo (quod non credimus: non enim nisi unus Trophimus ab omnibus Pauli discipulis ponitur, idemque qui Ephesius et Asianus ab eodem Luca[3] nominatur) vel in epistolæ locum illum irrepsisse mendum: ut quod dicit, « Trophimum reliqui infirmum Mileti, » dicere velit, Melitæ: sicut et restituendus videtur locus ille Actorum[4], ubi quod in aliquibus codicibus legitur: « Cognovimus quia Mylitene insula vocaretur, » sit legendum, Melita. Sed jam cætera contra Paulum a Judæis Hierosolymis acta persequamur.

145. « Commota post hæc, ait Lucas[5], civitas tota, et facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum, et statim clausæ sunt januæ. Quærentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis, quia tota confunditur Hierusalem. Qui statim assumptis militibus et centurionibus, decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum et milites, cessaverunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus, apprehendit eum, et jussit eum alligari catenis duabus: et interrogabat quis esset, et quid fecisset. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter vim populi. Sequebatur enim multitudo populi, clamans: Tolle eum. Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit: Græce nosti? » Græce enim Paulum esse allocutum tribunum apparet. Quamobrem admiratus ille, hæc subdit: « Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, et eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum? » Hæc Lucas. At nemo miretur si intra templum Paulus esse comprehensus dicatur: nam adeo infelicia erant illa tempora, ut aucta in immensum sicariorum multitudine, non vererentur in ipso templo cædes patrare, prout superius, cum actum est de Ægyptio mago, cujus nomine tribuno Paulus in suspicionem adducitur, ex Josepho[6] est historia recitata. Ut igitur ea calumnia de mago Ægyptio Paulus se ipsum purgaret, mox defensionem instituens, se non Ægyptium, sed Cilicem, Tarso oriundum esse aperuit, dicens[7]: « Ego homo sum quidem Judæus a Tarso Ciliciæ non ignobilis civitatis municeps. » Mira quidem Apostoli modestia, dum sic se illata calumnia liberat, ut nihil tamen se efferat: nam cum se esse civem Romanum, et in Judæos, qui eum verberassent, crimen retorquere potuisset, hæc tacuit, et nonnisi extrema cogente necessitate aperuit.

146. Rogata interim a tribuno loquendi ad populum facultate, sic hebraica Paulus orsus est lingua[1]: « Viri fratres et patres, audite, etc. » Describit eam orationem integre Lucas: qua in primis Paulus cum de suis natalibus populum admonuisset, suamque educationem sub Gamaliele eos pariter docuisset, ac simul declarasset studium et officium suum erga Moysis legem et paternas traditiones: quomodo tandem ad Christum conversus sit admirando ac manifesto Dei consilio, eosdem qui aderant reddidit certiores. Cumque dicere cœpisset, quomodo et a Domino jussus esset prædicare Evangelium Gentibus, statim ad hæc verba excitatus est furor et impetus Judæorum: « Et levaverunt, inquit Lucas, vocem suam, dicentes: Tolle de terra hujusmodi: non enim fas est eum vivere. Vociferantibus autem eis, et projicientibus vestimenta sua, et pulverem jactantibus in aerem (erant hæc enim signa furentium et implacabilium penitus animorum, vindictam verbis factisque poscentium) tribunus jussit adduci eum in castra, et flagellis cædi, atque torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. » Hæc Lucas.

147. Cum igitur Paulus implacabiles Judæorum animos, atque adeo obduratos, ut nulla possent ratione permoveri, conspiceret; tribunumque erga eos propensiorem videret, atque paratum ex illorum sententia experiri: jam flagellis cædendus atque ejus jussu torquendus, opportune se civem esse Romanum aperuit. Rem gestam his paucis Lucas describit: « Cum adstrinxissent eum loris, dicit adstanti sibi centurioni Paulus: Si hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? Quo audito, centurio accessit ad tribunum, et nuntiavit, dicens: Quid acturus es? hic enim homo civis Romanus est. Accedens autem tribunus, dixit illi: Dic mihi, si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa summa civitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem et natus sum. » Sed quanam ratione Paulus se natum dicit civem Romanum? Non alia quidem, nisi quod nuper ad Judæos pro concione dixerat, se Tarsi Ciliciæ ortum esse: « Ego, inquiens, sum vir Judæus, natus Tarso Ciliciæ: » et paulo ante coram tribuno, se municipem Tarsensem esse professus erat. Porro ille dicebatur municeps, qui in eodem municipio (ut Ulpianus docet[2]) natus esset. Tarsus enim Ciliciæ metropolis jus municipale a Romanis fuerat consecuta, ac ea de causa coloniis quoque præstabat (erant in Cilicia duæ tantum coloniæ, Selinus, et quæ postea accessit, Trajanopolis, ut idem auctor affirmat[3]). Municipes enim non tantum ut coloni dicebantur cives Romani, sed etiam (ut idem Ulpianus

[1] Act. xx. — [2] Act. xxvii. — [3] Act. xx. et xxi. — [4] Act. xxviii. — [5] Act. xxi. — [6] Joseph. antiq. lib. xx. c. vi. — [7] Act. xxi.

[1] Act. xxii. — [2] L. Munic. ff. de verb. sig. — [3] L. i. in fin. ff. de Cens.

tradit[1]) munerum honorariorum participes esse poterant. Præstabant insuper (ut auctor est Gellius[2]) coloniis municipia, quod illæ legibus Romanorum cogerentur vivere, municipia vero suis legibus antiquis patriisque moribus agere sinerentur.

148. Ut autem Tarsus municipium diceretur Romanorum; eam cives promeruerunt dignitatem, quod in bello civili Cæsari primum ac deinde Octavio studuissent, multaque ea de causa passi essent: adeo enim Cæsarianis partibus civitas favit, ut pro Tarso, mutato nomine, tunc dicta fuerit (quod testatur Dio Cassius[3]) Juliopolis. Ad hæc plane alludit alius Dio cognomento Chrysostomus, dum in sua Tarsica posteriore hæc ait: « Vobis, viri Tarsenses, obtigit, ut primi sitis in hac gente: non solum quod maximam omnium in Cilicia inhabitetis civitatem, et metropolim ab initio; verum etiam quod Cæsarem secundum super omnes habuistis, optime vobis volentem et familiarem. Infortunium enim, quod civitati illius causa acciderat, merito eum vobis benevolum fecerat, utque daret operam, quo majora in vos sua apparerent beneficia, quam calamitates propter eum acceptæ. Quapropter ea omnia quæ quis amicis vere, et sociis, et tantam ostendentibus alacritatem præstaret, ea et ille vobis præstitit, terras, leges, honorem, potestatem, etc. » Hæc Dio: ex quibus apparet Tarsenses amplissimis juribus cum civitate Romana fuisse donatos. Sed nec de Tarsensibus dicere prætermittimus, quæ tradit Strabo[4] de eorum ardentissimo studio erga liberales disciplinas, quas præ cæteris excolere viderentur; ut non mireris, si Paulus Tarsensis civis adeo insigniter excultus fuerit Græcorum litteris: quo enim hæc planius accipiantur, addemus verba Strabonis sic dicentis: « Tantum autem Tarsensibus studium rerum philosophicarum et disciplinarum, quas Encyclicas dicunt, incessit, ut superaverint Athenas et Alexandriam, et si quis alius nominari potest locus, ubi philosophorum et artium ad humanitatem pertinentium scholæ haberentur. Id interest, quod Tarsi qui studia ista colunt, fere sunt indigenæ, peregrini non facile eo ventitant. At indigenæ domi non desident, sed ut perfectionem consequantur, peregre abeunt: profectique libenter in alienis versantur locis: domum redeunt pauci. » Hæc Strabo, qui et post multa hæc addit; « Maxime autem Roma docere potest, quam multos Tarsus protulerit litteratos, cum sit Tarsensium et Alexandrinorum plena. » Paulus itaque Tarsi natus, cum Gentilium illic scientias, quibus non leviter tinctus, sed apprime imbutus erat, assecutus plene fuisset; quod gente Judæus esset, ad Judæorum metropolim, ut (quod ipse testatur) sacris disciplinis a Gamaliele abundantius erudiretur, profectus est. Fabulam autem illam (sic enim eam nominat Hieronymus in suo commentario in epistolam ad Philemonem) de Paulo nato Giscalæ, superius satis superque refellimus, cum de ejus natalibus egimus.

[1] L. 1. ff. ad Municip. — [2] Gell. lib. VI. c. 13. — [3] Dio lib. XLVII. — [4] Strabo lib. 14.

149. Paulus igitur cum se civem esse Romanum docuisset, a præparatis sibi flagellis eximitur: antiquo enim jure Romanorum nefas erat, civem Romanum subjicere flagellis, seu virgis. Id primum statuit lata lege Valerius Publicola[1]; id ipsum lege Porcia[2], ac postea lege Sempronia est magis magisque firmatum. Eædem apud Ciceronem querelæ reperiuntur expostulantium in Verrem, atque clamantium se esse cives Romanos, cum in municipes itidem ab illo virgæ admoverentur. Testatur enim id Cicero, cum ait: « Nulla vox audiebatur, nisi hæc: Civis Romanus sum. » A flagellis ergo in hunc modum Paulo libero, « postera die » idem tribunus, ait Lucas, « volens scire diligentius qua ex causa accusaretur a Judæis, solvit eum, et jussit sacerdotes convenire, et omne concilium: et producens Paulum, statuit inter illos. » Erat nempe coactum magnum concilium, quod Lucas dicit « Omne concilium: » illud Sanedrin semigræce Judæi, Græci vero Synedrin appellabant. Quid autem ibi sit factum, Lucas[3] his verbis enarrat: « Intendens autem in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. » Ita exorsus, antequam ulterius produceret orationem: « Princeps sacerdotum Ananias, inquit Lucas, præcepit adstantibus sibi, percutere os ejus. Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti? Et qui stabant, dixerunt: Summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim[4]: Principem populi tui non maledices. » Hæc Lucas.

150. *De summo pontificatu Annæ.* — Sed quam, rogo, prætexere potuit Paulus excusationis causam, quod nescisset Ananiam esse summum pontificem? numquid in magno illo septuaginta duorum consessu prima sedes non erat summi sacerdotis? Sed hæc cum illa, de qua superius actum est, jungitur quæstione: cur videlicet idem Lucas[5] primores ejusdem consessus recensens, primo loco Annam, secundo vero Caipham summum pontificem, ac demum cæteros alibi ponat? Meminisse itaque debemus quæ et ibidem et alias præfati sumus; non tantum summum pontificem interesse consuevisse, primumque locum sibi vindicasse post septuaginta illos duos; sed et summum magistratum illum, qui præesset concilio, dictum principem sacerdotum, et ipsum tenuisse principem locum: sicque hos duos, summum sacerdotem, et principem sacerdotum, se habuisse eo consessu, ut olim in prima institutione ipsius Moyses et Aaron: non sic tamen, ut ante summum sacerdotem princeps sacerdotum assideret, sed duobus consessibus dispositis in utrisque lateribus, quisque horum primo loco sederet; sicque merito Paulus, quod nunquam hactenus in eo conventu

[1] Valer. Max. lib. IV. c. 1. — [2] Cic. pro Rabir. Vide Sig. de jure antiq. Rom. lib. I. c. 6. — [3] Act. XXIII. — [4] Exod. XXII. — [5] Act. IV.

causam dixisset, recensque Hierosolymam advenisset; uter nam duorum summus sacerdos esset, ignorasse facile potuit. Sed nec tamen incessere maledictis licebat eum etiam quem licet non putaret summum sacerdotem, tamen constaret esse principem sacerdotum, lege prohibente, quam in suam defensionem adduxit dicens : « Scriptum est enim : Principem populi tui non maledices; » in quam peccasse, ea dicens, confiteretur. His consideratis, nihil est, quod dici possit, nisi quod dictum est superius, Herodem scilicet, qui Sanedrin sustulisse dicitur, ita tamen sivisse concilia illa colligi, ut nulla in eo esset summi sacerdotis, vel principis sacerdotum in consessu prærogativa loci, vel in vestibus aliqua honoris insignia, ne in eo aliquis emineret ut princeps; quod tyranno intolerabile esse solet, qui solus velit haberi princeps. Videas insuper ex his quæ Lucas, qui tunc aderat Hierosolymis (venerat enim una cum Paulo et aliis discipulis ex Asia) hic scribit, manifesti erroris Josephum redargui, dum summum pontificatum Ananiæ non sub Nerone, sed sub Claudio ponit [1] : nimirum quem ante annum octavum ejus imperii creatum tradit, reumque seditionis a Quadrato Syriæ præside vinctum fuisse missum Romam a Claudio judicandum. Sub Nerone autem idem auctor [2] ponit Jonatham, quem Felix arte sicariorum e medio sustulit : quo sublato, tradit [3] suffectum fuisse Ismaelem, quem vult his ultimis Felicis temporibus præfuisse pontificem maximum. At quis æquus arbiter non magis Lucæ consentiat, qui hæc præsens oculis spectavit (erat enim ipse, ut dictum est, Hierosolymis una cum Paulo) quam Josepho, qui ultimis Domitiani temporibus (ut ipse testatur in fine librorum Antiquitatum Judaicarum) suam conscripsit historiam? Nec enim est quod dici possit, Annam, sive dixerimus Ananiam, principem sacerdotum, fuisse præfectum illi concilio, non autem summum pontificem. Nam revera summum fuisse pontificem, adstantes Judæi testati sunt verbis illis, quæ recitat S. Lucas : « Summum sacerdotem Dei maledicis? » Sed hæc satis. Prosequitur Lucas [4] :

151. *Judæorum insidiæ in Paulum.* — « Sciens autem Paulus, quia una pars esset Sadducæorum, et altera Pharisæorum, exclamavit in concilio : Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum : de spe et resurrectione mortuorum ego judicor. Et hæc cum dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos et Sadducæos, et soluta est multitudo. » Res accidit ex sententia; nam altercantibus mutuo Pharisæis ac Sadducæis de proposita quæstione, Paulus e concilio abiit indemnatus. « Facta autem die, idem subdit Lucas, collegerunt se quidam ex Judæis, et devoverunt se, dicentes : neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Erant autem plusquam quadraginta viri qui hanc conjurationem fecerant : qui accesserunt ad principes sacerdotum et seniores, et dixerunt : Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tanquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero, prinsquam appropiet, parati sumus interficere illum. Sed cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit et intravit in castra, nuntiavitque Paulo. Vocans autem Paulus ad se unum ex centurionibus, ait : Adolescentem hunc perduc ad tribunum; habet enim aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum duxit ad tribunum, et ait : Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, et interrogavit illum : Quid est quod habes indicare mihi? Ille autem dixit : Judæis convenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo. Tu vero ne credideris illis : insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum : et nunc parati sunt, expectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ne cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset. Et convocatis duobus centurionibus, dixit illis : Parate milites ducentos ut eant usque Cæsaream, et equites septuaginta, et lancearios ducentos a tertia hora noctis : et jumenta præparate, ut imponentes Paulum, eum salvum perducerent ad Felicem præsidem. Timuit enim, ne forte raperent eum Judæi, et occiderent, et ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam, scribens epistolam continentem hæc :

152. *Paulus perductus Cæsaream, causam agit coram Felice.* — « Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum a Judæis, et incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu, eripui, cognito quia Romanus est. Volensque scire causam quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inveni accusari de quæstionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem crimen. Et cum mihi perlatum esset de insidiis quas paraverant illi, misi eum ad te, denuntians et accusatoribus, ut dicant apud te. Vale. »

153. Quæ vero post hæc sint secuta, idem Lucas sic describit : « Milites vero secundum præceptum sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem : et postera die dimissis equitibus, ut cum eo irent, reversi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsaream, et tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum et Paulum. Cum legisset autem, et interrogasset de qua provincia esset, et cognovisset quia erat de Cilicia : Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint. Jussitque in prætorio Herodis custodiri eum. Post quinque autem dies, subdit Lucas [1], descendit princeps sacerdotum

[1] Joseph. antiq. lib. XX. c. 3. — [2] Joseph. ant. lib. XX. c. 6. — [3] Idem ibid. — [4] Act. XXIII.

[1] Act. XXIV.

Ananias cum senioribus quibusdam, et Tertullo quodam oratore : qui adierunt præsidem adversus Paulum. Et citato Paulo, cœpit accusare Tertullus, dicens : Cum in multa pace agamus per te, et multa corrigantur per tuam providentiam : semper et ubique suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum actione. Ne diutius autem te protraham, oro breviter, ut audias nos pro tua clementia. Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazaræorum : qui etiam templum violare conatus est : quem et apprehensum voluimus secundum legem nostram judicare. Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, jubens accusatores ejus ad te venire : a quo poteris ipse judicans de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum. Adjecerunt autem et Judæi, dicentes hæc ita se habere.

154. « Respondit autem Paulus (annuente sibi præside dicere) : Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Hierusalem. Et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, neque in civitate : neque probare possunt tibi, de quibus nunc me accusant. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt hæresim, sic deservio Patri Deo meo, credens omnibus quæ in lege et Prophetis scripta sunt, spem habens in Deum, quam et hi ipsi expectant, resurrectionem futuram justorum et iniquorum. In hoc et ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam veni, et oblationes, et vota : in quibus invenerunt me purificatum in templo, non cum turba, neque cum tumultu. Quidam autem ex Asia Judæi, quos oportebat apud te præsto esse, et accusare, si quid haberent adversum me : aut hi ipsi dicant, si quid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio, nisi de una hac solummodo voce, qua clamavi inter eos stans : Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis. » Hucusque Paulus. « Distulit autem, inquit Lucas, illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens : Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos. Jussitque centurioni custodire eum, et habere requiem, nec quemquam de suis prohibere ministrare ei.

155. « Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, vocavit Paulum, et audivit ab eo fidem quæ est in Christum Jesum. Disputante autem illo de justitia et castitate, et de judicio futuro, tremefactus Felix respondit : Quod nunc attinet, vade : tempore autem opportuno accersam te ; simul et sperans quod pecunia ei daretur a Paulo ; propter quod et frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. » Conceperat hanc de pecunia spem Felix, quod audierat ingentem pecuniarum vim Paulum secum attulisse Hierosolymam, ut erogaret in pauperes : quamobrem eum prædivitem fuisse hominem est opinatus. Quod vero idem ipse judex, hominis rei verbis auditis de castitate atque futuro judicio, fuerit tremore affectus ; mala sua ipsius conscientia formidante et expavescente immensa a se patrata crimina, id accidisse, certissimum est. Mulierosus nimis vir erat : quippe qui, ut in his animi sui libidini satisfaceret, nullam prorsus religionis vel legum rationem habebat. Et ut non longe de ea re petamus exemplum : ipsa quæ aderat Drusilla uxor ejus, cujus causa putamus Paulum eam de castitate et futuro judicio orationem instituisse, filia senioris Agrippæ regis, et junioris Agrippæ soror, cum nupta olim fuisset Emessenorum regi circumciso, Azizo nomine ; Felix præses, audita ejus egregia pulchritudine, ipsius amore captus, sollicitavit eam per quemdam Judæum Cyprium, Simonem nomine, egitque, ut marito relicto, sibi nuberet : sicque illa nihil verita patriam religionem, ethnico homini concubina, nomine tamen uxoris adhæsit. Porro rem gestam Josephus [1] pluribus narrat, additque ex eodem Felice illam filium genuisse, cui nomen Agrippa imposuit. Tacitus [2] vero hæc de eodem habet : « Felix per omnem sævitiam et libidinem jus regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatræ et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset. » Hinc est quod Suetonius [3] eumdem Felicem trium reginarum maritum appellat : quem ex liberto Claudii ad amplissimos fuisse provectum honores tradit ; quippe qui Pallantis illius, penes quem temporibus Claudii summa rerum erat, germanus esset : meminit et amborum Seneca [4].

156. *Refellitur Josephus historicus de tempore præfecturæ Felicis.* — Quid insuper his diebus ultimis magistratus Felicis ibidem Cæsareæ contigerit de Judæis atque Gentilibus simul digladiantibus, rem gestam verbis Josephi descripsimus, qui et subdit [5] : « Cæterum postquam Felici successor Porcius Festus a Nerone missus est, primores Judæorum Cæsaream incolentium, Romam profecti sunt, Felicem accusaturi : dedissetque pœnas injuriarum, quibus Judæos affecerat, nisi Nero eum donasset Pallantis fratris precibus, qui tunc in pretio erat apud principem. » Hæc ille : sed an hæc de Pallante vera sint, relinquimus lectoris arbitrio. Nam auctore Tacito [6], qui res gestas per annos singulos, consulum ordine, summa industria est prosecutus, exploratum habetur, Pallantem Felicis fratrem, ipso primo anno Neronis, quod ab ejus gratia excidisset, sublatum esse a cura rerum, redditumque penitus jam cum ipsi Neroni tum etiam Agrippinæ infensum : quippe qui (ut idem ait Tacitus) tristi arrogantia modum liberti egressus, tædium sui movisset.

157. Cum vero adhuc Felix esset in magistratu, contigit ipsius Josephi Judæi historici peregrinatio

[1] Joseph. antiq. lib. XX. c. 5. et de bello Jud. lib. II. c. 10. — [2] Tacit. lib. XXI. — [3] Suet. in Claudio c. 28. — [4] Seneca in ludo de morte Claudii. — [5] Joseph. antiq. lib. XX. c. 7. — [6] Tacit. Annal. lib. XIII.

Romam : causam autem cur eam susceperit, sic ipse scribit in vita sua : « Quo tempore Felix in Judæa procurator erat, sacerdotes quosdam mihi familiares, viros honestos et bonos, ob levem quamdam culpam vinctos Romam misit, acturos causam suam apud Cæsarem. Quos ut aliquo pacto eriperem periculo, præsertim cum audirem ne in calamitate quidem constitutis curam pietatis excidisse, et ficis et nucibus eos vitam sustentare : veni Romam, multis in mari haustis periculis Mersa enim nostra navi in medio mari Hadriatico, circiter sexcenti per totam noctem natavimus : et diluculo demum Cyrenaicam navem, Deo favente, conspicati, octoginta ferme nostrum feliciore usi natatu, in eam recepti sumus. Ita servatus, Dicæarchiam, sive Puteolos (ut Itali vocare malunt) veniens, familiaritatem contraxi cum Alituro mimorum actore, qui Judæus genere, Neroni carus erat : per quem ubi Poppææ uxori Cæsaris innotui, confestim per eam impetravi absolutionem illis sacerdotibus : magnisque præterea donatus ab ea muneribus, in patriam reversus sum. » Hucusque de se Josephus. Sed subiit in animum non levis suspicio, num illi ipsi, quos tradit ficis et nucibus vitam sustentasse, vinctosque Romam a Felice missos ad dicendam causam, iidem sint qui jurantes devoverunt se non manducaturos neque bibituros, donec interficerent Paulum : in quos delatos animadversurus Felix (sicut de multis aliis accidisse idem testatur Josephus) eos puniendos Romam miserit : sicque qui jurassent non manducare, cum minus voti compotes facti essent, abstinentes a pane, tantum arida comederent, ne penitus interirent. Sed quod agamus conjectura, nihil certi affirmare præsumimus.

158. Sed quærendum, cum id contigerit ultimo anno præfecturæ Felicis (nam, ut proxime dicturi sumus, subrogatus est hoc anno Festus in locum ejus) quanam, quæso, ratione Josephus, hæc scribens, tempore sui adventus Romam sub Felice se egisse testatur annum suæ ætatis supra vigesimum sextum : cum idem ipse in exordio suæ Vitæ, se natum dicat anno primo Caii imperatoris? nam ab eo tempore usque ad annum ultimum præfecturæ Felicis, qui est secundus Neronis imperii, viginti tantummodo numerantur anni. Sicque videas, in his etiam quæ suæ ætatis sunt, suo ipsius testimonio ipsum convinci annorum sex numero turpiter errantem. Si igitur in suæ ætatis annis, eos ad calculum redigendo, adeo immemor reperitur : quis est qui admiretur, si in cæteris scribendis temporibus, sæpe sæpius a nobis patenter, imo et testimonio sui ipsius, sit deprehensus errasse? Quod vero Felix hoc ipso anno suæ functionis munus absolverit, successorem accipiens Porcium Festum, Acta in primis testantur, dum hæc habent de ejusdem Felicis præfectura : « Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Porcium Festum. » Porro hoc biennium intelligendum est de Neronis imperio, ad quod usque tempus Felix eam administravit provinciam : non autem quod idem tantum biennio eo perfunctus sit munere; quippe qui (ut vidimus) jam a Cumani temporibus, a Claudio imp. in eamdem provinciam missus fuerat; unde ipsum alloquens Paulus merito dixit[1] : « Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, etc. » Sic igitur expleto biennio ejus functionis sub Nerone, qui hoc anno sub dictis coss. pridie idus Octobris exacto sui imperii biennio, jam tertium inchoarat annum, Festus successit Felici. Verum nec ratio aliqua persuadet, amplius biennio Neronis, Felicem in provincia remansisse : redacto enim semel in ordinem Pallante fratre, penes quem erat summa rerum, cujus (ut ex Tacito vidimus) patrocinio ac studiis fovebatur, nec res Felicis diutius substitisse, facile est opinari, cum Judæorum præsertim accusationibus assidue esset exagitatus. Nulla ergo auctoritate suffragante vel ratione, imo his omnibus contradicentibus, Josephus de annis suæ ætatis affirmat, se nimirum agentem annum ætatis supra vigesimum sextum, sub Felice Judææ præside Romam venisse : nam ea ratione usque ad octavum Neronis annum perseverasse Felicem in provincia, dicere oporteret : cum id falsum esse, sua[2] ipsius assertione manifestum sit : nam ait Cestium Florum anno Neronis decimo in eamdem provinciam præsidem missum esse, quem præcessit Albinus, et ante eum Porcius Festus Felicis successor : quos plures annos in eodem magistratu insumpsisse, certum est; nimirum (ut auctor est Eusebius) Festum annos quatuor, et Albinum fere totidem, usque scilicet ad Neronis annum decimum, quo subrogatus est Florus. Post extinctum igitur Claudium, cum nondum sub Nerone mutatus esset status Pallantis, litteris novi imperatoris prorogatam fuisse Felici provinciam ad biennium, certo constat : quo (ut numerat Lucas) expleto, successorem idem accepit Porcium Festum. Hæc vero tam exacte oportuit exquisisse, non tam ut Josephus adeo patentis arguatur erroris, quam ut in omnibus consultum sit historicæ veritati a Luca descriptæ.

159. Ex his enim omnibus etiam illi erroris arguuntur, qui biennium illud, quod Lucas ponit, referendum esse dicunt ad tempus quo ante Festi adventum Paulus Cæsareæ sub Felice egit; putantes nimirum tot annos illic a Felice Paulum esse detentum, quem illuc venisse putant ante biennium; ac denique anno secundo Neronis Romam missum esse. Verum cum ante biennium Claudium mortuum esse, Neronemque illi successisse, superius sit aperte satis demonstratum; ac Paulum quoque non ante hunc annum Hierosolymam advenire potuisse, sit pariter declaratum : satis patere videtur, nec Paulum ante præsentem annum venisse Hierosolymam, nec tardius quam hoc ipso anno eum, quod appellasset Cæsarem, missum fuisse Romam. Alioqui secundum priorem assertionem dicendum esset, non anno secundo Neronis Paulum a Festo esse dimissum ad Cæsarem, sed ejusdem imperii anno quarto : quod repugnat his quæ tum a Hieronymo[3]

[1] Act. XXIV. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. c. 9. — [3] Hier. de Script. Eccles. in Paulo.

scribuntur in Chronico, tum ab aliis : id nempe contigisse secundo Neronis anno, a passione vero Christi vigesimo quinto. Suadet hoc ipsum et illud maxime : nam si quis exacte consideret Lucam ipsum, quod præsens esset, adeo distincte et exacte scripsisse res gestas Pauli, ex quo venit Hierusalem, ut nec diem unum præterisse videatur, narrans, quid per singulos ferme sit gestum : quænam ratio subiit, ut idem auctor, qui tam quæ superius gesta sunt, quam quæ postea sunt subsecuta, per dierum pene singulorum distinctionem recenseat, sicque faciat usque ad ejusdem adventum Romam, idem, inquam, ipse eodem historiæ contextu relinqueret duorum annorum spatium prorsus obvolutum silentio; cum præsertim in enarrandis non tantum rebus gestis, sed etiam singulis verbis, tota ea narratione sit intentissimus? At de his hactenus.

160. *Paulus coram Festo et Agrippa.* — Quæ vero acciderint [1] postquam Porcius Festus in locum Felicis suffectus est, Lucas singillatim recenset, sic dicens : « Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Hierosolymam a Cæsarea. Adieruntque eum principes sacerdotum et primi Judæorum adversus Paulum, postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Hierusalem : insidias tendentes, ut interficerent eum in via. Festus autem respondit, servari Paulum in Cæsarea, se autem maturius profecturum. Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. Demoratus autem inter eos dies non amplius octo aut decem, descendit Cæsaream : et altera die sedit pro tribunali, et jussit Paulum adduci. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum qui ab Hierosolyma descenderant Judæi, multas et graves causas objicientes, quas non poterant probare, Paulo rationem reddente : Quoniam neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in Cæsarem quicquam peccavi. Festus autem volens gratiam præstare Judæis, respondens Paulo, dixit : Vis Hierosolymam ascendere, et ibi de his judicari apud me? Dixit autem Paulus : Ad tribunal Cæsaris sisto, ubi me oportet judicari. Judæis non nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. Tunc Festus cum concilio locutus, respondit : Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. »

161. Considerans hæc omnia quæ coram Felice ac Festo suæ defensionis causa Paulus egit, Augustinus [2] hæc ait : « Neque enim apostolus Paulus vitæ suæ transitoriæ consulebat, sed Ecclesiæ Dei; quando contra illos qui eum occidere conspiraverant, consilium illorum tribuno ut proderetur, effecit. Unde factum est, ut eum ad locum, quo fuerat producendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias. Romanas enim leges implorare minime dubitavit, civem Romanum se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itemque ne Judæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis, sed non christiani. Ubi satis ostendit, quid facere deberent postea christiani dispensatores, quando imperatores christianos, periclitante Ecclesia, reperirent.» Hæc Augustinus, pluribus inculcans, legitime agere episcopos, qui adversus hostes Ecclesiæ, principum sæcularium implorant auxilium.

[1] Act. xxv. — [2] Aug. ep. L. circa medium.

162. His coram Festo peractis, « cum dies aliquot, inquit Lucas [1], transacti essent, Agrippa rex et Berenice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens : Vir quidam est derelictus a Felice vinctus; de quo, cum essem Hierosolymis, adierunt me principes sacerdotum, et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem. Ad quos respondi : Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Cum ergo huc convenissent, sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum. De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum. Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. Hæsitans autem ego de ejusmodi quæstione, dicebam, si vellet ire Hierosolymam, et ibi judicari de istis. Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum : Volebam et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Altera autem die, cum venissent Agrippa et Berenice cum multa ambitione, et introissent in auditorium cum tribunis et viris principalibus civitatis, jubente Festo adductus est Paulus. Et dicit Festus : Agrippa rex, et omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Judæorum interpellavit me Hierosolymis, petentes et acclamantes, non oportere eum vivere amplius. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante, ad Augustum judicavi mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te, rex Agrippa, ut interrogatione facta, habeam quid scribam. Sine ratione enim mihi videtur, mittere vinctum, et causas ejus non significare. Agrippa [2] vero ad Paulum ait : Permittitur tibi loqui pro temetipso. »

163. « Tunc Paulus, extenta manu, cœpit rationem reddere. » Mos iste omnibus erat, extenta manu perorare causas : quod nec tacuisse Lucas voluit, omnia singillatim recensens. Apud Apuleium [3] etiam legimus, causas orantes extentam manum sic componere consuevisse, ut duobus infimis digitis conclusis, cæteros eminus porrigerent. Pau-

[1] Act. xxv. — [2] Act. xxvi. — [3] Apul. de Asino aureo lib. ii.

lus igitur suam agens causam, quam Lucas recitat, habuit orationem gravissimis ornatam sententiis : qua in eo potissimum versatus est, ut qualem legis semper zelum habuisset, significaret; ejusque causa etiam acerbissimo odio et diris cladibus insectatus fuerit Christianos : sed tandem divinitus a Christo vocatus, aliam a prima prorsus diversam inierit vitæ rationem : nimirum, ut a quo jussus fuerat, Christum Jesum ubique gentium prædicaret. « Hæc eo loquente, inquit Lucas [1], et rationem reddente, Festus magna voce dixit : Insanis, Paule : multæ litteræ te ad insaniam convertunt. Et Paulus : Non insanio, inquit, optime Feste, sed veritatis et sobrietatis verba loquor. Scit enim de his rex, ad quem et constanter loquor : latere enim eum nihil horum arbitror : neque enim in angulo quicquam horum gestum est. Credis, rex Agrippa, prophetis ? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum : In modico suades me christianum fieri. Et Paulus : Opto apud Deum, et in modico, et in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt, fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his. Et exsurrexit rex, et præses, et Berenice, et qui assidebant eis. Et cum secessissent loquebantur ad invicem, dicentes : Quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit : Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem. » Hucusque Lucas.

164. Opinor quidem, pravi dæmonis invidia factum, ut Agrippa Paulum dicentem non siverit ulterius progredi : ne (quod fecerat apud Felicem) de justitia, castitate, et judicio futuro, qua Agrippam regem potissimum ac Berenicen perstringeret, institueret orationem; sed citius quam oportuit, idem rex conventum solverit. Berenices enim sororis contubernio Agrippa vehementer est infamatus, de qua hæc Josephus [2] : « Porro Berenice post Herodis obitum, qui idem maritus ejus et patruus fuerat, aliquanto tempore in viduitate acto, cum spargeretur rumor eum fratre eam congredi, suasit Polemoni regi Ciliciæ, ut circumcisus prius se duceret : rata sic se coarguturam mendacium. Nec recusavit ille, inductus maxime mulieris divitiis. Id tamen conjugium diuturnum non fuit, propter intemperantiam (ut fertur) discedente ab eo Berenice : qui mox desertus ab uxore, ipse Judaicæ religionis desertor factus est. » Ejusdem meminit Juvenalis [3], occasione pretiosissimi adamantis, his versibus :

> Deinde adamas notissimus, et Berenices
> In digito factus pretiosior : hunc dedit olim
> Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
> Observant ubi festa mero pede sabbata reges,
> Et vetus indulget senibus clementia porcis.

Hæc ille, qui quidem alludere videtur pretioso lapidi illi, quem prius dedit Ptolemæus Ægypti rex uxori, simul et matri; verum Plinius [1] tradit fuisse topazion. Sed de Agrippa et Berenice satis.

165. *Neronis acta circa Judæos.* — At priusquam de Pauli navigatione Romam agamus, operæ pretium ducimus, demonstrare quis in præsentiarum esset rerum Judaicarum status : ac in primis, quod ad Judæos Cæsareæ habitantes spectat, quomodo contra eos Nero rescripserit, jus adimens civitatis; quæ Josephus sic narrat [2] : « Cæsariensium etiam Syrorum duo præcipui, Beryllum, qui pædagogus Neronis fuerat, tunc vero græcis scribendis epistolis præerat, magna pecunia corruperunt, ut impetraret ab imperatore litteras, quibus abrogaretur Judæis ejus civitatis jus, hactenus commune ex æquo cum Syris cohabitatoribus : id quod ille facile obtinuit. Ex his litteris postea calamitatum nostrarum omnium causæ ortæ sunt. Judæi enim Cæsarienses ubi cognoverunt quæ scripta sunt, magis etiam perstabant in seditionibus, donec initium belli conflatum est. Cum autem venisset (ut dictum est) in Judæam Festus, ostendit totam afflictam a latronibus vicos passim populantibus : quorum ferocissimi appellati sicarii, tunc ad maximum numerum excreverant, utentes gladiolis instar acinacis Persici, incurvis, quales sicas Romani nominant, unde latronibus ipsis cognomen est inditum multorum cæde infamibus : qui (ut jam dictum est) festis diebus admixti turbæ undique in urbem confluenti religionis gratia, nullo negotio, quotquot collibuisset, tollebant de medio : aliquando etiam armati invadebant inimicorum vicos, direptosque tradebant incendio. Festus autem equestres et pedestres copias misit contra quemdam impostorem magum, qui homines post se trahebat in solitudinem, deceptos vanis promissis, quasi ope ejus incolumes evasuri essent a malis omnibus. Ii universi una cum seductore ab immissis militibus oppressi sunt. » Hucusque Josephus. En quam justo rectoque Dei judicio, qui Christum primo sprevissent ac crucifixissent, quique et ejus Apostolos sibi prædicantes in templo persecuti essent, Jacobum occidissent, ac Paulum eorum salutem tot periculis redimere conantem, infensissimo odio prosequentes, in templo item comprehendentes, in ejusque mortem conjurantes, mille modis perdere conati essent; nunc tam dira tamque aspera ac sæva a sicariis, etiam in templo pati cogantur : et post magos illudentes abire, et in mortem malo impellente spiritu ferri, velut mutæ pecudes, compellantur. Sed levia quædam hæc videri possunt præludia ingentium malorum, quæ sunt postea subsecuta, de quibus suis locis agendum fusius. Nunc vero (quod ad hæc ipsa spectat tempora) agendum nobis est de dissensione inter regem Agrippam et sacerdotes templi conflata, quam Josephus [3] describit his verbis :

166. « Eodem tempore Agrippa rex extruxit insigni amplitudine domum prope porticum in regia

[1] Act. XXVI. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. c. 5. — [3] Juven. sat. 6.

[1] Plin. hist. nat. lib. XXXVII. c. 8. — [2] Joseph. antiq. lib. XX. c. 7. — [3] Joseph. antiq. lib. XX. c. 7.

Hierosolymitana, quæ Assamonæorum fuerat, sitam in edito loco, unde amœnissimus prospectus patebat contemplari urbem volentibus : cujus voluptatis rex cupidus, e cubiculo spectabat quicquid circa templum fieret. Id ubi viderunt Hierosolymitani proceres, tulerunt indignissime : neque enim leges nostræ concedunt spectari quid agatur in templo, præsertim sacrificia. Quamobrem altum parietem excitarunt supra exedram, quæ erat in interiore templo versa ad solem occiduum : hæc non solum regii triclinii prospectum arcebat opposita, verum etiam occidentalis extra templum sitæ porticus, ubi festis diebus Romani stationes habebant ad templi custodiam. Quo facto tam rex offensus est, quam Festus præses provinciæ, qui etiam jussit parietem dirui. Cives autem rogaverunt ut liceret sibi legatos ea de re ad Neronem mittere, negantes se posse vivere, si quid demoliretur de templi ædificiis. Quo impetrato, miserunt ad imperatorem decem viros eximios, et Ismaelem summum pontificem, et Chelciam custodem sacri ærarii. Qui, audita legatione, non solum ignovit, sed permisit etiam sic manere parietem, gratificatus in hoc uxori suæ Poppææ piæ feminæ, quæ pro Judæis deprecatrix fuerat : quæ decem illos viros redire permisit, Chelciam vero et Ismaelem apud se detinuit tanquam obsides. Id postquam Agrippa rescivit, pontificatum detulit Josepho cognomento Cabi, Simonis quondam summi pontificis filio. » Hæc Josephus. At vero quod ad Poppæam Sabinam spectat; nequaquam temporibus superioribus, sed nec ad tertium usque Neronis consulatum, cum ageret in imperio quartum annum, cognita Neroni fuit, ut Tacitus [1] tradit. Quamobrem si vera sunt quæ de Poppæa scribit, et post sequentem annum facta esse, secundum ea quæ superius dicta sunt, necesse est affirmare.

167. *Pauli navigatio Romam.* — Sed jam ut ad Paulum redeamus, facta sunt hæc de ipso narrata, Cæsareæ sub Festo præside et Agrippa rege, hoc anno extremo autumni tempore mense Novembri, instante jam hieme : quod ex ipso Luca colligitur, dum relegens per singulos ferme dies eam navigationem, ait, quod, cum pervenissent ad Cretam insulam, de illic hiemando consilium inierunt, eo quod non esset amplius tuta navigatio, quod (ut inquit Lucas) jejunium jam præterisset, quod creditur fuisse jejunium decimi mensis solemne Judæis : nam de jejunio, quod præcedit, septimi mensis, haud videtur intelligi potuisse; cum longe ante tempus hiemis illud præcedat, nec eo tempore navigatio interdicta videri possit. Confirmant ista, quod cum post dies quatuordecim in tempestate jactati in Melitam insulam, illi pervenissent, ibidemque hiemassent, tribusque mensibus in hibernis consumptis, Romamque versus solventes, illam mense Julii ingressos esse, publica Ecclesiæ monumenta testantur suo loco citanda : relegendo igitur navigationem istam, et tempus in hibernis consumptum dicere opus est, ipsam Pauli navigationem nonnisi prope hiemem cœptam, etiamsi daremus longe ante Julii mensem ejus Romam adventum contigisse : sicque omnia congrue convenire, ut expleto Felicis sub Nerone biennio, sub ejus successore Festo, cuncta quæ Lucas recenseat, impleri potuerint, et sic illud biennium de Felicis magistratu, sub Nerone administrato sit necessario intelligendum, si cum Patribus dicere voluerimus anno sequenti contigisse Pauli ipsius Romam adventum. Cum præsertim nihil est quod biennium illud aptari aliter possit, et referri ad aliud tempus, cum singulos annos qui præcedunt a tempore certo quo pulsi sunt edicto Claudii Roma Judæi, aliis haud dubiis ejusdem Pauli rebus gestis et Lucæ scriptis consignari contingat (quod iterum superius est demonstratum) ut nullus sit locus vel anni unius nedum biennii; sed et quod cum biennium illud dicatur a Luca sub Felice transactum, antequam venisset in provinciam Festus, nihil est etiam quod numerari possit sub Festo, ut fingi possit, post biennium contigisse Pauli Romam adventum. Sicut et impossibile demonstratur, biennium illud aptari posse carceri Pauli, licet plures id sint interpretati, quem (ut eadem refricemus) haud ante præsentem annum potuisse Hierosolymam advenisse, quæ ab edicti Claudii tempore per annos singulos sunt dicta demonstrant. His de tempore elucidatis, jam de ipsa Pauli navigatione agamus quam Lucas ita describit [1] : « Ut autem judicatum est navigare eum in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni nomine Julio cohortis Augustæ (meminit Dio in Nerone de quinque millibus militum, qui Augustales dicti erant) ascendentes navim Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante navigare nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi. Sequenti autem die devenimus Sidonem. » Hæc Lucas de prima die navigationis Pauli. Sed quod habet Vulgata : « Circa Asiæ loca, » græce sic ponitur, κατὰ τῆς Ἀσίας τόπους, hoc est, « Versus Asiæ loca : » ut sit sensus totius Lucæ sententiæ, Paulum navem conscendisse navigaturam ad proxima Asiæ provinciæ loca : quod perfacile intelligitur, dum idem paulo inferius tradit, eam appulisse Lystram (Myram) Lyciæ civitatem. Est enim Lycia Minoris Asiæ provincia, sita inter Cariam et Pamphiliam. Eo enim navis illa, et non alio, velificatione tendebat; nimirum ut ad propinquiora loca Minoris Asiæ perveniret; nam cum illuc appulisset Paulus cum sociis, aliam oportuit navem quæri, quæ in Italiam solveret : cum opportune accidit, ut navem Alexandrinam nacti, illam conscenderent; prout Lucas, simul cum eis navigans, his verbis exacte describit [2] : « Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, et curam sui agere. Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii. Et pe-

[1] Tacit. Annal. lib. XIII.

[1] Act. XXVII. — [2] Ibid.

lagus Ciliciæ et Pamphiliæ navigantes, venimus Myram, quæ est Lyciæ. » Græce enim sic : Μύρα τῆς Λυκίας, sicut et legit Joannes Chrysostomus : equidem Lystra nequaquam est in Lycia, nec est maritima civitas, sed (ut ex Luca [1] etiam superius vidimus) in Lycaonia, cui assentiuntur omnes cosmographi.

168. Sed prosequamur Lucæ Acta [2] : « Ibi inveniens centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam. Et cum multis diebus tarde navigaremus, et vix pervenissemus contra Gnidum, » quæ est insignis civitas in extrema parte Cariæ promontorii, seu magis peninsulæ Doris dictæ, « prohibente nos vento adnavigavimus Cretæ juxta Salmonem, » est Salmone, sive Salmonium [3], Cretæ orientale promontorium [4], « et vix juxta navigantes, venimus in locum quemdam qui vocatur Boniportus, cui juxta erat civitas Thalassa. » Loco Thalassæ, Græci legunt, πόλις Λασαία, Lasæa, quæ est civitas maritima Cretæ juxta modo dictum locum : in multis autem codicibus legitur [5] Thalassa. Sed pergit Lucas : « Multo autem tempore peracto, et cum jam non esset tuta navigatio, eo quod jejunium jam præteriisset, consolabatur Paulus, dicens eis : Viri, video quoniam cum injuria et multo damno non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse navigatio. Centurio autem gubernatori et nauclero magis credebat, quam his quæ a Paulo dicebantur. » Quodnam anni tempus id esset, a Luca hebraico more describitur, nimirum quod jam jejunium præteriisset. Celebrabantur apud Judæos plura jejunia, de quibus Zacharias [6] : « Hæc dicit Dominus exercituum : Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Judæ in gaudium, et lætitiam, et solemnitates præclaras. » At Lucam de jejunio decimi mensis intellexisse, satis certum esse videtur. Nam (ut vidimus) nonnisi absoluto Neronis biennio, a Festo successum est Felici : adeo ut nullo modo intelligi possit de jejunio septimi mensis; cum præsertim nonnisi hiberno tempore cessare consueverit navigatio. Consilium ergo Pauli fuit, ne ulterius progrederentur.

169. « At cum, inquit Lucas [7], aptus portus non esset ad hiemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicen, hiemare portum Cretæ respicientem ad Africum et Corum. » Videbatur enim portus hiemis tempore esse omnium tutissimus, sic nominatus a civitate ibi in promontorio ædificata, dicta [8] Phœnix Lampei. Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere; cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. Errant quidam, qui putarunt [9] Asson quæ hic ponitur, illam esse eodem nomine dictam apud Troadem nobilem civitatem. At quidnam commune Cretæ cum Troade? De loco enim insulæ Cretæ sic dicto Lucam intellexisse, nulla potest esse dubitatio. Nam cum a parte septentrionalis insulæ eos solvisse constet, ut (quod conceperant animo) in ejus insulæ portum, Phœnicen dictum, ad Meridiem positum adnavigarent : quid est quod de Asson Troadis tam longe posito in Phrygia possit intelligi : ut sic ex Creta navigassent per Cycladas insulas mare Myrtoum, inde Icarium, ac demum Ægæum, ut Asson Phrygiæ pervenirent; atque postea inde solverent, ut in Cretam iterum redirent, et in portum ejus ad Meridiem positum possent appellere? Constat igitur Asson fuisse locum haud longe positum a prima statione, ubi primum appulerunt in insulam; ut inde Occidentem versus eamdem præterlegentes insulam, ad portum Phœnicen ad Meridiem positum, quod in animum duxerant, pervenirent.

170. Cum itaque hoc inito consilio navigarent : « Non post multum, ait Lucas [1], misit se contra ipsam navem ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur. In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Cauda, » posita hæc est in extrema parte Cretæ contra montem Album spectantem ad Meridiem, « potuimus vix obtinere scapham. Qua sublata, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes ne in Syrtim inciderent, summisso vase (τὸ σκεῦος) sic ferebantur. Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt, et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, et tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit : Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere a Creta, lucrique facere injuriam hanc et jacturam. Et nunc suadeo vobis bono animo esse : amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis. Adstitit enim mihi hac nocte angelus Dei, cujus sum ego, et cui deservio, dicens : Ne timeas, Paule, Cæsari te oportet adsistere : et ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum. Propter quod bono animo estote viri; credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi. In insulam autem quamdam oportet nos devenire. Sed posteaquam quarta decima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem : Qui submittentes bolidem, » est perpendiculum quo utuntur nautæ ad maris altitudinem explorandam, « invenerunt passus viginti : et pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri.

171. « Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent a prora anchoras extendere; dixit Paulus centurioni et militibus : Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis. Tunc absciderunt milites

[1] Act. XIV. — [2] Act. XXVII. — [3] Plin. lib. IV. c. 12. — [4] Strabo lib. II. et lib. X. — [5] Apud Hier. de locis Hebr. in Act. Apost. — [6] Zach. VIII. — [7] Act. XXVII. — [8] Strab. l. X. — [9] Apud Hier. de nom. interpret. in Act. Apost.

[1] Act. XXVII.

funes scaphæ, et passi sunt eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens : Quarta decima die hodie expectantes, jejuni permanetis, nihil accipientes. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra : quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium; et cum fregisset, cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes, et ipsi sumpserunt cibum. Eramus autem universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex. Et satiati cibo, alleviabant navem, jactantes triticum in mare. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant : sinum autem quemdam considerabant habentem littus; in quem cogitabant, si possent, ejicere navem. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum : et levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. Et cum incidissemus in locum dithalassum, » διθάλασσον, quod duplex mare latine redditur; dicebatur enim littus [1] intra mare protensum, eodem mari se hinc inde dividente circumdatum, « impegerunt navem : et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris. Militum autem consilium fuit, ut custodias occiderent; ne quis cum enatasset, effugeret. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri : jussitque eos qui possent natare, emittere se in mare primos, et evadere, et ad terram exire : et cæteros alios in tabulis ferebant, quosdam super ea quæ de navi erant, » fragmenta scilicet. « Et sic factum est ut omnes animæ evaderent ad terram.

172. « Et cum evasissemus [2], tunc cognovimus quia Melita insula vocabatur, » quæ posita est contra Pachynum Siciliæ [3] promontorium. « Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis. Accensa enim pyra reficiebant nos omnes propter imbrem, qui imminebat, et frigus. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, et imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus. Ut vero viderunt barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant : Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem,

[1] Beda in Act. c. XXVII. — [2] Act. XXVIII. — [3] Strab. lib. VI.

nihil mali passus est. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, et subito casurum, et mori. Diu autem illis expectantibus, et videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se dicebant eum esse deum. » Hæc de vipera et barbaris admirantibus adeo exacte et distincte Deus a Luca describi voluit, ut virtus Pauli gratia insulæ illi concessa magis magisque innotesceret; nec naturali ejus loci proprietati adscriberetur, quod ex eo tempore fuit loco divinitus impertitum, nimirum ut serpentes omnes veneno carerent, et quantumlibet aliquem momorderint, nihil prorsus inferant detrimenti. Si enim olim a natura, sicut aliis locis, id datum fuisset : cur loci incolæ tam certi erant de interitu Pauli? Sed et terra ibi ejusdem merito contra venena parat antidotum.

173. Mansit Paulus cum cæteris Melitæ tribus mensibus, illic hiemantes. Quid autem dum ibi esset, acciderit, idem Lucas his verbis enarrat : « In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publii : qui nos suscipiens, triduo benigne se exhibuit. Contigit autem patrem Publii febribus et dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit; et cum orasset, et imposuisset ei manus, salvavit eum. Quo facto, omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant, et curabantur : qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant. » Hucusque Lucas de rebus a Paulo gestis hoc anno : cætera autem, quæ ad navigationem sequenti anno post hiemem institutam pertinent, suo loco dicemus. Verum non tantum ea Melitensibus Paulus præstitit, ut ægritudine laborantes omnes curarentur : sed et Christiana eosdem religione imbuit, ipsumque Publium ad fidem Christi conversum eisdem præfecit episcopum. Id quidem vetera quæque Martyrologia attestantur [1]. Imo et eumdem Publium inde postea evocatum, in locum Dionysii, Atheniensi Ecclesiæ esse subrogatum episcopum tradunt [2]; putantes nimirum unum eumdemque esse cum hoc illum Publium, quem Dionysius Alexandrinus [3] affirmat Dionysio Areopagitæ Athenarum episcopo successisse; quem et martyrio coronatum fuisse, etiam S. Hieronymus tradit [4].

[1] Martyrolog. Rom. et alia 21 Januar. ibi Not. — [2] Ado in Martyrolog. eadem die et alii. — [3] Dionys. Alex. apud Euseb. lib. IV. c. 22. — [4] Hier. de Scrip. Eccles. in Quadrato.

Anno periodi Græco-Romanæ 5549. — Olymp. 208. an. 4. — Urb. cond. 809. — Jesu Christi 56. secundum Baronium 58. — S. Petri 3. — Neronis imp. 3.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Q. Volusius Saturninus* et *P. Cornelius Scipio*, ex Inscriptione Onuphriana et ex Phlegonte in lib. de Reb. Mirabil.

2. *Concilium Apostolorum Antiochenum suppositilium.* — Ad num. 118. Turrianus lib. 1 pro Canon. Apostol., cap. 25, Baronius, et Binius in sua Collectione Conciliorum canones novem proferunt Antiocheno cuidam Apostolorum Concilio adscriptos, quos apocryphos et plane suppositilios esse demonstrat vir eruditissimus. Præterquam quod enim nulla eorum occurrit memoria in veteribus ecclesiasticæ historiæ monumentis ante Baronium, neque in Patribus, Conciliis, aut Canonum codicibus ante Binium, plurima falsa et absurda in eis continentur. Primus canon decernit, « ut credentes in Jesum, quos illius temporis homines vocabant Galilæos, Christiani vocarentur. » Et tamen *Galilæorum* nomen nonnisi sub Juliano Apostata Christianis impositum, II, VII, et IX canon sanciunt abstinendum esse a circumcisione, a sanguine, a suffocato, a fornicatione; et permittunt vesci carne suilla, et pisce testam habente, necnon de eo qui squammis caret. At Apostoli decretum in Epistola synodica Hierosolymitani Concilii tam luculenter, tamque nitide editum, canonibus verbosis et inutilibus non recudissent. Secundo decernit nonus canon, ut Christiani *anagogice vivant.* Qui loquendi modus nec Apostolis, nec ullis scriptoribus solemnis est. Sensum anagogicum Christiani in Scripturis sacris norunt, nullus dixit vitam anagogicam. Denique certum est, imagines Christi, et maxime statuas, primis Ecclesiæ sæculis non fuisse substitutas loco idolorum, nec fidelium venerationi expositas; ne cultus idololatrici objectum mutasse viderentur Christiani, non vero reliquisse; quod Patrum adversus ethnicos disceptationes, et susceptæ pro nostra religione apologiæ diserte probant : ut et ipsum ethnicorum silentium, qui imaginum usum et venerationem Christianis numquam objiciunt, tam splendidam tamque obviam objectionem non prætermissuri, si apud eos imagines extitissent aliquæ : quod denique probat prohibitio picturæ et statuariæ artis Christianis primorum sæculorum facta, teste Tertulliano lib. contra Hermogenem cap. 1. et lib. de Idolotria cap. 3. Imo statuarum usum nondum fuisse inductum in Christianorum temp'a tempore septimæ Synodi generalis, constat ex eadem Synodo, act. 7, et eruditi consentiunt. Quare canon octavus Synodo Antiochenæ Apostolorum adscriptus, fictitiæ Synodi fictitius canon est : siquidem pro idolis adorandam esse decernit statuam Christi Domini. Nititur Baronius auctoritate Innocentii I papæ epist. 18, ubi de Antiochena Ecclesia loquens ait : « Ibi et nomen accepit Religio Christiana, et conventum Apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit. » Sed si nomine conventus celeberrimi Synodus intelligenda sit, Innocentius, quod maximis etiam viris quandoque contigit, id tribuit Antiochiæ, quod convenit Hierosolymis; qua in re labi eo proclivius, quod celeberrimus ille conventus Hierosolymis habitus, seu Hierosolymitanum Apostolorum Concilium de Antiochenæ Ecclesiæ causa, et ejusdem rogatu celebratum fuit. Alterum Baronii fundamentum est, Gregorium Pisinuntensem episcopum in VII Synodo generali, act. 1, citare primum illorum canonum « ex Synodo Apostolorum apud Antiochiam. » Sed hinc tantum deduci potest, Concilium istud ante septimam Synodum confictum fuisse. Ejus autem nullam rationem Patres habuere, cum solas coloribus pictas tabulas et icones in religionis usum admiserint, non vero statuas, quarum usum præfati canonis probasset auctoritas, si quæ apud illos extitisset. Denique multæ apocryphorum quisquiliæ a septimæ Synodi Patribus probatæ, qui in sacrorum librorum critica rudes erant. Canonem octavum citatum, qui est de Imaginibus, pluribus explicat ac defendit Baronius : Petavius vero in tomo 2 Theologicorum Dogmatum de Incarnatione lib. 15, cap. 14, num. V, explicat et suppositilium esse concludit. Christiani primis Ecclesiæ sæculis videntur dicti Galilæi : cum in dialogo Philopatris a Luciano scripto divus Paulus, qui Tarsi natus erat, vocetur Γαλιλαῖος. Quare prima ratio adversus Concilium Antiochenum inefficax est.

3. *Quo ætatis anno barba a Romanis posita.* — A num. 136 ad 143. De ratione barbæ ejusque mysteriis plures tractarunt. Legenda Joannis Pierii Valeriani pro sacerdotum barbis Apologia anno 1531 typis data. Hic unum discutere juvat, quo nempe ætatis anno Romani post institutum imperium barbam ponerent. Lipsius in Notis ad lib. 14 Annalium Taciti putavit Romanos eam serius, citius, plerumque sub annum XXI posuisse, eoque anno Neronem rasum; Caligulam vero anno XX. Verumenimvero hæc parum accurate scripta. Barba enim tam a Nerone et Caligula, quam etiam ab aliis, de more anno XXII inchoato rasa. Unde Macrobius in Somnium Scipionis, « ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam, » affirmavit, ubi vicesimum secundum ætatis annum non numerat, quia completus esse non debebat. Nero anno Christi LIX post mensem Maium, barbam posuit, ut eo anno ostendemus, ideoque anno XXII. Natus enim erat anno Christi XXXVII, mense Decembri, ut suo loco visum. Caligula eodem ætatis anno rasus : Suetonius enim in ejus Vita cap. 10, ait : « Vicesimo ætatis anno accitus Capreas a Tiberio, uno atque eodem die togam sumpsit, barbamque posuit. » Tum cap. 12 : « Non ita multo post Juniam Claudillam Marci nobilissimi viri filiam duxit uxorem; » quod anno Christi trigesimo tertio factum tradit Tacitus lib. 6 Annalium, ubi de rebus sub illius anni coss. gestis loquens dicit : « C. Cæsar discedenti Capreas avo comes, Claudiam Marci Silani filiam conjugio accepit : » nuptiæ tamen anno sequenti celebratæ. Dio enim lib. 38 de rebus anni Christi XXXIV actis sermonem habens inquit : « Tiberius Antii nuptias Caii Caligulæ celebravit. » Natus hic erat die ultima mensis Augusti anni Christi XII annoque ejusdem æræ XXXI annum ætatis vigesimum complevit, accitusque Capreas a Tiberio fuit; insequenti vero anno quo XXII ætatis annum ingressus est, uno eodemque die togam sumpsit, barbamque posuit; ac non multo post uxorem accepit, nuptiasque Antii Tiberius cele-

bravit, dum [illegible] xvii ætatis annus in cursu erat. Ita Suetonius ex Tacito et Dione explicandus. Discessit ab hoc more primus Romanorum imperatorum Hadrianus, adnotante post Xyphilinum Baronio.

PETRI ANNUS 15. — CHRISTI 59.

1. *Quo tempore Romam Paulus advenit.* — Anno Christi quinquagesimo nono, Nerone imperatore secundum et Calpurnio Pisone consulibus [1], Paulus apostolus e Melita insula vinctus ductus est Romam. Sed antequam ejus navigationem a Luca descriptam prosequamur, Pauli socios qui eamdem cum eo conscenderunt navim recenseamus. Erat ex his unus Lucas, qui hæc ipsa conscripsit, ut ex ejusdem scriptis quis facile colliget : Aristarchum Macedonem eidem inhæsisse, idem affirmat [2] : Trophimum etiam, qui Epheso cum Paulo Hierosolymam venerat, una cum aliis Paulum comitaturum navem conscendisse; sed hunc mala valetudine laborantem ab eodem Paulo Melitæ fuisse relictum. Sic enim legendum esse, et non Mileti [3], quæ superius a nobis sunt dicta, plane significant; dum Lucæ testimonio demonstratum est, Trophimum Ephesium ex Asia secutum esse Paulum anno præterito Hierosolymam, ac proinde non potuisse ægrotum remansisse Mileti. Sed his et hanc addimus rationem : Quidnam opus fuit, Paulum de Trophimo Mileti relicto (quæ est civitas juxta Ephesum posita) Timotheum in iisdem locis agentem in Asia reddere certiorem? nam hoc eum tandiu latuisse neminem puto existimare posse. Nec est quod hæc intelligi possint de Mileto, quam Plinius [4] fuisse ait in Creta : nam ipse omnes simul civitates, quæ olim erant in ea, recenset : auctor est enim Strabo [5], eam civitatem amplius non extare, quam Gnosii olim everterant, et agrum ejus occupaverant. Cæterum quod Vulgata emendata lectionem non mutaverit, sed Mileti reliquerit, alia potius ratio quærenda est, quam contra receptam lectionem obniti. Sed quod ad Trophimum spectat, in hoc certe admirabile Dei consilium in eo perspicitur, quod cum datum Paulo esset, (ut vidimus) omnes qui essent in insula infirmos curare; tamen Trophimum, amantissimum ac plane pernecessarium amicum atque discipulum reliquerit infirmum. Quod et de Timotheo, ad quem scribit, vidimus accidisse : quem stomacho male habentem, non miraculo restituit sanitati, sed in remedium, ut modico vino uteretur, admonuit. Reperiuntur et alii Pauli discipuli hoc eodem anno, quo Paulus Romam venit, ibidem cum Paulo egisse : an autem cum eo venerint eodem navigio vel seorsum, incertum est. Sunt enim hi quos idem Paulus recenset in epistola secunda quam hoc ipso anno dedit ad Timotheum, nimirum Demas, Crescens, Titus, et Tychicus, et si qui alii, de quibus erit sermo inferius.

2. Sed jam ipsum Paulum una cum suis Romam navigantem prosequamur. Relegit Lucas exacte satis e Melita navigationem Pauli Puteolos usque; primum enim sic ait : « Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum; » quod sic erat effigiatum. Erant Castor et Pollux duo juvenes, unicuique ovi pars dimidia, et stella superne eminens, et jaculum in manu, et equus candidus. Hæc apud Lucianum [1] habes expressa. Credebantur hæc numina superstitione Gentilium propitia navigantibus, eos esse putantibus, qui tempestate jactatis, ac in ultimo discrimine positis, luce insolita bonæ spei præsagia solerent apparere. « Quamobrem sic liberati, idem inquit Lucianus, cum essent nautæ, templa adeuntes deraso capite [2], immanes undas, procellas, sublatos in altum fluctus, jactus, malos fractos, gubernacula revulsa narrabant, ac in primis Castorem et Pollucem apparentes : nam hi peculiariter ad hanc tragœdiam pertinent. » Hæc ille. Sed quod ad vocem Castorum spectat; usu quodam factum est, ut ob admirabilem quamdam eorum in omnibus rebus similitudinem, uno eodemque nomine sæpe uterque atque ambo Castores (quod habet hic Lucas) fuerint appellati. Unde illud apud Suetonium [3] de ædilitate M. Bibuli et Cæsaris : « Ut enim geminis fratribus ædes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur; ita suam et Cæsaris magnificentiam unius Cæsaris dici. » Quo sensu et illud Plinii [4] : « Super ædem Castorum genitus pullus in oppositam sutrinam devolavit. » Sed de his satis.

3. Prosequitur Lucas navigationem quam ipse cum Paulo iniit, sic describens : « A Melita solventes, cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes devenimus Rhegium (sunt hæc omnibus notissima loca) et post unum diem, flante Austro secunda die venimus Puteolos :

[1] Tacit. Annal. lib. xiii. — [2] Act. xxvii. — [3] 2. Tim. iv. — [4] Plin. lib. iv. c. 12. — [5] Strab. lib. x.

[1] Lucian. in Deor. dialog. in fine. — [2] Lucian. de merced. conduct. — [3] Suet. in C. Jul. Cæs. c. 10. — [4] Plin. lib. x. 13.

ubi inventis fratribus, rogati sumus manere apud eos diebus septem : et sic venimus Romam. Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum, et Tres Tabernas. » Erat Appii forum (ut colligitur ex Plinio [1]) in agro Setino, in via Appia locus positus : Tres Tabernæ vero contra Antium ; unde et Cicero ad Atticum [2] : « Emersimus commode ex Antio in Appiam ad Tres Tabernas. » Distans erat ab Urbe forum Appii quinquaginta et unum millia passuum : Tres Tabernæ vero positæ erant ad trigesimum tertium lapidem. Sic enim Antonius Appiæ viæ numerat milliaria, nimirum ab Urbe ad Ariciam sexdecim millia passuum, ab Aricia ad Tres Tabernas decem et septem, inde vero ad Appii forum decem et octo. Sicque colliges (ut dictum est) ab Urbe ad forum Appii milliaria quinquaginta et unum, ad Tres Tabernas vero triginta tria. De foro Appii nulla sunt vestigia, vel si qua extant, palude Pontina facta sunt inaccessa : Tres vero Tabernas illam esse ferunt, quæ hodie vulgo dicitur, corrupto vocabulo, Cisterna.

4. Videas ex his Christianorum Romæ agentium officia et studia erga Paulum : cum non quasi vincto homini, sed in Urbem cum triumpho advenienti, ultra lapidem quinquagesimum obviam ierint. Dies autem, qua Paulus in Urbem ingressus est, tam apud Bedam quam Usnardum in eorum Martyrologiis consignata habetur sexta Julii. Verum si tempus quo ex Melita insula hoc anno Paulus recessit, atque dies in navigatione insumpti considerentur, haud tam sero Romam potuit pervenisse : quippe qui soluta hieme cum navigandi tempus est redditum opportunum, navim Alexandrinam, quæ illic hiemaverat conscendit : quæ enim ibi egerat in hibernis, absque dubio post ortum Pleiadum, cum opportuna solet esse navigatio, Melita solvisse putanda est. Certe quidem veris tempore eam esse navigationem institutam, Arator diaconus [3] his notat versibus :

Pullulat interea nitidi coma frondea veris,
Quo juvenescit humus senio, fugiente pruina :
Suscipiensque ratem velis cedentibus Auster
Præbuit aligeras placidis in fructibus undas.

Sed licet daremus eos non solvisse Melita ante mensem Maii, cum nulla sit facta in via mora, nisi quod idem scribit Lucas, eos Syracusis tres dies, Rhegii unum, et Puteolis septem constitisse, prosperoque flante vento, spatio tantummodo duorum dierum Rhegio pervenisse Puteolos : certe eodem mense Romam ingressum esse, affirmare necesse videtur. Porro quod apostolus Paulus Alexandrina navi dicatur advectus, hic opportune in medium adducenda sunt, quæ scribit Seneca [4] ad Lucilium de navibus Alexandrinis cum Puteolos appellunt, quam præ cæteris illæ nobilitatæ essent, et a concurrente ad portum populo spectarentur avidius. Hæc enim ait : « Gratus illarum Campaniæ aspectus est : omnis in pilis Puteolorum turba consistit; et ex ipso genere velorum Alexandrinas (quamvis in magna turba navium) intelligit. Solis enim licet supparum intendere, quod in alto omnes habent naves : nulla enim res æque adjuvat cursum, quam summa pars veli ; illinc maxime navis urgetur. Itaque quoties ventus increbuit, majorque est quam expedit, antenna submittitur. Minus habet virium flatus ex humili. Cum intravere Capreas et promontorium, ex quo

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,

cæteræ velo jubentur esse contentæ : supparum Alexandrinarum insigne est. » Hæc ipse. Porro quod testificatione Lucæ certum sit Puteolis fuisse Christianos, ipsos cum cæteris avide expectasse in portu, et avidius spectasse navem Alexandrinam, cum longa hiemis mora ex fratrum litteris scire potuissent in ea Paulum cum militibus navigaturum, par est credere. Quod vero ad annum Domini, quo Paulus Romam advenit, cum ex prælerlapsis annis singulis recensitis certa habita ratione, hoc ipso anno quinquagesimo nono a Christi natali, ipsum Romam concessisse exploratum habeatur : his etiam consentire Eusebium, et S. Hieronymum, facile demonstrabimus. Cum enim tam Eusebius [1], quam Hieronymus [2] ipsum secutus, numerent ab anno post passionem Christi usque ad tempus quo Paulus a Festo Judææ præside vinctus navigare jubetur, annos viginti quinque : numerando illos ab anno trigesimo quarto, qui secundum Eusebium primus ponitur a passione Domini ; necesse est affirmare, anno Domini quinquagesimo octavo Paulum in Judæa a Festo dimissum, et sic anno sequenti, qui est quinquagesimus nonus, hoc nimirum anno, Romam ingressum esse, prout etiam ab Eusebio in Chronico ponitur.

5. *Res gestæ Pauli Romæ.* — Sed jam quod reliquum est gestorum Pauli Romæ, quæ sunt a Luca [3] descripta, absolvamus : « Cum, inquit, venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet cum custodiente se milite. Post tertium autem diem convocavit primos Judæorum. Cumque convenissent, dicebat eis : Ego, viri fratres, nihil adversus plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Hierosolymis traditus sum in manus Romanorum : qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla causa esset mortis in me. Contradicentibus autem Judæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare. Propter hanc igitur causam rogavi vos videre et alloqui : propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum. At illi dixerunt ad eum : Nos neque litteras accepimus de te a Judæa, neque adveniens aliquis fratrum nuntiavit, aut locu-

[1] Plin. lib. XIV. c. 6. — [2] Cic. ad Attic. epist. XXIX. lib. II.— [3] Arat. in Act. c. XXVIII. — [4] Senec. epist. LXXVIII.

[1] Eusebius in Chronic. — [2] Hier. de Scrip. Eccl. in Paulo. — [3] Act. XXVIII.

tus est quid de te malum. Rogamus autem a te audire quæ sentis : nam de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicitur. Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi : quibus exponebat, testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex lege Moysi et Prophetis, a mane usque ad vesperam. Et quidam credebant his quæ dicebantur, quidam vero non credebant. Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum : Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum istum, et dic ad eos : Aure audietis, et non intelligetis ; et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt : ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. Notum ergo sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se quæstionem. Mansit autem biennio toto in suo conducto : et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Domino Jesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione. » Hucusque Lucas Apostolorum Acta perduxit. Ubinam Romæ fuerit ejusmodi, cujus Lucas meminit, Pauli hospitium, in antiquis monumentis Diaconiæ S. Mariæ in via Lata memini me legisse, illic primum hospitio exceptum fuisse Paulum. At de reliquis a Paulo Romæ hoc primo adventu rebus gestis, nihil est quod edere quid possimus ex Actis, quæ feruntur a Lino conscripta : nam ea ab ultimo Pauli Romam adventu sumunt exordium : cujus vero sint fidei, suo loco dicemus.

6. Sed quid coram Nerone, quem appellaverat, Paulus egerit, ex sui ipsius epistolis, quas tunc scripsit, possumus aliqua ex parte saltem intelligere. Jam (ut vidimus) cum Hierosolymis in maximo vitæ discrimine versaretur, apparuerat illi Dominus atque dixerat [1] : « Constans esto : sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet et Romæ testificari. » Adeo difficile, asperum, ac plane pavendum fuit existimatum judicium coram sævissimo principe, nihil ratione, sed pro libidine animi omnia faciente, ut Paulum in eo discrimine positum, omnes discipuli atque amici, quantumlibet erga ipsum studiosi, tunc temporis tamen timore correpti, penitus dereliquerint. Tradit enim id Paulus, cum ad Timotheum [2] hoc eodem anno scribens ait : « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. » Verum in tanta Pauli concussione, non solum qui aderant, ab eo recesserunt, sed et qui longe positi, pariter ab eo tunc temporis defecerunt. Affirmat enim hoc ipse ad eumdem sic scribens [3] : « Scis, inquit, hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt : ex quibus est Phigellus et Hermogenes. » Par est credere, Judæos Hierosolymis misisse viros insigniores, qui apud Neronem gratia possent, et mille artibus causam prosequentes, Neronem concitarent in Paulum, ut alias in alios sæpe fecisse vidimus. Erat enim inter cæteros Aliturus quidam Judæus mimorum actor, cujus opera (ut vidimus) Josephus [1] reos quos defendebat, curavit absolvi. Ejusmodi genus hominum apud talem principem in pretio erat. Aderat et Poppæa Sabina nova Neronis concubina, quam Judæi adeo sibi conciliaverant, ut (quod dictum est superius) ejus ope et gratia, qui missi fuerant legati pro templo adversus Agrippam regem, a Nerone rescriptum acceperint [2].

7. At Paulo sic ab omnibus derelicto, atque in maximo omnium periculo constituto, Christus Dominus (ut alias consueverat) adfuit, et ab imminenti discrimine liberavit. Profitetur enim hoc ipsum Paulus, eadem, quam ad Timotheum scripsit, epistola, dicens : « Dominus autem mihi adstitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes Gentes. Et liberatus sum de ore leonis (sic enim Neronem appellat, ob immanem ac prorsus feralem principis sævitiam). Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cæleste. » At non sic est liberatus, ut omnino liber abire sit jussus, sed quod in suo conducto, catena tamen vinctus, cum custodiente se milite libere agere permissus sit; ubi eo modo ad biennium mansit. Porro non tantum coram Nerone, sed et in senatu, et apud collegium pontificum (quod ad religionem causa spectare videretur) Pauli causam actam esse, ex his quæ idem ipse dum item Romæ esset, scripsit ad Philippenses [3] : certo posse affirmari videtur : siquidem in omni Urbis prætorio eam cognitam fuisse testatur, cum ait : « Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii : ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, et in cæteris omnibus : ut plures e fratribus in Domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem (putantur hi fuisse Judæi sibi adversantes) quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant, non sincere : existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur in hoc gaudeo, sed et gaudebo. » Hæc autem post primam quam dicit defensionem suam, accidisse videntur.

8. Eodem vero tempore, cum in Orientem, ubi Evangelium prædicaverat, hæc de Paulo Romæ in vinculis agente perlata essent, Philippenses inter alios legationem ad eum miserunt una cum subventione pecuniarum per Epaphroditum suum ipsorum episcopum. Testatur id quidem Paulus ad ipsos scri-

[1] Act. xxiii. — [2] 2. Tim. iv. — [3] 2. Tim. i.

[1] Joseph. in vita sua. — [2] Joseph. antiq. lib. xx. c. 7. — [3] Philip. i.

bens[1] his verbis : « Habeo autem omnia, et abundo : repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. » Venit quoque Iconio Lycaoniæ civitate Onesiphorus, qui et ipse Paulum sollicite perquisivit, eo potissimum tempore, quo a suis fuerat derelictus : de quo idem ipse ad Timotheum[2] scribens, hæc ait : « Det misericordiam Dominus Onesiphori domui; quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit; sed cum Romam venisset, sollicite me quæsivit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in die illa. Et quanta Ephesi ministravit, tu melius nosti. »

9. De rebus insuper Romæ gestis a Paulo, hæc Chrysostomus[3] : « Dicitur salutasse Neronis pocillatorem, et concubinam. Quanta putatis contra illum tunc dicta esse? sed non juste. Nam si quidem ob lasciviam salutasset, vel ob mala opera, merito : Si autem ob vitam rectam, quare? » Sane quidem nonnullos ex Neronis familia ad Christum esse conversos, ex his quæ idem Paulus postea scripsit ad Philippenses[4] cognoscere certo possumus, dum ait : « Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt; » inter alios autem una fuisse Torpetem, qui postea martyrio coronatus est, Romanum Martyrologium[5] attestatur : sed de eo inferius. Porro concubina illa Neronis, cujus Chrysostomus meminit, creditur fuisse Poppæa Sabina, quæ præ cæteris ab eo in deliciis haberetur; de ea enim hæc scribit Tacitus[6] : « Erat in civitate Sabina Poppæa T. Ollio patre genita; sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari et triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere præter honestum animum. Quippe mater ejus, ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat : opes claritudini generis sufficiebant : sermo comis, nec absurdum ingenium, modestiam præ se ferre, et lascivia uti : rari in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. » Hæc Tacitus. Sic igitur Romæ positus Paulus, quod ante (ut ipse ad Romanos scribens testatus erat [7]) diu multumque exoptaverat Romam venire, ac Evangelium prædicare; factus jam voti compos, licet in vinculis positus, licet hospitii conducti spatio circumscriptus, licet adhuc militari custodia tentus, Christi Evangelium magna animi fiducia et alacritate prædicavit, atque (quod pollicitus erat) in abundantia benedictionis annuntiavit.

10. *Secundam epistolam ad Timotheum scribit.* — At nec satis sibi esse putavit, ad se confluentes homines imbuere Evangelio; sed et ad absentes complures, cum adhuc in vinculis esset, dedit epistolas. De quibus singulis est propositum agere, ac in primis de ea quæ prima ibi scripta jure putatur, quæ est ad Timotheum secunda. Scribens enim statim post primam suam defensionem apud Neronem habitam ad Timotheum discipulum amantissimum, de his quæ proxime accidissent, eum reddidit certiorem. Nam præter illa quæ dixerat de sua defensione, de diverso statu suorum hæc ait[1] : « Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam : Lucas est mecum solus; » et paulo post : « Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundum opera ejus : quem et tu devita, valde enim restitit nobis; » ac in fine : « Erastus remansit Corinthi, Trophimum autem reliqui infirmum Mileti (Melitæ). » Sed quod ad Trophimum spectat, satis superius dictum est. Quod autem dum de suis comitibus agit Paulus, inter alios de Crescente dicat in hac ipsa epistola : « Crescens in Galatiam; » pro Galatia, Gallia, legendum esse, Epiphanius firmissime asseverat, cum ait : « Crescens in Galliam, non autem in Galatiam, ut quidam decepti putant; sed in Galliam, legendum est. » Cæterum ait Ammianus Marcellinus[2], cum agit de Gallorum origine, eos græco sermone Galatas esse dictos. Sic et Theodoretus[3] ait, Paulum in secunda quam scripsit ad Timotheum epistola, per Galatiam, Gallias intelexisse; sicque antiquitus illas gentes nominari consuevisse affirmat. Crescentem certe fuisse in Galliam amandatum, Viennensemque erexisse Ecclesiam, necnon et Moguntiam venisse, ac longe lateque fidem christianam propagasse constat : sed et in Galatiam quoque esse profectum, negari omnino non potest : at de his pluribus actum est in nostris ad Martyrologium Romanum[4] Notationibus.

11. De Dema vero dicere non prætermittimus, quod etsi ad tempus Paulum reliquerit, non tamen ut christianam fidem et ipsum Apostolum sit penitus aversatus. Nam Romam iterum rediisse, ac Paulo adhuc in vinculis agenti una cum aliis ministrasse, idem Paulus scribens ad Philemonem testatur, cum ait : « Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu : Marcus, Aristarchus, Demas, et Lucas adjutores mei. » Quamobrem erroris plane arguitur Dorotheus aliter somnians in Synopsi, dum Demam olim Pauli discipulum, cum ab eo recessisset, tradit factum esse Thessalonicæ simulacrorum sacerdotem. Unde hæc acceperit, non invenimus : quæ si vera esse dixerimus, duos ejusdem nominis Pauli fuisse discipulos effingere opus erit. Nam compertissimum est, eam ad Philemonem epistolam datam esse longe post secundam ad Timotheum scriptam, ut tum ex his quæ dicta sunt, tum etiam iis quæ dicturi sumus inferius, perspicue apparebit. Demam igitur, quem se reliquisse, et abiisse post sæculum, Paulus deplorat; postea scribens ad Philemonem, eum ad meliorem frugem esse conversum, et gnaviter una cum cæteris christianæ militiæ antesignanis collaborasse testatur. Sed ad ipsam epistolam redeamus.

[1] Philip. II. — [2] 2. Tim. I. — [3] Chrys. in Act. hom. 54. — [4] Philip. IV. — [5] Martyr. Rom. die 17 Maii — [6] Tacit. lib. XIII. — [7] Rom. I. 15.

[1] 2. Tim. IV. — [2] Ammian. lib. XV. — [3] Theodoret. in epist. II. ad Tim. cap. IV. — [4] Die 27 Jun.

12. Cum multa quæ ab eo præstari cupiebat Paulus, Timotheum ea epistola admonuisset, multaque de his quæ obventura essent mala, prænuntiasset : demum quod vehementer optabat, rogat semel atque iterum, ut se Romam quam citissime conferat, nimirum ante hiemem; atque ut una secum Marcum ducat, exposcit; sic enim ait [1] : « Festina ad me venire cito; » et paulo post : « Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerio; » ac in fine : « Festina ante hiemem venire. » Illud etiam ab eo petit, ut penulam quam reliquerat Troade apud Carpum, veniens secum afferret, necnon et libros, maxime autem membranas. Sed quid penulam intellexerit, superius actum est satis, cum de Pauli adventu Troadem narratio incidit opportuna. Marcum hunc, cujus una cum Timotheo adventum exoptat, quem et in prædicatione Evangelii sibi utilem fore tradit; fuisse illum consobrinum Barnabæ, Joannem dictum, cognomento Marcum, de quo plura superius, ex eo perspectum habetur, quod in epistola quam post adventum ipsorum (Timothei scilicet atque Marci) Romam, scripsit ad Colossenses, ejusdem Marci cum meminit, ait : « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ. » Hunc porro apud Paulum semper mansisse usque ad Barnabæ obitum, inde vero in Cyprum ad eam Ecclesiam curandam una cum Epaphra et Tychico a Paulo abire jussum esse, auctor qui res Barnabæ est prosecutus, affirmat [2], licet perperam Marcum hunc cum illo Evangelista confundat.

13. Ex his igitur satis evidens est, hanc de qua agimus, Pauli ad Timotheum scriptam epistolam, ante illam ad Philemonem, et ad Philippenses, necnon ad Colossenses, esse datam : siquidem omnes illas scriptas esse constat post Timothei adventum Romam : quandoquidem in illis singulis una cum Paulo in titulo inscribitur et Timotheus. Imo et ipsam haud multo post ejus Romam adventum esse scriptam, intelligi facile potest, nimirum statim post primam suam coram Nerone defensionem, cujus in ea meminit. Sed et cum illud admonet, ut ante hiemem se Romam conferat : certe si quis exacte consideret tempus, et locum ipsum, Timotheumque agentem in Asia, ut ejusmodi illi reddi posset epistola, et ipse Troadem ad sumendam penulam proficisceretur, ac Romam ante hiemem se conferret : plane inveniet, hoc ipso anno, ineunte æstate, hanc ad Timotheum scriptam esse epistolam. Hæc vero idcirco a nobis tam exacte sunt disquisita, quod nonnulli existimarunt, hanc ipsam secundam ad Timotheum datam epistolam, omnium novissimam esse scriptam, ea nimirum ratione persuasi, quod in ea Paulus dicat ad finem [3] : « Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ. » Eo enim sensu hæc putant accipienda esse verba quasi proxime esset Paulus martyrio coronandus, sicque ab eo spiritu prophetico esse prænuntiata.

14. Sed dicant velim : Nonne idem ipse Paulus in eadem testatur, sibi Dominum apparuisse, dum in summo illo discrimine versaretur, hortatumque esse ac fore prædixisse, ut per ipsum in omnes Gentes prædicatio impleretur? Quomodo igitur hæc sibi cohærent, ut instans Pauli consummatio esset, idemque ipse sic a periculo liberandus, in omnes Gentes prædicationem Evangelii propagaturus esset? Sed eadem quæ tunc sibi a Domino dicta sunt, et in eadem epistola scripta, repetere in animo est : ea sunt hujusmodi [1]. « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. Dominus autem mihi adstitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes Gentes. » Hæc ipse. Sicut enim cum a Judæis Hierosolymis ad mortem expeteretur, Dominus illi adfuit, ac dixit [2] : « Constans esto : sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet et Romæ testificari. » Ita et Romæ, in eodem ferme periculo constituto, propagationem Evangelii ab eo faciendam in omnes Gentes prædixit. At sicut illud impletum esse certum est, ita istud præstandum esse, quis poterit dubitare? Rursus vero, quomodo eo sensu accipi possunt ea verba Pauli dicentis : « Jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat, » quasi nosset se proxime martyrium consecuturum, veluti si de ea re divinitus fuisset admonitus; si in ea epistola, quam postea (ut diximus) scripsit ad Philippenses, suum ad eos pollicetur adventum, cum ait [3] : Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito? » Imo se certo scisse in vita diutius permansurum affirmat, cum post hæc sic scribit ad eosdem Philippenses [4] : « Nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam, ignoro. Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius : permanere autem in carne, necessarium propter vos. Et hoc confidens, scio quia manebo et permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum et gaudium fidei : ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos. » Hæc ipse. Idemque olim ad Romanos cum scriberet, se Roma in Hispanias profecturum prædixerat, inquiens [5] : « Per vos proficiscar in Hispaniam. »

15. Quamobrem non in alium sensum atque sententiam ea Pauli verba de instante suo obitu intelligi posse videntur, nisi quod fortasse fuerat sibi divinitus revelatum, se sub Nerone capite plectendum esse. Satis enim tempus illud instans videri poterat, quod sub eodem principe fore nosset im-

[1] 2. Tim. IV. — [2] Metaphr. die 29 Februarii in Auxibio. — [3] 2. Tim. IV.

[1] 2. Tim. IV. — [2] Act. XXIII. — [3] Philipp. II. — [4] Philipp. I. — [5] Rom. XV.

plendum. At quomodo non videri poterat breve ac pene momentaneum novem, quod reliquum erat vitæ suæ annorum spatium, si eadem plane mensura Salvatoris ad judicandum adventum post modicum tempus affore prædixit, ad Hebræos [1] sic scribens : « Adhuc modicum aliquantulumque qui venturus est, veniet et non tardabit? » Sic igitur ante dictas omnes Romæ datas scriptam esse secundam Pauli epistolam ad Timotheum satis perspectum videtur. Verum eidem tabellario, nempe Tychico, dedit etiam tunc Paulus epistolam ad Ephesios : nam licet in ea ad Timotheum dicat [2] : « Tychicum misi Ephesum, » tamen præteritum tempus pro præsenti usurpasse videtur, sicut cum Ephesios de eodem scribens ait [3] : « Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam : omnia vobis nota, faciet Tychicus carissimus frater, et fidelis minister in Domino : quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. » Hæc cum ita sint, nos tamen primum egimus de ipsa ad Timotheum scripta epistola, eo quod multa in ea de rebus suis Romæ gestis ipse significet, ex quibus intexeretur historia; quarum nulla est mentio in epistola ad Ephesios, eo quod ea Paulus Tychico coram significanda, minime litteris tradidisset : agemus autem paulo post de eadem epistola ad Ephesios.

16. Interim, ex quo semel de ea ad Timotheum epistola suscepta est narratio, cætera quæ in ea sunt, et ad veritatem historicam insinuandam spectare videntur, in medium afferamus. Cum Paulus, post illa scripta de Tychico, agit de penula Troade deposita apud Carpum : licet de penula satis superius actum sit, tamen quod ad Carpum spectat, Pauli Troade (ut videtur) hospitem : de alio quoque Carpo eadem charitatis officia erga fideles præstante, suscipiendo hospitio qui apud se diverterent Christianos, apud Dionysium habetur mentio; possetque ex eodem officio ab utroque exhiberi solito, unum atque eumdem esse existimari, nisi alter Troade, alter vero in Creta id ipsum officium exhibuisse reperiretur. Verum quid de Cretensi illo Carpo memoria dignum Dionysius [4] scribat ad Demophilum, hic interim describere, non absurdum existimamus : « Cum aliquando, inquit, in Cretam venissem, sanctus Carpus me suscepit hospitio, vir ob eximiam animi munditiam ad Dei speculationem ultra ferme omnes aptissimus. Denique nunquam sancta mysteria celebrare cœpisset, nisi prius inter eas preces quæ antea consummantur, sacra illa ac propitia visio apparuisset. Hunc igitur (ut ipse referebat) infidelis quispiam contristaverat aliquando : erat autem causa tristitiæ, quod ille quemdam ab Ecclesiæ fide ad impietatis errorem adduxerat. Cumque ejus celebritatis, quam vulgus Hilaria vocat, agerentur dies : qui debuerat pro utrisque benignissime orare, atque Dei Salvatoris auxilio alterum ab errore convertere, alterum bonitate superare, nec desistere quin eos admoneret per omnem viam, donec pœnitentiæ tempus superesset, et ita eos ad Dei cognitionem attrahere; ut jam tandem quæ illis erant ambigua et obscura patescerent, et ab iis quæ præter rationem audacter admiserant, resipiscere legitima severitate cogerentur : nescio quo pacto (cum intra semetipsum id antea passus non esset) tunc vehementem indignationem imbiberat animo. Sic itaque affectus obdormivit; erat enim vespera. Circa vero mediam noctem, quo tempore consueverat ipse semper apud se ad divinos evigilare hymnos, expergiscitur quidem et surgit, cum somnos parum quietos et crebro interruptos nec absque perturbatione cepisset. Stans tamen ad divinam precem et collocutionem non satis intente, irreligiose tristabatur, et ferebat graviter : iniquum esse dicens, si impii homines, et qui vias Domini perverterent rectas, adhuc viverent : et hæc dicens, precabatur Deum, ut amborum vitam turbine aliquo et fulmine prorsus extingueret.

17. « His dictis, repente se vidisse referebat, domum in qua consistebat, primum vehementer agitari, ac demum a summo culmine per medium dividi, et quemdam ante se ingentis luminis rogum, eumque (videbatur enim jam sub dio esse locus) a cælo ad se usque deferri. Cælum vero istud patere conspiciebat, ejusque cardini Jesum insidere, innumeris illi humana specie adstantibus angelis. Et ista quidem vidisse cum superne aspiceret, et se esse admiratum memorabat. Ubi vero ad inferiora deflexit obtutus Carpus, ipsum quoque solum instar vasti ac tenebrosi cujusdam profundi discissum se vidisse ait, atque viros illos, quibus mala imprecatus fuerat, ante se ad os illius profundæ voraginis stare trementes ac miserabiles, et qui ipsa pedum suorum labilitate jam mergendi viderentur. Porro ab inferiori parte voraginis serpentes cernebat emergere; qui circa illorum pedes ita instabiles ac nutantes, interdum quidem in globum colligi et gravari una atque pertrahere, interdum vero dentibus, et caudis, ore, gutture, linguis, ac toto corporis motu vim immensi pavoris viderentur incutere, ut qui modis omnibus deorsum illos præcipitare molirentur. Fuisse autem et viros quosdam in medio, qui contra eos una cum serpentibus impetum facerent, exagitantes una et impellentes atque ferientes. Videbantur autem illi lapsui proximi partim vi, partim etiam inviti, partim etiam sponte, cum a malo sensim et cogerentur simul et inducerentur. Referebat autem (Carpus) dum inferiora aspiceret, fuisse delectatum, atque superiora neglexisse, graviter autem et indigne ferentem, quod illi nondum cecidissent : et cum sæpius eo desiderii ferretur impetu, eosque ipse niteretur impellere, semperque frustra moliretur, molestissime tulisse, et contra eos imprecatum esse. Cum ecce vix tandem revocatis ad superna luminibus vidit cælum sicut prius aspexerat, Jesumque miseratum quod fiebat, de cælesti illa sede consurgentem ad eos usque descendere, et porrigere

[1] Hebr. x. — [2] 2. Tim. iv. — [3] Ephes. vi. — [4] Dionysius ad Demoph. epistola viii.

clementissimam manum angelosque una opem ferentes aliunde alium tenuisse viros; ac dixisse Jesum Carpo stanti porrecta adhuc manu : Jam percute adversum me. Paratus enim sum etiam iterum pro salvandis hominibus pati : gratum mihi istud est, dum non alii homines peccent. Tu autem inspice an tibi utile sit, hanc istius profundi et cum serpentibus mansionem, Dei ac bonorum clementiumque angelorum præferre consortio. Hæc sunt quæ ego audita, vera esse credo. » Hucusque Dionysius. Quod vero hoc contigisse festis Hilariis dicat, celebrari ea solita erant octavo kalend. Aprilis, ut ex Gentilium Romanorum kalendario patet. Meminit ejusdem celebritatis Vopiscus in Aureliano, et Lampridius in Alexandro, qui Matris deum fuisse solemnia tradit, non autem Panis, ut alii putarunt. Ipsa etiam die, qua hæc divinitus accidisse Dionysius tradit, passum esse Salvatorem nostrum, opinio multorum fuit.

18. Sed ad Paulum redeamus; qui in eadem epistola ad Timotheum salutationem fidelium subjiciens ait [1] : « Salutat te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes. » Quod ad Pudentem pertinet; hic ille vir est clarissimus senatorii ordinis civis Romanus, pater Novati, atque Timothei, Praxedis et Pudentianæ virginum : hujus domus ad radicem Viminalis posita prope Exquilinum patuit omnibus christianis, ubi et sacræ agebantur synaxes; conversaque deinde penitus in ecclesiam, eadem Pastoris Titulus dicta est, de qua alibi pluribus. Linus vero, cujus hic item habetur mentio, ille ipse videtur, cui (ut superius dictum est) Petrus ab Urbe recedens, fidelium qui in Urbe essent, commisit curam; quem antea Paulo ministrasse, Ignatius [2] scribens ad Trallianos testari videtur, sic dicens, cum agit de diaconis : « Quid vero diaconi, quam imitatores angelicarum virtutum? qui purum et inculpatum ministerium illi exhibent, ut S. Stephanus B. Jacobo, Timotheus et Linus Paulo, Anacletus et Clemens Petro. » Sed hæc olim. Cæterum sicut Timotheus ex diacono est factus episcopus, ita et Lino pastoralis cura est a Petro Romæ commissa : cui etiam post mortem in sede successit, ut suo loco dicemus.

19. *Epistolam Paulus scribit ad Ephesios.* — Ut igitur de cæteris ab Apostolo Romæ scriptis epistolis agamus, jam diximus, una cum illa ad Timotheum eam ad Ephesios esse conscriptam. Quod vero aliqui illam primo a Paulo scriptam esse contendant [3] quæ ad Galatas missa est : libentius in his Chrysostomo [4] assentimur, qui eam ante epistolam ad Romanos esse conscriptam existimavit : nullus enim sicut in cæteris, character in ea reperitur, quo demonstrari possit eam Romæ esse conscriptam, cum in reliquis nulla sit Pauli epistola Romæ scripta, in qua de vinculis suis non habuerit mentionem : at in ea ad Galatas data, de his nihil prorsus :

[1] 2. Tim. IV.— [2] Ignatius, epistola V. — [3] Athanas. in Synopsi. Theodoret. in præfat. in epist. Paul. et alii. — [4] Chrysost. in præfat. in epist. Paul.

quæ si Romæ prima omnium (ut aiunt) scripta esset, certe eorum meminisse, necessaria data videretur occasio. Uno itaque eidemque tabellario, quem dicit se Ephesum misisse, quippe Tychico, Paulus tum eam ad Ephesios, tum etiam ad Timotheum secundam dedit epistolam : haud enim existimandum, easdem tunc scriptas singulas litteras dedisse singulis tabellariis. Dans igitur Tychico litteras ad Ephesios, multa etiam sine scripto de rebus suis ore communicanda tradidit [1] : meminit frequenter in ea suorum vinculorum, ut cum ait [2] : « Ego Paulus vinctus Jesu Christi; » ac iterum : « Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino; » ac rursum : « Legatione fungor in catena. »

20. Hujus autem tanto citius scribendæ epistolæ occasio inde manasse videtur, quod Ecclesia Asiana fere penitus pessumdata videretur. Nam in secunda, quam tunc ad Timotheum scripsit, epistola, de his sic queritur, dicens [3] : « Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus et Hermogenes. » Quinam autem fuerint Hermogenes et Phigellus, sive Philetus (utraque enim lectio reperitur) nihil certi reperire potuimus, nisi quæ in apocryphis Apostolorum Passionibus leguntur in Jacobo Joannis fratre : hos nimirum fuisse maleficos, verum Jacobi opera ad fidem Christianam esse conversos. Sed sicut Simon magus, et ipse aliquando Christianus, sed a Christiana religione deficiens, adversus Dei Ecclesiam omnia tela convertit; ita et hos ipsos ex fidelibus infideles, et e Christianis apostatas factos, maximas in Ecclesiam turbas concitare, et Paulo in omnibus aversari studuisse credendum est. Apud Metaphrastem in sermone de Petro et Paulo legimus Phigellum a Petro factum (quod non credimus) episcopum Ecclesiæ Ephesinæ, eumque Judæos credentes a fide avertisse. Hæc nempe illa ipsa videntur esse tempora, quæ Paulus novissime Ephesios ad se Miletum vocatos allocutus prædixerat, inquiens [4] : « Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobismetipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Propter quod vigilate. » Jam vero antea, qui ex Asia erant Judæi primi fuerunt qui Hierosolymis adversus Paulum populum concitarunt, et in ipsum manus (ut vidimus [5]) injecerunt.

21. Quod igitur dixerat, eos qui in Asia essent, a se aversos; haud dubium est, de Judæis intellexisse. Quamobrem ad eos, qui in fide constantes erant ex Gentibus Christiani jam facti, eam dedit epistolam : ad hos enim scripsisse, ejus verba declarant, quibus ait [6] : « Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Jesu Christi pro vobis Gentibus; » et iterum [7] : « Propter quod memores estote, quod aliquando vos eratis Gentes in carne, qui dicebamini Præputium, ab ea quæ dicitur Circumcisio. » Scribit igitur ad hos Paulus, ut eos contineat in officio :

[1] 2. Tim. IV. Ephes. VI. — [2] Ephes. III. IV. et VI. — [3] 2. Tim. I. — [4] Act. XX. — [5] Act. XXI. — [6] Ephes. III. — [7] Ephes. II.

quod et fideliter præstiterunt. Ignatius enim Ecclesiam Ephesinam mirifice prædicat, commendatque ipsorum zelum, quo adeo aversati essent hæreticos, ut nec illos audire, nec illac transitum habere permiserint; sic enim ait [1] : « Novi nonnullos per vos transeuntes habere perversam doctrinam peregrini et maligni spiritus : quibus negastis transitum ad spargendam zizaniam, obturatis auribus, ne reciperetis errorem quem docent. » Et unde hoc Ephesii? nempe, quod superius dixerat : « Vos itaque estis ejusmodi, a talibus instructoribus eruditi, a Paulo Christi pleno, et fidissimo Timotheo; » et rursum : « Honestissimum supra modum laudat ille vestrum decentem compositumque ordinem, quodque omnes secundum veritatem vivitis, et quod nullus sit inter vos hæresi locus, sed nec auditur nomen ullius quam solius Jesu Christi, veri pastoris et magistri : et estis (ut Paulus vobis scripsit) unum corpus, et unus spiritus : propterea quod vocati estis in una spe vocationis vestræ. » Hæc Ignatius.

22. Cum eam ad Ephesios Paulus dedisset epistolam Tychico discipulo, et ad Timotheum (ut dictum est) secundam scribens, inter alia cum admonuisset [2], ut suum Romam versus ante hiemem accelerarel adventum, secumque Marcum assumeret, hæc omnia ab ipso esse præstita, certum est; siquidem (ut superius est enarratum) de adventu Timothei Romam reliquæ a Paulo Romæ scriptæ epistolæ quibus sicut Pauli, ita et Timothei inscriptus legitur titulus, faci e monstrant. Marcum insuper secum duxisse, exploratum habetur : nam ejusdem secum Romæ agentis idem meminit Paulus scribens ad Colossenses [3], necnon etiam ad Philemonem. Tychicum etiam, quem ad Ephesios miserat, Romam iterum rediisse, ac postea eumdem in Asiam denuo ad Colossenses missum, eadem ad ipsos scripta epistola significare videtur. Verum cum hieme adventante, navigandi iterum hoc anno in Asiam minus data videatur facultas, anno sequenti potius, qui numeratur secundus carceris Pauli, dictæ litteræ scriptæ fuisse, creduntur, cædemque opportuno tempore navigationis Tychico in Asiam esse datæ : de his itaque agemus anno sequenti.

23. *De Pomponia Græcina.* — Quod autem pertinet ad res Romanas, eas referimus tantum, quæ ab instituto minime abhorrent. Auctor est Tacitus, hoc anno iisdemque coss. Nerone secundum et Calpurnio Pisone laudabilem illam legem a Nerone sancitam, nimirum : Ne quis magistratus, aut procurator, qui provinciam obtineret, gladiatorum, vel ferarum spectacula ederet : ne ea de causa (quod factitari sciebat) a provincialibus immensam præsides vim pecuniarum corraderent. Idem scribit de Pomponia Græcina nobilissima femina, ream esse constitutam externæ religionis acceptæ : quamobrem non levis est suspicio, eam, ut complures alias, Christianam fidem esse sectatam. Rem vero gestam in hæc verba Tacitus scribit : « Pomponia Græcina insignis femina, Plancio, qui ovans se de Britannis retulit, nupta, externæ religionis rea, mariti judicio permissa. Isque prisco instituto propinquis coram de capite famaque conjugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas et continua tristitia fuit : nam post Juliam Drusi filiam dolo Messalinæ interfectam, per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi mœsto egit. » Agit insuper hoc anno Tacitus de judicio Romæ acto in Celerem Asiæ proconsulem, qui occiso Silano, illi successerat primo anno Neronis imperii, quo tempore Paulus (ut vidimus) in ea provincia Ephesi gravissima passus est. « Hunc igitur, inquit Tacitus, accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senectam, donec mortem obiret : » ob mortem enim Silani devinctus illi Nero videbatur.

[1] Ignat. epist. XIV. — [2] 2. Tim. IV. — [3] Coloss. IV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5550. — Olymp. 209. an. 1. — Urb. cond. 810. — Jesu Christi 57. secundum Baronium 59. — S. Petri 4. — Neronis imp. 4.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Nero Aug. II.* et *L. Piso.* Dum Dissertationem Hypaticam composui, hic Neronis consulatus mihi crucem fixit : ad quam enim consulatuum Cæsareorum regulam revocari posset, deprehendere non potui. Tandem mihi certo constitit, illum juxta primam sumptum. Nam anno Christi LI, Nero proconsulari imperio donatus, consulque in annum ætatis vicesimum, quem currenti absolvit, designatus est, ut eo anno dixi. Quare hic consulatus imperio ejus proconsulari destinatus. Lipsius in Notis ad lib. 12 Taciti, ubi hic historicus ait decrevisse Claudium, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret, subdit : « Decretum frustra. Consulatum enim iniit XVII ætatis anno : sed jam princeps et legum securus. » At decretum illud minime frustra fuit, cum hoc anno ideo Nero consul processit, quia tunc ad eam dignitatem designatus est. Quare sicut Claudius Neronis decessor secundum consulatum, ad quem adhuc privatus designatus fuerat, imperator renuntiatus suscepit, ita Nero, cui potiori titulo hic consulatus debebatur.

PETRI ANNUS 16. — CHRISTI 60.

1. *De epistola ad Philippenses Romæ a Paulo scripta.* — Anno Christi sexagesimo, Nerone imp. tertium et Valerio Messala [1] coss. Paulus apostolus secundum agens annum in vinculis, plures ad diversos scripsit epistolas ; quibus omnibus sicut suum, ita et Timothei, quem litteris accersitum, ante hiemem anno præterito diximus venisse Romam, nomen inscripsit. Censetur earum illa prima quæ data legitur ad Philippenses ; ea nimirum occasione conscripta, quod illi Pauli studiosissimi, mox cum audissent illum Romæ vinculis detineri, Epaphroditum ipsorum apostolum (sic enim eum Paulus [2] appellat) Romam miserunt, qui non tantum illum inviseret, sed et munera accepta perferret [3]. Huic quidem Romæ agenti, morboque ad mortem usque laboranti, cum tandem convaluisset, has ad Philippenses dedit litteras : id enim Paulus iisdem significat, quibus etiam suum ad eos pollicetur adventum, sic dicens [4] : « Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem apostolum et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos : quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mœstus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam et infirmatus est usque ad mortem : sed Deus misertus est ejus, non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo, iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote : quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod vobis deerat erga meum obsequium. »

2. Existimavit Theodoretus [5] hunc ipsum Epaphroditum fuisse episcopum, ea potissimum ratione, quod Paulus appellet eum apostolum : eo enim nomine tunc consuetum appellari eos quos dicimus episcopos, multis ostendit ; et episcopos tunc eos dictos esse, quos nunc vocamus presbyteros, manifeste demonstrat ex initio ejusdem epistolæ, dum ait : « Paulus et Timotheus servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis : » sed de his superius pluribus actum est. Cum igitur Theodoretus ac cæteri etiam consentiant fuisse Epaphroditum episcopum Philippensium ; unde Dorotheus acceperit ipsum præpositum Ecclesiæ Hadriæ, seu Hadrianæ in Syria, non invenimus. Quamobrem sicut diversum illum putamus Epaphroditum ab eo de quo hic agitur : ita ex sententia Metaphrastis, fuisse tres Epaphroditos, dicendum esset ; nimirum Philippensem hunc vocatum apostolum ; alium quem diximus episcopum Hadrianæ ; ac denique tertium (ut idem ait) a Petro apostolo Ecclesiæ Tarracinensi præfectum episcopum, cujus in Romano Martyrologio habetur mentio : nisi dicere velimus unum eumdemque in diversa loca translatum fuisse, quod non putamus.

3. Sed ad Paulum redeamus, qui multis Philippensium erga se studium commendat, suumque erga illos officium propensius multis etiam argumentis significat ; atque eo potissimum, quod ad ipsos iterum suum pollicetur adventum. An autem vinculis liber in Orientem iterum statimque remearit, suo loco dicemus. Inter alias autem eadem epistola impartitas eis admonitiones, in primis illud inculcat, ut omnes idem sapiant, eamdemque inter se mutuam charitatem exerceant, utque unanimes idipsum [1] sentiant omnes. Istud ipsum ad eosdem Philippenses scribens postea Ignatius [2], eadem rememorans, ait : « Idem dicatis omnes unanimes in eadem fidei regula gradientes, ut Paulus vos admonebat, etc. » Polycarpus etiam ad eosdem scribens Philippenses, eisdem in mentem revocat eamdem epistolam scriptam a Paulo, aitque : « Propterea quia neque ego, neque aliquis similis mei poterit sequi sapientiam beati et gloriosi Pauli, qui fuit apud nos, et visus est secundum faciem illis, qui tunc erant, hominibus : qui docuit certissime atque firmissime verbum veritatis, et qui absens scripsit vobis epistolas, ad quas deflectimini ut possitis ædificari in fide, quæ data est vobis, quæ est mater omnium nostrum ; » et post multa : « Ego autem nihil tale sensi in vobis vel audivi, in quibus laboravit B. Paulus, qui estis in principio epistolæ ejus : de vobis enim gloriatur in omnibus Ecclesiis, quæ Deum solæ tunc cognoverant. » Hæc Polycarpus.

4. Quod vero eadem epistola idem Apostolus de hæreticis cavendis inculcet, sic dicens [3] : « Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem ; » quos et inferius his coloribus pingens, ait : « Multi

[1] Tacit. lib. XIV. Plin. l. II. c. 7. et lib. VII. c. 20. — [2] Philip. II. — [3] Philip. IV. — [4] Philip. II. — [5] Theod. in epist. ad Philip.

[1] Philip. II. — [2] Ignat. epist. VIII. — [3] Philip. III.

enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem et flens dico) inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. » Haud dubium illos signat hæreticos, qui Christum vere crucifixum esse negabant; addentes, imaginem solum ejus ea visam esse pati, Christum vero se subtraxisse : cujus hæresis (ut vidimus) primus auctor fuit Simon magus; quæ in ejus discipulos est infeliciter propagata, ut Irenæus[1], Epiphanius[2], et alii tradiderunt. Eamdem et Cerinthus docebat, qui dividens Jesum a Christo, Jesum passum ac surrexisse dicebat, Christum autem nequaquam, sed impassibilem perseverasse, ipsumque tempore passionis a Jesu recessisse. Scribunt hæc de Cerintho idem qui supra Irenæus[3], Epiphanius[4], Theodoretus[5], et alii, qui de antiquis hæresibus commentarios edidere. Addebat Basilides Simonis discipulus hanc ad commentum fabulam, Jesum qui portabat crucem, transformasse suam speciem in Simonem Cyrenæum, eumque esse crucifixum, Jesum autem sic eo modo a passione esse subtractum. Sed hæc pluribus Epiphanius[6]. Hos igitur a Paulo sugillatos esse, cum eos nominat inimicos crucis Christi, nullus jure poterit dubitare : cum præsertim Ignatius[7] ad eosdem Philippenses epistolam scribens, pluribus admoneat, ut hos ipsos caveant, qui Christi crucem negarent, dicens : « Princeps enim hujus mundi gaudet, cum quis crucem negarit : cognoscit enim crucis confessionem suum ipsius esse exitium. Id enim trophæum est contra ipsius potentiam; quod ubi viderit, horret, et audiens timet, etc. »

5. Plura deinde in eamdem sententiam subdens, hæc quoque ait : « Ideo et in quibusdam id efficit, ut crucem negent, ut passionis illos pudeat, et mortem opinione tantum illum gustasse asseverent partum Virginis circumcidant, et mutilent; » videlicet dividentes Jesum a Christo, sanctissimam Dei genitricem Mariam matrem dicerent Jesu fuisse, non autem Christi. Hoc est igitur, quod tam instanter Paulus Philippenses admonuit, illis verbis ad extremum positis : « Videte concisionem; » hoc est, eos qui sic concidunt ac dividunt Jesum a Christo, quos inferius nominat inimicos crucis Christi, quod a Christo crucem auferrent. Id est etiam quod in eadem epistola superius dixerat, tam clarum et patens de Christi cruce proferens testimonium in hæc verba[8] : « Exinanivit semetipsum formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. » Hinc etiam videas quoniam non tantum Philippis in Macedonia, sed et in Asia, itemque in Græcia, et ubique fere gentium christiani orbis eadem hæresis ab iisdem scelestissimis nebulonibus vulgabatur; eumdem Paulum in omnibus suis epistolis ad diversas Ecclesias scriptis, de cruce Christi sæpe sæpius repetere ac ingerere testimonium, contestarique[1] se nonnisi Christum, et hunc crucifixum prædicare; nec aliud se scire profiteri, nisi Christum, et hunc crucifixum; nec aliud conari, nisi ut crucis prædicatio effulgeret, et ne quavis occasione crucis Christi gloria minueretur, aut aliquando tolleretur : hinc etiam illa de morte Christi et passione et sanguine ab eodem crebrior facta mentio. Adversus eos etiam pugnans idem Ignatius[2] scribens ad Trallianos, postquam de dictis hæreticis et aliis crucem Christi negantibus est locutus, hæc addit : « Si surculi non fuissent, » patris diaboli scilicet, « non fuissent hostes crucis Christi, sed eorum qui occiderunt Dominum gloriæ. Nunc vero cum crucem negent, et illos passionis pudeat, tegunt Judæorum scelus. » Hæc Ignatius.

6. *Crucis signa erigi cœpta et coli, ejusque virtus et potentia.* — Illud tunc insuper factum est, ut contra dictos hæreticos ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ emergentes, et Christi crucis memoriam penitus abolere conantes, ipsa Catholica Ecclesia cum adversus eos vehementius obniteretur, non tantum Christi crucem verbis profiteretur, sed signis et factis. Indeque est ductum principium, ut instar crucis, in qua passus est Christus, ligno compactæ cruces erigerentur in titulum, quas fideles venerarentur, easdemque diabolus exhorresceret, « velut (quod dicit Ignatius[3]) trophæum erectum contra ipsius potentiam; quod ubi viderit, horret, et audiens timet. » Sed quid est, quod ait : « Ubi viderit, horret; » nisi quod tunc crucis vexilla erigi solita esse significat ? Moris fuisse, cum locus quispiam divino cultui manciparetur, illic figere crucem in titulum, attigimus superius, pluribusque inferius dicturi sumus, cum agemus de Titulo. Inde etiam apostolica in Ecclesiam traditio fluxit[4], ut fideles tam in sacris, quam in cæteris rebus quibus benedicerent, manu ducta, crucis signum exprimerent, quo remedio saluberrimo ad pellendos dæmones potissimum uterentur, atque in omnibus rebus illud adhiberent. Unde Tertullianus[5] non ut de re quapiam recens adinventa, sed cujus antiquitatis nullum inveniatur exordium, atque adeo una cum Ecclesia coalescere cœperit, hæc ait : « Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, et cubilia, ad sedilia, quacumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum et aliarum hujusmodi disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam invenies : traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix. » Hæc ille.

7. Sed et Cyrillus Hierosolymorum episcopus[6] : « Non pudeat igitur nos, inquit, crucifixum confiteri, sed in fronte confidenter signaculum crucis digitis imprimatur et in aliis omnibus crux fiat : in

[1] Iren lib. I. c. 20. circa finem. — [2] Epiphanius, hæresi XXI. — [3] Iren. lib. I. cap. 23. — [4] Epiph. hæres. XXVIII. — [5] Theod. hæret. fabul. lib. I. c. 4.— [6] Epiphanius, hæresi XXIV. — [7] Ignat. epist. VIII. — [8] Philip. II.

[1] 1. Cor. XII. — [2] Ignat. epist. V. — [3] Ignat. Philip. epist. VIII. — [4] Basil. de Spiritu sancto, cap. 1. et alii. — [5] Tertul. de coron. mil. c. 3. 4. — [6] Cyril. Hieros. catech. XIII.

panibus comedendis, et in poculis bibendis, et in egressu, et ingressu, ante somnum, recumbendo, et surgendo, eundo, et quiescendo. Magna hæc est custodia, quæ propter pauperes gratis datur, sine labore propter infirmos; cum a Deo sit hæc gratia, et signum fidelium, et timor dæmonum : triumphavit enim de illis hoc signo. Ostenta illud audacter : quando viderint crucem, recordantur crucifixi : metuunt enim eum qui contrivit capita draconis. » Hucusque Cyrillus, idque ex antiqua institutione fidelium. Habes apud Theodoretum [1] præclarum de his militum Christianorum exemplum, qui cum ad omnem potum signarent poculum cruce, eo signo, quod Christiani essent, detecti sunt. Admonet istud ipsum Hieronymus [2] scribens ad Eustochium, sic dicens : « Ad omnem actum et ad omnem incessum manus pingat crucem. » Sed nec illud prætermittendum antiquæ fidelium consuetudinis; cum symbolum fidei recitarent fideles, in verbis illis postremis. « Carnis resurrectionem; » consuevisse frontem crucis signaculo communire : testatur id Ruffinus in expositione Symboli, et ejus rei mysterium docet. Porro signare frontem crucis signo, tam frequens et usitatum apud fideles omnes semper fuit in Ecclesia Dei, atque jugiter perseverare necesse est, ut S. Hippolytus martyr in libello quem scripsit de consummatione sæculi, illud firmiter asseveret, Antichristum inter alia sui adventus ostenta et signa, prohibiturum, ne quis fidelis sanctam crucem pingat in fronte. Ex his intelligere, lector, potes, ipsum jam appropinquare, qui nunc operatur in filios diffidentiæ. Rursum vero non tantum se, sed et sua cuncta signo crucis notare fideles consueverunt; nam et in singulis quoque cubiculis et aliis habitaculis singulas esse cruces pingendas, S. Nilus [3] ad Olympiodorum proconsulem scribens, admonuit. At prætermittimus de his innumeras hic acervare sanctorum Patrum auctoritates, et recitata ab iisdem exempla, quæ sese nobis suis locis enarranda opportunius offerent.

8. Res adeo perspicua atque omnibus manifesta longiori non indiget ambitu rationis : nam et ipsi Christianorum hostes, quantum adversus dæmones virtus crucis potestate prævaleat, sæpius, licet inviti, testati sunt; quod de Juliano Apostata scribit Theodoretus [4]. An non Lucianus [5], Epicureus licet, et cujusvis numinis ritus illusor, tradit, Eucratem dignum plane virum cui fides adhiberetur, cum annulum accepisset ex ferro (ut ait), ex quapiam cruce facto, adversus pravos dæmones redditum esse securum ? Accidisse putamus, ut sicut (quod Lucas [6] tradit) Judæi exorcistæ, licet in Jesum Christum non crederent, tamen quod scirent a Paulo et aliis Christianis in nomine Jesu pelli dæmones, et ipsi eodem nomine ad dimovendos eos ab obsessis hominibus utebantur; ita et magi, quod a Christianis feliciter factitare conspicerent, nimirum crucis virtute eos dæmonibus imperasse; et ipsi ad coercendos, cum opus esset, impetus dæmonum, signo crucis usi fuerint; nam et eodem Luca [1] auctore, vidimus Simonem magum æmulatum esse in Petro gratiam impertiendi Spiritum sanctum : quam si habere ipsi licuisset, magno utique pretio redemisset. Inde fortasse de iisdem magis, quod scribit Plinius [2], contigit, ut fragmento clavi a cruce sublati, vel sparto a cruce accepto uterentur ad morbos pellendos. Sed de his satis, ac finis esto eorum quæ spectant ad Pauli scriptam epistolam ad Philippenses, quatenus ad rerum gestarum historiam et traditiones spectare videbantur.

9. *De epistola a Paulo ad Colossenses data.* — Eodem quoque anno, iisdem coss., scripsisse Paulum ad Colossenses epistolam, ex iis quæ superius dicta sunt, facile demonstratur. Inscriptio enim illius, eadem cum illa quæ ad Philippenses est scripta, nempe Paulus et Timotheus, satis significat, post Timothei Romam adventum esse datam. Cæterum quod adhuc a se in vinculis agente sit scripta, ipse in fine declarat, dum ait : « Memores estote vinculorum meorum. » Cum ergo nonnisi biennio dicatur Paulus detentus fuisse in vinculis : hoc ipso anno, qui secundus ejus carceris numeratur, datam eam epistolam esse oportuit, non autem prius. Nam Timotheus, qui inscribitur in ea, nonnisi prope finem anni superioris Romam venisse potuit, nec Tychicus rediisse, quem miserat Ephesum. Dedit igitur ipsam epistolam Paulus Tychico, quem anno quoque superiori Ephesum mittens (ut vidimus) eidem ad Ephesios epistolam [3] dederat. Quamobrem Tychicum perfunctum esse apud Paulum munere tabellarii, ex jam dictis satis conjici posse videtur : eodem enim nuntio Titum [4] quoque olim Paulus accersisse visus est : eidemque Tychico dedisse epistolam primam ad Timotheum, argumentum ejus epistolæ, quod in antiquis græcis exemplaribus legitur eidem præfixum, satis aperte demonstrat.

10. Non enim cuique se offerenti olim Apostoli et eorum successores episcopi, sed certis hominibus, iisdemque optimis moribus præditis, ac probe notis, dare litteras consueverant, ut apparet ex his quæ superius ex Ignatii litteris [5] ad Polycarpum scriptis, aliisque a Cypriano ad diversos datis [6] dicta sunt. Cæterum hi non tantum munere tabellariorum, sed et legatorum fungebantur officio : nam illis multa ore tenus communicanda credebantur, quæ coram illis, ad quos mitterentur, explicaturi essent : ut de Tychico vidimus, cum Ephesum missus est, et cum in præsentiarum ab eodem Paulo ad Colossenses legatur; ait enim ad eos scribens [7] : « Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus carissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino : quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra, cum Onesimo carissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia

[1] Theod. hist. lib. III. cap. 10. — [2] Hieron. epist. XXII. — [3] Apud Nicæn. II. Concil. Act. IV. — [4] Theod. hist. lib. III. cap. 3 — [5] Lucian. in Philo-pseud. — [6] Act. XIX.

[1] Act. VIII. — [2] Plin. lib. XXIII. cap. 4. — [3] 2. Tim. IV. Ephes. VI. — [4] Tit. III. — [5] Ignat. epist. XI. — [6] Cyprian. epist. XVI. et XXIV. — [7] Coloss. IV.

quæ hic aguntur, nota facient vobis. » Eidem quoque videtur Paulus dedisse epistolam ad Philemonem, ut suo loco dicemus. Rursus etiam per eumdem nuntium aliam misisse epistolam ad Laodicenses, ea quæ in fine dictæ epistolæ ad Colossenses Paulus habet, nonnullis persuaserunt; sunt autem hæc ejus verba [1] : « Cum lecta fuerit apud vos epistola, facite ut in Laodicensium Ecclesia legatur, et eam quæ Laodicensium est, vos legatis. »

11. Antiqua hæc est quæstio, an Paulus scripserit quoque ad Laodicenses. De qua acturi, in primis qui fuerint Colossenses, paucis agendum putamus; ut de qua Laodicea hæc quæ Paulus scribit, sint intelligenda, pariter cognoscamus. Colossas igitur, unde Colossenses, auctore Strabone [2], Plinio [3], et aliis, constat fuisse oppidum in Majori Phrygia, haud longe positum a Laodicea; ex quo certum redditur, Apostolum non esse locutum de Laodicea quæ dicitur Syriæ, nec etiam de ea quæ est in Media, sed de ea quæ est in Phrygia contra Hierapolim, juxta flumen Mæandrum, a quo Lycus amnis manat. Liquet ex his, hallucinatos esse, qui dixerunt Colossenses dictos esse Rhodios, ob ingentem illum ab eis solis colossum erectum, quod Suidas et alii plures recentiorum Græcorum et Latinorum dixerunt. Præfectus olim Colossensibus Epaphras, sollicitus pariter erat tam Laodicensis quam etiam Ecclesiæ Hierapolis illis proximæ : unde eadem ad Colossenses data epistola, de eodem Epaphra sic scribit Paulus [4] : « Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Laodiceæ, et qui Hierapoli. » Hic enim Romæ agens, vinculis pariter tenebatur adstrictus : unde in eadem quam hoc item anno eidem Tychico ad Philemonem Paulus dedit, epistola : « Salutat te, inquit, Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu ;» sicut et Aristarchus, quem hac ipsa ad Colossenses scripta epistola concaptivum appellat. Confutavimus superius commentum illud, quod jure Hieronymus [5] nominat fabulam, de Epaphra et Paulo, quod pueri olim ambo vincti ducti sint Giscala Judææ oppido Tarsum. Post Epaphram, qui Colossenses instituit, Archippus illis datus videtur episcopus, de quo Paulus in fine ejus epistolæ hæc subdit : « Dicit Archippo : Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas. » Hæc de episcopatu Epaphræ et Archippi licet apud Ambrosium [6] scripta habeantur, tamen nulla alibi de Archippo, quod fuerit episcopus Colossensium, habetur mentio, sed tantum de Epaphra in antiquis Martyrologiis hoc expressum habetur. Primasius autem negat omnino Archippum fuisse episcopum, sed diaconum fuisse tradit.

12. *An Paulus ad Laodicenses scripserit.* — His visis, an revera Paulus scripserit epistolam ad Laodicenses, quam mandat legi in ecclesia Colossensium, quid ab antiquioribus scriptum sit, in medium afferamus. Hæretici (ut auctor est Tertullianus [1]) eidem quam nos ad Ephesios scriptam habemus, Ad Laodicenses, titulum præfixerunt : Marcionem id etiam præstitisse, idem affirmat, cum ait : « Ecclesiæ quidem veritatem epistolam istam ad Ephesios habemus missam, non ad Laodicenos; sed Marcion titulum aliquando interpolare gestiit, et quasi in isto diligentissimus explorator. » Sicque cum aliquid ille citaret, quod ex epistola ad Ephesios esset acceptum, titulo epistolæ ad Laodicenses edebat, ut Epiphanius [2] adversus ipsum agens edocet. Verum ne vel levis suspicio ejus mendacii pulset legentis animum, habetur Ignatii testimonio egregie testatum, epistolam ad Ephesios vere ad Ephesios esse conscriptam : citat enim eam ipse ad ipsos Ephesios scribens, sicque dicit [3] : « Estis (sicut Paulus vobis scripsit) unum corpus et unus spiritus, qui vocati estis in una spe vocationis vestræ. » Alii vero dixerunt, scriptam fuisse a Paulo ad Laodicenses privatam epistolam, ab ea quæ ad Ephesios data est plane diversam; quæ etiam circumferebatur inter fideles, non tamen ut legeretur, sicut cæteræ, in ecclesiis; nam inter canonicas non erat adnumerata : de qua agens S. Hieronymus [4] ait : « Legunt quidam et ad Laodicenses epistolam, sed ab omnibus exploditur.» Cur autem in Ecclesia non legeretur, hanc affert causam Philastrius [5] : « Aiunt epistolam ad Laodicenses scriptam : et quia addiderunt in ea quædam non bene sentientes, inde non legitur in ecclesia; et si legitur a quibusdam, non tamen in ecclesia populo legitur. » Itaque ex Philastrii sententia, non sic apparet eam fuisse explosam, quod non esset Pauli, sed quod additis ei nonnullis haberetur adulterata. Quamobrem quæ edita apud Xystum [6] habetur epistola ad Laodicenses, nequaquam illa quæ olim circumferebatur, fuisse videtur : quippe cum perbrevis sit, nec quid habeat adulterinum, additamentum etiam nullum acceperit extrinsecus, sed potius eorum quæ perperam posita viderentur, vel haberentur ambigua, fuerit mutilatione contracta. Nec etiam placet, quod tradit Theophylactus, intellexisse Paulum de epistola prima ad Timotheum scripta; quod (ut dictum est) eadem scripta fuerit Laodiceæ. Nam quæ subest ratio, ut epistolam ante plurimos annos scriptam legi voluerit in Ecclesia Colossensium? vel cur illam magis, quam reliquas ad diversas Ecclesias datas epistolas?

13. Chrysostomus [7] nullam putat a Paulo datam esse epistolam ad Laodicenses, ea scilicet ratione, quod græca editio habeat : καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας, hoc est : « Et illam quæ ex Laodicea scripta est : » sicque intelligendum putavit, ut quæ a Laodicensibus missa fuisset ad Paulum, ab iisdem Colossensibus legeretur. Hanc ferme secutus sententiam Theodoretus [8], hæc ait : « Quidam existimant Paulum

[1] Coloss. IV. — [2] Strabo lib. XII. cap. 13. — [3] Plin. lib. V. c. 32. — [4] Coloss. IV. — [5] Hieron. in epist. ad Philem. — [6] Apud Ambros. in epist. ad Coloss. in fin.

[1] Tertul. contr. Marcion. lib. V. cap. 11. et 17. — [2] Epiph. hæresi XLII. — [3] Ignat. ad Ephes. epist. XIV. — [4] Hier. de Script. Eccl. in Paulo. — [5] Philast. de hæres. cap. 90. — [6] Xyst. Senens. Bibl. lib. II. in Paulo. — [7] Chrys. in epist. ad Coloss. homil. 12. — [8] Theod. in epist. ad Coloss. in princ.

etiam scripsisse ad Laodicenses epistolam : itaque fictam eam epistolam proferunt. Divinus autem apostolus non dixit : Eam quæ ad Laodicenses, sed : Eam quæ est ex Laodicea : illi enim de aliquibus rebus ad eos scripserant. Verisimile est autem, eos vel ea accusasse quæ fiebant Colossis, vel eodem morbo cum eis laborasse : et ideo dixit hanc quoque epistolam esse legendam. » Hæc Theodoretus. Sane nullam eidem tabellario ad Laodicenses fuisse a Paulo datam epistolam, satis constat, dum in ea quam tum scripsit ad Colossenses, salutari mandat eos qui Laodiceæ essent fideles, sic dicens : « Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est, Ecclesiam. » Si enim ad Laodicenses tunc scripsisset, ipse sua epistola ejusmodi functus esset officio, nec opus habuisset illud Colossensibus delegare. Si vero antea ad Laodicenses Paulus scripsisset, illis utique (ut modo fecit scribens ad Colossenses) ut suas litteras legendas traderent Colossensibus, in mandatis dedisset. Libentius igitur Chrysostomo ac Theodoreto inhæremus, quam cæteris, ut nulla a Paulo scripta fuerit epistola ad Laodicenses; cum præsertim quæ ad Laodicenses Pauli nomine spuria fertur, nequaquam sit ab antiquioribus cognita. Nam qua ratione Marcion (ut vidimus) illam quæ habetur scripta ad Ephesios, ad Laodicenos datam fuisse putavit, si ea quæ ad Laodicenos erat, extabat? Vel si et ipse illam esse spuriam cognovisset, vir acerrimus ac pugnacissimus disputator, suam firmans sententiam, cur non illam potius quam istam ad Laodicenses scriptam fuisse convinceret, cum nec ullam prorsus de ea habuerit mentionem? Imo et Tertullianus, Marcionem impugnans, nullam nisi ad Ephesios scriptam existimatam fuisse dixit epistolam ad Laodicenses falso vulgatam.

14. Quod vero Paulus eadem epistola ad Colossenses [1] hæc habeat : « Volo vos scire, fratres, qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis qui sunt Laodiceæ, et quicumque non viderunt faciem meam in carne ; » nonnulli sunt arbitrati tam a Colossensibus quam etiam Laodicensibus Paulum nunquam visum, fuisseque illis ipsum facie prorsus incognitum. At hæc minime probantur Theodoreto [2], qui ea verba declarans ait : « Oportebat considerare verborum sententiam. Vult enim dicere : non solum vestrum, sed et eorum qui me non viderunt, maximam curam gero. » Sane (quod et hæc ad historiæ veritatem spectare noscantur) dicere non prætermittimus, ac brevi compendio hic repetere Pauli peregrinationem in Asiam. Constat Lucæ [3] testificatione, Paulum una cum sociis, cum descendisset in Phrygiam, in qua provincia erant Laodicea atque Colossæ, absque aliqua verbi prædicatione prætereuntem venisse in Mysiam : « Vetati sunt enim, inquit Lucas, a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. » Quamobrem tum Paulum nondum illis fuisse cognitum existimamus. Verum post aliquot annos (ut superius notatum est) Paulus iterum est reversus in Asiam. Id enim est quod Lucas alibi [1] ait : « Factum est, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus (Asiæ scilicet) veniret Ephesum : » ubi ipso manente factum est (ut idem ait) ut omnes qui habitabant in Asia audirent verbum Domini, Judæi, atque Gentiles. Hac igitur ultima in Asiam peregrinatione Paulum Laodicensibus et Colossensibus Evangelium prædicasse, illisque probe notum fuisse, jure existimandum putamus.

15. *Quam religionem angelorum Paulus damnat.* — Nec illud insuper ab instituto alienum existimamus (nam ad historiam etiam pertinet) scire causam, cur Paulus inter alia hæc admonuerit Colossenses [2] : « Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quæ non vidit, ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei. » Haud facilis captu est locus iste, sed perdifficilis quidem, qui et absque exacta peritia rerum gestarum illorum temporum superari non possit. Consultus de ea re S. Hieronymus [3] ab Algasia, multa disserens, singulatimque verba cuncta diligenter expendens, ejus videtur fuisse sententiæ, ut quod spectat ad religionem angelorum, Paulus sugillare voluerit eos qui erant ex circumcisione colentes astra cæli, simul et angelos : nec fuisse recens hanc apud eos illapsam hæresim, sed pervetustam, a prophetisque sæpius exagitatam, multis declarat. In eamdem quoque sententiam hæc Clemens Alexandrinus [4] : « Neque colite Deum ut Judæi : etenim illi soli se Deum nosse putantes, nesciunt se adorare angelos et archangelos, mensem et lunam : et nisi luna apparuerit, non agunt sabbatum quod dicitur primum, neque agunt neomeniam, neque azyma, neque magnum diem, etc. » Certe his respondent quæ non multo ante idem Paulus apostolus de Judaicis festis monuerat Colossenses.

16. Quomodo autem hæc cohæreant, ut Judæi errore lapsi, astra simul et angelos colerent; non aliunde putamus accidisse, nisi quod (ut de Pharisæis tradit Epiphanius [5]) ipsa cæli astra fuisse animata existimarent; quamobrem et iisdem (ut ait) indidissent nomina hebraica : et angelos esse sensisse videntur; æque enim ac angelos, militiam cæli dixerunt astra, secundum illud Deuteronomii [6] : « Nec adorent solem, et lunam, et omnem militiam cæli, quæ non præcepi ; » et illud Regum [7] : « Adolebant incensum Baal, Soli, et Lunæ, duodecim signis, et omni militiæ cæli. » Proprie vero militiam cælestem a divina Scriptura constat nominatos angelos, sicut et ipse Dominus Deus exercituum dictus est : sicut etiam apud Lucam [8] : « Facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum. » Porro ut sic Judæi astra colerent, non fuit

[1] Coloss. II. — [2] Theod. in epist. ad Coloss. cap. II. — [3] Act. XVI.

[1] Act. XIX — [2] Coloss. II. — [3] Hier. ep. CLI. q. 10. — [4] Clem. Alex. Str. lib. VI. — [5] Epiph. in Panar. l. I. c. 16. — [6] Deut. XVII. — [7] 4. Reg. XXIII. — [8] Luc. II.

tunc tantum apud eos error, sed et in posteros est infeliciter propagatus : adeo ut quoniam ejusmodi errori essent addicti, Cælicolæ dicerentur : quo contumeliæ nomine notati sunt Honorii imperatoris [1] edicto omnes Christiani, qui a religione transfugæ in Judaismum deficerent, ut suo loco dicemus uberius.

17. Hæc quantumlibet vera sint, et Pauli sensui æque possint accommodari, et ab aliis nonnullis recepta videantur : tamen quoniam Apostolum novimus suis epistolis solitum insectari illos hæreticos, qui christiano nomine in Ecclesiam Catholicam grassabantur ; accuratius exquirendum est, quænam hisce temporibus hæresis sit debacchata, quæ religionem institueret angelorum, cujus pseudoapostoli ad decipiendos Colossenses venirent in humilitate et religione angelorum. Theodoretus [2] hunc locum explicans, testatur his temporibus hæresim fuisse exortam, quæ diceret Deum universorum nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse perveniri, et oportere per angelos divinam sibi benevolentiam conciliare : affirmaretque legem per angelos esse datam. At quoniam ejusmodi Theodoreti sententia a novatoribus in deteriorem partem accipitur, diligentiori studio hæc cuncta examinanda proponimus. Quænam fuerit dicta hæresis, ipse non indicat, nec in suis, quos scripsit, libris hæreticarum fabularum, explicat : quamobrem mirati sumus, errorem ejusmodi tribui Simoni mago ; cum quæ de angelis ipse dixerit, longius ab his discrepent : quippe qui traderet (ut referunt Irenæus [3], Epiphanius [4], idemque Theodoretus [5], et alii) se esse divinam potentiam, quæ Judæis ut Filius apparuisset ; seque per mentis suæ primam comprehensionem, quam Helenam esse dicebat, creasse angelos, a quibus mundus esset effectus : porro angelos ægre ferentes se eo modo esse creatos in ipsam Helenam fuisse commotos, ipsamque affecisse ignominia : ad quam redimendam, et ab angelis vindicandam, ipsum descendisse, ac in Judæa hominem apparuisse tradebat. Sic igitur nullus a Simone angelorum cultus introductus habetur ; qui dicebat se in mundum descendisse, ut angelos male moderantes terrarum orbem corriperet. Nec his insuper aptari possent, quæ Simonis discipuli dixere de angelis ; quibus licet creationem rerum tribuerint, tamen quod perperam agerent, Christum ad eos debellandos missum esse jactarunt, quod Basilidis proprium dogma fuit. Porro tantum abest, ut hi angelos adorandos esse docuerint, quod pugnandum esse suaderent adversus angelos mundi fabricatores, idque horum affinis Carpocras tradiderit.

18. Potius igitur ad Cerinthi perversum dogma id spectasse videri potest, quippe qui cum adeo humiliter de Christo sentiret, ut omnem ab eo divinitatem auferret, hominem tantummodo esse confirmans, super eum angelos extollebat, per quos mundum esse creatum traderet. Denuque Hebræorum unum ex illis esse angelum prædicaret ; id de eo cum citati auctores, tum etiam Tertullianus [1] affirmant. Cum igitur Cerinthus Christum deprimeret, et angelos exaltaret, merito Paulus admonet Colossenses, dicens : « Nemo vos seducat, volens placere in humilitate (Christi videlicet, cum ob scandalum crucis illum fuisse tantum hominem prædicaret, adeo illum humilem reddens) et religione angelorum : » cum angelos scilicet naturæ opifices esse jactaret. Et quod subdit : « Quæ non vidit ; » utique alludere videtur ad id quod de eodem Cerintho Theodoretus [2] scripsit, sic dicens : « Confixit autem etiam quasdam revelationes, tanquam ipse eas esset contemplatus. » Illis enim utebatur ad captandam audientium fidem, multa se divinitus vidisse mentiens, quæ (ut inquit Paulus) non vidit. Sane quidem adversus hujusmodi hæresim de angelorum excellentia, et de Christo Cerinthi abjectam sententiam frequenter admodum Apostolus est visus jacula intorquere ; ut in primis cum ad eosdem Colossenses [3] scribens, hæc ait de Christi super angelos excellentia : « In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter ; qui est caput omnis principatus et potestatis. » Et ne per scandalum crucis putarent Christi amplitudinem diminutam, paulo post addit : « Delens quod adversus nos erat chirographum decreti quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci : et expolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. »

19. Eodem plane argumento scripsisse videtur epistolam ad Hebræos [4], in cujus exordio hæc de Christi excellentia super angelos sic dicit : « Locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula : qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis : tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te ? » In fine autem ejus capitis post multa de inæstimabili Christi super angelos excellentia, quodnam revera sit angelorum ministerium demonstrans, sic ait : « Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis ? » Multa præterea eodem argumento scripta habentur sequenti capite. Ad hæc etiam spectare videtur, quod idem Apostolus scribens ad Galatas, in Asia populum, ubi agebat Cerinthus, qui et illis circumcisionem prædicabat ; eo cogitur uti dicendi genere : « Sed licet nos aut angelus de cælo evangelizet vobis, præter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » Et in hanc sententiam etiam ad Corinthios [5] : « Nescitis, inquit, quoniam angelos judicabimus ? » Ad hoc item spectat, quod non tantum Paulus et alii Apostoli ad dictam hæresim confutan-

[1] De Judæis Cælicol. lib. XIX. Codic. Theod. — [2] Theod. in ep. ad Col. II. — [3] Iren. lib. II. c. 20. — [4] Epiph. hær. XXI. — [5] Theod. hæres. fab. l. I. c. 2.

[1] Tert. de præscr. cap. 48. — [2] Theod. hæret. fab. c. 2. 4. — [3] Coloss. II. — [4] Hebr. I. — [5] I. Cor. VI.

dam labores immensos subiere, sed sic Deo agente et angeli[1] ipsi id sponte professi sunt. Nam Joanni ad pedes ejus accidenti, ut adoraret unum ex iis, mox ille ait : « Vide ne feceris : conservus enim tuus sum et fratrum tuorum. » Quod et iterum factum est, quando angelus subdidit : « Deum adora; » plane significans, non sibi, sed Deo præcipuam illam omnium maximam adorationem deberi : idque non tantum ut Joannem instrueret, sed in Joanne potius universam Ecclesiam adversus eosdem hæreticos commoneret. Pertinet ad hoc ipsum quod idem Joannes monens Laodicensem Ecclesiam ejusdem provinciæ metropolim ait : « Hæc dicit testis fidelis et verus, qui est principium creaturæ Dei ; » nimirum per quem omnes creaturæ sunt factæ, ut sic confutaret dogma Cerinthi dicentis, angelos mundum creasse. Et quod idem ejusdem provinciæ præcipuos episcopos appellet angelos, plane significat, instar hominum angelos hominibus ministrare, nec tantæ esse excellentiæ, ut quæ divina sunt, iisdem tribuantur.

20. Verum licet Cerinthus ea sentiret de angelis: quod tamen eos suaserit adorandos, nusquam invenimus, nec quempiam alium dictorum hæreticorum, qui mundi creationem æque angelis tribuebant : nam super angelos virtutem esse divinam omnium supremam quam Deum dicerent, omnes affirmabant. Quin etiam tantum abest, ut Cerinthus (nam de aliis dictum est) angelum Judæorum, quorum legem ipse coleret, adoraret; ut potius (quod Epiphanius[2] de eo scripsit) eum malum esse diceret, ac detestaretur. Ex his videas (quod necessario dicendum est) Theodoretum haud feliciter (ejus pace sit dictum) assecutum esse Pauli verborum sensum : cum in hujus ad Colossenses epistolæ commentariis[3] dicit, hæc a Paulo esse scripta, quod tum grassarentur hæretici, qui angelos colendos esse jactarent. Quinam hi fuerint, dicat ipse, qui omnium antiquorum hæreticorum fabulas egregie perpetuæ memoriæ commendavit. Sic ergo errore semel lapsus, in alium graviorem impegit, ut diceret, canonem trigesimum quintum Laodiceni Concilii de his hæreticis esse intelligendum, qui angelos colendos esse docerent, quique in eadem regione Asiæ oratoria erexissent sancto Michaeli archangelo : incaute nimis, quæ a Catholicis essent antiquitus instituta, hæreticis, quorum nulla esset memoria, tribuens. Quænam vero essent in ea provincia Asiæ antiquiores memoriæ Michaelis archangeli, et a quibus fuerint institutæ, repetere operæ pretium ducimus. Haud enim frustra hæc propensiori studio tractanda suscipimus, cum novatores hæretici adversus catholicam veritatem Theodoreti sententiam usurpent, simul cum testimonio Concilii Laodiceni, quo ab Ecclesia Catholica angelorum pium cultum abjiciant. Sane quidem nullum a Cerinthianis hæreticis erectum fuisse in honorem S. Michaelis archangeli oratorium, ex nuper dictis satis superque liquet. Cum enim ipsum Judæorum Deum Cerinthus diceret fuisse angelum, haud de alio quam de Michaele potuit intellexisse, quem ex Daniele[1] favisse populo Judæorum, optime nosset : verum enim illum ipsum, quem affirmaret esse Deum Judæorum, malum diceret; nulla prorsus subest ratio, cur in honorem Michaelis erexerit oratoria : at nec alios hæreticos, de quibus est facta mentio, id præstare potuisse, quæ jam sunt dicta, demonstrant.

21. Cæterum angelos venerari, non hæreticorum, sed Catholicæ Ecclesiæ mos fuit : quæ præsertim in honorem sancti Michaelis archangeli, quem patronum novit et protectorem ob insignia ejus ope accepta beneficia memorias erigere illumque precari, sic et cæteros, ut apud Deum intercederent, consuevit. Id vero quam pure, quam sancte, religiose, atque frequenter in universo christiano orbe præstari sit solitum, satis demonstrant quæ in nostris[2] Notationibus ad Romanum Martyrologium nuper diximus : itaque eas consulat lector qui hæc cupit. Sed ut modo agamus de provincia et loco ubi ea facta esse dicuntur : certum est Colossis sub Laodicensi metropoli positis antiquum viguisse cultum Michaelis archangeli; non quidem ut eum tanquam Deum colerent, sed ut præcipuum Dei ministrum, eo cultu quem sanctos angelos decet, afficerent : idque non hæreticorum persuasione, sed ostensione immensi prodigii, atque adeo celebri, ut in Orientali Ecclesia anniversaria de ea re memoria ageretur sexta die Septembris : quod Græcorum antiquum Menologium in primis testatur his verbis : « Die sexta Septembris, commemoratio miraculi ostensi a principe militiæ cælestis Michaele in urbe Colossensium, quæ postea dicta est Cone : » sic enim Colossensem civitatem dictam esse, Œcumenius[3] item affirmat. Ejusdem celebritatis meminit Emmanuel in sua constitutione de feriis[4]. Quas pœnas dederit pseudo Alexius iconoclasta, qui ausus est violare dictam Ecclesiam S. Michaelis in Conis, scribit ejusdem urbis civis Nicetas Coniata[5]. Res gestas historiæ de Michaelis manifestatione Conis facta, ex antiquioribus monumentis descripta extat apud Metaphrastem[6]. Magna quidem Dei providentia esse factum apparet, ut in cubilibus (quod ait Isaias[7]) ubi dracones habitabant, angelorum princeps Michael miraculorum operatione refulgens, illic congruo coleretur honore; nimirum ut Colossenses in primis sanctissimæ Trinitati secundum institutionem catholicam, primum omnium illi decentem ac proprium cultum impartirentur; ac deinde angelos, quo deceret, prosequerentur honore.

22. Synodus igitur Laodicena nequaquam rectum angelorum cultum imminuit; sed eum qui ex Gentibus erat contra divinitatis numen ejecit : sicut cum in superiori canone illos damnat, qui relicto cultu sanctorum martyrum, falsos adirent hæretico-

[1] Apoc. XIX. XXII.— [2] Epiphan. hæres. XXVIII — [3] Theod. ad Coloss. c. 2.

[1] Dan. X. — [2] Martyr. Rom. die 8 Maii. — [3] Œcumen. in ep. ad Coloss. — [4] Apud Theod. Bals. in Nomoc. Phot. tit. 7. — [5] Nicet. Con. in Annal. pag. 48. — [6] Metaphr. die 6 Septembr. — [7] Isai. XXXV.

rum martyres, sic dicens [1] : « Non oportet omnino Christianum, derelictis martyribus Christi, abire ad falsos martyres, et (ut habet prior versio) hæreticorum, quos ipsos constaret hæreticos extitisse : hi enim alieni a Deo sunt. Quicumque autem abire voluerit, anathema sit. » Ita etiam sequenti canone, Gentilium idolorum sectantes errores condemnat, sic dicens [2] : « Non oportet Christianos derelicta Ecclesia abire, et ad angelos idololatriæ abominandæ congregationes facere. Quicumque autem inventus fuerit occultæ huic idololatriæ vacans, anathema sit : quoniam relinquens Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, accessit ad idola : » Hæc canon : quo, sicut superiori quæ essent hæreticorum damnat, ita quæ Gentilium idololatrarum essent, omnino proscribit.

23. At neque ulla subesse suspicio potest, ut sacrosancta Synodus angelorum pium cultum dixerit idololatriam. Nam si eadem Synodus cultum veri martyris recipit, ut superiori vidimus canone, et alio, quo agi festa martyrum, præterquam in Quadragesima [3], monuit; multo magis angelorum cultum oportuit recepisse : nam ut sublimiori naturæ, potius debetur cultus angelis, quam hominibus. Unde expresse patet, quod sicut superiori canone recipiens Synodus cultum veri martyris, a pseudomartyrum cultu fideles cohibuit; ita et sequenti, falsorum angelorum, eorum nimirum quos venerarentur idololatræ, venerationem prohibuit : alludens fortasse ad Genii cultum, cujus gratia Gentiles [4] diem natalitium celebrantes, affines et amicos convocarent ; et hoc sit quod ait canon : « Ad angelos idololatriæ abominandæ congregationes facere : » vel (quod verius existimamus) quod magi ad suas magias perficiendas, non tantum dæmones, sed et angelos se invocare profiterentur, hocque honesto nomine velarent turpissimas imposturas : testatur hæc de his Tertullianus in Apologetico [5]. Quapropter Patres in ea Synodo congregati occultam hanc dixerunt idololatriam, quæ nimirum honestissimo prætenso angelorum nomine patraretur. Quamobrem et his consentiens consequitur canon [6], prohibens ne clerici ullo pacto magiæ operam darent. His igitur de germano sensu illius canonis elucidatis, satis Theodoreti perperam facta interpretatio remanet confutata : cum alioqui in his quæ spectant ad dogmata, non sit dubium, ipsum recta sensisse de angelis : nam ipsos non tantum veneratur, sed et æternæ salutis administros nobis a Deo concessos, et in eo præsertim ut apud Deum intercederent, nostramque causam agerent, constanter affirmat [7]. Sed de his satis.

24. *De cantu ecclesiastico.* — Jam quod superest de ecclesiasticis traditionibus, quæ ejusdem Pauli epistola ad Colossenses remanent consignatæ, ex instituto demonstrare prosequamur. Quod enim inferius eosdem admonens ait [1] : « Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia ; docentes et commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. » Ephesios [2] quoque iisdem fere verbis, scripta ad eos epistola, alloquens, ad hæc eadem facienda est vehementer hortatus : quibus Apostolus ecclesiastici cantus formam præscribit : nimirum ut in gratia, quod ait, cantarent Domino in cordibus suis, scilicet ut musicos modulos cordis chorda concinerent. Illud enim cantare in cordibus dicit (ut interpretes omnes [3] elucidant) pro eo quod est, non ore tantum. At hæc de cantu non solum Paulus admonuit, sed et virtutes angelicæ docuerunt, quomodo psallendum esset in ecclesia. Socrates [4] enim hæc de Ignatio testatur : « Ignatius Antiochiæ, quæ est in Syria, tertius a Petro apostolo episcopus, qui cum Apostolis ipsis multum versatus est, visionem vidit angelorum, sanctam Trinitatem hymnis alterna vice decantatis collaudantium, et formam canendi in ea visione expressam Ecclesiæ Antiochenæ tradidit; unde illa traditio ab omnibus Ecclesiis recepta est. » Hæc Socrates. Sed altior atque certior ejus rei fides habetur, cum de seraphim stantibus supra thronum, atque clamantibus, et alternis vicibus canentibus, sublimis [5] facta est illa manifestatio Isaiæ.

25. Eodem plane modo ab Essenis, quorum res gestas Philo [6] illustri memoriæ commendavit, Deo laudes alternatim cani solitas, ejusdem auctoris testimonio expressum habetur, cujus hæc sunt verba : « Ubi omnes consurrexere, duo chori fiunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter feminarum : cuique suus incentor præficitur honore præstans et canendi peritia. Deinde cantant hymnos in laudem Dei compositos variis metrorum carminumque generibus, nunc uno ore, nunc alternis, non sine decoris et religiosis gestibus et accentibus, modo stantes, modo prorsum retrorsumque gradum moventes, utcumque res postulat. Deinde postquam uterque chorus seorsum explevit his se deliciis, velut amore divino ebrii unum chorum faciunt promiscuum, ad imitationem illius olim instituti, quando mare, Deo jubente, alteris salutem, alteris perniciem attulit, præcinente viris Moyse, Maria vero prophetide feminis. » Hucusque Philo : qui dum ait, non accentibus tantum, sed et religiosis gestibus se moventes, illos occinere solitos esse, haud dubium est intellexisse de canticis dramatis, qui non tantum in voce, sed et in actione consisterent, quorum vulgata est illa mentio in ecclesiasticis officiis : « Ante thorum hujus virginis frequentate nobis dulcia cantica dramatis ; » nimirum ut coram virgine recumbente in thoro ejusmodi acroamata agerentur. De quibus et Plutarchus [7], cum de his agit : « Nostis nimirum Platonis dialogos partim narratione, partim actione quadam constare; qui ideo dramatici dicuntur : de

[1] Concil. Laod. c. 34. — [2] Ibid. c. 35. — [3] Concil. Laod. can. 51. — [4] Censor. de die natal. et Macrob. Saturnal. — [5] Tertul. in Apolog. c. 23. — [6] Concil. Laod. c. 36. — [7] Theod. divin. decret. lib. v. de Angelis et in Daniel. c. 4.

[1] Coloss. III. — [2] Ephes. V — [3] Chrys. Theod. et alii in c. III. ad Colos. et ad Ephes. c. V. — [4] Socrat. hist. lib. VI. c. 8. — [5] Isai VI. — [6] Philo de vita contemplativa. — [7] Plutarch. in Sympos. 7. q. 8.

his facillimos pueri ediscunt, ita ut memoriter recitent : adjunguntur autem gestus convenientes personarum moribus, et vocis effictio atque forma, et affectiones dictis congruæ. » Sed exoleverunt jam hæc : cætera vero non tantum non sunt prætermissa, sed aucta. At quod ad feminas spectat, ne in Ecclesia una cum viris canerent, legibus ecclesiasticis [1] est postea interdictum. Hinc est [2], quod episcopi qui adversus Paulum Samosatenum Antiochiæ sunt congregati plurimi numero, in synodali epistola ad Dionysium Romanum pontificem et Maximum Alexandriæ episcopum data, vitio vertunt illi inter alia, quod mulieres introduxerit in Ecclesia canere et suas laudes. De antiquo usu Christianorum, ut in unum ad ecclesiam convenientes, dies noctesque cantu ducerent; Ethnicorum etiam testificatione, nempe de his quæ Romæ agerentur, Luciani [3]; et de his quæ in Oriente, Plinii [4], qui vixere temporibus Trajani, expressum habetur.

26. Justinus martyr in oratione ad Antoninum Pium, hymnos Deo a Christianis decantari solitos tradit, cum ait : « Gratos nos illi exhibentes, rationalesque pompas et hymnos celebramus atque decantamus, etc. » et Clemens Alexandrinus ad Gentes oratione : « Hic, inquit, est mons Deo dilectus, mons sobrius castis umbrosus materiis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semelis sorores Mænades, quæ in incesta visceratione carnium initiantur, sed Dei filiæ, pulchræ agnæ, quæ veneranda Verbi orgia concelebrant, chorum moderatum congregantes : chorus sunt justi, canticum est hymnus Regis omnium : psallunt puellæ, gloria afficiunt angeli, prophetæ loquuntur, editur sonus musicus; » et paulo post : « Si velis tu quoque, initiare, et chorum duces cum angelis circa eum qui est ingenitus, et ab interitu alienus, et qui solus est vere Deus : una nobiscum canite Deo Verbo; » et Tertullianus [5] ad uxorem : « Quid maritus suus illi, vel marito quid illa cantabit? Audiat sane, audiat aliquid Dei cœna, etc. » Id ipsum Cyprianus quoque, dum ait [6] : « Et quando in unum cum fratribus convenimus, et sacrificia divina cum Dei sacerdote celebramus, verecundiæ et disciplinæ memores esse debemus, non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus. » Cæterum ejusmodi hymnos canendi in ecclesia consuetudinem, non aliunde quam ab ipso Domino et Apostolis acceptam dicit Augustinus [7], dum inter illa quæ ex divina Scriptura defendi possunt, ait esse hymnorum atque psalmorum cantum : « Cujus, inquit, ipsius Domini et Apostolorum habemus documenta, et exempla, et præcepta; » et paulo post : « Quando autem non est tempus, cum in Ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi; nisi cum legitur, aut disputatur, aut antistites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce diaconi indicitur? » Hæc ille.

[1] Synod. Antiochena. — [2] Conc. Ant. apud Euseb. lib. VII. c. 24. — [3] Lucian. in Philopatr. — [4] Plin. lib. X. ep. XCVII. — [5] Tert. ad uxor. lib. II. c. 6. — [6] Cypr. de orat. Dom. — [7] Aug. ep. CXIX. c. 18.

27. Id denique in universa Ecclesia fieri consuevisse, Basilius [1] adversus hæreticos hæc improbantes sic asserit, scribens ad Neocæsarienses : « Ad id vero quod propter psalmodias accusamur : quare potissimum simpliciores perterrefaciunt, qui vos traducunt, hoc habeo quod dicam : quod videlicet, qui jam obtinuerunt ritus, omnibus Ecclesiis Dei concordes sunt et consoni. De nocte siquidem populus consurgens, antelucano tempore domum precationis petit : inibique labore et tribulatione ac lacrymis indeficientibus facta ad Deum confessione, tandem ad orationem surgentes, ad psalmodiam instituuntur. Et nunc quidem in duas partes divisi, alternis succinentes psallunt : atque ex eo simul eloquiorum Dei exercitationem ac meditationem corroborant, et cordibus suis attentiorem, rejectis vanis cogitationibus mentis soliditatem suppeditant. Deinde uni ex his hoc muneris dato, ut quod canendum est, prior ordiatur, reliqui succinunt : atque ita in psalmodiæ varietate, precibusque subinde interjectis, noctem superant. Illucescente jam die, pariter omnes velut uno ore, ac corde uno, confessionis psalmum Domino offerunt : ac suis quisque verbis resipiscentiam profitentur. Horum gratia si nos fugitis, fugietis simul et Ægyptios, fugietis Lybiam utramque, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, et qui ad Euphratem habitant, et (ut semel dicam) omnes apud quos vigiliæ, ac preces, communesque psalmodiæ in pretio sunt. » Hucusque Basilius. Innumera in hanc sententiam afferenda essent testimonia sanctorum Patrum, sed brevitatis causa temperamus.

28. Illud autem non prætermittimus dicere de usu pristino, olim promiscue una cum clericis in Ecclesia cantasse et populum, simulque sacerdoti orationem danti vel colligenti respondere consuevisse. Ad hæc spectat illud S. Hieronymi [2]. « Ad similitudinem cælestis tonitrui, Amen reboat; » et illud Ausonii in Ephemeride :

> Consona quem celebrant modulati carmina David,
> Et responsuris ferit aera vocibus, Amen.

Verum quoniam imperitia canentium sæpius accidebat, ut harmonicam illam ecclesiasticæ dignitati congruentem cantionem incomposito vocum sono corrumperent, in quos (ut superius dictum est) Joannes Chrysostomus [3] jure declamat : idcirco necessario ecclesiasticis institutis provisum est, ne præter certos ad hoc opus adscriptos quis in ecclesia psalleret. Canon enim Laodiceni Concilii [4] id prohibens ait : « Non licere præter canonicos psaltes, id est, qui regulariter cantores existunt, quique pulpitum ascendunt, et de codice legunt, alium quemlibet in ecclesia psallere. »

29. Magnam certe sanctissimi Patres adhibuerunt diligentiam, ut perquam religiosus, modestus, ac denique omnibus numeris ad pietatem composi-

[1] Basil. epist. LXIX. — [2] Hier. in præf. in ep. ad Gal. lib. II. — [3] Chrys. in Isa. c. 8. hom. 1. — [4] Conc. Laodic. c. 15.

tus cantus ecclesiasticus esset : quod ex eo facile colligi potest, quod constet et in ipsis a charitate deductis Christianorum conviviis, Agape nuncupatis, tam pia tam sobria adhiberi cantica consuevisse. Unde christianus Pædagogus apud Clementem [1] hæc ait : « Quemadmodum autem antequam sumamus alimentum, laudare nos convenit factorem universorum, ita etiam in potu nos ei decet psallere, cum ejus creaturarum efficimur participes. Est enim psalmus numerosa et modesta laudatio : canticum spirituale, psalmum dixit Apostolus; » et paulo inferius : « Sunt enim admittendæ modestæ et pudicæ harmoniæ : a forti et nervosa nostra cogitatione vere molles et enervatas harmonias amandando quam longissime; quæ improbo flexuum vocis artificio utentes, ad delicatam et ignavam vitæ agendæ rationem deducunt : graves autem, et quæ ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietati et protervíæ valedicunt. Chromaticæ igitur harmoniæ, impudenti in vino protervíæ floribusque redimitæ, meretriciæ musicæ sunt relinquendæ. » Hæc Clemens. De iisdem canticis in convivio Christianorum adhiberi solitis hæc Tertullianus [2] : « Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere : hinc probatur quomodo biberit; » et Cyprianus ad Donatum : « Nec sit vel hora convivii gratiæ cælestis immunis : sonet psalmos convivium sobrium; et ut tibi tenax memoria est, voce canora aggredere hoc munus ex more : magis carissimos pasces, si sit nobis spiritualis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo. »

30. Si igitur in Christianorum conviviis adhiberi solita cantica tali fibula disciplinæ erant adstricta, quæ nihil penitus sineret esse fluxum atque solutum, quanto majori solertia putandum illas institutas fuisse, quæ in Ecclesia publice adhiberi solitæ erant sacræ in sacris divinisque mysteriis cantiones? Sed et Gentiles ipsi, qui recte saperent, damnabant illos canendi modos, qui mollibus fractisque vocum inflexibus animos itidem molles fractosque atque enervatos penitus redderent. Nec alia de causa Pherecrates comicus Musicam introduxit figura muliebri totum corpus verberibus fœde mulctatam, ipsamque Justitiam quærentem de causa hujus fœditatis; illamque respondentem carmina in accusationem eorum, qui candorem illum suum pristinum, et cum suavitate majestatem conjunctam, chromaticis modulis fœde corruperint. Sed et Aristophanes de iisdem queritur, et alii plures, quod quidam Musicam in minuta quasi fragmenta conciderint : hæc et alia plura id genus apud Plutarchum [3]. At quanto hæc cum detrimento animorum accidere soleant, Cicero [4] in libris quos scripsit de legibus, his verbis erudite demonstrat : « Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos : quorum dici vix potest quanta sit vis in utramque partem. Nam et incitat languentes, et languefacit excitatos; et tum remittit animos, tum contrahit. Civitatumque hoc multarum in Græcia interfuit, antiquum vocum servare modum; quarum mores lapsi in mollitiem, pariter sunt immutati cum cantibus, aut hac dulcedine corruptelaque depravati, ut quidam putant; aut cum severitas eorum ob alia vitia accidisset, tum fuit in auribus animisque mutatis etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, longeque doctissimus, valde hanc labem veretur : negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. » Hæc et alia plura ille : qui et in canendo non vocum tantum modum, sed et situm corporis modestiæ attemperatum monet esse servandum : quamobrem illos potissimum, qui canendo cervices oculosque pariter cum modorum flexionibus torquent, reprehendit.

31. At si hæc etiam Ethnicorum sententia cavenda sunt, quæ apud Christianos nec in conviviis olim admittebantur; quid, quæso, ab illis factum esse putandum in sacris? Adversus ergo ejusmodi disciplinæ transgressores est vehemens illa, sed justa, ex Pauli verbis S. Hieronymi objurgatio [1], dicentis : « Audiant hæc adolescentuli; audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est : Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragœdorum morem guttur et fauces dulci medicamine colliniendas, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur et cantica, sed in timore et opere in scientia Scripturarum. Quamvis sit aliquis (ut solent illi appellare) κακόφωνος; si bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantator est. Sic cantet servus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant, quæ leguntur : ut spiritus malus, qui erat in Saule, ejiciatur ab his qui similiter ab eo possidentur, et non introducatur in eos qui de domo Dei scenam fecere populorum. » Hæc ille, reprehendens pravum usum qui suo tempore apud nonnullos irrepserat. Verum si, ut decet, ad pietatem musici modi compositi sint, nihil utilius, nec gratius quicquam audiri potest. Unde et apud Justinum martyrem [2] hæc eodem argumento conscripta habentur de simplici cantu ecclesiastico : « Excitat hæc cantio cum voluptate quadam animum, et flagrans ad ejus quod carmine celebratur, desiderium : affectiones et concupiscentias carnis sedat : cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, suggestione oborientes, amolitur : mentem ad fructificationem divinorum bonorum rigat : pietatis decertatores generosos et fortes per constantiam in rebus adversis efficit : omnium rerum quæ in vita tristes et luctuosæ accidunt, piis affert medicinam. » Hæc et alia plura ibi. His consentientia paucis expresserat Philo Judæus [3] his verbis : « Cantus verbaque sanitatem et salutem afferunt : cantus quidem excantando passiones animi; ut quicquid in nobis dissonat, in concentum quemdam redigendo, repri-

[1] Clem. Alex. in Pædag. lib. II. c. 4. — [2] Tert. in Apolog. c. 39. — [3] Plutarch. lib. de Musica. — [4] Cic. de legib. lib. II.

[1] Hier. in ep. ad Ephes. c. 5. — [2] Apud Justin. mart. q. 107. — [3] Philo. de victim. offerend.

mendoque immodicos affectus certis modulis componat. »

32. Hujus igitur rei causa a Spiritu sancto institutum esse psalmorum concentum S. Basilius [1] his verbis declarat : « Quando Spiritus sanctus nos vidit ægre persuaderi ad complexum virtutis, ac proinde ad ineundam vitæ rectitudinem per hoc lentescere, quod toti ad consectandam voluptatem propenderemus, quid fecit? Nimirum Scripturæ suæ dogmatibus mixtim inspersit concinnam istam numerorum modulationem, ut auribus permulctis ac delinitis, mellico vocum concentu, clam, velut aliud agentes, sineremus in animos nostros irrepere eloquiorum utilitatem. » Hæc et alia plura id genus Basilius. Sed melius hæc docent, qui didicerunt experimento, ut Augustinus [2], qui hæc de se scribit : « Quantum flevi in hymnis et canticis tuis, suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, et eliquabatur veritas tua in cor meum, et ex ea æstuabat affectus pietatis, et currebant lacrymæ, et bene mihi erat cum eis. » Et inferius [3], cum se mirum in modum affici solere ecclesiastico cantico dicat; dolere tamen, quod eo raptus interdum, quæ canerentur verba minus attenderet; ac de his secum disserens, hæc tandem ait : « Ita fluctuo inter periculum voluptatis et experimentum salubritatis, magisque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, canendi consuetudinem approbare in Ecclesia : ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. » Item Augustinus in sua ecclesia Hipponensi sic amavit sacram canendi consuetudinem, ut interdum de nimia illius prolixitate aliqui rerum divinarum parum studiosi quererentur, de quibus hæc ait [4] : « Adhuc quoque, quod valde dolendum est, conqueri vobiscum volo; quia sunt aliqui, et maxime potentes istius mundi, qui cum veniunt ad ecclesiam, non sunt devoti ad laudes Dei celebrandas, sed cogunt presbyterum ut abbreviet missam, et ad eorum libitum cantet : nec ei licet morem ecclesiasticum sequi, propter illorum gulam et avaritiam. » Hæc ipse.

33. Cæterum licet in universo christiano orbe canendi in ecclesia semper viguerit usus, tamen non idem ubique est servatus canendi modus : nam hæc de Athanasio episcopo Ecclesiæ Alexandrinæ Augustinus testatur [5] : « Tutius mihi videtur, quod de Alexandrino episcopo Athanasio sæpe mihi dictum commemini : qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronuntianti vicinior esset, quam canenti. » Hæc ipse. Verum in Oriente, unde etiam Mediolanensis Ecclesia sub Ambrosio ecclesiastici formam cantus accepit, suaviori vocum concentu, qui audientium animos licet tristes erigere atque mulcere posset, hymnos psalmosque concini solitos esse, idem qui supra Augustinus affirmat [6]. Non sic Romana Ecclesia (ut aliquis existimavit, deceptus commentitiis scriptis Damasi nomine pervulgatis) ab Orientali Ecclesia mutuata est modum psallendi : cum jam ab ipso institutæ sedis exordio psalmorum cantus in eadem coaluisset Ecclesia : nam Damasus non canendi ritum, sed psalterium ex translatione Septuaginta duorum ex Oriente, a Hieronymo scilicet Hierosolymis agente, accepit. Quantum autem ex antiquis monumentis colligere licet, Romana Ecclesia mediam secuta viam, nec simplicitatem Alexandrinam, nec Orientalis Ecclesiæ suaviori concentu compositos numeros in omnibus amplexata, sic temperavit utrumque, ut miram quamdam cum suavitate adjunxerit gravitatem. Africanæ autem Ecclesiæ ritus, quantum ex Augustino colligitur, Romanæ atque Alexandrinæ Ecclesiæ potius quam Orientali similis fuisse videtur : nam ait [1] : « De hac re tam utili ad movendum pie animum, et accendendum divinæ dilectionis affectum, varia consuetudo est; et pleraque in Africa Ecclesiæ membra pigriora sunt : ita ut Donatistæ nos reprehendant, quod sobrie psallimus in ecclesia divina cantica prophetarum; cum ipsi ebrietates suas ad canticum psalmorum humano ingenio compositorum, quasi tubas exhortationis inflamment. » Hactenus Augustinus.

34. Execratur pariter Catholica Ecclesia modos illos musicos atque cantus, qui a Gentilibus suis ipsorum ritibus adhiberi consueverunt; sed et illos, qui relictis Davidicis psalmis, concinerent (ut de Donatistis tradit Augustinus) proprio ingenio hymnos excogitatos, ad novosque compositos musicos modulos : cujusmodi erant et ab Ario ad Sotadis numeros compositæ cantiones, quas tantopere Athanasius [2] redarguere consuevit : sicut etiam de Meletianis tradit Theodoretus [3], solitis cum plausu manuum et quadam saltatione hymnos concinere, et multa simul tintinnabula funi appensa movere, et his similia : « Qua de causa, inquit, Magnus ille Athanasius perpetuo cum eis bellum gessit. » In eamdem impietatis classem allegendus et Paulus Samosatensis, de quo hæc Synodus Antiochena ad Dionysium Romanum pontificem scripsit : « Psalmos vero, qui in Dominum nostrum Jesum Christum dicebantur, cessare fecit, velut neotericos et nuper inventos : in semetipsum vero compositos, diebus Paschæ in medio Ecclesiæ canere mulieres, maxime quas ipse prius ad canendum pro more instituerat, faciebat; ita ut horresceret si quis audiret. » Non ab his segregandus Apollinaris Laodicenus hæresiarcha, qui item a se compositos psalmos canendos quibuscumque tradidit; quos Synodus Laodicena [4] proscripsit, statuens ne fideles canerent in ecclesia plebeios, vel (ut alia habet editio) vulgares psalmos, nimirum ad vulgaris musicæ modos attemperatos. Horum auctorem fuisse Apollinarem, non idiotam quempiam, suo loco dicemus. Hieracem etiam hæresiarcham longe ante Apollinarem quosdam recens

[1] Basil. homil. in Psal. I. — [2] Aug. Confess. lib. IX. cap. 6. — [3] Aug. Confess. lib. X. cap. 33. — [4] Aug. de temp. ser. 251. — [5] Aug. Confess. lib. X. cap. 33. — [6] Aug. Confess. lib. 9. c. 7.

[1] August. epist. CXIX. — [2] Ath. orat. II. contra Ar. — [3] Theod. lib. IV. hæret. fabul. — [4] Synod. Laod. cap. 59.

scripsisse psalmos, Epiphanius [1] tradit : quos omnes Ecclesia respuit.

35. *De hymnis, cantibus et instrumentis musicis.* — Cæterum novos piosque conscribere atque cantare sacros hymnos ad modos ecclesiasticos attemperatos, non crimini sed laudi datum est a majoribus nostris, ab ipsis Apostolorum temporibus : quo nomine Hierotheus ille magnus excelluit, ut Dionysius testatur in Ecclesiastica Hierarchia, et de aliis Philo de Vita contemplativa. Quamobrem divinos hymnos quantumlibet recens conscriptos, si præsertim pietatem præ se ferant, et ad modestos musicæ numeros sint accommodati, Ecclesia nequaquam respuere consuevit : ut constat in primis de hymnis a Nepote olim conscriptis, quos a nonnullis solitos fuisse decantari, Dionysius tradit dum ait [2] : « Quanquam non modo pro multis aliis rebus Nepotem amplector et diligo ut pro fide, pro studio in doctrina posito, pro assidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque et variis psalmis hymnisque ab eo compositis, quibus hucusque nonnulli fratres libenter utuntur, etc. » Accidit id ipsum de sacris hymnis compositis ab Ambrosio, Prudentio, et aliis, quos in celebriorem usum recepit Ecclesia, Arianis tantummodo reclamantibus [3] in Ambrosium, quod suis hymnis populum seduxisset.

36. Quod autem spectat ad musica instrumenta (ne id prætermisisse videamur) iisdem Christum Dominum a Christianis laudandum esse, Prudentius adversus Judæos agens in Apotheosi his versibus docet :

Quicquid in ære cavo reboans tuba curva remugit,
Quicquid in arcano vomit ingens spiritus haustu,
Quicquid casta chelis, quicquid testudo resultat,
Organa disparibus calamis quod consona miscent,
Æmula pastorum quod reddunt vocibus antra,
Christum concelebret, Christum sonet, omnia Christum,
Muta etiam fidibus sanctis animata loquantur.

37. Porro christianus Pædagogus [4], quantumlibet ea quæ scripta sunt in Psalmis Deum laudandum esse musicis instrumentis, ad spiritualem sensum inflectit, noluitque ea quibus Gentilitas in suis ipsius ritibus uti consueverit, Christianis esse communia : tamen si eadem recte pieque ut Christianam modestiam decet, exerceantur, non prohibet, sed liberaliter indulget, cum ait : « Et si ad lyram vel citharam canere et psallere noveris, nulla in te cadet reprehensio : Hebræum justum regem imitaberis, qui Deo est gratus et acceptus. Exultate justi in Domino; rectos decet collaudatio : dicit Propheta. Et : Confitemini Domino in cithara, et psalterio decachordo ei psallite. » Cæterum constat testimonio Augustini [5], citharam ab ecclesiæ modulatione fuisse proscriptam, cum ait : « Nonne id egit institutio in nomine Christi vigiliarum, ut ex isto loco citharæ pellerentur ? » Sane quidem musica instrumenta haud antiquitus in Ecclesiam introducta

[1] Epiph. hæres. LXVII. — [2] Dion. apud Euseb. hist. lib. VII. c. 19. — [3] Ambr. ad Innoc. in fine. — [4] Clem. Alex. in Pædag. lib. II. c. 4. — [5] Aug. Psal. XXXII. conc. I.

et recepta esse videntur : quod auctor apud Justinum [1] martyrem affirmare videtur, dum ait : « In ecclesiis non usus carminum per ejus generis instrumenta et alia insipientibus congruentia receptus est, sed simplex cantio in eis manet; » cujus rei ratio illa videtur adscribi, quod ejusmodi musica instrumenta Gentilibus adhiberi consueverint in turpibus ac sordidis usibus, nimirum in theatris, conviviis, ac sacrificiis. Verum quod post multa sæcula usu receptum sit, ut in ecclesia adhiberentur organica instrumenta disparibus cannis simul junctis confecta, haud jure quis poterit improbare, cum omnes in sono præ se ferant cum gravitate et suavitate modestiam.

38. His de canticis et musicis instrumentis in ecclesia publice adhiberi solitis pertractatis, haud prætermittendam putamus laudatissimam antiquorum Christianorum consuetudinem : qui in privatis canticis animi causa concini solitis, nequaquam amatorias cantiones vulgo communes, sed dignas Christo Domino laudes canerent. Reperiuntur ejus antiquitatis vestigia in primis apud Basilium, dum tradit hymnum glorificationis, nimirum quo Patri et Filio simulque Spiritui sancto gloria impartitur [2], a rusticis etiam cantari solitum. Sed id magis explicite S. Hieronymus sic ad Marcellam scribens [3] : « In Christi, inquit, villula tota rusticitas, et extra psalmos silentium est. Quocumque te verteris, arator stivam tenens, Alleluia decantat : sudans messor psalmis se avocat; et curva attondens vitem falce vinitor aliquid Davidicum canit : hæc sunt in provincia carmina; hæ (ut vulgo dicitur) amatoriæ cantiones; hic pastorum sibilus; hæc arma culturæ. » Imbuebatur etiam tenella infantia, ut in Alleluia vocem lingua balbutiens primum erumperet. Unde idem Hieronymus [4] ad Lætam scribens, hæc ait : « Quis hoc crederet, ut Albini pontificis neptis de repromissione martyris nasceretur; ut præsente et gaudente avo, parvulæ adhuc lingua balbutiens, Christi Alleluia resonaret ? » et inferius : « Cum avum viderit, in pectus ejus transiliat, de collo pendeat, nolenti Alleluia decantet. »

39. Ad hæc facienda Chrysostomus [5] vehementer exhortatus est suos : ac diserte quidem a naturalibus principiis deducens orationem, sic ait : « Nihil animam æque erigit, et elatam quodammodo afficit, et a terra liberat, et exsolvit a vinculis corporis, et amore sapientiæ efficit, et ut res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat perficit, ut versus modulatus, divinum canticum numero compositum. Nostra certe natura usque adeo delectatur canticis et carminibus, et tantam cum eis habet necessitudinem et convenientiam, ut vel infantes ab uberibus pendentes si fleant et affligentur, ea ratione sopiantur. Nutrices quidem certe, quæ eos gestant in ulnis, sæpe abeuntes et redeuntes, et quædam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt.

[1] Just. q. 107. — [2] Basil. de Spir. sancto c. 29. et sup. c. 27. — [3] Hier. ep. XVII. — [4] Hier. epist. VII. — [5] Chrysost. hom. in Psal. XLI.

Quocirca sæpe quoque viatores meridie agentes jugalia animalia, hæc faciunt, canentes, itineris molestiam illis canticis consolantes. Nec solum viatores, sed etiam agricolæ uvas in torculari calcantes, vindemiantes, et vites colentes, et quodcumque aliud opus facientes, sæpe cantant. Nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Jam vero mulieres quoque texentes et confusa stamina radio discernentes, sæpe quidem et persæpe singulæ, sæpe autem omnes concorditer unam quamdam melodiam concinunt : hoc autem faciunt mulieres, et viatores, et agricolæ, et nautæ, qui ex opere faciendo suscipitur, laborem cantu consolari volentes : utpote quod anima, si carmina et canticum audierit, molesta et difficilia sit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis est animæ nostræ valde cognatum et familiare : ne dæmones lasciva meretricia cantica introducentes omnia everterent, psalmos Deus construxit, ut ex ea re simul caperetur voluptas et utilitas; » et post multa de utilitate psallendi, hæc addit : « Hæc dico, non ut vos tantum laudetis, sed ut filios et uxores doceatis talia cantare cantica, non solum in texendo, aliove opere faciendo, sed maxime in mensa. Quando enim diabolus ut plurimum insidiatur conviviis, cum et ebrietatis et ingluviei risusque profusi et remissi animi auxilio utitur, tunc maxime oportet et ante mensam et in mensa se munire psalmorum præsidio, et simul cum uxore ac liberis surgentes a convivio hymnos sacros Deo canere. » Hæc et alia plura Chrysostomus in eamdem sententiam, revocare cupiens Christianos ad illum pristinum laudatissimumque usum, cujus facta est mentio. Plura ad hæc addenda essent ex ecclesiasticis regulis recentius restitutis ; sed hæc satis ad institutum. Nunc itaque ad Paulum redeamus.

40. *Scribit Paulus ad Philemonem.* — His publicis ad Colossenses litteris datis, privatas Paulus addit eodem tempore scribens ad Philemonem nobilem Colossensem; cujus domum Colossis ad sua tempora integram permansisse tradit Theodoretus[1] : quæ enim temporibus Pauli esse cœpit ecclesia, eidem cultui mancipata perseveravit in posterum. Apud Philemonem fideles colligi soliti, ejusdem fovebantur auxilio; quod idem Paulus testatur, cum ait : « Viscera sanctorum requiescunt per te, frater. » Sic itaque (quod fecerat scribens ad Colossenses) Timothei nomen (ut in aliis hoc anno Romæ datis) æque ac suum inscripsit epistolæ; et quibus daretur, non tantum Philemoni, sed et Appiæ ejus (ut putatur) uxori, et Archippo, ac denique Ecclesiæ quæ in domo ejus collecta esset, expressit. Harum vero scribendarum litterarum occasio ejusmodi intercessit. Philemon Onesimum servum habebat; qui a domino fugiens (non tamen ut quique scelestissimi facere consueverunt, sed amore Pauli, cujus prædicationem in Asia positus paululum degustasset) Romam se contulit ; ubi factus auditor Pauli, vehementi ardore animi fidem christianam est penitus amplexatus : quod quidem ipsa Pauli verba significant, quibus ait : « Obsecro te pro filio meo, quem genui in vinculis, Onesimo. » Idem cum subdit : « Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis; » plane declarat hanc eamdem epistolam, sicut cæteras, Romæ datam a se esse in vinculis constituto. Hunc itaque (ut æquum esse videbatur) Paulus una cum Tychico (ut habet epistola ad Colossenses) ad suum dominum mittens, datis hisce litteris, idem plurimum commendavit.

41. Quod autem Paulus hunc jam ad Christum conversum, tam secundum carnem, quam secundum Deum, Philemonis fratrem appellat, sic dicens : « Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes jam non ut servum, sed pro servo carissimum fratrem, maxime mihi, quanto autem magis tibi et in carne et in Domino? » manifestum est argumentum, tam Philemonem quam Onesimum fuisse Gentiles. Nam si Judæi fuissent, utique æque Pauli ac Philemonis frater dicendus erat, at non magis isti quam illi : cumque lege etiam vetitum esset, ne Judæus homo mancipium Judæum haberet, hi potius videntur fuisse Gentiles, et hac ex parte fratres secundum carnem : eadem quippe ratione qua Judæi inter se fratres dicebantur secundum carnem, sic et Gentiles Paulus fratres dixit secundum carnem. Annuisse vero Philemonem votis Pauli, ut redeuntem Onesimum non ut servum, sed ut fratrem susceperit, ac libertate donarit perspicue ex eo colligi potest, quod constat, Onesimum post Timotheum esse factum episcopum primatis Ecclesiæ quæ esset in Asia, nempe Ephesi. Ad Ephesios enim scribens Ignatius[1], summa cum laude meminit Onesimi tunc apud eos agentis episcopi, sic dicens : « Posteaquam itaque numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro nunquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem episcopo, exceperim ; quem opto juxta Christum Jesum vos amare, omnesque vos illius similes esse : Benedictus Deus, qui donavit vobis, qui tales estis, talem habere episcopum. » Meminit rursus ejusdem scribens[2] ad Antiochenos, necnon ad Heronem diaconum. Porro hunc Onesimum Ephesiorum episcopum, eumdem esse cum eo, de quo agit Paulus apud Philemonem, tam Græcorum Menologium, quam Latinorum Martyrologium, fidem faciunt. Quomodo vero idem Onesimus, sicut Ignatius, vinctus Romam perductus sub Trajano martyrium consummavit, suo loco dicemus.

42. *De epistola Pauli ad Hebræos data.* — Quæ superest omnium novissima Pauli epistola ad Hebræos, hoc eodem anno scriptam esse, multæ persuadent conjecturæ. Nam hoc anno (ut vidimus) scribens ad Philippenses, de mittendo in Orientem Timotheo, quem superiori anno Romam accersierat, consilium se iniisse tradit[3] : imo et se eo venturum pollicitum esse, scribens quoque ad Hebræos[4] hæc

[1] Theod. in præfat. in epist. ad Philem.

[1] Ignat. epist. XIV. — [2] Ignat. epist. XII. et XIII. — [3] Philip. II. — [4] Hebr. XIII.

habet eodem prope argumento : « Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum : cum quo, si celerius venerit, videbo vos. » Rursus vero, sicut fecerant Philippenses, mittentes ad Paulum Romam certum hominem, quod ejus vinculis compassi essent : Judæos etiam eodem erga Paulum animo fuisse affectos demonstrat, ut et ipsi sint compassi ejus vinculis : quod enim in Vulgata legitur [1] : « Nam et vinctis compassi estis; » ex græco sic legitur : « Nam et vinculis meis compassi estis, καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε : atque ita apparet, hanc eamdem epistolam sicut reliquas in vinculis datas, Romæ esse scriptam : quod Joannes Chrysostomus [2] et alii plerique confirmant. Ex his igitur, aliisque signis, eam germanam esse Pauli epistolam, facile potest intelligi. Sed quoniam de ea re a nonnullis est dubitatum, operæ pretium ducimus, quod nostro est instituto consentaneum, de ea re paulo accuratius agere.

43. Quinam in primis extra classem Catholicorum vagantes hæretici eam non esse Pauli dicere ausi sint, seriatim recensebimus. Marcion hæresiarcha hæc primus reperitur esse commentus [3]; Tertullianus [4] id ipsum affirmavit, tribuens illam Barnabæ; Ariani præterea omnes, ut de his testatur Epiphanius [5], quod nimirum de divinitate Filii Dei certum exploratumque haberetur ex ea testimonium : adversus quos ea de re disputat Theodoretus in præfatione ejusdem epistolæ ad Hebræos. Eusebius horum gregalis, aliorum nomine eamdem adducit in controversiam, dum ait a quibusdam affirmari, dictam epistolam ad Hebræos a Romana Ecclesia quasi non legitimam Pauli impugnatam fuisse. Reddam ejus verba, quo cuncta planius elucidentur; ait enim [6] : « Pauli autem quanquam quatuordecim testatæ et notæ dicuntur epistolæ : tamen quod quidam illi epistolæ quæ est ab eo ad Hebræos scripta, perinde ac si Pauli non sit, fidem abrogare studuerint, affirmaverintque eidem ab Ecclesia Romana contradici, in obscuro relinquere, neutiquam consentaneum existimavi. » Hæc ille, qui item agens de Caio, ait eam a Romanis Pauli non credi. Idem tamen alibi ait Clementem citare solitum eamdem Pauli epistolam ad Hebræos : at nonne ipse erat Romanæ Ecclesiæ pontifex? Quomodo hi dixerunt ab Ecclesia Romana eidem epistolæ contradici, si ex illa sententias tanquam pretiosissima quædam emblemata in suis scriptis Clemens papa intexere consuevit? Sed inspiciamus Eusebii verba. Agens enim de epistola a Clemente Romano pontifice ad Corinthios scripta, et ab omnibus æque accepta, hæc ait [7] : « In ea quoniam multa nonnunquam eodem sensu ex epistola ad Hebræos sumpta inserit, et interdum iisdem etiam verbis ex eadem petitis utitur; apertissime quidem declarat illud opus non recenti memoria hominum editum. Unde merito quidem reliquis Apostoli scriptis videtur adnumerata. Nam cum Paulus epistolam ad Hebræos erudiendos patrio sermone litteris mandasset, eam alii quidem Lucam evangelistam, alii istum ipsum Clementem græcis litteris interpretatum esse affirmant : quod plane est verisimilius; præsertim cum et Clementis epistola, et ea quæ est ad Hebræos a Paulo missa, eamdem dictionis et loquendi formam accurate integreque servet, atque adeo sensus in utroque scripto expressi non longe inter se discrepent. » Hucusque Eusebius. Ex his igitur dictis constat S. Romanam Ecclesiam, apud quam ea epistola (ut diximus) scripta est, nequaquam ipsam impugnasse, vel in controversiam adduxisse, sed alios, quos superius nominavimus. At vero de Romanæ Ecclesiæ constanti fide in ea recipienda agemus inferius. Præterea idem auctor alibi [1] Caium citat numerantem tantummodo tredecim Pauli epistolas, ac proinde Pauli ad Hebræos epistolam non admittentem.

44. Permoti autem videntur eam negantes duabus potissimum rationibus : tum quoniam non sicut in cæteris ipsi ejus exordio præfixus est titulus Pauli : tum etiam quod diversum a cæteris videatur dicendi genus. Sed quod ad primum : causam quam afferat Clemens Alexandrinus, qui eam esse Pauli defendit, ex Eusebio [2], qui eum citat, hic describere non erit otiosum; ait enim : « Epistolam item ad Hebræos scriptam, Pauli esse affirmat, et hebraico sermone ad Hebræos ab eo editam : Lucam autem eam accurate in græcum, ut Græcis traderet, convertisse : illudque plane ex interpretatione ipsa facile intelligi posse, quod epistola et Acta Apostolorum eumdem orationis stylum habeant. Atque hanc inscriptionem (Paulus apostolus) non sine causa in Epistolæ principio fuisse prætermissam. Nam cum Paulus ad Hebræos epistolam scriberet : quia illi præjudicatam animis sententiam et suspectam opinionem contra eum ejusque doctrinam combiberant; nomen consulto admodum non scripsisse, ne in ipso exordio animos illorum prorsus ab epistolæ lectione averteret. Deinde longius aliquanto progressus, hæc addit : « Jam vero (sicut beatus quidam presbyter dicebat) quoniam Dominus ipse Apostolus Patris sui omnipotentis ad Hebræos missus fuit : Paulus, qui ad Gentes missus erat modeste admodum, cum ad Hebræos scriberet, se apostolum Hebræorum non inscripsit, partim propter honorem, quem Domino Hebræorum apostolo tribuebat; partim ne cum Gentium præco et apostolus esset, præter officium ad Hebræos scribere videretur. » Hæc Eusebius ex Clemente : eamdemque de titulo non apposito Hieronymus [3] rationem affert, necnon Theodoretus, et alii.

45. Quod vero ad styli diversitatem spectat, non est mirum si a cæteris differat : nam cum aliæ ad Græcos sint datæ, græce quoque sunt scriptæ; hanc

[1] Hebr. x. — [2] Joan. Chrysost. in præf. epist. Pauli. — [3] Epiph. hæres. XLII. et Hier. in præf. epist. ad Titum. — [4] Tertul. de pudicit. c. 20. — [5] Epiph. hæres. LXIX. — [6] Euseb. lib. III. c. 3. — [7] Euseb. hist. lib. III. c. 32.

[1] Euseb. hist. lib. VI. c. 14. — [2] Idem eodem c. 14. — [3] Hieron. de Script. Eccl. in Paulo. et in ep. ad Galat. c. 1.

autem ad Hebræos ipse Hebræus hebraico sermone disertissime scripsit : quam et eloquentius converterunt in græcum, sive Clemens, sive fuerit Lucas. Quamobrem et Origenes hæc ait : « Ego constanter affirmabo, sensus esse Apostoli, phrasim autem et constructionem verborum alterius cujusdam conciones Apostoli in commentarios redigentis, et velut dictata præceptoris ore scribentis. Proinde si quæ Ecclesia istum habeat epistolam, eam ipsa approbet ut Pauli, idque hac ratione persuasa : non enim temere veteres eam esse Pauli tradiderunt. At quis scripsit epistolam, Deus vere novit : nos autem a quibusdam accepimus, Clementem Romanæ Ecclesiæ episcopum eam epistolam perscripsisse : ab aliis, Lucam, qui Evangelium et Acta Apostolorum litteris mandavit, illam contexuisse : » Hæc Origenes apud Eusebium [1].

46. Inanis prorsus et illa additur his objectio, quod Paulus (ut est apud Hieronymum [2]) Hebræus ex Hebræis scribens ad Hebræos non citet Scripturas secundum Hebraicam veritatem, sed secundum Septuaginta. Imo ex hoc ipso non leve deducitur argumentum, eam esse Pauli, qui idem scribens ad Galatas [3], cum Hebræis disputans, locum Isaiæ (ut idem notat S. Hieronymus) secundum editionem Septuaginta citavit. Nec est quod hoc adscribatur exceptori vel interpreti, qui eam sibi licentiam arrogasset, ut quod secundum Hebraicam veritatem Paulus dictasset vel scripsisset, interpres secundum editionem Septuaginta posuisset : neminem namque puto talia præsumpsisse. Sed illud considerandum est, hoc ipso Apostolorum tempore, apud ipsos Judæos etiam, in usum frequentiorem receptam esse editionem Septuaginta. Hinc videas (ut de nostris taceamus) Josephum historicum, natura Judæum, secta (ut ipse de se tradit) Pharisæum, tam hebraicis quam græcis litteris excultissimum, in suis quos scripsit commentariis, potius Septuaginta editionem, quam Hebraicam veritatem esse sectatum, et in eo præsertim quod est maximi ponderis, nimirum in supputatione annorum ab origine mundi. Nam dum in præfatione operis de Judaicis Antiquitatibus numerat ab origine mundi usque ad cladem Hierosolymorum annos quinquies mille, quod etiam affirmat scribens contra Apionem [4]; plane significat, secundum ea quæ superius dicta sunt, se editionem Septuaginta esse secutum. Philonem idem præstitisse, nulli est dubium; quod alibi demonstrabimus. Quamobrem Paulum divinas Scripturas citasse secundum Septuaginta, nulla esse debet admiratio; cum secundum usitatiorem eorum temporum editionem, id eum fecisse appareat.

47. His visis, reliquum est ut illos redarguamus, qui negantes eam esse Pauli, Clementi potius, vel Barnabæ, aut Lucæ adscribendam esse putarunt. Certe quidem Clementis fuisse, dici non potest, ex eo quod (ut dictum est) ipse eamdem sæpius suis scriptis intexens, alterius plane auctoris quam suam esse declarat. Barnabæ vero nec tribui posse, ex eo certum exploratumque redditur; quod cum nonnisi una dicatur ab eo esse scripta epistola; quænam illa fuerit, et quam plane diversa ab epistola ad Hebræos, Clemens Alexandrinus, qui in libris Stromatum [1] ex ea frequenter sententias recitat, aperte significat. A Luca vero aliquam unquam fuisse scriptam epistolam neminem antiquorum vel recentiorum dixisse reperimus : nec certe ejus muneris fuisse videtur, cum non esset Apostolus, ut eam sibi ad Hebræos scribendi arrogaret auctoritatem. Æquius igitur, et quod est veritati magis consentaneum, alii dixerunt, eamdem ab eo fuisse potius translatam, quam scriptam. Non enim quæ ad Hebræos, sed quæ dicebatur scripta ad Laodicenses, a quibusdam Lucæ adscribebatur, ut testatur Philastrius [2]. Nihil dicimus de Tertulliano, cujus eam esse a quibusdam tradi, miramur quod Xystus affirmet [3] : nam cum idem Tertullianus eamdem adscribat Barnabæ, omnis prorsus de ea re suspicio cessat.

48. Sed et illud est accuratius examinandum : Quid est, quod et a S. Hieronymo scriptum esse legatur, dictam epistolam ad Hebræos non recipi a Latinis sicut a Græcis? Reddam primum verba Hieronymi sic scribentis ad Dardanum [4] : « Illud nostris dicendum est, hanc epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro Ecclesiis, et græci sermonis scriptoribus quasi Pauli apostoli suscipi ; licet plerique eam vel Barnabæ vel Clementis arbitrentur ; et nihil interesse cujus sit cum ecclesiastici viri sit, et quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas canonicas, nec Græcorum quidem Ecclesiæ Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt, et tamen nos utraque suscipimus. » Hæc ille ; qui item [5] de Latinorum consuetudine alibi testatur, sic dicens : « Unde Paulus apostolus in epistola ad Hebræos, quam Latina consuetudo non recipit. » Sed an hæc tam facile sint admittenda, magna opus est consideratione ; et an revera ita se habeant, diligentius exquirendum est. Et in primis, a Græcis absque ambiguitate aliqua recipi epistolam Pauli ad Hebræos, Amphilochius in carmine ad Seleucum, quo scribit seriem librorum canonicorum, testatur his iambis :

> Quæ vero ad Hebræos, notha esse dicitur
> Plerisque ; sed male : nam germana gratia est.

Numerat eumdem Gregorius Nazianzenus item in carmine de libris authenticis.

49. Quod vero ad Latinos spectat, quos ait Hieronymus illam non recipere, si de antiquioribus temporibus agitur, dicemus paulo post : si autem de

[1] Euseb. hist. lib. VI. c. 19. in fin. — [2] Hier. in Isai. c. 6. — [3] Galat. IV. — [4] Joseph. contra Apion. lib. I. in princ.

[1] Clem. Alex. Strom. l. II. sæpe l. V. — [2] Philastr. de hæres. c. 90. — [3] Xyst. Biblioth. l. VII. c. 8. — [4] Hier. epis. CXXIX. — [5] Idem in Isai. c. 6.

recentioribus intelligit, illud animadvertendum, quænam potuerit esse differentia inter græcos et latinos scriptores catholicos post Nicænum Concilium absque præjudicio violatæ fidei sinceritatis, quæ quis scripta reciperet, vel rejiceret, si (quod ipse [1] testatur) in sacrosancto Nicæno Concilio statutus est certus numerus Scripturarum canonicarum. Post illud quidem tempus, si inter alias recensita haberetur dicta epistola ad Hebræos, certe religio erat si non reciperetur æque ab omnibus tam Latinis quam Græcis. Quod vero eadem in dicta Synodo accepta fuerit, non tantum ea ratione libere affirmari posse videtur, quod Catholici omnes ea usi essent adversus Arianos, qui eam abjecerant; sed eo etiam argumento quod Athanasius rogatus a Constante imperatore, ut totius divinæ Scripturæ compendium ad se mitteret, ille Synopsim conscripsit, qua distinguens authentica ab apocryphis, inter canonicas ab Ecclesia receptas sanctas Scripturas adnumerat Pauli epistolam ad Hebræos. Nec quidem putandum est, Athanasium, qui Nicæno Concilio præsens fuit, diversum divinarum Scripturarum catalogum ab eo qui in Synodo editus esset, scribere præsumpsisse, cum esset ejusdem Synodi præ cæteris acerrimus propugnator. Sed et Patres qui interfuerunt Concilio Laodiceno, seriem canonicorum librorum recensentes, æque cum cæteris epistolam Pauli ad Hebræos adnumerant. Si igitur in Concilio Nicæno (ut dictum est) inter alia scripta canonica ea fuit epistola adnumerata : magnus profecto error fuisset, si (quod ait S. Hieronymus) a Latinis non fuisset accepta.

50. Sed quosnam per Latinos intellexerit, adhuc subtilius exquiramus. Si de antiquioribus quæritur : jam dictum est Clementem Romanum pontificem epistolam ad Hebræos sæpius suis interserere consuevisse scriptis : adde, si placet, in his qui ab eo conscripti feruntur apostolici canones, eamdem inter scripta canonica adnumeratam esse. Verum non Clemens tantum, sed et alii Latinorum, quorum ipse meminit de scriptoribus ecclesiasticis, et qui inter Latinos fuerunt celebriores, eamdem epistolam sæpe citantes, Pauli quoque titulo prænotarunt; ut inter eos Hilarius, qui in libro quarto de Trinitate hæc habet : « Facturam autem, per id quod Paulus [2] ad Hebræos dixerit : Tanto melior factus est angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen ; » idemque aliis in locis. Gregorius Bæticus, cujus idem Hieronymus meminit, in libro quem scripsit de Fide, æque Apostoli nomine citat epistolam ad Hebræos, ut cum ait : « Alibi docet Apostolus [3] de Filio Dei esse scriptum : Et adorent eum omnes angeli Dei. » Optatus Milevitanus, quem idem inter cæteros scriptores ecclesiasticos recenset, apostoli Pauli nomine allegat, cum ex ejusdem epistolæ capitulo octavo testimonium adducit contra Parmenianum [4]. Item quoque Philastrius [5] episcopus Brixianus, qui tantum abest ut respuat, ut inter hæreses adnumeret opinionem illorum qui eam non sicut cæteras Pauli epistolas amplecterentur. Gaudentius [1], ejusdem Ecclesiæ episcopus, eamdem apostoli Pauli nomine citat quoque epistolam. Chromatius [2] hoc itidem præstitit, et Ruffinus [3] ejusdem Ecclesiæ presbyter, Paulinus, Ambrosius, ac Augustinus [4] creberrime, qui licet non neget eidem ab aliquibus contradici, a plurimis tamen affirmari esse Pauli tradit [5] : itidemque ipse texens seriem scriptorum canonicorum, eam adnumerat cum cæteris. Cum igitur Galli, Hispani, Afri, Itali, iidemque omnes qui latine scribentes, ante Hieronymi tempora floruerunt, vel saltem illius æquales extiterunt, citasse reperiantur nomine Pauli epistolam ad Hebræos : quidnam sit quod S. Hieronymus ait, eam a Latinis non recipi, expendendum est.

51. Non equidem puto, quia (quod ipse ait [6]) Tertullianus eam non recepit ut Pauli, sed ut Barnabæ, ob eam causam dixerit non recipi a Latinis. Nam absit, ut unus a cæteris omnibus discrepans Tertullianus, Catholicæ Latinæ Ecclesiæ canonem canonicorum scriptorum præscripserit : cum præsertim nonnisi in libro [7], quem scripsit postquam est factus hæreticus, id sua sententia testatum reliquerit. Sed ad alios potiusquam ad Tertullianum Hieronymus videri posset habuisse respectum, nimirum ad S. Cyprianum, qui ea minime usus esse reperiatur; nisi Cypriani quis illud opus esse contenderit, quod titulo de Operibus cardinalibus ejusdem nomine consignatur. Verum de Cypriano haud mirandum, si qui semper præ manibus Tertullianum habuit, eumque magistrum nominare consuevit [8], Tertulliano in eo fuerit obsecutus. De Arnobio, Minutio Felice, et Lactantio, nihil est, quod licet eam non citarint, ab eis rejecta dici possit; quippe qui cum scripserint adversus Gentes, nequaquam usi sunt divinæ Scripturæ, cui ille minime crederent, testimoniis, sed Gentilium potius scriptis, ac rationibus : nam et Lactantius [9] Cyprianum sugillasse visus est, quod agens adversus Demetrianum proconsulem, aliosque Gentiles, nisus sit testimoniis divinæ Scripturæ; sic enim ait : « Materia non est usus ut debuit : non enim Scripturæ testimoniis, quam ille utique vanam, fictam, commentitiam putabat, sed argumentis et ratione fuerat refellendus. » Nullum ergo affert præjudicium veritati, si dicti auctores contra Gentiles agentes non citaverint epistolam ad Hebræos. At in aliis nonne Arnobius interpretatus psalmum centesimum quartum (nisi velit quis alium esse illum Arnobium) citat capitulum sextum Pauli epistolæ ad Hebræos, sic dicens : « Paulus clamat Hebræus ex Hebræis? »

52. Verum nec ad hos quidem Hieronymus videtur habuisse respectum ; sed aliis credens, existi-

[1] Hier. epis. VII. — [2] Hebr. I. — [3] Hebr. IX. — [4] Optat. lib. VII. — [5] Philast. hæres. XC.

[1] Gaudent. tractat. II. — [2] Chrom. lib. de 8. beatit. — [3] Ruffin. in expos. Symboli. — [4] August. de Civit. Dei. lib. XVI. c. 22 — [5] De doctrina Christ. l. II. c. 2. — [6] Hier. de Script. Eccl. in Paulo. — [7] Tert. l. de pudic. c. 20. — [8] Hier. de Scrip. Eccl. in Tertul. c. 53. — [9] Lact. lib. V. c. 4.

mavit eam ab Ecclesia Romana non recipi. Nam idem ipse [1] in Caio hæc scribit : « In eodem volumine epistolas quoque Pauli tredecim tantum numerans, decimam quartam, quæ fertur ad Hebræos, dicit non esse ejus. Sed et apud Romanos usque hodie quasi Pauli apostoli non habetur. » Sed observandum diligenter est, hæc non esse verba Hieronymi, sed Eusebii, ex quo se plurima accepisse præfatur [2]. Agens enim de Caio, nihil videtur aliud præstitisse, quam ad verbum descripisse quæ ab Eusebio de eodem scriptore dicta erant. Sed ut hæc facilius cognoscantur, reddam et Eusebii verba de Caio sic dicentis [3] : « Tredecim solum memorat epistolas divi Pauli apostoli : epistolam autem ad Hebræos reliquis non adnumerat. Nam illa apud quosdam Romanos, etiam adhuc, Apostoli epistola esse non existimatur. » Hæc Eusebius ex versione Christophorsonia. Ruffinus autem sic transtulit [4] : « Pauli apostoli tredecim epistolas asserit : eam quæ ad Hebræos scripta est, non commemorans; quæ etiamnunc apud Latinos putatur non esse apostoli Pauli. » Hæc igitur cum ex Eusebio Hieronymus exscripserit, majorem illi quam par erat fidem tribuit, dum putavit Latinos dictam epistolam non recipere.

53. Sed an hæc omnia veritate subsistant, utriusque auctoris appello sententiam. Primum enim de his quæ antiquioris sunt temporis, ejusdem Eusebii hic esset referenda sententia de Clemente epistolam ad Hebræos approbante, atque suis ipsius scriptis intexente ; sed eam superius recitavimus. De novissimis vero temporibus, quibus Hieronymus vixit ; quid de his sentiret Romana Ecclesia, epistola Innocentii papæ ad Exuperium [5] (ambo hi vivebant Hieronymi tempore, nam utriusque meminit) satis superque declarat, dum texens in ea Romanus pontifex catalogum divinorum librorum, inter eos numerat quatuordecim epistolas Pauli apostoli. Sed ante Innocentium papam extat decretum Romani Concilii, quod ad damnandam hæresim Apollinaris est celebratum sub Damaso Romano pontifice; ubi novissimo loco actum est de libris canonicis in hæc verba : « Item dictum est : Nunc vero de Scripturis divinis agendum est : Quid universalis Catholica recipiat Ecclesia, et quid vitare debeat. Incipit ordo veteris Testamenti : Liber Genesis, etc., » inferius vero in ordine novi Testamenti, inter epistolas Pauli recensitas habetur epistola ad Hebræos his verbis : « Ad Hebræos una. » Habentur hæc in collectione Cresconiana omnium antiquissima atque verissima ; et in nostro codice, qui antiquitate nemini cedit, ponitur pagina ducentesima trigesima quinta. Porro dictum Concilium sub Damaso Romæ est celebratum , antequam Hieronymus scripserit librum de Scriptoribus Ecclesiasticis : nam cum se illum scripsisse dicat anno decimo quarto Theodosii imperatoris; Damasus, qui auctor decreti illius fuerat, jam anno sexto ejusdem imperatoris ex hac vita decesserat. Sicque in re tam patenti de Romana Ecclesia nulla remanet amplius dubitatio. Quod si extarent monumenta prædecessorum Romanorum pontificum, in quibus de eadem epistola opportuna mentio incidisset, haud dubium eorumdem testimonio de eadem epistola fides obsignata mansisset. Scimus tamen, in epistola secunda Evaristi, et in prima Higinii (ut prætereamus eam quæ Clementis nomine inscripta habetur ad Jacobum fratrem Domini) ex eadem epistola ad Hebræos citari sententias : sed quoniam haud adeo firma certaque fidei subsistunt, perinde ac cætera quæ a nobis ad hanc rem probandam sunt allegata, libentius modo abstinuimus : satis superque esse existimantes quæ diximus, ad repellendam de epistola ad Hebræos ab Eusebio illatam calumniam in Romanam Ecclesiam : quam sanctus Hieronymus (rogata venia dixerim, invitus enim nolensque licet, pro veritate ad ei obnitendum adducor) facile nimis, quod miramur, admisit.

54. Quid vero posthac senserit eadem Romana Ecclesia, Gelasius [1] fidem facit, et alii Romani pontifices, itemque Cassiodorus [2] senator : Quid etiam Galliæ, Alcimus Avitus episcopus Viennensis, qui heroico carmine texens omnia scripta canonica, hoc versu recolit quatuordecim epistolas Pauli :

Bis septena pii quod spargit epistola Pauli.

Quid præterea Hispaniæ, demonstrat Isidorus [3] episcopus Hispalensis. Quid Ecclesia Africana, Concilium Carthaginiense tertium [4] atque etiam Augustinus [5] declarant. Quid denique totus Oriens, satis docuisse diximus Concilium Magnum Nicænum, Laodicenum, Athanasium, Gregorium Nazianzenum [6], Amphilochium [7] : atque (ut uno verbo dicam) quotquot postea extiterunt rerum Ecclesiasticarum catholici tractatores, eadem de epistola ad Hebræos pari consensione firmarunt ; Latinis pariter omnibus id ipsum de eadem profitentibus, exceptis tamen quibusdam Novatoribus, quos vel ingens temeritas arguit, vel hæresis infamat, atque condemnat.

55. At quidni universus christianus orbis, uno excepto Caio ex classe Catholicorum, eam germanam Pauli noverit epistolam, quæ in primis Petri apostoli testimonio (si quis ejus verba exacte consideret) appareat comprobata? sic enim ait [8] : « Propter quod, carissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace : et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, sicut et carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. » Hæc ad Hebræos Petrus, ad quos suam primam epistolam scripserat, ut ipse in eadem testatur, sic dicens : « Hanc ecce vobis,

[1] Hier. de Scrip. Eccl. — [2] Hier. in præf. de Script. Eccl. — [3] Euseb. hist. lib. VI. c. 14. in fine. — [4] Ruffin. hist. l. VI. c. 15. — [5] Innoc. Epist. III.

[1] Gelas. in Conc. Rom. decr. de lib. canon. — [2] Cas. l. I. divin. lect. c. 14. — [3] Isidor. l. VI. Origin. — [4] Conc. Carth. III. can. 47. — [5] Aug. de doct. Christ. l. II. c. 8. — [6] Gregor. Naz. in carm. de lib. canonic. — [7] Amphil. in carm. de l. canonic. — [8] 2. Pet. III.

carissimi, secundam scribo epistolam. » Porro eo argumento esse a Paulo scriptam epistolam ad Hebræos, ut mala sustinentes, fide constantes, beatorum retributionem expectarent, quis non videt? cum præsertim in his admonendis, ab illis verbis [1] : « Habentes itaque, fratres, fiduciam,» usque ad finem totus versetur? At quoniam nulla alia fere est ejus epistola, in qua hæc ipsa idem Apostolus non inculcet, merito idem Petrus ea verba mox subdit [2] : « Sicut in omnibus epistolis, loquens in eis de his, etc. »

56. At eam non esse Pauli, quis poterit affirmare, si his adjunxerit ea quæ de tempore ejus scriptæ epistolæ præfati sumus? Vel saltem ex sigillo Pauli, ejus esse germanam quis poterit jure negare? Et quodnam qualeve Pauli sigillum? Ipsum hæc scribentem ad Thessalonicenses [3] attendamus : « Salutatio mea manu Pauli : quod est signum in omni epistola; ita scribo : Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. » Ad Hebræos itidem hæc eadem : « Gratia cum omnibus vobis. Amen. » Sed videas et alias ejusdem Pauli epistolas sic eodem consignatas esse sigillo, ut gratiam impartiendo non eadem prorsus semper verba conscribat : quamobrem in eo tantum appareat consistere characterem, quod in fine litterarum gratiam illis, ad quos scribit, impartiat; nam in fine epistolæ ad Colossenses habet : « Gratia vobiscum. » Et ad Timotheum : « Gratia tecum. » Porro (quod alias diximus) in eo privatum ejus sigillum cognoscitur, quod salutando gratiam pro salute conscribat : quandoquidem (ut superius dictum est ex Tertulliano [4]) Judæi salutando pacem deprecarentur, Paulus vero gratiam. Sunt enim hæc verba Tertulliani : « Nam et hodie Judæi in pacis nomine appellant, et retro in Scripturis sic salutant. » Et paulo post : « Evangelizator enim bonorum, id est gratiæ Dei, paci eam præferendam sciebat. » At de ejusmodi salutatione gratiæ nomine superius fusius, cum de prima a Petro scripta epistola actum est. Itaque hæc jam satis (quod nostrarum partium est) de epistolæ Pauli ad Hebræos certæ fidei attestatione, tam ex Romana, quam ex cæteris Occidentalis ac Orientalis orbis Ecclesiis comprobata. Si quæ levissimæ reliquæ sunt novatorum objectiones, eas ab aliis [5], qui adversus illos commentarios scripsere, egregie confutatas invenies. Cæterum hæc ipsa epistola Pauli, quæ ad Hebræos est titulo consignata, idcirco ultimo loco in codice ponitur, quod omnium novissima scripta habeatur, licet in cæteris disponendis, non semper ratio temporis videatur esse servata.

57. Sed illud monendum, quod idem Paulus in eadem ad Hebræos [6] epistola multa referat; quæ ad antiquam historiam pertinent; de his scilicet quæ in priori Testamento passi sunt viri sancti, nec habentur scriptis canonicis veteris Instrumenti comprehensa; ut cum de antiquioribus sanctis, ait : « Alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres : lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, etc. » Hæc, inquam, etsi ex veteri Testamento non in omnibus sibi vindicant fidem; ex novo certe, tum ex sententia Domini, tum etiam Stephani (quod observat Origenes scribens ad Africanum) firmam sibi conciliant auctoritatem, ut cum apud Matthæum [1] Dominus invehitur in Scribas et Pharisæos, dicens : « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis : Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. » Ad hæc et illud spectat, quod ab eodem dicitur [2] : « Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te; » vel quod Stephanus in Judæos item declamat his verbis [3] : « Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi. » Imo idem Paulus ad Thessalonicenses [4] : « Eadem, inquit, passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis, qui Dominum occiderunt, et prophetas. »

58. Sed cur hæc veteris Testamenti non sunt mandata historiis? Dicam quæ idem Origenes, pluribus de his agens, ad Africanum post multa scribit his verbis : « Ad hæc dicendum, quod ex iis quæ presbyterorum, magistratuum, et judicum continebant vituperationem, Judæi sustulerunt a cognitione populi : quæ quidem servantur in arcanis, ut de Isaiæ nece, qui serra sectus fuit, atque aliis. » Eadem ratione affirmat ab hebraico textu historiam de Susanna esse sublatam : quam ex adytis edidere Septuaginta interpretes, atque Theodotio item divinarum Scripturarum interpres. Sed de epistola Pauli ad Hebræos, simulque aliis omnibus ab eo conscriptis, hic esto jam finis : illud unum addendo, consuevisse majores nostros, cum in ecclesia Pauli ad diversas Ecclesias scriptæ epistolæ legerentur, easdem legenti lectori dicere : « Pax tecum. » Quod erat symbolum Catholicæ communionis. Unde S. Augustinus [5] scribens ad Generosum, hæc ait : « Quid autem perversius et insanius, quam lectoribus easdem epistolas legentibus dicere : Pax tecum : et ab earum Ecclesiarum pace separari, quibus ipsæ epistolæ scriptæ sunt? » Hæc ipse.

59. *De arefacta ficu Romulea.* — Quod ad res Romanas pertinet : multa quæ ad institutum minus faciunt, omittentes, satis sit illud meminisse, quod Tacitus [6] scribit in hæc verba : « Hoc eodem anno Ruminalem arborem in Comitio, quæ super octin-

[1] Hebr. X. — [2] 2. Petr. III. — [3] 2. Thess. III. — [4] Tert. contra Marcion. l. V. c. 5. — [5] Xyst. Senen. Biblioth. lib. VII. c. 8. Bellarmin. controv. lib. I. c. 17 et alii. — [6] Hebr. XI.

[1] Mat. XXIII. — [2] Luc. XIII. — [3] Act. VII. — [4] 1. Thes. II. — [5] Aug. epist. CLXIII. — [6] Tacit. Ann. lib. XIII.

gentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, arescente trunco, diminutam, prodigii loco habitum est. » Sed prodigium hoc quidnam portenderet, si et nobis interdum conjectari licet, et ex eo quod in sacris litteris habetur exemplum, hæc eadem interpretari; dicere haud incongrue posse videmur, sicut olim in arefacta ad Christi imperium apud Hierosolymam ficus arbore, Synagogæ infructuosæ est præmonstratus interitus; ita quoque non sine Dei consilio exsiccata Romulea ficu, veteris superstitionis abrogationem eo prodigio esse significatam, cum id manifesto experimento probarit eventus. Sicque bene versa vice rerum, magno sane prodigio fatalis arbor, eademque illis felicissima, Remi et Romuli cunabulis consecrata, tunc aruit, cum aridum crucis lignum a Petro Pauloque Romæ plantatum virescens fœcundo germine propagatur.

Anno periodi Græco-Romanæ 5551. — Olymp. 209. an. 2. — Urb. cond. 811. — Jesu Christi 58. secundum Baronium 60. — S. Petri 5. — Neronis imp. 5.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Nero August. III* et *Valerius Messalla.*

2. *Quinquennalia Neronis.* — Sumptus hic a Nerone consulatus juxta secundam consulatuum Cæsareorum regulam, Augustei enim imperii quinquennalia Nero dedit, quorum occasione dicavit macellum in quo omnia ad vitam necessaria vendebantur, cujus figuram repræsentat Erizzus pag. 117. Extat nummus Neronis, in quo legitur : NERO CLAUDIUS CÆSAR AUG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. In postica visitur ædificium pulcherrimum cum his verbis : MAC. AUG. S. C. Mediobarbus qui illum exhibet, putat anno Christi LX percussum. Sed ex Dione lib. 61 liquet, currenti anno cusum. De Nerone enim ait : « Forum obsoniorum, quod Macellum dicitur, dedicavit. Post hæc celebravit festa alterius generis, quæ dicuntur Juvenalia. » Quare cum juvenalia anno sequenti instituta fuerint, in quinquennalibus, ut in more positum erat, ea dedicatio peracta.

PETRI ANNUS 17. — CHRISTI 61.

1. *Paulus in Hispania* — Hoc, qui ordine sequitur, anno Domini sexagesimo primo, adscribuntur Fastis coss. [1] C. Vipstanus et Fonteius Capito : quo Paulus, biennio in vinculis jam exacto, liber abire sinitur. Reliquæ autem res gestæ Pauli usque ad martyrium remanserunt prorsus obscuræ. Quæ vero dicebantur Acta Pauli, de quibus diximus, rejecta sunt inter apocrypha. Ex eis Origenes [2] recitat illam tanquam a Salvatore dictam sententiam : « Denuo debeo crucifigi; » alludens ad ea quæ Paulus dixerat scribens ad Colossenses [3] : « Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea. » Quonam autem post hæc abierit : ex his, quas scripserat litteris superiori anno datis, facile colligi posse videtur; quippe qui scribens ad Philippenses, his usus est verbis : « Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito; » ad Philemonem vero sic : « Simul autem et para mihi hospitium : nam spero per orationes vestras donari me vobis; » et in novissima, quam ad Hebræos (ut vidimus) scripsit : « Cognoscite, inquit, fratrem nostrum Timotheum dimissum : cum quo, si celerius venerit, videbo vos. » Ut ex his appareat, Paulum haud in sententia perstitisse, post Romam adventum proficiscendi in Hispanias, sicut olim ad Romanos scribens [1] his verbis significaverat : « Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc; » et paulo post : « Per vos proficiscar in Hispaniam. » Cum igitur Paulus dum Romæ teneretur in vinculis, propositum consi-

[1] Tacit. lib. XIV. — [2] Origen. in Joan. hom. 27. — [3] Coloss. I.

[1] Rom. XV.

lium proficiscendi in Hispanias mutasse visus sit, et profectionem in Orientem instituisse : an id ipsum quod conceperat animo, omnino præstiterit, haud tuto possumus affirmare : non quidem ejus animi levitate, ut parvo momento nec satis gravi causa huc et illuc impelleretur, sed quod aliter quam statuisset, Deo monente, agere cogeretur; id ipsum eo testante, dum ad Corinthios [1] scribens, quibus spoponderat suum adventum, ait : « Hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis; et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me est, et non? » Quamobrem an profectus sit in Orientem, haud certe affirmari posse videtur; cum præsertim olim Mileti Ephesios allocutus, numine divino afflatus illis prædixisset, eos non esse visuros amplius faciem suam; quod certe haud potuisse contingere existimamus, si in Orientem Paulus, et in Asiam (ut pollicitus fuerat scribens ad Philemonem) iterum rediisset, quin ad optatissimam Ecclesiam Ephesinam Asiæ totius metropolim concessisset.

2. Hæc idcirco dixerimus, quoniam complurium antiquorum Patrum sententia traditum videtur, Paulum solutum vinculis esse profectum in Hispaniam. At nec ob eam causam, quod nunc (si velimus) rediisset in Orientem, videri potest elapsum tempus, quominus potuerit proficisci postmodum in Hispanias : nam octo illi qui intercedunt anni usque ad ipsius consummatum martyrium, non tantum fuere illi satis ad Hispanias peragrandas, sed universum plane orbem Romanum ac Barbarorum externas regiones adeundas. Hæc dicentes, operæ pretium ducimus hic intexere seriem antiquorum Patrum, qui profectionem Pauli in Hispaniam suis ipsorum scriptorum monumentis egregie testatam posteris memoriæ commendarunt. Præstitisse id ipsum nos meminimus in Notationibus in Martyrologium Romanum : sed hic iterum, ut opportuniori ac decentiori loco, eadem repetere, fusiusque prosequi , instituto consentaneum arbitramur. Sed primo quod in contrariam partem Gelasius [2] papa scripsisse videtur, nimirum Paulum nequaquam ut antea animo instituerat, permissum esse in Hispanias proficisci, Deo aliter decernente, cujus monitu alio fuerit amandatus; inspiciamus, reddamusque ejus verba; sic enim ait : « Beatus Paulus apostolus non ideo (quod absit) fefellisse credendus est, aut sibi extitisse contrarius; quoniam cum ad Hispanos se promisisset iturum, dispositione divina majoribus occupatus ex causis, implere non potuit quod promisit. Quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronuntiavit, quod revera voluisset efficere. Quantum enim ad divini secreta consilii (quæ ut homo omnia non potuit, licet Spiritu Dei plenus, agnoscere) superna prætermisit dispositione præventus. » Hæc Gelasius : cujus sententia non eo quidem tendit, ut penitus neget Paulum aliquando in Hispaniam esse profectum, sed potius affirmet voluisse, sed minime tunc implesse quod esset pollicitus : quippe qui ad Romanos scribens, se propediem, simul ac collectam pecuniam Hierosolymam pauperibus detulisset, Romam venturum, ac subinde in Hispanias proficisci decrevisse testatur : attamen quominus id præstare potuerit, quas a Judæis est passus Hierosolymis, graves ærumnæ, et quas Romæ sub Nerone biennio detentus in carcere, fuerunt impedimento.

3. At licet Gelasius contrariæ sententiæ esset assertor, tamen si numero testium eadem definienda sit controversia, pro uno Gelasio complures sunt ei eruditione non impares, qui profectioni Pauli in Hispanias libentius adstipulantur. At quid in primis de ea re scripserint græci veteres Patres, quid demum latini, in medium adducamus. Hippolytus in libello de Septuaginta duobus discipulis, adventus Pauli in Hispanias est firmus assertor. Athanasius ad Dracontium scribens, hæc ait : « Studium fuit sancto viro, » nempe Paulo, « usque ad Illyricum Evangelium prædicare, neque segnescere, neque omittere quin Romam iret, et in Hispanias ascenderet, ut pro graviori labore, majore frueretur mercede laboris. » Cyrillus [1] Hierosolymorum episcopus hæc in eamdem sententiam : « Ab Hierosolymis usque ad Illyricum disseminavit Evangelium : qui regiam quoque Romam instituebat, et in Hispaniam usque promptitudinem prædicationis extendit. » Epiphanius [2] hæc etiam : « Paulus, inquit, in Hispaniam profectus est, Petrus vero sæpe Pontum et Bithyniam visitavit. » Joannes Chrysostomus [3] id ipsum sæpius profitetur; ac in primis : « Postquam, inquit [4], Romam ingressus est, ibi quoque quanta cum modestia annuntiat veritatem, quanta etiam cum libertate obstruit ora impiorum? Verum nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit; » et alibi : [5] « Videas eum Hierosolymis ad Hispaniam usque currentem; » ac rursus : « Cum igitur biennium Romæ exegisset in vinculis, tandem dimissus est : deinde in Hispanias profectus, invisit illic Judæos quoque; ac tunc fortasse Romam reversus est, quando et supplicium jussu Neronis pertulit. » Theodoretus idem affirmans, ait [6] : « Quando appellatione usus, Romam a Festo missus, defensione audita, fuit absolutus, et in Hispaniam profectus est : et ad alias gentes excurrens, eis doctrinæ lucem attulit; » item [7] : « Quæ Actorum nos docuit historia, quod duobus annis primum Romæ per se degit, per se habitans in suo conducto : cum autem illinc profectus esset in Hispaniam, et illis etiam divinum Evangelium tradidisset, reversus est, et tunc fuit truncatus capite; » insuper alibi [8] : « In Italiam venit, et in Hispanias pervenit; et insulis, quæ in mari jacent, utilitatem

[1] 2. Cor. I. — [2] 22. q. 2. c. beatus, ex Act. Com. Concil. manuscript.

[1] Cyril. cateches. XVII. — [2] Epiph. hæres. XXVII. — [3] In præf. in epist. ad Hebr. — [4] Joan. Chrys. de laud. Pauli homil. 7. — [5] Idem in Mat. hom. 76. — [6] Theod. in epist. ad Tim. II. c. ult. — [7] Idem in epist. ad Philip. c. I. — [8] Idem in Psal. CXVI.

attulit. » Rursum Sophronius episcopus Hierosolymitanus in sermone de Natali Apostolorum id ipsum asseverat. Post recensitos alii complures recentiorum Græcorum idem sunt testati.

4. Ex Latinis vetustior sanctus Hieronymus ejus sententiæ gravissimus reperitur assertor, ut in primis cum ait [1] : « In Hispaniam alienigenarum portatus est navibus; » et alibi : « Usque ad Hispaniam tenderet, et a Mari rubro, imo ab Oceano usque ad Oceanum curreret. » Gregorius [2] papa id ipsum his verbis confirmat : « Ecce ipse, quem ad testimonium jam sæpe deduximus, Paulus, cum nunc Judæam, nunc Corinthum, nunc Ephesum, nunc Romam, nunc Hispanias peteret, ut in peccati morte jacentibus æternæ vitæ gratiam nuntiaret, quid se aliud quam esse aquilam demonstrabat? » Apud Isidorum [3] (quisquis sit ille auctor) id ipsum testatum invenies. Beda insuper [4], Ado Viennensis [5], et alii complures hoc ipsum professi sunt. Id denique Romanum Martyrologium [6] egregie profitetur, cum agit de Paulo episcopo Narbonensi : quem secum Paulus ducturus in Hispaniam, reliquit Narbonæ. Quin et addit Ado [7] Viennensis episcopus, eodem itinere Paulum reliquisse Trophimum discipulum Arelate, Viennæ vero Crescentem. Verum de Crescente Paulus ipse ad Timotheum scribens [8], anno primo sui carceris petiisse Galatiam (sive, ut alii legunt, Gallias) tradit : sed potuit vel ad ipsum rediisse, vel in via occurrisse, atque eo modo quo scribit Ado, ejus Ecclesiæ episcopus, Viennæ relictus esse. Porro res gestæ Pauli in Hispania, sicut et alia ejus acta postquam solutus vinculis Roma egressus est, remanserunt inopia scriptorum prorsus obscuræ : licet in Græcorum Menologio [9] mentio habeatur de Xantippe et Polixena a Paulo ad fidem conversis in Hispania : quæ vero de his apud Metaphrastem [10] leguntur conscripta, et Eusebii (ut ait) auctoritate testata; quoniam nusquam Eusebium hæc scripsisse reperire est, cætera etiam quæ subinfert, in suspicionem adduci posse videntur : verum qualiacumque sint, qui ea cupit, habet auctorem quem consulat.

5. At licet hæc de adventu Pauli in Hispanias tot tantisque consignata sint testibus, Innocentius [11] tamen Romanus pontifex, neminem Apostolorum, excepto Petro, Hispanias et alias Occidentalis orbis provincias docuisse, firmiter videtur asseverasse, cum ait : « Legant si in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Quod si non legunt, quia nusquam invenitur, oportet eos hoc sequi quod Romana Ecclesia custodit, a qua eos principium accepisse, non dubium est : ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere. » Hæc Innocentius. Sed haud putandum est eum a Petro Paulum dividere voluisse, sicut cæteros Apostolos, quos jure negat Occidentales oras docuisse : nam Pauli causa diversa esse videtur a cæteris, quippe qui et ipse, sicut Petrus, Romæ docuerit. Cum igitur idem Innocentius agens de traditis in Occidente apostolicis institutis, eos in quos scribit, provocet ad Romanæ Ecclesiæ ritus : cum satis constet tam Petrum quam Paulum eam sacris institutis imbuisse, certe quidem de Paulo quid exciperet, non habebat; cum easdem tam Romæ quam in remotis provinciis ecclesiasticas traditiones eum impartitum esse dicere opus sit. At quod tantum de Petro meminit : recte id quidem, quod primæ sedis esset episcopus, ex qua cæteræ deriventur Ecclesiæ, eidemque unitate catholica compaginentur. Quamobrem haud putandum, Romanum Martyrologium, cum de profectione Pauli in Hispanias meminit, a sententia Innocentii discrepasse. At de his satis, jam cætera prosequamur.

6. *Acta Apostolorum scribit Lucas.* — Hoc eodem anno S. Lucas evangelista scriptionem eam absolvit, cujus est titulus, Acta Apostolorum. Cum enim in fine ejus commentarii biennium egisse Paulum in suo conducto scribat, plane post illud tempus extremam manum operi se imposuisse significat. Quandoquidem, mea sententia, eam ipsum in scribendo iniisse rationem affirmari posse videtur, ut interpolatis temporibus eadem Acta conscripserit : quippe qui res, quibus præsens fuerit, continuo scriptis commendarit, omniaque singillatim, ut gesta essent, distincte admodum fuerit prosecutus : cætera autem quæ se absente acta fuissent, ea vel brevi compendio comprehensa summatim scripserit, vel prorsus intacta reliquerit. Quod vero S. Hieronymus dicat biennium Pauli Romæ agentis extendi usque ad quartum Neronis annum, nos autem quinto ponamus : unde id acciderit, jam satis superque superius dictum est; nimirum quod ipse uno eodemque anno ponat ejus discessionem Hierosolymis, et Romam adventum; quæ tamen duobus annis esse peracta, nec quo inde recessit anno, venisse Romam, sed sequenti, ejusdem Lucæ testimonio est declaratum. Si igitur tertio Neronis anno addas biennium quo Paulus in suo conducto vinctus permansit, haud dubium invenies ipsum hoc anno Neronis quinto liberum esse dimissum : quo (ut dictum est) Lucas Actorum opus absolvit. Præterea vero Lucam iterum Romam rediisse eo tempore, quo Paulus novissime Romam veniens martyrium consummavit, tradunt Acta passionis ejus, quæ feruntur Lini nomine; de quorum fide inferius dicturi sumus.

7. *Lucæ reliquæ res gestæ.* — Quonam autem Lucas abierit, postquam Roma discessit, incertum est; hæc tamen de eo tradit Epiphanius [1] : « Prædicat primum quidem in Dalmatia, ac Gallia, et in Italia, ac Macedonia. » Scimus etiam legi apud Œcumenium [2], eumdem, Roma cum discessisset, in Orientem esse reversum, rursumque Libyam pe-

[1] Hieron. in Isai. c. 11. — [2] Greg. Mor. lib. XXXI c. 22. — [3] Isid. de vita et obitu sanct. c. 71. — [4] Beda in Martyr. XI. Kal. Aprilis. — [5] Ado in Chron. anno Dom. 59. — [6] Die 22 Mart. — [7] Ado in Chron. anno 59. — [8] 2. Tim. IV. — [9] Die 25 Septembr. — [10] Metaph. ser. de Apostol. die 29 Junii. Sur. tom. III. et Mich. Glyc. 3. par. Annal. — [11] Innoc. ad Decent.

[1] Epiph. hær. LI. — [2] Apud Œcum. in Luca.

tiisse, Thebanos Christiana instituisse religione, atque in ultima senectute reddidisse Deo spiritum. Sane quidem et Hieronymus [1] eum vita cælibem ad ætatis annos octuaginta quatuor pervenisse testatur. Verum alii complures antiqui probataque fide auctores eum martyrio vita functum testantur. Nam in primis Gregorius Nazianzenus [2] adversus Julianum Apostatam agens, eum martyribus adnumerasse visus est, cum ait : « Non victimas pro Christo cæsas reveritus es? non magnos pugiles extimuisti, Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, eos qui et post illos et ante illos capitis sui periculo veritatem protexerunt : qui cum igni et ferro et belluis et tyrannis et præsentibus malis et denuntiatis, alacri animo, veluti in alienis corporibus, imo quasi corporum expertes dimicarunt? » Paulinus Nolanus [3] his item versibus ipsum nominat martyrem.

Hic pater Andreas, et magno nomine Lucas
Martyr, et illustris sanguine Nazarius.

Rursum Gaudentius [4] episcopus Brixianus, qui claruit eodem quo Ambrosius sæculo, hæc habet : « Horum quatuor habemus in præsenti reliquias; qui regnum Dei et justitiam prædicantes, ab incredulis et iniquis occisi, Deo semper vivere operationum suarum virtutibus demonstrantur : Joannes in Sebaste Palæstinæ, Thomas apud Indos, Andreas et Lucas apud Patras, Achaiæ civitatem, consummati referuntur. » De eodem hæc Nicephorus [5], brevi compendio vitam illius describens : « Lucas Antiochiæ, quæ est in Cœlesyria, ortus, medicus simul et pictor egregius, Thebis ad Paulum venit, atque ibi nuntio patrio errori remisso, ad Christum accessit : pro corporum curatione, animarum medicus factus; Evangelium suum Paulo præcipiente scripsit, atque itidem Acta Apostolorum. Cum Paulo autem Romæ cum fuisset, in Græciam est reversus, plurimosque ibi divinæ doctrinæ et cognitionis luce illustravit : et tandem a divini verbi contemptoribus ex fructiferæ oleæ arbore suspensus, quod aridi ligni, unde crux fieret, copia non esset, Deo spiritum commendavit, cum octoginta (ut dicitur) annos natus esset, etc. »

8. Sed hic obiter præterisse nolumus, quod sive hic ex Nicephoro, sive alio auctore recitavimus in Martyrologio, positam Antiochiam in Cœlesyria, a quodam recenti cosmographo nos esse reprehensos.

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Luca. — [2] Greg. orat. I. in Julian. — [3] Paulin. epist. XII. — [4] Gaud. tractat. de dedic. Basil. — [5] Niceph. lib. II. c. 43.

Sed quod ea ad verbum ex certis auctoribus exscripsimus, satis ad nostram excusationem esse posset. Verum haud consenserimus, Nicephorum, vel alios id dicentes esse hallucinatos, sed tantummodo improprie locutos, cum satis exploratum sit, tum ex antiquis cosmographis, tum ex divinæ Scripturæ testimoniis, illam proprie dictam esse Cœlesyriam, quæ juncta Phœniciæ montibus, Libano et Antelibano clauditur. « Cæterum, inquit Strabo [1], nonnulli totam Syriam in Cœlesyros et Phœnices partiuntur; » et post multa : « Tota itaque regio ultra Seleucidem in Ægyptum et Arabiam recedens, Cœlesyria appellatur : proprie ea quæ Libano definitur et Antelibano. » Hæc Strabo. Secundum igitur illorum descriptionem non tantum apud Nicephorum legimus Antiochiam positam in Cœlesyria, sed et apud S. Hieronymum in libro de locis Hebraicis in Acta Apostolorum. Imo idem auctor, cum ibidem agit de Cilicia, eam a Cœlesyria dividi ait Amano monte.

9. Sed ad Nicephorum de Luca alia addentem redeamus. Agit ibidem et de miraculis ad ejus monumentum edi solitis, deque Christi, et Sanctissimæ Matris ejus, necnon Petri et Pauli imaginibus ab eodem coloribus effigiatis. De translatione autem ejus reliquiarum Constantinopolim, cujus meminit, agemus suo loco. Eadem de martyrio in olea consummato testatur Michael Glycas [2] Græcus historicus; sed et de unguento medico, quod ex membris ejus scaturiit, quo etiam signo repertas reliquias ejus tradit; eadem et Georgius [3] Cedrenus. Quid præterea de Luca dicamus, non habemus, nisi quod Origenes [4] eumdem hunc esse Lucam cum Lucio, cujus Paulus meminit scribens ad Romanos, existimavit. Plura autem de eo superius.

10. *Agrippinæ interitus.* — Hoc ipso anno Nero imperator scelestissimum omnium facinus meditatus, ut Agrippinæ matri mortem inferret, naufragio id semel tentatum cum non successisset, misso Aniceto liberto cum sociis, eam occidendam curavit, mense Martio, festis quinquatriis. Reliquum vero anni tempus turpissimis est ab eo insumptum luxuriis. Sed hæc pluribus Tacitus [5]. Cumque (ut idem ait) publica adulatione, lætitia quoque publica omnium esset, ut de salute parta imperatoris : fortasse ea ex causa accidit, ut Paulus in carcere jam insumpto biennio, una cum cæteris vinctis solutus vinculis, liber juberetur abire.

[1] Strab. lib. XVI. — [2] Glycas. lib. III. Annal. — [3] Cedren. in comp. hist. — [4] Orig. in epist. ad Rom. — [5] Tacit. lib. XIV.

Anno periodi Græco-Romanæ 5552. — Olymp. 209. an. 3. — Urb. cond. 812. — Jesu Christi 59. secundum Baronium 61. — S. Petri 6. — Neronis imp. 6.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Vipstanus Apronianus*, et *L. Fonteius Capito.*

2. *Nero matrem occidit, et barbam ponit.* — Ad num. 10. Nero Agrippinam matrem Germanici filiam die festo *Quinquatruum* Minervæ interfecit, ut ex Suetonio in Nerone cap. 34 discimus. Quod festum XIV *kalend. Aprilis,* ut liquet ex Kalendario a Lambecio publicato, celebrabatur. Cum ad Urbem rediisset Nero, et Agrippinæ defunctæ causa sacrificia fierent, sol obscuratus est, testibus Tacito, Xyphilino et Plinio, qui ait, eclipsim factam *pridie kalendarum Maii,* quæ invenitur, inquit Calvisius in Opere Chronologico, die xxx Aprilis, Romæ hora secunda post meridiem. Testatur ibidem Suetonius, Neronem primam barbam non posuisse ante interemptam Agrippinam : « Junxit parricidio matris amitæ necem. Quam cum ex duritia alvi cubantem visitaret, et illa tractans lanuginem ejus, ut assolet jam grandis natu, per blanditias forte dixisset : Simul hanc excepero, mori volo; conversus ad proximos, confestim se positurum, velut irridens ait : præcepitque medicis, ut largius purgarent ægram. » Tacitus lib. 14 sub hujus anni consulibus Agrippinæ cæde narrata, de Nerone ait : « Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos Juvenalium vocabulo. » Dio vero lib. 61, postquam de eadem morte locutus est, scribit : « Post hæc celebravit festa alterius generis, quæ dicuntur Juvenalia. Ea propter barbam ejus, quæ tum primum rasa fuerat, facta sunt : cujus pilos in sphæram auream conjectos Jovi Capitolino consecravit. » Et hercle ea nominis causa; Juvenalia enim dicta, quia ut tirocinii die pueros exuebant, sic barba rasa juventutem, transibantque tunc in viros, ut recte Lipsius in Notis ad eum Taciti locum. Turbat tamen Suetonius in Nerone cap. 12, ubi de Nerone habet : « Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romæ, more græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit Neronia. Dedicatisque thermis atque gymnasio, senatui quoque et equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte, sede prætorum, etc. Citharam autem a judicibus ad se delatam adoravit, ferrique ad Augusti statuam jussit. Gymnico quod in Septis edebat, inter buthysiæ apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, et pretiosissimis margaritis adornatam Jovi Capitolino consecravit. » Cum enim certum sit quinquennale illud certamen anno Christi sequenti institutum esse, sequi videtur eodem etiam anno Neronem primam barbam posuisse, cum Suetonius dicat, factum id esse *gymnico, quod in Septis edebat :* Quinquennale enim certamen illud gymnicum erat. At observandum Suetonium capp. 11 et 12 temporis ordine non servato agere de variis spectaculorum generibus, ac asserere Neronem quinquennale certamen, quod gymnicum erat, instituisse; quod anno Christi LX factum. Tum subdere, eum dedicasse gymnasium, quod Tacitus lib. 14 Annal. Pæto et C. Petronio coss. anno nempe Christi LXI contigisse testatur. Et in ea dedicatione Neronem magistros toti certamini præposuisse consulares Suetonius tradit. At denique Neronem barbam posuisse in eo gymnico, quod in Septis edidit. Eo itaque in loco non de unico, sed de triplici certamine tribus diversis annis editis loquitur Suetonius. Quod autem primum habitum est, ultimo loco memorat, quia, uti existimo, duo priora longe fuere celebriora. Quinquennale enim tunc primum institutum, et in secundo, quod in dedicatione gymnasii editum, Nero primus ad gymnasia oleum dedit; cum antea populo in congiario tantum daretur, ut vidit Lipsius in Notis ad lib. 14 Taciti. Hæc partim a Toinardo viro eruditissimo, in litteris ad me scriptis, partim a me observata.

PETRI ANNUS 18. — CHRISTI 62.

1. *Ananus senior et ejus filii in pontificatu Judæorum.* — Sequitur annus Domini sexagesimus secundus, qui consulatu Neronis quarto et Cornelii notatus habetur in Fastis[1] : quo Festus Judææ præses in provincia diem obiit, cui successor a Nerone

[1] Tacit. Annal. lib. XXIV.

designatur Albinus[1], qui tamen nonnisi sequenti anno profectus est in Judæam. Quid interim rex Agrippa de abrogatione et substitutione summi pontificis egerit, Josephus[2] sic scribit : « Cæsar autem de Festi morte accepto nuntio, Albinum in Judæam misit præsidem. Rex vero Josepho summo pontifice jusso privatam vitam agere, sacerdotium ejus dedit Anani filio, et ipsi vocato Anano, eodem quo pater nomine. Seniorem istum Ananum aiunt fuisse omnium felicissimum, ut qui liberos habuerit quinque, omnes potitos summi Dei pontificio, cum prius ipse ad satietatem hac dignitate esset perfunctus : quod ad eam ætatem nulli antea summorum pontificum contigerat. » Hæc Josephus. Quod ad ipsum Ananum seniorem spectat, haud dubium est, ipsum illum esse quem idem Josephus[3] a Quirino Syriæ præside substitutum ait in locum Joazari, rursumque depositum a Valerio Grato anno primo Tiberii[4] : sicque secundum initam a nobis superius rationem de tempore præfecturæ Quirini, invenitur hic sedisse annos circiter quindecim : cui suffectus ejus filius Eleazarus nomine : rursumque alio tempore ejusdem Anani secundus filius Jonathas subrogatus est Caiphæ, cujus idem[5] auctor meminit : tertius vero dictus Theophilus summo etiam pontificatu potitus[6] est : eodemque perfunctum munere quartum filium Matthiam nomine, idem Josephus[7] tradit : ultimo demum loco, quintus filius ejus Ananus junior, de quo agimus, est subrogatus ; de quo hæc Josephus[8] : « Junior autem Ananus, qui hoc tempore pontificatum accepit, audax erat, et ferox ingenio, secta Sadducæus ; quod hominum genus apud Judæos in judicando est severissimum. » Cætera autem quæ ad ipsum spectant, dicemus anno sequenti. Qui igitur tradunt[9] Annam, ut Caipham, male periisse ; quod ad seniorem Annam spectat, longe a Josepho discrepare noscuntur.

2. *Terræmotus Laodiceæ.* — Sub iisdem coss. Romanam urbem variis exagitatam prodigiis, vulgi opinione male interpretatis, testatur Tacitus[10]; quippe quæ tum ob ortum recentis cometæ, tum ob fulmen illapsum in mensam Neronis, quasi certior reddita esset de ejus morte, omnia studia convertit in Rubellium Plancum, quod ex Julia gente per matrem originem duceret : qui Neronis jussu solum vertere, et in Asiam proficisci coactus est. Hæc licet præter institutum a nobis posita videantur, tamen præteriisse noluimus, quo ejusmodi saltem exemplo innotescat, quam fallax et vanum plerumque esse soleat ex prodigiis hujuscemodi futura prænoscere.

3. Eodem item anno (ut idem Tacitus narrat) nobilis in Asia urbs Laodicea, cujus (ut vidimus) Paulus in epistola ad Colossenses ante biennium scripta meminit, tremore terræ collapsa prosternitur, sed a civibus iterum brevi restituitur ; nam opulentissima erat. Ejus namque divitiarum occasione Ecclesiam ibi positam tepuisse, conqueritur Dominus apud Joannem[1], sic dicens : « Et angelo Ecclesiæ Laodiceæ scribe : Hæc dicit : Amen, testis fidelis et verus, qui est principium creaturæ Dei. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Utinam frigidus esses, aut calidus : sed quoniam tepidus es, et nec frigidus, nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo. Quia dicis : dives sum, et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ : et collyrio inunge oculos tuos, ut videas. Ego quos amo, arguo et castigo. Æmulare ergo, et pœnitentiam age. » Quod autem suadet Laodicenos indui vestimentis albis, et emere aurum ignitum : alia ab illis esse comparanda vestimenta, aliasque divitias esse quærendas, diversasque ab iis quas Laodiceni ex pretiosis velleribus possiderent, insinuat. Facta enim videtur allusio ad ea, quæ in hæc verba de Laodicensibus scribit Strabo[2] : « Loca quæ sunt circa Laodiceam, oves alunt excellentes, non mollitie modo lanarum, qua etiam Milesiis præstant, sed etiam ad corvorum nigredinis æmulum colorem, unde amplos quoque habent reditus. » Tradit idem auctor inferius, eadem loca esse terræmotibus vehementer obnoxia. Eusebius vero in Chronico, anno Neronis decimo, ejusmodi cladem Laodicensem ponit, additque non tantum Laodiceam, sed et Hierapolim, necnon et Colossas ejusdem provinciæ nobiles civitates terræmotu esse prostratas. At in his quæ sunt temporum, Tacito æquius assentimur.

[1] Euseb. in Chron. — [2] Joseph. ant. lib. xx. c. 8. — [3] Joseph. ant. lib. xviii. c. 3. — [4] Joseph. ibid. — [5] Joseph. ant. lib. xviii. c. 6. et lib. xix. c. 6. — [6] Joseph. ant. lib. xix. c. 15. — [7] Joseph. ant. lib. xix. c. 6. — [8] Joseph. ant. lib. xx. c. 8. — [9] Niceph. l. ii. c. 10. in fin. et alii eum secuti. — [10] Tacit. lib. xiv.

[1] Apoc. iii. — [2] Strab. lib. xii

Anno periodi Græco-Romanæ 5553. — Olymp. 209. an. 4. — Urb. cond. 813. — Jesu Christi 60. secundum Baronium 62. — S. Petri 7 — Neronis imp. 7.

1. *Consules.* — Ad num. I. Coss. *Nero Aug. IV* et *Cossus Cornelius.*

2. *Decennalia imperii proconsularis Neronis.* — Sumptus hic a Nerone consulatus juxta secundam

consulatuum Cæsareorum regulam : decennalia enim imperii proconsularis exhibuit; ad quæ revocandum quod habet Tacitus lib. 14 : « In Italia vetus oppidum Puteoli jus coloniæ et cognomentum a Nerone adipiscuntur. » Lipsius in Notis suspicatur, Tacitum hallucinatum esse, quod Livius et Velleius scribant, anno Urbis DLX coloniam *Puteolos* deductam esse. Sed cum annis, quibus imperatores quinquennalia et id genus solemnia dabant, coloniæ de more instituerentur, ipsæque ac urbes novis nominibus appellarentur, fides Tacito minime deneganda, præsertim cum Frontinus in Catalogo coloniarum dicat : « Puteoli, colonia Augusta Augustus deduxit. » Quare recte A. Gellius lib. 16, cap. 13, ostendit, sæpe commutari solere colonias in municipia; et contra, optimaque Lipsii conjectura, totum oppidum currenti anno in coloniæ jus translatum esse. Præterea « Quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem græci certaminis, » inquit Tacitus lib. 14, quod certamen quovis anno quinto exacto agebatur, ut nunc inter omnes convenit.

3. *Corbulo successor Quadrati in præfectura Syriæ.* — Tacitus lib. 14 sub hujus anni consulibus ait : « Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidii vacuam ac sibi permissam. » Quare C. Ummidius Durmius Quadratus, qui Cassio Longino successerat, per plures annos Syriam administravit. Spanhemius vir eruditissimus in Dissert. 9 de Præstantia et Usu Numismatum, nummum Antiochensium exhibet cum epigraphe : ΕΠΙ ΚΟΥΑΔΡΑΤΟΥ ΕΤ. ΕΡ., id est, *sub Quadrato anno* CV. Proficiscitur is annus ab anno Urbis DCCV, seu ab anno periodi Græco-Romanæ 5445. Percussus itaque nummus anno Christi LVI, aut insequenti.

4. *Cæsarea Philippi novo nomine appellata.* — Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 9, narrata Jacobi fratris Jesu Christi lapidatione, et Albini Judææ procuratoris in eam regionem adventu, ait : « Hoc tempore Agrippa rex prolatis pomœriis Cæsareæ, quæ Philippi dicitur, mutato nomine in Neronis honorem vocavit eam Nerodiada : et theatrum apud Berytios impendiis magnis exædificatum ornavit spectaculis annuis, assignata in eum usum ingenti vi pecuniæ. Frumentum enim donavit ei populo, et oleum viritim distribuit : totamque eam urbem ornavit statuis passim dispositis, atque expressis ad antiqua clarorum artificum archetypa imaginibus; et omnia pene sui regni ornamenta in eam civitatem transtulit. » Facta hæc Cæsareæ Philippi ampliatio, et nova appellatio currenti anno decennalium Neronis occasione, indeque desumpta epocha nummorum Domitiano imperante cusorum, qui L. ΚΑ, id est, *annum* XXI usque ad annum ΚΖ, id est, XXVII præferunt. Hos inter V. Clariss. Toinardus mecum communicavit nummum, in quo legitur : IM. CA. VES. F. DOM. AU. GER. COS. XII. in postica : ΕΠΙ ΒΑ. ΑΓΡΙ. ΕΤ ΚΣ. infra, S. C. id est, « imperator Cæsar Vespasiani filius, Domitianus Augustus, Germanicus consul XII sub rege Agrippa anno XXVI senatusconsulto. » Domitianus anno Christi LXXX consulatum XII iniit. Quare si tunc Agrippa XXVI regni annum ingressus erat, sub hujus anni finem Cæsaream ampliarat. Quo pacto annus XXI Agrippæ post diem XIII Septembris anni Christi LXXXI, quo die Domitianus Tito fratri successit, inchoatus fuit. Postica pars nummi Domitiani habet : ΒΑ ΑΓΡΙΠΠΑ ΕΤ ΚΑ, id est, *Agrippa rex anno* XXI. Ex his liquet Jacobum apostolum cognomento *Justum* currenti anno morte affectum, et Albinum præsenti etiam anno in Judæam venisse, licet Baronius utrumque in annum sequentem differat. Non audiendus etiam Valesius in Notis ad lib. 2 Eusebii, cap. 23, ubi Jacobum anno quarto Neronis occisum contendit; hæc enim opinio prorsus improbabilis.

PETRI ANNUS 19. — CHRISTI 63.

1. *Jacobi episcopi Hierosolymitani martyrium, ejusque mira sanctitas.* — Sequitur annus Christi sexagesimus tertius, coss. C. Cæsonio Pæto et Petronio Turpiliano : qui Jacobi Justi fratris Domini glorioso martyrio, ut nobilissimo monumento, insignis redditur. Rem adeo celebrem Josephus Judæus etiam suis ipsius scriptis egregie testatam reliquit : quippe qui tanti ponderis Jacobi necem existimavit, ut ob tam infandum scelus, Judæorum populum perditum, civitatem excisam, templum incensum, ac cætera denique mala illis obvenisse, fuerit opinatus. Sed quid ipse de Jacobo a Judæis necato conscripserit, enarremus; sic enim ait [1] : « Talis igitur cum esset Ananus, » summus scilicet pontifex, « audax, sævus, ingenio ferox, et secta Sadducæus; tempus opportunum se nactum ratus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, concilium judicum advocat : statutumque coram eo fratrem Jesu Christi

[1] Joseph. ant. lib. XX. c. 8.

Jacobum nomine, et una quosdam alios reos impietatis peractos, lapidandos tradit. Quod factum omnibus in ea civitate bonis et legum studiosis vehementer displicuit: missisque ad regem clam nuntiis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale posthac ageret : nam ne nunc quidem recte egisse. Quidam etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuisse Anano sine ipsius consensu advocare concilium. Horum verbis ille persuasus, iracunde scripsit pontifici, daturum sibi pœnas minitans : et Agrippa rex eam ob causam post tertium mensem ablatum ab eo pontificatum Jesu Dannæi filio concessit. » Hæc Josephus.

2. Sed antequam cætera antiquorum scriptorum testimonia de nece Jacobi hic inseramus, quod spectat ad temporis rationem, omnes pari consensione confirmant accidisse anno septimo Neronis imperatoris : id Eusebius [1], S. Hieronymus [2], ac denique cæteri omnes pariter asseverant. Eusebius enim Olympiade ducentesima decima, anno primo, et Neronis imperii septimo, hæc ait : « Jacobus frater Domini, quem omnes Justum appellant, a Judæis lapidibus opprimitur : in cujus thronum Simeon secundus summittitur; » hac igitur ratione eum sedisse oportuit non annis triginta (ut complures dixerunt), sed viginti novem tantummodo : quippe qui anno trigesimo quarto, quo et Dominus passus, ejus Ecclesiæ est institutus episcopus. Error insuper in notam numeri apud Nicephori Chronicon irrepsisse videtur, dum loco annorum viginti novem, viginti sex sedis Jacobi notati habentur. At nec prætermittimus hic etiam confutare illorum sententiam, qui ut quoquo modo defenderent epistolam Clementis Romani ad Jacobum fratrem Domini inscriptam, et monstrare possent Jacobum hunc etiam post Petrum fuisse superstitem, affirmarunt contra sententiam omnium asserentium eum consummasse martyrium anno Neronis septimo, annos sedis Jacobi non esse numerandos ab anno passionis Christi, sed ex quo facta est in provincias Apostolorum discessio, nempe (ut dicebat Apollonius [3]) a duodecimo anno post Jesum passum. Sed hæc omnia non tantum Eusebii, Hieronymi, et aliorum testimonio confutantur, verum ipsius quoque Josephi : qui dum ait, tunc occisum fuisse Jacobum, cum Albinus veniret in provinciam; cumque ejusdem testificatione probetur, ante annos septem et menses quinque ab obsidione Hierosolymorum Albinum fuisse in eo magistratu (quod idem scribit de bello Judaico [4]) plane certum est, hoc anno Jacobum Justum esse martyrio coronatum. Cæterum Epiphanius [5], licet ad decrepitam ætatem Jacobum pervenisse testetur, nempe ad annos nonaginta sex, tamen post ascensionem Salvatoris vixisse tradit annis plus minus viginti quatuor. Sed et de ætatis annis ipsius quoque fides redditur dubia; cum haud facile cuipiam persuaderi possit, Jacobum fratrem Domini tempore passionis Christi egisse annum ætatis septuagesimum secundum, et ante annos quinque (quod falsum est) martyrium consummasse.

[1] Euseb. in Chron. — [2] Hier. de Scrip. Eccl. in Jacobo. — [3] Apud Euseb. l. v. c. 17. in fin. — [4] Joseph. de bell. Jud. lib. VII. c. 12. — [5] Epiph. hæresi LXXVIII.

3. Quæ autem post Josephum de Jacobi martyrio Hegesippus et Clemens Alexandrinus conscripserint, Eusebius [1] simul, colligens, narrat his verbis : « Judæi ergo, cum Paulus provocasset ad Cæsarem et ad urbem Romam a Festo missus esset, spe penitus, qua concilium in ejus necem comparassent, excidentes, in Jacobum fratrem Domini, cui ab Apostolis sedes Hierosolymitana delata fuit, omnem suam malevolentiam convertunt : contra quem ea scelera, quæ sequuntur, comparata fuere. Primum illum in medium adducunt; et ut fidem Christi coram omni populo deneget, vehementer sollicitant. Verum cum præter omnium opinionem liberiori ore voceque quam expectarent, præsente universa multitudine, Filium Dei Salvatorem et Dominum nostrum Jesum ingenue et fidenter confessus fuisset, hominis testimonium (nam propter summum sapientiæ et pietatis studium, quod in vita assidue excoluerat, ab omnibus justissimus putabatur) amplius tolerare non poterant. Eum igitur tum neci dant, cum ad illud facinus impune obeundum, interregni opportunitatem arripuissent. Quippe Festo per id tempus mortuo, summa rerum in Judæa administratio principe et gubernatore penitus erat destituta. Cæterum quanquam Jacobi necis ratio et modus ex verbis Clementis supracitatis satis constare poterit (qui a templo præcipitatum, ac fullonis vecte percussum, mortem oppetivisse narrat) Hegesippus tamen Apostolorum ætati proxime succedens, in quinto historiæ suæ libro, ea quæ ad illum spectant, accuratissime tradit ad hunc modum.

4. « Jacobus frater Domini, qui a Salvatoris temporibus ad nostram usque ætatem Justus (Jacobi enim nomine multi donati erant) ab omnibus appellatus fuerat, Ecclesiæ administrationem una cum cæteris Apostolis suscepit. Hic ab utero matris suæ sanctus fuit, vinum et siceram non bibit; animalium carnibus se abstinuit : novacula caput ejus nunquam rasum fuit, neque corpus oleo perunctum, aut balneis lotum. Huic uni licebat in sancta sanctorum ingredi : vestibus enim utebatur non laneis, sed lineis duntaxat. In templum solus intrare solitus est, atque ibi genibus humi positis, pro populi peccatis veniam postulare : cujus genua, quod tam assidue, tum ad Deum auguste sancteque adorandum, tum ad veniam precibus populo exposcendam, procumbebat, cameli instar tuberculis contractis obduruerunt. Qui propter singularem justitiæ præstantiam, Justi, et Obliæ (quod latine populi præsidium dici potest, et justitia) nomen, sicut prophetæ de eo memorant, invenit. Quibusdam igitur ex septem sectarum fautoribus in populo sparsarum, et a me in historia ante declaratarum, ab eo sciscitantibus, quodnam esset ostium Jesu? respondit, Jesum esse Salvatorem. Ex quorum numero

[1] Euseb. histor. l. II. c. 2.

nonnulli crediderunt quod Jesus esset Christus. Sectæ autem supradictæ, neque carnis resurrectionem fore, neque ullum venturum, qui cuique sit pro his quæ recte aut secus gesserit in vita, mercedem redditurus, omnino crediderunt. Verum quotquot crediderunt, Jacobi prædicatione et hortatu crediderunt.

5. « Ergo cum plerique etiam ex principibus viris fidem essent amplexati : nonnulli ex Scribis, Pharisæis, et reliquis Judæis tumultuari atque adeo vociferari cœperunt, quod universus fere populus Jesum existimabat verum esse Christum. Qui etiam ad Jacobum profecti, sic eum compellarunt : Te obnixe oramus ut quoniam populus fide in Jesum, perinde ac si vere esset Christus, collata, in gravem errorem delapsus est, eum ab hac opinione avoces : atque ut omnes etiam, qui hodie ad festum diem Paschatis celebrandum convenerunt, de Jesu recte vereque erudias, te etiam atque etiam obtestamur : tibi enim omnes fidem adhibemus; nec nos solum, sed tota multitudo perhibet testimonium, quod justus sis, quodque personam non respicias. Persuadeas igitur populo de Jesu, ne erret : etenim et universus populus et nos omnes tibi credimus. Idcirco statue te ipsum super pinnam templi, ut de superiori loco cunctis perspicuus sis, atque adeo tua verba a tota multitudine facile et sine impedimento audiantur. Propter festum namque Paschatis, non solum omnes Judæorum tribus, sed multi etiam ex Gentibus convenerant. Proinde Scribæ et Pharisæi, quos supra posuimus, Jacobo supra pinnam templi collocato cœperunt exclamare et dicere : O Juste, cui merito omnes debemus fidem adjungere : quoniam populus Jesum crucifixum imitando aberravit, tu idcirco nobis commonstra quod sit ostium Jesu crucifixi. Qui clara voce sic respondit : Quid me interrogatis de Jesu Filio hominis ? Ipse sedet in cælo a dextris magnæ virtutis et potentiæ Dei, et in nubibus cæli venturus est.

6. « Atque cum multi plene essent persuasi, et ob Jacobi testimonium Deum laudibus in cælum ferrent, dicerentque Osanna filio David : Scribæ et Pharisæi de integro cœperunt primum ita inter se colloqui : Male certe et infeliciter cecidit, ut istud testimonium nostra opera Jesu tribueretur. At conscensis gradibus, illum dejiciamus præcipitem : ut homines inde perterrefacti, nullam fidem ejus doctrinæ adhibeant. Deinde clamare, ac dicere : O o, Justus etiam erravit. In quo eloquia sacra apud Sapientiam [1] scripta plane expleta fuere : Tollamus e medio Justum, quoniam nobis molestiæ est, et incommodo. Quocirca fructus operum suorum comedent. Tandem ergo adolescentes Justum præcipitem dederunt, dixeruntque ipsi inter se, Jacobum Justum obruere oportere lapidibus. Et quoniam dejectus in præceps, non statim mortem obiit, sed vultu sursum sublato, genibusque flexis dixit : Obsecro, Domine Pater, da illis veniam, nesciunt enim quid faciunt, cœperunt saxa in eum conjicere. Cumque lapidibus illum obruere pergerent, unus ex sacerdotibus ex filiis Rechab, filii Rechabim, qui sunt Hieremiæ testimonio commendati, voce emissa contentius dixit : Quid agitis? Justus pro vobis Deum deprecatur. » Hominem vero qui hæc dixit, fuisse Simeonem ejus nepotem ex sorore, filium Cleophæ, tradit Epiphanius [1]. Prosequitur Eusebius : « Attamen unus ex illis qui fullo erat, arrepto vecte, quo vestes solebat premere, in caput Justi impegit. Ita vitam beato et felici martyrii cruciatu affectus afflictusque amisit. In quo loco prope templum, ubi columella ejus nomine inscripta adhuc manet, corpus tumulo mandatum est. Iste Jacobus tum Judæis, tum Græcis carus et incorruptus fuit testis, Jesum vere fuisse Christum. Non multo post Vespasianus Judæam obsedit, Judæosque redegit in servitutem. Hæc Clementis historiæ mire consentientia Hegesippus uberius pleniusque explicavit. » Hucusque Eusebius de nece Jacobi ex dictis auctoribus.

7. Quod vero ad sepulcrum ejus spectat, hæc addit S. Hieronymus [2] : « Ejus sepultura titulum usque ad obsidionem Titi et ultimam Hadriani, notissimum habuit. Quidam e nostris in monte Oliveti eum putarunt conditum : sed falsa eorum opinio est. » Addit post hæc Eusebius Judæorum testimonio facile creditum ac divulgatum, ejus execrandi facinoris causa talia tantaque obvenisse, quæ post hæc secuta sunt mala : imo et Josephi idem hæc addit verba : « Judæis quidem ad scelus vindicandum in Jacobum Justum fratrem Domini, qui dicitur Christus, ab illis admissum (illum namque justitiæ facile primas ferentem impie neci dederunt) istæ obvenere calamitates. » Citat et Origenes [3] ejusmodi Josephi de Jacobo testimonium in hæc verba, agens contra Celsum : « Josephus enim, etsi minus in Christum credidit, causam tamen conquirens Hierosolymitani excidii, et cur esset templum deletum; cum debuisset dicere, conspirationem quam Judaicus populus adversus Jesum fecisset, fuisse omnium causam, et quia Christum per prophetas jam denuntiatum sustulerant : Ipse vero tanquam invitus, haudquaquam longe a vero aberrans, eo inquit hæc accidisse Judæis, ut Jacobus Justus ille vindicaretur, qui Jesu et frater esset, qui dictus est Christus : hunc enim, cum esset Justissimus, trucidarunt : et sane non magis ob hanc sanguinis propinquitatem, quam ob morum similitudinem, et sermonis mutui cum Jesu commercium, ut Justus diceretur, effectum est. Si igitur ob Jacobi gratiam Hierosolymorum desolationem contigisse Judæis ille affirmat : cur non æquius fuerit fateri, ob Christum id factum fuisse, cujus divinitatem tam multi hominum conventus testificantur? » Hæc Origenes. Sed cur Jacobi neci potius quam Christi tributa fuerit Hierosolymitana clades; illam causam fuisse putamus, quod haud diu post necem Jacobi cœperunt de venturis

[1] Sapien. II.

[1] Epiph. hæres. LXXVIII. — [2] Hier. de Script. Eccl. in Jacobo. — [3] Orig. contra Cels. lib. I.

malis divinitus ostendi prodigia : quibus illi perterriti, ea recentiori sceleri adscribebant. Agemus autem paulo inferius de singulis suo loco.

8. Sed quod ad eumdem Jacobum spectat : præter illa quæ de ejus vitæ sanctitate a Josepho Clemente, Hegesippo, et Eusebio sunt recitata, S. Epiphanius [1] iisdem consentiens, æque affirmat permissum illi fuisse ob egregiam spectatamque omnibus virtutem ingredi in Sancta sanctorum semel in anno : additque [2] ipsum semper virginem permansisse, putavitque hunc illum fuisse, qui relicta sindone, nudus passionis Christi tempore aufugit : hæc idcirco opinatus, quod eum lineam sindonem semper induere solitum, dicti auctores affirment : sed de his superius pluribus actum est. Tradit præterea, nudis pedibus incedere consuevisse : insuper siccitate magna instante, elevantem ad cælum manus, Deum precatum esse, ac mox pluviam impetrasse : hæc ille et alia multa. S. Hieronymus [3] de eodem hæc habet : « Vir fuit tantæ sanctitatis et rumoris in populo, ut fimbriam vestimenti ejus certatim cuperent attingere. » Chrysostomus [4] addit etiam, non tantum ejus genua, sed et frontem ob jugem in pavimento prostrationem callo obductam fuisse. Sunt de eo alia ferme innumera Patrum elogia, quæ brevitati consulentes omittimus, cum præsertim de eo superius nonnihil sit dictum. Sed his omnibus hic de Jacobo addimus, ista legi in Thalmud Hierosolymitano, in Sciabath capite decimo quarto. Rabbi Eligazer, filio Dama colubri morsu ægrotante, venisse ad eum Jacobum e castello Samma, ut in nomine Jesu fabri eum curaret : sed a rabbi Ismaele prohibitum, cumque contra eum obniteretur ipse Eligazer, affirmans id fieri potuisse, inter altercandum, serpente veneno, coram ipso Ismaele extinctus est; qui tunc exclamavit, hæc dicens : O te felicem filium Dama, qui ex hoc mundo in pace migrasti, nec transgressus es materiam sapientum ! Hæc ibi : eadem quoque leguntur in Thalmud Babylonico de Idololatria capite secundo, in omnibusque enarratis similia, nisi tantum quod castelli nomen non Samma, sed Savania nominatum habetur. Porro aliis in locis ejusdem Thalmud Babylonici, cum mentio habetur de Jacobo, semper nominatur discipulus Jesu fabri, contemptus gratia : eadem quoque apud rabbi Salomonem leguntur : ut jure credatur hic fuisse Jacobus apostolus, de quo agimus, Hierosolymorum episcopus, qui peregrinantibus in diversas provincias cæteris Apostolis, ibi remansit.

9. *De Jacobi epistola.* — Reliquit Jacobus Ecclesiæ Dei et illud insigne sui apostolatus monumentum, nempe epistolam ad duodecim Tribus, quæ erant in dispersione : de qua hæc Eusebius [5] : « Ab eo prima epistolarum, quæ Catholicæ nominantur, dicitur scripta esse. Illud tamen minime præterire decet, quod licet a quibusdam tanquam adulterina et minime germana propterea judicetur, quod non adeo multi ex veteribus illius epistolæ, sicut nec ejus quæ dicitur Judæ, quæ etiam in septem Catholicarum epistolarum numero ponitur, ullam omnino mentionem faciunt : tamen nos istas cum reliquis in quamplurimis Ecclesiis publice receptas approbatasque cognovimus. » Hæc Eusebius. Hieronymus [1] etiam ab eodem Jacobo eam esse scriptam epistolam testatur, sic dicens : « Unam tantum scripsit epistolam, quæ de septem Catholicis est; » at quid de ea aliqui senserint, mox subdit : « Quæ ipsa ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem. » Hæc Hieronymus, declarans tam suam quam aliorum de epistolæ Jacobi auctoritate sententiam. Quæ cum adeo clara atque etiam patentia habeantur, miratus sum novatorum mentis stupiditatem, qua volunt Hieronymum dixisse Jacobi epistolam alterius cujuspiam esse potius, sed ex tempore obtinuisse auctoritatem. Quis non videat, hac perperam facta interpretatione, Hieronymum hisce tribus verbis ipsum contrarium sibi constitui; quippe qui dixerat a Jacobo scriptam epistolam, indeque mox ab alio ejus nomine addat esse compositam, et a tempore obtinuisse auctoritatem? At quod ait, « Asseritur, » quid aliud quam aliorum esse opinionem insinuat? Sed et si quis velit, ultima illa verba : « Licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem, » non ex aliorum, sed S. Hieronymi sententia esse dicta : nihil præjudicii his affert quæ ab eodem prius dicta fuerant, eam a Jacobo esse conscriptam : nimirum, ut quæ prius esse Jacobi, traditione ferebatur, sic a tempore obtinuerit (ut ait) auctoritatem, ut eadem ratione suadente, demum canonicæ scripturæ monumentis fuerit consignata. An dubitandum est de Hieronymi sententia, sæpius eam Jacobi esse testantis? nam in epistola ad Paulinum [2] eamdem absque aliqua ambiguitate Jacobo tribuit; idemque adversus Pelagianos agens [3] : « Jacobus, inquit, apostolus scribit : Si judicas legem, etc. ; » et supra [4] : « Nonne Jacobus apostolus scribit : Qui in uno offendit, etc. »

10. Ex antiquis autem, quorum extant scriptorum memoriæ, Tertullianus [5] citasse reperitur eamdem Jacobi epistolam, Cyprianus itidem, necnon Origenes [6], atque recentiores. Epiphanius [7] certe dum eam citat, non satis sibi visus est Jacobum, qui eam scripsit, nominasse; sed et apostolum, et fratrem Domini, ut quis esset auctor, certius significaretur, adjecit. Si insuper ex judicio universalis Ecclesiæ antiquioris institutionis res agitur, Concilii Nicæni calculo eam fuisse probatam et cognitam ut Jacobi germanam, quis poterit dubitare? Nam si (quod alias diximus auctoritate Hieronymi [8]) in eo catalogus scriptus est librorum canonicorum; certe ibi adnumeratam esse epistolam Jacobi, firmam fidem facit Athanasius, qui cum interfuisset

[1] Epiph. hæres. XXIX. — [2] Epiph. hæres. LXXVIII. — [3] Hier. in ep. ad Galat. c. 1. in fine. — [4] Chrys. in Matth. hom. 5. — [5] Euseb. hist. lib. II. c. 22. in fine.

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Jacobo. — [2] Epist. CIII. — [3] Hier. adver. Pelag. l. II. — [4] Idem l. I. advers. Pelag. — [5] Tertul. advers. Jud. c. 2. — [6] Orig. hom. 7. in Josue. — [7] Epiph. in Joan. Episc. Hierosol. — [8] Hier. in præf. in Judith.

Nicæno Concilio, texens Synopsin omnium Scripturarum sanctarum, ejusdem epistolæ Jacobi meminit : quod certe non præsumpsisset, si secus in Nicæna Synodo actum esset; sicut nec Patres, qui in diversis Conciliis congregati, contrarium ab his quæ Nicææ statuissent Patres, aliquid tentasse dicendi sunt, dum et ipsi eamdem epistolam Jacobi noverunt esse legitimam : prout fecisse certum est Damasum in Romano Concilio, in quo damnata est hæresis Apollinaris ut habetur in Collectione Cresconii; itemque Gregorium Nazianzenum [1], Innocentium papam [2], Augustinum [3], Cassiodorum [4], Isidorum [5], ac denique cæteros omnes, qui postea intexuerunt canonicorum scriptorum catalogum, quorum meminimus, cum superius egimus de Pauli epistola ad Hebræos.

11. Videas insuper ac perfacile recognoscas apostolicum characterem in ipso ejus ingressu, cum eamdem fere præ se ferat inscriptionem, quæ ponitur in epistola data a Hierosolymitano Concilio, cui idem Jacobus interfuit, et pars ejus magna fuit, ad Ecclesiam Antiochenam; cum in eadem, sicut in Jacobi epistola, qui scripserunt, salutem impertiunt. Videas etiam (sicut loci et temporis ratio postulabat) ad confutandam Simonis hæresim, quæ præsertim Samariæ, non longe ab urbe Hierosolymitana, infelici germine (ut Justinus testatur) coalescens, in dies magis grassabatur, ab eodem apostolo summa prudentia multa dicta; dum in ea [6] plurimum in operum commendatione versatur, sine quibus fidem esse prorsus inanem affirmat. Nam (quod et superius dictum est, dum de erroribus Simonis narratio est instituta) prædicabat ille fidem satis esse, nec operibus esse opus. Sed hic iterum Irenæi [7] hæc de eo testantis verba opportune reddamus; ait enim : « Hi qui in eum et Selenem ejus spem habebant, et ut liberos agere quæ velint : secundum enim ipsius gratiam salvari homines, sed non secundum operas justas. » Hæc Irenæus de Simone mago, qui dicebat se ipsum esse Christum; qui pati visus est Hierosolymis; cujus hæresim Jacobus sua epistola egregie confutavit.

12. Qui nec ob id hæc de operibus dicens, adversatur Paulo [8] ad Romanos scribenti, atque dicenti hominem ex fide sine operibus justificari. Egregie enim Augustinus [9] Jacobum cum Paulo conciliat; ut non sit nobis in his amplius laborandum. Sane de eadem opinione tempore Apostolorum exorta, qua Simon et gregales ejus dicerent satis esse ad salutem fidem sine operibus, hæc Augustinus [10] post multa : « Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ apostolicæ epistolæ Petri, Joannis, Jacobi, Judæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, ut vehementer adstruant fidem sine operibus nihil prodesse : sicut etiam ipse Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planeque evangelicam definivit, cujus opera ex dilectione procedunt : Et fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. » Hæc Augustinus. Jure ergo adversus fluvium carnis libertate late fluentem agentes Apostoli, ac Jacobus præsertim, fortissimum opposuerunt aggerem. In quos enim campos non exundasset ea male accepta vivendi libertas, si scelestis quibuscumque absque labore, perinde ac vilissima merces, sic esset prostituenda potius quam præstanda felicitas; cum longe aliter apostolica prædicatio laboribus, et ærumnis, et mille denique mortibus (ubi postularet occasio) cælestem gloriam proponeret comparandam? Habeant hunc sibi ipsis auctorem et patrem (quod iterum dico) Novatores hæretici nostri temporis, atque tanto principe glorientur, hæresiarcha primario, et perditissimo impostore.

13. *De oleo sancto infirmorum, et sacramento unctionis.* — Sed quod spectat ad divinitus tradita sacramenta, eorumdemque apostolicam traditionem : idem Jacobus de inungendis ægrotantibus oleo sancto, eadem epistola, hæc tradit his verbis [1] : « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei. » Apostolos etiam Christi tempore consuevisse infirmos ungere, et sic restituere sanitati, testatur Marcus his verbis [2] : « Euntes prædicabant ut pœnitentiam agerent : et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægrotos, et sanabant. » Nullum certe prophetarum, vel aliorum sanctorum virorum antehac usum esse oleo ad inungendos et curandos infirmos, usquam invenimus : adeo ut manifeste appareat ejusmodi institutionem a Christo Domino nostro sumpsisse originem. Porro unctionis, quæ ad curandos infirmos a Christianis adhiberi consuevit, duplex genus reperitur; alterum, quod ab episcopo solemniter benedicitur, et per presbyteros ministratur infirmis; quod cum et vim habeat dimittendi peccata, sacramentum dictum a majoribus habetur, nec aliis quam fidelibus, sicut cætera sacramenta tribui solet : alterum vero, quod passim a quibuscumque fidelibus ad sanandos quoscumque ægrotos, supra vim naturalem divina adjuvante gratia, adhiberi solitum fuit, cujus tamen nulla sit virtus sacramenti, sed quod contineret virtutem, quam fides vel merita dantis vel suscipientis, prævia benedictione signo crucis impartita, soleant impetrare. Horum alterum in Jacobo, in Marco alterum testatum habetur.

14. Quod vero ad prius unctionis genus spectat; sacramentum esse a majoribus nuncupatum, satis ea quæ scripta sunt ab Innocentio Romano pontifice [3] ad Decentium, monstrant, cum ait : « Sane quoniam de hoc sicuti de cæteris consulere voluit dilectio tua; adjecit etiam Cælestinus filius meus diaconus in epistola tua esse a tua dilectione posi-

[1] Nazianz. in carm. de lib. canonic. — [2] Innoc. ep. II. — [3] Aug. de doct. Chris. lib. II, c. 8. — [4] Cassiod. Instit. divin. lect. — [5] Isid. lib. orig. — [6] Jacob. II. — [7] Irenæus lib. I. c. 20. — [8] Rom. III. — [9] Aug. in Psal. XXXI. — [10] Aug. de fide et oper. c. 14.

[1] Jacob. V. — [2] Marc. VI. — [3] Innoc. ep. I. c. 8.

tum illud, quod in beati apostoli Jacobi epistola conscriptum est : Infirmatur quis in vobis, etc. quod non dubium est de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui oleo sancto chrismatis perungi possunt; quo ab episcopo confecto, non solum sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo. » Hæc ille; quæ passive accipi debere, idemque esse ac si diceret, quilibet Christiani eo possunt inungi, ejusdem Innocentii verba declarant, cum subdit per presbyteros debere administrari, vel per episcopum, si velit, sic dicens : « Cæterum illud superfluum videtur adjectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbyteris licere non dubium est. Nam idcirco de presbyteris dictum est; quia episcopi aliis occupationibus impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandum, et benedicere et tangere chrismate sine cunctatione potest, cujus nempe est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti : nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi ? » Hucusque Innocentius, non quidem ex aliqua recenter oborta institutione, sed secundum ea quæ a majoribus tradita accepisset.

15. Divinam plane virtutem ex sacerdotali benedictione oleum consequi, Cyrillus Hierosolymitanus[1] pluribus docet. Augustinus[2] item de oleo spirituali, nempe sacramento, hæc ait : « Oleum enim visibile in signo est : oleum invisibile in sacramento est. Oleum spirituale intus est, oleum visibile exterius est; » et qui alibi tam egregie hæc de oleo sancto infirmorum testata reliquit, sic dicens[3] : « Quoties aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi, ille qui ægrotat, accipiat; ac inde corpusculum suum ungat; ut illud quod scriptum est, impleatur in eo : Infirmatur quis in vobis, etc. Videte, fratres, quia qui infirmitate ad Ecclesiam cucurrerit, et corporis sanitatem recipere, et peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Cum ergo duplicia bona possint in Ecclesia inveniri : quare per incantatores, et aruspices, et divinos, vel sortilegos multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre ? » Hucusque Augustinus. At quis dixerit commune fuisse oleum quod post sacramentum corporis et sanguinis Christi infirmans acciperet ab Ecclesia, ex quo non tantum bonam valetudinem, sed et remissionem peccatorum consequeretur ? Arbitror tamen communi usu ejusmodi sacramentum idcirco dictum Extremam Unctionem, non quod in extremis posito tantum debeat impertiri, cum dicat Apostolus : « Infirmatur quis in vobis, etc., » sed quod post peccatorum confessionem et acceptam Eucharistiam, novissimum sacramentorum homini christiano conferri soleat. In eamdem quoque sententiam Cyrillus[4], admonens suos ne in curandis morbis a magis implorarent auxilium, hæc addit : « Mementote et ejus qui dicit : Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesiæ, orent super eum, ungentes ipsum oleo in nomine Domini, etc. » Merito igitur impudentium ora novatorum occlusit S. Concilium Tridentinum, his verbis eos condemnans[1] : « Si quis dixerit Extremam Unctionem non esse vere et proprium sacramentum a Christo Domino nostro institutum et a Jacobo apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus aut figmentum humanum, anathema sit. »

16. Quod vero ad alterum unctionis genus spectat : commune illud potius, aliqua tamen benedictione sanctificatum, quam sacramentum dici posse videtur : quandoquidem non ad infirmorum dimittenda peccata, et invisibilem gratiam consequendam fuerit institutum, et a quolibet Christiano in nomine Christi, et in quemlibet, etiam a fide alienum, ad sanitatem corporis consequendam sit solitum adhiberi. Ejusmodi plane erat, quod ad curandos morbos per Proculum christianum administrari solitum scribit Tertullianus[2]. Erat et id genus, quo sanctissimi Ægypti monachi ad sanitates impartiendas (quod scribit Sozomenus[3], et ante ipsum Ruffinus[4]) uti consueverant : de eodem Severus in Martino, S. Hieronymus in Hilarione, et alii qui res gestas sanctorum scripsere, frequentissime meminere. Solitum erat ejusmodi, sicut aliæ species ad humanum usum comparatæ, precibus præscriptis sanctificari (nam et apud Clementem[5] scripta habetur benedictio aquæ et olei) sicque signo tantum crucis illud benedixisse, et in nomine sanctissimæ Trinitatis sanctificasse, atque ægrotantibus admovisse sufficeret. Insuper et oleum sacrarum lampadum, quæ ad martyrum sepulcra ardere solitæ essent, ad morbos curandos, aliaque edenda miracula virtutem sæpius esse divinitus consecutum, quæ superius ex Theodoreto sunt dicta et aliis, plenissimam fidem faciunt, atque satis superque demonstrant. Sed de his hactenus.

17. *De missa Jacobi.* — Extat ab eodem Jacobo suæ Ecclesiæ tradita sacrificii forma, nempe missa. Idque non ex apocryphis testatum referimus, sed majorum auctoritate; certe si quis cum iis conferat quæ Cyrillus[6] ejusdem Ecclesiæ Hierosolymorum episcopus in suis Mystagogicis orationibus habet, plane cognoscet ea ab ipsa Jacobi missa esse accepta : ut illud quod sacerdos alta voce diceret : « Sursum corda; » et quæ de immensa gloria Dei præfari soleat ante sacra mysteria, vel quod idem diceret : « Orate pro vivis et defunctis; » deque eo quod inclamaret diaconus ante sumptionem divinorum mysteriorum : « Osculamini invicem in osculo sancto; » atque ea accepturis, illud intonaret : « Sancta sanctis; » et de populo respondente : « Unus est sanctus, etc., » ac rursum quod cantores inter sumptionem sacræ Eucharistiæ,

[1] Cyril. catech. myst. v. — [2] Aug. in Psal. XLIV. — [3] Aug. de temp. serm. 215. — [4] Cyril. lib. de ador. in spir. vital. cum Anast. Nicæn. quæs. 23.

[1] Conc. Triden. sess. 14. can. 1. — [2] Tert. ad Scapul. c. 4. — [3] Sozom. hist. lib. VI. c. 20. 29. — [4] Ruffin. hist. l. XII. c. 4. — [5] Clem. Constit. l. VIII. c. 35. — [6] Cyril. mystag. V.

illud psalmi trigesimi tertii concinerent : « Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus : » et alia hujusmodi. Quæ omnia idem Cyrillus non aliunde quam ex Jacobi liturgia cognoscitur accepisse. Sed illud accidit (quod etiam apud Latinos factum esse constat) ut in sacratissima missa aliis superadditis precibus, aliis vero breviori summa contractis, ritibusque nonnihil auctis aut mutatis, rei tamen substantia integra permanente, paulo diversior ab illa pristina habeatur. Sed hæc satis.

18. *Britanni a Romanis victi.* — At de rebus Romanorum pauca attingamus. Hoc eodem anno rebellantes, justis tamen (ut videbatur) ex causis, Britanni, per Paulinum Suetonium iterum profligantur, occisaque sunt ex eis in bello ad octoginta millia virorum : sed æmulantium magistratuum invidia hostibus fuit magnopere adjumento, nimirum cum misso qui succederet Suetonio, in ignavos est translata militia. Hæc pluribus Tacitus [1].

[1] Tacit. lib. xiv.

Anno periodi Græco-Romanæ 5554. — Olymp. 210. an. 1. — Urb. cond. 814. — Jesu Christi 61. secundum Baronium 63. — S. Petri 8. — Neronis imp. 8.

1. *Consules.* — Coss. *Cæsonius Pætus*, et *P. Petronius Turpilianus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari.

2. *Extrema Unctio olim ante Viaticum data.* — Ad num. 13. et seqq. Usus *Extremæ Unctionis* conferendæ diversus alias fuit ab hodierno. Eam enim Unctionem, quam nunc extremam vocamus, Viatico prætermittebant veteres, qui ritus apud solos Cistercienses monachos et quasdam forte Ecclesias illibatus hactenus perseverat. S. Chrotildis regina in Vita Ludocivi VI, Francorum regis, a Sugerio scripta, « trigesimo die vocationis suæ secundum Apostolum inuncta a sacerdotibus oleo sancto, et sacri corporis et sanguinis Christi percepto Viatico, in confessione sanctæ Trinitatis corpus exuit. » In Vita S. Hunegundis ab anonymo coævo, et etiam a Bernero abbate Hummolariensi litteris tradita, ubi de morte ejus sermo est, dicitur : « Inter hæc conversa ad eos, qui assidebant sibi, presbyteros, unctionis oleum et communionem expetiit, » quod circa annum dclx contigit. Quare cum in vita S. Gertrudis abbatissæ primæ Nivellensis anno dclxxviii demortuæ, in Vita S. Eustasii, qui circa annum dcxxv e vivis excessit, in Vita S. Richarii abbatis Centulensis, qui circa annum dcxlv obiit, dicitur, Viatico sumpto ad æternam vitam migrasse, nulla sacræ unctionis mentione facta; scriptores Actorum horum Sanctorum quæ apud Mabillonium V. C. leguntur, et ex cujus præfatione ad tomum I Actorum SS. Ordinis Benedictini hæc excerpsimus, de ultimo tantum sacramento ab illis Sanctis sumpto loquuntur : ideoque hujusmodi exemplis ad sacramentum Extremæ Unctionis labefactandum abutuntur Protestantes.

3. *Cur mos ille mutatus.* — Mos iste antiquus, ineunte sæculo xiii in desuetudinem abiit, cujus ordinis mutationem ex Britannicis Conciliis conjectura deducit Mabillonius. Falsa hæc vulgo animos eo tempore invasit persuasio non amplius post susceptam semel infirmorum unctionem licere uxoratis, si convaluissent, ad opus conjugale reverti. Quæ superstitio ad alia erroris capita sensim prolapsa effecit, ut Unctioni Viaticum præmitteretur. Ricardus episcopus Saresberiensis in Constitutionibus circa annum mccxvii editis, ubi de sacramento Extremæ Unctionis agit : « Dicant etiam, inquit, ac denuntient confidenter sacerdotes, quod post susceptum hoc sacramentum licitum est reverti ad opus conjugale. » Eam vero persuasionem accrevisse discimus ex Synodis Wigorniensi circa ea tempora habita, Exoniensi anno mccxxxvii, et Winsoniensi anno mcccviii, celebratis, in quibus gliscentem errorem episcopi tollere conantur, ut verisimile sit, ob ea deliramenta, unctionem infirmorum in mortis articulum reservare cœpisse, ac sensim usum in omnes Ecclesias propagatum esse.

4. *Unctio quando extrema dicta.* — Porro *extrema* sub finem tantum sæculi xii hæc unctio vocari cœpit. Nec enim in Sacramentorum libris a Menardo editis; nec apud Uldaricum in libris Consuetudinum Cluniacensium; nec apud Lanfrancum, Anselmum, Petrum Damiani, Petrum de Honestis in Regula Clericorum; nec apud S. Bernardum, aut Petrum Lombardum, Extremæ Unctionis nomen occurrit. Locus in Vita S. Mauræ a B. Prudentio scripta apud Camusatum, ubi *Extremæ Unctionis* mentio, addititius videtur. Denique hæc unctio, ante *extrema* dicta est, quam Viatico posterior esset, ut patet ex Vita Guillelmi archiepiscopi Bituricensis anno mccix mortui; ab auctore coævo scripta, ac relata a Bollando die x Januarii : « Fratribus convocatis Extremæ Unctionis sacramentum humiliter ac devote percepit. Eo percepto, etiam sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissime postulavit. » Hæc omnia Mabillonius.

PETRI ANNUS 20. — CHRISTI 64.

1. *Marci martyrium ejusque acta Alexandriæ.* — Qui modo sequitur Christi Domini annus sexagesimus quartus, qui et numeratur imperii Neronis octavus, coss. P. Mario Celso et L. Asinio Gallo, Marcus evangelista primus Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus glorioso martyrio vitæ finem accepit. Auctor est enim S. Hieronymus [1], ipsum octavo Neronis anno ex humanis esse sublatum. Successisse illi Anianum sequenti anno, tenuisseque eam sedem annos viginti duos, Eusebius habet in Chronico : sed in historia [2] hæc verius : « Octavo anno imperii Neronis, Anianus, vir tum Deo propter pietatem carus, tum in omnibus rebus admirabilis, primus post Marcum evangelistam in ministerium Ecclesiæ Alexandrinæ successit. » Sed de Aniano alibi. Tam igitur Eusebii quam Hieronymi testimonio erroris arguuntur, qui dixerunt [3] Marcum sub Trajano martyrium subiisse. At quoniam Hieronymus de exitu Marci agens, de martyrio ne verbum quidem : nonnullos scimus dubitasse, an martyrio fuerit vita functus. Sed cum antiquum Romanum Martyrologium, tum etiam vetus Græcorum Menologium eum occubuisse martyrio æque testantur : dumque huic veritati adstipulatur Gelasius [4], cum ait : « Ipse a Petro apostolo in Ægyptum directus, verbum veritatis prædicavit, et gloriosum consummavit martyrium ; » nefas ducimus de ea re amplius dubitare : unus namque ipse est nobis instar omnium, qui de Apostolis ac cæteris martyribus, quæ essent apocrypha, perspicaci consideravit obtutu.

2. Porro martyrii ejus Acta paucis conscripta habentur in hæc verba : « Marcus primus omnium Alexandriæ Christi annuntians Evangelium ; cum instituisset Ecclesiam Alexandrinam, insuper et alias collegisset ex Libya, Marmarica, Pentapoli, et Armoniaca regione, Thebaide, ac universa prope Ægypto : tandem Dominico die, cum missam ageret, Gentiles in eum irruentes atque tenentes, ligato fune ad collum ejus, trahebant eum, raptantes per saxa ad locum Bucoli juxta mare (erat hic locus apud Alexandriam positus, sic dictus a bucolis, hoc est, ut habet Strabo [5], a bubulcis, quibus olim fuerat traditus habitandus). Sicque carne ejus undique lacerata atque contusa, pene spiritum redditurus, in carcerem detrusus, apparente sibi Domino una cum angelis, ad futurum certamen instauratur. Mane autem facto, rursum de carcere eductus, pariterque ut ante, per scabra loca pertractus, cum ageret Deo gratias, atque diceret : In manus tuas commendo spiritum meum : impollutum Deo reddidit spiritum ; sepultusque est cum honore a discipulis suis. Hæc ex Menologio Græcorum accepta, a Latinis æque probantur, scribentibus hæc eadem, iisdemque pene verbis ex antiquioribus monumentis Beda [1], ac etiam Adone : Metaphrastes [2] vero rem est paulo latius prosecutus, eademque Nicephorus [3], cæterique recentiores Græcorum, qui eam rem attigerunt : ætateque jam prope matura ac semicana, passum tradunt mense qui apud Ægyptios Pharmutus, ab Hebræis Nisan, a Romanis Aprilis dicitur, vigesima quinta ejusdem.

3. His visis, decet ut quæ de Ecclesia Alexandrina ab eo instituta scribit S. Hieronymus [4], recenseamus ; eademque an in omnibus vera consistant, diligentiori examine disquiramus ; sic enim ait : « Constituit Ecclesiam tanta doctrinæ et vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc judaizantem ; quasi in laudem gentis suæ, librum super eorum conversatione scripsit ; et quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia ; sic ille, quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. » Hucusque Hieronymus. Est hic Philonis liber, de Vita contemplativa, sive de Supplicibus, inscriptus. Idem S. Hieronymus [5] de Philone hæc quoque habet : « Philo Judæus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum, idcirco a nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci evangelistæ apud Alexandriam scribens Ecclesia, in nostrorum laude versatus est : non solum eos ibi, sed in multis quoque provinciis esse commemorans, et habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primam in Christo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur et cupiunt, ut nihil cujusquam proprium sit, nullus inter eos dives, nullus pauper, patrimonia egentibus dividantur, orationi vacetur et psalmis, doctrinæ quoque et continentiæ ; quales et Lucas refert primum Hierosolymis fuisse credentes. » Hæc ipse, sectatus haud dubie Eusebium [6], qui ea de Christia-

[1] Hier. de Script. Eccl. in Marco. — [2] Euseb. hist. lib. II. — [3] Doroth. in Synopsi, et alii. — [4] Gelas. in Concil. Rom. decr. lib. authent. — [5] Strab. lib. XVII.

[1] Beda et Ado, Martyrol. die 25 April. — [2] Metaph. 25 April. — [3] Niceph. lib. II. c. 43. — [4] Hier. de Script. Eccl. in Marco. — [5] Hier. eod. lib. in Philone. — [6] Euseb. hist. lib. II. c. 15. 16.

nis sub Essenorum nomine a Philone scripta esse contendit, pluribusque id ipsum probare conatus est.

4. *De Essenis.* — Epiphanius quoque in eamdem plane conspirat sententiam, qui ait [1] : « Reperies autem studiose etiam hoc argumentum in commentariis Philonis, in libro de Essæis ab ipso inscripto : qui horum conversationem et laudes eorum exequens, et monasteria ipsorum in vicinia circa Mariam paludem recensens, non de aliis quibusdam narravit, quam de Christianis. » Hæc et alia plura Epiphanius, insinuans Philonem de Essæis, hoc est Jessæis, esse locutum, non de Essenis : Jessæos enim a Jesu, sive a Jesse, ex quo Christus secundum carnem, affirmat nominatos esse Christianos ipso exordio nascentis Ecclesiæ. Eosdem, qui erant in Ægypto, Essenos fuisse christianos, Cassianus [2] etiam existimasse videtur, dum asserit Ægyptios monachos a sancto Marco esse institutos. Id ipsum affirmat Sozomenus [3], necnon Cedrenus, qui et citat in testimonium epistolam Eusebii ad Marinum. Nicephorus [4] fatetur hoc ipsum, Beda [5], et alii recentiores, novatoribus exceptis, eo quod monachorum instituta summo odio prosequantur. Quod vero ad nomen spectat, ait Suidas verbo « Essæi, » sic eos dictos esse a contemplando; idemque esse Essæos, quod contemplantes; qui et genus Rechabitarum fuisse putavit : sed de his infra. Porro quod ad ipsum nomen pertinet : Essenos a vitæ sanctitate esse dictos, Chrysostomus [6] testatur, cum ait : « Esseni, qui etiam Hosii, id est Sancti, dicuntur : hoc enim vult nomen Essenorum a vitæ honestate. » Id et Philo quoque in libro cujus est titulus, « Quod liber sit probus, » Essæos sanctos significare, atque a sanctitate illud eos nomen accepisse, non obscure declarat. Verum omnes Christianos ipso exordio nascentis Ecclesiæ Sanctos esse nominatos, satis superius dictum est, cum egimus de nomine Christiano.

5. Sed quoniam (ut diximus) negant novatores, Essenos a Philone conscriptos fuisse Christianos : nos, ne majorum duntaxat auctoritate atque numero testium agere videamur potius quam rationibus ac historica veritate, rem ipsam accuratius prosequemur. Tradunt autem illi, non de Christianis locutum esse Philonem, sed de ea Judæorum secta historiam contexuisse quæ Essenorum dicta esset, quam Josephus [7] ante Christi tempus extitisse demonstrat, cum de Herode agit [8] eisdem nonnihil favente. Sane si Plinium atque Solinum auscultemus, dicere necesse est, fuisse Essenos plane antiquissimos. Plinius [9] enim in suis Naturalis historiæ libris hæc de Essenis et eorum antiquitate conscripsit : « Gens, inquit, sola in toto orbe præter cæteras mira, sine ulla femina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo convenarum turba renascitur; large frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per sæculorum millia, incredibile dictu, gens æterna est, in qua nemo nascitur : tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. » Hæc Plinius, qui eos in Judæa ad Occidentem posita habitasse tradit. Solinus [1], ut qui post Plinium scripsit, et ex Plinio fere omnia accepisse cognoscitur, eadem de Essenis cum Plinio scribit, atque iisdem propemodum verbis, sic dicens : « Interiora Judææ Esseni tenent, qui præditi morali disciplina, recesserunt a ritu gentium universarum, majestatis (ut reor) providentia ad hunc morem destinati. Nullæ ibi feminæ, venere se penitus abdicant, pecuniam nesciunt, palmis victitant : nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipse addictus pudicitiæ est : ad quem plurimi, licet undique gentium properant, nullus admittitur, nisi quem castitatis fides et innocentiæ meritum prosequatur : nam qui reus est vel levis culpæ, quamvis summa ope adipisci ingressum velit, divinitus submovetur. Itaque per immensum spatium sæculorum, incredibile dictu, æterna gens est, cessantibus puerperiis. » Hucusque Solinus. Meminit et Essenorum non sine laude Porphyrius, cujus de illis sententiam Cyrillus Alexandrinus recitat [2].

6. Verum quod pertinet ad Essenorum antiquitatem : dum dicunt eos per multa sæculorum millia extitisse, certe non ea qua sunt dicta facilitate probantur; nam nec qui res Judaicas sunt prosecuti, tam antiquam originem Essenis tribuunt. Existimamus enim Plinium, quia novisset genus Judæorum vetustissimum, Essenorum quoque Judæorum sectam illis existimasse fuisse congenitam. Potius autem standum esse scriptoribus gentilibus de rebus Judaicis, quam propriis, nemo dixerit; nam quam facile ethnici errore lapsi sint, quantumlibet disertissimi, in rebus Hebraicis conscribendis, ostendimus superius, cum egimus de cœna pura, et alibi, dicturique sumus inferius opportuniori loco : sed interim manifestioribus rationibus rem, de qua agimus, disquiramus. Si enim tam nobile ac prope divinum vivendi genus ante tot sæcula vigebat apud Essenos Judæos; quæ ratio est, quod nec in veteri Instrumento, nec novo ulla de eo reperiatur habita mentio.

7. Nec est quod quis jure dicere possit, Essenos eosdem esse cum Rechabitis, quorum summa cum laude meminit Hieremias [3]. Nam diversa ac plane discreta erat utriusque gentis institutio. Rechabitæ enim (ut est sacris litteris consignatum) nonnisi iis quæ terra sponte ferret absque aliqua agrorum cultura, victum quærere consueverant : e contra vero Essenos omnes agros colere solitos, et ex his victum quærere, Philo in libro qui inscribitur, « Quod liber sit probus, » et Josephus [4] testantur. Imo eosdem Re-

[1] Epiph. hæres. XXIX. — [2] Cassian. lib. II. c. 5. de instit. cænob. — [3] Sozom. lib. I. c. 12. in fine. — [4] Niceph. lib. II. c. 15. — [5] Beda in præf. in Marcum. — [6] Chrys. hom. 44. in Act. — [7] Joseph. ant. l. XVIII. c. 2. et de bell. Jud. l. II. c. 7. — [8] Joseph. antiq. lib. XV. c. 13. — [9] Plin. lib. V. c. 17.

[1] Solin. Poly-hist. c. 36. — [2] Cyril. Alex. lib. V. cont. Jul. — [3] Hier. XXXV. — [4] Joseph. ant. lib. XVIII. c. 2.

chabitas, temporibus Sedechiæ, cum Babylonii Hierosolymam obsiderent, coactos esse intra civitatem se recipere, ac sic ab instituto deficere, S. Hieronymus [1] ad Paulinum scribens testatur : nec certe aliqua amplius de illis in divinis Scripturis mentio habita reperitur. Cæterum haud incongruum erit dicere Essenos a Rechabitis descendere : nam etsi Rechabitarum instituta cessassent, non tamen genus illorum extinctum est; de eis enim Dominus dixerat [2] : « Non deficiet vir de stirpe Jonadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. » Meminit quidem Hegesippus [3] de homine Rechabita, qui interfuit neci Jacobi Justi.

8. Admiratione plane digna res est, quidnam sit, quod cum in Evangelio de cæteris omnibus Judæorum sectis habeatur mentio, nempe de Pharisæis, Sadducæis, Galilæis et Herodianis, de Essenis, quorum vitæ institutio videri poterat præ cæteris admiratione digna, omnis memoria silentio prorsus obvoluta remanserit. Præterea, quid est quod idem Josephus Judæus duobus illis disertissimis libris, quibus calumnias in Judæos ab Apione congestas, totis viribus nisus impugnat atque refellit, simulque quicquid nobile dignumve de gente sua ex quibuscumque antiquis scriptoribus venari potuisset, ex abditissimis etiam locis gloriose admodum in medium profert, de Essenorum instituto omnium celeberrimo tacuit, cum eorum gymnasium tam celebre apertum esset Alexandriæ, ubi Apio degere consuevit? Certe unico illo Essenorum Judæorum vitæ institutionis exemplo satis poterat procacis hominis refellere in Judæos congesta mendacia, et oblatrantem retundere impudentiam. Rursum si (quod ad hæc pertinet) ethnicos scriptores consulas, qui ante Christum vixerunt, et gentium diversarum mores laudatissimos prosecuti sunt : eos laudasse reperies Gymnosophistas atque Brachmanas, et si quos alios qui vitæ moribus excellentes in orbe fuissent, licet in remotissimis regionibus positos; de Essenis vero, qui eos omnes facile antecellerent, quique plane ob oculos omnium essent in medio terræ constituti, ne verbum quidem fecisse reperies. Sit in exemplum in primis Trogus Pompeius, et ejus abbreviator Justinus [3], qui agens de origine et moribus Judæorum, de Essenis ne meminit quidem. Insuper et Strabo cosmographorum clarissimus, qui ex instituto non tantum orbis situm, provinciarumque civitates et loca, sed et gentium mores suis scriptis est exactissime prosecutus; cum agit de Judæis, eorumque origine atque moribus, de Essenis, qui claritate sua obscuri esse non poterant, nihil penitus refert. Aristeas item in commentario quem scripsit de Septuaginta duobus interpretibus, cum Judæorum instituta summa cum laude recenseat, nullam prorsus mentionem fecit de Essenis.

9. Verum nec in his contentiosum funem trahimus, ut negemus ante Christum fuisse Essenos. Demus nihilominus Josepho, sive aliis, ut Essenos dicamus fuisse Judæos ex Judæis, eosdemque etiam ante Christum Herodis majoris tempore claruisse (nulla enim antiquior apud Josephum de eis habetur memoria) ac iisdem, quos ait, vitæ institutionibus claruisse : quis prohibet dicere, eosdem prædicatione Apostolorum conversos, inter Christianos professos esse? Nam si (quod natura insitum est) habentium symbolum sit facilis communicatio : quomodo non magis ex his quam aliarum sectarum Judæis Christiana religio potuit propagari? Equidem omnes sectas, quæ erant in Palæstina, Christum Dominum aliquando aversatas esse, nempe Pharisæos, Sadducæos, Herodianos, et Samaritas, evangelica attestatione exploratum habetur. De Essenis vero, quod aliquando vel Domino, vel ejus Apostolis atque discipulis vel minimum negotium fecerint, nusquam legitur. Imo quo magis hi Pharisæis ac Sadducæis dissentirent, eo facilius Christianis consensisse, quos illi vehementer aversarentur, facile credi potest. Non ita tamen hæc dicimus, ut velimus omnes Essenos Christi fidem esse sectatos (nam ex his complures in sua perfidia remansisse, Philastrius [1] testatur) sed quod ex Judæis credentibus Esseni potius quam Pharisæi vel Sadducæi Christianam religionem fuerint amplexati; cum præsertim in perscrutandis Prophetis illos intentos fuisse, ac ob eam causam veritatem rerum futurarum attigisse, Porphyrius [2] de illis testetur.

10. Est et de his illud non leve argumentum : nam antiquiores Esseni, qui a Josepho describuntur, ab his qui a Philone sunt positi, nonnihil differunt : ut appareat, hos ex illis provenientes, non tamen eosdem esse cum illis : quippe qui Christianam religionem consectati, pristinum vitæ genus, ubi Christiana religio non contradiceret, non reliquerint, sed perfectiorem nacti legem, exactiorem quoque vitæ institutionem sint professi. Hinc videas, Essenos quorum meminit Josephus, in Judæa agentes, eorumque rigidiores (nam idem de aliis Essenis item agit, qui molliores essent ducerentque uxores) in multis remissiores illis fuisse qui agerent in Ægypto; quorum Philo texit historiam. Nam de suis Essenis testatur Josephus, agere solitos in civitatibus : qui vero a Philone scribuntur, foris in hortis ac villis vivere consueverant. Insuper illos prandere quotidie atque cœnare, scribit Josephus : istos vero nonnisi semel in die post occasum solis cibum sumere consuevisse, tradit Philo; qui ex his aliquos ad tertium usque diem jejunos durasse, et alios sex diebus sic itidem permansisse testatur. Rursum illis per singulos pulmentum apponebatur a coquo : istis vero pro opsonio, licet convivarentur, sal tantum cum pane et hyssopo satis erat. Sunt et aliæ complures inter eos in ritibus differentiæ : ut plane perspicuum sit, eos, etsi nomine convenirent, compluribus institutis inter se fuisse distinctos; ac proinde

[1] Hier. ep. XVIII. — [2] Hier. XXXV. — [3] Apud Euseb. hist. lib. II. c. 22.

[1] Philastr. de hæres. — [2] Apud Cyril. in Jud. lib. V.

Essenos Alexandrinos, alios diversosque fuisse ab his, quos in Judæa agere solitos Josephus affirmat.

11. Sed et illud magnopere considerandum, Essenos non alibi quam in Judæa numeroque fuisse supra quatuor millia, ut Josephus [1] testatur : quod quidem et Philo confirmat in eo libro, quem inscripsit, « Quod liber sit omnis sapiens. » At cum idem Philo in libro quem de Vita contemplativa conscripsit, dicat ejusmodi genus hominum apud Alexandriam magno esse numero, imo et in aliis Ægypti regionibus agere, quin insuper et in multis orbis partibus; ac etiam addat, idem vitæ genus a Græcis et barbaris esse receptum : satis manifeste declarat, nonnisi de Christianis esse locutum, qui ubique terrarum et ex omnibus gentibus ejusdem vitæ, his primis Ecclesiæ temporibus, in eumdem ferme modum institutum excolerent. Quis enim unquam legit, Græcos vel barbaros factos Essenos, vel Judæos Essenos in aliis orbis provinciis reperiri? Sic igitur cum post Christi adventum Essenos, quos Philo describit, ab antiquis Judæis Essenis differre certum sit; alios hos diversosque ab illis jure esse censendos, nempe Christianos, qui augustiorem sublimioremque vitam a suis majoribus fuerint amplexati, merito jureque dici posse videtur. Et unde rogo, tantopere post Evangelii prædicationem, testante Philone, longe lateque per orbem auctus est numerus Essenorum; nisi quod iidem erant Christiani, prædicatione apostolica ubique gentium propagati? Quod si et observationem diei sabbati Philo in Essenis commendat; haud mirum est, cum et Apostolos etiam judaizasse, eorum Acta testentur, hocque est quod provide S. Hieronymus ait : « Videns Philo Judæorum disertissimus primam Ecclesiam adhuc Judaizantem, quasi in laudem suæ gentis, librum super eorum conversatione conscripsit. » Sive ergo velimus, dictos Christianos apud Alexandriam agentes, quod ex Essenis ad fidem Christi venissent, esse nominatos Essenos, vel a Philone sic appellatos, quod magna ex parte Essenorum vitam viderentur esse imitati, vel quod non Essenos, sed Jessæos, vel Essæos a contemplatione, vel sanctitate, eo nomine (ut diximus ex Philone Epiphanio, et Suida) libuerit nominare Christianos : satis ex his omnibus constare arbitror, ipsum Philonem, secundum Eusebii, Epiphanii, Hieronymi, et aliorum sententiam, nonnisi de Christianis esse locutum; ita tamen, ut licuit externo homini, rerum nostrarum secreta inexplorata habenti, et quæ essent Judæorum Christianorum, Judæis prorsus adscribere cupienti.

12. Haud enim est dubitandum, magna ex parte Ecclesiam Alexandrinam a Marco ex Judæis potius quam Ægyptiis esse collectam : tum quod (ut idem testatur Philo in libro quem scripsit in Flaccum) constet Ægyptios antiquo odio fuisse in Judæos infensissimos, atque eos maxime omnium aversatos, iis præsertim temporibus, quibus (ut vidimus) tam immaniter sub Caio in eos fuerant debacchati : ac proinde Marcum Judæum hominem ab eis spretum, contumeliis affectum, ac denique fuisse occisum. Tum etiam quod præ cæteris orbis nationibus Ægyptii essent suarum superstitionum tenacissimi; hinc Cicero [1] in Tusculanis : « Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes pravitatis erroribus, quamvis carnificinam prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut crocodilum violent. » Verum etsi daremus (quod nullo pacto faciendum putamus) neminem Gentilium Ægyptiorum ad religionem Christianam amplexandam esse conversum, tamen nullo id esset impedimento, quin abundans florensque Ecclesia in Ægypto ex Judæis indigenis, atque aliarum nationum hominibus illic agere solitis, colligi potuisset : affirmat enim idem Philo in citato nuper libro, quem scripsit in Flaccum, non minus quam decies centena millia Judæorum hoc ipso tempore Ægyptum habitasse.

13. De externis vero ibidem agentibus, præstat hic recitare Dionis [2] cognomento Chrysostomi, qui his ipsis temporibus scribebat, de Alexandria civitate ad Alexandrinos hæc verba : « Et nunc hæc dixi de civitate, ostendere vobis cupiens, quod si inhoneste geratis, hoc clam fieri non possit, neque inter paucos, sed inter omnes homines. Video enim ego non solum Græcos apud vos, neque Italos, neque a propinquis regionibus, Syria, Libya, Cilicia, neque qui supra illos Æthiopes habitant, neque Arabes, sed etiam Bactrianos, Scythas, et Persas, et Indorum quosdam, qui concurrunt, et semper apud vos versantur. » Hæc ille. Merito igitur Ammianus [3] verticem omnium civitatum appellat Alexandriam. Herodianus [4] autem æque primum locum eidem post Romam tribuit, nisi quod de secunda palma cum ea tradit certasse Carthaginem. Quod autem ab Ausonio [5] quarto loco post Romam constituatur, nempe post Constantinopolim, Carthaginem, et Antiochiam, id inde accidit, quod (ut tradit Ammianus [6]) sub Aureliano imperatore bellis civilibus, disruptis mœnibus, perdidit regionum maximam partem. Porro hoc tempore Alexandria florentissima erat, principem facile vendicans sibi locum. Merito igitur, id agente divino numine, subiit in mentem Petri pastoris omnium, ut dilectissimum discipulum Marcum, quem immensi amoris causa filium suum appellat [7], mitteret Alexandriam, ut ibi Evangelium prædicaret, ubi velut in quodam orbis theatro ex Asia, Africa, et Europa tot gentes essent simul collectæ : idemque jure effecerit, ut ex tot nationibus Ecclesia nobilissima suo ipsius nomine congregata, post Romanam haberetur omnium facile princeps : quam (ut vidimus) a Marco primum fundatam, stabilitam, ac demum sanguine consecratam, post ipsum administrandam consensu omnium Anianus accepit, tenuitque (ut dictum est) annis viginti duobus.

[1] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 2.

[1] Cic. Tusc. l. V. — [2] Dio Chrys. orat. XXXII. ad Alexandr. — [3] Ammianus l. XXII. — [4] Herod. l. VII. — [5] Auson. de ord. nob. urb. — [6] Ammian. l. XXII. in fine. — [7] 1. Pet. I.

14. *Neronis sævitia.* — Romæ interim Neronis sævitia una cum impudicitia in dies magis grassata, optimos quosque e medio tollere cœpit : idemque Octaviam uxorem calumniis circumventam, in insulam relegatam, mori tandem balnei vapore compulit. Sed et avaritia principis his conjuncta flagitiis, ditissimos quosque libertorum, et inter alios Pallantem, penes quem fuerat summa imperii tempore Claudii, e medio sustulit. Sed hæc et alia Tacitus [1] et alii pluribus. Cum vero hæc Romæ agerentur; Romanus exercitus sub Pæto duce a Parthorum rege Pacoro sub jugum turpiter mittitur.

[1] Tacit. lib. xv.

Anno periodi Græco-Romanæ 5555. — Olymp. 210. an. 2. — Urb. cond. 815. — Jesu Christi 62. secundum Baronium 64. — S. Petri 9. — Neronis imp. 9.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *P. Marius Celsus*, et *L. Asinius.*

2. *Therapeutæ Esseni Christiani non erant.* — Ad num. 4 et seqq. Extat Philonis liber, in quo disserit de vita quorumdam philosophorum, qui relictis civitatibus in agro et solitudine degentes, orationibus et contemplationi vacabant, quos *Therapeutas* dictos fuisse ait, et mulieres *Therapeutrias.* Hos Eusebius vult christianos fuisse, aliisque persuasit : quem deceptum fuisse Scaliger lib. 6 de Emendat. Temp., et Valesius in Notis Eusebianis lib. 2, c. 17, observarunt. Nam Philo inquit habuisse *Therapeutas* scripta veterum quorumdam suæ sectæ auctorum, qui legem allegorice exposuissent; quæ de Christianis accipi non possunt, qui tum novelli erant, et nudiustertius nati. Certe scripta illa vetustorum auctorum et principum illius sectæ, non sunt Prophetarum libri. Hos enim diserte ab illis separat Philo. Quod si dicas esse forsitan Evangelia et Epistolas Apostolorum, respondet Valesius, hæc vixdum scripta fuisse Philonis ætate; tantum abest ut Apostoli et Evangelistæ pro vetustis auctoribus haberi etiam tum possent, præsertim a Philone, qui et apostolicorum temporum fuit æqualis, et cum Petro familiariter Romæ versatus est, si Eusebio credimus. Ex quibus aperte colligitur, Philonem eo in libro de Christianis non loqui, ut pluribus ostendit Valesius.

3. *Therapeutæ ab Essenis distincti.* — Scaliger laudatus duo *Essenorum* genera fuisse scribit; alios *Practicos*, de quibus in priori libro Philo agit : alios *Theoreticos :* additque, illos Philonis *Therapeutas* Essenos fuisse. Sed hoc ultimum a Valesio citato confutatum. Nam primum quidem Philo in toto illo libro de Vita contemplativa nusquam illos *Essenos* nominat; imo statim in ipso libri exordio *Therapeutas* ait nuncupatos fuisse, et mulieres ejusdem instituti *Therapeutridas.* Deinde Esseni in Judæa tantum erant et Palæstina, ut diserte scribit Philo, tum in libro, *Quod omnis probus sit liber ;* tum in Apologia pro Judæis, quam citat Eusebius in lib. 8 de Præparatione. *Therapeutæ* vero per omnem Græciam ac Barbariam diffusi erant; sed præcipue in Ægypto circa Mareotem degebant, ut ait Philo, qui Mareoticam eorum patriam et quasi Metropolim fuisse testatur, quo præstantissimus quisque *Therapeutarum* commigrabat. Denique Josephus diligentissimus scriptor, cum de Essenorum secta duobus in locis ex professo disseruit, tamen de illis Theoreticis Essenis ne verbum quidem dicit. Judaicæ itaque religionis cultores erant *Therapeutæ ;* maxime cum Philo, nihil præter legem ac prophetas, eos lectitasse scribat : sed Esseni non fuere, ut ante Valesium Photius in Bibliotheca Cod. 103 tradidit. Qua de re fusius Valesius.

4. *Ascetæ, non monachi, a S. Marco Alexandriæ instituti.* — Eusebius lib. 2, cap. 17, de Philone loquens ait : ἀλλὰ καὶ τὸν βιὸν τῶν πάρ' ἡμῖν ἀσκητῶν ὡς ἔνι μάλιστα ἀκριβέστατα ἱστορῶν, etc. Quæ verba sic Christophorsonus vertit : « Jam vero cum eorum vivendi rationem, qui apud nos ascetæ, id est, monachi religiosique virtutis studio et exercitationi maximi dediti, appellati sunt, quam accuratissime percenseat, » etc. Rectius Valesius : « Et cum philosophorum ascetarumque nostrorum vitam describit, etc. » Ascetæ enim priscis illis temporibus vocabantur, qui inter Christianos strictius quoddam ac durius vitæ genus profitebantur. Quam vocem a philosophis mutuati erant, qui exercitationem virtutis, atque abstinentiæ ἄσκησιν vocabant. Est apud Arrianum in lib. 3 Dissertationum, caput περὶ ἀσκήσεως. Sic apud Artemidorum in lib. 4, cap. 33, Alexander quidam philosophus ἀσκητὴς vocatur. Et Philo in illud : *Excitatus est Noe*, pag. 280, ἀσκητὴν pietatis exercitiis deditum vocat. Recte igitur Rufinus citata Eusebii verba tam de clericis, quam de monachis interpretatus est : « Sed et abstinentium vitas eorum duntaxat, qui nunc in ecclesiis vel monasteriis degunt, describit ad liquidum. » Quæ si animadvertisset Scaliger, non tam facile Eusebium reprehendisset. Neque enim is *Monachos* a Marco institutos esset dicit Alexandriæ, sed *Ascetas.* Hi autem multum distant a Monachis, ut genus distat aspecie. Et Ascetæ quidem in Ecclesia semper fuerunt; Monachorum vero nomen et institutum

serius cœpit. Verum est, Cassianum lib. 2 Institutionum, cap. 5, Sozomenum et alios, quos Baronius secutus est, hunc Eusebii locum de monachis accepisse. Sed longe ab Eusebii mente, inquit Valesius in Notis, a quo hæc mutuati sumus.

PETRI ANNUS 21. — CHRISTI 65.

1. *Cladem venturam Jerosolymis Jesus Anani filius prædicat.*— Annus Christi sexagesimus quintus adscribitur Fastis sub consulatu Memmii Reguli et Virginii Rufi, idemque annus quartus ante bellum Judaicum cœptum, octavus vero ante Hierosolymorum obsidionem numeratur; quando venturam cladem Deus ab hoc anno voluit innotescere, et assiduo prædici, ut de patratis facinoribus populus ageret pœnitentiam. Quisnam fuerit vates iste, et quid ea ipsa passus sit, Josephus[1] his verbis describit: « Quod autem his horribilius fuit, Jesus quidam filius Anani, plebeius et rusticus, quadriennio prius quam bellum gereretur, in summa civitatis pace atque opulentia, cum ad festum diem venisset, quo ategias in honorem Dei componi in templo ab hominibus mos est, repente clamare cœpit: Vox ab Oriente: Vox ab Occidente: Vox a quatuor ventis: Vox in Hierosolymam et templum: Vox in maritos novos, novasque nuptas: Vox in omnem hunc populum. Atque hæc interdiu noctuque clamitans, omnes civitatis vicos circuibat. Nonnulli autem virorum insignium, adversum omen indigne ferentes, corripiunt hominem, multisque verberibus afficiunt. Ille autem neque pro se, nec ad eos qui se multabant, secreto quicquam locutus, eadem quæ prius vociferans, perseverabat. Magistratus autem rati, quod erat verum, magis divinum esse hominis motum, ducunt eum ad Romanum præfectum: ubi plagis usque ad ossa laceratus, neque supplex cuiquam fuit, neque lacrimavit: sed ut poterat, inclinans maxime flebiliter vocem, ad singulos ictus respondebat: Veh, veh Hierosolymis!

« Albino autem interroganti (is namque judex erat) quis esset, vel unde ortus, aut cur ista diceret, non respondit. Non prius autem cessavit a luctu miseræ civitatis, donec eum Albinus furere judicatum dimisit. Ille autem ad belli usque tempus neque adibat quemquam civium, neque loqui visus est: sed quotidie velut orationem quamdam meditatus, Veh, veh Hierosolymis, querebatur. Sed neque imprecatus est cuiquam, cum in dies singulos mulctaretur, nec victum offerentibus benedicebat. Sola vero responsio ad omnes erat triste præsagium. Maxime autem diebus festis vociferabatur: idque per annos septem et quinque menses continuos faciens, neque voce raucior fuit, neque delassatus est, donec obsidionis tempore, ipsa re perspectis auguriis, ipse quievit. Supra murum enim circumiens iterum, Veh, veh civitati, ac templo, ac populo, maxima voce clamitabat. Cum vero ad extremum addidit, Veh etiam mihi, lapis tormento missus eum statim peremit, animamque adhuc illa omnia lugentem dimisit. » Sic Josephus, et mox subdit: « Hæc si quis reputet, profecto inveniet Deum quidem hominibus consulere, modisque omnibus præmonstrare quæ sint eorum generi salutaria, ipsos autem ob dementiam suam malis voluntariis interire. » Cætera autem prodigia, quæ eamdem cladem præcesserunt, suis locis ordine temporum recensebimus.

[1] Joseph. de bello Jud. l. VII. c. 12

Anno periodi Græco-Romanæ 5556. — Olymp. 210. an. 3. — Urb. cond. 816. — Jesu Christi 63. secundum Baronium 65. — S. Petri 10. — Neronis imp. 10.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. C. *Memmius Regulus*, et *L. Virginius Rufus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari ex inscriptione Gruteriana pag. 8.

PETRI ANNUS 22. — CHRISTI 66.

1. *Christiani de incendio Urbis accusati tormentis plectuntur.* — Currente jam anno Christi Domini sexagesimo sexto, coss. C. Lexanio et M. Licinio, Christiani, qui Romæ erant, de incendio Urbis calumniam passi, sævissimis iisdemque diversis mortis generibus enecantur. Rem gestam in hæc verba describit Tacitus [1] : « Sequitur clades, forte, an dolo principis, incertum : nam utrumque auctores prodidere : sed omnibus quæ huic Urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, et statim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia Urbe arctis itineribus hucque et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant, et sæpe dum in tergum respectant, lateribus, aut fronte circumveniebantur : Vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros : quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii charitate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium; et quia alii palam faces jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu.

2. « Eo tempore Nero Antii agens, non ante in Urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium et Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium, et domus, et cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato et profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos, patefecit. Et subitaria ædificia extruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis ; pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos. Quæ quanquam popularia, in irritum cadebant; quia pervaserat rumor, ipso tempore flagrantis Urbis, iniisse eum domesticam scenam, et cecinisse Trojanum excidium, præsentia mala vetustis cladibus assimulantem. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, proruptis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus et velut vacuum cælum occurreret. Necdum posito metu, redibat levius rursum grassatus ignis, patulis magis Urbis locis, eoque strages hominum minor; delubra deum, et porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigillini Æmilianis proruperat. Videbaturque Nero condendæ Urbis novæ, et cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur : quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ : septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera, et semiusta. Domuum, insularum, templorum quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit : sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunæ, et Magna ara fanumque, quæ præsenti Herculi Arcas Evander sacraverat, ædesque Statoris Jovis, vota Romulo, Numæque regia et delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta; jam opes tot victoriis quæsitæ, et Græcarum artium decora, exin monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta, quamvis in tanta resurgentis Urbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent decimo quarto kal. Sextiles principium incendii hujus ortum, quo et Senones captam Urbem inflammaverant. » Hæc Tacitus, qui post multa de Neronis ædificiis enarrata hæc subdit.

3. « Mox petita a diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano, Cereri, Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare : unde hausta aqua templum et simulacrum deæ prospersum est; et lectisternia et pervigilia celebravere feminæ, quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit

[1] Tac. lib. XV.

reos, et exquisitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Judæam, originem ejus mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi; atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. »

4. Sed quomodo id fieri soleret, accipe in primis ex Juvenale, cum ait satyra prima :

Pone Tigillinum : tæda lucebis in illa :
Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.

Ubi vetus glossographus a Pithæo editus hæc habet : « Tigillinum si læseris, vivus ardebis, quemadmodum in munere Neronis, de quibus ille jusserat cereos fieri ut lucerent spectatoribus, cum fixa essent guttura ne se curvarent. Nero maleficos tæda, papyro, et cera supervestiebat, et sic ad ignem admoveri jubebat. Hæc ibi : sed per maleficos auctorem intellexisse Christianos, ex his quæ recitata sunt ex Tacito, quisque perfacile potest intelligere. Seneca, qui Neronis vixit temporibus, cum plura recenseat genera tormentorum [1] ait : « Illam tunicam alimentis ignium et illitam et intextam; » et Juvenalis [2].

Ausi quod liceat tunica punire molesta.

Sed quomodo, ait Juvenalis : « Fixo gutture fumant? » numquid (quod ibidem ait Seneca) per adactum per medium hominem, qui in os emergat, stipitem? Utcumque id fieri contigerit, his adeo acerbissimis cruciamentis tunc accidit quamplurimos Christianorum vita defungi.

5. Subdit autem Tacitus : « Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo insistens. Unde, quanquam adversus sontes et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tanquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur. » Hucusque Tacitus : qui quidem, quod Christianos ob flagitia dicat fuisse invisos; vel id accidit, quod deos constantissime detestarentur, eaque ratione impii haberentur; vel quod nomine christiano complures vagarentur hæretici obscœnissima perpetrantes : sicque factum esse videtur, ut christianum nomen infamaretur, quæcumque enim essent turpia hæreticorum, quæque etiam conficta de Judæis essent ab Apione, vel aliis, ea omnia in Christianos, quod ex Judæis progeniti essent, calumniose admodum redundabant. Sanctissimi enim Patres, qui pro Christianis scripserunt ad imperatores apologias, hæc sunt plenius prosecuti. Sed de his nos alias fusius.

6. Quod olim suis prædixerat Christus, dicens : « Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum : » satis hoc et aliis exemplis plurimis declaratur : nimirum quod ipsum nomen esset in crimen; quamobrem verum illud Taciti : « Haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt; » sed mendaciter illud : horum aliquos crimen esse confessos, atque alios ab his esse delatos. Eadem enim plane constantia, qua Christiani veritatem mille pœnis subjecti profitebantur, eadem prorsus, ne mendacium loquerentur, fortiter perstare consueverant. At quis certius Neronis artes novit, quam idem ipse Tacitus, qui hæc scripsit? nimirum (quod proxime in Octaviam honestissimam feminam suam uxorem fecerat) cum quis sibi invisus e medio tollendus esset, falsa mox crimina, novæque excogitatæ calumniæ, nactis e vestigio accusatoribus, erant in promptu. At Tacitus odio, quo et ipse flagrabat in Christianos, quo vacare debent omnes qui res gestas scribendas suscipiunt, parum liberalis historici, sed hominis qui permoveretur affectibus, specimen edidit : quippe qui, cum tam sua ipsius sententia quam totius populi opinione Nero auctor haberetur incendii; nihilominus sontes Christianos appellat. At nonne idem ipse Tacitus [1] Subrii Flavii tribuni militum ipsi Neroni coram palamque Urbis incendium exprobrantis recitat verba. « Odisse cœpi, postquam parricida matris et uxoris, auriga, histrio, et incendiarius extitisti. » An non se id facturum Nero ante prædixerat? sic de eo affirmante Suetonio [2] : « Sed nec populo, aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone : Ἐμοῦ θάνοντος γαῖα μιχθήτω πυρί, imo, inquit, ἐμοῦ ζῶντος planeque ita fecit. » Latine autem sic ex quodam versu :

Me moriente terra misceatur igni :

sed ex se addidit :

Me vivente.

7. Cur autem id fecerit, hanc idem Suetonius affert causam : « Nam, inquit, quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, incendit Urbem, tam palam, ut plerique consulares cubicularios ejus cum stupa tædaque in prædiis suis deprehensos non attigerint; et quædam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, vi bellicis machinis labefactata atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant. » Hæc Suetonius : eadem ferme Dio [3], et alii, quorum nullus habetur auctor, qui audeat Christianos vel leviter in crimen adducere.

[1] Senec. ep. XIV. — [2] Juvenal. satyr. VIII.

[1] Tacit. lib. XV. Annal. — [2] Suet. in Neron. c. 38. — [3] Dio in Neron.

8. Quod vero Tacitus sex dies incendium perdurasse testetur, totidemque Suetonius affirmet, ac septem noctes : hæc de vehementiori incendio eos intellexisse certum est. Etenim (ut idem addit Tacitus) levius rursus grassatus est ignis : quamobrem nec ante novem dies fuisse extinctum vetus inscriptio docet, cujus hæc sunt verba [1] :

EX. VOTO. SUSCEPTO. Q. DIVERAT. NEGLECTUM. NEC REDDITUM. INCENDIOR. ARCENDORUM. CAUSA. QUANDO URBS. PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBUS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE. CUI. LICEAT INTRA. HOS. TERMINOS. ÆDIFICIUM. EXTRUERE. MANERE. NEGOTIARI. ARBOREM. PONERE. ALIUDVE. QUID SERERE. ET. UT. PRÆTOR. CUI. HÆC. REGIO. SORTI. OBVENERIT. LITATURUM. SE. SCIAT. ALIUSVE. QUIS. MAGISTRATUS. VOLCANALIB. X. K. SEPTEMB. OMNIBUS. ANNIS VITULO. ROBIO. ET. VERRE.

9. Quod autem ad Christianos Romæ agentes spectat : hæc persecutio prima dicenda est, licet (ut ex Tacito vidimus) repressa cum esset, iterum (ut ait) erumpebat Christiana religio : Neroni quidem omnes tribuunt primam ; de quo hæc Tertullianus [2] : « Consulite commentarios : illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romæ orientem Cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur : qui enim scit illum, intelligere potest nonnisi grande aliquod bonum a Nerone damnatum ; » et in Scorpiaco [3] : « Vitas Cæsarum legimus : orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit : » alludens nimirum ad Suetonium [4] hæc de Nerone scribentem ; « Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ et maleficæ. »

10. Ejusmodi plane a Gentilibus censebantur Christiani, quos modo præstigiatores, modo impostores atque sophistas execrabiles, Critias apud Lucianum appellat in Philopatro, apud quem et leguntur de ipsis derisiones illæ ejusdem Critiæ, prædicationem evangelicam subsannantis, et in hunc modum deridentis, ac detestantis : « Phy, Phy, Phy, Phy, nugas illas. Heu, Heu, Heu, Heu, consultationes nudas. Væ, Væ, Væ, Væ, spei inani. Insuper quod apostolici viri egentes esse viderentur atque pauperrimi, et secundum illud Apostoli ; « Sicut egentes, multos autem locupletantes, » ex sacris ac divinis Scripturarum oraculis, Gentilibus fidem christianam capessentibus, summam gloriam atque felicitatem, ac denique bonorum omnium pollicerentur affluentiam : eos irrisor Critias et alii nugaces illi similes deridebant, scommatibus atque dicteriis pariter subsannabant ; jactantes nimirum homines advenisse, qui viros auro essent inundaturi, cum tamen ipsi pannosi essent, atque carerent obolo : eaque omnia nonnisi levissima esse somnia, quibus populum deciperent, atque anicularum inventa dictitabant. Hisce igitur cachinnis atque ludibriis soliti erant Gentiles traducere religionem Christianam. Ex his videas, nonnisi divini numinis potentia factum esse, ut Christiana religio, quæ infamis ac prorsus execrabilis haberetur, atque inanis prorsus et vana, quæ et insuper furenti Cæsarum gladio sæpe compesceretur, nihilominus in dies magis magisque longe lateque in Urbe et Orbe feliciter læta fœcunditate et fœtu amplissimo germinaret. Sed de his superius, et alias inferius sæpe. Quod autem ad necatos a Nerone Christianos pertinet, agitur in Martyrologio Romano eorum omnium memoria annua octavo kal. Julii ; ibique iidem primitiæ martyrum, quod passi Romæ essent primi, dicuntur.

11. At nec illud dicere prætermittimus extare Senecæ nomine epistolam ad Paulum de incendio Neroniano : sed mea sententia ab alio quopiam potius ficta videtur, quam a Seneca scripta : cum tam aperta in ea asserantur mendacia, nimirum centum tantum triginta duas arsisse domos, et quatuor insulas : nam cum ex quatuordecim Urbis regionibus quatuor tantummodo integras remansisse testetur Tacitus, longe quidem majorem exustarum domorum et insularum numerum extitisse oportuit. Rursum cum eadem epistola data habeatur V kal. Aprilis, sub Aproniano et Capitone consulibus ; plane dicendum esset, eam quinque annos ante incendium scriptam esse ; quinto enim Neronis anno hi consulatum gessere : cum alioqui, teste Tacito, qui res gestas Neronis per annos singulos accurate digessit, hoc anno, sub consulibus Memmio Regulo et Virginio Rufo, ea de Urbis incendio accidisse, exploratum habeatur. Quamobrem et reliquæ illæ tum ad Paulum conscriptæ, tum a Paulo ad eum redditæ, æque nobis suspectæ redduntur : quamvis sciamus eas non recens esse excogitatas, sed antiquitus scriptas, et S. Hieronymo [1] cognitas atque probatas, sic dicente : « Non ponerem eum in catalogo Sanctorum, nisi me illæ epistolæ provocarent, quæ leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam, et Senecæ ad Paulum. » Citat ex una earum locum Senecæ ad Paulum scribentis, optare se ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus apud Christianos ; est in epistola decima secunda.

12. Novit eas et S. Augustinus [2], qui item earumdem meminit, sic dicens : « Merito ait Seneca (qui temporibus Apostolorum fuit, cujus etiam quædam ad Paulum leguntur epistolæ), Omnes odit, qui malos odit ; » licet idem Augustinus [3] ex his quæ scribit de Seneca in libris de Civitate Dei, nullam prorsus fidem dictis epistolis tribuisse videatur ; ait enim : « Hic, » nempe Seneca, « inter alias civilis theologiæ superstitiones reprehendit etiam sacramenta Judæorum, et maxime sabbata : inutiliter id eos facere affirmans, quod per singulos septem interpositos dies, septimam fere partem ætatis suæ

[1] Descripta habetur ab Ald. in lib. de Orthograph. pag. 311. — [2] Tertul. in Apolog. c. 5. — [3] Tert. in Scorp. c. 14. — [4] Suet. in Neron. c. 16

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Seneca. — [2] Aug. epist. XIV. — [3] Aug. de Civit. Dei. lib. VI. c. 11.

perdant vacando, et multa in tempore urgentia non agendo lædantur. Christianos tamen jam tunc Judæis inimicissimos in neutram partem commemorare ausus est, ne vel laudaret contra suæ patriæ veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem. De illis sane Judæis cum loquitur, ait : « Cum interim usque eo sceleratissimæ gentis consuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta sit, victi victoribus leges dederunt. Mirabatur hæc dicens, et quid divinitus ageretur ignorans. » Hæc ille de Seneca. Si ergo ex sententia Augustini Seneca de Christianis nunquam meminit : quomodo erit, ut dictæ epistolæ, in quibus de Christianis et religione Christiana sæpe agitur, et cum christiano homine Christi Apostolo, Senecæ adscribantur?

13. Unde autem ea de dictis epistolis opinio fluxerit, facile est demonstrare. Extant enim Acta quædam passionis Pauli, Lini nomine consignata; in quibus hæc leguntur de Seneca et Paulo : « Institutor imperatoris adeo est illi amicitia copulatus, videns in eo divinam scientiam, ut se a colloquio illius temperare vix posset : quominus si ore ad os alloqui illum non valeret, frequentibus datis et acceptis epistolis, ipsius dulcedine et amicabili colloquio atque consilio frueretur : » hæc ibi. Sed qualia hæc sint, ea quæ dicta sunt, lectorem admonere posse videntur. Quod insuper spectat ad Senecam : jam ante biennium timens ille calumniam delatorum, et imperatoris crudelitatem, cum nec affinibus parceret nec amicis, missionem instanter petens, rogansque reliquum vitæ tempus ruri agere sibi licere, cum non obtinuisset, simulata mala valetudine, domi mortem opperiens miser agebat. Sed hæc pluribus Tacitus [1] : de Senecæ vero obitu anno sequenti.

14. *Interitus Senecionis.* — Hic vero obiter de obitu Senecionis agendum, quem idem Seneca scripsit epistola ad Lucilium, monumentum egregium miserrimæ conditionis humanæ, utpote quæ vitam hanc per momenta singula precariam [2] ducat, quam et longe contraria conceptæ spei eventa perturbent; ait enim : « Omnis dies, omnis hora, quam nihil simus, ostendit, et aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum splendidum et officiosum, noveras; ex tenui principio se ipse promoverat, et jam illi declivis erat cursus ad cætera. Facilius enim crescit dignitas, quam incipit : pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio divitiis imminebat; ad quas illum duæ res ducebant efficacissimæ, et quærendi et custodiendi scientia, quarum vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimonii quam corporis diligens, cum me ex consuetudine mane vidisset, cum per totum diem amico graviter affecto et sine spe jacenti, usque ad noctem assedisset; cum hilaris cœnasset, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compressum arctatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officiis functus, decessit. Ille qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat, in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniæ impetu raptus est, etc. Quam similis hic diviti illi, ad quem sententia illa ex Evangelio [1] : « Stulte, nocte ista animam tuam repetent a te : hæc quæ congregasti, cujus erunt? » Ut hæc tibi de Gentili homine adderemus, illud impulit, quod accidit ut Romæ his diebus e ruderibus effoderetur ejusdem Senecionis cognomento Cornelii, lapis sepulcralis inscriptionis, quam tibi hic cudendam curavimus; sic enim se habet [2] :

D. M.
CORNELIÆ.
PROCULA. ET
PLACIDA. FECER.
Q. CORNELIO. SENE
CIONI. PROCULO.
PRÆTORICIO. LE
GATO PROVIN
CIÆ. ASIÆ. FRA
TRI. BENE. MEREN
TI

15. *Cestius Florus præses Judææ.* — Hoc item ipso decimo Neronis anno in Judææ procurationem Albino subrogatus est Gessius (Cestius) Florus, ut colligitur ex Josepho [3], dum ait egisse hunc biennium in magistratu, cum Nero ageret in imperio annum duodecimum. Eusebius [4] etiam hoc anno substitutum Florum Albino tradit. Porro hic adeo scelestus fuit, ut Albinus licet pessimus, sui faceret omnibus desiderium. Nam de ingressu Flori hæc Josephus : « Gessius (Cestius) autem Florus Albino successor a Nerone missus, pluribus Judæos replevit calamitatibus. Is Clazomenius erat genere, adduxitque secum Cleopatram conjugem non minus improbam, per quam, ut Poppææ Augustæ amicam, Judææ administrationem impetraverat : adeo vero potestate violenter abusus est, ut Albinum Judæi desiderarent, quasi beneficum. Nam ille quantum poterat, clam erat malus et nocens; Florus contra, quasi ad ostentandam missus malitiam, publice traducebat nostræ gentis injurias, nihil sibi ad summam de rapinis et suppliciis iniquitatem reliquum faciens. Erat enim inflexibilis ad misericordiam, nullis unquam lucris satiabilis, undecumque parva æque captans et magna, ut etiam latronum esset particeps. » Hæc et alia multa Josephus de homine scelestissimo : qui quomodo tandem ad defectionem Judæos compulerit, suo loco dicemus.

[1] Tacit. l. XIV. c. 15. — [2] Senec. epist. CI.

[1] Luc. XII. — [2] Extat venalis apud lapicidam juxta S. Mariam super Minervam. — [3] Joseph. antiq. lib. XX. c. 9. et de bell. Jud. lib. II. c. 14. — [4] Euseb. in Chron.

Anno periodi Græco-Romanæ 5557. — Olymp. 210. an. 4. — Urb. cond. 817. — Jesu Christi 64. secundum Baronium 66. — S. Petri 11. — Neronis imp. 11.

1. *Consules.* — A num. 1 ad 11. Coss. *C. Lecanius Bassus,* et *M. Licinius Crassus.*

Erat M. Licinius Crassus filius M. Licinii Crassi Frugi anno Christi XXVI consulis, ac frater L. Pisonis Liciniani a Galba Cæsaris dicti, ut ostendit card. Norisius in Genealogia Crassorum adhuc inedita. Quoad Lecanium, legenda inscriptio Gruteri pag. 427. n. C. LAECANI C. F. SAB. BASSI. De C. Lecanio Basso Plinius lib. 26, cap. 1.

2. *Decennalia imperii Augustei Neronis.* — Nero imperii Augustei decennalia anno uno dilata dedit, et persecutionem adversus Christianos excitavit. Hinc factum, ut cæteri postea imperatores, qui Christianos vexarunt, annos hujusmodi solemniis addictos elegerint, ut consequentibus annis videbimus. Horum decennalium indicium exhibet Tacitus lib. 15 Annal. sub hujus anni consulibus, ubi ait : « Nero condendæ urbis novæ et cognomento suo appellandæ gloriam quærere, et sic jussum incendium credebatur. Ergo abolendo rumori subdidit reos, et quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgo Christianos appellabat. » Est hic insignis hujus festivitatis character : annis enim hujusmodi solemniis destinatis urbes condebantur, aut dedicabantur aut novis nominibus insigniebantur.

3. *Plures sub Nerone martyres passi.* — Henricus Dodwellus scriptor celeberrimus, e secta Protestantium, inter Dissertationes Cyprianicas, quas publicavit, unam habet (ea ordine XI est) « de martyrum paucitate in primævis Ecclesiæ persecutionibus, deque fide Actorum atque Martyrologiorum. » In ea contendit, paucos hujusmodi persecutionibus absumptos fuisse, quod in antiquissimis Martyrum Collectionibus nomina paucissima extent, nec verisimile sit aliorum nomina intercidere potuisse. « Extabant enim, inquit, Acta Romanorum magistratuum a notariis publicis excerpta, ac præterea eorumdem Acta a Christianis, qui rebus interfuissent, concinnata. Accedebat festiva illa commemorationis solemnitas cum annis sæculisque redeuntibus ipsa quoque rediens, ac denique homiliæ atque panegyrici maxima omnium Ecclesiæ ordinum frequentia celeberrimi. Quæ si perpendantur, fieri vix potuit, ut in singulis martyrum Ecclesiis propriorum martyrum memoria deficere potuerit. Unde et Kalendarium *Bucherianum* sæculo Ecclesiæ quarto scriptum ex aliis antiquioribus monumentis paucissima recenset, et Prudentius περί στεφανῶν qui sub ejusdem sæculi finem scripsit, Latinos martyres, præcipue Hispanos, sed illos paucissimos recitat. » Ita Dodwellus. Sed Baronius sparsim in Annalibus, ac nominatim anno XV Domitiani, jam ad hoc argumentum respondit, Acta scilicet Martyrum sollicite quidem et curiose scripta fuisse, sed omnes scripturas in Diocletiana persecutione miserum naufragium fecisse. Nec mirum in antiquissimis Martyrologiis, ac in libro Prudentii, paucorum martyrum nomina legi; cum ante unum aut alterum sæculum paucorum Sanctorum commemoratio in Missali et Breviario Romanis fieret.

4. *Persecutio Neroniana universalis fuit.* — Dodwellus num. XI citatæ Dissert. agnoscit quidem ingentem multitudinem in persecutione Neroniana passam, sed eorum tantum Christianorum, qui Romæ versabantur; cum qui Roma aberant, in illos nulla esset vel specie tenus verisimilis ratio, cur intentaretur Urbis incendium. Sed levis hæc ratio. Nero quippe, non vero Christiani, auctor incendii, ideoque edictum non tantum ad Christianos Romæ agentes vexandos; sed ad universam sectam per imperium Romanum abolendam, emissum, ut ex his Lactantii lib. de Mortibus Persecutorum, cap. 2, verbis intelligimus : « Cum animadverteret (Nero) non modo Romæ, sed ubique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum et ad religionem novam, damnata vetustate transire, ut erat execrabilis ac nocens tyrannus, prosilivit ad exscindendum cæleste templum, etc. » Hæc itaque persecutio non localis, sed universalis fuit. Nec refert quod Tacitus de iis, quæ in provinciis adversus Christianos gesta, sermonem non habeat; cum Suetonius in Nerone cap. 16, persecutionem ad urbem Romam non restringat : « Affecti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ, » inquit Suetonius. Gruterus pag. 238, refert veterem inscriptionem quæ extat in Hispania, loco *Pisuerga*, in quo sine dubio hæc Neronis crudelitas tangitur. Ibi enim Christiana religio quemadmodum et a Suetonio citato, et in antiqua inscriptione Diocletiano dicata, quæ refertur a Baronio anno CCCIV, num. 8, « superstitio » appellatur. Inscriptionem illam, quæ adhuc in Hispania visitur, producit Baronius anno LXIX, ut ipse numerat n. 47. Eamdem inscriptionem recitat Scaliger lib. 1 de Emendat. Temp., pag. 471, sed dubitat, an ea genuina sit. Verum perperam, cum suæ suspicionis rationem nullam in medium afferat, nec cum fundamento afferri possit. Ex ea itaque deducendum, non tantum in Hispaniis ejusmodi de Christiana religione prostrata erecta trophæa, sed et in aliis provinciis si-

militer factitatum esse; sed in odium Neronis eadem postea penitus a Christianis esse eversa, ut recte Baronius conjecit, quando refert inscriptiones Diocletiano et Herculio dicatas in Hispaniis adhuc superstites, in quibus dicitur utrumque imperatoris superstitionem Christi ubique delevisse. Legendæ hæ inscriptiones in Annalibus anno CCCIV, num 8. His adde Orosium lib 9, scribens : « Denique omnibus flagitiis suis hoc etiam addidit (Nero,) quod primus Romæ Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit. Ipsum quoque nomen extirpare conatus, beatissimos apostolos Petrum cruci affixit, Paulum capite gladio secuit, » quod martyrium anno sequenti contigit, ideoque persecutio, quæ hoc anno Romæ cœpit, intra illud tempus in alias provincias propagata, nisi, quod verisimilius, edictum in omnes statim provincias missum fuerit. In singulis siquidem urbibus natalis imperii dies celebrabatur, et decennalia vota solvebantur.

5. *Occisorum in persecutione nomina periere.* — Ex ingenti porro martyrum multitudine in hac persecutione passorum, quorum nomen in veterrimis Martyrologiis non legitur, apparet Dodwellum perperam negare in sequentibus, sub aliis imperatoribus, persecutionibus magnum sanguinem fusum; eo quod passorum memoria in antiquis Martyrologiis non legatur. Nec enim major ratio, cur martyrum Nerone sæviente occisorum ac aliorum, qui in aliis persecutionibus passi, nomina perierint. Respondet Dodwellus, se non existimare martyrum in hac Neroniana persecutione interemptorum nomina ex Ecclesiæ archivis intercidisse : « sed vel dedita opera prætermissam esse fortassis ingentem illam multitudinem, quod non tam christianitatis, quam incensæ urbis prætextu, licet falso, passi tamen crederentur; vel, quod est fortasse verisimilius, serior erat illo sæculo martyrum hæc annua commemoratio. » At hæ viri eruditissimi conjecturæ vanæ. Christiani enim sub aliis etiam imperatoribus nonnisi criminum prætextu male habiti : martyrumque dies anniversaria ac commemoratio primis sæculis usitata; cum Tertullianus lib. de Corona Militis cap. 3, eam traditionibus non scriptis accenseat : « Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus. » Quæ quando scripsit Tertullianus, adeo jam antiqua erat hæc consuetudo, ut de prima ejus origine non constaret; quod ipsemet Dodwellus loco laudato non inficiatur.

6. *Kalendaria Martyrologiis antiquiora et utraque fide digna.* — Denique Martyrologiis fidem adhibendam non esse Dodwellus male scribit. Valesius in Dissert. de Martyrologio Romano, quod edidit Rosweydus, quæ post Notas ejus in Eusebium legitur, observat nobiliores Ecclesias suos semper Fastos habuisse, in quibus et episcoporum nomina, et martyrum, qui apud ipsas passi fuerant, natales dies præscripti habebantur. Ac de Catalogo quidem episcoporum Hierosolymæ testis est Eusebius in lib. 5 suæ Historiæ. Tertullianus quoque in lib. de Præscriptione Hæreticorum, indices istos in singulis Ecclesiis studiose servatos fuisse docet. Sic enim hæreticos alloquitur : « Edant ergo origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt. » De Fastis vero in quibus singulæ Ecclesiæ descriptos habebant natales martyrum suorum, præter Tertullianum et Cyprianum, testis est Epistola Smyrnæorum ad Philomelienses de Martyrio B. Polycarpi. Sic etiam Romana Ecclesia jam inde a primis temporibus suos habuit Fastos, in quibus et depositiones episcoporum et natales martyrum erant consignati; quæ Kalendaria posterior ætas vocavit. Hujusmodi Kalendarium Romanæ Ecclesiæ vetustissimum, et Liberii papæ temporibus conscriptum, hodie extat apud Bucherium in libro suo de Doctrina Temporum. Ejusdem generis et *Sacramentarium* Gregorii Magni, item Capitulare Evangeliorum totius anni nuper a Joanne Frontone Parisiis editum. Verum hæc Kalendaria longe a Martyrologiis differunt. Singulæ enim Ecclesiæ, ut dixi, sua habuere Kalendaria, in quibus digesta erant nomina episcoporum et martyrum, diesque notati, quibus memoria eorum anniversario cultu celebraretur. Martyrologia vero non unius loci propria, sed totius Ecclesiæ fuere communia, quippe quæ totius orbis martyres, confessoresque generaliter continerent. Et in Kalendariis quidem nomen urbis nunquam adscribitur; cum in usum duntaxat unius Ecclesiæ comparata sint. At in Martyrologio nomina singularum urbium et oppidorum adscribuntur; propterea quod ad usum totius Ecclesiæ institutum est. Ex pluribus enim diversarum urbium Kalendariis unum compositum est Martyrologium. Itaque Kalendaria Martyrologiis vetustiora sunt, quippe quæ originem illis præbuerint, et in iis nomen duntaxat exhibetur martyrum, diesque ac locus, in quo fit statio : in Martyrologiis vero et genus passionis, et tempus quo passi sunt martyres, et locus ac judex adnotari solent. Quæ quidem omnia Valesio docte observata. Certe cuilibet particulari Ecclesiæ Fasti et Kalendaria necessaria erant; cum unaquæque suos martyres celebraret, eorumque triumphos publica laudatione exornaret. Eam ob rem descripti olim diligenter dies, quibus unusquisque hostem vicerat, ut anniversaria et festiva hilaritate peragi posset. Tertullianus lib. de Corona Militis, hos Fastos solemnitatibus Gentilium, quæ vel ob victoriam, natalemve principum, vel in quoque municipio peculiari instituto agebantur, opponit. Quare fidelibus notissimi erant, et temporis progressu ex illis Martyrologia conficere non difficile fuit. Ex quibus apparet, quam immerito Dodwellus fidem Martyrologiis deneget, cum ex antiquis certisque documentis originem sumpserint. De Martyrologiis Hieronymi, Bedæ, Adonis, Usuardi et aliorum legenda, quæ Bollandus in Præfatione

ad priorem tomum mensis Januarii scripsit, quibus constat Martyrologiis, quemadmodum et Actis Sanctorum, tuto fidem haberi posse. Denique, ut ad Neronem redeam, cum Sulpicio Severo lib. 2 Hist., Augustino lib. 20 de Civitate Dei, cap. 16, et Lactantio lib. de Mortibus Persecutorum, cap. 2, testibus, fideles olim existimaverint, Neronem Antichristum in fine mundi futurum ob persecutiones, quarum ipse initium fecit, liquet eum non tantum in Romanos, sed etiam in alios aliarum regionum Christianos furorem suum exercuisse : quod eo magis certum, quod post Domitianum secundum Ecclesiæ persecutorem, imperatores, qui Christianos exterminare voluere, nova plerumque edicta adversus eos non emiserint, sed ea Neronis ac Domitiani vim habere præceperint, ut inter omnes convenit.

PETRI ANNUS 23. — CHRISTI 67.

1. *Aucta persecutio in Christianos.* — Anno, qui sequitur, sexagesimo septimo, coss. Silio Nerva et Attico Vestino, vel (ut habet Plinius [1]) Appio Junio et P. Silio, persecutio in Christianos a Nerone occasione incendii semel excitata, datis ab ipso edictis, magis ac magis in eos sæviit. Testatur id Severus [2], cum ait, postquam de incendio locutus est, et de Christianis ea de causa sævissime trucidatis : « Hoc initio in Christianos sæviri cœptum. Post etiam datis legibus, religio vetabatur; palamque edictis propositis, Christianum esse non licebat. » Perduravit hæc persecutio usque ad Apostolorum cædem : quibus temporibus Dei Ecclesia Sanctorum coronis est mirifice illustrata; tantumque abfuit ut ea causa fides tepuerit, vel remissa ex parte aliqua fuerit, ut potius nova propagatione sit aucta. Quinam autem sub eadem persecutione Romæ sint passi, complurium nomina suppeditat Romanum Martyrologium, licet ex immenso numero vix paucorum, quod (ut suo loco dicemus) invidia Diocletiani perierint Acta Martyrum. Agemus autem inferius de eadem persecutione suo loco pluribus.

2. Inter hæc autem Simon magus, qui his temporibus (ut dicemus) Romæ agebat, ne occasione ejusmodi concitatæ persecutionis, suorum discipulorum, quos collegerat, quibus et persuaserat (ut vidimus) se Christum esse, dispendium pateretur; eos docuit palam negare, et si opus esset, etiam idola colere. Testatur enim id Origenes [3], dum contra Celsum agens, sic dicit : « Tametsi multos falleret Simon, a capitali tamen supplicio et morte, quam religionis gratia ultro Christiani subirent, ex discipulis suis unum quempiam subtraxerit, quos utique docuisset ut indifferenter ad idolorum se cultum haberent. Sed nihil tunc primum Simoniani illi insidiarum perpessi sunt : callebat enim sagax ille et improbissimus dæmon, qui et Jesu doctrinæ moliretur insidias, eorum animos, quos sub ejus Simon ditione haberet, sua ex disciplina haudquaquam solutum iri. » Hæc Origenes : ex quibus etiam significatur, Simonem hæc docuisse tempore Neronianæ persecutionis, quæ prima a Gentilibus pro idolis tuendis illata censetur : antehac enim cum nullus (quod certo sciatur) Gentilium ad eorum cultum adigeret Christianos, nulla suberat occasio ut sic ille suis consuleret sectatoribus, ex quibus patet, Simonem ad hæc usque Neronis tempora fuisse superstitem, et non (ut alii dicunt) sub Claudio decessisse. Sed de his supra, ac rursum inferius.

3. *Affliguntur Judæi.* — Res vero Judaicæ inter hæc in deterius prolabuntur, Cestio (Gessio) Floro Judææ procuratore Judæos gravius affligente, et ad defectionem penitus perurgente : quæ anno sequenti, secundo nimirum a tempore quo in Judæam ipse advenerat procurator (ut Josephus [1] testatur) est cœpta. Quæ autem hoc anno contigerint, idem Josephus [2] sic narrat : « Cestius (Gessius) vero iniquitates suas in universam gentem, jam palam quasi gloriaretur, exercuit; ac velut non ad regendam provinciam, sed ad damnatorum pœnas carnifex missus, neque rapinarum ullum modum, neque afflictionum prætermisit. In miseris autem crudelissimus erat, in turpibus vero impudentissimus : neque enim quis illo amplius offendit fallacia veritatem, neque commentus est callidiores nocendi vias. Huic siquidem, viritim illatis dispendiis lucra quærere, exiguum visum est; sed totas simul dispoliabat urbes, et labes populis inferebat : tantum non voce per totam regionem edicens, liberum esse hominibus latrocinari, dum ipse prædarum acciperet portionem. Denique ob illius avaritiam contigit totam pene deseri regionem; ita ut plurimi sedes patrias relinquentes, ad externas provincias commi-

[1] Plin. lib. VIII. c. 40. — [2] Sever. hist. lib. II. — [3] Orig. contra Celsum l. VI.

[1] Joseph. ant. l. XX. c. 9. — [2] Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 13.

grarent. » Hæc Josephus : cætera de eo, anno sequenti.

4. *Nero sævit in conjuratos.* — Eodem anno, dum hæc in Judæa agerentur, Romæ detecta conjuratione in Neronem a compluribus Romanorum nobilium diu agitata atque composita, idem Nero cum cæteros, tum Senecam inter conjuratos a proditore nominatum, occidi jussit; concessit tamen illi, ut quam vellet mortem sibi deligeret. Gallio ejus germanus, qui olim (ut dictum est) cum Paulus in Graecia degeret, proconsulem agebat in Achaia, ex nece fratris pavidus, supplex vitam obtinuit. Inter alios pæne innumeros occisus est quoque Annæus Lucanus Senecæ nepos : necatus ante omnes Romanorum clarissimus Plautius Lateranus consul designatus, cujus nobilis illa erat basilica in Cælio monte, quæ postea usui cessit Christianorum, et aucta in primariam conversa est Ecclesiam, quæ est appellata Lateranensis ; de qua S. Hieronymus[1] ad Oceanum : « Ante diem Paschæ in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, etc. » Sed de ea suo loco inferius. Post cladem conjuratorum, vel eorum qui aliqua levi suspicione vel fictione odio principis pulsarentur, subsecuta est mors Poppææ Augustæ; quam licet amatissimam, Nero iracundia percitus, ictu calcis percussam occidit. Sed hæc Tacitus, Dio, et alii pluribus.

[1] Hier. ep. xxx.

Anno periodi Græco-Romanæ 5558. — Olymp. 211. an. 1. — Urb. cond. 818. — Jesu Christi 65. secundum Baronium 67. — Lini Papæ 1. — Neronis imp. 12.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *A. Licinius Nerva Silianus*, et *M. Vestinus Atticus*, ut recte em. card. Norisius in Epistola consulari.

2. *Quindecennalia imperii proconsularis Neronis.* — Quindecennalia imperii proconsularis Neronis in hunc annum incidunt, quo et persecutio adversus Christianos continuata, in qua Romæ occubuerunt Apostolorum principes Petrus et Paulus, quorum martyrium anno Christi LXVII in Annalibus narratum, ad currentem revocandum. Petro successit Linus, qui jam ab aliquot annis ejus vicarius erat, ut infra.

PETRI ANNUS 24. CHRISTI 68.

1. *Petrus et Paulus Romæ concionantur.* — Christi Domini nostri anno sexagesimo octavo, coss. Suetonio Paulino et Pontio Telesino, Petrus[1] et Paulus divino consilio, ut afflictatæ nimis gladio Neronis Ecclesiæ Romanæ succurrerent, e diversis orbis partibus Romam se iterum contulerunt, atque collabentem pene Ecclesiam instaurarunt. Neronis enim gladio in Romanos occasione dictæ conjurationis converso, a sanguine Christianorum aliquantum temperatum fuisse videtur. Hac igitur bene usi opportunitate Petrus et Paulus, Romæ (ut licebat) rursum Evangelium prædicarunt. Horum prædicationis nobile fragmentum recitat Lactantius, de prænuntiata his diebus ab eisdem Apostolis futura clade Hierosolymitana, cujus bellum hoc ipso anno, occasione quam dicemus paulo inferius, est inchoatum. Cum enim (ut accidit) de Judæorum defectione frequens sermo esset inter Romanos, inde suppeditatum est argumentum de his agere, quæ his verbis Lactantius[1] memoriæ commendavit : « Futura aperuit illis omnia, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicaverunt : et ea prædicatio in memoria scripta permansit : in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum dixerunt, ut post breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judæos, et civitates eorum solo æquaret, ipsos autem fame sitique confectos obsideret. Tum fore, ut corporibus suorum vescerentur, et consumerent se invicem : postremo ut capti venirent in manus hostium, et in conspectu suo acerbissime conjuges suas vexari cernerent, vio-

[1] Metaph. die 29 Junii, et alii.

[1] Lactan. l. IV. c. 21.

lari et prostitui virgines, diripi pueros, allidi parvulos, omnia denique ferro igneque vastari, captivos in perpetuum terris suis exterminari : eo quod exultaverant super amantissimum et probatissimum Filium Dei. » Hucusque Lactantius.

2. Rursus etiam de Pauli Romæ prædicatione est insignis memoria, licet apud scriptorem impium [1] : quidam enim Triephon Romæ agens, cum Critiam christianæ fidei derisorem catechumenum facere cuperet, hæc inter alia de se refert : « Quando autem me Galilæus ille convenit recalvaster, naso aquilo, qui in tertium usque cælum per aerem ingressus est; quæ optima et pulcherrima sunt, inde didicit : per aquam nos renovavit, in beatorum vestigia insistere fecit, et ex impiorum regionibus nos reduxit. » Hæc ille, quibus equidem non alium quempiam quam Paulum apostolum describi, omnes puto facile intelligere : nominat eum Galilæum, quod sic Apostoli, imo et cæteri Christiani dicerentur; vel ex antiqua ejus origine, ut superius dictum est. Cum igitur Triephon (ut vidimus) se Pauli discipulum profiteretur; eam ipsam artem in instituendo Gentili homine ad fidem capessendam, quam ipse didicisset a Paulo, tum adhibuisse videtur : quippe qui deorum falsitate primitus demonstrata, subinde de rerum principiis ac Dei operibus, non ex divina Scriptura, cui ille non crederet, sed ex auctoribus ethnicis petiit testimonium, non secus ac Paulus fecisset Athenis. Demum ea, quam a magistro de uno trinoque Deo didicerat, fide illum imbuit in hunc modum : « Cum enim ille rogaret, dicens : Quænam igitur tibi jurabo ? Ad eum Triephon : Deum alte regnantem, magnum, ætherium, atque æternum, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, et ex uno tria : hæc tu Jovem puta, hunc tu existima Deum. » Hæc ille ibi, quantum tamen licuit tantam rem tanta brevitate describere, vel quantum externus homo et christianis infensissimus Lucianus eadem potuit fideliter retulisse. Sed missis his, ad Petrum redeamus.

3. Cum ageret Petrus Romæ, non satis sibi visum, Ecclesiæ Romanæ prospicere : sed quod universi gregis creditam sibi curam a Domino accepisset, ac præcipue Judæorum patrocinium in Concilio Hierosolymitano sibi sumpsisset; jam secundam ad eos scribit epistolam, in qua hæc ipse [2] : « Hanc ecce vobis, carissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem, ut memores sitis eorum quæ prædixi. » Cæterum haud longe ante consummatum martyrium eam a se datam esse, illis ipse verbis significat, quibus ait [3] : « Justum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione, certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. Dabo autem operam, et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum omnium memoriam faciatis. » Hæc ibi.

[1] Lucian in Philopatr. — [2] 2. Petr. III. — [3] 2. Petr. I.

4. Quod autem pertinet ad ejusdem epistolæ firmitatem, eam certe ut Petri legitimam antiquiores theologi agnoverunt; quorum eruditissimus Hippolytus [1] episcopus eam citat : sed audi quo præconio : « Princeps Petrus, inquit, fidei petra, quem beatum judicavit Christus Deus noster, ille doctor Ecclesiæ, ille primus discipulorum, ille qui regni claves habet, docuit nos, dicens [2] : Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes. Et erunt [3] ex vobis, qui introducent sectas perditionis, etc. » Citant eam et alii. « Sed quod crederetur esse depravata, licet publice legeretur: non fuisse in canone,» ait [4] Didymus eam interpretatus : dubitatumque de ea tradit Eusebius [5]. Sed id factum esse ob diversitatem interpretum, S. Hieronymus [6] affirmat, sic dicens : « Denique et duæ epistolæ quæ feruntur Petri, stylo inter se et charactere discrepant, structuraque verborum; ex quo intelligimus, pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus. » Ac recte quidem : nam non tantum eo munere apud eum functus est Marcus, sed (quod et alias diximus ex Clemente Alexandrino [7]) et Glaucias quidam, quem Basilides falso jactabat suum fuisse magistrum. Porro non tantum quotquot sacra Concilia contexuere canonicorum librorum catalogum, ut Romanum sub Damaso, quod habet Collectio Cresconiana, Laodicenum, Carthaginiense tertium, alterum Romanum sub Gelasio, omnes insuper sanctissimi episcopi id ipsum suis scriptis præstitere, ut Athanasius in Synopsi, Gregorius Nazianzenus, Amphilochius, Augustinus de Doctrina christiana, et qui eodem vixit tempore Ruffinus Aquileiensis, quique insuper his præstat auctoritate Innocentius ad Exuperium, Cassiodorus, Isidorus, et alii orthodoxi recentiores, omnes æque eam esse Petri epistolam profitentur : quorum testata fide, novatorum quorumdam eam impugnantium temeritas inferius arguetur.

5. *De Judæ epistola.* — Ad hanc ipsam Petri secundam epistolam, ea quæ a Juda Jacobi fratre scripta habetur, relationem quamdam videtur habere, cum eodem ferme scripta sit argumento, iisdemque sententiis atque etiam verbis interdum videatur intexta : ut plane appareat, prius Petri secundam, quam Judæ esse scriptam epistolam. Ex quo certo signo erroris arguuntur, qui absque ullo antiquorum Patrum testimonio, ex propria animi sententia, vel falsa aliqua conjectura persuasi, dixerunt Judam et Simonem apostolos abhinc ante triennium fuisse martyrio in Perside coronatos; cum ex his dici posse videatur, Judam post hæc tempora fuisse superstitem. Sed quonam anno una cum collega martyrium subierit, fateri malumus hoc nos ignorare, quod a majoribus non sit traditum, quam temere quid certum in re dubia statuere. Cæterum quod ad Judæ epistolam pertinet, eam esse legiti-

[1] Hippol. de Antichrist. — [2] 2. Petr. III. — [3] 2. Petr. II. — [4] Didym. in epist. Petr c. 3. in fin. — [5] Euseb. hist. l. III. c. 3 — [6] Hier. ep. CL. q. 11. — [7] Clem. Alex. Strom. lib. VII.

nam germanamque Judæ apostoli, citata modo sacra Concilia, atque Patres qui canonicorum librorum numerum recensuerunt, firmiter profitentur. Citat eam idem qui supra Hippolytus [1] martyr, doctrina nulli antiquorum secundus: Tertullianus [2] etiam, ac insuper alii recentioris classis scriptores ecclesiastici; novatoribus quibusdam exceptis, qui levioribus eam impetunt objectionibus, quasi probro adscribendum esset Apostolo, quod ex Enoch libro apocrypho citaverit auctoritatem; cum et Gentiles poetas Paulus, et aram idololatriæ inservientem, cum Athenis concionaretur, in summæ theologiæ converterit testimonium, et sincerissimæ veritatis argumentum. Cæterum liber Enoch apud majores haud erat vulgaris auctoritatis, cum non defuerint [3] qui dixerint ipsum esse canonicum, atque adeo, ut etiam qui in eodem libro essent errores, in Catholicum dogma sint conati transferre. Sed de his alias.

6. *De Juda et Simone.* — Quoniam vero occasione Petri epistolæ, de ea etiam quæ post illam eodem argumento est a Juda conscripta, agere opus fuit: hic opportune incidit, ut qui irrepserunt errores de Judæ et Simonis nomine, confutemus. Cum autem Lucæ [4] testimonio exploratum habeatur, Simonem tantum inter Apostolos cognomento dictum fuisse Zelotem: quomodo factum est, ut Hieronymus [5] Judam Jacobi fratrem Zelotem appellet? sic enim ipse scribit in suis in epistolam Pauli ad Galatas commentariis: « Judæ apostoli, sed non proditoris, qui ob insignem zeli in se virtutem, et Zelotis nomen accepit; » et alibi [6]: « Judas Zelotes in alio Evangelio Thaddæus dicitur. » Cæterum in commentario in Matthæum [7] de singulis agens, Zelotæ cognomen Simoni tantum tribuit, Judam vero dictum Thaddæum, et Lebæum, tradit. Cum autem in citatis locis ipsum Judam fratrem Jacobi, Zelotem, et Thaddæum appellet, sane videtur nomina confudisse, nempe cum utroque Simone Judam: sicut visus est fecisse Sophronius apud ipsum [8], cum ait: « Simon Cananæus cognomento Judas, frater Jacobi episcopi, qui et successit illi in episcopatum post obitum Jacobi cognomento Justi, vixit annos viginti supra centum: crucifixus autem sub Trajano præfecto, mota persecutione gravi, dormivit. » Hæc ipse: eadem apud Isidorum leguntur, et alios. Dorotheus autem in Synopsi duos Simones distinctos ponit: putat tamen Simonem sub Trajano passum, cognomento dictum esse Judam. Verum Hegesippus [9] diversos plane ponit Simonem et Judam; quorum priorem sub Trajano passum tradit, Judam vero nec sub Domitiano fuisse superstitem, quorum nepotes tantum tunc vixisse perhibet. Adhuc insuper Simonem Zelotem a Juda fuisse distinctum, satis Evangelistæ demonstrant. Lucas [10] enim dum iterum Apostolos numerat, sic eos nominando discriminat: « Simonem, qui vocatur Zelotes, et Judam Jacobi; » et alibi: « Simon Zelotes, et Judas Jacobi. » Verum hunc, quem Lucas dixit Judam Jacobi, Matthæus [1] Thaddæum nominat: cum enim numerat Apostolos omnes, ubi Judas ponendus erat, Thaddæum ponit: quod et Marcum [2] fecisse liquet: ut nulla prorsus sit ambiguitas, Judam cognomento dictum esse Thaddæum. Adeo ut dilucide satis evangelica veritate testatum habeatur, Simonem et Judam, non unum, sed duos fuisse apostolos, cognomenque Zelotes solius esse Simonis, Thaddæi vero Judæ.

7. Rursus cum Judas frater Jacobi dicatur, qui frater Domini, et Justus cognominatus est: et ipsum inter eos qui fratres Domini dicti sunt, ab Evangelistis esse adnumerandum, Hegesippus [3] affirmat. Sed cum novissimus ille Simeon, qui crucifixus est sub Trajano, et ipse frater Domini dictus fuisse tradatur; qui appellatus sit Simeon Cleophæ, qui dicitur fuisse Mariæ maritus, quæ a Joanne [4] nominata est Maria Cleophæ, eademque ab eo soror Dei genitricis dicta: inde accidisse putamus, ut cum tam Simeon quam Judas dicti fuerint fratres Domini, unus idemque fuisse ab his creditus sit. Cumque Simonem Zelotem unum quoque fuisse cum Simeone Cleophæ iidem existimarint: hinc etiam factum est, ut hi tres quasi unus idemque sint habiti, dictusque sit Simeon Judas Zelotes. Cæterum, sicut aperte monstratum est diversos esse inter se Simonem et Judam, itemque Judam a Simeone successore Jacobi; ita etiam patet Simonem Cananæum distinctum fuisse a Simeone Cleophæ passo sub Trajano. Idque tam Græci quam Latini pariter profitentur, dum illi in Menologio, isti in Martyrologio diversis diebus diversisque notis eos distinctos ponunt, cum singulorum anniversariam proponunt memoriam celebrandam. Beda [5], qui eodem fuerat lapsus errore ut hos duos unum putaret esse Simonem, sententiam retractavit. Quod vero spectat ad Judæ atque Simonis martyrium, cæterasque ipsorum res gestas: descriptas eas fuisse a Cratone Apostolorum discipulo, easdemque ab Africano historicorum Christianorum antiquissimo Latinitate donatas, testatur auctor qui scripsit Passiones Apostolorum; sed quoniam illæ a Gelasio inter apocrypha rejiciuntur, certum quid de his affirmare non possumus; cum præsertim S. Hieronymus [6] de Julio Africano tantum testetur, quinque de Temporibus libros ab eo esse conscriptos. Verum quæ de ipsorum passione ab eodem incerto auctore scripta esse reperiuntur, non penitus ut falsa rejicienda esse putamus, cum (ut dictum est nuper exemplo Judæ apostoli) in apocryphis multa insint, quæ vera esse probentur. At de his hactenus.

8. *De Nicolaitis.* — Ut vero tandem, unde oratio digressa est, revertatur: tam Petrus, quam etiam post eum Judas, in dictis quas scripserunt epistolis,

[1] Hippol. de Antichrist. — [2] Tert. l. de habit. mul. c. 3. — [3] Tertul. lib. de habit. mulier. c. 3. et ibi Pamel. not. 30. — [4] Luc. VI. Act. I. — [5] Hier. in ep. ad Galat. c. 4. — [6] Idem contra Helvid. — [7] Hieron. in Mat. c. 10. — [8] Hier. de Scrip. Eccl. in Simone. — [9] Euseb. hist lib. III. c. 15. et c. 26. — [10] Luc. VI. Act. I.

[1] Mat. X. — [2] Marc. III. — [3] Apud Euseb. hist. l. III. — [4] Joan. XIX. — [5] Bed. in retractat. in Act. Apost. — [6] Hier. de Scrip. Eccl. c. 63.

in uno eodemque versati sunt argumento, ut illis eosdem fuerint insectati hæreticos, qui luxuriis deditì, turpissimi haberentur. De quibus in primis Petrus [1] : « Hi, inquit, velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem et perniciem in his quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem injustitiæ, voluptatem existimantes Dei delicias, coinquinationis et maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti. » Hæc Petrus, et alia plura; et Judas item de iisdem : « Sicut Sodoma et Gomorrha et finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, abeuntes post carnem alteram, factæ sunt in exemplum ignis æterni pœnam sustinentes : similiter et hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. » Sed quinam fuerint hi omnigenæ luxuriæ inquinati sordibus : etsi tam Simon, quam qui ejus sectam profiterentur, Menander, Basilides, Carpocras, et alii horum gregales haberentur impurissimi; hos tamen turpitudine superatos esse a Nicolaitis, nemo dubitat : de quibus quidem vehementer Ignatius [2] admonet, dicens : « Fugite quoque impuros Nicolaitas, falsum sibi nomen sumentes, voluptatum amatores, et sycophantas. »

9. Hos dictos esse Nicolaitas a Nicolao diacono, uno ex septem primis, omnes æque consentiunt. Sed qua occasione id acciderit, diversæ reperiuntur antiquorum sententiæ; aliorum videlicet affirmantium, ab ipso Nicolao prava horum dogmata esse excogitata; dixerunt hæc in primis Irenæus [3], Tertullianus [4], Hilarius [5], Epiphanius [6], Hieronymus [7], et alii complures, asserentes ipsum ab Ecclesia Catholica descivisse, et in sordidissimas hæreses turpiter lapsum esse : ea nimirum ex causa, quod ordinatus diaconus, cum ad imitationem eorum (inquit Epiphanius [8]) quos Deo addictos videbat, ab uxore, quam formosam habebat, se continuisset, et a concupiscentia superatus eam iterum superinduxisset, argueretur que ab Apostolis, quod uxore, quam antea dimisisset, uteretur; indignum nimirum ratis, ut sacris jam officiis atque ordinibus mancipati, adhuc carnis tenerentur illecebris; illum mox hæresim excogitasse, necessariumque ad salutem consequendam esse affirmasse, quotidie inquinari luxuriis.

10. Fuit aliorum ab his diversa sententia, dicentium sic Nicolaitas a Nicolao diacono esse dictos, ut tamen ipse culpa vacaret. Sed qua occasione id acciderit, Clemens Alexandrinus sic scribit [9] : « Cum Nicolaus formosam haberet uxorem, et post ascensionem Salvatoris ei ab Apostolis fuisset exprobrata zelotypia; in medium adducta muliere, permisit cui vellet, eam nubere. Aiunt enim hanc actionem illi voci consentaneam, quæ dicit, carne uti oportere. Ejusque factum et dictum absolute sequentes, qui ejus hæresim sequuntur, impudenter effuseque fornicantur. Ego autem audio, Nicolaum quidem nunquam ulla alia, quam ea quæ ei nupserat, uxore usum esse, et ex illius liberis filias quidem consenuisse virgines, filium etiam permansisse incorruptum. Quæ cum ita se habeant, vitii erat depulsio atque expurgatio in medium Apostolorum circumactio uxoris, cujus dicebatur laborare zelotypia : et continentia a voluptatibus, quæ magno studio parantur, docebat illud uti carne oportere, hoc est, exercere carnem, neque enim (ut existimo) volebat, convenienter Domini præcepto, duobus dominis servire, et voluptati, et Deo. Dicam itaque, Matthiam quoque sic docuisse, cum carne quidem pugnare, et ea uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem et cognitionem. » Hucusque Clemens : quæ sane et Eusebius [1] recitat ac probat, itemque Theodoretus [2] : quibus ut consentiam, persuadet Ignatius, dum falso nomine hos dictos esse Nicolaitas, iterum tradit, nimirum cum in primis ad Trallianos scribens ait : « Fugite impuros Nicolaitas, falsum sibi nomen sumentes; » et ad Philadelphios : « Finem, inquit, beatitudinis constituat voluptatem, ut hi qui falso nomine Nicolaitæ dicuntur. » Ad quid igitur hæreticos illos falso nomine Nicolaitas esse dictos inculcat, nisi quia illi (ut mos est hæreticorum) honesto nomine hæresim suam quolibet quæsito prætextu velare cupientes, sed Nicolaitas, quasi a Nicolao descenderent, mendaciter ac jactanter nominarent? Eamdem quoque nomenclaturam invenies apud Clementem [3] dum ait : « Alii inverecunde, quod nunc faciunt falsi nominis Nicolaitæ : » quod verum putamus. Cæterum Nicolaum diaconum, ut virum fide catholica probatissimum, augustiori auctum honore, factumque ab Apostolis episcopum Samaritanorum, Hippolytus, cujus fertur liber de Septuaginta duobus discipulis, testatur; cui consentit Dorotheus in Synopsi.

11. Sed ut quænam essent prava dogmata Nicolaitarum cognoscamus : Ignatius [4] (ut ab antiquiori exordiar) ipsos negasse ait Christum fuisse Deum, sed in eo Deum habitasse. Meminit et Irenæus [5] de Nicolaitis Christi divinitatem negantibus; quos Joannes evangelista æque atque Cerinthianos, scribendo Evangelium, confutavit. In hos (ut dictum est) Judas in sua epistola sententias jaculatur, dum ait : « Subintroierunt quidam homines, qui olim præscripti sunt ad hoc judicium, impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. » Subdit Ignatius, eorumdem eam esse assertionem, ut dicerent illegitimos concubitus bonum esse; iidem finem ac beatitudinem constituerunt voluptatem. Irenæus præter licentiam in mœchando, nulla habita distinctione, idolothyta, ut Gentes, comedere consuevisse tradit.

[1] 2. Petr. II. — [2] Ignat. ep. V. ad Trall. — [3] Iren. lib. I. c. 27. — [4] Tert. de præscr. — [5] Hilar. in Matth. c. 25. — [6] Epiph. hær. 25. — [7] Hier. ep. I. et XLVIII. — [8] Epiph. hær. XXV. — [9] Clem. Alex. Strom. lib. III.

[1] Euseb. hist. lib. III. c. 23. — [2] Theod. hæret. fab. lib. III. — [3] Clem. Constit. l. VI. c. 8. — [4] Ignat. ep. IX. — [5] Iren. l. III. c. 11.

12. At portentosa plane hos excogitasse commenta, ut aliquo saltem quæsito prætextu obscœna ac impudica posse licite perpetrari docerent, Epiphanius [1] refert : additque nova et hactenus inaudita ad incutiendum terrorem simul cum admiratione adinvenisse nomina numinum, nempe Barbelo, Prunicum, Jaldabaoth, Caulauchauch, atque Metran; divisosque ab invicem, ex singulis dictis nominibus sectas singulas instituisse. Sic etiam intelligendum est quod Eusebius [2] ait, Nicolaitas ad modicum spatium temporis perdurasse : nimirum quod pertæsi falsi nominis, non amplius se nominarent Nicolaitas, quod facile imposturæ convinci potuissent; sed alio rursum ad rem turpissimam obtegendam, omnium pulcherrimo quæsito nomine, se ipsos a sapientia Gnosticos nuncuparunt. Sed cum horum alii alia superaddiderint ad hæresum nova monstra, novis sunt appellati nominibus [3] : ut non tantum Gnostici dicerentur [4], sed et Phibionitæ, Stratiotici, et Levitici : itemque alii Borboritæ, qui a cœnosa turpitudine sic dicti reperiuntur. Propaginem Nicolaitarum fuisse Cleobulum, et Theodotum, qui eos fugiendos admonet, testatur Ignatius scribens ad Trallianos. Sed de Gnosticis inferius pluribus. Adversus autem Nicolaitas, sententia etiam Domini [5] condemnatos, scripsisse Irenæum, Hippolytum martyrem, Clementem Alexandrinum, et Origenem, Theodoretus [6] affirmat.

13. *De Simonis magi volatu et lapsu.* — Jam vero, ut ad res gestas Petri, cujus secundæ scriptæ ab eo epistolæ occasione ad hæc narranda digressi sumus, redeamus : dum his (ut dictum est) temporibus Romæ ageret; simul qui carissimus Neroni esset, Simon magus Romæ itidem morabatur, qui divinos jam (ut diximus) ex magia sibi honores compararet. Incredibili quidem magiæ studio tenebatur imperator, ut non modo ejusmodi circulatores, sponte artes suas offerentes, ac vili pretio venditantes, penes se habere curaret : sed e remotis plane regionibus accersiret, quos novisset ejus artis insigniter eruditos. Unde merito de eo Plinius [7] testatur, ea ætate omnis magiæ generis Neronem fuisse principem, vera falsaque simul comperta habuisse : sed addit hæc insuper : « Idem Nero primum imperare diis concupivit, magia scilicet, nec quicquam generosius voluit. Nemo unquam ulli artium validius favit : ad hæc non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium, aliaque non patiente mundo; » et post alia : « Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens (erat hic enim rex, quem Corbulo Romani dux exercitus superavit) et ideo provinciis gravis. Navigare noluerat; quoniam expuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam, fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam scenis eum initiaverat : non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. » Hæc et alia de eo Plinius. Magnis utique pollicitationibus Tyridatem a Nerone sollicitatum ut in Urbem veniret, magnificentissimeque ab eo exceptum, scribit Suetonius [1].

14. Simon igitur magus cum ea occasione sese in Neronis amicitiam insinuasset, atque de se mirifica prædicasset; nempe se virtutem Dei magnam, quæ angelis dominaretur, et alia humanum captum transcendentia, esse jactaret : ut de his aliquod exemplum proderet, atque exhiberet experimentum, per aera volatum illi pollicitus est. His ergo fidem adhibuisse Neronem, non tantum nostrorum suppetunt testimonia, sed etiam externorum. Siquidem Dio [2] cognomento Chrysostomus, in ea oratione quam habet de pulchritudine, hæc de Nerone. « Hoc vero maxime superabat Nero; et nemo illi ulla de re quam diceret contradicebat, neque impossibile aiebat quod jusserat : ita ut, cum quemdam volare jussisset, ille et promiserit : multoque tempore nutriebatur intus apud eum in aula, tanquam volaturus. » Hæc Dio. Porro editum fuisse in theatro ejusmodi sub Nerone spectaculum, ut in eo Icarius exhiberetur volatus, auctor est Suetonius [3], qui ait : « Icarus primo statim conatu juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruore respersit. »

15. Verumenimvero Simonem magum hæc ausum, sed Petri apostoli precibus esse prostratum, quæ dicemus, facile demonstrabunt. Hoc itidem per magiam ab aliis factitari solitum, testatur Lucianus in Philopseudo, sic dicens : « Ludis tu quidem, inquit Cleodemus. At ego, qui et ipse olim minus talia credebam, quam nunc tu (putabam enim nulla ratione fieri posse ut ea crederem) tamen cum volantem primum conspicerem peregrinum illum barbarum (erat enim, ut ferebant, ex Hyperboreis) credidi, ac victus sum, cum tamen diu multumque repugnassem. Nam quid facerem, cum eum cernerem in aere volantem, atque id interdiu, ac super aquam ingredientem, atque per medium ignem incedentem, idque lente ac sensim? Tune, inquam ego, ista videbas, virum Hyperboreum volantem, aut super aquas ambulantem? Et maxime, inquit ille, carbatinas indutum, quo calciamenti genere illi potissimum utuntur. » Hæc Lucianus. Ad hæc spectare videtur quod Juvenalis item de magico volatu ait :

Magus omnia novit.
Græculus esuriens in cælum, jusseris, ibit.
Ad summam non Maurus erat, non Sarmata, nec Thrax,
Qui sumpsit pennas, mediis sed natus Athenis.

16. His igitur de magicis volatibus, Simonis occasione, narratis; jam reliquum est, ut quod de ejus volatu ac lapsu rerum nostrarum scriptores memoriæ prodiderunt, in medium afferamus. Qui cæteris habetur antiquior Clemens Romanus [4] ex persona Petri rem gestam narrat : cui cum Græci et Latini quoque historici consentiant; quod videri posset

[1] Epiph. hær. XXV. — [2] Euseb. lib. III. c. 23. — [3] Epiph. hær. XXV. — [4] Aug. de hær. c. 5. — [5] Apoc. II. — [6] Theod. hæret. fab. lib. III. — [7] Plin. lib. XXX. c. 2.

[1] Sueton. in Ner. c. 13. — [2] Dio Chrysost. orat. 21. — [3] Suet. in Ner. c. 12. — [4] Clem. Const. lib. VI. c. 9.

apocryphum, jam prope authenticum redditur; sic enim ait : « Romam Simon cum venisset, Ecclesiam vehementer perturbavit, multos evertens, atque in suam adducens sententiam; gentes vero commovebat magicis artibus. Itaque quadam die in theatrum in meridie processit, jussitque suis operis, ut me in theatrum arriperent, pollicitus se in aere volaturum. Cumque omnes hac de re erecti essent, ego seorsus orabam. Itaque sublatus a dæmonibus, volabat sublimis, dicens in cælum se ascendere, unde illis bona suppeditaturus esset. Populo illi, veluti Deo, acclamante optima, attollens ego manus in cælum, tota mente supplicabam Deo, ut per Jesum Christum Dominum frangeret scelestum illum, et dæmonum vim labefactaret in fraudem et perniciem hominum illa utentium; illumque perfractum non occideret, sed comminueret. Tuncque Simonem intuitus : Si Dei, inquam, homo ego sum, Apostolus vero Jesu Christi verus, doctorque pietatis, non erroris, cujusmodi tu Simon : impero improbis virtutibus apostatis pietatis, quibus vehitur Simon magus, ut remittant suas vires, et ab alto hic decidat in risum eorum qui ab ipso decepti sunt. Cumque hæc dicerem, desertus a virtutibus Simon, cum magno fragore corruit, vehementerque concussus fregit coxendicem, et pedum talos : clamorque plebis ortus est, quo ferebatur unum Deum esse, quem juste Petrus nuntiaret tantum veritate fretus; multique ab eo defecerunt. » Hæc ille.

17. Arnobius [1], qui claruit temporibus Diocletiani, adversus Gentiles scribens, haud putandus ea attulisse quæ aliqua saltem ex parte de levi mendacio argui potuissent, unde et quærentibus occasionem quamcumque res nostras deridendi, ansam tribuisset, hæc de his scribit : « Viderant enim (Romani scilicet) cursum Simonis magi, et quadrigas igneas Petri ore difflatas, et nominato Christo, evanuisse. Viderant, inquam, fidentem diis falsis, et ab iisdem metuentibus proditum, pondere præcipitatum suo, et cruribus jacuisse perfractis; post deinde perlatum Brundam, cruciatibus et pudore defessum ex altissimi culminis se rursum præcipitasse fastigio. Quæ omnia vos gesta neque scitis, neque scire voluistis, neque unquam vobis necessaria judicastis. » Hæc, inquam, cum Arnobius scribat adversus omnes Gentes, nec ut de re aliqua in angulo facta testetur, sed Romæ in orbis universi theatro tam libere ac ingenue fateatur; sane quidem rem haud dubiam, quæve in controversiam deduci vel a fidei hostibus posset, se memorasse significat. Cyrillus [2] Hierosolymorum episcopus qui Constantii temporibus vixit, hæc in eamdem sententiam scripsit : « Dilatato autem Simonis errore, par amicorum bonorum illam calamitatem correxit, Petrus et Paulus, cum essent præsides Ecclesiæ; et ostentantem sese justum Simonem statim extinxit. Cum enim prædicaret Simon in cælos se ascensurum, et vehiculo dæmonum in aerem esset sublatus : flexis genibus servi Dei et concordiam ostendentes, de qua dixit Jesus : Quod si duo ex vobis consenserint, de quacumque re quam petierint, fiet ipsis : concordiæ hoc telum per orationem emittentes in magum, dejecerunt illum in terram. Nec mirum est : Petrus enim erat qui claves regni cælorum portabat. Non est mirandum : Paulus enim erat, qui in tertium cælum raptus fuerat, et in paradisum, et audierat arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ex aere in terram depresserunt eum, qui se appellabat Deum, deinceps ad inferos detrudendum. » Hucusque Cyrillus.

18. Epiphanius [1] item : « Naturæ, inquit, debitum in Romanorum urbe Simon persolvisse reperitur, quando in media Romanorum urbe miser ille collapsus, mortuus est. » Ad hæc sane Eusebius [2] quoque propemodum allusisse videtur, dum ait : « Cum divinus sermo jam ad Romanos pervenisset, vesana Simonis potentia extincta est, et homo ipse actutum penitus profligatus : » licet hæc tempore Claudii accidisse visus sit aliquibus affirmasse : sed superius eam opinionem confutavimus. Neque vero ab his aliud significare Philastrius [3] voluit, cum hæc dixit de eodem Simone : « Cum fugeret beatum Petrum apostolum de Hierosolymitana civitate, Romamque veniret, ibique pugnaret cum beato Apostolo apud Neronem regem; devictus undique oratione beati Apostoli, atque percussus ab angelo, sic meruit interire, ut ejus magiæ evidens mendacium cunctis hominibus patefieret. » Sane etiam S. Augustinus [4] scribens ad Casulanum, ea occasione Romæ esse institutum jejunium sabbati multorum relatione testatur, sic dicens : « Est quidem et hæc opinio plurimorum, quamvis eam perhibeant falsam plerique Romani; quod apostolus Petrus cum Simone mago die Dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis Ecclesia jejunaverit, et consecuto tam prospero gloriosoque successu, eumdem morem retinuerit, eumque imitatæ sint nonnullæ Occidentis Ecclesiæ. » Hæc Augustinus; qui tamen opera Petri Simonem extinctum atque necatum certo confirmat, cum ait [5] : « In qua urbe beatus apostolus Petrus eum vera omnipotentis Dei virtute extinxit. » Rursus [6] apud eumdem : « Petrus Ananiam et Saphiram ejus uxorem mendaces occidit; et Simonem magum tamdiu persecutus est, donec morte perimeret. » Hæc ipse.

19. Sulpitius Severus [7] hæc eadem testatus, ait : « Tam illustris illa adversus Simonem Petri et Pauli congressio fuit. Qui cum magicis artibus, ut se Deum probaret, duobus suffultus dæmoniis evolasset, orationibus Apostolorum fugatis dæmonibus delapsus in terram, populo inspectante, disruptus est. » Ad hæc haud dubium Prosper Aquitanus alludit, dum ait [8] : « Contra Neronem duo Petrus et Paulus apostoli : at contrario Simon magus, qui et se perdidit, et Neronem decepit. » Affirmat eadem

[1] Arnob. advers. Gent. lib. II. — [2] Cyril. catech. VI.

[1] Epiph. hæresi XXI. — [2] Euseb. hist. lib. II. c. 14. — [3] Philast. de hær. c. 3. — [4] Aug. ep. LXXXVI. — [5] Aug. de hæres I. — [6] Aug. contr. Fulgent. Donatist. c. 23. — [7] Sever. hist. lib. II. — [8] Prosper. de promiss. dimid. temp. c. 13.

Theodoretus [1], in hunc plane modum : « Rursum Romam veniens divinus Petrus, fraudis eum pennis nudavit. Qui cum eum tandem in miraculorum certamen provocasset; omnibus Romanis videntibus, eum ex magna altitudine deturbavit, cum orasset : et qui miraculum viderant, eos cepit ad salutem. » Sed et Isidorus Pelusiota [2] id ipsum disertis verbis, cum ait : « Quamobrem si te Simonis exemplum non terret, qui cum baptizatus fuisset, ac ministris Christi comitem se præbuisset, rursum ad eas res quæ ex materia constant, reversus est (ob idque etiam ex alto miser in mortem sermone multorum celebratissimam præceps ruit : ut ex una ipsius ruina perspicuum omnibus fiat, quibus suppliciis digni sint, qui cæleste curriculum mentiuntur), Simonis vestigiis animique instituto hære. » Hæc Isidorus ad Lampetium scribens.

20. At Maximus Taurinensis [3] de his copiosius disserens, dum causam necis Apostolorum declarat, hæc ait : « Sed videamus causam quare ista perpessi sunt : scilicet quod inter cætera mirabilia etiam magum illum Simonem orationibus suis de aeris vacuo præcipiti ruina prostraverunt. Cum enim idem Simon se Christum diceret, et tanquam Filium ad Patrem assereret volando se posse conscendere; atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset : tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, et precatione facta, vicit magicam levitatem. Prior enim ascendit ad Dominum oratio, quam volatus; et ante pervenit justa petitio, quam iniqua præsumptio : ante Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quam Simon perveniret in cælestibus, quo tendebat. Tunc igitur Petrus velut vinctum illum de sublimi aere deposuit, et quodam præcipitio in saxa illidens, ejus crura confregit; et hoc in opprobrium facti illius, ut qui paulo ante volare tentaverat, subito ambulare non posset : et qui pennas assumpserat, plantas amitteret. Sed ne forte hoc mirum videatur, quod magus iste præsente Apostolo per aerem aliquandiu volitaverit; hoc patientia Petri fecit : permisit enim illum sublimius ascendere, ut altius caderet : voluit eum in excelsum levari ad conspectum omnium, ut ruentem illum de excelso oculi omnium perviderent. Hæc igitur iniquitatis est elatio, ut in altum se ferat, in sublime se erigat : sed sancta oratio omnem humiliat superbiam, et universam dejicit vanitatem. » Hucusque Maximus.

21. His omnibus adstipulatur liber de Romanis pontificibus, inscriptus nomine Damasi, in Petro. His essent addenda quæ ab Hegesippo Juniori [4] fusius habentur descripta : qui addit et de mortuo a Petro resuscitato : quæ narrantur etiam a Marcello presbytero in Actis [5] Nerei et Achillei, quæ et in his recepta fuisse videntur : nam de ea altercatione de mortuo resuscitando inter Petrum atque Simonem magum habita, meminit Leo Secundus in epistola ad Constantinum imperatorem, quæ recitata habetur in sexta Synodo, actione decima octava. Sed ad hæc de lapsu Simonis, jungendi dictis auctoribus videntur Metaphrastes [1], Nicephorus [2], Cedrenus [3], Glycas [4], et alii Græcorum recentiores, Latinorum Gregorius Turonensis [5], Isidorus, et alii his posteriores fere innumeri : adeo ut de re quæ in confesso est apud omnes, nefas sit amplius dubitare. Quamobrem monachi Orientales in libello oblato Agapeto papæ adversus Severum ac Zoaram nequissimos hæreticorum, inter alia hac obtestatione sunt usi : ut sicut Petrus apostolus Simonem magum deorsum prostrasset, ita ipse vellet deponere dictos hæreticos. Habentur hæc in actione prima quintæ Synodi Œcumenicæ. Sic igitur cum tam Latinorum quam Græcorum testimonio de lapsu Simonis testata habeatur historia : haud curandum nobis est, si in minimis quibusdam ab invicem discrepent, cum in re gesta omnes æque consentiant. Quorum sententia pariter declaratur, ea de causa Neronem in Petrum acerbe commotum, jussisse ut in vincula conjiceretur.

22. Hic igitur finis fuit Simonis magorum omnium scelestissimi, qui præstigiis sic oculos spectantium mentemque omnium perstringebat, ut in sui admirationem omnes pene converteret. Quænam autem hæc fuerint, quæ cum revera non essent, tamen ab hominibus videri videbantur; referam quæ Anastasius Nicænus [6] scribit : « Statuas faciebat ambulare, et in igne volutatus non exurebatur : in aere volabat, et ex lapidibus panes faciebat. Serpens fiebat, et in aliquas alias bestias transformabatur : duas habebat facies : in aurum convertebatur : fores clausas aperiebat : vincula ferrea solvebat : in conviviis exhibebat spectra formarum omnis generis. Vasa quæ erant in ædibus, faciebat videri tanquam quæ sua sponte moverentur ad ministerium, his qui portabant non visis : efficiebatque ut multæ umbræ eum præcederent, quas dicebat esse animas mortuorum. Multos autem tentantes eum dicere præstigiatorem, cum eos esset allocutus, et inde convivii prætextu bovem sacrificasset, et convivio excepisset, variis morbis et dæmonibus subjecit. A Cæsare aliquando quæsitus et territus aufugit, sua forma alii imposita. » Hucusque Anastasius de Simonis imposturis, quibus hæc per imaginem ostendebat et visum, cum nulla veritate consisterent.

23. *Petrus et Paulus in vincula conjiciuntur.* — Sed ad Petrum et Paulum revertamur : quos quidem occasione lapsus Simonis a Nerone in carcerem (ut jam diximus) fuisse detrusos, citati superius auctores testantur. Hæc autem de casu Simonis et Apostolorum carcere facta esse Romæ mense Octobris, ex eo facile colligi potest, quod cum Romanum [7] Martyrologium, cui Beda et Usuardus assentiuntur, tradat Petrum et Paulum carceri mancipatos post casum Simonis, novem in eo mensibus usque ad mortem fuisse detentos; satisque exploratum

[1] Theod. hæret. fabul. lib. I. cap. 1. — [2] Isidor. Pelus. l. I. ep. 13. — [3] Max. Taurin. serm. V. in Natal. Apost. — [4] Hegesip. lib. III. c. 2. — [5] Apud Sur. tom. III. die 12 Maii.

[1] Metaph. die 29 Junii. — [2] Niceph. l. II. c. 36. — [3] Cedren. in comp. — [4] Glycas. Annal. l. II. — [5] Greg. Turon. hist. Franc. l. I. c. 25. — [6] Anast. Nicæn. q. 23. — [7] Rom. Martyr. et alia die 14 Martii. Beda Usuard. ead. die.

sit, eosdem consummasse martyrium vigesima nona Junii : opus est, ut dicamus eosdem hoc anno, dicto mense, esse detrusos in carcerem : licet sciamus, scriptum haberi in Actis Nerei et Achillei, nec ad septem menses Apostolorum carcerem perdurasse. Sed cum ea Acta in aliquibus fide haud integra habeantur; longeque præstet Martyrologii ab Ecclesia recepti auctoritas, consignata pariter testimonio diversorum; illi merito assentimur magis. Carcerem autem, quo sanctissimi Apostoli detenti sunt, Mamertinum dictum esse, tum citata nuper ex Martyrologio fidem faciunt, tum etiam Acta[1] sanctorum martyrum Processi et Martiniani probant. Sed quinam et ubi ille fuerit, consule quæ a nobis fusius notata sunt in Martyrologio Romano[2], ubi tum de Mamertino, tum etiam Tulliano, atque aliis carceribus abundantius egimus.

24. Cæterum in eodem carcere Processus et Martinianus milites, Apostolorum custodes, a Petro ad fidem conversi, ab eodem sacro baptismate ibidem initiati sunt, erumpente divina virtute ex petra fonte, ut eorumdem res gestæ declarant[3]. Admiratione enim digna res est, eumdem illic fontem in hanc usque diem perseverare, non tantum rerum ibi gestarum memoria nobilem, sed perenni illustrem miraculo, quique positus in medio carceris strati prægrandibus lapidibus Tiburtinis sibi invicem inhærentibus, e perforato saxo altitudine cubitali tantummodo, et palmi unius vel circiter latitudine, sic aqua scaturit, ut nec foras exundet, nec quantumlibet hauriatur, unquam siccetur. Notissimum est ejus rei experimentum, dum certis anni diebus, quibus carcer ille religionis ergo invisitur totius Urbis concursu, et fideles inde hauriant aquam, et potent, et tamen fons indeficiens perseveret. In eo igitur carcere cum ad tam longum temporis spatium detinerentur Apostoli, et a Christianis Romæ agentibus atque aliis inviserentur, Evangelium prædicare, maleque se habentes curare, atque alia plura operari miracula non desierunt, nec enim tantum dictos duos milites in carcere positi Apostoli genuerunt per Evangelium, sed et alios quadraginta septem : in quos simul omnes gladius Neronis sæviit, illustrique sic sunt coronati martyrio, quorum memoria annua celebritate recolitur[4], illorum duorum secunda Julii, horum decima quarta Martii, qui natalis illis dies idemque sempiternus illuxit in cælo. Hæc autem quomodo se habuerint, ipsorum Acta[5] declarant; quæ eo fideliora esse putamus, quo breviora noscuntur. Sed quæ post hæc secuta sint, sequenti anno, quo sunt facta, dicentur.

25. Jam quod ad Paulum spectat : ut a Nerone conjiceretur in carcerem, hanc etiam Chrysostomus[6] affert causam, cum ait : « Neronem prorsus ex fama novistis : vir enim impudicitiæ sceleribus omnibus insignis fuit : primusque ac solus in tanto imperii culmine novos quosdam lasciviæ, flagitii, ac turpitudinis modos excogitavit, exquisivit, invenit. Hic itaque Paulo beatissimo (uno enim eodemque tempore vitam istam agebant) hujusmodi ac prorsus similia crimina objiciens his quæ vos modo sanctis objicitis : pellicem enim ejus quam ille deperibat atque in deliciis habebat, cum induxisset fidei ac religionis sacramenta suscipere, persuaserat una incestum illum impurumque congressum declinare : hæc, inquam, ille crimina objectans corruptoremque nequam, flagitiosum, ac nebulonem, et his similia, quæ vos modo perstrepitis, Paulum vocitans, primum conjecit in vincula : cum vero ut puellæ ejuscemodi monita atque consilia dare desineret, persuadere non posset, necavit eumdem. » Hæc Chrysostomus. At nihil obstat, ut alia causa Paulus, alia vero Petrus ab eodem Nerone conjicerentur in carcerem; nempe iste propter consternatum Simonem; ille, quod Neronis pellicem ad Christianam religionem convertisset, et ex impudicissima castam atque pudicam reddidisset : licet et in Actis passionis ejus, quæ Lini nomine sunt pervulgata, de quorum fide agemus inferius alia etiam afferatur causa, nimirum quod Proculum Neronis pincernam convertisset ad fidem Christi suscipiendam. Sed cætera de Paulo, anno sequenti.

26. *Nero sævit in plures.* — At quod spectat ad reliquas hujus anni Neronis res gestas : is cum improborum omnium vitia in se ipsum studiosa imitatione congessisset, atque in immensum cumulasset : proborum omnium integritatem pariter insectatus, in eos quoque bellum gessit implacabile. Scribit de duobus Tacitus, quorum bonitas atque severitas domi forisque spectata, atque ore omnium prædicata Neronis concitavit invidiam, et excitavit immane odium, quo eosdem ad necem usque est crudeliter prosecutus. Hæc haud ab instituto prorsus aliena, saltem paucis attigisse sufficiet. Facta sunt hæc iisdem coss. adversus viros clarissimos consulares, ac moribus honestissimos, Baream Soranum, atque Thraseam Pætum : scribit ea Tacitus pluribus, qui in primis quantæ ii æstimationis essent, his significat verbis[1] : « Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excidere concupivit, interfecto Barea Sorano, et Thrasea Pæto, olim utrisque infensus. » Addit a Torio Sabino Baream reum esse factum ex proconsulatu Asiæ, quem administraverat, non quidem ex crimine aliquo quod patrasset, sed (ut idem ait) ex justitia atque industria; quia scilicet portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat; vimque civitatis Pergamenæ prohibentis Acratem Cæsaris libertum statuas et picturas avehere, inultam remiserat. Contigit adventus Acratis a Nerone missi ad expilanda Asiæ templa (ut idem testatur Tacitus[2]) sub consulatu Lecanii atque Licinii, anno Domini sexagesimo sexto, Urbis incendio memorabili : quo tem-

[1] Apud Sur. tom. IV. die 2 Julii. — [2] Die 14 Martii B. — [3] Apud Sur. tom. IV. die 2 Julii. — [4] Martyr. Roman. et alia — [5] Apud Sur. tom. IV. die 2 Julii. — [6] Chrys. advers. vituper. vit. mon. lib. I. eademque Metaph. die 29 Junii.

[1] Tacit. lib. XVI. — [2] Tacit. lib. XIII.

pore (ut ex his apparet) Bareas Soranus proconsulem agebat in Asia, abhinc ante biennium.

27. Sed et quæ de nece Serviliæ ejusdem Bareæ filiæ jussu Neronis illata idem scribit Tacitus, observatione sunt digna, ut quæ ad res nostras nonnihil spectare videantur. Sic enim ait : « Ultra hæc, sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam magis largita esset. Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ charitate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum : steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis ævo parens, contra filia intra vigesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium pulso viduata, desolataque, ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, ac detractum cervici monile venumdedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? Primum strata humi, longo fletu et silentio, post altaria et aram complexa : Nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicius precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem, tu Cæsar et vos Patres, servaretis incolumem. Sic gemmas, et vestes, et dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem et vitam poposcissent. Viderint isti antehac mihi ignoti quo nomine sint, quas artes exerceant : nulla mihi principis mentio, nisi inter numina, fuit. Loquentis adhuc verba excipit Soranus : proclamatque non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non in criminibus mariti connexam, nimiæ tantum pietatis ream, separarent a se, quamcumque sortem subirent. Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. » Damnatos tandem eosdem morte idem auctor affirmat. Meminit et Juvenalis de nece Bareæ illata, nequissimi hominis Egnatii calumnia, qui ad gloriam captandam, inter Stoicos (ut idem dicit Tacitus) profitebatur, sic dicens.

Stoicus occidit Baream delator amicum,
Discipulumque senex.

28. Quod vero ad Serviliam spectat : non levis quidem, ex his quæ dicta sunt, suspicio mentem agitat, hanc fuisse Christianam, sed magiæ ream factam dici a Tacito, quod Christiani (ut superius vidimus) his præsertim temporibus magi esse a Gentilibus dicerentur. Sed ab his interim nos distrahit, quod altaria complexa dicatur et aram : si tamen auctoris Christianis infensi, atque calumniis eosdem (ut vidimus) insectantis, de rebus nostris scribentis fides tuta sit. Nam si quis rursum rem gestam altius considerando scrutetur, et quid sibi velit exacte consideret; juvenculam ætate teneram monile, cervicis nobile ornamentum, quo nihil ejus ætatis feminis carius esse potest, ad magos consulendos, distraxisse; quasi consulari feminæ clarissimo loco natæ, nullius alterius domesticæ rei distractione tantum pecuniarum contrahere licuisset, quæ ad pretium sordidorum hominum satis essent : is nihil aliud puto dicet, nisi (quod verius fortasse erit) ipsam Christiana fide semel imbutam (ut in aliis compluribus accidit) hisce peccatorum illecebris sponte carere voluisse, ac distraxisse mundum muliebrem, ejusque pretium ad fideles pauperes alendos contulisse, quos auctor Christianis infensissimus magos appellat. Humi insuper illa prostratio juncta silentio, speciem sane refert christianæ feminæ Deum animo enixius deprecantis. At hæc nos tantummodo conjectura, haud tamen penitus improbanda dixisse voluimus, atque rem per transennam ostendisse; sicut alia plura de Christianis ab eodem auctore obscuritate velata potius, quam perspicue narrata esse noscuntur.

29. Cæterum Nero (utar Taciti verbis) cum conaretur in Urbe virtutes ipsas excidere, ac penitus profligare ; non tantum (quod dictum est) principes Apostolorum neci tradendos carceri mancipavit, atque dictos honestissimos senatores e medio sustulit, sed et promulgato edicto sub iisdem coss. philosophos exegit ab Urbe. Testatur id ipsum Philostratus[1], cum ait : « Eo tempore Nero philosophari non sinebat homines; inanem operam sibi videri philosophiam dicens, quæ divinandi peritiam adumbraret. Et philosophi aliquot accusati fuerant, quia divinandi artem exercere dicerentur. Sed ut alios omittam, Musonius Babylonius, qui sapientia secundus ab Apollonio putabatur, in carcerem detrusus, in summo vitæ periculo versabatur, et nisi valido robustoque corpore extitisset, in carcere proculdubio mortuus fuisset. » Sed quod Nero nunc primum homines callentes divinandi peritiam, nempe magos, cujusmodi arti proximos putavit esse philosophos, adeo sit detestatus; nulla alia causa illi oblata cognoscitur, nisi quod (ut vidimus) cum a Simone mago se, licet sero, intelligeret esse delusum, cæteros quoque magos, quos antehac magno pretio redemisset, immenso est odio prosecutus : repentina enim ejusmodi Neronis in contrarium facta mutatio, hæc opinari suadet.

30. *Apollonius Tyanæus.* — Sed quid inter hæc hostis humanæ naturæ diabolus? Simone jam extincto, novum rursus infert magum in Urbem. Nam hoc ipso anno, dum hæc in hunc modum Romæ se haberent, Apollonius Tyanæus Romam se contulit : erat hic magia excellens, licet foris philosophum Pythagoreum ostentaret. Hic cum Romam venisset, sequenti die (ut Philostratus[2] testatur) innotuit Telesino, hoc anno consulatum agenti, cujus fovebatur patrocinio : addit insuper ab eodem Apollonio tunc puellam feretro impositam a mortuis excitatam : licet ipse auctor, qui hæc scribit, an vere mortua esset, se affirmare non audere testetur. Sed tam vera hæc esse puto, quam quod ait, hoc anno sub consulatu Telesini eumdem prædixisse de fulgure

[1] Philost. l. IV. — [2] Idem ibid.

in Neronis mensam decidente : quod ante sex annos accidisse, nempe anno Domini sexagesimo secundo, Nerone quartum et Cornelio Cosso coss. auctor est Tacitus [1], qui exactius cæteris per annos singulos ex Consularibus Fastis diligenter res gestas est prosecutus. Cum igitur in his levioribus Philostratus de Apollonio mendacii arguatur; cujus fidei cætera sint, quæ adeo miranda ab eo de eodem impostore sunt prodita, facile quis intelligere poterit.

31. Vix quisquam satis digne valeat unquam exprimere, quantum humano generi obfuerit Philostratus, scribendo res gestas Apollonii Tyanæi, easdem amplificando mendaciis : ut videatur plane inventum fuisse diaboli. Quod enim non valuit perficere in Simone mago nuper extincto, id in Apollonio implere conatus est : quippe qui æmulus Christi gloriæ; sicut scripto jam Evangelio, longe lateque per orbem innotescebant Christi res gestæ; suum ipse statuens Antichristum, pseudoevangelium quoque actorum ipsius per mendacissimum hominem scribendum curavit; cui fidem præstantes homines, nihilo Christo minorem fuisse Apollonium existimarent; vel, sicut istum ea perfecisse magia complures compertum haberent, eadem quoque arte Christum usum esse falso ac absurde effutirent. Commentario namque edito in Christianos, Hierocles philosophus, unus ex Areopagi judicibus, nihil magis monstrare conatus est, quam Apollonium æqualem fuisse Christo. Porro ejus insanias Eusebius adversus eum scribens egregie confutavit : quem consulat, qui hæc plenius scire cupit; de eo, tacito ejus nomine, Lactantius [2] hæc tradit : « Alius eamdem materiam mordacius scripsit, qui erat e numero judicum, qui auctor in primis persecutionis faciendæ fuit : quo scelere non contentus, etiam scriptis eos, quos afflixerat insecutus est : » et post multa : « Item cum facta ejus mirabilia destrueret, nec tamen negaret : voluit ostendere Apollonium vel paria, vel etiam majora fecisse. Mirum quod Apuleium prætermisit. »

32. Sic igitur Apollonius commentariis Philostrati illustratus, eam consecutus est gloriam, ut complures eum ut Deum colerent; ut de Ephesis idem Hierocles testatur [3], illos eum coluisse sub nomine Herculis Alexicaci : sed et Alexander imperator eo illum honore prosecutus est, ut æqualem illum faceret Christo, ac diis suis, cum in suo Larario (quod scribit Lampridius) inter deorum imagines, Christi æque et Apollonii collocasset. Testatur et Dio in Caracalla, ab eodem imperatore Antonino Caracallæ Apollonium in honore habitum, atque adeo ipsi nobile monumentum extruendum curasse. Scribit de ejusdem cultu hæc Anastasius Nicænus [4] : « Apollonii autem in hodiernum usque diem in nonnullis locis peraguntur sacra : alia quidem ad avertendas bestias quadrupedes et volucres, quæ possunt homines lædere : alia autem ad sistendos fluxus fluminum, quæ cursu feruntur inordinato : alia autem ad avertenda illa quæ sunt ad perniciem et interitum hominum comparata. Non solum autem in vita ejus hæc per ipsum fecerunt dæmones : sed etiam post ejus mortem ad ejus monumenta manentes, quædam fecerunt signa in ejus nomine, ad eos decipiendos, quos dæmon facile seducit et pellicit ad res hujusmodi. » Hæc ille. Verum de statua ejus, operatione dæmonum responsa dante, hæc scripta habentur apud Justinum [1] : « Dæmonis ipsius in illius statua insidentis, et homines oraculis edendis in errorem, ut Apollonium sicuti Deum honorarent et colerent, inducentis, os Dominus obturavit, responsis ejus abolitis. » Hæc ibi.

33. At quoniam (quod habet parœmia) fur furem probe novit : Lucianus Samosatensis [2], qui eodem sæculo vixit, cum imposturas detegit Alexandri, qui et ipse ut Deus coli studuit, ipsum in schola alterius Tyanæi, Apollonii hujus discipuli, turpiter professum esse in primis demonstrat; additque : « Erat videlicet ex eorum numero, qui cum egregio Apollonio Tyanæo illo versati, totam illius tragœdiam pernoverant. Vides quanam e schola tibi hominem refero? » Hæc ille, primam Alexandri vituperationem instituens a schola, ex qua homo ille omnium scelestissimus prodiisset. Cumque Apollonii vitam, tragœdiam nominet, plane innuit alio fine vitam clausisse, quam aliquo ex his, qui a Philostrato, ut de re ambigua, sunt descripti; at de his infra. Addit auctor, Apollonium hoc eodem anno, consule Telesino, ab Urbe recessisse, atque in Hispaniam esse profectum. Instar Christi, diabolus suos eodem quoque tempore in orbem terrarum pseudoapostolos misit, quorum coryphæus Apollonius videretur; de cæteris vero suo loco dicturi sumus inferius : nunc ad res gestas Neronis redeamus. Nero igitur imperator hoc ipso anno (ut idem tradit auctor [3]) Achaiam, ut Isthmum foderet, navigavit. Porro isthmi fossione reddita irrita, idem Nero in Olympiis certans, omnes superans citharœdos et aurigas, laureis certamine meritis coronatur. Sed hæc pluribus Lucianus [4], Suetonius [5], et alii. Hujus putamus occasione Neronis absentiæ, et longioris in Achaia factæ moræ, accidisse ut Petrus et Paulus apostoli semel carceri mancipati, ad novem mensium spatium (ut dictum est) eodem detinerentur ergastulo : ne, nisi redeunte Nerone Romam, mortis supplicio afficerentur.

34. *Portenta de clade judaica.* — Quod vero spectat ad res Judaicas; hoc eodem anno, octava Aprilis, cum undique Judæi Hierosolymam ad diem festum convenissent, magna prodigia de futura clade Judæorum apparuere : quænam hæc fuerint, Josephus sic describit [6] : « Ante defectionem, primique belli motus » (id enim hoc anno contigisse, modo dicemus) « ad diem festum Azymorum populo conveniente octavus erat dies Aprilis mensis, hora nona

[1] Tacit. lib. IV. — [2] Lact. lib. V. c. 2. et 3. — [3] Refert Lactan. lib. V. c. 3. — [4] Anast. lib. quæst. q. 23.

[1] Apud Justin. lib. quæst. q. 24. — [2] Lucian. in pseudo mant. — [3] Philost. lib. IV. in fin. — [4] Lucian. in Nerone. — [5] Suet. in Nerone cap. 22. — [6] Joseph. de bel. Jud. lib. VII. c. 12.

nocturna, circum aram itemque templum tantum lumen effulsit, ut clarissimus dies putaretur; et hoc usque ad mediam permansit horam: quod imperitis quidem bonum augurium esse videbatur; sacrorum vero peritis, priusquam eveniret, statim dijudicatum est. Eodem quoque festo die, etiam bos, cum ad hostiam duceretur, agnum in medio templi peperit. Orientalis autem porta interioris templi, cum esset ænea atque gravissima, et sub vesperam vix a viginti viris clauderetur, serisque ferro vinctis obseraretur, pessulosque altos haberet in saxeum limen demissos, uno perpetuo lapide fabricatum, visa est noctis hora sexta sponte patescere. His autem curriculo per custodes templi magistratui nuntiatis, ascendit ille, vixque eam potuit claudere. Verum et hoc iterum ignaris quidem signum optimum videbatur; Deum namque bonorum portam aperuisse dicebant; prudentiores vero templi tutamen sponte sua dissolutum iri cogitabant; et hostium donum esse portas aperiri, solitudinemque illo ostenso signari, inter se pronuntiabant. Post dies autem festos, diebus paucis, vicesimo primo mensis Maii, visio quædam apparuit fidem excedens. Pro fabula autem fortasse, quod dicturus sum, haberetur, nisi qui viderunt superessent, et clades dignæ præsagiis secutæ fuissent. Namque ante solis occasum visi sunt per inane ferri currus totis regionibus, et armatæ acies tranantes nubila, et civitati circumfusæ. Festo autem die, quam Pentecosten vocant, nocte sacerdotes intimum templum more suo ad divinas res celebrandas ingressi, primum quidem motum quemdamque strepitum senserunt, postea vero subitam vocem audiere, quæ diceret: Migremus hinc. » Hucusque Josephus de rebus quæ hoc anno ante defectionem Judæorum contigerunt: cætera autem quæ recenset prodigia, alio tempore facta sunt. Narrat ex his aliqua Tacitus [1] paucis: « Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expansæ repente delubri fores: et audita major humana vox excedere deos, simul ingens motus excedentium. » Hæc ille.

35. Verum quoniam ex sententia Augustini scribentis ad Hesychium [2], et aliorum sanctorum Patrum, constat a Domino prænuntiatum esse apud Matthæum [3], Marcum [4], et Lucam [5], Hierosolymorum excidium, et quæ antea essent manifestanda prodigia pariter declarata; ea ipsa omnia his temporibus accidisse, haud erit difficile demonstrare. At quoniam (ut est apud Matthæum) non tantum signa consummationis civitatis, sed et adventus ejus Dominum Apostoli rogaverunt: eorum quæ ab ipsis narrantur, alia signa Hierosolymorum excidium, alia vero Domini præcedere debebant adventum: quæ autem ante Hierosolymorum cladem minus apparuisse noscuntur, eadem ad secundum Domini adventum esse referenda, nemo poterit dubitare.

[1] Tacit. hist. lib. v. — [2] Aug. ep. LXXX. — [3] Matth. XXIV. — [4] Marc. XIII. — [5] Luc. XVII.

Quod igitur ait Evangelista: « Consurget gens adversus gentem, et regnum adversus regnum; » si qui dixerit per ea demonstrata esse bella civilia, quæ uno et dimidio anno quatuor occisis imperatoribus, sunt conflata; equidem puto scopum veritatis attinget: quam vero immania et plane portentosa illa fuerint, Tacitus [1] significat. Sed et quod subdit Matthæus: « Erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. » Josephus [2] plane testatur, nunquam aliam gentem talia passam esse, qualia tunc perpessa est gens Judæorum. Testatur idipsum in nuper citata ad Hesychium epistola Augustinus, nimirum Dominum illis verbis, Judæorum, de qua agimus, cladem significare voluisse. De fame vero et pestilentia prædictis a Domino, satis sunt ipso experimento declarata: quæ sibi invicem fuisse conjuncta, Josephus [3] testatur. De terræmotibus per diversa loca futuris, tradit Eusebius in Chronico, temporibus Neronis tum Romam, tum Asiam ingentibus terræmotibus esse vexatam, tresque nobilissimas Asiæ civitates esse prostratas, eodemque tempore solem passum esse deliquium. De pseudoprophetis, qui his temporibus surrecturi erant, ut multos deciperent; hæc etiam accidisse ante cladem Hierosolymitanam, suo loco monstrabimus. Si qua autem narrantur ab Evangelistis, quæ ante ejus urbis excidium minime evenisse dicuntur; ea (ut diximus) referenda sunt ad Christi adventum, de quo etiam Apostoli Dominum rogaverunt: quæ enim Dominus singillatim atque distincte ventura prædixit, mixtim et diverso inter se ordine ab Evangelistis sunt recensita.

36. *Judæorum defectio et bellum civile inter eos.* — Hoc igitur anno duodecimo imperii Neronis, et septimo decimo Agrippæ regis, mense Maio, Judæis deficientibus a Romanis, cœptum esse bellum Judaicum, Josephus [4] est auctor: qui et singulas causas quæ præcesserunt, quibusve temporibus contigerunt, exacte conscribit. Inprimis [5] enim cum jam biennio intolerabilem plane Cestii Flori procuratoris tulissent tyrannidem; spe etiam quam conceperant de Cestio Syriæ præside, hoc anno Paschæ tempore Hierosolymam veniente (apud quem Judæi omnes supplices egerant, ut tam nefandis mederetur malis) cum jam erga Florum viderent eum propensiori animo esse, spe omni penitus exciderunt. At novis insuper, iisdemque deterioribus superadditis causis, eo sunt desperationis adacti, ut præcipuorum quorumdam factione obstinatissimo animo adversus Romanos penitus rebellaverint. Sed inspiciamus singula.

37. Quid Cæsareæ maritimæ his diebus acciderit, Josephus [6] narrat his verbis: « In Cæsarea habitantes Judæi habebant synagogam prope locum cujus erat dominus quidam Gentilis Cæsariensis: et frequenter quidem egerant, ut ad eorum jus illa possessio jungeretur, multis partibus majus pretium,

[1] Tacit. lib. I. hist. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. VII. c. 11. — [3] Joseph. de bel. Jud. lib. VII. c. 17. — [4] Joseph. antiq. lib. XX. c. 19. et de bello Jud. lib. II c. 13. — [5] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 13. — [6] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 14.

quam res meruerat, offerentes. Dominus autem loci, preces eorum despexisse non contentus, ad majorem dolorem ædificavit in loco tabernas, ita ut angustum ejus transitum et prorsus coarctatum relinqueret. Primum igitur ferventiores aliqui juvenum prosilientes, ædificationem vetabant. Cum vero Florus hos a prohibendo cohiberet, non habentes Judæorum nobiles quid agerent, inter quos erat Joannes Publicanus, inflectunt Florum oblatione octo talentorum, ut ædificationem vetaret. Ille autem, ob capiendum tantummodo, promittens se cuncta facturum, accepta pecunia, de Cæsarea egressus est, venitque Sebasten, seditioni facultatem tribuens, quasi qui pugnæ spatium Judæorum primatibus vendidisset. Sequenti vero die, Judæorum sabbato, cum plebs ad synagogam coisset, seditiosus quidam Cæsariensis vas Samium ante ingressum eorum ponens, alites immolabat. Hoc factum Judæos incoercibiliter accendit : quippe et legem suam contumeliam pertulisse, et locum ipsum dicebant esse pollutum. Pars autem Judæorum, quæ erat constantior, atque modestior denuo apud judices esse conquerendum rebatur. Seditiosi autem et juventute turgentes Judæi effundebantur in rixam. Stabant autem ad confligendum parati etiam Cæsariensium tumultuosiores : ex composito quippe missus fuerat, qui pro synagogæ foribus immolaret ; sicque continua est pugna commissa.

38. « Interveniens autem Jucundus, qui ad prohibendum erat relictus, præfectus equitum, vas illud quidem, quod positum fuerat, jussit auferri, et tumultum sedare pergebat. Cum vero superatus esset præ Cæsariensium violentia : Judæi statim libros legis rapientes secesserunt in Narbata : regio quædam eorum hoc nomine appellatur, dirempta a Cæsarea stadiis sexaginta. Primates autem eorum duodecim cum Joanne in Sebasten ad Florum venerunt, de his quæ acciderant conquerentes, et ut auxilio esset rogabant, quamvis reverenter, tamen eum et de octo talentis admonentes. Ille vero illico comprehensos eos vinciri jussit, arguens cur leges de Cæsarea auferre ausi fuissent. Ob hoc igitur apud Hierosolymitas gravissima indignatio nascebatur, verumtamen adhuc iram suam frenabant. Florus vero, quasi ad hoc operam suam locasset ut bellum inflammaret, misit ad sacrum thesaurum, ut inde decem et septem talenta auferrentur, quasi eam pecuniam impensæ Cæsaris flagitaret. Tunc vero statim invasit populum multa confusio : concurrentes ad templum, maximis vocibus nomen Cæsaris appellabant, ut a tyrannide Flori liberarentur, orantes. Quidam vero seditiosorum in Florum maledicta jaciebant ultima ; et canistrum circumferentes, stipem ejus nomine, postulabant, quasi inops et miserrimus talibus indigeret auxiliis. His autem omnibus nihil est a cupiditate deterritus, sed multo magis ad prædandum irritatus est. Denique cum deberet Cæsaream veniens, ignem belli illic nascentis extinguere, causasque tumultus submovere, pro quo etiam mercedem acceperat pactus : tamen cum exercitu equitum atque peditum Hierosolymam contendit, ut Romanis armis, ad quod volebat, uteretur, ac timore ac minis urbem circumdaret. Tunc populus lenire ejus impetum volens, obviam militibus processit cum solitis utique favoribus, et Florum honorare officiis paratus. Ille autem præmittens cum equitibus quinquaginta centurionem nomine Capitonem, discedere eos jussit : neve eum, in quem tam gravia maledicta jecissent, falso denuo honore deluderent : oportere quippe eos, si viri sunt fortes, animique constantis, etiam in præsentem effundere contumelias, nec solum in verbis, sed etiam in armis amorem libertatis ostendere. His dictis exterrita multitudo, simul etiam militibus, qui cum Capitone venerant, in medium vulgus irruentibus, diffugerunt, antequam Florum salutarent, aut militibus officia consueta redderent. Discedentes igitur in domos cum metu atque humilitate, pervigilem duxere noctem. Florus quidem tunc deguit in regia.

39. « Postridie autem adversus eos extructo tribunali sublimius resedit : convenientesque sacerdotum principes, et civitatis universa nobilitas, adstiterunt tribunali. His præcepit Florus, ut omnes qui maledicta in eum succlamassent, protinus dederent; edicens, in ipsos esse, nisi reos produxerint, vindicandum. Ad hæc respondent Judæi : populum quidem pacifica quæque sentire : illis vero qui erravissent in verbis, veniam conferendam postulabant : in tanta siquidem multitudine, nihil esse mirandum, offendi aliquos temerarios, et per ætatem insipientes : esse autem impossibile, eorum qui deliquerint, discrimen agitari, cum et singulos nimium pœniteat, et præ timore ad negandum sint parati : debere autem illum, si consuleret gentis quieti, et vellet Romano imperio servare urbem, magis propter multos innoxios dare veniam paucis delinquentibus, quam propter paucos improbos turbare multitudinem tantam bonorum. Ad hæc ille magna indignatione inflammatus, militibus exclamavit, ut forum rerum venalium, quod erat in superiori parte civitatis, diriperent, et passim obvios trucidarent. Illi vero ad lucri sui cupidinem addita auctoritate rectoris, non solum illum diripuerunt locum in quem fuerant immissi, sed in universas insilientes domos, interficiebant habitatores. Fuga autem erat per angiportus omnes, et cædes eorum qui comprehendebantur ; direptionis quoque nulla species præteribatur. Multos autem etiam nobilium comprehendentes, adduxerunt ad Florum, qui illos verberibus laniatos in crucem sustulit. Denique omnis numerus illo interfectorum die cum parvulis et mulieribus (neque enim vel lactentibus pepercerant) fuit sexcenti triginta. Graviorem autem faciebat calamitatem videri novitas Romanæ calamitatis : quod enim nemo unquam prius, tunc Florus ausus est, ut viros scilicet equestris ordinis pro tribunali flagellis cæderet, et patibulis affigeret ; quorum etsi origo Judæa, tamen Romana dignitas erat. » Hæc de primis incitamentis ad defectionem Josephus.

40. Quæ qui diligenter observat, et Judæorum

præterita in Jesum Salvatorem commissa facinora memoria repetens, mente considerat; plane intelliget, divinam vindictam lentis passibus gradientem, ex æquo supplicia compensare delictis, et ab ipso nomine auspicari punitionem. Qui enim olim Jesum Nazarenum, ac proinde Floridum nuncupatum, et ab Isaia [1] floris nomine demonstratum, recipere contempsissent, sprevissent, ac denique occidissent, in præsentia Florum omnium scelestissimum spernantem, diripientem, occidentem, et in omnibus immanissime sævientem ferre, honorare, et in omnibus obsequi, et quibusvis officiis prosequi compelluntur. Quod abjecissent, inquam, florem, nacti sunt Florum. At qualis ille, et qualis iste? De illo enim sanctus propheta prædixerat : « Flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis : et replebit eum spiritus timoris Domini : et non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ : » sic denique quod summam allaturus pacem esset flos iste, mox subdit : « Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit : vitulus, et leo, et ovis simul morabuntur. » Quam vero in his omnibus admiranda quadam antithesi contrarius Florus extiterit, quæ modo diximus, et superius de eodem ex Josepho recitavimus, et quæ etiam suis locis in posterum dicturi sumus, facile demonstrabunt : haud enim opus est verbis describere, quem sua ipsius facta vivis coloribus quodammodo exprimunt. Satis hic tantum sit dixisse : illum venisse, ut salvaret; hunc, ut perderet : illum, ut pacem abundantius impertiret; hunc vero, ut pacem inventam profligaret, conflaret bellum, ac Judæos funditus devastaret; quique inde auspicaretur vindictam, unde immane ipsorum delictum fuerat consummatum. Adegerant illi tandem Christum in crucem; sed per Florum in primis eorum nobilissimi patibulis affiguntur. At hæc quidem levia videri possunt, si cætera quæ a Floro, ac demum Flori occasione sunt subsecuta, pensentur.

41. Cum autem Berenice Agrippæ regis germana tunc Hierosolymis ageret, quo nuper voti, quod nuncupasset, explendi causa venerat, Florumque deprecaretur ut a cæde milites revocaret : « Ille, inquit Josephus [2], neque in multitudinem interfectorum, neque in nobilitatem precatricis, sed tantum ad lucra sua, quæ de rapinis congregarentur, aspiciens, contempsit annuere. Impetus autem militum etiam adversus reginam efferatus est. Non solum quippe sub oculis ejus obvios quosque mulctabant ac trucidabant, sed etiam ipsam, nisi confugisset in aulam, interfecissent. Ibi autem pervigilem noctem cum intenta custodia egit, verens utique irruptionem militum. Venerat autem Hierosolymam, ut vota Deo solveret. His enim, qui morbo, vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies, antequam immolent hostias : abstinere quoque vino, et capillos radere. Quem morem Berenice regina illis exercens diebus, nudipes etiam ad tribunal stetit, deprecans Florum : et præterquam quod ipsi nihil honoris habitum est, etiam de vita sua periclitata est. Hæc autem facta sunt sexto decimo die mensis Maii. Postridie autem conveniens multitudo in forum, quod erat in superiori parte civitatis, magnis clamoribus de his qui interfecti fuerant, querebantur. Potissimum autem invidiosæ in Florum voces erant. Quod veriti primates quique et pontifices, disruptis vestibus, et viritim singulos comprehendentes, postulabant, ut ab his verbis, quorum causa tanta mala pertulerant, desisterent, neque in majorem indignationem Florum moverent. Sicque sedata est multitudo, tam reverentia precantium, quam spe quod nequaquam Florus ultra in eos sæviret.

42. Ille autem videns multitudinis tumultum fuisse compressum, angebatur; et denuo eam inflammare cupiens, pontifices cum nobilibus advocavit. Itaque unum ait argumentum fore, quod nihil ulterius de novandis rebus cogitaret, si populus obviam procederet militibus de Cæsarea venientibus : veniebant autem duæ cohortes. Qui cum convocasset populum ad occurrendum, mandat centurionibus, ut nullam salutationem redderent obviantibus Judæis. Ad quod si offensi petulanter quippiam essent locuti, statim in eos uterentur armis. Pontifices ergo, collecta multitudine in templo, precabantur ut occurrerent Romanis, et ante grave incommodum cohortes solemniter salutarent. His hortationibus seditiosi quique abnuebant, et ob interfectorum dolorem reliqua multitudo jungebatur audacibus. Tunc vero omnes sacerdotes omnesque levitæ sacra vasa proferentes ornatumque templi, citaristhæ etiam et cantores cum musicis organis procidebant ante multitudinem, et obnixissime deprecabantur, ut illum templi honorem custoditum esse vellent, neque ad direptionem vasorum sacrorum Romanos contumeliis incitarent. Erat autem videre sacerdotum principes sparsis cinere capitibus et pectora disruptis vestibus nuda monstrantes, nominatim singulos quosque nobilium compellare, ac denuo in commune multitudinem precari, ne ob modicum peccatum patriam suam proderent his, qui direptioni ejus inhiarent. » Cum tandem id ægre, ut obviam irent militibus venientibus, suasissent; quid post hæc secutum sit, idem Josephus narrat his verbis :

43. « Obviam prodierunt, jamque cominus factos salutaverunt. Illis autem nihil respondentibus, seditiosi Judæorum adversus Florum, cujus hæc fierent consiliis, succlamarunt : confestimque milites comprehendentes eos, cædere fustibus adorti sunt, atque in fugam versos persequentes equites proculcabant. Corruebant multi quidem, cum a Romanis cæderentur; plures autem, cum se mutuo propellerent. In ipsis autem portis gravis facta est

[1] Isai. XI. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 15.

compressio; et uno quoque alterum prævenire cupiente tardior fuga cunctis fiebat. Collabentium autem durus erat interitus: suffocatu enim et proculcatu miseri disperibant, neque ad sepulturam quisquam proximis suis, cognoscendus remanebat. Irruebant etiam pariter milites immoderate, eos quos comprehendissent cædentes; et per ingressum, qui Bezetha vocatur, retrudebant multitudinem, transire cupientes, ut Antoniam et templum obtinerent. Quos etiam Florus consecutus, eduxit de regia eos qui secum erant, et in arcem transire nitebatur. Frustratus tamen est ejus impetus. Conversus quippe adversus eos populus repugnavit, et per tecta evadentes obruebant saxis Romanos: qui cum superne venientibus sagittis vincerentur, nec possent defendere multitudinem, quæ per angustos arctabatur ingressus, ad reliquum se exercitum, qui erat in regia, receperunt. Seditiosi autem verentes ne superveniens denuo Florus templum occuparet, per Antoniam ex templo ascendentes, porticus a templo ad Antoniam continentes interciderunt, quatenus avaritiam Flori desperatione compescerent. » Hæc Josephus de occursu a populo facto militibus. At quam pro antiquo delicto justa ultionis statera nova pœna pensatur. Cum enim olim (ut habet Matthæus [1]) principes sacerdotum et scribæ ægerrime accepissent, Jesum, qui Salvator Hierosolymam veniebat, faustis puerorum et plebis acclamationibus excipi: modo miserandis plane modis et artibus persuadere populo compelluntur, ut exeant obviam, et salutent milites, qui eos perdituri venirent.

44. Discessit [2] post hæc Florus Hierosolymis, Cæsaream proficiscens; haud tutum sibi ratus, licet cum militibus, Hierosolymis agere, populo tantopere in eum exacerbato: deditque litteras ad Cestium Syriæ præsidem, quibus defectionis arguebat Judæos. E contra vero eidem a senioribus Judæorum sunt redditæ litteræ de perpetratis a Floro in Judæos sceleribus. Tunc Cestius, ut rem cognosceret, Politianum tribunum Hierosolymam misit: qui cum inspexisset Judæos tantummodo esse concitatos in Florum, Romanis vero præstare fidem et observantiam, est regressus ad Cestium. Interea rex Agrippa, ut deploratis rebus consuleret, convocans populum ad concionem, diserta habita oratione, persuadere nisus est nihil eos debere innovare, sed quiescere, et ferre, ut possent, Florum, donec qui ei succederet a Cæsare mitteretur. Populus autem cum in cæteris acquievisset Agrippæ; cum de subjiciendo se Floro audisset vehementer incensus, nec a verborum in regem contumeliis temperavit: sed eum protinus e civitate pepulerunt: in quem et procaciores nonnulli etiam lapides conjecere: qui sic contumeliis affectus decessit in regnum. Nec id tantum: sed cum [3] factiosorum hominum conflaretur in unum exercitus, inde Romanorum iidem occulte aggressi præsidium, quod vocabatur Massada, eo potiti, Romanos omnes qui ibi erant, interfecerunt.

45. His addidit Eleazarus Ananiæ pontificis filius vi militum valens, ut suaderet sacerdotibus nonnisi pro Judæis hostias immolare. Quamobrem consuetæ hostiæ pro imperatore et Romanis offerri, sunt rejectæ, quamvis reclamantibus pontificibus et Pharisæis: qui videntes arbitrio seditiosorum omnia misceri, et jam defectionem multis esse argumentis declaratam; quo se ab ea innocentes esse significarent, ad Florum et Agrippam legatos miserunt, eorum implorantes auxilium ad compescendum seditiosorum furorem. Contempsit hæc Florus, videns jam, quod diu cupiebat, adesse. Agrippa autem ad seditiosos coercendos ter mille equites misit. Ili cum venissent, in duas partes divisa est civitas: in alteram, eamque superiorem ad arcem Sion convenere nobiles et optimates vallati præsidio equitum: inferiorem vero urbis partem seditiosi coeuntes occuparunt, et templum, quod profanarunt, missilibus et fundis a longe adversus invicem assidue certantes. Sed prævalentibus tandem seditiosis, et superiorem civitatis occupantibus partem, incenderunt regiam Agrippæ, et Ananiæ pontificis domum, simulque in archivis ignem injecerunt. Facta sunt hæc decima quarta mensis Augusti: decima quinta vero invadentes Antoniam munitissimam turrim, ceperunt: et qui in ea sunt inventi, pariter occiderunt. Impetum inde facientes in regiam, ubi Romanorum militum erat præsidium junctum Agrippæ militibus, obsidione diutius fatigatos eo adegerunt Agrippæ milites, ut sponte recedentes, relictis Romanis, reverterentur ad propria: quibus sic destituti Romani, locum relinquentes, sese receperunt in turres Hyppicos, Phaselum, et Mariamnem: hæcque sunt acta (ut idem testatur Josephus) sexta die mensis Septembris.

46. Septimo autem die [1] Ananias pontifex, qui hactenus latitaverat, capitur, et cum Ezechia germano trucidatur. Omnium dux post Eleazarum erat Manahemus sectæ Galilæorum hæresis auctoris filius, de quo sæpe superius mentio facta est. Hic tanquam eo scelere nobilitatus insigniter, regali incedens habitu, movit ad invidiam socios Eleazari, qui eum interfecerunt: iidemque in Romanos milites exarmatos, et juramento præstito, jussos abire liberos, insilientes interfecerunt, idque sabbati die, contra patriæ instituta religionis. Dum hæc Hierosolymis a Judæis rebellantibus agerentur; eodem die, eademque hora (inquit Josephus [2]) quasi aliqua cælesti providentia, Cæsarienses Gentiles habitantes apud se Judæos trucidarunt omnes: ita ut uno tempore super viginti millia hominum cæderentur, et a cunctis Judæis vacuata Cæsarea remaneret. Tunc et in tota fere Palæstina Judæis et Syris digladiantibus ad invicem, omnis fere civitas in duos contrarios dividebatur exercitus. Porro ubi major pars Gentilium esset,

[1] Matt. XXI. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 16. — [3] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 17.

[1] Joseph. de bel. Jud. l. II. c. 18. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 19. 20. 21.

iidem Judæos qui apud se agerent, nulla habita ratione ætatis vel sexus, singulos occiderunt; quorum non fuit exiguus numerus : nam Scythopolitæ (ut idem testatur auctor) occiderunt Judæorum tredecim millia : Ascalonitæ duo millia quingentos : Ptolemais civitas duo millia : Tyrii, complurimis occisis, reliquos vinculis manciparunt : Alexandriæ vero quinquaginta millia numerata sunt Judæorum corpora occisorum : idque, omnia procurante Augustali præfecto Tiberio Alexandro, Alexandri olim alabarchæ filio, Judæo homine, sed Romanorum studiosissimo, atque religionis patriæ desertore.

47. *Cestius obsidet Hierosolymam.*—Interea vero Cestius Syriæ præses [1], exercitu valido comparato, veniens in Palæstinam, oppida Judæorum, quantum licuit, devastavit, et inter alias civitates Joppen captam incendit, occisique in ea sunt Judæi numero octo millia quadringenti : hæcque et alia in Judæa et Galilæa facta sunt anno eodem circa tempus Scenopegiæ, cum reliquus populus Judæorum ascendisset ad diem festum. Mense autem Octobris a Cestio Hierosolyma obsidetur : cumque ejus potiri illi sæpius offerretur occasio, ab eo fuit prætermissa atque neglecta, sic Deo disponente; tum ne qui in ea adhuc erant Christiani, pari pœna cum impiis afficerentur, sed egrediendi ex urbe opportunitas et spatium temporis concederetur; tum ut etiam longe gravioribus obsessi intus Judæi pœnis afflictarentur. Sed milites Cestius revocans in magnum discrimen Romanum adduxit exercitum : adeo ut plurimis ab insequentibus Judæis ex suis cæsis, cæteros nonnisi turpi fuga valuerit liberare; desideratis ex Romanis militibus quinque millibus atque trecentis peditibus, et nongentis octuaginta equitibus : hæcque facta sunt hoc anno duodecimo Neronis imperatoris, die octavo mensis Novembris, cum interim Nero ageret in Achaia, unde postea misit in Judæam Vespasianum. Nam ea accepta clade, Cestius transfugas Judæos nobiles misit ad Neronem in Achaiam, ut declararet quanti ponderis esset bellum Judaicum. Tunc Damasceni [2], audita clade Romanorum a Judæis illata, decem millia Judæorum reclusa prius in thermis, mox sævissime jugularunt. His peractis, Ananus pontifex pater Eleazari seditiosorum ducis eligitur, ut una cum Josepho Gorionis filio, omnia quæ in civitate gerenda essent, administraret; hi dispositis in diversis provinciis ducibus, qui eas adversus Romanos defenderent, ad resistendum Romanis omnia collocant studia, et vires comparant.

48. « Cum hæc autem Hierosolymis agerentur, inquit Josephus [3], quamplurimi Judæorum futurorum malorum non falsi conjectores, Hierosolymis elapsi, in alias emigrarunt regiones. » Ex his autem fuisse Christianos, qui Hierosolymis agebant, testatur Epiphanius [4]. Porro illi inde fugientes, in exteriorem provinciam recessere, atque majori ex parte Pellam incoluere; quod sic eos Christus, ut antequam obsidione cingerentur, alio se reciperent, olim admonuisset. Hic quippe annus, hoc plane tempus est a Domino in Evangelio præsignatum, cum de ventura Judæorum clade verba faciens apud Matthæum [1] hæc ait : « Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto (qui legit, intelligat) tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, etc. » Sed quid per abominationem desolationis Dominus intellexerit, Lucas [2] de iisdem agens, videtur his verbis significasse, quibus a Domino ea fuisse explicata videri possunt : « Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. » Est hæc interpretatio S. Augustini [3] : sed id ante ipsum Origenes [4] dixerat. Quam adjuvat, quod sicut per Romanum exercitum videtur abominatio designata, ita per locum sanctum potest tota intelligi Palæstina : nam auctoritate Philonis in libro de Legatione ad Caium, constat ipsam provinciam dictam esse Terram sanctam. At vero qua de causa Romanus exercitus abominatio a Domino dictus sit, exactiori est diligentia perquirendum.

49. Cum abominationis nomine idolum in divinis Scripturis debere intelligi, multis pateat testimoniis : non plane illa quæ ab aliis affertur causa fuisse videtur, ut exercitus abominatio dicta sit, quod scilicet ex Gentilibus constaret hominibus, qui idola colerent : nam semper Judæis, ubicumque agerent, ejusmodi ob oculos posita erat abominatio : siquidem (ut Josephus [5] sæpius tradit) tempore dierum festorum Romani milites pro foribus templi adstabant armati ad comprimendos subitaneos, qui occasione ingruentis multitudinis et compressionis exoriri possent, tumultus. Alia igitur ejus nominis est ratio afferenda ab ea diversa, nempe illa quæ Josephi testimonio plus satis testata redditur; nimirum quod in exercitu Romano militaria essent insignia imaginibus effigiata. Quantum hæc autem Judæi abominarentur, Josephus [6] illo plane declarat exemplo, cum ait : « Vitellius Syriæ præses ad bellum paratus Arabicum, assumptis duabus legionibus, et levis armaturæ atque equitum auxiliis missis a sociis regibus, properans versus Petram, pervenit Ptolemaidem. Cumque vellet per Judæam exercitum ducere, occurrerunt ejus regionis principes, deprecantes transitum; neque enim patrios ritus permittere ut inferantur ullæ imagines, quales Romana signa habebant pleraque. Quorum precibus flexus, mutavit sententiam de itinere proposito. » Hæc Josephus; quibus plane liquido declaratur, Romanos milites qui agerent Hierosolymis, nequaquam uti solitos insignibus militaribus imaginibus exornatis, ac illos præsertim qui diebus festis apud templum excubias agerent : qui enim Judæi passuri essent ea a militibus Hierosolymis ostentari, quæ nec per regiones

[1] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 22. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 25. — [3] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 25. — [4] Epiph. hæres. XXIX. et XXX.

[1] Mat. XXIV. — [2] Luc. II. — [3] Aug. epis. LXXX. ad Hesichium. — [4] Orig. in Mat. tract. XXIV. — [5] Joseph. antiq. lib. XX. c. 7. — [6] Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7.

transire suas sunt passi? Ad hæc quoque spectare videtur quod ait Suetonius in Tiberio, solas Syriacas legiones nullam Sejani imaginem inter signa coluisse : qua etiam ex causa idem in Judæos erat animo infensissimus. At vero cum Romani jam hostes effecti ad Hierosolymorum obsidionem mœnibus inhæsissent; haud dubium est, eosdem consueta signa imaginibus effigiata vexisse, ac pariter ostentasse; quamobrem illud jam tempus advenisse videretur a Domino præmonstratum; ut, cum viderent abominationem desolationis stantem in loco sancto, sibi fuga consulerent : quæ non tantum abominatio, sed et abominatio desolationis idcirco dicta, quia idem exercitus iterum rediturus, plane complanaturus, ac funditus desolaturus erat Hierosolymorum civitatem.

50. Hoc igitur primo adventu exercitus Romani, ipso ejus aspectu, suos, ut fugam captarent, videri potest Dominus admonuisse, quod posthac non amplius liberum esset Judæis Hierosolymis agentibus inde recedere. Nam sequenti anno sic civitas Zelotarum est arctata custodiis, ut nulli amplius egrediendi fuerit data facultas, nisi qui forte ingenti vi pecuniarum eam redemisset, ut et testatur idem [1] Josephus. Verum Christianos Hierosolymis agentes fuisse pauperrimos, eosdemque omnibus jam diu spoliatos bonis, eleemosynarum collectione indiguisse, multa quæ sunt superius dicta significant. Et quoniam jam non Hierosolymæ tantum excidendæ essent, sed circumposita provincia devastanda, quod cœptum est agi anno sequenti, cum a Nerone Vespasianus in Judæam est missus; idcirco non solum Dominus suos admonuisse voluit, ut Hierosolymis egrederentur : sed omnes, inquit, qui sunt in Judæa, fugiant ad montes.

51. At nimis certe aliena illa videtur interpretatio[2]; ut illis verbis Dominus voluerit, eos tantum qui in Judæa essent, præmonuisse, et non qui Hierosolymis : eaque de abominatione desolationis intelligi velit, non cum a Cestio ad modicum temporis spatium civitas est obsessa, sed cum postea a Tito Vespasiano est actissima obsidione vallata. Quonam modo, quæso, post obsidionem Hierosolymorum, jam a Vespasiano devastata Judæa, fugæ amplius locus erat? Quidve opus erat fuga illis in Judæa agentibus, qui jam penitus vastati essent? Illa certe Domini verba fugam tantopere inculcantis, eamque iterum atque iterum admonentis, atque exemplo fici arboris insinuantis, quid aliud visa sunt significasse, nisi ipsum maxime monere voluisse, ne sui in tam grandia inciderent mala? Nam sicut olim, ne innocens Lot periret cum Sodomitis maxime cavit; ita ne innocentissimi Christiani sceleslissimorum supplicio involverentur, ea longe antea prædicendo commonuit. Sed frustra hæc omnia, si tunc illis fugiendi nullus amplius locus superesset, vel quod consumpti jam essent vel quod nullus fugæ pateret exitus. Quis insuper dixerit, vindictam illam immanissimam ad ulciscendum gravissimum omnium scelus in Judæos immissam, nimirum ob illatam necem Christo Jesu omnium Redemptori, comprehendisse etiam nobilissimam illam Ecclesiam, non Jacobi tantum, sed omnium Apostolorum alumnam; illos, inquam, ea pœna constrictos, qui Christum colentes, jam tot tantaque a Judæis, quorum ad eos scribens Paulus meminit, passi essent? et non potius eos liberos abiisse, secundum quod habetur in Psalmo [1] : « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui. » Fugisse plane Christianos qui erant Hierosolymis (nisi fortasse perpaucis quibusdam exceptis, qui segniter agentes, quæ prædicta a Domino erant, minus cavissent) antequam obstructus et interceptus penitus esset exitus egrediendi, non tantum ea quæ sunt superius Epiphanio auctore dicta declarant : sed perspicuum illud de his est argumentum, quod Simeon Hierosolymorum episcopus, qui Jacobo fratri successerat, nequaquam cum cæteris Judæis, qui ibi sunt inventi, necatus est; quem constat ad tempora Trajani fuisse superstitem, et sub eodem imperatore consummasse martyrium. Nec est quod quis dicat, eum non occisum, sed ductum fuisse captivum : nam Josephus firmiter asseverat, omnes occisos esse, servatis tantummodo factionis principibus, ui ducti sunt in triumphum, et certis quibusdam corpore valentiore potentibus viris quorum alii ad opera damnati sunt, alii vero ad pugnandum in theatris cum bestiis. Certe horum numero comprehensum esse Simeonem jam centenarium, neminem dicturum puto : at nec ex numero eorum esse potuit qui venditi sunt; nam illos tantum qui infra annum ætatis decimum septimum essent, occisis cæteris, venum expositos, idem Josephus tradit.

52. At non tantum ipsum, et cæteros quibus præerat episcopus, liberos fuisse foras egressos, verum etiam ecclesiæ illius supellectilia in tuto esse collocata, quæ scribit Eusebius [2] de Jacobi cathedra ad suam usque ætatem integra servata, plane declarant; quæ quidem si Hierosolymis remansisset, absque dubio cum cæteris conflagrasset. Ex dictis igitur necessaria assumptione consequitur (cum manifeste appareat, Christianos Hierosolymis agentes, inde egressos sibi fuga consuluisse, quod eis minus facere licuisset in secunda validiori obsidione) affirmandum esse id ab eis actum post primam sub Cestio obsidionem : ac proinde abominatio illa desolationis a Matthæo descripta, si ad Romanum exercitum referenda est, secundum quod a dictis auctoribus ex Lucæ verbis declaratum videtur; intelligenda est non de alia quam de hac prima invasione et obsidione facta per Cestium. Sed in his admirari non satis possumus admirabile plane Dei consilium : nam et hoc vehementer admiratus est ipse Josephus historicus. Cum multis viis daretur Cestio aditus ingrediendi cum exercitu civitatem,

[1] Joseph. antiq. l. v. c. 2. — [2] Bened. Perer. in Dan. l. x. prope fin.

[1] Psal. LIX. — [2] Euseb. hist. lib. VII. c. 14.

nobilibus portas aperire spondentibus, et precibus invitantibus, aliisque etiam occasionibus civitatem capiendi se dantibus; Deo tamen id omne agente neglexit :sed ob id nempe, ne qui intus adhuc erant Christiani, pœnis ob impietatem Judæis debitis, una cum illis afficerentur.

53. At licet ejusmodi interpretatio de abominatione desolationis (quasi a Luca fuerint declarata illa Domini verba dicta esse de exercitu Romanorum hoc anno primum Hierosolymam obsidente) multis a nobis stabilita esse videatur atque firmata : tamen re magis magisque perspecta, haud adduci possumus in eam sententiam, ut existimemus Lucam evangelistam sic ea de exercitu dixisse, ut quæ a Domino dicta est abominatio, declararet : quin potius, sicut in cæteris sæpe accidit, imo in eodem narrationis contextu factum apparet, ut quod a Domino dictum esset, sed ab alio Evangelistarum prætermissum, alius superadderet; ita evenerit, ut quod Matthæus omiserat, Lucas apponeret, adderetque non tantum datam esse in signum futuræ cladis abominationem desolationis stantem in loco sancto a Matthæo conscriptam, sed prædictum quoque fuisse a Domino, et in signum additum, cum viderent Hierosolymam ab exercitu circumdari. Hæc autem ut potius opinemur, nec priori a nobis recitatæ ac illustratæ sententiæ assentiamur, illud potissimum persuadet, imo et affirmare compellit, cum non qualemcumque abominationem fore aspiciendam, sed quæ scripta esset a Daniele propheta, Dominus inculcarit : ex quo quidem, quid per locum sanctum intellexerit, satis expresse declaratum esse videretur dicente Daniele [1] : « Et erit in templo abominatio desolationis. »

54. *De abominatione desolationis.* — Sic igitur quod dixit Dominus de loco sancto, non de alio quopiam loco quam de templo esse intelligendum, fateri quisque necessitate compellitur; ac proinde nihil est quod ea abominatio ad exercitum Romanorum civitatem obsidentem aptari possit. Quamobrem cum ea signa eodem tempore futura dicat, nimirum abominationem visum iri in templo, et civitatem simul ab exercitu obsidendam : dicere pariter compellimur, non aliam fuisse abominationem illam desolationis tunc in templo inspiciendam, nisi profanationem templi, hoc ipso anno (ut vidimus) a seditiosis factam, cum illud more castrorum munissent, ut inde adversus suos contribules Judæos ferocius dimicarent. Non enim exteriorem tantum templi partem ab eis occupatam fuisse, Josephus testatur [2]; sed cingente Cestio civitatem obsidione, eosdem seditiosos in interiorem partem templi se recepisse, idem auctor [3] tradit; prioremque invasionem templi ab eis factam significat hoc anno, mense Augusto; posteriorem vero hoc itidem anno, mense Octobri, affirmat. Sic igitur eodem plane tempore utrumque signum prædictum videtur, nempe abominatio illa facta in templo, et civitas ab exercitu obsessa. Abominatio quidem omnium sordidissima ac funestissima videri poterat, scelestissimos ac perditissimos homines armatos, sanguine madentes civium occisorum, non atrium tantum, sed interiorem quoque templi partem (horrendum dictu) impudentissime occupasse. Execranda enim quædam ac detestanda peccata abominationem dici consuevisse, innumera divinæ Scripturæ exempla testantur.

55. At quod non tantum abominatio dicta sit, sed desolationis : id factum esse putamus, quod ea abominatio in signum data sit futuræ desolationis; neque id tantum a Gabriele, Daniele, et a Domino discipulis suis : sed et (quod scribit Josephus [1]) vetus quidam sermo ferebatur, tunc demum civitatem capiendam, sancta quoque flammis exurenda esse lege belli, cum seditio fuisset exorta, templumque Dei propriæ Judæorum manus violassent ; quæ (ut sæpius dictum est) hoc anno facta esse, cum exploratissimum sit; plane desolationis signum fuisse, omnes intelligunt. Quo inspecto, memores hæc omnia a Domino fuisse in signum data, Christiani (ut diximus) Hierosolymis recesserunt. Sed quoniam eadem jactare solitos inter se Judæos, ex antiquo quodam oraculo, auctore Josepho cognovimus; inde etiam accidit, ut non Christiani tantum, qui his signis sic fuissent a Redemptore nostro præmoniti, sibi fuga consulendum putarint : sed (quod scribit Josephus [2]) complures Judæorum tum his permoti, tum etiam ea conjectura persuasi, quod adeo Judæi deliquissent, insectando et cædendo Romanum exercitum, rati nimirum hæc ipsa graviori fore mulcta luenda, hisque magis magisque exasperatis animis Romanorum, nullum esse relictum amplius locum veniæ, se libentius fugæ mandarint. Tantum igitur abest, ut eo successu prospero, Judæi, qui inter eos prudentiores erant, animo elati sint, ut potius viderentur penitus consternati; quod humano etiam judicio mala, quæ ex ea causa a Romanis obventura essent, potuissent facile conjectari. Nam ait Josephus [3] : « Post Cestii vero casus adversos, nobilium Judæorum multi, tanquam e navi pessum itura, ex civitate enatabant : » addit et de quibusdam Judæorum primariis, qui iisdem temporibus magis delegerunt confugere ad Cestium profligatum, quam cum seditiosis victoria elatis agere Hierosolymis. At de his quæ ad Judaicas res gestas hoc anno pertinent, satis : cætera suis locis inferius dicemus.

[1] Daniel. IX. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 17. — [3] Idem eod. c. 14.

[1] Joseph. de bel. Jud. lib. V. c. 2. — [2] Joseph. de bel. Jud. lib. II c. 25. — [3] Joseph. ibid.

Anno periodi Græco-Romanæ 5559. — Olymp. 211. an. 2. — Urb. cond. 819. — Jesu Christi 66. secundum Baronium 68. — Lini papæ 2. — Neronis imp. 13.

1. *Consules.* — Coss. *C. Lucius Telesinus*, et *C. Suetonius Paulinus*, ex Grutero pag. 1102, et Clementino in Historia Ariminensi lib. 1, ut me per litteras monuit card. Norisius qui et observat, Telesinos e gente Lucia fuisse.

2. *Belli Judaici initium.* — Ad num. 45, et seqq. Belli Judaici initium recte hoc anno a Baronio consignatum; ideoque hallucinati sunt Scaliger lib. de Emendat. Temp. pag. 468, et Petavius tam in libris de Doctrina Temporum, quam in Rationario, qui illud in annum præcedentem retraxere. Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 9, de Gessio Floro Albini successore loquens ait: « Secundo anno postquam is venit procurator in provinciam, duodecimo vero Neronis imperii, bellum id cœptum est. » Idem Josephus lib. 2 de Bello, cap. 13, ait bello Judaico datum esse exordium, « duodecimo scilicet anno regni Neronis, decimo septimo autem regni Agrippæ, mense Artemisio, » nempe Maio. Quid clarius? Imperium Nero iniit mense Octobri anni Christi LIV: ideoque mense Maio currentis anni, duodecimus ejus imperii annus in cursu erat, et Gessius Florus anno præcedenti Albino successerat. Baronius in Annalibus deceptus ab eo, qui additiones in Chronicon Eusebii inseruit, *Gessium* cum *Cestio* præside Syriæ confundit, quos tamen Spondanus recte distinxit. Missus in Syriam anno præcedenti Cestius, cujus extat hoc egregium numisma, ΕΠΙ ΚΕΣΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΤ ΔΙΡ: id est, *sub Cestio Antiochensium anno CXIV*. Incipit is Antiochenus annus kalendis Septembribus præcedentis Christi anni: deducitur enim ab æra Antiochena anno periodi Græco-Romanæ 5445 inchoata. Quare errarunt viri docti, qui annum Antiochenum in hoc nummo expressum copularunt cum anno decimo vel undecimo principatus Neronis, vel cum ejusdem imperatoris anno XIV. Cestius cum prope esset, ut Templum Hierosolymitanum caperet, sine ulla justa causa obsidionem solvit, atque *Antipatrida* se recepit, multis Romanorum et auxiliarium in itinere amissis, et cæsis a Judæis, qui eos insecuti sunt: « hæc quidem Dii mensis VIII die gesta sunt, anno XII Neronis principatus, » id est, die XII Novembris, inquit Josephus lib. 2 de Bello, cap. 24, ubi annus XII Neronis intelligi debet absolutus: decimus enim tertius a die XIII Octobris cœptus erat.

3. *Hujus belli initium male in annum antecedentem retractum.* — Post varios casus adversos, « Cestius Saulum et cæteros in Achaiam ad Neronem misit, » belli causas derivaturos in Florum, ut inquit Josephus lib. 2 de Bello, cap. 25, qui initio libri tertii subdit, Neronem, « ubi res apud Judæam non prospere gestas accepit, » misisse Vespasianum: « ille autem protinus ex Achaia, ubi cum Nerone fuerat, Titum quidem filium suum mittit Alexandriam, ipse vero transmissus ad Hellespontum, terreno itinere in Syriam pervenit, » inquit Josephus citatus. Nero hujus anni initio adhuc Romæ erat, ut liquet ex Xyphilino, qui Romæ sub hujus anni consulibus ab eo gesta recitat. Quare cum mense Novembri in Achaia fuerit, apparet, eum hoc anno in Græciam transiisse. Soluta obsidione, Judæi in Templo præfecturas distribuunt, ubi Josephus historicus utramque Galilæam regendam accepit, ut ipsemet scribit lib. 2 Belli, cap. 25, in Vita vero sua pag. 1004 dicit se tunc egisse *annum trigesimum*. Quamobrem cum anno Christi XXXVII, regnante jam Caligula, natus sit, ipso teste sequitur, bellum Judaicum ante præsentem annum cœptum non fuisse; cum ab anno Christi XXXVII ad currentem, anni tantum triginta, utrinque incompleti numerentur, et errasse Scaligerum et Petavium citatos, qui anno antecedenti bellum hoc inchoatum contendunt. Causa erroris fuit tam duodecimus Neronis annus numero præcedenti a nobis explicatus, quam quod scribit Josephus lib. 2 de Bello, cap. 17, de strage facta a Manahemo *die VI Septembris*; capite enim sequenti ait, *sequenti die* pontificem Ananiam interfectum esse; ac mox loquitur de cohorte, quam ducebat Metilius tribunus, præter Metilium cæsa *Sabbato*. Unde cum anno elapso dies VII Septembris et sabbatum concurrerent, hæ strages eo anno, non vero currenti actæ. Ita Scaliger et Petavius ratiocinantur. At Josephus ab utroque perperam explicatus. Is enim initio capitis 18 scribit, sequenti die Ananiam occisum, septimo nempe Septembris, qui erat feria prima, ut littera Dominicalis E, quæ hoc anno in cursu fuit, demonstrat. Tum loquitur Josephus de cohorte Metilii sabbato trucidata; ideoque decima tertia Septembris, in quam sabbatum hoc anno concidebat. Quocirca quæ cap. 18, Josephus narrat, diversis diebus, non vero una eademque, ut Scaliger et Petavius arbitrati sunt, peracta, id est, Ananias die VII Septembris peremptus; cohors vero Metilii sabbato proximo cæsa.

4. *Romani a Judæis repulsi.* — Gessius Florus

Judææ procurator, ob cujus rapinas et sævitiam arma a Judæis adversus Romanos sumpta, hoc anno « pugna victus est, multisque cum ipso cadentibus, suaque clade extremam toti genti nostræ calamitatem attulit, » inquit Josephus in libro de Vita sua, ubi ait cladem illam contigisse post occisum *Manahemum*, qui, ut testatur lib. 2 de Bello, cap. 18, post diem VII Septembris cæsus est. Recte itaque Suetonius in Vespasiano cap. 4, ubi dicit Judæos rebellasse, ait : « Cæsoque præposito legatum insuper Syriæ consularem » (nempe Cestium) « suppetias ferentem, rapta aquila fugaverunt. » Josephus qui lib. 2 de Bello, cap. 24, loquitur de ingenti clade a Judæis die VIII Novembris accepta, nihil de amissa aquila scribit, quæ tamen circumstantia minime in dubium revocanda.

PETRI ANNUS 25. — CHRISTI 69.

1. *De tempore martyrii apostolorum Petri et Pauli.* — Anno Redemptoris nostri sexagesimo nono, L. Fonteio Capitone et C. Julio Rufo coss., cum jam Nero ex Achaia Romam rediisset, Petrus et Paulus principes Apostolorum, cum eadem qua semper eidem restitissent constantia, una eademque die tertio kalend. Julii, ejus jussu diverso mortis genere gloriosum subiere martyrium. Sed quomodo hæc se habuerint, agendum exacte de singulis. Atque in primis quod ad rationem temporis spectat, illi redarguendi videntur, qui ipsorum necem in annum decimum quartum Neronis referunt; quos in manifestum esse lapsos errorem, certum est. Nam cum Neronis imperium cœperit mense Octobri, coss. Marcello et Aviola, nullum est dubium, hunc esse ejus imperii annum decimum tertium, qui terminetur eodem mense Octobri, quo et quartusdecimus inchoatur. Sed cum æque perspicuum sit, ipsum anno sequenti, quarto idus Junii occisum esse, nec pervenisse ad tertium kalendas Julii, quo die Apostoli necati sunt, impossibile plane redditur, ut iidem dici possint anno sequenti decimo quarto Neronis imperii martyrio vita functi esse. Sic igitur affirmare necesse est, eodem hoc anno, iisdemque coss. ac Neronis imperii decimo tertio, Petrum et Paulum apostolos coronatos esse martyrio.

2. Corrigenda est ergo lectio Eusebii in Chronico, quam alii videntur esse secuti, qui anno decimo quarto Neronis, quo et occisus est, ponunt dictorum Apostolorum martyrium, Olympiade ducentesima vigesima, anno quarto : sicut et Hieronymus [1] quoque Eusebium secutus, dum tam de Petro quam de Paulo ait, a Nerone occisos esse decimo quarto ejus imperii anno. Sed diversa ab his omnibus fuit Epiphanii [2] sententia, affirmantis tam Petri quam Pauli obitum contigisse duodecimo Neronis anno. At inter duo hæc extrema media sententia, eos passos esse anno Neronis decimo tertio, verior esse probatur. Sed ab his omnibus discrepat Cassiodorus, cum ponit post biennium a dictorum consulatu necem Apostolorum; cum longe ante illud tempus Nero esse in humanis desiisset; verum ne audiendus quidem ipse : cum omnium sententia exploratum habeatur ipsos sanctos Apostolos consummasse martyrium sub Nerone. Sed verius existimatur in Cassiodori Chronicon mendum irrepsisse. At hæc satis de his quæ ad annum passionis spectant. Cæterum eadem a nobis firmata sententia de nece Apostolorum anno decimo tertio Neronis, gravissimos habuit assertores, nimirum Caium antiquum theologum, Zephyrinum Romanum pontificem, et Dionysium Corinthiorum episcopum; quos omnes citans Metaphrastes [1], ipsorum sententiæ adstipulatur atque concordat, dum anno trigesimo sexto (numerando ab anno Domini trigesimo tertio) post passionem Domini eos necatos affirmat, nimirum hoc anno Domini sexagesimo nono.

3. Quod vero ad diem utriusque martyrii attinet : cum omnes æque in unam eamdemque conspirent sententiam, una eademque die, nempe tertio kalendas Julias, martyrio vita functos esse, diversa tamen inter eos intercedit opinio; existimantibus quibusdam ex ipsis, sic una eademque die mensis Junii utrumque ductum ad mortem, ut tamen non eodem anno contigerit. Qui hoc sensit inter alios reperitur Prudentius [2], dum sic hymno cecinit :

> Unus utrumque dies, pleno tamen innovatus anno,
> Vidit superba morte laureatum.

Hæc ille, quem etiam secutus videtur Arator [3], dum item occinit :

> Cum natura dedit, geminos quos addidit astris
> Non eadem, tamen una dies, annique voluto
> Tempore sacravit repetitam passio lucem.

[1] Hier. de Scrip. Eccl. in Petro et Paulo — [2] Epiph. hæres. XXVII.

[1] Metaph. die 29 Junii. — [2] Prud. Peristeph. hym. 12. — [3] Arat. in Act. Apost. l. II. in fine.

Id etiam affirmasse S. Augustinus [1] videtur, cum ait : « Currunt itaque uterque ad palmam martyrii, et uterque perveniunt ad coronam, non quidem eodem temporis cursu, sed anni vertentis occursu. » Hæc ipse.

4. Verum magis vera atque probata illorum esse videtur assertio, dicentium eodem anno ambos una die martyrii palmam adeptos esse : quam sententiam, qui nuper sunt recensiti antiquiores Patres, Caius Zephyrinus, et Dionysius Corinthiorum episcopus, a dicto citati auctore sequuntur : his adde Eusebium [2], Epiphanium [3], Hieronymum [4], Maximum [5], Cassiodorum [6], et alios recentiores fere innumeros. Id quidem tam Romanæ Ecclesiæ Martyrologium, quam Græcorum Menologium tradunt. His pariter Acta quæ de passione ipsorum habentur scripta (qualiacumque sint, et quovis edicta auctore) assentiuntur. Sed ejusmodi opinionem de diverso anno a quibusdam hæreticis fuisse vulgatam, Concilium Romanum sub Damaso, quod continet Cresconiana Collectio (est in nostro codice pagina 236) post canonem de libris apocryphis, testatur his verbis : « Post has omnes propheticas, et evangelicas, et apostolicas, quas superius deprompsimus, scripturas, quibus Ecclesia Catholica per gratiam Dei fundata est : etiam intimandum putavimus, quod quamvis universæ per orbem diffusæ Catholicæ Ecclesiæ quasi unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana Ecclesia nonnullis synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est : sed et evangelica voce Domini Salvatoris nostri primatum obtinuit : Tu es Petrus, inquiens, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam : Et tibi dabo claves regni cælorum : et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælo. Addita est etiam societas beatissimi Pauli apostoli, vasis electionis : qui non diverso (sicut falso hæretici garriunt), sed uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Cæsare Nerone agonizans, coronatus est, et pariter supradictam S. Romanam Ecclesiam Christo Domino consecrarunt. » Hæc ibi, quæ pene omnia repetita sunt a Gelasio in decreto Concilii septuaginta episcoporum. Verum de tempore hactenus.

5. Quænam vero obitum ipsorum præcesserint, ex probatis auctoribus pauca nobis potius, quam ex incertis apocryphisque multa narranda proponimus. Ex Achaia Romam rediens Nero ea pompa triumphali quam Suetonius [7] scribit, Apostolos, quos Simonis magi causa vel aliis vinxisse diximus, nova superaddita accusatione, ultimo supplicio condemnavit. Quænam autem ea fuerit, ex S. Ambrosio [8] et aliis facile intelligitur : datum enim illis crimini tradunt, quod feminas ad meliorem frugem et præcipue castitatem servandam convertissent. Multum enim in his versati sunt Apostoli, ut quas ad christianam fidem capessendam inducerent, easdem in primis caste et pudice vivere suaderent. Nam Tacitus, Suetonius, Dio, et cæteri, qui Neronis historias conscripsere, testantur in nobilissimas quasque feminas ejus libidinem absque aliquo pudoris freno impudentissime esse grassatam. Dum vero (ut de Petro primum agamus) expectabatur executio feralis sententiæ : indignissime ferentes Christiani, sic a se pastorem omnium abripi Petrum ; ut fuga sibi suisque consuleret, instantissimis precibus et obtestationibus admonentes, vix tandem ut id faceret persuaserunt, imo potius compulerunt. Non deerat ad hæc præstanda carceris custodum officium Processi et Martiniani, quos (ut dictum est) idem Petrus initiaverat sacro baptismate. Quomodo autem egressus, ac iterum Domino admonente sit revocatus ad carcerem, sanctum Ambrosium hæc accurate scribentem audiamus. In Auxentium enim dum invehitur, hæc ait :

6. *Fuga carcere.* — « Idem Petrus postea, victo Simone, cum præcepta Dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitavit animos Gentilium. Quibus eum quærentibus, Christianæ animæ deprecatæ sunt ut paulisper cederet. Et quamvis esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est : rogabatur enim, ut ad instituendum et confirmandum populum se reservaret. Quid multa? nocte muro egredi cœpit : et videns sibi in porta Christum occurrere, urbemque ingredi, ait : Domine, quo venis? Respondit Christus : Venio iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem divinum pertinere responsum. Christus enim non poterat iterum crucifigi, qui carnem, passione suscepta mortis, exuerat : quod enim mortuus est, mortuus est semel; quod autem vivit, Deo vivit. Intellexit ergo Petrus, quod iterum Christus crucifigendus esset in servulo. Itaque sponte remeavit : interrogantibus Christianis responsum reddidit : statimque correptus, per crucem suam honorificavit Dominum Jesum. » Hucusque S. Ambrosius. Hæc ipsa de Petro fugam arripiente, et Domino illi occurrente pariter et admonente, habentur etiam in Actis passionis ejus, quæ feruntur a Lino conscripta : quæ quidem fuere aliquando fortasse sincera; quæ autem modo extant, Manichæorum reperiuntur tincta fuligine, sicut et de Actis illis Andreæ queritur Augustinus [1] : nam sicut in illis Andream, ita et in istis Petrum habes non tantum castitatem recte suadentem, et concubinas ab hominibus divellentem, sed male docentem etiam ne viris suis uxores debitum redderent : quæ quidem a sincera apostolica prædicatione procul abhorrent. Germana illa quidem olim extitisse noscuntur, e quibus ea quæ scribit, idem qui supra est mutuatus S. Ambrosius, qui ait Petrum tantum castimoniam prædicasse : sed ea quæ diximus, vel adjecta, vel diversa (quod verius putamus) ab illis fuisse, nulli dubium esse posse videtur.

[1] Aug. de sanct. serm. 28. — [2] Euseb. in Chron. — [3] Epiph. hæres. XXVII. — [4] Hier. de Scrip. Eccl. — [5] Maxim. serm. de S. Petro. — [6] Cassiod. in Chron. — [7] Suet. in Neron. c. 25. — [8] Ambr. in Auxent. de Bas. nov. trad. fere in med. edit. Rom. t. V.

[1] Aug. de fid. contra Manich. c. 38.

7. Habentur eadem, quæ ex Ambrosio recitavimus de fuga Petri e carcere Mamertino, æque testata ex Actis [1] sanctorum martyrum Processi atque Martiniani, necnon ab Hegesippo Juniore[2], et aliis. Sed illa est tantum inter eos discrepantia : dum alii ipsorum dixerunt hæc contigisse statim post lapsum Simonis, antequam Petrus esset detrusus in carcerem : alii vero, postquam carceri mancipatus, jam ad supplicium peteretur : quod et verius ea potissimum ratione existimamus : nam cum iidem affirment, eum statim ut reversus est ad supplicium duci jussum, nullum plane datur spatium novem mensium carceris, quod (ut dictum est superius) illic antequam martyrium consummarent iidem Petrus et Paulus, intercurrisse certum habetur. Citat eamdem quoque historiam S. Gregorius [3], his verbis : « Et Petro ait : Venio Romam iterum crucifigi. Qui enim in se ipso jampridem crucifixus fuerat, in Petro iterum crucifigendum dicebat. » Paulum etiam una cum Petro fugam arripuisse, citata nuper Acta Processi et Martiniani tradunt. Legimus Origenem [4] ex quibusdam Pauli Actis recitare eadem ferme verba Paulo dicta esse a Domino, quæ idem perhibetur Petro dixisse ; sic enim ait : « Quod si cui placet admittere quod in Actis Pauli scriptum est, tanquam a Salvatore dictum : Denuo debeo crucifigi ; » verum hæc ille ex apocryphis.

8. *Apostoli virgis cæsi.* — Porro antequam mortis supplicio iidem afficerentur, ambo more Romano virgis cæsi fuisse traduntur. De Petro, quod vilis haberetur persona, nulla potest esse dubitatio; cum more majorum, qui ultimo supplicio damnati essent, antea virgis cæderentur. De Paulo vero, quod civis Romanus esset, et lege Vateria primum, ac deinde lege Porcia haberetur immunis, addubitari posset. Verum constat tam ex lege duodecim tabularum, quam etiam lege sacra, cum aliquod ab his immane fuisset perpetratum delictum, tunc eosdem centuriatis comitiis condemnatos, affectos verberibus primum, capite deinde truncandos. Cum igitur apud omnes gravissimum omnium scelus haberetur impietas, Paulum ejus criminis judicio postulatum et condemnatum antequam ultimo supplicio subjiceretur, virgis cæsum fuisse, nullus jure poterit dubitare : cum præsertim adhuc Romæ in Ecclesia S. Mariæ Trans pontem extent et in honore habeantur columnæ illæ, quibus ambo Apostoli alligati et virgis cæsi feruntur.

9. *Plautilla.* — Habet insuper traditio potius quam certa assertione antiquorum scriptorum veritas confirmata (nam quæ de his legitur a quibusdam Dionysii Areopagitæ nomine edita scriptio, non probatur) ipsos Apostolos supplicium mortis subituros e carcere simul eductos, extra portam Trigeminam perductos esse; more siquidem majorum id actum fuisse videtur : nam reos extra Urbem perculi solitos, in Martyrologio Romano notavimus. Cur autem extra illam potius portam ad subeundum supplicium ducti sint, quid certi affirmare possimus, nihil est, nisi quod conjectura tenuibus quibusdam rimulis monstrat. Certum est enim, extra portam Trigeminam, quæ et Ostiensis dicitur, agere consuevisse mendicos, vilesque personas, illicque eosdem accipere stipem : quod quidem Plautus non obscure significat, dum ait :

> Vel extra portam ire Trigeminam ad sacculum licet :
> Quod mihi ne eveniat, nonnullum periculum est.

Id ipsum demonstrat Plinius [1] sic dicens : « Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam unciaria stipe collata. » In Vaticanum postea horum sedem fuisse translatam, Ammianus [2] annuere videtur, dum ait : « Accitos a Vaticano quosdam egentes, opibus ditaverat magnis. » Sic dicens de Lampadio Urbis præfecto, qui pecuniam quam alii expendere consueverant in publicorum munerum editionem, ipse in pauperes erogasset. Contingere itaque facile potuit, ut exagitati vehementer a Nerone Christiani, non amplius intra Urbem, sed foras inter viles personas agere jussi essent : sicut auctore Philone [3] et aliis vidimus, Judæis Transtiberinam regionem ad habitandum fuisse traditam : qua etiam consideratione dicere possumus Apostolos extra portam Trigeminam simul esse ductos, sed non simul in eodem loco supplicio affectos : imo ab illis qui eos ducebant, mutato consilio, esse ab invicem separatos, quod Petrum in gratiam Judæorum in ea regione, ubi Judæi degerent, voluerint crucifigi : Paulum vero inter Christianos, non tamen crucifigi, sed (quod civis Romanus esset) placuerit subjici gladio. Sed hæc (ut diximus) conjectura potius, quam certa assertione affirmando proponimus.

10. Quod vero in primis ad Paulum spectat : cum a Petro, mutua prius salutatione impartita more Christiano in osculo sancto, in hunc modum divisus esset, ad præscriptum supplicii locum recta perducitur. Inter eundum quid acciderit, in Actis passionis ejus, quæ nomine (ut sæpius antea diximus) Lini feruntur, magna ex parte habentur expressa. At quoniam, sicut multa in eis esse vera facile suademur, ita eadem multis mendaciis esse obvoluta cognoscimus : idcirco illa tantum quæ antiquorum scriptorum testimonio probata, vel traditione firmata esse noscuntur, nostris chartis intexemus, et in primis quæ in eis de Plautilla clarissima femina scripta habentur. Traditur ergo Paulus, cum ad locum pergeret passionis, comitantibus populorum turbis innumeris, venissetque ad portam Urbis, habuisse obviam nobilissimam matronam, nomine Plautillam (licet alii alio nomine eam dictam esse velint) quam illam fuisse putamus matrem Flaviæ Domitillæ, cujus habetur mentio in Romano [4] Martyrologio, atque in Actis sanctorum Nerei et Achillei ; eamque a Petro fuisse baptizatam, ac demum

[1] Apud Sur. tom. III. die 2 Julii. — [2] Hegesip. de excid. Hierosol. lib. III. c. 2. — [3] Greg. in Ps. IV. pœnit. — [4] Orig. in Joan. to. XXVII.

[1] Plin. l. XXXIV. c. 5. — [2] Ammian. lib. XXVII. — [3] Philo de leg. ad Caium. — [4] Mart. Rom. 20 Maii.

hoc anno post Apostolos vita functam, eadem Acta tradunt. Hanc cum flentem intuitus esset Apostolus, ab ea velum petiit, quo feriendus gladio ex more obduceret oculos : consuevisse etiam Judæos fascia velare oculos eorum qui capite truncandi essent, Josephus [1] demonstrat, dum ait : « Is autem eum, revinctis post terga manibus, oculisque fascia obstrictis, in conspectum Romanorum veluti capite cæsurus produxit. » Cum igitur ad illud opus velum Paulus ab illa petiisset : libenter illa parens, liberaliter tradidit, illud ipsum, ut erat pollicitus, postea receptura. Locus ille ubi hæc facta sunt, dicitur esse prope portam Ostiensem, hujus rei gratia veteri memoria consecratus.

11. *Paulus truncatur capite.* — Cum autem sic Paulus duceretur, tres milites ex his qui ex apparitura erant, ad Christi fidem convertit; quos in confessione Christianæ religionis constantes, ejusdem imperatoris gladius martyres fecit die secunda Julii, quæ anniversaria celebritate recolitur [2]. Horum nomina fuisse, Longinum, Acestum, et Megistum nuper citata Acta testantur. Ubi vero tandem ad locum supplicio destinatum Paulus perductus est, fusis ad Deum precibus, alacri animo (quod id diutius exoptasset), jugulum præbuit. Locus ille dictus ad Aquas Salvias, tertio ab Urbe lapide distans, alio nomine Gutta jugiter manans, est appellatus [3], ubi Christianorum carnificina est aliquando habita : nam et Zenonem ac decem millia militum illic fidei Christianæ causa fuisse obtruncatos, tum loci illius vetera monumenta, tum Romanum Martyrologium [4] attestantur. Illic igitur cum ictu carnificis Paulus capite truncaretur, non tam sanguinis fluenta e sectis venis, quam lactis (res plane miranda) largiter fluxerunt.

12. Res quidem adeo insignis non tantum ex dictis Actis, sed et aliis compluribus habetur testibus confirmata. Nam et S. Ambrosius [5] de re tam celebri et clara, nec dubitatione aliqua obscurata, his verbis meminit : « De Pauli vero cervice cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis unda quam sanguinis, et mirum in modum sanctum Apostolum baptismi gratia in ipsa cæde extitisse splendidum potius quam cruentum. Quæ quidem res in sancto Paulo stupenda non est. Quid enim mirum, si abundat lacte nutritor Ecclesiæ, sicut ipse ad Corinthios ait [6] : Lac vobis potum dedi, non escam? Hæc est plane promissionis illa terra, quam Deus patribus nostris promisit, dicendo : Dabo vobis terram fluentem lac et mel. Non enim de hac terra locutus est, quæ dimanantibus aquis cœnum involvit, lutumque permiscet; sed de illa tum Pauli, tum similium Pauli, quæ jugiter purum suaveque distillat. Quæ enim Pauli epistola non melle dulcior, et lacte candidior? quæ epistolæ tanquam ubera Ecclesiarum populos enutriunt ad salutem. De cervice ergo Apostoli pro sanguine lac manavit. » Hucusque Ambrosius. Sed et sanctus Joannes Chrysostomus [1], ejusdem veritatis gravissimus assertor, sic ait : « Beatus autem Paulus, cui caput ense præcisum est, vir cujus laudes verbis exprimi nequeunt. At cujusmodi ensis illius guttur, Dominicum, inquam, instrumentum cælo suscipiendum, et terræ tremendum, pervasit? Qualis locus tuum, Paule, sanguinem excepit, qui lacteus apparuit in ejus veste qui te percussit? qui quidem sanguis barbaricum illius animum reddens melle dulciorem, ut ipse una cum sociis ad fidem traduceretur, ita affecit. » Hæc de lacte.

13. Subdit de aliis tunc eo miraculo ad fidem Christi conversis; ac demum quotum ætatis suæ annum martyrii tempore ageret, his docet : « Sit mihi instar coronæ gladius ille, qui triginta et quinque viros summa ad serviendum Deo alacritate Domino mancipavit. » Ita quidem Vossius in latinum transtulit : sed quæ versio non probetur Herbipolensibus Academicis, cum textus græcus post priorem editionem satis mihi exploratus, ita habeat : τριάκοντα πέντε ἐδούλευσε τῷ κυρίῳ μετὰ πάσης προθυμίας : hoc est, « triginta quinque, » annos scilicet, « servivit Domino cum promptitudine animi ; » pergit vero Chrysostomus : « Perfecto itaque octo et sexaginta annorum vitæ cursu, quem pro pietate institutum tenuerat, quievit. » Hæc ipse. Sunt etiam de his alia complura, sed recentiorum testimonia. Porro et locus ipse de aliis quoque nos admonet : quæ etsi minime scriptis consignata habeantur, fideli tamen majorum traditione testata redduntur. Tres enim ibi scatent fonticuli dulcis aquæ, qui tunc primum erupisse dicuntur, cum Pauli caput excisum tribus se saltibus vi quadam spiritus divinitus agitavit; quorum primus dulcior lactis saporem aliqua ex parte reddat; cæteri, quamvis haud longe a primo distent, paulo diversum gustui saporem afferant, cujus rei ea ratio solet afferri, quod ipso primo fluxu lac venæ dederunt, ac inde sanguinem. Qui quidem locus plane celeberrimus, trium fontium dictus, frequenti Christianorum visitatur concursu. Sudarium vero Plautilla recepit, cum ministerio expleto, Apostolus eidem per visum apparuit; illudque esse putatur, quod Constantina Augusta magna instantia apud sanctum Gregorium Romanum pontificem agens ad se mitti postulavit : qui haud sibi concessum esse, quod una cum corpore eodem clauderetur sepulcro, quod aperire nefas esset, litteris ad eam redditis, excusavit [2]. Corpus vero Apostoli a Lucina clarissima femina senatoria sublatum, in suo prædio via Ostiensi honestissimo tumulo locatum fuit. At de Pauli martyrio hactenus.

14. *Pauli effigies.* — De effigie vero ejusdem atque statura, operæ pretium nos facturos existimamus, si quæ ab antiquioribus scriptoribus memoriæ commendata habentur, his addamus. Nam in primis hic repetenda ducimus, quæ Triephon Critiam catechumenum instituens apud Lucianum sic lo-

[1] Joseph. de bel. Jud. lib. VII. c. 14. — [2] Mart. Rom. Bed. Usuard. et alii ea die. — [3] Mart. Rom. 9 Julii. — [4] Eodem die 9 Julii. — [5] Ambr. serm. 68. — [6] 1. Cor. III.

[1] Chrys. or. in Princ. Apost. tom. V. Novel. edit. — [2] Greg. reg. lib. III. ep. III.

quitur [1] : « Ego, inquit, docebo te quid sit universum, et quid fuerit ante omnia, et quæ item constituto, quodve corpus universi. Quando enim me Galdæus ille convenit recalvaster, naso aquilo, qui tertium usque ad cælum per aerem ingressus est, quæque optima et pulcherrima sunt inde didicit; per aquas nos renovavit, in beatorum vestigia insistere fecit, et ex impiorum regionibus nos reduxit. » Hucusque ille; quem equidem his coloribus atque notis non alium quam Paulum descripsisse, omnes credimus facile intelligere : nam aliquem alium Apostolorum, vel aliorum Christianorum tertium cælum conscendisse, novimus neminem. Staturam vero ipsius haud proceram fuisse, sed potius breviorem, tum ea quæ ipse de se, tum quæ Chrysostomus scribit, facile ostendunt. Ad Corinthios [2] enim secundo scribens, quæ de se aliqui dicerent, refert his verbis : « Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma. » Quamobrem haud grandiori eum fuisse statura, interpretes æque consentiunt : his enim alludit Joannes Chrysostomus [3] dicens : « Qui tricubitalis est, et cælum attingit. » His omnibus ea consentiunt, quæ demum a Nicephoro [4] his verbis narrantur : « Paulus autem corpore erat parvo et contracto atque incurvo et paululum inflexo, facie candida, annosque plures præ se ferente, et capite modico : oculis multa inerat gratia, supercilia deorsum versus vergebant; nasus pulchre inflexus, idemque longior; barba densior, et satis promissa, eaque non minus quam capitis coma canis respersa erat. » Hæc ipse : quæ haud aliunde putamus quam ab antiquioribus imaginibus esse accepta. A Christianis enim, qui ex Gentilibus credidissent, Petri et Pauli imagines olim fuisse, viventibus illis, effigiatas coloribus, easdemque ad posteros per manus traditas, Eusebius [5] testatur sic dicens : « Nos Petri et Pauli apostolorum, et Christi etiam ipsius imagines in picturis colorum varietate expressas conservatasque aspeximus : idque propterea (sicut verisimile est) quod majores nostri ad Gentilis consuetudinis similitudinem quam proxime accedentes, eos qui tanquam salvatores illis fuissent, id est, qui illis aliquid salutis et subsidii attulissent, apud se honore in hunc modum afficere consueverant. » Hæc Eusebius. At de Paulo satis : ad Petrum jam redeamus.

15. *De loco martyrii et sepulturæ Petri.* — Quod in primis ad locum martyrii pertinet : cum nulla sit dubitatio, eum Transtiberim, ubi Judæi agere consuevissent, ad supplicium crucis subeundum fuisse transmissum : quo potissimum loco ejus regionis fuerit affixus cruci, est diligentius exquirendum. In Actis passionis ejus, quæ Lini nomine scripta feruntur, hæc scripta habentur : « Pervenit denique una cum Apostolo et apparitoribus populus infinitus ad locum qui appellatur Naumachia, juxta obeliscum Neronis in monte. » Rursus vero in libro de Romanis Pontificibus, qui fertur nomine Damasi, dum agitur de sepultura Petri, hæc scripta habentur : « Sepultus est via Aurelia ad templum Apollinis, juxta locum ubi crucifixus est, juxta palatium Neronianum, in Vaticano, juxta territorium Triumphale. » Hæc ibi. Sed plane loca esse confusa noscuntur, ut locus sepulturæ credatur idem cum eo ubi est crucifixus : at certe diversum fuisse, quæ dicturi sumus, facile declarabunt.

16. Enimvero antequam de Petri crucis loco agamus, necessarium ducimus de ipso Vaticano colle atque Janiculo pauca disserere, atque etiam elucidare. Scimus complures, licet eruditos, errore lapsos esse, putantes Vaticanum collem illum tantum dici debere, ubi nunc cernitur posita nobilissima basilica Vaticana : et Janiculum modico illo contineri spatio, quo trans viam Triumphalem levi tumulo exurgens, atque ad sublimiora scandens, terminatur illa planitie quæ vergit ad Aventinum. Hos insigniter decipi, perspicue demonstrabimus. Et in primis quanto amplioribus spatiis majores Janiculum mensi fuerint, Dionysius Halicarnasseus [1] his verbis indicat : « Venientes percurrerunt populando usque ad Tiberim et montem Janiculum, ad vigesimum ab Urbe stadium et ulterius : » quibus sane demonstrat, totum illum usque ad pontem Milvium porrectum montem appellatum esse Janiculum. Nam quonam pacto, quæso, ad viginti stadia distare ab Urbe Janiculum ait, cum ejus montis pars illa propinquior, quam hi putant tantum dici Janiculum debere, vix duobus stadiis distet ab ea? Omnes igitur colles illi, qui modicarum vallium interstitio sibi conjuncti, ab eo termino qui est proximus Aventino atque Vaticano, continuantur, et super prata Mutia porriguntur, ac prope pontem Milvium terminantur, Janiculus a majoribus dicebantur. Sed hæc omnia etiam clariora redduntur ex his quæ Martialis [2] habet de hortis suis, quos cum dicat positos in Janiculo, tamen prope pontem Milvium sitos esse, his versibus declarat :

Longo Janiculi jugo recumbunt.

Ac inferius :

Cum sit tam prope Milvius, sacrumque
Lapsæ per Tiberim volent carinæ.

His et aliis quæ eodem auctor habet epigrammate, manifeste errasse noscuntur qui hortos Martialis in ea parte Janiculi posuerunt quæ erat Urbi vicinior, respiciens contra theatrum Pompeii. At mea quidem sententia, descriptus a Martiale cæteris eminentior collis ille videtur, (ut ipse scribit) propinquior ponti Milvio, reliquis vicinioribus collibus altior supereminet : cui quidem assertioni cætera etiam, quæ a Martiale ibidem illis versibus sunt scripta, respondent.

17. Præterea vero sicut Janiculus longe por-

[1] Lucian. in Philop. — [2] 2. Cor. x. — [3] Chrys. hom. de Princ. Apost. to. v. — [4] Niceph. lib. II. c. 37. — [5] Euseb. hist. lib. VII. c. 14.

[1] Dionys. Halicarn. lib. IX. — [2] Martial. epigram. de hortis suis lib. IV

rectus protenditur (ut dictum est) usque ad pontem Milvium; ita Vaticanus non illa tantum Janiculi parte continetur, in qua est hodie basilica Vaticana : sed Vaticanum quoque appellatam esse eam Janiculi regionem, quæ versus Aventinum in longum porrecta, a latere trans flumen oppositum habebat theatrum Pompeii, Horatius [1] his versibus demonstrare videtur.

> Datus in theatro
> Cum tibi plausus,
> Care Mæcenas eques, ut paterni
> Fluminis ripæ, simul et jocosa
> Redderet laudes tibi Vaticani
> Montis imago.

Ubi Porphyrio : « Vaticanum, inquit, montem non longe esse a theatro Pompeii scimus, quem resonuisse simul cum ripis populi plausus dicit. » Hæc ille : eadem et Macro. Ex quibus declarari videtur, partem eam Janiculi, quam hodie frequentius latine ipsum Janiculum nominamus, Vaticanum quoque esse dictam : ut ex his jam liquido appareat, nequaquam a veritate aberrasse eos qui dixerunt passum esse Petrum in Vaticano; nec tolli quominus æque verum sit, ipsum in ea Janiculi parte, ubi ejus rei extat memoria recens honorifice restituta, fuisse cruci affixum; quæ et pariter (ut vidimus) Vaticanus diceretur : idemque locus postea, puto honoris causa, ob nobilem Petri triumphum, Mons Aureus dici meruit; quod nomen frequentiori usu hactenus perseverat. Certe inter alia Urbis loca, in quibus Christianos martyrio affici consuevisse Prudentius [2] scribit, Janiculus adnumeratur; sic enim canit his versibus :

> Janiculum cum jam madidum, fora, rostra, Suburram
> Cerneret eluvie sanguinis affluere.

ea enim loca potissimum Christianorum carnificina in Urbe nobilitata fuisse videntur; cum alioqui (ut dictum est) extra Urbem mortis reos duci consuevisse, more majorum, certum sit.

18. Cæterum in ea quoque Vaticani parte, in qua circus Neronis erat, simul et horti, jussu ejusdem imperatoris quamplurimos Christianos sævissime fuisse necatos, ex Tacito [3] superius demonstravimus. Verum locum illum sepulturæ potius quam martyrii fuisse putamus : siquidem Hieronymus [4] ait, sepultum fuisse in Vaticano juxta viam Triumphalem. Distinctus plane fuisse videtur locus sepulturæ ab eo ubi martyrium subiit : nam non unum eumdemque fuisse, ipse nuper citatus liber de Romanis Pontificibus docet, dum ait sepultum fuisse juxta locum ubi crucifixus est : qui quod in eodem monte situs esset, satis propinquus esse videri poterat : ac sic ille vere (quod diximus) locus martyrii fuisse dicatur, qui in summo Janiculo positus, ejusdem rei gestæ memoria est insigniter illustratus, cui quidem loco et cætera superius recitata, præter illa quæ habentur de obelisco, aptari posse videntur : nam ibidem haud procul a monte deorsum in plano prope Tiberim posita Naumachia erat, quæ ab aliis Julio Cæsari, ab aliis vero Augusto adscribitur : nam auctor est Dio [1], Naumachiam ab Augusto factam : Tacitus [2] vero eumdem locum nominat stagnum Agrippæ, ubi in navibus Nero epulum lautissimum exhibuit. Cæterum a Nerone nonnisi circum ad agitandos equos in Vaticano fuisse constructum, Tacitus tradit : nec quempiam antiquorum invenimus, qui Naumachiam a Nerone in Vaticano factam esse meminerit : siquidem (ut idem qui supra auctor est Dio) Naumachiam cum exhibuit, bellum videlicet Persarum cum Atheniensibus, illam non in circo, sed in theatro ab eo editam tradit. Ubinam autem fuerint stagna Neronis, ab eodem ædificata ad ejusmodi exhibenda spectacula, satis expressum habetur a Martiale [3], qui describens ingentem molem amphitheatri Domitiani Cæsaris, inter alios habet hos versus :

> Hic ubi conspicui venerabilis amphitheatri
> Erigitur moles, stagna Neronis erant.

Meminit et in fine ejusdem libri primi Epigrammatum de eodem Neronis stagno. Ex his igitur hæc summatim colligimus, passum esse Petrum supplicium crucis in ea summitate Janiculi, seu Vaticani montis, quæ esset imminens Naumachiæ deorsum juxta Tiberim positæ : sepultumque in ima Vaticani parte, apud quam Neronis horti essent, et circus cum obelisco. Hæc de loco.

19. Quod ad supplicium crucis spectat : omnium sanctorum Patrum sententia liquet, ipsum capite deorsum verso, et in sublime pedibus elevatis, cruci confixum fuisse; idque factum ex animi sui sententia, cum assereret se indignum (ut verbis [4] Hieronymi utar) qui sic crucifigeretur ut Dominus suus. Prætermittimus referre, quæ in dictis Actis passionis ejus, Lini nomine inscriptis, de ejusmodi inversæ crucifixionis mysterio fusius disseruntur : sed quæ tantum ab antiquis Patribus memoriæ sunt commendata, velut quædam passionis ejus trophæa nobilissima, recensebimus : et in primis quæ Origenes [5] cæteris antiquior scribit in hæc verba : « Petrus ad extremum Romæ cum versaretur, capite deorsum statuto (sic enim perpeti cupiebat) cruci affixus est. » S. Augustinus [6] de his agens, hæc ait : « Currunt itaque uterque ad palmam martyrii, et uterque perveniunt ad coronam; » et paulo post : « Petrus pro Christo capite deorsum verso in ligno suspenditur : Paulus pro Christo gladio trucidatur. Ille propriis gressibus proficiscebatur ad Christum; oculisque ad superiora respiciens, beatum spiritum deducebat ad cœlum. » At Chrysostomus [7] : « Gaudeas, inquit, Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad Magistri

[1] Horat. lib. I. carm. od. XX. — [2] Prud. Peristeph. hym. 11. — [3] Tacit. lib. XV. — [4] Hier. de Scrip. Eccl. c. 1.

[1] Dio in Nerone — [2] Tacit. lib. XV. — [3] Martial. lib. I epigram. 2. — [4] Hier. de Scrip. Eccl. c. 1. — [5] Orig. in Genes. apud Euseb. l. I I. c. 1. — [6] Aug. ser. de sanct. 28. — [7] Chrys. hom. in Princ. Apost.

similitudinem recta quidem figura sicut Dominus noster crucifigi noluisti, sed magis inverso capite, veluti e terra ad cælum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt. » Sed et Prudentius [1] hæc quoque his versibus :

Prima Petrum rapuit sententia legibus Neronis
 Pendere jussum præminente ligno.
Ille tamen veritus celsæ decus æmulando mortis
 Ambire tanti gloriam Magistri,
Exigit ut pedibus mersum caput imprimant supinis,
 Quo spectet imum stipitem cerebro.
Figitur ergo manus subter, sola versus in cacumen,
 Hoc mente major, quo minor figura.

Maximus [2] præterea : « Hic est, inquit, Petrus, qui dum ad crucem tanquam Christi discipulus duceretur, verso se poscens corpore crucifigi, passionem non timuit, sed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit; ut ostenderet universis, admirandæ se humilitatis virtutem, novique mysterii disciplinam et inter tormenta servasse. » Theodoretus aliam quoque affert causam, sic dicens [3] : « Cum ad mortem crucis a Nerone damnatus esset, rogavit carnifices, ne similiter atque Dominus trahi affigeretur, sed contrario modo. Veritus (quod est verisimile) ne eadem passio eumdem sibi ab insipientibus honorem conciliaret, ideo rogavit ut manus inferius, superius autem pedes affigerentur. » Hæc ille. Sunt de his aliorum sanctorum Patrum testimonia, atque etiam præconia : sed hæc satis pro instituti ratione.

20. Cum in cruce sic affixus martyrium consummasset, a Marcello presbytero [4] ejus corpus curatum, aromatibusque conditum magnificentissime more regio, nedum Judaico, traditur sepulturæ. Alia enim ab his diversa erat Romanorum consuetudo : nam de his Neronis temporibus cum agitur de Poppæa Augusta defuncta, hæc Tacitus [5] : « Corpus ejus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur. » Sepultum fuisse Petrum in Vaticano, non tantum citata a nobis superius testimonia, sed et Prudentius [6] monstrat his versibus :

Aut Vaticano tumulum sub monte frequentat,
Quo cinis ille latet genitoris amabilis obses.

Sed quod ad loci faciem spectat; fuisse illam partem Vaticani olivis feracem, et fonte irriguam, idem ipse Prudentius docet his versibus [7] :

Dextra Petrum regio tectis tenet aureis receptum,
 Canens oliva, murmurans fluento.
Namque supercilio saxi liquor ortus excitavit
 Fontem perennem chrismatis feracem.

21. Sic igitur gloriosissimo martyrio tam Petrus quam Paulus vita functi sunt; locaque ipsa ubi eorum sacra corpora sepulta fuerunt, non quidem obscura, sed (quod mirandum est) inter persecutores absque jactura, vel contumelia aliqua clarissima remanserunt, eademque velut nobilissima trophæa victoriæ a Christianis summo honore sunt habita. Est de his testis locupletissimus Caius antiquus theologus, quem temporibus Zephirini papæ vixisse Eusebius [1] tradit, qui et hæc ipsum dicentem inducit : « Ego, inquit, Apostolorum trophæa perspicue possum ostendere. Nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur te conferre, trophæa eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone et virtute stabilierunt, invenies. » Hæc ipse. Consuevisse Christianos etiam persecutionis tempore, non tantum qui Romæ erant, sed ex remotioribus tam Orientalis quam Occidentalis orbis partibus Romam venire, ut veneranda Apostolorum sepulcra inviserent ac venerarentur, historiæ compluriurn sanctorum martyrum declarant. Nam ex Perside venisse constat Martham, Marium, et Audifacem temporibus Claudii Junioris, sub quo etiam martyrio sunt coronati, ut ipsorum Acta demonstrant [2] : idque et Maurus, qui etiam martyrium subiit, fecisse reperitur, et alii [3]. Verum locum Petri fuisse miraculis quoque celebrem, verba illa [4] nutricis Hermetis significant, quibus ait : « Tu si ad limina Petri duxisses eum, et Christo credidisses, hodie filium tuum haberes incolumem. »

22. *Cultus SS. Apostolorum sepulcris exhibitus, et inde urbis tutela.* — Porro tentasse Orientales Christianos hoc eodem anno subripere sacra corpora Apostolorum, et in Orientem transferre, ac uti suos gentiles sibi vindicare, Gregorius papa ad Constantinam Augustam scribens, testatur his verbis [5] : « Eo tempore quo passi sunt, ex Oriente venerunt qui eorum corpora, sicut civium suorum repeterent : quæ ducta usque ad secundum Urbis milliarium, in loco qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt : sed dum ea inde levare omnis multitudo eorum conveniens niteretur, ita eos vis tonitrui atque fulguris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc autem exeuntes Romani eorum corpora, qui hoc ex pietate Domini meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita, posuerunt. » Hæc Gregorius.

23. At reddita Ecclesiæ pace, Christiani imperatores eadem invisere, venerari, et debito religionis obsequio colere, studiosius quæsierunt ac propensius curaverunt. De his enim hæc S. Augustinus [6] : « Nunc, inquit, ad memoriam piscatoris flectuntur genua imperatoris; ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia piscatoris. » Et alibi scribens ad Madaurenses [7] : « Videtis et imperii nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulcrum piscatoris Petri, submisso diademate, supplicare. » Et Chrysostomus [8] : « Servorum Christi splendida sunt sepulcra, quæ Urbem maxime regiam occupaverunt, et

[1] Prud. Peristeph. hymn. 12. — [2] Max. in Nat. Apost. serm. 1. — [3] Theod. orat de charit. — [4] Act. Lini. — [5] Tacit. l. XVI. — [6] Prud. adver. Sym. lib. I. — [7] Prud. Peristeph. hym. 12.

[1] Euseb. lib. II. c. 24. — [2] Sur. to. I. 14 Febr. et Rom. Martyrol. 19 Januar. — [3] Martyr. Rom. 22 Nov. — [4] Extant apud Sur. in Actis S. Alex. Pap. die 3 Maii. — [5] Greg. lib. III. ep. XXX. — [6] Aug. de Sanct. ser. 28. in fin. — [7] Aug. ep. XLII. — [8] Chrys. in II. ad Cor. I. hom. 26.

dies perspicui sunt : diem festum terrarum orbi facientes, non ædificiorum amplitudine et splendore (hac enim parte excellunt), sed, quod amplius est, convenientium studio. Nam et ipse ille purpura indutus peregre proficiscitur, sepulcra illa complexurus; et fastu deposito, contingit sanctos, rogans ut sibi apud Deum patrocinentur; et tabernaculorum opificem et piscatorum patronos etiam mortuos deprecatur ille diadema gestans. » Hucusque Chrysostomus. Hæc quam sint vera, ipsæ Gallæ Placidiæ Augustæ [1] litteræ ad Pulcheriam Augustam testantur his verbis, dum sui in Urbem adventus ad limina Apostolorum causam reddit, sic dicens : « Ut Romam frequentibus concursionibus adæque desideremus inspicere, causa est nobis amplectendæ religionis, ut terminis sanctorum nostram exhiberemus præsentiam; quos certum est pro sua virtute in cælestibus constitutos, neque inferiora despicere. Nos itaque sacrilegium esse credimus, si solemnium ordinem denegemus. » Hæc ipsa. In hanc eamdem sententiam idem qui supra [2] Chrysostomus : « Relictis omnibus, ad sepulcra piscatoris et pellionis currunt et reges, et præsides, et milites. Et Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiarii reges. »

24. Idem alibi [3] cum agit de eorumdem sepulcris, hæc de Pauli theca : « Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulcro, videre pulverem corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant implentis, stigmata illius gestantis, prædicationem Evangelii ubique seminantis, pulverem, inquam, oris illius per quod Christus locutus est? » Et paulo post : « Vellem videre sepulcrum, quo recondita sunt arma justitiæ, arma lucis, membra nunc viventia, tunc vero cum in hac vita essent mortua; » et alibi [4] : « Nullus ex Romanis regibus tanto in honore fuit, quanto hic est. Cæterum imperator foris alicubi jacet abjectus : hic autem velut vivens et regnans tenet. » Idem de Petri sepulcro [5] : « Quot reges urbes everterunt, portus extruxerunt, et nominibus suis inscriptis decesserunt; nec tamen eis quicquam profuit, sed silentio et oblivioni mandati sunt? Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est prosecutus, et civitatem maxime regiam occupavit, etiam post mortem resplendet sole clarius. »

25. Horum sepulcris Urbem esse munitam alibi idem Chrysostomus tradit, cum ait [6] : « Hoc corpus plebem hanc munit, quod quavis turri, innumerisque mœnibus ac vallis est tutius : et cum ipso corpus etiam beati Petri, etc. » Eadem et Christianus nobilis poeta Venantius Fortunatus versibus cecinit [7] ; quæ velut sepulcrorum ipsorum hic epitaphium sunto :

Cælorum portæ, lati duo lumina mundi,
  Ore tonat Paulus, fulgurat arce Petrus.
Inter apostolicas radianti luce coronas
  Doctior hic monitu, celsior ille gradu.
Corda per hunc hominum reserantur, et astra per illum.
  Quos docet ipse stylo, suscipit ille polo
Pandit iter cælis hic dogmate, clavibus alter :
  Est via cui Paulus, janua fida Petrus.
Hic petra firma manens, ille architectus habetur :
  Surgit in his templum, quo placet ara Deo.
A facie hostili duo propugnacula præsunt,
  Quos fidei turres Urbs caput orbis habet.
Hi radiant oculi pretioso in corpore Christi,
  Lumine qui proprio cætera membra regunt.

Quam autem hæc de protectione Urbis sint vera; cum innumera sint exempla suis locis inferius recitanda, unum modo satis habeatur Gregorii Romani [1] pontificis testimonium ex his quæ experimento didicit : sic enim scribit ad Rusticianam Patriciam, rogans ut Romam veniret. « Si gladios Italiæ et bella formidatis, sollicite debetis aspicere, quanta beati Petri Apostolorum principis in hac Urbe protectio est; in qua sine magnitudine populi, et sine adjutoriis militum, tot annos inter gladios illæsi Deo auctore servamur. » Hæc Gregorius.

26. At quis eruditus ac prudens, velut e sublimi specula mentis oculis lustrans orbem, et omnes qui unquam fuerunt principatus et regna considerans, non intelligat ea omnia principum in eis regnantium sceleribus esse convulsa, ac funditus periisse; Romanum vero imperium sub tot tantisque illud regentibus feralibus monstris nonnisi divina virtute potuisse subsistere? Quo enim potissimum tempore sub omnium scelestissimo imperatore ipsum Romanum imperium in majori videretur positum esse discrimine : eidem, veluti collabenti parieti trabe suffulto, crucis virtute succurritur; et duabus hisce vivis columnis in medio nutantis molis erectis, Urbi cum imperio pariter casuræ opportune consulitur. Jam enim sæculum ipsum advenerat, quando antiquo oraculo Tiberii imperatoris temporibus pervulgato, finem Romani imminere imperii dicebatur. Recitans illud Dio [2], sic ait : « In primis omnes commovebat recordatio oraculi, quod decantatum fuerat Tiberii temporibus; » id erat :

Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
  Ρωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσιν.

Latine sic redditur.

His ter trecentis circumvolventibus annis
Seditio perdet Romanos.

Quæ autem, quantave post Neronis occubitum concitata fuerint bella civilia, ut anno uno tres occisi fuerint imperatores, paulo inferius dicturi sumus. Sicque advenisse jam tempus oraculi æque omnes non immerito existimarunt.

27. Verum hæc visa sunt nonnullis portendere prodigia nunquam antea præteritis sæculis visa :

[1] Habentur in præamb. Conc. Chalc. — [2] Chrys. hom. — [3] Chrys. in epist. ad Rom. hom 32. — [4] Chrys. in II. ad Tim. hom. 4. — [5] Chrys. hom in Ps. XLVIII. — [6] Idem in epist. ad Rom. hom. 32. — [7] Venant. Fortun. lib. III. carm.

[1] Greg. l. VII. ep. XXXIII. — [2] Dio in Nerone.

quæ Plinius [1] qui tunc vivebat, eaque videbat, sic scribit : « Non minus mirum ostentum cognovit ætas anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus, pratis, oleisque (intercedente via publica) in contrarias sedes transgressis in agro Marrucino, prædiis Vettii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis. » Refert hæc idem iterum alibi his verbis : « Super omnia, quæ unquam audita sunt, erit prodigium in nostro ævo Neronis principis ruina, factum in agro Marrucino Vettii Marcelli e primis equestris ordinis, oliveto universo viam publicam transgresso, arvis inde e contrario in locum oliveti profectis. » At quid idem Plinius amplius? « Amnes, inquit [2], retro fluere, et nostra vidit ætas, Neronis principis annis postremis, sicut in rebus ejus retulimus. » Hæc cum scribat Plinius, nemo dubitet fuisse verissima. Nam qua ratione mentiri eum oportuit, cum viventes adhuc extarent testes, qui eum mendacii turpiter arguissent?

28. Cum igitur hæc sic se habeant, et rerum in meliorem statum mutationem portendisse visa sint illis : interpretetur hæc qui velit, Neronis præmonstrasse interitum. Nam qui, rogo, melior secutus est rerum status, cum sub tribus, qui successerunt, imperatoribus, Galba, Othone, et Vitellio, tribus bellis civilibus visum sit Romanum imperium penitus conflagrasse, et alia complura deploranda plane ab omnibus accidisse, quæ brevi compendio Tacitus [3] collegit? Quod si postea Vespasiani imperio cuncta visa sint floruisse : cito tempus illud, velut dies Alcyonii, est præterlapsum : nam qui illi successit Domitianus, tempora Neroniana restituit. His igitur consideratis, verior visa est illa prodigiorum interpretatio; nimirum, ut per ea signa, religionis in melius mutatio monstraretur, de qua Prudentius [4] hisce versibus :

Discede, adulter Juppiter,
Stupro sororis oblite,
Relinque Romam liberam,
Plebemque jam Christi fuge.
Te Paulus hinc exterminat,
Te sanguis exturbat Petri :
Tibi, id quod ipse amaveras,
Factum Neronis officit.

29. Sed quam egregie Romana Ecclesia perfusa Apostolorum principum sanguine fuerit illustrata, Tertullianus [5] his explicat : « Felix, inquit, Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine profuderunt : ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur : ubi Paulus Joannis exitu coronatur : ubi Joannes apostolus, postquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam relegatur. » Et alibi [6] : « Orientem fidem primus Nero cruentavit. Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci affigitur. Tunc Paulus civitatis Romanæ consequitur nativitatem, cum illic martyrii renascitur generositate. » Rursum de eadem Romana Ecclesia hæc Theodoretus [1] : « Habet autem communium quoque Patrum et veritatis doctorum Petri et Pauli sepulcra, quæ fidelium animas illuminant. Horum autem beatissimorum par plane divinum exortum quidem est in Oriente et radios in omnem partem emisit : in Occidente autem prompto et alacri animo vitæ suscepit occasum, et nunc illinc orbem terræ suis radiis illustrat : ii vestram sedem effecere magis illustrem : ea est vestrorum bonorum colophon. » Hæc ille. At non omittimus quæ itidem de illustrata Urbe Apostolorum sepulcris Joannes Chrysostomus [2] scribit; nosque ea velut corollarium, licet omnibus pene vulgata, hic ad postremum addimus : « Ego, inquit, Romam propterea diligo; tametsi et aliunde queam illam laudare, nempe a magnificentia, ab antiquitate, a pulchritudine, a multitudine, a potentia, a divitiis, et a rebus in bello fortiter gestis : sed relictis omnibus istis, ob id illam beatam prædico, quod erga illos Paulus, dum viveret, adeo fuit benevolus, adeo illos amavit, coram disseruit, et postremo vitam apud eos finivit. Unde et civitas ista hinc facta est insignis plusquam a reliquis omnibus : et quemadmodum corpus magnum ac validum, duos habet oculos illustres, sanctorum videlicet illorum corpora. Non ita cælum splendescit, quando radios suos sol ex sese dimittit, quemadmodum Romanorum Urbs duas illas lampades ubique terrarum effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus : considerate et horrete, quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa cum Petro resurgentem in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mittet Roma? Qualibus coronis duabus ornatur Urbs ista? Qualibus catenis aureis cincta est? Quales habet fontes? Propterea celebro hanc Urbem, non propter copiam auri, non propter columnas, neque propter aliam phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiæ. » Hucusque ipse.

30. Ad hæc etiam addimus, quod non tantum sepulcra Apostolorum magno sunt honore habita, sed et ipsa passionis instrumenta. Siquidem vincula, quibus Petrus in carcere vinctus fuit, perquisita atque inventa, Balbina virgo [3] filia Quirini tribuni est summopere venerata. Quæ custodita, et ad posteros per manus transmissa, indita eis divina virtute, miraculis coruscarunt; qua de re a Patribus mirificis præconiis sunt prædicata : ex illis enim tenuia ramenta christianissimos principes ad collum religionis causa gestare consuevisse, suo loco dicemus. Ac demum (quod ultimo loco dicimus) tantum abfuit ut principibus Apostolorum glorioso martyrio vita functis, credentium fides tepuerit, ut magis magisque fuerit propagata : eorum enim exemplo incensa sunt corda credentium; magnoque fœnore numerus martyrum est Romæ auctus, ut sanctus Leo [4] his explicat verbis : « Non minuitur persecu-

[1] Plin. lib. II. c. 83. et lib. XVII. c. 25. — [2] Plin. lib. II. c. 103. — [3] Tacit. lib. I. hist. — [4] Prud. Peristeph. hym. 2. de S. Laurent. — [5] Tert. de præscr. — [6] Idem in Scorpiaco.

[1] Theod. in epist. ad sanct. Leon. Pont. — [2] Joan. Chrys. epist. ad Rom. hom. 32. — [3] Acta Alex. Pap. apud Sur. 3 Maii. — [4] S. Leo ser. 1. in Natal. Apost.

tionibus Ecclesia, sed augetur; et semper Dominicus ager segete ditiori vestitur, dum grana, quæ singula cadunt, multiplicata nascuntur. Unde duo ista præclara divini germina seminis in quantam sobolem germinarint, beatorum millia martyrum protestentur: qui apostolicorum æmuli triumphorum, Urbem nostram purpuratis et longe lateque rutilantibus populis ambierunt, et quasi ex multarum honore gemmarum conserto uno diademate coronarunt. » Sed de his modo satis.

31. *Petri effigies.* — His itaque de martyrio Petri postremo loco narratis; qualis ejusdem corporis effigies atque statura fuerit (nam de Paulo superius actum est) quæ ab aliis scripta invenimus, recitabimus. Diximus nuper Eusebii [1] auctoritate, eos qui ex Gentibus ab Apostolis prædicatam Christi fidem accepissent, accepti tam immensi beneficii memores, illorum imagines coloribus vel alio modo exprimendas curasse; testaturque idem auctor, se in hunc modum Christi Domini et apostolorum Petri et Pauli pictura expressas imagines a majoribus conservatas aspexisse. Affirmat et Augustinus [2], effigiari consuevisse Christi imaginem, hinc inde Petrum et Paulum (quod et alias diximus) pictos habentem. Ex his igitur haud difficile fuit, ut ipsorum vultus quibusdam lineamentis, majori saltem ex parte, hisce imaginibus haberentur expressi: quæ etiam scriptorum monumentis fuerunt ab aliis memoriæ commendata. Nam et Nicephorus [3] his verbis Petri imaginem reddit: « Petrus quidem haud crassa corporis statura fuit, sed quæ aliquanto esset erectior, facie subpallida et alba admodum: capilli et capitis et barbæ crispi et densi, sed non admodum prominentes fuere: oculi quasi sanguine respersi, nigri: supercilia prope evulsa: nasus autem longior ille quidem, non tamen in acumen desinens, sed pressus, simusque magis. » Hæc ille. Sed ea de oculis sanguineis sic accipe, quod assiduo plorasse feratur.

32. *De Petri propinquis.* — At non Petrus tantum, sed et uxor Petri perstans in fidei christianæ confessione, et ipsa quidem digna tanto viro uxor, adepta est palmam martyrii. Quando autem id acciderit, non satis constat; licet compertum habeatur, ante Petrum eam illud obiisse certamen, cum de utroque hæc scribat Clemens Alexandrinus [4]: « Aiunt certe beatum Petrum, cum vidisset uxorem suam duci ad mortem, lætatum quidem esse propter vocationem, et quod domum reverteretur; valde tamen exhortando et consolando, proprio nomine eam compellantem dixisse: Heus tu, memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium. » Hæc Clemens. Verum qui conjugem habuit Petrus, filiam quoque ex ea genuisse traditur, eamdemque susceptam antequam ad supremam apostolatus dignitatem assumeretur a Domino; nam constat tum Tertulliani, tum S. Hieronymi (ut alias fusius dictum est) sententia, conjugatos Apostolos, ex quo a Christo vocati sunt, fuisse ab uxoribus continentes. Cæterum quod Petronilla sit dicta, in baptismate potius, more majorum, cum renata, quam cum nata est, oportuit contigisse: nam eo tempore Simon, et non Petrus, parens ejus; ex quo ipsa nomen accepisse videtur, appellabatur: cum præsertim haud usu frequenti receptum esset apud Hebræos, ut filii a parentibus nomen sumerent derivatum, ac molli vocis inflexione ac desinentia diminutum; nisi a Romanis illud mutuati essent, ut Drusilla et Priscilla, quarum meminit Lucas [1] in Actis. Quin etiam magis proprie Petronilla a Petronio, quam a Petro deducta videri posset: nam a Petro Petrilla, ut a Prisco Priscilla, a Druso Drusilla, dicenda potius videretur. Erat autem Romæ nobilis familia Petronia [2], licet olim equestris tantum ordinis, ex qua Petronii complures viri clarissimi, ut ille qui nuper sub Caio Caligula missus est præses in Syriam, vir egregia probitate spectatus, de Judæis optime meritus, cujus opera templum Hierosolymitanum ab ejusdem imperatoris immani impietate servatum est (ut diximus superius) impollutum.

33. Qua ratione sæpe in mentem venit dubitare, num sic dicta fuerit Petronilla filia Petri, sicut ab eodem Apostolo [3] nominatus est Marcus filius suus, cum ait: « Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone, et Marcus filius meus: » cum præsertim Marcelli presbyteri epistola, qua agitur de eadem Petronilla Petri filia, eam dicat adeo fuisse formosam, ut Flaccus vir nobilis eam ardentissime adamarit: nam cum Petri filia ante apostolatum (ut diximus) nata, jam provectioris esset ætatis, haud putandum tam excellentis formæ fuisse, ut eam homines deperirent. Nam si obitus Petronillæ tunc contigit, quando Nicomedes presbyter, qui a Flacco teneri jussus est, statim ut corpus Feliculæ sepulturæ mandavit, martyrium consummavit (quod Usuardus in Nicomede accidisse tradit sub Domitiano imperatore), plane dicendum esset, eam tunc fuisse sexagenariam, sin vero eam sequenti anno a Petri martyrio esse defunctam dixerimus (quod nemo tradit) fuisse eam jam quadragenariam affirmandum esset: cui ætati si jugem morbum addas, quo eam afflictatam esse Acta tradunt, plane haud ejusmodi potuit esse præstantis formæ, ut Flaccus, eam tam vehementer amaret. Quamobrem ea quæ Marcelli nomine scripta habetur epistola, nonnihil fide minuitur. Sed et de fide illius epistolæ nos ambiguos pariter reddit S. Augustinus [4], dum agens contra Adimantum manichæum, historiam de Petri filia paralytica precibus patris sanata, cum apocryphis recenset. Sed quicquid sit, hæc de illa redduntur certa firmaque majorum traditione, compluribusque illustrata monumentis; Petronillam sanctissimam virginem extitisse, eamdemque a majoribus nominatam esse, quavis ex causa, filiam Petri; cujus nomine constru-

[1] Euseb. hist. lib. VII. c. 14. — [2] Aug. de consens. Evang. lib. I. c. 10. — [3] Niceph. lib. II. c. 37. — [4] Clem. Alex. Stro. lib VII.

[1] Act. XVIII. et XXIV. — [2] Valer. lib. IV. c. 7. — [3] I. Petr. IV. — [4] Aug. contr. Adim. c. 17.

ctum fuerit vetus ac nobile cœmeterium [1], ejusque natalis anniversaria commemoratione sit celebris, omnibus Martyrologiis [2] ac pariter Kalendariis illustrata. Sedit autem Petrus Romanæ sedis epicopus (ut ex his quæ de sedis ejus institutione sunt dicta, perfacile colligi potest) annis viginti quatuor, mensibus quinque, et diebus undecim. Si qui autem aliter annos sedis Petri numerasse videantur, ex inita a nobis superius ratione institutæ sedis ejus, erroris arguuntur ac convincuntur. Nam cum durante adhuc anno secundo Claudii, Christi vero quadragesimo quinto, die decima octava Januarii Romæ sedere ipsum cœpisse, sit demonstratum; atque superius itidem manifestissima ratione declaratum, hoc anno sexagesimo nono, vigesima nona Junii martyrio diem obiisse; absque dubio sedisse præscripto annorum, mensium, atque etiam dierum numero reperitur.

34. Postquam autem hic de Petri martyrio, atque uxoris, necnon filiæ ad Deum transitu actum est : de germani ipsius, Andreæ scilicet glorioso per crucem quoque consummato martyrio ut dicamus, instituti ratio a nobis videretur exigere : sed cunctabunda diu hæsit oratio, apocryphorum præpedita timore, quominus libere, ut assolet in rebus certa fide exploratis ac veris, hactenus prosilierit. Quod enim in primis ad tempus spectat; quo potissimum anno passus sit, apud antiquiores nulla prorsus mentio reperitur : quid autem ex recentioribus aliquis pro animi arbitrio dixerit absque ulla testificatione majorum, fides incerta sequatur auctorem : haud enim libenter illius vestigia assectamur, quem in obscuro atque invio tramite dux certior ac tutior non præcedat. Illud tantum de Andreæ martyrii tempore in Passionibus Apostolorum (quas, qualescumque sint, ante Gelasii papæ tempora lectitari consuevisse, certum est) licuit reperisse : ipsum scilicet post Petrum coronatum esse martyrio; licet, quoto Domini anno, vel sub quo imperatore, inexploratum penitus relinquatur : illic enim ipsi a Joanne apostolo per visum dictum habetur post ascensum Petri [3] : « Andrea, poculum Petri bibiturus es : » hæc ibi. De reliquis autem, quoniam passionis Andreæ Acta a Manichæis corrupta, ab eisdemque citari solita fuerunt, remansit eorum (ut Augustinus [4] declarat exemplo) in Ecclesia dubia fides. Quæ vero de Andreæ martyrio in epistola presbyterorum Achaiæ habentur expressa, digna existimata sunt ut in Ecclesia recitentur : quæ cum publica lectione nota sint omnibus, hic ea describere prætermisimus.

35. *Linus Petri successor.* — Sed ad Romanæ Ecclesiæ statum describendum redeamus, quam Petri martyrio afflictatam reliquimus. Verumenimvero ne tam Urbis, quam orbis universalis Ecclesia, summo truncato capite, pastoreque orbata, destituta penitus remaneret; mox in locum Petri subrogatus est Linus natione Tuscus, patria Volaterranus : qui sedit annos undecim, menses duos, dies viginti tres. Sed quoniam alii tradiderunt post Petrum sedisse Clementem; de his omnibus exactiori diligentia est nobis agendum. Invaluit penes nonnullos ea sententia, Linum nequaquam post obitum Petri, illi successorem suffectum, Romanæ urbis episcopum sedisse, sed tantum vivente adhuc Petro, dum illum universalis Ecclesiæ sollicitudo ab Urbe in diversas christiani orbis provincias evocaret, ordinatum esse coadjutorem episcopum una cum Cleto, qui ambo simul loco ipsius Petri obirent ecclesiasticas functiones : Linum vero, urgente Neronis persecutione, martyrio esse sublatum anno sequenti sub consulatu Capitonis et Rufi. Hæc accepta esse noscuntur ex libro vulgato nomine Damasi de Romanis Pontificibus, sed a diversis auctoribus (ut verius puto) collecto : nam demonstrabimus pluribus locis continere repugnantia inter se, fere in unoquoque pontifice, in annis cujusque consignandis : ut satis perspicue intelligi possit, e duobus saltem auctoribus librum illum esse consarcinatum, nulla habita a collectore ratione eorum quæ inter se pugnantia esse viderentur. Eamdem de Lino sententiam secutus est Metaphrastes [1], qui tamen in eo ab illa discrepat, quod ante martyrium Petri, imo ante annum duodecimum Neronis imperatoris, Linum fuisse defunctum affirmat. Scimus alios, neminem tamen ex antiquis, ejusdem libri de Pontificibus auctoritate permotos, neutrum, nec Linum, nec Cletum inter Romanos adnumerasse pontifices Petri successores, sed chorepiscopos tantum eos fuisse, dixisse. At in re tanta non quid auctor incertus, quidve aliqui ex recentioribus dixerint, attendendum putamus, sed innitendum antiquioribus certis probatisque rerum Ecclesiasticarum scriptoribus, quibus potissimum et certa ratio suffragetur.

36. Sed in primis accuratius est disquirendum, an solida veritate consistant anni Romanorum pontificum in eo libro numerati per consules : quantumlibet enim auctor ignoretur; si in eo veritas nulla ex parte vacillet, majorem ipsa sibi quovis alio eo nomine vindicat auctoritatem. Equidem tempora adnumerata per consules libentioribus sunt accipienda auribus; cum cæteris illa frequentior, liberalior, et verior noscatur esse chronographia, atque in usum frequentiorem accepta, quæ a Fastis deducta est consularibus. Certe quidem cum vetera monumenta in antiquis scriptoribus interdum invenimus esse consulibus consignata, magno afficimur gaudio, perinde ac si in tenebris oberranti fax aliqua ex optato perfulgeat. Verum sicut ad tempora elucidanda nihil his posset accidere opportunius; ita si ab aliquo falso conjectore vel impostore, commentitii consulatus affigantur, omnia simul confundi, ac luce patentia mox obscurissima reddi necesse est. Sed agedum, cujus sint fidei consulatus in Lino positi, videamus. Hæc ibi scripta habentur : « Fuit

[1] In Actis Greg. papæ III. — [2] Die 31 Maii. — [3] Pass. S. Andr. c. 20. — [4] Aug. de fide contra Manich. c. 38.

[1] Metaph. 29 Junii.

autem temporibus Neronis a consulatu Saturnini et Scipionis usque ad Capitonem et Rufinum, vel Rufum coss. » Hac habita per coss. ratione, quidnam est, quod ab aliis post Petrum successor ponitur Cletus, vel Clemens; cum ex notatis consulibus, Linum constet post Petrum quoque sedisse usque ad nonum kalen. Octobris? An duos simul sedisse volunt? aut Linum non sedisse, quem idem citatus liber sedisse ponit? Sic igitur videas ejusdem scriptionis auctoritate ratum haberi, post Petrum sedisse Linum, continuantem sedem suam, qui olim non ut pontifex, sed ut chorepiscopus, dum vixit Petrus, sedere cœpit : dicendumque esse ea ratione, sedisse Linum saltem annum unum, menses duos, et dies viginti quatuor.

37. Rursum vero cum auctor post Linum ponat Cletum, ejusdemque sedis annos his signet consulibus, dicens : « Fuit temporibus Vespasiani et Titi, a consulatu Vespasiani septimo et Domitiani quinto, usque ad Domitianum nono et Rufinum consules : » si (ut vult) Cletus Lino successit, quomodo ponit eum post illos novem annos, qui intercurrunt a consulatu Capitonis et Rufi, quo Linum vult esse morte sublatum, usque ad septimum consulatum Vespasiani sedere cœpisse; cum secundum eam rationem dicendum esset, novem illis annis sedem vacasse? Verum secundum consulum rationem auctor errore lapsus convincitur, dum post Linum, Cletum recenset : nam ex coss. ab eo notatis in Clemente, quem ponit post Cletum, Clemens immediate post Linum fuisset recensendus : nam eum sedisse ait sub Galba et Vespasiano a consulatu Trachali et Italici usque ad nonum Vespasiani consulatum : sicque ipsum sedere cœpisse sequenti anno ab obitu Lini, perseverasseque usque ad annum duodecimum : cum alioqui idem auctor dicens sedisse tantum annos novem, sibi ipsi minus consentiat; sicut etiam a se ipso discrepat, dum Cletum annis duodecim sedisse ponit et amplius; qui secundum consules a se positos, annis tantum septem inchoatis sedisse dicendus esset. Imo cum idem auctor ponat Clementem martyrio occubuisse anno tertio Trajani imperatoris, longius a se ipso dissentit, dum primo habet eum sedisse annos novem, vel secundum positos coss. annos duodecim, ac denique numerando a tempore institutionis, nimirum a consulatu Trachali et Italici usque ad tertium Trajani annum, triginta tres annos sedisse, videatur asserere. Sed et absurdius illud esse videtur, quod ea habita ratione annorum sedis Clementis, nullum tempus sedis Cleti videatur esse relictum, imo nec Anacleti, quem intra illud tempus sedisse, consules ab eo positi docent. Ex his videas, per quos anfractus, et quanto cum discrimine prodendæ veritatis, rerum Ecclesiasticarum narratio ducenda esset, si quæ in eo scripta sunt libro, absque diligenti pervestigatione quis esse suscipienda contenderet; ut necessario sibi ipsi contraria dicere opus esset.

38. *Vindicatur ordo successionis Cleti et Clementis.* — Hæc igitur in ipso limine narrationis successionis Romanorum Pontificum voluimus posuisse; quo lector intelligat, libro illi, cum in singulis fere pontificibus anni notati per consules diversi habeantur ab illis, qui in singulorum fronte ipso narrationis exordio habentur adscripti, haud facile innitendum esse, sed illi potius inhærendum Romanorum Pontificum chronographiæ, quæ antiquorum scriptorum et Romanæ Ecclesiæ potissimum testimonio confirmetur. Quod igitur ad veteres rerum Ecclesiasticarum scriptores pertinet : cum S. Ignatius [1], qui eodem sæculo vixit cum Apostolis, dicat Clementem successisse Cleto (sic enim legendum esse pro Anacleto, postea demonstrabimus) plane declarat ipsum Clementem tertio loco, nempe post Linum et Cletum, Romanæ Ecclesiæ pontificem præfuisse. Et cum addit : « Cui nunc successit beatissimus Clemens, Petri et Pauli auditor; » quænam illa essent tempora, idem his quæ eadem epistola superius dixerat, significare videtur, dum ait : « Multorum adversariorum arbitrio exagitor, partim exiliis, partim custodiis, partim vinculis. » Hæc ipse, qui et in custodia positus, dictam epistolam scripsit ad Mariam Cassobolitem, ut idem ibi post multa testatur, sic dicens : « Vehementer concupivi venire ad vos, et una vobiscum requiescere et refici. Verum non est in hominis potestate via ejus : impedit enim meam voluntatem militaris custodia, quæ non permittit ultra progredi. » Quibus sane intelligitur (nisi velimus dicere, quod ratio non patitur, hæc accidisse in ultimis ejus vinculis, cum Trajani tempore, ut dicemus, Romam vinctus perductus est) sub Domitiano ea contigisse, esse affirmandum. Nam a morte Neronis nulla alia excitata est in Ecclesia persecutio usque ad Domitianum. Sic igitur ex Ignatii sententia jam exploratum habetur, Clementem non ante Domitiani tempora Romanæ Ecclesiæ curam pontificiam suscepisse post Cletum. Cæterum eam epistolam Ignatii esse legitimam, ex his quæ habentur in epistola ab eodem scripta ad Heronem diaconum, facile cognosci potest, ubi et de Cassiano suo hospite, cujus in dicta epistola meminerat, habuit mentionem, ibidemque de eadem Maria præclarum ab eodem Ignatio elogium scribitur. Sed de his suo loco pluribus.

39. Rursus vero ex iis quæ ex Hegesippo proximo Apostolorum temporibus Eusebius [2] in suam historiam transtulisse visus est, dum habet anno duodecimo Domitiani imperatoris Clementem sedere cœpisse, non solum citatum Ignatii testimonium roboratur, sed etiam manifestissimi erroris redarguuntur qui eum substitutum fuisse Petro dixerunt. His accedit Tertullianus, qui libro tertio Carminum, quæ scripsit in Marcionem, non tantum tertio loco post Petrum ponit Clementem, sed adhuc etiam quarto, nimirum post Anacletum, his scilicet versibus :

[1] Ignat. ep. IV. ad Mariam. Cassob. — [2] Euseb. lib. III. c. 12.

Ex quibus electum magnum, plebique probatum
Hac cathedra Petrus, qua sederat ipse, locatum,
Maxima Roma Linum primum considere jussit :
Post quem Cletus et ipse gregem suscepit ovilis :
Hujus Anacletus successor sorte locatus;
Quem sequitur Clemens, etc.

Hæc ille, numerans Romanos Pontifices usque ad Anicetum tantum, quando opus illud ipse Tertullianus scribebat, quo tempore Marcion (ut suo loco dicemus) Romam ad Anicetum venit. Ex his itaque tantum abest ut concedamus post Petrum statim successisse Clementem; ut non mediocris animum suspicio pulset ex his quæ habent Ignatius, Tertullianus, et ex Hegesippo Eusebius, et alii, Clementem non tertio loco, sed quarto post Petrum sedisse, ac post Linum, Cletum, ac etiam Anacletum, cui successisse tradunt, sedere cœpisse. Verum post Cletum sed ante Anacletum esse ponendum, verius esse putamus.

40. Insuper cum Eusebius [1], ac cæteri omnes tam Græci quam Latini auctores testentur, Clementem subiisse martyrium tertio anno Trajani imperatoris, idque S. Hieronymus [2] firmiter asseveret, imo et ipse liber de Romanis Pontificibus aperte doceat : qua ratione, quæso, dicere possumus Clementem sedisse statim post Petrum, cum ab eo tempore usque ad tertium Trajani annum intercurrat triginta trium annorum spatium? At quis unquam somniavit tam longo tempore Clementem sedisse, imo et quis dixit ipsum amplius novennio Ecclesiæ Romanæ præfuisse, id Eusebio, idque nuper citato libro, id denique cæteris recentioribus attestantibus? Et, si semper dicto tempore a Nerone usque ad Trajanum sedit Clemens : quisnam, rogo, locus assignabitur Cleto? ut dicere prætermittamus de Lino, quem volunt eadem persecutione Neronis absque honore Romanæ sedis pontificatus martyrio esse præreptum? Vel si non Clementem, sed Cletum successisse Petro dixerimus : cum quidem oportuit sedisse annos viginti quinque, ut ejus successor Clemens sedens annos novem, decessisse ex hac vita dicatur anno Trajani tertio. Sed quis unquam reperiri possit, qui eidem ad summum plusquam annorum duodecim numerum aliquando tribuerit? His igitur exactius consideratis, necessario dicendum est, ante Clementem, Lino, Cletoque esse sedis certa tempora tribuenda.

41. Id quidem et majores cognovisse, certum est : qui enim numerarunt primam illam Romanorum Pontificum successionem, omnes semper Clementem tertio loco posuerunt; licet plerique, sive vitio scriptoris acciderit, sive alia ex causa, Anacletum pro Cleto posuisse inveniantur. Ecce tibi Irenæus [3] in primis quam exacte est rem prosecutus, sic dicens : « Fundantes igitur et instruentes beati Apostoli Ecclesiam, Lino episcopatum administrandæ Ecclesiæ tradiderunt. Hujus Lini Paulus in his quæ sunt ad Timotheum epistolis meminit. Succedit autem ei Anacletus : post eum tertio loco ab Apostolis episcopatum sortitur Clemens; qui et vidit Apostolos, et contulit cum eis, cum adhuc intonantem prædicationem Apostolorum, et traditionem ante oculos haberet. » Hæc Irenæus, Optatus Milevitanus [1], et ipse retexens catalogum Romanorum Pontificum usque ad sua tempora, sic exorditur : « Cathedra unica, quæ est prima de dotibus : sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino successit Clemens, Clementi Anacletus, etc. » Hæc ille, Cletum præteriens, utpote quem existimasset unum eumdemque esse cum Anacleto. Sed Epiphanius [2] contra prætermittens Anacletum, tantum ponit Cletum, sic dicens : « Episcoporum in Roma successio hanc consequentiam habuit : Petrus et Paulus, Linus, Cletus, Clemens, Evaristus, etc. » S. Augustinus [3] secutus Optatum, Cletum ratus eumdem cum Anacleto, illum prætermisit. S. Hieronymus, Romanæ alumnus Ecclesiæ, hæc ait [4] : « Clemens, de quo apostolus Paulus ad Philippenses scribens ait. Cum Clemente et cæteris cooperatoribus meis, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ : quartus post Petrum Romanus episcopus; siquidem secundus fuit Linus, et tertius Cletus : tametsi plerique Latinorum, secundum post Petrum apostolum putent fuisse Clementem. » Hæc ille; qui secundum eorum fortasse sententiam [5], alibi dixit Clementem sedisse post Petrum. Sed hæc ille tunc obiter; verum cum de Clemente ab eo diligens est instituta narratio (ut vidimus) post Linum et Cletum sedisse ipsum affirmat.

42. Porro hanc fuisse Romanæ Ecclesiæ ea de re traditionem, satis locuples testis est Romanum Martyrologium [6]; nam in Lino hæc habet : « Romæ S. Lini papæ et martyris, qui primus post beatum Petrum apostolum Romanam Ecclesiam gubernavit. » Et in Cleto : « Natalis beati Cleti papæ, qui secundus post Petrum rexit Ecclesiam in persecutione Domitiani. » Ac denique in Clemente : « Natalis S. Clementis papæ, qui tertius post B. Petrum apostolum pontificatum tenuit. » In ipso etiam sacro canone missæ, eodem ordine quo sederunt, iidem Linus, Cletus, et Clemens positi esse videntur, secundum antiqua diptycha, dum post Apostolos primi hi tres recensentur Romani pontifices. Idem quoque alii fere omnes tam Græcorum quam Latinorum æque senserunt, tertio loco post Petrum numerantes Clementem, et primo loco post Petrum, Linum ponentes. Enimvero et id ipsum in Hispaniarum ecclesiis sacro hymno constat antiquitus decantatum, nam in antiquo illo Breviario Toletano S. Isidori in sacro hymno quo laudes S. Clementis in ecclesia canebantur, hæc inter alia habentur expressa :

Romanæ sedis tertium antistitem,
Quem Christus sibi consecravit martyrem, etc.

[1] Eus. hist. lib. III. c. 28. Niceph. lib. II. c. 18. — [2] Hier. de Scrip. Eccles. in Clem. c. 15. — [3] Iren. lib. III. c. 3.

[1] Optat. lib. II. — [2] Epiph. hæres. XXVII. — [3] Aug. ep. CLXI. — [4] Hier. de Scrip. Eccl. in Clem. c. 15. — [5] Hier. in Isai. c. 52. in fin. — [6] Rom. Mart. 25 Septemb. 26 April. et 23 Novembr.

43. Quamobrem quæ habentur in epistola Joannis[1] papæ III nomine inscripta et alia Leonis papæ II, quam citat Marianus Scotus cum agit de Clemente, quibus declaratur non fuisse a Petro Linum et Cletum institutos Romanæ sedis episcopos, sed tantummodo coadjutores, non aliter quidem sunt intelligenda, nisi quod sic sederint dum Petrus vixit, ut non æquale Petro pontificium nacti sint, sed coadjutores tantummodo illius extiterint; quod et nos profitemur : nam aliter illa accipi verba, quæ nuper dicta sunt, prohibent. Quod vero addit auctor ibidem, successori suo Clementi summum pontificatum a Petro esse collatum, eumdemque post Petrum pontificiam potestatem tenuisse; ad illud fortasse voluit allusisse, quod Tertullianus[2], licet (ut dictum est) quarto loco Clementem ponat, tamen eum a Petro ordinatum fuisse tradit. Nam et sic Epiphanius[3] quoque de Clemente ait, vivente adhuc Petro ab eo manus impositionem accepisse, sed episcopatu recusato, remoratum esse ad utriusque obitum : recitatque fragmentum ejusdem Clementis epistolæ, sic dicentis : « Secedo, abeo, erigatur Ecclesia Dei ; » affirmat id ipsum Ruffinus[4], sed ex epistola, quam in latinum vertit, falso inscripta ejusdem Clementis nomine ad Jacobum fratrem Domini : quam si Clementis esse germanam dixerimus, ad Simeonem potius tunc Hierosolymorum episcopum, eumdemque fratrem Domini, quam ad Jacobum, quem (ut diximus) longe ante hæc tempora martyrio functum vita cognovimus, scripta fuit. Sed de his inferius suo loco. Satis igitur ex his narratis stabilis firmaque remanet Ecclesiæ Romanæ sententia de Petri successoribus, consensuque antiquorum Patrum tam Græcorum quam Latinorum stabilita : Lino et Cleto, etsi tempore sedis Petri, eo absente, munere pontificio ut coadjutores sint functi, ac etsi Clemens a vivente Petro fuerit episcopus Romanæ Ecclesiæ prælectus et ordinatus, eumdem Clementem cessisse; iisdemque altero post alterum usque ad obitum pontificatu summo perfunctis, et (ut tradit Epiphanius) Romanum episcopatum duodecim annis tenentibus, demum tertio loco suffectum esse Clementem. Hæc licet pluribus dicta videantur, necessario tamen tractata ; nam si in ordine et tempore primorum Romanorum pontificum quempiam errare contigerit, in multos alios errores ferri omnino cogetur.

44. *Martyres Romæ et alibi.* — Sed ut ad cætera quæ post necem Apostolorum et Lini successionem contigerunt (quod instituti ratio postulat), redeamus : tantum abfuit, ut necatis Apostolis, excitata semel a Nerone in Christianos persecutio extincta fuerit, ut potius vehementioribus flammis exarserit, et impetu graviori revixerit. Nam in eos in primis qui sibi familiarius adhæsissent, rabies imperatoris incenditur, simulque gladius persecutionis exeritur : id quidem Acta superius citata testantur. Erant enim ex his complures ex ipsius Neronis familia, quorum meminit Paulus Romæ scribens ad Philippenses[1] his verbis : « Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de domo Cæsaris sunt. » Ex his unum fuisse Torpetem, Evellium alterum, Romanum Martyrologium[2] docet; cæterorum nomina una cum Actis ipsorum in obscuro manserunt. Passi et tunc feruntur duo milites custodes carceris Processus et Martinianus : itemque Herodion et Olympas, sed ante Petri martyrium; quorum quidem meminit Metaphrastes[3] : passæ item sub Nerone feruntur religiosissimæ feminæ Basilissa[4] et Anastasia, Apostolorum discipulæ, et aliæ complures. At non longe ab Urbe in Thuscia eodem tempore passi sunt Ptolemæus episcopus a S. Petro ad prædicandum Evangelium illuc missus, necnon Romanus episcopus Nepesinus, ac triginta christiani ad fidem per Ptolemæum conversi : quod vero Acta habeant sub Claudio subiisse martyrium, de Nerone Claudio intelligendum est, secundum ea quæ superius in Claudio dicta sunt.

45. At non Romæ tantum et locis juxta Urbem positis, sed et in aliis civitatibus atque provinciis sub eodem Nerone passi martyres reperiuntur; nam tradit Orosius[5] per omnes provincias pari persecutione Christianos vexari a Nerone mandatum esse : horum vero magna ex parte nomina exciderunt, exustis ecclesiasticis monumentis a Diocletiano imperatore, ut suo loco dicemus; adeo ut vix paucorum habeatur mentio in Romano Martyrologio. Sed omissis cæteris (non enim nostri est instituti omnium Ecclesiarum martyres omnes prosequi), quæ pertinent ad ea quæ Romæ sunt gesta, tantummodo nunc prosequamur. Commendantur in hac persecutione studia inter alias duarum sanctissimarum mulierum, Lucinæ atque Perpetuæ : quarum prior hoc elogio celebratur in Romano Martyrologio[6] : « Hæc de facultatibus suis sanctorum necessitatibus communicans, Christianos in carcere detentos visitabat, et martyrum sepulturæ inserviebat : juxta quos et ipsa in crypta a se constructa sepulta est. » De Perpetua hæc[7] : « Baptizata a B. Petro apostolo, Nazarium filium, et Africanum virum ad fidem Christi perduxit, et multa sanctorum martyrum corpora sepelivit, ac tandem bonorum operum meritis cumulata migravit ad Dominum. »

46. Cæterum sævissimam fuisse non Romæ tantum, sed toto orbe Romano Neronis persecutionem, vetus illa inscriptio facile persuadet. Ejusmodi enim tunc fuit titulo, quod Christianos omnes occidendos mandasset atque latrones, sculpto lapidi commendatus.

NERONI CL. CÆS. AVG.
PONTIF. MAX. OB PRO
VIN. LATRONIB. ET HIS
QUI NOVAM GENERI HUM
SUPERSTITIONEM INCULCAR
PURGATAM

[1] Joan III. ad Episcop. Germ. — [2] Tertul. de præscr. c. 32. — [3] Epiph. hæres. XXVII. — [4] Ruff. in præf. l. Recogn.

[1] Philip. IV. — [2] Martyrolog. Rom. die 27 Maii. et 11. — [3] Metaphr. die 29 Junii. — [4] Martyr. Roman. die 15 April. — [5] Oros. l. VII. c. 7. — [6] Martyrol. Roman. die 30 Junii. — [7] Martyrol. Roman. die 4 Augusti.

Potes ex iis quoque, lector, probe conjicere, fuisse Hispaniarum Ecclesiam (nam in Hispania hæc inscriptio reperta est [1]) his temporibus florentissimam, dum tanquam ingens quoddam ab impiis æstimatum est collatum a Nerone beneficium, quod Christianis eam provinciam expurgasset, ob idque memorabile facinus eo velut eximio gloriæ titulo honorassent. At licet hac inscriptione nulla expressa sit mentio nominis christiani, quod ipsi Ethnici et nomen ipsum exhorrerent; tamen nonnisi de Christianis ea posse intelligi, necessarium illud est argumentum, quod nulla Neronis tempore, nec ante diu, vel postea alia nova in orbem invecta est religio, quam Christiana : nec certe Nero omnium superstitiosissimus aliam quamlibet superstitionem Gentiliciam potuit persecutus esse, qui etiam magicis ritibus addictissimus erat. Sed et illud verborum illorum observa, SUPERSTITIONEM INCULCAR : quod Christianorum proprium fuit, religionem omni studio, totis viribus, verbis factisque, cunctis denique nervis suscipiendam omnibus Gentibus ingerere. Considera et ex his, vehementissimam Neronis persecutionem fuisse; ut creditum fuerit, Christianam religionem ab eo penitus extirpatam.

47. *Nero a persecutione desistit.* — Quievisse autem Neronem a Christianorum persecutione, a Petro et Paulo in visu perterritum, eadem sæpius citata Acta testantur. Nec mirum. Si enim (quod Dio [2] scribit) post illatam matri, quamvis omnium scelestissimæ, necem, sic terroribus est exagitatus, ut non valeret loco consistere; quanto magis hæc ipsum passum esse putandum est, cum præcipuos Dei amicos, eosdemque sanctissimos, morte mulctatos, e medio sustulisset? His igitur et aliis, quæ ex diversis orbis partibus ab ipso in Christianos cæteros pararentur, sævissimus homo perterritus, reliquum quod in stomacho coquebat iræ, in Christianos haud evomere potuit, cum sibi rebusque suis sollicitius consulere cogeretur. His accessit (quod etiam nolentem invitumque a persecutione Christianorum abstraxit) Romani exercitus jam in Gallia facta defectio : nam hoc anno eum adhuc moraretur in Achaia, audita est Caii Julii Vindicis, qui proprætorem agebat in Galliis, cum exercitu facta rebellio : quando prætermissa (ut ait Lucianus [3]) isthmi fossione, se, ut de bello decerneret, recepit in Urbem : licet Suetonius [4] ipsum de motu illo Galliarum ex Achaia redeuntem, cum Neapoli in Campania esset, certiorem factum esse testetur eo die quo matrem occiderat, ipsis festis quinquatriis, mense Martio. Sed hæc licet magni ponderis esse viderentur, nec contemnenda, tamen non tanti ab eo existimata sunt, quæ elatum ejus animum consternare penitus valuissent : verum (quod post illatam necem Apostolis accidit) Hispaniarum quoque defectione nuntiata, animo penitus collapsus est : quod Suetonius [5] declarat his verbis : « Postquam etiam deinde Galbam et Hispanias descivisse cognovit, collapsus, animoque male fracto, diu et sine voce et prope intermortuus jacuit.» Sed quid post hæc Neroni acciderit, sequenti anno pro gestæ rei ordine et tempore dicemus : cætera vero de clade in Britannia Romanis illata, et de his quæ passus est Romanus exercitus in Armenia, quæ hoc anno contigisse Orosius [1] tradit, præteritis temporibus, quo ea a nobis sunt recensita, accidisse, scriptorum gentilium assertione monstravimus : quos consulat, qui ea accuratius nosse desiderat.

48. *Clades Judææ provinciæ a Vespasiano illatæ.* — Dum hæc Romæ agerentur, Vespasianus, qui, cum adhuc Nero degeret in Achaia, ab eo cum exercitu adversus Judæos missus fuerat, gravissimis cladibus eos affecit : quas hic summatim ex Josepho [2] eas prolixius persequente, collectis, eo quo illatæ sunt ordine referemus. Et illud in primis quod ait, Ascalone Judæorum decem millia fuisse perempta; quibus etiam haud post multum temporis spatium tradit fuisse superaddita occisorum octo millia : expugnasseque deinde Vespasianum tradit Gadarensium civitatem, quam, occisis puberibus omnibus, jussit incendi : obsessaque præterea Jotapata munitissima civitate, quinta Maii, ea potitum esse prima Julii, occisis in ea quadraginta millibus Judæorum, captivis vero ductis mille ducentis, et inter alios Josepho Matthiæ duce, qui hæc scribebat. Expugnataque est deinceps ab eodem Japha Galilææ civitas, peremptis quindecim millibus Judæorum : quos autem captivos cepit, fuit numerus duorum millium centum triginta. Samaritanorum, qui se munierant in monte Garizin, desiderata sunt undecim millia atque sexcenti; quod accidisse auctor tradit vigesima septima mensis Junii. Joppe vero cæsa, addit Judæorum quatuor millia ducentos. Sexto post hæc idus Septembris, expugnata Tarichæa civitate munita ad stagnum Genezaret posita, occisaque sunt Judæorum sex millia quingenti, et eorum qui foris erant mille ducenti : captaque juvenum robustorum sex millia, reliquæ vero multitudinis triginta millia et quadringenti sunt venditi. Gamala quoque vigesima tertia Octobris in potestatem redacta, quatuor millia Judæorum in ea perempta, reliquorum quinque millia voluntario præcipitio periere. Hisce atque aliis cladibus Judæis affectis, Vespasianus hoc anno Galilæam provinciam omnium potentissimam, ac pariter munitissimam, refertamque gentibus robustissimis, penitus debellavit. Illi igitur, qui primi omnium atque frequentius Christi Jesu prædicationem audierunt, nec tot tantisque visis miraculis crediderunt; ante omnes divino judicio Romanis ulciscentibus, perfidiæ et impietatis dedere pœnas. Tunc etiam in civitates Capharnaum atque Corozain deplorata atque a Domino prædicta mala evenisse putantur.

49. *Hierosolyma a Zelotis exagitata.* — His sic se habentibus in Galilæa, Hierosolymitana civitas, mutuo inter se Judæis civili bello digladiantibus,

[1] Habet Aldus post. schol. in comment. Cæs. in descript. provin. Hispan. ex ruinis pagi Maramesar. — [2] Dio in Neron. — [3] Lucianus de Isth. foss. — [4] Sueton. in Neron. c. 40. — [5] Sueton. ibid. c. 42.

[1] Oros. lib. VII. c. 7. — [2] Jos. de bel. Jud. l. III. IV.

ingenti clade domesticorum afficitur. Nam cum data esset belli administratio[1] Anano pontifici (hunc cum Josephus[2] dicat fuisse senioris Anani filium, haud dubium illum esse demonstrat Ananum, quem, cum alias summus pontifex esset, Jacobum fratrem Domini occidisse[3] tradit), qui in Galilæa Romanorum gladium evaserant, ingenti plane numero Hierosolymam, tanquam ad locum tutiorem confugientes, civitate excepti, non tantum civibus necessariam insumebant annonam, sed tumultuabantur, eosdemque deprædabantur, atque etiam occidebant: seque receperunt in Templum, ut munitissimum adversus cives, ex industria velut exædificatum castellum: adsciveruntque sibi nomen Zelotæ[4], ut qui profiterentur præ cæteris zelare, ardenter scilicet amare, et præ cæteris tutari Dei legem, et patria instituta; et ad hoc venisse, ut horum causa vitam profunderent. Horum factione et illud perfectum est, ut sortito summum eligerent sacerdotem: unde obtigit sors Phano cuidam homini rusticano obscurissimo et rerum sacrarum imperitissimo. Excitante interea Anano pontifice Judæorum animos in Zelotas ad vindicandas injurias Templi, et illis ex æquo in cives incensis; cum ventum esset ad prœlium et crebris insultibus magnæ utriusque partis cædes fierent, civibus tandem prævalentibus, amissa illi exteriore templi parte, in interiorem, ut munitiorem locum, se receperunt.

50. Cum interim sic essent obsessi; dolo Joannis e Giscali, qui simulabat se Anano civibusque studere, revera favens Zelotis, cum in Ananum, quod civitatem daturus esset Romanis, rumorem sparsisset, factum est ut Idumæi, quasi vindices patriæ libertatis, Hierosolymam vocarentur: qui cum venissent, et non sine labore tandem clanculum in civitatem essent admissi, ingentem stragem fecere civium, occisis ex illis octo millibus et quingentis: nec id illis satis, sed in pontifices odio exardescentes, eos quæsitos occiderunt, eorumque corpora insepulta abjecere: fuitque inter alios Ananus pontifex maximus in civitatis medio jugulatus. « Miserandum plane spectaculum, inquit Josephus, erat videre pontifices sacris paulo ante indumentis amictos, et toto orbe celeberrimæ religionis auctores, quique undique in civitatem commeantibus venerabiles habebantur, jacere nudos in prædam canibus et feris expositos. » Sed ex his etiam videas, æqua lance pensari vindictam: nam sicut a sacerdotibus, pontificibus cogentibus concilium, de inferenda morte Christo sumptum est exordium: ita ab ipsorum nece in primis ad Hierosolymitanum excidium janua est patefacta.

51. Post occisionem pontificum, Zelotæ[1] simul Idumæis conjuncti, in plebem grassati sunt, ac reliquum vulgus; ex eisque peremere quamplurimos, quorum nullus est numerus. Rursus in nobiliores gladium convertentes, eosdem captos et diris cruciatibus exagitatos, diverso modo necarunt: fuitque numerus duodecim millium nobilium occisorum. Zacharias etiam, vir sublimis, et in rebus agendis potens, in medio templo est occisus: quod displicuit Idumæis, qui indignati ad propria reversi sunt. Hæc autem ipso hiemis tempore facta esse, quo Idumæi Hierosolymam advenerunt, Josepho auctore, comperta habentur. Quamobrem cætera quæ post hæc secuta sunt, in narrationem rerum gestarum anni sequentis rejicienda esse videntur. Porro si quis ea quæ hoc anno in Judæa tum a seditiosis, quos diximus, tum a Romanis sub duce Vespasiano sunt facta, altiori consideratione disquirat: plane intelliget, imaginem quamdam repræsentasse illorum quæ fuerant de ventura Judæorum clade a Christo olim prædicta. Nam quod dixerat apud Lucam[2]: « Cum audieritis prœlia et seditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis: » prœlia illa videntur intelligi posse, quæ a Romanis sunt illata: et per seditiones, quæ a seditiosis (sic enim a Josepho nominantur) agitari cœptæ sunt turbæ, quæ nec finem aliquem habuere, neque usque ad ejusdem urbis excidium esse desierunt. Sed quoniam hæc dolorum initia forent; idcirco Dominus subdit: « Sed nondum statim finis. » Verum tum hæc, tum alia de clade Hierosolymitana a Domino fuisse prædicta, eademque omnia suis ipsis temporibus evenisse, perspicue monstrabimus, suis locis singula recensentes.

[1] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 25. — [2] Idem eodem lib. IV. c. 5. et seq. — [3] Joseph. antiq. lib. II. c. 8. — [4] Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 38.

[1] Joseph. de bel. Jud. lib. V. c. 1. — [2] Luc. XXI.

Anno periodi Græco-Romanæ 5560. — Olymp. 211. an. 3. — Urb. cond. 820. — Jesu Christi 67. secundum Baronium 69. — S. Clementis papæ 1. — Neronis imp. 14.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *L. Fonteius Capito*, et *C. Julius Rufus.*

2. *Exeunte anno Nero ex Oriente rediit.* — Nero non ineunte anno, ut existimavit Baronius, sed eo exeunte, e Græcia Romam rediit. Ubi intellexit conjurationem in ea contra se factam, « subito in Italiam navigavit. Spes erat vi hiemis illum periturum, verum frustra id gaudium plerisque fuit, »

inquit Dio lib. 63. Hiemem scriptores Græci a die undecima mensis Novembris auspicantur, ut videre est in ephemeride anni Macedonici cum Juliano collati apud Usserium Dissert. de Macedonum et Asianorum anno solari. Quare Nero mense circiter Decembri Romam rediit : « Reversus e Græcia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introit, disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed et Romam eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, » etc., inquit Suetonius in Nerone cap. 25. Quod sub hujus an .i finem sine dubio factum. Mansit itaque Nero in Oriente fere biennium, majorem nempe partem anni præcedentis, et totum fere currentem. Ex quo consequens est, primo, Petrum et Paulum hoc anno martyrium non pertulisse; cum ut communis traditio fert, Nerone Romæ præsente, passi fuerint, et quidem die XXIX Junii utrique festo consecrato; quo die præsenti anno Neronem Roma abfuisse plane certum. Secundo, non post reditum Neronis ex Oriente, sed antequam in Orientem Nero proficisceretur, eosdem occisos.

3. *Quo anno Petrus et Paulus martyrium passi.* — Ad num. 2. Morti ergo addicti principes Apostolorum, *Nerva et Vestino coss.*, ut legitur in Catalogo veterum Pontificum, id est, anno Christi sexagesimo quinto. Eo anno, mense Julio, Nero adhuc in Occidente erat. Ait enim Eusebius in Chronico : « Olympias CCXI non est acta, Nerone in suam præsentiam differente. » Ea solemni Ludorum celebratione anno Christi LXV in Græcia agi debuit : sed Ludi illi dilati in adventum Neronis qui interesse et certare volebat. Unde et hæc Olympias præterita est Eleorum in libris, ut testatur Pausanias. In Julii quoque Africani Stadionicarum Catalogo, Olympiade CCXI, a Nerone agon Olympiacus actus dicitur non legitimo tempore, sed μετὰ ἔτη δύο, id est, *post duos annos*, ut videre est in Græcis Eusebianis Scaligeri pag. 44. Acta itaque Olympias CCXI currenti Christi anno, ineunte nimirum anno ejusdem Olympiadis tertio, ut legitur in Collectaneis Græcis Historiarum apud Scaligerum pag. 340, ideoque exeunte Junio Romæ Nero esse non potuit. Præterquam quod, cum persecutio adversus Christianos anno LXIV decreta fuerit, ac insequenti continuata, non dubium, quin priori anno Petrus et Paulus in carcerem conjecti sint, ac posteriori necati. Denique vir clarissimus Paulus Pezronius doctor Parisiensis, ex ordine Cisterciensi, dum quæ de Chronologia Pontificia observavimus, inter nos conferremus, insigne argumentum mihi aperuit, quo rem extra controversiam poni existimo. Tacitus lib. 16 Annal. loquens de iis, quæ Nerva et Vestino coss. gesta, sic narrationem suam concludit : « Tot facinoribus fœdum annum etiam dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit, pertulitque violentiam ad vicina Urbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur, nulla cæli intemperie, quæ occurreret oculis. » Paulus vero Orosius lib. 7, cap. 5, ait : « Primus (scilicet Nero) Romæ Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit : ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidi. Mox acervatim miseram civitatem obortæ undique clades oppressere. Nam subsequente autumno tanta Urbi pestilentia incubuit, ut triginta millium funerum in rationem libitinæ venirent, etc. » Quæ Orosius ex Suetonio in Nerone, cap. 39, exscripsit : « Accesserunt tantis ex principe malis, probrisque, quædam et fortuita; pestilentia unius autumni, qua triginta funerum millia in rationem libitinæ venerunt; clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna civium sociorumque cæde direpta sunt : ignominia ad Orientem, legionibus, in Armenia sub jugum missis, ægreque Syria retenta; » quæ etiam Orosius recitat. Petrus itaque et Paulus eo anno morti traditi quo Urbem pestilentia afflixit. Quare cum, teste Tacito, anno Christi sexagesimo quinto pestis Romæ grassata fuerit, principum Apostolorum martyrium perperam a Baronio usque ad præsentem annum dilatum. Baronius ait, suam sententiam, quam ab Onufrio acceperat, quamque viri docti passim amplexi sunt, gravissimos habere assertores, Caium antiquum theologum, Zephyrinum papam, et Dionysium Corinthiorum episcopum, quos citans Metaphrastes apud Surium die XXIX Junii, iisdem adstipulatur, dum anno XXXVI post passionem Domini eos trucidatos affirmat. Sed hinc potius nostra sententia confirmatur. Antiqui enim Christum anno æræ Christianæ vicesimo nono passum arbitrati sunt; a quo anno ad LXV triginta sex effluxere. Denique Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiast. tam in Elogio divi Petri, quam divi Pauli, Pontificale Romanum, Chrysostomus, Honorius, Isidorus, Beda, Rabanus, Nicephorus, aliique tradunt, Petrum et Paulum triginta septem annis post passionem Christi elapsis martyrio coronatos esse, qui a præcedentibus doctoribus in eo tantum differunt, quod utrumque extremum annum incompletum pro integro numerarint.

4. *Quo die occisi.* — Ad num. 3. Petrum et Paulum martyrio coronatos die XXIX Junii docent Martyrologium Romanum et Græcorum Menologia, indicatque Orosius loco numero præcedenti citato, quando ait, autumno martyrium illud subsequente, pestilentiam Romæ ortam esse. Ante autumnum itaque beati Apostoli morti addicti. Mitto varia Martyrologia, aliaque veteris Ecclesiæ monumenta, qualia sunt Sacramentarium Gregorii Magni, Ordo Romanus, ipsius S. Hieronymi Lectionarium omnium vetustissimum. Non defuere tamen, qui existimarint, martyrium illud VIII kal. Martii accidisse, quod ad eamdem diem in Laterculo Sylvii legatur : *Depositio SS. Petri et Pauli*, quibus ex verbis intulere, Petrum et Paulum non III *kal. Julias*, seu die XXIX Junii, quo coluntur, passos esse, sed die VIII *kal. Martias*. Verum vana hæc illatio. Antiquitus enim sicuti et nunc, VIII kal. Martias, seu die vicesima secunda Februarii, Cathedra S. Petri Antio-

driæ celebrabatur. In Indiculo Depositionis Martyrum apud Bucherium, eo die legitur : *Natale Petri de Cathedra.* Reliquiæ autem Sanctorum iisdem sæpe diebus, qui horum natales erant, factæ. Quare ex Laterculo Sylvii, ubi ad VIII kal. Martii legimus Depositionem SS. Petri et Pauli, intelligimus, horum reliquias, die, quo jam Petrus Antiochiæ colebatur, translatas fuisse. Translationem enim Sanctorum *Depositionis* nomine ab antiquis sæpe expressam, pluribus exemplis constat. Sic in Martyrologio Hieronymiano ad diem secundam mensis Julii habetur : *Depositio Miltiadis papæ.* Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum ait, videri librarium vitio factum, ut pro voce, *Ordinatio*, legatur, *Depositio ;* cum constet Miltiadem die secunda Julii ordinatum esse. Verum locus purus est, reliquiæque Melchiadis die ejus ordinationis translatæ. Sic etiam anno ducentesimo quinquagesimo octavo, quando S. Sixtus Romanus pontifex eorumdem Apostolorum corpora ad Catacumbas transferre voluit, ut ardente persecutione Christiani tutius stationes ibi habere possent, non alium diem elegit, quam vicesimum nonum mensis Junii eorum Natali dicatum, ut discimus ex laudato Indiculo : III *kalend. Julii Petri in Catacumbas et Pauli Ostiense, Tusco et Basso coss.* Quæ verba Bucherius non intelligens, in margine ait, consules fuisse luxatos, persuasus agi ibi de SS. Apostolorum martyrio ; cum tamen sermo sit de translatione die eorum natali facta. *Pearson* in Annalibus Cyprianicis ad annum CCLVIII, quo Tuscus et Bassus consules fuere, existimat, alia die Petri et Pauli martyrium accidisse, alia eorum translationem, hancque secutam postea esse solemnitatem et festum, et ante Pseudo-Isidori ætatem, et Gesta Pontificalia edita natalibus SS. Petri et Pauli alium diem assignatum, idque ex Sylvii Laterculo constare. Sed fallitur vir eruditissimus : Sixto enim sedente, Petri et Pauli reliquiæ, quæ antea in Vaticano et Ostiensi asservabantur, ut testatur Caius, qui circa annum CC floruit, ad Catacumbas translatæ sunt die XXIX Junii, quo eorum solemnitas celebrari solita erat. Quare dies natalis SS. Petri et Pauli in dubium perperam revocatus. Male etiam Quesnellus in Notula ad Sermonem S. Leonis in Cathedra S. Petri Apostoli, ait Laterculum Sylvii vel suppositionis argui, vel saltem depravationis, eo loci, ubi pro festo Cathedræ VIII kalend. Martii, Depositionem utriusque apostoli notatam habet. Ibi enim depositio idem denotat ac translatio, ut dixi. Denique falluntur, qui dicunt, quam tuemur opinionem, antiquam non esse, cum nullum extet monumentum antiquius Indiculo Depositionis Martyrum a Bucherio publicato, in quo Cathedra S. Petri memoratur VIII kal. Mart. Post primam hujus tomi editionem deprehendi nihil certi statui posse de die quo principes Apostolorum martyrium fecerunt, et quæ hic in medium attuli tantum probare Ecclesiam diem XXIX mensis Junii ad natale eorum, diem vero XXII Februarii ad festum Cathedræ sancti Petri celebranda elegisse, iisdemque diebus aliquas eorumdem reliquiarum translationes alias peractas esse.

5. *Aliquæ regulæ ad Chronologiam Pontificiam restituendam.* — Ad num. 35 et seqq. Quia Annalium Ecclesiasticorum præstantissima pars Chronologia Pontificia, in eaque ordinanda sæpe Baronius offendit, maxima a me diligentia habita, ut ea, quantum fieri posset, in integrum restitueretur. Fateor tamen mihi non semel aquam hæsisse, et usque ad quartum sæculum variorum Pontificum initium et finem ; etiam post longum molestumque studium, detegere potis non fuisse. Ut autem res magis ex animi sententia procederet, ad eaque vitanda incommoda, in quæ Baronium viro-que doctissimos incurrisse deprehendi, certas quasdam regulas statuendas duxi, quarum beneficio hanc Chronologiæ partem non parum me promovisse arbitror. Jacienda quippe fuere aliqua fundamenta, quorum soliditate structura consistere posset, cum, ut ait Lucretius, lib. 4 :

> Denique ut in fabrica, si prava est regula prima,
> Omnia mendose fieri, atque obstipa, necessum est.

6. *Prima regula.* — Baronio in Notis ad Martyrologium Romanum die XVI Aprilis, quo SS. Cletus et Marcellinus coluntur, observata, circa Romanos Pontifices Latinis potius quam Græcis inhærendum, illisque, utpote Romanæ Ecclesiæ alumnis, major fides adhibenda. Quam regulam etiam Henschenius in Apparatu ad Chronologiam Pontificiam sequendam edicit, quod Eusebius in iis, quæ sunt Romanæ Ecclesiæ, non raro a veritatis tramite recedat. Certe postquam lib. 7, cap. 32, asseruit, « Caium et Marcellinum sua ætate » vixisse, Caii decessori Eutychiano, qui sedit annos octo, vix decem menses concedit. Denique SS. Marcellinum et Marcellum hujus successorem in unum eumdemque hominem conflat, aut certe ob nominum similitudinem, Marcello omisso, successores S. Marcellini in Chronico statuit SS. Eusebium, Melchiadem et Sylvestrum, sub quo suum Chronicon terminat. Eusebii itaque auctoritas in rerum Occidentalium narratione, quando in ea cum Latinis non convenit, parvipendenda.

7. *Secunda regula.* — In trium priorum sæculorum et initii quarti Chronologia digerenda, Libro Pontificali, cæterisque de Pontificibus Romanis scriptis præferendus *Damasi Liber de Romanis Pontificibus*, ut passim a superioris ætatis auctoribus allegatur. Illum primus Bucherius in opere de Doctrina Temporum a Bollando acceptum, ut testatur Henschenius loco laudato, publicavit. Eo usus est Onuphrius in Fastis ordinandis, maximaque ex parte Cuspinianus in suis Fastis ante Onuphrium exscripserat. Sed is Damasi liber a Baronio contemptus, quod in Hygino, Pio et Aniceto corruptus sit, et aliunde ejus Chronologiæ sæpe repugnaret. Primus fuit Henschenius, qui summa ejus antiquitate et auctoris anonymi scribendi me-

thodo, qua tempora singulorum pontificum per consules designantur, attentis, Chronologiam Pontificiam usque ad initium Liberii, in quo liber Damasi desinit, ordinandam docuit. Sed male aliqua in eo libro immutavit, cum in MSS. numismatis et inscriptionibus describendis ipsa etiam opificum aut librariorum errata repræsentari debeant; neque quidquam in iis immutare liceat, ut lectores verum sensum elicere possint. Melius Bucherius librum illum juxta exemplar a Bollando communicatum de verbo ad verbum transcripsit. Cuspinianus etiam plura ex illo refert, nihil detracto, nihilque eidem addito. Henschenius tamen, quæ in illum librum inseruit, desumpsit ex alio Catalogo veterum Pontificum ad Felicem IV et tempora Justiniani imperatoris deductum, qui in bibliotheca reginæ Sueciæ repertus est. Hujus Catalogi auctor anonymus librum Damasi vidit, ex eoque duo consulum paria, quæ cum singulis pontificibus junguntur, mutuatus est, fusius quemlibet pontificatum describens, et diem, quo quilibet pontifex sepultus, de more annotans. Baronius et Onuphrius librum Damasi legerunt, unumque exemplar MS. extabat alias in bibliotheca S. Victoris Parisiensi; cum in Catalogo librorum MSS. hodie legatur, *Chronica Damasi*: sed, ut retulerunt mihi Canonici regulares ejusdem monasterii, exemplar illud, sicut et quædam alia, jam diu deperdita. Suspicor autem omnia libri Damasi exemplaria ab uno eodemque processisse: quod videam illud, quo Cuspinianus usus, eosdem nævos continere, qui in exemplari Bollandiano habentur. Certe Harduinus V. C. e Societate Jesu, qui bibliothecæ Collegii Ludovici Magni Parisiis præest, dixit mihi extare inter ejusdem MSS. exemplar libri Damasi a Sirmondo descriptum, sed a Bollandiano in nullo diversum.

8. *Catalogus Bucherianus.* — Cum Catalogus veterum Pontificum Romanorum ab Ægydio Bucherio in Comment. de Doct. Temp., pag. 269, publicatus (quem Chronicon Damasi nominandum diximus) occasio fuerit restitutionis Chronologiæ pontificiæ, juvabit hic variam ejus fortunam paucis explicare. Eo usus est Onuphrius in Chronico Ecclesiastico; Baronius vero, quod ejus Chronologiæ non congrueret, et aliunde aliquot erroribus fœdetur, aspernatus est. Tum cum anno MDCXX exemplar ejus MS. ad manus *Peireskii* viri nostro sæculo futurisque memorandæ eruditionis pervenisset, longe aliud quam Baronius de eo judicium tulit, ut liquet ex epistola, quam dum Parisiis esset die XXVII Novembris illius anni Romam ad *Aleandrum* virum doctissimum scripsit, quæque intra paucos annos lucem videbit opera illustrissimi ac eruditissimi domini Ludovici de Thomassin, domini de Mazaugues. In ea ille Alexandrum monet D. Schilderum summisisse sibi eum Catalogum, ad præsidem Attrebatensem pertinentem, ea conditione, ut ad alienas manus non veniret; et postquam illum examinasset, ac descripsisset, tuto transmitteret. Addit *Peireskius* in unico illo MS. ab annis circiter octingentis exarato, contineri quatuor illa opuscula; quæ, quemadmodum et Catalogum illum pluribus laudibus effert, asserens autographum sæculo Constantinianeo videri compositum, pollicensque Alexandro se exemplar exactissimum quamprimum missurum. Post aliquot annos idem numero MS. in manus Bucherii venit. Is enim cap. 14 de Doct. Temp., ait se, cum mense Octobri anni MDCXXXII. Antuerpiam venisset, *Bollandum* quasdam sibi *Heriberti Rosweidi* schedas obtulisse, exscriptas e vetustissima membrana, quam *D. Joannes Brennerus* regius olim in senatu Luxemburgensi secretarius et auctuarius diu penes se habuerat, et tandem D. *Assonvillio* regi catholico a privatis Bruxellæ consiliis dono dederat. Ea quinque Opuscula, egregia antiquitatis monumenta, Bucherius anno MDCXXXIV Antuerpiæ typis mandavit, monuitque laudatum Pontificum Romanorum Catalogum reliquorum fontem videri posse.

9. *A viris doctis commendatus.* — Anno MDCXLVI *David Blondellus* Amstelodami promulgavit Apologiam pro sententia Hieronymi *de Episcopis et Presbyteris*, in qua, uti et in ejus Præfatione Catalogum illum valde commendat, eoque ad veterum Pontificum tempora dirigenda in illo opere utitur. Tandem Henschenius eumdem Catalogum, aliumque sexto Ecclesiæ sæculo compositum, Chronicon Auctius veterum Pontificum ad majorem horum Catalogorum distinctionem, a me appellatum, tomo primo Sanctorum mensis Aprilis anno MDCLXXV edito præfixit illustravitque; eoque demortuo, uterque Catalogus a *Papebrocio* non solum magis explicatus, sed etiam Chronologia Pontificia ad nostra usque tempora producta. Tantorum virorum de Catalogo Bucheriano judicium cum diligenter perpendissem, non dubitavi, quin ad illius normam antiquorum Pontificum Romanorum anni ordinandi essent, locis tamen, in quibus ille corruptus et depravatus, emendatis. Parum autem curavi, quod auctori illi trium aut quatuor priorum pontificum tempora satis perspecta fuisse non videantur, sicuti nec quis eorum prius aut posterius sederit, cum nulla eorum Acta habeamus, nullaque testimonia historica, quæ prioris illius sæculi tenebras depellere possint; et in Chronologia arbitraria aut commentitia satius sit adhærere alicui scriptori antiquo, quam incertis conjecturis inniti.

10. *Sed non ab omnibus.* — Prima hujus tomi editione absoluta missa ad me ex Anglia Dissertatio posthuma *Joannis Pearsonii*, Cestriensis episcopi protestantis, *de Serie et Successione primorum Romæ Episcoporum* anno MDCLXXXVIII Londini prælo excusa, cui subjuncta est alia de eadem successione Dissertatio, auctore *Henrico Dodwello*, viro ejusdem ritus doctissimo. Contendit Pearsonius, in primis Ecclesiæ Romanæ traditionibus, Græcis potius, quam ipsis Romanis acquiescendum, eamque ob rem usque ad Anicetum, *Eutychium* episcopum Alexandrinum sequitur; addens Catalogum Bucherianum, si opportune, ubi hiulcus est, suppleatur, et ubi depravatus, emendetur, in Aniceti successoribus

nos tutissime sequi posse. Verum, licet recte observarit *Pearsonius* Eusebium non ex archivis Ecclesiæ Romanæ Pontificum tempora hausisse, nec ex aliquo alio scripto certis temporum characteribus insignito; cum alios in Chronico, alios postea in Historia episcopis Romanis annos sæpe tribuat; et in posterioribus quoque et suæ ætati proximis, quæ prioribus notiora fuerunt, manifesto lapsus sit, etiam tum cum eorum Catalogus Romæ conservaretur, pessimum tamen ducem elegit. Eutychius enim homo externus, et decimi sæculi scriptor, cujus historiam *Edwardus Pocockius* anno MDCLVIII in latinam linguam vertit, veterum Pontificum Romanorum tempora scire non potuit, cum etiam decessorum suorum, quæ tamen ab Eusebio recte consignata fuerant, ignoraverit, et in singulis ferme aliis narrationibus crassos errores chronologicos admiserit: cum contra auctor Catalogi Bucheriani quarto Ecclesiæ sæculo vixerit, in ipso Ecclesiæ Romanæ sinu natus sit, et quamplurima referat, quæ ipso Pearsonio teste, nullus jure in dubium revocarit. Præterea si post Anicetum, Bucherianum Catalogum, dummodo suppleatur et emendetur, tuto sequi possumus, cur non et in præcedentibus Pontificibus, si eadem cautela adhibeatur, eo uti poterimus?

11. *Eusebius in Chronologia Pontificia cæcutiit.* — Dodwellus Catalogo Bucheriano ubique fere fidem derogat, et Eusebium usque ad martyrium S. Fabiani papæ, quod Decio imperante contigit, rectum tramitem tenuisse contendit, ac postea eum nihil explorati habuisse. At, ut inquit Pearsonius cap. 10 suæ Dissertationis, si appareat Eusebium in temporibus eorum, qui suæ ætati propiores erant, referendis, nullum certum indiculum habuisse, quem sequeretur; nemo cum fundamento dixerit, ei certa magis et explorata fuisse priora Pontificum tempora a suis longe remotiora. In Chronico Eusebii ad annum Valeriani primum vel secundum hæc legimus: « *Romanæ Ecclesiæ episcopatum tenet* XXIII *Xystus annis* VIII. Et ad Gallieni decimum vel undecimum: *Alexandrinæ Ecclesiæ* XXIV *episcopus ordinatur Maximus.* Ad ejusdem undecimum vel duodecimum: *Romanæ Ecclesiæ* XXIV *episcopus constituitur Dionysius annis* IX, *vel* XII. Et rursus sub initio imperii Probi: *Romanæ Ecclesiæ episcopatum suscipit* XXV *Felix.* Duobus igitur Romanis episcopis Xysto et Dionysio simul sumptis annos tribuit supra viginti. Qui quidem immanis prochronismus est. Ac ne forte error in editionem Chronici irrepsisse videatur, idem etiam haud minor, sed major apparet in Historia. Illic enim lib. 7, cap. 27, pontificatui Xysti tribuit annos XI. Nec mirum; nam quem ordinatum esse docuit sub initio Valeriani Chronicon, eumdem sub Gallo ordinatum esse narrat Historia. Primo igitur ingens error ubique committitur in pontificatu Xysti, sive initium, sive finem ejus spectes. Nam si sub Gallo ordinatus est Xystus, successit Lucio, et Stephanus papa nunquam fuit; si sub primo vel secundo Gallieni, error adhuc manet, qui et alium in Chronico sibi adjunxit. Nam inde in eo legimus ad annum Valeriani secundum: *Cyprianus Carthaginiensis episcopus martyrio coronatur.* Qui manifestus est aliquot annorum prochronismus. Si Cyprianus vel proximo vel eodem anno, quo ordinatus est Xystus, martyrium subiit, quod verum est, initium Xysti multo maturius quam oportuit ab Eusebio ponitur. Unde constat eum non habuisse certum aliquem Romanorum episcoporum Catalogum, quod ad annos Cornelii, Lucii, Stephani et Xysti pertinet. » Ita Pearsonius, qui et eumdem errorem aliis argumentis manifestat. Cum itaque in sequentibus Pontificibus Romanis, iisque præsertim, qui sua ætate vixere, cæcutierit Eusebius, alteri non monstrabit viam, qui sibi semitam non sapuit.

12. *Catalogi Pontificum aliquo nomine insigniendi.* — Ad num. 36. Porro quia Papebrocius in opere cui titulum fecit, *Conatus Chronico-Historicus ad Catalogum Romanorum Pontificum,* quatuor alios Pontificum Catalogos exhibet, quorum prior desumptus est ex bibliotheca Palatino-Vaticana, alius vero inscribitur, *Nomina Apostolicorum*, qui cum duobus Corbeiensibus confertur: ne in tot variis Catalogis citandis aliqua confusio oriatur, librum Damasi, *Chronicon Damasi;* Catalogum vero in bibliotheca reginæ Sueciæ repertum, *Chronicon auctius veterum Pontificum* appello; cum Fasti in quibus sola consulum nomina leguntur, *Chronici* nomine insigniri soleant, et manuscriptis operibus auctorum anonymorum aliquis semper titulus attribuendus sit. Non opus hic monere, egregium illud Chronicon falso Damaso adscriptum fuisse; cum id jam a Baronio observatum fuerit, qui tamen perperam suspicabatur, ex diversis auctoribus ab Anastasio collectum fuisse: cum contra ex Damasi Chronico, omnium quæ de Pontificibus Romanis egerunt, antiquissimo, consules, aliaque Anastasius seu Libri Pontificalis auctor descripserit; cumque in Anastasio, Libroque Pontificali iidem nævi, qui in Chronico Damasi, reperiantur, sanioris exemplaris Chronici Damasi inveniendi minor spes affulget.

13. *Tertia regula.* — In Chronici Damasi priori parte, in qua nullus consulatus bis repetitur, obitus pontificum semper cum ultimo pari consulum illigatur, uti et plerumque successoris initium. In eo v. g. dicitur, Alexandrum fuisse *a consulatu Palmæ et Tulli* anno centesimo nono gesto, *usque Æliano et Vetere*, qui anno centesimo decimo sexto nomen dederunt. Quare pro certo tenendum, illius Chronici auctorem Alexandri papæ martyrium cum anno CXVI Æliani et Veteris consulatu insignito copulare, et Sixtum ei successisse eodem anno, iisdemque consulibus, licet aliquando contigerit interpontificium ad sequentem consulatum prorogatum fuisse. Quæ regula ut intelligatur, observandum, Henschenium et Papebrocium ejus in Sanctorum Actis illustrandis collegam, quique non solum Chronicon Damasi usque ad nostra tempora perduxit, sed etiam plura, quæ Henschenius indefinita reliquerat, accuratius determinavit, in ea

utrumque fuisse sententia, in priori parte Chronici Damasi, (quæ in Urbano desinit quæque scripta fuit ab auctore anonymo, ab altero, qui secundam partem elucubravit, diverso) ultimum consulatum ei pontifici attribui, qui majorem partem sub illo vixit, adeo ut v. g. Alexander Æliano et Vetere consulibus passus non fuerit, licet id diserte in eo Chronico dicatur; quia, inquiunt Henschenius et Papebrocius, auctor illius Chronici totum Æliani et Veteris consulatum Alexandro assignat, cum eo durante semper in vivis fuit, neque martyrium fecit, nisi die tertio Maii anni CXVII quo Niger et Apronianus consules fuere; qui tamen consulatus ei non attribuitur, quia tantum quatuor priores illius anni menses sedit. Rem magis explicat Papebrocius pag. 27 Conatus Chronico-Historici ad Catalogum Pontificum, ubi ait : « Pontificum annos ex eo » scilicet Damasi Chronico « sic digessimus, ut si prior in suo ultimo anno transcendisset mensem Junium, intelligeremus successori ejus solum adscribi primos consules, proximo anno magistratum ingressos; sin autem infra Julium esset mortuus, tunc anni præcedentis consules claudere censeremus pontificatum istum, ut sequentis initium notari posset consulum illorum nominibus, sub quorum magistratu major anni primi pars erat decursa. » Cui explicationi hanc tertiam regulam opponimus, et tanquam certum indubitatumque statuimus, pontifices in priori parte Chronici Damasi memoratos sub illis consulibus demortuos intelligendos, ad quos in eo pervenisse dicuntur, sive parum, sive multum sub illis vixerint.

14. *Qua numerandi ratione utitur auctor Chronici Damasi.* — Primo, quia nullus auctor hujusmodi numerandi ratione usus reperitur. Secundo, ex ipsomet Chronico illa explicatio evertitur : in eo enim dicitur, Petrum fuisse *usque Nervæ et Vestini* consulatum anno Christi sexagesimo quinto initum, et passum esse *die tertia kalendas Julias*. Cum itaque majorem illius consulatus partem non vixerit, neque ad mensem Julium pervenerit, secundum eam explicationem martyrium ejus contigisset sub præcedentis anni consulibus, scilicet Lecanio Basso et Licinio Crasso. Et tamen tam Henschenius, quam Papebrocius, divi Petri martyrium cum Nervæ et Vestini consulatu, annoque Christi sexagesimo quinto conjungunt; quod cum explicatione ab utroque data manifeste pugnat. Sic etiam in eo Chronico Christus in æternum Pontifex passus dicitur *duobus Geminis consulibus VIII kalendas Aprilis*, anno nempe æræ Christianæ vicesimo nono. Quod si regula ab Henschenio excogitata vera esset, sequeretur, illius Chronici auctorem Dominicam Passionem cum anno æræ vulgaris XXVIII illigasse; sed eamdem sub illius anni consulibus non recitasse, quia Christus totum annum vicesimum octavum vitam duxit, et insequentis partem tantum delibavit : quod eum auctorem sensisse nullus sibi persuaserit. Tertio, Papebrocius in Conatu Chronico-Historico laudato, pag. 69, refert periocham Gestorum MSS. Romanorum Pontificum usque ad Martinum V in qua auctor anonymus illorum gestorum stylum primæ partis Chronici Damasi imitatus, non repetens scilicet nomina consulum, pontificatum Hormisdæ, Joannis et Felicis IV, cum consulibus copulat, usque ad quos pontifices illi dicuntur pervenisse, atque præfatum Joannem papam fuisse *usque ad consulatum Olybrii* anno DXXVI gestum. Cum itaque certo constet, Joannem die vicesima octava Maii ejusdem anni DXXVI supremum diem obiisse, mors ejus cum consulatu anni DXXV ab auctore Gestorum illorum MSS. conjungi debuisset, secundum Henschenii et Papebrocii regulam. Et tamen Papebrocius, qui expresse observavit, hunc auctorem non aliam numerandi rationem usurpare, quam qui priorem Chronici Damasi partem exaravit, Joannis papæ mortem anno DXXVI Olybrii consulatu notato collocat. Quare ipsemet regulam, quam adstruxit, veram non esse insinuat. Præterea Henschenius S. Felicis IV Joannis successoris initium cum die duodecima mensis Julii anni DXXVI Olybrii consulatu insigniti jungit; cum tamen hic consulatus juxta Henschenii, Papebrociique regulam neutri pontifici attribuendus esset, cum neuter majorem illius anni ac consulatus partem sederit. Ex quibus tandem omnibus manifestissimum fit, veram esse quam statuimus regulam Henschenianæ contrariam, auctores nempe tam prioris partis Chronici Damasi, quam Gestorum MSS. Romanorum Pontificum, hos demortuos docere sub consulibus, usque ad quos pervenisse dicuntur. Illud tantum uterque auctor anonymus peculiare habet, quod successorum initium non a consulatu, a quo decessores obiere, aut ipsimet eos excepere, sed ab insequentis anni consulibus repetant : qua in re secuti sunt Theophanem, Cedrenum, et quosdam alios, qui annum, quo aliquis imperator mortuus est, eidem totum attribuunt, et primum successoris annum a kalendis Septembribus cum anno populari exordiuntur; neque unquam eumdem annum inter imperatorem demortuum, ejusque successorem partiuntur; quæ est ipsissima supputandi forma, quam auctor Chronici Damasi, et scriptor Gestorum MSS. Pontificum Romanorum adhibuerunt.

15. *Acta S. Alexandri P. mendosa.* — Decepere viros doctissimos Acta sancti Alexandri papæ, quæ dicunt habere post Alexandri mortem, *nutu Dei*, *eodem anno defunctum esse Trajanum*, quod certum est contigisse in Cilicia die decima Augusti, *Nigro et Aproniano coss.*, anno scilicet Christi CXVII. Ex quo inferunt, ideo Nigri et Aproniani consulatum in Chronico Damasi Alexandro non attribui, sed Sixto ejus successori, quia Alexander iis consulibus usque ad diem tertium Maii duntaxat vixit; *Lamiæ vero* (non vero Æliani) et Veteris consulatum, qui in annum CXVI incidit, Alexandro in eo Chronico assignari, quia eos toto anno habuit. Hæc illi, qui ad illam numerandi rationem probandam non Chronico Damasi, in quo ea dicitur usurpari, sed Actis S. Alexandri, iisque solis utuntur. At jam Baronius observavit, S. Alexandri Acta *sua antiquitate mendosa* esse; quod licet nullo argumento ostendat,

facile est demonstrare. Hæc Actorum verba : « Totius populi verum affectum ei (nempe S. Alexandro) gratia divina contulerat, ut et senatorum maximam partem converteret ad Dominum..... Unde cum hæc opera ejus ad Trajanum principem pervenissent, misit Aurelianum comitem utriusque militiæ, de Seleucia Isauriæ, ad interfectionem omnium Christianorum : unde nutu Dei eodem anno defunctus est Trajanus. Et ingresso Urbem Aureliano, senatus ita famulatus ei est, ut ipsum principem crederent esse Trajanum. Statim ergo ut ingressus est Romam, etc. » Quæ profecto verba indicant, Acta illa non esse primogenia, sed aliquot sæculis post Alexandri passionem, quod de multis aliis contigisse constat, scripta. Nam quomodo Trajanus Aurelianum de Seleucia Isauriæ anno Christi centesimo decimo sexto, aut decimi septimi initio, Romam mittere potuit, qui tunc in ea urbe non erat, ut ex iis, quæ de Trajani imperio loquentes diximus, evidenter apparet. Hanc legationem Aureliani eo tempore factam, quo Trajanus Seleuciæ Isauriæ erat, S. Alexandri Acta infirmare suspicatus est ipsemet Henschenius, dum in primo tomo Sanctorum mensis Maii eadem illustraret; quod ex punctuatione ab illo mutata colligo. Nam cum in mense Aprili recte scripsisset : « Misit Aurelianum comitem utriusque militiæ, de Seleucia Isauriæ ; » post aliquot annos Acta integra S. Alexandri in mense Maio edens, virgulam suo loco movit, nulla hujus mutationis reddita ratione, scripsitque : « Misit Aurelianum comitem de Seleucia Isauriæ, » Seleuciam non ad Trajani in eam urbem adventum, sed ad Aureliani, qui comes utriusque militiæ in Isauria erat, referens. Sed perperam : nam utriusque militiæ comitatus, qui summus honoris et dignitatis titulus erat, non cum urbis, sed cum regionis nomine ab antiquis memoratur. Sic in Notitia imperii recensentur « duo viri spectabiles, comites rei militaris per Ægyptum et Isauriam. » Martyrologii, aliique veteres, qui de S. Alexandri martyrio locuti sunt, scribunt ipsum passum sub Aureliano comite utriusque militiæ, vel sub Aureliano præfecto, vel sub Aureliano principe; sed ex his nullus Seleuciæ mentionem facit. Quod si auctor Actorum S. Alexandri Seleuciam ad Aurelianum retulisset, sine dubio scripsisset, Trajanum misisse Aurelianum « Comitem utriusque militiæ in Seleucia Isauriæ ». Trajanus itaque Aurelianum ex urbe Seleuciensi Romam mittere non potuit, quod tamen in laudatis Actis dicitur : cum in ea urbe circa tempus, quo Alexander passus, Trajanus non fuerit. Quod si ea delegatio facta eo tempore, quo Trajanus Seleuciæ erat, ea circa finem anni centesimi decimi quarti, vel sub initio decimi quinti contigit. Secundo, Trajano imperante, *senatorum maximam partem* Christo nomen dedisse, prorsus fabulosum, nullumque rei tam memorabilis in aliquo probato monumento vestigium. Falsum præterea, Trajanum sub finem vitæ de omnibus Christianis occidendis cogitasse; cum jam ab anno centesimo undecimo Plinio Juniori, qui Bithyniam regebat, eum scripsisse constet : « Conquirendi non sunt (nempe Christiani) si deferantur et arguantur, puniendi sunt, etc. » Denique hæc verba, in quibus Henschenius vim facit, « unde nutu Dei eodem anno defunctus est Trajanus, » insititia sunt, ut ex antecedentibus et subsequentibus liquet, licet in omnibus exemplaribus inveniantur.

16. *Si Acta legitima, male explicata.* — Quod si quis contendat, Acta illa in omnibus legitima; respondebo, magnam Christianorum stragem factam anno Christi centesimo decimo sexto, quo S. Alexander martyrium fecit, quove Trajanus vicennalia celebravit. Quæ cum toto anno continuata fuerit, ut in decennalibus et id genus festis fieri solitum erat, ad eam carnificinam scriptor Actorum S. Alexandri animum attendens ait : « Misit Aurelianum ad interfectionem omnium Christianorum : unde nutu Dei eodem anno defunctus est Trajanus ; » non eodem quidem anno Juliano, quo Alexander passus, ut perperam Henschenius interpretatur, sed eodem anno, seu intra annum, quo tot Christiani occisi : et ea verba eo modo explicanda ex eo liquet, quod ea auctor ille scribat ante narratam tam Alexandri, quam sociorum passionem. Si enim Trajani mortem ad solam S. Alexandri necem referret, nonnisi ea recitata diceret, *nutu Dei eodem anno* defunctum esse Trajanum; cum contra Trajani obitum cum destinatione omnium Christianorum ad mortem copulet, etsi in animo haberet eam, quæ postea facta est, carnificinam. Existimandum itaque Trajanum, dum anno centesimo decimo quarto aut circiter, Seleuciam Isauriæ obiret, Aureliano comiti, qui Christianos graviter torquere solebat, ut in Actis SS. Nerei et Achillei legitur, Romam adversus Christianos proficisci mandasse; et scriptorem Actorum S. Alexandri consilium Trajani nimis exaggerantem dixisse, illud ad omnium Christianorum occisionem spectasse, ac præterea propter aliquorum senatorum ad fidem christianam conversionem, asseruisse maximam senatus partem eamdem fidem amplexam esse, ac denique pro certo tenendum, casu, quo Acta in omnibus sint genuina, quod non existimo, eum significare voluisse, Trajanum eodem anno, quo Christianos Romæ persequebatur, in Cilicia obiisse, et persecutionem diu post martyrium S. Alexandri, quod menses quindecim ante Trajani obitum accidit, propagatam fuisse. Perperam itaque Henschenius et Papebrocius ad Acta S. Alexandri confugerunt, ut ostenderent auctorem Chronici Damasi ultimum par consulum ei pontifici attribuere, qui iis magistratum gerentibus majorem anni partem vixisset.

17. *Quarta regula.* — Tempus cujuscumque pontificatus non ab electionis, sed ab ordinationis episcopalis die numerandum; quod tam multis exemplis constat, inquit Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum, pag. 4, ut nihil certius haberi possit. Tantum enim aberat, ut ante characterem episcopalem cum ordinatione susceptum, primis duodecim cum dimidio sæculis

pontificem faceret sola electio, et in Patriarchium Lateranense ipso electionis die facta introductio, (quod cum crederet Baronius, verorum pontificum numerum Stephano uno post Zachariam electo, sed nunquam consecrato, ideoque ab aliis omnibus prætérito auxit) ut nequidem primum in clero Romano locum is teneret, si erat ex gradu inferiori assumptus. Patet hoc ex Epistola, quam post Severini papæ mortem et Joannis IV electionem, anno DCXL : « Episcopis, presbyteris, doctoribus, seu abbatibus Scotiæ scripserunt Hilarius archipresbyter et servans locum Apostolicæ Sedis, Joannes diaconus et in Dei nomine electus, item Joannes primicerius et servans locum Apostolicæ Sedis, et Joannes servus Dei consiliarius ejusdem Apostolicæ Sedis, » velut penes quos, Sede vacante, ejus vicarium resideret, secundum gradus sui ordinem. Tempus ergo cessantis episcopatus, (ut Catalogi loquuntur) sive (ut nunc loquimur) vacantis Sedis a morte unius ad ordinationem alterius supputabit quisquis ex usu illorum temporum, quibus scripti Catalogi sunt, loqui volet, eosque recte intelligere : quorum nihil sibi observandum sciens Baronius, quid mirum, si fere semper male exorsus est, et si inter scriptos diversimode numeros definiendis pontificatuum atque interpontificiorum spatiis, nequiverit discernere, quinam essent recipiendi, ut verisimiliores, quinam rejiciendi, ut alterati librariorum socordia, quæ illi notissima fuit, unde nec solet numeris multum fidere, quotiescumque affulget spes aliqua certioris criterii ? Hæc erudite Papebrocius, qui tamen in eo fallitur quod eum morem proroget usque ad medium sæculum decimum tertium; cum, ut infra visuri sumus, S. Leo hujus nominis IX anno MXLIX consecratus pontifex Rom. annos suos a die intronizationis suæ deduxerit, non vero a die consecrationis, postea vero aliqui hunc morem secuti fuerint, et alii ab ipso electionis die annos suos numerarint, quæ numerandi ratio duodecimi sæculi initio prævaluit. Sed hac de re suo loco.

18. *Quinta regula.* — Ante constitutam a Constantino Magno Ecclesiæ pacem Pontificum Romanorum ordinationes quocumque die indiscriminatim peractæ. Hanc regulam tertio Ecclesiæ sæculo tot exemplis comprobabimus, ut ea in dubium revocari minime possit. In Martyrologio Hieronymiano ad diem XXVIII Decembris legitur : *Romæ Felicis et Bonifacii episcopi de Ordinatione;* quæ ultima verba a librario corrupta et posita loco istorum, *Episc. dies ordinationis;* id est *episcoporum.* Nam in Martyrologiis aliquando legitur : *Ordinatio* N. *episcopi*, vel *Episcopatus* N. vel *Natale episcopatus* N. vel *Natale Cathedræ;* id est, S. Petri Antiochiæ. Quare S. Felix hujus nominis primus anno centesimo sexagesimo nono, die vigesima octava mensis Decembris, quæ in feriam tertiam incidebat, ordinatus est. Mitto alia exempla suis locis in medium adducenda. Post itaque tria priora Ecclesiæ sæcula in morem inductum, ut ordinationes tam Romanorum Pontificum, quam cæterorum episcoporum, diebus Dominicis, vel festis solemnioribus peragerentur. Pari eodemque modo translationes reliquiarum, Ecclesiarum dedicationes, Cæsarum nuncupationes, aliaque id genus post quartum Ecclesiæ sæculum diebus Dominicis aut festis solemnioribus fieri solitæ, sed quarto Ecclesiæ sæculo mos ille nondum introductus, ut suis locis apparebit. Papebrocius tamen loco laudato persuasus, Dominicæ diei ad istum actum observantiam ab apostolica traditione fluxisse, regulam contrariam statuit, pontificales nempe ordinationes diebus Dominicis, coram collecta « quanta potuit fidelium plebe, ipsis etiam in persecutionibus » celebratas esse, in cujus rei confirmationem alia exempla non affert quam ordinationum quinto Ecclesiæ sæculo factarum, quæ ideo ad eam sententiam stabiliendam nihil conferunt. Imo ipsemet vir doctissimus suam regulam observatam non fuisse indicat, cum pag. 41 scribit S. Marcellinum anno CCXCVI ordinatum fuisse *die* XXX *Junii*, *feria tertia propter persecutionem;* quod de variis aliis pontificibus, annis, quibus sævIit persecutio, ordinatis dicere debuit, non vero contendere, eas ordinationes in diem Dominicam incidisse; cum eas diebus Dominicis illigare non potuerit, nisi dies, quos supra annos et menses sedere, vel augendo vel minuendo.

19. *Ordinationes quando diebus Dominicis factæ.* — Nec est quod quis dicat, *S. Leonem* in Epistola quarta ad Anastasium Thessalonicensem episcopum, in Epistola LXXXIV, et in Epistola XI ad Dioscorum, clare significare, ordinationes factas aliis diebus, quam Dominicis, esse contra canones et traditionem Patrum. Nullibi enim *S. Leo* canones hanc in rem factos commemorat; nec revera ullos habemus ante ejus tempora, quibus ejusmodi ordinationes qualibet die celebrari prohibeantur. Per canones igitur, inquit Quesnellus in Notis ad eas Epistolas, nihil aliud *Leo* intelligit, quam regulam ecclesiasticam solo usu et traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpe sæpius usurpare videtur. Sic intelligendus etiam *Leo* in Epistola II ad Rusticum Narbonensem episcopum in Inquisitione 2, ubi ait : « Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui presbyterali honore aut in diaconi gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi; quod sine dubio ex apostolica traditione descendit. » Quibus ex verbis eruitur, inquit Quesnellus, minoris ordinis clericos, inter quos subdiaconi numerabantur, non semper agendæ pœnitentiæ lege exemptos fuisse. Sed quod hanc disciplinam a consuetudine ecclesiastica, imo ex apostolica traditione arcessit *Leo*, illud benigne intelligendum : nec enim de hac traditione uspiam apparet, cum potius tribus fere primis sæculis clericos etiam majores pœnitentiæ publicæ fuisse subjectos multis probet Morinus in commentario de *Pœnitentia.* Familiare itaque est Leoni, ut cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro Ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Ea vero ex B. Petri

traditione descendere existimavit, quæ et olim observata, et decretis sancita inveniebat eorum Ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate. Constat autem tum ex Dionysii Collectione, qui præteritorum Sedis Apostolicæ præsulum constituta, quanta valuit cura diligentiaque collegit, et quotquot a se reperta sunt, digessit, tum etiam aliis argumentis probabile, nullius pontificis Romani Siricii ætate superioris decreta in Ecclesiæ Romanæ scriniis reperta fuisse tempore *Leonis* pontificatum subsequente, ut credibile sit, istam traditionem a *Siricio* Leonem hausisse, qui putavit *Siricium* decretum suum condidisse secundum prædecessorum suorum constituta ac disciplinam. Sed cum aliter usitatum esse aliquando in Ecclesia Romana deprehendamus, indulgentius explicandus est *Leo*, qui, cum *sine dubio ex traditione apostolica descendere* hunc usum asserere contentus sit, nulla alia niti se probatione prodit, quam ea consuetudine, quam sua in Ecclesia a *Siricii* ætate ad sua usque tempora viguisse noverat. Ita Quesnellus. Quod ad sacras ordinationes extendendum, quamvis extra dubitationem esse videatur, hanc cæremoniam ipso die Dominico inter sacras synaxes celebratam fuisse ab Apostolis, et Apostolicorum temporibus; quod etiam post redditam Ecclesiæ a Constantino Magno pacem resumptum fuit.

20. *Sexta regula.* — Post *Maxentium* a Constantino Magno debellatum et pacem Ecclesiæ datam, Romanorum Pontificum ordinationes diebus Dominicis, vel festis solemnioribus peractæ : quod idem dicendum de aliorum episcoporum ordinationibus. Priorem hujus regulæ partem omnes admittunt; posteriorem plura exempla demonstrant. S. Martinus episcopus Turonensis die decima quinta Junii anni trecentesimi septuagesimi quarti, quæ cum Dominica concurrebat, consecratus est, ut infra ostendam. Divus Athanasius episcopus Alexandrinus die XXVII Decembris sancto Joanni evangelistæ sacra ordinatus, ut suo loco dicetur. Idem dicendum de sancto Basilio Cæsareæ in Cappadocia episcopo, de S. Joanne Chrysostomo episcopo Constantinopolitano, de S. Ambrosio episcopo Mediolanensi, aliisque de quibus suis locis agemus.

21. *Septima regula.* — Per tria priora Ecclesiæ sæcula, si Linum, et forte Cletum et Clementem excipias, Romanorum Pontificum nulli vicarii instituti sunt, quidquid in contrarium scripserint Henschenius in Apparatu ad Chronologiam Pontificiam, et Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Romanorum Pontificum pag. 14. Et ratio est, quia Chronicon Damasi, in quo uterque fundatur, Lini tantum mentionem facit, et ubi de Pio sermonem habet, vel corruptum est; vel saltem illius Chronici auctor Hygini, Aniceti et Pii successionem et eorum Sedis durationem ignoravit, ut suo loco monstrabitur. Præterea, ideo tot vicarii Pontificum ab Henschenio et Papebrocio obtrusi, vel quia existimarunt, Pontificum mortem iis consulibus non contigisse, quibus Chronici Damasi auctor eam illigavit, vel quia diem, quo priores Pontifices coluntur, pro eorum emortuali habuere vel denique quia non animadverterunt errorem plerumque irrepsisse in annos, menses et dies, qui in eo in Chronico cuilibet Pontifici assignantur, ut de singulis suis locis ostendemus. Certe si per tria priora Ecclesiæ sæcula aliqui præter Linum vicarii fuissent, auctor illius Chronici, qui consules, quibus magistratum gerentibus Linus renuntiatus est vicarius, diserte memoravit, consules etiam sub quibus alii instituti fuissent, exprimere non prætermisisset; et parte alia aliquis ex scriptoribus tam priorum, quam posteriorum sæculorum, hujusmodi vicariorum meminisset, imprimis auctor auctioris Chronici veterum pontificum, vel Anastasius bibliothecarius, qui de Pontificibus ex professo tractarunt. Ad hæc *Pearsonius* in Annalibus Cyprianicis ad annum CCLIII ostendit ex Cypriano in epistola ad Stephanum de Marciano Arelatensi, vicarios Pontificum ac successores pro uno et eodem usurpatos fuisse : « Servandus est enim, inquit Cyprianus, antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus, quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis, tu frater charissime, honorificare et servare gravitate et auctoritate tua debes, qui vicarius et successor eorum factus es. » Sic enim Latini eam vocem usurpabant, ut observat Suidas Βικάριος, παρὰ Ρωμαίοις διάδοχος, id est, *Vicarius apud Romanos successor.* Sic denique Cyprianus ipse epistola ad Florentium Pupianum. « Qui dicit ad Apostolos, ac per hoc ad omnes præpositos, qui Apostolis vicaria ordinatione succedunt : » qui eam alibi *ordinationem succidaneam* vocat. Ita docte Pearsonius. Eos itaque vicarios ab Henschenio invectos, omni antiquitati incognitos, et falsis fundamentis innixos, suppositios esse mihi certa stat sententia.

22. *Octava regula.* — Postquam secundo hujus Criticæ tomo manum admovi, comperi Pontifices Romanos, aut die mortuali, aut uno vel altero post obitum die de more sepultos esse. Quare verum non est quod scribit Papebrocius laudatus solemnes eorum exequias longe post eorum mortem aliquando dilatas fuisse, ideoque nec Anastasium rei, quæ nunquam fuit, rationem habuisse. Octava itaque Chronologiæ Pontificiæ ac Anastasianæ regula hæc est. Dies quibus sancti Pontifices coluntur, aut quos eorum morti, vel sepulturæ auctor auctioris Chronici veterum Pontificum, Anastasius et Martyrologi attribuunt, aliquando sunt dies eorum emortuales, aliquando dies solum, quibus sepulturæ mandati fuere, uti compluribus exemplis in hac Critica videre est. Anastasius U. G. quando dicit Simplicium papam VI *nonas Martii* sepultum esse, diem mortis ejus intelligit, ut anno CDLXXXIII, num. 1, ostendi. Quando vero sanctum Leonem Magnum III *idus April.* sepultum asserit, de secunda ejus sepultura, seu translatione interpretandus est, ut suo loco demonstravi. Unde nonnisi ex duratione sedis, aliisque indiciis detegi potest, an Anastasius et Martyrologi de die mortis, aut de die sepulturæ, aut alicujus

translationis, aut reliquiarum elevationis, aut alicujus basilicæ in eorum honorem constructionis, aut dedicationis explicandi sint. Quod tamen postremum de solis Pontificibus Romanis Sanctorum honoribus donatis dici debet. Exequiæ vero Pontificum Romanorum saltem ante decimum sæculum, vel die mortis vel uno aut altero insequenti semper peractæ. Denique in Martyrologio Hieronymiano, ut vulgo dicitur, a Florentinio publicato, aliquando dies mortis, aut sepulturæ Pontificum Romanorum, aliquando dies alicujus eorum translationis annotantur, ut ex iis quæ passim in hoc opere in medium adduxi, liquet. Quare fallitur Papebrocius qui vult in eo Martyrologio dies mortis non vero sepulturæ semper annotari.

23. *Sancti aliis diebus mortui, quam quibus sæpe coluntur.* — Hæc porro regula ad alios etiam *Sanctos* omnes, imo ad *Christi*, *Deiparæque Virginis* dies festos extendenda, anniversarios nempe dies in Martyrologiis signatos non semper cum diebus illis congruere, in quibus quæ recoluntur, evenerint; in id enim præcipue Ecclesia incubuit, ut repræsentata mysteria temporum opportunitate constabilita, ita a fidelibus venerarentur, ut in fidei potius, morumque proventum, quam in præcisam dierum observationem collimarent, quemadmodum pluribus demonstrat Florentinius in Admonitionibus præviis ad Martyrologium Hieronymianum, Admonitione XI. Legendus S. Petrus Damiani in Opusculo cui titulum fecit, *Dominus vobiscum*, cap. 15, ubi variis exemplis ostendit, hunc esse morem Ecclesiæ; non tantum in festis, quæ *Mobilia* vulgo vocantur, sed etiam in Sanctorum commemorationibus, concluditque: « Sancta Ecclesia non tam constringitur lege temporum, quam vices ad suum cohibet nutum. » Sancti itaque plerumque, aliis diebus, quam quibus ad cælestem patriam migrarint, culti, sive quia persecutionis tempore minus exquisita notatio haberi potuerit dierum, quibus passi sunt, sive quia celebriores fuerint *Translationis* reliquiarum eorumdem Sanctorum, quam dies natalis feriæ, sive denique ob alias causas nunc nobis ignotas. Hinc pauci Sancti quibus obierunt diebus, coluntur; sæpeque etiam eorum corpora diebus, in quos eorum natales incidebant, elevata, et in decentiorem locum reposita. Hac observatione Annales variis in locis illustrari et emendari poterunt, variique errores in quos viri doctissimi lapsi sunt, vitari. Vide Florentinium loco laudato.

24. *Ordo festorum in Ecclesiis Cappadociæ.* — Hic tamen prætermittere non possum, quæ Zacagnius vir cl. in Præfatione tomi I ad Collectanea Monumentorum Veterum Eccles. Græcæ ac Latinæ num. XXXIII, habet ex Laudatione sancti Gregorii episcopi Nysseni *de laudibus sancti Stephani*. Ibi pauca de hoc sancto protomartyre præfatus, statim ad celebrandos SS. Apostolos digreditur, et nos docet, cui ipse præerat Ecclesiæ, et fortassis totius Cappadocum gentis instituto, una eademque die, quæ S. Stephani solemnitatem proxime sequitur, apostolorum Petri, Jacobi et Joannis festum celebratum fuisse. Meminit hujus moris non modo eo in loco Nyssenus, sed et initio alterius orationis funebris in *sanctum Basilium fratrem*, quam his verbis orditur: « Bonum imposuit Deus ordinem anniversariis hisce nostris feriis, quas per ordinatam quamdam vicissitudinem, et seriem his diebus et jam celebravimus, et rursus celebramus, etc. Sed primam celebritatem una cum aliis non numero; nam quæ propter divinam Unigeniti Filii apparitionem per partum Virginis, festivitas instituta est, ea non simpliciter sancta celebritas est, sed sancta sanctarum, et celebritas celebritatum. Igitur eas, quæ hanc consequuntur, enumeremus. Primum nobis Apostoli, et Prophetæ spiritualis cœtus initium fecerunt: sunt autem hi Stephanus, Petrus, Jacobus, Joannes, et Paulus. Deinde post hoc conservato ordine suo, pastor et magister præsentem nobis celebritatem auspicatur, » nempe Basilius, cujus festum primo Januarii die Græci celebrant.

25. *Christi Nativitas et Epiphania diversis diebus in Oriente celebrata.* — Nec mirum cuipiam videri debet Nativitatis Domini festum die XXV Decemb. Occidentalium more in Cappadocia celebratum fuisse; cum eumdem morem in sua quoque Ecclesia obtinuisse testis sit Gregorius Nazianzenus in Orat. 39 in Epiphaniam pag. 632, ubi Nativitatis Domini, et Magorum adorationis festivitatem, de qua peculiarem orationem habuit ab Epiphaniæ festo diversam fuisse diserte affirmat: « At Christi quidem Nativitas apta solemnitate prius tum a festi duce, et auspice, tum a vobis, atque adeo ab omnibus, tam qui in mundo versantur, quam qui in mundo sublimiores sunt, celebrata est, etc. nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur. » Hinc autem colligit Zacagnius Chrysostomi verba in Sermone 35 de Christi Nativitate tom. V hujus operum, pag. 466, quibus ante decem annos idem festum, seorsim ab Epiphania, die XXV Decembris celebrari cœptum fuisse testatur, intelligenda esse de Antiocheni patriarchatus Ecclesiis, in quibus Ægyptiorum more una eademque die Epiphaniæ, et Nativitatis festum antiquitus agebatur; nam Antiochenæ Ecclesiæ presbyter erat Chrysostomus, quo tempore eam orationem habuit, ut Combefisius ostendit in Notis ad Joannis Nysseni epistolam tom. II Auctarii Bibliothecæ Patrum, pag. 311. Hæc omnia ibidem vir eruditissimus, ex quibus infero Christi ac Sanctorum festivitates juxta temporum ac regionum diversitatem, ipsis etiam prioribus Ecclesiæ sæculis diversis diebus cultas fuisse, et hanc regulam amplius in dubium revocandam non esse.

26. *Nona regula.* — Quando Martyrologi aut Chronicorum Pontificiorum scriptores in alicujus pontificis emortuali die assignando, uno tantum die inter se dissident, prior ad mortem, posterior ad sepulturam, quæ postridie contigit, referendus. Sic quia Anastasius S. Simplicium VI nonas Martii; auctor vero Auctioris Chronici veterum Pontificum eum V nonas Martii sepultum scripsit,

collegi hunc S. pontificem VI nonas Martii, seu die secunda Martii demortuum, et V nonas Martii funera ejus celebrata. Papebrocius, qui neutrum scriptoris diem mortis Pontificum recitare arbitratur, obitum Simplicii die decima mensis Februarii collocat, sicque tam ejus, quam successoris Chronologiam perturbat, ut suo loco ostendo. Error enim in die emortuali alicujus Pontificis consignanda commissus non potest non alios parere. Indeque apparet, quam arduum sit, Chronologiam Pontificiam quamplurimis in locis labefactatam restituere; cum dies mortis in Martyrologiis vel libris Pontificalibus notatur, nobis plerumque fucum faciat. Hæc porro regula raro fallet.

27. *Interpontificia sæpe male in Anastasio notata.* — Ubi præcedens regula deficit, ad diem tam ordinationis quam mortis Pontificum e tenebris eruendum, eorum Sedis et interpontificiorum duratio in Libris Pontificalibus annotata, aliaque indicia historica diligenter discutienda; sed incertis nimium numeris, et sæpe inter se discrepantibus, qui in pontificum Catalogis leguntur, sicuti et interpontificio, tam in Auctiori Chronico Veterum Pontificum quam in Anastasio memorato, multum non fidendum, ut jam Baronius observavit. Catalogi enim illi librariorum, et transcribentium culpa errorum pleni, et ab auctoribus parum accurate confecti. Magis peccatum in vacatione Sedis, quæ post cujuslibet pontificis mortem contigit, assignanda : non enim ex certis monumentis, sed ex proprio auctorum calculo multoties desumpta. Post S. Sixti pontificis S. Leonis Magni decessoris mortem, Sedem vacasse dies viginti duos Anastasius scribit : auctor vero auctioris Chronici veterum Pontificum, dies viginti unum. Et tamen Prosper in Chronico, qui tum vivebat, Ecclesiam quadraginta amplius diebus sine antistite fuisse testatur. Quare non mirum si variorum Pontificum tempora, et aliqua interpontificia certo definire non potuerimus. Satius itaque visum ea non decisa relinquere, quam frivolis conjecturis inniti decretoriam sententiam ferre.

28. *Linus Petro succedit.* — Ad num. 41 et seqq. His novem canonibus, quibus nihil alicujus momenti opponi potest, Chronologiam Pontificiam illustrare conabimur, et ubi difficultates perrumpere non poterimus, eas lectori indicabimus, ut sciat quid adhuc enodandum supersit, et ipsemet propriam industriam exercere valeat. Quia vero auctorem Chronici Damasi in prioribus Pontificiis digerendis ut plurimum sequemur, ejus verba in cujuslibet pontificatus fine recitabimus. Hæc ille de S. Petro : « Petrus annis viginti quinque, mense uno, diebus novem. Fuit temporibus Tiberii Cæsaris, et Caii, et Tiberii Claudii et Neronis, a consulatu Vinicii et Longini (qui eam dignitatem anno Christi xxx gessere) usque Nervæ et Vestini (anni Christi lxv. Consules, non vero *Nervæ et Veri*, ut habet Codex Bucherianus, aut *Neronis et Veteris*, ut male Bucherius in locum *Nervæ et Veri* substituit.) Passus autem cum Paulo die tertia kalendas Julias consulibus supradictis, imperante Nerone. » Quod ibi, imo et in hoc opere, de duratione Sedis Petri dicitur, incertum : sed eum anno Christi lxv martyrium fecisse, extra controversiam esse debet. Petro successit Linus, qui jam ejus vicarius erat, ut in ejus morte dicemus. Lino currente anno demortuo, Clemens in ejus locum subrogatus ut infra, Baronii ordinem sequentes, explicabimus.

29. *Gesta in Judæa.* — Ad num. 48 et seq. Vespasianus cum omni exercitu ad fines Galilææ venit, et *Gadarensium* civitatem aggressus, primo impetu capit et vastat. Unde *Jotapatam* die xxi Maii veniens, eamdem expugnavit. Hanc Josephus historicus, qui isthic cum imperio erat, fortiter defendit : sed tandem post quadraginta dierum obsidionem vi capitur, evertitur et incenditur *kalendis Juliis, anno Neronis* xiii, inquit Josephus lib. 3 de Bello, cap. 13, Josephum in specu latitantem capit Vespasianus, et captivum tenet. Deinde *Taricheas*, quo multi Judæi confluxerant, obsidione cingit, eaque capta, « VI idus Septembris, juvenum validissimos sex millia lectos ad Isthmon Neroni transmisit, » inquit Josephus in fine libri quarti de Bello. Quibus ex verbis constat Neronem hoc anno mense Septembri in Græcia fuisse, non vero Romæ, ut Baronio aliisque visum, ideoque SS. apostolos Petrum et Paulum currenti anno, exeunte Junio, Romæ, præsente Nerone, passos non esse. Post eas victorias Vespasianus *Gamalam* urbem, quæ Romanæ societatis erat, sed quæ rebellatur, post mensem, die xxiii Octobris cepit. Tum *Giscala* evertitur, atque hoc modo Galilæa tota subacta est, « postquam multo sudore Romanos exercuit, » inquit Josephus lib. 4 de Bello, cap. 4, post præfatas victorias relatas.

30. *Mucianus Syriæ præponitur.* — Cestius, qui Syriam obtinebat, hoc anno *fato aut tædio occidit*, ut ait Tacitus lib. 5 Hist. Nero in ejus locum, P. Licinium *Mucianum* in Syriam misit. Extat in gaza regia nummus æreus medii moduli mecum communicatus a clarissimo Toinardo, in cujus antica legitur, IM. SER. SUL. GALBA CAE. Visitur Galbæ caput laureatum. In postica, ΕΠΙ ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΤ. ΖΙΡ. in Laurea, id est, *Sub Muciano, anno Antiocheno* cxvii. Proficiscitur is annus ab anno periodi Græco-Romanæ 5445 : ideoque kalendis Septembribus anni Christi sequentis inchoatur. Jam tamen *Mucianus* Syriæ præerat. Ex nummis porro præfectorum Syriæ hinc inde in isto opere memoratis intelligimus, Antiochiam tribus æris intra triginta et aliquot annos institutis usam esse, nempe Pompeiana, Cæsarea seu communi, et Augustana. Secundam communem voco, quia tam in nummis, quam in libris legitur, cum duæ aliæ in numismatis tantum memorentur.

FINIS TOMI PRIMI.

